Hier. Plazza M.D. 1790.

ZACVTI
LVSITANI,
Medici, & Philoſophi præſtantiſſimi,

OPERVM TOMVS SECVNDVS;

IN QVO

PRAXIS HISTORIARVM;

BI MORBORVM OMNIVM INTERNORVM CVRATIO AD
rincipum Medicorum mentem explicatur: grauiora dubia ventilantur, ac reſoluuntur:
Practicæ denique Obſeruationes permultæ ſuis locis inſperguntur.

RÆMITTITVR INTROITVS MEDICI AD PRAXIN:
NECNON PHARMACOPOEA ELEGANTISSIMA.

*CCESSIT PRAXIS MEDICA ADMIRANDA, AB IPSOMET AVCTORE
non parùm de nouo locupletata: in qua Exempla rara, mirabilia, mõſtroſa, circa abditas morborum
cauſas, ſigna, euentus, atque curationes proponuntur.*

EDITIO POSTREMA, A MENDIS P'RGATISSIMA.

LVGDVNI,

umptibus IOANNIS-ANTO I HVGVETAN,
& GVILLIELMI BIL.

M. DC. L

ZACVTI LVSITANI,
AD
PHILIATROS CANDIDISSIMOS
EXHORTATIO.

ARs nostra (donum Dei) omnium præclarissima, & summè necessaria, hoc nostro calamitoso sæculo in quo solùm viget Mars, Bellona sæuit & omnia armis, bellóque circumsonant, ob versutias Circulatorum Empiricorum ruditatem, conuicia impostorum, à suo natiuo splendore à pristina venustate, ab eius prætea gloria, in dies magis, ac magis marcescit. O sors miseranda! ô deploranda calamitas! Hanc ergo artem labascentem, & maximum suiipsius exitium minitantem, oportet, vt viri scientissimi medendi fœcundiâ clari, ingenio solertes, vsu dextermi, in praxi versatissimi excolant, iuuent, illustrent, exornent. Quamobrem vos omnes Apollineæ artis Mystas, & candidos Philiatros ad hoc negotium perficiendum compello, inuoco, vt hoc *Rararum obseruationum* Opus, alijs admirandis exemplis pro virili locupletare conemini: sic enim augustam vestri nominis memoriam gratiosa posteritas celebrabit. Enimuerò etsi hac infœlici ætate videam regnare inuidiam, dominari calumniam, literas iacere, flocci pendi virtutem, tamen aduersus hæc reluctantes vsque adhuc eximij Medicinæ Professores & alij famigeratissimi viri, qui sedulo labore, tanta industria, indefesso Medicæ artis actuosam partem exercentes, omni conatu, m, scriptis suis polissimis ornare certatim contendunt, quibus inest litterarum amor, studij genius admirabilis in scribendo acuties mira, quorum fama, longè latéque diffunditur. De horum numero *ingeniosissimi Itali, acutissimi Galli, expertissimi Hispani, scitissimi Germani, doctissimi* ... *dri, sertissimi Angli, peritissimi Lusitani*; Hos omnes, alios cuiuscumque natione & ordinis Medicos sacratissimo Æsculapij vinculo iterum testor, vt obseruationes vestras raras olim & memorabiles mihi communicetis, Latinonè sermone descriptas, quæ ... ca humani corporis Anatomen, fabricam, morborum causas, signa, euentus, atque curationes ... quas, fidè, verè, nulla aucta, aut minuta litera, vestris subscriptis gloriosis nominibus, in perpetuæ famæ immortalitate operi huic inseram, quùm de nouo fuerit excusum. Viuo Dei Misericordia, & licèt senex sim, animo tamen constanti ad subeundos labores in Medicæ Reipublicæ vtilitatem valde alacri, in quo igniculi vigent, & viuunt inuitamenta à natura data, & ingenita ad virtutem. Habito Amstelodamo, inclyto Musarum Lycæo, celeberrimo totius orbis emporio ad quod ex Europa vniuersa, ... mercaturæ maritimæ beneficio, citra dispendium vllum, cum mercibus, literæ fideliter conuehi possunt. Habet hæc populosissima vrbs Bibliopolas plures, inter quos eminet HENRICVS LAVRENTIVS, qui tùm in bonas literas, studiorúmque cultores beneuolentiâ, & humanitate sit præditus singulari, in commodum publicum nullis parcit sumptibus, & potissimùm libris Medicis excudendis. Quapropter vobis patronis tantis, hócque prompto ministro, & aliquali operula mea, (nam non intermittens diem sine linea, in eodem argumento amplificando enixè semper insudo) spero quòd liber hic ornatior, & quæstionibus etiam ... seu scholiis condecoratus illustrior exeat in lucem. Quotidie enim occurrunt quamplurima animaduersione dignissima in tractandis ægris in morbis dignoscendis, ... quæ peculiarem obseruationem exposcunt. Imò enim imitabor *Hippocratem* Medicinæ tutelarem Deum, & primum artis nostræ conditorem, qui in libris Epidemiis, de industria, singulatim exempla rara proposuit. Non fallam opinionem vestram, si ita velint. De his omnibus in calce huius operis vos commonefacere satius duxi; nam. ... *eloquentiæ parens* scitè prædixit *in Tusculanis suis: Aures orationis extremum expectant, in eoque acquiescunt*. Valete Medicinæ studiosi, & hæc, æqui boníque consulite.

FINIS CORONAT OPVS.

LAVS DEO.

Ad lapides vesicae frangendos.

℞ Pulv. ligni nephritici ℥ij seminis urticae, et lepori... ad ℥
sem. petroselini dauci ... et Althea ana ℥iss lapidis Iudaici
...... sanguinis hircini ℥ij sirup. de succo lim. et ...
... ben. q.s.

Dosis est ℥j c. decocto rad. petrosel. ℥iij

ad tertianas.

℞ pulv. ... g. 3 radicis ...

... ana ...

Adi ...

... 20 de Junio 1680 Dió ...
Francisco M. Moreno lo dió ...

Pater ...
Si ...

ILLVSTRISMO POTENTISSIMOQVE DOMINO,

D. NICOLAO DE NEVFVILLE,

MARCHIONI DE VILLEROY, &c.

Sanctioris Consilij Regis Consiliario, centum cataphractorum equitum Præfecto, Lugdunensium, Forensium, & Belloiocensium. Proregi vigilantissimo.

MAGNA Galliæ, & Portugalliæ affinitas est siue antiqua tempora spectes, siue noua, (PROREX ILLVSTRISSIME.) Ex multis argumentis vnum produco, Gallia primum Regem Lusitaniæ olim dedit, & nunc nouum restituit.

Inde ille antiquus amor Lusitanorum in Gallos tanquam in Patronos, & Gallorum in Lusitanorum tanquam in socios; nec leue fundamentum eius amoris est morum similitudo; tam similis est Lusitanus Gallo, quàm dissimilis Hispano; neque hæc incerta amoris mensura est, tantum amat Galliam Lusitanus, quantum odit Hispaniam.

Nec extinxit illud odium in Hispaniam seruitus Lusitaniæ, sed illud auxit; nec imminuit amorem erga Galliam, sed promouit; sub Ludouici patrocinio excussit Lusitania seruitutem dum recuperauit Regem; quantum sit hoc beneficium testata est nuper publicis gaudiis, & nunc testatur publicis lacrymis amittere se in Ludouico quod amiserat in Sebastiano, nisi teneret in Ioanne quarto.

Ex ea vtriusque Gentis affinitate illud accidit, vt Gallus appellat à Lusitaniam, quasi ad portum, & Lusitanus ad Galliam, quasi ad asylum: neuter peregrinus est, quia vterque amicus, neuter hospes extra patriam, quia ex quo vtique communis est amicitia, vtrique eadem est & communis patria.

Atque hæc est prima ratio cur Zacutus homo Lusitanus imploret patrocinium tuum, PROREX ILLVSTRISSIME; ex quo Rex Galliæ suscepit Lusitaniæ patrocinium, omnes Proreges suos constituit Lusitanorum patronos, propterea Gallum se credit Zacutus sub Ludouico Rege, & Lugdunensem sub te Prorege.

Altera quædam causa est cur amet patrocinium tuum; lustrasti exteras prouincias, explorasti mores, tentasti ingenia, tantúmque ex eruditis iteneribus sa-

pientiæ reportasti, vt omnium ferè regnorum popularis esse possis; neque vlla natio apud te peregrina est, quia fecisti omnes domesticas; præcipuo tamen iure Lusitania tua est, quia & fuit olim, & nunc est Gallica.

Tertia ratio Zacuti propria est & acuta; nulla scientia ignota tibi est, didicisti omnes, vel te omnes didicerunt, ingenio es adeò acuto, vt Prorex animorum nec tantùm corporum esse possis. Illustre sane Lugduni priuilegium, habere Proregem qui Gubernator hominum esse posit, & Prorex scientiarum, singulari tamen iure Medicina tua est, quia tota est publica, & tota tua, debes Medicis recuperatam semel vitam, debebis Zacuto diu seruatam, tueberis illum, tuebitur te, mutuum erit vtriusque patrocinium, & commune beneficium.

Hactenus acutæ Zacuti rationes, vna minùs subtilis est, & tamen mea: dum te omnes Lugdunenses colunt vt Proregem, & amant vt Patrem, ego vtrumque testari volui publicis typis & priuatis; vigebit hoc testimonium quandiu hi characteres durabunt, quos obsequij sui & amoris testes offert.

Addictissimus & humillimus seruus

IOAN. ANTON. HVGVETAN.

ZACVTI

ZACVTI LVSITANI, DE PRAXI HISTORIARVM AD CANDIDVM LECTOREM,

PRÆFATIO.

DVO esse Medicinæ crura, ERVDITISSIME LECTOR, rationem & experientiam, passim Galenus inculcat. In ratione explicandâ, arduis & difficillimis quæstionibus enucleandis, & circa Theoriam vniuersam, cunctásque ferè illius partes describendas, ingenium meum hactenus es expertus. Nunc *Praxin vniuersalem Historiarum* inspicias, atque legas, in qua compendioso ordine, imò affabrè, & distinctè proponitur curatio omnium morborum, internorum, qui in superioribus sex, *De Medicorum Principum Historia*, libris describuntur, & corpus humanum miserrimè premunt, atque fatigant; hoc enim argumentum ac totius operis integritatem solùm deesse videbatur. Sicut enim elegans domus debet esse ornata tecto, atque fastigio: sic illud opus Reipublicæ Medicæ perutile, grauissimisque difficultatibus illustratum, sine praxi, & particulari medendi methodo, inerme erat futurum, mutilum, ac prorsus rude. Et licèt in hac longæuitate mea, cui iam vacuatio, & otium, tanquam confectis stipendiis debebatur, onus quoddam mihi veterano militi, & tot studiorum laboribus emacerato graue sit, post tot, támque celebres viros, qui ante me, de methodo, curatiua elegantissimè conscripserunt, aliquid monumentis tradere, tamen spero praxin hanc, non solùm tyronibus, sed expertissimis, & quasi duplicariis, à quibus est altiùs ad eruditionem facta progressio, (ni opinione aberro) expectatissimam fore, &, quod confido, iucundissimam, quia singula decerpant, breuiore itinere complectantur, & velut per semitam ad terminum contendentes, ex hac neruosa & elaborata medendi methodo, citra rixam, aut cum Neotericis controuersiam vllam (cum illis enim sæpe in superioribus libris pugnauimus vsque ad rauim) diuitem sibi gazam comparare queant. Delineamus autem *Praxin*, longæuo iam freti experimento, simplici stilo, ne Lectori dictio-

elegantiâ tenebras offundamus; at non inconditè aut digestè, sed graphcé, & per partes suas, à capite vsque ad pedes exorsi, ordinem Historiarum sequentes, Principum doctrina sola, quam peramanter nimis obseruamus, innixi, vt sicquisque vnum quemque morbum, facilè, breuitérque reperire possit, omissis plurimis remediorum formulis, ab auctoribus passim propositis, ne citra necessitatem cramben recoctam repetamus. In hac ergo *Praxi* nihil remanebit intactum, quod ad exactam morbórum (penes suas causas, signa, præsagia) theoriam, methodúmque conducere posse videatur, ita vt sæpe sub vno affectu, alios etiam ad idem institutum necessarios mira breuitate comprehendamus. Atque vt rem complectamur paucis, quicquid lectione dignum est, stilus in vnum rediget corpus, variis in calce cuiusque capitis practicis obseruationibus ornatum. Eo tamen modo omnia sunt disposita, vt nec prorsùs nimiùm excrescant, & tædium pariant, nec ita sint breuia, vt fiant obscuriora. Ergo in hac frugifera praxi te exerceas rogo, ad quam explanandum, Deo Maximo imprimis auspice patrono, & fautore, vela pandimus.

VIRI CLARISSIMI
D. IACOBI ROSALES
HEBRÆI HAMBVRGENSIS,
Mathematici, Philosophi, ac Medicinæ Doctoris armatura Medica:

HOC EST MODVS ADDISCENDÆ MEDICINÆ,
Per Zacutinas Historias, earúmque Praxin.

SVMMARIVM.

Num. 1. *Appositè Medicina in theoricam, & practicam diuidi potest.*
2 *Theorica à Magistris, & libris perfectè doceri valet.*
3. *Praxis diuiditur in generalem & particularem: generalis exponitur, & quomodo acquiri debeat ostenditur.*
4. *Praxis particularis, quæ, vt actualis, vera praxis dicitur, solùm per experientiam acquiritur.*
5. *Diuisio experientiæ, in perfectam, & imperfectam: & natura imperfectæ declaratur.*
6. *Breuiter, prout omnia, quæ hucusque dicta sunt, experientia perfecta elucidatur, quæ maximè Medicinæ inseruit.*
7. *Quomodo actualis praxis Medica, potiùs à sensibus per vtramque experientiam, quàm à mente vniuersaliter percipiatur.*
8. *Experientiæ (perfectæ) Empiricorum diuisio in propriam, & historicam: propriæque nostra assensio duobus notandis limitatæ ingeritur.*
9. *Primum notandum nostrum, quòd propria experientia non detur, nisi præcedente vniuersalium cognitione, tàm in praxi generali, quàm theorica.*
10. *Secundum notandum, quòd illis suppositis, adhuc indiget initiatus Magistro, qui de propria experientia eum informet.*
11. *Error Pseudo-Medicorum in prædictis, & Hispanica de his laudabilis Medica Institutio.*
12. *Historica experientia expenditur, & eius necessitas in praxi actuali declaratur.*
13. *Celeberrimi Doctoris* ZACVTI LVSITANI *Commentaria in Medicorum Principum Historias, toti Medicinæ valde vtilia, necessaria existere: & quare Historias Chirurgica præstantissimus Archiater prætermiserit.*

1. MEDICINA, penes Aristotelem, & Galenum, propriè scientia est, & ex factiuarum genere, vt explicant doctissimi viri: iuxta verò n[illegible] oculatiorem speculationem, *exerc. med.* 1. *part.* 2. *sect.* 1. (vbi hæc [illegible] pro- nobis tractantur,) ars superioris ordinis, quæ sub se scienti[illegible] he[illegible]icam, priè dictarum, habitum contineat, quamuis impropriè tamen ista & Practicam diuidatur, vt notarunt aliqui, & Vidus *lib. Instit.* 1. A[illegible] ocabula

vocabula ei possumus applicare, vt multi ex Philosophis quoque fatentur, Scot. *quæst.*4. *Prolog. sent.* & Auicenna, vt seipsum declarat *in initio suæ Metaphysicæ.* Siquidem Medicina, quæcumque facultas ea sit, habet aliquid, quod priùs ab intellectu intelligi, & generaliter circa subjectum generale, sub ipsa intellectione exponi debet: & præter hoc etiam obtinet aliquid, quod posteà particulariter in subjecto particulari à sensibus cognosci, & tractari conuenit. Hoc enim omnibus artibus proprium est. Iam verò illud, vt pars communis generalis, vel lato vocabuli significatu, Theorica dici potest. Istud verò, vt pars particularis, vel eadem vocabuli licentia dicetur Practica, quia in homine & subiecto particulari à sensibus percipitur, & tractatur, vt Conimbricenses explicant *in procem. Phys. quæst.* 3. *art.* 3. Quin etiam Practica generalis (cùm praxis, vel ars, in illam, & actualem diuidatur, vt mox dicemus,) in vnaquaque arte cùm opus non exerceat, etsi id doceat exerceri, quia subiectum generale, in quo operetur, supponit, vel ob id ad Theoricam reduci potest, vt Conimbric. de ea loquentes inquiunt, ac interim medendi regulas (pertractando) proximè non curat; & hanc posse vtcunque Theoricam appellari. Sed quamuis hæc praxis generalis, ad vtramque potentiam, intellectiuam & sensitiuam pertinere dicatur (vt de tota Medicina aliqui sunt arbitrati) nihil in Medicinam ipsam peccaretur; neque enim Medici in his, cùm sint artifices sensibiles, scrupulosè procedunt, vt nomina à Medicinæ parentibus vsurpata, quasi impropria rejiciant. Namque præterquam Philosophi eadem Medicis concedunt, necessariam & commodam rebus Medicinæ tractandis, distinctionem afferunt: ideò vt nos quoque iisdem in sequentibus, habita criticorum venia, vti liceat nominibus, postulamus, vt quæ à nobis exponi debent, sub iisdem clariora euadant. Quomodo autem vtramque, atque omnem Medicinæ partem studiosus acquirere possit, nobis dicitur *Armatura Medica*, atque in hac sectione breuiter, neque enim ad id opus est multis, idipsum perdocebimus.

2. Generalis, communis, seu Theorica Medicinæ pars in Scholis, à Magistris priùs accipi debet, dum hæc per se dictam, vel exponendo Auicennam, vel Galenum, de his tractantes, vt est in more, apud aliquas Academias. Deinde ad autores accedendum est, & præcipuè Galenum & Auicennam, sub quibus omnis doctrina iacet clara, perspicua, & necessaria. Vltimò, si libet, consulantur Neoterici, in libris sub nomine Theoricæ Institutionum, Pathologiæ, Physiologiæ, & similium, quoniam exinde hæc prima pars Medicinæ acquiri debet, neque eam aliter percipi, aut ab homine haberi posse existimamus, nisi à Magistris primùm doceatur, (si perfectè percipienda est,) & deinde quoque à libris (qui etsi muti in voce, viui in scriptis Magistri reputantur) ipsa tandem, quasi reminiscendo comparetur: aduertendum tamen ducimus euenire posse, vt ex libris sine præceptore aliquis edìscat Medicinæ partem generalem totam, sed hoc raro & non nisi heroïcis ingeniis accidere potest.

3. Altera Medicinæ pars, concessa diuisione, quæ praxis dicitur, duplex existit, generalis vna, particularis, siue actualis, altera. Generalis, circa subiectum generale curandum versatur: siue est illa, quæ hominem in communi, particulari aliqua affectione correptum, respicit & speculatur, quod vt faciat, generalem curandi modum, siue curandi methodum, per suas indicationes, & præcepta describit; deinde morbos, membratim cum causis adiunctis, & symptomatis, quæ vnicuique hominis membro superueniunt, explicat, & remedia quibus curari debent, affert & exponit, vnde Therapeutica, & pars curatiua dicitur, sed (vti dicebam) semper generalis extat: & veluti Theorica, hominem in communi, vt subiectum generale, cognoscendum habet, in eóque, quatenus sanitati & morbo subjicitur, cognoscendo versatur; ita generalis praxis eundem hominem, subiectúmque generale obtinet, quatenus rebus præter naturam, causâ, morbo, & symptomate, iam est

correptum

correptum, atque in eo operatur, vt sanitatem amissam introducat, morbumque expellat. Quapropter hæc praxis, à Magistris quoque & libris edoceri valet: est enim verissimum axioma, omnem facultatem, quæ subiectum commune respicit, siue ad intelligendum, siue ad operandum, solùm perfectè ab externo docente introduci, illuminari, ac edoceri posse, atque ita eius præceptionem ad intellectum, vel speculatiuum, vel practicum pertinere, vt per hæc verba Philosophorum sectis, circa animæ essentiam facultatémque satisfaciamus; intellectus enim ab externo docente perficitur, siue in veluti tabula rasa sit, vt voluit Aristoteles, siue innatas secum species rerum habeat, vt nostra fert sententia, namque aliter anima non esset immortalis. Quomodocumque sit, semper indiget externo auxilio, illóque proprios habitus, vel operatiuos, vel intellectiuos acquiret: atque ita accidit ei in generali Medicinæ praxi, quæ cùm ad intellectum pertineat, in Scholis à Magistris, & Professoribus tractari, & doceri potest. Quod equidem fit secundùm cuiuslibet Academiæ instituta, explicando alicuius Archiatri practicam, vel morbos ipsos à capite vsque ad pedes, per se exponendo. Hoc idem in libris practicis auctores passim declarant, quorum magna copia vbique reperitur. In Galeni operibus deest equidem liber de morbis singularum partium à capite ad pedes, vnà cum causis, signis, & curatione, quem practicè generali, maximè necessarium existere certum est; sed facile, ex ipsis Galeni scriptis hunc ipsum colligere licet, vt nos facere instituimus. Nihilominus Galenus ipse scientissimè practicam generalem, pro omnibus affectibus, in *Libris methodi medendi, & de arte curatiua ad Glauconem*, conscripsit: quos vtinam recentiores, iterum atque iterum perlegerent, deuoratis, & intellectis primùm *Libris de locis affectis, & diff. febrium*, quoniam exinde perfectè praxim generalem curandi ediscerent: indicationes curatrices, & præcepta artis adipiscerentur; quibus in particularibus, actualíque praxi vtendo, veri Medici munere fungerentur. Ast cum posthabito fonte, & neglecta viuarum aquarum scaturigine, quam in Hippocrate, & Galeno existere certum est, ad riuulos turbidæ, ac cœnosæ aquæ accedant, vt laboribus & studiis parcant, fucatam, & falsam praxim sibi arrogant, quæ saltem necessariis præceptis careat vt videre est apud ipsos neotericorum, de morborum curatione libros: qui omnes vera methodo, necessariisque iudicationibus & præceptis maiori ex parte destituuntur. Admoneo igitur Medicinæ studiosos, vt praxim generalem ex locupletissimo discant Galeno, qui clarè, distinctè, & plenè eam exposuit, docuit, nobísque reliquit. Ego etiam in *exercitationibus Medicinæ praxis*, hanc eandem medendi Galeni methodum particularibus affectionibus generaliter applico, & curationem per sua præcepta doceo, vt in illis videbis.

4 Sed quamuis Medicus hanc generalem partem curatiuam perfectè calleat, non totam necessariam praxim sibi comparasse imaginetur, quoniam adhuc opus habet praxi particulari, quæ vt actualis præcipuè in Medico desideratur: & propriè praxis sola dici meretur, cùm ipsa solum artis finem attingat. Est enim praxis particularis, siue actualis quæ circa homines particulares, vtpote Calliam, Socratem, quorum sanitas aut conseruari, aut restitui postulat, iam opere ipso versatur: neque enim in hac praxi, homo in communi curatur, sed iste, vel ille. Cùm autem iste Callias, vel ille Socrates, neque in Scholas, neque in libros adduci possint, efficitur vt hæc Medicinæ pars perfectè scribi nequeat: neque aliter, nisi per experientiam acquiri, ac edoceri valeat, cùm non solâ ratione, aut dispositione, sed vsu fiat Medicus, sicut gubernator & agricola: quandoquidem vnaquæque ars (ex Aristotele *libro* 1. *diuin. initio*) suum opus præstat in aliquo particulari: hoc autem non ratione non scriptis, sed sensu, & exercitatione comprehenditur: fit citharœdus sæpe citharam pulsando. Si alterum desit, vsus vel doctrina, Aristoteles magis laudat expertum, quam doctus stultum enim esse ait, ex solis scriptis imperare. Nos autem alibi hoc expli[...] hæc fusiùs: nunc quomodo praxis ista actualis acquiratur, percurramus: Igitur actualis

actualis praxis, vera praxis existat, atque inde à sensibus, & opere dependeat, & ab ipsa totius artis finis proficiscatur, cùm proximè curet, operæpretium me facturum duxi si quomodo ea ab experientia acquiratur, breuiter exposuerim.

5. Igitur per experientiam propriè & impropriè, vel perfectam & imperfectam ita vocatam intelligere licet, vt in disputatione de origine Medicinæ, & omnium scientiarum, à nobis fuit declaratum, *exerc. med. 1. part. 1. sect. 1. & 2.* ex quo loco ea tantùm, quæ huic nostræ doctrinæ necessaria videbuntur, hîc breuiter repetemus. Cùm igitur Medicina praxi propriè dicta, actuali constet, vt dictum est, indiget experientiâ imperfectâ, quæ nihil aliud est, quàm obseruatio, & receptio à sensibus externis, & internis circa singularia, atque ideò apprehensiuæ potentiæ tribuitur, hancque ipsam Aristoteles aliqua bruta possidere tradit. 1. *Metaph.* 1. Porrò huius apprehensiuæ potentiæ beneficio, singularia in ipsis obseruationibus perfecta cognoscere solemus: namque cùm obseruatio multos sensus, vel sensationes obseruet, necessaria existit ad particulares affectus congoscendos; quapropter cùm aliquam rem, vel eius affectum percipimus, & sentimus, eam experiri, & obseruare dicimur: atque ita hæc experientia latam vocabuli significationem obtinet; cùm propriè obseruatio potiùs dici debeat. Sed vtcunque sit, ea, vt valdè necessaria, requiritur in qualibet operatiua arte, & maximè medicâ; vbi non solùm homo particularis, qui curatur, & eius affectiones, sed & omnia, per quæ mederi volumus, obseruari, & per sensus perfectè cognosci debent.

6 Sed propter artis excellentiam, cùm sit ordinis superioris, vt sæpe diximus, non sufficit vt in aliis artibus, sola rerum obseruatio, & imperfecta experientia, sed opus est, vt sedulo quoque adhibeamus perfectam experientiam, quæ habitus iudicatiuus, ex multorum particularium collatione, super eundem affectum, productus extat: atque illo habitu iudicamus ita rem habere in singulis, vt in quibusdam certis sumus experti: pérq; illud reddimur prompti ad iudicandum, hunc effectum solere à tali causa prodire Quare hæc experientia in homine solo, & non in quolibet, sed in heroïco ingenio reperitur, & omnium artium inuentrix apud auctores prædicatur. Ego autem eam huius Medicinæ partis lucem, &, vt cum Galeno loquar, substentaculum, & alterum necessarium quo gradiatur crus existere, omnibus inculcare soleo: cùm non solùm in singularibus se exerceat, in illísque cognoscendis, promptum, firmúmque iudicium adhibeat, sed etiam aliquid vlterius addat: quod est, vt ipsorum multorum singularium, & obseruationum recordetur, & cum eisdem circunstantiis inter se conferat, vt similem curationem, verbi gratiâ adhibere possit. Atque in ista quam diximus collatione, perfectæ experientiæ essentia consistit. Si enim singularia inter se non conferantur, sed ipsa per se considerentur, non perfectæ experientiæ, sed obseruationis & impropriæ experientiæ nomen sortitur.

7 Atque ob hæc, quæ modò exposuimus, vtraque experientia, præcipuè perfecta, quam potiùs in sequentibus, per hoc nomen intelligere volo, Medicinæ praxim artifici conciliare potest. Neque est alia via per quam ad praxim, partémque Medicinæ particularem & curatiuam rectè peruenire possumus; nisi per experientiam, & hoc est quod Philosophi asserunt, ad cognitionem rerum particularium, vtilius esse se exercere in harum actionibus, per experientiam, quod Practici faciunt, quàm mentem adhibere in cognitione causarum, per scientiam, vel vniuersalium perceptionem, quod Theorici agunt. Denique res particulares potiùs à sensibus in ipso effectu, & à posteriori cognoscuntur, quàm à mente in ipsarum idea, vel causis, à priori intelliguntur: hæc enim nostræ cogitationi remotiora, illa verò proximiora existunt, & hæc est Aristotelis sententia, dum ait 1. *Metaph.* 1. expertos magis rem attingere, quàm qui rationem sine experientia habent. His ita breuiter prælibatis, (nam cætera in illa exercitatione plenius examinantur) quomodo per vnam, atque alteram experientiam Medicinæ praxis acquiratur, breuiter explicemus.

8 Empi

8. Empirici, quorum sententiam Galenus fusiùs explicat, atque in opere ipso, siue pro acquiranda Medicinæ praxi, insequitur, duplicem experientiam constituebant, vnam propriam, & alteram Historicam. Propriam vocabant, quum vnusquisque ex propio intuitu, per suas obseruationes, sibi eam comparabat, atque illud quod sæpius iuuare visum est, memoriæ tradebat, idque præceptum artis fidele vocabant. Vbi duo notari debent, quibus admissis, nos quoque Empiricis assentimur, vt per hanc propriam experientiam, praxim Medicam acquiri posse cum illis affirmemus.

9. Primum est, vt antequam Medicinæ studiosus ad praxin, & experientiam, ex intuitu proprio percipiendam admittatur, generalem Medicinæ partem, quam etiam Theoricam vocari diximus, perfectè calleat: & praxin quoque generalem anteà agnoscat, vt deinde ad obseruationem, propriámque experientiam accedendo, fructus veros qui erunt cognitiones adæquatæ circa illa singularia, decerpere possit: Et ratio huius est manifesta, quia ordo addiscendarum artium incipit ab vniuersalibus, vt ab illis, quibus potentialiter singularia continentur: & cùm non sit ars sine theorematis, & præceptis, quæ vniuersalibus constant, efficitur vt sine illis non possimus nos in particularibus exercere: ars autem sine præceptis, est cæca, & viam sui operis ignorans: Vnde Galenus *9. meth. c. 6.* ait *Pro comperto habentes, non licere vllius artis scientiam nancisci, nisi methodum quandam habueris per vniuersalia vocata theoremata, & in particularibus te exemplis exercueris.* Atque hæc probant, praxin quam generalem diximus, quæ methodus quoque vocatur, priùs addiscendam esse, antequàm quilibet se in particularibus exerceat. De Theorica, præter id quod dictum est, patet etiam, quoniam nostræ Medicinæ subiectum corpus adest humanum, cuius non perfunctoria, sed penitissima cognitio requiritur: nam præterquam quòd præceptum est Philosophicum, vt quilibet artifex cognoscat subiectum operationis, in quod agat, saltem in quantum operi suo conducit, in Medicina hoc exactiùs, & cum maiori charitate, adipisci conuenit; cùm sanitatem, Medicinæ vnicum finem, non artifex solùm introducat, sed multoties à natura perficiatur: vnde naturam morborum medicatricem vocat Hippocrates: & rectè id Vallesius *6. epid. sect. 5. com. 1.* aduertit, aiens: *Nullus morbus potest perfectè sanari ope solius artis, sed necesse est vt natura sanitatem ægrotantis perficiat: vnde Medici vocantur naturæ ministri.* Quare huiusmodi naturam, proprietatem, & opera, potiùs exactè cognoscere oportet, (vt in parte Theorica docetur) vt subiectum, & cooperatrix cum artifice facultas, simul cognoscatur. Aliter cùm quispiam absque huiusmodi cognitione, ad particulares obseruationes, & propriam experientiam deueniet, vt anteà sine præceptis, sic nunc quoque (dico) sine istis cæcutiet: & operibus naturæ, vel morbi, si ea non intelliget, sæpius perturbabitur? neque effectuum causam noscet, vt dicebat Aristot. *loco citato*, inquiens: *Quia per artem,* (id est per generalem artis cognitionem) *scimus causam; per experientiam* (id est per propriam obseruationem, absque artis generali perceptione,) *minimè.* Iam verò quantum causarum cognitio, Medico praxin exercenti, necessaria sit, omnibus patere existimo, cùm ex causarum ablatione curatio affectus dependeat. Habita igitur huius Artis vniuersalium cognitione, dum homo in particularibus se exercet, vel in obseruationibus, vel in experientia, promptitudinem, & facilitatem acquirit, qua illa, quæ vel Theoricæ, vel Praxis generali ope, in intellectu vniuersaliter habebat, promptè in particularibus sensibiliter percipiat, videat, cognoscat, quibus perfectus, & absolutus artifex redditur.

10. Secundum notandum, quod addendum sententiæ Empiricorum duxeram, illud est, quòd propria experientia intelligatur illa quam sub Magistro, eiúsque lateri adiunctus Medicus tyro exercet, non autem ea, quam quisque ex proprio intuitu, absque præceptoris periti, & experti Medici præsentia, sibi acquirit. Etenim homo viribus naturæ, vt sibi non potuit artem de nouo inuenire, absque externo auxilio, & doce[...] inalibi ostendimus, ita praxin ipsam comparare non valet sine eo qui viam doc[...] causis ter vnum atque alterum similem, primo intuitu, sed diuersum, tum essenti[...] effectum

effectum distinguere, & cognoscere ostendat: quod in nostra arte sæpe sæpius accidit: Cum igitur ipsa Medicina, & præcipuè curatiua, naturæ labyrinthæa varietate, & obscuris latebris abdita sit, indiget equidem Dædalo demonstrante, vt affectus naturales, & illos, qui præter naturam sunt, & cuinam morbo, vel causæ pertineant, inexpertum doceat impropria experientia, vt deinde habitu iudicatiuo, acquisito promptè, similia intelligere queat: alioquin semper fallax (vt illic demonstrauimus,) experientia propria erit. Deinceps verò hæc propria experientia, quò maior, & maturior in vnoquoque fuerit, firmius & clarius iudicium efficit, & minimè difficile: ipsa verò plus certitudinis possessori suo quotitie conciliabit; vnde Medicus, quò senior, & expertior, eo doctior; & curationibus aptior, dummodo memoria firmiter retineat quæ vidit, & rectè expertus est.

11. Verum enim verò horum duorum notabilium, quæ diximus, defectu nostri æui Empiricos admirari non desino, qui ab hospitalibus, siue ægrotis, (quos vulgi deceptione, & propria impostura, vt quondam Thessalus Romæ, Galeno nullos obtinente curandos multos susceperunt,) experientiam & artem, sibi iam comparasse gloriantur: cùm tam ob rerum generalium cognitionis defectum, quàm ob particularium non exactam perceptionem, & docti Magisti alienationem, potiùs Pseudoartifices existant, atque nunquam veri Medici euadere possint, cùm fundamentum, & tota armatura ad hanc militiam illis prorsùs desit. Quapropter vt huic vitio, apud plures nationes maximè grassanti, Hispanorum Medica Respublica succurreret, lege sanciuit, ne Medicinæ initiatis curandi licentia tribuatur, nî priùs eos lateri docti, & experti Medici adiunctos, duos integros annos in videndis ægris, simul consumpsisse, post promotionem Academicam, & exhaustam, per sexennium, Theoriam, liquidò constiterit: Sic enim propiâ experientia hanc artis partem, quæ particularis praxis dicitur, acquirere posse sibi persuadent.

12. Historica experientia est illa, quæ à maioribus exactissimè acquisita, nobis multa exempla proponit, quibus in similibus casibus, eodem modo nostros ægrotos regere possimus. Atque hæc ipsa, quamuis apud particulares ægros olim fuerit exercitata, aliquid tamen habet praxis generalis, dum tandem scribitur, & veluti exempla offerendo, nobis imitanda proponitur; atque ideò non solùm initiatis, sed prouectis in arte & expertis Medicis, valde quoque necessaria est: quoniam in se continet maiorum obseruationes, multorúmque morborum dexteras relationes, & ex arte curationes, vt potè ab Archiatris sapientissimis exercitas: vnde ex illis, multorum morborum, & casuum rarorum notitiam habebit quilibet doctus: & exinde cum suis obseruationibus factâ collatione, perfectam experientiam sibi comparare poterit: cùm præcipua therapeutica præcepta, ex huiusmodi scriptis, & experientiis, non eruuntur, vt ego existimo, saltem confirmentur, & Medicum idoneum reddant, vt tutò & audacter illis vti, & suis particularibus applicare possit. Etenim nostra ars in ipsis particularibus, vbi se exercet, ita perplexum, & dubium artificem facit, dum morborum, & symptomatum insultum varium, & fortasse nunquam sibi visum in praxi conspicit, vt quò se vertat, & quomodo curationem (si ex arte, & non cæcè, vt multi faciunt, agendum est) aggredi possit ignorata fortasse causa, penitus nesciat. Sed si vnũ, vel alterum ex Archiatris, & Medicinæ luminibus, collegam sibi in curatione inuenisset, ô quantũ gauderet; quantam lucẽ rebus, & cognoscendis & faciendis, consequeretur! iámque adhibita inter vtrumque consultatione, de ægri statu, & remediis, tutiùs deliberari poterit. Sed in Medicorum Principum Historia, quandoquidem eos viuos consulere nequit, ipsorum consilium sibi adhibebit Medicus. Cùm igitur praxin exercenti Medico, ægrotus necessariò occurrat, cui similis aliquis è Medicorum Principibus, in aliqua ipsorum historia extiterit, iam [illegible]suam consultationem adhibebit illum Archiatrum, qui similem affectionem historic[illegible]xhibet: atque adhibito experimento imitatorio, simili modo procedet. Est enim experi[illegible]ntum imitatorium, illud quod ab historia aliquando elicitur; congruus

nempe

nempe de re simili ad similem transitus: aliqualis etenim similitudo in affectibus, sufficere videtur, vt eodem ferè modò curari queant, veluti cum Gallica lues ob similitudinem cum Morphæa, remediis iisdem illuc translatis euincitur. Quantò magis quòd in Medicorum Historiis, eædem metipsæ affectiones, cum iisdem causis, & symptomatis, sæpè sæpiùs inueniuntur, cum illis, quas quotidie praxin actualem exercendo conspicimus. Quapropter eas continuè legere conuenit, & omnes memoriæ tradere, vt illis Medicus practicus, tot & tantis talium virorum exemplis abundans, exercitatior & doctior euadat, & in propria curatione suum Archiatrum in consilium habeat, vt anteà dixeram, & super libros Epidemiôn Hippocratis, in præfatione doctissimorum suorum commentariorum. Vallesius de ipsomet Hippocrate asserit.

13. Cùm autem hæ historiæ dispersæ apud varios auctores, & multoties obscuræ, antiquitate, & naturæ inuolucris abditæ sint, ecce doctissimus, & veluti alter Archiater, ZACVTVS LVSITANVS, has palantes Historias ordine miro, à capite vsque ad pedes repositas collegit, commentariis illustrauit, obscura enodauit, controuersias diremit, Galeni doctrinam sanissimam defendit, mentem Principum aperuit, dubia & falsa euulsit, in vtraque Medicinæ parte Theoricam luci Galenicæ restituendo, & praxin maiorum obseruationibus adaugendo, ita vt totum hoc DE MEDICORVM PRINCIPVM HISTORIA Zacutinum opus vniuersam Medicinam ab omni sorditie mundam; ab omni parte excultam, & perpolitam complectatur, neque aliquid pro tota Medicina addiscenda, & Armatura Medica, nostro, & grauissimorum auctorum iudicio, ei vlteriùs deesse videatur. Deindè ne historiis Praxis particularis deesset, eam hic Auctor scientissimus quinque libris comprehendit graphicè, solerter, & ingenuè, in quibus morborum naturam, causas adiunctas, signa, præsagium & curationem enodat, practicis quæstionibus, & obseruationibus vtilissimis illustrat, & exornat. HISTORIAS ergo ZACVTINAS, sicut & *earum praxin* & aureolos *praxis Admirandæ* libros lege, relege, perlege, atque sæpius euolue, ibi enim tuo desiderio satisfacies, & veram artem consequi valebis.

Sed inquies, vbi sunt *Principum Chirurgorum Historiæ*, quas ille tribus libris proponere, & interpretari *libro primo suarum Historiarum* est pollicitus, quæ Medicis, & Chirurgis sunt vtiles valde. Quare doctissimus ZACVTVS eas præteriit? An ne Chirurgiam à Medicina artem diuersam existimauit! minimè quidem. Sed quia in Historiis Medicis poliendis hactenus neruosè insudans totus fuit, vir grauis annis, & multo iam defessus labore vsque adeò hoc negotium perficere non potuit, ZACVTVS autem eas prætermisit, fortè vt nostro muneri opus Chirurgicum relinqueretur, quod equidem libenter explicandum suscipiemus, & Diuino aspirante Numine perficiemus. Sunt enim plures Chirurgicæ Historiæ in monumentis Hippocratis, Galeni, Celsi, Pauli, Auicennæ, Auenzoaris. Halyabbatis, & aliorum. Quod opus, vt Zacutinis historiis, quasi illarum supplementum adiungatur, nostràque cum tanti viri nomine memoria vbique extet, & de eo gloriam (si fas est viro bono ita dicere) nobis manaturam credimus. Cui operi, *supplementum Chirurgicum ad opera præstantissimi Zacuti*, nomen imponemus.

CLARISS. VIRORVM EPISTOLÆ

AD ZACVTVM LVSITANVM
DE SVA HISTORIARVM PRAXI.

Eruditiss. atque præclariss. Viro,

D. ZACVTO LVSITANO DOCTORI MEDICO Amstelodamensi, Renatus Moreau Professor Regius Christianissimi Regis Consiliarius, & Scholarum Censor.

NON opinor aberrabo, (Vir eruditissime) si, vt Didymum Alexandrinum Hesychius, sic te ego χαλκέντερον & adamantinum dixerim, διὰ τὴν πρὸς τὰ βίβλια ἐπιμονήν. Quis enim non miretur, ea te ætate libros legere, colligere, & edere in qua cæteri penè deficientibus omnibus corporis organis, & ipsis cæcutientibus oculis ab omni studio penitus abstinent? Præmium senectutis quies est, vt ipsæ leges monent, quæ maiorem annis sexaginta otio reddunt. Vacat ætas ista muneribus iis, quæ non possunt sine viribus sustineri.

Miles depositis annosus secubat armis.
Grandæuique negant ducere aratra boues,
Putris & in vacua requiescit nauis arena,
Et vetus in templo bellica palma vacat.

Tu autem graui ista ætate, quæ à morte non solet longè abesse, ea studia excolis, quibus sustinendis integrum humanæ vitæ curriculum impar esse solet. Infinitos auctores legisse, hominis est delitias in varia lectione quærentis: ex illis selegisse, quæ pulcherrima & obseruatu dignissima, viri, est prudentis magis quàm curiosi: sed ad publicam omnium salutem singula ea digessisse, & ex incertis obseruationibus, ac infidis plerumque relationibus certa & indubitata præcepta deduxisse, hominis est supra vulgum sapientis. Vt à me alienum est conuiciandi vitium, sic odiosum est adulandi studium, quòd illud humanitatis nostræ, hoc grauitatis indignum arbitrentur: quod ideò dixi, ne quis putet tibi me adulari, si te ex lectione & selectione multarum grauissimarúmque rerum, & ex admirabili illa Historiarum tuarum, & Obseruationum compositione & digestione, virum incomparabilem vocauero. Non est fortassis nouum, quosquam totam vitam triuisse in librorum lectione, ad quos non secus quàm ad deambulationes & rusticationes quasdam diuertunt. Scio plurimos in colligendis locis communibus, velut in condendis thesauris, quos posteris relinquerent, totos desudauisse. Sed qui frugaliter infinitos Auctores legerit, qui vtiliter decerpserit, qui prudenter æquè ac sapienter digesserit & ad vsum medicum reuocauerit, hoc sæculo præter Zacutum agnosco neminem. Medicarum tuarum Historiarum sex libri, opus vt arduum, & laboris immensi, sic admirandum, & iudicij exacti. Neque iudicium solum in eo obseruo, quo senes temperari & commendari solent, vtpote qui ad omnia alia ætate sapiant rectius vt ait comicus, sed præterea inexhaustæ memoriæ fundum, cuius tamen penuria senectus laborat, siue quòd senes propter decrementum in continuo sunt defluxu, siue quia ob siccitatem species rerum nequeunt retinere. Hoc propria me docet experientia, qui in dies singulos minui & extingui sentio memoriam,

qua

qua non mediocri aliàs valere gloriabar: Animaduertóque inter ætatis quinquagenariæ vitia visum in proximis, memoriā in remotis, hoc est in olim lectis paulatim deficere. At tibi viuax & superstes memoria, cuius exempla in tota Historiarum serie illucescunt, designat te nihil habere, Leontini Gorgiæ instar, quod incuses senectutem. Quæ εὐδαιμονία καὶ εὐμοιρία τῆς φύσεως, omnibus concessa non est, sed sapientibus solis, quorum mens docente Sophocle, diuina luce nutrita est:

> οὐκ ἔστι γῆρας τῶν σοφῶν, ἐν οἷς ὁ νοῦς
> θείᾳ ξυνέστι ἡμέρᾳ τεθραμμένος.

Atque vt in hortis ac viridariis fructiferæ arbores in quincuncem digestæ, latioris licèt & lautioris prouentûs, solæ non oblectant, sed etiam inanes flosculi per areolas & puluillos dispersi: sic in tuo illo opere, non sola laudantur seria, & momenti grauioris medica documenta, sed elegantes pleræque & amœnæ digressiones de Philologia & Philosophia vniuersa, quarum commistione, & veluti intercalatione, legentium animi mirum in modum recreantur. Sed audio flumen ingenij tui illis Historiarum circulis non circunscribi, meditaríque te nouum opus de vsu medendi, omniúmque morborum curationis methodum aggredi, non modò ex fontibus veterum & recentium Medicorum haustam, sed ex propriis experimentis & obseruationibus depromptam. Eam vtinam tam acuratam & exactam nobis exhibeas, vt deinceps nobis nihil sit desiderandum. Nemo Medicorum non calcauit hoc iter: plerique Medicinam auspicantur ab hoc scriptionis genere: cúmque vix tres aut quatuor ægritudinem species viderint, audent de cæterarum præsidiis censoria quadam auctoritate definire. Lepida capita! quæ de capite hominum tam leuiter & temerè decernunt. Implent totas paginas remediorum formulis, quas nullo ordine ex diuersis auctoribus còmpilarunt, neglectis indicationibus, ex quibus necessaria remedia depromuntur. Hinc inde colligunt compositiones medicamentorum, quas nemo probus in vsum vnquam reuocauit. Ab illis nec probata, nec experta, nec inuentu, paratúque facilia, nec benigna aut domestica annotantur: sed exotica, preciosa, operosa, spagyrica, superstitiosa, præstigiatoria, dictu quoque nefanda & abominandas Sanguinem humanum sorbendum propinant: hauriendam exhibent lochiorum saniem: carnes humanas variis artificiis adulteratas, & in diuersas formas immutatas edendas, bibendasue præbent: nequidem ab vrinis, stercoribus intestinorum lumbricis, pediculisque abstinent, quos nemo videat sine nausea, nemo nisi furiosus deuoret: suspendunt è collo areneos: fœtidissimas matulas imponunt vmbilico & apponunt ori: sperma ipsum recens ouo sorbili permistum deglutiendum dant, tam impiâ & scelestâ, quàm putidâ & horrendâ manducatione. Non loquor cætera, quæ tu (ZACVTE DOCTISSIME) diligenter vitabis, & fugienda monebis. Cùm enim à quadraginta annis, quibus Medicinam exerces, experientiam doctrinæ adiunxeris, nugas istas & mera deliria à tuis scriptis exterminabis, & in indicationibus Galenicis consistens, pauca præsidia, sed facillima, probatissima, familiarissima præscribes: Expecto à te, vt quæ in Hippocrate & Galeno deficiunt, suppleas; quæ in Auctoribus barbaris superuacanea sunt, circuncidas; quæ in nonnullis confusanea & obscura, illustres; quæ in aliis deprauatè scripta, & perperam posita, interpreteris; quæ in Chymistis & nouatoribus audacter & temere præscripta, castiges: sic fiet, vt absolutam & perfectam omnibus numeris medendi methodum habituri simus, non modo humano generi salutarem, sed nomini tuo ad æternitatem propagando gloriosam. Vale. Datum Lutetiæ Parisiorum, quarto nonas Iun. anno reparatæ salutis humani, 1639.

FRANCISCVS PERERIVS, GOANÆ CIVITATIS ORIENTALIS *stipendarius, & Illustrissimi Diui Antonij à Gama, Proregis Indiæ Orientalis Archiater, Zacutc Lusitano, S.*

POstquam profectus ab Olysippone, vasti illius, & indignantis Oceani incolas, quos vel Orbis domitor Hercules expauit, alacri, & inuicto animo noster Prorex Gama intrepidè sulcauit, & alij mecum socij in eadem naui Indica oneraria, vel dabant læti, & spumam salis ære ruebant. Ego in meo cubiculo insistens, & abditus contemplabar quàm pulchra esset maris immensitas ad aspectum, quàm fœcunda ad procreandum sobolem, tot piscium, & innatantium belluarum copiis abundans, rursus hac consideratione seposita consulebam amicos, hoc est, libros, inter quos tuus liber de Medicorum Principum Historia primus, quem recenter emissum ex Antuerpia Olysippone emi, lætitiam ingessit summam, & adeò mentem meam ad plenum erudiuit, vt certò affirmare possim te vnum esse in Medicina primum: nam si codices, & testimonia vera Galeni incursu Barbarorum, vel omnia pereant, pro cunctis te habet Medica Schola, secura quasi nihil amiserit, quem libentissimè legat, imitetur, & colat. Accedens ad Goam, totius Indiæ Orientalis metropolim, non me ab eius lectione deterrent occupationes multæ. Audiui per literas te cæteros in lucem emisisse, fac & insuda, charissime mi Zacute, vt illustriss. Domino D. Diego. Ioan. à Sylua Olysipponensi, domus regiæ Oeconomo, maximo Mecænati meo eos transmittas; illicò enim meam lucem aspicient, quorum pellucidâ doctrinâ doctior factus, sæuientium morborum insultus dexterrimè coërcebo. Vale præstantissime vir, & me tuis literis ex Amstelodamo ad me missis, singulis annis illuminare non cesses. Ex Goana ciuitate semper Augusta, mense Maij anno 1635.

Ludouicus Nonnius Antuerpiensis, Zacuto Lusitano.

DIfficili valetudine impeditus non potui hactenus amicissimis tuis respondere, sed cùm benignior Hygeia tandem me respexerit, & pulso languore paulatim pristinus vigor redierit, animus manum iussit operari, & calamum sumere, vt scias me valere & viuere, tibíque perpetuò deuinctissimum fore. Libros tuos de Medicorum Principum Historia, vt iusseras, clarissimo, doctissimo Doctori Francisco Pacio, Serenissimi Principis Archiatro misi, qui auro contra illos æstimat, atque ingenij tui acrimoniam, & singularem eruditionem multo cum verborum honore extollit, petiítque plura exemplaria, vt in Hispaniam ad primarios Regis Medicos mittantur, vt sciant nostro Septentrioni non deesse suos Æsculapios. Optaret autem, vt & Praxin pari filo attexas, vt opus tuum omnibus numeris absolutum sit; nam quantum in Medicinæ hac parte excellas, libri tui de Praxi Medica admiranda nuper euulgati abundè docent. Quare seriò te hortabor, vt quam nactus es, Spartam ornare velis, & quæstionibus illustribus, quas peritè enodas, eam ad vmbilicum perducas. Vno verbo dicam, Aquila es in nubibus, quæ acutissima acie omnia explorat, & penetrat. Iterum enixè à te expostulo, vt pergas nos beare tuis doctissimis scriptis, quæ

Canescent sæclis innumerabilibus.

cùm sint vtilia, polita, tersa, acuta, & fermentata satis, quæ

Non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, aut fuga temporum.

Va[le] Medicorum Phœnix, ac me ama. Antuerpiæ, 1638. 9. mensis Decembris.

Ioannes

IOANNES DELGADILHO DE ROBLES, MEXICANÆ *Scholæ Professor primarius, Zacuto Lusitano S.*

NImio amore legendi libros doctos animus meus exardescit, quare ex remotissimis regionibus illos exquiro. Ecce Hispaniensis Bibliopola hoc anno misit mihi. Historias tuas cum Praxi admiranda agglutinatas. Deus bone! quàm vberrimâ, & succulentâ doctrinâ sunt refertæ, quàm perspicuæ, quàm elegantes, & vtiles; Eiâ age eruditissime Zacute, earum Praxim citò euulgandam cura, & ad Hispanos mitte, vt hac ratione ad nos allatâ, eius disciplinâ imbuti, miseros ægros, tot, tantisque malis obsitos iuuare possimus. Interim Dominus ad hos studiorum labores ferendos in aliorum gratiam, te diu seruet incolumem: Vale clarissime Doctor. Ex Mexicana Academia, anno 1635. die verò 8. mensis Martij.

ISHAAC LVPVS CONSTANTINOPOLITANVS, LEGATORVM *Omnium apud Turcarum Imperatorem Medicus ordinarius.*

EX Venetiis allata sunt Historiarum tuarum viginti exemplaria, quæ illicò distracta fuere, cùm sint summis laudum præconiis celebranda. O; quàm subtiliter arguis grauiter dissertas, quæstiones emedullas, & sensum Medicorum Principum verè extricas. Superest, vt Praxim Historiarum extemplò euulgandam cures, quæ recipietur a doctis gratissimè. Vale, & me, licèt longo interuallo à te distantem ama, foue, & tuis dulcissimis literis consaluta. Constantinopoli, 16. Iulij 1637.

Clarissimo & experientissimo viro,
D. ZACVTO LVSITANO, MEDICO CELEBERRIMO,
S. D. P. Serenissimi Daniæ, Noruegiæ, &c. Regis Personæ Medicus,
Iacobus Fabricius, Ecclesiæ Cathedralis Arrhosiensis Prælatus,
inque Vniuersitate Rostochiensi Collegij Medici senior,
ac Professor ordinarius, ac primarius.

ADmirari debeo, & meritò magnopere admiror, (ZACVTE EXPERIENTISSIME) beneuolentiam erga me tuam, singularémque humanitatem, quam literis ad D. Danielem à Castro, mihi planè cognitam atque perspectam reddere voluisti. Laudo igitur ingenium, moresque tuos, nec ipsos vnquam amare, & aliis omni tempore prædicare desinam. Salutauit verò ille me tuo nomine diligenter, vt est vtriusque nostrum amator ardentissimus, & huiusmodi officiorum, quæ propria sunt ingenuorum hominum, obseruantissimus; neque potui me vicissim continere, quin protinùs ad te aliquid literarum ipsemet exararem, vt quem semper, ex quo primitus præclara tui ingenij monumenta vidi, propter optimarum rerum incredibilem scientiam, diuinam illorum quæ legisti, memoriam, acuratissimum omnium ordinem; colui & amaui, hicce in te adfectus meus tibi plenè innotesceret, quem & (cùm ob locorum distantiam præsens explicare intercludar) vbiuis in animo meo firmum nunquam non tuebor, conaturus si non alia ratione, tamen crebriori scriptione te quauis occasione salutare, vt vtrimque, amicitiam hanc nostram conseruare, & in vsque vitæ terminum fideliter propagare queamus. Vt autem nunc aliquid tibi ad communia nostra pertinens studia exponam, non possum non vehementer laudare difficilem tuum, ne dicam improbum, in tot legendis autoribus laborem, incredibilem industriam, & indicibilem iudicandi dexteritatem: neque enim vllibi vagari, vel lasciuire, vt quorundam fert pernicitas, sed tibi perpetuò

conſtans per aliena veſtigia ita excurrere voluiſti, vt antiquorum repertis plurima noua & lectori iucundiſſima addere, dubia enodare, erroneas opiniones eradicare, imò penitùs profligare, multorum proteruiam coërcere, & rectam veterum viam laudabili, & paucis imitabili exemplo tenere, reuerà videaris planè alienus ab iis, qui vetuſtatis decreta, ſæpè minus dextrè intellecta, mordicus apprehendunt, neque inde vel latum digitum, licèt Iuniorum experimentis contrarium doceatur, ſecedere audent. Probamus meritò veteres, & grato animo illorum inuentis adhæremus; ſed ſunt illi inſtar Gigantum, quorum humeris nos iam impoſiti, multò longiùs ſpectamus, & ab iis parum obſeruata rimamur, inque humanæ vitæ vſum decenter flectimus. Videmus quantum auiculæ illæ, quibus cælum & ſolum omne peruium dedit Natura, degenerent, poſtquam in caueas detruſæ ſunt, vt alienis, non ſuis moribus adſueſcant: ita ſi ad alienum præſcriptum etiam ſolertiſſimi adigantur, ſegniores ſubinde fiunt, & inertia, quaſi præmanſo viuentes, iacent. Quare ego imitationem quidem vtilem, ac ſalutarem imbecillis, ac primum promouentibus ingeniis ſemper exiſtimaui; quomodo ſerperaſtra, vt inquit Varro, damus infantibus ne vari, aut compernes fiant, dum adhuc ingredi condiſcunt, quibus adultos etiam vti quàm probroſum, imò ridiculum videatur. Sicut ergo aliquando natandum eſt ſine cortice, ita non ſemper ductoribus, tanquam pædagogis nitendum, ne, quod Athenienſibus obiecit hoſpes Ægyptius, pueri ſemper deprehendamur. Vias & ſemitas, quæ ad forum perducant, non quærunt niſi peregrini homines. Neque tamen hoc dixerim, quod alieno conſilio vti turpe putem, cum Græcorum prouerbio ſcitum ſit, τὴν βουλὴν ἱερόν τι εἶναι, ſed quod non per ſe aliquando ſapere, & ex aliorum ſemper vel iudicio, vel imitatione pendere, fœdiſſimum arbitrer. Quiſque enim eam ſtudiorum ſuorum rationem ſequi debet, quæ maximè oblectet, inuitet, alliciat; neque vnum eſt omnium palatum. Quis verò eſt, qui guſtum ſuum melius agnoſcat, quàm ille ipſe qui ſibi propinat, nullo indigens prægustatore; præſertim cùm iam multa delibauit pocula, multáſque vt Comicus ait, releuit ſerias. Non aliter, quâ ratione in perlegendis euoluendiſque Antiquorum monumentis, vtendum ſit, vt certius ac tenacius memoriæ inſideant, quiſque per ſe, quo eſt ingenij acumine, facilius quam ex alio (præſertim ſi antea multa perfunctus fuerit lectione) intelliget. Omnia quidem excutienda arbitror, vt ex aliis quid ſequamur; & ex aliis quid non ſequamur, ſed fugiamus, & vitemus, obſeruare poſſimus. Nihil omnino reſpuendum ſtudioſo homini, quando nullus liber tam malus, vt Plinius dixit, ex quo boni aliquid erui non queat. Nuſquam fertiliores ſegetes aſſerunt coloni noſtri, quàm in ſterquiliniis naſci. Seruandum tamen eſt ſine exceptione illud Senecæ præceptum, vt multùm legamus, non multa; eſtque modus in rebus ſaluberrimus, ſtudiiſque immorandum, non immoriendum, ne mens rerum multitudine auocetur, vel opprimatur. Denique & optima quæque ſeligenda ſunt, quod fieri haud poteſt, niſi cuncta attigerimus: in his incumbendum, hæc iterum atque iterum expolienda. Nihil enim lubricum magis homini dedit Natura quàm memoriam: hanc iacturam ſola aſſiduitas & diligentia ſarcire valet. Ego quidquid lego, quidquid meditor, quidquid inuenio aut comminiſcor, ita omne in arcanis animi recondo, quaſi mox ad vſum humanarum actionum expoſiturus. Ac quoniam arduum nimis reor, hæc omnia ſeorſim excerpere, quædam ſanè in commentarium refero, aut peculiari pagella exſcribens, imprimis ſi quæ digna aliqua animaduerſione, memoriæ ſepono. Quem modum & morem niſi fallor laborioſiſſime Zacute, etiam penes te hactenus fuiſſe, & ſtudioſiſſimè etiam nunc obſeruaui, docent hoc à te, decurſu paucorum annorum edita, humano generi perquàm vtiliſſima commentaria quibus ineffabilem, & totius literati orbis amore ac fauore digniſſimam diligentiam, tuámque rem Medicam altius promouendi ſingularem

larem solertiam, quàm maximè clarè omnium bonorum & eruditorum oculis exponis, eorúmque voto vsque adeò plenè satisfacis, vt ab alio plus, vel fructuosius quidpiam præstari, aut publicari posse, ne quidem cogitare liceat: neque dubito, quin hæc tua virtus, olim etiam à funere, tam illustris futura sit, vt tuomet ipsius splendore contentus, alienas laudes nequaquam desideres, quomodo te, vir optime, in summis quamuis laboribus constitutum, fortunatissimum dixerim; & si ex benefactis cuiusquam genium meriti oporteat, ego te Diis immortalibus gratissimum putauerim vtpote à quo tot & tanta in Medicos proficiscuntur emolumenta, quibus enarrandis etiam disertissimus impar audiat. Vires tibi vegetas opto, vt tanto oneri ferendo diutissimè superstes, & quod restissimè cœpisti, eadem industria & sedulitate continues, ac ad optatissimum finem perducas. Amabo verò te, mi ZACVTE, si ad Chirurgica quoque descendere, & veluti internorum morborum Historias ex Medicorum Principibus excerptas hactenus, etiam deinceps externorum prodere, & publico dare, post Praxin Historiarum elegantissimam, *Chirurgorum Principum Historias* nequaquam recusaueris. Tantæ tuæ erga rem Medicam benignitatis memoriam, nulla vnquam dies abolebit. Ipsemet autem, si fortassis non satis idoneus tuorum laborum laudator videbor, sedulus illorum admirator perennabo, & quod non potero prædicatione, id honesto silentio assequar, vt omnes intelligant, me ingenio tuo fasces submittere, tuísque laudibus neutiquam sufficere, ídque libentissimè, meritissiméque fateri. Quod verò maius præmium, honestiúsque exantlatorum laborum obtineri potest, quàm laus & testimonium clarorum ac doctorum virorum, immortaléque etiam post funera nomen? Hoc ergo, celeberrime mi Zacute, age, & ad hanc vnam rem grandi passu, vt facis, enitere, tuísque lucubrationibus porrò Medicos beare perge, neque vlla tibi eueniat, adeò instans & importuna auocatio, quæ tam generosos conatus tuos interpellet. Vale, & me tuis virtutibus ac meritis addictum, tua amicitia dignum existima. Ego vicissim, si quid vnquam tua causa me efficere posse putabis, paratissimus ero, ídque mihi duntaxat audacter imperato. Iterum vale & salue plurimum. Dabam Tychopoli Holsatorum, mensis Nouembr. die 17. Anni Iuliani currentis 40.

PERSPICACISSIME, OPEROSISSIME,

Acutissime, ingenio & exercitatione, quâ non datur imitari, solertissime, Medicorum decus.

DIffiterer clàm te verba, tuis laudibus centuplo minora, en merita tua, en ineffabilem doctrinam, quibus equidem alios caperet satietas, ieiunè tuas delinearem virtutes, delassato potiùs, quàm satiato ore proferre. Iam verò coràm, quid audeo? Ah demens ego quid temerè tento? an inani conatu, me maiores spargere voces? Præstaret in faucibus raucum sonum hæsisse quàm sacrum tuum nomen profana lingua prostituisse: at equidem tuum laudari non potuisse est, meum laudare te voluisse: Cingite Medicinæ alumni venerando Zacuto serta, colligamus rosas; texamus corollas, Zacutus dicendo disertus, disputando argutus, definiendo solidus, curando prouidus, plurium salus, omnium gaudium; cur ingratum summos honores tibi superstiti decernere minimè enititur sæculum, cuius aliquando desinentis viuere, futurum desiderio tenebitur anxio, atque fruetur in posterum memoria non moritura tui. Sed hæc est miserorum mortalium conditio, præsentem te nunc minùs curare, donec absentem tum admirentur, tum venerentur. Méne elucubrando prouidere edoctum, gloriam nullo æuo casuram, operum tuorum ignorem? quorum (inquam) operum, ordinem concinnum obiectare congrua verba inculcare, graues sententias insinuare, congeriem argutiarum congerere, frustra duco. Quando igitur immortalitatem te cogitare

 cogito,

cogito, da mihi inclyte Zacute; quod opto, vt nominis mei in tuis ſcriptis memineris deinceps: fac ne recuſes, ſic me humo ſublatum putem, vbi monumentis nunquam perituris tuis, id inſertum pluries videam. Vale. Dabam Hamburgi, Kalendis Aprilis, 1640.

Tuæ facundiſſimæ doctrinæ admirator.

Benjamin Muſſaphia,
Vulgò Dionyſius dictus.

CELEBERRIMO ARTIS IATRICÆ MAGISTRO, ZACVTO Luſitano, Medico expertiſſimo, & ſummè obſeruando, Doctor Samuël Dilectus, S.

QVoties (Præclariſſime vir) eruditiſſima opera tua lectito, toties magis demiror! video namque ingenij tui dotes ſimul cum firmitudine memoriæ coniunctas theoreticas diſputationes, & inextricabiles difficultates à te facillimo negotio enodatas circumſpicio, contemplor practica conſilia, & obſeruationes miras rationibus non inefficacibus illuſtratas, imò recta curandi methodo ſplendentes & ſucculenta doctina refertas. Quid de ſex Hiſtoriarum tomis proferam qui tanta refulgent elegantia, tanta adintegrantur eruditione, tanta ſcatent auctorum lectione? His perſuaſus, creditu puto difficile, per multa temporum curricula ab intellectu humano, etſi ingenuo, aliqua tuis operibus digniora, vel præſtantiora poſſe emitti in lucem, quæ Medicorum animos ita ſuauiter demulceant. Quis enim vel veteranus Dux, tantam potuit vnquam humeris ſuis machinam ſuſtinere? Si enim ad antiquitatem oculorum aciem conuertamus. Poſt Græcos,, & Arabes, totius Medicæ ſcientiæ Zacutum inueniemus theſaurum. Si à recentioribus aliquid haurire velimus, omnia ad vnguem ex hoc ſcaturiente fonte emanant, & reconduntur. Ceſſent ergo tot ingeniorum offuſcatores libri, in exiliúmque mittatur tanta ſcriptorum caterua, noſtráque glorietur feliciſſima ætas, cùm iam ſub vnius Zacuti, auctoris tanti, & ab omnibus applauſu ſummo excepti vexillo, ſatis, ſupérque ſufficiat militari, qui in ſuis politiſſimis, & vtiliſſimis Hiſtoriis praxim cum theoria mirè deſcripſit. Meritò ergo illum per Europæas Academias, ab eruditiſſimis Profeſſoribus, & peritiſſimis practicis, audio tantis laudum præconiis celebratum. O ſingularis phœnix! qui ſtudij amore tantopere flagras, & perpetuis vigiliis indefeſſique laboris œſtro exardeſcis, vt ex cineribus tuis infinita Doctorum ſuſcitetur progenies. O liberalis Pelicane! qui ſanguinis laudibilis præcipuum vitæ fomitem, communi eruditorum victui libenter impertiris. Perge igitur noſtri æui fulgentiſſime Sol, Hebraicæ gentis ſingulare ornamentum, Philoſophiæ, denique, ac Medicinæ Anteceſſor digniſſime, & quæ vltra polliceris, quæſo in lucem prodeant, quibus immortale eruditionis tuæ nomen, & fama indelebilis perſonent in æternum. Vale. Venetiis, 10. die Auguſti, Anno 1640.

Zacuto Luſitano, Medicorum Clariſſimo.

NIhil vnquam mihi fuit antiquius, ZACVTE Doctiſſime, ſæculi decus, ornamentum Reipublicæ Literariæ; nihil (ita vitam) optatius quàm cum Clariſſimis doctrina viris amicitiam iungere: tecum verò, quem doctrinæ præſtantia maximi ſemper feci, quem præ clariſſimis, præque diuinis *De Medica Hiſtoria libris* colui ſemper, & obſeruaui, amicitiæ vinculo iungi, in votis iam inde ab eo tempore mihi fuit, quo celebritas nominis tui, famáque conſtans & illuſtris, vniuerſam Europam

Europam peragrata, Romæ consedit. Sed Deus adfuit meis votis: dum id animo voluo, ecce tibi Dom. Vincentius Noguera, vir generis nobilitate, morum integritate, Latina, Græca, Hebraïca Literatura, omni denique doctrinarum genere clarissimus, qui vltrò tuam offert amicitiam, salutémque adiungit tuis verbis. O me beatum! O me felicem! qui vestra benignitate talem amicitiæ thesaurum nactus sum, quem vix animo, verbis nunquam expetere ausus fuissem. Sed est ZACVTE Clarissime, vt pro singulari doctrina tua, pro ea, qua apud omnes Europæ Academias polles fama ac celebritate, à te petam in ipso amicitiæ limine, vt quod me tibi amore & obsequio coniunxit, perennè augeas: nempe vt præclarissima tua scripta, quæ me in amorem & admirationem tui rapuerunt, perpetuis tuis lucubrationibus excolas, & exornes: Septimum verò Historiarum volumen, seu primum Praxis Historiarum quod habes præ manibus elaborandum, vt quàm citissimè, gestientibus nobis, & Europa vniuersa auidè exposcente, typis committas, te vehementer etiam atque etiam rogo Vale, méque tuæ doctrinæ, famæ, nominísque celebritati addictissimum esse, tibi persuade. Romæ. III. Idus Iul. cIↃ. DC. XLI.

Petrus Seruius Publicus Theoricæ Medicinæ Professor Ordin. & Pontificis Max. Domus Medicus.

Perillustris, ac Excellentiss. Dom. Domino

ZACVTO LVSITANO, PHYS. AC MEDICINÆ DOCTORI EXIMIO

Benedictus Maghettus Asitij Patritius, ac Illustr. Ciuitatis Anconæ primus Physicus. S.D.P.

TVos, Praxin scilicet Medicam admirandam, sexque Historiarum Medicorum Principum libros ab amico commodatos legi, relegíque, maxima profectò cum iucunditate: cùm enim non solùm inuentionem, paraphrasim, obseruationes, dubitationes, quæstionésque enucleatè tractatas animaduerterim, sed etiam verborum proprietatem, concinnitatem, phrases, elocutionem disertissimam considerauerim, coactus sum proferre, te priscos æquasse, & neotericos superasse: Hisce etenim tuis in libris, procerum Medicinæ parentum sententias, verbáque interpretatus es cæteris clariùs, veritatíque consonius, & quod caput est, eosdem à Neotericorum calumniis, falsísque obiurgationibus doctè, subtiliter, concinnéque vindicasti, defendisti, & in populos omnes euolare fecisti. Quare me haud continere valui, quin te hisce meis literis exinde saluere iuberem, tibíque gratularer: Equidem ipse inde à 41. annis, quibus diuersis Vmbriæ, Hetrusiæ, & Pisceni in Ciuitatibus, Sostro Publico Medicinam feci, qui pari gressu tecum congredi possit cognoui neminem. Teneris igitur ZACVTE doctissime, Deo gratias agere, & habere, qui te perspicaci dotauit ingenio, dicendi facundiam tibi largè largitus est, vitámque longam & incolumem benignè concessit; vnde de te meritò dici potest, venit, vidit, & vicit: tenerísque pari passu, quam citiùs Historiarum Praxin, cæteráque promissa opera, ad Dei gloriam; tui laudem, ac totius Reipublicæ Medicæ vtilitatem; in lucem emittere. Progredere incessanter. Interim Nestoreos vt concedat annos, Deum enixe oratum volo, & hoc subsequens Anagramma exinde furtim, dum Praxin hac in populosissima ciuitate exerceo, contextum, læta fronte, hilaríque animo accipere exoro, ingenioliíque mei tenuitatem ne respicias amabo, sed animi candorem, quo te summo prosequor amore. Vale Medicorum decus, méque mutuiter amare ne te pigeat, iterum iterúmque oro. Vale iterum & salue. Anconæ x. Kal. Martias, clↄ Iↄ cXLI.

ZACVTO LVSITANO MEDICO INCOMPARABILI,

Ioannes Ionstonus, Medicus, & inclytæ Academiæ Francofurtensis Professor Ordinarius

HIstoriæ tuæ, ZACVTE Eminentissime, ita summorum Medicorum totius orbis animos inflammarunt, vt nihil aliud cogitent, quàm eas legere, reuidere, memoriæ mandare, & rectè meo iudicio id faciunt, nam qui ZACVTI opera legit, Galenum legit: ea enim solùm ex facundissimis huius Auctoris, aliorum Medicorum sententiis illustribus, oraculisque sunt hausta. Atque pro procerum tutelâ, & doctrinâ, ita strenuè dimicas, & facies tuas herculeas contra nouatorum tela disponis, vt breui temporis momento, ea irrita reddas, exanguia, & penè nulla. O Hebraicæ imò Lusitanæ familiæ sidus splendidissimum! O Medici chori fulgentissimum iubar! O literarum vnicum azylum! Vigent bella, Bellona fremit, Mars sæuit, maior pars orbis ad arma concurrit, Medici velut exanimes iacent, imò languidi torpent & inertes. Medicina flocci fit, præcipiti lapsu ruit. Tu eam hoc modo infeliciter sumi prostratam erigis, illius alumnos ad studendum accendis, & eruditissimis scriptis beas, & refocillas. Maximas tibi gratias præsto, quòd in tuis operibus, de meis admirandis ita rectè sentias; cùm ita sit, incultum hactenus me habui, modò tuo suffragio euectus, aliquid me scire existimabo. Vale ZACVTE, ter acutissime, & Ionstonum tuum literis tuis consalutare singulis nundinis velis, obnixè precor. Ex inclyta Francofurtensi ciuitate, 14. die Augusti, Anno 1641.

DOCTOR DANIEL DE LVNA, ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS

Stanislai a Koniecpoli, Castellani Cracouiensis, exercituúmque Regni Poloniæ, supremi Generalis, Zacuto Lusitano, S.

INcredibili sanè gaudio, me Atticæ literæ tuæ affecerunt, quando ab hospite charo, & desiderabili, longè chariores, & desiderabiliores oblatas vidi: cùm te optatissima aura, felicissimáque Minerua fruentem conspiciam. In illis tot perhumanis titulis me exaggeras, non videor eam meruisse laudem, vt & falsò, at à viro omnium laudatissimo merear laudari. Rectos rectè suo vtentes officio decet collaudare, inter quos tu venis enumerandus, nunquam satis pro meritis, encomiis celebratus, vt studiorum tuorum monumenta nunquam interitura, sponte sua testantur. Ob hanc causam te Apollinis triumphali curru ouantem intueor, sublimi ferientem sidera vertice, comitante Musarum choro, Principumque Medicorum cœtu, plenissimis, vt aiunt, tibiis iactantium, lætantium, buccinantiúmque in tui laudes, vt te Phœbus ornet, plectat adorea Apollinari, digna tanto præmia contribuens conatu. Quare? quia aduersùs omnium proiectam audaciam pro Principum defensione, imò pro veritatis amore, hostilibus gladiis dimicasti, superastíque. Micuit potiùs ridentis fulgor pacis, veritatis, benignitatis tuæ radius enituit, Phœbus splenduit sapientiæ. Non est ergo quod Doctorum calculum spectes, cùm te omnis Medicorum Schola, facilè Principem Principum Medicorum vnanimiter iuret. Ideò non possunt non te omnes consulere: nam gloria est, multos discordes per te concordi pace frui, téque vnico duce de tot in Palæstra literarum strenuissimis militibus, exercitatissimisque ducibus, non leuis hastæ belli doctis, agonis, sorte ferè ancipiti, plane instructis, victoriam reportasse, quasi effœta pharetra receptas, directissimas argumentorum sagittas, animosè reiecisti, abiecistique gloriosiùs. Assumpsisti prouinciam magnam, incognitam, in qua viæ adsunt Dædalæis labyrinthis obscuriores, in quibus ancipites in triuio hæserunt viatores. Adfuisti tu viarum monstrator, omnes intricatas extricasti, ad rectámque duxisti viam, cùm Phœbeæ lampadis instar, fulgentissimos radios ingenij tui quoquo

quoquo versum effudisti, opacas errorum nubes fugasti, densámque Medicinæ caliginem dissipasti, & in serenitatem vertisti. Sperant totius Orbis Medici vniuersi miracula rariora, prout nobis *admiranda tua praxis*, ingenij tui ingenui, inexhaustíque sapientiæ tuæ fontis admirandum præbuit specimen. De *Praxi Historiarum* quid? In ea quidquid in illis *sex Medicorum Principum Libris* desideratur, quod ad methodum medendi facere possit compleuisti integrè, delineasti ingenuè, graphicè descripsisti, & Medicum peritum præceptis medicis doctissimis, & saluberrimis imbuisti, exornasti, & ad Medicinæ penetralia manu duxisti. In tuis ergo operibus, qui diligunt Historias, habent amœnissimos campos florum varietate ornatos. Qui praxin amant, methodum inuenient in quinque postremis Libris certam, veram, & priscorum solùm auctoritate confirmatam, cuius concinna elegánsque dispositio legentium animos fatigabit nunquam, recreabit semper. Sed quid ego laudes tuas prælibo, quibus promeritis celebrandis sublimius multò ingenium impar est. Vale Celeberrime Zacute, méque mutuitur ama.

Leopoli, 5. mensis Aprilis, Anno 1642.

VARIA ILLVSTRIVM VIRORVM
IN ZACVTI LIBROS
DE PRAXI HISTORIARVM
EPIGRAMMATA.

In Opera Medica Viri Clarissimi Zacuti Lusitani.

VIDIT vt Hippocrates ZACVTI scripta diserta;
Miratus dixit. sunt ea digna cedro.
Vsque adeò explicuit neruosè cuncta, nec eius.
Deuiat à veri tramite recta manus.
Nunc ego quæ quondam scripsi, mutabo libenter,
Ars Breuis *& dicam,* Vitáque longa *satis,*
O! vtinam Phœbo legat hæc sacrata iuuentus.
Nec dubito, hinc semper doctior omnis erit.

Iacobus Fabricius, Sereniss. Daniæ, Norvvegiæ, &c. Regis Personæ Medicus, & Collegij Medici, in antiquâ Rostochiensium Vniuersitate, Senior, ac Professor Ordinar.

Aliud eiusdem.

Tota tui ZACVTE libris Germania gaudet,
Applaudúntque omnes tantis progressibus vltrò,
Optantes similes sine fine videre labores:
Non ZACVTE viâ tu nobiliore subibis.
Astra poli, viuésque diu post fata superstes.

I. F. D.

ANDREAS CAMILLVS ROTERODAMENSIS,

In Laudem Clarissimi ZACVTI LVSITANI,

EPIGRAMMA.

MVtâ viuam Helenam tunc reddit imagine Zeuxis,
Cùm variâ varium colligit arte decus:
Quale opus effingit meritò, cùm nobile quicquid
Contineat mundus, nobile lumen erit.

Zacutus Lusitanus resonat per orbem.

ANAGRAMMA.

Est vnum Belzaar ore tutans Priscos V.

ANAGRAMMATISMVS.

CAlluit Hippocrates artem, docuitque medendi,
Lucibus inde micans orbe Galene tuis,
Cætera Graiorum series, Arabúmque deinde,
Miris qui Medicam percoluêre modis.
Attamen est aliquis stultè hosce necare veneno
(Proh dolor!) atque ausus dedecorare viros.
Zacutus TVTANS PRISCOS EST BELZAARVNVM
Prolatus verbis ORE, melóque. Vale.

Benedictus Maghettus ab Asitio.

Liber ad Lectorem.

AVrea secla cupis, sed iam sunt lapsa: quid imò.
Adsunt, si illa cupis, me lege & illa dabo.

Ioannes Ionstonus, Medicus & inclytæ Academiæ Francofurtensis Professor Ordin.

In Librum Septimum Historiarum, Clarissimi & celeberrimi viri, Zacuti Lusitani, Reipublicæ Hebraicæ, & Medicæ decoris, & ornamenti vnici.

HIstorias Medicas postquam ZACVTVS acutè
Scripsit, eas in sex distribuitque libros:
Ecce nouum quod pandit opus capitisque medelas
Morborum, mirâ dexteritate docet.
Septima iam proles paritur, gaudete, putatur
Septimus Hippocrati filius esse sacer.
I liber audacter, tibi fausta precamur eunti,
Nascenti magnus iam tibi surgit honos.

Perge

Perge parens ornare libros, fœtúsque sequentes
Fac videam lucem, sunt tibi honorifici.
Viuis in æternum per eos ter maximus, & iam
Principibus Medicis annumerandus ades.

Iacobus de Lalovel
M. D. Rothomagensis.

Ad Clarissimum virum, D. Doctorem Zacutum Lusitanum, Batauorum Archiatrum Celeberrimum, Octauum de Medicorum Principum Historia Librum edentem.

QVid tam diu nos Hæmochares tuis.
Hoc sæculo armis exagitas? tuum
Dimitte telum, Euphratem & vltra
Accelerent militum cateruæ,
Gaudebit armis exulibus tuis.
Ridens Apollo, tunc Charitum soror.
Lustrabit hortos, Delphicósque
Arma dabis populis corymbos.
ZACVTE veni, Castalidum decus,
Primus reportans munera Apollinis.
Accede, vestro nunc Apollo
Subiiciat capiti corollas.
En qualis humor te rapit? ingeni.
Quænam tua est vis? tradere posteris.
Tam rara vestræ disciplinæ.
Scripta viris memoranda doctis.
Quidnam labori contribuet catus
Vestro chorus nunc Aonidum? Decus
Toto, cheli, dulcique auenâ
Clio tuum celebrabit orbe.

IOSIAS FLORIETVS
apud Mediomaticos M. D.

In effigiem clarissimi D. Zacuti Lusitani.

HOc caput, hic oculus veneranda hæc frontis imago,
Demonstrant magni maxima signa viri.
Sic cernens vultum ZACVTI, & scripta reclamo
Nunc Epidaurini est mens rediuiua Dei.

Idem Iosias Florietus
Med. Doctor.

In praxin Historiarum acutissimi, ac præstantissimi viri Zacuti Lusitani, Medicorum Coriphæi.

ARtis Apollineæ decus immortale ZACVTE,
vnus verba, tuam poscit & alter opem.
Poscit opem, morti, ac Orco qui proximus hæret,
Tu facilem præbes, cùm mala cuncta leuas.
Et liceat semper Medicus non subleuet ægrum,
Quod doctâ interdum plus queat arte malum;
Tu tamen inualidum si quid, sanabile reddis.
Et superas artis dexteritate tuæ.
Nec modò depositos donas vitalibus auris,
At simul & scriptis sæcula cuncta doces.
Vt quondam Hippocrates longam qui dixerat artem;
Quique hominis vitam dixerat esse breuem.
Nunc contrà, longam nobis promittere vitam
Possit, & hanc artem dixerit esse breuem.

Ioannes Isacius Pontanus, in illustri Gelrorum Academia primarius Medicinæ Professor, & Serenissimi Regis Daniæ, & Ducatus Gel Historiographus.

PRINCIPES

PRINCIPES

MEDICINÆ AVCTORES, QVORVM VOTO, ET IVDICIO PRAXIS HISTORIARVM SOLVM CORROBORATVR.

INTER *hos emicat Diuus* Hippocrates *, Chori Medici fulgentissimum iubar, syncerioris Medicinæ acerrimus vindex, Asclepiadum Familiæ Antesignanus. Sequitur* Aurelius Cornelius Celsus, *Laconicus vir; qui breui, sed satis fermentato tomo sensa Hippocratis explicuit ad vnguem. Post hos Athlantes fortissimos præest* Claudius Galenus, *qui sua Asiatica facundia, fœcundo dicendi stilo, solertia mira, Hippocraticam doctrinam, obscuram nimis, & demonstrationum firmamentis orbam, vbertim exposuit, in certa capita digessit, poliuit, ornauit, ornauit Reipublicæ Medicæ dux strenuus, & primipilus, cui nihil aliud curæ fuit, quàm nodos Hippocratis dissoluere, loca controuersa dirimere, sententias obscuras explanare, interpretum errores detegere. Hic boni agricolæ instar, semina, & præcepta ab Hippocrate relicta, auxit, perfecit, atque lustrauit quæ multo tempore à pluribus erant corrupta, vt toties ipse confirmat,* 1. meth. 2. & 2. lib. cap. 6. & 7. lib. cap. 2. & 8. & 1. de element. cap. 16. & 1. de facultate 13. & lib. de theriac. ad Pison. cap. 28. *Neque spatiosum genus dictionis in illo condemnes: nam cùm Diuinus hic planè (meo iudicio) scriptor, ænigmaticas, labyrintheas, & tenebricosas sententias Hippocratica commentaretur, obscurissimas quidem, & à paucissimis vix intellectas, si larga & liberali manu, nitidè & distinctè lucidiores non fuissent redditæ, calumniatoribus, Thessali, Erasistrati, aliorum nebulonum, & Pseudomedicorum sectas nefaria colentibus, quorum tunc magnus numerus extabat in vrbe Romana, fuissent derisui, & contemptui. Accessere* Veteres, & Recentiores Græci, Latini, Arabes, *qui etsi ab hoc vberrimo Medicinæ fonte ditissimo, & amplissimo Oceano opera sua sint expicati, cuius interpretes, & simias se esse profitentur, & gloriantur, tamen plura cum artis laude addidere, quorum clarissimis monumentis Hippocratica tribus fœcundatur. Quapropter vtilissimum semper mihi visum fuit, præsertim in actuosa Medicinæ parte, in qua de salute hominum agitur, Senecæ consilium sequi, vt ingeniosus, peritus, & expertus Medicus, & sanitatis conseruandæ amantissimus, relictis Iuniorum riuulis, quorum magnum numerum citauimus in aliis libris, fontes insectetur, ex quibus limpidam, non cœnosam aquam scaturientem hauriat.*

ELENCHVS AVCTORVM.

Sacra Scriptura.

Scriptores Medici.

ABENRAGEL.
Abenguazil.
Actuarius.
Andromachus.
Antonius Musa.
Appianus.
Apuleius.
Albucasis.
Almansor.
Albumazar.
Algazelius.
Auencladis.
Auicenna.
Auerrhoës.
Auicebron.
Auenzoar.
Archigenes.
Asclepiades.
Alzaharauius.
Attalus.
Antyllus.
Alexander Trallianus.
Aretæus.
Aurelius Cornelius Celsus.
Apollonius.
Æneas.
Ælianus.
Aëtius.
Cælius Aurelianus.
Constantinus Africanus.
Cremison.
Cleopatra.

Crito

Crito.
Calistus.
Constantius.
Carycles.
Ctesias.
Dioscorides Anazarbæus.
Diocles.
Damascenus.
Damocrates.
Diogenes Apolloniara.
Demetrius.
Domnus.
Erasistratus.
Eudemus senior.
Galenus.
Guido Cauliacensis.
Hippocrates Cous.
Herophilus.
Hermes.
Heraclides Tarentinus.
Hamech.
Haly Abbas.
Haly Rhodoam.
Heraclides
Herodotus.
Heras.
Ishaac Israëlita.
Ioannes Vigonius.
Iesu Hali.
Ioannitius.
Lycus.
Lucius.
Mantias.
Moschio.
Mesuë.
Mnesitheus.
Menecrates.
Marinus.
Marcellus Empiricus.
Nicander.
Nicolaus Myrepsus.
Oribasius Sardianus.
Paulus Ægineta.
Paccius.
Pelops.
Possidonius.
Philagrius.
Philotheus.
Platearius.
Philomelus.
Polybius.
Psellus.
Quintus.
Quintus Serenus Sammonicus.
Rabbi Mosses de Ægypto
Rhasius.
Rufus.
Rufus Ephesius.
Sabinus.
Scribonius Largus.
Simeon Sethi.
Saladinus.
Serapio.
Soranus Ephesius.
Soranus.
Trotula.
Themison.
Thucidides.

SCRIPTORES VARII.

Philosophi Veteres.

Priscis illis temporibus Philosophia cum Medicina valde erat coniuncta: Quamobrem Veneranda antiquitas multi fecit viros philosophandi peritia, & aliarum scientiarum facundia claros, in quorum monumentis plurima reposita sunt præcepta ad curandos morbos vtilissima. Præter Philosophos extant Oratores, Philologi, Historici, Poëtæ, Varij, ex quorum facundissima segete plurima remedia deprompsimus in nostrum horreum, scitu non indigna. De horum cœtu sunt.

Aristoteles.
Anthippus.
Anaxagoras.
Aristophanes.
Antiphanes.
Aristoxenus.
Aulus Gellius.
Albertus Magnus.
Agellius.
Æschines.
Alcæus.
Antisthenes.
Aphrodisæus.
Aristarchus.
Apuleius.
Amphicrates.
Ænius.
Bion.
Cato.
Callimachus.
Cleobulus.
Clinias Pytagoricus.
Chrysippus.
Cornelius Tacitus.
Columella.
Catullus.
Demosthenes.
Democritus.
Diogenes.
Diogenes Laërtius.
Euripides.
Epictetus.
Empedocles.
Florus.
Hesiodus.
Homerus.
Heraclitus.
Horatius Flaccus.
Iamblichus.
Isocrates.
Iuuenalis.
Isidorus.
Lucillius.
Lucretius.
Liuius.
Martialis.
M. T. Cicero.
Macrobius.
Menander.
Musæus.
Nymphodorus.
Nicostratus.
Ouidius.
Olympiodorus.
Pausanias.
Plato.
Plutarchus.
Praxagoras.
Pythagoras.
Parmenides.
Pindarus.
Plinius vterque.
Plotinus.
Palladius.
Porphyrius.
Plautus.
Philostratus.
Persius.
Procopius.
Philaretus.
Propertius.
Ptolomæus.
Quintus Curtius.
Quintilianus.
Quintilianus Auus.
Seneca.
Socrates.
Spartianus.
Solinus.
Statius.
Sallustius.
Suidas.
Sophocles.
Stobæus.
Strabo.
Theophrastus.
Terentius.
Theocritus.
Varro.
Valerius Maximus.
Vitruuius.
Virgilius.
Xenocrates.
Xenophon.
Zeno.

TOTIVS

TOTIVS OPERIS DIVISIO.

SYNOPSIS

Los numeros de los indices los mas estan errados.

SYNOPSIS PRÆCEPTORUM,

QUÆ IN INTROITU MEDICI

Ad Praxin continentur.

Indicem eorum quæ in Pharmacopisa aguntur, habes, pag. 73. 74

SYLLABVS MORBORVM,

DE QVIBVS IN TOTA HISTORIARVM PRAXI AGITVR.

IN LIBRO PRIMO.

De capitis affectibus.

IN LIBRO SECVNDO.

De curatione morborum vitales ac naturales partes infestantium.

IN LIBRO TERTIO.

De morborum muliebrium curatione. 448

IN LIBRO QVARTO.

De febrium curatione generali. 420

XIX. De

De Febrium curatione particulari.

IN LIBRO QVINTO, & VLT.

CAPVT PRIMVM.

De ſymptomatis præcedentibus febres.

CAPVT SECVNDVM.

De ſymptomatis cum febre pronatis.

CAPVT VLTIMVM.

De ſymptomatis quæ in medio & fine febrium inſultu ingraueſcunt.

INDEX
QVÆSTIONVM TOTIVS OPERIS.

Quæstiones Introitus Medici ad Praxim.

74 Vtrum

Quæstiones in Pharmacopœa propositæ.

QVÆSTIONES LIBRI PRIMI
Praxis Historiarum.

101 Vtrum

QVÆSTIONES
Libri II.

454 Vtrum

QVÆSTIONES Libri III.

105 Vtrum

QVÆSTIONES Libri IV.

108 Vtrum

QVÆSTIONES

Libri quinti, & Vltimi.

LEMMATA

LEMMATA OBSERVATIONVM PRAXIS HISTORIARVM.

OBSERVATIONES Libri I.

OBSERVATIONES Libri II.

OBSERVATIONES Libri III.

11 Ad

OBSERVATIONES Libri IV.

OBSERVATIONES Libri V. & VLT.

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS PAR LA GRACE DE DIEV ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, A nos amez & feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes Ordinaires de nostre Hostel, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, leurs Lieutenans, & à tous autres de nos Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nos bien amés IEAN ANTOINE HVGVETAN, & MARC ANTOINE RAVAVD Marchands Libraires de nostre ville de Lyon, Nous ont fait remonstrer qu'ayans cy-deuant Imprimé auec nos lettres de Priuilege vn Liure intitulé ZACVTI LVSITANI *Opera*, ledit Priuilege expirant dans peu de Mois, & craignans que quelqu'autre ne le fasse imprimer, lequel seroit de tres-grand preiudice, Ils nous ont tres-humblement supplié de leur accorder continuation de leur dit Priuilege. A ces causes desirant fauorablement traicter lesdits exposans, Nous leur auons permis & permettons par ces presentes de faire r'imprimer toutes les susdites Ouures en tel Volume, caractere, & marge que bon leur semblera pendant le terme dedix ans à Commencer du iour qu'elles seront acheuées d'imprimer defendant à tous Libraires, Imprimeurs, & autres personnes de quelque qualité & condition qu'ils soient d'imprimer ou faire imprimer, vendre n'y distribuer desdites Oeuures que de l'Edition desdits Exposans sous quelque pretexte & maniere que ce soit, n'y même les Abregés que l'on en pourroit faire, ou traduction en autre langue sans le gré & consentement desdits Exposans à peyne de confiscation des Exemplaires contrefaicts, six mille liures d'amende & de tous dépens, dommages & interests, à la charge d'en mettre deux Exemplaires dans nostre Bibliotheque, & vn en celle de nostre tres-cher & feal le Sieur Molé Cheualier, Garde des sceaux de France auant que de les exposer en Vente, comme aussi de faire Registrer ces presentes és Registres des Maistres & Gardes de la communauté des Libraires de nôtre bonne ville de Paris, à peyne de nullité d'icelles, SI VOVS MANDONS & à chacun de vous endroit soy Enjoignons que du contenu en ces presentes, Vous fassiez, souffriez & laissiez iouïr lesdits exposans & autres ayans d'eux cause pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit n'y donné aucun trouble & empeschement, au contraire Voulons aussi qu'en mettant au commencement ou à la fin desdites Oeuures vn bref extraict des presentes Foy soit adioustée comme au present Original, Mandons en outre au premier Huissier ou Sergent sur ce requis de faire pour l'execution des presentes tous exploicts necessaires, sans demander autre permission, car tel est nôtre plaisir. DONNE' à Paris le vingtquatriesme iour d'Aoust l'an de grace mil six cens cinquante cinq; Et de nostre Regne le treziesme, Par le Roy en son Conseil.

MASCLARY.

Registré sur le Liure de la Communauté le vingtsixiéme Aoust 1655. *conformement à l'Arrest, du Parlement du neufuiéme Aoust* 1653. *Signé Bal lard Syndic.*

Acheué d'imprimer le deuxiéme Octobre 1667.

ZACVTI LVSITANI, INTROITVS MEDICI, AD PRAXIN:

In quo præcepta LXXX. generalia, ad veram medendi methodum summè necessaria, proponuntur.

PRÆLOQVIVM.

QVIDQVID non docet meliùs curare, sophisticum est, & ab arte alienum, dicebat diuinissimus Galenus, *lib.1. Prorr. sect.1. com.17.* Ad curationem rectè exercendam, & ad procellosos irruentium morborum insultus declinandos, multis, prudens & peritus Medicus opus habet cautionibus, & circunstantiis, quæ tum sunt iucundæ, nec fructuosæ minùs. Nulla enim est scientia, quæ artificem magis cautum requirat, quàm Medicina, in qua tot morborum monstra contingunt, immanes sæuientium symptomatum propullulant syrtes, & ægrotum diuersa temperamenta, naturæ, mores, conditiones existunt, quibuscum generosus Medicus, & arte Hippocratica dignus, strenuè, veluti cum septemplici Hydra, bellum gerens, pluribus machinis, hoc est, rationis & prudentiæ documentis mirè instructus, dimicabit. Hæc ergo antequam ad praxin delineandam accedam, ante oculos proponam, vt sic Lectorum animos incendam, & in eis elementa hæc, tanquam aculeos quosdam cogitationum relinquam infixos, ne Medicinæ nauis scopulis allisa confringi possit, aut hoc tempestuoso mari iactata naufragiũ faciat. Quare boni agricolæ instar, priùs noxias herbas, & vitia medicorum resecabo: immittam deinde semen, & excolã, quò crescat deinde latiùs, & vberiorẽ nobis segetẽ præstet, vt deinceps patulis arbores medicæ luxurient frondibus, & ambitu veluti fornicato amœnissima medico curaturo in posterũ texãt vmbracula.

PRÆCEPTVM I.

Medicus (qui ex Hip. mente *lib. de decenti ornatu*, *num.* 4. est Deo æqualis) *sit Diuini numinis cultor.*

MORTALIVM sapientissimus, *lib. Ecclesiast. in princip.* sic profatur, *Initium sapientiæ, timor Domini.* Et priùs prædixit Regius Psaltes *Psalmo* 3. *Radius sapientiæ est Deum timere*: & Psalmo 118. *Domine bonitatem, & scientiam, & sapientiam doce me.* modo Hippocrates *lib. de decenti ornatu, num.6.* dicit, quòd Medicina Deos valde reuerenter habeat: & Plato *in Timæo* compotes mentis eos esse testatur, qui in principio alicuius operis Deos inuocare solent, quia, vt dicebat *idem quarto de legibus libro*: *Deus quidem (ô viri) quemadmodum veteri prouerbio fertur, principium, finem, ac medium continens, rectum peragit cursum secundùm naturam circumiens.* Quare *omnium rerum humanarum*, dicit Cicero *in Orat. in Vatin. à Diis immortalibus sumenda esse principia.*

Sic Plato magis vniuersè & piè, *in epist. ad Dio.* omnibus in rebus, & dicendis, & cogitandis, principium à Deo semper esse sumendũ asseuerat. Et Chrysip. apud Plutarch. *lib. de Stoic. repug.* profitetur, aliud iustitiæ

principium, aliam originem non posse reperiri, quàm à Ioue, & communi natura petitam; & hinc necesse omnia ista nos ordiri, cùm de rebus vel bonis, vel malis oratio est habenda. Et Pind. *Ode* 1. *Pyth. A diis molimina omnia mortalibus virtutibus, & lingua eximy, & manibus fortes nascuntur*: procemia enim sumpta à Diis, posita sunt cum illius viri admirandis virtutibus.

Si igitur omne, ac totum, Deus, quidni, vt omnia benè eueniant mortalibus, orandus, & ab eo capiendum initium? Sic Græci: at de Romanorum more, testem locupletiorem Cicerone non possum laudare, qui de eo pluribus locis aut loquitur, aut indicat. *Act.* 6. *in Verr.* vsitata procemia fuisse Oratoribus significat, Deos precandi, initio suorum orationum: idem notat Valerius Maximus *in præfat. suorum librorum.* Quod institutum è more antiquo ductum, obseruant multi ad illud carmen *Æneid.*

——Dÿ nostra incepta secundent.

& exemplum affert Cat. *in orationibus*: & ad illud *Æneid.* 11.

Præfatus Diuos, solio Rex infit ab alto.

Sic Mart. Capella *lib.* 2. *epist. symm. epist.* 107. *An si nobis scribenda sit forensis oratio, Iouem, cæterósque Deos Cat. lege præfamur.* Sic in aliis concionibus ad populum, exempla sunt apud Tit. Liuium *lib.* 39. in comitiis, apud Cic. *initio orationis pro L. Murana.* Sic Ouid. *lib.* 5. *Metamorph.*

Priscóque Deos de more precatus.

Hoc modo Galenus, non vt Gentilis; sed vt prudens & pius, *lib.* 3. *de vsu part.* 10. *post med.* in Conditorem nostrum, verum hymnum componit, eius bonitatem, sapientiam, & admirabilem virtutem collaudans, quia cultu conuenienti exornauit omnia, nihílque suis beneficiis priuatum esse voluit, hoc perfectissimæ bonitatis est specimen hymnis celebrandum: nam efficere quo pacto omnia in mundo sublunari adornentur, summæ est sapientiæ; effecisse autem omnia quæ voluit virtutis est inuictæ ac insuperabilis. Ne igitur mireris Solem (inquit ipse) aut Lunam, & vniuersam aliorum astrorum seriem summo artificio dispositam esse, néve te attonitum magnitudo eorum, vel pulchritudo, vel motus perpetuus, vel circuitionum certa descriptio reddat adeò, vt si inferiora hæc comparaueris, parua tibi videantur esse, & omni ornatu carere: etenim sapientiam, & virtutem, & prouidentiam hîc quoque similem inuenies.

Deinde ab omnibus inuocandus Deus, vt ait Plutarch. *lib. de superst.* non pura, & recta lingua victimæ, sed puro, & recto ore precandis. Quapropter Cauius interpretationem scribens legum, & ius vrbis Romæ, à Deo, vt veri boníque omnis fonte, & omnis iuris, & æqui auctore repetit, quia ita in remediis malorum initia maximè probantur. Hoc modo celebris auctor Auicenna, principium suæ medicinæ incipiens, Deum reueretur, dum sic ait: *In primis Deo gratias agamus, sicut sui ordinis celsitudo, & beneficÿ ipsius multitudo meretur, cuius misericordia super omnes Prophetas existunt.*

Hinc fit vt Medicus sit pius, & toto corde Deum redamans, cuius cor illi sacrandum, vt ipse omnes adiuuet actiones suas. Ita Plato *in Alcibiad.* & Xenoph. *l.* 1. scribunt, Deos magis placari propriis hymnis, quàm sacrificiis: nam internæ magis nobis sunt laudes, quàm victimæ. Quod argumentum sapienter Poëtæ in eo magis Philosophi, quàm Poëtæ pertractarunt, quòd videlicet Deus animum inspiciat, & hoc pio, & humili ipsum deprecari debeamus. Martialis epigrammatum scriptor, *lib.* 10. *epig.* 73.

Non quacunque manu victima casa litat.

Conuenit cum Martiali Ouidius *in epist. Aconty ad Cydippen.*

A *Non boue mactato cœlestia numina gaudent,*
Sed quæ præstanda est, & sine teste fide.

Hæc est causa, cur Deos cecinerint veteres Poëtæ, coli ac placari purâ conscientiâ, & tota *Ode* 23. *lib.* 3. Horatius, & 2. *fastor.* Naso:

——Pietas pro diuite grata est
Munere, non auidos Styx habet ima Deos.

Rursus:

Nec quæ de parua pauper Diis libat acerra
Thura, minùs grandi quàm data lance valent.

Tibullus, *lib.* 4. *ad Messalam*:

Paruáque cœlestes pacauit mica, nec illis
Semper inaurato Taurus cadit hostia cornu.

Sic Zaleucus *procemio legum*, apud Stobæum *serm.* 42. B cùm Deos esse colendos dixisset, vnumquemque studere, inquit oportere, vt ita comparet animum suum, purus vt sit ab omnibus vitiis; neque enim colitur Deus ab impuro homine, neque placatur sumptibus, aut capitur tragicis spectaculis, prauorum hominum instar, sed virtute, & instituto actionum honestarum, ac iustarum: nemo enim malus Deo charus.

Sic Isocrates *ad Nicoclem*, quum eum fuisset adhortatus, suorum exemplo maiorũ Deos coleret, subiecit: memineris tamen, hoc esse optimum sacrificium, & maximum cultum, si te quàm optimum, atque iustissimum exhibeas. Quare disertis verbis Cato paruus sic ait:

Si Deus est animus, nobis vt carmina dicunt,
Hic tibi præcipuè sit pura mente colendus.

C Idcircò *Prouerbior.* 23. ait sapiens: *Præbe, fili mi, cor tuum mihi*, & 6. *Deuter. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Cur? quia ab eo omne bonum, ab eo sanitas emanat, ab eo omnis medela. Probat Regius Vates *Psal.* 103. *Ipse amat omnes infirmitates tuas, & redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia, & miserationibus.* Quod & Annæ matris Samuelis Cantico testatissimũ fit, 1. *Reg.* 2. *Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.* Quare summa cum ratione Salomon confirmat, *Sapient.* 16. *Neque herba, neque malagma sanat, sed Domini sermo qui sanat omnia. Tu es Domine qui vita & mortis habes potestatem, deducis ad portas mortis, & reducis.* Quòd si subtrahat Dominus manum suam, etiamsi omnẽ impleas artẽ, si operosissima manu, D omni labore, atq; studio mederi coneris, nihil proficies.

Idem prophetico ore ipse Rex, & Propheta Dauid, Dei spiritu afflatus cecinisse visus est: *Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate; auertente autem te faciem, turbabuntur.* Medicus ergo debet cor suum sacrare Deo, & ab eo enixè rogare, vt pro sua bonitate, atque beneficentia, ægros, quos præ manibus habet curandos, ad perfectam deducat sanitatem. *Solus Deus languores sanat, & de frugalitatis solio produxit in largitate medicinam, benedictus, gloriosus, & excelsus Creator*, inquit Mesuë *in præfatione sua.*

PRÆCEPTVM II.

E *Medicus vestitu ornetur decoro.*

SApientissimus Medicorum *lib.* 6. *epid. sect.* 4. *text.* 9. sic profatur. *Introitus, sermones, vestes, tonsura, vngues, odores*: & *lib. de decenti ornatu, num.* 1. honestum in Medico exoptat vestitum. Sed ego temperare mihi non possum, quando hoc infelici sæculo Medicos cerno per plateas, & fora, magna arrogantia incedentes, pomposa veste indutos, qui magna celeritate communes locos voluunt, & in publico, priuatóque circulantur, barba ad vmbilicum vsque exporrecta: & iactabundi, ac gloriosi, de proposita quæstione quauis se posse ex tempore respondere prædicant.

Hæc immania monstra Reipublicæ valde infensa detestantur Anthippus Comicus apud Athenæum, & Antiphanes apud Stobæum, *serm.* 36. Quare barba, & pallium

pallium non faciunt Philosophum: sic enim Pallas non ineleganter lusit, conuersus ab Alciato, & Thoma Moro, viris in æternum celebrandis:

Si promissa facit sapientem barba, quid obstat,
Barbatus possit quin caper esse Plato.

Insuper sumptuosæ vestes, ac annuli deceptorij, non prosunt ægris, sed Medicis his personatis, qui his versutiis instructi, à rudi, ineptáque plebecula nummos exhauriunt, loculos corradunt, diuitias emungunt. Hoc egregio disticho significauit Lucillius:

Hermodoti hoc dogma est: quisquis miser indiget ære,
Philosophi assumat pallia, diues erit.

Hoc modo Plutarchus *non longè à principio lib. de Osir. & Isid.* eos vocat barbatos, palliatos, loquaces: & abiit in prouerbium, illud Agellij *lib. 9. cap. 2. video barbam, pallium, & verba, Philosophum non video.* Plures enim ferunt habitum, vel insignia sapientiæ, sapientes autem verè non sunt.

Caueat ergo Medicus, ne in suspicionem ampullosi artificis cadat, & sophistæ, quem depingit suis coloribus Hip. *lib. de decenti ornatu, num. 2.* sub his verbis: *Hi enim sunt qui fora frequentant, ruditate, ac inscitia sua imponentes, & in circulis ciuitatum versantes. Cognouerit autem quis eos ex vestitu, & aliis lineamentis. Quamuis autem fuerint splendidè ornati, multò magis fugiendi sunt, & conspicientibus odio habendi. Qui verò contrario modo se gerunt, homines recti iudicandi sunt, quibus non est excogitatus apparatus, neque superflua curiositas. Ex vestitu enim cognosces, & decenti in ipso ornatu, ac frugalitate, non ad superfluitatem parato, sed magis ad bonam opinionem, & meditationem, animúmque intra se compositum. Hi sunt solertes, familiares, affabiles, temperati ad omnes, ad seditiones taciturni, ad tacendum animo obfirmato, & continentes, ad tempus appositi, ad occasionem arripiendam accommodati, ad victum frugales, & contenti, patientes ad temporis expectationem, ad sermones expediti, suauiloquentia vtentes, gratiis affecti, & gloria horum omnium corroborati, ad veritatem, ac demonstrationem audentes, ac confisi, &c.* Cæteri quum doctrina sibi auctoritatem comparare nequeant, splendore auri, vestium superfluo cultu, ac seruorum turba, rude vulgus falsis imaginationibus alliciunt. Vestis ergo, vt notat Gal. *loc. cit. epid.* esto mediocris: neque valdè sumptuosa, vt arrogantiam indicet; neque sordida, & nimiùm vilis: nam à Medicis, ægri, non ornatum, sed auxilium quærunt.

PRÆCEPTVM III.

Medicus non sit verbosus & loquax.

REctissimè quidem docuit Celsus, *in procemio: Eloquentia non curari morbos, sed remediis.* Hæc aurea verba non attendunt, hoc nostro infelici sæculo, Medici quidam, qui verba arroganter magna celeritate præcipitant: nam assiduus, & præposterus sermo (referente Nicostrato) olim, & nunc à grauioribus scriptoribus rigidè condemnatur: si enim qui plus loquitur, & garrit, esset sapientior, hirundo esset sapientissima, cui à Græcis, & Latinis garrulæ epitheton indi solet.

Hi contemptissimam faciunt Medicinam, & de illis loquitur Acursius insignis Iurisconsultus, *Cod. de Medicis, l. parabolanos: Loquacissimi enim sunt, & ita doctissimi vulgi sententia habentur; re verò, & opere sunt ineptissimi, & artem inter omnes summè honorandam, & à summo Deo hominibus concessam, dedecorant.* Ita Hip. *lib. de decenti ornatu, num. 9.* sic profatur. *In ingressu verò meminisse oportet, & sessionis, & habitus submissi, amictus compositi, auctoritatis, breuiloquentiæ, vt nihil cum perturbatione facias.* Nam garrulus Medicus ægrotanti alter morbus. Medicus autem prudens debet esse grauis, verbis honestus, & parcus, quia loquacitas parùm videtur esse apta naturæ huius facultatis, quæ muta est. At cur muta? Indicat Virg. 12. *Æneid.* de Iapide loquens, sic appellatam, si cum musica conferatur. Versus sunt Poetæ summi:

Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium, cytharámque dabat, celerésque sagittas
Ille, vt depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum, vsúmque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.

Muta enim est ars medica, & Medici muti, hoc est, non linguaces, ac sermone prodigi, hi enim ægris adstantibus, & cæteris sunt derisui, & contemptui.

PRÆCEPTVM IV.

Medicus non sit auarus.

DIuinissimus Hippocrates sic profatur *in epistolis, num. 8. Misera est profectò humana vita, quoniam per totam ipsam intolerabilis auaritia, velut hybernus ventus, distributa est, ac penetrauit: ad quam vtinam potiùs omnes Medici conuenissent, quò grauiorem insania morbum curarent, &c.* Hunc ergo infinitum morbum, plures consumentem, deponat Medicus, Hippocratica doctrina instructus. Hic enim facundus vir, inuicto animo, vocatus ab Rege Artaxerxe, ad curandam pestem sæuam, quæ immani militum, & animalium strage, numerosissimum exercitũ penè extinxerat, proposita auri & argenti copia, quantam vellet, & concessis honoribus: & dignitatibus summis, ita vt Optimatibus Persarum æqualis foret, huiusmodi conditionem recusauit omnino, & Hystanidi Regis præfecto respondit hoc modo. *Ad epistolam quam misisti, à Rege venisse asserẽs, remitte Regi quæ dico, quàm celerrimè scribens: quod & victu, & vestitu, & domo, & omnium ad vitam sufficienti oppulentia fruimur. Persarum autem diuitiis vti, fas mihi non est: neque Barbaros homines à morbis liberare, quia hostes sunt Græcorum.* Hactenus Hip. *in epist. num. 3.*

O eloquium tanto viro dignissimum! O venerande senex! O auri contemptor strenue! O diuinæ scientiæ Princeps. Cur ergo nos hunc sanitatem patrem, dolorũ curatorem eximium non imitabimur? imò spreta pecunia vili, sanctè & piè sacrosanctam Medicinam non exercebimus? Quid enim faciet misera plebecula, tot, tantísque malis obsita, cum Medico auaro; qui solùm lucrum attendit, & auri sacra fame correptus, & inescatus, Tantali more, semper inops sitit, & pecuniam tam suam, quàm alienam quæritat, & vt Ouidius cecinit 11. *Metam.*

——Diuésque, misérque:
Copia nulla famem releuat, sitis arida guttur
Vrit, & inuiso meritus torquetur ab auro.

Quare Plato *lib. 5. de legibus*, valde diuitem non posse virum esse bonum statuit: & Bio apud Stobæũ *serm. 10.* argenti amorem, arcem improbitatis, vitij omnis esse metropolim, asseruit: & in Phædone Plato: *Bella omnia ac pugnas, ab hominibus pecuniæ geri causa; nam nullum hominibus, quale argentum, malum. Numus est natus, hic & euertit vrbes, & homines domibus eiici cõpellit, bonum animum transuersè agit ad turpia, & quoduis flagitij genus mortales docet, & in omni re impius est.* Quare Hip. *lib. de decenti ornatu, n. 8.* sapientem Medicum esse argenti contemptorem asseuerat. Idem significauit Seneca *lib. 2. cont. 7.* & cum eo Valer. Maximus *lib. 4. c. 4.* Demum virtuti, aut Deo nunquam charus, cui charæ opes. Vbi diuitiarum cupido inuasit, neque bonæ artes satis pollent, omnia bona vilia sunt: fides, probitas, pudor, pudicitia. Nam, vt 1. *Metam. lib.* Ouidius canit:

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

Ideò generosus atque prudens Medicus, pecuniæ & opum infinito appetitu, vel insatiabili libidine torqueri non debet: nam ex ea mutuæ hominum inter se rixæ, lites, bella, vexationes, fraudes, curæ, & ærumnosæ solici-

solicitudines; quia, vt scitè Democritus enuntiauit: *Diuitiæ non possessæ affligunt, possessæ torquent curis, amissæ consumunt doloribus.* Ita Propertius *lib.3.*

Ergo sollicitæ tu causa, pecunia, vitæ es,
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

PRÆCEPTVM V.

Medicus de mercede non paciscatur.

IMpium est, nec etiam morbo vrgente, de mercede pacisci. Id docuit Hipp. *lib. præceptionum*, *num.4.* dum sic ait. *Qui enim bonus Medicus est, is per Iouem, fide magis, quàm duritiâ medetur. Quare in principio totam affectionem indagare oportet, & quædam suggerere conducencia ad curationem, curaréque ægrotum, & non negligere. At verò remunerationis exigendæ acerbitatem absque præparante ad disciplinam cupiditate, hortor vt ne valdè inducas, sed ad opulentiam, & facultates respicias. Quandoque verò etiam gratis cures, ita vt gratitudinis memoriam potiorem, quàm præsentem existimationem auferas. Si verò occasio ferendæ opis se obtulerit, & peregrino, & egeno, maximè talibus opituleris. Si enim affuerit erga homines amor, adest etiam amor erga artem.* Hactenus sapientissimus Senex. Si verò hic suprà, *in eodem lib. num.3.* à mercede incipiendum esse monet, intelligendus, quando ab aliqua Republica vocatur: alioqui in hac nobili arte, ignobile & indignum Medico est, imò impium & execrabile, de mercede deliberare: indicium quippe certissimum, quòd solùm ad lucrum, & non ad sanitatem ægri, collimat scopum; & sic auaritiæ notam incurret.

Demùm Medicus Hippocraticus, honore & existimatione sit contentus, in eáque tanquam in mercede honestissima conquiescat. Cicero *lib.16. epist. famil. epist.9.* mercedem facit Medici, honorem: aptè ad *Ecclesiastici* dictum, *cap.38. Honora Medicum propter necessitatem*: & Hip. Abderitis scribit, se nunquam pro medicinæ vsu accepisse mercedem, quia, *Medicina libera est, & Deorum munus*: & plura scribit, quæ valeant contra amantes auri, & ideò crudeles Medicos: at hanc laudis partem Ausonius patri suo Medico attribuit, hoc disticho:

Obtuli opem cunctis poscentibus artis inemptæ,
Officiúmque meum cum pietate fuit.

PRÆCEPTVM VI.

Medicus non sit inuidus.

SOlertissimus Medicorum *lib. de cognoscendis, curandisque animi affectibus, ferè per totum*, postquam plures detestatus est animi affectus, qui in Medicis magis sunt execrandi, nempe philautiam, contumaciam, iracundiam, auaritiam, cupiditatem, incontinentiam, libidinem, vanam gloriam, & honorem, vnam veritatem nudam in pectore gerens, de inuidia sic prædixit. *Inuidia est dolor ex alienis bonis conceptus, & est omnium vitiorum fœdissimum.*

Licèt enim, vt dicebat Antisthenes, inuidioso nihil inferat molestiæ; præcipuum tamen, & intestinum inuidi malum est. Nam sicuti rubigo ferrum, ita inuidia animum hominis, vbi insita est, consumit: & veriùs, vt viperas tradunt aliqui, ventre in quo genitæ sunt, corroso, nasci; eodem modo liuor oppressum exedit animum. Propterea Quintus Curtius inuidos homines, nil esse aliud scribit, quàm sua ipsorum tormenta: huius enim vitij stimulis agitati, & secundis amici rebus ingemiscentes excarnificantur. Quare Horatius *lib.1. epistol. ad Lollium.*

Inuidiâ Siculi non inuenere tyranni
Maius tormentum.——

Quare hanc dementiam procul à se eliminet probus Medicus, quâ nullum est perniciosius crimen: vnde Silius Italicus, *lib.17. de bello Punico*:

O dirum exitium mortalibus! ô nihil vnquam
Crescere, nec magnas patiens exsurgere laudes
Inuidia!——

Medicus enim si sapienti collegæ inuiderit, eius votum etsi rectum approbat nunquam; quare inuidentia malè affectus consultationes perturbat, & curationem peruertit. Ergo consule præstantissimum Philosophum, ac Medicum Galenum, qui *lib. de cognosc. anim. affect.* non de corporum modò, sed & de animorum perturbationibus moderandis, vitandisque peccatis præclarè disseruit.

PRÆCEPTVM VII.

Medicus non sit superbus, & arrogans.

NOn minùs scitè, quàm doctè protulit Galenus *lib.13. meth. cap.16.* indelebile vitium esse superbiam, & magis si cum ignorantia sit coniuncta: nam vt rectè confirmat Claudianus:

Inquinat egregios adiuncta superbia mores.

Quia secum habet plura, eáque enormia vitia, velut concatenata, nempe *vanam gloriam, iactantiam, nouarum sectarum inuentionem, philautiam, ambitionem, curiositatem.*

His malis artibus imbuti plures, vel etiam veterani Medici, iísque albicantibus pilis præditi, in seriis consultationibus nugas agunt, alios parui faciunt, irrident, contemnunt, quum iactantia vana à doctorum virorum candore abhorreat, & ab omni ingenuitate sit aliena nimis, quoniam vt scienter admodum notauit Seneca, *epist.84. humilibus multa bona in arte contingunt.* Quapropter Medici insolentes, quibus solùm sua arrident, sempérque aliena despiciunt, sunt ab ingenuorum cœtu eliminandi.

Detestabile enim vitium est Superbia, *Deo, & hominibus odibilis, Ecclesiastic. cap.10.* imitandus ergo est Hip. quem summè laudat Galenus, *lib. de atra bile, cap.7.* quòd fuerit verbis honestus. Quare Medicus tranquillo debet esse animo, & verè Philosopho digno, & ita probis dotibus debet esse munitus, & instructus, vt in eo sani habeant virtutis exemplum, ægri in lethalibus morbis tutelam.

Superbis repletur flatibus caput, quibus mens obscuratur, turbatur, & caligine obducitur obscura, vsquedum sedatur motus: & sic Arist. *sect.3. probl.13.* melancholicos vocat superbos, quia ex subiecti dispositione flatibus abundant. Hoc etiam testatur Galenus *lib. de cognoscendis animi morbis, c.3.* & *lib. quòd animi mores, cap.4.* Superbus enim sese inflat, distendit, auget, respirationem cohibet, quasi animi elationem, magnitudinémque sibi creditam imitari corporis tumefactione velit detento spiritu, distentus flatibus, turgidus, tumidus, non aliter ac rana Æsopi superbiens in bouem, illum imitari est aggressa respiratione cohibita, vt illius æquaret magnitudinem, adeò vt medio obcrepuerit corpore, effusis visceribus. Hinc superbos vocitamus tumidos, tumentes, non contentos termino proprio, & rationis lege seipsos exuperantes, *Deuteronom.1. cap. Loquutus sum, & non audistis, sed aduersantes imperio Domini, tumentes superbia, ascendistis in montem*: & *cap.13. Cunctúsque populus timebit, vt nullus postea intumescat superbiâ.* Ex quibus satis constat hoc vitium quàm sit execrandum, & detestabile.

PRÆCE

PRÆCEPTVM VIII.

Medicus non sit contumax.

PLinius *naturalis historiæ lib.29. cap.1.* singulari eloquio sententiam refert: *in Medico contumaciam reperiri, ne videatur alterius accessio*, quo vitium inuidiæ est proximum: nam Medici suam obnixè sententiam, pertinacitérque non defendunt, nisi quia aliis sunt infensi; vel quia ita philautia capiuntur, vt sibi solùm sua placeant sola:

Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi ducunt:
Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ
Imberbes didicêre, senes perdenda fateri.

Quoniam vinci Medicum à doctiori non est iniuria. Nam:

Trophæum me ferre à forti viro, pulchrum est:
Sin autem vincar, vinci à tali nullum est probrum.

Ab indocto vinci, non est impossibile: vt enim optimè dicebat Quintus Curtius *lib.9. Nihil tam firmum est, cui non sit periculum etiam ab inualido. Leo ipse aliquando minimarum auium pabulum fit, & ferrum rubigo consumit.* Quare Medicus non sit ceruicosus, ac pertinax, sed blandè, sine rixa socij votum, siquidem rectum sit, amplectatur; hoc enim ingenij ingenui, & bene morigerati signum est manifestum.

PRÆCEPTVM IX.

Medicus fateatur errores.

PHilosophorum sapientissimus Seneca, *lib. de vit. beata, cap.33.* sic profatur. *Curiosum nobis natura ingenium dedit, & artis sibi, ac pulchritudinis suæ conscia, spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum sui, si tam magna, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formosa solitudini ostenderet: vt scias illam spectari voluisse, non tantùm aspici.* Curiosum ergo animal homo, & plura rimatur, ingenióque penetrat, & peruoluit: éstque reliquis animantibus prudentius, ex Rhodig. *lib.20. antiq.lect.12.* cui potiùs esse credendum ob multas causas, Arist. firmat, *30. probl.5.* quia, vt monuit Cicero *lib.2. de legibus*, præter eum nullum est animal, quod habeat notitiam Dei.

Homo enim pollet ingenij aptitudine mira, cuius vi primo quoque tempore numerosissimam rerum seriem percipere valet: pollet optima memoria, quam verissimè auctores celeberrimi thesaurum quendam rerum arbitrantur. Nec deest in plerisque futurorum perspicax inspectio. Addita postremò loquendi potestas, inter cuncta summè mirabilis, & flexanima: abundat amplo doctrinæ gradu, & alias sibi habet comites scientias, quarum ope impossibile videtur in errorem vnquam posse incidere.

Licèt autem hoc ita sit, & hominis contemplationi occurrat admiratio prima bonitatis diuinæ, quæ munera præcipuè quatuor tanta est benignitate largita, vt nihil ei charius, nil fuisse penitius videatur; tamen homo est, & sæpe deerrat: nam *solius Dei est, nec fallere, nec falli; hominis contrà, & fallere, & falli*, vt latè probauimus *lib.1. in com.hist.78.* maximè in arte coniecturali, in qua certitudo rarò reperitur, sed artificiosa coniectura, quæ media est cognitio inter omnimodam scientiam, & omnifariam ignorantiam, ex Gal. *1. de loc. affect. cap.1.* & hæc proximè ad veritatem accedit, vt idem Galenus docuit *1. aph.12.* & in particularibus crebrò aberrat, quia similitudine ducitur, quæ non solùm vulgares, sed excellentes Medicos sæpe fallit, ex Gal. *4. aph.2.* qui etiam *lib.2. de loc.c.5.* in seipso patiente dolorem colicum, & putante esse renalem, deceptus est.

At hic vir ingenuus, constanti animo se deerrasse libenter fassus est, ne scilicet alij deciperentur eodem modo, quo ille priùs deceptus est: quæ confessio, pudoris virtutis, & pietatis est plena, & præter plura quæ alibi notauimus loca, *libro* videlicet *1. Historiæ Princip. Med. comment. ad hist.79.* sufficiat repetere memorabilem illam sententiam, à Medicis tantopere commendatam, elegantissimi Celsi, qui miris laudibus *lib.8. cap.4.* effert Hippocratem, quòd à suturis se esse deceptum fateri non erubescat, *more scilicet magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium: nam leuia ingenia quia nihil habent, nihil sibi detrahunt. Magno ingenio, magnáque nihilominus habituro, conuenit etiam simplex erroris confessio, præcipuè verò in eo ministerio, quod vtilitatis causa posteris traditur*, ne qui decipiantur eadem ratione, qua quis est antea deceptus: quoniam *supra captum hominis est nunquam errare, solius artificis quàm minimùm*, dicebat Galenus, *lib.3. præsag.41.*

PRÆCEPTVM X.

Medicus non persistat in errore, imò admonitus libenter, & vtiliter ab eruditis patiatur se corrigi.

SEruius Sulpicius, vir magnæ in iure ciuili auctoritatis, siue aliorum exemplo, siue priuato consilio fretus, non existimat turpe sibi ad famam fore, vt librũ de notis Scæuolæ conscriberet, non modò Antistitis in ea facultate, atque omnium Principis, verùm etiam præceptoris sui. Cogitabat enim, neque id vitio posse dari sibi, quòd publicæ vtilitatis causa susciperet, neque iniuriam illi fieri qui reprehenderetur, si modò ritè reprehenderetur, quòd in seipso fuisset facturus, si modò errata sua animaduertisset. Probè itaque Sulpicius, & ingenuè, ac verè Romanè. Quin ipse quoque populus prudenter, & grato inuicem animo, qui factum huius non reprehensione, sed laude dignum, & gloria putauit, nec minore volumen hoc honore, quàm cætera prosecutus est. Nam præcepta aliqua doctrinæ tradere, cuilibet mediocribus saltem literis imbuto, promptum est: errores verò maximorum hominum deprehendere, id verò cùm doctissimi hominis est tum opus vtilissimum, & quo nullum dici possit vtilius. Quis enim dubitat, non minus agere, qui aurum, argentum, cæteráque metalla expurgat, quàm qui illa effodit; qui triticum mundat, quàm qui metit? qui pinus, amygdala, cæterásque nuces seligit, quàm qui easdem legit? Ita enim qui emendat, (nisi paucissima sint quæ emendat) non inferiorem existimare debemus, quàm ipsum inuentorem: nec minorem ab illo, quàm ab hoc percipi fructum. Nec immeritò Plinius Iunior ad amicum ita scribit: *Ita enim magis credam cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero.* Quomodo igitur non sit beneficium id offerre, quod solet beneficij loco postulari? Quod si hoc non præstatur, aut iam defunctis, aut tale beneficium respuentibus, profectò his præstatur, ad quos ex ipsa magnorum operum emendatione, multa in primis vtilitas peruenit. Ideóque ab optimis quibúsque cuiuslibet artis Professoribus præceptum est, vt eorum ipsorum, quos discentibus ad imitationem proponunt, etiam vitia, si qua sunt, ostendant.

Hoc modo Aristoteles in Platone, Philosophorum eloquentissimo, multa correxit & confutauit: & Cicero in Demosthene, ex quo tamen (vt affirmat Quintilianus) tantus euasit, quantus est. Hoc modo postulauit emendationem orationis suæ à Cornelio Tacito, amico suo, Plinius: & illius iudicio se submittebat; & Tacitus illius epistolam 20. lib.7. mittit Luperio emendandam. Cicero, eloquentium prudentissimus, Tyronem libertum, suorum scriptorum canonem habebat, *epist. 17. lib.16.* & Cerulas illas miniatulas Attici extimescebat, *epist.11. lib.16.* Consilium Horatij est, vt alienum iudicium, & sententiam exquiramus.

Tu nihil inuita tentes, faciásque Minerua:
Id tibi iudicium est, ea mens, si quid tamen olim
Scripseris, in Metij descendat iudicis aures,
Et patris, & nostras,——

Ergo si Medicus præsertim senior, & quem experientia pluriũ annorum decursu fulcita ornauit, alium videat à curatione aberrantem, hunc amicè debet reprehendere, ne eius opinione alius confisus, in eadem peccata incurrat: si dissimulet, infidus est, & de amico suo malè meretur. Qui verò reprehensionem accipit, si arrogantia ductus corrigi recuset, insolens est, & præstabit sibimet ipsi si emendetur: discutiendo enim, & attentiùs omnia considerando, & expendendo, iudicium suum acuet. Ex iis attende, quàm salubre consilium deprompserit Auic. 4. 1. *cap.* 1. *in fin.* dum monet Medicum, *ne in errore moretur, licèt non appareat nocumentum:* etsi enim temerè in principio applicitis auxiliis noxa statim non appareat, vel propter ignauiam remediorum, vel ob naturam morbi: tamen deinde damna sequuntur irreparabilia, quæ difficilem postea habent correctionem: quare non est perseuerandum in errore, sed remedium illicò mutandum.

PRÆCEPTVM XI.

Medicus in gerendis odoribus sibi temperet.

Etsi Hippocrates *lib. cit. epid.* 6. moneat Medicum vt vtatur odoribus, propterea quòd odor ægrotantes recreat cum suauitate summâ, quia *odor bonus roborat*, sicut *grauis subuertit*, ex Galeno *lib.* 8. *sec. loc. cap.* 2. tamen in iis gerendis cautus debet esse Medicus, & prudens, maximè si curet in aula, aut Moniales inuisat: nam in his fœminis ad otium, sedentariam vitam, retentionem menstruorum, quâ ferè ob multas causas laborant, & in illis ex naturæ lege in vtero abundant excrementa, illo percepto odore, vterus quasi amens, ad superas partes ascendit; & ex retento, non ventilato, & sic putrefacto sanguine, cæterísque recrementis vitiosis, in vtero, tanquam in cloaca, & totius corporis sentina, stagnantibus, eleuatur aura deleteria, quæ veneni promptissimi instar viscera premit, cor fatigat, strangulat & quandoque sequutâ apoplexiâ subitò extinguit.

Hac de causa post partum excurrente sanguine menstruo, lochiisque fœtidissimis per vterum erumpentibus, ex odore chirothecarum ambaro delibutarum, quas Medicus ostentationis causa manibus afferebat, quater vidi fœminas syncope arreptas, & post diem emortuas: tunc enim fluente sanguine menstruo suapte natura maligno, & incalescentibus genitalibus præ dolore, calore sanguinis, canalibus internis apertioribus factis, & humoribus ampliùs attenuatis, vapores facillimè eleuantur, qui dira sua vi innatum cordis calorem exoluunt. Quo pacto omnino sibi caueat Medicus à gerendis odoribus, qui à tenui substantia eleuantur; hi enim potentissimè nares percellunt, vt odor Ambari, Moschi, Zibethi, quum multa alia sint, quibus Medicus politicus possit exornari: curétque omnino ne odorem tetrum ex aliqua parte emittat, vt ore, axillis, totóque corpore; & si quem emittat, auxiliis accommodatis persanare conetur.

PRÆCEPTVM XII.

Medicus sit sciens, & natura prudens.

Poëtarum eloquentissimus, & eloquentium sapientissimus Homerus, *lib.* 1. *Odissea* 4. *versu* 230. sic cecinit:

Medicus verò vnusquisque peritus, supra omnes Homines.

A Vides optimum Medicum iure dici ab Homero scientem. Imò 4. *Iliados*, Medicum appellat hominem æqualem Deo, sic enim Machaonem nuncupat, inquiens:

Hic autem in mediis astitit, æqualis Deo vir,
Statim autem ex cingulo bene compacto extraxit sagittam.

Et *lib.* 11. *Iliados.*

Medicus enim vir dignus præ multis aliis.

Hic ergo sapientiâ cæteris hominibus antecellit: nam etsi in Ægypto, de quâ sapiens hic vates loquebatur, non defuerint rhetores, poëtæ, astrologi, philosophi, aliique eruditi viri, Medici tamen erant sapientiores: quia omnes facultates, celebrioresque scientias addiscebant, vt Medicinam inculpatè exercerent. Adeò B enim facultas medica est præstantissima, & nobilissima, vt ad eius integritatem, perfectúmque exercitium reliquæ scientiæ omnes, aut saltem præstantiores aliquid conferant, ita vt sine his præexistentibus illa acquiri non possit.

Quare perfectus Medicus (hic enim solùm sustinet nomen Medici) non modò in Ægypto, sed inter omnes homines, super hos scientiâ antecellit: cùm nullus optimus Medicus esse possit, nisi qui & philosophus fuerit naturalis, Moralis, Astronomus, Geometra, Arithmeticus, Cosmographus, Rhetoricus, Logicus, imò omni ingenua facultate sit præditus. Hoc ipsum procul dubio vidit Aristoteles, qui summè difficile esse statuit, vt quispiam Medici veri, & perfecti no- C men sibi comparet, quum perarduum sit tot disciplinas illum posse nancisci.

Medicum *natura prudentem* exoptat Galenus, *lib.* 8. *meth. cap.* 9. Prudentia autem bipartitò diuiditur, ex philosophorum mente: vna versatur in omni vita bene instituenda ac regenda, quam illi virtutum reginam, vitæque magistram vocant: altera, propria est cuiusuis artis & muneris, quæ scilicet facit, vt præcepta singularum artium, ad homines, ad tempora, ad loca, ad singulos euentus rectè accommodentur. Hinc illa docti, & prudentis orta distinctio est: *Docti* illi nominantur, qui vnam, vel plures scientias præceptionibus, & vsu compararunt: *Prudentes*, qui naturali quadam intelligentia præstant. Quare doctrina D atque scientia, est præceptionum & artis; prudentia, naturalis intelligentia, quæ doctrina iuuari potest, & diuturnis vitæ actionibus comparatur, vt ex Platonis Menone docemur. Cicero 2. *de inuentione*, definit prudentiam, rerum bonarum, & malarum, & vtrarumque scientiam: cuius partes sunt Memoria, Intelligentia, Prouidentia.

Igitur prudentia, & sapientia distinguuntur, quòd illa est vis effectrix, seu ipsa felicitatis hominis dispositio, per quam iudicamus, quid faciendum, quid non faciendum. Sapientia est scientia eorum quæ sunt, Arist. *lib.* 1. *magnor. moral.* Sapientia quidem est circa ea quæ demonstratione constant, & semper eodem modo sunt: Prudentia non circa hæc, sed circa ea quæ in mutatione versantur, sed ad vitam bene degendam E conducibilia.

Plato duplicem hoc modo facit sapientiam: alteram veram, alteram humanam & necessariam. Quam quidem prudentiam, Socrates cæterarum virtutum moderatricem, & quasi aurigam esse statuebat: Plato oculum: Arist. architectum: Xenophon, nullius virtutis vsum absque prudentia esse putabat. Vsum ipsius in vitæ cursu, ad omnes vitæ actiones pertinentem, explicat ex Platonis schola, Marsilius Ficinus *in argumento prioris Alcib.*

Alij sapientiam cum virtute coniungunt, ita vt asserant, cognatam esse virtutem sapientiæ; & illam quidem esse vigorem animi, hanc verò quasi virtutis fructum, & condimentum. Quidquid enim virtus elaborat, sapientia fruitur; & quod sapientia ordinat, deli-

berat, moderatur, virtus exequitur. Aut sapientiam esse virtutis amorem, & à sapore denominari, quòd virtuti accedens quoddam veluti condimentum, sapidam reddat, quæ per se insulsa quodammodo, & aspera videbatur, esséque saporem boni confirmant.

Attende quantum prisci Prudentiam æstimârint, & quàm diuinos illi attribuerint honores, vt videas quàm Medico sit necessaria. Nam Cassiodorus *lib. 6. variar. formula* 10. *Sola*, inquit, *prudentia est, quæ honores meretur, & rebus omnibus præponitur, quando in homine feliciter inuenitur.* & Boëthius *lib. de consol. philos. cap.* 1. Neque enim quod ante oculos situm est, sufficerit intueri: rerum exitus prudentia metitur: & Iamblichus *in epist. ad Aphatum*, prudentiam dominari scribit virtutibus, & ipsis omnibus vti, vt oculum intelligentem, ipsisque modum atque ordinem præscribere, & vt nos cum Deo communicemus efficere, atque vt vno verbo dicam, humana omnia gubernare.

Iphicrates apud Plutarch. *in Apophť.* sapienter quid esset prudentia, explicuit; qui cùm à nescio quo per iniuriam interrogaretur, quisnam esset, cum neque arma, neque arcum haberet, respondit, se eum esse, qui his omnibus imperaret, atque vteretur. Prudentia enim neque aurum est, neque argentum, neque gloria, neque valetudo, neque diuitiæ, neque robur, neque pulchritudo; sed quod rectè his omnibus potest vti, & horum quodque iucundum efficit, laude dignum, atque vtile.

Quare prudentiâ Medicus ægrum gubernat, sanitatem moderatur, præsidia præscribit. Ita Plutarchus, *lib. de Fortuna: Nestor consilio potius, quàm viribus præstare, melius esse affirmat:* & Oppian. *lib. 4. de Piscatione: Neque roboris, neque formæ vlla extat vtilitas tanta, quanta prudentiæ; inanis autem imprudens fortitudo.* Titinnius apud Non. *Sapientiâ gubernator nauem torquet, non valentia.* Conuenit hîc illud Phocylidis: *Animantibus vniuersis arma sua dedisse naturam, homini rationem, & orationem.* Magis illud Pythagoræ: *Robur, & murus, & arma sapientis, prudentia.* Stob. *Serm.* 3. Titus Liuius *lib.* 8. *Multa quæ natura impedita sunt, consilio expediri.* Euripides.

Mens vna sapiens plurium vincit manus.

Isocrates Demonic. *Vis cum prudentia vtilis, absque ea sæpè damnosa.* Ita sapiens *Eccles.* 9. scribit: *Ciuitas parua, & pauci in ea viri: venit contra eam rex magnus, &c. Inuentúsque in ea vir pauper, & sapiens & liberauit vrbem per sapientiam suam.* Quare rectè Menander: *Bonum maximum semper est prudentia.* Sapienter apud Non. Turpilium: *Verùm haud facilè est venire illò, vbi ipsa sapientia: spissum est iter, adipisci haud poteris, nisi cum magna miseria.* Ergo prudentiam Medicus in corde reseruet, neque eam aspernetur, licèt sit plurimo labore comparata.

PRÆCEPTVM XIII.

Medicus sit studiosus.

Solertissimus Medicorum, *lib. 3. de natural. facult. cap.* 10. sic profatur. *Quisquis enim nosse quid supra vulgum debebit, statim non natura modò, verùm etiam primis doctrinarum rudimētis multùm cæteris præstet oportet. Idem, vbi iam adoleuerit, veritatis insano quodam teneatur amore veluti afflatus: tum sine vlla diei, noctísque intermissione, properare, ac contendere, ea, quæ à clarissimis veterum tradita sunt, discere, eadémque vbi didicerit, iudicare: multóque tempore explorare, ac considerare, quæ rebus sensui patentibus consentiant, quæque rursus iisdem dissentiant: ac sic illa quidem suscipere, hæc respuere. Atque huic quidem admodum vtiles fore libellos nostros spero, (erunt autem huius generis omnino pauci) reliquis opus hoc perinde fore superfluum, ac si quis asino fabulam narret.* &c.

Daturus ergo huic scientiæ præstantissimæ, atque vtilissimæ operam Medicus, vel iunior, vel veteranus, in animum suum velim priùs inducat, totam suam ætatem in hac nobilissima scientia esse conterendam: nam longa est, ardua, impenetrabilis, & quotidie in ea accidunt mirabilia, quæ in auctorum monumentis haud reperire licet, sed diuinatione, maturo acutóque iudicio opus est. Idcircò Hip. longæuissimo fretus experimento, senex cùm esset, ad finem eius se non peruenisse asseuerat, *in epistolis, epist.* 20.

Hinc fit, vt Medicus indefessè literis incumbere debeat, si optatum scientiæ finem comparare exoptet: dummodò intelligat, à me non probari eam studendi rationem, quæ consulit, vt Medicus in eo studio consenescat, deserta praxi, cuius ope commodis Reipublicæ inseruire debet: quoniam relictis seuerioribus scholarum, & partis theoricæ disceptationibus, ad ea accedere debet, in iisque explicandis vehementer insudare, quæ hominibus sunt profutura.

Qua de causa summoperè Callidis sententiam in *Platonis Gorgia*, licèt à Socrate refutatam, amplector & laudo, qui cùm referenda nostra omnia studia ad Reipublicæ vsum, non ad solam duntaxat contemplationem censeat, vtilitati publicæ potiùs, quàm priuatæ voluit prouidere. Vnde præclarè factum à viris prudentissimis, doctissimísque videmus, vt cùm tribus potissimùm rebus Respublica omnis teneatur, religione, legum obseruatione, & sanitate ciuium: tres omnino facultates, à quibus ea mutuantur, institutæ sint, vt extremæ, Iurisprudentia, Theologia, & Medicina. Hæc inter illas non postremum occupat locum; sine qua nemo rectè, nemo feliciter, nemo perfectè viuere potest.

Ergo id maximè in hac scientia tibi conandum est, vt quamcunque positam quæstionem, adductis ex eius locis rationibus consentaneis, tractare aptè, conuenienter, ac verè possis, si vel scribendum tibi sit aliquando, vel quæ ab optimis quibúsque auctoribus scripta sunt, ordine, via, rationéque intelligenda, & aliis explicanda sint.

Qua hora sit literis incumbendum, permulti præcepta collegere, ac morosiùs fortasse, & difficiliùs quàm par sit: à me autem hanc perbreuem studendi rationem accipe, quam si sequaris, non inutilem, vt spero, inuenies. Recto naturæ ordine, non nocturno tempore, sed diurno, & præsertim matutino, literis esse insudandum, sic demonstro: Primò, ab ipso cœlo: Secundò, ab elementis: Tertiò, ab humoribus: Quartò, ab ordine rerum: Quintò, à natura stomachi: Sextò, ab spiritibus: vltimò, à phantasia.

A cœlo, sic: Sol, Venus, atque Mercurius, contemplationi, atque eloquentiæ maximè fauent, qui paribus ferè passibus concurrentibus, aduentante nocte nos fugiunt; die verò, vel appropinquante, vel resurgente, nos reuisunt. Post verò solis ortum, in plagam cœli duodecimam, quæ carceri, tenebrísque ab Astrologis assignatur, repentè truduntur. Ergo qui velit acutissimè speculari, inuentáque sua eloquentissimè scribere, atque componere, non nocte, sed quando ad nos accedunt, in studia incumbendum est. Verùm hoc intelligendum est, somno nocturno legitimè peracto: nam, vt optimè notauit Celsus, *lib.* 1. *cap.* 2. *qui benè concoxit, manè tutò surget; qui parum, quiescere debet,* &c.

Secunda ratio ab elementis, est firma: Sole oriente tenuatur aër, mouetur, & claret: occidente contra; sanguis autem & spiritus, motum qualitatémque aëris circumfusi, naturáque similis, sequi necessariò compelluntur: sanguis autem, sicut aër, calidus & humidus est; spiritus autem lucidus, sicut aër luce circumfusus; ita enim similis est aëri spiritus, vt ex ipso nutriatur.

Tertia ratio, quæ ab humoribus ducitur, est hæc. In aurora mouetur sanguis, & regnat, motúque attenuatur, raresit, & claret; spiritus verò sanguinem sequi, imitarique solent. Verùm accedente nocte, melancholia illa crassior & frigidior, atque pituita dominantur, quæ spiritus ad speculandum ineptissimos proculdubio reddunt.

Quarta ratio, quæ trahitur ab ordine rerum, hæc erit. Dies vigiliæ, nox somno tributa est. Quoniam cùm sol ad hemisphærium nostrum accedit, vel super ipsum incedit, radiis suis meatus corporis aperit, atque à centro ad circumferentiam humores, ac spiritus dilatat, quod quidem ad vigiliam, actionésque excitat, atque conducit. Contrà verò quando recedit, omnia coarctantur, quod naturali quodam ordine inuitat ad somnum, maximè post tertiam, aut quartam noctis partem. Quisquis igitur manè quidem dormitat, quando sol, mundúsque excitat; ad multam verò noctem vigilat, quando natura dormire iam, & à laboribus quiescere iubet, hic absque dubio cùm ordini vniuersi, tum sibi ipsi repugnat, dum contrariis simul motibus perturbatur, atque distrahitur: sanè dum ab vniuerso mouetur ad extima, ipse se mouet ad intima. Ergo peruerso ordine, motibúsque contrariis, tum corpus totum, tum spiritus, ingeniúmque prorsus labefactatur.

Quinta, à natura stomachi. Stomachus diuturna diurni aëris actione, apertis poris admodum dilatatur, euolantibúsque spiritibus tandem valdè debilitatur: Igitur subeunte nocte nouam spirituum copiam exigit, qua foueatur. Quapropter quicunque eo tempore contemplationes longas, & difficiles inchoat, ipsos ad caput spiritus retrahere nititur: hi verò distracti, neque stomacho satis, neque capiti faciunt. Maximè verò nocet, si post cœnam lucubrantes, diu eiusmodi studiis attentiùs incumbamus. Pluribus enim tunc ad concoquendum cibum spiritibus, multóque calore stomachus indiget. Hæc verò duo, lucubratione, studióque tali diuertuntur ad caput: quò fit vt neque cerebro, neque stomacho suppetant. Adde quòd caput ob huiusmodi motum, crassioribus cibi repletur vaporibus; atque cibus in stomacho à calore, & spiritu destitutus crudescit, & putret, vnde rursus caput opplet atque lædit. Denique qui noctu elucubrando concoctionem penitùs interruperat, idem dormiendo manè, excrementorum expulsionem diutiùs impedire compellitur: quod quidem tam ingenio, quàm corpori, Medici omnes obesse quamplurimùm arbitrantur. Meritò ergo, qui nocte contra naturam pro die, atque è conuerso, die rursus pro nocte vtuntur, tanquam noctuæ, ij etiam inuiti noctuas imitantur: vt quemadmodum illis sub solis lumine caligant oculi; ita & iis mentis acies, sub veritatis splendore caliget.

Sexta, ab spiritibus. Spiritus agitatione diurna præsertim subtilissimi quique denique resoluuntur. Nocte igitur pauci, crasśique supersunt, literarum studiis ineptissimi. Contrà verò post somnum manè, spiritibus recreatis membrísque adeò corroboratis, vt minimo spirituum egeant adminiculo, multi subtilésque spiritus fouendis, regendísque parum admodum occupati.

Postrema ratio sic à phantasiæ natura deducitur. Phantasia, siue imaginatio, siue cogitatio, seu quouis alio nomine nuncupanda videtur, multis, longis, contrariis in vigilando imaginibus, cogitationibus, curísque distrahitur, atque turbatur; quæ quidem distractio, perturbatióque sequenti contemplationi tranquillam, serenámque mentem penitùs postulanti, nimiùm contraria est. Sola verò nocturna quiete agitatio illa sedatur, atque pacatur. Igitur accedente quidem nocte, semper perturbata mente; recedente verò, vt plurimùm mente tranquilla ad studia nos conferimus. Quicumque verò mente nimiùm agitata res ipsas iudicare conantur, ij non aliter quàm illi, qui vertiginem patiuntur, omnia verti putant, cum ipsi vertantur.

A

Quo pacto scitè iubet Aristoteles *in Oeconomicis*, ante lucem surgere, asseritque id & ad corporis sanitatem, & ad philosophiæ studia prodesse quamplurimùm. Denique sacer ille vates Dauid, Omnipotentis tuba Dei, nunquam dicit vespere, sed manè semper atque diluculo, ad Deum canendum, se cythara, psalmísque surgere. Ex quibus constat liquidò, opportunè nostra nos studia exordiri, vel statim exoriente sole, vel vna hora saltem, vel duabus ad summum, ante solis exortum.

Certum tamen sit, vehementiùs in disciplinas liberales incumbenti, corpus languescere, robur minui, vires flaccescere & eneruari, ob contentionem discendi, ac meditandi assiduam, & nocturnas sæpè vigilias. Et nemo nescit moderationem adhibendam in omnibus; moderata enim durant: & tritum est, *Ne quid nimis*. Quare studiosos, pituitæ & atræ bili esse obnoxios, & debilitate cerebri, cordis & stomachi frequenter laborare, ob dictas causas, est certissimum.

B

PRÆCEPTVM XIV.

Medicus habeat libros, sed paucos.

Rigidus studiorum censor Seneca *epist.* 2. hanc auream protulit sententiam: *Timeo ne ista lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & instabile. Certis ingeniis immorari, & innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est, qui vbique est. In peregrinatione vitã agentibus hoc euenit, vt multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis, qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properanter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebrò medicamina tentantur. Non coalescit planta, quæ sæpè transfertur. Nihil tam vtile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non possis, quantum habueris, sat est habere quantum legas. Fastidientis stomachi est, multa degustare: quæ vbi varia sunt & diuersa, inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege: & si quando ad alios diuertere libuerit, ad priores redi.* Hactenus philosophus summus.

C

D

Tumultuaria & promiscua lectio delectat, sed reproba: certa prodest. Quare non est distrahendus animus varietate auctorum, & sic sæpè multúmque eadem sunt relegenda. Vt enim qui semel aliquod oppidum prætereuectus est, non omnes vrbis vicos, non ciuitatis mores, non hominum eius loci ingenia statim didicit: ita consilia, aut sententias, aut sermonis compositionem in auctore, quem semel percurristi, animaduertere statim non potuisti, sed in eo diu commorandum est, si velis altiùs introspicere.

E

Nam quemadmodum aiunt, amici sensum deprehendi non posse, priusquàm cum eo multos modios salis comedas: ita diu multúmque habendus est in manibus auctor, iterum atque iterum euoluendus, dum fiat satis familiariter notus, dum illius sententiæ, illius verba insideant tibi: vt cùm opus est, non procul accersenda, aut quærenda sint, sed vltrò tibi se offerant. Contrà, quomodo varius & immodicus cibus, quia concoqui non potest, in crudos homores degenerat, qui non modò non alunt corpus, sed naturalem etiam succum strangulant: ita cùm multa legeris, fortassis fiet, vt confusam doctrinam tibi compares, sed illa magis hebetabit & obruet ingenium, quàm perpoliet. An non videmus pictores, cùm vultum alicuius depingunt, quàm sæpè respiciant ad exemplar? quàm con-

contentis

tentis oculis singulas lineas contemplentur? ita nobis nunquam oculi auertendi erunt ab eo auctore, quem perdiscendum in manus accepimus, quémque imitandum aliquo modo duximus. Qui facilè ab vno auctore ad alium transiliunt, & per libros currunt potiùs, quàm lento pede gradiuntur, homines sunt curiosi magis, quàm studiosi, bonum tempus malè conterentes: quare eorum deploranda est amentia.

PRÆCEPTVM XV.

Medicus optimis vtatur auctoribus.

ARtis medicæ præcepta, prudenter & copiosè sunt à multis, tum antiquis, tum recentioribus collecta. Sed inter eos emicat Hippocrates Cous, totius Græciæ lumen, sapientia singulari Medicus, quem omnibus ferè calculis à veterum scientissimis ita approbatum, summísque elatum præconiis legimus, vt diuinum virum appellare non dubitent, præsertim in ea Medicinæ parte, quæ præsagiorum rationes complectitur.

Sed quia tanti auctoris breuitas, & obscuritas interpretem expostulat, adhibendi ij sunt, qui non tantùm eam tollant, sed eruditionem etiam augeant, & alant. Quare pro explicatione Coacarum prænotionum, eligendus Ludouicus Duretus, summo vir ingenio, quo nihil politius, nihil acutius; dummodò diu in eius lectione verseris: nam eius phrasis obscura, sed succulenta nimis. In Aphorismorum ambagibus extricandis plures cæcutiunt, si habueris otium, Musam consule; sin minùs, Laconicum lege paraphrastem Heurnium, neruosum Medicum, & doctum: & in libros priores vtere expositione Ambrosij Nonnij Lusitani, qui tricas & controuersias dilucidè emedullat. Epidemici libri maturum, & expertum Medicum exoptant: vnus adest mihi mille instar Vallesius, in cuius commẽtariis (meo, & doctiorum iudicio) totius, præsertim practicæ Medicinæ præcepta reposita esse reor. Huic adde elegantissimum Mercurialem, qui horum librorum historias graphicè exposuit.

Libros de morbis eximiè explicat Salius expertissimus. De ratione victus perdoctè Brasauolus. De aëre, aq. & loc. Septalius, De alimento Valesius, & Castrensis Lusitanus doctissimus: sed hic dum bellum generosè init cum Liceto, pro sui tutela plura permiscet, quæ addiscentium animos sæpè perturbant. Libros prognosticôn, sicut *lib. de medic. purg.* egregiè interpretatus est Christophorus à Vega. Librum de vulneribus Vidus Vidius, & eruditissimus Fallopius.

Galenus, sapientissimus homo, imò diuinus (meo iudicio) scriptor, perennis omnium scientiarum fons; omnium primus iacentem Hippocraticam disciplinam excitauit, & Hippocratis obscuritatem editis in eum commentariis illustrare conatus est, huius sensum & doctrinam diligentissimè sua Asiatica facundia exprimens, & ex suo ingenuo Marte elaboratissima opera, quibus cum summa vtimur vtilitate, locupletissima, & vastissima depromens. Magnus & admirabilis vir, quique ingenio & diligentia vinceret plurimos, nemini esset secundus, variarum etiam rerum cognitione eminentissimus; artificio verò omnes, qui post Hippocratem ex omni memoria, medicam artem illustrarunt, longo post se interuallo relinquens.

Quapropter non modò ei, qui Medicinam volet accuratè cognoscere, eius opera euoluenda, sed in illis interdiu, noctúque hærendum censeo.

Sed hic vir summus, etsi in multis diffusus sit, vt fœcundo suo genere dictionis, Hippocratica oracula obscura nimis explanarentur ad vnguem: tamen aliquibus libris sæpè est obscurus, & adiutricem interpretis manum expostulat. Obscuritas deprehenditur in libris de locis affectis, quos maturo consilio, cùm senescens esset, conscripsit, vigilantia summa. Hanc etiam obseruamus obscuritatem in arte parua, seu Medicinali, in qua omnia totius Medicinæ fundamenta continentur.

Ad horum librorum explicationem, in reuoluendis Iacobi Foroliuiensis, Hugonis, Thadæi, Dini, Turisani, & classicorum commentariis tempus non consumas; Accede ad vnum peritissimum Lusitanum Thomam à Veiga, qui hos libros, & duos *De diff. febrium*, solidè, doctè, & breuiter emedullat, Doctor eminentissimus, & nulli iuniorum secundus, omnium Medicorum voto habitus: hunc volue, lenta manu versa, meditator per moram, vt obscura eius sensa percipere queas: nam hic neruosus auctor vtitur Laconismo, & paucis multa comprehendit.

Libri de vsu partium diuini, plurimis ambiguitatum inuolucris sunt referti: ea ad vnguem plana fecit insignis Vesalius, vir excellentis ingenij, eloquio quidem Galeno ferè par, & omnes post eum facilè superans, sed qui dum suo diuino (vt ita dicã) ingenio, plura incognita patefacit, Magistrum ex industria mordet, iniuriis premit, & lacessit. Vt hæc euites, consule Institutiones egregias solertissimi Fallopij, & breue, at doctum compendium Realdi Columbi, in quo fabrica humani corporis exactè describitur. Si autem velis solertior fieri, consule quæstiones anatomicas Andreæ Laurentij, qui graphicè & eruditè satis eas proponit: neque aures accommodes Ioanni Riolano Filio, etsi doctissimo, qui *in præfat. lib. sui anatomici*, cui de Anthropographia titulum dedit, doctissimum Laurentium petulanter nimis coarguens, asserit in eius libris de historia anatomica tot adesse errores, quot philuras; quod scomma, quantum à Laurentij elegantia, facundia, ingenuitate, præstantique doctrina absit, nulli puto non manifestum.

Libros de Causis, ac differentiis morborum, & symptomatum, diligentissimè explicuit acris ingenij vir, & ferè primi nominis Valleriola. Si velis quæstiones theoricas, & in scholis controuersas perscrutari, consule Vallesium in controuersiis, eximia doctrina Philosophum, & in Medicina auctorem longè clarissimum: hæ enim sunt ita succulentæ, vt nihil *suprà*.

Si totam ferè artem medicam vis animo attento perlustrare, adi acutissimum Fernelium; vix enim poterit quisquam vllum magis politum, elegantem, & lectu digniorem scriptorem in manus sumere: sed timeo ne suis Phaleratis verbis, & dicendi calamistris, te à Principum mente distorqueat, & retrahat: dum enim sanam Galeni doctrinam sæpè disturbat, discentis ingenium perturbat, & in laqueos incidit nouis opinionibus irretitus, à quibus nec se, nec auditores extricare potuit. Huius ergo doctrina cum delectu admittenda; sicut & Argenterij, qui pruritu laborauit mordendi Galenum.

Adde quòd & Medici Hippocratem, & Galenum vt intelligant, Platonem debent adiungere, cuius videant in iis duobus auctoribus imaginem expressam: siquidem vt Galenus *in lib. de vtriusque decretis* refert, Hippocratem est Plato in plerisque imitatus, & Galenus Platonem vbique sequitur, Aristotelem verò nunquam. At Plato longè maturius, exercitatiúsque ingenium requirit, vtpote qui diuiniora, magísque recondita Philosophiæ tractet. Hunc igitur beatum pronunciemus, quando inter Latinos auctores, magnum sui imitatorem, & præclarissimum laudatorem, M. Tullium Ciceronem est adeptus.

Deinde Aristotelis, Theophrasti, Plinij, Plutarchi *in Symposiacis*, & Senecæ, De quæstionibus naturalibus monumenta sedulò euoluenda: nam agunt de stirpibus, animalibus, metallis, lapidibus, vt horum collatione vniuersa, illorum mens intelligatur perfectè: nam ex quibus maior vtilitas comparari potest, quàm ex

ex eorum cognitione, quorum est frequens in vita vsus & necessitas? si iucunditatem spectes, quænam rursus maior esse hac potest? si rerum denique peritiam, vnde obsecro quispiam vberiorem queat comparare? Quocircà ridere satis non possum eorum ineptiam, qui his neglectis ad Hp. & Galeni doctrinam sese conferunt, illorum doctrina destituti; quam dum negligunt, ipsi à se suæ inscitiæ pœnas satis magnas exigunt, dum se optimarum rerum cognitione priuant.

Qui benè est in Aristotelis doctrina versatus, sine dubio magnam Medicinæ notitiam est assequuturus. Fuit enim ille adeò diligens physices indagator, vt non solùm in ea, verùm in Medicina plura memoria dignissima conscripserit, & quæ alij priùs obscurè ac breuiter admodum exararunt, multis allegoriis & ænigmatibus inuoluta, ea ipse apertiùs demonstrauerit, affectata tamen in quibusdam breuitate, difficili ac lubrica: quo pacto aliquos interpretes adhibere conuenit, qui non tam eius omnem adimant difficultatem, quod fieri certè necesse est, quàm variarum etiam rerum cognitione lectorem imbuant. In librum ergo Meteororum quartum, in quo perfectè agit de coctione, putredine, assatione, elixatione, torrefactione, combustione, maturatione, legendus eximius interpres Vallesius. In problematibus enucleandis insudarunt, Conciliator, Guastauinus, & nuper doctissimus Septalius: Ille obscurus est, & confusus; hic multa omisit; Septalius medicarum rerum, & naturalium omnem notitiam exactè complectitur. In animalium historiam, eleganter Edoardus Vvottonus Anglus.

In legendo & intelligendo Plinio, consulendus peritissimus Dalechampius, in quo, sicut in Solino interpretando, qui Plinium in compendium redegit, fuisse præcipuum clarissimum Cladium Salmasium, siue acumine disserendi, siue eloquendi, vnanimi doctorum consensu sancitum est. Theophrastum fidè transtulit Daniel Heinsius, nostri gloria secli: explicuit politè Iulius Cæsar Scaliger; in quo enucleando plurimam meretur laudem Ioannes Bodæus Medicus Amstelodamensis solertissimus. Post Hip. & Gal. primum locum obtinuere Principes Latini, & Græci, vt Celsus, Aëtius, Paulus, Trallianus, Oribasius, Aretæus, Actuarius, Cælius Aurelianus, Scribonius Largus, qui vel illorum mentem explicuerunt ad vnguem, vel plura post ipsos non nisi cum laude addiderunt.

Inter Arabes primum locum Auicenna obtinet, qui Galeni monumenta in compendium redegit, acutissimi Gentilis scholiis & dubiis illustribus exornatus. Sequitur Rhasius ad Almansorem, cuius liber nonus est eximius, in quo de morbis internis pulchrè disceptat; eum exornarunt superioris sæculi Medici doctissimi, inter quos eminent Matthæus de Gradi, practicus peritus vocatus, alter Ioannes Harculanus; his annumerandus Leonardus Iacchinus, auctor sanè neruosus, & grauis. Opera Auenzoaris, & Colliget Auerrois vberrima doctrina sunt referta. Serapio ad vires simplicium cognoscendas vtilissimus. Ishaac dietæ cum commento Petri Hispani valdè frugiferæ.

Controuersiæ Rorarij, optimæ. Obseruationes Valleriolæ, absolutæ. Schenckij necessariæ: nam in his celebrium auctorum rara exempla, sicut in Marcello Donato, abstrusæ lectionis viro, describuntur: nec nostras admirandas despicias obseruationes, sicut & Historias, in quibus Medicorum Principum doctrina examinatur ad viuum, & illustres quæstiones vbertim agitantur.

Consilia Solenandri sunt pulchra. Consultationes Montani, eximiæ. Centuriæ Amati vtiles, & varia lectione refertæ. De morbo Gallico, morbis mulierum, & indicationibus, Mercatus egit eximiè. De Indiæ vtriusque aromatibus, Carolus Clusius. De morbis

A puerorum, & venenis, Mercurialis. De re cibaria, & pisculenta materia luculenter doctissimus Ludouicus Nonnius, sicut & celebris Renatus Morellus, *in com. regiminis Salernitani*, qui mira instructus facundia illud opus ingenuè explicat, perficit, felicitat. De Scorbuto, Ronsseus. De re herbaria, Dioscorides inter omnes summè meretur: post eum Matthiolus palmam præripuit. In Arte Pharmaceutica Mesuë excessit, fidissimis expositoribus illustratus: cui si adscribas Antidotarium Ranodæi & Vveckeri, in viribus medicamentorum cognoscendis eris instructus: & si addas Nicolaum Fontanum, Medicum eruditissimum, qui institutiones Pharmaceuticas descripsit politissimè, magno solatio miseros ægros beabis.

In praxi exercenda elige Hollerium, cum expositione Dureti, Massariam, Donatum ab Altomari. In Chi- B rurgica facultate primarij sunt Guido Cauliacensis, Paréus cum sociis, & Hildanus, in cuius centuriis chirurgicis rara, & vtilia exempla inuenies. Si verò animum tuum recreare velis, consule elegantissimum Paulum Zacchiam, *in politissimis suis quæstionibus medico-legalibus*. Et si ex non Medicis, medicinam tibi placeat haurire, eam breuiloquus, & ingeniosissimus patefecit Beuerouicius. Si verò ad Mathematicam disciplinam (sine qua perfectum non posse esse Medicum arbitrantur plures) velis accedere, consule Adrianum Metium in Academia Frisiorum Professorem eximium, *in suis libris De doctrina sphærica* elegantissi- C mis. Demum pretiosa tua bibliotheca auctorum copia non oneretur, sed illustribus & primariis honoretur.

PRÆCEPTVM XVI.

Medicus caueat à curatione morbi desperati.

Cauliacensis Guido, qui in chirurgica facultate, post Hip. Galenum, & cæteros Principes, omnes alios artificio, longo interuallo superauit, *in præfat. generali apostemätum* sic profatur: *Caue à malis curis, ne nomen mali Medici subeas.* Cùm enim morbi in triplici sint classe, leues, mediocres, & lethales, illos natura persanat, vt ait Galenus 1. *de loc. cap.* 1. mediocres à Medico sunt tractandi, ne in lethales abeant: hi vel sunt acuti vel chronici: acuti breui interimunt, quia D acutie sua, & malignitate naturam superant: quando autem morbus præualet, nullus est remedio locus, ex Hip. 4. *acut.* 22.

Lethales, si sint chronici, & diu perseuerent, ferè desperati sunt, conclamati, & suapte natura immedicabiles quique nulla arte, aut ope sanari queunt: hi sunt hæreditarij, vt natiua cæcitas, surditas, gibbositas, amentia, lepra, lithiasis, articulorum dolores, defectus membrorũ, morbi diuini, hectica senectutis, torridus marasmus, consummata ascites, arthritis nodosa, phthisis, vlceratus cancer, conuulsio ex inanitione, spacelus. Ab his ergo Medicus famæ suæ, & artis gloriæ consulens abstinere debet; nam ex horum morborum incurabilium curatione ferè semper ignominiam honoris loco reportat. Ita suadet Hip. *lib. de art. num.* 4. E dicens: *Medicinam esse, morbos ab ægris in totum tollere, & morborum vehementes impetus obtundere, & eorum qui à morbis victi sunt, curationem non aggredi, cùm in confesso sit, quòd Medicina tales sanare non potest.* Idem etiam asseuerat Celsus *lib.* 5. *cap.* 26. *tit.* 1. dum sic ait: *Est enim prudentis hominis, primùm eum qui seruari non potest, non attingere, nec subire speciem eius vt occisi, quem sors ipsius peremit, &c.*

PRÆCEPTVM XVII.

Medicus caueat à falsis pollicitationibus.

MEdicum non esse de illorum numero, qui Agyrtarum more vulgus, præsertim indoctum, falsis promissis & imaginationibus, pecuniæ corradendæ causa, decipiunt, ipsamet Medici definitio palàm facit; nam Medicus artifex omnium nobilissimus, præstantissimus, vitæque hominum, ac publicæ salutis seruator maximè necessarius, est naturæ minister, vir Philosophus, hoc est, sapientiæ studiosus, rerum omnium naturæ scientissimus cultor, malorum depulsor, sidúsque sanitatis custos. Cur ergo Medicus tot ingenuis artibus instructus plura falsò pollicebitur, vt ægros & adstantes ineptè, & dolosè alliciat?

B Rursus, si Medicus arte Hippocratica dignus, moribus debet esse admirabilis, modestia grauis, innocentia & vitæ integritate inculpatus, scientia venerandus, artis operibus, & exercitatione insignis, prudentia conspicuus, fide & taciturnitate ornatus, iustitia seuerus, à recto non deflectens, sedulitate alacris, amore & charitate in ægros inflammatus, post summum Deum humani generis seruator, vitæ moderator, morborum vindex, publicæ salutis vigilantissimus custos: cur ea quæ non potest præstare, pollicebitur, & adstantes vel inscitia, vel aucupandi turpis lucri causa decipiet?

C Adde quòd persæpe finem non consequitur, hoc est, sanitatem, licèt perpetuò eam pro scopo intendat, & artis præsidiis paret: cur ergo salutem præsagiet falsò, morbum atrocem, & suaptè natura immedicabilem cernens coniectura? quæ veritati proximiùs accedit, 1. *Aph.* 12. & est media inter omnifariam scientiam, & omnimodam ignorantiam, vt docet Galenus *lib.* 1. *de loc. affect. cap.* 1. Deinde non omnes quos præ manibus habet, potest sanos facere, vt prædixit Hip. *lib.* 1. *progn. text.* 2. Sed sufficit facere id quod ratio & experientia suadent. Hoc modo excusat Galenus Hip. *lib.* 6. *epid. sect.* 8. *com. vlt.* quòd ipse applicitis præsidiis non profecerit, in curandis Phaëtusa, & Namysia, quibus ob retenta menstrua hispidum factum est corpus, & barba apparuit, dum sic ait: *Namysia verò non secus quàm Phaëtusa, cuius facta est nuper mentio, quum nullum fructum, ex Medicorum opera tulisset, è vita excessit: nec potuit diu vitam producere. Non tamen hæc nos deterrere exempla debent, quominus mulieribus ita affectis manum admoueamus: sed excitare potiùs, vt ingenium exacuamus, quò optata consequamur: siquidem tunc denique officio nostro functi sumus, cùm omnia effecimus, quæ ratio nobis suppeditat, & longus vsus, peritiáque commonstrat.*

D Quapropter Medicus multa non polliceatur: licèt enim ars sit vndique absoluta & perfecta, tamen multoties aut artificum imperitia, aut infelici hominum qui curantur, sorte, aut rerum necessariarum defectu, aut quod maius est, ob partem curatu difficilem, & suapte natura debilem, aut in qua continuò humores de nouo generantur, accidit vt ea finem non consequatur, nec æger exactam sanitatem sibi comparet. Quare in pollicitationibus Medicus cautus sit oportet.

E

PRÆCEPTVM XVIII.

Medicus paruum morbum non attollat.

COrnelius Celsus, alter Latinus Hippocrates, *lib.* 5. *cap.* 26. *rubric.* 1. sic ait: *Est enim prudentis hominis, primùm cum qui seruari non potest, non attingere, nec subire speciem eius, vt occisi, quem sors ipsius peremit. Deinde vbi grauis motus sine certa tamen desperatione est, indicare necessariis periclitantis in difficili rem esse, ne si victa ars malo fuerit, vel ignorasse, vel fefellisse videatur. Sed vt hæc prudenti viro conueniunt, sic rursus histrionis est, paruam* A *rem attollere, quò plus præstitisse videatur.* Quo pacto irridendi sunt vel triuiales, vel auari Medici, qui turpis pecuniæ cupidine victi, miseris ægris morbum attollunt, vt ampliores nummos dolo malo perciti corradere queant, vel vt præstantiores Medici habeantur, quòd peritia sua vel methodo certa, omnes è mortis faucibus liberarint. Hæc calliditas, vel deprauata Medicorum conditio grauissimum ægris damnum afferre solet: nam ægri timent, desperant, & animo consternati, vel viribus deficiunt, vel morbo curationem non adhibent, quia putant non posse sanari.

PRÆCEPTVM XIX.

Medicus magnum morbum non parui faciat.

SApientissimus Medicorum Magister *lib.* 6. *epid. sect.* 2. *com.* 43. sic inquit: *Quicumque enim in periculosis morbis, plusquam decet, ægrotantes hilares, & bonæ spei plenos reddunt, in multò maiorem coniiciunt tristitiam sequentibus diebus, quum aut in peius morbus cecidisse videtur, aut vltra promissa Medicorum producitur. Quinetiam plures homines confisi, perinde ac sine periculo ægrotent, Medicis non obtemperant, &c.* & *lib.* 6. *sect.* 6. *com.* 11. sic ait. *Quare sæpè fit vt Medicus repentè ingressus, & morbi, & doloris leuationem esse factam, & adstantes lætos comperiat: ipse tamen lætari temerè non debet: sed quærere factáne sit iudicatio, aut abscessus eruperit; quorum nullum si factum inuenerit, sed ægroti oculos perturbatos, signáque delirij adesse intueatur, tum magnum malum esse pronunciabit: tunc enim sedata quidem pleuritis est, sed ad perniciem, &c.*

Quare Medicus morbum magnum non parui faciet: nam sic in duo damna incurret, quia si fortè mors contingat, vel fefellisse, vel ignorasse videtur; & si à Medico morbus prædicetur paruus, æger præceptis non obtemperat; quare præpostero victus ordine vtens sæpe occumbit, & in Medicum postea culpa reiicitur; notum est autem apud doctrinam Gal. *lib. de theriac. ad Pamphilian. cap.* 4. & alibi sæpe, sola conuenienti victus ratione morbos perdifficiles sanari.

PRÆCEPTVM XX.

Medicus amet consultationes.

NEc verò indecorè se ille geret Medicus, qui in rei præsentis angustia circa ægrum aliquem, & imperitia tenebras offundente, alios quoque accersere iusserit, quò ex communi consideratione, res circa ægrum inquirantur ac cognoscantur; & illi cooperatores fiant ad auxilij ferendi facultatem. Nam in afflictionis assiduitate, augescente affectione, ob consilij inopiam, plurima ad rem præsentem effugiunt. Et hæc Hippocrates *lib. præceptionum*, *num.* 7. Hoc oraculo monet Diuinus auctor, vt Medicus gaudeat in curatione morbi grauissimi, sæpe secum habere colloquutorem, miti enim & diserta concertatione elicitur veritas. Qui enim alios non vult conuocare ad consilium, is vult solus esse in præsepe equus; quare à domo, & à curatione explodendus: quoniam cognitio, & curatio morborum res sunt difficiles; quare oportet vt earum veritas ex multorum voto elucescat. Deinde plus vident oculi, quàm oculus, 8. *Ethic.* 2. & doctissimus quisque sæpè obliuiscitur, & vnusquisque maiorem adhibet diligentiam, circumspiciens testes ignorantiæ suæ.

Medicorum enim consultatio, magni semper fuit ad curationem momenti: sic enim ægri præceptis Medicorum redduntur obedientes; & si fortè mors adueniat, nullus illorum calumniam incurret; & quod plus est, æger citiùs curatur: & Medicorum mores, doctrina, ingenium omnibus palàm fiunt. Hæc tamen debent fieri dummodò affines & domestici non admittantur:

liberiùs

Liberiùs enim sic proferuntur sententiæ; & hoc modo iuniores à perito & experto Medico corrigi possunt: & si fortè occupat mors, hæc ab adstantibus in illum non reiicitur, qui vel remedium proposuit, vel mordicus defendit. Quare consultationes ob has causas publicè non sunt celebrandæ, vt pluribus allatis rationibus grauissimi Medici in suis libris, de collegiandi ratione confirmarunt. Hi omnes optimum consilium esse rentur, vt vocentur plures, & vnus Protomedici vicem gerat, de illorum iudiciis sententiam ferens; quod Arist. probat, *3. politic. 4.* de optimè gubernata republica, quod Reges, & magnates obseruant. Qui autem non potest, vni se committat electo.

PRÆCEPTVM XXI.

Medicus paucos ad curandum assumat ægros.

SApientissimè famigeratissimus protulit Celsus, *lib. 3. cap. 4. in med. ab vno Medico plures non posse vno tempore curari, eùmque artificem idoneum esse, qui non multum ab ægro recedit.* Quomodo enim fieri potest, vt quispiam tot curandis morbis diuersis occupatus, rectè victum instituat, symptomata inquirat, tempora morbi speculetur, statum morbi æstimet; præteritas, præsentes, futurásque vices contempletur; diem decubitûs memoriâ teneat, quum necesse sit non solùm semel in die, sed bis, ter, & sæpius ægrum vnum inuisere, quum acutus morbus vel momento temporis, maximas subitásque pariat immutationes? Nam summum conatum apponente natura, & noxium à se depellere contendente, humoréque partes principes oppugnante, varia accidunt symptomata, sæua & terroris plena, quibus si Medicus generoso animo præsentia suâ non reluctetur, veris auxiliis instructus, & vel intempestâ nocte accurrens, æger saluberrimis præsidiis destitutus, ex templò occumbet. Qua ratione Medicus solùm decem ægros vno die curandos assumere debet.

PRÆCEPTVM XXII.

Medicus in nominibus inquirendis multam operam non impendat.

AGitatum à doctissimis scio, Vtrùm nominum inquisitio sit Medico necessaria. Et videtur quidem non posse excusari eorum disputationem: nam in disciplinis ferè omnibus de rebus agentibus, & potissimùm arte medica, quæstiones excitantur de dignoscenda varietate rerum subsimilium: cùm in diuisione eorum quæ subsimilia sunt, rerum scientia consistat, quemadmodum docuit Hipp. *lib. de officio medic. sect. 1. text. 1.* Propter quod commendauit Aristot. vt inquiratur numerus rerum, quæ affinitate quadam inter sese coniunguntur: nisi enim rerum differentiæ disputando inquirantur, agnoscantúrque, innumeri ferè errores in scientiis contingent. Sed frustra rerum differentias inuestigare conabimur, nisi de nominibus disputatio iungatur, quæ inuentæ rerum varietati respondeat. Idcircò non modò in Medicina, sed in reliquis artibus, videntur necessariò agitandæ de nomine controuersiæ. Minor constat ex eo, quòd vniuscuiusque rei differentiæ ab artifice exploratæ, nomen etiam aptissimum, quo ab aliis distinguatur, exploretur, & imponatur, sed vno & eodem nomine omnes explicentur, licèt ipsæ res inter se diuersæ admodum sint, discentis tamen animus, dubius & incertus trahetur, nesciens res, aliàs inter sese diuersas, discernendo agnoscere. Quare cogitur artifex etiam disputando indagare nomina rebus quadrantia; præsertim cùm maior sit illarum, quàm vocabulorum copia: ídque Arist. *initio Metaph.* exequitur, longo sermone inquirens, sítne Metaphysica sapientia an potiùs scientia appellanda, ars, aut prudentia: nam postquàm habitûs intellectûs numerauit, singulorúmque discrimen constituit, disputationem subiungit de proprietate vocabulorum, curioséque ostendit, per quæ dicta nomina distinguerentur, ne res inter se diuersæ mutuò confunderentur, eodem vocabulo explicatæ. Ergo, &c.

Accedit, quòd plures errores in Medicina, & in Philosophia, ob nominum errata videmus accidere: hinc fit vt quidam ad diutinum puerperium, & ciendos menses siliquæ Ægyptiæ corticem exhibeant, nulla aperiendi, seu prouocandi facultate præditum, nisi quòd cognominatione ipsa decepti, quòd scilicet ea siliqua vulgò Cassia fistula dicatur, aromaticæ vires (quæ sola & fistulæ, & cassiæ nomen habet) simul cum nomine in illam transfundunt. Deinde quid Auicennæ *secundum canonem De Medicina*, tot ambagibus obscurauit: *Serapionem*, & alios probos auctores fœdauit, nisi quòd eorum interpretes vocum significationes parum habuerunt exploratas? Ex hoc fonte tot emanârunt errores circa Cardamomum, Apium maius, Eupatorium, Centaurium, Rhaponticum, infinitásque propemodum herbas, in quibus Medici, vel etiam doctissimi, sæpissimè peccarunt. Non igitur posthabenda sunt nomina, præsertim Medico, cum humanæ vitæ præiudicio in his aberranti.

Verùm licèt rerum doctrinæ, & disciplinæ citra verba tradi non possint, & pulchrum quidem sit congruis propriísque sermonibus conceptas animo sententias, & rerum differentias inuentas explicare; meritò tamen Galenus Medicos, & reliquos disciplinarum studiosos, è verbis, & nominum inquisitione dehortatur, sed vt solùm in rebus inquirendis, discernendis, & agnoscendis occupentur, hortatur, quia verborum exploratio à magis necessaria rerum inquisitione, quæ longissima est, diuertit: & si in illis indagandis vitam per se breuem consumamus, ad nullam artis perfectionem vnquam deueniemus.

Audi Galenum *lib. 1. Epid. sect. 3. com. 5.* dum sic ait: *Profectò hæc illa sunt, quæ illustrant prorsus & verè medicum. Sophistes verò dum de vocibus, & significatis contendit, suum, & discipulorum tempus consumit.* Et *lib. 6. meth. cap. 1.* sic inquit: *Cæterùm parum esse de nominibus solicitum debere eum, cui rerum scientiam inuenire sit propositum, sæpè iam diximus. Itaque huc potiùs nominibus neglectis properemus, quoniam non ex eorum exquisitâ impositione, sed ex appositis remediis ægro salus paritur.* Idem scribit *1. de diff. puls. cap. 1.* & aliis in locis, in quibus exacta traditur doctrina de febribus tertiâ die exacerbantibus, ablatis nominibus causonis, tertianæ, & semitertianæ; de quorum significatis nonnulli integra volumina conscripserunt, prout refert Galenus *ibidem*, quos non immeritò refutat, quoniam hæc disceptatio rerum cognitionem impedit. Ideò pollicebatur Plato *in Timæo*, doctiores peruenturos homines ad senectutem, si rebus agnoscendis occupati perpetuò, verborum essent contemptores.

De rerum ergo essentia, & non de nominibus artifici curandum. Nec obstant rationes suprà adductæ; nam licèt rerum inuentæ differentiæ citra verba explicari non possint, vitiari tamen possunt de nominum proprietate difficultates, vel imponendo cognitis inuentísque rebus, vsitata & communia nomina, vulgóque recepta, prout docet *3. de diff. puls. 1.* vel accipiendo ab eo cum quo disputatur; vel compositâ citò de nomine pace, pro arbitrio constituatur, ne in longiùs procedat vocabuli controuersia, *lib. de diff. sympt. 1.* Hoc modo *1. de loc. affect. cap. 1.* summè reprehendit Medicos, qui de nominum proprietate prolixas quæstiones excitabant, quum breuiùs ab illis se expedire potuissent. Nam *tun homines res ipsas neglexerunt, quum nimio studio nomina inuestigare tentarunt,*

runt, vt doctè proposuit Galenus, 4. *de loc. affect. cap.* 3. *ad fin.*

PRÆCEPTVM XXIII.

Medicus nihil aggrediatur temerè.

PRudentissimè Hippocr. *lib.* 6. *Epid. sect.* 2. *text.* 25. nihil temerè, aut inconsideratè esse affirmandum asseuerat: & Galenus *in com.* hanc explicans sententiam, nulli temerè credendum affirmat, sed priùs ratione, verúmne, an falsum sit, examinandum, quia incredibile est quod probatione caret, vt ipse probat *lib.* 6. *Epid. sect.* 4. *com.* 19. & 1. *Epid. sect.* 1. *in præfatione*: tamen si quispiam Hippocraticam dictionem alio modo interpretetur, non errabit.

Nullum ergo præsidium Medicus temerè aggrediatur: quia nimia audacia, & citra præmeditationem præcipitatio, inconstans iudicium significat, & ignorantiam arguit in artifice: sic enim ait Hip. *lib. de lege, num.* 3. *Imperitia verò malus thesaurus est, & infelices opes his qui eam repositam habent, & insomnium, aut potiùs somnum diurnum, & maximè verum, alacritatis, fiduciæque, ac veræ exultationis expers, timiditatisque, & audaciæ nutrix. Timiditas equidem impotentiam, audacia verò ignorantiam artis significat, &c.* In Medico ergo temeritas, & in applicandis præsidiis audacia, execranda; nam inexperientiam arguit. Incauti enim iuuenes, & indocti senes hoc vitio tentantur persæpè: Illi, quia futuros euentus tanquam inexperti ignorant, & citra ratiocinium, aut cautelam vllam in laqueos coniiciunt ægros, eos violentis auxiliis curantes, à quibus, nec ipsi, nec miseri ægroti euadere possunt: Hi, quoniam citra auctorum lectionem, soli (vt ipsi rentur) fidentes experimento, quo iactabundi gloriantur, atrocibus præsidiis ægros excarnificant, quousque debiles, & viribus resoluti è vita discedant. Nec te decipiat sententia Celsi, *lib.* 3. *cap.* 9. monentis, temerariis remediis aliquando esse vtendum, vt *quos ratio non iuuat, temeritas sanat*: ibi enim de desperatis, & conclamatis loquitur morbis, in quibus *melius est, anceps remedium experiri, quàm nullum*, vt ipse dicebat *lib.* 2. *cap.* 10. *Quando ergo semel ægro moriendum est, à leuibus inchoare præsidiis est inutile: quia melius est aliquid nos agentes periclitari, quàm ægrum spe adempta certò perire*, vt bellè dictabat Galenus *lib.* 10. *meth. cap.* 10.

PRÆCEPTVM XXIV.

Medicus nihil contemnat.

HIppocrates *lib.* 6. *Epid. sect.* 2. *text.* 25. sic profatur: *Nihil contemnere.* Galenus *in com.* triplici modo hoc elogium Medicis vtile futurum esse sperat, ad librorum lectionem, ad vsum præcognoscendi, & ad morborum curationes. De primo: Nulla quæ apud optimos auctores scripta sunt, etiamsi videantur prima facie absurda, contemni debent. De secundo: Nulla signa sunt negligenda, etsi minima, sed omnia conferenda sunt in iudicium. De tertio: Nulla sunt omittenda, quorum est vsus curationi necessarius, & salutaris. Iunge tu, nihil negligendum, quia nihil temerè, & sine causa fit. Adde, quòd exiguum morbum non parui faciat: nam plurimi morbi initio mites apparent, quibus si remedia non adhibeas, insolescunt, & tandem interficiunt. Multoties sunt dolosi, & maligni, & videntur lenes; quum verò vergunt versus statum, vires suas perniciosas ostendunt, & viscera interna occupant, quorum denique firmitudinem dissoluunt.

PRÆCEPTVM XXV.

Medicus non differat morbos.

AB omni artifice aliena res dilatio est, & præcipuè in Medicina, vbi dilatio, vitæ periculum parit, inquit Hip. *lib. Epistolar. ad Cratenam, num.* 18. Quare *auxiliari ne differas: nam semel pereunti nulla postea suffragia prosunt*; vt Mesuë dictauit *in præfatione sua.* Quapropter multipliciter peccat Medicus, qui auxilia illicò non adhibet, & in præsentis rei angustia plura machinatur, vt citò morbus persanetur. Idcircò *medicari in valdè acutis eadem die, tardare verò in talibus malum*, vt 4. *Aph. text.* 10. dicebat Hippocrates.

Turpe enim & indecorum est Medico in morbis præsertim qui præceps periculum minantur, differre auxilia: nam si humorem peccantem vel phlebotomia, vel purgatione, aliòve auxilio non euacues, dolor partis augetur, febris caliditas increscit, suffocantur vires, sæuiunt symptomata, & ad aliquam partem principem decumbunt ij, qui per corpus vagantur humores, & tandem vires onere pressæ succumbunt. Hinc dixit Hip. 1. *acut. text.* 8. quæ celeriter fieri debent, celeriter peragere oportet: si enim morbus vrget acutie sua, antequam radices agat, aut humor in partem principem decumbat, citissimè opitulari est necesse, quum morbi exitus planè ignoretur.

PRÆCEPTVM XXVI.

Medicus cautè præsagiat.

DIuinus Medicus *lib.* 1. *prognost. text.* 4. sic cecinit: *Medicus morituros, euasurósque prænoscens ac prænuncians, culpa vacabit.* Ideò præsagium in morbis est maximè laudandum, propter multas causas: ex omnibus enim Medicinæ partibus nulla est, quæ artis excellentiam, & Medici præstantiam adeò ostendat, vt ea quæ euentus præsagiendi rationem docet.

Hæc pars ad Medicum summè pertinet, neque est superuacanea, & à Medicina aliena, vt asserebant Methodici, qui futurorum prædictionem, vaticinatorum, non Medicorum esse officium pertinaciter arbitrabantur, iuxta illud Plauti, *in Milite: Bonus vates poteras esse, quum quæ sunt futura, videas.* Et apud Ciceronem *lib.* 2. *de legib. Interpretari effata incognita, fatidicorum & vatum existit; & quæ futura præsentiunt, vaticinari, & diuinare dicuntur.* Ita Hip. *lib.* 1. *progn.* 1. Medicum vti prouidentia optimum esse asseuerat, quia ars præsagiendi magni est ad curationem momenti, quum sine ea nullus Medicorum rectè curare possit, ex Galen. 10. *meth. cap.* 6. qui curationem semper dignotionem, prænotionémque consequi affirmauit: quod confirmat *lib.* 1. *de officio med. com.* 2. 1. *acut.* 3. dum sic ait: *Curationem propter seipsam à Medicis exerceri: dignotionem verò, atque prænotionem propter curationem.* Et subdit: *Quòd verò prænotio ad curationem quoque vtilis sit, demonstrauit in præfatione prognosticorum Hip.* Et *lib. de constit. art. medicæ, cap.* 18. sic inquit: *De præsagiis post hac verba facturi sumus, quoniam tum ad alia quædam, tum ad curationem potissimùm conducunt.*

Aliam vtilitatem, quæ ex prædictionibus accedit, descripsit Hip. 1. *progn.* 2. *Præsentiens enim, & prædicens coram ægris, præsentia, præterita, & futura, quæque infirmi omittunt, enarrans, creditur agnoscere magis ægrorum res; hinc audent homines magis se concredere Medico.* Præsagia enim ægros ad obtemperandum faciles reddunt, & tempus remediorum demonstrant opportunum, ac denique Medicum à mortis crimine immunem faciunt.

Deinde alia est vtilitas, quæ ex prædictione emanat: quoniam Medicus præsagiendo, affectiones futuras anteuertit,

teuertit, symptomatáque imminentia præcauet, & sic præseruationi est vtilissima, & præstantissima: *Melius enim est, imminentem morbum præcauere, quàm factum curare*, ex Gal. *lib. 2. de facult. naturali lib. cap.* 8. Quia præcautio tantò curatione est præstantior, quantò *melius est morbos prorsus non sentire, quàm à morbis liberari*, vt dicebat Galenus *lib. art. med. c.* 19. & *lib. de sanit. tuend. ad Thrasyb. c.* 30. & 31.

Verum quidem est, & à Galeni mente exhaustum, partem artis præsagatricem summè esse Medico necessariam, sed cùm difficillima sit, & obscurissima, fit vt plures, vel peritissimi Medici, in præsagiendo cæcutiant, & vacillent, maximè si morbus acutus grauiter infestet. Hoc prædixit Hip. 2. *Aph.* 28. dicens: *Acutorum morborum non esse certas prænunciationes ad salutem, vel mortem*, quoniam, vt dicebat Gal. *in com.* in acutis videtur Hippocrates non fidere prædictionibus, quia hæ aliquando fallunt: Non ergo sunt certæ prænunciationes in morbis acutis, cùm aliquando (quamuis rarò) contingat Medicum optimum aberrare. Hoc autem fit propter subitam in iudicatione permutationem, quæ naturam sequitur succorum morbificorum, & quia humor noxius ex vno loco velociter transfertur ad alterum.

Licèt autem Medicus præsagiens, sit præuisæ mortis insons, tamen ob plurima quæ præsagitionem interturbant, cautè præsagire debet: acutus enim morbus tot habet ad bonum, vel malum mutationes, quot habet autumnalis diei hora. Quare quæ erant in gaudio, mutantur sæpè in tristitiam, & pœnas.

Insuper plures sunt morbi, qui ab humoribus contrariis, & instabilibus scaturiunt, in quibus præsagia de salute & morte, ambigua sunt & fallacia. Quod Galenus nos docuit, *lib. de art. med. constit. cap.* 18. in hunc modum scribens: *Nec ea quidem omnia, quæ ex morbi ratione proficiscuntur, certò prænosci possunt, quum repentè possit superfluus quispiam succus in corpore, interiùs in partem aliquam vitæ necessariam defluere: possit etiam contrà ab aliqua principe parte impelli ad ignobiliorem. Et subinde erit necesse, vt is qui in principem partem fertur, extremum periculum; qui verò ab ea repellitur, repentinam, inopinatámque ægrotanti salutem præstet*, &c. Qua ratione in his morbis incerta est, & fallax prædicendi ars: & sæpè hac de causa accidit, vt deserti à Medicis conualescant, & contrà moriantur, de quibus Medicus erat securus, vt præclarè prædixit Cels. *lib. 2. c. 6*.

Accedit, quòd in morbis acutis incertæ sunt prænunciationes ad salutem vel mortem, ob externas causas, quæ inopinatò superuenire solent, & iudiciorum certitudinem corrumpunt: vt si quempiam ęgrum Medicus euasurum prædixerit, qui postea infausto superueniente nuncio, nimia tristitia affectus, moriatur. Aut si certa aliqua die soluendum morbum prænunciauerit; deinde ægrotante contra Medici præceptum in aliquo delinquente, aut ab assistentibus errato aliquo commisso, vltra destinatam diem prorogetur iudicium, si morbus salubris est; aut antè adueniat, si morbus est lethalis. His enim euenientibus, Galeno auctore *lib. de art. med. constit. cit.* nihil certum præsagire possumus. In quibus verò humores stabiles sunt, nec de loco ad locum mouentur, ac præterea omnia circa ægrotantem rectè geruntur, nec aliquod erratum committitur, prædictiones certę sunt, nec fallunt. Quare prudens Medicus in acutis, & malignis morbis, ob dictas causas cautè pręsagiat: ne si deinceps aliter accidat, ipse ęgro, & adstantibus derisui sit, & contemptui.

PRÆCEPTVM XXVII.

Medicus fugiat à Chymicis, & documenta eorum parui faciat.

Amplissimus sese nobis ostentat campus disputandi contra Chymicos, & illorum documenta, sed A quia peculiaribus libris iuniorum peritissimi latissimè hoc negotium agitarunt, in eo licèt arduo explicando, ero breuiloquus. Sanguineis enim lachrymis deploranda esset calamitas hęc, ab iis qui Hippocratis, & Galeni filios se esse gloriantur, & horum magistrorum sanissimam doctrinam, ex limpidissimis fontibus exhaustam combibere solent, quòd Chymici, & alij, omnino aduersam, & contrariam Hippocratis legibus obseruantes disciplinam, impunè, proteruè, indecorè sacrosanctam Medicinam, summum ac maximè venerandum Omnipotentis donum, dicteriis, facetiis, & præposteris auxiliis infament.

Quid enim magis diuersum est à Gal. mente, magis execrandum, magis humanæ saluti repugnans, quàm leges Theoph. Paracelsi, qui à Chymicis Chymiæ B primus inuentor, & huius artis semideus vocitatur; cuius inscitiam, superbiam, iactantiam, contumaciam irridere satius est, qui suo genio ductus, limites Chimiæ excedens, de principiis disputare, & in omnibus Philosophiæ & Medicinæ partibus, noua dogmata inuehere conatur, absurdissimis, & portentosis opinionibus, proprio Marte inuentis, innixus.

Quid plura? Nonne hic Pseudomedicus *lib. de tinctura physicorum, & in præfatione paragrani*, monet priscos Medicos, & omnes gentes cuiuscumque conditionis sint, vt se tanquam arcanorum Monarcham, & totius philosophiæ ducem sequantur? O deliramentum elleboro dignum! Nonne tibi mouet cornicula risum, quando eum audis, *lib. de pestilitate, tract.* 2. vocantem C omnes Medicos, non Doctores, sed mendaces, & mendaciorum auctores? Nonne hanc pestem effugies, quum sterquilinium euomit ex ore fœdo, hoc est, acerbissimis maledictis, H.p. Gal. Auicen. Academicos omnes, Arabes, iuniores insectatur, & genuino, imò beluino odio antiquam Medicinam persequitur? Hoc modo sectatores eius, nequissimis, & vanissimis dicteriis imbuti, contra Aristot. atque Galenicos plura effutiunt, & vocant eos materiales, elementares, ambulatores, Aristotelicos tenebriones, vulgares de schola homines, Thrasones Athenienses, imò vanissimarum vanitatum defensores appellant. Hoccine humanum factum? Hoccine ferendum ab illis, qui suauissimum nectar, & sanissima præcepta ex Principum ore persæpè degustant?

D Apage, apage hoc pestilentissimum venenum, à Galeni mente tam longè diuersum! Fuge crudeles huius hominis mores, qui nefariis, ac diabolicis artibus, & magicis incantationibus instructus, Galenum temnit, Auicennam damnat, & sanos auctores respuit. Auersator medicastrum Hohenheim, seu ariolum Bombast, ex quo vespæ Heracliense mel lambunt, suáque balsama, & mumias mutuantur. Dogmatica fragrantiùs spirant, amabiliùs recreant, feliciùs expetuntur, salubriùs ingeruntur. Deinde si hic omnium scientiarum fuit ignarus, cur sectatores eius illum supra omnes mortales tantopere extollunt? Abeant ergo Chymici, malè feriati nebulones, qui eum in omnibus scientiis, diuinis, & humanis fuisse versatissimum, temerariè, immò impudenter asserere ausi sunt.

E Dic mihi, quis erit tam insanus, qui hæc tanquam vera prodat? Quis nisi amens sibi persuadebit, noctem non ex absentia solis, sed ex ortu stellarum nocturnarum fieri, quod scribit *lib. Meteor. cap.* 3. Quis credat, stellas quasdam habere se instar cucurbitarum, & phialarum, & concauitatibus suis continere salem, sulphur, & Mercurium; atque inde per operationem ætherei Vulcani, per emunctoria ventos emittere, non secus ac cùm flatus in corpore humano generantur, & per inferiorem ventrem excernuntur. Stulti sunt, qui lutum & carbones habent in delitiis, hísque torpet mens inscia recti, qui volatilis, & arsenicalis auræ suffitu recreantur, & hæc vana tenebrionum idola amant, & venerantur.

Quid quæso magis absurdum, quàm cum eodem asserere, *lib.cit.cap.6.* pluuias non generari è vaporibus à terra in altum sublatis, sed esse quasdam stellas, quarũ fructus sint pluuiæ? Absurdum quoque est, quod *lib.1. Meteor.cap.10.* scribit, stellas se purgare tum æstiuas, tum hybernas, non per fulgura, sed per corpora quæ excernunt, quæ stellas cadentes vocant: Causa est, inquit, quòd alimentum habent in firmamento, quod est elementum à quo sustentantur: nihil enim est creatum, quod non quotidiano alimento egeat, vt homo. Ex quo consequitur, eas ex suo elemento edere, & cibum capere. Iam quod cibo, & potu seruatur, excrementa quoque gignit: aluntur autem igne solo, sicut homo ex terra, ex qua natus est.

Ridiculum est, imò cachinno dignum, homini hominis generationem non tribuere: nam *lib.1. de generatione stultorum*, stultissimè putat, hominem non plus ad hominis generationem conferre, quàm rusticus qui triticum mandat terræ, ad tritici generationem; sed Vulcano cuidam totam hanc generandi vim tribuit; in cuius absentia Discipuli artis hominem fabricandi nondum satis periti, stultum efficiant; atque fabros illos non immortales, sed breuissimæ vitæ statuit. Insuper, vt scientiam suam ostentaret, in suis scriptis Germanico sermone consignatis, plura proposuit nomina peregrina, vt vocabulorum nouitate aliquam sapientiæ laudem captaret. Hinc libros suos decorauit his titulis. *Paragranum*, *Paramirum*. Occurrunt apud eum sæpè nomina: *Pagoycum, Cagastricum, Iliastrum, Archæus, Relolleum, Cherionium, Euestrum, Tiech, Trarames, Turban, Leffas, Suannar, Perenda, Zeuda.*

Deinde humores in corpore negat, & nihil nisi inania nomina esse dicit, Galenicósque, humoristas appellat, nam in mundana anatomia plures reperiuntur salium, sulphurum, & mercuriorum species. Ex sale plurimos morbos salinos; ex sulphure infinitos, vt febres, ex inflammatione; ex tartaro, tartareos oriri docet. Omnes morbos lapide suo (quem vocat) philosophico, curari posse affirmat. Compositionis medicamentorum causas reiicere conatur; vulgatúmque medendi, & medicamenta præparandi modum reprobat obnixè.

Si ergo tot monstra, tot portenta finxit Paracelsus, tot deliramenta inuexit, & Galenum hostiliter est insectatus; eiúsque sequaces, in componendis medicamentis, in cognoscendis, & curandis morbis mille nugas adstruunt, insano veluti furore perciti: cur illorum medicamentis, citra rationem & experimentum inuentis, fidem præstabimus, maximè cùm sint ad libitum inuenta, & contra præcepta Hip. & Galeni celebrata. Horum ergo inanes ineptias, & sophismata, quibus irretiti impunè homines interficiunt, contemne & profsa.

PRÆCEPTVM XXVII.

Medicus rationalem profiteatur artem.

Rationalem Medicinam esse præstantiorem Empirica, ex eo potissimùm coniectat Galenus *lib.3. de loc.affect.cap.3.* quòd hæc paucas admodum affectiones, & eas quæ crebrò, frequentérque eueniunt agnoscat; illa autem non minùs raris, quàm frequentibus opem ferat, vtpotè quæ omnium naturas, differentias, & causas, discursu ac ratione inuestigans, comprehendat tandem, vel scientifica cognitione, vel saltem artificiosa coniectura, certa quidem, & ad scientiam proximè accedente. Vt verò ostendat, multò plures esse affectus, plurésque læsæ actionis differentias, quàm Empiricus assequatur, præmittit *lib.cit.* actionem in quouis membro vitiari posse, non solùm affecta parte similari, quæ in organo princeps est, & talis actionis agens, sed ad vitium cuiuscunque alterius, organum etiam componentis, imò ad instrumentalium partium affectus, vt v.g. læditur visio, ob crystallini humoris, & cuiusuis alterius partis oculi vitium: tum intemperamentum, qui morbus similaris est, tum & ob quemcunque alium organicum, instrumentalémve morbum. Tunc sic: Morbi intemperamenti, similarésve, qui in singulis partibus possunt accidere, octo sunt; Organi multò plures, vt patet ex numerosa illorum diuisione, *lib. de diff. morbor.* & 3. *art.medic.* Compositi ex vtrisque, innumeri ferè, & ex illis quidem alij rarò, alij frequenter infestantes.

Cum igitur Empirici notitiam solùm habeant ægritudinum, quas præ frequentia, ex sæpè iterato euentu æstimauerunt: negari non potest, plurimas subterfugere illorum cognitionem, solásque has frequenter tractare posse; raras autem, tanquam ignotas, ne quidem attingere. Dogmaticæ autem disciplinæ omnes subiacere, quæ omnium dignotionem assequitur, certam quidem & infallibilem, frequentium: rarò autem euenientium, scientificam nonnunquam; aliquando verò coniecturalem, vsque adeò tamen artificiosè, vt proximè ad veritatem accedat, vixque errare patiatur, non modò in locis, & affectibus dignoscendis, sed in curandis: cogniti siquidem affectûs curatio, nihil habet incertum aut fallax.

Quare etsi Medicina ab Hip. *initio Acutor.* ars coniecturalis appelletur, & præsertim ea pars, quæ locorum, morborúmque occultorum cognitionem inquirit, dignotrix nempè, *lib. de plenitud. ad fin.* apertè *in cit. de loc.effect.* explicat, quanti sit facienda ipsa artificialis coniectura, vtpote quæ magna ex parte vera sit, raróque accidat ea mediante scopum non attingere. Atque ideò affectum locum ex læsa actione Galenus inuestigat: deinde affectionem ipsam per scientificam, aut saltem artificiosam coniecturam: ac tandem ex vno & altero, aliísque simul vtiliter consideratis, tempore videlicet, ætate, consuetudine, &c. de quibus 1. *Aph. 2. & 17. & alibi*, acceptis curatiuis indicationibus, gloriatur se nihil fecisse indecorum, nec vnquam tam in curando, quàm in præsagiendo fuisse deceptum.

Nec sanè aduersatur iis, quòd 3. *progn. text. penult.* dicat: *supra captum hominis esse, nunquam hallucinari.* Non enim prædicere solebat, vt festinanter sententiam ferre, quantumuis ab ægro & assistentibus lacessitus, sed vsque ad certitudinem, iudicium suspendebat, ne parum tuta prædictione falleretur, 1. *de dieb. decretor. cap. vlt.* quo loco se nunquam errasse in prædicendo, apertè pronunciat.

Verùm quoniam rarissimè, vel ferè nunquam coeunt illa, quæ requiruntur etiam ab ipso Galeno *ibidem*, ne nos morborum præsagia deludant, multáque sæpè interueniunt, quæ opinatum euentum impediunt, etiam præsentibus indiciis certis: (si talia possunt dici in arte medica coniecturæ) accipi potest dictum Galeni, ac si maiori ex parte veritatem fuisset assequutus in prædicendo, ac quàm minimum errasset, quod tamen ab artifice desiderari, ipsemet docuit 3. *progn. supra cit.*

Ex iis autem, quæ per totius vitæ decursum sibi ex animi voto euenêre, Medicos hortatur, vt si ex artis operibus gloriosi fieri cupiant, relictis Archigenis difficultatibus, methodum à se diuturno labore indagatam, ac tandem diligenti inquisitione inuentam, vsu atque exercitatione comprobatam sectentur, suæque ipsius doctrinæ studiosissimè incumbant: sic enim futurum, vt aliena opera, & industria vtentes, facili negotio assequantur, quæ difficillimè fuerunt inuenta: id quod etiam *lib. quòd optimus Medicus*, *cap.4.* de Hip. scriptis testatur.

Illa igitur dogmatica est, & recta procedendi via; vt primùm ex vitiata actione sedem inuestigemus primariò affectam, vel illi consentientem, nihil amplius curantes, an pars illa, cuius actio per consensum læsa est, pati dicenda sit, an consentire potiùs primario patienti

patienti; deinde dispositionem ipsam diligentissimè exploremus: ex illis siquidem, affecto scilicet loco, & affectione, cognitis, elicitur curatiua indicatio, generica saltem: particularis autem ab iis petenda, quæ particulariter insunt ægrotanti, natura nempe, consuetudine, ætate, &c.

Sed vtra illarum præstantior sit, magísque præferenda, Empirica, an Dogmatica, etiam expendendum est: & supposito eundem esse vtriusque scopum, sanitatem nempè, idémque munus cognoscendi ea, quibus sanitas ipsa amissa recuperetur, remedia scilicet, auxiliáve quibus præsens cõseruetur, hoc est, salubrẽ victus rationẽ: Tota diuersitatis ratio in eo sita est, quòd non conueniunt, vnde petenda sit illorũ cognitio, quæ Medicum, ad propositum sibi finem consequendum, scire oportet.

Empirici quidem iudicium negligentes, solam experientiam sufficere contendunt, quibus potissimùm fauent huiusmodi fundamenta. Primò. Eo modo quo omnes ferè artes ad suos vsus trahũtur, potest etiã trahi Medicina, quæ vna etiam ex illis est. Sed artium reliquarum artifices solo vsu, & exercitatione docentur rectè operari suis instrumentis, non curantes illorum facultates, nec quo ingenio, industriáve fuerint inuenta. Igitur solus etiam vsus & experimentum sufficient, vt Medicus suis medicamentis instruatur, posśitque debitè ægritudines curare, quantumuis ignoret calidáne sint, an frigida remedia, quáve facultate prædita.

Quòd si contendas, oportere non modò Medicum, sed artifices omnes suorum instrumentorum virtutes cognitas habere: Dic, medicamentorum virtutes potiùs experimento, quàm methodo & discursu comparari: nam *lib. de affectionibus*, apertè scribit, pharmaca non ex intelligentia, sed fortuna reperiri, nec magis ab artificibus, quàm idiotis. Quare Galenus 4. *sec. genera, cap.* 5. *Medicamenta*, inquit, *certò & accuratè sine experientia cognosci nequaquam possunt*: quod *cap.* 9. *lib.* 3. *simpl.* multis exemplis confirmat, & *lib.* 4. *cap.* 23. suadet, illorum vires, vtpote à methodo & ratione alienas, per experientiam inueniendas esse. Quo pacto reperta fuit herba illa sanguinem educens, vt memorat Galenus *lib. de purgant. medic. facult. cap.* 4.

Secundò. Iisdemmet auxiliis in simili ægritudine curanda vtitur Empiricus, quibus & Dogmaticus, corporis, & temporis natura, regione, ætate, consuetudine, & reliquis simul obseruatis, *lib. de sectis, cap.* 4. Sed illa facilius multò, breuiori & vtiliori compendio ab Empiricis præcipiuntur, & inueniuntur. Ergo illorum secta præferenda videtur, in arte præsertim longissima, & tã præcipiti agendi occasione, qualis ferè omnium morborum est. Minor constat, quoniam Empiricus, vbi morbus, vel symptomata apparent, remedia sibi iam cognita & experta, sine vlla alia difficultate applicat: non sic autem Dogmaticus, sed longo & inutili dispendio, à symptomatis ad morbi naturam progreditur, à qua tandem remediorum facultates petit, sæpè probabilibus, incertísque mediis nixus.

Tertia. Artes, imò & scientiæ experimento generantur: nam circa experientiam temerè nostra vita progreditur, docente Platone *in Gorgia*, & approbante Aristotele 1. *Metaphys.* 1. quod nec diffitetur Galenus *lib. de subfigurat. empirica, cap.* 2. Igitur experimentales erunt perfecti artifices. Ex consequenti, &c.

Verùm longè præstantiores esse Dogmaticos, nec cum eis posse comparari Empiricos, vsque adeò euidẽs est, vt probatione non indigeat: sed nec illæ quidem desunt euidentissimæ, quarum prima est. Experimentum non potest acquiri, nisi eorum, quæ sæpè similiq; modo contigêre, *lib. de sect. c.* 2. & *de subfigurat. empiric. cap.* 2. Atqui omnium membrorum affectiones, simplices, & compositæ, tam similarium, quàm instrumentalium partium, in concursus redigi non possunt; nec omnes crebrò frequentérque accidere. Igitur possibile

A non est, vt omnium comparetur experimentum, sed frequentium tantùm; atque ita plurium morborum nec cognitionem, nec curationem assequitur, vel attingit Empiricus: præterquam quòd in frequentibus, fallax semper erit illius experimentum, vtpote quod ratione, methodo, & iudicio sit destitutum; non sic autem Dogmatici discursus & ratiocinatio, cùm in omni genere morborũ, vel scientifica sit; vel si cõiecturalis, adeò artificiosa, vt magna ex parte certitudinem afferat.

Secunda. Frequentium ægritudinum nonnullæ plerunque inuadunt sine concursu symptomatum, nec nisi coniectura, tentatiuáque curatione possunt dignosci. Sed solus Dogmaticus hac via procedendo, potest, quam quærit, notitiam comparare. Ergo plurimùm

B præstat etiam in iis, quæ considerat Empiricus. Minor ostenditur. Ille tentantis remedij potentiam agnoscens, eam cum sequente opere iungere, & conferre potest, indéque facilè conijcere, quantum tentando deliquerit, vel profecerit; ac tandem à iuuantibus, & nocentibus, morbi cognitionem assequi, & totam curationem instituere: minimè verò Empiricus, cui remediorum naturæ prorsus sunt incognitæ.

Quòd autem in morbis frequentibus etiam agnitio rationalis excedat, probatur: quoniam cùm ad eiusdem affectus curationem, plurima similis generis remedia dentur, alia aliis fortiora, imbecilliорáve, non licet inter curandum temerè inordinatéque quodlibet applicare. At Empiricus vires auxiliorum ignorans,

C nullo delectu quodcunque ad curationem adhibet; ita vt si à primo res non eueniat, nesciat quò transcũdum, sed casu, & fortuna ad alterius opem confugit, eo quòd ab effectu, & opere subsequuto non colligit, num excesserit, vel diminutus fuerit. Dogmaticus verò omnia perscrutans, singuláque conferens, ex facta in corpore mutatione ab admoto remedio, planè colligit, qualinam deinceps vtendum sit. Ergo, &c.

Denique si nihil certiùs curationem edocet, quàm ipsamet ægritudo, quippe quæ cùm res sit præternaturalis, protinus sui remotionem per contraria indicat, quî non præferetur Medicus, qui ab illius essentia, & natura cognitis auxilia petit, & curandi modum exactè callet? Quare, &c.

D Iam verò rationalem inuentionem remediorum, multis nominibus experimentali præstare, constat ex Gal. *lib.* 3. *de loc. cap.* 3. & *lib.* 6. *cap.* 1. *de compos. medicam. secund. loc.* tum quia medicamenta, quæ methodo reperiuntur, omnibus eadem ratione prosunt, non sic autem quæ experimento, vt ipse testatur *lib.* 9. *de placit. cap.* 6. & 3. *sec. gener. cap.* 2. tum quia absque ratione experimentum infirmum est, *cit. de placit.* nec eo solo, ex medicamento in medicamentũ, nec ex effectu in affectum transire licet, 3. *meth.* 2. Ergo tam in ægritudinum agnitione, quàm curatione, remediorum inuentione, & modo applicandi, longè excedit Dogmatica disciplina.

Neque vrgent Empiricorum fundamenta. Primo namque satis respondetur, negatione minoris: Necesse siquidem est, vt dicebatur, artifices omnes non modò

E suos vsus, sed inuentionem, & facultatem suorum instrumentorum ad commodum vsum, aptéque & variè pro necessitate operandum agnoscere, alioquî etiam sui proprij vsus erunt ignari. Insuper, quomodo faber serram aliquando laxabit, interdum contrahet & tendet, nonnunquam inflectet, nisi nouerit serram ipsam ita variè affectam, ad varios quos intendit vsus, esse accommodam, & pro singulis variè adaptari? Sic nisi Medicus medicamentorum potentias cognouerit, & num ad partem infrigidandam, aut calefaciendam, & quantùm prosint; nec commodè illis vtetur, nec pro affectus varietate vim medicamenti remittens laxare, aut augens intendere sciet.

Ad id verò, quod obiiciebatur ex Hip. & Gal. asserẽtibus, non methodo ratiocinationéve, sed experimento potiùs

potiùs medicamentorum facultates agnosci: Dicendum est, eos de medicamentis loqui, quæ à tota substantia agunt; horum enim vires, & occultas proprietates à methodo esse alienas, soláque experientia inueniri, *lib.13. meth. cap.6.* & *1. secund. gener. cap.16.* edocuit: non aliter ac propria, conuenientissimáque alimenta, quia à tota substantia, illiúsque conuenientia operari dicuntur, *6. de sanit. tuend. cap.3.* solo experimento cognoscuntur, vt *ibidem* scribit Galenus, & *4. acut.* 89. Illa tamen quæ sola qualitate operantur, dubium non est, ratione, iudicióque cognosci, ab odore, colore, sapore, ex adductis locis, & innumeris aliis; quamuis ad exactam illorum dignationem, experimentum etiam requiratur, *3. simpl. 9. & 4. cap. vlt.*

Porrò aduertendum est, quòd licèt medicamentorum proprietates casu, fortuna, & experimento reperiri dicantur, non iudicio, seu ratione, ea tamen excludenda non est ab eorum cognitione. A casu enim, fortuna, & animantium imitatione, initium experientiæ deducitur: vera tamen experiendi ratio, perfectio, ipsáque experientiæ fides, & constantia acquiritur ratione, à qua etiam petenda est conueniens illis vtendi methodus. Siquidem non vtcunque sors tulerit, sine arte & iudicio, ad morborum curationem adhibendæ sunt prædictæ facultates experimento inuentæ, quemadmodum nec sine hoc in vsum trahere oportet medicamenta per ratiocinationem cognita; non minùs siquidem manca est ratio experimento destituta, quàm experimentum ratione, & methodo carens.

Ad secundum: fatemur quidem Dogmaticum longa illa via incedere, prolixóque circuitu: ex eo tamen cùm plurimas assequatur commoditates, certiorémque sui muneris scopum, præferendus est Empirico, qui diminutus, fit incertus, dum breuis esse laborat.

Ad tertium, negandum antecedens: Quamuis enim experientia, eo quòd singularium est, circa quæ fit operatio, plurimùm ad operandum seruiat, 10. *Metaph.* 1. & 2. *ethic.* 2. Gal. 9. *meth.* 6. & alibi, multò tamen inferior est arte, 1. *Metaph. cit.* nec sufficiens ad artem constituendam. Medicinam verò nostram dogmaticam, rationalémve, duobus constare integraríque, scilicet vera agendi methodo, sed ratione, per quam quidquid agendum sit, iudicatur; & experimento, à quo illa quæ discursu & ratiocinatione inueniuntur, fidem accipiunt, quóque edocemur ex arte exactè operari, manifestum est ex Hipp. & Gal. in ipso artis vestibulo, 1. nempè *Aph.* 1. & *lib. introduct. cap.* 2. & 6. vbi vniuersaliter scribit, non licere vllius artis sciẽtiam nancisci, nisi duobus necessariis instrumentis, methodo scilicet per vniuersalia theoremata, principiis philosophiæ, ac ratione inuenta, *3. cris.* 8. & *procemio epid. ad fin.* & circa particularia exercitatione. Quòd si *cap.* 2. *de subfigurat. empirica* asseruit, medicam artem sola experientia constitutam esse, ex empiricorum, non propria sententia fuisse loquutum intellige. Vtrùm verò horum principiorum præcipuum sit, experimentum, an ratio; & cui magis fidendum, latè disceptauimus *lib.* 3. *de Hist. Medic. Princip. in com. hist.* 37.

PRÆCEPTVM XXIX.

Medicus rationalis ratione vtatur semper, & experimento.

DVo sunt organa, quorum vsu artes & scientiæ solent comparari, ratio scilicet, & experimentum, ex Gal. 1. *Aph.* 1. & 3. *meth. cap.* 2. & experimẽtum nihil aliud est, quàm comprehensio, obseruatio, & memoria eius, quod sæpè & eodem modo fit, ex Gal. *lib. de optim. sect. ad Thrasibul. cap.* 2. & *lib. de hist. philosoph. in med.* & est idem cum experientia, nisi quod docente Gal. *lib. de subfigurat. empiric. cap.* 2. *in med.* experimentum ex multis experientiis conflatur, sicut ex experimentis ars. Quare docente Arist. *lib.* 1. *Metaph.* 1. & *lib.* 2. *poster. cap. vlt.* experientia ex sensu fit; & sic experiri nihil est aliud, quàm id quod nondum constat, opere tentare.

Est autem experimentum periculosum, ob multas causas: prima, ex Gal. 1. *Aph. com.* 1. propter materiæ, circa quam versatur, dignitatem: secunda, propter eiusdem materiæ varietatem: tertia, propter errorem artificis non opportunè remedia adhibentis: quarta, ob naturam rerum, & præsidiorum, à quibus experimenta desumuntur. Adde indiuiduales proprietates.

Vt ergo experientia fiat, tria aduertenda esse docet Galenus, *lib.* 3. *de temp. cap.* 5. & *lib.* 1. *simpl. cap.* 2. Primò, vt medicina tepida applicetur, & carens excessu omni externæ qualitatis. Secundò, vt experiatur in homine temperato, & simplicem ægritudinem patiente. Tertiò, vt distinguantur affectus per se, & affectus per accidens, qui ab eo medicamento oriri consueuerunt. Quod multò intimiùs rimatur Auic. 2. *canon. tract.* 1. *c.* 2. dum septem obseruanda esse docet, quæ ad prædicta tria facilè referuntur.

Quapropter cùm experimentum sit fallax & periculosum, & longum temporis interuallum, & multas cõditiones, vt rectè fiat, requirat, ideò artem longam reddit, siue per doctrinam, siue per inuentionem ars acquiratur, cùm semper experimenta sint necessaria, licèt multò citiùs post inuentionem artis assequantur, quia iudicium est etiam difficile; vbi Galenus *in com.* per iudicium duo intelligit, vel rationem, per quam ea, quæ facienda sunt secundùm Hip. iudicamus: vel secundùm Empiricos, iudicationem eorum, quæ per experientiam inuenta sunt: hoc sequitur operationem, illud verò præcedit. Possumus etiam per iudicium intelligere rationes, quibus artes inuenimus, & inuentas confirmamus, & quibus veritatem omnium, quæ sub arte continentur, iudicamus. Cùm ergo in vnaquaque arte experimentum, & ratio sint necessaria, & quocunque modo accipiatur iudicium, difficile sit, ad id comparandum, ratione & experimento vtatur est necesse, & coniecturis firmissimis innitatur rationi proximis, vt sic finem intentum consequi possit.

PRÆCEPTVM XXX.

Medicus in captanda occasione sit sollicitus.

INuehuntur plures prisci in Hippocratem, *lib.* 1. *Aph. text.* 1. sed iniquè, cùm negligenter tantùm Coum senem legerint, quòd ineptè occasionem esse præcipitem promulgârit: cum ibi moneat Medicos, vt in ea captanda sint industrij. Quanti autem sit hoc præceptum ad artem momenti, inueniet, qui non ignorat, occasionem nihil aliud esse, quàm *opportunitatem alicuius rei, quæ habet idoneum tempus faciendi, vel non faciendi*, vt docet Cicero *lib.* 5. *de inuent.* vel esse opportunum tempus ad aliquid faciendum, vt idem docet *lib.* 1. *de off. non longè à principio*, quæ adeò præceps est, vt non solùm vulgares Medici, sed & celebres in ea hallucinentur, ex Gal. 1. *ad Glauc.* 1. *in princ.* Ob hoc dicebat Hip. *in epist. ad Crateuam, num.* 19. *Ab omni quidem arte aliena res dilatio est, verùm maximè in Medicina, in qua dilatio, vitæ periculum parit*: quod solùm Hip. propter præcipitem occasionem affirmauit.

Hac ratione *in lib. de morb. sacro, in fin.* docet, Medicum in singulis debere occasionem agnoscere: nam vt *in fine illius libri* docet, qui occasionem cognouerit, citra expiamenta, incantationes, & alias absurditates, morbos curabit: nihil enim est in arte medica, quod auxiliari possit, nisi opportunè fuerit adhibitum.

Inuentor huius occasionis Medicus est, docente Galeno, 6. *epid. sect.* 5. *com.* 1. *ad med.* Est enim præceps, quoniam, vt Galen. docuit *Aph.* 1. nostrum corpus perpetuò dissoluitur, & tum à causis internis, tum externis

immutatur, & in eodem statu nunquam permanet, ob plures causas, quas proponit Galenus *lib.1. de sanit. tu. cap.5. ad fin. §. sanè iudicium euidentissimum est, &c.* Prima est continua corporis per omnes ætates ad siccitatem mutatio, vt *loc.cit.cap.2. post med.* & *lib. de marasmo, cap.4.* Gal. edocuit. Secunda sumitur ex fame, siti, cibo, potu, quiete, animi affectibus, & aliis, quæ corpus diuersimodè alterant, & humidum primigenium exhauriunt. Hoc modo Galen. 1. *de dieb. decret. cap.* 11. reprehendit Medicos, qui occasionem minimè cognoscentes, illicò præsidia parant, qui quoties accedunt ad ægros, toties peccant.

Hinc prisci premendam esse occasionem docuerunt, quia fugacissimæ rei & admodum mutabilis, Protei instar, symbolum est, de quo *Odiss.* 4. dicebat Homerus:

Vos premite, & vinclis magis arctè stringite captum.

Hinc enim & vulgò fertur versiculus:

Fronte capillata est, post hac occasio calua.

Fugacitatem hanc expressit Ausonius Latino epigram. *De occasione*, & Posidippus Græcè, vt in *Adagior. lib.* reperies: quod simulacrum indicat figura, volubili rotæ pennatis insistens pedibus, vertigine citatissima, semet in orbem circumagens, priori capitis parte capillatum, vt prehendi possit, caluum posteriore, ne prehendi possit.

Eam ergo elegantissimè describit Ausonius *epigram.* 12.

Cuius opus? Phidiæ qui signum Pallados, eius
Quique Iouem fecit, tertia palma ego sum.
Sum Dea, quæ rara, & paucis Occasio nota.
Quid rotulæ insistis? Stare loco nequeo.
Quid talaria habes? Volucris sum, Mercurius quæ
Fortunare solet, tardo ego, cum volui.
Crine tegis faciem: Cognosci nolo. Sed heus tu
Occipiti caluo es: Ne tenear fugiens.
Quæ tibi iuncta comes? Dicat tibi. Dic rogo, quæ sis:
Sum Dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit.
Sum Dea, quæ facti, non factique exigo pœnas,
Nempè vt pœniteat, sic Metanœa vocor.
Tu modò dic, quid agat tecum: Si quando volaui,
Hæc manet, hanc retinent, quos ego præterij.
Tu quoque dum rogitas, dum percunctando moraris,
Elapsam dices me tibi de manibus.

Denique occasionem nemo præsentem agnoscit, nisi ille qui iudicio, & experimento excellit: nam vt rectè medicinam facias, aduerte, quòd rectè medendi momentanea interdum est occasio: quare in præcipiti morbo debent omnia Medico comperta esse, quò illicò illi resistat, nec medendi occasio elabatur. Porrò in rebus humanis benè aut malè procurandis, occasio plurimùm habet momenti. Sapienter Hesiodus 2. *par. dier. & oper.* relicto mediocritatis præcepto, occasionem in omnibus esse bonam asseuerat. Vegetius *lib.* 3. *de re militari, cap.26. Occasio in prælio amplius solet iuuare, quàm virtus.* Et Plutarchus *in Nicia*, eum narrat & se, & exercitum perdidisse, quòd occasionem rerum gerendarum gubernatricem negligeret. Quo fit vt Phocylides præcipiat seruiendum tempori, id est occasioni; & apud Suidam Sophocles: *Hominibus quocumque in negotio, tanquam magister maximus est occasio:* quam opportunè Medicus vt captet est necesse, si ad Hippocratis methodum morbos persanare intendit.

PRÆCEPTVM XXXI.

Medicus inspiciat subiectum, circa quod versatur, nobilissimum.

SVbiectum Medicinæ esse corpus humanum, plurimis in locis testatur Galenus, præsertim 3. *meth. cap.7.* dicens: *Non curatur homo in communi, sed vnusquisque nostrùm.* Quare optimè dicebat Hip. *lib. de veteri Medicina, num.* 36. *impossibile esse, Medicinam intelligere, qui hominem non cognouerit.* Subscribit Auicenna 1.1. *cap.2.* dum sic ait: *Quoniam corpus humanum Medicinæ subiectum dicimus, &c.* Huius ergo dispositiones sunt sanitas, & ægritudo: nam id debet esse subiectum, circa quod artifex operatur, & de quo passiones demonstrantur, & quod idem manens varias mutationes subit, & quo nihil clarius in ea scientia sit, 1. *post.* 1. Hoc autem esse corpus humanum, latè Galenus probauit, *lib.* 1. *Aph.* 1. dum experimentum refert esse periculosum, ob materiæ dignitatem: neque enim lateres, lutum, ligna, lapides, tegulæ, & coria, ita artis medicinalis, sicuti aliarum materia sunt; in quibus multis modis impunè licet experiri, & circa materiam exercitari in omni theorematum meditatione, quod in lignis fabri lignarij faciunt, in coriis coriarij. Ligna enim, & corium, si malè tractando destruxeris, nullum exinde periculum: in corpore autem humano illa experiri, quæ non sunt scientiâ comprobata, non est citra periculum, cum mala experientia ad totius animalis interitum finiatur.

Deinde Medicus in curando, hominis dignitatem contempletur semper, qui cæteris animantibus summè antecellit. Hoc affirmat vniuersa Theologorum opinio, perspicacior Philosophorum sententia, Medicorum solertissimum ingenium, & cæterorum Politicorum turba id testatur manifestè. Hi omnes humani corporis fabricam, & excellentiam suspicientes, in huius contemplatione mentis aciem pertinaciùs defigendam esse suadebant: quippe in quo, tanquam parua tabella, mundi totius forma, effigiésque adumbrata cerneretur, & omnia, quæcunque rerum vniuersitas amplissimo suo sinu coërcet, tanquam in speculo quodam relucerent.

Hinc factum est, vt veteres scientissimi hominem vocauerint Horizontem corporeorum, & incorporeorum, vniuersi exemplar; Mercurius Trismegistus miraculum magnum, animal adorandum & venerandum, Deum mortalem; alij denique Microcosmum appellarint, & vetustissimus Philosophorum Zoroaster, admirabilem eius structuram contemplatus, diuinum quidpiam in eo inesse existimarit. Et quid mirum? Propheticum illud omnes nouimus: *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.*

Hic profectò est tam eximius, vt cùm ad duas res natus sit, ad intelligendum, & agendum, tam felicibus pernoscatur productus auspiciis, vt non elementis modò velocitate misceatur, & acumine mentis descendat in maris profunda, sed omnia planè illi collucescant, nec cœlum videatur altissimum: sed velut è proximo, mentis sagacitate id suæ subiiciat contemplationi, intueatur, miretur.

Deinde corpori humano nihil deest ad perfectionem. Hic verò quòd inter omnia ratione polleat, ac intelligentia, organum habuit, cui reliqua vniuersa nequeant comparari. Datæ namque manus sunt, quæ armorum omnium vicem implent, præstóque sunt mirabili diuinitatis prouidentia, ad perficiendum quidquid ratio dictat. Insuper homo res est, quam natura cæteris intentiùs, curiosiúsque amplexatur, producitque veluti quiddam absolutius, & perfectius creatura quauis, quæ cœli ambitu continetur. Cæterùm corporis constitutio, ac membrorum compactior distributio, cuncta saltem excedit mixta animata.

Insuper, si quid rebus in magnis conari laudabile est, ita nobis quoque licebit citra vllam arrogantiæ suspicionem, reconditam illam, veram, & veluti ineffabilem hominis excellentiam, altiori mentis indagine perscrutari: nam in corporea hominis constitutione plura potissimùm elucent, cuiusmodi in alio animalium nullo

nullo reperies : aut si quid inesse videatur, eius tamen vix sit tenuissimum vestigium.

Hæc tria præcipuè deprehenduntur : erecta corporis constitutio, manus, oratio, ad quam tamen certis de causis vultum reducimus, qui itidem solius hominis est. His igitur tribus, tria quoque in animo hominis respondeant oportet : & erectæ quidem corporis constitutioni facultas animi respondet, quæ nuda rerum cognitione pascitur neque vspiam in iis contemplandis aliò conuertitur. Hæc autem partitam illam, & auctam (vt ait Theophrastus) Philosophiam peperit, rerum diuinarum cognitionis cupiditate incensam. Quo quidem nomine comprehenduntur non ea solùm, quæ de Deo quæri solent, sed etiam quæ de natura mundi, de rebus superis, de causis ventorum; vno verbo ea omnia, quæ vel prima, vel secunda Philosophia profitetur; etiam quæ Mathematici suis disciplinis complexi sunt.

Manibus vtitur, quarum ope plures artes exercet. Oratione, & vultu multa in homine demonstrantur: cuius scientia inter cætera animalia est sublimis, siue architectonicum prudentiæ genus, in supremo fastigio sedens, ac legibus Rempublicam instituens, siue senatorium, siue forense, siue œconomicum spectes. Quoniam igitur quædem prudentiæ pars affectibus, animique motibus comprimendis dedita est; ij verò in oculis, in fronte, denique in vultu se proferunt, ideò vultum ad orationem, & istam animi vim practicam reuocabimus.

Sed age, de naturali animi nostri contemplatione, ad rerum cognitionem, cuius exteriorem notam in erecta corporis constitutione reposuimus, viros sapientes audiamus, ac primò eum, cui nulla sapientiæ pars obscura fuit, Aristotelem. Is 4. *de partib. animal.* hominem solùm idcircò erectum esse, scribit, quia diuinam habeat naturam; eius autem sit sapere, & contemplari. Hinc fit, vt nulla proposita vtilitate, sed sæpè etiam magno cum rei familiaris, & valetudinis dispendio, summo tamen studio homines ferantur. Testis est Cicero 5. *de finib: Tantus est*, inquit, *innatus omnibus cognitionis amor, & scientiæ, vt nemo dubitare possit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento rapiatur.*

Omnium dilucidissimè rem hanc decernit Seneca, *De otio sapient. cap.* 31. *Si quis*, inquit, *seipsum consulat, videbit quantam cupiditatem habeat, ignota noscendi, quàm ad omnes fabulas excitetur! Nauigant quidam, & labores peregrinationis longissimæ vna mercede perpetiuntur, aliquid abditum, remotúmque cognoscendi. Hæc res adspectacula populos contrahit, hæc cogit præclusa rimari, secretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores barbararum audire gentium. Curiosum nobis natura ingenium dedit; & artis sibi, ac pulchritudinis suæ conscia, spectatores nos tantis rerum miraculis genuit, perditura fructum sui, si tam magna, tam subtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formosa, solitudini ostenderet.*

Iam verò manus respondere facultati operum architectrici, Anaxagoras, qui antea etiam laudatus est, testis producatur. Is enim rogatus, quamobrem homo animal sit ad opera & machinas faciendas solertissimum? respondit, quia manus habuit. Imò prout eum corrigit Aristoteles, & ex eo Galenus, contrario potiùs modo se res habet, quia enim homo ea est solertia præditus, ideò manus habet.

De Oratione autem, quam ad omnes se prudentiæ partes explicare diximus, vel ex eo perspicitur, quòd rerum harum intelligentes, vno ore Rhetorices ministram esse fatentur Politicem. Atqui hæc nihil est aliud, quàm prudentiæ totius generalis quædam methodus. Hac pollet præcipuè homo, qua velut vestitu quodam mentis, vt grauis profert auctor Synesius, in publicum ipse prodit, & exornatur.

Vltimò. Homo à cæteris animantibus differt, quia gloriæ, & honoris stimulis agitatur euidentissimè : soli siquidem homini peculiares sunt vires, functionésque ad gloriam; reliquis autem animantibus, aut prorsus denegatæ, aut illis tenuissimum quoddam illarum est vestigium. Illis enim suæ in animo vires functionésque respondent, ad quarum perficiendam dignitatem tum ab ipsa magistra natura impellimur : tum etiam, si eius immemores aliquando reddamur, sacrosancto Apollinis oraculo concitamur.

Verùm, vt in his studiis & disciplinis magis adhuc excelleremus, neque vnquam languori, aut desidiæ nos traderemus, eadem solers & sagax natura aliud quidpiam animis etiam nostris impressit, dies noctésque nos ad præclara hæc munera inflammauit, & in nostro pectore ad ista quæ diximus, concitatiùs persequenda, honoris studium, tanquam calcaria quædam, ingenerauit. Neque mirandum ampliùs, sapientissimum Xenophontem in hac naturalis honoris appetitione, & præstantiæ cupiditate, præcipuam etiam hominis ab aliis animantibus differentiam posuisse. Quare si homo est inter cætera animantia nobilissimus, cùm ægrotat, ad eius curationem Medicus pluribus debet vti machinis, & præsidiis, vt tam diuinum animal ad suam moderationem, symmetriámque restituat.

PRÆCEPTVM XXXII.

Medicus sanitatem, vt primarium scopum attendat.

SAnitatem esse Medicinæ primarium obiectum ex selectissimis compertum nobis auctoribus est, inter quos emicat Auicenna, qui 1.1. *doct.*1. sic profatur: *Medicina est scientia, qua habita sanitas conseruatur, & amissa recuperatur.* Cùm enim sanitas sit dispositio naturalis ea, per quam corpus in ea complexione, compositione, & vnitate consistat, vt ex ea incolumes oriatur operationes, ex Gal. *lib.1. de sanit. tuend. cap.*5. & Auer. 7. *Phys. com.*17. & consistat in quadam symmetria, & temperamento; & Medicus corpus à præternaturali & morboso statu, ad naturalem & mediocrem conetur reducere; necesse est, vt hæc ipsa sit, ad quam ceu ad scopum, omnem reliquam suam referat considerationem : est enim Medicinæ finis, sanitatis possessio, vt *lib. de sect. cap.*4. docuit Galenus.

Hic ergo finis, nempe sanitas, est omnium vtilissimus ac præstantissimus, præsupponens in corpore temperantiam, mediocritatem, pulchritudinem, proportionem quandam inter quatuor qualitates terminatam. Quare cùm sanitas humani generis fluxa sit, & fragilis, plurimisque mutationibus obnoxia, eam oportet vt Medicus resarciat, & à tot iniuriis defendat, & tutetur.

Plurima ergo veluti in numerato habeat, vt contemperantiam calidi & frigidi, sicci & humidi, & naturalem membrorum œconomiam, in quibus sanitas consistit, conseruet; nam corruptiones in nobis, ex quibus oriuntur morbi, vel sunt necessariæ & innatæ, quæ ex nobis ipsis profluunt, originem & initium à primordiis generationis nostræ, sanguine scilicet, & semine protrahentes. Aliæ naturales sunt, & ex ariditate resolutioneque humidi primigenij scaturiunt. Aliæ exteriores, quæ corpori adueniunt, quarum vna inseparabilis est, sempérque assistens, & continens nos aër, qui nos perpetuò immutat atque alterat.

Corruptio non necessariò per tempora quædam inordinatè copulata, corporibus oritur, calefaciendo frigefaciendóque immoderatè, aut etiam arefaciendo, humectandóque, aut frangendo, conuellendo, perforando, articulos transmutando. Quare serie continua & ineuitabili, sensim magis ac magis arescimus, donec decursus ad statum fiat : hinc omnibus arescentibus organis,

organis, actiones longè deteriùs proficiuntur, reddimur etiam tenuiores, demúmque nimia siccitate adaucta consenescimus, ac membra corrugato corpore titubant inualida.

Ergo omnibus módis curet Medicus, vt corpus nostrum simplici illa sanitate, optima & perfecta fruatur, vt inducatur dispositio secundùm naturam, quæ actionem adminiculando coadiuuet, vt sic non flaccescant vires, custodiantur spiritus, floreátque corpus nulla redundantia infestum, & cibo potúque moderato refectum, & instauratum, in pristinum veluti reducatur temperamentum. Quòd si Medicus non semper finem artis consequitur, hoc non ex artis imperfectione accidit: *neque enim oportet, vt omnes quos Medicus præ manibus habet, sanos faciat*, ex Hip. *progn.* 1. sed sufficit facere id, quod ratio & experientia suadent. Audi Galenum 6. *epid. sect.* 8. *comm. vlt. Namysia verò, non secus quàm Phaëtusa, cuius facta est nuper mentio, cùm nullum fructum ex Medicorum opera tulisset, è vita excessit, nec potuit diu vitam producere. Non tamen hæc nos deterrere exempla debent, quominùs mulieribus ita affectis manum admoueamus, sed excitare potiùs vt ingenium exacuamus, quò optata consequamur: siquidem tunc denique officio nostro functi sumus, cùm omnia efficimus, quæ ratio nobis suppeditat, & longus vsus peritiaque commonstrat.*

Hinc factum est, vt Pyrrhus qui Epirotis imperauit, quíque post Alexandrum rei militaris prudentissimus est iudicatus, vbi immolaturus templa inuiseret, non regni ampliorem modum non de hoste victoriam præsignem, neque gloriam illustriorem, aut diuitias, aut id genus aliqua, quibus mortales plerique attoniti inhiant, sed sanitatem modò à Diis comprecari solitus esset, ceu parte hac constituta, prosperiùs cessura viderentur omnia. Nam si toto sinu sese affundat Fortunæ afflatus, absit tamen valetudo recta, nullum illinc profluit emolumentum quod iuuet: quoniam, vt rectè inquit Horatius *lib.* 1. *epist.* sanitate nihil melius, neque commodius in hac vita.

Si ventri bene, si lateri est, pedibus tuis, nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

Ob hanc causam, vt notat Rhodigin. *lib.* 22. *lect. antiq. cap.* 2. in Sicyonia erat sanitatis simulacrum celebriter cultum, quod vix tamen comparebat, passim illi à mulieribus capillis dicatis, quos Deæ honori resecari, moris illatum fuit.

Quid inculpata sanitate desiderabilius vel dici, vel excogitari potest? Nihil. Quæ opes diurno, nocturnóque labore congestæ, animum, vel corpus oblectare possunt, dum morborum torturis miseris excruciamur, ac tabescimus? Quis Regnum, qui ciuium, aut denique agricolarum sine tanto sanitatis bono, ne dicam felix, sed alacris saltem esse potest? Ex his conclude, nullius Reipublicæ felicitatem absque Medicorum consiliis, & opera subsistere diu posse, & plurimùm laudandum esse Medicum, qui in suis medicationibus nihil aliud præter sanitatem intendit, ac procurat, dum plurima medicamina ex variis & propemodum infinitis, sub stelligero microcosmi orbe nascentibus, composita, in hunc scopum, & finem machinatur.

PRÆCEPTVM XXXIII.

Medicus rectè teneat in quàm difficili arte versetur.

Medicus prudens, & arte Hippocratica dignus, vt diligentiùs, laboréque strenuo medicetur, aduertat quòd circa artem difficillimam versetur, vt sic nonnisi maturo consilio, summorum Medicorum præceptis instructus, ad praxin exercendam accedat. Sed antequam difficultates Medicinæ describamus, oportet inquirere quid sit Ars. Definit enim eam Arist. *lib.* 6.

A *Ethic. cap.* 4. dicens, *esse habitum recta cum ratione aliquid efficientem.* Galenus tamen *in introduct. cap.* 5. aliter definit, nimirum quòd sit *collectio, siue comprehensio multarum rerum, ad vtilitatem vitæ spectantium comparata*: quæ multiplex est docente Galeno, *lib. de const. art. medic. cap.* 2. & 3. & *lib. de sanit. ad Trasybul. cap.* 30. Nam aliæ sunt artes speculatiuæ, solùm in contemplatione sitæ, vt Arithmetica, & Geometria: aliæ verò in actione consistunt, nullum tamen posteà opus relinquunt quod ostendere possint, vt ars præconum & saltatorum: aliæ verò comparatoriæ dicuntur, quæ nihil efficiunt, optimam tamen operam nauant vt aliquid acquirãt, vt ars piscatoria, & venatoria: tandem aliæ sunt factiuæ, quæ opus aliquod relinquunt, veluti ars ædificatoria, &

B fabrilis. Rursus factiuæ sunt in duplici differentia, aliæ quidem de nouo opus componunt, vt textoria; aliæ verò res disruptas corrigunt & emendant, vt vestium ars sartoria.

Medicina ex factiuarum genere existit, earum scilicet quæ opus iam factum corrigunt & illustrant, propterea quòd Medicina non efficit corpus humanum, circa quod operatur, cum hoc sit opus Dei, & naturæ, sed ipsum restaurat, tuetur, & fouet, & in eo sanitatem procurat, naturæque ope & auxilio restituit, vt *citatis locis*, & *lib. de sanit. ad Trasybul. cap.* 26. licèt enim natura auxilietur semper, crises moliatur, & sit morborum medicatrix, ex Hip. & Gal. *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *text.* 1. non ex eo ars medica frustranea est: nam sicut natura

C morbis medetur, sic etiam ars medica, & Medicus; morbi enim parui solùm à natura curantur, magni externis indigent auxiliis, vt notat Gal. 1. *de loc. affect. c.* 2. *ad fin.* in quibus ars medica necessaria est, quæ Medicum doceat inuenire auxilia, & occasionem offerendi ipsa, quæ tamen per se, nec morbos, nec causas morborum, citra naturæ opem remouere queunt; quinimò impetum, & motus initium illi tribuunt; reliqua verò per se efficit natura, ex Galen. *lib. de optima sect. ad Trasybulum, c.* 41. Quare Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. *in med.* dicebat: *Curans enim, sicut sciuisti, non est Medicus: nam Medicus est artis minister, faciens peruenire instrumenta ad virtutem, &c.*

Quamuis autem medica ars sit effectiua. Architectonica tamen, & imperatrix est: imperat enim culinariæ,

D pharmaceuticæ, & reliquis omnibus artibus medica auxilia parantibus, ex Gal. *lib. de sanit. ad Thrasyb. c.* 43. Ob hanc causam dicebat Gal. 6. *epid. com. cit.* quòd eandem rationem habeat Medicus ad artifices illi auxilia parantes, quam habet Architectus ad cæmentarios, lignarios, & alios: quapropter siue per artem, quamuis intelligamus, siue solam medicam, de qua hoc loco sermonem instituimus, difficilis est; quam esse artem probat Hipp. 1. *Aph.* 1. & *lib. de lege, num.* 1. §. *Medicina omnium artium nobilissima*, &c. subscribunt *Plinius lib.* 24. *nat. in proœm.* & Gal. 1. *meth.* 1.

Licèt autem lato modo Medicina dicatur ars, & sæpe scientia, & ars à Galeno nuncupetur, *lib. de optim. sect. ad Trasibul. cap.* 1. & *lib. de constit. art. med. cap.* 1. &

E *lib.* 9. *Meth.* 6. confundit scientiam cum arte, §. *non licere vllius artis scientiam nancisci per vniuersalia vocata theoremata, quin in particularibus exẽplis te exerceas, &c.* & hoc modo Medicina erit ars, cum in ea plurima artificiosa coniecturâ, alia verò scientificè agitentur, ex Gal. *lib. de plenit. cap. vlt.* Hoc modo Aphrodisæus *lib.* 2. *probl. in proœmio*, dixit Medicinam in se consideratam scientiam esse, cum certa, firma, & immutabilis sit, dum autem commercium habet cum materia, artem esse, cùm sua firmitate spolietur. Etsi autem hæc vera sint, loquentibus nobis in generali artis, & scientiæ significato, tamen si exquisitè, & propriè scientia accipiatur, Medicina scientia est.

Patet primò, quia omnis scientia ex perpetuis, & externis principiis constat, ex Arist. 1. *post.* 7. hæc autem

est Medicina, vt vnicè insinuat Galen. *lib. de optim. sect. ad Thrasibul. cap.* 4. quorum proprietatem assignat *eodem lib. cap.* 1. Neque dicas Medicinam sæpe coniecturalem appellari; hoc enim non ex præceptis habet, quæ perpetua sunt, sed potius ex actione, & medentium opera, quæ euentum ancipitem sortiuntur, *eodem lib. cap.* 4. §. *quamobrem errant illi, &c.*

Secundò. Scientia est habitus per demonstrationem acquisitus, 1. *post.* 2. & 6. *Ethic.* 3. illius enim propriæ sunt naturalis philosophiæ conclusiones, ex Arist. *lib. de sens. & sensil. cap.* §. *natura igitur, &c.*

Tertiò. Medicina sub naturali Philosophia collocatur, & hæc est scientia, 6. *Metaph. cap.* 1. & *lib.* 11. *cap.* 3. Ergo & illa.

Vltimò. Omnis scientia debet habere proprium subiectum, & passionem quæ de subiecto demonstretur, 1. *post.* 23. At Medicina habet subiectum, quod est corpus humanum, 1. *aph.* 1. eius autem passio est, esse susceptiuum sanitatis, & ægritudinis, &c.

Medicinæ difficultatem arguunt plura. Primum, quòd à pluribus linguis exculta sit, & ab aliis ad alias traducta, & sic necesse sit euoluere plurimos libros diuersarum linguarum, Latinæ, Græciæ, & Hebraïcæ. Secundum, quòd cum homines simul, & medicamenta mutentur per tempora, & regiones, necesse est non vti simpliciter scriptis, sed pro varia hominum sorte, diuer è vti. Tertium, quòd oportet totam artem habere in numerato: non enim subitus, & acutus morbus præstat inducias consulendi auctores, hinc factum est vt plures scripserint compendia: exigunt enim res medicæ examen multum ob difficultatem, & pondus, & rursus summam breuitatem, ob memoriæ promptæ necessitatem. Quartum, quòd post plurimam lectionem, ex prima causa; post cautissimam lectionem, ex secunda; post immensam difficultatem lecta memorandi, non rectè curabit Medicus, antequam adhibeam crus alterum exercitationis multæ. Vltimum, quòd post hæc omnia nihil faciet Medicus, nisi sibi adiunxerit alias artes ministras rectè operantes, quæ sunt ars pharmaceutica, coquinaria, obstetricandi, clysteres infundendi, venas aperiendi, & scarificandi, quæ Medicinæ famulantur, ex Gal. 6. *epid. sect.* 5. *com.* 1. quæ si non sint promptæ & certæ, Medicum, & ægrum præcipitant. Sicut enim quiuis doctus artifex cum prauis instrumentis prauè operatur; ita Medicus peritus & diligens, vbi ij ministri sunt ignari, & indoctè munia sua exercent, rarò scopum ferit, & ægros in sanitatem reducit.

PRÆCEPTVM XXXIV.

Medicus doctus generoso animo vulgi calumnias contemnat.

NOn cessat ignarum vulgus, inani quadam ac futili opinione turgescens, Medicos reprehendere, imò damnare ob causas multas, quia vanam putat Medicinam, quòd plus noxæ afferat quàm vtilitatis; & cùm in cæteris artibus de sola præstantia artificis dubitetur, in hac & de arte, & de artifice. Soluendæ igitur primùm vulgi obiectiones, deinde veritas firmanda.

Obiectio prima. Quamplurimi sanantur à morbis difficillimis citra Medici opem. Quare par est credere, quòd quando curati sanantur, hoc magis fortuna, vel Dei voluntate contingat, & sic abiit in prouerbium *fati opere, non Medici.* Secunda. Quòd frequentissimè peccent ægri apud Medicos, quod non ita fieret, si ars esset morbum sanans. Tertia. Quòd abstinent à grauibus morbis, in quibus solis arte opus erat, nam natura leues persanat. Quarta. Medici vel peritissimi non agnoscunt morbos, cùm post ægri mortem, de morbi specie disceptent. Quinta. Contrariæ sententiæ illorum de quouis ægroto, indicant artis vanitatem & incertitudinem: maximè quia illi sunt aliorum famæ detractores; nam docti carpunt indoctos, vt rudes, & cùm ab indoctissimo etiam multi sanentur, & ab illis moriantur, & experimentum eruditionis suæ patefacere nequeant, fit vt quod opere præstare non possunt, per maledicentiam venentur. Imperiti verò præstantes Medicos continuò conuitiis furtim lacessunt. Sexta. Quòd nulla artium fuerit inconstantior, cum tamen nulla sit magis expetita, & sic annis 600. explosa à Romanis est, vt refert Plinius *lib.* 28. *in proœmio.* Septima. Quòd in ea controuersiæ, & sectæ sint innumeræ, quæ ambitionem sapiunt cum vitæ periculo. Vltima. Quòd maxima pars orbis Medicina careat, quod non eueniret, si illa tam vtilis esset, & necessaria.

Sed hæc futilia sunt, ridicula, & planè nulla. Contrarium enim docet Hip. *lib. de lege, num.* 1. dum sic ait: *Medicina omnium artium præclarissima est: verùm propter ignorantiam eorum qui eam exercent, & ob vulgi ruditatem, quod tales pro Medicis iudicat, & habet, iam eo res deuenit, vt omnium artium longè vilissima censeatur, &c.* Vides vt Hip. vulgarium ruditatem condemnet, qui ita sunt dementes, vt indoctos probent: & eruditos premere non cessent, imò & ipsum Hippocratem mirabilem respuant & contemnant, sic enim ille habet, *lib.* 1. *de articul. text.* 3. *Ego cum in eam partem procidisse articulum negarem, propterea & à Medicis, & à vulgo malè audiui: vnus enim habitus sum ignarus, cæterique omnes periti, vixque persuadere illis potui rem ita se habere, &c.*

Medicina ergo *morbos ab ægris in totum tollit, & morborum vehementes impetus obtundit, & eorum qui à morbis victi sunt, curationem non aggreditur, cum id in confesso sit, quòd Medicina tales sanare non potest,* vt ait Hip. *lib. de art. num.* 4. Quare prima obiectio soluenda: nam hæc solùm artis maiestatem ostendit: nam qui sanatur, quia commisit se Medico, non potest dici sanatus à fortuna, sed à Medico ideò sanitatem est adeptus, quoniam illius præceptis obtemperauit. Qui autem sanatus est sine Medico, ipse artis veritatem patefacit: nam cùm pro sui salute aliquid effecerit, conualuit sine Medico, non tamen sine Medicina. Licèt enim plures partem artis medicamentariam excludant, diæteticam tamen, quæ commoda victus ratione perficitur, nemo non amplectitur.

Ad secundam dic. Qui pereunt, vel quia Medicus non rectè imperat, vel quia æger illi non paret: verosimilius autem est, quòd æger sensu ductus non obediat Medico, quàm quòd hic peritus, & experimento dexterrimus malè præceperit. Ergo rationabilius est ægrum culpare, quàm Medicum,

Ad tertiam dic. Natura cuiusuis rei, & ars statutos terminos habent potentiæ suæ; nam infinitum abhorrent. Ergo quemadmodum accusare naturam rei, quòd non possit vltra sua instrumenta, deliramentum est: ita & artem. Ergo morborum genera tria: leues sola natura sanat, deploratos nec ars Medici, & ij plurimi ab arte sanantur, & non à sola natura.

Ad quartam dic. Morbi quidam sunt manifesti, in quibus non est magna disceptatio Medici: alij sunt interni, quos ille nullis signis cognoscere potest, sed cùm sola ratione ducatur, quæ non rarò anceps est, fit vt multoties fallatur: & hoc artis ignominiam, aut incertitudinem non arguit; solius enim Dei est nec fallere nec falli, hominum autem sæpe fallere & falli; quia supra captum hominis est nunquam errare, quàm minimum solius artificis est, vt *locis supra citatis* docuit Galenus.

Ad quintam dic. Si alij artifices, vt Iurisperiti, & Theologi; data consultandi mora sæpe diuersa respondent, quid facient Medici, quibus non demonstrantur affectus

affectus, & ferè ex tempore respondent, quod Galeno 9. *de placit.* 4. & Platoni *in Timao*, valdè difficile est.

Ad sextam dic. Plurima pars orbis caret Medicis, caret etiam mechanicis pluribus valde necessariis, & multi etiam legibus; sed ij sunt veluti rudes, nec literas noscunt, nec disciplinas, vt magna pars Orientis, & Africæ. Quòd autem nulla ars fuerit inconstantior, in causa est, quia non potest, sicut cæteræ, ostendere vtilitatem suam ex effectu; siquidem ex non curatis multi sanantur, ex curatis aliqui moriuntur.

Si verò Roma expulit Medicos, deinde culpam agnoscens Medicinæ soli maiorem mercedem instituit, quàm reliquis Professoribus simul. Quòd verò plures habeat controuersias, & sectas, quàm aliæ artes, causa est, quia nititur præsertim rationibus: cæteræ, quia solo sensu indicantur, simplices sunt, & rationibus non euariant. Ergo vulgi calumniæ à Medico contemnendæ: nam si doctus hic sit & expertus, leuem morbum sanat, quia facit breuiorem; mediocrem ex toto persanat, & facit ne in grauissimum commigret; qui si sit periculosus factus, eum lethalem esse pronunciat. Quare Medicina magni facienda est, quia omnium est ars præstantissima, & conseruationi humanæ vitæ maximè necessaria.

PRÆCEPTVM XXXV.

Medicus aliquando ægris gratificetur.

ILlustrissimus Medicus Hippocrates, in hunc modum scripsit, *lib.* 6. *epid. sect.* 4. *text.* 8. *Laborantibus gratiæ.* Hoc est, aliquando gratiam ægris concedere debemus: & vt Galenus *in com.* explicuit. *Laborantibus aliquid, oblectamenti causa, gratificari videtur Hip. Omnia enim libentius, atque suauiùs assumpta, et si paulò deteriore natura sint, meliùs concoquimus: longè verò vtilissimum ægrotis est, assumptos cibos, & potus rectè confici: nam vt dicebat* 2. *alim.* 23. *suauia stomacho sunt gratiora:* suauibus autem omnibus id inest, quemadmodum insuauibus, vt ventriculum resupinent, ac subuertant & ad vomendum incitent. Et *cap.* 28. sic ait: *Quod suauius est, faciliùs iis quæ ex æquo sunt salubria, concoquitur.* Repetit. 8. *sec. loc.* 3.

Idem confirmat Hipp. 2. *Aph.* 38. dicens: *Parum deterior cibus ac potus, suauior tamen, melioribus quidem, sed minus suauibus est præferendus.* Et Galenus *in com.* sic interpretatur: *Non ob id solùm hoc est faciendum, vt ægro gratificemur, sed etiam quia vtilius ipsi existit. Nam quæcunque cum voluptate assumuntur, ista ventriculus amplexatur, & faciliùs concoquit: sicut illa quæ displicent, refugit, vnde & nauseæ, & flatus, & fluctuationes subsequuntur, &c.*

Suauia enim, & cum auiditate assumpta, recreant animum, quia sunt familiaria & conuenientia. Quantum autem in potu, & cibo iuuet familiaritas, ostendit Galenus *lib.* 6. *de sanit. tuenda, cap.* 3. dum sic ait: *Ac maximam quidem vim habet, ad ea quæ eduntur bibunturque, non in ventre modò, sed etiam toto corpore conficienda, totius substantiæ conuenientia, cuius ratione nutrimenta in animalibus, & varia, & speciebus multùm inter se diuersa habentur, cum nulla similitudo sit eius, quod ex palea & herbis accedit, ei quod ex ossibus & carnibus: nulla societas eius quod ex pane est, cum eo quod ex cicuta & veratro, nam & hæc animantium quibusdam nutrimenta sunt.* Probat 4. *meth.* 7. & 3. *temperam. cap.* 2.

Deinde suauia, & cum delectatione, & iucunditate assumpta leuant ægrum, & animum ad cætera proba edulia appetenda excitant, ventriculúmque appetentiorem reddunt, vbi ex eis noxam non admodum magni momenti futuram esse Medicus perspiciat, imò facilè reparari posse speret, alimentúmque non sit crassum ac valenter nutriens, quod ab imbelli ægrotantis

A ventriculo concoqui nequeat, sítque corpus à maiori humoris copia vacuatum; si enim impurum corpus est, impensè nocet, quia *impura corpora quantò magis nutris, tantò magis lædis.* 2. *Aph.* 10. & 7. *Aph.* 67. *Cibus vt sano robur, sic febrienti morbus.*

Gratificandum ergo est ægris, & parum deterior potus & cibus aliquando concedendus; quia ex indulgentia in posterum quandoque redduntur obsequentissimi, quæ diuturnam concupiscentiam erigit in diuturno morbo. Hoc modo 1. *acut.* 27. pleuritico non admittente ptisanam, concedit pisces pelagicos: & 1. *ad Glauc. cap.* 9. exquisita tertiana laboranti non delicato, solam ptisanam exhibet, vsque ad statum; delicatiori autem oua, porcinos pedes, suillam discoctam, olera, fructus; in delicatis enim non est adulatio, sed B necessitas.

Ob hanc causam experti Medici in peste, ac febribus malignis, in quibus ob deiectas vires, & ventriculi languorem summum ægri alimenta abhorrent, & vis appetens ex venenata, malignáque aura ex fœdis, vitiosísque humoribus eleuata, vehementer est labefactata, ac veluti morticinium patitur, vt verbis vtar Galeni 6. *Aph.* 1. alimenta suauia, parum tamen deteriora concedunt, quorum iterato vsu roboratus, & recreatus ventriculus, optima postea appetit, & robustiores factæ vires causam morbificam concoquunt, & per varias regiones excernunt.

Et non solùm in acutis, sed etiam in chronicis morbis, hoc felicissimo experimento est compertum: C tantámque potestatem in curandis illis, ciborum obtinet suauitas, vt ij vel etiam alimentis reprobis concessis, miraculi instar sanentur. Sic Quartanarij esu carnis porcinæ, aut oblatis prauis eduliis conualescunt, vt quos operosa medentium manus, remediorum administratio crebra, & alia cum ratione celebrata non potuerint sanare, suauitas cibi morbum suaptè natura rebellem, ex toto eradicet.

Neque dubites in morbo contumaci, & nullis auxiliis cedente, dubiam aliquando, & suspectam offerre diætam, quoniam vt bellè Celsus confirmat *lib.* 3. *cap.* 7 *quos ratio non iuuat, temeritas sanat.* Quare etsi Galenus 1. *ad Glaucon. cap. de quartana*, ægros hoc morbo detentos à prauis eduliis abstinendos moneat, intelligendus est, quando humor non est concoctus; nam ap- D parente concoctione in vrina, ea offerre licet ob causas dictas, quorum ope recreata natura cõtra morbum valenter insurgat, & peccantem materiam in corporis latebris pertinaciter adhærescentem concoquat, & expellat. Hæc est causa, ob quam plures oblatis prauis eduliis conualuerunt, alij sunt emortui; quia in his non aderat humoris concoctio, in aliis maximè. Demum, vt semel concludam, in gratificando ægris seruanda est mediocritas quædam: ex æquo enim reprobantur, & lædunt in Medico, crudelitas, & adulatio; hanc summopere detestatur Galenus *lib.* 1. *Meth.* 1. quia pro scopo habet lucrum, & vtilitatem ægri minimè respicit.

PRÆCEPTVM XXXVI.

E

Medicus curet citò, tutò, & iucundè.

DOctissimus Medicorum *lib.* 1. *acut. text.* 8. sic profatur: *Quæ celeriter fieri debent, celeriter peragere oportet.* Quando enim morbus est vehemens, suique sæuitie periculum minatur, à leuibus & morosis inchoare auxiliis, inutile est, vt dicebat Gal. quia *extremis morbis, extrema remedia optima sunt*, ex Hip. 1. *Aph.* 6. Vehementi enim morbo non potest nisi vehemés auxilium succurrere, ex Celso *lib.* 2. *cap.* 11. *in fin.* nam si morbus est sine periculo, sola sufficit diæta, & natura sæpe persanat, ex Gal. 1. *de loc.* 1. & dicebat Auic. 4. 1. cap.

cap.1. in fin.§.& scias quòd non omnis repletio, seu complexionis malitia suo medicatur cõtrario, sed sæpe sufficit multa regiminis bonitas. Quando verò est acutus & grauis, citò auxilia celebranda, antequam superet naturam, quam vbi deuicerit, æger nullum postea remedium habet, vt prædixit Hip.4.*acut.*22.

Hoc monebat Celsus *lib.3.cap.4.* officium Medici esse, vt celeriter, vt tutò, vt iucundè curet: & sicut in morbis subitum exitium minantibus, est necessaria subita remediorum applicatio, sic in illis qui præbent inducias, periculosa est festinatio nimia. Quare inter cæteras præferenda est, quæ sit tuta: ita dicebat Galenus 11.*meth.*1. *Esto autem terminus, quem non transgredietur is, qui ex arte morbos generosè oppugnat, vt tutò medicetur: qui autem vltra progreditur, crudelis hominis officium facit, qui simul cum morbo vitam quoque hominis aufert.*

Hoc modo in morbis diuturnis paulatim præsidia administranda, vt dicebat Hip.6. *epid. sect.2. text.26. remedia contraria adhibere, & interquiescere*: & sic remissè pugnandum cum morbo, vt æger sufficere queat vsque ad statum: nam debile agens longo tempore applicitum opus facit, securiùs tamen; quod autem validum, cum periculo solet operari, monente Galeno 4. *simp.*17.

Curatio ergo vt tuta sit, ex Galeno *lib.14.meth. cap.* 23. tribus constare debet: primo, vt absolutionem operis consequatur; alterum, vt sicubi hunc non consequaris, saltem cubantem non lædas: tertium, vt vitium non facilè reuertatur; sic dicebat Hip.1. *epid. sect.2. text.10. Exerceto circa morbos duo, vt prosis, & nequid noceas.* Sit autem iucunda, hoc est, cum oblectamento ægri celebrata, quando videlicet Medicus gratificatur ægro, non solùm in cibo & potu, vt suprà ex Hip. & Galeni mente monuimus, sed medicamentis & cubiculo in quo decumbit, & iis omnibus quæ oculis obiiciuntur, & sermonibus, & odoribus, & lectuli mollitie, & omni alia re quæ ægro placeat, & illi grata sit, hilaritatem & lætitiam pariat.

PRÆCEPTVM XXXVII.

Medicus à rectitudine non recedat, etsi non appareat iuuamentum.

AD Hippocratis oraculum, ac Auicennæ axioma, accedendum modò est. Ille enim *lib.2. Aph.*52. sic proponit: *Omnia secundùm rationem facienti, si non succedant secundùm rationem, non est transeundũ ad aliud, ~~[illegible]~~ quod ab initio probaueris.* Auicenna 4.1. *in fin.* sic retulit: *Caue ne à rectitudine recedas, licèt non appareat iuuamentum.* Cum enim Medicus pluribus pro morbi curatione exactè consideratis, & morbo, causáque illius rectè contemplata, vtilitatem euidentem ex remediis non perspexerit, hæc permutare non debet, sed in iisdem perseuerare oportet: nam reperiuntur morbi rebelles, qui solùm post longum tempus auxiliis medicis succumbunt, & ij ab humoribus vitiosis, flatibúsque crassioribus ortum ducunt, ex Gal, *lib.2. sec.loc.1.rub.*10. Sicuti enim aqua super lapidem durum sæpiùs cadens, hunc excauat; sic morbi pertinaces ex diuturna remediorum applicatione iuuari solent.

Hac de causa, etsi ab iis quæ rectè visa sunt non appareat vtilitas, ad alia transeundum non est, imò multoties ex præsidiis secundùm rationem, adhibitis subsequitur noxa, vt experimur in paralysi, Asthmate, Epilepsia, & aliis ægritudinibus frigidis, in quibus in principio agitata, & commota causa vi calefacientium medicamentorum ægroti peiùs habent; quia sicuti tempestatem illam concitare solent, sit tandem remouent, & maximè iuuant. Ita experimur in morbo Gallico, in quo sudorifica smilacis asperæ, radicis chynæ, & aliorum simplicium ope celebrata, nocere videntur, tamen non ob hæc à prædicta curatione est recedendum. Ex his inferes, quantum sint vituperandi, qui ægrotos suos sæpe inuisentes, permanente eadem morbi dispositione, diuersis remediis macerant, quos coarguit Galenus 1. *de dieb. decret. cap.11.* quia quoties accedunt ad ægros, toties peccant. Quando autem auxiliorum immutatio salubris sit, leges 1. *lib. Hist. Princ. Medic. in com. hist.*3.

PRÆCEPTVM XXXVIII.

Medicus rectitudinẽ in euacuationibus obseruet.

TAnta est potentia rectitudinis in vacuationibus celebrandis, vt ea quæ vel ab arte, vel à natura, per indirectum tramitem fit, inutilis iudicetur, noxia, & nullius vsus. Omnia hæc Hipp. & Galeni auctoritatibus plana faciam. Galenus *lib. de curand. ration. per sang. mis. cap.26. in fin.* sic inquit: *Porrò tam perspicuum sæpe, celereque remedium, quã è directo affectis partibus venæ secantur, afferunt, vt & qui patiuntur, & familiares ipsorum sæpenumero obstupescant.* Hoc modo oculorum persæpe dolores grauissimos, è directo venæ, quam humoralem vocant, sectio, intra horæ vnius spatiũ cõpescuit: & c.15 *eiusdẽ libri, sic: Quibuscunq; sanguinis eruptio accidit, summum id commodum laborantibus affert, quòd in rectũ fiat: quibus verò cõtra euenit, nihil iuuat, aut etiã interdũ nocet, quòd vires scilicet citra morbi leuamẽ deiiciat, atque exoluat. Non enim in liene turgente, ex dextra nare erumpens sanguis; nec in iecore, ex sinistra, vllam fert vtilitatem. Sed & reuulsio quibus in directum adhibetur, euidentem vtilitatem celeriter ostendit: quibus contrà, haud etiam* dicebat *lib. de sang. misc. cap.15.* quod affirmat *lib.1. ad Glauc. cap.14. & 3. cris. cap.4.*

Nonne Hippocratis doctrinam æmulatur, qui *lib.6. epid. sect.2. text.12.* sic ait: *Secundum rectum, & costarum dolor, & præcordiorum contentiones, & lienis elationes, & ex naribus eruptiones, & aures secundùm rectum: horum plurima huiusmodi, & in oculos.* Et Galenus *in com.* sic ait: *Hanc lectionem, & medicinalem, & dilucidam approbo.*

Deinde in omnibus morbis curandis semper obseruat rectitudinem: nam si reuulsio est administranda, ea è directo celebrari debet; sic enim habet *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.15. Dextra igitur nare sanguis erumpens, ad dextrum hypochondrium fixa cucurbitula, clarè, celeriterque sistitur; sicut ad sinistrum, ex sinistra erumpens. Porrò reuulsionis causa si venam seces, in directè quidem oppositis sanguinis eruptionibus, citissimè conspicuã videbis vtilitatem: at si contrà seces, nihil profuerit.* Repetit.5. *meth.3. & cap.3.* sic ait. *Cæterùm non contemnenda venæ sectio est tanquam non sit auxilium reuulsorium, cum me sæpenumerò conspexeritis, in valida sanguinis è naribus eruptione, ea vsum, repentè fluxionem sedasse: expedit autem secare in cubito venam, si ex dextra nare prorumpat sanguis, in brachio dextro; sin ex altera, in sinistro, &c.*

Si quæris reuulsionem cum vacuatione & deriuatione permixtam, è directo esse celebrandam innuit *lib. 13. meth. cap.11.* Iecinoris exemplo, dum sic ait: *Ergo pariter tum reuellendus, tum educendus, qui ad iecur fluit sanguis est, interna in dextro cubito secta vena, propterea quod regione, & ampla via, cum vena quæ caua dicitur, siccitatem habet:* edoctus ab Hip. qui *lib.4. acut. text.73. Si dolor in pleuritide, vel peripneumonia sursum penetrauerit, vel clauiculam, vel mammam, vel brachium, venam brachij internam secandam monet, quâ dolor afficit parte.* Quam doctrinam dilucidè proposuit, *lib. de sang. mis. cap.16.* dum sic profatur: *Quin & pleuriticis, quæ è directo laborantis lateris adhibita fuit sanguinis missio, clarissimam sæpe vtilitatem attulit: quæ verò ex brachio opposito, aut omnino obscuram, aut certè post temporis interuallum, &c.*

Cùm enim Rectitudo sit consensus, siue aspectus quidam

quidam rectus inter partes vnius lateris, à recta methodo recedit, qui putans seruare rectitudinem, à latere opposito, & sano sanguinem exhaurit, vt latè contra plurium iuniorum decreta probaui, *lib. 2. Hist. Princip. Medic. in com. hist. 19.* posito exemplo in pleuritide. Hoc modo Auic. 4. 1. *cap. 3.* sic inquit: *Quòd si materia in dextra capitis parte sit, non ad infimum pedis sinistri, sed dextri est protrahenda.* Nam si hanc methodum sequamur, imitabimur naturam rectè operantem, quæ quando crisim molitur per abscessum, sanguinis fluxum, aut aliam vacuationem, semper recto tramite incedit, & secundùm rectum.

Obseruatur autem hæc rectitudo non solùm in fluxu humorum, sed vaporum: nam læsa parte vteri dextra dolet dextra pars capitis, ex Gal. *6. epid. sect. 2. com. 2.* si caput ex ventriculo malè habet, dolet frons; ex iecore, dextrum latus; ex liene, sinistrum; ex renibus, occiput, brachia, crura. Obseruatur etiam in communicatione simplicis qualitatis: refrigerato enim rene dextro, crus dextrum alget, ex Hippoc. & Galen. *6. epid. sect. 1. text. 6.*

Euidenter hoc animaduertitur in plurimis: vteri enim pars dextra est sinistra calidior, & testis dexter ad sinistrum collatus, propter hepatis rectitudinem, ex Gal. 14. *de vsu part. 7.* Resolutio frequenter medietatem corporis exactam corripit illæsâ reliquâ; & tamen humor illabitur à tertio, & quarto cerebri ventriculis, in quibus non est dextri à sinistro secretio. Hoc modo excandescente iecore, crustosa scabies in manu dextra apparet; si liene ardente, in sinistra.

Cur verò tantum possit rectitudo, & vacuationes factæ secundùm rectum, citiùs & vtiliùs euacuent à parte affecta, dubium arduum est: pro cuius solutione varij variè respondent, & in primis qui acutiùs ratiocinantur, hanc rectitudinem in filamentis oblongis, & rectis esse constituendam persuasêre sibi, quia ea pars in qua vena secatur, quando filamenta recta, & oblonga extendit vsque ad partem affectam, ita vt vtrique sint communia, dicitur seruare rectitudinem, quia habet communionem, & consensum fibrarum rectarum.

Hæc sententia à multis defenditur: *primò*, quia sicuti natura destinauit fibras obliquas retentioni, & transuersas expulsioni, sic rectas attractioni, & venâ sectâ funditur sanguis, quia recto fibrarum cursu attrahitur, quod videtur notasse Cornelius Celsus, qui *lib. 2. cap. 10.* suppresso sanguine post venæ sectionem, non ampliùs fundi, quia non attrahitur, confirmat; neque enim alia ratione ante venæ sectionem adhibentur frictiones, balnea, & vincula, nisi vt hæc attractio possit adiuuari.

Secundò, quia venæ, & reliquæ partes attrahunt sanguinem, & humores, veluti magnes attrahit ferrum. At magnes non attrahit obliquè, sed secundùm rectum. Ergo. Experimur enim magnetem rectè attrahere acum; & post illam, alias & plures alias: eodem modo, recto fibrarum cursu, venæ attrahunt sanguinem, quousque attractio partem affectam attingat.

Tertiò. Sanguis & humores, cum sint liquidi, & fluxiles instar aquæ rectè fluunt. Sed aqua dum fluit per tabulas, & in flumine, effluit recto fibrarum cursu, & non obliquè: Ergo sanguis per venas decurrens, eodem modo cursum suum conficiet. Quare in hac rectarum fibrarum communione rectitudo est constituenda.

Verùm hæc opinio est erroris plena: Nam venâ sectâ non effunditur sanguis, quia attrahitur: venæ enim, & partes solùm propter indigentiam attrahunt, quam non habet pars in qua secatur vena, cùm statim de nouo sanguis adueniat. Deinde partes non attrahunt, nisi quod conueniens est: quomodo igitur ea pars, in qua vena secatur, sanguinem vitiosum, & corruptum poterit attrahere? Insuper, partes non solent attrahere impetuosè, sed paulatim: quo ergo pacto venâ sectâ poterit effundi sanguis velociter, si sensim attrahitur. Postremò, si ex venæ sectione inaniuntur partes interiores, cum sint validiores in attrahendo, & alimento indigeant, impedient attractionem partis in qua vena secatur.

Ergo potiùs dicendum est, vena secta sanguinem emitti, vel quia ab aliis partibus transmittitur, irritata expultrice propter dolorem loci secti, vel ob frictiones, & vincula. Nec solùm hac ratione effluit, sed cùm sit liquidus, proprio termino contineri nequit intra venas: vel ex aliis partibus aduenit sanguis, ne detur vacuum, sícque seruet continuitatem suam; & quando reliquæ partes indigent, cùm non transmittant, sed retineant, sponte supprimitur. Sic etiam quando crassus est, & viscidus, adhæret, & lentore suo effluere nequit, & sic eius motus cessare solet, & tunc ne detur vacuum venæ sponte concidunt.

Denique hæc opinio conuincitur manifestè, quia Galenus 14. *meth. 8.* docet, reuulsionem faciendam esse, sumpta indicatione, non ex substantia partium, sed ex situ: & *lib. 13. meth. 7.* euacuationem, & modum euacuandi non esse petendum ex partibus similaribus, sed instrumentariis asseuerat. Igitur reuulsio, deriuatio, & euacuatio, quæ partium rectitudinem requirunt, secundùm rectum fibrarum cursum fieri non debent, cum sint partes similares, sed secundùm consensum partium instrumentalium, ad quas pertinet situs, in quo rectitudo reperitur.

Vltimò, huius opinionis falsitas deprehenditur ex anatome: nam in inflammatione iecoris parum interesset secare axillarem dextram, aut sinistram, contra Galeni doctrinam, quia tam illa, quàm hæc æqualem communionem fibrarum cum iecore seruant: & inflammato liene, vtiliter secaretur axillaris dextra; nam si axillaris sinistra iuuat, est mediante iecore, & vena portæ, sed sicuti axillaris sinistra inanit iecur, sic etiam & dextra: & in inflammato vtero, & genu, Galen. *2. ad Glauc. 2.* venam in cubito secare consuluit seruata rectitudine: *& 13. meth. cap. 5.* manu laborante scarificat crus, cum nulla fibrarum rectarum communio inter prædictas partes obseruetur; assiduè enim fibrarum rectitudo, ob multiplices venarum diuisiones interrumpitur. Eodem modo inflammato iecore sanguinis fluxus commendatur ex nare dextra, & vituperatur ex nare sinistra, propter rectitudinem, quæ inter has partes nullo modo obseruatur.

Alij aliter sentire videntur, nempè rectitudinem nihil aliud esse quàm rectum tramitem, seu partium positionem rectam. Hoc placitum deducunt ex Galeni mente, *1. de rat. vict. com. 29.* & *lib. 14. de vsu part. 7.* & *6. epid. sect. 2. com. 14.* quibus locis eas partes seruare rectitudinem affirmat, quæ non solùm intra idem latus eundem situm sortiuntur, sed secundùm longitudinem, ita vt rectitudo nihil aliud sit, quàm obseruatio longitudinis in eodem latere.

Corruit horum sententia: nam manifestè repugnat Galeno, *3. de fract. com. 10.* rectitudinem non solùm secundùm longitudinem, sed secundùm latitudinem obseruari affirmanti. Deinde Galenus *lib. 13. meth. cap. 5.* altero crure malè habente alterum scarificare præcipit, cum inter cor, & crus non seruetur rectitudo secundùm longitudinem, sed latitudinem; quam obseruauit Hip. 5. *Aph. 68.* dum posteriore capitis parte dolente, venæ sectionem in fronte administrat.

Alij rectitudinem constituendam esse, in consensu partium per communes venas, arbitrantur, quæ proximè ab eodem trunco deducuntur: quæ sententia colligi potest ex Gal. *lib. de sang. mis. 19. in princip.* & *2. ad Glauc. cap. 2.* & aliis locis, in quibus vacuationem esse celebrandam, per communes, & consentientes venas

asseuerat.

asseuerat. Cui opinioni repugnat Galenus, 2. *ad Glauc.* 2. & alibi, qui in genu, cæterisque inferioribus partibus inflammatis, venas in cubito secat, & inflammata manu venam secat in crure. At venæ cubiti, & crurum, prædictam communionem non seruant, cum ab eodem trunco non oriantur. Deinde sequeretur, quòd inflammato brachio vtiliter secaretur axillaris alterius brachij, quia vtraque axillaris ab eodem trunco deducitur.

Quare statuendum est, rectitudinem consistere in meatibus, seu poris, quibus totum corpus est perforatum, qui secundùm corporis longitudinem à natura distributi sunt, non secundùm latitudinem, quibus humores & vapores, & deorsum descendunt, & sursum ascendunt, qui in viuentibus satis patent, in cadaueribus autem ob frigiditatem, natiuique caloris absentiam, sunt occulti, contracti, & angusti.

Magna enim fuit naturæ prouidentia, quæ rerum conseruationis solicita, non solùm viuentium caducitati seminum creatione prospexit, vt pro iis quæ pereunt alia denuò substituantur; sed animalia etiam, & plurima duplicia constituit, vt si ab externis iniuriis vna pars pereat, altera supersit. Idcircò gemini sunt oculi, aures, brachia, crura, & reliqua, ita vt duo quasi animalia in vnum coniuncta videantur. Seminibus etiam duplicitate consuluit, fabæ, cicera, triticum, & cerealia ferè omnia, manifestam habent separationem, vel per intercedentem membranulam, vel per solam appositionem sine agglutinatione, ita vt duo latera non sint inter se continua; & hæc duplicitas in solis iis deficit, in quibus paruitas diuisionem nõ tolerat; diuisionis tamen defectum multiplicitate compensauit, quod in milio, & in piscium seminibus apparet. Propter hanc duplicitatem, vnaquæque medietas, suos habet ductus, ab alia distinctos, qui propterea in rectum protrahuntur.

Hæc meatuum rectitudo in plurimis fit manifesta: nam in cerebri, testiumque medulla, ductus quidam tanquam alueoli sanguine pleni conspiciuntur, existimantibus quibusdam vasa esse, quæ tamen non sunt, sed secundùm rectitudinem foramina alendis partibus, communicandisque per rectum materiis creata. Deinde hos canales in plãtis inspicere licèt: ligna enim omnia per longum nullo findes negotio; transuersum, nonnisi plurimo. Ex quibus euidentibus exemplis palàm fit, quid rectitudo in vacuationibus operetur, & quam ob causam.

Pro colophône adde, ob id tãtopere prodesse sectionem basilicæ dextræ in iecoris inflammatione, quia seruatur rectitudo pororum, & inclinatio humoris. Ex iis deduces, non rectè existimasse plures, putantes hoc accidere, non quòd huius venæ sectio, inaniat iecur, sed quia cor refrigeretur: cùm enim cor intermediet inter iecur, & basilicam, nulla vtilitas comparari potest ex sectione basilicæ, ad iecoris humores euacuandos; quoniam etsi cor mediet, falsum est cor priùs inaniri: caua enim quamprimùm dextrum cordis ventriculum subit, finditur secundùm longitudinem, cui fissuræ ostiola præsunt, per quæ cor non attrahit sanguinem nisi tempore quo dilatatur: Quare phlebotomia basilicæ, tempore constrictionis, cordis clausis ostiolis, rectè potest euacuare ex caua, & non ex corde.

PRÆCEPTVM XXXIX.

Medicus rectis indicationibus nixus, veráq; fretus methodo, naturam rectè operantem imitetur.

CElebratissima ab Hip. sententia est lata, *lib. 1. Aph.* 21. *Quæ ducere oportet, quò maximè natura vergit, eo ducere oportet.* Nam natura est omnium opifex, ait Hip. 6. *epid. sect.* 5. *tex.* 1. & morborum medicatrix, *cit. lib.*

A *sect.* 5, *tex.* 1. Medicus verò minister, *lib.* 2. *epid. sect.* 2. *tex.* 51. & refert Gal. *in art. med. cap.* 77. Quo pacto decorum est, huic illius recta vestigia sequi, cum sit docta, iusta, erudita, artificiosa, animalium prouida, atque solicita, vt 5. *de vsu part. cap.* 9. disertè confirmat Galenus: singulis enim partibus quod suum est distribuit, nec vtitur eruditione. Argumento est recenter ab vtero exclusus puellus, qui sine doctore arrepta papilla lac sugit è mamilla: est enim admirabili partium nexu, firmitudine, forma, atque vsu architecta natura, vt neque ad vsum accommodatius quidpiam, neque ad speciem & ornatum pulchrius spectari possit. Eius solicitudinem, & curam manifestè demonstrãt ea, quæ in lethalibus morbis, pro corporis tutela, adhibito conamine multo molitur, per varias nostri corporis B regiones noxio humore expulso; nam malum sentiens mederi summoperè gestit, considerans ne temeritate magis, quàm consilio, & vt facilitate magis, quàm violentia medeatur, vt prædixit Hip. *lib. de arte, n.* 20.

Hæc appetentiam excitat, ciborum concoctionem, distributionem, tandémque alimoniam præstat, excrementa per aluum, vrinas, mucum, screatum, sordes, & insensilem perspirationem deducit. Hæc somnum conciliat, & ad vigiliam rursus reuocat, in morbis crises facit, laborem quiete resarcit, in vulneribus coalitum generat, in fractis ossibus feruminationem. Hæc sublimioribus operibus intenta, diuinitatis veluti particeps effecta, principes, rectricésq; potentias in cerebro sitas C mouet, & vt semel concludam, vitam, corpúsque strenuè tuetur, dum noxia declinat, & necessaria summo studio subministrat.

Quid multa? nónne natura est ars diuina, ex Platone, in locis multis; & omnia hominum causa cõstruxit, & sine arte docta, corporis partes fingens perficiensque, efficit vt ipsæ citra doctrinam proprias actiones aggrediantur? Quare eius operatio est ineffabilis, recondita, longéque nostra cognitione profundior. Hinc vocatur animalium seruatrix, morborum finitrix, & decretrix; quod enim conueniens est, seruat; quod alienum est, separat; & nihil superuacuum, aut temerè committit, nec vllo tempore in animalibus est otiosa, aut cessat; & motibus vtitur ordinatis, vbi valida est, D & humori dominatur, propriásque efficit operationes, vt firmat Galenus 3. *de crisib. cap.* 10.

Deinde Natura nostra moderamine gaudet, & sic tantum appetit, quantum concoquit, ex Gal. *in art. med. cap.* 85. quam summè admiratur Hip. quia nihil frustra vnquam efficit, & maximè solicita est, vt ne deficiat aliquid, atque vt superfluum nihil creet, vt docuit Galenus 1. *de vsu part. cap.* 23. cogitátque semper, vt suum opificium (homo nempe) fiat immortale, 14. *de vsu part. cap.* 2. & sic mirabili cura, & prouidentia partes præcipuas semper cõtegit, 2. *de vsu par.* 7. & in reliquis, semper coctionem, agglutinationem, assimilationem, alimenti distributionem, sanguinis generationem, adiectionémque operatur, 1. *Aph.* 3.

Hinc fit, vt quantum quispiam ab hac natura recedit, quæ in symmetria, & temperamento consistit, tanE tum ægrotet: si paruus est recessus, morbus est paruus; si multus, maior; si valdè multus, lethalis est, vt 7. *Aph. vlt.* dictauit Galenus. Nam quod præter naturam est, quantum recessit ab eo quod secundùm naturam, tantam habet prauitatem, vt 7. *Aph.* 64. docuit Galenus.

Quare de natura sciat Medicus, inquit summus Hip. *lib. de veteri medicina num.* 36. & omni studio annitatur, vt cognoscat, si modò aliquid eorum quæ fieri debent, rectè præstare velit, quia naturæ scientia est Medico necesseria, *in eodem lib. num. cit.* naturæque motum animaduertat; & si is bonus sit, eum iuuet, vt consulit Galenus 1. *Aph.* 21. & eam rectè operantem imitetur, vt 1. *Aph.* 2. Galenus confirmat.

Hanc ergo rectè operantem sequamur, certa methodo, & rectis indicationibus instructi: est enim methodus, via quædam recta, ordinata, & vniuersalis curationis morborum, vt constat ex Gal. 4. *meth. cap.* 4. & *lib.* 6. *epid. sect.* 3. *com.* 20. Hæc ab Hip. cœpit inquiri, perspiciens tamen nondum exactè absolutam perfecit Galenus, vt ipse inquit 1. *meth. vlt.* & 7. *lib. cap.* 2. & 9. *lib. cap.* 8.

Hæc methodus per indicationes perficitur, vt idem Galenus inquit, 2. *meth. cap.* 7. Et 3. *meth. cap.* 2. explicat quid sit Indicatio, & à quo sit sumenda, docens, indicationem esse inuentionem eorum, quæ agenda sunt. Et *lib.* 2. *meth. cit.* sic definit: *est repræsentatio, ac demonstratio remediorum quæ expediunt pro morbi curatione.* Et quamuis remedia possint inueniri non sola indicatione, aut experientia; sed ratiocinio & analogismo, vt Gal. docet *lib. de optima sect. ad Thrasybul. capite* 10. & 11. tamen id quod inuenitur indicatione, in præcedenti aliquo significatum est, hoc est, simul percipitur cum natura rei, quæ indicat sine ratiocinio, & experientia.

Tertiò definitur Indicatio à Galeno: *comprehensio iuuantis simul cum comprehensione nocentis.* Et cùm duplex sit indicatio, altera quæ sumitur ab affectu præter naturam, curatoria dicta; altera conseruatoria, quæ sumitur ab eo quod est secundùm naturam, & definitio tradita vtrique ex æquo conuenire nequeat: idcircò *lib.* 3. *meth. cap.* 1. aliam definitionem communem proponit, ita vt sit Indicatio, qua cum rebus percipiendis, simul id quod vtile est, percipitur.

Et cùm indicatio à pluribus depromatur, vt *lib.* 8. *meth.* docuit Galenus, primam & communissimam desumi à natura morbi, docuit 3. *meth. cap.* 1. sed hæc inartificiosa est, quia minimam artis partem continet: nam scire quid sit agendum, non est difficile; sed quibus rationibus id fiat, hoc ad artem pertinet: quam doctrinam iterum inculcat, *lib.* 6. *meth. cap.* 1. Atque de his primis, & communissimis indicationibus intelligendus est Hip. *lib. de flatib. in princip.* §. *Huius enim artis solùm, hæc prima indicatio est veluti initium, vnde medendi ratio emanat*: quatenus præscribit contrarietatem, auctore Gal. 11. *meth. cap.* 2. *in princip.* qua contrarietate diuisa & distincta, particulares indicationes consurgunt, quibus morbi curatio perficitur. ex Gal. 2. *meth. cap.* 7. *in init.* dum inquit: *Ergo primum, quæ generalis, communisque morborum omnium indicatio sit, inuestigandum est: ab hac deinde ad alias speciatim descendendum.*

Non mediocris est antinomia à paucis animaduersa, quæ est in Galeni 3. *meth.* 1. & *lib. de optim. sect. ad Thrasibul. cap.* 23. 24. & 25. in quibus locis contra Methodicos contendit probare, morbos, ea quæ agenda sunt, non indicare. Hanc in hunc modum dissolue. In morbis factis, qui iam à causa non dependent, tota agendorum ratio ab ipsis est petenda. In morbis tamen qui pendent à causa in generatione, & conseruatione, quales sunt fientes, tunc agendorum ratio à causa petenda, quia ipsa remota, breui cessat affectus, vt Galenus dicebat 2. *prorrhet.* 17. Quod sanè intelligendum est, modò affectus sit mediocris, & vires constent: nam quando est magnus, & vires incipiunt dissolui, ad morbi vehementiam reprimendam festinare debemus, vt docuit Galenus *lib.* 10. *meth. cap.* 1. & tunc affectus est qui potissimùm indicat.

PRÆCEPTVM XL.

Medicus si natura non mouet, necesse est vt euacuet.

INter plurimas propositiones, quas sapienter admodum *in capite aureo septimo*, 1. 4. *tract.* 2. protulit expertissimus Auicenna, quædam est non incelebris, ex A Hip. Galenique sacrariis deprompta, quæ sic habet: *Et si natura non mouet, moue tu motu conuenienti motui eius: & si ipsa mouet, aut mouit, tunc dimitte eam, & operationem eius.* Hanc propositionem primus inculcat Hip. *lib.* 1. *Aph.* 21. dicens: *Quæ ducere oportet, quò maximè natura vergit, per loca conferentia eò ducere oportet.* In cuius explicatione notat Galenus, ea indigere vacuatione à Medico facta, quæ neque iudicantur, neque integrè sunt iudicata. Contingit autem naturam interdum post coctionem non euacuare, vel quia debilis est, vel humor non valde molestat, vel non est via aperta: tunc Medicus cogitur vacuatione vti, in qua motum naturæ sequi debet, & humoris inclinationem, modò humor in partem, & locum conuenientem inclinet, vt *loco cit.* Galenus notauit.

B Hæc conuenientia expostulat conditiones plures, vt idem aduertit Auic. 4. 1. *cap.* 3. *ad princip.* §. *& tertia est membrum, &c.* Prima, quòd locus per quem debet fieri euacuatio, seruet rectitudinem cum ea parte, in qua humor vacuandus continetur. Secunda, quòd locus ille sit ignobilior. Tertia, quòd locus ille naturaliter sit consuetus recipere humorem ex loco euacuandum. Quarta, quòd in eo loco aliquis diuturnus morbus non sit fixus: hoc modo, vlcere existente in vesica, aut intestinis, per vrinam, aut per aluum non est vacuatio tentanda. Quinta, quòd pars per quam debet geri vacuatio, alicui ægritudini periculosiori non sit obnoxia: veluti in his, qui facili negotio solent incidere in anginam, aut peripneumoniam, non est vtendum medica- C mentis, quæ euacuant per palatum; neque apophlegmatismis in oculorum morbis; neque vacuatio per aluum est tentanda in his, qui leui occasione in diarrhœam, aut dysenteriam incidunt, vt explicuit Galenus *lib.* 7. *meth. cap.* 11. & hoc significauit Galenus, 1. *Aph.* 21. *in fin.* dicens: *Oportet autem Medicum naturæ motum animaduertere: & siquidem idoneus fuerit, ei conuenit admiculari, & cooperari: si verò contrarius & noxius, hunc prohibere, transferre, atque diuertere oportet.*

His ergo conditionibus, & præceptis munitus Medicus, motum naturæ iuuabit, & vacuabit cautè & securè in vltima parte status, quæ est principium declinationis, quando iam coctio est perfecta, & ex lege naturæ, ad concoctos & separatos humores expellendos, facultas expultrix insurgit, vt notauit Gal. 3. *de dieb.* D *decret. cap.* 8. & 4. *de præsag. ex pulsib. vlt. in fin.* Quo tempore si non aggreditur operationē suam, vel quia languet, vel impedita est; tunc relicta in corpore excrementa cùm sint inutilia nutritioni, nec possit vltrà à natura gubernari, de nouo putrescunt, & morbos concitant, ideò euacuationem requirunt: *Quæ enim relinquuntur in morbis, recidiuas facere consueuerunt*, 2. *Aph.* 12. Quare Medicus cùm non solùm sit imitator naturæ, sed illius opifex principalis, humores illos concoctos debet expurgare, sicuti natura solebat quando robusta erat, & non impedita.

Verùm aduersùs hanc doctrinam videtur esse, quod scribit Hip. 4. *aph.* 41. vbi à sudore in somno eueniente iubet, corpus per alias regiones, sanguinis missionis & E purgationis ope, non per cutem esse vacuandum. Dic in hoc exemplo, necessariam esse vacuationem per sanguinis missionem, & per purgationem, quia illa vacuatio quæ fit cum sudore, non fit per conuenientem regionem: hic enim sudor à somno factus copiosus, copiam & crassitiem humoris significat, cuius sola tenuior pars per sudorem vacuatur, crassiore intus remanente, quæ magnis indiget auxiliis: per morbos enim auctos, aliquando ob copiam sudores emanant non critici; non aliter ac hypostases in vrinis apparent, cum adhuc cruditatis plena sunt omnia: hic enim sudor citra causam manifestam apparet, & est contra naturam, quo pacto prouocandus non est.

PRÆCE

PRÆCEPTVM XLI.

Medicus, si natura mouet, aut mouit, ab euacuatione cessare debet.

AVicenna solertissimus auctor, *cit. loco* proposuit axioma aliud, ex quo ad praxin plurima commoda subsequuntur. *Si natura mouet, aut mouit, dimitte eam, & operationem eius.* Hoc oraculum primus omniũ conscripsit Hip. *lib.6. epid. sect.2. text.9.* & *lib.1. Aph. tex.20. Quæ iudicantur, aut iudicata sunt integrè, neque mouere, neque nouare aliquid, siue medicamentis, siue aliter irritando, sed sinere oportet.* Vberrimus explanator *in com.* sic prædixit: *Vbi igitur vel integra iudicatio facta est, vel adhuc fit, totum naturæ permittere, & nihil nos nouare oportet: vbi verò non integrè iudicatur, id quod deficit supplere nos conuenit.*

Sed quæres quæ sit hæc perfecta, & indeficiens vacuatio? Dic ex Gal. *in com.* esse illam, cui nullus numerus deficit iudicatorius, quæ nempe fit per regionem inferiorem, & per quam noxius humor vacuatur, recto tramite; cum tolerantia, cum coctione, & in die decretorio. Hæc enim omnia adesse conuenit perfectæ iudicationi, cui si quid horum vel plura deficiant, neque absoluta, neque integra fuerit iudicatio.

Quare quando integrum iudicium à natura est factum, vel dum fit, nihil à Medico est agendum præter victus rationem, sed totum negotium est naturæ permittendum, vt eximiè explicat Galenus *in com.* Quia si vacuatio à natura facta tollit causam morbi, & morbum, frustra & inutiliter applicantur auxilia: nam vis infertur naturæ. Hanc doctrinam proponit etiam Galenus *lib.9. meth. cap.5. parùm ante fin.* dum sic ait: *Quòd si tempore mittendi sanguinis, menses moueri contingat, aut hæmorrois sit reclusa, si inspecto fluentis impetu ipse satis fore videbitur, vt quod requiris vacuet, naturæ rem omnem permittes: sin minus, tantum ipse detrahes, quò ex coniunctis ambobus perficiatur quod postulas.* Si enim imperfectum motum naturæ non perficiamus, relictus humor in corpore recidiuas facere consueuit, ex oraculo Senis, *2. Aph.12.* Iuxta hanc doctrinam, quando natura aliquẽ abscessum imperfectè molitur, eius motum solemus adiuuare, voto Galeni muniti, qui *3. sec. loc. cap.2.* in parotidibus, quando piger est motus naturæ, in parte inflammata admouet calefacientia, attrahentia, imò cucurbitulas, vt humor in profundo latitans noxius forás attrahatur.

Licèt autem hæc doctrina vera sit, habet tamen contra se celebrem Galeni locum, *1. ad Glauc.14. ad princip.* dum sic ait. *Sed neque si fuerit febris cum alui profluuio, alia est opus vacuatione, etsi non sit pro multitudinis ratione: quicunque enim vel sanguinem mittere, vel purgare tentarint, ij in maiora pericula ægrum duxerunt.* Facit etiam locus Hip. *4. acut.116.* dum ait: *Fluente aluo sanguinem non detrahes, quia si post venæ sectionem perseueret fluxus, naturam prosternes.* Obstat etiam sententia Auic. *4.1. cap.3.* dicentis: *Soluere ventrem supra ventris fluxum, valde timorosum est.*

Neque explices Galenum, iuxta eius sententiam *9. meth.5. cit.* ita vt sit sensus, quando in febre adest fluxus alui, licet morbi magnitudini non sit satis, & quantitati redundantiæ, si tamen inspecto fluxus impetu speramus posse sufficere, tunc totum negotium naturæ, est permittendum, soláque illa vacuatione contentus Medicus abstinebit.

Nam si verè & propriè locus Galeni attendatur, hæc interpretatio non satisfacit, quia ibi est sermo de alui fluxu symptomatico; agit enim de febribus cum symptomatis: in quo, vt diarrhæa biliosa, & dysenteria, sæpe necessaria est non solùm sanguinis missio ad reuellendam, & ad minuendam materiam morbi, sed etiam purgatio, præsertim ea quæ fit cum rhabarbaro tosto, & aliis medicamentis, quæ sigillant intestina, & adstrictione facta peccantem humorem per aluum clementer expurgant.

Plures condemnant Galeni dictũ, *4. acut. cit.* cùm ait: *Si post sanguinis detractionem perseueret fluxus, virtutem prosternit:* quia similiter in sanguinis fluxionibus, in doloribus, in febribus, venæ sectio non esset vtilis; nam sæpe hæc symptomata post venæ sectionem perseuerant, & interdum vehementiora fiunt, ex quorum sæuitie ampliùs dissoluuntur vires. Ergo Hip. & Galeni sententia debet explicari, vt præsente alui fluxu sanguis parcè emittatur, & purgatio in minori quantitate administretur: nam si sæuiente hoc symptomate pro multitudinis ratione vacuemus, æger geminata vacuatione præceps ruet in mortem. De quo argumento lege pulchra, *lib.2. hist.81.*

Aduerte tamen, quòd licèt alui fluxus symptomaticus in ratione causæ vtilis sit, quia tamen apparet in principio, morbo existente crudo, adiuuandus non est, quia humor non est concoctus, nec paratus eductioni, sed oportet humorem residuum concoquere, & præparare, & postea expellere: in fluxu tamen critico, quando imperfectè fit, cum humor sit iam concoctus, portionem humoris relictam celerrimè extra corpus expellere est necesse; nam si Medicus hoc præstet, motum naturæ imperfectum adiuuabit, & corpus ab humoris sarcina, aliisque imminentibus damnis tutum reddet.

PRÆCEPTVM XLII.

Medicus in die decretorio non euacuet.

SCientissimi Hippocratis verissima sententia est, *lib.2. Aph.29.* promulgata: *In statu melius esse quietem habere.* Et hoc obseruandum esse ob duas causas prædixit vberrimus interpres, *in com.* Altera, quia tunc maximè fiunt coctiones, quare tunc est occupata natura, & sic non est impedienda, dissoluenda, aut venæ sectione, purgatione, aliisque auxiliis violentis distrahenda. Secunda, quia eo tempore facultas animalis est maximè defatigata: licèt enim per morbos facultates omnes fatiscant, aut dissoluantur, ob sui vehementiam, symptomata, inediam, & vacuantia auxilia: patitur tamen magis facultas animalis, & promptiùs resoluitur; spiritu enim animali, tanquã instrumento vtitur, qui cùm tenuissimus sit, facillimè exhalat, & resoluitur; & hæc facultas est, quæ purgationi maximè inseruit, quia hæc non solùm naturali facultate, sed animali completur, & omnes facultates ita inter se sunt connexæ, vt vna facta debiliori cæteræ flaccescant, ex Gal. *9. meth. cap.10.* Quæ sentẽtia potiùs de acutis, quàm chronicis morbis est intelligenda: in illis enim ampliùs spiritus dissipantur, atque debilitantur viscera, in quibus hæ facultates sedem habent; præsertim cùm acuti morbi à calidis, & tenuibus oriãtur humoribus, ex quibus elati vapores sursum, cerebrum, & neruosum genus conuellunt. Quare in statu morbi, in quo coctiones fiunt, *3. Cris.4.* præsidia magna celebranda nõ sunt.

Hanc rectam methodum æmulatus Auic. *4.1. cap.20.* sic inquit; *Phlebotomia quoque, & vacuatio ventris non est facienda in die, nec motu ægritudinis.* Licèt enim in die decretorio, nec fiat, nec exspectetur crisis; tamen à phlebotomia, & purgatione Medicus abstinere debet. Quamuis enim in ea crisis non fiat, apparet tamen mutatio aliqua, etsi occulta: quod experimento constat in cranij fracturis, & affectionibus aliis; quam sanè mutationem Medicus aduertere debet: argumento est, quòd in illis diebus multò grauiora symptomata ægrotantibus eueniunt, præsertim cùm oporteat prudentem Medicũ famæ suæ cõsulere, & apud vulgus compertum sit, has vacuationes in diebus decretoriis celebratas, noxias esse ob causas dictas. Ergo ab illis supersedendum

est, maximè si decretorius dies sit indicatus, vt prædixit Hip. *lib.* 4. *Aph.* 71. dicens: *Quibus septimo die fit crisis, iis nubecula rubra quarto die in vrina apparet*, & alia ex ratione.

Neque ab hac sententia recedas, si videas Hippoc. *in epidemicis libris passim, quarto, septimo, decimo quarto, & vigesimo die*, sanguinis missioné, & purgationé exercentem, & Gal. 4. *acut.* 76. qui non solùm quinta die, sed quarta pharmacum concedit; præsertim cùm 9. *meth. c.* 5. sanguinis missionem in omni tempore morbi exequendam esse imperet, quoniam non numero dierum, sed vni virium robori attendendum sit.

Si enim horum auctorum mens ponderetur, inuenies ipsos has vacuationes cogente necessitate celebrasse: quoniam in die decretorio, siue iudicatio fiat, siue non, ab omni vacuatione abstinendum est. Hoc modo intelligi potest senténtia Auic. 1. 4. *tract.* 2. *c.* 7. dicentis: *Et ne moueas in die paroxysmi, quantũ tibi possibile est.* Nec enim diuersa ratio assignanda est in pugna vniuersali, qualis accidit in die decretorio, ac in particulari, qualis euenit in die accessionis: quod monuit etiam 2. 4. *tract.* 2. *cap.* 9. §. *Et caue ne in die critico omnino moueas; quoniam vel iuuabit natura ad euacuationem, & ita superflua erit euacuatio, vel facies naturæ contrarietatem in parte*, id est, non vacuabit Medicus per partem conuenientem.

Deinde oportet, inquit Galen. 3. *cris.* 4. crisim in idem tempus incidere cum accessione, quod notauit Hip. 4. *Aph.* 36. cùm inquit: *Sudores febricitanti si inceperint, boni, tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & vndecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo*: talésque ferè dies sunt in quibus purgare non oportet, ne crisis impediatur, si per sudorem, vel sanguinis è naribus profluuium futura est; vel plusquàm deceat promoueatur, proritetúrque, & vires prosternantur, si per alui deiectionem fieri debeat, exemplo hominis per decliuem locum currentis, qui si ab alio impellatur, antequam, cursum peragat, in terram concidit, vel inuitus contra conuallem defertur.

Contemplari deinde continentes febres, & internas inflammationes est necesse, & summopere præcauere oportet, ne die in qua illæ iudicari debent, deiectoria medicamenta propinemus, sed in illa potiùs in qua iudicium futurum non est: solent enim medica remedia crises præuertere, & deteriores reddere, aut in longum tempus prorogare, quemadmodum bellè docuit Galenus, de codé argumento disceptans *lib.* 1. *de dieb. decret. cap.* 11. in hunc modum. *Appareat enim bonum euidenter in quarto die signum: nullius periculi circa ægrotum sit suspicio: fieri non potest, quominùs septimo die fiat iudicium, si nihil extrinsecùs peccatum fuerit. Committuntur autem quædã peccata ab ipso ægroto videlicet, quædam à Medicis his admirandis, putantibus, nisi quis introgressus ad ægrum, deinde succingens se, vel cataplasma imposuerit, vel perfuderit, vel adusserit, vel clysterem indiderit, vel venam inciderit, vel cucurbitulas adiunxerit, vel confricuerit, vel nutrierit, vel huiusmodi aliquid factitauerit, nihil ab ipso gestum esse artificio um: hi enim quoties ad ægrum accedunt, toties peccant. Non igitur iudicium in septimo die, ad quem paratum erat, fieri potest, tot interea cõmissis erroribus. Quandoquidem naturæ motus statutis periodis pro sui ratione cõtingit, interim tamẽ ab exterioribus peccatis circuitus seruare prohibetur.* Hæc Gal. ex cuius sermonis prælonga serie, sed diserta liquet apertè, quantum auxilia medica naturam rectè operantem interturbent, & futuras crises interpellent, eséque hanc præposteram auxiliorum administrationem, primariam causam, ob quam nostro seculo non ita frequenter crises contingant.

Ex iis patet errare plurimos, qui venam secant in die decretorio, vel iudiciali: vt enim fugiendum, ne eo die fiat vacuatio per artem, quo iudicium facit natura; ita securè & purgationé, & venæ sectionem fieri posse arbitrantur quacunque die, etiamsi de numero crisimarũ

A sit, modò iudicium non expectetur. Quorum votum à priscorum mente longè dissentit, nam præterquã quòd illi solùm cogente necessitate, & vrgente morbo, in die decretorio vel venam secare, vel expurgare ausi sunt, quo pacto 4. *acut.* in pleuritide, affectu sanè periculoso imperarunt: quam certam notitiam habebimus, quod natura vllam vacuationem promouebit, & maxima ex errore noxa immineat? Quare satius est in sequentem diem purgans medicamentum offerre, aut ante diem validi decretorij exhibere, quàm illo oblato maximo discrimini ægrum subiicere.

Quapropter, si non vrgeat necessitas, melius est in diebus qui fortiter de morbis decernũt, à medicamento abstinere: sunt autem hi, septimus, 11. 14. 17. & 20. Quo B pacto ne mireris Gal. qui quarto die pharmacum obtulit: nam hic dies inter eos qui frequenter iudicant, non recensetur: rarò enim accidit, vt quarto die crisis fiat, inquit Gal. 3. *cris. cap.* 4. adeò vt videatur bis tantùm Archigenes in toto tempore vitæ suæ id obseruasse.

Sed superest dissoluendum argumentum, quod in præclaris Auicennæ monumentis lectitamus; & est quomodo tantus auctor, 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. in die motus ægritudinis non esse vacuandum asserat, quia tunc est tempus quiescendi, & inquirendi somnum, si in decretorio, vbi adest crisis, (id est, vacuatio critica) non conuenit somnus? hic enim omnes vacuationes cohibet excepto sudore, quem magis prouocat, ex ipso Auic. 2. 1. *tract.* 2. *cap.* 13. Quare interdicendus somnus, cùm criticam vacuationem impediat.

C Nec effugiunt vim argumenti, Auicennæ interpretes, dum per quietem, corporis quietem intelligunt; per somnum verò, animæ quietem interpretantur, hoc est, vt procuretur animi affectuum tranquillitas, nam hi naturæ opera vehementer interturbare solent: quoniam Auicenna simpliciter somnum pronunciat. Dic ergo, crisim sæpè sumi pro vacuatione, aliquando pro vacuatione præcedente, interdum pro subita morbi solutione quæ sequitur, vt 1. *cris.* 1. latè probauit Galenus. Quare Auicenna intelligendus est de crisi, pro perturbatione antecedente vacuationem, quo tempore symptomata vehementissima apparent, ex Hip. 2. *Aph.* 13. & 30. quæ perturbatio & symptomata, cùm per validam pugnam naturæ aduersùs causam morbificam D concitentur, somnus tunc temporis maximè iuuat, quia roborat naturam, & vires reficit. Vel si explicueris Auicennam, de crisi in qua expectatur sudor, quem somnus prouocat, non errabis.

Verùm antequam hinc discedamus, proponemus vnum præceptum ad praxim maximè necessarium. Vtrùm, quando natura in die critico tentat efficere aliquam vacuationem, non tamen integrè, liceat tunc Medico aliquid efficere? Et videtur faciendum esse, quia cùm natura sit irritata, & posita in motu, & meatus sint aperti, consentaneum videtur rationi, eadem die naturæ motũ esse adiuuandũ, simile aliquid faciendo; sic enim expeditiùs, & faciliùs cõplebitur vacuatio.

Ex altera parte contrarium videtur peragendum, quia solet natura remissè & imperfectè incipere, & postea conatum assumit: quare si eo tempore Medicus E aliquid operetur, irritando, vel adiuuando, immodicè nocebit, nam naturam præcipitabit. Respondebis ita. Quando crisis fuit indicata, Medicus non debet in die critico, nec in eo qui ei proximus est, vacuare, sed solùm victus rationẽ instituere, ex Auic. 2. 4. *cap. cit.* quia motu contrario turbabit naturam. Si verò in die decretorio non exspectetur crisis, quia indicata non fuit, poterit Medicus magno auxilio vti.

Si verò natura incipit iudicationem, agit tamen ignauè, & imperfectè, ipsam irritare, & leui aliquo auxilio opem ferre opus est; vt si illa vacuationem per aluum, pigrè tamen molitur, eadem die vel glande, vel leni clystere, vel miti pharmaco expedit vti; Sic si

tentet

tentet per vomitum, benignum vomitorium est porrigendum: Sic si sanguinis fluxum per nares expellere satagat, & minuta vacuatio sit, licet nasum scalpere, vnguibus fricare, vel calamo scisso, & in stellæ effigiem parato naturam proritare, vt copiosus deinde excitetur sanguinis fluxus. In die verò qui decretoriũ sequitur, cum iam certi sumus de naturæ motu, magna auxilia adhibere oportet, vt actio à natura incepta in die decretorio compleri possit. Hoc modo intelligenda est sententia laudatissima. Auic. 2.4. *tract.* 2. *cap.* 64. cùm inquit: *Et quando abbreuiatur euacuatio, postquam inceperit, oportet vt adiuuetur.*

PRÆCEPTVM XLIII.

Medicus horam, in qua magna sunt administranda remedia, obseruet.

POstquam de die, in quo celebranda sunt auxilia magna, plura disseruimus, superest, vt de hora in qua & purgatio, & venæ sectio administrari debent, quæ sunt magna auxilia, 2. *Aph.* 29. & 2. *acut. com.* 10. disceptemus. Electa hora ad purgandum est matutina, in regionibus calidis, & æstatis tempore ante Solis exortum; in frigidis, & hyeme, post eius ortum, ex Auic. 4.1. *cap.* 5. vt aër ad leuem quandam caliditatem declinet. Nec obstat Auic. 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. qui frigidiorem horam diei eligit: nam per hanc temperatiorem intelligit. Quod si Auicennam intelligas, de febribus biliosis, in quibus aptior hora ad purgandum, frigidior existit, rectè dices, quæ ferè est matutina, quæ inter cæteras diei partes est temperata magis, & vires sunt post somnum valentes, depositisque excrementis promptiùs munia sua obeunt. At post cibum vis medicamenti exoluitur, cibus corrumpitur, & cùm medicamentum non possit ad intestina descendere, vomitu reiicitur, & purgatio redditur laboriosa.

Ob hanc causam ieiuno ventriculo medicamentum purgans sumendum est, ne immoderato esculentorum humore potúve perfusus, medicamenti præsertim debilis vim obtundat. Si verò sit aliquid quod impediat, aut ad purgandum summè impellat, tunc qualibet hora potest propinari pharmacũ, & debet. Si enim matutino tẽpore inuadat accessio, & nocturno remittatur, noctu medicamentum purgans est offerendum: ita 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 2. pleuriticos soluendos esse noctu imperauit Princeps, quoniam noctis frigiditas, diei ingentissimum calorem contemperat. Hoc modo Galenus *lib.* 14. *meth,* 8. in quodam cui lingua tumefacta erat, vt hominis ore contineri non posset, vespere pilulas exhibuit, quoniam morbus erat grauissimus, & suffocationis imminebat periculum. In hunc modum Trallianus, *lib.* 4. *cap.* 1. *tit. de sang. miss.* in angina suffocante, post basilicæ, & venarum sub lingua sectionem, eodem die purgationem ex scammonio paratam imperauit.

At si curatio methodico ordine est agenda, & medicamentũ ieiuno ventriculo est propinandum, cur contrariũ faciendũ docuit Auic. 4.1. *cap.* 1. §. *Qui calidæ sunt temperaturæ, ac raræ contexturæ, & imbecillis stomachi, medicinã sumere statuunt, iis ante eam melius erit leue aliquid bibere, veluti aquam hordei. vel succum mali punici, &c.* Dic, quòd etsi cibus ante purgans medicamentũ oblatus à coctione pharmaci naturam distrahat, tamen in picrocholis, biliosis naturis, & raris, quæ ob medicamenti acrimoniam, & confluxum humoris ad ventriculum, facillimè in syncopen, & cardialgiam labuntur, tutius est ante assumptum pharmacum, offerre alimentum, quod in parua quantitate multum non facessat negotium naturæ, facilè coquatur, & os ventriculi maximè sensile roboret ac firmet, vt ius gallinæ cum omphacio, aut ptisanam cum granatorum succo, aut hepar gallinæ cum succo limonis delibutum, vel vt ait Auicenna, *loc. cit. offerenda mica panis tosta, vino irrorata.*

Ad horam, in qua venæ sectio est celebranda, accedamus. Dirimit hoc dubium Auic. 4. 1. *cap.* 20. *prope finem* dum sic ait: *Scito præterea quod sanguinis missionis duplex est hora, electa, & necessaria: Electa, quæ fit in lumine diei, post digestionis complementum, & superfluitatum expulsionem. At hora necessaria, est hora qua fieri oportet, & quæ tardari non potest, & in qua res prohibitoria non attenditur;*

In lumine diei venæ sectio debet celebrari, quia ob solis accessum humores attenuati, & commoti promptiùs vena secta effluere solent; noctu autem ad interiores recurrunt corporis partes, & natura occupata & intenta ciborum coctioni, tum vitiosum sanguinem retinet, tum à coctione, facta phlebotomia, distrahitur.

Quare tunc debet celebrari, quando cõcoctio fuerit absoluta, ne incidamus in canonem Auic. 4.1. *cap.* 20. *A minutione præterea tibi cauere debes super cibi repletionem, ne humorem crudum ad venas trahas, loco illius quem euacuasti, &c.* Nam si ventriculo cibo repleto sanguinem emiseris, venæ inanitæ rapient ex ventriculo cibos, ex quibus obstructio & putredo oriuntur; quo pacto si necessaria est venæ sectio, differenda est quousque ventriculi coctio sit peracta, & cibi descendant ad intestina. Probat Auic. *eodem loco*, §. *Caue præterea tibi, ne satietatem nauseatiuam phlebotomes, &c.* Hoc modo Galenus 9. *meth.* 4. in iuuene febri continẽti laborante, per duos dies venæ sectionem distulit, ob eam quæ præcesserat concoctionis tarditatem. Ob hanc causam Auic. 1.4. *tract.* 2. *c.* 7. dicebat: *Et fac sequi phlebotomiam, solutionem ventris: & c.* 40. *eiusdem tract.* dicebat: *Et cùm phlebotomaueris, non indigebit clystere.* Quare si cibus est semicoctus in ventriculo, aut succi adsunt semicrudi, ante phlebotomiam, aluus clystere, aut glande est proritanda.

Verùm non approbabis rationem Auic. ob rationes multas, quoniam si repleto ventriculo venæ sanguinis missione inanitæ necessariò raperent, sequeretur famelicos necessariò succis crudis repleri. Patet: nam quando esuriunt, venæ sunt inanitæ; igitur ante coctionem cibos rapient ex ventriculo. Deinde sequeretur, conualescentes refici non posse, quia cùm ratione præcedentis morbi exhausti sint & exangues, & partes ac venæ maximè indigeant, cibos rapient ex ventriculo, antequàm coquantur; ex quibus non concoctis integrè, nec partes nutrientur, nec instaurabuntur vires: *non enim ex iis quæ comeduntur, & bibuntur fit nutritio, sed ex iis quæ probè in ventriculo concoquuntur,* auctore Galeno, *lib.* 11. *meth. cap.* 15. *ad fin.* Præterea Auic. 4.1. *cap.* 20. §. *subtilitatem verò sensus habentes, &c.* præcipit, habentes os ventriculi valde sensile, & languidum, non esse phlebotomandos, antequam cibo assumpto ventriculus roboretur. Ergo post ciborum præassumptionem venæ sectio reprobari non debet.

Porrò hæc Auicennæ dictionem minimè impugnãt: neque enim sequitur famelicos, & conualescentes non posse rectè nutriri, quia quando ex interuallis modicum cibũ assumunt, ventriculus in retinendo redditur auarus, ita vt non permittat cibos ante coctionem à partibus trahi; sed retinet quousque perfectè coquantur, præsertim si sint grati, deinde verò residuam partem, tanquã onerosam, partibus indigentibus concedit.

Auicenna verò *loc. cit.* non reprobat venæ sectionem post modicum cibum assumptum: si verò in magna quantitate concedatur, tunc ante coctionem à venis attrahitur. Neque solùm offerendus paucus cibus ante venæ sectionem, in ventriculo valde sensili, & languido, pro illius roboratione, & ne à bile ad ipsum fluente, vel in ipso existente lancinetur, sed etiam in iis quibus os ventris debile est, vt roboretur ampliùs, & tutiùs ad eam accedamus.

Licèt autem ventriculo repleto non sit secanda vena, non tamen propterea ipso famelico existente est celebranda, quia, vt inquit Hip. 2. *Aph.* 16. *vbi fames, laborandum non est*, in cuius *com.* sermonem communem ad sanos, & ægros proposuit Galenus: *Sicut enim satis non est præcipienda vehemens aliqua motio simul cum inedia; ita nec ægris remedium aliquod magnum, quod vires debilitet.* Propterea 5. *meth.* 13. splendidæ cuidam mulieri, sputo sanguinis laboranti, sanguinem mittere recusauit, quia propter catarrhum triduanam inediam passa erat. Ob hanc causam Medici illi, qui cum Galeno nobilem Romanam extenuatissimam curabant. 6. *epid. sect.* 4. *com.* 29. sanguinis missionem tantopere reformidabant, non solùm propter extenuationem, sed ob inappetentiam, quæ inediæ causa esse solet. Ergo neque valde famelicis, neque supra modum repletis secanda est vena: in illis enim eam si exerceas, vires citra morbi leuamen deiicies, quo pacto ante eam cibū boni succi, & facilis coctionis offerre est opus; in valdè repletis recitata incommoda subsequuntur.

Si verò hoc in praxi est exercendum, cur contrarium obseruasse Hippocratem legimus, *lib.* 4. *acut.* 75. dum sic ait: *Clysterem postea exhibebis, &c.* Quo loco priùs in pleuritide, *in text. antecedenti* 74. secat venam, quàm clysterem indat? Dic, quia si morbus præbet inducias, priùs clyster præcedere debet; si verò periculosus est morbus, sanguinis missio ante phlebotomiam commodior est; nam si aliter feceris, dolor partis inflammatæ augebitur, febris caliditas increscet, & ad aliquam partem principem decumbent ij, qui per corpus vagantur humores. Hæc solutio tradita est priùs ab Hip. 4, *acut.* 21. vbi pleuritidis curationem proponens, (in libris enim acutorum, vt Gal. ait, sub exemplo pleuritidis cætera comprehendit, 3. *acut.* 42. & 61.) priùs venam secat, deinde admonet clysterem, quia pleuritis morbus est sæuus, & lethalis, sic enim ait: *nam venæ sectio in his præferenda venit, deinde clysmis est opus, si vehemens & magnus fuerit morbus, &c.* Ex quibus colliges, quando enema debeat præcedere phlebotomiam, & quæ sit venæ sectionis, aut purgationis hora necessaria, aut electa.

PRÆCEPTVM XLIV.

Medicus à validis medicamentis purgantibus abstineat.

Hippocratem, & Galenum, primos, eósque scientissimos nostræ artis conditores Medici accusare non cessant, quòd in curandis, vel etiam acutis morbis, effrænibus & violentis medicamentis expurgantibus fuerint vsi, quæ quàm noxia sint, calida, inflammantia, & naturam à coctione perturbent, allatis illorum testimoniis confirmauimus, *lib.* 1. *Hist. Princip. Medicor. hist.* 63. *q.* 31. & Gal. probat. 3. *simpl*, 24. & 4. *acut.* 7. & 2. *acut.* 11. & 1. *Aph.* 24. & *alibi passim.* Sed hi, hos tantos auctores citra rationem condemnant, ignorantes quàm diuino illi prædíti fuerint ingenio, cuius ope & auxilio, in his propinandis, solertissimo Marte, perspicacissima mente vigilantissima cura occasionem obseruabant, motus naturæ attendebant, hominū temperaméta scrutabantur, & cœli soliq; varietates rimabantur ad vnguem: quo pacto nunquam, aut raro in propinādis catharticis deerrasse, nullus ibit inficias, qui eorum monumenta pensitauerit ad vnguem.

Licèt autem illis comperta medicamenta fuerint clementia; tamen ad illorum regiones non in tanta copia ab Indiis afferebantur, vt Auicennæ, Serapionis, Mesuæ, & cæterorum Arabum, & nostro sæculo nunc copiosè conuehuntur: quo pacto cùm summo emerentur pretio, iis non ita frequenter vtebantur, & hoc modo illis eorum vires non satis erant compertæ.

A Quapropter cùm nostra clementia ab illis non essent ita præcognita, fortioribus vtebantur, vel etiam in morbis calidissimis, sed ea administrabant cum cautela summa. *Prima.* In remissione febris, seu declinante morbo illa offerebant. Extat oraculum Hip. *lib. de med. purgant. num.* 4. sub his verbis: *Quicunque à febribus fortibus corripiuntur, iis medicamenta purgatoria dare non oportet, donec remiserit febris, sin minus, saltem intra quatuordecim dies id non facito, &c.* Galenus *lib. quos quib. & quando, ad fin.* Hip. mentem sic confirmat. *Cùm ergo febris vehemens non sit, ægrique naturam noueris, medicamentum dabis, elleborum nigrum, aut aliud quid simile, quorum est Diacolocynthidos appellata confectio, quam nūc vsitato nomine hieram, hoc est, sacram appellant, &c.*

B *Secunda cautela.* Offerebant expurgantia vehementia in parua quantitate, licèt enim *nihil artem nostram magis coniecturalem faciat, quàm cuiusque remedij quantitas*, vt aduertit Galenus, *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap.* 12. tamen semper in minori copia pharmaca propinabant, quàm plenitudo expostularet, quoniam *melius est infra subsistere, quàm exquisitissimè vacuare*, vt docet Auic. 4. 1. *cap.* 3. In hunc sensum intelligendus est Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. dum per medicamentum forte debile instituendam esse curationem affirmat: forte, ex natura sua, præsertim cum humor crassus non cedat medicamento clementi; debile, quia, in parua quantitate offertur.

C *Tertia cautela.* Galenus rectè intellexit medicamenta, quibus ipse vtebatur, esse calida, venenata, inflammantia. Nam hoc vt verū supposuit in locis multis; sic enim habet *lib.* 2. *acut.* 12. *Nempe purgantium omnium medicamentorum natura, corporum quæ purgantur, naturis contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis, & deleteria.* Ob hanc causam in febribus vehementibus, & in partium internarum inflammationibus ad venæsectionem frequentiùs accedit: Sic enim habet 2. *acut.* 11. *Vbi igitur non solùm acutus morbus fuerit, cuiusmodi est pleuritis, verùm & cum febre vehementissima, multò magis vitanda est purgantis medicamenti administratio; atque per sectionem venæ vacuandum magis, etiamsi ad hypochondriū dolor finiatur.* Et infrà sic inquit: *Cùm igitur febris vehemens non fuerit, naturámque laborantis fueris expertus, ad medicamenti purgantis potum te conferes, &c.*

D Quapropter præsente magna febre, à medicamentis fortibus abstinebāt. Et si fortè in valido febris feruore ea offerebant, vel cum eis odorata miscebant, ne ventriculi os, cùm sit suaptè natura maximè sensile, ab acrimonia medicamenti læderetur, & vt robustior factus ventriculus ipsum ad actum deducere posset: quomodo 2. *acut.* 11. veratrum propinat cum rebus odoratis permixtum: *Cùm enim purgantia omnia medicamenta, ventrem, præsertimque os ipsius, quod maximè tum neruosum, tum sensibile existit, affligant lædántque, ob id eorum quæ boni sunt odoris, mixtio excogitata est, ne sola sincerāque purgantium medicamentorum virtus os ventris tangat: nam odora stomachum roborant, sicut fœtida subuertunt*, 8. *sect. loc. cap.* 3. Deinde veteres cùm caliditatem horum

E medicamentorum perspicerent, ea permixta cum ptisana exhibebant. Hac ratione Trallianus *lib.* 4. 1. ægro suffocante angina correpto, scammonium obtulit cum ptisana permixtum.

Quarta cautela. Scientissimi prisci, non solùm hæc effrænia medicamenta correcta priùs propinabant; sed postquàm ea erant deuorata, aliquid superbibendum porrigebāt, quod illorū acrimoniam retunderet, & refrænaret. Sic habet Hip. *Vbi autem quis medicamentum ebibit, ptisanam protinus sorbendā dato*: quæ (vt ait Gal. *in com.*) *& detergere, & deorsum trahere quod viæ adhæret, & qualitatem medicamenti, quod his adhæret partibus, tum contemperare, tum permutare potest.* Et hoc modo Auic. 4. 1. *cap.* 5. aqua calida superbibita pharmaci acrimoniā, & malignitatem corrigit. Nostri horum exemplo

edocti, ius pulli, aut gallinæ cum saccharo, aut melle, aut aquam hordei cum saccharo, aut serum lactis propinant.

Vltima. Antiqui generosa hæc, & fortia medicamenta administrabant, quoniam tempore Hipp. homines erant magis valentes, ob multas causas, quas recenset Gal. *lib.* 2. *de fract. com.* 27. sub his verbis: *Fallacissimum est veratrum dare, antequam corpus victu præparetur, cùm sæpius non facile sit, vt quales corpori supersint succi, dignoscantur. Hippocratis seculo veratrum album fortasse tutò sumebatur, ob rationem victus eorum hominum, qui curabantur: qui vitæ genus non otiosum sequebantur, aut intemperans, sed laboriosum, paucisque alimentis erant contenti, sic vt crassos succos nulla ratione contraherent. Neque enim nos latet fieri hos, cùm otio, tum abundantia. Quòd si vim æstimaueris corporum eius seculi, quam ex eiusmodi victu comparabant, magis adhuc dari veratrum permiseris, cùm quæ vomitus affert incommoda, ferre homines illi facilè potuerint.* Accedit quòd nostro æuo omnes ferè, sint gulæ & ingluuiei dediti, & Veneri, cuius vsu magnopere vires eneruantur, & flaccescunt.

Porrò etsi tanta prouidentia veteres in propinandis pharmacis fuerint vsi, tamen ab illis validis abstinere satius est: *Turpis enim calamitas est medicamento dato hominem mori*, vt rectè prædixit Hip. *lib. de med. purgantib. num.* 3. Ob hanc causam ea porrigere, maximè in dissuetis, est inutile, vt 4. 1. *cap.* 5. dicebat Auic. quoniam sæpè reperitur inimicitia inter corporis naturam, & medicamentum purgans, ita vt sit illi venenum. Quare 1. 3. *tract.* 1. *cap.* 29. *in princip.* monebat, non esse exhibendam medicinam solutiuam, nisi priùs Medicus de consuetudine ægroti fiduciam habeat; quia medicina quæ soluit, interdum est via ad perniciem, & corruptionem. Hoc modo Gal. 2. *acut.* 11. medicamenti purgantis administrationem inutilem in morbis acutis asserebat, præsertim si non agnoscitur ægrotantis natura, quia metus est ne plus iusto euacuet; aut quòd non euacuet, sed tantùm moueat; aut quòd difficulter euacuet; aut cum grauissimis symptomatibus, quæ omnia graues in morbis acutis pariunt offensas.

Cautè ergò se gerat prudens Medicus in offerendis pharmacsi: *Quod enim semel deuoratum est medicamentũ, quominus omne deuoratum sit, fieri non potest: nec possibile est vbi plus quàm conueniat iam purgetur homo, partem oblati auferre*, vt *lib. de sang. miss. cap.* 12. notat Galenus: & *lib. de ven. sect. aduersus Erasistrat. cap.* 7. confirmat dicens: *Medicus huius solius euacuationis liberam habet potestatem sistendi quandocunque illi placuerit, aliorum autem nullius. Nam vbi dandum sit aliquod medicamentum, siue deiectorium, siue vomitorium, siue vrinarum vacuatorium, aut thoracis, vel capitis purgatiuum, horum scilicet omnium prima exhibitio in tua potestate sita est, cætera autem fortuna administratrice obtingunt. Ingens præterea in propinationibus pharmacorum purgantium periculum est, vel cùm dolore, morsibus, torminibus, refrigeratione, pulsuum euanescentia, ac animi defectu exprimitur, id quod in aluum attractum est, vel cùm corpus vehementer perturbatur, intererimque paulùlum admodum vacuatur, aut euacuatio modum excedit: hoc enim ipsum tanquam omnium malorum extremum, in hac parte frequenter contingere solet: neque enim vt venæ incisæ fluxum, superimposito digito mox sistes, sic profluuiũ alui tibi sistere licebit*, &c. Cautus ergò Medicus superuenientum symptomatum metu perculsus, à propinandis validis pharmacis abstineat.

PRÆCEPTVM XLV.

Medicus, ante purgantis medicamenti administrationem, corpus pluribus modis præparet.

Rectè quidem Breuiloquus auctor *lib.* 2. *Aph.* 9. instruit Medicum curaturum, vt si corpora purgare

A voluerit, ea priùs fluida faciat, hoc est, vt ante purgationem præcedat coctio humoris, & illius præparatio, quæ in humorum incisione, extenuatione, & viarum apertione consistit: Nam præter coctionem, quam maturationem vocat Auic. 1.: *doct.* 6. *cap.* 3. & 1. 4. *tract.* 2. *c.* 7. §. *digestio quidem, &c.* & quam expostulant prisci ad purgationem, cùm Hip. 1. *Aph.* 24. concocta medicari iubeat: item Gal. *in com.* & 1. *ad Glauc.* 21. Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 23. Oribas. 7. *collect.* 23. medicamenta attenuantia sunt offerenda, vt rectè Galenus monuit *lib. quos, quibus, & quando.*

Quare priusquàm offeratur medicamentum, crassos humores incidere, & tenaces secare oportet: quod præceptum ipse obseruauit 8. *meth. cap.* 4. agens de B curatione obstructionis, §. *vbi verò modicè euacuaueris, &c.* & sic 1. *Aph.* 24. vtitur decocto pulegij, thymi, & origani, vt coquantur succi qui crudi sunt, in quorum præsentia purgatio est inutilis, ex Hip. & Gal. 4. *acut.* 43. Cocto autem humore naturam habemus adminiculantem, 1. *Aph.* 20. quæ non potest expellere citra coctionem, 4. *Aph.* 22. nam cruda affectio non cedit, 4. *acut.* 22. & si tenentes purgationem, noxæ sequuntur quas refert Galenus, 2. *Aph.* 36. & 37. & 2. *de cris.* 9. de quo argumento plura diximus, *lib.* 4. *hist. Princ. Medic. in com. hist.* 15. *quæst.* 21.

Rursus plurima sunt ante purgationem à Medico consideranda, quæ recitat eleganter Auicenna 4. 1. *cap.* 5. & exhibendum pharmacum impediunt, nisi C priùs corrigantur. Primum est fastidium: secundum est viscosorum humorum copia tertium, tensio in hypochondriis: quartum, inflammatio interna: quintum, obstructiones. De fastidio loquamur primò.

Hoc prohibet purgationem. Nam fastidio captus statim euomit pharmacum sumptum, quare euacuatio, (cùm non possit operari reiectum præproperè) impeditur. Neque obiicias Hip. 4. *Aph.* 17. medicamentum purgans consulentè in cibi fastidio: Quia ibi loquitur de vacuatione per vomitum; nos verò cum Auicenna, de medicamento per aluum soluente verba facimus.

Copia viscosorum humorum purgationem impedit. Qui enim tenaces & crassos cibos assumpserunt, viscosiq; humoribus abundant, illis humores tenaces vasorum parietibus ita tenaciter adhærent, vt pharmaco at- D trahenti non obediant, cum stabiles sint ac fixi.

Tensio in hypochondriis medicamentum purgans etiam interdicit. Nam hæc ex flatu crasso, & nebuloso originem ducit, cum humoribus crassis permixto, vt Galenus est auctor 4. *Aph.* 73. *Etenim accidit tali murmure descendente ad lumborũ loca, vnà cum ipso hypochondriorum tumorem deportari, vnde partibus, quæ hìc sunt, ex ipso distentis prouenit dolor: deinde ita nonnunquam humore ad distributionem concitato, solus spiritus flatuosus emittitur, nonnunquam verò vnà cum humore, &c.* Ratio est, quoniam flatuum copia tum eleuat pharmacum sursum, nec permittit illud inferiùs labi ad intestina; tum contorquet vias, siue meatus hypochondriorum, ob quam causam, nec virtus pharmaci, nec humores attrahendi E liberè possunt transire.

Inflammatio interna etiam impedit medicamentum purgans, provt docuit Auic. 4. 1. *c.* 4. dicens: *Habentibus quoque in interioribus apostema, purgatio noxia est.* Præsertim si inflammatio in ventre, aut thorace excitetur: cùm enim humores non possunt per aluum educi, quin musculi thoracis, & abdominis comprimantur, necessariò pars inflammata acriùs dolet, augetur fluxio, & inflammatio increscit, ideò Galenus 1. *de diff. respirat. cap.* 9. affirmat, *partes inflammatas integra quiete indigere*; & 13. *Meth. cap.* 6. consulit, ne crura inflammata moueantur.

Deinde inflammatis interioribus particulis humores sunt commoti & concitati, qui si de nouo à medicamentis expurgantibus agitentur, promptiùs ad inflam-

matam partem attrahuntur, quæ ratione doloris, & caloris, commotis humores promptissimè susceptat, 13. *meth.* 3. & alibi. Hoc modo in inflammatione ventriculi, & iecoris, medicamenta expurgantia reprobat, quoniam fluxionem conuocant ad partem affectam.

Insuper pertimescit Galenus medicamenta purgantia in viscerum inflammationibus, quia semper adest febris intensa, quæ ab acutis morbis est inseparabilis, 5. *Aph.* 30. & 1. *acut.* 8. Ob hanc causam in pleuritide magis commendat venæ sectionem, quàm purgationem; nam illa licèt sit minus auxilium, tutius tamen remedium est. Et sicut in inflammationibus thoracis vtimur linctibus, ad expurgandum per sputum id quod resudat ex inflammata parte; sic in ventris inflammationibus, clysteribus, & clementibus medicamentis vtendum est. Quando verò iam sedata est fluxio, & & humor in inflammata parte concoqui cœpit, tutior iam est medicamentorum vsus, vt præcipit obseruandum Galenus 13. *method. cap.* 15. de inflammatione iecoris.

Obstructiones etiam purgationem impediunt. Id quod, vt & allata documenta, clarè proposuit Galenus *lib.* 1. *Aph.* 24. dum sic ait: *Nam quicunque multa cruditate laborant, vel qui tenaces, ac crassos cibos assumpserunt: sicuti etiam quibus hypochondria distenta atque inflata sunt, atque supra modum calidæ atque igneæ vrinæ existunt, & hoc ipso in loco aliqua est viscerum inflammatio, omnes hi haudquaquam sunt apti ad purgationes. Hæc itaque abesse oportet, & humores, quàm maximè fieri potest, esse fluxui paratos, hoc est tenues, & nullum lentorem participantes, & aperta esse foramina, per quæ debet purgatio fieri, & nullam habere obstructionem. Nam & nos ista antea paramus, cum quempiam sumus purgaturi, & hoc est quod ab ipso Hippocrate dicitur in illo Aphorismo: Corpora vbi quis purgare velit, oportet fluida facere.*

Auicenna inter omnes 4. 1. *cap.* 5. proponens præcepta quæ Medicus obseruare debet, antequàm medicamentum propinet, & quibus modis ante purgationem regendus sit æger, sic ait: *Iam in præcedente sermone ostendimus, quando sit corpus præparandum ad recipiendum quod ventrem soluit, antequam purgetur, cum amplificatione pororum, & lenificatione naturæ, & propriè in ægritudinibus frigidis: & ad summum, naturam mollificare antequam venter soluatur, est competens regula, in qua existit securitas, &c.* Qua sententia tradit ante purgationē præire debere mollificantia ventris, & humectantia, vt 4. *Aph.* 13. docuit Hip. dum sic ait: *Qui non facilè per superiora purgantur, ad veratrum admittendi sunt, pleniore cibo, & quiete corporibus ante potionem humectatis.* Quapropter plurimo cibo, quiete corpora ante purgationem præparare conatur Galenus *in com. Prahumectantur autem plurimo alimento, atque quiete. Et de quiete quidem clarum est: sicuti enim exercitia sunt apta naturæ exsiccare, sic & quies humectare.*

Auicenna excepit ab hoc numero, eos qui facili negotio in fluxum incidunt. Metus enim est ne nimis copiosè & cum periculo purgetur æger, & superpurgatio accidat. Sic enim ait *loc. cit. Mollificatio ante purgationem præcedet, nisi in eo qui diarrhœæ valde est aptus, ex hoc namque nihil est faciendum, quoniam esset causa superfluitatis quæ ei accidet, &c.* Quare monet vt pharmacis soluentibus ventrem, vomitoria medicamenta misceantur, vt horum ope purgantia per aluum retineantur, & hoc modo operationem efficiant commodiorem.

Attamen pro horum maiori explicatione, dubitabis primò: Vtrùm humorum concoctio, & canaliū apertio, sint præmittenda in corporibus obnoxiis diarrhœæ? Et pro parte negatiua hoc modo insurges: in his euitanda esse præparantia, quia humorē concitatiore motu faciunt decurrere ad aluū. Sed opposita pars est amplectenda: quoniam videtur etiam in his obseruandum illud axioma Hip. quo concocta, medicanda esse pronuntiat. Quoniam si humores crudi non coquuntur, naturam non habemus adminiculantem, & vtile cum inutili excernitur. Quare vacuatio hæc circa humoris, & viarum præparationem celebrata, deiicit vires citra morbi leuamen. Contrà verò accidit, cùm humores crudi priùs præparati fuerint: Et hac de causa Auic. *loc. cit.* ante purgationem eorum qui valde diarrhœæ sunt obnoxij, non prohibet humoris concoctionem, sed solùm ventris mollificationem, siue lubricitatem, vt ipsius verbis vtar. Ad aduersam autem rationem dic: Per coctionem augeri quidem fluxum noxij humoris, non autem vtilis, quinimò huius fluxus minuitur, quoniam coctionis beneficio natura humores vtiles ab inutilibus separat; & hos expellit, illos retinet, vt 1. *Aph. cit.* notauit Galenus.

Secundò maximam suggerit difficultatem huius sententia *loc. cit.* dū in subiectis diarrhœæ, permiscenda esse docet medicamenta vomitoria cum ventris solutiuis, quoniam hæc permixtio purgationem laboriosam reddit, & operationem interturbat. Hac de causa Hip. 4. *Aph.* 5. æstate difficiles purgationes esse docuit, cùm vt ait Gal. *in com.* duo motus contrarij concurrant, alter extrorsum factus à calore ambientis, alter introrsum à pharmaco concitatus. Ob parem rationem vomitiuum medicamentum cum ventris solutiuo permiscendum non est; illud enim attrahit sursum, hoc deorsum, & sic laboriosa, & cum vehementibus symptomatibus purgatio concitatur: maximè quia *cap.* 4. Auic. summè reprobat vsum pharmaci purgantis ex diuersis medicamentis compositi, vel diuersis temporibus oblati. Quare Galen. *lib. quos, quib. in fin. cap.* iubet vt medicamenta quæ permiscentur, sibi inuicem consentiant. Hoc modo in optima praxi, reprobandus est vsus medicamentorum clementium, cum iis quæ scammonium recipiunt: nam hæc priùs complent operationem suam, tardiùs verò benedicta. Neque obiicias, quòd hæc commixtio in pilulis approbatur, in quarum compositione clementia cum fortibus sunt permixta: nam in his ob fermentationem vtraque ad vnam contemperantiam sunt redacta, & idcircò vniformiter, & eodem tempore operationem suam perficiunt.

Difficile quæsitū, cuius explicatio veteres Auicennæ malè torsit interpretes. Nam si huius auctoris mens, vt ex contextu patet, explicetur, suspecta est mixtio medicamenti vomitorij cum solutiuo ventris, ob rationes dictas; nam periculum imminet, ne distrahatur natura, agitetur diuersimodè humor, & sæua symptomata superueniant, quæ difficilem deinde habeant correctionem. Dic ergò, per vomitoria, vel intelligenda esse potiùs adstringentia, & cohibentia fluxum, & roborantia ventriculum, (quod frequenter cum vtilitate experimur,) & hæc eundem vsum præstare ac vtilitatem, quàm permixtio vomitorij: vel dic, vomitoria esse permiscenda cum purgantibus per aluum, sed leuia, quæ naturam, & humores ad superiores partes aliquantulum disturbant: vt succus raphani, decoctum ipsius, aut semen ipsius in pharmaco comminutum.

Si autem quæras: Vtrùm quemadmodum in paratis ad fluxum natura iubet permiscere vomitiua cum soluentibus ventrem; ita oporteat in præparatis ad vomitum permisceri solutiua ventris cum vomitoriis? Dic, hanc permixtionem necessariam non esse, maximè quia Auic. *cit. loc. cap. de vomitu*, non fecit huius permixtionis mentionem. Quare vtilius est, cum medicamento vomitum faciente permiscere, quæ vomitum cohibeant, qualia sunt adstringentia, grata ventriculo, & quæ iucundo suo sapore illum recreent.

Vltimò explicare oportet, qui sint diarrhœæ obnoxij; vt intelligamus illis validas vacuationes non esse celebrandas. Trauli igitur, vt inquit & docet Hip. 6. *Aph.* 32. sunt ex iis, quæ facilè in fluxum ventris incidere

dere solent. Sic enim habet: *Balbi ab alui profluuio maximè capiuntur.* Et hanc sententiam traducens Auic. 4.1.cap.5. sic inquit: *Trauli quoque sunt ex iis qui diarrhoæ sunt apparati: fortem igitur non tolerant medicinam; ipsorum tamẽ plurimi in diarrhœam incurrunt ex rheumatismis suorum capitum,* &c. quod priùs dictauit Galenus *in com. cit. Aph. Contingit igitur iis qui sunt balbi natura, alterum horum, aut crebrum habere humidum, vel linguam, vel vtrumque: & cerebro quidem talem sortito temperaturam, defluere ab eo par est humidas superfluitates, atque inde fluentes in ventrem suscipi, vnde & longis profluuiis homo capitur. Lingua verò admodum humida natura existente, & ventriculum talem esse par est, vt qui alteram tunicam communem habeat cum lingua, imbecillémque ex humiditate. Ventriculi autem propria passio est diuturnum profluuium.* Trauli autem à Græcis, qui vocantur voces incipientes per T. & R. non possunt rectè pronunciare, sed loco R. pronunciant L. Possunt etiam vocari Trauli, qui alias literas non rectè proferunt, sed eas in alias commutant.

Ante purgationem præparat Auicenna corpus balneo: sic enim habet *loc. cit. in princip. Balneum quoque ingredi, antequam ventris solutio fiat aliquantis diebus, est ex illis quæ subtiliant, ac benè præparant, nisi aliquid prohibuerit: & oportet quidem vt inter balneum, & haustum medicinæ paruum interueniat tempus.* Nam balneum aquæ dulcis moderatè calidæ, attenuat, liquefacit, fluidos reddit humores, aperit vias, lenit ventriculum, intestina, & vniuersum corpus humectat. Ita dixit Galenus *6. epid. sect. 5. com. 29.* aquæ dulcis balneum humores fundit, & si qua in parte contentum durúmque corpus fuerit, relaxat, atque emollit.

Neque te dimoueat *loc. cit. epid.* ab hac methodo, si videas Hippocratem hoc modo pronunciantẽ: *Veratrũ epotum, si celerius purgare velis, lauare, aut cibum sumere oportet.* Nam his verbis non vult, ab assumpto pharmaco ægrum in balneum esse mittendum; id enim alienum à ratione esset, & Galeno, ac Auicennæ aduersum. Ille enim 3. *acut.* 59. & 4. *Aph.* 4. affirmat, ea quæ per ventrem subducuntur, balneum sistere, vtpote ad corpus vniuersum reuellens. Hic verò 4.1. *cap.* 5. sic ait: *Medicamento epoto nemo balneum ingrediatur*, cum materiam ad exteriora euocet, ac potiùs aluum sistat. Mens ergo Hip. est, cum qui elleborum bibit, si velis vt celeriùs purgetur, antequam id bibat, comedere, aut balneo vti præcipe. Ita vt hoc vti oporteat per aliquot dies ante pharmacum: cùm autem dierum numerus certus non sit, sed ex Medici arbitrio præscribi debeat, suffecerint dies tres, aut quatuor. Nam impediunt vsum balnei in purgandis multa: catarrhus, aptitudo ad inflammationes internas, & sanguinis profluuia, neruorum resolutio, & alia quæ ex balneo exasperantur valdè. Quare inter balneum, & medicamentum paruum temporis spatium intercedere debet. Nam per balneum corpus debilitatur, & humores ad exteriora mouentur. Breue verò debet esse tempus inter balneum, & pharmacum: nam si longum sit, metus est ne interim humores magis crassescant; & viæ obstruantur. Quantum autem debeat intercedere tempus inter balneum, & pharmacum, explicat Rhasis *6. continent. cap. 2.* quòd debeat esse media hora. Sed congruentius est, vt ad minimum sit spatium vnius diei, in quo reparentur spiritus ex balneo resoluti, & humorum motus ad partes exteriores conquiescant.

Sed multo negotio opus erit, vt Auicennã à calumnia tueamur, in balneo administrando ante purgationem: nam hoc, impurum corpus in plurima damna præcipitat, & humores intempestiuè exagitat, & in præsentia succorum crudorum est noxium, *6. Aph. 31. & 4. de sanit. 5.* & sic vt est apud Galenum *3. acut. 59.* nõnisi euacuatis corporibus vtile est. Insuper in corporis superficiem attrahit humores, qui in aluum erant expurgandi, ex Gal. *3. acut. 62.* Quare *7. sec. loc. cap. 1.* Illud alui profluuium sistere adnotauit; & ob hãc causam Auic. 4.1.c.7. in eo in quo superfluit ventris purgatio, balneũ laudat, sic enim ait: *& si poteris, fac eum sudare in balneo, aut vapore aquæ calidæ, &c.* Quare si per balneum, non intelligas balneum particulare, & ipsum de deobstruente fotu, aut irrigatione hypochondriorum, interpreteris, cuius ope crassi humores ante purgationem redduntur aptiores ad expurgationem, quomodo Auicennæ sententia possit admitti, haudquaquam video.

Conueniens victus ratio etiam ad felicem purgationem est necessaria, vt probat Gal. *2. Aph. 9.* qui sibi difficiles purgationes non obtigisse affirmat, ob id quòd antequam deiectorium pharmacum propinaret, tenui victu fuisset vsus. Et *lib. de attenuante vict. rat. cap. 4.* plurimos contumaces, sanatúque difficiles morbos recenset, quos solo victu attenuante sanauerat. Quocirca præcipuum ad facilem purgationem comparandam, humorésque ad eam disponendos instrumentum, tenuis victus ratio existit, quæ corpus peruium, paténsque reddit, obstructiones expedit, flatus discutit, excrementa mouet, crudos humores concoquit. Contrà victu crassiore natura à morbi coctione auertitur, febris augetur, crudorum succorum copia vbertim increscit, obstructiones augentur, & morbi causa fit maior. In hunc sensum intelligendus est Hip. *6. epid. sect. 4. text. 10.* dum consulit: *non saturari cibis, & impigrum esse ad labores.* Ex quo transtulit Arist. *1. probl. 47.* summa cum ratione inculcans, optimum esse cibum minuere, & augere laborem, quia non paruam ægrotandi ansam excrementorum copia præstat, quæ tunc certè exultat, cum aut cibus superest, aut labor deest.

PRÆCEPTVM XLVI.

Medicus in omnibus à mediocritate non recedat.

Medico in omnibus præsidiis administrandis, & præsertim in euacuantibus remediis, à mediocritate recedere non est decorum: id enim oraculo veluti Delphico confirmat Diuinus Hippoc. *lib. 2. Aph. 52. Plurimùm, inquit, atque repentè euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, siue quouis alio modo corpus mouere, periculosum: omne enim nimium naturæ inimicum; sed quod paulatim fit, tutum est, tum alias, tum cùm ab altero ad alterum fit transitus*, Et Galenus *in com.* causam reddit, quia nimium omne cùm destruat commoderationem, vnà substantiam animalis dissoluit.

Ergò oportet Medicum peritum esse parcum, & moderatum in vacuationibus. Nam nostra natura in mediocritate consistit, sanitásque ea maximè gaudet; & cùm corpus ab ea recedit, ægrotat. Eam auream vocat Horat. *lib. 2. od. 10.*

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus: caret obsoleti
Sordibus tecti, caret inuidenda
Sobrius aula.

Et meritò: cùm vbique maximè commendabilis sit. Nam & iustitia non in lucris modò faciendis; sed multò magis in appetitionibus moderandis, si modum seruet, præstantior est. Ita Plato *lib. de Rep. 5. Fundamentum (ait) bene institutæ Reipublicæ in mediocritate consistit.* Hæc enim illa est, quæ vtilitates affert maximas Rebuspublicis, cum perniciosissima sit immoderatio. Aristoteles verò Præceptoris insistens vestigiis, *lib. 4. politicor. 10.* tranquilliorem esse, & optabiliorem vitam ait, ciuium mediocrium quàm potentum, ac principum; *quoniam in confesso est*, inquit, *mediocritatẽ, ac medium esse optimum.* Sic constat bonorum fortunæ mediocrem possessionem, omnium esse optimam. Quocirca rectè Phocylides optauit mediocria, vt multis meliora:

meliora. & Plutarchus *in præceptis suis politicis*, exemplis & rationibus confirmat, dicens: ab opulentioribus & potentioribus Argiuorum, & Messeniorum, res Græcorum subuersas, quòd nesciuissent quantùm moderatum immoderato sit melius.

Plato *in sermone, qui Gorgias inscribitur*, hac gnome præstantiam celebrari demonstrat mediocritatis, qui in *Theæt.* Protagoram laudat, mirè in omnibus mediocritatis bonum efferentem. Cleobuli est apophthegma Laërtio *lib.* 1. auctore: *Mediocritas optima.* Et in aureo carmine Pythagor. *Omnium mensura, siue modus optimus; excessus autem vitãdi, ceu miseri.* Et Pindarus *Od. Olymp.* 13. *Consentaneus est in quacunque re modus, quem scire opportunitas est maxima.* Vnde abiit in prouerbium: *Ne quid nimis.* Quod Pythagoræ adscribit Laërtius, & Soloni alij, Bianti Arist. Et illud est quod Horatius docuit *in epist. ad Pisones.*

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra, citráque, nequit consistere rectum.

Ita Plautus *Pœnulo, act.* 1. *scen.* 2. *Modus optimus in rebus omnibus est habitus, nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus.* Ita in *Anthol. Græca, lib.* 1. *tit.* 48. incertus poëta Scripsit:

Immodicum ingratum est: & si prouerbia tangunt,
Non est mel, sed fel, mel quoque, si nimium est.

Cõsentaneum huic illud Sapientis dictum, *Prouerb.* 28. *Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi.* Et sapienter apud Stobæum scripsit Euripides, *ser.* 22. *Mortalibus, maiora mediis pariunt morbos.* Et Cicero *de clar. Orat.* omnem virtutem esse mediocritatem decernit. Quam posteà sententiam amplexi sunt Peripatetici: & summus eorum Princeps Arist. omnium optimè *libris Ethicis* demonstrauit, medium virtutis versari inter excessum & defectum, siue affectionum, siue actionum.

Plinius *lib.* 11. *cap. vlt. Perniciosissimum est*, inquit, *in omni quidem vita, quod nimium.* Quare si mediocritas est seruanda in honoribus, voluptatibus, opibus, omnium bonorum genere, quæ fortunæ esse dicuntur; cur ea in medicamentis offerendis, in victu, potu, omníque euacuationum genere, à Medico perito non obseruabitur? Hanc Galenus in pluribus suæ doctrinæ locis semper approbat. Sed duo liceat in medium adducere. Primus est *lib.* 1. *de sanit. tuend. cap.* 6. *in fin.* dum sic ait: *Quippe multos offendit id quoque non minimùm, multitudo nempè instratarum vestium. Quin etiam ipsa quies, si sit diuturnior, non parùm molesta esse solet: quando nullum animans immodico vllo delectatur, sed semper medium modum expetit, &c.* Alter locus est *lib.* 2. *de sanit. tuend. cap. vlt.* in quo omnia, quæ adolescentibus adhibentur, moderata esse debere asseuerat, sic enim ait: *Porrò huic ex omni genere mediocritas adhibenda est, ex frictione, exercitatione, balneo, cibo, somno, ita vt nec durior illi, nec mollior corporis habitus reddatur, &c.* Ergò si in omnibus ab hac mediocritate recesserit Medicus, ægros præcipites dabit in mortem.

PRÆCEPTVM XLVII.

Medicus ad euacuationes tempus aptum eligat.

Disertissimus Medicorum sic prædixit 6. *Aph.* 47. *Quibus venæ sectio, vel purgatio conuenit, hos Vere purgare, vel venam incidere oportet.* Quam sententiam licet *lib.* 1. *hist. Princip. Medicor. hist.* 39. & *lib.* 3. *hist. vlt.* satis exposuerim, tamen iterum incudi reddam. Nam vt ex Aphorismi colligitur sensu, Ver, & Autumnus sunt præcipua anni tempora, ad vacuationes accommodata. Nam Vere facultates omnes optimè valent, sanguis abundat, humores sunt tenues & fluxiles, & pro huius temporis clementia & temperie, corpus est in symmetria quadam constitutum. Autumnus est tempus non ita frigidum, vt hyems; nec calidum, vt

A æstas. Quare si vrget necessitas, in eo præcautio morborum potest celebrari: quia in omnibus veluti temperiem seruat.

Æstate, & hyeme præseruatio non est exercenda. Nam his temporibus vires sunt debiles, attracto videlicet calore natiuo, à calore nimio ambientis, per aperitionem pororum ad partes externas. Hyeme canales præ frigore adstricti, & concreti humores. Hæc omnia complexus est Auic. 4. 1. *cap.* 3. dum sic ait: *Tempus anni supra modum calidum aut frigidum, purgationem non admittit, &c.* Et *cap.* 5. *cit. loc.* sic ait: *In tempore etiam quo canis maior exoritur, necnon in eo quo niues in montibus consident, in vehementi scilicet calore & frigore, non est purgationibus vtendum.* Nam *sub cane, & ante canem*

B *difficiles sunt purgationes*, 4. *Aph.* 5. Quocirca prudenter Auicen. 4. 1. *cap.* 5. hyeme deiectorio medicamento egenti, ventum obseruare meridionalem præcepit: quia hoc flante, vt 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 10. idem auctor testatur, corpora laxantur, ac patentiora redduntur, & humores fluxibiliores fiunt, ac tenuiores; ex quibus facilior, ac felicior consequitur purgatio. Quòd si Mesuë turbith assumenti Austrum vitare consuluit, ob id est, quia cùm pharmacum hoc corpora maximè conturbet, & humores commoueat, ac exagitet, & caput aggrauet, veretur eam, quæ ab Austro accidit turbationem: dicente Hip. 3. *Aph.* 3. *Austrinos flatus auditum hebetare, caliginem visui offundere, ac caput grauare.* Timet autem ne meatibus ab Austro plus iusto laxatis, immodica sequatur purga-

C tio. Sed cur Borea flante, Mesuë myrobalanorum vsum prohibuerit, causa est, quia myrobalani comprimendo euacuant: & flatus similiter Aquilonius corporis meatus, viásque omnes, per quas purgatio fieri debet, condensat atque constipat; quo fit, vt docente Hip. 5. *Aph.* 3. aluos duras reddat. Quare ob duas causas simul copulatas, tanta aderit in corpore adstrictio, vt inhibeatur purgatio. Poterit etiam Aquilonia constitutio, cum viget, fluxiones etiam comprimendo, & exprimendo concitare. Quapropter per hos flatus, qui promptè fluxionibus tentantur, purgandi non sunt.

Cœli ergò status calidus & siccus, & nimiùm frigidus & humidus, purgationibus valdè renititur. Neque contra hæc obiicias, ab aëre nos ambiente indicationẽ ad curationem non desumi. Primò, quia ex 3. *Meth.* 1.

D absurdum est asserere, aliud esse quod rationẽ curandi præscribit, aliud quod curatur. Cùm igitur aër ambiens non curetur, sed morbus, ille rectè inter indicantia non numerabitur. Dic, Galenum *loc. cit.* solùm loqui de illo, quod primò rationem curandi præscribit, quale solùm est morbus qui curatur. Interim quamuis hic solus medicamentorum exhibendorum qualitatem determinet, tamen alia sunt, in quorum numero est aër ambiens, quæ quantitatem exhibendam indicent.

Deinde, aër ambiens est instrumentum, & materia Medici, qua ad conseruationem sanitatis, & curationem morborum vtilissimè vtitur: Igitur non

E indicabit. Nam materia medica, & remedia indicantur, & non indicant. Dic ex Galen. 9. *meth. cap.* 7. omne illud, cuius consideratio opus Medici euariat, indicare. Cùm igitur curatio, pro varietate temperamenti aëris nos ambientis, varietur, meritò hic inter indicantia numerabitur, maximè cùm nullum sit inconueniens, quippiam sub variis rationibus posse indicari, & indicare.

PRÆCEPTVM XLVIII.

Medicus ad purgationem, Astrorum mutationes obseruet.

Etsi maxima plantarum, & stellarum vis & efficacia in hæc inferiora, résque humanas astrorum cursu

cursu disponi veteres fusè confirment, vt Macrob. 1. *Saturn.* 17. Cælius 17. *antiq.* 27. Plin. *lib.* 18. *cap.* 28. & alij, & nos de hoc argumento plura dixerimus *lib.* 2. *hist. Princip. Med. hist.* 66. tamen Lunam maximè vitam nostram moderari, eiúsque motiones varias à Medico prudente esse obseruandas, ratio dictat, & eius effectus planè demonstrant.

Nam inter omnia sidera, Luna summam, & admirabilem in hæc inferiora obtinet potestatem, & ea magnoperè non magnitudine, sed vicinitate alterat. Quippe auctore Galeno, 3. *de dieb. decretor.* 2. fructus auget, & incrassat, animantia implet, statum tempus menstruorum mulieribus conseruat, comitialium circuitus custodit, fruges adauget & maturat, ferarum occisa corpora in tabem aspectu suo resoluit; somno sub eius lumine sopitis, dolorem capitis, & vultus pallorem conciliat; & in purgationibus, aut promouendis, aut sistendis plurimùm prodest: quod ex vario cum planetis aliis aspectu, seu concursu est adepta.

Sol irrequietis cursibus, & spatiis inæqualibus orbes annuos conficit, & aut oriens diem promit ad laborem, aut occidens noctem post se linquit ad requiem: & tum abscessu remotiore ad meridiem, tum accessu propiore ad septentrionem, hyemis, & æstatis vicissitudines facit: vt hybernis humoribus, ac pruinis terra pinguescat; & æstiuis caloribus, vel herbidæ fruges maturitate durentur, vel quæ sunt in humidis incocta, ea feruefacta mitescant. Luna quoque nocturni temporis gubernatrix, & amissi, ac recepti luminis vicibus menstrua spatia moderatur, & cæcas tenebris horrentibus noctes fulgore suæ claritatis illustrat, vt æstiua itinera, expeditiones, & opera sine molestia ac labore confici possint, & alia commoda sequantur, quæ nôrunt & expectant qui rusticantur.

Quapropter periti rerum deprehendere, increscentis Lunæ spatia esse plantationibus velut decretoria: quoniam humoris exuperantiâ semen madescens celeriùs vendicet incrementa. Vbi verò deteritur lumen, cædi optimè materiam, vt quæ arescat tunc, & attenuetur, propterea nec carie computrescat. Cùm enim Luna humiditatibus præsit, frigidáque & humida natura sit prædita, humida maximè exagitat. Quarè Plinius *lib.* 2. *cap.* 41. sic inquit: *Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorúmque, & concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui.* Idem Macrobius affirmat 7. *Saturnal.* 16. *Sicut Sol, vt maioris caloris, haurit humorem, sic lunare lumen, in quo est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffundit humecta.*

Deinde, apud eundem *cap.* 11. *in somn. Scipionis:* ipsa est mortalium corporum, & auctrix, & conditrix, adeò vt nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augmenta, & hac decrescente minuantur. Hinc fit vt vitam nostram præcipuè moderari Solem, deinde Lunam, ipse affirmet *eodem loco, cap.* 19. Nam cùm sint caducorum corporum hæc duo propria, sentire, & crescere: sentiendi natura de sole, crescendi natura de lunari ad nos globositate peruenit. Sic vtriusque luminis beneficio hæc nobis constat vita, qua fruimur.

Insuper magnam esse potestatem Lunæ in hæc inferiora, hinc patet: quòd ea augescente medullæ in corpore increscunt, eâ lumine destitutâ, corpora attenuata flaccescunt. Hac ratione ex multorum mente præcipit Auic. 4. 1. *cap.* 21. vt *ventosæ in principio mensis non apponantur, cum humores nondum commoti fuerint, nec excitati: neque in fine mensis, quoniam humores tunc sunt minuti: sed in medio mensis, cum humores sunt commoti, & in suo augmento, luminis in corpore Lunæ augmentum sequentes; quo tempore augmentatur cerebrum in craniis, & aqua in fluminibus accessionem & recessionem habentibus, &c.*

A Ob hanc causam cum Luna impleri, ac inchoari incipit, tunc humidiorum morborum sæuities insolescit. Et licèt hoc tempore valde exasperentur, in peiúsque ruant paralysis, apoplexia, lethargus, stupor hydrops, catarrhus, & alij frigidi affectus: tamen epileptici vehementiùs excruciantur, atque premuntur decrescente Luna. Etsi autem epileptici, Lunatici communissimè dicantur: tamen hi ab aliis differunt in accessionum frequentia, ac grauitate. Quia quotiescunque Luna cum Sole coit, vel in eius oppositione existit, accessione prehenduntur.

Nec solùm ægrotorum corpora ab externis hisce causis afficiuntur, sed qui inculpata sanitate fruuntur, Lunæ vires, effectúsque percipiunt. Verùm quò quis B magis ab optima temperie deflexerit, eò promptiùs doloribus infestatur, atque auræ, Lunæque mutationibus fit obnoxius: præsertim si corpus vitiosis, putridísque humoribus redundauerit. Sic Luna vel inchoata, vel plena atque in orbem circinata, flantéque vento rigido, musculi, membranæ, nerui, panniculi, tendines rigescunt, & contracti doloribus acriùs concitantur.

Nec mireris. Nam sunt qui in Luna animaduertunt mutationes septem, vt facundus facundè ex multorum mente *lib.* 20, *lect. antiq. cap.* 7. conscripsit Rhodiginus, & ob illas in subiecta corpora, habet potestatem miram: Ob quam, matrem mundi Ægyptij vocabant, à Sole grauidam factam, perennia generationis principia C enixam demittere. Quin mirandi sunt, quos ex se promit effectus. Minor est terra tricies nouies, auctore Ptolemæo, *lib.* 5. *Almagesti. cap.* 16. vel quadragies ter, si Copernicum sequimur. Distat ab ea milliaribus Germanicis 44916. vel si Schreckenfuchsio fidem adhibemus, 28359. Lumen suum à Sole mutuatur: hinc varia illi facies, crescens semper, aut senescens, aut modò curuata in cornua, modò æqua portione diuisa, modò sinuosa, orbe pleno immensa, aut subitò nulla, eadémque subitò prænitens, vt confirmat Plinius *lib.* 2. *cap.* 9. Ob has tam necessarias influentias, quibus Luna terram continuò beare solet, apud Hieremiam, omni scientiarum genere ad miraculum vsque doctum, Regina cæli ea memoratur.

D Quapropter eius varias mutationes maximoperè Medici ad celebrandas vacuationes obseruent est necesse. Hoc modo Hip. *lib. de aëre, loc. & aq. in locis multis*, magis obseruare iubet temporum mutationes, & ne pharmacum quisquam volens det. Et Auic. 4. 1. *cit.* præcipit vt ventosæ non apponantur in principio mensis, quoniam humores non sunt commoti; nec in fine, quia tunc sunt minuti. Quæ doctrina si in cucurbitulis est obseruanda, multò magis in purgationibus, & sanguinis missione: quia omnibus communis est causa, & ad maiora præsidia plures circumstantiæ sunt necessariæ, quàm ad minora.

Ob hæc inquires: Vtrùm in tempore plenilunij, aut nouilunij conueniat purgatio, & phlebotomia, vt Hip. E & Auicenna suadent? Alij ab huiusmodi mutationibus Lunæ, & ab ortu & occasu siderum, non sumi aliquam indicationem ad curationem, obnixè arbitrantur: Nam Galenus huius indicationis non meminit, cùm tamen omnes indicationes enumeret obseruandas. Deinde. Astra non alia de causa indicant curationem, quàm per alterationes quæ in aëre fiunt: & si Hip. 4. *Aph.* 5. sub cane, & ante canem prohibet vacuationes, non alia ratione id facit, nisi quia canicula siccat, & calefacit aërem vehementer, & intercedente aëre corpora nostra, vt constat ex Galeno *in comm.* Igitur si coitio astrorum quidquam commodi, vel incommodi affert ad curationes, fiet id, quoniam nostra corpora ab illis ita coëuntibus alterabuntur, media aëris alteratione. Sed non quælibet aëris alteratio ex hoc concursu enata, omnibus indifferenter ad euacuationem est noxia;

sed

sed aliis atque aliis erit vtilis. Nam neque refrigeratio, neque calefactio, neque alteratio quæpiam omnes iuuat, aut omnibus nocet, sed omnia hæc iuxta ægrotantis naturam, regionem, ætatem, anni tempus, & morbi naturam iuuant, aut nocent. Ergo non similiter in mutationibus Lunæ, & astrorum, debet prohiberi purgatio, aut phlebotomia.

Verumenimverò, licèt Galenus mutationes Lunæ, aliorúmque astrorum magnorum ortus & occasus non obseruet; non tamen proinde hæc indicatio prætermittenda est, cùm sit momenti magni, & grauissimorum auctorum experimento comprobata, à quibus dissentire nefas est. Cùm enim videamus Lunam, & alia astra in his inferioribus magnas mutationes producere, sine aliqua notabili mutatione qualitatum primarum, quam inducant in aëre, & corporibus nostris: seu, cùm in his inferioribus iuxta mutationes Lunæ, & aliorum siderum, magnas sæpè fieri mutationes conspiciamus, citra aliquam mutationem factam in manifesto temperamento aëris, aut corporis nostri: constat hinc vltra indicationem sumptam ab aëris, & corporis temperamento, obseruandam esse alteram indicationem à corporum superiorum mutationibus desumptam.

Vnde colliges, aliis temporibus, cùm præseruationis causa, aut in miti morbo volumus exercere vacuationem aliquam, quæ per purgationem, aut phlebotomiam celebrari debet, ab ea abstinendum esse, dummodò non adsit ex morbo, aut ex eius causa, vel symptomate indicatio aliqua quæ vrgeat, & remedij celeritatem efflagitet: Quæ si adsit, diutiùs cunctanda non est morbi grauissimi medela. Nam vt Aretæus docuit perbellè, 1. *de curat. morb. acut. cap.* 10. *Nulla mora in pleuriticis datur occasio, quin protinus valenti remedio succurramus. Febris enim peracuta ad perniciem properat; dolor quoque succingentis costas membranæ in peius vrget; necnon & tussis pectus capútque concutiens, vires proterit.* Quod præceptum & de aliis acutis intelligendum, in quibus tardare malum est. Quod significauit Hip. *cit. lib. de loc.* cùm dixit: *Ne pharmacum quisquam volens det.*

Ergo si vrget necessitas, remedia magna quouis tempore sunt celebranda. Si non vrget, in commodiorem diem longè separatum à mutationibus Lunæ differenda. Neque negandum, superiora sæpè mutare aërem, & corpora nostra, vi & proprietate sui caloris, licèt calor, aut aliqua qualitas manifesta non percipiantur in aëre, & corporibus nostris. Experimento est, quòd ægri post mediam noctem solent quiescere, & ob accessum Solis ad nos leuiùs habere, cùm tamen tunc temporis sæpè adhuc vigeat frigus. Deinde stirpes sensato frigore in aëre, incipiente Februario germinant, non ob aliam causam, nisi quia tunc earum calor roboratur, non à calore sensato, (is enim tunc non adest) sed à proprietate caloris solaris ad nos appropinquantis. Quare vltra indicationem sumptam à temperamento aëris, & corporis nostri, obseruanda est altera indicatio, à mutatione quam inducunt corpora superiora, nos benignè, aut malignè proprietate sui caloris aspicientia, deprompta, quam Philosophi nomine influentiæ significare videntur.

Percontaberis vltimò: An purgandum potiùs sit, Luna crescente, an decrescente? Nam Auic. 4. 1. *c.* 21. cucurbitulis non vtitur, nec in principio, nec in fine mensis, ob rationes dictas: vnde idem videtur in sanguinis missione & purgatione præceptum obseruandum; nam in plenilunio humores sunt commoti, & ad vacuandum parati. Dic, securius esse Luna decrescente hoc opus moliri. Quia etsi crescente ipsa humores fluxiles sint, tamen motus hic ad cutem factus, contrarius est illi, qui à medicamento excitatur; Sed in decremento humores vergunt ad interna, & pharmaci motum sequuntur. Deinde, quamuis in plenilunio expeditior possit esse purgatio, tutior tamen non est; metus enim est ne humores commoti, aut præcipiti lapsu ruant in aluum, & superueniat hypercatharsis; aut nimis ebullientes, in aliquam confluant corporis partem. Auicenna autem plenilunium obseruat, quo loco agit de cucurbitulis: quarum operatio, à purgantis medicamenti actione est diuersa; quia illæ à centro ad circumferentiam, purgatio ab hac ad illud attraherere solet.

PRÆCEPTVM XLIX.

Medicus in frigidis & calidis temperaturis & humoribus, cautè per venæ sectionem euacuet.

IN calidis siccis temperaturis, & humoribus, cautè venam esse secandam, celebri quodam oraculo monuit Auicenna, 4. 1. *cap.* 20. dum sic ait: *Et caue ne ægrum ad vnam duarum rerum perducas, scilicet cholericorum ebullitionem, & frigidorum cruditatem.* Nam impensè calida corpora & sicca, à sanguinis missione vehementer læduntur, & nimio extracto sanguine fatiscunt, & resoluuntur: vt quibus virium robur non adsit, & quæ propter caloris excessum, & pororum amplitudinem, tenuitatem sanguinis, & spirituum, promptissimè debilitentur, & in animi deliquium incidant, ita vt vix refici possint. Hæc enim corpora deficiente humido nutrimentali facillimè excandescunt. Quare si cogente necessitate in his secanda sit vena, sanguis parcè, & minùs quàm plenitudo expostulat, est emittendus: ne scilicet geminata vacuatione vires prosternantur, vt bellè dictabat Galenus *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 14. dum sic ait: *Interierunt autem nonnulli, qui in calidis admodum constitutionibus non rectè euacuati sunt. Ob hæc igitur, neque in locis supra modum calidis sanguinem mittere audemus; sed si regio ipsa, & temporis status consentiunt, omnino abstinemus: cùm verò non consentiunt, euacuamus quidem, sed multò minùs, quàm si neutrum prohiberet.* Quod significauit Auic. per verbum *caue*, quasi dicat, cautus sis in tempore nimis calido, in quo vires valde sunt resolutæ, in mittendo sanguine: vel si emittas, in minori quantitate missionem eam celebra. Sed quia in hoc argumento explicando insudaui, *lib.* 1. *hist. Princip. Med. hist.* 63. *quæst.* 30. idcircò me in mea mœnia recipio.

Nunc de venæ incisione in temperaturis & humoribus frigidis celebranda sermonem attexamus. De qua etsi *lib.* 1. *hist. P P. Med. in com. hist.* 5. & *lib.* 2. *hist.* 78. sermonem fecerimus, vbertim tamen præsentis doctrinæ suauitate & delectatione animum tuum perfundes. Qui ergo in frigidi temperamenti, vel in pituitosi humoris præsentia sanguinem nimium, & citra præmeditationem effundit, Galeni priscorúmque auctorum decreta contemnit, & sibimet medicanti aduersatur summè. Nam sanguinis missio sanguinem subtilem detrahit, qui paratior est fluxioni, crassus verò in corpore relinquitur: Ita dixit Auic. 4. 1. *cap.* 3. *Cum sanguis paucus est & bonus, humores autem crassi & multi, à phlebotomia tibi cauere debes: nam phlebotomia bonum rapit, malum relinquit.* Hoc pacto crudis humoribus abundantibus cautè euacuabis; edoctus à Galeno *lib. de sang. miss. cap.* 11. tum quia vires adesse non possunt, cùm horum copiâ sint obrutæ valde, tum quoniam extracto sanguine, in quo calor perseuerantiam habet, *eod. lib. cap.* 12. ipsi crudiores redduntur & frigidiores, & magis si febris accesserit. Quæ etsi ratione caloris prodesse videatur, cùm lentos humores extenuet, frigidos coquat, crassos secet; tamen quia additur alia intemperantia ex calore febrili inducta, tunc maximè cauenda venæ sectio. Metus enim est, ne geminata debilitate vires prosternantur.

Hoc

Hoc modo *lib. 12. method. cap. 3.* tantoperè in febre syncopali, orta ex crudis succis, venæ sectionem pertimescit, dum sic ait: *Nulli talium sanguis mitti sine maximo dispendio solet, cùm tamen vacuationem desiderent. Verùm nec sanguinis missionem, nec purgationem sustinent, vtpote quos sine his syncope subitò adoritur.* Id confirmat eleganter *lib. 3. de sanit. tuend. cap. 4.* quo loco, quando humores nimiùm frigidi sunt, & valde distant à natura sanguinis, tunc omnino venæ sectionem prohibet. Sic enim ait: *Vbi paulùlum vel citra sanguinem restitum, vel vltra processum est, audacter sanguis mittendus est: vbi plus, consideratiùs agendum: vbi plurimùm, in his nullus omnino mittendus est.* Quare, in locis supra modum frigidis, sanguinem mittere non audemus. Quòd si regio ipsa, & temporis status consentiant, omnino abstinemus.

PRÆCEPTVM L.

Medicus videat attentè quæ corporis habitudo maiores ferat euacuationes.

Corporis habitudinem ad euacuationes faciendas summoperè à Medico esse considerandam, non seml inculcat Galenus. Nam habilissimũ, quod neque gracile est, neque obesum, (quadratum vocat Celsus *lib. 2. cap. 1.*) vacuationes facillimè tolerat. Contrà corpora macilenta, seu immodicè gracilia, purgantium medicamentorum vires maximè renuunt, quippe quæ ab eorum praua qualitate concutiuntur; vtpote quæ promptè in solidas partes sese insinuet. Deinde his magna ex parte acrium humorum copia inest: quo fit vt eos molestæ torsiones miserè fatigent. Quo pacto 4. 1. *cap. 3.* monet Auicenna, vt si adsit aliquis imbellis & gracilis, qui multa flaua bile in sanguine abundet, ipsi exhibeantur medicamenta, quæ vrinam leuiter mouent, & euacuatio impediatur, offerantúrque alimenta, quæ sanguinem gignunt frigidum & humidum. Hoc enim modo illius humoris intemperantia corrigitur.

Nec solùm gracilitas omnium corporis partium, verùm & solius ventris inferioris, ad purgationem per aluum celebrandam, periculosa est, auctore Hip. 2. *Aph.* 35. Nam oportet omnes, quæ infra thoracem sunt partes robustas esse, vt benè purgationibus seruiant, alioqui enim magna incommoda patientur. Si enim debiles sint, difficulter purgantium vim tolerabunt.

Deinde graciles, ad vacuationem factam per sanguinis missionem, sunt inepti, & ex ea nimiùm dissoluuntur, integrámque vacuationem minimè ferunt, ex Gal. authoritate, 1. *ad Glauc.* 14. Hæc enim corpora sanguine abundant bilioso, & pauco, qui suaptè natura facillimè resoluitur. Quare in biliosis sanguis est extrahendus cum præmeditatione multa, ex Auic. 1. 1. *doct. 4. cap. 2. ad fin. §. debes autem scire, &c.* Ob hanc causam affirmat Galenus 6. *de sanit. tuend. cap. 3. post med. & cap. 4.* calidis, & siccis naturis Venerem aduersissimam esse; & inediam minimè ferre, 8. *meth.* 8. Ideò 10. *meth.* 5. ante accessionem, imò vel in ipsa eos nutriendos esse, allata celeberrima historia, confirmat. Ergo si calidis & siccis corporibus aduersissima res inedia est, & febrium paratissima causa; infestissima erit venæ sectio, aut purgatio. Et sic 1. *ad Glauc. cit.* in his corporibus, illorum præsidiorum loco, moderata inedia vtendum esse præcepit.

Instabis hoc modo: Corpora calida sicca habent ampla vasa, ex Gal. 2. *de temp. 4. ante med. & cap. 6. sequenti, ante med.* præsente verò amplitudine vasorum, liberalis est exercenda phlebotomia. Dic primò: Quando vasa sunt angusta, quia non multum capere possunt, ideò parcè detrahendus sanguis: quando verò sunt ampla, etiamsi multum capiant, non tamen necessariò multùm continent: nam interdum cum sanguine puro plurima bilis copia in corpore abundat, & tunc parcissimè est hauriendus sanguis. Dic secundò: quòd etiamsi semper amplitudo vasorum copiosam indicet vacuationem, sæpè tamen hæc ab aliis indicationibus superatur, quæ ad moderatam venæ sectionem hortantur.

Si verò roges, quibus signis calidum, siccúmq; corpus sit cognoscendum, ea præscripsit Galenus, *lib. art. med.* 52. & 2. *de temp.* 6. & 8. *meth.* 1. & 9. *meth.* 15. quæ omnia in compendium redigam. Sunt autem: efferuescentia, iracundia, oris amaritudo, deiecta appetentia, linguæ asperitas, narium ariditas, pulsus creber, velox, sitis ingens, aluus sicca; stercus paucum, vrens; vrinæ igneæ, acres, flauæ, tenues, cum paucis contentis; somnus paucus, leuis; vigiliæ assiduæ, inquietudo; somnia ignis, splendoris, æstus, incendiorum & rixarum. Hoc corpus biliosis morbis sæpè concutitur, tertiana, erysipelate, herpete, pustulis prurientibus, elatis, mordicantibus. Corporis color adest flauus, aut rufus, quandoque viridis: nam & color corporis humoris dominium ostendit, 1. *Aph.* 2. & 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. Adest tempus æstiuum, regio calida sicca, viget aëris constitutio similis, seu eadem cum laborantis temperatura. Æger est iuuenis, victu calido, sicco, parco vsus est. Præcessére curæ, vigiliæ, sollicitudo, ira, dolor, exercitium, vigilia, ieiunia, & inedia.

Quare si hæc omnia adsint, & pura biliosa cacochymia inualescat, sanguinis missio reproba est. Etenim quibus biliosus admodum sanguis in venis maioribus colligitur, aut in sanguinea massa sincerus sanguis paucus est, bilis verò plurimùm redundat, totáque etiam corporis moles, aut natura, aut viuendi consuetudine biliosa deprehenditur, iis summo cum virium detrimento vena secatur. Quandoquidem sanguine illo puro ac laudabili, qui exiguus erat, & quem natura ad partium corporis nutritionem velut thesaurum reseruabat, vnà cum bile vacuato, corpus quod alioqui parùm alebatur, & inopia alimenti contabescebat, in maximam perniciem redigitur, vt vel atrophiam, vel marasmum, vel aliud periculum graue incurrat.

Obesi, & qui habitu constant admodum pingui, à præsidiis magnis, aut quauis alia vacuatione, præsertim nimia sunt arcendi. Ita dixit Auic. 4. 1. *& 20. §. A phlebotomia tibi cauere debes, in corporibus fortis crassitiei, &c.* In his enim frigiditas præualet, quia pinguedinis moles venas comprimit, obstruit, & calorem innatum suffocat: hæc autem sanguine misso multò magis imminent, & corpore ampliùs refrigerato pituita redditur crudior, & difficiliùs coquitur. Hinc emanat plurium frigidorum morborum farrago, malus corporis habitus, hydrops, orthopnœa, & cætera vitia frigida scaturiunt; quæ extincto vitali spiritu corpus tandem ad interitum deducunt.

Rara etiam corporis contextura facillimè euacuationibus offenditur, quia per eam plurimùm continuò substantiæ euaporat, atque resoluitur. Quare in iis parcè sanguis emittendus, & in minori quantitate purgans medicamentum porrigendum. Nam rarus corporis habitus, est vnus ex scopis, qui sanguinis missionem moderatur. Ita dicebat Gal. *lib. de sang. miss. cap.* 13. *Minus detrahendum est in pueris hac de causa, & in iis, quibus mollis, teneráque caro est, quales Galli.*

Hæc est causa celebratissima, ob quam in pueris parcè ante decimum quartum annum sanguinem detrahẽdum suadebat Gal. 11. *meth.* 14. & 4. *de rat. vict.* 19. & 4. *meth.* 6. sic enim ait: *Itaque si in puerum incidas, qui decimum quartum annum non attigit; propterea illi sanguis mitti non debet, quòd tantillis, cùm præsertim calidi ac humidi sint, plurimum corporis substantiæ quotidie defluat ac digeratur. Ita, quod ex incidenda vena moliendum nobis fuerat, id vltrò nobis ex curati corporis natura præstatur.*

Corpora enim mollia, rara, laxa, sanguinem tenuem aceruare consueuerunt, qui per rarum corporis habitum facilè exhalat, resoluitur, ac dissipatur: quo pacto in his minus detrahendum est, quàm plenitudo commonet. Hos nos docuit Galenus, *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap.* 11. dum sic ait: *Porrò, quæ ex mulieribus albidiores sunt, sanguinem aceruare tenuem solent; quocirca adhibitis malleolorum scarificationibus maximè iuuantur: At quæ nigriores sunt, secta vena curato; crassiorem enim sanguinem, ac magis melancholicum colligunt. Carnosis verò & candidis paruæ insunt venæ, quibus malleolos scarificare, quàm venam secare præstiterit.* Idem confirmat Gal. 6 *sec. loc. cap.* 4. *rubric. vlt.* & 2. *per gener. cap.* 20. & 3. *meth. cap.* 7. & 2. *ad Glauc. cap.* 9. posito exemplo in corporibus fœminarum, eunuchorum, puerorum, ac eorum qui molli carne prædìti sunt.

Ita monuit *lib.* 1. *ad Glauc.* 14. *post princip.* dum sic ait: *Eodem pariter modo, & corporis habitus considerare oportet. Nam qui densa & solida carne constant, his habitus haudquaquam facilis pati: quare non oportet vereri ipsos euacuare ex toto, siquidem & alia id iubent. Sed qui mollem, & diffluentem habent carnem, nimium in modum sunt ad patiendum habiles: quare, etsi omnia reliqua sanguinem esse minuendum persuadent, non tamen id facere audendum est, sed & aliis euacuationibus, quantum moderatè, & cautè fieri potest, vtendum*: quoniam ij humores tenues, cum raritate habitus aceruare consueuerunt, 2. *Aph.* 28. Pallidi verò, vel candidi, angusta vasa habentes, macilenti, eunuchi, parcissimè sunt euacuandi, quia vacuationes difficillimè tolerant.

Contrà quadrata corpora, carnosa, solida, bene compacta, calida, humida, sanguinea, facillimè ferunt euacuationes, in quibus simul cum humoris abundantia vires validæ sunt. Quare excepto optimo corporis temperamento, nullum aliud magis laudatur à Galeno, quàm calidum & humidum, 6. *de sanit. tuend. cap.* 3. *ad fin.* nam hoc habet latas venas, & sanguinis copiam multam, à ciboque sine noxa diu abstinere potest, 2. *de temp.* 4. *cap.*

Non obstat Galenus 9. *meth. vlt.* qui corpora calida & humida non ferre vacuationem affirmat, siquidem mollem, & tenellam carnem habent, & facilè difflantur: quæ omnia euacuationem impediunt, ex Gal. *in locis dictis*, & 1. *acut. com.* 44. *ante med.* Nam locus hic intelligendus est, quotiescunque humidum temperamentum cum corporis mollitie est coniunctum, vt in pueris. Quod etiam habet locũ in illis, qui etiam humidi sunt sine caloris excessu, vel frigiditate, vt sunt molles, albi, pingues, angustarum venarum, & pauci sanguinis, quorum substantia citò digeritur, & illorum spiritus ob defectum caloris promptè extinguitur; cuius munus est humiditatem gubernare, membra solidiora firmare, colorem viuidum reddere, vasa extendere, ampla facere, & copiosum alimentum distribuere: nos verò loquimur de iuuenibus, vel adolescentibus, cum Auic. 4. 1. *cap.* 3. musculosis, carnosis, & sanguineis, quorum caro solida est, & succulenta nimis. Ratione enim caloris solidescit, ac cogitur, & hi ad mediocre temperamentum proximè accedunt, 2. *Aph.* 44. in quibus copiosæ etiam vacuationes celebrari queunt, 2. *Aph.* 35. Colligitur hæc interpretatio ex Gal. *lib. de sang. miss.* 13. *in med.* §. *deinde considerandum, &c.* Et ex Oribasio *lib.* 7. *collect. cap.* 4. *ad init.* Cùm enim virium substantia, spiritu, carnosa specie, & partibus solidis compleatur, 11. *Meth. cap.* 3. & hæc in his superabundent, necessariò viribus pollent, & copiosum sanguinem generant. Vnde in his corporibus continentes febres solent generari, ex Gal. 9. *meth.* 3. & 11. *cap.* 4. Si verò aliqui hæc corpora copiosam vacuationem tolerare non posse asseuerent, intelligendi hac ratione; si cum humiditate vehementer caliditas increscat. Nam hæc corpora, auctore Galen. 9. *meth.* A *cap.* 5. *post med.* ad digerendos corporis succos sunt aptissima.

PRÆCEPTVM LI.

Medicus in euacuatione celebranda consuetudinem obseruet.

Maximam esse potentiam consuetudinis pluribus allatis exemplis proposuimus *lib.* 6. *hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 18. Hancque esse à Medico maximè obseruandam, *libro de consuetud. cap.* 1. explicauit Galenus, allata in medium historia Philosophi cuiusdam, qui causo correptus, cùm esset frigidæ potui inassuetus, imperantibus ipsis, ea epota interiit. Nam consuetudo B summam vim habet in cibo, & potu, & eius quantitate, virtutibus, facultatibus naturalibus, medicamentis, exercitio, venenis, animi affectibus, euacuationibus, somno, vigilia, morbis, & multis aliis. Sic enim Hip. prædixit *lib.* 6. *epid. sect.* 8. *text.* 30. *Consuetudo, dum sani fuimus, attendenda, qualis in victu, vestitu, laboribus, somno, rebus venereis, & mente fuerit.*

Consueta enim minùs lædere solent, ex Galeno *lib. de consuet.* 3. & 9. *meth.* 16. Primò ratione signi, scilicet ex suauitate v. g. cibi percepta, quam rationabiliter ex consuetudine possumus colligere: familiaritatem enim inter cibum, & naturam eius qui assumit, significat. Ratione verò causæ, quia consueta mutant membra in C similitudinem suam, ac proinde etiamsi mala sint, tamen non possunt multum alterare corpus, nec momentaneè nocere. Ita, quod mirandum est, venena aliquando contingit verti in naturam nostram, eáque ob diuturnam consuetudinem, alimentum corpori præstare.

Deinde, sunt plures qui euacuationes abhorrent naturâ: Alij quovis exhibito medicamento purgante eximiè vacuantur & sufficienter: Quidam forti assumpto non purgantur. Naturæ autem tales particulares solùm experientia cognoscuntur, vt 3. *meth.* 3. testatur Galenus. Ad hæc, maximè est coniecturalis remediorum quantitas, 3. *meth.* 3. quæ nec doceri, nec scribi, nec rectè mente concipi potest, & quæ artem coniecturalem facit, *lib. de sang. miss.* 12. *in init.* Quare cùm illud D non possimus assequi ratione, sed experimento; hoc autem non comparetur nisi ex consuetudine: meritò 4. 1. *cap.* 3. asserit Auicenna, dissuetudinem euacuandi, vacuationem prohibere; scilicet aut omnino, aut saltem ne fiat nisi cum maxima præmeditatione, cùm non sit aliquid quod vacuandi certitudinem præstet.

Obiicies ita: Consuetudo euacuandi, materiæ minorem copiam in corpore notat: dissuetudo maiorem. Secundò: Consuetudo medicamenta vertit in naturam assumentis, atque adeò consuetus non sufficienter expurgabitur. Nam expultrix irritata expellit, quæ irritatio in consueto non datur. Quare consuetudo potiùs videtur dissuadere vacuationem, quàm contrà.

Dic ad primum: Dissuetudinem ex se vacuationem E prohibere; non verò, adiunctis aliis vacuationem maximè requirentibus. Nam tunc copiosior vacuatio facienda est; verùm reliquis paribus: hoc est, data paritate humorum in assueto, & dissueto, illum minori cum formidine vacuabimus. Quare in pari humorum redundantia, dissuetudo vacuandi vacuationem prohibet, quomodo *loc. cit.* Auicenna est intelligendus. Huius auctoris interpretes aliter mentem eius exponunt, at perperam. Quia concurrente aliquo signo vacuationem indicante cum dissuetudine, vt illi inquiunt, nihil noui doceret Auic. si tunc consuleret vacuationem in dissueto; contra verò prohiberet. Quia etiam in assueto non concurrente signo euacuationem significante, non debet fieri vacuatio. Quare dicendum potiùs videtur

videtur, paruam vacuandi consuetudinem per se vacuationem prohibere, vt Auic. inquit; hoc est, per se; ipsam indicare vacuationem magno cum timore & cautela celebrandam.

Dic ad *secundum*: Consuetudinem non prohibere vacuationem simpliciter: sed ne fiat cum eodem pharmaco semper. Quia ab assueto medicamento non irritatur expultrix ad excernendum, cuius tamen ope simul cum pharmaci proprietate purgatio contingit: illud enim nunquam pro viribus operabitur, nisi expultrix vis ab eo irritetur, & ab eo stimulata noxios humores expellat; sed illud incommodum facilè vitatur, exhibito alio medicamento cui non fuerit assuetus. Præterea nunquam quis adeò medicamentis assuefit, vt iisdem eius expultrix non molestetur; minùs tamen quàm ab alio non assueto molestabitur, & ita minùs iis quàm à non assueto expurgabitur. Itaque ratio tantùm probat, in assueto homine non tantoperè medicamenta operari. Non tamen proinde, non esse euacuandum, concludit.

Ex iis inferes, maximè esse à Medico obseruandam consuetudinem, quoniam illius maxima est vis, vt docet Galenus *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 14. Quo pacto *lib.* 13. *meth.* 11. inter indicationes ad euacuationem, etiam consuetudinem recenset. Et 3. *Aph.* 15. veretur, ne ex crebra purgatione quispiam in prauam consuetudinem incidat. Quod & Hip. etiam sensisse est visus, 1. *Aph.* 16. dum victum humidum non febricitantibus modò, sed & pueris, & aliis, qui ita cibari sunt assueti, vtilem scripsit. Quo quidem in loco Hippocrates, eam quæ à consuetudine sumitur, indicationem, parem ei quæ ab ætate præstatur, accepit. Quippe obseruare hanc iubet Hip. æquè ac proprium ætatis temperamentum. Vt hinc palàm fiat, & addiscamus, quanti sit periculi ægros à consuetis distrahere, eósque in contrarium statum mutare: præsertim si id repentè, atque immodicè celebretur. Ideò & à prognostico semper consuetudo excipitur, vt leges apud Hip. 1. *progn.* 11. 19. & 21.

PRÆCEPTVM LII.

Medicus ad euacuationem, humoris qualitatem obseruet.

NIhil est in medica facultate abstrusum, arduum & intricatum, quod illustrissimus Medicinæ Dictator, sua Asiatica facundia in suis monumentis non explicuerit. Nam cùm Hip. fidei Magistri sui dictionem exponeret, latam *lib.* 6 *epid. sect.* 2. *text.* 33. *Transitus aperiri, vt nares, & alia, quibus opus est, & vt cõuenit, & qualia, & vbi, & quando, & quantum oportet, vt sudores, & alia planè omnia:* sic *in com.* profatur: *Oportet enim, cùm euacuatio requiritur, non simpliciter ad ipsam accedere, sed priùs definiendum, qua ratione facienda sit, & quæ debeat esse euacuanda materia, per quam regionem, quo tempore, & qua mensura.* Quod oraculum ob oculos proponas velim, sæpius mente collustres, expensísque his singulis seorsim, quantum Galenica hæc sit memorabilis sententia, & vsui maximè necessaria, decernas.

Eam vt proficuam valde, ad curationem transtulit more suo, & contemplatus est fidus Galeni Scholiastes Auicenna 4. 1. c. 3. §. *Scias præterea, quòd intentio in omni euacuatione est vna quinque rerum: qualitas humorum, vergentia, locus per quem euacuatio facienda est, tempus, & quantitas.* De omnibus singulatim disserendum.

Per qualitaté intelligimus, qualis, & quis humor sit euacuandus. Quod ipsum dupliciter ex variis signis cognoscitur. Hip. 1. *Aph.* 2. dignoscit ex regione, anni tempore, ætate, & morbis. Galenus *in com.* addit totius corporis colorem: 4. *Aph.* 2. addit symptomata, ægri naturam, vitæ industriam, victum, méstruas euacuationes.

A Hip. *lib.* 1. *de morb. mulier. n.* 23. robur adnumerat, à Galeno non numeratum: & 4. *de sanit.* 4. addit Galenus pustulas, sudorem, & illius qualitatem, vrinam, calorem, frigus, consuetudinem generandi aliquem humorem, solitas excretiones omissas, exercitationes, lassitudines: & *lib. de plenit. vlt. ad fin.* addit somnum & insomnia, aspectum ægrotantis, famem, sitim.

His etiam addere oportet alia, ex similitudine vnius, corporis ad aliud, & morbis vulgariter, & pro tempore grassantibus. Nam si febres biliosæ vagantur, signum est quòd febris, de qua dubitas, est biliosa, ex Gal. *lib.* 2. *de crisib. cap.* 3. *ante med.* Ex quibus omnibus propria cuiusque humoris indicia accepit Auicenna 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 7. Vt v. g. pituitam exuberare in corpore

B hæc ostendunt: distillatio ex capite in subiectas influẽs partes, & à pituita in ventriculum illapsa nausea, cibi fastidium, vomitio, animi defectus, coctricis debilitas, carnis laxitas, membrorum mollities. Agnoscitur deinde ex œdematosis, laxis, doloris expertibus tumoribus, & aliis morbis quotidianas accessiones habentibus. Præterea ex causis hunc humorem generantibus: quales sunt, victus ratio frigida & humida, & similis temperatura: ætas senilis, otium, vita sedentaria, studiorum & curarum expers regio frigida humida: hyems pituitosorum humorum ferax. 1. *de natur. human.* 3. sensuum torpor, faciei color albicans, corpus graue, iners, facies tumida, lingua alba, mollis, assidua spuitio, sitis pauca, facilis famis tolerantia, propensio ad somnum, som-

C nium frequens aquarum, pluuiarum, grandinis, niuis, vel rerum humidarum.

Cognoscitur à posteriori, ex conferentia & tolerantia: de quibus vide Auic. 4. 1. *cap.* 3. & 14. *ad vltimum, &c.* & 2. 1. *doct.* 2. *c.* 7. Quod accepit ex Hip. 1. *Aph.* 2. 23. 25. & *lib.* 4. *Aph.* 2. & 3. Vbi *primo* notandum, quòd huiusmodi conferentia, & tolerantia, vt Auicenna docuit *locis citatis*, non statim sequi solet. Nam aliquando sequitur aliquod nocumentum, vel propter corporis, & humorum euacuandorum, aut medicamentorum naturam; quod priùs sedari debet, & tunc conferentia & tolerantia apparebunt.

Secundò notandum, quòd licèt semper ratione humoris peccantis qui euacuatur, sequatur conferentia & tolerantia, aliquando tamen multa illius portio intra

D corpus relinquatur, aut partium debilitas diuturna, à qua de nouo produci solet: quorum ratione æger peiùs se habet, morbus increscit, & nulla subsequitur conferentia. Quo pacto debes Hipp. interpretari, *lib.* 2. *progn.* 51. dicentem: *Excretiones omnes malæ, quæ dolorem non sedant: pessimè verò nigræ:* quia prauã in corpore dispositionem adesse significant, à qua screatio illa nigra de nouo producitur, copiosa etiam materia intùs relicta. Qua ratione 4. *Aph.* 21. dicebat Hip. deiectiones nigras pessimas esse. Sic etiam in principio morborum, & augmenti, aliqua pars humoris iam cocti licèt vacuetur, vel sanguis mittatur, adhuc tamen non videntur conferre. Nam relicta portione crassiore, & crudiore in corpore, morbus increscit, & exacerbatur.

E *Tertiò* notabis, quòd non sit idem, vacuationem conferre, & facilè tolerari, etiamsi aliqui id existiment: fortasse decepti, quòd hæc duo sæpè coniuncta reperiantur. Falluntur tamen primò, quoniam tolerantia facilis aut difficilis; magis consideratur in ipsa vacuatione, dum fit: conferentia verò, post exactam euacuationem. Secundò, quanquam hæc duo sæpissimè coniungantur, multoties tamen facilis tolerantia sine conferentia inuenitur. Nam frigidæ potus in æstuosissima febre suauissimus est, sed morbum crudiorem reddit. Plurima etiam sine molestia aguntur, quæ saluti vehementer obsunt. Et è conuerso perniciosi humoris vacuatio conferre solet, sed difficulter fertur. Patet hoc in atra bile, quæ semper lethaliter excernitur, & cum grauissimis symptomatibus, sed aliquando

 confert,

confert, si præcedentibus signis coctionis excernatur. 4. *Aph*.22. Sic aliæ vacuationes difficulter feruntur, & vehementer tamen conferunt. In hunc sensum intelligendus est Auic.1.4.*tract*.2.*c*.63. dum plures, incipientes quartanas, acri medicamento purgantes, ipsas sustulisse asseuerat.

Vltimò notandum, quòd conferentia, & tolerantia non solùm medicamentum indicant exhibendum; sed etiam de illius recto indicio testimonium præbent. Deinde, non tantùm humoris qui morbum infert, sed quandoque alterius cuiusque vacuatio conferre videtur, quando humores conculcati sunt, & valde obstruunt. Tunc enim quolibet humore vacuato, cæteris amplior locus conceditur. At hæc vacuatio etsi conferre videatur, vera conferentia non est; sed tantùm apparens, vt eleganter protulit Auic. 1.3.*tract*.4. *cap*.20.*ad fin*.§.*non ergo seducat te iuuamentum*, &c.

PRÆCEPTVM LIII.

Medicus humoris vergentiam, & inclinationem rectè perpendat.

MIrabantur haud ita pridem nõnulli, cum pro expositione historiarum nostrarum, sci tissimos, & multifariàm doctos politissimi Hippocratis aphorismos euolueremus, cur scientissimus vir *lib*. 1. *sent*. 21. humoris, non naturæ vergentiam & inclinationem expostulet, dum sic ait: *Quæ ducere oportet, quò maximè vergunt, per loca conferentia eò ducere*. Sed Gal. naturam intelligit, *in com*. *Hæc* igitur, *per quam partem sint euacuanda, docet: ipsam scilicet partis naturam, & humoris propensionem*. Quando tamen non constat, qua in parte humores permanentiam habeant, humorum tantùm naturam, pro celebranda expurgatione debes contemplari: quod vniuersaliùs docuit Hip. *lib*.6. *epid*. *sect*. 2. *text*.15. dicens; *Quò, vnde, & propter quid*.

Hinc fit vt in omni euacuatione, siue à natura, siue ab arte celebrata, tria sint à Medico consideranda. *Primum*, quò fluit humor, aut in quam partem inclinet. Ex hoc documento elicitur ratio interpretandi mentem Hip. 4. *Aph*.4.6.7.9.17.& 20. quibus locis pro vergentia humoris vacuationem exercendam docet. Hac ratione ipse in ascendente pleuritide venam secat, descendente expurgat, 2.*acut*.10.& 11. Sic enim *lib*.6. *Aph*.22. dicebat. Est enim eius præceptum: *Secundùm quod humores repunt, facere euacuationes*. Idem docet 6. *epid*. *sect*. 2. *com*. 29. obseruatùrque ab Auicen. 4. 1.*cap*. 3. quandoquidem nauseam vomitu, ventris verò mordicationem, alui subductione persanat. Quod priùs obseruauit Galenus 6. *epid*. *cit*. *com*. 9. *in med*. §. *dicunt igitur vomitum*. Hoc modo Celsus *lib*.1. *cap*. 7. *in med*. §. *itaque si amari ructus cum dolore & grauitate præcordiorum sunt, ad vomitum quoque confugiendũ est*.

Secundò considerare oportet, vnde scilicet fluit humor; id est, partis natura. An sit nobilis, vel ignobilis, consentiens, & rectitudinem seruans, an contrà; & alia ex quibus partis natura dignoscitur, ex Auic. 4. 1. *cap*.1. Semper enim via, per quam vacuatio facienda est, debet habere consensum cum parte, in qua humor est infixus, ex Gal. *lib*. *art*. *med*. *cap*.89. *post med*. §. *propriè autem*, &c. & *lib*.7.*meth*. *cap*.8. dum de curatione ventriculi agit, quando humores in illius cauitate sunt impacti. Et *cap*.13. *sequenti*. Quare 4. *Aph*. 12. *in fin*. dicebat, solùm ea euomi naturâ suapte, quæ in ventriculo continentur.

Neque obstat idem Galenus *lib*. *quos*, *quib*. *cap*. 3. docens humorem melancholicum semper per inferiora esse purgandum, etiamsi ventriculo adhæreat. Nam id pronunciauit, quia humor melancholicus ob ingentẽ grauitatem qua pollet, vt *lib*.4. *Aph*.9. innuit, inferiores vẽtriculi partes semper occupat, & sic in ipso præualet indicatio ex propria propensione desumpta, magis quàm quæ à partis natura depromitur. Præsertim cum ventriculus etiam per inferiora possit expurgari, ex Gal. 5.*meth*.11.*in med*.§.*hinc etiam fit*, &c. Hac etiam ratione in nephritide malleoli venam secat Hip. 6. *epid*. *sect*. 1.*text*. 6. Quæ doctrina latiùs multò à Galeno explicatur, *lib*.13.*meth*. *cap*. 11. Hoc modo Hip. 3. *prorrhet*. *tex*. 33. dicebat: *Sanguinis profusiones, quæ ad latus diuersũ fiunt, omnes malæ*. Quoniam, vt inquit Galenus *lib*. *de rigore*, *c*.5. *ad fin*. affectam partem non iuuant, & sanam lædunt. Quare vacuatio per non conuenientem regionem à natura intenta, est cohibenda, & ad contrarium reuellenda; vt docuit Hipp. *lib*.6.*epid*.*sect*.2. *text*. 29. dicens: *Reuellere, si quò non oportet, vergant*. Quod etiam *com*.33. *sequenti* ipse edocuit.

Tertiò considerare oportet, propter quid, scilicet fluat, an videlicet superante natura, vel superata. Nam aliquando ex humorum copia obruitur & suffocatur: aliquando solùm ipsorum qualitate pungitur & lacessitur. Ita intelligendus est Hippocrates 6. *epid*. *sect*. 2. *text*.9. dicens: *Alium succum, non qui exeat, ducere: Exeuntem verò, vna effundere, facere simile*, &c.

PRÆCEPTVM LIV.

Medicus, locum per quem euacuatio est facienda, animaduertat.

QVinque esse conditiones obseruandas, vt per locum conuenientem vacuatio celebretur, 4.1.*cap*. 3. Auicenna accuratè edocuit. Quarum prima est, vt rectitudo seruetur, quemadmodum suprà latè prædiximus. Secũda, vt illa pars per quã fit vacuatio, sit ignobilior, ex Gal. 1. *Aph*.21. sic nunquam humor ad membrum principale est attrahendus: de quâ conditione infrà plura. Tertia, vt illa pars sit illi vacuationi secundùm naturam destinata. Vt viæ per quas excurrit vrina, partem iecoris gibbam expurgant; aluus verò partem cauam. Quæ ergò aliter fiunt euacuationes, impediendæ sunt. Quare *lib*. *de loc*. *in hom*. *num*. 21. in morbis oculorum, vomitum prohibet. Et *lib*.6. *epid*. *sect*.2. *text*.9. quæ sursum vergunt elata, per inferiora soluenda esse affirmat. Quare si fluxiones incommodæ sunt, ad partes contrarias, & maximè distantes sunt reuellendæ, ex sententiâ Hip. *lib*. *de ossib*. *num*.23. & *lib*. 2. *de natur*. *human*. *text*.9.

Quarta conditio, vt in illa parte nulla sit ægritudo. Quia morbus augeretur, & virtus dissolueretur. Et sic 3.*meth*. 6. & 11. in inflammatione sedis, vel partis vicinæ, medicamenta prohibet deiectoria: in inflammatione verò vesicæ, aut colis medicamenta diuretica interdicit. Hanc sententiam confirmat Auic. 16.3.*tract*.1. *cap*. 3. *in med*. vbi in dysenteria materiam peccantem, vomitu euacuat: & Hipp. etiam 4. *Aph*.8. *Tabidos purgare per inferiora, cauentes superiora*: & 4.1.*cap*.28. Auic. repetit, §.*natura quoque*. Quoniam Medicus est imitator naturæ. 1. *Aph*.2. Ergò si natura nunquam per partem debilem euacuat, nec etiam Medicus hanc vacuationem promouebit.

Aduertit tamen Auicen. quòd in hoc sit maximum discrimen. Nam Medicus non ita exactè vias cognoscit, sicut natura, per quas ipse humor debet expurgari. Quòd si obiicias, in dysenteria commendari rhabarbarum tostum, & myrobalanorum citrinorum cortices torrefactos: Dic, quòd etsi in hoc morbo vomitus vtilis sit, hæc medicamenta tosta cæterorum adstringentium instar, crassa sua vi intestina roborant, humores incrassant, & ad fluxum valde ineptos reddunt, & eos clementer per aluum expurgant. Quare maior est vtilitas ex robore inducto, quàm noxa ex attractione.

Vltima conditio est, quòd licèt secundùm conditiones

tiones prædictas, locus euacuationi commodus sit, eligi tamen non debet, quando alicui morbo periculosiori fuerit obnoxius. Sic humor ad oculos fluens, ex Auic. 4. 1. *cap.* 3. non est ad os, vel palatum deducendus, quando huiusmodi partes, anginæ, vel alteri oris morbo fuerint obnoxiæ. Imò tunc oportet, inquit Auic. ne masticatoriis quidem admodum calidis vti, vt pipere, pyrerhro; sed potiùs mediocribus, vt thure, aut mastiche, quorum ope humor suauiter vacuatur.

Colliges ex his, quòd quando faciei partes laborant, ante totius corporis vacuationem non esse medicamenta nimiùm infrigidantia admouenda, quæ humorem validè adstringant, & repellant: ne horum vi, noxius humor in altas cerebri partes refugiat, & damna grauissima pariat, lethales committat capitis morbos, & mortem subitam, quod frequenti experimento est compertum. Plurimos enim vidimus, quibus veris tempore, natura crisis quadam ratione expurgante corpora pustulæ in tota facie, & capite sunt enatæ, ex quibus fœda emanabat colluuies: qui citra Medici consilium, aut præuiam vacuationem vllam, vnguenta ex minio, cerusa pompholyge imponentes, aut partes vlceratas decoctis adstringentibus abluentes in feros morbos cerebri lapsi sunt, à quibus vix leuati reuixerunt. Alij sideratorum modo repentè vitam cum morte commutarunt.

Constat deinde, quòd quando in euacuationibus adest humorum propensio per loca conferentia, tunc vacuatio faciiis sit, integra, & sine læsione vlla: tunc enim naturam adminiculantem habemus. Si verò vacuatio aliter fiat, natura resistit, humores commouentur, exacerbatur morbus, dissoluitur virtus, & alia incommoda deinceps subsequuntur.

Obiicies: Sic hoc verum est, quomodo Hip. 4. *Aph.* 41. & Auic. 2. 4. *tract.* 1. *c.* 68. plurimo sudore in somno apparente, non euacuant quò natura vergit, sed potiùs medicamentis expurgantibus, per contrarias partes humorem educere conantur? Dic: in prædicto exemplo expurgantium vsus est necessarius, quia illa vacuatio facta per sudorem, non est per conuenientem regionem celebrata. Hic enim sudor multus multitudinem, & crassitiem humoris significat. Qualis materia crassa non per sudoris vias, sed vacuatione per aluum est expellenda.

Si verò adhuc instes, & quæras quid sit faciendum, quando natura ad nullum determinatũ locum est propensa? Dic: quòd tunc liberum cuique sit, conferentem locum eligere; dummodò tamen naturæ robur, humoris peccantis naturam, quantitatem, & qualitatem exactè perpendat. Quando enim vires valent, humorésque sunt multi & crassi, commodè per intestina expurgantur. Si verò pauci, tenues, serosi; per vrinam, aut sudorem. Sic etiam humor biliosus per superiora: crassus, & melancholicus per inferiora vtiliùs educitur, 4. *Aph.* 9. Aëris hîc quoque temperies obseruanda, 4. *Aph.* 4. regio, cœli status, morbi natura, consuetudo, corporis habitus, 4. *Aph.* 6. 7. & 8. Hoc modo cutis densitas humorum crassorum transitum remoratur, 2. *de temp.* 6. *ad fin.* In raro habitu faciliùs per cutim expurgatur humor. Signa quin etiam mox apparentia, præsertim critica, naturæ motum & propensionem ostendunt: quomodo dicebat Hip. 1. *Aph.* 12. *Sed ex his quæ mox apparent, indicia sumuntur, &c.*

PRÆCEPTVM LV.

Medicus, tempus morbi, in quo vacuatio fieri debet, contempletur.

IN principio morbi, quando est humoris copia multa, quam in posterum naturam non posse deuincere suspicamur; vel etiam existente materia cruda, purgationem posse celebrari, ex Principum mente disceptauimus *lib.* 4. *hist. PP. Med. hist.* 9. In furiosa, turgente in initio, eandem posse offerri cum commodo multo, dictauimus *lib. eod. hist.* 17. sæuiente humore maligno, aut pestilenti, in eodem principio, nulla expectata coctione, eandem saluberrimam esse, contra plures contendimus, *eodem lib. hist.* 48.

Cæteris humoribus exuperantibus, semper concocta materia esse exercendam purgationem, firmat Dictator. 1. *Aph.* 22. cuius mentem *citatis locis* sumus interpretati luculenter. Vtrùm verò coctio ad purgationem requisita, debeat esse manifesta solùm, vel perfecta, nunc dubitandum. Illam sufficere probat Hipp. 4. *acut.* 43. hoc modo asseuerans: *Quibus in principio vrinæ nebulosæ, & crassæ existunt, hos annuẽtibus cæteris purgare conuenit. Quòd si vrinæ inter initia tenues fuerint, tales non purgabis: at si videatur, clysterem exhibebis. Tales autem ita curare confert.* Sed crassities post tenuitatem, solùm incipientem coctionem ostendit. Nebula etenim non est signum perfectæ coctionis, sed solùm manifestæ, ex Gal. 1. *de crisib.* 17. *ad fin.* Ergo manifesta coctio sufficit.

Secundò, humor non concoquitur secundùm omnes sui partes simul, sed successiuè, pars post partem, propter sui inæqualitatem: ita vt illa pars quæ est paratior, priùs concoquatur, & semper aliquid remaneat in declinatione coquendum, ex Gal. *lib. de tot. morb. temporib. cap.* 3. *in med.* sententiâ. Igitur non est necessaria perfecta coctio, sed cùm primùm aliqua pars concoquitur, statim debet expurgari. Quod opere obseruat Gal. 13. *meth. cap.* 15. *§. procedente autem tempore, &c.* quo loco in iecoris inflammatione, statim in augmento, cum primùm incipit concoctio, per aluum expurgat.

Tertiò, si non sufficeret manifesta coctio, quæ in augmento apparet, nullum esset tempus expurgationi opportunum. Patet sequela: quia in principio purgatio fieri non posset, cùm sit tempus cruditatis: neque in statu, quia tunc melius est quietem habere, 2. *Aph.* 29. Neque in declinatione: nam in ea morbus est deuictus, & iudicatus, & tunc æger non eget expurgatione: quia *quæ indicantur, aut indicata sunt integrè, neque mouere, neque nouare aliquid, sed sinere.* Ergo si expurgatio ab augmenti tempore excludatur, nullum ei tempus idoneum relinquitur, maximè quia nullus tempore declinationis emoritur, 3. *cris.* 5.

Quartò. Sicut sanguinis missio si in principio omissa fuerit, ob timiditatem ægri, vel quia Medicus non est vocatus, in augmento celebrari potest vtiliter, ex Galeno *lib. de sang. miss. cap.* 20. & *lib.* 9. *meth. cap.* 20. *ante med. §. optimum igitur factu est, &c.* eadem prorsus ratione purgatio in augmento fieri poterit, præsertim si morbus sit magnus, & vitæ periculum immineat.

Ex aduerso obstat irrefragabilis diuini Senis sentẽtia, *lib.* 1. *Aph.* 22. qua concoctam materiam esse medicandam asseuerat. Quo loco aduerte, Hippocratẽ non docuisse ea esse expurganda, quæ concoquuntur, sed quæ concocta sunt. Nam quando morbus concoquitur, manifesta quidem adest concoctio; quando verò perfecta, iam est concoctus. Igitur ad purgationem non est sufficiens manifesta concoctio, sed perfecta, quod docuit Gal. *lib.* 1. *Aph.* 24. & 1. *ad Glauc. cap.* 11.

Deinde ideò coctio ad purgationem desideratur, vt habeamus naturam adminiculantem. Sed natura non opitulatur vacuationi, nisi coctione perfecta: nam ipsa ordine recto cùm operatur, humorem non expellit, nisi perfectè coctum, & separatum. Ergo perfecta coctio necessaria est, quod & Gal. dicit 3. *de cris. cap.* 6. *Tertiò*, in augmento natura est coctioni interna. Ergo non est impedienda aut interturbanda, neque medicamentorum exagitantium ope, neque vi exagitanda, vt 1. *Aph.* 7. & 8. monebat Galenus.

Solue tu hoc modo. Vel morbi sunt acuti, vel diuturni

turni: In illis perfecta concoctio expectanda. Sicut enim natura nunquam perfectè iudicat, nisi in statu, peracta coctione: sic Medicus eius minister solùm post perfectam coctionem vacuabit. Si aliter fecerit, sæua symptomata sequentur, virtutis labor, animi deliquium, vertigo, nausea, tormina, & plura alia. Dic etiam: quòd quemadmodum aliquando natura vel propter morbi magnitudinem, illius malignitatem, vel aliud irritamentum, cogitur in augmento iudicare, *lib.* 1. *cris.* 6. eodem modo Medicus etiam in augmento, quando propter aliquam causam morbus minatur periculum, solùm manifesta coctione apparente, coactus necessitate expurgabit.

In morbis autem longis, in quibus tenacium & lentorum humorum abundat copia multa, qui semel ob suam contumaciam expurgari nequeunt, præstat eos paulatim concoquere, & paulatim euacuare, vt docuit Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 55. *ante med.* §. *ego verò non diligo in his, &c.* Nam ad paulatinam vacuationem manifesta concoctio sufficit: Et natura in huiusmodi morbis raro humorem ad vnam criticam expulsionem reseruat. Quo pacto interpretandus est Auic. 1. 4. *cit. cap.* 39. *in med.* §. *& de solutiuis in principio eius, &c.* Neque ex hoc distrahitur natura, aut interturbatur concoctio: quia *purgatio fit medicamento attrahente, & natura expellente,* 1. *Aph.* 22. Et sic natura redditur humore fortior, & feliciùs concoquit, & promptiùs expellit. Quare ad *primum* argumentum, ex Hippoc. 1. *Aph.* 22. dic: ipsum loquutum fuisse de morbis, in quibus concocto expectari debet; sic enim à natura fieri solet. Ad *alterum* dic: semper natura opem fert euacuationi illius partis humoris, quæ cocta est, in cuius gratiam purgatio exercetur.

Argumenta verò in principio adducta, sic dissolue: Ad *primum* ex Hip. 4. *acut.* 43. dic: quòd interdum per vrinam crassam, Hippocrates soleat intelligere mediocrem, vt constat 4. *Aph.* 77. & per nebulam aliquando intelligat sublimamentum; quæ manifestæ coctionis sunt signa, & morbum in statu esse demonstrant, de quibus eo loco est interpretandus Hip. Siquidem biliosi humores facili negotio concoquuntur, ex Gal. 1. *de cris. cap.* 12. *post med.* §. *hæc quoque causa est.* Quòd si de aliis morbis Hippocratem exponas, adhuc non contradicit: quia in illis perfecta concoctio necessaria non est.

Ad *secundum argumentum* dic: quòd quando materia est homogenea, simul secundùm omnem sui partem incipiat concoqui; vna tamen pars ob maiorem aptitudinem citiùs, quàm alia concoquatur, sed non expellatur: quia cùm sit cum aliis partibus confusa, adhuc à natura retinetur, quousque perfectè coquatur, & elaboretur.

Ad *tertium argumentum* dic: quòd tempus opportunum purgationi in morbis, in quibus expectatur concoctio, sit pars postrema status, quia est principium declinationis, in quo natura iudicare solet. Sed quando ipsa non indicat, tunc à Medico purgatio exercenda, vt docuit Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. *post med.* §. *apud statum verò non moueas, &c.* Hinc constat, quòd licèt multoties sit materia expulsioni parata, non tamen expellatur, nisi natura à Medico adiuuetur: vel quia non irritatur expultrix, vel quia vires ex vi morbi, inedia, symptomatibus, sunt deiectæ valdè. Et sic, licèt æger in declinatione vera & vniuersali non moriatur, occumbere tamen potest facta permutatione ex humoris reliquiis, quæ relictæ in corpore recidiuas deinde facere consueuerunt, 2. *Aph.* 12. Quare etsi morbus soluatur, aliquando tamen soluto morbo purgatio administranda, si fortè aliqua portio humoris vitiosi in corpore relinquatur: quod cognoscere docet Hip. 6. *epid. sect.* 2. *text.* 19. & 20.

Ad *vltimum* dic: quòd quando morbus purgatione A indiget, si hæc in principio fuerit prætermissa, vtiliter in augmento exercetur. Ex quibus inferes corollarium vnum. Purgationem in omnibus morbi temporibus posse celebrari. In principio, quando morbus turget, aut vrget. In augmento, in morbis qui paulatim concoquuntur, & paulatim soluuntur. In fine status, & in declinatione, in morbis qui à natura solent iudicari, quando ipsa non euacuat, vel morbosè operatur.

PRÆCEPTVM LVI.

Medicus in omnibus vacuationibus, modum & quantitatem obseruet.

B MEdicum arte Hippocratica dignum, in omnibus vacuationibus, siue ab arte, siue à natura fiant, modum quendam esse obseruaturum, plurimis allatis sententiis confirmarunt prisci. Nam quantitas & mensura vacuationis, humoris prædominantis copiæ respondere debet. Cognoscitur autem humoris quantitas ex ætate, regione, temperamento, consuetudine, victu, & aliis, quæ suprà notauimus. Auicenna 4. 1. c. 3. §. *& quinta est mensuratio, &c.* ex robore virtutis, ac symptomatibus quæ sequuntur alias prægressas vacuationes, eam venandam esse docuit.

Proponit ergo exemplum Auic. *cit. loc.* in spasmo, id est, conuulsione ex repletione: quam doctrinam accepit à Gal. 1. *ad Glauc. cap.* 14. Constituit etiam aliud exemplum Gal. *lib. de Ren. dignot. cap.* 4. *ad init.* dicens, C quòd in magno lapide renum sanguis in minori quantitate est extrahendus, quàm plenitudo postulat; quoniam aliquid in corpore debet absumi: & sic relinquendum esse aliquid naturæ & viribus, quæ in posterum ob symptomatum vehementiam fatiscunt.

In hunc sensum dicebat Auic. 4. 1. *cap.* 3. *quòd omnis superflua vacuatio syncopen afferat.* Hæc enim calefacit, inflammat, ebullitionem in humoribus concitat; non solùm ob agitationem spirituum, sed ob surgendi frequentiam, quæ lassitudinem parit, & insomnium, vt Hip. confirmat. 2. *prog.* 14. & Gal. docet 1. *de diff. feb. cap.* 3. Quare apud ipsum 8. *meth.* 5. *in princip.* febrem concitat, & factam exacerbat. Quare *melius est residuum materiei relinquere, & infrà subsistere, quàm exquisitissimè vacuare,* dicebat Auic. 4. 1. *cap.* 3. Hinc fit vt nihil in D medica facultate magis coniecturale sit, quàm cuiusque remedij quantitas, *lib. de sang. miss. cap.* 12. Et sic *ingens in propinationibus pharmacorum purgantium periculum est, cum vel non commouetur purgatio, vel quod in aluum attractum est. non facilè excernitur, vel cum dolore, morsibus, torminibus refrigeratione, pulsuum euanescẽtia, ac animi defectu exprimitur, vel cùm corpus vehementer perturbatur, interimque paulùm admodum euacuatur, aut euacuatio modum excedit; hoc enim ipsum tanquam malorum omnium extremum in hac parte frequenter contingere solet:* vt Galenus aduertit *lib. aduersus Erasistratum, cap.* 7.

Quare semper modus est habendus in euacuationibus omnibus, & aliquid semper relinquendum naturæ; quæ leuata, deinceps concoquit quod concoqui est E aptum, & excernit id quod potest excerni. Audi Galenum *lib. & cap. nuper. cit. aduersùs Erasistratum,* dum sic ait: *Sit enim, si ita sors ferat, mediocris detractio trium heminarum: vbi si quatuor detraxeris, noxam maximam inferes: duas rursus si euacuaueris, commodabit quidem id satis, læsionis verò nihil afferet: licebit námque tibi vnam illam heminam, vel clysteribus, vel inedia, vel frictionibus, vel sudoribus exhaurire, præterquàm quòd & denuò detrahere si voles, non vetaberis, &c.* Quare in pharmacis exhibendis modum serua.

Quid referam de phlebotomia? *Ex qua copiosa aliqui in morbos inciderunt longos, postquam immodica inanitione resoluta naturalis vis fuit. Aliis, cùm immodica vacuationis noxas*

noxas sarcire non potuissent, in omne reliquum vitæ tēpus, totius corporis temperamentum redditum est frigidius. Ex qua refrigeratione facilè ex quauis occasione læsi, alij decolorati, ac malo corporis habitu vixerunt; alij ex eo ipso in morbos inciderunt exitiales, aquam inter cutem, & orthopnœam, & iecinoris, ac ventriculi imbecillitatem, & apoplexiam, & deliria: vt *lib.* 9. *meth.* 10. docuit Galenus.

Hoc modo ex immodica venæ sectione, & vltra iustam quantitatem celebrata plurimos mors pro vacuatione occupauit, vt refert Galenus *lib. de sang. miss. cap.* 12. Quo pacto ex Galeni præscripto 9. *meth. cap.* 4. *Vbi valida virtus subest, & ætas permittit, vsque ad animi defectum mittere expedit, vbi horum alterum non satis respondet, tutius est, quantum satis visum fuerit, tantùm principio detrahere: quod defuit iteratione supplere.*

Quapropter perbellè monebat Medicinæ Dictator Hip. *lib.* 2. *Aph.* 52. *Plurimum atque repentè euacuare, malum: nam omne nimium est inimicum naturæ,* quia hęc in symmetria consistit. Hac ratione dicebat Galen, *lib.* 12. *meth. cap.* 1. *Esto autem terminus in ægrotantibus, quem non præteribit is, qui ex arte morbum generosè oppugnat, vt tutò medicetur: qui autem vltra progreditur, crudelis hominis officium facit, qui simul cum morbo vitam quoque hominis aufert.* Medicus ergo quantitatem euacuationis exactè contempletur, & ea mensura semper euacuet, vt vnà studeat naturæ; morbúmque clàm, furtímque oppugnet.

PRÆCEPTVM LVII.

Medicus non omnem morbum suo semper medicetur contrario.

Etsi pronunciatum sit vniuersale: *Contrariorum contraria esse* remedia, vt *lib.* 2. *hist.* 15. latiùs adnotauimus: tamen Auic. 4. 1. *cap.* 1. *in fine* sic prædixit: *Ampliùs scire debes, quòd non omnis repletio, neque omnis complexionis malitia suo medicatur contrario, ex euacuatione, & oppositione: imò multotiès sufficit multa regiminis bonitas in repletione, & malitia complexionis, &c.* qui locus hoc modo est intelligendus. Non semper Medicus doctus morbum contrariis præsidiis persanare tentabit, vt pluribus in locis & præsertim *lib.* 2. *Aph.* 22. cum Hippocrate Galenus ipse confirmat: scilicet adæquatis, manifestis, & quæ per se talia sunt. De quorum classe sanguinis missio, & purgatio esse censentur.

Morbus ergo optimo victus regimine curandus, præsertim quando mitis est, & vires sunt debiles, aliisque sex rebus non naturalibus tractandus. Quibusdam enim sufficit inedia, aliis exercitium, plurimis frictiones, multis balneum: hæc enim omnia ex accidenti euacuant, 4. *Aph.* 2. Nam vt ait Galenus, *lib.* 4. *acut.* 19. *plethorica facta syndrome non semper sanguinem mittimus, sed & frictione, & balneis multis, & abstinentia, quæ tribus vel quatuor diebus fiat, ad id, quod naturale est, reuocamus.*

Quare plenitudine præsente sanguis non semper est emittendus: ex præscripto Galeni 4. *meth.* 6. dum sic ait: *Nam & alia ratione si quis etiamnum sanus, nec adhuc quicquam læsus, in sanguinis redundantis concursu sit, positus, non statim huic sanguinem mittere est necesse, Imò aliis satisfacit inedia: aliis cibi parcitas, aliis soluta aluus, vel purgatio, vel frequentius balneum, vel multa frictio abundè fuit.* Repetit *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap.* 10.

Deinde non omnes morbi præsidiis illicò exagitandi sunt, sed commodo victus regimine tractandi: Licèt enim alimenta non sint morbo contraria, tamen quoniam illorum interuentu virtus roboratur, dicitur curatio fieri à contrario. Tum quia vires validæ cum suis instrumentis effectiuè aduersantur morbo, eíque vehementer resistunt, & causam morbificam è corpore expellunt: tum quia, vt docet Celsus *lib.* 3. *cap.* 4. *Optimum medicamentum est cibus opportunè oblatus.* Itaq; vt docet Galenus 1. *Aph.* 17. quando putridorum humorum copia adest, alimenta cōtemperantia sunt offerenda in quantitate multa, si victus possit tolerare. Hos enim purgare non conuenit, 2. *Aph.* 36. victus regimen autem non contemnendas præstat vtilitates, *infra præcepto* 65. describendas, & propositas à Damasceno *in Aphorismis*: Cels. *loc. cit.* Aëtio, *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap.* 37. Alzaharau. *tract.* 15. *pract. cap.* 1. Rasi. 6. *Aph. ad fin.* Halyab. 8. *pract. vlt.* & Galeno 11. *meth. cap.* 15.

PRÆCEPTVM LVIII.

Medicus corpora sana & temperata, vsu similium conseruet: intemperata verò & lapsa modico contrariorum vsu reducat.

Grauis difficultas, inter Classicos nimis controuersa, & ab iis agitata satis: inextricabilis, ob varias Galeni, & cæterorum sententias ambiguas & dubias; ita vt natatore Delio egeant diligenti, acuto, forti. Illud igitur primò constet, quòd corpora temperata dum sanitate fruuntur, temperata victus ratione gaudeant, similibúsque in specie & gradu conseruanda sint, vt perdoctè docuit Galenus *lib.* 11. *meth. cap.* 3. *in med.* & *lib.* 1. *de sanit. tuend. cap.* 11. corporibus optimo temperamento præditis, aërem optimè temperatum saluberrimum esse docet.

Id confirmat Gal. *lib. art. med.* 86. quo loco conseruationem per similia; reductionem verò, per contraria esse celebrandam asseuerat. *Et lib. de inæqual. intemp. cap.* 6. scribit: quòd *sanitatis tutela per similia perficitur:* probátque 5. *de sanit. tuend. cap.* 10. *in fin.* & 11. *in princip.* & *lib.* 6. *cap.* 38. *meth. cap. vlt. in init.* & 3. *meth. cap.* 3. *ante med.* §. *scire namque licet, &c.* Item *lib.* 1. *de sanit. tuend. cap.* 7. *parùm post med.* dum dicit, quòd corpora quæ secundùm naturam se habent, seruari debeant, seruatur enim vnumquodque similibus, alteratur verò à contrariis.

Contrà sic argumentor. Natura vbique similibus gaudet & fruitur, corrumpitur verò à contrariis, auctore Gal. 3. *Aph.* 18. & *lib. de inæqual. intemp. cit.* Ergo semper corpora lapsa seu intemperata similibus seruāda sunt. Confirmatur hoc, quia semper natura refugit contraria. Hóc modo animalia calidissima, in feruentissima gignuntur regione, & in ea diutiùs conseruantur, vt leones, ac elephantes in Africa; in frigida verò regione moriuntur breui. Et calidæ plantæ in aëre calido meliùs se habent, & in frigido extinguuntur. Et pisces in aqua diutiùs viuunt, in aëre verò, & terra citò moriuntur. Pueri natura humidissimi, humidis alimentis seruantur, 1. *Aph.* 16. Et intra corporis partes, quædā bilioso nutriuntur sanguine, vt pulmo, 6. *de vsu par.* 10. & 15. *cap.* 6. Aliæ pituitoso vt cerebrum: quod similitudinis ratione fit. Quæ enim alicui parti similia sunt, facilè in ipsius naturam transmutantur, quoniam simile semper suū simile appetit. Hoc modo *terra squalente, auium genius meliùs se habet,* vt docet Hip. 6. *epid. sect.* 4. *text.* 26. Quia, vt notat Galenus *in com.* cùm aues sicciori temperamento sint præditæ, sicciori cibo & solidiori saniùs viuunt: contrà sues, cùm temperamento sint præditi humidiori, in cœno, humidioribúsque locis sese volutant, & humidiori gaudent alimento. Ergo natura quæ intemperata est, vsu similium potest conseruari, quia iis maximè gaudet.

Sed pro altera parte adsunt rationes validæ. Constat enim ex oblatione similium non fieri conseruationem, sed morbū. Nam si biliosus vino, exercitio, & calidis cibis vtatur, suo temperamento similibus, summè læditur,

læditur,& febricitat,docente Gal.5. *de sanit.*11.*in med.* Quod etiam confirmat Arist.1.*probl.*3. ex simili statu morbos augeri affirmant. Idem colligitur ex 2. *Aph.* 34.Hip.*In morbis minus periclitantur,&c.*Nam ex simili,quamuis minori causa, faciliùs incidimus in morbos similes.Hinc fit vt cor calidum,frigido aëre conseruetur: manus, frigidæ ablutione roborentur: corpora temporum vicissitudine gaudeant.

Confirmari hoc non inuenustè potest ex Galeno,3. *Aph.*1.& 3. docente, quòd excepta optima temperie; quæ semper similibus gaudet,reliquæ omnes intemperaturæ ad contraria bene se habent, male verò ad similia.Rursus *lib.*6.*de sanit.tuend.cap.*3.*in med.*§.*in eo autem qui est in calido,&c.*naturis intemperatis contraria esse offerenda asseuerat; ne videlicet à similibus in morbos incidant.Et 1.*de sanit.*6.*ad init.*monet, vt intemperantiæ intra limites sanitatis corrigantur. Quo etiam pacto *in art.med.cap.*23.agens de oculis, affirmat, quòd à similibus suæ temperaturæ facilè lædantur: à modico verò contrariorum vsu adiuuentur summè. Insuper 5. *de sanit. tuend.cap.*4.agens de victu senum, eos cibis calidis & humidis alit & fouet, qui illorum temperamento summè sunt contrarij.Et *lib.art.med. cap.*29. & 30.in corde per calorem lapso,frequentem & magnam respirationem, ad copiosam aëris attractionem, tanquam vtilem exoptat. In frigido verò commendat angustam & raram.

Accedit Hip.auctoritas *lib.*3.*Aph.*1.dicentis:*Naturarum hæ quidem ad hyemem, hæ verò ad æstatem benè, vel malè se habent,&c.*Et Galen.*in com.* sic ait. *Ad æstatem igitur frigidæ & humidæ naturæ optimè habent,ad hyemem calidæ siccæ.*Adde quòd 7.*Aph.*59.Hipp.præcepit inediã humida carne præditis,quia corpora exsiccat. Et Galenus 3.*Aph.*3. soli corpori temperato, tuta & salubria similia esse docuit;reliquis autem, contraria vtilia esse asseruit: reperitque 8.*meth.*9.§.*temperata verò ipsa,&c.* Quare Auerr.2.*part.Canticor.com.* 6. calidum temperamentum in morbos labi calidiores, si vtatur calidis, pronunciat. Hoc modo ex mente Theophrasti, 1. *de caus.plantar.cap.*25. plantæ contrariæ in locis contrariis diutiùs viuunt, & durant.

Quid plura? Nonne ex mente Hipp.6, *epid. sect.*4. *tex.*15.naturæ calidæ sunt refrigerandæ aqua, vento frigido, quiete? Nonne Galenus *lib. de salubri diæta, com.*2.& *lib.de bonit.& vit. succor. cap.* 10. §.*ad eundem planè modum,&c.* moderata esse conseruanda: quæ verò modum excedunt, immutanda inculcat? Nonne elegantissimus Celsus *lib.* 1. *cap.* 3. *in med.* intemperata corpora per contraria corrigenda docet? dum sic ait: *Tenuis verò homo complere se debet,plenus extenuare, calidus refrigerare,frigidus calefacere, madens siccare, siccus madefacere, &c.*

Vltimò,hæc auctoritate Galeni confirmo, ex *lib. de sanit.ad Thrasybulum,cap.*20.vbi docet, partem Medicinæ quæ curat;atque conseruat, non differre inter se in quali, sed in quanto. Nam vtraque eadem vitia corrigit:illa, maiora; quæ præseruat, minora. Sed ea pars quæ curat, semper incedit per contraria. Ergo eodem modo pars quæ conseruat, iisdem vtetur. Sicuti enim pars quæ medetur, aufert inanitionem, repletionem, famem, sitim, caliditatem, frigiditatem, quando à naturali statu recedunt; sic ea pars quæ conseruat,vitia, quæ intra limites sanitatis adhuc perseuerant, emendat. Ergo vtraque contrariis est celebranda.

Hanc minimè triuialem difficultatem Iuniorum peritissimi ventilarunt, sed in eius expositione varios afferunt soluendi modos. Quidam enim naturas intemperatas per contraria remissa esse conseruanda asseruère;quæ licèt sint contraria, virtute tamen sunt similia, cùm conseruent. Sed non exponunt rectè. Nam contrarium semper remittit,& in statu naturali conseruat.

A Alij sic ratiocinantur, asseuerántque naturas intemperatas à mediocritate parum recedentes, vsu similium esse conseruandas: at verò si multùm à mediocritate recedant, per similia non esse conseruandas arbitrantur. Reiicitur sententia hæc, quia natura intemperata, siue multùm, siue parùm recedat, tempore ægritudinis, neutræ dispositionis, aut quando homo negotiis non impeditur, per contraria immutari nequit, sed vsu similium est conseruanda, vt Galenus docet 5. *de sanit. cap.* 10. *in fin.* & 11. *in princip.* & 8. *meth. vlt.*

Plures sic explicant, & naturam intemperatam in calore, aut frigiditate,semper esse permutandam contrariis arbitrantur,quia ob efficaciam qualitatum, periclitantur ne in lapsum sibi similem incidant: B intemperatam verò naturam in humiditate, & siccitate, vsu similium posse conseruari. Nam ob qualitatum ignauiam,nullum est periculum,quòd vsu similium ægrotent. Corpora enim etsi humidiora & sicciora reddantur,lædi non solent:indicio sunt ætates. Reiicitur à Galeno 3.*Aph.*3.dicente, solam temperatam naturam, & ætatem similibus benè affici;reliquas tamen intemperatas tam calidas quàm frigidas,tam humidas quàm siccas,à similibus lædi,à contrariis iuuari.

Adest alius,qui inter Classicos primas tenet, qui in alimentis conseruationem debere fieri statuit per similia,in aëre verò per contraria;suámque opinionem esse rectam,ex mente Rhasis colligere nititur, qui 17. *cont. cap.*6.*in princ.*de aëre agens,affirmat, *quòd aër bonus sit* C *omnibus bonus,quia temperatis conuenit,vt similis;& intẽperatis,vt contrarius.*Et paulò infra ait, *quod aër semper debeat esse,vt medicina.* Non placet responsio,quia conseruatio per omnes sex res non naturales celebrari debet,vt dilucidè *cap.*86.*art. med.* probauit Galen. quod non negauit Auic.3.1.*doct.*4. *cap.*1. *ant. med.* §. *Sed & secundum possibile est, &c.* Quare citra rationem, hunc Auic.locum in confirmationem suæ opinionis adducit. Nam licèt eo loco Auicen. solùm nutrientium faciat mentionem; aërem tamen quoque, tanquam præcipuum, & magis immutantem intelligit.

Vt verò huius assequi possis solutionem dubij,notabis hanc propositionẽ,*similia similibus cõseruantur;*sicut & nonnullas alias,per se quidem veras esse non posse: D attamen ob aliquod accidens vbique ad opus reduci. Nam in Philosophorum iactatur scholis,quòd remissũ remittit intensum:quod tamen non rarò fallit.Erit igitur prædictæ conseruationis per similia ratio, quia actio contraria fit. Quare si temperies permutanda non est, sed in eodem statu conseruanda, omninò similia adhibere oportet, quia simile non agit in simile, vt Philosophi docent, & fatetur Auicen. 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 3. *parùm post med.* §. *Nos namque pro certo scimus, &c.*

Veruntamen non semper ad conseruationem similia adhibere oportet; quia similitudo & voluptas rei similis, in quantitate & qualitate facit excedere: hinc excessus & morbus. Quare Galenus *in art. med. cap.*60. dicebat, ventriculum siccum fieri sitibundum, quia immodico siccorum alimentorum vsu E siccitas augetur,& excitatur sitis. Et *cap.*60. docet frigidum ventriculum frigidis eructationibus esse obnoxium,quia ob similitudinem immodicè vtitur alimentis frigidis.

Hæc est causa,quare serpentes,animalia alioqui calida,vt viperæ,tanto vini desiderio flagrent,vt inebrientur,& sic à venatoribus capiantur, vt refert Arist.8. *de hist.animal.cap.* 8. Qua ratione Galenus *lib.* 6. *de sanit. tuend.cap.*11.calidas temperaturas frigidis tuetur, quia in vsu similium excedentes ægrotant facilè. Ita Primigenes Mytilenæus celeri cursu,& aliis rebus immodicè calidis vtebatur, dimisso balneo: quibus omnibus si modicè vteretur, conseruaretur.

Secun

Secundò, non oportet adhibere similia, quia licèt simile non agat in simile, ambo tamen agunt in tertium. Et sic lucerna addita lucernæ, magis illuminat mediũ, & si ignis igni addatur, magis illuminat. Quare Diocles apud Galenum 2. *Aph*.34. dicebat, à similibus morbos augeri, solui verò à contrariis. Repetitur idem dilucidè, 3. *Aph*.3. confirmatúrque ab Arist. 1. *probl*.3. docente cum Hip. 3. *Aph*.1. mutationes temporum potissimùm parere morbos; licèt Diocles febrem ardentem hyberno tempore faciliùs curari, falsò tamen asseueret. Eadem ratione contrarium non semper perimit contrarium, sed aliquando ex accidenti intendit.

Sic dicebat Hip. 1. *Aph*.15. *Ventres hyeme & vere naturâ calidissimi sunt*. Hoc pacto æstate olera frigida B nascuntur, hyeme calida. Hac etiam causa aquæ puteales hyeme calent, æstate verò frigent, ex Aphrodis. 4. *probl*.55. Quare in conseruandis intemperatis naturis, modicè contraria adhibere oportet, si recessus sit magnus. Hoc significat Gal. 3. *Aph*.3. & 18. Et sic *in arte med*. *cap*.13. de oculis dicebat, quòd modico contrariorum vsu adiuuentur, & hoc esse commune omni intemperaturæ affirmat. Et *cap*.76. de ventriculo calidiore verba faciens, dicebat, quòd à frigidis nunquam lædatur, si iis vtatur modicè.

Hoc modo intelligendus Hip. 5. *Aph*.18. vbi frigidum inimicum ossibus dicit. Et *lib*.6. *epid*. *sect*.4. *text*. 15. per calidas naturas, vehementer calidas intelligit. Hoc etiam pacto, cor calore excedens, frigido aëre conseruatur. Ratio autem hæc esse potest communis, quoniam forma ad obeundas suas functiones, C tale temperamentum requirens, mutuam impedit qualitatum actionem, ne ad victoriam fiat; quod multò magis forma poterit, vbi excessus inter qualitates fuerit paruus. Nam altera plurimùm recedente, periculum est ne contraria superetur omnino; quare est fouenda. Hac ratione 5. *de sanit. tuend*. 3. in conseruatione actiuarum modicè contraria adhibet, non verò ad conseruationem passiuarum. Hac etiam de causa temporum vicissitudo plurimùm iuuat, quia ex hac contrarietate, quibus mixta constant, hæc vicissim conseruantur.

His vt vtilibus sic iactis, hoc dubium sic dirimendum puto. Cùm periculosum & inutile sit, naturas D intemperatas vsu similium in eodem statu conseruare, nec semper per æquata contraria sit reductioni locus; satius est, intemperatas naturas modico contrariorum vsu præseruare, ne in lapsus similes incidant. Hoc intelligas velim, dummodò homines non ægrotent, neutri sint, iter agant, aut aliis negotiis sint impediri.

Vt verò hæc intimiùs intelligas, perpende omnibus rebus insitum esse appetitum, vt suam constitutionem conseruent, quo similia attrahunt, & in ea sponte sua feruntur: aduersa veluti corrumpentia fugiunt, & auersantur. Hoc modo elementa ad sua loca feruntur; volatilia, vt aërea, in aëre degere appetunt; pisces, cum sint aquei, in aqua vitam exoptant; sic enim optimè degunt, & conseruantur. Neque hoc his solùm contingit, E sed & plantis. Nam nenuphar in aqua crescit, & conseruantur; aromata in regionibus calidis procreantur. At hic appetitus cùm ratione careat, non poteris metiri mensura in gradu & applicatione similium, vt qui sæpe modum excedit, quando intemperata est natura. Quare ex vsu similium quæ intensiora sunt, non conseruatur natura, sed intemperantia & furor concitatur. Nam cùm ob excessum intemperamenti paratissima sint, vt adauctæ naturæ limites ex vsu similium egrediantur, quæ sunt intensiora, facilè lædi solent, & in morbos sibi similes incidere. Quare cùm naturæ intemperatæ morbis sint expositæ, & sanitatem habeant dubiam & momentaneam, eas in eodem statu A conseruare, periculosum est & inutile. Ideò modico contrariorum vsu ad temperiem optimam, & morbis minùs obnoxiam sunt reducendæ.

Excipias ab hac reductione, cum Galeno 8. *meth. vlt*. & 5. *de sanit. tuend*. 10. *in fin*. & 11. *in princip*. & *in art. med*.86. corpora, quando sibi displicent, aut ægrotant: quia tunc natura intemperata, siue parùm, seu multùm ab optima temperie recedat, in ea est conseruanda. Nam cum ea, qualiscunque sit, conseruatur, & exercet operationes suas ad corporis tutelam necessarias: quia curatio morbi nihil est aliud, quàm illius in pristinum naturalem statum mutatio, quæ auctore Galeno *cit. loc*. facilior est ad intemperiem naturalem, quàm ad temperiem optimam. Deinde cùm natura à contrariis reducentibus vim aliquam patiatur, si homo ægrotet, iter agat, negotiis distrahatur, curis interturbetur: tunc natura non est fatiganda contrariis, sed consuetis, & similibus recreanda. Si aliter tentes, ægros debiles distractos opprimes, & hoc modo præpostero remediorum vsu, fatiscentibus viribus, eos præcipites dabis in mortem.

Deinde quia in natiuis intemperantiis, ob excessum elementi prædominantis ab intrinseco, qualitas intemperaturæ intenditur; vtile est & maximè necessarium, assiduo & modico contrariorum vsu ipsam remittere: ne videlicet in statum præter naturam recidere possit: & hoc maximè obseruandum est in naturis frigidis, aut calidis, quia ob efficaciam qualitatum hæ morbis videntur esse obnoxiæ. Ex qua doctrina soluitur omnis repugnantia, quam ex Galeni locis plures auctores elici posse persuasere.

Quare quod adduximus de partibus frigidis, & corde calido, hoc modo soluendum est. In partibus frigidis duplex assignatur temperamentum, alterum insitum, ex elementorum miscella contractum, figidum videlicet, adscititium aliud, ex influxu sanguinis & spirituum, calidum nempe, cuius ope frigidæ partes actu calent. Vtrumque est conseruandum, quod perficitur nec per calida tantùm, nec frigida tantùm: sed per ea, quæ actu sunt calida, & potentia frigida: nam sic vtrisque consulimus. In corde peculiaris est ratio, ob quam aëre frigido gaudeat, quia est natura calidissimum, perpetuóque mouetur, & sic periclitatur ne plus iusto inflammetur, & in statum præter naturam incidat, cuius noxa toti erat communis. Ob quam causam sagacissima natura, vt cor sanum in custodia conseruaret, non solùm aërem frigidum consuluit, sed alia remedia ad illius tutelam est machinata: veluti cùm aquam in pericardio reposuit, & ipsum cor obuallauit pinguedine multa.

Ad argumentum verò, quod de parte curatrice & conseruatrice est adductum, dic: vtramque non differre in quali, sed in quanto. Pars enim curatrix, circa morbosam constitutionem versatur, quæ cùm sit præter naturam, debet remoueri per contraria. Pars autem conseruatrix, de naturali agit constitutione, quæ per similia conseruatur. Verùm cùm non semper in eodem statu, nec secundùm qualitatem, nec substantiam permaneat, perpetuò alteratur & dissoluitur. Quatenus ergo labitur à naturali statu, & non est secundùm naturam affecta; vt ad suam naturam redeat, contraria requirit. Attamen quamuis sic labatur, & limites sanitatis egrediatur, à parte curatrice tamen distinguitur, quæ lapsus insignes solùm respicit, qui actionem sensibiliter lædunt: Conseruatrix verò pars circa exigua vitia versatur, quæ operationem non lædunt, imò intra limites sanitatis reperiuntur: licèt non sint præter naturam, omnino tamen naturalia non sunt.

Sicuti natura temperata est conseruanda per similia, & intemperata per contraria; sic ætas temperata similibus est conseruanda, intemperata contrariis permutanda, 4. *Aph*.3. Ita puerilis, cùm sit humida, similibus conser

conseruanda. Sic enim pueri meliùs nutriuntur, citiùs accrescunt, diutiùs viuunt, 1. *de sanit. tuend.* 7. 1. *Aph.* 16. Senes contrà permutandi contrariis, vt meliùs degant, saniùs viuant. Nam oblatis calidis humidis vitæ principia reparantur. Hac ratione Galenus 5. *de sanit.* 2. eos calefaciendos, & humectandos esse asseuerat.

Vltimò, pro coronide dubium affine & coniunctum, proponam, subtile tamen ac præstans, vt sic lectoris animus eius dulcissima recordatione recreetur; nam in eius explicatione ieiuna est lectio auctorum. Si temperamentum naturale, quod optimum est, debet conseruari per similia, quomodo poterit conseruari in ætate pueritiæ, si tunc humectatione opus est: & in iuuentute, si hæc ætas refrigerantia, & humectantia expostulat: & in senectute, quæ calefacientibus, & humectantibus eget? Quare apparet, quòd solùm in ætate adolescentiæ possit conseruari. Sic natura intemperata, quæcunque ea sit, non videtur, quòd sit semper per contraria permutanda. Nam interdum temperies ætatis, naturali temperamento repugnat: vt v. g. natura frigida & humida, in ætate iuuentutis, & adolescentiæ. Si ergo vtriusque habenda est ratio, & vtraque, cùm intemperata sit, debet corrigi; videtur impossibile vtramque corrigere, cùm vna ab alia impediatur.

Pro solutione, Nota *primò*: quòd omnia illa, quæ conseruant naturam temperatam, intra latitudinem sui spatij alterando & permutando, dicuntur temperata, & similia: & sic sentiendum est de illis, quæ naturas intemperatas conseruant: Nam sicuti naturæ illæ in indiuisibili non consistunt, sed latitudinem habent; sic idem de causis conseruantibus est dicendum.

Nota *secundò*: Temperamentum ætatis vnum & idem esse cum naturali, & solùm distingui, quia temperamentum ætatis est temperamentum naturale. si secundùm habitudinem caloris ad humidum consideretur. Nam quia in pueritia cum calore abundat humiditas, vocatur calida & humida; in adolescentia, quia temperatur humiditas, vocatur temperata; in iuuentute, cùm permaneat caliditas, & imminuta sit humiditas, dicitur calida & sicca; in senectute, quia iam imminuta est caliditas, & simul siccitas est multùm adaucta, vocatur frigida & sicca. Itaque hoc temperamentum non absolutè & simpliciter tale dicitur, sed facta comparatione vnius ætatis ad aliam. Qui enim temperatus est, in omnibus ætatibus est temperatus: & qui per omnes ætates intemperatus est, per eas eandem intemperiem seruat. Verùm cùm temperamentum illud habeat latitudinem, quia in pueritia exuperat humiditas, tunc respectu aliarum ætatum puer vocatur humidus. Et sic de reliquis ætatibus sentiendum.

PRÆCEPTVM LIX

Medicus humorem peccantem, per partem principem, vel affectam non euacuet.

Grauem sententiam Auicennæ, omnis Medicorum chorus laudat & amplectitur, quia *lib.* 1. *cap.* 1. docemur: *Non esse faciendum transitum humoris per principale membrum.* Cùm enim præceptum artis medicæ sit inuiolabile, vt per locum conuenientem, & excretionibus destinatum deferatur humor, siue ab arte, siue à natura vacuatione celebretur: idcircò si ille versus partem principem moueatur, huius motum prohibere oportet, & ad partem ignobilem, vel minoris momenti, auertere est necesse, ex Galeno *lib.* 7. *meth. cap.* 11. Si enim humor noxius in præcipua parte stabuletur, timor est ne adhærens, inflammationem, aut alium affectum committat inemendabilem: vel ab eius tetro & putrido vapore robur partis dissoluatur,

A & hoc modo accidant syncope, cardialgia, animi deliquium, & alia, quæ difficilem deinceps habent correctionem.

Sed obstant plura. Primùm: In inflammatione iecoris, & lienis, vtraq; axillaris secatur ad euacuandum & reuellendum. Sed tunc transit humor per cor. In affectibus capitis & oculorum, ad reuellendum salubris est vacuatio per aluum, ex cuius fluxu & vapore vitioso lancinatur cor. In continentibus & continuis, oblato medicamento expurgante humor ad iecur fertur, ex quo ad mesaraicas & intestina deriuatur. Hoc etiam modo suas facit vacuationes natura, quando vomica pulmonis per aluùm, vel vrinã expurgatur, quod aliquando contingit, vt 6. *de loc. cap.* 4. docuit Galenus.

Respondent plures, quod humor putridus & corruptus non sit ad partem principem, tanquã ad terminum attrahendus, ob causas dictas: at verò rectè possit permitti, vt per illam transeat, sed non immoretur, ne B cunctatione sua partis firmitudinem dissoluat. Non quadrat responsum, quia quando immodica adest hæmorrhagia, cucurbitulæ hypochondriis admouentur, reuulsionis causa. Similiter etiam timor repentinus incutitur, aut facies subitò frigida irroratur; vt scilicet retrocedat sanguis ad cor: sed tunc sanguis ad partem principem, tanquam ad terminum solet auerti.

Dic ergo, quòd quando humor caret vitio, & partes principes eo indigent ad custodiam sui, non sit inconueniens, si ad eas veluti ad terminum reuocetur; vt in nimio sanguinis fluxu non rarò contingit. Quando tamen C humor est putris & noxius, si fieri potest, nullo modo ad eas est reuocandus. Veruntamen quando aliter fieri non potest, rectè per principem partem potest auerti, quia tunc maior est vtilitas noxa.

Quod autem per affectam partem humor noxius non sit vacuandus, pluribus confirmat exemplis Galenus *lib.* 13. *meth. cap.* 11. Hoc modo inflammatis intestinis, ventriculo, vtero, vrinæ vasis, pudibundis, purgatio per aluum reproba. Inflammatis faucibus, palato, lingua, ore, apophlegmatisma noxium. Hac de causa renibus affectis, damnantur diuretica, & læso ventriculo, inutilia sunt quæ vomitum prouocant. Hac ratione vtero phlegmone tentato, temerarium est offerre quæ menstrua mouent. Demum in omnibus longissimè à D parte, quæ fluxione tentari incipiat, quod redundat reuellere, nequaquam ad eam trahere conuenit.

Hoc tamen intelligas, dummodo affectus sit recens, & humor cõfluat. Nam si est diuturnus & inueteratus, tunc licet aliquando cum aliqua noxa, maiori tamen vtilitate, per locum affectum humorem peccantem expurgare. Hoc pacto in alui fluxu diuturno expurgantia exhibemus. Nam *fluxus fluxum curat*, vacuãdo causam, vt monuit Galenus 6. *epidem. sect.* 2. *com.* 9. Et Hip. 4. *acut.* 110. dum sic ait: *Si venter liquidus fuerit, bilisque excernatur, vexéntque termina, & vomitus, & mordicationes, quiescere his optimum est, mulsam bibere, non vomere.* Et Galenus non solùm mediocriter in alui fluxu ventrem mulsâ subducit, sed valenter expurgat. Sic enim ait, *cit. acutor. loc. Qui autem in affectionibus huiusmodi sæpius valenter auxiliatur, is cacochymiam valente medicamento affatim expurgat, vires ægri, & habitum contemplatus, anni tempus, ætatem & constitutionem.*

E Hac methodo nixus, affecta sede, non veretur expurgãtia per aluũ, dummodo in initio morbus non sit. Sic enim ait. 4. *meth. cap.* 6. *Neque enim cùm vel circa sedem, vel aliquam vicinam partem initiũ phlegmones incidit, purgantia admittes.* Nã tunc est timor, ne ad partem dolentem maiori impetu confluant succi, & geminatã affectione vires prosternantur. Hoc modo per partem affectam sanguinem in initio non emittimus: nam tunc venæ sectio fluxionem auget; quam esse admittendam cessante fluxu, Galenus 4. *meth. cap. nuper citato, in fin,* edocuit: *Ac si perpetuum est, quod ab eo didicimus,*

incipien

incipientem fluxionem ad contraria trahendam esse: fixam verò iam in laborante particula, vacuandum esse vel ab ipsa particula quæ affligitur, vel à maximè vicina: in promptu nobis & de sanguinis detractione colligere nunc est, quòd in principio hæc è longinquo, postea ab ipsis exulceratis partibus, sit molienda. Quia vacuato corpore, iam non est metus, vt humor ampliùs magna copia possit affluere, ita vt affectum exasperet.

Quare summa cum ratione in angina, post depositam plenitudinem, sectis brachiorum venis, eas quæ sunt sub lingua, secamus, ex Hip. 4. *acut.* 30. *In phrenitide, & dolore capitis diuturno, in fine, venam frontis tundimus*, ex Hip. 5. *Aph* 68. & Gal. 6. *epid. sect.* 2. *com.* 10. In oris Gallicanis vlceribus diutinis, Mercurialia vnguenta artubus imponimus, quæ suapte natura humorem expurgant per os, & fluxionem conuocant. In recti intestini vlceribus Gallicis, iteratas potiones consulimus, quæ licèt humorem noxium deferant, per aluum, cum aliqua noxa & damno; est tamen commodum maius, præsertim si affectus non sit in principio. Verùm, licèt hæc rectè fiant modo iam dicto, tamen non euertunt illud præceptum: Ne humor vacuetur per partem affectam.

PRÆCEPTVM LX.

Medicus in morbis longis mutet ægros de terra in terram.

Diuinissimus Senex sic profatur *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *tex.* 20. *Solum vertere in morbis longis conuenit.* Galenus *in com.* sic interpretatur: *Siue nauigans, siue terrestre iter faciens quispiam, in alteram regionem migrauerit, vel motus in itinere, aut nauigatione, vel aëris mutatio proderit; & maximè cùm in aerem contrariæ temperaturæ discesserit. Contrariam autem dico, non solùm aëris propriæ ægrotãti regionis, temperamento, sed etiam ipsi morbo. Nam si humidus morbus sit, in sicciorem aërem migrandum erit; si siccus, in humidiorem; eadem quoque ratione si calidus morbus sit, in frigidiorem; si frigidus, in calidiorem: similiter si calidus sit morbus & siccus, ad humidiorem, frigidioremque aërem abeundum est: sic & in reliquis coniugationibus.*

Auicenna Hippocratem & Galenum æmulatus, sic profatur, 4. *cap.* 1. *prope fin. Et ex iis præterea, quæ huic modo medicationis sunt propinqua, est mutatio de terra ad terram. & de aëre ad aerem. Mutatio enim de ciuitate in ciuitatem, & de regione in regionem, recreat, delectat, vires reficit.* Deinde ob motum calor natiuus excitatur, qui robustior factus, causam morbi meliùs concoquit, & celeriùs discutit; dummodò aër sit morbo curando contrarius. Ob hanc causam Gal. *lib.* 5. *meth. cap.* 12. phthisicos mittebat ad montem Tabianum; quo loco aër siccior erat, & exsiccandis vlceribus aptissimus. Et veteres mittebant eos in Ægyptum, ob nauigationem; quoniam aër marinus exsiccat vlcera. Hinc fit, vt ait Arist. 23. *sect. probl.* 8. vt qui se mari lauant, ocyùs resiccentur. Ita Plinius, qui scripsit quatuor libros de re medica, *cap. de phthisi*, summè laudat, vt tabidi viuant in saltibus, vbi pix nascitur; quia aër ille siccitate sua saluberrimus est, & vlcera exsiccat.

Alij sententiam Hippocraticam sic exponunt: *Solum partium vertere in morbis longis conuenit*: hoc est cum quispiam extra suam patriam diu ægrotat, & non conualescit, optimum est vt in patriam redeat. Quæris causam? Prima sit, quoniam ægri ferè morosi sunt, tristes, melancholici, quibus nullum aliud suauius medicamen exhiberi poterit, quàm solatium, lætitia, hilaritas, cúmque amicis & familiaribus, cum quibus diu vixerunt, grata confabulatio.

Deinde amor patriæ est iucundus, voluptuosus, & ægros magis obedientes reddit. Nihil est dulcius patria, etiamsi quis longè diuitem domum terra in aliena habitet, vt *lib.* 9. *Odyssea, versicul.* 34. cecinit Homerus. Et Cicero *lib. de orator.* 1. & 2. *de leg. Nos patria delectat, cuius tanta est vis, tanta natura, vt Ithacam illam in asperrimis saxis, tanquam nidulum affixam, sapientissimus vir immortalitati anteponeret.* Nimirum, vt idem ait, *Orat. in Catil.* 4. *Patriæ solum cùm omnibus est charum, tum verò dulce, atque iucundum.*

Eam Plato 15. *de leg.* ait esse dominam ac Deam, quam mortales magis debent obseruare & colere, quàm matrem. Quare in suis legibus antiquus Ligislator Charondas, nihil patria dicit esse coniunctius. Quo pacto Cicero *lib. epist. fam.* 11. *epist.* 27. patriæ amicitiam esse omnibus præponendam affirmat: *Chari*, inquit, *sunt parentes, chari liberi, familiares, propinqui, sed omnes hos vincit patria.* Quod veterum testimoniis atque exemplis firmat Franciscus Petrarcha, *dialog.* 15. *de vera sapientia*: qui præclarè *lib.* 3. *rer. memor. tract.* 2. *cap.* 41. de patriæ amore agit. Lege & noua quædam, *in noua Langij Polyanthea.*

Deinde aër patrius & nutritius est connaturalis valdè: & sicut maternum lac cæteris est præstantius, quia magis naturale; ita aër patrius, cuius ope in primordiis vitæ sumus adiuti, magis prodest, & propter cœlestes influxus, quibus ab incunabulis vitam duximus, nos ampliùs roborat, & salubriùs afficit, etiam labascentes conseruat, & ab aliquo morbo affectos ad pristinum statum reducit.

Quòd si patrius aër sit morbo contrarius, ex præsidiorum numero vnum efficitur, vt Galenus ait *lib.* 9. *meth. cap.* 4. Si verò intemperatus est, & morbum fouet, non est laudandus. Sicuti lac maternum, quando est bonum, quia magis cognatum & familiare, præstantius est & conuenientius infanti: si autem sit vitiosũ, minimè commendatur. Id quod dicebat Hip. *lib. de alim. n.* 8. *Lac proprium, nocium.* Nam intemperatæ naturæ ad loca similia malè se habent; ad contraria, benè. Ideò in regionem contrariam mutari debent, modò maximè intemperata non sit; quoniam ea mutatio periculosa est, præcipuè si repentè fiat

In morbis acutis hæc mutatio est reproba valdè: in iis enim salubre est, iacere & quiescere. Nam si motus in lecto distrahit naturam à coctione, resoluit vires, corpus fatigat, 2. *Aph.* 28. quantò magis motus de loco in locum? 4. *acut.* 48. Coctio enim perficitur quiete. Hoc modo plerique cùm cœpissent febricitare, ob motiones & exercitationes, acutissimis & exitialibus morbis fuerunt correpti, vt 3. *Aph.* 20. notauit Galenus. Excipias eos, qui in itinere ægrotant, qui aut spe inuisendi domum, aut quia deficit Medicus, possunt, coactè tamen, mutationem efficere.

PRÆCEPTVM LXI.

Medicus naturam, vt primarium sanitatis opificem, semper adiuuet.

Naturam nostram, quæ semper vtilitatem animantis intendit, à Medico esse adiuuandam, vt operationes suas rectè efficiat, vbertim Galenus proposuit, *lib. de opt. ad Thrasibul. cap.* 42. Auxilia enim medica per se morborum causas non eradicant, sed adminiculum naturæ requirunt. Illa enim solùm iuuant naturam, & ei impetum, motúmque vehementem præstant: natura verò reliqua perficit ac complet. Hoc modo Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. dicit: *Curans verò, sicut sciuisti, est virtus, non Medicus; quoniam Medicus est minister, faciens peruenire instrumenta ad virtutem.* Et *cit. loc. ad Thrasybul. cap.* 26. protulit idem Galenus: *Natura est primarius animalis opifex, quæ morbos soluit, & sanitatem restituit.* Hip. 6 *epid. sect.* 5. *text.* 4. asseuerat: *Naturam esse morborum medicatricem*: & eam omnibus subuenire

subuenire, docuit *lib. de alimen. num. 4.* repetitque Galenus *lib. 1. de dieb. decret. cap. 7. ante med.*

Obiicit Galenus *in com. prædictæ sententiæ*, hoc modo: Si natura omnibus subuenit, & morborum est medicatrix; ars medica superflua est, & de medio tollenda. Præterea, Galenus *lib. 9. meth. 13.* sic ait: *Prima igitur omnium indicatio est, quæ à virtute sumitur: verùm non sic prima, vt quæ curationem doceat, cùm ex numero curatricium indicationum non sit, verum vitalium, siue quæ ad vitæ custodiam pertinent. Nam neque vt valeamus, nec vt à morbis liberemur, ab ea quicquam primùm desumimus, sed vt viuamus.* Ergo ea non est morborum medicatrix, si ab ea indicatio curatiua non est desumenda.

Gal. *cit. epid.* respondet obiectioni primæ, asseritque naturam morbo mederi. Hoc tamen non obstare, quominùs sit verum, artem medicam, & Medicos, morbos curare, sicut & præsidia medica. Sed in curatione quædam primum, alia secundum, alia tertium obtinent locum. Natura tempore & dignitate maximè & præcipuè auxiliatur morbis, primásque in curatione tenet; cùm sit principium intrinsecum conseruationis rerum; & morbus sit passio corruptiua, cui natura strenuè repugnat, ipsúmque debellat & superat, & vtens mediocritate quadam, tanquam aduersatrix morbo opponitur, vt bellè 11. *meth. 2.* dictabat Galenus.

Obiicies, & meritò sanè: Si ars medica iuuat operationes naturæ, cur locum non obtinebit primum? Nam etiamsi auxilia medica morbis sint contraria, in morbum non primò feruntur, sed naturam, vt illorum ope hæc adiuta superior euadat & vincat. Et quamuis asserat Galenus 6. *meth. 8.* & *lib. de const. art. med. 12. in fin.* quædam fieri à natura, quæ non possint fieri ab arte, vt coctio, & carnis generatio; tamen plura alia fiunt ab arte, quæ non possunt fieri à natura, vt partium vulneratarum coniunctio, quæ suturis & ligaturis perficitur, articulorum luxatorum repositio, carnis crescentis ablatio, & inflammationis, quæ à natura persæpe excitatur, curatio. Ergo ars non est ministra naturæ, sed præcipua morborum medicatrix censenda.

Dic: Aliquid fieri ab arte, quod naturæ est impossibile: verùm ea opera nunquam ab arte perficiuntur, nisi interueniente natura; ea enim artificialia non sunt, sed naturalia. Nam partium coniunctio quæ suturis fit, nunquam est perfecta, nisi actio naturæ carnem generantis accedat: nec articuli firmantur, quousque à natura robusti fiant: neque inflammatio, ob confluxum humorum incitata, curari potest, nisi partis inflammatæ natura, cum auxiliis ad soluendam inflammationem vna concurreret.

Medicus sanitatis est causa, quatenus est artis minister, vt docet Galenus *lib. 1. epid. sect. 2. com. 51.* Cum enim auxilia tempestiuè, in conuenienti quantitate & qualitate ministrat naturæ, artis instrumenta ad naturam peruenire facit, vt *cit. loc.* monuit Auicenna. Auxilia medica, licèt tempore & dignitate sint postrema, in operis executione sunt prima, súntque illa quæ primùm corpus alterant; & mediante eorum materia immutante, animal in sanitatem perducitur: quorum ope ars medica & Medicus operantur.

Sicuti ergo ars, & artifex non primùm mouent, sed interuentu auxiliorum: sic natura & primò, & per se, & sola mouet: nam sæpe sine auxiliis medicis morbos superat; concoquit enim, causam morbificam expellit, & remouendo ea quæ morbum fouent, corpus paulatim ad pristinum statum deducit. Et hoc non solùm in morbis mitibus (de quibus Galenus 1. *de loc. 2. in fin. Soli illi morbi externo egent auxilio, quos natura ob magnitudinem vincere nequit*) experiuntur Medici, sed veritatẽ habet sententia hæc in grauioribus morbis; ex quorum classe febres acutæ, & inflammationes internæ

A esse censentur, vt docet Auerroës *lib. 7. collig. cap. 31.* dum homines validos & ferinos, à morbis acutis posse fieri immunes, sine artis & Medici auxilio sponte sua, asseuerat. Quando tamen est impedita & languet, medicis auxiliis vacuantibus, alterantibus, & reficientibus eget, vt *lib. de ven. sect. cap. 4. in fin.* docuit Galenus. Quando morbus est in habitu, qualis est febris hectica; quia non remanet inclinatio, nec aptitudo, vt partes in naturalem redeant statum, ab intrinseco solùm non sanatur; quia sanatio hæc à parte sana solùm præstatur, vt Arist. ait 7. *Metaph. 8.* Exoptat ergo morbi habitualis curatio medica præsidia; licèt ab his solùm fieri nequeat, quia non est res artificialis, sed quæ à principio intrinseco emanare solet.

B Ad secundam obiectionem, in initio propositam, dic: Virtutem primò & per se indicare sui custodiam & tutelam; ex accidenti tamen etiam curationem. Cum enim constat, auxilia medica vacuantia celebrari permittit, quorum ope & beneficio superantur morbi: quod Galenus *in calce prædicti capitis* insinuat, cum dicit: *Ex accidenti virtutis corroboratio ad effectus curationem conducit.* Quò enim robustior est, eò securiùs, & cum maiori audacia administrantur præsidia. Adde, quòd sicut quælibet res naturalis non solùm virtutem sortita est ad conseruationem sui, sed simul eam, qua contrariis corrumpentibus repugnet: sic necessariò animalia, quemadmodum susceperunt diuersas virtutes, quarum auxilio viuunt & conseruantur, sic enim sortita sunt virtutes, quibus à contrariis

C aduersantibus secundariò se tuentur. Hoc modo intelligendus est Galenus *loc. cit.* cum inquit: *Non vt valeamus, nec vt à morbo liberemur, à virtute quicquam primò desumimus.*

PRÆCEPTVM LXII.

Medicus robur facultatum obseruet diligenter.

GVbernant animal tres diuersi inter se generis facultates, toti corpori ex suo quodam veluti fonte quæque distributa. Eas Plato animas vocat, propriam cuiusque substantiam inueniens. Est enim earum quædam ad nutriendum animal necessaria, ac cum stirpibus communis, quæ iecur veluti pro fonte habet: canales verò ab hoc in totum

D *corpus sparsos, ipsas venas. Hanc seu appetitricem, seu naturalem, seu altricem voces, nihil interest: veluti nec si animam, aut facultatem. Altera est, quæ non modò vt stirpibus, aut vita præditis, sed etiam vt animantibus anima est insita. Hæc sedem in corde habet, ipso quoque insiti caloris quodam ceu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ sunt: vocatúrque hæc multis sanè nominibus. Nam & facultas siue virtus vitalis, & facultas siue virtus animosa, & anima vitalis, & anima animosa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix, in cerebro domicilium habet. Ea voluntariis actionibus vnà cum sensibus præsidet. Vtitur & hæc particulis quibusdam, ceu canalibus, nempe ipsis neruis, sensum motúmque per hos in totum animal transmittens. Ergo has facultates seruare, nihil planè est aliud, quam vitam seruare.*

E *Siquidem monstratum est, qualibet earum amissa, reliquas quoque vnà perire.* Hactenus diuinissimus Galenus 9. *meth. cap. 10.*

Quare prudens Medicus facultatum robur præcipuè attendat oportet: nam hoc ad euacuationes summè necessarium est: Quare non erit extra rem proponere dubium, Vtrùm facultatum omnium robur ad vacuationem sit necessarium? Galenus solùm facultatis vitalis meminit in locis multis. Sic *libro de sang. miss. cap. 8. in med.* in senibus prohibet venæ sectionem, quia in illis virtus vitalis debilis est. Huius enim virtutis ope, animalia omnia opera exequuntur, 1. *acut. 44. post med.* Qua ratione *lib. de sang. miss. 12.* iubet, vt in extractione sanguinis vsque ad animi deliquium, pulsum

pulsum tangamus, eiúsque diminutiones animaduertamus. Si enim virtus pulsifica labitur, statim sanguis supprimendus est, ne videlicet pro animi deliquio mors occupet; quemadmodum plurimis contigisse vidit, 9. *meth.* 10. §. *Duos namque, &c.*

Huius robur non solùm præsens, sed imminens est obseruandum. Hac ratione homo biliosus, cuius habitus facilè dissoluitur, æstiuo tempore constitutus, non tolerat venæ sectionem, nec purgationem. Hæc enim solùm sunt magna auxilia, 2. *Aph.* 29. Hoc modo 2. *sec. loc. cap.* 1. *rubric.* 6. *ante med.* in curatione doloris capitis ex ictu, exordiendum esse à venæ sectione, dummodò facultas vitalis non sit imbecilla, asseuerat. Et *lib. de sang. miss. cap.* 13. aduertit, quòd pulsus validus cum æqualitate, est minimè fallax robustarum virium signum.

Robur facultatis naturalis ad omnes vacuationes non est necessarium: nam in principio, morbo adhuc existente crudo, copiosè sanguis extrahitur; quo tempore de illius robore non constat, vt quod ex coctione deprehendatur, ex Galen. *lib. de sang. miss.* 6. *in med.* & 1. *ad Glauc.* 14. *in fin.* quæ tamen illo tempore non apparet. Deinde, si ex facultatis naturalis debilitate non lædatur facultas vitalis, sanguis extrahendus est; vt patet in hydrope, ex vacuatione consueta retenta, suborto: in quo Galenus 4. *acut.* 111. sanguinem extrahendum imperat.

Robur facultatis animalis ad euacuationem non est necessarium: multoties enim ad animi deliquium sanguis extrahitur, *lib. de sang. miss.* 12. & 9. *meth. cap.* 4. Nam cùm ægrotantes quiescere debeant, motu musculorum non egent, ac proinde nec facultate animali robusta, ex Gal. 7. *meth. vlt.* §. *Maxima est cordis officij dignitas, & ad obeundas actiones maximè necessaria, &c.* Quare in Apoplecticis & aliis cerebri affectibus, licèt animalis facultas languida sit, nihilominus tamen vacuationem exercemus. Quo pacto intelligitur Auic. 4. 1. *cap.* 3. §. *Quandoque plus eligimus casum alicuius virtutis, &c.* Maximè cùm sanguinis missio & purgatio ob eam causam debilitent, quoniam sanguinem & spiritum exhauriunt, quæ substantiæ maximè in vasis abundant.

Neque obstat Galenus 10. *meth. cap.* 1. *post med.* §. *Cùm autem in his examinandis, &c.* Quo loco solius naturalis facultatis meminit, & illius tantùm robur requirit. Nam ibi per naturalem, omnes tres intelligit, quia corporis naturam constituunt. Vel per naturalem, etiam intelligit vitalem. Nam cùm hæc distinguatur ab animali, vtpote quæ voluntaria est; ambæ dicuntur naturales, ex Galen. 2. *de sympt. caus.* 1.

Obiicies deinde Galenum *lib.* 11. *cap.* 9. Quo loco facultatem naturalem, cuius interuentu morbi concoquuntur & extirpantur, summè extollit: Quare necesse est vt ea ad humorum putridorum coctionem valeat; quæ si fuerit languida, interdicenda vacuatio est: nam ob euacuationem defatigata, morbum superare non poterit. Quare Galenus 2. *Aph.* 29. *ad finem*, robur huius facultatis ad euacuationes omnes plurimùm exoptat.

Vt verò huic obiectioni faciamus satis, aliqua sunt præmittenda, quæ Hippocratis Galeníque doctrinam præclarè adornant. Ergo inter has facultates hic seruatur ordo, vt vna earum amissa, reliquæ deficiant. At in actionibus inest discrimen, cùm multò magis reliquæ compatiantur cordi, quàm cor ipsis: pereunte enim actione cordis, aliarum facultatum actiones perire est necesse; non contrà. Quod patet ex Galeni doctrina 2. *acut.* 47. vbi ait: *Velocissimæ accidunt mortes corde patiente, deinde affecto cerebro, tardissimæ ab hepate prodeunt.* Et sic intelligendus est Galenus *lib* 5. *de loc. affect. cap.* 1.

Illud verò animaduertendum, quòd tam in conseruatione sanitatis, quàm in curatione ægritudinis in vniuersum, potissimùm facultate vitali simpliciter indigeamus; deinde naturali; vltimo loco, animali, respirationis gratia, ex Gal. 7. *meth.* 13. Cæterùm, pro curatione morbi materialis venosi generis, propter coctionem & expulsionem humoris, facultate naturali magis, quàm aliis robusta indigemus, ex Galen. 11. *meth.* 9.

At verò in morbis thoracis, non solùm facultatem naturalem robustam exoptamus, sed etiam animalem: quia humoris excretio, qui partes spiritales molestat, non fit à facultate naturali, sed ab animali per expuitionem perficitur. Quare 2. *progn.* 67. etsi multoties in pleuritide cæterísque thoracis affectibus, concoctus sit humor, attamen præ animalis facultatis debilitate non excernitur; ob quam causam creberrimè suppurati moriuntur, vt *lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 3. docuit Galenus.

Ex quibus colliges corollaria plura. Primum, potissimam ad euacuationem indicationem à facultate vitali esse desumendam: deinde à naturali: vltimo loco ab animali. Cæterùm, si affectio propria & peculiaris iecur occupet, à facultate naturali robusta potior indicatio depromitur. Quemadmodum si morbus cerebrum potissimùm infestet, à facultate animali est elicienda indicatio. Hanc doctrinam eleganter docuit Galenus, *in compendio pulsuum, cap.* 21. *ad init.* §. *Magnam verò dix habere vim, &c.*

Colliges deinde, Galenum de ope facultatis animalis etiam plurimùm fuisse solicitum; quia non solùm ægris ad respirationem, sed ad promptam facilémque excreationem est necessaria, 5. *de loc.* 3. Deinde ad facilem motum in lecto multùm iuuat; ex cuius debilitate plures, præsertim crassi & pingues, interire solent. Accedit quòd facultatis animalis læsio vehemens, periculosior est, & citiùs mortem infert, quàm facultatis naturalis noxa, 5. *de loc.* 1. Quare omnium facultatum robur, ad sanguinis missionem & purgationem est necessarium, sed præcipuè vitalis; deinde naturalis; omnium minimè animalis: quia vitalis est veluti forma reliquarum. Si verò Galenus, & alij prisci auctores solùm vitalis robur exoptant, illius principatum respiciunt, & quia certiores & euidentiores de se ex pulsu notas præstare solet.

Hinc colliges etiam, Medico vtile esse valde, ad celebrandam vacuationem, vires cum morbi magnitudine conferre. Si enim morbus est magnus, & robustæ vires, vniuersa morbi causa simul auferri potest. His enim scopis auctis, vacuatio liberalior celebranda. Si verò non ita vigeant vires, parca est exercenda, ex Gal. *lib. de sang. miss. cap.* 13. Quòd si vires valde imminutæ sint, & morbus sit grauis & periculosus, vt angina, & pleuritis; tunc parcissimè vacuandum, & alimentis boni succi, crebrò & modicè vires reficiendæ, paulatimque vacuatio exequenda. Et hæc est curatio, quam Medici per epicrasin vocant, vt notat Galen. *lib.* 9. *meth. cap.* 10. quando scilicet paulatim quod vitiosum est vacuatur, & pro eo quod salubre & optimum est, reponitur. Interdum tamen ita vires ad extremam debilitatem sunt redactæ, vt nec minimam vacuationem tolerare possint. Quare tunc eas iamiam labascentes solùm restaurare oportet. Ita docuit Galenus *lib.* 9. *cap.* 13. dum sic ait: *Quòd si quem curare studes, vires autem extrema imbecillitate laborant, toto illo tempore quo vires reficimus, nihil aduersus morbum est faciendum. Cum autem conieceris, vt nihil aut parùm ex euacuatione sint lædendæ, tunc est ad affectus curationem accedendum.*

Colliges vltimò, Medicos magno indigere iudicio & experientia, vt robur virtutis exactè agnoscant. Nam aliquando in magna virium penuria, vacuatio e spôte, & in magna copia salubriter erumpunt, & Medici in ægris debilissimis vacuationes liberales exercent. Hoc constat

constat ex Hip. *lib. 5. epid. num. 2.* qui vinum in Oeniadis tabescentem & consumptum persanauit, extracto in vtraque manu sanguine, quousque exanguis redderetur. Et ex Galeno, qui *6. epid. sect. 3. com. 29.* nobilem illam Romanam extenuissimam, suppressa menstrua, purgatione laborantem, copiosissima sanguinis missione persanauit. Et proprio exemplo firmauit Beniuenius *lib. de abdit. cap. 44.* Sed interdum vires, quæ constare videbantur, ex euacuatione exoluuntur.

Causæ autem plures sunt; ob quas virium robur difficulter cognoscitur. Prima, quia non solùm oportet cognoscere, an virtus debilis sit, sed etiam imbecillitatis causa debet agnosci. Nam quando ob inediam, vacuationem, aut insensibilem transpirationem vires labuntur, celerrimè vires reficiendæ: quando verò propter dolorem, vel morbi acumen virtus debilis est, vacuatio necessaria est. Ignorare autem, an virtus debilis sit propter aggrauationem & copiam, an ob vacuationem & per essentiam, indecorum est Medico, notante Galeno *2. acut. 48.* Quando enim posteriori modo debilitas adest, refectio optima est; si verò vires multa humoris copia sint grauatæ, obrutæ, & ideò debiles, tunc vacuatio est salubris, vt *lib. 9. meth. 10.* aduertit Gal. Nam tunc magna, ex euacuatione, acquiritur vtilitas.

Potest & alia causa assignari: quia non solùm virtus ad præsentem euacuationem; sed ad alia in posterùm contingentia, tolerandum morbum, symptomata, & curationem constare debet, vt eleganter docuit Auicenna *4. 1. cap. 20. post princip. §. & cùm ægritudo est habens crisim, &c.* Accedit, quòd difficile sit cognóscere, num virtus debilis sit per essentiam, vel aggrauationem. Nam signum illud inæqualium pulsationum, positum à Galeno *2. de caus. puls. cap. 1. post med.* in aggrauatione non semper reperitur. Quare hanc pulsus inæqualitatem in magnitudine & paruitate, raro animaduertere licet. Adde, quòd quia ex euacuatione repentè facultas debilis redditur, etiam huiusmodi inæqualitatem acquirit.

Denique rogabis: Si tantoperè facultatum, & præsertim vitalis robur ad euacuationem, contemplandum est, quomodo ad eam impediendam virium læsio & debilitas cognoscetur? Dic, hoc ex operationibus esse venandum. Nam cùm facultas & operatio correlatiua sint, ita vt quemadmodum se habent ad operationem, sic ad cognitionem: fit vt ex operationibus rectè cognoscantur. Sic docuit Galenus *lib. art. med. cap. 8. ad init. §. in operationibus verò, &c. lib. de diff. morbor. cap. 2.* & *lib. de const. art. med. 10.* Auic. *2. 1. doct. 3. cap. 1. ad initium, §. omne enim membrum, &c.* Probat *1. 1. doct. 6. cap. 1. in primis verbis*, cum inquit: *Virtutem & operationem adinuicem, &c.* Nam indicationes, quæ ab vrina & cæteris desumuntur, multoties fallaces sunt, vt monuit Galenus *3. epid. sect. 2. com. 6.* Quo pacto *lib. 1. Aph. 12. ad init.* non solùm pulsum tangendum esse docet, ad cognoscendas vires, sed etiam alia contemplanda, & naturalia symptomata, & animalia: quæ Hipp. *1. progn. à text. 5. vsque ad 26.* exactè describit.

Porrò illud est verum, quòd robur in omni facultate sit obseruandum; sed præsertim in vitali, ad venæ sectionem & purgationem celebrandam. Quod ferè ex operationibus coniicies, vt rectè monuit Galenus *lib. 1. ad Glauc. cap. 14. in fin.* dum sic ait: *Virtus igitur, quam Vitalem vocant, quam ex corde prodeuntem ostendimus, ex pulsuum debilitate cognoscitur. At quæ ex hepate oritur, ac Naturalis dicitur, ex sanguineis egestionibus, ab initio aquosis atque tenuibus, postmodum verò crassis ad modum fæcis. At quæ ex cerebro originem ducit, quam præcipuè nonnulli Animalem appellat, ex motuum voluntariorum imbecillitate deprehenditur.* Et *lib. de sang. miss. cap. 6.* sic ait: *Porrò dispẽsantium nos facultatum infirmitatem ac robur, propriis indicari functionibus ostendimus: arbitrariis quidem, ea quæ in neruis, & horum principio cerebro: pulsatiuis autem, ea quæ in arteriis & corde: at à functione, quæ in bona editur nutritione, aut nutritione abolita, tum colore bono aut malo, tertia facultas, nempè nutrix, quam à iecore proficisci demonstrauimus, agnitionem sortita est, &c.*

Vltimò inquires: Vtrùm maius robur necessarium sit ad venæ sectionem, an ad purgationem? Dic, quòd si in vtroque auxilio adsit paritas, & vtraque vacuatio modum seruet, robustiores vires expostulat venæ sectio, quàm purgatio: quia illius præsidij ope sanguis & spiritus exhauriũtur, qui naturæ sunt familiares valde: sed purgationis beneficio humores vitiosi educuntur, qui alieni sunt à natura, & vtiliter vacuãtur. Et venæ sectio indiscriminatim purum, sincerúmque sanguinem euacuat à venis, & citra electionem vllam; purgatio verò vitiosum & corruptum cum delectu attrahit. Hoc modo Galenus *5. de sanit. 4.* iubet, vt quando venæ sectio impeditur ob timiditatem, ætatem, vel virtutis debilitatem, tunc largiùs aluus soluatur: quia purgatio minùs vires eneruat. Quare licèt sanguinis missio tutius remedium sit, *2. acut. 11.* & *lib. de sang. miss. 12.* & *lib. de ven. sect. aduersus Erasistratum*, & si parca sit, incertum non habeat euentum; tamen cum maiore virium dispendio celebratur, ob causam dictam.

PRÆCEPTVM LXIII.

Medicus locos affectos agnoscat.

NOn temerè expertissimus Galenus *lib. 1. de loc. affect. cap. 1.* exponit, quid per locos sit intelligendum. Quia cùm propositum esset ipsi tradere notitiam qua cognosci possent laborantes loci, conueniens videbatur, vt illud primò explicaret, de quo erat futura disputatio. Recentiorum ergo, veterúmque Medicorũ testimonio, eo loco confirmat, per locos nonnisi corporis particulas esse intelligendas; deinde causam reddit, cur veteres tanta diligentia dignoscere studuerint affectiones corpori aduenire solitas: nimirum, quia pro partium varietate curationem ipsam variari contingit.

Quanta verò sit vtilitas ex cognitione affecti loci, ad curationem rectè instituendam, ex *lib. de meth.* passim petendum esse docet, præsertim ex *lib. 4. cap. 7.* & *lib. 7. cap. 13.* Neque satisfacit Galeno cognitio, vel doctrina quantumuis consummata, sed requirit etiam exercitationem. Sed aduertendum Medico est, quòd in hominis compositione eum constituit ordinem natura, vt scilicet formæ & structuræ partium cognitio præcedat; sequatur deinde contemplatio facultatum, & actionum quas ipsæ facultates edunt; tandem de vsu partium consideratio.

Ratio verò prædicti ordinis est, quia quemadmodum in parte composita seu organica, ex cognita eius compositione ad cognitionem actionis inueniendam deducimur: ita ex organici membri actione cognoscimus, quid singulæ partes componentes præstent in ipsa actione. Sic enim ex manus v.g. forma structuráque, manifestum nobis fit, ipsam apprehendendi gratia fuisse creatam, *1. de vsu part. 9.* Ex eo autem assequimur & venamur, quid in tali actione efficiant ossa, & quid vtilitatis præstent tendones ipsi: quid deinde faciant digiti, quid vngues, quid internodia, & sic de cæteris. Ex his autem tribus partibus, quibus humanæ compositionis contemplatio docetur, prima, quia dissectione comparatur, anatomica cognitio dicitur. In secunda inquiruntur actiones, simul & facultates, vnde illæ prodeunt, & ad quas referuntur. Tertia verò, quæ de vsu partium consideratio dicitur, commoditatem partium organum componentium, similarium scilicet, contemplatur, & in quo iuuent similarem illam, quæ in organi actione princeps est.

Vt verò plana & dilucidiora hæc sint omnia, tantoperè arti necessaria, plurima proponemus signa, ex

Galeni

Galeni doctrina deprompta, quibus affecta sedes sit dignoscenda. Hinc enim auctor *lib. 1. de loc. affect. cap. 2. & 5.* explosis inutilibus definitionibus ab antiquis excitatis, vt certam posset monstrare viam cognoscendi affectos locos, multa tradit indicia in hunc vsum. Commodè enim non poterat vera doctrina describi, nisi priùs refutarentur errores, & ab illis addiscentium animi detergerentur: *Impuris siquidem animis, nutrientes veròsque sermones si offeras, non minus nocebis, quàm si impura nutrias corpora*, prout ipse Galenus docet *1. simpl. cap. vlt.*

Itaque Galenus *loc. cit.* veterum erroribus tanquam spinis euulsis, quinque documenta tradit, ex quibus locus affectus potissimùm possit dignosci: nempè à læsa actione; ab iis quæ excernuntur; à situ; doloris proprietate; & propriis accidentibus. Quamuis autem accidat interdum, vt ex indicio vno affectus locus, simul & affectio dignoscatur, aut locus ipse, & affectionis causa; ex prædictis tamen quinque documentis, exacta sumitur notitia agnoscendi affectam sedem. Quòd si quædam inseruntur signa, ad affectuum & causæ cognitionem facientia, fit propter mutuam affinitatem, quæ datur inter affectum locum, affectionem, & causam.

Dignosci verò laborantem locum ex vitiata actione aptè confirmat. Nam si vnaquæque actio in animantis corpore, peculiarem habet particulam sibi dicatam, qua valente, integra & sana, perficitur: procul dubio vitiari non poterit actio ipsa, nisi à sanitate deficiat, & organum mutetur, talis actionis instrumentum. Atque ideò ex ea læsa, affecti loci notitia comparabitur. Appellat autem Galenus organum, cuius actio læsa conspicitur, quomodolibet affectum. Quia cùm logica Archigenis contentio esset, lædi aliquando actionem, organo non ægro, nec habente passionem, sed solùm illius vmbram; vt quando aliunde causa læsionis dependet: ne eiusdem contentionis ansam iterum præberet, & de certo constaret; illud eo loco assumit, quod nemo inficiabitur, videlicet affectum esse quomodolibet organum, cuius actio læsa apparet, siue passum simpliciter, siue ægrum, siue veluti passione quadam adumbratum dicatur.

Subsequenter verò *in eodem capite* adiungit affectuum diuisiones, à quibus & cognitio, & curatio variatur. Et primò quidem trimembrem diuisionem Archigenis in medium proponit, propositurus aliam magis artificiosam, magísque vtilem ad præsentem doctrinam. Triplicem itaque affectus differentiã agnoscebat Archigenes: primam, cùm affectus adeò facilis est, vt ad causæ ablationem confestim quiescat & cesset. Secundam, cùm ea ablata, adhuc permanet. Tertiam, cùm affectus ipse producitur à causa non hærẽte, quem vmbram potiùs affectus vocabat. Vt cùm collecto in ore ventriculi excremento, vapores ad oculos eleuantur, à quibus imagines inducuntur, quales per suffusiones apparent. Quemadmodum & vbi sanguis per febres est è naribus fluxurus, de quibus Hipp. *3. prog. 32. & 35.*

In omni verò triplici affectus & actionis læsæ specie, ostendit organum pati & laborare. Nam & in tertia specie, pars noxiam causam habet aliunde aduenientem. Ideò namque imaginibus infestatur oculus, quia reuerà etiam afficitur. Nam nisi aliquid noxium & præternaturale in se contineret, non magis illius, quàm aliarum partium actio læderetur. Quare si læditur, causam habet noxiam & præternaturalem, ratione cuius verè & propriè afficitur. Id quod rursus confirmat Galenus Hippocratis testimonio, *4. Aph. 26.* vbi ex humore bilioso ad aures confluente, sequitur manifestè nasci passionem ex humore ad partem commigrante; idémque contigere in imaginibus oculorum, natis ex eleuatis ab ore ventriculi vaporibus.

Ab iis quæ excernuntur posse indicari affectum, Galenus multis propositis exemplis demonstrat *loc. cit.*

A Quorum primum quidem, quod ex sola anatomica peritia comparatur, ex cuiuslibet partis essentiæ proprietate desumitur. Per substantiæ autem proprietatem, ipsam rei substantiam intelligit, ex certa quadam quatuor elementorum mixtione constitutam; ratione cuius inter mixta vnumquodque tale est, quale euasit: & inter membra aliud caro dicitur, aliud os, neruus aliud. Nimirum ob peculiarem certam quatuor qualitatum temperaturam & commixtionem, quam vnumquodque in sua constitutione comparauit: vt ipse Galenus *1. de vsu part. cap. 9.* perdoctè explicuit.

Primum ergo exemplum, est de bronchio pulmonis, quod si tussiendo expui contingat, maximum in pulmone vlcus, vel ab erosione, vel à putredine natum esse coniicimus. Bronchion autem est, ex Galeno *7. de vsu part. cap. 4.* asperæ arteriæ cartilago; seu corpus quoddam cartilagineum, componẽs asperam arteriam, quod à faucibus incipit, & per collum ad pulmonem vsque descendit. Cùm autem in pulmone tria contineantur, ipsa scilicet carnis substantia ligamenta, simul & bronchia quæ à ligamentis connectuntur: & caro naturâ quidem laxissima mollissimáque sit; bronchia autem solidissima durissimáque; ligamenta verò media in robore & soliditate: fit vt vbi noxia causa accedit, facilè pulmonis caro exulceretur, difficiliùs ligamenta, bronchia autem exulcerari non possint, quin animal moriatur. Cùm autem ligamenta ipsa connectant bronchia, ex illorum erosione, diuisionéque bronchion decidere & expui contingit.

C Quoniam verò huiusmodi ligamenta à duabus potissimùm causis rumpi diuidíque possunt, vel à puris acrimonia, humoribúsque mordacibus erosa; vel ab humiditatum copia putrefacta: idcircò *loc. cit. de loc. affect.* asserit Galenus, quòd si bronchion tussiendo expuatur, indicium sit, ingens vlcus existere, vel ab erosione, vel à putredine factum. Quòd autem ex eo pulmonis vlcus significetur, inde constat, quia bronchij natura in alia corporis parte non continetur, à qua possit educi, nisi à pulmone ipso. Nam contenta bronchia inter pharyngem, & pulmonem, multò maiora, crassiora & duriora sunt iis, quæ in pulmone existunt. Quare nec erodi, nec exulcerari possunt, ita vt tussiendo viuente animali expuantur. Ergo à pulmone solo eiici est necesse. D Præsertim cùm illius ligamenta & bronchia exigua sint, facilè sic putrescant & erodantur: & præterea quia exigua non potest pars illorum putrescere, quin totum bronchium reiiciatur. Adde quòd cùm pulmo mollissimus & humidissimus sit, contingit facilè putrescere, & ab humoribus acribus erodi. Nec enim possunt bronchia maiora, eorúmque vincula putredine, vel erosione dissolui, vt tussiendo eiiciantur; quin priùs moriatur animal. Suffocari enim est necesse, priùs quàm aliquid eorum per tussim excernatur. Atque ita ex essentiæ proprietate locum affectum significari, proposito exemplo confirmauit Galenus.

Deinde non modò ab essentiæ proprietate, sed ex partis magnitudine laborans locus cognoscendus est. Quod quidem signum, & dignoscendi modus ex anatomia similiter petendus est, vt *loc. cit.* retulit Galenus, E & illud nonnullis exemplis confirmat. Primum est de vase pulmonis, si quis non exiguam, sed notabilem vasis potionem tussiendo excreuerit: illam à pulmone fuisse eductam procul dubio intelliget, qui anatomiæ imperitus non fuerit. Nimirum quoniam vasa tantæ quantitatis in aspera arteria non reperiuntur, sed in pulmone ipso.

Alterum exemplum est de intestinorum substantia, secundùm notabilem quantitatem excreta. Vt si quis v. g. in dysenteria intestini tunicam excretam conspexerit, latitudine & crassitudine magnam: apertè constabit magnam exulcerationem in crassioribus intestinis contineri. Quod si quæras, cur Galenus de morbi

proprietate loquens, & exempla, ab illa petita propositurus, alia interposuerit ex partium magnitudine desumpta? Dic, illud fecisse orationis affinitate ductum. Nam cùm proposuerit bronchia, id est, vasa asperæ arteriæ, in collo ampla esse, in pulmone verò angusta; non abs re adiecit, alia esse duo vasorum genera, quæ in pulmone magna, in collo angusta sunt.

Insuper alio exemplo de renum & vesicæ vlceribus, conatur eo loco ostendere, essentiæ proprietatem posse monstrare laborantem locum. Quæ enim substantiæ per vrinam excernuntur, distinguunt vlcera renum ab his quæ in vesica consistunt: idque Hipp. testimonio confirmat, 4. *Aph.* 76. & 81. Vbi tamen Galenus fatetur, se nunquam conspexisse caruncul as à renibus excretas. De hoc autem opportuniùs egimus *lib. 2. hist. PP. Med. hist.* 141.

Propositis duobus modis ad affectos locos dignoscendos, ex proprietate partis visu cognitæ, & magnitudine petitis, alios deinde prosequitur *loco cit.* Galenus: Et primum desumit ex iis, quæ secundùm naturam in partibus continentur: siue id contentum sit pars alimenti, vt vesicæ vrina, intestinorum fæx, vasorum sanguis: siue membrum; quemadmodum v. g. cerebrum intra caluariæ membranam, intra peritonæum intestinum. Secundum verò ex iis, quæ parti vitiatæ adnascuntur. Tertium denique ex contentis præter naturam in parte: nec enim eadem in omni parte oriuntur, sed diuersa in diuersis. Et primum quidem dignoscendi modum, ex contento secundùm naturam, exemplis quibusdam confirmat: incipiens à quodam, qui cùm iuxta sedem vulnere satis profundo fuisset affectus, quarta die notabilem vrinæ copiam per vulnus excreuit, cùm fuisset omnino suppressa, vbi primùm fuit vulneratus. Ex eo autem quod per vulnus vrinam excreuit, coniicere satis licebat, vesicam fuisse vulneratam, quam constat esse vrinæ receptaculum.

Alius deinde est modus cognoscendi locum affectum, desumptus ex iis quæ parti vitiatæ adnasci solent. Nimirum, quia cùm adnata certam substantiæ proprietatem nanciscantur, ex ea parte cui innascuntur; illius etiam naturam repræsentant. Aduerte autem, quòd per ea quæ partibus adnascuntur, non tantùm intelligenda sint additamenta illa, siue adnexa, quæ portiones non sunt partium in quibus nascuntur; sed etiam ea quæ partium illarum, à quibus abraduntur, veræ partes existunt. Id quod exempla à Galeno proposita manifestè demonstrant. Sicut ergo ex rubigine apparente, quæ senescenti ferro solet adnasci, intelligitur substare ferrum; ita si facto in capite vulnere fungus appareat, vulneratam esse cerebri membranam, duram scilicet meningem, indicium est, & corruptum esse os demonstrat.

Sed ne quippiam relinquatur indecisum, in Lectoris gratiam, ratio prioris exempli est reddenda. Nam fungus adnatum quoddam est, seu tumor quidam mollis & laxus, ex crassorum humorum vapore in partibus vulneratis concrescens, qui licèt in palpebris, & pudendis quandoque adnascatur, teste Galeno 3. *epid. sect.* 3. *com.* 47. *vsque ad* 49. frequentiùs tamen in capite oritur; & solùm vbi membrana cerebrum inuoluens scinditur vulneratúrque, atque primò scissam esse membranam significat. Quemadmodum enim in arborum truncis diuiso cortice, crassus halitus sub cortice trunci coërcitus, confestim exiens, à continente densatus, in fungi similitudinem abit: sic crassus corporis vapor sub cerebri membrana retentus, dato per vulnus exitu, in tumorem quendam mollem, laxúmque, extra caluariam erumpit & germinat. Non dissimiles etiam in lucernis fungi oriri cernuntur, vbi fumi fuliginésve à lucerna egredientes ab aëris crassitie iuxta lucernam cohibentur. Amplificatæ enim circum flammam, quasdam fun-

A gorum imagines imitantur, atque ita prædictam fuliginem sic concretam Virgilius appellauit 1. *Georg.* & futuri imbris indicium esse dixit. Quod etiam Plinius tradidit *lib.* 18. *natural. hist. cap. vlt.* Appellantur autem omnes dictæ excrescentiæ siue tumores, fungi, ob similitudinem quam habent cum fungis, qui in terra nascuntur, & edi solent.

Alterum exemplum est de his, quæ præter naturam in ossibus vitiatis adnascuntur. Vitiatum autem os, solet appellari cariosum: cùm ergo caries excidit, vitiatum esse os aliquod significat. Alia verò quæ Galenus *loc. cit.* affert exempla, sunt eorum, quæ de ipsis laborantibus partibus abraduntur. Ramentum enim, siue crustula ab aliqua parte excreta, eius loci vnde excernitur, exulcerationem significat. Et quidem si cum vrina exeat, B renum aut vesicæ, aut reliquorum vrinæ meatuum: de quo Hipp. 4. *Aph.* 76. & 77. Si autem tussiendo ramentum excernatur, aliquod instrumentorum respirationi inseruientium vlceratum esse denotat, vt si vomendo, gulam, aut ventriculum: si cum deiectionibus, intestinum: cuius ramentum reiici in dysenteria frequenter contingit.

Hactenus quatuor excretorum genera recensuimus, membri scilicet proprietatem, magnitudinem, contentum secundùm naturam, & adnatum, & quatuor modos ab illis petitos, ad internos locos affectos dignoscendos: quorum cognitio ex anatomica disciplina dependet. Nunc aliud excretorum genus adiiciendum, à Galeno *cit. loc.* propositum, quod ex anatomia non ad- C discitur, sed præter naturam in quibusdam partibus priuatim oritur & accrescit. Huiusmodi sunt lapis, qui quidem exiens instrumenta vrinæ laborare significat: lumbrici verò, intestina: pus tussi reiectum, pectus: denique sanguinis grumus, vel prauus quicunque humor, illud corporis spatium affectum esse denotat, in quo continetur, vel vnde prodit: siue talis malignus humor per prauam victus rationem intra corpus nascatur, quod frequenter contingit: siue extrinsecùs adueniat: vt si à fera venenata, virus in corpus eiaculante aliquis ictus fuerit, vel venenum assumpserit, vnde malus corporis habitus sit contractus.

Quòd si quæras, quo pacto quintus hic modus in- D uestigandi, distinguatur à quarto: cum adnata, à quibus quartus ille modus desumitur, contenta sint quædam præter naturam, quæ ad vltimum institutum pertinent? Dic, distingui quidem ex eo, quia adnata præter naturam, de quibus in quarto modo, ita continentur in parte, vt illi etiam agglutinentur; quæ verò ad vltimum spectant, continentur tantùm, non affiguntur. A tertio verò differt quintus hic, quòd adnata de quibus in tertio, secundùm naturam sint, & ex naturæ præscripto in sanis contineantur: hæc verò in ægris, & ex causa aliqua violenta & præternatuli genita sint.

Accedamus ad reliquos modos, quibus locos affectos *loc. cit.* venari docet Galenus: qui postquam à læsa actione, & ab iis quæ excernuntur, illos dignosci posse E asseruit, consequenter ostendit propriis exemplis, indicandi varietates à situ depromptas. Non modò enim solus situs per se, patientem locum demonstrat; vt laborare quidem iecur, si in dextro hypochondrio tumor aliquis durus appareat; lienem verò, si in sinistro: verùm etiam vbi excreto, aut dolori iungitur. Idem namque excretum per varium situm exiens, nos de parte laborante certos facit: v. g. si ramentum, aut portio aliqua membranosæ tunicæ excernatur, agnoscimus quidem ex eo, exulcerationem aliquam in interna corporis parte existere: quæ tamen sit pars illa vlcerata, demonstrat situs, per quem ramentum, seu frustulum tunicæ excernitur. Si enim per vomitum exeat, in ventriculo, aut gula subesse vlcus significat:

si

si tussiendo, in larynge & aspera arteria: si excreando, in faucibus. Quia cùm dictæ partes, & aliæ à Galeno numeratæ, membranosis tunicis constent, & per varias regiones se exonerent, excernántque sua contenta; partis situs per quem frustulum eiicitur, facilè indicat vbinam contineatur malum. Idem etiam ostendit situs, vbi dolori iungitur. Dolor siquidem quamcunque corporis partem occupauerit, in ea contineri affectum significat: atque adeò hæc significatio ad doloris situm referenda est.

Quare si ex his quæ per vomitum excernuntur, vlceris notæ appareant, ad locum quem infestat dolor, respicere oportet, ad hoc vt discernamus, quænam pars ab vlcere occupetur. Agnoscemus autè occupari ventriculum, si anterioribus, iuxta hypochondria, partibus dolor percipiatur. Complectitur enim ventriculus totam regionem inter iecur & lienem vacuam. Si verò in posterioribus, ad dorsum, dolor sentiatur, locus affectus est œsophagus, seu gula. Porrò si dolor non adsit, & appareant vlceris notæ, discernemus quidem illud in ventriculi ore, aut capacitate, aut gula contineri, acribus propinatis. Quæ si in ventriculi ore mordicationem excitent, illic deprehenditur esse vlcus: si autem infra os ipsius ventriculi mordicatio sentiatur, in fundo, amplitudinéque. Signum autem adiungit Rhasius *9. ad Almansf. cap. de vlcere ventriculi*, ad dignotionem vlcerati ventriculi, aut intestini; quòd ingestum velociùs ad ventriculum, quàm ad intestina accedit, citiúsque dolorem, aut mordicationem in illo efficiat: idémque eueniat in ventriculi ore, per comparationem ad spatium. Denique si in deuorata re, dolor percipiatur in transitu illo, qui à collo per thoracem versus posteriorem partem ad ventriculum terminatur, dubium non est gulam esse vlceratam. Gula enim spinæ incumbens & inhærens, per collum & thoracem vsque ad ventriculum porrecta, in illius ore terminatur: prout fusè docet Galenus *6. de vsu part.* 1. 5. & 6. vbi rationem assignat, cur natura gulam spinæ alligauerit: nimirum, vt immobili niteretur, & cum positionis suæ stabilitate ita totum permearet thoracem, vt illius inanitatem non occuparet, nec aëris transitum, membrorúmque spiritalium motum impediret, quem vndequaque liberum esse oportebat.

Ex eo autem quòd talis sit gulæ situs, contingit vt percusso dorso, descendat alimenti portio, quæ ob suam crassitiem, aut maiorem quantitatem assumpta in transitu morabatur. Propter illud ipsum admonuit pulchrè Galenus 13. *meth.* 17. *ad fin.* vt laborante gula, spinæ remedia imponantur; non autem anterioribus, quemadmodum fit in affectibus ventriculi: cuius os cùm antrorsum magis vergat, in illius morbis pectori sunt auxilia imponenda: tum propter situs vicinitatem, tum quia magis proficiant præsidia, eò quòd cùm pectus pars quædam carnosa sit, multò magis capax remedij est, quàm ossea spina. Et licèt ita medicandum sit, non tamen negligendum in affectibus ventriculi, auxilia nonnunquam dorso imponere. Euidenti namque experimento compertum est, profluuia multa ventriculi, impositis ad spinam remediis, breui tempore fuisse sanata: quæ tamen sedata non sunt, medicamentis ad anteriora applicitis.

Ex doloris proprietate, quartum indicium desumitur, cuius differentias proposui *lib. 3. hist. Princip. Medic. hist.* 28. Nunc illud notandum ex varietate doloris, varietatem locorum esse coniectandam: quod fusè *lib. 2. de loc. affectis* pertractat Galenus. Stupidum dolorem putauit Archigenes, in neruis duntaxat, & musculis fieri. In quo non parum errauit, licèt multa scripserit ad notitiam ex doloris speciebus consequendam. Huiusmodi autem lapsum tribus potissimùm rationibus Gal. condemnat. Quarum prima est: stupor, hoc est, sensus deperditio, aut difficultas illius, non solùm in neruis, sed & in reliquis corporis partibus, propter frigidum affectum fieri solet. Igitur non est propria neruorum passio, siquidem solis non conuenit. Secunda: Rarò experimur dolorem stupidum in musculis, rarissimè autem pulsantem, nec nisi in magnis inflammationibus, vt *2. de loc. cap. 3.* probat apertè. Tertia: Quòd in eodem libro hunc dolorem, tanquam proprium affectum, modò ad neruos, modò ad musculos referat. Ergo perperam Archigenes dolorem stupidè pulsantem musculis attribuit, tanquam propriam illorum passionem, (propria siquidem, quæ sub scientias cadunt, perpetua sunt, vel saltem frequentia,) cum etiam ad carnis, vel vasorum refrigerationem referri debeat.

Ita ex punctorio dolore membranas esse affectas possumus colligere: in quo ægri veluti pungi, & foraminibus pertundi videntur. Huiusmodi doloris initium in ea membranæ parte est, vbi fit punctura, inde verò ad spatium magnum se circulatim diffundit. Similem experiri solemus in inflammatione illa membranæ costas succingentis, quæ pleuritis vocatur; cuius dolorem Medici ferè omnes consueuerunt appellare punctorium. Sic mordicans dolor pro causa habet calidum & mordicantem humorem, & sic de aliis.

Quintum denique documentum, quo in laborantis loci notitiam ducimur, à propriis symptomatibus elicitur. Nam cùm illa simul cum morbo inuadant, & incipiant, vt testatur Galenus 1. *cris.* 5. planè, vbi aliquod symptoma proprium apparuerit, indicabit laborare partem, cuius proprium illud fuerit. Vt v. g. fastidium, affectum esse ventriculi os. Deiectiones carnium loturæ similes, imbecillam existere iecoris facultatem, præsertim retentricem; cuius peculiare symptoma esse docuit 1. *prorrhet. text.* 3. quæ quia tempore ad coctionem necessario alimenti succum continere non potuit, sequitur inconfecti sanguinis excretio.

Denique si rubræ appareant maxillæ, & reliqua adsint inflammationis signa, dubium non est, eam pulmonem occupare. Insignis namque rubor vtriusque venæ proprius est inflammati pulmonis. Fit autem, vaporibus sanguinis in pulmone putrentis, ob rectum situm conscendentibus ad malas, ibique detentis. Cùm verò illarum carnes laxæ raræque sint, ipsius sanguinis colorem promptissimè imbibunt: cúmque tenuissima sint cute, per eam tanquam per vitrum, oculis ruborem repræsentant. Diximus ambarum maxillarum ruborem, non autem vnius tantùm, proprium peripneumonicis esse: quoniam sæpè accidit in longis paruísque febribus, genam vnam insigniter rubere, eam nempè in quâ fortè æger aliquandiu decubuit; quæ quidem rubet ita, quia calor licèt exiguus, cùm tamen sepultus sit, & ex decubitu retentus, malam inflammat, & inflammando rubefacit. Apparet autem rubedo valde viuida, satísque euidens & manifesta, in his qui longo tempore febrierunt, propter contractum corporis pallorem ex diuturna ægritudine: non sic verò in aliis, qui tandiu non ægrotarunt; quia in illis sanguis toto corpore diffusus ebullit adhuc.

His ita explicatis; cùm Galenus *lib. 1. de loc. cap.* 1. proponat duo esse necessariò à Medico dignoscenda, vt curationem possit conuenienter instituere; affectionem scilicet, & locum affectum: cúmque in illorum cognitione vniuersam dignoscendi artem constituerit: occasionem præbet inquirendi, quodnam dictorum indicando præstet, cuiúsve magis vtilis sit, magísve necessaria ad curationem instituendam, affectúsne, an affecti loci cognitio? & requiri quidem vtriusque cognitionem, innumeris ferè locis à Galeno traditum est.

Nec sibi aduersatur, si *lib. 1. de meth. med.* duas curatrices indicationes numerauerit, à morboso scilicet, & sano membri temperamento desumptas. Et 1. de

de loc.1. curatricis summam, ex loco affecto, & affectus specie petendam esse doceat. Non, inquam, sibi contradicit, quia in ipsa natiui temperamenti cognitione, notitia laborantis membri comprehenditur, & contrà. Nam si omnis curatio, natiui in laborante temperamenti cognitionem requirit, partem ipsam laborantem prænosci necesse est. Atque ita affectus locus, pársve habet locum natiui temperamenti, & vna est vtriusque cognitio, vnáque & eadem curatiua indicatio ab vtroque desumpta.

Quo posito, ita ad propositam difficultatem respondendum videtur. Si vnum tantùm ex dictis duobus agnoscitur, alterum verò ignoratur, multò melius est ad curationem vtcunque instituendam, affectus, ægritudinísve speciem agnosci. Quòd si vtrumque Medico perspectum cognitúmque sit, præstantior est affecti loci, quàm affectus cognitio: cùm plures curanti Medico indicationes præstentur, & plura exhibendorum remediorum præscripta ex ipso loco affecto, quàm ex affectus specie eliciantur.

Primum inde constat, quoniam ex ægritudinis specie, remedij primum genus demonstratur, quod scilicet contrarium sit, à quo solùm speratur curatio; verùm cùm non sufficiat ad ipsam exactè instituendam, ad alias particulares differentias descendere oportet, 1. *ad Glauc.*1. quarum cognitio à morbi qualitate, quantumvis cognita, non traditur, & aliunde petenda est. Atque primò, licèt altero duorum ignorato, præstet agnosci affectus speciem, ex ea tamen cognita non potest institui curatio.

Hoc euidentiùs sic ostenditur. Si quis agnoscat hominis viscera, v.g. excedenti calore vexari, protinus quidem intelligit frigidum remedium esse adhibendum: si tamen ignoret, num extraneus ille calor hepar, an renes, an magis ventriculum occupet, procul dubio non discernit quantum, qualéve remedium illud frigidum sit futurum; quia hæc pro varietate partis laborantis variantur. Deinde si quis intelligat morbum ex capite emanare, nec tamen illius naturam & causam agnoscat, num videlicet tumor sit, aut intemperies, vel frigida vel potiùs calida; procul dubio is nec genus auxilij discernit: nimirum, quia affectus speciem ignorat. Ergo illius cognitio ad curationem instituendam, magis quàm loci laborantis videtur necessaria, vbi alterum ignoratur.

Quod verò, si vtraque cognitio sciatur, laborantis loci cognitio cognitioni affectus præstet, constat ex Gal. *lib.art.med.*94. vbi docet inuenire causam morborum salubrem, perinde quidem ex affectu, sæpius ex affecto loco. Deinde pro loci diuersitate, licèt morbi species non varietur, sed vna & eadem sit, magna fit remedij mutatio: vt manifestum est in pleuritidis, & cruris inflammati curatione. In quibus quidem affectibus, quantumuis specie non separentur, sed loco tantùm, summoperè variantur remedia. Ergo multò plura, magísque indiuidua, ad curationem instituendam, ex loci, quàm affectus dignotione eliciuntur: ex affectu enim illud tantùm in genere, contrarium scilicet depromitur.

PRÆCEPTVM LXIV.

Medicus primarium affectum agnoscat.

QVanta vtilitas accedat ex primarij affectus dignotione, ab illis qui per consensum fiunt, Galenus ostendit, *lib.2.de loc.aff.cap.*9. Nam ex hac internotione rectè animaduertunt artifices, cuinam parti remedia sint applicanda: illi scilicet, quæ primario affectu laborat: v.g. ventriculo, si illius consensu afficiatur cerebrum. Cum enim dispositio per consensum firma nondum sit, nec stabilis, ad primariæ curationem sanatur. Quòd si in proprium, & permanentem transierit, non modò ventriculo qui primariò laborat, sed capiti secundariò affecto adhibenda sunt auxilia: nulla ampliùs facta inquisitione, cerebrúmne, an potiùs eius membranæ afficiantur, quia nulla ex eo fit in curatione varietas, sed vtrobique capiti præsidia imponuntur.

Quare vbi saltem de toto organo constat, vt capite, vel oculo, quamuis de loco particulari affecto, ad essentiam morbi inquirendam, certi non simus, properandum est, nempe vt cognoscamus, qualenam sit applicandum remedium. A morbi siquidem specie & natura, qualitas auxilij indicatur; frigidúmne, an calidum esse debeat, humidum aut siccum, 2. *meth.* 7. & *lib.*3. *cap.*1. & 1. *de rat. vict. text.*3. & 4.1. *tract.*2.*c.*7. & innumeris aliis in locis. Cùm ergo non varietur curatio ex eo quòd morbus in cerebro, vel meningibus contineatur, inutile prorsus erit Medico curaturo, cum Erasistrato, provt refert Galenus 7. *placit.* 3. in controuersiam vocare, in quonam loco princeps animæ pars contineatur. Non sic tamen, quin illud vtile & necessarium nobis sit, num in capite, vel potiùs corde resideat. De quo argumento sat multa Peripatetici, cum suo magistro Aristotele, & Auerroës 2. *collig.cap.*9.

Quinque reperiuntur notæ, per quas distinguuntur proprij primigeniíque affectus, ab illis secundariis, qui consentientes dicuntur: & è conuerso. Prima: Propria primáque iudicatur affectio, quæ priùs accidit, quæque nulla alia præcedente fit. Secunda: Permanens, perpetuáque est, non per interualla inuadens. Tertia: Ad alterius sedationem non cessat, sed permanet altera ablata. Quarta: Omnia ferè habet talis ægritudinis propria accidentia, quibus exquisitè possit discerni. Quinta: In consensum trahit membra omnia, quæ ab ipso laborante oriuntur, & cum eo communicare solent. Contrà verò consentiens, secundaria & associata dicetur dispositio, cui alia in corpore præcessit, ad quam subsequuta fuit; continuò non molesta, sed quæ per quædam interualla ad alterius sedationem sedatur, ad abolitionem aboletur, increscit ad incrementum: nempè quia firmitudine & permanentia caret, suúmque esse habet adhuc in fieri, & ab efficiente causa; ac proinde nondum apparent omnia talis affectionis signa, vt per ea dignosci possit. Denique ad membrum per consensum laborans, non consentiunt omnia ab eo orta, ex Gal. *lib.*1. *de loc.cap.*5. & 2.*cap.*9. & *lib.de const. art. med.cap.*16. & Auic. 2.1. *doct.*3.*cap.*2. Quæ quidem documenta, sicut iuncta simul distingunt sufficienter affectus illos: ita vnumquodque per se decipit, & in errorem trahit. Quod, præterquam quòd ex suprà dictis constat, manifestum etiam fit ex eo, quòd contingat nonnunquam priorem ægritudinem occultari, nec sensu percipi, quia fortè pars hebeti sensu prædita est: sentiri autem secundariam, & primariam iudicari. Vt v.g. si nausea moueatur, bilioso humore ad os ventriculi ascendente, qui tamen in ventriculi fundo absque percepta noxa præextiterat; idémque acres vapores ad caput demandans, in eo dolorem primò excitet: iudicabitur quidem primigenius affectus capitis, & illius consensu affici ventriculum, quia huius læsio posteriùs sentiatur, cùm hæc tamen propria sit & primaria; illa autem capitis, licèt priùs sensata, consentiens & secundaria: & sic de reliquis. Quare vni tantùm indicio minimè fidendum, sed omnibus simul pensatis rectè, de hac re iudicandum.

Oportet autem Medicum non solùm affectum locum indagare, distinguerétque, num per consensum, an per proprietatem afficiatur; sed etiam ipsius affectus causam diligenter considerare. Quemadmodum siquidem eadem præternaturalis affectio, sæpè plures partes inuadit: ita vnum idémque membrum, plurimis ægritudinibus

tudinibus ex aduersis, contrariisque causis prodeuntibus infestatur. Ac proinde distinguendæ omnino sunt, vt debitè applicitis auxilis remoueantur. In exemplum affert delirium, vigilias, soporem, & carum: quæ licèt eiusdem loci, cerebri nempe symptomata sint, nec ratione loci dissideant, penes tamen causas à quibus excitantur, prorsus differunt. Vigilia namque & delirium, à calida; at verò comatosi soporiferique affectus, à frigida causa sunt. Id quod medicamentorum & ciborum testimoniis 2. *de loc. cap.* 9. confirmat Galenus. Ex quibus illa quæ frigida sunt, somnum stuporémque inducunt, vt mandragora, papauer, hyosciamus, lactuca, modicè dilutum vinum, præsertim largiùs sumptum, quia minùs calidum est ad meracius collatum, & id genus alia: calida autem vigilias & impetuosos motus efficiunt. Quod apparet in phreniticis, & iis qui tenuissimo victu vtuntur. Inedia enim calefaciendo & exsiccando vigilias inducit: vnde ieiunantes vigilare coguntur; sicut & illi, qui purum merúmque vinum liberaliter potant, præsertim si vetustum fuerit: excedente namque calore quo pollet, vigilare facit, & sitim etiam excitat; tantùm abest vt extinguat, 2. *acut.* 34. & 1. *de caus. sympt.* 7.

PRÆCEPTVM LXV.

Medicus, si non cognouerit morbum, subtiliet regimen.

VErùm haud ineptè fortasse videmur facturi, si hoc maximè loco tractare ac discutere adorti fuerimus, quod pluribus locis Auicenna proposuit quidem, sed inexpositum reliquit: fortè quia non erat eo loco occasio huius instituti causas indicare ad vnguem: Sic enim ait, 4. 1. *cap.* 1. *iuxta fin. Quando ignoraueris quid sit ægritudo, dimitte eam naturæ, & non præcipitanter agas, quoniam vel ipsa natura morbum euincet, vel conspicuum reddet.* Et 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. *non longè à principio* sic ait: *Et scias quod non est tibi possibile curare febrem, nisi priùs cognoueris eam. Quòd si ignoras, subtilia regimen.*

Ita Galenus *lib.* 1. *de alim. facult. cap.* 1. affirmat, quòd *morborum cognitio remediorum sit materia*, quod 11. *meth.* 2. & 3. comprobauit. Et 5. *de sanit. tuend.* 14. inquit: *Nullo negotio inueniet remedia, qui cognouerit affectum.* Et Trallianus *lib.* 9. *cap.* 1. asserit, internotionem ægritudinis, rectæ curationis fundamentum esse. Quare si Medicus ignoret morbum, ad magna remedia non accedat, ne fortè aliquis error contingat, ex quo periculum immineat. Præceptum enim est inuiolabile Hippocraticum, latum *lib.* 6. *epid. sect.* 2. *text.* 50. *Te ad hoc exerceto in morbis, vt prosis, aut nequid noceas.*

Tunc enim debilia præsidia tentanda, aut saltem tenuis victus imperandus: ne videlicet natura à coctione distrahatur, si fortè liberaliter nutrias. Et victu tenui exhibito, morbus ampliùs patefit: & cibi abstinentia, sinceritate ac puriore reddito humore, huius vires meliùs se produnt. Biliosis enim bilis efferuescit, & quasi ferocitate subsultat, quæ suo deinde furore febrem, oris amarorem, iracundiam, & alia symptomata excitat, quæ bilem adesse in corpore significant. Melancholicis proprius humor mœrorem & metum incutit, vigilias, terrorem, famem, oris aciditatem, hísque similia molitur. Pituitosis destillatio ex capite in subiectas partes illabitur, & pituita in ventriculum influens, nausea, cibi fastidio, vomitione, animi defectu, hísque similibus hominem lacessit. In magna quippe cibi potúsque parcimonia, vitiosus humor, aut in ventriculum irrumpit, aut propria sede solus & purus, ferociter insilit; consueta videlicet alimenti benignitate destitutus. Quapropter qui impuro sunt corpore, ægrè inediam ferunt. Quare si ignorato morbo constanter imperetur inedia, vel morbum hæc compescit, vel manifestabit.

A Leuis inedia bilem accendit, quam eandem tamen perseuerans extinguit, corpúsque refrigerat. Nam vitiosos humores exterit, suo modo concoquit, domat, & in vias deducit, per quas naturæ impulsu, aut artis beneficio à corpore expellantur. Demum cùm inedia sit species vacuationis: natura eius opera, maiori parte prauorum humorum deuicta, reliquum superior concoquet, & per varias regiones expellet.

Sed vt verum fatear, video te hæsitantem, & in lubrico positum. Nam in propatulum referes plures morbos, in quibus ignorata causa, plura Medici machinantur pro curatione auxilia. Sic non cognitâ causâ doloris fomenta adhibet oculis dolentibus Hipp. 6. *Aph.* 31. Eodem modo quando cognoscitur affectus, non tamen cognoscitur pars affecta, & causa illius dubia est,
B aliqua auxilia admouentur. Multoties enim certi non sunt Medici, vtrùm dolor sit nephriticus, an colicus: in cuius cognitione deceptus fuit Galenus ipse 2. *de loc.* 5. cum ij affectus inter se magnam habeant similitudinem, & affinitatem; & similitudines non modò vulgaribus Medicis, sed doctissimis errandi ansam præbeant, vt Galenus, inquit, *loc. de loc. nuper cit.* Et tunc in doloris vrgentis angustiâ, clysteribus & fomentis anodynis vti coguntur.

Quare morbo ignorato, aliquod Medicus auxilium potest adhibere. Hoc modo fecisse Galenum legimus, *lib.* 12. *meth. cap.* 7. in quadragenario illo, quem tantoperè colicus dolor infestabat, calidis priùs adhibitis auxi-
C liis, vt an à frigido, vel calido humore excitaretur dolor, certiùs cognosceret, cum tamen causam antea exactè non cognosceret. Nam quos morbos sola intemperies primarum committit qualitatum, ij non omnibus ita patent, nisi cùm plurimùm à naturali habitu pars recesserit, dicebat Galenus *lib. de diff. morb. cap.* 5.

Solue controuersiam hoc modo. Si morbus fuerit leuis, neque cognoscatur, aliquid Medicus agere potest: nempe diætam instituere. Quam ab illo posse præscribi, non negauit *ibi* Auicenna. Et hæc species est euacuationis. Ita docet Galenus *lib.* 1. *de cris. cap. vlt.* sub his verbis: *Optimum igitur est, si in primo statim die cognoscamus, & hoc iam millies fieri posse probauimus: si verò*
D *in hoc aliquando manifestè dignosci non possit, tunc coniecturam aliquam, artificiosam habebimus, ex qua bonam victus rationem instituere incipiemus: exactam autem notitiam assequemur in secundo die, vel omnino in tertio, vel in quarto.*

Ex his constat manifestè, nihil debere agere Medicum, si morbus sit leuis, & inducias præbeat, præterquàm leuia auxilia offerre; vt sibi ipsi dolore laboranti fecisse Galenum vidisti, clystere admisso & diæta. Qua imperata expectare licet, num natura vincat, an detegat morbum. Quæ si non vincat, & in detegendo illo nimis ferietur, tunc auxiliantibus erit explorandus morbus, & offerenda medicamenta, ex quorum administratione periculum ægrotanti non immineat. Nam temerè nihil tentandum, vt Hip. ait 6. *epid. sect.* 2. *text.* 25.
E Colliges deinde, quomodo prisci Medici omnes ac singuli, morbo ignorato, modò quicquam agendum esse, modò feriandum, statuisse visi sint.

PRÆCEPTVM LXVI.

Medicus à iuuantibus & nocentibus, pro remediis adhibendis, indicationem sumat.

VT superiùs dictata de mirabili diætæ, optimíque regiminis vtilitate innotescant ampliùs, celeberrimum in idem institutum addamus Galeni locum, ex 1. *lib. de loc. affectis, cap.* 4. quo facundissimus auctor, à iuuantibus & nocentibus etiam sumendam esse indicationem, scitè edocuit, dum sic ait: *Verùm considerare*

rare oportet, vtrùm illæsum sit hepar, an affectu quopiam laboret, & qualis sit ipsius affectus, vtrùm calidus, an frigidus. Haud secus de splene quoque: quippe ex horum omniũ consideratione, simul cum quotidiana ciborum potionúmque experientia, exquisitè poterit quis inuenire non solùm locum affectum, sed etiam ipsius dispositionem, &c. Et infrà sic inquit: *Igitur si idipsum quod molestat, nihil aliud fuerit quam intemperatura, calidam refrigerando, & frigidam calefaciendo illicò iuueris hominem. Neque nudam duntaxat opinionem, verùm etiam scientiam, & quidem haud obscuram susceptæ habebis coniecturæ; idque multò magis, si vtrinque ipsam examinaueris, refrigerantibus quidem tum medicamentis, tum victus ratione videndo hominem iuuari: calorificis verò lædi: vel contrà à calefacientibus quidem iuuari, à refrigerantibus autem lædi*, &c.

Illud ergo est obseruandum, vt quemadmodum in morbis etiam secundùm genus ignoratis, nec regimen curatiuum institui potest, nec remedium aliquod adhiberi; (nisi fortè detur commoderatum, explorandi gratia, & vt Medicus suam tegat ignorantiam, nec æger de sua salute desperet) sic in exactè cognitis & exploratis morbis, exequenda esse, quæcunque certa, firmáque & cognita signa indicant. Ita si ægritudo tantùm in specie ignoratur, v. c. si cognoscamus putridam esse febrem, non tamen cuius speciei, ob ignorantiam signorum quibus febris species dignoscuntur: illud tantùm agendum, quod ægritudo in suo genere indicat, regimen scilicet subtiliare. Quia ex eo, quòd morbus materialis sit, subtiliationem requirit. Et sic de aliis, quæ à putrida febre, & quocunque morbo in genere indicantur.

Quamuis autem secundùm indicationes à probabili coniectura desumptas, operari etiam oportet: tamen etiam atque etiam videat, vt ita consulat auxilia, vt periculum aliquod insigne ex suo opere non sequatur, si fortè contingat decipi in opinione de morbo habita: nominatim vehementia non adhibeat præsidia, nec in quantitate iusta; siquidem illud tantùm exercere licet, vbi morbus certus est, firmitérque cognitus: quamuis etiam tunc tutius sit à leuioribus & moderatis incipere; nedum vbi experiendi gratia remedia tentamus: cùm longè alia sit tentantis & experientis à curante conditio.

Hac cautela vsum fuisse Galenum 1. *de loc*. 4. *cit*. in historia cuiusdam ægri, proposita *lib*. 2. *hist*. *PP*. *Med*. *hist*. 91. colligimus. Cùm enim ex cruditate certò agnosceret affectum locum, quem cruditas ipsa monstrabat, esse ventriculum: ex nidoroso autem ructu calorem excedentem esse in causa: tamen ea moderatione orsus est curationem, vt omnibus prospectis, & ventriculo affecto, & calido intemperamento vnà succurreret. At tandem mordacem humorẽ immersum esse, & imbibitum fuisse tunicis coniiciens, (quia oblatis acribus medicamentis exasperabatur dolor, temperatis mitescebat) exhibita hiera, quæ ad hos humores ab intestinis educendos aptissima est, ægrum ad perfectam sanitatem deduxit. Ita cùm doloris causam, & eius quantitatem perspectam non haberet, pro dolore oculorum leniendo fomentis vsus est, 6. *Aph*. 31.

Vnum tamen aduertas quæso, quod cùm ex coniectura auxilia applicas, & viæ tentandi insistis, caueas omnino, ne æger, aut vulgus, Medici propositum agnoscat, quemadmodum cautè prudentérque admonuit Hipp. *lib. de decenti ornatu*, *num*. 3. Quòd si æger conscius sit, quòd Medicus ex incerta coniectura tentet remedia dicta, culpabitur, quasi experiri velit remedia cum alienæ vitæ discrimine: quod valdè periculosum esse existimauit, 1. *Aph*. 1. licèt crebrò in fieri necesse sit. Præterquàm quòd maximum auertitur incommodum, de Medici & artis grauitate, si cum imperitis de vera morbi natura & curatione fabuletur, tentando scilicet & solicitè interrogando, non solùm de morbi origine, sed & de exhibito remedio in anteacto morbo, & num paulò ante præsentem, fuerit purgatus æger, & propter quam causam & dispositionem.

Quapropter pro affecto loco, & affectus specie dignoscenda, morborúmque occultorum notitia consequenda, plurima solicita interrogatione, & apta remediorum tentatione est opus, & notæ diligentissimè inquirendæ. Nam vt ipse eo loco significauit, frustrata alimenti concoctio, seu cruditas, cùm ventriculi non coquentis symptoma sit, 3. *de sympt. caus. cap*. 1. partem laborantem procul dubio indicat: nidorosus autem, vel acetosus ructus, causam & malum significat.

PRÆCEPTVM LXVII.

Medicus rectè teneat, quantùm in vnaquaque regione remedia euarient.

QVanta ex regionum varietate in morbis, moribus, viuendi genere, animalibus accidat varietas, Hip. *lib. de aëre, locis, & aquis*, eleganter ostendit. Sicut enim tempora anni variè alterant & immutant corpora nostra: sic regiones. Maxima enim est regionum cum anni temporibus comparatio. vt *lib*. 8. *de placit. cap*. 6. prædixit Galenus. Sicut enim hyeme redundat pituita, verè sanguis, æstate flaua bilis, autumno denique nigra: sic regio temperata, veri respondet; calida æstati; inæqualis calore & frigiditate, sed frigore & siccitate abundans, autumno; humida denique & frigida, hyemi.

Sic corpus optimè constitutum, in iis regionibus quæ à temperamenti modo recesserunt, gigni non potest: vt *lib*. 2. *de sanit. tuend. cap*. 7. *in principio*, dicit Galenus, & ratio docet, & experientia suadet. Quippe sicci, graciles, & veluti torrefacti, in æstuosis tractibus homines fiunt. Rursus frigidioris plagæ incolæ, inæquali temperamento visuntur, vt quibus exteriora frigeant, interiora, atque in his viscera immodicè caleant.

Hip. *lib. de aëre, loc. & aquis, num*. 57. sic ait: *Regio in qua quis nutritur, naturam ipsam permutat. Inuenias enim ferè semper & formam hominum, & mores, regionis naturæ compares*. Hoc modo ex regionibus, quantùm ad timiditatem & audaciam, voluptatem & laborem spectat, non paruam in moribus hominum extare differentiam certum est, quasi affectus animi, motionis corporeæ affectionem, quam ex aëris continentis temperatura non parum contingit variari, subinde consequantur: vt 5. *de placit. cap*. 5. dicebat Galenus.

Hoc modo in variis regionibus, varij morbi contingunt, varia est hominum vita. Sic Arist. *lib. de breuit. & longit. vitæ*, & *sect*. 14. *probl*. plagarum calidarum & siccarum incolas diuturniorem vitam ducere, & paucissima habere excrementa affirmat; ex quibus maxima pars morborum. Aut quòd ætate progrediente simul etiam aut remedium morborum, aut iuuamentum etiam temperamenti ipsorum excessus, nempe frigoris & humoris accedit; quibus calori & siccitati admixtis, illud oritur in senectute temperamentum, quod vitam tam latè longéque propagare potest. Cùm tamen Vitruuius Septentrionales regiones cæteris salubritate, & vitæ longitudine anteponat. Cur autem? quia (vt suspicor) frigidiores calorem roborant interiorem, externo frigori resistentem.

Sed si librum Hipp. rimeris ad vnguem, inuenies magnum esse regionum discrimen ex earum situ. Nam regioni quæ in situ est versus calidos ventos, cuiusmodi sunt, qui inter brumalem solis exortum & occasum perflant, ei hos peculiares esse ventos: tutam autem esse à ventis septentrionalibus; & ibidem abundare aquas, sed quæ salem sapiant, neque altæ sint, & hyeme frigidæ, æstate calidæ: quod insalubritatis signum existit

existit. Quæ verò ex opposito sunt constitutæ, ad ventos frigidos, inter occasum Solis æstiuum, & orientem æstiuum, & ipsis venti hi sunt vernaculi: tutæ ab Austro & ventis calidis: Et aquæ ibidem duræ ac frigidæ, quæ ad dulcedinem vergunt. In his homines vegeti ac sicci, moribus potiùs feris, quàm mitibus. Quæcunque autem inter æstiuos, atque hybernos solis ortus, & quæcunque ex earum opposito situm habent, de his ita se habet. Quæ ad orientem solem, par est esse salubriores illis, quæ ad septentrionem, & quæ ad calidos ventos, etiamsi vnum tantùm stadium intersit. Nam sortiuntur aquas splendidas, odoratas, molles; amabiles vultus hominum, coloris optimi ac floridi, verno tempori similes. Quæ ad occasum collocantur, eæ sunt morbosæ, aquis vtuntur minimè claris, vultus hominum decolores.

Sic *eodem libro* multùm asserit differre Asiam ab Europa, quantum spectat ad naturam & vires omnium è terra nascentium: itémque hominum. Hoc est, longè & pulchriora & maiora omnia nascuntur in Asia, quæ regio nostra regione mitior, vt & homines; & cultiora omnia. Causa est anni temporum temperies: cùm tamen non omnia sint in ea ita æqualia; vt sanè nec in aliis regionibus tanta æqualitas, vt multis non sit inæqualis. Quare tum ex ipsius regionis natura, tum ex diuersis temporum mutationibus, & ex aëris varietate hæc accidit varietas, quæ alimenta diuersimodè immutat, & hæc non solùm mores, sed morbos diuersæ naturæ progenerant.

Hac ratione qui frigida & humida loca occupant, sunt capitones, obeso corpore, labris tumidis, buccis protuberantibus. Pleræque regiones Pygmæos producunt, pumiliones, coactæque breuitatis homunculos. Aliæ gutturosos, strumísque deformatos, simis naribus, varis repandísque cruribus. Aliæ corpora ad phthisim parant, ad ferinas tusses, & destillationes. Plures regiones corpora ad pestem disponunt. Quædam humores generant, ex quibus emanat elephantiasis. In aliis accidit pilorum implexio intricata; qua affecti, prælongas capillorum tricas, & cincinnos mirificè intricatos, digiti sæpe crassitie, ex reliquo capitis & barbæ capillitio, ad humeros, pectus, & aliquando ad vmbilicum vsque demissos gestare solent, aspectu planè monstrifico, & Gorgoneum caput præferente: qui affectus Polonis est familiaris, & idcirco illi Plicæ Polonicæ nomen est inditum.

Huius varietatis causa plerunque in controuersiam vocata, vix tamen à quoquam ad plenum definita. Eam ego aërem esse reor, qui ob Solis accessum & recessum, ac planetarum varium influxum, perfusus calore, frigiditate, humiditate, & siccitate, corpora nostra afficit, & pro sui ratione immutat. Ergo sicut aër moderatus nostri intimi caloris natiui est conseruator optimus, sic si calidus est, & à temperie deflectit, sudorem æstúmque parit, vrinam minuit, sitim infert, coctionem perturbat, vires debilitat. Frigidus contrà refrigerat, densat, adstringit, coctionem, caloris intrò repercussu, robustiorem facit. Humidus, corpus emollit, lenit, pigros facit, ingenio tardos. Siccus, corporis habitum resoluit, excrementa minuit. Turbidus corpora prauis humoribus implet.

Aërem ergo contempletur Medicus, omnium harum vicissitudinum auctorem. Nam & Galenus eum ex præsidiorum numero vnum esse, & inter scopos medicatorios, à quibus sumuntur curatrices indicationes, reponendum asseruit, *9. meth. 14.* Et habet rationem causæ sine qua nec morbus tolli, nec sanitas conseruari potest; quia illius naturam nemo potest effugere: illum enim nolimus velimus, attrahimus, & præsenti cœli statu vti cogimur.

At hæc sententia vbique à Galeno asserta, patitur instantias multas. Primò, quia Galenus *3. meth. 1. in princip. Absurdum* (inquit) *est, aliud esse quod curatur, aliud quod curandi rationem præscribit.* Sed aër non curatur. Ergo curationem non præscribit. Secundò, Galenus, *9. meth. 14.* asseuerat, aërem ambientem esse ex præsidiorum numero vnum, quando morbo est contrarius. Igitur non indicat curationem, sed potiùs indicatur. Nam indicatio, quæ est remediorum apprehensio, sumitur ab eo quod indicat, videlicet à morbo. Igitur, si aër ambiens est remedium & iuuat, indicatur potiùs in curatione, quàm indicet ipsam.

Tertiò, si aër ambiens scopus esset medicatorius, maximè quia sine eo morbus tolli non posset, & quia aëris materiam fugere non licet, in omnibus morbis eius obseruatio necessaria esset. Sed hoc est falsum: quia morbi instrumentarij, aëre ad sui curationem non egent. Præterea sicuti morbus non curatur sine aëre, sic nec sine potu & cibo, somno & vigilia. Igitur non ob hanc causam dicendum est, eum curandi rationem præscribere.

Quartò, licèt per graues & acutos morbos non liceat aërem mutare; per leuiores tamen & diuturnos licèt migrare de loco in locum, & de regione in regionem. Igitur non semper præsenti cœli statu vti cogimur. Accedit, quòd multò grauius & difficilius sit, noxas aquæ, quàm aëris corrigere; quia ferè tota regio eadem aqua abundat: in aëre verò magnam patitur diuersitatem, quæ in eadem domo animaduertitur. Nam aliter se habet in loco sublimi, aliter in loco profundo. Igitur curationem indicare non potest.

At rationes hæ, quibus aliqui Classicorum peritissimi Galenum condemnant, non sunt tanti momenti, vt eius doctrinam deserere cogant. Nam meritò scopos medicatorios in ternarium numerum redegit Galenus: in morbosum affectum, in naturalem affectum, & aërem ambientem. Morbosus affectus, cùm sui ablationem indicet, primò & per se curandi rationem præscribit. Naturalis affectus primò sui conseruationem, & sic curandi normam indicat: quousque videlicet sit alterandum. Nam cùm curatio sit immutatio morbi in naturalem statum, ab alteratione cessandum non est, quousq; corpus redeat ad illum. Sicuti nec vltrà est progrediendum, ne morbi genus contrarium possit induci. Quare cùm curatio certam qualitatem & quantitatem remedij expostulet: sicuti qualitas sumitur ex morbo: sic quantitas ex naturali affectu. Quantus enim est à naturali statu recessus, tantum remedium esse debet. Aër ambiens, primò & per se curationem non præscribit, sed secundariò, & ex accidenti. Quando enim aër ambiens similis est morbo, auxiliorum vires esse augendas indicat, quia morbum fouet & auget.

Præterea, si aër ambiens in sua natura consideretur, & quia illius materia est maximè vitæ necessaria, sine qua nec sanitas, nec morbus reperitur, inter scopos medicatorios reponitur, ob hanc maximam sui necessitatem. Reliquas enim auxiliorum materias fugere possumus, aërem verò minimè: Imò sine ipso nec momento temporis animalia viuunt, vt *lib. de flatib. num. 6.* eleganter prædixit Hip. At verò sine cibo, aut somno & vigilia, per duos, tres, aut plures dies. Ob hanc causam aërem vitæ, sanitatis & morbi auctorem esse asseuerat. Quam sententiam *2. de diff. respirat. c. 12. post med.* & *6. de loc. c. 5. post princip.* fusè explanat, dicens, impossibile esse respirationem à vita, & hanc à respiratione separari.

Nec enim rationes plurimùm vrgent. Nam Galenus *3. meth.* intelligendus est, de eo à quo prima indicatio sumitur, quæ morbi est ablatio. Et ibi de communissima hac indicatione agit, quæ à morboso affectu desumitur; qui primò & per se curandi rationem præscribit, & ideò curatur. At verò aër ambiens secundariò & ex accidenti curationem indicat.

Ad secundam dic: Non est inconueniens idem sub diuersis rationibus indicatum esse, & indicare. At aër ambiens

ambiens in sua natura consideratus, tantùm curatione indicat; si verò consideretur quatenus adscititiam naturam solet habere, quæ morbo vel contraria, vel similis esse potest, tunc indicatum est, & inter auxilia medica, aut morbificas causas solet connumerari.

Ad tertiam dic? Aërem ambientem in transmutandis corporibus potentiorem esse cæteris rebus non naturalibus: quia assiduè alterat, perpetuò immutat, tenuitate sua vniuersum corpus peruadit, immediatè cordi occurrit, & alimenta in sui naturam transmutat.

Ad extremam Dic: Aërem ambientem inter reliqua indicare curationem, non quia difficilius sit illius noxas corrigere, sed quia, velimus nolimus, aërem præsentem attrahimus.

Quare ob aëris varietatem in vnaquaque regione remedia euariant. In calidis, & frigidis regionibus cautè vacuandum, vt *supra præcepto 47.* ex priscorum mente retulimus: in temperatis liberaliùs agendum. Et sic in vacuationibus vniuersalibus penes regiones varianda curatio est. Sic in particularibus ex victu, & ex aliis rebus non naturalibus est permutanda. Hoc præclaro elogio cecinit Celsus, *in præfatione sua*, dum hanc rem sic aptè confirmat: *Differre quoque pro natura locorum genera medicinæ, & aliud opus esse Romæ, aliud in Gallia. Quòd si morbos eadem causa facerent, vbique remedia quoque eadem esse debuissent.*

Hac ratione, experimento fidissimo compertum est, in quibusdam regionibus, vt Hispania, & Brasiliensi plaga, copiosè esse venam secandam. Nam in his ob soli cœlique temperiem, & alimenta vbertim nutrientia, sanguis abundat in corpore copia multa; & turgentibus venis, morbi ab eius multitudine ferè emanant, quem si secta iterum atque iterum vena emittere recuses, vel ægrotantes in grauiora coniicies pericula, vel natiuus ignis præ copia sanguinis, velut ignis congerie lignorum suffocatus, extinguetur. Contrario modo in septentrionali tractu parcè sanguis mittendus. Nam sanguis in corpore genitus est aquosus, qui nec ita valenter nutrit, nec vires roborat; & præ regionis frigore, alij humores serosi ex alimentis subfrigidis, & non ita succulentis pronati, in corpore abundant: qui magis purgante medicamento, quàm venæ sectione sunt extrahendi. Quòd si liberales in vtroque sexu, ætate, & temperamento vacuationes exerceas, phlebotomiæ ope; vel ægros ad frigidorum cruditatem, extracto sanguine, in quo calor perseuerantiam habet, deduces, quod summoperè Auic. timuit, 4.1. *cap.* 20. vel exhausta & vacuata hac purissima substantia, plurimáque spirituum copia effusa ipsos præcipites dabis in mortem.

Hoc modo in plurimis regionibus, hæc vel illa vacuatio ob varietatem aëris magis confert. in hac vomitus; in illa, medicamentum per aluum expurgans; in alia, quod vrinam mouet; in plurimis, quod sudorem prouocet, est ex vsu: & sic de cæteris præsidiis iudicandum. Ob hanc causam in quadam regione, vt Brasiliensi, caro suilla febrientibus conceditur, vt salubris: quæ si Europæis ægrotantibus offeratur, nocebit eximiè. Quapropter Medici vsu edocti, eo vtuntur alimento & remedio in vnaquaque regione, quod experimento in pluribus feliciter contigisse obseruant. Cùm enim causæ morborum ob aëris varietatem variæ sint, diuersa remedia, & diuersam victus rationem, in diuersis regionibus celebrare oportet.

PRÆCEPTVM LXVIII.

Medicus, ad id quod magis vrget, attendat.

DVo sunt artis medicæ oracula, ab omnibus Medicis summa veneratione obseruanda. Primum est; *Contrariorum contraria sunt remedia.* Alterum; *Ad id* A *quod magis vrget, curantis consilium dirigi debet, alio non neglecto.* Cùm enim generosi Medici institutum sit, periculum auertere, si possit, & ferocientium symptomatum sæuitiem retundere, fit vt vrgentiori opituletur citissimè, quod vires promptiùs eneruat, & ex quo periculum confestim imminere certum est. Hoc dilucidè docuit Galenus *lib.* 3. *meth. cap.* 9. dum sic ait: *Nam affectus, vnde primùm, maximeque imminet periculum, hic primus curari debet.*

Hippocrates *lib.* 5. *Aph. text.* 19. sic inquit: *Quæcunque refrigerata sunt excalfacere oportet: exceptis iis quibus sanguis fluit, aut fluxurus est.* Galenus *in com.* sic profatur: *Hoc quod nunc dictum est, haudquaquam euertit illud theorema. Contrariorum contraria esse remedia; de quo pleniùs* B *diximus in eo tractatu, qui de arte curatiua inscribitur: in quo ostendimus, aliud esse theorema magis necessarium, illa priùs curari præcipiens, quæ magis vrgent, hoc est quæ maius periculum afferunt, sicuti & nunc profluuium sanguinis.* Cùm enim sanguinis profluuium sit symptoma maximè verendum, ex quacunque parte educatur, quia sanguis elaboratissima est substantia, & plures spiritus resoluuntur: idcircò profluuio tanquam vrgentiori illicò obsistendum, incrassando & refrigerando, vt 7. *Aph.* 37. docuit Hip. *Quicunque euomunt sanguinem, si sine febre quidem, salutare; si verò cum febre, malum: curare verò acerbis & refrigerantibus.*

Quando enim indicationes contrariæ coniunguntur, studium omne adhibendum est, vt curetur id quod magis vrget, ex Gal. *lib.* 7. *meth. cap.* 12. *ante med.* & 1. *ad* C *Glauc.* 14. *ante med.* Et 11. *meth. cap.* 1. posito exemplo in febre, cui causa contrariatur, edocuit. Idem constat ex *lib.* 11. *cap.* 9. *ad med.* §. *At si non vacuata priùs multitudine, &c.* Timet enim in curatione febris, quæ ex obstructione oritur, ne oblatis deobstruentibus, quæ suapte natura calida sunt, febris, vel putredo increscant. Quare hæc cum consilio summo sunt propinanda.

Legitimo enim modo si operemur, à causa incipienda curatio est; qua remota, symptomata cessant. Sed si hæc nimis vrgeant, & sua sæuitie vires prosternant, ab effectu exordiri curationem oportet. Vt v.g. si immodica vigilia, & grauis dolor ægrum corripiant; ex quorum immanitate facultates resoluantur: tunc sym- D ptomati veluti vrgentiori, opitulari debemus. Et hæc curatio illegitima & extraordinaria meritò est dicenda.

Exemplo sit, copia pituitæ in ventriculo congesta, à qua appetentia languescat, & calor minuatur, ita vt nihil concoquat, sed ex hac causa assumptum, crudum deiiciatur, aut vomitu reddatur. Causa expurgationem expostulat, sed excretio renuit. Quare roboranda sunt ventriculus & intestina; & eò magis si ab ipsa pituita ori ventriculi affixa, hæc pars lancinetur, & concitetur syncope, frigidíque sudores emanent; tunc enim neglecta causa, affectui magis periculoso occurrendum, & sic curationis methodus inuertenda. Et si hæc pituita dolores truculentos concitet, tunc narcotica offerenda: quæ etsi frigiditate nimia obsint causæ, humorémque E tenaciorem reddant, tamē melior est noxa, quàm mors, vt dicebat Gal. *lib.* 12. *meth. cap. vlt.* Quare qui methodum in omnibus nimiùm pertinaciter exquirit, pariter cum morbo plerunque hominem de medio tollit.

Ita si destillatio cum febre coniungatur, huic quæ citiùs est interemptura, neglecta destillatione, obuiandum, & sic feruor vacuantibus & refrigerantibus restinguendus. Hoc modo, si pleuritis è catarrho frigido emanet, illi priùs auxiliandum. Deinde si valdè vrgeat malum, periculúmque minetur, tunc coacti necessitate, nulla præparatione præuia, nec obseruato ordine, omni conatu remedia afferre tentabimus. Hoc experimur oblatis opiatis, quando truculentus dolor ægrum infestat.

Hac

Hac ratione non cum suspicione futuri damni ex medio illati, curam coactam molimur, sed aliquando etiam cum certitudine. Vt si puncto musculi capite, conuulsio, quę nulla conuenientium medicamentorum vt leniatur, superueniat; cogimur totum musculum per transuersum scindere; licèt certò sciamus aliquam particulam motu priuatam remansuram. Neruum etiam punctum, si conuulsiones & deliria comitentur, totum per transuersum secamus, sed non sine graui damno. Ita cùm ex vena vel arteria sanguis fluit immodicè, totum vas transuersim incidimus, sic periculum ex nimia hæmorrhagia imminens præcauemus.

Sed difficile est scire, quid faciendum sit, si duo simul adsunt quæ grauiter vrgent? Dic, si duo pariter vrgeant, superanti curationem adhibendam. Hac tamen conditione, ne quod reliquum est contemnas, monente Galeno *3. de sanit. cap. 9.* Quòd si pariter exuperent, studio pari vtrique consulendum. Sed quomodo hoc fiet? Si vtrunque eandem expostulat curationem, facilis est via. Hoc modo in muliere, quæ menstruorum copia laborat cum diarrhœa, adstringentia prosunt, vel per os assumpta, vel per clysteres indita aut per pessaria applicita. Si contrariam curationem exigant, tunc per interualla ex æquo vtrique succurrendum. Vt, si ob contentos in ventriculo humores, caput doleat, & simul ob eosdem ad intestina fluentes, dysenteria premat: tunc reuellendus est humor ad inferiora ratione cephalalgiæ; sed dysenteriæ causa, attrahendus ad superiora. Et hoc per interualla agendum, dummodò vrgentiori magis succurras, provt dolor vel capitis, vel intestinorum magis ægrum premit.

PRÆCEPTVM LXIX.

Medicus vacuationes symptomaticas non omnino flocci faciat.

SYmptomaticas vacuationes in principio morbi, crudo adhuc existente humore, semper reprobandas esse, & sic cohibendas, non iuuandas aut permittendas, dissertant Medici. Nos ex priscorum mente, quid de hac re sentiendum sit, determinabimus. Galenus, celebri quodam oraculo, semper eas condemnat, *4. Aph. 22. Quando aliquis incipit morbus, si quid excernitur, nihil tunc excernitur naturæ ratione, sed sunt omnia casus præter naturam earum, quæ sunt in corpore, dispositionum. Quo enim tempore à causis quidem morbum facientibus natura grauatur, adest tamen cruditas humorum, tunc aliquid benè euacuari est impossibile; siquidem oportet coctionem præire, subsequi discretionem, & postea euacuationem, vt bona sit crisis, siue iudicium.*

Cùm enim animal naturæ legibus gubernetur, ex Galeno *2. de sympt. caus. cap. 1.* & determinati sint ac ordinati naturæ motus, *lib. 3. cris. cap. 10. ad init.* & lex naturæ sit, & ordo facultatum naturalium, vt facultas expultrix ante coctionem non operetur, ex Galeno *3. de dieb. decretor. cap. 8. ad init.* rectè sequitur, vacuationem factam morbo existente crudo, non esse ex ordine & lege naturæ celebratam, sed esse symptomaticam & præter naturam. Igitur quando natura sibi constat, & nos rectè moderatur, & benè valet, quicquid vitiosum est, aut superabundat, ex corpore post coctionem expellit: quando verò ante coctionem, & intempestiuè id facit, imbecillis est, & sic reddita ignaua, humores retinere nequit, eósque effluere sinit. Eorum enim multitudine & prauitate lacessita & irritata, etiamsi robusta sit, ante tempus expellit coacta, & leges proprias prætergrediens.

Hæc vacuatio in facultatis retentricis debilitatem reiici potest. Nam, vt innuit Galenus *6. de loc. affect. cap. 6. parum post princip. In his qui præter naturam se habent, retentio quidem ob excretiuæ virtutis imbecillitatem, excretio verò ob retentricis facultatis infirmitatem euenit.* Quare hæ vacuationes in principio morbi meritò reprobantur, & necessariò lædere debent. Quod intelligens. Hip. *2. epid. sect. 2. text. 16.* dicebat: *Iudicatoria non iudicantia, partim lethalia sunt, partim difficilis indicationis.* Et *1. epid. sect. 2. text. 4. Cruda verò, & incocta, & ad malos abscessus conuersa, aut acrisias, aut dolores, aut diuturnitatem, aut mortem, aut recidiuas significant.*

Quare non solùm cum Hippocrate *2. Aph. 12.* possumus dicere: *Qui relinquuntur in morbis post iudicium, recidiuas facere consueuerunt.* Sed ea etiam quæ excernuntur, si ante coctionem excernantur, easdem excitare affirmabimus. Quod ipse significauit *2. epid. sect. 1.* dicens: *Quæ iudicata sunt, & cruda, & non concocta, præiudicata recidiuas faciunt.* Horum omnium assignanda ratio. Vacuationes enim in principio morbi factæ, cum fiant ab irritata natura, & non obseruante ordinem, debent esse superfluæ, vel diminutæ, vt docuit Auic. *2. 4. tract. 1. cap. 64. §. Quando superfluit euacuatio, & nondum incepit digestio, tunc non est illud, cuius iuuamento est innitendum; & euacuatio debilis, pauca, per fluxum sanguinis narium, aut sudorem, significat quòd natura mouit, & non potuit.* Quod confirmauit *cap. 21. antecedente, §. Et scias quòd signa crisis, quando adueniunt ante statum & coctionem, & sequitur eam vacuatio multa, non oportet tunc vt in ea habeatur fiducia, quoniam natura ob humoris copiam, prauitatem, & debilitatem perturbata, aut non vacuabit, aut si fecerit, vacuatio erit immodica, quia seipsam continere non poterit.* Quod appositissimo exemplo *lib. 3. de dieb. decret. cap. 8.* Galenus confirmat, dum sic ait: *Considera iam mihi tale quid in natura accidisse, quod hominibus natura infirmis contingit, qui à fortioribus quibusdam irritati, pro necessitate impetum faciunt, inuadúntque eos, & imparati pugnantes superantur. Quinetiam onus deponere quis volens interim vel inuitus cum eo concidit.* Accedit alia causa, quòd natura in hac vacuatione vtile cum inutili excernat, *3. de dieb. decret. cit.* quia ante coctionem separatio facta non est, *2. Aph. 22.* & agitat hæc vacuatio vires, ac perturbat coctionem, quę quiete perficitur, ex Gal. *4. acut. 44.*

Has ergo esse inutiles vacuationes probat Hippoc. *4. Aph. 62.* dicens: *Quibus in febribus morbus regius ante diem septimum accidit, malum.* Firmat Galenus *3. epid. sect. 1. com. 5. ad fin.* dum sic ait: *Reduc in memoriam, ante concoctum morbum crebrò te audiuisse, nullum quemlibet abscessum proficere, nedum auriginosum: Is enim impediri significat bilem, quominus ex viscere expurgetur, & vacuetur per ventrem, vel propter obstructionem eius, vel inflammationem. Morbo autem iam concocto, decretoriè interius natura ad cutem excrementum reponet, cùm quorundam aliorum humorum, tum flauæ bilis.*

Quia verò sub disiunctione Hippocrates pronunciat, decretoria non decernētia, vel mortem significare, vel difficile iudicium, scitu dignum est, quo pacto iis præsentibus, hoc vel illud prædicere possimus? Dic, Hippocratem *1. epid. sect. 2. text. 47.* post citatam sententiam dixisse: *quid autem horum potissimùm erit, ex aliis consideratо.* Eius mentem explicuit Auicenna *2. 4. tract. 1. cap. 64.* adiiciens: *Etsi fiant alia signa, mala significant mortem: & si non fiant mala, significant longitudinem.* Inter quæ signa bona & mala, virium robur & debilitas, potissimum locum habere videntur.

Verùm contra hanc Hipp. & Galeni doctrinam obstant plura, Auicenna enim *10. 3. tract. 4. cap. 4.* docet, quòd quando in pleuritide apparet in principio alui fluxus, quem ipse diuersitatem vocat, sit signū bonum, imò res iuuans. Quod confirmari etiam potest ex Galeno *1. Aph. 16.* dicente: *In mediocri morbo laterali, atque pulmonia, profluuium alui superueniens potest prodesse interdum, ratione euacuationis; & magis cùm signa coctionis apparuerint.* Vbi notanter dixit: *& magis cùm signa coctionis apparue*

apparuerint: quia etiam antequam appareant, prodesse potest: sed magis post coctionis signa.

Secundò, apud Hippocratem 2. *progn*. 67. *Abscessus, qui ad crura fiunt, in pulmonis vehementibus ac periculosis, omnes vtiles sunt*: Quia, vt Galenus *in com.* ait, liberant à periculo pulmoniæ, etiam incocto humore: sed hoc fit cum claudicationis periculo. Tertiò, Parotides crudæ remanentes, febribus iudicatis, curatę fuerunt excretionibus per aluum & vrinas. Quartò, Plures ægroti apud Hipp. sine signis coctionis sunt indicati. Sic Meton 1. *epid. sect.* 3. *text.* 24. quinta die citra vrinæ coctionem fuit iudicatus, vt aduertit Galenus *in com.* Hoc modo mulier quædam trimestris grauida, *text.* 30. *sequenti*, quinta die cum cruditatis signis, imperfectam crisim habuit, quæ die decimaquarta perfectè est iudicata Hoc modo Cherion 3. *epid. sect.* 2. *text.* 2. septimo iudicatus imperfectè, integrè vigesimo euasit: qui perpetuò habuit à principio deiectiones biliosas, exiguas, sinceras.

Pro dubij solutione dic: Vacuationes & abscessus, euenientes quando humor est inconcoctus, semper tanquam signa perturbatæ naturæ reprobantur, & plerunque etiam damnantur, ratione causæ; quia vires deiiciunt. Attamen aliquando ratione causæ, si conferantur cum retentione humorum, præstant & laudantur: quia eorum ope noxius humor excernitur, & detracta copia leuatur natura, vt in materia turgente & multâ passim experimur, quæ si vsque ad coctionem reseruetur, interimit: nam vel copia sua suffocat naturam, vel in aliquod membrum princeps delata, concitat inflammationem, vel robur eius omnino dissoluit.

Iuuant autem aliquando hæ vacuationes symptomaticæ, si virium adfuerit robur, cuius causa crudum simul cum cocto possit expelli, quod notauit Auicéna 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 80. Qua ratione icterus ante septimum, cum virtute robusta iuuare potest. Quod significauit Hipp. 4. *acut.* 81. dicens: *In biliosa febre morbus regius cum rigore ante septimam diem enatus, morbum soluit; si verò absque rigore præter occasionem, pestiferum.* Vbi per verbum *cum rigore*, significat, naturæ robur; quo postea vel sudore, vel simili euacuatione reliquum humorem possit superare & excernere. Quare recipiendum est, quod profert Auic. 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 59. *Icteritiam ante digestionem, esse malum signum, nisi succurrat ei alui fluxus.*

Reprobatur ergo vacuatio symptomatica, vt signum, licèt aliquando prodesse possit & commendetur, si conferatur cum retentione eorum humorum; quamuis absolutè ipsa vacuatio prauata sit. Hoc modo viridis deiectio post nigram, laudatur, quòd significauit 2. *Aph.* 14. *In profluuiis alui mutationes excrementorum iuuant, nisi ad mala mutatio fiat.* Similiter ructus acidus, post longas leuitates intestinorum, probatur, 6. *Aph.* 1. Febris superueniens conuulsioni, 4. *Aph.* 57. Rigor ardenti febri, 4. *Aph.* 58. & alia, quæ licèt simpliciter praua sint, comparatiuè tamen laudantur, quia prædictos morbos soluere nata sunt. Meritò ergo Actuarius *lib.* 2. *meth.* 2. iudicium symptomaticum, bonum nunquam exitum habere docuit. Et Paulus *lib.* 2. *cap.* 8. signa critica esse ambigua & infida asseuerat, dum aliquando accidant in principio cum ægri damno. Proinde Auic. 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 2. *nunquam fieri crisim in principio, nisi perniciosam* asseuerat, quia semper periculosam indicationem portendit, 2. *acut.* 45. Vbi postquam vehementia symptomata Galenus recensuit, sic habet: *Hæc si initiis apparuerint, delirium vehemens indicant, atque magna ex parte moriuntur ægri.* De his intelligendus Hipp. 2. *Aph.* 27. *His quæ sine ratione leuant, fidere non oportet.*

Sed cur parotides crudæ, curatæ fuerunt citata aluo? Dic, Galenum *in com.* illud valde mirari, tanquam rem nouam, & rarissimè contingentem: sed *rarò contingen-*A *tia non tollunt veritatem problematum medicorum*, vt notat Galenus *lib. de fœtus formatione, cap.* 2. Abscessus autem in pulmonia vehementi, incocto morbo, adiuuit ægrum. Quidam interpretantur sententiam de abscessu in augmento morbi, quo tempore iam adest concoctio. Sed videtur concedenda de abscessu in principio; vtilis enim erit, cùm distrahat humorem noxium à viscere maximè principali. Ita & aliquæ aliæ vacuationes in principio vtiles erunt, vt vacuatio veneni assumpti, & humoris vrgentis, aut pestilentis: Hæc enim omnia vtiliter vacuantur in principio. Nam si vsque ad coctionem retinerentur, interimerent.

Ob hanc causam Hippocrates, fluentem è naribus Metonis sanguinem, capitis lotionibus adiuuit. Testatur B hoc ipsum *in com.* Galenus, cùm dixit: *Peruigilauit, delirauit, nugatus est: huius præstantissimum remedium docuit capitis lotionem; dixit enim in lib.* 3. *de rat. vict. in morb. acut.* 59. *caput non lauandum esse iis, quibus à naribus erumpit sanguis, nisi minus iusto fluat. Atqui erat iusto minus: siquidem perpetua erat vigilia, & delirium continuum.* Et hæc potior solutio, quàm interpretum asserentium, Metonis iudicium minùs perfectum fuisse, non symptomaticum: nam quinto die suspensum apparuit in vrina, quod in genere bonum faciebat iudicium, quia cum signis fuit coctionis; imperfectum tamen, quod inde absoluta coctione fuerit celebratum. Sed hanc expositionem manifestè redarguit Galenus *in com.* Admiratus enim est, crudum morbum citra signa C coctionis iudicatum fuisse, neque subsequutam recidiuam. Coctio enim apparens, prima est ac potissima bonæ crisis conditio, eáque in solo statu fit perfecta, vt 3. *cris. cap.* 4. & alibi confirmat Galenus. Si verò vltimo loco inquiras, quid sit symptomatica euacuatio, & quid naturalis? Dic, quòd quando vacuatio nulla actione læsa contingit, & virium perstat robur, & cum vtilitate animalis fit, tunc est naturalis; contraria verò symptomatica, & præter naturam, ex Galen. *lib. de diff. sympt. cap. vlt.*

PRÆCEPTVM LXX.

Medicus fortia symptomata in statu contingentia generosè non pertimescat.

D

HIppocrates *lib.* 2. *Aph.* 13. sic cecinit: *Quibus crisis futura est, iis nox grauis ante accessionem; quæ verò subsequitur, magna ex parte leuior existit.* Hoc loco Laconicè, vt solet perturbationem quæ antecedit crisim, ante oculos proponit, quam grauia symptomata excitant, quæ vberrimus Paraphrastes ad plenum recésuit 3. *cris. cap.* 2. in hunc modum: *Antecedit autem huiusmodi excretiones & abscessus, non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & anxietates, & vigiliæ, & dementiæ, & graues somni, & difficiles anhelitus, & hallucinationes, vertigines, & difficiles sensus, dolores capitis, colli, & stomachi, & multorum aliorum membrorum: nonnullis verò aurium sonitus, & vanæ ante oculos apparent imagines,* E *& lacrymæ inuoluntariæ effluunt, & vrina retinetur, & labrum inferius agitatur, aut aliquid tremulum fit: obliuio, & præsentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimùm accessio consuetam anticipat horam, & multus æstus, sitisque intolerabilis sequitur; clamant, & saliunt sicuti furentes neque possunt in eodem situ decumbere.*

Cur verò ante diem indicatoriam hæc perturbatio excitetur? Dic, quia est maxima humoris cum natura pugna, & magno adhibito conatu ipsa morbum debellare satagit, & vires ad causam morbificam alterandam & expellẽdam assumens, humores agitat, ac mouet, qui irrequieto motu impulsi, ipsam deinde lacessunt, fatigãt & premũt: quæ si robustior sit, & à sarcina humorum, auxiliorum ope leuata, & ipsi sint concocti & mites, superat & dominatrix euadit, & repentè (vt ait *cit. loc.*

Gale

Galenus) multis sudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus insequitur, aut venter subitò soluitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut hæc omnia simul contingunt, vnde non paruus inuadit timor inspicientes.

Hæc omnia, etsi horrenda & sæua, Medicus generosè, & infracto animo contemnere debet: nam stabilia non sunt, neque multùm durare consueuerunt, vt 2. *Aph.* 27. diuinatur Hip. Vt enim *in com.* docuit Galenus: *Tantùm abest, vt hæc malum aliquod significent, vt nonnunquam bonum indicium, haud ita multo post futurum enuncient.* Quare in agone hoc, dum truculentorum symptomatū exasperatur procella, & ægro, & adstantibus animum iniicere, vires roborare, & motum naturæ animaduertere & adiuuare oportet: quæ omnia cùm in statu excitentur, quo tempore coctiones maximè fiunt, idcircò virtutem, vt expulsioni sufficiat in posterum, refocillare debemus.

Verùm, video te illicò quærentem, cur si in principio morbi cruditas adest, copia humorum abundat, illorum sæuities insolescit; hoc tempore symptomata non sunt fortiora magis quàm in statu, in quo coctio viget, cuius vi humorum malitia est edomita valdè. Difficile quæsitum, præsertim cùm huic sententiæ à diametro repugnet Hippocrates 2. *Aph.* 30. dicens: *Circa initia & fines, omnia mitiora: cum verò consistunt ac vigent, omnia fortiora.* Firmat Galenus 1. *cris. cap.* 8. & 10. quibus locis signa status esse vehementiam symptomatum, asseuerat. Hoc modo 1. *Aph.* 7. docet: quòd *vbi morbus peracutus est, statim habeat extremos labores,* hoc est, fortiora symptomata & casus, nempe vigilias, dolores, fastidium, sitim, & reliqua huiusmodi; quæ statim apparent, id est, circa primos quatuor dies ægros diuexant.

Cognoscitur ergo status morbi per fortitudinem & vehementiam symptomatum. Hoc tamen ponit Galenus discrimen, quòd in morbis qui per crisim finiri debent, cognoscitur per signa crisis, quæ in fine augmenti apparent: in illis verò qui criticè finiri non debent, sed paulatim, per celeritatem, longitudinem, & magnitudinem accessionum status cognoscitur. Ita Galenus 1. *cris. c.* 3. in morbis acutis statum plerunque comprehendere vnam vel alteram accessionem, rarò tres; in diuturnis verò posse comprehendere non solùm tres, sed etiam plures asseuerat.

Hæc doctrina intricata satis, interpretis auxilium expostulat. Galenus enim 1. *cris.* 10. docet cognoscere statum, per fortitudinem & vehementiam symptomatū, quia ea de causa appellatur status, 1. *cris. cap.* 8. vehementissima totius morbi pars; & *cap.* 10. vehementissimum ægritudinis tempus: & 1. *Aph.* 7. in peracutis morbis statim, id est, in primis diebus esse vigorem, seu statum, qui nihil aliud est, (inquit) quàm morbi, quantum ad casus attinet, summū. Sequitur Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 17. dicens: *Cùm exacerbationes statim acceperint, & similiter per omnia consequenter contigerint, & concomitantia symptomata neque detraxerint, neque addiderint, tunc iam in vigore morbus esse dicatur: vigor enim vehementior morbi totius pars est, &c.*

Contra hanc doctrinam obstat *primò*: Quia in principio pleuritidis symptomata sunt fortissima, quæ in statu mitescunt, ex Gal. 1. *acut.* 33. *Secundò*: In statu absoluta & plena concoctio est, cum status definiatur 1. *cris. cap.* 18. per summam coctionem. Sed quando datur summa concoctio, materia magis benigna est, & magis euicta: cum maiori autem materiæ benignitate, & maiori naturæ dominio supra ipsam, symptomata potiùs deberent minui; quàm augeri. Non erunt ergo in statu vehementiora. *Tertiò*: Auicenna 2.4. *tract.* 1. *cap.* 23. sic ait: *Cum apparitione digestionis non fit febris fortificatio: & cum digestione apostematis non fit dolor vehemens.* *Quartò*: Galenus *lib. de totius morb. temp. cap.* 3. sic inquit: *Si fluxio in pus mutatur, minorem tumorem & tensionem reddit, & est declinationis principium.* Ergo quando pus fit, minor adest tensio, & minor dolor. *Quintò*: Auicenna 2.1. *doct.* 3. *cap.* 10. sic ait: *Cùm apostema fit maturum, fortitudo febris, & doloris, & pulsus sedatur.* Et 3.4. *tract.* 1. *cap.* 24. sic: *In apostemate viscerum, quando materia fit sanies, quiescit calefactio fortis, & inflammatio, & quantò plus appropinquat status, tantò dolores minuuntur; & in principio vehementiores sunt, quia tunc (vt inquit) rumpuntur parietes membrorum, vt humor coëat in vno loco.*

Antequam ab his laqueis te extrices, aduerte primò, symptomata in statu esse vehementissima, & sic per eorum vehementiam ipsum esse cognoscendum. Sed hoc indiget conditionibus multis, quas si priùs non attendas, Galeni de hac re vniuersa corruet doctrina. *Prima* est, quòd conferantur partes accessionm similes, & sic fortiora erunt symptomata status particularis in statu vniuersali; quàm symptomata status in principio, vel augmento vniuersali; non erunt tamen fortiora symptomata principij particularis in statu vniuersali, quàm symptomata status particularis in principio, vel augmento vniuersali.

Secunda conditio est, in quo morbo ante statum adsit momentanea humoris morbifici, siue ab arte, siue à natura vacuatio. Nam in inflammationibus internis vt peripneumonia. & pleuritide, quia ab initio augmenti non parua comitatur expuitio, in statu symptomata sunt minora, 3. *acut. vlt.* Similiter etiam in iis morbis, in quibus in principio, vel augmento fiunt ab arte, vel natura vacuationes, ita vt in statu morbificus humor sit minor, quàm in principio, symptomata in statu sunt minora, quàm in principio. Hoc modo contingit in morbis subortis à materia reducibili ad benignum, in quibus materia minui incipit, quando incipit concoctio; & sic tunc symptomata minui incipiunt, ita vt in statu sint minora quàm in principio.

Ex hac doctrina patet, quòd febris sanguinea decrescens ad hanc classem sit reducenda, quia in ea apud statum minor copia materiæ putrescit, quàm in principio. *Tertia conditio* est, vt illud intelligatur de symptomatis communibus, quæ nempe sequuntur conflictum naturæ cum morbo; ex quo maiore conatu ad coquendum, sequitur maior ebullitio humorum, maior feruor & agitatio; qua hoc tempore increscunt vigilia, dolor capitis, sitis, delirium, alia symptomata communia: non verò de symptomatis propriis morbi, quæ illius essentiam sequuntur. Quare symptomata communia semper in statu fortiora sunt, propria verò non semper.

His iactis facilè solues obiecta. Dic ad *Primum*, iuxta secundam conditionem: quòd symptomata non sint fortissima in statu morborum, in quibus ante illū momentaneus datur materiæ morbificæ effluxus, quales sunt pleuritis, & pulmonia. Ad *Secundum* dic: in plurimis morbis ita intendi putrefactionem & coctionem vsque ad statum, vt in statu cum maxima coctione detur maior putredo, quàm in principio: Velut in puris generatione contingit, quæ est alteratio similis illi, quæ fit in venis in humoribus putrescentibus, 1. *de diff. feb. cap.* 6. Quare non videtur à ratione alienum asserere, symptomata in statu esse fortiora, quum materia morbifica sit magis putrefacta, quamuis etiam sit magis cocta. Quòd autem in puris generatione, cum coctione etiam putrefactio intendatur, explicuimus *lib.* 4. *hist. Princip. Medic. hist.* 9. & deducitur ex Gal. 1. *progn. vlt.* & quia in pure simul reperitur fœtor, qui est indicium putredinis, 1. *progn. cit.* & simul reperitur albedo, & æqualitas, quæ per coctionem fiunt. Similiter ergo fiet in humoribus putrescentibus in venis, cùm alterationes sint inter se valdè affines.

Nec vrget quod legimus, *lib. art. med. cap.* 89. *Concoctionem facere cessare putredinem*: & sic quantùm coctio augetur, tantùm minui putredinem; quatenus non videtur, materiã in statu posse esse simul magis coctam, & magis putrefactam. Nam hic locus dupliciter potest intelligi: Vno modo de coctione, quæ reductio est ad benignum, & debetur humori semiputrescenti, quæ incipientem putredinem ita corrigit, vt reddat humorem benignum, & vtilem nutritioni, vt 2. *Aph.* 17. Galenus confirmat, proposito exemplo in vino semiacescente: Hæc coctio facit cessare putredinem, imò eam tollit. Secundo modo potest explicari locus de alteratione, quæ debetur humori putrescenti, quæ humorem putrem ita corrigit & reprimit, vt ipsum impediat, ne ad vltimum putredinis gradum possit peruenire. & hæc coctio est veluti putredinis suppressio, quæ putredinem vltimam suaptè natura lethalem cessare facit, cum qua putredo vsque ad certum gradum, & non ad vltimum potest augeri.

Ad Tertium dic: Auicennam intelligendum, quòd non sit fortificatio febris cum apparitione digestionis, id est, non intendi symptomata, imò minui, quando apparet digestio, id est, coctio in morbis, qui pendent ab humore reducibili ad benignum; quæ coctio humorem reddit nutritioni vtilem: in quibus morbis cum apparitione coctionis incipiunt symptomata minui, & in statu sunt minima.

Ad Quartum dic: Non esse legendum textum, vt Andernacus vertit: *Si fluxio in pus mutatur*: sed dicendum, *Si fluxio in pus est mutata.* Ad vltimum dic: Plures Auicennam carpere, arbitrantes illius sententiam fuisse, quòd quando humores in aliqua parte colliguntur, tunc fiat vehementissimus dolor, & febris magna; cum verò humor & sanies, & exitura appropinquat ad statum, tunc illa remittantur. Quæ dictio est contra Hip. 2. *Aph.* 47. nam quantò plus status appropinquat, tantò dolores augeri est necesse. Deinde eius rationem ficulneam esse putant, quia non solùm in principio, sed etiam in augmento & statu rumpuntur parietes membrorum, & ita soluitur continuitas: in augmento quidem, ob fusionem humoris qui putrefit, *lib. de const. art. med. cit.* in statu, à parte nimis distentã, ob vapores eleuatos in generatione puris, 2. *Aph.* 47. Accedit alia causa ad inducendum dolorem, ebullitio nempe & feruor materiæ, quæ in pus vertitur. Sed immeritò tanti auctoris dictum condemnant, & illius mentem in varios sensus distorquent. Neque enim ille vnquam in re tam leui, Hippocratem deserere ausus est: quia cùm apostema fit bene maturum, sedatur fortitudo febris & doloris, & in apostemate viscerum, (vt ipsius verbis vtamur) nempe inflammationibus thoracis, quando pus conficitur, dolores minuuntur, ac febris mitior fit, quia aliquid effatu dignum expuitur, 1. *acut.* 27. & magna pars humorum vacuatur per sputum, antequam morbus ad statum perueniat: quia eum ad vnam criticam expulsionem non reseruat natura, sed ruptis parietibus membrorum, hoc est, rarefactis poris partium, in quibus est circumscriptus, paulatim resudat per sputum, vt latè 1. *Aph.* 12. & *lib. de const. art. med. cap.* 18. docuit Galenus.

Ex dictis itaque patet, in statu symptomata communia vehementissima esse, vt dictauit Hip. 1. *Aph.* 7. ac proinde ex 3. *epid. sect.* 1. *com.* 8. in statu morborum, cessationem doloris, febris, ac aliorum symptomatum, deterrimum signum esse. Summam enim debilitatem virtutis, & innati caloris extinctionem portendit. Cessat enim natura præ imbecillitate à coctione, & à pugna, & videntur ægri leuari, & meliùs habere prope mortem, cum tamen ob multas causas citò occumbant: quas latè exposuimus *lib.* 3. *hist. PP. Med. hist.* 5.

Sed age deinde, & persequere argumentum hoc ad A vmbilicum vsque. Si symptomata sequuntur morbũ, veluti vmbra corpus, & morbus in statu est mitior, quomodo symptomata in statu salubrium erunt fortiora? Maior est manifesta. Minorem probat Galenus 2. *Aph.* 29. dum sic ait: *Dispositio siquidem ex quâ casus generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbum consistit, est fortior; verùm in iis qui saluari debent, mitior multò, quàm in morbi principio, &c.* Non sunt ergò symptomata in statu fortiora, quia tunc temporis morbus multò mitior est.

Dic: morbum tripliciter dici magnum, vt Galenus docet 4. *meth.* 6. primò, propter principatum partis affectæ: secundò, propter affectus magnitudinem, seu intensionem: tertiò, propter morem, seu malignitatem quam continet: quartò etiam dicitur magnus B *lib. de totius morb. temp.* 5. collatione facta ad vires. Quomodo remissa febris in sene debili, maior morbus est, quàm intensa febris in iuuene, & robusto. Ad dubitationem igitur dic *Primò*: si loquamur de magnitudine morbi penès simplicem essentiam, morbum in statu maiorem esse, vt constat ex *locis citatis*: nam tunc agitata materia à natura plures vapores putridi, eleuantur, febrem intendentes.

Secundò: si loquamur de magnitudine morbi, collatione facta ad vires, dic morbum in statu minorem esse, quia licèt vires magis debilitatæ sint, quàm anteà, tamen morbus redditus est melior, & magis euictus à natura, quare huius proportio ad morbum maior est C quàm antea. *Tertiò*: si loquamur de magnitudine penes morem & malignitatem, dic morbum in statu esse minorem; tunc enim benignior est, & melioris moris, vt 2. *Aph.* 29. & 30. docuit Galenus: morbi enim causa est superata, quare ab ea non adeò malignus orietur morbus.

Porrò etsi plurima contrà obiici possint, ea ex dictis commodè soluuntur. Vnius solùm argumenti dilutionem proponemus, quod est huiusmodi. In augmento & statu sæpè apparet sanguis magis putridus, quàm antè, & excrementa magis fœtent: Igitur tunc temporis morbus deterior erit. Dic, sæpe in statu deiici excrementa praua & putrefacta, quæ tamen eo tempore non putrefiunt, sed iam in augmento & princi-D pio erant putrefacta; quo tempore non excernebantur, quia erat otiosa facultas expultrix, quæ in statu valdè operatur: quare retenta & difflari prohibita, maiorem tunc conceperunt labem & perniciem.

Dic secundò: Concedendum esse, in morbis periculosissimis coctionem & putrefactionem simul intendi, vsque ad principium status, quo fit vt tunc æger periculosissimè laboret; & excrementa quæ vacuantur vsque ad illud tempus, modò optima appareant, modò pessima, pro varietate partium humoris, in quarum aliis coctio superat, in aliis verè putrefactio: tamen vergente morbo ad statum vsque, coctio semper vincit. Ac proinde conferendo integrum statum ad vnumquodque ex aliis temporibus, verum est in illo morbum E salubrem semper meliorem esse. Denique in morbis putridis saluberrimis, morbus deterior est periculosior in principio: in mediocribus verò, in augmento: in periculosissimis autem, in status principio. In vniuersum autem in fine status, quando victoria iam est à parte naturæ, morbus mitior est, & melior in causa sua, etsi symptomata eo tempore fortiora existant. In hunc sensum dicebat Galenus 3. *acut. com. vlt. Sæpius affectio ipsa qua laborant, mitior quidem existit, sed symptomata augentur*: vt in phlegmone obsessis particulis, in quibus cùm pus conficitur, dolores ac febres accidunt magis, quam iam confecto.

PRÆCEPTVM LXXI.

Medicus inter omnia symptomata, priùs dolorem sedet.

NVllum est symptoma, quod ampliùs vires eneruet, premat atque fatiget, quàm dolor: qui si vehemens est,& diuturnus, naturam illicò prosternit & labefactat, ita vt ægri eius sæuitie deuicti interdum sine pulsu reddantur, exanimésque fiant, auctore Galeno 2.*acut*.48. Cùm enim hoc tristi, molesto, & diro opprimitur symptomate, id summo conatu expellere satagens, suas opes, sanguinem nempe & spiritum, irrequietè mouet, ex quo corpus diuersimodè alteratur: quare lassantur vires,& spiritus suaptè natura tenuissimi in motu resoluuntur & euanescunt; ad quorum penuriam flaccescunt potentiæ in operatione sua, aliquãdo deficiunt ac extinguuntur. Deinde distracta natura soli dolori intenta, officinas coctionis deserit,& hoc modo infaustæ fiunt concoctiones,& tandem non nutritum corpus contabescit. Denique fluxiones concitat, febres & inflammationes parit, ex Galeno 13.*meth. cap*.3.& alibi passim.

Ob hanc causam, curationem non tentes, antequam dolorem sedes, vt hoc lenito recreentur vires, & alacriores factæ possint auxiliorum vim facilè tolerare. Præceptum est Auicennæ, locis multis, vt de vrgente dolore valde simus soliciti,& relicto morbo, soli huic opitulemur enixè: sic enim habet 4.1. *doct*.5. *cap*.1. *Cúmque ad diuersum trahere volueris membri, à quo protrahis, dolorem priùs seda*. Et infrà: *Cúmque ægritudo dolori coniuncta fuerit, aut causa ipsius est dolor, aut ægritudo est causa doloris, sicut est percussio, aut casus, incipies sedare dolorem*.

Hoc intelligas, si dolor est sæuus: nam tunc attrahit ad se curationem totam, & relicta causa illi obuiandum solùm, ex *Auic*.4.1. *cap*.20.§. *tibi quoque cauere debet à phlebotomia, in hora fortis doloris*. Quare Gal. 2.*de vict. acut*.1. pro curando dolore pleuritico priùs fomenta adhibet ante venæ sectionem. Si vero est leuis vel mediocris, tunc causæ resistendum, iuxta mentem Auicennæ, 1.4. *tract*.2.*cap*.7.§. *& quando dolor capitis coniungitur cum febre, dignior est curatio febris, & non doloris*.

Si verò quæras, quibus præsidiis sit dolori succurrendum? Dic, quòd ea duplicia sint, vel vniuersalia, vel particularia: & hæc in duplici etiam differentia: Nam quædam anodyna sunt, & sensum doloris auferunt, quia causam doloris resoluunt, eámque sua miti caliditate in halitus vertunt, rarefaciunt, digerunt, concoquunt,& imprimunt sensationem lenem & iucundam, vt *lib*.5.*simpl.cap*.19.aduertit Galenus. Qualia sunt, decocta, fomenta, olea, vnguenta, quæ parti dolenti vtiliter admouentur, composita ex medicamentis quæ modicè calefaciunt, resoluunt, & euacuant: quorum formam describunt Hip. *lib*.2. *acut.in princ*. Gal. *lib*.13. *meth. ferè per totum*.

Alia sunt, quæ vocãtur propriè anodyna, quæ valida pollent frigiditate, condensant, adstringunt, impediunt vias per quas spiritus animalis ad partes sentientes deferri debet, atque ita ablato sensu tollunt dolorem, cum sit passio illius. Hæc dicuntur opiata, narcotica,& stupefacientia, quæ soporem afferunt, & torporem. Hæc vel intus assumuntur,& iniiciuntur per clysteres, glandes: vel parti dolenti admouentur. Sed cùm sint valdè periculosa, quia partis naturam lædunt, & illius calorem extinguunt frigiditate sua, solùm vrgente necessitate concedi possunt, quando homo ob doloris sæuitiã, vigiliam immodicam, immoderatam vacuationem, de vita periclitatur, vt Galenus 12.*meth*.1.& 2.*sec.loc.c*.1. *sect*.5. *in fin.& 9. secund. loc*. eleganter edocuit. Adhibendáque sunt semper mitiora: & si sint fortia, assumenda,& imponenda, correcta cum iis, quæ illorum frigiditatem retundant: vt *supra citatis locis* aduertit Galenus,& nos *lib*.1.*hist.PP. Medic. histor*.61. latè ex eius mente exposuimus.

Inter vniuersalia auxilia, quæ dolori succurrunt,& causam doloris auferunt, sunt plura. Huiusmodi autem amotio non refertur ad dolorem, sed ad causam, siue internam, siue externam. Quæ externa est, vt ardor Solis, frigus hyemis, telum, ictus, sine vllo artificio vel euitatur, vel aufertur: nisi vbi reconditur in corpore, vt sagitta, pila plumbea, quam Chirurgiã euellere oportet. Interna causa, aut ab inanitione, aut à plenitudine oritur. Ob inanitatem exsiccantur, conuelluntur, ac dolent nostri corporis partes, nisi madefiant, atque impleantur. Plenitudo vel fit à substantia solida, vel flatu, vel humore. Illa manus opera detrahitur, medicamentis comminuitur,& excernitur cum vrina, vt calculus. Flatus dissipatur in vapores, digerentibus. Humor aut qualitate vitiosus est, aut superans quantitate. Vitium in qualitate curatur detractione humoris: quantitas nimia postulat primùm, vt prohibeamus ne nouo concursu augeatur. Hoc opus præstat auersio, quam complent frictiones, ligaturæ, cucurbitulæ, clysteres, & alia reuellentia præsidia, imò si vires constant, sanguinis missio summo est auxilio.

Caue tamen ne præsente dolore, sicut nec alio graui symptomate, quod vires deiiciat, copiosè euacues. Quod significauit Galenus 1. *ad Glauc. cap*.14. dum sic ait: *Nec si quis simul distensione neruorum laborauerit, & sanguinis eguerit missione, huic tantum semel mittere oportet, quantum exigit dispositio: sed aliquid etiam accidenti est relinquendum: cuius causa sæpè sudores eueniunt,& vigiliæ molestant, & vires ægri debilitantur. Ita etiam si vehementissimæ vigiliæ, aut dolor intensus ægrotum infestant, cauendæ sunt subitæ ac multæ vacuationes*.

Sed huic doctrinæ Galeni, obstat celebris contextus, 1. *Aph*.23. vbi refert: *in maximis doloribus se nullum maius inuenisse remedium, quam vsque ad animi deliquium euacuare: adhibita distinctione, an mittere sanguinem, an purgare conueniat*. Dic; Dolores in duplici sunt differentia; alij sunt recentes, & à calida causa concitati: alij antiqui & diuturni, qui à frigida causa emanant. Illi sanguinis missione curantur, his optimum auxilium est purgatio parca. Nã *plethora sanguinis missione curatur, frequenti balneo, exercitatione, frictione, digerentibus medicamentis, inedia: succorum autem vitium, quod cacochymiam vocant, purgatione remouetur, quæ cuique superanti succo sit accommoda*, vt 13. *meth.cap*.6. monuit Galenus.

Solue secundò. Quando dolor à causa externa originem ducit, vt ab ictu, casu, percussione, intemperantia immateriali frigida, flatu; si ille vrgeat nimis, sanguinis missionem esse vtilem, præseruationis causa, ne pars dolens tentetur inflammatione, nulli est non manifestum: sed hæc non debet esse copiosa, sed partita & iterata, sic enim efficacior multò fit reuulsio. *Quantò enim maiorem in numerum particulares auxeris reuulsiones, tantò efficaciorem efficies*, dicebat Galenus *lib. de sang. miss.cap*.12.& 20.& *lib*.8. *meth. cap*.5. in cuius doloris præsentia, subitam & multam Galenus vacuationem interdixit, habito respectu ad debilitatem quam concitauit dolor. Quando verò dolor à causa interna emanat, & à sanguinis feruentis multitudine, aut bilis exactè cum sanguine permixtæ, scaturit; tunc copiosè, & vsque ad animi defectum est exhauriendus sanguis. De illis doloribus loquitur, 1.*ad Glauconem*: de his 1. *Aph*. commemorationem facit.

PRÆCEPTVM LXXII.

Medicus vigiliæ citissimè opem ferat.

Vigilia per se à natura instituta est, non secus atque actio. Somnus non per se, sed ob necessitatem, vt reficiantur instrumenta, quibus vtuntur facultas sentiendi, & mouendi: quæ cùm non sint perpetuæ, vt corpora cœlestia, defatigantur cùm exercentur. Hoc pacto vigilia, sicut & somnus summè iuuat. Nam cùm per eam expandatur calor natiuus ad partes externas, qui antè per somnum erat intus collectus, excrementa retenta ex coctione, emanant expurganturque, & eius ope animalia ad opera excitantur, roboratur calor, partes vigorem acquirunt, rectiùs distribuitur alimentum. Demum vigilia, si modica est, corpus in symmetria naturali cõseruat, & in pristino statu salubri confirmat. Nam aufert ea incommoda, quæ ex profundo & immodico somno oriri consueuerunt: ad quem pigritia, torpor, segnities, obliuio, deprauata concoctio, pallor totius corporis, frigidi morbi, & demum mors consequuntur. Nam non expurgatis fuliginibus, & intrò coërcitis, innatus ignis (velut noster externus à multa lignorum strue) suffocatur & obruitur. Licèt autem *Somnus atque vigilia, vtraque si modum excedant, malum*, 2. *Aph*. 3. & 7. *com*. 68. Tamen somnus immodicus periculosior est immoderata vigilia: quia hæc interficit paulatim, resoluendo humidum, & exsiccando corpus: somnus autem retentis excrementis subitò suffocando. Quare in modica somni, & vigiliæ vicissitudine vitæ nostræ duratio consistit.

Si verò vigilia immodica sit, noxas inemendabiles facit. Cùm enim, tum propter siccitatem, tum caliditatem primæ partis sentientis, id est cerebri, oriatur, ex Galeno *lib*. 1. *prorrhet. sect*. 2. *com*. 29. & ab intemperatura sicca, biliosique humoris abundantia originem ducat, 2. *Aph*, *com*. 3. ita si modum excedat, sanguis biliosior fit, 7. *Aph. com*. 18. excitantur conuulsiones, accidunt desipientiæ, siccitatis ratione, ex Gal. *eodem loco*, corpus attenuatur, 2. *Aph*. 28. Quare homines redduntur graciles & magis aridi, 3. *de sanit. tuend*. 5. quia maximè euacuat & exsiccat, 7. *Aph. com*. 18. vnde illud Ouidij *lib*. 1. *de art. amandi.*

Attenuant iuuenum vigilatæ corpora noctes.

Imò vigiliæ plus nocent consistentibus, quàm iuuenibus, vt notauit Galenus *lib*. 3. *Aph. com*. 30. hæ enim quidquid in nobis humidum & halituosum est, absumunt & dissipant, 12. *meth*. 2. Quare 6. *epid. sect*. 4. *text*. 26. dicitur hac de causa, *vigilia edax*. Edacem autem vocat, quòd edaces nos reddat, corpus digerendo, ac dissipando. Nam insitus calor dum per vigilias exteriùs emicat, secum haud exiguam corporeæ substantiæ portionem educit; qua de causa corpora nostra dissoluit, consumit, ac perdit. Et hæc omnia facit caloris ratione, qui vigiliæ tempore in externis partibus viget. Quod 6. *epid. sect*. 4. *text*. 4. protulit Hip. *Vigilans calidior exteriùs, interiùs autem frigidior existit: dormiens, contrà.*

Si verò superflua est, timeri debet. Corporis enim vires prosternit, externas partes nimiùm calefacit, internas valdè refrigerat: & ideò cruditates parit, cerebri, & sensuum functiones debilitat, potentias naturales eneruat, pallorem inducit, maciem concitat, exsiccat corpus, inflammationes internas exacerbat: & si febribus ardentibus superueniat, periculosa est, & exitium portendit, ex Gal. 1. *epid. sect*. 1. *com*. 75. denique menti plurimùm obest, delirium accersit, ac mortem adfert. Quare nullum est symptoma, quod in febribus phrenitidem celeriùs concitet, quàm vigilia. Cerebrum enim siccum & inanitum, vapores & humores ad se, cucurbitulæ instar, ex inferioribus partibus attrahendo, implet ac inflammat.

A Hac ratione huic symptomati illicò auxiliares manus adhibere oportet, cerebrum refrigerando & humectando; exhibitis iis quæ vniuersum corpus refrigerent & humectent, vaporésque ex se emittant, qui cerebrum irrigent, madefaciant, obstruant, impleant, & sic somnum concitent. Quòd si non suffecerint, ad medicamenta soporifera & stupefacientia accedendum, quæ similes, imò fortiores sortiantur vires. Quorum omnium formulas, *tractatu de curatione symptomatum, quæ febribus superueniunt*, proponemus latè, *& in hoc tomo, cap*. 4. *de phrenitide.*

PRÆCEPTVM LXXIII.

B *Medicus, nonnisi vacuato corpore, à parte affecta euacuet.*

Topica, seu particularia auxilia, non esse administranda ante totius corporis euacuationem, diximus *lib*. 1. *hist. PP. Med. hist*. 69. & celebri quodam elogio docuit Gal. *in art. med. c*. 95. dum sic ait: *Si igitur vniuersum corpus plus æquo plenum fuerit, per patientem locum minimè vacuandum. Nam si scarificationibus, aut sectionibus sensibiliter euacuabimus, plus ratione excitati doloris attrahemus. Si verè calfacientibus dispergere tentabimus, plus erit id quod vi caloris ad partem attrahetur, quàm dispersum. Quòd si in eo elaborabimus, vt quod influxit retrocedat, plenum corpus non admittet. Ad hæc igitur ambo,* C *totum corpus vacuare oportet: aut omnino ad contraria loca retrahere, quod patienti particula influit.*

Præmissa ergo vniuersali vacuatione, à parte affecta vacuare, & humorem in ea impactum discutere, ac deriuare oportet. Hoc in vtroque magno experimur auxilio. Nam in angina, prius quàm venas sub lingua feriamus, ad aliarum venarum sectionem accedimus, vt monuit Hip. 4. *acut. text*. 30. & repetit Galenus 13. *meth. c*. 11. In phrenitide priùs venas in cubito secamus, antequam frontis venam incidamus, quia locale remedium est, vt notat Galenus 6. *epid. sect*. 2. *com*. 9, Sicuti nec syncipiti cucurbitulam scarificatam in capitis affectibus admouemus, quod in iis esse vtile auxilium, firmat Galenus *lib*. 5. *Aph*. 68. nisi quando totum corpus exquisitè vacuatum est. Et hoc modo secamus propriam D & particularem venã, à qua pars ipsa fouetur, aut quæ ab eadem scaturit. Hoc modo cerebri calidis affectibus medemur, incisis illis venis quæ ponè aures sunt. In oculorum affectibus, sectis iis quæ sunt in angulis oculorum, aut impositis cucurbitis scarificatis in occipite, ceruice, humeris. Auribus inflammatis vena secta sub aure prodest. Iecore, & liene affectis vtraque saluatella vtilis est. Renibus affectis, vtero, vesica, tali sectio prodest. Quare valde præstat eam secare venam, quæ partem affectam respicit, aut ab ea scaturit.

Ideò præmissa vacuatione vniuersali, à parte affecta vacuare oportet, eámque peculiaribus remediis exhaurire opus est, dum vitiosus humor alicui parti insedit, siue in ea generetur, siue ab aliis in eam trans- E mittatur. Hoc modo expurgamus Cerebrum, Ventriculum, Thoracem, Iecur, Splenem, & Vterum, medicamentis quæ peculiarem humorem attrahere nata sunt.

Itaque expurgamus Cerebrum, per proprias & peculiares vias, oculos, nares, aures, palatum, vt oraculo quodam prædixit Hipp. *lib*. 6. *Aph*. 10. *Capite dolenti, & circumdolenti, si pus, sanguis, aut aqua per os, nares, aut aures effluat, morbum soluit.* Hæc enim sunt propria capitis emunctoria. Rarò tamen per oculos natura, nisi errans, excrementa pellit, partem nobilissimam, & vsui maximè necessariam præcauens. Ita nos per oculos nunquam ea attrahimus quæ cerebrũ purgent: nam in meatibus angustis impacta materia, & commodum exitum non habens, vitia grauissima in oculis,

oculis, imò & cæcitatem excitaret. Sicut nec per aures: Licèt enim natura serosum excrementum per hanc partem expurget, vt cerebrum à bilioso humore, si quis ibi inest, exoneret; tamen angusti sunt meatus, per quos citra periculum doloris, surditatis, aut alterius maioris vitij, nempe inflammationis; (quæ suapte natura in parte præstanti, eximio sensu prædita, & maximum consensum cum cerebro habente, excitata, periculosa est,) vacuari nequit: hoc tamen notato, si per hanc partem humorem natura expellere conetur, non abs re fore, vt mel rosaceum cum succo betæ, aut porri, admixto amygdalino, intra aures imponatur.

Quapropter patentes canales, vt nares, & palatum, assueti huic operi, sunt accommodati valde. Quare cùm cerebrum frigidorum humorum copia turgescit, per has partes promptissimè vacuatur. Et hoc modo quæ per nares cerebrum exonerant, vocantur Errhina, seu caputpurgia: quæ naribus admota, acri sua vi, & copia ad ventriculos cerebri accedunt, suóque calore, attenuant crassum succum, liquant, & proprietate quadam attrahunt: nam expultrix lacessita humorem in cerebro impactum mouet, & foràs excutit. Licèt autem plurimæ dentur errhinorum differentiæ, quæ abstergunt natium vlcera, ea consolidant, carnem excrescentem auferunt, adstringunt, sanguinem supprimunt, & indita intra nares, grato suo odore narium fœtorem persanant; tamen ea propriè sic appellantur, quæ ad expurgandos crassos humores in sinibus ventriculorum cerebri tenaciter infixos, intra nares admouentur, & in frigidis & soporosis affectibus summoperè iuuant; vt Apoplexia, Epilepsia, Caro, Lethargo, & aliis, qui à frigida humida cerebri intemperie, cum affluxu pituitosi, terrestris & viscosi humoris copiosi, coniuncta, ortum ducunt, vt & in capitis dolore. Ita tamen vt semper morbi rationem habeamus, & si mitior, leuiora; si sæuior, fortiora imperentur.

Forma erhini liquidi mitioris:

℞. *Succi betæ, Brassicæ, Cyclamini, an.* ℥ iij. Misce.

Fortioris:

℞. *Succi ireos, Marrubij, Cucumeris syluestris, an.* ℈ ij. *Pulueris nigellæ, Piperis, an.* ʒ I. *puluer. hellebori, Euphorbij, an.* ʒ ß. Misce.

Forma errhini solidi mitioris:

℞. *Pulueris maioranæ, Saluia, Piperis, Caryophil. Nucis moschatæ, an* ʒ I. *Terebinth, Ceræ, q.s.* Misce, & fiant errhina, seu nasalia effigiem pyramidis referentia.

Forma fortioris hæc est:

℞. *Pulu. Pyrethri, Piper. longi, Helleb. Castor. an. drach.* I. *Terebinth. Ceræ, an. q.s.* Misce, fiat Errhinum.

Sunt etiam plura hac forma constructa, & in nares indita, quæ peculiari quadam ratione & familiaritate, hunc vel illum humorem expurgant.

Purgans bilem sic conficitur:

℞. *Succi Ros. vnc.* ß. *Diagridij, drach.* I. *Syrup. ros. persic. ex plurib. infus. parùm.* Misce.

Si autem solidum & duriusculũ velis efficere, (quod magis probo, quoniam per moram intra nares retentum, vehementiùs attrahit & expurgat, adde *puluerem Rhab. cum farina hordei* permixtum.

Purgans pituitam hoc paratus modo.

℞. *Radic. Pyreth. Ireos, an. vnc. j. Pulegij. Calaminth. Origan. an. M.* I. *Agarici trochiscat. vnc. ij. flor. Anthos, Stæchad. an. P.* I. Fiat decoctio: In lib. I. dissolue, *Mellis anthosati, Mellis scillitici. an. vnc. iij.* Fiat Caputpurgium.

Quòd si efficacius sit necessarium, tunc adde *Agaricum, Diagridium, vel colocynthidem, veratrum, vel succum cucumeris asinini.* Vel hoc modo:

℞. *Succi cucumeris Asinini, vnc. ij. Agarici trochiscat. drach. ij. vini, parum.* Fiat decoctio: In colatura dissolue, *Mellis, q.s. Piperis, sinapi an. drach.* ß. *Castorij, drach.* I. *Nicotianæ, drach.* ß. Omnia in tenuissimum

A puluerem redacta, cum melle permisceantur, quoad satis inspissentur.

Si verò ducere velis melancholiam, permisce medimenta quæ hunc humorem à tota substantia expurgant: vt sunt *Senna, Polypodium, Thymum, Epithymum, Myrobalani nigri, & veratrum nigrum.*

Apophlegmatismi vocantur medicamenta, quæ per os, & palatum pituitam euacuant. Ideò si his partibus indantur, maximum beneficium præstant, & non solùm ex capite, sed & ex ventriculo humorem tenacem educunt, ob communionem tunicæ, quæ ventrem & os ambit, vt notat Galenus 4. *acut. com. 6.* Vocantur etiam masticatoria, quia dentibus manduntur, vel cum eis dentes fricantur, os aut colluitur; & ideo appellan-

B tur etiam Gargarismata, quorum omnium meminit etiam Galenus, *lib. 5. simpl. cap. 19.*

Hæc aut sunt leuia, aut valida. Illa in leuibus affectibus vsurpanda, *vt Hyssopus, Origanum, Thymis Pulegium, Capares, Pyrethri radix, sinapis semen, Eruca, Gentiana, Anethi semen, Valeriana, Galanga, passulæ, Ficus, sambuci succus, Cardamomum, & Baccæ lau.*

Horum forma esto hæc:

℞. *Mastich. Piper. Pyrethri, an.* ʒ Iß. *Macis, Zingiberis, Cortic. Capparis, an.* ʒ I. *Vuar. passar.* ℥ I. Mixta, pannoque lineo raro inuoluta, ad horæ dimidium ante cibum mandantur.

Valida in affectibus grauioribus sunt ex vsu. fiuntq; ex medicamentis acribus, calidis, attrahentibus, &

C sic humorem frigidum attenuant, incidunt, attrahunt, & expultricem irritant; & hoc modo totum oris concauum ferientia, per emissaria palati pituitam copiosam à cerebro exhauriunt, quæ sensim postea frequenti spuitione facilè excluditur. Horum materia sunt *Cartamus, Staphysagria, radix ireos, Agaricus, radix Acori, Sinapi*: quæ omnia in globulos, vel trochiscos conficta, vel tenui linteo obuoluta, & in nodulos efformata, ore detenta masticantur.

Horum forma est hæc.

℞. *Radic. Ireos,* ʒ ij. *Piper. longi, Sinapi, Pyrethri, Agarici, an.* ʒ I. *Staphys agria,* ʒ ij. *Radic. Acori,* ʒ I. *Mastich.* ʒ ij. *Piper. nigri.* ʒ Iß. *Nicotian.* ʒ ij. *Cardamom.* ʒ ij. Cum cera fiant pastilli auellanæ magnitudi-

D ne, manducentúrque ad horæ dimidium, ita vt pituita semper expuatur.

Ventriculus multis morbis opprimitur: quare pro eorum medela, varia medicamina sunt necessaria. Abstergentia prosunt, quando mucosus humor huic parti tenaciter adhærescit. In quem vsum faciunt *Rhodomel, terebinthina, mel crudum, aloë.* Abluimus etiam, dum humoris vitiosi aut acris medicamenti reliquiæ ipsum infestant. Id efficiunt *ius pingue, aqua calida, hordei decoctum, serum lactis, Rosarum succ.* Roboramus etiam ventriculum, cum debilis est, & intemperantia aliqua laborat, vel humor aliquis in ipsum ventriculi corpus, pancreas, aut venas mesaraicas inseritur, dummodò ad cauitatem non pertingat: nam tunc vacuatione opus est, eáque potiùs per vomitum, quàm ventrem.

E Hoc præstabis medicamentis clementibus, (vehementia enim plus attrahunt ab ambitu, quàm ab eo pellant) eáque in minori quantitate ob hanc causam offerre oportet. De quorum classe sunt *Aloë, Rhabarbari substantia, Mastichinæ pilulæ, & Hiera Galeni.* Quæ hoc modo facta fuerit expurgatio, partis huius præstantis & toti communis, vires non resoluet. Quòd si humor tenax, & mucosus ventriculi tunicis sit immersus, tunc vtere medicamentis in forma solida, quippe quæ per moram detenta promptiùs euacuant.

Iecur dum humorum vitio opprimitur, vehementibus medicamentis vacuari non debet, & ea sint liquidiora: nam ob viarum angustiam, & locorum internalla, quibus à ventriculo distat, solida penetrare nequeunt, ac huius venæ, cùm sint exiles, & obstructione

laborent, (qua lento succo sunt oppletæ) aperientia & roborantia medicamenta desiderant. Hoc opus efficiunt *Gramen*, *Intybi* omne genus, *Hepatica*, *Adiantum*, *Eupatorium*, quorum decoctis, succis, aut syrupis *Rhabarbarum*, aut *Agaricum* admiscere oportet. Verùm si aliqua cum humorum copia præstò sit intemperies, parare purgantia opus est ex iis, quæ calefaciant, aut refrigerent. Calida sunt *Asparagi*, *Apij*, *Petroselini*, *Fœniculique radices*, *Absinthium*, *Prassium*, *Chamædrys*, *Chamæpitys*, *sonchus odoratus*, *schœnanthum*, & *vua passa*. Calido & obstructo iecori prosunt *flores Cichorij*, *cordiales*, *capillus veneris*, *semina frigida*, & alia.

Lienem expurgantia medicamenta plura sunt. Sed si offeras fortia, humor terrestris renititur: si exhibeas leuia, eius crassities ea contemnit. Quare suauia primò propinanda, quæ terrenum hunc humorem emolliunt, liquant, attenuant, detergent, & per aluum deturbant. Sed attende num bilis retorrida exuperet; tunc enim moderatè frigida & humida remedio sunt, vt *Viola*, *Buglossa*. Si tamen fœculentus succus melancholicus infestet, moderatè calida & tenuium partium sunt vtilia, qualia sunt lupulus, *Cassuta*, *scolopendrium*, *radix Apij*, *cortex Tamarasci*, *capparis radicis cortices*, *Acori vel radix*, *vrtica*, *Centaurium*, & alia: Quibus oblatis, fortiora in minori quantitate, & sensim porrigenda, ne vehementia illata partis robur dissoluatur, & humores terreni in viis lienis angustis stabulantes paulatim educi possint. Ita dixit Hip. *lib. 3. de morb. num. 60.* *Si verò splenеticus fuerit, neque purges lacte, neque suo sero; sed eo quod modicum ingestum, multum educat.*

Renes purgari per vrinam, docet Galenus *lib. 6. de loc. affect. cap. 4. 5. Igitur per vrinam expurgantur gibbæ hepatis partes, atque omnes quotquot sunt iis superiores, sicut renes, vesica, & vterus.* Quo pacto si Renes ex calida causa laborent, præter vniuersales vacuationes, diuretica leuia expostulant: vt sunt *semina melonum*, *cucurbitæ*, *plantaginis*. Hæc enim modicam habent vim abstergendi, attenuandi, & refrigerandi, nec omnino per se; sed impropriè vocátur diuretica. Si verò frigido humore turgeant Renes, tunc fortiora exhibenda, quæ ipsos à spurcitie humoris abstergant, vt *Terebinthina*, *aqua Graminis*, *vinum album & aquosum*, ex Gal. 3. *Radix Petroselini & Asparagi*, & alia quæ tenuis sunt substantiæ, & facilè penetrant. De quo genere diureticorum meminit Actuarius 1. *de caus. vrinar. cap. 4.*

Thoracem expurgant, non solùm quæ per ventrem ducunt, verùm quæ per vrinas, vel quando affectus à venoso genere fouentur, vel quando (quod rarum tamen) per eam regionem euacuat natura: vt in vomica pulmonis, ac suppuratis thoracis affectibus notauit Galenus *6. de loc. cap. 4.* Nam clementem purgationem in thoracis affectibus esse salubrem, ad expurganda excrementa quæ à vicinis partibus, & toto corpore confluunt experimento fidissimo compertum est: vt ex *Cassiæ fistulæ interaneo liquore*, *Oleo amygdalarum dulcium commixto*, & aliis: *quæ supinus æger in ore diutissimè teneat, vt omnes quæ illic sunt partes, laxet remittátque, donec paulatim in arteriam asperam defluat, & sic partes exasperatas molliat, leniat ac dilatet*, vt *4. meth. c. 7. & lib. 5. eiusd. 12.* docuit Galenus.

Quando partes thoracis bilioso, calido, & tenui humore sunt infarctæ, liquidiora inutilia: lenta vt Syrupi, & eclegmata, optima. Nam illa asperæ arteriæ partes festinanter prætereunt: hæc lentore suo diutius detenta, in asperam arteriam paulatim instillant, & humorem crassum ac tenacem in iisdem partibus pertinaciter impactum abstergunt & eradicant; vocantur à Galeno *7. sec. loc. cap. 6.* tussicularia, Bechica, Arteriaca. Et hæc sunt attenuantia & abstergentia, quæ in diuturna tussi, ac difficultate spirandi frequenter experimur. Et licèt bechica, alia sint anodyna, concoquentia, discutientia,

A adstringentia; tamen illa propriè dicuntur, quæ abstergunt, incidunt & viscosos humores in thorace contentos, excreationi per sputum aptos reddunt.

Sed non erit extra institutum, siquidem de abstergentibus thoracem sumus loquuti, vt de iis sermonem attexamus. Etsi enim plures de illorum differentiis multa tradiderint, de temperamento paucula disceptarunt. Hæc ergò ῥυπτικά (vt Græci vocát, *5. simpl. c. 12.*) sunt in multiplici differentia. Nam quædam abstergentia dicuntur, quia sordes inhærentes fundunt: Alia abstergunt ratione siccitatis, ebibentes sordes, vt sal, & cinis: Plura abstergunt, quia asperitate suæ substantiæ extimas partes abradunt; cuiusmodi sunt parietaria, & alia, quæ vitra abstergunt.

B Vltimò, oleum, & lubrificantia faciunt ad abstersionem, & ideò induntur saponi. Quidam putant causam esse, quia oleum facit lubricare sordes: sed certius videtur ideò oleum admisceri saponi, quia lentore suo abstergentium commixtorum moram adauget, & hoc modo diutiùs adhærent sordibus, & sic hæ faciliùs excutiuntur. Deinde oleum materia est ad facultates alienas recipiendas commodissima. Alij aliam addunt rationem: misceri scilicet eum in sapone, quia lentore suo cineres & succos herbarum abstergentium coërcet, ne sua nimia tenuitate partes superficiales pertranseant, & ita potiùs incidant, quàm abstergant. Tenuitas enim abstergentium debet esse moderata, præcipuè si caliditati fuerit adiuncta, quæ nullum frænum habet natura suaptè.

C De temperamento abstergentium hæsitant plures, qui illis esse essentiale arbitrantur, vt cum tenuitate substantiæ exsiccandi vim habeant coniunctam: etsi alij virtutem abstergendi, ad frigiditatem esse referendam existiment, quia ex illorum classe multa frigida sunt. Sed deerrant: nam frigidi est constipare, & condensare, quæ autem abstergere debent, oportet vt quadamtenus penetrent. Secundò, eadem sententia ostenditur à Galeno *5. simpl. cit.* asserente, emplastica ab his quæ sordem nutriunt, & repurgantia, (id est, deobstruentia) ab his quæ tergent, solùm ratione maioris & minoris differre, & in substantiæ genere minimè esse diuersa. Cùm igitur deobstruentium natura à calore proficiscatur, ab eodem, licèt remissiore, abstergentium vis & natura emanabunt.

D Neq; obstat, quòd aliqua frigida habeant abstergendi vim, qualia sunt farina hordei, & fabarum. In his enim abstergẽdi vis ratione superabundantis frigiditatis non oritur, sed ob partes aliquas calidas commixtas. Hoc ostendunt amara, quæ cùm calida sint, *4. simpl. 9.* cum amaritudine frigiditatem obtinent exuperantiorem, vt cichorium, lactuca agrestis, & alia; in quibus amaritudo rationem sequitur partium calidarum commixtarum. Quæ varietas, & contrarietas penes facultates, in pluribus medicamentis inuenitur, etsi ad sensum simplicia appareant, *3. simp. 14.* Quin ita hoc verũ est, vt *1. alim. 3.* asserat Galenus, impossibile esse, aut perdifficile, inuenire vllum medicamentum, aut alimentum, quod sit vniusmodi, aut partes habeat homogeneas, & minimè inter se diuersas.

E Sed si nulla actio emanat à proportione minoris inæqualitatis, vt constat ex philosophis, & in cichorio plus est de frigiditate impediente amarorem, quàm de calore, cuius effectus est amaror, quomodo magnam amaritudinem inducit? Dic: Axioma verum esse in rebus omnino similaribus: cæterùm in dissimilaribus, qualia sunt omnia ferè medicamenta, sub vna forma totali, reperiri magnã partium verietatem & inæqualitatem, secundùm quam variè operentur, modò pro ratione illius, modò pro ratione alterius. Quemadmodum in medicamentis compositi etiam contingit, à quibus variæ operationes prodeunt, pro diuersitate simplicium, quæ in compositionem ingrediuntur.

Essentia

Essentia itaque facultatis abstergentis in eo consistit, vt sordes abluat in poris superficialibus contentas: ad quod requiritur in medicamentis abstergentibus, vt tenuitate substantiæ prædita sint, & partes membri cui applicantur, quadantenus penetrent. Et licèt ex abstergentibus medicamentis quædam calida sint, alia frigida; attamen abstergendi vis perpetuò à calore quodam moderato emanat: cuius ratione & amygdalæ dulces inter abstergentia reponuntur, 5. *simpl.* 12. quo loco amaras abstergere & deobstruere; dulces verò abstergere, sed non deobstruere asseuerat: quare hoc nomine commendantur à Tralliano *lib.6.cap.1. de victu pleuriticorum.* Quod intelligendum puto, dummodò febris magna non sit; tunc enim reprobandæ. Nam ratione intemperaturæ suæ calefaciunt, & ex modo substantiæ, cum polleant humido pingui & oleoso, facilè inflammantur. Quapropter vsus amygdalati in omni febre reprobandus est.

Vterus expurgatur per pessaria, per clysteres, quos Metrenchytas vocamus, per suffitus, aut euaporationes. Cùm adsunt vlcera, ea abstergimus & abluimus clysteribus. Sed nostro æuo illorum loco vtimur syringe, & per eam decoctiones in vterum, in varios vsus iniicimus. Suffimus, aut euaporamus, dum humores discutere, aut intemperiem auferre est animus. Verùm pessulis, seu pessariis antiqui vtebantur, & nostri nunc. Est autem pessulus, auctore Paulo *lib. 7.cap. 24.* lana carpta, ad formam magni digiti rotunda, in qua medicamenta excipiuntur, ac genitalibus mulierum induntur. De quorum differentiis, vtilitate, conficiendi modo, vtendi tempore, etsi loquuti simus *lib. 3. hist. PP. Med. in hist.* 2. modò dicendum tamen, pessulos multipliciter parari. Ad astringendum scil. & mẽstrua sistenda, ad consolidandum, emolliendum, dolorem sedandum: sed & ad repurgandum vterum à mucoso succo principatum obtinere, experimento mihi compertum est, in prouocandis menstruis, pituita vacuanda, irritanda natura, vteri cauitate laxiore reddenda: quibus comparatis, menstruæ purgationes tempestiuè excurrunt. A mitioribus ergò ordiamur semper.

℞. Specier. Benedict. laxat. vnc. ij. Agagarici trochiscat. drach. ij. Terebinth. parum, Succi Mercurialis, q. s. Formetur pessarium, ad formam suppositorij, quod filo obligatum, noctu subiiciatur.

Aliud:

℞. Myrrhæ, Sem. Nigell. an. drach. ij. Saluiæ, drach. ij. Castorij, drach. ß. pulu. Artemis. radic. Dauci, an. vnc. 1. Agarici, drach. 1. Terantur terenda, & obuoluta panno lineo subtilissimo, vtero supponantur. Fortiora construes, si addas *pulpam colocynthidos, radicem cyclamini, ellebori.*

Quando tamen obstructiones adsunt scirrhosæ, humores sunt crassi, terrestres, tunc exquisitè corpore vacuato, deriuationis & reuulsionis causa, eos per aluum infernam expurgare oportet. Vt fœminæ menstruorum omnimodam patiantur suppressionem, ob quam grauissima vteri suffocatione premantur, capitis dolore intolerabili, tremore, cordis angustia, anxietate, animi deliquio cum fluore albo mœstitia laborent diuturna, & cum delirio constitutæ sint in agone summo.

PRÆCEPTVM LXXIV.

Medicus rectè attendat, quantum intersit curare morbos virorum & fœminarum.

Solertissimus Magister sic ait: *lib. 1. de morb. muliebrib. num. 76. Plurimùm differt muliebrium morborum, ac virilium curatio.* Viri enim sunt calidiores, & frigidiora expostulant auxilia: Fœminæ rariore pollent contextura, & molliore carne, & sunt debiliores. Viri solido constant corporis habitu, & magis compacto, & robustiores sunt, & sic fortioribus curantur auxiliis: Fœminæ, delicatulæ sunt, morosæ, nauseabundæ, auxilia renuunt, medicamenta abhorrent, his gratiæ agẽdæ, suauiora offerenda: purgatio administranda in bolis, pilulis: aliquando Martij panes purgatorij offerendi, bellaria, dulciaria, conseruæ, vinum, acetum, quæ cum acetario permixta leniter ventrem expurgent. Admouenda vmbilico medicamenta, quorum vires per poros cutis inconspicuos in viscera sese insinuent, & humorem per aluum clementer expellant. Hoc modo Medici, vt earum nauseabundo stomacho obseruiant, parant Ambrosia medicamenta, Moschata, Ambare delibuta, Nectarea, Analeptica, sicut Theriacalia, Alexiteria aromatica, Cardiaca, stomachica, hepatica, splenica, nephritica, & quod plus est Hysterica.

Ab Hystera enim omnis propemodum morborum farrago, tanquam à perennissimo fonte scaturire solet, qui muliebre genus miserrimè torquet atque fatigat. Ita dulciloquus affirmat Senex *lib. de loc. in homine, n. 59. Vteri muliebrium morborum causæ sunt.* Nam cùm vterus diuersam omnino obtineat sedem, & ob custodiam fœtus, ac meliorem coctionem intrò sit reclusus; & fœminæ mammillas habeant extrà prominulas, vt promptiùs & commodiùs infantes lac sugerent, & illis testes reconditos concesserit natura, fit vt ex hac genitalium varietate, situ, & figura, illæ varios patiantur affectus, sibique solùm peculiares, qui viros corripuere nunquam.

Deinde ex vteri structura prodit menstruationis occasio diuersa, ex qua varia vitiorum sors emanat, in sterilitate, conceptione, conceptus formatione, retentione, partu, lactis defectu, & copia: quæ omnia ex fœminarum natura & sorte, peculiarique sexus proprietate scaturiunt. Virgines ante purgationis tempus pluribus morbis vexantur, fiunt decolores, tentantur febri, obstructiones patiuntur, cephalalgiam: cum sanguis crassiusculus, qui paulatim congeritur in venis, ob angustiores vias in vtero stabuletur, & exire non potens, intus retentus & labe fœdatus, halitus ex se fundat noxios, partes superas conuellat, & concutiat, ex qua causa variæ conuulsiones, & animi pathemata oriuntur, quæ *lib. de virgin. morb.* Hippocrates doctè descripsit.

Quid proferã immanes ac monstrosos morbos, dum castè & pudicè viuunt, quos experiuntur ob semen retentum, cum iam grandiores sunt factæ? Tunc enim semen turget, vterus genituram exposcit, & sic facilè ex seminis vbertate, & excrementorum copia in omnigenam morborum varietatem incidunt, & exquisitissimis symptomatis corripiuntur. Hinc tot Epilepsiæ, nauseæ, cibi fastidia, dolores, angustiæ, & alia innumera vitia, quæ ob hanc causam succrescere quotidie videmus: maximè cum nullum detur pharmacum, quod à proprietate, & electione semen attrahat: & si ad vitiosos humores expurgandos cathartica præscribas, commoto & non vacuato semine, die purgationis in animi deliquium incurrunt, mœstæ, tristes, & in extremam redactæ angustiam. Eandem cladem, sed non ita efficacem experiuntur viduæ, quæ antea viri consortio fruebantur: Nam ob meatuum laxitatem ex accessu viri, aut partu factam, non ita grauibus symptomatis opprimuntur.

Adde, quòd licèt nuptæ sint, & concubitu fruantur, tamen plures steriles sunt, frequenter abortiunt, aut si concipiunt & vetero gerunt, singulis mensibus sanguinem fundunt, aut aliena appetũt. Aliæ, cùm fœtum statuto tempore excludunt, symptomatis diris torquentur, patiuntur hæmorrhagiam, tormina, menstrui suppressionem. Quibusdam lac deficit, aliis superabun-

dat, & ob hanc causam graues mamillarum inflammationes experiuntur, vlcera, scirrhosos tumores, & alia quæ difficilem postea habent correctionem.

His causis, in fœminis vteri ratione, tam varia & cognitu difficilia mala emergunt. Nam hæc pars in earum morbis generandis tantæ efficaciæ existit, vt tota eorum curatio in eo sit reposita. In vtero, velut in cloaca, putrescunt diuersimodè excrementa; & cum eis semen, & sanguis menstruus; quorum copia, cùm nimium excrescit, superis partibus, cum quibus habet cognationem plurimam, per neruos, venas, & arterias, suas affectiones communicat, & eleuatis tetris venenatisque vaporibus, illas concutit, labefactat, & prosternit.

In viris quidem semen in testibus, & vasis seminariis abundat, sanguis fœculentus, & niger per hæmorrhoïdum lubos excernitur: sed in illis hæ substantiæ non ita dira labe conspurcatæ existunt. Illi enim habent robustiorem calorem, cuius ope sanguis magis elaboratur, & semen est ampliùs concoctum. Quare etsi hac de causa premantur symptomatibus hystericis simillimis; tamen illa non ita sunt ferocia & vehementia, nec venenatæ naturæ specimen præbent. Exemplo tibi sit viduus ille apud Galenum *lib. 6. de loc. affect. cap. 5.* qui ob abstinentiam concubitus, mœstitia melancholica premebatur solùm. Quæ si adesset in fœminis, horrenda symptomata excitaret, cùm in his semen sit crudius, minùs elaboratum, & corruptioni magis obnoxium.

PRÆCEPTUM LXXV.

Medicus, in curandis morbis grauidarum strenuam operam impendat.

VTero ferentes, maximè quæ primiparæ sunt, delicatulæ, graciles, molli carne præditæ, cautè, & prudenter esse tractandas, nulli puto perito Medico non manifestum, & aliis qui attentè pensarint, quàm laboriosum, arduum, difficile sit in earum curatione præsidia administrare. Cùm enim remedia triplicia sint, diætetica, chirurgica, & pharmaceutica; fit vt si ex his aliquod administres, plurimùm lædas. Nam *si parcè nutris, perditur fœtus: sin huius habita ratione, liberaliùs cibes, matrem in discrimen adducis,* vt eleganter protulit Gal. 1. *epid. sect. 3. com. 30.*

Deinde Venæ sectio in illis summè est periculosa: Sanguinem enim exhaurit, quo vacuato defraudatur fœtus pastu suo, & alimento denegato, sponte marcescit & perit. Hoc modo phlebotomiam interdixit Senex 5. *Aph.* 31. dũ sic ait: *Mulier sanguine misso abortit, & magis si fœtus sit maior.* Insuper si celebretur, in extrahendo sanguine Medicus cautus esse debet. Nam si sit effusa, eneruat vires, flaccidos cotyledones reddit, & concitatur abortus. Si sit parca, plenitudini non respondet, & sic non curatur morbus. Rursus, si celebretur in talo, præcipitat fœtum, mouet abortum, Si ex vena basilicia sanguinem attrahit à fonte caloris, spiritus extrahit, calorem resoluit, si ex mediana, aut humeraria sanguis dematur, vehementi internæ inflammationi non æquè succurrit. Si cucurbitulas admoueas cum scarificatu, exhorrescunt plures, & ob timorem fiunt examines, vel in animi deliquium incurrunt, vnde reuocato ad arcem calore innato, & vteri claustra deserente, imbecillis retentrix fœtum retinere nequit; imò hic ante tempus excernitur, cum matris incommodo summo. Quare earum morbi si acuti sint, in dies magis ac magis fiunt periculosi, & si sint chronici, eas tandem conficiunt, & ad extremum periculum deducunt: nec enim possunt Medici grauidis aliquod auxilium adhibere, vt bellè notabat Galenus 5. *Aphor. com.* 55.

Purgatio nocua est. Hanc idcircò veritus Hipp. 4.

A *Aph.* 1. aiebat: *Vtero gerentes sunt medicandæ, si materia turget, mense quarto, & vsque ad septimum, sed hæ minùs: à iuniore autem fœtu, & seniore abstinere oportet.* Res enim plena periculi est, & difficillima, in vtero gerente purgationem exercere. Nam subtrahitur alimentum fœtui, ingens vacuatio spiritus, humores, & vterum conturbat, acetabuláque dissoluit, retentricem vteri, vímque fœtus, qua seipsum sustinet, imbecilliorem reddit. Quare turgente materia, solùm concedatur purgatio mensibus intermediis, non primis, neque postremis. Vteri enim acetabula, quibus fœtus vtero alligatur, primis mensibus mollissima sunt, postremis verò flaccida: vt exemplo fructuum ad suas plantas Gal. *in com.* illustrat. Quare in principio cùm non bene adhæreant, quouis motu, vel perturbatione separantur: in fine verò cùm

B deficiat humiditas, facilè exsiccantur. Nam humiditas benigna necessaria est ad fixionem illorum, quæ cùm à fœtu pro nutritione sit exhausta, ideò siccantur & elanguescunt acetabula, & continuitas separatur, quam nutrimentalem humiditatem etiam purgantia absumunt. Ad hæc, docente Galeno 2. *acut.* 12. omnium medicamentorum purgantium vis, deleteria est & venenosa, quam fœtus tolerare nequit, nisi raròs vtpote si firmus fuerit, firmísque nexibus alligatus. Accedit, quòd deuorato medicamento, periculum est ne plus iusto euacues, ex Gal. 2. *acut.* 11. ad immodicum autem fluxum sequi solet abortus, 5. *Aph.* 34. maximè quia intestina maximum consensum cum vtero habent, & tenesmus, deiiciendíque frequentia abortum concitat, 7. *Aph.* 27.

C Quòd si asseras, musculos abdominis, qui comprimunt ventrem deiicientis, non posse absolui à compressione vteri, (nam & iisdem musculis solet iuuari partus naturalis) periculosam esse purgationem in omnibus mensibus, rectè concludes.

Quomodo ergò ab his salebris te extricabis, aut qua ratione grauidas acuto morbo correptas, his generosis auxiliis administratis persanabis? Dic, Victus in grauidis non sit tenuissimus, quia resoluit vires, prouocátq; abortum: nec sit plenus, quia auget morbum. Sit autem mediocris, vtrique indicationi succurrens, & si ad extremum declinare debet, ad plenum vergat: quia fœtura est species euacuationis, ex Gal. *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, cap.* 5. Quare vtero gerentes te-

D nuissimo victu tractandæ non sunt, ne deficiant vires, & non oblato alimento, ob inopiam pereat fœtus.

Simili modo de sanguinis missione proferendum: quia, nî maxima vrgeat necessitas, ex vena nigra sanguis est emittendus, & in minori quantitate, quàm affectus & plenitudo desiderant: quia aliquid relinquendum est fœturæ sanguinem absumenti. Quare vteri gestatio inter præcipuos sanguinis mittendi scopos non est connumeranda, sed inter illos, qui sanguinis extrahendi indicant quantitatem, vt optimè *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap.* 9. notauit Galenus.

Hoc modo in mediis mensibus, etiam non turgente materia, clementia medicamenta porrigenda, quæ vim non inferant naturæ, sed suauiter humorem moueant ad aluum, & citra agitationem vllam sensim expurgẽt:

E vt rheum, cassia fistularis, myrobalani, manna, tamarindi, succus rosarum, & earum infusio; quarum vim soluentem etsi Græci non agnouerint, præter Dioscor. *lib.* 1. *c.* 42. §. *oleum potum aluum soluit*: tamen eæ expurgant, præsertim Persicæ, seu Alexandrinæ, quæ non leuiter purgant; quibus pro solutiuo vtitur Auic. in cura febris phlegmaticæ, 1. 4. *tract.* 2. *c.* 59. *&* *c.* 41. *&* in pica grauidarum, 21. 3. *tract.* 2. *c.* 4. Et hoc cum præmeditatione faciendum, & in minore quantitate quàm affectus expostulat; mixtísque medicamentis roborantibus & odoratis, quæ recreent naturam, & vterum firment; & appositis vmbillico vnguentis & emplastris quæ vires nutriant, & fœtui vigorem concilient: de quo argumento sat multa diximus *lib.* 3. *hist. PP. Med. hist.* 13.

PRÆCE

PRÆCEPTVM LXXVI.

Medicus, in curandis morbis puerorum, & senum, cautus sit.

DVo sunt hominum status, qui quando laborant, maximam Medici prudentiam in auxiliorum validorum administratione exoptant, pueri, & senes. Pueri molles sunt, rara carne præditi, facilè resoluuntur, & sanguinis missione facta flaccescunt & debilitantur. Hæc est causa, quæ Galenum coëgit vt crederet, nunquam aut rarò in pueris ante 14. annum venam esse secandam; quia debiles sunt, & tantum auxilium ferre non possunt, maximè quia auctione, distributione, & nutritione cæteris ætatibus longè præstant, vt 1. *de sanit. cap.* 5. docuit Galenus: & hoc modo materiam facilè dissipant, coquunt, conuertunt, qua ex re vacuationem sortiuntur. Deinde continuum habent effluuium per cutis poros raros celebratum. Quare quod ex arte exequendum erat, id ex curati corporis natura præstatur; idcircò in iis si sanguinem demas, geminata vacuatione vires prosternentur, vt 1. *ad Glauc.* 14. & 4. *acut.* 19. & 4. *meth.* 6. docuit Galenus. Ob hanc similiter causam in iis summa cum cautela esse purgationem administrandam certum est, quia vires illorum debiles tantum auxilium tolerare non possunt.

In senibus cautè esse venam secandam, ipsorum frigida & sicca temperies manifestè demonstrat. Quia exhausto sanguine, in quo calor noster perseuerantiam obtinet, siccantur ampliùs, frigescunt, flaccescunt & resoluuntur. In his ergò mittendus est sanguis cum præmeditatione multa. In hunc sensum intelligendus est Galenus *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 14. qui senes venæ sectionem citra noxam tolerare non posse, affirmauit. Hoc consilio edoctus Auic. 4. 1. *cap.* 21. *de ventosis*, cauet ne post sexagesimum annum cucurbitulæ administrentur, quia cruditatibus scatent. Plus enim ingerunt, & non rectè in ore contritum, & minus concoquunt.

At experimento fidissimo compertum est, Pueros acutis morbis correptos, rectè tolerare phlebotomiam: quæ si parca celebretur, eos à grauissimis morbis præseruat, præsertim si succulenti sint, bene nutriti, & habeant venas cocto sanguine plenas: in quibus sanguinem mittit vel etiam Galenus ipse moderatè. Quare si ob inordinatos motus post cibum, & quia plus assumunt præ ingluuie, quàm concoquere possint, crudis succis sint repleti, ac videantur renuere venæ sectionẽ: tamen si vrgeat interna inflammatio, rectè sanguis mitti potest: quia præstantior est indicatio quæ ab acutie morbi, quàm ea quæ ab habitu corporis desumitur; nam illa sanguinem mittẽdum indicat, hæc detractionis demonstrat quantitatem, vt *lib. de sang. mis. cap.* 9. prædixit Galenus. Quare cùm per habitum non sufficiat innata vacuatio, nec respondeat plenitudini, externa celebranda, quæ venæ sectione perficitur, si vires valeant, & robusti sint pueri: sin minùs vel per scarificatam cutem, vel per hirudines brachiis, aut hæmorrhoïdibus affixis sanguis est exhauriendus. Nam harum vacuationum beneficio minùs eneruantur vires, quia non ita à visceribus sanguis attrahitur, in quibus spirituum copia abundat: & pueri caloris natiui, & facultatum naturalium firmitudine valent, 1. *Aph.* 15. Quod ergò per venæ sectionem fuerit detractum, minori negotio quàm aliæ ætates reparabunt.

Hæc vacuatio plenitudinem minuit, & citra virium dispendium morbum leuat, & venæ sectionis vires adæquat, illique proxima est, vt 1. *Aph.* 17. & 4. *de sanit. tuend.* 4. & *de scarificat. cap.* 3. & 2. *ad Glau.* 7. & *lib. de sang. mis. cap.* 7. docuit Galenus, & firmauit Auic. 4. 1. *cap.* 21. & 22. Hoc modo maiori parte plenitudinis emissa, præstat ad vitiosi humoris vacuationem accedere, & sic in illis purgatio sensim & suauiter, pro virium tenore administranda clementibus medicamentis, quæ sarcinam crudorum humorum per aluum excernant.

Senes etiam redundant crudis succis, qui si exuperent cum sanguine, & febrem validam, vel inflammationem internam committant, & firmi sint, hos præstat venæ sectione leuare: quia ea celebrata, tutò curantur, vt *lib.* 2. *cap.* 10. Celsus admonuit: subscribit Galenus *lib. de sang. mis. cap.* 7. Attamen tam in his, quàm in pueris minùs semper detrahendum est, quàm plenitudo monet, quia *ætas annumeranda est velut accidens quoddam, quod prohibendi integram vacuationem vim habet, neque enim pueri, neque seniores hanc sine noxa tolerant. Quare hos, vbi dispositiones hortantur, non semel, neque ex toto, sed paulatim vacuare oportet, inediis moderatis, & frictionibus, & clysteribus mollibus, humectationibúsque, & cataplasmatis, & balneis*: vt præclarè 1. *ad Glauc.* 14. Galenus edocuit. Ita de purgatione determinandum. Nam ij neque frequenter, neque copiosè vacuandi, etsi fortes sint, & in prima, cruda, viridique senecta constituti.

PRÆCEPTVM LXXVII.

Medicus rectè cognoscat, quàm cautè debeat tractare morbos infantium.

INfantes plurimis morbis esse obnoxios, per multas sententias *lib.* 3. *Aph.* docuit Hippocrates, & maximè toto dentitionis tempore. Quia ob hanc causam plurimis symptomatis ac morbis corripiuntur, & cùm cruciatibus, laboribus, doloribus, ventris fluxu, cibi fastidio, & febribus laborent, in maxima deinde pericula labuntur. Hæc cùm Medici conspiciunt, maiora damna timentes, & ex aliqua interna causa morbifica euenire arbitrantes, importunè applicant auxilia, & sic in grauia mala eos coniiciunt.

Et licèt tunc nullum præsidium sit administrandum, sed expectandum quousque dentes appareant: tamen si valetudinarij sint, & crucientur plurimùm, vomitu premantur, alui fluxu tententur, occupentur fastidio: ventriculo & intestinis opitulari oportet fomentis, inunctionibus, emplastris, quæ has partes firment & roborent, quorum formulas in singulis capitibus infrà proponemus.

At febris in iis maius negotium facessit, quæ ob hæc symptomata quotidie ampliùs adaucta, & ab apparatu morboso concitata, metum incutit, ne sensim furtímque sese insinuet in viscera, & mollissimam carnem depopuletur, humidúmque primigenium exhauriat, & habitualis facta, vel postea difficilè remedium habeat, vel ipsos tandem contabefaciendo interimat.

Hæc antequam radices agat, eliminanda est pareissima vacuatione aliqua. Sanguinis missio in tam tenella ætate interdicenda, quia virium robur nimiùm exhaurit. Si adsit conuulsio, aut alius grauissimus affectus, febris vrgeat, & infans succulentus sit, carnosus & bene nutritus; tunc cucurbitulæ scapulis cum scarificatu imponendæ, vel hæmorrhoidalibus venis hirudines affigendæ, vel, quod magis probo, scarificatio leuis in tibiis celebranda. Nam hæc auctore Galeno 2. *Aph.* 17. proxima est venæ sectioni: & hoc auxilium apud Hispanos, pro curatione morborum qui infantes infestant, est vsitatissimum, & felicissimo experimento confirmatum.

Rectè autem nosti triplicem esse scarificationis differentiam; leuem, mediocrem, & profundam, apud Galenum 2. *ad Glauc. cap.* 7. cuius verba ad praxin vtilissima in medium proponam. *Tentaui autem sæpius multas*

tas in superficie valdéque tenues scarificationes: contrario autem his modo alias profundiores magnas; & tertias, quæ medium tenebant in longitudine & profunditate. Quæ igitur in superficie fiebant, debile auxilium afferebant. Quæ verò longæ erant atque profundæ, plurimum quidem sanguinis exhauriebant, adeò vt ferè animi defectum afferrent: rursus verò ipsæ propriam curationem, veluti vulnera exigebant. Quæ autem harum ambarum medium tenebant, semper inueni ab inconuenientibus dictis esse remotas, atque ideò eas in vsu censui præferendas, &c. Quare ne dubites loco sectionis venæ, in infantibus post septimum mensem, si morbus vrgeat, eas exercere. Nam Rhasius *lib. de peste, cap.* 4. post quintum ætatis mensem illis cucurbitulas apponi, & sanguinem attrahi manifestè docuit. Et Auicenna 4.1.*cap.* 21. post annum cucurbitulas imponit.

Sed video plures ex Hispanis & Italis, qui brachia scarificant. Quod consilium, etsi non sit absonum, præsertim quando affectus grauis cerebrum occupat; quia ob viciniam cum vena caua, ex hac parte vacuatio celebrata, promptè sanguinem vitiosum exhaurit: tamen securius est venis brachiorum hirudines admouere, vt sic leni suctu, & citra perturbationem, sanguinem attrahant: vel crura scarificare, quoniam hæc vacuatio distrahit à corde & visceribus, & non ita debilitat. Adde quòd succi crudi, qui ferè in hac ætate redundant, cum sanguine permixti, grauitate sua ad imas faciliùs descendunt corporis partes; maximè cùm tibiarum scarificatio in balneo calentis aquæ administretur, cuius ope vehementer fit ad eas partes attractio.

Si hæc non sint satis, nec alterantia & epithemata lumbis & jecori applicita, vt igneus calor mitescat, aut temperetur; tunc de vacuatione vitiosi succi deliberandum. Sed expurgatio difficiliùs in iis celebratur; quia medicamenta vel renuunt, vel ob tenellam ætatem nō ferunt, nec assumunt. Quare si id tentes, ea cautè, & parcè adhibe, non confertim, ne vires flaccidæ resoluantur. Non transcendas clementia, vt Mannam, syrupum rosar. nostrar. vel Persicar. ex infus. pluribus, mel Persicum, infusionem rosarum, lactis caprini serum. Aut si affectus ad frigiditatem aliquantulum vergat, miuam prunorum, quæ ex sena parari solet, offerre illis fas erit, quam lambendo assument; vel pulpæ cassiæ atramentum, aut pulpam saccharatorum tamarindorum. Sed cùm ob mentis impotentiam hæc assumere nequeunt, & recusant, pultes ex delecta hordei, vel tritici farina, dissoluta in aqua borraginis confici possunt, permixtæ cum manna, au cassia, aut tamarindis, & loco sacchari syrupus solutiuus, vel Rhodomel misceantur ad ignem. Hoc enim artificio leuiter, & citra molestiam, aut virium iacturam vllam aluus rumpitur.

Tutissimum est etiam in frigidis morbis, ventris doloribus & murmure, mulsam per cochlear per se, vel cum amygdalino ori infundere: vel serum lactis caprini. Sed experimento cognitum habeo pro mouenda aluo eorum, hoc vnguento totam inferioris ventris regionem illinire bis in die.

℞. Carnis pomorum acetosorum, ℥ ij. *Olei amygdalar. dulcium,* ℥ iij. *Tartari vini albi,* ʒ j. *Pulu. fol. sen.* ʒ iij. *Vnguent. dialth.* ℥ j.ß. Misce, & cum adipe suillo aut butyro insulso, fiat vnguentum.

Aliud.

℞. Pul. Cas. recenter extract. ℥ ij. *Pulp. tamarindor.* ʒ iij. *Pulp. pruno. pinguium* ʒ j.ß. *Pulu. Rhab. tenuissimè puluerisati* ʒ i. Misceantur omnia, & cum olei violacei ℥ j.ß. fiat Linimentum.

At si hæc omnia ex voto non respondeant, aut si infans nulla medicamenta assumere velit, tunc admittendum est celebre consilium Hip. *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *text.* 35. qui sic ait: *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem* A *syluestrem comedentes, pueris purgatio.* Pro cuius textus expositione tam acriter contra plures disceptauimus *lib.* 2. *hist. PP. Med. hist.* 31. quo docet Hip. nutrices pro infantium laborantium curatione esse expurgandas. Nam hoc modo redditur lac purgatorium, & sic eo vtentes infantes, suauiter expurgantur.

Aliud consilium protulit Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. dum sic ait: *& cùm infans lactans febricitat, oportet vt lac mulieris rectificetur.* Ergò ex Auicennæ præcepto, si infans putrida febre laboret, nihil aliud agendum, nisi lac nutricis corrige. Lac enim conueniens non solùm alimentum & familiare, sed vtile medicamentum illis existit. Quare si infans febriciter vitio nutricis, cuius lac est vitiosum, vt 3. *alim.* 15. proprio exemplo confirmat Galenus, tunc relicta illa nutrice, alia eligenda, quæ optimum præbeat alimentum. Quòd si illa mutari non possit, tunc accommoda victus ratione, venæ sectione, & purgatione attemperandum, vt sanguis remaneat sine vitio, & postea optimum lac generetur.

Si autem his non leuetur febris, paretur aqua stillatitia, cuius guttulæ aliquot deglutitæ leniter aluum deiiciunt, febrem contemperant, & vires alunt.

℞. Pulp. caponis, ℔.ß. *Pulp. gall.* ℥ iij. *Acetos. M.* iij. *Radic. cichor. Borrag. Buglos. an.* ʒ ij. *Confect. hyacinth.* ʒ ß. *Flor. cordial. an. p.* i. *Folior. sen.* ʒ v. Macera per idem in lib. iiij. aq. endiu. & ponantur omnia in vase vitreo, & distillentur. Huius dosis sit quotidie ab ℥ j. vsque ad ℥ j.ß.

Alteram verò parabis, quæ est maioris momenti, & efficaciæ.

℞. Rhab. elect. ʒ iij. *Fol. sen.* ℥ ß. *Pulp. Cas.* ℥ i. *Tamarindor.* ℥ ß. *Succi acetos. Pimpinel. an.* ℥ ij. *Cardui benedict. p.* i. *Flor. cordial. an.* ʒ j.ß. *Conseruæ flor. rosar. Buglos. Cichor. Nymphææ, an.* ℥ i. *Sem. lactuc. Acetos. an.* ʒ i. Ponantur omnia super ignem remissum tribus diebus, quantum sufficit vt leuiter ebulliant: deinde distilla in duplici vase, cuius distillationis quotidie porriges ℥ ß. cum ℥ i. *syrup. Viol. ex infus. pluribus.* Et si illis addas *confectionem Hyacinth. Electuarium de Gemmis,* aut *lapidem Bezoar Orientalem,* aqua distillatitia erit præstantior, & malignis pestilentibúsque febribus vtilior. Hoc modo Serapium potest confici alterans & purgatorium, quod ipsi lambendo assumere possunt.

℞. Hord. p. ij. *Tamarindor.* ℥ ij. *Acetos. Bugloss. Borrag. Pimpinel. an. M.* i. *Portulac. M.* ij. *Endiuiæ, M.* iß. *Flor. cordial. Nymphææ, an. p.* ij. *Sem. frig. maior. Acetos. an.* ʒ ij. *Folior. sen.* ℥ ß. Coquito ad lib. 1. adde in fin. decoctionis: *Rhab. elect.* ʒ ij. In expressione dissolue sacchar. albissimi lib. ß. & fiat syrupus mediocris consistentiæ.

Vel paretur sic.

℞. Succi pomor. redolent. Succi limon. Arantior. acidor. Cichorei, Pimpinel. Portulac. Acetos. an. ℥ ij. *folior. sen.* ʒ ß. *Flor. cordial.* ʒ iij Bulliant omnia cum lib. iij. aq. buglos. ad consumptionem succorum, & iniecta sacchar. sufficienti quantitate fiat secundùm artem syrupus.

PRÆCEPTUM LXXVIII.

Medicus, in arte Anatomica sit apprimè instructus.

VT verò peritus Medicus his vtilissimis præceptis imbutus, pro curandis ægris tempestivè, & maturo consilio ad praxin accedat, & finem artis consequatur, tria illi supersunt, citra quæ frustra laborem insumet. Primum est vt in Anatomica scientia sit satis instructus: Secundum, vt Chirurgica arte sit satis expertus: Tertium, vt Pharmaceuticæ disciplinæ sit studiosus. A primo sumamus exordium.

Anatome est certissimus dux, qui Medicum ad præclaram sui ipsius, id est, naturæ præcognitionem veluti

manu

manu ducit. Nam omnium partium figuram, magnitudinem, cauitates, ductus, numerum, situm, cum aliis connexionem, vsus, consensum diligentissimè artificiosa sectione rimatur, atque omnium vsum inuestigat. Quapropter Galenus *lib. 2. de loc. affect. cap. 1.* multis historiis confirmat: non posse quempiam locos affectos agnoscere, nisi in anatomica scientia sit satis exercitatus.

Partes enim externæ, (inquit ipse) & in corporis superficie constitutæ, sui notitiam, & malorum quæ illis accidunt, euidentiam sensibus præstant. Cùm enim mala oculis occurrant, & manibus contingantur, visus ipse in eis simul & locum, & affectus speciem agnoscit: ac proinde in externis malis dignoscendis, non est opus indiciis & notis. Assequitur namque visus aliquam mali speciem: licèt non semper ad infimam descendat; nam vlcus quidem cognoscit, non tamen omnes eius differentias: tactus verò similiter durum tumorem percipit, causam autem dignoscere non potest.

At verò qui visum planè effugiunt, & in corporis profundo latent, cognosci non possunt, nisi ab eo, qui non modò partium integram cognitionem habuerit, actionum & vtilitatis illarum simul, & totius doctrinæ Anatomicæ, sed & vsum & exercitationem calluerit ad vnguem. Nec enim satisfacit Galeno cognitio, vel doctrina quantumuis consummata, sed requirit etiam exercitationem; In quo illud quidem verè innuit, quod parùm proficiant doctrinæ ad vtendum inuentæ, nisi simul sit coniuncta exercitatio: quæ non ex libris, aut aliunde est petenda, sed ex continuo, frequentique dissectorum intuitu. Nam præterquàm quòd intellectus ex verbis assequi non potest ea omnia quæ sensus in suis obiectis percipiunt, tenaciùs firmiúsque visus memoriæ imprimit, affigítque res, quàm auditus. Cuius ratio est, quoniam vt memoria recordatióque rerum sensatarum habeatur, necessaria est continua cadauerum sectio; hæc autem magis visu, quàm auditu comparatur.

Magna est ergò, pro exercenda medicina, artis Anatomicæ præstantia, quam ob suam dignitatem & excellentiam, non solùm Medici consequi studuerunt, sed etiam nobilissimos Principes eam habuisse in deliciis, veterum monumenta confirmant. Propterea Alexandrum Magnum, Magnum Antoninum Imperatorem, aliósque magnanimos Reges hac sui ipsius noscendi cupiditate, in ipso statim armorum strepitu, studiosè rem anatomicam excoluisse legimus: Boëthum, & Paulum Sergium Consules, Galeno olim Romæ sectionem publicè molienti, ad fuisse accepimus. Sic in Ægypto Reges corpora mortuorum ad scrutandos morbos propriis manibus dissecuisse, à Plinio assertum est *lib. 7. cap. 5.* Vtrùm verò hæc doctrina ad Medicum, vel Chirurgum spectet, latè diximus *lib. 6. hist. PP. Med. hist.* 4. quo loco breuiter, prout argumentum tantum expostulat, omnem artem anatomicam in compendium affabrè redegimus.

PRÆCEPTUM LXXIX.

Medicus, in Chirurgica facultate sit versatus.

Podalirium, Machaonémque Chirurgicam exercuisse, & Ducem Agamemnonem in bello Trojano sequutos, ferro & medicamentis medicinam militibus fecisse, scripsit Homerus *lib. 2. Iliad.* 6. Hippocratem in hac arte excelluisse plurimùm, & libros de Chirurgia conscripsisse eximios & elegantissimos, illi nôrunt, qui libros *de vulneribus capitis. De officina Medici, De fracturis, De articulis*, assiduè versant. Galenum, Chirurgicas operationes propriis manibus pertractasse, colligitur ex *lib. 6. meth. cap. vlt.* vbi se fracta ossa capitis terebrare voluisse scripsit, si perpetuò in Asia mansisset: sed cùm Romæ ageret, ciuitatis morem se insecutum fuisse testatus est, permissa iis quos Chirurgos vocant, maxima eiuscemodi operum parte. Hoc etiam constat ex *commentariis in Hip. lib. de Medici officio, de articul. ad Glauc. de tumorib. præter naturam; & sex prioribus methodi libris*, liquet abundè.

Licèt autem notam de continui solutione speculationem rectè callere oporteat Medicum: tamen nostro tempore, nisi ingens necessitas adsit, ab eiusmodi opera abstinere debet, vt docuit Hip. *in Iureiurando, num. 2.* dum sic ait: *Nec verò calculo laborantes secabo, sed viris Chirurgiæ operariis, eius rei faciendæ locum dabo.* Ita monuit Auenzoar, *lib. 2. Theizir. tract. 6. cap. 2.* dicens non esse *Medici* (vt ille inquit) *honorati, manibus operari, sed suis ministris officio relicto, medicina & cibo ægrotantibus auxilio esse.* Quare Galenus *lib. 1. de officio Medic, com. 5.* ministrum manibus operantem, Medico adiecit.

Deinde plurimùm differunt Medicus, & Chirurgus, quia sunt maximè diuersi artifices. *Chirurgus*, auctore Celso, *lib. 7. cap. 1. debet esse iuuenis, intrepidus, immisericors, manu stabili, nunquam intremiscente*: Medicus debet esse senex, blandus, mitis, iucundus, gratiosus. Manualis ergò operatio à Medico separanda, rectè tamen ab illo callenda; vt cum occasio adsit secandi, suendi, adurendi, euellendi, artus luxatos, ossáque suis sedibus mota reponendi, præstò adsit, non tanquam minister, sed præses, & veluti gubernator: qui eò tendat, vt Chirurgo tradat præcepta, quomodo se gerere debeat, circa tumores præter naturam, vulnera, vlcera, fracturas, & luxationes. Quare cùm tot celebres viri hanc artem suis laboribus & monumentis illustrarint, auxerint, locupletarint, necesse est vt Medicus eam exactè teneat; & veluti dux inter milites, ita ille inter Chirurgos ministros splendeat & antecellat.

Neque hoc à ratione videtur alienum: nam Medicina in tres partes diducta est; vt vna esset quæ victu: altera, quæ medicamentis: tertia, quæ manu medeatur, vt firmat Celsus *in procemio lib. 1. & 7.* subscribit Galenus 1. *acut.* 6. & *lib. introduct. cap. 7.* & *lib. art. med. cap. 2.* Auic. 4. 1. & primùm omnium prædixit Hip. *lib. de decenti ornatu, num. 6. Artis medicæ curatiua, pars in Chirurgia, diæta, & pharmacorum exhibitione consistit.* Quia Medicinæ partes mutuam operam requirunt, tum quæ manu, tum quæ medicamentis, tum quæ victu medetur.

Et licèt Medicina sit ars ingenua, præstans, nobilisima, quam actu exercuerunt Principes, Magnates & Heroës, & difficilis ad addiscendum, cùm infinita sint morborum genera, quæ nec inueniri, nec demonstrari queunt, vt probat Plinius *lib. 26. cap. 1.* & refert Iuuenalis *Satyra* 10.

> *Morborum omne genus, quorum si nomina quæras,*
> *Promptiùs expediam quot amauerit Appia mœchos,*
> *Quot Themison ægros autumno occiderit vno.*

Tamen Chirurgia valde necessaria est, nobilis, difficilis. Omnia enim quæ Omnipotens posuit sub pedibus hominis, & quæ superiorem regionem exornant, de his appositissimè disceptat. Quare qui hanc artem contemnunt, & de ea nullam mentionem faciunt, rudes sunt, & eam tanquam difficilem addiscere nequeunt, vt Oribasius firmat *in præfat. compendij Medicinæ.*

Hæc enim in artifice suo summam curam exoptat, indefessum studium, sedulam diligentiam, improbum laborem, tenacem memoriam. His igitur omnibus ornatus esse debet, qui Chirurgiæ tam arduam artem auspicaturus est, vt notat Soranus Ephesius *in Isagog. cap. 1.* Demum sicut Chirurgus debet esse Medicinæ peritus, sic Medicus Chirurgiam callere debet. Hoc confirmat Scribonius Largus *lib. de compos. medicam. cap. 200.* dum sic ait: *Ita implicitas Medicinæ partes inter se, & connexas esse constat, vt nullo modo diduci sine totius professionis detrimento possint.* Ex eo intelligitur, quòd neque

neque Chirurgia sine Diætetica, neque hæc sine Pharmaceutica, id est, sine ea parte quæ medicamentorum vtilium vsum habet, perfici possint, sed aliæ ab aliis adiuuentur, & quasi consummentur.

PRÆCEPTVM LXXX. ET VLTIMVM.

Medicus Pharmaceuticæ artis sit studiosus & callens.

Medicum rationalem, & Principum Medicorum doctrina delibutum, in pharmaceutica arte debere esse instructum, nullus it inficias. Nec enim remedia præscribere poterit, nisi medicamentorum facultates in numerato habeat. Quapropter succurrit hoc loco aliqua ex Medicorum solùm arcanis proponere, quæ pharmacorum tam simplicium, quàm compositorum vires, & vtilitatem patefaciant, omittentes complura quæ à Pharmacopolis opere practico indagantur, in quibus ad rauim vsque disceptant, de præparationum differentiis, lotione, purgatione medicamentorum, infusione, humectatione, aliisque infusionum differentiis, nutritione, maceratione, perfectione, digestione, trituratione, variis trituræ speciebus, coctione, assatione, frictione, vstione, extinctione, calefactione, insolatione, refrigeratione, putrefactione, fermentatione, dissolutione, liquatione, mollitione, duratione, siccatione, extractione, cribratione, colatione, filtratione, despumatione, conditura, salitura, fartura, distillatione, & aliis: De quibus omnibus illi in suis libris, Antidotariis, dispensatoriis, pharmacopœis luculentissimè disserttant.

Nos Pharmacopœam nostram intra Medicinæ aream describemus, eámq; in VI. *Articulos* partiemur, propriis *Sectionibus* distinctos, aliquas pharmacorum formulas addentes, quæ in Hispania, & aliis regionibus, illustribúsque earum Officinis approbantur. In *primo* ergò *Articulo* vniuersalem doctrinam circa definitionem & diuisionem medicamenti adducimus. In *secundo*, quomodo debeant eligi, quo tempore, & qua ratione sint conseruanda, enarramus. In *tertio*, omnia medicamenta simplicia assignamus. In *quarto*, omnia composita enumeramus. In *quinto*, methodum componendi omnia medicamenta patefacimus. In *sexto*, compendium generale omnium Medicamentorum simplicium, quæ in Officina habentur, cum propria latitudine suarum qualitatum proponimus. Ita tamen breuiter omnia sunt disposita, vt nihil sit in medica facultate vsui practico necessarium, ex quo Medicus ad praxin sitibundus anhelans, ex hac lectione non mediocrem vtilitatem sibi comparet.

ZACVTI PHARMACOPOEA.

INDEX CAPITVM,

Quæ in Pharmacopœa proponuntur.

DISTINCTIO VI.

De Confectionibus cordialibus.

DISTINCTIO VII.

De Conseruis.

DISTINCTIO VIII.

De Trochiscis.

DISTINCTIO IX.

De Oleis.

DISTINCTIO X.

De Vnguentis.

DISTINCTIO XI.

De Emplastris.

ARTICVLVS V.

De Methodo compositorum omnium medicamentorum, ad vsus medicos vtilitatem præstantium.

ARTICVLVS VLTIMVS.

De gradibus qualitatum Medicamentorum, quæ in probata & instructa Officina reseruantur.

ZACVTI LVSITANI,

PHARMACOPOEA ELEGANTISSIMA *variis dubiis, & selectioribus medicamentorum formulis exornata.*

ARTICVLVS I.

De medicamentorum diuisione, & ponderibus, & mensuris.

INTER ea quæ assumuntur, alia sunt quæ nostram substantiam alterare possunt, neque ab ipsa alterationem aliquam patiuntur, vt sunt acini vuarum, nuclei cerasorum, & his similia: alia, quæ passiuè se habent, & in nostram substantiam transmutantur, vt sunt alimenta: Alia quæ nostram substantiam alterant, vt omnia ferè medicamenta. Quam definitionem etiam proponit Galenus *lib. 1. simp. cap. 1.* Sub qua venena etiam comprehenduntur, quæ non solùm alterant, sed etiam corrumpunt, & in aduersam naturam corpus deducunt, vt Arsenicum, Euphorbium, &c. Alia reperiuntur, quæ licèt in nostram substantiam conuerti queant, tamen ob vnam, vel duas qualitates, quibus nostram substantiam excedunt, illam alterant: & hæc sunt media inter alimenta & medicamenta, alimentáque medicamentosa appellantur, vt Borrago, cichorium, & his similia.

Medicamentum ergò de quo in præsenti, aut est compositum, aut simplex: (Non loquor de compositione naturali, siquidem omnia medicamenta, ex quatuor elementis constantia, in hac consideratione simplicia dicuntur) compositum illud dicitur, quod artificialem compositionem admittit, vt Theriaca magna, Mithridatium, &c. quæ ex compositione & permixtione plurium, & diuersorum medicamentorum constant; quæ per proprias qualitates alterantur, & ipsorum formæ refractis qualitatibus corrumpuntur, vt quædam forma media resultet, quæ in se (etsi remissè) virtutes medicamentorum simplicium continet, & alias qualitates, quæ ex determinata permixtione ipsorum consurgunt.

Simplex medicamentum, per relationem dictum ad compositum, est illud, quod natura sua syncerum est, ex Gal. *1. simpl. cit.* Hoc vel est purum elementum, vt aqua, ignis, aër, terra; vel est mixtum per compositionem naturalem, ex primordiis generationis, ob permixtionem elementorum acquisitam: quæ non in omnibus mixtis æqualiter concurrunt, ita vt in omnibus refractæ quoad pondus, remaneant qualitates primæ, sed nunc per vnam, nunc per duas qualitates ponderalem mensuram, & nostram substantiam excedunt, ita vt illarum ope alterare possint: quarum ratione medicamenta dicuntur calida, frigida, humida, &c. & ratione huius variæ permixtionis elementorum in mixtis repertæ.

Alia medicamenta habent facultates purgatrices, quarum auxilio diuersos humores purgant, vt Rhabarbarum. Alia, secundùm partes diuersas suas adstringunt & abstergunt, vt Brassica, lentes, Rosæ, &c. Horum quodlibet medicamentorum, aut est fluidum, aut solidum; cuius ratione ponderatur, aut mensuratur.

Deinde Galenus *lib. 1. sec. gener. cap. 13.* dicit: *Mensura ponderales solidorum corporum, grauitatem & mensuralem molem discernunt.* Et in eodem capite asserit, libram solidorum corporum ponderalem, & liquidorum mensuralem appellari. Ex qua doctrina constat, medicamenta liquida per libram, & vnciam mensuralem mensuranda esse: & solida, lancibus & aliis vnciis pōderalibus pendenda. Præterquam quando Medici scribunt syrupi, vel vini, vel olei pondo, vncias duas, vel ℔.ij. Nam tunc licèt liquida sint, ponderalibus vnciis sunt pendenda. Et hoc tam in remediis describendis, quàm distribuendis ratum est Galeno, *loco cit.* Quare vt *3. sec. gener. 3.* ipse edocuit, libra ponderalis solidorum corporum est, & mensuralis liquidorum.

Rursus libra ponderalis constat 12. vnciis: Vncia octo constat drachmis: drachma tribus constat scrupulis. Mensuralis libra aliis constat duodecim vnciis: Vncia verò sex drachmis: & drachma duobus scrupulis, quoniam solida maius obtinent pondus, quàm liquida. Nam illa sunt grauiora, atque ideò omne medicamentum quod per vnciam ponderalem metimur, eandem molem habet, sed diuersum pondus ob causam dictam; & quæ medicamenta per ponderalem vnciam metimur, idem pondus habent, at verò diuersam molem.

Medicamenta, tam solida quàm liquida, in hoc conueniunt, quòd tam libra mensuralis, quàm ponderalis 12. vnciis constet: quod demonstrauit Galenus *3. sec. gener. 3.* Maximum pondus quod habetur in officinis, est libra; quæ habet 12. vncias; & quælibet vncia drachmas octo; & drachma tres scrupulos: & scrupulus pendet duos obolos, vnus obolus, grana 2. Granum, autem est minimum pondus, quod habetur, & non debet esse tritici, hordei, aut alterius frugis; quia hæc pondere constant incerto: sed determinatum pondus debet habere, quale est apud aurifabros, quo omnes nationes vtuntur, quibus ponderibus mensurantur ea quæ exactè pondus requirunt. Plura tamen sunt quæ metiuntur Medici numero, fasciculo, pugillo, manipulo. Numero metiuntur grandiores fructus, vt pruna, ficus, &c. Manipulus est quantum quispiam manu potest comprehendere. Pugillus, quantum summitate omnium digitorum. Fasciculus, quantum mensura brachij capitur. Maxima etiam mensura quæ in officinis habetur, est libra mensuralis, respectu liquidorum: eius vncia habet sex drachmas, & drachma duos scrupulos. Notabis tamen quòd oleum minus pendeat cùm sit aëreum, & sic vas quo mensuratur, maiorem habet capacitatem. Secundo loco illud quo mensuratur aqua, & minùs illud quo mensurantur syrupi.

Ne verò in hoc enchiridio pharmaceutico aliquid ad exactam notitiam deesse possit, pondera recitata hoc modo describuntur.

Libra— ℔.
Vncia— ℥.
Drachma— ʒ.
Scrupulus— ℈.
Granum— g̃.
Obolus— O.
Numerus— N.
Manipulus— M.
Fasciculus— F.
Pugillus— P.
Dimidium omnium.— ß.
Quarta pars— 4.
Quinta pars— 5.
Singulorum— an.

Ana enim multitudinem medicamentorum significat; & secundùm aliquos idem, ac æqualiter denotat. Quoniam verò persæpè in priscorum, præsertim Arabum monumentis aliæ notæ ponderum reperiuntur, quæ lectorem quandoque remorantur, ea in propatulum exponam.

Exagium, est pondus drachmæ cum dimidia: sex exagia faciunt vnciam vnam.
Solidum, idem atque exagium, solo nomine differens.
Aureus, est pondus drachmæ vnius cum dimidia, & est idem cum exagio, & solido.
Sextarius, est pondus libræ vnius cum semisse.
Cotula, est pondus habens libras duas & semissem.
Cotyla, habet nouem Vncias.
Lupinus, habet drachmas duas.
Obolus, est pondus medij scrupuli; vel secundùm alios est quinta pars vnius drachmæ.
Ghist, est pondus libræ vnius, cum dimidia.
Kirat, habet quatuor grana.
Hemina, est pondus libræ vnius, & vnciarum trium.
Chalcus, est pondus duorum granorum ciceris & quarta pars oboli, & duo oboli faciunt vnum scrupulum.
Safil, pondus est duorum sextariorum.
Ramich, est pondus sex Kirat.
Charmes, est pondus vnius grani hordei.
Davic, est pondus sex granorum hordei; & secundùm alios trium granorum hordei.
Sacrarat, est pondus vnius aurei cum dimidio.
Anulesach, est pondus cōsimile illi, secundùm aliquos.
Arsinum, est pondus drachmæ semis.
Decamech, est pondus drachmæ vnius.
Darchiminum, est pondus drachmæ semis.
Bactath, est pondus nouem granorum.
Siliqua, est pondus quatuor granorum.
Bis siliqua, est duplicata siliqua.
Raficium, est pondus scrupuli vnius, cum dimidio.
Cochlear, est minima pars omnium mensurarum.
Serat, est semiobolus.
Conchula, est drachma vna, & dimidia.
Cyathus, pendet drachmas decem.
Acerabulum, quarta pars hemine, pōderat drachmas 24.
Bilibra, pendet sextarios duos.
Renix, habet sextarios quatuor.
Cina, pendet sextarios quinque.
Congius, ponderat sextarios sex, aut ℔. xij.
Metron, dicitur Latinè *mensura*, est nomen Græcum, ad omnes mensuras pertinens.
Modius, à modo dictus, capit sextarios duodecim.
Medimia, est mensura capiens sextarios duos.
Cadus, Latinè vocatur amphora, continens vrnas tres.
Vrna, à quibusdam dicitur *quartricium*, pro condendis defunctorum cadaueribus assuetum, recipit frumenti Italici modios tres.
Gomor, capit quindecim modios.
Corus, habet modios triginta.
Cema, est octaua vnciæ pars.
Holca, idem est quod Cema.
Numisma, vnus argenteus.
Denarius, qui est argenteus, est octaua pars vnciæ.
Cremissus, facit solidum aureum, & habet decimam octauam partem vnciæ.
Duella, habet duos solidos aureos.
Status, habet tres solidos aureos, aut drachmam vnam.
Quadrans, habet drachmas duas, aut scrupulos sex.
Dipondium, habet duas libras.
Mna, Græcum nomen, habet drachmas centum, aut libram vnam, & drachmas quatuor.
Rotulus, est libra.
Oxybaphum, habet vncias duas, & drachmas duas.
Bessis, continet vncias octo.
Medimnus, capit chœnicas quadraginta septem.
Chœnix, Cotylas tres, vel sesquisextarium, seu libras duas, & quadrantem vnum, & vncias tres.
Ceramium, Italicum habet olei libras xc. Vini libras c. mellis libras cl.
Cheme, cochlearia duo, seu drachmas duas, scrupulum vnum, & grana quatuor, & quatuor quintas grani.
Mystrum, chemen vnam, & quartam eius partem, seu cochlearia duo cum dimidio, seu drachmas tres.
Talentum, est maximum omnium ponderum. Minus talentum, pendet libras quinquaginta. Maius, libras 72. Maximum, lib. 120.
Centenarius, dicitur pondus centum librarum.

ARTICVLVS II.

CAPVT I.

De rebus, ex quibus omnia Medicamenta desumuntur.

Omnia, quæ in vsus medicos apud Pharmacopolas reperiuntur, ex quinque rebus sunt deprompta: ex animalibus & eorum partibus; ex terra; ex aqua; ex aëre; & ex plantis. *Ab animalibus*, vel totis integris, vel ipsorum partibus, vel excrementis, medicamenta accipiuntur. Totis quidem, quia sæpè vulpem integram, vel catulum, vel erinaceum, vel ranam, vel lumbricos, vel cancros, vel alia animalia assumimus. Ex partibus verò animalium, v.g. iecur lupi, aut hœdi, pulmo vulpis, os de corde cerui, cranium humanum, adeps, sanguis, caro, medulla, testes castoris, vel castorium. Ab excrementis, vt cornua, vngues, pili, pennæ, cutis, fel, stercus, saliua, mel, oua, cera, lac, lana, sudor, & simila. Quo etiam genere vniones, moschum, zibettum, & alia huiusmodi comprehendimus.

Ex terra plura extrahuntur in vsus medicos valdè necessaria: vt lapides pretiosi, matella, species terræ, Bolus armenus, terra sigillata, Cimolia, creta, Argilla, & similia. Lapides sunt, pumex, marchasita, magnes, gypsum, calx viua, lapis specularis, & alia huius generis. Metalla sunt aurum, argentum, stannum, plumbum, æs, ferrum, chalybs, antimonium seu stybium, cerusa, sulphur, alumen, atramentum sutorium, vtriusque salis genus, auripigmentum, arsenicum.

Ex aqua dulci, quæ sequuntur medicamenta, depromuntur. Aqua pluuialis, fontana, fluuialis, omniáque inde orta: vt lenticula aquatica, nymphæa, sisymbrium, aquatiliáque omnia animalia. Ex aqua salsa, sal, corallium, omnes piscium species, ossa sepiæ, spongiæ, aliáque marina penè infinita.

Ex Aëre prodeunt manna, mel aëreum, atque aliud roris genus, quod in vsus medicamentarios ingreditur, ob vires quas tum à sole, à quo sursum concitatur, tum ab aëre, in quo aliquandiu immoratur, à plantis, in quibus consistit, accepit.

Ex

Ex plantis, tum integris, tum ipsarum partibus, seu arbores sint, seu arbusculæ, seu herbæ, medicamenta desumimus, Vt sunt cichorium, bismalua, malua, plantago, &c. Vtimur etiam pluribus, ex quibus plantæ ipsæ constituuntur, vt radice, medulla, ligno, cortice, surculis, caule, floribus, foliis, seminibus, fructu, succis, lachrymis, gummi, resinis, & musco ipso.

CAPVT II.

De differentiis plantarum.

TRia sunt plantarum genera, vt docet Theophrastus *lib. 1. de hist. plantar. c. 3.* scilicet arbor, frutex, & herba. Arbor est planta, quæ vnico trunco à radice sursum ascendit, in cuius medio exeunt nodi, & cum magna difficultate frangitur. Arbuscula est planta, plurimis truncis coniunctis & ramosis prædita, & sursum ascendit, vt hedera & rubus. Herbæ sunt, quæ sine trunco à radice ascendunt solis foliis, quæ semina in extremitate producunt, vt cichorium, borrago, &c. Licèt verum sit, esse aliquas herbas, quæ maximam copiam ramorum emittunt cum truncis, surculis, & foliis paruis, vt absinthium & hyssopus, quæ subfrutices appellantur, & sunt mediæ inter arbores & herbas, quæ fruticum ramositatem habent, & eodem anno exeunt. Non nego aliquas herbas ob culturam, magnitudinem arborum acquirere, sicut beta & malua, cuius contrarium contingit ob culturæ defectum, qua frutices fiunt, vt patet in myrto.

Verùm vt in medicos vsus ipsis possimus vti, necesse est cognoscere, quando sint eligendæ, in qua cœli dispositione, quomodo sint conseruandæ, & in quibus locis reponendæ. Quæ omnia sunt necessaria, non solùm vt commodè vtamur, verùm vt ex illis composita medicamenta parentur, vt Dioscorides *in procemio sui operis* disertè edocuit. Nam aliæ prosunt valdè, si sint recentes, vt thapsia, quæ si sit recens, optima est, ex Gal. *1. sec. loc. cap. 1.* contrà verò si antiqua, *3. sec. gener. c. 6. & 7.* In quo vltimo capite ponit exemplum in euphorbio, quod si sit antiquum, duplicatam quantitatem requirit, ac si esset recens.

Tempus etiam est contemplandum, in quo colligi debent, tam integræ, quàm per partes. Similiter earum ætates considerare debemus, & locum in quo conseruari debent. His ergò cognitis, rectè cognoscemus medicamenti simplicis optimam, vel malam dispositionem, vt ex ipso compositum parari possit. Quod non solùm de plantis, sed de omnibus aliis medicamentis, simplicibúsque est intelligendum, de quibus *infrà* texenda oratio est.

CAPVT III.

De Radicibus.

VT plantarum partes connumeremus, à radicibus exordium sumamus. *Radix est pars plantæ, terræ affixa, per quam ipsa alimentum attrahit*, vt docet Theophrastus *lib. de hist. plantar. cap. 2.* In radicum collectione magna differentia adest. Si enim illarum necessitas vrget, in quocunque tempore legi debent: si verò non adsit, tunc ad tempus determinatum reseruandæ sunt, quod ad ipsarum electionem commodum sit: Quale autem tempus hoc sit, etiam nostro tempore controuertitur.

At plurium missis opinionibus, asserendum est, radicem esse colligendam in principio hyemis. Hoc enim tempore, neque ita dura & lignosa est, sicut illa quæ tempore æstatis colligitur, in quo aliqui colligendam esse sibi persuadent: neque ita mollis & humida apparet, sicuti illa quæ tempore veris, in quo alij colligendam esse rati sunt. Quæ doctrina est intelligenda in illis plantis, in quibus radix antiqua ab vno in alium annum seruatur: quoniam herbarum quæ in vno anno pereunt, vt sunt legumina, eligendæ sunt radices, antequam ex se emittant caulem. Si enim in longum tempus protrahantur, sicciores euadunt, & maximè indurantur. Neque sunt audiendi, qui asserunt, radices veneficarum plantarum esse legendas, quando in iis nascuntur cauliculi, quia eo tempore prædictæ plantæ minorem sortiuntur venenositatem. Sed eligendæ sunt, quando maiorem magnitudinem habent, maioremque in propria natura perfectionem. Licèt enim verum sit, tunc habere maiorem venenositatem, tamen Medicus methodum habet præscriptam, cuius ope fretus, ipsarum deleteriam naturam retundere possit.

Cognosces autem, radices debito tempore fuisse collectas, quòd ipsarum cortices, tersi & densi apparent, neque sunt rugosi, tenues, crassi, vt Galen. *lib. 1. de antidot. 23.* & Auicen. *lib. 2. tract. 1. cap. 1.* confirmat. Hoc etiam ex sapore & odore venari licet. Radix in propria substantia, aut est simplex, aut composita. Composita, vt radix fœniculi, raphani, lactucæ, & aliæ, quæ corticem & medullam includunt. Simplex radix illa est, in qua non datur distinctio inter corticẽ, & medullam, sed tota est eiusdem substantiæ, homogenea, & vt plurimùm quandam cuticulam tenuem habet, quæ ipsam tegit: vt est radix scorzoneræ, lilij, & aliæ similes. In radicibus autem, quæ habent distinctum corticem à medulla, solùm cortice vtimur, quia in ipso præstantior facultas medicamentosa existit, vt *lib. 2. de antidot. cap. 105.* Galenus annotat. At verò si radix sit vnius substantiæ, vtimur tota, leuiter sublata cuticula.

In collectione radicum considerandum est, quòd si fuerit admodum crassa, ac terrâ plena, lauari debet, minimè autem si substantiam tenuem sortitur. Resoluitur enim virtus, quæ in ipsius superficie sita est, vt ostendit Mesuë, *in methodo vniuersali, cap. de lotione*, Ideóque hæ vltimæ, panno humido leniter sunt fricandæ. Exsiccantur commodè radices, si crassæ fuerint, abiectis medullis, radiis solaribus filo appensæ, & nocturno tempore loco sicco reponuntur. Si verò tenues fuerint substantia sua, non radiis solaribus, sed in loco calido & sicco exsiccari debent, ne earum virtus euanescat. Licèt verum sit, quòd pro diuersitate indigentiæ diuersimodè exsiccari soleant. Exsiccatæ verò in locis moderatè calidis & siccis conseruentur, vt Hippocrates *in epistola ad Crateuam* manifestè docuit *numero 18.*

Circa radicum durationem varij varia protulerunt. Nos vtentes laconismo, hoc certum statuimus, (quod intelligatur absolutè de omnibus medicamentis) alias aliis, magis vel minùs durare radices, & tandiu his nos vti posse, quandiu in proprio vigore fuerint constitutæ. Hoc autem ex odore, sapore, & modo substantiæ cognoscitur, ex Gal. *1. sec. loc. cap. 2.* Nam si antiquæ sint, facilè franguntur, cum sint rugosæ, & cariem emittant, vt *1. de alimentor. facult. cap. 11.* docuit Galenus.

CAPVT IV.

De herbarum collectione.

DE collectione foliorum, caulium, & florum, dubitant auctores, cùm quouis anno non solùm plantarum folia, sed flores, semina, & fructus pereant, vt aduertit Theophrastus, *lib. de substantia plantarum, c. 2.* Ad colligenda folia nonnulli assignant mensem Maij, tanquam tempus in quo ipsa nascuntur; sed ij non ex toto veritatem attingunt. Nam cùm in diuersis temporibus Veris nascantur folia, alia citiùs, tardiùs alia, vt

vt in *procemio lib.* 1. docuit Discorides, posito exemplo non solùm in foliis, sed floribus & fructibus eiusdem arboris, ex qua hodie possumus colligere flores apertos omnino, aliis existentibus in principio apertionis, quod etiam in maturatione fructus eiusdem arboris animaduertitur. Si hæc differentia reperitur in eadem planta, quomodo tempus determinatum colligendi folia plantarum diuersarum specierum poterit assignari? quod de reliquis partibus illarum est dicendum.

Colliguntur autem folia herbarum, quando totam perfectionem acquisiuerunt in magnitudine & robore, & antequam ipsorum color mutetur, & in terram decidant. Hoc ferè contingit, quando flores reperiuntur, vt docet Platearius *cap. 20. de Aristolochia*. Quæ doctrina deducta est ex mente Auicennæ *lib. 2. tract. 1. cap. 6.* Post collectionem conseruantur in pellibus taurorum, vt docuit Galenus *lib. 2. per gener. cap. de Emplastro melino Heraclidis.*

Caules herbarum non sunt in Medicinæ vsu: quia postquam exsiccantur, maximè lignosi apparent, & inepti ad hoc, vt aliquod medicamentum ex iis conficere possimus: ideóque particulare tempus in collectione ipsorum non exquirimus. Quando tamen virides existunt, saccharo coopertos illos conseruamus; quales sunt caules lactucæ. Et ex ipsis etiam educuntur lac, & lachrymæ: quod fieri debet, quando herbæ florere incipiunt, tunc enim totam suam perfectionem seruant & vigorem.

Flos, qui est gaudium plantæ, & futuri veris spes, vt notauit Hesiodus, colligitur, quando semiapertus est. Quod præceptum semper obseruandum, præterquàm in floribus rosarum. Quia quando colligimus rosas, ad medicamenta adstringentia conficienda, vt oleum omphacinum, tunc colliguntur quando aperiri incipiunt; eo enim tempore maiorem adstrictionem sortiuntur. Hora diei ad collectionem est parum ante meridiem, rore iam absumpto, alioquì propter extraneam humiditatem citò putrescent. Ex floribus magis excellunt, qui circa flumina, fontes, & stagna nascuntur, præstaniorem enim substantiam habent.

Exsiccantur flores in locis moderatè calidis & siccis, ne ob vehementem calorem facilè eorum vis exhalet, aut propter summam humiditatem facilè putrescant. Optimè exsiccantur in setaceis, debéntque æqualiter agitari, vt ex omni parte earum humiditas absumatur. Quandiu durent flores, certum non est. Aliquando enim toto anno incorrupti seruantur: aliquando ipsum prætergrediuntur, vt sunt qui crassiorem habent substantiam, vt flores schœnanti. Cognoscitur optima dispositio ex odore, sapore, & debito modo substantiæ. Qui syluestres sunt, quum habeant terram densiorem meliores sunt. Præstantiores in eadem specie sunt, qui in magnitudine foliorum, & seminis abundantia, & optimo colore excedunt. Et vt meliùs conseruentur, abluendi non sunt.

CAPVT V.

De fructibus, & seminibus.

Fructus est substantia composita ex carne & semine, vt docet Theophrastus *lib. de hist. plantar. cap. 3.* Ex his constat differentia, inter fructus, & ipsorum semina; quia omnes fructus, ex semine & carne tanquam partibus integrantibus componuntur. Atque ita fructus à suo semine distinguitur, tanquam totum à parte seorsim sumpta. Quare certum sit, compositum illud, quod ex carne pyri, & semine eius resultat, pyrum esse, & sic de reliquis. Consultò dixi à suo semine, quia dantur semina, quæ non sunt partes fructus, vt sunt semen apij, & fœniculi, &c.

Semen aut nascitur coopertum carne, vt patet in illo quod est pars fructus: aut coopertum cuticula, vt est semen ciceris; lenticulæ: aut nascitur nullo cooperimento contectum, vt semen fœniculi. Semen quod nascitur in fructu, colligitur quando fructus est maturus: quare eius perfectio ex fructuum perfectione cognoscitur. Semina, quæ diuersis tegumentis sunt cooperta, colligenda sunt quando ipsorum herbæ sunt exsiccatæ, & illa in suis vaginis recondita, meliùs conseruantur. Semen verò, quod nullo tegumento est contectum, colligitur quando plenum existit, & exsiccari incipit: alioqui cùm ipsius vis à sole resoluatur, inutile existeret, vt docet Auicenna *lib. 1. tractat. 1. capite 6.*

Hoc semen meliùs conseruatur papyro inuolutum, vt docuit Dioscorides *lib. 1. cap. 5.* in locisque frigidis & siccis reponendum, in quibus putredini minùs sit obnoxium, & citra ipsam tandiu durat, quandiu durius habuerit tegumentum: sic enim externis iniuriis maximè resistit. At eius duratio est ad quatuor annos. Cognoscitur eius perfectio ex odore, colore, sapore, & modo substantiæ; sicut eius vetustas, ex oppositis. Vtimur seminibus totis, si fuerint nuda: si verò cortice cooperta sint, remouenda sunt omnia, quæ ipsorum actiuitatem impediunt; siquidem virtus ipsorum intus est reclusa.

Neque me latet, aliquos diuidere semen in manifestum, & occultum. Affertur exemplum de semine manifesto, in dauco, & semine anethi. Nã semen manifestũ est, quod ad sensum patet; contrarium vocant occultum: & affertur exemplum in ramo ab arbore decerpto, vel auulso, qui virtute mediante germinat, & arbor producitur. Hæc virtus secundùm ipsos, semen occultum est. Sed hæc opinio mihi non arrisit vnquam, quia ista virtus nihil aliud est, præter virtutem vegetatiuam, quæ in arbore reperitur: & quando ramus erat continuus arbori, hæc virtus erat continua vegetabili arboris virtuti: at verò post separationem rami separata fuit illa virtus simul cum suo subiecto, siquidem extenditur ad extensionem illius. Et sicut albedo in tabella, si diuidatur in duas partes, iam non vna albedo, sed duæ reperiuntur, sic de vegetabili illa virtute pronunciandum.

Pro cuius maiori explicatione aduertendum, quòd animæ plantarum sint extensæ & diuisibiles, & multò magis imbibitæ, quàm reliquæ animæ, & multò crassiori fruuntur humido ac viscosiori; & sic minoribus organis gaudent. In illis enim non reperiuntur membra principalia, quæ inuicem sibi consentiant & influant, quo influxu deficiente pereunt animalia. Ratione harũ dispositionum arbor postquam secatur, non solùm viuit, verùm in suo vigore apparet, & emittit folia & germina, quandiu humidum sibi conueniens in ipsa reperitur. Quid ergò mirum, si ramus auulsus, & terræ affixus, per propriam vegetabilem virtutem, suæ durationis continuationem conseruet; præsertim cùm in terra habeat succum, ex quo non solùm alimentum, vt præsentem statum tueatur, verùm vt semina germinet, & radices producat, conficere potest. Quorsum ergo, aut ad quos medicos vsus hoc occultum semen assignandum?

Fructus colliguntur, quando rectè sunt maturi, vt docet Theophrastus *2. de hist. plantar. c. 6.* quod in ombus non vniuersim intelligendum. Nam quando ad conficienda medicamenta adstringentia, eos colligimus, hæc collectio ante perfectam maturationem fieri debet, vt Mesuë *cap. de oleo citoniorum*, absinthij, & myrti, qui hoc modo ad conficiendum emplastrum Diaphœnicon, dactylos immaturos exoptat. Pari modo colligimus fructus, quum eos diu incorruptos seruare est in animo, vt melones, poma, & alia. Maturitas cognoscitur ex eo, quòd si habeant corticem, facilè separetur.

retur. Cognoscitur etiam ex odore, sapore, & modo substantiæ. Conseruantur in locis calidis & siccis, præter cassiam fistulam, & tamarindos; qui fructus, vt diu seruentur, loca humida amant: in iis enim meliùs illorum humiditas durat. In fructibus vtimur carne sola: in seminibus verò quæ corticem sortiuntur, vtimur solo semine.

CAPVT VI.

De succis, liquoribus, gummi, resinis, lacte, lachrymis.

INter humores seu liquores plantarum, alij succi appellantur, alij liquamenta, alij gummi, alij resinæ, alij lac, alij lachrymæ; quæ substantiæ solo differunt nomine, & modo quo ex plantis erumpunt. Succi enim & liquamenta emanant, quia plantæ contusæ, & in aliquo extraneo infusæ postea exprimuntur. Resinas & gũmi sponte ferunt plantæ. Lac & lachrymæ prodeunt, quia scilicet scinduntur radices & caules, aut aliæ plantarum partes. Differunt succi, & liquamenta; quia illi ex herbis viridibus exprimuntur; liquamenta verò ex herbis omnino siccis. At si virides tantam habent lignositatem, velut stœchas & rosmarinus, vt ex iis prodire nequeant, in aliquo liquore infunduntur.

Differunt liquamenta à succis, quia præter dictam infusionem coquuntur, colantur, exprimuntur, & inspissantur, quæ omnia nec patiuntur, neque requirunt succi. Denique resinæ, & gummi inter se differunt; quia gummi aqueam substantiam obtinent, resinæ verò oleaginosam, ex Galeno 7. *simpl.* 29. At sunt tamen aliqua medicamenta, quæ mediam inter has substantias sortiuntur naturam, vel est galbanum.

Aduerte primò, circa prædictam doctrinam, inter prædictos liquores, lachrymas, & lac, maiorem inter se habere conuenientiam. Nam lachrymæ, lac dicuntur, quando à plantis inspissantur & instillantur, & similem habent colorem cum lacte, vt scammonium, & reliqui liquores plantarum, qui lac dicuntur. Alij verò liquores, qui transparentes sunt, & in modum aquæ exeunt, vt est illa substantia, quæ ex vitibus prodit, lachrymæ dicuntur, & tractu temporis spissantur, vt sarcocolla, & in substantiam gummi conuertuntur.

Aduerte secundò, succos maiorem partem virtutis plantarum obtinere, vt eorum sapor demonstrat. Ex his fit manifestum, quàm necessarium sit cognoscere, quãdo colligendæ sunt plantæ, vt ex ipsis succi extrahi possint commodiùs. Nempe vt hoc ex radicibus rectè administretur, necesse est, vt plantæ tempore veris colligantur, quando folia emittere incipiunt. Ex foliis autem succi exprimuntur, quando caules adsunt. Ex herbis, quando florere incipiunt. Ex floribus & fructibus, quando sunt omnino aperti & maturi. Semper tamen tempus clarum & splendidum eligendum, & non nebulosum. Quare desiccatæ plantæ in mortario lapideo reponuntur, & pistillo ligneo conteruntur, vt ex ipsis expressis exeant succi.

Sunt tamen aliquæ, quæ maxima viscositate præditæ sunt, vt portulaca, borrago, & semperuiuum: & hoc modo ex ipsis summa cum difficultate exprimuntur succi, nisi post contusionem in mortario, per tres, vel quatuor dies relinquantur: & inde postea coquuntur prædicti succi ad mediæ partis consumptionem, colantur, & in vasis vitreis cum aliquali olei portione reponuntur. Hoc obseruandum in floribus & fructibus dictarum herbarum, ex quibus eodem modo depromuntur succi. Id etiam aliquibus succis ex seminibus contingit, è quibus viscosi exeunt succi, & tunc dicuntur mucilagines: vt sunt qui ex semine lini, fœnugræci, & psyllij prodeunt: quorum libræ vni debentur quatuor aquæ, vel alterius humiditatis albæ, in qua per diem infrigidantur, & postea illa humiditas, quæ seminum viscositatem accepit, vlteriùs calefiat & liquescat, vt colari possit. Et hoc modo ex Althæa succus elicitur. Inter prædictos succos numerantur liquores, qui ex seminibus exeunt oleaginosis, vt sunt amygdalæ. Et depromuntur hoc modo. Conteruntur semina cum aliqua humiditate, & postea fortiter exprimuntur, & liquor exiens, mucilago dicitur. Hæc liquamenta, emulsiones etiam appellantur.

Deinde vt succi conseruentur, diuersimodè disponuntur. Nam qui plurimam habent substantiæ quantitatem in mixtione sua, ab elemento terræ acquisitam, coquuntur igne, vt sunt succi prædictarum herbarum: qui verò ex floribus deducuntur, solùm Solis radiis exponuntur, quorum calore eorum extranea humiditas resoluitur. Idem de succis fructuum dicendum, quum excrementitiam humiditatem multam non habeant. Quando succi herbarum putrescunt, aliqualem fœtorem acquirunt; sicut succi fructuum, qui quandã acetositatem sibi comparant. Omnes fructus, & eorum succi singulis annis mutandi, sicut & reliquarum partium plantarum: nam eorum virtus maximè resoluitur, vt ex remissione coloris, saporis, & odoris comperimus.

Liquamenta, siue fiant ex totis plantis, siue ex earum partibus vim suam obtineant, quia infunduntur, exprimuntur, & inspissantur, & ad formam mellis reducuntur, fiunt hoc modo. Plantæ, & earum partes infunduntur in aliqua substantia liquida, & postea transactis quinque diebus, per pannum lineum colantur, fortiter exprimuntur, & lento igne ad formam syrupi inspissantur, vltimò radiis solaribus, vt perfectam mellis formam adipiscantur, exponuntur.

Lachrymæ, & lac, quæ ex scissis truncis, & radicibus plantarum colliguntur, faciliùs inspissantur, quum maiorem lentorem sortiantur, & sic sine sole & igne inspissantur. Gummi colliguntur, postquam fructus plantæ cui adhærent, sunt maturi. Decerpuntur gummi antequam totam amittant humiditatem, & in puluerem redigantur.

Adulterantur gummi, vt Tacamahaca, & opoponax, quia quando leguntur, ob plurimam humiditatem, permiscentur cum ipsis aliqui cortices, quorum ratione impuri redduntur, à quibus facilè spoliantur, si in aqua feruenti infundantur, & postea in panno maximè raro inuoluantur, & vase terreo cooperto recludantur, quo deinceps aquæ feruentissimæ imposito eius calore liquescit gummi, & vtile transcolatur, recrementitia portione in panno remanente, qui liquor vtilis lento igni admotus, paulatim corpulentiam acquirit.

At verò quando fuerint noua, & tempore æstatis, difficulter conteruntur, sicuti resinæ & liquamenta, ideò necessarium est, vt rectè alicui medicamento applicentur, quod priùs aliquo liquore liquescat. Quod non solùm in his, verùm & in floribus, & seminibus contingit, quæ propter maximam tenacitatem difficulter conteruntur.

Gummi non habent determinatum tempus durationis suæ, licèt ferè tertium annum attingant. Resinæ quæ post arborum germinationem prodeunt, plurimæ sunt: & quamuis omnes virtute calorifica præditæ sint; tamen terebinthina obtinet principatum. Quando communiter dicitur resina, eam quæ à pinu distillat, intelligimus, quia communis & vulgaris existit. Earum vetustas cognoscitur, quia liquidæ indurantur, & quod plus est, rubrum colorem sibi comparant.

CAPVT VII.

De animalibus, & eorum partibus.

ANimalia, aut sunt alimenta, ex quibus aliqua alimenta medicamentosa existunt, vt est perdix, & omnes aues montanæ, quibus in frigidis ægritudinibus vtimur. Aut sunt medicamenta, vt lupus, vulpis, & omnia animalia venenosa. Horum aliqua secundùm se tota, aliqua secundùm partes necessaria sunt, vt *cap.* 1. prædiximus. Eligenda sunt quando totam suam magnitudinem sortiuntur, & mediam habent ætatem, bono corporis habitu prædita sunt, optimâ fruuntur valetudine, & quæ neque ætate, aut ægritudine aliquâ sunt absumpta.

Partes animalium, si duræ existant, diutius conseruari possunt, præsertim si ex ipsis aliqua caro humida auferatur, quæ ipsis nocere potest. Contrà partes molles magnam diligentiam expostulant, vt conseruentur, quia ad medicinæ vsus tandiu durant, quandiu non putrescunt, quod ex colore, odore, sapore, & modo substantiæ deprehenditur. Conseruantur, quæ exsiccari possunt, per exsiccationem, vt iecur lupi, & pulmo vulpis, postquàm vino, vel aliqua substantia simili fuerint ablutæ, ita tamen vt nimio calore non resiccentur, ne earum virtus euanescat. Postea cum absinthio inuoluuntur, & aliis rebus, quæ ipsas à vermibus conseruare possint. Quæ verò exsiccari nequeunt, vt adeps hircinus, axungia anatis, lauantur & liquescunt, & postea colantur, & in aliquo loco moderatè calido conseruantur.

CAPVT VIII.

De Metallis.

MEdicamenta quæ ex metallis depromuntur, non solùm sumuntur ex iis, quæ in mineris inueniuntur, vt aurum, argentum, & ferrum; sed ex iis, quæ in fornacibus conficiuntur, vt pomholyx, cadmia: similia etiam prædictis alia medicamenta mineralia vocantur, vt cerusa. Hoc tamen discriminis inter metalla, & mineralia reperitur, quia metalla omnia liquescunt, non tamen omnia mineralia. Omnia hæc commodiora existunt, quando debitum modum substantiæ, optimúmque colorem participant. Hæc longissimo tempore perdurant, ex Galeno 1. *sec. loc. cap.* 1. Porrò hæc aut sunt acria per se, aut per adustionem; & illa quæ abluuntur, in duplici quantitate administrantur: iis verò, quæ ex propria natura acerrima sunt, in parua quantitate vtimur, & solùm in robustis naturis, & in morbis pertinacibus, qui aliis auxiliis non succumbunt. Sed quia agentes in particulari de reliquis medicamentis, ab aëre & aqua desumptis, nonnulla quæ ipsis in generali conueniunt, dicturi sumus, idcircò eorum tractatio in aliud tempus differetur.

ARTICVLVS III.

PRæsens articulus in tres distinctiones diuiditur. In *prima* agemus, de medicamentis simplicibus bilem purgantibus. In *secunda*, de medicamentis pituitam educentibus. In *tertia*, de iis quæ attrahunt melancholiam. Quæ omnia quanti sint ad artem momenti, nullus ignorat. Quo pacto intelligimus, quàm immeritò, & indignè passim hodie Medici, ne dicã, Periti appellẽtur, qui solo Pharmacopœi voto innixi, in pharmaceuticæ artis principiis tam parum sunt versati, vt ea ne supremis quidem labris degustâsse, aut primoribus digitis attigisse videantur. Nam si scire non est A verbis aliorum fidem adhibere, sed vim ac potestatem medicamentorum experimento cognoscere, quis affirmare poterit, se facultates agnoscere medicamentorum, quorum electionem & vires prorsus ignoret? Eas ergo in sequentibus breuissimè, prout argumentum tantum dici postulat, describemus.

Distinctio prima, de Medicamentis bilem expurgantibus.

CAPVT I.

De Rhabarbaro.

B GEnerosum medicamentum est Rhabarbarum, & ad curandos humani corporis morbos valde necessarium: quod cùm sit radix, ex meridionali India & Barbaria in vniuersam Europam aduecta, ita clemens, & benignum pharmacum existit, vt nullum sit morbi genus, quod huius mitissimi medicamenti facultati mirabili non succumbat. Huius à Mesuë *tract. de simplicib. cap. de rhab.* tres constituuntur differentiæ: Indicum, quod Scenicum à Medicis vocatur; ab ipso verò Mesuë *rhauesceni* dicitur: alterum Barbaricum: tertium Turcicum. Indicum ab India, vbi frequentissimè nascitur, appellatur; Barbarum à Barbaria nomen accepit. Turcicum omnium est infimum, sicut Indicum optimum: Barbaricum, medium locum vendicat, allatum ex Troglodytica Æthiopiæ, C sub Ægypto, regione, quæ Marmarica ab antiquis fuit appellata, nunc verò Abissinorum nominatur.

Eligendum, *Indicum: Recens: Subnigrum, in rubrum declinans: Rarum cum grauitate sua: Fractum ex rufo, & glauco alternans: Mansum, vel aliquo liquore solutum, croci modo tingens.*

Recens dicendum est, quod nondum tres, aut quatuor annos excessit; per hoc enim tempus rectè potest seruari, præsertim si linteo cerato inuolutum, milio, vel psyllij semine recondatur.

Cognoscitur quòd sit recens & maturum, quando prædictis signis præditum est, & colorem habet maximè intensum. Si verò fuerit vetustum, habet simul cum colore remisso leuitatem. Quando verò Mesuës D asserit, quòd sit subnigrum in rubedinem declinans, de exteriori cortice est intelligendum, minimè verò de partibus internis & profundis, in quibus color glaucus in rufum tendens reperitur. Duo enim accidentia, inter se repugnantia, in diuersis partibus eiusdem rei posse reperiri, certum est.

Aliquando incolæ prouinciarum, ex quibus conuehitur Rhabarbarum, hoc in aliqua substantia liquida infundunt, & post tempus sufficiens, facta expressione, extrahunt virtutem solutiuam, & conficiunt trochiscos, quorum vsu diuites & magnates expurgant; & deinceps in rhabarbaro sola remanet vis adstrictoria, inutilis, & ad expurgandum inepta. Cognoscitur adulteratio, quia leue est rhabarbarum, sapore adstringente, intensum nullum, sed remissum obtinens colorem.

E Calidum est & siccum in secundo gradu, diuersis substantiis constans. Nam in superficie eius, reperitur virtus ignea & aërea, quæ facultatem expurgandi obtinet: in profundo latet terrea, & styptica, quæ incrassat & adstringit. Electiuè attrahit bilem, & deinde pituitam: quare cholagogum medicamentum est, sed adeò mite ac lene, vt roborando partes internas, suauissimè & citra molestiam expurget: éstque ita securum, vt in omni sexu, ætate & regione tutissimè possit administrari. Euacuat à ventriculo & hepate, sanguinem purgat, obstructiones liberat, & affectus inde sanat, Icterum, hydropem, splenis tumorem, febres putridas, etiam diuturnas, & malignas, dolorem punctorium

ctorium hypochondriorum aufert, & pluribus aliis morbis remedio est.

Quare cùm diuersis partibus constet, diuersimodè à medicis administrari solet. Nam quando virtus solutiua est necessaria, id in liquore morbo curando accommodo infundimus, & infusum præbemus substantia reiecta. Quando verò hac vti necesse est, ad incrassandum, roborandum, & adstringendum, id torrefacimus, vt aërea vi resoluta, terrea relinquatur. Quando verò roborare, & expurgare opus est, Rhabarbarum in substantia exhibemus, vel modicè tostum. Quæ omnia exemplis manifesta euadent. Vtimur infuso hoc modo.

℞. Rhab. infusi per noctem in aq. cichor. ʒ. j. ß. Reiecta manè substantia, adde Pulp. Cass. & cathol. an. ℥. iij. Syrup. ros. persic. & violar. ex plurib. infusionib. an. ℥. j. ß. cum infusione fiat potus.

Vel hoc modo:

℞. Rhab. infusi per noctem in decoct. Flor. cordial. facta in infusione. ʒ. V. fol. sen. super aquam cichor. ℈. iiij. Reiecta manè corpulentia, adde, Syr. de senna ℥. iij. Diarrhod. Abbatis ℈. j. Misce pro potu.

Vel sic:

℞. Rhab. ʒ. ij. Diacathol. ℥. ß. Sirup. ros. persicar. ex plurib. infus. ℥. vj. Infusionis folior. sen. ℥ iiij. Aq. fœnicul. ℥ iiij, Pulu. diarrhod. Abbat. ʒ ß. Omnia in Balneo Mariæ reponantur, & lento igne distillentur, donec vnciæ quinque liquoris emanent, quas delicatulis fœminis, senibus, debilibus, & vtero gerentibus offeres, imò pueris, qui cùm morosi sint, aliorum medicamentorum vim ferre non possunt: vel hunc liquorem cum aqua, vino, aut cereuisia permiscebis, vt sic meliùs sese insinuet in partes, & feliciùs expurget.

Administratur etiam in substantia, permixtum cum aliis expurgantibus, in forma liquida, vel solida: vt si ex eo cum aliquo electuario fiant morsuli, quos bolos vocamus; & fiunt sic:

℞. Rhab. puluerisati ℥ j. Pulp. cass. recentor extracta ℥ j. cum saccharo, q. s. fiant boli.

Offertur aliquando tostũ, vt in diarrhœa biliosa, dysẽteria, & tenesmo, seu quolibet alio alui fluxu, vt cholera, cœliaca, & lienteria, vt homor peccans infixus in intestinis vacuetur, & partes internæ roborentur. Nam cùm per moderatam torrefactionem resoluantur partes aëreæ & igneæ, quæ sua acrimonia vlceribus intestinorum nocere solent, remanet pars terrea & adstringens, quæ adstrictione sua & compressione euacuat: si quæ verò caliditas ex igne acquiritur, facilè deinde ablutione euanescit. Formula esto hæc.

℞. Rhab. tosti cum tragacantho ʒ j. Ablue postea cum aqua capit. ros. & plantagin. & reiecta lotione, adde, syrupi ros. nostrar. ex plurib. infusionib. ℥ i ß. & cum aq. ros. fiat haustus vnus.

Vel sic.

℞. Rhab. elect. ʒ j. torrefiat modicè, & deinde, abluatur aq. plantagin. cum syrupo myrtino. Fiant pilulæ, & deuorentur.

Interdum iubent Medici, pro diuturnis morbis eradicandis, & obstructionibus aperiendis, vti rhabarbaro masticato, & sic succus cum substantia deglutitur; qui præterquam quòd parcè mouet aluum, mirum in modum viscera roborat, & deobstruit, præsertim si ieiuno ventre assumatur.

Fiunt etiam bellaria ex rhabarbaro, & sic pro eodem vsu, contumacibus puerorum obstructionibus, interficiendis vermibus, summo sunt auxilio. Hoc modo rectè trituratum, & permixtum cum lacte, clysteris forma inditum, miram pro cucurbitinis vermibus, qui in recto intestino generantur, & tenaciter ibi adhærent, præstat opem.

Coquitur aqua cum Rhabarbaro crasso modo puluerisato, quæ ad eradicandas febres prolixas, mirificè confert. Hoc modo in virgineo morbo, & in menstrui suppressione, plurimùm præstat hanc aquam pro communi potu haurire. Quòd si propter consuetudinem ceruisia vti liceat, quoniam hæc decoctionem non tolerat, quia illicò insuauis euadit, & iniucunda, ideò per noctem in tepida ceruisia infundatur panno raro inuolutum, & deinde facta expressione ceruisia assumatur: & si post potum, exercitium imperetur ieiuno ventriculo, obstructiones etiam scirrhosas comminuit:

Sed dubitabis: Vtrùm liquor decoctus cum Rhabarbaro curandis morbis sit ex vsu. Respondet Mesuë *cap. de rhab.* negatiuè, §. *decoctio etiam similiter resoluit in eo virtutem, &c.* Dic: Decoctio fortis resoluit virtutem, leuis acuit & vigorat. Solue secundò. Decoctio quæcunque sit, resoluit virtutem rhabarbari, sed remanet in liquore in quo decoquitur.

Quare hoc auxilio, in delicatulis fœminis, debilibus, pueris, frequenter loco chalybis præparati vtor, cum commoditate summa; & si non adsit febris, infusio fiat per noctem in vino, & quantitas Rhabarbari sit ʒ. vna cum dimidia, ad libras tres aquæ, ad mediæ partis consumptionem. Pro infusione libræ duæ vel vini, vel ceruisiæ, satis sunt.

Soleo ego facere extractum cholagogum hoc modo, quod in dictis affectibus, & corporibus est vtilissimum.

℞. Rhab. elect. ℥ ij. cinnam. elect. ʒ iij. Omnia in crassiusculum puluerem redacta, infundantur in aq. cichorij. Coque lento igne, quovsque inclinato vase aqua satis tincta secernatur, nouáque materiæ reiectæ adiiciatur, quæ cùm ad ignem per vaporarium vitreum elicietur, in fundo vasis crassa rhabarbari substantia remanebit: quæ ad similes morbos est eximia, si ʒ ß. quantitate offeratur in iure, vel liquore aliquo, vt rhodosaccharo permixta.

Ex Rhabarbaro fiunt tabellæ pro hydrope, & morbis iecoris frigidis mirabiles, hoc modo:

℞. Rhab. ℥ ß. Specier. Diacinnam. Dialacca, an. ʒ j. Radicis valerianæ, Helenij, Ebuli, an ʒ ij. Medulla sem. cartham. ʒ iiij. Sem. anisi, Fœnicul. an. ʒ j. Cum saccharo, & syrupo de eupatorio fiant tabellæ.

Ex Rhabarbaro fiunt pulueres contra casum. Nam ex ipso, & vera Mumia, & rubia tinctorum, conficitur puluis, cuius assumitur ʒ j. cum decoctione papaueris erratici, aut buglossæ, vel cardui benedicti, & prouocatur sudor, præsertim si æger priùs in lecto inuoluatur, in sindone madefacto cum vino styptico, actu calido. Nam prouocato somno, & sudore, ægri conualescunt, sæpe citra venam sectam, tantoperè in casu à Galeno commendatam, 4. *Meth.* 6. & 4. *acut.* 19. & *alibi.*

Sed quoniam in *hoc capite* de Rhabarbaro, plures sese offerunt dubitationes, quæ Lectorem practicum remorari possent, in quibus explanandis iuniores non sunt concordes, idcircò in hoc, sicut in sequentibus, eas enucleare succinctè satius duxi.

Et primò. Vtrùm dosis Rhabarbari, à Mesuë præscripta, sit in praxi obseruanda? Nam hic auctor *proprio capite* sic ait: *Dosis infusionis à drachma vna cum dimidia, vsque ad decem, pulueris verò à drachma vna vsque ad quatuor.* Sed videtur esse nimis excedens quantitas, nec posse sine magno vitæ discrimine decem drachmas semel dari. Quare conueniens quantitas est: si contriti, seu corpulentiæ ipsius, à drachma vna ad drachmam vnam & semissem; infusionis, à drachma vna & semisse ad drachmas duas porrigatur.

Interpres quidam Mesuæ non inelegans, inquit, quòd vbi textus habet, datur expressum à drachma vna & semisse, ad drachmas decem, legendum esse, à sesquidrachma ad drachmas tres. Nam censet, non fuisse tam stupidum Mesuëm, vt drachmas decem offerret, quemad

quemadmodum in omnibus eius codicibus legitur: quæ mensura si Mesuæ placuisset à drachmis sex, septem, vel circiter ad drachmas decem scripsisset, non à drachma vna & dimidia, interuallo scilicet inter hæc immodico, nec Mesuæ consueto, vt cæteras doses intuenti apparet.

Hæc licèt rectè dicta sint, eius tamen censura dupliciter potest reprehendi: primò, quia non aduertit infuso, quàm contrito se maiorem purgandi vim tribuere; quandoquidem infusi tres drachmas porrigit, contriti verò quatuor, quod est Mesuæ ipsi aduersum. Secundò, quia quemadmodum restrinxit decem infusi drachmas ad tres, ita contriti quatuor, ad minorem multò quantitatem restringere deberet; quandoquidem non minùs excedunt quatuor cōtriti drachmæ, quàm decem infusi. Quocirca quemadmodum ex iis sustulit septem, ita ex quatuor contriti debebat auferre duas, vel duas & semissem, quod non fecit. Quinimò tres infusi drachmæ licèt tolerari possint, tamen modum excedunt. Quare supradicta quantitas est iusta & certa.

Quæro secundò: Vtrùm Rhabarbarum & Rhaponticum, idem sint? Arduum quæsitum: nam plures affirmatiuè respondent: alij diuersas res esse sibi persuadent: quidam, in hac dirimenda lite, sibi non constant: cæteri Rhabarbarum cum Pontico idem genere esse; viribus tamen, colore, odore, pondere, soli & cœli ratione, nonnihil dissimile arbitrantur. Ego Rhabarbarum nostrum non esse Rhaponticum Græcorum, non ibo inficias: nam deiectoria facultas, color multùm luteus, odor nares feriens, substantia compacta, ariditas, amaritudo gustu percepta, ponderis grauitas, in nostro Rhabarbaro inueniuntur. Rhaponticum nullo odore commendatur, deiectionem non molitur: adstrictione quadam sola est præditum, nec amarorem, sed gustui subacrimoniam refert; non est aridum, sed lentiscinosum; non compactum, sed rarum; non multo croceo colore tingens, sed pallido languidùm; non ponderosum, sed admodum leue.

Ex quibus luce meridiana dilucidiùs patet, Rhabarbarum nostrum, & Rhaponticum Græcorum, res esse diuersas: Etsi aliqui idem esse solis tantùm naturalibus differre opinentur: quare Rhabarbarum nostrum, ideò odorum esse, quia siccum ad nos aduehatur: Dioscoridem verò, & Galenum de viridi fuisse loquutos rentur, quia, vt 7. *de caus. plantar.* 17. notat Theophrastus, quæ humiditate superflua abundant, donec ea absumatur, absque odore perseuerant. Sed veritatem hi non assequuntur, quia rhaponticum, tam viride, quàm siccum, inodorum est. Inferes ex dictis corollarium vnum: Rhapontici loco, non esse substituendum rhabarbarum in theriacæ compositione, vt omnes hactenus facere consueuerunt; quia hæc duo non tantùm qualitatibus, verùm facultatibus inter se longissimè differunt.

Quæro tertiò. Vtrùm Dioscorides, Galenus, & Auicenna, nostri Rhabarbari facultatem purgatricem ignorauerint? Responde affirmatiuè. Dioscorides enim *lib.* 3. *cap.* 11. illius non meminit, sed solum de Rhapontico verba fecit, dum sic ait: *Rhaponticum epotum facit ad inflationes, stomachi imbecillitatem, & omne genus doloris, ad conuulsa, lienosos, hepaticos, tormina, ad renum, vesicæ, & pectoris vitia, aduersus intenta præcordia, & vuluæ mala, coxendicum dolores, sanguinis excreationes, suspiria, singultus, dysenterias, & cœliacorum affectus, contra febrium circuitus, & venenatorum morsus.* Quo loco solius adstringentis, & non purgatoriæ facultatis ipse meminit.

De Galeno idem pronunciandum. Neque fidem adhibeas Auerrhoi *lib.* 5. *collig. tit. de Rhab.* qui inuehitur in ipsum & priscos omnes, quòd dixerint Rhabarbarum facultate tantùm adstringente, non etiam purga-

A trice pollere, ac si Dioscorides, Galenus, ac ipsi antiquiores id cognouerint. Et Auicenna, sub nomine Rhabarbari, de Rhapontico loquitur, neque vnquam scripsit suum Rhabarbarum facultate deiectoria pollere: neque plures suo rhabarbaro tribuit facultates, quàm qui eum præcesserant Medici, Rhapontico assignarunt: imò Auicenna 1. 3. in curatione fluxus ventris, absolutè inter frigida & adstringentia medicamenta, cum malicorio, galla, acacia, & aliis huiusmodi rhabarbarum enumerat: & *lib.* 2. *proprio cap. de rhab.* illius historiam describens, de Pontico verba facere, & Dioscoridem æmulari est visus. Solus Paulus legitimum nostræ ætatis rhabarbarum cognouit, *lib.* 7. *cap.* 11. in tribus compositionibus, quas eo loco descripsit:

B & *lib.* 1. *cap.* 43. quando offerens terebinthinam dormituris, ad deiiciendam aluum, adiecit: *At cùm magis subducere cogitamus, Rhei momentum admiscebimus.*

Quæro quartò: Vtrùm Rhabarbarum sit rarum cum grauitate sua? Nam hæc inter se videntur contraria: rarum enim est apud Galenum 1. *simpl. cap.* 13. cuius partes spatiis inanibus sunt interceptæ: & rarum est leue, ex Gal. *eodem cap.* §. *Omnia huiusmodi fistulosa, & rara, velut pumex, & spongia pondere esse leuia.* Quare si rhabarbarum rarum est, graue esse non poterit. Dic: Non esse aduersum Philosophiæ principiis, quidpiam posse esse rarum & ponderosum, quum latiùs pateat rarum, quàm leue; omne enim leue, ra-

C rum debet esse; non autem omne rarum, leue appellatur: quia aliqua reperiuntur, quæ licèt habeant raritatem, grauitatem etiam patiuntur, ita chalybs rarus est & grauis: hoc autem ex eius variis partibus, ignea & terrea, ex diuerso modo substantiæ & temperamenti emanat. Nam etsi aliqua ad sensum homogenea appareant, heterogenea tamen, & diuersæ rationis existunt. Quare cùm rarum non opponatur graui, sed denso, nihil mirum si Rhabarbarum possit esse rarum cum grauitate sua.

Quæro quintò: Vtrùm Rhabarbarum tenuissimè triturandum? Mesuë *in canonibus vniuersalibus, tit. de trituratione*, sic ait: *Et Rhabarbarum quantò magis trituraueris, tantò vigorosius efficies.* Contrariam tamen pro-

D tulit sententiam, *cap. de rhab.* dicens: *vehemens contritio resoluit virtutem.* Dic: Legitimum & integrum Rhabarbarum tolerat vehementem triturationem, laxum verò & rarum minimè: hoc enim valde trituratum, ob calorem resoluentem ex motu & agitatione contractum, vim purgatoriā amittit. Dic secundò: Rhabarbarum nimis trituratum, fit vigorosius ad adstringendum, & incrassandum: nam ex motu valido vis ignea exhalat expurgatrix, & remaneat styptica & terrea, quæ ad roborandum ventriculum, coërcendum vomitum, & alui fluxum est præstantissima, si eius puluerem cum conserua rosarum antiqua, aut Micleta, conseruáue symphyti offeras, vel in potum cum liquore aliquo adstringente propines, vel redigas in pilulas, vel deglutias.

E Quæro sextò: Vtrùm Rhabarbari decoctio sit infusione præstantior? Dic hanc esse præstantiorem decocto. Nam eius ope vis medicamenti communicatur liquori; per coctionem verò euanescit. Cùm enim rhabarbarum, ignea, & aërea vi constet, hæc inter ebulliendum, cùm subtilior fit, & magis tenuis, exhalat, & caloris coquentis ope in vaporem abit.

Quæro septimò: Vtrùm Rhabarbarum correctione indigeat? Mesuës eius vim cum Spica nardi refrænandam censuit. Alij hanc prætermittunt, quia clemens medicamentum est, & illa egere non videtur, tum quia vera caremus spica, nam ea quæ ad nos affertur, teterrimi odoris est, & ingrato sapore constat. Dic, quòd licèt Rhabarbarum castigatissimum sit, adeóque excellens medicamentum, vt membra cuncta roboret,

roboret, & per illud alia medicamenta refrænentur: A tamen cùm ob terrestrium partium miscellam pigræ sit actionis in purgando, eam spica, aut loco eius ichœnanthum, partium suarum tenuitate accelerat. Et inter triturandum olei amygdalini guttulæ affunduntur, vt scilicet lentore suo partium tenuium, quæ in superficie consistunt, resolutionem impediat.

Quæro octauò: Vtrùm Rhabarbarum magis purget in substantia, quàm in infuso? Dic: etsi plures renuant, facilè hanc controuersiam ex Mesuë decidi posse; hic enim permittit, dari liquorem in quo Rhabarbari drachmæ decem maduerint, cùm tamen contriti quatuor ad summum drachmas offerendas concedat. Quod rhabarbaro non est solùm peculiare, sed potiùs commune omni medicamento, siue clementer, siue vehementer expurganti: æquam enim cuiusque portionem validiùs longè purgare, per se totam deglutitam, quàm eius solum infusum, vel decoctum, certa res est. Nam Rhabarbarum in substantia oblatum duobus purgat modis, soluendo nimirum, & comprimendo; in infusione, vno præcipuè, videlicet soluendo: qui etiam modus in substantia reperitur, quum nunquam tota purgatrix vis in liquorem transfundatur.

Quæro nonò: Vtrùm Rhabarbarum grauidis concedendum? Firmat Mesuë *tract. de rhab.* qui pueris & prægnantibus tutò id exhiberi posse confirmat. Nam roborat, acetabula firmat, clementer expurgat: neque timeas eius amarorem, ob quem plures illud interdicunt, quasi eius vis fœtum interimat, vt Galenus firmat 8. *simp. cap. de cucumere agresti*. Nam hoc non est exquisitè amarum, vt Cedrea, aut Myrrha, sed alias habet partes frigidas, quarum ratione firmat, ac refrigerat. Ita rosa, cichorium, & alia amara sunt, quæ vtiliter grauidis conceduntur, quum non sint exactè amara. Quo pacto non solùm cum aliis medicamentis permixtum in omni gestationis tempore, sed rhodosaccharo inuolutum, aut per se commansum concessi cum vtilitate summa, quãdo nauseabundæ erant, morbis acutis, aut chronicis afflictæ, vel torminibus à flatu subortis opprimebantur valde.

Quæro vltimò: Vtrùm Rhabarbarum pleuriticis & aliis thoracis affectibus, possit esse ex vsu? Pro parte negatiua est vnum fortissimum telum: nam si tota salutis spes reposita est, in pleuritidis medela, vt exeat rectè sputum: ideò *si statim in hoc morbo apparent, ipsum abbreuiat*, inquit Hip. 1. *Aph.* 12. & alibi, cum Galeno passim: & Rhabarbarum adstringit, & sputum cohibet, cur in thoracis affectibus erit propinandum? Dic: quia roborat & firmat partes, quæ factæ vigoriosiores, concoctum in thorace humorem promptè expellunt. Deinde eius styptica vis plurimùm confert ad sputi expurgationem, quia à partibus stypticis igneæ impelluntur, quæ ad remotissima loca accedentes citiùs attrahunt, & humorem in pleura impactum eradicant. Quantum autem modica adstrictio iuuet ad penetrationem, ostendit Galenus *lib. 6. simpl. tit. de rosaceo.*

Præterea, Auicenna in Asthmate, orto ex viscida pituita, concedit Rhaponticum magis adstringens: Ergo in pleuritide orta ex tenuiori humore, nempe flaua bile, non erit interdicendum Rhabarbarum minùs adstringens. Vltimò, si Auic. *cap. de pleuritide*, alia magis adstringentia offerre non veretur, vt endiuiam, & alia, cur hoc ab affectuum thoracis curatione erit ablegandum? Quare si id in hoc morbo in substantia obtuleris, non errabis, licèt præstantius sit eius infusum cum Manna, aut pulpa cassiæ permiscere; hoc enim modo redditur his affectibus curandis valde proficuum.

CAPVT II.

De Cassia fistulari.

Pluribus nominibus decoratur hoc nobile medicamentum: licèt enim Dioscoridi, Plinio, & Galeno fuerit ignotum, tamen à Græcis cassia syringodes dicitur, id est fistulacea; Actuario, nigra; ab aliquibus arundo, seu canna Indica nominatur. Arbor est magna, iuglandis folio, fistulis prælongis ac teretibus, vtrinque fastigiatis, colore rubro nigricantibus, duûm ferè pedum proceritate, nigra intus carne, gustu prædulci, ligneis distinguentibus membranis: ossibus siliquarum, intercusantibus laminis intùs carnosis.

Actuarius ita fructum cassiæ fistularis eleganter descripsit. Fructus est oblongus, teres, concretum intus atramentum continens, coalescens serie, sed ex interuallis, lignosis, tenuibusq; membranis septum, immersis ossibus seminariis, specie, & figura non absimilibus iis, quæ cognita nobis siliqua profert. Ea partim in India, partim in Ægypto nascitur. Seritur etiam nostro orbe, verùm frustra, nec ad frugem peruenit, & celeriter frigore opprimitur.

Eligitur. *Orientalis*: *Recens*: *Ponderosa*: *Collucens, seu foris splendens*: *Perplena, ob idque grauis*: *In concussione non strepentium granorum*: *Pinguis in pulpa.*

Auicenna *lib. 2. cap.* 193. & Mesuë *proprio cap.* eam in calido, & frigido temperiem seruare asseuerant. Cholagogum medicamentum est, & non solùm leniendi facultate præditum, sed bilem adustam, incandescentem, & eam quæ in atram degenerauit, educit.

Clemens est medicamentum, & bilem, pituitámque suauiter euacuat. Offertur pueris, debilibus, longo morbo consumptis, & aliis quibus potentius medicamentum propinari nequit, & reliquorum medicaminum vsum incandescens febris aspernatur. Quare bilis flauæ acrimoniam retundit, resoluit thoracis, ac pulmonis phlegmonas, arteriam asperam lenit, & catarrhosis defluxionibus calidis remedio est, & sic pro curandis febribus ardentibus & malignis summo est in pretio.

Datur medulla eius à semi vncia ad vnciam vnam & semissem, parum ante pastum: quod præceptum non solùm in cassia, sed in omnibus lenientibus est obseruandum, vt docuit Galenus 2. *de alim. fac. tit. de moris*, & *tit. de prunis*: nam si hæc longissimè à cibo deuorentur, eorum facultas à calore ventriculi superabitur, & quæ erat medicamentosa, reddetur alimentosa hac de causa.

Plurimis modis hoc medicamentum offerri solet: Nã vel affertur ex India, tota ipsa cassia virens, & adhuc tenera, saccharo condita, quæ præstantior est ad molliendam aluum, vel cum saccharo per se, vel aliis medicamentis permixta, boli instar permiscetur, vel in liquorem redigitur, vel in clysteres cum refrigerantibus decoctis inditur, vel cataplasmatis lenientibus, & resoluentibus additur. Hoc modo si articulares dolores à calida causa concitati infestent, articulis dolentibus emplastrum appones nulli secundum.

℞. Pulp. Cass. ℥ j. *Farinæ Fabar. Hord. an.* ℥ j. *Succi Apy, Succi citonior. an.* ℥ j. ß. *Santalor. rubeor.* ℥ j. ß. *Olei violar. Rosar. Nymphææ*, ℥ j. Misce fiat emplastrum.

Aliquando si dolor vrgeat, dissoluitur in lacte muliebri, albumine oui, & rosacea. Si verò dolor sit intensus, dissolues in decoctione radic. Mandragoræ, hyoscyami, violar. hord. rof. camomil. & absinthij: & additis vitellis ouorum, farina hordei, & granis viij. camph. aut vnguent. populei ℥ j. conficies cataplasma.

Vtimur etiam summa cum vtilitate, emplastro facto ex

ex pulpa cassiæ, & apio, quando iecur cum inflammatione, tumorem duritiemque aliqualem patitur. Nam post vniuersalia auxilia, iam declinante affectu parti tumenti imponimus:

℞. Pulp. cass. recenter extractæ ℥ ij. Succi Apij, q.s. vt fiat cataplasma.

Aliqui farinam hordei; aut puluerem absinthij, addere solent.

Quæro primò: Vtrùm pulpa Cassiæ fistularis indigeat correctione? Dic, benignum medicamentum est hoc, & nulla correctione indiget, & sic in omni ætate tutò offerri potest. Sed notare debes, quòd flatulentum est, & sua humiditate ventriculum relaxat, debilitat, subuertit, præsertim in iis qui hypochondriaca melancholia laborant, aut quibus venter flatu est distentus. Hanc flatulentiam non ab vliginoso, humidóve loco, vbi ipsa cassia fuit reposita, sibi acciuit, vt erentur plures, sed ipsa cùm humore abundet, flatus excitat, & tormina natura suapte: quare corrigenda puluere diarrhod. Abbat. Aromatic. spicæ, cinnamom. anisi, præsertim si in bolos redigatur.

Quæro secundò: Vtrùm pulpa Cassiæ grauidis propinanda? Ex altera parte obstat ratio valida: quia humiditate sua vterum relaxat, cotyledones eneruat, & abortum concitat. Horum auctoritatem communis peritorum Medicorum infirmat vsus, qui felici euentu hoc lene medicamentum citra fœtus iacturam, obtulerunt vtero gerentibus, quæ ex eo à febribus ardentibus factæ sunt immunes. Deinde vis eius ad vterum non pertingit, quia à prima corporis regione, aut si admodum nitatis, ex secunda euacuat. Quòd si humiditate sua flatus eleuando ventriculum potest subuertere, eam aromatis permiscère carminantibus consultum est, vt sic eius flatulentia corrigatur. Innoxium enim medicamentum est, & tutissimè grauidis concedi potest, ex Auic. & Mesuë *cap. proprio*: subscribunt Rhasius 3. *ad Almans.* 15. Halyab. 2. *pract. c.* 38. Auerrhoës 5. *collig. cap.* 55. Serapio *lib. de simpl. tract.* 1. *cap.* 12.

Quæro tertiò: Vtrùm pulpa Cassiæ vi diuretica prædita sit? Inter omnia medicamenta vacuantia, nullum est quod magis renum squallorem attemperet, quàm hoc: sua enim mulcebri humiditate eorum calidam intemperiem persanat, quare in ardore vrinæ, renum phlogosi, & incendio, ac calculo renum, tam in præseruatione, quàm curatione mirabile est auxilium. Ex iis constat non esse audiendos, qui in his renum affectibus, sicut in inflammatione vesicæ, illud summoperè detestantur, quia licèt sit lene, est tamen diureticum, & humores quos ducit, ad renes & vesicam conuocat. Nam pulpa Cassiæ non habet virtutem humores prouocandi per vrinam, vt ipsi falsò sibi persuadent.

Quæro quartò: Vtrùm aqua stillatitia ex floribus pulpæ Cassiæ, vel conserua ex iis parata, ad curandas febres ardentes vtilis sit? Responde affirmatiuè, nam apud Indos hæc remedia pro biliosis febribus summo sunt in pretio; præbent enim easdem ex se virtutes, quas ipsa cassia præstare solet: imò eminentiore quodam iuuandi modo eas sortitur. Idcircò hoc auxilium apud illos magni æstimatur: non solùm enim alterat, verùm clementer bilem adustam euacuat; quare pueris, grauidis, & debilibus præsidio est. Nec instes, quòd bilem generet, quùm dulcis sit, quoniam plurima dulcia (dummodò exquisitam non sortiantur dulcedinem) in febribus administrantur, vt conseruæ omnes infrigidantes, quæ licèt ratione sacchari aliquantisper calefaciant, ampliùs tamen iuuant, modicè leniendo & refrigerando. Hoc pacto aqua stillatitia maluarum, Violarum, & conserua ex earum floribus, etsi calida, in renum calida intemperie offertur: imò extractæ è borragine, buglosso, carduo benedicto, & aliis

A plantis, aquæ in febribus propinantur, quia citra manifestam caliditatem refrigerant.

Quæro vltimò; Vtrùm cortex pulpæ Cassiæ menses prouocet? Prisci cassiam aromaticam, & odoratam vocabant eam, quam nos vsitato nomine cinnamomũ, seu cassiam ligneam vocamus: ita Galenus *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 12. & 1. *de antidot. cap.* 13. & 14. affirmat. Hæc cum sit tenuium partium, calida, aperiens, dilatet vias, humorem crassum extenuet, & calida cùm sit ac sicca, menses mouet, & in hunc vsum ab antiquis commendatur. Nominum ergo similitudine decepti quidam Iuniores, & non infimi gradus Medici, vulgaris huius nostræ Cassiæ fistulæ corticibus, ad mouendas menstruas purgationes vti solent,
B vel per se in vino, alióve aperiente decocto; vel conseruis, electuariis, tabellis permiscent: Quæ opinatio quàm ridicula sit, & perniciosa, nemo non videt, qui has cassias inter se longo interuallo differre, aspectu, gustu, & olfactu non ignorat.

CAPVT III.

De Tamarindis.

Tamarindus ab Arabibus dactylus Indus vocatur, Latini oxyphœnicum, seu dactylum acidum nuncuparunt. Est fructus syluestris palmæ, folia salici similia habentis, qui ab ipsa arbore ante maturitatem
C colligitur. Est medicamentum Græcis incognitum, & post Galeni tempora repertum, vt 5. *collectaneor.* Auerrhoës notat. Accedit quòd Serapio *capite de Tamarindis*, nullum Græcum auctorem affert, qui de illis faciat commemorationem.

Eliguntur, *Subnigri: Splendentes: Teneri: Recentes: Villis, seu radicibus quibusdam commixti: Pingues: Synceri: Dulcacidi, seu ex acido, & dulci sapore permixti.*

Sale condìti ad nos adferuntur, & sic à putredine præseruantur. Sed cùm frigidi & sicci sint ordine secundo, febribúsque ardentibus summoperè prosint, in aqua oxalidis solent macerari, vt quicquid salsuginosum est, abluatur, & maior illis vis refrigerandi concilietur.

D Clemens est medicamentum, cuius dosis à duabus vnciis vsque ad quinque, à Mesuë præscribitur. Tamarindi suauiter bilem expurgant, vel per se, vel cum aliis medicamentis permixti: Quare eorum aciditas pulpæ Cassiæ admixto liquore refrænatur. In hunc modũ apparati concedi possunt grauidis: nam impermixti lædũt vterũ, quia hic ex acetosis malè habet, 3. *acut.* 39. sanguinis feruorem attemperant, bilis furorem compescunt, vomitum sistunt, sitim sedant, squallidũ corpus humectant: clysteris forma cũ refrigerante decocto dissoluti, cauma internum refrænant, ac hepatis ardorem mitigant. Demum pesti, febribus pestiferis, & malignis mirabiliter opitulantur. Quòd si ventriculus subfrigidus sit, tunc illis semen anisi, aut fœniculi addi debet.

E Quæro primò: Vtrùm Dioscoridis & Plinij phœnicobalanus, sit Arabum Tamarindus? Narrat enim hic auctor, *lib.* 12. *cap.* 22. Palmæ in Ægypto nascentis fructum esse viridem, & mali cotonei odore præditum, & ante maturitatem colligi: quod firmat Dioscorides *lib.* 1. *cap.* 124. Quo pacto plures priscorum, phœnicobalanum, quam Plinius *adipson* nuncupauit, esse oxyphœnicum sibi persuadent. Sed errant: nam diuersæ res sunt, si figuram, & vires quas ei *locis citatis* Dioscorides, & Plinius adscripsere, æstimaueris: quia ille scribit, fructum esse adstringentem, opitularíque diarrhœæ, & fluxui muliebri; noster verò Tamarindus ventrem soluit, & expurgat. Deinde Phœnicobalanus Plinij nullum intus nucleum habet: noster verò nucleum luteum, diuersorúmque colorum sortitur; quorum alij contusi, alij integri;

integri; omnes tamen vnà cum illorum carne in pastam redacti ad nos adferuntur, vt quotidianum confirmat experimentum.

Quæro secundò: Vtrùm pulpa tamarindorum, vel illorum decoctum in principio febrium putridarum, & malignarum ægris tutò possint offerri? Responde affirmatiuè: nullum enim est auxilium, quod æquè in febribus putridis, & malignis, tutò possit propinari quàm hoc; nam febribus incendiosis remedio est, biliosi humoris caliditatem retūdit, veneno resistit, pestiferis & malignis febribus summè repugnat, siccitate sua putredinem arcet. Quo pacto illorum consilium mihi arrisit semper, qui cardiacas potiones sæuiente maligna putredine, tempore præsertim æstatis, ætate florente, ex medicamentis parant, in quæ pulpa ingreditur tamarindorum: quarum formula est hæc:

℞. Aq. scorzoneræ, cardui benedict. acetos. an. ℔ j. *syrup. de acredine citri. granator. violac. an.* ℥ iij. *pulp. tamarindor.* ℥ j. *confect. Alchermes, theriac. an.* ℥ j. *confect. hyacinth.* ʒ ij. *lapidis Belzaar.* ℈ xx. *rasuræ vnicornu,* ℈ xij. *margaritar. præparat.* ℈ ß. *pulu. diamarg. frig.* ℈ j. ß. *succi limon.* ℥ ß. Misce fiat potus.

Apozematis etiam permiscetur eorum pulpa, vt corpus refrigeretur, deleteria qualitas refrænetur, & aluus modicè soluatur: vt sic:

℞. Hord. P. ij. cichor. M. iij. flor. borrag. bugloss. violar. an. ʒ ij. *pimpinel. scabios. borrag. bugloss. an. M. j. sem. acetos. sem. citri. an.* ℥ ß. Infundantur in ℔ xij. aq. vsque ad consumptionem tertiæ partis, & facta expressione, Colaturæ adde: *Sacchari albi* ℥ ii. *tamarindor.* ℥ ii. *conseru. flor. nenuph. violar. rof. an.* ℥ j. Iterum omnia bulliant, & colentur, & fiat apozema.

Fit etiam conserua ex tamarindis, quæ pro febribus malignis, magno est ex vsu.

℞. Tamarindor. ℥ ii. *hord. P. v. scordij, acetos. radic. scorzoneræ, & scabios. an. M. j. conseru. fol. acetos. nymph. borrag. an.* ℥ ii. coque in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneat ℔ ß. adde: *Pulp. tamarindor.* ℥ j. *conseru. rof. violar. oxalid. nymphææ, bugloss. an.* ℥ ß. *conseru. scorzoner. citri, an.* ℥ j. *puluer. gentian. dictamni, quinque folij, terræ sigillatæ, boli armeni, ossis de corde cerui, diamarg. frig. an.* ℈ j. ß. *theriacæ*, ʒ j. *Mithridatij*, ʒ ß. *lapid. belzaartici*, ℈ xv. Excipiantur omnia cum syrupo de succo limon. & granator, & secundùm artem addito saccharo fiat conserua, quæ præterquam quòd venenosam auram mirè castigat, iucunda est ob aciditatem, & palato maximam gratiam conciliat.

Sed huic doctrinæ obstat celebris Galeni contextus, *lib. 1. de rat. vict. in morb. acut. com.* 18. qui in principio febrium putridarum reprobat frigida, & sicca: cùm enim adstringant, putredinem augent; impediunt transpirationem, humorem arctant, & resolutioni contumacem reddunt, sic enim ait Galenus: *Nemo siquidem adstringentibus vtitur cibis, nisi vel propter symptoma, quod animi deliquium inducat; vel propter immoderatum ventris profluuium: cogunt siquidem, constringúntque corpora, viásque tum distributionis, tum alimoniæ, tum eius quæ foràs fit, perspirationis, conniuere faciunt, quas reclusas, apertásque esse conducit, &c.*

Dic, quòd acida, licèt adstringant, Galenus vetat in ratione alimenti, non medicamenti, quia ampliùs prosunt ob causas dictas, quàm adstrictione nocere queant. Solue secundò, Gal. prohibet frigida sicca, quæ partibus constant terrestribus, quarum ope siccant, adstringunt, repellunt, incrassant, & fluxiones impingunt; de quorum classe tamarindi non sunt, sicut nec cætera acida: hæc enim cum adstrictione, partium tenuitatem sortiuntur, imò cùm succum viscidum in ventre inuenerint, ipsum incîdunt, ac deorsū subducunt, vt 2. *de alim. facult. c. 21.* docuit Gal. Quare acidum penetrat, aperit, incîdit, diuidit, tenuat, terget, vt Mesuë est auctor, *lib. 1. theor. 1.* nam acida frigiditas tenuium est partium, vt 4. *simpl. cap. 8.* edocuit Galenus.

CAPVT IV.

De Scammonio.

ETsi Scammonium, succum, herbam & lachrymam significet, tamen proprie pro herba accipiendum est, licet apud Plinium *lib. 26. cap. 8. parum ante medium*, pro succo accipiatur cuiusdam herbæ è radice ramosæ. Est medicamentum adeò antiquum, vt nullus Medicorum id non agnoscat. Est fundamentum omnium electuariorum, & catapotiorum, effræne, & vehementissimum in purgando; adeò vt solis decem, vel duodecim granis exhibitum potentissimè expurget, licèt Dioscorides integram drachmam ad debilem purgationem concedat. Quare dicendum est, aut in Dioscoride mendam subesse, aut scammonium quo nos vtimur, adulterio non carere. Quapropter enitendum summoperè, vt selectissimum Scammonium in officinis reponatur, ne ab illius malitia compositiones aliæ vitientur.

Idcircò eligendum *Leue: nitidum: rarum: colore taurini glutinis: fractu tenerum: pulueratu facillimum: fungosum: odore bono, sed suo, non autem fœdo: fistulis tenuibus: Antiochenum.* Deterrimum, *Syriacum, vel Iudaicum: graue: densum: obscura nigredine.*

Plinius *loco cit.* bonum esse ait linguæ tactu lactescens; verùm & hoc adulterato lacte tithymali euenit vt scribit Dioscorides; sed hoc gustu deprehendere licet, nam linguam exurit.

Cæterùm quia hoc medicamentum est effræne, turbat corpus, sitim concitat, viscera mala qualitate lancinat, tormina excitat, dysenteriam parit, ita vt à vasis sanguinem exhauriat: ideò noxis obuiandum est additis humidis, pinguibus, & lentis quæ illius acrimoniam obtundant, vt sunt tragacanthum, bdellium, oleum amygdalinum, psyllium, mastiche, cydonia mala post sumpta. Obest postremò Scammonium iecori, cordi, ventriculo, à totius substantiæ proprietate. Hoc vitium aboletur, si illi tum calida, tum frigida admisceantur medicamenta, quæ his partibus mirificam opem præstant, vt puluеres diarrhod. Abbatis, diamargarit. frigidi, vel trium santalorum: quarum specierum tabellæ altero à purgatione die ab ægro sunt sumendæ. Demum in malo cotoneo corrigitur, de qua re *infrà*.

Calidum medicamentum est, & siccum in tertio gradu, bilem purgat efficacissimè, & consequenter pituitam tenacem, lentam, quam ex remotissimis partibus attrahit validissimè. Habet etiam virtutem leniendi dolores frigidos capitis, & dentium, & hoc modo in Hemicrania, & Cephalalgia; cataplasmatis modo fronti, & temporibus admouetur, in hac forma:

℞. Scammonij, ʒ j. *myrrhæ, costi, an.* ʒ ij. *croci*, ʒ j. *succi agrestæ*, ʒ j. ß. *opij*, gr. iv. Omnia agitentur cum guttis aliquot aceti acerrimi, & vini albi, & cum albumine oui fiat cataplasma.

Sed circa eius electionem, Quæro primò: Vtrùm electum Scammonium virus redolere debeat? Cùm hoc medicamentum, solutiuum solutiuorum appellетur, quod maiorem efficaciam habeat, quàm reliqua quæ bilem expurgant, & ideò in diuturnis morbis, & acutis, per se, vel cum aliis medicamentis permixtum administretur, est necessarium, vt illud quod præparari debet, sit optimum, & præstantissimum. Ergo inter alias conditiones quas illi peculiariter attribuit Mesuës, est vt sit boni odoris, & non grauis, quam sententiam communis Medicorum amplectitur opinio. Quæri ergo potest, quomodo Plinius, tantus auctor *lib. 26. cap. 8.* Scammonium eligendum esse virus redolens, scripserit, quod quam contrarium sit bono odori, nemo non videt.

Nec dici potest, per bonum odorem, illum esse intelligendum, qui illi conuenit secundùm genus suum:

negar: sed qua ratione munitus, ignoro prorsus: Quia cauenda magis videtur in temporibus calidis, cùm sit calida & sicca in gradu secundo, & sic magis nocere, quàm prodesse sit apta. Respondent plures, quia bilem euacuat, quæ hyeme non redundat. Sed ad mentem Mesuæ non respondent, quia pituitosos humores etiam expurgat, qui hyemis tempore inualescunt. Alij ob id prohibendam esse rentur, quia Hip. voto, vetres hyeme calidissimi sunt, quibus ipsa suo calore obest: sed ij ignorant præcepta Galeni, docetis 8. *Meth.* 9. à regione, anni tempore, & statu cœli, similium præsidiorum sumendam indicationem esse, siue homines valeant, siue ægrotent. Quocirca cùm hyeme sit tempus per frigiditatem intemperatum, oportet manifestam qualitatem præsidiorum, illius manifestæ qualitati opponere. Hoc modo Hip. 1. *acut.* 43. Oxymel offert; hyeme calidum, æstate verò frigidum. Dic ergo, hyeme non esse offerẽdam, quia tunc humores viscosi & crassi abundãt, quos ipsa ob imbecillitatem educere nequit. Ita Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 64. timorosum esse iudicat; aloëm in potu in diebus frigidis exhibere; quandoque enim educit sanguinem solutione, qualiscunque sit aloë. Verba eius sunt: *Quando datur ad portandum in diebus frigoris, timetur, quòd faciat solutione exire sanguinem.* Sed qua ratione id proferat, plures se ignorare libenter fatentur. Dicerem hoc euenire, quia cùm ipsa debiliter soluat, humores lenti ab ea commoti hyemis tempore geniti, adhærent parietibus intestinorum, & sic retenti, & non ventilati, acriores redduntur & putrescunt, & abradentes intestina, dysenteriam inducunt; quam noxam non concitat æstate, aut vere, quia humores tunc tenuiores abundant, & facilè transpirant, & sensim per aluum vacuantur.

Quæro quintò: Vtrùm aloë à cibo sumpta possit esse ex vsu? Dubium hoc est arduum, imò scrutinio dignissimum: Nam pro parte vtraque obstant auctorum monumenta, & rationes firmæ. Auctor enim *libri Galeno adscripti, de simpl. medic.* sic scribit: *Aly post cœnam bina, aut trina grana aloës, ciceris magnitudine deuorant, quoniam corpus procurat, & escam non corrumpit.* Subscribit Plinius *lib.* 27. *cap.* 4. *Si difficiliùs coquantur cibi, bibitur à cœna aloë, modico interuallo.*

Contrà firmat Paulus *lib.* 7. *cap.* 4. & 6. qui aloëm à cibo interdicit, tum quia impeditur assumpto cibo expurgatio, tum etiam quia escæ cum medicamentis permixtæ, corrumpuntur. Conciliabis hos auctores in hunc modum. Plinius aloëm modico interuallo à cibo elargiri disertissime suadet, non vtique in notabili, & sufficiente quantitate ad expurgandum, sed valdè exigua, ad firmandam & iuuandam coctionem. Id profectò designauit palam Plinius: inquiens: *si difficiliùs coquantur cibi:* & auctor *libri de simplicib.* grana bina, aut trina aloës, ciceris instar, à cœna propinat; quæ sanè quantitas minima roborare ventriculũ, non tamen eum expurgare potis est. Quare si præsidia cætera ventriculum firmantia, commodè cum cibis permixta, quotidie administrantur, ecquid illud iuuamentum non præstabit aloë, tam minima quantitate à cibo oblata? Si verò in magna quantitate sumatur à cibo, vt expurgare possit, proculdubio lædet, quia vt *lib. de dynamidiis, cap. de aloë* scriptum est, sic cibum corrumpit.

Quæro quintò: Vtrùm aloë in soporosis affectibus concedenda? Dioscorides enim *lib.* 3. *cap.* 23. *de aloë,* eam somnum allicere, experimento munitus cõfirmat. Subscribit Rhasius *lib.* 1. *contin. cap.* 8. §. *Non debet quis vti aloë, in cura lethargi, quia eius virtus inducit somnum.* Hinc fit vt plures damnentur, qui hieram lethargo affectis intrepidè propinant. Nec obstat, quòd calorifica medicamenta quæ sunt in hiera, potentiora sint ad inducendam vigiliam, quàm sola aloë ad prouocandum somnum: Nam exigua est portio aliorum medicamentorum in compositione hieræ, maximè verò aloës, quæ natura sua potiùs somnum inducit. Et hac ratione dicit Dioscorides *loc. cit. Natura aloës est spissare, exsiccare, somnum inducere, corpora densare.* Ergo aloë non liquando crassos succos, sed per se somnum allicit; partes enim præpingues humidas habet, quæ ad cerebrum permeant & somnum mouent.

Quæro sextò: Vtrùm Aloë correctione indigeat? Aloë, auctore Plaulo *lib.* 7. *cap.* 4. non eget alio medicamento sibi permixto, quod ipsius malitiam retundat, & refrænet, adeò securum & benignum medicamentum est, partésque nostri corporis tuetur ac firmat. Sed aduersatur huic sententiæ Galenus, 8. *sec. loc. cap.* 2. dicens, ex his quæ hieram ingrediuntur, mastichen, vt stomacho accommodam, & odoram, & quæ medicamentariam aloës vim frangere queat, admisceri: Cinnamomum verò, eadem gratia. Dic, Aloë duplici constat facultate, amara, & adstringente: Hæc stomacho grata est, illa infesta, & ventriculum subuertit: Quare hanc amaram, seu medicamentariam virtutem, nititur Galenus mastiche, & cinnamomo frænare, vt horum permixtione eius amaritudo remittatur, quam, medicamentosam vim Galenus *cit. loc.* appellat.

Quæro septimò: Vtrùm Aloë lauanda? Lauandam esse aloëm vbique passim protulit Galenus, sed quomodo lotio fieri debeat, non satis cõstat apud auctores. Vt verò hoc percipias, notabis quòd propter tres intentiones aloë abluenda est, vt docet Serapio *lib. de simpl. medic. facult. cap.* 201. Primò, vt separetur ab ipsa pars terrea ab arenosa, quod fit pro curandis affectibus oculorum. Secũdò, vt auferatur ab ipsa virtus expurgatrix & augeatur adstrictoria. Tertiò, vt facultas purgatiua intendatur. Simili ratione tribus modis inter se diuersis lauari solet. Primus, ex sententia Galeni 8. *sec. loc. c.* 2. & Mesuæ *cap. prop.* & fit hoc modo. Eligitur aloës libra vna, & puluerisata superinfunditur in dupla aquæ quantitate, fluuialis, vel fontanæ, & tempore æstatis ad solares radios collocatur, vsque quò imbibatur, & tota aqua resoluatur. Secundo modo, superinfunditur in dicta aqua, & derelicta per aliquod temporis spatium quieta, reiicitur residentia, & postea per linteum colatur, & radiis solaribus exponitur, quousque absumatur aqua. Hanc ablutionem, ea quæ purissima est, non exposcit. Tertio modo, vt virtus purgatiua augeatur, superinfunditur in decoctione medicamentorum solutiuorum, vt constat in pilulis alephanginis, vbi loco aquæ decoctio specierum admiscetur.

CAPVT VI.

De Manna.

INter aërea, Manna bilem purgat, quæ nihil est aliud quàm ros ex cœlo in plantas, & terram descendens, ab exhalationibus à terra, & aquis, Solis calore in die calida & sicca eleuatis, ac eiusdem caloris vi exactè extenuatis & coctis, & frigore sequentis noctis in minutissima grana, gummi, vel mastiches formam repræsentantia, concretis, vt docet Galenus 3. *de alim. facult. cap.* 39. *tit. de melle*: quo loco ipsum cognouisse Manna nostrum, quod valde differt à Manna Hebræorum, quod filiis Israël diuinitus est concessum, & à Galeno mel aëreum vocatur, *lib.* 6. *hist. PP. Medic. hist.* 8. probauimus latè.

Solùm constet, Mannam ad nos ex Oriente olim allatam esse perfectissimam. Hanc æmulatur, quę ex Calabria, Italiæ prouincia ad nos affertur: habet enim omnes conditiones requisitas. Hæc Manna simpliciter dicitur, quæ ab aliis concreta appellatur, & nostrates Medici mastichinam, & granulosam nominant. Ita ait Serapio, *cap.* 11. dicens: *Tereniabin rorem esse è cœlo cadentem similem melli, & alio nomine roscidum mel vocari.* Constat nihilominus ex Auicenna, qui *lib.* 2. *cap.* 493. Mannam gummi modo concrescere, affirmante Galeno *loc. cit.* de

tereniabin

tereniabin peculiariter verba facere videtur: Nam id quod ait, agricolas coria super terram extendere, & arbores excutere, & quod ab eis defluit excipere, olláſque & fictilia vaſa melle implere, liquidæ mannæ potiùs conuenire eſt manifeſtum. Sed Serapio Tereniabin deſcribens, mel aëreum Galeni definire videtur.

Eligitur *Minutis granulis: pellucida: Grauis: alba, vel in luteum vergens: guſtu dulcis, vel ſuauis: intra annum ex plantis odoratis, hominique ſalubribus collecta.*

Calabrenſis omnibus præſtat; quapropter noſtro æuo tanti æſtimatur. Ex omnibus tamen, cadens ſuper folia primum obtinet locum; ſecundum, ſuper ramos, & arborum caudices collecta; tertium, quæ ſuper terram, & lapides defluit, vt multiplici experimento compertum eſt. De cuius generatione, differentiis, vſu vario, pulchra diximus, *lib. 7. hiſt. PP. Med. in com. hiſtor. cit.*

Manna temperamento ſymmetra eſt, ex Auic. & Meſuæ auctoritate, Serapio *cap.* 45. in actiuis primo ordine calidam, in paſſiuis temperatam eſſe ſcribit. Maiori pondere ſumitur, quàm caſſiæ interaneus liquor, adeò vt duabus vnciis poſſit exhiberi. Flauam bilem ſimplici ratione pellit. Propinari ſolet iis, qui certa ratione validius medicamentum aſpernantur. Denique pueris, & vtero gerentibus, cum & commoditas vocat, & neceſſitas vrget, exhiberi tutò poteſt, & illis qui præ malacia reliquorum medicamentorum vſum faſtidiunt. Guttur, thoracem, ventriculum lenit, abſtergit, ſitim ſedat; & ſic pro curandis catharrhoſis defluxionibus eſt vtiliſſima. Prodeſt pleuritidi: peripneumonicos iuuat. Vterum à ſorditie expurgat, agarici diluto permixta: & ventriculum, ſi cum terebinthyna, aut hiera ſimplici Galeni redigatur in bolos. Diluitur in iure gallinæ, pulli, aut accommodato aliquo liquore, & ſæpe cum medicamentis expurgantibus permiſcetur.

CAPVT VII.

De Myrobalanis.

Myrobalani, vt refert Actuarius *lib. de compoſ. med. tit. de Myrobalanor. generibus*, fructus nobiles ſunt, qui ad nos ex Ægypto, Syriáque deportantur, carne corporis compacta, oſſe intus lignoſo. Quinque illorum ſunt genera. Alij enim ſunt citrini, flaui ſeu lutei; alij Indi; nonnulli Bellerici; alij Chebuli; alij denique Emblici, ſeu empelici. Lutei ex herbaceo colore flauent, ſpiſſi, ponderoſi, exili nucleo, cutéque craſſa præditi. Indi colore cæruleo, ſolidi, ſine nucleo, oliuæ forma. Chebuli cæteris ampliores, grauiores, ex fuſco rubeſcentes, & carnoſi. Emblici cute oſſibus inhærente præditi, lapillorum inſtar, colore in cinereum vergente. Bellerici emblicis ſunt maiores, rotundi, pyri figuram æmulantes.

Flaui præſtant: *In viridi flaueſcentes: ponderoſi: infarcti carne multa, & denſa: craſſi corticis: exigui oſſis: & ſi frangantur, gummoſi.*

Eliguntur Chebuli: *Craſſiores: colore nigro purpureſcente: cortice craſſo: qui in aquam coniecti fundum, citò petant.*

Nam hæc grauitas multam carnem, eámque compactam, & illorum magnitudinem conſequitur.

Excellunt Indi: *Maximè nigricantes: magni: craſſi: ponderoſi: nullo intus oſſiculo: confracti, in vnum compacti cernuntur.*

Emblici laudantur: *Maiores: craſſiores: denſiores: ponderoſiores: minus oſſium, quàm pulpæ habentes.*

Bellerici præferuntur: *Craſſi: denſi: graues: cortico craſſo præditi.*

In vniuerſum antecellunt magni, graues, præditi multa carne & denſa, bene habiti, corpulenti. Qui rara carne conſtant, languidi ſunt, & inſita facultate carent. Bellerici, & Emblici ratò inueniuntur: quare pro Bellericis, citrinis; pro Emblicis, Chebulis vti poſſumus.

Refrigerant ordine primo, & ſecundo exſiccant. Dantur teſtimonio Actuarij, contritorum, ſeu in puluerem redactorum ad pondus duarum, vel trium drachmarum. Meſuë in iis exhibendis audacior fuit: nam citrinorum puluerem à drachmis duabus vſque ad quinque; maceratorum verò à drachmis quinque ad drachmas decem, ægris ſuis propinat: quæ quantitas ex cedit nimis; quare legendum eſt, à ſeſquidrachma ad drachmas tres.

Omnes Myrobalani mediocriter aluum ſubducunt, & clementer expurgant, miniméque vires deiiciunt, imò cor, ventriculum, hepar, corpúſque reliquum confirmant. Vnum tamen habent vitium, quod incommodi ſunt iis qui obſtructionibus ſunt obnoxij; frigidi enim ſunt, terreſtres, & compreſſione arctant. Senectutem tamen remorantur iis, qui eis frequenter vtuntur, faciei colorem viuidum reddunt, ori iucundum colorem conciliant, hilaritatem afferunt, viſcera roborant, profluentibus hęmorrhoïdibus ſuccurrunt, bilis feruorem compeſcunt. Citrini corporis æſtum refringunt, oculis robur præſtant, & illorum caliginem, & ruborem diſcutiunt, & ſic medicamentis ocularibus permiſcentur. Indi melancholiam expurgant, ac triſtitiam abigunt, vacuando humorem nigrum, qui eius cauſa eſſe conſueuit: quartanæ medentur: lepræ, & cutis vitiis auxilio ſunt. Chebuli pituitam expurgant, oculorũ aciem illuſtrant, pectus repurgant; aquæ inter cutẽ, & febribus longis præſidio ſunt. Emblici pituitam educunt, ventriculum firmant, vomitum compeſcunt, reſolutis neruis, & lethargicis affectionibus medentur. Bellerici purulentis opitulantur, ſanguinem ex hæmorrhoïdibus profluentem conſtringunt, capillos fluentes ſiſtunt, & eos denigrant, ſi cum melle, & oleo amygdalino conterantur.

Vtimur illis in ſubſtantia, ſed in minori quantitate, quàm ſit in infuſo, prout *ſupra cap. de rhabarbaro* dictum eſt: Nam in ſubſtantia exhibiti, qualitate, & compreſſione vacuant; & ſic eorum doſis erit à ℨ j. vſque ad ℨ iij. vt hoc modo:

℞. Diapruni, diacathol. an. ℥ ß. cortic. myrobalanor. citrinor. ℥ j. ß. ſyrup. roſ. pallid. ex plurib. infuſ. violar. ex plurib. infuſ. an. ℥ j. ß. miſce, & cum aqua borag. fiat potus. Hic potus in febribus biliofis eſt vtilis valde.

In infuſione adminiſtrantur hoc modo:

℞. Cortic. myrobalanor. citrinor. ℨ iij. infunde in decoctione bugloſſæ per ſpatium duodecim horarum, & poſtea reiecta corpulentia, adde ſyrup. perſic. ex plurib. infuſ. ℥ ij. diacathol. ℥ j. pulueris diarrhod. ℈ ß. fiat potio.

Mirificè iuuant in compeſcendis fluxibus alui, & præſertim ſi modicè torrefiant: nam hoc modo ignis ope acrimonia omnis eſt exuta, & ſi quod empyreuma remanſit, facilè deinde lotione euaneſcit.

℞. Cortic. myrobalan. ex tribus generibus ipſorum, ℨ ij. torrefiant modicè cum tragacantho: & deinde abluantur aqua plantag. reiecta lotione, adde ſyrup. roſ. rubear. ex plurib. infuſ. ℥ ij. ß. & cum decoct. flor. cordial. & hypociſt hidos, fiat potus.

Hic potus eſt eximius pro dyſenteria, & omnibus biliofis fluxionibus alui, quia euacuat, inteſtina roborat, & fluxum compeſcit.

Vtimur etiam illis in infuſione, pro biliofo humore vacuando.

℞. Cortic. myrobalanor. citrinor. ℨ iij. infunde in decoctione aq. bugloſſ. per noctem: poſtea reiecta corpulentia, adde pulp. caſſ. ℥ j. ſyrup. violar. ex pluribus infuſ. ℨ ij. ß. puluer. diarrhod. Abbat. ℈ ß. miſce pro potu.

Summè etiam iuuant ad acuendum viſum, & ſic forma collyrij adminiſtrantur: oculos enim à proprietate roborant.

℞. Aq. Euphrasiæ, Chelidoniæ, Rosf. Vini albi odoriferi, an. ℥ iij.ß. *Cortic. Myrobalanor. citricor.* ℥ ij. *Tutbiæ præparat.* ℥ j. *Sarcocol. nutritæ,* ℥ ß. *Æruginis æris,* ℈ vj. Bulliant omnia in vase vitreo in cineribus calidis ad tertiæ partis consumptionem, serua.

Quæro primò: Vtrùm antiqui Myrobalanos cognouerint? Prisci Myrobalanos nostros non agnouerunt, qui aluum deiiciendi facultate pollent: nam veterum myrobalani osse carebant, nostri verò ea habent. Illis vtebantur ad vnguenta componenda, & sic glandem vnguentariam nuncupabant; nostrorum verò nullus est in medicina vsus ad vnguenta: quo pacto toto cœlo aberrant, qui contrariam sententiam defendere conantur: nostri enim mediocriter expurgant; glans autem vnguentaria hanc facultatem minimè sortitur.

Quæro secundò: Vtrùm omnes Myrobalani, diuersarum arborum sint fructus? Mesuë *tract. de simplicib. tit. de myrobalan.* plurimùm præfert opinionem, existimantium citrinos, Indos, & Chebulos, eiusdem arboris fructus esse, sola maturitate, vel immaturitate dissidentes: ita vt citrini sint immaturi, Indi vero maturi, & Chebuli eiusdem arboris secundi sint partus in eodem anno proficiscentes. Diuersarum tamen esse arborum fructus, verosimilius est, quòd eorum facultates, & opera sint diuersa: deinde illi forma, magnitudine, & colore inter se sunt dissimiles; quidam enim sunt rotundi, alij oblongi, quidam flaui existunt, alij nigri.

CAPVT VIII.

De Sero lactis.

Etsi plurima de sero lactis proposita sint *lib. 2. hist. PP. Medic. in com. hist.* 109. tamen pro compleméto huius operis aliqua sunt addenda: Nã biliosum humorem serum lactis purgat, & nitrosa, qua præditum est, qualitate, intestina deterget, abluit, irritat, præsertim si sumatur in quantitate magna, & præparatum cum iis medicamentis, quæ bilem expurgant.

Eligendum est serum lactis caprini: nam hoc temperatum est, maximè si capra sit nigra, cuius caro, & lac suauitatem corpori conciliant, vt testantur Auic. *lib. 2. tract. 2. cap.* 145. Mesuë *tract. 2. de simplicib. tit. de aqua lactis.* Rhasius *vlt. contin. tract. 2. cap.* 172. Aëtius *tetrab. 1. serm. 2. cap.* 88. Nam nigriora sunt suauiora, iucundiora, præstantiora, & meliùs cocta, ex Gal. 6. *epid. sect. 2. com.* 44.

Laudatur quod in vere extrahitur, eo enim tempore capræ herbis vtilibus vescuntur, ex quibus lac probum generatur. Minus laudabile quod æstate colligitur; herbæ enim quibus pascũtur animalia sunt exuccæ, & pastores capris, vt maiorem lactis largiantur copiam, salem offerunt, & sic sitientes copiosiùs bibunt, & lac hac de causa generant serosum nimis, quod vitiosum est.

Aperit natura sua serum, incidit, abstergit, deobstruit, & sine morsu operatur; & cùm sit quasi temperatum, vel parum ad frigidum & humidum declinet, est materia omnium medicamentorum: quare morbis frigidis, & calidis remedio est. Quapropter pro expurgando humore melancholico, macerantur in eo per noctem folia sennæ, epithymum, polypodium, radix ellebori, myrobalani Indi, lapis lazuli, fumaria, &c. Pro vacuando humore bilioso, rhab. pulpa cassiæ, flores cordiales, myrobalani citrini, conserua violacea, semina frigida. Pro pituitoso humore, turbith, Agaricum, mechoaca, ialapa, hermodactylus, radix iridis, myrobalani chebuli, emblici, colocynthis. Si volumus causam morbificam vacuare per vias vrinæ, in sero infundimus diuretica. Si calidam iecoris intemperiem remouere est in animo, illi permiscemus folia cichorij, lactucæ, A buglosf. borrag. &c. & sic per epicrasin curatio celebrari debet.

Quæro primò: Vtrùm serum frigidum sit, an calidum? Vetus quæstio est, & à Veterum, Iuniorúmque scientissimis disceptata: Nam Galenus in hac re varius fuisse videtur, 4. enim *simpl.* 17. frigidum esse confirmat: sicut contrà 10. *simpl. tit. de sero lactis*, & 3. *de alim.* 15. calidum statuit, cui tota Arabum schola fidem adhibet. Dic, serum frigidum esse, & humidum: Cùm enim ex tribus diuersis substantiis lac componatur, atque ex his butyrum quidem temperatum, caseosa pars ad frigoris latus inclinet, si serum calidum esset, vniuersa lactis substantia, calida potius, quàm frigida diceretur, quod quàm falsum sit, nemo non videt.

B Deinde si serum calidum esset, quò serosius, eò esset calidius, cùm tamen asininum, quod maximè serosum est, valdè sit frigidum, alioqui præ cæteris in hectica non eligeretur. Est ergo serum à prædominio frigidum, licèt caliditatem habeat perexiguam, à salsuginosis partibus, quibus ipsum scatet comparatam. Hoc modo violam, maluam, atriplicem, cichorium, lentes, ferrum, vocant Medici frigida, quæ etsi caliditatem participent inæqualem, sunt tamen frigida. Arabes autem partes calidas respexerunt, sicut Græci frigidas, & hac de causa vario modo de seri temperamento sunt loquuti.

Quæro secundò: Vtrùm serum aliquando sit chalybeandum? A iecoris intemperamento calido diarrhœam, aut dysenteriam oriri biliosam, nouum non est. C quando scilicet hæc pars igneum humorem, & acrem ad intestina transmittit: tunc si frigida exhibeas, vt feruidus iecoris calor attemperetur, relaxas, debilitas intestina, & aluum ampliùs moues. Et hac etiam causa sanguinis sputum cum tussi aliquando emanat, quod vt curetur, incrassantia sunt ex vsu, præsertim quæ squallidum iecoris calorem corrigant, atque emendent. Sed cùm inter ea quæ refrigerant iecur, & natiua quadam sorte eius ardorem leniunt, sit lactis caprini serum, & hoc prouocet aluum, videtur huic vsui esse ineptum. Quare vt vtrique succurramus, id chalybeare præstat, vt sic reddatur magis adstringens, fluxui compescendo & calidæ intemperantiæ curandæ vtilius. Obtrudes forsan, quòd liquores, vt aqua, ceruisia, lac, aut vinum chalybeentur, vt tenues partes & D serosæ, ignis vi absumantur: at verò serum solùm ex partibus serosis totum componitur. Dic, quòd ferrum, seu chalybs facultatem adstringentem liquori communicant, & sic serum promptiùs aluum compescit. Ita docuit Galenus 10. *simpl. tit. de sero lactis*, §. *Porrò vbi aliam quampiam facultatem desiccantem habuerit adiunctam, optimum est remedium dysenteriæ, & omnium ventris acrium fluxionum. Eam accipit à lapidibus, qui decocto ipsi iniiciuntur igniti. At nos iniectis ferreis in ipsum cylindris candentibus, eandem, aut etiam meliorem facultatem efficimus: nam ferrum adstringentis quoque facultatis est particeps, &c.* Quare ferrum adstrictoriam vim sero communicat: Hoc consilium multò antea præmeditauerat Hip. *lib. 7. epid.* qui dysenteriam sero chalybeato E persanandam esse prædixit, dum sic ait: *Eratolai filius circa æquinoctium autumnale dysentericus fiebat, & febris tenebat. Egestiones alui erant biliosæ, tenues, multæ, & moderatè subcruentæ, dolor autem ventris vehemens. Vbi serum, & & lac bibisset, silice candefacta immissa, dolores, & subcruentæ egestiones moderatiores fiebant, &c.* Ergo serum lactis chalybeatum in alui fluxu bilioso, aut ex obstructione profecto, offerendum est, quia serum hoc modo paratum adstringit, & roborat.

CAPVT

CAPVT IX.

De Asaro.

ASarum non est Baccharis, etsi plures huius notæ in Asaro reperiantur. Porrò hoc, vt referunt Plinius *lib.*12.*cap.*13. Dioscorides *lib.* 1. *cap.* 9. Nardum siluestre appellatur, quia nardi vim habere videtur, & sic Asaro pro nardo vti extra rationem non erit.

Eligi debet Mesuæ testimonio: *Magna radice, Aromatica: Sapore acri parum styptico.*

Dioscorides facit calidum in secundo, & siccum in tertio: etsi Auic. *lib.*2. *tract.*2. *cap.*4. tertio ordine calidum & siccum constituat. Galenus illi vim purgatricem non concessit; siquidem *lib.*8.*sec.loc.cap.*2. in hiera picra asarum recipiente, solam aloëm, vim purgatricem habere scripsit; quare Græci, menstrua tantùm, & vrinas mouere confirmant. Purgat, Mesuæ sententia, vomitu, alui deiectione, & vrina, bilem, & pituitam simul: idcircò articulorum doloribus remedio est, infusum, vel aliter exhibitum. Deinde attenuat, discutit, deobstruit; scirrhosis hepatis, & lienis tumoribus opitulatur; febres putridas diuturnas, icterum, ac hydropem sanat: & ideò mustum illius radicibus conditum, si post tertium mensem propinetur, hydropem, & splenem persanat.

DISTINCTIO II.

De simplicibus medicamentis purgantibus pituitam.

CAPVT I.

De Turbith.

TVrbith à Iunioribus turpetum appellatur: & est radix herbæ lactariæ, folia ferulæ similia habentis, vt scribit Mesuë *cap. proprio.* Actuarius Pityusæ radicem esse dicit, antiquioribus Græcis Medicis incognitam. Nec est Dioscoridis tripolium, vt plures sunt opinati, quòd nullo sit præditum odore, nec gustui acre agnoscatur; & radix tripolij sit acuta, gustuíque feruens, & odorata. Alij è thapsiæ radicibus exemptum esse opinantur: sed errant, quia thapsia lacteo succo non turget; turbith autem è planta eximitur, quæ lacteo succo madet.

Eligi debet, *Gummosum: Album: Vacuum, Arundinosum: Cortice cineritio: Recens mediocriter: Fractu facile: In locis siccioribus euulsum.*

Improbatur *Flauum: Nigrum: Crassum: Graue: Cortice crispo: Confractum neruos ostendens.*

Eius duo sunt genera, vnum Orientale: aliud verò terræ patrio nomine appellatum, quod infirmum est, & nullo modo cum Orientali conferri potest; sed si illud non adsit, hoc est vtendum.

Medicamentum est satis effræne, & violentum: Nam stomachum ad nauseam subuertit, viscera labefactat, corpus extenuat. Quapropter cum eo permiscenda sunt Aromata, & stomachica, quæ corporis vires confirment, vt piper, Gallia moschata, Zinziber. Antea tamen quàm eo vtamur, cortex ille cineritius inutilis ad album vsque abradi debet.

Datur eius pulueris à Mesuë drachma vna ad drachmas duas; decocti verò à drachmis duabus ad drachmas tres. Ordine tertio calefacit. Pituitam validissimè attrahit, & hac de causa chronicis ægritudinibus mirè succurri, taquæ inter cutem, Elephanticis, morbo gallico vexatis, articulorum doloribus; & à remotissimis partibus excrementa educit.

CAPVT II.

De Hermodactylo.

DE Hermodactylo variæ sunt opiniones: verisimilior tamen est illorum, qui Colchici radicem esse existimant. Hic tres habet differentias: alius est albus, alius ruber, alius niger. Optimus tres habet conditiones, vt sit albus intus & extrà; crassa & carnosa substantia præditus; & mediocriter durus.

Eligitur, *Candidus: Corpulentus: Plenus: Grauis: Non cariosus.*

Nascitur in montibus: colligitur in vere: siccatur in vmbra: & conseruatur per annos tres. Est calidus, & siccus in secundi gradus principio. Constat humiditate excrementitia flatulenta, quæ ventriculum subuertit, & cogit ad vomitum, & sic inter medicamenta venenosa à Dioscoride numeratur, *lib.*4.*cap.*86. Quare eo non est vtendum nec solo, neque aliis medicamentis permixto, nisi priùs maximè corrigatur medicamentis cardiacis, quæ illius malitiam refrænare queant: & sic pilulæ de hermodactylis suspectæ sunt, & raró in vsum ducendæ.

Potest hoc medicamentum offerri iis, qui vires satis robustas habent: Nam ad vacuandos humores pituitosos est vtilissimum, quos à distantissimis partibus natiua quadam proprietate exhaurit. Offertur in morbis diuturnis, hydrope, morbo Gallico, doloribus articulorum. Necat, & abigit potentissimè pediculos. Offertur per os in substantia, aut infusione. In substantia sic:

℞. *Cathol. Diaphœnic. an.* ℥ ß. *Pulu. Hermodactyl.* ʒ 1. *Syrup. de sen.* ʒ ij.ß. *Gallia moschata Mes.* ℈ 1. *Misce, & cum decoct. Anisi, Cinnamom. Flor. Cordial. fiat potus.*

In infusione administratur hoc modo.

℞. *Electuar. Indi minoris, Diaphœnic. an.* ʒ v. *Syrup. ros. pers. ex* ix. *infus.* ℥ iij. *Pulu. diarrhod. Abbat.* ℈ ß. *Cum infusione.* ʒ ij. *Hermodactylor. fiat potus.*

Extrà admonetur in modum pulueris, ad abstergenda vlcera putrida, & ad carnem sordidam absumendam. Imponitur emplastri forma ad sedandos dolores articulorum, tophaceósque tumores in iuncturis pertinaciter impactos, resoluendos.

℞. *Mica panis, Farinæ hord. an.* ℥ 1.ß. *sem. lini* ℥ ij. *Olei ros. Amygdal. dulcium, an.* ℥ j. *Vitellor. ouor. num.* ij. *Pulu. Hermodactyl.* ℥ ß. *Misce, & cum decoctione Camomil. Radic. Althææ, Melilot. fiat emplastrum.*

In substantia administratur, à ʒ j. vsque ad ʒ j.ß. in infusione, à ʒ ij. vsque ad ʒ ij.ß.

CAPVT III.

De Agarico.

ETsi Dioscorides *lib.* 3. *cap.* 1. referens priscorum sententiam, asseueret Agaricum esse radicem, & secundùm alios fungum in arboribus enatum; tamen Plinius *lib.*16. *cap.* 8. asserit, Galliarum maximè glandiferas arbores agaricum ferre, eséque fungum candidum odoratum, antidotis efficacem, in summis arboribus nascentem, noctu relucentem. Quare Mesuë *tract. de simplicib.* dicit esse fungum, aut arborum putrescentium apostema. Appellatur Agaricum, quia in Agaria Sarmatiæ prouincia gignitur.

Duæ à Dioscoride eius proponuntur differentiæ, mas, & fœmina: neuter adulterium patitur, ex Gal. 1. *de antidot.* 14.

Eligitur, *Fœmina: Rotundum: Album: Porosum: Rarum valde: Frangi facile: Leue Dulce primo gustu, mox amarum: Stypticũ, præcipuè summa corporis superficie.*

Malis his notis cognoscitur: *Mas: Longum: Nigrum: Durum: Densum: Graue: Et in fragmentis, cum villos*

villos neruorum ostendens. Paulus *lib.* 7. *cap.* 4. Agaricum eligit, quod albissimum est, vehementer fragile, non valde lignosum.

Agaricum, ex Arabum sententia, primo ordine est calidum, & secundo siccum. Medicina familiæ à priscis vocatur, vel quia toti membrorum familiæ opem ferat; vel quia ita innoxium est, vt cuicunque ex familia, nullo prorsus ætatis seruato discrimine, possit commodè offerri; vel quia familiare est, & nostri corporis partibus amicum. Mesuë eius puluerem ab vna drachma ad duas vsque dare permittit. Paulus duas drachmas exhibet cum melicrato. Sequitur Actuarius *lib. de compos. med. tit. de simpl. med. purgantib.* §. *Agaricum pituitam, & bilem, sed non celeriter pellit: dantur binæ drachmæ cum aqua mulsa, vel aceto mulso.* Galen. 7. *simpl.* pondere vnius drachmæ cum vino diluto potandum consulit.

Pituitam valenter expurgat: cerebri affectibus mirificè opitulatur; pectus, & vterum expurgat. Quare valet contra antiquam cephalalgiam, vertiginem, morbum comitialem, lethargum, & alios pituitosos cerebri affectus. Sanat asthma, & spirandi difficultatem: icterum curat, cutis floridum colorem reddit. Attamen stomacho aduersatur, & ingrato amarore illius orificium præsertim eximio sensu præditum lædit, & sua leuitate innatans, subuersionem, nauseam, & vomitum concitat.

Mesuë ob id, variis modis corrigendum esse docet: sed optimus præparandi modus est cum oxymelite, zinzibere, & sale gemmeo, in hunc modum:

℞. *Agarici,* ʒ iij. *Zinziberis,* ʒ j. *salis gemmei,* ʒ ij. *oxymelitis, q. s.*

Sed hic modus præparandi cum sale gemmeo non videtur vtilis, quia ventriculo infestus est, cuius vires eneruat, etiamsi agarici vis eius permixtione acuatur. Quo pacto præstantior est eius correctio, quæ fit cum vino albo, in quo zinziber maceretur; & præparationem hanc fuisse traditam à Galeno, Mesuë *loc. cit.* inculcat, quem locum apud eum mihi videre non licuit, nisi dicamus eam esse, cuius ipse meminit, 6. *sec. loc. cap.* 10. quando ad vteri strangulatus vtile esse ait, agarici drachmam in potu ex vino acceptam exhibere: Nam hoc loco non videtur vinum offerre ad vteri suffocationem persanandam, sed ad corrigendum agaricum: Vinum enim in strangulatione vteri noxium est valde, quia odoriferum, & sic ad superiores partes vterum conuocat, vt firmat Auic. 22. 3. *tract.* 1. *cap.* 19. *in fin.* §. *Et caue ne ei des in potu vinum, quoniam aqua est conuenientior.*

Constat agaricum substantia duplici, aërea superficiaria, dulci primo gustu percepta; & terrea styptica, sed tenui, quia in hac exuperat vis ignea, à qua amaror scaturit. Ob has facultates, incidit, tenuat, deobstruit, flatus discutit, vermes necat. Est cardiacum medicamentum, & sic in theriacæ compositionem ingreditur. Quare intrò assumptum veneno reluctatur apprimè, & morsos, aut compunctos à bestiis frigore lædentibus strenuè iuuat, & extrà parti affectæ impositum, cum alexiteriis commixtum summè prodest, præsertim si recens sit: nam inueteratum, & omni prorsus dulcedine orbatum, amaritudinéque intensa constans, venenum perniciosum est.

Pluribus modis administrari solet, in substantia, vel infusione: & quando in substantia, eius quantitas est à drachma vna vsque ad duas: in infusione verò est vsque ad drachmas quinque. Exemplum primi sit.

℞. *Agarici trochiscati cum vino zinziberis,* ʒ j. *diaphœnic.* ℥ j. *syrup. de senna* ℥ ij. ß. *pulu. diarrhod. Abbat.* ℈ j. *misce, & cum emulsione sem. cartham. fiat potus.*

In iis verò qui sunt ad vomitum parati, commodiùs administratur in infusione, & sine emulsione sem. carth. Et fit hoc modo:

A ℞. *Agarici trochiscat. cum vino zinzib. in ligatura facta supra decoctionem fol. sen.* ℈ ij. *reiecta mane corpulentia, adde syrup. de sen.* ℥ ij. *elect. Indi minor.* ʒ vj. *pulu. spicæ* ℈ ß. *misce, fiat potus.*

Offertur autem etiam instar formæ pilularum:

℞. *Agarici* ℈ ij. *hermodactylor.* ℈ ß. *aloës,* ℈ j. *cum* ℥ v. *diagridy, fiant pilulæ vij. & decorentur.*

Est mirabile auxilium ad prouocandum vomitum, si offeratur in principio accessionis quartanæ, assumptione veneni, & aliis affectibus quibus vomitus vtilis est.

℞. *Decoct. camomil. aneth. melilot. sem. raphan.* ℥ viij. *agarici trochiscat.* ʒ ij. *theriac. magnæ antiq.* ʒ j. *misce, tepidum offeratur.*

In colico dolore, & aliis cerebri frigidis affectibus summoperè prodest clysteris formâ inditum.

B ℞. *Decoct. betæ, parietar. camomil. rutæ, pulegij, sem. fœnicul. melilot. sem. lin. saluiæ, betonicæ,* ℥ xij. *hieræ picræ, benedict. laxatiuæ, an* ʒ v. *agarici trochiscat. hier. simpl. Gal. an.* ʒ ß. *salis gemmei* ℈ ij. *misce pro clystere.*

Inditur etiam intra vterum pessarij forma: Nam pituitam euacuat ex vtero, menstruáque remorata accelerat.

℞. *Antidoti Hæmagogi, theriac. magnæ, an.* ʒ j. *agarici trochiscat.* ʒ ß. *hier. simpl. Gal.* ℈ ij. *misce, & fiant pessaria, longitudine sex digitorum, filo appensa.*

CAPVT IV.

De Iride.

C ETsi nomen Ireos de tota planta dicatur, nunc à Medicis pro radice sumitur. Est ergo radix lilij cærulei, cuius duas species cognouit Gal. 1. *de antid. cap.* 12. quarum quædam dicitur Illyrica, alia Lybica, seu Africana nuncupatur; & hæ inter se ita differunt, quantum à viuo corpore mortuum.

Eligitur, *pumila, & densa radice constans: frangenti contumax: subrufo colore: gustu amaro: odore perquàm syncero: nullum prorsus situm redolente.*

Est calida, & sicca in tertio gradu. Pituitam crassam, & bilem illi admixtam, serosásque humiditates clementer euacuat; humorem viscidum & lentum, in pulmone & thorace concoquit, attenuat, ac proinde attrahit. D Huius succus, ab Hydropicorum aluo, si per aliquot dies administretur per os, serosos & aquosos humores euacuat; & per nares immissus cerebri pituitam expurgat: quare inueteratis capitis affectibus remedio est. In Ischiade pro clystere administratur. In ore gestata, oris fœtorem emendat, & si coquatur in aceto, & cum ipso os abluatur, dentium dolorem remittit à frigida causa contractum. Strumas, & scirrhosos tumores discutit. Ipsius decoctum menstrua mouet, & abortum concitat. At ventriculo noxia est, ideò mulsa, rhodomelite, mastiche, & spica corrigi solet. Intus, & extrà applicatur. Intus in substantia, aut in decoctione, aut succo: & quando in substantia, quantitas est à drachma vna ad drachmas tres, v. g. sic.

E ℞. *Pulu. radic. iridis* ʒ j. ß. *diacatholici,* ℥ j. *syrup. eupatorij,* ℥ ij. *misce, & cum emulsione,* ʒ iiij. *sem. carth. & cum* ℈ j. *pulu. spicæ nardi, fiat potus.*

Pro hydropicis administratur sic in succo:

℞. *Succi radic. iridis,* ʒ j. *pulu. spicæ nardi,* ℈ j. *aq. mulsæ,* ℥ vij. *misce, fiat potus.*

Etiam mirabilis fit conserua pro vacuanda aqua hydropicorum, & alternis diebus propinatur per mensem, fitque hoc modo:

℞. *Radicis iridis excorticatæ,* ℔ j. *mellis* ℥ xiiij. *fiat conserua, eo modo quo fit conserua citoniorum.*

Non minoris vtilitatis est, tertio quoque die porrigere ægrotanti hoc decoctum:

℞. *Decoct. radicis iridis,* ℥ iiij. *mellis rosati* ℥ j. ß. *radic. ebuli.* ʒ ij. *Misce.*

Purgat

Purgat pari modo aquam hydropicorum hic potus: A
℞. sem. cartham. conquassati, ℥ iij. radic. ireos, ℥ j. cinnamom. ℥ ß. infunde per noctem, in ℥ iv. seri lactis.

Vtimur etiam hac radice ad vlcera sordida mundificanda.

℞. Rhodomel. ℥ ß. pulu. thuris, mrrhæ, iridis, an. ℥ j. Misce.

CAPVT V.

De Mechoaca.

Radix est ante paucos annos reperta in prouincia Mechoaca dicta, similis viti albæ, seu bryoniæ.

Eligi debet. *Alba: magna: ponderosa: recens: insipida: gummosa.*

A Bryonia differt multùm, quia hæc radix, viridis, & sicca, admodum acris est; Mechoaca verò est insipida, & sine acrimonia. Hoc medicamentum calidum est, & siccum in gradu secundo; & in qualitatibus secundis, contrariis partibus constat, solutiua nimirum, & adstringente: quare partes non debilitat, verùm ipsas corroborat. Clemens medicamentum est, & sic tutò in omni ætate, sexu, & temperamento, & quouis tempore potest exhiberi.

Propinatur infusa in vino, aqua, ceruisia, aut liquore alio, semper tamen puluis anisi, aut cinnamomi permiscendus: nam flatus exsiccat, & quandoque ob hanc causam viscera distendit: vel infunditur in vino, & reiectâ substantiâ infusum exhibetur. Euacuat pituitam, quam incidit, attenuat, atque viscera deobstruit. Quare conuenit in obstructionibus hepatis, vteri, lienis, ventriculi, mesenterij, quas partes roborat; & earum intemperantiam frigidam corrigit. Propinatur in icteritia, cachexia, hydrope. Prodest in capitis affectibus frigidis, hemicrania, vertigine, epilepsia, distillationibus frigidis, articulorum doloribus, cardiaca passione, colico dolore, vrinæ suppressione, vteri strangulatu, cutaneis morbis, difficultate spirandi, productis febribus, & præsertim in morbo Gallico. Dosis in substantia est vsque ad ℥ ij. & in infusione vsque ad ℥ iij. conceditur, in forma pilularum.

℞. Mechoacæ, ℥ iij. cum rhodomelite, fiant pilulæ.

Vel fiunt tabellæ hoc modo.

℞. Pulu. mechoacæ, ℥ ij. pulu. aromatic. rof. anisi, cinnamom. an. ℈ j. pulu. fol. sen. hermodactyl. an. ℈ j. ß. sacchari q. s. fiant tabellæ sec. artem.

Miscetur etiam cum aliqua conserua, vel rosacea, borrag. vel violacea. Vel in substantia.

℞. Pulu. radic. mechoacæ, ℥ j. diacatholici, ℥ v. syrup. violar. ex IX. infus. ℥ ii. ß. misce, cum aqua fœniculi, fiat potus.

In infusione sic:

℞. Pulu. mechoacæ, infusæ in infusione ℥ iv. fol. sen. ℥ ij. reiecta manè corpulentia, adde: diaphœnic. ℥ j. syrup. de senna, ℥ ij. misce, fiat potus.

Experimento autem cognoui, & felicissimè vsus sum in frigidis affectibus, præsertim in delicatulis, aqua stillatitia radicis huius, cuius vnciæ binæ mirè ventrem exonerant, & hoc modo.

℞. Radicis mechoacæ minutim incisæ, ℥ viij. fol. sen. ℥ ij. aquæ vitæ ex generoso vino, ℔ iij. aquæ stillatitiæ, flor. sambuci, ℥ iv. aquæ stillatitiæ rad. ebulor. ℥ ij. Omnia in vase distillatorio per mensem includantur, & deinde distillentur in balneo Mariæ.

Ialapa, alia est radix, quæ ex Occidentali India ad nos conuehitur, & à quadam Prouincia, Ialapa nominata nomenclaturam habet. Calidum medicamentum est, & siccum in gradu secundo. Hæc in eosdem vsus administratur, & in iisdem morbis eodem modo oblata maximam prærogatiuam sortitur. Ex hac cum mechoaca fiunt tabellæ, quibus expurgantur qui alia medicamenta renuunt.

℞. Pulu. ialapæ, mechoacæ, an. ℥ ij. pulu. aromatic. diarrhod. Abbatis, diamoschi dulcis, an. ℥ j. diambræ, Galliæ moschatæ mes. confect. hyacinth. an. ℈ ß. cum sacchari q. s. fiant tabellæ xij. Quarum vna ab ægro quotidie assumatur: vel si aluus nimis respondeat, tertio quoque die offerri potest.

CAPVT VI.

De Colocynthide.

Colocynthis apud omnes notissima planta est, quæ, vt inquit Dioscorides *lib. 4. cap. 158.* sarmenta, & folia satiuo cucumeri similia emittit, vehementer repentia: fructum in orbem circumactum, & in speciem mediocris pilæ conglomeratum, summè amarum. Hæc, cucurbita syluestris, & aliis fel terræ appellatur, ab Arabibus mors plantarum dicitur, eò quòd herbas sibi vicinas veneni instar sic internecat, vt vicina sibi terra videatur adusta. Duo igitur genera à Mesuë ponuntur, mas nimirum, & fœmina. Mas foris est lanuginosus, nigricans, durus, subasper, grauis. Fœmina contrariis qualitatibus est constituta.

Eligitur, *Fœmina: magna: exactè matura: alba: læuis, seu glabra: rara: leuis: quò enim leuior, eò melior: collecta ex agro laxo: arenoso: libero: tempore autumni, cùm languescente virore cœperit in luteum mutari colorem: medulla interiori albissima: rara: leui.*

Mala est immatura, & dictis qualitatibus destituta. Pessima, ac venenosissima, quam tota vna planta vnicam produxit; sed ea correcta meritò vti possumus, cùm valenter crassos humores educat, & morbis contumacibus remedio sit, præsertim si tenuissimè trituretur: nam sic eius vis malefica, dum multùm in puluerem euolat, obtunditur, & per intestina celeriùs permeat: quia si portiones quædam crassiores sensu perceptæ sumantur, ventriculi fibris adhærebunt, humoréque inibi reperto imbutæ tument, & exulcerant. Ita sentit Paulus *lib. 7. cap. 4. Auic. lib. 2. tract. 2. cap. 127.* sic inquit: *Et oportet vt in eius contritione ad summum perueniatur, & non decipiatur aliquis credendo quòd ipsa sit valde trita; pars enim eius minima in sensu, cum inuenit humiditatem, inflatur, & adhæret partibus stomachi, & inuolutionibus intestinorum, & apostemat. Quare oportet, vt cùm teritur, hydromel infundatur, deinde siccetur, & conteratur.*

Hoc medicamentum calefacit, & exsiccat in gradu tertio. Hoc ita esse, acredo, insignis amaror, & effrænis expurgandi vis apertè demonstrant. In quantitate dubij sunt auctores. Datur Mesuæ testimonio à siliquis sex, ad decem. Actuarius scrupuli pondere exhibet. Dioscorides quatuor obolorum quantitate offerendam esse docet. Sed violentum medicamentum est, corpúsque exagitat vehementer, cuius vehementia mastiche, & Galliâ moschatâ corrigenda est.

Pituitam validissimè euacuat, & ex neruosis corporibus humorem crassum exhaurit: quare plurimùm iuuat in capitis, thoracis, & articulorum morbis diuturnis. Balanis, & clysteribus inditur, sed frequentior est eius vsus in hiera diacolocynthidos. Per se sola offerri non debet: nam fauces, & guttur vehementi incendio vexat, corpus inflammat, viscera dolore conturbat, abradit intestina, ora venarum aperit, & dysenteriam molitur. His damnis, lacte bubulo, & butyro recenti occurrendum est. Ideò correcta intus assumitur, & exterioribus partibus imponitur. Intus, in modum potus & pilularum.

℞. Diacathol. Diaphœnic. an. ℥ ß. trochiscor. albandal. ℥ iv. syrup. de sen. ℥ ij. ß. pulu. diarrhod. Abbat. ℈ j. misce, cum aqua bugloss. fiat potus.

In morbo Gallico, & Ischiade, in modum pilularum offerri solet.

℞. Pilular. cocciar. fumar. an. ℈ ij. trochiscor. albandal. ℥ v.

℥ v. *misce, formentur pilulæ, & decorentur.*

Prodest etiam maximè oleum Colocynthidis iniectum intra aures, quando aurium dolor, & tinnitus ægrum infestant, quod fit exempta à fructu pulpa, & cauitate oleo repleta, ac mox in cineribus cum oleo assata. Hoc, præterquam quòd canitiem retardat, & nigros capillos reddit, omnibus neruosarum partium doloribus ex frigiditate contractis remedio est.

Potentissimè vermes necat, forma emplastri vmbilico illita, vt:

℞. *Aloës ℥ ij. semin. Alexandrini, colocynthid. an. ʒ j. pulu. absinth. ʒ ß. fellis taurini, ℥ j. olei absinth. ℥ ij. ß. mellis communis, ℥ ij. farin. lupinor. ℈ j. succi allij, ℥ ß. cornu ceruini præparat. ℈ j. misce, & sec. art. fiat linimentum.*

CAPVT VII.

De semine Carthami.

INter alias species Carthami, domestica, seu satiua numeratur, cuius solo semine vtimur. Est calidum, & siccum in gradu secundo: cuius succus emulsione extractus, & aliis rebus permixtus, pituitam, & serosas humiditates hydropicorum euacuat, primam regionem exhaurit, & à pituitosis humoribus repurgat, si exhibeatur cum aliis medicamentis, in decocto, vel infusione. Prodest asthmati, dolori colico febribus diuturnis ex pituitoso humore subortis, asperam arteriam, & thoracem lenit. Per se assumitur ab ℥ j. vsque ad ℥ iij. At verò si aliis medicamentis admisceatur, pro maiori, vel minori actiuitate illorum, eius quantitas minuitur, vel augetur. Ventriculum peruertit, & nauseam concitat, sed eius noxa corrigitur aniso, galanga, cinnamomo, & cardamomo.

Probatur *Album: plenum: crassum: planum: cortice tenaci constans: medulla pingui.*

CAPVT VIII.

De Euphorbio.

LIcèt Euphorbium rarò in vsu administretur à Medicis, quia calidissimum medicamentum est, & igneo feruore incendit, tamen aliquando in desperatis morbis eo vti est opus, permixto cum aliis, quæ eius incendium refringant, & partes nostri corporis tueantur. Hoc, est succus facultate calidissimus plantæ cuiusdam spinosæ in Maurusiorum terra nascentis, vt inquit Galenus *lib. 9. sec. loc. cap. 4.* Duo huius succi genera posuit Dioscorides, *lib. 3. cap. 78.* Vnum orobi magnitudine, quod sarcocollæ modo emicat: alterum in ventriculis concrescit, atque vitrum repræsentat.

Eligi debet *leue: fragile: clarum: colore pallido: acerrimum in sapore, & odore.*

Vetus recenti est inferius. Cognoscitur, ex Gal. *3. sec. loc. cap. 4.* si flauius sit, durius, pallidius, siccius. Durat probè seruatum vsque ad tertium annum. Vrentis facultatis est, & calidum, & siccum ordine quarto: quare rarò offertur per se, sed correctum mastiche, aut tragacantho. Arabes illi vim purgatricem assignarunt, edocti ab Actuario, qui *lib. de compos. medic. tit. de simpl. medicamentis purgantibus*, sic ait: *Euphorbium pituitam subducit, sed potiùs aquam. Est autem acerrimum, & maximè vi ignea flagrans; vnde colicis, & aluum frigidiorem habentibus datur: cæteros vehementer conturbat, ac sitim maximè mouet. Nonnihil autem ex odoratis seminibus ei est miscendum. Modus triobolaris ex aqua mulsa. Præstat autem cum melle cocto in catapotia redigere.* Hoc affirmant Mesuë *prop. cap.* & Serapio *cap. 343.*

CAPVT IX.

De Esula.

ESula species est herbarum lactariarum, cuius duæ differentiæ ab auctoribus assignantur, alia magna, alia parua. Illa constat radicibus rotundis, magnis, densis, graui, siue crasso cortice intectis. Parua, radiculis exiguis tenui cortice obuolutis prædita est.

Eligitur *Parua: cortice radicis tenui: leui: friabili: subrubro, cassiæ ligneæ modo: collecta veris initio: in vsum veniens post sex menses à collectione.*

Improbatur *Magna: recens: nigra: orta loco aliquo, prope thermas, vel propinquo serpentum cauernis.*

Magna ab vsu Medicinæ exploditur; quia Mesuæ auctoritate, est perniciosa, viscera exulcerat, & prorsus venenosa est, & partibus præcipuis maximè est infesta, quas promptissimè excoriat. Ob hanc causam in aceto priùs macerari debet, in quo cotonea mala, aut myrobalani priùs maduerint, vel efferuescant. Alij per diem in lacte macerant, idque bis, aut ter permutant, vt eius siccitatem corrigant.

Calefacit hoc medicamentum ordine tertio, & ex mente Pauli *lib. 7. cap. de tithymalis*, gradu quarto, cùm Esula sub tithymalorum genere contineatur. Datur à Mesuë cortex radicis, à siliquis duabus vsque ad siliquas septem; lac verò à siliqua vna vsque ad tres. Strenuissimè purgat pituitam; serositates, & atram bilem à partibus distantissimis educit: quo pacto prodest hydropi, apoplexiæ, & omnibus vitiis, quæ à pituitosis humoribus scaturiunt.

CAPVT X.

De Castoreo.

SI odori, gustuíque animum aduertas, procul dubio Castoreum humano generi infestissimum esse iudicabis: sed adeò generosum medicamentum est, vt Archigenes de eius vsu integrum librum conscripserit, vt *lib. 11. simpl.* retulit Galenus. Nam crudos, crassósque humores concoquit, & discutit, & plurimis perniciosissimis morbis remedio est, vt *3. sec. loc. cap. 1.* ac *lib. de theriac. ad Pison. cap. 9.* Galenus & Plinius *lib. 32. cap. 3.* edocent; ita vt hoc solo præsidio ebibito, & exteriùs applicito plurimos à morte euasisse affirment. Hoc modo in curatione lethargi id collaudat, *13. meth. cap. 21.* Pituitam enim per aluum expurgat, monente Galeno, *lib. de venæ sect. aduers. Erasistratum, cap. 3.* dicens: *Catapotia ex Castoreo aluum soluunt.*

Est autem Castor, animal amphibium, quod in terris, & aqua vitam ducit: Fiber à Latinis, Castor à Græcis appellatur, cuius descriptionem tradunt Dioscorides *lib. 2. cap. 22.* Arist. 8. *de hist. animal. cap. 5.* Cuius testes in vsum veniunt, & eligi debent: *Qui ex vno ortu connexi sunt: præditi intus liquore veluti ceroso: odore graui, & virus redolente: gustu acri, & mordente.*

Est calidum medicamentum in fine tertij, vsque ad quartum, & siccum in gradu secundo, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. cap. 125.* Et propter vehementem calefaciendi vim opio permiscetur, vt huius in refrigerando vehementiam retundat, vt *3. sec. loc. cap. 1.* & *8. eiusd. cap. 13.* docuit Galenus. Deinde serpentum veneno remedio est, menses mouet, partum accelerat, & veternosos excitat, si intra nares eius puluis immittatur: Et in vteri strangulatu mirificè iuuat naribus appositum; suo enim tetro odore vterum ad superiores partes repentem, ad inferiores deturbat. Quapropter prudentes fœminæ frequenter hoc affectu vexatæ, sacculum paruulum huius medicamenti puluere plenum in collo gestare solent, & assiduè naribus apponunt, vt sese à tanto malo præseruare possint. Imponitur in declinatione lethargi,

thargi, ad humorem discutiendum in bregmate, oxyrrhodini forma hoc modo:

℞. *Olei camomil.* ℥ j. ß. *castor.* ʒ j. *aceti scillitici,* ℥ ß. *misce.*

Ad purgandum exhibetur, à ℈. v. vsque ad xij. in lethargo, cæterisque conuulsoriis affectibus, vel per se, vel dissolutum cum capitalibus decoctis.

℞. *Massæ pilul. aggregat. & cochiar. an.* ʒ ß. *pulu. castorei,* ℈. *viij. cum rhodomelite, fiant pilulæ vij. & decorentur.*

Vel sic:

℞. *Decoct. fœnicul. petroselini, asparagi, hyssopi, melissæ:* ℥ *vj. castorei,* ℈. *vij. syrupi de stœchade* ℥ *ij. fiat haustus vnus.*

CAPVT XI.

De Galbano.

Galbanum, succus est nascentis in Syria ferulæ. Ferula è qua nascitur, auctore Theophrasto *lib. 9. de hist. plant. cap. 7.* Pacum barbaro nomine nuncupatur, vt referunt Dioscorides *lib. 3. cap. 79.* Galenus *lib. 8. simpl.* Plinius *lib. 12. cap. 25.*

Eligitur, *Cartilaginosum: merum: thuris effigiem præbens: pingue: minime lignosum: graui odore: nec valde humidum: nec nimis aridum.*

Ob hunc grauem odorem strangulatas ab vtero suscitat, 10. *sec. loc. cap. vlt.* Quo fugari serpentes certum est, & eo accenso culices exterminari, Plinius docuit *loc. cit.* Calefacit ordine tertio, & desiccat secundo. Quare concoctorium, & discussorium medicamentum est, ex Gal. 4. *sec. loc. cap. 4.* Et licèt auctores id purgandi facultatem obtinere non asseuerent, tamen iisdem viribus, quibus cætera gummi pollere, apud me certum est, vt sequentibus capitib p bit manifestè.

CAPVT XII.

De Sagapeno.

Sagapenum, ab Arabibus dictum serapinum, succus est ferulæ cuiusdam panaci similis, vt 1. *de antidot. cap. 11. & lib. 2. cap. 18.* confirmat Galenus.

Probatur Dioscoridis testimonio, *lib. 2. cap. 77. Translucens: fuluo forinsecus colore, & intus albo: gustu acri: odore porri: leue: substantia crassum.*

Est calidum in ordine tertio, & siccum in secundo. Solutione educ t humores viscosos, vt firmat Mesuë, & præsertim ex pulmone; sed per aluum crassos vacuat, & sic miscetur cum pilulis expurgantibus, vt de colocynthide, euphorbio, & iis quæ e Sagapeno appellantur. Per se sumptum offertur à achma semisse, vsque ad drachmam vnam.

CAPVT XIII.

De Ammoniaco

Ammoniacum succus est ferulæ, quam iuxta Cyrenen Africa gignit, vt inquit Dioscorides *lib. 3. cap. 8.* Est calidum in prima parte tertij gradus, & siccum in primo. In emolliendo obtinet principatum, ex Galen. 6. *sec. gener. cap. 8.* Purga Serapionis auctoritate, *cap. 258.* pituitam viscosam, & confert aquæ citrinæ quando bibitur. Exhibetur eadem quantitate quâ Sagapenum.

Eligitur, *Benè coloratum: ligni, & calculorum expers: thuris similitudine: minutis glebis: densum: syncerum: nulla sorde conspurcatum: gustu amarum.*

CAPVT XIV.

De Sarcocolla.

Sarcocolla lachryma est arboris in Perside nascentis, pollini thuris persimilis, colore rufa, gustu amara, vt scribunt Dioscorides *lib. 3. cap. 81.* Gal. *lib. 8. simpl.* Plinius *lib. 24. cap. 14.* Mesuës secundo ordine calidam esse, & minùs siccare dixit.

Probatur, *Thuris modo alba: calculorum expers: sincera: amara.*

Datut à drachma vna vsque ad duas. Purgat Pituitam crassam, crudam, & humores alios viscosos, præcipuè à cerebro, neruis, iuncturis, articulis, pulmonibus. Quare Asthmaticis, & tussientibus remedio est. Ophthalmiam, & alios oculorum morbos mirè iuuat, & nutrita asinino lacte quinque dierum spatio, collyriis inditur, nam fluxiones maximè sistit. Deinde sarcocolla concoquit, & discutit, ex Gal. 4. *sec. loc. cap. 4.* Quare vlceribus malignis medetur, ex Gal. *lib. 4. sec. gener. cap. 1.*

CAPVT XV.

De Opopanace.

Opopanax est succus herbæ, quæ panaces Heraclion dicitur. Constat foliis asperis, in terra iacentibus, coloris herbacei, multùm ad ficulnea accedentibus, floribus anethi modo in vmbella dispositis, odoratis, flauis; secto autem caule, digitis duobus, aut circiter supra radicem liquor effluit flauus, qui coagulatus est Opopanax.

Optimus autem est, *Quàm amarissimus: internè albus, aut subfuluus: foris ad croci colorem inclinans: lęuis: pinguis: friabilis, tener: statim in aqua eliquescens, graui odore.*

Purgat Serapionis auctoritate, *cap. 252.* pituitam crassam à remotis partibus, cerebro, neruis, sensoriis, thorace, iuncturis: ideò harum partium frigidis affectibus prodest, & tussi antiquæ, difficultati spirandi, ischiadi, gonagræ, podagræ mirè opitulatur.

CAPVT XVI.

De Resina Terebinthina.

Resinæ à multiplicibus arboribus stillant, quæ numero septenario comprehenduntur, terebinthus, lentiscus, larix, pinus, abie, cupressus, & strobylus: quare totidem resinæ extrahuntur, terebinthina, laricina, pinea, picea, abietina, cupressina, strobylina. Omnes hæ calefaciunt, exsiccant, emolliunt, discutiunt, & expurgant, ex Gal. 3. *sec. gener. cap. 2.*

Omnium moderatissima, & mitissima est terebinthina, ex Gal. 1. *sec. gener.* 12. & 2. *eiusd. cap. 2.* Et idcircò alias in abstergendo, & expurgando antecellit. Terebinthina ergo resina, & abietina facillimè ventrem expurgant, ventriculum, iecur, lienem, pulmonem, vterum, renes, & vesicam: quare in harum partium affectibus frigidis summo sunt auxilio.

Eligitur, *Pura: pinguis: odorata: subrufa: resinosa: splendescens: leuis.*

Exhibetur à drachmis duabus vsque ad vnciam vnam. Vario modo offerri solet, præsertim in renum, & thoracis vitiis, quippe vt firmat 5. *de sanit. tuend. cap. 9.* Galenus. *Resina qua vocatur terebinthina, non solum pulmonem, verùm renes abstergere, & vacuare potest, &c.*

Cùm verò sit horrida, rarò per se sola in potum exhibetur, & sic vario modo propinari solet. Nam redigitur in bolos cum aliis electuariis, vel per se, vt sic:

℞. *Terebinthina abietinæ,* ℥ *j. cum saccharo fiant boli.*

Vel;

Vel:

℞. *Pulp.cass.* ℥ *iij.terebinthin.* ℥ *iv. diaphœnic.* ʒ. *j.* ß. *cum puluere glycyrrhizæ, fiant boli.*

Assumitur etiam dissoluta cum oleo amygdal. dulcium, vitello oui, & saccharo. Sed præsertim redigitur in pilulas, quæ maiori facilitate ab ægrotantibus assumuntur.

℞. *Terebinth.abietin.* ℥ *j.cum saccharo, & puluere glycyrrhizæ, fiant pilulæ ad modum ciceris.*

Aqua extracta è terebinthina in balneo Mariæ, est in dictos vsus vtilissima, sicut & oleum Chymica arte extractum. Vritur etiam in testa, & in puluerem redigitur, cuius drachma in vino, vel decocto appropriato, summam vtilitatem in abstergendis viis vrinæ, & repurgando sabulo afferre solet.

DISTINCTIO III.

De Medicamentis simplicibus purgantibus Melancholiam.

CAPVT I.

De Elleboro.

EX medicamentis, quibus vtebatur antiquitas ad expurgandum humorem melancholicum, primum locum vendicat elleborus, seu veratrum: & sic corpus vario modo præparabant priùs, vt constat ex Hip. *lib. de veratro*, Paulo *lib.* 7. Huius duplex est species, alius est albus, alius niger: ille non est in vsu, nam summa vehementia pollet, & malitia; grauissima enim concitat symptomata. Medicamentum est calidum & siccum in tertio.

Eligitur *Bene nigrum: corpulentum: plenum: tenui medulla constans: gustu acre: in lingua feruens.*

Corrigitur cinnamomo, fœniculo, aniso, mastiche, oxymelite, & passo. Solis robustis datur. Dosis pulueris à siliquis sex, vsque ad scrupulum vnum, vel duos. Vacuat vomitu, & secessu humorem melancholicum, & pituitam salsam. Est effrænе medicamentum, & violenter operatur, ita vt aliquando conuulsionem concitet, vt colligitur ex Hip. 5. *Aph.* 1. Quare eius vsus solùm administrandus in corporibus validis, & in morbis rebellibus, & permixtus cum aliis medicamentis, quæ eius vires adaugeant, & eius vehementiam retundant.

Vtilissimum est medicamentum in melancholia, & mania, præcipuè si infundatur in sero lactis. Offertur in lepra, scabie, & omnibus affectibus cutaneis, qui ex humore melancholico, & pituita salsa ortum ducunt. In morbo Gallico summum est auxilium, quartanis febribus, erraticis, & diuturnis. Ex eo paratur Elleborismus pro dictis morbis proficuus. Sed cùm hic humor sit crassus, & terrenus, vt felicior contingat vacuatio, præsertim in quartana, securius est vt priùs humor per plures dies syrupo sequenti præparetur.

℞. *Adiant. fumar. absinth. melissophyl. artemisiæ eupatorij, pulegij, thymi, sen. an.* M. j. *flor. betonic. borrag. buglos. rorismarini, stœchad. epithym. an.* M. ß. *cortic. cichor. endiu. apij, fœnicul. asparag. rusci, pœoniæ, anonidis, eringij, angelic. buglos. borag. doronici, an.* ℥ ß. *anini,* ʒ *vj. cinamom. elect.* ℥ *j. santalor. rubeor.* ʒ *ij. Omnia decoquantur sec. art. in sufficiente aq. quantitate, ad permanentiam medietatis. Quo facto decocto:*

℞. *Syrup. fumar. epithym. byzanthin. de duab. radicib. cum aceto, an.* ℥ ß. *prædict. decoct.* ℥ *iij. Misce, fiat syrupus.*

Et cùm per plures dies fuerit assumptus, sequenti die propinetur elleborismus in modum potus, & fit hoc modo.

℞. *Rhab. elect.* ʒ *j.* ß. *cortic. radic. ellebor. nigri, purpureum florem ferentis,* ℈ *v. iunci odorati, zedoariæ, sem. pœoniæ decorticati, an.* ℈ ß. *vini optimi* ℥ *ij.* ß. *terenda terantur, & hæc omnia misceantur, & infundantur: & postea facta forti expressione, adde: cathol.* ʒ *v. confect. Hamech.* ℥ *ij. syrupi Saporis Regis,* ℥ *j. Misce.*

Assumitur etiam Elleborus in infusione, & in sero lactis, vt:

℞. *Seri lactis caprini extracti oxymelite,* ℥ *viij. in eo infundantur* ʒ *ij. flor. cordial. spicæ nardi,* ʒ ß. *cortic. radic. ellebori nigri,* ʒ *j.* ß. *facta manè colatura, adde: sacchari optimi* ℥ *v. Misce.*

Permiscetur etiam & administratur cum aliis medicamentis, vt eorum virtus augeatur.

℞. *Massa pilul. agregat. cochiar. an.* ℈ *ij. pulu. ellebori nigri electi,* gr. *vj. Misce, formentur quinque, & decorentur.*

CAPVT II.

De lapide Lazuli.

LApis Cyaneus vocatur Cæruleus, Officinæ lapidem Lazuli vocauere, Mesuës lapidem stellatum nominat, cuius originem duplicem esse tradidit Dioscorides, *lib.* 5. *cap.* 56. Vel enim in ærariis metallis effoditur, vel in arena littorali maris, in quibusdam cauatis specubus inuenitur.

Probatur *Aureis scintillis stellarum more emicans: colore admodum cælesti: læuis sine asperitate: purus, sine alterius lapidis miscella: grauis: fractu contumax: magnis frustis constans.*

Neque putes hunc lapidem venenum esse, propterea quòd facultatem habet putrefacientem, vstoriam, & exsiccatoriam, ex Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 37. Quæ omnia de non loto sunt intelligenda: bene enim ablutus plurimùm iuuat. Modum verò quo lauari debet, non explicant omnino auctores. Alij in vase lapideo, aqua ipsa mutata, aqua rosacea trigesies abluunt. Alij eluendum esse docet per quinquagenas vices. Sed tutius est ipsum abluere toties, donec aqua ipsa pura ab omni sorde, sapore, odoréque videatur exuta, vt de omni lapide, 2. *simpl.* 15. monuit faciendum Galen. ablutionis enim vi sordidiores partes separantur, acriores diluuntur, ac temperantur. In qualibet lauatione, viginti quatuor horarum spatium absumi debet, ex Gal. 1. *sec. gener. cap.* 10.

Lapis hic calefacit ordine secundo, exsiccat tertio. Dosis à ʒ j. ad ʒ ij. ß. Melancholiam, exustósque humores expurgat. Quare prodest melancholicis, maniæ, mœrori, ictero nigro. Præseruat à lepra. Incubo, & quartanæ febri remedio est. Animum hilarem facit, tristitiam abigit, corpus floridum conseruat; thoracem, & pulmonem à crassis humoribus repurgat.

Vtimur lapide Lazuli formâ pilularum, & vocantur pilulæ de lapide Lazuli.

℞. *Mass. pilul. de lapide Lazuli, pilul. fumar. an.* ℈ *ij. formentur v. & deaurentur.*

In potu etiam propinatur.

℞. *Lapidis Lazuli præparati,* ʒ ß. *cathol. confect. Hamech. an.* ℥ ß. *cum decoct. flor. cordial. fiat potus.*

Solet præterea nonnunquam administrari buccellarum forma.

℞. *Lapid. Lazuli præparati,* ʒ *j.* ß. *diasen.* ʒ *j. misce, cum saccharo, fiant boli.*

CAPVT III.

De Polypodio.

NOmen accepit hoc medicamentum à Polypo pisce, cum quo maximam habet similitudinem: Radix est cuiusdam herbæ habentis magnitudinem vnius palmi, quæ nascitur supra saxa, & circa radices, & super truncos arborum.

Eligitur

Eligitur *Quercinum : Magnum : Recens : Solidum : Nodosum : Foris ex nigro rubescens : Colore intus herbaceo, vt pistacium : Sapore dulci : Austero : Subamaro : Nonnihil aromatico.*

Est Medicamentum calidum, & siccum in secundo gradu, attenuat, incidit, & est nostræ naturæ familiare. Auxiliatur quartanariis, hæmorrhoïdibus, melancholicis affectibus; & pro morbo Gallico, & doloribus iuncturarum diuersimodè administratur. Dosis ad ℥ j. Eius tamen virtus meliùs decoctione, quàm infusione extrahitur. Infunditur in sero lactis caprini in puluerem redactum, cum aliis medicamentis permixtum, pro cruditate ventriculi, & frigida ventriculi intemperie corrigenda.

℞. *Polypod. quercini,* ℥ j. *Epithym. Fol. sen. Smilacis asper. Ligni Guaiaci, an.* ℥ ß. *Ligni Aloës, Spicænardi, an.* ʒ j. ß. Omnia simul pulueri sentur, & huius pulueris ʒ j. ß. inspergatur in ℥ iiij. iuris gallinæ, aut seri lactis caprini, & propinetur. In infusione sic administratur.

℞. *Polypod. quercini confracti, & infusi in decoct. flor. cordial. facta super infusionem* ʒ iiij. *fol. sen.* ʒ vj. *reiecta substantia, adde Diaphœnic. Diacathol. an.* ℥ ß. *Syrupi de senna,* ℥ iij. *Misce pro potu.*

In decoctione meliùs paratur sic:

℞. *Confect. Hamech.* ʒ. vj. *Diacathol. Pulpæ cass. an.* ʒ j. ß. *Syrupi de senna,* ℥ iij. *Cum decoct. polypodij, fiat potus.*

Paratur etiam in apozematibus purgatiuis, pro dolore colico, cui maximè confert.

℞. *Polypod. quercini confracti,* ℥ j. *Fol. sen. Epithymi, an.* ʒ v. *Sem. fœnicul. Anisi, Cinnamom. an.* ʒ j. Misce, & omnia immittantur in cauitatem galli gallinacei veteris, à quo priùs extractæ sint partes interiores, quæ postea coquantur quousque caro ab ossibus separetur, & de hoc iure tertio quoque die possunt offerri ℥ viij.

Poterunt in eundem vsum clysteres parari.

℞. *Prædicti iuris,* ℥ x. *Benedict. Hier. picræ, an.* ℥ ß. *Olei anethin. Camomil. an.* ℥ j. ß. *Misce pro clystere.*

CAPVT IV.

De Epithymo.

Epithymum est flos cuiusdam plantæ, quæ nascitur iuxta thymum, minutissimis ramis illi alligatæ, ex qua eminenter existit flos ipse, sicuti cuscuta existit supra lignum: vnde oritur illud commune prouerbium: *Epithymum supra thymum, & cuscuta supra linum.* Hinc constat, quàm falsa nitantur opinione, qui putant epithymum esse supra linum, etsi sit verum, aliquando nasci circa alias plantas, vt circa hyssopum, licèt hoc non sit ita efficax, ac illud quod iuxta thymum germinat.

Præstantius epithymum colligitur in Apulia & Creta, sed vbertim in Hispania, quod efficacius est. Est calidum, & siccum in tertio gradu, habet vim incîdendi, & attenuandi. Et medicamentum alexipharmacum, & maximam cum iecore, liene, & præsertim corde, cuius vires strenuè tuetur, conuenientiam habet.

Euacuat à proprietate humorem melancholicum, & atram bilem cæteris medicamentis potentiùs excernit, idque facilè, & citra molestiam vllam. Prodest aduersus melancholiam, epilepsiam, diuturnos capitis dolores: Confert cordis tremori, animi deliquio. Cunctis lienis affectionibus strenuè opitulatur: Renum vitiis, & melancholia hyponchondriaca vexatis remedio est. Datur vtilissimè contra carcinomata, elephantiasim, & vlcera maligna, quin & quartana detentos liberat.

Dosis in decoctione à drachmis quinq; vsque ad viginti, & pulueris eius à drachmis tribus vsque ad septem. Vtimur in decoctione, aut infusione hoc modo.

℞. *Epithymi infusi per noctem in infusione,* ʒ v. *fol. sen. facta in decoct. fol. & flor. cordialium,* ʒ vj. *Facta colatura, adde Confect. hamech.* ʒ iij. *Pulp. cass. Diacathol. an.* ʒ j. ß. *Syrup. de senna, De Epithymo, an.* ℥ j. ß. *Misce, fiat potus.*

Infunditur etiam in sero lactis caprini, vel aliqua decoctione appropriata, vt suprà *cap. de Polypodio* dictum est.

CAPVT V.

De Fumaria.

Fumaria, quæ & fumus terræ vocatur, vt auctor est Dioscorides, *lib. 4. cap. 95.* cum Plinio *lib. 25. cap. 13.* Herba est fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineritij coloris, flore purpureo.

Eligitur *Viridis : Tenera : Foliis teneris, planis, non crispis : Flore subuiolaceo : medio Vere cum flore collecta.*

Est modicè calida, vt firmat Aëtius *tetrab. 1. serm. 1. cap. de fumo terræ*: quare in febribus præsertim à succo pituitoso, & melancholico subortis, tutò propinari potest. Mesuë in superficie calidam, in profundo modicè frigidam statuit: & in hoc sensu intelligendus est Auic. qui *lib. 2. cap. 273.* illam frigidam esse, opinatur. Dosis succi eius, ab vncia dimidia ad vncias duas: Pulueris, à drachmis tribus ad drachmas quinque: Decocti, ab vnciis decem ad vncias quindecim.

Semper dulcoranda est saccharo, aut melle, vt eius amaror aliquantisper possit retundi. Et cùm diuersis partibus constet, nempe substantia amara, atque acerba, idcircò contrarios de se præstat effectus: & sic ob illam acrem facultatem attenuat, aperit, penetrat; ob acerbam stypticam, partes interiores roborat. Purgat bilem, salsósque & adustos humores per aluum vacuat, & hoc modo cutaneis vitiis summè resistit, & melancholicos affectus mirificè leuat; & maximè si ea cum senna, & polypodio in sero lactis caprini priùs per noctem madescat.

℞. *Fumar. M. ß. Sennæ,* ℥ ß. *Polypod.* ʒ ij. *Epithymi,* ʒ ij. *Caryophyl.* g̃. x. Omnia contusa leuiter, per integram noctem infundantur, in ℥ x. aut libra vna seri caprini. Cola manè, & cum saccharo propina.

Vel fiat hoc modo:

℞. *Succi fumar.* ℥ ij. ß. *Seri lactis caprini,* ℥ x. *Sacchari* ℥ ij. *Misce pro vno haustu.*

Pro melancholicis hypochondriacis vtilis est hic potus, & insanientibus. Opitulatur lepræ scabiei, prurituí, impetigini, serpigini, febribus diuturnis, & à crasso, terrenóque humore subortis. Balneum in quo decoquitur fumaria, ad prædictos affectus vtile est.

Soleo ego parare *Syrupum*, cui *de sero lactis compositum*, titulum dedi, qui prædictis vitiis confert apprimè.

℞. *Seri lactis caprini benè depurati,* ℔. xx. *infunde per noctem in eo : Polypodij,* ℥ ij. *Epithym.* ℥ iij. *Sennæ,* ℔. ij. *Myrobalanor. Indor. contritor.* ℔. j. ß. *Flor. cordial. an.* ℥. *Anisi,* ʒ ij. *Cinnamomi elect.* ʒ iij. *Passular.* ℥ ij. *Prunor. exacinator.* ℔. j. *Fumariæ. M.* x. Bulliant omnia quousque absumantur libræ duæ: Colaturæ adde : *Succi fumar.* ℔. j. ß. Iterum coque lento igne, quousque absumatur succus. Adde. *Sacchari q. s. & fiat sec. art. syrupus.*

Cuius vnciæ quinque, aut sex per se; aut vnciæ tres cum decocto aliquo melanagogo permixtæ, propinentur ieiuno ventriculo, quarum ope aluus mediocriter rumpetur, & corpus ab humore melancholico planè reddetur immune.

CAPVT VI.

De Senna.

Nullum est medicamentum, quod frequentiùs in vsu medico vsurpetur ad mouendam aluum,

 quàm

quàm Senna, quæ est planta habens magnitudinem vnius cubiti, & habens folia similia liquiritiæ, vel fœnugræci, quæ fabarum saporem redolent: flores ipsius emicant velut aurum, quibus folliculi, seu fuctus succedunt, qui falcatæ lunæ figuram habent, ita compressi, vt superior membrana inferiori cohærere videatur, qui tenui pediculo appensi prominent, vt auctor est Serapio, *cap.* 58. Maturescentes paruo ventorum statu facillimè discutiuntur. In his ergo semen continetur, adeò simile semini vuarum, vt primo occursu vnum ab alio discernere sit difficile. Ipsa planta colligitur in Apulia, Ægypto, & in Hispania, sed Ægyptia præstantior est. Tam foliis, quàm folliculis Medici vtuntur.

Eligitur autem folium *Oblongius: Acutius: Myrti maioris effigie: Viridius etiam subalbido præstantius.*

Folliculus præstat *Recens: Completus: Seminibus amplis compressis: Coloréque ad liuidum, & subnigrum accedente præditus, cum adstrictione amarus.*

Hoc medicamentum est tutum, familiare, benignũ, & securè prægnantibus, & in quauis ætate concedi potest. Melancholiam, bilémque adustam, & pituitam salsam euacuat; & sic prodest in morbis longis, à pituita salsa, & melancholico humore subortis. Purgat præcipuè cerebrum, cor, iecur, & pulmonem, omnes sensus acuit, hilaritatem inducit, corpus incolume, & iuuenile conseruat. Quare illud variis modis parare Medici consueuerunt, & eo vtuntur ad abstergendum ventrem. Vt sic.

℞. *Pulp. cass. fistul. Carnis prunor. an.* ℥ j. *Vuar. passar. sine nucleis,* ℥ ß. *Sen. puluerisatæ,* ℥ ß. *Sem. anisi, Pulu. diarrhod. ablatis, an.* ℈ j. *Sacchari albi, quod sit satis vt fiat conserua.*

Administratur etiam in iure gallinæ. Paratur etiam cum prunis passis hoc modo.

℞. *Aq. buglos.* ℥ xvj. *In ipsa infundantur, Polyp.* ʒ iij. *Coquatur ad remanentiam vnius libræ, & postea in eo decocto fiat Emulsio* ʒ iij. *Sem. cartham. vt per ebullitionem permaneant* ℥ x. *& deinde in ipso decocto infundantur pruna passa madefacta, & enucleata, Num.* vj. *Sacchari,* ℥ iv. *Bulliant iterum ad remanentiam* ℥ v. *& propinentur ægro.*

Exhibetur etiam hoc medicamentum commodiùs in infusione, aliis medicamentis admixtum.

℞. *Confect. Hamech, cathol. an.* ℥ ß. *Syrup. de senna,* ℥ iij. *Misce, & cum infusione* ʒ. v. *fol. sen. fiat potus.*

Offertur etiam in apozematibus, vel syrupis expurgantibus in morbis diuturnis.

℞. *Syrup. Byzantini, Syrup. de duab. radic. cum aceto, an.* ℥ j. *Infusionis* ʒ. iv. *fol. sen. Misce, fiat potus.*

Conficitur etiam syrupus præstantissimus pro affectibus melancholicis in hunc modum.

℞. *Fol. sen.* ʒ. vj. *Zingiber. Cinnamomi, an.* ʒ j. *Flor. buglos.* ʒ. ij. *Infundantur in* ℥ x. *aquæ feruentis, aut seri caprini, in vase vitreo angusti orificij, & occluso foramine, nullus penitus spirãdi pateat exitus. His peractis, puluinari plumis anserinis farto, ignéque calefacto vas inuoluatur, reponatúrque in arca in qua pernoctare sinatur: sic enim conseruato calore, dilutum maceratorũ medicamentorũ facultatem omnem in se accipit, quòd manè expressum seruetur.*

Vtuntur etiam milites, & plebeij homines, & illi qui morbum Gallicum occultare volunt, hoc medicamento in puluerem redacto, & aliis permixto, quæ illius morbis malitiam infrænare queunt.

℞. *Sennæ,* ℥ j. *Smilacis asperæ,* ℥ ß. *Triturentur tenuissimè, & cum pari Sacchari quantitate misceantur, & seruentur.*

Huius pulueris possunt exhiberi ʒ ij. matutino tempore cum vino permixtæ, liquore aliquo, vel decocto smilacis asperæ, vel radicis chinarum, vel Ebeni: sic enim hic morbus sensim ac sensim mitescere solet.

Pro delicatulis fiunt tabellæ per se cum saccharo, & puluere sennæ, vel cum aliis medicamentis permixtæ.

A ℞. *Sen.* ʒ ij. *Hermodactylor.* ʒ j. *Smilac. asper,* ʒ j. ß. *Radic. chinæ.* ʒ ß. *Cum saccharo fiant tabellæ.*

Sed pro maiori explicatione, Quæro primò: Vtrùm Senna à Græcis fuerit cognita? Alij putant Græcorum Delphinium esse; alij Peplium esse rentur; quidam Empetron; plures coluteam Theophrasti esse arbitrantur. Sed non est Delphinium: Nam hoc folio vestitur oblongo, tenui, repando; Senna verò orbiculari, & veluti fœnugræci rotundo: flos illi purpureus emicat; huic luteus. Senna tumidum ostendit folliculum membraneum, in quo semen atrum, durum, vuarum vinaceis proximum includitur; Delphinium verò siliquam profert, quæ semen exile, teres, milio simile concipit. Non esse peplium ex eo constat, quòd Senna siliquas, & in B his semen gerit; peplion minimè. Deinde peplion folio est portulacæ; senna fœnugræci. Ad hæc peplion lac habet, quo senna caret. Insuper Senna non est empetron, quia senna non habet folia lentis, nec salsa est, sed subamara; Empetron locis maritimis nascitur, & saxosis: præterquàm quòd senna quò magis mari appropinquat, eò amarior sentitur. Senna adhuc minùs est colutea Theophrasti: quia hæc arbor multis annis perdurat: senna, herba est, quæ paucis mensibus viuit. Ergo Senna ab antiquioribus nusquam fuit descripta, licèt à Iunioribus Græcis ea sit cognita: eam enim cognouit Actuarius *lib.* 5. *meth. cap.* 8. vbi nonnulla de ea conscripsit de cuius facultate, & efficacia sat Arabes dixere vbertim.

C Quæro secundò: Vtrùm maior foliis, quàm folliculis purgandi vis insit? Mesuës folliculos foliis præfert, sed refragatur experientia, qua docemur folia in expurgando esse præstantiora: & licèt folliculi ob densiorem substantiam, & potentiam contentorum seminum, maiori videantur esse præditi expurgandi vi; tamen duabus infusionibus factis, vna ex puris folliculis, altera ex solis foliis, & deinde vtrisque æqua lance bibitis, manifestè deprehenditur maiorem efficaciam inesse foliis, quàm folliculis; & ideò nostro æuo contemnuntur, folia in frequenti vsu admittuntur.

Quæro tertiò: Vtrùm Senna debilitet ventriculum? Mesuës firmat. Obstat illius sententiæ sapor austerus, & subamarus, quæ qualitates stomachum firmant, & roborant. Quare torminosum medicamen- D tum non est, nisi sumentis natura flatibus gignendis sit accommoda, etsi tutius sit semper cum senna puluerem mastiches, anisi, cinnamomi permiscere: cum enim temperamento sit remissè calida & sicca, vt firmauit Serapio, *cap.* 58. excitat flatus, qui à debili, & imbecillo calore generantur, ex Gal. 3. *de caus. sympt. cap.* 2. Et maximè si sennæ infusio offeratur, quæ flatus plus mouet, quàm decoctum; nam decoctio dissipat, quia tenues, & ignitæ partes exhalant.

ARTICVLVS IV.

E Præsens Articulus in vndecim distinctiones diuiditur. In prima, agemus de Aquis humores variè disponentibus. In secunda, de Syrupis, tam disponentibus, quàm expurgantibus. In tertia, de speciebus Loch varios vsus præstantibus. In quarta, de Electuariis, humores purgantibus. In quinta, de Pilulis in diuersos vsus confectis. In sexta, de Confectionibus. In septima, de Conseruis. In octaua, de Trochiscis tam purgantibus, quàm alterantibus. In nona, de Oleis. In decima, de vnguentis. In vndecima, de Emplastris.

DISTINCTIO I.

De Aquis.

Præhabita doctrina de omnibus medicamentis simplicibus, quæ humores euacuant, atque de aliis quæ in Officinis præstantiora habentur: (omnium enim naturam, & potestatem recensere, propemodũ infinitum esset)

esset) in hoc Articulo medicamentorum compositorum facultatem solidè explicamus, ab illis quæ minorem compositionis apparatum expostulant, incipientes: Et primò de aquis.

AQVA est substantia quædam liquida, ab omni sorde separata, & propter similitudinem quam habet cum elemento aqueo, aqua dicitur. Et licèt verum sit, quòd medicamentorum simplicium decoctiones pro vsu medico præstantiores sint, quia eorum virtutes meliùs obtinent, tamen quia ægri morosi illas assumere renuunt, inuenta fuit ars distillatoria, cuius ope & medio, non sine labore, at cum vtilitate multa, virtutes prædictorum medicamentorum extrahuntur, & conseruantur; vt hoc modo ægrotantium palato suapte natura fastidibundo indulgere possimus, quod in decoctionibus fieri non potest, quæ facilè corrumpuntur.

Aquæ ergo stillatitiæ sub triplici differentia reponuntur. Aliæ sunt alimentosæ, quæ ex carnibus extrahuntur. Aliæ alimentosæ, & medicamentosæ, quæ ex prædictis carnibus cum aliis medicamentis admixtis extrahuntur. Aliæ sunt simpliciter medicamentosæ, ita vt illis solùm conueniat nostram substantiam alterare: & hæ rursus aut operantur primis qualitatibus, aut aliis. Omnes autem extrahuntur in vase plumbeo, aut æreo, aut vitreo, quòd Mariæ dicitur, & fit in duplici vase: Hoc enim modo vis rei quæ distillatur meliùs extrahitur, diutiùs durat, & nullum nocumentum affert; sicut illa quæ in vase plumbeo aut æneo celebratur: malignam enim qualitatem medicamenta ex his vasis acquirunt, & solùm per annum vis durat.

Inter has aquas aliæ humores calidos concoquũt, & præparant; aliæ pituitosos; aliæ melancholicos. Omnes duobus modis solent administrari: Vel enim intus assumuntur, vel exterioribus partibus apponuntur. Quæ per os sumuntur ad vsus diuersos, variis modis administrari solent, ad attemperandos humores, aut ad remouendam intemperiem, inductam in partes solidas viuentium; Quæ si sunt frigidæ, plurimas afferunt vtilitates: Aliquæ enim sitim sedant, aliquæ ventriculum à crassa mendicamenti purgantis portione abstergunt, alia denique aliæ promittunt. Dosis ab vnciis quatuor vsque lib. vnam.

CAPVT I.

De Aquis infrigidantibus.

Aqua Scorzoneræ.] Hirci barbæ congener est herba, quam Scorzoneram appellat Hispania, quod Latinè viperinam, siue viperariam, aut serpentariam sonat, sic dicta quòd contra venena viperarum, aut serpentum efficax habeatur; nam Hispani viperam *scorzo* vocant. Noua hæc planta primùm inuenta in Catalonia, à quodam seruo Afro, à Ceruero Leridano viro nobili, pretio empto. Cum enim quidam messores in agro à viperis demorsi fuissent, is qui in Africa plantam hanc nouerat, propinato eius succo incolumes seruabat omnes, quotquot demorsi fuissent, sed nemini plantam ostendebat, ne lucro defraudaretur. Tandem cùm vafri homines locum obseruassent, ex quo plantam deferebat, illuc profecti, eam sunt nacti, rescissæ nuper herbæ reliquiis inuentis. Ea eruta, factóque ipsius periculo, euulgata res est, & scorzoneram appellarunt. Flos in Hispania Maio mense prodit, in Germania seriùs. Foliorum, aut radicis succus datur præsentaneo remedio potandus, aduersus viperarum, cæterorúmque venenatorum animalium ictus.

Hæc aqua eximia mirabilem contra venena, venenatósque morbos, pestilentes, & malignos habet prærogatiuam, mirificè sanguinem corrigit, ac putredinem delet, & cùm mitiùs infrigidet, calidam cordis & hepatis intemperiem arcet: bilis & sanguinis incendium remouet; malignam qualitatem extinguit; & cardiaca natiua vi & efficacia, cordis & hepatis robur tuetur: nam copiosè spiritus generat, & purificat, & ideò febribus malignis, ac pestiferis remedio est; cuius folia imposita super carbonem, aut abscessus pestilentes, summo sunt ex vsu.

Aqua Borraginis magis infrigidat quàm scorzoneræ, etsi à mediocritate per frigiditatem, & humiditatem parùm recedat. Habet facultatem corrigendi sanguinem, putredinem malignam arcet, calidam intemperiem viscerum persanat, exhilarat, cerebrum & cor roborat, cutaneis affectibus opitulatur, & melancholicis morbis remedio est.

Aqua Buglossæ easdem facultates habet, sed excellentiores quam aqua borraginis, licèt specie ab ipsa non differat: neque tantam sortitur humiditatem excrementitiam, quanta borragini conuenit propter culturam. Exhibetur in iisdem affectibus, sed illis præstantiùs, efficaciúsque opitulatur.

Aqua Cichorij inter incidentes præualet, quia præter frigiditatem, cuius vi dictis præstantior est, attenuat, aperit, deobstruit. Argumento sunt partes amaræ, quæ in ipsa reperiuntur. Quare vtilis est in febribus, quæ ex putredine bilis, & pituitæ originem ducunt, ac sanguinis feruorem extinguit. Magnum consensum cum iecore habet, ideò humores calidos in ipso, renibus, & vtero impactos ad coctionem disponit. Omnibus morbis biliosis qui ex læsione hepatis emanant, mirè succurrit.

Aqua Oxalidis, seu acetosæ, æqualem vim habet in infrigidando, quam cichorij: magis tamen aperit, attenuat, & deobstruit. Vtiliter offertur in biliosis febribus ex putredine bilis & pituitæ pronatis, feruorem sanguinis attemperat, malignæ qualitatis augmentum prohibet, & ideò mirificè prodest in malignis febribus. Lædit tamen vterum, & pectus, & in fœminis quæ in hystericas affectiones freqnenter incidunt, sicut in pleuritide, & aliis thoracis morbis est inutilis; vterum enim acore lædit, & humores per sputum excernendos expelli prohibet.

Aqua Papaueris erratici infrigidat, aperit, conciliat somnum, contemperat humores, & impetuosos eorum influxus prohibet; quare vtilis est in iis qui cciderunt ex alto. Similis est *Aqua papaueris rubri*: Nam præterquam quòd easdem sortitur dotes, eminenti quodam modo sudorem prouocat, & ideò in pleuritide in septimo die commodè offertur.

℞. Aq. Papauer. rubri, ℥ iiij. Lapid. Belzaartici, ℊ. vj. Sacchari ℥ j. misce, fiat haustus vnus, & tepidus ebibatur.

Aqua Cucurbitæ infrigidat, bilis acrimoniam compescit, sanguinis incendium extinguit, & humores calidos in renibus, ventre, & hepate, reliquísque partibus interioribus ad coctionem præparat, faciei ardorem mitigat, eiúsque decorem conciliat, etsi pro præparatione humorum parum sit in vsu.

Aqua Porculacæ infrigidat, incrassat, tenues humores ad motum ineptos reddit. Vtilis est sanguinis sputo, & hæmorrhagia omni, febribus ardentibus, erysipelate, cardialgia ex humore bilioso suborta, nam cum ventriculo maximum obtinet consensum.

Aqua Lactucæ omnibus aliis præstantior est, cùm in tertio gradu infrigidet; humores adustos contemperat, ipsos incrassat, & mirandum in modum somnum conciliat: & sic vtilissima est in phrenitide, ac superflua vigilia: respicit cerebrum, & cor.

Aqua Plantaginis intes infrigidantes, & incrassantes primum locum occupat, quia in secundo gradu infrigidat, & exsiccat, & sic omnes fluxiones reprimit, partes roborat; habet consensum cum renibus, in quibus (sicut in toto corpore) bilem disponit, & calidam intemperiem aufert. Commoda est in vlceribus, præsertim Gallicatis: ea enim vehementer exsiccat. Ponitur etiam in oxyrhodinis; quia repercussoria vi, medicamenti instar, humorem à parte inflammata repellit.

Aqua capitum Rosarum, etsi cordialis non sit, tamen humores calidos attemperat, incrassat, ac fluxiones sistit; habet enim maiorem adstringendi vim: quare in diarrhœa, dysenteria, & immodico fluxu sanguinis ex omni parte emanante, vel per se, vel syrupis adstringentibus permixta, mirificè prodest.

Aqua Rosarum frigida est, & sicca, adstringit, & cardiaca est, incrassat, tenues humores attemperat, atque per qualitatem alexipharmacam, quam habet, veneno resistit, putredinem arcet, cor, & cerebrum roborat, ventriculum firmat, febribus malignis remedio est, repellit, & sic oxyrhodinis permiscetur: & cùm recreet cor, epithematibus permiscetur: & illita carpo, volis manuum, plantis pedum, & naribus indita, odore suo suauissimo spiritus recreat, & refocillat.

Aqua Solatri in prædictis morbis efficaciorem sortitur facultatem; præparat humores calidos, præsertim exustos: caput, ventriculum, & renes respicit; vlcera sordida, & caua abstergit, exsiccat, & carne implet.

Aqua Florum Nenupharis sanguinem superexcalfactum refrigerat, viscera omnia incendio occupata contemperat. Morbo regio, tussi calidæ, pleuritidi, & capitis dolori confert, sitim, & febrium pestilentialium calorem extinguit, & hecticæ medetur. Has, & similes vires sortiuntur *Aqua Violarum, Semperuiui, Fragorum, Cerasorum acidorum*: Hæc enim præterquam quòd refrigerat, vitiis oculorum calidis remedio est, incîdit, attenuat, somnum conciliat, vtilis in febribus malignis, præsertim syrupis admixta.

Aqua Citoniorum frigida est, & sicca, cor & ventriculum roborat, veneno, venenosísque affectibus opitulatur, cibum in ventriculo retinet, vomitum compescit, alui fluorem sistit, & hæmorrhagiam vndequaque fluentem coërcet.

CAPVT II.

De Aquis concoquentibus pituitam.

AQua *Scabiosæ*, inter omnes aquas quæ pituitam coquunt, maximè temperata existit, & cordialis est: quare mirum in modum opitulatur in cordis palpitatione; concoquit pituitam in pectore; & in frigidis eius affectionibus vtilis est, vt tussi, asthmate, orthopnœa. In febribus malignis summoperè præstat, nam cum lapide Belzaartico permixta sudorem prouocat. In cutaneis affectibus plurimùm iuuat, vt scabie, Elephantiasi, & aliis affectibus qui ex pituita salsa originem ducunt.

Aqua Melissæ magis cardiaca est, intensiùs calefacit, & attenuat; quare sudorem prouocat, thoracem, & asperam arteriam lenit, pituitam concoquit, corroborat cor; ideóque prodest in febre syncopali, quotidiana, in frigida cordis intemperie: cerebrum corroborat, memoriam deperditam restituit. Et prodest in omnibus melancholicis affectionibus, & cordis morbis auxiliatur apprimè.

Aqua Menthæ calefacit in secundo gradu, præparat pituitam, præcipuè in vtero, ac ventriculo, coctionem iuuat: vtilis est in vertigine, Epilepsia, & in omnibus frigidis cerebri affectionibus, quæ per consensum ventriculi excitantur, cum quo maximum consensum habet, sicut cum hepe, ac hepate, quas partes roborat & firmat, habétque facultatem internecandi vermes.

Aqua Absinthij eodem gradu calida, disponit pituitam in hepate; quare omnibus hydropis speciebus opitulatur, cuius partis actionem perficit. Auxiliatur ventriculo, & illius vires confirmat, sistit vomitum, vermes intestinorum interficit; vtilis est in melancholia hypochondriaca, syncope humorali pituitosa; flatus mirificè discutit, & vehementer deobstruit.

Aqua Fœniculi eundem in calore habet gradum, attenuat, aperit, pituitam præparat, præcipuè in capite, & ventriculo; quas partes vehementer respicit. Habet etiam cognationem cum hepate, pectore, renibus, & vtero: vrinam, & menstruas purgationes prouocat; sitim remouet. Resoluit humores in tunicis oculorum impactos, & sic visum acuit, & frigidis oculorum vitiis opitulatur.

Aqua Apij paritatem seruat cum iisdem in calore, etsi habeat maiorem efficaciam in attenuando, & incîdendo: & sic aperit, deobstruit, & in hoc opere perficiendo inter omnes principatum obtinet. Pituitam præparat in vtero, renibus, liene, quarum partium obstructiones aufert, menstrua & vrinam prouocat.

Aqua Euphrasiæ calefacit in fine primi gradus: pituitosos humores præparat in toto corpore. Habet consensum cum hepate, quod viscus corroborat; & cum oculis, quorum affectiones mirificè leuat: nam visionem acuit, & lippitudinem sanat.

Aqua Stæchados calefacit, & exsiccat in secundo gradu, & est vtilissima in omnibus frigidis cerebri affectibus: hanc partem roborat, memoriam adauget: omnes sensus acuit, viscidos & crassos humores concoquit, & attenuat: prodest epilepsiæ, lethargo, paralysi, vertigini, & cephalalgiæ.

Aqua Chelidoniæ, præter calorem quem habet in secundo gradu, virtutem habet resoluendi humores in tunicis oculorum impactos; quare visionem clarificat, nubeculas abstergit, atque ideò semper in forma collyrij administratur.

Aqua Naphæ, & quæ ex floribus Arantiorum, & citri extrahitur, habet calorem in gradu primo, attenuat, aperit, resoluit flatus, & inter omnes vim præcipuam obtinet alexipharmacam, ideóque habet magnam conuenientiam cum corde, cuius actiones summè roborat, spiritus vitales adauget, putredinem arcet: cerebrum firmat, omnes eius potentias acuit; apponitur naribus, carpo, volis manuum, & plantis pedum: suo enim fragrantissimo odore linquentes animo recreat, & syncope correptos excitat. Eius potus, coli & ventriculi dolores leuat, harúmque partium frigidam intemperiem mirum in modum persanat.

Aliæ sunt aquæ in probata Officina, quæ consimiles habent facultates, & seruant naturam earum rerum, à quibus extrahuntur. Aliæ conferunt affectibus capitis frigidis, vt Apoplexiæ, Epilepsiæ, paralysi, vt est *Aqua Betonicæ, saluiæ, maioranæ, florum anthos, primulæ veris, florum liliorum conuallium.*

Aliæ concoquunt pituitam in thorace, & sic frigidis huius partis affectibus valde conducunt, vt tussi, catarrho, difficultati spirandi, vt est *Aqua Adianti, hyssopi, cardui benedicti, florum ireos, herbæ peti, nicotianæ vulgò dictæ, pulegij.*

Aliæ respiciunt ventriculum, flatus absumunt, ventris dolores leuant, vt est *Aqua Cinnamomi, chærefolij, serpilli, calendulæ.*

Aliæ excalfaciunt hepar, eiúsque frigidos affectus leuant; & sic conferunt hydropi, morbo regio, eius obstructioni, cirrho, & debilitati, vt est *Aqua Origani, centuarii, eupatorij.*

Splenem roborant, eiúsque morbis medentur, *Aqua Asplenij, aristolochiæ, gentianæ, nasturtij.*

Renes frigidis humoribus occupatos excalfaciunt, *Aqua Erucæ, vrticæ, saxifragiæ, parietariæ, quinquefolij, raphani, enulæ, pimpinellæ.*

Vterum excalfaciunt, eius obstructiones auferunt, menstrua remorata accelerant, flatus absumunt, *Aqua Artemisiæ, sabinæ, leuistici, nepitæ, menthastri, calaminthæ.*

CAPVT

CAPVT III.

De Aquis melancholiam concoquentibus.

AQua Fumariæ in primo gradu calefacit, & humectat; sanguinem corrigit, bilem adustam, pituitam salsam, & melancholiam attemperat; quare vtilis est in affectionibus, quæ ab his humoribus emanant. Habet consensum cum cerebro, ventriculo, iecore, & liene. Prodest cutaneis affectibus, & iecoris vitiis mirè auxiliatur.

Aqua Lupulorum est in actiuis temperata; in passiuis verò recedit per humiditatem in primo gradu. Præparat melancholiam; habet facultatem attenuandi, aperiendi, deobstruendi: respicit cerebrum, hepar, & lienem; sanguinem purificat, & cutis vitiis resistit.

Aliæ sunt aquæ, quæ bilem concoquunt in pectore, *vt Asari.* Aliæ in splene, *vt Aqua Cuscutæ, Scolopendrij, Corticis, & foliorum Tamarisci, Thymi.*

CAPVT IV.

De Aquis ad varios vsus vtilissimis.

AQua Hordei, etsi non fiat distillatione, sed decoctione, inter stillatitias tamen connumeratur, & inter infrigidantes non minorem obtinet locum. Sanguinis, & bilis feruorem attemperat, & calidam cuiuscunque partis intemperiem sanat. Habet facultatem abstergendi, quare ex vsu est in diarrhoea biliosa, ac dysenteria; & alia vlcera sordida, præsertim oris, & intestinorum mundificat, & exsiccat. Vtiliter offertur in calidis inflammationibus thoracis, & sic in pleuritide felicissimè administratur, maximè sacchato dulcorata, aut Syrupo violaceo permixta.

Aqua Scordij habet vim calefaciendi, & exsiccandi in gradu secundo, etsi in qualitatibus secundis habeat contrarietatem quandam: Duplici enim constat facultate, adstringente vna, aperiente alia: Illa ventriculum, & reliquas nostri corporis partes corroborat; huius vi attenuat, aperit, incîdit, sudorem mouet, & cùm vim alexipharmacam sortiatur, ingreditur in decoctiones, quæ pro curandis febribus malignis parari solent; & in temperamento calido permiscetur aliis aquis, quæ illius calorem refringere queunt.

Aqua Cerasorum dulcium aliquantulum vergit ad frigiditatem, & maximè iuuat in epilepticis, pro eorum accessione remouenda, in os iniecta, & permixta cum lapide Belzaartico. Nec displicet pro huius morbi curatione eam administrare. Vtilis est etiam in syncope, & animi deliquio, quia animum exhilarat, & corroborat.

Aqua Aluminosa refrigerat, exsiccat, atque abstergit: vtilis est in vlceribus virulentis, & corrosiuis pudendorum, præcipuè ex morbo Gallico contractis. Humorum enim fluxum sistit, ipsorum malitiam retundit, atque ipsa vlcera ad cicatricem perducit. Vtiliter adhibetur ad inflammationes & herpetas, ex febre, & scabritiem delet, fitque hoc modo.

℞. Succor. plantagin. portulacæ, agrestæ, Alumin. an. ℔. j. Albumin. ouor. Num. xij. Agitentur omnia simul rudicula, & postea distillentur in alembico.

Aqua Lanfranci, denominationem sumpsit ab inuentore suo, *cap. 12. sua Chirurgia parua*, & refert Guidonem, qui ipsam magis completam describit, *tract. 4. cap. 4.* & maiorem virtutem habet, ob maiorem efficaciam medicamentorum ex quibus componitur. Secundùm Guidonem calefacit, & vlcera abstergit sordida, & corrosiua; præcipuè genitalium partium, quæ in morbo Gallico frequentissima sunt. Nunquam per os assumenda, sed externis partibus applicanda, cùm sit corrosiua, & caustici potentialis instar viscera possit abradere. Describitur hoc modo.

℞. Viridis æris, ℥ ij. Auripigmenti, ʒ j. Aluminis, ʒ ij. Dissolue in aq. ros. Plantag. an. lib. ij. ß.

Aqua vitæ, quæ est pars calida, vinosa & tenuissima, ex vino rubro extracta, maximam habet calefaciendi vim, & exsiccat validè, attenuat, incîdit, flatus discutit. Quare maximè vtilis est in dolore colico ex intemperie frigida concitato, qui ventriculum, hepar, & aliam quamlibet partem vehementer opprimit. Hæc vini subtilissima pars cuncta à corruptione vindicat: imò in corpus humanum iniecta omnem putredinem arcet; excitato calore natiuo, coctiones promouet, cunctis cruditatibus liberat, viuidam vim spirituum vitalium recreat, ventriculum calefacit; cerebrum humidius algoréque pressum excitat, intellectum acuit, visum lucidum efficit, memoriam reparat. Denique admiranda est aquæ vitæ potentia, & maxima potestas illorum liquorum pretiosissimorum, qui ab hac aqua per sublimationem extrahuntur.

Sed maxima consideratione debet propinari: & in quantitate modica: Nam si humores pituitosi adsint, pars tenuis resoluitur remanente crassa, quæ ipsis frigidior redditur: & aliquando caliditate sua ipsos humores penetrare facit, & ita cogit, vt in substantia partis imbibantur, & sic hac de causa grauissima excitantur symptomata.

Quando verò exterioribus partibus admouetur, tunc maiori securitate, & vtilitate, Medici eius ope curationem aggrediuntur, vt in conuulsione ex repletione, & paralysi, in quibus affectibus mirificam opem præstat. Vtilis est etiam ad regenerandos pilos, cùm partes debiles illa abluuntur, quia dilatat poros, & materiam pilorum ad partes attrahit.

Vt verò efficacior euadat, solent quando ex vino extrahitur, in illa infundere medicamina varia, pro variis morbis qui curari debent: Nam pro roborando cerebro, macerant in ea saluiam, Betonicam, Maioranam. Pro firmando ventriculo, cinnamomum, Mastichen, spicam, absinthium. Pro regenerandis pilis, puluerem Abrotani, cortic. Auellanar. Cannarum, & alia huiusmodi. Exemplum sit hoc.

℞. Caryophyllorum, Nucis Moschatæ, Zingiberis, Galangæ, Piperis longi, Zedoariæ, Granorum Iuniperi, Corticum Arantiorum, Cortic. citriorum, Maioranæ, Roris marini, Menthæ, Baccar. lauri, Pulegij, Aristolochiæ rotundæ, Stœchados, Cardui Benedicti, Florum Primulæ veris Rosar. rubear. Flor. sambuci. Spicæ Nardi, Ligni Aloës Cubebar. Cardamomi, Cinnamomi, Calami Aromatici, Saluiæ. Basilici, Gentianæ, Calamenthi, Sãtalor. omnium, Radic. Acori, Radic. pæoniæ, Granor. pæoniæ, Macis, Nigellæ, Cornu ceruini, Rasuræ eboris, Chamædryos, Chamæpityos, Mastiches, Thuris albi, Aloës hepaticæ, Myrrhæ, Flor. chamomil. Aneth. Artemisiæ, Betonicæ, an. ʒ iij. Flor. borrag. Flor. buglos. Melissæ, Sem. anisi, Fœniculi, Carui, an. ʒ ij. Specierum electuarij de gemmis, Diarrhod. Triasantalor. Aromatic. rosat. an. ʒ ß. Specier. Diamosch. dulcis, Diambræ, Diagemmæ, Theriacæ, Diacori, an. ℥ ß. Flor. calendulæ, Radic. Bardanæ, Radic. filicis, an. ℥ ß. Chelidon. maioris, ʒ ij. Rab. elect. ℥ j. ß. Olei terebinth. ℔. j.

Omnia suprà dicta puluerizata bene, ponantur singula suo tempore in aqua vitæ optima, quæ facta sit ex generosissimo vino per alembicum vitreum, & fermententur, incipiendo à vere, continuandóq; per æstatem; & obturetur exquisitè vas vitreum, quod sit capax viginti librarum aquæ vitæ, tunc verò cola, & serua. Quæ aqua pro cordis, ventriculi, & cerebri frigidis affectibus est pretiosissima, & tempore pestis, vtilissima: corpus enim à corruptione, tetráque aura præseruat.

Cognoscitur præstantia aquæ vitæ ex odore: nam quæ fragrantissima est, & suauissimum ex se spirat odorem, cæteris antecellit: ex hac fit aqua distillatitia pro articulorum doloribus, morbo attonito, & membrorum mollificatione mirabilis.

℞. *Aq. ardentis ex vino optimo extractæ*, ℔. ß. *Acori præparati*, ℥ ij. *Flor. rorismarini*, ℥ j. *Folior. eiusdem*, *M.* ß. *cinnamom. Ligni aloës, an.* ʒ j. *Macis*, *Cardamom. cortic. citri, cariophyl. an.* ʒ ß. *Spicæ Nardi*, ℈ j. *Zingiber.* ʒ j. *Stœchad.* ℥ ij. *Moschi, Ambræ, an.* g. vj. Omnia simul diebus quinque macerentur, & distillentur.

Prodest deinde ad exsiccanda vlcera, si paretur hoc modo.

℞. *Aq. vitæ*, ℥ iij. *Theriac.* ℥ j. *Distillentur in alembico, & quod distillat vlceri applicetur, superaspersis pulueribus aloës, Myrrhæ.*

Pro conciliando somno sic paratur.

℞. *Papaueris albi, Papauer. nigri, an.* ℥ ß. *Vini albi, Fellis leporis, an.* ʒ ij. *Aquæ vitæ*, ℥ iiij. Infundantur infundenda in aqu. vitæ per dies tres, & postea distillentur. Gutta vna permixta cum aliquo syrupo somnifero conciliat somnum per horam vnam. Duæ guttæ, per duas, & sic de singulis.

Contra hecticam, & phthisim sic conficitur.

℞. *Aq. vitæ generosæ*, ℔. iiij. *Panem triticeum calidum, Num.* 1. *Proiice hæc in alembicum spatio* 14. *dierum, postea distillentur, additis speciebus, Diamargarit. frig. Diambræ, Diarrhod. Abbatis, Dianthos, an.* ʒ ij. *Pulp. cass. extract. recenter, sacchari candi, an.* ℥ j. *Succi glycyrrhizæ*, ℥ ij. *Rorismarini*, ʒ iij. *Moschi*, ℥ ß.

Aqua Ant-epileptica.

℞. *Radic. pæoniæ maris siccatarum*, ℔. ß. *Angelicæ, Aristoloch. longæ, Fraxinellæ, Fol. Origani Cretici, Rutæ, Saluiæ, an.* ℥ j. *Flor. Pæoniæ maris, Betonicæ, Lilior. conuallium: Rorismarini, Tiliæ, siccatorum, Sem. Ammeos Orientalis, Nigel. an.* ℥ j. ß. *Pæoniæ*, ℥ ij. *Cassiæ ligneæ, Cardamomi minoris, Nucis Moschatæ, Olei vitrioli, an.* ʒ. ij. Puluerandis crassè pulueratis, affundantur spiritus vini ℔. viij. macerentur per octiduum vase benè clauso, deinde colentur per setaceum densissimum, colatura seruetur in vitreo nimbo probè obturato.

Hæc aqua, optima est pro curanda Epilepsia, omnibúsque aliis frigidis cerebri morbis propulsandis, si cochlear vnum singulis diebus ieiuno ventriculo, & duabus horis post cœnam propinetur: nam roborat cerebrum, flatus discutit, humores crassos dissoluit.

Aqua Hysterica, summè præstat ad vteri flatus dissoluendos, & hanc partem mirandum in modum roborat, & vterum in suo loco conseruat, frigidámque illius intemperiem corrigit. Dosis ℥ j. diluculo, & postea somnus captandus saltem per semi horam. Fit hoc modo.

℞. *Radic. Bryoniæ siccatar.* ℥ ij. *Fol. artemisiæ, Dictamni Cretici, Matricariæ, Nepitæ, Ocimi, Pulegij, Rutæ, Sabinæ in vmbra siccatorum, an.* ℥ ß. *Cortic. arantiorum exteriorum, siccatorum*, ℥ j. ß. *Myrrhæ, Castorei, an.* ʒ. iij. *Croci*, ʒ. j. Puluerata macerentur per octiduum in spiritus vini libris tribus, deinde colentur per setaceum densissimum: colatura seruetur in nimbo vitreo diligenter obturato.

Aqua cinnamomi, eximias obtinet facultates: nam frigidis omnibus affectibus est idonea, si ad duas trésve vncias, pro ætatis, temperamenti, morbi ratione exhibeatur. Stomachum, iecur, lienem, pulmonem, cor, cerebrum, neruósque roborat; visum acuit, cordis affectibus opitulatur; venenis, venenatísque ictibus, ac morsibus prodest: Halitus gratiam commendat; menstrua, ac lotium educit; nauseam sedat, flatus discutit, secundinas pellit, partum accelerat, vitalem facultatem recreat.

℞. *Cinnamomi optimi crassiusculè triti*, ℔. ß. *Aq. ros. fragrantissimæ, Vini albi generosi, an.* ℔. j. Misce, & per biduum relinque in vase benè occluso, deinde super cineres calidos distilla, & aquam serua.

Aqua Theriacalis, contra venena est vtilissima, quia facultates non solùm recreat, sed qualitatem omnem pestilentem, & venenatam oppugnat, & extinguit. Prodest syncopæ, palmo, ac animi deliquio: opitulatur vertigini, febribus malignis, lethargo, epilepsiæ, apoplexiæ, & paralysi.

℞. *Radic. gentianæ, Enulæ campanæ, Tormentillæ, Angelicæ, Imperatoriæ, an.* ℥ j. *Cyperi, Ireos Florentiæ, an.* ℥ vj. *Zedoariæ, Cortic. citri sicci, Arantiorum, Cinnamomi, Caryophyl. Cardui benedicti, Corymbor. Hederæ, Granorum Iuniperi, an.* ℥ ß. *Dictamni, Scordij, Melissæ, Calendulæ, an. M.* ß. Macerentur per diem integrum super cineres calidos cum *vini albi* ℔. vj. Die sequenti adde decoctionis, *Vlmariæ, Betonicæ, Nenupharis*, ℔. ij. Deinde bulliant parum lento igne, tum fiat expressio, in qua dissolue, & infunde per noctem, *Theriacæ*, ℥ iiij. Postea ponantur in alembico vitreo, & fiat distillatio in balneo Mariæ, & aqua distillata seruetur.

Aqua Ophthalmica, plurimis oculorum affectibus prodest, vt Amblyopiæ, caligini, visus debilitati, & hebetudini.

℞. *Succor. chelidoniæ, Fœniculi, Rutæ, Apij, Hormini, an.* ℔. ß. *Mellis*, ℥ iij. *Fellis hircini*, ℥ j. *Fellis caponum, Fellis gallinar. an.* ℥ ß. *Aloës*, ʒ vi. *Caryophyl. Nucis Moschatæ, Sarcocollæ, an.* ʒ vi. Ponantur omnia simul in alembico, distillentur, vase vitreo excipiantur, & aqua distillata seruetur.

Aqua ad oculorum ruborem efficacissima, lachrymas exsiccat, tunicas roborat, vlcera sanat.

℞. *Vini albi, Aq. ros. an.* ℔. ß. *Tuthiæ præparat.* ℥ j. *Macis puluerat.* ℥ ß. Omnia misceantur in phiala bene obturata, & per tres hebdomadas insolentur.

Lac Virgineum quod fit à Guidone, *tract.* 6. *de antidot. appropriatis, cap.* 2. exsiccat, & extergit pustulas faciei, cutaneis affectibus prodest, albedinem faciei conciliat.

℞. *Aceti ex vino albissimo facti*, ℔. ß. *Lithargyrij dealbati*, ℥ ß. *Misce, & postea per ellychnium distilletur aqua ex vno vase in aliud.*

DISTINCTIO II.

De Syrupis, tam concoquentibus, quàm humores purgantibus.

CAPVT I.

De Syrupis in communi.

INter liquida medicamenta, quæ in modum potus assumuntur, numeratur Syrupus, qui idem significat, ac confectio ex succo in infusione, vel decoctione, aut instillatione alicuius plantæ, vel eius partis, & sacharo, aut melle: qui dicitur Simplex, ad differentiam illius, qui ex succo, vel decoctione, infusione, vel instillatione plurium medicamentorum conficitur, qui Compositus nuncupatur.

Apud Mesuëm idem significat Syrupus, ac iulep. Differunt tamen, quia Syrupus sæpe fit ex rebus amaris, & aliorum saporum; iulep verò ex rebus dulcibus. Deinde differunt, quia Syrupus aliquando cum sacharo, sæpè verò cum melle; at verò iulep semper ex sacharo constat. Differunt præterea ex modo confectionis, quia Syrupus coquitur magis, quàm iulep, ex instillatione aliorum ex quibus constat. Quando absolutè profertur iulep, intelligitur id quod sacharo, & aqua simplici conficitur parum coctis: easdem tamen vtilitates habet quàm syrupus.

Fit

Fit syrupus, addendo quantitati liquoris, æqualē partem sacchari, vel mellis, vel vtriusque, ita vt quatuor libræ succi rosarum suscipiant quatuor libras sacchari: licèt aliquando sit ponenda in vase maior quantitas liquoris, qui debet concoqui, ad hoc vt consumatur pars viscosa, & recrementitia quæ in ipso continetur, ipsáque consumpta, atque existente succo in debita dispositione, necessaria ad compositionem medicamenti, tunc admiscetur saccharo: hoc autem contingit in syrupo borraginis, & portulacæ, & aliis huiusmodi. Postea debet simul concoqui saccharum, & succus, donec modum substantię acquirant, ita vt si applicetur alicui rei, inhæreat cum aliquali fluxibilitate, sic enim diutius conseruatur syrupus, atque gustui delectabilis existit; quia saccharum in gratiam gustus, & conseruationis administratur.

Syrupus ad varias intentiones est paratus: sed ea quæ præcipuè à Medico expetitur, est vt humor aptam dispositionem ad purgationem sibi comparet. Vt verò commodiùs vires suas exerat, debet offerri ventriculo ieiuno; sic enim multò meliùs ab ipso alteratur, & per vniuersas corporis partes distribuitur: & tunc aquis solet permisceri, ita vt duabus vnciis syrupi, tres aquæ respondeant. Propinatur autem syrupus per se solus, ad corroborandum caput, somnum conciliandum, leniendum thoracem, & fauces: ad menstrua prouocanda, &c. in quibus exemplis quantitas determinata describi non potest. Præstantia syrupi ex odore, sapore, & modo substantiæ, simul cum debita coctione cognoscitur.

CAPVT II.

De Syrupis bilem disponentibus.

Syrupus *de Scorzonera*, seu viperina, temperat sanguinem, bilis feruorem compescit, præsertim in febribus malignis, & pestilentibus, veneno resistit, pesti succurrit, & cutaneis, cordísque affectibus remedio est, & fit hoc modo.

℞. *Radicum Scorzoneræ*, ℔.1. *Aq. fontan.* ℔.vj. Mundentur à pelliculis radices, & mortario lapideo fricentur, infundantúrque aqua dicta die vno: postea ad medietatem coquantur: in colatura infunde ad maiorem cordis corroborationem, *Flor. cordial. an.* ℥.ij. *Cum* ℔.iij. *sacchari, fiat syrupus.*

Syrupus Endiuiæ, infrigidat in secundo gradu: confert in morbis, qui ab humore bilioso originem ducunt, attenuat, & aperit, habétque magnam cognationem cum hepate, ipsum deobstruit, & renum calidam intemperiem sedat.

Syrupus Oxalidis, conficitur ex succo acetosæ, & saccharo: & maximè prodest in febribus ardentibus, malignis, pestilentibus; & inflammationibus ventriculi mirè succurrit: respicit ventriculum, & cor, sitim sedat, & singultum curat ex bilioso humore prognatum.

Syrupus Acetosus simplex, ita denominatur, prout distinguitur à syrupo de duabus radicibus cum aceto; & fit ex aceto vini albi, & saccharo. Infrigidat in secundo gradu, incîdit, attenuat, & maximè penetrat. Vtilis est in tertianis nothis, & aliis affectibus qui à bile crassa ortum ducunt, cum pituita permixta: vrinam prouocat; ab vteri, renum, & vesicæ obstructione liberat. Nocet hystericis fœminis, quia vterum dolore afficit.

Syrupus de acetositate limonum, ex saccharo, & succo limonum acidorum conficitur. Infrigidat in secundo gradu, incîdit, attenuat, attemperátque partes principes, sed præcipuè cor sua alexipharmaca vi, quamuis cætera membra etiam respicit, ideóque summè prodest in febribus ardentibus, & malignis; iecoris, renúmque calidam intemperiem aufert, & ipsos à lapidibus, & arenulis liberat; lapidem vesicæ frangit, vermes necat. Nocet vtero, ipsiúsque acetabula ferit, & pungit.

Syrupus de acetositate citri, potentior prædicto existit in operatione sua: quare maximam virtutem habet alexipharmacum, & cum maiori efficacia omnibus suprà dictis affectionibus est vtilior: inflammationes omnes ex bile subortas extinguit; sed præsertim in tertiana, & febribus pestilentibus est vtilissimus.

Syrupus de Agresta, conficitur ex agresta, seu succo vuarum immaturarum, & saccharo. Tertio gradu infrigidat, attenuat, incîdit, & bilem præparat in hepate, & ventriculo impactam; roborat, & excitat famem, quia ventriculum corrugat & comprimit, vomitum sistit, sitim lenit. Nocet vtero, cùm ob dictam causam illi aduersetur valde.

De Syrupis adstringentibus.

Syrupus Rosaceus, factus ex infusione rosarum rubearum viridium, absolutè rosaceus appellatur, ad differentiam illius, qui fit ex succo ipsarum rosarum cum melle, & saccharo, qui rhodomel ex melle, & saccharo dicitur. Simplex syrupus rosaceus habet vim infrigidandi in gradu secundo: adstringit ventriculum; caput, & cor roborat; sitim remouet, prodest maximè in febribus biliosis, putredinem malignam remouet, fluxus omnes ex caliditate subortos sistit, facultates naturales firmat.

Syrupus rosaceus ex rosis siccis, fit ex infusione rosarū rubearum siccarum: & calidos humores attemperat, roborat ventriculum, intestina firmat, fluxus ex calore emanantes compescit. Quare prodest in diarrhœa biliosa, & dysenteria: & hæmorrhagiam ex quacunque parte emanantem coërcet, summúmque cum facultate animali, & naturali obtinet consensum.

Syrupus Granatorum, fit ex succo granatorum acidorum, & saccharo, & aliquando aliqua quantitas succi granatorum dulcium admiscetur. Est gustui gratus, ventriculum tuetur, sitim aufert, prodest in febribus ardentibus, & malignis, quarum malignam putredinem mirè refrænat; tenues humores incrassat, ad mediocrémque substantiam reducit.

Syrupus Citoniorum, fit ex ipsorum succo, & saccharo; Nam licèt aliquando ex succo citoniorum paretur cum melle, tunc tamen potiùs miua citoniorum appellatur. Infrigidat hic syrupus in gradu secundo: in omnibus alui fluxibus vtilis est, partes naturales roborat; quare iuuat in diarrhœa, & dysenteria, appetitum concitat, vomitum & nauseam remouet, & intemperantias calidas ventriculi arcet, somnum conciliat, vaporum mordacium exhalationem ad caput mirandum in modum prohibet.

Syrupus Myrtinus, fit ex fructu Myrti, & saccharo. Infrigidat in secundo gradu, adstringit, & roborat ventriculum, vomitum & nauseam sistit; vtilis est in fluxionibus alui, sanguinis sputo; vteri, & aliarum partium hæmorrhagiā, appetentiam excitat, maximam cum facultate naturali cognationem habet.

Syrupus Magistralis contra fluxus omnes, & immodicas ex quacunque parte hæmorrhagias, vomitum sistit, nauseam remouet, excellenter adstringit, incrassat, & canales comprimit, fitque hoc modo.

℞. *Succi plantagin. Succi verbenæ depurata, an.* ℔.ij. *Bulliant in eo gummi Arabici, Tragacanthi, Succi liquiritiæ, an.* ℥ iiij. *Mumiæ, Sanguinis Draconis, Boli armeni, an.* ℥ j.ß. *Syrupi rosacei, q.s. vt fiat syrupus.*

Syrupus Symphyti, adstringit, fluxus sistit, vomitum retinet, hæmorrhagiam compescit.

℞. *Radic. & cymarum symphyti maioris, Herbæ Bellidis cum toto, an. partes tres: Betonicæ, Pimpinellæ, Plantag. Polygoni,*

lygoni, Scabiosæ, Tussilaginis, Flor. ros. rubear. an. partes duas. Ex omnibus virentibus tusis exprimatur succus, coquatur, dispumetur: cuius libris tribus adde sacchari albi, ℔. ij. ß. Coquatur in syrupum.

De Syrupis aperientibus.

Syrupus Diureticus Magistralis, diuturnis obstructionibus remedio est, vrinam mouet, calculum renum promouet, & vesicam à sabuloso humore repurgat.

℞. *Apij, Petroselin. Fœnicul. Anisi, Ameos, Dauci, Bauciæ, Pentaphylli Alexandrini, an.* ʒ. iij. *Asparagi, Brusci, Peucedani, Meu, Scolopendriæ, Capil. ven. Polytrichi, Capparis, Tamarisci, Seseleos, Granor. solis, Sem. Melon. Sem. Citrullor. Sem. cucumer. Sem. cucurbitæ, Saxifragiæ, Sem. citri, Lapidis spongiæ, Pulu. citadarum, Amomi, Thymi, Chamæpityos, Ossium persicorum, Cardamomi, Ireos, Spicæ nardi, Caryophyl. Costi, Nucis moschatæ, an.* ʒ. iij. *Galangæ, Epithym. Filipendulæ, Pimpinel. Ciceris nigri, an.* ʒ. j. ß. *Aquæ, Sacchari, q. s. Fiat syrupus secundùm artem.*

Syrupus Raphani, obstructiones aperit, calculum frangit, & vrinam mouet.

℞. *Radic. raphan. satiui, & siluestris, an.* ℥. j. *Saxifragiæ, Rusci, Leuistici, Eringij, Anonidis, Petroselin. Fœnicul. an.* ℥ ß. *Pimpinel. Pulegij, Betonic. Cymarum vrticæ, Nasturtij, Laueris, Callitrichi, an. M. j. Fructuum Alkekengi, Iuiubar. an. num. xx. Sem. Basilicon. P...natæ, Petroselin. Seseleos, Carui, Dauci, Lithospermi, Cortic. radic. lauri, Capparum, an.* ʒ. ij. *Vuar. pass. ab acinis purgatarum, Glycyrrhiz. an.* ʒ. vj. Coque in ℔. x. aq. ad consumptionem ℔. iiij. adde *Sacchari*, ℔. iiij. *Mellis despumati*, ℔. ij. Fiat syrupus clarus, & condiatur cum *Nucis Moschatæ*, ℥ i ß.

Syrupus de scoria ferri simplex, deobstruit, aperit: attenuat, prouocat menstrua, vrinam mouet: vtilis est in febre alba, virginum fœdis coloribus, fœcundas reddit fœminas, firmat stomachum, viscera naturalia roborat.

℞. *Scoriæ ferri præparatæ*, ℔. ß. *Passul. enucleatar.* ℔. j. *Origani, Anisi, Croci, an.* ℥ ß. Omnia infundantur in ℔. viij. aquæ triduo: coque quousque absumantur ℔. ij. Colaturæ adde sacchari ℔. iiij. & fiat syrupus.

Syrupus de scoria ferri compositus, easdem præstat vtilitates, sed in deobstruendo efficacior existit.

℞. *Aquæ borrag.* ℔. vj. *Fol. capil. vener. Asplenij, an. M. . Passular. sine granis, p. ij.* Coquantur ad medias, coletur: tunc recipe *Chalybis præparat.* ℔. j. Igniatur, & sæpius extinguatur in prædicta colatura: adde *Syrup. borrag. Byzantini, Capil. Vener. an.* ℥ v. *Theriac. antiq. Mithridatij. an.* ʒ. iij. *Sacchari q. s.* iterum bulliat, & fiat iulapium.

Dosis ℥ iiij. ieiuno ventriculo. Quo assumpto si fiat validum exercitium, maximè per loca accliuia, & decliuia, pro dictis operationibus complendis erit efficacior.

De Syrupis incrassantibus.

Syrupus Violarum, fit ex succo violarum, vel infusione ipsarum, & minùs propriè ex decoctione, ipsarum siccarum, & saccharo, & licèt aliquando fiat ex conserua, tamen hoc est contra Mesuæ mentem. Infrigididat, & humectat in secundo gradu. Prodest in febribus, & distillationibus calidis: tenues, & calidos humores incrassat, sitim remouet, malignæ qualitati resistit; asperam arteriam, & pectus lenit; respicit cor, & cerebrum; facultatem animalem, & naturalem roborat; sputum facilitat, somnum conciliat, bilem concoquit, & siccum, squalidúmque corpus humectat: quare hac de causa in febribus hecticis tantopere commendatur.

A *Syrupus Nenupharis*, fit ex infusione florum nenupharis. Infrigidat in secundo gradu, bilem attemperat, confert in febribus biliosis, & malignis, somnum conciliat, & ob id in phrenitide summè iuuat; vim habet cardiacam, & venenosæ qualitati summè resistit.

Syrupus Althæa Magistralis, crassam pituitam, purulentámque saniem, & arenulas suauiter expurgat, & citra manifestum calorem, vrinæ ardorem mitigat.

℞. *Radicis Althææ*, ℥ ij. *Cicer. rubeor.* ℥ j. *Radic. Graminis, Asparagi, Glycyrrhiz. mundæ, Vuar. passar. expurgat. an.* ℥ ß. *Summitat. Althææ, Maluæ, Parietar. Pimpinel. Plantagin. Adiant. an. M. j. Sem. frig. maior. Sem. frig.* B *minor. an.* ʒ. iij. Coque in ℔. vj. aquæ vsquequò absumantur libræ ij. adde *Sacchari albi*, ℔. iij. *Fiat sec. art. Syrupus.*

Syrupus de Tussilagine, tussi siccæ, atque orthopnœæ valdè succurrit.

℞. *Tussilagin. M. j. Capil. vener. M. ij. Hyssopi. M. j. Glycyrrhiz.* ʒ ij. Coque in sufficienti aquæ quantitate sec. art. adde *Sacchari*, ℔. iij. *fiat syrupus.*

Syrupus Diacodion, tenues humores incrassat, fluxiones sistit, & distillationes coërcet, somnum conciliat, sanguinis sputo succurrit, tussi siccæ remedio est, fitque hoc modo.

℞. *Capit. papauer. Albi, Siliquarum dulcium, an.* ℥ iij. *Radic. althææ, Glycyrrhiz. rasæ, an.* ℥ ij. *coquantur in* ℔. C *xij. aq. ad consumptionem tertiæ partis.* Colaturæ adde, *sacchari candi rubicundi*, ℔. vj. Coquantur ad consistentiam, seu syrupi spissi.

Syrupus iuiubarum, fit ex decoctione hord. liquiritiæ, & iuiubarum. Infrigidat, & humectat in gradu secundo, bilem incrassat, febrem remouet, somnum prouocat, humores tenues, & calidos in pectore concoquit.

Syrupus de Portulaca, fit ex ipsius succo, & saccharo, qui infrigidat in tertio gradu, & minimè disponit materias calidas, ipsas incrassando, præcipuè in ventriculo, iecore, & pectore. Quare iuuat in omnibus calidis destillationibus ex capite in subiectas partes; & sic inter omnes primum locum habet in sputo sanguinis, febribus ardentibus, menstruis purgationibus immodicis, D quando ex humore calido emanat.

Syrupus de Papauere, præstantiorem locum obtinet in infrigidando; calidos, & tenues humores incrassat, somnum conciliat, sitim extinguit, vapores acres, & mordaces ad cerebrum ascendentes reprimit. Quare prodest in paraphrenitide, immodica vigilia, catarrho calido, tussi sicca; thoracem, & asperam arteriam lenit; sputum prouocat, vtilis est in ardentibus febribus, & malignis, quando superflua vigilia ægros infestat. *Syrupus de papauere compositus*, ad eosdem morbos efficacior est, valet ad tussim siccam, phthisim, catarrhum, & insomniæ causam.

E

CAPVT II.

De Syrupis disponentibus pituitam.

HYdromel, seu aqua mulsa inter syrupos connumeratur, ab ipsis veteribus maximè vsitata, vt *lib. acut.* retulit Galenus. Fit ex vna parte mellis optimi, electi, atque antiqui, & ex octo partibus aquę fontis, simul coctis vsque ad modum substantiæ julep, & loco vini conceditur. Vtilis est in morbis frigidis pectoris, cerebri, neruosarum partium; sitim quæ ex humore crasso, & viscoso oritur, aufert; saniem, & humores crassos in pectore pertinaciter impactos abstergit; & humores resoluit. Valde prodest in humoribus, qui vias vrinæ occuparunt, & in iis partibus lapidis generationem prohibet.

Syrupus

Syrupus de Pæonia Magistralis, pituitam concoqui in cerebro; prodest Epilepsiæ, & cæteris cerebri, & neruorum partium affectibus summo est auxilio; fitque hoc modo.

℞. *Radic. Pæoniæ*, ℔.j. *Coque in* ℔.vi. *aquæ ad medietatis consumptionem: Adde sacchari* ℔.iij, *fiat syrupus.*

Syrupus de Betonica, prodest in omnibus frigidis capitis, & neruorum affectibus: & hoc modo paralysi, vertigini, dolori capitis frigido, remedio est.

℞. *Succi betonicæ depurati*, ℔.iij. *Sacchari albi*, ℔.j.ß. Coquantur in syrupi consistentiam.

Syrupus de cinnamomo, flatus discutit, pituitam concoquit, roborat ventriculum, hepar firmat, & sic frigidis ventriculi, & hepatis vitiis mirificè confert.

℞. *Minæ citoniorum, Vel syrupi de corticibus citri*, ℔.ß. *Quintæ essentiæ cinnamomi*, ʒ.iii. *Misce, fiat syrupus.*

Syrupus capillorum Veneris, fit ex decoctione capilli Veneris, & saccharo. A mediocritate parum recedit per calorem: pituitam præparat, attenuat; thoracem, & asperam arteriam lenit; & in his partibus humores crassos, & frigidos ad expulsionem disponit: quare vtilis est in tussi antiqua, catarrho, pleuritide, menses prouocat.

Syrupus Liquiritiæ, pituitam concoquit, calefacit in gradu secundo, fit ex decoctione liquiritiæ, capillorum Veneris, & hyssopi cum saccharo. Respicit præcipuè thoracem, sputum facilitat, tussim remouet, quando ex frigida destillatione originem ducit.

Syrupus de Hyssopo, efficacior est: nam pituitosos humores in thorace contentos per sputum prouocat, & prodest in tussi antiqua, asthmate, difficultate respirationis.

Syrupus de Prassio, maximam efficaciam habet, vehementiùs calefacit, & attenuat; pituitam præsertim in pulmone abstergit; & humores in cauitate thoracis tenaciter impactos per sputum excernit: quare in tussi antiqua, asthmate, difficultate respirationis vtilis est: & à proprietate omnem humorem putridum in cauitate thoracis existentem repurgat, atque ipsum corroborat; & idcircò in empyemate saluberrimus censetur.

Oxymel simplex, fit ex quatuor partibus aquæ, & duabus mellis, & vna aceti vini albi. Calefacit in gradu secundo, valdè attenuat, digerit, abstergit, & materiam crassam, & viscidam resoluit. Offertur in febribus diuturnis, tertianis nothis, & quotidianis: mundificat palatum, & fauces: habet consensum cum ventriculo, ipsúmque roborat.

Oxymel scilliticum, cæteris maiorem efficaciam habet; componitur ex aceto scillitico, & aqua mulsa. Calefacit in gradu secundo, potenter attenuat; & humores frigidos, & crassos incidit, etsi in profundo corporis sint impacti. Respicit caput, & ventriculum, quas partes roborat, confert in suppurata pleuritide, vehementer tussim excitat, atque mediâ ipsâ rumpitur abscessus; sed cautè ipso vtaris oportet, & cum aliis expectorantibus permixto.

Oxymel scilliticum compositum, potentiùs multis incidit, tenuat, terget, obstructa aperit; prodest in diuturnis quartanis, quotidianis; & suprà dictos affectus potentiùs persanat.

℞. *Radic. apij, radic. fœniculi, an.* ℥ iiij. *radic. petroselin. radic. rusci, radic. asparagi, sem. apij, sem. fœnicul. an* ℥j. Coquantur in aquæ partib. vj. aut quantum sufficit: colaturæ adde. *Aceti scillitici, p.i. mellis optimi despumati, p.ij. Fiat syrupus sec. art.*

Rhodomel simpliciter dictum, fit ex succo rosarum rubearum, & melle. Aliud est, quod *rhodomel ex sacchar. & melle* appellatur, quod ex succo rosarum prædictarum, & æquali portione mellis, & sacchari conficitur. Hoc habet vim calefaciendi in gradu secundo, attenuat, incìdit, pituitámque disponit; & humores frigidos in ventriculo existentes simul cum flatibus ab ipsis eleuatis resoluit. Idcircò in cruditatibus ventriculi est vtilis, dolorem colicum persanat, rugitus intestinorum aufert; confert in soporosis affectionibus per consensum ventriculi subortis, quas partes corroborat, & ipsarum coctionem adauget. *Colatum* easdem vires sortitur, & maximè conducit in vlceribus: nam sordida vlcera, & putrida abstergit, & carne citissimè implet.

Syrupus Byzantinus, efficitur ex succis cichorij, Apij, borrag. lupulor. & saccharo. Calefacit in fine secundi, pituitam incìdit bili permixtam. Vtilis est in tertianis nothis, & morbis chronicis: habet consensum cum præcipuis partibus, menses prouocat, aliqualiter mouet aluum, & in euacuatione per epicrasin maximè prodest.

Syrupus Absinthij, calefacit in gradu secundo, pituitam præparat: vtilissimus est in omnibus affectionibus frigidis, malo corporis habitu, hydrope. Ventriculum roborat, absumit flatus, crudos humores concoquit, coctionem adauget, vermes necat. Fit ex succo absinthij pontici, & saccharo, & sua adstringenti vi appetentiam concitat, & aliqualiter pituitosum, & crudum humorem per aluum expurgat.

Syrupus Fœniculi, intensiùs calefacit, aperit, incìdit, attenuat. Conficitur ex succo fœniculi, & saccharo. Pituitam præparat præcipuè in capite: vtilis est in graui auditu, suffusione, omnibus soporosis affectionibus: caput, & ventriculum respicit, flatus absumit, ructus leuat, & coctionem iuuat.

Syrupus de Stœchade fit ex decoctione florum illius, & melle. Calefacit in gradu secundo: maximè confert in omnibus frigidis affectionibus, præcipuè soporosis, in epilepsia, paralysi, conuulsione. Præterea ad omnes viscerum obstructiones commendatur: substantia enim tenui & ignea facilè aperit, neruos respicit, acuit sensus tam internos, quàm externos; & substantia terrea & styptica, qua pollet, ipsa viscera roborat, sed præsertim iecur & lienem confirmat.

Syrupus de lacca Magistralis describitur ab Auicenna, *1.4. tract. 4. cap. 10. de curatione variolarum, & morbillorum*, in quibus morbis summè prodest, nam humores à centro ad circumferentiam attrahit, & exanthemata prouocat ad cutem. Offertur quando iam facta est efferuescentia in sanguine: antea enim maximè nocet. Est calidus in secundo gradu, & humores frigidos & glutinosos, qui in visceribus tenaciter adhærent, attenuat, liquat, & ad corporis superficiem extrudit. Fitque hoc modo.

℞. *Ficuum pinguium*, ʒ.vij. *lentium excorticatar. laccæ. an.* ʒ.iij. *tragacanthi, sem. fœniculi, an.* ʒ.ij. Coque in ℔.i.ß. aquæ vsque ad tertiæ partis consumptionem, & cum saccharo fiat syrupus.

Syrupus de Artemisia, duplex est *simplex*, & *compositus*. Ille est tantùm in vsu, calefacit in tertio gradu aperit, attenuat, menses mouet, vterum roborat, & deobstruit, fœtum mortuum expellit, partum accelerat, cum summa cautela est administrandus, quia abortum prouocat, fitque hoc modo.

℞. *Artemisiæ, m.ij. pulegij, calaminthæ, origani, melissæ, dictamni cretici, persicariæ, sabinæ, amaraci, chamædryos, chamæpityos, perforatæ, comarum, matricariæ, centaureæ minoris, rutæ betonicæ, buglossæ, radic. fœnicul. apij, petroselini, asparagi, brusci, radic. saxifragiæ, radic. enulæ campanæ, cyperi, radic. rubiæ tinctorum, ireos, radic. pæoniæ, an. m.j. bacc. iuniperi, sem. ligustici, petrosel. apij, anisi, nigellæ, carpobalsami, costi, radic. asari, radic. pyrethri, cassiæ, ligneæ aromaticæ, cardamomi, calami aromatici, phu, id est, radicis eius, an.* ʒß. *Aquæ q.s. sacchari*, ℔.iiij. Coquantur omnia magna diligentia secundùm artem, ne plus quàm necesse sit aromata bulliant.

Neque

Neque licet, vt quidam faciunt, mutare, vel minuere medicamenta: nam hæc, vel illorum succedanea, etsi cum labore, comparari queunt; maximè cum hominum salute nihil charius sit, vt *7. meth. 6. in med.* eleganter dictabat Galenus.

Syrupus de duabus radicibus, duplex: alius appellatur *sine aceto*, quia sine eo fit; & solùm in eius compositionem ingrediuntur duæ radices ex diureticis, simul cum aliis rebus, ex quarum decoctione cum melle conficitur. Calefacit in gradu secundo, & attenuat; præparat pituitam; aperit, deobstruit hepar, lienem, ventriculum, menses prouocat, vrinam & sudorem mouet; febribus ex crasso humore profectis strenuè opitulatur. Cum hepate, & vtero consensum habet. Quando administratur, debet medicus vti hac particula. ℞. *Syrupi de duabus radicibus sine aceto*: alioqui si hoc modo non describitur, intelligitur cum aceto.

Syrupus de quinque radicibus, fit ex decoctione quinque radicum diureticarum, & aliorum medicamentorum, & saccharo: Alter verò cum aceto, & decocto prædictarum rerum, & melle paratur. Cum saccharo compositus, ad omnes morbos efficacior est, & in omnibus ferè affectionibus frigidis offertur; in asthmate, difficultate respirationis, paralysi, conuulsione ex repletione. Cum melle factus ad dictas ægritudines efficacior est, attenuat, incidit, & vterum ab obstructione liberat, cuius flatus potenter resoluit.

Miua citoniorum cum aromate, & *sine illo*. Simplex, fit ex eorum succo, vino albo, & aliis rebus cum melle, vt Mesuë docet, calefacit in primo gradu, pituitam præparat, præcipuè in ventriculo atque hepate, quas partes roborat, & earum actiones adauget: absumit cruditates ventriculi, resoluit flatus, immodicum alui fluxũ sistit, appetentiam excitat, vomitum reprimit. Aliquando fit cum aromatis, vt sunt cinnamomum, cardamomum maius, Caryophyllum, Zingiber, mastiche, lignum Aloës, Macis, & dicitur *miua citoniorum cum aromate*. Intensiùs calefacit, respicit cor, sed interdicenda vbi ægri corripiantur febri.

Syrupus de corticibus citri, cum aromate, & sine illo. Ex decoctione corticum citri, & aliarum rerum cum saccharo fit, duplex est: alter, qui absolutè, & simpliciter semper dicitur *Syrupus de corticibus citri*, & habet vim calefaciẽdi in gradu secundo, præparat pituitam, frigidam ventriculi intemperiem remouet; prodest in hydrope, cachexia, syncope, oris fœtorem corrigit; cerebrum, iecur, & ventriculum respicit, quarum partium coctionem iuuat: quæ omnia efficaciùs operatur, qui *de corticibus citri cum aromate* appellatur, & ex suprà dictis aromatis cum saccharo componitur.

Syrupus de Menthæ, duplex est *simplex*, & *compositus*: hic ab illo differt, quia recipit Galliam moschatam, & licèt iisdem conferat morbis, efficaciùs tamen operatur. Vtilis est in cruditatibus ventriculi, & intestinorum flatu; immodicos eorum fluxus, non præsente febre, coërcet, remouet nauseam; vomitum coërcet: appetentiam excitat; vermes necat, roborat ventriculum, & cætera viscera confirmat.

CAPVT IV.

De Syrupis disponentibus Melancholiam.

Syrupus borraginis, etsi bilem adustam præparet cum duobus subsequentibus, & maximè conueniat in omnibus morbis, & febribus, maiorem tamen obtinet efficaciam in præparanda melancholia. Fit ex succo borraginis, & saccharo. Recedit à mediocritate aliquãtulum per calorem, & humiditatem: & cardiacam vim habet; quare malignam putredinem extinguit, purificat sanguinem, spiritus tam vitales, quàm animales reparat, cor, & cerebrum roborat; & ideò confert in febribus malignis, cordis palpitatione, syncope, cardiacis affectionibus, cutaneis morbis, & aliis qui ab humore melancholico originem ducunt.

Syrupus Buglossæ, non est tam in vsu: eodem modo paratur quo syrupus Borraginis, & easdem vires habet. Differunt solùm, quia Borrago est domestica, Buglossa verò est agrestis. *Syrupus Scorzonera* his similis est: sed contra melancholiam, & cordis affectus est excellentior, de quo suprà.

Syrupus Fumariæ, succum melancholicum præparat. Componitur ex succo ipsius, & saccharo; hyeme verò cum melle paratur. Recedit per calorem à mediocritate. Vtilis est in omnibus morbis à bile adusta, & pituita salsa subortis, vt quartana, scabie, lepra, pruritu, & aliis cutaneis affectibus. Prodest in morbo Gallico, hæmorrhoïdibus, melancholia morbo; ventriculum, & hepar roborat, aperit, & leniter aluum mouet.

Syrupus de Pomis, fit ex succo pomorum redolentium, & saccharo. Aliquantulum recedit à mediocritate per humiditatem, etsi in aliis sit maximè temperatus. Præparat humorem melancholicum, & sic morbis melancholicis, præcipuè ex bile adusta subortis, remedio est. Vtilis est in quartana, tremore cordis, lepra, cutis infectionibus, melancholia morbo: cerebrum ac cor respicit, & roborat, venenatis morbis opitulatur, malignis morbis resistit, vitales spiritus gignit; quare tempore pestis est summè commodatus.

Syrupus Lupulorum, ex ipsorum succo, & saccharo conficitur. Calefacit in primo gradu, concoquit melancholicum succum, & deobstruit: Vtilis est in ictero nigro, melancholia hypochondriaca, melancholicis affectionibus: respicit iecur, & lienem, quas partes vehementer roborat, & deobstruit, fitque hoc modo.

℞. *Succi ex geminibus tenellis lupulorum expressi, partes tres, sacchari, partes duas, fiat Syrupus.*

CAPVT V.

De Syrupis bilem purgantibus.

Syrupus de Rhabarbaro, clementer bilem vtramque per aluum excernit: vtilis est in febribus ardentibus, & biliosis, tertiana exquisita, ictero flauo, & morbis biliosis. Propinatur debilibus, pueris, & grauidis, & aliis qui aliorum medicamentorum vires ferre non possunt.

℞. *Rhab. optimi, fol. sen. an.* ℥ ij. *aq. betonic. cichorij, buglos. an.* ℔ j. ß. Fiat omnium infusio per noctem: manè ebullitione, & expressione facta, adde *Syrup. ros. solut. compos.* ℥ iiij. & sec. art. fiat Syrupus.

Syrupus Violarum ex IX. infusionib. fit ex tribus libris nouem infusionum violarum, & ex duabus sacchari. Infrigidat, & humectat in gradu secundo: debiliter bilẽ purgat, & eam clementer ex prima corporis regione, thorace, & vrinæ viis educit. Cardiacam vim habet, & ideò prodest in febribus malignis, pleuritide, catarrho calido, diabetica passione. Vtilis est debilibus, pueris, & vtero gerentibus, etsi in iis aliqui eius vsum pertimescant; quòd humiditate sua vteri acetabula emolliendo abortum concitare possit: sed in earum morbis curandis tutissimè, vt relaxet, offerri solet, quia non ea pollet humiditate, imò sua cardiaca vi vterum roborat. Dosis per se ab ℥ iij. vsque ad ℥ v.

Syrupus Persicus, fit ex aliquibus infusionibus prædictarum rosarum, & debita quantitate sacchari. Hic syrupus infrigidat in primo gradu, bilem purgat, & ideò in biliosis morbis administratur, & ex prima corporis regione, in maiori verò quantitate, ex secunda euacuat. Dosis est ad ℥ v.

Syrupus Rosarum Persicarum ex IX. infusionibus, fit ex nouem infusionibus prædictarum rosarum, & saccharo.

ro. Infrigidat in primo gradu, & valentiùs bilem in corporis profundo repositam, expurgat: Euacuat etiam omnis rosa bilem, & aquas, & Alexandrina præter id pituitam, & materias communes in viis ductuum repertas, vt ex Auic. & frequenti constat experimento. Vtilis est in febribus ardentibus, & malignis, cardiaca vi pollet, respicit cor, & cerebrum, quas partes roborat. Dosis per se ab ℥ iij. vsque ad v.

Syrupus Rosarum Rubearum ex IX. *infusionibus*, fit ex infusione nouena rosarum rubearum. Infrigidat in primo gradu, & cum modica stypticitate bilem expurgat; ventriculum, & intestina roborat. Idcircò laudabiliter administratur in diarrhœa biliosa, dysenteria, tenesmo, quando cum aliquali corroboratione biliosum humorem expurgare conamur, in quibus affectibus curandis mirabilis est; nam est medicamentum clemens, & valde lene. Dosis eadem.

Syrupus de Cichorio cum Rhabarbaro. Infrigidat in gradu secundo. In hepatis obstructionibus mirabiliter opitulatur. Incidit, attenuat, biliosos humores expurgat cum pituita permixtos. Vtilis est in tertianis nothis, ac productis febribus, si præcedente vacuatione administretur. Aliquando fit hic Syrupus *cum duplicata portione rhabarbari*, & efficaciores vires habet, & in contumacibus iecoris, lienis, vteri obstructionibus est efficacissimus. Dosis eadem cum suprà dictis.

Syrupus Regius Magistralis, clementer & sine molestia, non bilem solùm: sed alios humores exuperantes expurgat; quare vtilissimus est in febribus biliosis, putridis, malignis: prodest debilibus naturis, senibus, grauidis, & ob cardiacam qualitatem pesti resistit, Huius duplex est compositio, sed secunda efficaciùs euacuat.

℞. *Fol. sen.* ℥ j. *infunde in* ℥ x. *aq. fœniculi: adde infusionis quinta violar. infusionis nouenæ ros. Pers. an.* ℥ iiij. *Sacchari*, ℔ i. *fiat syrupus.*

Vel confice hoc modo.

℞. *Ex* IX. *infus. flor. violar. ex* IX. *infus. ros. pers. an.* ℥ iiij. *infusionis* ℥ j. *fol. sen. factæ in* ℥ xij. *aq. fœniculi, ad remanentiam* ℥ v. *emulsionis sem. cartham. factæ in decoct. polypody* ℥ iij. *Sacchari, q. s. fiat syrupus.*

CAPVT VI.

De Syrupis purgantibus pituitam.

Syrupus de *Eupatorio*, calefacit mediocriter. Prodest in omnibus frigidis affectionibus lienis, & aliarum partium nutritioni inseruientium. Humores pituitosos incidit, & attenuat, deobstruit, vrinam prouocat. Quotidianis febribus, diuturnis, hydropi, cachexiæ auxiliatur: coctionem ventriculi roborat, appetentiam excitat, flatus discutit, dolores sedat. Habet maximam conuenientiam cum ventriculo, & ferè semper post vniuersalem vacuationem administratur.

Syrupus de Stœchade compositus, valentiùs operatur, quàm syrupus de stœchade simplex: Nam pituitam euacuat, facultatem animalem, & vitalem, sed præcipuè cerebrum, & ventriculum respicit, quas partes à crasso, & tenaci humore repurgat, & roborat.

Syrupus de Hermodactylis Magistralis, euacuat pituitam è capite, ventriculo, & iuncturis. Vtilis est in frigidis cerebri affectibus, dolore ventriculi & articulorum, fitque hoc modo.

℞. *Quinque radicum, an.* ℥ j. *sem. 4. frigidor. maiorum, an.* ℥ j. ß. *hyssopi, capillor. vener. Asplenij, an. m.* ß. *violar. m.* j. ß. *flor. rorismarini, Borrag. an. m.* j. ß. *cyperi*, ʒ. iij. *chamomillæ*, ʒ. ij. *passul.* ℥ j. *sennæ*, ℥ ij. *hermodactylor. cuscutæ, an.* ℥ ß. *anisi, fœnicul. carui, an.* ʒ. ij. ß. *polypodij*, ℥ iij. *agarici*, ℥ ij. Coquantur in ℔ iij. aq. Colaturæ adde *Sacchari*, ℔ j. ß. *rosar.* ℥ j. *rhab.* ʒ. iiij. ß. *turbith*, ʒ. iij. Hæc tenuissimè trita, & in panno ligata suspendes in syrupo cocto sec. artem.

Syrupus Diacnicu, est idoneus autumno, & hyemis, verísque initio. Febribus longis, quotidianis, quartanis, & obstructionibus viscerum, lienis, & iecoris, ex pituita, & crassis humoribus generatis, necnon & aqua inter cutem laborantibus. Exhibetur pueris, & delicatulis fœminis ℥ j. cum syrupi rosar. solut. semuncia; adultis, & robustioribus vnciæ binæ satis sunt, cum duabus vnciis aq. pulegij, thymi, aut decoctionis alicuius phlegmagogæ.

℞. *Adiant. hyssopi, thymi, origani, chamædryos, chamæpityos, scolopedrij, buglos. an. m.* ß. *cuscutæ, vesicariæ, an.* ℥ ß. *radic. angelicæ, glycyrrhizæ, fœniculi, apij, asparagi, an.* ℥. j. *corticis tamarisci*, ℥ ß. *polypodij*, ℥ j. ß. *sem. anisi, fœniculi, ameos, dauci, an.* ʒ ß. *sem. cnici contusi*, ℥ iiij. ß. *passular. enucleatar.* ℥ ij. *sennæ Alexandrinæ*, ℥ j. ß. In iure decocti per noctem macerentur: adde. *Agarici trochiscati*, ʒ ß. *Zingiberis*, ʒ. j. *rhab.* ʒ. vj. Hæc sequenti die colëtur, validéque exprimantur: adde *Sacchari*, ℔. j. *syrup. ros. solut. syrup. violac. solut. an.* ℥ ij. *syrupi acetosi simplic.* ℥ ij. Misceantur, atque iterum modicè coquantur, dum satis spissescant.

Syrupus de spina infectoria, pituitam, & serosos humores expurgat; quare eius vsus præcipuus est in cachexia, & hydrope, fitque hac forma.

℞. *Baccarum fruticis illius, quem spinam ceruinam vocant, circa finem Septembris, aut Octobris initio collectarum, quantitatem sufficientem.* Contundantur in pila lapidea: deinde exprimendo colentur. Succus expressus coquatur lento igne, donec quarta pars absumatur, atque iterum colentur.

℞. *Huius colati*, ℔. ij. *mellis despumati*, ℥. xiv. coquantur simul, donec syrupi bene cocti consistentiam acquirant, adiiciendo in fine: *Anisi, Mastiches, an.* ʒ. iij. *Zingiberis, cinnamomi, caryophyllor. an.* ʒ. i. ß. Baccas semicontusas quatuor diebus in fictili vitreato macerari in loco calido permitto, & efficacior succus reddetur. Cuius libras duas, sacchari vel mellis libram vnam semis, decoquunt ad syrupi spissitudinem. Demum linteolo rariore colato, addunt cinnamomi, zingiberis, an. ʒ i. caryophyl. ʒ. ij. fiat Syrupus.

CAPVT VII.

De Syrupis purgantibus melancholiam.

Syrupus *è pomis Regis Saporis*, est vtilis ad omnes affectus melancholicos, maniam, melancholiam, syncopen, cutaneos morbos: cordis robur plurimùm auget, prodest etiam in obstructionibus hepatis, & lienis, quas partes etiam respicit. Dosis ad vncias iiij.

Syrupus de fumaria compositus, ex decoctione fumariæ, & aliorum medicamentorum componitur, & distinguitur à syrupo fumariæ simplici, qui non expurgat. Compositus, seu maior calefacit in gradu secundo, euidenter extenuat. incidit, deobstruit, roborat. Vtilis est in omnibus morbis cutaneis ex humore melancholico adusto, & pituita salsa pronatis. Hepar, & ventriculum respicit, quas partes ab humore melancholico repurgat.

Syrupus de Polypodio simplex Magistralis, optimus est in expurgando humore melancholico, hepar lienem, & ventriculum ab humore adusto repurgat. Vtilis est in cutaneis affectibus, & morbis melancholicis, fitque hoc modo.

℞. *Polypod. recentis*, ℥ iij. *buglos. melis. an.* ℥ i. *cyperi, calami aromatici, asari cortic. radic. cappar. an.* ℥ vi. *Sennæ, epithym. an.* ℥ ii. *sem. endiu. lactuc. an.* ℥ ß. *sem. scariolæ*, ℥ j. ß. *aq.* ℔. v. *mellis rosat.* ℔. ii. Crassiusculè terantur, & secundùm

cundùm artem bulliant ad consumptionem duarum librarum, & cum melle fiat syrupus.

Vel fiat hoc modo.

℞. Polypod. ℔.j. *fumar.lupulor.an.* ℥ i.ß. *cortic. myrobalanor.rhab.fol.sen.epithymi, an.* ℥ i. *flor. borrag. bugloss. violar.chamæpit.an.* ℥ß. *glycyrrhiz. vuar.passar. an.* ʒ.iii. *succi fumar.lupulor.an.* ℔.i. *sacchari*, ℔.iiij. *aq. communis*, ℔. x. Infundantur omnia per noctem, coquantur ad dimidium, & cum succis, & saccharo fiat syrupus.

Etiam fit *Syrupus de Polypodio compositus*, qui valentiùs prædictis affectibus auxiliatur.

℞. Flor.bugloss.borrag.violar.rosar.an.M.j.epithym. ℥iij. *cuscutæ,* ℥i. *glycyrrhiz.melissæ,an.* ʒ ii. *sem.fœnic. anisi, an.* ʒ.iii. *prunor.n.xx.passular.purgatar.* ℥ i. ß. *polypod.* ℥ ii.ß. *sen.* ℔.ß. *turbith.agarici an.* ℥ ii. *myrobalanor. citrinor. nigrorum,an.* ℥ iiii. *succi borrag. lupulor.fumar.an.* ℔.iii. *infusionis rosar.solutiuæ* ℔.v. *sacchari, mellis, an.* ℔.iii. Infundantur polypodij radices mundatæ, & contusæ in dictis liquoribus per diem, & noctem: deinde bulliant ad consumptionem mediæ partis: Cætera adde sec.art. colentur, & exprimantur, & cum saccharo, & melle fiat syrupus.

Syrupus de Epithymo. Fit secundùm Mesuëm: atram bilem similiter euacuat, scabiem inueteratam remouet, elephantiasis generationi resistit, in secundo gradu calefacit; validè attenuat, incidit, atque deobstruit. Quare vtilis est in quartanis, & affectibus melancholicis. Occulta vulnera, fistulosa & sinuosa curat, morbum Gallicum pellit. Demum viribus syrupo de fumaria affinis est, sed maiorem sortitur calefaciendi vim, & vehementius expurgat. Huius forma est hæc.

℞. Fol.sen.mundator. ℥ viij. *sem.anisi, sem.fœnicul.dulcis, an.* ℥ß. Macerentur per biduum in infusione multiplici Rosarum pallidarum, quod sit satis: Colaturæ expressæ adde, *sacchari albi*, ℔.ij. Coquantur in syrupum.

DISTINCTIO III.

De speciebus Lohoc, siue Eclegmatis.

CAPVT VNICVM.

Svnt & alia medicamenta, quæ maiorem consistentiam habent, quàm Syrupi; minorem verò quàm Electuaria, & vocantur Eclegmata, lohoc, seu linctus, quæ virtutem habent præparandi, & detergendi humores, qui in pectore, pulmone, & aspera arteria continentur, & solent administrari post vniuersales vacuationes, manè, interdiu, & noctu; & in ore assumpta, detentáque, paulatim in prædictas partes descendunt. Vtilia sunt in asthmate; tussi antiquæ, & aliis harum partium affectionibus mirificè prosunt. Primum est *Lohoc Sanum, & expertum*, quod calefacit, & exsiccat in primo gradu: prodest tussi antiquæ; persanat vocis raucedinem à pituita viscida, in aspera arteria, pulmone, aut thorace pertinaciter impacta, subortam. Dosis vsque ad vnciam vnam. Eosdem effectus de se promit *Lohoc de Pino*, quod calefacit in primo gradu, & per siccitatem parum recedit à mediocritate. Easdem vtilitates sortiuntur *Lohoc de Caulibus*, & *Lohoc de Pulmone vulpis*, quæ Eclegmata mirandum in modum prosunt in Phthisi, ac Empemate: Nam saniem ex pectore, & thorace repugnant: quod opus valentiùs efficiunt *Lohoc de Scilla*, & *Lohoc ad Asthma*, quorum descriptionem tradit Mesuë *tract.de Lohoc.*

Alia sunt Eclegmata, quæ calidis thoracis affectibus opitulantur; quia tussim, & gutturis asperitatem à catharrho calido, (tenui quem sputum liquidum indicat) persanant: humorem enim subtilem ad mediocrem crassitiem reducunt; conferunt febribus ardentibus, dolenti thoraci, pleuritidi. Huius classis est *Lohoc de Papauere Mesuæi*, vel illud quod describitur hoc modo à Galeno, & vocatur *Diacodion simplex Galeni.*

℞. Capita papaueris albi, num, xx. aquæ pluuiæ, aut fontanæ, ℔.iii. Macera horis viginti quatuor: post coque, donec capita contabuerint: cola, & adde, *Mellis*, ℔.ij. Coque ad iustam consistentiam.

Eandem efficaciam habet *Lohoc de Psyllio*, à Mesuë compositum.

Alia Eclegmata parantur ad adstringendũ, & commendantur in sputo sanguinis, & in aliis immodicis sanguinis vacuationibus, quæ per partem superiorem, & inferiorem excernuntur. Exemplum est hoc.

℞. Succi portulacæ, ℔.ii. *trochiscor.de terra lemnia,* ℥ ii. *trochiscor.de charabe, gummi Arabici, Sanguin. draconis, an.* ʒ.i. *lapid. Hæmatitis, pilor. leporis vstorum, an.* ℈ ii. *Sacchari albi,* ℔.i. *Fiat lohoc sec.art.*

Vel fiat hac forma.

℞. Gummi arabici, tragacanti, an. ʒ.i. Infundantur in aqua rosacea, donec mucilago fiat: adde *Terræ lemniæ, boli armeni, lapid. hæmatitis, an.* ʒ.i. *conseruæ rosar. antiq. syrup.è ros. succis. an. q.s. fiat lohoc.*

DISTINCTIO IV.

De Electuariis purgantibus.

CAPVT I.

De Electuariis purgantibus bilem.

Electuaria sic vocantur, quia fiunt ex rebus electis, & sunt in multiplici differentia: alia enim sunt solutiua, de quibus in præsenti, alia opiata, seu stupefacientia, sic dicta, quia in eorum compositionem opium ingreditur; & alia sunt cardiaca; alia verò parantur in varios vsus, de quibus sub nomine Confectionis *infra* agemus.

Diaprunis simplex dicitur, ad differentiam illius in cuius compositionem ingreditur scammonium; & habet vim infrigidandi, & humectandi in gradu secundo: bilem, & adustos humores expurgat, præcipuè ex prima corporis regione, atque hepate; vtile est in febribus, & in omnibus morbis qui à bilioso humore originem ducunt. Quare confert in febribus malignis, ardentibus, tertiana exquisita, pleuritide; & iuuat ante prandium, ad lubricandum ventrem in iis, qui habent restrictum, quantitate vnius vnciæ saccharo permixtum. Habet consensum cum pectore, & aspera arteria. Offertur cæterorum electuariorum modo, vel in forma buccellarum, vel potus. Dosis est vsque ad drachmas decem.

Diaprunis Laxatiuum in iisdem affectionibus confert, in quibus simplex; sed potentiùs euacuat, & à profundo corporis humores educit: quare in robustis corporibus, ætate florente, & morbo difficili propinari debet. Dosis est vsque ad ℥ j. sed ferè semper cum aliis medicamentis admiscetur, quia cum aliquali perturbatione euacuat.

Electuarium de Psyllio tutò potest exhiberi: etsi enim in eius compositionem ingrediatur scammonium, ita tamen est correctum, vt sine noxa possit exhiberi. Habet facultatem infrigidandi, & humectandi in primo gradu; & humores biliosos, pituitæ præsertim, & aliis humoribus admixtos, euacuat. Ob hæc vtile est in obstructionibus; nam eas aperit, etsi in alto corporis sint impactæ: quare febres ab illis excitatas remouere solet, dolorem capitis curat, quando ex intemperie calida cum affluxu humoris ortum ducit. Attrahit humores

res vitiosos ab vtero, & sic hystericis affectionibus succurrit.

Electuarium Rosatum Mesuæ dicitur, ad differentiam illius quod componitur à Nicolao, & ex quauis nostri corporis regione bilem purgat. Opitulatur febribus malignis, & ardentibus; conceditur similiter in morbis articulorum, & pro purgandis humorum reliquiis eximiè prodest. Et licèt tam vtile sit, aliqua tamen habet nocumenta, quæ Medicum cautum reddunt, ne illo indiscriminatim vti possit: Cùm enim sit valdè aromaticum, fœminas hystericis affectibus obnoxias summoperè offendit, & fragranti odore vterum ad supernas partes conuocare solet. Quare eius electio, & præstantia, ex nimio odore cognoscitur, colore croceo, & modo substantiæ ad mellis consistentiam redacto, & quòd scammonium digitis persentiatur, quod in omnibus medicamentis, in quæ scammonium ingreditur, est animaduertendum. Dosis maior est ad ʒ x.

Electuarium de succo Rosarum Nicolai, maiorem habet prædictis omnibus purgandi efficaciam, atque non ita clemens medicamentum existit: quare maiori cautela debet administrari, ob magnam perturbationem, quâ solet ex quauis corporis parte, bilem euacuare, præcipuè ex capite, & iuncturis. Confert articulorum doloribus, & cephalalgiæ, quando ex causa calida emanant, sicuti in omnibus febribus, & morbis, qui ex eodem humore ortum ducunt. Dosis est vsque ad ℥ j.

Electuarium lenitiuum Rhasis, vtile est in febribus humoralibus, & pleuritide, sedat tussim, lenit pectus, mollit intestina, & eorum stypticitatem delet, facilè soluit, & sine molestia vlla, fitque hoc modo.

℞. *Passular. enucleatarum*, ℥ ij. *capil. vener. violar. hord. mundi, an.* M. j. *iuiubar. sebesten, an. num.* xx. *glycyrrhizæ rasæ, & contusæ*, ℥ ß. *prunor. tamarindor. an.* ʒ vj. *sen. polypodij, an.* ℥ ij. *mercurialis*, M. j. ß. Decoquantur sec. art. in sufficienti aqua: Cola, & in colatura dissolue; *Pulp. cass. pulp. tamarindor. pulp. prunor. sacchari optimi, sacchari violati, an.* ℥ xj. *puluer. sen.* ℥ iij. ß. Confice secundùm artem.

Electuarium lenitiuum de Manna, expurgat bilem, sanguinem purificat, refrigerat hepar; vtile est ad febres humorales, malignas, & ardentes, & ex vniuerso corpore omnes humores indiscriminatim euacuat: fitque hoc modo.

℞. *Capil. vener. ceterach, hepaticæ, an.* ʒ iij. *sem. cucurbit. sem. citrulli, sem. melon. sem. cucumeris, violar. an.* ℥ j. *prunor. damascenor. Num.* xx. Coquantur in aqua ad dimidias, deinde percolentur cum expressione: in colato dissoluatur, *Mannæ optimæ, conseruæ violar. pulp. cass. recenter extractæ, an.* ℥ j. *sacchari albissimi*, ℔. iiij. Coquantur ad mellis consistentiam. Postremò adiice sequentes species: *Nucleorum sem. melon. sem. cucumeris, sem. cucurbit. sem. citrulli. flor. violar. flor. nenupharis, sem. lactucæ, sem. scariolæ, sem. portulacæ, rhab. electi, folior. sen. an.* ℥ j. His accuratè subactis conficitur Electuarium.

Similem facultatem obtinet *Diamanna Mesuæ*, & *Diacassia Mesuæ*. Vel harum loco fiat *Diacassia Magistralis*, hoc modo.

℞. *Iuiubar. prunor. capillor. vener. tamarindor. sebesten, violar. an.* M. j. Coquantur in aq. secundùm artem & in colatura dissolue: *Pulp. cass.* ℔. x. *sacchari albi*, ℔. v. Coquantur ad perfectam consistentiam.

Vel fiat hoc modo.

℞. *Prunor. damascenor.* ℥ ij. *violar.* M. j. ß. *aq. puræ* ʒ xviij. Bulliant ad medietatis consumptionem: cola, & in colatura dissolue: *Pulp. cass.* ℥ vj. *pulp. tamarindor.* ℥ j. *mannæ elect.* ℥ ij. *syrup. violat.* ℥ iiij. *sacchari candi, penidis*, ℥ j. *sacchari violati*, ℥ iiij. Confice sec. art.

Diacatholicon, est vulgare sed vtile, quare nullo ferè electuario frequentiùs vtuntur Medici: euacuat tamen omnes humores, præcipuè bilem, melancholiam adustam, & tandem pituitam. Medicamentum familiarissimum, quod sine molestia, & periculo in omni ætate, statu, & tempore tutò vel per os, vel per infusa administrari potest. Confert acutis, & peracutis morbis, emollit, alterat, robur addit. Iecinorosis, lienosis, podagricis, arthriticis, tertianis, quartanis, quotidianis, doloribus capitis mirabiliter succurit. Dosis ab ℥ ß. vsque ad ℥ j. Eandem ferè vim expurgando sortitur *Tryphera Persica à Mesuè* conscripta, quæ præterquam quòd omnes humores indifferenter euacuat, confert febribus acutis, inflammationibus stomachi, hepaticis, & ictericis sitim mitigat, & morbos adustionis fieri prohibet. Caue tamen, cane & angue peiùs, ne mechoacam in diacatholicum immittas: nam hoc electuarium acutis, & peracutis tam per os assumptum, quàm in clysteria inditum, remedio est; at radix hæc cùm calida sit nimis, & flatulenta, inflammat viscera, incendit humores, bilem exacuit, & ventrem perturbat. Redarguendi ergo sunt, qui hoc nobile electuarium tam præpostera methodo conficiunt.

CAPVT II.

De Electuariis purgantibus pituitam.

Diaphœnicon habet vim expurgandi pituitam bili admixtam, & inter ea quæ scammonium recipiunt, clementer operatur. Offertur in omnibus morbis frigidis, præcipuè dolore colico ex frigida causa contracto, in febribus longæ constitutionis, tertianis nothis, quotidianis. Dosis est vsque ad ʒ x. In potu, & in bolis administratur: Illo modo sic.

℞. *Agarici trochiscati cum vino zingiberis in ligatura*, ʒ j. *electuar. diaphœnic.* ℥ j. *syrup. solut. ex* IX. *infus.* ℥ ij. ß. *cum emulsione* ʒ iiij. *sem. carthum. &* ℈ j. *spicæ nardi, fiat potus.*

Vel hoc modo.

℞. *Rhab. elect. agarici trochiscati in vino zingiberis, an.* ℈ ij. *fiat ligatura in infusione* ʒ v. *fol. sen. facta in emulsione, sem. cartham. & reiecta corpulentia adde diaphœnic.* ℥ j. *syrup. ros. persic. ex plurib. infus.* ℥ ij. ß. *misce pro haustu vno.*

Possunt etiam ex ipso fieri morsuli, vt dictum est.

Electuarium Elescoph, seu Episcopi, eandem ferè facultatem habet purgandi bilem pituitæ admixtam, & consequutione quadam atram bilem: & inter ea quæ recipiunt scammonium, est maximè correctum, atque ita sine perturbatione feliciter operatur. Vtile est in dolore colico, febribus, & aliis morbis à pituita subortis. Respicit renes, iuncturas, & vterum, ex quibus partibus prædictos humores expurgat. Dosis vsque ad ʒ x. Hoc modo conficitur.

℞. *Elect. Elescoph, diaphœnic. an.* ℥ ß. *pulu. rhab.* ʒ j. *anisi*, ℈ j. *misce cum saccharo fiant morsuli.*

In forma potus hoc modo.

℞. *Elect. Elescoph*, ʒ ij. *cathol.* ʒ iij. *syrup. sennati*, ℥ iij. *pulu. diarrhod. abbatis*, ℈ j. Misce, & cum emulsione sem. carthami fiat potus.

Electuarium Indum minus, distinguitur à maiori, quod est in vsu. Præsens maiorem efficaciam obtinet, maiorique vi humores pituitosos euacuat in quacunque parte corporis radicatos. Est vtile in suprà dictis morbis, & maximè in lethargo, dolore colico, & podagra Dosis ad ʒ x.

Benedicta, rarò, aut ferè nunquam per os administratur, frequentiùs per clysteres pro vacuandis humoribus pituitosis bili permixtis, quamuis in remotissimis partibus tenaciter sint infixi. Offertur in dolore colico, frigidis renum affectionibus, vteri, & iuncturarum; ex quibus partibus muscosam pituitam educit, ac flatus discutit. Dosis si per os assumatur, est ad ℥ j. At verò in clysteribus, ad ℥ j. ß.

Electuarium pro clystere Magistrale, validissimè operatur, cùm sit medicamentum furiosum, atque effræne, atque ita magna perturbatione agit, & solùm in clysteribus administratur, & magna adhibita consideratione. Vtile est in vacuandis humoribus pituitosis, quamuis in distantissimis partibus pertinaciter sint impacti: In dolore colico, vteri, & iuncturarum, apoplexia, epilepsia, conuulsione, & aliis frigidis cerebri affectibus: componitúrque hoc modo.

℞. *Colocynthid. contusæ, polypodij contusi, centaurij minoris: pulegij, cucumeris asinini, an. m.* j. Coquatur in libris duabus aquæ ad consumptionem medietatis: & facta forti expressione, adde *Colocynthid. aloes, an.* ℥ j. *santalor. citrinor. santalor. rubeor. diagridij, an.* ℥ ß *hier. picræ*, ℔. ß. Misce, fiat Electuarium secundùm artem. Dosis ad ℥ j. ß.

Diacarthamum, flauæ bili, & pituitæ educendæ mirificè conuenit. Datur à ʒ j. ß. vsque ad ʒ vj. fitque hoc modo.

℞. *Specier. diatragacanthi frigidi*, ℥ ß. *pulp. cydonior.* ℥ j. *pulp. carthami*, ℥ ß. *zingiber.* ʒ ij. *scammonij præparati*, ʒ iij. *turbith*, ʒ vj. *mannæ*, ʒ ij. *mellis rosac. colati, sacchar. candi, an.* ℥ j. *hermodactylor.* ℥ ß. *sacchari albi*, ℥ x. ß. Fiat electuarium liquidum.

Hiera simplex Galeni, auctoris nomen refert, & ab ipso conficitur, 2. *de compos. sec. loc. cap.* 1. & *lib.* 7. *meth. cap.* 11. Pituitam purgat bili admixtam, præcipuè ex prima corporis regione, hepate, & vtero, quas partes simul cum capite roborat. Vtilis est in omnibus affectibus frigidis cerebri, per consensum ventriculi, & vteri subortis; & maximè pro remouendis cruditatibus ventriculi, cuius coctionem iuuat, & menstruas purgationes prouocat. Reseruatur in forma pulueris, atque etiam in forma electuarij: sed ob eximiam amaritudinem rarò administratur in potu, frequentiùs tamen in forma pilularum, buccellarum. In puluere exhibetur vsque ad ʒ iij. in forma verò electuarij, ad ℥ j. & ß. In forma pulueris, in dictis affectibus sic propinari solet, & pro enecandis vermimus.

℞. *Hier. simplic. Galeni*, ʒ iij. *sacchari*, *q. s.* *Fiant Morsuli.*

Hiera Picra composita, efficacissimum medicamentum est ad omnes contumaces morbos, qui ex pituitosis humoribus, crassis, & tenacibus emanant.

℞. *Colocynthid.* ʒ viij: *scillæ assatæ, agarici, ammoniaci, scammonij, cortic. radic. ellebor. nigri. stœchad. hyperici, pulegij, gentianæ, spicæ nardi, schœnanthi, an.* ʒ xvj. *polij montani, epithymi, polypod. bdellij, aloës, chamædryos, euphorbij, marrubij, cassiæ, an.* ʒ viij. *myrrhæ, sagapeni, croci, aristoloch. rotundæ, trium piperum, cinnamomi, opopanacis, castorij, petroselini, an.* ʒ iiij. Omnia tenuissimè contrita excipe melle ad specierum pondus.

Hiera Picra composita alia, ad eosdem morbos vtilissima, sed mitior: caput, deinde aures, oculos à diuersis humoribus repurgat; stomachum roborat, affectiones hepatis emendat, splenis duritiem emollit; renibus, vesicæ, & vtero prodest.

℞. *Cinnamomi, spicæ Indicæ, croci, schœnanthi, asuri, xylocasiæ, xylobalsami, carpobalsami, violar. absinth. epithymi, agarici, rosar. turbith, colocynthid. masticbes, an.* ℈ ij. *aloes non lotæ*, ʒ x. ℈ ij. *mellis despumati*, ℥ viij. Fiat electuarium, in vase fictili vitreato seruandum per annos duos.

Hiera diacolocynthidos, caput, ventriculum, & corpus reliquum purgat humore crasso, lento, & atra bile: ob id maniæ, melancholiæ, epilepsiæ, paralysi, spasmo cynico, vertigini confert, ac vlceribus malignis, fistulosis, cancro, elephantiæ: flatus quoque discutit, ventriculum roborat, coctionem firmat.

℞. *Stœchad. agarici, chamædryos, an.* ʒ x. *colocynthidos*, ʒ xx. *sagapeni, opopanacis, an.* ʒ viij. *petroselini, aristoloch. rotundæ, piperis albi, an.* ʒ v. *Cassiæ*, ʒ vij. *cinnamomi, croci, spicæ nardi, myrrhæ, polij, an.* ʒ iiij. *vini, mellis despumati, an. q. s.* Myrrham vino infunde, cætera tere, & melle despumato excipe.

Hiera Picra cum Agarico, dictis affectibus vtilis est, sed præcipuè flatus crassos cerebri, ventriculi, & corporis dissipat, ob hæc visioni imbecillæ confert, & sensuum reliquorum vires conseruat.

℞. *Specier. hier. simpl. sine aloë, agarici trochiscati, an.* ℥ ß. *aloës non lotæ*, ℥ j. *mellis despumati*, ℥ vj. Fiat Electuarium.

Hiera Logadij, ab auctore nomen accepit, vt Galenus *loc. cit.* edocuit, & efficacior multò est, maiorique vi operatur, & perturbatione, quàm cætera suprà citata. In dictis affectibus vtilis est, præcipuè neruorum; ex quibus, sicuti ex capite, liene, & vtero frigidos humores euacuat: & maximè confert in clysteribus ad reuellendum ex capite. Dosis est ad ℥ j. ex qua etiam parari possunt pessaria, cuiusmodi forma hæc est.

℞. *Colocynthid.* ʒ xx. *scillæ assatæ, agarici, ammoniaci, scammonij, cortic. radic. ellebor. nigri, hyperici, an.* ʒ j. *epithym. polypod. bdellij, aloës, chamædryos, marrubij, cassiæ, an.* ʒ j. *myrrhæ, piperis albi, nigri, cinnamomi, croci, opopanacis, castorij, petroselini, aristoloch. an.* ℥ ß. Mellis despumati ad pondus omnium.

Hiera Logadij alia fortissima, eradicat mala omnia diuturna ex melancholia facta, epilepsiam, vertiginem, conuulsiones, hemicraniam, elephantiam, impetiginem, lethargum. Prodest spumantibus, & linguam mordentibus, his qui lethalia venena sumpserunt, iecinorosis, pleuriticis, ischiadicis, & lumborum dolore infestatis: prouocat menstrua, & vitiosos humores educit.

℞. *Pulp. colocinthid. polypod. an.* ʒ ij. *euphorbij, polij montani, sem. thymelææ, an.* ℈ ß. g̃. vj. *absinth. myrrhæ, an.* ʒ j. g̃. xij. *centaurij. agarici, ammoniaci, folij, nardi Indicæ, scillæ, scammonij præparati, an.* ʒ j. *aloes, comar. thymi, cassiæ ligneæ, chamædryos, bdellij, marrubij, an.* ℈ j. g̃. xiv. *cinnamom. opopanacis, castorij, aristoloch. longæ, trium piperum, croci, sagapeni, petroselini, an.* ʒ ß. *ellebori nigri, ellebor. albi, an.* g̃. vj. *mellis despumati*, ℔. j. ß. Confice, vt decet.

Diaturbith maius, calefacit, ac pituitam ducit, præsertim eam quæ in ventriculo tenaciter est impacta.

℞. *Turbith albi, & gummosi*, ʒ x. *zingiberis*, ʒ v. *mastich.* ʒ. iij. *sacchari albi*, ℥ ij. ß. *mellis, q. s.* Fiat Electuarium.

Diaturbith minus, eosdem humores pituitosos ducit.

℞. *Turbith optimi*, ℥ j. *diagridij, zingiber. an.* ʒ iiij. *cinnamomi, caryophyllorum, an.* ʒ ij. *galangæ, piperis longi, macis, an.* ʒ j. *mellis*, ℥ viij. ʒ v. Fiat electuarium.

CAPVT III.

De Electuariis purgantibus melancholiam.

Diasenna, habet vim maximam vacuandi humorem melancholicum, bilem adustam, & salsam pituitam, ex quacunque corporis parte. Est Electuarium vtile in omnibus affectionibus cutaneis, ab ipsis humoribus subortis. Habet admirabilem virtutem in melancholia morbo, lepra, febre quartana, & lue Gallica. Est securum medicamentum. Dosis ad ℥ j. ß.

Confectio Hamech, duplex est: alia *composita*, seu maior; alia *simplex*, seu minor. Illa fit cum scammonio, & colocynthide; simplex sine illis paratur, & vocatur *Confectio Hamech sine solutiuis*. Vtraque eosdem morbos persanat, & humores euacuat; sed composita maiore vi, & perturbatione, & sic eis dosis est ad ℥ j. Simplex verò vsque ad ℥ j. ß. offertur, & debilioribus ægris imperatur. Caue ne ab hac confectione demas myrobalanos: Nam roborant ventriculum in melancholicis debilissimum, lætificant, cardiacam habent vim, & sua adstrictione iuuant ingredientium actuationem, & vitiosi humoris excretionem procurant. Et quod plus est, sigillant ventriculum, & sic exhalationem vaporum ad cerebrum impediunt.

Polypodium Magistrale, euacuat eosdem humores clementer, & securè, & sic in iisdem morbis vtiliter administratur.

℞. *Polypodij mundati*, ℔. ij. *mellis despumati*, ℔. vj. *aceti scillitici*, ℔. j. *&* ℥ ij. *Zingiber.* ʒ vj. Fiat electuarium.

DISTINCTIO V.

De Pilulis.

CAPVT I.

De Pilulis purgantibus bilem.

Pilulæ à Græcis dicuntur Coccia, ab aliis grana, seu Catapotia. Alij à forma orbiculari, globos nuncupant, seu orbiculos. Deglutiuntur, seu deuorantur in forma solida, tum ob amarorem, quia ferè ex Aloë, colocynthide, & aliis constant medicamentis amaris; tum vt præ crassitie, & soliditate detentæ in ventriculo, longiore tempore ad actum reducantur, & à partibus distantibus potentiùs per moram humorem attrahant, & expurgent.

Pilulæ Aureæ, ob excellentiam, operationis, Aureæ appellantur, & sine euidente læsione humorem biliosum cum aliquali portione pituitæ euacuant. Hos humores præcipuè educunt ex capite, oculis, ventriculo, quarum partium actiones mirificè iuuant. Dosis ad ʒ j. ß

Pilulæ Rhabarbari, euacuant bilem, & pituitam ex hepate, ventriculo, & corporis profundo: obstructiones remouent, ipsásque partes roborant; maximè conueniunt in tertianis nothis, febribus longis, & in aliis morbis qui ex humore bilioso emanant, simul cum pituitoso permixto, vt in ictero, hydrope. Dosis ad ʒ ij.

Pilulæ communes Rhasis, bilem, & aliqualem pituitæ portionem, præcipuè ex ventriculo, hepate, & venis maioribus expurgant, quas partes mirè roborant, & à putredine præseruant; quare tempore pestis iis vtimur frequentissimè. Constat ex duabus partibus Aloës, vna parte Myrrhæ, atque alia parte Croci. Dosis ad ʒ. ij. Verùm tempore pestis, earum vsus est in parua quantitate, ad præseruandum, & vacuandum humores putridos per epicrasin, tertio quoque die: & sic quantitas est ʒ ß. in aurora.

Pilulæ Aggregatiuæ, vniuersaliter omnes humores, licèt primò bilem, deinde pituitam, & tandem humorem melancholicum, præcipuè ex partibus facultati animali, & naturali inseruientibus euacuant. Prosunt diuturnis febribus: vitia capitis, ventriculi, & iecinoris remouent. Demum à toto corpore euacuant. *Maiores* compositæ à Mesuë, sunt fortiores. *Minores*, ad eosdem morbos profligandos plurimùm inseruiunt.

Pilulæ sine quibus, vtilissimæ sunt ad vacuandos omnes humores ex capite, & organis sensuum externorum; idcircò in morbis oculorum, & aurium iuuant: curant suffusionem, claritatem inducunt, visum conseruant, aurium tinnitui opitulantur eximiè.

Pilulæ Arabicæ, bilem, pituitam, & melancholiam euacuant, sed præcipuè ex capite: sensus acuunt, memoriam conseruant, succurrunt surditati, vertigini, doloribus capitis, qui ex humore pituitoso, & bilioso emanant. Dosis ad ʒ j. ß.

Pilulæ Hermodactylorum, præcipuè humorem biliosum, deinde pituitosum euacuant ex toto corpore, articulis, iuncturis, partibus remotis. Dosis vsque ad ʒ j. ß.

Pilulæ Fumariæ, bilem adustam, & præcipuè pituitam salsam euacuant. Opitulantur omnibus affectionibus cutaneis, & in Gallica lue sunt vtilissimæ. Dosis ad ʒ j. ß.

Pilulæ de Eupatorio fiunt à Mesuë, & prosunt in febribus intermittentibus biliosis, morbo regio, hepatis obstructione.

Pilulæ ad bilem in febribus, post quarum assumptionem imperandum vt æger bibat Syrupi Violacei ℥ j. vel duas cum pauca quantitate aquæ borraginis.

℞. *Rhab. elect.* ʒ ß. *cinnamom. spicæ an.* gr. vj. *tamarindor.* ℈ j. *succi apij* ℈ ß. *misce, formentur Pilulæ, Num. septem.*

CAPVT II.

De Pilulis purgantibus pituitam.

Pilulæ de Hiera, fiunt ex puluere hieræ simplicis Galeni, cum aliquo syrupo conueniente. Euacuant humores pituitosos præcipuè ex prima corporis regione, & ferè semper administrantur pro celebranda euacuatione per epicrasin, in cruditate, & imbecillitate ventriculi. Flatus discutiunt, hanc partem roborant.

Pilulæ de Hiera cum Agarico, opem ferunt vitiis capitis, & neruorum, stomachíque cruditatibus auxiliantur egregiè.

℞. *Cinnamomi, nardi Indicæ, croci, schœnanthi, asari, mastiches, casiæ, xylobalsami, carpobalsami, violarum, epithymi, colocinthidis, an.* ʒ j. *agarici, turbith, an.* ʒ ij. *rhab. scammonij præparati, an.* ℥ ß. Cum vino albo, & theriaca confice. Dosis à ℈ j. ad ʒ j.

Pilulæ ex Colocynthide, pituitam à cerebro, & aliis neruosis partibus euacuant; ob id conferunt dolori capitis ex frigore.

℞. *Colocynth. succi absinth. an.* ℥ ß. *aloës, scammonij præparati, an.* ℥ j. *rhab. elect.* ʒ iiij. Trita omnia succo excipiantur.

Pilulæ ex sex rebus, pituitam à cerebro, & aliis neruosis partibus euacuant.

℞. *Aloes, scammonij, colocynthidis, agarici, bdellij, gummi arabici, rhab. an.* ℥ ß. Tere, fiat massa: Dosis à ℈ j. ad ʒ j.

Pilulæ contra catarrhum, vtiles ad vacuandum pituitosos humores in capite contentos, qui continuò replent ipsum, & ad thoracis partes descendunt.

℞. *Aloës hepaticæ*, ʒ j. gr. xv. *agarici*, ℈ j. gr. iij. *mastich.* ℈ ß. *zingiber.* gr. v. *spica Indicæ*, gr. iiij. *salis gemmæ, troch. albandal, an.* gr. iij. Cum syrupo de stœchade fiant pilulæ, Num. xxx. Dosis pilulæ tres, vel quinque in introitu lecti.

A

Pilulæ Epilepticæ Magistrales, ab Epilepsia præseruant, eámque iam factam persanant, atque capitis affectibus frigidis remedio sunt.

℞. *Cranij humani*, ʒ ij. *pulp. colocynth. trochiscor. albandal, stœchadis arabic. castorij, an.* ʒ j. *Hier. Galeni*, ʒ. iiij. *agarici, turpeti, an.* ʒ j. Cum aqua pæoniæ, vel syrupo de stœchade fiant pilulæ.

Pilulæ Alephanginæ, ventriculum, cerebrum, & sensoria ab humoribus crassis, putribus, pituitosis repurgant, & harum partium dolorem mitigant, ventriculum roborant, coctionem iuuant.

B

Pilulæ Stomachicæ Mesuës, cerebrum, ventriculum, hepar, caput, iuncturas, à pituitosis humoribus repurgant. Dosis vsque ad ʒ ij. Aliæ sunt Magistrales, quæ præter citatos effectus, ventriculum roborant, coctionem iuuant, appetentiam excitant. Vocantúrque *Pilulæ stomachicæ Magistrales*, fiúntque hoc modo.

℞. *Myrobalanor. citrinor. indorum, chebulor. an.* ʒ ij. *rosar. mastich. an.* ʒ ij. *cardamomi, ligni aloes, santali citrini, cubebar. caryophyllor. schœnanthi, nucis moschatæ, an.* ʒ ij. *rhab.* ℥ ß. *turbith.* ʒ vij *aloes, ad pondus omnium. Fiat massa, sec. art.*

Pilulæ ante cibum, & post cibum, sunt securæ, respiciunt stomachum, dantur constipatis, & iis qui sunt aluo adstricta, flatus resoluunt, pituitam absumunt.

C

℞. *Aloes*, ʒ xxxxiiij. *rhab.* ℥ j. ß. *ligni aloes, caryophyl. folij, mastich. xylobalsami, carpobalsami, croci, spicæ nardi, cassiæ ligneæ, cinnamomi, cubebar. an.* ʒ. iij. Confice cum vino optimo.

Pilulæ Mastichinæ eandem facultatem habent.

Pilulæ de Hermodactylis, valent ad podagram, & frigidos iuncturarum dolores. Eandem vtilitatem præstant *Pilulæ Arthriticæ maiores, & minores*. Dosis à ʒ i. vsque ad ʒ ij.

Easdem vires habent cum suprà dictis, *Pilulæ fœtidæ maiores, & fœtidæ minores: pil. ex Sagapeno: ex opopanace: de sarcocolla.* Quæ omnes articulorum, & iuncturarum affectibus validissimè iuuant, & capitis frigidos morbos persanant.

D

Pilulæ Assaieret, euacuant humores pituitosos à capite, & ventriculo. Prosunt in harum partium cruditatibus, aurium tinnitu, vertigine, cephalalgia per consensum à ventriculo. Demum auxiliantur omnibus affectibus frigidis capitis, qui per sympathiam à ventriculo emanant. Describuntur ab Auicenna, *cap. de soda.*

℞. *Specier. hier. picræ Galeni*, ʒ ij. *mastich. myrobalanor. citrinor. an.* ʒ j. *aloes*, ℥ ß. *Succi maioran. q. s. Fiat massa.*

Pilulæ Cochiæ, fiunt à Rhasi, *lib. 9. ad Almansorem, cap. 1. de soda.* A toto corpore, præcipuéque à capite humores pituitosos euacuant. Quare prosunt in frigidis capitis affectibus, qui à crassis, & viscidis succis ortum ducunt.

E

Pilulæ lucis maiores, excrementa capitis pituitosa educunt, visum roborant. *Pilulæ lucis minores* eandem præstant vtilitatem, sed atram bilem ampliùs euacuant.

CAPVT III.

De Pilulis purgantibus melancholiam.

Pilulæ *Inde* affectibus melancholicis prosunt: cancrum non vlceratum, elephantiam, alphos nigros, cutaneos affectus, melancholiam morbum, & inde ortum timorem, & mœrorem, quartanam, icterum, splenis dolorem persanant. Dosis à ℈ ij. vsque ad ʒ j. Eandem facultatem sortiuntur: *Pilulæ de lapide Lazuli, & Pilulæ de lapide Armeno.*

CAPVT IV.

De pilulis varios morbos curantibus.

Pilulæ *de cynoglossa Mesuæ*, valent ad catarrhum, coryzam, tussim, aliósque his consimiles affectus, sanguinem constringunt, alui profluuium sistunt: quem vsum etiam complent *Pilulæ contra fluxum Nicolai: & Pilulæ ex opio Magistrales*, quæ hoc modo conficiuntur.

℞. *Opij, croci, cassi*[illegible] *an.* ℥ ß *vini albi, q. s. misce.*

Pilulæ Bechicæ Mesuës prosunt ad tussim veterem, & siccam, gutturisque, & faucium asperitatem. A Rhasi fiunt hoc modo.

℞. *Amyli, tragacanthæ, amygdalar. purgatar. fabarum decorticatarum. sem. papaueris, capitum papauer. gummi arabici, boli armeni, an.* ʒ ij. *mucilaginis Psyllij, q. s.*

Pilulæ ad Asthmaticos Magistrales, difficultati respirandi opitulantur à crassis humoribus ortæ, & reliquis pectoris vitiis remedio sunt.

℞. *Specier. diatrag. frigid. penidiarum, an.* ℥ ß. *succi glycyrrhizæ*, ʒ iij. *zingiber.* ʒ j. *ireos*, ℈ j. *sem. vrticæ, hyssopi, flor. anthos, an.* ℈ ß. *croci, sulphur. an.* gr. vij. Cum Loch sano formetur massa.

Pilulæ aperientes Magistrales, optimæ sunt in hepatis, & lienis obstructione: prouocant vrinam, necnon menstrua mouent; quare summa cum vtilitate offeruntur in febre alba, & virginum obstructionibus.

℞. *Trochiscor. de absinth. trochisc. de capparib. trochisc. de myrrha, an.* ℈ j. *spicæ Indicæ, schœnanthi, an.* ʒ ß. *sem. apij, sem. petroselini, an.* ℈ j. Cum succo Apij, vel syrupo Byzantino, vel syrupo de Artemisia, fiant pilulæ paruæ.

Pilulæ Hydropicæ Magistrales, roborant hepar, aquosos humores expurgant, flatus discutiunt.

℞. *Hier. simplic. cum agarico* ℥ ß. *rhab.* ʒ ij. *nucis myristicæ, caryophyllor. an.* ℈ ß. *trochiscor. albandal* ℈ j. *hepatis lupi*, ʒ j. *eupatorij*, ℈ j. *succi radicis ireos*, ʒ iij. Fiat massa cum succo radicis sambuci.

Pilulæ de chalybe Magistrales, deobstruunt hepar, lienem, & vterum. Prouocant vrinam, menstruas purgationes mouent, roborant viscera, appetentiam excitant, coctionem iuuant, scirrho lienis, & hepatis mirabiliter opitulantur.

℞. *Chalybis præparati*, ℥ j. *rhab. elect.* ʒ j. ß. *specier. diarrhod. specier. Diacurcumæ, an.* ʒ. ß. *sem. dauci*, ʒ iij. *cinnamom.* ʒ. ß. *myrrhæ*, ʒ j. ß. *pulu. asplenij, eupatorij, artemisiæ, an.* ℈ j. Cum syrupo Byzantino, fiat massa.

Pilulæ Mercuriales, pollent contra morbum Gallicum: humorem crassum expurgant per sputum, sudorem, & alui profluuium: tophos resoluunt, dolores sedant, & malignam morbo Gallico insidentem qualitatem retundunt, atque refrænant.

℞. *Hydrargyrij extincti*, ℈ iij. *theriac. magnæ*, ʒ iiij. *Diamarg.* ʒ ij. *aromatici rosati*, ʒ j. ß. *moschi*, g. vij. *ambræ*, gr. x.

ʒ.x.*farinæ triticæ*,ʒ.j.*folior.auri*,*num*.viij.Misce, & fiat massa cum syrupo fumariæ.

Pilulæ Imperiales Magistrales, debiliter soluunt, potenter corroborant stomachum, intestinorum frigiditatem resoluunt, virtutes naturales muniunt, coctionem iuuant, sanguinem, & spiritum purificant.

℞. *Cinnamomi,amomi, anisi mastich. Cardamomi minoris, zingiberis, zedoariæ, maceris, caryophyl. croci,cubebar. ligni aloës, turbith, mannæ, agarici, fol.sen. spicæ Indicæ,myrobalan.citrinor.chebulor.Indor.bellericor.emblicorum,an.* ℈ j. *Rhab.*℥ j.*aloës*,℥ ij.*Syrupi rosati,q.s.*Misce, fiat massa.

Pilulæ contra venena, parantur hoc modo.

℞. *Imperatoriæ,bistortæ,tormentil. valerianæ, dictamni albi,carlinæ,aristoloch.rotundæ,gentianæ, agarici electi, salis gemmæ, an.partes æquales, succi alliorum, caparum, q.s.*Misce omnia, vt fiat tanquam pasta, quæ in vmbra siccetur, & seruetur ad vsum. Quando autem vti voles.

℞. *Huius pastæ* ℥ ß. *Et cum suprà dictis succis fiant* pilulæ.

CAPVT V.

De pulueribus vim purgandi habentibus.

PVluis Ioannis Vigonis, qui dicitur *Præcipitatum*, nomen accepit ab auctore, qui *lib.8. Antidotarij, cap.13.* in peste hunc puluerem propinat. Sed dubitandum: Vtrùm intùs exhibitum, humores potenter expurget? Nam etsi sit effræne medicamentum, habet tamen facultatem euacuandi humores viscosos, quos à distantissimis corporis partibus eradicat. Causticum est medicamentum, & ob id extrà apponitur in putridis vlceribus, sic enim sordida eorum labes abstergitur. Quare solùm in robustis hominibus, & difficilibus morbis, maxima adhibita præmeditatione est propinandum, vt in Gallica lue, & doloribus iuncturarum, quoniam per vomitum,& alui deiectionem tenaces humores potentissimè euacuat. Permisceri tamen debet iis, quæ eius vehementiam retundant, partésque nostri corporis præcipuas tueantur, & roborent.

Hoc modo oblatum in lethalibus morbis summè prodest. Imò Paulus *lib.7. tit. de hydrargyrio*, ex quo cum aqua forti componitur, ileosis exhibet. Subscribunt Auic. *lib.2. cap.47.* Vigo *lib.2. tract.2.cap.20.* & *lib.5. addit.1.* Quin Auic. 4.4. *tract. 2. cap. 5.* Arsenicum, venenum perniciosum, in fluxu sanguinis præbet. §. *Et Arsenico est virtus mirabilis in omnibus, quæ sunt necessaria de incarnatione, & resolutione sanguinis, &c.*

℞. *Conseruæ violar.conseruæ rosan.*℥ j. *pulu.aromatici, præcipitati*,ʒ.v.Misce.

Puluis Antimonij,seu stibij præparati,excellentes in vacuando corpore à vitiosis humoribus obtinet facultates.Licèt enim hæc vis vsque ad nostrum sæculum esset occulta,& à scientissimis illis Græcis ignorata; cùm ex eorum mente stibium solùm adstringat,meatus obstruat,refrigeret,exiccet, excrescentiam in carne cohibeat, vlcera ad cicatricem perducat, recentia vulnera strenuè glutinet,contra veteres canum morsus inspersa farina,& contra ambusta igni, cum adipe, ac spuma argenti,cerusáque, & cera:Emplastris quoque, & collyriis admisceatur, sordes, & vlcera oculorum expurget, sanguinem ex cerebri membrana profluentem sistat, & vsto plumbo similis sit: plurimas tamen virtutes admirandas obtinere à Medicorum peritissimis felicissimo experimento compertum est. Nam si rectè, & vt decet, præparatum sit, & electum, hoc est, croceo præditum colore, transparens, & sine macula vlla, præstantissimos de se promit effectus: Comitiali enim morbo, resolutioni, diuturnis febribus, cordis palpitationi, asthmaticis, colicis, pestilenti lui, catarrho ad pulmonem descendenti, scabiei farinæ, elephantiasi mirificè prodest; quoniam per vomitum, & alui deiectionem corpus ab omnibus excrementis expurgat. Sed in præparatione diligenter aduertere oportet, vt illud sit certa quadam, & exquisita ratione præparatum. Et licèt in substantia offeratur in quantitate granorum quinque cum Rhodosaccharo permixtum, cui etiam Mastiches momentum adiiciatur; tamen huius vsu est parum expertus, & hoc modo illud magno adhibito studio, & maturo iudicio est in substantia offerendum. Aliqui vt eius effrænes vires retundant,& feliciter promoueant vacuationem,sic componunt.

℞. *Pulu.aloës* ℥ ß. *scammonij*,ʒ.ß. *caryophyllor.* ℈ ß. *mastich.*ʒ.ß.*rosar.liquiritiæ,an.*ʒ.ß. Fiat Massa cum aq. rosar.

Ex hac Massa: ℞. *Quantitatem trium cicerum, stibij præparati*,ʒ.iij.*cum aq.rof.aut vino,fiant pilulæ tres,& decorentur.*

Sed præstantior,& securior est infusio,quæ fit in vino albo,vel aliquo liquore,qui affectui curando sit accommodatus.

℞. *Pulu.stibij præparati*,ʒ.viij. *Infunde in* ℥ iij. *vini albi: Manè reiecta substantia stibij,proponitur infusio,vna hora ante solis exortum.*

Dosis in substantia ad ʒ.v. in infuso ad gr.viij. etsi aliqui,sed nimis licentiose, concedant ad ʒ.ß.

Sed quia de hoc medicamento,quod mihi,& doctis, pro dictis morbis præstantissimum esse,diuturna experientia semper visum fuit,tam multæ adsunt cõtrouersiæ;de eius qualitate, & viribus quæramus nonnulla, lectissimis auribus prorsus non indigna. Primò:Vtrùm Stibium sit lapis, vel metallum, vel medium minerale? Alij enim esse rem fossilem asseuerant, quæ Marchasitam, seu pyritem,vel lapidem plumbarium referat,magis tamen niteat,ceu argenti spuma,& proximè ad naturam plumbi accedat. Quidam medicamentum naturæ vitri non expers,splendidum, & pellucens instar vitri rubrum pariter,ac fragile esse rentur.

Plinius *lib.33. cap.6.* describit stibium esse lapidem spumæ candidæ, nitentisque, non tamen translucentis. Addunt quidam, quod à plumbo differat, quia teritur, & non funditur;at plumbum funditur, & non teritur. Sed horum sententiam planè redarguit experimentum: Stibium enim vi ignis liquescit,cuilibet enim metallo, siue ferrum sit,siue chalybs,in fictili fusorio permixtũ, ea celeriùs eliquandi præbet materiam:eam ob causam qui ferreos, sphæricósque globos bombardis imittendos è fuso ferro conformant, stibium ferro admiscent, secus nunquam sanè,vt pro certo affirmant, id fluxum facturos. Sed media via incedere oportet: quia stibium est de genere fossilium,quæ sapiunt naturam,& metalli,& lapidis;quà enim liquatur,metallici;quà teritur & friatur, lapidei generis esse censetur. Quare remotum stibij genus,est fossile:propinquum,medium minerale, seu tale fossile,quod quodammodo sit & semilapis, & semimetallum;naturæ quippe vtriusque particeps, tam lapideæ quàm metallicæ.

Quæro secundò: Vtrùm stibium sit frigidum, vel calidum? Stibium, quod ex Plinij voto *loc.cit.* reperitur in argenti metallis,& fodinis pluribus,& præsertim in vena propria, vbi nihil aliud inuenitur quàm stibium, non defuere qui calidum constituerent: Illicò enim vel cum conserua permixtum, vel in liquore infusum, totum penetrat corpus,& validissima,ac maximè actiua facultate humorem peccantem per vtramque regionem deturbat.

Frigidum tamen esse, testantur operationes eius:

Adstringit enim, siccat, excrescentia cohibet, glutinat. Hinc Auicenna *lib. 2. canon. tract. 2. cap. 7.* illi attribuit vim adstringendi, refrigerãdi, siccandi in secundo gradu: & priùs edocuit Dioscorid. *lib. 5. c. 53.* at quoto gradu, non explicat. Eidem, non explicato intensionis gradu, facultatem desiccantem adscribit Galenus, *lib. 9. simpl. tit. de stimmi.* Quare in primis, & manifestis qualitatibus frigidum est, & siccum, terreum, cum aliqua aquei portione commixtum. De latitudine graduali est incerta sententia auctorum: alij enim vsque ad quartum frigiditatis, & siccitatis gradum ascendere sibi persuadent; sed Auicennæ voto potiùs inhærendum censeo. Quod verò tam violenter euacuet, & ocyssimè corpus penetret, in causa est portio aeriũ & sulphurearum partium quibus est refertum, quarum ratione tam admirandas vires ex se præbet. Argumento est, quia vstum sulphur olet. Deinde particeps est Mercurij, tum quia superiora petit, pluresque operationes præstat, quas ille facere consueuit; tum quia non tam citò, tam vehementer, tam multos, tam crassos humores per vomitum, & secessum expurgaret.

Quæro Tertiò: Vtrùm varius sit Stibij præparandi modus, & vsus? De proposita difficultate Dioscorides, *lib. 5. cap. 53.* ita habet. *Crematur stibium pinsita farina circumlitum, & carbonibus obrutum, donec in carbones crusta transierit. Amotum deinde ab igne, vetere vino, aut mulieris quæ marem peperit, lacte, restringitur. Crematur & carbonibus impositum, flatúque accenditur, donec ignescat: si enim diutiùs vratur, in plumbum transit. Lauatur æris, & cadmiæ modo: Quidam tamen quo plumbi recrementum modo lauatur, stibium hoc item lauant.* Hæc Dioscorides.

Plinius *lib. 33. cap. 6. Vritur*, inquit, *stibium ossis bubuli fimi circumlitum in clibanis: deinde restinguitur mulierum lacte, teritúrque in mortariis, admixta aqua pluuiali. Ac subinde turbida transfunditur in æreum vas, & mundatur nitro. Fax eius intelligitur plumbosissima, quæque subsidet in mortario, abiicitúrque. Dein vas in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die, quidquid innatat, effunditur, spongiáque tollitur. Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non vt perarescat: iterúmque in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autem vrendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo vtuntur coquentes, sed adipe. Alij tritum in aqua triplici linteo siccant, & fæcem abiiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quidquid subsidat colligentes, emplastris quoque, & collyriis miscent.* Hæc Plinius. Ex quo loco duo torrendi stibij modi colliguntur: Vnus, quo inuoluebatur stibium bubulo fimo, ignique admotum exurebatur, mox restinguendum muliebri lacte. Alter, quo larido inclusum supra carbones accendebatur, & adipe combusto, muliebri lacte restinguebatur.

Plerique probant hunc præparandi Antimonij modum. Primùm, Antimonium crudum in puluerem redigunt, & vas fictile ad id destinatum ponunt, & ad ignem assant. Quo facto in tenuissimum pollinem redigunt, & igni rursus apponunt, & tandiu coquunt, dum nullum ampliùs fumum emittat. Deinde vnciam Antimonij crudi, cum libra semisse assati commiscent, adiecta vnciæ medietate boracis, & omnia simul denuò coquunt, & in vsum reseruant.

Vsus, seu finis præparationis Antimonij, multiplex est. Primus, vt si quæ stibio inest malefica vis, eo modo ablata, vel correcta, minore deinceps periculo vsurpetur. Scitum enim apud Medicos, medicamenta, quæ naturæ nostræ aduersantur, corrigenda esse, vel mixtione, vel coctione, vel lotione, vel infusione, vel tritura. Mixtionis fructus illi sunt: primus, vt occultæ facultati, quæ tenuiorum fortasse sit partium, nõnunquam robur addamus. Secundus, vt adiungamus plura, quæ nostri corporis vires ab eorum iniuria vindicare queãt.

A Tertius, vt meliora, & efficaciora reddamus, vt hoc modo partes distantissimas penetrare possint. Quartus, vt frigida calidis attemperentur, & è contrà. Quintus, vt symptomatis occurramus, quæ ex vsu horum medicamentorum sequi solent, vt sunt animi deliquium, cardiogmus, tormina, & alia, pro quibus euitandis, ad roborandum cor, & spiritus recreandos, res suaues permiscere solemus. In hunc finem inuenta est coctio, quæ aut elixatione, aut assatione perficitur, quarum vtraque superfluum medicamentorum humorem minuit abundè. Lotio eandem, & longè perfectiorem sortitur facultatem, præsertim si aqua, contrariam vim medicamento quod lauatur, habeat. Maceratio, seu infusio idem ferè præstat, sed hoc tamen ampliùs, vt quæ B infunduntur, vires suas liquori, cui sunt infusa, impertiantur. Denique triturâ illud assequimur, vt medicamenta meliùs inuicem permisceantur, vtque tenuiora reddita promptiùs per corpus deferantur. Hæc de corrigendis medicamentis sint satis, vt necessitas, modúsque præparandi antimonium, & qui inde fructus sperari queat, magis clarescat.

Quæro quartò: Vtrùm Stibium exteriùs applicitum medicamentum sit vtile? Galenus *lib. 6. de sanit. tuend. cap. 9.* sic respondet: *Oculis ipsis robur adiicies, si sicco collyrio, quod ex frigido lapide componitur, vtare, ac si palpebris specillo inducas, ne oculi membranam intus contingas: Ita namque mulieres quotidie faciunt, quum stibio oculis gratiam concilian.* Deinde de stibiaco fuco sic loquitur C Dioscorides, *lib. 5. cap. 53. Stibium*, inquit, *sunt qui, quòd oculos dilatet, platyophthalmon vocent: sunt & qui, quòd fœminæ eo vtantur, gynacion, id est, muliebre appellent.* Plinius *lib. 33. cap. 6. Vis*, inquit, *principalis stibij est circa oculos: namque ideò etiam plerique platyophthalmon appellauere, quoniam in calliblepharis, mulierum dilatet oculos.*

Hunc fuisse antiquissimum morem apud mulieres Hebræorum, pingendi oculos stibio, sacri sæpe testantur codices. Nam *lib. 4. Regum, cap. 9.* dicitur: *Iezabel depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput suum.* Ezechielis autem 23. *Ecce venerunt*, inquit Propheta, *quibus te lauisti, & circumlinisti stibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri*: & Hieremiæ 4. legimus: *Cùm vestieris te coccino, cùm ornata fueris monili aureo & pinxeris stibio* D *oculos tuos, frustra componeris: contempserunt te amatores tui, animam tuam quærent.*

Deinde cùm duo sint Stibij genera, mas, & fœmina, magis probatur fœmina. Horridior est mas, scabriórque, & minùs ponderosus, minúsque radians, & arenosior: fœmina contrà nitet, friabilis, fissurisque, non globis dehiscens. Illud autem esse probatissimum Stibium, quod maximè radiat fulgétque, & cùm frangitur, crustaceum videtur, nihil terræ, aut sordium habens, quódque facillimè frangitur, suprà citati auctores confirmarunt. Ex hoc plures Medici eliciunt per distillationem oleum, quod est rubrum, acutum valde, sulphur olet, & vim eius retinet, & ab aliis sanguis stibij nun- E cupatur, quod ad omnia vlcera serpentia, & maligna est præstantissimum, siccat enim, & omnem malignitatem aufert.

Alij sunt non contemnendi stibij vsus: Cuncta enim metalla à sordibus purgat, & aurum quidem maximè omnium; hoc enim innoxiè purificat, cætera corrumpit ac perdit. Aiunt artifices qui campanas conflant, has sonitum edere magis cõcinnum, magísque auribus gratum ac sonorum, si stibij nonnihil cæteris admisceatur metallis, dum vnà in fornace liquantur. Iis etiam expetitur, qui vasa è stanno conficiunt. Item iis, qui metallica faciunt, & poliunt specula. Illi quoque vtuntur stibio, qui imprimunt literas stanno, vel simili metallo ad perennitatem characterum. Idem illi faciunt, qui ex stanno conflant patinas, vt eæ sono lances argenteas æmulentur. Quibuslibet metallis, (vti suprà dicebam,)

in fictili fusorio permixtum, ea celeriùs eliquandi materiam præbet: quam ob causam, qui ferreos sphæricósque globos tormentis bellicis immittendos conformant, ferro admiscent stibium.

Quæro quintò: Vtrùm Stibium intus assumptum, sit venenum, an vtile medicamentum purgans: Licèt ab hac quæstione, quoad possum, breuissimè me expediam, tamen referam duas Medicorum opiniones, quæ cùm sint è diametro sibi oppositæ, eas in propatulum proponere satius duxi. Qui enim hoc medicamentum, deleterij, venenati, & pestiferi nomine infamant, his nituntur telis: Quia illo vtentes, vix ad primam senectam perueniunt, & labefactatis œconomiæ naturalis officinis immaturè pereunt: maximè cùm circumforanei Medici, temerè & audacter illud ægris offerant: tantum enim abest, (quod ipsi pleno ore affirmant) t omnem impuritatem, singularis alexipharmaci instar, corpore tollat, & corpora ipsa viuida faciat, vt contrà summa exagitatione, & hypercatharsi, spiritibus resolutis, & vtilium humorum copia vacuata, corpus in summum discrimen adducat; cùm id pestiferum sit pharmacum, quod cùm natura, tanquam præsentaneum venenum, horreat, vt ab eius malitia liberetur, tantam molitur vacuationem: violentiâ enim, siue inimica qualitate adeò incitatur ventriculus, vt non absque periculo conetur, quidquid in eo est, aut ad ipsum affluit, exturbare. Et ne fortè putes, à virtute tractrice quadam hæc scaturire, qua præditum esse nullus hactenus Medicus edocuit: accedit, quòd ipsum non est naturæ vitri expers; & sic magis suspectum est, quia communi quadam deleteria virtute agit, non propria. Calor enim in eo concinnè præparato nullus, aut perpusillus est, sed temperamentum obtinet corpori nostro inimicum prorsus. Ergo erit venenum, sicut vitrum. Hoc tritum si obiicias cani deuorandum, eosdem ferè cum Antimonio præparato videbis effectus. Quomodo igitur natura nostra hanc duritiem, & vitream siccitatem dissoluet, & diluet?

Quòd verò stimmeos vsus non magis tutus sit, si intra corpus sumatur, quàm vel hydrargyri, vel sublimati, vel præcipitati, & similium, quæ venenosam obtinēt naturam, noxiam, inutilem, & maleficam, sic confirmo: Nam si illi inest innata expurgatrix vis, cur Medicorum Principes Hip. Gal. Dioscorid. Auic. tam solertes, sagaces, & oculati, de ea non meminere? Et liĉet olim, lapsis retrò sæculis, fuerit in vsu, exoleuit eo nomine, quòd naturam nullo fructu vehementiùs cōturbaret: paucissimis enim prodest, obest plurimis; multi namque exulceratis, ruptísque venis, huius pharmaci violentia, animam egere. Stibij vis est cremato plumbo æqualis, ex Dioscoride *lib. 5. cap. 53.* Imò est naturæ plumbeæ, nam cùm assatur, insuaui odore, quin intolerabili fœtore effumat. Insuper, sicut Arsenicum, calidum siccum in quarto gradu, est venenum: sic Stibium, frigidum siccum in quarto, cùm maximè remotum sit à calore naturali, dulci, benigno, humido. Deinde si argentum viuum est venenum, ex Dioscoride *lib. 5. cap. 64.* ita & stibium, quod illius est particeps, cuius ope tam citò, tam violenter, varios, crassos, lentósque humores per vomitum, ac per secessum expurgat.

Sed contraria opinio est amplectenda, quam experimentum, & ratio confirmant. Millies enim me curasse recordor melancholicos, maniacos, quartanarios, scabie ferina oppressos, morbis cutaneis, & aliis cōtumacibus morbis, vt obstructione, & febribus diuturnis detentos, qui postquam aliorum præsidiorum ope conualescere non potuerunt, huius solùm beneficio & potestate, pristinam sanitatem, vacuatis crassis, & melancholicis succis, sunt adepti. Nec dicas esse venenum: nam hoc naturæ humanæ adeò est infensum, vt ad eius interitum perpetuò tendat, nec ex eo boni quicquam redundet in illam: Atqui stibium ritè correctum, & conuenienti dosi propinatum, & fæces, & noxios humores citra ægri læsionem euocat.

Neque huic generoso medicamento notam inuras, vel ob manifestas qualitates, vel ex occulta proprietate; vel ex vehementia attractionis, quali in nos vtrumque sæuit elleborum; vel remouendo calorem vitæ, vt ea quæ sanguinem purgant. Non primum: est enim id medicamentum in primo solùm frigidum, & siccum in secundo gradu. Non secundum; namque latentes vires sola prodit experientia: At hæc non nisi optimos effectus arguit in dies. Neque Galenus stibio, aut eo antiquiores Græci, venenatam naturam assignant, quæ si illi inesset, etiam è medica explodenda essent arte, cætera haud dubiè etiam pariter purgantia, vt scammonium, elleborum, elaterium, turpethum, colocynthis, & id genus alia, quibus antiqui vsi sunt, & nos frequentissimè vtimur. Namque rarum, & nullum fortè reperitur medicamentum, aluum electiuè subducens, quod venenatam vim non adipiscatur, quódque si sua vacuatione frustretur, peccantem humorem virosa non inficiat qualitate: quæ incommoda in stibium non cadunt, quòd & moderatè purget, & nullum inferat symptoma, quinimò quandoque placidè remaneat intus, esto, sua fuerit operatione frustratum.

Nostram sententiam non parum probat, quòd aduersariorum argumenta facilè dilui possint. Obiiciunt enim, stibium, vel nuperum medicamentum esse; vel si antiquius, at desuetudine iam abolitum. Dic. Si Theologia, si Philosophia, si cæteræ artes & disciplinæ, sua in dies accipiunt incrementa, quidni fateamur idem euenire medendi arti, cuius illud est proprium: *Ars longa, vita breuis?* Moschus, Ambarum, Camphora, lapis Belzaar, Ebenum, China, Sarza, & sexcenta alia aromata Orientalia, & Occidentalia, antiquioribus Medicis fuere ignota, & nihilominus ingentes ægris vtilitates afferunt, & sæpius viam morti præcludunt. Sic *dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Psalm.* 18. Sic dum truditur dies die, & nouæ pergunt interire Lunæ, veritas temporis filia facit, vt ætas ætate sit sapientior. Ad *Secundum* dic. Ea gradualis latitudo non est ita certa, vt non sit probabilior ea sententia; quæ vt diximus suprà, tribuit stibio pauciores frigoris, & siccitatis gradus. Ad *Tertium* dic: stibij facultatem illis nominibus esse planè suspectam. At ea suspicio prorsus purgatur, & congrua præparatione, & dosis moderamine, sícque morti, & vitæ obuiam itur. Quare rude & crudum, veneni aliquid sapit: ritè præparatum, & moderata propinatum quantitate, innocuum est & salubre.

Quamuis hoc medicamentum sit mite & placidum, ante eius vsum aperiendæ sunt viæ, humores præparandi; varianda stibij dosis, pro diuersitate virium, temperamentorum, habituū, ætatis, morborum, anni temporum. Nec esset fortasse nisi tutissima cautio, (quando commodè fieri possit) ab hoc etiam medicamento, duobus solstitiis, æstiuo præsertim, abstinere, ob rationes traditas ab Hip. *lib. de aëre, aquis, & locis, text.* 30. Et vt semel concludam: Ab arte medica hoc medicamentum vtilissimum explodendum non est, sed in diuturnis morbis sæpius administrandum.

Vltimò quæres: Vtrùm Gutta Gamba vtile sit ad vacuandos humores medicamentum: Gutta Gamba nobile medicamentum est, & ad nos recenter allatum, cuius vsu & ope rebelles morbos profligari plures cōtestantur, & ego oculatissimus testis idem fateor, atque confirmo. Alij nouum gummi expurgans appellant. Plures Gummi Ghittæ nominarunt. Alij Gummi de Peru, vel de Goa, dicunt. An Gummi sit, vel concretus succus, certum non est, & cuius plantæ sit, hactenus latet. Certius est inter gummata esse recensendum, à viscidditate resinosa deducto argumētο: In mortario enim quando teritur, pistillo tenaciter adhæreſcit nec in pul-

 uerem

uerem commodè redigi potest, nisi adsperso sacchari, aut aromatum momento. Deinde sunt frustula quæ flammam concipiunt, & ardent accensa thuris instar. Gummi est valde purum, nullis sordibus infectum, flaui coloris, insipidum, inodorum, & calidum in primo gradu. De prioribus duobus iudicant exactè gustus, & odoratus.

Non desunt, qui hoc gummi esse succum resinosum è Rhabarbaro recenti artificiosè extractum, sibi persuadeant. Sed reclamat, quòd Rhabarbarum amarissimum ex se fundat succum; hoc verò Gummi est insipidum, & è medicamento, ex mediocriter purgantium classe, gummi tantæ actiuitatis elici non potest, vt eius quatuor, vel quinque grana tantam vacuationem moliantur. Eodem modo coarguendi sunt, qui hoc Gummi esse extractum ab Euphorbio, certa quadam præparatione arbitrantur: cùm hoc gummi sit insipidum, nec admodum acre; & non mordentem, sed exiccantem vim habeat.

Hoc medicamentum ex se mirabiles fundit vires. Facilè assumitur, & sine molestia euacuat: quare à delicatulis, morosis, virginibus, pueris, mulierculis, tam enixè expetitur, & ab aliis qui aliorum medicamentorum horrido sapore, & odore vehementer abstinent: & quod plus est, vtero gerentibus obtuli persæpe, rhodosacchato permixtum, quatuor granorum pondere; quæ cùm difficultate spirandi essent oppressæ, & aliæ cachexia laborarent, vacuato humore seroso & tenui, ab his morbis immunes euaserunt, & suo tempore fœtus nulla labe fœdatos in lucem emiserunt.

Quid referam de aliis truculentis morbis, pro quibus debellandis hoc medicamentum est, si quod alterum auxilium, mirum. Facillimè enim, & sine perturbatione vlla, aut torminibus, humores serosos & tenues euacuat, & ex ventriculo crassam, tenacémque pituitam eradicat per vomitum, & per alui secessum omnes alios indiscriminatim deturbat.

Offertur quantitate g̃.iiij. v. vj. Alij in vini, vel alicuius accommodati liquoris vnciis duabus per noctem macerant, & reiecta corpulentia præbent liquorem, & ægris nihil cibi propinant ante meridiem. Sed robustioribus gr.x. vel xij. in substantiâ: & xx. in infuso possunt concedi. In pilulas redigo persæpe, & ex ℈.ij. Aromatici rosati, & g̃. Gummi, duas paro, & eas ægrotanti diluculo libenter porrigo.

Vtile est hoc generosum medicamentum, vel etiam sæpius per interualla concessum, hydropi, cerebri frigidis affectibus, obstructionibus scirrhosis, arquato morbo, thoracis frigidis affectibus, suppressioni menstrui, & vrinæ, diuturnis febribus, articulorum doloribus, oculorum vitiis, suffusioni, aurium tinnitui, & surditati, cephalalgiæ, palpitationi cordis, melancholiæ omni. Demum nullum est tam sæuum morbi genus, præcipuè frigidum, quod huius medicamenti ope non consanescat.

DISTINCTIO VI.

De Confectionibus cordialibus.

CAPVT I.

De Confectionibus infrigidantibus.

Margarita præparata inter electuaria connumerantur Confectiones, quæ in diuersis subiectis solent administrari: & inter infrigidantes summè laudantur præparatæ Margaritæ, quæ ob cardiacam vim roborant cor, & reliquas partes principes nutritioni inseruientes tuentur; sanguinis, & bilis feruorem compescunt, malignam qualitatem retundunt. Ob has facultates eximias in febribus ardẽtibus, malignis, pestiferis summo sunt ex vsu. Dosis vsque ad ʒ iij. Non solùm autem miscentur in cardiacis iulapiis, sed dissoluuntur in iure, liquore, aut vino; aut asperguntur salsamentis, & epithematis induntur. In Iulapiis pro malignis febribus hoc modo.

℞. *Syrup. de scorzonera, Syrup. de corticib. citri, Syrup. de succo limon. Syrup. acetos. an.* ℥ j.ß. *Aq. scorzonera, Aq. Cardui benedict. an.* ℔ j.ß. *Aq. Acetos. Aq. ros. an.* ℥ iij. *Confect. hyacinth. Confect. Alchermes, an.* ʒ j.ß. *Pulp. tamarindor. acetosor.* ʒ iij. *Margaritar. præparatar.* ʒ ij. *Lapid. Belzaartici Orientalis*, g̃. xx. *Pulu. cornu cerui*, g̃. viij. *Rasur. Eboris, gr.* x. *Rasuræ vnicornu, gr.* iiij. *Succi limon.* ℥ ß. *Theriacæ magnæ*, ʒ j. *Misce, fiat potus.*

Ex Margaritis fiunt sacculi cordiales tempore pestis, qui debent gestari supra mammillam sinistram, & fiunt hoc modo.

℞. *Margaritar. præparatar.* ʒ ij. *Cora. rubri, Santal. rubeor. Santalor. citrinor. Diamarg. frig. Diamarg. calidi, Rasuræ eboris, cornu ceruini, Rosar. rubear. an.* ʒ j. *Scordij*, ʒ j.ß. *Dictamni veri*, ʒ j. *Cinnamomi*, ʒ ß. *Boli armeni*, ℈ j. *Angelic. Zedoariæ, Caryophyl. an.* ℈ j. *Purpur.* ℈ ß. *Flor. Borrag. Flor. Buglos. Flor. violar. Flor. Nymphææ. an.* ℈ ß. *Lapid. Belzaartic.* ʒ j. Fiat puluis tenuissimus, qui excipiatur serico rubro, & bombace interpuncto, & fiat scutum.

Fiunt etiam Epithemata ex Margaritis, vel liquida, vel sicca pro roborando corde: Liquida hoc modo.

℞. *Aq. stillatitia flor. Arantior.* ℥ ij. *Aq. ros.* ℥ ß. *Succi Melissæ, Succi scabiosæ, Succi Cardui benedicti, an.* ℥ j. *Confect. hyacinth. confect. Alchermes, an.* ʒ j. *Aceti ros.* ℥ ß. *Vini odoriferi*, ℥ j. *Pulueris santalor. rubeor. Margaritar. præparatar. an.* ℥ j.ß. Misce, & cum serico purpureo cordi calidum epithema imponatur.

Siccum epithema hac forma conficies.

℞. *Conserua flor. Nenuph. Conserua Violac. an.* ℥ ij. *Theriac.* ʒ ß. *Confect. Alckermes, Confect. hyacinth. Margaritar. præparat. an.* ʒ j.ß. *Coral. rubri*, ℈ j. *Ossis de corde cerui*, ℈ ß. *Camphoræ, gr.* ij. *Rosa.* ℈ ß. *Rasuræ, eboris, gr.* viij. *Scordij, gr.* x. *Flor. auri. num.* x. Misce omnia cum vini generosi guttulis aliquot, & fiat epithema quod cum serico rubro cordi calidum applicetur.

Confectio Hyacinthorum, temperata est inter calorem, & frigiditatem: & habet præstantissimam facultatem corroborandi cor, deinde ventriculum, & hepar; & sua qualitate cardiaca, & alexipharmaca magnam quantitatem spirituum producit, & omnem veneficam qualitatem extinguit. Ob has admirandas virtutes venenosis affectibus auxiliatur, præsertim febri pestilenti, malignæ, & puncticulari, & omnibus animalium venenosorum morsibus remedio est. Fit secundùm *Manipulum Medicinarum*, & est in vsu frequenti. Administratur dissoluta in iure gallinæ, vino, iulapiis cardiacis, vel liquore aliquo. Dosis maior est vsque ad ℥. j.ß.

Celeberrima est hæc Confectio, & sic in pretio habenda: Nam Hyacinthus, ex mente Serapionis *tract. de simplic. cap.* 398. vi pollet contra venenum, tristitiam fugat, terribilia abigit insomnia, metum discutit, trementi cordi opitulatur, siue in annulo gestetur, ita vt carnem tangat; siue ore sugatur, vel in liquore infundatur, vel in puluerem redactus misceatur cum Antidotis. Quare hæc confectio præcipuas nostri corporis partes roborat, summis languoribus medetur, syncopticas exterminat accessiones, palpitationi cordis, aliisque huius visceris affectibus mirabiliter auxiliatur: ex multis autem descriptionibus quas plures proponunt, hanc semper fidissimo experimento vtilissimam adinueni.

℞. Hya

℞. *Hyacinth. elector. rubeor.* ℥ ß. *Sapphiror. Smaragdor. Margaritar. Serici crudi, an.* ℈ ij. *Boli armeni aq. ros. loti, Terræ sigillatæ, Dictãni, Tormentillæ, Carlinæ, Been albi, Been rubri, spicæ Nardi, an.* ʒ ij. *Nucleorum nucis Iuglandis minimè rancidorum, Troschiscor. de camphora, an.* ʒ j. ß *Granor. Tinctorum, Croci, Gentianæ, Myrrhæ, Rosar. rubear. Omnium santalor. Sem. Iuniperi, Rasuræ eboris, Cornu cerui vsti, an.* ʒ j. *Ossis de corde cerui, Num.* ij. *Sem. citri mundati, Acetos. Bombacis, Portulacæ, an.* ʒ. ß. *sem. Rutæ, Santonici, an.* ℈ j. *Ambarigrisei,* ℈ ij *Moschi Orientalis,* ℈ iiij. *Bracteolarum auri, Argenti, an.* ℈ ij. Cum syrupo de succo limonum, & acredine citri, fiat Confectio.

Diamargaritum frigidum, hoc modo dicitur, ad differentiam calidi, quod non est in multo vsu: præsens verò componitur ex Nicolao; & habet facultatem infrigidandi, sanguinis & bilis feruorem extinguit: habet maximam facultatem roborandi ventriculum, hepar, & cerebrum, & præcipuè cor; & sic in magna copia spiritus vitales restaurat, ab omni putredine præstantes partes tuetur, febribus malignis opitulatur, cardiacis affectionibus succurrit, tremori cordis remedio est: debiles, & ex longo morbo consumptos reficit. Dosis ad ʒ ij. Ferè sicut reliquæ confectiones administratur, & in modum pulueris in Officinis habetur, & in tabellas efformatur. Vel potest infundi puluis in aquis, vel alimentis permisceri, vel cordi epithematis modo apponi in dictis morbis.

℞. *Diamargar. frigidi, diatrium santalor. an.* ʒ ß. *olei de scorpionibus Matthioli, olei violar. an. quartar. j. axungiæ naphæ,* ℥ ß. *misce.*

Ex puluere fit epithema hac forma.

℞ *Succi pomor. redolentium,* ℥ ij. *aq. acetos. aq. borrag. aq. Scorzomeræ, an.* ℥ iij. *aq. ros. aq. naphæ, aq. mellis, an.* ℥ j. *pulueris diamarg. frig.* ʒ j. *croci,* ℈ j. *diambræ,* ʒ ß. *misce.*

Diatragacanthum frigidum, lenit asperam arteriam, sputum facile reddit: in affectionibus calidis pectoris, & asperæ arteriæ est vtile; tussi item calidæ, ac peripneumoniæ. quarum partium fluxus sistit. Dosis ad ʒ ij. Et licèt seruetur in Officinis in puluere, frequenter in forma tabellarum offertur.

℞. *Specier. diatragacanthi frig.* ʒ ij. *sacchari, q. s. fiant tabellæ sec. art.*

Aliquando aliqua portio pulueris cum syrupo aliquo frigido permixta, & in modum pilularum efformata, in ore detinetur in dictos vsus.

Diatrion santalon, habet vim corroborandi ventriculum, cerebrum, & præcipuè hepar: & licèt astrictionem sortiatur, tamen obstructiones aperit, & pro mouenda calida intemperie febrium mirificè prodest, quia bilis, & sanguinis æstum compescit, appetitum suscitat, vomitum arcet, & sua cardiaca vi malignam qualitatem extinguit, præsertim si in forma tabellarum administretur. Permiscetur cum syrupis, & Iulapiis cardiacis.

Electuarium de Gemmis sine speciebus, frigidum est: cor, cerebrum, & ventriculum roborat, & hepar, quarum partium coctiones maximè iuuat; & habet summam cum vtero sympathiam, omnes partes interiores exhilarat, eásque à maligna putredine tuetur: spiritus vitales, & animales auget; vires restaurat; vtilissimum est in omnibus morbis malignis; cordis tremori, syncopæ, melancholiæ morbo mirè succurrit. Demum ob eximias facultates pretiosissimum medicamentum est. Etiam paratur è Mesuë, *Electuarium de Gemmis cum speciebus*, quod parum est in vsu, & calefacit ob species aromaticas, quas obtinet. Vtile est in omnibus prædictarum partium affectionibus frigidis.

Diapapauer, confert febrientibus, bilis & sanguinis calidissimi incendium attemperat, somnum mirabiliter procurat, tussim compescit; acres & tenues humores, à capite ad asperam arteriam, & fauces distillantes sistit, & incrassat. Phthisicis, & hecticis prodest

Diacodion, vigilantibus summoperè auxiliatur, subtiles humores ex capite ad pectus, & pulmonem defluentes incrassat, tussim ferinam sedát, alui profluuio auxiliatur, & sanguini ex qualibet parte mananti confert apprimè.

Diapenidion sine speciebus, ad omnem thoracis noxam efficax est: prodest contra tussim, & vocis iacturam: confert tabidis, & purulenta excreantibus; lenit pectus, facile reddit sputum; subtilium, & acrium humorum ad asperam arteriam confluentium, mordacitatem contemperat.

Diarrhodon Abbatis parum calefacit; exiccat tamen, & mirabiliter ventriculum, hepar, & omnes partes interiores roborat, quarum coctionem iuuat. Confert in febribus, in quibus magna copia viget pituitæ, etsi sit cum bilioso humore permixta. Vtimur hac confectione in modum pulueris dissoluti in iure gallinæ, aut aliquo iulapio cordiali, aut tabellarum modo. Extrà vtimur in vnguentis, aut epithematis, & paramus vnguentum confortatiuum, cuius vsu roboratur ventriculus, promouetur concoctio, discutiuntur flatus, excitatur appetentia.

℞. *Olei absinth. & mastichini, ol. de spica, & de mentha, an.* ℥. iij. *olei citoneor. & ol. ros. completi, an.* ℥ ß. *pulu. diarrhod. abbatis,* ʒ j. *aromatici ros.* ʒ ß. *mastich. coral. rubri, spicæ, puluer. absinth. an.* ℈ j. Misce, & cum cera fiat vnguentum.

Confectio liberantis Magistralis, contra pestem plurimùm valet, humores à corruptione præseruat, & ne cor à pestifero aëre lædatur, mirificè tuetur: confert omni veneno; pestiferis, & malignis generosè auxiliatur. Intus, & extrà, instar reliquarum confectionum, administra ur

℞. *Radic. tormentil. sem. acetos. sem. endiu. coriandri præparati, sem. citri, an.* ℥ j. ß. *santalor. omnium, dictamni albi. an.* ʒ j. *boli armeni præparati, terræ sigillatæ, an.* ʒ ij. *eboris vsti, ossis de corde cerui, been albi, been rubri, doronici, cardamomi, cinnamomi, macis, ligni aloës, casiæ ligneæ, croci, zedoariæ, an.* ʒ ß. *smaragdi, hyacinth. granati, serici crudi torrefacti, & incisi, an.* ℈ j. *penidi j. sacchari candi, an.* ℈ ij. *flor. nenuph. flor. buglos. rosar. an.* ℥ j. *caphuræ, gr.* vij. *moschi, ambræ, an. gr.* iij. *sacchari albi, fiat electuarium.*

Confectio cordialis magistralis, præseruat à peste, febribus malignis auxiliatur, confert tremori cordis, syncopæ, animi deliquio; & corpus à corruptione tuetur.

℞. *Marharitar. ebris vsti, granator. cinnamomi, tormentillæ, boli armeni, an.* ʒ. iij. *santalor. omnium, rasuræ eboris, vnicornu, an.* ʒ. ij. *hyacinth. sapphir. coral. rubri, coral. albi, carabes, valerianæ veræ, dictamni, zedoariæ, ligni aloës, an.* ʒ j. *terræ sigillatæ,* ʒ ij. ℈ ij. *ossis de corde cerui,* ℈ j. ß. *serici crudi modicè torrefacti,* ℈ ij. *been albi, been rubri, an.* ℈ ij. *fol. auri, Num.* v. *moschi, ambræ, an.* gr. x. *sacchari, q. s. fiat electuarium.*

Micleta, propter qualitatem frigidam vehementer adstringit: quare calidam hepatis, ventriculi, & aliarum partium internarum intemperiem aufert, quarum actiones roborat, & omnes fluxus sistit. Solet administrari in clysteribus; aut per os; aut ventri per se, aut cum aliis medicamentis apponi. Per os potest propinari ad ℥ ß.

Electuarium de scoria ferri, refrigerat moderatè, ob qualitatem adstringentem quam habet; ferrum enim, & calybs, frigidam & siccam facultatem sortiuntur. Hac corroborat, incrassat, obturat, fluxus sistit diuturnos, & hæmorrhoidibus fluentibus, nimiæque hæmorrhagiæ, remedio est. Quare hæc confectio assumpta

sumpta ex aliquo liquore adstringente est optima, & sic ea vtitur Rhasius, *9. ad Almansor. cap. de hæmorrhoidibus.*

℞. *Aq. plantag, aq. capitum rosar. an.* ℥ ij. *electuar. de scoria ferri,* ʒ j. *misce.*

Et cùm metalla participent de sulphure, & argento viuo, quæ sunt omnium metallorum materia: ferrum cùm sit impurum, de illis substantiis plus obtinet; & sic ferrum duplici substantia constat, adstringente vna, aperiente alia. Huius vi deobstruit, attenuat, prouocat menses, & fœliciter confert fœminis, quæ ob vteri obstructionem menstrui suppressione laborant: quare cum chalybe permiscemus alia medicamenta quæ roborant, aperiunt, & attenuant, vt hoc modo.

℞. *Chalybis præparati,* ʒ j. *confect. diaxyloaloës, antidoti hæmagogi, mithridatij, an.* ℈ j. Cum syrupo capil. vener. & liquiritiæ, fiat confectio.

Alij alio modo id conficiunt, sed duobus modis fœliciter potest parari.

℞. *Sem. petroselini, dauci, specier. diacurcum. diarrhod. epithymi, an.* ʒ j. *cinnamom.* ℈ j. *chalybis præparat.* ʒ iiij. Cum melle optimo despumato fiat electuarium. Dosis à ʒ ij. vsque ad iiij.

Vel confice hoc modo, pro robustis.

℞. *Specier. diarrhod. diacurcum. an.* ʒ j. *corticis rad. rumicis, rubeæ, sem. dauci, an.* ℥ j. ß. *caryophyl.* ℥ j. *chalybis præparat.* ℥ j. *mellis despumati, q. s. Fiat electuarium.*

CAPVT II.

De Confectionibus calefacientibus.

THeriaca smaragdorum, seu *limonata smaragdorum Magistralis*, pretiosissima confectio est. Nam præterquam quòd calefacit moderatè, habet magnam facultatem attenuandi, & roborandi cerebrum, ac neruos, quorum humiditates strenuè absumit. Respicit vterum, ventriculum, præcipuè cor, quarum partium frigidos morbos percurat. Summopere iuuat in Epilepsia, præcipuè puerorum, in syrupo de stœchade, aut de pæonia dissoluta, aut in iure gallinæ, aut aqua cerasorum dulcium. Imperanda est facta iam vacuatione aliqua per clysteres; & celebrata reuulsione per frictiones crurum, ac vincula dolorifica, ob periculum decubitus humoris ad cerebrum. Habet etiam hæc confectio facultatem mouendi menstruas purgationes: in quem vsum dissoluitur ex decocto aperiente, vel aqua apij, fœniculi, aut artemisiæ. Dosis ad ʒ. ij. fitque hoc modo.

℞. *Mellis limonum,* ℔. j. *smarador.* ʒ. j. ß. *hyacinth.* ʒ j. *sem. pæoniæ, radic. pæoniæ, an.* ʒ. iiij. *croci,* ʒ j. *cinnamomi,* ʒ j. *sem. citri, dictamni cretensis, an.* ʒ vj. *sem. acetos.* ʒ iij. *visci quercini,* ʒ j. ß. *rasur. eboris, j. galangæ,* ʒ ij. *coral. rubri, pulueris purpuræ,* ʒ iij. misce, & cum melle limonum fiat confectio.

Aduertas tamen, quod mel limonum non est aliud, nisi syrupus limonum, si loco sacchari cum quo componitur hic syrupus, mel reponas.

Diamoschum dulce, facultatem habet calefaciendi in fine primi gradus, humores frigidos resoluit, præcipuas partes mirificè roborat, & coctiones omnium partium laudabiliter iuuat. Virtute alexipharmaca hæc confectio prædita est, & sic magnam spirituum vitalium quantitatem regenerat. Confert in cordis palpitatione, melancholia, epilepsia; conuulsione, oris tortura, capitis dolore, quando hi affectus ex causa frigida concitantur. Componitur in forma pulueris, à Mesuë *cap. proprio.* Dosis ad ʒ. ij. Vtimur hoc electuario intus assumpto, & dissoluto in liquore cardiaco: vel extrà in epithematibus, & vnguentis pro roborando corde imponimus.

A *Aromaticum rosatum* intensiùs calefacit, magis tamen prædictas partes roborat, & earum actiones iuuat, aperit, attenuat, incidit, omnes humores pituitosos, & humiditates superfluas absumit, sensus acuit. Vtile est in frigidis harum partium affectibus, præcipuè in peste, febre syncopali, hydrope, cruditate ventriculi, orta ob ventriculi, hepatis, & aliarum partium debilitatem frigidam. Eodem modo administratur. Dosis ad ʒ. ij.

Confectio Diaxyloaloës, calefacit, exsiccat in gradu secundo, & potentissimè roborat cor, cæteráque præstantia viscera tuetur ac defendit. Alexipharmaca est, malignam qualitatem remouet. Confert in paralysi, syncope, palpitatione cordis, morsu oris ventriculi, cruditate. Oris fœtorem emendat, & in modum B pulueris reseruatur aliquando. Dosis ad ʒ. ij

Confectio Alkermes, vocatur à Mesuë, Electuarium de granis tinctoriis. Habet vim calefaciendi in fine gradus secundi. Vehementer corroborat cor, ipsum exhilarat, & omnes spiritus in magna quantitate regenerat, putredinem malignam aufert, & ab ipsa omnes partes interiores tuetur, ac præseruat. Confert in melancholia morbo, syncope, cordis palpitatione, febre pestifera, & maligna. Prodest aduersus venena, & contra virulentorum animalium morsus strenuum est auxilium. Dosis ad ʒ j.

Diambra, calefacit in gradu secundo: habet maximum consensum cum ventriculo, & vtero; quarum C partium excrementitiam humiditatem absumit, flatus discutit, coctionem adauget; malignæ putredini, & corruptioni aduersatur; spiritus omnes à veneno, & tetris vitiis tuetur. Dosis ad ʒ j. ß. Administratur intus, & extrà eodem modo, cæterarum confectionum instar; & in emplastris pro ventriculo permixta, huic parti summas vires conciliat.

Diascordium, facit ad morbos pestilentes; habetur loco theriacæ, præsertim in iis qui huius medicamenti vires non tolerant, vt pueri, & grauidæ; quare febribus malignis remedio est, venenis, & venenosis morbis aduersatur, vim vitalem suscitat, animalem roborat, & spiritus omnes in magna copia regignit.

Diamoschum amarum, calefacit in fine gradus se-D cundi. Confert ad frigidos cerebri affectus sine febre: melancholiam, vertiginem, epilepsiam, resolutionem, oris torturam, cordis palpitationem, pulmonis affectus, & spiandi difficultatem, ventriculi humores potenter absumit. Similes ferè facultates obtinent: *Diacorum, diacastorium, theriaca diatessaron, electuarium diapæonias.*

Aliæ sunt confectiones, quæ paratæ seruantur in Officinis, & similes his vires sortiuntur. Et appellantur: *Diagalanga, dianisum, diacyminum, musa Ænea, siue Zazenea Mesuës, diacinnamomum, diatrion pipereon, rosata nouella, diazingiber.* Hæc omnia electuaria habent vim calefaciendi, & exsiccandi: absumunt humores tenaces, frigidos in ventriculo tenaciter impactos; flatus di-E scutiunt, coctionem iuuant, bonum odorem ori conciliant, dolori colico auxiliantur, febri quartana laborantibus conducunt, distributionem alimenti in corpus promouent, pituitæ putredinem prohibent, acido ructui medentur; actiones ventriculi, & iecoris à frigiditate impeditas, robustiores reddunt, easdémque emendant.

His adnumerari possunt, quia consimiles ferè habent facultates: *Pliris archontichon, electuarium ex citro Mesuës, tryphera sarracenica Mesuës, electuarium de baccis lauri Rhasis, electuarium de aromatibus Galeni, diacostum, Diadictamnum, diamorusia Mesuës.*

Alia sunt electuaria, quæ calefaciant humores contentos in pectore, palatúmque & arterias purgent: quare conferunt asthmaticis, suspiriosis, & thoracis vitiis

CAPVT III.

De Conseruis calefacientibus.

Saccharum Rosatum Alexandrinum, parum calefacit, quia rosæ Alexandrinæ, seu Persicæ, calidæ sunt: habet facultatem vacuandi bilem, & serosas humiditates, ex corporis regione prima. Clemens est medicamentum, tutum in pueris, vtero gerentibus, & aliis, qui fortia tolerare nequeunt: & cùm debiliter expurget, aliquando permiscetur cum illo aliud medicamentum, quod vires eius adaugere queat, vt sic.

℞. Sacchar. rosf. Alexādrini, ℥ ij. *pulu. rhab.* ʒ j. Misce

Et si morbus frigidus sit, copiáque serosi humoris in corpore redundet, hoc modo.

℞. Conseru. ros. Alexandrinæ, ℥ ij. ß. *mechoacæ,* ʒ j. ß. *diagridij,* ℈. iij. Misce.

Mel Rosatum Persicum, vel *Rhodomel Persicum*, fit ex rosis Alexandrinis, & melle. Calefacit, modicè serosos humores, & pituitosos, ex prima corporis regione expurgat. Prodest in cruditate ventriculi. *Mel Rosatum Hispanum*, ex melle, & rosis confectum debiliter expurgat, etsi maiorem habeat vim corroborandi ventriculum, hepar, atque cor; in quibus partibus humores frigidos absumit, flatus discutit cruditates aufert. Aliud fit cum melle & saccharo, & vocatur *Rhodomel ex saccharo, & melle*: & vtile est in iis, qui cum frigida ventriculi intemperie, calidam hepatis, aut aliarum partium patiuntur.

Conserua stœchados, fit ex floribus stœchados, & saccharo. Calefacit in primo gradu, attenuat, incidit crassos, & tenaces humores. Respicit cerebrum, & partes neruosas, sensus internos, & externos, memoriam acuit. Vtilissima est in affectibus frigidis cerebri, & neruorum, vt paralysi, epilepsia, torpore, apoplexia, vertigine, cephalalgia. Dosis ad ℥ ij.

Similem huic facultatem habent, & in eisdem morbis offeruntur. *Conserua florum rorismarini, conserua acori, betonicæ, enulæ Campanæ, flor. saluiæ, flor. lauendulæ, flor. arantiorum, flor. citri, conserua maioranæ, melissæ, pæoniæ, primulæ veris, nucis moschatæ, zingiberis.*

Pectori, & pulmoni prosunt *Conserua hyssopi*, & *conserua capilli Veneris.*

Stomachum roborant, flatus discutiunt, frigidos humores absumunt, vomitum compescunt, coctionem iuuant, *Conserua absinthij, menthæ, melissophyli.*

Melancholiæ confert, affectibus cutaneis, sudorem mouet, sanguinem mundificat, deobstruit, *Conserua florum fumariæ.*

Morbum regium sanat, hydropicis confert, *Conserua florum sambuci.*

CAPVT IV.

De Tabellis.

Tabulæ Manus Christi Perlatæ, omnium facultatum imbecillitatem firmant, medentur ardentibus febribus, imaginationes falsas abolent. Demum Tabellæ hæ, sicut & aliæ compositæ ex speciebus confectionum quas *suprà* notauimus, eosdem morbos persanant, quibus confectiones auxiliari *suprà* prædiximus, vt ex hac scheda planum fit.

Tabellæ diambræ, diamoschi dulcis, diamoschi amari, diacymini, dianisi, diacurcum. dialaccæ, de gēmis diacodion, diapapaueris, diatragacanthi frigidi, diatragacanthi calidi, diahyssopi, diaprassij, aromatici rosati, diarrhodonis Abbatis, diapenidij, diamargaritonis calidi, diamargaritonis frigidi, diatrion santalon, diazingiberis.

Hoc modo ex aliis speciebus possunt parari tabellæ, rotulæ, orbiculi, morselli cum saccharo, & aliqua aqua appropriata, quibus frequenter vti possunt Medici pro variis morbis curandis, cum vtilitate summa.

DISTINCTIO VIII.

De Trochiscis, seu Pastillis.

Solidiora sequuntur medicamenta, quæ Trochisci dicuntur, & sunt rotundi, aliquantulum depressi: fiunt ex saccharo aliquo modo inspissato, & aqua, nam cùm hæc in modum pulueris deberent administrari, verumtamen diutius conseruari nequeant, hoc modo longiori tempore incorrupta seruantur. Quædam refrigerant, alia excalfaciunt: aliqua virtutem obtinent solutiuam; plura in varios vsus efformantur: & ipsis vel vtimur in puluerem redactis, vel alio liquore, aut medicamentis commixtis.

CAPVT I.

De Trochiscis refrigerantibus.

Trochisci de spodio, refrigerant aliquantulum intensiùs, & adstringunt, ob idque in alui fluxionibus biliosis, quando valde effluunt, sunt perutiles: Nam præterquam quòd humorum acrimoniam retundunt, ventriculum, intestina, & reliquas interiores partes roborant, ac sitim extingunt. Dosis ad ʒ j. Assumuntur cum aliquo liquore adstringenti. Vsus est etiam in clysteribus, qui ad contemperandam humorum acrimoniam, & coërcendam aluum sunt vtiles. In eosdem vsus parantur *Trochisci de Berberis*, quibus eodem modo, & in iisdem morbis vtendum est.

Trochisci de Carabe, refrigerant sanguinis & bilis feruorem, fluxus immodicos sistunt, sanguinis ex quacunque parte emanantis fluorem compescunt. Intus & extrà applicantur, consolidant vlcera pectoris, & pulmonis. Easdem vtilitates sortiuntur, *Trochisci de terra sigillata, troch. ad fluxum Mesuæ, troch. de corallo Nicolai.*

Trochisci de Alkekengi, fiunt ex Mesuë, & potenter refrigerant renes, & vrinæ vias; cuius ardorem mirabiliter compescunt, & prædictarum partium vlcera, & excoriationes sanant, dolorémque sedant. Dissoluuntur in aqua maluarum, aut cucurbitæ.

Collyrium Album Rhasis, habet vim infrigidandi, & humorum ad oculos confluentium acrimoniam mitigandi, quos roborat, & eorum fluxus coërcet resistit, visum acuit, & administratur initio ophthalmiæ.

℞. Aq. cerasor. acidor. aq. plantag. an. ℥ ij. *collyrij albi Rhasis, sarcocollæ nutritæ, tutiæ præparatæ, an.* ℈ j. Misce.

Paratur etiam cum opio, & sic describitur *Collyrium Album Rhasis cum opio*, quod in prædictis, & aliis ad quascunque partes defluxionibus, in quibus vehemens dolor ægrum fatigat, est vtilem, calores partis nimium mitigat, ac sensum stupefacit. Proponitur à Rhasio, *lib. 9. ad Almans. cap. de Ophthalmia.*

CAPVT II.

De Trochiscis calefacientibus.

Trochisci Diarrhodonis Mesuæ, (qui enim componuntur à Nicolao non sunt in vsu) calefaciunt in gradu secundo, & habent maximam vim corroborandi ventriculum, & hepar, quarum partium coctiones mirè iuuant: vtiles sunt in viscerum affectionibus frigidis, febribus diuturnis, præcipuè quando aliqua bilis portio cum nimia pituitæ copia est permixta: & hi sunt, qui in compositiones plures, à Mesuë descriptas, reponi debent. Dosis ad ʒ j.

Trochisci Galliæ Moschatæ, calefaciunt in fine primi gradus, & aduersus cerebri, ventriculi, cordis imbecillitatem prosunt eximiè: membra nutrientia multò efficiunt robustiora, oris fœtores remouent, vim cardiacam sortiuntur. Administrantur intus, & extrà, aliis medicamentis permixti, vt sic pro ventriculo.

℞. Olei

℞. Olei mastichini, ℥ v. *pulu. absinth. ligni aloës, spicæ nardi, an.* ʒ j. *coral. rubri, rosar. rubear. an.* ʒ ß. *aromat. rosati, diatrion santalon, diamoschi dulcis, an.* ℈ j. *diambræ, Galliæ moschatæ Mesuës, an.* g̃. viij. Et cum ceræ s.q. paretur emplastrum ad scuti formam, extendatur in panno Coccineo.

Pro vtero validissimum medicamentum est: nam non solùm roborat ipsum, sed flatus absumit, & vterũ ad superiores partes ascendentem suo mirifico, & suaui odore ad suum locum reducit. Quare pro vtero roborando, sic conficies *Emplastrum Magistrale*,

℞. Ladani depurati, gummi carana, gummi tacamacæ, styracis liquidæ, an. ʒ ij. *pulu. magnetis*, ℈ j. *galbani*, ʒ j. ß. *trochiscor. Galliæ moschatæ Mesuæ*, ℈ j. Misce, & fiat emplastrum pro vmbilico.

Dosis Galliæ per os, ad ʒ ß.

Trochisci de Absinthio, calefaciunt sed non ita intensè: sortiuntur tamen vim adstringentem, & roborantem ventriculum, hepar, & cor; quarum partium coctionem mirificè iuuant, obstructiones remouent, frigidam intemperiem sanant. Vtiles sunt in febribus pituitosis, cachexia, hydrope, vitiato vultus & corporis colore, deprauata coctione. Dosis ad ʒ j. Dissoluuntur vino, aut aqua absinthij.

Trochisci de Eupatorio, calore intenso pollent, cuius interuentu mirificè deobstruunt hepar, lienem, mesenterium, quas partes præstanter roborant. Prosunt in affectionibus frigidis: diuturnis febribus opitulantur. Dosis ad ʒ j. Offeruntur cum aliqua aqua, aut decoctione accommodata. Eandem propè facultatem habent, & in iisdem morbis propinantur, *Trochisci de capparibus*, & *Trochisci de lacca*.

Trochisci de Myrrha, describuntur à Rhasio, *lib. 9. ad Almans. cap. de menstrua purgatione suppressa.* Intensiùs calefaciunt, attenuant vehementer, deobstruunt, prouocant menstrua, vterum calefaciunt, & roborant, dissoluuntur in vino, aut aliqua decoctione accommodata.

CAPVT III.

De Trochiscis purgantibus.

TRochisci de Rhabarbaro. Præter calorem, quem inducunt, habent facultatem attenuandi, aperiendi, deobstruendi hepar, ventriculum, & roborant cerebrum. Humorem biliosum permixtum cum pituitoso expurgant, serosas humiditates euacuant, coctionem iuuant: febribus diuturnis, malo corporis habitui, & hydropi remedio sunt. Dosis ad ʒ j. Vtimur ipsis intus cum liquore permixtis. Extrà etiam imponuntur, permixti cum medicamentis iecori accommodatis: hoc enim modo frigida huius visceris intemperies corrigitur.

Trochisci de Agarico, parantur in vino zingiberis: expurgant succum pituitosum, calefaciunt, exsiccant in gradu primo: Hepar, ventriculum, atque vterum deobstruunt, in quarum partium frigidis morbis sunt vtilissimi, & febribus diuturnis maximè conferunt. Semper debent seruari recentes, quia virtus Agarici facilè resoluitur.

Trochisci Alhandal, habent efficacissimam facultatem vacuandi humores crassos, frigidos, viscidos, & serosos, quos à distantissimis partibus eradicant: sed cum oleo rosaceo, gummi Arabico, tragacanthi, bdellio sint parati. Ipsa colocynthide salubriores sunt. Dosis à g̃. vj. ad xij.

A

DISTINCTIO IX.

De Oleis.

CAPVT I.

De Oleis refrigerantibus, & adstringentibus.

OLeum Rosaceum licèt refrigeret, parum tamen recedit à mediocritate. Habet facultatem adstringendi, qua omnes nostri corporis partes, præcipuè verò ventriculum roborat: fluxus calidos sistit, dolores à calida causa subortos mitigat, repellit sua adstrictione humorem, maximè si sit oleum oliuarum immaturarum, quod vocatur *Omphacinum*, quod ampliùs refrigerat, & adstringit: vtrumque in clysteribus permiscetur; nam bilis, & sanguinis caliditatem attemperat, & somnum conciliat.

B

Oleum Citoniorum intensiùs refrigerat, & exsiccat, atque validissima vi adstringit: ideò corroborat ventriculum, & intestina, sistit vomitum, alui profluuium coërcet, si ventriculus, vel vmbilicus eo illinantur; coctionem iuuat, excitat appetentiam. Eandem facultatem habent, *oleum Myrtinum*, & *Lentiscinum*.

Refrigerat etiam, & incrassat, *Oleum Violaceum*, quod est anodynum, omnes tumores à causa calida pronatos curat, somnum conciliat, pectus & asperam arteriam lenit, renum ardorem temperat, iecoris calidam intemperiem persanat.

C

Similes vires sortiuntur, *Ol. nenupharis, melonis, cucurbitæ, cucumeris.*

Vehementiùs refrigerant, stupefaciunt, capitis ardorem auferunt, somnum conciliant: *Ol. populneum, ol. mandragoræ, hyoscyami, de papauere, è semine lactucæ.*

CAPVT II.

De Oleis calidis.

OLeum Lumbricorum, temperatum ferè est, & debiliter calefacit, resoluit, & dolores tam calidos, quàm frigidos mitigat: habet consensum cum glandulosis partibus, quarum paruos tumores resoluit. Magistraliter fit hoc modo:

D

℞. Olei veteris, ℔ ij. ß. *lumbricorum terrestrium*, ℔ j. *priùs abluantur lumbrici*, ℔ j. *vini albi odoriferi, & abiecta lotione coquantur lumbrici cum oleo ad consumptionem medietatis.*

Oleum Camomillæ, moderatè calefacit, resoluit, dolores frigidos mitigat, respicit neruos: in clysteribus vtile est pro colico dolore à causa frigida profecto.

Eandem ferè facultatem habent: *Oleum seminis lini, ol. sesaminum, ol. liliorum alborum, anethinum, nucum.*

Oleum amygdalarum dulcium, parum recedit à medio per calorem, magis tamen per humiditatem. Habet magnam vim sedandi dolorem, atque leniendi pectus, & asperam arteriam. Vtile est in pleuritide parti affectæ impositum: nam mirificè pectus emollit, flatus discutit, facilè reddit sputum. Vtiliter prodest in doloribus renum, ortis ab arenulis, & lapillo.

E

Oleum Ouorum, cutim expurgat, impetiginem, serpiginem, & alia cutis vitia persanat, capillos regignit, phthiriases mala valetudine cõtractas tollit, scabritias cutis in facie emendat. Eiusdem naturæ sunt: *Oleum tartari, ol. sambucinum, ol. frumenti.*

Oleum Formicarum, valet ad confortandum coïtum, genitalibus illitum virgam erigit, testes roborat, & natiua quadam proprietate semen auget, & vasa spermatica mirandum in modum efficit robustiora.

Oleum

Oleum Irinum, fit ex flore, & radice ireos. Terget, tenuat, coquit, potenter resoluit: ideò dolores à frigido aurium, hepatis, splenis, vteri, articulorum sedat; phlegmonas coquendo suppurat, materias thoracis, & pulmonis coquit: Strumas dissipat, tumores duros resoluit, spasmum emendat, narium fœtorem corrigit.

Oleum Apparitij Magistrale, habet vim calefaciendi, moderatè abstergit & exsiccat vlcera, & vulnera; quorum excrementitias humiditates absumit, vlcera recentia ad propriam vnionem adducit, præcipuè si maximè calidum administretur; & ideò in Hispania frequentissimum remedium est, & eo Chirurgi felicissimè vtuntur. Et licèt plurimæ circumferantur descriptiones huius olei, pro vulneribus sanandis propè diuini, tamen hæc est certa, & magis præstans.

℞. *Flor. hyperici*, ℥ viij. *radic. valerian. cardui benedict. an.* ℥ iv. *tritici mundi*, ℥ v. Conterantur, & macerentur per diem, & noctem in ℔ iij. *vini albi odoriferi*, & sequenti die misce *olei antiqui*, *& elect.* ℔ iij. Et in olla noua fictili, & operculo probe contecta reposita, bulliant simul lento igne ad vini, & aliarum humiditatum consumptionem, semper agitando, ne herbæ vasis fundo adhæreant. Facta expressione, & colatura, oleo adde *terebinth. abietin.* ℔ ij. Bulliant ambo lento igne in vase vitreato probè obturato, per spatium quartæ partis horæ vnius. Semotis ab igne, parúmque tepefactis iniice, spatulâ obuolendo, *pulueris thuris optimi*, ℥ viij. Iterum ponantur super lentum ignem, denuò agitando, & ferueant per tempus quartæ partis horæ: postea obturentur sufficienter stragulis, ne virtus resoluatur: & cùm frigescet, seruetur ad vsum. Quòd si primæ infusioni addas *flor. rorismarini*, *& centaureæ minoris*, *an.* ℥ j. Et quando oleum cum terebinthina miscueris, addas ℔ ß. *olei lumbricorum*, præstantius erit hoc Oleum, & pro vulneribus curandis magis excellens, & mirabile.

Oleum de scorpionibus, calefacit, humectat, emollit, deobstruit, dolores frigidos sedat, flatus discutit, vrinam prouocat, eius suppressionem curat, renum lapidem frangit, & in eius affectionibus frigidis vtile est, neruosis partibus refrigeratis remedio est. Administratur in clysteribus pro colico dolore curando: pro quo etiam, & prouocanda vrina, discutiendísque flatibus, in parte externa imponitur, quia partes laxat, emollit, viásque potentiores reddit.

Oleum de scorpionibus Mathioli, ab eodem auctore nomen accepit. Alexipharmacum est, vim habet calefaciendi, & resoluendi, resistit putredini, cor exhilarat, magnam spirituum quantitatem regenerat, cordis frigidam intemperiem remouet, habet maximum consensum cum vtero, & corde; & sic in peste, pestiferis febribus, & malignis apponitur vnguenti modo supra sinistrum cordis ventriculum: & si vehemens ardor insit internus, oleo violaceo attemperatur. Reluctatur veneno cuiuscunque sortis illud sit. In febribus pestiferis cordi sic apponitur.

℞. *Adipis naphæ*, ℥ j. *pulu. diamarg. frig. elect. de gemmis, diatrion santalon, an.* ℥ ß. *olei de scorpionibus Mathioli, olei violar. an.* quartar. j. Misce, fiat linimentum.

Oleum Capparum, calefacit in gradu secundo, discutit flatus, obstructiones remouet: habet maximum consensum cum liene; quare illius obstructiones, sicut & mesenterij ab humore frigido, & crasso subortas optimè persanat.

Eandem vtilitatem habet *Oleum amygdalarum amararum*, quod præsertim prodest surditati, sibilo, & dolori aurium: prouocat vrinam, lenit neruorum duritiem, & faciei maculas delet.

Oleum Absinthij, calefacit, roborat potissimùm ventriculum, flatus discutit, appetentiam excitat, vomitum sistit, vermes necat, obstructiones aufert.

Consimilis naturæ sunt: *Oleum Mastichinum, ol. menthæ, lentiscinum, nardinum simplex, nardinum compositum.*

Oleum Naphæ, calefacit, habet vim alexipharmacam, qua cor roborat, spiritus vitales regenerat, malignam putredinem arcet. Habet consensum cum corde, respicit vterum, in quarum partium affectionibus frigidis summè præstat. Opitulatur melancholicis, si regio cordis eo inungatur.

Oleum Rutaceum, intensè calefacit, potenter exsiccat, flatus discutit. Vtile est in doloribus colicis, & iliacis, affectionibus item frigidis vteri, & sic intus permiscetur in clysteribus, & extra, per se, vel cum aliis medicamentis, quæ similem naturam sortiantur, imponitur.

Oleum Vulpinum validè calefacit, attenuat, resoluit materias frigidas, præcipuè existentes in cerebro, & in neruis; quas partes mirè respicit, & roborat. Ideò vtilissimum est in conuulsione ex repletione, paralysi, ischiadi, omni genere arthritidis, artus enim firmat.

Similes vires sortiuntur: *Oleum de croco, ol. de castoreo, ol. laurinum*: Sed omnibus his *oleum euphorbij* est fortius; quare solùm in modica quantitate, & affectu contumaci imponi debet.

Oleum Vitrioli habet intensissimum calorem; quare non per se, sed aliis medicamentis in parua quantitate permixtum, assumi debet, nam causticum medicamentum est. Apponitur hæmorrhoidibus tumentibus, & cæcis, quando dolor intolerabilis ægrum exercet, post cuius applicationem pars frigidissima aqua est abluenda, ac æger nimio dolore prematur. Intus assumptum prodest ventriculo debili, & nauseabundo, illum corroborat, crassos humores in eius tunicis tenaciter impactos resoluit, & attenuat: confert in singultu, & colico dolore frigido: obstructiones pellit hepatis, & lienis: febrium ardentium putredinem pestilentiúmque malignitatem cohibet aciditate sua. Vtere sic:

℞. *Olei mastiches, olei terebinth. an.* guttas xij. *olei vitrioli*, guttas iv. *aq. anisi*, ℥ ij. Misce, & propina.

Pro roborando ventriculo sic.

℞. *Syrup. de menthæ*, ℥ j. *aq. cinnamomi*, ℥ iv. *olei vitrioli* guttas iij. Misce pro haustu vno.

Oleum Sulphuris, est efficacissimum ad absumendas humiditates gingiuarum, & dentium: quare dentes mobiles firmat, & eorum sordes abstergit, scabiem curat, carnem generat, fistulas, & oris vlcera abstergit, quæ gangrænas appellant, in quibus curandis maximè antecellit.

Oleum de lateribus, seu Philosophorum, efficacissimam habet facultatem calefaciendi, exsiccandi, penetrandi, vsque ad distantissimas corporis partes; quare mirabiliter prodest in lethargo, & memoria deperdita. Prodest in frigidis cerebri affectibus, si eo sutura coronalis, & tempora illinantur. Opitulatur paralysi, & contumacibus neruorum affectionibus summo est auxilio.

Consimilem ferè virtutem habent: *Oleum iuniperinum, anisi, cinnamomi, caryophyllorum, macis, nucis moschatæ, maceris, belzoini, terebinthinæ, de piperibus, costinum, salis, ex styrace, saluiæ, melissæ, betonicæ, florum anthos, ligni guaici, angelicæ, de thymo.*

Oleum liquidambar, est rufi coloris, elegans, odoratum, vulnera curat, & suprà dictas affectiones excellēti virtute persanat. Epotum cum iure gallinæ aut vino, flatus discutit, tormina expellit, vrinam mouet, vteri obstructiones aufert, viscera roborat, lapidem vesicæ, & renum efficaciter expellit, dolori iliaco summè succurrit.

Balsamũ mirabiles, & prope diuinas ex se præstat facultates. Hoc aut interiùs assumitur, aut exteriùs apponitur, aut Chirurgicis medicamentis admiscetur. Intus assumitur manè ieiuno vētriculo. Prodest asthmatic. vētriculi dolorib. menses mouet, vt & pessi modo subditũ.

Dosis quatuor, aut quinque guttæ, in vino, aut liquore aliquo permixtæ. Deinde vesicæ tormentis remedio est, colorem bonum conciliat, viscera naturalia roborat, flatus discutit, Venerem prouocat, obstructiones aperit, renes, & vesicam à sabulosa materia repurgat, calculos excutit, iuuentam conseruat, phthisicos iuuat, fœcundas reddit fœminas, vterum à sorditie expurgat.

Exteriùs si apponatur, illitum omnes circuitus ex humore frigido emanantes tollit, tumores œdematosos discutit. Capiti illitum, cerebrum reficit, fouet, spiritus animales instaurat, paralysi succurrit: si eo vngantur cerebrum, ceruix, & spina tota, neruorum morbis, & contractioni est vtilissimum. Vnguenti modo supra stomachum impositum, coctionem iuuat, flatus discutit, obstructiones aufert, lienem induratum emollit, vrinam mouet, articulorum doloribus excellenti modo auxiliatur.

Chirurgicis præsidiis inditum, vtilissimum etiam est. Recentia enim vulnera sine suppuratione glutinat, præsertimque ea quæ neruis, & iuncturis sunt inflicta: nam ea ad cicatricem perducit, contractionémque prohibet. Antiqua vulnera mundificat. Insuper fidissimo experimento compertum est, summum esse auxilium in nimia hæmorrhagia ex quacunque parte emanante, si pars eo solo illinatur. Calidum & siccum est in gradu secundo, gustu est acuto, aliquantulum amaro, quare adstrictionis est particeps. Ex Peruana, & Occidentali plaga aduehitur, & inferius non est Ægyptiaco. Plura fiunt balsama artificialia, quæ ferè similes cum illo habent facultates.

DISTINCTIO X.

De Vnguentis.

CAPVT I.

De Vnguentis refrigerantibus.

VNguentum *rosaceum*, etsi parum, aut nihil refrigeret, inter omnia vnguenta obtinet principatum, quia sua adstrictione, & moderata temperie corroborat cerebrum, & ventriculum; nam horum partium calidam intemperiem, & dolores ab ipsa pronatos mirandum in modum lenit, ac persanat. Vtile est in quauis interna inflammatione ad impediendum calidi humoris defluxum. Confert in internarum partium intemperie calida, sed præsertim in phlogosi, & ardore renum præstans est auxilium. In erysipelate commodissimè administratur. In febribus squalidis summum est præsidium, si eo inungatur dorsum. Somnum cóciliat temporibus, naribus, & fronti illitum, & magis si opium ei sit permixtum, vt sic.

℞. *Vnguenti rosacei*, ℥ j. *opij dissoluti in lacte muliebri*, g̃. v. *croci*, g̃. iij. Misce.

Eandem vtilitatem præstat *Vnguentium refrigerans Galeni*, descriptum ab ipso, *lib.* 10. *Meth. cap.* 9. Quod licèt intensiorem frigiditatem participet, tamen in iisdem morbis, & eodem modo administratur.

Vnguentum resumptiuum Magistrale, habet facultatem refrigerandi, & humectandi, atque impediendi substantiæ resolutionem. In hectica febre est mirificum, si ex eo dorsum, & partes extremæ inungantur.

℞. *Olei sem. cucurbitæ, amygdal. dulcium, an.* ℥ j. *olei violar. olei nenupharis, an.* ʒ ß. *axungiæ gallinæ recentis, butyri vaccini recenter extracti, an.* ʒ ß. Axungiæ priùs abluantur aqua frigida per multum tempus, permutando aquam, & reiecta lotione adde: *Medullæ crurum vituli*, ℥ ij. *lacti muliebris recenter extracti*, ℥ j. ß. *mucilaginis sem. psyllij, mucillag. sem. citonior. mucilag. sem. lini, an.* ℥ j. *ceræ albæ, q. s.* Misce, & sec. art. fiat Vnguentum.

Vnguentum santalinum, componitur à Mesuë in modum ceroti. Infrigidat, & roborat hepar, cum quo maximam habet sympathiam: & sic in febribus biliosis, deposita iam plenitudine, epithematis modo super regionem iecoris imponitur, quando hoc viscus caumate opprimitur; huius enim præsidij ope hepar roboratum sanguinem frigidiusculum gignit.

Vnguentum plumbeum intensius refrigerat, ac vehementer exsiccat. Vtile est in combustionibus post quinque dies transactos, cicatricem inducit, omnem calidam intemperiem remouet. Mirificum est remedium pro sedando dolore, & ardore hæmorrhoïdum, maximè cum aqua rosacea permixtum.

Vnguentum lithargyrij, non ita exsiccat, vt Plumbeum, sed æqualem habet frigiditatem: consolidat, & carnem generat, crustas abstergit, & scabiem rebellem persanat, & excoriationes à calore Solis, strictiore calceo, itinere, equitatione, frictione, & coïtu sanat.

Vnguentum pro scabie Magistrale, cum miti frigiditate desiccat, abstergit, remouet scabiem; & pustulas quasuis ex melancholico humore, & pituita salsa pronatas delet.

℞. *Terebinth. lotæ aq. rosar. butyri vaccini, loti aq. plantagin. an.* ℥ ij. *olei ros.* ℥ j. *succi limon. acidor.* ℥ ij. *vitellor. ouor.* N. ij. *argenti vini*, ʒ ß. Agitentur omnia, & sec. artem fiat Vnguentum.

Vel fiat hoc modo.

℞. *Terebinthin. butyri vaccini. an.* ℥ ij. Abluantur aq. rosar. adde: *Cerusæ*, ℥ ß. *alumin. vsti*, ʒ j. *arsenici*, ℈ j. *succi limon. acidor.* ℥ ij. *vitellor. ouor.* N. ij. Misce, & sec. art. fiat Vnguentum.

Vnguentum Tuthiæ validè refrigerat, exsiccat, malignam putredinem aufert. Vtile est vlceribus malignis, & virulentis, erysipelati vlcerato, vstionibus, cancro, gangrænæ, Gallicanis vlceribus: carnem generat, cicatricem inducit.

Vnguentum Populeum, vehementer refrigerat, & humectat: vtilissimum in conciliando somno, dolorem mitigat, ardorem ex igne excitatum lenit.

Vnguentum Comitissæ, habet præstantissimam facultatem adstringendi: vomitum sistit, fluxum compescit, hæmorrhagiam vteri refrænat, menstruas purgationes cohibet, & præsertim fœtum in vtero retinet.

Vnguentum stomachicum Magistrale, ventriculum & hepar ruborat, frigidos harum partium dolores lenit, appetentiam excitat, coctionem iuuat, flatus discutit, nauseam aufert, vomitum sistit.

℞. *Olei absinth. ol. mastichini, & nardini, an.* ℥ j. *olei citonior. ol. menth. an.* ℥ ß. *rosar. rubear. coral. rubri, mastich. cinnamomi, agallochi, aromatici rosati, diarrhod. Abbatis, an.* ℈ j. *ceræ, q. s.* fiat Vnguentum.

Vnguentum de Minio, vtile est vlceribus malis, & antiquis, cicatricem inducit, glutinat, & carnem generat. Potentius est *Vnguentum de Minio Caphuratum*, quod fit hoc modo:

℞. *Minii triti*, ℥ iii. *lithargyrij*, ℥ ij. *cerussæ*, ℥ j. ß. *tuthiæ, caphuræ, an.* ʒ iii. *olei rosat.* ℔. j. ß. *ceræ albæ*, ℥ ij. Liquatam ceram cum oleo, lento igne permisce in mortario plumbeo, cum reliquis rebus tenuissimè tritis.

Vnguentum potabile, est vtilissimum ad consolidandum viscera interna, & sic prodest in casu ab alto: & hoc modo nauigantibus, & iter agentibus in pretio est.

℞. *Butyri recentis sine sale*, ℔. iii. *rubiæ tinctorum, castorei, spermatis ceti, tormentillæ, an.* ℥ j. Bulliant simul cum vino odorifero ad vini consumptionem, & fiat Vnguentum.

Vnguentum ad pediculos.

℞. *Semin. staphisagriæ*, ℥ ii. *ellebori albi*, ℥ j. *salis*, ʒ ii. *argenti vini*, ℥ ii. *aceti vini*, ℥ it. *axungiæ porcinæ*, ℔. j. *olei laurini*, ℥ ix. *saporis Veneti*, ℔. ß. Misce fiat Vnguentum.

Vnguentum ad combustionem Magistrale, expertissimum est ad vstionem, ex quacunque causa excitatam; quo solo partes ambustæ attemperantur, mitigatur incendium; humorum confluxus impeditur, sedatur dolor, pars ad cicatricem perducitur.

℞. *Tunicæ exterioris, seu medianæ, viridis sambuci*, M.j. In tenuissimas partes dissecta priùs, bulliat in ℥ iv. *olei ros.* adde *tuthiæ præparatæ*, ℥ ij. *ceræ albæ*, ℥ j. ß. Fiat Vnguentum lento igne, sec art.

Vnguentum oculare Magistrale, delet nubeculas oculorum, ardorem contemperat, fluxiones sistit, dolorem lenit, inflammationi opitulatur.

℞. *Lapid. calaminaris præparati*, ℥ iij. *tuthiæ præparat.* ʒ j. *vitrioli albi, caphuræ, an.* ℈ ij. *vnguenti ros.* ℔ j. Fiat Vnguentum.

Vel fiat hoc modo:

℞. *Butyri recentis*, ℥ iv. *ceræ albæ*, ℥ j. Liqua, & laua sæpius aqua rosacea: & adde *Tuthiæ præparatæ*, ℥ ß. *caphuræ*, ℈ ij. Fiat Vnguentum.

Vnguentum ad vermes Magistrale, quo inferior regio illinitur.

℞. *Absinth. abrotani, centaur. minoris, persicariæ, folior. persic. arboris, lupini, radic. ebuli, an.* ʒ j. *succi porri*, ℥ ij. *nasturtij aquatici*, ʒ ij. *balaustior.* ʒ ij. *olei absinth.* ℔ j. ß. *ceræ, q. s.* Fiat Vnguentum.

Vnguentum ad Hæmorrhoïdes Magistrale.

℞. *Thuris*, ʒ ß. *lycij, mirrhæ, croci, an.* ℥ iij. *opij*, ʒ j. Decoquantur in lactis caprini ℥ iv. ad consumptionem tertiæ partis, adde: *Mucilaginis psyllij*, ʒ ß. *olei ros.* ℥ ij. *vitellum oui*, N. j. Misce, fiat Vnguentum.

CAPVT II.

De Vnguentis calefacientibus.

VNguentum *Dialthææ simplex*, calefacit, resoluit, emollit, humectat, dolorem sedat. *Vnguentum Dialthææ compositum*, intensiùs calefacit, efficaciùs resoluit, humectat, emollit durities ab humore præsertim calido profectas.

Vnguentum Oesypatum, seu vt Barbari vocant, *Hyssopi humidi*, moderatè calefacit, intensiùs humectat, resoluit, dolorem aufert, humores crassos, & induratos liquat, & ad fluxionem paratos reddit.

Vnguentum Pleuriticum, modicè calefacit, intensiùs humectat, emollit, lenit pectus, sputum facilè reddit, dolorem sedat. Vtilissimum est in pleuritide, transacto tamen principio, & celebratis vacuationibus vniuersalibus, alioquî suo calore humores ad partem dolentem attrahit.

Vnguentum Aureum, in corporibus mollibus exsiccat, concoquit, & carnem generat; in robustis, & densis corporibus pus mouet. Fit hoc modo:

℞. *Ceræ*, ℥ v. *resinæ*, quartar. j. *terebinthin.* ℔ j. *mellis*, quartar. ß. *masthiches, thuris, sarcocollæ, myrrhæ, aloës, croci, an.* ʒ ij. Fiat Vnguentum.

Vnguentum deoppilatiuum succorum Magistrale, pro hepate, vtile est in obstructionibus hepatis, mesenterij, & abdominis.

℞. *Succorum apij, fœniculi, absinth. petroselini, endiu. cichorij, an.* ℥ iv. *vini albi, aceti albi, an.* ℥ ij. ß. *olei communis*, ℥ xij. *olei amygdalar. amarar.* ℥ vj. Bulliant omnia ad consumptionem olei, vini, & aceti, & cum cera fiat Vnguentum: adde, *Santalor. rubeor.* ℥ j. *spicæ, spodij, an.* ʒ ij. *in tenuem puluerem redacta.*

Vnguentum deoppilatiuum succorum pro liene Magistrale.

℞. *Succi apij, & succi petroselini, an.* ℥ iv. *pulu. agni casti*, ℥ ii. *aceti albi*, ℥ i. ß. *olei de capparib. olei irini, amygdal. amar. ar. an.* ℥ viii. *radic. capparum, cortic. tamarisci, scolopendriæ, an.* ʒ iii. *schœnanthi*, ʒ i. ß. Coquantur olea cum succis ad humiditatis consumptionem. Coletur, & adde ceram, & reliqua in pollinem redacta, & fiat Vnguentum.

Vnguentum Naphæ, moderatum obtinet calorem: est alexipharmacum, & sua qualitate malignam putredinem arcet, cor exhilarat, vitales spiritus generat. Vtile est in febribus malignis, peste, syncope, cordis palpitatione, veneno, melancholia, thoracis lææ parti impositum.

Vnguentum Agrippæ, calefacit in gradu secundo: habet virtutem emolliendi, resoluendi humores in neruis impactos, vrinam prouocat, dolorem sedat, præcipuè in renibus à frigida causa subortum: vtile est ad hydropem, emollit ventrem, & humores aquosos expellit per aluum, maximè si sit permixtum cum oleo scorpionis: omnibus corporis œdematis succurrit.

Vnguentum Marciatum resoluit, calefacit humores frigidos in partibus præcipuè neruosis contentos; quarum frigidos dolores lenit, atque ideò vtilissimum est in omnibus articulorum doloribus, morbo Gallico, ilij dolore, scirrho hepatis, & lienis, paralyticis, ischiaticis: & ad omnes dolores, tumorem, duritiem, spasmum, est præstantissimum.

Vnguentum Aregon, iisdem corporis vitiis frigidis, auxiliatur: sed maiorem habet consensum cum vtero, ipsum roborando, atque ad generationem præparando, quando fœmina à causa frigida sterilis redditur, in quem vsum inungitur regio abdominis infra vmbilicum. Quin ex eo fiunt pessaria, quæ vteri apposita, conceptionem procurant.

Vnguentum Ebulorum Magistrale, est optimum pro tumore hydropicorum; nam ventri illitum, & œdematosis partibus, resoluit flatus, & tumorem tollit. Denique est vnicum subsidium pro articulorum doloribus, & præsertim pro dolore podagrico leuando, siue dolor à causa frigida, siue à calida oriatur: fitque hoc modo.

℞. *Succi radicis ebulorum*, ℥ ii. *bulliant in* ℥ viii. *olei camomil. vsque ad consumptionem succi*: cum cera fiat Vnguentum, ablutum deinde cum guttulis aceti rosacei, aut generosi vini.

Vnguentum pro morbo Gallico, diuersimodè parari solet: etsi enim argentum viuum sit Antidotum, cuius ope hic morbus domari solet: tamen vario modo conficiuntur ex eo vnguenta, pro varietate temperaturæ, & humoris. Commune ergo vnguentum, quod nostro seculo administratur, est huiusmodi.

℞. *Axungiæ suillæ sine sale*, ℥ iv. *axungiæ vaccinæ*, ℥ ii. *vnguenti Dialthææ compositi, vnguenti Agrip. olei laurini, styracis liquidæ, an.* ℥ i. *theriac. magnæ antiquæ, Mithridatij, vnguenti Aregon, vnguent. Marciati, an.* ℥ ß. *argenti viui extincti saliua*, ℥ ii. Misce, & secund. art. fiat Vnguentum.

Hoc in robustis corporibus, & in morbo Gallico à causa frigida concitato, vsum habet. Quòd si hic pertinax morbus corpora premat mollia, quæ temperamento calido sint prædita, vtilissimum est hoc.

℞. *Axungiæ vaccinæ lotæ*, ℥ iv. *axungiæ suillæ insulsæ, lotæ aq. ros.* ℥ ii. *olei amygdal. dulcium, lilior. albor. olei sem. lin. an.* ℥ i. *vnguenti Agrip.* ℥ i. ß. *theriac. magnæ Andromachi*, ℥ i. ß. *vnguenti Aregonis, vnguenti Marciati, an.* ℥ i. ß. *argenti viui extincti*, ℥ i. ß. Misce, & fiat sec. art. Vnguentum.

Quibus post sex menses vtendum est, vt vis effrænis Mercurij, cæterorum medicamentorum permixtione dometur,

dometur, ac mitescat; & celebrata iam per vniuersalia medicamenta vacuatione. Vnguentum debet imponi iuncturis brachiorum, & crurum. Caput nullo modo vngi debet, nec thorax, nec regio abdominis.

Vnguentum Mundificatiuum Apij, abstergit vlcera, & carnem generat, præsertim in partibus neruosis; fit hoc modo.

℞. *Rhodomel.* ℥ j. *succi apij*, ℥ ß. *farinæ hordei, parum.* Misce.

Sed præstantius est hoc.

℞. *Mellis rosati colati*, ℥ j. ß. *terebinthin. claræ*, ℥ iij. *succi apij, succi praßij, an.* ℥ ß. *succi absinthij*, ʒ ij. Coque simul, deinde adde: *Farinæ hord. farinæ fabar. an.* ʒ xj. *farinæ lupinor. farinæ orobi, an.* ʒ iij. *sarcocollæ, myrrhæ, an.* ʒ j. ß. Reduc in puluerem, & fiat Vnguentum.

Eandem facultatem sortitur, sed minùs efficacem, *Vnguentum mediæ confectionis.*

Vnguentum Album, valet aduersùs vlcera, scabiem, & adustionem, si simplex sit, & fiat ex oleo, cerussa, & cera. Si verò compositum, efficaciùs adstringit, & glutinat, & fit hoc modo.

℞. *Cerussæ, lithargyrij, an.* ℥ vj. *plumbi vsti, scoriæ argenti, an.* ℥ ß. *mastiches, thuris, an.* ʒ ij. ß. *olei ros. aceti albi, q. s.* Misce, fiat Vnguentum sec. artem.

Vnguentum Basilicum, digerit, maturat vlcera, praua apostemata mollificat, rumpit furunculos; recentibus capitis, & neruosarum partium vulneribus, & vlceribus aptum existit. Easdem facultates etsi remissas habet *Vnguentum Pallidum.*

Vnguentum Ægyptiacum perfectiùs à Guidone, quàm Mesuë componitur. Vehementer calefacit, potenter abstergit vlcera sordida, & fistulas antiquas, putridam carnem aufert, & sic in ipsis vlceribus putridis maximè confert, præcipuè pudendorum. Dissoluitur in aliqua aqua frigida, vt eius caliditas attemperetur, & acrimonia mitescat, alioqui nimia sua caliditate, & caustica vi corrodit, & ideò ante vniuersales vacuationes administrari non debet; nam fluxiones concitat, inflammationes mouet, & vlcera curatu reddit difficiliora. Miscebis hoc modo.

℞. *Vnguenti Ægyptiaci*, ℥ j. *aq. plantag.* ℥ ß. Misce.

Vnguentum Apostolicum, efficax est contra vulnera, & vlcera difficilia, & fistulas: absumit carnem mortuam, consumptam restaurat, duram mollit, & plagas sanat. Fitque hoc modo.

℞. *Ceræ albæ, terebinth. resinæ, ammoniaci, an.* ʒ xiv. *aristoloch. rotundæ, thuris, bdellij, an.* ʒ vj. *myrrhæ, galbani, an.* ʒ iv. *lithargyrij*, ʒ ix. *opopanacis, æruginis, an.* ʒ ij. *olei communis*, ℔ xij.

DISTINCTIO XI.

De Emplastris.

EMplastrum *filij Zachariæ*, calefacit in primo gradu, & moderatè resoluit, lenit pectus, sputum reddit facile, dolorem lateralem præcipuè sedat; quare in pleuritide vtile est, sedata priùs ad partem fluxione: nam huius ope emollitur humor atque resoluitur. Etiam in testiculis, & aliis partibus dolore tentatis præstat eximiè.

Efficaciores vires habet præcipuè in doloribus neruorum, lienis, vteri, renum, & vesicæ, *Hyssopi Cerotum*, quia duros, & tenaces humores dissipat, tenuat, atque resoluit.

Emplastrum Meliloti, calefacit, humectat, emollit, humores tenaces resoluit, dolorem aufert. Vtile est in pleuritide, ad resoluendos tenaces humores in parte affecta impactos; & sic non est imponendum, nisi postquam totum corpus sit vacuatum.

Emplastrum de Mucilaginibus, calefacit, humectat, resoluit humores tenaces, & crassos: & licèt variæ sint eius descriptiones, nostra, & præstantior est hæc.

℞. *Olei semin. lini, olei camomil. olei lilior. albor. dialthææ simplicis, hyssopi humidi, butyri vaccini, axungiæ gallinæ, axungiæ anseris, medullæ cruris ceruini, medul. cruris vituli, axungiæ anguis, an.* ℥ ß. *mucilaginis althææ, sem. lin. fœnugræci, maluar. an.* ℥ iv. *margaritar. præparat.* ℥ j. *ammoniaci, galbani, opopanacis, dissolutorum in aceto scillitico, an.* ℥ ß. *sagapeni*, ℥ ß. Misce, & sec. art. fiat Vnguentum: cui adde in fine, *croci puluerisati*, ℈ j. *aceti sambucini*, quartar. j.

Emplastrum de nido hirundinis, ab omnibus, plurimis laudum præconiis condecoratur: quia eius vi, & ope angina desperata curari solet. Habet mirificam facultatem ad vacuandos humores ipsam efficientes: ipsos enim à partibus internis attrahit ad externas, & sic ægrum à suffocatione reddit immunem, & respirationẽ facilem reddit. In principio non imponatur, sed trãsacto fluxionis impetu; alioqui humorem ad inflãmatas partes intempestiuè attrahit vehementissimè. Plures vario modo componunt, vtere tu illo ex descriptione nostra.

℞. *Nidum hirundinis*, Fac eum in aqua ebullire diu: postea cum cribro cola: & cum colatura coquantur *radices lilij, maluauisci, & bryoniæ, folia maluarum, violarum, parietariæ*: Pistentur fortiter, & incorporentur cum eis: *fermenti valde acris, farinæ sem. lini, an. q. s.* Bulliant, & in fine adde: *Olei veteris, axungiæ porcinæ insulsæ, modicum*: Fiat Emplastrum.

Emplastrum Diachylon simplex, hepatis durities, scirrhos lienis, ventriculi, & aliarum partium, imò ipsas strumas emollit. *Compositum*, efficacius est, maturat apostemata, mollit durities, resoluit, digerit, abstergit saniem, phlegmonas sanat, carnem generat. *Diachylon* verò *cum gummis*, fit quando adduntur bdellium, sagapenum, & ammoniacum: nam tunc potentiùs emollit.

Emplastrum Apostolicum fit à Guidone, *tract. 7. cap. 1. de medicinis confortantibus.* Calefacit, resoluit, abstergit, confortat, & fracturas ossium consolidat.

Emplastrum Diaphœnicon Alexandri, parùm calefacit, plurimùm roborat ventrem inferiorem, & ideò vtile est in immodicis fluxionibus ventriculi, & intestinorum, vt diarrhœa, lienteria, cœliaca, cholera, dysenteria, vomitu, muliebri profluuio.

Emplastrum oxycroceum Vigonis, prodest ossibus fractis, partibus quæ dolore aliquo premuntur, duritiem denique omnem emollit & discutit, cicatrices attenuat, & læues reddit. Eandem virtutem habet *Confortatiuum Vigonis.*

Emplastrum stomachicum Magistrale, stomachum, & hepar confortat, & calefacit, coctiones iuuat, fluxus sistit, appetentiam excitat, flatus resoluit.

℞. *Ladani depurati, resinæ pini, colophoniæ an.* ℔ ß. *ceræ*, ℥ iv. *pulueris absinth. pulu. menthæ, pul. rosar. rubear. caryophyl. calami aromatici, agallochi, nucis moschatæ, schœnanthi, mastiches, an.* ℈ j. Misce, & secundùm artem fiat Emplastrum.

Emplastrum pro matrice Magistrale, vteri imbecillitati succurrit, eius procidentiam reprimit, hystericis affectibus remedio est, strangulationi opitulatur, conceptionem iuuat, flatus discutit.

℞. *Radicis bistortæ*, ℥ ß. *lapidis magnetis in pollinem redacti*, ℥ j. *lauendulæ, cassiæ elect. caryophyl. macis, nucis moschatæ, agallochi, thuris, aliptæ moschatæ, an.* ʒ ij. *ladani, ceræ flauæ, an.* ℥ iv. *resinæ pini, picis Græcæ, an.* ℔ j. Fiat Emplastrum. Cui ad maiorem odoris suauitatem & vtilitatem, adde: *Ambari, moschi, an.* ℈ ß.

Emplastrum de baccis lauri, calefacit, attenuat, & crassos humores resoluit, dolores mitigat, & sic vtile est in doloribus renum; & intestinorum: flatus discutit, tumores induratos resoluit.

Emplastrum contra rupturam Magistrale, magnam vim habet in rupturis, & in ossium fracturis, quia roborat, adstringit,

adstringit, exsiccat, mirificè consolidat, & peritonæum relaxatum ad suum locum reducit.

℞. *Scoriæ ferri præparatæ cum aceto, pulu. miniy, an.* ℥ j.ß. *sanguinis draconis, boli armeni, thuris, mastiches, terræ sigillatæ, hypocistidos, balaustiorum, nucum cupressi, cortic. granator. an.* ℥ iij. *lapidis sanguinarij, muniæ, santalor. rubeor. gummi Arabici, an.* ℥ iij. *resinæ, colophoniæ, q. s.* Misce, fiat Emplastrum.

Easdem vires habet *Emplastrum de pelle Arietina*, quod etiam in aneurysmate plurimùm iuuat.

Emplastrum de Ranis, seu viperinum, vlcera curat Gallicana, dummodò iam sint mundificata, dolores iuncturarum à morbo Gallico manantes sanat, scrophulas emollit, durities resoluit. Quòd si addas duplam quantitatem argenti viui, efficacius multò erit.

Emplastrum Magistrale contra dolores articulorum, frigidos humores potenter resoluit, dolores mitigat, præcipuè coxendicis, à frigido humore excitatos.

℞. *Picis naualis*, ℔. ij. *resinæ, colophoniæ, ceræ, an.* ℔. ß *baccar. lauri, sulphuris viui, anisi, croci, absinth. pulegij, thuris, sen. nasturtij, an.* ℥ ij. *caryophyl. cinnamomi, an.* ʒ j. *zingiberis*, ʒ ij. *terebinthinæ q. s.* Fiat Emplastrum.

Emplastrum de Geminis, tam in vulneribus, quàm in vlceribus cicatricem inducit, attemperat, desiccat, & sic papillarum remouet scissuras.

℞. *Olei rosacei*, ℔ ij. *cerusæ*, ℔. iv. Fiat Emplastrum.

Emplastrum Diapalma, cicatricem inducit, resoluit simul, ac repercutit. Vtile in contusionibus in primis diebus vino albo dissolutum; & vltimis, oleo vetere, dummodò non reperiatur vulnus. Prodest in vstionibus, ad formam vnguenti redactum, oleóque omphacino permixtum, & tunc perniones sanat.

Triapharmacum Galeni, describitur ab ipso, *lib. 1. de compos. sec. gener. cap. 7.* Exsiccat efficaciter, quare vim habet curandi fistulas, & vlcera vsque ad cicatricem persanat.

Eandem facultatem habet *Emplastrum de Gratia Dei*, quia facit nasci carnem in vulneribus, & consolidat.

Emplastrum ceroneum, prodest ad omnem dolorem spathularum & pectoris, ex frigiditate; frigidos humores soluit, splenem emollit. Vtile est ad hydropem ex causa frigida hepatis contractum: vtero superpositum, ipsius frigiditati resistit.

Emplastrum Isis fit à Galeno, *lib. 5. sec. gener.* Capiti valde est accommodatum: chironia vlcera, & curatu difficilia sanat: est etiam cruentis idoneum.

Emplastrum ex Gallia Moschata Mesuës, totum ventrem inferiorem roborat, adstringit, calefacit; quare alui fluxibus ex frigore contractis remedio est.

Emplastrum de centaurea, capitis vulneribus prodest. Efficacius est *Emplastrum de Betonica*, quod optimum est ad vniendas caluariæ fracturas. Deinde ossa carne tegit, squammas ossium detrahit, & quæ in alto latent, foràs attrahit efficaciter, carnes amissas, duràsque restituit, vehementer abstergit, digerit, & siccat.

ARTICVLVS V.

De Methodo compositorum omnium medicamentorum, ad vsus Medicos vtilitatem præstantium.

CAPVT VNICVM.

Et primùm de Apozematis.

SVperest solùm disserere, quomodo omnia medicamenta componantur, præter syrupum, potum, atque pilulas, de quibus satis *suprà*. Apozemata ergo, & decocta, etsi ex iisdem componantur, maximè tamen inter se differunt: si quidem apozema saccharum in se recipit, decocta verò minimè. Vtraque tamen easdem præstant vtilitates, quia in declinatione conceduntur; vt partium intemperies inducta auferatur, vt *lib. art. medic. cap. 85.* admonuit Galenus, dicens: *Vnamquamque causam priùs abscindere oportet, deinde factam intemperiem curare.*

Intemperies varia est; nam alia est calida, frigida alia: Quare hac ratione apozemata varia parari solent. Et sunt concedenda matutino tempore, in remotione febris, vel declinatione accessionis. Quare aliud dicitur apozema biliosum, quando humorem biliosum præparat ad expulsionem: aliud dicitur phlegmaticum, quia in quacunque nostri corporis parte pituitam disponit, eámque calefacit, attenuat, incidit, aperit: aliud appellatur melancholicum, quod melancholiam disponit.

Aliud appellatur pectorale, quia in thorace, & aspera arteria humores præparat, sputum facile reddit, & ideò vtile est in omnibus affectibus materialibus thoracis. Et vt omnia cognoscantur rectè, verúsque modus componendi apozemata inquiratur, ea per exempla distinguamus. Sit ergo primum exemplum, de apozemate humorem biliosum præparante.

℞. *Hord. mundi, & confracti*, P. j. *prunor. exacinator. vuar. passar. sine acinis, an.* ℥ j. *cortic. radic. cichor. borrag. bugloss. radicis scorzoneræ, an.* P. j. *fol. lactuc. borrag. acetos. violar. an.* M. j. *sem. frigidor. an.* P. j. *flor. cordial. an.* P. ß. Coquantur omnia secundùm artem, in ℔. ij. aq. fontanæ ad tertiæ partis consumptionem: Colaturæ adde *sacchari albi*, ℥ iv. *syrup. cichor. syrup. borrag. an.* ℥ iij. Misce, & iterum parum bulliant pro apozemate.

Sit secundum exemplum, pro curatione tertianæ nothæ, & aliorum morborum, in quibus reperitur permixtio bilis cum pituita; nam attemperat, obstructiones aperit, & ventrem lenit.

℞. *Hord. mundi*, P. j. *passular. sine acinis, prunor. an.* ℥ j. *cortic. radic. bugloss. borraginis, cichorij, petroselini, fœniculi, apij, an.* P. j. *fol. borrag. bugloss. cichor. capil. Vener. lupulor. petroselin. an.* M. j. *sem. frig. maior. fœnicul. anisi, flor. cordial. bugloss. cichor. an.* P. j. Coque sec. art. in ℔ iij. aq. ad tertias: colaturæ adde *Sacchari*, ℥ v. *syrup. Byzantini, syrup. cichor. an.* ℥ iij. Misce, & iterum parum bulliant pro apozemate.

Tertium exemplum pro humore melancholico sit hoc.

℞. *Cortic. radic. capparum, tamarisci, petroselini, fumar. eupatorij, fœniculi, apij, cichor. borrag. an.* M. j. *passular. sine acinis, prunor. sine nucleis, an.* ℥ j. ß. *folior. eupatorij, capil. Vener. lupulor. fumar. asplenij, bugloss. an.* M. j. *flor. bugloss. borrag. cichor. an.* P. j. *sem. anisi, fœniculi, an.* ʒ ß. Coquantur omnia secundùm artem, in ℔ viij. aq. ad tertias: adde, *Sacchari*, ℥ vj. *syrup. de duab. radicib. syrup. fumar. simplicis, an.* ℥ ij. Misce pro apozemate.

Si tamen velis aliquod apozematum, purgatiuum efficere, in decoctione simul coquantur cum aliis rebus medicamenta purgantia, tam simplicia, quàm composita; quæ variis morbis auxilientur, & diuersos humores euacuare nata sint: vt v. g. in hoc apozemate disponente melancholiam, possumus addere aliquem syrupum purgatiuum, hoc modo.

℞. *Syrup. de senna*, ℥ iij. *apozematis melancholic* ℥ iv. Misce pro haustu vno.

Et sic de cæteris.

De clysteribus.

Enema, ablutio, clyster idem significant: & est medicamentum sedi, & intestinis primò accommodatum; deinde ventriculo, lieni, renibus, vesicæ, mesenterio, & quod magis est, capiti appropriatum, à quo non rarò medio clystere fit reuulsio. Huius medicamenti plures sunt differentiæ: Alij enim sunt clysteres emollientes, attemperantes, vacuantes, purgantes, anodyni, abstergentes, adstringentes, sarcotici; & alij nutrientes.

Exemplum primi sit.

℞. *Decoct. maluar. prunor. enucleator. furfuris*, ℔ j. *sacchari albi*, ℥ j. *olei*, ℥ iij. *salis*, ʒ j. Misce, fiat clyster.

Exemplum attemperantis clysteris.

℞. *Decoct. borrag. lactuc. cichor. portulac.* ℔ j. *olei violar.* ℥ iij. *sacchari albi*, ℥ j. Misce pro clystere.

Exemplum euacuantis.

℞. *Maluar. prunor. enucleator. polypod. sem. cartham. fol. sen.* ℥ x. *diacathol.* ʒ x. *olei violar.* ℥ ij. Misce.

Exemplum anodyni.

℞. *Decoct. maluar. bismaluæ, fœnugræci, furfuris*, ℥ x. *butyri recentis, dialthææ simplicis, an.* ℥ ij. *olei sesamin. olei de semin. lini, olei amygdal. dulcium, an.* ℥ j. *salis*, ʒ j. Misce.

Exemplum abstergentis.

℞. *Decoct. hord.* ℔ j. *sacchari rubri*, ℥ j. ß. *rhodomel. syrup. ros. an.* ℥ ß. Misce.

Exemplum adstringentis.

℞. *Decoct. plantagin. portulac. solatri*, ℔ j. *olei myrtin. syrup. ros. siccar. an.* ℥ j. ß. Misce.

Exemplum sarcotici.

℞. *Decoct. plantag. portulac. lentium*, ℔ ß. *albumin. oui*, N. ij. *pulu. mastich. sanguin. Dracon. boli armeni, gummi tragacanthi, an.* ʒ j. ß. *ceræ, pinguedinis caprinæ, an.* ʒ ij. Misce.

Exemplum nutrientis.

℞. *Iuris gallinæ, iuris capon. an.* ℥ iv. *vitellor. ouor.* N. ij. *sacchari albi*, ℥ j. Misce.

Quantitas clysteris varia est pro hominum ætate, natura, & conditione morborum; quia pueris, & debilibus minor quantitas conceditur, quàm adultis, & robustis: in affectibus colicis, lientericis, dysentericis, quando ob fœces induratas retinetur aluus, minor requiritur quantitas; maior autem ipsius clysteris, est libra vna.

Debet infundi tepidus; nam frigidus intestina, & neruosas partes vicinas oblædit. Debet similiter sensim, & paulatim administrari: qui enim subitò iniicitur, flatus eleuat, & ferè retineri nequit in intestinis, & sursum repit, & cruciatus intolerabiles concitat.

De Suppositoriis.

Glans, aut suppositorium formam cereæ candelæ paruæ, ad longitudinem quatuor digitorum, speciémque rotundam refert. Paratur quando æger clysterem assumere recusat. Tribus modis fieri solet; aut ex melle tosto, & sale, & debile est; aliquando ex hiera, melle, & pulueribus purgantibus, & mediocre existit; interdum ex acribus medicamentis, vt scammonio, euphorbio, colocynthide, cum melle, aut aliquo expurgante electuario, & acre existit. Conficitur etiam ad longitudinem sex digitorum ex rebus prædictis, & à capite reuellit. Fiunt suppositoria ad longitudinem sex digitorum pro vtero, cum medicamentis accommodatis, ad corroborandum, ipsúmque expurgandum, & in hystericis affectibus ad reuellendum, quando morbus ob vteri consensum concitatur.

A

De Linimentis.

Linimentum, medicamentum est medium in consistentia inter Oleum, & Vnguentum. Paratur ex oleis, axungiis, & aliis similibus ad sedandos dolores, & intemperiem remouendam: habet tamen maiorem efficaciam, quàm oleum; & variè conficitur pro diuersa morbi causa, & intemperie. Exemplum sit hoc.

℞. *Olei amygdal. dulcium, olei camomil. an.* ℥ ß. *vnguentum filij Zaccharia, axungia gallinæ, q. s.* Misce, fiat Linimentum.

De Vnguentis.

B Vnguentum, solidioris est substantiæ, & maiores habet vires. Componitur pro diuerso vsu ex oleis, succis, plantarum partibus, & animalium, quæ coctionem accipiunt, & in puluerem redigi possunt. Fit etiam Vnguentum ex resinis, & gummi, cum cera semper, quæ est omnium vnguentorum materia. In eius compositione hic seruatur ordo, vt pulueris vnciæ vni; ceræ duæ & olei octo respondeant.

De Ceratis, & Emplastris.

Emplastri, & cerati tanta est affinitas, vt sæpe vnum pro alio substituatur. Ceratum est compositio vnguento durior, emplastro tamen mollior. Proprio ceratorum materia, est cera, requirit enim maiorem quantitatem ceræ, à qua denominationem accepit; licèt C minorem, quàm Emplastrum.

Emplastrum verò est compositio, quæ ex omnium medicamentorum specie consurgit, pinguium præcipuè, & succorum in vnum corpus crassum, viscosum, solidum, durum, & digitis adhærens concurrentium. Differentiæ verò emplastrorum ab eisdem rebus desumuntur, ex quibus vnguentorum varietas. Quantitas verò medicamentorum, quæ in emplastra concurrunt, vix describi potest, sed artificiali coniectura, inspiciendo ea medicamenta, quæ consistentiam & lentorem præbent, & considerando ex decoctione duritiem, aut mollitiem, pro compositione necessariam. Notabis vltimò, quòd cera non conuenit in emplastris ladanum recipientibus. D

De Cataplasmatis.

Emplastris minùs propriè dictis sunt similia Cataplasmata. His vtimur ad sedandos dolores absumendos præter naturam tumores, resoluendos flatus. Componuntur ex radicibus, foliis, fructibus, floribus, seminibus, herbis, succis, oleis, axungiis, medullis, farinis, & resinis. Horum alia sunt cocta, alia cruda. Cocta fiunt ex herbis coctis, & per setaceum transcolatis, additis oleo, & axungia. Cruda fiunt ex herbis contusis, aut eorum succis, oleo admixtis, & farina, & aliis pluribus, provt Medico visum fuerit. Medicamentorum quantitas indeterminata est, provt è mollibus, aut duris ipsa sint composita. E

De Fotibus.

Fotus, euaporatio calida est, ad emolliendum, laxandum, dolorémque sedandum inuenta. Conficitur ex herbis, radicibus, seminibus, & floribus, in aqua, vel vino coctis, easdem vires habentibus. Fotu vtimur ante aliorum medicamentorum vsum, vt cutis meatus laxentur, attenuentur humores, viæ ampliores reddantur, quod fit spongiâ, filtro, linteis, aut vesicâ. Hoc autem auxilium factis iam vniuersalibus vacuationibus celebratur.

De Embrochis.

Embrochia, est irrigatio ab alto facta supra partem affectam: ferè tamen supra futuram coronalem administratur in phrenitide, & aliis cerebri affectionibus: nam in ea parte cranium est tenuissimum, & suturæ laxissimæ, & ideò ad profundas cerebri sedes citò medicamenta permeare possunt. Embrocha fit ex decoctione aquæ, vel vini, in quibus coquuntur radices, folia, semina, flores, fructus, ad tertiæ partis consumptionem. Paratur etiam Embrocha ex lacte ad conciliandum somnum. Ab ea caue, quando fluxus sanguinis adest, vel aderit: nam balneum, seu lotio capitis, fluxiones sanguinis acriter irritat, ex Gal. 1. *ad Glauc. cap.* 14. & 3. *acut.* 59.

De Epithematibus.

Epithema est compositio fotui, & embrochis similis: fit ex aquis, succis, atque pulueribus, quæ cordi, thoraci, & iecori sunt aptissima; vinúmque additur penetrationis gratia, prout affectionis frigidæ, aut calidæ conditio efflagitat. Vtimur eo in cordis, & aliarum partium principalium affectibus. Quando tamen maligna putredo cor fatigat, tunc epithemata conficimus ex alexipharmacis, cordi apponenda, quorum syluam *suprà* descripsimus.

De Cauterio Potentiali.

Hoc medicamentum sua excellenti qualitate vrit, escharámque eleuat: quare cauterium potentiale appellatur; quia ante reductionem de potentia ad actum, prædictam qualitatem in potentia habebat, ad differentiam cauterij actualis. Huius medicamenti ope fit vacuatio à parte cui applicatur, deriuatio à propinquiori, & reuulsio à longinquo. Has operationes efficiunt omnia medicamenta, quæ corrodendo cutem, & carnem subiectam, continuum soluunt. Exemplum sit huiusmodi.

℞. *Arsenici sublimati, opij, pulu. sem. hyoscyami, vnguenti populei, an.* ℈ j. Misce. & sec. art. fiat Vnguentum.

De Vesicatoriis, seu Sinapismis.

Ex medicamentis acribus fiunt vnguenta, cataplasmata, & emplastra, quæ cutem exulcerant, & vesicas eleuant, attrahendo à corporis profundo ad superficiem, humores, sanguinem, & spiritum. His vtimur, quando moribundas partes ad vitã restituere conamur: sic enim simul cum calore etiam spiritus reuocantur. Semper lenia & mitia, debent præcedere fortia. Materia horum medicamentorum sunt sinapis, cantharides, bryonia, euphorbium, & alia simplicia, quæ terebinthinæ admixta, aut melli, prædictis partibus applicantur.

De Collyriis.

Collyrium est medicamentum oculis accommodatum. Triplex est differentia ipsius: Aliud est liquidum, quod ex succis, mucilaginibus, & aquis paratur, in principio inflammationis oculorum, pro sedando dolore, inflammatione, & fluxione sistenda aptissimum. Aliud est siccum, vt est collyrium album Rhasis. Aliud mellis consistentiam obtinet, cuius beneficio humores in tunicis impacti resoluuntur, & hoc ex diuersis medicamentis conficitur.

De Errhinis, seu Sternutatoriis,

Hæc medicamenta naribus accommodantur, quorum vis ad cerebrum conuolans, humores in capite existentes liquat, attenuat, & euacuat. Ex acribus medicamentis, & maximè irritantibus componuntur. Alia sunt humida, quæ ex succis herbarum, betæ videlicet, maioranæ, hyssopi, & similium fiunt; aut ex aliis decoctionibus permixtis cum euphorbio, pyrethro, nigella, quæ tamen in pauca quantitate addi debent. Alia sunt dura, ad consistentiam emplastri, quæ ex prædictis medicamentis in puluerem redactis, mellíque admixtis, pyramidis instar, conflantur.

De Apophlegmatismatis, seu Masticatoriis.

Aliqua sunt medicamenta, quæ aliquandiu in ore detenta, & aliquantulum masticata, vires suas ad caput transmittunt, & per palatum pituitosos humores eradicant. Componuntur ex acribus medicamentis. Prosunt in affectibus frigidis materialibus cerebri, & neruorum. Nocent iis affectionibus, quæ fauces, gulam, asperam arteriam, & pulmonem exercent. Quatuor modis parantur. Primò, quando prædicta medicamenta acria puluerizantur melle permixta, pilularum, aut pastillorum formâ. Secundò, quando intra linteum in ore detinentur, atque masticantur. Tertiò, quando concoquuntur, atque ore detinentur. Quartò, quando aliquod medicamentum acre pituitam attrahens, vt galanga, & pyrethrum, citra alterius medicamenti permixtionem, ad quantitatem auellanæ ore continetur. Hæc medicamenta non debent applicari, priusquàm totum corpus exquisitissimè sit euacuatum.

De Gargarismatis.

Partibus oris, & faucium accommodantur gargarismata, quorum vsu fluxio prohibetur, pars ab inflammatione præseruatur, dolores sedantur, vlcera curantur. Hæc dupliciter parari solent: primò, ex decocto herbarum, & aliarum rerum, quæ cum vino albo, rubro, & styptico, aut decocto pectorali decoquuntur. Secundo modo fit ex aquis stillatitiis, per se, aut aliis rebus permixtis, vt videlicet syrupo, oxymeliti simplici, aut diamoro, & aliis medicamentis simplicibus, vel compositis, pro curantis Medici arbitrio.

De Dentifriciis.

Pro dentibus abluendis, roborandis, confirmandis, atque detergendis fiunt dentifricia, ex medicamentis desiccantibus, atque detergentibus. Hæc sunt in duplici differentia: alia sunt sicca, quæ ex pulueribus crassiusculè tritis cum medicamentis ad formam pessarij componuntur. Alia sunt humida, quæ ferè semper ex instillatione adstringentium, exiccantium, & abstergentium fiunt, quibus odorifera permiscenda.

De Sacculis.

Sacculus est compositio medicamentorum, quæ in sacculum, seu marsupium congeruntur: & nihil aliud est Sacculus, nisi fotus aridus & siccus. Huius ea differentia est, qualis partis cui apponitur, à qua sumit figuram, & medicamentorum diuersitatem; quia si sacculus ad caput paratur, capitalia erunt medicamenta, & sic de reliquis partibus principalibus dicendum.

De Suffitu.

Suffitus, euaporatio est medicamentorum, substantiam humidam, viscosam, atque pinguem obtinentium. Illius duplex est differentia. Alius est siccus, qui trochiscorum, vel pilularum formam habet, & componitur ex medicamentis, à quibus fumus eleuatur, vt gummi, pice,

pice, resinis, cera. Alius est humidus, qui est decoctio medicamenti maximè calidi, in quo extinguitur lapis pyrites, qui etiam extinguitur aliquando in aqua rutæ, vino, vel aceto. Est autem medicamentum fortissimum: at rectè administratum, vtile est in cerebri obstructionibus, pulmonum vlceribus, Asthmate, tussi antiqua, costarum doloribus, vteri, & aliarum partium affectibus inueteratis, & eradicationis difficilis, vt in Gallica lue.

De Insessionibus.

Insessio, est balneum dimidij corporis inferioris. Eius materia aliquando est aqua dulcis, sæpe decoctum herbarum, fructuum, radicum, seminum, & diuersarum rerum pro Medici arbitrio. Huius vsus, est in affectibus renum, vesicæ, vteri, & partium inferiorum.

De Balneis.

Balneum, est totius corporis vniuersalis fotus, tum sanitatis tuendæ gratia, tum etiam pro morbis persanandis remedium maximè necessarium. Duplex illius reperitur differentia: Aliud est à natura factum; quale est quod in mineris terræ reperitur, vt balneum sulphureum, aluminosum, nitrosum, & alia similia. Aliud verò est balneum artefactum, ex decocto radicum, seminum, florum, foliorum, & mineralium.

ARTICVLVS VLTIMVS.

De gradibus qualitatum medicamentorum, quæ in probata, & instructa Officina reseruantur.

Nihil est quod magis Medicum peritum instruat, quàm medicamentorum qualitas. Cùm enim contrariorum contraria sint remedia, oportet exactè qualitates remediorum percallere: Nam morbus calidus, frigidum remedium expostulat; frigidus, calidum; humidus, siccum; siccus, humidum. Quare ne in hoc compendio ph rmaceutico quicquam desit in studiosorum gratiam, mnis generis medicamentorum facultates enumerabo, initium à temperatis desumens. Temperatum enim medicamentum est, quod elementorum temperaturam, eucrato (hoc est, temperato) hominis corpori similem obtinet, ita vt neque calefaciat, neque refrigeret, neque humectet, neque exiccet.

DE RADICIBVS.

Radices temperatæ.

Radix scorzoneræ. h. in 1. Radix buglossæ temperata.
Radix borraginis. h. in 1.

Radices calidæ in 1.

Radix Similacis asperæ. s. in 2. Radix enulæ campanæ. s. in 2.
Radix asparagi. s. in 2. Radix mechoacæ. s. in 2.
Radix valerianæ. s. in 3. Radix betonicæ. s. in 3.
Radix pæoniæ. s. in 3. Radix Chinæ. s. in 2.

Radices calidæ in 2.

Radix pastinacæ. h. in 2. Radix fœniculi. s. in 2.
Radix rubiæ tinctorum. s. in 2. Radix rhabarbari. s. in 2.
Radix rhapontici. s. in 2.
Radix cyperi. s. in 2. Agaricum. s. in 2.
Radix liquiritiæ. h. in 2. Radix hermodactylor. s. in 3.
Radix calami aromatici s. in 2.

Radices calidæ in 3.

Radix zedoariæ. s. in 2. Radix veratri nigri. s. in 3.
Radix aristoloch. longæ. s. in 3. Radix veratri albi. s. in 3.
Radix brusci. s. in 3.
Radix aristoloch. rotundæ, s. in 3. Radix costi. s. in 3.
Radix asari. s. in 3.
Radix pyrethri. s. in 4. Radix gentianæ s. in 3.
Turbith. s. in 3. Radix filipendulæ. s. in 3.
Radix iridis. s. in 3. Radix petroselini. s. in 2.
Radix eringij. s. in 3. Radix peucedani. s. in 3.

Radices frigidæ in 1.

Radix cichorij. s. in 2. Radix lactucæ. h. in 2.
Radix schariolæ. s. in 2.

DE CAVLIBVS.

Caules calidi in 2.

Ligni aloës. s. in 2. Calami aromatici. s. in 2.
Ligni renum. s. in 2. Saxifragiæ. s. in 2.
Cinnamomi. s. in 2.

Calidi in 3.

Lignum Indicum, seu sanctum. s. in 3. Aspalathum. s. in 2.

Frigidi in 2.

Santali albi. s. in 2. Santali rubei. s. in 2.
Santali citrini. s. in 2.

DE HERBIS.

Herbæ temperatæ.

Capillus Veneris. h. in 2. Scorzonera. h. in 2.
Borrago. h. in 2. Buglossa. h. in 2.

Herbæ calidæ in 1.

Camomilla. s. in 1. Scordium. s. in 2.
Absinthium. s. in 3. Asphodelus. s. in 2.
Althæa. h. in 3. Betonica. s. in 2.
Beta. h. in 3. Agrimonia. s. in 2.
Brassica. s. in 2. Lupulus. h. in 2.

Herbæ calidæ in 2.

Saluia. s. in 2. Melilotus. s. in 2.
Melissa. s. in 2. parietaria. h. in 2.
Artemisia. s. in 2. Peucedanum. s. in 2.
Scolopendrium. s. in 2. Pulegium. s. in 2.
Scabiosa. s. in 3. Mentha. s. in 3.
Fumaria. s. in 2.

Herbæ calidæ in 3.

Apium. s. in 2. Filipendula. s. in 3.
Petroselinum. s. in 2. Thymus. s. in 3.
Chelidonium. s. in 3. Centaurea maior. s. in 3.
Anethum. s. in 2. Centaurea minor. s. in 3.
Serpillum. s. in 3. Stœchas. s. in 3.
Quinquefolium. s. in 2. Agnus castus. s. in 3.
Trifolium. s. in 2. Calamenthum. s. in 3.
Pulicaria. s. in 3. Abrotanum. s. in 3.

Hyssopus.

Hyssopus.	ſ.in 3.	Chamædrys.	ſ.in 2.
Hipposelinum.	ſ.in 3.	Iunipeтus.	ſ.in 2.
Tamariſcus.	ſ.in 3.	Origanum.	ſ.in 3.
Dictamnus Cretēſis.	ſ.in 2.	Paſtinaca.	ſ.in 3.
Imperatoria.	ſ.in 3.	Ruta ſatiua.	ſ.in 3.

Herbæ calidæ in 4.

Allium.	ſ.in 4.	Naſturtium.	ſ.in 3.
Cæpa cum humiditate excrementia.		Anacardus.	ſ.in 3.
		Tithymalus.	ſ.in 4.
Scilla.	ſ.in 3.	Thapſia.	ſ.in 4.
Ruta ſiluestris.	ſ.in 3.		

Herbæ frigidæ in 1.

Malua.	h.in 1.	Cichorium.	ſ.in 1.
Atriplex.	h.in 2.	Scariola.	ſ.in 2.
Viola.	h.in 2.	Lactuca.	h.in 2.

Herbæ frigidæ in 2.

Myrthus.	ſ.in 2.	Solanum hortenſe.	h.in 2.
Semperuiuum.	ſ.in 2.	Plantago.	ſ.in 2.

Herbæ frigidæ in 3.

Hyoſcyamus.	h.in 3.	Portulaca.	h.in 2.
Solanū ſomniferū.	h.in 3.	Mandragora.	h.in 3.

Herbæ frigidæ in 4.

Cicuta cum aliqua humiditate.		Papauer rubrum.	h.in 3.
		Papauer nigrum.	h.in 3.
Papauer album.	h.in 3.		

DE FLORIBVS.

Flores calidi in 1.

Abſinthium.	ſ.in 3.	Sambucus.	ſ.in 3.
Chamæmelum.	ſ.in 3.		

Flores calidi in 2.

Anethum.	ſ.in 2.	Roſmarinus.	ſ.in 3.
Melilotus.	ſ.in 2.	Epithymus.	ſ.in 3.
Crocus.	ſ.in 2.		

Flores frigidi in 1.

Violæ.	h.in 2.	Nenupharis.	ſ.in 2.
Bugloſſæ.	h.in 1.	Roſarum rubrarum.	ſ.in 2.
Borraginis.	h.in 2.	Balauſtiorum.	ſ.in 2.

DE FRVCTIBVS.

Fructus calidi in 1.

Amygdalæ dulces.	h.in 1.	Foliculi ſennæ.	ſ.in 2.

Fructus calidi in 2.

Amygdal. amar.	ſ.in 2.	Paſſulæ.	h.in 2.
Auellanæ.	ſ.in 2.	Poma redolentia.	h.in 2.
Auellanæ Pineæ.	h.in 1.		

Fructus calidi in 3.

Nux Moſchata.	ſ.in 3.	Colocynthis.	ſ.in 3.
Anacardi fructus.	ſ.in 3.		

Fructus frigidi in 1.

Caſſia Fiſtula.	h.in 2.	Citonia.	ſ.in 3.
Pruna domeſtica.	h.in 2.	Pyrum.	ſ.in 1.
Iuiubæ.	h. in 2.	Myrobalanus.	ſ.in 2.
Tamarindi.	h.in 2.	Alkekengi.	ſ.in 2.

DE SEMINIBVS.

Semina calida in 1.

Pæoniæ.	ſ.in 3.	Carthami.	ſ.in 2.
Santonici.	ſ.in 2.		

Semina calida in 2.

Lini.	h.in 2.	Cardamomi maioris.	ſ. in 2.
Fœnugræci.	h. in 1.		
Fumariæ.	h.in 1.	Anethi.	ſ.in 2.
Dauci.	ſ.in 2.	Rapi.	ſ. in 2.
Ocimi Caryophyllati.	ſ.in 2.	Raphani.	ſ.in 2.
		Vrticæ.	ſ.in 2.

Semina calida in 3.

Coriandri.	ſ.in 3.	Agni caſti.	ſ.in 3.
Iuniperi.	ſ.in 2.	Cuſcutæ.	ſ.in 2.
Apij.	ſ.in 2.	Cymini.	ſ.in 3.
Sinapis.	ſ.in 3.	Paſtinacæ.	ſ. in 2.
Aniſi.	ſ.in 3.	Bruſci.	ſ.in 3.
Petroſelini.	ſ.in 3.	Milij ſolis.	ſ.in 3.
Nigellæ.	ſ.in 3.		

Semina calida in 4.

Nucis Moſchatæ.	ſ.in 3.	Staphiſagriæ.	ſ.in 4.
Cubebæ.	ſ.in 4.	Naſturtij.	ſ.in 4.
Piper longum.	ſ.in 4.	Piper album.	ſ.in 4.
Piper nigrum.	ſ.in 4.	Caryophillum.	ſ.in 3.

Semina frigida in 1.

Scariolæ.	ſ.in 1.	Maluæ.	ſ.in 2.
Acetoſæ.	ſ.in 2.		

Semina frigida in 2.

Berberis.	ſ.in 3.	Pſyllij.	h.in 2.
Portulacæ.	h. in 2.		

Semina frigida in 3.

Melonis.	h.in 2.	Citoniorum.	h.in 2.
Cucurbitæ.	h.in 2.	Citruli.	h.in 2.
Plantaginis.	ſ.in 3.	Myrthi.	ſ.in 3.
Cucumeris.	ſ.in 3.	Hyoſcyami.	h.in 3.

Semina frigida in 4.

Papaueris albi.	h.in 3.	Papaueris erratici.	h.in 2.
Papaueris nigri.	h.in 3.		

DE GVMMI, ET RESINIS.

Calida in 1.

Cācami, ſeu Anime.	ſ.in 2.	Iuniperi.	ſ.in 2.

Calida in 2.

Styrax.	h.in 2.	Thus.	ſ.in 2.
Myrrha.	ſ.in 2.	Aſſa fœtida.	ſ.in 2.
Sarcocolla.	ſ.in 2.	Opopanax.	ſ.in 3.

Calida in 3.

Ammoniacum.	ſ.h.in 2.	Lacca.	ſ.in 2.
Galbanum.	ſ.in 2.	Gummi Elemi.	ſ.in 3.
Sagapenum.	ſ.in 3.		

Calida in 4.

Euphorbium.	ſ.in 4.

Veræ Reſinæ calidæ in 1.

Maſtiche.	ſ.in 1.	Terebinthina abietina. ſ.in 2.	
Reſina pini.	ſ.in 1.		
Pix Græca.	ſ.in 2.	Colophonia.	ſ.in 2.
Copal.	ſ. in 2.	Carana.	ſ.in 2.
Terebinthina.	ſ.in 2.	Tacamaca.	ſ. in 2.

De Succis, Infuſionibus, Inſpiſſamentis, ſeu ſuccis inſpiſſatis.

Succi calidi in 1.

Fumariæ.	h. in 2.	Pomorũ redolẽtiũ.	h.in 2.
Lupulorum.	h.in 2.	Nouenæ infuſiones roſ. Perſ.	ſ.in 2.
Fœniculi.	ſ.in 3.		

Succi frigidi.

Cichorij	ſ.in 2.	Nouenæ infuſiones roſ. rub.	ſ.in 2.
Granator.	ſ.in 2.		
Violarum.	h.in 2.	Nouenæ infuſiones violarum.	h.in 2.
Citoniorum.	ſ.in 2.		
Roſarum rubrarum.	ſ.in 2.		

Inſpiſſamenta calida in 1.

Liquiritiæ.	h.in 2.	Abſinthij.	h.in 3.
Lentiſci.	ſ.in 2.		

Calida in 2.

Centaureæ.	ſ.in 3.	Eupatorij.	ſ.in 3.

Frigida in 2.

Myrthi.	ſ.in 2.	Hypociſthidos.	ſ.in 3.

DE FARINIS.

Farinæ calidæ in 1.

Fœnugræci.	ſ.in 1.	Tritici.	ſ.in 1.
Lini.	ſ.in 1.		

Farinæ calidæ in 2.

Lupinorum.	ſ.in 2.	Orobi.	ſ.in 2.
Fabarum.	ſ.in 2.		

Farinæ frigidæ in 2.

Hordei.	ſ.in 2.
Lentis.	ſ.in 2.
Farris, quod nihil aliud eſt, quàm hordeum confractum, & excorticatum,	ſ.in 2.

DE PARTIBVS, ET superfluitatibus animalium.

Partes calidæ in 1.

Hepar lupi.	ſ.in 2.	Tunica interior ventriculi gallinæ.	ſ.in 2.
Pulmo vulpis.	ſ.in 2.		

Partes calidæ in 2.

Coagulum hœdi.	ſ.in 3.	Medulla oſſium vituli.	h.in 1.
Coagulum vituli.	ſ.in 3.		
Coagulum leporis.	ſ.in 2.	Cerebri medulla.	ſ.in 2.
Sanguis hirci.	ſ.in 2.	Vaccæ medulla.	h.in 2.

Axungiæ calidæ in 1.

Gallinæ.	h.in 2.	Anſeris.	h.in 2.
Anatis.	h.in 1.	Cuniculi.	h.in 2.
Hœdi.	h.in 2.	Arietis.	h.in 2.

Calidæ in 2.

Suilla.	h.in 2.	Vulpis.	h.in 2.
Vrſi.	h.in 2.	Serpentis.	h.in 2.
Equi.	h.in 2.	Hominis.	h.in 1.

Calidæ in 3.

Caſtorij.	ſ.in 3.

Superfluitates temperatæ.

Omne genus lactis.

Superfluitates calidæ in 1.

Serum lactis.	ſ.in 2.	Sericum crudum, & vſtum.	ſ.in 2.
Butyrum.	h. in 2.		
Moſchus.	ſ.in 2.		

Calidæ in 2.

Mel.	ſ.in 3.	Fel capræ.	ſ.in 2.
Sanguis columbi.	h.in 2.	Fel leporis.	ſ.in 2.
Fel hircinum.	ſ.in 2.		

Calidæ in 3.

Fel tauri.	ſ.in 3.	Bouinum.	ſ.in 2.
Stercus lacerti.	ſ.in 3.	Caprinum.	ſ.in 2.
Stercus humanum.	ſ.in 2.		

DE SPECIEBVS TERRÆ, Mineralibus, & lapidibus.

Frigidæ in 1.

Terra ſigillata.	ſ.in 2.	Argilla.	ſ.in 2.
Creta.	ſ.in 2.	Bolus Armenus.	ſ.in 2.

Calidæ in 2.

Sal commune.	ſ.in 2.	Sal Indum.	ſ.in 2.
Sal gemmæ.	ſ.in 2.	Sal nitrum.	ſ.in 2.

Calidæ in 3.

Sulphur.	ſ.in 3.

Calidæ in 4.

Alumen vtrumque.	ſ.in 4.	Arſenicum.	ſ.in 4.

Vitriolum

Vitriolum. ſ.in 4. Auripigmentum. ſ.in 4. A Tamariſci.

DE METALLIS.

Metalla temperata.

Argentum. Aurum.

Metalla frigida in 2.

Plumbum vſtum. ſ.in 3. Minium. ſ.in 2
Marchaſita. ſ.in 2. Argentum viuum. ſ.in 3.
Ceruſſa. ſ.in 2. Argentum ſublimatum.
Lithargyrium. ſ.in 2. ſ. in 4.

Lapides frigidi in 2.

Margarita. ſ.in 2. Cryſtallus. ſ.in 2.
Corallum album. ſ.in 2. Lapis Hæmatites. ſ. in 2.
Corallum rubrum. ſ.in 2. Lapis ſanguinarius. ſ.in 3.
Corallum nigrum. ſ.in 2. Magnes. ſ. in 3.
Lapis Lazuli. ſ.in 2. Antimonium. ſ. in 3.
Lapis Armenus. ſ.in 3. Marmor. ſ. in 3.

Lapides Pretioſi.

Frigidi ſicci in 1.

Smaragdus. Chryſolithus.
Sapphyrus. Amethyſtus.
Hyacinthus. Chryſopraſus.
Granatus. Chelidonius.
Rubinus. Achates.
Sardonix. Alectorius.
Topazius. Corneolus.
Beryllus.

Medicamenta aërea, & aquea.

Saccharum, & eius ſpecies, calidum, & humidum,
Mannæ, & eius ſpecies calidæ, & humidæ.
Ros aëreus calidus, & humidus.

Marina calida.

Alcyonium, ſiue ſpuma Maris. Flos ſalis. Sperma ceti. Ambra odorata. Vnguis odoratus, ſeu Blata Byzantia. Bitumen. Aſphaltum. Naphtha. Piſſaſphaltum.

Marina frigida.

Margaritæ, ſeu vniones. Tellinarum.
Teſtæ Purpurarum. Chamarum.
Buccinarum. Cochlearum Marinarum.
Cionia. Cancrorum.
Mitulorum.

Oſſa.

Sunt frigida, ſicca, terreſtria.
Vnicornu, Græcis Monoceros dicitur.
Ebur. Cranium humanum.
Cornu ceruinum. Dens Apri.
Os de corde cerui. Oſſa lupi.

Cortices calidi in 1.

Macer. Aurantij.
Cortex Guiaici. Mali citri.

Calidi in 2.

Cinnamomum. Caparis cortex.

Calidi in 3.

Macis. Sambuci cortex.

Ligna calida.

Lignum Aloës. Lignum Iuniperi.
Aſpalathum. Viſcum.
Buxus. Xylocaſſia, Xylocinnamomum, ſaſſifragia Indica.
B Lignum Guaiacum. Llgnum Nephriticum.
Ebenus.

Ligna frigida.

Cupreſſus. Tamaris, ſeu Myrica.
Lignum loti Arboris. Lignum laricis.
Santalum.

GENERALISSIMA descriptio.

C *De gradibus omnium medicamentorum, quæ in officina in vſu habentur,*

De medicamentis temperatis.

T*Emperatum medicamentum illud dicitur, quod ſimilem temperato hominis corpori temperaturam obtinet, ita vt neque calefaciat, neque refrigeret, neque exſiccet, neque humectet: cuiuſmodi ſunt.*

Adiantum. Lotus ſatiua.
Aſparagus. Lycium.
Argenti ſpuma. Lens.
Argenti recrementum. Maſtiche.
Cadmia. Myxa.
Cera. Oleum dulce.
D Citri cortex. Pinei Nuclei.
Eryngium. Seſamum.
Faba. Terra Chia.
Glycyrrhiza. Terra Samia.
Graminis radix. Trichomanes.
Lentiſcus. Zizyphia.
Lini ſemen.

Medicamenta calida in gradu primo.

Medicamentum in primo ordine calidum eſt, quod non euidenter excalfacit, vt

Abſinthium. Caſtanea.
Aloë. Chamæmelum.
E Agaricum. Eupatorium.
Althæa. Flores populi.
Amygdalæ dulces. Ladanum.
Beta. Lithoſpermum.
Braſſica. Malobathrum.
Bugloſſum. Nuces virides.
Caſſuta. Oryza.
Orobus. Seſamum.
Propolis. Spica nardi.
Quinquefolium. Vuæ maturæ.
Saccharum. Vinum nouum, ſeu muſtum.
Serum lactis.

Medicamenta calida in 2.

Secundum gradum sortiuntur quæ manifestè, & euidenter calefacere possunt, vt sunt.

Ambarum.
Anethum viride.
Apium.
Artemisia.
Balsamum.
Calamus aromaticus.
Carduus.
Chamæpitys.
Crocus.
Elaterium.
Eruum.
Ficus.
Fœnugræcum.
Galbanum.
Lotus siluestris.
Lychnis coronaria.
Marrubium.
Manna thuris.
Melissa.
Myrrha.
Myrrhis.
Nux Moschata.
Nuces siccæ.
Ocimum.
Peucedanum.
Pistachia.
Polium.
Pix arida.
Rapa.
Radix Rhodia.
Sal.
Scandyx.
Scilla.
Cicer.
Vinum.
Zedoaria.

Medicamenta calida in 3.

Tertio gradu adscribuntur medicamenta, quæ vehementer citra vstionem excalfaciunt, vt sunt.

Abrotanum.
Amomum.
Anacardum.
Anethum vstum.
Asarum.
Acori radix.
Anisum.
Conyza.
Colocynthys.
Dictamnus.
Dracunculus.
Elleborus vterque.
Epithymum.
Eruca.
Fœniculum.
Galanga.
Caryophyllum.
Helenium.
Hyssopum.
Iris.
Lolium.
Meum.
Mentha.
Menthastrum.
Nepeta.
Nigella.
Asphodelus.
Arum.
Amomum.
Carthamus.
Castoreum.
Calamintha.
Cedrus.
Origanum.
Ononis.
Opopanax.
Petroselinum.
Raphanus.
Ruta Hortensis.
Sabina.
Sisymbrium.
Serpillum.
Smyrnium.
Trifolium.
Thlaspi.
Thymus.
Tragoriganum.
Tripolium.
Trissago.
Vitex.
Vinum vetus.

Medicamenta calida in 4.

Adeò calefaciunt, vt escharam moliantur, & vrant, vt

Adarces.
Ampeloprasum.
Allium.
Calx.
Cedrinus liquor.
Cæpa.
Chalcitis.
Chalcanthum.
Cinis sarmentitius.
Misy.
Nasturtium.
Ochra.
Pityusa.
Porrum Agreste.
Psoricum.
Pulegium.
Pyrethrum.
Ranunculus.

A Cinis ficulneus.
Costus.
Euphorbium.
Granum Cnidium.
Lactaria.
Lanaria herba.
Laureola.
Lepidium.
Ruta syluestris.
Sandaracha.
Sardonia herba.
Sinapi.
Sory.
Struthium.
Tithymalus.
Testæ marinæ crematæ.

Medicamenta frigida in 1.

Sunt quæ nos refrigerant, non tamen euidenter, vt

Atriplex.
Acini vuæ.
B Cotonea.
Citrij caro.
Gramen.
Hordeum.
Malua.
Milium.
Myrthus.
Orobanche.
Oxyphœnica.
Pruna.
Pyra.
Rosa.
Viola.

Medicamenta frigida in 2.

Nos manifestè refrigerant.

Acacia.
Alga Marina.
Chondrilla.
Cucurbita.
C Cucumis.
Pruna Damascena.
Endiuia.
Hypocisthis.
Lens palustris.
Mala persica.
Mala Armeniaca.
Pepo.
Plantago.
Polygonum.
Pulicaris Herba.
Rolanum Hortense.

Medicamenta frigida in 3.

Vehementer refrigerant, vt

Caphura,
Papauer satiuum.
Portulaca.
Solanum somniferum.

Medicamenta frigida in 4.

D *Vehementer refrigerant, & calorem extinguunt.*

Cicuta.
Fungi.
Opium.
Papauer Erraticum.
Papaueris succus.
Hyoscyamus.
Mandragora.

Medicamenta sicca in gradu primo.

Nos exsiccant, non tamen euidenter.

Arum.
Castanea.
Hordeum.
E Fœnugræcum.
Manna thuris.
Malobathrum.
Myrtus.
Crocus.
Fœniculum.
Ocimum.
Orobanche.
Sesamum.
Saccharum.

Medicamenta sicca in 2.

Euidenter nos exsiccant, vt

Agaricus.
Alga marina.
Amomum.
Amurca.
Apium montanum.
Balsamum.
Balaustium.
Lentes.
Lolium.
Lycium.
Mastiche.
Mentha.
Nardus Indica.
Nardus Celtica.

Bursa

Bursa pastoris.
Calamus aromaticus.
Dictamnum Creticum.
Elaterium.
Eruum.
Lepidium.
Phu.
Pix liquida.
Pix sicca.
Saluia.
Scandyx.
Scolymus.

Medicamenta sicca in 3.

Vehementer resiccant, vt

Absinthium.
Aloë.
Ammi.
Acetum.
Acacia.
Asphodelus.
Caruum.
Chamæleon niger.
Chamæpitys.
Chamædrys.
Cuminum.
Coriandrum.
Conyza.
Cucumis syluestris.
Leucas.
Moly.
Porrum capitatum.
Quinque folium.
Sal.
Sabina.
Sanguis Draconis.
Sampsuchum.
Serpillum.
Seseli.
Thymbra.
Thymus.
Trifolium.
Trissago.

Medicamenta sicca in 3.

Si insigni calore, aut frigore associentur ad 4. ordinem possunt reduci, vt

Adarces.
Cedrinus liquor.

A Allium.
Calx.

Et alia, quæ in 4. gradu excalefaciunt.

Medicamenta humida in 1.

Nos humectant, sed non euidenter, vt

Buglossum.
Citri caro.
Glycyrrhyza.
Intybum.
Malua.
Rapa.
Satyrium.
Sesamum.
Helxine.

Medicamenta humida in 2.

B *Euidenter humectant.*

Atriplex.
Blitum.
Cucurbita.
Cucumis.
Lens palustris.
Melones.
Mala Armeniaca.
Pepones.
Persica.
Pruna Damascena.
Portulaca.
Tamarindi.
Violæ.
Vua immatura.

Medicamenta humida in 3.

Vehementer humectant, vt

C
Cucumis.
Cucurbita.
Lactucæ succus.
Fungi.
Papauer satiuum.
Solanum somniferum.

FINIS.

ZACVTI

ZACVTI LVSITANI, PRAXIS HISTORIARVM.

LIBER PRIMVS.

DE CVRATIONE MORBORVM Capitis agens.

CAPVT PRIMVM.

De Alopecia.

FINITO introitu, flores Medicinæ Practicæ præcerpamus, vt quadam apum imitatione, ex diuersissimis succis incomparabilis quidam consurgat sapor, qui fastidientem stomachum reficiat, & appetentiã prouocet. Quare percommodum visum est, de curatione morborum internorum, non exculcata quidem, & triuialibus Practicis recantata sæpius, verùm ex secretioribus monumentis veterum ingeniorum, quorum votum semper sumus sequuti, & quæ nobis suis vigiliis lucem peperere, vellicatim quodammodo excerpta, tendentibus ad procinctum, qua possumus breuitate proferre; dummodò in principio vniuscuiusq; morbi, eius definitionem, causam, signa, prognosim, & curationẽ proponamus, caput deinde totum memorabili obseruatione illustrãtes.

Igitur, vt præfari desinamus, euoluentibus nuper Galenicam doctrinam, obtulit sese locus, ex *cap.* 18. *lib.* 14. *meth.* & 2. *de temp. cap.* 5. & *lib. de succor. bonit. & vit. cap.* 5. vbi dicit, ex tertia coctione, quæ in ambitu corporis perficitur, duo superesse recrementa, alterum tenuius, crassius alterum, quod etiam confirmat ipse *lib.* 3. *meth. cap.* 3. *parum post princip.* illo omisso, quod insensibiliter per cutem discutitur, & exhalat. Crassius excrementũ, vel est terreum non adustum, vel adustum quod fuligo dicitur: nã vt Gal. docet 7. *simp.* 83. *tit. de fuligine*, fuligo fit ex adustione partis terrestris. Non adustum verò, est sordes ea quæ in summo corpore colligitur. Id verò quod adustum est, fit materia pilorum, crassus scilicet, & terreus vapor, qui cùm in angustis cutis foraminibus detinetur, & ibi infixus est, nec facilè intrò redit, nec extra cutim euacuatur, nisi ab alio foràs pellatur; & cùm hæc fuligo, multa sit, & compacta, ob loci angustiam, & continuò generetur, oritur pilus sub illa forma, quam oculis conspicimus: dummodò intelligamus, quòd pilorum materia non omnino humiditate caret, alioqui in longitudinem non protenderetur, sed in minimas partes frangeretur natura suapte.

A Ex hac pilorum generatione constat, nulla ratione pilos inter partes nostri corporis esse numerandos, cùm ab excrementis originem ducat. Si autem quæras, quo pacto ab Auic. 1. 1. *doct.* 2. *cap.* 2. inter membra corporis recenseantur? Dic, quòd Auicenna accipit membrum, pro eo omni quod corpori coniunctum est, etiamsi non viuat; & sic agit de pilis, de sanguine, pituita, & aliis huiusmodi. Dic secundò, quòd multò magis ex professo de illis agit Galenus *lib.* 3. *de temp. cap.* 5. quia signa ex pilis desumpta, parui facienda non sunt, quia variis modis habitus corporis temperiem ostendunt, velocitate scilicet nascendi, tarditate, longitudine, breuitate, crassitudine, tenuitate, densitate, raritate, figura, duritie, situ, colore, denique & mollitie, vt scribit Arist. 5. *de generat. animal*, 3.

Varij sunt vsus pilorum in corpore nostro: nam primò conferunt ad ornatum; ita enim Ouidius 3. *de Art.*

B *Turpe pecus mutilum: turpis sine gramine campus:*
Et sine fronde frutex; & *sine crine caput.*

Deinde mole sua subiectarum partium temperiem tutantur. Vltimò fuliginosa excrementa expurgant: vt enim notauit Auerrhoës *lib.* 2. *collig. cap.* 8. prouidentiã naturæ pili fuere creati, vt sanguis dulcior relinqueretur in corpore, fuligine ab ipsis exhausta: hoc enim modo agricolæ iuxta triticum, lupinos, & alia semina amara serere consueuere, quæ adustam ad se partem attrahant, vt dulcior terra euadat. Ideò dicebat. Gal. 11. *de vsu. part.* 14. pilos, materiam fuliginosam ebibere, & forsan hac ratione ductus Rasius *lib.* 2. *cont. cap.* 4. & Auicenna 3. 3. *tract.* 1. *cap.* 9. in ophthalmia pilorum abscissionem commendant, quia humiditates exsiccat, ad illorum nutrimentum materiã attractã, quòd pili C qui sæpius resecantur, ampliùs crescant, & corpulentiores euadant, ad generationem eius quod deest festinante natura.

Definitio.

ALopecia est defluuium pilorum inæquale, & per areas factum, veluti vulpibus accidit: ita definit Galenus *lib.* 1. *de compos. medic. cap.* 1. firmat Paulus *lib.* 1. *cap.* 1. Nam decidunt pili ex cute capitis vel æqualiter, ita vt rariores in vniuersum videantur, Græci vocant pilorum defluuium: vel inæqualiter, vt vulpibus contingit, & dicitur Alopecia; vel in speciem serpentis,

& appellatur Ophiasis. Naturalis verò capillorum interitus, qui senibus accidit, caluities nominatur. Sed hic, cùm naturaliter accidat, & euitari nequeat, ad morbum non pertinet.

Sed quæres: *Vtrùm defluuium capillorum, sit morbus, an symptoma?* Dic: Plures referunt ad morbum in numero, quia deest aliquid ex his, quæ secundùm naturam adesse solent, veluti cùm euellitur dens, numerantúrque pili in partibus corporis, ex Arist. 3. *de hist. animal. cap.* 11. At cùm morbus sit constitutio quædam præter naturam primò lædens actiones, interitus pilorum cùm nullam proximè lædat, non potest rectè dici morbus; ita vt ab Auic. 2.1. *doct.* 1. *cap.* 6. referatur inter ea, quæ morbi videntur, & non sunt. Deinde pili eo modo inter partes nostri corporis numerantur, quo censentur à Theophrasto *lib.* 1. *de hist. plantar. c.* 1. folia partes plantarum. Præterea, pili nec viuunt, nec propriè nutriuntur, nec verarum partium instar in omnem dimensionem verè augentur: quare Gal. 14. *meth. cap.* 18. interitum earum rerum quæ verè partes sunt, morbum esse meritò pronunciauit. Insuper illorum defluuium non est morbi causa; nam etsi illi qui in capite, palpebris, & superciliis adsunt, cùm decidunt, possunt esse alicuius morbi causa; in mento tamen, pube, & sub alis hoc non valet. Ergo casus pilorum ad symptoma, quod exiens mutatum dicitur, spectare videtur; effluit enim, quod retineri deberet.

Causa.

IN Alopecia totum ferè caput sine pilis conspicitur, in Ophiasi partes solùm illis priuatur, & instar vestigiorum serpentis apparent, quare Ophiasis appellata. Cornelius Celsus *lib.* 6. *cap.* 4. has affectiones appellat areas: quæ ab humoribus putridis oriuntur, & vitiatis, qui ita exedunt radices pilorum, & glutinosam fuliginem foraminibus cutis adhærentem exsiccant, & absumunt, vt in summa pellicula primùm pili extenuentur, deinde decidant. Raritas cutis inter causas etiam numeranda, sicut & penuria materiæ fuliginosæ. Laxantur foramina ob caloris, & humiditatis excessum, ex Gal. 6. *epid. sect.* 5. *com.* 6. vel vbi desit materia obstruens, vt in senibus, quibus cùm minùs benè nutriuntur, contingit. Siccitas, vt in plantis, sic in pilis fit ex inopia, vel prauitate alimenti; nam cùm deest, neque nouum suppeditatur, hoc denegato, gluten ad pilorum radices affixum siccescit. Causam autem, cur in palpebris, & superciliis minùs decidant, proponit Galenus 11. *de vsu part.* 14. quia maximè infixi sunt, & magis glutinoso humore continentur, quàm in cute capitis. Humores vitiosi, & corrupti, vel à toto influunt, vel ab ipsa cute capitis corrumpuntur, quando diuturnis vlceribus est cõspurcata: nam vel ad partem vlceratã confluunt, vel ab ipsa acriores reddũtur, ex Gal. 6. *Aph.* 45.

Signa.

INopia alimenti coniicitur ex reliquo corpore, quod minùs benè nutritur, vt accidit in phthisi, atrophia, & conualescentibus ex Hip. *lib.* 5. *Aph. tex.* 11. hanc causam etiam, interitus capillorum inæqualis, cum pilorum tenuitate demonstrat. Humorum corruptela cognoscitur ex anteacta vita natura hominis, & anni tempore. Qui verò sit ille succus, qui capillorum radicem erodit, color cutis maximè ostendit: aliquibus enim mutata, albidior apparet, aliquibus nigrior aut pallidior, aliis rubra: quòd si cutis sit variegata, varios humores redundare demonstrat.

Præsagium.

SI vitium à siccitate & inopia alimenti oriatur, difficilè curatur, præsertim si siccitas in habitu sit. Si verò praui succi gluten radicum erodant, facilè, aut difficulter sanandum esse affectum, ex cutis frictione venaberis. Nam si celeriter rubeat, facilè sanabitur: si non, nisi post multam frictionem, ægrè: si nullo modo ruborem contrahat, nunquam renascentur pili. Est grauis controuersia inter Auenzoarem, & Serapionem: *Vtrùm Alopecia sit difficilior ad curandum, quàm Ophiasis.* Ille enim *lib.* 1. *theizir. tract.* 1. *cap.* 4. Ophiasim curatu esse difficiliorem Alopecia affirmat: hic contrà statuit, *lib.* 1. *cap.* 1. Cuius sententiam veriorem esse reor, quia materia Alopeciæ est copiosior, & crassior, & sic medicamentis pertinaciter resistit. Auenzoarem verò intellige, de ophiasi ex siccitate suborta, quæ suapte natura valde resistit, & veluti incurabilis est.

Curatio.

PIli cùm caput non solùm ornent, sed corpus ab iniuriis tutentur, restituendi sunt. Quòd si cutis raritas huic vitio occasionem præstet, adstringi debet medicamentis, quæ refrigerent & exsiccent, quorum ope foramina fiant angustiora, & cutis ipsa firmetur, ita vt capillos amplius effluere non sinat. Ea autem non adeò adstringant, vt omnino à calore priuentur, cuius beneficio alimentum attrahatur ad cutem. In hunc vsum, cibos, & potiones offeres boni succi, facilis coctionis, & distributionis, præuia priùs capitis abrasione, & frictione, hoc enim modo medicamentorum vires ad radices pilorum penetrare queunt. Hunc vsum complent ladanum oleo lentiscino admixtum. Quòd si cutis laxitas magna sit, iunge oleum myrtinum, quod magis stipticum est. Aliqui puluerem absinthij, & adianti permiscent, ex quibus parant linimentum, donec ad mellis crassitudinem perducatur, cui si addas cinerem stercoris caprini, muscarum, & apum combustarum, vtilissimum præsidium euadet.

Inter omnia hoc Linimentum est optimum.

℞. *Absinth. cortic. pinear. folior. myrti, adianti. cortico arundin. vstar an.* M.ß. *thuris*, ℥ ij. *mastich.* ℥. iij. *myrrh.* ℥ j.ß. *gallar.* ℥ ij. Comburantur omnia: cineri adde, *ladani triti*, ℥. ij. *olei lentiscini, vini veteris, q. s.* fiat linimentum.

Si verò ob inopiam alimenti oriatur, reficiens victus consulendus, reuocandus sanguinis ad cutem frictione leni, & perfusione aquæ calidæ. Si praui succi exuperent, & gluten illud radicibus pilorum adhærens eroserint, tunc 1. *sec. loc. cap.* 1. monuit Galenus, vt medicamentum expurgans offeratur: *sic primùm totius corporis purgationem adhibebis, aut pharmaco pituitã ducente exhibito, aut quod bilem pallidam, aut nigram trahit, coniectura redundantis humoris ex colore cutis facta.*

Instituta ergo victus commoda ratione, si sanguis vitiosus abundet, vena externa cubiti ferienda, quæ non solùm humorem ad caput fluentem auertit, sed fluxum deriuat. Præparantia administranda, quæ cuilibet exuperanti humori sint apta. Pilulæ vtiles ex Aloë, Scammonio, Colocynthide, Agarico. Bile redandante, hiera confert, sicut in præsentia atræ bilis, veratrum nigrum. His factis ad Errhina, & Masticatoria deueniendum, quæ humores crassos actu fouentes malum è viciniori loco eradicent.

Leuis & recens Alopecia, mitia expostulat auxilia, vt sunt, adeps anserinus, amygdalæ amaræ, thus ex aceto. Si malũ est mediocre, mediocria cõueniũt, vt semen Erucæ, radix, vel cortex arũdinis vstæ, pix liquida, Cedri, stercus muriũ, adeps vrsinus vetustus. Cùm vitium est diuturnum, & ferè habituale, ad fortiora deueniendum, vt Euphorbium, adarce, thapsia, sinapi, sulphur, nasturtium, & alia, quæ omnia cum aceto acerrimo, & oleo laurino permiscentur ad linimenti formam; dummodò calidissimis medicamentis addas, vnguentum rosaceum, & vetustum oleum, vt sic eorum acrimonia mitescat.

mitescat, ac temperetur. Horum omniũ hæc esto forma.

℞ *Cineris Erinacei marini*, ℨ ij. *gallarum*, *amygdal. amarar. vstar. an.* ℥ j. *muscerdæ, thuris, an* ℨ j. ß. Cum aceto dissolue, & fiat linimentum.

Vel.

℞. *Fol. arundin.* ℥ ij. *muscerdæ*, ℥ j. ß. *capil. vener. absinth. an.* M. j. Comburantur omnia, & cum aceto acerrimo, & oleo lentiscino fiat linimentum.

Vel.

℞. *Picis liquidæ, euphorby, baccar. lauri, an* ℨ ß. *sulphuris viui, ellebor. albi, an.* ℨ j. Terantur omnia, & cum vnguento ros. fiat linimentum.

Hæc omnia capite priùs raso, & facta priùs frictione cum panno aspero, aut succo cæpæ, aut scillæ administrentur, vt hoc modo altiùs penetrent, & faciliùs sanguinem ad partem attrahere queant.

OBSERVATIO.

Alopeciæ remedia præstantissima.

AD Alopeciam, & capillorum defluuium, à vitiosis succis corrumpentibus radices pilorũ enatum, (Madarosin Græci vocant, Galeno teste 6. *Aph.* 34.) remedium admirabile, omnibus sui generis magis excellens, quo donec pili renascantur, fricetur affecta cutis, in pluribus sum expertus, vel etiam in his qui ex fœda Gallica lue in hoc vitium inciderant: Nam hi habita priùs de toto prouidentia, & refracta venenata qualitate Antidotorum ope, assumptisque sudorificis, ex smilace aspera, Ebeno, & radice Chinæ paratis, administratis Mercurialibus vnguentis; admotis suffumigiis, pilos crassos, & longos in mento, totóque, capitis ambitu recuperarunt.

℞. *Stercoris muris, adianti, abrotanti. cortic. radic. arundinis, an. partes æquales, capil. homin.* ℨ ß. Comburantur omnia, & misceantur cum ℥ iij. Adde, *Succi abrotani, succi matricariæ, scillæ, an.* ℥ j. *adipis vrsin.* ℥ iij. *olei tartari*, ℥ j. *olei lentiscin.* ℥ j. ß. *ammoniaci dissoluti in aceto*, ℨ j. *mellis*, ℥ j. *resinæ pini*, ℨ . *farinæ lupinorum*, *fænugræci, an.* ℨ ij. *euphorb. thapsiæ, an.* ℨ j. *sulphuris viui*, *veratri, an.* ℨ ß. Bulliant omnia simul, & fiat linimentum parti applicandum.

CAPVT II.

De Achoribus, & Tinea.

Definitio.

VLcera manantia vocantur à Latinis, quæ à Græcis Achores: sunt autem parui tumores in cute capitis, pluribus foraminibus pertusi, ex quibus effluit sanies quædam glutinosa, & crassa, auctore Celso *lib.* 3. *cap.* 6. Vlcera verò sicca dicuntur Tinea ab Auic. súntque vlcera cutem capitis, & capillos corrumpentia, ex quibus fœdum quoddam, & siccum tabum emanat, quæ cum crustis totum caput, & adspectum deturpant. Alij fauum dicunt esse, crustosam tineam, ex qua vitiosus humor erumpit fauo mellis simillimus, quam affectionem vocauit Celsus *lib.* 5. *cap.* 28. melicerida.

Causa.

AChorum causa, secundùm Galeni sententiam, est humor acris, serosus, mordax, crasso admixtus: vel secundùm Paulum, nitrosus, & salsus. Tineæ verò causa est humor melancholicus, cui acris humiditas est permixta, quæ delata ad cutẽ, acrimonia sua eam exulcerat. Remotæ verò causæ, & mediatæ, sunt omnes quæ prauos humores, acres, & adustos gignere consueuerũt, quorum catalogum legat qui velit apud Galenũ, *lib.* 3. *de loc. affect. cap.* 7. Accedit quòd hi affectus præcipuè pueros infestant: Cùm enim voraces sint, plura assumunt, quàm concoquere queant, deinde à cibo mouentur, & hoc modo alimentum crudum intempestiuè rapitur ad venas, 3. *progn.* 24. Hi ergo humores crudi à naturæ gremio derelicti, & non gubernati, putrescunt, & redduntur acriores, & sic exulcerant.

Signa.

IN Achoribus funditur sanies acris, & mordax, lacti similis; in fauis melli: accedit prurigo cum dolore. Causa ex cutis, & humoris exeuntis colore agnoscitur. In Tinea apparent crustæ quædam aridæ, sæpè cineritiæ, nigræ, virides, croceæ, ex quibus parùm, aut nihil humoris excernitur, quæ iuxta peccantis humoris ideam varium colorem repræsentant, & cùm humor virulentus sit, & mordax, pilorum radices erodit, & illorum defluuium sequitur.

Præsagium.

HÆc vlcera praua sunt; & maligniora censentur, quæ sunt inueterata: Nam in Alopeciam, Ophiasin, Lepram, & pitiryasim finiuntur, & præsertim si cutis appareat dura, testacea, & squamæ plures crassæ, furfurum instar, ex vlceribus emanent. Quæres primò; *Vtrùm ætas pueritiæ huic morbo plus sit obnoxia, si pueri humidissimi sũt, & hæc vlcera ab adusto humore, acri, & mordace, iuuentuti, & consistenti ætatibus magis familiari, ortum ducunt?* Dic: quòd licèt cæteræ ætates hoc vitio etiam prehendantur, tamen pueri ab vtero contracta malitia in illud incidunt frequenter: Nam fœtus spurcis, fœdisque repletur excrementis, quæ post partũ natura ad caput, tanquam ad partem humidissimam transmittit. Fiunt autem hæc vlcera in recenter natis magis sæua, & dolosa, quia mulierculæ, & imperiti Chirurgi adstringentium præsidiorum vsu virulentum hunc humorem ad intimas cerebri sedes repellunt, qui eo loco coërcitus, præterquam quod innatum calorem suffocat, ventriculos obstruens, grauissimorũ morborũ, vt Apoplexiæ, Epilepsiæ, & aliorum est causa. Hinc fit, vt natura magno conatu eum extrà expellere satagens, cacoëthica deinde concitet vlcera, & magis dira. Ob quam causam monuit Hip. *lib. de morb. sacro, numero* 17. t illis nullam præstemus medicationem, quia à morbo attonito, sacro, vertigine, paralysi, aliisque funestis malis pueros præseruant. Sic enim ait: *Et quibuscunque pueris existentibus erumpunt vlcera in caput, & in aures, ac in reliquum corpus. & qui saliuosi fiunt, ac mucosi, hi ipsi progressu ætatis facilè degunt: sic enim abit, ac purgatur pituita, quam in vtero purgari oportebat, & qui sic purgati fuerint, comitiali siue sacro morbo ferè non apprehenduntur. Qui verò mundi sunt, & quibus neque vlcus vllum, neque mucus, neque saliua vlla prodit, neque in vteris purgationem fecerunt, talibus periculum imminet, ne ab hoc morbo corripiantur.*

Quæres secundò. *Vtrùm Tinea sit affectus contagiosus?* Nam si ab his vlceribus nihil momentaneum effluit, imò vapor exhalans, est siccus, ad inficiendum ineptus, & minimè lentus, & sic non hæret permiscetur, & immoratur in corpore inficiendo per tempus sufficiens ad agendum? Dic: quòd licèt Tinea ab humore sicco, & melancholico originem ducat, ita vt sub *sahafati sicco* Arabes & plures alij cõprehenderint; tamen est affectus contactu, & fomite contagiosus, ab vlceribus enim exurgit vapor sufficiens, ad inficiendum, qui etsi non sit ita tenax & viscidus, vt exhalat ab vlceribus manantibus; quæ achores dicunt, quum hæc magis sordida sint, & tabo plena; adhærere tamen vicinis corporibus potest, & ea afficere labe dira.

Curatio.

CVratio perficitur primò, si causam antecedentem extra corpus elimines purgatione accommoda: & si corpus sanguine abundet, & ætas permittat, vena secanda. Instituenda optima victus ratio, ita vt adulti ægri abstineant à cibis praui succi, acribus, frixis, salsis, lacte, piscibus, herbis, leguminibus, fructibus, potu crasso, Venere, & aliis quæ acres humores gignunt & adustos: Si sint infantes, curãdæ nutrices. Habita de toto corpore prouidentia, ad topica accedendum: & si morbus sit in principio, ea sint repellentia, & adstringentia, permixta iis quæ moderatè exsiccant, vt ex Archigene notauit Galenus, *lib.1.sec.loc.cap.8.* quem *lib.3. cap.3.rubric.3.* sequutus est Paulus. De horum genere sunt cyperus, lentes, ladanum cum oleo myrtino, & modico vini permixta.

Ergo infantibus vitio exiguo affectis, leuia auxilia satis sunt; inter quæ primatũ obtinet decoctum foliorũ nucis iuglandis: si tamen inueterascat malum, fortiora admouenda, quãtò scilicet corpus robustius, aut magis adultum sit. Deinde si vlcera in extima solùm cutis superficie sita sint, mitia sunt ex vsu; sicut efficaciora, si profundo loco sint infixa. Leuia sunt, Enula Campana, Spodiũ, Pompholyx, Creta, radix Lapathi acuti, Myrti baccæ, rubi folia, polygonum, decocta in adstringenti vino, vel permixta cum oleo ros. Citonior, Myrtil. Iuniperi, vel Amygdalar amararum: & extracto vnguento, abluatur caput cum decocto Fumar. Betæ, Parietar. Enul. Sambuci, Absinth. Ebulorum, Marrubij, radic. Scabiosæ; & desuper imponatur aliud vnguentum ex pulu. ràdic. Cucum. agrestis, & axungia porcina insulsa: & natu grandioribus addatur puluis sulph. sublimati, & Tartari vini albi, cum aq. ros.

Quòd si his auxiliis vlcera non exsiccentur, & cerebrum humidissimum sit, consultissimum semper mihi visum fuit, vt humoré vacuemus, occiput ferro traiicere, vel eo loco fonticulum excitare, vt spiret cerebrum, & sordes virulenta paulatim vacuetur. Si verò vel ætas, vel vires id remedium non tolerent, retro aures in eundem vsum causticum medicamentũ apponendũ.

Sed cùm hic rebellis morbus medicamenta varia contemnat, ad fortiora præsertim in adultis accedere oportet.

℞. Cerusæ, lythargirij, an. ℥ v. *lixiuij de cinere vitis,* ℥ iij. *olei ros.* ℥ j. Fiat vnguentum.

Fortius paratur hoc modo:

℞. Mastich. ℥ ij. *auripigmenti,* ℥ j. *cerusæ,* ℥ j. ß. *terræ cimoliæ* ℥ ij. Omnia redigantur in puluerem, *adde terebinth.* ℔. ß. *olei,* ℔. ß. *ceræ* ℥ ij. Fiat vnguentum.

Demum plura ab auctoribus conscribuntur, ex quibus, me nullam vnquam vtilitatem percepisse ingenuè fateor. Accedo ergo ad mulierculárum præsidium, quo plurimos fuisse citrà noxã leuatos experimento fidissimo compertum habeo. Nec mireris huc nos confugisse: nam Paulus *lib.3.c.3.rubric.2.* experimento muliebri se hemicraniam antiquam persanasse gloriatur. Illæ enim pileos ex pice liquida, cum terebinthina cõmixta, toti capiti imponunt per mensem, semel in die renouantes, aut alternis diebus, vel triduo, prout ætas fert, cuius remedij vsu cùm extrahitur pileus, secum defert pilos, & crustas illas eradicat, quousque totum caput redditur depile, & caluum. Neque timeas attractionem humoris ad vlceratam partem, aut cerebrum, ex qua (vt plures rẽtur) superueniunt epilepsia, apoplexia, cęcitas, & immanes alij capitis affectus. Nam si præcedat totius vacuatio cum optimo victus regimine coniũcta, hæc damna non contingunt; imò hic pileus piceatus, sinapismi instar, humores in cerebri latibulis pertinaciter infixos, euacuat ad extra, & radices pilorum extrahit cum glutine suo sordido, virulentiáque delibutas. Caluities verò deinde facili negotio persanatur, quia applicito vnguento pilos regenerante, ipsi in posterum crassi exoriuntur, producti, & satis firmi.

OBSERVATIO,

Inueterata tinea, oleo Bombacino curata.

LAborauerat puer quadrimus vlceribus admodum pertinacibus in toto capite, ex quibus melleus quidam humor ita acris, & mordax continuò emanabat, vt subiectam cutem exederet. Tandem temporis decursu ita siccata sunt vlcera, vt tota cutis depilis, testacea facta, in lapideam naturam ferè conuerteretur. Plurima facta auxilia, quæ tum humorem per aluum vacuarent, tum scirrhosos capitis tumores comminuerent. Cauterium occipiti affixum. Caustica medicamenta super vlceratas partes imposita, hirudines ex interuallis supra capitis superficiem applicitæ, quarum ope fæculentus sanguis est exhaustus. Ablutum caput decoctis quæ emollirent, & discuterent. At rebelle malum solùm imposito supra crustas duras oleo Bombacino succubuit. Est autem Bombax, seu Acanthium apud Dioscoridem *lib.3.cap.16.* (Latini Cottum, seu Gossipium dicunt) planta cubitalis, ramosa, brachiata, foliis vitis, sed minoribus, floribus luteis in medio purpurascentibus, qui post se nuculas relinquunt, quæ maturescẽtes sponte dehiscunt, exitúmque parant liberum, mollissimæ, albissimæque lanugini intus editæ, vnà cum semine, quod vitiis pectoris, & pulmonis summo est ex vsu. Ex hoc semine fit oleum per expressionem tractum, pellucidum, aurei coloris, quod ad pustulas, & lentigines faciei est valdè vtile, sed ad tineam, & vlcera capitis manantia esse efficacissimũ, experimento compertum habeo: Nam si super vlceratam partem aliquot guttulas infundas quotidie, breui temporis spatio citra dolorem, caustici instar, sorditiem exsiccat, putrilaginem absumit, abstergit mirificè, quousque tota cutis reddatur tersa, limpida, & probè munda.

CAPVT III.

De dolore Capitis.

Definitio.

DE dolore capitis, & eius causis, multa satis ex Philosophorum & Medicorum mente agitauimus, *lib.3.hist.PP.Med.in com.hist.28.* nunc satis sit dicere, dolorem esse tristem sensum, sicut voluptatem sensum iucundum, vt *2.de loc.cap.2.* & *2.1.doct.2.sum.2.c.19.* Galenus, & Auic. docuerunt: siue dolor pro causa doloris sumatur, vt accepit Hip. *2.Aph.6.* & *6.epid.sect.1.text.8.* siue pro actu quo dolemus, vt contrariatur voluptati: Nam duobus modis sumitur, vt *7.de placit. cap.6.* ipse affirmat.

Ad generationem doloris, duo sunt necessaria, primùm, passio quædam violenta, subitò & celeriter facta: nam quod sensim & paulatim fit, latet; & quod ad suã naturam redit celeriter, iucundũ est, vt *1.de caus. sympt. c.6.* docuit Galenus, quo loco interpretatur Hippocratẽ dicentem *lib.de loc.in homin.num.17.* *dum alteratur, & corrumpitur natura, dolores fiunt*: vbi per corruptionem, & alterationem, magnitudinem & celeritatem alterationis intelligit. Secundò requiritur, quòd hæc passio corporibus sensibilibus accidat, vt ait Galenus *12. meth.cap.7.* & *7. de placit.cap.6.* & *lib.de inæqual.intemp.cap.3.* dolorem citra sensum non fieri asseuerat, at sensus in alteratione consistit: ideò necesse est dolorem tunc fieri, quando partes mutantur: nam quando iam sunt mutatæ, non ampliùs dolent; ex

causas quas latè *lib.1.hist.P.P.Med.in com.hist.8.* proposuimus. Occiput ineptum: nam ex frigidis timetur noxa; ex calidis, parua vtilitas. Idcircò si ex insolatu, ardoréve dolor capitis originem ducat, expedit huic parti admouere non solùm potentia, sed actu frigida; & quæ cum frigida facultate, modicam adstrictionem, & tenuium partium substantiam habeant adiunctam: nam sic magis penetrant, 3.*simpl.*17. & membrum princeps roborant, 4.1.*cap.*1.

At hæc localia pharmaca, vt penetrent, necesse est vt detonso, abrasóve capiti imponantur. Sed Asclepiades negat, eo quòd tonsio attrahit ad locum tonsuræ: argumento est, quia post eam pili crassescunt; deinde densat cutem, quare tonsis præsertim post cibum, fluxionum morbi accidunt. Præterea si post tonsuram lanas imponimus pharmacis imbutas, multò magis præstabit naturale tegmen pilorum. Quòd autem pili pòst crassescant, causa est, quia in homine profundas habent radices, quare iuxta eas, crassiores sunt, 10.*probl.* 23. quæ pars ima, cùm ex tonsura reddatur summa, meritò crassiores apparent pili. Num autem Auicenna 1.3. *tract.*2.*cap.*10. rectè præcipiat in hunc vsum radendum caput, qui tamen 1.4.*tract.*2.*cap.*7. *in fin.* scripsit rasuram in febricitanti esse causam fortis febris, quia inspissat cutem, & vapores reuertuntur, & fit fortis febris: & 2.4.*cap.*101.*in fin.* dixit, quòd in conualescente est causa recidiuæ, intelligendus est in affectu frigido; per calida enim emplastra, tollitur condensatio facta à rasorio, vel nouacula.

Quare dum caput ab ardore dolet, æstiuo præsertim tempore, consonum est vt medicamenta capiti admouenda, sint actu frigida. Neque aduersatur sententia Auenzoaris, 1.*theizir.tract.*9.*cap.*2. contrarium imperantis, tum ob nobilitatem cogitatiuæ ibi residentis, tũ ob maiorem coronalis cõmissuræ amplitudinem, & quia cerebrum est exangue, frigidum, & humidum, & facilè à frigidis offenditur. Nam hoc cùm naturaliter frigidum sit, non incidit in calidum morbum, nisi à valida causa: adde quòd ob mollitiem facilè torretur. Quare non est timenda actualis frigiditas, vbi vis tolerat, hoc est, nisi sit imbellis facultas, qualem habent pueri, fœminæ, eunuchi, & senes. De qua dubitatione infrà *cap. de phrenitide* proponemus plura.

Hac de causa in principio vtile est rosaceum, ex Apollonio apud Galenum, 2.*sec.loc.cit.* Tral. *lib.*1.*c.*10. impositum iuxta frontem, vbi pilosa capitis pars desinit. Eligendum ex Archigene apud Gal. *loc.cit.* in præsentem vsum, quasi præstantius, rosaceum ex oleo crudo, quod Omotribes, seu Omphacinum vocant, citra salis admixtionem confectum. Nam in rosaceo conficiendo plures committuntur errores: nec enim succum rosarum infundunt, nec æquant rosas oleo, nec quadraginta dierum spatio, & paulò plus soli exponunt, nec coquunt, nec lauant iuxta Mesuæ præceptum, nec eligunt oleum salis expers, quod *cit. loc.* commendat Galenus: & quod plus est, rosas in vase omittunt, vnde putrefactio. Cùm ergo oleum expressum cum nucleis calidum sit, & magis adhuc salitum, 2.*simpl.*6. sequitur rosaceum solum, non esse sufficiens refrigerando, & repellendo. Penetratio verò promouebitur, si aceti rosacei pauca quantitas admisceatur cum aqua rosæ, ita vt huius sint partes quatuor; rosacei duæ; aceti, vna. Quòd si ardor superare videatur, refrigerantium vim intendere oportet, admiscendo semperuiui, aut portulacæ, lactucæ, aut nymphææ succum.

Prosunt Embrochæ, seu lauacra ex decocto Maluar. Violar. Pampinor. Vitium, Semperuiui, Rosar. flor. Nymph. Quòd si somnum conciliare opus est, addes folia lactuc. hyoscyam. seu papaueris capita. Conferunt vnguenta, & cerata, qualia parat Alexander ad sodã calidam, ex cera elota, rosaceo, addito aceto, & portulacæ succo. Recreant odoramenta frigida naribus indita.

A ℞. *Flor. violar. ros. rubear. nenuphar. an.* ℥ ij. *camphor.* ℈ j. Cum gummi tragacantho in aqua rosar. dissoluto, fiat pomum odoriferum.

Quòd si doloris vehementia vrgeat, aut peruigilium, stupor inducendus, impositis supra tempora, & intra nares iis, quæ ardorem attemperent, & somnum concilient, vt sunt oleum Violat. Nenuph. Papauer. Vnguent. refrig. Rosac. Popul. permixta cum albumine oui, muccagine psyllij, puluere coriandri, Camphora, & pauco opio. Interna refrigeratio procuranda assumptis refrigerantibus, potionibus, tabellis, conseruis, & in intolerabili cruciatu, narcoticis, Diacodio, pilulis de cynoglossa, Philonio, & aliis.

Intemperantia frigida immaterialis, curabitur aëre calido, vel similis arte paretur. Calida admouenda B facultate, & actu, ea sunt Chamæmelum, Ruta, Anethum, Hyssopus, Betonica, Thymus, Pulegium, Saluia, & si quæ alia, lauri folia, Mentha, Styrax, Belzoinum, Galanga, Piper, ex quibus parari possunt vnguenta, olea, cataplasmata, lauacra, fomenta, euaporationes, suffitus, de quorum formulis infrà de intemperantia frigida cum materia.

A siccitate si oriatur dolor, tunc aër humidus vtilis est, somnus prolixus: immodicæ vacuationes nocent. Victus sit humectans, balnea prosunt, irrigationes supra caput proficuæ ex humectantium herbarum decocto, lacte, oleis similibus, amygdalino, violaceo, rosaceo, cucurbitæ, additis butyro insulso, aut pinguedine anserina, gallinacea, vitulina.

C *A plethora* si habeat ortum, obseruatis præceptis quæ suprà tradidimus, media vena secanda, deinde cephalica: affigendæ scapulis cucurbitulæ, incisa cute. Si suppressa sit aliqua inferna vacuatio, saphena tundenda: loco eius, hirudinum ope ex mariscis detrahendus sanguis: tandem ad sectionem venæ frontis accedendum, maximè si posteriorem capitis partem dolor occupat, vt Hip. tradit, 5. *Aph.*68. *Dolenti partem capitis posteriorem, in fronte recta vena incisa prodest.* Firmat Gal. 2. *sec.loc.cap.*2. Sicut si anterior pars doleat, affixa cucurbitula occipiti, remedio est. Hoc modo venula nasi secanda, & hirudines capiti, naribus, retro aures, & temporibus admouendæ. Localia sincipiti imponenda. Purgatio clemens imperanda. Potiones offerendæ refrigerantes.

D *Cephalalgia biliosa* curatur humidis & frigidis, præmissa venæ sectione, quæ à parte affecta reuellat, ventilet, refrigeret, præsertim si bilis in sanguinis præsentia abundet, & iecur igneum ac excandescens dolori fomitem præstet. Humorem tamen biliosum priùs attemperabis, eiúsque acrimoniam retundes, & præparabis potionibus, nõ modò actu frigidis, sed & niue refrigeratis. Postea expurgabis illis medicamentis, quæ biliosum humorem suauiter educunt: hæc sunt Rheum, pulpæ cassiæ interaneus liquor, tamarindi, myrobalani citrini, sennæ Orientalis folia, Aloë, Pruna, Viola, Rosæ, Serum, Manna: dummodò aduertas, quòd cassia cerebrum vapore replet, manna facilè bilescit; quare picrocholis non est exhibenda. Rhabarbarum, siccum E est, sed ex infusione in qua endiuiæ, Violarum, seri, vel aliquo refrigerante decocto, hoc vitium facilè mitescit. Conferunt syrupus violaceus, & rosaceus ex nouem infusionibus, Diaprunum solitiuum, & alia ex quibus facilè poteris conficere conseruas, bolos, tabellas. A purgatione si humoris reliquia supersint, paulatim attemperabis, & expurgabis: postulat enim affectus ex mordenti humore progenitus, vt ea quæ contristant, euacuentur: si id omnino fieri nequeat, vt per epicrasin sanetur, vt eleganter monebat Galenus 11. *meth. cap.* 8. Quòd si intolerabilis dolor hominem premat, & ex pervigilio vires debilitentur nimis, tunc opiata offerenda, quæ ingentem humorum caliditatem contemperent, acrimoniam refrænent, tenuitatem incrassent

crassent, vt *lib.* 12. *meth.* 1. & 8. docuit Galenus.

Sed antequam pergamus vltrà, duo inquiramus priùs. Primùm; *Vtrùm post syrupos biliosum humorem præparantes, & alia alterantia medicamenta, sit dormiendum?* Dic, quòd per somnum præstantiùs concoquuntur, atque in halitus dissoluuntur in totum corpus, sed in caput potissimùm facilè permeant. Neque instes, superuacaneum esse, assumptis serapiis obdormiscere, quòd difficiliora cibaria edit ægrotus interdiu, quæ citra somnum concoquit: Nam hæ alterantes potiones moderato somno ita parantur, & in actum reducuntur, vt agiliùs in vniuersam corporis molem posteà obrepant. Ita frigida medicamenta ab innato calore in actum reducuntur, quia in minutissimas partes secantur, sicque diuisa faciliùs penetrare possunt, & digeri, calida verò, tum quia coctione calidiora redduntur, tum quia diuiduntur & secantur, vt 3. *simp.* 20. dictauit Galenus. Quis autem dubitabit, hæc per somnum perfectiùs obiri? Hoc modo 6. *Aph.* 31. in curatione doloris oculorum, post meri potum extenuantis, & resoluentis, mox concedit somnum. Celsus *lib.* 3. *c.* 7. *in fin.* post gelidæ potum, somnum imperat. Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap. de causonis cura*, post tamarindorum cum caphura decoctum, somnum procurat, ob rationes dictas.

Quæro secundò: *Vtrùm ius Gallinæ insulsum die purgationis commodè offerendum?* Nam si humor biliosus, furens, & acris à capite vacuandus est per ventriculum, & intestina, quomodo has partes tuebimur, & ab illius acrimonia defendemus, & extrà eliminabimus, ne os ventriculi maximè sensile vellicet, & intestina abradat, & pungat, nisi oblato contemperante potu, aliter Cardiogmus, animi deliquium, & funesta dysenteria verenda essent? Dic plura sunt apud priscos recitata, quæ hoc opus mirificè complere queunt. Primum, vt strenuum proposuit noster Senex *in acutis suis*, vt medicamentorum effrænium, quibus ipse vtebatur ferè, acrimoniam attemperaret, & ad detergendum quod viæ adhæret, & erat ptissana proximè ab assumpto expurgante oblata, quam 2. *acut.* 12. summè extollit.

Nos autem hodierno tempore longè mitiora pharmaca nacti, eáque satis correcta, non ita eorum malignā qualitatem formidamus: quare mox eam non offeremus, ne fortè corrumpatur medicamento immixta, vel naturam à decenti operatione distrahat, aut vim medicamenti mitioris exsoluat. Quare si mite propinetur cholagogum, non est æger reficiendus, quandiu in visceribus medicaminis saporem senserit, & quandiu sitis non vrget: vbi autem viscera resederunt, & iucunda facta sunt, sitísque infestare incipit, opportunum, eum qui purgatur, cibandi tempus instare, innuit Halyabbas, *lib.* 2. *pract. cap.* 56. *de regimine bibendi laxatiuum.* Communiter autem inter medicamentum, & cibi exhibitionem quatuor horarum interstitium interponi solet.

Quare in hunc vsum accommodata est ptissana, quæ pharmaci reliquias eluat, simúlque deorsum impellat, & ventriculi interiora obliniens, omnem medicamenti qualitatem, tædiáque demulceat: quæ si rudiore sacharo sit dulcorata, plus deterget, & ad deducenda excrementa magis erit ex vsu. In hunc vsum iusculum pulli, aut gallinæ offerri solet, exiguum, & sine sale: salitum enim sitim excitat, & plus æquo retentum longiorem moram in ventriculo trahit, viásque cogit, atque coarctat, quod Auicennæ testimonio comprobatur, 41. *cap.* 5. dicentis, *eum qui medicinam purgatricem sumpturus est, salis copia in eduliis suis vti non debere.* Deinde ius insulsum cùm insipidum sit, non retinetur, sed intestina abluit, lubricat, & celeriùs elabitur. Præterea sal vstus adstringit, & siccat, ex mente Galeni, 5. *simp. cap. de sale vsto.* Insuper sitim, quæ à purgatione inuadere solet, meliùs sedat, & sua pinguedine epicerasticum satis medicamentum est, & succorum acrimo-

A niã ad intestina accurrentium infringit. Plures ius hoc condemnant, nì cum sacchаro rubeo permisceatur, quasi album detergendi vim non habeat, quam illi concessit Galenus, 8. *meth. cap.* 4. & magis suaue, & temperatum est hoc, quàm rubeum, quod suo calore in biliosis febribus, vbi à purgatione nimium siti ventriculus æstuat, viscera inflammat.

Cephalalgia pituitosa curatur aëre calido & sicco, victus ratione simili, quæ adeò in chronicis affectibus confert, vt solâ eâ sine alio medicamento plures fuerint curati, ex Gal. *lib. de attenuant. vict. rat. cap.* 1. & 2. *sec. loc. cap.* 2. Auic. 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 10. & 13. Præparetur humor pituitosus ad expurgationem serapiis calidis, attenuantibus, & similibus potionibus. Si verò pituitosa B cacochymia sit impermixta, cauendum est à sectione venæ, ne extracto sanguine humores crudiores reddantur; nisi fortè sanguinis redundantia adsit, aut pituita salsa existat, aut vasorum capitis adsit contumax obstructio, aut doloris vehementia ad exhauriendum sanguinem, reuulsionis causâ, nos compellat. In his enim exemplis, ex detracto sanguine maior sequitur vtilitas noxâ.

Phlegmagoga optima sunt; Agaricus, mechoaca, polypodium, & carthamus, myrobalani chebuli, syrupus laxatiuus rosͣ. pallidarum cum agarico, Rhodomel Persicum, pilulæ de Agarico, Arabicæ, Aggregat. Aureæ, Cocchiæ fœtidæ, de sarcocolla. Sed forma solida præferri debet, quòd in ventriculo diutius morata à capite C efficaciùs attrahat.

Præstabit tamen hìc perscrutari: *Vtrùm Catapotia in capitis affectibus sint post cœnam propinanda?* Auicenna *lib.* 5. *canon. tit. de pilulis aggregat. & de euphorbio*, catapotia caput expurgantia, noctu à cœna, interposita hora vna, aut altera exhibere consulit; Nam valentiùs sic medicamentum expurgans noxios à distantioribus locis succos attrahit, quia cum vapore alimenti, vis quoque medicamenti sursum effertur. Neque dicas cum Paulo *lib.* 7. *cap.* 4. & 6. quòd expurgantia medicamenta cibis permixta corrumpuntur, & eorum ope purgatio exsoluitur: Nam hoc non est consonum menti Galeni, qui *lib.* 13. *meth. cap.* 15. in inflammatione iecoris Cnicum cibis admiscet, & vrticam, Mercurialem, Epithy-D mum, Filiculam, & nigri veratri corticem. Cùm enim viæ sint angustæ, & obstructæ, per quas vix educitur humor, præsertim si crassus, & vstus fuerit, opus est cum medicamento cibum admiscere, tanquam vehiculum, vt iecur illud non respuat, sed potiùs attrahat, ob iucundum edulium, quod medicamentosa qualitate præditum est, & sensim quod noxium est, euacuet.

Sanè cibus qui medicamento permiscetur, haud laborantibus datur, vt vires reficiantur, sed vt medicamentum potiùs coadiuuet; vires enim facilè ex alimento post aliquod tempus adhibito, reuiuiscent. Adde quòd hæc damna non euenient, si duabus, aut tribus horis post cœnam, alimento iam quasi concocto, eua-E porante tamen pilulæ exhibeantur: nam si illicò post cibum eæ offerantur, cum ferè ex validis medicamentis parentur, ob cibi impedimentum ad actum non deducentur; nec alimentum ob medicamentum, à iecore, & venis attrahetur; imò alter alterius motum; & actionem impediet: facultates siquidem contrarias habent, & motus oppositos, cùm iecur alimoniam trahat à ventre, medicamentum in ventre contentum ad se à iecore, & venis alliciat. Quare hisce de causis pilulæ non illicò post cibum, sed tribus, quatuórve horis post eum sunt propinandæ.

Si tamen medicamenta renuat æger, serapium roborans, flatus discutiens, expurgans propinandum alternis diebus, vt sic sensim humor crassus vacuetur.

℞. *Ligni guaiaci* ℥ iij. *radic. chin.* ℥ ij. *smilacis asper.*

asper. ℥ j. polypodij quercini, ℥ j. epithym. ʒ iij. hermodactylor. ʒ iiij. sem. cartham. ʒ ij. turpethi gummosi ʒ j. passular. corinthiacar. ℥ j. betonic. maioran. verben. an. M. j. flor: stœchad. roris marin. saluiæ, flor. cordial. an. P. j. sen. Oriental. ℥ iij. anisi sem. fœnicul. cinnamom. an. ʒ j. agarici trochiscat. ℥ ij. Fiat decoctio in aquæ purissimæ, q. s. colaturæ adde sacchar. aut mellis, q. s. & fiat sec. art. vel syrup. breuis, vel syrupus longus, qui quantitate ℥ ij. per se, vel cum conuenienti decocto diluatur.

Si æger respuit potionem, amat conseruam, hoc modo paretur.

℞. *Saluiæ, betonic. pulegij, stœchad. roris marini, an* M. ß. *sen. oriental.* ℥ ß. *polypod.* ʒ iiij. *sem. cartham.* ʒ iij. *radic. chinæ*, ℥ j. *glycyrrhz.* ℥ j. ß. *passular.* ℥ j. ß. *cinnamom anisi, an.* ʒ j. Coque sec. art. in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneat ℔. ß. adde *Pulp. passular.* ℥ j. ß. *fol. sen.* ℥ ij. *radic. chin.* ʒ iiij. *mechoac.* ʒ iij. *hermodactyl.* ʒ ij. *pulp. sem. cartham.* ʒ iij. *mannæ* ʒ j. ß. *agarici*, ʒ j. *mastich* ℈ j. *tartari vini albi* ʒ iij. Puluerisanda puluerisentur, & excipiantur cum melle, & saccharo, ita vt secundùm artem fiat conserua. Dosis ʒ ij. alternis diebus in aurora.

Stibium granor. trium pondere propinatum, mirabilem in expurgando obtinet facultatem, rhodosaccharo permixtum, aut in vino, aut iure auis maceratum.

Post purgationem molienda sunt, quæ intemperiem corrigant, cerebrum roborent, flatus discutiant, qualia sunt Aromaticũ rosatum, Diambra, Diamoschus, Diagalanga. Diacoron, Theriaca, Mitridatium, conserua Enulæ, florum stœchados, Rorismarini, Zingiber conditum, Bellaria ex aniso, cinnamomo, & cortice citri saccharo conditi. Sudationes paratæ ex decocto Ebeni, Sarsæ parillæ, & Chinæ. Sulphureæ thermæ optimæ sunt. Enemata acria conueniunt, glandes, frictiones, ligaturæ, & cucurbitulæ citra scarificationem, dorso, & occipitio adhibitæ. Apophlegmatismata, gargarismata, & errhina summè opitulantur, quæ humoris reliquias absumant, intemperiem corrigant, cerebrum roborent. Odoramenta in hunc vsum sunt vtilia.

℞. *Cortic. citri. fol. citri, maioran. betonicæ, an.* ʒ j. *flor. stœchad. salu. rorismarin. an.* ʒ ß. *styrac. calamit. ladani. lig. aloës, santalor. rubeor. an* ℈ j. *mastich. thuris, cariyophyllor. macis, nucis moschat. an* ʒ ß. *balsami odoriferi* ℥ ß. *moschi, ambræ griseæ, an.* g. v. Cum succo Maioran. aut Betonicæ, & tragacanthi cremore, fiat globulus iugiter manibus tractandus, aut naribus admouendus.

Ex iisdem possunt parari lauacra, cum spongia capiti adhibenda, quibus vinum, aquam vitæ, & olea calida, & roborantia admiscebis, vt oleum Belzuini, de styrace, Laurinum, Costinum, & alia. Ex ipsis oleis fiunt vnguenta, sincipiti, & temporibus imponenda. Confert etiam pileus, seu cucupha constructa ex pulueribus, qui roborandi, & discutiendi vi præditi sunt.

℞. *Saluiæ, betonicæ, maioran. mellis. verben. Sampsuc. flor. anthos, stœchad. chamamol. melilot. coriand. præpar. an.* ʒ ß. *diarrhod. abbat. aromatic. rosat. diamarg. frig.* ℈ j. *mastich.* ʒ j. *cinnamomi. anisi, an.* ℈ ß. *cortic. citri, caryophil. rosar. santalor. citrinor. an.* ʒ ß. *radic. cyper. sem. pæoniæ, an.* ʒ j. *nucis moschat. macis, sem. angelic. cymin. fœnicul. an.* ℈ j. *diamosch. diambræ, an.* ℈ ß. *rutæ siccæ, zedoariæ, valerianæ, dictamni, an.* ʒ ij. *moschi, ambræ, an* ℈ ß. Puluerisanda puluerisentur, & immittantur inter sericum, & sericũ rubrum, (Zendalũ vocant) exsiccata priùs ad vmbram, & aqua Naphæ, vel melissæ irrorata, & deinde suantur interpunctim ad formam pilei, qui caput continuò contegat, roboret, & muniat.

In sæua, vehementique Cephalalgia, ad sinapismos, & vesicatoria accedendum. Vel fonticulus in brachio, vel nucha aperiendus, vt horum remediorum ope humor continuò regenitus in capite, vel aliunde trãsmissus vacuetur. In quem vsum cauterium in sincipite excitandum, & vstiones in capitis circuitu celebrandæ: potenter enim humorem à profundo ad externas partes alliciunt.

Cephalalgia melancholica, curatur aëre humido, victu simili. Coquendus priùs humor est ante vacuationem: qui si sit veluti fæx, ac sanguinis limus phlebotomia extrahẽdus, aut maximè facta vacuatione per mariscas, præcipuè si ab vtero, aut ex suppressa aliqua consueta vacuatione dolor emanet. Si verò melancholia ex sanguinis fæce, vel flaua bile præassatis ortum ducat, tunc præparandus iis, quæ atrabilarij succi feruorem attemperant, acrimoniam demulcent, eiúsque crassitiem extenuant, vt stillatitiâ, vel decocto Violar. Borrag. Fumar. Lupulor. Passular. Thymi, Epithym. Pomor. redolent. adiectis syrupis, qui ex succo horum medicamentorum parari solent.

Sed arduum videtur dubium: ***Virùm syrupi, ex aceto parati, in cephalæa à succo melancholico pronata, sint concedendi?*** eo solùm nomine, quia humoris crassitudinem attenuant, de quorum numero sunt serapium è duabus radicibus cum aceto, oxymel simplex, aliáque id genus: Nam ab eis summopere abhorruit Hippocrates *lib. 3. acut. com. 38.* dum sic ait: *Vt autem in summa dicatur, quæ ab aceto est acredo, pichrocolis magis, quàm melancholicis prodest. Amara siquidem dissoluuntur, desciscúntque in pituitam, cùm ab aceto in sublime attollutnur, nigra autẽ fermentantur, attolluntur, & multiplicantur*: & Galenus *in com.* confirmat dicens: *Picrocholas naturas appellat Hip. quæ amarum sibi contraxerunt sucucm, cuius generis est flaua bilis, his idoneum esse ait acetum, quod melancholicis aduersissimum existit: nam bilem nigram acidam esse contingit, cùm scilicet præter naturam habente corpore, & syncera, & impermixta fuerit.* Et *lib. 1. simpl. cap. 33.* iis qui naturam sortiti sunt melancholicã, acetum summè nocere asseuerat. Subscribit Auic. *1. 3. tract. 4. cap. de curatione melancholiæ, §. Et quidam laudauerunt, vt sorbeat omni nocte acetum forte, & præcipuè acetum scilliticum. Nos autẽ timemus in eo malitiam scillæ, & aceti in hac ægritudine, nisi adsit fiducia, quòd materia sit generata à cholera adusta, quoniã est calida: Nam tunc acetũ est magis iuuatiuum ei aliis rebus.* Quare acetum nocet omnibus affectibus melancholicis, nisi atra bilis exusta calida, & acris, & potissimùm à bile retorrida genita sit; vel exteriùs apponatur pro duris, scirrhosisque tumoribus emolliendis, vel penetrationis causâ, cum aliis permisceatur, quæ similem naturam nacta sunt. In hunc vsum Gal. *14. meth. cap. 5.* & *2. ad Glaucon. cap. 4.* emplastris addit acetum. Illo modo Paulus *lib. 3. cap. 14.* in melancholia, morbo aceti quàm acerrimi sorbitiunculam, post omnem cibum porrigit: cum Aëtio *eodem capite*, vbi iam dormire velit æger, quando scilicet atra bilis peccat, secùs autem faciendum, quando melancholia frigida sicca exuperat. Præparatus humor leuibus educendus medicamentis, quorum copiam lege *infrà, cap. de Melancholia.*

Cephalalgia à flatu suborta, curatur resoluentibus, roborantibus, & aliis quæ intemperiem corrigunt, natiuum calorem refocillant, pituitosos humores exhauriunt, quorum syluam suprà descripsimus. In quem vsum vtilis est cucurbitula sicca, occipiti cum magna flamma admota, quam etiam sincipiti affigere non est abs re.

Cephalalgia ab inflammatorio cerebri affectu concitata, curabitur, si inflammationi præsidia offeras, quæ *cap. de phrinitide*, & *lethargo*, *infrà* exquires. Si verò ea sit signum decretorium crisim prænuncians, vt ait 3. *cris. vltim.* tunc pro illius remotione præsidia quærenda non sunt, vt docet Galenus 1. *ad Glauc.* 25. sed solùm crisis futura remediis idoneis est iuuanda;

uanda: nam dolor sponte cessat, vt ait Auic. 1. 3. *tract. 2. cap. 30.*

Cephalalgia ex deleteria qualitate, aut lue Venerea contracta, curanda est per ea, quæ veneficam qualitatem retundunt, qualia sunt Alexipharmaca. Si verò ex morbo Gallico concitetur, eam iis oppugnabimus, quæ à proprietate hanc hydram curare nata sunt, de quibus *lib. 2. cap. 1.* latè peragemus. Si *vermes* huic malo occasionem præstent, quos in anteriore capite nasci testatur Auic. 3. 1. *tract. 2. cap. 3.* qui morsu membranas pungunt, vellicant, feriunt, & tetro eleuato vapore cerebrum labefactant, ac spiritus resoluunt: tunc corpore, cerebróque purgatis, vermes interficientia, & expellentia, non modò per os, sed per nares immissa sunt vtilia, quæ reperies *lib. 4. de feb. tit. sympt. de vermibus.*

Cephalalgia per sympathiam ventriculi, curabitur, si bilis redundet in eius ore, & æger ad vomitum sit procliuis, excitato vomitu; si verò ea in imo sit infixa, purgatione per aluum celebrata, clystere, leni pharmaco, & postea Absinthij dilutum propinandum; vel hoc medicamento permixto præparatum serum lactis exhibendum. Si pituitosi succi in ventriculo innatent, vomitus prouocãdus: & si in infima eius parte sint infixi, vel crassi, lentique sint, ij attenuandi, & expurgandi; in quem vsum Hiera simplex vtilissima est, ex Galen. 11. *meth. cap. 7.* & *2. sec. loc. cap. 1.* Pilulæ masthichinæ commodæ, sicut & agaricum, terebinthina cum modico puluere diarrhodonis, aut paratæ ex æquis portionibus Aloës, Rhab. Agaric. Mastich.

Cephalalgia per sympathiam à iecore, curabitur venæ sectione, si sanguis aut multus, aut præcalidus malo occasionem præstet. Purgatio clemens porrigenda. Balneum administrandum, sed priùs per plures dies serum lactis caprini offerendum, in quo per noctem Rhab. flores cordiales, Myrobalani citrini madescant. Epithemata iecori admouenda, saluatella dextra secanda. Sic etiamsi splenis, alteriúsve membri affectio cephalalgiam inducat, partem affectam primariò curabis.

Cephalalgia à toto corpore suborta, vt in febribus sæpè contingit, curatur venæ sectione, scarificatis cucurbitis dorso admotis, frictione, & ligatura partium extremarum, purgatione clementi per clysteres, & lenia medicamenta celebrata. Oxyrrhodinum sincipiti imponendũ, ni febris oriatur ex catharrho; illud enim prohibet illius coctionem, & resolutionem, vel ex vaporũ crassorum copia oriatur, qui vel in cerebro generantur, vel ad id ex alia parte solent confluere.

Cephalalgia orta ex ebrietate, curatur duplici scopo, vacuatione, & refrigeratione: illa, si caput sit vaporibus & humoribus calidis repletum; quare tunc reuulsionis causâ venæ sectio celebranda, cucurbitulæ scapulis affigendæ. Hac, ingestis quæ refrigerandi vim habeant, & vaporum impetum ad caput retundant, vt sunt vomitus, refrigerantes potiones, ptissanæ cremor, panis ex aqua, interdicendum vinum. Capiti imponenda refrigerantia, & repellentia, vt rosaceum per se, vel cum aceto. Proprietate quadam ebrietati reluctantur Brassicæ folia aqua calida madefacta, & capiti circumdata, aut hederæ corymbi rosaceo malaxati. Imperanda quies. Prouocandus somnus. Declinante malo cum repellentibus discutientia permiscenda, & sic rosaceo addendum anethinum, aut chamæmelinum. Ebrietatem arcent olei vnciæ binæ præbibitæ, Amygdalæ amaræ ieiuno ventre esitatæ numero quinque, aut sex. Brassicæ cauliculi. Ipso iam bibito, ab ea præcauent brassicæ viridis, aut mali punici, aut cotonei succus. Eam factam extinguunt Centaurij decoctum, ceruinum cornu.

Cephalalgia ex casu, aut percussione, curatur venæ sectione, scarificatis, cucurbitulis, quarum beneficio pars ab imminenti inflammatione præseruetur purgatione per aluum, clystere. Repellentia in affecta parte imponenda. Si nuda contusio adsit, leniendus dolor imposito rosaceo cum myrtino: contusæ partes ad suppurationem, vel resolutionem præparandæ. Si verò *ex vteri consensu, aut imbecillitate cerebri, vel acutie sensus* ortum duxerit, ex superiùs dictis facilè quispiam curam colligere poterit, & explicant latè Galenus, *2. sec. loc. cit.* & Auic. 1. 3. *tract. 2. cap. cit.*

Cephalæa, & cephalalgia easdem ferè causas habent, sola magnitudine euariantes. Hemicrania, affectio est dolorosa, diuturna, contumax, dimidiam capitis partem secundùm longitudinem, modò dextram, modò sinistram, occupans. Omnes hæ affectiones eadem expostulant auxilia. Vnum tamen habent præsidium, si spirituosa, præcalidáque substantia, suspicetur esse mali causa, quæ ferè in arteriis abundat, vt secentur arteriæ in temporibus, aut eæ quæ sunt pone aures inurantur, vt *lib. de curand. rat. per sang. mis. c. 21. & 28.* & *lib. 13. meth. cap. vlt.* docuit Galenus: de quo argumento ad Galeni mentem plura prædiximus, *lib. 2. hist. P. Medic. in com. hist. 43.*

OBSERVATIO,

Contumaci Cephalææ, conserua vtilissima.

Contumax, & rebellis morbus est Cephalæa, qua cùm biennio immaniter premeretur iuuenis quidam, & pro roborando capite, absumendisque flatibus, & pituita plura esset expertus auxilia, quæ latè in hoc capite descripsimus, hac sola per mensem oblata conserua ab ea immunis euasit. Dosis vncia vna diluculo, & altera vncia tribus horis post cœnam, decocto smilacis asperæ superebibito.

℞. *Conseru. flor. saluiæ, borrag. anthos, an.* ℥ ij. *conseruæ stœcados* ℥ j. ß. *confect. alchermes, confect. hyacinth. an.* ℥ j. *theriac. magnæ, mithridatij, an.* ℥. ß. *theriac. smaragdor.* ʒ iij. *aromatici rosat. diamargarit. calidi, diamoschi dulcis, an.* ʒ iij. *pulu. galangæ, calami aromatici, cinnamom. an* ʒ ß. *nucis moschatæ,* ℈ ij. *pulu. smilacis asper.* ℥ ß. *radic. chin.* ʒ iiij. *radic. pæoniæ* ℥ ß. *sem. pæoniæ.* ʒ ij. *ambræ* ʒ j. *moschi,* ℈ j. Excipiantur omnia cum melle, & syrupo de stœchade, & fiat confectio sec. art.

CAPVT IV.

De Phrenitide.

Definitio.

Phrenitidis, hic affectus ab omnibus appellatur, quia in ipso phrena, hoc est mens læditur, ex Galeno *lib. 1. prorrhet. com. 4.* sumpta denominatione à symptomate, hoc est delirio, seu errore operationum; neque enim sequitur omne delirium, phrenitidem esse, quia alij plures sunt affectus, in quibus delirium citra phrenitidem concitatur, vt docet Galenus *lib. 2. de sympt. causis cap. vlt.* Nam quando delirium est sine febre, mania, aut melancholia vocatur, & solum delirium cum febre, phrenitis dicitur. Barbari hunc affectum, phrenesin vocant. Auicenna, *Carabitum*, Reliqui *Sirsen* calidum, sicut lethargum, *Sirsen* frigidum. Nec quodlibet delirium cum febre, phrenitis dicitur, sed illud tantùm, quod à principio morbi vsque ad eius solutionem est continuum: quod enim intermittit, ita vt ægri resipiscant, vt in accessionibus febrium contingit, non dicitur phrenitis, sed paraphrenitis. Præterea

ad

ad concitandam phrenitidem, non debet esse solùm delirium perpetuum, & cum febre continua, verùm illius causa debet in cerebro consistere.

Dupliciter ergo à Galeno phrenitis definitur: Libro 1. *prorrhet. sect.* 1. *com.* 1. sic definit: *Phrenitis est dementia continua cum acuta febre:* & *li.* 2. *de sympt. caus. cap. cit.* sic definit: *Phrenitis est inflammatio cerebri, aut membranarum eius ex calidis succis genita.* Vtramque ergo definitionem possumus adaptare hoc modo. *Phrenitis est inflammatio cerebri, aut membranarum eius, cum febre acuta, delirium perpetuum inferens.* Eam approbant Paulus *lib.* 3, *cap.* 6. Aetius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap. prop.* Auic. 1. 3. *tract.* 3. *cap.* 1.

Sed cùm varium sit significatum inflammationis, in doctrina Galeni, inquirendum sub qua ratione inflammationis, phrenitis comprehendatur: *Vtrùm sit inflammatio sicca, an humida?* Galenus enim *lib.* 2. *ad Glauc. cap.* 1. & 13. *meth. cap.* 1. duplicem constituit inflammationis differentiam: humidam, quæ ex calida fluxione membrum occupante contingit; siccam, quando nullo humore influente, calor naturalis ignescit, & hæc veluti febris membri est dicenda.

Inflammatio humida sumitur strictè, pro tumore calido, rubicundo, doloroso, pulsatorio, renitente, originem ducente ex sanguine qualitate inculpabili, substantia mediocri, sola tamen quantitate peccante, ob quam ex fortioribus ad debiles particulas cumulatim influens, ampla primò, deinde angusta vasa replet, quousque ad intermedia spatia accedens, in eis impactus phlegmonen gignat, vt latè docuit Gal. *lib. de inæquali intemperie, cap.* 3. Minùs strictè sumitur inflammatio, pro tumore quem humor natura calidus generauit, siuè is sit sanguis, siue bilis, siue vterque simul: quomodo non solùm appellamus exquisitas inflammationes, sed erysipelata, carbunculos, & ex variis humoribus mixtas inflammationes. Latissimè sumitur inflammatio, pro tumore omni, siue is à calido, siue frigido humore ortum ducat. Neque dubites inflammationem à frigido humore posse concitari, qui retentus in parte, prohibitus ventilari, putrescit, & calorem concipit, quod in internis inflammationibus, & præsertim pleuritide palàm fit, quæ à pituitoso, aut melancholico humore scaturit. Quocunque modo sumas inflammationem, semper phrenitis, inflammatio humida est, & ex affluxu humoris concitata, vt *lib.* 2. *hist. PP. Med. in com. Hist.* 23. latè probauimus.

Antequam verò ad alia properemus, dubitandum: *Vtrùm cerebrum possit inflammari?* Si enim inflammatio, tumor est præter naturam, membrum quod occupat, tumefaciens & extendens; cerebrum autem præ sua mollitie nec tendi, nec tumere potest, quia nec diffluentem humorem retinere, quomodo inflammabitur? Nisi cerebri nomine meninges intelligas, in quibus tantùm fieri inflammationem putauit Serapio, negans eam tam cerebri substantiæ, quàm ossibus: hæc enim quia durissima, ac solidissima similiter nequeunt tumere, & extendi. Idem videtur sentire Ishac, dum *sect.* 4. *de feb. c.* 2. Phrenesim definit, calidum apostema nascens in panniculo cerebri: nec multum dissentit Auic. frequentiam negans, de qua tantùm intelligendi sunt auctores vniuersaliter loquentes.

Deinde, cùm docente Gal. *lib. de caus. sympt. vlt.* & 4. *de caus. pul.* 14. Phrenitis ex calido succo, biliosóve generetur humore; nec is quia tenuis, aut facilè effluens in laxo, mollique membro vllo pacto retineatur, non poterit saltem in substantia cerebrali gigni inflammatio, nisi fortè in meningibus; vnde immaterialis tantùm calor cerebro ipsi communicabitur, & mentis alienationem inducet, quod significare videtur Galenus, dum 4. *de caus. puls. cap.* 14. phrenitidem dixit ex meninge gigni, vel septo, & 2. *de cau. symp.* ex mordentibus, & calidis succis, & sæpè etiam ex calidiori cerebri intemperie: quare Paulus inquit ex inflammatis oriri membranis, siue cerebro pariter inflammato, siue tantùm præter naturam incalescente.

A

Sed dubium non est, posse cerebri substantiam inflammari, id quod præterquam quòd expressit Galenus *cit. de caus. sympt.* & 11. *meth. cap.* 18. & alibi, dum phrenitidem definit inflammationem cerebri, vel membranarum eius, sequuntur omnes, & conuincit ratio Auic. 1. 3 *tract.* 3. *cap.* 1. & priùs docuit Galenus 5 *sec. loc. cap.* 8. qua affirmant cerebrum posse inflammari: quia omne illud quod nutritur, & augetur, est obnoxium & defectui nutrimenti, & redundantiæ illius: & sicuti propter defectum alimenti marcescit, & exsiccatur; sic etiam ob immodicam alimenti copiam solet repleri, præter naturaliter intumescere, & inflammationem pati; maximè cùm sit laxum, molle, & patentibus præditum meatibus, per quos vbertim alimentum attrahit, & fluxiones excipit.

B

Neque obstat, quòd inflammatio sit tumor, quem cerebrum non tolerat: Nam tumor non est de essentia inflammationis, vt patet in herpete, & erysipelate, quæ sunt inflammationes citra tumorem, & eminentiam, quoniam sola intemperantia, meatuum repletio, & vnitatis solutio inflammationem constituunt. Quòd si concedas tumorem esse de essentia inflammationis, nihil refert: cerebrum enim cùm sit viscidum, citra corruptionem extendi potest, & solum scirrhum inter omnes tumores non patitur; hic enim familiaris est partibus duris, ex Gal. 4. *de caus. puls.* 14. & nos de inflammatione loquimur, quæ ab affluente aliqua substantia calida originem ducit. Ex quo patet, quomodo possit ad sensum dilui primum fundamentum, quo sibi oppositum persuasit Serapio.

C

Ad secundum. Vera, & exquisita phrenitis oritur à bile, licèt non sincera, vt ait Zoar. 1. *theizir, tract.* 3. *c.* 5. sed alij humori mixta, & potissimùm pituitæ capiti familiari; Auicenna autem ex pura admittit, frequentiùs à bilioso sanguine; vtcunque tamen cùm prædominetur bilis ab ea simpliciter dicitur originem ducere. Quoniam verò in molli, & laxo membro, quale cerebrum est, calidi, tenuésque humores facillimè effluunt, non continentur, raròcontingit cerebri substantiam à bile inflammari, crebrò membranas, & inter eas tenuem, quidquid Serapio duriori addicat, & videatur sentire Zoar. *loc. cit.*

D

Percontaberis: *Vtrùm Phrenitis sit potiùs inflammatio cerebri, vel membranarum eius?* Nam quamuis verum ita sit, quòd frequentiùs membranæ, quàm cerebrum ipsum à bile inflammentur, primarióque in exquisita phrenitide vt plurimùm efficiantur, fieri tamen non potest, quin simul etiam cerebrum patiatur, tum quia aliter delirium non adesset, tum quia si tenuis meninx inflammetur, impossibile est cerebrum simul particeps non fieri: sicut è conuerso, 4. *de caus. puls. cap.* 9. Non sic verò dura meninx, quia longissimè distat: non aliter ac pleuritide, inflammata pleura ob loci necessitatem necessariò consentiunt intercostales, & è contra. Et propter hunc quidem consensum, inter cerebrum, & tenuem meningem, in qua magis frequens est phrenitis, definiuit Gal. 2. *de caus. sympt. cit.* cerebri scilicet, & membranæ phlegmonen, non quasi necessarium sit vtrumque pariter inflammari, id quod significauit Paulus *loc. cit.* sed vtrumque, & vel bilem simul inflammantem, vel saltem intemperantem calorem communicari, alterutro tamen, vt diximus, necessariò inflammato.

E

Nec possibile est Phrenitidē dari, sine eo quòd bilis, vel cerebrum, vel vnam saltem ex membranis inflammet. Nec verò ex 2. *de caus. sympt.* oppositum colligitur, cum de mania loquitur, quæ ex immateriali calore nasci aliquando potest. Porrò etiamsi membranæ frequentiùs à bile, cerebrum à pituita crebriùs lædantur:

atque adeò hoc magis lethargo obnoxium sit;illæ contrà,phrenitidi,non tollit hoc etiam cerebrum à tenui, calidóque humore nonnunquam infestari, membranas à frigido.De cerebro expresè 4.*de caus.puls*.8.dum cerebrum erysipelate tentari affirmat, & colligitur ex Hip.3.*Aph*.19.vbi morbos omnes in omnibus temporibus fieri affirmat, licèt in quibusdam magis, in aliis minùs: similiter de membris intelligendum.De membranis,6.*Aph.33.in com.& lib.de const.art.med*.15. vbi eas à frigido etiam humore occupari docet, non minùs quàm cerebrum aliquando à calidis,quod non inficiantur auctores,qui proprio capite de cerebri erysipelate disceptarunt.

Obiicies primò.Si phrenitis,propria est cerebri affectio,saltem exquisita, frequentiùs illi debet accidere: non aliter quàm vera pleuritis,quia pleuræ propria & familiaris, illam primariò indicat inflammatum. Secundò.Membranæ frigidæ naturæ,potiùs à frigido sibi proportionali humore sunt aptæ crebriùs infestari.Tertiò.Si vsq; adeò adhærent cerebrum,& tenuis meninx, quid obstabit quominùs bilis vtrinque communicetur, quommodóve sola simplex caliditas in cerebrum transibit;maximè si ob pleuræ cum intercostalibus internis vicinitatem,dicimus cum Galeno,perpetuò fluxionem ab vna in alteram partem communicari?

Dic ad primum. Si phrenitidis nomine delirium intelligas,perpetuò cerebrum, solúmque infestat, quia symptoma est in actione læsæ principis facultatis in cerebro residentis:si morbum ad quem sequitur, non oportet necessariò cerebrum primariò, aut perpetuò obsidere; quantumuis in exquisita pleuritide, pars à qua nomen sumpsit,primariò,& necessariò inflammata significetur.

Dic ad secundum.Membranæ licèt ratione sui temperamenti magis aptæ videantur à frigido pati; quia tamen densa illarum substantia crassis succis aditum non præbet, sed calidis & tenuibus, ab illis inflammantur frequentiùs, & proportionabiliter etiam in ordine ad compositionem, quam magis importat timor, quàm intemperamentum, aut continui solutionem.

Dic ad tertium. Si inflammata membrana intemperies sola in cerebrum transit, fit propter illius mollitiē, & laxitatem,in qua tenues humores retineri non possunt:musculorum autem substātia, vtpote magis constans,suscipit, & aceruat in se,atque ideò simul cum pleura semper inflammantur, non sic cerebrum, cum membrana tenui,sed aliquando.Neque id negauit Galenus,dum 4.*de caus.puls.cit*.cerebri non meminit, sed solius membranæ inflammationem, definiuit phrenitidem,qui de frequenti,non perpetua causa est intelligendus.*Num autem inflammatio sit de essentia phrenitidis*,latè diximus,*lib.2.hist.P P.Med.hist*.23.

Vtrùm verò periculosior sit inflammatio cerebri,an membranarum? etiam dubitandum. Dic multò minùs esse crassæ;tenuis autem inflammatio, quia debilis, facilè patibilis,& maximè sensitiua,ingentes dolores inducit, & cùm vniuersam cerebri substantiam intimiùs permeet,& circumuoluat, vt monuit Gal.8. *de vsu part. cap*.8.summè periculosa est.At cùm cerebrum sit membrum nobilissimum, & multò plus humoris, quàm membrana recipiat, sæuiora eo inflammato symptomata sequuntur, & sic vitæ discrimen est euidentius: maximè quod dolor non deest, cum inuoluenti membranæ fluxionem illicò communicet.

Quia additum est,in definitione, quòd phrenitis est inflammatio cerebri perpetuum delirium inferēs,quærendum:*Vtrùm delirij variæ sint differentiæ, & gradus?* Delirium est error, seu motus deprauatus principum facultatum,vt *lib.de diff.sympt.cap.3.ad fin*.docuit Galenus.Hoc varias habet differentias: nam aliud est delirium phreniticum,aliud melancholicum, aliud maniacum,quorum diuersos gradus,diuersa tempora, ac diuersum modum *infrà* explicabimus.

Hæc enim deliria differunt inter se valdè, quia melancholicum à succo melancolico generatur; Maniacum ab atra bile; phreniticum à bile,inflammante ortum ducit.Deinde inter se plurimùm distant, quantùm videlicet distat bilis à melancholia, & atra bilis ab vtrisque.

Rursus delirij multiplex est gradus,penes maiorem, vel minorem intensionem,quos distinguere magni est momenti,vt sic rectum de salute,aut morte possit Medicus iudicium proferre. Qui gradus diuerso nomine designantur ab Hip.in locis multis.Primus ergo delirij gradus est,cùm Hip,profert,*parùm delirabat*:quem alio loco explicuit, dicens:*nugatus est*;nonnunquam *sermones,aut verba* dixit:& exprimit etiam, *parùm mente constabat*,aut *aliquantulùm delirabat*,vt constat ex *epid.sect.3.text.19.in Historia Sileni*: Quæ sanè læsio de primo gradu desipientiæ explicanda est, cum non sit absolutè delirium,qnia non vndequaque actio deprauata elucet, quo significato est vsus Hip. 1.*epid. sect*.3. *text*.18. 30.& 31.

Secundum gradum delirij explicuit dicens:*delirauit*, quia tunc manifesta est læsio facultatis in actione deprauata.Tertium delirij gradum expressit Hip. dicens: *planè delirauit*,significans hoc verbo extensionem,seu intensionem delirij,vt constat ex *eo*, 1.*epid.sect.3.text*.30.Quartum delirij gradum explanat, dicens: *multùm delirauit*,quo maiorem adhuc,& intensiorem significat delirij modum,vt docet 1.*epid.sect.3. text*.21. 22.25. 28.& 29. Quintum & vltimum delirij gradum ostendit dicens;*omnino delirauit*, vt constat ex ipso, 1.*epid. sect.3.text*.18.& explicat alio nomine,*penitus delirauit*, vt patet ex ipso,*cit.epid.tex*.30. & alibi dicit, *multùm loquebatur,magnoperè delirauit*, & *sibi imperare non poterat,clamabat,ita vt se continere non posset*,vt ex Hip. *cit. loc*.euidenter colligitur.

Sunt etiam alia verba,quibus frequenter Hip.vtitur ad explicandum delirium,& eius gradum, seu intēsionem,quale est *sine voce,taciturnitas,nihil loquitur*,vt constat 3.*epid.sect.2.text*.3. Quibus verbis aliquando abolitam facultatis rectricis actionem ostendere nititur; interdum quantitatem delirij,eius speciem,ac facultatis læsionem,& modum eius.

Denique cùm delirium sit motus principum facultatum,penes quarum læsionem phrenitidis species Medici constituunt,perscrutandum:*Vtrùm facultates principes plures sint constituēda?*In qua dubitatione ita variæ sunt Philosophorum,& Medicorum sententiæ, vt eas in compendium redigere sit difficillimum. Auicenna 5.*natural.vlt*.& 4.*natural*.2. quinq; esse contendit:Prima,sensus communis,qui sensuum exteriorum sensationes percipit, & inter ipsas ponit distinctionem.Secunda,phantasia, quæ sensibilia percepta à sensu communi reseruat, & aliquid non agnoscit, quam ponit, quia non est eiusdem virtutis obiecta comprehendere, & species reseruare. Tertia,imaginatiua, quæ percipit reseruata in phantasia, & ex illis componit entia, & non entia,non tamen iudicat,nam hoc opus est intellectus.Quarta æstimatiua,quæ componit,& diuidit ea, quæ cognita fuerunt per imaginationem, & ex illis infert aliquando species non sensatas:& discernit quid conueniens, quid inconueniens sit,quid prosequendum,& amplectendum. Quinta, Memoria,quæ reseruat sensata per æstimatiuam illata,& composita; quæ virtus formas sensatas nec cognoscit,nec reseruat,nam hoc munus est phantasiæ.

Philosophus 2.*de anima*,63.& 65.quinq; esse ordines potentiarum internarum cōfirmauit:Primus, apprehēsio rerum sensibilium,& suarum sensationum per sensum communem.Secundus,perceptio & notitia illorū sensibilium,in eorum absentia,quæ fit per phantasiam,

&

& notitia appellatur abstractiua. Tertius, imaginabilium per imaginatricem, de qua 3. *de anim*. 55. affirmat, quòd nec est intellectus, neque scientia, & sic imaginatio vtplurimùm est falsa, quia imaginamur ens, & non ens. Quartus, compositio rerum imaginatarum, quæ fit à virtute cogitatiua. Quintus, conseruatio sensatarum specierum, & non sensatarum, quæ operatio à facultate memoratrice præstatur.

Vtrùm autem sensus communis in numero facultatum principum sit reponendus? Quæstio est celebris: quia plures vnam esse solam facultatem rectricē, nempe sēsum communem asseuerant, quæ in relatione ad operationes diuersas quas facit, appellatur phantasia, imaginatio, & æstimatiua, cogitatiua, & memoria. Admittendum autem esse sensum communem, constat primò ex Galeno, *lib. de diff. sympt. cap*. 3. vbi postquam exteriorum sensuum symptomata est prosequutus, orationi adiecit: *Atque hæc sunt functionum, quæ ad sensum pertinent, symptomata*: *quibus præterea duo non mediocris notæ addi debent, nempe vigilia, & veternus, quæ in primo omnium sensuum, qui communis quoque dicitur, consistunt*. Quare sensum hunc primum, ac principem vocandum censuit, quòd externis sensibus, ceu famulatu multiplici ac vario vtatur, ipséque instar Regis, ac Iudicis, pro tribunali sedens, de omnibus quæ quinque illi sensus suis quinque officiis perfuncti annunciarint, pronunciat, censet, ac iudicat. Ac proinde Auerrhoës *lib. 3. de anima, com*. 149. re quidem ipsa vnum, ac simplicem, functione multiplicem ac varium esse rectè dixit: vnum quidem, vt iudicem; vt receptorem, multiplicem. Deinde hoc manifestè definitio somni demonstrat ab ipso Philosopho confirmata, quippe somnus est vinculum primi sensorij, seu primi sensitiui, cuius officium est externorum sensuum sensationes percipere, quia sensibiles differentiæ, alia vi quàm sensibili, sentiri percipíque non possunt.

Dic: Tres esse internas potentias, imaginationem, cogitationem, & memoriam, ex Gal. *lib. de diff. sympt. c*. 3. & 1. *præsag*. 26. & 4. *de loc*. 1. & 7. *de placit*. 8. & 8. *de vsu part. c*. 6 qui modus est Medico vtilior. Patet, quia tot sunt potentiæ, quot sunt læsionum modi. Sed læsionis non sunt plures modi, quàm tres, vt docet experientia. Rursus. Nihil ex alteratione sensibilis assequeremur, nisi imaginatio, ratiocinatio, & memoria eius alterationem sentiant.

Neque in numero facultatum principum reponas sensum communem. Nam is si admitteretur, maximè esset ad recipiendas species à sensibus exterioribus, percipiēdásque proprias sensuum interiorum sensationes. Sed hoc munus ab imaginatione perfici, nullum est inconueniens. Ergo, &c. Insuper si esset admittendus sensus communis, assignaretur etiam organum ipsius, vel pars quædam cerebri, in qua vigeret eius operatio, ab aliis distincta, non est maior ratio de vna, quàm de alia potentia. Sed vsque adhuc nunquam fuit visa læsio in organo sensus communis, distincta à læsionibus aliorum sensuum interiorum, vt ex Galeno, & Auic. constat. Ergo tres tantùm sunt sensus interni, & tres tantùm principes operationes.

Si verò obiicias Gal. 1. *de caus. sympt*. 8. & 7. *de placit. cit*. dicentem, sensum communem dari, qui omnia sensibilia exteriora sentit. Dic, illum intelligendum esse, non de aliqua operatione distincta ab aliis tribus, sed vel de imaginatione, quæ primò omnia sensibilia exteriora recipit; vel de facultate animali delata per neruos ad sensationes, & motiones obeundas, quæ quidem communis est omnibus sensibus externis: cùm enim sensatio quæuis constet ex duobus, scilicet ex receptione imaginis, & cognitione ipsius: receptio fit in organo, cognitio verò fit à facultate animali. Ipse enim Galenus tres tantùm esse facultates principes asseruit in locis dictis, & si quæ sunt afixæ, ad has tres possunt reduci: vel per communem sensum intellige principium sentiēdi, id est cerebrum, quod expresè insinuat 8. *de placit*. 7. quo loco sensum communem, cerebrum vocat; quod eleganter probari ex Gal. 2. *Aph*. 3. §. *Fit autem huiusmodi somnus, refrigerato primo sensitiuo, hoc est, cerebro ipso, &c*. Neque apud Hip. 2. *Aph*. 6. per mentem intelligas sensum communem, sed cogitationem læsam: tunc enim licèt habeamus causam sentiendi, tamen non sentimus.

Obiicies primò. Nulla adest facultas memoratrix, quia conseruare, non est agere. Dic, opus memoratricis non esse solam conseruationem, sed & sensum intentionum seruatarum; nam repræsentando illam intentionem cogitatrici, & indicando illam esse quæ priùs fuit imaginata, euidenter constat, memoratricem esse facultatem actiuam.

Obiicies secundò. Galenus 2. *de motu musculor*. 8. sic ait: *Pars animæ imaginatiua hæc eadem recordari videtur*: quare eadem erit potentia imaginatiua, & memoratiua. Dic: vult Galenus, respondere imaginatrici memoratricem; nam quæ maximo studio imaginamur, diutiùs manent impressa in memoria: ad proportionem enim imaginationis obscuræ, aut firmæ, sequitur recordatio obscura, aut firma.

Considerandum deinde est: *Vtrùm ad numerum facultatum principum reminiscentia sit referenda*? Philosophorum, & Medicorum doctissimi, reminiscentiam à memoria non differre sibi persuadent. Sed errant, quia reminiscentia ad memorandi facultatem referenda non est, quemadmodum nec ad imaginandi, nec ad sensum communem, sed ad superiorem aliquam potentiam, hoc est, ad intellectricem, interdum verò ad cogitatricem. Nam, teste Aristot. *in fin. lib. de memor. & reminiscent*. solus homo inter cuncta animalia reminiscitur; & reminisci, syllogismus quidam est: Sed facere syllogismos, non est memoriæ opus: Quare nec reminisci. Verùm si reminiscentia fit per syllogismos particulares, ad cogitationem debet referri; si verò per vniuersales, ad intellectum; Nam reminiscentia quæ fit hoc modo per vniuersales syllogismos, ratiocinatio quædam est. Est enim ratiocinatio, facultatis in nobis principis actio, quam ratiocinatricem, seu intellectricem vocamus. Ratiocinari siquidem dicimus, rem quamque, mentis ac rationis indagatione cognoscere, atque complecti, déque eius natura, viribus ac potestate, proprietatibúsque, exactè, ac verè disserere, & quæ à mente iam exciderunt, deletáque sunt, discursu ac syllogismo iterum ad memoriam reuocare. Quæ omnia cùm à memoria longè distent, sequitur hanc, & reminiscentiam, non vnam eandémque esse, sed diuersas esse facultates; nec reminisci, memoriæ esse opus: quia memoriæ est, recordari absentium, vt res sunt actæ; reminisci verò, est in seipsum reflecti, vt recordetur. Hinc Arist. *lib. de memor. & reminiscent*. docuit, eos qui addiscendi & apprehendendi promptitudine pollent, reminiscentia multùm, memoria verò parùm valere.

Quapropter tres sunt facultates rectrices, ex quarum læsione triplex phrenitidis species consurgit. Nam sunt alij phrenitici, quæ illæsam habent imaginationem, cogitando tamen aberrant: quod illi contigit, qui referente Galeno 4. *de loc. affect. cap*. 1. obseratis intùs ianuis, proiecit per fenestram singula vasa, illáque suis nomenclaturis nominans, prætereuntes interrogabat, iuberéntne vt ea proiiceret. Ex quo intelligere licebat, nec imaginandi functionem fuisse læsam, nec nominum memoriam deletam.

Aliquando imaginatio deprauatur, absque læsione cogitationis: quod non solùm in aliis, verùm in seipso 4. *de loc. cap*. 1. expertum fuisse testatur; cum namque æstate febre ardente laboraret, putarétque festucas atri coloris ex cubili eminere, & floccos similiter

in vestibus esse, eas auferre dum properaret, nihil sub digitis adductum inueniens, accuratiùs rursus, vehementiúsque id efficere conabatur, cùm verò audiuisset circumstantes dicentes, eum floccos auellere, & festucas colligere, illæsa adhuc in eo manente ratiocinandi facultate, ita rem habere, vt dicebant, statim intellexit. Lædi memoriam reliquis illæsis, patet ex Gal. 2. *de cauſ. ſympt. vlt.* quo loco ex peste memoriam fuisse amissam, cæteris potentiis illæsis, proprio exemplo confirmat.

Quod sanè efficax argumentum est, ad probandum eas esse seiunctas, atque diuersas: sed quoniam hoc placitum ab aliquibus impugnatur, idcircò speculandum: *Vtrùm facultates rectrices sedibus distinguantur?* Nam varij varias defendunt opiniones, Medici, Philosophi, & Theologi: Nos verò sedibus disiungi, probabilius esse arbitramur, secundùm Principum mentem: Primò auctoritate Auic. 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 5. docentis, sedes & loca virtutum principalium in vētriculis celebrari: quod affirmat etiam 1. 3. *tract.* 1. *cap.* 2. sequitur Aëtius, *tetrab.* 2. *serm.* 2. *ca.* 2. *ad init.* vbi affirmat, quod tres sunt phrenitidis differentiæ: alia, in qua læditur imaginatio, quæ in ventriculis cerebri anterioribus perficitur; alia, in qua læditur cogitatio, quæ in medio; & alia, in qua læditur memoria, quæ est in postremo: quod etiam asseruit Auer. *lib.* 2. *collig. cap.* 20. Hoc modo Galenus 4. *de loc.* 2. *post med.* §. *quòd si aliquando, &c.* asserit, operationes cogitatiuæ in medio cerebri ventriculo residere.

Secundò. Si huiusmodi functiones residerent in toto corpore cerebri, læsa vna reliquæ omnes læderentur: Nam cùm procedant ex modo substantiæ cerebri, simul cum temperamento, fit vt hoc læso reliquæ etiam lædantur. Sed hoc est contra Gal. *loc. cit. supra*, asserentis multoties lædi imaginationem, citra læsionem iudicij, & memoriæ, & è conuerso. Ergo, &c.

Tertiò. Ex vulneribus in diuersis partibus capitis illatis hoc fit manifestum: Nam anteriori cerebri parte læsa, læditur imaginatio; læsa parte media, læditur cogitatio; posteriori parte vulnerata, læditur memoria. Ergo in diuersis locis exercentur.

Quartò. Facultates distinguuntur per operationes, ex Arist. 2. *de anim. c.* 4. Sed vniuscuiusque operationis debet esse peculiare instrumentum. Ergo in ventriculis fiunt.

Quintò. Quæ specie distinguuntur, necessariò locis debent separari, ex Arist. *lib. cit. de anim. c.* 2. Sed prædictæ facultates differunt specie. Ergo locis debent distingui: & debent habere aliquod principium intrinsecum, per quod distinguantur, quoniam non possunt distingui per actus, quoniam hoc illis extrinsecum est. Ergo necessariò temperamentum diuersum in diuersis partibus cerebri est constituendum.

Sextò. Sensus externi habent diuersa organa. Ergo & interni, cum in vtriusque eadem sit ratio. Sed in cerebro non est diuersitas organorum, præter eam quæ in ventriculis animaduertitur. Ergo in illis exercentur.

Septimò. Ex Galeni decreto, *lib.* 7. *de placit. cit.* harum principum actionum instrumētum, spiritus est animalis. Ergo in ea cerebri parte potissimùm complementum suscipient, vbi absolutè elaboratorum spirituum amplior insidet abundantia. Hoc autem ex Galeni placito, in locis pluribus in ventriculis accidit. Aptissimè igitur principes actiones inibi collocantur memoria in postica cerebri parte sicciore, magis compacta, & ad retentionem aptissima; imaginatiua in anteriori cerebri loco; ratio, in medio: nam anima organa corporea ad obeunda sua munia, requirit accommodata.

Vltimò. Si principes actiones in particularibus locis cerebri non magis fierent, sed ex æquo in omni eius parte, inde procul dubio sequeretur, quòd quibus imaginatio, vel memoria imbecillis extiterit, ratiocinatrix autem validissima, nusquam delirium, aut noxa in ratiocinatrice accidet, quin etiam prehendat cogitationem, & memoriam. Sed hoc euentus rerum summoperè refellit. Ergo. Sæpè enim conspicimus heroës, & Philosophos melancholiā morbo oppressos, & rationem, quæ in ipsis maximè viget, oblædi, superstitibus memoria, & æstimatiua, cuius est de externis iudicare sensibus.

Alij etsi triplicem agnoscant phrenitidis differentiā, ex læsione trium facultatum in cerebro residentium ortam, has non in ventriculis, sed in tota substantia cerebrali perfici arbitrantur, & hoc modo difficile non putant, sæpè lædi vnum illæsis reliquis. Primò: Sicut naturales facultates in eadem parte consistunt, læditur tamen vna aliis illæsis, propter vitium temperamenti cui addicta est dicta facultas, 3. *de cauſ. ſympt. vlt.* nam coctio fit calore, retentio siccitate, & sic de cæteris. Ita videmus sæpè, quòd in ventriculo, iecore, renibus læditur retentrix, roborata expultrice, & è conuerso. Hoc modo in canina fame roboratur appetentia, infirmata retentrice.

Secundò. Ex parte passi, non est æqua facilitas ad læsionem facultatum omnium, sicut labante ratione fit melancholia, & delirium in vna cogitatione, non in aliis. Et sicut præsente vniuersali causa interrumpente motum seminis, vt terrore, vel imaginatione valida, fit læsio in vna parte fœtus, quæ eo tempore minùs reniti potuit: & sicut calfaciens, pro varietate passi, inducit modò diariam, modò putridam, modò hecticam: Ita læso temperamento in cerebro accidit, vt hæc facultas magis, quàm alia lædatur.

Tertiò. Admodum rationale est, (inquiunt illi) licèt omnes facultates in toto cerebro perficiantur, excedere tamen imaginationem in infima parte cerebri, vbi idola recipiuntur à sensibus; creber enim accessus idolorum non permittit fixionem idolorum: cogitationem verò, & prudentiam magis in vertice perfici: reponi verò spectra in cerebello, separarique cerebellum à cerebro, ne obuersentur perpetuò phantasmata cogitationi alia meditanti. Quo fit, vt licèt in toto cerebro sint omnes, præstantiùs tamen aliæ alibi perficiantur, & pro varietate partis cerebri affectæ sequatur læsio facultatis.

Suam opinionem rationibus muniunt, ac confirmant, Prima. Anima sentiens, seu ratiocinatrix in toto cerebro residet. Ergo eius facultates in toto perficientur, non in ventribus. Antecedens patet ex Gal. 3. *de loc.* 7. & 7. *de placit.* 3. Secundò. Ventres aëre implentur, perpetuò recipiunt materiam, transmittunt spiritum animalem in ipsis genitum, ex Gal. 8. *de vsu part. cap.* 10. Ergo ob continuum eorum motum, imagines in illis ad sensum permanere nequeunt. Tertia. Animalis spiritus talis dicitur, vt Galeno placet 7. *de placit. cit.* quia primum est animæ instrumentum. Ergo cùm is non solùm in cerebri sinibus contineatur, verùm & in toto eius corpore, teste Gal. 8. *de vsu part. cap.* 13. superfluus hic esset, si principes facultates in cerebri ventriculis perficerentur, non eo vteretur anima, velut in aliis sensilibus, & motricibus functionibus facere solet. Sunt & alia pro hac opinione argumenta, quæ, sicut eorum dilutionem non propono, breuitatem affectans, quærat qui velit apud Recentiores à me citatos, *lib.* 1. *hist. PP. Med. hist.* 12. Nam nobis sat sit monstrasse loca.

Illa verò circa definitionem phrenitidis est residua disceptatio: *Vtrùm principes animæ facultates per organa operentur?* Nam Philosophus 2. *de generat. animal.* 3. sic ait: *Mens sola diuina est, & nihil cum eius actione communicat actio corporalis.* Contrarium firmat Galenus 9. *de vsu part.* 4. *Demonstratum est ratiocinatricem habitare in cerebro:* & 7. *de placit.* 4. *Cerebrum per se imaginatur, memoratur,*

memoratur, &c. Dic: Harum facultatum quasdam esse communes brutis, vt memoria, imaginatio, æstimatio, alias homini tantùm dicatas, vt cogitatio, intellectio, reminiscentia. Igitur facultates tantùm homini attributæ, non fiunt per organa, sunt enim hæ omninò materiæ expertes.

Rursus. Virtutes organicæ destruuntur per se, & non apprehendunt se, & suum instrumentum, nec sibi simile: intellectus verò apprehendit suam intellectionē. Insuper. Post forte obiectum virtus organica non apprehendit debile, intellectus ex forti intelligibili meliùs apprehendit debile, & denudat intelligibile à mensura, & cæteris conditionibus materiæ, quod non faceret, si vteretur instrumento.

Adde, quòd cùm vtatur forma infinita, quæ est vniuersale, caret instrumento. Deinde. Anima facit quædam sine corpore, vt cùm ratiocinatur, vel reminiscitur, ex Gal. *in introductorio, c.* 13. Quare non est reprobandus Galenus, ac si arbitretur virtutem cogitatiuam operari in corpore, quia cogitatiua vt homini attributa, non vtitur organo, ex Gal. 2. *de loc. cit.* Dictum autem Galeni, 9. *de vsu part.* intelligatur ratiocinari animam per cerebrum, non vt instrumento, sed vt subiecto. Quo pacto autem Actuarius, 2. *de spirib. vlt.* animam intellectiuam pati affirmat, si non habet participationem? Dic, quòd non patitur per se, sed per accidens.

Differentiæ.

PHrenitis, alia est exquisita, quando nempè cerebrum, aut membranas occupat inflammatio; alia notha, quæ à septo inflammato originem ducit: nam hac parte inflammata delirium continuum adest, ob magnum septi cum cerebro consensum. Ab inflammante materia, etiam phrenitis dicitur exquisita, quando scilicet bile flaua, vel pallida; vel à tenuissimo & feruentissimo sanguine oritur, nulli alteri humori permixtis: Illegitima verò appellatur, quando ex bile, & pituita simul mixtis inflammatio consurgit, quare affectio hæc ex lethargo, & phrenitide est composita, Typhomaniam Græci vocant.

Deinde pro bilis varietate, etiam phrenitidis differentiæ eliciuntur à Galeno, 3. *de loc. cap.* 7. Nam mitior aliquando fit, vehemens, aut ferina: hæc quidem, si à præassata bile generetur; vehemens, si à flaua, quæ pura & sincera est bilis, magno prædita calore, & acuitate, 1. *cris.* 12. mitior, si à pallida: non enim sincera existit, sed aquosis humoribus permixta, ac proindè minoris acrimoniæ, ex Gal. 3. *acut.* 2. Insuper ex delirio, & sensuum internorum læsione phrenitidis differentias colligit, *lib. de diff. sympt. cap.* 3. Nam in pluribus sola imaginatio læsa est, ratione, & memoria illæsis: alij sola ratione aberrant, imaginationem, ac rationem illæsam habent: tertia est differentia, in qua imaginationis simul, & cogitationis error adest, seruatur tamen memoria, vt *suprà* ex Galeni mente confirmamus. Aliæ sunt delirij differentiæ ab accidentibus desumptæ, ob quas phrenitici alij hilares sunt, & ridentes delirant; quidam feroces, aut tristes: quas omnes differentias ex humoris varietate emanare certum est.

Causa.

CAusa duplex est, externa, & interna. De hac dubium est non inutile: *Vtrùm phrenitis à bilioso humore, vel à sanguine generetur?* Quia Galenus *locis citatis*, à bilioso humore hunc affectum oriri asseuerat; & pro varietate bilis, tres phrenitidis species cōstituit, magis, aut minùs periculosas: sic enim ait 3. *de loc. cap.* 7. *post princ. Atque ob hanc causam phrenitis nonnunquam mitior est, cum videlicet à pallida bile ortum contraxit:* A *aliquando vehementior, cum flaua bilis eam peperit; atque insuper alia nonnunquam dementia occurrit ferina, flaua bile præassata.* Cuius rei traditur causa à Galeno, *lib.* 10. *simpl. tit. de felle*, quia bilis pallida minorem retinet caliditatem, & acrimoniam: generatur namque ex humore seroso, aut pituitoso, flauæ bili admixto; & sic flaua bilis est calidior: quæ si assetur, & obduretur, maiorem caliditatem, & acrimoniam consequitur.

Galeni mentem confirmant signa, quæ phrenitidem comitantur, quæ à solo bilioso humore originem ducunt: Vigilia immodica, febris arida, delirium ferox, squalor oculorum, & alia. Deinde, ex sanguine non concitatur vigilia, sed profundus somnus, aut propen- B sio ad dormiendum; & sanguis est natura humidus; & delirium potiùs est cum risu, quàm cum rixa; & febris non arida, sed humida, & halituosa existit.

Si verò hæc vera sunt, cur Auicenna, & cæteri Arabes à sanguine phrenitidem oriri asseuerāt? quin Græci id etiam contestantur: Paulus enim sic ait, *lib.* 7. *c.* 6. *de phrenitide, in princ. Causa morbi est, vel sanguis superans, vel biliosus humor, &c.* Dic, nullam esse repugnantiam inter hos auctores, quoniam phrenitis aut generatur ex bile, aut ex sanguine tenuissimo & feruentissimo, qui quidem non solùm in tenuitate, sed calore, & acrimonia ad naturam bilis proximè accedit, & ideò pungit & irritat, flauæ bilis instar: ex quo sanguine, 2. *ad Glauc.* 1. Galenus erysipelatosas inflammationes posse gene- C rari concessit.

Sed occasione præsentis dubij accuratiùs examinandum: *Vtrùm inflammatio ex solo sanguine oriatur?* Extant enim de hac re plura Galeni testimonia, quæ exactiori lima indigere videntur. Et primùm: Inflammatio propriè sumpta, nihil est aliud quàm calidus quidam tumor, ex Gal. *lib. de tumorib. præt. naturam, cap.* 2. *&* 7. & 4. *Aph.* 34. *in com.* & 6. *epid. sect.* 4. *com.* 5. & 2. *de diff. respirat. cap.* 7. & *lib.* 1. *progn.* 27. *&* 29. vbi asserit appellari ab Hip. dolens œdema, ad differentiam aliorum tumorum præter naturam, quos omnes solebat œdemata vocare, vt refert ipse Galenus, *lib. de officin. med. sect.* 3. *com.* 30. & 5. *Aph.* 65. Sed ex quocunque humore ad partem aliquam decumbente, & in ea aceruato, putrescentéque, potest generari calidus, dolénsque tumor. D Ergo non est vniuersaliter verum, fieri ex solo sanguine inflammationem, siue ea pleuritis sit, pulmonia, aut phrenitis; id quod ex ipso Galeno confirmatur, 2. *cris.* 12. quo loco eam ex omni posse procreari humore doctè confirmat.

Secundò. Illa quæ à parte inflammata excernuntur, indicare solent humorum qualitates, & differentias, ex quibus fit inflammatio. Sed pleuriticorum sputa, modò flaua, nonnunquam candida, & spumosa apparent; sicut & aliquando rubea, aut nigra, pro inflammantis humoris varietate, ex Gal. *lib. de const. art. med. cap.* 25. & 6. *Aph.* 33. Ergo non magis ex sanguine, quàm ex quocunque alio humore in pleura aggregato, putrefactóque oritur pleuritis: Atque ideò Galenus, licèt ali- E quando inflammationem ab erysipelate, scirrho, & œdemate separauerit, prædictos tamen tumores omnes, si in pleura accidant, pleuritidis nomine non dedignatur.

Tertiò. Ex phreniticis, quidam rident, alij plorant, alij cogitabundi, alij furibundi sunt. Atqui tam varij effectus ab vno, eodémque sanguine fieri non possunt. Ergo etiam ab humoribus aliis nascitur inflammatio: siquidem ex quocunque excedente sæpè pleuritis, & phrenitis generantur, & frequenter pulmonia, ex calfacta, putrentéque pituita; quæ inflammationum species magis celebres, magísque frequentes sunt.

Veteres Medici inflammationis nomen vsurpabant pro omni partis ardore, vel incensione etiam citra humoris influxum, & propriè inflammina appellabant,

vt refert Galenus, *6. epid. sect. 4. com. 1. & 2. de fract. com. 8. & 1. ad Glauc. vlt. & 5. Aph. 23. & 65.* Nos inflammationem, phlegmonenve duplici modo sumimus: propriè & pressè, & latè seu latissimè. Primo modo sumpta, illum tantùm tumorem comprehendit, qui ex benigno, & naturali sanguine ortum habet, appellatúrque exquisita, *2. cris. cap. 2.* quam solam inflammationis nomine dignabantur prisci, *1. ad Glauc. in fin.* Secundo modo etiam herpetes, & erysipelata complectitur, *2. ad Glaud. cap. 1.* Latissimè accipitur inflammatio pro tumore, qui ex omni humore fit: fieri autem posse ex omni, docet Galenus expressè, *2. cris. 12.* confirmátque flauum pleuriticorum sputum, indicans merè biliosum esse inflammantem humorem; rubeum, sanguinem; candidum & spumosum, pituitam; nigrum, melancholiam, sine permixtione vlla, *lib. 2. cris. c. 12. & 6. Aph. 33.* Illud etiam varij phreniticorum affectus manifestum faciunt.

Aduertes deindè, quòd licèt inflammatio ex quocunque humore possit generari, non ideò tamen omnis tumor præter naturam cum inflammatione conuertitur. Neque humor qui in parte aceruatur, quomodocunque se habens, inflammationem facere potest, sed putrens, & excalfactus: In quo sanè à singulis aliis tumoribus, etiam à simili humore ortis distinguitur: bilis enim quandiu putredinem non contrahit, erysipelas facit; pituita, œdema; melancholia, scirrhum. At postquam prædicti humores putredinem conceperunt, & ea concepta extraneum calorem corpori impertiunt, inflammationes efficiunt, biliosus quidem, erysipelatodes; melancholicus, scirrhosas; pituitosus, œdematosas, *2. cris. 12.*

Ex quibus *colliges primò*, non sibi aduersari Galenum, dum inflammationem separat ab aliis tumoribus præter naturam; nonnunquam omnes inflammationis nomine compellat. Quandiu siquipem tumefaciens humor, putridus non est, œdema fit, erysipelas, vel scirrhus, inflammatio autem, vbi iam putredinem, & extraneum calorem concepit.

Colliges secundò, meritò *2. de locis, cap. 9.* de omni inflammatione vniuersaliter asseruisse, esse calidam affectionem: Nam quamuis aliquando ex frigidis naturâ humoribus ortum habeat, quia tamen, antequam putreant, inflammationem non efficiunt, (non aliter, ac putrida febris ex putredine cuiuscunque humoris) calida affectio dicitur: per se quidem sæpè, quia materia calida est, vt sanguis, & bilis; semper verò ex accidenti, ratione extranei, putredinosive caloris, qui in omni humore necessariò requiritur, ad hoc vt possit inflammationem efficere, quemadmodum dictum est.

Nec sanè dictis aduersatur, quod *2. de loc. 9.* vniuersaliter scribit, ex affluente sanguine fieri: Non enim per sanguinem intellexit Galenus, quartum illum humorem à tribus reliquis distinctum, sed promiscuam illam vasorum materiam, à qua omnis oritur inflammatio, modò vno, modò alio humore putrescente, vel pluribus simul. Iam verò rubeus color, quem ad inflammationem nonnulli etiam requirunt, induci potest à putridi qualiscunque humoris feruore, excedentéque caliditate, cuius soboles est ipsa rubedo, *5. Aph. 23. & lib. de tumorib. præter natur. cap. 2. & 3. de fract. 8.* Denique non obstat quod *suprà* dictum est, pleuritidis sputum, flauum, aut biliosum esse; peripneumoniæ autem, candidum, aut spumosum, ac si ab vno tantùm humore pleuritis, & peripneumonia orirentur: nam quamuis vnaquæque ex cuiusque humoris abundantia fieri possit, cum tamen frequentius sit pleuritidem à sanguine bilioso, pulmoniam à pituitoso generari, sine errore licet vniuersaliter pronunciare, huiusmodi sputa candida, & spumosa, pituitam significare.

Antecedentes, procatarcticæque causæ phrenitidis, illæ sunt, quę bi[l]em, biliosúmque sanguinē accumulare queunt. Ex illis sunt, auctore Aureliano *1. acut. 2.* temperamentum calidum & siccum, æger sit mente mobilis, iuuenis, vel etiam ad ætatem declinantem accedat: in iuuenili enim ætate bilis flaua progignitur; in declinante verò, genita in iuuentute seruatur. Iuuat aër calidus, & siccus, & tempus anni: nam æstatis, & autumni tempore homines in hunc morbum facillimè incidunt. Mora in balneo, & sole, exercitium immodicum, ira, curæ, ieiunium, studium assiduum, immodica vigilia, vini meracioris potus, rerum calidarum esus, consueta hæmorrhagia suppressa: hæc enim omnia bilem generant, & ortam summoperè exacerbant.

Signa imminentis, incipientis, & confirmatæ, phrenitidis,

Plura sunt signa, quæ phrenitidem futuram præostendunt; alia, quæ præsentem adesse significant. Ea omnia dilucidè plana faciam. Galenus *lib. 5. de loc. affect. c. 4.* veræ phrenitidis indicia recenset, vigilias magna ex parte antecedentes, & cephalalgias, ex calidis succis cerebrum impetentibus, & ex eadem causa somnum variis imaginibus turbatum, ita vt inter dormiendum exurgant, & ceu œstro agitati vociferentur: effundant aliena verba: irrationabiliter obliuiscantur: velociter, ac temerariè respondeant: acutè febricitent: magnam & raram edant respirationem: potu exiguo vtantur: oculos nunc sanguineos, nunc squalidos præ se ferant; ex altero aliquando lachrymentur: lucem effugiant, nonnunquam tenebras: sanguis è naribus fluat: delirium paulatim, non repentè incipiat; non intermittat, sed continuò perseueret: turgeant in fronte venæ. Insuper & oculos, vel immotos habent, vel immodicè palpitantes; modò sine causa quiescunt, modò frequenter, & inordinatè mouentur, manibus præcipuè quas ferè nunquam habent immotas.

Deinde extrema inquirunt, stragula colligunt, festucas vellunt, floccos carpunt, frequenter excreant, caput concutiunt: alij oculos continuò abstergunt, dentes, aut nares; linguam præ siccitate exerunt, & vndiq; versāt; silent pertinaciter, aut immodicè, aut inordinatè loquuntur, sed tremula, submissa, & acuta voce obganniunt. Doloris causam habentes, non dolent, etiamsi pars affecta prematur. Denique vrinam albam, & decolorem emittunt, ex vniuersæ bilis raptu ad caput, *1. prorrhet. 4. & 4. Aph. 72.*

Hæc, & alia plura phrenitidis indicia, colliges potissimùm ex Hip. & Galeno, *lib. 1. prorrhet. & 5. de loc. c. 4.* Auic. *1. 3. tract. 3. cap. 2.* Paulo *loc. cit.* Tralliano, *lib. 1. c. 13.* & aliis: ex quibus quidem nonnulla futuram phrenitidem prænuntiant, vt acuta, malignáque febris; rarò enim ab initio phrenitis inuadit, sed plurimis à quarta, aut quinta, aut sexta die incipit, aut adhuc seriùs ingrauescente febre. Capitis grauitas, ac dolor vehemens præsertim circa occiput, ascendente halitu per posticam cerebri partem, ex copioso, feruentíque humore, qui ex arteria dorsi elatus, ebullitione sua altas partes perreptat. Vigilia importuna, quæ cerebrum exsiccat & resoluit, & ad suscipiendos vapores ex partibus inferis aptum reddit, & sic cucurbitulæ ritu attrahit, absorbétque humores, & eleuatas fuligines exhaurit. Somnus manifestis imaginibus turbatus, quare insomniis exturbati, clamant, & exiliunt. Vrina repente alba facta. Irrationalis obliuio edendi, bibendi, egerendi. Carentia sitis: nam licèt adsint causæ sitim concitantes, & calida siccáque affectione laborent, & linguam præ siccitate asperam habeant, tamen ab Hippoc. *3. epid. sect. 3. text. 44.* dicuntur non siticulosi, *& 1. prorrhet. text. 16.* vocantur paucibibuli. In hunc sensum *2. Aph. 6.* prædixit Hip. *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, dolorē non sentiunt, iis mens ægrotat.* Spiratio rara,

& magna: sic enim dixit Hip. *lib.1.prog.24. spiritus, qui magnus inspiratur, multóque interposito tempore, delirium significat*: quare phrenitici ferè sunt breuispiri.

Alia sunt signa, quæ phrenitidem præsentem iam monstrant, eámque propriam atque exquisitam: & inter omnia paulatim incipiens, perseueránsque delirium, quod verbis, vocibus, silentio, gestibus, ac demum aliis actionibus multifariam sese prodit ferox, ac ferinum. Accedit febris arida, & quæ citra notabilem mutationem ægrum opprimit: pulsus paruus, celer, creber, durus, neruosus, subtrementi similis, imò conuulsus. Lucis auersatio, & aliquando tenebrarum fuga.

Horum omnium causa, & in significando fides vt appareat, de aliquibus dubitandum, & quærendum: *Vtrùm signa imminentis & præsentis phrenitidis à Galeno tradita, sint vera?* Nonnulla enim causam habent euidentem in significanda futura, eáque germana phrenitide, vt peruigilium, somnium, cephalæa, obliuio, audax responsio: quæ omnia ex vaporibus acribus, irritantibus, & pungentibus cerebrum, & membranas, oriri non est dubium.

De respiratione autem magna, & rara sic dicendum: Quamuis non omnis respiratio præmeditata sit, omnis tamen imperata est, nec verò vt talis dicatur, necessarium est imaginationis imperium sentiri: facilitas siquidem actionum, consuetudo, & animi in aliis rebus occupatio, plerumque faciunt, vt nec imperare nos, dũ fit, sentiamus, nec recordemur imperasse. Cur verò in delirantibus etiam detenta, & occupata imaginatio non imperet opus vsque adeò ad vitam necessarium, & per somnum etiam seruatum, quo tempore obruta est, & ab aliis functionibus prorsus vacat: causa est, nimia phantasmatum quibus detinentur occupatio, propter quam, aut penitus obliuiscuntur respirare, aut sufficienter: vnde cùm iam valdè vrgentur ob nimis auctum vsum, respirant multùm.

Ratio verò ob quam ipsi paucum bibant, esto hæc: Nam etsi similiter aliarum functionum obliuiscantur, & rarò etiam bibant, non perinde tamen multùm: vel quia sitis vehementia minùs quàm refrigerij vrget; vel quia sitiens venter à vicinis partibus humidum trahit, & sine potu prementi siti satisfacit: hinc enim sitis cessat eam tolerantibus, similiter & fames; videlicet ob tractionem, quæ à circumiacentibus membris fit ad sitientem, famescentémve ventriculum: quòd sanè respirationi non euenit, nec enim est vnde externus aër ad pulmonis, & cordis refrigerium, quàm spirando attrahatur. Quidam putant, quòd parùm bibant phrenitici, ex proprietate temperamenti cerebro inducti, euenire, ratione cuius aquam auersentur; non aliter quàm à rabido cane contrahunt hydrophobiam, id est, aquæ metum, quæ species etiam quædam delirij nuncupatur. Alij ad aquæ fastidium referunt, quo fortè capiuntur, sicut etiam multis accidit cibos abhorrere; aut quia sua phantasia delusi malum aliquod aquæ permixtum arbitrantur.

Vltra hæc. Contra signa tradita obiicies hoc modo. Si in cerebri malis, docente Galeno *lib.3.cap.7.* febris est symptoma quoddam, & potiùs subsequitur ad inflammationem, quomodo *5.de loc.cap.4.* inter signa antecedentia phrenitidem, recensetur? Deinde ferox responsum, ac irrationalis obliuio, principem facultatem iam esse læsam significant. Igitur non minùs hæc, quàm expiratio illa, potúsque exiguus, inter signa præsentis phrenitidis reponenda sunt, vt *1.prorrhet.16.* & *2.prog.24.* Hip. monet: neque enim ferocitas in paraphrenitide fit, sed in exquisita phrenitide; nec respirare obliuiscuntur homines, cùm sit opus ad vitam vsque adeò necessarium. Denique nec potare affectionem calidam, & siccam habentes, nisi quæ patiuntur, non intelligant, ex Galen. *3. epid. sect.3. com.44.* & vt inquit Hipp. *2. Aph. cit.* qui talibus mens ægrotat, id est, iam actu vacillat.

Præterea. Non insanit, aut aberrat mens quum auersatur ea quæ nociua sunt & molesta. Sed lux est infesta, & ingrata oculis, habentibus inflammationem in cerebro. Igitur lucis auersio non erit signum delirij. Minor patet, quia ex obstructione inflammationis, & resolutionis, quum exiguus spiritus ad oculos deferatur, debilitatur visus, & multò magis à luce exiguos spiritus dissipante, *1.progn.10.* & *1.de caus.sympt.6.* & ideò laborantibus oculis nigredo grata, vtilisque est, & ab Hip. commendata, *4.acut.48.* in implacidis febribus, difficilisque tolerantiæ, in mali subsidium, & molestiæ leuamen. Quòd si aliquando tenebras auersantur laborantes, id etiam rationabiliter fit: quia enim oculis natura splendidissimis oppositæ sunt, diu ferri non possunt, sine eo quòd tristent, & infestent.

Insuper. Oculi ob nimias vigilias à quibus exsiccantur, squallidi, concauique redduntur, *1.prog.8.* concreti, hoc est, immobiles, ob extinctionem virtutis, à qua musculi mouentur, *6.epid.sect.1.com.27.* palpitantes ex vaporibus in ipsos eleuatis, à quibus sola paraphrenitis fieri potest. Ergo non potest ab illis monstrari phrenitis, hoc est delirium cum febre, ex inflammatione, ac multitudine generata. Imò nec à rubris, lachrymantibúsque oculis, quia sæpè sanguinis è naribus profluuium significant, *1.epid.sect.2. text.80.* & *2.4. tract.1. cap.23.* Inuoluntariæ lachrymæ aliquando potiùs mortem, quàm delirium portendunt, *1. prog.10.1. epid. cit. lib.6.epid.sect.2.text.21.* & *4.Aph.52.*

Vltrà. Festucarum collectio fit propter apparitiones, seu visa, à quibus deluduntur oculi, ex crasso & opaco vapore, inter corneam, & glacialem obscurante, *1. de caus.sympt.cap.2.* Sed huiusmodi vitium oculorum est, non imaginationis. Igitur perperam docuit Galenus, ex eo delirium iudicari. Probatur minor, quia licèt imaginatio cum oculi errore consentire videatur, iudicans adesse quæ falsò repræsentantur, ac intemperans manibus ad eorum euulsionem; decipitur tamen ex errore visus, circa cuius, & reliquorum sensuum cognitiones negotiatur, & à quibus suarum actionum initium sumit, atque inde nullam læsionem perpessa aberrat, *1.de caus.sympt.cit.* vbi etiam in homine sano, vel leui morbo oppresso fieri similes delusiones asseuerat.

Quinimò etiamsi demus lædi imaginatiuam ipsam in huiusmodi vitiis, quum non minus etiam læsa, aut saltem decepta credatur, vbi impossibilia fingit, aut ex aliquo obstaculo parietem, v.g. argenteum iudicat, imò etiam in suffusionis initio, floccos, culices, aut similia oculis obuersari, idque sine vitæ discrimine, aut saltem magno morbo; cur ergo hæc tam lethalia erunt, aut mortem præsagient?

Rursus. Si phrenitici aridam habent linguam, *1. prorrhet.3.* & asperam, *com.16.* præ siccitate nimia, ratione cuius, quia moueri non potest, silent, vnde loquaces, & linguam ipsam exercentes, ac vndique versantes, maximè cùm non sitibundi ab Hipp. dicantur? Denique, si imaginationi semel conceptæ vsque adeò pertinaciter inhærent delirantes, vt vi nulla dimoueri queant, vnde tam varij effectus, vndéve tam crebras, & vehementes habent rationes, animali spiritu ferè inaniti?

Hæc in signis phrenitidis explicandis, mea opinione, licèt videantur obscura, habent tamen explanationem commodam: dummodò tamen aduertas, quòd licèt nonnulla ex memoratis symptomata, soleant interdum phrenitidem antecedere, atque adeò futura prænunciare, non tollit hoc quominùs præsentem etiam simul demonstrent, & confirment: ac tunc fortiora apparent, ob magnum iam, & confirmatum nocumentũ, ex bilis copia, cerebrũ, vel meningem occupante, inibique imbibita, & impacta, vt loquitur Trallianus, phlegmonem

iam constituente: nonnunquam verò consequuntur. Nec omnia necessariò, sed quæ tantùm propria, at inseparabilia dicuntur; alia quandoque assistunt; non rarò inter se variant.

Hoc modo acuta febris aliquando antecedit; perpetuò sequitur, & comitatur phrenitidem: quo nomine symptoma dicitur, 4. *Aph.* 73. & *lib. de diff. morb.* 5. Antecedunt etiam vigiliæ, ex Gal. 5. *de loc.* 4. mentis aberratio, 1. *prorrhet.* 15. audacia. 6. *epid. sect.* 1. *text. vlt.* ferocitas, *cit. prorrhet.* 25. & *lib.* 2. *eiusdem*, 25. cum ferocitate respondens, proximè ad phrenitidem accedit, maximè si natura modestus, compositúsque sit: & respirandi obliuio, (vnde magna & rara fit respiratio) bibendi, & aliorum, quæ quia ad vitam necessaria, nonnisi iam mente turbata solent effugere. At vbi firmata iam est, factáque phrenitis, ingrauescunt vtplurimùm, fiuntque fortiora.

Iam verò auersio ingrati, noxiique luminis exiguos spiritus phreniticorum dissipantis, licèt sanæ mentis indicium videatur; vel inde tamen satis afflictam, & reliquis concurrentibus notis cerebrum inflammatione occupari significat, & aliquando interitum, 1. *progn.* 23. Quinimò lucem non effugiunt phrenetici, quasi diiudicantes noxia, siquidem pro lumine tenebras aliquando auersantur; sed propter visa & imagines, quibus tam in luce, quàm in tenebris, non sine magno rationis nocumento terrentur.

Immobilitas autem oculorum, cùm factæ conuulsionis argumentum sit: fientis, palpitatio, seu tremor squallor, consumptionis, præsente acuto morbo absque graui noxa principis facultatis non eueniunt, 6. *epid. sect.* 1. *com, cit.* Nec quicquam obstat, ob inflammationem etiam cerebri euenire; ab eo siquidem inflammato conuellentes humores palpitationis causæ possunt descendere; & ab excedente calore humidum, & spiritus dissipari; atque excauari oculi; fierique rubri, vel ex ipsa inflammationis materia, vel quia calor vehemens oculis etiam communicatur, vnde fit sanguinis tractio ad illorum venas, & labefactio.

Lachrymantur, vel alter tantùm, ob defluentem humiditatem à cerebro, ex defectu retentiuæ, aut calore exsiccante. Quòd si aliquando à lachrymis eruptio sãguinis per nares salubriter expectatur etiam in acutis, & periculosissimis morbis, hic est, quibus signa non adsunt alia vel mortem indicantia, prout ipse expressit 1. *epid. cit.* Quod verò attinet, ad festucarum collectionem, fatemur quidem eam in phreniticis causam habere, fuligines, seu opacos halitus albugineum obsidentes, perinde ac in initio suffusionis solet accidere; aut imaginationes etiam clausis oculis, & in tenebris conceptas, quod in suffusionis visis non inuenies: siue autem obuersentur, siue non, sed concipiantur tantùm visa, ingens cerebri nocumentum, magnáque perturbatio rationis inde significatur; quin & euidens vitæ discrimẽ ex significata cerebri inflammatione: non enim ad præsentiam morbi acuti talia consequuntur visa, nisi ob summam humorum adustionem, multámque adusti humoris copiam, quæ quia intra caput contineri non potuit, ad oculos descendit, & delusiones parit. Quamuis autem in his quæ aquam in oculo portendunt, aliquando etiam vapor ad cerebrum accedat, cognoscuntur tamen tum ex morbi præsentia, aliisque phrenitidis indiciis; tum quia in lumine pariter: & in tenebris apparet: quæ verò sunt oculorum passiones, tantùm in luce, vt diximus; nec in his euellendis imaginatio insistit: quia enim sana & incolumis, vanas putat formas falsò repræsentatas; è contrà vbi læsa existit; siue obseruentur oculis, siue tantùm concipiantur, adesse credit, & manus inordinatè, ac frequenter mouet, nunc ad faciem, nunc ad vestes, nunc ad parietem, scilicet vt colligat, carpat, & euellat, quæ sibi iudicat verè repræsentari, & iterata manuum gesticulatione assequatur; sed frustrà, ac proinde non sine mentis perturbatione, quam manuum gesticulatio indicat, quia cùm membrum sit crebris motionibus destinatum, & vt ait Galenus 1. *de vsu part.* 4. organum organorum, suis moribus manus cerebro vicinissimæ, mouentis facultatis, ac cerebri statum denunciant.

Cur verò phrenitici aliquando sileant, & abominentur loquelam, vt Auic. loquitur, (cùm plurimùm clament, rixentur, & immodicè loquantur) partim referendum est ad pertinaciam alienatæ mentis, partim ad virtutis defectum, vel impotentiam linguæ præ siccitate, aut vulnere quia ipsam exertant, non rarò mordent: exerunt autem, iactant, & versant, vel quia ratio adhuc sibi aliquantulum constans in ariditatis subsidium irrigari quærit; vel quia ex temerario iudicio, calore, & siccitate immodicis, ad irrationales, varios, atque inordinatos motus excitantur: qui licèt vehementes, constantes tamen non sunt, stabiles, aut diuturni, sed veluti furibunda quædam concitamenta, ab inflammato spiritu & siccitate neruorum commota, parùm tamen persistentia ob indigentiam spirituum, & virium iacturam, cum quibus etiam stat suis phantasiis pertinaciter inhærere, nec quandiu delirant, ab illis diuerti.

De Phrenitidis distinctione à similibus affectibus.

VT verò phreniticum delirium adesse cognoscamus, necesse est illud discriminare ab aliis deliriis, quæ in aliis affectibus contingere, experimento compertum est: Nam delirant maniaci, melancholici, paraphrenitici, & ij qui septi transuersi inflammatione premuntur. A mania distat phrenitis, quia in hac febris adest, 3. *epid. sect.* 3. *com.* 45. & 2. *de caus. sympt.* 5. in mania deest. In illa pulsus paruus est, & creber; in furore seu insania, maior. A melancholia faciliùs discernes phrenitidem: in illo enim affectu adest quies, mœror, mœstitia, & in vna aliqua re lapsus; in phrenitide vehemens motus, ferocia, saltus, & in omnibus delirium adest.

Distingues ex Gal. 5. *de loc. cap.* 4. phrenitidem veram à falsa, hoc est, à paraphrenitide, seu delirio, quod fit per acutas febres, internarúmque partium inflammationes, quia hoc non est perpetuum, sed in febrium declinatione cessat; at verò in vera phrenitide delirium est continuum. Deinde in paraphrenitide delirium subitò fit; in phrenitide verò paulatim. Vtriusque distinctionis hæc, est causa. Nam in phreniticis, cùm causa semper maneat, assiduum est delirium, quousque inflammatio sit sedata; in paraphrenitide, quam fiat per insultus, & exacerbationes, declinante febri imminuitur, aut cessat. Insuper phrenitis repentè non fit; quia semper illius generationem præcedunt signa phrenitica, & cùm sit maximus affectus, magnam causam requirit, & maius tempus ad sui generationem præsupponit; paraphrenitis verò subitò fieri potest, quia eius causa subitò inuadit; cerebrum enim breui tempore incalescere potest, aut acres vapores suscipere.

Sed inquirendum: *Vtrùm Galenus his duobus signis phrenitidem veram à falsa rectè destinxerit?* Nam priùs sequitur delirium ad inflammationem cerebri, quia priùs læditur mens, quàm ad septi, pleuræ, pulmonis, vel cuiusuis alterius membri; his enim inflammatis primò febris ob nocumentum vicino cordi statim cõmunicatum, deinde alienatio succedit, 10. 3. *cap.* 2. *de pleuritide.* Ergo magis subitò, magisque celeriter in vera. Quòd si dicatur subitò fieri in falsa: quia præcedente aliqua ægritudine aliorum membrorum euenit, absque

absque vllo affecti cerebri, futuræque phrenitidis indicio, etiam ex Auic. & Aëtij sententia, raro phrenitis ab initio cum febre irruit, sed ferè post quartam diem à febre.

Preterea. Quemadmodum ex humore qui paulatim in cerebro ad inflammandum aceruatur, paulatim sequitur mentis perturbatio, ita etiam potest similiter consequi ex materia aliunde communicata, præterquã quòd frequentiùs inflammatio sit ex subito humoris confluxu ad partem, quàm ex paulatina congestione, vt constat ex *lib. art. med. cap. 95.*

Deinde. Quemadmodum delirium per febres ardentes accidit, & ad earum vigorem increscit: ita etiam saltem augeri potest ex febre veræ phrenitidis. Ergo pariter vtrobique ad febris remissionem saltem minuetur alienatio. Imò verò, quòd necessarium non sit eam aquam, aut perpetuam esse in phrenitico, sed quòd interrumpatur etiam, & æger nonnunquam ad mentem redeat, colligitur ex Hip. 3. *epid. sect. 1. in hist. Ægroti tertij*, qui cùm phreniticus esset, ante morbi solutionem per interualla exactè intelligebat, vt apertè ait Auic. *loc. cit.* §. *Et quandoque absconditur, &c.*

Nec autem oportere etiam in paraphrenitide quiescere omnino, ac intermitti delirium, id colligitur ex Galeno 5. *de loc. cap.* 4. dum ait: *ex inflammato cerebro continuum est*: & constare inde videtur, tum quia si febris à qua oritur, continua sit, nec exacerbationes habens, non est vnde intermittat; tum quia cùm accidẽs sit inflammationis, non minùs quàm febris, & hæc cum inflammatione permaneat, præsertim visceris, cur similiter non perseuerabit alienatio, & perinde ac inflãmato cerebro, cuius etiam symptoma est, maximè si perpetua fiat materiæ delatio ad caput, quod impossibile non est, ob membrorũ societatem, & consensum.

Sed hæc etsi ardua sint, non cogunt; Nam dicuntur paulatim delirare verè phrenitici, licèt priùs, quã delirantes ex inflãmato septo, quia vtplurimùm antecedit obliuio, ac mentis quædã alienatio, quinetiam aliquando floccorum collectio, vt sibi contigisse narrat Galen. 4. *de loc.* 2. demùm & alia signa ægritudinis, nõ alterius membri, sed cerebri propria. Perpetua autem est, nec interrupta dementia in vera phrenitide, quia cùm accidens sit à vera inflãmatione inseparabile, seu potiùs de eius essentia, ea durante perseuerare oportet: quamuis enim febre, vel inflammatione ipsa inclinante, nonnunquam alienatio, vt inquit Auic. abscindatur, id est, minuatur, non tamen momentaneo interuallo mentis compotes in totum fiunt. In falsa, (qualis erat illa 3. *epid.*) magna ex parte per declinationem ad se redeunt, cessãtque per interualla delirium, præsertim eo tempore quo vaporum impetus ad caput non effumat; quod etiam inflammato septo fortè reperies, quamuis magis continuum, ac proinde minùs distans ab eo, quod in exquisita phrenitide fit; Nam propter similitudinem hanc, 4. *de cauf. pulf. vlt.* definiuit phrenitidem, inflammationem cerebri, vel septi, obiter non separans, quæ inter sese simillima sunt in eo, per quod vera phrenitis à falsa distinguitur. Quod si febris, quæ in communi dementia accidit, exacerbationes non habeat, sed eundem tenorem obseruet, non proinde perseuerabit alienatio: tum quia fieri poterit, vt impetus vaporis cesset; tum quia non erit difficile halitus ipsos ascendentes diuertere, atque ita delirium cessare: non sic in cerebri inflammatione, de cuius essentia est, vel saltem proprium accidens, vt diximus.

Distinguitur phrenitis vera à phrenitide septi transuersi, licèt in hac etiam delirium sit continuum, quia in hac inflammatione septi, nihil in oculis conspicitur, neque sanguis è naribus distillat: respiratio est inæqualis, ita vt aliquando sit exigua, & frequens. interdum angustiosa, & suspiriosa, qualis apparet in ol-

A facientibus, & suspirantibus, in vera phrenitide est magna, & rara. Deinde in desipientia septi dolent hypochondria, & intenduntur; in vera, calor viget magis circa caput, & faciem. In septi inflammatione desunt omnia signa, quæ veram phrenitidem comitantur, de quibus *suprà*. Cur autem solo septo inflammato delirium perpetuum sequatur, non verò inflammato ventriculo, corde, hepate, pleura, aut pulmone, fusè diximus *lib. 2. Hist. PP. Med. hist.* 24. quo loco maiorem sympathiam cerebri cum septo, quàm cum dictis partibus, non esse positum in vicinia, & propinquitate, nec in analogia quæ exprimi nequit; sed in maiore consensu, ratione neruorum, quia nerui septi propiùs principium attingunt, vt Galenus docuit 4. *de præsag.* B *ex pulsib.* 5. determinauimus.

Denique distingues phrenitidem, penes materiæ inflammantis diuersitatem: à sanguine enim facta, fit cum risu, & puerili saltatione: visa, imaginatáque rubra sunt, adest capitis grauitas, rubedo in facie apparet, ægri somnolenti sunt, febréque synocho detinentur. Bilem præostendunt delirium cum audacia, rixa, & contentione, maior adest dolor, color faciei in pallorem vergit, viget peruigilium, febris est aridior, tactus mordacior, pulsus minor, crebrior, celerior: lingua aspera, citrina. Ex præassata bile oriri significant, ferox delirium, violentus furor, & alia aderunt, quæ *suprà cap. de cephalalgia*, prænotauimus. Si pituita, bili, aut sanguini sit C permixta, mixta quoque erunt deliria, & symptomata.

Præsagium.

HIc affectus ex natura sua acutissimus est, & exitialis, vt docet Galen. *lib. 1. epid. sect. 3. com. 1. post princip.* non quasi perpetuò, sed quasi frequentiùs interimat; nam & Demetrius apud Aurelianum, phrenitidem dixit esse delirationem vehementem cum febre, desinentem in interfectionem celerem, aliquando & in sanitatem; & Galenus 4. *Aph.* 72. dum testatur, se nullum vidisse phreniticum, qui cum alba, pellucidáque vrina euaserit, innuit aliquos cum ea vrina, fuisse D à phrenitide immunes, maximè si non ita deiectæ sint vires: vt enim inquit Hip. 1. *prorrhet. sect. 1. tex. 8. Prædebilitatorum desipientiæ, pessima*, quia virtus debet esse robusta, vt morbi coctioni in posterum possit sufficere. In hunc sensum intelligendus est Galenus, *lib. 10. meth. cap. 5.* dum in inflammationibus internis, spem totam esse collocandam in virium robore asseuerat.

Pessimum quoque est, si respiratio perseueret magna, & rara, quia delirium ferinum portendit, ex Hip. 1. *prog.* 24. Sed dubitabis: *Vtrùm à phrenitide respiratio magna, & rara sit inseparabilis?* quia *cit. progn. libro, in com.* Galenus hanc respirationem esse delirij comitem confirmat, & probat 2. *de diff. respirat.* 2. & 3. plurimos in medium afferens ægros, quos refert, Hip. 1. *epid. sect.* 3. cuius rei rationem assignat, 1. *de diff. respirat.* E *cap.* 12. quàm nos proposuimus *suprà*, quo loco quærebatur, quare deliri respirent, mingant, aluum, deiiciant, & bibant ex interuallis longis.

Sed hæc doctrina non est consona menti Hippocratis. Hic enim *lib. 3. epid. sect. 3. 76.* in historia Pythionis, & *tex. 88.* in historia vxoris Dealcis, hos ægrotos delirasse, & factos fuisse phreniticos refert, qui tamen non habuerunt respirationem magnam, & raram, sed aliquibus diebus tenuem, & imminutam. Respondet Gal. *cap. 7. eiusdem lib. de diff. resp.* quòd quando integritas, & ornatus respirationis à solo delirio immutatur, tunc fit respiratio magna, & rara: quando autem immutatur à dolore, fit respiratio parua, & frequens, propter causam traditam, *cit. lib. cap. 9.* Verùm quando vtrumque simul concurrit, mixta fit alteratio; & vt æqualiter,

æqualiter, aut inæqualiter concurrunt, sic magis ab vno, quàm ab alio respiratio alteratur: & quia in ægrotis, quos Hip. enumerat, adfuit mixtus affectus ex delirio, & dolore, ideò respiratio fuit mixta, quando enim vrgebat dolor, erat respiratio tenuis, & imminuta, nam tunc obscurabatur alteratio ex delirio excitata; contrà quando vrgebat delirium, & imminuebatur dolor, solùm immutatio respirationis delirij apparebat.

Contra hanc solutionem obstat ratio valida: Si enim adest delirium, dolor abesse debet: nam pro generatione doloris, opus est, vt potentiæ internæ sint attentæ, quæ præsente delirio maximè distrahuntur; ob hanc causam dicebat Hip. 2. *Aph.* 6. *Quicumque dolentes aliqua parte corporis, dolorem non sentiunt, iis mens agrotat.* Hoc modo 4. *de loc.* 4. phrenitide absoluta detentos dispositionem dolorificam non percipere asseuerat; nec sitim, etsi linguam asperam, & siccam habeant, 1. *prorrhet.* 16. & *lib.* 2. *text.* 22. & 3. *epid. sect.* 4. *com.* 44. Igitur à dolore, & delirio nunquam potest respiratio immutari. Dic cum Galeno *loc. cit.* hoc modo. Delirium nunquam potest demoliri respirationem factam à dolore, nisi quàndo est delirium vehemens, & dolor leuis: Nam si dolor est vehemens, solet immutare respirationem ratione sui. Sic etiam quando dolor est moderatus, & delirium est mediocre, necessariò immutatur respiratio, ita vt illius alteratio appareat. At quando dolor est, sæuus, & leue delirium, dolor respirationem immutat. Ex qua doctrina constat apertè, non omne delirium doloris generationem impedire, sed solùm quod est vehemens, & simul causa doloris leuis; nam quando hic est immanis, etiamsi delirium sit ferox, sensus internos, & externos aduertere cogit, vt percipiant alterationem tristem.

Paraphrenitis semper est malum signum, quia significat magnitudinem, & malignitatem affectus cui superuenit, vt 1. *progn.* 23. Hip. docet. Quare quando Hip. dixit 6. *Aph.* 53. *desipientias factas cũ risu esse securiores*, intelligendum est, non quod sint salutares, sed quòd minus periculum, quàm aliæ desipientiæ portendant; Omnis enim mentis alienatio, ni à potu vini, aut alia causa externa oriatur, est periculosa: verùm quia pro varietate humorum morbi sunt deteriores, aut securiores, vt monuit Gal. 2. *progn.* 46. & 6. *epid. sect.* 2. *num.* 38. idcircò cum risu factum deliriũ, vtpotè à sanguine ortum, est periculosum minùs; sanguinis enim proprium est mouere risum, & gaudium, vt docuit Auer. 3. *collig. cap. penul.* subscribit Auic. 1. 3. *tr.* 3. *cap.* 2. *ante fin.*

Phrenitis denique mortiferum ferè est morbi genus propter continuam dementiam, vigiliam, alui, & vesicæ compressionem pertinacem, neruorum distensiones, crurum conuulsiones, & contractiones, syncopem, sed præcipuè ob partis affectæ præstantiam; moriuntur enim sæpè phrenitici subitò, perseuerante capitis, & ceruicis dolore, æruginosæ vomitiones superueniunt, aut adest conuulsio: illa enim extremæ adustionis: hæc ingentis siccitatis est soboles, vt elegànter monuit Galenus 1. *epid. sect.* 2. *text.* 52. 53, & 54.

Phrenitis etsi funestus morbus, aliquando tamen, etsi raro, in sanitatem finitur, oborto sudore copioso, & vniuersali, maximè si criticus rigor præcedat, 1. *prorrh.* 13. narium quoque hæmorrhagia salutaris est, firmãte Galeno 3. *de cris. cap.* 3. *in med.* dum sic ait: *Contingit autem aliquando, quòd etiam per sanguinem è naribus fluentem phrenitis certò finiatur*; Nam membranæ cerebri affectæ in phrenitide, cum narium venis vicinitatem seruant, humor sua grauitate descendit, tenuis, & calidus facilè fluit, & aperit ora vasorum. Sanguinis fluxũ per hæmorrhoïdes laudat Auic. quod præcipuè in illa phrenitidis specie est intelligendum, quæ ex melancholico sanguine, aut superassata flaua bile ortũ ducit: in quem sensum protulit Senex oraculũ, 6. *Aph.* 41. *Insanientibus si varices, vel hæmorrhoïdes superueniant, insaniæ solutio*: depellente natura ad partes ignobiles fæculentum sanguinem, quo excreto delirium soluitur.

Phrenitis aliquando permutatur in typhomaniã, maniam, aut hecticam febrim, quando soluta phrenitide habitualis calor introducitur, ex Rhasio 1. *cont. tract.* 5. *cap.* 3. interdum in sphacelum, seu grangrænam; sicut enim partes exteriores inflammatione vehementi affectæ in grangrænam abeunt, ita aliquando, etsi raro, internæ, præsertim si principes sint; hæ enim solùm principium mortificationis, patiuntur, vt docuit Gal. 7. *Aph.* 50. has enim natura prudentissima ab exquisita putredine defendit. Hanc permutationem venaberis, si scintillæ ante oculos obseruentur, hypochondria retrahantur sursum, pupilla ob retractionem oculorum non appareat, ægri supini decumbant, tremore, vel conuulsione valde oppressi.

Virùm autem phrenitis aliquando ad bonum, in lethargum permutetur? etiam dubitandum. Permutatio hæc est frequentissima: accidit enim quando phrenitis est cataphoræ particeps, & à bile pituitæ permixta ortum ducit; nam tunc ab assante calore, parte tenuiori bilis resoluta, pituitæ crassior pars remanet, quæ lethargũ committit. Deinde ex præsidiorum frigidorum appositione cerebrum refrigeratur, flauáque bilis, crassior & crudior redditur, & quamuis non mutetur in pituitam, (hoc enim impossibile est) huius tamen qualitates acquirit; quo fit vt sicut antea calore, & acrimonia facultatem animalem irritabat, sic modò qualitatibus contrariis imbuta, illam consopiat, obtundat, & lethargum pariat. Hoc modo intelligendus est Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap*, 7. quo loco agens de potu copioso aquæ frigidæ, huius ratione febrim biliosam, & sanguinẽ in phlegmaticam mutari asseuerat. Præterea. Sicuti febris pituitosa solet biliosæ superuenire, quia partes naturales ex diuturna febre languidiores factæ, natiuóque calore destitutæ, cibos concoquere rectè haud queunt, & sic crudorum humorum copia congeritur: pari ratione post phrenitidem excitatur lethargus, cerebro refrigerato, & imbecilliore reddito, quod cùm proprium alimentũ cõficere nequeat, pituitosa excremẽta gignit; ex quibus coërcitis, nec expurgatis lethargus excitatur.

Hanc permutationem concedit Gal. *lib.* 6. *epid. sect.* 6. *com.* 8. dum enim interpretatur Hip. dicẽtem *pro quibus qui morbi*, id est, qui morbi vtiliter, vel inutiliter in alios se conuertant, sic ait: *Qemadmodũ enim quartana comitialem sanat, & febris quacumque conuulsionem, vel etiam destillationem, & suspirium: eodem pacto, oculorum phlegmonen, alui profluuium, lauitatem intestinorum acida eructatio, & lateris phlegmone pulmonariam, veternum phrenitis: Contra verò non vtiliter phrenitis in lethargum. Curita? quia lethargus non est remedium phrenitidis, imò potius est magis lethalis, quàm si solus acciderit, etiamsi sit morbus ignauior, & minus acutus: sunt enim vires ex pragressa phrenitide imbelles factæ.*

Curatio.

Phrenitidis curatio triplici perficitur scopo. Primus fluentem materiam. Secundus, fluxam. Tertius symptomata superuenientia respicit. Sed antequam ad hæc exequenda accedamus, de sex rebus non naturalibus disceptandum. Aër, frigidus, humidúsque sit, vel natura, vel arte paratus; sed frigore non excedat, nam stipat cutem, & humoris exhalationem prohibet. Non sit prauus; hic enim capitis morbos progignit, quia solum cerebrum, & cor respirant; cor autem eximio calore, & facultate validissima, malitiam aëris domat, non cerebrum. Maleficus est, ex domo calce nuper illita, vel gypso, ex Galeno 1. *prorrhet.* 8. nam vapor hic, velut ex crasso carbonum fumo periculum, & mortem sæpe inducit, monente Gal. 7. *de vsu part. cap.* 8

§. Exist

§. *Existimat enim propterea perire eos, qui in charoneis sũ barathris, tum eos qui domos incolunt calce nuper illitas, aut qui ex quodam carbonum odore, & alijs generis eiusdem extinguuntur, quòd spiritus præ tenuitate contineri corpore nequeant, &c.* Probat etiam *lib. de vtilit. respirat. cap.* 4.

De loco in quo debent iacere phrenitici, dubitant auctores; *Vtrùm vtilis sit luminosus, vel obscurus?* Asclepiades cum Paulo exoptat lucidum: Nam sicut somnia vigilanti non fiunt, & lumen facis marcescit ad solem; sic phantasmata interna in lumine euanescunt, & obscurus terrorem inducit. Antiqui tenebrosum eligebāt, quia hic ad quietem magis confert, & lux dissoluit vires, quia distrahit. Hip. sic docuit, 4. *acut.* 48. dum de febribus grauibus, & implacidis loqutus, sic ait. *Decumbere autem in conclaui obscuro debent, & lecto maximè molli diúq; decubitum tum sustinere, & quàm minimè sese proiicere, & iactare, nempè id tales maximè iuuat.* Et Galenus *in com.* sic inquit: *Nam decubitum obscura in domo, non tanquã maturatorium auxilium, sed tanquam difficilis tolerantiæ, inquietationisque quæ ob molestiam, angorémque fit, correctorium voluit.* Actius sic dissoluit dubium: *Qui in tenebris deteriùs se habent, & magis delirant, & terrentur, in loco lucido constituãtur, qui vero in luce magis effrænantur, habitent in loco obscuro; at qui in tenebris, & luce æqualiter se habent, tunc pro dispositione virtutis distinguẽdum: languidi in loco obscuro; validi in claro reponantur: tenebræ enim conseruant vires.* Si tamen generatim loquamur, eligendus locus mediocriter obscurus: nimis lucidus mentem distrahit, spiritum dissoluit; obscurus terrorem incutit; moderatè lucidus non excitat, & quietem inducit.

Lectus firmandus, nec circumstent picturæ, aut imagines; ab his enim solet excitari phantasia, laceratur mens, & dum falsa pro veris accipiuntur, augetur insania. Ægri arcendi sunt à clamore, quia præterquam quòd grauat caput, & fluxionem accersit, apud Haly 5. *pract.* 13. sæpe hac de causa imminens crisis cessare consueuit. Assistentes sint familiares, qui eorum feroces impetus moderentur, & iniurias perferant libenter.

Victus ratio in phrenitide, non solùm debet esse refrigerans, & humectans, sed tenuis à principio, deinde verò aliquantulùm plenior, vt ad morbi vigorem sufficiat, quia ob vigilias, & inordinatos motus maximè dissoluuntur. Apud Auic. 16. 3. *tr.* 2. *cap.* 7. nutriatur syrupo acetoso. Si autem Trallianus acetum mulsum prohibet, mellis calorem timet: & quod Auic. 1. 3. *tr.* 1. *cap.* 29. acida dixit percutere membranas cerebri, negauit merum acetum, non syrupum acetosum. In bilioso tamen temperamento commodè admiscentur humectantia.

Auicenna 1. 4. *tr.* 2. *cap.* 9. post duas horas à syrupo acetoso præcipit ptissanam, vt abstergatur quod incisum fuit à syrupo. Hali autem *lib.* 3. *c.* 12. & *lib.* 5. *c.* 13. offert syrupum acetosum post horas quatuor à ptissana, vt videlicet deferat alimentum ptissanæ, & hæc spatio intermedio coquatur in stomacho, & refrigeret. Ante ptissanam per horam non vetat acetosum, vt stomachum à sorde emundet, & viam paret ptissanæ nutrituræ: quæ consideratio recipienda videtur.

Lactucas in febre valida concedit Trallianus, crudas in validissima Paulus amygdalarum laudat Haly, Auẽzoar *lib.* 1. *Theizir, tract.* 3. *c.* 5. in melancholia cerebri summoperè commendat. Haly præcipit, post euasionem perseuerandum esse, triginta, & tribus diebus in eodem victu, forte legendum est, tribus. Auẽzoar, & Aurelianus per multos dies esse obseruandum præcipiunt exquisitum victum, facillimè enim recidiuant.

Potus sit aqua purissima, aut hordeo decocta, in qua infundatur biscoctum, ex Haly: vel aliquid iulapij granatorum, vel acetosi, vt monuit Alzaharauius. De vino, *Vtrùm phreniticis concedendum?* litigant auctores: quod si sit pauciferum, dilutum, apparente coctione, in stomacho debili, assueto, somnum conciliat, & plurimùm commendat Trallianus. Nam si corpus est aridum, ait Paulus, vel non contingit alienatio, vel adueniens facilè aboletur, dummodò nulla feruens inflammatio, aut magnus calor præcordia vexet, quia cibi concoctionem, ac distributionem promouet, labascentes vires refocillat, ferocitatem corrigit, hilaritatem inducit.

Longè aliter sensit Galenus, *lib.* 1. *ad Glaucon.* 13. pro curatione syncopes sic scribens: *Vinum eas quæ ex maximis vacuationibus fiũt dissolutiones, curat: Sed maximè attendendum est, an aliquid sit quod prohibeat vini exhibitionem, veluti si caput vehementiùs doluerit, aut pars aliqua ex præcipuis inflammationem patiatur, aut affectio aliqua adfuerit quæ delirare cogat, aut febris ardens in morbo crudo; magna enim, & ferè insanabilia ex vini potu, in eiusmodi affectibus nocumenta proueniunt.* Caput enim suo vapore tentat, conuellit neruos, viscera inflammat, humores agitat, & sic biliosum humorem, qui est phrenitidis causa, exacerbat.

Dic tu. In declinatione phrenitidis, si syncope alia de causa inualescat, vel æger sit imbellis, vinum tenue, aquosum, oligophorum dictum, mediocri febre præsente, tutò potest concedi: quod in desipientia, & capitis grauitate offert Hip. 3. *acut.* 41. dum sic ait: *Quũ verò in huiusmodi morbis fortem capitis grauitatem, vel mentis læsionem suspicatus fuerit, à vino penitùs est abstinendum, aquámque dare oportet, vel vinum aquosum, & prorsus inodorum.* Cauendũ tamen semper est à vino polyphoro, seu multifero, quod est sapore acre; præstans odore, substantia tenue, & facultate generosum: Nam promptè penetrat, 5. *Aph.* 5. caput, mentémque tentat, & propter caliditatem celeriter ad caput fertur, feruentésque in corpore secũ fert humores, vt cit. 3. *acut. in com.* docuit Galenus. Ex huius potu, præsertim nimio, igni correptus est, & oborto delirio emortuus Adolescens in Thaso, 3. *epid. sect.* 1. *text.* 1. Nicodemus, *eodem lib. sect.* 2. *text.* 81. & *text.* 87. Adolescens Melibœæ, epoto hoc, vitam cum morte commutarunt.

Somnus omni ingenio procurandus cuius beneficio humor noxius cõcoquitur, cerebrum humectatur, deliria sedantur. Aluus sit mollis, & mollium enematum vsu lubrica seruetur. Cibus offeratur in febris, & delirij decremento. Ptissana est vtilissima, cuius cremor adiecto papauerino syrupo, cum guttulis limonis, aut agrestæ summo est ex vsu. Vbi tamen peruigilium non cedit, licitum sit cremorem seminum albi papaueris ptissanæ admiscere.

De phlebotomia: *Vtrùm in hoc affectu sit celebranda?* sic deliberandum. Cùm hic affectus acutissimus sit, illi statim in initio occurrendum, quia sæuissima excitat symptomata, quæ ex inflammatione cerebri emanant. Ab hac præcipua sumenda indicatio est: ratio autem curationis partis quæ inflammatione laborat, in euacuatione humoris eam efficientis consistit, auctore Galeno 13. *meth. cap.* 9. & *in art. med. cap.* 95. *post princip.* Intemperantia enim, tumor, soluta vnitas, quæ constituunt inflammationem, huius causâ remotâ simul remouentur, ideò peculiares indicationes non præstant. Solùm in materia calidissima, Galen. 2. *ad Glauc.* 2. præter vacuationem, reuulsionem etiam exoptat: hæc tamen vacuatio fit aut translato humore ad alias partes, aut per eandem vacuato. Illud, aut repellentibus perficitur, quæ inflammatæ parti apponi solent, quia cùm comprimant, adstrictione sua humorem noxium ad intimas partes repellunt; aut magnis præsidiis celebratis, sanæ enim partes tunc attrahunt. Per eandem partem vacuatur, medicamentis resoluentibus, aut facta apertione in eodem loco, aut in parte vicina.

Præter euacuationem humoris efficientis inflammationem,

mationem, fluxionem sistere oportet, vt si morbi generatio impediri non potest, illius incrementum, auertamus; ne videlicet inflammatio in magnitudinem momentaneam paulatim accrescat. Cùm ergo phrenitis sit inflammatio, quæ non subitò, sed pedetentim fit, & propter partis dignitatem multùm vrget, augmentum impediendum illicò sectâ venenâ; id enim ante cætera auxilia protulit Galenus, *lib.13. meth. cap.21.* dum enim de phrenitidis medela ex professo disceptat, sic est loquutus: *Incidenda in tali affectu vena est, statim ab initio, si modò tam valens virtus sit, vt sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum, quæ de secanda vena retulimus, sicuti vel crudi humoris, copia, vel puerilis ætas, vel anni tempus, vel regio, in qua sit extremus calor, aut frigus.* Quam doctrinam Græci omnes, & Barbari ferè confirmant.

Si enim varios fines, & vtilitates, ob quas venæ sectio celebratur, contempleris, omnes in phlebotomia facta in phrenitide reperies: Nam illa, aut est remedium euacuatorium, & tunc adhibetur quando sanguis est inutilis naturæ, & peccat aut qualitate, quia putris est, aut quantitate, vt in plenitudine quoad vasa, & quoad vires. Aut est remedium reuulsorium, quod tunc fit, quando opus est impetum sanguinis, & aliorum humorum in aliam partem revocare; & hæc venæ sectio præexistentem sanguinis copiam in corpore non requirit, quinimò in affectu plenitudini contrario adhibetur sæpè, vt lib de sang.mis. cap.11, & 4. meth.6. & 4. acut.19. docuit Galenus. Secatur etiam vena refrigerationis, & difflationis gratia; nam phlebotomia ex accidenti refrigerat, quia substantiam calidam euacuat, vt 10. *meth. cap.10.* monuit Galenus: sicut extractio substantiæ frigidæ calefacit, apud Auic.2. 1. *doct.2. sum. cap.17.* Secatur etiam vena ad leuandam naturam, quæ venæ sectio non solùm adhibetur in morbis sanguineis, sed quando in præsentia sanguinis alij humores redundant; de qua venæ sectione intelligendus est Galenus *lib.11. meth. cap.15.§. Leuata namque ea, quæ nostrum corpus regit, natura, &c.* & Auic.4.1. *cap.20.§. Et multoties phlebotomia, licèt necessaria non sit, naturam secundùm plurimum leuat.* Secatur etiam vena interdū, vt agnoscamus qualis sit sanguis qui in venis continetur, veluti Galenus exequendum præcepit 1. *ad Glauc. cap. de curat. quartanæ, & 3. de loc.7. de curatione melancholiæ:* quod consilium in lepra peritissimi Medici valdè commendant.

Quare in phrenitide sanguinea, vena secanda est, vt euacuet, & naturam leuet; & in phrenitide biliosa, vt reuellat, & refrigeret: Nam copia, vacuationem expostulat; intemperies, refrigerium: Vitiosi enim humores vnà cum sanguine permixti in venis reperiuntur, & provt erant, in veteri proportione increscunt, & tūc exit bilis calidissima cum sanguine permixta; & licèt illa remaneret in corpore, vacuato sanguine, maior est vtilitas quæ sequitur ex reuulsione, ope venæ sectionis celebratâ, quæ potentissimè reuellit à parte præstante phlegmone obsessa, quàm sit damnum quod sequitur ex bile relicta. Notū autem est inter reuellentia auxilia, phlebotomiam esse præcipuum, ex Gal. *lib. de sang. mis.* 11.13. & alibi passim, provt prædiximus *lib.1. hist. PP. Medic. hist.10.* Sic præsente vtilitate reuulsionis, etiam in homine inanito præcipitur phlebotomia, 5. *meth.3.* & in dolore validissimo, 1. *Aph.23.* Sic concurrente indicatione magnitudinis morbi, qualis est phrenitis, vel præsentis, vel futuræ, summoperè hoc auxilium commendatur, 13. *meth. cit.*

Sed quæres primò: Cur. *cit. meth.* Galenus addit, *nisi adsit crudorum humorum copia:* & non dicit *acrium*, qui ferè in phrenitide redundant? Dic, quia crudi curantur coctione, quæ sanguine peragitur; biliosi autem, purgatione. Dic secundò. Crudi succi grauando, obturando canales, impediendo transitum spiritus, & sanguinis ad membra, natiuum calorem minuunt, ac deiiciunt vires, quæ damna non ita præstant biliosi, & acres, in quorum præsentia si venam aperias, non ita nocebis, imò corpus facta ventilatione eximiè leuabis.

Quæres secundò: Cur ibi dicit, *nisi obstet intemperantia continentis*, cùm *lib. de sang. mis.9.* aëris intemperies venæ sectionem non impediat, sed quantitatem præscribat? Dic Galenum *lib. de sang. mis.* conari reducere omnes indicationes mittendi sanguinis ad tres, iuxta 4. *acut.19.* Nam frequentissima indicatio temperaturæ continentis magis indicat quantitatem mittendi sanguinis, quàm ipsam missionem; rarò tamen de phlebotomia ipsa exequenda, vel prohibenda indicat.

Quæ vena sit aperienda in phrenitide, non satis constat. Aëtius secat mediam. Alij basilicam, quia bilis in hepate redundat. Plures ex saphæna, maioris reuulsionis gratia. Interna non est secanda, quia non ita ex superioribus partibus euacuat; monet enim *lib. de sang. mis.16, & 4. de sanit.4. & 2. acut, com.11.* vt partibus supra iugulum laborantibus tundatur cephalica. At verò adstante phrenitide, ex talo celebrare phlebotomiam, absonum est, & ab arte alienum, quia humor fluxus impactus in parte præstante ex propinquiori loco vacuationem efflagitat.

Circa venæ sectionem tria sunt obseruanda; primū, quòd foramen sectionis non sit amplum, & ligatura sit firma; nam ob delirium, & motus inordinatos, hæmorrhagiæ periculum imminet. Secundùm, quòd vena secta tantum sanguinis non extrahatur, quantum plenitudo desiderat; relinquendum enim est aliquid symptomati vires dissoluenti, 1. *ad Glauc.14.* superflua enim vigilia, irrequietus manuum, pedum, & totius corporis motus, inedia, vires vehementer prosternunt, vt 2. *Aph.28.* fusè prædixit Galenus. Tertium videtur valdè controuersum: *Vtrùm ante sectionem maiorum venarum, venæ sectio in fronte sit celebrāda:* Hoc enim confirmant Paulus, Trallianus, & Auic. asserentes, in phrenitico venam frontis esse secandam, quando ob vehementes motus brachiorum, in cubito vena secari non potest.

At hoc præceptum vltimum non videtur amplectendum, quia sectio venæ frontis est remedium locale, ex Galeno *lib.6. epid. sect.2. com.9.* Quare ante totius corporis euacuationem, & in principio morbi imperandum non est; ad partem enim affectam fluxum adauget. Verùm si hanc doctrinam explanes de phrenitide, quæ fit ex permutatione alterius morbi, tunc ratione morbi præcedentis, fluxionis periculum non impendet, quia iam est vacuatum corpus. Dic tertiò, intelligendos esse hos auctores, quando materia iam tota fluxit. Dic vltimò, quòd secetur vena frontis, modò ante venæ sectionem, & eo tempore quo secatur, ad impediendam fluxionem, crura, & brachia fricentur, ligentur, vel (quod magis probo) cucurbitulæ scapulis apponantur cùm flamma multa.

Quòd si morbus vrgeat, & sufficienter sanguis venæ sectionis ope sit extractus, viresq; aliquātisper flaccescant, tutissimū est per hirudines venis hæmorrhoidalibus affixas sanguinem exhaurire, maximè si huius vacuationis suppressio morbo occasionem præstet. Vtilis est etiam extractio sanguinis per scarificatas cucurbitulas dorso affixas. Particulariùs verò ex vsu est ea, quæ in occipitio cum flamma multa, & scarificatu adhibetur, sicut quando bregmati apponitur. Summum confert commodum sectio venæ frontis, tantoperè ab Hip. laudata, 5. *Aph.68. Dolente parte capitis posteriore, in fronte recta vena incisa prodest.* Firmat Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis.19.§. Sicut capitis grauitates, & inueteratos in eo ex plenitudine dolores, leuare manifestè solet tunsa in frōte vena.* Subscribit Auic.4.1. *cap.20.* Verùm cùm sit remediū locale, ferè non debet celebrari, nisi post vniuersalem totius corporis vacuationem

nem, vel purgationem: alioqui periculum est, ne partem conuocata fluxione immodicè repleat, & inflammationem augeat. Si tamen contingat, vt ob dictas causas aliæ in cubito venæ secari non possint, tunc factis prius in cruribus validis scarificationibus, & vinculis dolorificis, sanguis ex eius sectione copiosè fluat; plurimum enim leuamen afferre solet.

Vena etiam secatur in lepore nasi, & postea, vt feliciùs sanguis emanet, venulæ adapertæ affigitur hirudo, cuius suctu ex intimis cerebri sedibus sanguis exhauritur vbertim. Quæ animalcula etiam imponuntur venis temporũ, ponè aures, & sanguinem auidissimè exugũt. Vtiles etiam ligaturæ, & frictiones partium extremarũ: iteratæ cucurbitæ citra scarificationem, dorso, & inferioribus partibus applicitæ, quibus locis vesicatoria aliqui imponũt, vt humor in profundo infixus extrahatur foràs, & ad infernas sedes distrahatur: quod non probo; calefaciũt enim vehementer, & somnũ perturbant, maximè cũ cucurbitulæ hoc munus strenuè complere possint, præsertim si sint cum multa flãma agglutinatæ: est enim cucurbitula, vt 4. *meth. vlt.* scribit Galenus, instrumentũ ad violentum attractum à Medicis excogitatum, quod *lib.* 13. *meth. cap.* 6. confirmat Galenus. Interim administranda sunt, quæ humorum ebullitionem coërceant, impetuosum motum compescant, bilis acrimoniam retundant, refrigerent, incrassent, & malignam eius naturam refrænent; Notum est autem in doctrina Galeni, lata 1. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 21. & 2. *cris.* 7. febres, quæ ex ingenti phlegmone partis præstantis originem ducunt, esse malignas. Quare febres ex maximis inflammationibus septi, ventriculi, iecoris, pulmonis, cordis, & cerebri concitatæ, sunt malignæ apud ipsum, 3. *epid. sect.* 1. *in præfatione.* Ideò offerenda sunt ægris iulapia, manè, & vesperi, quæ similes vtilitates præstent.

℞. *Confect. hyacinth.* ʒ ij. *confect. alchermes,* ʒ j. *syrup. granator. syrup. de acido citri, syrup. acetosi, syrup. de ribes, an.* ℥ j. ß. *aq. acetos. aq. cardui benedict. aq. rosar. aq. endiu. an.* ℥ iiij. *pulp. tamarindor. acetosor.* ʒ ij. *pul. santalor. rubeor.* ℈ j. *pulu. margaritar. præparat.* ʒ j. ß. *pulu. diamarg. frig.* ʒ ß. *lapidis belzaartic. oriental.* g̃. xx. *rasuræ eboris,* g̃. viij. *vnicornu veri,* gr. iiij. *ossis de corde cerui.* gr. iij. *succi limon.* ℥ j. *bracteolar. auri, Num.* iiij. misce, fiat potus.

In eundem vsum potest parari conserua huiusmodi:

℞. *Conseru. nymphææ, conseruæ violac. conseruæ de ribes, an.* ℥ ij. *pulu. santalor. citrinor.* ʒ j. *margaritar. præparat. lapid. belzaartici, an.* ℈ ß. *pul. diamarg. frig.* ℈ j. *confect. hyacinth.* ʒ j. misce, fiat conditum.

Clysteres iniendi, qui reuellant, incrassent refrigerent, ex decocto refrigerante, aut sero lactis, aut ptisanæ cremore, cum oleo nenupharino, viol. rosfl. flore cassiæ fistularis, elect. lenitiu. diaprun. simpl. aut diacathol. sacchato, & oui vitello.

Ergo præcedente vniuersali vacuatione per sanguinis missionem, aut purgationem factam cum lenibus medicamentis, ad localia deueniendum. Hæc bregmati imponi debent: nam hàc feliciùs penetrant medicamenta, sunt enim ossa sincipitis tenuia, & rara, suturæ laxissimæ, & iccircò non solùm medicamenti facultas, sed substantia sæpè introrsum adigitur, vt in seipso expertus fuit Gal. 13. *meth. cap.* 22. Sub sincipite frontem complector, sed in hac parte ob frontis osseam constitutionem, infeliciùs penetrant medicamenta: at ineptissimè occipiti applicita; hæc enim pars, dura crasśaque substantia constat, & spinalis medulla ex refrigerantium vsu læditur vehementer.

Galenus 13. *meth. cit.* sic pronunciat; *Nam repellendus à capite humor est, quisquis is fuerit.* Hoc oraculo commoti Medici, medicamenta quæ in phrenitide, capite priùs raso, sincipiciti apponuntur, repellentia vocarunt, seu repercussiua, quæ cùm frigida sint, adstringentia, sicca, partem roborant ne recipiat, & influxũ humorum intrò repellunt: sicut enim manus cùm comprimit spongiam aqua imbutam, aquam exprimit; sic repellẽtia adstrictione sua introrsum humorẽ fluentem exprimũt, & ipsum euacuant, partémque ab inflammatione præseruant, vt Galenus docuit *art. med. ca.* 95. Quapropter cùm rosæ adstringant, refrigerent, roborent, repellant, & has commoditates strenuè compleant, omnia quæ ex illis parantur, consimiles habere facultates ac virtutes necesse est, vt Oleum rosaceum, præsertim incompletum, Aqua rosarum stillatitia, Acetum rosaceum: Quare factum est, vt medicamentum repellens sincipiti apponendum, Græcè appelletur oxyrrhodinum; quod fit ex partibus quatuor aquæ rosaceæ, vel plantaginis, duabus olei rosacei, & aceti rosacei dimidia. Aliquando additur drachma dimidia santali rubri, quia hoc medicamentum similes vires sortitur, auctore Auicenna *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 655. Hoc liquore imbutum subtile linteolum, crebris foraminibus perforatum, sincipiti, ac temporibus applicetur, ac sæpè innouetur. Et non solùm in phrenitide, sed in aliis partium internarum inflammationibus vtiliter administratur.

Sed quia in hunc locum incidimus, agitandum est argumentum de repellentibus, nam ad phrenitidis curationem summè conducit. Et primò: *Vtrùm in initio phrenitidis, aliárumque inflammationum repellentia applicanda?* Galenus enim *lib.* 6. *sec. loc. cap.* 1. *ad init.* & *in med.* §. *quemadmodum enim initio, &c.* & *in art. med. cap.* 95. Auic. 1. 1. *cap.* 1. & 15. & 3. 4. *tract.* 1. *cap.* 3. *ad init.* §. & *incipe cum repercussiuis:* & 4. 1. *cap.* 25. quibus locis vnanimiter asseuerant, ad incipientes inflammationes, medicamentis frigidis, & adstringentibus vtendum esse, quæ repellentia, seu repercussiua vocantur; in declinatione verò medicamentis resoluentibus, in augmento, & statu, mixtis, ita tamen vt in augmento vincãt repellentia, in statu vtraque æqualia sint. Hanc sententiã confirmat Guido *tract.* 2. *de apostemat. doct.* 1. *cap.* 1. redditque rationem, quia fluente humore repulsio est necessaria; & iam fluxo, resolutio; quando verò tantũ influit, quantum resoluitur, tunc vtriusque ratio habenda.

Sed quæres: Si Galenus 3. *simp.* 10. & *cit. sec. loc.* & Auic. vtiliter docent, in principio inflammationum sola repercussiua esse necessaria, & in declinatione sola resoluentia: quomodo Auic. 4. 1. *cap.* 25. in quibusdam inflammationibus negat in principio purè adstringentia, & in declinatione merè resoluentia? Solet Galenus, & alij auctores, quod illis frequentissimum est, proponere vniuersales propositiones, in se & simpliciter consideratas veras, quæ tamen non debent produci ad opus sine dearticulatione, & variari debent pro varietate illorum quæ simul concurrunt, quorum ad rectè curandum magna est consideratio habenda.

Aduerte tamen, ex Galeno, 11. *meth.* 18. in inflammationibus cerebri, & membranarum eius, vtendum esse in principio adstringentibus, sicut in initio inflammationum aliorum membrorum: cæterùm tum adstringentia, tum resoluentia debere esse intensiora, quàm affectus per se expostulet, indicatione sumpta à situ partis affectæ, ad quam medicamentorum vis ob interpositam caluariam refracta accedit; quare tantum oportet vim medicamenti augere, quantum de ea in via remitti debet; iuxta Galeni doctrinam, 2. *ad Glauc.* 2. & 7. *meth. vlt.* Ob quam causam, 11. *meth. cit.* adstringentibus iubet permiscere medicamenta, quæ tenuibus partibus constent, quale est acetum, ad penetrationem; & cessante iam fluxu, ad discutiendum vtitur castorio, quod in aliarum inflammationum declinatione, ob magnum ipsius calorem minimè imponendum.

Constat deinde, in inflammationibus cerebri, reprimentia,

mentia, vt magis necessaria, frequentiùs esse admouenda, quàm in aliarum partium inflammationibus: tum quia ad cerebrum, cùm in parte suprema corporis sit locatum, à toto calidi vapores feruntur celeriùs; tum quia inflammatio maximè est periculosa. 1. *prog.* 26. imò 1. *de morb. num.* 4. ex necessitate lethalis.

Vtrùm verò *in principio omnium inflammationum repellentia semper apponenda?* dubium est. Licet autem in initio internarum, & externarum inflammationum repellentia sint ex vsu; tamen sunt affectus nonnulli, quos ab ea lege excipias, sigillatim recensendi. Primus. Si locus affectus est emunctorium alicuius membri principis, aut huic valdè propinquus, ex Gal. 6. *sec. loc. cap.* 1. Nam si tunc reprimentia imponas, coërcitus, & repulsus humor ad partem præstantem, illius calorem vel subitò extinguet, vel inflammationem concitabit, primario affectu grauiorem. Secundus. Si humor fluens prauus sit, & venenosus, 14. *meth. cap.* 2. Ideò in bubonibus & inflammatoriis affectibus pestilentibus, imponenda sunt, quæ malignum humorem foràs attrahant. Tertius. Quando fluens humor multus est, & valenter irruit: Nam vt Auic. ait, 2. 3. *tract.* 2. *cap.* 7. *parum post med.* §. *repercussio autem materiei, &c.* tunc repercussiua non proficiunt, quia aut humorem ad aliquod membrum recurrere faciunt, vel ipsum contumaciorem reddunt. Quartus. Quando corpus est plenum: tunc enim inutilis est repulsio, ex Gal. *in art. med.* 95. corpus enim plenum non admittit, quod à parte affecta repellitur: quare necesse est, vniuersalis vacuatio præcedat. Quintus. Cum inflammatio, vel tumor, crisis ratione contingunt, quæ omnia latissimè docuit Galenus, 3. *sec. loc. cap.* 2. *de parotidibus*, & 13. *meth. cap.* 6. Sextus. Si humor valdè est crassus, & impactus. Septimus. Si humor in profundo corporis consistit, vt in ischiade: ita enim repercussiua humores ad partes internas detrudunt, & inflammationem augent.

Guido *loc. cit.* ampliùs addit: Quando vehemens viget dolor, cui anodyna, & non repellentia prosunt, quia illa demulcendo dolorem, phlegmones augmentum prohibent, ex Gal. 13. *meth. cap.* 8. *in fin.* & Auic. 1. 1. *cap.* 1. Quo tempore repellentia non solùm nocua sunt, sed & reliqua quæ humoris fluxum ante mitigationem doloris diuertunt, ex Auic. 4. 1. *cap.* 3. §. *cùmque ad diuersum trahere volueris, dolorem priùs seda.* Tanta enim est doloris in attrahendo vis, vt reliquis remediis adhibitis, nullā æger vtilitatem possit percipere.

Octauus. Quando inflammatio à causa primitiua concitatur, ex Auic. 4. 1. *cap.* 25. Et licèt ab hac causa nulla sumatur indicatio ad curandum, quia non permanet, sed iam abiit, ex Gal. 9. *meth. cap.* 3. & nulla ratio possit assignari sufficiens, ob quam repellentia sint interdicenda, cùm affectus à causa externa ortum ducit, quia habenda est ratio fluentis humoris, vt phlegmones generatio, & augmentum impediatur; tamen sumitur indicatio à dispositione, quam causa primitiua reliquit. Quare cùm propter contusionem humor est valdè impactus, malumus tumorem aliquantulum augere, quàm materiam illam dissolutioni omnino contumacem relinquere: nam quando humor crassus est, repellentiū vsu resolutioni ineptior euadit. Sed si hoc verum est, quomodo intelligendus Galenus, 1. *feb.* 3. *in initio*, qui causam præincipientem multùm in curatione iuuare asseuerat, sic enim ait: *Rationales autem ad ipsius rei naturam venientes, cum indicationibus vtantur, ab illa ad futurorum præcognitionem, atque ad curationis inuentionem iuuantur.* Dic, explanandum esse, mediatè, & per accidens: Nam immediatè, & per se, à causâ procatarcticâ indicatio non est desumenda.

Vltimus. Quando pars debilis est, & languida: tunc enim repellentia frigiditate sua valdè nocent: Hæc omnia sunt intelligenda de iis medicamentis, quæ verè & propriè repellentia dicuntur; quæ frigida sunt, sicca, & adstringentia: Alia verò, quæ largo modo repercussiua appellantur, quæ videlicet attemperando calorem extraneum, roborant innatum, vt noxam à se depellat; vel suo lentore meatus occludunt, & sic humori fluenti aditus intercipitur: Hæc in illis omnibus exemplis admoueri possunt, exceptis tribus, quando humor influens est malignus, aut iuxta emunctorium infigitur, aut inflammatio crisis ratione contingit. Ex quibus constat apertè, quòd in principio inflammationum purè repellentia sunt imponenda: licèt enim aliquis humor iam sit fluxus, hic tamen cùm non sit fixus, facilè repellentium vi potest retrocedere: Quare si in initio resoluentia admoueas, nocebis impensè; nam attrahendo humorem, influxio augebitur, & inflammatio accrescet.

Dubitabis deinde: *Vtrùm in augmento phrenitidis repellentia superent resoluentia?* Prisci *cit. loc.* vnanimiter consentiunt, quia hoc tempore in maiori copia fluit humor, quàm sit influxus. Obstat tamen Galenus, *lib. de totius morbi temporib. cap.* 3. *ad init.* docens inflammationis augmentum esse, quando humoris iam cessauit influxus. Ergo videtur quòd in augmento repercussiua sint inutilia. Solue. In augmento vehementior cessat influxus, sed semper ratione doloris adhuc vigentis, in partem suapte natura dolentem, & imbellem influit humor. Et licèt in augmento cessaret influxus, tamen cùm humor iam sit extra vasa effusus, & prohibitus transpirare, putrescat, maiorem calorem excitat, & dolorem vsque ad statum; qua de causa ad concalfactam particulam tunc confluit humor, qui repellentium ope ad interiores partes debet retrudi.

Agitandum verò est dubium huic doctrinæ consentaneum: *Vtrùm in statu æqualis portio resoluentium, & repellentium sit imponenda?* Nam hoc tempore plurima copia adest influentis humoris, & influxi; quare vtriusque ratio habenda. Obstat primò Galeni auctoritas, 13. *meth. cap.* 16. *post med.* affirmantis, in statu, & declinatione solùm medicamenta discutientia esse ex vsu, sic enim ait: *Sed etiam cùm nec affluat ampliùs quicquam, nec repelli quod in laborante particula continetur, possit, &c.* Dic, in statu quicquam non confluere notabile, respectu videlicet humoris, qui affatim in initio, & in maiori copia, in particulam phlegmone obsessam confluere solet. Quamuis autem in statu humores non sint in fluxu, tamen propter calorem, & dolorem partis inflammatæ, & ebullitionem humoris contenti, timor est ne applicitis resoluentibus, quæ calida sunt, defluxio augeatur, seu prouocetur: quare ad hoc euitandum, cum resoluentibus æqualiter permiscere repellentia, optimum est. Hæc autem permixtio resoluentium, & repellentium in statu, æqualis requiritur non exquisitè: Nam in fine status maior permixtio resoluentium vtilis est; attamen cum quadam latitudine, ad alia tempora collatione facta, in quibus alterutrius illorum excessus est necessarius. Quemadmodum igitur in augmento requiritur permixtio resoluentium, quæ debet procedere increscendo vsque ad statum; ita in principio status, æqualis permixtio reprimentium, & resoluentium conuenit: in qua tamen permixtione resoluentia debent applicari crescendo vsque ad declinationem, in qua declinatione per se purè resoluentia conferunt apprimè.

Quæres vlteriùs: *Vtrùm semper in declinatione inflammationum resoluentia sint ex vsu?* Solue hoc modo. In declinatione nihil influit, quare sola laxantia, & resoluentia sunt admouenda; dummodò tamen inflammatio in aliqua parte principe non consistat, cuius operatio est toti communis, & necessaria: tunc enim, vt constat ex Galeno 11. *meth.* 15. resoluentibus adstringentia sunt permiscenda, quæ partis præstantis vires roborant, cum laxantia easdem debilitent. Quòd si partis affectæ robur toti necessarium non sit, sola resoluen

resoluentia sine adstringentium permixtione sunt admouenda; haec enim certò sanationem retardant. Hoc modo 11.*meth*.16. colo, intestinis aliis, musculis peritonaei,& ipso peritonaeo, atque vtero inflammatis, in declinatione adstringentia interdicit; in affectibus verò ventriculi,& iecoris, perpetuò adstringentia sunt permiscenda: nam in his membris robur virtutis resolui perniciosissimum est.

In pectore, & renibus, medio modo incedendum: Nam in harum partium affectibus adstringentia sunt permiscenda, vt robur partis conseruetur, si pus educere ex pectore, aut pulmone sit opus, vt in empyemate. Causa autem cur vterum, & vesicam inter ignobiles partes connumeret, pro quarum curatione eam roborandi prouidentiam non exoptat, est quia renes partem serosam separando, pectus respirando, in multam materiam validè operantur: & hoc, robur virtutis efflagitat; aliae verò partes in exiguam materiam operantur, & sic illarum robur non ita attentè à Medico contemplandum; ex harum enim debilitate noxa notabilis non emanat.

Instabis hoc modo. Si in parte inflammata praestanti, cuius operatio pro toto expetitur, semper cum resoluentibus adstringentia permiscentur: cur 11. *meth*. 18. in declinatione inflammationis cerebri, non vtitur Galenus permistione adstringentium, vt partis robur seruetur? Dic, causam esse, quia adstringentia sanationem certò retardant, quod in cerebri inflammatione, ob summum eius periculum, valde est noxium. Obiicies: Cerebrum, pars est praestantior iecore, & ventriculo. Ergo magis illius, quàm horum, adstringentibus tuendum est robur? Dic: Licèt officij cerebri dignitas ad vitam multò magis necessaria sit, tamen eius robur non ita in morbo est necessarium, sicut robur iecoris, & ventriculi, vt firmat Galenus, *lib.7.meth.cap.vlt.& lib.11.cap.9.*

De liene major est dubitatio, cùm sit pars quae pro toto operatur assiduè: tamen pro eius curatione non sunt necessaria adstringentia, ad illius robur custodiendum, nisi in lienosis, & abundantibus melancholia, 11.*meth*.16. Si verò nullum atrae bilis excrementum adsit, aut nullo modo, aut parcissimè adstringendum, ratio dictat: licèt enim splen pro toto operetur, eius tamen operatio est in paucum excrementum expurgandum, & ideò non valdè robur expetitur, nî lienosos excipias. Dixi, *valde*, quia in affectibus lienis, simpliciter, & semper, resoluentibus adstringentia permiscere fas est, quod apertè constat ex Gal.13.*met*.16. hîc enim lienem solis relaxantibus non esse curandum asseuerat, & 9.*sec.loc*.2. in huius partis affectibus, naturalem ipsius visceris dispositionem, & firmitudinem custodiendam esse non semel inculcat.

Insuper perscrutandum: *vtrùm repellentia vacuent à parte*? Id equidem affirmat Galenus, lib.13.*meth.cap*.6. dum sic ait: *Vacuatur autem quod impletum est, non modò medicamentis iis quae digerunt, sed etiam quae adstringunt, & refrigerant.* Quò fit vt compressis humoribus, & retrocedentibus repellentium ope, & adstrictione, pars inflammata distenta exoneretur, praecipuè quia praecedente vniuersali vacuatione, pars affecta robustior reddita, humores ad se fluentes ad alias partes inanitas transmittit, vt constat ex Gal. *in art.med.cap*.95. Quare cùm repellentium medicamentorum vi, humor qui influebat retrocedat; tum etiam portio illius tenuis, qui iam non modò in vasis partis affectae, sed etiam in poris illius continetur, ad alias partes transmittatur, meritò reprimentia vacuare humores contentos in parte inflammata asseuerat.

Reliquum est, vt rationibus oppositum suadentibus, faciamus satis. Ad primam. Frigida, qualia sunt reprimentia, incrassant humores, & condensando meatus, illos vacuationi contumaces reddunt, cùm tamen in omni vacuatione oporteat meatus fluxiles esse, vt vacuando humori exitus pateat liber, ex Hip. & Gal. 2. *Aph*.9. Dic: Reprimentia non simul refrigerant partem affectam vndequaque, sed primò proximam partem cui applicantur, & sua frigiditate veluti manu comprimunt, atque ita trudunt in alias partes, portionem humorum contentorum in parte affecta, licèt eos qui relinquuntur, incrassent.

Ad Secundam. Humor qui continetur in parte inflammata, duobus tantùm modis vacuari potest, aut per resolutionem, aut per expulsionem praecedente suppuratione; quorum neutrum à reprimentibus, & refrigerantibus perfici potest. Dic. Et modo suprà dicto, quo repellentia euacuant: ex qua solutione patet responsio ad ea, quae obiici solent.

Ad Tertiam. In principio inflammationis externae non conueniunt repellentia, quia repercussio non debet fieri à parte ignobili ad partem nobilem: interna autem pars, nobilis est; externa, ignobilis. Ita ex Hip. 6. *Aph*. 25. *Erysipelas si vertatur ab exterioribus ad interiora, non est bonum.* Dic, partem nobilem aliam esse talem simpliciter, aliam comparatiuè tantùm: Cum igitur asseritur, ad partem nobilem non esse faciendam repulsionem, per partem nobilem, illam debemus intelligere, quae simpliciter talis est, quae non est quaeuis pars interna. Hippocrates verò reprobauit retrocessum erysipelatis ad interiora, id est, partes profundas, & principales, & eam fuisse mentem Hip. ex interpretatione Galeni *in com.* constat apertè.

Altioris verò doctrinae causa indagandum: *Vtrùm Oxyrrhodinum in phrenitide actu frigidum, vel calidum sit imponendum?* Aëtius *tetrab*. 2. *serm*. 2. *cap. de curatione phrenitidis*, Oxyrrhodinum non debere esse actu frigidum, neque actu calidum affirmat: Nam praeterquam quòd, vt ait *Auerrhoës 7.collect. cap*.30. cerebrum, & eius membranae sunt partes exangues, & frigidae, quibus frigidum, vtpotè aduersum, nocebit impensè, 5. *Aph*. 18. hoc densat meatus, cogit, incrassat, & humorem excerni prohibet. Actu verò calidum, feruorem conduplicat, attrahit, impedit somnum, & inflammationem auget.

Galenus contrariam tuetur sententiam: ille enim *lib. 1.ad Glauc*.15. dum curare nititur dolorem capitis, ex multitudine humoris molesti, sic ait: *Vtendum verò oxyrrhodino, & perfusionibus, in affectu quidem crudiore, ac frigidiore, tepidis; in calidiore autem, & biliosiore, frigidis*, & *lib.2.sec.loc.cap.1. rubric*.2. agens de oxyrrhodino, in capitis dolore ex calida causa concitato actu frigidum, imò niue refrigeratum imponere consulit: subscribit Auic.1.3.*tract*.3. *cap*. 3. *de curatione phrenitidis*. Tantorum auctorum votum ratio satis confirmat: Nam si hoc auxilium administratur ad repellendam fluxionem, impetúmque irruentium humorum coërcendum, & capitis ardorem refrigerandum, actu frigidum debet imponi: Hoc enim modo applicitum, citiùs, & feliciùs complet operationem suam.

Dissolues antinomiam hoc modo. Quando phrenitis, aut alius capitis calidus affectus vrget vehementia sua, tum quia illius indicatio alias indicationes obscurat, potissima ratio illius est habenda; & quia phrenitis in principio, in quo oxyrrhodinum admouetur, semper vrget, tum propter fluxionis impetum ad cerebrũ, tum propter intemperantiam calidissimam, ideò in ea actu frigidum debet imponi, Ita Aëtius *tetrab*. 2. *serm*. 2. *cap*.48. in cephalaea ex fluxione biliosa praecipit oxyrrhodinum frigidissimum capiti adhibere: & 41. *antecedenti*, in capitis dolore ex ardore, eodem modo apponẽdum imperat. Adde quòd frigidum animalem facultatem consopit, immodicum cerebri calorem obtundit, peruigilio, delirióque medetur, quae symptomata totam ad se curationem auocant: Nam consopire, & stupefacere principem facultatem oportet, cerebrum scilicet,

quod supra morbum incaluit, refrigerando, monente Galeno, 13. *meth. cap.* 21. Si verò mitior est affectus, & reliquas indicationes non obscurat, tunc indicatio curatoria ab affectu, & aliis est desumenda, & hoc modo tum naturam, temperiem, ac anni tempus contemplantes, imponimus oxyrrhodinum non calidum, nec frigidum, sed tepidum; sic enim indicationi prouidemus, & curatur morbus, & partis natura seruatur.

Verùm hæc doctrina, non est intelligenda de embrochis, & perfusionibus, quæ in eandem vtilitatem, & alias solent administrari; hæ enim torrentis instar, ex alto supra caput decidunt, & cùm calore tepido solent adhiberi, vt promptiùs penetrent, & actuali debent pollere calore, cùm aceto careant, quo oxyrrhodinum constat: etsi enim acetum per se phrenitidi aduersetur, miscetur tamen, quia eius ope medicamenta cætera ad penitiora perducuntur, vt notat Galenus *lib.* 7. *meth. cap. vlt.* Hoc modo Galenus 10. *meth. cap.* 9. dum vnguentum illud refrigerans parare docet, externis partibus in febre hectica admouendum, vt per conniuentes, arctásque præ siccitate vias pertransire possit, illi aceti tenuis, ac clari paululum admiscet; hoc enim modo magis adhuc tum refrigerans, tum humectans medicamentum efficies: rectè autem nôsti acidam frigiditatem tenuium esse partium, vt 4. *simpl.* 3. 14. 15. & alibi passim inculcat Galenus.

Sed cùm irrequieti phreniticorum motus, ac importunæ vigiliæ, vires valdè deiiciant, necesse est somnum conciliare, & ad ea præsidia accedere quæ refrigerant, humorem biliosum contemperant, & stupefaciunt. Vtiles sunt embrochæ ex lacte præsertim vaccino paratæ: Nam hoc lentore suo emplasticum est, meliùs adhæret, repellit, refrigerat, & humectat. Inualescente affectu asininum tenuitate sua promptè penetrat, & celeriter vrgenti malo succurrit: Caprinum ab his extremis distat.

Fiat ergo distillatio per dimidiam horam ex alto, supra detonsum sinciput, ex decocto sequenti.

℞. *Hordei excorticati*, P. iij. *folior salicis, maluar. violar. portulac. nymphææ, rosar. lactucæ, an.* M. j. *coriandri viridis*, M. ß. *semin. coriandri sem. lactuc. solani, hyosciami, cicutæ, an.* ℥ iij. *radic. mandragoræ*, ℥ ij. *papaueris alb. & nigri, an.* ℥ iij *chamæmel.* P. j.

Coque sec. art. in ℔. xij. aq. adde: *olei ros.* ℔. ß. *olei chamæmel.* ℥ ij.

Vt verò narcotica vis horum medicamentorum reprimatur, eaque citiùs penetrent, in decocto permiscere oportet alia, quæ tenuium sint partium, & roborandi vires obtineant. Ex hoc decocto somnifero pedes, & manus perfundantur: & post lotionem, sinciput, & tempora vngantur oleo viol. ros. nenuph. papauer. vnguento populeo; & ex iis addito opio vnguentum conficies, intra nares, carpis, ac plantis pedum imponendum.

℞. *Olei ros. olei papauer. olei nymphææ, ac.* ℥ j. *vnguent. popul.* ℥ ß. *opij*, ℈. iv. *croci*, ℈. v. *cum cera fiat vnguentum.*

In hunc vsum vtile est totum sinciput inungere lacte muliebri, recenter ab vbere extracto, & desuper imponere linteum oleis dictis intinctum. Ptissana cum succo sem. papauer. & coriandri, & syrupo papaueris permixta, summo est ex vsu. Quòd si hæc non sint satis, & non iuuent cantus, harmonia, modulationes, & currentium aquarum lenis susurrus, ad narcotica accedendum: quare prosunt requies Nicolai, Theriaca recens, Philonium Persicum, vel Romanum; quæ si dissoluas in iure pulli, vel stillatitia Buglos. & Cardiaca admisceas, vt species Diamarg. frig. Alcherm. Hyacinth. ex arte facies.

Accedamus ad medicamentum purgans: *Vtrùm in phrenitide sit exhibendum?* Si enim purgatio medicamentis benignis celebretur in principio, fluentem humorem, & fluxurum leniter reuellet, & hoc modo natura alacrior facta, aliqualem humorem impactum concoquet, & resoluet: quæ purgatio toto principij tempore offerenda, exhibitis etiam humorem biliosum electiuè expurgantibus, vt in prima, 2. 3. 4. 5. & 6. non sumpto scopo à numero dierum, sed à fluentis humoris impetu; habet enim purgatio reuellendi vim, sicuti venæ sectio. Quare Auic. 4. 1. *cap.* 25. agens de curatione inflammationis internæ, in initio minuendam esse materiam venæ sectione, & purgatione, manifestè concludit.

Ille verò humor, qui iam extra vasa impactus est, actu inflammationem efficiens, in initio expurgari non debet, vtpote vacuationi ineptus, sed potiùs coctio in eo expectanda. Nam quemadmodum arbores terræ affixæ non possunt euelli, nisi priùs terra separetur, sic ille humor in inflammatione infixus, resistens valde, fortia medicamenta efflagitat; quæ si offerantur, agitant, perturbant, & internos humores, vt viciniores, etiamsi à natura retineantur, euacuant: quare morbus augetur, inflammatio increscit, dissoluuntur vires, & putredo superior euadit.

Hoc modo intelligenda est celebris illa sententia Hip. 4. *Aph.* 22. Nam si inflammatio terminatur per resolutionem, humor ille inflammationem efficiens purgationem non indicat; sed tunc vtilia sunt resoluentia, quæ humores extenuent, atque meatus aperiant, vt nihil humoris relinquatur: si per suppurationem, iam humor ille inflammationis non est impactus, sed collectus, & circumscriptus, & si sit inflammatio externa, sectione, aut vstione apertio debet institui, per quam pus egredi possit. Si tamen inflammatio sit interna, facta iam humorum coctione, tunc per aluum & vrinam vacuatio celebranda, vt præcipit Galenus *lib.* 13. *meth. cap.* 15.

Obiicies hoc modo. Sicuti in inflammatione externa, quando propter illius vehementiam, & malignitatem partis corruptio timetur, pars scarificatur, vt aliqua pars humoris vacuetur, & commodiùs pars possit difflari; sic in inflammatione interna, vehementissima, & maligna, quando timetur corruptio, cum non possit aliqua portio humoris vacuari cute scarificata, necesse erit illam educere exhibito medicamento purgante, vt similiter pars transpiret. Dic. Si ita contingat, vt præsente maligna inflammatione partis corruptio immineat, tunc de cura coacta, purgante medicamento inflammatio minuenda, & pars leuanda, ne præ vehementia inflammationis innatus illius calor suffocetur, aut mortificationem patiatur. Lege quæ diximus, *lib.* 1. *Hist. Princip. Med. in com. Hist.* 63. *propè finem.*

His peractis, localia modicè resoluentia sincipiti admouere oportet: quare cum oleo rosaceo, chamæmelinum, vel anethinum permiscebimus; sicut in perfusionibus, serpillum, maioranam, anethum, & alia, simul cum rosis, vt hoc modo parti robur concilietur. Vehementer calida, vt castoreum, sunt suspecta in exquisita phrenitide; validè enim calfaciunt, & de nouo inflammationem concitant. In ea tamen phrenitide, quæ lethargi particeps est, calidiora possunt subministrari. Sic intelligendus est Galen. 13. *meth. cit. in fin.* cum in phrenitide vtendum esse castoreo edocuit.

Summa etiam commoditate, in statu, & declinatione, ad absumendum humorem, admouere oportet pulmonem arietis, aut hirci recenter extractum, aut catellos per dorsum apertos extractis intestinis, aut pullos gallinaceos, aut columbinos, quæ omnia suo moderato calore caput roborant, & humorem discutiunt.

Tria sunt symptomata, quibus mitigandis Medicus maximè incumbere debet. Primum, alui suppressio. Secundum,

Secundum, vrinæ retentio. Tertium, vigilia. Primo opitulaberis, oblatis modicè expurgantibus, aut clysmatis ex decocto frigidorum medicamentorum paratis; quæ si non sint satis, acribus suppositoriis vtitor. Secundo occurres fomentis, seu fotibus, pubi, & perinæo admotis, quorum præsidiorum syluam quæres *lib.4.tit.de vrinæ suppressione*, eo enim loco de febrium symptomatis agendum.

Quòd si vigiliæ excruciet, omni cura præsidiis dictis somnum conciliare oportet. In quem vsum pomum parandum, quod manu gestatum, & odoratum, ægrum ad somnum mirificè inclinat.

℞. Sem. lactuc. hyoscyami, an. ℥ *ij. sem. papauer. albi,* ℥ *iij. coriandri non præparati,* ℥ *j. ß. succor. betonic. thymi, an.* ℥ *ij. succi fol. papauer. albi, succi radic. mandragoræ, an.* ℥ *j.* Puluerisentur puluerisanda, & permixtis omnibus cum ladano fiat pomum.

Denique si hoc symptoma ampliùs infestet, consulunt in eandem vtilitatem Paul. *lib.2.cap.42.* Auic. 1. 4. *tract.2.cap.20.* & 1. 3. *tract.4.cap.5.* ægri ligare brachia, & crura, & multas lampades ardentes ante oculos proponere, quo tempore hominum multitudo alta voce, & strepitu excitato confabuletur: & postquam æger tædio, & molestia fatigetur, subitò hæc omnia cessent: hoc enim modo somnus solet conciliari, sic vt vigilia prohibitione somni corrigatur, veluti cibi fastidio, inedia, ex Auic. 1. 3. 3. *tract. 2. cap. de curatione casus appetitus*, & priùs docuerat Hip. *6. epid. sect. 4. text. 17.* Cætera verò vigiliæ remedia, pete ex *lib. 4. tract. de febrium symptomatis, tit. de vigilia.*

OBSERVATIO.

Phrenitidi confirmatæ, & conciliando somno, præsidium optimum.

INter ea quæ phrenitidi auxiliari solent præsidia, præ cæteris primatum somnus obtinet, adeò vt plerique hoc excitato consanescant; huius enim beneficio vitiosus humor concoquitur, æstuans cerebri calor mitescit, spiritus regenerantur, recreantur vires, coctiones optimæ fiunt, excretio humorum promouetur, cietur vrina, & quod plus est, inflammatio resoluitur. Laborauerat quidam vehementi causo, qui ob viscerum inflammationem in paraphrenitidem, & ex hac in confirmatam phrenitidem incidit; & cùm omnia præsidia viginti dierum spatio essent celebrata, & insomnis plures noctes traduceret, & veluti viribus exhaustus, amens, & immorigerus ad fauces esset mortis deductus, in conciliando somno totum curationis cardinem reposui: Plura paraui, tandem hoc solùm remedio per integrum diem obdormiscens, expergefactus, & ad mentem rediens, refocillatis viribus sanitatem integram est consequutus.

℞. Radic. mandragoræ, hyoscyami, sem. lactuc. portulac. coriandri viridis, an. ℥ *ij. opy.* ℈ *j. philony Persic.* ℥. *ij.* Bulliant omnia in libris tribus vini albi ad consumptionem duarum partium. Cola, serua.

Huius vini sequens est vsus: Quando æger quiescit, vel dormire cupit, sæpè naribus odorem suscipiat, & digitis in eo madidis nares intrò illinantur, tota facies abluatur, plantæ pedum, & volæ manuum lauentur. Quòd si parùm aceti vino permisceatur, erit præstantius.

CAPVT V.

De Lethargo.

Definitio.

QVatuor sunt affectus soporosi: Coma, Caros, Catalepsis, & Lethargus. Hic à Græcis dicitur lethargia, à Latinis Lethargus, aut veternus. Impositum est illi nomen à symptomate, quod comitatur, vt Auic. inquit, 1. 3. *tract. 3. cap. 7.* ab obliuione videlicet: Nam vt etymologia nominis ostendit, Lethargus nihil aliud est, quàm Obliuio iners. Celsus *lib. 3. cap. 20.* dicit Lethargum esse *marcorem, & inexpugnabilem dormiendi necessitatem.* Galenus *lib. 13. meth. cap. 21.* agens de Lethargo, dicit esse vitium secundùm speciem phrenitidi contrarium. Arabes Sirsen frigidum vocant. Sed dubitatum à plurimis inuenio: *Virùm inflammatio sit de essentia Lethargi?* Auic. *loc. cit.* sic ait: *Lethargus, est tumor pituitosus intra caluariam; inexpugnabilem penè dormiendi necessitatem afferens.* Patet apertè: quia Galenus *2. de caus. sympt. vlt.* definit phrenitidem, per inflammationem cerebri, aut membranarum eius; & cùm phrenitis sit affectus Lethargo contrarius, planè videtur Lethargum, esse tumorem frigidum. Rursus. Gal. *4. de caus. puls. 14.* distinguens Lethargum à phrenitide, affirmat, quòd phrenitis sit à flaua bile, & incipit à cerebro: vbi videtur insinuare, quòd qualis est affectus tenuis meningis, talis est Lethargus cerebri.

Sed obstat celeberrima Galeni auctoritas, *lib. 1. prorrhet. com. 1.* quo loco videtur affirmare, Lethargum generari ex intemperie orta ex pituita cerebrum diluente: sic enim ait: *Phrenitis exquisita, & nullo alteri morbo permixta est, cùm flaua bilis locum, in quo residet animæ princeps pars, prehenderit; Lethargus verò cum locum eundem diluerit, humectaueritque pituita, &c.* Deinde. Lethargi signa propria, sunt somnus profundus, & febris continua. Sed hæc adesse possunt sine inflammatione. Ergo inflammatio non est de essentia Lethargi.

Plures hanc tuentur opinionem. Alij in initio inflammationem non adesse putant, sed augescente morbo, concurrentibus nimirum ad debilem partem humoribus, atque ita sæpè cohiberi Lethargum auxiliis medicis antequam in tumorem euadat. Sed probabilior sententia est, inflammationem necessariò adesse; vel etiam in incipiente Lethargo, in quo febris adest continua, cum somno profundo, & perpetuo delirio: at hæc non nisi à causa stabili, & fixa possunt emanare; pituita autem fluida est, & vario motu, huc & illuc in cerebri substantia consistit, quæ cùm putris sit, & acris, tenuior est, & visciditatem momentaneam amittit; & nisi in loco circumscribatur, prohibeaturque difflari: & inflammationem committat, suprà enarrata symptomata concitare nequit. Quod verò obiiciunt, non concludit: neque enim negamus ad Lethargi generationem, necessariam esse pituitam in cerebro, & intemperiem ab ipsa productam; verùm oportet, vt ipsa extra vasa ducatur, & inflammationem concitet.

De loco affecto dubitant interpretes; *Virùm sit cerebrum, vel ventriculi eius?* Alij meatus, vel tunicas addunt. Galenus *4. de caus. puls. cap. 14.* distinguit Lethargum à phrenitide, quòd phrenitis incipit à tenui meninge; Lethargus verò à cerebro. Probat *3. de loc. cap. 5.* & *13. meth. cap. 21.* subscribit Paulus, *lib. 3. cap. 9.* §. *locum eundem quem phrenitis, nempè cerebrum occupat, &c.* Confirmari hoc non ineuidenter potest: Nam in hoc affectu adest rationis noxa, & memoriæ abolitio, vt *4. de loc. affect. cap. 5.* inculcat Galenus: cùm ergo principum functionum sedes, cerebrum sit, ipsarum noxas cerebrum pati est necesse. Adde quòd, sicut bilis in phrenitide, cùm sit tenuis, in laxa & molli cerebri substantia consistere nequit, imò membranosam meningem, & solidam permeare potest; sic pituitosus & crassus humor membranas penetrare nequit, sed in ipsius cerebri substantiam sese insinuat, & lentore suo ipsi tenacissimè adhæret.

In Lethargo patitur potissimùm pars postica; minùs media

media regio: minimè antica: maior enim est in hoc morbo memoriæ, rationisque noxa, quàm imaginationis; hæc siquidem diminutè, illæ abolitè læduntur. Cum enim facultates principes sedibus sint disiunctæ, earum operationes in diuersis locis perficiuntur: & Auerrhoës, *lib. 3. collig. cap. 40.* hoc modo explicuit dicens: *Si causa erat in toto cerebro, erunt tunc læsæ omnes virtutes: & si fuerit in loco proprio, erit tunc læsa virtus loci proprij: vt quando fuerit causa in prora cerebri, tunc erit læsa imaginatio; & quando fuerit in parte media, tunc erit læsa ratio, & cogitatio; & quando fuerit in parte posteriori, tunc erit læsa memoria, & conseruatio.*

Vtrùm verò cerebrum in Lethargo afficiatur perpetuò per essentiam, an aliquando per consensum, etiam explicandum. Hoc enim videtur affirmare Aëtius ex Archigenis, & Posidonij sententia; dum sic ait; *Lethargi principia duo sunt: quibusdam enim septum transuersum, & viscera primariò affecta, cerebrum ad consensum ducunt; in quibusdam verò cerebrum affectionem auspicatur, &c.* At verum est, cerebrum in Lethargo per essentiam pati: perpetua enim est principum functionum noxa, assidua etiam inexpugnabilis dormiendi necessitas; at in affectibus qui per consensum affligunt, symptomata intermittunt.

Quòd si septum transuersum, & viscera, cum primigenia affectione laborant, cerebrum in consensum trahunt, tunc verus Lethargus non excitatur: sicut enim in vigore febrium continuarum, & malignarum, ex trunco corporis eleuatis acribus, & exustis vaporibus ad cerebrum, fit paraphrenitis, & æger vigilia & delirio, quæ à crudiore sanguine scaturiunt, apprehenditur; sic in interpolatis, & continuis, vel accessionis, vel exacerbationis tempore crassior halitus conuolat in cerebrum, qui somnum profundum concitat, qui compatiente tandem cerebro veternum excitat. Cùm enim morbosus apparatus, ex aliqua pituitæ, aut humorum crudorum, vel crassorum copia originem ducit, dum incalescunt, & feruorem concipiunt humores, à se protinus halitus eructant crassos, densos, & caliginosos, quibus caput somno profundo grauari est necesse: maximè quòd pars aquosior humoris in cerebrum irruit, & cerebro, frigidi, & lenti vaporis mole obruto, æger promptissimè in inexpugnabilem somnum, & Lethargum labitur. Quare hoc modo viscera cerebrum in consensum trahunt: præsertim cùm viscidi humores in ventriculo sint immersi, quæ pars quàm mirum habeat cum cerebro consensum, nemo est qui nesciat.

Causa.

QVæstio est scitu non indigna: *Vtrùm intemperies requisita in Lethargo, sit calida vel frigida?* Nam intemperies materialis alicuius partis, cùm possit esse cum tumore præter naturam, & citra ipsum, videtur quòd in Lethargo cũ tumore, frigida sit statuenda. Id manifestè confirmat Gal. 2. *Aph. 9.* dum sic ait: *Fit autem huiusmodi somnus refrigerato primo sensitiuo, hoc est cerebro: quæ refrigeratio, cùm fortis fuerit, mixta quidem humiditati facit Lethargicas passiones.* Idem facit 3. *de loc. cap. 5.* quo loco memoriæ, & rationis abolitarum, non modò in Lethargo, sed in omnibus soporosis affectibus, necessariò frigidam esse intemperiem, quæ animalis actiones torpidas efficiat, asseuerat. Ergo intemperies, quæ cũ humiditate debet esse coniuncta, ad Lethargi cõstitutionem, debet esse frigida, & non calida.

Hoc multiplici non ineptè potest probari argumento. Primò. Senes per hyemem insalubriter degunt, quia debilis eorum calor, licèt aliquantulum in quantitate augeatur, multò tamen plus in qualitate remittitur, atque adeò nimis increscit intemperamentum. Quare quæcumque aliâ innati caloris copiâ destituta corpora, & frigidæ naturæ dicuntur, profundè dormiunt, hyeme pereunt, aut torpent, mortuisque similia quiescunt: Sole verò accedente, quoniam illius accessu, & præsentia calorem deficientem reparant, vigent, furiunt, motu irrequieto mouentur, & vigilant: non aliter ac plantæ vere frondescunt, florent, & germinant; hyeme verò marcescunt, ac foliis priuantur, quia caloris acrimonia, & quantitate deficiunt; non aliter ac exanguia animalia sine motu, & sensu iacent, quia ab hyemis sæuitie exiguus illorũ calor superatur.

Secundò. Frigus animal omnino pigrum, & ad motum reddit ineptum, ex Gal. *3. de loc. cap. 5.* & *3. de caus. sympt. cap. 1.* & *8. de placit. cap. 7.* & Auic. *1. 1. doct. 6. cap. 2.* & Arist. *2. de generat. animal. cap. 1.* Ideóque si nimiùm cum humiditate excedit, lethargum inducit, qui nihil aliud est, quàm sensus, & motus priuatio, primique sensorij refrigeratio, cerebri nempe; quod cùm natura frigidum sit, promptissimè infrigidatur, quemadmodum & reliquæ partes natura frigidissimæ. Hoc modo per hyemem somni profundissimi sunt, *1. Aph. 15.* & rigores primò à frigidis membris, lumbis scilicet, dorso, & capite incipiunt, *6. Aph. 39.* & *6. epid. sect. 3. com. 19.* quia in illis citiùs frigiditas simul sentitur. Hinc deduces, calidam causam vigilias inducere, ad motúmque excitare; contrà verò frigidam inducere soporem, & pigritiam.

Tertiò: Auicenna *1. 3. tract. 2. cap. 4.* & *tract. 3. cap. 7.* Lethargiam esse apostema frigidum asseuerat. Ergo vult quòd in hoc affectu intemperantia frigida adsit. Neque asseras, hoc nomen *Lethargus*, aliquando sumi propriè, quo sensu solùm significat hanc affectionem, quæ ab aliis soporosis affectibus est distincta, à Catalepsi, Comate, & Caro; interdum sumi impropriè & latè, prout quamcunque soporosam affectionem comprehendit: Nam præterquam quòd hæc distinctio ad libitum est prolata, quocunque modo sumatur, semper intemperantiam frigidam importat. Deinde non obtrudas quòd Auicenna debet intelligi, ac si velit quòd Lethargus sit apostema frigidum, hoc est, ex humore frigido generatum, id est, ex pituita, quæ cùm putrescit, calorem acquirit: Sed licèt hoc verum sit, pituita ratione putredinis eum gradum caloris non acquirit, vt ob hanc causam à prædominio superet intemperantia calida, sed frigida.

Quartò. Lethargus est affectus phrenitidi secundùm speciem contrarius, ex Gal. *13. meth. cap. 21.* Sed phrenitis præter inflammationem, habet sibi comitem calidam intemperiem. Ergo etiam Lethargus præter tumorem cerebri, habet frigidam intemperiem adiunctam, quæ intemperiei calidæ est contraria. Neque vim argumenti effugies, si instes, hoc non esse absolutè verum, quia phrenitis, & Lethargus sunt vitia solummodò secundùm speciem contraria: nam hæc contrarietas sufficit, vt contraria intemperantia in his affectibus reperiatur. Lethargus enim fit ex humore pituitoso; phrenitis, ex bilioso: in illo somnus adest immodicus; in hoc vigilia præter naturam. Ergo sicut in phrenitide calida inuenitur intemperies; sic in Lethargo, frigida. Quare hoc subterfugium, ex Galeni contextu deductũ, ficulneum est, & prorsus nullum: quia in Lethargo contraria symptomata adsunt, ingens obliuio, insensibilitas, immobilitas, somnus præter naturam, & omnium actionum animalium torpor; quæ omnia ex frigida, & non calida intemperie scaturiunt, & diuersa omnino sunt ab illis, quæ in phrenitide apparent. Si rursus obiicias, quòd hæc omnia symptomata non à frigida, sed humida intemperie ortum ducunt, non est obiectio vrgens; humiditas enim suapte natura pigra est, & iners in agendo, quæ si cum frigiditate non coniungatur, tam diros, & permanentes affectus edere non potest, vt infra dicemus.

Quintò.

Quintò. Si Lethargus non esset intemperies frigida, sed calida, sequeretur, quòd transmutatio phrenitidis in Lethargum esset melior, quàm contrà. Patet sequela: quia phrenitis sine dubio affectus est magis calidus, quàm Lethargus, supposito quòd affectus calidus sit. Sed mutatio phrenitidis in Lethargum non est melior, sed deterior, quàm Lethargi in phrenitidem, vt Galenus docet, *6. epid. sect. 6. com.* 8. Ergo Lethargus non potest esse intemperies calida, sed frigida.

Sextò. Omnis curatio fit per contraria. Sed Lethargus curatur calidis medicamentis capiti adhibitis, & non frigidis, vt *cit. meth.* Galenus edocuit. Ergo in Lethargo intemperies frigida adest. Nec obstat, quòd calida remedia non offerantur nisi ratione causæ, quæ cùm crassa sit, & viscida, extenuationem, & incisionem desiderat; ob quam rationem Galenus *cit. meth.* pulegium, & origanum concocta in aceto, naribus admouere iubet, vt vapor à prædictis medicamentis ad cerebrum delatus, lentum humorem incidat, & concoquat: hoc modo imperat faciendum Auicenna, 4. 1. cap. 14. qui febres ex obstructionibus pronatas, calidis, & attenuantibus medicamentis esse tractandas asseuerat: quæ methodus obseruari debet in curandis hydropicis, & calculosis, in quorum curatione hæc præsidia sunt ex vsu. At hæc solutio, non est consona menti Galeni, qui hæc, & alia applicat auxilia calida, non solùm causæ, sed intemperiei quæ frigida est, habita ratione: ob quam causam Medici ducti, in hoc, & aliis soporosis frigidis affectibus non solùm capiti calida, sed exurentia admouent medicamina, vt viscosus & tenax humor secetur, & foras extrahatur, frigidáque cerebri intemperies corrigi possit. Adde quòd in statu, & declinatione Lethargi, nulla est habenda ratio causæ, sed solùm morbi; vel saltem in his temporibus ratio causæ non vrget, quia ex naturæ lege iam debet esse concocta, & ideò tunc indicatio sumenda est à morbo, & non à causa. Sed nihilominùs tunc applicant auctores capiti medicamenta calida, & non frigida: Ergo etiam sumpta indicatione à morbo, hæc medicamenta debent esse calida, & non frigida: & ex consequenti, morbus qui Lethargus est, intemperies erit frigida, & non calida.

Vltimò. Si Lethargus esset affectus calidus, sequeretur quòd non posset dari affectus compositus ex phrenitide, & Lethargo, qui typhomania dicitur. Hoc autẽ est falsum, & contra omnes auctores. Ergo falsum erit illud ex quo sequitur. Probatur sequela: quia ex intemperantia calida, quam in se includit phrenitis, & intemperantia calida ad Lethargum requisita, non potest componi aliqua media ægritudo; quia hæ intemperantiæ in calore consistunt, & quando duo calores in eodem subiecto reperiuntur, cùm sint accidentia quæ solo numero differunt, necessariò debent facere vnum. Ergo compositio duarum ægritudinum non aderit, sed vnus tantùm morbus reperietur: quod contrario modo accidet, si Lethargus frigidam, phrenitis calidam intemperantiam prærequirat.

Vtrùm pituita in Lethargo, plus frigida, quàm humida qualitate officiat? dignum est explicatione. Galenus 1. *prorrhet.* 1. hunc affectum fieri testatur, quum pituita locum, in quo princeps animæ pars residet, humectauerit, quasi plus ab humiditate, quàm à frigiditate functiones in Lethargo oblædantur: & 4. *de præsag. ex pulsib. cap.* 8. sic ait: *Humidæ intemperaturæ cerebri, hominem comatosum efficiunt; si ad illas accesserit febrilis calor, morbus appellatur Lethargus.* Idem probant Paulus *lib. 3. cap.* 9. Trallian. *lib. 3. cap.* 9. §. *Genuinus, ac germanus Lethargus, quemadmodum phrenitis, sedem quidem habet cerebrum, materiam autem phrenitidi contrariam: Nam ex pituita superante nascitur, quæ ipsũ humectat, & validè adeò madefacit, vt ægri eorum quæ dicuntur, nequaquam meminisse, sed palpebris semper conniuere velint; vel prorsus in soporem (qui Græcis caros dicitur) ab humiditate simul, & frigiditate, quæ spiritum animalem suffocat, & torpidũ efficit, perducantur.* Hoc comprobauit Galenus 3. *de caus. puls. cap.* 9. qui somnos præter naturam, similes iis qui in comatibus, & Lethargis excitantur, sicut à frigiditate, sic etiam à copiosa in cerebro humiditate accidere profitetur. Neque hæc sententia est opposita illi, quam Galenus inculcat, 2. *de loc. affect. cap. vlt.* vbi omnes somnolentos, & soporosos affectus, quotquot sunt, à frigida causa emanare asseruit, quia textus est mendosus, & desiderantur verba, *vel humida.*

Hoc ex subsequentibus facilè coniicitur, quia pituita in Lethargo non solùm frigiditate, & humiditate officit, sed quantitate premit, substantiæ modo, lentore, visciditatéque obstruens, animalis spiritus diffusionem impediens, in angustis cerebri meatibus impacta, iis tenacissimè adhærens. Ita Paulus *loc. cit. ex pituita frigidiore, & humidiore cerebrum peruadente, Lethargum oriri* fatetur.

Vtrùm pituita in hoc affectu necessariò putrescat? dubium est explicatu difficile: Nam si Lethargũ comitatur somnus profundus, & ex intemperie frigidiore, & humidiore cerebri generatur, potiùs ob putredinem, & acrimoniam ex ea conceptam inducetur calida intemperantia, & vigilabit æger; acris enim humor facultatem animalem irritat: ob hanc rationem ab humore bilioso, & acri vigiliam excitari affirmat Galenus, *lib. 13. meth. cap.* 21.

Dices, non totam pituitam, sed portionem illius putrescere; reliquam verò à putredine intactam, cerebrum refrigerare, & soporem inducere: quoniam sicuti pituita quæ non putruit, refrigerat, & somnum mouet; sic etiam quæ putrida est, calefacit, irritat, & vigiliam concitat. Igitur in Lethargo debet reperiri coma vigil, non somnus profundus, quum causæ contrariæ somni & vigiliæ contingant. Hoc docuit Galenus *lib. 3. epid. sect. 3. com.* 16. in hunc modum: *Coma vigiliis vacans ab humiditate didicisti, & refrigeratione fieri cerebri; vigilias comati non comixtas à siccitate & calore. Nunc ergo cùm qui increuissent humores, humiditatem obtinerent exuperantem, verùm non eam tamen vniuersam acrem, humiditas comatosum affectum, acredo ex putredine induxit vigilias. Itaque causa contrariæ contraria meritò symptomata peperere.*

Deinde si pituita non secundùm se totam putresceret, sed secundùm aliquam partem calefaceret cerebrum, & secundùm aliquam partem infrigidaret, sequeretur quòd aliqua pars cerebri calefieret, aliqua infrigidaretur (nam quòd eadem pars cerebri calefiat, & infrigidetur, est impossibile, cùm nihil duobus motibus contrariis possit moueri.) Sed hic modus alterationis in diuersis partibus cerebri non reperitur. Ergo hæc solutio reproba est. Probatur minor: Si enim illa diuersa alteratio accideret, necessariò sequeretur, quòd partes cerebri quæ calefierent, inclinarent ad vigiliam; partes verò quæ infrigidarentur, inclinarent ad somnum: & ex consequenti cerebrum secundùm aliquas partes operabitur, vt in vigilia, & secundùm aliquas operabitur, vt in somno. Sed in Lethargo hoc non contingit, cùm in ipso cerebrum secundùm omnes partes somno præter naturam sit affectum, vt omnium sensuum internorum, & extremorum actiones indicant manifestè, quæ in hoc affectu impeditæ sunt, & valdè remissæ. Ergo, &c.

Porrò pro solutione huius dubij, aduerte cum Galeno, 2. *feb. cap.* 6. *in fin.* pituitam aut leuiter putrescere, aut vehementer: Si illo modo, non ita accrescit caliditas, vt frigiditatem obscuret, sed simul vtraque percipitur, vt constat in Epiala febre. Quando autem vehementer putrescit, ita incalescere solet, vt frigiditatem exuperet, vt apparet in febre quotidiana. Attamen si

hoc, vel illo modo pituita putrescat, semper caliditas ex illius putredine concitata, mitis, vaporosáque percipitur, nisi manus aliquantulum immoretur, tunc enim aliqua acrimonia tactui occurrit, vt *lib. 2. feb. cap. 9. & 10.* notauit Galenus.

Quare pituita in cerebro putrescit, & hac ratione aliquem calorem acquirit, ille tamen exiguus est, & hoc modo pituita ita affecta adhuc remanet frigidior cerebro, & ex consequenti cerebrum non calefacit, sed potiùs infrigidat, & symptomata excitat, quæ à frigiditate, aut potiùs à leni caliditate emanare nullus dubitat; hæc enim præsertim cũ humiditate coniuncta somnum non prohibet, sed potiùs inducit, vt *3. de loc. affect. cap. 5.* probauit Galenus, posito exemplo in balneis calidis, quo loco caliditatem cum humiditate somnum mouere asseuerat.

Si verò percontaris, quo pacto pituita, leui putredine affecta potest producere febrem in corde, si cerebrum calefacere non potuit? Dic, quòd licèt pituita hæc remissiorem sortiatur calorem, quàm cor in naturali statu obtinet, tamen cor, viscus calidissimum, à calore vel remissiori facilè incenditur, & exardescens, ventilatione refrigerióque indigens, illicò gliscit & excandescit, & febris producitur: quod non accidit in cerebro, quod etsi ad sui conseruationem, & spiritus animalis generationem, ventilatione indigeat, tamen non ita promptè inflammatur, nec calorem concipit febribrilem, & durantem, qualis ad essentiam febris est necessarius.

Causæ immediatæ Lethargi, sunt omnes quæ pituitosum humorem gignere, & ad caput mouere nata sunt. Ex quibus primum occurrit frigidum humidum intemperamentum; ideò saliuosi, & senes, lethargo sunt obnoxij, ex Aureliano *lib. 2. acut. cap. 2.* Familiaris est etiam hic morbus ætati declinanti, ex Hip. *3. Aph. 30.* Acuti morbi diutiùs producti, Lethargum generant: calido namque tenuíque humore exhalante, crassior & frigidior portio superest, & terrestrior. Multoties accidit Lethargus, nullo præcedente affectu; quandoque verò post phrenitidem, humore tenui dissoluto, vel cerebro admotis remediis immodicè refrigerato: sed reproba est transmutatio hæc, quia natiuus calor tunc est penè exhaustus. Generant hunc affectum somnus, otium, Venus, balnea, crapula, alimenta vaporosa, vt lac, vinum crassum, lactucæ, & alia soporifera, quæ frigida facultate prædita sunt. Assiduus cæparum vsus Lethargum potissimùm concitat, apud Auicennam; ab hoc enim edulio succus gignitur crassus, pituitosus, caput tentans, & ad putrendum paratissimus, firmante Dioscoride *lib. 2. cap. 144.*

Discrimen Lethargi à consimilibus affectibus.

Plures sunt affectus, cum quibus Lethargus maximam seruat cognationem: sed ab illis hoc modo internosces. Discernitur à memoria deperdita, quia in hac præter obliuionem, non est alia principum facultatum noxa; in Lethargo, & memoria, & ratio pereunt. Deinde in Lethargo febris adest, quæ in memoria deperdita nõ sentitur. A caro; quia carotici sensu, motúq; priuantur, & puncti non excitantur; Lethargici expergefiunt, oculos aperiunt, loquuntur: & eos febris comitatur; carum autem non item, licèt aliquando in eo adsit febris, vt quum in malignarum febrium vigore inuadit. Ab Apoplexia: nam hac correpti sensu, & motu priuantur, & non excitantur, nisi quando soluitur morbus: Lethargici solent excitari. Deinde in Apoplexia læditur respiratio; in Lethargo minimè. Quibus etiam signis à Catalepsi differt. Ab Epilepsia: quoniam Epileptici inordinatis, conuulsiuis motibus

A quatiuntur; Lethargi iacent immoti, cadaueris instar; A syncope: in mutatione pulsus, & faciei. Ab vteri strangulatu: nam in hoc cerebrum secundùm sensus internos, & externos minùs læditur: quam noxam Lethargici maximè persentiscunt.

Signa.

Signa huius affectus, sunt inexpugnabilis dormiendi necessitas febris continua, & lenta: calor non admodum mordax: & adest tanta rerum obliuio, vt inter oscitandum os claudere non recordentur; vrinã excernere admoniti, matellam non postulent: & si minxerint, eam reddere obliuiscantur: aluus aliquando supprimi-B tur: ignorantes sunt: sensibus hebetes: capillis fortiter distracti non dolent, stupore veluti oppressi: vniuersum corpus graue est: saliua ex ore effluit, & ob defluxum pituitæ ad fauces, & laryngem suffocari vidẽtur. Vrina perturbata est, qualis est iumentorum; quoniam etiamsi Lethargus sit cerebri affectus, & humores conuolent ad cerebrum, & sic vrina deberet esse tenuis: quoniam tamen humor qui peccat in Lethargo est grauis, ideò magna pars illius in venis stabulatur, à quo vapores, & flatus eleuati, quum sint crassi, & discuti nequeant, perturbant vrinam.

Respiratio parua est, ob facultatis debilitatem: rara, ob imminutum vsum: Nam etiamsi ratione febris vsus respirationis augeatur, intemperies tamen frigida po-C tentior est in imminuendo vsu. Pulsus est tardus, rarus, magnus, vndosus, inflatus ob mollitiem arteriarum: hæ enim ob humiditatem, & copiam flatuum, molliores redduntur, & laxiores; qui pulsus magnus non est, sed magnitudinis speciem refert; languet enim facultas vitalis, & sic est etiam inæqualis, & intermittens, quia virtus est oppressa, vt 4. *de caus. cap. 13.* Galenus affirmat.

Sed operæpretium est, circa pulsum Lethargicorum, difficilem in Galeni doctrina antinomiam enodare: *Vtrùm pulsus Lethargicorum, sit intercurrens?* Sic enim habet Galenus, *lib. 4. de caus. puls. cap. de pulsib. lethargi: Lethargum ex humore pituitoso oriri certũ est, vnde meritò eius pulsus simillimus est pulsibus peripneumonicorum; verùm hoc tardior, quod procul à corde remotum sit cerebrum.* D *Iam verò etiam magis inæquales peripneumonicorum pulsus meritò esse, nec hoc quidem obscurum est, si prima retinuisti: vbi enim copia humorum facultatem grauat, tales pulsus fiunt, potissimùm si affectiones finitimæ sint cordi. Itaque intermittens est potiùs, quàm intercurrens pulsus Lethargicorum: Longè enim frigidior, & vt ita dicam, lethalior est lethargus quàm peripneumonia. At frigido erat affectui proprius, facultatisque valdè refrigeratæ pulsus intermittens, &c.* Ex quo loco constat, pulsum Lethargicorum esse intermittentem.

Ex altera parte videtur esse intercurrens, quum hic accidat sæpè in peripneumonia, cuius pulsum lethargicis esse simillimum suprà edocuit. Vt verò huius difficultatis pateat solutio, sic exaudi. Magnus est Le-E thargicorum pulsus, eò quòd respiratio impedita, & quadantenus difficilis est: proinde licèt affectus frigidus sit, à pituitoso nempe succo, quod respiratione cõplere natura non potuit, magnitudine pulsus resarcire molitur. Quippe vitalis facultas in iis salua manet, non quemadmodum animalis, impedita & obruta. Hinc fit vt pulsus, & anhelitus in hac affectione non proportionentur, quia nimirum impedimentum in respiratione adest.

Pro interpretatione verò sequentium verborum, aduertere oportet, ex *lib. 2. de præsag. ex pul. cap. 4. in princ.* omniũ inæqualium pulsuum causas referri, aut ad instrumentorũ obstructionem, compressionémve; aut ad humorum abundantiã ad facultatem collatam: aut tandem ad inæqualem intemperiem cordis, è quibus pro inten

intensione, aut remissione variæ inæqualitatis differentiæ consurgunt. Porrò ex facultatis imbecillitate sola, nulla pulsibus potest accidere inæqualitas, nisi simul etiam ipsius cordis corpus inæquali intemperamento prematur, vel alia prædictarum causarum accesserit.

Cæterum, quia *lib. 2. de caus. puls.* decretum Galenus reliquit, omnium inæqualium pulsuum intermittentem longe esse deterrimum, fit vt ab allatis causis, quum vehementissimè facultatem opprimunt, emergat, ita vt ad expugnanda quæ molesta sunt, natura non insurgat. Intercurrens autem, qui ex crebritate fit inæquali, 2. *de præsag. ex puls.* 5. ab iisdem, sed remissioribus exoritur causis, ita vt decertet adhuc cum noxiis causis facultas. Hinc fit vt in crisibus sæpè pulsum hunc reperiri Galenus asseueret.

Quare cùm in pulmonia viscus affectum cum corde continens sit, multiformis inde in pulsu generatur inæqualitas, quo fit vt modò intercurrat, modò intermittat, vt *lib. 4. de caus. puls. cap. proprio* Galenus affirmat. Verùm in lethargo intermittentes pulsus crebriùs eueniunt, quàm in pulmonia, quia longè lethalior est lethargus pulmonia: Nam cerebrum pulmonibus est nobilius, cui nisi succurratur, celeriter iugulat, teste Celso. Ex his fit manifestum pulsum Lethargicorum esse intermittentem, sed similem, ex doctrina Galeni, pulsui pulmoniæ, magnitudine, debilitate, & mollitie; quia vtraque affectio ex humore pituitoso emanat: non tamen in tarditate, & raritate; quia lethargicorum pulsus sunt tardiores: febris enim non est æquè acuta, pars affecta longiùs distat à corde, & affectio soporosior existit.

Occurrit vltimò hoc loco celebris controuersia: *Vtrùm delirium sit signum pathognomonicum Lethargi:* Et pro parte negatiua facit primò. Delirium est error, & motus deprauatus principum facultatum rectricum, quæcunque eæ sint. Sed in Lethargo omnes functiones aut diminuuntur, aut deperduntur, & non deprauantur, nec fiunt cum errore. Igitur in Lethargo delirium non adest. Maior est Gal. *lib. de diff. sympt. cap. 3.* & 2. *de caus. sympt. cap. vlt.* minor probatur: Nam in Lethargo imaginatio diminutè, & deficienter fit, & non cum errore, vt *cit. de diff. sympt.* docuit Gal. memoria, & ratio deperduntur, ex Gal. 3. *de loc. cap.* 5. quam sententiam sequutus est Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap.* 23. Igitur, &c.

Secundò Lethargus fit ex pituita refrigerante cerebrum, vt Galenus 13. *meth. cap.* 21. ex sopore, & segnitie confirmat. Sed causa frigida non lædit actionem cum errore, sed solùm minuit, aut tollit, quia frigiditas omnes partes in suis operationibus prohibet, paralyticum faciens, & mortificans, vt Auic. inquit 1. 1. *doct. 6. cap.* 3. extinguendo calorem, & spiritum, quæ sunt actionum instrumenta; causa autem calida lædit actionem cum errore, quia agitat, permiscet, & perturbat, vt ait Auic. 1. 3. *tract. 4. cap. 7. §. & quandoque humor est declinans ad diminutionem:* & *cap. 11. sequenti, §. & causa in hoc non est nocumentum ex frigiditate:* & *cap. 12. §. & fortasse erit ex caliditate, cum siccitate.* Igitur in Lethargo, cùm sit ægritudo frigida, non est delirium.

Tertiò. Despientia agnoscitur, loquentibus, aut agentibus aliquid dissonum rationi, ex Gal. 7. *Aph.* 14. *in init.* cùm non sit alia ratio cognoscendi delirium. Sed Lethargici sunt aphoni, & immobiles, ex Gal. *lib. de comat. c.* 3. Igitur non delirant. Quartò. Sequeretur Lethargicos esse phreniticos: Nam veteres, omnes qui erant mente læsi cum febre continua, phreniticos vocabant. Igitur si lethargici delirant, quum habeant febrem continuam, erunt phrenitici; quod affirmare, absurdum est.

Quintò. Galenus *lib. de caus. sympt. cap. vlt.* agens de delirio, inquit, omne delirium præter melancholicū, ab humoribus calidis, mordentibus, & intemperie calida excitari. Igitur in Lethargo, quum sit frigidus morbus, illius ratione delirium non excitabitur. Vltimò. Auctor *definitionum medic.* agens de typhomania, dicit huiusmodi affectum vocandum esse Lethargum delirum, aut delirium Lethargicum. Ergo vel Lethargus idem est affectus cum typhomania, vel sine delirio inuenitur.

Ex altera parte extat auctoritas Auicennæ. 1. 3. *tract.* 3. *cap.* 8. quo loco inter signa Lethargi reponit mixtionem rationis: & *tract. 4. seq. cap.* 9. docet, mentis alienationem oriri ex sanguine putrefacto & pituita putrefacta. Sed in Lethargo pituita putrescit in cerebro. Igitur in eo necessariò reperitur delirium. Subscribunt Halyab. 9. *theoric. cap.* 1. Isahac, 4. *theoric. c.* 4. Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap.* 3. qui Lethargicos, quum excitantur à somno, deliria loqui affirmat. Firmat Paulus *lib. 3. cap. 9. §. Lethargici sunt obliuiosi, mente capti.* Hip. *lib. 2. de morbis in fin.* agens de Lethargo, *num.* 70. sic ait: *Lethargicus nugas garrit, & vbi nugari desierit, dormit.* Et *in Coacis prænotionibus, ante med.* sic inquit: *Lethargici manibus contremiscentes, postquam resipuerint, colli dolorem sentiunt.* Quare præsupponit Lethargicos delirasse. Et *in epistola ad Democritum, num.* 30. dum de insania verba facit, homines insanire non solùm à bile, sed etiam à pituita, licèt ratio delirij sit diuersa, asseuerat. Annuit Galenus 13. *meth.* 21. quo loco postquàm prædixit, ex bile, ob caliditatem, vigiliam, & inordinatum motum excitari; & ex pituita, ob frigiditatem, torporem, & insensibilitatem, ex humoris vitio dementiam oriri confirmat. Sed humoris vitium est commune flauæ bili, & pituitæ putridæ, à qua Lethargus originem ducit. Ergo in Lethargo necessariò aderit delirium.

Secundò. Delirium oritur ex calido humore, & ex calida intemperantia. Sed pituita putrescens euadit calida, & calidam intemperantiam inducit in cerebro. Igitur est causa delirij in Lethargo. Accedit quòd Galenus 3. *epid. sect. 3. com.* 45. ab humoribus crudis posse fieri homines dementes asseuerat; quia quando putrescūt, acrimoniam acquirunt cum calore. Igitur Lethargici necessariò delirabunt. Sic enim *loc. cit.* habet Galenus: *Non est igitur mirum, in corpore crudis collectis humoribus, comatosos illos simul dementes euasisse: comatosos quidem simul ex multitudine, & frigore succorum crudorum; dementes, quòd putrescentes acredinem pariebant, & calorem.* Confirmatur vltimò, quia natura Lethargi reposita est in inflammatione pituitosa cerebri, ex qua delirium necessariò oriri certum est.

Vt verò exactè huius quæstionis, & aliarum, quæ in argumento de delirio, vtili sanè ad praxim, quæri solet, expositionem assequaris, aduertes primò. Actiones principes, quæ à solo cerebro exercentur, & inter omnes principatum retinent, in sanis hominibus perfectiores, aut imperfectiores inueniri, pro modo substantiæ, & temperamenti cerebri, humorum constitutione, & capitis compositione. Nam ingenium, hoc est, perfectio intellectus, quæ celeritas mentis, aut promptitudo intellectus dici solet, & virtus inueniendi medium & causas, quæ solertia dicitur ab Arist. 1. *post. vlt.* sequitur tenuem cerebri substātiam, *in art. med. c.* 12. Vbi per tenuem, non intelligit substantiam raram, tenuium partium, transparentem, quia cerebrum quodcunque semper est graue, crassum, opacum, densum, & ideò crassi succi: sed intelligit substantiam cerebri ex puriori materia factam, & magis attemperatam. Nā in hoc cerebro generantur spiritus tenues, mobiles; pellucidi, & exactè temperati, qui intellectus & aliarum operationum perfectioni inseruiunt, species promptè recipiendo, celeriter imprimendo, & clarè eas repræsentando. Sic debet intelligi Galenus 8. *de vsu part.* 13. quum perfectionem intellectus non multitudini spiritus, sed exacto illius temperamento acceptam esse referendam

ferendam asseuerat: Et quia ad horum spirituum generationem, non satis est talem esse cerebri substantiam, sed materia idonea simul expetitur, ideò Arist. 2. *de partib. animal.* 4. ea animalia sapientiora, & prudentiora appellat quæ sanguine tenui abundant.

Deinde duo sunt necessaria ad sapientiam; celeritas & promptitudo discursus, & graue iudicium de inuétis: & cùm flaua bilis faciat ad acumen, & celeritatem discursus: & succus melãcholicus sit causa integritatis, & constantiæ, vt 1. *de natur. human. com.* 39. docuit Galenus; hinc fit vt ea constitutio, in qua humor melancholicus à flaua bile illustratur, ad perfectionem intellectus valdè conferat. Et hoc modo intelligendus est Arist. 1. *probl.* 37. vbi quærit: quare omnes qui ingenio claruerunt, fuerunt melancholici: Hæc enim mixtio, non solùm propter siccitatem vtriusque humoris, & quietem quam inducit melancholia, valdè confert, sed quia ex illis generatur spiritus animalis clarus, stabilis, & tenuissimus, qui diu sufficere potest.

Insuper perfectio intellectus, capitis dispositionem consequitur: nam quando caput nec magnum, nec paruum, sed mediocre, & bene figuratum est; & partem mediam, latam & amplam habet, ad perfectionem intellectus optimè facit. In capite paruo sæpè mens læditur, in magno etiam, ni fiat ob multitudinem materiæ, & virtutis robur, & tunc orta consentiunt, vt *lib. art. med. cap.* 11. Galenus explicuit.

Perfectio imaginationis, quam Galenus *loc. cit.* facilitatem addiscendi vocat, sequitur substantiam cerebri formarum facilè susceptiuam; & hæc est mollis: quæ enim mollia sũt, vt in exterioribus experimur, impressionem facilè suscipiunt; quare pueri promptè, senes difficilè addiscunt. Ob hanc causam in prouerbium abiit, *senem docere*, hoc est, frustrà laborare. Hæc mollities ex natiua humiditate emanare debet, non excrementitia; hæc enim stupiditatis est causa.

Denique perfectio intellectus, capitis compositionem consequitur: Quibus enim pars anterior capitis ampla est, hi imaginatione pollent, & celeriter discunt. Perfecta tamen memoria substantiam cerebri firmam & stabilem expostulat; solida enim & dura, etsi difficulter recipiant, tenacissimè tamen retinent. Quare senes quæ à pueritia didicerunt, maximè meminisse solent, vt docet Plato *in Timæo post princip.* Decrepiti sunt obliuiosi, ob humiditatis excrementitiæ excessum, quæ cerebrum irrigat, & retentioni ineptissimum reddit.

Aduertes secundò. Harum actionum læsiones insignes in ægrotantibus reperiri, quæ symptomata sunt, & morborum effectus: & sicuti aliæ actiones tripliciter læduntur, ablatè, diminutè, aut deprauatè, sic hæ tripliciter eodem modo lædi solent: quia imaginatio interdum tollitur, vt in sopore; interdum imminuitur, vt in comate; interdum aberrat, vt in delirio, quia in his quæ ad sensitiuam notitiam pertinent, mendosè agit, vt quando aliquis frustrà venatur muscas, aut manus ob oculos fert, vel pilos & stipulas euellit. Sic etiam cogitatio tripliciter læditur: interdum enim tollitur omnino, & hic affectus appellatur stultitia; aliquando imminuitur, & debilis fit, & vocatur hic affectus stoliditas, & fatuitas; sæpè corrumpitur, vt quando homo nihil agit, aut rationi consonum loquitur: nam loquitur, quæ non sunt dicenda: timet, quod non est timendum; sperat, quod non est sperandum; bonum iudicat esse malum, & vice versa: & hic affectus, delirium nuncupatur, vt *lib. de diff. sympt. cap.* 3. *in fin.* docuit Galenus.

Multoties homo imaginatione, & cogitatione constat, vt de rebus quas cognoscit, possit proponere, & discurrere: non occurrunt autem intellectui species, nec remanent, vt solent, & ideò nec proponere, nec discurrere potest; sed solùm circa res quæ extrinsecùs

A occurrunt, versatur, infantium instar: tunc læsio memoriæ, obliuio dicitur, quæ est ablata, aut imminuta actio memoriæ. Quando autem species rerum occurrunt intellectui, & imaginationi cum errore, tunc dicitur actio memoriæ corruptę: quæ sanè admittenda est, cum Auer. 3. *collect.* 4. quia propter corruptionem memoriæ, & illius læsionem, intellectio lædi solet: intellectus enim actione memoriæ indiget; quia quales sunt species quas suppeditat memoria, sic solet agere, & magna ex parte circa species in memoria reseruatas illius actio versatur, & non solùm circa res quæ extrinsecùs occurrunt: quæ omnia eleganter proposuit Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 7.

B Aduertes tertiò. Has principes functiones lædi, aut ob diminutionem cerebri, aut ob extenuationem illius & colliquationem, & defectum spiritus animalis. Hac ratione experimur conualescentes ex morbis grauissimis, extenuato cerebro, sicut & reliquo corpore tabefacto, memoriam amittere; deinde facta corporis refectione prædictas actiones recuperare, vt Auic. docet, 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 7. §. *& quidam existimârunt, &c.* Firmat Rhasius *lib.* 1. *cont. tract.* 1. *cap.* 4.

Læduntur etiam ob intemperantiam cerebri, vt 3. *de loc.* 5. Galenus fusè edocuit, & Auic. *loc. cit. c.* 11. & 12. Intemperantia frigida tollit memoriam, & imminuit, quia tres sunt operationes ad memoriam necessariæ: C prima est sigillatio, & impressio specierum memorabilium; secunda, est suppeditatio specierum ipsi intellectui, quæ nõ possunt repræsentari, sine spiritu, nec sine calore mouente spiritum: frigiditas verò impressionem, & suppeditationem impedit prædictam, dum spiritum motui ineptum reddit, & calorem minuit: sicut enim caliditas habet virtutem mouendi, sic frigiditas contrahit, & res immobiles præstat, vt 13. *probl.* 5. docuit Arist. cum Galeno 13. *meth.* 21. Quando hæc frigiditas humiditati coniungitur, tunc magis læditur memoria; ex illa enim non solùm prædictæ operationes læduntur, sed præterea tertia memoriæ operatio nimirum retentio & conseruatio specierum, quæ modica siccitate gaudet, & perficitur; ideò cerebro humectato nimis, D species non retinentur, sed delentur: hoc modo *loc. cit. de sympt. causis*, obliuionem ob substantiam cerebri humidam fieri asseuerabat. Ex hac doctrina conciliabis diuersa Galeni loca, quæ si non explicentur hoc modo, repugnantiam includunt. Nam 3. *de loc.* 5. causam obliuionis, intemperantiam frigidam esse retur: In *arte* verò *medica* humidam intemperantiam assignat, hæc enim fluidam cerebri substantiam facit. Hanc doctrinam Medici, & Philosophi recipiunt, quia ex operationibus ad memoriam requisitis, prima, & secunda sunt, quæ maximè læduntur à frigiditate; vltima autem, quæ magis ab humiditate offenditur. Quando coniungitur frigiditas, læditur similiter memoria, ac si extrema sit siccitas, tunc enim species imprimi non possunt.

E Galenus cum Auic. *loc. cit.* agnoscere docent, quando memoria lædatur ab humiditate, & quando à siccitate: Nam si humiditas sit causa obliuionis, palatum, oculi, & aures excrementis continuò madẽt; si siccitas, partes prædictæ excrementis vacant. Rursus præsente intemperantia humida adest subeth, & ægri res momentaneas, & quæ præcesserunt per aliquod tempus retinent, minimè tamen eas quæ iandiu præcesserunt. In intemperantia sicca adest vigilia, & ægri, res quæ à longo tempore actæ, retinent. Quando intemperantia frigida affligit, adest vertigo, stupor, somnus. Et si intemperantia frigida sicca infestat, æger comate vigili apprehenditur. Hæ intemperantiæ sæpè cum materia vexant, interdum sine illa; ideò morbos melancholicos, & pituitosos insequuntur. Quare Gal. 2. *de caus. sympt. vlt.* affirmat, non rarò morbos qui in abscessum transierunt, obliuionem, & stultitiam intulisse.

Intem

Intemperantia calida; aut calida & sicca; aut calida & humida lædunt memoriam cum errore: si enim paruæ sint, illius actionem imminuunt: si extremæ, actum virtutis vniuscuiusq; dissoluunt, & præsertim calida & sicca, quæ cùm exuperat, est causa, vt spiritus velociter moueri non possit. Similiter caliditas, præsertim cum humiditate coniuncta, plurimos vapores eleuat, quibus turbidi redduntur spiritus, & vtraque causa efficit, vt species imprimantur cum errore.

Eædem intemperantiæ sunt causæ læsionis in cogitatione, & imaginatione: Nam intēperātia frigida, siue sola, siue adiuncta humiditati, siue siccitati, siue cum materia, siue sine ipsa, has potentias minuit, & tollit; eæ enim fieri nequeunt, nisi species in spiritu animali imprimantur, quo mediante potentiis suggeruntur, & clare repræsentantur. Frigiditas verò hæc omnia impedit, aut tollit tenuitatem, raritatem, & transparentiam spirituum, & hoc modo crassiores, pauciores, ac magis opaci redduntur. Intemperantia calida, siue sit cum siccitate, siue humiditate, siue sola, cogitationem, & imaginationem lædit cum errore: est enim causa, vt species permisceantur, & confundantur; nam motu inæquali, veloci, & inordinato spiritum mouet, agitat, & perturbat.

Instabis hoc modo. Melancholici delirant. At causa delirij non est calida, sed frigida, nempe succus melancholicus sine putredine, & adustione, ex Gal. 2. *de caus. sympt. vlt.* Igitur intemperantia frigida causa est læsionis actionum cum errore. Dic cum Gal. *cit. de caus. sympt.* & 3. *de loc. cap. 7. in med.* in melancholicis, timorem, tristitiam, & reliquas delirij species emanare, non ex temperatura cerebri, sed ex colore humoris & vaporis, qui substantiam cerebri tenebrosam, & spiritus turbidos reddit: quare rerum species longè aliter repræsentantur, quàm sint à parte rei: De quo argumento lege infrà *cap. de Melancholia.*

His, vt vtilibus præhabitis, sit conclusio verissima, inter sanctiones Hippocraticas reponenda: *In Lethargo imaginatio non solum diminutè læditur, sed cum errore.* Patet, quia in Lethargo vtriusque læsionis causa concurrit, adest enim intemperantia frigida, vt rentur omnes cum Gal. & Paulo: & constat ex obliuione, segnitie, sopore, quæ hunc affectum comitantur, & intemperantiæ frigidæ sunt effectus, & hæc sui magnitudine actionem minuit, & est causa læsionis cum errore, quia in cerebro pituita putrescit, & caliditatem adscititiam acquirit, vt firmamus *suprà.* Lege Auicennam, 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 9. qui non solum hanc conclusionem approbat, & amplectitur, sed modum delirij explicuit. Ad argumenta verò pro contraria parte adducta, ex præmissis facilis erit solutio.

Præsagium,

Lethargus est morbus acutus, 1. *acut.* 8. & nisi occurratur, celeriter necat, ex Celso *lib. 3. c. 20.* Iudicationis terminum præscripsit Hip. *lib. 2. de morb. num. 70.* dicens: *Lethargo correptos intra septem dies interire: quòd si has effugerint sanos fieri.* Cælius 2. *acut.* 1. Lethargum dicit phrenitide periculosiorem, quia hic affectus ferè membranas cerebri occupat, ille ipsam cerebri substantiā. Qui à Lethargo liberantur, fit id transmissā materiā ad fauces, & retrò aures subortis parotidibus, vt firmat Auic. 1. 3 *tract. 3. cap. 8. in fin.* dum sic ait: *Cúmque fortiora fiunt accidentia Lethargiæ, & multiplicatur sudor valde, est tunc perimens, propterea quòd sudor deiicit virtutē: & cùm anhelitus dilatatur, & fit bonus, & declinant accidentia, tunc tendit ad salutem; & propriè si apparent apostemata post aurē, plurimum enim crisis eius fit per ea, &c.* Suppuratis enim parotidibus, humor qui in cerebri cauernulis retinetur, & est infixus, paulatim vacuatur. In hunc modum intelligendum puto Hippocratem, qui in *Coacis prænotionibus*, & *lib. 3. de morbis* scribit hoc modo: *Qui verò lethargicorum euadunt, purulenti magna ex parte fiunt*, hoc est, suppurantur, emisso videlicet pure per parotides. At hæc indicatio certam salutis spem non pollicetur; grauis enim est affectus, qui lethargo superueniens validum virtutis robur expostulat, quæ ex prægresso lethargo est deiecta valde. Ob hanc causam reprobari solet solutio lethargi, superueniente phrenitide, & sic hæc trāsmutatio est periculosa valdè. Denique solui potest Lethargus, vacuatione facta per aluum, nares, & palatum, sicut alij capitis affectus, ex Hip. 6. *Aph.* 10.

Curatio.

Ex plurimis, quæ sese offerunt in cura Lethargi obseruanda, primum est optimam victus rationem instituere. Aër sit calidus, & siccus; sin minùs, arte paretur. Cubiculum sit luminosum, ac splendidum. Cibus sit attenuans, & exquisitè tenuis, cum hic affectus de genere acutorum sit. Quod si morbus inclinet, victus crassior concedi potest, maximè si vires debiles sint. Vtilis est caro pullorum, perdicum, aut turturum nouarum, auicularum montanarum, ptisana cum vitello oui, & oxymelite permixta. De cremore Amygdalarum dissidium est: *Virum in soporosis affectibus possit concedi?* Offert Trallianus *lib. 2. cap. 20.* Sed reprobus est, ob causas multas: Copioso enim vapore caput implet, humectat cerebrum, & hoc modo morbosam affectionem augere potest. Etsi enim dulces moderato calore præditæ sint, vt scribit Paulus *lib. 7. tit. de amygdalis*, tamen oleosæ sunt, ac pingues, vt nuces, ex Galeno *lib. 2. alim. cap. 29.* quo nomine inflammant, febrem augent; & in sopore à vaporibus sanguineis suborto sunt suspectæ: pinguia enim citò inflammantur, & ad flammæ naturam proximè accedunt, ex Gal. 4. *de vsu part.* 9. In hunc sensum protulit Hip. 6. *epid. sect. 5. text.* 14. *Biliosum autem à pingui.* Si verò Trallianus hoc edulium in lethargo porrigit, in frigida affectione id facit, quia moderatè calefacit, & tenuitate sua lentos humores quodammodo concoquit.

Potus sit Aqua mulsa, aut aqua decocta aniso, cinnamomo, semine fœniculi, de Vino maior est hæsitatio: *Virùm in Lethargo sit ex vsu?* Hippocrates *lib. 2. de morbis, n. 70.* id concedit: §. *Huic vinum album vinosum postea bibendum dato, &c.* Asclepiades apud Aurelianum, Lethargicis vinum porrigit, quia furor ex vino iis accedere nunquam potest, quippe quibus sint omnes sensus apprehensi, atque mentis vigor oppressus. Aëtius, & Celsus approbant aquosum, tenue, albū, & subadstringens: & ratio dictat: Nam vinum crudos humores concoquit, flatus discutit, roborat vires, & hoc modo frigidis affectibus, remedio est. Ex altera parte videtur reprobandum, quia intempestiuè semicrudos humores ad caput defert, tentat caput, febrem exacuit, & eius vsum summopere interdixit Hip. *lib. 3. de morb. num. 4.* agens de lethargo: §. *& à vino abstineat, &c.* Solues dubium, cum Tralliano *lib. 1. cap. 20.* qui vini potum Lethargicis non denegat, eunte morbo in declinationem, sic enim explicuit: *Vbi concoqui inceperit, nihil obstat & lauare ipsos, & vini paulum exhibere, præsertim à sanguinis missione, ventris subductione, & mediocri totius corporis vacuatione.* Hoc modo Auic. 2 2. 3. *tract. 2. c. 7.* in affectibus cerebri, in quibus reprobatur, vinum concedit in declinatione ipsa, quod licèt videatur nocere, quia vapores ad caput eleuat, tamen affectionem deinceps sanat, calefaciendo, & exsiccando, quam effecerat, vt 5. *Aph.* 4. prædixit Galenus. Quare in modica quantitate, apparentéque coctione in vrina, exhibitum non parum confert: crassos enim vapores attenuat, & humores somnum efficientes concoquit.

Deinde oportet humorem ad cerebrum fluentem reuellere, vinculis crurum, & brachiorum dolorificis, frictionibúsque vehementibus, quæ debent parari cum manibus vnctis priùs in oleo rutaceo, anethino, vel decoctione pulegij, origani, fol. lauri, stœchad. lauendulæ. Sed cùm inter reuellentia auxilia venæ sectio primas teneat, quærendum: *Vtrùm ea in Lethargo sit ex vsu?* Galenus 13. *meth. cap.* 21. eam confirmat, dum sic ait: *Itaq; incidenda in talibus affectibus vena est; statim ab initio, si modò tam valens virtus sit, vt sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum, quæ de secanda vena retulimus; sicuti vel crudi humoris copia, vel puerilis ætas, vel anni tẽpus, vel regio, in qua sit extremus calor, vel frigus.* Quam sententiam omnis ferè Medicorum Schola approbat, & confirmat. Hoc enim modo fit commoda reuulsio humoris, ne in cerebrum confluere possit: Hæc enim pars calore affecta, oppressa dolore, inflammatione occupata, & sic imbellis reddita, facillimè fluxionem susceptat. Adde quòd præseruationis causâ sanguinem mittere præstat, alioqui vehemens expectabitur inflammatio in membro nobili.

Pro parte aduersa est auctoritas Galeni *lib. 3. cris. cap. 3. §. Non tamen lethargus, aut peripneumonia fluxum sanguinis amant, &c.* Ergo Medicus in hoc affectu sanguinem extrahere non debet. Subscribit Mesuës *cap. de Lethargo*, quia sanguinis missio refrigerat, ideóque humoris pituitosi copia augetur. Hac ratione in febri syncopali orta ex crudis succis, interdicit Galenus 12. *meth. cap. 3.* venæ sectionem: §. *Nulli talium sanguis mitti sine maximo dispendio solet.* Nam *in copia crudorum succorum, vires non possunt esse valentes*, ex Gal. *lib. de sang. mis. cap. 9.* & magis si febris infestet, quia intemperantia addita intemperiei, vehementer vires prosternit, vt docuit Galenus *eod. lib. de sang. mis. cap. 10. §. Crudis humoribus abundantibus, cautè vacuabis: & si febris accesserit, nequaquam.* Deinde confluens in cerebrum sanguis nihil incommodi afferre potest; sua enim caliditate pituitæ frigiditatem corriget, & tenuitate viscidam eius substantiam incidet.

Dic tu cum Galeno, in hoc affectu sanguinis missionem tutissimè posse celebrari, ob rationes dictas. Si verò fluxũ sanguinis non esse vtilem in illo inculcat, loquitur habito respectu ad causã, quæ cùm sit pituitosus humor, & crassus, alui fluxu vtiliter vacuatur. Hanc esse optimam expositionem, ex dictis Auic. satis patet, 10. 3. *tract. 4. cap. 1.* dum sic ait: *Et fluxus sanguinis narium in peripneumonia non confert, sicut in phrenitide, propter diuersitatem duarum materiarum, &c.* Videlicet, quia humor in peripneumonia, & lethargo ferè crassus est, & pituitosus; ac proinde diuersus ab humore excitante pleuritidem, qui tenuior esse solet.

Si verò Mesuës hoc auxilium interdixit, intelligendus est, quando Lethargus ad alios subsequitur morbos: vires enim ex præcedente morbo sunt exhaustæ nimis. Hoc saluberrimum consilium protulit Aretæus, 1. *acut.* 2. dũ sic ait: *Si alteri morbo, vtpote phrenitidi succedat lethargus, venam ne soluito, neque aliunde multum sanguinem educito, sed ventrem subducito.* Quare si pituita in præsentia sanguinis redundet, salubris est phlebotomia, ex Gal. 4. *de sanit. tuend. cap. 4.* imò & ipse Galenus *lib. de sang. mis. cap.* 12. præsente crudorum humorum copia, iterum atque iterum, vel etiam ipso die sanguinem extrahere iubet. Idcirco secanda vena Cephalica, vel communis. Si verò vires debiles sint, præmisso reuellenti, eóque acri clystere, vel clementi pharmaco, celebratis asperis frictionibus crurum, & brachiorum, vinculisque dolorificis, hirudines mariscis affigantur; reuellunt enim à capite potentissimè: sicut & cucurbitulæ humidæ, aut siccæ cum flamma multa spathulis, cruribus, natibus appositæ: hoc enim modo ventilatur cerebrum, fit præstantissima reuulsio, & humor in profundo capitis impactus foràs educitur. Quòd si malum exasperetur, inexpugnabilisque adsit dormiendi necessitas, è propinquiore parte sanguis mittatur, frõtis vena secetur, aut quæ in lepore nasi sita est. Hirudines retrò aures imponantur: in quẽ etiã vsum cucurbitula occipiti admota cum scarificatu, vtilissima. Errhina, & sternutatoria valdè prosunt, vt calore, & acrimonia sua ægrũ soporosum excitent, humorem attenuent, & valida commotione cerebrum ab infarctu liberent. Iuuant piper, nigella, veratrum album, nicotiana, castoreum, sinapi, in puluerem redacta, & intra nares indita.

Duo supersunt præsidia huic morbo proficua valdè, ea sunt oxyrrhodinum, & purgatio: Illud approbat Galen. *cit.* 13. *meth. §. Repellendus enim humor à capite est, quisquis is fuerit: quæ sequuntur contraria sunt; nam in phrenitide necesse est stupefacere, in lethargo excitare.* Quare rasis pilis, bregmati repellens medicamentum imponendum iubet, actus tepidum; causa enim frigida est, & crassa. Quare primis diebus hac forma imponatur.

℞. *Olei rof.* ℥ ij. ß, *olei camomil.* ℥ j. ß. *aceti rof.* ℥ j. *pulu. sant al. rubri*, ʒ j. misce.

Increscente verò morbo, addenda sunt extenuantia, calefacientia, & discutientia.

℞. *Olei rof. olei camomil. an.* ℥ ij. *castorij*, ʒ j. *aceti rof.* ℥ j. misce.

Hac ratione Paulus frigidorum medicamentorum noxam timens, mox ab initio caput irrigandum præcipit, iis quæ discutiant & resoluant, & medicamenta ad intimas cerebri sedes manuducant, vnáque roborent, quam facultatem præstat decoctum Serpylli, Thymi, Pulegij, Origani, Rutæ, Calaminthæ, Peucedani, si addas oleum, rof. Camomil. & Castoreum.

Ante purgationem præparabis humorem calidis, & extenuantibus auxiliis: vt sunt syrupus de Hyssopo, de Betonica, de Stœchade, Rodomel, Hydromel, addito decocto Borrag. Thymi, Capil. Vener. Purgatio instituenda est iis, quæ modicùm ingesta multùm purgant, quia lethargicorum vires sopitæ pharmacorum assumptionem vehementer renuunt. Illa fint, quæ à cerebro humores pituitosos emungunt, vt Agaricum; eius pilulæ, semen Carthami, Mechoaca, Pilulæ Cocchiæ, Aureæ, quæ si deglutiri non possint, dissoluantur in decocto phlegmagogo, vel aqua mulsa.

Cæterùm in purgatione aduertendum est, quòd cùm virtus animalis sit consopita, & humor sit vacuationi contumax, in maiori quantitate medicamenta purgantia offerri debent, aut fortiora sunt eligenda. Secundùm hanc doctrinam Trallianus (quem sequuntur Mesuë, Auic. & alij Arabes peritissimi) præcipit pro medicamento purganti, vti Castoreo cum Diagridio, & propinat ℈ ij. Castorei, & ℈ j. Diagridij. Sed hæc dosis satis magna mihi videtur, ʒ ß. Castorei, & ℈ ß. Diagridij, ex quibus pilulæ tres confici possunt. Sed purgatio in lethargo, vel in initio vtilis est, cuius ope impeditur confluxus humorum in partẽ affectam, & hæc reuulsiua à Medicis appellatur; vel eradicatiua, quæ administrari debet, quando lethargi vehementia fuerit remissa. Sed cùm ij ob soporem, obliuionem, & delirium vix deglutire possint, loco purgationis, acuta clysteria, & glandes summo sunt ex vsu, quorum catalogum *cap. de Apoplexia* reperies: quo loco leges alia, quæ applicita palato, & linguæ humorem in capite contentum euacuent: simúlque vnguenta, fomenta, emplastra, quæ capiti abraso admoueri solent; quæ si nihil iuuent ad sinapismos accedendum, ex Gal. 12. *meth. cit.* & cauteria, sincipiti, & in ambitu capitis admouenda, quæ plurimam vtilitatem afferre citati asseuerant auctores: Nam attenuant humorem, per halitum digerunt, & potentissimè foràs educunt.

OBSER

OBSERVATIO.

Lethargus, cauterio retrò aures sanatur.

ANglus quidam lethargo ita vehementer premebatur, vt sensibus veluti destitutus in horas moriturus speraretur. Huic præter vacuationes vniuersales, clysteres acutos, glandes acerrimas, sternutatoria, medicamenta vacuantia per palatum, sinapismi in tota ferè capitis superficie excitati, sed citra leuamen vllũ. Tandem cùm hic contumax morbus aliquando sanetur excitatis abscessibus retrò aures, ad locum hũc naturam, & humores reuocare omni ingenio sum conatus. Hirudines in ea parte affixæ, cucurbitulæ cum scaficatu admotæ: Emplastra attrahentia applicita, facta ex Theriaca, Alliis, Cœpis, Pipere, Pyrethro, Castoreo, Euphorbio, cum aceto scillitico dissolutis, admixtóque decocto saluiæ, maioranæ, stœchados, pulegij, betonicæ, oleo rutaceo, vulpino, & de castor. Emplastrum ex scilla bregmati admotum. Sed cùm his rueret in deterius, cauteria duo bene ignita pone aures sunt inusta, ex quibus cùm biduo ichores emanarent, expergefactus, paulatim excreta per nares mucida pituita, in totum sanus euasit.

De Caro.

MOrbos Historiarum agitantes, hoc solùm obseruabimus in nostra praxi, vt aliquando alios affectus Laconicè proponamus, qui sub illis, meritò comprehendi possunt; hoc enim modo perfectionem assequetur opus, ne lector ex aliis practicis quicquam possit emendicare. Quare de consimili affectu agendum, qui à Græcis dicitur Caros, à Latinis sopor, ab Auic. & Barbaris subeth Definitur hoc modo. *Carus est profundus somnus, cum motus, sensus, & principum facultatum læsione, integra manente respiratione*, vt *lib. de diff. sympt. cap. 3. ante fin.* docuit Galenus: qui *lib. 6. Aph. com. 5.* Caron appellat insensibilitatem, atque immobilitatem repentinam: quare est veluti paralysis, & resolutio imaginatricis facultatis. Probat *2. de art. 21.* dicens, in Caro omnes animæ functiones lædi: quare est symptoma in genere abolitionis animalium actionum. Per insensibilitatem autem, non omnimodam intelligas: nam Rhasis 9. *ad Almans. cap. de subeth*, subethicum moueri, sentiréque affirmauit; in hoc enim ab Apoplexia, consimili affectu distinguitur.

In hoc affectu, vt inquit Gal. 4. *de loc. cit.* læditur cerebrum secundùm partem anteriorem, & magis secundùm ventriculos, quàm secundùm substantiam. *Quòd si aliquando sola anterior cerebri pars afficiatur, supremum ipsius ventrem ei consentire necesse est, atque cogitandi quoque actiones vitiari; & qui ita affectus est, neque sensus, neque motionis munere fungitur: spirandi tamen facultas haudquaquam læditur, vocatúrque hic affectus Caros.* Ratio autem est, quia omnes ferè nerui, qui sensibus inseruiunt, à parte anteriori dimanant, sicut illi qui tactui, & motui sunt destinati, à parte scaturiunt posteriore, & spinali medulla. Si verò Galenus 5. *de loc. 2.* non solùm in Apoplexia, sed in sopore, & Catalepsi lædi respirationem affirmat, quia thorax per os affectus veluti vinculo adstringitur, intelligi debet de sopore quando intenditur, acciditve in febris vigore & incendio, & transmutatur in Apoplexiam, aut cum ipsa copulatur: Nam in Caro difficilis respiratio non statim ab initio inuadit, vt in Apoplexia, à qua est inseparabilis.

Causa huius affectus quinario à Galen. *loc. cit. de loc.* numero comprehenditur. Prima, est intemperantia frigida & humida cerebri, ad quam sequitur anteriorum cerebri ventriculorũ obstructio à crasso frigido, viscido, imputri tamen humore pronata. Ob quam causam illi sunt obnoxij senes, ætas puerilis, temperamento frigido prædìti, ventriculo debiles, saliuosi, & quibus os ventris humiditatibus abundat; ab hac enim parte facilè cerebrum in consortium ducitur. Iuuant anni tempus, regio, aëris intemperies. Vini etiam potus immodicus hoc vitium gignit, *3. de temp. 1.* nam merum, cerebrum percellit, ac debilitat.

Secunda causa, est musculorum temporalium compressio: quare vulnera temporum lethalia, ex Hipp. *2. de articul. 10.* quia soporem, & apoplexiam inducunt, vt explicat Galenus *11. de vsu part. cap. 3* Nam cerebrum consortij lege ad sui consensum facilè trahunt; hi enim musculi neruos suscipiunt à tertia coniugatione. Accedit arteria magna, quæ per tempora ad cerebrum excurrit: quare musculorum temporalium inflammationes, deliria, spasmum, & carum inducunt.

Tertia causa, est valida cerebri refrigeratio per acutos morbos in accessionum initio: tunc enim vaporum multitudo, præsertim si maligni sint, ad cerebrum eleuatur, qui grauando, replendo, spiritus dissoluendo, & fugando, soporem inducunt, siue ex vniuerso corpore, vtero, aut ventriculo conuolent in cerebrum.

Quarta. Anteriorum cerebri ventriculorum, aut eius membranæ compressio: cùm enim cerebrum respiret, & pro contractione, & dilatatione inter tenuem, & duram meningem habeat spatium amplum, fit vt media compressione, facta aliquãdo ab incauto Chirurgo, cerebrum ventilatione priuetur, transitus spirituũ denegetur, rectricum facultatum operationes cessent, innatus cerebri calor suffocetur. Ob hanc causam plures, qui ex alto pręcipites in terram delabuntur, compressis cerebri ventriculis in carum ruunt. In hunc sensum intelligendus Hip. *7. Aph. text. 58.* dicens: *Quibus cerebrum commotum fuerit, necesse est statim mutos fieri.*

Quinta. Doloris sæuities, ex qua spiritus animales penè resoluuntur, quibus euanescentibus facultates concidere est necesse. Hipp. *4. acut. 23.* vltra has causas aliam commemorat, nempe venarum interceptiones; tunc enim ob copiam suffocatur calor, & impedito transitu spirituũ, frigescit cerebrum. Addendæ sunt & aliæ, nempe vsus medicamentorum, quæ suaptè natura somnum inducunt: hæc enim cerebri substantiam extremè refrigerant, vt Cicuta, Papauer, Mandragora, &c.

Signa. Distinguitur Carus à Lethargo, licèt in vtroque affectu adsit somnus profundus, grauis, difficulter excitabilis cum obliuione, segnitie, noxa memoriæ, stupore, & immobilitate, vt constat ex Aëtio, *tetrab. 2. serm. 2. cap. 5.* quia Lethargici quãdo excitantur, oculos aperiunt, & respondent; soporosi contrà: nam excitati non respondent, quamuis ferias, pungas, & inclamites, ex Galen. *2. prorrhet. 29.* Deinde etsi humor peccans in vtroque affectu sit idem, ex Paulo *lib. 3. cap. 9.* tamen in sopore est magis crassus, & viscidus, ideóque ampliùs grauantur, & profundè dormiunt. Insuper Lethargum subsequitur febris, quia pituita in cerebro putrescit, quæ mitis est, cùm sit pituitosa; soporem verò antecedit febris, quæ mitior est. Differt ab Apoplexia, quia in hac, motu, & sensu animal priuatur, & non excitatur, nisi quando soluitur morbus; soporosi verò solent excitari, & iterũ obmutescunt. Præterea in Apoplexia læditur respiratio; in sopore verò minimè. Differt ab vteri suffocatione, quia soporosi secundùm sensus internos, & externos maximè læduntur; in strãgulatu vteri, quia non ita cerebrum laborat, minor læsio conspicitur. Ab Epilepsia, quia in ea humor ventres omnes infestat. A Catalepsi, nam in hac posterior cerebri pars afficitur. A Syncope, in hac enim pulsus sunt obscuri, languidi, & facies adest cadauerosa; in Caro pulsus magnus, validus, faciei color floridus conspicitur. Quapropter Carotici sensu, & motu orbantur, oculis perpetuò clausis, respiratio est magna: in vultu, & pulsu vix mutatio percipitur; febris aut nulla, aut debilis sentitur.

Præsagium. Periculosus affectus est Carus, & finitimus Apoplexiæ, si vero Gal. *lib. 1. prorrhet. sect. 2. tex. 29.* dubitat, an Caros, vbique malus? cùm hunc affectum prauum esse confirmet in *Coacis*, intelligendus de profundo, longéque excitabili somno, præsertim in pueris, in quibus non vno die solùm, verùm quoque duobus ex ordine diebus perseuerans, magnũ attulit auxilium, *3. prog. com. 1. Aliquando enim*, inquit ille, *pueruli per profundiorem, longioremque somnum, celeres in melius fecêre mutationes, ita vt critica euacuationis vicem in ipsis subeat.*

Curatio alia in paroxysmo, alia extra eum est celebranda, eritque similis illi, quàm in accessione apoplexiæ, aut epilepsiæ exequendam diximus, & *sequenti cap.* proferemus. Quod si à crasso, viscidóque humore ortum ducat, instar lethargi extra accessionem curandus est æger, vt Aëtius monuit: sed ea sunt offerenda, quæ valentiora sint, & magis attenuent, & incidant. Si verò ob alias causas excitetur, vt à copia humoris, vel maligna aura in initio accessionis, vteri vitio in hysterica passione, vermibus, casu, percussione, nimia spirituum resolutione, venarum interceptione, narcotico medicamento, ebrietate, curatio suis locis proponetur.

de Comate, seu Cataphora.

PLura de soporosis diximus affectibus, superest vt de Comate, & Catalepsi breuiter disseramus. Coma definitur hoc modo: *Est deficiens, & imbecillis motus facultatis imaginatricis, magnam somni cupiditatem inducens.* Vel sic: *est delatio in somnum, non valentibus qui hoc symptomate occupantur, vigilantium munera obire.* Quare Coma nihil est aliud, quàm *profunda in somnum delatio, lib. de Comate, cap. 2.* Symptoma est in genere animaliũ actionum absolutè læsarum, præ cæteris verò noxam subit imaginatio, ac subinde externæ sensationes. Pars affecta, cerebrum est, præcipuè secundùm anteriorem partem. Læditur illud quandoque per idiopathiam, vbi videlicet soporifera materia in cerebro est impacta; aliquando per sympathiam, vbi alibi coërcitus humor solam vaporationem, qualitatémve ad cerebrum transmittit.

Causa est frigidus, & humidus succus, sicut calidus, & siccus peruigilij causa esse solet. Frigiditas, vel citra materiã sopori inferendo sat est, dum meatus cogit, & influxum impedit, sanguinem & spiritum crassefacit, & sic corpus immobile, stupidúmque reddit, *3. de loc. cap. 5.* Humiditas sola substantiæ affluxu soporem parit, dum mole cerebrum grauat, meatus obstruit & torpore inducto membrorum substantiam laxat, *2. de loc. cap. vlt. lib. de plenitud. 11. 4. de sanit. 4. lib. 1. de caus. sympt. vlt. 1. prorrhet. com. 1. & sect. 3. com. 76. & 3. epid. sect. 3. com. 63. & 4. de præsag. ex pulsib. cap. 8.*

Signa sunt, somni prolixitas, & expergefactio difficilis. Nam ægri palpebras vix aperire possunt. Adest capitis grauitas, palpebrarum inflatio, albicans faciei, oculorum, & linguæ color, sputi copia, tactus frigiditas, & mollis pulsus. Periculosum est symptoma tum per se, tum quia cari, lethargi, aut aliarum prauarum dispositionum est indicium, in intermittentibus febribus non adeò periculosum est, sicut in continuis, præsertim malignis; quum enim pituitosa cacochymia, aut sanguinis copia lenti ab ignea caliditate liquescunt, caput vaporibus repletur, & sopor sequitur ferè immedicabilis, qui solùm surditate superueniente, aut excitatis parotidibus consanescit.

Vtrùm autem *detur coma criticum?* Inquires. Galen, dubiũ persoluit hoc modo *lib. 1. prorrhet. sect. 2. com. 29.* quo loco refert se vidisse in ægris quibusdam, qui tribus, vel quatuor deinceps diebus vigiles permanserãt, difficilem excitatu somnum superuenientem, non vno die solùm, verùm quoque & duobus ex ordine diebus, magno ipsis commodo fuisse. In opere etiam *de crisibus*, inter signa critica sæpius coma ab eodem auctore recensetur. Deinde puerorum morbi per somnum iudicantur, vt *3. prog. 1.* Galenus confirmat: à vi enim valida puerorum concoctrice, quâ pollent ex Gal. *1. de sanit. 8. & 3. de caus. sympt. 3.* quæ tempore somni perfectiùs operatur, non solùm vitiosi humores resoluuntur, sed crassi coquuntur. Quare non est denegandum coma criticum. In hunc fortè sensum dicebat Hip. *in prorrhet. loc. cit. Caros an vbique malus*, cari nomine omnem profundum, & excitatu difficilem somnum intelligens.

Curatio similis est curationi Lethargi. Itaque cùm febri alicui malignæ, aut sortis alterius comatosus sopor accesserit, necesse est & humorem vacuare fluentem, & fluxurum reuellere, ne in cerebrum commigret, grauioribus damnis affecturus. Itaque si vires adsint, sanguinem protinus mittes si sufficienter ratione febris præexistentis missus non fuerit. Sectio fiet ex mediana vena, aut ea quæ in carpo manus sita est, aut cucurbitulis vteris scarificatis, dorso, scapulis vel occipiti applicitis. Si somnus profundior vrgeat, ex nasi, aut frontis venis sanguinem demes. Oxyrrhodinum sincipiti admouebis: Crudos, & putrentes humores expurgabis: & cætera perages quæ in Lethargo proficua esse *supra* prædiximus.

De Comate vigili, seu Typhomania.

QVando æger comatosus est, & vigilat, affectum patitur ex lethargo, & phrenitide compositum, in quo ægri vigilare apertis oculis non valent, sed conniuent spe conciliandi somni; hunc tamen captare non possunt. Galenus *lib. de pulsib. ad tyron. cap. 11.* & *4 de caus. puls. cap. 15.* proprium illi nomen non indidit, etsi *3. de loc. cap. 5.* vigilantem soporem nuncuparit: at *3. epid. sect. 3. com. 39.* coma non somnolentum appellat. Trallianus *lib. 1. cap. 14.* falsum vocat lethargum. Paulus *lib. 3. cap. 6. & 10.* vigilans dicit coma. Ab Auicenna *3. 1. tract. 3. cap. 12.* stupefactio peruigil, seu subeth, vel saherit. Ab auctore *lib. de def. medic.* Lethargus delirus, aut Lethargicum delirium. Hip. *lib. 4. de morbis*, in historia serui Attici vocat stupidam insaniam. A veterum quibusdam nuncupatur Typhomania, vt Galenus *in exegesi*, & aliis locis auctor est.

Oritur hæc affectio ex variarum causarum permixtione, quum scilicet pituita, bilisque flaua permixta, in cerebro simul immoderatiùs exuperant; Bilis namque flaua si per se sola abundet, peruigilium, cum delirio, cum pituita soporem inducere nata est. Hinc fit vt quoties vterque humor in cerebro inualuerit, contraria hominem symptomata apprehendant, nempe, vt tum vigilet, desipiatque, tum leniter in somnum deferatur. Altera etiam causa huius affectus est statuenda, nempe sanguinis biliosi copia: nam sanguis lentore suo, cerebro grauato, soporem gignit, ob bilis tamen permixtionem, irritat, pungit, & vigiliam concitat. Si verò contrarij humores æquis penè portionibus redundent, tunc exquisitè ex phrenitide, & lethargo mixta fit affectio, cõtrariáque symptomata æqualiter vrgẽt. Si verò aliter humor exuperet, præpollentis ratione, vel magis coma, vel magis vigilia, ægrum corripuerit.

At quæstio est non indigna scitu: *Vtrùm Typhomania sit media affectio inter phrenitidem, & Lethargum?* Galen. *lib. de pulsib. ad tyrones, cap. 11. & 4. de caus. puls. cap. 15.* dubitare videtur, vtrùm hæc affectio sit media inter affectiones illas, ea ratione, vt cum neutra in totum conueniat, an verò ambobus sit communis, quasi ex phrenitidis, & lethargi speciebus mixta: Illud Dialectici medium per extremorum negationem; hoc per extremorum participationem nuncupant. Sed Galenus *4. de caus. puls. cit.* in secunda notione mediam statuit, &

& 3.*epid. sect.* 3. *com.* 39. medium dicit affectum inter dormientes, & vigilantes.

Verùm hoc non videtur vndequaque verum: quia somnus, & vigilia priuatiuè opponuntur. Atqui ex oppositis priuatiuè non fit forma media, quia priuationi non insunt gradus, quibus possit intendi, aut remitti. Igitur, &c. Dic tu primo modo, & concede, non reperiri affectum medium inter somnum, & vigiliam. Sicut enim datur sonus imperfectus, qui aliqua ex parte vigiliæ similis est, veluti quando dormiens loquitur, surgit, & mouetur: sic datur imperfecta vigilia, vt quando aliquis vigilans conniuet oculis, & capite grauatur.

Solue secundò ad mentem Galeni, 3. *de loc. cap.* 5. dicentis, in cerebro interdum simul coniungi causas, & somni, & vigiliæ, quæ cùm sint contrariæ inter se, nihil mirum si ex somno, & vigilia medius affectus gignatur, & hoc modo soluitur ratio in contrarium adducta. Solue vltimò si dicas, somnum non esse priuationem vigiliæ, sed actionem naturæ illi contrariam.

Signa huius affectus sunt per se notissima: hoc enim correpti indicia habent, phrenitidi, & lethargo communia: Conniuent oculis, sed palpebras præ humiditatis copia attollere nequeunt, somnolenti sunt, & ad actiones prompti, sonum, vocémque audiunt, & si eos tangas, mox oculos eleuant: & aliquando expergefacti, fixo obtutu diutissimè in vnum locum intuentur. Si eos interroges, difficilè respondent, at loquuntur, & delirant. Aluus, & vrina supprimuntur: & si fortè exeat, est tenuis, decolor, turbata interdum, & iumentorum instar. Demum signa apparent, lethargum, vel phrenitidem significantia, prout humor magis pituitosus est, vel acris.

Pulsus ambigunt inter illos, qui phreneticis ac lethargicis insunt, celeres sunt, ac frequentes, minùs tamē qnàm phreniticorum; validiores, quàm qui lethargicis, languidiores, quàm qui phreniticis conueniunt. Languidissimi tamen sunt, tardi, rari, ac parui, quando appropinquante morte, ægri veluti moribundi animam efflare videntur, vt 3. *epid. sect.* 1. *com.* 7. pronunciat Galenus.

Vtrùm soporem vigilantem necessariò febris comitetur? controuersia est non exigua. Galenus 13. *meth.* 21. Catochum ex eorum affectuum genere esse inculcat qui sine febre sunt, vt apoplexia, & caros. Auicenna 1. 3. *cap. de subeth.* hunc affectū cum febre continua describit: & ratio dictat, quum ex lethargo, & phrenitide sit compositus, qui affectus assiduam febrem sibi comitem habent. Dic: Hunc affectum perpetuò febrem comitari, sed Galenus per Catochum, non vigilantem soporem, sed catalepsim intellexit, affectum omnino frigidum, & siccum, & febris prorsus expertem.

De præsagio, quid? Periculosus est affectus tum per se, tum quia in lethargum, & phrenitidem conuerti solet.

Curatio illicò est peragenda, iisdem remediis quibus in curatione phrenitidis, & lethargi vtendum esse *superiùs* monuimus: Nam si pituitosus exsuperet humor, ad morbum lethargi curandus est æger. Si vincat biliosus, vt phrenitici, regendi sunt ægri. Si ex æquo varij dominentur humores, scopus curationis eò tendat, vt contrarij humores extra corpus excernantur: quæ omnia prudentis, & periti Medici consilio sunt relinquenda.

De Catalepsi.

QVando æger repentè correptus, totus rigidus, ac veluti gelatus permanet, in eadem prorsus figura in qua prehensus est, patentibus, inconniuentibúsque oculis, hunc affectum veteres Catalepsim, Catochen, deprehensionem, detentionem, & congelationem nuncuparunt, ex Paulo *lib.* 3. *cap.* 10. & sic 2. *Aph.* 3, & 4. *de loc.* 2. inter sopoiosos affectus à Galeno reponitur. Pars quæ afficitur, cerebrum est, & magis secundùm partem interiorem.

Huius affectus essentia consistit in hoc, quòd sit symptoma in genere noxæ functionum principum facultatum, quæ veluti congelantur, densato, & cōgelato illius organo & instrumento cerebro nimirum, & spiritu, qui veluti gelatur, & detinetur. Causa est intemperies frigida sicca cerebri, siue materialis, siue immaterialis: Quare humor melācholicus, aut alia causa interna, quæ cerebrum infrigidare, & exsiccare potest, hunc affectum committit, vt immodica vigilia, curæ, studia. Signa sunt, quòd æger tensus & rigidus manet, vt lignum: minimè sentit, aut mouetur, quia facultas animalis est consopita valdè, & actiones principes læsæ sunt, respiratione illæsa. Cæterarum facultatum læsio, non est abolitio, sed debilitas quædam aut impotentia, & sic aliqui vident, audiunt, recordantur eorum, quæ coram ipsis facta sunt, vt refert Galenus 2. *prorrhet.* 56. de quodam suo condiscipulo, qui simili affectione fuit oppressus. In iis aluus, & vrina ob sensus stupiditatem supprimuntur, respiratio debilis est, vt & pulsus. Rarus est affectus, caro periculosior & lethargo. Curandus eo modo, quo carus, sed fortioribus auxiliis, quia virtus nimiùm grauata est, & consopita.

CAPVT VI.

De Epilepsia.

Definitio.

EPilepsia est conuulsio vniuersalis, non perpetua, sed quæ ex longis accidit interuallis, vna cum sensus, & mentis læsione, *vt* 3. *de loc. affect. cap.* 7. Galenus explicuit,

Postquam enim superiori capite explanauerat præter memoratas conuulsionis specie, tetanum, opisthotonum, & emprosthotonum, permanentes quidem, non motibus interruptas, à solo morbo factas, tertia admittenda est fiens, per temporum interualla inuadens, & ab agente natura prodiens: quare dubitant plurimi. *Vtrùm Epilepsia sit conuulsio, an motus conuulsiuus*; Nam videtur, quòd conuulsionis nomine intelligendus est motus conuulsioni similis, quo membra inuoluntariè concutiuntur, & veluti contrahuntur nerui versus suā originem, cerebrum nempe, dum ipsum affectum se concutit, vt ea excutiat, quæ sibi noxia sunt, & molesta: quare illo loco latè conuulsionem accepit.

Hoc accidit in morbo comitiali, cuius, sedem affectam colligit Galenus, ex descriptione *suprà* posita. Nam si in ea ratio simul, & sensus omnes læduntur, per quæ ab aliis conuulsionis speciebus differt, illud membrum per eam credendum est esse affectum, quod rationis domicilium est, sensuúmque omnium principium, atque adeò cerebrum: inde enim nomen obtinet Epilepsia, hoc est super comprehensio, quia superiores potentias, mentem pariter, & memoriam apprehendit, omnésque exulare facit; propter quod etiam sacra appellatur affectio, quasi cerebrum occupet, sacrum animæ templum, & principis facultatis sedem.

Cùm enim crassus, lentúsque succus spiritus vias in cerebri ventriculis obstruat, ad eius expulsionem seipsum quatiente cerebro, sequitur communis illa totius corporis conuulsio, vehemenśque inducitur nocumentum, non solùm principum functionū in cerebro ipso, sed & sensuum, & voluntariorum motuum in organis; præsertim cùm cerebrum ipsum primariò est affectum, & mox reliquæ neruosæ partes per consensum coafficiuntur; deinde cùm neruosarum partium aliqua primariò affecta, cerebrum in consensum ducit, & rursus

ab ipso cerebro vniuersum corpus conuellitur. Primam speciem vocant Medici Epilepsiam per essentiam: Secundam, appellant Analepsiam, quæ motus est totius corporis concussiuus cum sensus, & motus læsione: Tertia nominatur Catalepsia, quum consensu alicuius membri particularis symptomata insolescunt.

Quare licèt Medicorum omnium consensu, Epilepsia vocetur motus conuulsiuus; hic tamen ab illa longè differt: est enim inter Epilepsiæ species motus quidam ipsi persimilis, sed ab Epilepsia multis modis dissidet. Nam fit in membris motui voluntario inseruientibus, cum quadam concussione, & vibratione, epilepticis motibus persimili. Deinde hic motus fit citra obliuionem, & interiorum, ac exteriorum sensuum læsionem; Epilepsia verò è contra. Deinde motus conuulsiuus differt ab Epilepsia, quia in ea spuma per os excernitur; in motu conuulsiuo, minimè. Insuper in Epilepsia omnes corporis partes, aut plures conuelluntur, in hoc verò, vel omnes, vel aliquæ, vel vna tantùm.

Animaduertes Epilepsiam à conuulsione differre, licèt sit de genere eius: Conuulsio enim affectus est stabilis, permanens, quo partes præter voluntatis imperium ad suam originem retrahuntur; at verò in Epilepsia, ad omnem situs positionem membra flectuntur. Conuulsio oritur à solo morbo; Epilepsia, à naturà irritata. Erit ergo Epilepsia motus quidam conuulsiuus membrorum, (ad eum enim placet motum epilepticum reducere,) in quo cerebri ventriculi, & corporis membra forti motu comprimuntur ad expellendum id, quod in cerebri ventriculis præternaturaliter noxium continetur; adéstque in eo motu sensus priuatio, & interiorum potentiarum læsio.

Insuper agitandum: *Vtrùm motus in Epilepsia, sit naturalis, vel præter naturam?* Nam si natura totius, & singularũ partium, est morborum medicatrix, & illud perpetuò intendit quod vtile sit, & familiare, qui fieri potest, vt agente cerebro, & noxium fugiente, grauius malũ, quale est epilepsia sequatur? culpãda enim esset natura, tanquam auctor, & genitrix malorum. Rursus sequeretur Epilepticorum conuulsionem, esse motum naturalem, vtpotè à natura factum, & ad noxij fugam, quum tamen deprauatus sit, & præternaturalis.

Dic: quòd licèt Natura, omnium ferè quæ in corpore vtiliter geruntur; tam in sanitate seruanda, quàm morbis propulsandis, sit agens potissimum, perpetuóque conetur vtilia prosequi, & noxia fugere; nec mediis in genere careat, scopo suo & intẽtioni accõmodatis: sæpè tamen deficit, & errat, ob interuenientes circumstantias, quas discernere, sui captus non est, quum sit rationis expers; atque ideò necesse est sæpè ab arte emendari, & illius correctione indigere. Vnde nihil mirum, si humorem in Epilepsia obstruentem nitens expellere, grauioris mali, inuita & nolens, occasionem præstet, imò auctor & causa existat; sicut etiam est inflammationis in parte dolente, symptomaticæ euacuationis, febris, & plurium malorum, dum alia nonnunquam minora propulsare conatur.

Adde quòd, nisi etiam in cerebro seipsum quatiente sequeretur noxa, minùs vrgeret difficultas, quantumuis aliis partibus nocumentum, & morbus superuenisset; nempe cùm particularis cuiusuis membri natura, de propriis commoditatibus solicita sit, & cum detrimento aliorum nitatur vnumquodque ea à se pellere, quibus molestatur. Nec verò tales operationes, quamuis à natura fiant, & noxij fugiendi gratiâ, simpliciter & absolutè naturales dixeris, vtpotè à causa præternaturali ortas, & insigne nocumentum corpori afferentes.

De loco affecto, constans est Medicorum sententia, vnà cum suo Magistro Galeno, *lib. 3. de loc. affect. cap. 7. & 8.* Cerebrum esse: quòd vel cunctarum animalium functionum nocumenta conuincunt, quarum omnium

A sedes, cerebrum existit. *Vtrùm cerebrum patiatur in Epilepsia, vt pars similaris, an vt instrumentalis?* dubium est. Hip. enim *lib. 6. epid. sect. 8. text. 40.* sic ait: *Melancholici plerumque in morbum comitialem solent cadere; & è contra qui morbo comitiali afficiuntur, melancholici fiunt. Horum vtrumlibet magis vsuuenit, vt in hanc, vel in illam partem infirmitas vergit: nam si in corpus, morbus comitialis hominem corripit; si in mentem, melancholicus efficitur.* Ex qua sententia colligitur, in Epilepsia cerebrum affici, vt instrumentalem partem.

Deinde Galenus *3. de loc. affectis, cap. 7.* agens de humore melancholico morbum comitialem efficiente, sic inquit: *Igitur vt crassus pituitæ succus, ita hic quoque Epilepticum morbum solet efficere, vbi in meatibus ventriculorum cerebri continetur siue is medius sit, siue postremus.*

B Idem docet, *2. de caus. sympt. cap. vlt. §. Sicuti Apoplexiæ, & Epilepsiæ ex pituitosi succi multitudine, in ipsius cerebri ventriculis collecta gigni videntur, eóque fit, vt subitanea sit earum tam generatio, quàm discussio: quod accidere in corporum intemperie nullo modo potest.* Probat etiam *3. de loc. cap. cit. §. Velox eius discussio, crassum humorẽ vias spiritus in cerebri ventriculis obstruentem, hunc maximè affectum peperisse declarat*: & paulò infra: *§. Sed à crasso semper humore, &c.* Ergo si Epilepsia ex obstructione originem ducit, & non ex intemperie, planè constat in Epilepsia cerebrum affici, non vt est similaris, sed instrumentalis pars.

Ex altera parte obstant plura, ex Galeni monumentis hausta. Nam ille eodem *lib. 3. de loc.* & apposita historia

C *lib. 1. cap. 15.* Trallianus, enarrant quosdam Epilepsiâ fuisse correptos, ob auram frigidam à tibia ad cerebrũ vsque ascendentem. Sed per illam auram frigidam non communicatur humor crassus, qui cerebri ventriculos possit obstruere, sed nuda quædam intemperies frigida. Ergo in hac Epilepsia cerebrum est affectum intemperie, & non obstructione: ac per consequens cerebrum afficitur, vt pars similaris. Quod etiam non ineptè probari potest in Epilepsia quæ ex venenosa, malignáque qualitate, ex vtero eleuata emanat, quo in loco computrescit menstruus sanguis, aut semen corrumpitur, ex quibus fœtidissimis substantiis vapores ascendunt ad cerebrũ tetri, maligni, horridi, qui ipsum lancinando, & pungendo concutiunt, & motus epilepticos cõuulsiuos frequenter excitant, vt in vteri strangulatu, morsúque animalis venenosi, aut assumpto aliquo veneno, fre-

D quenti experimento est compertum. Sed Epilepsia ex his causa profecta, ex nuda quadam, & occulta intemperie generatur, & non ex obstructione. Ergo tunc tẽporis cerebrum solum afficitur, vt similaris pars, & non vt instrumentum. Quòd si litem hanc dirimere velis, dic semper in Epilepsia affici cerebrum, vt pars instrumentalis: & hoc modo ad morbum in via semper referenda est, retento scilicet spiritu, qui in ventriculis cerebri continetur: quare semper in hoc morbo, siue per primariam affectionem, siue per consensum cõcitetur, obstructio adest, vt *infrà* vberiùs exponemus.

Insurgit tamen hoc loco difficultas: *Vtrùm Conuulsio in morbo comitiali, ad conuulsionem ex inanitione, vel repletione sit referenda?* Galenus respondet hoc modo, *lib. 5. Aph. 70.* dum sic ait: *Quæ quidem fit ex euacuatione conuulsio, acutissima est, & perniciosissima; ea verò quæ fit ex*

E *repletione neruosarum partium, qualis fit in morbo comitiali, neque acutissima, neque similiter periculosa.* Sed hæc doctrina obtinet veritatem in Epilepsia, quæ ex primaria cerebri affectione originem ducit, & ex crasso humore cerebrum, & neruos obstruente generatur. Cæterùm in morbo comitiali, qui cerebro per consensum affecto corpus vexat, cõuulsio ad neutram conuulsionem est reducenda. Quæ solutio est ad Galeni mentẽ, *5. Aph. com. 1.* dum motum in Epilepsia repertum, similem esse illi asseuerat, quem in singultu fieri conspicimus, qui quidem motus deprauatus, tam cerebri quàm

ventri

ventriculi non est vera conuulsio: Arabes vocant conuulsionem improportionatam ad materiam, quam conuulsionem per consensum facta, non fuisse ab Hip. prætermissam, *eo loco* Gal. inculcat, illum de primis, & præcipuis conuulsionibus fuisse loquutum asseuerans,

Porrò dubium aliud insurgit grauissimum: *Vtrùm in epilepsia, ventriculus anterior, medius, vel posterior afficiatur?* Arabes, solos anteriores affici sibi persuadent, Gal. cuius doctrina maiori in pretio æstimanda, 3. *de loc. cit.* in hoc affectu non anteriorem ventriculum, sed medium, aut postremum affici arbitratur, sic enim inquit: *Crassum pituitæ succum, aut humorem melãcholicum, comitialem morbum efficere, vbi in meatibus ventriculorum cerebri retineantur, siue is medius sit, siue postremus.*

Præterea spiritus animalis, ob cuius retentionem epilepsia solet concitari, in cerebri ventriculis præcipuè continetur, medio, & postremo. Ergo ad illorum affectionem morbus comitialis insurget, & non anteriorum; hi enim solùm præparant animales spiritus aliis ventriculis, & ipsi cerebro, & sunt veluti ductus, & canales ad cerebri excrementa pellenda, auctore Gal. 8. *de vsu part. cap.* 10. *in princ.* §. *Nec minùs quoque, &c.* Explicat eleganter 8. *de vsu part. cap.* 6. agens de vtilitate anteriorum cerebri ventriculorum: quo loco hos, esse olfactus instrumenta, & illorum ope superflua excerni, dictat vbertim: *Aliter enim* (inquit ipse) *perpetuò, aut frequenter cerebrum apoplexia esset oppressum.*

Sed video te obiicientem hoc modo: Cur possunt spiritus animales in cerebri vẽtriculis generari, ex quorũ impedito transitu epilepsia excitatur, si illi in mirabili illo plexu ventres antecedente gignuntur? Quare dilucidè explicandum: *Vtrùm spiritus animalis in cerebri ventriculis, an in reti mirabili generetur?* Gal. enim 3. *de loc. cit.* asseuerat, animalem spiritum in cerebri ventriculis contineri, ac si ibi generaretur, vt per cerebri substãtiam, & reliqua membra distribuatur, quum illius generationem, 9. *de vsu part. c.* 4. plexui retiformi, seu mirabili attribuat, apertisque verbis testetur, spiritũ in reti illo bene confectum, in cerebrũ ipsum, quin & in ventriculos effluere, nec alibi posse meliùs elaborari; quod illius intorta, seu flexuosa indicat contextura, quàm natura tribuit membris, à quibus exactam materiæ elaborationem exoptat, quia plexibus flexuosis diutiùs immoratur, & perfectiùs conficitur.

Neque asseras, animalem spiritum non in aliquo ex cerebri ventriculis, sed in mirabili plexu vxores, antecedente generari, ibique vltimas dispositiones, & formam consequi substantialem, licèt posteà simul genitus, & forma substantiali insignitus, in ventribus ipsis magis perficiatur: hoc est, perfectionem quandam accidentalem recipiat. Quod addes, vt Medicis satisfacias, apud quos spiritus omnis ad organum transmissus quandam subit alterationem, per quàm ad talem virtutem determinatur, fitque proportionatum illius instrumentum, quum anteà esset ad plures indifferens.

Neque in ea persistas opinione, inductus Galeni auctoritate, *lib.* 9. *cit.* tum ex eo, quòd cùm internæ fũctiones in cerebri ventriculis edantur, in illis siquidem resident facultates, impedirentur illarum actus, si ibidem generarentur spiritus, aggregarentur enim superfluitates, quæ in omni coctione necessariò separãtur, quũque exitum non habeant, permixtæ cum spiritu remanerent: vnde ipse vsque adeò purus, tenuis, & splendidus, qualis ad ratiocinationes, & discursus requiritur, non euaderet, ac proinde alibi produci oportuit. Hoc placitum firmabis similitudine externorum sensuum, qui in suas prodeunt actiones per animalem spiritum non in ipsis, sed alibi confectum.

Verùm sententia hæc manifestè repugnat Galeno, qui non solùm 3. *de loc. cit.* sed *lib.* 7. *de vsu part.* 8. & *lib.* 8. *cap.* 10. & *lib.* 7. *de placit.* 10. & pluribus aliis locis, apertè testatur, spiritum animalem non in retiformi plexu, imò potiùs in cerebri vẽtriculis confici, elaborari, & suam formam consequi. Nec desunt validiores rationes, quæ cogunt ita opinari. Prima. Tot coctiones requirũtur ad spiritus animalis generationem, quot necesse est subire alimentum, ad hoc vt membri formam adipiscatur. (Respondent enim inter sese mutuò spiritus animalis & alimenti coctiones, prout colligitur ex Galen. 7. *de vsu part. cit.*) Sed alimentum nonnisi in tertia, quæ in poris membrorum fit, assequitur membri formam. Similiter ergo in tertia coctione accipiet spiritus formam substantialem. Quum verò primam subeat aër, ex quo materia præstatur, in pulmone; secundam in corde, cum arteriis, tertiam in cerebri ventriculis: ibi credendum est suam formam suscipere.

Secunda. Talis erit vsus reticularis illius plexus, qualis est aliorum qui in corpore reperiuntur. Atqui in testium, vberúmque plexibus substantiales formæ non præstantur, sed tantùm dispositiones, & aptitudines ad formas. Igitur nec in illo cerebri. Confirmatur quoniam plexus nihil aliud est, quàm quoddam arteriarum aggregatum, intortum, & flexuosum, quæ ab aliis arteriis non differunt: si igitur aliæ non generant animalem, sed vitalem spiritum, cur illæ in plexu generabunt? Adde quòd cùm exiguus in homine sit, nec capax tantæ spirituum copiæ, quanta per tot sensuum, & motuum organa distribuenda requiritur, credi non potest illorum officina.

Neque obstat Galenus, *lib.* 9. *de vsu part.* solùm enim vult ibi disponi, & aptari spiritum in reti mirabili, quod non negamus. Minùs vrgent rationes cæteræ, quum enim secundùm Galenum 3. *de loc.* 7. & multis aliis in locis, in cerebri corpore contineantur potentiæ sensitiuæ internæ, corruunt aduersa fundamenta, & corruerent eũti, licèt in ventribus contineri asseremus: suos enim habẽt meatus ad nares euntes, per quos suas trãsmittũt superfluitates: maximè quòd valdè exiguæ sunt illæ, quæ per vltimam spiritus coctionem separantur, facilè resolubiles, & euaporabiles. Iam verò externos sensus spiritu vti alibi procreato, non cogit, alibi etiam fore procreandum illum, qui cerebro debet inseruire; illos enim aliunde instrumenta, quibus in opus prodirent, expectare docuit: non autem cerebrum, quod fons est & origo spiritus, animalisve virtutis, nisi velis in infinitum procedere: præsertim quòd etiam cor vtitur spiritu in seipso confecto.

Differentia.

Galenus *cit.* 3. *de loc. affect.* elegãti sermone edocuit, tres esse epilepsiæ species, quibus omnibus commune, est cerebrum, vtpotè propriam & affectam sedem huiusce ægritudinis, laborare, vel primariò, vbi scilicet in cerebro ipso crassus humor consistens, ventriculos obstruit; vel oris ventriculi consensu, vbi scilicet vitiosus humor contineatur, & ab eo vapores sursum ad cerebrum eleuentur, illud in consensum nonnunquã rapientes. Denique aut à parte aliqua alia corporis incipit affectus, & deinde ad cerebrum sensibiliter ascendit. Vnde tres describuntur morbi comitialis species, differentiæ, qualitates, seu genera: omnia enim hæc Gal. ab Arist. recedens, pro eodẽ vsurpat significato, & inter sese synonyma facit. Porrò tertiã interdũ accidere aliquot historiis confirmat, & argumẽto ex curãdi ratione desumpto conuincit, noxiũ aliquid ab affecta parte capiti communicari, in epilepsia per consensum: alioquin enim vincula partibus superioribus iniecta parùm profuissent, nec euaderent quidã præsentiẽtes accessionem, capite curuato; insuper nec alij à feris commorsi, secta, vel vsta primaria parte: cuius contrariũ multorum experimento est comprobatum, nam non aliunde illa iuuare possunt, nisi quia vim mali ab vna

parte in alias sibi proximas transire prohibeant, atque ita non modò epilepticis accessionibus, sed & venenosarum ferarum morsibus, ictibúsve magnum præstant auxilium.

Quid verò sit id, quod in hac epilepsiæ differentia, à loco primùm (vt ita dicam) affecto in cerebrum feratur, Pelopis, Præceptoris testimonio, & morsus ferarum exemplo, ait esse, aut alterantem qualitatem, aut spiritalem quandam substantiam, auramve, quæ licèt exigua, moléque minima, facultate tamen ingens est, & quàm maxima ad nocendum. Nec mirum, inquit, vim vsque adeò validam, & perniciosam exiguæ substantiæ inesse; siquidem exiguum satis est id, quod scorpius, phalangium, pastinaca, & similes aliæ venenosissimæ, feræ tenuissimis aculeis in parte demorsa relinquunt, quod tamen corpus afficit ingenti mutatione, vt sæpè accidere conspicimus.

Posse autem intra corpus nostrum, venenum sponte innasci, à quo qualitas, vel spiritalis instar auræ, vim deferens deleteriam, per partes inter se continuas, & sibi mutuò subiectas celeriter in totum corpus, ac principes maximè partes transmittatur, & grauissima pariat symptomata, imò & quandoque perimat, aut morbos inducat lethales, ex eodem Pelope confirmat, elegantérque exponit modum & rationem, quia vis veneni à corporis superficie ad cerebrum vsque dilatetur, in scorpionis ictu, pastinacæ, hoc est, turturis marinæ, & Phalangij, quod genus quoddam aranei est valde venenosum, ac frequens super flumina, Barbaris Rutela, vulgò Tarantula: ex cuius morsu quàm varia. & admiranda sequantur accidentia, scribit Dioscorides, *lib.2. cap.56.*

Hoc etiam ostendit Galenus, quod prioribus Medicis non fuit exploratum, videlicet, cur in epilepsia per consensum, ad deleteriam qualitatem cerebro accedentem concussiones sequantur? Sequi autem, inquit, non alia de causa, quàm quòd concutiatur cerebrum, ad expellendum id, quod à parte primariò affecta ad ipsum fertur; non aliter ac singultu, qui motui conuulsiuo est similis, corripitur stomachus, vbi multo cibo deprauato molestatur. Ad cerebri verò concussionem necesse est neruos ab eo exortos concuti, id est per interualla conuelli, seu potiùs motu conuulsiuo infestari, non facta, & perpetua conuulsione, sed quæ finita epileptica accessione cesset. Ob hanc causam licet coniicere, siccas non esse ex mente Galeni, epilepticas conuulsiones; siccæ siquidem non ita celeriter fiunt, ac soluuntur, quod paulo post disputabitur.

Quòd sine sensu, & motu patiens, inquit Galenus *loc. cit.* repentè ceciderit, nec conuulsiuo, palpitantéque motu detineatur, à vehementi infrigidatione huiusmodi malum oriri credendum est, à qua lethargum, & carum accidere affirmat; apoplexiam autem à crasso potiùs, frigidóque humore obstruente, ac cerebri meatus confestim replente: aliter subitò euenire non posset.

Sed his iactis oportet speculari: *Vtrùm prima species epilepsiæ à Galeno rectè constituatur?* Epilepsia namque, præter abolitionem principum facultatum, importat totius concussionem cum repetitione accessionum. Atqui si huius mali causa in cerebro ipso per proprietatem contineretur, non cessaret accessio, nec rursus per interualla rediret, imò perpetua foret, & sine intermissione durans donec penitus sanaretur. Igitur non rectè primam differentiam constituit, ex malo in ipso cerebro existente. Dic. Neganda est minor, tum quia licèt mali causa intra cerebrum ipsum consistat, non tamen ventriculos perpetuò afficiet, sed per quædam interualla: tum quia necesse non est ibi continuò adesse, vt proprio affectu cerebrum laborare dicatur, imò nec in eo primùm generari, sed firmam esse, fi-

A xam, & stabilem: quanquam Galenus *loc. cit. de loc. affect.* eam solam epilepsiam videtur appellare cerebri propriam, cuius causa ex alia parte non ascendit, sed in ipso capite continetur.

Inquies deinde: *Vtrùm secunda epilepsiæ species à Galeno tradita, sit admittenda?* quia non magis à ventriculo, quàm à quauis alia corporis parte possunt ad cerebrum materiæ eleuari, à quibus fiat epilepsia: imò verò in fœminis frequentissimum est, non ventriculi, sed vteri consensu generari, vt *lib.6. cap.5. de loc. affectis* edocuit Galenus. Ergo perperam ventriculo addixit epilepsiam per consensum. Deinde per consensum laborant illi, qui noxio aliquo ex ignobili parte ad cerebrum delato, epilepticas patiuntur accessiones. Insufficienter igitur secundam apposuit veluti à tertia specie B distinctam.

Dic. Galenus per consensum vocat, quando alterius membri communicatione euenit, quo nomine nó magis per consensum dicetur epilepsia illa, quæ ex ventriculo, quàm quæ ex quauis alia parte ad cerebrum mandante contingit: diuersas autem esse species consensus, & ob partium diuersitatem, à quibus humor, vel qualitas communicatur, certum est: & quia ab stomacho frequentissimum est, sicut & fœminas ex vtero: rarius, ex ignobilibus aliis membris, quibus tanta non datur cerebri communio. Tertiam verò à secunda distinxit non modò partium, sed & materiæ venenosæ ratione, à qua illa oritur, cuius generatio licèt etiam frequens non sit, quum rarò intra corpus ve- C nenum innascatur, ob periculi magnitudinem docuit peculiarem mentionem de illa facere, & tanquam diuersam à secunda constituere. Nec accusationem meretur Galenus, eò quòd consensus differentias omnes, iuxta partium mandantium varietatem non attulerit; satis enim fuit illas recensuisse, ad quas reliquæ ferè omnes possunt reuocari, maximè illa quæ ex vtero fit, vt apertiùs *lib.6. de loc. cap.5.* fatetur Galenus.

Causa.

Comitialis morbi causa est crassus, lentúsque humor: at cùm hic in duplici differentia sit, pituitosus videlicet, & melancholicus, non abs re a Gal. *3. de loc. cit.* decretum est, quòd sicut crassus pituitæ succus, ita & is, qui atræ bilis naturam habet, comitialem D morbum efficere soleat. Hoc confirmat Paulus *loc. cit.* qui comitialis morbi modò humorem pituitosum, modò melancholicum, esse causam asseuerauit. Hi igitur succi, cerebri meatus obstruentes, impedientésque animalem spiritum, qui in eisdem cerebri ventriculis, continetur, quominùs possit exire, morbi comitialis auctores sunt.

Licèt autem in causa huius morbi constituenda cóstans sit Galeni opinio, quam Medici vnanimiter amplectuntur, tamen, *Vtrùm epilepsia à crasso, an tenui humore oriatur semper?* hactenus magna auctorum contentione pugnatum est. Huius enim auctoris edictum non leues patitur difficultates, quas enucleare arduum est, & difficile. Vel enim oportet causam inducturam epilepsiam, esse humorem crassum, obstruentem ventriculos, aut necesse est quòd priùs in auram, leuémque flatum conuertatur. Denique aut sufficit nuda, im- E materialísque qualitas. Non primum, quia sæpè accessiones maximè breues sunt, & frequenter repetentes; quod non contingeret, si occasio omnino foret crassus, viscosúsque humor; siquidem nec ita facilè discutitur, vt breuissimo tempore durare posit, nec quò se recipiat, semel à ventriculis excussus, vt rursus tam crebrò redeat: quoniam si ad vasa commigret, difficilè redibit; si ad cerebri corpus, apoplexiam, aut affectum alium necessariò generabit. Non secundum, quia præterquam quòd crassus humor simpliciter,

asseritur

asseritur à Galeno huius morbi causa, sæpè accessiones diutissimè durant, indicantes in eo humoris crassitiem, & non alia de causa dicitur pituitosis naturis, senum, & puerorum ætatibus familiaris, nisi quia à pituita potissimùm oritur. Denique quòd non sufficiat qualitas absque humore, constare videtur ex eo, quoniam etiamsi immateriale intemperamentum, vt frigus v.g. aëris excedens possit conuulsionem inducere, & abolitionem principum facultatum, repetitionem tamen accessionum, nequaquam potest, quod ad epilepsiam requiritur, vt diximus: quomodo enim æquale, factúmque iam intemperamentum tam celeriter cessabit; rursus & tam crebrò redibit. Quare, &c.

Argues tu acutiùs hoc modo. Controuersum est, apud auctores, num oporteat humorem crassum epilepsiam inducturum, priùs in flatum conuerti, quod Aristoteli visum est *lib. de somno, & vigil. cap.* 5. relato ab Auic. 1.3 *tract.* 5 *cap. prop.* & confirmat Auerrhoës 3. *collect. cap. vlt.* ea potissimùm ratione, desumpta ex Rhasi, 1. *cont. cap.* 6. nempè quia si sine ventositate, aut vapore à frigidis crassis humoribus fieret. citò, subitóque non accideret, nec similiter, citò, subitóque dissolueretur.

Deinde sternutamentum, parua quædam epilepsia dicitur. Sed testante Galeno ipso 7. *Aph.* 51. superabundans in capite humor sternutamentum efficere non potest, nisi in ventum conuertatur. Igitur potiùs à distendente flatu, quàm ab humore crasso oriri credendúm videtur. Id quod ex leui illa aura conscendente, de qua Galenus *cit. de loc.* & multis, qui epileptica accessione periêre, confirmari potest: cùm enim dissecarentur, nullam in cerebri ventriculis repletionem ostenderunt. Neque hæc sententia aduersa est Galeno, vel quia pituitæ, & melancholiæ flatus, cùm eorundem humorum sint soboles, eandem habent naturam, vel quia si initio *cap. cit. de loc. affectis*, proposuit à crasso humore obstruente fieri, non tamen simpliciter asseruit, sed veluti addubitans scripsit.

Verùm quamuis frequentior huius ægritudinis occasio, factæ per consensum à ventriculo, vtero, & aliis partibus, sit distendens vapor, aut acris tenuísque humor, cerebrum pungens, & ad concussionem excitans; rarior, crassus; infarciens & replens: negari tamen non potest, ab hoc etiam oriri eam, quæ per primariam fit affectionem: subitò siquidem obstruere potens est, & subitò discuti, vel attenuatus concussione & motu, vel crassus adhuc expelli à ventriculis per nares, aut palatum: quin imò in cerebro ipso, & eius meatibus: vnde sæpè comitialis morbus in apoplexiam commigrat, sicut hæc nonnunquam subitò in paralysim terminatur.

Deinde quia videtur difficile concedere, à crasso succo epilepsiam posse exoriri, siquidem non ita affatim, & repentè ad ventriculos cerebri decurrere potest, nec subinde subitò discuti: idcircò non solùm Galeni mentem patefaciam, & eius veritatem designabo, sed Auerrhoïs opinionem stare non posse comprobabo. Crassus enim, viscidúsque humor, potiùs quàm tenuis, & in flatum solutus, primigeniæ epilepsiæ causa existit, vt Galenus fatetur, hac potissima, & lucidissima ratione munitus. Pituitosus succus, crassus & lentus, crebriùs in cerebri ventriculis redundat: is dum pertingit neruorum orificia, qui ab ipsis ventriculis propagantur, & principium spinalis medullæ, ex Gal. 6. *epid. sect.* 6. *com. penult.* animalis facultatis affluentiam impedit ad exteriora corporis, ipsósque neruo, & cerebri substantiam proritat ad cócussionem, vnde emergit vniuersalis conuulsio. Quia verò lenta hæc, crassáque pituita in ventriculis residens, orificiis neruorum finitima est, subitò sanè, & affatim inuadit affectus. Quippe cùm nerui acutioris sint sensus, cerebrique substantia hebetioris, tunc temporis potissimùm concussio superuenit, cum succus qualitate feriens, aut quantitate grauans, ipsam neruorum substantiam proritat, & ferit. Cæterùm quia propter lentorem, & crassitudinem, succi illi in nerui substantiam facilem ingressum non habent, fit quidem, vt affectio confestim quoque soluatur, discussa facili negotio pituita, quæ in neruorum substantiam aditum non habuit.

At hæc de primigenia duntaxat epilepsia, à Galeno fuisse prodita, intelligenda sunt: Nam quæ per ventriculi fit sympathiam, ab acri succo sæpè excitatur; quemadmodum quæ à particulari aliquo extremo membro, à nidore deterrimo, aut flatuoso spiritu per continuationem partium ad cerebrum delato. Sternutamentum verò, quia parua est quædam epilepsia, & breuissimè durans, nihil mirum si à solo flatu generetur; quanquam Auicenna vtramque causam adiungit: sed verisimile est crassum humorem à Galeno fuisse omissum, quia vtplurimùm à vapore excitatur.

Vtrùm immaterialis, nudáque qualitas possit esse epilepsiæ causa? etiam dubitandum. Auerrhoës negat, ex eo potissimùm, quia paroxysmus mali non esset, nec vllum haberet repetitionis ordinem, quem epilepsia includit; tum quia iuxta Galenum 2. *feb. vlt.* periodicationis causa est motus materierum; tum quia si alicui contingat à frigido aëre, cui se exposuit, vel si euadat necessariò, rursus nó repetet, vel contra epilepsiæ conditionem, difficillimè, aut nunquam remouebitur, eo quòd fixa quædam sit, & facta, ac veluti habitualis intemperies.

Galenus tamen apertis verbis, propositisque pluribus historiis, quas *lib.* 1. *Hist. PP. Medic.* sumus interpretati, testatur sæpè, ab humore in parte contento, communicari cerebro flatum, aut nudam qualitatem, morbi comitialis auctorem, quod verius multò est: non minùs siquidem maligna, prauáque qualitas cerebro impressa, circumscripta omni materia humorali, siue flatuosa, potest esse causa conuulsionis eius, quàm flatus, aut humor distendens: toties autem repetet accessio, quoties ad cerebrum ipsum peruenerit. Non sunt verò huiusmodi circuitus vsque adeò certi, & ordinati, quemadmodum illi qui in febribus contingunt; nec intemperamentum factum simpliciter, & æquale, quod facilè remoueri non possit, sed nudum, & immateriale, hoc est, citra humorem, cerebro impressum.

Sed de iis humoribus quid dicendum? Biliosum, etsi raró, pungendo ac vellicando epilepsiam gignere posse, Grammatici illius historia manifestè confirmat, lata 5. *de loc. cap.* 6. qui cùm inedia cruciaretur, progenito in ore ventriculi hoc humore, epilepsia premebatur; quam ad Galeni mentem, *lib.* 1. *Hist. PP. Medic. hist.* 21. exposuimus. *Vtrùm* autem *à sanguine gigni possit?* rogabi: siquidem Auicenna 1.3. *tract.* 5. *cap.* 8. ex quatuor humoribus epilepsiam oriri posse asseruit. Pituita, cùm crassus sit humor, citiùs obstruit, & ventriculos cer bri humectat, & quia maximè frigidus est humor, etiam irritat ventriculos cerebri ad expellendum. Eodem modo melancholicus succus, crassus cùm sit, obstruere potest. A bile, raró affectus hic concitatur. A sanguine, videtur quòd nunquam, rarissimé enim accidit, vt extra vasa feratur, vt in ventriculorum cauitates confluat repentè, & cùm mitis sit naturæ, naturam non vellicat, lacessit, aut ferit.

Galenus tamen epilepsiam à sanguine ortam posse excitari, libenter fatetur *lib.* 4. *acut. com.* 23. dum sic ait: *Venarum interceptiones appellat, oppletiones quæ à copia exoriuntur. Cùm igitur supra modum oppletæ fuerint venæ, grauari virtutem est necesse, atque in extinctionis agi periculum natiuam caliditatem, quæ ob copiam suffocationi quippiam simile patitur. Oriuntur siquidē epilepsiæ, & apoplexiæ, & syncopæ cardiacæ, &c.* Sanguis enim cùm copiosus

piosus est,& ex aliqua causa extrinseca agitatus, sicut ex potu meracioris vini, aut valido exercitio, copia sua venas intercipit,& occludit, irruénsque ad partes superiores, cerebri vasa subitò replet, quem naturæ grauem,& molestum natura expellere conatur,& forti motu conuulsiuo ad eius excretionem,& discussionem insurgit; quod non fit in apoplexia, licet ab eadem oriatur, quia in hac est ferè omnimoda venarum interceptio,& hoc modo ad expellendam noxam sensatam cerebrum sese contrahere nequit. In epilepsia, cùm adsit aliqua venarum occlusio,& nõ tanta & talis, quãta & qualis adest in apoplexia, idcircò cerebrum media contractione, & concussione noxam sensatam expellere satagit, præsertim verno tempore, quo præ calore fusus & liquatus sanguis, in cerebrum irruit. Hoc modo inter vernales morbos, epilepsia numeratur ab Hip. 3. *Aph.* 20. quia si corpus est sanguine refertum, hic aduentante calore liquefit,& fusus in cerebrum conuolans, epilepsiam parit. Ita Galenus *in com. Verùm si hominem pituita plenum vel flaua bile, vel atra, vel sanguine ipso, volueris exercere, ei morbum comitialem, aut apoplexiam exercitatione contrahes, &c.* Epilepsia ergo à sanguine excitatur.

Denique illud silentio non est inuoluendum dubium: *Vtrùm in epileptica accessione semper adsit ventriculorum cerebri obstructio?* Pro parte negatiua est fortissimum argumentum, quòd aliquando tenuissimo humore, nuda & immateriali qualitate, venenosa, maligna concitetur, quæ nullo modo obstruere potest. Deinde epileptica accessio fit propter expulsionem rei stimulantis. Sed assignari potest tenuissimus vapor, à ventriculo, vtero,& aliis partibus cerebro communicatus, ratione cuius moueantur ventriculi ad expellendum, sine eo quod obstruat. Ergo,&c. Insuper, si adesset semper obstructio, non communicaretur vis motiua partibus inferis, & membris. Sed in epilepsia adsunt animales motus fortissimi. Ergo,&c.

Sed antequam dubium resoluas, aduerte apud Galenum 3. *de loc. affect. cap.* 1. varias tradentem vrinæ suppressionis causas, tria describi obstructionum, seu constipationum genera; quarum vna dicitur attenuatoria, in qua meatus, latera, marginésve, inuicem conniuent, coéuntque, vel propter tumorem aliquem præter naturam, vel ob nimiam partis, seu meatus siccitatem, quæ quidem densando contrahit, atque adeò stipat, partémque parti facit adhærere, vt docet Galenus *lib.* 8. *meth. cap.* 2.& 9. *cap.* 1. Secunda, carnosa dicitur, fitque ob plenitudinem, parti, seu meatui intus adnascentem, vt tuberculum, verrucam, carbunculum. Tertia coarctatoria appellatur, quum scilicet meatus, seu cauitas aliunde impletur, nec substantia implens illi agglutinatur: hæc propriè à Galeno obstructio appellatur, illiúsque causas enumerat, 1. *de loc. cit.* lapidem, sanguinis grumum, pus, crassum, lentúmque humorem aliunde confluentes.

Dic ergo, causam immediatam effectiuam huius affectus, esse obstructionem ventriculorum cerebri: nulla enim alia causa potest epilepsiam concitare, nisi obstructionem efficiat, ex Gal. 3. *de loc. cap.* 7.& Auic. 1. 3. *tract.* 5. *cap.* 8. Sed in idiopathica epilepsia reperitur obstructio coarctatoria, à crasso, lento, terrestri, multóque humore profecta: In ea verò quæ per consensum aliarum partium excitatur, adest attenuatoria, quum ad expellendam venenatam auram vniuerso cerebro grauiter infensam, comprimuntur cerebri ventriculi,& horum parietes concidunt,& constipantur, ex quibus priorum argumentorum solutio patet. Ad vltimum dic, obstructionem in epilepsia omnimodam non reperiri, & in hoc distingui ab apoplexia, in qua ob totalem ventriculorum cerebri obstructionem, nullo modo animalis facultas in partes subiectas influit; quare sensu,& motu animal priuatur.

Externæ causæ sunt ferè innumeræ, quæ nempe crassos humores in corpore gignunt, vt alimentorum pituitosorum vsus. Hoc modo ingluuies,& nauseatiua satietas grauiter noxia est. Vini, præsertim crassi, fæculenti, generosi,& meraci immodicus potus. Deficiens alimonia; nam ad inanitum ventriculum bilis, omnisque vitiosa impuritas confluunt;& sic os illius mordetur, ac lancinatur. Venus immodica, dum lacessit cerebrum motu, agitatione, dissolutione spirituum, hunc morbum concitat: sicut otium, balnei assiduus vsus, diuturnæ vigiliæ, animi pàthemata, terror repentinus, nuntium triste, horrenda spectacula, mora in sole, vapor hydrargyrij,& alia quæ peculiari quadam proprietate comitialem morbum arguunt, & ipsi obnoxios collabi vehementer cogunt.

Signa.

Signa in tres diuiduntur classes: alia imminentem prænuntiant; alia præsentem indicant; alia ipsius differentias internoscere docent. Antecedunt epilepsiam inuoluntaria animi,& corporis iactatio, dolor capitis, aurium sonitus, vertigo, vigiliæ, somnus, turbulentus, incubus, obliuio, torpor, corporis immobilitas, musculorum saltus, membrorum tremores, venarum colli repletiones, anhelitus mutatio, sensuum hebetudo, pectoris constrictio, oculi ferocia, visus obtenebratio. Accessione appropinquante, ante oculos splendores adsunt, difficilis auditus, fœdi odoris perceptio, sermo inarticulatus, salinæ fluor, nausea molesta, cardiogmos, vrina tenuis & cruda, pudendi tentigo, & instante accessione fragor quidam interior persentitur.

Præsentem epilepsiam demonstrant totius corporis conuulsio; rectricum potentiarum, externorúmque sensuum,& functionum interceptio. *Tunc ægri*, vt inquit Aretæus, *diuersa membrorum diductione torquentur, illis ceruix incuruatur, caput variè distorquetur, malæ rubentes palpitant, oculi extrà prominent,& immobiles redduntur, ipsorúmque adest inuersio, palpebræ cum palpitatione frequenter dehiscunt.* Os contorquetur, lingua extrà prolabitur, quæ aliquando dentibus illisa, quassatione vexatur, aliquando magno vulnere sauciatur, Dentes clauiculati adeò sunt, vt eos diducere sit difficile. Aphoni sunt, stertunt,& in gutture stridorẽ edunt. Sæuiente accessione, mutatio adest insignis in pulsu, in magnitudine, vehementia, crebritate, celeritate, & duritie. Si tandem facultas sit oppressa, apparet pulsus languidus, paruus,& creber; imò aliquando pulsus,& respirationis cessatio cernitur. In paroxysmi decursu spuma per os,& nares excernitur, stercus, vrina,& aliquando genitura inuoluntariè emittitur. Accessione cessante omnium gestorum ignorantia, capitis grauitas, membrorum segnities, dissolutio, ac languor, pallor, animi consternatio.

Signa ad dignotionem differentiarum epilepsiæ, hæc sunt: Pituitosa cognoscitur ex signis, quæ pituitam in corpore,& ventriculo redundare ostendunt, sicut & melancholica: de quibus fusè *suprà, cap. de cephalalgia.* A ventriculo oriri demõstrant vẽtriculi subuersio, nausea, palpitatio, dolor, cibi fastidiũ, vomitio pituitosa: adsunt flatus, inflatio, murmur, circa hypochondria, ructus.

Hystericam epilepsiam præcedunt seminis, aut mẽstrui retentio. Si verò ex aliquo membro per sympathiam contingat, patiens repentem auram, qualitatémve venenatam persentiscit; sed in his omnibus concussio non ita est valida, nec spuma circa os apparet. Si vermes epilepsiam concitant, somnus adest profundus,& in eo dentium stridor, narium pruritus, maxillæ rubor, cordis saltus, cardiogmos. Si abscessus, si carie corruptum os, si venenum, si vrinæ suppressæ anadrome, aut alia causa malum ingenerat, per propria signa cognosces.

Præsagium.

De præsagio plura sunt inuestiganda. Primum: *Virùm Epilepsia pituitosa sit frequentior melancholica?* Illud qui putant, in confirmationem adducunt Hippocratem, qui *lib. de morb. sacro, num.* 8. per pecudes manifestari hunc morbum asseuerat; si enim eis aperiatur cerebrum, humiditate plenum inueniri, ac si ex pituita hic morbus frequenter oriatur. Nec videtur dissentire ratio, quia si morbus est puerilis, frequentiùs continget ab illa materia, quæ pueris, & cerebro est magis proportionalis, vt manifestè constat ex Galeno, 2. *Aph*, 39. & aliunde passim; cum verò pituita sit huiusmodi, frequentiùs ab ea prodibit.

Qui oppositam sententiam tuentur Hippocr. etiam testimonio eam confirmant, 6. *epid.* 5. relato, vbi propriū melancholicorum affectū appellat: & 3. *Aph*: 22. morbum autumnalem, non hyemalem: & 6. *Aph*. 56. de apoplexia, & aliis loquens, de Epilepsia similiter intelligendus, vocat melancholicū. Ratione autem sic probāt. Communis illa totius concussio, cum mētis, ac sensuum oblæsione, quæ datur in Epilepsia, occasionem habet humorē vel sua crassitie obstruentē, vel qualitate molestantem. Sed hæc in melancholico succo deterior est, quàm in pituitoso, illa multò durior, & rebellior. Ergo magis apta erit melancholia ad efficiendum comitialē morbum, & ex consequenti ab illa frequentiùs orietur.

Sed ratio tantùm concludit, dummodò melancholia in cerebro redundet, licèt in minori copia quàm pituita. Cùm autem hæc multò frequentior sit, & copiosior, multò probabilius fit, ab ea frequentiùs euenire morbum epilepticum, rariùs à melancholia; exceptis quibusdam naturis, & temporibus, in quibus humor ille, quia magis familiaris, magis redundabit, & consimiles morbos producet. Nec Hipp. comitialem, simpliciter melancholicum pronuntiauit, sed tantùm melancholicis magna ex parte accidere dixit, *in epid.* & 3. *Aph.* in autumno, quia melancholici succi est ferax.

Secundum: *Vtrùm* autem *Epilepsia melancholica sit pituitosa perniciosior?* Responde affirmatiuè: cùm enim cerebro sit improportionalis, causam arguit vehementiorem, ac proinde periculosior censenda, & difficilioris curationis, iuxta sententiam Senis *in sæpè memorato Aphorismo.* Deinde multò plus distat melancholicus à natura, quàm pituitosus humor: hic enim tenuior est, neque adeò obstruens, & tanquam benignior, aptus in sanguinem, & membrum conuerti; ille è contra, etiam naturalis. (Nam si de præternaturali sit sermo, nemini dubium, quòd melancholia præter naturam sit peior.) Ergo grauior, & deterior erit melancholica Epilepsia. Confirmatur insuper. Inter morbos suapte natura longos, ille qui diutiùs protrahitur, cæteris paribus magis affligit, & incommodat laborantes. Atqui melancholia vtpotè crassior, rebellior, & difficilior concoctu, chronicorum morborum longitudinem auget, crassitie, & coquendi difficultate, nec minus quàm pituita malitia, & qualitate molestante offendit, imò multò plus. Igitur, &c.

Tertium: *Vtrùm infantes, pueri, adolescentes, aut senes, Epilepsiæ magis sint obnoxij?* Puerilem, infantilémque ætatem in hanc affectionem magis esse pronam, patet, quia eo tempore cerebrum, neruosúmque genus debilia sunt, & excrementitia humiditate abundant, & maximè si in vtero cerebrum repurgatum non sit: Nam si ob virtutis impotentiam, aut humoris colluuiem, per varias corporis partes excrementa non excernantur, retenta in cerebro illuuies epilepsiæ materiam præstat. Quando verò in lucem eduntur, & purgatio procedit, tunc ab hoc sæuo malo redduntur immunes, iuxta oraculum Senis *lib. de morbo sacro, num.* 10. dicentis, eos ab hoc morbo superstites euasisse, quibus vlcera, pustulæ, & tumores in capite, & retrò aures exoriūtur: nam ij repurgata pituita quæ in vtero purgari debebat, facilimè degunt. Qui verò ab his excrementis puri non sunt, hanc cladem citissimè experiuntur.

Iuuenes huic malo obnoxij non sunt, nisi ex accidenti, ex victus, & vitæ incontinentia, Veneri enim, ingluuieíque indulgent, & ob alia errata in sex rebus non naturalibus plurimam succorum crudorum copiam coaceruant. Senes epilepsia rarò tentantur: licèt enim crudus humor hac ætate vbertim generetur, tamen cùm vires inualidæ, sensim, ac sine sensu eum non concoquant, ipse accrescens completam facit obstructionem, vnde Apoplexia, quæ huic ætati magis est familiaris, ex Hip. 3. *Aph. vlt.*

Quartum: *Vtrùm Epilepsia, affectio sit hæreditaria?* Affirmatiuè respondet Hippocrates, *lib. de morb. sacro, num.* 6. dum sic ait: *Si enim ex pituitoso pituitosus, ex bilioso biliosus gignitur, & ex tabido tabidus, & splenico, siue lienoso, lienosus, quid prohibet vt cuius pater, & mater hoc morbo correpti fuerint, etiam posterorum, ac nepotum aliquis eo corripiatur. Semen enim genitale ab omnibus corporis partibus procedit, à sanis sanum, à morbidis morbosum.* Dari enim morbos hæreditarios diutino experimento est confirmatum, probátque Hip. *lib. de loc. aër. & aquis, num.* 36. §. *Cùm enim semen genitale ab omnibus corporis membris procedat, à sanis quidem sanum, à morbidis morbosum, fiátque vt ex caluis calui gignantur, ex cæsiis cæsij, & vt plurimùm distortus distortum generet, eadémque ratio sit circa reliquas formas, quid prohiberet, vt non ex Macrocephalis Macrocephali gignerentur, &c.* Galenus *lib.* 6. *Aph. com.* 28. *in fin.* dum morbos hæreditarios existere asseuerat, sic inquit: *Accedit & ad has causas, ob quas plerique incidunt in podagras, quòd multi & patres, & auos habuere podagricos, in quibus semen erat vitiatum, atque adeò posteris vehementiorem fecerunt partium imbecillitatem.* Probat Aphrodisæus *sect.* 4. *probl.* 2.

Morbus enim hæreditarius ille est, qui traducitur à parentibus in filios; hi enim succedunt parentibus non minùs morborum, quàm bonorum hæredes: surditas enim, mutitas, Arthritis, Nephritis, Epilepsia, Hemicrania, tabes, scabies, lepra, morbus Gallicus, cæcitas, sunt morbi hæreditarij, qui ex primordiis generationis originem ducunt, & maximè ex semine, cuius magna est vis: nam etiamsi hoc ex omnibus corporis partibus non decidatur, sed ex solis testibus, in eo tamen vis residet formatiua, quæ omnium partium effigiem, & similitudinem continet, iuxta quam in fœtu partes integras, aut vitiosas effingit.

Porrò cùm hæc vis corporis formatrix residua sit in parentum membris, & sui similitudinem in testibus inducat, necessariò inducet non solùm similitudinem structuræ, & temperiei, ac modi substantiæ, idoneam ad actus, & ad formam, in qua species consistit; sed & materiæ, & qualitatum corporalium, quibus hanc similitudinem exquirimus. Hæc similis delineatio, ob calorem illum & spiritum in semine implantatum, qui cùm instrumentum sit formatiuæ facultatis, informatus structuræ parentis similem delineabit in genito. Quæ sanè delineatio, & indiuidualis conditio, si ex genitoribus omnino sanis prodeat, sana quoque erit, & nulla in facultatem formatiuam infertur vis: Si verò membra parentis aliquo vitio insigniantur, cuius vestigium, fomes, aut sigillum in seminis materiam crassiorem traducatur, procul dubio facultatem ipsam formatiuam euertit à recto.

Contrahuntur etiam hæreditarij morbi à sanguine menstruo: si enim mulier dum vtero gerit, pleuritidem, aut grauem alium morbum est passa, fœtus ad illius generationem nascitur propensus. Quando morbus acutus est, quia leuiter impressus est, neque eo tempore ægrotantes generare possunt, à parentibus in filios non traducitur, nisi ille acutus morbus, ob alicuius partis vitiosam constitutionem frequenter oriatur. Quare morbus

morbus chronicus hæreditarius est, quia magis fixus, & radicatus, & præstat inducias intermissionem, in qua ægri ob maius robur gignere queunt.

Hæreditarius morbus non traducitur actu, sed potentia: cum enim morbus est materialis, ad sui generationem non sufficit imbecillitas partis, & vitiosa illius constitutio, alioqui semper epileptici, & arthritici perpetuò morbo laborarent, cùm in illis cum partium debilitate, vitiosa adsit constitutio; sed humoris excrementitij copia est necessaria, quæ cùm primùm in corpore inualescit, à robustioribus ad minùs calidas transmittitur, ex Gal. *6. de sanit. tuend. cap. 3. post princip.* Hinc fit vt toto tempore, quo corpus ab hac superflua succi colluuie est immune, morbi hæreditarij non generentur.

Quia verò optimo victus regimine, & præsidiis adhibitis impediri potest, ne similis vitiosus humor in corpore generetur, factum est vt hi morbi nec appareant, nec generentur, etiamsi partes languidæ existant. Cùm igitur à primordiis generationis fœtus tantùm imbecillitatem contrahat, solùm morbus hæreditarius potentia contrahitur; deinde verò cùm humores increscunt, & redundant, morbus actu patientem exercet. Si verò in vtero praui humores inualescunt, non solùm potentia, sed actu acquiritur. Ob hanc causam plures exeunt in lucem, morbo Gallico, & aliis morbis fœdati, & illicò accessiones epilepticas patiuntur diras: non enim repugnat dari morbum contractum ab vtero actu, vt *lib. de diff. morb. cap. 8. & 9.* confirmat Galenus; quando à morboso, imbecillóve patris, aut matris cerebro, simile quoque in filiis exprimatur. Nec solùm ab immediatis progenitoribus, sed & quandoque ab auis, ægra membrorum dispositio transfertur.

Quintum: *Vtrùm Epilepsia sit morbus acutus?* Galenus enim *5. Aph. 30.* eam, morbũ vocat acutum, §. *Sic etiam, si absq; febre aliquis alius morbus acutus fiat, veluti morbus comitialis, morbus attonitus, conuulsio, tetanus, propter magnitudinem morbi, & vehementiam, impoßibile est laborantem euadere, &c.* Subscribit Auic. *1. 4. tract. 1. cap. 4.* Contrà Hip. *lib. de morb. sacro*, & Galenus ipse, *lib. 1. de crisib. cap. 4.* §. *Nam febris ardens, & morbus lateralis, & inflammatio pulmonis breuis temporis habent principium; morbus autem comitialis, & articularis, & coxendicum, & nephritides, longi temporis.* Solue, & concilia hos auctores cum Celso, *lib. 3. cap. 23. de comitialis morbi curation.* Epilepsiam ante 14. diem morbum acutum esse, vbi eam transiit, acuti vim deponere. Sic enim habet: *Vbi tertio die cibus datus est, intermittere quartum, & inuicem alterum quemque, eadem hora cibi seruata, donec quatuordecim dies transeant, quos vbi morbus excessit, acuti vim deposuit. At si manet, curandus iam vt longus est, &c.*

Sextum: *Vtrùm Epilepsia ætatis mutatione sanetur?* Affirmatiuè respondet Hip. *lib. 6. epid. sect. 1. text. 5.* dum sic ait: *Infantium fulgores cum pubertate nonnunquam mutationes habent, &c.* Et per infantium effulgescentias, intelligit Epilepsiam, quæ cùm ob frigidam, & humidam cerebri temperaturam oriatur, fit vt accedente pubertate, consanescat, quia totius corporis temperamentum ad siccius, calidiúsque conuertitur. Hoc docuit *lib. 5. Aph. 7. Quibuscunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt:* quia cùm Epilepsia generetur à frigido crassóque humore, illi maximũ auxilium præstat ætas, calidam & siccam habens temperaturam.

Neque asseras, morbum comitialem sola ætatis mutatione non solui, sed in alias ægritudines mutari, vt in renum dolorem, podagram, & similes affectus: nam Hip. ibi inquit: *cum pubertate mutationes habent, & alias. In renem dolor grauis, &c.* Deinde Morbi diuturni, qualis est comitialis morbus, raro benè iudicantur, neque in totum solui solent, sed in alios morbos permutantur. Non placet responsio, quia vt *lib. nuper cit. epid. in fin. com.* Galenus asseruit, Epilepsia in pubertate in renum morbos non permutatur; in hac enim ætate vitium renum non accidit, sed circa primum senium: quemadmodum vesicæ lapis, in pueritia magis quàm in alia ætate generari solet.

Sed superest explicandum: *Vtrùm pueri accedentes ad ætatem calidiorem, ab Epilepsia consanescant?* Nam sensus Hippocraticæ sententiæ in eo consistit, quòd pueri morbo comitiali detenti, mutatione ætatis sanitatem accipiant, tum quia materia crassa & lenta, quæ epilepsiam generat, intra adolescentiam, & iuuentutem non generatur; tum quia si quæ ex pueritia remansit, caliditate in totum dissipatur, aut saltem minuitur.

Scitum autem est in doctrina Galeni, iuuenes & adolescentes, simpliciter & absolutè, pueris esse calidiores, sortirique calorem gradualiter intensiorem. Quæ sententia etsi à pluribus tum veterum, tum iuniorum oppugnetur, (quod modò non discepto, ab iis satis superque excussum) ea tamẽ mihi verior, & probabilior semper visa est. Galenus enim *2. Aph. 45.* ætatem vigentem, qualis est adolescentia, vel iuuentus, calidam & siccam, collatione facta ad alias ætates, esse appellandam asseuerat. Præterea *3. simpl. cap. 2.* iuuenem puero collatum calidiorem esse, sicut leo est calidior, homini collatus. Sed leo humanum calorem intensione vincit. Ergo & iuuenis puerum calore superabit. Deinde Gal. *1. epid. sect. 2. com. 78.* dicit, adolescentiam, & iuuentutem ætates calidissimas esse. Et *cit. 6. epid. sect. 1. com. 5.* iuuenem esse absolutè calidiorem puero asseruit.

Rationes autem pro hac stabilienda opinione firmæ sunt. Prima. Sicut se habet calor febricitantis ad sanorum calorem, ita calor iuuenis, seu adolescentis ad puerorum calorem, ex Gal. *1. Aph. 14.* Sed calor febrientis multò est intensior sanorum calore. Ergo & iuuenis calor respectu pueri. Secunda. Calor æstatis est intensior calore cuiusuis alterius temporis anni. Ergo & calor iuuenis respectu aliarum ætatum. Antecedens patet experimento. Consequentiam probat Galenus *3. de caus. pulს. cap. 5.* quo loco, eodem modo se habere calorem æstatis ad reliqua anni tempora, quò calor iuuentutis ad reliquas ætates, apertè testatur.

Tertia. Illa ætas erit calidior intensiuè, in qua pulsus, & respiratio maiores, & celeriores reperiuntur. Sed in adolescentia, & iuuentute pulsus est maior, & velocior, quàm in aliis ætatibus (quod similiter intelligendum est de respiratione.) Ergo, &c. Maior probatur, quia magnitudo, & paruitas pulsus, & respirationis, intensioni caloris, vel remissioni proportione respondent, ex Gal. *3. de caus. pulს. cit.* & colligitur ex eodem, *lib. art. med. cap. 29.*

Quarta. Ille calor dicitur intensior, qui fortiùs & vehementiùs vrit, & exsiccat. Sed ita se habet calor iuuentutis, respectu pueritiæ, vt patet ex pilorum nigredine, & cutis duritie, quæ duo in adolescentibus, & iuuenibus reperiuntur. Ergo. Vltima. Galenus *1. de sanit. 15.* & *3. cap. 7.* consulit senibus, vt vino vtantur, quod calidũ est; quum tamen illud prohibeat adolescentibus, & iuuenibus, ne in lapsum eiusdem generis possint incidere. Quare Epilepsia potissimùm sanatur mutatione ætatis, id est, intra adolescentiam, & iuuentutem: & hoc ex illa causa accidere certum est, quia calor iuuenis absumere humiditates potens est, quas puerilis calor resoluere non potuit.

Septimum: *Vtrùm Epilepsia sit viris magis familiaris, quàm fœminis?* Ex vtraque parte decertant auctores. Celsus *lib. cit.* hoc vitium maribus esse magis familiare asseuerat. §. *Id genus sæpius viros, quàm fœminas occupas, &c.* Ex altera parte videtur rationi consonum, fœminas huic malo esse pronas magis; sedentariam enim vitam agunt, non exercentur, frigidiores sunt viris, & ob hanc causam succorum crudorum copiam coaceruant, & idcircò hoc morbo faciliùs tentantur, quia, vt ait Hip. *lib. de morbo sacro, num. 6. morbus sacer pituitosis natura oboritur, biliosis verò non accidit.*

Solue

Solue hoc modo: Epilepticis accessionibus fœminæ frequentiùs tentantur, ob vteri sympathiam, ex semine, & menstruo suppressis, ab his enim substantiis, in deleteriam, veneficámque qualitatem degenerantibus, eleuatur tetra aura, cerebro grauiter infensa, quæ cerebrum, neruósque lancinat, concutit, & ferit. In hunc sensum interpretandus Hippocrates, qui ab hac causa virgines, non solùm hystericas conuulsiones, sed alia magis miseranda mala pati, *toto lib. de virg. morbis*, non semel contestatur.

Ad Epilepsiam, quæ per proprietatem in cerebro generatur, in fœminis esse infrequentiorem, ratio dictat: Etsi enim sint frigidiores, & humidiores viris, tamen hanc aquosi humoris colluuiem singulis mensibus expurgant, cuius vacuationis ope à tanto morbo redduntur immunes. Hoc probat Celsus *loc. cit.* §. *Interdum tamen cum recens est, hominem consumit; & sæpè eum, si remedia non sustulerunt, in pueris veneris, in puellis menstruorum initium tollit, &c.* Quare si menstrua vacuatio Epilepsiam factam sanat, ab imminente præseruabit. Hoc perdocte explicuit Galenus *lib. de venæ sect. aduers. Erasistratum, cap. 5.* dum sic ait: *Velim itaque audias veritatē ipsam, me præcone, tibi denunciantem, quòd mulier, si probè expurgetur, neque podagris, neque articulorum doloribus, neque lateris inflammationibus, neque peripneumoniis, sed neque Epilepsiæ, neque Apoplexiæ obnoxia sit &c.* Quare *si menstrua non fluant, ex vtero morbi contingunt*, vt *lib. 5. Aph. 57.* monuit Hippocrates.

In Epilepsiam promptè incidunt vertiginosi, ex Gal. *3. Aph. 17.* §. *De vertiginibus autem quid dicere oportet? vtpote quæ proximæ sunt morbis comitialibus, & iis quos Apoplexias nominant*: Vertigo enim est veluti obtenebratio, quæ fit humoribus cum crasso vapore per caput motis, & ideò præcedit Epilepsiam, & Apoplexiam. Non minùs qui incubo diu premuntur, in Epilepsiam incidunt. Melancholici, præsertim qui hoc morbo per proprietatem tentantur, facilè in hoc vitium labuntur: extat in hanc rem Senis oraculum, *lib. 6. epid. sect. 8. text. 40. Melancholici plerumque in morbum comitialem solent cadere; & contrà qui morbo comitiali afficiuntur, melancholici fiunt.*

Antiqua Epilepsia ægrè sanescit. Sæua est, & rebellis, hæreditaria. Difficilis illa in qua totum corpus afficitur. Praua, quam vertigo præcessit. Fortis, quam anhelitus difficultas comitatur. Periculosa, in qua æger subitò corruit cum clamore forti, dentium stridore, spuma copiosa, genituræ excretione, vrinę, & stercoris fluore. Interficiens velociter, quæ symptomatum vehementiam, & paroxismorum frequentiam importat. Desperata, quando mens grauiter est læsa, aut æger attonitus. Recens, & quæ cōtraria dictis, & mitiora symptomata habet, faciliùs curatur. Hæc aliquando, rariùs tamen, in paralysim finitur, ex Hip. 4. *acut.* 27. qui paralysim sequi sicut ad Apoplexiam, sic ad Epilepsiā, contestatus est. Si verò 4. *de loc. cap.* 2. contrarium asseuerat Galen. de frequenti euentu intelligendus est, quia corporis vibratione, & concussione, humor noxius priùs dissipatur, & absumitur.

Curatio.

In hoc affectu duplex medendi ratio insurgit: Alia solùm circa corrigendam epilepticam accessionem versatur; alia circa remouendam morbosam dispositionem incumbit, quæ remanet post accessionem, ratione cuius noua accessio concitatur. Rursus si hæc dispositio in cerebro per propriam passionem fixa sit, diuersam expostulat curationem ab ea, quæ per consēsum cum aliquo membro fuerit generata: & demum varia est huius morbi curatio, pro ratione humoris, qui illam efficere est aptus.

Pro remouenda ergo Epileptica accessione, conabimur, humorem, vel vaporem in ventriculis cerebri infixum distrahere, ac dissoluere; oppressum animalem spiritum excitare, & impedire affluxum noui humoris, qui in cerebrum irruens eam conseruat. Quare præsente accessione, vtiles sunt inferiorum partium frictiones, fortes ligaturæ crurum, & bracchiorum, acres clysteres, glandes validæ.

℞. *Hier. diacolocynthid. q. s. cum melle tosto, & sale*, Fiant glandes.

Sic etiam possunt parari ex speciebus alterius Hieræ compositæ cum melle.

Clysteris acris forma esto hæc,

℞. *Decoct. centaur. minoris, betæ, polypod. sem. cartham. mercurialis, rutæ, summitat. stœchad. betonic. salu. rutæ, rorismarini, pæoniæ,* ℥ x. *olei rutæ, camomil. an.* ℥ j. *mellis anthosat.* ℥ j. *diaphœnic. electuar. Indi, benedict. laxatin. an.* ʒ iij. *salis com.* ʒ j. Fiat Clyster.

Quòd si accessio valida sit, in decocto adiiciantur grana tria, aut quatuor trochiscorum alhandal, aut drachma vna pilularum cocchiar. aut Agarici.

Ex vsu quoque sunt cucurbitulæ, dorso, scapulis, natibus, & suris primo affixæ aridæ, postea verò ingrauescente paroxysmo, scarificata cute. Os, & palatum cum Theriaca, & Mitridatio inungendum, vt peccans humor ad has partes instar spumæ confluens expellatur. Prosunt odoramenta ex calidis medicamentis parata, vt sunt Ruta, Origanum, Maiorana, præcipuè si ad maiorem penetrationem, aceto acri, vel scillitico incoquantur. Sternutatoria sunt optima ex puluere castorei, sinapi, Nicotianæ, Ellebori, Pæoniæ, Myrrhæ, Aloë, Piperis. Clauiculati dentes, aperiendi manu, vel cochleari indito, ne crassescente saliua, fuliginosóque excremento retento, æger in suffocationis periculum incidat; quare exitu liberaliori facto cerebrum liberiùs ventilatur. Laudatur in os infundere aquam scillatitiam cerasorum, hirundinum, aut picarum.

Quòd si hæc non sufficiant, & accessionum sæuarum frequentia æger de vita periclitetur, Epilepsiáque sit finitima Apoplexiæ, & à copia sanguinis pituitosi, vel melancholici excitetur, quid vltrà factitandum? Hæsitant plures: *Vtrùm putrescente accessione sæua sanguis sit emittendus?* Dic in præcipiti casu, ægróque conclamato, si plethora adsit ex sanguinis vbertate pronata, sanguinem esse mittendum, præsertim si cætera adsint, quæ sanguinis missionem non dehortantur: nam vt prudenter aduertit Galenus *lib. 10. meth. cap. 10. Vbi semel ægro moriendum est, inutile est à leuibus inchoare præsidiis.* Et licèt auxilium dubium videatur, quia ægrum accessionum vehementia confractum debilitat, & naturam distrahit & interturbat, ne imminentibus accessionibus resistere deinceps posit; tamen si ex sanguinis copia ventriculos cerebri obstruente excitetur, satius est sarcinam leuare, & confluxū humoris auertere phlebotomiæ ope, quàm spe omni adempta laborantem certò perire. Quamobrem cunctandum non est, à communi, vel cephalica vena sanguinē exhaurire, dummodò in interuallo inter accessionem, & accessionem celebretur, quū maior sit vtilitas noxâ: licèt enim mittere sanguinem in accessione, iugulare sit, ex Celso *lib. 2. cap. 10.* tamen in ea, de cura coacta, aliquando ad maius periculum euitandum, emittendus sanguis.

Hoc præceptum primus omniū proposuit Hip. *lib. 4. acut. 23.* dum sic ait: *Quod autem quis repentè obmutescat, id venarum interceptiones, occlusionésque faciunt, si sano absque occasione, vel forti alia causa id contigerit.* Exponit Galenus *in com.* hoc modo. *Venarum interceptiones appellat, oppletiones quæ à copia exoriuntur. Cùm igitur suprà modum oppletæ fuerint venæ, grauari virtutem est necesse, atque in extinctionis agi periculum natiuam caliditatem, quæ ob copiam suffocationi quippiam simile patitur. Oriuntur siquidem Epilepsiæ, Apoplexiæ, & syncopæ cardiacæ.* Quasi dicat, quando Epilepsia ex sanguinis copia, vasa

non

non solùm inferiora, sed superiora occupante, ortum duxerit, tunc venam secare oportet, sanguinémque auferre, inspecta secundùm habitum, ætatémque pluris, minorísve ratione.

Quare non in hora, sed die accessionis cunctandum non est, si plenitudo efflagitet, vel simplex, vel biliosa, aut melancholica, venæ sectionem exercere: Nullo enim præsidio citiùs, & promptiùs humor à capite fluens, fluxurus auertitur, & fluxus vacuatur, quàm hoc: maximè si ab vtero ex suppressis lochiis ingruat affectus: quo tempore in die accessionis ex talo sanguinem extrahere est conueniens, vtile, & necessarium, præsertim si ex suppresso menstruo, aut retentis hæmorrhoïdibus, aut alio humore ad superas partes restagnante, epilepsia scaturiat; & aliqua adsit vacuatio sanguinea per nares, & os, quæ sanguinem in corpore redundare demonstret: tunc enim hæmorrhoïdibus hirudines affigere oportet, vt in cerebrum irruens humor trahatur deorsum; vel si vires desint, & iterum sanguinem mittere opus sit, crurum scarificatio ad normam Galeni, summo est ex vsu.

Pro curanda morbosa dispositione quæ remanet post epilepticam accessionem, quæ eam de nouo procreare nata est, in sex rebus non naturalibus hic seruetur ordo. Aër in actiuis sit temperatus, & ad caliditatem vergat; in passiuis siccus: sin minùs, arte paretur. Cibus non sit crassus, flatulentus, vaporosus, caput tentans. Vitanda pisculenta, lacticinia, oleracea, herbacea, legumina, ventrem adstringentia: carnes fugiendæ, quæ ventriculum conturbant, prauum, melancholicúmque succum pariunt, & occulta qualitate Epilepsiam excitant, quo nomine Hip. *lib. de morbo sacro, num.* 18. eas reprobat. Somnus sit moderatus; diurnus est reprobus, præcipuè post prandium; nam caput vaporibus replet. Exercitium sit moderatum: nam pituitosos humores concoquit, crassos vapores discutit, cuius loco frictiones sunt ex vsu, vt *lib. de puero Epileptico, cap.* 4. Galenus edocuit.

De venere magna est dissensio inter auctores: *Vtrum in Epilepsia possit concedi?* Cum enim à Democrito parua Epilepsia nuncupetur, sic referente Galeno *lib. 3. epid. sect. 1. com. 4. prope fin.* cum Aul. Gellio 19. *noct. Attic.* 2. & Macrob. 1. *Saturnal. in fin.* in hoc morbo omnino interdicenda, quia stomachum labefactat, humores agitat, spiritus dissipat, vniuersum corpus debilitat, officinas coctionis eneruat, cerebrum summè deiicit, neruosum genus resoluit, quæ partes cùm frigidæ sint, ac exangues, veneris noxam oppidò persentiscunt: Ideò interrogatus Clinias Pythagoricus, quando exercere venerem tutò liceret? *Quoties*, inquit, *te ipso imbecillior cupis fieri.* In hunc sensum intelligendus Gal. *lib. 6. epid. sect. 5. com. 26.* dum sic ait: *Morbos increscentes eos intelligo, qui procedente tempore augentur, sempérque nisi priùs soluantur, labuntur in peius, vt podagras, articulorum dolores, renum vitia, comitiales, melancholias, qui omnes coitu exacerbantur.*

Licèt autem hoc verum sit, tamen obstat Hippocr. sententia, lata *lib. 6. epid. sect. 5. text. 23. Venus morbis à pituita remedio est.* Quare si medicus, tempestiuúsque sit concubitus, Epilepticis prodesse potest, dummodò vires firmæ sint. Audi *loc. nuper cit.* Galenum: *Non cunctis ex pituita laborantibus, sed quibus vires firmæ sunt, veneris vsus prodest. Imbecilli namque ab ipsa in extremam imbecillitatem redacti magnopere lædentur: at qui viribus excellunt, non dissoluentur, sed contrà iuuabuntur, veneris vsu pituitæ copiam resiccante. Dedicistis enim concubitum, quemadmodum & vigiliam exsiccare, quoniam scilicet humores abundè digerant.*

Hoc est verissimum, maximè si Epilepsia ex retento semine oriatur, ex cuius suppressione plura damna euenire, imò neruorum distentiones, appositis exemplis confirmat Galenus *lib. 6. de loc. affect. cap. 5.* Nam quemadmodum à bile producti morbi, bilis vacuatione curantur, sic à semine geniti, seminis vacuatione consanescunt. Morbos autem à semine emanare, patet, quòd si retineatur, copia lædit; & licèt sit purissima substantia, & nobis familiaris, coërcita tamen in testibus, ac vasis seminariis, putret & corrumpitur, & prauam ex mora qualitatem acquirit, halitúsque ex se fundit tetros, deleterios, qui superas partes, & præsertim cerebrum ac neruos feriunt, conuellunt, & premunt, & sputi rabiosi, animaliúmque venenósorum morsus, imò præsentanei cuiusdam veneni instar, spiritus, & ignem internum extinguunt. Hinc ex vteri ergastulo, qui omnis impuritatis est sentina, variæ Epilepsiæ sortes consurgunt. Rectissimè ergo Hip. *lib. de virgin. morb. num. vlt.* consulit, virginum damna penè insuperabilia enumerans, vt fœminæ hæc vitia antea perpessæ cohabitent cum viris: & nuptias non exoptat solùm, vt conceptione, & partu sanguis per vteri claustra emanet, sed vt excernatur semen, ex quo tanquam ex primæuo fonte hæc vitia emanare, fidissimo experimento est compertum. Quæ verò damna Veneri attribuuntur, ea sunt duntaxat nimiæ: ita firmat Galenus, *3. epid. sect. 1. com. 4. propè fin.* dum enim ea recenset, sic inquit: *Et Epicurum nunquam prodesse veneris vsum, præclarè agi, si non officiat: nam ista omnino ad ægrotantes ob immodicam venerem pertinent, non ad eos qui diuersam instituerunt rationem viuendi.*

Victus optimo regimine præscripto, ad vacuationem accedamus, quæramúsque: *Vtrùm in hoc affectu sanguis ex cubito, vel talo emittendus?* Galenus *lib. 3. de loc. affect. cap.* 7. ex professo de epilepsia disceptans, sanguinis missionis non fecit commemorationem vllam, fortè quia à frigida intemperie, crudísque humoribus ortum ducit. Approbant Celsus, Paulus, & Auicenna *locis citatis*, præsertim si ij succi in præsentia sanguinis redundent: sanguinis enim missio reuellit, deriuat, & euacuat, & repentem humorem in cerebrum deorsum deturbat.

De loco dissentiunt auctores. Nam illi ex cubito sanguinem esse fundendum præcipiunt, quia ex hac parte magis prompta vacuatio fit. Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 19. ex talo vacuandum imperat, dum sic ait: *Quamobrem podagricos ex cubito vacuato, comitialibus verò morbis, vertiginibúsque obnoxios, potiùs ex cruribus.* Sequitur Celsus *loc. cit.* dum sic inquit: *Quod ad Medicum verò pertinet, vltimum est iuxta talum, ex vtroque crure paululum sanguinis emittere.* Hi auctores facilè conciliari possunt, hoc modo: Confluente humore, potest deponi plenitudo ex communi vena; cessante fluxu, ex Cephalica vacuandũ. Ex talo reuulsio facta, plurimo est ex vsu, nihilominùs tamen cũ ex parte distantissima sanguis educitur, tardissimè eius vtilitas persentitur. Quare ex saphæna sanguis emissus, præcautionis gratia vtilis est, in iis qui certis temporum interuallis in Epilepsiam incidere solent; sic enim humor, qui ad cerebrum fluxurus est, longissimè auertitur, vt monuit Gal. Hoc etiam præceptum exercendũ est, quãdo ex retẽtione sanguinis mẽstrui, aut hæmorrhoïdalis ingruerit affectus, aut ex alia interna parte ortũ duxerit; nã tunc etiã hirudines hæmorrhoïdalibus venis affigẽdę. Cùm verò totus humor in capite fuerit impactus, tũc à venis sub lingua, & frõtis, est extrahẽdus sanguis, appositis cucurbitulis dorso, natibus, suris, imò occipiti.

Facta vacuatione, sanguinis missionis ope, morbificus humor educendus, præuia præparatione: sed cùm humor sit crassus & tenax, iterum atque iterum concoquendus, & vacuandus, & hoc modo à debilioribus incipiendum. Præparantium materia varia est, pro humoris peccantis idea, & patientis natura, quorum siluam latè descripsimus *suprà in pharmacopœa, tit. de aquis, decoctis, vel syrupis, qui pituitam, vel melancholiam in capite concoquunt*, & nunc proponemus breuiter.

Decocta

Decocta, & stillatitiæ aquæ parantur ex Stœchade, Roremar. Betonic. Maioran. Saluia, Pæonia, citri semine, Melissa, Mentha, Cinnamom. Anisi, & Fœnicul. Sem. Thym. Hyssopo, Acoro, Origan. Puleg. Calamintha, Gentiana, Aristoloch. Scilla. Hìs adiunges Hydromel, Rhodomel, Serapium de Betonic. Borrag. Pomis, Stœch. Hyssop. Calaminth. Menth. fumo terræ, Capil. Vener. & Oxymel scilliticum, quod validè crassum humorem attenuat, & viscidum incîdit.

Non prætereunda est hoc loco contradictio maxima, inter Trallianum, & Galenũ: *Vtrùm Apium pro curanda Epilepsia sit ex vsu?* Ille enim *lib.* 1. *cap.* 15. illud condemnat, vt comitialibus occulta quadam vi infensum: subscribit Auic. 1. 3. *tract.* 5. 11. §. *Et alienet à se omnia olera, & propriè apium; etenim est ei proprietas commouendi Epilepsiam, &c.* Galenus *in documento pro puero Epileptico, cap.* 4. ipsum concedit. §. *Porrum, quin etiam interdum & apium, & smyrnium degustare conferet.* Quia, vt auctor est Dioscorides *lib.* 3. *cap.* 62. *Hortensis apy herba multa commoda præstat: vrinam ciet: eius radicis decoctum, venenorum noxæ resistit, inflationes discutit, theriacis quoque, ac tussis remediis miscetur, menses mouet, antidotis excalfactoriis inseritur.*

Hac ratione concordes reddes auctores tantos. Apium hortense est vtile alimentum Epilepticis ob causas dicta; siluestre verò, quod gustus accerrimi est, & priuatim apium rusticum, (Herbarij apium risus vocant) ab Historicis Sardonia herba appellatur, noxium est, & aduersum valde; hoc enim si edulio fuerit, vescentibus neruos contrahit, & rictu ora diducit, quod Apiastrum ab aliis nuncupatur.

Ex hortensi ergo possunt cum aliis medicamentis parari decocta, & syrupi, qui vim habeant attenuandi crassos succos, qui cùm concocti fuerint, educentur Agarico trochiscato, Polypod. Mechoaca, Carthamo, Turpetho, Colocynth. Senna, Veratro nigro, Hiera simplici, aut composita. Quoniam verò tenax, terrestrisve humor, ob sui contumaciam semel vacuari non potuit, iterum atque iterum per epicrasin expurgandus. Quare ad Diacydonites purgatorium vario modo paratum accedere opus est, cuius multiplicem descriptionem proposuere Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 92. 94. & 100. & Æneas relatus à Galeno 2. *sec. loc. cap.* 3. *rubric. penult.*

Post quæ, ad apozemata phlegmagoga, & melanagoga accedere opus est, per internalla pluries repetenda. Exemplum phlegmagogæ potionis sit hoc.

♃. *Hyssopi, betonicæ, saluiæ, chamædryos, chamæpytios, an.* M. j. *radic. angelicæ, pæoniæ, enulæ, ireos, polypod. quercini, glycyrrhiz, Aristoloc. rotundæ, an.* ℥ j. *folior. melissæ, absinth. pontici, thymi, epithym. an.* M. j. ß. *cinnamom. sem. anisi, sem. fœniculi, an.* ʒ ij. *flor. stœchad. anthos, genistæ, saluiæ, buglos. an.* P. j. *folior. sen. oriental.* ℥ j. Fiat decoctio in sufficienti aq. quantitate, quovsque remaneant ℔. ij. In colatura infunde: *Agarici in petia ligati* ℥ ß. Colaturæ adde: *syrup. de sen.* ℥ iiij. *rhodomel. Persici,* ℥ iij. Aromatizetur cum ʒ ß. nucis myristicæ, & ℈. ij. electi Cinnamomi.

Exemplum potionis expurgantis humorem melancholicum.

♃. *Fol. sen.* ʒ v. *polypod. epithym. an.* ℥ ß. *sem. anisi, fœnicul. cinnamom. an.* ʒ ß. *turpeth. cortic. ellebor. nigri, myrobal. Indor. myrobalanor. chebulor. an.* ʒ iij. *flor. anthos, violar. buglos. borragin. stœchad. an.* ʒ iij. *flor. saluiæ,* ʒ j. ß. *flor. naphæ.* ʒ iiij. *passular. corinthiac.* ʒ iij. ß. Coque sec. art. in sufficienti aq. quantitate, quovsque remaneat ℔ j. In colatura infunde, *Agarici in petia ligati,* ʒ ij. ß. *mechoacæ* ℥ ß. *turbith,* ʒ ij. *anisi* ʒ j. ß. *lapidis lazuli,* ʒ ij. Colaturæ fortiter factæ, adde *Syrup. fumar. maior. syrup. de polypod. syrup. de senna, syrup. de epithym. an.* ℥ ij. *syrup. ros. Pers. ex* ix. *infus.* ℥ iij. Omnia cum Sacchari q. s. deinceps bulliant, & seruentur vsui.

Quòd si per maiorem decoctionem, adiecta maiori sacchari quantitate, velis parare syrupum longum, morosis, & fastidibundis ægris magnum solatium afferes. Dosis alternis diebus, ab vncia vna vsque ad vncias quatuor.

Stibium optimum est in contumaci Epilepsia, cuius tria, vel quatuor grana cùm rhodosaccharo, vel infusionem in vino porrigere potens. Pilulæ optimæ sunt cocchiæ, fœtidæ, & aliæ.

His celebratis, accedere opus est ad ea medicamenta, quæ humorum reliquias sensibiliter, aut per halitum digerunt, frigidam cerebri intemperiem corrigunt, neruosum genus roborant. Præstantissimum & vtilissimum decoctum Guaiaci, smilacis asperæ, aut radicis Chynæ ad multos dies exhibitum: & sudores semel, aut bis in die prouocandi.

Interna medicamenta optima sunt, inter quæ humani cranij puluis, maris quidem, mari patienti, fœminæ verò, ægrotãti fœminæ, exhibere fas est, cum aqua saluiæ, aut betonicæ, ab scrupulo vsque ad drachmam vnam. Et ex tam multis hanc conseruam parare licet.

♃. *Aristoloch. rotund.* ʒ ij. *salu. betonic. maioran. an.* M. ß. *sem. pæoniæ, sem. anisi, sem. fœniculi, cinnamom. an.* ʒ ß. *passul.* ℥ j. ß. *thym. epithym. polipod. sem. cartham. an.* ʒ ij. *flor. anthos,* ʒ ij. *fol. sen.* ℥ ß. Coque sec. art. in sufficienti aq. quantitate, quovsque remaneat ℔. ß. In colatura infunde sec. art. *Agaric.* ʒ ij. ß. *mechoac.* ʒ ij. ß Colaturæ adde: *Pulu. sen.* ʒ iij. ß *pulp. sem. cartham.* ʒ iij. *puluradic. Chyn. ebeni, smilac. asper. an.* ʒ ij. *mechoacæ,* ʒ ij. ß. *theriac. mithridat. theriac. smaragdor. an.* ʒ ij. *rasuræ cornu cerui,* ℈. ij. *lapidis belzaar.* g̃. xx. *tartari vini albi,* ʒ ij. *conseruæ anthos, confect. hyacinth.* ℥ ß. *confect. Alkermes,* ʒ ij, ß. *sem. citri, dictamni, an.* ʒ j. ß. *croci visci quercini, galangæ, an.* ʒ j. *cinnamom. anisi, an.* ʒ. j. *agallochi,* ʒ ij. Puluerisanda puluerisentur tenuissimè & cum syrupo de succo limon. & melle sec. art. fiat Conserua.

Si verò minori apparatu eam parare velis, confice hoc modo.

♃. *Mithridat. theriac. limonat. smaragdor. confect. hyacinth. an.* ʒ. ij. *coral. præparat.* ʒ j. *visci quercini,* ʒ j. ß. *cranij human. puluerisat.* ℈ j. *radicis pæoniæ puluerisat.* ʒ j. Cum rhodomel. omnia excipiantur, & fiat Confectio.

Galenus pro puero Epileptico scillinum mel, & oxymel extollit. Hæc etiam aqua stillatitia est optima.

♃. *Theriac. magnæ, theriac. smaragdor. confect. hyacinth.* ℥ ß. *mellis despumat.* ℥ ij. *decoct. sem. & rad. paon. maris,* ʒ iiij. *succi absinth.* ℥ ij. *saluiæ, betonic. hyssopi, an.* M. ß. *flor. borrag. flor. buglos. anthos, stœchad. angelic. an.* P. j. *rasur. eboris, ossis de corde cerui, coral. rubri, cinnamom. ligni aloës, crassiusculè triturator. an.* ʒ j. Fiat destillatio in duplici vase.

Propina stillatitium liquorem manè, & vesperi. Dosis pro puerulis cochlearia duo, quatuor pro adultioribus. Stillatitia ex cerasis dulcibus plurimùm præstat.

Cauteria inusta, in brachiis, occipitio, ambitu capitis, coronali sutura esse vtilissima, aut sinapismos, veterum auctoritate sancitum est: vitiosa enim materia veluti per fontes patentes emanans quotidie, sensim ac sensim exhauritur. Prodest etiam summopere caput per particulares euacuationes immediatè repurgare sternutatoriis, errhinis, apophlegmatismis, & masticatoriis, vt humor vitiosus & peccans, per capitis emunctoria vacuetur. Primum celebratur, si immittas in nares perforatum calamum, plenum puluere Castorei, Nicotianæ, Sinapi, Ellebori, Euphorbij, & deinde exsufflando pellere. Errhinum cum parua syringe naribus immittitur, vel patiens absorbere poterit per nares, fitque in hunc modum.

℞. Decoct. sampsuchi, rutæ, hyssopi, summit. stœchad. ℥ vj. *succi anagallidis, succi betæ, an.* ℥ ß. *pulu. castorei,* ʒ ß. *oxymel. scillitic.* ℥ ß. Misce.

Vel apophlegmatismus etiam parari poterit, qui ore detentus peccantem materiam à capite euacuet, fitque sub hac forma.

℞. Decoct. maioranæ, hyssopi, origani, pyrethri, piperis, ℔. j. *mellis commun.* ℥ ij. *aceti scillitic.* ℥ j. ß. Misce.

Poterit etiam pyrethri radix ore masticari, vt per palatum pituitosus succus ad os confluens vacuetur. Vel pastilli, seu orbiculi, qui masticatoria medicamenta appellantur, sic parari poterunt, vt ore detenti eundem vsum præstent.

℞. Maioranæ, pulegij, mastiches, an. ʒ j. *galangæ, staphisag. an.* ʒ ß. *carnis passular. sine acinis* ℥ j. *cum cera, & oxymelite scillitico, formentur rotulæ ad modum lupinorum.*

Pro roborando capite, frigidáque intemperie corrigenda, tempora, & coronalis sutura inungenda oleis calidis, attenuantibus, & dissoluentibus: vt sunt oleum Irinum, Castorei, Euphorbij, Rutæ, Costin. Nardinum, Hyperici, de Nuce moschata, & alia, addito castorei puluere. In eadem parte potest parari decoctum ex ligno Guaiaco, salu. stœchad. Maioran. Betonic. Pæon. cum vino albo, & aq. fontis.

Amuleta pro hoc propulsando morbo varia sunt, vt Pæoniæ radix collo suspensa, de qua historiam protulit Galenus *lib. 6. simpl. tit. de Pæonia:* quam nos sumus interpretati *lib. 1. Hist. Princ. Medic. Hist. 22.* Smaragdus, de cuius viribus admirandis satis plura pro hoc morbo curando *lib. 1. Histor. Princ. Medic. Hist. cit.* Corallium, Iaspis viridis, & plura alia.

Sed hoc loco non possum vltra progredi, quin priùs in medium proponam illustrem antinomiam: *Vtrùm suffitus lapidis Gagatis, possit esse contra Epilepsiam antidotum?* In quo dubio discordes sunt Principum sententiæ: Nam Dioscorides *lib. 5. cap. 103.* hunc lapidem suffitum, deprehendere sonticum morbum, hoc est, excitare asseuerat. Trallian. *lib. 1. cap. 15. tit. Indicia quibus comitiales agnoscantur,* id confirmat. §. *Idem enim præstat lapis Gagates, igni priùs admotus, & naribus inditus, concidet enim, &c.* Probat Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap. 14.* per hæc verba: *Arguunt comitialem morbum, & eo affectos collabi faciunt suffita, bitumen, lapis Gagates, &c.* subscribit Paulus *lib. 3. cap. 13.* iisdem verbis. Eandem sententiam firmat Plinius *lib. 36. cap. 18.* §. *deprehendit sonticũ morbũ suffitus, &c.* Cælius *lib. 1. tardar. passion. cap. 4. parum post princip.* inter plurima excitantia epilepsiam, hunc lapidem connumerat: §. *aut bdellij, aut lapidis Gagatis, vel bituminis, vel cornu ceruini.* Sequitur Aretæus *lib. 1. de caus. & signis diuturnor. morb. cap. 5.* qui suffitum rerum graueolentiam, vt lapidis Gagatis odoratum, homines nonnullos prosternere, & in epilepsiam præcipites dare asseruit, sic enim ait: *Quibusdam igitur concidendi causa angor animi fuit; aliqui intentè fluminis decursum, aut rotam quæ circumuoluitur, aut turbinem qui in orbem agitur, conspicati; alios autem rerum graueolentium, aut Gagatis lapidis odoratus prostrauit.*

Contrariam sententiam defendunt, Auicenna *lib. 2. tract. 2. c. 322. de Gagate* §. *Cùm suffumigatur ex eo Epilepticus, confert ei,* & Mesuë *tract. de oleis, tit. de oleo ex Gagate,* in hunc modum pronuntians: *Oleum ex Gagate sacratum, dæmoniacis, epilepticis, paralyticis spasmicis, tetanicis, arthriticis, ab vtero suffocatis saluberrimum, &c.*

Hac solutione controuersiam explana. Concors scriptorum sensus est, gagatem esse sub genere lapidis. Ita scripsere Plinius, *lib. 36. cap. 19.* Dioscorides *loc. cit.* Solinus *cap. 35. Polyhistoris,* Galenus *lib. 9. simpl. cap. de gagate,* Isidorus *lib. 16. origin. cap. 14* Eundem autem esse lapidem bituminosum, vel etiam bituminis genus facilè probatur, quandoquidem vstus bitumen olet, vt fatentur auctores *locis citatis*: nam adeò est bitumine plenius, vt accensus picis modo flagret, & fumum emittat nigerrimum.

Huius ergo vapor cùm graueolens sit, & fœtidus, & cerebro vicinisque partibus valde aduersus, tetro halitu ipsum ferit, lancinat, prosternit: quare fit vt concidentibus fortiter ventriculorum parietibus noxam sensatã excutere velit, sicque quasi collu ctatione quadam, cerebro se quatiente, natura autem repugnante, Epilepsia fiat. Quare Gagatis suffitus concitat sonticum morbum; hîc autem ita à Plinio fuit appellatus, qui ita grauis est, vt solitas functiones impediret, quem qui pateretur, iustã excusationem habere putabatur, quominùs in iudicium accitus, veniret: quare breuiter sonticus morbus idem est, qui comitialis Dioscoridi.

Ergo Gagatis vsti suffitus suo sulphureo odore, vt ait Plinius, Epilepticam concitat accessionem. At verò si in tenuissimum puluerem assumatur, ab eo morbo præseruat: Nam siccitate qua pollet, ex Galeno *suprà*, caliditate moderata, & tenuitate, crassos humores attenuat, & superfluam absumendo humiditatem, Epilepsiam persanat: sinus enim contrahit, cruenta vulnera glutinat, & exsiccat. Plinius *loc. cit.* sic ait: *Idem ex vino decoctus dentibus medetur, strumisq; ceræ permixtus.* Dioscorid. *loc. cit. molliendi, discutiendique vires habet. Si igne inflammetur Gagates, meróque restinguatur, exhibeatúrque id vinum cardiacis potandum, confestim leuantur, represso sudore, excitatóque arteriarum pulsu. Gagatem nonnulli ad pollinis tenuitatem terunt, septémque diebus continuis, coclicis è vino propinant, drachmæ vnius pondere, & integram restituunt valetudinem.*

Solue secundò. Suffitus Gagatis suo horrendo odore Epilepsiam excitat; at verò eam ab vtero enatam cæterorum graueolentiam instar mirum in modum persanat: nam hæc quæ fœtidum habent odorem naribus apposita, hystericas curant affectiones, ex Galeno *lib. 1. ad Glauc. cap. 14. prope fin.* §. *Sic quibus sursum, aut in latus tractus est vterus, inguinibus, & coxis adhibebimus. Et naribus quidem ea, quæ fœtidissimum odorem habent, vtero autem odorata, &c.* Cur autem vterus suauibus odoribus delectetur, tetros refugiat, diximus *lib. 2. Hist. Princip. Medic. hist. 47.*

Si Epilepsia per consensum à ventriculo oriatur, acri bile ipsum lancinante, victus ratio refrigeratoria offeratur: inedia inutilis. Præparetur humor per contemperantia. Purgatio fiat per clementia, vt Rheum, Aloën. Serum lactis vtile est. Sanguinis missio præstat ex iecoraria, & saluatella celebrata, vt iecur ventiletur, & ventriculus spiret. Quibus partibus roborantia imponenda.

Quòd si ob crassos humores vẽtriculo tenaciter impactos, oriatur malum, tunc roborandus ventriculus, vt illorum generatio impediatur, & auertatur ad alias partes confluxus, ex Gal. 5. *de loc. cap. 6.* Aëtio *tetrab. 2. serm. 2. cap. 17.* In hunc vsum pituitosi humores præparentur Rhodomel. Syrupo de Absinth. Oxymel. simpl. Purgetur Agarico, pilulis Cocchiis, de Hier. de Agarico. Clysteria reuellentia, optima. Vomitio vtilissima. Intus assumenda, quæ ventriculum calefaciant, cerebrum roborent. Vnguenta, emplastra, sacculi, fomenta, stomacho sunt imponenda.

Si ex vteri vitio per consensum emanet, methodus curatiua consistit in euacuatione peccantis humoris in vtero existentis, cuius ratione cerebrum compatitur; corrigenda vteri morbosa dispositio, euacuatione humoris, qui ab illo in cerebrum est transmissio. Sed cùm hic affectus per consensum vteri, ferè ex suppressione oriatur menstruæ purgationis, aut ex seminis exuberantia, aut retentione, aut aliquo alio vterino affectu, hic omnino remouendus est.

Si verò propter consensum cum aliis partibus extremis excitetur, dupliciter fieri potest: primò, quia in parte

parte prauus, & venenatus humor est genitus; à quo veneficus vapor cerebro cõmunicatur, epilepticam accessionem effecturus; vel quia pars ab animali venenato icta est, à qua virulenta qualitas, alteratione per continuum facta in cerebrum irruens, epilepsiæ est auctor: tunc prohibere oportet, ne vapor, aut venenata qualitas cerebro communicentur; & sic si ex ictu affectus originem ducat, pars icta ligabitur supra puncturam, iuxta Gal. consilium, *3. de loc. 7.* & parti cucurbitula imponetur scarificata; desuperque emplastrum agglutinabitur, paratum ex alliis, aut cæpis contusis, adiecta theriacæ portione: & ipsa theriaca in potum offeretur, aqua scorzoneræ, vel cardui benedicti dissoluta. Si pars parua sit, eam abscindere licet, antequam venenata aura in cor prosiliat. Si verò ex humore in parte genito eueniat, humor euocandus ad extrà, frictione, ligaturis, cucurbitulis, & cauterio.

Si ea tamen affectio in pueris accidat, in quibus frequenter euenire solet, eadem curatiua methodus instituenda, leuiora tamen debent administrari auxilia: nam puerile corpus est molle, rarum, debile, & fortium medicaminum vires non tolerat. Quòd si lactentes sint, lac imprimis corrigatur, vel offeratur electum, quod multis modis præparari solet, vt *lib. 3. de infantium moderamine, & custodia* latè proferemus. Quare habita prouidentia de nutrice, loco fonticuli, vel setonis, pars posterior capitis super nucham cauterizabitur, vt cum minori noxa humor peccans à cerebro vacuetur.

Si verò affectus hæreditarius non sit, ferè in infantibus & pueris, ob pituitosos humores ventriculi tunicis immersos, nimiam ingluuiem, & cruditates, aut lac concretum euenire solet: qua de causa praui vapores, ob maximum quem hæc pars habet consensum cum cerebro, in ipsum confluunt, & lancinando epilepsiam concitant. Quapropter præter medicamenta, quæ nutrici offerenda sunt, molli clystere aluus est mouenda, vel plumaceola oleo, & sale inuncta immitti poterit. Vel vtere hoc vnguento super ventrem opposito, quod mirifice repurgat.

℞. *Succi mercurialis, succi ebulor. succi betæ, an.* ℥ j. *olei lilior. dialthææ simplic. vnguenti agrip. an.* ℥ j. ß. Bulliant ad consumptionem succorum, adde *fellis tauri*, ℥ j. *turbith puluerizati*, ℥ j. Misce, cum cera fiat Vnguentum.

Theriaca smaragdorum summè iuuat lacte dissoluta, vel mamillis admota, vt sugendo, eam cum lacte degluriant:

Si ex concreto lacte fiat, offerenda quæ lac coagulatum dissoluunt, & extra corpus pellunt, vt sunt coagulum leporis, & hœdi, quæ in decoctione calamenthi dissolues. Idem præstat mel cum aliquali portione salis commixtum; hoc enim auxilium, ex Galeno 3. *alim.* 14. prohibet, ne lac concrescat, & concretum dissoluit. Iuuat & Theriaca in eodem decocto dissoluta. In quem vsum, & ventriculo, & vmbilico hoc emplastrum admouere, est vtile.

℞. *Fol. vlmi*, M. ij. *mercurialis*, M. ß. Decoquantur in vrina pueri, & postea contundantur: adde *Dialthææ simplic. butyri porcini, an.* ℥ j. ß. Misce.

Si vitium sit hæreditarium, cum in lucem prodit, ante primam lactationem, & pluribus deinceps diebus, præstat ieiuno ventriculo, duo, triáve cochlearia propinare ex oleo sesamino, aut amygdal. dulc. aut butyri recentis, cum saccharo exactè puluerizato; vitiosos enim humores in ventriculo contentos expurgat, qui retenti in caput impetum facere apti sunt. Mel coctum, & despumatum, optimum est, vel mel pæoniatum.

Si puer prouectioris sit ætatis, tunc sanguis mittendus per scarificatas cucurbitulas cruribus adhibitas, aut affixis hirudinibus in sede. Fontanella in occipitio candenti ferro aperienda. Antidota propinentur *suprà* descripta. Lapis Belzaarticus prodest cum aq. saluiæ, aut melissæ dissolutus. Stillatitia ex cerasis, aut ex radicib. pæoniæ, aut Tiliæ floribus. Vtilis succus Rutæ cum melle. Lanuginosi quidam ventriculi reperiuntur in Rubo, tres, aut quatuor deuorentur ex congruo liquore. Confectio de hyacinthis optima. Poteris in lacte, vel vtili liquore immiscere hos puluisculos.

℞. *Radic. pæoniæ maris, sem. eiusd. sem. rutæ, radic. tormentil. coral. rubri præparat. visci quercini, cranij humani, ossis de corde cerui vsti, pullor. hirundin. cremator. an.* ʒ j. *vnicornu, lapidis belzaar, an.* ʒ ß. *vermium rubi, smaragdi præpar. an.* ℈ j *fol. auri, num.* vij. *ambræ*, g̃. vij. Omnia in puluerem redigantur, & addito saccharo puluerizato ad pondus omnium, seruentur vsui. Exhibe semel, aut bis in die quantitate cochlearis parui ex commodo liquore, aut hos pulueres cum melle permisce, & lingendos præbe.

OBSERVATIO.

Epilepsia ex grumoso sanguine, in collo vesicæ retento enata, eo excreto, curatur.

QVidam post nimium, & diuturnum sanguinis per vesicam fluorem, vrina est omnino suppressa octiduo. Sed cùm in sexto die, Epilepsia sæua sæpius premeretur, cum angustia summa, Medici ad curationem vocati, humorẽ crassum, & viscidum viis vrinariis impactum, & exitum vrinæ impedientẽ, cùm causam mali fortè arbitrarentur, venam primò in brachio, & deinde in talo secant, corpus expurgant, fomẽta adhibent, diuretica propinant, & tandem in balneum ex medicamẽtis emollientibus paratum ægrum immittunt, & in medio balnei oleum terebinthinæ epotandum imperant. At ipse, cùm animi deliquio oppressus, in horas moriturus speraretur, me, & alium socium seniorem conuocare iubet, qui negotio rectè pensato, in eam deuenimus coniecturam, quòd ex concreto, & grumoso sanguine vitium esset enatum. Sed vt certius haberemus experimentum, catheterem per virgam immittendum curauimus, edocti Galeni doctrina *lib. 1. de loc. c. 1.* cuius cuspidi cùm sanguinis pauxillum esset agglutinatum, præsidia ad retentionem vrinæ ex grumo, plura parauimus: Cardiaca obtulimus, & antidota; nam ex grumoso sanguine pulsus fit paruus, frequẽs, & æger cum anxietate resoluitur, ex Gal. *6. de loc. c. 4.* & *lib. de bonit. & vit. succor. c. 4.* Obtulimus theriacam, confectionem hyacinthorum, quantitate duarum drachmarum, cum vnciis quatuor aquæ milij solis. Tandem hoc potu cœpit excernere vrinam, etsi in quantitate exigua.

℞. *Coaguli leporis*, ʒ j. *coaguli hœdi*, ʒ ß. *aq. quinque radic. diureticar.* ℥ v. *syrupi capil. vener.* ℥ j. Misce, fiat potus.

Cùm verò iterum suppressa omnino esset vrina, fomentum parauimus ex aceto acerrimo, quo actu calido, cùm pubes, interfemineum, inguina, & partes genitales, cum spongia, horæ spatio ablucrentur, dissolutis grumis, & per virgam excretis, in copia multa, biduo plusquam viginti libras vrinæ, & concreti, nigríque sanguinis tres excernens, ab angore, Epilepsia, & tantis angustiis immunis euasit.

CAPVT VII.

De Apoplexia.

Definitio.

NVllus est morbus grauior Apoplexia: hoc illius nomen apertè significat: Apoplexia enim vox Græca est, quæ percussionem significat: quare Apoplectici vocantur quasi percussi, sumpta similitudine ab animalibus, quæ in sacrificiis ante aras cædebantur,

quæ percussa statim in terram concidebant. A Celso *lib.3.cap.26.* morbus attonitus nuncupatur. Sideratio dicitur Aetio, *tetrab.2.serm.2.cap.29.* Veteres enim fulmen esse sidus à cœlo delapsum arbitrabantur, & quia fulmine percussi, statim cadunt, Apoplecticorum instar, ideò siderati vocantur. Nuncupatur etiam morbus magnus: sua enim magnitudine, acutie, periculo cæteros antecellit. In hunc sensum intelligendus est Auic. *1.4. tract. 2. cap. 2. A morbo magno raro fit euasio absque contractione membri*: & tam magnus est morbus, vt æger sola respiratione à mortuo differat.

Galenus *lib.2. Aph.42.* & *lib.de diff. sympt. cap.3.* & *2. de sympt. caus. c.2.* & *3. de loc.10.* hoc modo hunc affectum definit: *Apoplexia est priuatio motus, & sensus totius corporis, cum principum facultatum ablatione, repentè incidens.* Sed duo circa definitionem diluendi sunt obices: Primùm. *Vtrùm Apoplexiæ definitio à Galeno tradita, sit optima?* & primò sic. Si cui ad cerebri ventres infligatur vulnus, is sine sensu aliquo, & motu concidet repentè. Sed Apoplexiam non habebit. Igitur insufficienter definitur, subita sensus, motúsque ablatio.

Nec definitionem à vitio liberabis, dicens, addendum esse vel cum Auic. propter oppilationem in omnibus ventriculis cerebri, & incursibus spirituum, &c. vel cum Galeno, ob impeditum transitum spirituum animaliũ, vtrumq; ex materia multa replente, oppilantéque: nam sæpè ex afflatu fulminis Apoplexia contingit; vnde etiam Hippocrati *lib. de glandulis*, sideratio appellatur. Nonnunquam ab externo, & vehementissimo frigore, cum Auicenna, & Barbaris: nec diffitetur Galenus *lib. de diff. morb. cap.5.* Non minùs etiam Apoplexiam committit carotidum arteriarum sectio, vel compressio; attamen in prædictis occasionibus, nec datur repletio ventrium, nec virtutis animalis semper transitus impeditur.

Præterea in Catalepsi, & Caro, sensu & motu simul, & principalibus functionibus animal priuatur, ob frigidæ pituitæ, copiam, cerebri substantiã, ac ventres replentem, obstruentémque; affectiones tamen sunt ab Apoplexia longè diuersæ. Deinde si illæsa cerebri substantia, ventriculi omnino obstruãtur, inducetur Apoplexia cum principum facultatum incolumitate; cur enim earum actiones auferentur, parte in qua continentur incolumi existente: Perperam igitur in definitione adiungitur, cum rectricis ablatione.

Insuper si virtutis animalis influxu efficitur respiratio, quomodo ea in Apoplexia seruatur, cerebri ventriculis omnino obstructis; aut qua vi pectus mouent Apoplectici ad respirandum? Denique si morbus est, & inter omnes grauissimus, *2. Aph.42.* cur symptoma definietur animalis actionis ablatæ.

Dic. Quamuis Apoplexia, provt omnimodam dicit meatuum cerebri obstructionem, morbus verè sit, atque adeò potiùs lædens functiones, quàm læsa actio; nihilominùs tamẽ etiã pro ipsa læsa actione assumitur, quo nomine dicitur symptoma functionis scilicet animalis ablatę, *lib. de dif. morb. c.3.* Quoniã verò ex sensuũ, & motuum priuatione quã inducit, notissima est, videlicet tanquam symptomata, aptè definitur sensuum, & motuum subita priuatio in corpore vniuerso, & simul & principum actionum, (præter respirationem) ob impeditum transitum virtutis, & spirituũ animalium, ex omnimoda cerebri meatuum obstructione: siue ea obstructio à crassa pituita replente, quod frequentius est; seu à calida etiam materia, frigore, vel fulmine, de quo paulo post.

Fulmen, horrido ingentique sonitu, bellici tormenti instar, retrahere facit spiritus, sanguinem & humores, atque in interioribus conculcãs, obstructiones parit, & meatuum clausuras, tam cerebri, quàm cordis, atque adeò Apoplexias, syncopas, & grauissimos alios morbos est potens efficere. Iam verò in Catalepsi, seu congelatione, & Caro, etiamsi sensu, & motu priuentur, ex eadem, vel simili causa, citra tamen respirationis incommodum; præterquam quòd in huiusmodi affectionibus, sensus, & motus æqualiter non auferuntur: sed in Caro quidem somnus iungitur, & magis anteriores ventres, atque adeò sensus offenduntur; in Catalepsi, posteriores, & motus potiùs tolluntur. Quòd si tanta sit materia, quæ ventres omnes pariter repleat, & obstruat; aut quæuis alia causa in eisdem contenta, quæ omnes pariter offendat, impossibile erit cerebri substantiæ nocumentum non inducere, & principibus functionibus non priuare.

Ad postremam obiectionem dic, si primùm inquiras: *Vtrùm respiratio in Apoplexia ab aliqua virtute superstite celebretur?* Nam dubium est grauissimum, quomodo respirent Apoplectici, aut vnde vim habeant musculi respiratorij ad pectus agitandũ, cerebri meatibus penitus obstructis, nulláque vi ab eo defluente. Quidam putant respirationis motum non esse simpliciter animalem, sed naturalem potiùs, & pectori insitum, licèt per sanitatem spiritibus à cerebro influentibus perficiatur, roboretúrque: quum igitur pectoris musculi vim insitã habeant, & spiritus innatos, qui ad tres, vel quatuor dies possunt perdurare, & thoracem ad respirandum attollere, nihil mirum, si cerebri viis occlusis, nulláque vi ab eo deriuata seruetur respiratio.

Cæterùm hi manifestè Galeno contradicunt, qui apertissimis verbis respirationis motum vndique animalem appellat, & per musculos fieri vult virtute à cerebro delata, præterquàm quòd monstrat experimẽtum, sectis, vel compressis neruis à cerebro ad pectus delapsis, confestim animal respiratione priuari.

Galenus *2. Aph.42.* ad necessitatem refert, quæ neruorum vim excitat ad operandum; sed qualis illa sit, aut vnde accedat, non satis explicuit. Dicendum ergo est, eam animalem esse, & à cerebro emanare. Quemadmodum enim per somnum, cerebri meatibus & neruis obstructis, musculisq; omnibus feriantibus, soli respiratorij operantur, ob naturæ prouidentiam, quæ ne pereat respiratio à vita inseparabilis, neruos illi inseruientes, liberos apertósque seruat: ita in Apoplexia, magna cura & sollicitudine, eos, quoad fieri potest, ab obstructione saltem omnimoda tuetur. Quòd si obstruens causa naturæ conatum, & prouidentiam superet, cum respiratione simul vita auferetur. Quamuis autem exiguum sit id, quod in tanta cerebri obstructione potest ad pectoris musculos emanare, nec videatur sufficiens ad illud mouendum, mouet tamen quamuis difficulter, quoniam vis ipsa motrix, licèt debilis & exigua, & à necessitate, & à plurimo calore excitatur. Num verò carotidum arteriarum, aut iugularium venarum sectio, vel compressio, possit Apoplexiam committere, paulò pòst dicetur.

Cerebrum in Apoplexia esse affectum, insensibilitas, & immobilitas, quæ toti corpori eueniunt, satis ostendunt, harum actionum principium esse valdè oblęsum, *1. de caus. sympt. vlt.* & *5. Aph.5. in com.* Constat planè in Apoplexia malum in cerebro consistere, omnis motus ac sensus fonte communi: quod etiam docet *1. de caus. sympt. vlt.* & *lib. de inst. odorat. ad fin.* & *lib. de virtutib. nostrum corpus dispensantib.* & alibi; quicquid Aristot. *1. probl.9.* velit huiusmodi affectionem ad cor pertinere, tanquam neruorum omnium, sensuúmque, & motuum, originem.

Ex dictis constat, partem affectam Cerebrum esse, quod non tãquam pars similaris, patitur, sed quà organica existit. *Vtrùm* verò *in Apoplexia ventres magis afficiantur, quàm corpus cerebri?* apud Galenum cõtrouersia est illustris, *3.* enim *de loc. affect. cap.10.* obstructionem ventriculorum cerebri in Apoplexia esse maiorẽ, quàm in graui sopore, & comitiali manifestè asseruit, siquidem

ſiquidem in illa animalis facultas omnino, & conſummatè prohibetur; in ſopore autem graui, & morbo comitiali non perinde. Quare 2. *Aph.* 42. obſtructionem ventriculorum cerebri potiſſimam Apoplexiæ cauſam conſtituit, minimè verò affectionem ſubſtantiæ cerebri. Contrariam tamen ſententiam protulit ipſe, *lib.4.de loc.affect.c.2. Verùm in ſopore, & morbo comitiali ventres magis, cerebri corpus minùs; in Apoplexia corpus magis affici ſolet.*

Quòd autem magis ventres in Apoplexia afficiantur, quàm cerebri corpus, rationi conſentaneum eſt: ſiquidem Apoplexia morbus eſt in compoſitione, nempe obſtructio in cerebri ventriculis. Rem ita ſe habere, apertè indicat ſubita eius inuaſio; Nam ſubitaneam meatuum obſtructionem à craſſo, viſcoſóque humore fieri conſtat vt *lib.3.de loc. affect. cap.7.* docuit Galenus. Deinde ſi cerebrum ipſum quomodocunque incidas, non priùs ſenſum & motum amittet animal, quàm ad aliquem ventriculum cerebri vulnus peruenerit, vt auctor eſt Galenus 7. *de placit. Hip. & Plat. cap.6.* Cùm igitur apoplexia, abſoluta ſit priuatio ſenſus & motus, clarè liquet magis conſiſtere in affectione ventriculorum, quàm corporis cerebri.

Si verò contrarij loci contexturam, qui plurimos in præcipitia deduxit, attentè rimeris; oppoſitum minimè profitetur. Potiùs ergo ſenſit, in Apoplexia magis affici corpus cerebri, quàm in Epilepſia; nam illa à maiori cauſa exoritur, nec valet corpus cerebri ad noxæ propulſationem inſurgere, vt in epilepſia, ſed magna ex parte deuictum ſuccumbit, id quod verborum ſeries manifeſtè oſtendit, cùm ita inquit: *In Epilepſia ventres magis, cerebri corpus minùs; ſed in Apoplexia corpus magis affici ſolet*, videlicet quàm in Epilepſia, & non quàm ventres cerebri in eadem Apoplexia. Et hac veriſſima ſolutione, Galeni loca in veram reducimus amicitiam: Quare (vt receptui canam) in Apoplexia, maius nocumentum eſſe in ventriculis, ex Galeni mente liquidò conſtat.

Differentia.

Galenus *lib.3.de loc.cap.10.* differentias, ſeu ſpecies colligit ex intenſione, vel remiſſione læſionis, que cernitur in reſpiratione: hæc enim cùm in Apoplexiæ morbo, (niſi acutiſſima ſit, & confeſtim interimens) ſola inter animales functiones ſeruetur, non illæſa tamen, ſed à ſana liberáque deficiens, iuxta triplicem reſpirandi varietatem tres numerat Apoplexiæ modos: Primum, in quo violentiſſima eſt, & intermittens reſpiratio: Secundum, mitiorem, in quo licèt intermittat, átque inæqualis, & inordinata, abeſt tamen ea violentia: Tertium, in quo iam aliquem ſeruat ordinem anhelitus, multóque debilior eſt, & curationem admittit. Adiungítque, non aliunde mori apoplecticos, niſi ob omnino priuatam reſpirationem, quæ à vita eſt prorſus inſeparabilis.

Sed examinandum: *Vtrùm Apoplexiæ differentiæ rectè à Galeno ſint numeratæ?* Nam videtur, quòd ægritudinum ſpecies aptiùs eliciantur ex diuerſitate cauſarum, à quibus variatur curatio, quàm ex intenſione, vel remiſſione accidentium: Præterquam quòd magis, & minùs ſpeciem non variant: nec febres, nec quiuis alij morbi diuerſi conſtituuntur, niſi vel potiſſimùm ob diuerſas, à quibus fiunt, cauſas. Ergo, &c. Quòd ſi ex intenſione, vel remiſſione nocumenti, licet Apoplexiæ ſpecies colligere, duæ tantùm erant cum Hip. conſtituendæ, 2. *Aph.* 42. fortis nempe, & debilis: & ſi ex varietate reſpirationis læſæ, plures: vna enim eſt, atque omnium peſſima, in qua anhelitus aufertur, tradita *in com. cit. Aph.* at verò 3. *de loc. cit.* omiſſa. Imò & cùm multò plures ſint læſæ reſpirationis differentiæ, aliáque grauiſſima ſymptomata in hoc morbo appareant, vt ſpuma, ratione cuius periculoſiſſimus iudicatur, 2. *Aph.* 43. cur ex illis tantùm tribus apoplexiæ ſpecies collegit? Denique ſi violenta illa, validiſſimáque reſpiratio, in qua præter ſeptum, etiam totius pectoris muſculi coguntur operari, non fit niſi reſpirandi neceſſitate vehementer aucta, 3. *epid. ſect.* 1. *ægro.* 7. & 2. *Aph.* 42. in Apoplexia verò non eſt aucta refrigerij neceſſitas, quin potiùs diminuta, vt conſtat, & teſtatur Galenus *in com. cit. Aph.* vnde illa Apoplecticorum in reſpirando violentia?

Dic. Diuerſimodè ſolent Medici ægritudinum ſpecies numerare, & penes varia quibus diſtinguuntur, varias conſtituere diuiſiones: Apoplexiam autem ex tribus potiſſimùm diſtinguunt. Primùm, ex fine, & ſic duæ tantùm traduntur differentiæ, mortalis ſcilicet, & ſalubris, ſeu fortis, & debilis; vel curabilis, & incurabilis de quibus Hip. *Aph. relato.* Secundò, ex cauſa, à qua, cùm materialis ſit, aut immaterialis, ſimiles eliciuntur Apoplexiæ ſpecies, quæ pro materiæ varietate in illas poſſunt ſubdiuidi. Tertiò denique, ex ſymptomatum varietate, præſertim circa reſpirationem, ſecundùm quã conſiderationem quatuor conſtituuntur Apoplexiæ differentiæ, traditæ à Galeno *in com. cit. Aph.*

Licèt autem 3. *de loc. cit.* ſolas expreſſerit in quibus ſeruatur reſpiratio, prima tamen omnium peſſima, deſperata, & ſpiritum auferens, nec curationem admittens ex verbis Galeni colligitur, dum ait: *Poteſt etiam huius affectionis magnitudo, ex noxa quam reſpirationi infert, vehementia diſcerni.* Quòd ſi plures reperiuntur nocumenti varietates in anhelitu Apoplecticorum, plures poterunt aſſignari Apoplexiæ modi; ſed illi vt magis frequentes, & euidentiores recenſentur, nec ex operis erat inſtituto omnes percurrere: ac proinde nihil mirum, ſi nonnulla ſubticuerit accidentia, à quibus etiam apoplexiæ magnitudo diſcernitur, vt ſpuma, &c.

Iam verò deficiens, & intermittens reſpiratio ſuffocationem indicat, qua detinentur Apoplectici. 3. *epid. ſect.* 2. *in com. ægrot.* 7. fit autem violentiſſima, omnibus muſculis thoracis operantibus, non ob neceſſitatẽ auctam, ſed ob virtutem imbecillem, & valdè deficientem, 2. *Aph. cit.* Cùm enim præ imbecillitate, & virtutis defectu, vix poſſit moueri ſeptum, coguntur ſublimes, & reliqui omnes pectoris muſculi, in deficiẽtis ſpiritus ſubſidium eleuari; cum quo parua adhuc eſt, & exigua talis reſpiratio: ſed vehemens, & magna apparet, tum quia ad oculum fieri conſpicitur, muſculis omnibus eleuatis; tum quia ingrediens aër per anguſtos, obſtructóſque à pituitæ copia meatus ſtertere facit, atque adeò magnæ motionis phantaſiam inducit. Ex quibus patet argumenti ſolutio.

Illud etiam ſoluendum eſt: *Vtrùm à peſſima, & deſperata Apoplexia aliquis euadere poſſit?* Nam ſi ex eo quòd reſpirationem auferat, omnino irreparabilis eſt, quomodo ſtare poſſunt auctorum teſtimonia referentium multos, qui eam Apoplexiam paſſi, in qua nec reſpiratio, nec pulſus ferè apparebant, fuiſſe reſtitutos; de quo Auicenna, & auctores paſſim citati à me, *lib.2.Hiſt. PP. Medic. hiſt.* 34. nec diffitetur Galenus *infra lib.6 c.5.* de vteri apnœa, hoc eſt, de perdita reſpiratione loquens; imò referunt Valerius Maximus & Plinius, nonnullos iam ſepeliendos, domum reductos, & aliquos ſepulturę traditos ex tumulo fuiſſe auditos, alios inuentos, reuolutos, ſcilicet quia peſſima illa apoplexia detenti, tanquam mortui ſepulti ſunt.

De euentu autem non immeritò dubitari poteſt, cum non ſemel docuerit Galenus, reſpirationem, ad vitam abſolutè neceſſariam eſſe, nec ſine hac poſſe modo aliquo conſtare, 3. *de loc. cap.* 10. & *lib.*4. *cap.* 10. & *lib.6.c.5.* & 1. *de diff. reſpirat. c.*4. Sed negari nõ poſſunt exempla ab auctoribus memorata, rara tamẽ cùm ſint, nec frequenter euenientia, Aphoriſmi veritatem non

 euertunt,

euertunt, in quo Hip. vniuersaliter pronunciat, impossibilem reparationem in forti Apoplexia, qualis ea est in qua aufertur anhelitus: necessitates enim, & impossibilitates Hippocraticæ raros casus non excludunt; nec artium theoremata sunt adeò perpetua, vt rebus se aliter habentibus aliquando non deficiant.

Quòd si quæras: *Vtrùm circa vllam respirationem & pulsum viuant Apoplectici?* Respondent plures, non aboleri penitus spirationem, sed exiguam, & quæ sensum lateat, superesse. Sed rectè iudicanti reclamant signa, quæ immotum omnino thoracem præstare affirmant: si enim carptæ lanæ tenuissimæ, aut gossypij flocculum, vel leuissimam plumam, aut accensam candelam prope os, & nares apponas, nullus planè motus deprehendetur. Alij poculum aqua plenum supra os ventriculi apponi suadent; immotus enim, cessante prorsus respiratione, liquor seruatur. Quidam purissimum nitidissimúmque speculum, ori & naribus adaptant, quod si vel per aliquod spatium temporis approximes, nullam contrahet maculam. Quare nec sensibilis, nec insensilis restat in deterrima Apoplexiæ specie respiratio.

Solue dupliciter, & primò cum Galeno, asserente in forti Apoplexia magnam corporis adesse refrigerationem, in qua calor innatus penè suffocatus, & extinctus, in penitioribus sedibus circa cor obrutus latet: cui valde exiguo, sola transpiratio, quæ per totam agitur cutem, satis est. Hoc ita esse ostendunt pulsus tardi, & rari, qui à facultate nimio onere oppressa, viscerúmque perfrigeratione insigni emanant. Hoc modo vtero suffocatas viuere, testis est locupletissimus Galenus *lib.6. de loc. affect. cap.5.* Solue secundò: Apoplectici viuunt sine respiratione vlla, non tamen sine cordis pulsu, qui vitæ quàm necessarius sit, indicant fœtus, qui cùm in vtero non respirent, cordis pulsu viuunt.

Distinctio Apoplexiæ à cognatis affectibus.

CVm verò aliqui affectus sint similes Apoplexiæ, inter hos differentia est constituenda: licèt enim Carus, Apoplexia, & Epilepsia sint inter se affines, eò quòd à frigido, crasso, aut omnino viscoso humore vtplurimùm fiant; differunt tamen, quia in caro humor cerebri intemperiem auget; in Epilepsia autem, morsu & irritante qualitate lædit; in Appplexia, quantitate obstruit & replet, afficitúrque, cerebrum, tanquam instrumentum. Præterea in hac læditur manifestè respiratio, & creberrimè fit terminatio in paralysim, in illis minimè, aut perquam rarò. Insuper sopore finito maxima ex parte subsequitur sanitas: atque ideò Epilepsiam, medium appellat affectum inter apoplexiam, & carum, nempe quia nec expers est prauorum symptomatum, nec vtplurimùm in resolutionem finitur, & sæpe in sanitatem; cùm tamen attonitus non rarò etiam citra paralysim interimat. Accedit, quòd in illa motus manent licèt deprauati, non omnino auferuntur, sicut in apoplexia, & caro: verùm in hoc, quia anteriores cerebri ventres magis patiuntur, quemadmodum etiam in omni somno, sensus potiùs tolluntur, non perinde motus.

Differt à Catalepsi, quia in hoc affectu oculi sunt aperti, & manet respiratio libera. Ab vteri strangulatu, nam in eo semper reperitur motus velocissimus, & respiratio non est ita violenta & difficilis, sicut in Apoplexia. A syncope, quia in hac non fit prædicta obstructio, neque aliqua in cerebro læsio. Deinde in syncope spiritus retrahitur ad cor; in Apoplexia, spirituum ad sensus, motúsque organa transitus impeditur.

A

Causa.

ANimalium functionum ruinam euenire, à crasso, viscoso, aut multo humore, neruorum omnium, sensuúmque & motuum originem obstruente, impedientéque vim animalem, quominùs ad membra possit defluere, *3. de loc. 10.* confirmat Galenus: repetit *2. de caus. sympt. cap. vlt. & lib. de instrument. odoratus cap. vlt.* Vnde Auic. *1. 3. tract. 5. cap. prop.* Apoplexiam definit, otiositatem membrorum à sensu, & motu, propter oppilationem. Sed cùm humor crassus in duplici sit differentia, alius sit pituitosus, melancholicus alter: ille, frequentissima huius morbi causa existit; ab hoc minùs frequenter generari testatur Hip. *6. Aph. 56.* dũ sic ait: *In morbis melancholicis in hæc pericula inciditur; stuporem corporis, vel conuulsionem, vel furorem, vel cæcitatem significant:* & Galenus *in com.* sic inquit: *Fiunt quidem propter pituitosum humorem Apoplexiæ, fiunt autem & propter humorem melancholicum, quoniam communis vtrique est crassitudo:* & in sequenti *com. 57.* hoc modo præfatur: *Non omnem Apoplexiam, sed nuper dictam tantummodò contingit aduenire eis, qui dictam agunt ætatem: quoniam in his maximè abundat atra bilis humor, quemadmodum etiam in autumno.*

B

Sed videamus: *Vtrùm causæ Apoplexiæ à Galeno sint solùm admittendæ?* & primùm, aduersùs huius morbi causam ab ipso allatam, vltra ea quæ paulò antè diximus de fulmine, vehementissimo frigore, iugularibus venis, & carotidibus, id est, illis arteriis quæ rectà sursum ad caput feruntur, & in profundissimis colli partibus abditæ sunt, plexum mirabilem conficientes, *6. de vsu part. c. 2.* quarum sectione, vel compressione Apoplexiam committi, præter Auic. colligi potest ex Hip. *4. acut. 23.* non semper ex crassa pituita cerebri ventres, & substantiam replente generari, sed ex calida etiam materia, præsertim sanguine, ex ipso Gal. firmauimus, *lib. 1. Hist. Princ. Medic. hist. 33.* qui *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 7. ineunte vere sanguinem esse extrahendum suadet illis, qui promptè Apoplexiam incurrunt*, ac si à sanguine quoque inducatur, vel producatur: & colligitur ex Gal. *4. acut. 27.*

C

D

Deinde si ex cerebri ventribus omnino à pituita repletis oriretur, atque ideò animales actiones penitus auferret, Epilepsia, cuius causa secundùm Galenum, est immodica tantùm eorundem ventrium obstructio, easdem actiones minueret, non corrumperet, ac conuelleret. Insuper pueri maximè pituitosi, essent Apoplexiis valdè obnoxij, & multo magis quàm senes; frequentiores siquidem esse oportet in naturis magis proportionatis, *3. Aph. 16.* & passim. Atqui Epilepsia animales actiones potiùs vitiat, aut corrumpit; senes autem magis Apoplexia corripiuntur, *3. Aph. 31.* Igitur, &c.

Dic, quòd quamuis Galenus *3. de loc. 10. & 2. de caus. sympt. vlt. & alibi*, tam Epilepsiam, quàm Apoplexiam, eo quòd subitò fiant, à crasso semper humore induci affirmet, non ab immateriali frigore, nudáve qualitate, reliquas omnes causas præter dictas excludens; negari tamen non potest, multò plures dari huius morbi occasiones: sed illam ventrium & substantiæ repletionem, ex crassæ pituitæ multitudine in cerebro ipso collecta, esse multò frequentiorem, & vt talem fuisse à Galeno solam commemoratam. Verùm non tanquam perpetua recipienda est, cùm ipse non diffiteatur, & à sanguine, frigore, & aliis causis oriri: quòd si aliquando negat, est quia rarò fit: In artibus autem, quemadmodum nihil ferè perpetuum admittitur, sed semper fieri dicitur quod maiori ex parte contingit; ita quæ rarò eueniunt, tanquam impossibilia, & nunquam contingentia pronunciantur.

E

Vtrùm autem *carotidum arteriarum, vel iugularium venarum*

venarum sectio, vel compressio, Apoplexiam subitò inducat? quæret aliquis meritissimè: hoc enim inficiatur Galenus *2. de placit. cap. 6.* & oppositum manifesto experimento ostendit; siquidem licet vasa illa constringantur, aut præscindantur, non ideò sensu & motu priuatur animal statim: post aliquot enim horas non modò dictis actionibus priuari, sed & mori poterit, vi penitus exoluta ob spirituum, & sanguinis defectum in cerebro, cùm tamen subitò priuari oporteret, si iuxta Aristotelē, *1. probl. 9. & alibi*, & Peripateticos, vis animalis, à corde per arterias cerebro, & corpori influeret. Sectio ergo carotidum, iugulariúmque venarum, quamuis impedimento sit, ne spiritus & sanguis ad cerebri ventriculos effundatur, sensus tamen & motus quamprimùm non aufert: (sentit enim, & mouetur corpus per aliquod tempus, non solùm mediantibus spiritibus quos continet cerebrum, & distribuit, sed interuentu illorum quos conficit, præstita materia ab externo aëre, & occultis arteriis) cæterùm cùm ex sanguinis, & spiritus vitalis inopia, cerebrum nimis infrigidetur, proximè Carus inducitur (vnde venæ illæ, & arteriæ carotides, soporales, & subethicæ nuncupantur) & sensus, motúsque aufertur respiratione incolumi: ea autem postea læsa, aut ablata, Apoplexia committitur, quam etiam nonnunquam oriri ex earundem carotidum obstructione, ab vno, vel alio humore, præter apoplecticorum dissectiones, ostendunt Auicenna, Rhasis, & sequuntur interpretes.

At hæ, & similes aliæ occasiones raræ sunt, atque ideò à Galeno omissæ; ex replente autem pituita, frequentes. Nec inde inferas, in Epilepsia animales actiones minuendas potiùs fore, quàm corrumpendas & vitiandas, cùm tamen Epileptici motus edant deprauatos, & validiores, quàm sani, præter sensuum & mentis oblæsionem: Nam licèt ex eo rectè coniiciatur, in Epilepsia non integram dari ventrium cerebri obstructionem, perfectámque meatuum occlusionem, quemadmodum in Apoplexia contingit; cùm tamen Epilepsia maiori ex parte à flatu, humoréve sua qualitate offendente, stimulantéque, quàm quantitate replente oriatur: cúmque à morsu illo cerebrum ad expulsionem irritetur, & vehementer concutiatur, sequuntur ad vibratum cerebrum validi illi, conuulsiui, & vitiati motus, potiùs quàm diminuti; in attonito morbo penitus ablati.

Verum igitur discrimen dictarum affectionum in eo potissimùm consistit, quòd Epilesiæ causa humor est potius qualitate lædens, in Apoplexia quantitate opplens: vnde in illa motus euadit deprauatus; in hac nullus prorsus. Quid verò ad Galenum dicendum, qui vtriusque causam constituit crassum humorem, in vna integrè, in altera dimidiatè obstruentem, constat ex dictis suprà, *cap. de Epilepsia.*

Quamuis autem pituita crassa, frequens asseratur Apoplexiæ causa, non ideò pueri quantumuis pituitosi, erunt illi magis obnoxij quàm senes; pueris enim robusta cùm sit naturalis vis, integram obstructionem non expectat, sed aduersus incipientem insurgit, & validè nititur propellere, atque ideò potiùs Epilepsia corripiuntur, senes Apoplexia, quia torpida iam, & debilis vis succumbit, nec ad pugnam excitatur. Rursus cùm caput habeant infirmum, & magnam pituitæ copiam ob coctionis defectum soleant aceruare, vnde tussi, spirandi difficultate, & similibus capiuntur, obstructionibus cerebri, repletionibus, Apoplexiis valdè sunt obnoxij.

Aliæ etiam possunt esse causæ coniunctæ Apoplexiæ, sed raræ, vt biliosus humor, ex Gal. *lib. de caus. morb. cap. 3.* Non enim solùm obstruit, quod crassum, & viscidum est; sed tenue, quando confertim irruit, & subitò. *Vtrùm flatus nebulosus Apoplexiæ immediata causa esse possit?* etiam dubitandum: à flatu enim, etsi crasso, integrè, stabilitérque vniuersos cerebri meatus occludi, videtur difficile. Sed obstant auctoritates summorum virorum, quibus non assentiri nefas est: Hippocrates enim *lib. de flatibus, num. 19.* à crasso flatu siderationem totius corporis, hoc est, Apoplexiam, quandoque generari confirmat: subscribunt Valerius maximus *lib. 9. cap. 11.* Liuius *lib. 23. Historiarum ab vrbe condita*: & attestantur multorum experimenta, qui carbonum fumo extincti sunt. Quare constat, Apoplexiam non solùm obstructis cerebri cauitatibus à materia crassa generari, sed intercepto spiritus animalis transitu à vapore crasso, primariò oblæso cerebro, deinde corde, partibúsque spiritualibus in consensum tractis; vapor enim ex carbonibus elatus crassitie sua obstruit, canalésque obturat.

Deinde aër inspiratus per nares sanitatis tempore, debet in sufficienti copia, & quantitate hauriri; necesse est vt sit temperatus, & consistentiæ sit tenuis, & mediocris, mitis, benignæ. At omnes hæ conditiones in crasso vapore deficiunt, quia in angusto loco vbi ferè iacent dormientes, hyberno tempore, fenestris occlusis, paucus est aër, non temperatus, sed igne accenso quasi flammatus, crassior admixtione scilicet vaporis crassioris carbonarij, infensus, & toto genere aëreæ corporis nostri substantiæ inimicus: fit autem carbo ex lignis viridibus in fossa subterranea accensis, móxque in proprio, & suo fumo extinctis, & suffocatis. Quo fit vt hic caliginosus & crassus vapor in cerebri ventriculos permeans, corpus immobile, & omni sensu orbatum reddat, neruorum videlicet principio intercepto. Ita ex carbonum fumo aliquos emori Galenus, *lib. 7. de vsu part. 8. & lib. de vtilitate respirat. cap. 4.* quia hic omnibus crassior planè apparet. An verò ex hoc fumo, cor, partésque vitales corrupto vitali spiritu, & denegato sufficiente refrigerio; an cerebrum patiantur? Dic, quòd etsi vitalia, naturalia, & animalia membra vitientur, magis tamen cerebrum oblæditur, & sic Apoplectici, motu, & sensu destituti concidunt. Hoc docuit Haly *lib. 6. pract. cap. 4.* dicens: *Qui autem cum fumo fuerit suffocatus, & dissolutus, si ab eius ore spuma exiuerit, nulla est ad eius salutem via.* Ex quo patet, fumum præcipuè cerebrum inuadere, Apoplexiámque committere, non cardiacam.

Causa etiam coniuncta potest esse sanguis, qui ex ictu, percussione, vulnere, ruptis venis tenuis meningis, subitò ad cerebri ventriculos confluens, & crassitie deinde sua in grumum conuersus, replet & obstruit. *Vtrùm* tamen *immateriale frigus Apoplexiam possit excitare?* Quæstio esse potest: quia intemperies vim obstruendi non habet, & Apoplexia, quoniam repentè inuadit, & repentè soluitur, ab intemperie excitari non potest: hæc enim paulatim inducitur.

Dic, extremum frigus, vel citra materiam, generandæ Apoplexiæ occasionem præbet: Etsi enim hæc solùm inducatur ab humore, qui subitò influens ventriculos obstruit, & facultatis, spiritúsque animalis influxum prohibet; tamen cùm hic humor non solùm quantitate, sed qualitate offendat, necessariò cerebri substantiam intemperat: quare aliquando intemperantia subsequitur, interdum præit, & antecedit. Idcircò vigente bruma, externum frigus validum, sanguinem spiritúsque congelat, meatus arctat & concludit, calorem denique natiuum extinguit: nam si à vehementi frigore emortui sunt pedes, ex Galen. *lib. de caus. morb. cap. 2.* resoluto natiuo calore, cur cerebrum suapte natura exangue, laxum, molle, hac de causa similem affectum pati posse negabimus? quod concedit Galenus *lib. de morb. diff. cap. 5.* qui quosdam iter agentes in vehementi frigore, passos fuisse similia symptomata apoplecticis, libenter confirmat. Deinde si aër æstiuus, etsi calidissimus, frigidior est respectu caloris nostri, & idcircò Galenus 8. *de vsu part.*

cap.2. monet, vt in curatione vulnerum cerebri, vel A æstatis tempore, prunas ardentes circumcircà imponamus, cur gelidissimus aër subitò per nares ingrediens, Apoplexiam, imò mortem, immobili spiritu animali reddito, non concitabit?

Causæ externæ sunt strepitus magnus, crapulæ assiduæ, cruditates, constitutio aëris frigidissima, vehemens etiam caliditas liquans, & agitans, & ad caput humores attrahens. Familiaris morbus est hyemi, senibus, obesis, pituitosis, catharro vexatis, otiosis, inexercitatis, & iis qui assiduè sanguinem mitti sibi procurant, quia multa phlebotomia Apoplexiam accersit, apud Auic. 4. *cap.* 20.

At antequam ad signa accedamus, inquirendum: *Vtrùm decubitus supinus Apoplexiam possit inducere?* Veterum enim sententias in hoc dubio video esse discordes. Hunc enim decubitum summè in *præsagiis* Hip. reprobat, *lib.* 1. *text.* 14. quia sanitati maximè aduersus: ab eo enim periculosissimi eueniunt morbi, quemadmodum Auicenna 3. *doct.* 2. *cap.* 9. his verbis scriptum reliquit. *Supinè autem dormire est malum, & ad multas præparans ægritudines, scilicet Apoplexiam, paralysim, & incubum; quoniam superfluitates ad posteriora declinare facit: quare retinentur, nec per suos incedunt canales, qui in partibus sunt anterioribus, sicut nares, & palatum:* quod multò ante Auicennam docuit Galenus, *lib. de inst. odorat. in fin.* & *lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 4. dicebat à decubitu supino nullum sperari auxilium, quò faciliùs ad infernas partes ferantur alimenta.

Ex altera parte extat Auicennæ auctoritas, 18. 3. *tract.* 2. *cap.* 18. *prope med.* dum sic ait: *Et dormire super dorsum, est ex eis quæ lapidi conferunt.* Dic ergo, assiduum dormiendi vsum, Apoplexiam parere posse, ob dictam causam. Adde quòd homines supino hoc decubitu vsi, in fluxiones à capite in thoracem sunt magis obnoxij, & humores ad renes promptiùs deducuntur, qui etiam immodicè ex eo situ calescunt: quare ab eo summè præcauere debent, qui in nephritidem, Asthma, & distillationes proni sunt.

Quòd si Auicenna decubitum supra dorsum consulit iis, qui calculo vesicæ & renum premuntur, id de solo tempore exitus calculi intelligendum, ad quem supinus decubitus haud secus conferre potest, quàm festinus per scalas descensus, & inæqualis equi vectio; quæ tamen eo morbo infestatis, extra paroxysmum non leuiter nocent. In excludendo tamen calculo, in renibus, vel vreteribus, vel in collo vesicæ impacto, super dorsum iacere, ob viarum laxitatem, calorem ampliorem, & celeriorem expulsionem, conferre aliquid posse, rationi consonum videtur.

Signa.

PRæcedunt hunc affectum subitus, acutúsque dolor capitis, venarum iugularium elatio, vertigo, splendores oculorum, externarum partium sine ratione refrigeratio, totius corporis tremor, difficilis motus, dentium stridor in somno, tinnitus aurium, obliuio, stupor, somnus profundus, vrina veluti æruginosa, atra, modica, & farinæ crassiori similia habens sedimina.

Quando præsens est, facillimè agnoscitur: vox enim adimitur, loquela intercipitur, redditur homo immobilis, & insensilis; facultates enim tunc principes opprimuntur, otiantur, cessant: & cadaueris instar, clausis oculis decumbit, cum colore plumbeo, & gelido articulorum torpore; pulsus est tardus, languidus, rarus, & inualescente affectu fit debilis, tardus, creber, ex Galeno 4. *de caus. puls. cap.* 11. & 19.

Præsagium.

FOrtis Apoplexia sanari non potest; leuis difficulter curationem admittit, ex Hip. 2. *Aph.* 42. & qui ab hac fiunt immunes, in paralysim alterius lateris ferè incidunt, ex Gal. 4. *de loc.* 2. Paulo *lib.* 3. *cap.* 18. Aëtio *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 27. Hyemale tempus huic vitio plus est obnoxium, 3. *Aph.* 23. præsertim si venti frigidi spirent ac densæ nebulæ cœlum obsideant. Hinc fit vt æstiuæ Apoplexiæ, quæ adolescentes occupant sint periculosæ magis, quia causæ magnitudinem arguunt, maximè quia hoc tempore, & ætate corpus B aëris multo refrigerio indiget, qui ob impeditam respirationem cùm hauriri nequeat, fit vt suffocati ægri breui intereant.

Est præterea notanda Hip. sententia, 6. *Aph.* 51. *Quicunque sani repentè capitis dolore corripiuntur, & muti fiunt, intra septem dies pereunt, nisi febris superuenerit.* Vltimò perscrutandum: *Vtrùm Apoplectici non reuocentur in vitam, in quorum ore spuma apparet?* Hoc ita esse firmat Hippocrates, *lib.* 2. *Aph.* 43. sic dicens: *Qui suffocantur, & à vita deficiunt, nondum tamen mortui sunt, non referuntur in vitam: quibus spuma circa os apparet.*

Sed contrà obstant plurima. Primũ. Auicennæ auctoritas, 9. 3. *tract.* 1. *cap.* 9. dum enim de præfocatis ex angina loquitur, sic ait: *Cũ tamen quandoque accidat, vt* C *præfocatus spumet aliquando, deinde sanetur, &c.* Secundò. Spuma in Epileptici ore concrescens, ipsum ab accessione facit immunem, materiæ illius morbificæ portione in spumam abeunte. Tertium. Si spuma in Apoplectici ore apparens, mortem indubitatam minaretur, illud esset, quia ob cohibitam commodam expirationem, & inspirationem, calore feruorem inducente, in pulmone generaretur, & valido deinceps conatu, & agitatione perficeretur, & ad os vsque conflueret. Sed huiusmodi causæ vndique accipi non possunt, cùm ea quæ à pulmone pelluntur, mediante tussi reiiciantur, & non aliter. Ergo spuma in Apoplectici ore percepta, mortis certitudinem non infert.

D Dic primò cum Galeno *in com. cit. Aph.* quòd Aphoristicæ sententiæ sunt omni ex parte veræ, licèt aliquando aliter, raro tamen eueniant, vt *lib.* 6. *Aph. com.* 56. eleganter protulit Galenus. Dic secundò. Cum spuma pauca, aut alba Apoplecticos euadere posse; cum multa, flaua, aut cruenta, nequaquam: magna enim spumæ copia summum feruorem, maximam respirationis difficultatem, & extremum naturæ conatum ostendit; color autem flauus, aut purpureus, spumam ex ipsa pulmonis substantia progigni significant Contraria verò argumenta sic solue. Primò concilia Hip. cum Auic. ex solutione prima. Secundum extrica, si asseras in Epilepsia paruam obstructionem adesse, ideóque cerebrum strenuè concuti posse, & sese compri- E mendo sensatam noxam excutere; quare humorem pituitosum per os in modum spumæ foràs protrudit: quod secus in Apoplecticis accidit; nam spuma in iis ex innata humiditate ob feruidum calorem generatur. Tertium solue dicendo, prædicto *com.* Galenum affirmare, illa ex pulmonibus tussim mouere, quæ subitò, & simultaneè, non autem quæ sensim & paulatim excernuntur.

Curatio.

ET si desperatis non sit adhibenda manus, ne infamemus præsidia quę multis fuere saluti, vt notauit Galenus *lib.* 11. *meth. cap.* 9. tamen cùm salutis spes aliqua elucet, éaque dubia, melius est, præfato mortis periculo aliquid tentare, quàm ægrum spe omni

adempta

adempta certò perire, vt idem monebat, *lib. 10. meth. cap. 10.* de qua re latè egimus, *lib. 1. Hist. PP. Medic. hist. 63. in fin.* Quare cùm morbus sit atrox, exactè peracutus, intra paucos dies, ne dicam horas strangulans, celeriter curandus est, remediáque incessanter peragenda. Pugnandum frictionibus, vinculis dolorificis, suppositoriis acutis, & cucurbitulis applicitis dorso, ceruici, scapulis, suris, lumbis, natibus; hæ enim potentissimè à capite reuellunt.

Sanguinis missio, optimum præsidium est, præsertim si sanguinis vel pituitosi, vel melancholici copia adsit vasa intercipiens: & vena in vtroque brachio ferienda Cephalica, si vires adsint; & hoc præsidium citissimè celebrandum, ne sanguinis calore penè emoriente, & flaccescentibus viribus, citra morbi leuamen phlebotomia deinceps, vires prosternat. Si in altero laterum resolutio adsit, à saniori sanguis est emittendus, vel à vena frontis, aut nasi. Hemorrhoïdibus hirudines affigendæ: quia Apoplecticis hæmorrhoïdes superuenientes, bonum, vt *in Coacis* dicebat Hip. Illæ etiam retrò aures, & temporibus admouẽdæ, præcipuè si virium penuria adsit, & vitium ex atro sãguine originem ducat. Ita ceruici, occipiti, bregmati cucurbitulæ scarificatæ profundiusculè agglutinandæ: & in conclamato casu iugulares venæ aperiendæ; de quarum venarum apertarum vtilitate in hoc morbo, & aliis sæuissimis affectibus, ex quibus citissimum mortis periculum impendet, pulchra lege *lib. 1. Hist. Princip. Medic. hist. 76.*

Sed dubitabis meritò: *Vtrùm in Apoplexia accessione cucurbitulæ hypochondriis imponendæ.* Et pro parte affirmatiua validum argumentum est: Nam hoc auxiliũ validè humorem à capite deturbat, excitat apoplecticum, pituitosum succum attenuat. Id probat Galenus *7. Aph. 1.* cucurbitulam ex toto corpore sanguinem vehementer attrahere confirmans, quia est instrumentum ad violentum attractum à Medicis excogitatum, vt notauit Galenus *4. meth. cap. vlt. in fin.* Obstant tamen plura, quæ præsidium hoc dissuadent. Si enim in initio celebretur, maximam noxam inferre potest; musculi enim abdominis intenduntur, & difficiliorem reddunt respirationem: hinc fit, vt qui in tabidis, & asthmaticis id genus remedij exercent, ægros in multa damna præcipites tradant. Neque obiicias Aëtium *tetrab. 2. serm. 2. cap. 27.* eas imperasse, quia ille de earum admotione in paroxysmo, non est intelligendus.

Quoniam verò Apoplectici sine voce, & sensu decumbunt, & nihil deglutiunt, necesséque sit vires reficere, præsertim animales, quæ illicò fatiscunt natura suaptè, idcircò ad cibum cogendi sunt, & omni ingenio nutriendi; sícque commodum est nutrientia emplastra ventri admouere, & ob hanc causam clysteres nutrientes indere: quare alternatim expurgantia clysteria, & nutrientia infundere oportet. Sed in hunc vsum videndum: *Vtrùm clysteres ex vino in Apoplectica accessione vtiles sint.* Vinum enim crassos humores attenuat, lentos dissoluit, flatus discutit, nutrit perbellè. Licèt autem hæc vera sint, tamen à recta methodo recedunt, qui hoc auxilium Apoplecticis celebrandum imperant; plurima enim damna ex eius vsu subsequuntur: nam ex ventre ad caput vapor vini eleuatus soporem auget, cerebrum conturbat, & sopit, mentique caliginem inducit.

Sternutatoria etiam optima sunt; hæc enim motu, & concussu humores cerebri meatibus impactos valenter detrudunt. Non indignum dubium poterat de illis excitari: *Vtrùm ante totius corporis vacuationem, ea in paroxysmo Apoplectico imperanda?* Licèt autem omnium consensu ea sint vtilia ob causas dictas, tamen suspecta sunt, & valdè noxia. Primò, quia humor efficiens Apoplexiam sternutamento expurgari non potest, & præsertim ille qui in substantia cerebri firmiter est impactus. Secundò, quia capitis: & pectoris agitatione cerebrum humoribus ad ipsum attractis magis repletur: quare malum ingrauescit, & obstructio ventriculorum cerebri augetur: hinc fit vt ante expurgationem, hoc præsidium sit suspectum, & inutile.

In eundem vsum Apophlegmatismata parant, & naribus ac palato, calida medicamenta, & odorata imponunt, vt vis animalis excitetur, & crassus humor discutiatur, Rogabis: *Vtrùm Theriaca, & odora medicamenta, ante totius prouidentiam, palato, & naribus admouenda?* Superiores rationes videntur cogere, quòd illa his partibus illinita conferant plurimùm: sed meo voto suspecta sunt, & valdè incommoda, quoniam in Theriaca, & Mitridatio, etiamsi diu seruentur, vis opinon perit omnino, cuius causa somnus non minuitur, imò augetur. Deinde prædicta medicamenta, sunt composita ex adstringentibus, vt Acacia, hypocistide: frigidorum autem, & adstringentium medicamentorum facultas, licèt sit plurimùm retusa, elucet tamen adhuc, & frigiditatis aliqualis vestigia præbet, atque timor est, ne humor lentus adstringentium vi coërcitus, ampliùs impingatur. Adde quòd hæc medicamenta plurimam vaporum copiã capiti subministrant, quamobrem symptomata increscunt, quod faciunt odorata omnia, vt Diamoschum, & Diambra, quoniam cerebrum suaues odores auidè excipit, præsertim si est malè affectum. Ergo horum loco propinari possunt scrupuli duo Castorei, aut Piperis, aut Zingiberis: hæc enim etsi calore suo vapores excitent, quia tamen ingrata sunt, & iniucunda cerebrò, minùs nocere possunt. Postquam autem cerebrum fuerit repurgatum, hæc tutò offerri possunt, illi enim ob vim morbi languido robur conciliant. Horum loco vtilissimæ sunt aquæ Apoplecticæ, per cochlear in os inditæ, quæ crassos humores extenuant, flatus discutiunt, obstructionem auferunt.

Expurgantia optima sunt, vt Agaricus trochiscatus, Electuarium Indum, Hiera diacolocynthidos, præsertim si humor melancholicus dominetur; Mel rosaceum solutiuum cum agarico, & senna. Pilulæ ex Agarico, Assaiareth, cochiæ, fœtidæ, de Castoreo, Sarcocolla, Serapino, Euphorbio, Trochisci Alhandal. Quæ dissolui possunt aq. vitæ, melissæ, saluiæ, rutæ: & hæc in maiori quantitate exhibenda, quia virtus sopita nonnisi valentioribus irritatur; & hoc modo oblata, à longinquis partibus humorem viscidum eradicare nata sunt.

De Antimonio maior est hæsitatio: *Vtrùm in accessione Apoplectica sit exhibendum:* Omnes ferè affirmant, quia hoc validum est, & ad educendos humores tenaces efficacissimum; & vel in infuso, aut substantia commodissimè deglutiri potest, & per vtrumque ventrem serosos humores, crassos, terrestres potentissimè euacuat. Dic, quòd licèt Antimonium præparatum sit saluberrimum medicamentum, minimèque venenosum (de quo argumento latiùs *in Pharmacopœa* scripsimus plura) & ad rebelles morbos præcauendos, & curandos vtilissimum, diutinóque experimento confirmatum, maximè si ij à melancholico humore ortum duxerint: tamen cùm vehementer euacuet per vomitum, idcircò eius vsum in hac accessione reprobandum censeo; tunc enim vomitus summopere nocet, tum quòd æger in hoc motu seipsum adiuuare nesciat, tum quòd, cùm se erigere nequeat, potiùs suffocaretur. Accedit, quòd huius vacuationis vi humor à toto ad superas conuolat partes, caput replet, & affectum conduplicat.

Sinapismi, ac Dropaces sunt strenua præsidia. Vesicantia brachiis, & femoribus adhibita summè iuuant. Candens sartago, vel clipeus ignitus capiti admotus,

motus, quousque pili ægri vri videantur, miram vim habet: quo auxilio administrato, sequens ponatur vnguentum, vel emplastrum.

℞. *Olei rutæ, Ol. Laurini, de castorio, de pipere, an.* ℥ j. *olei euphorbij*, ℥ ß. *aq. vitæ*, ℥ j. ß. misce.

Et post dimidiam horam, imponatur sequens sinapismus, emplastri modo.

℞. *Olei costini, & olei de euphorbio, an.* ℥ ß. *euphorbij, castorei, an* ℥ j. *trium piper. sulphuris, nucis moschatæ, sem. vrtic. serapini, pulu. sinapis, stercoris columbin. an.* ℥ ij. *Adde olei de laterib. Laurini, & de styrace, calamit. an.* ℥ iij. Cum ficubus, & terebinth. fiat emplastrum, toti abraso capiti imponendum.

Cauteria in vniuerso capitis ambitu, præsertim in sutura coronali excitentur. In quibus omnibus exequendis, cautus sis oportet: dummodò intelligas, non esse extra methodum, vti violentis & temerariis remediis, iterum atque iterum applicitis; quoniam truculentus morbus leuia præsidia contemnit: nam, vt doctè monebat Celsus *lib. 3. cap. 9. quos ratio non iuuat, temeritas sanat.*

OBSERVATIO.

In Apoplexia curanda, sanguinis detractionis vtilitas mira.

QVantam vtilitatem pro curatione Apoplexiæ, afferat vel iam moribundis ægris sanguinis detractio, nulli puto non manifestum. Nam cætera reuellentia auxilia, frictiones acres, ligaturæ, siccæ cucurbitulæ, vix à remotis partibus humorem exhauriunt: Expurgantia etsi violenta, ad actum nequaquam reducuntur: quia natura consopita, & veluti emortua ad eorum actuationem non insurgit: Errhina, & reliqua quæ à cerebro humorem euacuant, emortuas veluti vires citra leuamen irritant. Sola sanguinis detractio est proficua, quam vel in pituitosa Apoplexia esse celebrandam, omnes ferè practici consentiunt. Quidam in florente ætate constitutus per altas scalas repentè cecidit: huic vena vna aut altera tenuis meningis, concussionis vehementiâ disrupta fuit, & sanguinis abundantia per nares sequuta, quo tẽpore loquebatur æger, sese mouebat; & ad oblata erat valdè morigerus. Suppressa hæmorrhagia Apoplexia hominem inuasit. Remedia vnius diei spatio plura adhibita, clysteria varia, purgationes fortes, & reliqua reuellentia auxilia celebrata: sed cùm ex iis nullum iuuamentum persentiret, imò cadaueris instar in horas moriturus videretur, & sanguinem coërcitum ad ventriculos confluxisse in copia multa coniectarem, viresque non essent deiectæ, sãguinem ab vtraque Cephalica simul exhaurio; & post clysterem nutrientem iniectum, iterum post quatuor horas à vena frontis parum sanguinis demo. His præsidiis leuata natura sanguinem per aures expellere sategit: & cùm post hanc vacuationem oculos aperiret, & manus moueret, naturam imitandam duxi, sed quo auxilio, id docuit Hip. *lib. 2. epid. sect. 6. §. ad auris dolorem cucurbitulam affigito, &c.* Qua ratione ex interuallis quater supra aures cucurbitulas imposui, quæ cùm cruorẽ prouocarent, contulêre valdè: sensim enim ac sine sensu riuuli sanguinei lentè per aures emanantes, ægrum funeri destinatum subleuarunt.

CAPVT VIII.

De Melancholia.

Definitio.

NOmen Melancholiæ à melancholico humore, qui est ipsius causa, deducitur, ex Gal. 2. *meth.* A *cap. 2.* definitúrque hoc modo: *est delirium sine febre, cum metu & tristitia, ex melancholico humore in cerebro existente subortum.* Ita definit Paulus *lib. 3. cap. 14.* quæ definitio rectè explicat præsentem affectum: Nam illa particula, *delirium*, siue actio deprauata principum facultatum, ponitur loco generis. Per alteram *sine febre*, differt à phrenitide, quæ febrem assiduam sibi comitem habet: hoc tamen intellige, ex propria natura; nam per accidens ratione alterius affectus, febrem reperiri non est impossibile, vt patet in melancholia, quæ cum febre ardente, vel tertiana continua copulatur. Per timorem, & tristitiam differt delirium melancholicum à maniaco: Licèt enim Mania *sit mentis alienatio sine febre, ex humore melancholico in cerebro existente, ortum ducens*; tamen non est cum timore, & B mœstitia, sed cum audacia, temeritate, rixa, & pugna.

Quare huius affectus essentia in eo consistit, quòd sit symptoma in genere actionis læsæ facultatum principum: Melancholici enim iucunda, vt tristia: & minimè timenda, vt timorosa percipiunt, auctore Gal. 1. *de caus. sympt. cap. vlt. & 3. de loc. affect. cap. 7.* Illud autem symptoma morbum sequitur in temperamento, ex Hip. 6. *epid. sect. 8. text. 40.* vbi inquit: *Si humor melancholicus in corpus vergit, morbus comitialis hominem corripit; si in mentem, melancholicus efficitur.* Vbi nomine corporis, ventriculos cerebri intelligit, qui ab humore cùm magis obstruuntur, quàm cerebri substantia, Epilepsiam patiuntur: nomine mentis, ipsius cerebri temperiem intelligit, quæ quando ab humore melancholi- C co peruertitur, præsens gignitur affectus: qui cùm ex eo eueniat, quòd cerebri temperies vitietur, quæ similarium partium propria existit, fit vt cerebrum, prout est pars similaris, non verò vt pars organica, oblædatur.

At circa hanc definitionem Galeni, variæ dubitationes insurgunt. Et primò: *Vtrùm in melancholia, cerebrum an cor afficiatur?* Partem affectam esse cerebri substantiam Galenus *cit. loc.* palàm contestatur. Interdum autem cerebrum malè afficitur primò & per se, ab humore melancholico in cerebro existente, siue hic humor in ipso cerebro, à calore immodico crassum sanguinem superassante generetur, vt accidit in melancholia morbo, qui ad phrenitidem, vel D febrem ardentem consequitur; siue aliunde in cerebrum confluxerit: & tunc melancholia morbus per primigniam affectionem nuncupatur. Aliquando cerebrum per consensum afficitur, vt quando à toto corpore humor melancholicus, vel ab aliqua parte vapores crassi, & tenebrosi in cerebrum conuolant, vt ventriculo, vasis mesaraicis, liene.

At licèt in hoc morbo cerebrum potissimùm afficiatur, hócque sufficiat ad huius affectus symptomata constituenda: tamen necesse est, vt noxam persentiscat cor, quod voluit Auic. 1. 3. *tract.* 4. 18. timor enim, & tristitia, veræ animi passiones, ad appetitum sensitium pertinent, qui cùm in corde suam sedem habeat, eius organum, nempe cor, lædi est necesse. Deinde Hip. *lib. de virgin. morb. num. 1. in fin.* scribit, virgi- E nes maturas viro ex menstrui suppressione in dementiam incurrere, terrores, ac timores, & reliqua symptomata, quia menstruus sanguis ad cor, & septum transuersum confluit vbertim.

Libenter tamen fatendum, non esse necessariam cordis indispositionem, ad timorem & tristitiam absolutè: sed sufficere, quòd à potentiis rectricibus, hoc vel illo modo obiecta cognoscantur, vt talem vel talem appetitus passionem efficiant: quare appetitus residens in corde, in his animi affectibus non operatur, nisi præcedente rectricum cognitione; & sic necesse est, vt appetitus efficiat actum timoris, quòd aliquod malum cum spe euadendi illud, à potentia cognosci-

tiua in cerebro existente apprehendatur; quod similiter de actu tristitiæ dicendum est. Et idcircò in melancholia non est læsum cor, nisi per subordinationem potentiarum, ex eo quòd tam appetitus, quàm potentiæ cognoscitiuæ in eadem anima sint radicatæ: ita Galenus *in art. med. cap. 29. & 30.*

Ex his constat, actionem læsam & deprauatam, oriri ratione morbi, in organo facultatum principum existentis. Obiicies, morbum in cerebro existentem, cùm sit extrinsecus cordi, actionem appetitus lædere non posse in ipso corde existentis, neq; in genere causæ formalis, materialis, vel efficientis. Nam actio illa appetitus ab ipso corde elicitur, & manet in ipso. Ergo à morbo ipsi extrinseco variari non potest: & sic læsio illa appetitus, à morbo existente in cerebro non eueniet. Dic. Actio illa læsa fit à facultate inuariata; supposita tamen variatione principum facultatum, à morbo in cerebro existente, cui actio appetitus læsa tribuitur, qui cæco impetu fertur in illud, quod à potentia cogitatiua, vt conueniens proponitur, oppositum verò auersatur. Si igitur ratione morbi in cerebro existentis, aliquid à potentia cogitatiua percipitur deprauatè, & hoc modo appetitui proponatur, hic in ipsum sic cognitum fertur: vt quando iucunda, vt tristia percipiuntur, & appetitus ea auersatur, tunc hæc actio est deprauata, ratione morbi cerebri, non quia organum appetitus, nempe cor, sit vitiatum, sed actio per subordinationem potentiarum læsa est.

Ad locum verò Hip. *lib. de virginum morbis*, Dic, per propositam ab auctore dispositionem, fieri cor ac septũ transuersum, non sedem affectus, sed sedem causarum affectus: non tamen dementiæ, mœrores, ac pauores consurgent, nisi priùs vitium cerebro communicetur. Hac ratione septum transuersum, prisci phrenas, hoc est, mentem nuncuparunt. Facilem verò esse cerebri ad cordis affectus sympathiam, præsertim in melancholica dispositione, inde patet: Si enim melancholicum sit cordis intemperamentum, illicò cerebrum compatitur, non solùm sanguinis illuc ascendentis ratione, sed quia ex spiritu vitali turbido, animalis nebulosus progignitur, huic enim ille materiam præstat. Si autem melancholica dispositio sit in cerebro per primigeniam affectionem radicata, mœror, & timor continuò premunt ægrotantem, & progenerato spiritu atro, cor ad melancholicam intemperiem permutat. Quare ne mireris, quòd Auicenna dixerit, in melancholia cor esse affectum, quod licèt dicto modo sit intelligendum, tamen ex huius auctoris mente hæc ægritudo solùm in cerebro confirmatur.

Age deinde, & perscrutator: *Vtrùm omnes potentiæ rectrices in hoc affectu lædantur?* Cùm enim *suprà* diximus, melancholiam esse mentis alienationẽ, mentísque nomine facultates principes intelligantur, meritò dubitabis, quæ facultas in hoc affectu sit oblæsa. De imaginatiua nulla est hæsitatio, provt *lib. 1. hist. Princip. Medic. hist. 37.* ex Galeni, & Aetij mente demonstrauimus, & nunc ratione confirmo: Nam plurimi hoc morbo affecti, se existimant esse gallos, alij se esse testas. Sed hoc est errare circa simplicia, cùm existiment se esse id quod non sunt. Ergò cùm error circa simplicia ad imaginatiuam spectet, in hoc affectu imaginatiua erit læsa.

Sed dices: Si hi non habent, quæ seipsos, testas, aut gallos repræsentent, quo pacto se ita affectos esse imaginantur? Dic, imaginatiuam ob deprauatum temperamentum, determinatas species diuersarum rerum coniungere inter se, quæ sic coniunctæ, illa monstra repræsentant. Deinde, præter imaginationis læsionem, cogitatiuæ etiam noxam esse necessariam, efficaci ratione confirmo: Timor enim, & mœstitia sunt passiones appetitus sensitiui. Sed hic ad eas moueri non potest, præcedente solùm actu imaginatiuæ, nisi præcedat actus æstimatiuæ. Ergo prædictæ passiones vt fiant, in æstimatiua læsionem præsupponunt. Minorem sic probo; Qui appetit, fertur in bonum cognitum, vt conueniens, ita vt nõ possit ferri in ipsum, nisi vt conueniens cognoscatur. Sed non potest cognosci vt conueniens, nisi ab æstimatiua. Ergo. Vt appetitus fugiat v. g. obiectum iucundum, vt triste & disconueniens, necesse est quòd illud iucundum conueniens, ab æstimatiua, vt triste disconueniens fuerit cognitum, quæ cognitio cùm sit deprauata, læsionem in æstimatiua necessariò supponit.

Insuper pro certo affirmandum, præter læsionem imaginatiuæ, & æstimatiuæ, sæpè etiam memoriam esse oblæsam: & non solùm memoria, & æstimatiua per consensum imaginatiuæ sunt læsæ, sed per primigeniam affectionem læsæ existunt; omnes enim hæ potentiæ possunt lædi, ad humore melancholico in ipsarum organis producta intemperie: sed hoc est lædi per primariam affectionem; cùm hæc læsio sit à morbo in parte læsa existente; siue enim potentiæ rectrices sint in diuersis locis cerebri collocatæ; siue in diuersis locis magis eluceant, nihil impedit quominùs ab humore melancholico primariam intemperiem possint comparare, teste Galeno *6. epid. sect. 8. com. 17.*

Vlteriùs inquirendum: *Vtrùm melancholici res iucundas, vt tristes percipiant, & eas fugiant*: Hoc enim videtur difficile: Nam species rei iucundæ non potest repræsentare, nisi rem iucundam. Ergo cùm speciem rei iucundæ, melancholicus percipiat, eam vt iucundam percipiat est necesse. Antecedens patet: Quia species est naturalis imago, & similitudo obiecti. Ergo ipsum, vt in se est, repræsentabit.

Satisfacies huic difficultati, dicendo: quòd propter determinatum temperamentum, æstimatiua melancholicorum, ab speciebus sensatis rerum iucundarum, elicit species insensatas disconuenientiæ, per quas obiectum iucundum, vt disconueniens & triste percipitur, & ab appetitu auersatur. Sicuti enim ouis viso lupo fugit, quia nimirum ouis æstimatiua ab speciebus sensatis elicit insensatas disconuenientiæ, ratione quarum ouis lupũ vt disconuenientẽ fugit: ita in præsenti contingit affectu. Si verò ex te hoc modo dubium soluente, aliquis quærat: Cur vnius lupi æstimatiua, viso lupo, insensatas species disconuenientiæ non eliciat, ouis autem viso lupo eliciat? Respondebis, ouis æstimatiuam, propter peculiare temperamentum, quo caret lupus, insensatas species elicere.

Verùm hæc solutio vnica ratione in præsenti conuincitur: Impossibile enim iudico, quòd æstimatiua eliciat species insensatas disconuenientiæ, ex speciebus sensatis rerum iucundarum; & sic probo: Res iucundæ nullo modo sunt melancholicis disconuenientes. Ergo ipsorum æstimatiua non poterit elicere ex ipsis species insensatas disconuenientiæ. Antecedens patet: probatur consequentia: Nam nulla potentia potest elicere speciem ab alia specie, nĩ species quæ elicitur, contineatur in specie à qua elicitur, saltem virtualiter. Sed species disconuenientiæ nulla ratione continetur in specie rei iucundæ. Ergo æstimatiua ab specie rei iucundæ, speciem disconuenientiæ non eliciet. Minorem probo hoc modo. Species rei iucundæ est naturalis imago, & similitudo obiecti, & totum suum esse habet ab obiecto. Ergo cùm obiectum iucundum nulla ratione contineat disconuenientiam, neque ipsius species illam obtinebit.

Neque similitudo ouis respectu lupi habet paritatem: nam si ouis æstimatiua viso lupo elicit speciem disconuenientiæ, adeò hoc fit, quia obiectũ disconueniens est. Neque peculiare temperamentum melancholicorũ facit, vt æstimatiua eliciat speciẽ disconuenientiæ ab specie rei iucundæ, & conuenientis: alioqui enim

enim reperiretur in specie repræsentatio disconuenientiæ, quæ nulli obiecto corresponderet: quod est absurdum: cùm tota repræsentatio ab obiecto, nullo verò modo à posteriori emanet.

Dic, quòd cùm species rerum tristium in potentia rectrice reseruatæ, à peculiari temperamento exsuscitentur adeò vehementer, vt cogitatiua perpetuò res tristes per tales species repræsentatas percipiat, hinc accidere, vt cogitatiua tot rebus tristibus percipiendis occupata, aliquod iucundum propositum de nouo, vt triste percipiat, ex eo quòd tot obiecta tristia potentiam totam ad se trahunt, vehementiúsque immutant, quàm obiectum iucundum. Ex quo fit, vt species rei iucundæ, & conuenientis, etsi rem & conuenientiam eius in se repræsentet, disconuenientia tamen per tot species repræsentata, perceptionem conuenientiæ vnius obiecti obscuret. Exemplum in promptu est: nam lapis quietus sub aqua mota absconditus, licèt speciem lapidis quieti ad visum immittat, non tamen percipitur, vt quietus, quia lapidis quies ab specie aquæ motæ supra lapidem existentis obscuratur. Hoc modo omnia obiecta alba v. g. à potentia visiua percipiuntur, vt colorata, si ante oculos vitrum reponatur, quia vitri color vehementiùs immutat: color enim, vehementior qualitas existit.

Percontaberis, quo pacto verum sit, læsionem cogitatiuæ consistere in eo, quòd species exsuscitentur à peculiari temperamento, si in cogitatiua species non reseruantur sed in memoria tantùm, vel imaginatiua, vt ex principiis philosophiæ liquet apertè. Dic: Ad hoc vt cogitatiua actiones læsas eliciat, sufficit quòd species in imaginatiua, & memoria reseruatæ, à peculiari temperamento ad opus excitentur; ex quibus necessariò producitur in cogitatiua species, per quam deprauatè cogitatiua operatur.

Differentiæ Melancholiæ, ex parte affecta desumptæ.

Galenus *lib. 3. de loc. affect. cap. 7.* plura de melancholia selecta, miro quo erat præditus ingenio prodidit in lucem, quæ si in examen non trahantur, intellectu sunt difficilia, & obscura nimis. Duas ergo differentias melancholiæ proponit, quarum altera circumferri solet cerebri propria, altera totius consensu; sed meliùs, vna capitis propria, altera capitis, & totius. Quemadmodum enim in quibusdam ægritudinibus, contingit vniuersas corporis partes quæ oculis subiiciuntur, vna & eadem intemperie affici: in aliis verò temperamentum immutari vnius duntaxat partis, propterea quòd hæc ipsa intemperantem humorem sola recipit, vt in tumore quouis particularis membri, cruris scilicet erysipelate, mammillæ cancro, &c. Sic accidit interdum, vno & eodem melancholico temperamento cum reliquis totius corporis partibus cerebrum laborare, vbi scilicet vniuersus qui in venis est sanguis, efficitur melancholicus: nonnunquam verò cerebrum duntaxat, vel sanguine melancholico ad ipsum aliunde deriuato; vel reliquo totius noxa omnino vacante, alterato eo qui in cerebro existit, & facto ibidem melancholico, per flauæ bilis, aut atri sanguinis assationem.

Quo pacto duæ illæ emergunt Melancholiæ differentiæ, in quibus caput vel solum, vel simul cum toto afficitur; non aliter ac in externis vitiis contingit, quibus seu manifestioribus, Galenus comparat interna, vt per illa, tanquam per notiora manifestentur, quod sæpè obseruat, nec est à mente Hip. alienum: solet enim res discursu & ratione exploratas; per ea quæ sensibus apparent confirmare, vt apud ipsum reperies passim.

His iactis adiungit eo loco Galenus, non parum habere momenti prædictam Melancholiæ distinctionem, ad curandi rationem, quoniam vbi melancholicus sanguis in vniuerso corpore continetur, à venæ sectione, quæ sanguinem vitiosum euacuet, curatio auspicanda: at si in solo cerebro redundet, ratione talis affectus necessaria non est sanguinis detractio, quamuis ob aliam causam (nempe præseruandi causa, vel quia fortè sanguis etiam in corpore superabundat) rectè possit vena secari; in cacochymia enim cum sanguinis abundantia, vtiliter mitti docuit, *4. de sanit. tuend. cap. 4.*

Pro cuius doctrinæ explicatione dubitandum: *Vtrùm melancholia in cerebro generetur?* Si enim iecur est officina humorum creandorum, quomodo extra illud atra generari poterit, maximè per assationem, in cerebro vsque adeò frigido? & si à bile flaua, ac melancholia, quas solùm agnoscit atræ materias, cur etiam non à sanguine, qui tanquam sua fæce calidior, paratior est, vt superassetur, & in ipsam commigret, præsertim scribente nonnunquam ipso Galeno, vt quibusdam legitur, *6. epid. sect. 5. com. 25.* biliosum corpus simul, & sanguineum, fieri melancholicum, si supprimantur expurgationes. Et si adusta, salsáve pituita creat melancholica vitia, vt Elephantiasim & lepram, cur etiam illius non meminit?

Dic. Nullum est inconueniens, præternaturales humores etiam citra iecur creari, & per assationem, in membro naturâ frigido, immodicè inflammato: Iam verò licèt ex superassato sanguine atra generetur, nonnisi melancholiæ interuentu fit, hoc est, fæce & limo ipsius, vt colligitur ex *2. de rat. vict. com. 30. §. ex eodem verò assato, atque etiam crasso, atra, &c.* hoc est, ex melancholia in quam per assationem immediatè vertitur sanguis, penes sui partes crassiores, & ex ea in bilem atram, cuius duæ tantùm sunt sine medio materiæ, succus scilicet melancholicus, & bilis flaua.

Per sanguineum autem corpus, *lib. 6. epid. cit.* intelligendum est, melancholico sanguine refertum, quæ ex hæmorrhoïdum suppressione ad partes superas regurgitat, de qua ibi loquitur manifestè Galenus: non enim sanguis, absque eo quòd in bilem flauam, vel melancholiam vertatur, proximam præstat atræ materiam.

Vtrùm autem è pituita, proximè & immediatè melancholia generetur? dissidium est. Auicenna 1. 1. *doct. 4. cap. 1.* manifestè sibi persuadet, è pituitoso succo atram bilem, caloris adurentis, aut putrefacientis appulsu posse progigni, quia adustione, & putrefactione separatur humidum à sicco, & resoluitur, & remanet pars crassa, & terrena, frigida, sicca, quæ ob adustionem, caliditatem contraxit, acrimoniam, & nigredinem: caliditas enim excedens dum agit supra humidum, denigrat, & acrem caliditatem inducit. Experimento est, quòd post tertianas nothas, & febres pituitosas, quartanæ, & vitia melancholica superueniunt; cuius causa nulla alia reddi potest, nisi quia pituita transit in melancholiã per adustionem. Id prædixit Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 60. §. Iam sciuisti, quòd melancholia præternaturalis, alia fit ex adustione sanguinis, alia bilis, alia phlegmatis, &c.* & *cap. 62.* diuersa ratione curat vtrasque, & Mesuë *cap. de quartana* sic ait: *Fit quartana succedens febri quotidianæ à pituita exusta*: & Rhasius 18. *contin.* scribit, quòd quartana fit interdum ex pituita sicca salsa.

Sed huius dubij solutio hoc modo explicanda est. Pituitæ tres species præcipuæ assignantur à Galeno 2. *de diff. feb. cap. 6.* Vitrea, dulcis, & salsa. Vitream frigidissimam, dulcem minùs, salsam autem pro salsuginis ratione, calidam, & siccam constituit. Duæ priores proximè, & immediatè non mutantur in atram bilem: Salsam verò proximè in eam commutari posse, sic confirmo. Sapor salsus ex commixtione partium

terrestrium subexustarum cum substantia dulci, aut insipida concinnatur, vt Arist. 4. *probl. vlt.* edocuit. Cùm igitur plures sint in pituita salsa partes terrestriores exustæ, naturæ atræ bilis vehementer finitimæ, has per ampliorem exustionem, potissimùm cùm calidæ sint & siccæ, in bilem atram facili negotio migrare posse, non est dubitandum.

Neque obstat maxima distantia albi à nigro, ob quam alba substantia reddi non potest nigra, præsertim cùm viuente animali, eò non feratur caloris excandescentia, vt humores complete exurat, in cinerémque vertat: nam multæ reperiuntur candidissimæ substantiæ, quæ remissiori calori quàm sit calor cordis, diu expositæ, atrum colorem induunt. Sed & intra corpus humanum, ex albo sabulo, diu in renibus, aut vesica detento, caloris vi, sabulum, aut calculum conflari nigrum videmus, nulla alia præter diutinam moram, & immodicum locorum calorem, accedente causa. Si ergo hæc eueniunt, quid obstabit illud perinde pituitæ salsæ euenire posse?

Potest igitur pituita salsa in atram proximè migrare, idque per medios colores, acquisito scilicet prius cineritio, deinde subnigro. Conspicimus enim psoram à salsis succis in elephantiasim proximè interdum degenerare; exustione enim amplius crassescit, tum in atram vertitur, quæ est proxima elephantiasis causa. Quòd verò cæteræ pituitæ species frigidæ, in atram bilem proximè commutari non possint, probabilitate non vacat: Si enim excedentis caloris vi, è frigida pituita simplici, & nullo alio infecta succo, nonnisi albus calculus proximè producitur; multo rectiùs per actionem eiusdem caloris, in eadem pituita manente adhuc humoris forma, albedo manebit, præsertim cùm frigidus is succus, crassus, & lentus, incendio sit ineptissimus. Accedit præterea ob eximiam eius tenacitatem, & crassitudinem, vt caloris tantam actionem non ferat, quin antequam calor mutetur, exolutis partibus tenuioribus, crassiores relinquantur albæ, in mucosam, aut gypseam pituitam versæ.

Instabis hoc modo. Calor temperatus ex pituita, facit sanguinem, & immodicus ex sanguine, facit atram bilem. Ergo immodicus ex pituita faciet atram bilem. Futilis obiectio: Nam per actionem intensi caloris, & immodici, si non fit è frigida, & naturali pituita sanguis, fieri tamen potest pituita mucosa, & ampliùs agente calore gypsea; quippe quæ ab immodico calore indurata; non ad atrum, sed album peruenit colorem: albus enim tophus, qui procul dubio pituita indurata est, in morbo articulari, è viscida pituita, intempestiuo acrium, & calidorum pharmacorum vsu conflatur, vt docuit Galenus, 10. *sec. loc. cap.* 2. Hæc eadem dura pituita in pectore nonnunquam, & spiritalibus partibus, validi caloris ope progignitur, vt constat ex Historia Gal. 4. *de loc. vlt.* illius, qui ex pulmone veluti grandinem expuebat.

Attamen multa sunt quæ obiici possunt, quæ breuiter expendere oportet. Primum, quia Galenus *loc. cit.* agens de generatione atræ bilis, huius non constituit materiam, pituitam. Secundum, Gal. 2. *de facult. cap. vlt.* laudat senteñtiam Erasistrati, qui præter sanguinem, decem humorum differentias constituit, quinque bilis, vt constat 10. *simpl. cap. de felle*, tres pituitæ, 2. *feb.* 6. & duas atræ bilis, alteram ex flaua bile, alteram ex melancholico succo. Si ergo atra bilis ex pituita generaretur, humorum differentiæ plures essent constituendæ. Tertium, quòd Gal. 3. *de loc.* 7. huius speciei bilis, atræ haud meminerit. Quartum, quòd eodem loco tradat cerebri Epilepsiam, quæ à pituita fit, paratam in aliã affectionem permutari, melancholiam verò haudquaquam efficere. Quintum, Galenus 1. *de facult.* 10. asseuerat, non fieri transitum de extremo ad extremum, nisi per medium; Patet in bile flaua, quæ antequam fiat atra, per multas species transit bilis præter naturam. Ergo pituita cùm magis distet ab atra bile; in hanc nonnisi mediis aliis humoribus transire poterit. Sextum. Pituita quando ab excedente calore immutatur, si est tenuis & aquea, insensibiliter resoluitur; si tenax & crassa, in tophos vertitur, lapides, & gypseam; si non est tenax, putrescit, & fit salsa: si est naturalis, & calor est potens, tunc elaboratur, & in sanguinem conuertitur. Nullo ergo modo in atram transit. Vltimum Arist. 4. *meteor.* 9. affirmat, aquea non posse aduri, nec denigrari. Ergo pituita cùm aqueam habeat naturam, denigrari non potest. Ita apud Gal. 2. *progn.* 46. ex pituita assata in thorace à torrente calore, excernitur pituita crassa, glutinosa, candida.

Sed non ob hæc Galeni doctrina deserenda. Dic ad Primum. Galenus agens de generatione atræ bilis, frequentem materiam assignat, quæ est succus melancholicus, aut flaua bilis; pituita verò salsa, rarò in atram transit. Hoc voluit significare Auic. *loc. cit.* dum sic inquit: *Cholera nigra generatur ex melancholia naturali, aut ex flaua bile, ex pituita autem raro, & parum.* Secundum & tertium eodem modo persolue. Ad quartum dic, quòd quando in cerebro pituita abundat pro Epilepsiæ generatione, impossibile sit generari melancholiam, nî excellens caliditas adsit, quæ exurens pituitam, hãc ad atram commutet. Ad quintum dic. Verum esse, de extremo ad extremum non fieri transitum nisi per medium: sed quantò plura sunt media, tantò facilior est transmutatio. At interdum non reperitur medium, sed vnicum tantùm. Ita Farina, quæ alba est, & Lana candida, & multa alia igni admota, sine mediis coloribus denigrari solent, & si quis color medius est, est fuscus, aut cineritius. Cùm ergo pituita salsa sit cineritia, proximè & immediate in atram bilem poterit transire. Neque perfectam nigredinem expectes in hac atra bile, neque ad hanc absolute necessaria est nigredo: sed quæ ex melancholico succo fit, suaptè sponte nigro, nigerrima erit; ex sanguine, post ipsam; minorem nigredinem habet, ex bile; pituitæ verò, dilutissima quædam nigrities sufficit, candoris plurimum habens. Ad sextum patet solutio ex dictis. Vltimum solues si dicas, aquosa omnino, quum nihil habeant terrenum quod resistat, nec posse exuri, nec denigrari; contrà tamen accidit, si eã aliquid terrenum, & crassum sortiantur, de quorum numero esse pituitam salsam, nemo non videt; nam humidissima, vt aqua, & omnis terræ expertia, nequeunt vri, quoniam in his nihil est quod vstionem sustineat. De pituita verò constat superassari, crassam, & glutinosam reddi, quoniam terram continet, quæ ignem potest sustinere.

Pergamus vltrà, & reliquas de hoc argumento quæstiones vtiles explanemus. *Vtrùm Galenus ex habitu, temperatura, & constitutione corporis, rectè collegerit, an melancholicus sanguis in vniuerso corpore, vel cerebro coaceruetur?* Nam 3. *de loc. affect. c.* 7. ex constitutione nigra, gracili, hirsuta, latis venis prædita, melancholicum humorem in toto redundare asseuerat; è contra, si sit alba, pinguis, mollis, & angustis venis constet.

Verùm hæc videntur obscura, ob rationes plures, & primò sic: Humores videntur multiplicari in corpore, pro ratione consimilis temperamenti à quo elaborantur. Atqui melancholiæ temperies frigida est, & sicca. Ergo illius abũdantia magis accrescet in frigida, siccáque natura. Sed huius constitutio alba est, modicè pinguis, angustis vasis prædita, glabra, non hirsuta, *lib. art. med. cap.* 59. Igitur, &c. Confirmatur, quoniam balbi sunt atrabiliosi, 2. *Epid. sect.* 6. *versus princip.* & 11. *probl.* 28. horum autem natura, frigida & sicca est. Quòd frigida, constat ex Gal. 1. *Epid. sect.* 2. *com.* 78. vbi de blæsis: Quòd sicca, elicitur ex eodem, 6. *Aph.* 32.

S balbu

balbutiunt siquidem præ linguæ breuitate, quæ anteriores dentes premere non potest, ad pronunciandum A. post T. Id autem ex siccitate accidere, præterquam quod fatetur *ibidem*, patet, quia siccitas prohibet linguam extendi; vnde balbutire facit, quemadmodum accidit his, quibus illa præ nimia oratione aruit. Igitur, &c. Adde quod candidi ab ortu, vt traditur, *2. temp. cap. vlt.* melancholiam aceruant, & ad eam idoneos esse valde rubros, scribit *1. prorrhet. sect. 2. com. 14.* & Auic. *1. 3. tract. 4. c. 18.* habentes cor excedenter calidum, & cerebrum humidū. At cum his stare potest, vt pingues, simul etiā sint molles, & angustarum venarum. Igitur, &c. Rursus, si ex melancholicis eduliis, vigiliis, curis, laboribus, tenui victu, vel suppressa excretione consueta, potest multiplicari melancholia in corpore, multiplicabitur etiam in non hirsuto, non gracili, non coloris atri, non habente venas angustas. Vnde incertum videtur, & fallax indicium ex habitu, & temperatura desumptum.

Obiectiones hoc modo facilè solui possunt. Quamuis iecoris temperamentum auctor humorum sit, & cuiuscunque partis temperies, agēs illius excrementi, quod in illa aceruatur: cùm tamen ex cibis, non ex corpore, vt loquitur Galenus, *2. de temp. cap. vlt.* humores, & excrementa fiant; nihil mirum, si nonnunquam corporis temperamento non respondeant, nempè quia ingesti cibi ab eo non vincuntur; & quia in frigido & sicco ab ortu, propter defectum qualitatum coquentium, caloris scilicet, & humiditatis alimentum non percoquitur, nec ad exactam sanguificationem perducitur, ante sanguinem manere fit necesse, hoc est, sub forma pituitæ, non melancholiæ, quia naturalis, cùm fæx sit & limus sanguinis, per maiorem coctionem, cum eo simul producitur; atra, per immodicam & excedentem, quæ asset & exurat. In frigido igitur & sicco à natura, quia parùm sanguinis, parùm etiam melancholiæ conficitur, sed naturalis quidem, *1. 1. doct. 5. cap. 2.* quæ sanguinis proportione accrescit, in iecore caloris moderati: multa, & præternaturalis in exuperante calido, vniuersam ferè massam adurente, & temporis tractu in cinerem vertente, euanescente iam plurima ignea parte; atque adeò in frigido sicco temperamento ex tempore contracto, augetur magna ex parte melancholia. Quoniam verò cum huiusmodi habitu coëunt gracilitas, & hirsuties cum atro colore, ac venarum amplitudine, meritò Galenus ad hæc quatuor respicere docuit, vt ex illis coniiciamus, redundétne in toto crassus & fæculentus humor, quem apti sunt cumulare, qui talem sortiuntur constitutionem, non frigidam siccam ab ortu.

Neque obstat, quod de balbis obiiciebatur: non enim omnes atrabiliosi sunt, sed nonnulli tantùm ex illis, quorum balbuties causam habet calorem excedentem, ratione cuius balbutire dicuntur atrabiliosi; nempe quia præ imaginandi velocitate, cuius auctor est calor, & præcipuè in capite auctus, concepta rectè assequi nequeunt, quare præpediuntur, *11. probl.* Colligitur idem ex Hip. *2. epid.* dum melancholicam naturam describens habet: *Balbi, iracundi, celeri lingua præditi, &c.* qui sunt effectus caloris excedentis, nec stare possunt cum balbutie, nisi ab illo progeniti.

Quòd si Galenus *1. epid.* blæsos numerat inter frigidas naturas, nobiscum non pugnat: Nec enim inficiamur, bulbutiem etiam prodire à frigiditate immodica, cuius præsentia musculi linguæ, vi & robore destituuntur, ad premendum requisito; sicut nec ab ipsius linguæ breuitate, siccitate, & largo cerebri humore, cuius gratia infantes, & ebrij balbutiunt: de quibus causis Galenus *6. epid. cit.* Vnde, &c.

Iam verò candidi ob ortu, si melancholiā aceruant, pauca admodum est, si conferatur ad nigros, hirsutos ex calore: prærubri autem his minùs; illis magis, quia

A calidiores: vstus siquidem sanguis prærubet euadit, atque adeò aptiores sunt ad atram cumulandam, & fieri melancholici, quod vultus mœstitia indicat, *1. prorrhet.* Denique si verum est quod scrpsit Auicenna, dictis non repugnat: stat namque humidum esse cerebrum, atque adeò molle, debile, & magis ad melancholiam, & totum, gracile, hirsutum; cùm vnius membri temperies à totius sit longè diuersa, nec hanc ex illa rectè colligamus, *2. de temp. vlt.* Sed cùm Auic. sententia in Hip. fundetur, *2. epid. cit.* quem ita interpretatur cum Rhasi, *1. contin. cap. 3.* sequitur Halyab. *9. theoric. cap 7.* cum aliis, dices ideò fuisse pronuntiatum ab Hip. atrabiliosos, balbos esse, iracundos, celeri lingua præditos, atque adeò in habente cor valde B calidum, & cerebrum nimis humidum, aggregari melancholiam, quia in corde vehementer calido, cuius propria est iracundia, exuruntur humores; in cerebro excedenter humido, vnde balbuties, præ nimia humiditate facilè suscipiuntur, & coaceruantur.

Cur verò ita Hippocratem interpretetur, cùm is nunquam adustorum humorum originem cordi tribuerit, nec siccis morbis, & sibi improportionabilibus cerebrum natura humidissimum possit esse obnoxium, ea est ratio, quoniam vt diximus, balbuties, de qua Hip. *cit.* à cerebri humiditate non prodit, sed à calore potiùs linguam velociter impellente: ac proinde ex corporis habitu venandum, num melancholia in toto redundet, sítque homo per naturam atrabiliosus.

C Quæro vlteriùs: *Vtrum ex vacuatione retenta, & alimenti melancholici vsu verè iudicauerit Galenus, an melancholicus humor in toto, an in cerebro cumuletur?* Ex retenta enim sanguinis melancholici vacuatione solita, hoc indicium esse petendum, patet: eo namque per consueta loca non vacuato, necesse fit per totum diffundi, & redundare, ac morbum melancholiæ efficere, *6. epid. sect. 5. com. 25.* Quare rectè Hip. *6. Aph. 11.* & Gal. *cit. epid. Melancholicis, hæmorrhoïdes superuenientes, bonum,* scilicet, quia per illas, fæx & limus sanguinis vacuatur.

Neque obiicias, verisimilius esse ex retenta aliqua vacuatione sanguinis melancholici repleri partem, quàm totum: nec enim ita facilè, & frequenter tanta D aceruatur copia, quæ possit vltra modum per totum distribui, ita vt vniuersum repleat. Ergo ex menstruis, aut hæmorrhoïdibus cohibitis, perperam colligitur melancholia aucta in toto. Dic. Cùm totius vasa ampla sint, lata, & patentia, faciliùs in illis redundantia, quàm in parte suscipietur; ac proinde verisimilius indicium erit melancholiæ in toto auctæ, ex mensali, vel hæmorrhoïca retentione, aliáve quauis sanguinis melancholici, præsertim si diuturna fuerit.

Iam verò ex alimentis melancholicis, quorum copiam ibi proponit Galenus, hoc posse indicari, constat: nam si æger illis largiter fuisset vsus, non temerè iudicabitur, totum corpus esse simili humore refertum. Verùm contra hanc doctrinam hoc modo insurges. Terrea illa, crassa, & melancholica edulia, quæ memorat, E licèt ex se talia sint, in quibusdam tamen naturis rectè confici possunt, & in bonum succum conuerti; non secus ac in aliis praui generantur humores, à tenuibus & probis alimentis. Igitur ex illis coniici non potest aceruari melancholiam.

Deinde, cur in ea augenda maiorem vim tribuit leporicæ carni, quàm bubulæ, hircinæ, & caprinæ, cùm calidior sit, & eam simpliciter pronunciet Galen. *3. alim. 2.* multò melioris succi? Præterea, si lepus sanguinem habet tenuissimum, & inter pedestria suauissimum, probissimúmque *cit. lib. c. 18.* cur illius caro tam dissimilis credenda est? Insuper si legumina flatuosa sunt, atque adeò aërea, & à terræ natura valde aliena: Olera autem ferè omnia à tota substantia ad melancholiam inclinant, testante Auerrhoë *5. collig. cap. 41* quo

quomodo legumina vniuersaliter constituit melancholica, & inter olera, solam Brassicam? Quidve terreum habet vinum quantumuis crassum, quod sui, & corporis calore attenuari non possit, & in sanguinem probissimum, cui simile est, conuerti?

Dic. Non desinunt esse terrea, crassa, & melancholica, quæ ex se talia sunt, licèt in quibusdam naturis magis, in aliis minùs. Nec vrget similitudo proborum alimentorum: multò siquidem facilius est, & frequentius, proba quàm mala, in bona & meliora commutari. Quod attinet ad leporicam carnem, multi putant ex ea plus melancholiæ separatæ generari; at verò ex vaccina, & aliis frigidis melancholicis eduliis, multò plus crassi, melancholicique sanguinis, scilicet ob attenuantis, & secernentis caloris copiam. Sed manifestè redarguuntur ex Galeno *loc. cit.* tribuente maiorem vim leporinæ, ad melancholiam in toto augendam: quod falsum omnino foret, si vaccina copiosiorem sanguinem melancholicum gigneret. Nec obstat, quòd hæc frigidior sit, & crassior, & ad similem succum multiplicandum accommodatior, quoniam ex valde terreis plus stercoris ad intestina, quàm melancholiæ ad hepar secedit: nec huius humoris copia cum frigido habitu simpliciter conuenit, vt diximus, & euidenter colligimus ex Gal. *loc. cit.* dum ait: *magis ex hircina, & taurina, quàm ex vaccina, & caprina augeri, & multò plus ex leporina.* Non exiguam autem præstat incrementi occasionem, permixtio aromatum quibus lepores parari solent; ac proinde non solùm maiorem copiam melancholici sanguinis, sed & crassiorem gignit, cũ quo stat, & meliorem, quemadmodum de suilla scripsit Galenus, *3. alim. cit.* Minùs obstat, leporis sanguinem tenuissimum esse, quò crassam, & melancholicam non iudicemus carnem: nec enim semper cum sanguine membra conueniunt, vt patet in frigida sicca totius temperie, quæ humidi, & pituitosi ferax est; & in vaccina carne cum succo suo collata, quæ cùm arida sit, ius facit suauissimum. Nec mirum, quoniam sicut illa quæ à toto abscinduntur, totius naturam sapiunt, ita quæ veluti purgatione quadam secernuntur, tanquam aliena magis aduersari, quàm amplexari oportet: Hinc iuxta dura ossa caro dulcior, mollior, & suauior; vaccinum lac butyro abundat, contra carnis naturam. Cur igitur cum tenuissimo leporis sanguine, melancholica, & crassa non erit caro? Quam sane si in morbis longis admittit quandoque, pituitosi sunt indigentes exsiccatione, non melancholici, quia lepore maximè offenduntur.

Iam verò legumina, præterquàm quòd flatu abundant, melancholica, & terrena esse ex eo fit manifestũ, quia ex terra per æstatem vsta, arefactáque vltimò prodeunt: Olera autem omnia per naturam ad melancholiam declinare inficiamur, cùm potiùs ad aqueos, crudósque succos inclinent, quod omnibus ferè plantarum foliis commune est, vtpote primo vere ex madente adhuc terra prodeuntibus. Crassum verò, nigrúmque vinum, cùm totum ferè transeat in sanguinem, talem efficit, quale ipsum ex se est.

Sequitur illius quæstionis disputatio: *Virùm ex anteacto vitæ regimine cognosci possit, an melancholicus sanguis in cerebro, an in toto corpore abundet?* Nam *3. de loc. affect. 7.* affirmat, ex reliquo anteactæ vitæ regimine, à quo corpus calidum & siccum redditur, atque adeò assantur humores, & in atram bilem conuertuntur, vt laboribus, solicitudinibus, vigiliis, &c. id coniectari; & ad firmandam coniecturam non parum habere momenti, præsentis, præteritique temporis statum respicere, regionem, & laborantis ætatem, arbitratur, in quibusdam siquidem magis, in aliis minùs succus melancholicus procreatur.

Sed contrà facit vnum firmissimum argumentum, quòd labores, vigiliæ, & solicitudines, potiùs calefaciendi, quàm infrigidandi vim habeant: cùm igitur melancholia de genere frigidorum sit, non bene coniectabimus eam in corpore redundare, quantumuis illa præcesserint. De tempore verò, regione, & ætate quæri non immeritò potest, quænam inter illa magis apta sint ad illius humoris multiplicationem.

Dic. Quæ corpus vehementer calefaciunt & exsiccant, humores assando, in melancholicam, & terream consistentiam commutant. De tempore manifestum est, ex Gal. *3. Aph. 20. & alibi*, esse autumnale (non minùs quàm æstiuum bilis, vernum sanguinis, hyemale pituitæ) præ cæteris ferax melancholiæ. Quũ enim humores ab æstate superassatos excipiat, nec ad habitum corporis euacuet, & diffundat, sed intra corpus contineat, *22. cit. lib. in com.* eos sua frigiditate incrassans, & infrigidans, conuertit in melancholiam, & atram præsertim adauget; & non aliter coaceruari diximus in frigida sicca temperatura, ex tempore contracta; calida tamen sicca ex natura: licèt enim omnis inclinans, ad seipsum per antecedentes ætates collatus, frigidus & siccus ex tempore sit; non omni tamen modo per inclinantem ætatem melancholia abundat, sed vel maximè bilioso per naturam, nempe quia in pituitoso alimentum non perducitur ad exactam sanguificationem, ideóque nec melancholia, sanguinis fæx aceruabitur: in temperato, non excedit: in bilioso autem, cùm per excessum aduratur, necesse est in declinante ætate, euanescentibus iam ad huiusmodi resolutionem magna ex parte ignis portionibus, plurimum terreum exustum manere, & atram accumulari. De ætate, & regione, illud ipsum quòd de temperatura existimandum.

Alia tamen quæstio superioribus adiicienda: *Virùm ex cura per venæ sectionem tentatiua, cognosci possit, an melancholicus sanguis in toto, an in cerebro redundet*: Galenus *enim 3. de loc. cit.* ex hac curatione reliqua omnia confirmari asseuerat, plenámque, certam, & infallibilem fieri notitiam: si enim mediam venam seces, & effluens sanguis melancholicus apparuerit, eum in toto abundare fit euidentissimum, ac proinde audacter extrahendum pro ægrotantis viribus: quòd si tenuis exeat, protinùs supprimendus, nec diutiùs fluere permittendus, putandúmque morbi occasionem à melancholico sanguine præstari, non totius, sed qui in solo cerebro abundet.

Obiicies sic. Si quatuor priora, quæ hactenus ex Galeni doctrina protulimus, vera sunt redundantis melancholiæ documenta, impossibile est secta vena, nigrum & infectum sanguinem non exire. Ergo superfluè additur quintum, ex tentante phlebotomia. Deinde, si ex mensium, vel hęmorrhoïdum suppressione, melancholicus sanguis in toto redundet, poplitis, vel pedis vena priùs secanda venit, ex Gal. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 11. & 18.* Ergo perperam Galenus iubet sine distinctione secare cubitum; imò diminutè, non explicans, dextrúmne, an sinistrum, quod maximè necessarium erat: nec minùs aberrasse videtur, communem, nigrámve eligendo venam; quia sicut in Mania, basilica, siue iecoraria primùm secatur, ex Mesuë *cap. prop.* ita in Melancholia agendum; vtrobique enim iecoris vitio redundant in toto atrabilisi humores, vel simpliciter melancholici. Igitur, &c. Demum frequentissimè accidit, vt deprauato sanguine in venis abundante, subtilis primùm, & bonus extrahatur, sequatur verò atrabilarius, & corruptus. Ergo non est confestim supprimendus, licèt tenuis fluat, non niger & crassus, sed fluere permittendus, vt vtiliter suadet Auic. *1. 3. cap. de cura Melancholiæ*: & ex consequenti, &c.

Dic. Rhasis *1. contin. cap. 2.* totum sanguinem putat fore nigrum, vbi melancholia redundat in toto, ideóque si facta melancholico phlebotomia, crassus, &

niger non exit, deceptum fuisse Medicum in opinione sua. Sed non tollit hoc, ad maiorem certitudinem, vt commendat Galenus, venam aperire, & cubiti primùm; etiam in melancholici sanguinis redundantia, ortâ à mensium, vel hæmorrhoïdum suppressione diuturna, ad totius plenitudinem deponendam, præcipuè si magna fuerit: Et quamuis ipse *lib. de ven. sect.* sine distinctione loquatur, fortè intelligendus, vbi retentionem ipsam curare intendimus, nec ingens datur in superioribus plenitudo; *lib.* verò 3. *de loc. cit.* iubet communem secare, habito respectu ad totum, & ad caput ipsum affectum: ratione cuius, poterat etiam eligere humerariam, cephalicam, seu externam, & sinistri quidem brachij, quia in sinistra parte melancholia copiosior est. Basilica autem dextra in Mania secanda est, quia magis respicit affectus originem, iecur scilicet, cuius immodico calore humores assantur, & flaua bilis augetur, vt plurimùm Maniæ auctor, 6. *Aph.* 21. & 56. & 2. *de caus. sympt. cap. vlt.*

Vltimò, quia versus interiora sanguis sæpè infectus existit, si signa adsint melancholici per corpus redundantis, præstat iuxta Auicennæ consilium, etiamsi tenuis, & fluidus fluere incipiat, non illicò supprimere: maximè quòd melancholicus vtpote crassus, & tardus ad mouendum, difficilè ad longinqua, & externa mandatur; propter quod suadent plures, posse securè diuerti ad propinqua, non sic calidos, & tenues.

Differentia Melancholiæ, ex parte humoris deprompta.

MElancholiæ causas antequam proponam, satius duxi eius differentias, & circa has dubia ardua exponere: vt nihil relinquatur ignotum eorum, quæ ad probè curandum conferunt apprimè. Sed priùs proponendum, quòd duplex est melancholia, alia enim est naturalis, altera præter naturam: Illa in qualitatibus, & in substantia terræ similis est, est enim frigida & sicca, grauis, & crassa, & vocatur fæx, limus, & hypostasis sanguinis: nam qualis est amurca in oleo, & fæx in vinis crassioribus, talis est melancholia in sanguine; quare meritò ab Auic. sanguinis turbulentia nuncupatur, quando enim in debita proportione non miscetur, sanguinem turbat, & denigrat.

Est & altera melancholia præter naturam, quæ non generatur per residentiam, sed per adustionis viam, & sic in cinerem conuertitur: non quòd sit veluti cinis, qui ex lignis adustis generatur, cùm enim sit humor, non potest esse sine humiditate, tamen eam consistentiam acquirit caloris vehementia, quæ cum natura humoris compatitur. Hæc ex succo melancholico naturali adusto, & ex flaua bile assata generatur, media vitellina, porracea, æruginosa, & cærulea: & sicut putrefactio in termino, est corruptio, & mutat speciem; sic adustio, quando est vltima, solet mutare speciem, & sine causa vniuoca particulari, ex dispositione materiæ, effectus à causa naturali producitur. Hæc ex sanguine adusto etiam generatur: *Sanguis enim cùm aduritur, & putrescit, pars tenuis vertitur in bilem, & crassa in atram,* 2. *feb.* 9. & 2. *cris.* 12. De his omnibus speciebus singulatim peragendum.

Et primò sic. *Vtrùm melancholia sit humor?* Nam si definitionem humoris contemplemur, qui nihil aliud est, quàm *substantia quædam humida, liquida, & fluida,* 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 1. & ita oportuit esse vt in membra laberetur, inueniemus melancholiam non esse humorem, cùm frigidum siccum sortiatur temperamentum, nec humida, liquida, aut fluida sit. Nec satisfacies dicens, eam actu quidem humidam, ac fluidam esse, vi tamen, & potentia siccam; humores autem esse determinandos, non ab iis quæ actu, sed vi & potentia habent, 1. *de temp.* 9. & 2. *c.* 6. quemadmodum & vinum dicit siccum 8. *simpl. cap. prop.* & 5. *Aph.* 5. quoniam tale est potentiâ, licèt actu humidum. Nam etiam humorum temperamenta sæpe tactu inquirit, *lib. de nat. hum. com.* 32. ac si talia sint dicenda, qualia actu apparent, de quibus solùm tactus iudicat: & sæpe Galenus de vitreo humore loquens, frigidissimum appellauit, eò quòd tangenti frigidissimus apparuit: & 2. *Aph.* 21. & 3. *de caus. puls. vlt.* & 1. *acut.* 22. vinum etiam humidū nuncupat, quia humiditatem habet actualem; ac si denominationem sortiantur res ab iis, quibus actualiter constant: quo pacto sæpe de medicamentis iudicat. Quare, &c.

Dic. Etiam humores illi, qui incinerati dicuntur, quandiu sub forma humoris permanent, fluidi sunt, & humidi: non enim per adustionem omni suo humore priuantur, instar lignorum cineris, sed ad summam humorum siccitatem perueniunt, cum quo stat, fluidos adhuc & liquidos existere actualiter; quod omnibus commune est, licèt inter eos quidam sint suapte natura, vi, & potentia sicci, quemadmodum alij, vi & potentia humidi: omnes tamen intra corpus, non aliter ac medicamenta in actum reducti sunt, vt sanguis calidus humidus; pituita, frigida humida; bilis, calida sicca; melancholia, frigida sicca: ac proinde Galenus cùm tactu explorat humorum temperiẽ, & partium corporis, eámque esse pronunciat, quam sensu dignoscit, de humoribus agit prout intra corpus existunt, cùm verò vi & potentia tales appellat, extra corpus considerat, licèt non eodẽ modo omnes è corpore prodeuntes sua temperamenta seruent. Sanguis enim quanquam vbi primùm egreditur, manifesto calore ebulliat, atque ita actu calorem præ se ferat, paulò pòst tamen concrescit, & in frigidum siccum grumum cõmigrat, nullâ pristini temperamenti potentiâ relictâ. Atra, flauáque bilis, vomitu, aut secessu eiecta, actu fluida humidáque prodeunt, sicca autem solâ potentiâ: calor tamen in bile, & actu percipitur, & potentia manet, erodit enim & mordicat, etiam diu in felle seruata. Non minùs etiam frigiditas actu, imò & potentia in pituita seruatur, tacta siquidem refrigerat, & per febrẽ excalfacta, ac in vapores resoluta ad cutem accedens, innata frigoris potentia in frigidū sudorẽ conuertitur.

Ex his ad argumentum: Si melancholiam intra corpus consideres, non solùm potentiâ, sed actu etiam frigida sicca dicenda, & cum ea simul liquida ac fluida substantia, qualis cùm deiicitur, apparet. Atque ideò, siue per illa definiantur humores, quæ actu habent, siue per illa quæ potentiâ, cùm eam etiam intra corpus retineant rectè definietur melancholia, frigidus siccus humor. Quòd si extra corpus humida tactu percipitur, satis est suapte natura siccam esse potentia, vt sicca simpliciter dicatur: humores enim, imò & medicamenta extra corpus, potiùs per ea, quæ vi & potentia habent, definientur, quàm per ea quæ tactu præ se ferunt, quoniam secundùm suas potentias, & qualitates agunt, ratione quarum medicamenta, hoc est, à qualitate agentia dicuntur. Et ita vbi Galenus vinum pro medicamento assumit, hoc est, prout intra corpus potest agere, illius temperiem immutādo, calidum siccū definit, quarum qualitatū neutrā ad tactum ostendit; humidum autem, secundùm quod alimenti rationem subit, & à materia operatur. Si quando verò medicamenta talia appellat, qualia ad tactum apparent, non dissimiles erunt actuales, & potentiales qualitates.

Quare succus ater, quartus est humor, tum ab omni bile, tum à duobus reliquis humoribus distinctus, & corporis constitutioni, æquè atque ipsi, necessarius. Frigidus namque & siccus existens, materiam præstat opportunam nutriendis ossibus, neruis, venis, arteriis, cartilaginibus, membranis, & reliquis partibus simili temperamento præditis. Sed quid respondebis Hippocrati *lib. de genitura, num.* 5. succum atrum humorum numerum non referenti, dum sic ait: *Sunt autem quatuor*

tuor humorum species, sanguis, bilis, aqua, & phlegma? Nam *lib. de natura humana*, & sæpè alibi, quatuor hos humores enumerat, sanguinem, bilem flauam, bilem atram, & pituitam. Quare ne te anxium reddant sententiæ plures, Hippocratis libris insertæ, quæ si ad vltimum ducantur examen, quemuis lectorem ancipitem reddent, & maximè illa prolata in *lib. de genitura*, quem non esse Hip. Magni genuinum fœtum, sed Hip. Thessali filij, patet ex Galeno *6. epid. sect. 1. com. 29.* qui librum *de morbis* esse adulterinum firmat, quòd auctor illius libri, nempe Thessali filius, quatuor humores illis nominibus enumeret. Vel si per aquam quæ in liene continetur, melancholiam intelligas, rectè dubium persolues, quoniam is succus lienem obstruens, aquam intercutem excitare solet.

Vtrùm melancholicus succus sit sanguinis fæx, differátque à bile atra, & denigrato sanguine? consequenter est dubitandum. In sanguinis generatione, humor qui supereminet floris instar, bilis appellatur; subsidet fæx seu ater succus, qui melancholia dicitur, nam succus melancholicus à fæce sanguinis non est diuersus. Neque dicas, quòd sanguinis fæx, sanguis est, nec diuersam ab eo nanciscitur naturam: & quòd melancholicus succus, frigidus & siccus est; sanguinis autem fæx, calida, & humida: quia & fæx vini, & olei, suorum humorum naturam agnoscunt: & quòd sanguinis fæx gelatur, sicut & sanguis ipse; succus autem melancholicus non gelatur: Nam sicut fæx vini, vinum non est, nec olei, oleum; ita etiam limus sanguinis ab ipso sanguine distat. Fæx autem vini, atque olei, frigida est & sicca, nisi quatenus vini, aut olei aliqua substantia cum ipsis retinetur. Sanguinis præterea fæx, nec gelatur, nec fibras habet.

Deinde longo discrimine inter se differunt, melancholicus succus, bilis atra, & denigratus sãguis, *4. Aph. 21.* Negamus tamen hunc ad aliquam ex melancholiæ speciebus referendũ esse, quum ab illis sit valde diuersus, non solùm nomine, sed & re ipsa: sanguis siquidem extra venas discedens, desinit omnino esse humor, nec in alium quempiam conuertitur, sed totus concrescens migrat in grumum thrombúmve, à cuiusvis humoris natura satis alienum, *lib. de atra bile, cap. 2.* Quare illius deiectio, iudicio, notis, & curatione ab aliis nigris plurimum differt: Iudicio, quia nigratus sanguis, quamuis præternaturalis ac prauus, sæpe sine periculo excernitur, *4. Aph. cit.* Non sic bilis atra, cuius excretio perpetuò exitialis est, maximè si ad morbi initium fiat; succus autem melancholicus, dubius, & suspectus *2. prorrhet. sect. 2. com. 37.* & *2. prog. 46. & 48.* Notis verò separantur, quoniam solus sanguis inter humores concrescit, & inspissatur, vbi effluxerit, *4. de hist. animal. c. 19.* & *2. de partib. animal. c. 4.* reliqua autem duo, liquida & fluida prodeunt, & talia etiam permanent, *lib. de atra bile, cap. 3.* Quibus autem indiciis bilis atra, & succus melancholicus inter se distinguantur, colliges ex Gal. *3. de loc. 7.* & *lib. de atra bile*, & *4. Aph. cit.* & *lib. 14. meth. c. 2.*

Vtrùm melancholicus succus acidus sit? controuersum est in doctrina Galeni, qui *3. de loc. cit.* & *4. Aph. 21.* illi acorem denegat. Contrà *lib. 5. de vsu part. c. 4. in fin.* agens de recremento melancholico, dicit esse acerbũ, & acidum: & *3. acut. 38.* non modò acidum esse huiusmodi succum, sed plurimum acoris habere prædixit. Hæc repugnantia hoc modo soluenda. Melancholia cùm sit frigida, sicca, & terrena, necessariò acerba, & acida esse debet: verùm cùm sit fæx sanguinis, ab huius benignitate exui non potest, neque bilis, à dulcedine illius: & hac de causa aliquo modo obscuratur, cùm illi sapor sanguinis sit contrarius, *lib. de atra bile, cap. 3.* quo loco de succo melancholico, & eius excretione agens, non habere manifestam aciditatem asseuerat, quia à dulcedine sanguinis obscuratur. Hoc

A significauit Auic. asserens habere medium saporem inter dulcem, & acerbum. Quando autem melancholia sanguinis dulcedine est destituta, qualis est illa, quæ ex liene post illius nutritionem confluit in ventriculum, veluti superflua & excrementitia, hæc acida & acerba est manifestè.

Vtrùm atra bilis acida sit? Respondet Gal. *4. Aph. 23.* hoc modo. Dum succus melancholicus suam naturam seruat, & corpus rectè valet, sanguinis dulcedine, cuius ipse est limus & fæx, diluitur, vnde eius acor occultatur. Dum verò torretur, & atra bilis fit, sanguinis dulcedine amissa, mordax fit velut acetum, tunc enim acorem sincerum ostendit, quem antea ob mixtionem non ostendebat. Hoc modo bilis nigra acida est. *3. acut. cit.* quum scilicet præter naturam habente corpore, & sincera, & impermixta fuerit.

B Aduertere tamen oportet in dignotione atræ bilis, nomine acoris non esse intelligendam gustabilem qualitatem, sed alteram innominatam, mouentem odoratum, atque gustum, vt *lib. 4. simpl. 22.* monuit Galenus. Quòd autem atra bilis ex odoratu innotescat. *cit. de atra bile* ipse confirmat. Deinde atra bilis acida est, non omnis, sed ea quæ à succo melancholico est facta: nam quæ acerba, & austera sunt, in acidum saporem, vlteriùs calfacta verti possunt; amara verò, aut dulcia, vstione acida non redduntur: Dulce enim vstione amarescit; amarum verò vstione, aut non amittit amaritudinem, aut in salsum commutatur, quum nimirum aliquod aqueum cum ea permiscetur.

C Hoc loco aliam celebrem quæstionem non dissimulabo, quæ ad hoc negotium explicandum est vtilissima. *Vtrùm omnis atra bilis exusta, à prædominio calida sit, an frigida?* Auctores enim, qui caput de Maniæ curatione conscripserunt, quæ ab adusta bile scaturit, remedia magis frigida, quàm calida offerenda imperarunt: & Alexander *lib. 12. cap. de quartana*, medicamenta frigidissima commendat, imò in Galenum inuehitur, qui *1. ad Glauc. cap. 11.* omnem quartanam curandam esse calidissimis antidotis statuerit.

Sed ante dubij solutionem, vnum aduerte tanquam indubitatum ex *9. simpl. in proœmio*, res calidas, & acres per combustionem, (intellige absolutam, & completam) seipsis calidiores non remanere, sed terrestriores;

D resolutis nimirum hoc opere pluribus partibus tenuibus & calidis, relictis crassioribus frigidis. Cæterùm frigidæ substantiæ, à combustione, seipsis minùs frigidæ manent, propterea quòd empyreuma relinqui necesse est. Ex iis constat, atram bilem ex succo melancholico exusto, vel à sanguine retorrido genitam, spatio temporis à prædominio frigidam reddi, non obstantibus igneis partibus ex incendio acquisitis: licèt dum adhuc succus aduritur, & per aliquod tempus post adustionem, partes calidæ ab ignitione relictæ ipsum planè calidum reddant: quippè cùm atra bilis illa in vasis, necessariò cum sero, & aliis succis diu sit permixta, necesse ferè est, vt spatio temporis quàm plurimas igneas, & tenuiores partes in serosit te illa deponat, & tandem terrestrior, frigidáque rema eat, vt

E cineri contingit. Præsertim cùm quotidie noua serositate ex assiduis potionibus permisceatur.

Audi Galenum *lib. 3. de caus. sympt. cap. 2.* *Non igitur sicuti congelatus sanguis, Græcè thrombos dicitur, sanguine fit perfrigerato, sic etiam nigra bilis efficitur; sed potius à sanguine supra modum concocto, & efferuescente, atra bilis efficitur: frigida quidem, eo quòd terrea; caloris autem particeps, sicut cinis, & acetum.* Neque obiicias, nigram bilem tum acriorem, tum maligniorem esse flauã, ac proinde calidissimam: nam hoc verissimũ est, dum adhuc humor aduritur, vel non multo interposito tempore ab adustione, præsertim si atra bilis è flaua materiam habeat; hanc enim omni tempore manere calidam, & acerrimam, cùm materiam habeat

calidissimam, verisimile est: sed quòd tractu temporis species aliæ atræ bilis, frigidæ à prædominio reddi possint, nihil obstat, licèt semper sint caloris participes, vt acetum, & cinis. Exemplo sit, quòd quartanâ à sanguine exusto laborantes, post concoctionem calidissimis antidotis non irritantur, imò iis adiuti ab ea immunes euadunt, quod non accideret, nisi bilis atra spatio temporis plures amitteret igneas partes calidas, crassioribus frigidis relictis. Assignatur ergo aliqua bilis atra, magis frigida, quàm calida, multo tempore nempe ab exustione.

Porrò è re medica hîc erit breuibus excutere: *Vtrùm atra bilis ex succo melancholico, sit deterior eâ quæ ex flaua bile generatur?* Galenus 6. *Aph.* 58. minùs prauam esse atram bilem ex succo melancholico, quàm ex flaua bile ortam, asseuerat, sic enim ait: *Nam oportet ad memoriam reuocare ea, quæ in aliis locis de atra bile præfiniuimus, quòd quædam ex flaua bile perusta gignitur, quæ omnium est pessima; quæ verò ex sanguinis veluti face fit, crassiore quidem est quàm illa substantiâ, sed multùm discedit ab illius malignitate, &c.* Ratio dictat, quia calidior est, magis penetrat, exulcerat, & corrumpit, & cùm abundantior sit, sui copia magis nocet.

Galeno aduersatur Auerrhoës 1. *Canticor.* 69. ea solùm nixus ratione, quòd atra bilis ex melancholico succo pronata crassior sit, & non ita permeet, & per moram lentore suo vehementiùs erodat, & exulceret. Dic, omnem bilem atram crassitie pollere, erosioni necessaria: nulla enim est tenuis, vt acetum. Quare licèt ea apud Galenum censeatur deterior, quæ qualitate est prauior, & efficacior: conciliabitur tamen Auerrhoës cum Galeno si cum Auicenna 1. 1. *cap.* 1. *de humoribus*, asseras ex bile generatam esse prauiorem, verùm ex succo melancholico ortam, esse ad curandum difficiliorem: sic enim ait Auic. *Melancholia cholerica est, quæ est fortioris malitiæ, & velocioris corruptionis, verumtamen est susceptibilior curationis, quàm illa*: & paucis interpositis subdit: *Tertia verò quæ minùs super terram ebullit, & minùs in membra penetrat, tardiùs perimit; sed ad resoluendum, & ad maturandum, & medicationem recipiendum, magis est effrænis.* Quæ enim ex atra bile melancholica oriuntur mala, vt cancri, & alia huiusmodi, leuibus auxiliis non cedunt, fortioribus verò exasperantur, & insolescunt.

Atra bilis deterrima est, splendet, rodit, vehementer adstringit, terram fermentat, muscas fugat, demum nullum animal, nec mures eam degustant. Splendor illi inest, quæ à succo melancholico generatur: nam quæ ab igne plurimùm passa sunt, ignis conditionem assequuntur, & quum nigra ipsa reddantur, splendentem tamen accipiunt nigredinem, ex Gal. 4. *Aph.* 23. Nigrum verò quod à frigore nascitur, & ignis vim nô experitur, obscurum, & turbulentum euadit. Hæc verò nigra bilis muscas fugat, nec ad eam aliud ex domesticis animantibus accedit, & tanquam venenum refugiunt. Ad melancholiam verò naturalem, seu sanguinis limum, omnia istiusmodi animantia alliciuntur, vt prandeant, & illa vtantur alimenti vice. Est enim in multis brutis sagacitas, in dignoscendo alimento, fugiendo veneno, & comparando ad suos morbos medicamento: Oues enim, & boues, gramine & salutaribus herbis pascuntur, intactis tithymalo, atque oleandro venenatis. Hirundines chelidonium oculis imponunt, & nos docent, quanto hæc herba oculis lippientibus præsidio sit.

Restat vnus extricandus scrupulus: *Vtrùm fermentatio terræ facta ab atra bile, à calore, an frigore oriatur?* Atram bilem quum exquisita est, terram eleuare, atque fermentare dilucidè docuit Galenus, *lib. de atra bile, cap.* 3. & 14. *meth. cap.* 9. & 4. *Aph.* 23. Nam *fermentatio nihil aliud est, quàm ebullitio, seu efferuescentia, quæ ob spiritum flatuosum, qui in ampullas eleuatur, contingit*, vt ex mente Platonis *lib.* 1. *simpl.* 45. & 2. *prorrhet. com.* 40. Galenus confirmat. Hæc in aceto acerrimo, aut bile, effusis super terram manifestè conspicitur, quæ cùm partes acutas, calidas ac tenues sortiantur, substantiam crassam, & terrenam penetrant, & extenuant, ac in spiritum conuertunt, à quo vnà cum materia terrestri, & humida aceti, aut atræ bilis, fit illa intumescentia, aut eleuatio in bullas. Hinc Hip. vrinas crassas, & turbidas, quæ bullis constant, fermentatas vocat, & panem appellamus fermentatum, quando farina permixta aquæ alicui fermento permiscetur, & subigitur, massáque fit spongiosa, & in ampullas eleuata.

An verò fermentatio à calore, vel frigore emanet, explicatu difficile est, si Galeno fides est adhibenda, *lib.* 1. *simpl.* 30. dum sic ait: *At non illo ex genere est, quam ob causam acetum terram fermentat. Licet enim nobis dicere quod nos lateat, sicut talium problematum pleráque. Si verò quis promptè dicat, quia aut calidum, aut frigidum, (vtrumque enim dicunt) in ambiguas, obscurásque rationes seipsum coniiciet.* Dic, probabilius esse à calore eximio, subitò vertente materiam subiectam in flatum, fermentationem oriri. Flatus enim omnis, sicut & spirituosa omnis substantia, ob leuitatem, motionem quandam nanciscitur, vt extrà erumpat, è re quæ fermentatur. Hæc contrà, ob crassitiem substantiæ difficilem spiritui exitum præbens, ab ipso spiritu, aut flatu intumescit, cauatur, & ampullas, atque leuem quandam efferuescentiam ostendit. Ita dum atra bilis in terram effusa est, in ea spirituosa quædam motio fieri videtur, ei similis, quàm in feruente musto fieri quotidie videmus.

Causa.

MElancholia ex succo melancholico, sola quantitate peccante ferè originem ducit; qua de causa à Mania distinguitur, quæ ab exacta atra bile scaturit, vt *lib.* 2. *de caus. sympt. cap. vlt.* prædixit Galenus: firmat *lib.* 3. *de loc. affect. cap.* 7. Quando ergo melancholicus humor in cerebri corpore abundat, melancholiam efficit; quemadmodum alter atræ bilis succus, qui ex præassata flaua bile nascitur, ferina deliramenta inducit, modò sine febre, modò cum febre, in cerebri corpore abundans. Et licèt hæc ex succo melancholico assato etiam oriatur, vt *suprà* docuimus, tamen de illa ampliorem fecerunt commemorationem, vel quia frequentior materia atræ bilis, flaua existit, vel quia deterrimam maniæ differentiam, ferinam nempe attigerunt, quam à deterrima atræ bilis differentia emanare est verisimile.

Causæ mediatæ sunt illæ, quæ humorem melancholicum in corpore generant. Harum aliæ sunt materiales, efficientes aliæ. De his dubitandum: *Vtrùm in iecore, & corpore temperato, plus generetur succi melancholici, quàm in frigido & sicco?* Auicenna 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 1. melancholiam generari à calore temperato affirmat. Ergo cùm hic calor in iecore temperato reperiatur, & non in frigido & sicco, copiosiorem succum producet in iecore temperato, quàm in frigido & sicco.

Pro contraria parte validissima adsunt momenta rationum: Nam quantò agens similius est effectui producendo, tantò faciliùs, & in maiori copia ipsum producit. Ergo cùm in iecore frigido & sicco, causa efficiens succi melancholici, sit magis similis succo melancholico, quàm in iecore temperato, (succus enim melancholicus, frigidus est & siccus) iecur frigidum & siccum maiorem copiam succi melancholici producet. Hac ratione Galenus in naturis, & ætatibus, tempore, & regione, frigidis & humidis, pituitam; & in contrariis flauam bilem generari affirmat.

mat. Hoc modo 6. *Aph.* 55. apud Hip. & Gal. in senili ætate morbi melancholici insolescunt, quia huic ætati humor melancholicus maximè est affinis, quæ frigida est & sicca. Et hinc 3. *Aph.* 22. in autumno, ægritudines melancholicæ repullulant, cùm sint illi proportionales valde.

Deinde vrget & illud argumentum, confirmans quòd in iecore, non temperato, non frigido & sicco, sed calido sicco, plus succi melancholici generetur. Galenus enim 2. *de facult. cap. vlt. ante med. cap. antecedenti, & alibi*, sanguinem à moderato calore, & reliquos humores ab immoderato generari affirmat. Hoc modo, auctore Galeno 2. *acut.* 30. ex flaua bile, ab immodico calore magis calefacta, oritur melancholia. Ergo in iecore calido & sicco, in quo valida adest caliditas, sanguinem & bilem exurens, necessariò maior succi melancholici copia debet reperiri. Hoc confirmat Galenus apertè, *in cap.* 41. *art. med.* in iecore calido sicco, ætate consistente, plurimùm generari atræ bilis asseuerans: & *cap.* 59. agens de natura calida & sicca, in inclinante ætate melancholiam fieri, & in ipsa sanguinem melancholicum generari asseruit.

Nec satisfacies dubio huic difficili, si Auicennam exponere coneris, dicásque pro illius tutela, succum melancholicum generari à calore temperato, hoc est, sibi conuenienti, & proportionali, qualis est temperatus ad iustitiam: licèt enim hoc verum sit, difficultatem tamen minimè dirimit, cùm hoc cuilibet humori sit commune, quia flaua bilis, & pituita hoc modo à calore temperato generantur.

Nec rectè mentem huius auctoris interpretaberis, si asseras, succum melancholicum ab eodem calore temperato generari, à quo sanguis: quare iecur temperatum, quod multum sanguinem generat, plurimum etiam sanguinem melancholicum procreabit, qui est fæx illius. Nam etiamsi melancholicus succus sit sanguinis limus, à dissimili actione & calore emanat. Neque verùm est quod obiicitur, iecur plurimum sanguinem generans, plurimum succum melancholicum generare. Quantò enim sanguinis purioris, & perfectioris maior quantitas excrescit in corpore, tantò minùs fæcis existit. Si ergo iecur temperatum ex eodem alimento plus generat sanguinis perfecti, minùs in ipso reperietur sanguinis melancholici. Et sicuti pro diuersitate alimentorum, plus vnius, quàm alterius humoris generatur; sic etiam pro dispositione iecoris, & corporis, ex eodem alimento, humor qui est magis proportionalis iecori, in ampliori mole abundat: quoniam plures partes Chyli, quæ in alios humores debebant transmutari, migrant in humorem iecori simillimum. Ergo iecur frigidum & siccum, ex eodem alimento, plus generabit succi melancholici, quàm temperatum.

Nec alia via vim dubij effugies, si affirmes, succum melancholicum in propria, & peculiari iecoris actione non generari, sed per modum subsidentiæ, & separationis; pars enim crassa & terrena chyli, iecoris elaborationem subterfugiens, cùm sit grauis, subsidet, & hac ratione separatur. Huic opinioni videtur fauere Galenus 2. *de facult. natur. cap. vlt. post med.* dum partem crassam & turbulentam alimenti, iecoris actionem subterfugientem, à liene attrahi asseuerat.

Hæc opinio est falsa, quia succus melancholicus non ex accidenti, sed ex intentione naturæ, actione peculiari iecoris generatur: Ille enim non erat actu in cibo, sed solùm potentia; nec in chylo, quia specie distinctus est ab illo, vt ex colore, sapore, modo substantiæ, & primis qualitatibus patet manifestè, ex quibus distinctio specifica colligitur. Ergo si succus melancholicus magis distat à chylo, quàm pituita, necessariò erit specie distinctus ab illo; & in iecore, peculiari illius actione, formam illam acquirit, cùm generetur de nouo cæterarum rerum naturalium instar, quæ per actionem, & miscellam humidi cum sicco generantur, vt 4. *Meteor. c.* 1. Arist. aduertit. Et licèt pars crassa & terrena chyli, ex qua conficitur succus melancholicus, eam non suscipiat actionem, qua chylus transit in sanguinem; eam tamen elaborationem recipit, quæ illius formæ introducendæ fuit necessaria.

Responde ergo hoc modo. Succus melancholicus generatur, aut per adustionem ex flaua bile, & sanguine, sicuti cinis ex lignis combustis; & tunc quia generatur ab immodico calore, plurima succi melancholici copia in iecore calido & sicco, & in corpore calido & sicco excrescit, in quibus ætatibus pueritiæ, pubertatis, & adolescentiæ flaua bilis abundat; horum enim caliditas ob humiditatem ætatiuam inflammat, & non exurit. In ætate verò iuuentutis, & declinante, quia ob siccitatem acquisitam caliditas magis exurit, tunc plus generatur succi melancholici, quàm flauæ bilis, vt *cap.* 41. *art. med.* notauit Galenus.

Ex iis explicabis locum Galeni, 3. *de sympt. caus.* 2. dicentis: *Quando intemperies vertitur ad calidius, generatur & recrementum biliosum, & melancholicum, eo modo quo alibi diximus.* Et melancholia hæc, licèt sit per adustionem genita, fæcalis est, & subsidet; sed quia nec putredinem, nec caliditatem exurentem conseruat, cùm paulatim generetur, & paulatim extinguatur, illius caliditas naturalis est, etsi atra bilis à Galeno nuncupetur, quod nomen & naturali, & præternaturali commune existit.

Alia est melancholia, quæ simul cum sanguine, & aliis humoribus, in iecore, ex parte crassa & terrena chyli, modica illius actione, per modum residentiæ generatur: quia verò non est tanta caliditas, quanta ad generationem flauæ bilis est necessaria; nec est temperata, qualis ad generationem sanguinis requiritur, nec ita diminuta, ex qua oritur pituita; sed media dicitur, & temperata, non absolutè, sed per abnegationem extremorum: idcircò flaua bilis, & sanguis, calidiores sunt succo melancholico, pituita frigidior ipso, quantò aqua frigidior est terra.

Deinde licèt calor iecoris, & actio illius, vna & eadem sit, ratione tamen effectus qui producitur, qui inæqualis & diuersus, inęqualis etiam, & diuersa vocatur: Ideò dicimus pituitam à calore diminuto; sanguinem à calore temperato; flauam bilem à calore immodico; & succum melancholicum à calore temperato, eo modo, quo diximus, generari.

Ex hac etiam doctrina constat, in iecore frigido sicco plus sicci melancholici generari, quàm generatur per modum residentiæ, modò iecur valdè lapsum non sit, & langueat: tunc enim non multiplicat humorem sibi similem, sed dissimilem, pituitosum nempe; nam ob debilitatem facultatis alteratricis, & inopiam caloris innati, per diminutam coctionem excrescit pituita. Hæc est causa, quare decrepiti, etsi frigidi sicci, non melancholico, sed pituitoso succo redundent, auctore Galeno *lib. de vict. priuat. com.* 7. Contrà accidit primis, & secundis senibus, qui cùm robustiores sint, & frigidam ac siccam intemperiem patiantur, succo melancholico scatent.

Inter causas externas, frigidus siccus aër, & inæqualis opponitur, maximè si post æstatem feruidam contingat, & sit paludosus, & crassus. Idem præstant tenuis victus, labores, vigiliæ, solicitudines, curæ, ieiunia, concubitus abstinentia, exardescens amor, timor, tristitia, metus: carnes crassæ, sale conditæ, fumo induratæ, piscium crassorum esus, oliuæ, cappares, legumina, & maximè lentes, caseus vetustus, vina crassa, nigra, de quibus omnibus fusè Galenus 3. *de loc. affect. c.* 7. Inter omnia suppressio alicuius vacuationis melancholicæ,

vt hæmorrhoïdalis, & menstruæ. Si enim hic fæcalis sanguis excerni prohibeatur, pathemata melancholica excitat valenter.

Signa.

MVltifarias esse, & vix enumerabiles Melancholici delirij species, latè *cit. de loc.* explicuit Galenus, & nos pluribus in medium allatis Historiis exposuimus, *lib. 1. Hist. PP. Med. in com. Hist. 57.* Sed, *Vtrùm variæ, & infinitæ Melancholicorum imaginationes, vni melancholici succi naturæ sint referendæ?* scitu est difficile. Si enim vna est melancholici succi natura, vnum intemperamentum, à quo cerebrum si immutetur, oritur Melancholia, vnde tam variæ, támque diuersæ phantasiæ, & imaginandi læsiones.

In tam arduo dubio responde hoc modo. Omnifariæ sunt, incomprehensibiles imaginationes, & phantasiæ, quæ melancholicum humorem occupantem cerebrum, vmbræ modo comitantur, vt Trallianus loquitur, de quibus passim apud auctores. Vnde verò intra eandem morbi speciem, tam variè mens agitetur, & peregrinis, multiplicibúsque phantasiis torqueatur, perinde subit mirari; ac multa alia, quæ præter cognitam, manifestámque rationem experimur, vt de multis in variis priscorum monumentis legimus, qui ab optimis pessimè, à pessimis rectè habuerunt: quidam enim ex rosæ odore in syncopen incidebant; ex cucumeribus alij, similibúsque, alioquin prauis, iuuabantur. Quemadmodum ergo horum, & aliorum similium effectuum causa, ad particulares indiuiduorum naturas refertur; sic phantasiæ multæ ad occultam melancholiæ proprietatem referendæ erunt: vt ex multis quæ adduci possent, hydrophobia, siue aquæ metus, ostendit manifestè; quo affectu miserè cruciantur ij, qui à rabido cane sunt commorsi: hic autem ad Melancholiæ speciem à veneno illo generatæ, est referendus, quod ex Ruffo antiquissimo Medico, & à Galeno sæpè commendato, scribit Paulus *lib. 5. suæ Medicinæ, cap. 3.*

Aliæ causam possunt habere, humoris aut vaporis qualitatem, vt si quis se putet fictile vas, ex melancholiæ siccitate per corpus sparsæ: quòd alius se putet tympanum corio tectum, ex cutis ariditate, & sic de multis. Nempè quia vbi læsa est ratio, nec potens rerum differentias discernere, quæcunque percipit, insigni incremento ac magnitudine fingit, & iudicat maiora veris; id quod commune est dormientibus, & delirantibus.

Addi potest etiam, imaginationis occasionem posse quandoque esse speciem, quæ primùm, ac maximè fuit in imaginatione impressa. Nec indecens erit asserere, malignum spiritum huius morbi aliquando auctorem esse; atque ideò sæpè visos fuisse melancholicos, visis, & factis multa promere, quæ neque à causa naturali, neque præter naturam accidere possunt, & sunt impossibilia: vt nonnullos veluti diuino numine afflatos futura vaticinari, aut alieno sermone loqui; alios alioquin indoctos accessionis tempore, Astronomiam, Philosophiam, & Poëticam, tanquam à Musis infusam sine doctore callere, vt Aretæus *lib. 1. Chronion, cap. 5. de furore,* & alij auctores contestantur. Neque huius rei causam reiicias, in tam violenti, & atrocis humoris fuliginem, quæ in cerebrum delata peregrinam linguam extorquet; quo humore, remediorum ope, sopito ac expurgato, amentes ad saniorem mentem reduci experimur: Nam hoc argumento nihil est infirmius, quia huius humoris non est tanta vis, vt concitando spiritus, tum vitales, tum animales, tãtum possit, vt linguâ loquamur quam non didicimus. Potiùs dicendum, dæmonem, qui omnia penè potest, deserere hospitium vetus, quia videt se non posse, quod poterat priùs. Neque enim Spiritus (quippe creaturæ, eóque finitæ potestatis) possunt quæ volunt, sed solùm illa quæ non exuperant vim naturæ. Subiecto igitur idoneo iis opus est, vt peorsnam hanc agant. Homo verò per se, ac sine Dæmone tale nihil potest, qui in homine non compote sui, sic regat instrumenta, vt exequantur non quæ homo, sed quæ ipse velit. Neque displicet si dicas, hæc ingeniosis potissimùm accidere; atque adeò in morbis aliquid emolumenti præbere docilitatem, quod multis tum Medicis, tum Philosophis visum est: quamuis Arist. *30. probl. 1.* potiùs ad humorem melancholicum referat, cui diuinitatem quandam attribuit, ratione cuius melancholicos, sapientissimos pronunciat, & præ reliquis hominibus in omnibus excellentiores, de quo *infra.*

Deinde multa alia, & diuersa sunt delirio melancholicis familiaria, quorum Ruffus apud Aëtium conatur rationem reddere: Nam validam ciborum appetentiam, ad oris ventriculi frigiditatem reducit. Sic etiam assiduas cruditates, quia nempè succus ater ventrem refrigerando intemperat. Alui siccitatem, quæ plerumque ipsis adest, ad flatus circa præcordia consistentes, refert. Frequentem oculorum nictationem, labiorúmque crassitiem, ad flatum crassum. Atrum cutis colorem, ad atri humoris diffusionem. Sed præter multa, quibus premuntur Melancholici, peruigilium est, immodicam atri humoris siccitatem, & ichoris abundantis acrimoniam consequens.

Melancholicis omnibus communia sunt pathemata, metus nempe, & mœstitia; quare lugent, tristantur, quiescunt, soliciti sunt, & vix ad quæsita respondent. Validæ autem rationes sunt, quæ cogunt longè aliter sentire, & idcircò disceptandum est: *Vtrùm timor, & mœstitia, à Melancholicis sint inseparabiles?* Mania enim, insania, seu furor, quædam est Melancholia, ex Gal. *3. de loc. cap. 7.* docente varias fieri Melancholiæ species, pro varietate humoris, mitem scilicet, vehementem, & ferinam, per quam intelligitur mania: & *6. Aph. 21.* insaniam, verè ac propriè Melancholiam appellat: & constat ex eo, quoniam ab eadem atra bile fiunt, & sub eadem specie delirij, quod sine febre est, continentur, *2. de caus. sympt. vlt.* Sed maniaci seu furentes, nec timidi, nec mœsti sunt, quinimò iracundi, audacissimi, & percussores, sæpè cum gaudio, & voluptate; & vt inquit Aëtius *c. de Melancholia,* immodicus eis risus commouetur, hilaris est illis facies, assiduè canunt, & saliunt. Igitur mœstitia, & timor, non sunt omni Melancholiæ communia.

Confirmatur, quia tripudia, cantus, ioci, quibus crebrò Melancholici abundant; insuper & oris effigies, internæ animi lætitiæ veri sunt indices. Quare non est perpetua Melancholicis tristitia, quòd apertè significauit Hip. *6. Aph. 53.* dicens: *Desipientiæ, quæ cum risu fiunt, securiores; quæ verò cum studio, periculosiores.* Hoc modo Auicenna *1. 3. tract. 4. cap. 18.* & Trallianus *cap. de Melancholia* testantur, reperiri multos qui perpetuo risu vel Democritum agunt. Iam verò hilares esse, amabiles, & tractabiles, nec meticulosos, videtur manifestum.

Præterea. Si tristitia, & metus semper Melancholicis adessent, perpetuò in Melancholia morbo, ratio, seu æstimatiua læderetur. Sed non minùs in hac, quàm in quibuslibet desipientiæ speciebus sæpè læditur imaginatio, ratione illæsa, vt constat ex *lib. de diff. sympt. c. 3.* Igitur, &c. Maior probatur, quia affectiones illæ, sicut amicitia, & odium tribuuntur æstimatiuæ. Ergo si inseparabile est ab omni Melancholico, sine causa tristari, & metuere, vt *3. de loc.* & *6. Aph. 23.* docuit Galenus, semper in Melancholia dabitur læsio cogitatiuæ: symptomata siquidem sunt illa, ad eius actionem deprauatam pertinentia.

Dic. Si Melancholia morbus largè sumatur, nempe pro desipientia sine febre, ab atra nigráve bile orta, maniam

niam etiam comprehendit: propriè tamen & strictè accepta, ab illa valde distinguitur, non solùm ex parte causæ, sed etiam accidentium, quæ longè separata habet à mania; hæc enim causam habet acrem, mordacem, irritantem, & maligna acredine præditum humorem, *6. Aph. com. 56.* & *2. de caus. sympt. cap. vlt.* hoc est, flauam bilem superassatam, & per adustionem in atram versam, sed calentem adhuc, & furentem, vnde audacia, ferini mores, truculentia.

Nec rident Maniaci, vt inquit Trallianus, nisi sanguis permixtus sit: quare rectè ab ipso Tralliano, dicitur intensio Melancholiæ ad maiorem ferocitatem; à quibus satis diuersa sunt, metus, & mœstitia, Melancholiæ symptomata. Causa etiam non similiter eadem, sed naturalis melancholia ex Auic. vel extincta iam, & in frigidam siccam conuersa, atra generatur. Denique vt docet Galen. *3. de loc.* & *2. de caus. symp.* & *6. Aph. citatis*, ex frigido sicco cerebri temperamento ortum habet, nisi iam maniam sapiat, ex Auic. cúmque crassus sit, & ater, tenebrosus, & obscurus humor, metum inducit & tristitiam, à qua nullus Melancholicus simpliciter absoluitur.

Si verò quandoque gaudent, & immodico perfunduntur risu, ob permixtum sanguinem fit: per temporum tamen interualla ad solam tristitiam redeunt, quæ sanè vehemens non erit, si melancholicus succus sanguineo permisceatur. Ob hæc Trallian. ait, si sanguineo magnus quispiam mœror accesserit, sanguinea oritur Melancholia, hoc est, sine ingenti mœrore, imò cum intermissis quibusdam lætitiæ signis, quæ sanguinei humoris germina esse censentur.

Quòd si obiicias, immodicos illos risus, cantus, & saltus magis attestari melancholiam, quàm sanguinem; hoc siquidem dum sani erant, multò plus redundante, non vsque adeò gestiebant. Respondẽdum: Cùm alienati sint, & mente orbati, humorum affectibus renitentem modum habere nesciunt. Insuper leui de causa in gaudium, & admirationem rapiuntur, à quibus passionibus risus commouetur: hinc enim pueri viris, & fatui sapientibus plus rident. Verùm sæpè melancholicus sanguis, tristitiæ, & metus auctor inflammatur, & aduritur; interim autem dum aduritur, splendet magis, & mentis tenebras illuminans ac diminuens, mœrorem, & alacritatem parit: ac proinde rident nonnunquam; ob melancholiæ tamen tenebrositatem, inseparabilem habent mœstitiam: quàm quia simul, & metum sine causa concipiunt, ex qualibet re oblata, atque adeò circa visa decipiuntur, deprauatam habent, & læsam imaginandi functionem, quam præsertim in hoc morbo affici *suprà* explicuimus: licèt etiam possit lædi æstimatiua, cuius læsionem Auicenna à Melancholiæ definitione non exclusit, quanquam illæsa existens possit ratiocinando errare, & suas passiones elicere sine causa, ob deprauatum imaginationis iudicium.

Verùm etiam Priscorum doctissimi dubitarunt: *Vtrùm humor melancholicus, solo temperamento, an colore, metus, & tristitiæ causa sit?* Galenus Melancholicorum timorem, ac tristitiam, ad humoris nigredinem apertè reducit, sic enim ait *3. de loc. cap. cit. Sanè quemadmodum externæ tenebræ omnibus ferè hominibus pauorem inducunt, nisi vel audaces admodum, vel docti fuerint; sic atræ bilis color, mentis sedem tenebris similem reddens, timorem efficit.* Repetit *2. de caus. sympt. cap. vlt.* sic dicens: *Cæterùm, quòd ex atra bile, cùm principium rationalis animæ occupauit, timor, mœrórque, ac mortis expectatio accidant, nihil mirum: siquidem eorum quæ extra corpus sunt, nihil videmus, quod nos perinde terreat, ac tenebræ. Ergo cùm tenebræ rationalis animæ parti sunt circumfusæ, necesse est hominem timere, vt qui semper vna cum corpore suo, timoris causam circumferat. Quod enim nobis extrinsecùs fit, altissimis tenebris circumdatum nobis aërem ad tempus aliquod occupantibus, id Melancholiæ vitio laborantibus ab interno, & ipso corpore contingit; scilicet vel ipsa nigra bile cerebrum occupante, vel aliqua Melancholici halitus exhalatione, vel in morbo, quem flatuosum, & hypochondriacum vocant.* Hæc Galenus.

Etsi Galeno tam Græci, quàm Arabes assentiantur omnes, solus Auerrhoës eius doctrinam temnit & damnat, *lib. 3. collect. c. 40.* dicens: *Et qui dicunt, quod anima terretur propter humorem melancholicum nigrum, sicut terretur homo in obscuro, dicunt verba cantionum.* Quare pluribus rationibus innixus, inuehitur in Galenum. Primò sic. Animæ actiones solùm læduntur ab iis quæ mutare possunt, & vitiare instrumenta, quibus afficiuntur. Sed color non est qualitas actiua. Ergo internarum functionum organa immutare non potest: & ex consequenti, nec melancholiæ nigredo, metum & tristitiam citra occasionem efficere, quæ actiones sunt principis facultatis læsæ: maximè quòd colores nonnisi in visum agunt, & si aliquam possunt in corpore alterationem, vel passionem internam efficere, impossibile est sine eo quòd ab externo sensu sentiantur, sine quo nihil ingreditur internos, aut ab illis sentitur. Cùm igitur melancholici humoris nigredo interiùs latitet, nec videatur, timorem aut mœstitiam incutere non poterit.

Rursus. Melancholia, ex Galen. *cit. de locis*, morbus est intemperamenti in cerebro (fit enim vbi humor melancholicus ad animam vertitur, temperamentum immutando.) Atqui symptomata morbi conditionem sequuntur. Igitur hæc potiùs ab intemperie humoris, quam colore, & opacitate oriri credentur: præsertim quòd ipsomet Galeno auctore, animi mores & passiones, sequuntur temperamenta, non colores.

Deinde. Si exteriores tenebræ, vtpote priuationes, in visum non imprimunt, nec quia tales actu percipiuntur, quomodo interiorem immutabunt? Et si cœcus, eò quòd non videt, non magis tenebris quàm lumine tristatur, & gaudet, quomodo inducetur terror ab obscuro & tenebroso, quod tantùm est causa priuationis visibilis in sensu visus, & impedimentum visionis? Denique si Melancholia propter tenebrositatem contristaret, & timorem efficeret, sanguis suo fulgore & luciditate, auctor esse lætitiæ, & audaciæ. Sed hoc nemo vnquam sensit. Igitur, &c.

Quòd autem melancholici humoris naturæ, & temperamento, adscribenda non sint prædicta symptomata, ex eo fit manifestùm, quia sæpe est sanus senex, & ab illis accidentibus liber, cum sicciori, frigidioréq; cerebri temperamento, quàm iuuenis melancholicus. Quare alia qualitas datur in illo humore, quæ dictorum symptomatum sit causa. Posse verò hanc esse nigredinem, & tenebrositatem, ostenditur, quia sicut ad externam visionem medium illustratum requiritur, ita ad internorum sensuum actiones, spiritus clarus, lucidus, & splendidus (sunt enim animales spiritus operantis naturæ instrumentũ, & perspicuitate ac lumine egent, quod à natura habent, ad rerum cognoscendarum idola aptè recipienda, atque contemplanda.) Sed melancholiæ nigredo, & tenebræ, spirituum luciditatem, & splendorem obscurant. Ergo efficient, quòd species in spiritu aptè non recipiantur, non sub forma conuenientis, aut iuuatiui, sed horrendi, aut nociui, ac proinde causa erunt tristitiæ & metus sine causa, & quòd deprauatè moueatur ratio, vitiato sibi proprio instrumento.

Dum ergo animales spiritus, simul & cerebri substantia, melancholici humoris nigredine inficiuntur, & obscurantur, recipi cum mœrore externam speciem sit necesse, atque ita, non aliter, metum ac tristitiam inducit. Sequuntur namque huiusmodi, & aliæ passiones, magis modum quo res repræsentantur, & concipiuntur, quàm quo ipsæ sunt. Quare rectè Galenus prædicta

cta symptomata retulit ad atræ bilis colorem, mentis sedem tenebris similem reddentem, & splendorem spirituum obscurantem: à quo non dissentit Auicenna, dum Melancholiam fieri, permutato spiritu splendido ad tenebras asseuerat.

Neque ad hanc symptomatum generationem, opus est colorem, aut opacitatem agere, sed sufficit spiritum suo lumine, & perspicuitate priuari, tenebrosúmq; fieri, ad hoc vt mens deprauate moueatur: nam quemadmodum spirituum debitum temperamentum, calidum nempe & humidum, & eorum splendor, atque tenuitas ad lætitiam parat; contra crassitudo, turbulentia, & obscuritas per se procliues ad mœstitiam, & timorem homines reddit, quod abundè comprobat Auic. *lib. de virib. cordis, tract. 1. c. 4.* Sicuti enim frigidum siccum temperamentum, è diametro humanæ naturæ est oppositum & aduersum; ita quoque instrumentorum animæ crassitudo, opacitas seu nigredo, naturali tenuitati, splendorique decenti contraria est; proinde meritò naturæ etiam ita erit inimica, vt timorem atque mœstitiam inducat. Gaudet enim anima conuenientibus, disconuenientia auersatur, & fugit.

Quòd si mauis, colorem agere, & agendo causam esse læsionis, ac per se immutare principum functionum organa, absurdum non erit, quin potiùs vero, & rationi consonum: quamuis enim color simpliciter, & absolutè actiua qualitas non dicatur; agit tamen, afficit & immutat, poténsque est actionis organa vitiare. Nam cùm inter ea aliqua non solùm elementorum mixtione, & similarium concentu, sed & raritate, densitate, splendore, obscuritate, aliísque qualitatibus ad primas sequutis pro cuiusque indigentia constent, quæ omnia temperamenti, seu naturæ appellatione Galenus comprehendit: nihil mirum si ad cuiusuis læsionem improportionentur, lædantúrque actiones; quod apparet in oculi morbis ex colore, & tenebrositate ortis. Imò verò sicut sæpè pars similaris in organo maiorem vsum præstat ad actionem, qualitate aliqua secundâ, quàm primâ, vt cornea magis perspicuitate, quàm temperamento visioni confert: ita aliquando maior sequitur læsio ex secunda immutata, sæpéque humores magis imprimunt secundis, quàm primis qualitatibus. Hinc sanguis splendore lætitiam inducit: melancholia, obscuritate mœstitiam, non penes frigidum aut calidum, sed penès luciditatem aut opacitatem, quod sanè potest efficere melancholiæ nigredo.

Iam verò ad id quod addebatur: symptomata scilicet ad morbum sequi: cúmque Melancholia sit morbus temperamenti, ad illud erat necesse sequi metum, & tristitiam Melancholicorum. Dic, fieri quidem symptoma omne, vel per se, vel per aliud; atque ita ad succi melancholici temperiem sequitur nigredo; ad hanc, cerebri, & spirituum obscuratio, opacitas & tenebrositas, mœstitiæ ac timoris causa. Vel aliter dic. Cùm temperamenti nomine, secundùm Galenum, natura omnis similaris comprehendatur, hoc est, quæcunque partibus similaribus insunt, seu primæ qualitates sint remissæ ac refractæ, seu quidquid ad illas debitè proportionatas consequitur; dubium non est lumen illud, & internam spirituum claritatem, temperamenti ratione euenire, atque adeò illius defectum priuationémque, ad quam notabilis sequitur actionum cerebri læsio, inter morbos temperamenti posse numerari: non aliter ac corneæ opacitatem, quam morbum temperamenti Galenus ipse appellat, nempè quia perspicuitate priuat, quæ ex elementorum mixtione corneæ à natura inest.

Nec verò vt internæ illæ passiones in nobis moueantur, necessarium omnino est colorem exteriùs percipi, extráque tenebras occurrere, sed sufficit mentē affici, & obscurari. Externæ autem tenebræ non contristant & terrent operando, visúmque mouendo; sed quia ad illarum præsentiam cuncta, horrida nigráque apparent, & oculi debita actione priuantur, pauor & mœror inducitur, pueris præsertim, timidis, & insipiētibus. Quæ quia in cæco deficiunt, sicut non delectatur ad lucem, non metuit aut tristatur ad tenebras. Denique si sanguis purus & decoctus, lucidus, & diuino quodam præditus colore, (quemadmodum ex auctoritate Platonis testatur Galenus 4. *de vsu part. c. 4.*) lætitiæ est causa: sic melancholia sua nigredine & tenebrositate, tristitiæ & metus auctor est: cur ille splendore & lumine, oppositarum affectionum origo, & principium non creditur, quod auctores ferè omnes agnoscunt? An autem spiritus animales lucidi sint, iísque illuminatis potentiæ rectrices operentur, suo loco explicabitur.

Præsagium.

Disceptandum: *Vtrùm biliosa temperatura ad melancholicum succum cumulandum sit aptissima?* Sanguinea, biliosáque temperatura, ætatis decursu ad melancholicos morbos est prona: ita pronunciauit Hip. *lib. 2. epid. sect. 3. tex. 25. Sanguineum, subbiliosúmque, acidum ructum faciens, fortassè autem & in atram bilem his terminabitur.* Repetit 6. *epid. sect. 6. tex. 27.* Biliosa quidem, quia bilis flaua exustione migrat in atram; sanguinea verò quia multo & crasso sanguine abūdat, qui humori atro plurimam materiam subministrat. Hoc modo copiosa fæx ex multo, crassóque vino subsidet, ex Hip. 6. *Epid. sect. 6. tex. 3.* maximè si solita, eáque melancholica vacuatione defraudentur. In hunc sensum intelligendus Galenus *in art. med. 37. & 41.* in calido hepate flauam bilem abundare, quæ in consistenti ætate vergit in atram. Hac ratione hirsuti, macri, nigra cute præditi, & venis latis, ad hunc congerendū humorem sunt aptissimi. Nec nego exactè rubros in Melancholiam frequenter incurrere, quod dicebat *lib. 1. prorrhet. com. 2. Prærubrum Melancholiæ appositum.* Difficulter succum melancholicum congerunt molles, candidi, obesi, glabri, & tenuium venarum; hi enim ad pituitam cumulandam sunt idonei.

Potest verti in dubium: *Vtrùm Melancholia, sit morbus periculosus?* Hip. *lib. 1. de morbis, num. 4.* dum recenset morbos lethales, dubios, & non lethales, in postremorum catalogo Melancholiam reponit, dum sic ait: *Tales verò non lethales sunt, nisi quid ipsis accedat, affectiones fluidæ circa articulos, atra bilis, podagra, coxendicum morbus, &c.* Contrà facit firmissimū argumentū, quòd morbi Melancholici, & atrabilarij sunt pessimi, maligni, exitiales, vt cancer, lepra, & alij, qui licèt corporis occupent extimam superficiem, tamen sensim ac sine sensu corpus ad interitum deducunt. Quare periculo non vacabit Melancholia, si humor fæculentus eius causa fuerit impactus in parte præstanti: si enim cerebri ventres obturet, Epilepsiam; si substantiam infarciat, Apoplexiam; si neruos, conuulsionem; si opticos, cæcitatem excitat. Demum si ater hic humor nimis exustus malignam induat qualitatem, maniæ est auctor, vt 6. *Aph. 56.* perbellè dictauit Hip. *In Melancholicis periculosi decubitus, vel apoplexiam corporis, vel conuulsionem, vel cæcitatem significant.* Auctoritati verò Hip. *lib. de morb.* responde, quòd locus iste intelligendus est de Melancholia Hypochondriaca, quæ etsi diuturna & pertinax, non interficit. Vel dic cum Auenzoare *lib. 1. tract. 9. cap. de Melancholia*, hanc soli cerebro propriam, facilem habere curationem, si ater humor in arteriis, venísque cerebri coërcitus, nondum ad cerebri substantiam diffundatur; difficiliorem, si non modò vasa, sed & vniuersam cerebri molem occupet.

Vtrùm Melancholici sint sapientes? hoc loco à nobis enucleandum. Nam Arist. *lib. 30. prob. 1.* Omnes qui ingenio

ingenio claruerunt, vel in studiis Philosophiæ, vel in Republica administranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis, Melancholicos fuisse perhibet, quales Herculem, Aiacem, Bellerophontem, Lysādrum, Empedoclem, Socratem, atque Platonem extitisse affirmat. Cur autem Melancholia ad prudentiam conferat, explicatu difficile est, quod Galenum non latuit: hic enim *lib. 1. de natura human. com. 39.* supponens animi mores corporis temperamentum sequi, docet quòd animi acies, & intelligentia ab humore bilioso emanet, quemadmodum constantia & firmitas à melancholico: Si ergo prædicti duo humores exactè attemperentur, hominem sapientem reddunt, cùm sapiens ille dicatur, qui facilè ac citò discurrit, ac grauiter decernit.

Adde, vtriusque humoris siccitatem plurimùm ad perspicuitatem conducere; quare Galenus *lib. quòd animi mores, c. 5.* ex Heracliti sententia asserebat, *splendor siccus, animus sapientissimus.* At hæc siccitas non debet esse immoderata, delirium enim concitat & furorem, vt in phreniticis, & maniacis frequenter conspicimus. Quantum autem excellentiæ ingeniorum conferat siccitas, prisci docuere: Quare Stobæus *serm. 5.* rectè pronunciat, siccam animam esse prudentissimam, & optimam: & Aristot. *lib. 2. de partib. animal. cap. 4.* illas animas docet esse prudentiores, quæ natiua temperatione plus habent frigidi ac sicci, vt sunt apes: Et cùm nullum animal sit humidius porco, nullum est quod minùs ingenio valeat; vt pingues & indoctos ciues suos Bœotos, ingeniosissimus Pindarus *Ode 6. Olymp.* sues nominatos canat: vnde Bœoticum ingenium, pro rudi atque inculto, abiit in prouerbium.

Duplex est melancholiæ forma: naturalis vna, quæ fex est sanguinis, cuius temperatio, est frigida & sicca, quæ secum adfert non minimùm crassæ substantiæ; quæ tantùm abest, vt ad ingenium valeat, vt etiam soluat in soporem, inducátque stuporem, & magnam pronitatem ad risum, qui stuporis est signum. Altera est, quæ propriè est atra bilis, siue adusta cholera, atque hæc etiam auctore Aristot. *loc. cit. Nunc quidem calefacit, nec frigefacit, semper tamen sicca est, delicatæque ac tenuis substantiæ, qua non secus lucet, atque gemma quæ dicitur Achates.* Itaque quodammodo prælucet cerebro, eíque facem præfert, lucémque ministrat. Neque abest ab Heracliti dicto, Homeri hic versus à paucis comprehensus, *Iliad. 2. In igne verò consilia creantur, & cogitationes virorum.* Et hoc fortassè veteres fabulosè voluerunt indicare, cùm Prometheum finxerunt simul cum igne sapientiam suffuratum, vt *in Protag.* innuit Plato.

Ex dictis assequemur difficilis textus interpretationem, *lib. 6. epid. sect. 5. text. 5.* quando Hip. inquit: *Anima hominis producitur vsque ad mortem; si autem ignescat, simul cum morbo, & anima corpus depascitur.* Quæ sententia non solùm de naturali calore, sed etiam de ipsa mente potest explicari, cùm in dies homines sapientiores fiăt: quæ si igne excanduerit, id est, si plus iusto exsiccetur, simul cum morbo, id est, senectute, vel cum delirio, & anima, id est, mente & intellectu, corpus depascitur, id est, absumitur. Quare Lucretius, vt refert Lactantius *lib. 7. de diuino præmio,* dicebat, *animam crescere in pueris vigere in iuuenibus, & in senibus minui,* quia intelligentia augetur, vel minuitur pro ætate.

Liquet etiam manifestè, meritò Galenum docuisse *lib. de consuet. c. 4.* ex sententia Platonis, animæ exercitium debere esse moderatum, quemadmodum corporis. Exercetur autem anima memoratione, meditatione, inquisitione, ac cogitatione, id est, ratiocinatione. Quare eleganter prædixit Hip. hoc modo, *lib. 6. epid. sect. 5. tex. 11. Animæ deambulatio, cogitatio hominibus,* per deambulationem exercitium intelligendo, vt Gal. *ibi.* Si ergo corpus moderatam, & contemperatam sortiatur melancholiam, reliquos intemperatos, sapientia, ingenio, & industria facilè superabit.

Vtrùm autem sanguis plus melancholiâ ad prudentiam conferat? etiam examinandum: Galenus enim *lib. 1. de natur. human. com. 39.* sic ait: *Animi quidem acumen, & dexteritas à bilioso humore prodit; ab atra bile constantia, & stabilitas; à sanguine simplicitas, & stoliditas: vt pituita ad formandos mores inutilis sit.* Contrà docuit Hip. *lib. de flatib. num. 20. Opinor autem inter omnia quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quàm sanguinem.* Id quod (arbitror) hac ratione dixit: Cùm enim naturalis spirituum, congenita, opportunissimáque temperies, calida sit & humida, hancque, & materiam à sanguine potiùs, quàm ab alio succo sibi comparent, fit vt ad prudentiam, cæterósque actus principis facultatis sanguis vehementer conferat. Debita namque tum quantitate, tum qualitate, animalis spiritus, tanquam aptum animæ instrumentum, ad actiones principes inseruit. His dotibus præditus sanguis ad prudentiam maximè confert, quia in decenti temperatura animæ instrumenta perpetuò conseruat. Si verò eius sit immoderata quantitas, vt in nimiùm sanguineis, potiùs immodica humiditate mentem reddit hebetem, simplicem, & stolidam. Hoc modo pueri, ob instrumentorum immodicam humiditatem, insipientes sunt, quovsque ætatis incremento in sicciorem cerebri temperiem labantur. Si verò interroges, an bilis vtraque, flaua nempe, & atra exusta, sanguini hoc in negotio excellant? Dic, absolutè ad actus prudentiæ magis conferre sanguinem, quia spirituum est magis accommoda materia; verùm ad meliores actus vtramque bilem esse magis præstantem, non est denegandum.

Curatio.

TAm multa sunt, quæ *capite de Melancholia,* circa victus rationem, & reliquas res non naturales ab auctoribus proponuntur, vt superfluum sit ea iterū in incudem vertere. Aër calidus sit, & humidus, luminosus. Mœstitia, sicut vanæ imaginationes variis ingeniis fugandæ. Somnus omni industria conciliădus, in cuius prouocatione totus curationis cardo consistit: hic enim si prolixus, humectat corpus, roborat vires, & diuersis phantasmatibus animum irrequietum mitigat. Veneris parcus, & tempestiuus vsus permittendus, præsertim si ex semine retēto, & corrupto ingruerit affectus, vt ex priscorum, iuniorúmque mēte firmauimus *lib. 3. Histor. Princip. Med. hist. 9.* Aluus sit lenis. Cibus sit humidus, moderatè calidus, probi succi, concoctu facilis. Melancholica edulia vitanda, quorum catalogum latè *3. de loc. 7.* Galenus proponit. Lacticinia interdicenda: flatuosa enim sunt, & corrumpuntur facilè. Vinum sit album, lymphatum; crassum, & nigrum interdicendum.

Sanguinis missionem in Melancholia à toto, summè esse vtilem, citati monuere auctores; cauma enim attemperatur, & humor melancholicus vacuatur, in cuius præsentia saluberrimam esse phlebotomiam, ex veterum penu prædiximus, *lib. 2. Hist. Princ. Med. hist. 78.* Ea ex gibbero celebretur, nî Melancholica aliqua vacuatio sit retenta, quæ per hæmorrhoïdes, aut vterum celebrari solet: nam tunc è talo mittendus est sanguis, vel in femoribus scarificatio profunda celebranda, ad Galeni mentem. Hirudines affixæ mariscis non contemnendam vtilitatem attulere semper, quia in hoc auxilio administrando naturam rectè operantem imitamur, quæ excitato per has venas sanguinis profluuio, melancholicos affectus persanat, vt prædixit Dictator, *6. Aph. 11.*

Post sanguinis missionem, præparetur humor serapiis, ac decoctis quæ melancholiam respiciunt. Deinde pharma

pharmaca offerantur, quæ similem humorem per aluũ vacuare nata sint: sed ea clementia sint; à fortioribus enim crassus, terrenúsque humor assatur & excandescit. Potiones magis amplectendæ. Sicca medicamina, vt pilulę, humoris siccitatem adaugent; quare eo nomine suspecta. Melanagoga ergo, alia sunt simplicia, alia composita. Illa sunt Senna, Epithym. Myrobal. Indi, Polypod. Ellebor. niger. Composita sunt Confect. Hamech, Diasenna, Diacathol. Diacolocynthidos, Hiera Logadij, serapium de Epitymo, Senna, Polypod. Fumar. maior. Pilulæ si propinentur, sint Arabic. Indæ, de lapide Armeno, lazuli, Cyaneo. Ius galli antiqui ad purgandos humores melancholicos est efficacissimum, in cuius ventrem medicamenta Melanagoga immittantur. Ex quibus parari possunt Apozemata, quæ paulatinè vacuent. Horum materiæ sunt radices buglossæ vtriusque, scorzoneræ, cichor. Liquirit. Fœniculi, Asparag. capparum, & Tamarisci. Folia vtriusque bugloss. Intybi, cichor. scabios. Capillor. Vener. Scolopend. Meliss. Fumar. Pimpinel. Cassuth. Thym. Acetos. Absinth. Aneth. Lupul. Passulæ Corinthiacæ, pruna enucleata, redolẽtia poma, sem. Anisi, Fœnicul. Melon. Cucurbit. Citrul. Cucum. Lactuc. Acetos. Papauer. albi, Flores Violar. Saluiæ, Arantior. Anthos, Stœchad. Rosar. Succi Pomor. redolent. Borrag. Bugloss. fumar. Lupulor. Purgantia immiscenda Polypod. Senna, Epithym. Myrobalan. Indi, necnon Chebuli, Citrini, Agaricum, Rhab. In inueterata Melancholia purgatio ex nigro Veratro salubris est, quæ robustis solùm offerenda.

Post hæc, duo sunt administranda magnæ vtilitatis præsidia. Primum est serum lactis ad multos dies, in quo per noctem dicta medicamenta madescant. Hoc enim, præterquam quòd humoris melancholici ferinam malitiam demulcet, & humectat, nigrum succum per aluum leniter deturbat. Alterum præsidium, est balneum dulcis aquæ tepidæ, aut solius, aut cum humectantibus medicamentis priùs decoctæ, vt sunt Viola, Malua, Folia Nenupharis, Fumaria.

Roboranda viscera: Firmandus ventriculus fomentis, vnguentis, sacculis, emplastris. Iecur Epithematis vngendum. Cor tuendum. In hunc vsum cardiaca, & lætificantia exhibenda, vt Mithridatium, lætificans Gal. & Rhasis, & aliæ confectiones cordiales assumendæ. Lapis Belzaarticus vtilissimus, & alia quæ aduersus Melancholiam passim proferuntur auxilia. Cerebrum humectant embrochæ, seu fotus ex lacte, & lotiones ex decocto humectante paratæ: & post ablutionem caput inungere oportet iis, quæ cerebri, humorísque siccitatem lenire queunt, vt sunt vnguenta facta ex oleo violaceo, Sem. Cucurbit. Papauer. Peruigilio illicò occurrendum remediis, quæ *cap. de Phrenitide* descripsimus. Si cætera non prosint, & Melancholia soli cerebro propria sit, vtile est Fontanellam in brachio, aut iuxta occiput aperire.

OBSERVATIO.

Ad conciliandum somnum, emplastrum mirabile.

NVllum est symptoma, quod Melancholicos ampliùs vexet atque fatiget, quàm vigilia, quæ corpus exsiccat, spiritus resoluit, viresque comminuit: Sõnus contrà humectat, instaurat, refocillat; quare omni ingenio prouocandus. At cùm siccitas valde resistat, & corrigatur per humectantia, quæ debilis sunt actiuitatis natura suapte, hinc fit vt somnus non tam facilè promoueri soleat. Quare cùm alia præsidia non prosunt, ex tam multis celebratis, hoc esse præstantissimũ emplastrum, raso sincipiti appositum, firmissimo experimento adinueni.

A ℞. *Coriandri viridis, fol. lactucæ, capit. papauer. portulac. hyoscyami, radic. mãdragoræ, an.* M. ß. *maluar. viol. an.* M. j. *hord.* P. ij. *flor. nenuphar.* ʒ ij. *saluiæ, betonic. an.* M. j. *flor. camomil.* ʒ j. *rosar.* ℥ ß. Fiat decoctio in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneat ℔. j. Collaturæ adde *Olei violar.* ℥ ij. *ol. papauer.* ℥ iij. *ol. nenuphar.* ℥ j. ß. *ol. camomil.* ℥ j. *pulu. Absinth. pulu. Betonic. an.* ʒ iij. *Aq. Lactucæ,* ℥ ij. *pulu. flor. nenuphar.* ʒ ij. *pulu. flor. camomil.* ʒ j. *pulu. betonic.* ʒ j. ß. *pulu. absinth.* ʒ ij. *pulu. rosar.* ʒ iij. *boli armen.* ℥ ij. ß. *santalor. rubeor. & citrinor. an.* ʒ j. ß. *vnguenti populei,* ℥ ij. *lactis muliebris,* ℥ iiij. *croci,* g̃. xij. *philony Persic.* ʒ ij. *opij,* g̃. x. *vitellor. ouor. num.* ij. *aq. ros. q. s.* Misce fiat Cataplasma.

B

De Melancholia Hypochondriaca.

ETsi tractatio de Melancholia Hypochondriaca, ad partes naturales sit reducenda, tamen placet de ea modò disceptare, vt discursus hìc omni ex parte sit absolutus. Quare imprimis quærendum: *Vtrùm Galenus Melancholiæ Hippochondriacæ naturam, & signa rectè descripserit?* Nullus est affectus, de quo ampliorẽ fecerint auctores commemorationem, quàm ille, qui quia ventriculi, Hypochondriorúmque consensu fit, Hypochõdriacus solet appellari; & quoniam à flatibus incipit, à Barbaris flatuosa Melancholia, seu Mirachialis nuncupatur, non exiguam habens similitudinem cum ea Epilepsiæ specie, quæ a ventriculo oritur.

C Galenus ergo *lib. 3. de loc. affect. cap. 7.* de hac tertia Melancholiæ differentia refert sententiã Dioclis, eámque tanquam imperfectam confutat, nec singula symptomata huius affectus explicantem: licèt enim multa proposuisset, præcipua siluit, & à quibus Melãcholicus affectus planè demonstratur, metum scilicet, & tristitiam ab Hip. non omissa, *6. Aph. 23.* Insuper, quia cùm cognosceret Diocles, ex ventriculo primùm affecto Hypochondriacam oriri, silentio tamen præteriit, quænam esset propositæ ægritudinis origo: nec cur ad illum desipientia, mentísque alienatio sequatur, & alia melancholica accidentia ausus fuit explicare, sed ea tantùm quæ per se manifesta erant, nec expositione indigebant.

D Singula verò prosequitur Galenus: & primò docet, speciem hanc Melancholiæ ad inflammationem sequi ventriculi, vel partium iuxta ipsum in hypochondriaca regione existentium. Cúmque vitiosus sanguis in parte inflammata collectus, sit adustus, crassus, & melancholicus, vtpote à liene irruens, melancholici vapores ex eo, sursum ad cerebrum eleuantur, qui mentem interturbant, metum & tristitiam efficiunt, ac reliqua Melancholicorum symptomata; non aliter ac calidi vapores ad oculos eleuati, suffusionis sunt causæ, & doloris in capite.

Timoris, & mœstitiæ causam, refert ad humoris nigredinem, & tenebrositatem: adiungítque duo hæc perpetuò Melancholicos comitari, simul & imaginationis noxam; licèt non semper eundem læsionis E modum, cùm intra eandem Melancholiæ speciem, varias, & ferè innumerabiles læsas imaginationes experiantur, quarum nonnullas medium adducit.

Deinde quibus signis flatuosa, Hypochondriacáve Melancholia ab aliis speciebus differat, clarissimè demonstrat: Nam si præter metum & tristitiam, odium & auersionem hominum, quæ communia sunt omni Melancholiæ indicia, cruditates adsint, ructus acidi, præcordiorum æstus, flatus, rugitus, vehementes interdum ventriculi dolores, maximè post cibũ, hypochondriorum grauitas & tensio, sputum humidum, ídque multum; alui autem deiectione, vomitu, proba concoctione, ructibus alleuietur is qui laborat, dubium non est turgidam esse, flatuosam, ac Hypochondriacam vocatam affectionem; & melancholicum sanguinem in ventriculo,

ventriculo, veluti, in parte inflammata, seu potiùs docente Paulo *lib.3.cap.14.* circa partes ad stomachum attinentes, mesenterium scilicet, & hypochondria phlegmonen contineri, ex qua, facta ad cerebrum euaporatione, eóque intemperato, ac tenebroso reddito, Melancholiam excitari est necesse.

Tunc verò licebit illud certissimè coniectari, si circa ventriculi regionem prima inceperint symptomata, ipsísque auctis Melancholica fuerint subsequuta. Quòd si ea quæ Melancholiæ propria sunt, metus scilicet, & tristitia, aucta & vehementia adfuerint, nullo interim prædictorum, vel exiguo, circa ventriculum apparente, manifestum est Cerebrum ipsum proprio affectu laborare, & in eo aceruatum esse, ac congestum melancholicum humorem. Quare dicendum est, rectè Galenum, rationem & causam symptomatum, quæ in Melancholia exoriuntur, protulisse.

Verùm explicanda sunt, quæ Galenus refert: *Virùm Melancholia hypochondriaca ex Pylori inflammatione oriatur?* Nam si hoc esset verum, febris in ea adesset. Atqui Melancholia omnis est quædam desipientia, delirium, seu mentis alienatio sine febre, ex Gal. *2. de caus. symp. vlt.* Paul. *lib.3.cap.4.* Tral. *lib.1.cap.22,* Halyabbat. *9. theoric. 7.* vbi animi confusionem sine febre describit: & Aretæus, animi angorem in vna cogitatione defixum, absqua febre, *1. Chronion, cap. prop.* & Rhasis *9. ad Almans.* & *1. contin.* cum reliquis de Melancholia agentibus, nullam prorsus febris mentionem fecerunt. Igitur, &c.

Deinde, in inflammata parte exuperans reperitur, & consumens calor, quo præsente flatus non oriuntur, quia à diminuto tantùm fiunt, ab ingenti resoluuntur, *3. de caus. sympt. 2.* neque acidi ructus fiunt, quia potiùs à frigiditate, *4. simpl. 12.* nec cruditates fieri possunt; nec humidum sputum, & multum: quia symptomata sunt quæ à frigido emanant, non calido morbo. Ergo, &c.

Rursus. Ex sola delatione melancholiæ à liene ad ventriculum, vel mesaraïcas absque phlegmone, possunt tenebrosi, atrique vapores ad cerebrum eleuari, efficeréque mentis inconstantiam, cum metu & mœrore. *6. de loc. 1.* Ergo perperam Galenus *3. de loc. 7.* huius affectionis causam addixit inflammationi pylori, hoc est, inferioris oris ventriculi; præsertim cùm magis frequens sit à vitiato, obstructóque splene, melancholiæ receptaculo, huiusmodi malum proficisci, adeò vt testetur Auerrhoës *3. collig. cap. 40.* sine eius communicatione rarò generari.

Dic. Cùm *3. epid. sect. 3. com. 45.* scripserit Galenus, proprium insanientium esse, à febre liberum esse, vt febricitare phreniticorum; & apertè variis in locis Melancholiam definierit, delirium sine febre: cúmque hæc, ex ipsius, & Medicorum omnium sententia, ab internis inflammationibus sit omnino inseparabilis, nō leue tum Barbaris, tum Græcis attulit negotium, quomodo Hypochondriaca affectio à pylori phlegmone euenire posset, imò vel à calore, si adsunt cruditas, flatus, & sputi aciditas.

Ob hæc Rhasis *1. contin. cap. 3.* potiùs credit, huius mali causam esse melancholiam multam, ab splene in ventriculum delatam, à quo ad cerebrum communicata fiunt Melancholica symptomata, & morbus. Neque probè colliges, à calore proficisci, eo quòd iuuetur frigidis & humidis: quoniam iuuamentum illud per accidens est, non omnino & eradicatiuè sanans, scilicet quia frigidis temperatur iecoris caliditas, & minuitur atræ generatio; humidis autem eius malitia obtunditur. Verba autem Galeni *3. de loc. cit.* ad Dioclem contorqueantur, non quasi eiusdem fuerit sententiæ, quod aliqui putant consentientes cum Rhasi, non posse à pylori inflammatione nasci, cùm adsit sitis, ac febris carentia; nisi per inflammationem, non phlegmonen, tumorem, siue apostema intelligas, sed feruorem, immoderatúmque calorem, vt mos antiquis fuit inflammationem appellare, teste Gal. *lib. de diff. morbor. cap. 12.*

Cæterum reiicienda est interpretatio, quia nec Galenus *ibi,* nec auctores eo nomine sic vtuntur, & apertè suam proferunt sententiam. Auicenna *1. 3. tract. 4. cap. 18.* admittit quidem genus hoc Melancholiæ fieri ex phlegmone, modò à frigida, nonnunquam à calida materia generato, atque adeò febrem quandoque adesse, quod Galeno non repugnat, cùm tantùm velit in Melancholia, & Mania febrem necessariam non esse, nec perpetuam, quemadmodum in phrenitide. Auerrhoës *3. collect. cap. 40.* idem ferè arbitratur, addens Melancholiam hanc, etiam cùm à calido apostemate oritur, febre carere, sicut accidit in declinatione; quo tempore extraneus calor iam non adest sufficiens ad excitandam febrem. Verùm hoc necessarium non est, quia oportuisset febrem, & dolorem præcedere, quod nec experientia ostendit, nec auctores testantur.

Quare dicendum, huius ægritudinis causam esse, vel melancholiæ delationem ex splene, cum Rhasi, & Galeno *6. de loc. cap. 1.* vel ventriculi, aut mesaraïcarum, demùm aut cuiuscunque partis mesenterij tumorem, ex atro, crasso, adustóque sanguine, quod inflammationis nomine ex præsenti significatur. Licèt autem inflammatio, seu phlegmone strictè sumpta, prout ab aliis tumoribus distinguitur, sanguinem, & calidum apostema significet, *lib. de tumorib. præter naturam, cap. 2.* omnem etiam tumorem dicit, *2. cris. 12.* Cùm ergo ex sanguinis melancholici phlegmone huiusmodi affectio vtplurimùm oriatur, febrem necessariò non annectit.

Nec verò putes necessarium omnino esse, sanguinis immoderantiam in inani loco aceruari, ita vt partem in tumorem attollat, vt morbus hic generetur: sufficit enim quòd crassus, ater, & adustus humor per mesaraïcas, vel quamlibet aliam partem huius regionis spargatur, contineatúrque in excedente quantitate, tum quia inflammationis nomine, quamlibet excedentis sanguinis copiam, etiam in paruis membri vasis, Galenus comprehendit; tum quia experimento compertum est, hypochondriacos multos, factam & consistentem inflammationem non habere calidam, quia febre non laborant, siue frigidam, quemadmodum Auicenna testatur, vti *suprà.* Nec mirum, quoniam monstrante dissectione, etiam in paucis pleuriticorum tumores conspiciuntur. Erit igitur affectus quidam phlegmonæ similis, qualem scribit Galenus *8. meth. 5.* nonnunquam in ventriculo consistere, in diaria ex cruditate. Ex dictis duabus causis, Galenus *in hoc capite,* & Paulus *loc. cit.* vnius tantùm, quia frequentissima, nempe ventriculi, vel mesaraïcarum inflammatio dicto modo explicata, meminerunt; ambas autem Auic. & Auerrhoës concesserunt, nec posteri negarunt.

Quomodo verò flatus, & alia symptomata frigida à calida causa possint oriri, non perinde explicant. Auerrhoës *cit.* eam refert ad extraneum calorem, à quo cùm lædatur, debilitetur, & resoluatur innatus, coctionis auctor, exactè alimentum non conficit, atque adeò cruditates fiunt, flatus, acores, & reliqua. Alij intereà dum viget inflammatio, prædicta symptomata non dari, sed in inflammationis fine, quum iam calor in cibaria, vel chylum agens; paruus existit, cùm tamen illicò ab huius morbi initio flatus vigeant, vnde cruditates.

Dicendum ergo, quòd cùm affectio hæc ex ventriculi cruditate incipiat, propter quam lienis subinde fit obstructio, principio flatibus implentur partes ventriculo circumiacentes, & præsertim hypochondrium sinistrum; in quo etiam primùm grauitas & tensio, quod frequens est, sentitur: ex melancholico autem

sanguine ad quamuis illarum partium irruente, putrescentéque vapores eleuantur, qui præexistentium copiam adaugent. Rursus contentus sanguis, melancholicus est, ac proinde acidus, quid igitur mirum si ab eo inflammata membra vitientur in acorem? Denique melancholia ipsa licèt putrefacta, & calida, abundat quantitate partium frigidarum, ratione quarum potest symptomata frigida efficere.

Vtrùm verò *in Hypochondriacis affectibus necessariò adsit obstructio?* dignum est quæsitu. Diocles cognouit saltem in mesaraïcis venis: nam sanguis hoc loco crassior factus, aut quiuis alius humor terrestris, potest obstruere, præsertim si lentus sit, tunc enim pertinaciùs inhæret, & hoc modo à pylori calore flammeo redditus durior, obstruit: Argumento est, quòd alimentum corpori non distribuatur: quare Hypochondriaci, sunt pallidi, decolores, extenuati; non enim nutriuntur, quia alimentum ob internas harum partium obstructiones, ad membra aptè non penetrat.

Vtrùm Hypochondriaci pulsationem magnam in mesenterio persentiant? addubitant multi. Arteriæ enim subter præcordia pulsantes vehementer, in hoc affectu ab ipso laborante sentiuntur, & interdum citra cōtactum, de foris intuentibus pulsatio animaduertitur, quæ ex Hip. mente, 1. *lib. progn.* 28. perturbationem significat, aut delirium. Nam cùm hæc ob adurentem concitetur calorem, permultósque atrabilarios flatus, qui partem distendendo, pulsationem concitant, & sursum elati, caput implent: accedit alia causa, nempe arteriæ constrictio à glandulis, quas natura in mesenterio reposuit, vt sint fulcimentum vasorum, quæ per mesenterium copiosa disseminantur, ne scilicet in magnis, & violentis motibus disrumpantur. Hæc glandulosa corpora in Hypochondriacis, atro, melancholico, assatóque humore replentur, qui in vasis multiplicibus, quibus mesenterium abundat, propter eiusdem partis calidam intemperiem, continetur: vbi verò ita repleta fuerint vasa, sed præcipuè glandulosum illud corpus, quod insigniores, ac primas vasorum dissectiones suffulcit, comprimitur arteria magna, quæ iuxta venam cauam per dorsi medium versus sinistram partem perrepit; ex compressione autem arteriam attolli, & motum similem edere pulsationi, dixit Galenus 2. *de loc. cap.* 1.

Denique, vt in summa dicam, multiplicia sunt signa, quæ Hypochondriacam Melancholiam comitantur, varia, & quæ diuersimdè laborantem exercent, & à calida, ac frigida causa scaturiunt: Cùm enim hic morbus ex calida hepatis intemperie, ventriculi frigida emanet, adsítque hæc partium contraoperantia, nihil mirum si ex hoc inæquali fonte signa varia emanent, præter ea quæ *suprà* retulimus. Conspicitur vomitus crudi cibi, & subamaræ pituitæ. Adest ventriculi vehemens dolor. Suffocatio interdum premit, ob diaphragma ex multo, crassóque flatu compressum, à liberáque distentione impeditum. Visitur tensio in hypochondriis, quam eorundem grauitas, aut tumor mesenterij comitantur.

Si præualet iecoris æstus, siti torquentur ægri, maxillarum rubedine, vigilia, vrinæ rubore, manuum & pedum calore, corporis colore pallido. Si superat frigida ventriculi intemperies, vrina est alba, somnus adest interruptus, laborans anxius est, pallidus, & à potu maximè læditur, timet, tristatur, alimentum abhorret, falsis importunísque imaginationibus vexatur. Denum nec oblatis frigidis, aut calidis medicamentis acquiescit.

Difficilis ad curandum morbus, quia ex inæquali minera profectus, & cùm sit habitualis & diuturnus, difficulter curatur; intemperies enim est in visceribus penitùs impressa, & altiùs radicata, quam euellere, ardum & laboriosum. Etenim si calida applicas, ignescit iecur; si frigida, tonus partium naturalium grauiter eneruatur. Hoc malum eos præcipuè premit atque fatigat, qui graciles, hirsuti, excarnes sunt natura suapte. Laborantes frequenter incidunt in viscerum obstructiones diras, icterum, fœdum colorem, atrophiam, cachexiam, hydropem, vigiliam, melancholiam morbum, à quibus laboriosè sese in posterum possunt extricare.

In Curatione quatuor scopi obseruandi: Primus, atrum humorem vacuare. Secundus, flatus à capite eleuatos reuellere, & absumere. Tertius, viscera deobstruere, atque attemperare. Postremus, cordi, ac cerebro prouidere. Victus ratio eadem sit, quam *suprà* in Melancholia morbo descripsimus. Proba coctio procuretur. Aluus sit mollis. Somnus sit prolixus. Animi pathemata vitanda. Cœna sit leuis. Exercitium moderatum

Prima regio in primis clementi pharmaco expurganda. Sanguis extrahatur deinde è brachio, vel talo. Postea si lien melancholici humoris copia turgescit, hirudines mariscis affigendæ: ex his enim partibus sanguinis extractio maximum ægris leuamen afferre solet. Præparetur humor melanagogis, & similibus postea expurgetur. Cardiaca offerenda. Ventriculus firmandus. Roborandum iecur. Deobstruentia imperanda, inter quæ chalybeata medicamenta primas tenent. Serum lactis medicatum offerendum. Balnea aquæ dulcis summopere iuuant. Thermales aquæ, si quæ detergendi sine calore vim habent, optimæ sunt: vtiles sunt ex mineris chalcanti, & ferri.

OBSERVATIO.

Electuarium ex chalybe ad Hypochondriacos egregium.

NUllum est medicamentum, quòd Melancholiæ flatuosæ magis conferat, quàm chalybs. Nam cùm ex diuersa natura prodeat hic affectus, exigit medicamina, quæ variam habeant, & diuersam operandi vim. Affectus hic mixtus est, & compositus, quocirca medicamenta quoque efflagitat composita. Insuper pharmaca omnia os ventriculi oblædunt, quod in hoc morbo est affectum. Hanc præstantissimam efficaciam, pretiosi antidoti instar, ferrum sortitur. Adstrictione, & crassa qua constat substantia, roborat, & labascentem ventriculum, flaccidásque internas partes vigorat vehementer. Deobstruit, calida igneáque vi; nam omne metallum igneæ est substantiæ, & quò impurius, eò ampliùs: ab infarctu liberat, compescit vomitum, appetentiam concitat; demum cùm mixtæ sit substantiæ, mixtos producit effectus. Huic necesse est permiscere roborantia, deobstruentia, cardiaca, & quæ flatus absumere nata sunt: quas indicationes in hoc morbo summè esse necessarias, auctores vnanimiter contestantur. Inter omnia præcipuum obtinet locum Electuarium hoc, diutino à me experimento confirmatum. Vtere eo, (corpore priùs expurgato) quantitate ℥ ij. ieiuno ventriculo, superbibito haustu generosi vini, aut aquæ, quæ priùs sit decocta radice Chynæ, scorzoneræ; aut aperientis decocti. Et si vires valeant, post eius potum, non displicet exercitium spatio dimidiæ horæ celebratum.

℞. *Fol. sen. Oriental.* ℥ ß. *epithym. polypod. seminis cartham. an.* ʒ ij. *flor. borrag. flor. violar. flor. bugloss. an.* ʒ j. ß. *Corinthiac. passular.* ℥ ij. *prunor. sine acinis*, Num. x. *anisi, sem. fœnicul. an.* ʒ j. *adianth.* M. j. ß. *eupatorij, asplenij, an.* M. j. *cortic. citri exiccati*, ℥ j. *Tamarisci*, M. ß. *myrobalanor. chebulor. myrobalanor. Indor. an.* ʒ iij. Coquantur omnia in aq. chalybeata, quousque remaneat ℔. j. In colatura infunde sec. art. *Rhab. elect.* ʒ ij. *agaric. trochiscat. in vino zingiber.* ʒ j. *hermodactylor.* ʒ j. *mechoacæ*, ʒ ij.

Omnia

Omnia deinceps exprimantur: tunc adde *Syrupi fumar. maior. Chalybis subtilissimè triturati*, ℥ j. *confect. Alkermes, electuar. de gemmis, confect. Hyacinth. an.* ʒ iij. *margarit. præparat.* ʒ ij. *lapidis belzaartici*, ℈. xxx. *eboris in tenuissimum pollinem redacti*, ʒ ij. *flor. meliss.* ʒ ß. *pulu. Sennæ*, ʒ ij. *Tartari vini albi*, ʒ j. ß. *Theriac. Andromachi*, ʒ ij. ß. *Mithridatij*, ʒ j. ß. *aromatici rosat. Mesdiarrhodon. Abbat. an.* ʒ ß. *rubinor. præparat. granator. præparat. an.* ʒ j. *serici crudi*, ℈ ij. Omnia in puluerem tenuissimum redacta, cum foliis auri Num. xx. misceantur, & cum sacchari q. s. Fiat sec. art. Electuarium.

De Amore insano, siue Affectu Erotico.

DE insano amore, cùm sit affectus infrequens, paucula quædam proferemus verba, maximè quia illius sanatio sub Melancholiæ curatione comprehenditur. Quanta sit vis Amoris in rebus, satis explicant auctores prisci, neoterici satis explanant, & doctorum hominum consensus affirmat. Igitur quantum hic possit, ex Orphei, atque Hesiodi, & aliorum veterum Poëtarum carminibus patet: & docent Platonici, ac suis ipsi libris fusiùs, & accuratiùs demonstrant. Vnus Platonicorũ Principis sermo, quod *Conuiuium* inscribitur, huius rei testis est probatissimus. Platonica nolo repetere de magno Deo Amore, & admirando inter homines, vt Phædrus apud Platon. *in conuiuio* refert.

Ergo vrit videndo fœmina, certè passiuè, id est, dum videtur, dum aspicitur: nisi, si non aspiciatur, & aspiciat mulier, afficiat viros, & Basilisci serpẽtis instar sit; quod verum non est, nisi velimus fascinum oculo ferre mulierem. Hinc 1. *Æneid.*

— Ardescitque tuendo Phœnissa.

Ipsa in se, quæ vrit virum: vnde Ouid. 4. *Heroïd. Epist.*

Vrit amor grauiùs, quò serius: vrimur intùs,
Vrimur, & cæcum pectora vulnus habent.

& 4. *Æneid.*

——Est flamma medullas:

quæ & corpus Didonis præceps dedit in ignem.

Ecce tibi comparatam eius vim igni, quo efficacius nihil in tota natura. Itaque plurima sunt exempla, eorum, qui sibi amoris causa manus intulere. Quare hoc ineuitabili Cupidinis arcu exagitatus homo, & videt, & perit, vt Ouid. *in Heroïd. Epist.* asseuerat: nec dissimiliter Plaut. *Mercat. act. 2. scen. 1.* innuit. *Illic ego aspicio forma eximia mulierem, quam ego postquam aspexi, non ita amo, vt sani solent homines, sed eodem pacto, vt insani solent.*

Oculis vrendi maior est vis, quàm ipsi igni: hic enim vrit eos qui tangunt; at formosi etiam procul intuentes accendunt, etiamsi non tangantur. Sed quærendum: *Vtrùm præcipua amoris sedes in oculis sit constituenda?* Philostratus sic inquit, *Epistol. 50. O mala faciferi amoris, vnde mihi animum occupastis? Nonne videlicet ex oculis? sic & amor per arcem oculorum, non lignis, aut laterculis, sed solis palpebris munitam, inquietum paulatim animum ingreditur, celeriter quidem, vt alatus, liber verò vt nudus, inuictus vt iaculator. Primi vobis pulchritudinis facem extulistis.* Et Musæus *in Leandro*, cum mortalium animos veluti sagittis, amore figi cecinisset, subiecit: *O amor, amor! qui per oculos instillas cupidinem.* Ob hanc rem in *Troade*, suadetur Menelao, vt Helenam trucidet, nec videat, alioqui perdendus ipse.

Vis audire Philosophos, Oratores, Historicos, Theologos? Plato citatus *lib. 6. stromat.* in initio, *Amoris initium, visus*: & Plutarchus *lib. de amore*: *Capiendi amoris visus est ansa.* Isocrates *in encomio Helenæ*, de Theseo illam amante: *Illam vt vidit, tanto eius amore formæ est victus, vincere alios solitus.* Sic Aristænetus *lib. 2. epist. 2.* Quintilian. *in quadam declamatione*: *Oculi sunt tota nostra luxuria; hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant, mi-*A *rantur, adamant, concupiscunt.* Apul. *lib. 10. Asini. Isti enim tui oculi per meos oculos ad intima delapsi præcordia, meis medullis acerrimum commouent incendium.*

Clemens Alexandrinus *lib. pedagog. sui 3. cap. 5. & 11.* mirificè hoc argumentum potest illustrare: & *lib. de profect. morum*, Plut. ex Æschylo puellæ flagrantem nominauit oculum, & facilè nutibus deprehendi affirmat, moribus accommodans, quasi per oculum amor quo fuit vitiata, sese exerat. Sic Poëtæ Græci passim, formosas & pulchras mulieres in se aliorum trahere oculos, aut oculis alios trahere asseuerant. Ita Homerus *in Iliad. Vt vidit, vt prudentem ipsius animum circumuallauit amor.* Euripides *Alceſtide*: *Aufer per Deos ab oculis mulierem hanc, ne me capias volentem.* B

Hinc sapiens illud Sapientissimi hominis consilium, *Eccl. 9. Ne respicias mulierem multiuolam*, id est, modo huc, modò illuc vagantem, seu potiùs instabilem & leuem, quod proprium est, ac maximè natiuum huius sexus vitium. Neque minus doctè cecinit Iob. *cap. 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de Virgine*: quasi docere vellet; non orituram, aut non nocituram, praui ac lasciui amoris in animo cogitationem, nisi liberiùs oculis vteretur, qui viam sternerent cogitationi. Exemplo sunt Filij Dei videntes filias hominum, vt scribitur *Gen. 6.* Exemplo Sichem, *Genes. 34.* Exemplo Samson, *Iudic. 15.* Exemplo Dauid, *2. Reg. 11.* iure vt Anacreon amorum exercitum ex oculis ferire prædixerit. C

In hunc sensum interpretãda est illa Pauli sententia, *lib. 3. cap. 17.* dicentis: *Solos oculos in amantibus contrahi, ac concidere.* Licèt enim vniuersi corporis atrophia, & squalor, cæteras nostri corporis partes opprimant, & absumant, tamen circa passionis initia, oculi resoluuntur priùs cæteris membris: nam caui fiunt, palpebræ ipsis continenter mouentur, cum risibilitate quadam, & voluptate oculos perfundente, quasi pulchrum aliquid aut delectabile intueantur, aut nouum iucundum audiant, dilecta nempe forma phantasiæ perpetuò obuersante in his ergo motibus variis pinguedo liquatur, spiritúsque resoluuntur.

Oculi ergò miram in amatoriis affectibus potentiam obtinent. Hinc spiritu diuino afflatus Regius vates, sic Dominum deprecabatur, *Psal. 118. Auerte oculos meos, ne videant vanitatem*: quoniam oculorum ministerio in animos hominum amor influit, sensim pedetentimque illabitur. Quare amantes, amentes visu fiunt: vnde verè scriptum, *Ierem. 9. ascendit mors per fenestras nostras*; fenestræ autem nostri sunt oculi, per ipsos enim anima respicit, quod exteriùs concupiscit. Oculi quippe multo igneo, & vt sic dicam, radioso spiritu nitent: quamobrem ad rei amatæ oculos radiorum iaciunt, qui cùm spiritus deuehant, vaporem illum vehementiùs incendunt: His incensus, & amati specie agitatus oculus, cor agitat, incendit, vrit cupiditate fruendi, dum vicissim ab amato suis oculis recipit aculeos: ita amoris veneno inficitur, idcircò plerique genus esse fascinationis conscribunt. D E

Ratio huius problematis esto hæc. Eiusmodi in homine gignuntur spiritus, cuiusmodi fuerit sanguis, & aër admissus, in præcordiis, purus enim puros creat spiritus, crassior crassiores; qui quidem vt perpetuò à cordis calore, magísque sincera sanguinis parte gignuntur, ita sanguinis à quo emanant, sequuntur naturam. Hi è corde in cerebrum delati, animales efficiuntur, tenuiores mobilioréſque euadunt: hinc facilè per laxiores cerebri meatus transmittuntur, præsertim qui ad oculos deferuntur, qui omnium lucidissimi sunt, & nitidissimi, vt visionem efficiant, atque inde similes sibi radios per oculos, quasi per fenestras vitreas, mittant. Emissi ab oculis radij trahunt spiritalem illum vaporem, & quidẽ ignei, vt putauit Chrysippus, *lib. 15.*

de placit. phil. 4. vt in lippis apparet, & rubore affectis oculis, qui spectantis proximè oculos emissione radiorum similiter afficiunt, & affrictu, & contactu spiritali in bene affectis oculis similem gignunt morbum. Sic etiam & Arist. *lib. de somno, & vigilia*, obtutu mulierum menstruatarum, sanguineis quasi guttulis, & fœdo vapore, nitidissimum infici speculum tradit: spiritus enim vapor est sanguinis, siue sanguis quidam tenuissimus: ita amantes mutuo aspectu, alter alterius combibit amorem. Hinc *Æn.* 4. Virgilius:

At Regina graui iamdudum saucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.

Ac si fascinata esset fingitur vulnus alere: cæco igni, id est amantis ardenti desiderio vrgeri, & vri, ac tota furens vrbe vagari, vt fascinata. Ecce tibi antiquioris Poëtæ sententiam. Terent. *Eun. act. 2. scen. 1. Dij boni, quid hoc mo bi est? adeóne homines immutari ex amore, vt non cognoscas eundem esse!* & paulò antè, *act. 1. scen. vlt. Dies, noctésque me ames, me desideres, me somnies, me expectes, de me cogites, me spectes, me te oblectes, mecum tota sis, meus fac sis postremò animus.* Nec mirum, cùm tenuem radium, leuissimúmque spiritum, tam citò, tam acriter, tam perniciosè animũ perturbare, & à suo statu euertere constet: scimus enim morbos, vt pruritum, scabiem, elephantiasim, dysenteriam, lippitudinem, pestem contagione inficere, noxio vapore emisso, eóque spiritali, & qui aspectum effugit oculorum. Ita amantium spiritus calidiores & clariores, ob germanitatem & sympathiam naturarum, sibi mutuò blandiuntur, se mutuò alliciunt, ideóque auidè atque ardenter hauriuntur; & quia subtilissimi, citissimè interna permeant, & per venas & arterias in corpus vniuersum penetrant, vt qui calidissimi sint. Ita simili inficiuntur amantes tabe, hoc est, insana quadam libidine fruendi, quod pxysicè Lucretius expressit, *lib. 4.*

Hinc illi primùm Veneris dulcedinis in cor
Stillauit guttam, & successit feruida cura.

Hoc modo ex amore incurrit amans ægritudinem, & vacat mente, vt euenit Antiocho, ob nouercæ amorem Stratonicæ, apud Val. Max. *lib. 5. cap. 7.* & fœminæ Pyladis amore captæ, apud Galenum *lib. de præcognit. ad Posthum. cap. 6.* & magis si pulchrum sit quod amatur: nam vt Plato ait *in Lyside: Omnium verò amor pulcherrimus, & quod maximè pulchrum, id ipsum etiam omnium maximè amabile.* vt ait *3. de Republ.* Plato *Amor* enim *nihil aliud est, quàm desiderium pulchritudinis, scilicet potiunda, & immortalitatis*, vt ait *in conuiuio* Plato: & hæc putatur aurea amoris sagitta, qua amore ferit, qua amorem trahit.

Forma pulchra acutiùs quàm iaculum ferit, & per oculos in animum influit. Nónne Samson leone fortior, & saxo durior, qui & vnus, & nudus mille persecutus est armatos, in Dalilæ mollescit amplexibus? *Iudic. 16.* Nónne Dauid, secundùm cor Domini electus, postquam deambulans super tectum domus suæ, Bethsabeæ captus est nuditate, adulterio iunxit homicidium? Nónne Salomon mortalium sapientissimus, ob amorem à Domino recessit, *3. Reg. 4. & 11.* Et ne quis sibi de sanguinis propinquitate confideret, in illicitum Thamar sororis Amnon frater exarsit incendium, *1. Reg. 13.* Sapienter, & politè quidam ita in Amorem lusit.

Quis puer hìc? Veneris. Plena quæ causa pharetræ est?
Non bene prouisus certa quòd arma mouet.
Cur sine veste Deus? Simplex puer odit opertum.
Vnde puer? Pueros quòd facit ipse senes.
Quis pennas humeris dedit? Inconstantia. Quare
Nulla Deo frons est? Signa inimica fugit.
Quæ sors eripuit lucem? Immoderata libido.
Cur macies? Vigilis cura, dolórque facit.
Quis cæcum præit? Ebrietas, sopor, otia, luxus.
Qui comites? Rixæ, bella, odia, opprobrium.
Qui cœlo dignati? Homines. Quæ causa coëgit?
Mitior auctore est credita culpa Deo.
Heu genus in fraudem natum, & corda inscia veri,
Quonis, fásque scelus, si scelere abluimus!

Hoc cæco amore, corruptóque iudicio vexati plures, sese in insaniam præcipites dedere, & in mortem: ac sæpenumerò manus sibi violentas consciscunt, & fœdo mortis genere se perimunt. Hinc illud Ouidij:

A trabe sublimi triste pependit onus.

Est ergo amantium insania, *solicitudo Melancholica, ex immoderato amore profecta, ac pendens, variis subinde pathematibus animum exagitans*, ex Auic. *3. 1. tract. 4. c. 23.* Cuius causa, humor est atrabilarius, cerebrum intemperans, ac animales spiritus vitians: ex amore enim diuturno, corpus vigiliis, curis, solicitudine confectum exiccatur, ac tabescit, & hoc modo igneus, torridus, & atrabilarius sanguis progignitur, & in cerebri arcem conuolans, ibíque stabulans, furorem & insaniam parit: quo pacto Auicenna hunc affectum Melancholicis morbis annumerat.

Sed rogabis cur hic morbus vocetur Heros? Dic, quòd hoc nomen aliqui, parum tamen Latini, dictum voluerunt à Germanica voce *Herr*, quæ Herum, siue dominum significat: grauiùs poterant à Latina deriuare Herus, siue Heres. Sed vide rationem horum: quoniam (inquiunt) hoc morbo potissimùm Heri, ac nobiles, & magnates vexantur: quasi verò non potuisset hæc esse ratio vera, si à voce Latina Herus, duxissent. Morbus autem est, cùm præ amore cuiuspiam in furorem quis vertitur. Malè tamen à nostris pronunciata est hæc vox, *Heros*, pro *eros* sine aspiratione. Nam & ridiculum, cùm solos magnates eo corripi affirmant. Quid? nónne etiam plebeij, atque abiecti quique homines amant, & amore insaniunt? Testes mihi Bucolici Theocriti, & Virgilij, Caprarij, Bubulci, Pastores, amore furentes Galatheæ, Daphnidis, Alexis, Hylæ, quos depereunt, & ita amore torquentur, vt fœdo mortis genere se perimant.

Legi qui scribant, hunc morbum ab Auic. *3. 1. tract. 4. cap. 24.* Ischion vocari. Græca hæc vox, quæ significat crus, & coxendicem, ac neruum, qui eam femori committit, siue Ischis, quæ lumbum significat. Cur autem? quia femori conseruisse femur desiderium est amantium, siue potiùs amatorum. Vel si deriues hoc vocabulum à verbo Græco, ἰσχνόω, quod est attenuare, & arefacere, non errabis, qui enim sic amore insaniunt, macie consumuntur. Hinc illud Virgil. *6. Æneid.*

Hic quos durus amor crudeli tabe peremit.

E Theocrit. *Idyll. 1. Vbi tandem fuistis ô Nymphæ, cùm Daphnis amore tabesceret?* & paulò post. *Quis te ita confecit, cuius verò amore adeò flagrans, siue incensus es?* Hoc enim morbo atroci, & fero oppressi, decolores sunt, exanimes, pallidi, graciles, excarnes, vt constat Gal. testimonio, *lib. cit. de præcogn. ad Posth.* & *1. prog. 2.* Auic. *loc. cit.* Haly *9. theoric. 7.* præ mœrore enim, vigilia, curis, & imaginationibus assiduis, viscera, & officinæ coctionis spiritu, natiuóque calore defraudatæ, cibum auersantur, nec amplectuntur; hácque ratione minùs fausta fit concoctio, & sic atrophia correpti marcescunt, & extenuantur.

Deinde spirationem habent raram, crebra suspiria emittunt; absente re amata pulsus fit paruus, debilis, & processu temporis durus, ea verò subitò conspecta, auditáve, aut memorata, vegetus, sed inæqualis, & inordinatus euadit; quo tempore facies rubore suffunditur, spiratio increbescit, & vel nolentes animum pandunt. *De præsagio quid?* Si diu hic pertinax amor duret, migrat in insaniam & furorem, & hoc modo squalore, curis, vigiliis exiccatur corpus, sanguis arescit, aduritur, & in naturam abit melancholicam.

Curatio

Curatio tunc ea erit, quam *suprà* Melancholicis proficuam esse tradidimus. Attamen antequam hic vesanus amor radices agat, cura aggredienda: quia, vt magnus ille perbellè monebat amorum Magister, *lib.16. Heroïdum.*

Dum nouus est, cœpto potiùs pugnemus amori,
Flamma recens parua sparsa resedit aqua.

& *lib.1. de remedio amoris*, sic.

Dum licet, & modici tangunt præcordia motus,
Si piget, in primo limine siste pedem.
Opprime, dum noua sunt subiti mala semina morbi,
Et tuus incipiens ire resistat equus.
Nam mora dat vires. ——

Insuper si re amata potiri licitum est, id sufficiens præsidium erit; sin contrà, longissimè ablegandus æger, in hoc enim consilio totius curationis cardo consistit. Vin' tu remedia ad hunc improbum amorem ex animo funditus euertendum, præsentanea duo, è duobus Poëtis, qui quantum adferat noxæ experti sunt? Primus est Lucretius, qui cùm *lib.4.* docuisset, eius initia à simulacris oriri, ac pendere formosi vultus, his versibus:

Conueniunt simulacra foris de corpore cuique,
Nuncia præclari vultus, pulchrique coloris,
Qui ciet irritans loca turgida semine multo.

Mox amuletum contrà obiiciendum monuit, fugæ, & auersationis simulacrorum, quæ & incendunt, & pascunt amoris flammam.

Nam si abest, quod ames, præstò simulacra tamen sunt
Illius, & nomen dulce obuersatur ad aures,
Sed fugitare decet simulacra, & pabula amoris,
Abstergêre sibi, atque aliò conuertere mentem.

Rectè nosti quàm aspectus imprudens amoris sit origo. Accinentes Poëtas audi. Nam ita Propertius *lib.3. elegiar. ad Cynthiam?*

Crescit enim assiduè spectando cura puellæ,
Ipse alimenta sibi maxima præbet amor.
Vnum erit auxilium mutatis, Cynthia, terris,
Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.

Vitanda consuetudo. Sapienter enim Socrates apud Stobæum, *serm.6. Ignem quidem ventus, amorem verò consuetudo accendit: Expelle ergo à te hanc feram, priusquàm vngues acuat, emittátque dentes.* Otium fugiendum, interdicenda solitudo. Venus aliquando cum modo habenda; huic enim insaniæ sæpe remedio est.

Si morbus sit pertinax, & vigiliæ infestent, ritu Melancholicorum curandi sunt. Victus sit humidus. Somnus prolixus. Offerantur alterantia, expurgantia, cardiaca. Imponantur capiti topica, quæ contra Melancholiam morbum sunt ex vsu. Serum lactis caprini medicatum, optimum est. Balneum aquæ dulcis, præstantissimum. Sin his non resipiscant, ad flagra, ac verbera veniendum.

De Incubo.

PRoximus Melancholiæ affectus est ille, per quem dormiens, grauem patitur anhelitus oppressionem, vocis, ac motus interceptionem, sensus stuporem, & inuadentis, incumbentísque sibi phantasmatis imaginationem. Incubus dicitur, à Græcis Ephialtes, vel πνιγαλίων, hoc est, strangulator, seu suffocator nuncupatur. Hunc verò ita 12. *Æneid.* eleganter describit Virgilius:

Ac veluti in somnis oculos vbi languida pressit
Nocte quies, ne quicquam auidos extendere cursus.
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus, non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox, aut verba sequuntur.

Paulus *lib.3. cap 15.* breuiter proposuit hunc morbum. Symptoma est in genere noxæ facultatum animalium, motricis quidem generatim impeditæ, sensitricis diminutæ, imaginatricis deprauatæ. Locus affectus, Cerebrum est, quum motus, ac sensus fons sit ac origo, quod vel per essentiam, aut per consensum inferiorum partium solet oblædi.

Causa multiplex est: coniuncta, antecedens, procatarctica. Illa, crassus est vapor, nebulosus & teter, & plerunque frigidus, qui animalis spiritus, influxúsque communicationem obstruendo intercipit. Differt ab Epilepsia, & Apoplexia, ex parte materiæ, loci affecti, obstructionis gradu. In Incubo, obstruens materia flatus est, non humor; pars affecta, posteriores potissimùm ventriculi, & qui non perfectam obstructionem patiuntur; contrà accidit in Apoplexia: In Epilepsia modò flatus, modò humor causa est.

Antecedens causa, humor est pituitosus, aut melancholicus, qui interdum in ipso cerebro, sæpe in præcordiis, ventriculo, aut vtero, aut liene stabulatur, à quo ascendens vapor, cerebri meatus obstruit. Copia ciborum non superata, grauans ventriculum, ac septum comprimens, incubum concitat; sicut crassi, limosique sanguinis plenitudo, circa venarum conceptacula, & spiritalia membra infixa, vt quotidie ex suppressis menstruis, aut hæmorrhoïdibus euenire conspicimus.

Procatarcticæ causæ, sunt ingluuies, crapula, otiosa vita, ciborum crassorum copia, somnus profundus mox post repletionem sequutus: Venus post cibum, aluus adstricta, aër frigidus; nam compressione media, vapores & humores coërcet, qui retenti obstruunt, & spirituum ad inferiores partes influxum intercipiunt. Vermes hunc morbum promptissimè creant, dum venenosos halitus è ventriculo, & intestinis eructant, qui cerebrum opprimunt, ac spiritales partes lancinant.

Signa narrant Paulus *loc.cit.* Auic. *3.1. doct.2. cap.29.* quoniam in somno accidunt grauedo, anhelitus angustia, præfocatio, cum insomnio horribili coniuncta, ita vt ab hoste, vel cacodæmone æger se inuadi putet: tunc enim torpidus remanet, planè immobilis, & penè aphonus, qui deinde multo conatu, & accito præ anxietate calore, flatibúsque discussis, & apertis meatibus excitatur. Expergefactus faciem sentit humectam, ceruicis grauidinem, & tussicula leui deinceps opprimitur.

Familiaris affectio pueris, frigidioribus naturis, crapulosis, gulæ deditis, otiosis, studiosis, in quibus cruditates redundant, & pituitosorum humorum copia affluit vbertim. Si raro accidat, facilè curatur; si sit frequens, difficillimè, & grauissimos cerebri morbos præsagit, quod scribit Paulus *loc.cit. Cura itaque habenda est mali per initia: nam si diutius prorogetur, continuè per noctem incidens, magnum aliquem morbum nunciat, vt Apoplexiam, Insaniam, & morbum comitialem, cùm in caput huius vitij causa ferri cœperit*: adde in paralysim, translato nempe ad neruos humore. Imò mortem repentinam accersit, maximè si expergefacto ægro à paroxysmo, sudor circa caput, vultum, & ceruicem appareat; adsit pallidus, liuidúsve faciei color; cordis, & membrorum tremor coniungatur: hæc enim in sequenti apprehensione ægrum subitò moriturum certò demonstrant: quæ facultatum debilitatem summam, & crassum atrúmque humorem, vitæque principiis, & spiritibus summè infensum vigere significant.

Curationis scopi, flatus, & humoris vacuatio, & discussio, prohibere ne de nouo generentur, eos à cerebro distrahere, & cerebrum roborare. Pro quibus complendis instituendus victus, quem obseruandum esse *cap. de Epileps. & Melanch.* prædiximus. Aluus lenienda. Sanguis emittendus è brachio, nî menstrui sanguinis, aut hæmorrhoïdalis copia corpus fatiget, tunc enim è talo, femoribus, & appositis sedi hirudinibus educendus.

educendus. Præparandus humor. Phlegmagogis, & Melanagogis vacuandus. Post hæc à parte eradicandus Errhinis, Masticatoriis, & gargarismatis, quorum formulas *cap. de cephalalgia pituitosa* inquires. Abluendum caput roborantibus, deinde vigorandum pileis. Si malum proprietarium sit, sudores prouocandi cum decocto Ebeni, Smilacis asperæ, radicis Chinarum. Sin minùs, cauterium excitetur in nucha, vel brachio, vel vertice. Si malum circa initia sit, & ab inferiori parte originem ducat, tunc præseruandus æger similibus: Fontanella in crure excitanda: & mandanti parti occurrendum, prout *cap. de Epilepsia* prædiximus. Cordis etiam summa cura est habenda: nam in hoc affectu ægrotantes palpitatione huius partis tentantur, & iccircò huic parti sacculis, vnguentis, epithematisque cardiacis prouidendum.

OBSERVATIO.

Ad præseruationem incubi præsidium certum.

INcubus, affectus est periculosus, & dirus, qui multoties Medici operam deludit. Quidam macilentus, & tristis, imaginationibus falsis in somno euenientibus valde obnoxius, tandem incubo miserrimè est occupatus, & exilis, ac decolor, omnibus tentatis à morbo euadere non potuit. Cui hoc mirabile fuit auxilium: nam singulis diebus in aurora, duabus horis ante pastum, assumebat pilulam vnam factam ex passula, exempto acino, intra cuius cauitatem erat repositum selectissimæ Aloës granum, ciceris parui instar, quantitate vnius scrupuli, & deinde ad solita munia rediens, interdiu, aliquando manè, interdum vesperi, placidè semel aut bis deponebat aluum. Quo auxilio per multos annos celebrato vix deinceps malum persensit. Quod remedium in hoc morbo, vertigineque, primas tenere diutino experimento compertum habeo, præsertim in iis quibus cerebrum ob ventriculi consortium malè afficitur, in quibus partibus repurgandis, ac roborandis, Aloëm cætera medicamenta excellere prisci docuere, inter quos in hunc vsum eius laudes decantat Galenus *lib. 7. meth. 11.* & *8. sec. loc. 2.* & *2. sec. loc. tit. de iis, quibus caput ab stomacho dolet.*

CAPVT IX.

De Memoria amissa.

Definitio.

MEmoria, necessarium maximè vitæ bonum, & thesaurus eloquentiæ, ac tanquam lumen aliquod, res est ex omnibus partibus animi maximè delicata, & fragilis, in quam primum senectus incurrit. Huius potentiæ est natura mirāda, cui subitò vetusta, ex longiore interuallo reuocata, ingerunt sese, atque exhibent, interim spōte, interim in ipsa agentibus nobis, ac meditātibus, sæpe & interquiescentibus. Hanc in seipso eatenus florenter excelluisse scribit Seneca, vt non ad vsū modò sufficeret, sed in miraculū vsque procederet. Nam *duo millia nominum* (inquit) *recitata, quo ordine erant dicta referebam, ducentos quoque versus, ab vltimo incipiens recitabam.* Memoriæ vim admiratus M. Tullius, insigne putat diuinitatis argumentum: *Quid est*, inquit, *illud quo meminimus, aut quam vim habet, aut vnde? natura non est certè, nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. Anima sit, animus, ignisue, nescio: quidquid sit, iurarem esse diuinum.* Est enim proma quædam cella, seu thesaurus eruditionis. Hæc propriè *est* A *rei absentis per imaginis spectationem cum temporis præteriti cognitione repræsentatio, facta à memorandi facultate, stimulata ab imagine adseruata.*

Memoriæ munera sunt tria. Primum, cùm rerum simulacra, seu imagines per phantasiam certo quodam modo purgatæ, postea in postremo cerebri situ reconduntur. Secundum, cùm hæc eadem simulacra, quasi in thesauro recondita, diu tanquam habitus adseruantur, & insistunt, ita vt ipsa imaginum adseruatio, memoria sit. Tertium, quum quis affectionem illam, seu similitudinem rei alterius spectat & intuetur, cum temporis præteriti cognitione, quo facta est impressio. Et licèt hoc verum sit, tamen potentia quæ idola retinet; absolutè memoria nuncupatur.

B Hinc fit vt illi sint apprehendendo, & discendo faciles, quicunque cerebri substantiam natiua constitutione moderatè humidam sortiuntur; sed tamen eorum quæ didicerunt, memores ad longum tempus non persistunt, talis enim cerebri substantia, vtpote mollis, rerum imagines facilè susceptat, eas verò diu non retinet, & quò magis humiditas dominatur, eò magis obliuiosos reddit. Qui verò siccam obtinent substantiam, tenaciter quæ didicerunt, retinent, etsi in apprehendendo difficiles sint, ac tardi: mollis enim nimiùm ac cerea, celeres ad percipiendum efficit; dura, contrà. Ex his patet interpretatio ad locum Galen. *lib. art. med. cap. 12.* docentis, facilitatem addiscendi à cerebri substantia formarum facilè susceptiua, obliuionem à fluida emanare.

C Sed explicandum est axioma Arist. *30. probl. 4. Vtrùm senes mente; iuuenes memoria polleant?* Philosophus aptè responderi quæsito posse iudicat, dum dicit: *Mentem opus naturæ esse, & tanquam instrumentum, vt manus: quamobrem vt manu non possumus ab ipso statim ortu vti, sed cùm ætatis processu ipsam natura confirmauit; ita neque mente, nisi cùm perfecta, & absoluta est à natura, quod ferè in senectute contingit.* Diuersa ratio memoriæ: nam quemadmodum senis animus mille abundat rerum, quas longo annorum cursu, & diurna experientia didicit, formis & similitudinibus; ita non admittit tam facilè nouas, cùm non sit in mente vacuus ipsis recipiendis locus. Contrà iuuenis animus non est tam D multis impeditus figuris, & imaginibus rerum, qui tam breui spatio paucas potuerit colligere, iccircò recentes faciliore negotio admittit, ac si amplius esset in eius mente, liberiúsque spatium.

Aristoteles hoc ex eo probat, quòd meliùs ea memoriæ tradimus, & retinemus, quæ manè discimus, quàm quæ procedente in vesperam die, tanquam lassata, hebetatáque memoria iis, quæ nobis dies suppeditauit: manè scilicet vacua est sedes memoriæ, vesperi plena. Quæ ratio parū fortasse videri poterit Philosophica. Neque enim formæ illæ sunt corporatæ, & cum materia concretæ, vt occupent locum. Non igitur possunt implere, aut vacuum sinere locum: imò quò magis exercetur memoria & excolitur, tantò etiam fit perfectior & capacior; contrà inculta hebescit, atque obtunditur.

E Aliter ergo constat problematis explicatio, in quam ita ingredior. Senes magna, & multa pollent intelligentia, quòd sicciore sunt habitu, & constitutione cerebri; memoria tamen minima, quia parum habent humoris, ex quo ita cerebri duratur substantia, vt in ea simulacra imprimi non possint rerum, vt in cera duriore sigillum ægrè imprimi potest, quod mollis facili negotio recipit. Contrà fit in adolescentibus, & pueris, qui humidiore sunt temperatione cerebri, ideóque teneriore, ita parum intelligentia valent; quum valeant memoria, formis rerum quas didicerunt, altiùs, faciliúsque impressis. Quæ causa est, cur manè meliùs memoriæ mandemus, quàm aut noctu, aut inclinante die, quia manè cerebrum est humidius, propter

antecedentis noctis somnum; vesperi autem durius, aut siccum magis, propter totius diei vigiliam: ex quo est illud Hip. 5. *Aph.* 27. *qui siti nocturna affliguntur, iis somnus multum prodest*, humectat enim carnes, & naturales cuiusque roborat vires. Quod & Arist. prodidit 4. *probl.* 5. *Oportet*, inquit, *internum calorem esse, & humidum corpus, tale autem magis in somno, quàm in vigilia.* Vtraque solutio est probabilis.

His iactis, ad definitionem deperditæ memoriæ accedamus. *Cùm itaque quispiam omnium eorum, quæ priùs nouerat, oblitus fuerit, tunc memoriam deperditam esse fatemur*, adeò vt interdum eueniat, vt quidam eorum, & literarum, & artium in tantum obliti fuerint, vt ne nominum quidem suorum meminissent, vt *lib. de diff. sympt. cap.* 3. *in fin.* & 2. *de caus. sympt. cap. vlt.* Galenus admonuit: confirmant Plin. *lib.* 1. *nat. Hist. cap.* 24. Val. Max. *lib.* 1. *memorabil. vlt.* Partem, in qua princeps animæ vis continetur, esse affectam, nempe Cerebrum, testatur Galenus *lib.* 3. *de loc. cap.* 3. Cùm enim in hac affectione nullum affecti loci signum existat, quod præcipuè eiusdem sit, neque adsit tumor, neque dolor, neque excretio, neque aliud signum tale, nec ea affectio, si caluaria tantùm affecta sit, fieri possit, velut quòd nec cerebrum ipsum secundùm eius ventriculos afficiatur, *loc. cit. de caus. sympt.* Galenus affirmat, nam nec eius generatio, seu solutio, subitaria est: Relinquitur ergo iuxta eius doctrinam, quòd cerebrum ipsum secundùm proprium eius corpus, in quo principes exercentur functiones, sit affectum.

Inuestigandum ergo: *Vtrùm Galenus in inuestiganda sede memoriæ læsæ, merito Archigenem, reprehendat*? *Lib.* enim *cit. de loc. affect.* necessariam esse Medico curaturo affecti loci cognitionem, eámque nonnunquam ex læsa actione comparari prædicens, orditur particularem tractationem, à capite, in quo princeps animæ facultas, atque adeò memoria continetur, & in ipso ingressu Archigenem refutat dupliciter. Primò, quia cùm se Dogmaticum profiteretur, præter illius sectæ normas, sine ordine, & delectu particularia auxilia iubebat adhiberi, antequam ex morbi natura & essentia vniuersalem methodum eliceret, remediorúmque qualitates in genere explicaret.

Secundò, quoniam commendans ad inueniendum locum, cui essent imponenda auxilia, agnitionem affectæ sedis, eam ipsam inter curandum non obseruabat: cùm enim secundùm Arist. placita, memoriam, & principes omnes facultates in corde residere fateretur, in earũ læsione non cordi, sed capiti remedia admouebat; atque ita in opere tollebat affecti loci agnoscendi necessitatem, quam verbis summopere commendabat. Vtrumque autem longa verborum serie repetit, & confutat Galenus: & primùm sic. Fieri poterat, quòd ex quacunque intemperie, & hac quidem materiali, vel sine materia, memoriæ læsio, aut amissio, obliuio, aut deleta recordatio euenisset. Atqui Archigenes sine vllo ordine, ac delectu, non à morbi natura ad remedij inuentionem, nec sumpta à loco affecto indicatione, in deperdita memoria, calefacientibus, & exiccantibus perpetuò vtebatur, innuens illius affectus causam, semper esse frigidam humidam cerebri, vel membranarum eius intemperiem. Igitur, &c.

Rursus. Vbi alicuius facultatis actio læditur, parti in qua talis facultas residet, remedia sunt adhibenda: Cùm igitur memoria principis facultatis sit actio, quæ de Archigenis sententia, in corde sedem habet, eâ læsa thoraci, non capiti erant applicanda. Sibi ergo manifestè contradicens, & aduersus suæ sectæ placita, capiti iussit adhiberi. Tertiò. Vel certa & scientifica ratione, Archigenes ceu Dogmaticus, inductus, capiti remedia applicauit, vel vt Empiricus, ab experientia non à ratione: Si primum, fateri cogebatur, sedem memoriæ esse caput: si secundum, quasi contra rationem monstraret experientia ipsam principem facultatem in capite contineri, per quam quidem manifestè mendacij cõuincitur, cùm principis animæ domicilium experimento citra rationis discursum inueniri non possit, ac perperam se Dogmaticum profiteretur, reiecta siquidem ratione vera & scientifica, qua cordis partes tueri cogebatur, Dugnantem experientiam in opere sequitur, capitis, non cordis prouidentiam habendo in memoriæ læsione.

Insuper, quòd ea remediorum applicatio experimento inueniri non potuisset, constat ex eo, quia memoriæ ablatio, rarissimus quidam affectus est; atque nec imitatio, nec experientia in eo fieri potest; nec tumorem, nec dolorem affert, nec alia signa, instar aliarum ægritudinum, quibus possit affecta sedes deprehendi, & sensu discerni, præcipuè num in cerebro, corde, aut pede memoria ipsa locata sit, quemadmodum nec in melancholia, phrenitide, mania, epilepsia, lethargo, catocho, sopore, mentis, rationisue affectibus.

Denique, si Archigeni admittas per experientiam fuisse prædicta remedia inuenta, simul & per illam non sine ratione inueniri capiti esse applicanda, duo necesse est fateri: & inutilem esse dogmaticam sectam, quæ rationem præfert experientiæ, cùm hæc citra illam curationes inueniat; simúlque noxiam & fallacem, siquidem rationis ductu, cui magis tribuit, certum locum affectum nõ attingit, sed valde alienũ petit, cor nẽpe; cùm tamen experiẽtia, quam ipse Archigenes tanquam certiorem sequitur, monstret esse caput. Quare vel ex sua remediorum inuentione, applicationéque, manifestè conuincitur errasse, circa memoriæ, principalisque facultatis domicilium, & per contumaciam à sua de Cordis principatu sententia recedere noluisse. Satius igitur fuisset firmiter assentiri, rationalem vim, eámque omnium principem, in cerebro; vitalem, atque irascibilem in corde; concupiscibilem in iecore sitam esse: & ab illis, tanquam à præsidibus quibusdam, corpus nostrum gubernari, quemadmodum firmissimis rationibus, ex Galeni mente, contra Peripateticos protulimus, *lib.* 5. *Hist. Princip. Medic. hist.* 7.

Causa.

Hic affectus symptoma est in genere noxæ functionum animalium principum, in quo memorandi facult[a]s non deprauata est, nec imbecilla reddita, sed omnino abolita. Verùm cùm cuiusuis symptomatis causa morbus sit, ex Gal. *lib. de diff. sympt. cap.* 5. eumque præcedere sit necesse: ad quem cerebri morbum sequatur, inquirendum, & dubitandum: *Vtrùm memoria, principésque aliæ animæ actiones, ad corporis offensam lædantur.*

Galenus hanc quæstionem agitauit diligenter, *lib.* 3. *de loc. cap.* 5. reiectis Archigenis argumentis, quo loco cerebrum in capite contentum, sedem esse & domicilium principis facultatis, cogitantis, discurrentis, & memorantis, sensuúmque & motuum originem, & non solùm esse principale membrum, sed principalissimum (dumm dò membri principatus penes operis dignitatem consideretur) asseuerat, & inuento in ratiocinantis animæ læsionibus (siue hæc ipsa in cerebro veluti imperator in arce, gubernator in naui, motor in mobili contineatur, siue quia forma sit, aut cerebri temperamentum) cerebrum affectum esse, constat eam immutari ad corporis alterationem, ac proinde interdum lædi, à diuersis præter naturam affectibus, vitiarique eius functiones, & illas, quas principes appellamus, quantumuis ipsius animæ propriæ sint, & per se, à corporeo organo independentes, vt *infrà* latiùs patebit.

Cùm autem vitio quouis proposito, præter sedem affectam

affectam primò inuestigatam, & cognitam, necesse sit affectionis præternaturalis speciem, & causam dignoscere, ita vt quoad fieri possit, non à summis remotisque generibus, sed ab indiuiduis speciebus agendorum ratio eliciatur, prout ex Hip. commendat Galenus *1.ad Glauc.1.* & multis aliis in locis, primùm differentias numerat memoriæ, & rationis læsæ, traditurus subsequenter indicia, quibus singula dignoscantur.

Ergo cùm memoriam læsam esse fateamur, vbi quispiam eorum quæ antea nouerat, fuerit oblitus, vt *suprà* ex Gal. mente protulimus, huiusmodi vitium dupliciter posse accidere edocuit, *3.de loc.4.* per se nempe, sine alterius coniunctione, aut simul etiam cum rationis noxa, quod frequentissimum est, & è conuerso; quemadmodum enim mentis, rationísve læsio (hoc est, illius partis, in qua mens & ratio consistit, explicante Paulo *lib.3.cap.11.*) sola aliquando incipit, ea autem nimis increscente, sequitur in memoria nocumentum; sic ad læsam memoriam succedit rationis defectus: quæ duo mala, obliuio scilicet, & mentis alienatio, vbi iunguntur, illud grauissimum efficiunt, quod fatuitas, seu stultitia appellatur, vt probant Gal. Paul. Aëtius, & reliqui.

Rursus memoriæ, ac rationis læsiones, aut per se affligunt, ceu absolutæ affectiones; aut ad alios morbos, tanquam symptomata sequuntur, vt ad Lethargum, Carum, Cathochum, venosi generis morbos: non aliter ac febris ipsa, quæ aliquando morbus est, nonnunquam accidens alterius morbi. Sed hoc placitum difficultatem inuoluit maximam, quam *lib. 2. de loc. affect. cap.9.* summo ingenio præditus proposuit Galenus, scilicet, quomodo fieri possit, vt memoria, principésque animæ nostræ partes per consensum afficiantur, eiúsque propriæ actiones ad corporis læsionem afficiantur, cuius adiutorio non fiunt.

Ea verò est ratio dubitandi, quoniam si rationalis anima à corpore separabilis est, & cum suis propriis potentiis omnino immaterialis, ac à corporis natura omnino aliena, cur patietur & immutabitur, affecto & immutato corpore? aut cur ab illo migrabit, nimis excalfacto, refrigerato, vel exiccato cerebro, quod solum intellectiuæ animæ domicilium esse existimauit? Et pro solutione huius difficultatis, quam ex professo mouet, *lib. quòd animi mores*, & vtrobique difficilem solutu esse putat, duas circa animæ essentiam, vnionémque cum corpore sententias recitat, Platonis vnam, alteram Arist. ex quibus probabilior quænam sit, licèt ipse Galenus non determinet, nec Platonem audeat impugnare, *cit. lib. quòd animi mores*, asserentem, rationalem animam esse immortalem, & corpori humano non vniri tanquam formam, sed tantùm vt motorem mobili, & gubernatorem naui, prout refellunt, & impugnant Philosophorum peritissimi Professores: iuxta eam tamen difficile solui posse retur, siquidem quemadmodum habitator nullam ex domus ruina noxam percipit; ita non mutabitur ad corporis mutationem, id quod nec pars est, nec quippiam illius, sed tantùm assistens gubernator, & motor: ac proinde principes, propriæque animæ actiones per consensum corporis non lædentur.

At verò secundùm Aristotelem, & Peripateticos, asserentes animam intellectiuam, tanquam formam corpori humano inesse, cùm illius essentia, sicut & cuiusuis animæ, temperies (inquit Galenus) quædam sit primarum quatuor qualitatum, nihil mirum si simul cum corpore immutetur, & ad illius læsionem afficiatur, vitientúrque illius actiones. Addit autem, quòd quamuis iuxta hanc Peripateticorum sententiam, facilis sit solutio ad prædictam difficultatem, necessariò tamen fatendum ex ea putat, rationalem animam simul cum corpore interire; tum quia quælibet temperatura, sit corruptibilis & mutabilis; tum quia formæ naturales

A existentiam per se non habent, sed partes sunt rei existentis, ac proinde re desinente esse, illæ ampliùs existere nequeunt.

Cæterùm ne mireris Galenum, qui licèt in Medica facultate omnium consensu primas teneat, tamen circa animæ essentiam, modúmque essendi in corpore, haud rectè est Philosophatus. Patet, quia ipse nonnunquam rei magnitudine oppressus, ingenuè fatetur, se nescire quid ipsa sit, quomodóve per totum corpus diffundatur, vt liquet *5. simpl.8.* & *6. epid. sect.5. com.5.* & alibi passim. Quibus locis se ignorare quid anima sit, nec de eius substantia vnquam ausum fuisse palàm quicquam pronuntiare, manifestè profert. Quapropter parum vrgent ea, quæ Galenus *lib.2. de loc.* aduersus Platonem, & Arist. Adducit, videlicet, si anima corpori B assistit, tanquam gubernator naui, fieri non posse, vt propriæ illius actiones ad corporis læsionem vitientur, vt à corpore ægro migret: & si cum Peripateticis corporis forma asseratur, necessariò cum eo perituram. Nihil enim tale sequitur, imò verò posset corpori assistere, veluti motor mobili, gubernator naui, & ad corporis offensam compati, ac illius consensu inter agendum labi. Cùm enim intellectus noster, quandiu anima corpori immersa est & coniuncta, nonnisi per species ex phantasmatibus elicitas intelligat, ipsáque rerum idola, simulacráque in cerebro speculetur & contempletur: nihil mirum si impeditis, læsísque internorum sensuum organis in cerebro contentis, vitientur pro- C priæ intellectus nostri actiones, quamuis anima, pars cerebri non sit, nec corporis forma: non aliter ac sæpe fallitur, & errat inter videndum oculus, quando aliquid fractum, in speculo, vel sole, in tremula motáque aqua intuetur; cùm tamen nec speculi, nec aquæ, oculus ipse pars sit, aut forma. Quemadmodum verò gubernator secedit à veteri diruptáque naui, tanquam sui muneris incapace; & habitator à domo inepta ad habitandum: sic à corpore ægro, nimísque vitiato cerebro, tanquam ab inepta sede, migrabit anima nostra.

Iam verò si secundùm Aristot. & Peripateticos, admittamus esse propriam, & veram formam, (quod indubitanter asserendum est) cùm certas dispositiones ex D parte corporis requirat, ad hoc vt in ipso permaneat, & permanens aptè conuenientérque possit agere, nullum dubium relinquitur, posse in agendo labi, ad læsionem corporis, & præcipuè illius partis, cuius ministerio vtitur ad suas actiones, cerebri scilicet; simul & à corpore secedere vitio nimis increscente. Nec sanè sequitur, interituram animam nostram, cùm substantia quædam sit incorporea, temperamento superior & diuinior, & per se etiam subsistens, vtpote naturalium formarum perfectissima; quod nec ipse Galenus diffitetur, quanquam non fuerit assequutus: ac ideò à corpore separata existere, & operari poterit, ab organis corporeis seiuncta.

Proximum est, vt de causa memoriæ amissæ edisse- E ramus: *Vtrùm perpetuò ab exuperante frigore oriatur?* Cùm enim prædictæ noxæ, symptomata quædam sint de genere læsionis principum functionum, in quibus memorandi, ratiocinandíque facultates abolitæ sunt, diminutæ, aut corruptæ? (si omnia hæc tria genera symptomatum actionis læsæ, in deprauata memoria reperiuntur, quod Galenus negat, *lib. de diff. sympt. cap.3.*) cúmque cuiusuis symptomatis, morbus aliquis sit causa, *lib. de diff. morbor. cap.4. & 5.* asserit Galenus huiusmodi passiones ab eadem præter naturam dispositione oriri, cerebri nempe intemperie, eáque omnino frigida; hæc enim functiones omnes torpidas, segnésque reddit, animales facultates stupefacit, ac motuum ineptitudinem inducit: quod animalia per frigus in latebris veluti mortua iacentia satis confirmant; simul & medicamenta, quibus refrigerandi inest facultas; atque etiam frigida

frigida alimenta, quæ si in multa quantitate sumantur, non modò somnum profundum, sed cataphoras, hoc est, somni præternaturalis species, ac sensuum, omniúmque motuum priuationem nonnunquam inducunt, non secus ac calidæ causæ, vigilias, & inquietos morbos.

Fieri autem obliuionem ex frigida cerebri intemperie, præter Galenum *3. de loc. cap. 5.* & *2. de caus. sympt. vlt.* docuit expressè Hip. *lib. de morb. sacro, num. 24. Angitur autem homo, & inquietudine multa iactatur intempestiuè, dum cerebrum perfrigeratur, & præter consuetudinem compingitur. Hoc verò à pituita perpetitur: ab hac autem affectione etiam obliuiosus euadit.* Et *in epist. num. 30. Tristatur autem, & angitur homo, & præter temporis rationem obliuiosus fit, dum cerebrum à pituita refrigeratur.* Adiungit Galenus, quòd quemadmodum inter morbos, vigilias excitantes, primas obtinent calidæ intemperies: frigidæ autem inter morbos, qui somnos inducunt: sic humidæ, & siccæ secundùm obtinent locum.

At contra hanc doctrinam obstant plura, eáque irrefragabilia argumenta. Firma, ac stabilis cerebri substantia annexam habet promptam, felicémque memoriam, *2. art. medic. cap. 12.* Sed inter qualitates omnes, nulla magis ad constantiam & firmitudinem facit, quàm frigiditas. Ergo tantùm abest vt auferat, quin potiùs iuuet, confirmétque memoriam. Vnde *lib. de oculis, cap. 2. particul. 2.* scribitur, quòd instabilis fuisset memoria, nisi frigidum fuisset cerebrum, nempe quia frigiditas causa est permanentiæ & quietis, quæ non parum ad memoriam, & sapientiam conducit. *Quandiu enim cerebrum quieuerit, tandiu etiam homo sapit*, auctore Hipp. *lib. de morb. sacro, num. 22.* & *lib. epist. num. 30.* Vel si frigiditas excedens, memoriæ & rationi aliquando nocet, saltem primum locum non habebit in nocendo, sed veluti alia intemperies immoderata.

Dic. Cùm necessarium fuerit, formas atque imagines rerum, quas externi sensus interioribus præbuerũt, simul & aliarum impressiones, ad quas se extendit ratio, in cerebro retineri & conseruari, vt etiam circa omnino distantes & abstractas res, internæ potentiæ negotiarentur; nec illud fieri possit sine eo, quòd effigies ipsæ spectráque imprimantur, & consignentur: duo ad memoriam, quatenus veluti passio quædam est & affectio, potissimùm exiguntur: impressio nempe speciei memorabilis, simul & retentio & conseruatio illius; quorum altero deficiente, deperdi, vel diminui memoriam, pro ratione defectus, est necesse.

Quoniam verò bona, facilísque formarum susceptio, ad humiditatem naturalem, ac cerebri mollitiem sequitur; retentio autem & conseruatio ad siccitatem, fit vt ex passiuis requiratur in cerebro, debita humidi cum sicco proportio, ad integram, probámque memoriam. Licèt enim *2. art. medic. cap. 12.* attestari cerebri siccitati memoriam scribat, ibi tamen memoriam vocat Galenus, non facilem captum, sed diuturnam rerum conseruationem. Qualibet autem dictarum qualitatum immodicè excedente, aut susceptionem, aut retentionem, atque ita memoriam aliqua ex parte vitiari oportet: hinc pueris & senibus infirma, & inconstans esse dicitur. Illis, quòd imaginum impressionem seruare atque retinere; his, quia admittere & recipere non possint.

Iam verò quod ad actiuas attinet, quamuis frigus ad stabilitatem, quietem, & permanentiam faciat, expedit tamen quòd valde non excedat: immodicum enim, cùm spiritus crassos, hebetes, & tardos efficiat, simul & ipsam cerebri substantiam, non modò receptionem idolorum, & deportationem impedit, sed & actionem memorantis virtutis, mortificando calorem, & spiritus illi inseruientes: crassus siquidem, tardúsque, & hebes spiritus, nec omnino phantasmata suscipit, vnde nec exactè, nec facilè defert, nec manifestè repræsentat, nec promptè cerebrum vndique permeat, vbi idola memoranda continentur. Nec dubium est in valde frigido, crassóque cerebro similia impedimenta reperiri. Quare negari non potest, immoderatum frigus summopere obesse memoriæ, & vt passio dicitur, & vt actio, simul & aliis principibus facultatibus, quantumuis permansiuum sit, & quietum: nec enim immodica, tarda, & pigra quies ad sapientiam, aut memoriam facit: sed illa quæ immobilitati, & inconstantiæ aduersatur.

Vtrùm Verò *ab excessu passiuarum, memoria lædi possit?* non erit abs re etiam controuertere: Nam difficile videtur, quod Galenus docuit, læsam memoriam pro causa habere frigidam omnino intemperiem: hoc enim placitum hoc modo intelligendum arbitror. Si læsio vehemens sit, vt ex toto abolitio, aut ingens memoriæ defectus contingat, à frigore prorsus est; si minùs, etiam ab humiditatis, vel siccitatis immoderantia potest oriri. Cùm enim maiorem vim habeant actiuæ, & inter eas frigus, ad stupefaciendum, priuandum, & extinguendum, nihil mirum si grauiores illi lapsus ad frigiditatem referantur, cuius proprium est priuare & extinguere; sicut caloris vitiare: vt senum, & febricitantium experimento fit manifestum: His siquidem vitiantur imaginatio & ratio, ob idolorum perturbationem à calore; illis perit memoria, frigore stupefaciente, & immobilitate prohibente ne species cerebri ad imaginationem moueantur. Posse autem passiuas memoriæ etiam nocere, ex *suprà* dictis iam constat: sicut enim multa cerebri humiditas, causa est, ne impressa, semélque suscepta diutiùs durent; ita immodica siccitas facit, ne facilè imprimantur, affigantúrque, vt Auicenna, Paulus, & alij asseruêre.

Nec obstat, quòd *2. art. med. cit.* obliuionem fluidæ cerebri substantiæ sobolem esse inquit, atque ita etiam cerebri insignes lapsus à passiuis oriri: Nam si humiditas vsque adeò increscat, vt memoriæ interitum afferre possit, impossibile videtur non extinguere, vel saltem non minuere, suffocando innatum calorem; simul & frigiditatem saltem priuatiuè sumptam, annexam non habere.

Nec obstat secundò, quòd à simplici humiditate nulli frigori adiuncta, inducuntur etiam somni profundi, & præternaturales, in quibus simul cum memoria, ratio aufertur magis, quàm in quouis alio morbo: Nam cùm in somno naturali, sic instituente natura, ita memoria & ratio otientur, ac deficiant, vt confestim expergefacto restituantur, non exigitur frigus, sed sufficit sola humiditas: maximè quòd non à sola humiditate, ratio & memoria impediuntur dormienti naturaliter; sed magis ab ipsa anima, spiritus retrahente ad animalis quietem, & collapsarum virium restaurationem. In morbosis autem affectibus, iisque grauibus, per quos principes ipsæ facultates abolentur, nec facilè reparantur, grauior causa requiritur, ex iuncto frigore diutiùs premente. Iam verò præternaturalis somnus, licèt ab excedente humiditate fieri etiam possit, prout Galenus asseruit, leuior erit affectio, quàm si à coniuncto frigore oriatur.

Signa.

Galenus *lib. 3. de loc. cap. 5.* non abs re egit de memoria, & ratione læsis, & deinde sermonem de somno inseruit, & à quibus induceretur, exposuit: nec solùm quidem, quia omnes affectiones sunt capiti peculiares, & ab iisdem ferè causis oriuntur; & quia per somnum etiam ratio, & memoria auferuntur: sed potissimùm quia ex somno, dignoscenda erat intemperies illorum symptomatum causa, num scilicet frigida sit, aut calida; nimis intensa, aut remissa, nuda, aut

aut materiæ iuncta; simplex, aut composita; ex siccitate, vel humiditate: quod omnino inuestigandum est, vt rectè possit curatio institui.

Supposito ergo, quod *suprà* ostensum est, memoriæ, & rationis læsiones à frigida omnino intemperie oriri, præsertim si maximæ sint, tribus potissimùm indiciis venandum docet, illius frigidi intemperamenti speciem: Primum elicit ex somno, & vigilia. Secundum, ab excretis per nares, & os. Tertium, ex præcedente vitæ regimine, & natura causæ quæ præcessit, quæque morbo originem dedit.

Quærendum: *Vtrùm signa memoriæ à frigore læsæ, ex somno, & vigilia Galenus rectè collegerit?* Nam si docente ipso *lib. de plenitud. cap. vlt.* ex peculiaribus capitis, vt somno, vigilia, & ventriculi operibus, fame scilicet, & siti, & eorum defectu, cognoscitur cacochymia in toto corpore redundans: multo certiùs, & faciliùs in ipsius cerebri affectibus, redundantis intemperiei dignotio, à somno, & vigilia petenda est.

At instabis hoc modo. Quemadmodum frigus valdè intensum potest somnum profundum efficere, ita & valde excedens humidum. Ergo ex eo quòd stolidus, vel obliuiosus sit vehementer somnolentus, non rectè colligemus, à frigida intemperie laborare, saltem simplici, & sine iuncta humiditate; maximè cùm frequens sit, à duabus illis qualitatibus simul iunctis comatosos affectus oriri, prout *suprà* dictũ est.

Quòd autem nec à mediocri somnolentia, frigida significetur tantùm cerebri intemperies, & ea leuis, ostenditur ex eo, quoniam præterquam quòd ingentes memoriæ, vel rationis lapsus, de quibus est sermo, non leuem causam, sed vehementem arguunt; à modica humiditate cum frigore permixta, potest somnus ille mediocris induci, sicut immodicus, ab illis valdè excedentibus. Denique si in deprauata, vel læsa memoria grauiter, frigida omnino adest intemperies, nec exigua, quia fieri non potest vt ea non indicetur, aut nequaquam somnolenti sint ægri, quomodo hi quod ad somnum attinet, secundùm naturam habebunt?

Dic. Quamuis simplex humiditas citra frigus, possit soporiferos affectus inducere, imò & rationis memoriæque læsiones, leues tamen erunt lapsus illi, vt diximus. Quum verò de maximis sit sermo, non humiditati, sed frigori potiùs excedenti sunt tribuendi; ac proinde in deperdita memoria ex graui somnolentia significabitur ingens cerebri refrigeratio. Licèt autem ab ea per se, sine alicuius permixtione, magna somnolentia fieri possit, quia tamen frequens est, à frigore & humiditate simul iunctis oriri, si in obliuione patiens fuerit valdè somnolentus, certiùs coniiciemus compositam esse ex duabus illis qualitatibus cerebri intemperiem, cámque nimis excedentem: simplicem autem, hoc est, tantummodò frigidam, nec vsque adeò immoderatam, si modicè somnolentus sit; nec proinde tamen leuis est dicenda, si memoriam ex toto auferat, vel grauiter lædat. Quòd si nequaquam fuerit somnolentus, & memoriam abolitam habeat, vel notabiliter læsam, frigida & sicca cerebri dispositio indicabitur: quamuis enim frigiditas ad somnum inclinet, siccitas impedit, & vigilare facit. Vnde rectè Auic. *l.* 3. *tract.* 4. *c.* 12. *si frigiditatem*, inquit, *cum siccitate, significant insomnietas, & vigilia*, quod perinde est, ac nec somnolentum esse, nec vigilem.

Pergamus vlteriùs, & quæramus: *Vtrùm ab excretis per nares, & os, verè indicauerit Galenus memoriam à frigore lædi?* Hoc enim causam videtur habere manifestam: cùm enim nares, & os, meatus sint expurgatorij, per quos cerebrum se solet à redundante materia deonerare, nihil mirum si à purgatis per illos excrementis, aut nequaquam defluentibus, coniectura de capitis dispositione eliciatur.

A Sed instabis hoc modo. Possibile est, quòd materia in capite redundet, nec per nares, aut os stillet: vel quia nimis crassa & impacta; vel quia per aures expurgetur; aut conuertatur in pilos, *l.* 3. *cap.* 8. Insufficienter igitur colligit Galenus, immateriale esse, & nudum intemperamentum ex defectu excrementorum, maximè in principio, in quo cruda existit materia, & nihil secundùm naturam excernitur.

Dic. Tunc demum (ait Auicenna, *adducto loco*) excrementorum inopia siccam, & immaterialem cerebri intemperiem significat, si caput simul leue existat. Horum vero quantitatem, & qualitatem si diligenter obserues, simul & causarum quæ præcesserunt, naturam, non modò exuperantiam & speciem

B intemperamenti, sed & num simplex sit, an alteri iunctum deprehendes. Excretio autem per aures, in præsenti subintelligenda est; nec fuit necesse de meatibus omnibus, sed de magis principalibus mentionem facere.

De tertio signo etiam dubitandum: *Vtrùm ex præcedenti vitæ regimine, memoriam à frigore lædi, Galenus rectè docuerit?* Præcedens enim victus ratio, & antecedentes causæ ad dignoscendum faciunt intemperamentum, quoniam tale relictum esse creditur, quales ipsæ præcesserunt. Sed in hunc modum argues. Sæpe causa præcedente calida, frigidus effectus oritur, & è contrà: ex insolatione enim frequentissimè catarrhi, & frigidæ destillationes generantur; calidæ autem, ex

C frigidi aëris occursu. Igitur fallax & incerta dignotio, quæ sumitur à præcedente causa, quantumuis morbo originem dederit.

Dic. Fatemur non semper cum sua causa effectum conuenire, imò ab ea non rarò esse diuersum, vt constat ex adductis, & multis aliis exemplis: frigus enim bilem in capite existentem constringens, & veluti manu exprimens, calidæ distillationis sæpe causa existit. Solis, & ambientis calor pituitam ad caput attrahens, vel in eo præexistentem dissoluens, liquefaciénsve, frigidas parit defluxiones; Cùm autem ab vno tantùm indicio, fidem, & certitudinem non expectemus, parum interest si aliquando per se deficiat, fallàxque & incertum sit.

D

Præsagium.

SI sano homini repentè memoria deficiat, summum damnum in cerebro pronunciat, & lethales huius partis affectus portendit, Apoplexiam, Lethargum, Epilepsiam, Paralysim, vt docent Aëtius, *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 23. Rhasius 1. *contin. tract.* 10. *cap.* 2. In morbo quoque, si aut familiarium ignorantia, aut factorum obliuio, cum rigore, vel post rigorem ingruat, prauum est signum; indicat enim natiuum calorem à symptomatica refrigeratione superatum. Demum memoriam ex morbo lædi, malum est, vt prædixit Hip. 1. *prorrhet.* 26, quoniam reliquorum sensuum internorum, aut externorum iacturam præsagit.

E

Curatio.

SI frigida intemperantia cum humoris copia ægrum opprimat, quæ frequentior huius affectus causa est, curatio in victu, & sex rebus non naturalibus instituenda est, eo modo, quo *in cap. de dolore capitis, & Epilepsia pituitosa suprà* prædiximus. Victus sit calidus, siccus, extenuans, coctu facilis, non crassus, excrementosus, &c. Sanguinis missio reproba est: nam frigidorum humorum generationem conduplicat, spiritus resoluit, cerebrum debilitat, facultates animales eneruat; nî phlethora adsit, & corpus sit robustum, & florens.

Humores præparandi medicamentis cephalicis, vt serapio

serapio de Betonica, Melissa, Saluia, Hyssopo, Calamentho, Stœchade, cum aquis, vel decoctis similibus. Pro purgatione vtiliter prosunt Agaricus, Mechoaca, Carthamum, Turbith, syrupus de Senna, Polypod. Epithym. Elect. Indum. Pilulæ de Agarico, Fœtidæ, Hiera magna. Conferunt vacuantia per epicrasin, quæ tenaces humores in capitis regione infixos exhauriant. Roborantia cerebrum, optima sunt. Sudorifica ex Ebeno, radice chinæ, smilace aspera, præstantissima. Particulares vacuationes, per masticatoria, errhina, & sternutatoria, mirificè prosunt. Memoriam adaugent ex morbo deperditam Anacardina confectio, Theriaca, Mithridatium, Diambra, Diamoschus, Aromaticum rosatum, conditum de stœchade, Zinziber conditum, Acorus, nux moschata, conserua floris saluiæ.

Lotiones capitis mirificè iuuant, factæ ex decocto Saluiæ, Stœchad. maioran. Rorismarini, Betonicæ, serpylli, Lari, Acori, Cinnamomi, Cariophyl. Nucis moschatæ. Post lauacrum vnge totum caput cum oleo de nuce moschata, Ebeni, Anisi, Lauri, Costi, de piperib. Castor. Belzoin. Styrace, & aliis. Deinde vestiatur caput cum pileo capitali roborante caput, cuius formam *cap. de Epilepsia* reperies. Cauterium in brachio, optimum.

Si ariditas frigiditati copuletur, vacuantia præsidia vitanda: amplectenda, quæ calefaciendi, & humectandi vires habent. Si ex debilitate, laboribus, curis, vitium emanet, victus ratio succulenta est idonea, quæ vires instauret, ac spirituosam substantiam regeneret, prout *lib. 1. Hist. Princip. Med. hist. 43.* cum Galeno protulimus. Si ex ætate decrepita oriatur, sola victus ratio imperanda.

OBSERVATIO.

Remedia pro conseruanda memoria, expertissima, & propè diuina.

MEmoriam conseruare, ac tenacem efficere in illis, qui debilem, vel nullam habeant; collapsam ex morbo, vel omnino deperditam restituere, est difficillimum, imò solius Dei, non humani ingeni opus. In cuius gratiam præsidium proponam, cuius ope plures ex natiuitate immemores, memores sunt facti. Alij ex morbo omnino obliuiosi, pristinam memoriam recuperarunt. Alij, qui licèt felicem haberent, miraculosam deinceps huius auxilij beneficio nacti sunt; quod celare, impium, & ingenuo homine indecorum sum arbitratus.

Nam homo etsi crasso polleat ingenio, & rudi intellectu, asininæque (vt ita dicam) capacitatis sit, per hoc experimentum breuissimo tempore scientiam acquiret certam, infinitam, promptissimam memoriam, & humanum captum superantem. Hoc enim mirabiliter prodest Prædicatoribus, Professoribus, Studiosis, viris consultis, Oeconomis, exercitus præfectis, & aliis, quorum munus pendet ex memoria: quo antidoto, seu præstantissimo remedio muniti, quicquid legerint, audierint, viderint, memoriter sine labore tenere poterunt, præcisè de verbo ad verbum, plenissimè & perfectè. Sacra Biblia tota, Ius ciuile, glossas cum textu, Aristotelem, & quoscunque libros legerint, vel audierint, retinebunt sine difficultate vlla: & si mille nomina coram illis sint repetita, omnia eodem ordine, & retrogrado extemplò recitare poterunt, ita vt ne semel quidem in vllo impingant. Remedium consistit in tribus, in gargarismate, in haustu vini peculiariter præparati, & in vnguento. Gargarismi forma hæc est.

℞. *Pyrethri, origani, galangæ, zingiber. carui, semin. plantagin. sinapi*, an. ℥ ij. Omnia cum radicibus, & herbis in mortario pistata, & contusa, pone in olla noua, cum tribus quartariis aq. fontan. Bene operta bulliant ad ignem: inter ebulliendum, adde cochlear mellis, & nonnihil vini optimi. Coque ad consumptionem duorum digitorum, cola, serua ad vsum. Cum hac aqua gargariza semel in mense, decrescente Luna, & calida detineatur aliquantulum in ore.

Vinum peculiariter præparatum sic fit.

℞. *Zingib. piperis longi*, an. ʒ j. *galang. cariophyllor. cubebar. an.* ʒ ß. *nucis moschat.* ʒ j. ß. Puluerisentur omnia: puluerem pone intra sacculum lineum. Deinde accipe *vini optimi*, ℔ ij. Pone in ollam nouam vitreatam, & deinde immerge sacculum cum pulueribus. Bulliant omnia simul, bene obturato vase, ne inter bulliendum vllus vapor exeat, postea sine quiescere, donec vinum clarescat.

De hoc vino bibe singulis auroris ieiunus per triduum, & iterum vesperi dormiturus, vnum bonum haustum. Quando manè biberis, si æstas fuerit, abi ad Solem; si hyems, ad fornacem: & pecte caput diligenter. Quo facto caput laua vino albo Gallico, & postea sume frustulum tosti panis triticei cum vino Hispanico, & tunc comede, ieiunáque ad vesperam: cœnabis deinde parcè admodum, & duabus, vel tribus horis à cœna prædictum haustum assume: postea dormi placidè, continua per triduum.

Vnguentum, hoc est.

℞. *Primulæ veris, melissæ herbæ cum floribus*, an. M. j. Contunde in mortario cum duobus cochlearibus olei oliuarum: pòst adde partem octauam butyri recentis insulsi, & misce. Adiunge *Vini optimi, cochlearia quatuor, aq. buglos. flor. saluiæ, flor. rutæ, chelidoniæ, an. cochlearia duo.* Bene misce, coque super carbones donec clarescant, & deinde per aliquot dies insola.

Hoc Vnguentum retinet integras vires per biennium. Eo post triduanam illam præparationem præuiam, inunge ceruicem, occiput, & tempora, tum caput bene contege, vt vnguentum operari possit. Hunc processum itidem continua per triduum, repete illum singulis duobus mensibus semel, per vnum annum. Secundo anno quater inunge, per totum. Tertio anno nonnisi semel. Et Angelicam memoriam tibi comparabis, dummodò priùs totum corpus, aliquo medicamento leuiter expurges.

OBSERVATIO.

Præsidium ad comparandam memoriam tenacissimam, facile, & singulare.

AQua pretiosa, Herculea, cuius vis maxima est non solùm in roboranda memoria ad miraculum vsque, ita vt non opus sit eandem rem, bis aut ter legere, sed etiam corporis vires restaurat, & adauget supra quàm dici potest. Militem quoque imbuit ferocia, & audacia plusquam humana. Consistit in duobus, in vino peculiariter præparato, & in inunctione capitis. Vinum fit hoc modo:

℞. *Vini Rhenani, seu alterius generosi, quantum vis.* In hoc per tres, aut quatuor dies in loco calido, seu vitro optimè cooperto proiice hæc simplicia.

℞. *Rorismarini, melissæ, saluiæ, betonicæ, maioran. pulegij*, an. M. j. *flor. tiliæ, liliorum conuallium*, an. P. j. Omnia hæc immite in cucurbitam, & distilla. Prodibit aqua limpidissima. Huius sume aliquam partem, atque illa reple vitrum ampli orificij. Quo facto mense Iunio, vel Iulio, quære tibi cumulum formicarum, atque illum aperi. Elige autem illum qui continet formicas maiores nigricantes, & in quibus nulla sint oua. Aceruum hunc formicarum baculo commoue, & immitte in vitrum cum aqua. Videbis ascendentes formicas,

formicas, quas paulatim præcipitabis in vitrum, atque hac ratione colliges quinque, aut sex manipulos formicarum. Vitrum probè clausum colloca in sole, atque ibi relinque per decem, aut quatuordecim dies. Tunc porrò commoue formicas, illásque videbis in pastam, atque pulticulam quasi conuersas. Infunde portionem reliquam vini, & iterum relinque per triduum, demum distilla per arenam, aut balneum, & prodibit aqua clarissima, deinde oleum flauum; quod seorsim excipe, & serua tanquam secretum. Aquam verò per distillationem extractam infunde in vitrum, atque illi immitte sequentia.

℞. *Cinnamom. elect. confect. Anacardin. an.* ℥ j. *croci,* ʒ j. *moschi, ambari Grisei, an.* ℈ ß. Sicque relinque per triduum. Et hoc modo parabis aquam magnanimitatis summæ, & vtilitatis eximiæ. Huius vnum cochlear ieiunus per mensem hauri, & huius remedij mirabiles effectus experieris.

Vnguentum est huiusmodi.

℞. *Herbarum hederæ, stœchad. an. bonam partem*: Infunde mensuram vnam aq. fontanæ. Coque per bene vase clauso: deinde exprime herbas, & liquorem traiice per setaceum: illi verò adde aliquantulum terebinthinæ, quæ priùs abluta sit aqua maioran. & fiat linimentum. Hoc inunge frontem, occiput, ceruicem, tempore nocturno tribus horis post cœnam.

Ratio victus humida seruanda. Caueat ab aëre frigido, humido, nimis nebuloso, & turbulento. Ambulet capite bene cooperto, & vestibus rectè munitus, custoditísque pedibus per solum discurrat, frigidúmque lutum. Aër nimis calidus fugiendus, vel siccus, à sole, vel igne. Interdicantur alimenta coctu difficilia: offerantur, quæ salubrem generant sanguinem. Natiua quadam proprietate memoriæ obsunt lac, allium, cæpæ, porrum, legumina, fabæ, pisa, lentes, castaneæ, carnes, & haleces fumo induratæ, caseus tam recens, quàm siccus, cereuisia crassa, fæculenta, turbida, quæ consimiles spiritus, & sanguinem generat. Ebrietas, hostis est memoriæ acerrimus, somnus prolixus, præcipuè ab assumpto cibo; decubitus supra dorsum, exercitium nimium, & multò magis quies. Inter excreta, summè nocent nimia sanguinis, aut seminis emissio. Validæ purgationes, inutiles. Lenes, & repetitæ, factæque cum medicamentis phlegmagogis, ante huius præsidij vsum, conferunt apprimè. Animi affectus, nocui, vt ira, tristitia, timor. Nocturnæ, & diuturnæ lucubrationes, reprobæ. Fugiendæ curæ, solicitudines, vigiliæ. Abdicanda ieiunia, & cætera omnia quæ spiritus minuunt, sanguinem exhauriunt, vires resoluunt. Vtere hoc remedio: nam est facile, iuuamenti magni, & à me felicissimè sæpius celebratum.

CAPVT X.

De Paralysi.

Definitio.

CVm Paralysis sit neruorum passio, placet primò aliqua de natura, & temperamento neruorum commentari, ex tam multis quæ Galenus de hoc negotio fusè disseruit. Et primò: *Vtrùm nerui definitio à Galeno tradita sit optima?* Hic enim: *lib. 15. de vsu part. cap. 1.* sumpto nerui vocabulo propriè & strictè, sic definit. *Est substantia quæ à cerebro, vel spinali medulla procedit.* Non nego Medicos aliquando per neruosas partes, intelligere aliquas substantias, quæ cum neruis similitudinem habent, & conuenientiam, veluti sunt membranæ, vt docet Gal. 1. *de motu muscul. c. 1.* quo loco tripartitam neruorum diuisionem proponit. Nam ligamenta, quæ ab ossibus, pro ipsorum vnione, & coarticulatione dimanant, etiam nerui dicuntur: similiter etiam aliæ substantiæ, quæ instar chordæ ex musculis deriuantur, vt tendines.

Neruus ergo hoc modo sumptus, *est pars similaris, genita ex substantia medullari, fibrosa, & membranosa, facta à facultate formatrice, gratia distributionis facultatis animalis.* Dicitur pars similaris, quoad sensum: qua ratione Galenus *lib. 1. de elem. cap. 8.* & alibi sæpe, neruum inter partes simplices connumerat, licèt secundùm rei naturam pars sit dissimilaris, cùm ex diuersis substantiis constet. Genitus fuit neruus ex substantia medullari, quæ illius propria substantia est, ex Galen. *3. de anatomic. administ. cap. 11.* docente, propagines esse eiusdem substantiæ cum sua origine; cerebrum autem, & spinalis medulla, substantiæ medullares sunt, orta verò attestantur principiis. Iuxta hanc doctrinam intelligendus est Galenus *3. de placit. cap. vlt.* vbi inquit, *quòd si secetur in totum medulla nerui, statim membrum immobile redditur.* Hoc modo explanetur præclarus ille contextus, *lib. 1. de motu muscul. cap. 1.* quo loco agens de neruis, inquit: *Neruum ita fieri ex substantia cerebri, vt neruus nihil aliud sit, quam cerebri substantia magis constipata, & duriuscula facta.*

Constat etiam neruus substantia fibrosa, *3. de facult. naturalib. vlt.* & *7. de placit. cap. 9.* Sed animaduertas, quòd neruus desinit in fibras musculorum secundùm totam substantiam: Neruus verò constat ex substantia quadam simili fibris, ex semine genita; ita vt sit differentia inter fibras nerui, & inter fibras in quas resoluitur, & in musculorum insertionem degenerat. Componitur etiam ex substantia membranosa, hoc est, ex membranis quæ in ipso reperiuntur: Nerui enim duplicem sortiuntur membranam, primam, quæ substantiæ nerui proximior est, & ex pia cerebri matre dimanat; alteram, quæ ex dura cerebri meninge originem ducit. Sunt & alia in corpore, quæ ob neruorum similitudinem, neruosa dicuntur: hoc pacto vterum, vesicam, intestina, neruosa nuncupamus. Ex qua compositione patet, nerui substantiam esse spermaticam, & exanguem; quæ si secetur, instar seminalium regenerari nequit, ex Hip. *6. Aph. 19. Quum discissum fuerit os, aut cartilago, vel neruus, aut gena particula tenuis, vel præputium, neque augetur, neque coalescit.*

De temperamento Nerui: *Vtrùm omnis neruus sit natura siccus?* maxima est controuersia apud auctores: Nam Auicenna 1. 1. *cap. 2.* in catalogo siccorum reposuit neruos, tam motiuos, quàm sensitiuos: ea tamen distinctione adhibita, quòd licèt in frigiditate sensitiui parum distent à motiuis: nihilominus hi in siccitate magis accedunt, & sensitiui in passiuis proximi sunt temperaturæ cutis: quasi auctor hic grauissimus asserat, neruos motiuos minùs esse frigidos sensitiuis, & è conuerso, sensitiuos minùs esse siccos motiuis: motus enim ratione illi ampliùs incalescunt, & exiccantur, cùm motus in actione consistat, ad quam peragendam maiore robore, & firmitudine indigemus, ad quæ opera siccitas vtilis est, *3. de symp. caus. cap. 3.* Hinc factum est, quòd ad hoc vt nerui motiui essent robustiores, siccitate, & duritie indigeant. Contrà cernitur in sensitiuis, cùm sensus magis in passione consistat, & ad patiendum sufficiens dispositio in passo sit necessaria; ideò nerui sensitiui sunt molliores, & humidiores, quæ mollities ad species rerum suscipiendas vtilis est.

At contra hanc doctrinam obstat irrefragabilis Galeni auctoritas, *1. de temper. cap. vlt.* quo loco inter partes siccas reposuit neruos duros, motiuos; at verò neruos molles, sensitiuos, in humiditate, & siccitate mediam naturam sortiri asseuerat. Contrà legimus ipsum affirmasse, *lib. 2. de temper. cap. 3.* dum agens de

de partibus humidis, sic ait: *Proxima cuti est mollium neruorum natura; duriores autem, in humido & sicco secundùm cutis naturam se habent.* Perperam ergo Galenus, & Auicenna, de temperamento neruorum pronunciarunt, cum modò siccos, modò humidos, & iam cutis temperaturam habere in passiuis qualitatibus affirmarunt.

Grauis antimonia, & quæ peritissimos coëgit interpretes, vt textum esse corruptum affirmarent, & sic pro neruis mollibus accipiendos esse duros, & pro duris molles, rati sunt. Alij sic esse legendum textum Galeni arbitrantur: *Mollium neruorum natura proxima est cuti, durorum neruorum natura, eandem non habet cum cute temperiem*, quia semper nerui per siccitatem à cutis temperamento recedunt, præsertim motiui: atque hanc esse causam sibi persuadent, ob quam Galenus *6. meth. 2.* & *lib. art. medic. cap. 92.* agens de vulneribus, & punctura neruorum, horum naturam contemplans, similibus esse conseruandam asseueret, & apponenda esse medicamenta quæ sunt tenuium partium, & citra mordacitatem exsiccare queunt.

Alij ob huius doctrinæ difficultatem, omissa Galeni, & Auic. sententia, neruos motiuos reponunt inter partes siccas, & sensitiuos, inter partes humidas, quia sicuti nerui motiui sunt duriores cute, ita sensitiui, ea sunt molliores. Adde quòd neruus est cerebro durior *1. de motu muscul. 1.* & *8. de vsu part. cap. 6.* Quare sicuti nerui oriuntur ex cerebro, sic etiam ex spinali medulla; & sicuti hæc est durior, & siccior ipso cerebro, pari ratione & nerui spinalis medullæ, sunt duriores & Sicciores ipsis neruis cerebri.

Sed hoc fundamentum corruit, quia oculari anatomes fidei omnino aduersatur: constat enim à parte molliori cerebri oriri neruos duriores, quàm à parte duriore, si consideremus, à parte anteriori cerebri oriri secundam coniugationem neruorum mouentium oculos, qui duriores sunt; & à parte posteriori oriri sextam coniugationem neruorum, tribuentium sensum omnibus visceribus, & partibus infra caput, qui molliores sunt. Vt ergo contextus Galeni verus sit, ipsum cum negatione lege: nam in illis verbis: *At verò duriores nerui secundùm naturam cutis se habent*, deficit particula *non*: & sic explicatur textus: *At verò duriores nerui secundùm naturam cutis non se habent.* Si verò hoc modo conciliare Galenum recuses, dic, quòd nerui duri secundùm naturam cutis se habent, quò enim sunt duriores cute, tanto siccioris temperamenti sunt.

Inquires: *An nerui sint Sicciores arteriis?* Nam Galenus *lib. 1. ad Glauc. cap. 2.* agens de curatione methodica, inquit neruosas partes esse magis siccandas arteriosis, quia quò pars est siccior, remedium ex sua natura siccius expostulat. Quare ex sententia Galeni, nerui sunt Sicciores arteriis. Dic, quòd Galenus hoc loco non intelligit neruos, sed partes neruosas, ob similitudinem quam cum neruis habent, vt sunt membranæ; hæ enim Sicciores sunt neruis, vt Galenus *1. de temper. cap. vlt.* edocuit.

Vtrùm verò *neruus temperamento frigidus sit?* etiam dissentiunt auctores. Dic, quòd si vnaquæque pars tantum habet de calore, quantum de sanguine, videtur quòd omnis neruus summè frigidus sit. Ad hoc, quoniam (vt Galenus docet, *1. de temper. cap. vlt. post med.*) cutis temperata est, quia nimirum est media inter neruum, & carnem; constat manifestè quòd neruus frigidus sit, & sanguinis expers, caro verò calida sit, & sanguine referta. Responde, neruum frigidum esse, non verò ita frigere, vt os, cartilago, & ligamentum; neruus enim etsi sanguinis cõspicui prorsus sit expers, cùm nihil in eo rubri cõspiciatur, non tamẽ est expers sanguinis inconspicui, à quo omnia membra aluntur, maximè quia spiritum à cerebro recipit, à quo etiam incalescit.

A Vt autem faciliùs curationem Paralysis assequaris, perscrutandum: *Vtrùm neruus sit organum tactus.* Neruorum vtilitas triplex est, ex Gal. *5. de vsu part. cap. 9.* quia quemadmodum in corpore tria sunt organa, sensationis, motionis, & nutritionis, ita neruorum triplex est vsus: Primus, quia defert facultatem ad organa sensus. Secundus, quia defert facultatem ad organa motus. Tertius, propter aliquarum partium nutritionem: quoniam, vt Gal. *cit. loc.* asseruit, nerui etiam multam vtilitatem præstant partibus, quorum ope hæ excrementa sua foràs excernunt: licèt enim facultas expultrix ad hanc operationem, sensationem non prærequirat, vt patet in ossibus; tamen in aliquibus partibus sentientibus rei nociuæ sensus manifestè conspicitur, vt renibus,

B ventriculo, vesica vrinaria. At hæc doctrina ita intelligenda est, vt primò, & per se nerui sint necessarij propter organa sensus, & motus, secundariò autem ob nunutritionis organa. Auicenna *1. 1. doct. 5. cap. 2.* aliam addit vtilitatem, vt caro musculosa roboretur, & fortior fiat: nam neruus degenerat in fibras sparsas per substantiam musculi, & hac ratione musculus ad motum fit magis paratus.

Nerui ideò ad sensum conferunt, & motum, quia facultatem præbent necessariam pro motione, & sensatione; nam quilibet neruus, est via, seu lator vtriusque facultatis, vt *cit. loc.* docuit Auicen. Hoc modo est intelligenda Galeni doctrina, *2. de motu muscul. cap. 1.* vbi inquit, *neruis magnam esse vim à magno principio, videlicet à*

C *cerebro, communicatam.* Quemadmodum enim arteriæ sanguinem arterialem à corde hauriunt, vt per omnes corporis partes distribuatur; ita nerui ex cerebro, veluti ex fonte, virtutem animalem musculis, & aliis partibus sentientibus deferunt, & hac ratione facultatis animalis delatores vocantur.

Ex hac eleganti doctrina, & digna animaduersione, patet ratio, quare facultas animalis emanet à cerebro, non verò à neruis: quia licèt in his facultas hæc recipiatur, à cerebro originem ducens, tamen hæc non à propria substantia nerui emanat, in neruis enim pro receptione datur aptitudo, non verò pro emanatione. Simili modo de potentiis interioribus cerebri dicendum, quæ solùm in cerebro domicilium habent: quod in communicatione facultatis vitalis pulsificæ patet ma-

D nifestè, quæ etsi à corde communicetur per arterias, non tamen ab ipsis emanat.

Deinde neruus non solùm defert facultatem animalem, verùm etiam est organum sensus tactus, quia in neruis exquisita sensatio reperitur, facta à potentia tactiua, præsupposita immutatione, & alteratione extrinseci sensibilis: ita vt neruus effectiuè sensationem eliciat. Quare neruus non solùm est via facultatis animalis, sed etiam est organum efficiens sensationem: nullum enim est inconueniens, quòd eademmet pars sit instrumentum actionis, & organum secundùm rationes diuersas: & sic neruus, quatenus est facultatis animalis delator, dicitur instrumentum; quatenus facultate sensitiua constat, est organum elicitiuum actio-

E nis tangendi, quod eleganter probat Galenus *7. de anatomic. administ. cap. 8.* vbi inquit, *quòd nerui molles sunt apti ad sensum, duri verò ad motum*: quod non esset verum, si nerui tantùm essent facultatum delatores. Hoc tamen ita intelligas, vt respectu aliarum sensationum nostri corporis, propter tactiuam potentiam solùm instrumentaliter concurrant, animalem facultatem deferentes, vt in neruis opticis patet, qui ad visionem solùm necessarij, quia spiritus communicant, licèt visio efficienter ab humore crystallino emanet, quod similiter de sensu auditus, gustus, & olfactus proferendum.

Pro illius celebris quæstionis expositione, quam agitauimus, *lib. 5. Histor. Princip. Medic. in com. hist. 4.* Vtrùm possit perire motus manente sensu, & è contra? curationi

curationi de paralysi tam necessaria, indaganda etiam hoc loco est alia: *Vtrùm neruus deferens sensum, deferat etiam motum, & è conuerso.* Huius dubitationis prior pars apertè colligitur ex Galeno, 1. *de loc. cap.* 6. & supposito, quod omnes concedunt, facultatem animalem, quæ à cerebro per neruos demandatur, esse auctorem sensus, & motus, sic arguo.

Motus ad sui actionem requirit abundantiorem vim, quàm sensus. Ergo nerui deferentes vim motricem, deferent etiam sensificam. Antecedens probatur: quia id in quo maior operatio reperitur, abundantiorem vim prærequiret. Sed in motu maior cernitur operatio, quàm in sensu. Ergo. Minor probatur: nam in motu reperitur contractio musculorum, quæ maior operatio est, quàm receptio specierum, quæ in sensu cernitur. Confirmatur, quia sentire, ex Gal. *de caus. sympt. cap.* 5. & 2. *de anim.* 11. est quædam passio; motus verò actio: Ergo maior est operatio.

Quòd verò non omnis sentiens neruus motum præstet, sic confirmo: quia aliàs sequeretur, vim sensitiuam, & motiuam ad omnia demandari membra. Minor probatur: quia si per eosdem neruos demandarentur motus, sensus hic non posset amitti, illæso motu, & è conuerso: maximè quia neruus per se solus non est sufficiens ad exercendum motum, nisi musculis coniungatur. Ergo non omnis sentiens neruus motum præstabit; plurimi enim sunt nerui qui in musculos non implantantur, vt ex anatome constat. Ergo hi sensum, & non motum poterunt exercere.

Solue hoc modo. Si vis sensifica, & motiua per diuersos neruos demandetur, amitti potest motus manente sensu, non tamen vice versa. Priorem partem, præter Galeni auctoritatem *loc. cit.* ratio firmat. Facultas sensitiua, & motiua per diuersos neruos ad aliqua membra demandantur. Ergo bene potest amitti vna operatio manente alia, deperditio enim sensus & motus, à resolutione neruorum dependet, per quos facultas sentiendi, & mouendi defertur. Sed nerui deferentes sensum, sine motoriis resolui possunt. Ergo, &c.

Nec dicas, facultatem mouendi, & sentiendi per omnes neruos deferri, siquidem est virtus animalis: Licèt enim hoc verum sit, tamen eam per diuersos neruos defluere comprobamus: quia in aliquibus membris non exercetur motus, defectu musculorum, non virtutis. Deinde natura non solet tantam spirituum copiam ad partes sentientes emittere, quantam ad partes sentientes simul, & mouentes: maius enim ad motum localem, quàm ad sensum, robur est necessarium.

Partem posteriorem vlteriùs confirmo. Sensus exigua facultate animali peragi potest; motus nonnisi à vehementiore. Ergo sensus manente motu, nullo pacto poterit deperdi, bene vice versa. Neque obiicias motum siccitate neruorum perfici, vt patet in infantibus, qui ob eorum mollitiem non progrediuntur; sensum verò humiditatem exposcere: vnde sequitur, quòd si neruus sit valdè exsiccatus, possit amitti sensus, manente motu. Neganda enim est sequela: nec enim adeò potest neruus exsiccari, vt deperdatur sensus, manente motu. Quòd si supponas eum exsiccari vehementer, tunc sensus, & motus deperdentur simul, necessariò enim neruus ob siccitatem maximam conuelletur, ac proinde nec sentiet conuulsus, nec mouebitur.

Proxima huic dubio quæstio est: *Vtrùm facultas sensitiua & motiua, sint vna, an diuersa?* in qua difficultate soluenda digladiantur Medici. Nos diuersam esse facultatem motiuam, & sensitiuam affirmamus. Probatur: nam si vnico influxu virtutis, facultas motiua, & sensitiua deferantur, nullus erit neruus sensus, qui etiam non sit motus, & è contra nullus neruus erit motiuus, A quin etiam sit sensitiuus. Sed cùm operationes diuersæ sunt, quantumuis facultas videatur vna, non est vna, sed plures existimandæ.

Hac ratione Galenus *lib. 2. de præsag. ex puls. cap.* 8. distentionem, & contractionem in pulsibus, à duabus facultatibus fieri dixit, quarum vna contrahit, altera verò distendit cor, & arterias: indecens enim duxit, duabus operationibus vnam tribuere facultatem. Sic quamuis per eosdem neruos influxu quodam simultaneo, vis quæ mouet, & quæ sentit, deferatur à cerebro, eadem vis non est quæ vtramque facit operationem, sed vna est quæ sentit, altera quæ mouet. Quare non rectè colligunt quidam, ex Galen. 1. *de caus. sympt. cap.* 5. eadem vi motum, & B sensum fieri, quoniam dixerit nonnunquam lædi motum, illæso sensu, quòd minùs virtutis influat, quàm vt sufficiat ad mouendum; tantum autem, vt valeat ad sentiendum.

Si verò roges: *Vtrùm facultates sensitiuæ inter se sint distinctæ?* Respondet perbellè Galenus *lib. 8. de vsu part. cap.* 6. dum sic ait: *Cùm igitur in capite quatuor sint instrumenta sensoria, oculi, aures, nares, & lingua, omniáque hæc ex cerebro sensus principium habeant, eâque saltem ratione similia appareant, inest tamen eis secundùm speciem dissimilitudo, non modò in ipsis sentiendi facultatibus, verùm etiam in corporibus per quæ facultates deferuntur: quandoquidem facultatem alia odorum, alia saporum, alia sonorum, alia colorum est diiudicatrix,* C *&c.* Quid clarius in hac soluenda difficultate dici possit, prorsus non video. Neque sinistrè interpreteris Galenum, dicásque loquutum fuisse de facultatibus vitalibus, quæ specie sunt distinctæ, & organis diuersis vtuntur: nam de animalibus facultatibus intelligendus est. Deinde facultas visiua communicatur per neruos primæ coniugationis, auditiua per neruos quintæ, & sic de cæteris sentiendum. Insuper visio, auditio, olfactio, gustatio, & tactio, operationes sunt diuersæ, quare à diuersis facultatibus fiant est necesse, licèt quoad sensum vna & simplex nobis videatur.

Hoc modo dum Sol gignit, viuificat, illuminat; & alia munia præstat, cuique harum operationum sua respondet facultas, quæ qualitas, & proprietas quæ-D dam actiua in ipso Sole est. Facultas qua illuminat, lux est; qua gignit, & viuificat, occultior est, ex operationibus solùm nobis nota. Vt ergo Sol luce sua illuminat, ita aliis facultatibus irradiat, & vniuersum alterat. Vtque ex luce illuminatio, sic ex aliis facultatibus generatio, viuificatio, & si quæ aliæ. Cerebrum similiter, aut anima quæ in eo residet, plures habet facultates & proprietates, mouendi, sentiendi, & intelligendi. Facultas intelligendi vna est, mouendi altera, sentiendi verò non est vna, sed multiplex, putà fingendi, cogitandi, & memorandi. Videndi insuper, audiendi, olfaciendi, gustandi, & tangendi. Quare tot operationes diuersæ, à diuersis facultatibus prodeant, est necesse. Anima ergo tot facultatibus orna-E ta, vires suas distribuit alteratione quadam simultanea in instrumenta apta, vt hanc alterationem recipere queant.

Vtrùm spiritus qui ad organa sensuum mittuntur, facultatem solam illi organo accommodatam deferant, an solùm expetantur, vt instrumenta facultatis per neruos distributæ? etiam in dubium vertendum. In hac quæstione probabilius censeo, facultates sensuum magis immateriales, spiritibus purioribus, & splendidis communicari. Vim enim videndi habent visiui spiritus, & eam aëri externo illuminato communicant. Si verò vim tangendi deferrent spiritus visiui, extrà fieret tactio, non secus ac visio. Sed facultas tangendi, terrena admodum existens, aut spiritibus nequit communicari, aut obscuros, crassos, & turbulentos exoptat. Ad auditũ verò

verò spiritus deferri, qui vim adferant audiendi, nec tam crassos, quantum tactui, & gustui essent opportuni; nec tam splendidos & æthereos, atque ij qui videndo sunt accommodati, fidem facit ipsorum sensuum natura: Nam visus igneus est & æthereus, auditus verò aëreus. Hinc apud Arist. 2. *de anim.* 8. auditus instrumentum statuitur, aër quidam congenitus intra quandam membranam contentus, qui ab externo aëre sonos deferente pulsatur, & vi auditoria, quam habet, eos apprehendit. Quid autem sit aër hic ingenitus, quàm spiritus audiendo à natura destinatus, non video. Atqui cùm aër externus spiritum illum ferit, si alias facultates præter auditiuam spiritus is habeat, fiet necessariò, vt aërem bene aut malè olentem dignoscat. Hoc autem minimè contingere cernimus. Ergo spiritus qui ad auditum confluit, singularem facultatem defert. Quare ad alios sensus, eum deferri spiritum, qualem ipsius sensus natura expostulat, rationabile est.

De officio neruorum, differentiis, ductu, & implantatione, sat multa prædixit Galenus 7. *de vsu part.* 14. Numerus illorum in vtraque parte, tam dextra, quàm sinistra, æqualis est, vt docet Galenus *lib. de dissect. neruorum, cap.* 5. Si ab hac lege excipias neruum vltimum qui ab spinali medulla exoritur, quia ille solus sine coniuge est; spinalis enim medulla iam in neruos fuit absumpta. Historiam neruorum, & eorum coniugationes, lege apud Galenum *lib.* 9. *de vsu part. à cap.* 8. *vsque ad cap.* 15. & eas nos breuiter delineauimus *in nostro spicilegio anatomico, lib.* 6. *Hist. Princip. Med. in com. hist.* 4. *sect.* 3. *tit. de neruis.*

Non patiar verò mihi illud ex animo excuti, quod tot Medicorum approbatione iam confirmatum est, Cerebrum esse frigidum, & frigido pituitosóque alimento nutriri, ex quo cùm glutinosus, lentúsque humor gignatur, neruos obstruit, & influxum facultatis animalis impendit ad membra, & hoc modo Paralysis generatur. Sed quoniam rerum naturalium veritas in occulto latet, & natura veritatem penitus abstrusit, pro tam periculosi affectus curatione, hanc inquirere, inuestigare, rimari conuenit. Ideò excitanda hoc loco quæstio est, in Scholis celebrata valde: *Vtrùm genuina, & naturalis cerebri temperatura, sit calida, an frigida.* De actiuis qualitatibus loquor, cutis respectu, quia in passiuis esse humidū libenter fatemur.

Solertissimus Philosophus, *lib.* 2. *de part. animal. cap.* 7. cerebrum esse frigidum constanter affirmat: à natura enim constitutum est, vt immodicum calorem cordis attemperet, ipsúmque infrigidet; quare membranis præditum est, plurimis neruorum propaginibus, ossibus durissimis contegitur, quæ omnes partes frigidæ sunt, vt firmat Galenus 1. *de temper. cap. vlt.* & *lib.* 2. *cap.* 3. Omnia tamen hæc cute non humidiora modò sunt, sed frigidiora: vnóque verbo, omne exangue est frigidius sanguine prædito. Probat etiam 3. *Aph.* 12. *post princip.* §. *quoniam cerebrum natura aptum est ad generandas pituitosas superfluitates, &c. Lib.* 5. *Aph.* 18. idem confirmat, dum enim assignat rationem illius sententiæ Hippocraticæ, cur frigidum sit inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, & spinali medullæ, supponit partes natura sua frigidas, citiùs, ac magis ab immodico frigido lædi; & adducit Hip. *in lib. de carnibus, num.* 4. dicentem *Cerebrum esse sedem, & domicilium frigidi, & glutinosi.* Deinde, Cerebrum alteratur, & læditur à morbis suæ temperaturæ similibus, vt Apoplexia, Epilepsia, Melancholia, Congelatione, & aliis soporosis affectibus. Insuper excrementa reiecta per os, nasum, & palatum, sunt frigida & pituitosa, quæ cerebri frigidum temperamentum ostendunt euidenter: pars enim exanguis est, & substantia alba constat, & medullari, & ideò in omnibus cerebrum est priuatum sanguine, ex Arist. 1. *de Hist. animal. cap.* 16. Cur autem frigidum fuerit constitutum, proponit Auicenna 1. 3. *tract.* 1. *cap.* 2. ne scilicet assiduis spirituum, & sensuum tam internorum, quàm externorum motionibus incalesceret, & inflammaretur.

Galenus *lib.* 8. *de vsu part. cap.* 2. & 3. Aristotelis opinionem irridet, existimantis cerebrum esse à natura constitutum, vt immodicum cordis calorem attemperet; quare eam pluribus rationibus oppugnat: Primò. Si hoc verū esset, debebat collocari in regione thoracis: nam ossa cranij, & magna distantia situs, infrigidationem impediunt. Secundò. Si cerebrum quocunque tempore tangas, calidum inuenies, imò tempore æstatis ab aëre attracto per nares, & os infrigidatur; quare in vulneribus capitis ab ipso maximè læditur, ex Gal. *loc. cit.* Tertiò. Cor magis recedit per calorem à mediocritate, quàm cerebrum per frigiditatem. Ergo potiùs à corde calefiet. Ergo cerebrum non fuit factum propter cor, sed propter diuiniores vsus, vt eius admirabilis compositio ostendit.

Quoniam verò Galenus *cit. lib. de vsu part. cap.* 2. cerebrum calidum esse affirmat. *Atqui si aer cerebro esset calidior, haudquaquam ab eo refrigeraretur: nunc autem etiamsi æstas fuerit, facilè refrigeratur, indigétque etiam tum foueri citissimè, tanquam non solùm id non sit frigidum, sed ne citra molestiam quidem, frigidæ substantiæ occursum, &c.* & *infrà* sic ait: *O Generosissimi! tenuem meninga calidam esse confitentes, audetis adhuc cerebrum pronuntiare frigidum? &c.* Galeni partes sic confirmo.

Primò. Cerebrum habet multas venas, & arterias, & sinus duræ meningis plenos sanguine. Ergo calidum est. Nam vbi vasorum reperitur copia, sanguinis, spiritus, & caloris vbertas existit. Secundò. Cerebrum respiratione media aërem attrahit, vt attemperetur, ex Gal. 8. *de vsu part. c.* 10. §. *Anteriores itaque duo, inspirationem, expirationem efflationèmque ex cerebro efficiunt:* & *lib. de vtilit. respir. vlt. post princ.* §. *Cùm enim arteriæ circa collum laqueo constringuntur, &c.* Ergo, &c. Nam finis respirationis est natiui caloris moderatio, & infrigidatio, ex Gal. *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *com.* 5. Quare si respirat, refrigeretur est necesse.

Tertiò. Cerebrum generat spiritus animales suapte natura calidos, 7. *de placit. cap.* 3. Igitur, &c. Neque instes calorem spirituum animalium non esse tributum à cerebro, sed ab spiritibus vitalibus calorem suum adhuc retinentibus, postquam in animales degenerant. Sed instantia nihil concludit, quia animalis non solùm ex vitali, sed etiam ex aëre per respirationem attracto ad ipsum cerebrum generatur, vt monuit Galenus 12. *meth. cap.* 5. qui cùm coquatur, & in animalem spiritum transmutetur, cerebri calorem arguit manifestè, coctionem enim fieri à calore, 4. *meteor. c.* 2. Philosophus firmat.

Quartò. Cerebrum est principium motus animalis, & principium facultatum, quæ in cerebro operantur, mediante spiritu, & calore. Ergo. Probat Arist. *lib.* 3. *de anim. cap.* 1. asserens, nihil esse sensitiuum sine caliditate, & motiuum sine calore, 2. *de generat. animal. cap.* 1. *post princip.* Quintò. Cerebrum est pars spermatica ex semine generata, ex Gal. 1. *de sem.* 8. Sed semen sua natura est calidum, & igneum, 2. *de sanit. cap.* 2. Ergo & ipsum cerebrum. Neque hanc rationem redarguas, quòd plures reperiantur partes spermaticæ, vt os, cartilago, ligamentum, & similia, quæ resoluta parte spirituosa, tenui, & calida, remanent frigidæ, in quarum partium classe cerebrum reponitur. Quia semen calidum est, & igneum ex natura sua. Ergo illa pars erit calidior, in qua semen magis integrum remanet, vt in cerebro, in quo exigua est seminis elaboratio, & apparet quasi coagulatum semen.

Sextò. Cor calidius cognoscitur ex multitudine pilorum in thorace. Sed caput est maximè pilosum. Septimò. Cerebrum ob situm rectum recipit vapores calidos

calidos à toto ascendentes, qui reddunt ipsum in ordine ad cutim calidum, quia tactus est rectus iudex calidi, & frigidi, *2. de temper. cap.* 8. Quouis autem tempore cerebrum multò calidius aëre inuenitur, siue ruptum alicuius caput manibus curemus, siue etiam experiundi gratia animali cuiuis cranium exciderimus, deinde meningibus discissis tangere tentemus.

Vltimò. Morbi materiales improportionales, sunt deteriores, quàm proportionales, 2. *Aph.* 34. Sed morbi frigidi in cerebro sunt deteriores, quàm calidi. Ergo, &c. Minor probatur hoc modo: Ex triplici læsione actionis, quæ vnicuique parti potest accidere, actio abolita semper est deterior, cùm priuationem indicet. Sed morbi frigidi in cerebro actionem abolitam constituunt. Ergo. Maior patet, si consideremus actionem abolitam semper esse deteriorem. Minorem probat abolita memoria lethargicorum, priuatio sensus & motus in congelatione, & Catalepsi, & aliis frigidis affectibus. At verò morbi calidi cerebrum opprimentes, etsi sua natura pessimi sint, & lethales, 1. *prog.* 23. minorem læsionem inferunt, & ideò abolitam actionem non efficiunt.

Hæc fortasse argumenta potuerunt adducere Ishaac inter Barbaros Medicos præstantissimum, *lib. diætar. vniuersal. cap.* 4. vt asserat cerebrum ex se, suáque natura esse calidum, & humidum, quia induit naturam pinguedinis, & medullæ; sed ex accidenti frigidum euadere, ob immodicam ambientis frigiditatem. Quæ opinio Ishaac, in simili forma potest confirmari in ventriculo, qui tempore hyemis, caloris copia abundat; sed ex accidenti, ratione frigidissimi aëris circumstantis, maiorem copiam pituitæ progenerat, quàm in aliis temporibus. Sed quia hæc opinio à plurimis doctissimis Auicennæ interpretibus iam est impugnata, & nos in impugnandis Medicorum sententiis in praxi non laboramus, eam dimittimus.

Infinitum enim esset propemodum, Medicorum sententias de hac re referre, & confutare. Quare firmiter assero, cerebrum consideratum præcisè, vt pars est similaris ac simplex, & solùm secundùm substantiam medullarem, esse frigidum. Si verò sumatur, vt est pars organica, vltra substantiam medullarem, plexum & multitudinem venarum, & arteriarum comprehendens, & deinde quatuor sinus duræ meningis copioso sanguine refertos, in ordine ad cutẽ calidum esse: quia excepto corde, in animantium corporibus nõ inuenitur aliud mẽbrum, quod habeat vẽtilationẽ, & moderationẽ mediante motu animali respirationis, & pulsus, præter cerebrum: Quæ opera natura esse intenta ob vapores, & fuligines, vt aliqui rentur, à ratione alienum est; cùm eadem ratione possimus dicere, in statu morboso cerebrum esse calidum, ratione inflammationis, aut alicuius calidi intemperamenti; maximè quia Gal. 8. *de vsu part.* 2. §. *O Generosissimi Medici! &c.* cerebrum constituens calidum, venarum, & arteriarum solùm meminit. Ergo cerebrum ex temperamento innato, & elementorum mixtione, frigidum est, ex coalteratione verò calidorum mombrorum sibi vicinorum, ad calidum inclinat. Et hac distinctione vtriusque partis argumenta possunt admitti. Ob hæc non mireris, si in cerebro frigido, & alimento frigido ac pituitoso nutrito, Paralysis, cæterique frigidi morbi generentur. De cuius definitione tempus est, vt sermonem pertexamus, quæramúsque: *Vtrum affectio in qua motus seruatur, illæso sensu, dicenda sit resolutio?* Paralysis dicta à Græcis à Latinis resolutio, à Barbaris mollificatio nuncupatur, vt constat ex Auic. 2. 3. *tract.* 1. *c.* 2. Est ergo Paralysis, *priuatio sensus, & motus, in medietate corporis, vel in aliquibus, vel in aliqua tãtùm parte ipsius*, vt docuit Galenus *lib.* 3. *de loc. cap.* 10. & 3. *progn. com.* 26. & 68. sequuntur Paulus *lib.* 3. *cap.* 18. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 28. Tral. *lib.* 1. *cap.* 16.

A Paralysis, & Apoplexia, licèt affectiones inter se quodammodo sint similes, sensum & motum, etsi diuersimodè, auferentes; insuper & in causa conueniant: tamen multis discrepant. Quæ tamen pars in illis afficiatur, non perinde (inquit Gal. *cit. de loc.*) ac in cephalæa, & hemicrania, sensu diiudicatur, sed ratione est opus: hac enim docemur, læsum esse neruorum principium, vbi illorum actiones in toto corpore redduntur vitiosæ. Cùm igitur in Apoplexia, sensus & motus, qui sunt neruorum actiones in toto corpore, simul cum anhelitûs difficultate, auferantur, 2. *Aph.* 42. indicatur cerebrum primariò affectum, cuius propria est huiusmodi passio, & ex consequenti omnium membrorum, quæ cerebri influxu sentiunt, & mouentur.

B Quòd si non in vniuerso, sed in altera tantùm corporis parte, dextra nimirum, aut sinistra, aut qualibet alia particulari, demum aut in omnibus infra ceruicem positis, sensum, & motum amitti contigerit, Paralysis fit: & vel spinalis medulla, à qua nerui omnes, præterquàm faciei, oriuntur, ad initium affici indicatur; vel ea nerui propago, quæ ad partem resolutam deferebat vim animalem à cerebro susceptam. Si verò cum toto corpore, vel etiam seorsim, pars aliqua faciei, sensu quoque, & motu priuatur, credendum est mali causam in ipso cerebro consistere, à quo non solùm medulla spinalis dicta, sed nerui per faciem dispersi deducuntur, de quo fusiùs *lib.* 12. & 13. *de vsu part.* & *lib.* 8. *de anatomic. administ.* disceptat Galenus.

C Dic ergo, quòd nomen resolutio, vt vera dicatur, exquisita, & completa, vtrumque auferri est necesse, ita auctores suprà citati, & omnes ferè ex Galeno 3. *de loc. cit.* & 1. *de caus. sympt. cap.* 5. arbitrantur. Quòd si solus deperdatur motus in parte, resolutio simpliciter appellatur; non sic tamen, si solus sensus, sed vel ἀναίσθητος, hoc est, sensus expers, vel cum adiectione, sensus resolutionem patiens dicitur æger: ita ex Galeno *cit. de loc.* §. *Sequenti secundùm vulgarem, & magis receptam verbi significationem, &c.* Quamuis autem in toto fiat repentina sensus, & motus ablatio, si principes facultates in cerebro seruentur, paralysis erit, siue resolutio dicenda.

D

Causa.

Expendendum primò: *Vtrùm Paralysis ad obstructionem solùm, an ad omne morbi genus sequi possit?* Galenus *lib.* 2. *de caus. sympt. cap.* 2. Paralysim ad aliquem morbum sequi confirmat, dum sic ait: *Motus conuulsionis à solo morbo fit, immobilitati, quæ in paralysi reperitur, non dissimiliter, ipsa enim morbi occasione incidit:* & paulò infrà scribit: quòd *ea quies quæ in paralysi cernitur, à solo morbo fit.* Morbus autem, ad quem sequitur symptoma, quod paralysis dicitur, non vnicus, sed multiplex est, quem eleganter describit Galenus *lib. de caus. sympt. cit.* cùm inquit: *Ostendimus autem neruum, vel frigore densatum, vel crassis, & lentis humoribus obstructum, vel à quapiam extrinseca causa pressum, in torporem, & paralysim adduci, &c.* Idem asseruit 1. *de caus. sympt. cap.* 5. Quòd

E *causa continens*, siue proxima dicti symptomatis, (quod dicit priuationẽ sensus & motus) *est talis in neruo affectus, cuius occasione, à principio* (hoc est cerebro) *ad ipsum virtus* animalis *transmitti prohibetur.* Quare cùm plurimæ sint causæ, à quibus potest impediri descẽsus facultatis animalis ad sentientes partes, præter obstructionẽ; hæc etsi frequentissima, nõ erit vniuersalis. Neruus enim potest obstrui, cõprimi, constipari, refrigerari, tumorẽ pati præter naturam, & diuisionem: Nã si nerui secundùm latitudinem diuidantur, partes quæ sunt infra diuisionem, facultatem animalem à cerebro non recipiunt, & resoluuntur. Deinde ab intemperie frigida & humida,

&c

& à crassis humoribus suborta, quæ spiritus animales incrassat, ad motum sensúmque ineptos reddit. Quare paralysis ad omne morbi genus in intemperie, deprauata conformatione, & soluta vnitate sequi potest. An autem à calida, & sicca nerui intemperie aliquando oriatur, cuius ratione ita neruus densari potest, & disponi, vt animalem facultatem non recipiat, respondimus affirmatiuè, *lib.* 1. *Histor. Princip. Med. in com. hist.* 46.

Vtrùm à carnis intemperamento aliquando oriatur? pauci annotarunt. Ad sensus enim, motúsque peragendos non minùs requiritur carnis, aut cuiusuis rei mouendæ aptitudo, & incolumitas; quàm mandantis cerebri, & deferentis nerui. Sed fieri potest vt capite, medulla dorsali, & neruo omnino illæsis, caro ita intemperetur, vt sentire, & moueri nequeat. Ergo à carnis intemperamento potest etiam oriri paralysis: & ex consequenti, non est semper illius causa, nerui, aut medullæ dorsalis obstructio à Galeno assignata. Confirmatur, quoniam ampla arteria ligata stupefit membrum. Rursus ab aëris frigore stupidè nonnunquam dolet, torpidéque mouetur. Sed hoc non accidit, nisi refrigerata carne. Igitur, &c.

Dic. Possibile non videtur, quòd frigus ex continente, vel ex negato arteriali sanguine accedens, priùs, imò magis in frigidum neruum non imprimatur, densando, & obstruendo, quàm in carnem multò calidiorem, frigoríque ipsi magis resistentem. Atque adeò quamuis carnis aptitudo; præter facultatis accessum, necessaria sit ad animales functiones, vix, aut nunquam potiùs continget, vt resoluatur membrum, citra nerui, aut spinalis medullæ, aut cerebri affectum: imò quantumuis intemperetur caro, si læsio neruorum absit, continget Paralysis. Hoc manifestum fit febrientium, & hydropicorum exemplo, quibus eximiè calent, frigéntque membra, sine sensus & motus læsione. Ad hæc, si accedens facultas, temperamentum non est, sed qualitas quædam superior, cur à carnis intemperie prohibebitur, cúrve cerebro, & neruo incolumi non communicabitur illæsa? Quod si admittas, quomodo paralyticum, resolutúmve dicitur membrum, vi & spiritu animali non priuatum.

Causæ inducentes Paralysim variæ sunt. Obstructio, à qua frequentiùs oritur, à frigidis & crassis humoribus concitatur, vel etiam à calidis, quilibet enim humor sua mole obstructionem efficere potest. Compressio neruorum ab aliquo fit tumore præter naturam, vel ab aliqua extrinseca re comprimente, sicuti à ligatura immodica, & luxatione, in ossibus, quæ neruis vicina sunt, vt 4. *de loc.* 3. Galenus affirmat. Solutio continui, ob rem scindentem: quare ad vulnus in parte neruosa inflictum, aliquando Paralysis subsequi solet. Intemperies frigida huius sæpe est causa, quod patet exemplo iter agentium per niuosa loca sub rigente bruma. Plures etiam post immodicum exercitium, aëri frigidissimo se exponentes, aut iuxta ripas fluuiorum, aut in locis frigidis & humidis decumbentes, in Paralysim lapsi sunt. Alij resoluto spiritu animali, potentiisque animalibus debilioribus factis, ex vigiliis importunis, inedia, Venere immodica & intempestiua, in hoc se vitium præcipites dedere. Aliquando hanc præcedunt apoplexia, epilepsia, stupor, capitis grauitas, vertigo, dolor colicus, suffocatio, retentio alicuius vacuationis consuetæ, & præsertim ex capite, victus infrigidans & humectans, & alia quæ crassos succos in corpore gignere consueuerunt.

Signa.

Paralysis vt cognoscatur, plura signa necessaria non sunt: facilè enim ex priuatione sensus & motus cognoscitur, quæ in medietate corporis, vel aliqua determinata parte animaduertitur. Pars ergo quæ afficitur, Cerebrum est, non tamen secundùm se totum, alioqui Apoplexia gigneretur. Pars in paralysi primò affecta cognoscenda: si enim hoc à Medico ignoretur, rectè curari non poterit, vt docuit Galenus 3. *de loc. cap.* 10. quod ab illis solùm agnoscetur, qui in anatome fuerint exercitati, ex Gal. 1. *de loc. cap.* 6.

Ad huius rei congitionem aliqua adsunt signa, prolata à Galeno *loc. cit.* & 3. *de loc.* 6. & *lib.* 4. *cap.* 4. Cerebrum ergo secundùm medietatem læsum ostendit, si simul cum dextra, vel sinistra parte corporis, partes quoque faciei lateris affecti etiam resoluantur, & sensu motúque priuentur. Cæterùm si dempta facie medietas corporis resoluatur, circa principium spinalis medullæ affectum consistere coniicies. Quòd si omnia inferiora membra, dempta facie resoluantur, eodem in loco, hoc est, in principio spinalis medullæ vitium adesse cognosces; hæc enim omnium neruorum, qui sub facie existunt, est communis origo. Quòd si contingat, quandam duntaxat determinatam partem esse resolutam, ea inuestiganda erit, à qua pars illa resoluta neruos recipit.

At vtile erit inuestigare: *Vtrùm Galenus Paralysim ab Apoplexia rectè distinxerit?* Quia si in omnibus corporis partibus, sensus & motus repentinè auferantur, principibus tantùm facultatibus seruatis, fiet Paralysis, siue resolutio. Atqui nerui omnes sensum, & motum deperdunt. Igitur 3. *de loc. cit.* perperam Galenus in eo distinxit paralysim ab apoplexia, quòd hæc virtutis animalis ablationem dicat in toto, illa in parte tantùm. Dic, neruos omnes alterius partis, sensum & motum amittere, & tunc concitari Paralysim vnius lateris: quòd si vtriusque partis resoluantur omnes, tunc etiam excitari Paralysim vniuersalem; à qua in multis differre Apoplexiam est notissimum: cùm enim tunc non solùm ventriculi cerebri, sed corpus ipsum omnino obstruatur; nulla ad cæteros neruos via patet, & impedito spirituum animalium influxu ad omnes partes, adest repentina loquelæ, vocísque interceptio, vniuersi corporis insensibilitas, immobilitásque innotescit; & cùm facultates principes otientur, ægri clausis oculis cadaueris instar decumbunt, à mortuis solo pulsu, & respiratione dissidentes.

Præsagium.

Paralysis ab humoribus frigidis, & humidis frequēter generatur: quare non rarò hyemis tempore insolescit, & senes premit ex Auic. 2. 3. *tract.* 1. *cap.* 2. *ante fin.* In quibus vix, aut nunquam curari solet, ob ipsorum imbecillitatem, aut continuam pituitæ generationem. Deinde frequenter accidere solet, post solutam apoplexiam, transmissa pituitosa materia ad partes neruosas, vt 4. *de loc.* 1. docuit Galenus. Aliquando etiam ad colicum subsequitur dolorem, ex Paulo *lib.* 3. *cap.* 18. Et post vteri strangulationem, ex Auic. 2. 3. *tract.* 1. *c.* 2. *in fin.* Humor enim pituitosus ab intestinis, vel vtero, ad neruosas ad partes trāsmittitur. Sic enim ait Auic. *Ad paralysim præterea fit mutatio ex epilepsia, & apoplexia, & colica; & ex præfocatione matricis, & febribus tēporalibus, secundùm semitam crisis.* Febris superueniens paralysi summopere prodest, ex Hip. 2. *prorrhet.* 50. Eius enim ope frigidi humores absumuntur, crassi extenuantur, lenti coquuntur. Insanabilis est Paralysis, quæ à neruorum diuisione oritur, vt *cit. loc.* Paulus animaduertit: Licèt enim post diuisionem partes nerui diuisi multoties vniantur, cæterùm quia medio quodam veluti callo hoc præstatur, fit vt per callum, substantiam nempe duram & ineptam, facultas animalis non possit communicari.

Vtrùm membrum paralyticum extenuetur? proposuit Auicenn. 2. 1. *tract.* 1. *cap.* 2. *in fin.* dum sic ait:

Et quodcunque membrorum mollificatorum, & paralyticorum secundùm colorem reliqui corporis existens, non minoratur, neque extenuatur, est de quo maior habẽda est fiducia, quàm illud, quod est diuersum ab hoc, &c. Quare maxima est curationis spes, si partes resolutione occupatæ, in colore, & extenuatione non mutentur: At contrarium si accidat, signum est quòd partes non solùm facultate animali sint orbatæ, sed quòd naturalis, & vitalis quodammodo deficiant, quia prohibita spirituum transmissione, resolutam particulam non nutriri, tabescere, & refrigerari est necesse: quia in particulis otiantibus excrementa assiduè congeruntur, à quorum mole innatus calor opprimitur, & suffocatur, & sic debilior factus faustam coctionem vix assequitur, quia vt doctè aduertit Galenus *lib. 3. de offic. medic. com. 32. in princip. Macies partium, plerunque vel ex diuturna quiete proficiscitur. Exercitio* enim *partes roborantur, otio languescunt, & extenuantur*, vt Celsus *lib. 1. cap. 1.* edocuit. Illud auget calorem, dilatat vias, excrementa resoluit, & reserando meatus, partes transpirat; contrà verò membra inexercitata & quieta, extenuantur, gracilescunt, redduntur inualida.

Quærunt etiam: *Vtrùm Paralysis dextra sit frequentior sinistrà?* Plures putant dextram esse frequentiorem, quia sicut dextrum latus calidius est, sic rarius, porosius, & meatuum latiorum. Sed calor materias attrahit ad partem, in qua excedit; viarum latitudo, raritas, & porositas ad suscipiendas humiditates fluentes mirum in modum faciunt. Igitur dextrum latus magis, & frequentiùs replebitur sinistro. Deinde licèt demus sinistrum, propterea quòd debilius est, magis aptum esse vt repleatur: vbi plenum fuerit, excutiet & propellet, non in se, tum quia plenum, tum quia se exonerare intendit: in dextrum igitur vacuum & inanitum; atque adeò ibidem fiet crebriùs resolutio.

Sed improbabilis est sententia hæc, & in quam eadem possunt retorqueri fundamenta, iisdémque mediis confutari: Nam si dextræ partes in animalibus omnibus, maximéque omnium in homine, ficciores sunt, & calidiores sinistris, ex Arist. 3. *de partib. animal. cap.* 4. humido morbo rariùs corripiuntur. Cùm ergo Paralysis talis sit, rariùs continget in dextris. Deinde partes dextræ sunt robustiores sinistris, auctore Aristotele 31. *sect. probl.* 13. Ergo multò magis resistent, difficiliúsque morbis succumbent, præsertim improportionali, etiam considerato temperamento. Tertiò. Strictus, angustúsque locus paratior est, vt frequentiùs obstruatur. Sed læuis maior, ex maiori frigiditate, adest angustia meatuum. In his igitur erit frequentior obstructio: & per consequens Paralysis. Denique sicut pars debilior, magis apta dicitur ad suscipiendum, 3. *Aph.* 12. ita & frequentior ad ægrotandum. Ergo, &c.

Nec adductæ rationes quicquam ponderis habent: Non enim calor in dextris neruis tantus est, vt attrahat, aut porositatem, raritatémque efficiat ad facilè suscipiendum, cùm adhuc frigidi nobiliter sint, densi, & spissi; etsi frigiditatem habeant magis moderatam, quàm sinistri. Si verò hi debiliores sint, cur frequentiùs non patientur, aut qua vi in robustiores se poterunt exonerare? Quare dubium non est, non modò resolutionem, sed & quamuis alium frigidum affectum frequentiùs in sinistro, quàm in dextro latere concitari.

Verùm hîc duo per transennam inquires: Primum: *Vtrùm possit fieri resolutio in vna medietate corporis tantùm?* quod admiratur Galenus 8. *de vsu part. cap.* 10. Videtur hoc ipsum difficile, siquidem dorsalis medulla indiuisa est. Auicenna autem ostendit possibile esse, 2. 3. *cap.* 2. *Paralysis verò proprium est illud, quòd de mollificatione est commune vni duarum partium corporis in longitudine.* Idem patefacit Galenus *lib. 1. de loc. affect. cap. vlt. Accidit autem interdum, vt dextra tantùm pars ipsius spinæ afficiatur, altera omnino illæsa; aut è contrario, vt illa manente integra, sinistra affectum sustineat: Atque hac ratione nonnunquam tota pars sinistra resoluitur, dextra illæsa manente; nonnunquam è contra, dextra pars afficitur, & resoluitur.* Dic, ex explorata dissectione duplicem meatum spinalis medullæ commonstrari, intersepto medio partitum, non aliter quàm in cerebro; quod cùm sit diuisum, & fluxiones fiant maiori ex parte secundùm rectum, 6. *epid. sect.* 2. *text.* 12. idcircò resolutio frequens medietatem exactam corporis corripit, illæsa reliqua; & quod plus est, accidit in vno latere amitti sensum, in alio verò motum, quod experientia satis confirmat.

Dubitabis: *Vtrùm Paralysis vnius lateris citiùs sanetur, quàm particularis membri?* Dic, hoc videtur non posse admitti: quia in vno latere copiosior humor imbibitur, quàm in vno solo membro: quare humor semel infixus, præ copia difficiliùs absumetur. Sed non implicat, quia maior amplitudo meatus adest dorsalis, quàm neruorum; quare citiùs excutitur humor. Solue secundò. Nam per dorsalem ad vnum latus, copiosior adest facultatis influxus ad partes inferas, quàm ad particularem, qui licet denegatus sit, & pro obstructione impeditus, tamen sagax natura partes resolutas fouere intendit robore suo; & illa magis, quoad potest, est solicita de toto, quàm de parte: quare apposito semper conatu maiorem noxam resarcire satagit.

Quæri etiam solet: *Vtrùm Paralysis dextra sit periculosior sinistra?* Si enim est proportionalis sinistro lateri, & frequentior, vt diximus, minùs periculosa videtur, iuxta celebre dictum Hip. 2. *Aph.* 34. Deinde minori lapsu incidit in obstructionem, vt duo morbosam, pars stricta & angusta, quàm laxa & porosa. Cùm igitur sinistrum latus angustiores habeat meatus; dextrum è contra, maior morbus erit obstructio, vt duo morbosa, in dextro, quàm in sinistro: & per consequens paralysis dextra periculosior censenda est. Ad hæc, cùm dextrum robustius sit, à validiori causa ægrotare necesse est, ac proinde deteriorem esse illius paralysim; non minùs ac quiuis alius affectus robustioris partis, dicitur periculosior. Peior tamen creditur, ac periculosior sinistra, dummodò periculi nomine, curationis tarditatem, & difficultatem intelligas.

Suadetur primò sic, iuxta memoratam Auic. sententiam, 2. 3. *cap.* 2. vbi partis sinistræ tremor constituitur deterior: & similiter coxendicis dolor, 22. 3. *tract.* 2. *cap.* 34. Sed nulla ratio est, cur idem de paralysi non asseratur. Igitur, &c. Secundò. Morbus licèt ex se non magnus, imò & alio minor, in virtute debili, magnus & grauior efficitur. Atqui in sinistro virtus est debilior. Igitur in eo fiet deterior morbus, quantumuis proportionalis, vt paralysis. Maior constat ex eo: quoniam cùm morbi curatio à vi ipsa speretur, si debilis sit, aut serò, aut non vincit, imò sæpe succumbit; atque ideò morbus ingrauescit, & periculosior euadit, quàm alius in virtute robustiore, alioqui maior. Hinc sæpe minor debiles interficit, cùm robustæ vires multò maiorem superent. Hinc catarrhi, tusses, Arthritides, grauedines, raucedines, demum & frigidi omnes morbi in senibus non sanantur, vel difficillimè, 2. *Aph.* 40. etsi proportionales, & minores, quàm in iuuenibus.

Tertiò. Si Galeno standum est, qui textum Hippocratis restrinxit ad solos morbos intemperamenti, quasi solùm in illis improportio sit periculosior: proportio autem, & consensus in morbis compositionis, tantum abest, vt periculum minuat, quin potiùs augeat, inductus ex eiusdem Hip. serie, 1. *epid. sect.* 1. *com.* 18. Manifestè colligitur, deteriorem esse in sinistro latere paralysim, cùm ea nihil aliud sit, quàm nerui obstructio, atque adeò organicus, compositionisve morbus.

Diximus peiorem esse, hoc est, difficiliùs curari, non verò simpliciter & absolutè periculosiorẽ; quia si vitæ periculum spectetur, & periculum affectuum in se, frigidi

gidi in dextro, vtpote improportionales, & maiores, periculum maius inducunt; minus, in sinistro: licèt diutiùs & seriùs curentur, propter frigidum illius intemperamentum. Non est verò idem, esse periculosum atque tardum & difficile curatu, vt testatur Galenus *in cit. Aph. com.* explicans illud: *grauedines, & raucedines, &c.* Quandoque tamen etiam vitæ periculo spectato, ob debilem virtutem, proportionales euadunt deteriores.

Nec obstat adductus Aphorismus, qui vt veritatem obtineat, necesse est quòd proportionalis, & improportionalis affectus in virtute, & reliquis conueniant, dissideántque solùm in eo penes quod comparantur: alioqui non modò ratione virtutis, sed & ob alias interuenientes causas, potest euadere periculosior proportionalis, vt *lib. 3. Hist. Princip. Medic. in com. hist. 31.* agitauimus. His autem non aduersantur rationes pro dextra paralysi adductæ, vt contemplanti patebit.

Curatio.

AEr, apud Aurelianum, sit lucidus, & mediocriter calidus: potissimùm maritimus, apud Paulum. Nauigatio plures morbos chronicos sanat, partim quia siccat ob salem, partim quia vomitibus inanit. Aër valde calidus, vt thermarum, & immissio in aquam marinam, non approbantur à Paulo, nisi post dies triginta. Memorandum ex Mesuë, ne post eiusmodi siccantia sequatur aliquid humectans, vt somnus, cibus, potus; corpus enim exsiccatum facilè rehumescit: quare commodè præcipit Trallianus, ne post vsum frictionum vehementium, statim sequantur extremarum partium lotiones.

Cibi post aliquot dies à proprietate commendantur, palumbi apud Auenzoarem, *lib. 1. tract. 9. cap. 11.* & *lib. 2. tract. 1. c. 15.* Cocta item capita leporum, ex ipso *lib. 1. tract. 10. cap. 4.* Assata extollunt Auicenna, Mesuë, & reliqui, qui caput galli magni, & nigri commendant. Haly mel cum nucibus laudat. Demum cibus sit calefaciens, extenuans, exsiccans.

Potus sit aqua mulsa, vel decocta cum syluia, semine anisi, aut cinnamomi. Pluuialis minimùm noxia, quia subtilis, citò resolubilis, ex Auic. 2. 3. *cap.* 12. Dicetur verior causa, quia non est plurimùm frigida, nec flatulenta, est enim maximè dulcis, concocta, & calida, *lib. de aëre, loc. & aq. num.* 4. Quare maximè alit olera, & pisces, ex Arist. 8. *de Hist. animal.* 9. Videtur alia causa, quòd minùs tentet neruos, parum enim penetrat ob stipticitatem, ex Gal. 7. *sec. loc. c.* 2. quare medicamenta à corruptione tuetur, 6. *epid. sect.* 4. *com.* 18.

De potu vini dissentiunt auctores: *Vtrùm in hoc affectu concedendum?* Auicenna 2. 3. *tract.* 1. *cap.* 4. sic respondet: *Et scias quòd aqua melior est, ei quam vinum: Vinum enim materias in neruos penetrare facit, & plurimũ quidem ipsius quandoque acescit in corporibus eorum, & fit acetum. Acetum verò est ex rebus, quæ neruis sunt nocibiliores.* Priùs docuit Galenus 6. *Aph.* 28. §. *Nocet autem potus multorum, & fortium vinorum, præcipuè cum aliquis ea ieiunus potauerit; hæc enim neruosam substantiam promptissimè offendunt.* Probat etiam 3. *de temper. cap.* 2. dum sic ait: *Sic igitur & vinum vbi plus bibitur, quàm vt vinci possit, tantum abest vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat: quippe apoplexia, & paraplexia, & quæ Græcè caros, & comata vocamus, & neruorum resolutio, & comitiales morbi, & conuulsiones, & tetani immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodque frigidum est vitium.* Ergo si superfluus vini potus resolutionem neruorum generat, medicus eam factam fouebit, & conseruabit.

Causam proponit *lib. 5. Aph. com.* 5. inquiens: *Solet autem neruos facilè replere vinum, vtpote calidum temperamento; tale siquidem natura promptè penetrat omnia, præsertim si non ita crassis partibus constet,* quia noxios succos in articulos & neruos facilè defert. In hunc sensum Auic. 22. 3, *tract. 2. cap. 7. in affectibus articulorum vini potum reformidat, & eum non esse præbendum inculcat, quousque sanetur æger sanatione vltima, & veniant super eum quatuor tempora.* Ex altera parte Galeni est auctoritas, *lib. 5. Aph. cit.* monentis, vinum neruosis partibus affectis posse esse ex vsu, quia sua qualitate neruos calefacit & exsiccat, & frigidas affectiones sanat. Imò & ipse Auic. *cap. de cura paralysis*, sic ait: *Vinum antiquum paucum confert ægritudinibus neruorum frigidis.*

Aliqui, vt medicamentum, concedunt; vt alimentum, negant. Triuialis solutio: Si enim absolutè vt medicamentum reprobatur, id esse reprobum, vt alimentum, inficiabitur nemo. Alij in calida causa vituperasse auctores eius potum arbitrantur, secùs in frigida. Quæ solutio à mente auctorum est aliena valde: verborum enim series palàm ostendit, de frigidis neruorum affectibus, illam fuisse traditam sententiam. Dictu, vini vsum in affectibus neruorum, & articulorum magis nocere quam iuuare, præterquam in vera declinatione, & corpore exquisitè purgato: tunc enim fluxio est sedata, corpus sufficienter expurgatum, succorum decubitus repressus; quo tempore si offeratur, prodest, quia materiam residuam concoquit, calefacit, discutit, & magis si sit pauciferum, & austerum, non enim teneat caput, *lib. de bonit. & vit. succor. c. vlt.* & 3. *acut. com.* 3. Crassa enim dulcia, quia magis replent, magis lædunt, 6. 4. *sum.* 2. *cap.* 31. Neque tenue, fuluum, & vetus, cùm in pauca quantitate fuerit assumptum, reprobandum: & hoc modo Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 4. *cap.* 33. illud in arthritide à pituitosa fluxione propinare videtur.

Phlebotomia vtilis est, ex Aëtio *tetrab.* 2. *serm.* 2. *c.* 28. si sanguis in causa fuerit, vel saltem cum peccante humore redundauerit. Neque verò hoc solùm, sed vires, anni tempus, & cætera contemplanda, quæ in aliis affectibus frigidis sunt animaduertenda, cùm venæ sectio insigniter refrigeret, & facultas ex grauitate succorum crudorum est imbecilla. Quare Trallianus, vel etiam in sanguinea parum detrahit, quia morbus est diuturnus, & humorum crassorum adest copia multa, quæ sanguinis calorem ad coctionem efflagitant. Celebranda est ex latere opposito, & saniori. Media incidatur, quæ plenitudini ex æquo respondeat.

At circa sanguinis missionem tria sunt dubia pulcherrima. Primum: *Vtrùm in paralysi cum febre coniuncta, priùs curanda sit febris, quàm paralysis?* Auicenna 4. 1. *cap. vlt.* sic ait: *Sicut si coniungatur synochus, & paralysis: medicamur enim synochum extinguendo, & phlebotomando, & de paralysi non curabimus.* Et 2. 3. *tract.* 1. *cap.* 4. sic ait: *Et scias, quòd quando aggregantur paralysis, & febris in aliquo, tunc oportet vt postponatur paralysis, & syrupus acetosus cum geleniabin est conueniens medicamen in illa hora.* Repetit 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 6. *Et quandoque associatur febri paralysis. Ergo curetur febris in primis, & de eis quæ conueniunt illis, est syrupus acetosus permixtus cum geleniabin, & aqua ciceris cum oleo, si tolerat febris.*

Primum documentum explicabis hoc modo. Posse complicari febrem cum paralysi, nouum non est, imò euentus est diuturno experimento confirmatus. Si enim in genere venoso, sãguinis, vel humoris pituitosi cum sanguine permixti adsit copia multa, & in neruoso genere pituitosus humor exuperet, qui transitum influxus animalis ad partes subiectas intercipiat, nonne tũc febris cum paralysi coniungetur? Quæ si sit acuta, & ardens, magis periculosa erit, & curatu difficilis, quàm intermittens: in illa enim contrariæ adsunt indicationes, cùm febris, refrigerantia & humectantia expostulet, resolutioni valde aduersa. Vtcunque sit, si febris cuiuscunque generis sit, cum paralysi complicetur, tũc præcipuè,

præcipuè, & principaliter curetur febris, quia magis vrget; hæc enim plurimos interficit, apud Hip. 1. *acut* 8. §. *Maximè verò laudauero Medicum, qui in morbis acutis, vi quorum plurimi internecantur, insigniter præ cæteris melius procedat. Sunt autem acuti morbi, quos prisci nominatim perstrinxerunt, pleuritis, peripneumonia, phrenitis, lethargus, causus, & quicunque alij hos insequuntur morbi, quorum febres prorsus continuæ interficiunt.* Quia vt monuit Galenus, 2. *de dieb. decretor.* 12. morbus acutus, periculosus est: quod firmat etiam 2. *Aph.* 19. *Sunt autem acutissimi, maximi, & grauissimi morbi, ac præ cæteris omnibus lethales in continua febre*, ex Hip. 1. *epid. sect.* 3. *tex.* 3. Quia hi auctore Galeno *in com.* pauco tempore decernunt, & cum periculo sunt coniuncti. Si ergo cum febre hac paralysis sit coniuncta, illa prius curetur extinguentibus, & euacuantibus, non tamen paralysis negligenda. Extinguentia autem à Barbaris vocantur, extinctoria, hoc est, potiones, & syrupi extinguentes, id est, mitigantes febrem, & eius ardorem lenientes. Tunc etiam solius febris habita ratione, phlebotomia necessaria est, & liberaliùs celebranda.

Secundi documenti hæc est explanatio vera. Si febris cum paralysi coniungatur, offeratur syrupus acetosus cum geleniabin: vbi per geleniabin intelligit mel rosatum colatum, de quo agit *lib.* 5. *serm.* 1. *tract.* 7. *in init.* De syrupo verò acetoso agit *eadem summa, tract.* 6. *anteced. in initio*, & 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 9. *post. med.* Illius verò acetositas cuius causa neruis nocere potest, mellis rosacei permixtione corrigitur, ac emendatur. Aqua verò ciceris, hoc est, ius ciceris cum oleo conuenit, & addit, si febris toleret: Febris enim intensio interdum est tanta, vt nec ius ciceris, nec mel rosaceum, nisi cum summo detrimento offerri possint; sed tunc aliis remediis frigidioribus vti oportet, quæ febris ardorem demulceant: quo sedato, ad paralysis curationem est accedendum..

Dubium secundum est: *Vtrùm in paralysi sequuta ad apoplexiam, è latere affecto, an sano, sanguis sit detrahendus?* Apoplexiam finiri in paralysim, frequentissimum est, & firmant Galenus 4. *de loc. cap.* 1. Paulus *lib.* 3. *cap.* 18. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 27. Conatur enim natura noxium humorem excutere, & hoc modo ad alterutrũ latus eum demittit, & paralysis excitatur. Hoc tempore periti Medici consilium est, humorem ad partem resolutione tentatam detrudere, vt sic iuuetur natura, & cerebrum à sarcina liberetur. Hoc exequuntur ingeniis multis, cucurbitulis scapulis impositis, vnguentis, emplastris, & fomentis. Sed inter ea sanguinis missio obtinet principatum. Si tamen eam ex ægra parte celebres, humorem conuocas, & affectum exasperas. Ergo à sana sanguis est detrahendus, quia sic reuellis à parte, & à cerebro humorem exhauris. At contrariam sententiam libenter in praxi amplector: Cùm enim totius curationis cardo versetur, vt naturæ motum Medicus insequatur, ex affecta parte aperta vena maiorem molietur vtilitatem. Neque timeas attractionem humoris, quia venæ sectio vacuat ex venis, non ex neruis. Dubium tertium est: *Vtrùm in paralysi ex retentis menstruis orta, vena in talo sit secanda?* Immanes morbos ex suppressa menstrua purgatione & præsertim post partum exoriri, testis est Galenus, *lib. de ven. sect. aduersus Erasistratum, cap.* 5. dum sic ait: *Velim itaque audias veritatem ipsam, me pracone, tibi denunciantem, quòd mulier si probè expurgetur, neque podagris, neque articulorum doloribus, neque lateris inflammationibus, neque peripneumoniis capiatur: sed neque epilepsia, neque apoplexia obnoxia sit; aut spirationis, vel vocis ablatione ritè purgata vllo tempore infestetur. Num verò menstruis fluentibus, aut phrenitide, aut lethargo, aut conuulsionibus, vel tremoribus, rigoribúsve mulier aliquando correpta est: Num etiam vel melanchoalia laborantem, aut mania vexatam, aut quæ ex thorace spueret, vel vomeret ex ventre sanguinem, aut cephalæa laborantem, aut synanche præfocatam, aut aliquibus id genus magnis, & vehementibus affectibus impetitam, cui menses rectè excernerentur, quandoque conspexisti: Verùm his retentis eam cuilibet malo implicari facile est, huícque rursum euacuationes medentur, &c.*

Quòd si ex menstrua purgatione retenta hæc oriuntur damna, quantò magis ex partu, ex quo ob hanc causam sæuissima scaturiunt damna. Hoc confirmat Galenus *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *com.* 73. dum sic inquit: *Quippe menstruorum suppressio offendit, tamen non perinde ac si à partu supprimantur, officit, quòd non abundantiam modò, sed insignem etiam humorum pariat prauitatem.* Repetit 1. *epid. sect.* 3. *com.* 21. & 3. *prorrhet.* 48. Demum tot excitantur morbi, quot sunt partes, in quas menstruus sanguis retentus retrocedit: Vterus enim cum omnibus corporis partibus summum obtinet consensum, & omnium muliebrium morborum causa est, apud Hip. *lib. de loc. in hom. num.* 59.

Quare si ad genus neruosum menstrua recurrant, concitatur paralysis, cui malo ex hac occasione prognato, sanguinis missio ex talo est præstantissima, quia venas exhaurit, successione quadam neruos inanit, & naturam irritat, vt ad suam originem humorem peccantem detrudat, & maximè si complicetur febris. Neque timeas humoris attractionem ad partem resolutam: Nam partes resolutæ non sunt primariò affectæ, sed cerebrum, & genus neruosum, cum quo vterus maximam habet sympathiam & cognationem. Quare si copia dematur, scissis venis tali, ad suam originem retrahitur sanguis, & causa morbi foras eliditur.

Facta venæ sectione, debet præparari humor ad expurgationem: & licet humor difficilis coctionis, diuturna, & valida purgatione indigeat, tamen quando humor hic ad longinquitatem, vt in neruis, vel ob crassitiem, vt melancholia, vel lentorem, vt pituita, vix potest concoqui, vel euacuari, tutius est à fortibus abstinere medicamentis: Ea enim si exhibeas, virtus resoluitur, & absumitur tenuis pars humoris, lapidescente reliqua, & humor iam motus valida agitatione remediorum, in neruis magis impingitur. Quare à mitioribus exordiendum, præsertim in primis diebus. Præparetur ergo in initio hoc modo.

℞. *Rhodomel. syrup. de stœchad. simpl. an.* ℥ j. *aq. saluia, aqua betonica, an.* ℥ j. ß. Misce.

Deinde purgetur humor cum pilulis de hiera, cochiis, aureis, vel electuario Indo, aut Diaphœnico. Et facta leui expurgatione, iterum cum fortioribus præparetur, vt v. g. cum hoc decocto.

℞. *Rutæ, stœchad. calaminth. pulegij, betonic. origani, hyssopi, costi, iuæ, maioranæ, meliss. bugloss. an.* ℥ ij. *radic. acori, apij, petroselini, cappar. cyperi, an.* ℥ j. *flor. rorismarini, flor. buglos. flor. borragin. flor. saluiæ, an.* ℥ j. ß. Coquantur omnia in sufficienti aq. quantitate, ad tertiæ partis consumptionem. Adde, *Mellis optimi, despumati* ℥ vj. Bulliant omnia parum, & seruentur vsui.

Huius decocti quolibet die manè, ieiuno ventriculo, sumantur vnciæ sex, spatio octo, aut decem dierum: & bibatur ita calidum, vt ventriculum ob vomitum non excitet, & desuper dormiat æger. Eodem decocto vtendum est ad syrupi formam redacto: assumi debent vnciæ binæ cum tribus aquæ mulsæ, vel distillationis betonicæ, & saluiæ, & ita sensim, ac sine sensu incipienda curatio est. Ita obseruauit Galenus *lib.* 1. *sec. loc. cap. de Alopecia.* Quo loco medicamentum exhibuit purgans per cochias pilulas, secundò per hieræ valentioris drachmas tres, tertiò per eiusdem drachmas quinque. Quantum interuallum interponendum sit purgationibus, explicuit Auenzoar *lib.* 1. *tract.* 9. *cap.* 19. dicens, quiescendum esse pro numero deiectionum. Galenus 1. *local. cit.* interponit dies tres. Rhasis interponit dies septem,

septem *lib.1. contin. cap.20.* Erit ergo conjecturale interuallum, quantum roborare vim imbecillem neruorum satis sit.

Rectè vacuato corpore, oportet vt cerebrum per particulares purgationes vacuetur. Commendat Mesuë *cap. de vniuersalibus morbis neruorum*, vt in morbo occipitis citiùs adhibeantur sternutatoria, & errhina, quia magis diuertunt, quàm gargarismata, & masticatoria; in morbis autem sincipitis, è contrario. Haly *cap. de paralysi*, statim post primam purgationem adhibet gargarismata: sternutatoria autem nonnisi post multas, licèt locus potissimùm affectus, sit occiput, 2.3. *cap.2.* Dic: timet sternutatoria propter agitationem.

De topicis parti resolutæ admouendis, Auenzoar sic determinat, *lib.1. tract.10. cap.9.* refértque ob imbecillitatem neruorum, non esse applicanda valdè calida, nec transeundum secundum gradum, & permiscenda esse aromata ad roborandos neruos. Haly, si tempus est æstas, vel æger non iuuatur à calidis, hæc esse cauenda intus, & extrà: Auicenna *cap.4. in fin.* dixit, in declinatione oportere, vt misceatur aliquid astringentium, ne facilè recidiuet. Paulus *loco cit.* confidit miti remedio ex artemisia, & nepita. Omnibus commendatum est vulpinum oleum: & licèt Serapio *cap. de paralysi*, in principio posse admoueri arbitretur, tamen Auic.22.3. *tract.2. cap.7.* præcipit adhiberi in declinatione, quæ ex profundo attrahunt, quale esse oleum vulpinum, testatur Galenus *lib.11. simpl. cap.* Cætera olea etiam optima sunt, vt castorei, lumbricor. rutæ, camomil. Deinde ad valentiora accedendum.

℞. Olei de castor. olei euphorb. ol. hypericon. de costo, anisi, terebinth. de piperib. vulpi an. partes æquales aq. vitæ, ad pondus omnium.

Et post vnctionem desuper ponatur lana non lota, suffumigata cum pyrethro, thure, calamo aromatico, & ligno aloës.

Balnea ex aqua calida, optima sunt, in qua priùs coquantur Chamæmelum, Anethum, Melilotus, stœchas, rosmarinus, saluia, Betonica, Herba paralysis, semen anisi, cinnamomum, serpillum, Calamenthum, Pulegium. Balneum ex aqua vitis vtilissimum. Balnea sulphurea, præstantissima, quorum ope humores frigidi & humidi coquuntur, vacuantur, & partes neruosæ, quæ erant relaxatæ, exsiccantur & roborantur. Prosunt mirificè sudores, prolecti decocto radicis chinarum, Ebeni, aut smilacis asperæ.

Roborant cerebrum, & neruos Theriaca, Mithridatium, Diamoschum dulce, Conserua stœchados, & anthos. Vel similis.

℞. Theriac. magnæ, mithridatij, an. ʒ iij. *conseruæ radic. acori, conseruæ zingiber. conseruæ anthos, conseruæ stœchados, conseruæ flor. saluiæ, an.* ℥ j. *confect. Alkermes,* ʒ ij. *specier. diamoschi dulcis, aromatic. rosati, diagalang. diacinnamomi, dianisi, an.* ʒ j. ß. *radic. pæoniæ maris,* ʒ ij. *sem. anisi, sem. fœnicul. an.* ʒ j. *radicis chin.* ʒ iij. *radic. smilac. asper.* ʒ ij. Omnia in tenuissimum puluerem redigantur, & excipiantur cum syrupo de corticibus citri, & melle rosaceo, & fiat Conserua.

Quòd si prædicta præsidia non sufficiant, consultissimum est cauteria actualia, aut potentialia in parte posteriore capitis excitare, vt frigidi humores absumantur, roboretur cerebrum, & calefiat. Hoc auxilium summè approbat Aëtius, *tetrab.2. serm.2. cap.28.* dum sic ait: *Ego etiam crustas inurere non dubitauerim, per ignem, aut per medicamentum: vnam quidem circa occipitis cauitatem, quo loco spinalis medulla initium habet, duas autem ab vtraque ipsius parte: tres, aut quatuor in vertice; vnam ex his in medio capitis, tres circum ipsam; vlceribus enim diutius fluidis permanentibus, non despero futuram restitutionem.* Demum si paralysis oriatur ex luxatione vertebrarum, curabitur extensione, repositione, deligatione, collocatione: pro quo opere consulendus expertus Chirurgus. Quæ autem sint luxationum differentiæ, & quæ magis periculosa, lege *lib.2. cap.2. de Angina.*

OBSERVATIO.

PRo paralysi vnguentum admirandum, cunctis neruorum frigidis affectibus omnium longè efficacissimum.

℞. Succi scillæ, ℥ iv. *succi cucumeris siluestris, succi rutæ, an.* ℥ j. *euphorib. castorei, sagapeni, ammoniac. bdellij in aceto dissolutorum, an.* ʒ j. ß. *myrrhæ, thuris, Pyrethri, nitri, an.* ʒ j. *olei sambucin. olei terebinth. olei euphorb. an.* ℥ ß. Puluerisentur subtiliter puluerisanda, & cum cera fiat vnguentum.

OBSERVATIO.

Pro curanda resolutione, pilulæ eximiæ.

SI cætera non prosint præsidia, vel aliquæ humoris reliquiæ supersint expurgandæ, vtilissimum est ex interuallis, drachmam vnam, aut scrupulos duos Pilularum sequentium media nocte assumere: nam cerebrum, & neruos confirmant, crassos coquunt succos; flatus absumunt, & clementer pituitam per aluum euacuant.

℞. Aloës optim. ʒ ij. *opopanacis, sagapeni, ammoniaci bdellij, hermodactylor. an.* ʒ j. *succi cyclaminis, succi cucumeris agrestis, an.* ℈ j. *piperis nigri, piperis longi, zingiber. an.* ʒ ß. *myrobalanor. chebulor.* ʒ j. *agarici elect.* ʒ. j. ß. *scammonij, turbith, rhab. an.* ʒ j. *spicæ, salis gemmæ, croci, mirrhæ, an.* g̃. vij. Infundantur in aceto, & omnia simul in puluerem redigantur, & cum succo caulium rubeorum fiat massa.

OBSERVATIO.

Ad resolutionem, frigidósque neruorum affectus, syrupus vtilissimus.

QVando resolutio, cæterique contumaces neruorum affectus; aliis auxiliis non succumbunt; vel post celebratas vniuersales vacuationes, humorum reliquias paulatim vacuare est in animo hunc syrupum inter reliqua proficua remedia, primas obtinere, diutino vsu compertum habeo. Vtere diluculo, quantitate trium vnciarum, dissoluatur cum aqua fœniculi, vel cum decoctione iuæ artheticæ, vel saluiæ, vel betonicæ.

℞. Calamenth. abrotani, rutæ, betonicæ, polypodij, an. ℥ j. *stœchad. rutæ, herbæ paralysis, an.* ℥ ß. *radic. smilac. asper, radic. chinæ, an.* ℥ j. *cortic. ligni sancti,* ℔. ß. *folior. sen.* ℥ ß. *sem. cartham.* ʒ iij. *epithym.* ℥ ß. *radic. bugloss. radic. borrag. radic. fœnicul. an.* ℥ j. *piperis nigri, macis, cinnam. nucis moschat. pyrethi, an.* ℈ j. *hermodactylor.* ʒ ij. ß. Coquantur omnia in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. ij. in colatura infunde. *Agarici elect.* ʒ iij. *mechoac.* ℥ ß. *hermodactylor.* ʒ ij. ß. Colaturæ adde *syrup. de stœchad. syrup. de senna, syrup. de polypod. an.* ℥ iij. Adde, *mellis, sacchari, an. partes æquales.* Bulliant omnia secundùm artem, quousque acquirant consistentiam syrupi longi.

De Stupore.

STupor; qui etiam torpor à Latinis vocatur, symptoma tactus est, imminutus videlicet sensus, ex Galeno 1. *de caus. sympt. cap. 2.* Si verò ipse 2. *de caus. sympt. cap.1.* & Auer. 2. *collig.31*, Stuporem inter deprauatos

prauatos motus enumerant, depraUatæ actionis nomine intelligunt diminutam. Causæ sunt eæ, quæ efficiunt resolutionem, sed remissæ, & leniores. Galenus, 1. *de symp. caus. cap.* 5. & 2. *de loc.* 2. esse insignem refrigerationem affirmat, quæ partibus, sensus & motus difficultatem inducit; ob quam causam ab eo rectissimè dictum est, *cit. de sympt. caus.* esse affectum ex sentiendi, & mouendi difficultate compositum. Differt tamen ab Hæmodia, quia hæc in dentibus duntaxat; ille verò in corpore toto, præcipuéque in artubus, extremísque corporis partibus contingit. Hæ enim partes à corde, & cerebro sunt remotæ, & desertæ à spiritibus facilè refrigerantur; & ad illas humores crassi confluunt præ grauitate sua, & obstruentes neruos, spirituum influxum intercipiunt.

Vtrùm sola intemperies frigida humida, ad Stuporis generationem concurrat? dubium est. Gal. 2. *loc. cap.* 2. affirmatiuè respondet. Auerrhoës negat *cit. loc. collig.* qui impossibile non iudicat, interdum fieri ab intemperie calida, aliquando à sicca. Primò, quia omnis motus fit à temperie: Igitur ab omni intemperie vitiabitur. Deinde senes cùm sicci sint, facilè in stuporem inincurrunt. Dic, temperiem, causam esse effectricem motus, vti mensura est caloris; quæ si deficiat, motum quoque deficere est necesse; si redundet, fieri motus deprauationem, non torporem, aut diminutum motum. Senes torpent ob frigiditatem, facultatis langorem, & præ frigore facultates habent consopitas valde.

Astrictio verò, compressio, seu condensatio ideò stuporem inducit, quia spirituum & facultatis transitum impedit. Vnde si multa sit, integráque obstructio, sequitur ex toto, sensus motúsque deperditio, nec pars ita affecta se mouere tentat, quia nequaquam potest. Quòd si non omnimoda fiat obstructio partis, spiritus quidem commeat, sed quia non in solita, sufficientíque quantitate, torpidè quidem fit sensus, & multò magis segniter motus, & is quidem cum dolore; quia quando stupida pars motum aggreditur, vis ipsa mouendi, per angustas, & non satis (ob obstructiones) patentes neruorum cauitates, impetuosè spiritus detrudit: spirituum autem delatio si libera non est, & expedita, sed cum impetu & vehementia facta, dolorem stupidum efficit.

Verùm inquires: *Vtrùm torpedo, occulta an manifesta qualitate stuporem inducat?* Torpedinis marinæ contactu stuporem contrahi, testis est Galenus *lib.* 6. *de loc. affect. cap.* 5. dum sic ait: *Sunt qui putent, res quasdam solo tactu per qualitatis vim, ea quæ ipsis vicina sunt, alterare posse; idque planè videri in marina torpedine aiunt, vtpotè cui tam vehemens sit potentia, vt per piscatoris tridentem, transmissa ad manum alteratione, totam reddat repentè torpidam.* Hanc enim si pede, vel manu palpes, vel leuissimè, totus contremisces, & fies stupidus, ita vt vix, aut nunquam partibus torpidis sensum restituas, etsi lotionibus, & vnguentis calidis diutius vtaris, provt plures experimento comprobarunt.

Non ergo frigida qualitate, sed ignota, & occulta hoc animal torporem inducit. Hoc significat apertè Arist. *lib.* 9. *de Histor. animal. cap.* 37. dicens: *Torpedo pisces quos appetit, afficit ea ipsa, quam suo in corpore continet facultate torpendi, atque ita tardos præ stupore capit, & vescitur. Abdit se in arena, & limo, tum pisces qui adnatantes obtorpuerunt, corripit, quam remplerique à se conspectam retulerunt.* Transfert Plinius *lib.* 9. *cap.* 16. Sicut enim plura sunt animalia venenosa, quæ cum certis partibus antipathiam obtinent, & eas labefactant labe dira; sic torpedo ignota proprietate sensus mortificat, & extinguet. Similis vis creditur inesse ranis, ex quibus oleum componitur ad arthriticos, podagræque dolores ex caliditate prognatos, simul & ad somnum in febribus conciliandum, de quo Mesuë *in Antidotario, cap.* 4.

Signis facilè cognoscitur Stupor: Ægri enim illicò sentiunt in parte stupida formicationem, hoc est, formicarum morsum, vel aculeorum punctionem: Cùm enim in parte stupida, loco spirituum supersint vapores, si spiritus redire conentur ad loca stupefacta, inter ipsos & vapores fit conflictus quidam, qui formicationem hanc inducit. Deinde pondus sentitur in corpore toto.

De Præsagio, illud certum sit, Stuporem viam esse ad paralysim, si diu duret: id quod Galenus ait, 1. *de loc.* 2. & Arabes vna confirmant. Vtrumque enim vitium ad neruos pertinet: & si parum obstruantur, stupor fit; sicut si maior sit obstructio, paralysis cōcitatur.

Sed maioris negotij est explicare. *Vtrùm Stupor sit propria neruorum passio?* Nam Arist. 3. *de hist. animal. cap.* 6. *Nullam partem stupore posse corripi, neruis orbatam asseuerat.* Sed vt arduum hoc dubium ventiletur, aduertendum est ex *Gal. loc. cit. de loc. affect.* Archigenem aliqua vtiliter protulisse de doloris speciebus, in eo tamen non parum errasse, quòd stupidum dolorem in neruis duntaxat fieri, atque adeò proprium esse illorum symptomata existimauerit. Aduersus quem didisputat Galenus, triplici ratione munitus, quarum prima est. Stupor non solùm in neruis, sed in reliquis corporis partibus propter frigiditatem fieri solet. Ergo non est propria neruorum passio, siquidem solis non conuenit.

Si verò pro Archigene respondeas, reliquas partes nonnisi per neruos sensum obtinere, atq; adeo licet refrigerari possint, non tamen sensu priuari, nisi ratione nerui; vnde & stupor, & stupidus, dolor proprium manet neruorum symptoma. Insurgit Galenus, sequi ex eo non magis dolorem stupidum, quàm reliquas omnes dolorum species, dicendas esse neruorum proprias, cum nullus dolor sine sensu fiat, imo sit quædam tristis sensatio, quæ neruis est peculiaris.

Secunda. Stupor, & dolor sub diuersis generibus collocantur. Igitur perperam enumerat stuporem inter doloris species, cùm illæ sint eiusdem rationis cum suo genere. Antecedens probatur, quoniam dolor de genere symptomatum est; stupor autem morbum dicit, non verò sensum, aut dolorem: Nam si ipsius etiam Hippocratis testimonio, 5. *Aph.* 28. *Mediocris stupor*, sensum hebetando, *dolorem soluit*, procul dubio stuporis nomen, nec sensum, nec dolorem importabit, aliàs à similibus destructio, & hebetatio fieret. Non est igitur dolor stupidus, simplex aliqua doloris species, sed frigida potiùs & dolorifica dispositio, id est, (non aliter ac inflammatum vlcus, de quo in *arte medica cap.* 92.) aggregatum quiddam ex dolore, & refrigeratione insigni: ad quam sequitur sensus, & motus difficultas: id quod stupor ipse significat, cùm medium quiddam sit, & via inter sanitatem, & paralysim, quàm vehemens refrigeratio induxit, sicut & aliquando totalem infert membri mortificationem, vt nonnullis contigit, de quibus *lib. de diff. morbor. cap.* 5. meminit Galenus.

Tertia: Illud ipsum quod secunda confirmat. Nam genus ita in sua specie includitur, vt ab ea nunquam separetur. Sed non semper stupor habet annexum dolorem. Igitur non est numerandus inter doloris species. Minor ex eo constat: quia si pars aliqua, vel ob sui constrictionem, vel torpedinis contactum stupida, quiescat & otietur, dolore non infestatur, sed tantùm si moueri tentetur. His ergo putat Galenus euincere contra Archigenem, & stupidum dolorem nec speciem vnam esse, nec proprium neruorum symptoma: ac proinde non posse neruum affectum indicare, sed tantùm frigidam quandam dispositionem, & dolorificam.

Cæterùm

Cæterùm non desunt, quæ contra Galenum retorqueri, obtrudique possint: & primùm. Non minùs in pulsatorio dolore stupor potest ad carnem, vel ad vasa referri, quàm in stupido simpliciter. (Vtrobique enim stupor ipse infrigidationem importat.) Sed *cap. 3. lib. 2. de loc.* de stupida pulsatione loquens: *Si stupidè*, inquit, *pulset musculus, scire licet dispositionem in musculi neruis consistere.* Igitur sibi contradicens, videtur 2. *de loc.* 2. Archigenem reprehendere, eo quòd dixerit, stuporem esse propriam neruorum passionem: Maximè quòd improbabilè videtur, posse carnem, aut cutem vsque adeò refrigerari, vt sentiendi facultas minuatur, non refrigeretur autem neruus per carnem & cutem sparsus, cùm illis sit multò frigidior.

Auget verò probabilitatem & coniecturam, pati semper necessariò neruum, vbi dolor adest cum stupore, quoniam neruus dolens contrahitur: ad contractionem verò sequitur densatio; qua data licèt stupor sit morbi species, non autem doloris, imò licèt diuersas habeant rationes, non tollit hoc, posse ex dolore & stupore constitui quandam speciem, ita vt stupor dolorem diuidat, & cum eo stupidum dolorem constituat, quantumuis dolor de stuporis essentia non sit, nec illum semper comitetur, in quo ratio secunda, & tertia Galeni nitebatur: Genus enim secundùm essentiam inest speciei, non autem differentiæ, quæ ipsum diuidit, sicut nec differentia diuidens in genere essentiam: dolor autem stupidus inseparabilem habet dolorem.

Quòd si adhuc pro Galeno quispiam contendat, non posse ex morbo, & symptomate vnam simplicem affectus speciem constitui: Licèt illud apud Dialecticos verum sit, Medicis tamen tanquam diuersæ species meritò recipiuntur omnes dolorum varietates, quæ ab ægris proponuntur referuntúrque, siue illæ propriis generibus, maximéque propriis differentiis constent, siue non, dummodò illis locum, & affectum attingere possimus. Denique quomodo possibile est, vt moueri tentet pars, & ad motum sequatur dolor, in his quibus pars stupefit propter constrictionem, & torpedinis contactum, quemadmodum in tertia ratione Galenus assumpsit: si enim tam exiguus spiritus commeat, vt nec ad sensum sufficiat, nec ad motum, vnde cum dolore fit?

Nihilhominus tamen, quamuis negare non possimus, voluisse Galenum, argutiorem se ostendere Dialecticum, quàm Medico liceat: aduersùs Archigenē euincit, non esse stuporem propriam neruorum passionem, nec doloris speciem, nec ex eo posse indicari neruos affectos. Nec verò obstat, quòd *cap. 3. de loc.* ex stupore colligit neruos esse affectos, ac si proprium esset illorum symptoma: Nam ibi cùm stupidus fuisset simul, & pulsatorius dolor, non poterat stupor ad carnis, vel vasorum refrigerationem referri, propter præsentem pulsationem, quæ partis calorem indicat. Quare necesse fuit, ex stupore arguere frigidi nerui dimidiam obstructionem, illíque stuporem tribuere, non verò carni, aut vasis, quamuis etiam alioquin stupefiant. Licèt verò præsens pulsatio calorem arguat in parte, non tollit rectè definiri stuporem per notabilem refrigerationem, quia etiam in casu proposito ea datur in neruo stupido.

Quòd si is quia frigidior, faciliùs quàm caro & cutis, potest infrigidari: nonnunquam tamen potest infrigidans causa, ad carnem, vel cutem tantùm accedere, atque adeò partes illas stupefacere: Vel si propter vicinitatem, neruum etiam infrigidet, & stupefaciat, non ideò stupor dici poterit neruorum proprius; sicut nec etiam quantumuis neruus semper ad carnis, & membrorum dolorem dolens contrahatur, contractúsque densetur, & stupefiat. Ac proinde rectè Galenus contra Archigenem obtinuit quod intendebat, non esse scilicet stuporem ad solos neruos referendum, quantumuis ab iis partes omnes sensum accipiant; nec dici posse doloris speciem, cùm stupori, id est, insigni refrigerationi dolor necessariò non sit.

Quamuis autem concursus ille, vel aggregatum ex dolore & stupore, semper habeat annexum dolorem, vnus tamen simplex affectus non est, sed duo complicati, nempe frigidus simul, & dolorificus: vnde nec erit vna propria species alicuius vel symptomatis, vel morbi, sed complexum quiddam ex vtroque; nec sanè auctores de stupido dolore loquentes, vt Paulus *lib. 2. c. 4.* Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap.* 100. & reliqui, illius tanquam simplicis meminerunt. Ac proinde non videtur Dialectici leptologi arguendus Galenus, eo quòd non concesserit Archigeni, simplicem affectus speciem appellare, id quod compositum, & multiplex erat: cùm Medici sit vtrosque affectus discernere, & eos maximè qui sese perpetuò non commitantur, & diuersas aliquando curationes requirunt.

Ad vltimum. Torpor, cùm medium sit inter sanitatem, & paralysim, non dicit omnimodam sensus, & motus ablationem, sed potiùs vtriusque difficultatem, 2. *de loc. c.* 3. & 1. *de caus. sympt. cap.* 5. Ac proinde nihil mirum, si torpida pars moueri tentet, imò & moueatur, licèt segniter, & difficulter.

Curatio. Stupor qui fit à procatarctica causa, facilè curatur: Nam sublata causa, ipse aufertur. At cùm stupor sit imperfecta paralysis, si à causa interna ortum ducat, eadem illi, quæ paralysi debetur curatio, sed remissior: quare in eo præsidia clementiora, tam vniuersalia, quàm particularia sunt celebranda.

OBSERVATIO.

Stupor, cauterio curatus.

IVuenis quidam, robustus & fortis, crapulæ, gulæ, & otio nimis deditus, in dextræ partis validum adeò stuporem incidit, vt nì baculo fultus incederet, in terram rueret pronus. Cúmque metus esset, ne in paralysim incideret, Medici varia præsidia ministrarunt. De horum genere sunt purgationes iteratæ, fomenta, vnguenta roborantia, sudorifica, & balnea naturalia. Sed cùm nihil proficeret, imò in pede toto, & brachio stupor ampliùs ingrauesceret, cum frigiditate summa, hoc remedium mirificè profuit, cuius ope Peruani regni, & Africæ incolæ, refrigeratos, & toto corpore algidos, salubriter & sine noxa persanant: Nam partes torpidas, & veluti emortuas, nouaculis acutis candentibus, bis & ter, per interualla percutiunt, & scarificant; ex qua scarificatione ichores emanant, discutiuntur flatus, crassi humores funduntur, meatus dilatantur, sanguis cum calore attrahitur, & sic roborantur partes. Vtere, quia ex se mirabilem semper præstat vtilitatem.

De Oris tortura.

DIcitur hic affectus Oris tortura, à figura deprauata oris, quæ accidit in huiusmodi affectu, & vocatur Conuulsio canina, sumpta similitudine à canibus, qui quando morsu minantur, os contorquent: at non solùm in hoc affectu os torquetur, sed etiam oculus, nasus, & dimidium faciei. Quare ab Aëtio describitur hoc modo. *Oris tortura nihil aliud est, quam resolutio musculorum maxillarum, propter quam resolutionem, os, nasus, oculus, & interdum tota altera pars faciei distorquetur.*

Causæ tum internæ, tum externæ, sunt omnes quæ paralysim concitant. Signis facilè cognoscitur hoc malum, quia partes faciei videntur contortæ. Locus affectus mediatè est cerebrum, immediatè est musculus,

lus, qui ab Anatomicis latus musculus appellatur. Sed Galenus hoc modo discernendos docet reliquarum faciei partium affectus, *lib. 4. de loc. affect. cap. 2.* Vbi enim vna tantùm, sensum, aut motum, vel vtrumque amittit, in ea solùm mali causa continetur, atque adeò proprius erit iudicandus affectus, & quidem similaris, aut instrumentalis, qui vel neruum ex tertia coniugatione transmissum occupat, vel particulam quandã ex componentibus affectam. Quòd si plures læsæ conspiciantur, considerandum est, num ex vno neruorum principio, aut pluribus, sensum motúmve pariter recipiant, vt ferè omnes faciei partes, quæ ex tertio neruorum pari, præter oculos qui ex primo sensum, ex secundo motum sortiuntur; & linguam, cui aliunde etiam motus suppeditatur.

Si verò dextræ solùm, vel sinistræ faciei partes lædantur, certissimum est, neruũ ipsum primariò laborare: cerebrum verò ipsum, penes eam sui partem, vnde tertium oritur neruorum par, si in vtroque faciei latere actiones deperdantur; nempe quia cùm cerebri partes continuæ inter se sint, vbi ipsum lædi contingit in vna coniugatione, vitium etiam infestat vicinam. Licèt verò vna & eadem coniugatio, prædictis faciei partibus, sensum & motum tribuat, neruorum tamen exortus, dextri, & sinistri, continui non sunt: atque ideò quamuis neruus ipse primariò afficiatur, si illæsa remaneat origo, non proinde dextræ simul, & sinistræ particulæ, motum & sensum amittent, cerebro autem affecto, non solùm ipsæ, sed & oculi, & aliæ etiam nonnunquam.

Adiungit demum Galenus 4. *de loc.* 2. vbi musculus aliquis, siue per consensum, siue per proprietatem afficiatur, partem ex musculo affecto resolutam, hoc est, animali actione priuatam, in aduersam trahi: vt si labrum v.g. dextrum resoluatur, in sinistrum deflecti, intorquerique, & sic de cæteris. Quapropter in præsenti, ob repugnantes auctorum sententias, examinandum.

Vtrùm in Conuulsione canina pars ægra ad se sanam attrahat, aut è contra? Galenus *loc. cit.* & 3. *de loc.* 10. & *lib. de caus. morb.* 7. profert apertè, Oris torturam vel ex paralysi, vel conuulsione musculorum faciei generari: & quòd quando fit ex paralysi, pars sana attrahat ad se ægram; in conuulsione autem, pars ægra trahat ad se sanam. Cuius euentus causa traditur à Galeno, affirmante musculos habere se tanquam equos; neruos autem tanquam habenas; animalem verò facultatem, tanquam aurigam, quæ equos mouet, & impellit: Partes autem in naturali situ, & figura, à musculis conseruantur: sic facies in figura recta à musculis continetur vtrinque contrahentibus. Si igitur eueniat vt musculi vnius lateris dissoluantur, faciem in alterum latus inclinare est necesse; quia à musculis illius lateris, vtpote potentioribus retrahitur, quod in habenis equorum experimur.

Quod verò pars resoluta ad sanam non attrahatur, contra Galenum ostenditur. Primò: quia sequeretur partem sanam contortam apparere, ex pondere resolutæ, si ad ipsam attrahatur. Sed illa quæ ægra est, & paralytica ob mollificationem, & laxitatem, suum situm immutat, & ipsamet intorquetur. Igitur, &c. Secundò. Oris tortura, ægritudo quædam est, & de genere instrumentalium. Ergo ea pars oris quæ contorta apparuerit, ipsamet diiudicanda est ægra, ac morbi causam in se continere: & ex consequenti, vbi tortura à resolutione oritur, aderit in parte resoluta, non in opposita sana, quemadmodum fit in ea quæ ab spasmo originem ducit. Tertiò. Si pars resoluta in aduersam sanam traheretur, & recta permaneret, esset dum membrum conatur moueri; quia tunc oppositus musculus contrahitur, & versus partem cui inest trahitur etiam paralytica, & tracta rectificatur, ducitúrque ad nati-

A uum situm, à quo per sui relaxationem deflexerat. Sed licèt ita fieri demus, dum membrum mouetur, eo quiescente trahetur, nec permanebit recta, cùm tamen toto ægritudinis tempore in eodem latere permaneat distorsio. Igitur, &c.

Quinimò tanta potest esse obstruentis humoris copia in resoluto latere, vt præ illius grauitate plus possit ad se versus trahendum, quàm opposita vis ex sani musculi actione. Ergo tunc potius sanæ ad ægram, quàm è conuerso fiet attractio: Vel saltem si par sit ægræ ex pondere, & sanæ à virtute momentum ad trahendum, in media quadam, & sana figura constituetur membrum, non inflectetur. Quare falsum videtur, apparere in paralytica tortura ad partem oppositam distrahi resolutam, & apparenti sanæ imponenda auxilia, quemadmodum contra Galenum putant Aëtius *tetrab. 2. serm. 2. cap.* 30. Auic. 2. 3. *cap. de tortura*, & alij.

B Cæterùm meliùs cum Galeno Paulus *lib. 3. sua medic. cap.* 18. vbi de paralysi agens, quæ in vnoquoque membro consistit: *In cynico*, inquit, *spasmo, hoc est, canina conuulsione, non eam maxillam quæ peruersa esse apparet, sed oppositam resolutione infestari.* Licèt scribat Aëtius, decipi qui ita arbitrantur, addens resolutæ parti adhibenda esse auxilia, non oppositæ; quod non inficiamur, quia cùm ægra sit ipsa resoluta, & vbi malum situm existit, quamuis recta & incolumis appareat, ei prouidendum, non sanæ, ad quam fit distractio, quæque manifestè torqueri conspicitur.

C Quòd si Rhasius, Auicenna, & aliqui alij, applicitis in corrugata tortáque parte remediis, experimento testantur fuisse sanatam torturam: spasmosa fuit, non paralytica; vel si ex resolutione accidit, affecta etiam fuit pars altera faciei. Fieri enim potest, vt humor in motorios neruos vnius lateris decumbens, resolutionem ibidem faciat: in opposito verò sensum tollat, superficiarios neruos sensui dicatos afficiens: quod significauit Auicenna, vbi *suprà*, dicens, *partem faciei tortam sensu orbari.* Verùm illud, non vt perpetuum recipiendum, nam pars ex resolutione torta morbo vacat; aliquando, sed rarò ægra etiam est, simul cum resoluta: ac proinde tunc vtrique consulere oportet, præcipuè illi quæ sana & recta apparet, ac sine vitio figuræ deprehenditur, D qualis est paralytica ipsa.

Nec oppositum cogunt opinari, rationes pro aduersa sententia adductæ: ad quarum primam negamus minorem; cùm enim resolutæ partis musculi obeundæ functioni idonei non sint, quomodo mouere poterunt, aut oppositam sanam ad se trahere, cuius accessu inflectatur, torqueatúrque? Quinimò cùm ipsius sanæ musculi nullo morbo impliciti existant, sed validi & potentes operari, necesse est ægram trahi, ac declinare ad sanam, & in hac deprauatam figuram demonstrari.

Ad secundam. Membrorum inuersiones, vitiáque figuræ, fiunt quandoque per se, seu, vt Gal. ait *cit. de caus. morbor.* primaria ratione, hoc est, per proprium affectum in parte existentem, cuius occasione figura deprauatur: E aliquando per accidens, siue per consensum, nullo in torta parte affectu existente, qui deprauationis sit causa, cuiusmodi est Oris tortura ex resolutione; ac proinde nihil mirum, si in parte alioqui sana deprehendatur. Vbi tamen ex conuulsione oritur, contrarium omnino accidit; potiùs namque super ægram cadit, quia ad eam trahitur sana. Cùm enim in conuulsione, ægræ partis musculi à præternaturali causa validè contrahantur, consentiunt illi qui oppositæ sanæ inseruntur, simúlque cum ipsa trahuntur, & torquetur ægra, de quo Gal. 1. *de loc.* & 4. *citatis*, sed meliùs *cit. de caus. morb.*

Ad tertiam. Quandiu pars aliqua existit resoluta, in aduersam sanam sine intermissione distrahitur, seu mẽbrum

brum moueri tentet, siue quiescat; quia musculo, cuius ministerio trahitur, inest contrahi, non modò dum mouetur membrum, sed & eo quiescente, imò & dum musculus ipse quiescit, & sua actione priuatur; si enim scindatur in mortuo animali, illius partes colliguntur, retrahuntúrque, quamuis figura ex ea retractione longè diuersa sit à natiua: quare, &c. Posse verò grauitatem partis resolutæ, alioqui debilioris, superare tractionem sanæ fortioris, & hanc potiùs ad illam, quàm è conuerso aliquando trahi; vel propter vtriusque æquabilitatem in trahendo, sanæ videlicet, à virtute; ægræ, ab humore pariter in oppositum suo pondere trahente, in neutram fieri inuersionem non negamus: sed quia hoc rarissimè accidit, nihil mirum si Galenus, priscique Medici id omiserint.

Curatio eadem est cum curatione paralysis, vt scribit Aurelianus *lib. 2. chron. cap. 2.* Sed aliqua hoc vitium habet remedia sibi propria, quæ proponit Paulus *loc. cit.* Nempe vbi lingua resoluta fuerit, venæ ipsius incidendæ sunt. Cucurbitulæ mento admouendæ, & apophlegmatismis ex sinapi vtendum est. Nucem myristicam diligenter mandere, & sputum prouocare, optimum est.

OBSERVATIO.

Ad Oris torturam, remedia salutifera.

NEruorum resolutionibus, cunctisque affectionibus frigidis, celerem, & validam calefactionem expostulantibus, nullum est præstantius auxilium, & præsertim in oris tortura, quàm super partem affectam hoc lauacro, & vnguento sæpissimè vti.

℞. *Radic. acori*, ℥ j. *radic. paoniæ*, ℥ ij. *betonicæ, sampsuchi, melissæ, saluiæ, iuæ arthriticæ, chamædryos, chamæpityos, primulæ veris, an. M.* j. *roris marini, flor. stæchad. an.* ℥ j. *alumin.* ʒ iij. *nitri*, ℥ ß. *sulphuris viui tenuissimè puluerisati*, ℥ j. *salis.* ℥ j. ß. Fiat omnium decoctio in sufficienti aq. & vini generosi quantitate, an. part. æquales, cola, serua.

Post ablutionem appone hoc Vnguentum neruosis partibus, & toti faciei, labiis, & mento, cuius est vtilitas mira.

℞. *Saluiæ, maioranæ, an. M.* j. *flor. stæchad. flor. roris marini, an.* ʒ iij. *ligni aloës*, ℥ ij. *caryophyllor. cinnamom. galangæ, nucis moschat. cubebar. pyrethri, an.* ʒ ij. *thuris, mastich. an.* ℥ ß. *myrrhæ, castorei, an.* ℥ j. *baccar. laur.* ʒ vj. *flor. lauri*, ℥ ß. *flor. lauendulæ, calami aromatici, acori, radic. valerian. an.* ʒ iij. Contunde omnia, repone in alembico, destillabit primò aqua, deinde oleum mellis modo: eo collecto, addes *Succi herbæ, paralysis*, ℥ iij. *terebinthin. abietin.* ℥ iij. ß. Omnia bulliant, quousque absumatur succus: Adde *olei anisi*, ℥ ij. ß. *olei laurini, olei vulpini, an.* ℥ j. *unguenti aregon.* ℥ ß. *pinguedinis vrsi.* ℥ ß. *sagapeni, opopanacis, an.* ʒ j. ß. *pulu. castor.* ʒ iij. *pulu. nucis moschat. mastich. saluiæ, ligni aloës, cinnamomi, an.* ʒ ß. Cum cera fiat Vnguentum.

De Gulæ Paralysi.

GVla est via potus cibique, *Aph.* 17. & 4. *de vsu part. cap.* 5. Neruosa est in parte interna, & sic ab iisdem causis paralysi afficitur. Et tunc ægrotantes cibaria, præsertim liquida nequeunt deuorare. Cúmque ea communissima sit, primáque omnium via, quia ab ore vad ventriculum tanquam ad promptuarium quoddam, omni animali commune, fertur alimentum per singulas inde corporis partes distribuendum, ad reparationem eorum quæ continuò effluunt, non immeritò à veteribus Oesophagi nomen obtinuit, 4. *de vsu part.* 5. Quam partem duplici symptomatum genere infestari, altero, vt viam, cùm angustior fit illius meatus; altero, vt agens, vbi proprias actiones, deglutiendi scilicet, & vomendi perficere nequit, *lib.* 5. *de loc. cap.* 5. testatur Galenus.

Proximum his videtur, vt disseramus: *Vtrùm Gula paralysi tentetur?* Quoniam Galenus *lib.* 3. *de caus. sympt. cap.* 2. attractricis in ipsa facultatis tria esse symptomata asseuerat: Vel enim omnino cibos attrahere nequit, vocatúrque hoc symptoma resolutio gulæ, Græcis dicta paralysis; aut difficulter trahit cibos, appellatúrque symptoma istud, debilis tractio, fitque cùm gula incipit resolui, nondum tamen planè resoluta est; tertium symptoma, est deprauata tractio: De motibus autem deprauatis, *lib. de diff. sympt. cap.* 4. egit eleganter Galenus, addens abolitam, vel diminutam tractricem ex gulæ resolutione quandoque oriri. Sequitur Paulus *lib.* 3. *cap.* 18. *rubric.* 4. §. *Gutture autem resoluto cucurbitulas mento agglutinabis, perungésque medicamentis ex castoreo, sagapeno, & liquore Parthico, &c.*

At dubitabis hoc modo: Quomodo gula paralysi tentabitur, si hæc tantum neruis conuenit, quibus gula caret? Præterea constat ex Galeno, 4. *de vsu part.* 5. Attractionem œsophagi non neruorum, sed rectarum potiùs fibrarum beneficio fieri. Ergo huius actionis læsio neruis parum commodè tribuetur. Nec dicas, causam resolutionis gulæ, neruis qui ex sexta cerebri coniugatione oriuntur, esse adscribendam: quia nerui qui ad ventriculum deferuntur, non deglutitionis, sed potiùs exquisitioris sensus gratia creati sunt.

Dic, Galenum tribuentem *loco cit. de caus. sympt.* resolutionem Gulæ, metaphoricè verbo paralysis vsum fuisse. Neque obstat huic doctrinæ Auicenna 1. 1. *cap. vlt.* & 16. 3. *tract.* 3. *cap.* 6. insinuans deglutitionem, etiam musculorum, & animali ope peragi: quod colligitur ex Gal. 4. *de loc. cap.* 5. vbi inter anginæ species retulit eam, in qua inflammati musculi gulam circumdantes, vehementer deglutitionem impediunt: & firmat experimentum: nam & visi sunt quidam, qui ob resolutionem eorum musculorum, naturalibus facultatibus integris, ægrotarunt, alij perierunt; de qua resolutione fit mentio apud Haly 9. *theoric. cap.* 24. Vltimò confirmatur, quia tractrix naturalis ventriculi suo tempore operatur, & cessat, nempe cùm coctrix simul, & retentrix sunt in operatione. Atqui etiam in media coctione, imò & in ipso mouendi articulo, quo nihil minùs quàm tractionem ventriculus exequitur, vbi volumus, deuoramus. Igitur voluntati deglutitionem auferre nemo audebit. Non (inquam) obstant hæc, quia licèt concedamus, deglutitionem partim pendere ex naturali facultate, partim ex animali, ac proinde motum quendam esse compositum; tamen quia Galenus 3. *de caus. sympt. cit.* tantùm tractricem considerat naturalem, ideò metaphoricè verbo paralysis vtitur, quia facultas naturalis solis villis suas peragit functiones, non autem musculis. Num verò deglutitio possit dici naturalis actio, *lib.* 2. *cap.* 17. *De diabete*, disceptabimus.

Commodè annectenda hoc loco quæstio est, ob superiùs dicta: *Vtrùm deglutitio, musculorum, vel œsophagi ope peragatur?* Primò. Deglutitio motus quidam est voluntarius, quo ingesta ab ore pelluntur, pro arbitrio nostro, in ventriculum, (quandiu siquidem libet alimentum in ore continemus, deuoramus vbi libet.) Atqui motui voluntario nonnisi musculus præest. Ergo potiùs à substrato musculo, quàm à gula fit deglutitio. Ergo gula non potest laborare, vt agens, sed vt instrumentum.

Deinde cùm inter deglutiendum, alimentum deorsum per compressionem trudatur, potiùs expultricis, quàm tractricis opus videtur. Sed tunica exterior gulæ, circularium villorum contractione expulsioni inseruit, 3. *de natural. facult.* 8. Ergo perperam Galenus 5. *de loc. cit.* & sibi ipsi contradicens asseruit, perfici deglutitionem à gula, eáque interna, maximè cùm *cit. de natu*

de natural. facult. vtrique simul illud munus tribuerit. Quod si demus, ambas vsui deglutiendi inseruire, quomodo stabit cum eo, quod de externa ipsius gulæ membrana, 5. *de loc. cit.* docuit, (eam scilicet promouere expulsionem, quæ vomendo fit) si duorum contrariorum motuum idem agens esse non potest? Quinimò sicut grauia sponte, innata grauitate descendunt, nec vi aliqua trahente egent, cur sua etiam alimenti grauitas non sufficiet, vt ab ore in ventrem feratur, præsertim cùm aërem videamus, alioqui leuissimum, sponte sua ab excelso loco deorsum ad pulmonem, cor, & arterias moueri, citra deferentis opem, neque enim solidum corpus est, quem suo adhæsu villi contracti trahant? Quare, &c.

Dic. Quamuis in deglutitione operetur etiam musculus supremam gulæ partem circumdans, (quicquid contradicant aliqui) non ille solùm agens est, sed & œsophagus ipse, cui potissimùm tribuitur; hic enim dum virtute sua naturali tractrice eos villos contrahit, qui secundùm longitudinem protenduntur, deglutiendi opus facit, iuuante simul musculo illo. Cùm verò in huiusmodi motu non operetur sola naturalis facultas, sed & animalis, 1. 1. *doct. 6. cap. vlt.* & 16. 3. *tract. 1. cap. 1.* Compositus quodammodo dicitur ex naturali, & voluntario, non secus quam seminis eiaculatio, & aliquando vrinæ excretio, cuius portio in pene relicta, sphincteris contractione sæpe propellitur, videlicet quia circularis musculus appositus meatui, ingredientis materiæ ingressum, vel egressum non prohibet, quin potiùs promouet per tempora.

Est verò tota deglutitio, quoddam tractionis opus, & à tunica etiam externa gulæ factum per oblongas fibras quibus tractiua ipsa naturalis suam actionem exercet. Quanquam negandum non videtur, quòd si ab ore contractio incipiat circularium villorum, saltem extimæ membranæ alimentum deorsum propellatur, atque adeò expultricis ope etiam deglutitio perficiatur, quicquid aliqui in transglutitione nequaquam operari expulsiuam sibi persuadeant.

Nec his, aut sibiipsi aduersatur Galenus, dum 5. *de loc. cit.* vnicuique membranæ suum vsum tribuit. 3. autem *de nat. facult.* ambarum vtrique applicat. Obiter enim *lib. de loc.* varios illarum vsus, & primarium tantùm cuiusque expendit, non negans vtrique muneri ambas inseruire; & dubium non est, posse diuersarum fibrarum ministerio, quin & iisdem penes ordinem operis variè constitutis: Sufficit namque ad oppositos motus edendos, contrarietas in situ mouentium musculorum, vel in situ corporis mouendi, licèt musculi ipsi eodem operentur situ; denique vel in ordine operis partium villi moti. Quo pacto cùm extima gulæ membrana, orditur villorum circularium contractionem ab ore, deglutitioni inseruit; vomitui, si ab orificio ventriculi. Quamuis autem aër sine aliquo trahente ingrediatur, ne vacuum succedat; nec arteriarum villi in eum per se ferantur, sed in illarum dilatationem, & pectoris musculi in illius distentionem: non parum tamen faciunt ad aëris tractum, dum arteriarum motibus, & pectoris inseruiunt, ad eos siquidem aëris sequitur ingressus. Ex quibus ad quæstionem propositam. Cognosces hoc vitium, quia alimenta ægri transglutire nequeunt, præsertim liquida; quia vt deuorentur, maiori opus est compressione, qua caret gula resoluta. Malum paralysi finitimum, & iisdem remediis curatur vniuersalibus, & particularibus, & in gutture, & per totum collum applicitis.

De lingua, vesicæ, intestini recti, & colis paralysi.

CONstat inter omnes, linguam instrumentum esse animalis, gustui, & locutioni dicatam, simul esse transglutitionis adiutricem, *lib. finit. med. paulò post princip. de instrumento oderatus, cap. 2. 8. de vsu part. 5. 1. de caus. sympt. 4. 2. de caus. puls. 3.* Auic. 6. 3. *tract. 1. cap. 1.* Auer. 2. *collig. 14.* & aliis. Atque vt à saporibus alterari facilè posset, & omnium species facilè discerneret, eius substantiam raram, humidam, mollem, ac fungosam fuisse creatam, *lib. finit. medic.* & *de inst. odorat. cit. lib. introduct. 11.* & 3. *de alim. facult. 5.* Locutionis, & alterius muneris gratia, ad omnem partem facilè mobilem, strictam in apice ad celeritatem, in radice latam ad firmitudinem, 11. *de vsu part. 10.* denique in motibus, & musculis mirabilem, *lib. de fœt. format. cap. 6.* De quorum differentia, ortu, & processu, *lib. de dissect. musculor. cap. 14.* & *de neruorum dissectione, cap. 8.* ipse fusè disseruit.

Cùm itaque duas potissimùm obtineat actiones, sentiendi vnam, hoc est, gustandi sapores, mouendi alteram: duo neruorum genera, per quæ sentiens, & mouens facultates commearent, linguæ ipsi natura inseruit; molle vnum, ex tertio pari neruorum à cerebro ortorum, 4. *de loc. affect. cap. 2.* & *lib. de dissect. neruorum. c. 5.* quo non solùm gustandi, sed & tangendi sensus transmittitur; (vtrumque enim, & per eundem neruum natura participat) alterum durum à septima neruorum coniugatione, 4. *de loc. cit.* & *de neruorum dissect. 8.* quo varios illos motus esset habitura. Molles namque esse oportuit sensorios neruos, vt facilè paterentur; firmos & duros motorios, vtpote ad agendum destinatos, ex Gal. *lib. de inst. odorat. 8.* & 11. *de vsu par. cit.* & 9. *cap. 8.* & 16. *cap. 3.* vbi de gustatoriis.

Porrò lingua nonnunquam læditur, affectis nimirum ipsius musculis, aut neruis vim deferentibus; interdum circa gustandi, ac tangendi sensum. Sed crebriùs quidem gustum, quàm tactum amittere, 4. *de loc. cit.* Galenus confirmat, nempe quia licèt vtriusque sensus actio, iisdem in lingua perficiatur neruis, vis tamen exactior ad gustum requiritur, ideóque remanente tactu potest deperdi, & frequentiùs, & faciliùs. Requiri autem ad gustum facultatem perfectiorem, quàm ad tactum, ex natura obiectorum colligitur: Cùm enim ea quæ tenuia sunt, & exigua, difficiliùs sentiantur, ac proinde sensum exigant magis acutum, ac perspicacem, tangibilia autem terrea sint, & aliis sensibilibus crassiora; sapores aqueæ naturæ, atque adeò tenuioris: sequitur maiorem vim esse necessariam ad percipiendos sapores, sufficere hebetem, obtusam, & crassam ad tactum, qualis sui obiecti natura, *lib. de instrum. odorat. 2. 7. de placit. 5.* & alibi.

Hinc mirum non est, si frequenter accidat gustu priuari linguam, tactu omnino illæso; quemadmodum sæpe contingit, motu deperdito tactum gustúmque seruari, & è conuerso, gustu tactúque amisso, remanere motum. Si enim anterior pars afficiatur, vnde tertia prodit coniugatio neruorum, qui ad linguam deferunt sensum, perit ille, & motus omni noxa vacat, sin autem laboret posterior, à qua septimum par oritur neruorum præstantium motum, iis perditur, sine tactus aut gustus læsione.

Addit tamen Galenus 4. *de loc. cap. 2.* tota cerebri parte posteriori affecta, dextrum, & sinistrum versus, periculum imminere Apoplexiæ, hoc est, vniuersalis resolutionis, seu ablationis facultatis animalis in toto; Paraplegiæ autem, id est, resolutionis in vno tantùm latere, si dextra tantum, vel sinistra afficiatur. Verũ inde nullum reliquis faciei partibus accedet nocumentum, sed linguæ tantùm, quippe quæ sola inter ipsos, à posteriori cerebri parte, cũ membris sub capite constitutis, neruos recipit motorios, alios ab anteriori: ac proinde ad huius læsionem, omnes faciei partes præter linguã, sentiendi, ac mouendi actionibus priuabuntur, secundũ totam, aut dimidiã sui partem, pront mali causa anteriorem eam cerebri regionem occupauerit. Si enim

plenitudo

plenitudo medietatem tantùm illius obstruat, in sola dimidia facie, sensus & motus deperdetur, incolumi manente ratione: In tota verò, quin & in vniuerso corpore, si vtraque medietas anterior afficiatur. Compatitur enim tunc medius cerebri ventriculus, cúmque ab eo cerebrum ipsum recipiat spiritum ad principes functiones, necesse est eas deficere, & primum ipsum sensorium ligari; vnde sequitur in toto sensus motúsque priuatio.

Ex his patet, neruos septimæ coniugationis in linguam insertos, obstructósque crasso mucosóque succo, facultatis animalis influxum impedire, & hoc modo paralysim linguæ excitari. Hac correpti sermonem non explicant, ex Celso *lib.* 4. *cap.* 2. & quandoque aphoni fiunt. Vitium est periculosum, paralysis vniuersalis, aut Apoplexiæ prænuntium: Cui pro sui curatione, præterquam quòd ea expostulat auxilia, quæ *suprà* in paralysi proficua esse protulimus; peculiariter conuenit cucurbitula scarificata, occipitio & mento affixa. Vtilis est sanguinis detractio ex venis sub lingua. Prodest vesicatorium ceruici appositum. Iuuant vnguenta roborantia, deobstruentia, parti posteriori ceruicis, aut retrò aures admota. Optimæ sunt collutiones oris, primò molles, deinde acres, paratæ ex decocto saluiæ, maioranæ, betonic. herbæ paralysis, Nucis Moschatæ, lupinorum, & reliquis.

Vesicam resolui, nouum non est: nam neruosa est, & ex iisdem causis in in hoc vitium labitur sæpe: quo oppressi incontinenter vrinam emittunt: nam musculus vesicam claudens est laxatus totus. Prosunt vniuersalia præsidia quæ per extremam regionem ipsa susceptat, sed potissimùm iniectionibus per syringem, paratis ex oleis, & decoctis calidis, & roborantibus. Sed quia ab iis timor est, ne vlcus superueniat, præstantiora sunt ea, quæ extrinsecùs administrari solet auxilia.

Rectum etiam intestinum resolutione tentatur, quando videlicet musculi ani ob dictas causas paralysi afficiuntur. Hoc morbo correpti, alui excrementa inuitè, & continuò excernunt. Præsidia optima sunt, præter totius prouidentiam, suffumigia, fomenta, insessus, ex herbis, & vnguentis sæpius repetitis. Sed hæc affectio peculiare habet præsidium, ex cucurbitula ossi sacro adhibita: quo loco remedia esse admouenda, peritissimi practici docuerunt.

Penis variis de causis resoluitur, ob natationem, refrigerationem, vel equitationem nimiam: vel quando ex defluxu humoris, ad musculos quibus extenditur, delapsi, resoluitur. Huic affectioni, præter generalia auxilia, vtilia sunt fomenta, ac vnguenta, coli resoluto applicita. Sudorifica ex Ebeno, & smilace aspera, sunt optima. Thermales aquæ, proficuæ, quarum luto totam inungere pubem, summopere præstat. Vinacea huic vitio maximam opem præstant. Insessus, ex dictis decoctis calidis, & roborantibus, sunt salutiferi.

OBSERVATIO.

Ad penis paralysim, insessus proficuus.

Studiosus quidam, calidissimo præditus temperamento, cùm sat diu, deferuescente æstiuo calore, fluuium natando percurrisset, & ab aqua exiens, Lunaribus radiis nudus exponeretur, & hoc viginti ferè dierum spatio effecisset, tandem virile velut insensile, & sine motu remansit, molle, flaccidum, ad veneris congressus inhabile, & torpidum factum. Huic plura vniuersalia, & particularia sunt oblata auxilia, quæ roborarent, calorem parti inderent, & flatus discuterent: sed cùm nihil proficeret, ad hoc præstans auxilium accessit, cuius ope omnino sanus euasit. Fuit autem insessus duodecim dierum spatio diluculo celebratus, qui in hunc modum parabatur.

℞. *Aquæ vitæ*, ℔. vj. *vini generosi, lib.* v. Coque in his liquoribus, *saluiæ*, ℥ j. *flor. stœchad.* ʒ ij. *acori*, ʒ ij. *alumin.* ʒ v. *nitri*, ʒ iij. *sulphur. viui*, ℥ ß. *rutæ*, *M.* j. ß. *Pulegij, thym. origani, an. M.* ß. *radicis acori*, ʒ iij. *cinnamomi*, ʒ ij. *balsami veri, vel artificalis*, ℥ iij. *olei de liquidambar*, ℥ ij. *olei destillationis terebinth.* ℥ j. ß. *castorei*, ʒ ij. Bulliant omnia ad consumptionem lib. ij. Cola, & vtere.

CAPVT XI.

De Conuulsione.

Definitio.

INgeniosissimus Galenus *lib.* 3. *de loc. cap.* 5. vehementer coarguit sui temporis Medicos, qui neruos motorios in conuulsione non affici affirmabant, cùm hæc affectio propria sit neruorum, qui motui voluntario sunt destinati. Rursus in vniuersali totius corporis conuulsione eam partem esse affectam, quæ veluti in arbore caudex ramorum, omnium neruorum origo existit, ipse eo loco confirmat, quam esse cerebrum, aut spinalem medullam palàm agnoscit. Ac proinde vbi vniuersum corpus conuellitur, spinam, omnium neruorum fontem infra faciem existentium, affectam sedem putandum est: simul autem & cerebrum, communissimam omnium originem, si cum toto corpore facies quoque conuulsa videatur. Denique si membrum aliquod conuellatur, ea spinæ pars affecta erit, vnde nerui ad ipsam peruenientes deducuntur. Omnes enim neruos, vel è cerebro, vel spinali medulla oriri, præterquam quòd ex anatomica dissectione planè constat, satis confirmat exercitatissimorum Medicorum vsus, qui cerebro, & spinæ prouident in conuulsione, & paralysi, aliisque neruorum passionibus, de alio membro affecto nullatenus curantes.

Porrò licèt cognita, & manifesta res sit, in totius corporis conuulsione sedem affectam esse spinalis medullæ initium, dummodò faciei partes incolumes, illæsæque seruentur; cerebrum autem, si vnà cum toto corpore faciei musculi quoque conuellantur: demum & in particulari conuulsione, neruum aut musculum, qui partis motioni deputatus est, *3. de loc. cap.* 5. & 1. *de caus. sympt. cap. vlt.* 5. *Aph.* 5. & innumeris aliis in locis: Non est tamen curaturo Medico in affecti loci, & generica affectus cognitione quiescendum, sed quod non semel admonuit, oportet sedulò vlteriùs procedere, particularem affectionis essentiam, & causam indagando.

Quorum singula explicanda nobis sunt, & in examen trahenda. Et quoad primum, supposito eo, quod & Archigeni, & omnibus in confesso est, conuulsionem ad partes neruosas spectare, & non aliter fieri, quã illarum contractione, quod & indicat ipsum nomen: quemadmodum in voluntario motu, qui secundùm naturam fit, musculus, cuius vna tantùm est operatio, nempe longitudinis suæ contractio, à voluntate in cerebro iuxta neruorum principium ordinata, vim per neruos suscipiens, versus suam originem contrahitur, secum trahens partes quibus inhæret: ita in conuulsione. Commune namque est sanis pariter, & conuulsis, inquit Galenus *lib. de trem. cap. vlt.* tendi musculos, & ad propria initia retrahi, corporísque cui inhærent, partes secum trahere.

Verùm in statu naturali contrahitur musculus, motúmque exequitur pro imperantis voluntatis arbitrio; inuoluntariè autem in statu conuulsiuo, & præternaturali. Quare 6. *Aph.* 39. definitur Conuulsio,

passio inuoluntaria ad similem venientibus neruosis partibus in ea dispositionem, quam in motibus secundùm voluntatem factis assumebant. Huic ferè similes definitiones tradit, *lib. definit. medic. ad med. 2. de caus. sympt. 2. lib. de palpit. ac tremor. cap. 2. vlt. & 3. epid. sect. 1. com. 4. & alibi*: nec dissentit Auic. 2. 3. cap. 5. *de spasmo.*

Cæterùm vt euidentior fiat conuulsionis natura, quærendum: *Vtrùm definitio Conuulsionis à Galeno tradita sit perfecta?* Nam eam pluribus subiici difficultatibus semper sum arbitratus. Primò. Si Conuulsio esset passio, non numeraretur inter morbos, permanentésque affectus. Atqui de horum genere est, vt constat ex adductis locis. Igitur, &c.

Secundò. Præternaturalis affectio, tanquam propria referenda est illi membro, ad quod sanitas pertinebat. Sed voluntarius motus, qui secundùm naturam fit, musculo auctori tribuitur, 1. *de placit. vlt.* Igitur Conuulsio, quæ motum dicit deprauatum & innaturalem, non neruorum, sed musculi affectio dicenda est, quo pacto ab ipso Galeno nuncupatur, 3. *epid. cit.* 7. *Aph.* 3. & *lib. de optim. sect. cap.* 18. Nec dixeris, appellari neruorum passionem, vel quia musculis conuenit per neruos potissimùm conuelli, vel quia partium neruosarum appellatione musculi etiam comprehenduntur, *lib. 2. de loc. cap.* 2. & 5. *Aph.* 1. Nam præterquam quòd in sanitate, ad motum voluntarium exequendum contrahitur; ita præternaturalis conuulsionis motus ad ipsum ligamentum principaliter referendus est. Non patitur Galenus ipse 1. *de placit.* 8. & 10. neruos propriè appellari, nisi eos qui à cerebro & spinali oriuntur medulla, & hos *lib. 3. de loc. cap.* 6. non solùm propria, sed omnium sententia pronunciauit affici in conuulsione.

Quòd si adhuc contendas, Galenum, vbi de conuulsione loquitur, corpora neruosa appellare partes, quibus voluntarij motus perficiuntur, ac proinde musculos comprehendisse, nec negasse ad eos, tanquã propriam passionem pertinere, quin illud expresè asseruisse, *lib. definit. med.* 2. & *de caus. sympt. & alijs adductis locis.* Arguitur rursus: Nam nec ventriculus, musculus est, nec eius ostiolum, vt ipse demonstrat 3. *de caus. sympt. c.* 2. deinde nec vasa vteri, nec quæuis alia. Atqui *lib. de diff. sympt. c.* 4. 5. *Aph.* 4. etiam Hip. testimonio *lib.* 6. 39. 7. *Aph.* 3. dixit singultum, quandam esse ventriculi conuulsionem, & *lib.* 6. *c.* 5. in hystericis fœminis vteri vasa conuelli, & *alibi*, vasa simpliciter. Igitur, &c.

Tertiò. Si dextra pars faciei v.g. resoluatur, sinistra intorquetur, & ad contrariam partem inuoluntariè retrahitur. Atramen sinistra illa pars non potest conuulsa appellari, cùm præternaturalem affectionem non habeat. Insufficienter ergo definitur Conuulsio, inuoluntaria passio, &c. seu motus deprauatus partium neruosarum. Insuper. In tremore, palpitatione, & rigore, musculosæ partes inuoluntariè mouentur. Sed quodlibet dictorum symptomatum à conuulsione maximè differt. Igitur, &c.

Quartò. Tetanus, vna est ex præcipuis conuulsionis speciebus. Atqui in tetano partes neruosæ ad similem non perueniunt dispositionem, quam in motibus secundùm naturam assumebant. Igitur, &c. Probatur minor: Nam in motu secundùm naturam musculus contrahitur, simul & membrum cui insertus est; in tetano autem extensum omnino existit, non ad partem aliquam retractum, 4. *Aph.* 57. Igitur.

Pro solutione primi, inuestigandum: *Vtrùm conuulsio sit morbus, vel symptoma?* Cùm in conuulsione, vt diximus, non aliter nerui musculíque à causa præternaturali contrahantur, quàm cùm ad motum secundùm naturam voluntatis arbitrio contrahuntur: & vt loquitur Galenus 2. *caus. sympt.* 2. in eam dispositionem ducantur, in quam cùm pro naturæ lege se habebant, ab animali virtute ducebantur: Tria possunt in conuulsione potissimùm considerari: Nempe ipsa inuoluntaria partium neruosarum contractio, quæ actio quædam læsa, motúsque illegitimus; ipsius læsionis causa; demum & membri inuoluntariè contracti dispositio, hoc est, forma & vitiosa figura.

Si primo modo sumatur Conuulsio, symptoma est in genere motiuæ actionis læsæ, illiúsque deprauatæ, *lib. de diff. sympt. cap.* 3. *lib.* 2. *de caus. sympt.* 1. & 2. Non abolitæ, quoniam etsi conuulsum membrum quiescat, nec modo aliquo possit in oppositum moueri, non dicitur tamen abolita, quandiu musculus contractus existit; sicut nec ablata motricis vis operatio, in stante homine, extenso & immoto brachio, de quibus paulò pòst. At verò si Conuulsionis nomine, ipsa deprauati motus causa intelligatur, morbus est, ísque intemperamenti, seu complexionalis: Organicus autem, vel compositionis, si tertio modo sumatur; dummodò ipsa figura, maláve compositio, in facto sit, & non fiens: aliter enim non morbus, aut conuulsio simpliciter, sed potiùs conuulsiuus motus, & passio dicenda erit, quam appellationem sortiuntur, quæ in fieri suam essentiam habent, *lib. de diff. sympt. cap.* 1. De ea autem quæ & nunc fit conuulsione, seu potiùs motu conuulsiuo loquens Galenus, 3. *epid. sect.* 1. *com.* 4. *ad med.* dixit, *non esse permanentem affectum, qualis œdema, inflammatio, & scirrhus, sed veluti quandam transeuntem passionem.* Vnde ad primam difficultatem dicendum: vel passionis nomine subaudiendam esse affectionem præter naturam; vel in illa definitione Galeni, solum motum conuulsiuum describi.

Pro explicatione secundi, videndum: *Vtrùm Conuulsio solos ad neruos sit referenda?* Quemadmodum musculi neruorum interuentu mouent, ita & per illos conuellentur; cúmque ex Galeni sententia neruorum fibræ, vel neruus, sit pars princeps in musculo, præcipuúsque suæ contractionis auctor in motu arbitrio naturali, 12. *de vsu part. cap.* 3. Nerui etiam ratione musculi dicentur conuelli, ac proinde videbatur satis conuulsionem per neruos definisse, quorum ratione musculi principaliter conuelluntur, vel (vt rectè dicebatur) per neruosas partes intelligendæ sunt omnes, quibus motus volũtarius perficitur, musculus, nerui, tendines, & ligamenta, quibus ille constat & integratur, 3. *de loc.* 6. & 5. *Aph.* 1. Licèt alibi neruum strictiùs sumens, à ligamento, & tendine separauerit: ab illis enim potest contrahi musculus inuoluntariè, & affici conuulsione, quæ illius, tanquam adæquati, subiecti, propria passio nuncupatur. Nec verò stomachus, vterus, aut vasa propriè conuelluntur; sed ea similitudine, qua contrahi, & extendi apta sunt, dicuntur etiam veluti cõuelli. Nec singultus vera est conuulsio, vt colligitur ex Hip. 5. *Aph.* 4. & 6. 39. & 3. *de caus. sympt.* 2. Quòd si aliquãdo singultum vocauit conuulsionem, ex aliorum loquitur sententia, vt constat ex *cap.* 4. *de diff. sympt.* Vel metaphoricè, & impropriè accipiendum est.

Pro explicatione tertij inuestigandum: *Vtrùm sub conuulsione, Oris tortura comprehendi possit?* Si passionis nomine, in adducta definitione, affectio præter naturam audiatur, per eam excluditur retractio musculi resoluto oppositi: vnde sicut pars sana non dicitur conuulsa, ita nec in definitione comprehensa. Vel aliter responde: cùm nerui vtrique parti faciei inserti, faciem ipsam rectam stare faciant, non aliter ac equi caput, æquales habenæ fræni, nihil mirum si ad dextræ partis conuulsionem, facies sinistra affici, & saltem per consensum dicatur conuelli, de quo conuulsionis genere meminit Galenus, 5. *Aph.* 5. Atque ita & in definito, & in definitione comprehendi potest. Si verò integra & sana maneat, nec modo aliquo afficiatur, num intorqueatur, & per voluntatem in se contrahatur, suprà *de Oris tortura* sermonem fecimus.

Vtrùm

Vtrùm tremor, palpitatio, & rigor, sub conuulsione comprehendantur? dubitabis: Licèt enim motus praui sint, illegitimi, & vitiosi, *lib. de diff. sympt. cap.* 3. & 2. *de caus. sympt. cap.* 1. & illi quidem etiam instrumentorum, quibus arbitrariæ motiones obeuntur, hoc est, musculorum, *lib. de tremor. cap.* 2. & 3. *epid. sect.* 1. *com.* 4. *post med.* Non omnes tamen simpliciter inuoluntariæ dicuntur, nec omnes partium solùm neruosarum: ac proinde sicut affectiones quædam sunt longè diuersæ à conuulsione, ita in eius definitione non comprehenduntur. Tremor enim, quamuis inter proprias voluntariæ functionis læsiones numeretur, 2. *de caus. sympt.* 2. & quandoque à Galeno appelletur motus præter voluntatem, *cit. lib. de tremor. cap.* 5. cùm tamen à sola causa præternaturali, à qua tantùm oritur conuulsio, non fiat, sed ab ipsa etiam virtute; motus simpliciter inuoluntarius non erit, sed arbitrarius potiùs, licèt non secundùm naturam, 2. *de caus. sympt. lib. de tremor.* & 3. *epid. citatis.* Voluntas enim est etiam irritata, & coacta.

Rursus pars tremens, cùm à pondere, causáve præternaturali deorsum vergit, non contrahitur, nec ad eam peruenit dispositionem, quam in motu secundùm naturam assumebat: & sic nec motus est conuulsiuus, minúsque adhuc propriè sumpta conuulsio, quia firma non est, facta, & interrupta dispositio. Palpitatio autem similiter excludenda ab illis affectionibus, quæ propriè inuoluntariæ dicuntur, non ex eo quòd simul à virtute fiat, sed quia etiam his accidat partibus, quæ voluntariè non mouentur, *cap.* 5. *de tremore.* Quare à conuulsionis definitione reiicitur, & quia affectio inuoluntaria non est, & quia nec partium neruosarum. Denique Rigoris motus, quanquam inuitis omnino rigentibus fiat, *lib. de trem. cap.* 6. in eo tamen habet ingressum virtutis puncta & stimulata, præter alia discrimina, quibus à conuulsione, & tremore distinguitur.

Illud etiam facit dubitationem maximam: *Vtrùm Conuulsio à paralysi distinguatur?* Si enim ab iisdem ferè causis paralysis, & conuulsio in partibus neruosis fiunt, quomodo in conuulsione masculus dicetur contrahi, & moueri, licèt præternaturaliter & inuoluntariè; in paralysi autem mollificari, & immobilitari, 2. *de caus. sympt. cap.* 2.

Dic: In mollificatione seu paralysi, causa præternaturalis, vel debilitas, membrum segne facit & pigrum ad sensum & motum, quoniam obstruendo neruorum meatus, prohibet spirituum accessum, quia fortè materia magis penetrat, magísque imbibitur: In Conuulsione autem neruos replens, distrahi facit in latum, & in longum contrahi, si humor sit; si verò arida intemperies, exiccans & consumens, in causa etiam est vt in se contrahantur, nec possint inflecti.

Sed cur in spasmo ex repletione, humor etiam non obstruit, & laxat; & in paralysi non contrahit, si vtrobique pariter repletur neruus, & in eo imbibitur humor? Respondent quidam, etiam in conuulsione obstrui neruum à replente humore, non tamen vsque adeò, vt vi omni priuetur; ac proinde non laxari membrum, nec omnino impediri motum, sed tantùm deprauari: in paralysi autem quia integrè obstruitur, & vi tota neruus priuatur; laxatur, non contrahitur, nec modo aliquo mouetur.

Cæterùm non satisfacit ratio. Primò quia vbi integra vis non deperditur, non accidit inuoluntaria illa, & permanens contractio, conuulsio inquam; sed tantùm sensus & motus diminutio, hoc est, stupor. Secundò, quia supponit, in conuulsione non à causa præternaturali tantùm, sed à residua facultate contrahi neruum, quod omnino falsum est, & Galeni doctrinæ aduersum, 3. *de loc. cap.* 6. & 2. *de caus. sympt.* 2.

Potiùs ergo dicendum, vel ex diuersitate humoris influentis, vel ex modo quo neruum afficit, contingere, vt aut per conuulsionem contrahatur, aut per paralysim laxetur; Nam si neruis imbibita illa materia nimis crassa non sit, sed tenuis, talisque vt magis humectet quàm repleat, mollificationem facit, laxationem, & paralysim; contractionem verò & spasmum, si dura, replens, & infarciens. Rursus, si humor intra neruorum poros recipiatur, & repleat, quum penes latitudinem distendat, ampliorémque faciat neruum, necesse sit, vt secundùm longitudinem contrahatur. Si autem non tam repleat & distendat, quàm emolliat, fibras ipsas laxat & mollificat.

Species.

Offert sese agitanda hoc loco celebris quæstio: *Vtrùm species conuulsionis à Galeno assignatæ, solùm sint admittendæ?* Nam ipse in locis multis tres conuulsionis species enumerat, ex situ deprauato petitas, videlicet Emprosthotonum, id est, tensionem ad anteriora; Opisthotonum, id est, tensionem ad posteriora; & Tetanum, id est, æqualem tensionem, quæ ad neutram partem inclinat. Repetit *lib. de diff. sympt. cap.* 3. & *de tremor. & palpitat. cap. vlt.*

Sed hæc diuisio pluribus subiicitur difficultatibus, Si enim in illas tres rectè diuideretur conuulsio facta, & perpetua, omnes corporis musculi possent antrorsum, & retrorsum conuelli simul, & æqualiter ad partem vtramque, (oportet siquidem generalem conuulsionis diuisionem, omnibus conuenire partibus, quæ voluntarij motus, & secundùm naturam facti sunt instrumenta.) Atqui prædicta diuisio solas capitis conuulsiones comprehendit. Igitur, &c.

Deinde. Non minùs membra, sursum & deorsum, dextrorsum ac sinistrorsum, quàm ante & retrò voluntariè mouentur. Igitur secundùm illas locorum differentias poterunt conuelli, & ex consequenti diminuta est prædicta diuisio, deficiénsque, in quatuor speciebus. Præterea. Si conuulsio quædam est contractio, in tetano autem pars manet recta & distenta, nec modo aliquo contrahitur, quo iure tetanus, hoc est, distentio, inter conuulsionis species numeratur: cùm potiùs conuulsioni opponatur, quemadmodum putauit Auicenna 2. 3. *cap.* 8. Nec dixeris membrum tetano correptum ideò stabile esse & rectum, nec in alteram partem flecti, quoniam musculorum villi vtrinque contrahuntur, atque adeò duplici conuulsione tenetur, ex qua ipsa distentio componitur: Nam præterquam quòd non tam facilè, quàm frequenter fortè accidit tetanus, dantur duæ vndique æquales contractiones, quales omnino requiruntur, vt pars tensa erectáque simul, & immobilis permaneat; quinimò nec videntur posse dari in capite, in cuius posteriori parte cùm multo plures nerui quàm in anteriori sint, maior fit contractio versus illam, atque ita anterior semper ad posteriorem curuabitur. Adde, quòd sine aliqua villorum contractione rectè potest membrum stare, tensum, firmum, & immobile, nempe si neruorum humiditates vsque adeò indurentur, congelentúrque, vt nequaquam cedant, nec modo aliquo patiantur villos contrahi. Denique si conuulsio à voluntario motu sola voluntatis absentia differt, vt docet Galenus 6. *Aph.* 39. & vt brachium v. g. distendatur, vna sufficit externi musculi imperata contractio, cur ad inuoluntariam distentionem vna etiam non sufficiet à causa præternaturali facta?

Dic. Omnibus membris communes sunt propositæ conuulsionis species, omniáque sunt apta secundùm illas conuelli, & in tradita quidem diuisione secatur omnium partium conuulsio in dictas tres: quoniam tamen in capite manifestiùs fiunt, ab eo eliciuntur exempla. Subticuit autem Galenus conuulsionis differentias ad sursum, deorsum dextrorsum, sinistrorsum, vel quia propter situm neruorum, & ortum ipsorum

X 3

ipsorum à cerebro, possibile non est secundùm eos modos corpus conuelli; vel quia rarum est, & difficillimum: de frequentibus verò, non de raò contingentibus traduntur doctrinæ.

Sed inquiret hoc loco quispiam Hippocraticæ sectæ studiosus, cur rari sunt huiusmodi casus? Quoniam frequens etiam non est, nec necesse iuxta illas differentias, corporis nostri partes naturaliter moueri: proportionales autem morbi, id est, naturæ & consuetudini similes, solent esse propensiores, 2. *Apoph.* 29. & 3. *Aph. lib.* passim. Facit etiam ad raritatem euentus, quia vt caput v. g. ad dextrum inclinet, oportet internum musculum dextrum simul cum dextro interno conuelli; quod rarissimum est, quoniam conuellentes causæ, sicut & morbificæ omnes, loca inter se magis propinqua, magisque communicantia maiori ex parte occupant.

Vtrùm autem Tetanus sit vera conuulsionis species? plures dubitarunt. At omissis aliorum sententiis respondendum est cum Galeno affirmatiuè, cùm sit conuulsio ex duplici contractione composita, ratione cuius membrum in neutram partem inclinat, sed stabile distentúmque manet, 4. *Aph.* 57. Nam si materia replens interni musculi villos, contrahit, ipsos & conuellit, cur æqualis humoris portio externos pariter occupans etiam non conuellet? Sed ex mutua hac vndique, & æquali villorum contractione membrum in nullam partem potest inflecti: remanebit igitur tensum & rectum, & duplici conuulsione tetanus constabit.

Deinde libera, & secundùm naturam distentio, in eo solùm, quòd secundùm voluntatem fiat, à conuulsiua & morbosa differt. Sed in distentione voluntaria, etiam quiescente homine, nec flexo, sic & in quouis membro datur voluntaria virtutis motricis actio, nempe musculi contractio. Hæc ergo similiter dabitur in morbosa, & præternaturali distentione distentæ & immobilis partis. Cúmque membrum necessariò inflectatur versus vnam contractionem, vt distentum & rectum maneat, duæ omnino vtrinque requiruntur, & eæ quidem æquales: aliàs enim non fiet distentio, sed curuatio potiùs ad musculum, in quo maior fuerit conuulsio. Quòd si difficile est, duas vndique æquales coniungi, difficilis etiam erit tetani generatio.

Nec verò quidquam prohibet dari in capite, licèt pars eius posterior plures contineat neruos: Nam nihil cogit secundùm omnes necessariò conuelli; ac proinde rectè poterit anterior aliquando æqualiter contrahi, & illius tractioni resistere: Si tamen deficiat, euadet opisthotonus. Iam verò humorem neruorum meatibus infarctum præ sui duritie posse impedire contractionem, atque ita conuulsione rigidum, & distentum efficere membrum, non est credibile, quinimò vix videtur imaginabile, vt ad tantam duritiem perueniat, quæ compressioni non cedat, nec patiatur materiam contineri, colligique in eosdem meatus, factos per contractionem latiores, licèt penes longitudinem breuiores.

Denique non vrget quod addebatur, saltem non componi tetanum ex duabus conuulsionibus: quoniam arbitraria extensio sola externorum musculorum contractione perficitur; nec in alio differunt, quàm penes voluntarium, & inuoluntarium: In pluribus autem differrent, si tetanus ex duplici conuulsione integraretur; nam ita illud constituitur discrimen, vt etiam penes alia distingui non negetur. Ideò verò non sufficit vna conuulsio ad morbosam distentionem, quia in ea ita pars distenditur, vt inflecti non possit; non sic autem in extensione voluntaria, quamuis vtrobique immotum, & stabile maneat membrum.

Quòd si obiicias, non posse partem, aut morbo distentam, aut voluntate extensam pendentémque, dici posse immotam; quoniam sequeretur non dari musculorum contractiones in prædictis casibus, nec motricis actionem in stante homine, pendente aue, extensa manu, &c. Siquidem quando contrahuntur musculi, & operatur vis motrix, motus adest, & in motu censetur esse pars, licèt in vno eodémque loco maneat, ex ipso Galeno *lib. de tremor. cap.* 4. §. *quam immobilitatem esse putas, motus est.*

Dicendum veriùs, omnia dicta quiescere, & immota existere, ex Gal. 2. *de caus. sympt.* 2. & 1. *de motu musculor. cap.* 7. Cum eo tamen motum adesse, & contractionem simul, & in stante homine, pendente aue, extenso brachio, dari actionem motricis facultatis: Nisi enim, & quidem validè operarentur in illis exemplis, omnium ferè musculorum contractione, molem sustinendo, facilè corpus aut pars, suo pondere & grauitate deorsum ferretur, non in sublimi consisteret.

Nec mirum, si contracto musculo, agentéque facultate partem mouente, quiescat pars ipsa, quoniam sæpe etiam illa mouetur, otiante facultate & musculo, vt in exemplo corporis aut membri. Sicut ergo vis motrix, cuius operatio & munus est musculum contrahere, vel contractum conseruare, tunc membrum mouet, cùm musculum contrahit; & agendo etiam, sed contractum musculum conseruando, membrum quietum & immotum constituit: sic conuellens causa in distentione morbosa agit, contrahendo musculos, seu cõtractos conseruando. Vtrobique igitur datur operatio, contractio, & motus, non membri, sed musculi, à facultate, vel morbosa causa, etiam quandiu contractus seruatur; successiuè siquidem non minùs fieri dicuntur, res dum seruantur, quàm vbi plurimùm gignuntur: nam habent esse in continua productione consistens.

Vlteriùs quæres: *Vtrùm in Tetano pars conuulsa & quieta moueatur?* Dic, quòd licèt asseramus quiescere partem in tetano, ex memoratis, illud quoad sensum intelligendum est: Reuerà enim probabilius est, moueri contrariis, sed exiguis & sensum fugientibus motibus, grauitatis modò deorsum pellentis, modò virtutis musculique sursum attollentis opera, prout vnumquodque mouens, magis aut minùs augetur, vel diminuitur. Non enim credibile est, illius esse æquilibrij, & exactæ puritatis, quæ in puncto consistit, & per solum instans durat, vt sese mutuò omnino impediant: in quem sensum intelligendùs Galenus, *lib. de trem. cap.* 4. dicens, *non ea solùm moueri, quæ moueri videntur, quinimò multa, quæ citra motum esse apparent.*

Nec ab ea sententia recedit Hip. citatus à Galeno, *vbi suprà*, prohibens *lib. de vlcerib. num.* 2. stare in illis, imò & sedere, commendans otium & quietem, ac si statio & sessio, quietes non sint, ideóque lassitudines pariant: Et *lib.* 1. *progn. text.* 15. laudans in decumbente homine caput sublimius, pedes humiliores, &c. Quanquam huiusmodi motus veriùs ad virtutem & musculos, quàm ad corpus sint referendi.

Neque putes controuersiam verti de nomine, dum quæritur, vtrùm motus adsit, mouerique dicantur illa, quæ quiescere ad sensum conspiciuntur: Doctrina namque est, & ad curandum, & ad præsagiendum vtilissima: Intelligitur namque ex ea, decubitum illum in lecto naturalem, quem Galenus 1. *de motu muscul.* 7. Reclinationem appellat, & quo corpus quiescit, nec descendit, ideò ab Hip. laudari, quoniam agente animali facultate fit: illius autem collapsum, & interitum significari, si ad pedes labatur æger, corpore iam ferè terrea grauitate, nec resistente virtute. Quomodo verò curationi prosit, constat ex Hip. *cit. lib. de Vlceribus, num.* 2. §. *Stare autem vlceri minimè conducit, præsertim si quis in crure vlcus habeat.*

Differen

Differentia.

VTrùm solùm sint admittendæ conuulsionum differentiæ ab Hippocrate assignatæ; etiam agitandum. Cùm enim illæ, vel ex deprauati motus, vitiatáve figuræ varietate, vel ex diuersitate causarum, quibus oritur conuulsio, eliciantur, de harum numero non satis constat inter auctores. Et Galenus quidem *3. de loc. affect. cap. 6.* & *4. Aph. 57.* & *5. Aph. 1.* & *2. de caus. sympt. 2.* & *lib. de tremor. c. vlt.* & *8. local. 3.* ex Hip. testimonio, duas tantùm species constituit, ex inanitione nempe, & repletione: quod prædictis locis, & *2. de loc. cap. 2.* exemplo fidium confirmat, quæ non aliter quàm desiccatæ ac inanitæ, aut humiditate repletæ, conuelluntur.

Verùm quòd plures aliæ sint admittendæ, contendi potest, & fauent ipsius Galeni testimonia. *5.* enim *Aph. 1.* præter duas illas ex defectu, & redundantia, tertiam ex morsu agnoscit: Nam sicut singultus, qui ab iisdem ferè causis, quibus conuulsio, fit, *9. Aph. 39.* ex solo morsu, prauáve qualitate molestiam inferente potest concitari; ita & conuulsio. Quinimò de facto accidit, vt maligna aliqua vi, siue ea qualitas sit, siue spiritalis substantia, ad neruorum principium delata, cerebrum ipsum concutiatur contrahatúrque, ad noxium expellendum, simul & nerui ab ipso originem ducentes: quo pacto fieri epilepsiam, quæ vniuersalis quædam conuulsio est, docet Galenus *lib. 3. de loc. cap. 7.* Nec verò huiusmodi conuulsionem ex inanitione, siccitatéve dixeris, quicquid alij velint. Nam licèt mordens pungénsque causa, sicca sit, potens inanitionem inducere circumscripta tamẽ omni exiccatione, morsum & spasmum inducit. Præterquam quòd non sequitur, quòd si sicca est necessariò vt siccans & inaniens faciat conuulsionem, cùm sine siccitate pungere possit & nocere, efficereque vt contrahantur nerui; atque ideò huiusmodi conuulsionem Barbari Medici, ex Auic. *2. 3. tract. 5. cap. 1.* Spasmum ad materiam non proportionatum rectè appellarunt, scilicet quia nec ex materiæ redundantia, nec ex defectu originem ducit.

Ex iis videtur dicendum, præter illas duas species ex redundantia, vel inopia humoris, saltem tertiam per consensum genitam esse admittendam: Hippocratem autem, locutum tantùm fuisse de illa conuulsione, quæ per proprietatem neruorum fit, quæque permanens est & perpetua, non interrupta motibus, & à sola morbifica causa prodiens. Hanc autem duplicem tantùm esse, & à repletione, vel inanitione necessariò oriri: Illam verò à morsu, vel praua aliqua qualitate, & in eo ab aliis distingui, quòd facta non sit, & quiescens, sed fiens tantùm; & ab agente natura, non à solo morbo fiat: vnde potiùs conuulsiuum motum, quàm conuulsionem appellant.

Alij duas tantùm admittunt, neque illam ex morsu, siue per consensum, conuulsionem esse, aut motum verè conuulsiuum esse patiuntur: nempe, quia si docente Galeno *2. de caus. sympt. 1.* & *2.* palpitationis, & conuulsionis motus solius morbi sunt opera; in illa autem neruorum contractione, quæ à morsu, & per consensum fit, natura habet ingressum, contrahendo neruos, ad expellendum id à quo pungitur, aut molestatur: planè dici non potest conuulsio, illa contractio ex morsu: nec enim est inuoluntaria affectio, quoniam licèt sine voluntate & libertate fiat, potentiæ tamen suapte natura liberæ, & virtutis animalis est actio; quod sufficit, vt voluntaria dicatur, & à conuulsionis definitione reiiciatur.

Nec obstat, à Galeno conuulsionem appellari, & tanquam ab illis distinctam, fuisse additam: Non enim de propria ac vera intelligendus, sed ad eum modum, quo de singultu loquutus fuit, *6. Aph. 39.* & *Aph. 54.* de luctuosis suspiriis ex frigore, dicens motus esse conuulsioni similes. Minùs obstat, peculiarem illius curationem *in methodo* docuisse, ac si vera esset conuulsio, & à reliquis diuersa: Nam etiam illa contractio, quæ ex frigore inducitur, congelando aut exprimendo humidum, sub conuulsione ex inanitione comprehenditur: seorsum autem traditur illius curatio, quia diuersam postulabat, calorificis enim curanda erat; sicut illa ex inanitione siccitatéve, humidis replentibus; ex repletione, vacuatione; ex morsu, lenientibus: non quòd omnes veræ sint, & diuersæ conuulsionis species, nisi tales velis appellari, quatenus curationes variant.

Quòd si mauis, tertiam illam ex morsu, per consensúmve adiicere, dices eam omisisse Hippocratem, quia motus quidam est magis ex genere singultus, quàm ex his quos conuulsiones appellamus, nec de ea loqui Galenum *2. de caus. sympt. cit.* Posse tamen in definitione, tradita *6. Aph. 39.* comprehendi dummodò per motum inuoluntarium partium neruosarum, non solùm illum qui à solo morbo, sed illum etiam, qui à virtute non libera fit, intelligas.

Vtrùm conuulsio ex ictu, vulnere, punctura nerui, ad conuulsionem ex inanitione, vel repletione, sit referenda? dubium est. Et videtur quòd sic, quia has causas sequitur inflammatio simplex, & ardor, neruosas parte, cerebrúmque feriens; quare ab his causis propria substantia dissipata, nerui & membranæ siccescunt, ac in sese contrahuntur. Sed falsa est ratiocinatio hæc, quia in compunctionibus neruorum, quas mox conuulsio excipit, tam exiguo temporis spatio, ad tantam siccitatem neruosam substantiam deuenisse, vt inde conuellantur, non est credendum; præsertim cùm humor qui ob dolorem confluit, humidus sit, & siccitas ad conuulsionem requisita, sit intensa. Deinde, si hæc conuulsio à siccitate est, erit etiam insanabilis. Sed hoc exp rimento est aduersum. Ergo. Insuper, si ex punctione nerui facta conuulsio, ad inanitionem esset referenda, qua ratione in ea siccissima medicamenta ex Euphorbio parata, & cætera valde sicca, præsidio esse poter nt?

Dicendum ergo, quòd licèt Conuulsio hæc ex morsu, per consensúmve, fiens sit & in motu, non facta nec perpetua, in factam tamen & propriam sæpenumerò transit: verùm tunc iam ex morsu non est, quin potiùs ex repletione. Non enim punctus digitus v. g. postquam factam durantémve sustinet contractionem, iam patitur morsum, sed repletionem attracti, conuellentísque humoris. Vel si totam velis auferre controuersiam, dic, Hippocratem solùm protulisse conuulsionis causas, quæ magna ex parte contingunt: Galenum autem *5. Aph. 1.* annuentem, nondum tertiam se inuenisse conuulsionis causam, intelligendum esse reor de conuulsionibus illis, quæ omnino, & toto genere sunt præter naturam, nec à causa pendent manifesta; has enim nonnisi à repletione, aut inanitione oriri vsu obseruatum est.

Causa.

QVæ sit replens, & quæ inaniens causa, à quibus contrahuntur nerui, & duæ illæ celebratissimæ conuulsionis differentiæ inducuntur, quærendum deinceps, & dubitandum: *Vtrùm ab humida solùm & pituitosa materia, nerui conuellantur?* Et Conuulsio quidem, quæ à repletione excitatur, licèt à pituitosis, frigidis, & glutinosis humoribus, quos neruosa membra sunt apta aggregare, vtplurimùm generetur, *2. Aph. 26.* potest etiam à Melancholia, *6. Aph. 56.* imò & à sanguine fieri; siue inflammationem faciat in neruis, siue non, sed tãtùm replendo occupet. Nisi velis benignum sanguinem non posse conuulsionem efficere: fit enim à quocunque crasso humore neruos replente, & in tumorem eleuante,

eleuante, nempe quia in latum distrahit & extendit, in longum contrahit, coarctat, & decurtat, denique & conuellit.

Nec obstat, quod obiicit Auerrhoës, *lib. 3. collect. 33.* & scribit Auicenna, ab humida materia extendi aliquando & elongari neruos, non semper contrahi: Nam si tenuis sit, nec inflet repleátque neruorum poros, sed tantùm substantiam humectet, mollificabit, extendet, & elongabit, ac paralysim faciet.

Aduerte tamen, in paralysi necesse non esse, longitudinem neruorum ab humore occupari, sed obstrui tantùm meatum; per quem emanat facultas, prohiberíque illius, & spirituum animalium commeatum. Quamuis enim resolutio à frigidis, & pituitosis humoribus fiat, & languorem importet, laxitatem, & mollificationem, hanc tamen efficit, non humoris, sed otij potiùs humiditas in parte resoluta coaceruata; In spasmo autem oportet neruos ipsos, & illorum poros ab humida materia occupari, cùm in eo pars ideò contracta existat, quia ab humoris crassitie, & copia, penes latitudinem extenditur.

Maior est controuersia: *Vtrùm causa conuulsionis ex inanitione, sit positiua, an priuatiua siccitas:* Et quòd à priuatiua, hoc est, humiditatis defectu, quem inanitionem appellamus, oriri non possit immediatè, ex eo potissimùm videtur constare, quia realis & positiuus effectus, per se ad causam realem debet referri. Ergo spasmus, cùm sit operatio & motus, adscribi nequaquam poterit priuationi.

Rursus. Inanita membrorum humiditate illud tantùm immediatè sequitur, nempe vacuitas, partiúmque distantia, & meatuum amplitudo. Sed ad hæc necesse non est partes ipsas inanitas in se colligi, concidere, & vniri, vt vacuum effugiant, aëris siquidem ingressu occupantur, & replentur, Ergo, &c.

Denique. In senio, & marasmo confectis, ingens datur natiui humidi consumptio, nec ideò tamen conuelluntur. Ergo ipsa inanitio, humidæve substantiæ defectus, non videtur causa saltem per se, & immediata conuulsionis, sed positiua siccitas, cuius proprium est contrahere, & corrugare; non aliter ac humiditatis, diffundere, extendere, ac fluidum facere.

Quòd si opponas ignis siccitatem, quæ rarefacit, dilatat, & extendit, potiùs quàm densat, & contrahit. Responderi poterit igneum siccum, cùm ad igneam formam disponat, illud proprium habere, ac proinde non inducere conuulsionem; sed illius causam, solùm esse terream siccitatem, quæ membra neruosa inuadens, humidum, eiúsque partes substantiales educit, & incrassando, constringendo, ac corrugando tendere facit ad terream substantiam corpora ipsa neruosa, suapte natura terrea, ac proinde apta vt densentur, & facilè contrahantur.

Licèt autem hæc sententia probabilitatem habere videatur, ab ea tamen dissuadent multa, nec parum neruosa argumenta. Et primò sic. Non minùs vna est eadémque specie, ignis & terræ siccitas, quàm aëris & ignis calor, aëris & aquæ humiditas. Ergo sicut vnus est specificus effectus caloris igni & aëri communis, idémque humiditatis in aëre & aqua: eadem similiter erunt, non diuersa & opposita opera, igneæ, & terreæ siccitatis, Atqui siccitas ignis, quantumuis humidum, eiúsque partes subtiles magis absumat, rarefacere dicitur, & attenuare, non densare & contrahere. Igitur nec terræ siccitas illud poterit efficere.

Secundò. Si terreæ siccitatis esset, contrahere & corrugare, opporteret senes præ terrea ariditate in illis abundante conuelli. Sed nec etiam decrepiti necessariò conuelluntur. Non est igitur proprium siccitatis, densare & constringere; sicut nec etiam igneæ rarefacere, & dilatare: ignea enim est siccitas, ab igne in cor-

A rigiam deriuata, igneáque illa quæ à febre inducitur, & contrahit tandem, densat, sæpéque conuulsionem facit.

Tertiò. Si positiua, auctáque siccitas, eáque terrea, sola esset per se causa conuulsionis; vbi neruos occupauerit, etiam sine humidi resolutione, conuelleret. Atqui conuulsio ex inanitione essentialiter dicit humidi defectum, & inopiam, 2. *Aph. 26.* & *lib. 5.* passim Igitur.

Quare dicendum potiùs videtur huiusmodi conuulsionem ab ariditate priuata, hoc est, substantiæ humidæ defectu euenire, siue ad humidi diminutionem positiua siccitas increscat, siue non: id quod ex Galeno *prædictis locis* colligitur, hîc & alibi sæpe interpre-

B tante conuulsionem ex siccitate, id est, ex humidæ substantiæ resolutione & defectu: Vbi enim internum humidum absumitur & exhauritur, conniuent & concidunt in sese vicinæ partes vacuum fugientes; atque ideò si neruum etiam occupet nimia exiccatio, corrugantur & contrahuntur partes, vt locum repleant humidi depasti, & sicca producitur conuulsio, siue ex inanitione. Est igitur illius occasio, humidæ substantiæ priuatio; immediata verò causa, partium concursus, & accessus, propter vacui fugam. Ex quo patet solutio primi argumenti in contrarium adducti.

Ad secundum. Si vndique vniformiter, æquè, ac sensim exhauritur humiditas, non concidunt partes, conniuent, aut in se colliguntur, nec aliqua cogit ne-

C cessitas ad earum vnionem, nempe quia vacuitatem replet ingrediens aër, cui faciliùs patet ingressus per meatuum amplitudinem, ab humidi inanitione vndique relictam. Rursus. Vbi datur æqualis, & vniformis inanitio, non sucurritur vacuo partium ingressu, & quia vsque adeò celeriter vniri non possunt, vt illud euitent, & quia necessariò spatium aliquod erat intra corpus relinquendum, quod ab aëre repleretur. Meliùs igitur partes suis locis subsistent, & earum vacuitates aëre sufficiente.

Adde quòd non videtur maior ratio, cur magis hæc ad illam, quàm illa ad hanc recurrat: aliter verò se res habet, quando humidum inæqualiter, & dispersè absumitur, tunc enim ex naturali appetitu cogitur inex-

D hausta pars, gratiâ vitandi vacui, ad inanitam concurrere, & flecti, contrahi, ac corrugari. Iuuat autem huiusmodi cõtractionem, flexibilitatem, & descensum, inæqualitas & difformitas exiccationis; grauitat enim pars non absumpta, & facilè descendit, vt cum exiccata vniatur, à qua antea sustinebatur. Cùm verò in senibus, & marasmo confectis, humiditas vndique sit, & æqualiter depasta, nihil mirum si necessariò non conuellantur. Vnde ad tertium patet responsio.

Constat ergo quomodo à priuatiua siccitate oriatur sicca conuulsio. Neque obstat, quòd humiditas impediat, illius defectus iuuet voluntarium motum, vt patet in pueris, qui ad motum sunt inepti, ob membrorum mollitiem ex innata humiditate; quâ deficiente

E per ætatis decursum, agiles redduntur: & docet Galenus *3. de caus. sympt. cap. 3.* instrumentum quò aridius est, magis præstare ad arbitrarium motum; ac proinde cùm illius nocumentum & læsionem importet spasmus, videatur non posse fieri à priuatiua siccitate, hoc est, humidi defectu: Nam sicut moderata siccitas ad motum facit, ita immodica, & valdè excedens impedit; præ duritie enim quam inducit, in causa est, vt vix inflecti possit membrum, atque ita ad siccam conuulsionem promptum reddit.

Occasione tamen arrepta, disceptandum est: *Vtrùm hectici conuulsione tententur?* Nam si à priuatiua siccitate, & humiditatis defectu conuulsio accidit, sequitur hecticos tertiæ speciei, seu marasmo consumptos posse conuelli, cùm ij extremè sint sicci, & præ humoris inopia ad mortem accedant. Dic, relictis multorum sententiis,

sententiis, hoc non contingere, quia in hecticis minor adest siccitas, quàm in conuulsis: & licèt in illis omnes partes cum corde simul exiccentur, vt Galenus docet 1. *de diff. febr. c.* 9. quia tamen siccitas illa, cordi, & vniuerso corpori communis est, ideò priùs peribit æger, quàm partes neruosæ ad eam perueniant siccitatem, quæ ad conuulsionis generationem necessaria est.

Celebratur etiam in scholis illa quæstio: *Vtrùm à frigiditate congelante conuulsio generetur?* Nam Galenus 12. *Meth. cap. vlt.* ex frigore contrahente, conuellentéque neruos ipsos, excitari posse asseuerat, quia frigus purum, & immateriale constringere potest, nulla facta in materia mutatione, penes defectum, aut excessum. Ita præter Galenum asseruit Hip. 4. *Aph.* 68. dum spiritum offendentem, qui refrigeratis instrumentis respirationis accidit, conuulsionem significare ait, ac si à caloris extinctione, & refrigeratione oriatur.

Insuper Galenus 6. *Aph.* 54. Conuulsionem ab ambientis immodico algore, qui neruos subierit, manifestè concedit, sic enim ait: *Si enim frigus musculos thoracis apprehenderit, vel etiam neruos, durities quædam instrumentis adueniet, & motus conuulsioni similis.* Deinde 5. *Aph.* 17. sic ait: *Frigidum autem conuulsiones, tetanos, &c.* & Galenus *in com.* sic: *Immodicum scilicet frigidum hæc facit, conuulsiones, & tetanos ob neruorum refrigerationem: sicut enim non oportet ipsorum substantiam ab immodico calore dissolui, sic neque vltra modum conuenientem refrigerari, & in vnum cogi, ac constringi.*

Galenus 4. *Aph.* 47. docet, quòd inter alia nerui ob frigiditatem tenduntur immodicam: repetit 5. *Aph.* 22. vnde disquirere porrò subit: *Vtrùm immodicum frigus conuulsionem excitet?* An per se densando, & contrahendo membrum; an quia difficilem difflationem efficit, & sic neruosa corpora replentur, hoc est, an per se, an ex accidenti eam generet, Galenus explicuit, 6. *Aph.* 13. dum sic ait: *Rigor autem & frigiditas, quia omnia neruosa corpora efficiunt ad difflandum difficilia, sunt causa, vt hæc repleantur.* Quare conuulsio facta ex frigore, & ad inanitionem, & ad repletionem referri potest. Ad illam, quatenus immodicum est, & succos à neruosis partibus exprimit, sicque conuulsionem ab inanitione creat; si verò est modicum, prohibita ventilatione, replet, eos, & conuulsionem excitat ex repletione.

Neque instes, per se, & sua natura frigidum conuulsiones facere, non quia vacuat, aut replet: Nam per se densat, & constringit, 6. *epid. sect.* 3. *com.* 13. Nam quum densat, si exuperat, media constrictione euacuat; si est modicum, mediante constipatione meatus densat, & corrugat: sicque neruosa corpora non ventilata, & pituitosis succis referta conuelluntur. Quare non est constituenda alia differentia conuulsionis à frigore nata, præter duas ab Hip. & Galeno toties memoratas.

Si verò acriter contendas, ex Galeni mente, 12. *Meth. cit.* Nihil concludes. Eo enim loco primò numerat conuulsionem ex repletione; aliam ex siccitate, vel ex inanitione; aliam ex ingenti frigore: proponit modum, quo frigiditas conuulsionem excitat, firmátque hanc fieri, quia membrum, quale gelu efficitur. Sed gelu in rebus contractionem facit, non quia ipsas replet, aut exiccat, sed per se, quia illas congelat. Ergo frigiditas in partibus neruosis, per se congelando conuulsionis est auctor. Sed non aduertunt qui hæc proferunt, quòd frigus immodicum congelans, si non mortificat, & innatum ignem prorsus extinguit, operationem suam, mediante constrictione, & expressione facit.

Hactenus de immediatis causis conuulsionis: nunc de mediatis dicendum. Hæ ferè sunt humores frigidi, crassi, glutinosi, 2. *Aph.* 26. qui neruis infixi, eos secundùm latitudinem extendunt, & secundùm longitudinem coarctant, licèt ab aliis humoribus oriri non sit denegandum, vt sanguine, vel per se, vel inflammationem in partibus neruosis excitante, 2. 1. *tract.* 1. *cap.* 5. Procatarcticæ causæ, & magis mediatæ sunt illæ, quæ neruos debilitant, & ad humorum receptionem aptos reddunt, vt gestatio alicuius magni ponderis, decubitus supra gelidam, ob has enim causas nerui alicuius partis vehementer extenduntur. Inter has ebrietas numerari debet; hæc enim cerebrum, & partes neruosas maximè debilitat, & crudos humores producit. Ita docet Hip. 5. *Aph.* 5. *Si ebrius quispiam repentè obmutuerit, conuulsus moritur.* Vinum enim facilè neruos penetrat, replet, conuellit, 3. *de temper.* 4.

Ex flatu crasso neruos secundùm latitudinem extendente, conuulsio excitatur, 2. *de caus. sympt.* 2. Dicitúrque conuulsio flatulenta, quæ conuulsionis differentia ab ea quæ fit per repletionem, non est distincta: Flatus enim nebulosus, & crassus neruos replet, à quo sæpè vrina supprimitur, indurantur fæces, spiritales canales coarctantur. Causæ conuulsionis ex inanitione sunt omnes, quæ humidam neruosarum partium substantiam dissoluunt, vt febres æstuosæ, & ardentes, productæ, labor nimius, vehemens exercitium, animi passiones, inedia diuturna, vigiliæ, curæ, solicitudines, sanguinis aut alterius humoris vacuatio immoderata, ex Hip. 5. *Aph.* 3. 4. & alibi.

Signa.

Conuulsio à Medico sine aliqua difficultate cognoscitur, ex membri conuulsi inuoluntaria retractione ad originem suam. Quomodo vna species ab alia sit distinguenda, docuit Galenus *lib.* 3. *de loc. c.* 7. satis perspicuè: Nam ex causæ varietate varia quoque illius curatio consurgit. Ex præcedentibus enim facilè venaberis, num ex siccitate, an repletione ortum ducat. Si enim paulatim fiat, & præcedant superiùs dictæ resoluentes causæ, ex inanitione oriri probabile est. Si verò repentè fiat, ex repletione emanare coniectabimus, & hoc causæ prægressæ indicabunt. Illud tamen aduerte, quòd licèt ex siccitate sit conuulsio, quæ ad febrem sequitur acutam, 3. *progn.* 34. 2. *Aph.* 26. *lib.* 5. quinimò & ea quæ ad diuturnam, licèt non acutam, 1. *epid. sect.* 2. *com.* 24. Fit tamen nonnunquam, vt & materialis, & ex repletione spasmus, ad febrem sequatur, liquata pituita, quæ ad neruos accedens & replens, contrahit ac conuellit, ex Auic. *loc. cit.* §. *Est & alius spasmus qui accidit in febribus, & cum hoc non est vehementer malus, qui fit propterea quòd ipsa faciunt currere aliquando materias in neruos, & musculos, & propriè cùm corpus est plenum.* Addi potest & alia differentia, quòd in repletione dilatatur latitudo, & contrahitur longitudo; in sicca tam longitudo, quàm latitudo contrahuntur, quia secundùm omnem dimensionem nerui humiditas absumitur.

Vtrùm conuulsio sit plena doloris affectio? pauci explicarunt. Multò antea firmauit Galenus, *lib.* 1. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 20. §. *nempe conuulsio plena est doloris affectio, &c.* In hoc enim à paralysi differt, quòd in hoc affectu deperditur omnino sensus, & motus: in conuulsione verò deprauatur motus, & non deperditur sensus. Nec dicas partes conuulsas & retractas, eandem seruare figuram & retractionem, quam in naturali statu obtinebant: Nam si musculi in conuulsione vltra mensuram naturalem retrahantur, tunc concitatur dolor, ob continui solutionem à causa replente productam, quæ secundùm latitudinem neruos violenter distendit.

Neque instes, quòd dolor sentiri non potest in parte conuulsa, cùm hæc sensu priuetur, & facultatis animalis influxu sit destituta, quoniam nerui sint obstructi à mucosis succis, & repleti, influxúmque impedire nati sint: Nam obstructio in neruis conuulsis est inæqualis, &

& non secundùm totam nerui substantiam facta; quare plures partes in neruis peruiæ manent, & patentes, quæ influxum facultatis animalis recipere, & solutionem continui persentire possunt. Quòd si nerui propter crassitiem, & frigiditatem humoris, qui repletionem efficit, duri & scirrhosi reddantur, tunc in partibus conuulsis non aderit dolor, quo tempore conuulsio cum paralysi complicatur, & in neruosis partibus simul cum retractione præter naturam, aderit sensus, & motus voluntarij priuatio.

Præsagium.

VTrùm *conuulsio sicca, humidâ sit deterior?* dubitant interpretes. Galenus 12. *meth. vltim. circa fin.* & 2. *Aph.* 26. Conuulsionem ex repletione, curationem admittere; ex inanitione verò esse insanabilem asseuerat: hæc enim multo ad sui curationem indiget tempore, 7. *meth.* 5. *in fin.* acuties autem, & vehementia symptomatum, tam diuturnum temporis interuallum non expectat, quinimò doloribus, syncope, vigiliis totum corpus absumitur, & conficitur. Quare conuulsiò ex cerebro læso, vulnere, nimia sanguinis profusione superflua purgatione, ardente febre, exitialis & penè insanabilis est censenda, quia intemperies sicca est omnium pessima, vt 2. *de caus. sympt.* 2. docuit Gal. difficiliùs esse existimans, simplicium corporis particularum cuiuis, cùm sicca est, humorem restituere, quàm eam, cùm humectata est, siccare. Vides vt in quacunque particula siccitas sit difficilior? Causa est, quia siccitas est resistiua multùm, & corrigitur per humiditatem, quæ in agendo pigra admodum est, & iners.

Rogabis: *Vtrùm Conuulsio sicca sit periculosior, & magis proportionalis in pueris, adultis, vel senibus?* Dic, in pueris minùs esse periculosam: hi enim robore facultatis concoquentis constant. Deinde hæc Conuulsio refectione substantiæ humidæ indiget, quæ in pueris perfectior, quàm in aliis ætatibus fit. Neque obstat, quòd ex siccitate facta conuulsio, illis sit improportionalis valdè, cùm humidi sint; iuuenibus verò, & senibus proportionalis, cùm sicciores sint, 2. *Aph.* 34. Nam oraculum Hippocraticum de morbis materialibus est explicandum, à quorum cœtu longè abesse conuulsionem ex inanitione nemo non videt.

Adde, quòd licèt conuulsio sicca senibus, & iuuenibus proportionalis sit, pueris tamen virtualiter est maximè proportionalis; quia ob caliditatem & humiditatem ipsorum, partium mollitiem, neruorum debilitatem, à minori causa quàm iuuenes resoluuntur, & sic à minori causa exiccante in conuulsionem ex inanitione promptissimè incidunt, partim ob rationes dictas, partim ob alimentum, & viuendi modum; sunt enim repleti crudis succis, qui neruos laxiores reddunt, & laxitas impedit vberem transitum irradiationis, quæ fit à cerebro in ipsos. Ita docuit Hip. 3. *progn.* 34. §. *fiunt autem conuulsiones promptissimè quidem pueris quamprimùm editis, vsque ad septimum annum.* Accedit, quòd nerui immodicè laxi non obediunt facultati per musculos imperanti motum; in adultioribus verò nerui magis parent, minùsque obstruuntur. Ob languorem ergo partium neruosarum, 1. *epid. sect.* 2. *com.* 24. & *sect.* 3. *com.* 25. excrementorum copiam, inordinatum viuendi modum, faciliùs à morbis corripiuntur puerorum nerui, & maximè lactentium, ob alimenti naturam, quæ neruos infrigidat, humectat, & obstruit, præsertim si crassum fuerit lac, & potissimùm à conuulsione, *lib.* 3. *Aph.* 25. Etsi enim duabus facultatibus corpus gubernantibus, vitali scilicet, & naturali robustiores existant; in tertia tamen, quæ motum voluntarium præstat, ob mollitiem, & nimiam neruorum & musculorum imbecillitatem, imbecilliores habentur.

Adde vtramque conuulsionem esse pueris cōgruentiorem: humidam quidem, quia crudis humoribus scatent, & neruosum genus habent imbecillum; siccam verò, quia in iuuenibus citiùs dissipantur, dicente Gal. 9. *meth.* 17. *puerorum substantiam omnium facillimè digeri, ac dissipari, propterea quòd omnium est humidissima, nullâ verò frigidior.* Quare non sunt audiendi, qui iuuenibus propter siccius ætatis temperamentum, siccam conuulsionem esse congruentiorem arbitrantur, quia teste Auic. 2. 3. *cap.* 5. pueri ab illa citiùs, quàm iuuenes liberantur: non euaderent autem, nisi eis cognatior esset, magísque familiaris.

At quæres: *Vtrùm puri ex vigiliis, pauore, & luctu in conuulsionem incurrant?* Hoc enim 3. *progn.* 34. prædixit Hippocrates, dum sic ait: *Pueris autem conuulsiones accidunt, si vigilent, paueant, & lugeant.* Causam protulit Galenus 7. *Aph.* 18. *Ex vigiliis conuulsio, malum.* Vigilia euacuat, resoluit, exiccat, & hoc modo absumpta humiditate conuulsionem ex siccitate concitat. Deinde vigilia cerebrum resolutis spiritibus debilitat, & sic minuta coctione, aucta excrementa cruda, ad neruos transmissa, conuulsionem ex repletione pariunt.

Pauores infantibus accidere docuit Hip. 3. *Aph.* 24. Eos per somnum euenire testatur Auicenna, 3. 1. *doct.* 1. *cap.* 13. §. *infantibus insomnia accidunt terribilia per somnum, &c.* Causa in promptu est, quia ex nimia cibi abundantia: eáque non concocta in ventriculo, sed corrupta, vitiosi, crudi, tetrique halitus ad cerebrū elati vapores, somnia concitant, & phantasmata; & sic pueri pauentes conuulsione occupantur, quia diffusi spiritus ob pauorē subitò submerguntur, & ad intima corporis reuocantur, quorum motum musculi versus principia sua sequuntur. Ita luctus quando intentè fit, ea tantùm ratione, quòd per ipsum humores colliquantur, & in musculos defluunt, conuulsionis causa censetur.

Curatio.

ANtequam ad curationem vtriusque conuulsionis accedamus, dubitandum: *Vtrùm faciliùs succurratur conuulsioni, orta ex inanitione, an ex repletione?* Hip. 2. *Aph.* 22. sic ait: *Quicunque morbi ex repletione fiunt, curat vacuatio; & quicunque ex vacuatione, repletio, & aliorum contrarietas.* Sed dissimilis est curatio; Nā difficiliùs curantur morbi ex inanitione, quàm ex repletione: In illis enim vires sunt resolutæ nimis, spiritus exhausti, humidum primigenium absumptum, & cùm multa alimenti appositione opus sit, illud imbelles vires commutare nequeunt. Accedit, quòd per conniuentes vias, & occlusos præ siccitate meatus, alimentum distribui non possit, nec apponi. Et cùm humidum ad reparandas facultates optimum sit, 2. *Aph.* 11. & *lib. de alimento, num. vlt.* hoc pigrum est, iners, & exiguæ actiuitatis, & siccitatem corrigere nequit: quod enim semel exsiccatum est, deinceps humectari nequit.

Neque obstat, quòd in morbis ex repletione plura sunt remouenda, morbus, & huius causa; in morbis verò ex inanitione solus morbus est profligandus. Nam hoc verum est, nî in virtute sit disparitas, quæ cùm in conuulsione ex inanitione sit debilior, opera nutritionis præstare non poterit. Accedit, quòd humoris noxij euacuatio faciliùs perficitur à Medico & venæ sectione, & expurgante medicamento, quàm nutritio, in morbis ex inanitione præcipuè intenta à natura, possit auxiliis ad id aptis promoueri.

Ergo conuulsio ex inanitione curatur aëre humido, victu simili, in qua ampliùs alimentis restaurantibus, quàm medicamentis pugnandum est, sicut in febre hectica præscribemus. Balneum prodest eximiè. Lactis potus est saluberrimus. Vnctiones externæ parti adhibitæ, quæ partes emolliant, & deperditam humiditatem farciant, sunt vtilissimæ. Demum vita omnis, & auxilia, velut hecticis instituenda sunt.

Con

Conuulsio ex repletione, eo modo quo paralysis, curanda est. Quòd si fiat propter tumorem, eo curato euanescit. Si ex ictu scorpionis venenosi, pars icta amputanda, ex Galeno 3. *de loc.*7. vrenda, vel arctissimè deliganda, ne venenum in altas serpat corporis partes; vel parti calida attrahentia medicamenta admouenda; vel caro scorpionis loco puncto affricanda, docente Galeno, *lib. de theriac. ad Pison.*16. Nam venenum externum à proprietate & similitudine, internum foràs attrahere natum est.

Si ex flatu concitetur, vel refrigeratione torpida, stuporis ritu curanda est. Si ex æruginosis vomitibus, clysmatis, & purgationibus ex Rheo, & aliis cholagogis insistendum. Si ex epoto veneno, alexiteria prosunt. Si ex luxatione ossa luxata, in propriam sedem reponenda: & ante hoc opus, mitigatoria & anodyna summè iuuant; horum enim ope, ab inflammatione præseruatur pars. Si à vermibus originem ducat, eos enecantia, & expellentia satis sunt. Si ab aliqua immodica vacuatione oriatur, ex totis viribus supprimi debet. Si ex vulnere contingat, quòd neruacea substantia sit compuncta, aut eiusdem partis inflammatio sequatur, hæc in primis est prohibenda: Si aliter feceris, timor est ne ob cerebri consensum, febris, deliria superueniant, & conuulsiones. Quare tunc tenuissimo victu vtendum est, sanguis demendus, neruorum germina oleo calente lumbricorum fouenda. Si tamen symptomata intendantur, & laborans in vitæ periculum labatur, coactus necessitate neruum præscindes. Si ex punctura nerui eueniat conuulsio, vulnus latius reddes, & dilatato foramine, oleum de terebinthina infundes, & vlcus ad cicatricem tardiùs perduces. Quòd si hæc non sint satis, neruum, & tendinem etiam præscindes. Dummodò in omni conuulsione semper in mitigando dolore sis intentus, ne vires debilitentur, & humorum copia ad conuulsam partem confluat continuò.

OBSERVATIO.

Conuulsio, orta ex scabie intempestiuè suppressa, ea artificio reuersa, sanatur.

INciderat iuuenis quidam in scabiem feram, qua cùm diutius premeretur immaniter; plurima, ex consilio Medicorum, machinatus est auxilia, sanguinis missionem, expurgantia pharmaca, balnea, & alia, quæ humorem adustum euacuarent, & foràs extruderent. Sed cùm iis nec tantillùm leuaretur, amici persuasu & monitis, vnguentum parat ex vnciis quatuor lithargyrij in oleo bene permixti, quo cùm ter totum corpus inungeret, subitò à fœda scabie omnino sanus euasit. Sed illi lætabundo, & ex toto (vt sibi videbatur) persanato, aliud contigit infortunium, nempe vrinæ suppressio, quam comitabatur sitis ingens, ardor in toto corpore sensatus, vigilia, angor, desperatio, insolita mœstitia, febris lenta, & motus cōuulsiui in extremis partibus ex interuallis percepti. Medici, ex lithargyrio, quod extrà adhibitum rebantur esse venenum, tanquam ex primæua origine omnia hæc mala scaturire putantes, alexiteria offerunt, ipsúmque lethargyrium ad partes extimas euocare conantur, hypocaustis, sudorificis, balneis, frictionibus, sed incassum: æger enim iis calidis medicamentis applicitis, assiduè ruebat in peius. Vocati alij, & admissi in consilium. Hi non ex lithargyrio, quòd extrà appositum non est venenum, ex priscorum mente, sed ex humore, vi adstrictoria medicamenti, ad principes & interiores sedes conuerso, & restagnante, eásque inficiente labe dira, euenire, firmiter sibi persuasere. Sic factum: Sanguinis missio, iterum adhibita, purgationes variæ celebratæ, quæ tristem hunc humorem viscera occupantem, per aluum excernerent. Multùm profuit lactis serum medicatum fumaria, eius syrupo maiore, pulpa cassiæ, myrobalanis Indis, théo, foliis sennæ, epithymo, polypodio, floribus cordialibus. Vtilis fuit impositio hirudinum super mariscas, saphenæ sectio imperata, cauteria cruribus affixa, cardiaca exhibita, quæ huius tetri humoris sæuitiem domant. Administratum balneum. At cùm peruicax morbus iis non cederet auxiliis, necesse fuit suppressam vacuationem ad cutem reuocare. Picationes, ac frictiones, per ambitum corporis celebratæ. Affixæ cucurbitulæ. Ingressus est æger in fluuium vbi aderat hirudinum copia multa, quæ tenaciter cuti inhærentes largam in toto corpore hæmorrhagiam excitarunt. Sed cùm iis non cederet dirus affectus, iubeo vt cum scabioso in eodem lecto accumbat, quod consilium tanti fuit momenti, vt per contagium repullulante scabie in corpore vniuerso, & expellente natura ad cutem humorem noxium, post mensem à tantis malis liber euaserit. Quos ergo ratio non iuuat, Medici industria sanat.

CAPVT XII.

De Vertigine.

Definitio.

AFfectus ille in quo res circumspectæ, cerebrum, & corpus patientis videntur circumuolui, *à Græcis Dinos*, à Latinis *Vertigo* appellatur: & *quando visa non solum videntur rotari, sed visus obtenebratur, &* homo cadit, aut vacillat, & nisi alicui rei inniteretur, in solum rueret, dicitur à Græcis tenebricosa vertigo. Nomen fuit impositum à parte affecta, & à symptomate: Nam vertigo est affectus verticis, in quo caput vertitur. Hæc est causa, ob quam Gal. 3. *de loc.c.*8. eius definitionem omiserit; satis enim indicar nomen, malum quoddam esse, in quo obtenebrationes, hebetudinésque obuersantur oculis, ac rotari omnia, & circumferri videntur.

Sed quæres: *Vtrùm Vertigo, & Scotomia, sint passiones valde diuersæ?* Nam constat ex Galeno 4. *de rat. vict.* 42. tunc fieri vertiginem, cùm imaginatur quispiam caput, & circumstantia in orbem moueri; scotomiam autem, quando tenebricosa simul fit visio. Ergo perperam Galenus 3. *de loc.cit.* affectiones has confudit, & vni addixit alterius affectus. Rursus. Vertigo etiam clausis oculis ingruit, & symptoma quoddam est deprauatæ imaginationis, iudicantis moueri quiescentia. Sed læsa, corruptáue imaginatio visionem non interturbat, vt patet in phreniticis, & maniacis; neque in illa sita est causa erroris in videndo. Insufficienter igitur in vertiginis finitione iungitur tenebrositas, hebetudóque visus. Denique cur fiet error, & titubatio in visu, si oculus constat, medium, & visibile?

Dic: Aliquid supra vertiginem addit scotomia, visus nempe obscuritatem, & tenebras, ideóque non solùm imaginationis, sed & visus simul dicitur symptoma; vertigo imaginationis solius: fiunt autem prout mali causa magis in capite, aut solùm residet, vel in oculos simul inclinat. Atqui in vertigine caput, & adstantia circumagi duntaxat videntur; in scotomia simul cum capitis circumuersione tenebricosa fit visio: vnde tenebricosa appellatur vertigo, ab accidente nomen sumens, quòd repentinas oculis tenebras ingerat, vt ait Aurelianus *lib.*1.*chronion, cap.*2.

Cùm verò tantam habeant coniunctionem inter se affectiones dictæ, nec in omnibus dissideant, quandoque simul comprehenduntur, vt 3. *de loc.cit.* & 4. *Aph.* 17. Nonnunquam separantur, vt 4. *acut.cit.* & ab Auicenna cum Barbaris. Nec verò cum quibusdam putes, in scotomia, erroris in videndo, seu deprauatæ visionis causam

causam in phantasia locari: Cùm enim non in ea, sed in oculo efficiatur visio, ibidem vitium situm esse credendum, & in præcipua illius parte crystalloïde nimirum, vel quia animali spiritu illustratus non est, vel quia flatuosus vapor inordinata motione præditus, ante eum obseruatur, ac proinde destruitur nonnunquam repentè visio, 4. *Aph. cit.* aliquando errat, & titubat.

Adde, Vertiginem tenebricosam non solùm esse symptoma facultatis imaginatricis, sed visoriæ, & motricis, in qua imaginatio deprauata nõ incipit à corrupta visione: nam prior est, quia propter magnam noxam in cerebro perceptam, perterrita natura spiritũ animalem retrahit ab instrumentis sensus, & motus. Deinde spiritus rectà viâ solent communicari, & ob spirituum motum inordinatum influxus impeditur.

Iunge, quòd spiritus & humores, turbulento & inæquali motu in his affectibus mouentur, vel in cauitatibus, aut venis, aut arteriis cerebri. Quare hic motus in causa est, vt rerum visibilium species in spiritu receptæ repræsententur facultati imaginatrici, velut si emanarent à rebus quæ mouentur: Nam omne quod recipitur, per modum recipientis recipitur, & necesse est (vt inquit Auic.) ad hoc vt de re visibili iudicium feratur, res visas moueri, aut oculum, aut spiritum animalem: nam cùm sentiens mouetur, mutantur opposita, sicuti cùm mouentur sensata, sentiens mutatur.

Causa.

CVm vertiginosi sine causa externa, aut si hominem rotare videant, aut in curru rotam circumuersari, denique aut in aqua vorticem circumagi, statim vertigine corripiantur, adeò vt nonnunquam concidant, præsertim si vel semel in orbem moueantur, manifestum videtur, huius affectus causam non aliam esse, quàm inæqualem quendam & inordinatum motum, tum humorum, tum spirituum in cerebro: id quod ratione, & sanorum exemplo demonstrat. Non aliunde siquidem illis accidit vertigo, vbi frequenter circumuersantur, nisi quia cerebro in orbem motu, spiritu simul, & humores in cerebro vsque adeò agitantur, & inordinatè mouentur, vt nec hominem stare sinant, nec externa apparere quieta, sed ad similem modum omnia videantur circumuolui.

Sed dubitabis: *Vtrùm inordinatus humorum, & spirituum motus, sit vertiginis causa?* Et insurges hoc modo: Spiritus in visione nihil aliud est, quàm medium quoddam specierum, seu imaginum susceptiuum. Atqui medij agitatio & motus, non infert phantasiam obiecti immoti, quasi moueatur. Ergo causa propter quam visa in vertigine circumferri creduntur, non est motio, & agitatio spirituum. Minor nota est, quoniam aliquando medius aër agitatus efficeret, vt res omnino quieta iudicaretur, cuius contrarium experimur, quantumuis spiret, & impetuosè moueatur. Deinde, licèt homine in gyrum verso, caput, & intra ipsum spiritus agitetur, homine tamen ipso, & spiritu iam quiescente, humores & spiritus firmantur, nec ampliùs circumuoluuntur. Atqui tunc temporis inuadit accessio vertiginosa. Igitur illius causa non potest attribui humorum & spirituum motui.

Dic: cùm iudicium fiat de rebus, non solùm prout ipsæ sunt, sed secundùm modum quo recipiuntur, vt visile indicetur motum, perinde erit ipsum, atque videns moueri, quod & ex Aristotele constat. 3. *de anima* passim, & manifesto experimento. Si enim quidpiam vno tantùm oculo spectemus, & eo repentè clauso, altero inspiciamus, salire dicitur illud, & situm mutare, propterea quòd mutatus est oculus videns. Sic & nauigantium oculis quiescens litus creditur discedere, quia recedit visus. Quoniam verò in vertigine spiritus visorius, qui non medium in visione, sed agens est & instrumentum, circumuoluitur, nihil mirum si visa itidem in orbem ferri existimentur.

Quare licèt agitato & commoto aëre, res immota non censentur moueri, non proinde sequitur, ex motione spirituum imaginationem non induci motionis eius rei quæ sentitur: nempe quoniam aër agens non est, sed medium visionis, spiritus è contra. Præterquam quòd etiam ex motione medij, res quiescens moueri nonnunquam censetur, quia scilicet agitatione medij, fit vt à variis sitibus species visibilis ad oculos ferantur, quod cernere licet in iis qui tremulam aquam conspiciunt, vt v.g. in nummo intra ipsam latente, qui moueri putatur immotus omnino existẽs, nempe quia mota ac agitata aquæ superficie nummi species ad oculos rectà permeat, mutãtur loca vnde visorius radius progreditur. Cùm autem à variis diuersísque locis radius ad oculos fertur, in iisdem etiam res locata existimatur, atq; adeò moueri; siquidem sine eo quòd moueatur, in locis diuersis esse non potest; quinimò & continente moto creditur nonnunquam moueri obiectum, & aliunde procedere quàm procedat, si imago absolutè intentionalis non sit, sed realis & corporea, vt soni, odoris, &c.

Quapropter licèt spiritus medium tantùm foret in visione, cùm diuersus sit recipiendi modus in aëre, & spiritu, (ex hoc siquidem moto, à variis sitibus species accedere videtur, ad cognoscentem potentiam) causa esset, vt immota res iudicaretur moueri, atque adeò proxima & immediata Vertiginis, & sine qua non: Licèt enim quiescente iam homine, post motum in circuitu, nonnunquam inuadat hoc malum, adhuc tamẽ spiritus ipsi, & humores intra corpus agitantur, & in orbem voluuntur, adeò namq; instabilis est, fluxa, mobilis, & inconstans illorum natura, vt concepto semel motionis initio, non ita facilè quiescant & maneant, sed vlteriùs moueri persistant, vt Auicenna explicuit *loc. cit.* posito exemplo in vase aquam continente commoto, ad cuius motum aqua intus contenta mouetur, & quiescente vase ob eandem causam manet agitata.

Ex his constat, causam internã vertiginis esse inordinatũ motum spirituum, præsertim si hi flatuosi sint, & halituosi, quem generari à debilitate caloris innati probat Galenus, 4. *acut.* 42. & 3. *de caus. sympt. cap.* 2. §. *de halituosis recrementis, &c.* De quo argumento plura diximus, *lib.* 3. *Hist. PP. Med. in com. Hist.* 21. Causa externa multiplex est. Prima est motus corporis in gyrũ, vt in choreis accidit, quia ad motum corporis, humores & spiritus mouentur, & arrepto motionis impetu deinceps difficulter quiescunt. Altera causa, est quando aliquis cadit ex alto, aut in corpore percutitur, tunc in vertiginem solet incidere: quemadmodum enim aqua percussa solet accidere motus tremulus, aut vndosus, simili ratione, capite, aut toto animali percusso euenire solet, vt Auicenna inquit.

Vectio in curru, lectica, aut nauigio, est causa vertiginis, quia inæqualiter corpus mouent, sursum, deorsum, & ad latera. Inspectio rerum, quæ circulariter, inæqualiter, aut impetu quodam mouentur, sicut accidit intuentibus rotam molendini, cursus equorum, impetum aquarum fluentium, fluminum vortices. Causam attulit Auicenna, quia quãdo aliquis res prædictas inspicit attentè, earum rerum imaginatio in animo figitur, & facultas imaginatrix cogit facultatem naturalem inæqualiter mouere humores & spiritus; facultates enim naturales ad nutum illius solent operari.

Rogabis: *Vtrùm procatarctica causa possint vertiginem inducere*: & videtur quòd non, nisi internas, & antecedentes moueant, ac corpus realiter immutent. Sed rotarum, vorticis in aqua, & similium circumuersatio, nullam alterationem in corpore efficiunt, nec mouere queunt spiritus & humores. Ergo nec accessiones vertiginis accersere.

Dic:

Dic: Etiam motionem eorum quæ intra corpus sunt, sequitur accessio vertiginis, vbi rotarum accessionem conspicimus. Sicut enim ad horridi turpisque obiecti præsentiam, nausea & vomitus consequuntur; ad noxij & formidabilis conspectum, spirituum ab externis ad interna motus, ob conceptum timorem in imaginatione: sic ad rotæ visum, rotationis imaginatio, ad hanc, humorum & spirituum circumuolutio, ex innata doctrina, qua naturales in corpore actiones imaginationi obsequuntur.

Verùm faciliùs Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 2. *cap.* 7. *Cùm quis, ait, intuetur id quod in gyrum voluitur, in gyrum similiter oculos conuoluit*: (sequitur enim videndi instrumentum, id cuius inspectione tenetur) verso autem oculo, spiritus facilè mobilis cùm sit, voluitur vndique, & circummouetur, sumptóque ex leui occasione motionis principio, ob malum corporis habitum, & promptitudinem vertendi, non quiescit, sed progreditur in motu circulari, & inducitur vertigo.

Ex his causam intelliges, ob quam nauigantibus, & præsertim insuetis nausea moueatur: cùm enim montes, stirpes, terra, nubes, cælum illis agitari videantur, commouentur humores, & spiritus in corpore, excitatúrque vertigo, in qua quia caput afficitur, ventriculus, ob mutuum quem cum eo consensum habet, ad vomitum prouocatur; propter quod consilium est nauigantibus, quandiu consueti, & satis versati non sunt, ne mare spectent, & reliqua quæ illis moueri creduntur, quia corporis, & humorum motus ad vomitus, & deiectiones excitat. 4. *Aph.* 14. Deinde multus aquæ vapor inter respirandum attractus ventriculum adiens subuertit. Insuper litoris, & maris fœtor, vnde prope oram ferè, & nauigationis initium, nauseæ accidunt ac subuersiones.

Species.

Galenus *lib.* 3. *de loc. affectis, cap.* 8. *in fin.* duas assignat Vertiginis species, vnam cerebro propriam, cum ob inæqualem illius intemperiem fit inordinatus hic, & turbulentus spirituum motus. Per consensum alteram, scilicet vbi à ventriculi ore, inquietus ille, calidus, & vaporosus spiritus ad cerebrum effertur. Vtramque autem propriis indiciis aptè distinguit, & contra Archigenem concludit, etiam in ea quæ per consensum fit, affici cerebrum, quod ille inficiabatur.

Has species inter se distingues: Nam primariò laborante cerebro, præcedunt, & comitantur quæ læsionem cerebri ostendunt, veluti sensuum læsio, capitis grauitas, & dolor, tinnitus aurium, propensio ad somnum, & ferè non intermittit, & ex leuissima causa exacerbatur. Oculorum caligo, & tenebrositas, olfactus gustúsque imminutio, & denique vehemens pulsatio in anterioribus capitis arteriis persentitur. Materiæ speciem ostendunt, quæ pituitam, bilem, melancholiam, aut sanguinem redundare in cerebro significant.

Vertigo per consensum cognoscitur prædictorum signorum defectu. Si à toto corpore consensus fiat, vt accidit in febribus, & ex suppressa aliqua vacuatione consueta, præsentia signa indicabunt, vrina tenuis est, & pauca, aluus dura, corpus torpet, & lassitudine premitur spontanea. Ex ventriculo oriri testantur vomitus, cibi fastidium, morsus ventriculi, deiecta appetentia, nausea, cruditates, & flatus. Si ex vtero, præcedit vteri suffocatio, dolor, rugitus, mensium suppressio, vel minutio. Si ex iecore, vel splene, peculiaria cuiusque membri aderunt symptomata.

Præsagium.

Vertigo, si recens est, & rara, periculo vacat; inueterata, & frequens, periculosa, præsertim si fuerit tenebricosa: Quare 6. *de sanit. cap.* 12. & 3. *Aph.* 17. morbus magnus appellatur, & magnorum morborum prænuncia, vt furoris, melancholiæ, epilepsiæ, apoplexiæ: Cùm enim crebris accessionibus ægros fatiget, vehementem caloris, & virtutis imbecillitatem inducit, ex qua crudi, flatulenti, & crassi humores generantur, qui prædicti morbi occasionem præbent, & magis si vertigo tenebricosa existat, quam alicuius membri stupor, torpórve comitentur. Hip. *in Coacis* sic inquit: *Quibuscunque cephalalgia, & aurium tinnitus citra febrem, & tenebricosa vertigo, & vocis tarditas, & manuum torpor, hos apoplecticos, vel epilepticos fore expecta.*

Auicenna *in fine capitis citati*, vertiginem solui superueniente sola asseuerat. Huius rei causa duplex existit: Prima, quia humores & vapores, qui erant vertiginis causa, à ventriculis cerebri ad membranas, & partes extimas transmutantur. Secunda, quia ad partem dolentem sanguis confluit, & spiritus, ex quorum confluxu, incalescente cerebro, vapores resoluuntur, qui vertigini materiam suppeditant.

Curatio.

Vertigo repetit per paroxysmos, & quotannis, vêre & autumno solet inuadere, idcircò curationem expostulat, & præcautionem. Accessione præsente, animi & corporis quies imperanda. Æger in obscuro loco reponendus. Brachiorum, & deinde crurum frictiones administrandæ. Vtendum est vinculis. Aluus statim clystere exoneranda. Offerenda sunt ea quæ roborant vires, & humorum spirituúmque agitationem compescunt, veluti est Rosa, viola, Nenuphar, aqua rosacea cum aceto. Odorata calida fugienda, somnus omni ingenio conciliandus. Si fortè protrahatur accessio, magna remedia optima sunt, & maximè si cerebrum per proprietatem laboret, de quorum genere sunt clysteres.

Verùm quia sunt plura, quæ hoc dissuadeant, agitandum: *Vtrùm in Vertigine tenebricosa clysteres à capite reuellere possint?* Nam Galenus 4. *Aph.* 2. eos ad solam intestinorum vacuationem esse inuentos asseuerat, cò enim integris viribus pertingunt, & fortasse vacuant, quæ in crassioribus intestinis sunt infixa, 13. *Meth. cap.* 17. Quare ad excernenda ea quæ in ventre sunt, illos admittit, 6. *epid. sect.* 2. *com.* 33. Idcircò 6. *de loc. cap.* 2. & 2. *ad Glauc. cap.* In dysenteria læsis humilioribus intestinis, solùm iis vtitur, ita vt quot sunt intestinorum vitia, tot clysteria paret.

Obstant grauissima Galeni testimonia, quæ probant clysterum vsu humores in capite, aliísque distantissimis partibus posse vacuari. *Lib.* enim 2. *sec. loc. cap.* 1. *tit. de his quibus ab stomacho caput dolet*, sic ait: *Laudaui autem vacuationem per clysterem, non solum propter euacuationem eorum, quæ intestinis continentur, sed etiam ob reuulsionem eorum quæ ad caput feruntur*: Et 4. *lib. cap.* 8. ad fluxiones oculorum validam ventris solutionem conducere asseuerat, siue per medicamentum purgans, siue per clysteres: quos vniuersalem vacuationem efficere docet, *in art. medic. cap.* 99. & eleganter confirmat *lib.* 6. *secund. loc. cap.* 1. Quare hanc controuersiam dissolues, si dicas lenes clysteres solùm primam corporis regionem vacuare posse; cæterùm fortes, ac validos, non solùm ex Mesaræo, & hepate, verùm ex distantissimis partibus attrahere, à priscorum doctissimis esse exaratum.

Cucurbitulæ scapulis admotæ summopere præstant. Et si fortè ab aliqua suppressa vacuatione Vertigo concitetur, vsitata excretio prouocanda. Quare sanguinem mittere præstat, præseruationis, & reuulsionis causa à cruribus, maximè si mẽstrua sint suppressa, aut retentæ hæmorrhoïdes, vt *lib. de sang. miss. cap.* 10. & 19. Galenus explicuit. Si verò sanguinis vbertas vaporosi adsit in capite, tunc cephalicæ sectio remedio est, nisi ex flatu, aut

humorum frigidorum copia originem ducat, tunc enim sanguinis missio vehementer nocet. Quando verò coniectura assequimur, in cerebro acrem, & calidum sanguinem redundare, tunc ex præcepto Galeni *3. de loc. cit.* & *13. meth. cap. vlt.* secandæ sunt arteriæ retrò aures, in temporibus, eligendáque ad sectionem est illa, quæ calidior est, eminentior, & magis pulsat. Solet enim hoc auxilium prodesse, quoniam tota arteria per transuersum dissecta, pars singula in se colligitur & contrahitur, vna sursum, altera deorsum conscendit, rursus intermedius locus cicatrice obducitur; vnde prohibetur ascensus calidi, vaporosíque spiritus, & humoris, sanatúrque malum. Adde quòd propter sectionem arteriarum, partes externæ inopia laborant, & ideò coguntur à partibus internis attrahere, & hoc modo redundantiam absumunt. Commodam autem esse arteriotomiam in ægritudinibus plurimis ex Galeni mente explanauimus, *lib. 2. Hist. Princ. Medic. in com. Hist. 43.* Si verò ab aliis humoribus, & partibus vertigo vel protopatica, vel idiopathica concitetur, tunc cætera sunt peragenda, veluti *in cap. de Cephalalgia* latè prædiximus.

OBSERVATIO.

Vertigo admiranda, ex auris regione enata, cauterio ponè aures affixo, omnino curata.

QVadragenarius, suapt natura ingluuiei deditus, & vini potus amantissimus, in hac cõsuetudine triduum perseuerans, nihil mali persensit. Ecce aduentante vere, vertigine tenebricosa concussus, in publicum prodire recusat. Me vocat, & vt cõtra graue symptoma aliquod consulerem auxilium, rogat. Clysteres expurgantes impero, electuaria roborantia offero, quorum ope flatus dissolui, humorésque crudos vacuandos esse spero, iis adhibitis in pristinum rediit statum. Post quindecim dies murmur persensit intra aurem dextrã, quod dolor, tinnitus, & surditas sunt sequuta, quibus cùm spatio trium horarum velut stupidus premeretur immaniter, subsequuta vertigine in solum concidit, qui pluribus reuellentibus auxiliis restitui non potuit, donec per eandem aurem effluxisset, spurcæ & purulentæ materiæ copia, quæ sufficiens erat cochlear adimplere: & sic leuatus à vertigine, ad se rediit. At cùm accessio rediret ferox hebdomadis singulis, & timor esset ne in apoplexiam incurreret, plura ex vacuantium, & roborantium classe, sibi curauit facienda auxilia. Sudorifica ex Ebeno parata est expertus. In occipite permisit sibi fontanellam affigi. A quibus nullum fructum cùm perciperet, imò grauiùs & ferociùs symptomate tum infestaretur, suasu Medicorum cædendas arterias in tẽpore dextro curauit, venas sub lingua secuit. candenti ferramento in pluribus partibus caput inussit: sed omnia facta citra vtilitatem vllam. At cùm accessio ferè semper inciperet cum auris rugitu, & desineret ad vacuationem sordis per aurẽ emanãtis, caput per consensum ab aure laborare, mihi persuasi: sicque cucurbitulã magnam sæpius supra aurem imposui, sed citra leuamen vllũ. Caustica retrò aurem applicui, quorũ vi etsi ichores emanarent continuò, tamen affectus periculosiùs ingrauescebat, qui solùm fontanella excitata retrò aurem, profluente per eam vbertim sanie multa, miraculi instar conquieuit: quã æger, imposito cicere, vel pilula cerea, & admoto desuper emplastro Diapalma conseruabat.

CAPVT XIII.

Ophthalmia.

DE oculi fabrica plura diximus Laconicè, *lib. 6. Hist. PP. Med. in spicilegio anatomico, sect. 3. in fin.* De visus præstantia sat multa, *lib. 5. Hist. PP. Med. in com. Hist. 9.* Nunc pro coronide inquiro: *Vtrum oculi inter omnes nostri corporis partes, variis morborum generibus infestentur?* Cùm enim Galenus *lib. 1. de caus. sympt. cap. 2.* symptomata recenseret, quæ in sensuum actionibus consistunt, in visu exemplum magis dilucidè proposuit, tanquam in magis nobili, & eo quidem qui plurium partium noxis est magis obuius. Nobilitas sumitur tum ex obiecto, quod est lux, pulchritudo, & ornamentum omnis visibilis creaturæ: tum ex modo operandi, per notionalem videlicet alterationem, quasi alter intellectus: tum ex potentia, qua & remotissima discernit, & plures, quàm reliqui sensus, differentias rerum ostendit.

Multis, iísque diuersis ægritudinibus premuntur oculi nostri, quia in arce positi, ex Arist. *lib. de sensu & sensili, cap. 1.* Quorum gratia caput fuisse creatum, fatetur Galenus 8. *de vsu part. cap. 5.* Licèt enim aures semper pateant, anfractibus tamen externæ auriculæ mirè tuentur. Cùm ergo oculi plurimis constent particulis actioni videndi inseruientibus, vt sunt septem tunicæ, humores tres, duo nerui optici, sex musculi, palpebræ, quid mirum si ex hac partium oculos componentium varietate, auctores diuersorum morborum myriades efformarint, quos Galenus ad præcipua capita *citato loc.* reducit.

Videndi ergo actio læditur, læsa facultate sensitrice, quæ per neruos mandatur ad oculos, in quibus fit visio. Afficiuntur cerebrum, & nerui. Horum quodlibet, vt pars similaris, afficitur ab intemperiebus octo. Vt pars instrumentalis, obstructione, constipatione, tumore præter naturam. Vt similis simul, & instrumentalis, continui solutione, quam cerebro accidere vita superstite, si vulnus ad cerebri ventriculos non accedat, 8. *de vsu part. cap. 10.* & *6. Aph. 18.* exemplo pueri Smyrnei Galenus confirmat. Si verò ventriculi perforantur, actiones cessare omnino est necesse, & animal perit.

Primum videndi instrumentum est crystalloïdes, siue crystallinus, aut glacialis humor, qui, si spectemus superiorem, inferiorem, & laterales partes, & in medio oculi: si verò consideremus positiones antrorsum, & retrorsum, ita ad anteriorem deuiat, vt non sit toti oculo concentricus. Figuram habet lenticularem anteriùs, posteriùs autem rotundam. Est viuens: est pars similaris, quamuis quatenus figuram certam requirit, dissimilaris dici possit.

Vt pars similaris, ab octo intemperiebus læditur: Licèt à siccitate, & eius concretione immodica glaucedo oriatur. Exsiccatur autem crystallinus, ob defectum albuginei, ex Gal. 10. *de vsu part. cap. 6.* Vt pars instrumentalis, dimouetur à sua sede, ob musculorum oculum mouentium conuulsionem, aut paralysim, strabositas ab Auicenna appellatur. Offenditur vt pars similaris, & instrumentalis, continui solutione: Continui solutio, cæcitatem inducit.

Læditur etiam videndi actio, læsa aliqua ex his partibus, quæ primo instrumento inseruiunt. Foramen vueæ est pupilla, sic accipi video à Galeno, ab Auicenna, à Rhasi, & ab omnibus magni nominis auctoribus. Galenus 1. *de causis sympt. cap. 2.* quadrifariam à propria natura mutari asseuerat, auctum scilicet, imminutum, diuulsum, & ruptum; firmátque amplitudinem foraminis, seu pupillæ, semper visui esse incommodam, quocunque tempore acciderit; imminutionem verò seu angustiam non semper. Nam si natiua sit, & in vtero contracta, acutissimi visus occasio erit; Si verò postea euenerit, causam morbificam arguet, & prauam visionem efficiet, imò dilatatione magis nocet. Dilatatio, si à siccitate fiat, à parua siccitate fit: Si ab humiditate, fit ab abscessibus, qui Galeno auctore, non difficulter curantur. Vocatur hic affectus, *Mydriasis*, quæ siue à

natiuitate, siue accidente eueniat, visioni nocet, tum quia parum commodè tota pupilla spiritu animali impletur, sed dissipari cogitur: tum quia species meliùs contractæ repræsentant: tum quia radij visuales, non bene in pupilla dilatata, cuspidem per quam fit visio, efficiunt. At angustia à siccitate, fit exsiccata omnino tunica, vnde tabes, seu phthisis pupillæ appellatur. Ab humiditate fit, humido tunicæ substantiam occupante. Reliquorum duorum, diuulsionis inquam, ac ruptionis foraminis, quocunque tempore fiant, neutrum, notatu dignam visui noxam affert, quod Galenus experientia ipsa comprobatum sibi esse testatur: dicit enim se vidisse ex parua Rhagoïdis procidentia detortam pupillam, post quam cicatrice fuit inclusa, nec tamen hominis visum fuisse impeditum.

At quæres: *Vtrùm amplitudo pupillæ perpetuò visioni incommodet, angustia verò naturalis vtilis sit?* Cùm spiritus animalis per opticos ad humorem crystallinum demandetur ad visionem peragendam, fit vt pupillam paulò ampliorem redditam, siue à natura, siue ex accidenti, implere nequeat, sed dissipatus infirmiorem visionem reddit; nam virtus vnita fortior est seipsa dispersa. Hi conniuentibus oculis ferè omnia intuentur, & minora: Ne enim spiritus diffusus à lumine externo dissipetur contrahunt palpebras; contracta autem pupilla rerum species sub minori angulo recipiuntur, & hoc modo omnia minora apparent, & sic minutas literas scribunt, 31. *probl.* 8. Angustia verò natiua pupillæ visum acuit; spiritus enim magis vnitur, & fortiùs operatur. Accidentaria verò semper noxia, quia prauos affectus sequitur, nempe defectum albuginei, & magnam corrugationem vueæ, quæ visioni est inutilis.

Vuea siue rhagoïdes, quòd acinum vuæ, à quo pedunculus fuit extractus, referat, dicitur: & choroïdes, quia chorij in modum vasa tunicarum fulcit. Hanc corripiunt phlegmone, durities sensu carens, tensio à multitudine humorum subiectorum pronata. Hæc curatu facilia ex Galeno. Vnitatis etiam diuisione afficitur, ex vulnere, & vlcere. Diuisio si sit magna, duo incommoda accedent: Concidet vuea supra pupillam: & spiritus à cerebro ad pupillam totus non accedet, sed per vulnus effluet. Si sit parua, per se visioni nocebit.

Humor albugineus, seu aqueus etiam plura damna patitur: In illo enim eueniunt symptomata, quæ ad substantiæ totius humoris motionem, colorísque alterationem consequuntur: quare Gal. *loc. cit. de caus. sympt.* crassitiei in albugineo varietates ostendit. Prima est, quæ exactam visionem impedit, cum scilicet hæc crassities modica est. Secunda est illa, quæ aliquando totam pupillam occupat, & tunc lædit æqualiter visum, aliquando verò occupat latus vnum pupillæ, & tunc altero latere exactè videt, cæterùm pauca. Tertia crassities est illa, quæ solùm centrum pupillæ occupat, partibus circumiacentibus puris manentibus, & tunc res fenestratæ apparent. Quarta, cùm diuulsa crassities volitat, & tunc muscæ volantes apparent. Quinta, quando crassities in vna parte quiescit, & tunc ante oculos varia simulacra apparent.

Vtrùm autem albuginei crassities, & coloris alteratio visionem peruertant? dubium est. Causa prioris crassitiei hæc assignanda, quia cùm exactissima visio dicatur ea, quæ acuta est, & in remotissima potens, quæque rei visibilis cuncta distincta discernit, partes nimirum, formam, quantitatem, colorem, & id genus alia, rectissimè à Galeno dictum est, crassiorem aquei humoris consistentiam, exactam adimere visionem. Nam quod ad visilium distantiam pertinet, crassities prædicti humoris efficit, vt neque ea quæ procul absunt, neque propinqua cernantur, illa ob medij ineptitudinem, spirituúmque visionem efficientium impuritatem ac crassitiem. Constat autem humorem albugineum, medium esse, per hunc enim imagines eorum quæ videntur, ad crystalloïdem deferuntur, quem tenuem, lucidum, & splendidum esse oportet. Deinde ex prædicti humoris crassitie, spiritus visionem efficientes, crassiores fiunt, quos puros, & lucidos esse oportet. Quæ autem propinqua sunt videri nequeunt, quia cùm species rerum per aqueum humorem crassum ad crystallinum ferantur, fit vt crystallinus à prædictarum rerum speciebus debiliter alteretur.

Causa secundæ crassitiei est, quia cùm visio non fiat nisi per medium lucidum, & perspicuum, sicut suffusio visum omnino prohibet, ita humor aqueus crassus admodum factus. Si verò crassities latus vnum pupillæ occupet, non foramen totum, reliquo latere exactè videt, cæterùm pauca, & diuersis temporibus: causa huius est, quia visionis conus redditus est angustior: Cùm enim res visibiles per pyramides ad oculos perueniant, singulæque res singulas in oculo pyramides efforment, quarum basis est res visa, fit vt quò plures in oculo pyramides conueniant, eo plura vno intuitu videamus; quò verò pauciores, eò quoque pauciora. Cùm ergo crasso corpore pupillam parte aliqua obscurante, ea tantùm pupillæ pars, quæ huius corporis crassi iniuriam non sentit, ad pyramidum receptionem apta sit, & hæc admodum sit exigua, colligitur quòd angustiorem faciat, sic vt plurium simul rerum imagines comprehendere non possit, sed singulatim, singulas quasque, & non vnico intuitu cernere queat.

Causam tertiæ addit Galenus, *loc. cit.* inquiens: *Non quod in medio non cernitur, excisum esse putat.* Causa quartæ, est motus humoris crassi in prædicto humore existentis. Vltimæ verò causa videtur esse, defectus distantiæ sensatæ rei ad sensorium. Deinde penuria, crassitiésque spirituum, ob quas causas vana ob oculos, & inania simulachra oberrare videntur; quod plurimùm iis qui à somno excitantur contingit, tunc enim plurimi, crassique vapores efferuntur sursum, varias imaginationes efficientes, præcipuè verò hoc accidit pueris, quia natura calidissimi, & humidissimi sunt, ac somno longissimo vtuntur, cruditatibúsque ob voracitatem sunt obnoxij.

Prosequitur deinde Galenus *loc. cit.* ea symptomata, quæ ad albuginei humoris coloris alterationem consequuntur, dicens quòd si color eius fuerit immutatus, & ad fuscum inclinet, veluti per nebulam, aut fumum, hominem videre efficiet; si verò ad alium quendam colorem vergat, huius imaginem iis quæ videntur præbebit, talia enim apparent visa, quale est medium per quod cernimus. Si inspicientibus nobis per vitrum aliquo colore infectum, per id conspecta, eodem esse colore prædita iudicantur. Cùm ergo aqueus humor sit veluti internum visionis medium, colore eius mutato, mutari quoque quæ per ipsum cernuntur omnia, est necesse.

Ob spiritum diuersimodè alteratum, lædi etiam visum, *citato loc.* Galenus explicuit: spiritus enim multus exactam visionem efficit, quæ in dilucide, & è longinquo minima discernendo, consistit. Si verò spiritus sit paucus, sed purus, quæ propè sunt, exquisitè discernit; quæ verò longiùs absunt, non videt. Quòd si crassus, seu nubilus simul, & multus fuerit, longissimè quidem videt, sed non exquisitè: quemadmodum si crassus sit, & exiguus, nec exquisitè, nec longissimè videt.

Ex variis, abditioribúsque sententiis, quibus artificiosissimus Galen. tam arduum caput, & obscurum de causis symptomatum, in quo de visu agitur, adornauit, hæc est præcipua, qua docet, & quærit: *Vtrùm spiritus copia ad longinquam visionem vtilis sit?* Et contra hanc doctrinam meritò quispiam insurget. Primò, quia causa conspiciendi remota, Arist. auctore, 5. *de generat. animal. cap.* 1. sita est in situ oculi profundo, non in quantitate spirituum. Sic enim ait: *At vt procul cernatur, motúsque à longinquis visilibus deueniat, causa situs est oculorum*

quæ enim oculis prominentibus sunt, procul cernere nequeunt. Quæ contrà intus in cauo oculos habent positos, longè aspicere possunt, quoniam motus in vastum non dissipatur, sed recto tramite meat. Argumentum est in stellis, quæ ex puteo etiam per diem apparent. Similiter solis eclipses per oblongas pyramides papyraceas contemplantur.

Secundò. Si causa videndi remota, esset spiritus copia, sequeretur senes meliùs videre propinqua, quàm remota. Consequens est falsum. Ergo & antecedens. Probatur sequela, quia in senibus spiritus est exiguus. Minor verò experientia comprobatur. Tertiò. Causa conspiciendi remota in multi luminis externi interpositione consistit, vt patet in senibus, qui vt melius videant, visilia oculis admouent. Vltimò. Contra Galenus sic argues, concedentem spiritum multum, & purum exactè, & procul videre, cùm tamen apud Arist. 5. *de generat. animal. cit.* duo illa genera acutè videndi nulli simul contingant.

Dic pro tutela Galeni, exactam visionem pendere ex tribus, ex colore oculorum, situ, & spirituum constitutione. Ex colore quidem, optimus est caprinus, qualis est qui apparet in oculis caprarum, medius inter glaucum, & nigrum: Nam vt niger ob luminis interni inopiam non videt noctu; glaucus, ob copiam, interdiu: ita medius, ob luminis mediocritatem, vtrobique modicè, & sufficienter videt, vt testantur prisci, qui de coloribus oculorum eleganter conscripserunt, inter quos palmam præripuere Plutarchus *lib. de coloribus*, Theophrastus *eodem tit.* Arist. 2. *de anim.* & *lib. de sensu & sensili.* Auerrhoës *in com.* Aulus Gellius *lib. 2. noct. Atticar. cap. 26.* Hi enim de colorum ortu, causis, nomenclatura, significationibus, definitione, diuisione, & viribus, varia, ardua, & intricata satis literis commendarunt.

Ex situ, optimus est moderatus, non profundus, nec eminens: Ille enim etsi longinqua exactiùs videat, vt ex exemplis suprà allatis constat apertè, tamen quæcunque à lateribus sunt, minùs perspicit. At verò eminens, licèt ad lateralia visilia magis extendatur, tamen remota minùs exactè videt. Quare ad visionem præstat moderatus situs, in neutro enim momentaneè peccat, quamuis ab extremis constitutionibus in singulis vincatur. Hoc modo symmetrum temperamentum si cum intemperatis conferatur, laudatur magis. Ex constitutione spirituum exacta visio emanat, hi enim si sint puri, & multi, perfectam visionem efficiunt: nam multi remota, puri verò minima diiudicant, in quibus integra visio consistit.

Nec obstat huic doctrinæ argumentum ab Arist. desumptum: eo enim loco non docet omnes causas videndi remota, sicut nec Gal. 1. *de caus. sympt.* Eius enim institutum est quærere, quæ sequantur lapsum spirituum, & quonam modo spiritus visorius visionem imitari possit. At secundum dic, senes intra debitam distantiam meliùs videre remota propinquis: Causam tradit Arist. 31. *sect. probl. 25.* quia senes tantam habent in visu imbecillitatem, vt videre nequeant, nisi constituant visile in ea distantia, in qua radij ab ambobus oculis egredientes coëant: non coëunt autem, nisi paulò remotiùs res constituatur, ideóque videnda ab oculis separant. Alij affirmant causam esse, quia senum spiritus crassus, multo lumine accedente, à remotis attenuatur. Sed hi non satisfaciunt, quia oporteret senem post conspectum remoti, facilè prospicere proxima, attenuato iam & præparato spiritu, cuius tamen oppositum experimur.

Certior tamen videtur, quæ ex Galeno deducitur, nempe quòd senes lumine interno destituti, multo externo indigeant: quò autem res est remotior, eò magis illuminatur, scilicet non occlusa via luci. Ideò senes videnda non solùm modicè ab oculis semouent, sed in eo situ constituunt, vt in eo incidant luminares radij, A & ita eorum reflexio magis illustret oculum luminis defectum. Nec obstat, si dicas in senibus paucum reperiri spiritum, qui ad videnda longinqua non sufficit; nec enim absolutè remota videre dicimus, sed inter propinqua ea meliùs videre, quæ in ea distantia constituuntur, vt copiosum lumen intercedens appositè medium illuminet.

Ad tertium negandum est antecedens, si simpliciter, & absolutè intelligatur: Nam, vt constat ex dictis, causa conspiciendi remota, consistit in multo spiritu, & situ oculi profundo: si autem senes visilia oculis admouent, ex eo est, quia paucum lumen internum à lumine externo iuuatur. Cæterùm dubitabis, cur lusci è contra visilia oculis admoueant? Dic ex eo euenire, B quia cùm multo lumine interno abundent, copiam externi refugiunt, & sic oculis visilia adiungunt, vt obumbratum visile minùs illustretur: Perpetuò enim moderantia luminis, constantis ex interno & externo, commoda atque vtilis est; immoderantia verò officit. Ad vltimum argumentum dic, Arist. sensum *loc. cit.* esse, duo illa cum à variis causis emanent, non semper conuenire: non negat tamen, posse in eodem animali reperiri, videlicet vbi vtriusque causæ coïerint.

Cornea tunica etiam sua patitur symptomata: hæc, eadem est cum sclirotica, & à crassa cerebri membrana oritur. Sclirotica dicta ob duritiem, & crassitiem quam habet, antequam ad iridem accedat: in ea verò parte, qua iridem tegit, cornu, quod lucernis accommodatur, detersum & tenuatum refert, vnde Cornea. Sym- C ptomatum ergo causæ quæ in hac tunica eueniunt, sunt numero sex, vt *cit. loco de caus. sympt.* retulit Galenus. Prima, vbi citra humoris affluxum substantia corneæn crassescit. Secunda, vbi eadem substantia densatur, poríque eius angustantur, & tunc hebetudo visus excitatur: Si crassior sit cornea quàm par est, *Amblyopiam* efficit. Densitas ex cicatrice oritur, crassities ex corrugatione, quæ valde senibus est familiaris: nam, vt legimus 10. *de vsu part. 5.* incidentibus aliis super alias rugis, tunicáque ob eam causam duplicata, crassitiémque acquisititiam assumente, spiritúque pauciore affluente proportione, oculi valde senibus impediuntur.

Tertia, vbi redditur humidior, siue vt pars similaris, quod accidit, quando humida laborat intemperie; siue D instrumentalis, quod fit quando morbis ex fluxione natis opprimitur. Tunc non solùm hebetudo visus concitatur, sed æger quasi per tenebras, aut nebulas, aut vaporem aliquem, aut fumum videt; humiditas enim corneæ splendorem impedit.

Quarta, si humores ad corneam affluentes, non multitudine, sed colore peccent: tunc enim hallucinatio fit, quæ *Parorasis* Græcè appellatur. Túmque pro coloris natura error in visu respondet. Aliquando propter vulnus paruum contingit: Si enim notatu dignum sit, aqueum humorem effundit, & cæcitas oritur, quæ immedicabilis est. Licèt enim Galenus viderit puerum stylo percussum, cui aqueus humor effluxit, & postea restaurato humore visum recuperauit, hoc rarum, imò incredibile appellat. Accidit hoc malum in- E terdum ictericis, non omnibus, sed iis, quibus multa nimis atra bile cornea est madefacta. Fit etiam suggillatis, quibus propter contusionem sanguis è tenuibus venulis effunditur, & in guttulas quasdam concrescit, mox fit liuidus, postea nigrescit: à Galeno, & Paulo dicitur *hyposphagma*, ab Aëtio *hypopyon*, seu *hypophthalmion*, ab aliis dicitur macula rubea, ab Auic. *Altarfati*, ab aliquibus sanguis mortuus.

Hypochyma, seu *suffusio*, si ex ventriculi consensu fiat, agnoscitur ex signis traditis à Galeno, 4. *de loc. cap. 2.* Quando scilicet corpuscula volitantia ante oculos varia apparent, & moueri videntur: Græci, vt patet 1. *de caus. sympt. cap. 2.* phantasmata vocarunt: Latini, & Arabes, *Imagines*, de quibus disertè, nî opinione aberro,

proposui

proposui non indigna scitu, *lib. 5. Hist. Princip. Medic. in com. Hist. 8.* Quod si citra corpora volantia impediatur visus, tunc confirmata est magis, & instrumento indiget vt curetur. Hæc ab Arabibus dicitur *Aqua*, vulgò *Cataracta*.

Alius est affectus, à Græcis *Amaurosis* vocatus, à Barbaris dicitur *Gutta serena*: quando absque manifesta occasione visus destruitur, & illæso apparente oculo, videndi actio aboletur omnino. Quod malum ferè aduenit ipsa vi visiua, vel in se, vel ob instrumentum per quod ad crystalloïdem fertur, visualem videlicet neruum, laborante: & in eo obstructionem adesse neruorū opticorum, firmat Galen. *lib. cit. de caus. sympt. cap. cit.*

Vitreo humori sua etiam insunt mala: Cùm enim huius munus sit præcipuum, vt crystallinum nutriat, eúmque in sua sede confirmet, fit vt, si alimentum appositum, optimum non sit, vel non sufficiens, sequatur visionis impedimentum, imò cæcitas excitetur: Crystallinus enim proprio nutrimento orbatus siccescit, & spiritus absumit internos. Si verò alimentum sit crassum & turbidum, tunc crystallinus reprobo nutrimento nutritus, suas operationes corrumpit. Similiter contingit vitium propter complexum, quando videlicet hic humor est ita latus & amplus, vt maiorem partem crystallini occupet, quàm conueniat.

Tunica Aranea crystallino obducitur, húncque humorem ab aqueo disterminat. Est læuis, ac subtilissima, ne radiorum visualium exitum impedire possit. Quare si disrumpitur, vitiatur visio, quia confunditur crystallinus cum aqueo: at si crassescit, & peruia non est, visio hebetatur, quia imagines confusè repræsentantur. Fractionis causæ sunt vulnera, contusiones, & erodentes humores. Illam crassam faciunt crassi humores, aut vapores, qui firmiter impacti, eius perspicuitatem obscurant.

Adnata reliquis tunicis forinsecùs adnascitur: dicitur *coniunctiua*, quia oculum reliquis partibus coniungit. Non vniuersum oculum complectitur, sed lateribus corneæ adhærens, cùm ad iridem accedit, tenuitate sua euanescit. Hæc non accedit ad pupillam: sicque eius phlegmone non nocet visioni, quippe crystalloïdi non opponitur; per accidens nocet, quatenus dolor, & calor humores attrahunt, quibus spiritus, & humores tum crystallinus, tum aqueus conturbantur.

Quemadmodum *2. ad Glauc. cap. 1. in princ.* duplex inflammatio à Galeno constituitur, altera sicca, humida alia; sic & Ophthalmia sicca, dicitur *Xerophthalmia*; humida verò, propriè *Ophthalmia* nuncupatur. Hanc comitatur lachryma. Celsus lachrymæ pituitam addit: pro lachryma aquea humiditatem; pro pituita, crassam palpebris adhærentem intelligit.

Per accidens verò huius tunicæ inflammatio visionem lædit, & fit affectus vocatus *Taraxis*, factus à causa externa, vt puluere, & fumo pungente, oleo adhærente & inflammante, sole humorem ad oculos stillante. Chemosis est, cùm album oculi supra nigrum intumuit, vt nigro subsidente, & albo eminente, hiatus cuiusdam similitudo oriatur. Pterygium est tunicæ adnatæ neruosa quædam excrescentia, oriens ab alterutro oculi angulo, sæpius à maiore siue interno, & rarò à minore, rarissimè à superna, infernáve parte, & ad pupillam accedens, eámque obtenebrans. Dicitur *vnguis*, siue *vngula*, quia, vt Celsus ait, humano vngui tunica fit similis. Reliquos affectus qui apud auctores passim leguntur, ad prædictos facilè reduces, ne infinitus propemodum numerus lectorem obruat. Inter quos præcipuus est Ophthalmia, de cuius causis, signis, & prognosi, ordinem Historiarum sequentes, breuiter agemus.

Definitio.

Ophthalmia *4. sec. loc. cap. 2. & lib. de dif. morb. c. 13. est inflammatio tunicæ adnatæ.* Haly cum Arabibus dicit esse apostema coniunctiuæ: eámque tripliciter diuidit, quarum primam asserit esse sine apostemate, intellige apparente, ex Auic. *3. 3. cap. 7.* Apud hunc auctorem prima species est Ophthalmia non vera, Latinis *conturbatio* vocatur, quam Paulus *lib. 3. cap. 22.* definit esse, *humiditatem cum calore, & rubore præter naturam*: Nam ad sensatam noxam ex causa externa, commotæ venæ expellunt nonnihil seri sanguinei ad oculum. Neque obstat, quòd aliquando ab humore frigido oriatur, quia pulmoniam ortam à pituita appellauit inflammationem, *4. de caus. puls. 12. & 15.* Et phrenitis ab omni humore putrente enata, inflammatio appellatur ab ipso, *2. cris. 12.* In hoc vitio oculum esse affectum, & præsertim tunicam adnatam, ad sensum liquet.

Causa.

Ex plenitudine totius corporis, ob quam adnata ipsa tunica repleta distenditur, ex influentium humorum acrimonia, ac morsu, Ophthalmiam concitari, *cit. sec. loc.* Galenus confirmat. Sed ferè fit à sanguine, quia calidi humores magis fluunt, & magis penetrant in membranam, & in angustas venas pericranij. Accedit, quòd frigida excrementa magis pellat cerebrum per palatum. Quod enim potest obiici, bilem per aures, pituitam per palatum, melancholiam per oculos purgari, non est vndequaque verum: & etiamsi concedatur, illud de lippitudine, non autem de humore inflammante coniunctiuam, est intelligendum. Fit quandoque ex congestione citra defluxum, quia ex temperie vitiata oculi, sanguis vitiatur adueniens, & oriuntur morbi, sicut & febres, *2. feb. vlt.* Deinde quæuis intemperies partis corrumpens alimentum, potest replere poros, & tumorem inducere. Si autē auctores prisci causam tumorum dixerunt esse defluxum, explica frequentissimam.

Signa.

Humor superabundans ex propria cuiusque humoris natura, & signis, facilè dignoscitur, vt ætate, regione, aëris constitutione, corporis temperamento, ratione victus, studio. Demum si sanguis exuperet, facies, & oculus rubent, venæ amplæ erunt, tumor grauis, materia fluens est benigna, non acris. Si pituita, color erit subalbidus, grauitas magna, calor minor, sic etiam non vrget valde dolor. Si bilis, aut ichor biliosus, dolor erit mordax, pungens, aderit in facie cum flauitie rubedo; lachrymæ paucæ, tenues, acres. Si sanguis melancholicus, aderit grauitas cum offuscatione, oculus erit maximè siccus. Si verò prædicta signa non adsint, & tamen dolor oculos exerceat, intumescant, & extendantur, adsit grauitas in capite, in auribus sonitus, à flatu seu vapore distendente oriri hunc affectum, coniectabis.

Præsagium.

Vtrum Ophthalmia sit morbus contagiosus? potest in dubium verti: Cùm enim morbus contagiosus, vt communicetur, requirat principium & seminarium, idque vapor, seu fuligo putrida esse debeat, quæ ab oculis egressa, in aëre recepta oculos distantes inficit immediatè, vtpote molles, in superficie constitutos, & nudos: & spiritus, vapórque exiens sanam tunicam distantem penetrare nequeat, cùm dura sit, solida, & densa, fit vt Ophthalmia ad distans non possit communicari.

Pro contraria parte, est auctoritas Galeni *lib. 1. feb. cap. 2. §. Sicuti & quòd pestilenti morbo laborantium conuersatio periculosa, ne inde contagium contrahatur, quemadmodum*

quemadmodum ex scabie, & lippitudine, &c. Probat 4. de dif. puls. cap. 1. §. Sed vt psora, & lippitudine, qui propiùs accedunt, quidam corripiuntur, &c. Est ergo hic affectus contagiosus, magis autem aspicienti, & adhuc magis insueto videre Ophthalmicos. Causa primi: nam legere literas ex atramento, plus nocet oculis, quàm habere illas præsentes, & intueri in lucem aërem luminosum, vel solem; quæ experimenta magis consonant sententiæ Galeni, quòd illuminatio prodiens ab oculis videntis trahit ad oculos aspicientis multos vapores rei conspectæ, sicut & radius solaris plures atomos. Causa secundi, quia dissuetudo videndi Ophthalmicos, inducit timorem, ex quo oculus destitutus spiritu, periclitatur, & ita læditur à vapore Ophthalmici. Quare non erit mirandum, si oculi, humidi, molles, mobilissimi, & sic maximè patibiles, contagium suscipiant facilè ab oculis affectis: quæ est causa, vt oculus hanc affectionem citissimè contrahat, apud Arist. 7. sect. probl. vlt. & Alexand. 1. probl. 35. Nec coniunctiuæ durities est impedimento, quominùs spiritus infectus possit communicari, cum sit tenuissimus, & ocyssimè permeet.

Aduertendum deinde, Ophthalmiam in frigido tempore, vel regione rariùs incidere, ægriùs sanari: Nam vniuersaliter 1. prob. 25. & 28. infrequenter ægrotamus hyeme, ob robur virtutis, & exercitia: particulariter autem ex morbis rheumaticis, rarissimè, quia humores concreti per angustos meatus fluunt difficulter. Ægriùs autem sanantur hyemales morbi: quia magnitudo causæ maior est, sicut in Athletis, & validis hominibus, maximè morbi soluendi per resolutionem, vt Ophthalmia.

Humida Ophthalmia est breuior sicca. Orta à causa externa, minùs periculosa, quàm quæ fit ab interna. Hoc significauit Auic. 3. 3. tract. 1. cap. 7. §. *Si initium Ophthalmiæ erit ex velaminibus intrinsecis, cura est difficilis. Omnis ægritudo quæ fit per communitatem velaminum exteriorum, cura est magis salua, &c.* Lippa statim in principio, cruditatis signum est, & diuturnam lippitudinem fore significat. Ophthalmia est velocioris status, in qua lachrymæ magis currunt, & quæ acutiorem habent mordicationem, & Aëtio tetrab. 2. serm. 1. cap. 1. Prominentes oculi, sicut magis à fumo læduntur, 31. prob. 5. ita faciliùs replentur ab humiditate. Demum lege Cornelium Celsum, lib. 6. cap. 6. qui plurima proponit signa quibus & futuros euentus intelligere, & prædicere possimus.

Curatio.

AEr sit obscurus, ex Celso loc. cit. dum sic ait: *Ergo primo die loco obscuro cubare debet, sic vt à sermone quoque abstineat, &c.* Et priùs proposuit Gal. lib. de medic. facilè probabilibus, cap. 10. §. *Fugiant omnes acres odores, puluerem, fumum, splendorem tam lampadis, quàm solis.* Subscribit Rhasis 2. contin. tract. 2. cap. 2. §. *Sit domus ad tenebrositatem declinans, &c.* Præstat autem ne contorsio dolorem moueat, vt lectus ipse paretur sublimior parti superiori.

Controuersiola potest agitari breuiter: *Vtrùm in Ophthalmia supinus decubitus sit præstantior?* Nam Rhasis 2. contin. cap. proprio de Ophthalmia, laudat figuram cubantis supra læsum oculum: & 9. ad Almanf. cap. proprio, supra sanum dicit esse præstantem. Iesu Haly eodem cap. supinum extollit. Hos auctores hoc modo concilia. Fluente humore primi duo accubitus meliores sunt: contrarium enim est posterius anteriori; sicut & dextrum finistro. Sed vtilior est super dorsum, quoniam facilè transit morbus ac oculum sanum. Cessante autem fluxu meliùs paratur coctio ex accubitu supra oculum ægrum.

Maior difficultas est: *Vtrùm rasio aut tonsio pilorum* A *conferat Ophthalmicis?* In huius enim dubij enodatione video priscos inter se aduersos. Galenus enim lib. 11. de vsu part. cap. 14. sic ait: *Non enim capilli conueniunt itidem viro, puero, & seni, neque etiam mulieri, neque æstate, aut hyeme, neque in loco calido, aut frigido, quemadmodum neque ei, qui Ophthalmia aut capite alioqui laborauit, &c.* Quare ex sententia Galeni, hoc affectu laborantibus pili non conueniunt; sed tondantur oportet, ex voto Auic. 3. 3. tract. 1. cap. 9. dum sic ait: *Et expedit, ne pili permittantur prolongari, quoniam valde sunt nociui Ophthalmiæ.* Subscribit Rhasius lib. 2. contin. cap. 1. quia pilorum excisio humiditates exsiccat, eæ enim in pilorum nutrimentum attrahuntur: & fuliginosi vapores à siccis excrementis elati, qui pilis materiam B præstant, exhalant, & ad cutem auocantur, 1. de temp. cap. 5. §. *Si igitur quod transfluit, &c.* Experientia enim constat, pilos, & vngues, qui sæpius resecantur, in maiorem magnitudinem accrescere, & euadere corpulentiores, festinante natura resarcire quod abscissum est. Ergo pilos genitos ex sola necessitate materiæ redundantis, satius est attonderi ad sanitatem oculorum, siquidem vapores adusti retenti intra membranas, per continuitatem membranarum statim labuntur in oculos.

Ex aduersa parte obstat auctoritas Auic. 1. 4. tract. 2. cap. 6. in fin. dum sic ait: *Et rasio capitis est ex eis, quæ inspissant cutem eius: quare reuertuntur vapores, & fit fortis febris,* & 2. 4. tract. 1. cap. 101. in fin. de regimine conualescentis, sic inquit: *Et abrasio cum nouacula nocet* C *ei, propter illud cuius narratio præcessit.* Quare in febribus, & in morbis oculorũ non conuenit abrasio capitis: primò, quia ratione frigoris accedentis ad cutem, & ferri cum quo fit rasio, & frictionis asperæ fit obstructio, & densata cute prohibetur caput ventilari, & vapores acres retinentur, qui caput, cerebrum, & oculos inflammant. Secundò, in rasione fit leuis dolor, & huius ratione humorum attractio ad partes superas.

Dic, quòd pili in morbis capitis, & oculorum abraduntur in multos vsus. Primus est ille celebris apud Medicos, vt meliùs applicentur, & penetrent medicamenta; nam pili has operationes impediunt. Hunc edocuit Galenus 13. meth. cap. 22. ad princip. Dum enim modum proponit, quo medicamenta capiti, aut D oculis sunt apponenda, sic ait: *Commodius autem etiam fuerit, si & cum infrictione id facias, aut tonsis capillis, aut planè abrasis, &c.* Firmat, & interpretatur Auic. 1. 3. tract. 2. cap. 10. §. *Si autem vis vti epithematibus, & emplastris, & ægritudo est fortis temporalis, calida, siue frigida, oportet vt caput radatur: Illud enim est magis iuuatiuum, ad hoc vt medicinæ virtus in ipsum penetret.* Quapropter etsi corpus tunc sit impurum, & ex rasione confluxus humorum ad caput, & oculos sit verendus, tamen in phrenitide, aliisque capitis affectibus, vel etiam in initio, ob maius periculum euitandum, ob causam dictam est exercenda, quia vtilitas maior est quàm noxa. In Ophthalmia, in fine, iam deposita plenitudine, & vniuersalibus auxiliis administratis, vtilis est tonsio, quæ si non iuuet, rasio exequenda. In E initio verò præstat aliquando eam consulere ægris, si ij assueuerint frequenter pilos remouere. Quare cùm consuetudo sit seruanda, eos prolongari non permittemus, alioqui increscet morbus, & dolor capitis opprimet vehementiùs. Ad argumenta verò ex dictis facilis est responsio.

Ab aëre, luce, & cæteris externis iniuriis tutantur oculi, imposito ante ipsos panno aliquo, vulgares sericum admouent. Sed quo colore debeat esse præditum, in quæstionem trahunt, quam nos hoc loco refricare consultum iudicamus. *Vtrùm oculus mediis coloribus recreetur?* Medios colores, præsertim cæruleum, & viridem oculis esse iucundissimos, apud Philosophos, & Medicos ratum est.

Ex

Et flauo, cæruleóque mixtus viror, omnium est colorum longè grauissimus, quòd exclusio pernicioso rubore, è duobus tantùm consurgat, quorum neuter visui aduersetur. Hic planè ad voluptatem datus videtur, vt illo sese homines oblectent, atque oculos pascant. Quamobrem herbæ, & plantæ, quas præcipuè oblectamenti causa, naturæ auctor instituit, iucundissimo virore perfusæ conspiciuntur. Hinc Philosophus *sect.* 31. *probl.* 20. testatur, cùm cæteras intuemur res, visum fatiscere, reddíque deteriorem, cùm verò virides, & herbescentes inspicimus, vt olera, & gramina, & alia his similia, recreari, melioremque euadere.

Obseruauit hoc Plinius *lib.* 37. *cap.* 5. vbi de smaragdina viriditate. *Nullius*, inquit, *coloris aspectus iucundior est: nam herbas quoque virentes, frondésque auidè spectamus: smaragdos verò tantò libentiùs, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies: scalpentibúsque gemmas non alia gratior oculorum refectio est, ita viridi lenitate lacissitudinem mulcent.* Hinc fit vt non citra rationem Medici rerum virentium aspectum ad visus consulant recreationem.

Flauus præterea, ac cæruleus color suaptè vi aspectum attemperant, quod Galenus in primis testatur, *lib.* 10. *de vsu part. cap.* 3. exemplo illorum, qui in albis coriis depingunt, à quibus visus offendi solet: *Hi enim*, inquit, *colores fuscos, & cæruleos iuxtà ponunt, in quos dum subinde oculos conuertunt, recreantur, & à labore, ac fatigatione releuantur.* Et sanè tanta illa iucunditas, qua perfruimur, dum cœlum intuemur, vt illuc ad sui aspectum, & contemplationem nos alliciat, argumento est esse cyaneum, vel cæruleum inter suauissimos colores reponendum.

Huius quæsiti causam assignat Arist. 31. *probl.* 20, quòd hi colores modicè se conspectui offerant. Dic tu hoc modo. Omnis sensus iuuatur ab iis, quæ ipsius temperiem, ac commoderationem tuentur, atque eiusdem substantiæ sunt familiaria; à contrariis autem læditur. Quare meritò cæruleus color est oculis iucundissimus, vt qui suo iucundo occursu, & temperata natura visum demulcet. Esse autem eundem colorem temperatum, ex eo patet, quia ex contrariis & extremis, rectè, inuicémque temperatis, & commixtis consurgit, vt colligitur ex Platon. *in Tim.* Ob eandem causam viridis color visum recreat: nam hic color, ex fului, & nigri mixtura conflatur.

Sed age deinde, & quære: *Vtrùm oculus extremis coloribus lædatur?* Extremos duos colores, album, atque atrum, Philosophi omnes cum Plat. *in Tim.* oculis aduersari sunt concordes. Album autem aspectui officere, omnium experientia est compertum: & Galenus 10. *de vsu part. cap.* 3. illustribus exemplis confirmat militum, in primis Xenophontis, qui per multam niuem iter facientes, non leuem iacturam oculorum acceperunt: Deinde illorum, qui à Dionysio Siciliæ Tyranno, ex obscurissimo carcere in splendidissimam domum calce illitam, & læuigatam adducti, subitò occæcati fuerunt, minimè ferentes repentinum luminis, atque exquisiti candoris occursum.

Hoc etiam confirmatur exemplo illorum, qui explicatis oculis fixiùs eclipsin solis intueri conati, visu sunt destituti. Et ob eam causam si quis oculis inconniuentibus velit intueri, oculos eum celeriter amissurum pronunciat ibidem Galenus, addens Ophthalmia laborantes luce redargui, ac lædi. Et *lib. de subfig. empir. cap.* 5. monet, album, & splendidum colorem lippientibus summè aduersari. Præterea qui ad accensas fornaces opus faciunt, quales sunt qui ferrum cudunt, aut vitra conflant, aut metalla secernunt, plurimùm visu hebetantur, ob continuum ignei fulgoris aspectum, qui post aliquot annorum spatium, organum quoque ipsum, insitámque organo facultatem pessundat. Quod ita esse, Albertus Magnus *lib.* 2. *de anim. tract.* 3. *cap.* 13. etiam aliis exemplis demonstrat.

Quo autem modo albedo visum disgreget, hæsitarunt multi. Arist. *lib.* 10. *Meth. tex.* 23. ita definit, vt candor sit color disgregans visum. Disgregare autem visum, nihil aliud est, quàm dissipare spiritus visorios, qui ad pupillam à cerebro confluunt; quæ dissipatio tunc accidit, cùm lux, vel intensus color internas oculi partes occupat. Oportet enim cauum oculi, quod choroïde, & vueâ continetur, omni tum lumine, tum colore liberum esse, vt sensus vigeat, & ritè proprio munere defungatur; nam si lumine, vel colore pars illa oculi præter naturæ modum sit affecta, omnia confusa quadam luce, vel tenui colore respersa conspiciuntur.

Quare autem appulsu obiecti valde candidi, & lucidi, hanc visus dissipationem patiamur: Aristot. 2. *de anim. tex.* 123. refert hunc effectum in sensibilem exuperationem superantem vires. Ex quo fit, vt ratio instrumenti dissoluatur, non secus atque concentus, nimia fidium intensione. Apta enim organi compositio, quam propria functio postulat, non solùm in figura idonea, sed etiam in exquisita quadam primarum, secundarúmque qualitatum symmetria, ac moderatione, quam instrumenti rationem appellat Philosophus, consistit. Hanc verò cùm excellens sensibile penitus, aut ex parte labefactet, fit vt facultas ipsa organo insidens pariter vitietur: eandem causam innuit ipse Philosophus 31. *sect. probl.* 20.

Alij Arist. interpretes sic ratiocinantur, docéntque eam disgregationem effici à luce, interuentu caloris, cuius illa est parens: Itémque suo modo à candore, qui ad lucem propè accedit: Existimandum enim est, facta in centrum visus radiorum collectione per infractionem, quæ accidit in humore aqueo, calorem quendam excitari, qui spiritus animales dissipet, & crystalloïdis substantiam exsugat.

Albertus Magnus *lib.* 2. *de anim. tract.* 3. *cap.* 13 Sic philosophatur: Lux, inquit, solis fortissima super oculum sphæricum, & politum, multas facit radiorum reflexiones ad medium oculi, vbi est humor glacialis, in quo sigillantur formæ visibilium; & reflexio illa calefacit, & dissoluit humorem illum, & fortè consumit, vel fortè fluere facit humidum alienum dissolutum circa oculum, & tunc generat maculam in oculo, vel aliud impedimentum visus inducit; & hæc est causa, quare lacrymantur oculi, quando aliquis excellens lucidum circumspexerit.

Cùm verò contrariorum contraria sit ratio, si candor visum disgregat, vtique illum nigredo colliget, quod docent Plato, & Arist. *loc. prædictis.* Nihilominùs, vt rectè notauit Albertus *lib.* 2. *de anim. tract.* 4. *cap.* 9. etiam suo modo officit aspectui nigror, quatenus longiore eius intuitu spiritus sese in intima abdunt, ac nimia frigiditate partes oculi coguntur, & constipantur Hanc ob causam quosdam videmus, obscuro carcere, vel pauco temporis interuallo detentos, tantam oculorum contrahere hebetudinem, vt vix quidquam perspiciant.

Si verò interroges: *Vtrùm excellens albedo, aut nigredo ampliùs visui officiat?* Responde cum Galeno, album magis infestare nigro: quia album, seu splendidum tenui substantia constat, atque ad agendum est maximè idoneum, nigrum contra, crassiori, ideóque ad agendum minùs habile. Ob hanc causam Sol, (non obstante, quòd substantiæ familiaritate visui respondeat, ac illi cognatus sit) propter tenuiorem suam essentiam, & actionis vehementiam, celerem noxam visui infert: nam breuissimo tempore à Solis splendore visus offenditur, adeò vt ab eo visum dissipari contingat, vt citatis exemplis probauimus *suprà*: Candoris enim

enim, & lucis excellentis, ob naturæ similitudinem, eadem ad liberandum visum sunt incommoda. Non sic autem se res habet in tenebris, in iis namque quêpiam diutius versari contingit, priusquam parem noxam vsui inferant: sensim enim & paulatim, crassior, atque obscurior visus ab eis redditus extinguitur. Hinc fit vt albedo insignis per se, nigredo per aiccidens officiat.

At ne quid de coloribus visui molestis, relinquatur indecisum, etiam dubitandum: *Vtrùm ruber color oculum inflammet*? Dic, quòd intuitu rerum rubrarum sanguis agitatur, commouetur, & furit: quare spuentibus sanguinẽ noxium est res rubras intueri, sicut commodum iis qui exanthematis laborant. Exemplo sunt animalia, quæ posito illis ad oculos puniceo colore efferãtur, & in rabiem veluti agũtur, vt firmat Plutarchus *lib. de coniugalibus præceptis, ad finem*. Sed cur hæc inspectio mouet sanguinem ad exteriora, vt Auic. notat 1.1. *doct.4. cap.2. in fin.*§. *Sanguinem enim mouet, res intueri rubras: quapropter prohibemus, illum ex cuius naribus sanguis fluit, res splendorem habentes rubeum aspicere, &c.* Dic, similia attrahere similia nisi impediantur: quare cùm res fulgidæ, & rubræ sint splendidæ, & spiritus sint de natura lucis, mouentur ad ipsas; ad quorum motum, sanguinis motus consequitur. Solue secundo, quia imaginatio mouet sanguinem, facítque illum fluxilem ad obiectum placidum. Si verò quæras, num species in anima, imaginatio, vel affectio, aut actus possit esse causa realis permutationis in corpore? Dic quòd sic, in eodem indiuiduo, vt docet Galen. historia *lib. de theriac. ad Pison. c.*14. non tamen in alio corpore, vt opinatur Auic.*6. de anim. part.4. cap.4.* dicit enim quòd forma corroboratur in anima, & patitur ab ipsa forma ipsius materia, & ideò qui credit se conualescere, conualescit, & qui ægrotare, ægrotat; adeo quòd etiã in corpore alieno aliquando operatur anima, sicut in proprio, vt est operatio fascinantis, quia animæ nobili obedit quælibet materia mundi: inde fit vt nonnullos Medicos vocemus fortunatos, alios infortunatos. Hæc tamen opinio est difficilis, quia anima vnius corporis non habet communicationem cum anima alterius. Secundò, quia corporum cœlestium cùm sint nobilissimæ formæ, materiam inferiorem non immutant, nisi intercedente actione corporea. Igitur multò minùs anima nostra sola imaginatione corpus alienum immutabit. Ergo his de causis color ruber obest opthhalmicis, & iis qui faciei erysipelate, vel reiectione per os cruenta laborant. Hoc enim colore conspecto, cernentis sanguis, calidissimis, iísque tenuissimis delatis spiritibus statim accurrit, ignescitque, & oculorum, facieique inflammationes exasperantur.

Cibus in Opthalmicis non sit crassus, difficilis coctionis, & distributionis, minimè caput tẽtet, minuatur in cœna; vnicum enim malum habet magna cœna, quòd nocet oculis. Dubitabis circa victum: *Vtrùm acida, & dulcia in huius affectus curatione reprobanda*, vt acetum, mala punica, syrupus acetosus, cotoneorum succus, & his similia. Hæc reprobantur à Mesuë, & Auicẽna 3.3. *tract.1. cap.9. in princip.*§. *Canon communis in regimine ophthalmiæ materialis, & reliquarum ægritudinum oculi materialium, est minoratio cibi, & alienatio omnis vaporosi, & alienatio comestionis acetosi, salsi, & acuti, &c.* Probantur à Rhasi *loc. cit.* & Iesu Haly *cap. de ophthalmia*. Concilia hoc modo. Valde acida copiosè assumpta, noxia sunt, quia mordent membrum valde sensile, membranásque: Parcè sumpta prosunt, sua enim modica adstrictione, humores, & vapores reprimunt, ne ad caput conuolent. Dulcia vitanda, ex consilio Rhasis, *lib.9. ad Almans.* eo nomine, quòd calidum humorem, ac proinde euaporantem gignant. Num autem bilem magis, quàm sanguinem? Rhasis 4. *diuisionum*, inter causas phrenitidis sanguineæ, esum dulcium proponit. Ergo dulcia, crassa, in corpore modici caloris sanguinem gignunt, dactyli, caricæ, passulæ; dulcia autem tenuia in valido calore, bilem.

Potus sit aqua, ex Paulo *loc. cit.* eáque æstuante capite, hordeo decocta. Vinum reprobum in initio, vigente plenitudine; nam vapore suo caput tenuat, replet, & inflammat. Si verò frigidiusculus sit humor, & crassus, ægérque in declinatione sit constitutus, & eius potui assuetus, à quo æger non lædatur, tunc vini potus, ex Hippocr. & Galeni mente, *lib.6. Aph.*31. concedi potest, roborat enim vires, lentum & crassum humorem extenuat, discutit, & somnum mouet, & hoc modo robustior natura reddita, residuum concoquit & absumit. In poculo artificiosè se gerit Aëtius: *vt sit amplum & conetur æger oculos inter potandum aperire: sic enim exoluta obstructione, & multa lachryma influente, à dolore liberabitur: statim enim laxata palpebræ, seipsis magis mobiles fiunt, ac leuiores.*

De phlebotomia plura diximus, *lib.1. Hist. Princip. Med. in com. Hist.*53.54. Quo loco eam pro huius affectus curatione esse saluberrimam, ex priscorum mente firmauimus. Nunc dubitandum: *Vtrùm in omni Ophthalmia vena sit secanda:* Græci multoties spreta phlebotomia, purgationem imperant celebrandam. Sic consulit Hip.*6. Aph.*17. dicens: *Lippientem corripi alui profluuio, bonum.* Subscribit Galenus, 13. *meth.*11. qui inflammationes oculorum purgatione per aluum persanasse gloriatur. Arabes cum suo magistro Auicenna *cit. loco*, in omni specie Ophthalmiæ sanguinem mittunt: *Et phlebotomia*, inquit Auic. *ex cephalica, est conueniens omnibus speciebus eius.* Dic. Sanguinis missio perpetuò conuenit etiam in cacochymia, quia præcipua intentio est reuellendi, & sedandi dolorem, quæ indicationes cum magnitudine morbi coniuncti plurimùm vrgent. Quare si inflammatio est magna, semper vena secanda, etiamsi à flatu concitetur. Nam etiam in dolore à causa externa exorto, vt ictu, percussione, casu, &c. ad præseruandam partem ab inflammatione, reuulsionis causa, venæ sectionem consulit, 4. *meth.*6. & 4. *acut.*19. Hip. autem non prohibet venæ sectionem, sed post hanc celebratam, alui profluuium superueniens approbat, quia tum causa antecedens, tum coniũcta vacuatur. Quo autem pacto humor positus extra venas, ope expurgantis pharmaci possit per inferiorem regionem educi, *lib.1. Hip. Princip. Med. in com. Hist.*55. enucleauimus: quo sensu etiam Gal. est intelligendus.

Vtrùm autem inferiores, an superiores venæ sint tundendæ? etiam dubitandum. Serapio *cap. de Ophthalmia*, & Auicenna mittunt ex cephalica: Mesuës, & Rhasis *ad Almansorem*, ex saphæna. Solue tu breuiter hoc modo: Sectio venæ communicantis à loco affecto citiùs attrahit, non tamen æquè fluxum prohibet. Ob necessitatem ergo celeritatis in inflammationibus internis, incipimus à communicante; in externis doloribus, ab aduerso, vel remoto loco.

In Ophthalmia magna & sæua, ob periculum, & dolorem ab affecta parte priùs exhauriendus sanguis: in miti, licet à remotiore incipere. Vel dic. Serapio in pauca plenitudine, gibberi venas feriendas docet: Reliqui in multa plethora ex talo vacuandum iubent, maximè si consueta vacuatio per hæmorrhoïdas, aut menstrua, sit suppressa, vel minuta: nam eã prima sanguinis detractione reuocare curabis, vacuato sanguine ex talo; sæpe enim licèt distantior videatur locus, longè vtilior existit, quia semper consultum fuit accedere ad originem, & originis principium.

Postquam totum corpus sufficienter vacuatum est, & caput adhuc humore calido repletum existit, sanguinem mittes ex ramo venæ cephalicę in carpo, venis nasi, frontis, sub lingua, angulis oculorum, quò expiret commodiùs, quod in oculis ipsis infixum est. Cucurbitulæ scapulis, dorso, imò ceruici affixæ, & scarificatæ, citissimum

citissimum lippientibus oculis leuamen præstant. Iuuant frictiones crurum, & brachiorum, lauacra, & ligaturæ, quorum beneficio humorum momentum trudatur deorsum.

Purgatio salubris est, iuxta humoris ideam celebrata. Sed redundante humore bilioso, qui non in capite, sed in hepate, & genere venoso sedem habet, priùs viscera expurganda, deinde caput, & oculi: Secùs faciendum in pituitosa Ophthalmia. Licèt autem forma solida in hunc vsum sit commoda valde, quia ob moram in ventriculo, somni tempore offertur, & feliciùs à superioribus partibus humorem peccantem eradicat: tamen si feruor adsit, febris, & capitis ardore crucientur ægri, securiora sunt electiua lenia, & quæ prohibent ne humores vehementiùs in partem irruant affectam: de horum censu sunt Manna, Cassia, Rhabarbarum. Cætera *cap. de dolore capitis* latè proposui.

Quod attinet ad Syrupos, præponantur, si purgatio expectet coctionem. Vbi autem adhibentur affluente humore, multis placet commodè non solùm in hoc affectu, sed in omni rheumatico, quod non præcedant syrupi: Si enim hi astringunt, purgationem prohibent; si laxant, augent fluxum. Quod esset verum, si intempestiuè, & citra præuiam phlebotomiam concedantur.

Non est quoque hoc loco, citra diuisionem humoris à capite, & oculis, silenda disceptatio, ad curandos oculorum morbos vtilis valdè: *Vtrùm Errhina medicamenta in oculorum affectibus sint vsui?* Quòd sint reprobanda, facit argumentum fortissimum, quia humores ad oculos attrahunt, cùm per eosdem poros deferantur ad angulos oculorum, & ad potos nasi. Sed hæc ratio non est sufficiens, vt concedamus omnia caputpurgia omni tempore esse arcenda; nam aliquando adhibita non leue ad curationem momentum attulerunt.

Tam nasus, quàm palpebræ, oculi expurgationi in naturali statu deseruiunt, ob exquisitum oculi sensum, teste Galeno *lib. 1. de sanit. tuend. cap. 18.* Quod si verum est, cur salubriter non licebit, materiam peccantem in oculorum affectibus, post exquisitam expurgationem ad nares deriuare? Hoc præceptum priùs edocuit Hip. *lib. de loc. in hom. ante medium*, *num. 21.* sic enim ait: *Si autem à carne & osse, muco inter os & carnem subsistente, fluxus ad oculos fiat, ex hoc manifestum fit, quod inde profluit.* Et infrà sic ait: *Cum autem in oculos paulatim fluxerit, & pruritum fecerit, ad nares medicamentum adhibebis.* In hunc sensum intelligendus est Galenus *lib. 6. epid. sect. 2. com. 33.* dum in oculorum affectibus narium transitus apertos esse, edocuit cum Hippocrate, Hic enim sic ait: *Transitus aperiri, vt nares.* At Galenus *in com.* sic inquit: *Id per se quidem memoratu dignum est: Conducit enim omnes superuacuorum excretorios meatus aperiri. Et cum superioribus verbis coniungi potest, duplicem sic vtilitatem præbens, propriam quidem in oculis Rhyade morbo vexatis, &c.* Est autem Rhyas, auctore Paulo *lib. 3. cap. 22. rubr. 20.* caruncula in maiori angulo imminutio. Ergo ex mente Galeni, in oculorum affectibus nares aperire conuenit, hoc est, mucosam materiam in oculorum tunicis impactam per nares, & earum canales excernere, iis medicamentis, quæ expurgare nata sint. Posuit autem exemplum in Rhyade, cæteros oculorum affectibus subintelligens: nam sub vno exemplo cætera comprehenduntur, ex Galen. 5. *Aph. 33.* & 1. *acut. 33.* & 3. *eiusdem com. 42.*

Hinc profectò est, vt Introductorij, seu Medici auctor, (quem Herodotum esse fatetur Galenus, 6. *epid. sect. 2. com. 43.*) *cap. 25.* disertè scribat, isthæc medicamenta, caput per os, aut nares expurgantia, propriè in affectibus capitis, & oculorum sumi. Et Galenus 6. *de sanit. tuend. cap. 17.* apertè oculis affectis hæc laudat medicamenta. Hoc etiam respiciens Hipp. *lib. 7. epid.*

A *post Cleomenis, & Coci historiam, num. 37.* ita prodidit: *Quibus fluxiones in oculis tenues, ac diuturnæ, si maturæ in nares processerint, prosunt.* Quasi dicat, si humor in oculis infixus, per nares; siue à natura, siue ab arte expurgetur, bonum. Quare post coctionem, atque exquisitam totius, & capitis vacuationem, nasi fusoria, præsertim leuia, in oculorum affectibus summoperè præstant: Hoc enim tempore per eandem affectam partem vacuare, 2. *ad Glauc.* & alibi sæpe nos docuit Galenus; & eò magis per viam proximam, quod vacuationis genus deriuationem rectiùs dixeris.

Localia esse imponenda patientibus oculis, ratio dictat: quæ cùm reprimentia sint, ex Gal. 4. *sec. loc. cap. 2.* partem roborant, acres humores contemperant, & partem à maiore inflammatione præseruant. Sed in initio B pauca medicamenta sunt imponenda: nam si sint adstringentia, exasperant, ac dolorem augent. Si calida, & tenuium partium, inflammant, & fluxionem accersunt. Quare prudenter admonuit Haly *de regaii dispositione, cap. de Ophthalmia*, cum Serapione *prop. cap.* vt primis diebus nulla medicamina imponantur, quia oculus est nimij sensus, & facilis læsionis, & ideò multa medicamenta, & diuersa, vel fortia in qualitate, euitanda sunt, saltem in principio. Hoc præceptum obseruat Celsus *loco cit.* §. *In ipsum verò oculum prima die, nisi immodica inflammatio est, nihil rectè conijcitur: Sæpe enim potius concitatur eo pituita, quàm minuitur.*

Summè commendatur à priscis liquor oui, & à Galeno 13. *meth. cap. 21.* Humoris enim acredinem abstergit, asperitatem lenit, 4. *sec. loc. cap. 2.* Ob modicam C adstrictionem roborat, repercutit, dolorem sedat, ex lentore autem non citò defluit. Quod ergo *eod. cap. rubr. 7.* apud Galenum, *in fine* legitur, carere in totum vi abstersoria, intelligatur propria facultate abstersiua, quæ manat ex parte calida penetrante, ex humiditate tamen liquida acredinem descendentem eluit.

Deinde dubitandum: *Vtrùm lac dolentibus oculis instillandum?* Galenus 4. *sec. loc. cit.* illud vehementer laudat. Subscribit Auic. *vbi suprà.* §. *Non est conueniens, vt dimittatur distillatio lactis in oculo tempore longo, imò oportet vt remoueatur omni hora, &c.* Nam corrumpitur, & acescit. Instilletur ab vbere, & sumatur ex iuuencula D boni succi, 4. *sec. loc. cit.* Addunt, vt sit ex lactante fœminarū, quia frigidius & humidius: Sitque à tertio mense ad annum; recentius enim incoctum est; antiquius, crassum, calidius. Medium temperat ardorem, dolorem lenit, squallentes oculos humectat.

At si hæc vera sunt, quare Aëtius *tetrab. 2. serm. 3. cap. 10.* tantoperè hoc auxilium condemnat? dum sic ait: *Quidam porrò dolorem obtundere volentes, & caliditatem, & acrimoniam edulcare, lac pro ouo infundunt: decipiunt autem seipsos, ex ignorantia, pro paruo solatio, diuturnam affectionem ægro propinantes, &c.* Quasi dicat, lac licèt dolorem leniat, cùm tamen sit crassi succi, humores arctat, & resolutioni contumaces reddit, & ob hanc causam in longum tempus protrahitur morbus. Hi ergo auctores sic sunt interpretandi, vt Gale- E nus loquatur de vrgente dolore, Aëtius de modico. Cùm enim vehementer hoc symptoma insolescit, vires eneruat, deiicit, ac tandem capite debiliori reddito, & ad id plurime hac de causa humorum copia attracta, lethales sequuntur oculorum & capitis morbi, qui sæpe ægros ad necem perducunt.

Quæres: *Vtrùm in curatione ophthalmiæ magis præstet albumen oui, an lac?* illud excellere firmat Aëtius *loc. cit.* §. *Rarefacit albumen oui meatus, & per viscositatem facilè euacuat lachrymam, & meatus obducit, ac humorum acrimoniam contemperat, & ipsorum tenuitatem ad iustam spissitudinem transmutat, & omnem morbosam putredinem detergit.* Haly *cap. prop.* dixit, in hyeme, vel Ophthalmia frigidiore, lac; in æstate, vel calidiore

calidiore, albumen. Dic tu. Si materia est multa, præstat lac, quia timetur obstructio ab candido oui. Si pauca, præstat albumen; nam tunc incrassatio non timetur, & magis refrigerat. Solue tertiò cum Galeno 4. *sec. loc. cit.* dicente, lac magis, mitigare dolorem, ob multam lenitatem butyri, & abstersionem seri. Quare in magno dolore, siue ob acredinem, siue ob humoris copiam, præstat lac; in remissione, sufficit ouum.

Hæc medicamenta in omni Ophthalmia actu frigida imponantur, sicut in auribus calida, ex Mesuë: Oculi enim actuali frigiditate recreantur, sic enim prohibetur exhalatio spiritus, ad quam propter raritatem pronus est, ob quam vis medicamentorum etiam frigidorum penetrat. Nec obstat, quòd Mesuë fomenta calida oculis applicet: Intelligendus enim est de operatione medicamenti virtuali, siue repellente, siue digerente, in fomentis autem quæritur operatio caloris actualis. Dic secundò. Mesuë extrà imponit, non verò oculo infundit: de quo argumento lege quæ diximus, *lib. 1. Hist. PP. Med. in com, Hist. 56.*

Collyria tardentur ad tres dies, ex Auic. *loc. cit.* præsertim momentaneè adstringentia. In valde calida infundatur mucago psyllij cum aqua rosar. & lacte; & in calidiore, decoctum papaueris cum liquore oui. In augmenti initio repellentia cum resoluentibus misceantur, ita vt repellentis sit pars vna, resoluentis sint tres, ex camomil. vel meliloto, vel fœnugræco, vel collyrium album Rhasis sine opio, & sic ℥ j. ad lactis vnciam vnam. In statu fomenta ex decoctis resoluentibus, bis in die in dolore modico; in valido, quater, 4. *sec. loc. 2.* Quo tempore magnificè auxiliatur, & tollit dolorem linteolum madefactum butyro insulso oculis impositum, 4. *sect. loc. cap. 8. rubr. 2.*

Frontalia, & oculorum emplastra aliquando suspecta sunt. Apponantur itaque post euacuationem, & in valido fluxu, 4. *sec. loc. cap. 8. rubr. 5.* Similaginis partes duæ, thuris vna cum albumine. Vel cochleæ tritæ cum albumine: Vel thus cum luteo oui asso duro. Toti autem oculo violæ cum rosacea. Vel medulla pomi assi cum rosacea. Vel ex Galeno *cap. 8. rubr. 4.* Oui luteum cum pauco vino, & croco.

Inter repulsoria auxilia mordacitatis expertia, pompholyx lota nulli est inferior, cessante fluxu, & vacuatione peracta, 4. *sec. loc. 2.* Ex Serapionis censura pulueres sarcocollæ cum saccharo cando, & amylo cæteris præstant. Si adsit dolor, vtere collyrio albo Rhasio cum opio, vel caseo recenti pluries loto, tuso cum albumine oui, vel lacte cum croco. Si dolor magis vrgeat, impone succum coriandri cum lacte, vel polentam ex decocto capitum papaueris, vel foliis hyoscyami tusis cum vitello oui.

Tandem in dolore corrodenti modicè narcotica prosunt: licèt vniuersaliter 12. *meth. 1.* & 8. & 6. *Aph. 31.* Galenus damnare videatur. Sed id facit in principio, non vacuata causa: approbat Auic. *cit. lot.* sic dicens: *Et quandoque doloris vehementia facit necessariam stupefacientium adhibitionem, sicut succi pomorum mandragoræ, & lactucæ, & papaueris.* Quare si humor est subtilis, & corrosiuus, stupefacientia, extrà, & intra oculum imposita, summo infestante dolore, sunt vtilia, prout prædiximus *lib. 1. Hist. PP. Medic. in com. Hist. 56.*

Ad mitigandum dolorem, auctores oleum præsertim rosaceum oculis imponunt, quare dubitandum: *Vtrùm oleum in affectibus oculorum aliquando admittendum?* Vtiliter posse oculis imponi, rationes firmant: Nam si sit rosaceum, fluxiones reprimit, lenit dolorem, acres succos contemperat: & ita Alzaharauius 4. *pract. cap. 25.* cum vitello oui, lacte muliebri permixtum id imponit. Dic. Si humorum impetus ad oculos vehemens sit, & dolor vrgeat, extrà impositum prodesse ob causas dictas: Nunquam verò intra oculum vel per se, vel permixtum esse admouendum; nam lentore suo adhærescit, obstruit, facta obstructione calor oculi intus cohibetur, retentus exardescit, & inflammat.

Si perseueret affectus, & cæteris præsidiis resistat, tunc coniectura est, quòd sanguis calidiusculus in arteriis sit infixus: tunc ergo vtere consilio Galeni, 13. *meth. cap. vlt.* Rade, aut seca temporum arterias. Id docuit Auic. *loc. cit.* §. *Et fortasse non sufficit phlebotomia ex Cephalica, & est necessaria phlebotomia arteriæ temporis, & auris, ad abscindendam viam, per quam aduenit materia; & illud, quando materia aduenit oculo per arterias extrinsecas.* Quòd si suspectus sit arteriotomiæ vsus, in ea parte hirudines appone, ex Paulo *loc. cit. rubr. 2.* §. *At si humores in capite fuerint impacti, hirudines fronti, quia oculus dolet, adhibere oportet.*

Quod si neque iis succumbat affectio, tunc existimandum est humorem perpetuò de nouo generari, qui confluens in oculos, illos inflammet. Ita docuit Auic. *loc. cit. cap. 6.* *Et scias quòd quando adest Ophthalmia, & oculi alteratio perseuerat cum cura recta, tunc caussa eius est materia retenta in oculo, corrumpens nutrimentum.* Amplectere ergo consilium Auic. *eo loc.* dum sic ait: *Quandoque cauterium super verticem est necessarium, vt retineatur fluxus.* Omnibus enim inueteratis oculorum affectibus ex humorum influxu subortis, nullum est efficacius remedium cauterio in occipite, aut setaceo: quorum loco fontanellæ brachiis affixæ, aut vesicantia retrò aures, vel cauterium in sincipite excitatum satis sunt. Si autem ex crassiusculo, minúsque calido humore, oculi infestentur, ad roborandum caput & oculos, fluxionémque exsiccandam, sudorifica parata ex radice chinæ, vel similace aspera, aut Ebeno valde excellunt. Alia verò præsidia minùs efficacia passim inuenies apud auctores.

OBSERVATIO.

Ad inueteratam Ophthalmiam, vnguentum eximium.

AD exsiccandas humiditates ad oculos à capite confluentes, simúlque valentissimè per canthos expurgandas, Vnguentum fit magistrale, nulli secundum, applicitum post totius, capitis, & oculorum vacuationem vniuersalem. Eo bis in die manè, & noctu, tribus horis post cœnam, palpebræ superiores leuiter illinantur: post horam, humoris serosi riuuli per anguriam præsertim maiorem effluent vbertim.

℞. *Olei rosac.* ℥ iij. *aq. rosac.* ℥ ix. *camphor.* ʒ j. *tutiæ*, ℈ j. *mellis*, ℥ ij. *fellis hirci*, ℥ ß. *farinæ lupinorum*, ℈ j. ß. *aloës succotrin.* ʒ j. *sacchari candi*, ℈ j. ß. *succi marrubij, succi fœniculi, succi rutæ, an.* ℥ ß. *myrrhæ*, g. xv. *ammoniaci*, ʒ ß. *sarcocollæ*, ʒ j. ß. Puluerisatis puluerisandis, misce, & lento igne coque modicè, & cum pinguedine hircina, & arietina, ac momento ceræ, fiat secundùm artem Vnguentum.

OBSERVATIO.

Ad Ophthalmiam contumacem, aqua mirabilis efficaciæ.

OPhthalmiæ diuturnæ, cunctísque oculorum affectionibus, quæ ex nimia humiditate, crassísque humoribus & caliginosis scaturiunt, vt densitati, albugini, vngui, suffusioni, &c. Hanc aquam principatum obtinere diutino experimento compertum habeo, si corpore exquisitè vacuato, noctu solùm, tribus horis post pastum, intra oculum sex guttas eius instilles actu frigidas. Post duas enim horas,

tanquam è fronte perenni, manabunt ichores in copia multa.

℞. Aloës, ℥ iij. *rutæ, fœniculi, betonic. an.* M.ij. *verbenæ, tormentillæ, an.* M.j. *sarcocollæ,* ℥ iij. *spumæ nitri,* ℥ ij.ß. *sacchari candi,* ℥ iij. *syrupi rosacei,* ℥ iv. *vrinæ pueri impubis,* lb.ß *stercoris lacerti,* ℥ iij. *marrubij,* M. iij. *euphrasiæ,* M.j.ß. *Zingiber. spicæ nardi, piperis longi, caryophyllor. tutiæ,* ℥ ij. *balsami,* ℥ iij. *mellis rosati,* ℥ ij. *viridis æris,* ℥ j. *lycij,* ℈ ij. *folior. raphani,* M.j. Puluerisanda pulueriséntur, & misceantur omnia, ac infundantur in vino albo generoso, in vase destillatorio, addita quarta parte mellis optimi, decem dierum spatio, dummodò quotidie agitentur, & deinde ad ignem ponantur, & aqua quæ ex destillatione exierit, reseruetur.

CAPVT XIV.

De aurium inflammatione.

Definitio.

AVris inflãmatio, est tumor in profundo auris, ex calido humore pronatus. *Vtrùm intra aurium partes internas possit generari inflammatio?* dubium est difficile: Nam, vt cætera de fabrica aurium omittamus, auris interna, verum auditus organum, in osse petroso situm habet, quam plures meatus constituunt. Et in primis in extremo septum adest membranosum, quod tympanum vocant, quòd tympani modo tendatur. Hæc membrana tenuis est, densa, sicca pellucida, exquisitissimi sensus, ex Hip. *lib. de canib.* Tenuis, vt sonum, & externum aërem admittat facilè; densa, vt externis iniuriis resistat; sicca, vt meliùs personet: atque hæc à portiuncula duræ meningis ortum ducit.

Post membranam conspicuus est meatus secundus, quem Aristoteles cochleam vocat, alij peluim dicunt. Adsunt tria ossicula, quæ solidissima sunt, & cordæ tenuissimæ implicantur: visitur neruus quintæ coniugationis à cerebro ad aurem productus: conspicui etiam sunt musculi ita exiles, vt ferè sensum effugiant. Quare si hæc sicca sunt, venis expertia, & ob siccitatem ac duritiem humores non recipiunt, quomodo inflammari poterunt, & dilatari?

Ex altera parte constans est Medicorum opinio, in interna auris parte, abdita, & latente, concitari posse inflammationem arbitrantium: Hanc enim eo loco enasci concedit Galenus, *lib.* 3. *sec. loc. cap.* 1. *in initio*, dum sic ait: *Fiunt & auris dolores ex inflammatione, interdum quidem solius circa meatum cutis; interdum verò in profundo progressa, quando videlicet neruus auditorius ad inflammatam affectionem peruenit, &c.* Subscribit Auic. 4. 3. *tract.* 1. *cap.* 6. §. *Et peruersior dolorum auris est ille, qui est ex apostemate calido profundo inflammatiuo, &c.* Patet apertè: si enim in parte solùm externa posset generari inflammatio, nunquam hæc esset periculosa, cùm pars externa, sensus sit magis hebetis, & cerebro non communicet. Quod est contra oraculum Hip. *lib.* 3. *prog.* 13. sic dicentis: *Aurium autem dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, difficilis est; periculum enim delirij, mortisque imminet.* Quià vt Galenus monuit *in com. hæc pars præcipua est, & in qua neruus auditorius afficitur, non ex longo interuallo cerebro copulatus.* Hoc etiam demonstrant acutissimus dolor, febris acuta, delirium, quæ omnia ad partes externas inflammatas subsequi non solent.

Ad obiecta facilis est responsio. Licèt enim hæ partes duræ sint & membranosæ, tamen à tenui humore inflammari possunt, qui earum solidam & densam substantiam penetrat, ex Galen. 6. *Aph.* 33. Ex hoc inflammantur pleura, vnde pleuritis; & cerebri membranæ, & A excitatur phrenitis, 2. *de caus. sympt. cap. vlt.* Non æquè autem, inquit Galenus *lib.* 6. *Aph. cit.* membranæ, ac pulmo sint natura aptæ humores suscipere: densa siquidem membranarum est substantia, pulmo verò parte in omni rarus, ac laxus; quare huic promptum est omnes suscipere humores, membranæ autem succingenti biliosos magis.

Causa.

INflammatio auris ferè ab humore à capite in eam confluente concitatur: is aliquando est sanguis, sæpè tenuis quidam feruidúsque humor, qui in auris profundum ita sese insinuat, & adhæret, vt primùm dolorem excitet, deinde violenter exasperans, distendens, B ac replens, tumorem generet. Alzaharavius *lib. pract. tract.* 3. *cap.* 3. causas enumerat in hunc modum: *Aut causæ sunt extrinsecæ, aut intrinsecæ: si illa, aut ex immodico calore emanant, vt nimio æstu solis, approximatione ad ignem, aut si forte aliquod medicamentum calidum intra aures imponatur. Intrinsecæ, quando nimia sanguinus repletio in cerebro abundat, quæ in neruum auditorium irruens inflammationem gignit.* Nam caput nimio humorum onere refertum, in partes sibi subiectas, si sunt debiles, eos detrudit, vt aures, oculos, frontem, labia, dentes, gingiuas, palatum, & alias sibi vicinas; si verò hæ robustæ sint, in debiliores, vtpote pectus, pulmonem, gargareonem, & ventriculum transmittit, vt probat Gale- C nus 2. *feb.* 11. Cæterùm vtrùm à bile, aut pituitoso sanguine oriatur, ex anni tempore, præcedente victu, ætate, & cæteris coniicies, ex vehementiáque doloris, & eius acutie diligenter venaberis; hic enim perpetuò à feruido humore progignitur, vt animaduertunt Paulus, *lib.* 3. *cap.* 22. Trallian. *lib.* 1. *cap.* 24.

Signa.

DOlor vehemens ægrotantes premit, & magis si inflammatio in suppurationem commigret: nam tunc, vt Paulus ait *loc. cit.* grauitas, distentio, simúlque calor, & dolor pulsatilis ingrauescunt. Dolor hic ad aures refertur, non tanquam auditus, sed tanquam tactus symptoma: quippe tactus, auctore Gal. *lib. de diff.* D *sympt. cap.* 3. omnium sensuum instrumentis communis habetur, cùm aliorum quilibet suo duntaxat instrumento sit contentus. Quæ verò veluti propria sensibilia auditum infestant, sensum quidem corrumpere possunt, mortem verò inferre nequeunt. Huiusmodi sunt terrifica tonitrua, machinarum bellicarum soni, tumultuosi clamores: ab his enim omnibus auditus dissoluitur euertitúrque, quemadmodum visus à fulgore, & splendore solis. Excellens namque sensibile, dicebat Arist. 2. *de anim. cap.* 2. sensorium, corrumpere solet. Hoc probat Galenus *de caus. sympt. cap.* 6. scribens, à terrifico tonitruo, nonnullos audiendi facultate priuatos, omnino surdos euasisse; quo in loco asperrimos, maximas, E celerrimásque voces auditu dolorificè afficere affirmat.

At Hipp. *in præsagio citato*, de hoc dolore non loquitur, sed de eo ta tùm, qui auditorium meatum, velut tactus instrumentum lacessere solet. Nam si fortis est, pus fieri ostendit. Deinde dolor hic est sæuior omni alio dolo auris, qui ab aliis causis emanat. Ita inquit Alzaharauius: *Signum apostematis, est fortis dolor, & est fortissimus omnium dolorum auris, & magis periculosus, cum dolore totius frontis, & capitis, & febris.* Et infrà ait: *Signum humoris calidi est fortis calor, & inflammatio auris, & delectatio infirmi in frigore aëris, & quando concordant ad hoc ætas, complexio, & tempus, erit illud fortius.*

Insuper inflammationem hanc comitantur febris acuta, & delirium: hæc enim signa non apparent in inflammatione in extrinsecùs auris conspicuis articulis oborta

oborta, sed quando in intimo auditorio meatu premit, & fatigat: tunc enim promptè cerebrum consentit, & delirio ægri moriuntur: quia inflammatio in hac parte enascens est cum febri inseparabili, & propriè ad intellectus permixtionem perducit, ex Auic. *loc. cit.* Id significauit Auic. dicens: *Et si causa est dubellet, aut apostema calidum in ipso neruo, significant ipsum febris, & permixtio intellectus.*

Præsagium.

QVærendum primò: *Vtrùm Aurium dolor sit dolore oculorum magis periculosus?* Aures acutissimo sensu præditæ sunt ob causas dictas, & ideò enatus in iis dolor est magis perniciosus quàm oculorum dolor. Hoc probat Celsus *lib. 6. cap. 7. §. Ideóque ad aures transeundum est, quarum vsum proximum à luminibus natura nobis dedit. Sed in his aliquantò maius periculum est: nam vitia oculorum intra ipsos nocent; aurium inflammationes, doloresque interdum etiam ad dementiam, mortémque præcipitant*: Hic, præsertim si inflammatorius sit, acutissimus est, & incessanter ægrum affligit: qui enim à nuda intemperie, vel quauis alia causa, citra inflammationem contingit, aut sine febri lacessit, aut si febris adest, certè illa assidua non est. Qui verò cum vehementi, eadémque continua febre affligit, citra inflammationem nunquam consistit, cui cerebro consentiente delirium oboritur, & sæpe ineuitabilis sequitur mors. Quin & citra cerebri compassionem, solum ipsum dolorem per se, quando atrocissimus, velut ille, existit, sua vehementia & acerbitate ægrum interficere posse Galenus est auctor, 12. *meth. cap.* 1. & 2. *de caus. sympt. cap.* 5. *Quippe laborantes, & decolores apparent, & refrigerantur, & concutiuntur, rigore tremunt, pulsus minores redduntur, & abolentur, & tandem velut siderati, attonitique moriuntur.* Deinde ex oculorum doloribus non ita sæua mala, ac ex aurium acuto, pulsatili, & insigni dolore subcrescũt; ex hoc enim scaturiunt angor, anxietas, vigilia, sitis inexhausta, febris assidua, delirium, conuulsio, quæ omnia cùm fiant ab humore feruido, bilioso, neruum atque membranam in aurium cauitate positam inflammante, dolorem firmum, fixum, & iugiter cruciantem excitare solent. Ita Paulus *loc. cit.* scriptum reliquit: *Non enim mediocre periculum est, quòd cerebrum neruo, per quem facultas audiendi erogatur, inflammato, vicinum sit*: quoniam, vt ait Galenus *cit. loc. progn. Multi interimuntur propter dolores aurium, vehementer in consensum perducto cerebro: quocirca nonnulli ægri delirant, necnon aliqui derepentè moriuntur.* Quæ ferina symptomata cùm in dolore oculorum non contingant, hunc semper esse mitiorem, & minùs periculosum certum est. Hæc omnia difficilia, & summè periculosa damna leuamen suscepant, si ex aure pus effluat candidum, nam tunc *expectari potest iuuenem conualiturum, si quod aliud etiam bonum indicium superueniat*, vt inquit Hippocrat. *cit. progn.* Si enim humiditas aliqua loco puris emanet, bonũ est signum, sicut si adsit morbi tolerãtia, mens constet, virtus sit valida, somnus sit placidus, appetitus alacris: Hæc enim omnia cum pure excreto salutis spem certò promittunt; quoniam, vt 5. *Aph.* 22. Galenus edocuit. *Vlceri pus generanti nihil mali aduenire potest.* Quod assequi difficile non erit, intelligenti suppurationem, coctionem quandam esse, quæ auctore Hipp. 6. *epid. sect.* 3. *text.* 7. perpetuò naturæ victoriam, salubrémque securitatem significat: Nam quidquid ad suppurationem ductum est, id recidiuam non efficit. Ipsa enim concoctio, indicatio simul, & excretio est.

Sed difficilis est explicatio illius oraculi Hippocratici, traditi, *lib. 3. progn.* 14. *Vtrùm ab aurium inflammatione, natu minores citius intereant senioribus?* Nam qui ex aurium inflammationibus moriuntur, ob doloris vehementiam, delirium, & febris magnitudinem intereunt. Hinc euenit illos qui nondum trigesimum quintum annum excesserunt, quos *citato loco* Hippocrates natu minores appellat, ab huiusmodi morbo magis periclitari; natu verò maiores, minùs, quoniam hi ob frigidum ætatis temperamentum, & sensus hebetudinem, nec doloris vehementia vexantur, nec delirio, & febris magnitudine prehendũtur. Illi verò cùm caloris vbertate polleant, & molliores neruos habeant, promptè febres suscipiunt, & vehementer dolores persentiscunt: quoniam, vt ait Galenus *lib. quòd animi mores, cap.* 10. adolescentium ætas, calida est, & sanguine affluens; senum, exiguo sanguine, & frigida: ac proinde in his non æquè, ac in adolescentibus, ob doloris, & febris magnitudinem mortes sequi solẽt, in quibus propter prædictorum malorum sæuitiem, interitus, suppurationem præoccupat inflammationis. Senibus verò non similiter delirium, aut acutæ febres fiunt; frigidum enim est illorum corpus, 1. *Aph.* 15.

Vnum solùm obstat fortissimum telum, quòd pueri concoctrice valeant, & sic humorem in inflammatione contentum concoquant, ac præ maiore robore in pus vertant. Senes contrà, debiles, inermes, exangues, & præ innati caloris inopia & languore, vix sæuientium symptomatum insultus in hac inflammatione euenientium, possint tolerare, sed præ sæuitie mali deuicti citiùs occumbant. Dic Iuniores celeriùs emori ex inflammatione auris internæ, quia cùm calidissimi sint, flamma semel excitata non ita facilè extinguitur, sed increscente febre, feruidioribúsque humoribus factis, & spiritibus èbullientibus excandescit corpus, & ad partem inflammatam decumbentibus, deteriores fiunt inflammationes, ac periculosiores, quæ occupato cerebro subitò interficiunt. In senibus hæc non ita funesta propullulant, quia illis parum calidi innati inest; *Calor enim præternaturalis, ramificatur ad proportionem caloris innati*, vt scitè docuit Auerrhoës 7. *collig. cap.* 3.

Curatio.

CVm dolor ex inflammatione subortus, sit truculentus ac ferox, & hæc sit interficiens velociter, idcircò, vt inquit Celsus, magis inter initia protinus succurrendum. Quod intuens Hipp. 6. *epid. sect.* 5. *text.* 13. dolori aurium tanquam malo partis exactissimè sentientis subuenire blandissimè consuluit, lana ex vnguento, aut oleo calente, digito inuoluta, deinde in aurem expressa, donec aliquid intus influat; hoc enim modo dolori opitulamur, & partem præseruamus, ne ob hanc causam humores à toto, & à cerebro attrahat nocentissimos.

Dubitabis tamen: *Vtrùm in inflammatione aurium, semper lenia medicamenta applicanda?* Hoc enim ita esse exercendum, præstantia partis indicat manifestè, quæ sensu pollet exquisitissimo, & partium præstantium primati est continua. At contrà obiicies ex Galeno, qui *lib. 3. sec. loc. cit.* in aurium doloribus, valentibus pharmacis vtitur, chalcitide nimirum, nitro, porri succo, vrina caprina, & aliis huiusmodi: Hoc verò non indicat loca hæc acuti esse sensus; nam quæ huiusmodi sunt, eorum vires similibus medicamentis doloribus resoluuntur. Qua de causa Galenus *lib. 7. meth. in fin.* partibus acutè sentientibus expedire dicit, nec confertim, nec semel valentibus auxiliis mederi, sed mitibus potiùs, & in tempore oblatis.

Dic, Galenum non vti his vehementibus medicamentis, quando dolor ex inflammatione emanat, sed cum à frigidis, & crassis humoribus ortum ducit: hæc enim succorum crassitudinem attenuant, eorum rigenem frigiditatem attemperant, & flatus crassos dissoluunt. Nec verendum, quòd hæc aurium neruosas

partes

partes oblædani, priùs enim à qualitatibus humorum resoluuntur, & non nisi refracta ad locum affectum perueniunt.

Ante omnia sanguis mittendus est, ex Pauli decreto, è mediana, & postea cephalica eiusdem lateris. Cucurbitulæ scapulis siccæ, & cum scarificatu adhibendæ, præsertim si adsint signa plenitudinis, vt faciei rubedo, grauitas capitis & frontis, cùm inclinat se, & vehementia percussionis: & si concordant ad hoc ætas, complexio, & tempus, erit tunc fortior, vt aduertit Alzaharauius *lib. pract. tract. 3. cap. 3.* Quòd si validus sit dolor, aluus per clysterem fortiùs subducatur, & sanguis à cubito detrahatur. Iuuant etiam cætera reuellentia auxilia, vt frictiones, vincula, ligaturæ crurum, & brachiorum.

Post sanguinis missionem medicamentum potandum, quod secessum deorsum faciat, dicebat Hip. *lib. de loc. in hom. num. 20.* Exhibenda mitissima, quæ humoris acrimoniam attemperare, & modicè expurgare queant, vt Rhabarbarum, pulpæ cassiæ interaneus liquor, Myrobalani citrini, syrupus violaceus ex pluribus infus. Ex quibus parantur decocta, clysteria, & aliæ formulæ, quæ suauiter aluum proritant.

Vtrùm verò in hoc affectu vacuatio per vomitum celebranda? inter varia loca Hip. videtur esse controuersia: Ille enim nuper *cit. loc. in hom.* sic ait: *In aurium inflammatione medicamentum quod sursum expurget, non dandum; vomitus enim non auxiliatur.* Contrà ipse *libro 2. de articul. text. 51. Sed si homo facilè vomat, vomere debet, vt modicè exhauriatur.* Et Galenus *in com.* Hip. edictum non reprobat, imò varias afferens vomendi formulas, illius sententiæ subscribere videtur.

Dic, in inflammatione aurium inutilia esse medicaméta, quæ vomitum mouent: Nam vt *5. meth. 3.* & alibi passim, scribit Galenus: *Reuulsio in iis quæ suprà sunt, omnibus, deorsum semper agitur.* Hæc enim vacuatio violenta est, mouet corpus, & facta concussione humores ex inferis partibus facillimè confluunt in superas. Caput fortiter agitatur, & comprimitur, & hoc modo accito calore, succi liquantur, & ad aures debiles, ac dolore oppressas exprimuntur. Si verò Hip. *2. de articul.* probat, intelligendus, quando dolor ex frigidis humoribus ab stomacho eleuatis ortum ducat, tunc enim præuia semper vacuatione per aluum, clemens vomitus concedi potest.

Quod à capite fluxio decumbat, tunc commodissimè cucurbitula cum scarificatu occipiti affigitur, nasi vena secatur, & leonicæ aperiuntur. Si tamen supprimantur menstrua, vel hæmorrhoïdes sint retentæ, prius è crure vacuationem moliri oportet, & facta sufficiente ex his partibus vacuatione, citiùs quoad possumus, ad superiorum venarum sectionem accedere oportet.

De localibus illud quærendum: *Vtrùm medicamenta calida actu auribus infundenda?* Et videtur quòd hæc instillanda sint calida, seu tepida, quæ nempè ad leniendum dolorem, & refrigerandum apponuntur, etiamsi æstus sit maximus: Aures enim frigidæ facilè à frigida intemperie offenduntur, & medicamenta frigida actu anfractuosos, profundósque aurium meatus permeare nequeunt, imò sibiipsis viam præcludunt. Ita docuit Galenus *3. de loc. 1.* §. *Manifestum verò est, quidquid adhibetur mediocriter calidum esse oportere.* Accepit ab Hip. *lib. de affectionib. num. 3.* dum sic ait: *Si auribus inciderit dolor, conducit multa calida lauare, & auribus fomentum adhibere:* Et *lib. de loc. in hom. num. 20.* §. *Et verò quem dolor affligit, medicamentum natura calidum, tepidum factum infundendum est.* Ex quo loco desumpsit Paulus *loc. cit. rubr. 1. in fin.* §. *Calida verò omnia mediocriter esse conuenit, quæ auribus adhibentur,* Nam præterquam quòd balneum, & dulcis aquæ lauacrum humores acres attéperat, vt manifesto exemplo in doloribus oculorum Gal. ab Hip. edoctus confirmat, *lib. 6. Aph. 31.* Actu calidum balneum neruosas partes minimè ferit. Subscribit Mesuë *cap. de Ophthalmia*, dicens: *semper in Ophthalmia actu frigida esse imponenda, sicut in auribus calida.* Quam medendi methodum esse securissimam omnes vnanimiter confirmant.

Obstat contextus Galeni *3. sec. loc. cit.* dum sic ait: *Quidam verò frigidam aquam dolenti auri infundunt, & confestim quidem longè magis dolitant, paulò post verò perfectè doloribus liberantur.* Ergo cum vtilitate, aqua frigida actu in aures infundi potest. Dic, eo loco Galenum ex aliorum mente fuisse loquutum. Dic secundò, in vehementissimis doloribus aurium, aliquando narcotica esse ex vsu, vt *infrà* dicemus: aquam verò frigidam hac vi præditam esse, testis est Galenus *12. meth. 7.* qui ad colicum dolorem ex bile pronatum, potum gelidæ, tanquam narcoticum medicamentum offerendum curauit: Nam actualis aquæ frigiditas torporem, & insensibilitatem parti inducit.

Maior tamen dubitatio est de Aceto: *Vtrùm intra aures instillandum?* Negantem partem amplectitur Galenus *3. acut. 39.* dum sic ait: *Acetum vterum dolore afficit.* Quare si vterum lædit acetum, quantò magis aures, suapte natura neruosas, siccas, exangues. Id equidem Galenus ostendit *in com.* dum sic ait; *Quod acetum suapte natura neruos offendat, testatur experimentum: Nempe exangues sunt, & ideò frigidi, faciléque ab iis quæ refrigerant simul, & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Læduntur præterea & à reliquis refrigerantibus omnibus, sed substantia aceti, quæ tenuium est partium, in eorum mergitur profundum, atque in omnes ita penetrat partes, vt ne minimum quidem ex iis illæsum maneat.*

Idem Galenus contrarium statuit, *lib. 3. sec. loc. cap. 1.* dum sic ait: *Moderatæ inflammationes, & non pulsatiles, etiam per huiusmodi pharmaca curantur, quale est acetum cum rosaceo tepefactum, vtrisque diligenter simul commixtis.* Probat etiam *lib. 13. meth. cap. 12.* §. *Auri verò etiamsi acetum cum rosaceo infundas, nihil offendes.* Nam acetum refrigerat, repellit, penetrat, & roborat, hócque modo partem à vehementiori inflammatione præseruat.

Dic, quòd etsi acetum neruosas partes sua acrimonia feriat, & hoc modo solum in aures non sit infundendum, tamen cum rosaceo permixtum, & in parua quátitate admodum nocere non potest. Hip. autem *lib. 3. acut.* cùm suo tempore plures videret committi errores ab ignaris Medicis: vnus enim tunc non reperiebatur Medicus verus, vt notauit mirabilis Auenzoar *lib. 3. suæ medicin. tract. 1. cap. 1.* Idcircò præcepta quædam vniuersalia conscripsit, vt posteri ea maturo, prudentíque consilio expenderent. Quare rosaceum acrimoniam temperat aceti, huiusque vim penetrantem modica iuuat stipticitate sua, lenit dolorem, biliosi humoris efficaciam retundit. Adde quòd acetum non est vndequaque frigidum, imò, vt sæpe alibi dictum est ex Galeni mente, contrariis facultatibus constat: Hoc enim, vt scitè monuit Galenus *4. simpl. cap. 3.* ex putredine generationem sortitur; quare caloris præter naturam empyreuma reseruat: Nam etsi vinosæ vini partes, dum ipsum in acetum transit, refrigerentur; aqueum tamen excrementum putrescens, adscititiam caliditatem obtinet, velut cætera omnia quæ putrescunt. Quæ sanè cuncta, si Gal. fidem adhibemus, *lib. de caus. morb. c. 2.* & *1. de diff. febr. cap. 7.* calidiora ob putredinem redduntur. Quare acetum non ita frigidum est, & adstringens, vt neruos pungat, auriúmque purgamenta incrasset, & reprimat.

Si dolor vehementer opprimat, stupefacientia sunt

ex vsu. Sed quæres: *Vtrum ea intra aures infundenda?* Interdicenda esse dictat ratio: Nam cogunt nimia frigiditate humorem, vias arctant, auditum lædunt, neruos sensiles offendunt, & innatum calorem mortificant. Ex altera parte Galenus 3. *sec. loc. cap.* 1. & 8. *c.* 3. *Rarò enim*, inquit, *hisce pharmacis cogimur vti, cum videlicet præ doloris vehementia homo de vita periclitatur: sic ex opio collyria multis detrimento fuere, adeò vt ipsis debilem oculum reddiderint, & visus hebetudinem, auditus etiam grauitatem induxerint.* Quapropter si cætera anodyna non prosint, vt lac muliebre, succus coriandri, rosaceum, albumen oui, tunc ad narcotica deuenire necessitas cogit: etsi enim periculum sit in eorum vsu, melior est noxa, quàm mors, ex Gal. 12. *meth. cap.* 1. *In initio* ergo (vt Paulus *cit. loco* edocuit) *si dolor violentus est, iis vtere, quæ leuiter sensim stupefaciunt: non enim mediocre periculum est quòd cerebrum neruo per quem facultas audiendi erogatur, inflammato, vicinum sit.* In hunc vsum vtiliter infunditur decoctio papaueris, aut mandragoræ, & intra aurem vaporem eius suscipere commodum est. Si verò virium lapsus ex sæuitie doloris immineat, narcotica, correcta tamen, intra aures infunde. Paulus ita scribit: *Probè igitur hoc dolorem lenit. Opij pars vna castorij partes duæ, cum lacte muliebri, vel oui albumine, aut vino dulci tepido instillantur.* Subscribit Serapio *tract.* 2. *c.* 12. Auic. *loc. cit. c.* 8. sic ait: *Cùmque necessarium est aliquod narcoticum, magis incolume est sief Memithæ, quod cum aliquanto opio teratur, & misceatur cum lacte mulieris, & distilletur in aurem.* Galenus 3. *de loc. cit. æqualem partem opij, & castorij permiscet cum sæpa, quia hæc magis, quàm vinum dulce dolorem sedat.* Quia tamen aures neruosæ, & exquisito sensu pollent, vigente dolore potiùs præstat, vt auditorius meatus lana mollissima pharmaco narcotico delibuta foueatur, postea oleum è vitellis ouorum infundatur, quippe ad neruosarum omnium partium dolores demulcendos admirabilem vim sortitur, ex Zoaris placito, *lib.* 2. *theizir, tract.* 5. *cap.* 2.

Quòd si nulla præsidia prosint, & dolor, febris, ac alia symptomata pertinaciùs perseuerent, suppurationem adesse coniectabimus, túncque eam adiuuare oportet. Quare lenientibus admiscenda, quæ molliendi vires habeant, vt mucilago sem. cydoniorum, fœnugræci, sem. lin. Alth. cum medulla cruris vituli, & butyro. Deinde vacuato pure, vel à natura, vel ab arte cum instrumento ferreo, vtere abstergentibus, mundificantibus, glutinantibus, & exsiccantibus, quæ operationes à perito Chirurgo commodè administrantur.

Sed restat vltimo loco perpulchra disceptatio: *Vtrum signa puris collecti in aure, interdum Medicos deludant?* Chirurgi enim decipiuntur sæpe in cognitione veri: arbitrantur enim inflammationem in aure in pus conuerti, & pus adesse intus contentum, cùm tamen solùm sit humiditas quædam in loco collecta, ex lento, mucosóque humore pronata, quæ circa neruos progignitur natura suaptè. Hoc primus omnium docuit Hip. *lib.* 2. *de art. text.* 57. *Quandoquidem & ea tubercula, quæ gãglia dicuntur, cùm humida sint, & mucosa carne contineantur, à multis aperiuntur, inde fluxurum humorem putantibus. Medicum itaque in sectione animus fallit.* Et Galenus *in com.* sic ait: *Hæc enim ganglia circa cartilaginosas partes, & circa neruos, ex horum alimento increscunt, oriunturque ex humore glutinoso, ac mucoso: Hoc enim est proprium neruorum alimentum.* Hoc explicuit *suprà* sic dicens, *com.* 56. *In dignoscendo loco suppurante, vbi affecta pars tangẽti moderatè cedit, inibi sectione adhibita, contentum pus inuenitur. Quare Medici postquam eundem cedendi modum in quauis alia parte comprehenderint, putantes eam similiter suppurare, vt illa quas priùs intuiti fuerint, veniẽtes ad sectionem, errant. Isque error interdum duplex est, & quòd nullo modo ibi pus inueniatur, cùm hæc multò crassiora sint* A *quàm opinentur, & quòd Medicis ea suppurare videantur quæ mucosum humorem in se continent; id quod euenit, quia huiusmodi humor, vt ipse ait, vbi tangatur, citò elabitur: contrahi autem solet in cartilagine, chordis, neruis, ac ligamentis.*

Hanc fallaciam enodat Hip. *lib.* 6. *epid. sect.* 5. *text.* 13. dum sic inquit: *Sin auris doleat, lana digito circumdata vnguem calidum infundito; deinde iniiciens in volam, lanam auri subiicito, vt ipsi aliquid effluere videatur: deinde in ignem proiicito, dolus.* Quasi diceret: cum multoties hæ humiditates in neruosis partibus enatæ, concoctæ, & ebullientes, suppurationem adesse Medico imponant, idcircò ne hic decipiatur, lanam in aurem intromittere, eámque in ignem proiicere iubet: Si enim hæc, B aut liquor ex ea expressus, fœteat, pus intus adesse ostendit, cuius cognitio ob dictam causam fallax est, vt 3. *progn.* 14. prædixit Hippocrates. *Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, difficilis est: periculum enim delirij, mortisque imminet. Quia igitur fallax hic locus est, citò etiam animaduertere omnia alia indicia à primo die necesse est.*

Ob hanc causam tantoperè attentus, & cautus fuit Senex vigilantissimus, quia in pure cognoscendo totus salutis cardo consistit: Vt enim *loc. cit. progn. in sententia sequenti* prædixit, de aurium dolore inflammatorio loquutus: *Si enim ex auribus pus effluat candidum, expectari potest iuuenem conualiturum. Pus autem rectè distingues ab humiditatibus illis, si igni admoueas, quia illud fœ-* C *tet, cum à putredinoso calore sit occupatum.* Nec dicas, quòd ab igne putredinosus & fœtidus puris vapor absumetur, priusquàm nares feriat: Nam à re odorata, vel fœtida, inter ebulliendum halitus suauis, vel grauis exhalat. De illo scripsit Hip. 5. *Aph.* 28. *Suffitus aromatum muliebria ducit, & ad multa alia vtilis esset, nisi capitis faceret grauitatem.* De fœdo sic, *lib.* 5. *Aph.* 11. *Qui tabe molestantur, si sputum quod extussiunt, graue olet iniectum carbonibus, lethale.*

OBSERVATIO.

Aurium inflammatio sæua; Hirudinum suctu curata.

D SVb auribus glandulæ sunt conspicuæ, insignes, & crassæ, in quas non solùm cerebrum, sed aures, ob viciniam sua excrementa detrudunt. Ob hanc causam cùm cerebrum plurimis morbis vexetur, qui à crasso præsertim, & lento humore originem ducunt, ponè aures caustica, & vesicatoria admouemus, vt humor noxius ad hæc emunctoria attrahatur, ad quæ natura in naturali statu detrudere solebat. Ob hanc causam cùm iuuenis biliosus, & fortis, auris inflammatione truculenta laboraret, & in die sexto, delirio apprehensus, cum acutissima febre, anxietate, dolore immani, vigilia, siti inexhausta moriturus in horas spераretur, & omnia auxilia tam per sanguinis missionem, cucurbitulas, pur- E gationes, clysteria, quàm varia anodyna intra aures indita, non iuuarent, & de narcoticis intra aures immittendis deliberarent Medici, solo hirudinum retrò aures suctu mitescere cœpit. Nam impositis quatuor iuxta aurem ægram, quæ erat sinistra, & sanguine vbertim extracto, cœpit loqui, odormiuit, sudor placidus ex toto corpore emanans erupit, febris est minuta, & ita cessantibus symptomatis, paucis deinceps celebratis, à morte immunis est factus.

CAPVT XV.

De Olfactus læsione.

Definitio.

LIcèt Olfactus inter cæteros sensus non sit absolutè necessarius, cùm citra eum commodè vitam traducere possimus, quia tamen humor qui in sinibus cerebri infixus est, odoratum impediens, alias grauissimas ægritudines committere potest, idcircò eius curatio aggredienda. *Fit ergo olfactus læsio, cum nulli prorsus odores siue iucundi, siue molesti, siue medij quantumuis excellentes percipiuntur.* Sed de loco affecto grauis est controuersia inter auctores.

Vtrùm odoratus noxa, cerebro, vel naribus adscribenda? Quod Galenus *lib. 3. de loc. cap. vlt.* anxiè disceptat. Et videtur affectio naribus propria, in quibus situm esse odoris instrumentum, *2. de anim. 9. 2. de part. animal. 16. & 5. de generat. anim. 2.* arbitratur Aristoteles, & contra Galenum contendit Auerrhoës *2. collect. 17.* Quorum partes ex his potissimùm fouentur. Externos sensus in vitæ subsidium datos ibi locari oportuit, vbi externa obiecta occurrunt, vt confestim sentiantur, antequàm corpori noxam, quoad fieri possit, inducant, ideóque nuda creata sunt sensoria, & in corporis superficie locata: vnde igitur soli olfactui vsque adeò remotam, & occultam sedem intra caluariam parauit?

Secundò. Odoratus vapor non potest per se ad caluariam meare, nisi per attractionem aëris, respirationis interuentu. Ergo si ibi lateret huiusmodi sensus, non odorarentur animalia anhelitu destituta, quod omnino falsum est, vt constat in apibus, formicis, & aliis, nec diffitetur Galenus. Igitur olfactus organum intra caluariam non est constituendum, nec illius læsio cerebro adscribenda.

Tertiò. Si in cerebro olfactus organum contineretur, etiamsi nares obstructæ, occlusæque forent, odoraremur, dum aër inter respirandum per os attrahitur. Rursus, sentiretur odor alimenti, quod in ore oritur, ac in ventriculo concoquitur, conscendentibus halitibus ab ore per palatum, & à ventriculo per neruos in cerebrum. Atqui neutrum horum apparet. Igitur non in cerebro, sed intra nares existit olfaciendi instrumentum, nempe sub interna meatuum membranula, cartilaginibus quibusdam, veluti valuulis obducta & cooperta, quam quidem intrò inspiranti foris aperiri, inspiratione cessante claudi, atque adeo citra respirationem non fieri odoratum, Aristoteles vbi *supra* sentit, citatus à Galeno *lib. de instrum. odorat. cap. 4.*

Denique, vel odoris locus intra cranium, sunt anteriores cerebri portiones, quas Medici appellant carunculas mamillares, ob similitudinem, quam cum mamillarum capitibus habent; aut germina illa duo, quæ ex anterioribus cerebri ventriculis deduci, & ad caluariæ partem, vnde oritur nasus, descendere asseruntur, *lib. de instrum. odorat. 2.* Non primum, tum quia prædictæ cerebri portiones perforatæ non sunt, tum quia in frontem non in os ethmoïdes cribriforme, & colatorium dictum, cessant. Non secundum, quia duo neruorum surculi ad dictum os terminati, mediam cauitatem non habent, qua possit vis cum spiritu ad cerebrum, & odoratus vapor meare, vt sentiatur. Igitur, &c.

His persuasus Auerrhoës persistit in Arist. placito, licèt Galeni rationes sint multò neruosiores, & veluti ad oculum monstrantes, non in naribus, sed suprà, intra caluariam existere odorandi sensorium. Ita *lib. de instrum. odorat. 8. de vsu par. 6. 1. de caus. sympt. 4.* & alibi. Prima ratio. Natura quæ vsui, & functionibus partium instrumenta accommodare solet, per sensuum organa neruos distribuit, pro recipiendi obiecti tenuitate, & subtilitate. At odor naturam sortitus est mediam inter aërem, & aquam, *cap. 2. de instrum. odorat. 7. de placit. 5. & 8. de vsu part. 6.* Quia odoratorios neruos oportebat esse medios inter eos qui auditui, & sapori destinantur, quibus sonus aëreus, & humidus sapor percipiuntur. Sed nerui intra nares valde exigui sunt, & ferè capillares, magísque tactui, quàm olfactui inseruientes. Non est igitur ille locus olfaciendi instrumentum.

Secundò. Sensorium communicare debet naturâ cum sensibili, ad hoc vt ab illo facilè immutetur, & patiatur, quod omnino ad sensationem requiritur: Hinc enim tam varia sensuum organa constitui fuit necesse, licèt vna & eadem foret in omnibus vis ipsa sentiens. Hinc visus instrumentum, lucidum, purum, & splendidum; aëreum, auditus; gustatus, humidum; terreum, tactus: nempe quia recipienda erant obiecta, naturæ vnicuiq; illorum similis, vt scribit *lib. de instrum. odorat. 8. de vsu part. & 7. de placit. cit.* Sed odoris substantia vaporosa est, non crassa vt humor, nec ita tenuis vt aër. Ergo olfactus instrumentum quodammodo vapori simile esse oportuit, non durum & terrestre, qualis est ea tunica naribus indita, atque adeò ab odoris natura valde aliena. Quare dici non potest in eadem existere odorandi organum: & ex consequenti nec in narium pyramide; ossa enim quibus dicta tunica obducitur, non modò non odorandi, sed nec tangendi quidem sensum obtinuerunt, ex *cap. 3. eiusdem lib.*

Tertiò. Vbi sensibile suo organo sano, & non impedito debitè approximatur, procul dubio sensatio fit. At quamuis nares ipsæ vapore satis olente repleantur, nequaquam odoramur, nisi spiritu naribus priùs attracto, & sursum deferente odorem. Igitur illius sensus alibi suprà locatus existit. Nec satisfacit, quod *2. de anim. & lib. de sens. & sensib.* comminiscitur Arist. scilicet in quibusdam animalibus, iisque respirantibus, odoratus instrumentum intra nares, operculo, veluti valuula tegi, & illud inspirato aëre aperiri, non inspirato claudi, atque ideò in illis citra inspirationem non sentiri odorem. Nam si sensus alij (visu excepto) nudi parentésque sunt creati, vt accedente obiecto quàmprimùm sentiant, & veluti in continua actione interdiu sint, ad vsum & custodiam vitæ, quorsum is, de quo agitur, ianuâ claudendus erat? Si vt quiesceret, nec semper nisi per interualla sentiret, nihil magis naturæ intentioni aduersatur, quàm sensuum actiones tempore ad eas destinato interrumpi: præterquam quòd sat erat per somnum feriatio, cum aliis continuò operantibus, ac proinde magis indigentibus quiete. Si vt ita meliùs à periculo immune seruetur, intra nares latens satis tutum existebat huiusmodi organum, cùm tamen auditorium magis tenue sit, vtpote aëreum, nec aliquo operculo contectum.

Deinde si daretur operculum illud quod fingitur, in parte intra nares odorante, non minùs irruentis aëris impetu, quàm spiritu attractu aperiretur; atque ita agitato, & intra nares immisso aëre, per quem sit effusus odoratissimus liquor, sentiretur odor, quod nequaquam experieris: imò etiamsi fistula liquorem aliquem odoratum in nares impetuosè exprimas, quantumuis mobilis illa valuula, quam demus, aperiatur, non antea senties, quàm vapor odoratus simul cum aëre per nares attracto, inspirando meet ad caluariam, intra quam continetur odorandi instrumentum. Quæ autem pars in ea odoretur, dilucidè explicuimus, *lib. 1. Hist. Princ. Med. in com. Hist. 65.*

Nec erit operosum, obiectis pro Arist. & Auerrhoë satisfacere. Et ad primũ. Ibi decuit sensuum organa locari, vbi obiectorũ impressiones accommodatiùs reciperentur, & receptæ noscerentur: cúmque odoris impressio aptissimè fiat intra caluariam, ibidem oportuit poni

poni odoris instrumentum, ad cúmque locum deduci neruos olfactorios: Non aliter ac pro loci varietate, in quo aliorum obiectorum spectra suscipiuntur, natura instrumenta constituit, quædam cerebro proxima, alia distantia, remotiora alia; & pro singulis neruos deduxit, modò intra caluariam, vt olfactorios, modò ad extimam superficiem, vt auditorios, & consequenter alios iuxta organi situm.

Ad secundum. Solùm agit Galenus de respirantibus, in quibus natura occultauit odoratum, quia inspirationis auxilio poterat odor deferri ad locum, in quo sentiendus erat. In animalibus autem, quæ respiratione orbantur, quia eâ commoditate carebant, necesse fuit olfactum produci, & magis obuium fieri.

Ad tertium. Licèt negari non possit, per palatum, & nares, ad interiores cerebri ventriculos externum aërē commeare, ad spiritus animalis nutritionem, refrigerationem, & tenuitatem, simul & ad odorum perceptionem: cùm tamen palati meatus, per quem aër potissimùm ingreditur, quíque rectitudine respirationem potissimùm operatur, ad nares terminetur; illis obstructis, sicut exigua aeris portio, ita vel nullus odoris vapor, vel insufficiens ad organum immutandum, sursum migrabit: imò verò licèt ascendat, cùm veluti compressus sit, & oris humore confusus; expressam imaginem, aptámve vt sentiatur, imprimere non potest. Vnde fit, vt non percipiatur odor illius quod in ore teritur, aut in ventriculo concoquitur.

Adde, cùm principale munus duorum foraminum, quæ in palato existunt, sit excrementorum cerebri purgatio, *lib. de instrum. odorat. cap.* 2. & 8. *de vsu part. cap.* 6. & 7. *lib.* 9. *cap.* 3. Necessarium autem officium, attractio aëris in cerebrum ad vitam necessaria, & ad odorum dignotionem, ex Gal. *ibidem*, & *lib. introduct. cap.* 11. & *de vsu puls. cap.* 4. Nihil mirum, si parum sentiatur odor, aut nihil vapore aliò, quàm per nares ingrediente; atque ideò olentium rerum semitam à quibusdam appellari, dicit Gal. *cit. de instrum. odorat. cap.* 1. Ad vltimum, patet argumenti solutio ex iis, quæ *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. loc. cit.* protulimus.

Causa.

ODorandi actio, cæterarum instar, tripliciter lædi potest, aboleri, imminui, deprauari, idque ex intemperie, mala compositione, solutione continui. Mala compositio, præsertim obstructio est, atque hæc præcipuè abolitæ, aut imminutæ est causa. Materia, quæ est potissima causa obstructionis, vel paulatim in cerebro ex infausta coctione colligitur, & ob crassitudinem, aut meatuum angustiam ad alias partes minùs præstantes excerni non potest; vel ad processus mamillares à cerebro transmittitur. Obstruuntur foramina duræ membranæ, quæ os ethmoides interiùs obducit, à materia multa; crassa, glutinosa, quemadmodum in coryza quotidie experimur.

Signa.

SIgna sunt manifesta satis: Æger enim se nullos odores percipere cõqueritur, vel eos duntaxat, qui plurimùm excellunt, seu qui proximi sunt. Deinde sibi imperfectè vocem resonare agnoscit, quod pariter contingit de excrementorum excretione, quæ secundùm naturam per nares fieri consueuit. Præfuit aliquod vitium cerebri, vtpote intemperies frigida & humida, quæ huius affectionis frequens est causa, à qua lenti & glutinosi gignuntur humores. Præcesserunt morbi acuti, graues, & qui spiritibus exhaustis, & viribus resoluti, cerebrum summè debile reddiderunt, ob quam causam humida excrementa adaucta. Antecesserunt à capite destillationes, ob quas portio multa humoris

A mucosi in dictis partibus obstructionem peperit. De quibus inter omnes lege Paulum *lib.* 3. *cap.* 24. Auic. 5. 3. *tract.* 1. *cap.* 5. Rhas. 9. *ad Almans. cap.* 4.

Præsagium.

AFfectio hæc non despicienda, præsertim cùm anteriores cerebri ventriculi humore grauantur: Periculum enim est, ne grauibus inposterum æger corripiatur morbis, vt Caro, Epilepsia, Apoplexia. Humores enim frigidi ea parte collecti, & detenti, ruinam maximam minantur: intemperie enim magis adaucta ipsorum copia increscit, quæ etiam medium, & postremum ventriculum infarcire, & grauissimos cerebri morbos deinceps inferre potest, vt *lib. de instrumento* B *odoratus, cap.* 6. *in fin.* protulit Galenus.

Curatio.

CVm humor qui cerebri ventriculos, siue colatorios meatus opplet, sit frigidus & crassus, victus & cætera medicamenta sunt administranda, tam vniuersalia, quàm particularia, velut in curatione cephalalgiæ pituitosæ, & epilepsiæ celebranda esse determinauimus. Conferunt purgationes diuersimodè paratæ, dummodò priùs totum expurgetur, præuia phlebotomia, si sanguis redundare videatu: deinceps caput. Hoc roborandum est conseruis, tabellis, lauacris, & cucuphis. Vtendum medicamentis, quæ pituitosos humores per C os educunt. Sternutatoria sunt vtilia. Suffitus conferunt: sicut & vnguenta calida intra nares immissa. Sudationes ex Ebeno valde prosunt, Sinapismus vsque ad frontem adhibendus. Fontanellæ in brachiis, & occipite proficuæ. Demum caput ipsum, per ea quæ naribus infunduntur, expurgandum. Si leuia non sufficiant, ad vehementiora accedendum.

OBSERVATIO.

Errhinum, læso olfactui efficacissimum.

OMnium, quæ aduersus læsum odoratum intra nares induntur, hoc Caputpurgium, celebratis priùs D vacuationibus vniuersalibus, longe efficacissimum censendum, experimento fidissimo didici: quod non solùm in hoc affectu, verùm in aliis quoque vitiis cerebri periculosissimis summo est ex vsu.

℞. *Succorum marrubij, cucumeris agrestis, radicis ireos, an.* ℥ j. *Succorum fol. sampsuci, pulegij, saluiæ, an.* ℥ ß. *puluer. assæ fœtidæ, castor. caryophyl. calamenthi, nicotianæ elect. ellebori, an.* ʒ ß. *moschi odorati,* ℈ j. *ambari grisei,* g viij. Misce.

CAPVT VLTIMVM.

De dolore Dentium.

E *Definitio.*

ODontalgia à Græcis vocatur dentium dolor, vt ait Galenus 2. *meth. cap.* 2. Fitque cùm dentes in propria substantia dolent. Sentire autem non est dubitandum, cùm hoc vnusquisque in seipso experiatur quotidie. Et Galenus testatur 5. *sec. loc. cap.* 8. *in princip.* cuius Historiam sumus interpretati *lib.* 1. *Hist. Princip. Med. hist.* 67. & *lib.* 5. *in com. hist.* 10. Sed quæres, an dentes sentiant? Quare breuiter priùs examinandũ: *Vtrùm dentes sint ossa*? Et ne vagemur in incerto, solidas rationes solùm proferamus Hip. 5. *Aphor.* 18. ab ossibus dentes separat, *inimicum esse ossibus, & dentibus frigidum*, scribens, & cum eo Aristot. 3. *de hist. anim. cap.* 9.

&

& Albertus 16. *de anim. tract.* 2. *cap.* 6. Galenus tamen *lib. de ossib. cap.* 5. Sophistas appellat, qui separant.

Compone litem hoc modo. Dentes, & ossa, genere ac materia, idem sunt; differunt tamen nomine, ac specie. Primo namque aspectu apparet, in genere ossium dentes esse, cùm multis differant: Primùm genere, siue origine potiùs: Nam ossa omnia primo hominis ortu fiunt; mensibus post ortum multis, dentes. Ossa vsque ad certum ætatis spatium, hoc est, 22. annum, vel circiter augentur; dentes toto vitæ tempore. Ossa è corpore semel extracta nunquam renascuntur, & cùm franguntur, coagmentantur quidem, non osse tamen, sed quodam quasi gummi, quod ossi est persimile, at exempti dentes regerminant in maxillis. Ossa cremantur igne. & consumuntur; dentes nunquam, licèt putris pituitæ conficiantur tabo, vt *lib.* 1. *cap.* 16. Plinius notauit. Ossa in omnibus ferè animantibus, quibus quidem vescuntur canes, plena sunt medulla, & pinguedinem habent nonnullam, internam, & externam; dentes verò nullam: quæ causa est, vt eos appellet Celsus *lib.* 8. *cap.* 1. corpora durissima, quibus nihil inest frigidi, & non roduntur à canibus: Etsi Aristot. 3. *de hist. animal.* 10. non omnia ossa habere medullam confirmet, quod verum est; licèt non sit negandum, in omnibus ossibus, tam cauis quàm solidis, tam paruis quàm magnis reperiri succum medullosum, quo dentes carere certum est.

Nihil ergo mirum, si ossa sint insensilia, dentes verò sentiant, cùm ab eorum numero separentur. Illa enim si sensu pollerent, cùm continuis, & variis motibus agitentur, qui sine sensu doloris exequi non possunt, in perpetuo dolore, & tristitia vita hominum esset constituta. Quod & ex Anatome patet: nam ad cætera ossa nulla neruorum portio pertingit, per eorum substantiam transfundenda; quanquam per illa nonnunquam (quemadmodum per capitis, ac vertebrarum ossa) nerui transeunt, sed aliorsum tamen sensum laturi.

At verò Dentes sentiunt: Licèt enim horum in corpore multiplex sit vsus, diuidant cibos, præparent ventriculo, vocis articulationi inseruiant, vultum exornent, ad pugnam animalibus sint tributi: tamen habent alium non contemnendum vsum, vt cæterarum oris partium instar, sapores diiudicent, & idcircò sensu sunt præditi, quia genus neruorum molle illis inest, vt bellè confirmat Galenus *lib.* 16. *de vsu part. c.* 2. sic scribens: *Porrò genus alterum neruorum, molle scilicet, ventriculo inest, hepati, intestinis omnibus, ac visceribus, quemadmodum & ex ossibus omnibus, solis dentibus, tum quòd hi, iis quæ sibi occurrunt, nudi sint expositi, tum quòd ipsos vnà cum lingua sentire oportebat, ac sapores discernere, non aliter quàm cæteras oris particulas.* Dentes ergo euidentem sentiendi vim habere, probat *lib. de ossibus, cap.* 5. *in princip.* §. *Ex ossibus dentes tantummodò, mollium cerebri neruorum participes sunt, ob idque soli manifestè sentiunt.*

Causa.

Inter plurima tormenta, quibus concutiuntur dentes, maximum est dolor, ex Celso *loc. cit.* Eósque multiplici de causa hoc symptoma experiri, Galenus *cit. loco sec. loc.* vbertim confirmat. Multoties enim ob inflammationem gingiuarum, vehementem dolorem perpetiuntur ipsi: confluente enim humore à toto, & à capite, in illas phlegmone obsessas, dentes ob viciniam afficiuntur. Interdum dolent ob affectum neruum, qui ex tertia coniugatione distributus omnibus dentibus, ad eorum radices substernitur. Aliquando si ipsius dentis corpus fuerit affectum, aut inflammatione tentatum.

Verùm cùm difficile & arduum sit concedere, dentes, corpora durissima & siccissima, inflammatione posse tentari, ideò dubitandum, *Vtrùm dentes possint intumescere, & inflammari?* Auicenna enim 2. 1. *doct.* 1. *cap.* 5. inflammationem ferè accidere membris mollibus asseuerat; & per hæc, intelligit omnia corporis membra, demptis cartilaginibus, & ossibus: His autem cùm dentes sint similes in siccitate, & duritie, nec dilatari, extendi, intumescereve poterunt. Secundò. Dentes ob soliditatem, nec madefieri, nec humorem in se admittere queunt, vt patet in dente diu in aqua immerso, Ergo intumescere nequeunt.

Tertiò. Si intumescerent, vel id esset ratione proprij alimenti, vel propriorum recrementorum, vel quia aliunde confluunt excrementa. Non primum, quia cùm dentium alimentum sit terreum, in cauitatem illius, & non in propriam substantiam recipitur. Non secundum, nec tertium, quia hic est ordo partium nostri corporis, vt semper partes duræ in molles superflua transmittant, ex Gal. *lib. de caus. morbor. cap.* 6. Sed dens est pars nostri corporis densior. Ergo intumescere non poterit.

Verùm contraria opinio verior est, quam sequitur Auic. 1. 1. *doct.* 1. *cap.* 5. & 7. 4. *tract.* 1. *cap.* 4. §. *Et quandoque est materia apostemans dentem ipsum, &c.* Et deducitur ex eodem Auicenna, 1. 3. *tract.* 3. *cap.* 1. *in princip.* dum sic ait: *Non enim est, quemadmodum quidam existimant Medicorum, quòd cerebrum ipsum non apostematur, sic ratiocinantes. Nam quod lene est sicut cerebrum, & durum sicut ossa, non extenditur; & quod non extenditur, non apostematur. Hic autem sermo est erroneus: & illud ideò, quoniam lene viscosum extenditur, & ossa etiam apostemantur. Et Galenus illud confessus est: & nos monstrabimus sermonem de eo, in capitulo dentium. Imò dicimus, quòd omne quod nutritur, extenditur & augmentatur cum nutrimento; & similiter est possibile, quod extendatur & augmentetur cum superfluitate: & aliud est apostema.* Quare sic arguit Auicenna: Quidquid alimento proprio, & genuino distendi potest, id etiam ab excrementis aliunde concurrentibus distendetur. Sed dentes à proprio alimento distenduntur, & augentur, vt patet experientia. Ergo ab alienis humoribus poterunt intumescere, & inflammationem pati, vt innuit Galenus *lib.* 5. *sec. loc. cap.* 8. *rubric.* 1. dum sic scribit: *cùm verò impossibile sit, incrementum accipere citra nutrimentum, omnino duabus affectionibus, & his contrariis obnoxij erunt, inopia videlicet, & redundantia alimenti quod iis suppeditatur. Inopiâ igitur aridiores, & macriores, alimentúmque non sentientes euadunt: Redundantia verò consimilem in iis affectionem excitare potest, qualis est circa carnosas partes inflammatio.* Ex quibus constat manifestè, dentes intumescere & inflammari posse, vt censet Trallianus *lib.* 3. *cap.* 10.

Ad argumenta facilis est responsio. Dic ad primum: Dentes etsi siccissimi, distendi possunt. Ad secundum. Diuersa ratio est in viuente animali, quàm demortuo: nam in illo dentes sunt molliores, imò ossa veluti cerea, præsertim in pueris, 2. *de temper. cap.* 2. *ad initium*, §. *Verum tum ossa, tum reliqua tota vnà cum his membra, quasi cerea sunt in infantibus, &c.* Adde, in viuentibus dentes meatibus constare etsi insensilibus, per quos tum humores admitti, tum excreméta possunt expelli quinimò & per ossa quandoque natura robusta superflua expellit, auctore Galeno 7. *Aph.* 54. §. *Etiamsi illa crassiora sint, & per angusta foramina debeant permeare, & hoc modo, inquit ille, fiunt per ossa abscessus.* Ad tertiũ dic, ex propriis recrementis, vel ex humoribus ex aliis partibus concurrentibus dentes intumescere, & inflãmari posse. Neque obstat, quòd auctores de inflammatione dentium, sicut de aliarum partium tumoribus, peculiarem nõ fecerint commemorationem: quia hi in dentibus rarò eueniunt, vel sub curatione aliorum tumorum

comprehendi possunt, solúmque in hoc differunt, quòd dentium tumores ob sui duritiem fortiora præsidia expostulent.

Causæ, quæ morbos dentium per consensum excitant, propria vitia sunt cerebri, neruorum, aut aliarum partium, quæ dentibus consentiunt, à quibus humores excipiunt. Sed præcipuè humores, quos ad eos cerebrũ transmittit, causa sunt eorum morborum, à quibus vnà cum gingiuis ipsi premi solent. Ex morbis per essentiam, quibus dentium materia, simul & gingiuarum obnoxia est: excessus primarum qualitatum numerantur, præsertim frigidus: cùm enim sint exangues, facilè à frigidis, tum cibis, tum potu, aëre, & externis frigidis alterantur: quo pacto ob debilitatem, & intemperiem illorum, attrahitur ab aliis partibus humor, qui dolorem excitat, ex Gal. *2. feb. 11. & 6. de sanit. cap. 9.* Cæterùm cùm dolor symptoma sit, de eo dentes infestante, veluti de aliis doloribus dicendum est, qui ad intemperiem, solutam continuitatem, vel ad vtrumque sequi consueuere: quo fit vt & ipse dentium dolor, ex quacunque causa soluente continuum, ac intemperiem inæqualem progignente, concitari possit.

Signa.

OB hanc causam, si calida existat affectio, intensus aderit dolor, facies subrubra, & cætera cõsentient, vt temperamentum, ætas, anni tempus, regio, aeris status, & præcedens victus. Si ex frigiditate, contraria percipiuntur. Si ab humiditate, ex humida vniuersi corporis temperatura, vita otiosa, dimisso exercitio, & cæteris facilè coniicies. Si ex sicca intemperie, intolerabilis dolor excitatur, aderit sitis, sputũ erit paucum, præcessit vita laboriosa, tenuis diæta. Si verò cum intemperie humores etiam redundent, facilè eorum excessum venaberis, eo modo quo *in cap. de Cephalalgia* prædiximus.

Præsagium.

CVratio doloris dentium parui facienda non est: si enim est vehemens, plerumque concurrentibus humoribus ad ipsos ob dolorem, gingiuarum inflammatio excitatur, & sæpe guttur, fauces, & aliæ vicinæ partes inflammantur: maximéque quòd ratione doloris, vigiliæ eueniunt, febres generantur, spiritus resoluuntur, flaccescunt vires, & distracta natura, si diutiùs dolor perseueret, coctio infausta fit, & labascente virtute tabescunt ægri, & tandem exolutis facultatibus occumbunt; Nam, vt *loco cit.* admonuit Celsus, hic dolor maximis tormentis adnumerari debet, maximè si senes, aut imbelles exerceat, quorum pusillæ vires deuictæ citò occumbunt.

Curatio.

IN dentium curatione hoc priùs quæsitum volo: *Vtrùm dentes exsiccantibus, & frigidis conseruentur?* Dic. Hæc si excellenter frigida non sint, in curatione posse administrari certum est, à quorum vsu immodico dentes impensè læduntur, *5. aph. 18.* Dentium quippe natura est terrena: terrenum autem frigidum est: quare si frigida qualitas exuperet, ipsos detrimentum pati est necesse. Dentes autem præcipuè sentiunt frigiditatem, apud Arist. *34. sect. problem. 3.* Cùm enim meatibus constent tenuibus, ab aduersis facilè læduntur, præsertim ob neruos, qui exquisitè sentiunt, & à frigido intenso illicò perpetiuntur. Quo pacto Auic. *7. 3. tract. 1. c. 3.* sic inquit: *Medicinæ dentium, aliæ sunt conseruatiuæ, & aliæ sunt curatiuæ. Et quia substantia dentium est sicca, tunc medicinæ conuenientes, quæ conseruant sanitatem, & reducunt eos ad illud quod oportet, secundùm plurimum sunt medicinæ exsiccatiuæ.*

A Neque obiicias, quòd Galenus *lib. 5. sec. loc. cap. 8.* intemperiem siccam dentibus accidere in senibus asseueret, quæ potiùs humidis, quàm siccis videtur curanda. At cùm affectus hic curari non possit, quia pars semel exsiccata, substantificè humectari nequeat, fit vt perpetuum sit Auicennæ theorema. Adde quòd Medico insudandum est, vt gingiuæ arctè dentes constringant; quod opus solùm adstringentibus, & exsiccantibus perficitur.

Si ergo ob calorem dentes doleant, conuenientia remedia locis nudis adhibenda, omnis mordacitatis expertia. In hunc vsum ea quæ tenuium partium sunt, intra indenda, vt vis ipsorum penetret in profundum. Lac asininum, suaue est & mulcebre, sicut & caprinum, B vaccinum, &c. Oleum rosaceum, Myrteum cum pauco aceto albo permixtum. Papauerinum, & ex Nymphæa valdè præstant. Conferunt, & excessum caloris retundunt succus lactucæ, portulacæ, endiuiæ, lenticulæ palustris, vmbilici veneris, aqua rosacea, flor. violar. quibus acetum ros. addere oportet: nî in dentibus erosio adsit, aut vlcus; ab eo enim sæuus dolor excitatur.

Frigoris excessus, alimenta & medicamenta, actu & potestate calida expostulat, vt sunt vinum generosum, aromaticum cum melle permixtum: decoctiones ex Ruta, Pulegio, pipere, cinnamomo, & nuce moschata, Galanga, Pyrethro, Radice Acori pulegio, calamentho, Costo, Origano, serpyllo, Hyssopo, & staphisagria. Prodest vinum theriaca, aut mithridatio, aut diacalamentho C dissolutum. Iuuat & collutio ex aqua ardente. Extrà admouentur olea calida, vt anethinum, costinum, laureum, irinum, & alia.

Humor qui naturæ modum vehementer excedat, medicamentis, & alimentis exsiccantibus absumendus. Opitulantur cornu ceruinum vstum, Myrrha, sal, Cinis ex ostreis combustis, siue pompholyx, cum quibus frequenter ita affecti dentes vnà cum gingiuis confricentur. Opitulatur decoctio facta ex gallis immaturis, Myrti bacci, Balaustiis, Malicorio, Foliis oliuæ, Plantaginis, nuce cupressi, quæ omnia in aceto non admodum acri, aut rubro & austero vino macerentur, aut decoquantur: Horum enim vsu, addito præsertim sale, & milio, humor absumetur, & laxi dentes firmabuntur.

D Siccitas, si modum excedat, quamuis difficilè superetur, corrigi etiam potest. Iuuant alimenta humida, ptisana, amylum, panis in iure carnium pinguium maceratus, oua sorbilia, vinum album, dulce, modicè dilutum. Ex medicamentis prodest perfusio aquæ calidæ, collutio ex lacte, vel ex decocto maluæ, violæ, althææ, glycyrrhizæ. Inunctio ex oleo amygdalar. violar. pinguedine gallinacea, aut anserina. Quòd si duplex, non simplex qualitas in prædictis partibus modum naturæ excesserit, per præsidia iam exposita, sed inter se mixta, corrigenda est.

At si intemperiei, humorum redundantia associetur, tunc præter commodam sex rerum non naturalium administrationem, vtilia sunt repellentia, quorum vsu E dentes roborantur, & prohibetur humor ne ad ipsos confluat, sed ad alias partes compellitur. Horum materiam præstabunt Galla, Mallicorium, Balaustia, Rubus, Myrti folia, Alumen scissile. At in delicatis corporibus Omphacinum oleum, Rosaceum, aut Mirtinum satis sunt.

Itaque si humorum multitudo cum sanguinis præsentia peccet, sãguinis missio ex vsu erit, facta ex humeraria, Cephalica, venis sub lingua, aut eius detractio per scarificatas cucurbitas celebretur. Et si calidi humores redundent, expurgatio clemens instituatur, diuersimodè tamen parata. Sed quia ex defluxu frigidorum humorum à capite in dentes, hi plerumque dolore premuntur, vtere iis quæ totum, & caput expurgant, & deinde quæ efficaciùs humorem pituitosum eradicant, præsertim quæ in forma solida exhibentur. Roborandum

dum caput lotionibus, vnguentis, cucuphis. Sudorifica ex Ebeno administranda. Apophlegmatismata optima sunt, sicut & errhina, quæ mucosum humorem, antequam in nares confluat, exhauriunt. Fonticuli brachiis affixi laudantur. Dentes abstergantur à glutinoso succo, decocto facto ex Pyrethro, Aristolochia, Anetho, pulegio radice Fœniculi, cortice capparis, costo, radice Angelicæ; quæ omnia priùs vino generoso, & quarta parte aceti macerentur, & deinde ad vsum coquantur.

Si vehemens vrgeat dolor, & vires imminui incipiant, stupefacientia non esse verenda, ad maius periculum euitandum, docuit Auicenna 7.3. *tract.* 1. *cap.* 8. *de medicinis stupefactiuis.* Ea vel per os offerenda, vel dentibus admouenda, vt Philonium: *Nam si is, qui de dente suo conqueritur*, inquit Auicenna, *potat ipsum, & accipit ex ipso in ore suo, & dormit, maturatur ægritudo eius, & quiescit dolor eius, &c.* Leuia primò administranda, & correcta cum iis, quæ illorum frigiditatem compescere possunt.

℞. *Opij, castorij, salis, an.* ℥. iiij. Fiat puluis, qui cera & guttulis olei Iuniperi excipiatur, & denti tepidè admoueatur. Verùm pro causæ varietate, alia interim immutare, aut adiicere licet.

OBSERVATIO.

Dentium dolor, ex calculo supra dentem prognato, excitatus, eiúsque curatio.

Lapides in variis nostri corporis partibus innasci, ex auctorum penu proposuimus, *lib.* 1. *Hist. PP. Med. hist.* 70. In dentibus veros calculos generari, ex muco viscoso & lento, ob partis calorem vehementer tosto, indurato, & in lapidem solidissimum conuerso, nouissimum est, & à nullo hactenus literis promulgatum. Quinquagenaria, catarrhosis fluxionibus obnoxia, biennio, dolore dentium superiorum in parte læua, ita quassa est immaniter, cum faciei tumore insigni, vt mori potiùs vellet, quàm tam sæuum tormentum tolerare, quo noctu premebatur magis. Illa in primo accessu, se habere prægrandem tumorem supra dentes, fatetur libenter, à quo adeò pungebatur, vt vigilans tota nocte decumbere cogeretur. Rei nouitate permotus, labrum superius eleuare conatus sum, existimans, fortè in gingiuis adesse tumorem scirrhosum, à quo aliquando hæc symptomata oriri consueuerunt. Deus bone! tumorem detego, acu eum attrecto, durissimum, imò saxeum inuenio, & à natura scirrhi valde dissimilem, qui ita eminebat, vt oui mediocris adæquaret molem, narémque sinistrum occluderet, inspirationémque interciperet, cùm esset læuis, colore cineritius. Stupefactus, voco socium Chirurgum peritum. Hic solùm ferro extrahendum esse sibi persuadet. Et ne ab humore glutinoso à cerebro descendente foueretur lapidosus tumor, néve à toto ad eum conflueret ob dolorem humor, fœminam sæpius expurgamus, præseruationis causa. Hoc facto, circumcirca emollientibus decoctis per mensem vsi sumus. Tandem forcipe dentato in hunc vsum parato, lapidem apprehendit Chirurgus, ita fortiter, vt reluctante fœminâ, ac caput in varias figuras magna cum vi concutiente, in duas partes fuerit diuisus: qui ab omnibus accuratè conspectus, apparuit durissimus, solidus, & ad stateram appensus, binas cum drachmis quinque vncias pependit. Quo omnino euulso dens apparuit integer, & quod mirandum est, nullo liuore, aut labe fœdatus: & ægra à dolore imposterum immunis euasit.

Sed de hoc libro satis: Longioris enim disputationis pertæsi, cogitamus vela contrahere, & ad secundum Librum Praxis Historiarum sedulò properare, in quo proponetur curatio morborum internorum, qui partes vitales, & naturales infestant. Aspiret modò fauor Altissimi, cuius sapientia, potentia, & prouidentia totus personat orbis: Ab illo enim, & ad illum, & in illo, & per illum sunt omnia, & ille super omnia.

FINIS LIBRI PRIMI.

ZACVTI LVSITANI, PRAXIS HISTORIARVM,

LIBER SECVNDVS.

DE CVRATIONE MORBORVM, VITALES; ac Naturales partes infestantium, agens.

PRÆLOQVIVM.

HVMANI corporis constitutionem, ac fabricam, cuncta saltem excedere mixta etiam animata, Aristoteles firmauit vbique. Homo enim res est, quam natura cæteris intentiùs, curiosiúsque amplexatur, producítque veluti quiddam absolutius, & perfectius quauis creaturâ, quæ cœli ambitu continetur. Illi enim etsi non insit leonis robur, non leporis pernicitas, non piscium in natando agilitas, non taurorum impetus, non canum sagacitas; inest tamen prudentia, inest ratio, inest diuinior mens, qua vnicuique istorum dominatur ad satietatem, dum sanitate fruitur incolumi, dum Cor, caloris innati conceptaculum, vitæ principium, spiritus sedes, sua munia dextrè exequitur, à cuius robore & firmitudine, cæterarum partium vigor fouetur & conseruatur. Sicut enim in Rebuspublicis vnus aliquis debet esse, cuius consilio, & prudentiæ reliqua subiiciatur multitudo: alioqui multis cohabitantibus, & vnoquoque sua commoda procurante, nullo negotio dilaberentur res, nî Princeps aliquis præsideret, qui publico bono, tanquam mitis parens consuleret; & sicut in corporum vniuersitate corpus primum, id est, cœleste, reliqua corpora quodam diuinæ prouidentiæ munere, ordinéque dispensat, atque moderatur. Sic inter membra corporis, vnum est præcipuum, cuius veluti nutu quodam reliqua agitantur, nempe Cor, cuius ignea & calorifica vi, ob aërem per inspirationem attractum contemperata, reliquæ nostri corporis partes gubernantur. Accedit Iecur, gratiosi humoris sedes, & officina, membrum maximè præcipuum, cuius maximi agnoscuntur effectus, ita vt si vita nobis contingat optabilis, & optima, Iecoris id vitute fieri statuat Hippocrates. Quid de Liene proferam? qui parte læuâ situs aduersùs iecur, ideò laxior molliórque est, spongiæ imagine, vt faciliùs sanguinis crassiorem secernendo, alliciendóq; repurgaret fæculentiam, & hoc modo animal vigeret robustum, & floridum. Quid de Ventriculi præstantia, & nobilissima facultate coquendi cibum, & transmutandi in chylum, conscribam? In eundem enim finem datus homini venter, in quem & vniuersis plantis radix. Nam quemadmodum radix plantam suscepto exteriùs cibo nutrit; sic & venter animal ipsum importato intrà alimento. Quid referam

de

de Vtero, & genitalibus partibus, earúmque præstantia, vsu, consensu cum cæteris? ob quem graues insurgunt periculosi, funesti, & intricati morbi, quorum cognitio, & curatio sæpissimè Medicos deludunt. Quid dicam de partibus nostri corporis infimis, & extremis, quarum vsu, & ope animal operationes exequitur? Datæ namque sunt Manus, vt alias admirandas vtilitates prætermittam, quæ armorum omnium vicem impleant, præstóque sint mirabili Diuinitatis prouidentiâ, ad perficiendum quicquid ratio dictat. Pedes verò vniuersi corporis molem, fundamenti instar sustentant, quorum beneficio, ac subsidio homo plurimas artes exercet. Harum ergo partium infortunia, calamitates, morbos, quibus actiones nobiles perturbantur, & sæpè penitus abolentur, ingenti cum ægri damno, simúlque tantorum malorum præsentanea auxilia, in hoc secundo libro describere consultum duxi. Tu, LECTOR INGENVE, quæ in diuersis priscis auctoribus exactiori lima perpendimus, expoliuimúsque, indulgenter, ac beneuolè amplectaris, obnixè rogo.

CAPVT I.

De Morbo Gallico.

Definitio.

VERVM quia iamdiu de curatione morborum, qui supremam arcem corporis occupant, verba fecimus, persequamur & flores reliquorum affectuum, qui partes vitales opprimunt, atque fatigant. At quoniam Fauces inter spiritales partes etiam connumerantur, quia per eas aër ingreditur, spiritus vitales nutriturus, idcircò ab hac parte orationem incipere consultum mihi visum est. Hæ plurimis morbis, cum ore, gula, palato, paristhmiis, etsi vexentur, apud Auic. tamen frequenter vlceribus, iísque Gallicanis fœdantur: quæ omnia vitia hoc capite, sub nomine morbi Gallici comprehenduntur, de cuius natura, origine, antiquitate, licèt *lib. 1. Hist. Princip. Med. in com. Hist. 73.* aliquas descripserimus quæstiones scitu non indignas, tamen hoc loco reliquas concernentes praxin, methodicè breuiculis capitibus propon mus.

At quærendum: *Vtrùm certa possit assignari morbi Gallici definitio?* Inuasit hominum genus ex lue venerea quoddam vitium gonorrhϾ finitimum, quod idcircò fœdam, virulentámque gonorrhœam appellamus. Alij morbum Gallicum, Neapolitanum, Italicum, Hispanicum, luem veneream, Variolam magnam, Mentagram, vel pudendagram vocare consueuerunt. *Morbus ergo Gallicus est soluta continuitas, ab humoribus exustis per contagium ferè genita, à malignis quibusdam pustulis incipiens, pudenda plerumque, dein corporis reliquas partes exteriores, & caput præcipuè inficiens, postea intimas partes penetrans, dolores circa articulos, & ossa, noctu præcipuè faciens, atque abscessus duros, in pessima adeò vlcera, vt ossa quoque plerunque vitient in longum tempus, desinentes.* Vel hoc modo definies. *Lues venerea, est totius substantiæ morbus occultus, contagiosus, tuberculis, maculis, vlceribus, doloribus serpens, solo concubitu, aut alio impuro contactu contrahendus.* Vel sic. *Morbus Gallicus est cutis corporis, vel extramorum ipsius vniuersa defœdatio cum dolore.* Vel hoc modo. *Est pustula, quæ ex varia humorum corruptione oborta, ob aëris nimiam caliditatem & humiditatem, pudendum, & mentum, seu gutturis particulas primùm, dein reliquum corpus cum magno interdum dolore circumambit.*

Quare cùm hic morbus variis & horrendis stipatus sit symptomatis, ita diuersimodè affligit & premit, omnésque nostri corporis partes fatigat & lacessit, vt certa veluti definitione comprehendi non possit; quia omniuarius est, & inenarrabilis, dolosus, occultus, pertinax, importunus, & fortissimis auxiliis vix succumbens, imò plerosque fraudulenta pernicie miserrimè perdens.

Vtrùm autem *sit morbus venenatus?* deinceps explicandum. Luem veneream esse morbum, satis patere arbitror; nam lædit actiones: inter ea verò quæ in nostro corpore inueniuntur præter naturam, reponendus est, cùm sit affectus primò, & per se actiones lædens, ex Galenó *lib. de diff. morb. cap. 1.* & cùm morbus sit triplex, vel in intemperie, vel in deprauata compositione, vel in soluta vnitate, necessariò sub aliquo comprehendi debet, vel sub omnibus; quod probabilius est, etsi potissimùm ad morbum intemperamenti sit reducendus. Licèt autem in eo reperiantur vlcera, quæ sunt solutiones continui, & tumores vitiantes compositionem; semper tamen cum his omnibus coniunctum est intemperamentum, quod ad illius essentiam semper concurrit.

Vnum tamen aduertas quæso: intemperamentum hoc non à prima, secunda, tertiáue qualitate emanare, sed vitiosa, & malefica, occulta, venenata, & innominata, quæ viscerum naturam inquinat, actionum symmetriam labefactat & destruit, vitiosósque in corpore gignit humores, & omni labe fœdatos, qui cùm in varias sedes expirent atque restagnent, diuersos & mirabiles in illis affectus excitant.

Neque instes, quòd qualitas hæc morbum Gallicum efficiens, cùm sit innominata, erit etiam ignota: quare si non cognoscitur, corrigi haud poterit. Dic, vitiosam qualitatem ratione non cognosci, cùm ad aliquod manifestum principium reduci non possit; cognosci tamen experientia non est negandum, cùm cognita sint remedia quibus hic morbus curari, & eradicari solet, quæ à tota substantia, & abdita proprietate illi sunt aduersa & contraria, medentúrque; non quia calida, frigida, humida, sicca, sed quia talia: alioqui alia medicamenta multò calidiora commodiùs curationem perficerent, vt piper, Castoreum, pyrethrum, & alia, quàm Smilax aspera, Radix Chinæ, Lignum Indum, quæ huic morbo mirificè opitulari, experientia, rerum omnium magistra, testatissimum facit.

Anxiè satis à Medicis dubitatum: *Vtrùm sedes, & minera*

minera huius mali sit cerebrum, cor, iecur, aut cutis? Cerebrum esse, demonstrant pilorum defluuium, talpæ in fronte enatæ; pustulæ in facie variegatæ, & rotundo schemate siccæ; pertinax cephalalgia, noctu præcipuè affligens; surditas, inflammationes oculorum; vlcera in capite sordida, necnon in gula, paristhmiis, palato, gingiuis, ore toto. Cor primariò oblædi, ostendunt febricula, cordis palmos, pulsuum debilitas. Omnes ferè Iecur esse contendunt, nec immeritò: in hoc enim morbo deprauatur concoctio, nutritio non integrè perficitur, ægri pallidi fiunt, cachectici, extenuati, massa sanguinea putrilagine inficitur, pustulæ per totum corpus erumpunt, vrinæ perturbantur, adest in toto corpore pilorũ defluuium: humor enim acris, salsus, & mordax, ex hepate calido, vel vitiosa qualitate infecto progenitus, radices pilorum exedit & erodit. Fœda gonorrhœa fatigat. Apparet scabies crustosa, & totius corporis ambitus verrucis, tuberculis, & nodis conspurcatur. Quapropter in hoc morbo sanguificationis officium euertitur: & hoc modo humores vitiosi generãtur in copia multa, cum recrementorum vbertate permixti, qui hæc, & alia mira pathemata excitare solent: & (vt vno verbo dicam) non potest verè appellari morbus Gallicus, nisi praua, venenatáque qualitas iecori sit communicata. Sicuti enim ad hydropis generationem, intemperies frigida iecoris est necessaria, 4. *Aph.* 11. & sicuti febris nõ fit sine calore cordis præter naturã: eodem modo morbus Gallicus in esse perfecto constitui non potest, quousque qualitas illa vitiosa iecori, tanquam origini & principio humorum, sit impertita. Neque dicas, cutem esse partem præcipuè affectam, quia artus dolent, corporis superficies vniuersa vlceribus, tumoribus, & aliis pustulis conspurcatur: quia citra hæc, hic morbus affligit & premit; quæ si adsint, non cutem, sed genus venosum, aut iecur laborare planè ostendunt: à qua parte humores deleteria qualitate cõspurcatos, in ambitũ corporis, tanquam in emunctoriũ confluere, est certissimũ.

Ex his quæri potest: *Vtrum morbus Gallicus sit vniuersalis?* Cui quæsito responderi posse affirmatiuè puto: Ille enim vniuersas partes occupat corporis nostri. Cùm enim deleteria qualitas iecori cõmunicetur, in quo humores generantur pro earum nutritione necessarij, fit vt quemadmodum bene valente corpore, & iecore officio suo rectè fungẽte, humor laudabilis progerminat, corpus innoxiè aliturus: sic contrario modo accidit, si iecore debiliori facto, & officinis coctionis infirmatis, humor gignitur acris, putris, salsus, praua labe fœdatus; qui pro nutrimento si transmittatur ad caput, pilorum defluuiũ excitat; si in ossibus recipiatur, in illis tumores propullulant, quos talpas, seu talparias vocitamus. Si verò partes internæ robustæ sint, & ad ambitum corporis superuacaneos humores detrudant, tunc pustulæ omnis generis in superficie apparent, & in ossibus tophi, seu nodi, ex crassiusculo & terreo succo prognati. Bubones etiam in inguine, ex concubitu venereo suborti, iecore ad has partes, vtpote debiles, fœdos humores detrudente, vel quia ratione alicuius vlceris partium genitalium enascuntur, ob dolorem, qui fluxioni occasionem præbet. In quibus partibus coërcitus, & non bene difflatus humor, suapte natura reprobus & nociuus reciprocè vapore suo, & alteratione per continuum facta, inficit immaniter iecur ipsum, & vasa ipsa. Quare sæpe febris exoritur diaria, sed hæc non diu durat, quin sibi comitem putridam adsciscat: in quem sensum intelligendus est Hip. 4. *Aph.* 55. *Ex inguinum tumoribus omnes febres malæ, præter diariam.*

Hoc supposito non ineptè dubitant: *Vtrum morbus Gallicus cum omni morbo possit complicari?* Nam si est affectus vniuersalis, cum omni coniungi posse negare haud possumus, quippe hoc accidit multipliciter: Nam aut affectus coniunguntur cum lue venerea similes in materia, vel in aliqua re, vt articularis morbus, externarum partium dolores à frigida capitis defluxione suborti, humidior & frigidior iecoris, ventriculi, aut lienis intemperies, à quibus dolores, obstructiones, & grauissimi morbi emanant, vt hydrops, epilepsia, stupor, paralysis, & alij diuturni. Sæpe hæc dira lues cum acutis complicatur, de quorum numero sunt febres, & inflammationes internæ; frequentiùs enim lues venerea corripit corpora immunda, & vitiosis humoribus repleta, quàm temperata, & eusarca. Quæ omnia diligentem prouidentiam in Medico prærequirunt.

Causa.

Morbus hic à diuersis causis emanat, quæ vel vniuersales sunt, vel particulares. Illa, est maxima cæli in caliditate & humiditate intemperies, aut malignus alicuius planetæ aspectus: hæc enim omnia ad putredinem disponunt. Particularis causa, vel est externa vel interna: ob illam interdum Gallicum venenum venereo obscœno contrahitur concubitu, quod frequenter accidit: aliquando à nutrice, ab infante, sæpe solo osculo, sola vestium, aut indumentorum conuersatione, poculo, sed ferè ex concubitu emanat, & sic in pudendo praua illa qualitas recepta, sensim ac sine sensu vltrà progrediẽs, testes, & vasa seminaria inquinat, & furtim veluti in altas partes sese insinuat. At genitalia membra cum suapte natura calida sint & humida; & recipiendis excrementis assueta, frictione, agitatione, & motu ampliùs incalescũt, & hoc modo faciliùs virus susceptant.

Quando ex nutrice, aut osculis contrahitur, tunc lingua, cùm sit mollis, spongiosa, & laxa, & cum ea ob viciniam gingiuæ, palatum, & guttur, inficiuntur primò. Si ex infante virulentia eiaculetur, tunc mamillæ, & papillæ nutricum afficiuntur; & hac de causa virulento humore in altas sedes serpente, totum corpus deinde labe conspurcatur. Quapropter hunc morbum esse contagiosum contactu, & fomite, experimento fit manifestum. Num autem ad distans inficiat, agitauimus *lib. 2. Histor. Princip. Med. in com. Hist. cit.*

Causa interna, est virtutis debilitas, & hæc est causa, quare alij citiùs, alij tardiùs hoc morbo corripiantur. Secunda causa, est densitas corporis: qui enim molli, laxóque constant corporis habitu, facilè læduntur, promptiúsque contagium susceptãt; qui densa carnis contextura pollent, difficillimè. Tertia causa est cacochymia, qua qui scatent, huic morbo obnoxij sunt, & illis malũ ampliùs efferatur: Nam morbosus apparatus habilitatem quandam præstat ad suscipiendum contagium.

Ex his solues dubiũ, quo quæri solet: *Vtrùm potissima, & immediata huius morbi causa, sit venenosum contagium?* Affectus enim hic non est de genere pestilentiũ, & sic plures non interficit; nec de genere vulgarium, & hac ratione plures non apprehendit, quia eius ratio, & causa potissima non cõsistit in his, in quibus communicãt, nimirum in aëre, cibo, & potu, sed in adhæsu & vicinia eius corporis quod labe infectũ est, solùm consistit: quã quidem id corpus suscipere faciliùs valet, in quo tria genera causarum concurrunt, nempe debilitas virtutis, cutis laxitas, & copia praui succi: Ex quo venefico contagio, tanquam ex vehementissima & efficacissima causa, acquisito præsertim fomite, & contactu, corpora tam temperata, biliosa, pituitosa, melancholica, sanguinea, quàm robusta, vel debilia, corripi sæpè experimur.

Sed rogabis: Si vna est causa huius ferini morbi præcipua, cur tot symptomatum varietates in corpore conspicimus ab vna causa prognatas? Alij enim corripiuntur psora, Alopecia, pustulis, tumoribus, vlceribus, febri, & mille aliis accidentibus tentantur. At hæc omnia tam diuersa eueniunt ex materiei, cui coniungitur, copia, & alicuius particulæ apparatu: Aliis enim cutis est languida, & humor tenuis, qui è visceribus in corporis ambitum elatus, pustulas creat, & alios

cutaneos

taneos affectus, præcipuè si crassiusculus sit: & pari ratione illi quibus caput, aut artus debilitate laborant, ob hanc causam facillimè fluxionem humorum suscepiant, qui si pituitosi sint, diutinum; si tenues, acutum morbum concitare consueuerunt.

Ex hoc capite emanat alia quæstio: *Vtrùm morbus Gallicus, sit morbus calidus, an frigidus?* Caliditatem ostendunt vlcera in variis corporis partibus enata, febris, vrinæ ardor, profluuium materiæ acris & erodentis per virgam, tumores inflammatorij, vigilia. Frigiditatem demonstrant dolores articulorum, nocturno præsertim tempore inuadentes; tumores ex pituitoso, vel terrestri humore prognati; artuum contractiones, viscerum debilitas, reproba concoctio, pallor faciei, inflatio oculorum, cachexia, tinnitus aurium, distillatio, raucedo, morbi status longus. Quæ tam aduersa signa, hunc morbum, nec calidum, nec frigidum, siccum, aut humidum, aut biliosum, pituitosum, melancholicum, vel sanguineum esse contestantur; sed mixtum & compositum, in quo pro varietate humoris in corpore prædominantis, hic vel ille humor qui amplius exuperat, promptè inficitur. Quapropter morbus Gallicus totam massam sanguineam ex æquo inficit, & pro diuersitate corporis patientis, magis hunc humorem quàm alium inquinat: licèt pituita salsa, humoresque adusti & melancholici, frequentiùs hac lue fœdentur.

Signa.

Plurima sunt signa huius morbi, dira, & terroris plena, quæ in quatuor classes ab auctoribus diuiduntur, iuxta quatuor species, quibus insignitur. Prima species est omnium leuissima, in qua pili capitis, & barbæ, citra aliam corporis affectionem decidunt; tunc enim virus in tenuiori corpore consistit, quod per corporis summa ad pilorum radices diffunditur. Secunda paulò est deterior, in qua puris fœdi per virgam emanat profluuiũ, variis coloribus insigniti. Vniuersa cutis crebris maculis multùm extuberantibus repletur, modò rubris, modò flauis, quæ non ampliùs extinguuntur, quovsque morbi radix sit euulsa. Hæc in tenuissimo sanguine consistit. Tertia est grauior, in qua adsunt immanes articulorum dolores, vesperi, noctúque præsertim ingrauescentes, quoniam humor melancholicus, à quo illi scaturiunt, hoc tempore efferatur & inualescit. Vlcera dolosa in gula, palato, pene, & vniuersa corporis mole propullulant, sicut scirrhosa tubercula in eadem parte, & iuxta ossa exoriuntur. Quarta est omnium deterrima, quando iam morbus insolescens solidas partes adoritur, ossa, vincula, membranas, & neruos, quæ postmodum carie occupantur. Æger febricula hecticæ instar opprimitur, cacoëthicis vlceribus, & vix ad cicatricem peruenientibus corpus conspurcatur, & sic vigiliis, dirisque cruciatibus corpus confectum & tabescens, paulatim dissoluitur, & perit.

Sed dubitandum: *Vtrùm Gonorrhœa virulenta à communi gonorrhœa distinguatur?* Quod quæsitum curantium malè torquet ingenia: Plures enim sunt fœminæ, quæ alba patiuntur ex anteruallis per vterum purgamenta, quarum viri Gallica lue sunt infecti, & vel semel curati, sunt de sanitate dubij, quæ ob materiæ fluxum ignorant, an tanto malo sint detentæ. Rursus viri hac ipsa de causa, cum multis recusant inire concubitum, timentes, ne ex marito primo Gallica lue fœdato, & forsan malè curato, contagium reportarint. Quæ omnia peculiarem Medici diligentiam, & maturum consilium, ad curandum prærequirunt.

Hanc ergo à communi seminis inuoluntaria profusione plurimis signis distingues. In venereo enim, & contagioso congressu, penis, & totius corporis, ac partium pudendarum pori & meatus aperiuntur, & vapor ab inquinata fœmina aut viro eleuatus, in pudendum fœminæ aut viri, in vasa spermatica, & testes, vterúmque sese extendit, illorúmque constitutionem conspurcat, & sua maligna qualitate prosternit; quo fit vt alimentum ad partes demandatum, in fœdum virus degeneret, album, flauum, aut aliis coloribus insignitum. In communi verò gonorrhœa, quæ fit laxatis, & imbecillioribus vasis seminariis, exit semen album, aquosum, & serosius redditum.

Rursum in hac nullus adest dolor; in virulenta sentitur dolor, ardor vrget, maior vel minor, prout virus acrimoniæ plus, vel minùs particeps fuerit, quam in vasis spermaticis prauè affectis contraxit: ex quo fit, vt ob acerrimum humorem per has partes, & penem decurrentem, eásque exulcerantem, vlcera succrescant dolosa, fœtida, & quæ miserrimè ægrotantes torquere solent. Accedit quòd virulenta gonorrhœa solùm ex concubitu obscœno ortum ducit, communis verò citra hunc premit, & fatigat.

Vtrùm autem *dolores Gallici à cæteris doloribus distinguantur?* etiam dissidium est. Illi enim cùm à mala qualitate scaturiant, diuersimodè affligunt, ita vt in vna eadémque membrana variæ excitentur dolorum differentiæ, quod in aliis dolorum sortibus non experimur. Deinde. Dolores reliqui diuturni, à frigida causa emanant; recentes, calidi sunt, iuxta oraculum Senis, *lib. 6. epid. sect. 7. text. 4.* dicentis: *Dolores antiqui, frigidi; noui verò, calidi.* At verò in doloribus Gallicis euenit contrà: Nam dolor ex frigida causa, sæpe est acutissimus, mordacissimus & intolerabilis, vt se abradi & exuri sæpe referant ægrotantes, in quorum etiam curatione multoties experimur, dolorem calidum, mordacem & acerrimum, diuturnum esse, ac difficulter curationem suscipere.

Insuper reliqui dolores præsidiis contrariis, anodynis, & stupefacientibus consanescunt; Gallici solis antidotis mitescunt, ac leuantur, qualia sunt quæ à proprietate alexipharmaca illis reluctantur. Gallicus dolor rarò fit cum tumore; Arthriticus cum eo inuadit, in omnibus, aut pluribus partibus plerumque conspicuo. Arthritici dolores, sicut omnes aliæ articulariæ affectiones, vere & autumno magna ex parte mouentur, iuxta Senis oraculum, *6. Aph. 55.* Gallici, nullo non tempore. Præterea Gallicus dolor sensim, paulatímque ingruit; Articularis verò, subitò & confertim. Gallicus dolorem infert iuxta periostium, in intima particulæ regione; articularius in extimis, vbi tumor apparet, & in intimis etiam. Gallicus dolor frequenter caput exercet, etsi alios artus etiã premat ac fatiget; alij dolores articulares rarò, aut leuem capitis dolorem comitem habent. Gallicus ferè incipit post venereos bubones repercussos; articularius ex aliis causis emanat. Demum Gallicus vesperi, aut noctu præcipuè affligit, quia hoc tempore humor melancholicus, qui plerumque in hoc morbo exuperat, mouetur, & insolescit; Arthriticus in omni parte diei, citra vllam remissionem exasperatur, & insolescit. Hæc ergo attento animo licet perpendere, ne simulata morbi natura Medicus fallatur, & spretis necessariis auxiliis in grauiora pericula ægros præcipitet.

Quæstio est etiam scitu dignissima: *Vtrùm febris Gallica sit putrida, & aliquando in hecticam commigret?* Grauis disceptatio, & magni ad praxin momenti: Nam in Gallica lue Iecur est mala qualitate affectum, nutritio fit infausta, humores sunt vitiati, sanguis putrilagine infectus, & omnis massa sanguinea, labe fœdata: quapropter si febris excitatur, ad putridam est reducenda, quæ vel intermittens, vel continua esse potest, prout humor hic vel ille, in vasis vel extra vasa, exuperet.

Quòd si diu duret, in hecticam posse transmutari, nulli est dubium, qui Galeni doctrinam examinet ad vnguem: Is enim *lib. 1. feb. c. 9. in fin.* sic ait: *Aduenit autem*

tem ipsi cordi hæc passio, nonnunquam quidem ex seipso, sicuti in excandescentiis, vehementibúsque tristitiis ac diuturnis: nonnunquam verò ex ardentibus febribus, & cæteris vel productis, & diuturnis. Sicut enim illæ vehementia sua & intensione, roridam substantiam absumunt, & corpus colliquant: sic diutinæ temporis spatio calorem durantem in partibus solidia imprimunt, cùm eas propriis humiditatibus orbatas magis ac magis efficiant. Accedunt dolores immanes, quibus hac lue infecti assiduè premuntur, patientes persæpe manantia, & fistulosa vlcera, à quibus pus exit in copia multa: quare corpus resoluitur, & extenuatur, & hectico calori suscipiendo redditur idoneum. Quæ omnia cum purulenta sint, calorem copiosum cordi præstare possunt, ita vt factum contrahat calorem, & subinde vniuersum corpus. Neque dicas, quòd Iecur potissimùm læditur, non partes solidæ: Nam si iecur calore & siccitate afficitur, quis dubitat temporis progressu illas calore hectico corripi posse? Neque obstat, quòd hic morbus sit frigidus, & veneni Gallici vis cum humoribus pituitosis maiorem habeat analogiam: Nam hoc difficultatem notat, non impossibilitatem: & hæc est causa, quare rarò febris Gallica in hecticam commigrat, sicut pituitosa febris, rariùs quàm biliosa, in hecticam transmutatur, quia frigidi & humidi humores caloris actionem retardant, faciúntque ne in maiorem siccitatem relabatur corpus. Quare transmutatio Gallicæ febris in hecticam est possibilis, quemadmodum quotidiana, & aliæ tam continuæ, quàm intermittentes in hecticam finiuntur.

Præsagium.

VTrùm morbus Gallicus, sit hæreditarius? meritò addubitari potest. Dari morbos hæreditarios, nouum non est: Plures enim morbi è semine genitali excitantur, quod similem inferat in fœtum morbosam qualitatem, quam ipsum emissum à parentibus præ se tulerit. Hoc confirmat Hip. *lib. de genitur. de morb. sacr. de aër. & loc.* à morbosis enim parentibus morbosum prodit semen. Quare Auicenna 2.1. *doct.* 2. *cap.* 18. sic inquit: *Sunt morborum quidam, qui in semine hæreditantur, vt leuce, manantia vlcera, podagra, phthisis, Elephas, &c.* Negandum ergo non est, prauam in semine, & morbidam excretionem, qualitatémve occultam aliquam semen inficientem adesse, quæ in posteros similem labem intulerit; parentum enim vitia, vi seminis genitalis deriuantur, imò & notæ plures occultiores, si quæ in membris quibusdam insunt, quin filij, illorum gestus, motus, formam plerunque referunt. Hoc ita verum est, vt non solùm filij postquàm exierunt in lucem, sint morbi Gallici hæredes, sed ab vtero prodeant hac labe fœdati, vlceribus, & tumoribus per totum corpus respersi, simis naribus, oculis truncatis, extenuati, crustosa scabie infecti.

Consequutione quadam dubitandum: *Vtrùm morbus Gallicus illæsis filiis transeat in nepotes?* Difficile enim videtur, quodammodo, si character transit à patre in filium, pater Gallico morbo infectus licèt imprimat similem characterem in filium, hic tamen ita insignitus, non nascitur hoc morbo fœdatus, nepotem tamen generat lue venerea contaminatum? Nam vitiatum semen à vitiato corpore decisum, videtur necessariò fœtum vitiaturum, & vitium illud debere propagari ad secundam, vel vsque ad tertiam generationem, cùm hæ generationes ab vno principio tantùm ortum ducant. Huius euentus causa est, quòd vis formatrix, licèt habeat omnium paternorum simulacra, non æqualiter ab omnibus illis excitatur ad opus, sed à quibusdam magis, ab aliis minùs, aut nihil. A Quo fit vt aliquando non excitetur ad formandum membrum morbidum, ac ex consequenti ea parte sanus euadet filius; aliquando verò patris affectum in filij simili membro gignat, & filium producet morbosum, ac patri similem: quod in nepotibus formatiua vis contrario modo potest efficere.

Deinde argues: *Vtrùm hic morbus possit diu intra corpus latere citra noxam?* Dic, quòd si mala qualitas fuit impressa in parte ignobili, parum, aut nihil totum corpus immutat. Cæterùm licèt, nullum peculiare indicium in corpore relinquat, interim tamen non otiatur, neque quiescit venenum, vt 3. *epid. sect.* 3. *com.* 75. scribit Galenus, sed paulatim operatur, & immutat solida corporis membra, & ipsorum naturalem temperaturam peruertit. B Quando tamen insigniter alterata est membri constitutio, tunc irritata natura id ad nobile detrudit, & repentè praua adsunt symptomata, vt *lib.* 1. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 17. confirmat Galenus, posito exemplo in canis rabidi veneno. Sed in hoc nullum certum, & statutum tempus potest definiri: alij enim citiùs, quidam tardiùs, alij tardissimè in hunc affectum incidunt, cùm antea viderentur sani, & nulla labe fœdati, quod ex maiore, vel minore facultate agentis, & passuri corporis dispositione euenire puto, sine qua nihil sub cœlo agere potest, vt testatur Arist. *lib.* 2. *de anim. cap.* 2. & Galenus 1. *de diff. feb. cap.* 6. disertè edocuit.

De sexu hæsitatio est non exigua: *Vtrùm fœminæ huic morbo, quàm viri sint magis obnoxiæ?* C Illæ videntur Gallicum magis aduersari venenum: quia menstruas habent purgationes, & earum ope noxium extrà excutiunt. Sunt frigidiores, & ob hanc causam huius mali fomes per adstrictos, & angustos canales minùs penetrat. Ex altera parte, viri sunt robustiores, & occursantibus vitiis magis resistunt; & licèt calidiores sint, & ad seminaria contagij recipienda videantur magis proni, cùm in concubitu incalescant magis, & debilitentur, tamen cùm vterus sit omnis impuritatis receptaculum, fit vt promptiùs fœminæ contagium suscepent: morbosum enim semen virile hac de causa substantiam in vtero contentam, & vasa spermatica fœminarum citissimè conspurcat; quæ semel correptæ periculosiùs ægrotant, & difficiliùs curantur: D aduenieus enim menstruus sanguis, mox à vitiosa qualitate in vtero impressa corrumpitur; quare in gonnorhœam fœdam, ob debiliores vires, & deterrima vitia, deinceps facillimè incidunt.

De ætate etiam est disceptatio: *Vtrùm iuuenes senioribus faciliùs hoc morbo tententur?* Responde affirmatiuè: Illi enim in coitu magis incalescunt, libidine ampliùs tentantur, & ardentes magis in venerem ruunt; quare copiosus fit influxus spirituum ad genitalia, & ob ampliorem calorem ad suscipiendum venenum viæ fiunt patentiores. Contrà adultiores, præsertim senes qui frigidiores sunt, virile flaccidum habent, quod ad vteri penetralia, in quo loco venenum est reconditum, ampliùs, vix pertingit, difficulter incalescunt, angustas vias sortiuntur, & hac ratione ad suscipiendum contagium valde sunt inepti.

E Illud vltimò perscrutandum: *Vtrùm aliqua pars in corpore sit assignanda, à qua Gallicum venenum ferociùs insolescat:* In capite si radicatur malum, eo solùm loco effrænes vires suas exercet, talpas, & ossis cariem creat, atroces dolores concitat. Si artus infestat, immiserabiliter ægros excitatis nodis, tuberculis, doloribus exercet. Si cutem occupat, in ea ferinam producit scabiem, pruritum, pustulas, porriginem, ficus, varos, furunculos, nattas, nodos, & alia quæ non tantùm totum corporis ambitum deturpant, verùm febrem generant, & in alia grauiora vitia commigrant, vt lepram, vlcera manantia, ex quibus manante pure ægri resoluuntur, & contabescunt.

Vera

Vera hæc sunt, & frequenti experimento confirmata. At omnium curatu periculosissima, ac difficillima est morbi Gallici species, quæ à genitalibus partibus primò scaturit. Cùm enim has partes arripit venenum, in iis illicò pustulam excitat, & vlcusculum, & deinceps continuatione quadam viscera omnia interna malà qualitate spurcóque vapore eleuato celerrimè coinquinat, spiritus conspurcat, humores sordidiores facit, ac tandem immisericorditer partes omnino solidas adoritur. In pudendis enim vapor ille semel impactus, intus per fistulosum neruum obrepens, vasa spermatica malè afficit, & excitata gonorrhœa, turpissimè, subortis grauissimis symptomatis, venas, arterias, & neruos labefactat, & massa sanguinaria omni putrilagine polluta, & in distantissimas partes serpente veneno, totum corpus celerrimè noxam persentit. Hac de causa bubones in inguine erumpunt, dolosa, cacoëthica & cancrosa vlcera in toto, ossa carie exeduntur. Hæc si initio contemnantur, virus ocyssimè in cerebrum sese insinuat, & damno meningibus & cranio communicato, dolores emergunt insuperabiles. Quòd si rursus maligni humores à capite ad medios artus deturbentur, vitio veluti in orbem redeunte, eadem, & grauiora mala in partibus inferis propullulant. Quare à pudendis affectionem hanc deterrimam exoriri meritò statuimus. Ex dictis constare arbitror, ex quatuor speciebus, vltimam esse periculosissimam: tertiam periculosam: secundam, minùs; mitissimam, esse primam.

Curatio.

MElius est, inquit Galenus *lib. 2. de nat. facult. cap. 8. imminentem morbum præcauere, quàm factum curare.* Quare satius est mortales ab hac tetra lue præseruare, quàm ea iam correptos curare. Idcircò disceptandum: *Vtrum possit assignari aliquod auxilium, quod homines à morbo Gallico præseruet?* Et videtur difficile hoc beneficium à Medicis posse præstari: in congressu enim venereo, excitato calore ob motum, spiritibus & humoribus ebullientibus, meatibúsque patentioribus redditis, impossibile veluti est, posse inueniri remedium, quod contagij vim ex toto refringat & reprimat, ne partibus vicinis communicetur, aut in altas sedes commigret.

Sed si hoc negotium attentiùs expendatur, inueniemus plures cautiones, & auxilia, quorum beneficio quispiam post concubitum, à Gallico veneno immunis euadat. Primò ergo, oportet vt post venerem, in qua non multùm immoretur, abluat totum pudendum aqua calida, denudato præputio, & hoc per octauam horæ partem faciendum, idque manè, & serò, bidui spatio. Hoc præsidio superstites à tanta labe persæpè euadunt mulieres, panniculos ex gossypio in calida aqua abundè madidos immittentes. Quòd si hæc præstò non sint, protinùs genitalia vrina lauabis. Eadem aqua calida fouenda sunt labia infantium lactentium, & nutricum papillæ. Balneum toti corpori adhibitum summoperè prodest, maximè si cum infecto vel necessitate coactus, vel inscius quis cubauerit. Vinum etiam calidum in hunc vsum mirificè confert. Verùm aqua aliis liquoribus est præstantior; resoluit enim, ardorem temperat, mitigat dolorem, & non exsiccat.

Curatio instituenda est vere, vel autumno, si morbus inducias præstat. Si tamen viget, & in mora periculum adest, quocunque tempore potest celebrari, dummodò cubiculum rectè paretur. Sed iure inquires: *Vtrùm complicatio morbi Gallici cum morbis acutis, sit difficilior ad curandum, quàm cum diuturnis?* Responde affirmatiuè: Si enim præsente ardenti febre auxilia Gallica administres, impensè nocebis, calorem febrilem exacues, calidam iecoris, & viscerum intemperiem adaugebis, dum absumpta corporis humiditate corpus ad contabescentiam deduces. Quare neglecta indicatione, quæ sumitur à morbo Gallico, acutus morbus ex quo plures occumbunt, 1. *acut.* 8. priùs est curandus, & pro exigentia acuti præsidia celebranda: maximè si interna sæuiat inflammatio, qua existente in corpore, licèt præsit in ipso Gallicus apparatus, omnino acutiei inflammationis prospiciendum, nulla de Gallico morbo commemoratione facta. Quare difficilior multò ad curandum est tunc morbi Gallici complicatio, quippè præsidia congruentia ad retundendam Gallici veneni malitiam offerre non possumus; & ob remedia vacuantia, pro acuti morbi medela necessaria, quæ suaptè natura vires debilitant, dolorésque, ac vigilias inducunt, Gallicus minuto calore natiuo, & spiritibus exhaustis, vehementer insolescit, & in posterum eius curatio laboriosissima est, & solùm longo tempore perfici potest. Quòd si morbus sit chronicus, & ex frigidis crassisque humoribus excitetur, vt hydrops, paralysis, stupor, distillatio capitis frigida, arthritis, iecoris, ventriculi, aut lienis intemperies frigidior & humidior, vel alij contumaces & perniciosi, ab eadem causa prognati, tunc securior est curatio, quia ambo consimilem prorsus curationem expostulant, siue eam per sudationes, aut alium modum instituas.

Deinde in Gallicatis victus ratio est adhibenda initiante morbo, quæ putrilaginem corrigat, excrementitiam humiditatem absumat, & vires ex venenosa qualitate debiliores factas, roboret. Concedenda alimenta facilis coctionis, & distributionis. Electæ carnes, potiùs assæ, quàm elixæ, Oua recentia, hepata gallinarum. Vuæ passæ, amygdalæ tostæ. Panis biscoctus. Demùm victus ad siccitatem vergere debet. Interdicenda lacticinia, pisces, carnes crassæ, salitæ, & fumo induratæ, cæteráque praua edulia, quæ facilè in corpore corrumpuntur, obstruunt, & negotium naturæ facessunt.

Victu instituto, antequam luis venereæ propriam curationem aggrediamur, corpus expurgandum, vt vitiosi humores deponantur: Sed priùs præparandi humores: cùm enim natura huius morbi perniciosa humores exurat, partes debilitet; calorem naturalem imminuat, facultatem alteratricem lædat perpetuò, ob hanc causam semper in hoc morbo, humoris pituitosi, & adusti copia abundat. Quare medicamenta præparantia, & expurgantia, hos humores semper respicere debent: oblatis etiam antidotis, quæ aduersùs malam qualitatem virtutem sortiuntur. In hunc vsum prosunt syrupus Borrag. Fumar. Cichor. Rhodomel, diluti cum aquis Borrag. Bugloss. Endiu. Fumar. Vel loco horum decoctum simile erit perutile.

℞. *Similac. asper. diuisæ, & contusæ* ℥.j. *passular sine semine p. 1. capil vener. fumar. lupulor. an.* M j. *fol. sen. sem. Cartham. an.* ℥ j. ß. Coque in ℔.iv. aq. ad dimidiæ partis consumptionem, coletur, & seruetur vsui.

Vel fiat hoc modo.

℞. *Ligni Indi,* ℔.j. *smilac. asper.* ℔.vi. *scabios. stœchad. fumar. an.* M.j. Coque in ℔ xij. aq. ad dimidias: Colaturæ adde sacchari ℔ j. ß. serua.

Corpus expurgandum pro humoris exuperantis diuersitate: quare in præsentia humoris melancholici, vtiles sunt pilulæ fœtidæ, Aggregat. de Agarico, quarum drachmæ addantur ℈. iij. pulu. cortic. radic. Ellebor. Nigri. Si prædominetur pituitosus, prosunt cocchiæ, Aggreg. & de fumar: cum ℈. iij. Trochiscor. Alhandal. Si biliosus humor infestet, pilulæ de Rhab. & Aureæ, satis sunt, quibus ℈. iij. Diagridij permiscenda. Si verò æger magis potiones amet, parentur ex confect. Hamech. Cathol. electuar. Elescoph. Indo Minori, cum Syrupo de Senna, de Epithym. de Polypod. Fumar. Maiori, & decocto senæ, semin. cartham. flor. cordial. passular. &c.

At ante purgationem, ad leuandam naturam, & transpirandum corpus si plenitudo adsit, sanguis est detrahendus in quantitate modica, ex parte dextras si laboret iecur; ex sinistra, sit lien sit oblæsus. Quòd si pustulæ adsint, aut etiam scabies infestet, hirudines venis hæmorrhoïdalibus apponere, non erit abs re, quarum vsu fœcalis sanguis ad distantissimas propellitur corporis partes, ad quas ipse grauitate sua promptissimè ruit.

Expurgato corpore venenata qualitas morbo Gallico insidens debellanda. Hoc opus multis perficitur præsidiis. Quare hic morbus curatur. Primò, via quadam Regia. Secundò, per vomitum. Tertiò, per vnguenta, aut decocta ex Argento viuo parata. Quartò, per suffumigia. Quintò, per mitissima medicamenta Alexipharmaca, quæ reliquias humorum conterunt, & malignam qualitatem mirandum in modum terundunt. Vltimò debent corrigi symptomata fera, quæ ex hac hydra, tanquam ex antro Trophonio sæpè propullulant.

Inquires: *Vtrùm morbus Gallicus citra antidota possit persanari?* Responde affirmatiuè. Licèt autem in morbo hoc, deleteria & maligna qualitas adsit necessariò, quæ solùm è medicamentis à proprietate operantibus possit refrænari; tamen si recens, & leuis est, & virus in tenui corpore consistit, citra ea aliquando mitescit. Imò vehementi, & laboriosa exercitatione solet extirpari, vt ludo paruæ pilæ, armorum exercitatione, venatione, quarum operationum auxilio humorum reliquiæ discutiuntur, internæ partes roborantur, fœliciùs nutriuntur, & sensim ac sine sensu malam quaqualitatem deponunt.

Si verò vehementior sit, & neque his, neque expurgantibus succumbat, ad secundam curationis viam, quæ dicitur regia, accedemus: hanc ergo complent medicamenta Alexiteria, quæ antidoti instar malam humoris praui perniciem retundunt, vt sunt Lignum Indum, Ebenum dictum, Smilax Aspera, Radix Chinæ, & alia plura. At hæc ante totius corporis vacuationem non sunt administranda: cùm enim hæc vim habeant extenuandi, & prouocandi sudorem, si corpus impurum est, motus ab his medicamentis humor, & ad cutem irruens, obstructiones parit, febrem concitat, & transmisso humore ad caput, epilepsiam, aliósque capitis affectus progenerat.

De ligno Indo priùs agendum est, & quærendum: *Vtrùm calidum sit, an temperatum?* Dic calidum esse in gradu secundo: Nam præter sensibilem calorem, quem in nostro corpore progenerat, qui secundo gradui caloris tribuitur, ex Galeno 5. *simpl. vlt.* etiam calore manifesto, quo pollet, incidit, attenuat, aperit, sudorem mouet. Neque dicas, quòd refrigerata calefacit, & refrigeret calefacta, quod temperati medicamenti proprium est, 2. *simpl. vlt.* ac proinde cum hoc medicamentum in corporibus calidis, & frigidis administretur, erit temperatum. Nam illud non conceditur, quia calidum, aut frigidum, sed principaliter quia habet qualitatem morbo Gallico à tota substantia valdè aduersam. Hac de causa quando biliosis, & calidis naturis conceditur, debent permisceri aliqua medicamenta frigida, quæ illius calorem remittant; acre enim est, ac amarum, & ob hanc causam calefacit & exsiccat.

Eligendum crassum, ac solidum, quia in eo maior actiuitas reperitur. Recens non antiquum, non cariosum; & ita reprobatur illud, quod in particulas dissectum, apparet spongiosum, & excauatum. Deinde debet esse lene, & nodositatibus carens, vt in eo virtus æqualiter recondatur. Cortice constet integro, non carioso, sed odorifero. Medium eius colore sit præditum subnigro, eius verò circumferentia in albedinem, & pallorem declinet, & contractu linguæ in colorem croci mutetur, quia hoc magis reperitur in recenti quàm in vetusto. Præfertur ponderosum, & pingue, illud enim recentius est, & ab hoc igni admoto, aliquid humiditatis effluit necessariò.

Ex eo decoctum sic parari debet, vt pro qualibet eius vncia, aquæ libra addatur. Sed quoniam maior virtus in cortice est, huius vnciæ maior aquæ quantitas debet respondere, vt vis illius ampliùs aquæ communicetur. Illud non integrum, sed in minutissima frusta diuisum debet infundi, & parabitur decoctum hoc modo:

℞. *Ligni Indi*, ℔.1. *cortic. eius* ℥ iv. Infundantur in aquæ ℔. xx. spatio vnius diei, & reponatur vas super cineres, vel stercus, vel furfur, aut plumbeum vas optimè coopertum, vt caliditatem retineat: & postea lento igne decoquatur, aut in duplici vase, quæ vera elixatio est, & multò præstantius reddit decoctum: & interdum coquendum est ad consumptionem medietatis pro delicatis biliosis præsertim, in tempore calido; & facta decoctione coletur per pannum crassum, & seruetur in vase vitreo, aut vitreato, vel testaceo, non æneo, aut plumbeo, ne inde ex his metallis mala qualitas acquiratur: Et inter coquendum spuma remoueri debet; hæc enim pro curandis vlceribus, & pustulis exterioribus summè conducit.

Quantitas huius decocti definiri non potest: quia si æger fuerit languidus, vel puer, singulis vicibus ℔. ß. offerenda est, si robustus, libræ dimidiæ addendæ sunt vnciæ quatuor. Tempus sudoris certis præceptis describi nequit: aliquibus enim tres horæ tempore matutino, satis sunt; duæ verò vesperi; aliis sunt necessariæ quatuor manè, vesperi verò tres. Idem obseruandum est in numero dierum, in quibus prouocatur sudor; quibusdam enim sufficiunt nouem dies, aliis 20. 30. & 40. Terminus enim sudorum, solùm penes remissionem symptomatum, videlicet dolorum, tumorum, & pustularum, præscribendus est.

Aliqui, vt potentius, & efficacius reddatur decoctum, addunt (quod maximè laudo) quartam partem corticis huius ligni. Alij Aristolochiam rotundam, quantitate vnciæ & dimidiæ, aut Carduum benedictum, quantitate M. 1. Hoc decoctum, si morbus vrgeat, quocunque tempore potest administrari, dummodò cubiculum rectè paretur, quia dilatio vitæ periculum parit. Si morbus inducias præstet, tunc ad commodius tempus, vernale, vel autumnale differenda curatio est. Tempus sudandi in morbo leui & recenti, ad 20. aut 30. dies: in diuturno, & graui, ad 40. produci debet. Hæc est causa, quare morbus Gallicus in principio radicitùs non extirpatur, quia ægri ad summum ad decem dies sudando accedunt.

Percontaberis, *Vtrùm aliqua medicamenta roborantia, in decocto permiscenda?* Lignum Indum, seu sanctum, non solùm in morbo Gallico, sed in aliis frigidis & humidis affectibus, mirabiles de se promit vires, vt in conuulsione, tremore, paralysi, vertigine, epilepsia, colico dolore, contumaci tussi, articulorum doloribus, discutiendis flatibus, emolliendis tumoribus duris, vteri strangulatu, debilitate ventriculi ex frigida & humida intemperie contracta. Ob hanc causam optimum consilium est, pro diuersitate morborum, addere huic decocto aliqua simplicia, quæ partes affectas peculiariter respiciant, veluti in affectibus capitis, & neruorum, Majoranam Saluiam, Rorem marinum, Stœchad. In affectibus oculorum, Euphrasiam, Chelidoniam. In Arthritide, chamæpit. chamædr. In morbis thoracis, Capil. Vener. Glycyrrhiz. Hyssop. montanum, Prassium, & similia. In morbis iecoris, Cichorium, Eupator. Absinth. hord. In affectibus renum, semina frigida majora Glycyrrhiz. In morbis lienis, Asplenium, & Radices capparum, aut Tamarisci. Hæc enim medicamenta, præterquam quòd sudorem non impediunt, parte,

in morbo Gallico affectas, natiua quadam sorte roborant, & medicamenti sudorifici vires ad eas deducunt.

Vtrùm autem *medicamenta expurgantia in decocto sudorifico permiscenda?* dubium est. Video enim plures & non postremæ notæ viros, hanc praxin summè approbare, quòd horum vsu aluus singulis diebus respondeat; quum enim humor peccans sit crassus, terrenus, & grauis, non ita promptè potest accedere ad cutem, neque facilè euacuari per sudorem: In hunc vsum cum Ligno Indo, Smilace, Radice Chinæ, aut Sassafras, infundenda volunt folia sennæ, Epithymum, Polypodium, & alia, quæ terrestrem humorem, qui ferè in hoc morbo redundat, per aluum vacuare nata sint. At methodus hæc suspecta est, & naturæ negotium facessit: duo enim motus contrarij non ita facilè ab ea tolerantur; imò perturbat, & ad diuersas regiones inclinans, satagénsque simul humorem noxium, per sudorem, & alui fluxum propellere, neutram operationem perficit. Quamobrem salubrius est, vel alternis diebus in hunc vsum clysteribus lenibus proritare ventrem; vel intermedio tempore clemens offerre pharmacum, cuius ope excrementitius humor per aluum educatur, dummodò æger altera die post purgationem è sudore quiescat.

Verùm inquires: *Vtrùm medicamenta sudorifica interdum in vino coquenda?* Plures valde laudant hoc decoctum: Nam vino vis inest mirabilis roborandi viscera, pollet alexiteria vi, crassos humores incidit, obstructiones aperit, tumores & nodos emollit, resoluit tophos, cutis meatus laxat, penetrat magis, & vires medicamentorum alexipharmacas citissimè ad affectas partes deducit, copiosiùs sudorem mouet, & frigidis affectibus remedio est. Ex altera parte, hoc vinum, à Medicis Sanctum nuncupatum, maximè calefacit, febrim inducit, est amarum, & gustui ingratum. Dic, lignum Guajacum feliciter aliquando in vino decoqui: Si enim morbus diuturnus sit, sæuus, & decocto in aqua parato non succumbat, ægérque habitet in regione frigida, ventriculum sortiatur debilem, frigidis pituitosisque humoribus scateat, nulli dubium est, quin istis vinum hoc vtilitatem ex se prodat non aspernabilem. Si verò contrariæ adsint indicationes, reprobum erit, & nullius vsus.

Maior verò est dubitatio: *Vtrùm præsente febri sudorifica sint celebranda?* Si enim est humoralis, iis oblatis excandescit valde; qua exacerbata timor est, ne alij grauiores morbi de nouo succrescant, & periculum vitæ immineat, vel in hecticam ipsa commigret. Insuper si hac existente, calida & resoluentia præsidia, quæ huic contagioni proficua sunt, exhibueris, in extenuationem, & retorridum marasmum corpus deduces. Quid ergo faciendum in agone tanto? aut quibus auxiliis contabefactus æger à tanto morbo euadet immunis? Dic, quòd antequàm sudorifica propinentur, necesse est corpus calidum siccum, exustis humoribus plenum, frigidis medicamentis attemperare. Purgatio lenis administranda. Apozemata offerenda, quæ biliosum, & calidum humorem leniter euacuent, facta ex sero lactis caprini, in quo madescant; flores cordiales, Pulpa Cassiæ, Myrobalani citrini, Radix Chinæ, Smilax aspera, aut cortex Guajaci, hordeum, radices scorzoneræ, Buglosf. Endiu. Borrag. Si corpus sit squalidum & siccum, & balnea priùs per aliquot dies administranda, vnguenta refrigerantia hepati admouenda. Ptisana est optima, dummodò hordeum priùs coquatur in aqua, quæ fuit priùs Ebeno decocta. His celebratis, ad sudationes accedendum, & decoctum non est parandum in aqua simplici, sed Endiu. Borrag. Bugloss. aut Hordei. Si verò ægri macie Gallica contabescant, medicamenta coquenda sunt in sero lactis caprini, seu quod magis laudo, in iure gallinæ, aut caponis, vt sic hoc decocto alexipharmaco, & vires instaurante, tum venenum debellari, tum vires refici possint. In alternis diebus, & solùm semel in die, hora matutina excitandus sudor, in quo non multis stragulis cooperti paruo temporis spatio immorari debent. Neque victus ratio sit ita tenuis, & extenuans; vires enim debiles tantam victus parsimoniam ferre non possunt. Caro pulli assa offerenda, hepata gallinarum, oua sorbilia, contusa, ex electis carnibus extracta. Potus sit aqua secunda, quæ paratur ex ligno iam decocto.

Vtimur etiam pro curatione huius morbi Sarzâ parilla, quæ à Dioscoride *lib. 4. cap. 119.* Smilax aspera vocatur, de qua etiam egit Galenus *7. simpl. tit. prop. de smilace aspera.* Calefacit in primo gradu, exsiccat verò in secundo. Eligi debet quæ in duritie mediocritatem seruat, ita vt non sit nimis recens, quoniam est valde ventriculo ingrata, neque sit cariosa, ita vt quando frangitur, puluerem ex se emittat. Hæc efficacem habet potestatem in resoluendis nodis, comminuendis tophis, abstergendis vlceribus faucium, pudendorum, capitis, & podicis. Est alixeteria, extenuat, sudorem prouocat, & morbis contagiosis, venenatísque eximiè opitulatur: in qua, eadem victus ratio sicca, idem modus, & ordo obseruandus est, sicuti in ligno Indo prædiximus. Huius radicis decoctum non solùm Gallico morbo, sed aliis frigidis affectibus *suprà* citatis summè succurrit.

Non solùm Ligno Indo, & Smilace aspera vtimur, sed radice Chinæ, quæ etsi tantam pro curatione huius morbi efficaciam non habeat, quia non ita potenter malignam eius qualitatem refrænat, tamen est præsidium gratius, & securius, & tam tenuem victum non expostulat. Est sicca in secundo ordine, & in actiuis temperata, & si ad eas declinat, ad modicum calorem deuergit. Huiusmodi radix detrahitur ex quodam cannarum genere ad littora maris nascenti, & radici nostrarum cannarum similis est. Est fungosa, nodis plena, intus cum rufo calore albescens, exteriùs verò rubescens. Est eligenda grauis, ponderosa, sapore insipida. Aliis morbis à Gallico vehementer succurit, in cuius administratione idem modus est obseruandus.

Vtuntur Medici pro morbi Gallici, cæterorúmque frigidorum curatione, ligno quod vulgò vocatur Sassafras, cuius corticis, & ligni vsus duntaxat in Medicina receptus sit. Est calidum, & siccum in gradu secundo. In cuius decocto parando idem ordo seruandus, quem in superioribus antidotis administrandis *suprà* docuimus.

Secundò curatur hic morbus per vomitum: quandò enim præ sui contumacia, purgationi iteratæ, sudorificísque auxiliis non succumbit, tunc vtimur in robustis naturis medicamentis, quæ per vomitum expurgant hunc venenatum succum. Sed rogabis: *Vtrùm hic morbus vomitionis ope possit extirpari?* Creditu enim difficile est; quòd à remotissimis partibus, nempè pudendo, & iuncturis, possit humor ad ventriculum remeare. Adde quòd hæc fortissima, & violenta vomitoria, etsi tenacem humorem per vomitum excernant, deleteriam tamen huius morbi qualitatem non retundunt, imò vehementia sua, & acrimonia naturæ negotium facessunt, os ventriculi, & consortij lege cor lancinant, fatigant, & premunt: hinc cordis palmos, syncope, cardialgia, virium prostratio, & animi deliquium subsequuntur, ex quibus vires factæ inermes, ferendo morbo satis esse non possunt.

At hæc tanti remedij efficaciam non euertunt, quoniam morbi chronici à crassis humoribus orti, vomitus ope consanescunt, vt podagra, morbus, comitialis, hydrops, melancholia, lepra, vt testis est Paulus *lib. 7. cap. 10.* Et licèt hi humores tenaces, & graues, commodissimè per inferiora vacuentur, tamen si hæc vacuatio paretur cum medicamentis electiuè expurgantibus, à distantibus regionibus citra noxam eos eradicant,

& per vomitum excernunt. Quamuis autem aliquantisper os ventriculi oblædant, & corpus fatigent, melior est noxa quàm mors, 12. *meth.* 1. quæ ex hoc immani morbo vltrà serpente imminet certò: maximè cùm hæc aliis permisceantur cardiacis, quæ viscerum robur tuentur, & illorum malitiam innoxiè castigant. Accedit quòd vomitoria medicamenta, præterquam quòd terrestres humores exhauriunt, proprietate sua etiam veneficam huius morbi qualitatem mirandum in modum coërcent. In hunc vsum puluis Ioannis Vigonis, à Medicis præcipitatum dictum, admirandam obtinet potestatem, cuius ipse descriptionem tradit, *lib.* 8. *cap.* 3. ex quo parabis vomitorium in hanc formam.

℞. *Pulu. Ioan. Vigon.* g̃. iiij. Infunde per noctem in ℥ ij. aq. rof. Colaturæ adde, *Pulu. diarrhod. abbat. aromatici rosat. diamargarit. frig. an.* ℈ j. *diacathol.* ʒ j. Misce, fiat bolus.

Vel hoc modo propina pilularum formâ.

℞. *Pulu. præcipitati*, g̃. v. Macerentur in aq. rosar. spatio 12. horarum, & reiecta corpulentia, adde, *Pulueris diarrhod.* ℈ ß. *cum syrup. de corticibus citri, fiat pilula.*

Vel g̃. v. præcipitati misceantur cum ℥ j. conseruæ rosar. Debet propinari hoc medicamentum tempore matutino: & post duas, vel tres horas transactas (in quibus potest concedi somnus) nihil ægro exhibendum est, quousque signa perfectæ vacuationis appareant: alioquì citra vtilitatem medicamentum euomitur. Quo tempore transacto possunt offerri ægro ℥ vj. vel viij. huius vomitorij.

℞. *Sem. aneth. sem. raphan. an. pug. j. oxymel. simpl.* ℥ iiij. *mellis* ℥ ij. Coquantur omnia in ℔. iiii. aq. ad tertiæ partis consumptionem: adde *Pulu. ellebor. albi*, ℈ j. *tepidum propinetur.*

Huius decocti quarta parte assumpta, intromittat digitos in os, vel calamo intincto cum oleo, vomitus prouocetur; deinde post duas horas capiat secundam partem; & post alias duas, alteram: nihílque comedat, aut bibat, quousque vomitus conquiescat, etiamsi hora sexta, aut septima noctis; quo tempore ius gallinæ concedi potest: & post vnam horam assumat micam panis vino odorifero imbutam.

Caue ne puluerem hunc Vigonis cum pilulis, vt fœtidis, aut fumariæ permisceas: ex his enim motibus contrariis diuersimodè alteratur natura, vnúsque motus alium impedit. Paratur etiam ex aliis medicamentis vomitorium hoc modo.

℞. *Sem. cataput. minor.* ʒ ß. *contunde, & infunde per diem & noctem, in aq. rof. adde sacchar. rosat.* ℥ ß. *aromatic. rosat.* ℈ j. fiat bolus.

Stibium præparatum (Antimonium vocant) in hunc vsum summè iuuat: Nam si grana qua uor infundas in vino, vel gr. iij. in substantia permisceas cum conserua rosacea, efficacissimè melancholicum humorem, vomitu & alui fluxu exturbat. Solet etiam vomitorium parari hac forma.

℞. *Fol. cucumer. asini, num* iiij. *Infunde per noctem, in* ℥ vj. *vini albi*, co la, & offer.

Fit etiam alia forma.

℞. *Agarici trochiscati*, ℈ iiij. *pulu. Vigon. infusi*, g̃. iiij. *diamosch. dulcis*, ℈ j. *cum melle* fiant pilulæ, & decorentur.

Pro melancholicis.

℞. *Pulu. Vigon.* gr. iiij. *ellebor. nigri*, g̃. vj. *lapid. lazuli præparat.* ℈ j. *diambræ.* ℈ j. *cum syrupo de corticib. citri*, fiant boli.

Pro biliosis.

℞. *Pulu. Vigon.* gr. iiij. *sem. cataput. minor.* ℈ ß. *cum syrup. rof.* Misce.

Pro sanguineis.

R. *Pulu. Vigon.* gr. iiij. *pulp. caſ.* ℥ ß. *cum sacchar*o fiat bolus.

A Aliquando conceduntur in hunc vsum pilulæ Mercuriales, quæ parantur hoc modo.

℞. *Mercurij extincti* ℈ j. ß. *theriac. magna*, ʒ. iij. *diamargarit, calidi, aromatic. rosat. an.* ℥ j. *santalor. citrinor.* ℈ j. *diamosch.* ℈ ß. *zibetti*, g̃. viij. Misce, fiant pilulæ ciceris parui magnitudine, & cum foliis auri triplicatis cooperiantur. Dosis vna, alternis diebus.

Tertio modo curatur hic morbus per vnguenta Mercurialia. Cùm enim sudorificis, ac vomitoriis non cedit hic carnifex morbus, tunc ad fortiora præsidia accedendum: ex quorum numero sunt vnguenta, quæ ex Hidrargyrio parantur. Hoc etsi vitiosam, deleteriámque qualitatem non corrigat, multùm tamen prodest ad comminuenda tubercula, tumores duros emolliendos, extirpandas pustulas: demum humorem B virulentum, cæca quadam, & abdita potestate per sputum euacuat, aliquando per aluum, interdum per sudorem, & feliciter hunc Herculeum morbum refrænat, & domat.

Vtrùm sit venenum? adhuc sub iudice lis est. Responde negatiuè, quare non timeas eius vsum: plures enim fortuitò maximam eius copiam ingerentes, vomitu, & alui fluxu citra noxam excernere solent. Imò scurræ vel imperio suorum Principum, vel præmio inducti, etiam ad denas vncias id assumpserunt. Quin cum vtilitate magna plures, singulis 40. aut 60. diebus pilulas assumunt cum Argento viuo. Et grauissimi auctores, purum, sincerúmque hauriendum præbent, non modò adultis, sed pueris, & infantibus ætate tenellis, quando Epilepsia, vel vermibus sunt oppressi. Imò Ostetrices in difficili C partu, statim Argentum viuum scrupuli pondere nullo incommodo potandum exhibent. Quare nisi pondus vel mensuram excesserit, haud interficit. Id equidem significauit Dioscorides *lib.* 5. *cap.* 60. his verbis: *Lethale potum argentum viuum est, pondere suo interanea disrumpens.* Non est ergo verum, illud deuorantes, illicò occumbere, imò ex mente Pauli plures fuisse, ait Auicenna *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 47. qui biberunt id in ileo.

Vtrùm multiplex Argenti viui genus sit assignandum? hæsitarunt prisci. Plinius *lib.* 33. *cap.* 6. vnum tantùm argenti viui genus agnoscit, natiui scilicet illius, ac puri: cùm peritiores instituant duplex, aliud scil. natiuum, seu fossile, aliud factitium, quod ex minio excoctum est. Vtrumque cognouit Dioscorides, & pestilentem odorem, aurámque exitialem asserit expirare. Videtur D & genus tertium agnouisse Dioscorides, *lib.* 5. *cap.* 7. venæ argenti immixtum, & quod per se est metallum. Quartum apposuit genus Vitruuius, *lib.* 8. *Architect.* constructum ex marmoreis fragmentis & frustis, quod sub factitio reponi potest. Consule Dioscorid. *lib.* 5. *cap.* 7. *lib* 6. *cap.* 28. Teophrast. *lib. de lapid.* Plin. *lib.* 33. *cap.* 3. 6. 8. Quintum genus addi etiam potest, conflatum ex sulphure, & argento viuo.

De Mercurij temperamento certant iuniores: *Vtrùm sit frigidum, vel calidum?* Nam si bibatur largiùs interimit excessu summè frigido, & humido: Innatum enim cordis humorem, hoc suo exuperante temperamento putrefacit, sanguinem congelat, vitales spiritus & ipsam cordis substantiam extinguit: noxio suo halitu E tremorem infert, paralysim, & alios frigidos neruorum affectus perniciosos, quia neruos debilitat frigiditate sua, ex Plinio *lib.* 23. *cap.* 6. Dic, factitium, calidum; fossile, frigidum esse statuendum. Quòd si adhuc instes, natiuum, à prædominio esse calidum, quòd aërem in eo superare scribat Arist. 4. *meteor. text.* 34. & idcircò, resoluit, valenter emollit, penetrat, incidit, & est in perpetuo motu, & ad distantissimas partes citissimè penetrat.

Dic, hoc ita verum esse, quoniam diuersis partibus constat, quarum adminiculo diuersos, & tam repugnantes ex se promit effectus: huius enim sensus sunt plura: Opium amarissimum cùm sit, frigidissimum est.

Lentes, Aloë, Psyllium, Squamma æris, Rhabarbarum, Brassica. Hoc modo Mercurius, quoniam aëreis & tenuibus partibus constat, attrahit, attenuat, expurgat, & in perpetuo est motu; nam stare loco nescit, micat, tremit, quasi vitæ haberet sensum, & à fluido eius motu argentum fusile vocatur à Chymicis, & cùm grauior sit omnibus natura duris, irrequieto motu continuò agitatur. Deinde Mercurius superfluam huius morbi putrilaginem exsiccat: argumento est, quòd plano leuíque loco positus, huc illúcque excurrit, labitúrque, nec tamen humefacit locum, vt alij liquores. Causa est, innata ipsi siccitas, quæ ipsum plano adhærescere non patitur.

Adde quòd in eo viget vis caustica, & exurens, cùm igneis, tenuissimísque partibus constet, quæ vbi in actum vi caloris natiui corporum prodierunt, exurunt contagionis seminaria, & ad interiora, vim illam causticam deferunt, qua materiæ densiores molliuntur, subtiliores resoluuntur: nam in eo est vis coctrix, & dissolutrix humorum circa cutem; & expultrix, siue expulsionis commotrix eorum, quæ naturæ vis è corpore non posset alia via depellere. Aëreum autem esse argentum viuum, certa res est, quia ignem auersatur in tantum, ac refugit, vt nisi vias inueniat refugiendi, in sublime efferatur; quæ si ei obstruantur viæ, hærescit operculo, altiora quantum fieri potest, appetens: neque vnquam gelatur, nisi arte Chymistarum, quoniam plus in se aëris continet, quàm aquæ, vt ex Arist. testimonio *suprà* retulimus.

Sed relicta indagine partium diuersarum, quæ in Mercurio vigent, quarum meritò admirandos, & quasi miraculosos ex se promit affectus, illud sit verissimum: vnguenta ex illo parata saluberrima esse, atque pro hac extirpanda lue, præstantissima: fremant licèt plures, & non infirmæ notæ Medici, quorum argumenta ex professo refutauimus, *lib. 1. Hist. Princip. in com. Hist. cit.* Quare pergamus viam quam ingressi sumus, premere, & ordine quàm optimo singula persequamur.

Vtrùm Mercurialia vnguenta, ieiuno, an pasto ventriculo applicanda? Hanc praxin qui arbitrantur veram, post tres horas à cœna vnctiones applicant: Alimenti enim ope roborata natura hydrargyrij efficaciam, malitiámque contemnit, & respuit, & ad excernendos humores robustior redditur. Securior tamen, & experimento magis illustris est altera curandi via: quia tempore matutino vires optimè valent; præcesserunt coctiones; excrementa tum crassa, tum halituosa sunt repurgata; tempus diei est accommodatum valde. Quare ieiuno ventriculo feliciùs celebrantur: in debilibus semel in die, in robustis vesperi etiam possunt concedi.

Adhibendæ vnctiones hoc modo. Accipimus vnciam vnam & semis, vel duas ad summum, vnguenti pro qualibet vice: ex vnguento fiunt globi 13. quibus vngitur coxa secundùm partem interiorem, genu vniuersum, talus, brachiale, cubitus, & humerus secundùm partem superiorem: in inferiori enim non conuenit ob viciniam cum corde. Venter non vngatur, quia impeditur vacuatio per sputum. Cum vnguento optimè membra fricentur, vt meliùs imbibatur, adhæreátque tenaciter partibus vnctis. Postea cooperiatur æger, & prouocetur sudor, & post duas horas abstergatur. Sindones, & subucula nulla ratione debent immutari, quousque vacuatio cœpta sit perfecta. Vnguentum non calefiat ad ignem, nam argentum viuum ad fundum vasis descendit, & nullius actiuitatis redditur illinitio. Terminus vnctionum debet esse, quousque æger vel mediocriter, vel sufficienter expuat, & gingiuæ intumescant; tunc ab vnctione cessandum, idque faciendum, si æger aliquo symptomate, vt syncope, vel animi deliquio non occupetur.

Victus ratio non debet esse ita tenuis, sicut illa quæ in sudoribus conceditur: cœna tamen semper sit tenuior prandio. Si æger debilis est, concedi potest portio gallinæ, caponis, pulli, arietis. Alimenta quæ facilè coquuntur, offerenda. Columbæ, & pulli columbini reprobantur, nam caro hæc excrementitia est, & ebullitionem in sanguine generat. Vinum hac ratione etsi interdicatur à multis, quia cum argento viuo humores defert ad neruos, & paralysim concitat, offerendum tamen est; ex eius enim moderato vsu roborantur vires, & vitiosa Mercurij qualitas corrigitur.

Ægri quum vlcera in lingua, ore, palato, ob euacuationem humoris virulenti per eas partes decurrentis, patiuntur, neque conterere, neque deglutire possunt alimenta: idcircò offerenda iuscula, oua sorbilia, contusa, maximè sit vacuatio adsi copiosa. Est deinde necesse, vt æger intra dentes calamum, vel annullum aureum, vel argentum retineat, vt vapores ex argento viuo exhalantes exeant foràs: si enim eo loco adhæreant, acrimonia sua illas partes miserrimè exulcerant.

Cessante vacuatione per sputum, & mitescentibus symptomatis reliquis, oportet vniuersum corpus abluere tempore matutino, ieiuno ventriculo, vel vino albo calido simplici: vel decocto camomomil. & saluiæ. Vel decoctum paretur ex *florb. rorismarini, camomil, melilot. fol. lauri, stœchad. lauendul. an. M. j. ligni aloës* ℥ ij. *cinnamomi* ℥ ß. Conquassatis omnibus bulliant in sufficienti aq. quantitate, cum tertia parte vini albi optimi, & fiat decoctum.

Facta ablutione, recens subucula, sindonésque mundæ apponantur, & vniuersus etiam lectus mutetur. Sed præstantiora sunt auxilia duo. Primum, liquores per aliquot dies assumere ex decocto Ebeni, vel smilacis asperæ paratos, tum vt argenti viui malignitas refrænetur, tum vt tenaciores humores in interioribus partibus adhærescentes foràs extrahantur. Alterum est, vt æger, si sit robustus, ingrediatur ter, aut quater in balnea naturalia: hæc enim reliquias Mercurij ad exteriores partes euocant potentissimè. Ex vnguentis à me expertis, selectiora proponam.

℞. *Olei laurini. olei lilior. an.* ℥ j. ß. *adip. gallin. axungiæ porcinæ, adipis vrsi, an.* ℥ j. *argenti viui extincti saliuâ humanâ* ℥ iij, *pulu. mastich. lithargyrij, cerusæ, saluiæ, diamoschi dulcis, an.* ʒ j. Misce, & sec. art. facta agitatione, fiat vnguentum.

Aliud felici euentu approbatum.

℞. *Vnguenti agrip. vnguent. aregon, & dialthææ compos.* ℥ ß. *oleor, vulpin. euphorb. rutæ, spicæ, laurin. an.* ℥ ß. *adip. anguis,* ℥ j. ß. *pulu. mastich. caryophyl. macis, galang. thuris, zingib. calam. aromatic. spic. nardi, nucis moschat. cinnamom. an.* ʒ j. ß. Omnia tenuissimè puluerisentur, adde *argenti viui extincti oleo scorpion. styrac. liquid. an.* ℥ j. Ex his omnibus fiat linimentum.

Aliud etiam præstat paratum hoc modo:

℞. *Adip. gallin. pingued. porcinæ, an.* ℥ iiij. *olei antiq. olei laurini, an.* ℥ ij. ß. *lithargyrij,* ℥ j. *theriac. antiq.* ℥ j. *vnguent. aregon.* ℥ j. ß. *euphorb.* ʒ iiij. Argenti viui extincti saliua humana ℥ iiij. cum cera, & vehementi concussione fiat vnguentum.

Aliud multò præstantius.

℞. *adip. gallin. porcinæ, vaccinæ, an.* ℥ iiij. *olei laurini,* ℥ ij. *olei lilior.* ℥ iij. *argenti viui extincti saliua human.* ℥ v. Pinguedines non liquentur ad ignem, sed extractis pelliculis diligenter in mortario contundantur: deinde paulatim addatur argentum viuum, & agitetur per dua horas: deinde infundantur olea, & optimè agitentur. Postea verò adde *mithridat.* ℥ j. *pulu. thuris, mastich. myrt. lithargyrij, cerusæ, an.* ℥ ß. *styrac. liquid.* ʒ v. Misce, & fiat vnguentum.

Aliud expertum.

℞. *Axun. porcinæ*, ℔. j. ß. *olei camomil. anethin. mastich. an.* ℥ ij. *ol. laurin.* ℥ j. *styracis liquid.* ℥ j. *radic. ebulor. enulæ*, *an.* ℥ iiij. *stœchad.* ℥ j. ß. *euphorb.* ℥ ij. *vini albi*, ℔. ij. Coque quousque absumatur vinum: cola, adde *lithargyrij*, ℥ iiij. *mastich. thuris, an.* ℥ j. *resinæ*, *terebinth. abietin. an.* ℥ ij. *ceræ* ℥ ij. *argent. viui extincti*, ℥ iiij. *theriac.* ℥ ij. Misce, fiat vnguentum.

Aliud minoris pretij, & vtilitatis.

℞. *Axun. porcin. insuls.* ℥ viij. *mercurij extinct. terebinth.* ℥ iij. *caryophyl. cinnamon. macis*, *thuris an.* ʒ viij. *olei laurini*, *olei anethin. styrac. liquid. an.* ℥ ij. Misce, & semper agitando fiat vnguentum.

Verùm circa hæc vnguenta, plura sunt quæ animaduersionem desiderant. Primum: *Vtrùm tempore quo apponuntur vnguenta, vel posteà, medicamenta per aluum expurgantia sint offerenda?* Toto illo tempore vnctionum, quo humor noxius per os excernitur diebus singulis, matutino tempore offerendum esse Rhodomel, pondere vnciarum binarum, vt prauus ille humor qui sæpè confluit in ventriculum, deorsum suauiter expurgetur, est in praxi receptum. Sed in hunc vsum ex interuallis, pilulis, & aliis medicamentis expurgantibus esse mouendum corpus, à recta methodo mihi videtur alienum: nam duo motus contrarij debilitant naturam, perturbántque quoninùs humorem per os excernere possit. Cùm verò vnguenta sunt administrata & facta est iam ablutio, tunc pilulis, vel medicamento aliquo expurgante vtendum est. Nec est necessaria aliqua præparatio, quoniam sufficit illa, quæ cum Rhodomelite facta est. Hoc tamen intelligendum, dummodò Mercurius per alui fluxum non euacuet, tunc enim aliis vacuationibus non est præcipitanda natura: sed solùm sudorifica celebranda, vt maligna qualitas ex Mercurio contracta, foràs extrahatur. Si verò æger ea recuset, vtatur Auri foliis minutim diuisis, cum aqua Cardui Benedicti, nam aurum est Mercurij antidotum, ex Dioscoride *lib. 5. cap. 69.*

Secundò: *Vtrùm habentes vlcera in gutture, vel ore, vnguentis mercurialibus curandi?* Responde hoc modo. Si vlcera sint recentia, & impetus fluxionis sit vehemens, vnguenta reproba sunt: humor enim noxius per sputum vacuatus vlcera reddit deteriora, quia longissimè à parte tentata fluxione reuellendum, iuxta præceptum Galeni, 13. *meth. cap.* 11. & 4. 1. *cap.* 3. Si vlcera sint antiqua, & sedatus est fluxionis impetus; quæ sudorificis, & alia via curari non possunt, tunc summa cum vtilitate vnguenta mercurialia admouenda: & licèt humor conuocetur ad partem, maior est vtilitas ex correctione vitiosæ qualitatis, & humoris deterrimi vacuatione, quàm sit quod ex confluxu humorum sequitur detrimentum. Per transennam notabis, vt in illis omnibus, in quibus propter negotia vnctionibus vti non possumus, fiant eademmet vnguenta in forma solida instar ceroti composita, & sic imbibita panno lineo, vel alutâ, omnibus iuncturis applicentur, & de tertio in tertium diem renouentur, quousque gingiuæ intumescant, vel aliquod ex prædictis symptomatis superueniat, tunc enim omninò remoueri debent.

Pro vlcerum curatione, quæ apparent in ore, lingua, gingiuis, facie, ex transitu humoris virulenti excreti per os, non est illicò repercutientibus, aut adstringentibus lauacris vtendum, ne retineatur sputum, sed iis quæ abluant, & abstergant, vt aqua hordei, sero lactis, melle rosaceo, vino. Quòd si vlcera sint sordidiora, ex vsu erit vnguentum Ægyptiacum vino dilutum, aut lauacrum hoc.

℞. *Aquæ plantag. vini albi*, ℔. j. *rhodomel.* ℥ ij. *aceti* ℥ ß. *alumin. vsti*, ℥ ß. Misce, parum bulliant.

Vel fiat hoc modo:

℞. *Aq. plantag. aq. rof.* ℥ iij. *rob. moror. rhodomel.* A *an.* ℥ j. *vnguent. Ægyptiac.* ℥ ß. Misce.

Si verò vlcera fiant sordidiora, & serpant, tunc cauterizanda hoc modo:

℞. *Sublimat.* ʒ j. *aq. commun.* ℥ iij Bulliant parùm, & cum penna gallinæ vlcera subtiliter tangantur.

Vel Hyssopo imbuto in aqua Argentariorum, cuius descriptionem tradit Ioan. de Vigo, *lib. 8. cap. 13.* & postea cum quodam hyssopo applicetur hoc medicamentum.

℞. *Vnguent. Ægyptiac. rhodomel. an.* ℥ ß. Misce. Et cessante iam sputo ad incarnandum, fiat hoc.

℞. *Aq. plantag. aq. decoct. hord. an.* ℥ ß. *rhodomel.* ℥ iij. *Aloës, myrrhæ, an.* ʒ j. Misce.

Si verò facies intumescit, vngi debet oleo scorpion. lilior. albor. amygdal. dulcium: & apponatur desuper hoc emplastrum. B

℞. *Farinæ hord. farinæ fœnugræci*, *an.* ℥ ij. *olei lumbricor. olei lilior. albor. an.* ℥ j. ß. Cum decocto flor. Camomil. Violar. fœnugræci, fiat vnguentum molle.

Vel paretur hac forma.

℞. *Farinæ orobi*, *farinæ fabar. farinæ hord. farinæ lupinor. an.* ℥ j. Cum oximelite fiat emplastrum.

Cùm verò hi tumores sint iuxta membrum princeps, timor est ne ex qualibet occasione humor in altas sedes restagnet, ideò sanguis mittendus ex mediana vena, si vires adsint; sin minùs, scapulis cucurbitulæ affigendæ.

Si nares vlcere premantur, impone hoc medicamentum.

℞. *Succi granator. acetosor.* ℥ iij. Coque quousque remaneant in modum rob. applica cum filamentis. C

Si in oculis vlcera propullulent, hoc apponatur vnguentum.

℞. *Axungiæ porcinæ insulsæ*, ℥ ij *tuthiæ præparat.* ℥ ß. *aq. solatri, quantum imbibi possit.*

Vel fiat hoc Collyrium:

℞. *Chelidon. fœnicul. rutæ domestic. an. M.* iiij. *mellis elect.* ℔. ß. *sacchari candi*, ℥ iiij. Distillentur omnia per sublimatorum, & aqua intra oculum proiiciatur.

Plura alia sunt symptomata, quæ non rarò vnctis superuenire solent, vt exulcerationes intestinorum, dolores graues, angina, oris ventriculi morsus, alui suppressio, aut fluxus, vigiliæ, syncope, febris, conuulsiones. Dysenteriæ occurres clysteribus abstergentibus, adstringentibus, & incrassantibus auxiliis. D Cordis affectibus, cardiacis, & epithematis medeberis. Conuulsioni succurres, emollientibus, resoluentibus, & calefacientibus medicamentis, qualia sunt linimenta parata ex oleis, fomentis, cerotis, & decoctis. Febris curatur attemperantibus, intus oblatis, & extrà supra partes principes appositis. Angina, sanguine misso, & repellentibus gargarismatis. Dentes à casu præseruabis, oleo de sulphure cum aqua plantaginis, priùs tamen sorditie abstersa. Fœtorem oris compesces decocto vini albi, in quo priùs bulliant laurus, & rosmarinus.

Tertiò inquires: *Vtrùm Mercurius à proprietate euacuet humorem Gallicum per sputum?* Dic primò, E quòd sicut sunt plura medicamenta, quæ natiua vi euacuant per vomitum, alia per aluum, alia per vrinam: sic à tota substantia occulta Mercurius euacuat per sputum. Dic secundò, quòd sicut plura medicamenta sunt, quæ cum partibus nostri corporis habent inimicitiam, seu antipathiam, vt cantharides excoriant vesicam, sic hydrargyrium occulta proprietate, dentibus, & gingiuis maximè nocet, hásque partes mirum in modum debilitat, quæ imbelles factæ ad suscipienda excrementa aptæ redduntur. Num autem reperiantur medicamenta, quæ similem facultatem vacuandi per sputum sortiantur?

tiantur? Responde affirmatiuè, sed hæc à natura hydrargyrij non sunt aliena, suntque de eorum numero, ex quibus suffumigia parantur.

Quæres deinde: *Vtrùm idem æger possit bis, & ter vnguentis mercurialibus curari?* Dic, quòd si aliquis curatus his vnguentis, deinceps recidiuet; aut ex noua occasionem iterum morbo Gallico arripiatur, potest de nouo vnctionibus vti: Veruntamen est discrimen in hoc quod secundò applicita vnguenta non ita ex voto respondent; cùm enim vniuersum corpus ex prima curatione sit imbecille factum, curatio redditur difficilior.

Accedamus ad quartum modum curationis, quæ suffumigiis administrari solet. Cùm enim cætera non prosunt, tunc hoc auxilio vtendum est, quod licèt sit suspectum, & in actuali eius applicatione plures sint emortui, tamen si vires adsint, corpus sit robustum, in conclamato morbo melius est vti aliquo auxilio, quàm nullo. *Quum enim via vna est, eáque dubia, hæc etsi cum periculo tentanda: nam melius est aliquid cum periculo tentare, quàm omni spe adempta certò perire,* vt disertè monebat Galenus *lib. 10. meth. cap. 10.*

Parantur suffumigia ex medicamentis violentis, vt Sulphure, Cinnabrio, Auripigmento, sublimato, puluere Ioan. Vigon. Hæc rarefaciunt, apertiunt poros, alterántque non solùm vniuersum corpus, verùm etiam partes principes immutant, & humores peccantes euacuant per sudorem, sputum, & aluum. Administrantur corpore priùs rectè vacuato. Interdicenda in illis, qui tussi, asthmate, cruentáque spuitione laborant. Vtimur etiam illis, quando aliquod membrum particulare laborat, velut crus, brachium, & tunc in his membris recipitur suffumigium.

Æger debet reponi in calido cubiculo, toto corpore nudus, sindone vel papilione optimè coopertus, excepto capite, ad quod vaporem accedere non oportet: & tunc accipimus vniuscuiusque horum suffumigiorum vnciam semissem pro qualibet vice; & super prunas aliquantulum refractas imponantur pastilli, ita vt toto corpore fumus recipiatur; & tandiu maneat in suffumigio, quandiu sine noxa notabili esse possit: & hoc fit per spatium octauæ partis horæ, dummodò ante suffumigium laborantem reficias, si biliosus sit saccharo rosaceo; at si ventriculum sortiatur debilem, offa panis vino delibuta, vel duo vitelli ouorum satis sunt.

Hoc facto, in eadem sindone inuolutus, in lecto calefecto, & proximo recipiatur, cooperiatur, & sudet, per duas, vel tres horas: tunc calidis linteis abstergatur sudor; & in altera parte lecti subuculam calidam induat, & per horam quiescat: & deinde optimo reficiatur alimento. Hoc auxilium semel in die hora matutina celebrandum; verùm si vires valeant, etiam vespertina potest concedi. De termino huius præsidij, victus ratione, tempore lauandi, correctione symptomatum superuenientium nihil modò dicendum; hæc enim *suprà* fusè acta sunt, quum de vnctionibus peculiarem fecimus commemorationem. Vnum solùm aduerte, quòd cessandum à suffumigiis eo tempore est, qua vel per sputum vacuauerit sufficienter laborans, vel sudauerit, vel pro viribus aluum solutam habuerit.

Duplex reperitur suffumigij genus, vehemens scilicet, & leue. Hoc fit hac forma:

℞. *Santal. albi, citrin. styracis calamit. ligni aloës. galliæ moschat. an.* ℥ ß. *ladani,* ʒ ij. *cinnamomi. caryophyl. asari, an.* ʒ ß. *thuris, cinnabrij, an.* ʒ ß. Terenda terantur, & sec. art. fiant pastilli.

Aliud.

℞. *Thuris. mastich. aloës, myrrhæ, an.* ʒ j. *cinnamom. nucis moschat. spicæ nardi, styrac. calamitæ, an.* ʒ ß. *moschi, ambari, an.* g. iij. *auripigmenti,* ʒ iij. Misce, & cum guttulis styracis liquidæ parentur pastilli.

A Fortioribus suffumigiis debent permisceri cardiaca, quæ partes principes ab horum medicamentorum dira noxa defendant. Hoc est valdè forte, sed eius ope in desperato morbo non semel robustos euasisse sum expertus.

℞. *Cinnabrij, præcipitati Vigonis, lapid. pyritis, thuris, an.* ʒ j *styrac liquid. q. s.* fiant trochisci.

Aliud.

℞. *Cinnabrij* ʒ j. ß. *auripigmenti, sandarachæ Græcor.* ʒ ij. *præcipitat.* ʒ j. *thuris, aloës, mastich. styracis, ladani, laserpitij, ammoniaci, an.* ʒ ij. Misce, fiant pastilli.

Quintò supersunt describenda Antidota plura; quæ non solùm reliquias huius morbi conterunt, verùm paruam illius qualitatem refrænant: Nam iecur vitiosa qualitate infectum, vel etiam ex optimo alimento deterrimum succum generat continuò. Hæc ergo portio humoris vacuati debet medicamentis suauibus; & B alexipharmacis, quæ sensim, & paulatim excernant noxium succum per aluum, & sudorem, visceráque præcipua roborent, & ab hac tetra lue tueantur, ac præseruent. Referam tamen selecta fido experimento confirmata.

℞. *Ligni Indi intenues partes diuisi,* ℔. ß. *polypod.* ℥ iv. *cortic. myrobalanor. Indor. chebulor. an.* ℥ ß. *passular.* ℥ iv. *sem. cartham.* ℥ j. *radic. buglos.* P. ij. *sem. fœnicul.* ℥ ß. Fiat decoctio in ℔. x. aq. ad tertiæ partis consumptionem: adde *sacchari optimi* ℔. ß. iterum bulliant & seruentur vsui. Huius apozematis sumat æger singulis diebus ℔. ß. ex quo si multum moueatur aluus, offeratur de quarto in quartum.

Aliud præstantius.

C ℞. *Cortic. ligni Indi* ℥ ij. *smilac. asper. diuis. & contusæ* ℥ iv. Infunde secund. art. in ℔. vj. *vini albi optimi,* per diem & noctem, adde *Cardui benedict.* M. j. *flor. borrag. flor. buglos. an.* P. j. *betonic. lupulor. epithym. an.* M. ß. *polypod. quercini,* ℥ ß. *sem. cartham.* ℥ ij. *fol. sen.* ℥ ij. ß *turpethi,* ℥ iv. *ellebor. nigri, cinnamom. an.* ʒ j. *sem. anisi* ℥ ß. *caryophyl.* ℥ ß. Incidenda incidantur, & contundenda contundantur crassè, & suspendantur in vase aptæ capacitatis, superinfundendo vinum: deinde bulliant ad duarum partium consumptionem. Colaturæ adde *infusionis ros. Persicar. ex plurib. infus.* ℥ x. Adde *sacchari clarificati,* ℔. j. iterum bulliant, & fiat Iulep.

Aliud præstantius robustis offerendum.

℞. *Smilac. asper.* ℥ iij. *cortic. ligni Indi* ℥ ij. ß. *fol. sen.* ℥ iij. *sem. cartham. polypod. an.* ʒ iv. *epithym.* ℥ ß. *flor. borrag. flor. violar. flor. buglos. an.* P. ij. *sem. anisi. sem. fœnicul. an* D P. ij. *asplenij, capil. vener. cardui benedict. an.* M. j. Coque sec. art. in ℔. vi. *aq. borrag.* ad quatuor ℔. consumptionem. Colaturæ adde *ellebor. nigri* ℥ iij. *turbith,* ʒ vi. *mechoac.* ʒ iij *agarici trochiscat.* ʒ ij. ß. *santalor. rubror.* ʒ ij. Iterum omnia bulliant, & colentur per sacculum, addendo, priùs, *Cinnamom.* ʒ i. *succi ros. Pers.* ℥ viij. *sacchari, q. s.* Fiat Iulep longum.

Pro naturis frigidis, & in morbo qui à crassis crudisque humoribus originem ducit, tutissimus est *Vini sancti* vsus, quod fit hoc modo.

℞. *Cortic. ligni Indi diuisi* ℥ viij. *partis interior. eiusdem.* ℥ iv. *fol. sen. epithym. polypod. an.* ℥ j. Fiat decoctum in ℔. xxiv. aq. ad mediæ partis consumptionem, & eius colaturæ accipe ℔. x. quibus probè calefactis adde *vini* E *generosi albi* ℔. xv. & omnia simul reponantur in vase fictili, adde *Hermodactylor.* ℥ ij. Iterum omnia bulliant, & seruentur vsui. Vtendi modus est, vt matutino tempore offerantur ℔. ß. & alia ℔. ß. duabus horis post cœnam.

Aliud fit hoc modo.

℞. *Smilac. asper. fol. sen.* ℥ ii. Infundantur per noctem in ℔. iv. aq. ad tertiæ partis consumptionem: Cola, adde *Hermodactylor. fractorum, polipod. an.* ℥ ij. *sem. anisi.* ℥ ß. *Vini albi optimi* ℔. iv. Iterum parum bulliant, & seruentur vsui.

Quia tamen vinum breuiter corrumpitur, cum saccharo, vel melle reducatur ad formam syrupi longi, & paretur hoc modo.

℞. *Ligni Indi. smilac. asper. an.* ℥ iv. Infundantur per diem & noctem, in ℔. viij, *vini albi*, ferueant lento igne ad tertiæ partis consumptionem: Colaturæ adde *Fol. sen.* ℥ ij. *polipod. Epithym an.* ℥ j Cola, & adde sacchari *q. s.* & fiat syrupus longus.

Alia elegans descriptio potest parari hoc modo.

℞. *Fol. sen follicul. sen. an.* ℔. ij *polypod.* ℥ ij. *myrobalanor omnium. an.* ℥ ij. *agarici, rhab. an.* ℥ j. ß. *macis, mastich. an.* ℥ ß. *gummi Arabici, ligni aloës, an.* ʒ iij. *fumar. epithym. an.* ℥ ij. *cortic. ellebor. nigri,* ℥ j. ß. *zingiber.* ʒ v. Misceantur, terantur, & infundantur in sufficieti quantitate vini albi per diem, & noctem: adde *Flor. borrag. violar. rosar. buglos. flor. avantior. flor. mali citrei, an.* ℥ ß. *passular.* ℔. ij. *coriandri præparati,* Omnia parum bulliant, & postea colentur. Vinum in vase vitreo obturato reseruetur. Dosis in aurora, ℥ vj.

Insuper hic quintus modus curationis, completur medicamentis à tota substantia operantibus, quæ conceduntur in modum pulueris, serapij aut confectionis; & est curatio mitis, & maximè vtilis: his enim medicamentis non solùm maligna qualitas retunditur, sed vitiosi humores, sensim clementérque vacuantur. In hunc vsum hic syrupus est optimus.

℞. *Myrobolanor. omnium, an.* ℥ ß. Contundantur crasso modo, & infundantur in ℔. vij. succi fumar. actu feruentis, per spatium 34. horar. Postea adde *Epithym. fol sen. polypod. recentis an.* ℥ j. *semin citri, cariophyl. liquirit. an.* ʒ ij. *cortic. radic. ellebor. nigri* ℥ ß. *agaric.* ʒ ij. *hermodactylor.* ʒ iij. Omnia bulliant sec. art. ad mediæ partis consumptionem: colaturæ adde *Syrup. fumar. syrup. de corticib. citri, an.* ℥ iv. *sacchari rubri clarificati, q. s.* Fiat syruptus. Dosis ieiuno ventre ℥ iv.

Confectio sequens ad roborandas vires est præstans:

℞. *Conseru. rosar. conserua borragin. conserua buglos. an.* ℥ iij. *mithridat.* ℥ ß. *confect. alchermes, confect. hyacinth. an.* ℥ ij. *pulu diarrhod. abbat. trium santalor. an.* ʒ j. *pulu. smilac. asper.* ʒ vj Omnia excipiantur cum syrupo de corticibus citri, & sec. art. fiat Confectio.

Potest etiam pro nobilibus, & diuitibus parari hæc aqua Theriacalis.

℞. *Ligni Indi,* ℔. ß. *aq. fumar. aq. borrag aq. cichor. an.* ℔. iij *vini albi optimi,* ℔ ij. *epithym. polypod. an.* ℥ ij. *conseruæ rosar. conseruæ borragin. an.* ℥ iij. *theriac. optim,* ℥ ij. *lapid. belzaar.* ℈ j *rasuræ eboris* ʒ ij. *cornu Monocerotis.* ʒ j. *agar. trochisc.* ʒ iij. *cinnamom.* ʒ j ß. Macerentur per diem & noctem: deinde distillentur in B lneo Mariæ. Dosis ℥ iii. addito saccharo, & postea cooperiantur ægri, & prouocetur sudor.

Aduertas tamen, quòd si in hoc morbo laboret caput necesse est addamus syrupo saluiam, maioran. stœchad. Si articuli malè habeant, Iuam artheticam. Si menstrua sint retenta, tunc addantur quæ menstrua prouocare nata sunt.

Vltimò curatur hic morbus, remouendo symptomata, quæ superuenire solent. Primum, est Alopecia, seu defluuium capillorum: ab humore enim virulento, maligno, radices pilorum eroduntur, & ij decidunt, vt Galenus notauit 1. *sec. loc. cap.* 1. Mundetur priùs corpus à vitiosis succis, tum vena secta, tum purgatione leni. Sudorifica ex Ebeno offerantur. Postea Barba, cilia, supercilia, & depiles partes abluantur aqua vitæ, vel hoc lixiuio.

℞. *Cineris abrotan. fœmin.* ℥ iv. *cineris sarmentor.* ℥ ij. Fiat lixiuium, quantitate ℔. iv. cum vino albo, si sit hyems sin minùs, cum aqua.

Vel hoc fomentum paretur.

℞. *Fœnugræc. stœchad. absinth. pulegij, rorismarini, lapathi acuti. abrotan. cortic, arundin, folior. lauri, an.* P. ij. *adiant,* M. ij. Coquantur tempore hyemis in vino: sin minùs, aquæ *q. s.* & seruetur decoctum cum rebus decoctis.

Et deinde vnguantur partes depiles hoc vnguento.

℞. *Capil. vener. abrotam. absinth. sem. apij. cortic. arundinum, cortic. auellanar. cortic. amygdalar.* Comburantur omnia cum pinguedine vrsi, ladano, & melle, an. part. æqual. & fiat Linimentum.

Dolores sequuntur, quibus auxiliares manus adhibere oportet: si enim dolor sæuus est, & diuturnus, gerit vicem morbi, debilitat vires, & huius causa ægri sæpe sine pulsu redduntur, exanimésque fiunt, auctore Galeno 2. *acut.* 47. Hæc est causa, ob quam in curatione doloris tantam curam imposuit Galenus 12. *meth. ferè per totum.*

Hi ergo articulos, & ossa infestant, & ægros, præsertímque vesperi & noctu excruciant, quoniam hic humor terrenus & grauis, à quo illi originem ducunt, cum flatibus nebulosis permixtus, hoc tempore insolescit & efferatur. Dolor ergo infestat cum tumore, vel sine eo. Hic curatur anodynis, & extenuantibus, in quem vsum valet fomentum ex aqua vitæ, in qua priùs bulliant radices althææ, quia mulcet dolorem, & partes roborat. Prodest vnguentum factum ex oleo laurino, & scorpionum cum cera Emplastrum de Ranis, seu viperinum Ioann. Vigonis summè iuuat, & maximè si paretur cum duplicato Mercurio. Præstat etiam hoc:

℞. *Diachyl. maioris. olei scorpion. axung. gallin. ammoniac. aceto accerrimo dissoluti, an. part. æqual.* Misce, & fiat emplastrum.

Prodest fomentum factum ex vino albo, in quo priùs ebulliant Absinth. Camomil. Folia lauri, Rosmarinus, Melilot Puleg. Lauendula, Ruta. Et desuper post fomentum apponatur emplastrum hoc.

℞. *Radic. Althææ,* ℔. ß. Coquantur, pistentur, & infundantur per noctem in oleo scorpion. q. s. adde *Axung. gallinæ axung. porcin. an.* ℥ ß. *farin. fœnug. farinæ sem lini. an.* P. ij. *olei lumbric.* ℥ ij. ß. *Vnguenti Agripp.* ℥ j. Misceantur omnia, & fiat emplastrum, adiecta orobi farina.

Vel vtere hoc:

℞. *Succi betonic. succi plantag. succi apij, an.* ℥ ij *resinæ ceræ an.* ʒ ij. *terebinth.* ℥ iv. Coquantur ad consumptionem succorum: adde, *Visci quercini* ℥ ij. ß. *thuris, mastich aristoloch betonic. maioran. stœchad. an.* ʒ ß. *centaureæ* ℥ j Fiat emplastrum.

Tumores, Rimæ, Talpariæ, etiam peculiarem expostulant curationem: Nam apparent in vniuersa corporis mole tumores duri, scirrhosi, qui si propullulent in capite, vocantur talpæ, si in aliis partibus protuberent, dicuntur rimæ. Hæ fiunt ab humore crasso, & vitioso, in aliqua parte congesto; qui si non discutitur, ossa rodit, putrefacit, & cariem inducit. Quatuor, vt inquit Auic. 7. 4. *tract.* 2. *cap.* 2. modis terminantur, resolutione, induratione, suppuratione, corruptione. Resolutio, & suppuratio laudantur solùm; induratio, & curatio reprobantur. Quo pacto emollire, & discutere oportet: hinc fit vt medicamenta quæ scirhosis tumoribus sunt vtilia, his valde conferre possint. In hunc vsum prodest emplastrum viperinum, vel hoc quod experimento proficuum esse cognoui.

℞. *Olei laurini, olei lilior. albor. olei de scorpionib. an.* ℥ j *sagapeni, galbani aceto acerrimo dissoluti, an.* ʒ iij. *pulu. radic ireos, marchasitar. an.* ʒ i. *argenti vini extincti* ℥ ij. Misce, fiat fiat vnguentum.

Fit etiam aliud admirabile, hoc modo.

℞. *Emplast. viperin.* j. ℥ ß. *Theriac. antiq.* ℥ vi. *olei viperini,* ℥ j. Misce, fiat emplastrum.

Aliud optimum.

℞. *Pinguedinis porcinæ, mercurij, an.* ℥ ij. Misce, fiat emplastrum.

Vngere etiam tumores aliquo alio vnguento composito ex argento viuo, summopere præstat.

Verrucæ etiam in Gallicatis, circa membrum virile oriuntur, quæ etiam occupant anum, pudenda, nates, & femora. Plures curatos recordor qui circa nates, & vel in corpore toto, verrucas habebant, quæ nucis auellanæ, & interdum iuglandis magnitudinem superabant, quæ hoc linimento ex toto sunt eradicatæ.

℞. *Vnguent. rosar.* ℥ ß. *pulu. Ioan. Vigon.* ʒ j. Misce, fiat linimentum.

Si verò hoc non extirpentur, aliud erit optimum.

℞. *Butyri vaccini* ℥ ß. *abluatur optimè:* Misce cum aqua forti. Hoc licèt validum, verrucis tamen applicitum, eas absumit omnino.

Vlcera, pustulæ, scabies, suam etiam exposcunt curationem. His strenuè reluctatur spuma primæ decoctionis Ligni Indi, si cum ea vlcera abluantur. Ad delenda vlcera, & exsiccandas pustulas prodest hoc vnguentum.

℞. *Vnguent. pompholyg. vnguenti cerusæ, an.* ℥ ß. *pulu. præcipitat.* ʒ j. Misce.

Vel paretur hoc modo:

℞. *Sulphur. viui,* ʒ j. ß. *butyri vaccini insulsi,* ℥ ij. Misce.

Pro delenda scabie hoc est vtilissimum.

℞. *Pingued. porcinæ,* ℥ viij. *butyri vaccini,* ℥ iiij. *olei camomil. olei anethin. styrac. liquid. an.* ℥ ij. *pulu. rumicis, pulu. enul. campan. sulphur. viui, pulu. ellebor. albi, an.* ℥ ß. *salis communis* ℥ ij. *aceti albi,* ℥ j. ß. Misce fiat linimentum.

Ad faciei lichenes, & impetigines.

℞. *Succi rumicis,* ℥ ij. *alumin. aloës, an.* ʒ ij *tartari vini albi,* ʒ j. *argenti viui,* ʒ j. ß. *axung. porcinæ, styracis liquid. an.* ℥ ß. *terebinth. parum.* Misce; fiat linimentum.

Sanguinis missio optima est. Expurgatio clemens valde prodest. Vsus seri lactis caprini, in quo madescant folia sennæ, Polypod. Epithym. Flores cordiales, est vtilissimus: & si iecur exæstuet, balneum, & saluatellæ sectio miro sunt auxilio.

Maculæ in fronte & facie, aliquando maius facessunt negotium, & fœminarum præsertim vultum deturpant. Præter totius prouidentiam, ablue faciem hoc decocto:

℞. *Lupulor. furfur. amygdal. dulcium, dactylor. fabar. an. partes æquales:* Minutim incidantur, & infundantur per noctem in sufficienti aq. quantitate decoct. hord. manè coletur expressione forti, & seruetur vsui.

Deinde appone hoc vnguentum.

℞. *Camphor. sacchari candi,* ʒ ij. *sulphur. viui,* ʒ x. *axung. porcinæ,* ℥ iij. *ceræ albæ* ℥ j. Misce.

Plurimùm prodest faciem abluere decocto hord. sem. lin. fœnugræci, & desuper apponendum hoc vnguentum.

℞. *Cortic. ouor.* ʒ ij. *lithargyrij, cerusæ. an.* ʒ j. Terantur omnia tenuissimè, & cum succo limon. sec. art. fiant pastilli, qui postea dissoluantur cum cremore ptissanæ, & permisceantur cum vnguento citrino, & maculæ noctu illinantur, & matutino tempore abstergatur facies, & abluatur decocto dicto.

Hoc auxilium valde excellit.

℞. *Albumina ouorum, Num.* ij. *sacchari candi, thuris, an.* ʒ iij. Misceantur optimè, subigantur cum albumine: postea hæc omnia iniiciantur in ℔. j. *vini albi optimi,* cum quo maculæ lauentur, agitando, & commouendo ea omnia quando ablutio facienda.

Hæc aqua stillatitia est præstantissima.

℞. *Lactis caprini,* ℔. ij. *farinæ fabar. & hord. an.* ℥ ij. *albumin. ouor. Num.* iv. *lithargyrij, cerusæ. an.* ʒ iv. *boracis, tartari vini albi, an.* ʒ j. ß. Omnia distillentur in balneo Mariæ.

Bubo Venereus in hoc morbo apparere solet in inguinibus, & glandulosis partibus: licèt autem alij bubones (Græci phygethla vocant) sæpe ex aliis causis externis oriantur, vt violento corporis motu, vlcere in pede, vel crure, 13. *meth. cap.* 5. cùm natura sanguinem ad partem dolentem expellere conetur, vt ipsi opem ferre possit, quia in his partibus adenosis, & laxis stabulans tumorem creat; & aliquando ex interna causa, vt in peste, pestiferáque febre: tamen Gallicus bubo solùm ex concubitu obscœno scaturit: cùm enim aliquis cum muliere polluta concumbit, & inquinamentum recipit, hoc est, vitiosum & malignum vaporem, qui per pudendum subintrans, & ad iecur perueniens, totam massam sanguineam conspurcat, & labefactat, adiuuante ad penetrationem motu, calore, & frictione partium obscœnarum, vt citissimè venenosus vapor rapiatur in viscera, fit vt noxam à se depellant, & ad emunctoria humorem virulentum exonerent.

Si tumor infestet, vigeátque plenitudo, præcipuè cum febri coniuncta, sanguinis missio celebranda, parca tamen, vt deonerata natura reliquum concoquat, & ad partes externas expellat. Sed ex qua parte sit celebranda, superna an inferna? iure merito inquires. Dic ex talo partis affectæ cruorem esse exhauriendum, sicut determinauimus *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 75. *quæst.* 39. humor enim hic suapte natura veneficus ad extremas, minúsque præstantes detruditur corporis partes, & motus naturæ adiuuatur. Purgatio initiante bubone non administranda, ne naturæ rectè operantis impetus impediatur. Cessante fluxu, si adsit cacochymia, tunc clemens medicamentum porrigendum.

Tumoris huius causa, est humor crassus, atque malignus, qui cùm in emunctoriis adhærescat, repellendus non est, nec resoluendus, sed ad suppurationem reuocandus, frictionibus assiduis in parte affecta celebratis, cucurbitulis, & reliquis suppurantibus auxiliis. Si verò contumax sit humor, & iis ad suppurationem non possit reduci, tunc imponendum emplastrum ex radice Bryoniæ, Althææ, Fermento, oleo lilior. Butyro, axungia Gallinæ, pinguedine suilla, Maluis, ficubus, radice lilij albi, farina fœnug. sem. lin. tritic. & vitellis ouorum. Facto pure, & aperto tumore, vlcus per multos dies non consolidetur; corpus enim per eam partem noxio vacuato succo expurgatur, impeditúrque ne morbus Gallicus ferociùs deinceps inualescat.

Gonorrhœa Gallica, etsi sit huius morbi præludium, ita tamen sæpe pertinax est, vt nullis auxiliis consanescat, imò grauia symptomata inducat. Hinc vrinæ ardor, tentigo, pruritus, intensus dolor, & per partes pudibundas emanante sorditie alba, flaua, & aliis coloribus insignita, in viis vrinæ vlcera tetra contingunt, & carnis excrescentiæ vrinarios meatus obturantes sæpe propullulant.

Ob hæc non est negligenda hæc virulenta fluxio, nec temerè cohibenda: Si enim suprimatur, virus altiùs sese insinuat, & restagnante humore ad partes superas, totum corpus inquinat, & testes, ac interfemineum tumoribus, & fœdis vlceribus conspurcat. His damnis occurrendum secta vena in brachio; & si malum diutius premat, ex saphæna hauriendus sanguis, vt partes inferiores transpirent, & ventilentur. Noxius humor expurgantibus vacuandus. Renes refrigerandi ptissana, lactis sero. Si non cesset effluuium, imperanda sudorifica ex Ebeno, smilace aspera, aut radice chinæ: & cætera celebranda præsidia, quæ aduersum hanc diram luem proficua esse *suprà* scripsimus.

De præcautione vltimò agendum. Vt verò æger semel curatus non patiatur recidiuam, optimum in sex rebus non naturalibus ordinum obseruet. A venere omnino abstineat. Roboranda viscera. Firmandum Iecur epithematis, decocto ligni Indi, vel smilacis aspe-

ræ,

ræ, per multos dies exhibito. Hoc electuarium absumit humiditatem, purum reddit sanguinem, coctionem iuuat.

℞. *Cinnamomi* ℥ vj. *macis*, ʒ j. *rosar. rubrar.* ʒ ß. *santal. rubr.* ℥ j. *passular.* ʒ v. *croci*, ℈ j. *aromatici, diarrhod. abbatis, an.* ʒ iij *pulu. smilac. asper.* ℥ ß. Cum syrupo de fumaria fiat Electuarium. Dosis singulis diebus, ieiuno ventre, ʒ iij.

Vel fiant tabellæ hac forma:

℞. *Species diarrhod.* ℥ j. *Myrobalanor. nigror. chebul. bellericor. rhab. an.* ʒ ß. *epithym. polypod. succi fumar. exiccati, an.* ℈ j. *succi eupatorij*, ℈ ij. *spicæ*, ℈ j. *pulu. smilac. asper.* ʒ iij. *cum aq. ros.* fiant tabellæ. Dosis ʒ ij.

Vtrùm verò *pro præseruatione morbi Gallici, fontanellæ vtiles sint?* meritò dubitabis: Quoniam omnis morbus chronicus, ex partium debilitate diuturna prognatus, vacuationem continuam exposcit: cùm enim partes habituali intemperie laborant, vel etiam ex optimo alimento humorem vitiosum progignunt, quem cùm non possimus pharmaco per aluum excernere, fit vt factis fonticulis in corporis partibus extremis, per eos noxius humor quotidie, sensim ac sine sensu, citra vitium dispendium vacuetur; quo reprobo humore expulso, partes ventilantur, & vigent. Quare in morbis longis, qui aliis non succumbunt auxiliis, ad fonticulos deuenire, salubre est consilium: quod priùs edocuit Hip. 8. *Aph.* 11. dicens: *Morbos, quos diæta non sanat, medicamentum sanat: quos medicamentum non sanat, ignis curat.* Idcircò in productis morbis mirabilis est cauterij vtilitas. Hac ratione in morbo Gallico, in quo partes omnes hectica veluti intemperie laborant, adsunt vlcera, tumores duri, aliique *suprà* citati immanes affectus, non erit abs re, cæteris præsidiis non conferentibus, ad hoc confugere.

At si verum fatendum est, hoc remedium in hoc morbo ficulneum est, & prorsus nullum. Hic enim non curatur vacuatione humoris, sed vitiosæ qualitatis correctione, vnde fit vt medicamentis alexiteriis hic affectus solùm succumbat. Argumento est, quòd Gallicati plures vlceribus fœdati, ex quibus terra illuuies continuò emanat, excreto pure veluti per fonticulos in copia multa, non consanescant. Ergo solùm alexipharmacis contra hunc morbum depugnandum; in quo si aliud vitiũ in aliqua parte propullulet, ad quod curantis consilium dirigi debeat, tunc huius solùm habito respectu, fontanella aperienda, per quam humor ille noxius vacuetur. Quamobrem si ex morbo Gallico aliquod succrescat vitium, periculum minitans, tunc omni ingenio, illi, vt vrgentiori, succurrendum præsidio dicto. De horum classe est tussis importuna, ex acri distillatione à capite excitata, quæ sudorifica, guaiacináque respuit auxilia, & vnguentis mercurialibus prorsus exacerbatur, & hoc modo sanguinis sputum, tabes, aut mors superueniunt; accedit debilitas virium extrema, quæ præsidia fortia contemnit omnino. Quare vt partes internæ spirent suáque excrementa ad ignobiles detrudant, non displicet, si iecur sit affectum, in crure cauterium affigere; si verò caput, in brachio; vel in nucha, si oculi prolixa inflammatione, aliquóve alio rheumatico affectu laborent. Si scabies opprimat ferina, aut alij cutanei affectus rebelles, qui pluribus celebratis auxiliis, & vel illitu hydrargyrij non succumbant, tunc in cruribus fonticulos excitare summo est ex vsu; præsertim si vterus huic malo fomitem præstet; menstrua sint retenta; aut occlusæ hæmorrhoïdes, quarum ope fæcalis, & niger sanguis fluere ex interuallis consueuerat. Quare (vt semel concludam) Fontanellæ, solius morbi Gallici habita ratione, reprobæ sunt; alterius verò morbi grauis, & periculosi collatione facta, mirabile auxilium præstant.

Grauis dubitatio est: *Vtrùm Balnea ex Gallico morbo curatos, à recidiua præseruent?* Aquæ dulcis lauacra iis

A summoperè nocere ex eo fit manifestum, quia artus debilitant, relaxant, flatus generant, neruos resoluunt, dolores exacerbant à frigido humore, flatulentóque spiritu prognatos; ventriculum infirmant, in hoc morbo, ob infaustam coctionem, assiduásque vigilias, flatibus distentum, humectant, & hoc modo vlcera, nodos, talpas, scirrhosósve alios tumores resolutioni contumaces reddũt. Quare si squallida non adsit viscerum intemperies, ad quam curantis consilium dirigi debeat, ea ob has causas, in præseruatione reprobanda censeo.

Quæres: *Vtrùm Balnea naturalia pro præcautione huius morbi sint ex vsu?* Superiores rationes huius auxilij vtilitatem summè extollunt; nam damna quæ ex balneis aquæ dulcis subsequuntur, cùm humectent, & debilitent, in naturalibus deficiunt, quia exsiccant, & roborant, ex Paulo *lib.* 1. *cap.* 50. Aëtio *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 166. Ferrea enim, chalcanthosa, nitrosa, ærea, sulphurea, bituminosa, artus firmant, flatus dissoluunt, crassum humorem absumunt, dolores sedant, neruos tuentur, & idcircò frigidis & humidis affectibus remedio sunt, ex Auic. 2. 1. *cap.* 12. *sum.* 1. *cap.* 19. prosunt cutaneis affectibus, ac rebelli psoræ, 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 5 *&* 6. Dic, quòd etsi in his morbis, & aliis grauioribus, hæc balnea excellentem, mirabilémque sortiantur efficaciam, & prærogatiuam; tamen in Gallico plurimùm nocent: Nam hic à salsuginosis humoribus originem ducit, balnea verò nitrosam, & salsam habere qualitatem, sensus iudicat: quare inflammant iecur, quod in hoc morbo sæpe exardescit, vlcera exacerbant, ardorem vrinæ intendunt, gonorrhœam virulentam exacerbant. Quapropter pro præseruatione huius morbi, expurgantia, roborantia, & antidota sint ex vsu.

Tria tamen in fine addam, ad praxim faciendam summè necessaria. Primum: *Vtrùm pueri lactentes morbo Gallico correpti similibus antidotis curandi?* Dic, quòd vel infans contraxit infectionem ex vtero, vel à nutrice. Si illo modo, oportet facere aquam distillatitiam ex smilace aspera, cum aliis medicamentis, eo modo quo *suprà* dictum est, & ea infantibus interdiu debet loco potus offerri. Nutrix verò decocto smilacis curanda, & sudor suauiter prouocetur: cui tenuis victus, ne lac deficiat, non est præscribendus, sed concedenda sunt oua sorbilia, hepata gallinatum, pulli assi: & ex interuallis leuia medicamenta offerenda, quorum ope aluus expurgetur. Si infans vitium à nutrice contraxit, quamprimùm ipsam mutare est opus, aliámque puriorem eligere: & ne ipsâ pueruli virulentiâ fœdetur, illius maxima habenda est cura; quare eam præmunire oportet purgatione leni, aqua theriacali, tabellis ex smilacis puluere cum foliis sennæ, & saccharo paratis. Si verò os pueri vlcusculis scateat, illud ablues decocto Guaiaci, cum syrupo rosaceo, vel decocto hordei cum Ægyptiaco, vel aliis quæ *suprà* de scripsimus.

Superest alia disceptatio: *Vtrùm infantes, quorum fratres Gallica lue ab vtero contracta sunt emortui, ab ea artis ope præseruari possint?* A parentibus improbè curatis, & hac lue infectis, infantes in vtero posse fœdari & infici, nouum non est: enim verò cùm ab omnibus corporis membris genitale procedat semen, à sanis parentibus sanum, à morbidis morbosum, hæc est causa cur Gallicati Gallicatos generent. Vidi plures hac labe oppressos vitam duxisse, quorum filij aliquot postquam in lucem erant emissi, in media infantia, vlceribus, fœdáque scabie inquinati, miserè tandem, tabo veluti consumpti, interiere. Ego cautior factus, & anteactæ tragœdiæ satis memor, in aliis, ne in idem infortunium inciderent, sic præseruationem sum exorsus.

In hac ergo tenella ætate, etsi leuissimis solùm vti præsidiis possimus, tamen si hæc frequenter offerantur, à tanto malo posse præseruare, experimento fidissimo cognoui.

cognoui. In hunc vsum commodissimum est, pultes parare ex farina tritici, puluere smilacis asperæ, & radicis chinæ cum sacch ro. Ex interuallis aqua aliqua cardiaca in modica quantitate offerenda. Mirabilis est aqua stillatitia, quæ fit ex pullorum carne, smilace aspera, Guaiaco, theriaca, pimpinella borragine, & fœniculo siccis; quam pultibus, vel lactis cochleari singulis tribus horis permixtam bibendam offeres: hæc enim præterquam quòd vires roborat, malam qualitatem ab vtero impressam refrænat, à cuius potu, si infans inuolutus sudorem prouocet, rectius erit. Quòd si nutrici decoctum smilacis, aut aliquam ex ea paratam conseruam porrigas, lac reddetur præstantius, & ad reprimendum vitium contractum multis modis vtilius. Si verò infantes exeant iam ab vtero hac labe inquinati, vel adultiores sint, eadem prorsus lege tractabis.

De grauidis hoc morbo oppressis quid dicendum? *Vtrùm scilicet eæ alexipharmacis præsidiis curandæ?* At ab hoc consilio deterrent multa: nam grauidis, nec victus ratio tenuis concedi potest ob fœtum, quem si defraudes pastu suo, imbellis fit, & ante tempus excernitur, vel emoritur; hinc autem quàm sæua propullulent symptomata, & terroris plena, nullus ignorat. Deinde sudorifica inflammant, ac mouent humores, neque illæ sudores possunt tolerare tempore tanto: & hac de causa morbus incurabilis redditur, quia leuia remedia mo bo graui, & sæuo non ita promptè succurrunt. At si hæc vera sunt, quomodo vnguenta Mercurialia, & suffumigia ex tam violentis parata ferre poterunt, quorum odor teter, & spiritibus valdè infensus, matrem cum fœtu, præsertim tenello interficiet.

Verùm seruatis documentis, quæ in grauidarum curatione priscorum peritissimi confirmant, illud statuendum iudico, vt eæ si sæuo, & immani morbo laborent, cum grauissimis symptomatis complicato, & mortis periculum minante, curentur, præcipuè si constitutæ sint intra menses, in quibus vires sunt firmiores, & fœtus magis robustus, hoc est, à quarto, vsque ad septimum. Quare si oris scateant vlceribus dolosis, quæ in gulam, & palatum serpant, ac ossis cariem minentur: si dolore artuum premantur vehementi, ex quo vigiliæ, virium iactura, & viscerum sequatur debilitas summa, ex quibus sperandus abortus: si denique febri tabescant Gallica, tunc præsidia imperanda. Purgatio celebranda phlebotomia præuia, Apozemata offerenda. Sudorifica imperanda. Hæc ex interuallis iteranda. Cum victu mediocri, assumpto decocto in quantitate modica, motisque sudoribus, in quibus paruo temporis spatio immorandum, capite non ita cooperto, ne cohibita veluti respiratione, æstu, & corpus, & anima deficiant. Aluus molli clystere mouenda. Reliquiæ humorum suauibus medicamentis conterendæ. Vterus firmandus emplastris nutrientibus, roborantibus vnguentis. Ventriculus vigorandus. Mercurialia vnguenta in illis reproba esse, & multò magis suffumigia, ex quorum applicatione, plurima possent subsequi incommoda, semper mihi persuasum habui. Si tamen leuis sit morbus, & dolores inducias præstent, neque symptomata periculum minentur, differenda curatio est, & post partum maiori cum commoditate exercenda.

OBSERVATIO I.

Aqua ad conterendas reliquias morbi Gallici mirabilis.

AD morbum Gallicum penitus eradicandum, omnium optimum, præstantissimúmque præsidium præstat hac Aqua, cuius vnciæ sex, priùs expurgato corpore, hora decima matutina assumptæ, & totidem hora quinta vespertina, subsequuto exercitio, sudorem prouocant. Vtere spatio triginta dierum, si morbus est grauis, sin minùs, viginti: & in medio, ac fine medicamentum purgans exhibendum.

℞. *Smilac. asper. ligni Indi, an.* ℥ iiij. *radic chin.* ℥ ij. Omnia coniiciantur in vas angusti orificij, cum ℔. xx. aquæ fontanæ calidæ, in quibus stent infusa spatio 24. horarum: postea ferueant lento igne ad consumptionem ℔. vj. facta colatura adde *Hermodactylor. fractor.* ℥ j. *fol. sen. polypod. turbith. epithym rhapontici, an.* ℥ ß. *radic apij, asparag. fœnicul. petroselin. an.* M. j. *capill. vener.* M. ij. *flor. violar borrag. buglos. an.* ℥ j. *sem. anisi & fœnicul. an.* ℥ ij. Omnia ferueant sec. art. ad consumptionem tertiæ partis: cola, serua in vase vitreo.

OBSERVATIO II.

Vinum sanctum, pretiosum ex inuentione nostra, clemens, tutum, partes principes roborans, suauiter euacuans.

℞. LIgni Indi, ℥ viij. *smilac. asper.* ℥ iij. *radic. chin.* ℥ ij. *ligni sass. fras.* ℥ j. ß. *myrobalanor. Indor.* ℥ j. ß. *cinnamom.* ʒ iij. *agaric* ʒ vj. *rhab.* ℥ j *fol sen.* ℥ ij. *epithym.* ℥ ij. *polypod.* ℥ ij. *sem. carthain.* ʒ vj. *hermodactylor.* ℥ j. *aromatic. rosati, Mesuæ* ʒ. v. Terantur omnia crassiuscule, & infundantur per diem & noctem in sufficienti quantitate vini albi: cola, & adde *Mechoachæ* ℥ j. *stybij præparati,* ℈ ß. *menth siccæ,* M ß. *fumar* M. j *passular. sine nucleis,* ℥ j. ß. *sem. frigidor an.* ℥ j *flor. violar.* ℥ ij. *sem. anisi,* ʒ. iij. Iterum omnia bulliant, & adiecta quantitate sacchari sufficienti, & tertia parte mellis electi, fiat sec. art. Syrupus longus. Exhibe pueris, senibus, gauidis, Dosis ad summum alternis diebus ℥ v.

OBSERVATIO III.

Aqua Magistralis vtilissima, pro illis præsertim, qui occultè curari desiderant.

MOrbus Gallicus importunus est, fœdus, & contagiosus, quare Parentes illum in filiis summoperè detestantur, idcircò hi vt ignominiam effugiant, sicut & aulici, nupti, negotiis impediti, clam, furtim, & præ pudore curationem quandam occultam à Medico efflagitant. In hunc vsum soleo conficere aquam admirabilem, quæ præterquam quòd roborat viscera, malignam qualitatem retundit: prouocat sudorem, est ad assumendum facillima; nam si quis ea vtatur, potest ex domo exire. Dosis ab ℥ i. ß. vsque ad ij. ieiuno ventriculo, cuius est hic faciendi modus.

℞. *Radic. enul. Campan.* ℔. j *lapathi acuti fumar. viridis, an.* M. iv. *vini albi,* ℔. j. *theriac. antiq.* ℥ ij. Infundantur per diem & noctem, & per balneum Mariæ distillentur. Dosis in aurora ℥ iij. & bene coopertus æger sudet spatio duarum horarum.

Alia efficacior.

℞. *Ligni Indi,* ℔. j. *smilac. asper.* ℥ x. Macerentur per diem & noctem, sec. art. in ℔. viij. vini albi optimi, & totidem aq. fumar. adde *Radic. pæoniæ, angelicæ, gentianæ, an.* ℥ ij. *cardui benedict.* M. ij. *aristoloch. rotund.* ℥. iij. Omnia optimè distillentur, & aquæ extractæ adde *theriac. antiq. mithridat. an.* ℥. *confect. hyacinth.* ʒ ij. *lapidis belzaartici,* ℈ ij. *ambari, moschi, an.* ℈ ß. Iterum omnia distillentur in balneo, & seruentur vsui.

OBSER

OBSERVATIO IV.

Pilulæ Aureæ, ad refrenandam Mercurij malitiam efficaces.

MErcurius, medicamentum est effræne, & visceribus inferens vim diram, eo tamen vtimur persæpe; tam intus assumpto, quàm extrà apposito, vt morbi Gallici fraudulentæ vires remittantur valde: Nam eius strenua ope expulsis contagij seminariis per sputum, sudorem, & alui fluxum, ægri ab hac Herculea hydra euadunt immunes; sed antè, & postea roborandæ partes præcipuæ, & huius medicamenti violentia corrigenda. At cùm plura in hunc vsum sint ab auctoribus monumentis tradita, nullum, auro, & aureis medicamentis præstantius inueni medicamentum. Ex eo pilulæ parantur in hunc modum. Dosis vna in aurora, ieiuno ventriculo; altera noctu, duabus horis post cœnam. Vtere 30. diebus.

℞. *Fol. auri, Num.* xxxxx *rasuræ eboris in tenuissimum puluerem redactæ*, ʒ j. *cornu cerui*, ℈ j. *ossis de corde cerui*, ʒ ß. *margaritar. præparat.* ʒ ß. *gentianæ*, ʒ ß. *coral. rubri*, ℈ ß. *santal. citrin.* gr. xx. *agallochi*, ℈ j. *theriac. mithridat. an.* ʒ j. ß. *costi*, ℈ j. *myrrhæ*, *spicæ nardi*, *an.* ʒ ß. Omnia puluerisentur tenuissimè, & cum guttis olei sulphuris, & Balsami misceantur, & fiat Massa: ex qua fiant pilulæ ciceris instar, & iterum duplicato auro decorentur.

CAPVT II.

De Angina.

Definitio.

ANgina ab angendo, seu suffocando dicta, *est inflammatio musculorum gutturis, aut faucium*, ex Gal. 4. *Aph.* 34. Est autem guttur, seu larynx, vt monuit Galenus 3. *de nat. facult. cap.* 8. arteriæ, quæ aspera dicitur, pars summa. Constat hæc tribus magnis cartilaginibus, quæ aliis secundùm tracheam arteriam dissectis, nec magnitudine, nec figura similes sunt. Harum maxima anterior est quam tangimus, foris quidem conuexa, intus autem concaua, scuto maximè similis, non rotundo vndique, sed prælongo, quale scilicet propriè scutum appellant. Quapropter nomen huic cartilagini à similitudine scuti huius, ab Anatomicis impositum est, vocantibus eam scutiformem.

Secunda verò cartilago, quantò minor est prima tantò maior est quàm tertia, in internis quidem partibus locata est, quà stomachus subsidet. Qantum autem deficit magna cartilago à perfecta circuli figura hoc ipsa addit. Vbi autem minor hæc, quæ intus est, desinit, duæ quædam superiacent paruæ conuexitates. Incipit autem inde tertia cartilago, conuenientes exactè ipsis eminentiis eius concauitates sortita, vt coapplicatio harum duarum cartilaginum duplicem articulationem efficiat. Fauces Galenus *lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 5 *paulò post medium*, internum oris locum vocat, vbi simul conueniunt & gulæ, & gutturis partes extremæ. Plinius *lib.* 11. *cap.* 37. summum gulæ, fauces appellat.

Sed dubium existit maximum: *Vtrùm Angina solùm in gutture, & faucibus excitetur?* Galenus videtur negare, *lib. finit. Galeno adscripto*, dum sic ait: *Angina ea, quæ Synanche Græcis dicitur, est affectus colli acutus, difficilis, qui ægrotum angit præfocatione.* Aut ita: *Synanche est phlegmone aliis extra collum, vt partes tumescant; aliis intra tonsillas, vt simul quoque partes afficiantur respirationis, & ægra spiratio consequatur.* Et *in lib.* cui titulus est, *introductio*, sic definit; *Angina est circa ceruicem inflammatio*, & *lib.* 4. *acut. com.* 30. Anginam solùm faucium inflammationem esse asseruit. Quare angina non solùm est inflammatio gutturis aut faucium, sed in tonsillarum, gulæ, & partium vicinarum inflammatione consistit. Quòd si diuidas anginam in exquisitam, & notham, omnem in doctrinâ auctorum controuersiam auferes: Nam legitima & vera angina solùm fit in gutture, vel faucibus; spuria verò, & lato modo sumpta est dicenda, quæ in circumuicinis partibus excitatur.

Insuper quæres: *Vtrùm guttur, vel fauces faciliùs possint inflammari?* Dic, has partes tumorem posse pati verum esse: sicut enim nutriuntur, sic ex recremento intumescunt, maximè quoad ex cerebro plurima humoris copia ad illas confluit assiduè, qui lentore suo, si frigidus est, infixus, & tenaciter adhærens, non ventilatus, acrior redditur & calidior, & sic inflammat; si calidus, mordicat, intemperat, concitat dolorem, & vel copia sua tumorem gignit, vel ob dictam causam fluxionem accersit.

Deinde fauces faciliùs inflammationem experiuntur, cùm in his adsit euidens amplitudo, quæ aperiendo os, aut linguam comprimendo, conspicitur, in qua gemina ostiola visuntur: tum etiam guttur, hoc autem est caput asperæ arteriæ, cartilaginibus constat, quæ cùm solidiores sint, difficiliùs fluxionem susceptant. Licet autem hoc verum sit, tamen si inflammatio magna est, rarò in faucibus consistet, quin gutturi affectionem communicet, & è contra; cùm hæ partes ob maximam viciniam inter sese maximè consentiant.

Differentiæ.

VTrùm quatuor anginæ differentiæ sint solùm constituendæ? etiam dubitandum. Galenus *lib.* 4. *de loc. cap.* 5. & *citatis superiùs locis*, quadruplicem esse anginæ differentiam ex plurium sententia asseuerat. Nam quædam est, per quam interni gutturis musculi inflammantur: Altera, per quam inflammantur externi: Tertia vocatur, quando in faucibus phlegmone consistit: Quarta, quando faucium externas partes, & mentum obsidet inflammatio. Prima à Medicis appellatur cynanche; altera, paracynanche; tertia, synanche; quarta, parasynanche, quibus nominibus quatuor inter se diuersas anginæ species constituebant, omnésque sub illis comprehendebant. Cæterùm non immeritò condemnat eorum sedulitatem, & studium in nominibus excogitandis eo loco Galenus, cùm alioquî de re ipsa fuerint parum soliciti; multò enim præstantius est, morbos per proprias differentias, & ab iis quæ ipsis insunt, desumptas, quàm per varia nomina distinguere; atque ideò rectiùs inquit Galenus Hippocratem omnes vno synanches nomine proposuise, tam *in progn. epidem.* & 4. *de rat. vict.* quàm alibi.

Vtrùm penes periculi magnitudinem, in tria tantùm membra diuidatur angina? dubium est. Nam tres constituendas esse species, certius est: periculosissimam nempe, in qua vehemens adest dolor, & spirandi difficultas, nec inflammatio apparet; minorem, vbi sine ea spirandi difficultate dolor vrget; leuiorem, ferè sine dolore, & respiratione difficili, in qua intus, vel extrà, vel vtrobique tumor apparet. Quamuis autem ad hanc sectio illa quadrimembris referri posse videatur, consideranti tamen constabit inter se esse diuersas, cùm possit aliquando intus, vel extrà contineri inflammatio, variatis symptomatibus illis; nec increscere, aut minui, secundùm eam diuidendi rationem.

Vtrùm vltra has, admittenda sit etiam angina, facta ex luxatione vertebrarum? dissidium est non leue. Licèt autem quatuor illæ anginæ differentiæ, quatuor nominibus significatæ recipi videantur à Galeno, *locis suprà citatis*, atque ideò à Paulo, Aëtio, & omnibus ferè admittantur,

admittantur, nec à Galeno condemnari diuisionem putent, nisi tanquam diminutam: tamen quintam speciem addendam esse, subortam ex luxatione vertebrarum, eámque tanquam exactam recipiendam, etiam iuxta Galenum, sentit Auerthoës *lib.4.collig.51.*

Verùm vt hæc necessaria doctrina, prolata à Galeno *lib.4.de loc. affect.cap.3.* difficilis & intricata satis, intimiùs intelligatur, pleura scitu digna, altiùs ducto exordio, in medium proferemus: Eo enim loco dum spinalis medullæ affectus persequitur, hanc non solùm à cerebro exoriri asserit, & confirmat *lib.de neruorum dissectione, cap.1.*& *1.de vsu part.cap.16.*& *lib.12.cap.11.*& *lib.16.cap.2.* nempè ex posteriori eius parte, quæ cerebellum solet appellari, *lib.art. med.cap.11.* sed esse eiusdem naturæ, & cum cerebro ipso continuam, pronuntiat *2.de temp.cap.3.*& *lib.3.de alim.facult.cap.10.*& *1.de motu musculor.cap.1.* similem inquit esse cerebro compacto, *videlicet quia ipsa durior existit, & tantò magis, quantò ab eo magis recedit.*

Ad huius ergo simul, & multas aliarum partium affectiones dignoscendas, necessariam esse docet neruorum dissectionem: cùm enim omnes ferè infra faciem dispersi, ab ipsa dorsali, seu spinali medulla oriantur, *16. de vsu part.cap.5.*& *lib. art. med. cit.* nisi intelligamus, num nerui aliqui à singulis vertebris prodeant, & ad quam ferantur corporis partem, assequi non licebit, qualis noxa sequatur in luxata ceruicis vertebra; nec qualis affecta, vbi illius consensu pars aliqua corporis læsa apparuerit: Id quod confirmat, proposito anginæ cuiusdam exemplo, rarò quidem viso, sed ab Hipp. memorato *2.epid sect.2.versus finem*, quæ nullo proprio in gutture, laryngéve existente affectu, sed primis vertebris affectis, originem ducit.

In hac ergo, præter omnia anginæ symptomata, cauitas manifesta exteriùs in ceruice apparebat, nempè quia orto in vertebris tumore, necesse erat ipsas cum ligamentis ab illius pondere in interiora trahi, & in exterioribus contrahi cauitatem. Ceruix ad contactum non mediocriter dolebat, videlicet quia vbi tuberculum continebatur, vertebras ad interiora trahens. Aliis (inquit) accidit angina sub secunda vertebra, quæ dentalis solet appellari, quoniam illius processus ad caput ascendens, dentis habet similitudinem, ita à natura factus, vt primas duas vertebras inter se vndique colligaret, ad commodam capitis, suorúmque motuum dearticulationem, *lib.de ossib.7*& *8.*& *12. de vsu par.7.* sed non perinde acuta, vt ea quæ in secunda vertebra fit: cùm enim præstantiores sint primæ, vtporè cerebro viciniores, qui ipsas infestauerint affectus, maiorem inferent noxam.

Licèt verò in angina dicta, quæ sub dente, id est, vertebra fuit, neque ipsa, neque fauces phlegmone laborarent, de quo etiam *3. de diff. respir. cap.11.* molestia tamen non vacabant, ob malè affectæ partis vicinitatem, & consensum: contentæ autem sub mento (ita enim legendum est, non *sub genis*) tumebant quidem, sed dissimiliter iis quibus aderat inflammatio. Bubones nulli intumuerunt, hoc est, nulla inflammatio faucium adenes occupabat: bubo enim dicitur omnis adenum inflammatio, apud Gal.*1.ad Glauc.1.* Linguam insuper qui prædicta angina laborabant, facilè mouere non poterant, quin & aucta videbatur, & exerta, ac ad motum inepta erat, nempè à distenta, compressáque vertebra inflammata premebatur; vnde etiam illius venæ veluti tumentes apparebant.

Ob vertebras ad fauces translatas, atque ita obstructa, vel coarctata transglutitionis via, aut deglutire non poterant, aut saltem difficillimè, & magna cum violentia: imò & ingesta, propter gulæ transitum angustiorem factum, aliquando remeabant, & per nares effluebant, per quas etiam loquebantur, eo quòd præclusa erat, nec satis expedita asperæ arteriæ via. Spiritus ipsis sublimis erat, seu elatus, quanquam non valdè; & sublimis quidem, quia altioribus thoracis partibus fiebat respiratio: nec proinde magna, vt nonnulli opinantur, sed parua potiùs, & densa, quemadmodum de mente Hip.explicat Galenus, *cit. de diff. respirat.* vel sublimis dicitur, quia cum paucis admodum inspiretur aër, non videtur posse ad infernas vsque thoracis partes pertingere, sed in sublimioribus tantùm consistere. Valdè autem parua, quam vocat elatam, non erat, quia nullum aliud respirationis organum afficiebatur, exceptis faucibus, & ipsæ per consensum, non per proprietatem, explicante Galeno *ibidem.*

Nonnullis temporum, ceruicis, & capitis venæ tumebant, videlicet ex defluxione in has partes aliquando decumbente, *3.progn.20* Dolores sæpè reuertebantur, calebant aliquibus tempora, etiamsi alioquî non febricitarent. Plurimi spiritus angustia, & strangulatione non premebantur, (sic enim legendum, pro *non suffocabantur.*) Addit, quibus tumor in rectum erat, hoc est, vertebræ luxatio non ad latera, sed antrorsum, paralyticos non euasisse, nempè quia in ea non premebantur exortus neruorum. Paraplecticos autem fuisse, id est dimidietate corporis resolutos, quibus ad dextrum, vel sinistrum vergebat malum.

Columella, Latinis gurgulio, nonnunquam eliquata, attenuatáve apparebat, à frigida humoris crassitie extendente, quemadmodum in distillatione accidit. Licèt verò patientes nihil mali habere opinarentur, ipsum tamen duraturum, inde præsagire licebat, quoniam cùm luxatio vagaretur, constabat mali causam esse tumorem ad ceruicis vertebras, luxationis originem. Porrò resolutio, & præcitata illa symptomata in facie, ore, & reliquis partibus à tertia spinæ dorsalis coniugatione neruos recipientibus, manifestiùs deprehendebantur.

Ex ægrotantibus verò omnibus, qui rectam habuerunt luxationem, liberè expuebant, faciléque respirabant, denique euaserunt. Qui obliquam, in paralysim inciderunt; & ex illis, qui febricitarunt, auctis symptomatibus perierunt omnes, fortè etiam quia malum primas vertebras occupauerat, quia locus erat præstantior, & cerebro vicinior. Infra secundam autem vertebram minùs periculi inducebat, & magna ex parte ægrotantes euadebant post quintam.

Vtrùm vagans illa Hippocratis angina, à varia luxationis causa sit concitata? inquires. Quoniam verò in angina ea, ex vertebrarum distorsione concitata, de qua Hippocrates *2. epid.* luxatio ad ceruicis finem euenit, iuxta sextam & septimam vertebram, ex quarum foramine vtrique communi, nerui ad manus distribuuntur, 13. de *vsu part.5.* nihil mirum si ad manus vsque resolutio peruenerit, prout ab Hipp. rectè dictum est *in memorata sententia.* Et hoc cùm tribus possit fieri modis: primò, quando latum scapularum os ab humero recedit, ex Celso *lib.8.cap.10.* Secundò, quum ossa elongantur ob laxitatem, & mollitiem ligamentorum, ex Auic. 1.4. *tract.1.cap.1.* Tertiò, quando humeri caput è proprio sinu excidit, ex Paulo *lib. 6. cap. 12.* tamen horum euentuum causas ad triplicem classem esse reducendas, *cit. de loc.* 4. Hipp. mentem interpretans Galenus docuit.

Luxatio ergo, seu exarticulatio, à Barbaris appellatur dislocatio, & est prolapsus capitis articuli è proprio sinu in alienam sedem: ea verò tunc fit, cùm ossa dehiscunt, quæ inter se coniuncta erant. Ob triplicem autem causam posse vertebras luxati, & à sua positione dimoueri, constat: ob casum nempè ex alto factum, ictum, aut tumorem. Et tumorum quidem duo genera recensent, vnum partium, quæ secundùm naturam corpori insunt, hoc est, quando musculi, ligamenta, seu nerui, quæ naturaliter in corpore existunt, præternaturaliter intumuerunt. Alterum, quando fortè tuberculum (quod de

de genere illorum est, quæ præternaturaliter in corpore nascuntur) genitum fuit, & vertebras à suis sedibus euertit, quamuis partes ipsæ similares non intumuerint.

Ex dictis autem luxationis causis: constat illam de qua Hippocr. ex solo tumore euenisse: tum quia vagans angina, à qua luxabantur vertebræ, à casu, vel ictu oriri non potuit; tum quia dixit ipse Hip. concocta expuisse ægrotantes, nempe coctis iam, ac suppuratis tuberculis. Denique, vt 4. *de loc. cit.* boni Expositoris munere fungatur, & enarratam Hipp. sententiam vndique absoluat, proponit in medium omnes anginæ differentias, quæ suo tempore circumferri solebant, vt perspicuum fiat, cur Hipp. vertebrarum ceruicis luxatione laborantes appellet anginosos, licet nec in gutture, nec faucibus contineretur inflammatio. Et ita quidem fuisse appellatos exponit, quoniam pulmone, & thorace omninò illæsis, difficulter respirabant, in quo à pleuritide, & à peripneumonia, apud Hipp. differt Angina: in hac enim spirandi difficultas gutturi inest; in aliis autem, thoraci.

Vtrùm verò Angina orta ex circulari, & recta luxatione, sit deterior ea quæ ab angulosa, & obliqua concitatur? dubium est difficile: quod antequàm extrices, aduerte apud Hippocratem *lib. 2. de fract. text.* 51. 52. 53. & *lib. 3. text.* 21. Galenum 4. *de loc. cit.* cæterósque proximè citatos Auctores, luxationem sub quadruplici membro comprehendi. Angulosam luxationem vocat Hippocrates, in qua vnica duntaxat luxatur vertebra. Hæc periculosa est, propterea quòd contingit in ea vehementiùs, & cum maiori violentia spinæ medullam atteri, quàm in circulari. Hæc autem dicitur, quæ in orbem, & paulatim fit, plurimis scilicet quadantenus luxatis vertebris, sed non vehementer, & omni ex parte è sua sede distractis. Hæc in gibbis fit, tam interiùs, quàm exteriùs, in qua nihil omnino patiuntur partes, quæ commotis vertebris supponuntur.

Recta luxatio vocatur, quæ rectè ad anteriora aut exteriora procumbit. Obliqua, quæ non rectè, sed obliquè & ad latera fit, in qua nerui atteruntur, subiectæque partes condolent, & oblæduntur, & ob hanc causam in eas affatim humore confluente, tumores grauissimi inflammatorij excitantur. Ex omnibus his, angulosam, & obliquam maius periculum inferre, patet: in his enim partes tenduntur, comprimuntur, inflammantur, conuelluntur, quorum omnium rationem cùm nemo præclariùs Galeno protulerit, sufficiet verba eius in præsenti proferre, sic enim ait: *Cùm igitur angulosa fit spinalis medullæ luxatio, id est, cùm non paulatim, sed affatim, perinde ac si frangeretur, pars aliqua curuatur, subiectas partes omnes lædi necesse est. Paulatim verò facta luxatione, atque in orbem magis, nihil notatu dignum patiuntur partes, quæ commotæ vertebræ supponuntur. Sed in obliquum luxatio, lædit omnino partes eas, ad quas nerui ex luxatis vertebris procedentes perueniunt: idque magis in ceruice, in thorace minus, sed multò minùs in lumbis accidere solet, &c.* Hoc confirmat Auic. 9. 3. *tract.* 1. *c.* 8. qui angularem luxationem in superioribus colli vertebris contingentem, periculosissimam esse sibi persuasit, quia cum motu subiacentium partium, simul & respirationem impediri necesse est.

Curatio.

Omnium inflammationum, quæ in gutture, & faucibus excitantur, causam esse, defluxionem à capite delatam, testatur Galenus 4. *acut. com.* 30. *Vtrùm autem hæc fluxio sit pituitosa, vel biliosa?* dubitari potest. Galenus 3. *progn.* 21. & 22. & 4. *Aphor.* 34. ex tenui, & acri fluxione anginam concitari asseuerat: humor enim calidus angustiores venas facilè penetrat. Contrà *idem* 4. *acut.* & 4. *de caus. puls. cap.* 20. *in med.* ex frigida, pituitosa, crassa, & glutinosa fluxione oriri confirmat. Dic. In gutture excitata angina, à bilioso humore originem ducit, quæ erysipelatis, aut inflammationis erysipelati similis naturam imitatur. Ea verò quæ in faucibus accidere solet, à frigidis, & glutinosis succis scaturit: hi enim cùm non ingrediantur vniuersas venas, quæ strictæ sunt, in capacioribus faucium vasis detenti, & stabulantes, ea in tumorem attollunt.

Sanguinem copiosum affatim in fauces, guttúrque irruentem, copiâ distendentem, acrimoniâ lancinantem, inflammationem committere, nulli est non manifestum. De melancholia hæsitant plures: *Vtrùm ex ea possit concitari?* Cùm enim hic humor sit frigidus crassus, tardus, acutissimum morbum, qualis est angina, generare nequit; & cùm sit terrenus, angustissimas venas non penetrat. Hoc modo Galenus solùm à pituitoso, sanguineo, & bilioso humore hanc inflammationem progigni affirmat. Contrà facit auctoritas Auicennæ, 9. 3. *tract.* 1. *cap.* 8. dum sic ait: *Et hæc quidem apostemata quandoque accidunt ex sanguine, & quandoque ex cholera rubea, & quandoque accidunt ex phlegmate, & rarò quidem accidunt ex melancholia.* Solue dupliciter. Primò. Angina in gutture nunquam fit ab humore melancholico, sed à bilioso, vel sanguineo; in faucibus verò generari potest: in illis enim vasa sunt ampliora, quæ hunc crassum, & terrenum humorem imbibere queunt. Dic secundò. A cæteris humoribus frequentiùs generatur angina; à melancholia, rarissimè, vt Auicenna pronunciat: & hæc est causa, cur Galenus, cæterique prisci de ea non meminerint: nec enim de iis quæ semel, aut bis homo videt, debet pronunciata medica conficere, monente Galeno *lib. de fœt. format. cap.* 2. Deinde non est negandum, ex humore frigido & crasso, aliquando acutum morbum posse concitari, si in principe parte abundet, & insolescat. Hac ratione ex melancholico, & flatulento humore fiunt Caros, Apoplexia, morbus comitialis, cordis tremor, & si quæ alia grauissima, ex quibus mortales, vel repentè velut siderati occumbunt.

Inquires deinde: *Vtrùm detur Angina frigida?* Cùm enim hic morbus ab inflammatione oriatur, & hæc à calido, ferue̜ntéque humore ortum ducat, cum febre valida, absonum videtur asserere, anginam frigidam esse assignandam. Contrà docet Hippocr. 4. *acut.* 30. dum sic ait: *Synanchus (id est, angina) fit, cùm hyeme, veréque fluxio multa, & vitiosa à capite adiugulares defluxerint venas, plurimúmque hæ propter latitudinem traxerint spiritum. Cùm autem & frigida, & glutinosa fuerit, spiritus obstruit permutationes, sanguinémque coërcens, quæ sanguini vicina sunt, congelat, sanguinémque ipsum immobilem reddit, & stabilem, &c.* Dic, nullam anginam posse dici frigidam, cùm sit ab inflammatione suborta, quæ cùm sit in iis spiritus excitata, febrem illicò affert ineuitabilem. Licèt enim materia cruda sit, viscida, crassa, à capite debili & frigido prolapsa; in iis tamen partibus coërcita, & prohibita difflari, putrescit, & acrior redditur. Hippocrates autem non vocat anginam frigidam, sed humorem à quo ipsa emanat, qui antequam confluat in fauces, frigidus est natura suaptè, qui per paulatinam congestionem eo loco retentus & infixus præ mota calorem acquirit, & tandem ea copia excrescit, vt tumorem concitet, vias respirationis arctet, & spiritu intercepto sæpè strangulet.

Quæres insuper: *Vtrùm Aër frigidus humidus, an calidus & siccus anginam generet?* Si enim hic morbus calidus est, à frigido & humido aëre oriri non poterit, sed à calido & sicco, qui inflammat, calefacit, & in humoribus ebullitionem concitat. Contrà obstat Hipp. 3. *Aphor.* 16. qui inter morbos pluuiarum multitudini familiares, anginam enumerat. Dic. Aër frigidus & humidus ex accidenti anginam concitat, sua enim frigiditate humores pituitosos in fauces exprimit. Hoc modo hyeme apud Hipp. 3. *Aph.* 23. morbi laterales contingunt.

Aër

Aër calidus & siccus, humorem frigidum & humidum cerebro impactum liquat, & attenuat, qui fluxilior cùm sit factus, in subiectas partes promptissimè influit.

Dubitabis: *Vtrùm reperiantur alimenta, quæ suaptè natura anginam generent?* Respondet Auicen. *loc. cit.* hoc modo: *Et quandoque est propter quosdam cibos, qui sunt proprij in faciendo contingere ista apostemata, sicut est Andacocha, & dicitur quòd eius theriaca, est lactuca, & endiuia, &c.* Dic. Non videtur extra rationem posse reperiri aliqua alimenta, quæ gutturis partes à tota substantia debilitent, ad suscipiendósque humores aptas reddant: Sicut enim sunt alimenta, quæ certas partes recreant & roborant, vt passulæ & eupatorium, Iecur; buglossum & melissa, Cor; cariophylli, & maiorana, Cerebrum; capparea & eupatorium, Splenem; strobyli, mel, tussilago, Pulmonem: Sic alia determinatas partes oblædunt, vt Andacocha, quæ est trifolij species, quæ tacita quadam inimicitia fauces lædit, qua olim in iusculis vtebantur Afri. Si verò obiicias, alimentum esse naturæ nostræ familiare, non verò aduersum, quare partes roborat, tuetur, & non prosternit. Dic, non esse extra rationem posse assignari aliquod mixtum, quod ob elementorum mixtionem vna virtute præditum sit, & ex modo mixtionis, seu à totius substantiæ proprietate sortiatur alteram, & ob hanc causam dissimiles producat effectus ab illis, quos alimentum, & venenum producit. Si vltimò percontaris, quare cerasa, & fungi, apud Auicennam, anginam concitent? Dic. Quia illa copiosè assumpta humidos generant succos, & excrementitios, quibus cerebrum repletum, eos facillimè in fauces demittit. Idem similiter dicendum de fungis.

Signa.

CAusarum signa venanda hoc modo. Si angina à sanguine copioso confluente exoriatur, spirandi, ac deglutiendi difficultas maxima erit, aderit angustia cum grauitate coniuncta. *Vtrùm* verò *vehementiora adsint symptomata in sanguinea, quàm biliosa angina?* Responde affirmatiuè: Nam dolor etiam simpliciter maior est in sanguinea, quàm biliosa, apud Auic. & Rhas. *loc. cit.* Ratio ex Galeno 3. *progn.* 18. quòd dolor anginosorum emanat ex prohibita respiratione, & tumore: Sed sanguis, quia ampliori copia abundat, magis prohibet respirationem: & phlegmone quævis magis dolorifica est, quàm erysipelas. Ergo, &c. Si verò in sanguinea, dolorem esse maiorem in quantitate asseueres, in intensione minorem, pronunciabis vera. Demùm fluxionem adesse sanguineam, temperamentum, habitus, anni tempus, ætas, regio, aëris constitutio, ac præcedens ratio victus indicant manifestè. Biliosum humorem significant incendium circa guttur, morsus, sitis ingens, oris amaritudo, febris acuta. Si verò frigidus, crassúsque sanguis confluat ad partem, dolor est exiguus, tumor citra ruborem, febris est parua, & cætera pituitosum humorem redundare contestantur.

In omnibus difficultas adest spirandi; viæ enim spiritus ob tumorem sunt angustæ nimis: & ob hanc causam ægri difficulter respirant, impedito ductu, qui aëris ingressui & egressui inseruit; & cùm non possit egredi aër, fuligines retentæ suffocationis imaginem inducunt, & maximè si hic affectus æstate insolescat, quo tempore cùm humores calidi & acres exuperent, pulmones proximos inflammant, & vias exulcerant. Si verò tumor sit maximus, ægri rectè spirant, & violenter.

At dubitabis: *Vtrùm in omni angina reperiatur semper respiratio difficilis?* Licèt in vltimis anginæ speciebus, asserat Galenus 4. *de loc. cit.* spirandi difficultatem non adesse, intelligitur respectu illius difficillimæ strangulationis speciei, discrimen adducentis, in qua recta spiratio reperitur: Omnibus enim communis est spirandi difficultas, sed primæ ingens, quam orthopnœam vocant, & *in prognostic.* per spirandi difficultatem significauit; aliis leuior, seu potiùs angustia quædam anhelitus. Vtramque etiam difficilis respirationis nomine Galenus 4. *de loc.* comprehendit; quæ procul dubio in omnibus anginis reperitur, ex colli, ceruicis, vertebrarum, faucium, gutturis, tonsillarum, denique ex cuiusuis partis circumiacentis ad respiratorium meatum inflammatione, ex superfluitatum multitudine ibidem collecta, *lib. introduct. c.* 13. 3. *Aphor.* 16. & 22. 6. *Aphor.* 2. & 4. *acut. cit.*

Vtrùm in grauissima angina adsit semper respiratio sublimis? est in dubium vertendum. Hanc describit Hipp. *lib. 3. progn.* 16. in hunc modum: *Anginæ etiam grauissimæ sunt, & celerrimè interimunt, quæ neque in ceruice, neque in faucibus conspicuum aliquid efficiunt, plurimum autem doloris inferunt, ac spirationis difficultatem; quæ nonnisi erecta ceruice trahatur. Hæ enim eodem die, & secundo, & tertio, & quarto strangulant, &c.* Et qua serie constat, huc sublimem, elatúmve spiritum in angina conspici grauissima, licèt in peripneumonia, suppuratione, & similibus aliis thoracis ægritudinibus conspiciatur sæpè: Integra enim & constante sanitate, libera ac inuiolata respiratio, solius septi transuersi ministerio efficitur, cuius nerui ex coniugatione sub quarta, & quinta vertebra ceruicis emergentes, progrediuntur. At vbi maiori est opus inspiratione, ob auctam refrigerij necessitatem, accedit quoque actio musculorum intercostalium, & nonnunquam superiorum trium, qui ex collo vtrinque proueniunt.

Inflammatis ergo internis musculis gutturis, prima, eáque vehementissima anginæ species constituitur, cuius signa *citato loco* proposuit Hippocrates, quæ sunt dolor plurimus in gutture, atque ceruice, respirandi difficultas tanta, vt ægrotantes erecti sedere cogantur, nulláque ex calore, colore, aut mole apparet in ceruice, vel faucibus dispositio: Nam cùm respirationis meatus ea parte angustus sit, accedente inflammatione omninò intercluditur. Ex quo eos periclitari est necesse, deficiente omninò respiratione. Quo fit vt anginosi, erecta ceruice, id est, collum erigendo respirare cogantur, siquidem illorum supinus accubitus plurimùm inspirationi obest, concidente nimirum gutture in ceruicis vertebras; & dum spiritum trahunt summum, mouent adoperta scoptula, vnà cum thorace, quam respirationem Hippocrates Galeno interprete, sublimem spiritum vocauit, *lib. 3. epid. sect.* 2. *text.* 4. *in historia anginosa, quæ apud Bitonem agebat.*

Neque dicas spiritum sublimem illum esse, qui extremis naribus fit, siquidem multi ægrotantium ita respirant, vt eas inspirando contrahant, in expirando verò dilatent. Attamen, licèt hoc accidat iis qui ab angina suffocantur, vel peripneumonia, vel suppuratione premuntur, non placet Galeno expositio hæc: quia per sublimem spiritum intelligendus est ille, qui recta ceruice efficitur: contendunt enim qui suffocantur, exurgere, & toto thorace externum aërem magna vi attrahere, atque idcircò in his censeas qui angina laborant, sublimem appellatum spiritum esse. Neque mireris Hippocratem, tum *in cit. 3. epid.* tum *progn.* anginosos asserere, difficultate respirandi laborasse: id enim fecit, vt nos doceret, quæ species difficultatis anhelitus hanc grauissimam anginam consequatur.

Difficilior verò quæstio est, in qua video auctores fuisse discordes: *Vtrùm pulsus in angina sit durus, paruus, frequens, & inæqualis?* Si enim inflammationem contempleris, paruitas, & durities pulsui accedet. Si ad pulmonem vergat materia, & eius carnosas occupet partes, fiatque pulmonia, aut suppuratio, iuxta oraculum Senis 5. *Aphor.* 10. & 3. *progn.* 20. fit pulsus vndosus,

& magnus. Si humor membranosas neruosásque afficiat partes, magis quàm carnem & pulmonem, pulsus conuulsiuus efficitur. Deinde si suffocatio est vehemens, pulsus fit paruus, & rarus, ob defectum vsus. Si mediocris, paruus, & creber. Si extrema sit suffocatio, & æger sit morti vicinus, fit frequens, & inæqualis: nam deficientem spiritum natura resarcire conatur, nec potest. Demùm non est simpliciter vndosus, cum Auerrhoë 4. *collig.* 51. nisi in pulmoniam mutetur. Quapropter iuxta varios anginæ status, varius est pulsus. Et ob id, vt varium non accuses Galenum 4. *de causis puls. cap.* 20. *de pulsu anginæ*, qui de hoc dubio ita varia pronunciare visus est.

Vt verò priscorum dicta intimiùs exponantur, explicandum: *Vtrùm in Angina semper adsit febris*? Responde affirmatiuè: Cùm enim eius essentia in inflammatione consistat & ab hac febris sit inseparabilis, ex Galeno passim; & sit morbus acutus, ex calido, acri, bilioso, vel pituitoso putrenti humore progenitus, in ea perpetuam adesse febrim est necesse, vt colligitur ex Hipp. *lib.* 2. *de morb. num.* 32. §. *Febris corripit, & rigor, & dolor capitis, & maxilla intumescunt, &c.* Ob hanc causam 5. *Aph.* 30. inter acutos morbos qui sine febre fatigant, vt Apoplexia, Epilepsia, Conuulsio, & Tetanus, anginam non adnumerat, quia est inflammatio in viis spiritus consistens, cum pectore, pulmone, & corde summum consensum habens, quæ viscera vehementer alterat, & inflammat. Ideò 2. *Aphor.* 19. anginam reponit inter morbos acutos, qui sibi febrem comitem adiunxere; sic enim ait: *Duplex autem est acutorum morborum natura, vel enim in humoribus calidis solis, qui nullum obsedere locum, sed æqualiter in omnibus animalis partibus apti sunt ex natura sua generari; vel loco aliquo patiente fiunt, vt in morbo laterali, pulmonis inflammatione, angina: & omninò in acutis morbis sunt febres continuæ, rari enim sunt, quibus febres non adsint, vt morbus attonitus, quem Græci Apoplexiam vocant.* Si verò Galenus *lib.* cui titulus est, *introductio, cap.* 13. anginam nonnunquam cum febre acuta, nonnunquam sine febri vexare asserit, cum Paulo *lib.* 3. *cap.* 27. edocti ab Hippocr. *lib.* 2. *de morb. num.* 10. qui non semper in angina febrem adesse pronunciat; de acuta, & vehementi intelligendi sunt: nam hanc non perpetuò cum angina complicari verum est, præsertim si pituitosa sit, & è crudiori sanguine pronata. In omni ergo angina febrem semper adesse, Galenicæ doctrinæ consentaneum est.

Præsagium.

Periculosissimus est affectus hic, pestifer, truculentus, ferox, ex Tral. *lib.* 4. *cap.* 1. Celso *lib.* 4. *cap.* 4. Nam adaucto tumore deglutitionem impedit, respirationem intercludit, subitò interficit: calor enim innatus libera ventilatione orbatus marcescit, perit, extinguitur. *Vtrùm sit acutissimus*? etiam ventilandum. Si enim acutus est morbus, magnus est, 2. *Aphor.* 29. §. *Acuti morbi dicuntur, qui præter quòd celeriter iudicantur, statim etiam magnitudinem habent.* At Angina, morbus magnus dici non debet. Igitur, &c. Neque ob essentiæ magnitudinem, is dici potest, cùm partem minimam opprimat, neque malignus sit, cùm à sanguine oriatur, à quo humore morbi prognati, omnium benignissimi sunt, *lib.* 6. *epid sect.* 3. *com. vlt.* Neque fauces, aut guttur inter præstantes partes numerantur; non enim toti facultatem, aut materiam largiuntur, quas vires sortiuntur cor, cerebrum, & hepar. apud Galenum 6. *de placit. cap* 10.

Contrà obstat celebrium Medicorum auctoritas, qui eam inter acutissimos morbos reponunt, vt Celsi *loc. cit.* Tral. *lib.* 4. *cap.* 1. Galeni 1. *Aphor.* 12. & *lib.* 2. *com.* 19. Sæpè enim prima die, secunda, aut tertia strangulare solet, ex Gal. 3. *epid. sect.* 2. *com.* 4. Lato autem modo fauces inter nobiles partes recenseri possunt, cùm membrum nobilissimum conseruent; per eas enim ingreditur aër, cuius ope, ac potestate ventilatur cor, & spiritus vitales regenerantur.

Vtrùm Angina pituitosa omnium sit securissima? Si enim anginæ periculum in eo versatur, quòd deglutitionem, & respirationem impediat, videtur pituitosa cæteris periculosior, quoniam pituita crassa est, lenta, & viscíditate sua obstruit, aërísque ingressum & egressum prohibet. Contrà facit auctoritas Galen. 3. *progn.* 18. pituitosam anginam securiorem esse affirmans, ita vt nec morbi acuti nomen mereatur. Subscribit Auicenna 9. 3. *tract.* 1. *cap.* 8. sic dicens: *Ex præfocationibus quidem, phlegmatica est magis incolumis.* Ratio dictat, quia in musculis faucium accidit, non internis, 4. *acut.* 30. Deinde paruus calor magnam respirationem non efflagitat, & exiguus dolor attrahit parùm. Omnium pessima biliosa, quoniam licèt dolor aliquantò minor sit, quàm in sanguinea, tamen frequenter citiùs strangulat, quia tumor à calido, biliosóque sanguine prognatus eminet magis, & maiorem occupat locum, quàm pituitosus: latæ enim pustulæ à pituitoso sanguine ortæ, humiles sunt & demissæ; biliosæ, ac sanguineæ, sunt acuminatæ, prominulæ, ex Hippocr. 6. *Aph.* 9. *Latæ pustulæ non admodum pruriunt.* Quod oraculum omnes tumores comprehendit, vt testatur Galenus *in com.*

Illud verò difficiliùs quæsitum est: *Vtrùm Angina pituitosa inter omnes citius iudicetur*? Si prima facie soluere quæstionem tentes, iudicabis pituitosam esse sanguinea & biliosa angina diuturniorem, cùm humor tenuis faciliùs discutiatur quàm crassus; quod in morbis omnibus, & tumoribus liquet apertè. Diuturni enim morbi, à crassis & pituitosis humoribus fiunt; acuti & breues, à calidis & tenuibus: sicuti citiùs iudicantur tumores biliosi, quàm pituitosi. Insuper *flauæ quidem bilis vacuatio est facilis; pituita verò, ac potissimùm eius quæ crassior, glutinosiórque est, itémque nigræ bilis, difficilior*, auctore Galeno 14. *meth.* 18.

Porrò si hæc vera sunt, cur Galenus 3. *progn.* 18. de angina verba faciens, contrarium asseruit? dum sic ait. *Quòd si pituitosus interdum tumor infestet, celerrimè discutitur.* Varij in hoc difficili contextu explicando varia sentiunt interpretes. Alij pro celerrimè discutitur, exponunt, facillimè curatur; alij legunt, celerrimè sanatur, & hoc est quod asseruit Auicen. 9. 3. *loc. cit.* subscribens Galeno: *Et ex præfocationibus quidem, phlegmaticæ sanatio est velocior, & facilior*, hoc est, citiùs discutitur.

Dic, ex eo anginam pituitosam breuissimè iudicari, quia humor pituitosus, crassus est, & angustissimos gutturis meatus non penetrat, nec in eius substantia immergitur, sed in meatibus amplioribus detinetur, à quibus faciliùs excerni & vacuari potest, vt 4. *acut.* 30. testatur Galenus, cuius hæc sunt verba: *Fluxionum quæ à capite deferuntur, quædam substantiâ tenues existunt, aliæ ex crassis, vitiosísque humoribus constant. Quæ igitur tenues sunt, hæc latis penetratis venis, in angustioribus detinentur: tales autem sunt quæ guttur ambiunt. Contrarium autem crassis euenit, quòd non ingrediantur, quæ strictæ admodum sunt, venas, antè scilicet in capacioribus detentæ. Hinc sequitur, quòd anginæ quæ à pituita fiunt, leuiores multò sint, & febrem non faciant, nec vehementem dolorem, nec magnam difficultatem respirandi, &c.* Bilis autem in biliosa angina, & sanguis, cùm suapte natura feruidi sint, tenuitate sua exiles gutturis meatus penetrant, in quibus tenaciter immersi, atque impacti difficillimè discutiuntur.

Proponit Hippocrates, *lib.* 2. *Aph.* 43. oraculum quoddam: *Vtrùm anginosi referantur in vitam, quibus spuma circa os apparet*? Sic enim ait: *Qui suffocantur, & à vita deficiunt, nondum tamen mortui sunt, non referuntur in vitam, quibus spuma circa os apparet.* Quæ sententia

inter

inter legitimas non reponitur à Galeno *in com.* Nam spuma in accessione epileptica circa os apparens, ægrum ab ea immunem reddit, quia pituitosa materia, à qua morbus sacer, motu attenuata foràs eliditur. Sed diuersa ratio est in angina, ac in comitiali affectu: ob prohibitam enim ventilationem, calore circa cor, visceráque spiritalia adaucto, & natura conatum apponente, spuma ex ipsius substantia gignitur; (pulmo enim est spuma coagulata) præcipuè si spuma flaua sit, aut cruenta. Neque ob id quòd aliquando plures anginosi ad vitam sint reuocati, quibus spuma circa os apparuit, Hippocratica sententia desinit esse vera, quia frequentia pro perpetuis habentur, *lib. de fœt. format.* 2. & *lib.* 6. *Aph. com.* 58. Interpretes exponunt, nisi spuma fuerit ex saliua, non ex pulmone: verùm in ore non est calor multus, nec aëris motus validus, nec conatus ad expellendum, quæ tria ad spumæ generationem sunt necessaria, ex Galeno.

Vtrùm Angina magis vere, & autumno, quàm hyeme, aut æstate insolescat? dubium est. Responde affirmatiuè: Nam in cerebro, vigente bruma humores sunt concreti, & vt in subiectas partes decumbant, valdè inepti. Æstate, vigente Sirio materia absumitur, dum illo sensim ac sensim liquata exhalat, & resoluitur. De cæteris temporibus diuersimodè pronunciat Hip. *lib.* enim 3. *Aph* 20. hunc affectum inter vernales, & *text.* 22. inter autumnales reponit. Ergo angina pituitosa inter morbos vernales numeranda: humores enim pituitosi hyeme geniti, calore veris liquati in fauces decumbunt; ab aëre enim calefactum caput humores attenuat, & fluxiles reddit. Biliosa angina autumno præsertim excitatur, & inualescit, quoniam biliosi succi æstate progeniti, siccitate & frigiditate temporis facilè ob tenuitatem ad inferas partes expressi, hunc morbum committunt. Hoc voluit Gal. *cit.* 22. *text. Aph.* dum sic ait: *Anginæ verò ex biliosis humoribus ortum habent, qui ad fauces decumbunt, ab illis quæ vere fiunt, differentes, quoniam illæ sunt quodammodo pituitosiores.*

Etiam quærendum est: *Vtrùm viri, & iuuenes, frequentiùs fœminis, pueris, & senibus, angina premantur?* Quòd fœminæ angina minùs tententur viris, res est manifestissima: crudiorem enim sanguinem habent, & frigidiorem, qui suopte impetu ad inferiora descendit. Accidit menstrua purgatio, quæ eas non solùm ab angina, sed aliis morbis, qui superiorem regionem vexare solent facit immunes, Audi Gal. *lib. de ven. sect. aduersus Erasistratum, cap.* 5. *Velim itaque audias iam veritatem ipsam, me præcone, tibi denunciantem, quòd mulier, si probè purgetur, neque podagris, neque articulorum doloribus, neque lateris inflammationibus, neque peripneumoniis capiatur: sed neque Epilepsiæ, neque Apoplexiæ obnoxia sit, aut spirationis aut vocis ablatione ritè purgata vllo tempore infestetur. Num verò menstruis fluentibus, aut phrenitide, aut lethargo, aut conuulsionibus, vel tremoribus, rigoribúsue mulier aliquando correpta est? Num etiam vel melancholia laborantem, aut vexatam, aut quæ ex thorace expueret, vel vomeret ex ventre sanguinem, aut capite laborantem, aut synanche præfocatam, aut aliquibus id genus magnis, & vehementibus affectibus impetitam, cui menses rectè excernerentur, quandoque conspexisti?*

Iuuenes autem pueris, & senibus frequentiùs angina affligi, certum est: in illis enim sanguis calidus, biliosus, tenuis abundat, qui tenuissima gutturis vasa penetrare potest; in pueris autem si sanguinis copia abundat, ob quam causam hæmorrhagia sæpe laborant, 3. *Aph.* 27. & tonsillarum inflammatione premuntur, *eodem lib. text.* 26. tamen is est crudus & semicoctus, neque ita tenuis, vt ad minima vascula laryngis accedere possit: sed tonsillas tumore afficit, qui à pituitoso frigidiore sanguine, qualis puerorum est, originem ducit. Neque obtrudas, seniores frequenter pleuritide corripi, ex Hip. 3. *Aph.* 30. quam inflammationem à bilioso sanguine oriri, firmat Gal. 6. *Aph.* 33. & *Aph.* 12. & alibi sæpe: quia pleuritis non simpliciter occupat seniores, sed tantùm consistentem ætatem agentes, qui iuuentutis antecedentis temperamentum veluti retinent: sed cùm hic sanguis ob ætatem, crassior sit & grauior, gutturis exigua vasa permeare nequit.

Vltimò agitanda est dubitatio: *Vtrùm euanescentia tumoris in angina semper sit perniciosa?* Hippocrates sic prædixit *lib.* 6. *Aph* 37. *Ab angina habito, si tumor fiat in collo, bonum*: & *lib.* 3. *progn.* 20. sic ait: *Securissimum verò est, si œdema, aut rubor, quam maximè foràs vertatur*: & *lib.* 7. *Aph.* 49. sic pronuntiat: *Ab angina habito, tumor, & rubor in pectore superueniens, bonum? extrà enim vertitur morbus.* Confert enim ex intimioribus, & principalioribus partibus noxios humores ad cutem transferri: cùm enim hæc, docente Galeno *lib. de caus. morbor. cap.* 6. sit omnium corporis partium extrema, vniuersi corporis excrementa suscipit. Hinc fit vt quæ ad cutem recesserunt, iis quæ ad profundum decubuerunt, multò sunt salubriora, ex Galen. 4. *acut.* 31. Tumorem ergo extrà verti, optimum est, hoc enim robur naturæ ostendit, quæ humores noxios ad partes ignobiles detrudit, hócque modo viscera ab illis fiunt immunia, & multò etiam redduntur robustiora. Ergo occultatio tumoris externi in angina, ob contrarias causas semper mala est, præter rationem facta; humorem enim ita malignum esse demonstrat, vt vehementer irritans non possit ab infirmis viribus foràs propelli, vnde ad interiores partes restagnans, coërcitus, & non ventilatus, maiorémque acquirens acrimoniam, eas vellicat ac ferit, & interdum ægrum suffocat.

Sed quid dicemus Gal. 2. *progn.* 68. qui hanc euanescentiam, interdum esse malam, aliquando bonam pronunciat? Sic enim ait *Tanquam igitur ex causis maximè contrariis moles euanescat præter naturam, finem habet maximè contrarium; aut citissimam indicans nocuæ materiæ solutionem, aut deterrimam affectionem.* Solue hoc modo: Hippocrates *in Aphorismis*, repentinam reprobat euanescentiam, quæ ob causas dictas frequenter est periculosa, & mortem portendit, cùm grauissima symptomata secum accersat. Ita 5. *Aph.* 65. protulit Hippocrates: *Quibus tumores in vlceribus apparent, non admodum conuelluntur, neque insaniunt. Verùm his euanescentibus derepentè, illis quibus à tergo, conuulsiones, & tetani fiunt; quibus autem à fronte, insania, vel dolor lateris acutus, vel suppuratio, vel difficultas intestinorum, si tumores sunt rubicundi.* In prognosticis autem loquitur de euanescentia simpliciter.

Superioribus sunt adiungenda præsagia alia. Primum est Hip. 3. *progn. text* 16. dum sic scribit: *Anginæ autem grauissimæ sunt, ac celerrimè interimunt, quæcunque nihil conspicuum faciunt in faucibus, neque in ceruice, plurimum verò dolorem inferunt, atque spirandi difficultatem. Hæ enim eodem die strangulant, & secundo, & tertio, & quarto.* Cùm enim nullus sit rubor in extrema parte, sed in interna vehemens adsit dolor, de inflammatione debemus esse soliciti, quæ cùm maxima sit, internas gutturis partes, occupat, ibique stabulans respirationis vias intercludit, & citissimè strangulat.

Aliud præsagium ex 3. *progn.* 7. *Quibus verò fauces, & ceruix simul rubent, hæ sunt diuturniores; & maximè ex ipsis liberantur, quibus ceruix, & pectus ruborem traxerint, nisi sacer ignis intrò recurrat.* Nam, vt suprà ex Galeno notauimus, ex intimioribus, & principalioribus partibus passiones confert ad cutem transferri. Hæc vera sunt, dummodò erysipelas non vertatur ad interna: quod malum est, tum quia noxius humor ad præcipuas, & vitæ necessarias partes remeat; tum quia imbecillitas facultatis indicatur, non potentis ingressui materiæ biliosæ, à qua sacer ignis oritur, obsistere.

Id equidem significauit Galenus 2. *prorrhet. com.* 1. dum enim de minutis indicationibus mentionem facit, sic

sic inquit: *Manifestum autem est tale signorum genus pessimum esse: quacunque enim tubercula, & exanthemata ad cutem ex profundo florescentia recurrunt, omnia pessima sunt.* Ita Auicenna 1.4.*tractat.*4.*cap.*10.morbillis, & variolis detentos haudquaquam aëri frigido esse exponendos, ob metum retrocessus humoris, consultè admonuit. Hac de causa 3.*progn. vlt.* dolorificas affectiones repentè occultari absque iudicatione, reprobum esse asseruit. Hoc modo dicebat Auicenna 2.4.*cap.* 17. *Quacunque de istis exituris eueniunt, & occultantur absque maturatione, earum dispositio non caret duabus rebus, aut vt redeat ægritudo, aut vt redeat maior quàm fuit:* & *cap. de pleuresi*, inquit: *Exituræ istæ quando occultantur, & profundantur, significant nocumentum, hoc est, periculum delirij, mortisque imminet:* Si enim retrò aures tumor apparens, retrocedat, materia cerebro, vel membranis eius communicata, mentis perturbatio contingit; si sub axillis, vel collo, confluente homore ad cor, vel pulmonem, æger suffocatus occumbet, viis spiritus ab humore subitò confluente interceptis.

At quæres, si ceruix, & pectus cum larynge non consentiunt, cur ab illis partibus ad hanc humorum retrocessus tantoperè reprobatur? Dic, quòd larynx cum ceruice communicat per musculos œsophagæos. Cum colli anteriore, superioréque parte, per continuitatem musculorum, qui ab hyoide orti in thyroïdem inseruntur. Denique cum sterno, ob continuitatem musculi Bronchij, qui à summo sterno originem ducens, in latera thyroïdis inseritur.

Denique in angina sputum subaridum apparens, criticum esse non potest, cùm assantem calorem in parte, & toto præualentem significet, & hoc modo apparet lentum, crassum, & glutinosum. Qui in angina tumores linguæ sine vlla ratione repentè euanescunt, pessimi. In angina sine signis dolores in caput versi cum febre, lethale. Angina in pleuritidem quandoque mutatur, ex Hippocr. 6. *epid. sect.* 2. *text.*13. Qui angina vehementer suffocantur, narium pinnas expirando contrahunt, inspirando verò dilatant, vt 3. *epid. sect.* 2. *com.*4. & 4. *de loc.*4. docuit Galenus: cùm enim naturalis respiratio solo diaphragmate perficiatur, aucta necessitate, nec sufficiente iam septo, musculi intercostales accedunt, deinde sublimes, & humerales. Quòd si extrema adsit necessitas, tunc musculi recti abdominis opem ferunt, & qui pinnas narium, etsi cartilaginosa substantia constantes intertexunt, quorum motu illæ mouentur: duo enim sunt ad dilatandum fabricati, ex fronte suborti; alij duo constringunt, & labiorum musculis sunt continui.

Vltimò. Angina ex luxatione vertebrarum generata, incurabilis est, apud Paulum *lib.*3. *cap.* 27. Si verò 2. *epid. sect.* 2. *prope finem*, anginosos ex ha causa laborantes, omnes superstites euasisse affirmat, loquitur de luxatione ex humorum crudorum fluxione, facta. Paulus verò intelligendus de ea, quæ fit ab inflammatione distendente, & dentiformem violenter à sua sede dimouente: dolorifica enim inflammatio reductionis commotionem prohibet, deglutitionem impedit; & hoc modo exardescens cor, animal ad interitum deducit.

Curatio.

AEr sit temperatus, & ad frigidum aliquantulum declinans. Victus offeratur tenuissimus, Mulsa aquosa, cremor ptissanæ, in debilibus vsque ad tertium diem pulli, aut gallinæ iusculum, deinde pleniùs cibandi iure caponis, ouis sorbilibus. Si ægri omninó deglutire nequeant, nutrientia clysteria infundantur. Potus sit aqua hordeo decocta, vel cereuisia tenuis.

De somno dubitandum: *Vtrùm in Angina initio vtilis sit?* Dic. Somnus fluente humore in omni inflammatione interna, & maximè in angina vitandus est. Quare in iuuene, & angina calida, odore camphoræ; in sene, & angina frigidiore, stœchados, vel rutæ, & omnino ingenio somnus interdicendus, Zoar. *lib.* 1. *theizir, tractat.* 10. *cap.*14. augetur enim fluxio ad interna, & prohibetur resolutio. Mesuë concedit diurnum, cùm tamen apud Auicennam. 3.1.*cap. de his quæ ex somno, & vigilia proueniunt*, ex somno diurno distillatio in subiectas partes confluat vbertim. Quamobrem absente fluxu somnus nocturnus, vtpotè profundus, & longus, ob faustam coctionem, catarrhum non gignit; contrario modo diurnus: verùm in præsentia fluxus somnus diurnus minùs nocet, quia plurimùm participat de vigilia.

Etsi de sanguinis missione in angina celebranda, & purgatione, plura *lib.* 1. *Histor. Princip. Medic. hist.* 74. & 75. simus commentati, placet nunc addidisse aliqua ex Principum mente deprompta. *Vtrùm phlebotomia sit ex vsu?* Nam hæc præsentaneum auxilium est, & nulli secundum, etsi Zoar. *lib.* 1. *tractat.* 10. *cap.* 12. in merè biliosa, vel pituitosa abstineat. Sed vbi conueniunt reuulsio, & magnitudo morbi, phlebotomandum est etiam in cacochymia, vt *cap. de phrenitide* protulimus, si vires adsint: alioqui reproba est: in hunc sensum intelligendus est Mesuës, asserens ex phlebotomia in initio plures mortuos esse: si autem tempestiuè celebretur, vnicum auxilium est, ex Hippocr. 2. *epid. sect.* 6. *circa finem*, §. *Anginam, & ophtalmiam vena sectio soluit.*

Quantum vacuandum sit? dissentiunt auctores: Nam aliqui non plurimùm euacuant, quia syncope superueniens suffocat, recurrente plurimo humore ad locum internum læsum: quare sanguis exhauriendus est parum, & frequenter quaque hora decima. Auicenna 10.3.*tract.*3.*cap.*2. & Galenus 5.*meth.*3. ad reuulsionem celebrandam tres horas solùm expectant. Sed si valida sit angina, & robustus æger, etiam in initio copiosè emittendus, in die quater.

Ex qua vena sit demendus sanguis? ambigunt etiam. Si plethora sit ingens, & non valdè vrgeat affectus, præstat medianæ sectio: sed si plurimùm vrgeat, & ob impeditam respirationem æger in horas strangulari videatur, tunc ob necessitatem ex cephalica celeriter subueniendum. In retentione menstrui, Trallianus talum secat, non explicans an hoc sit faciendum ex prima, vel secunda phlebotomia. In morbo ergo vrgentissimo, à cephalica demendus sanguis; in mediocri, à saphæna: de quo argumento lege *lib.*1. *Histor. Princip. Medic. Histor. cit.*

Si vires debiles sint, cucurbitulæ tibiis, & scapulis admotæ cum scarificatu, summum auxilium præstant, quas, si vrgeat affectus, in initio apponere oportet: etsi exquisitè non sit vacuatum corpus; licèt enim à toto ad affectam partem confluat humor, tamen maior est vtilitas noxa. Quòd si plenitudo in toto non adsit, sed in parte inflammata tantùm, tunc securè eas, vel in collo ipso iuxta secundam vertebram, affigere audebis.

De sectione venarum sub lingua, tantoperè à veteribus pro hoc affectu commendata: *Vtrùm conueniat?* dubitat Cælius *lib.* 3. *acut. pasion. cap.* 3. Nam fluxionem conuocat ad partem, & sæpè sanguis ex his venis extractus compesci nequit: & cùm hic morbus impedita respiratione strangulet, si ad hoc remedium celebrandum, collum constringatur, æger vehementiùs suffocabitur. At obstat Principum auctoritas, qui harum venarum sectionem pro hoc curando affectu laudarunt summè, Hipp. 4. *acut.* 30. Galenus *lib. de sang. miss. cap.* 9. Neque eam condemnes, quòd humorem attrahat ad partem, quia ea debet vsurpari, corpore priùs

vacuato

vacuato. Sic enim ait Hip. *Sanguinem ergo ex brachiis detrahes, mox venas quæ sub lingua sunt, secabis.* Galenus sic inquit: *Quocircà iis, qui in gutture, & arteria, grauè torquentur inflammatione, in principio quidem aperta in cubito vena, post principium autem in ipsa lingua, magnificè prodest: incisis videlicet venis, quæ in ipsa sunt, ambabus.* Sanguis autem ex illis venis ita lentè excurrit, vt necesse sit aqua calida diu in ore retenta illas dilatari. Quòd si aliquando succrescat hæmorrhagia, facilè adstringente præsidio coërcetur. Et licèt ex constrictione aliquod est confluxu humoris sequatur incommodum, id maiori vtilitate est redimendum.

A

Vtrùm autem *sectio venarum sub lingua, ante alias vacuationes aliquando vrgente angina possit administrari?* Responde affirmatiuè: Si enim suffocationis periculum immineat, & vrgens inflammatio ex humore tenaciter in gutture impacto concitata ægrum strangulet, quid faciendum, nisi à parte proxima sanguinem detrahere, quia solus humor actu committit affectionem grauem? Neque timeas humorum confluxum, quia satius est hac facta phlebotomia ægrum à mortis periculo immunem reddere, & aliquid cum periculo tentare, quàm spe omni adempta certò perire, vt 10. *meth. cap.* 10. dictabat Galenus. Hæc methodus etiam veritatem obtinet, quando ob Medici absentiam, vel ignorantiam, auxilia vniuersalia non sunt celebrata, & premit sæua angina ex inflammatorio gutturis affectu suborta, quo tempore cogente necessitate, ob magnum ex procrastinatione periculum, à coniunctis vacuatio celebranda.

B

Percontaberis: *Vtrùm in suffocante angina laryngotomia aliquando excercenda?* Aretæus *lib. 1. de curat. acut. cap.* 7. eam reprobat, primò, quia ex sectione, & vulnere caliditas maior in parte inflammata excitatur, strangulatus augetur, tussis concitatur. Deinde vulneris ora coalescere nequeunt, cartilaginea cùm sint. Sed præscindendum esse guttur veterum peritissimi confirmarunt. Cùm enim cætera præsidia non prosunt, & æger ad mortis fauces est deductus, ad extrema, & vel periculosa, imò temeraria accedere oportet: Nam *quos ratio non iuuat, temeritas sanat*, monente Celso *lib. 3. cap. 9. in fin.*

C

Inciso enim gutture plurimos ab angina fuisse seruatos, Albucasis *lib. 2. cap.* 43. commemorat: Nam quidam angina oppressus, & morti vicinus, ab inimico superueniente gutture fortè vulneratus, tamen recuperata respiratione conualuit. Quare melius est, cum vitæ aliqua spe, morientis prospicere saluti, quàm ob rusticum timorem, mortem certam expectare, hoc vltimo præsidio destitutum. Galenus *lib. introduct. cap.* 14. hanc sectionem ex Asclepiadis mente confirmat: & Paulus huius sectionis faciendæ modum ex sententia Antylli docet, *lib. cap.* 33. Subscribit Rhasius 3. *continent.* probat Alzaharauius *lib. pract. tract.* 11. *cap.* 9. & Auenzoar *lib* 1 *tract.* 10. *cap.* 14. in capra se hac sectione vsum fuisse citra mortem inculcat. Sequuntur Haly *lib. 3. pract. cap.* 38. Auic. 9. 3. *tract.* 1. *cap.* 11. Quare in conclamatis ægris hæc sectio administranda.

D

Licèt autem Hippocrates 6. *Aph.* 18. ossa, cartilagines, neruos discissos non augeri asseueret; tamen agglutinari aliquo medio posse non est denegandum; sicuti in ossibus quotidie experimur, vt Galenus testatur *in com.* Neque ab hoc auxilio deterreat inflammationis augmentum, maior strangulatio, aut superueniens tussis: quia effuso sanguine pars ab inflammatione præseruatur; & quamuis ob dolorem copia humorum ad partem confluat, noxa est parua maioris vtilitatis collatione facta. Reserato autem aditu spiritui, quis credet strangulari ægrum? Tussis deinde non superueniet, quia celebrata sectione, per viam læuem & qualem spiritus fertur, non intercipitur.

E

Purgatio differenda non est, ob præceps periculum vitæ: ea sit clemens, & mitibus medicamentis instituta. Et licèt febris adsit ardens, visceraque incendio occupentur: *Non tamen ob igneam inflammationis caliditatem purgationem exhibemus, sed ob humores facientes, & fouentes inflammationem. Quare multò maiorem oportet esse ex humorum noxiorum vacuatione vtilitatem, quàm sit id quod sequitur ex purgantibus medicamentis detrimentum: erit autem vtilitas maior, si humor absque noxa, & molestia vacuetur*, vt 1. *Aph.* 24. dictauit Galenus. Adeóque sæpè vrget angina, subitum strangulationis periculum minitans, vt vel eodem die, & venæ sectio, & purgatio possint celebrari, vt proprio opere obseruauit Trallianus *lib. 4. sui operis, cap.* 1.

Securissima sunt Cassia, Manna, syrupus ex multiplici infusione rosarum, Rhab. infusum, & si quæ alia. In pituitosa angina, validiora sunt ex vsu, vt Catholicum, electuarium de Psyllio, agarici dilutum. Rhasis concedit pilulas cocchias. Auicenna commendat Hieram, ceu à proprietate purgantem os stomachi, & guttur: videtur causa, quia Aloë moratur in stomacho. Sed Galenus 13. *meth. cap.* 19. præfert in his cnicum, & mercurialem. Dic, præfert ceu minùs agitantia, non ceu commodiora.

Si verò æger deglutire nequeat medicamentum, & vires adhuc valeant, tunc vtere consilio Hipp. *lib. de med. purgant. num. vlt.* qui loco medicamenti, clystere vsus est, qui cùm est acutus, vires robustas exoptat, apud Hip. 1. *acut.* 45. Posse autem validum clysterem ex distantissimis partibus humores attrahere, probat Galenus *lib. 2. sec. loc cap.* 1 *tit de curatione eorum, qui ex stomacho capite dolent*, qui huius auxilij vsum summè laudat, non solùm propter eductionem eorum, quæ in intestinis continentur, sed etiam ob reuulsionem eorum, quæ in caput feruntur: & *lib. 4. sequente, cap.* 8. ad fluxiones oculorum auxiliari asseuerat, maximè cùm clysteris ope vniuersalis vacuatio celebretur, *lib. art. med. cap.* 99. & *lib. 6. sec. loc cap.* 1. præsertim acris, qui pro sæuæ anginæ curatione sæpè est ex vsu. Licèt verò febris caliditas ex eius administratione increscat, tamen multoties licet spernere vnam indicationem, propter aliam vrgentiorem, vt prudenter *lib.* 10. *meth. cap.* 2. & 6 Galenus admonuit.

De localibus hoc modo determinandum. Hæc vel sunt interna, vel externa. Illa, ferè in forma liquida adhibentur, quia medicamenta ob hanc causam magis penetrant, & diutius in parte retinentur. Verùm dubitabis. *Vtrùm in initio anginæ gargarismata merè repellentia sint ex vsu?* Indicationes remediorum sumuntur partim à genere affectus, quas non oportet in singulis capitibus referre, partim à loco affecto; siquidem Galenus 9. *meth. cap.* 15. & *vlt.* indicationes curatorias ad tres tantùm reducit, ab affectu, à loco affecto, & continenti. Ergo indicatio ab affectu, in angina est primò repulsio; deinde, adiunctio concoquentium; pòst, resoluentium: ita vt in vigore æqualia sint, in declinatione autem superent digerentia: & si manet durities, nihil adstringens addatur, nisi corpus sit præeuacuatum. Quare non est simpliciter recipiendum, quod à Serapione præcipitur, 2. *breuiar. cap.* 18. vt in augmento vincant repellentia, in statu resoluentia.

Sed quoniam *lib. 1. cap.* 4. argumentum de repellentibus sub exemplo phrenitidis ad vnguem agitauimus, ad explicandam quæstionem accedamus. Licèt enim in initio inflammationum, necesse sit, ad temperandam humoris calidi acrimoniam, ad præseruandam partem ab inflammatione vehementi, ad roborandam, ne fluxionem maiorem suscipiat, vt repellentia superent; in angina tamen cautè his vtendum. Nam in parte laxa & molli, qualis guttur est, humor adstringentium vi coërcitus, & impactus, respirationem intercludit, & hominem suffocat, & sæpè ad internas sedes restagnans,

confluit in pleuram, pulmonem, cor, & subitò internecat. Qui enim admodum adstringentibus anginam curare tentarunt, in grauiora pericula ægros duxerunt, vel suffocationem acutissimam inducentes, vel inflammationem augentes, vt *cit.loc.* testatur Trallianus. Adde, quòd sputum apparens in angina, salutem pronunciat, 1. *Aph.* 12. hoc autem fortium repellentium vsu prohibetur excerni.

Vtrùm in pituitosa angina magis necessarius sit repellentium gargarismatum vsus, quàm in biliosa, vel sanguinea? Dic, in biliosa: quia bilis ob tenuitatem difficiliùs repellitur, & idcircò magis fortia exoptat repellentia. Id docet Galenus *lib.* 1. *simpl.* 24. sic scribens: *Quandoquidem acetum frigidum est, ac proinde id quod occurrit, repellens: At quod planè tenue est, id medicamenti ansam effugiens præterlabitur, atque in parte figitur.* At crassus humor, lentus, tenax, & pertinaciter in parte inflammata impactus, repelli non debet, quia adstrictus vias spiritus obturat, & concrescens posteà dimoueri nequit. Quod opus contraria ratione accidit in bilioso succo; is enim cùm calidus, acrisque sit, ex horum medicamentorum contactu non densatur, imò in internas sedes adstrictione exprimitur, & repellitur. Ergo magis repellendum est in biliosa angina, quàm in pituitosa, imò & sanguinea; sanguis enim bile magis est lentus Nec obstat, quòd confluxus sanguinis est maior, quia tantum potest bilis tenuitate fluere, quantum sanguis copia sua. Nec obstat, quòd Galenus 13. *meth. cap.* 8. asseruit, scilicet in inflammatione vincere indicationem vacuationis, in erysipelate, refrigerationis: id enim verum est, intentione curandi, non repellendi.

Vtrùm repellentia composita sint præferenda simplicibus? explicatu difficile est. Pro parte negatiua facit Auic. 5. *canon. cap.* 1. firmat Galenus *lib.* 1. *sec. gener. cap.* 3. ratio Auic. 2. *canon. cap.* 5. quia compositio multorum simplicium, est committere rem fortunæ, quia quandoque accidit illa iuuare se mutuò, & quandoque impedire se inuicem. Galenus autem ferè vtitur vno simplici probato, 6. *de loc. cap.* 2. ad colicos, *lib. de sanguin mis. cap.* 12. ad prouocanda menstrua, & 1. *Aph.* 24. ad præparationem eorum qui purgandi sunt. Accedit, quòd ex pluribus simplicibus paucissima agnoscuntur. Deinde in compositionibus pendet fides ex aromatario. Ferè tamen vulgò vtuntur aggregatione simplicium ad vnum scopum, 2. *canon. cap. de lacte*, & 41. *cap.* 1. & 10. quia creditur particularis proprietas intercedere inter certa simplicia, & certa indiuidua; verùm illa raró contingunt.

Nec alia ratio Auerrhoïs valida est, 5. *collig.* 27. quia videlicet medicina tenuior ducit crassiora, & adstringens prohibet exitum medicamenti. At certiùs dixit Auicenna, quòd quandoque ex ea mixtione sequitur auctio operis, & interdum impedimentum. Quare aliqui derident vulgarem vsum permiscendi plurima simplicia.

Non tamen standum plurimis, credentibus per sola simplicia curationem esse celebrandam, nec Plinio deridenti nostras compositiones, *lib.* 29. *cap.* 1. Nam & in saporibus, & odoribus, ex artificiosa compositione simplicium, efficiuntur cibaria longè suauiora componentibus, & odoratiora. Galenus ergo non scripsit adstringentia composita esse meliora simplici, sed quòd adstringens permixtum pauco digerenti, accidit magis astringere, vt crocum mixtione myrrhæ.

Ex loco affecto sumuntur indicationes: quando enim locus est longè mollior & rarior cute, medicamenta leniùs repellentia, quàm in cute adhibenda. Cuius præcepti occasione quæres: *Vtrùm mollibus, rarisque corporibus mitiora repellentia, quàm durioribus admouenda?* Fortioribus enim corporibus, vt nautarum, piscatorum, venatorum, atque agricolarum, fortiora esse adhibenda, quàm mollibus, laxis, & raris, vt puerorum, Eunuchorum, & fœminarum passim confirmat Galenus, præsertim 6. *sec loc. cap.* 2. 4. *simpl. cap. de terra Samia*, 2. *per gener. cap.* 20. 3. *meth. cap.* 7. & 2. *ad Glauc. cap.* 9. huius enim sortis corpora faciliùs à causis alterantibus læduntur. Ex altera parte est argumentum validum: Nam si repellentia roborant, attemperant, densant, & sic repellunt, 13. *meth. cap.* 16. videtur partes molliores, & laxiores, maiore corroboratione indigere. Quare his corporibus laxis validiora repellentia adhibenda, quàm densis, & duris. Cum hoc stat: corporibus laxis leuiora repellentia esse ex vsu, hoc est attemperantia, & infrigidantia citra adstrictionem multam, quæ in raro habitu, mollique carne admota, cùm ob patentes poros citiùs penetrent, sua frigiditate meatus laxos contrahant, ac condensent. Vt hinc ratum sit, largè repellentia, quæ attemperantia dicuntur, in molli carne; verè autem repercussiua, in denso habitu esse admouenda.

Gargarismatum multiplex materia est: Repellunt in initio succus punici vinosi cum cortice tusi: pòst Mori Celsi: suplet horum succorum vices rosacea cum aceto: & in maiori inflammatione, addatur aliquid syrupi papauerini, vel grana camphoræ. Trallianus exhibet decoctum lentis, & rosarum cum diamoro & ad maiorem adstrictionem infundatur sumach. Succum lactucæ commendat Auic. *loc. cit. cap.* 11.

In principio vsus Mororum maximè confert: Nam immatura mora adstringunt, repellunt, & ideò solo mororum succo, gutturis inflammationes in initio se curasse fatetur Galenus, *lib.* 7. *sec. loc. cap.* 1. quo pacto Diamoron in hunc vsum est medicamentum strenuum, quia validè adstringit, 13. *meth. cap.* 12. & ideò ad dysenterias, cœliacas passiones, & fluxiones omnes, est accommodatum, ex Gal. 7. *sec. loc. cit.*

In augmento simplex Diamoron summoperè iuuat, vel per se, vel cum aqua hordei permixtum. In statu ad vncias quatuor Diamori, adde croci, myrrhæ, an. ℥ j ß. vel addito sapam, vel mulsam cum decocto origani, ex Galen. 6. *sec. loc. cap.* 1. In declinatione, Diamoron cum mulsa. Trallianus laudat cum succo Raphani. Mesuës *cap. prop.* commendat aq. partes quatuor, vini duas, mellis vnam. Incoquantur caricæ, passulæ, semina cydoniorum, althææ.

Rogabis: *Vtrùm Mororum succus in omni tempore Anginæ vtilis sit?* Videtur enim arduum concedere cum practicis, huius fructus succum in gutturis inflammationibus semper posse esse ex vsu: quia in initio repellentia sunt necessaria, in statu resoluentia. Dic, hoc medicamentum in initio esse optimum, quia adstrictione sua repellit, cùm immatura mora acerba sint, & styptica. In augmento cum resoluentibus mixta etiam iuuant. In statu prosunt, quia illa etsi matura nunquam adstrictionem deponunt, sed humidiora redduntur, acquiruntque pro acerbitate, aciditatem; & idcircò pristinam adstrictionem omnino non exuunt, sed leniunt, modicè refrigerant, retinent, & incrassant: & vel per se, vel cum variis medicamentis permixta, pro ratione temporis inflammationis, mirificè conferunt.

Diacaryon, hoc est, confectio ex succo putaminis nucum viridium, ad repellendum est medicamentum præstantissimum: quia stypticitate sua laxas partes roborat, influentes humores repellit, & cum variis medicamentis permixtum in diuersis temporibus strenuè iuuat, quod in hunc vsum se inuenisse primum, tradit Galenus *lib.* 5. *sec. loc. cap.* 1. *rubric. titulo de stomatico medicamento ex nucibus.*

Si dolor adsit, & inflammatio sit præsertim prope statum, confert gargarisma ex lacte caprino calente, in quo medulla Cassiæ fistularis dissoluatur; dolorem enim mitigat, discutit, biliosum humorem contemperat. Quamobrem à Mesuë commendatur, & Auicen. *lib.* 2.

lib. 2. tract. 2. cap. 196. nam *resoluit, lenit, confert apostematibus calidis in visceribus & propriè in gutture, quando ex ea fit gargarismus cum aqua solatri.* Suscribit Serapio *lib. de simpl. tract. 1. cap. 12.*

Stercore humano, vel canino partem inflammatam illinire, vel intùs per cannulam insufflare, Galenus edocuit *lib. 10. simpl. tit. de stercore humano, & tit. de stercore canino.* Sed hoc videtur difficile: non quia stercora horrida sint, & in remediorum vsum non admittenda, cùm nihil sit amabilius sanitate in vita nostra; sed quoniam calida sunt, humorem acriorem reddunt, inflammationem exasperant. Dic. Stercora ob dictam causam in biliosa angina esse reprobanda, maximè in initio. Cæterùm in pituitosa, & declinatione, ad discutiendum, summo esse ex vsu. Lege quæ in com. harum Historiarum diximus, *lib. 1. Hist. PP. Med. in com. Hist.* 81. & 82.

His iactis ad localia externa accedamus, quæramúsque: *Vtrùm in Angina repellentia per partem externam admouenda?* Si enim in phrenitide sincipiti repercussiua imponimus, *13. meth. cap. 21.* cur non in angina? Dic, quia timor est, ne medicamenta adstringentia frigiditate, & siccitate sua humorem ab externis partibus ad internas repellant, sicque vel augeant inflammationem, vel suffocando interimant: nam inter extimam colli partem, & guttur, multa vasa adsunt, partésque fungosæ multo humore madentes, idcircò ea vetat Galenus *lib. de const. art. med. cap. 17.* in gutturis phlegmone, & in coxendicis dolore, *10. sec. loc. cap. 2.* Quare in externa parte, olea imponimus laxantia, vt lilior. albo. amygdal. aneth. camomil. cum axungiis: vel vnguenta, & emplastra quæ similes vires sortiuntur. Argumentum verò de phrenitide, dispar est; in hoc enim affectu non ita celeriter recurrit humor, cùm inter cutim & cerebrum, caluaria interiaceat, ob cuius soliditatem nec medicamentum penetrat, nec retrocedit humor. Adde, quòd ad vitam, tuendúmque cordis calorem, & eius incendium refrigerandum gutture indigemus; quo adstricto, angusto, aut occluso respiratio intercipitur.

Vtrùm autem *nidus hirundinum extrà appositus, saluberrimus sit?* Prisci, & iuniores affirmarunt. Nec obstat terra, cum qua est permixtus, quia hæc frigiditate & siccitate sua, repellendo humorem ad internas sedes, obesse non potest. Nam terra, ex qua hirundines nidos suos componunt, leuis est, non grauis aut densa: & licèt esset, caliditate stercoris, illius frigiditas compensaretur; illud enim acre est, & discussorium valdè. Quia verò anginosi cùm sint nimis oppressi, imponi sibi totum nidum recusant, melius est formâ vnguenti, aut cataplasmatis admouere, in hunc modum.

℞. *Nidos, Hirundin. cum stercore, stramine, & luto,* Num. ij. Bulliant in oleo chamæmelino, & lilior. pistentur, & per setaceum traiiciantur: adde *Stercoris canis ossa comedentis,* ℥ ij. *œsypi humida,* ℥ j. *olei lilior. q. s.* Fiat puls in modum cataplasmatis, & loco affecto calidum impone.

Dioscorides *lib. 2. cap. 49.* laudat cinerem hirundinum crematarum ad drachmæ pondus, ex oxymelite, vel etiam illitum: Hirundo enim à proprietate iuuat contra hunc morbum, ita vt, referente Celso *lib. 4. cap. 4. rubric. 1. in fin.* si quis illus pullum ederit, angina toto anno non corripiatur.

Si in suppurationem inflammatio inclinet, quod ex magis adaucta febri, dolore, pulsatione, & angustia, difficiliorive respiratione cognosces, iuuanda est natura gargarismate facto ex dococto maluar. dactyl. passular. Si biliosa sit angina, misce syrupum glycyrhiz. si pituitosa, sapam; & in frigidiore, mel. Vel ex Auic. fiat gargarisma ex Diamoro, cum decocto radicis lilij. Extrà impone emplastra suppurantia, vel paratum ex caricis coctis, cum sale, melle, fermento, vitellis ouorum, farina tritici, croco, & oleo liliorum. Sin minus, ad ferrum confugiendum. Rupta inflammatione, gargarizentur lutea ouorum cruda cum oleo amygdalino. Pòst abstergatur cum mulsa; vel decocto hordei, & rodosaccharo. Post mulsam, tandem vinum stypticum prodest.

Difficultati deglutitionis, vel spirationis, Rhasis, & Auic. opitulantur cum valida percussione inter spatulas, remedio mulierum ad infantes qui suffocantur, quia ea compressione ora meatuum laxantur, fortè quoniam per motum fit concussio, ad quam ea laxitas subsequitur. Auicenna iubet apponere cucurbitulam ad secundam vertebram colli, cibationis tempore; quam si imponas sub mento, & ad maxillas, ex arte facies, quando videlicet humorum fluxus conquieuerit.

OBSERVATIO.

Angina canina, hirudinum sub lingua suctu, curatur.

IN grauissima occulta angina, in qua nec foras, nec intùs humor conspicitur, æger tamen suffocationis periculum incurrens, impedita ferè deglutitione, & respiratione cohibita, tumorem intùs in gutture sentit, non esse procrastinanda auxilia, imò eadem hora, & die celebranda, vrgens periculum indicat manifestè, & auctores satis confirmant: nam quidam, priùs celebratis sectione cephalicæ, & phlebotomia ex venis sub lingua, aliisque per medicamenta purgantia, acria clysmata, & cætera reuellentia, adhibitis auxiliis, intra quatuor horas visi sunt animam exhalasse, sensibus integris, constante mente. Baro quidam Illustris, cùm sanus lectum esset ingressus, persensit nona hora dolorem in gutture sæuum, & nec respirare, nec deglutire poterat, exerta, lingua. Facies erat liuida, ac si in horas strangularetur. Febris erat valida. Angustia multa. Vocantur Medici. In homine robusto, & quinquagenario vtramque cephalicam simul aperiunt, & post horas quatuor, cucurbitulam applicant occipiti cum scarificatione profunda, & flamma multa. Post sex horas præmisso clystere acri, venas sub lingua secandas imperant. Cùm morbus non cederet, vocor & ipse. Remedium citissimè humorem in profundo gutturis impactum, & inflammatum eradicans excogito. Omnia facta. At cùm mors præ foribus adesset, quid in præcipiti morbo esset actitandum, hæsitabundus permansi. Occurrit præsidium singulare, cuius ope quatuor ad mortis fauces deductos videram subleuatos. Id intrepidè tentare sum aggressus. Exerta & eleuata lingua, oréque valdè aperto, tres affigo sub lingua prægrandes hirudines, in caudice filo tenui apprehensas: vnam in medio, duas ad latera supra raninas venas. Hæ validè sugentes, & tumidiores factæ, antequàm deciderent, caudam scalpello resecui, vt sic excerneretur vacuatus sanguis. Et hoc modo maiori suctu attrahentes, cruorem quem emungebant, per caudam expellebant. Æger vacuatis vnciis ferè quatuor sanguinis ex hoc vicino loco, meliùs respirare cœpit, & extractis hirudinibus, ablutóque ore cum calida aqua, adhuc ex interuallis sanguinis grumosi reliquias spuebat. Demùm hoc generoso auxilio leuatus spuere cœpit, & deglutire meliùs aquam, quam anteà per nares illicò remittebat. Quare linctibus, & aliis reuellentibus per clysteres, & frictiones crurum remediis adiutus, intra quatuor dies saluus remansit.

CAPVT III.
De Pleuritide.
Definitio.

Pleuritis à parte affecta denominationem sumit, ex Gal. 2. *meth. cap.* 2. nempè pleura; quæ membrana est intùs costas succingens. Barbari Pleuresim vocant, vt constat ex Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 1. Frequenter etiam morbus lateralis dicitur, vt patet ex Hip. & Gal. 1. *Aph.* 12. & *lib.* 6. *text.* 33. Vera ergo, & exquisita pleuritis, *est inflammatio membranæ intùs costas succingentis.* Hanc definitionem proponit Galenus 6. *Aph.* 33. *lib.* 5. *de loc. cap.* 3. *post. princ.* 4. *de caus. puls. cap.* 8. & *lib.* 2. *de cris. cap.* 10. & *alibi sæpè*: confirmant Paulus *lib.* 3. *cap.* 33. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 6. 8. Trallianus *lib.* 6. *cap.* 1. Nomine autem inflammationis non est intelligenda inflammatio sicca, prout comprehendit phlogosin, seu incendium partis; ab hoc enim, nec pulsus serrinus, nec tussis oriri possunt: maximè quia per tussim vacuatur humorum portio, quæ ex parte inflammata resudat.

Quæres: *Vtrùm inflammatio sit de essentia pleuritidis?* Nam pleura est dura & solida, & eam humor penetrare nequit, ita vt inflammationem efficiat, & ideò inflammatione tentari non potest. Deinde partes internæ sunt præstantes, validæ, ac robustæ, & superflua à se depellunt; pleura autem est præcipuis partibus vicina, de cuius custodia natura est valdè sollicita. Accedit quòd 3. *Aph.* 33. Galenus affirmat, aliquando pleuritidem fieri ex biliosis humoribus, pituitosis, melancholicis, & sanguine, quam comitantur sputa flaua, spumosa, nigra, & rubra. Ergo non fit semper ab inflammatione.

Dic. Siue inflammationis nomen sumatur, pro tumore ex sanguine optimo, & mediocrem consistentiam habente, ex Gal. 2. *ad Glauc.* 2. siue pro quocunque tumore ex omnibus humoribus generato, vt docuit Gal. *lib.* 2. *cris.* 11. semper pleuritis in inflamatione consistit. Frequentiùs autem fiunt inflammationes in pleura, ob distillationes assiduas, ac motum thoracis, qui fluxionem continuò proritat, & accersit. Insuper pleura multo sanguine abundat, in loco calido consistit, & infirma est. Cor enim etsi plurimo sanguine sit refertum, robore tamen suo, variis morborum generibus vehementer resistit: ideò Arist. 3. *de part. animal.* 4. cor, nullum graue vitium pati asseuerat. Neque pleuræ durities eam ab inflammatione facit immunem; nam ob soliditatem vasa semper habet tensa, & sic facilè recipit, difficulter comprimitur, & noxium à se depellit. Deinde pleura, etsi sit pars interna, non ob id est robusta, imò fluxionem promptissimè recipit: ita pulmo recipiendis humoribus est aptissimus, sicut & cerebrum, *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 8. Si verò Galenus ex diuersis humoribus fieri asseruit, non simpliciter, sed ex iis actu inflammationem efficientibus est explicandus.

Percontaberis: *Vtrùm in Thorace œdema possit adnasci?* Negat Galenus *lib.* 4. *de præsag. ex pulsib. cap.* 3. *Compactior enim, inquit, thorax est, quàm qui eiusmodi fluxionem recipiat, & iecur non modò compactus, sed & sua naturali facultate pituitam alterat.* Contra è diametro pugnat ipse Galenus *lib. de const. art. med. cap.* 15. dum sic ait: *Dolet in pleuritide homo, quoniam affectus phlegmone est: species autem doloris pungens, quòd membranosa sit partis affectæ substantia. Firmatur ad costam, quoniam in hanc situs est affectus locus: & quidem latissimè quoque diffunditur dolor, quia & succingens ipsa membrana ad plurimum spatium extensa est. Comitatur febris necessariò, tum ob affectum, tum ob situm offensæ particulæ: quorum si absit alterum, non ex necessitate consequetur febris. Neque enim si phlegmone digitus doleat, omninò febricitant, quoniam à corde longè abest. Nec cùm succingentem membranam occupauerit affectus: is autem vel scirrhus, vel œdema fuerit, &c.*

Dic, œdema in duplici esse differentia: aliud enim à pura pituita, tenaci, & lenta exoritur, quod verè & absolutè œdema nuncupatur, cui ob tenacitatem & crassitudinem, in compactiores partes aditus non patet. Aliud esse impropriè œdema vocatum, cui portio bilis, aut tenuis sanguinis, tanquam vehiculum permixta est. De illo 4. *de præsag. ex pulsib.* de hoc *lib. de const. art. med.* loquutum Galenum affirmabis: Ita sanè nulla suberit inter Galenum, & Galenum controuersia.

Quæres deinde: *Vtrùm ex inflammatione musculorum internorum intercostalium, exquisita Pleuritis concitetur?* Hoc enim probat Auicenna *cap.* 1. *loc. cit.* videturque subscribere Galenus *lib.* 5. *de loc. cap.* 3. dicens, quòd *quando musculi intercostales laborant, etiam pleura cum ipsis consentit, & inflammatur: vice versa, quando pleura primaria affectione laborat, musculi interni cum ipsa consentiunt*: Et hoc ob summam dictarum partium viciniam accidere, certum est. Quare videtur, quòd Pleuritis exquisita, ex inflammatione internorum musculorum concitetur.

Sed aduersa sententia verior est. Probatur primò ex Galeno 5. *de loc. cap.* 3. qui, postquam dixit musculos internos thoracis, & pleurã inter se immediatè consentire, veram tamen, ac exquisitam pleuritidem fieri asseruit, vbi succingens costas membrana primario affectu laborat. Adde quòd solis musculis intercostalibus inflammatis, cuncta exquisitæ pleuritidis pathognomonica signa euenire non possunt, dolórque magis pulsatorius, quàm punctorius adoritur, ex Galen. 6. *Aph. com.* 5. §. *Si verò mediocris fuerit dolor, & præterea non pungat, vt qui in membrana succingente est, neque ad clauiculam pertingat, aut hypochondria, potest carnosis costarum partibus patientibus fieri, &c.* Nam quando musculi inflammantur, dolor adest pulsatorius, 2. *de loc. cap.* 3. Nec igitur in pleuritide, nec in pulmonia vnquam pulsatio accidit, idque ob partium naturam: pulmo enim sensum non habet; ac pleuritis membranæ succingentis costas morbus est, atque in hoc spatio arteriæ sunt, quæ per intercostalia vocata spatia extenduntur, & in profundo magis delitescunt, sed ad succingentem costas tunicam haudquaquam pertingunt.

Auicenna autem si contrarium videtur asserere, intelligendus est, vt inflammatio musculorum internorum pleuritis dicatur per consensum, non per primariam affectionem, quòd affectis his communicari pleuræ affectum necesse sit. Ad Galenum 5. *de loc.* dic, quòd quando plura primario affectu laborat, & musculi interni cùm ipsa consentiunt, pleuritis à pleura primò affecta denominationem sumit; si verò contrà eueniat, tunc ex pleuritide exquisita, & notha affectus compositus est dicendus.

Maior controuersia est: *Vtrùm exquisita Pleuritis, ex septi transuersi inflammatione concitetur?* Mesuë *tract. de ægritud. pect. cap. de pleuritide*, cum Barbarorum plurimis, non solùm huius partis phlegmonen cum pleuritide confundit, sed & exquisitissimam pronunciat, maximè quando septum transuersum secundùm partem neruosam superiorem inflammatur, quia tunicam superiorem recipit à pleura, auctore Magistro, *lib.* 7. *de vsu part. cap.* 11. *in princ.* Ergo inflammatio illius partis, & pleuræ videntur esse idem affectus: omnia enim signa quæ in pleuritide reperiuntur, etim adsunt, quando pars superior septi transuersi afficitur, vt docuit Galenus 4. *de præsag. ex pulsib. cap.* 5. in vtraque inflammatione eadem symptomata vigere confirmans.

Sed à Galeni mente dissona est hæc sententia: nam præterquam quòd ille 5. *de loc. affect. cap.* 3. asseuerat, solùm pleuritidem dici, quando pleura inflammatione laborat, *in cap.* 4. *sequenti* agit de septi inflammatione, tanquam

tanquam à pleuritide distincta, eamque non appellat pleuritidem, quotiescunque de illa mentionem facit. Ad argumentum verò dic, diuersa symptomata reperiri in pleuritide, & septi inflammatione. In hac enim ex Galen. 5. *de loc. cap.* 4. adest retractio hypochondriorum versus superiora à principio morbi, quæ in pleuritide non conspicitur: & situs doloris diuersus est in vtroque affectu; hic enim etsi punctorius sit, quando septum secundùm partem membranosam inflammatur, non tamen est costis affixus, quia pars affecta à costis distat, quod in pleuritide animaduertitur, vt bellè dictabat Gal. *lib. de const. art. medic. cap.* 15. Neque locus Gal. *ex* 7. *de vsu part.* aduersæ patrocinatur sententiæ: Nam Gal. eo loco non asseuerat, quòd symptomata quæ magnis pleuritidibus accidunt, sint eadem cum symptomatibus partis neruosæ septi transuersi, quum inflammatione laborat, sed quòd sint similia.

Maxima difficultas est: *Vtrùm inflammatio mediastini, vera pleuritis sit dicenda?* Auicenna sic ait, 10. 3. *tract.* 4. *cap.* 1. *in princip. Verùm non est pleuresis, nisi apostema calidum in partibus pectoris, aut in lacertis intrinsecis, & in velamine cooperiente pectus, aut in velamine distinguente, & est illud quod est purum, &c.* At per velamen distinguens, mediastinum intelligit, non diaphragma, quum diaphragmatis inflammatio, non pleuritim, sed phrenitim faciat. Dic quòd licèt tam veteres, quàm recentiores aliqui putarint, inflammationem mediastini veram esse, ac legitimam pleuritidem, tamen pleuritidis nomen nulla inflammatio meretur in thoracis partibus orta, qua ad pleuram affectus non perueniat: licèt per consensum, & membranarum intersepientium inflammatio, aut septi, aut musculorum internorum intercostalium, aut membranæ costis adhærescentis, quam periostion vocamus, dici possit pleuritis, quòd affectis his, communicari pleuræ affectum sit necesse. Solùm ergo pleuritis exquisita, & vera nuncupatur, quando pleura primaria affectione inflammatur. Si verò auctores affirmant, eas exquisitas vocari posse, ratione materiæ, non ratione situs id intelligendum est.

Differentia.

Galenus *lib.* 5. *de loc. cap.* 3. artificiosè admodum exquisitam appellat pleuritidem, quæ primariò infestat pleuram; non exquisitam, quum intercostales internos; notham, vbi reliquas pectoris partes, & intercostales externos. Nam septi, & intersepientium membranarum inflammationes à pleuritide diuersas facit, vt *suprà* protulimus.

At quæres: *Vtrùm detur aliquod signum, pleuritidem notham ab exquisita distinguens?* Respondet Galen. 5. *de loc. cit.* per hæc verba: *Sunt aliqui laterum citra febrem dolores, per quos reddi spirationem difficilem est necesse, distántque ab exquisita pleuritide, quia in his nullo modo tussis adest.*

Sed hoc à veritate videtur alienum: Si enim tussis vehementissima quædam efflatio est, 2. *de caus. sympt.* 4. vt quæ in thorace, & pulmone continentur, excutiantur, *lib. art. med.* 94. *Aph.* 2. 3. *acut.* 2. & 1. *epid. sect.* 2. *com.* 44. & musculis agitur respiratoriis, tam septi, quàm costarum: cur in notha non reperietur tussis? Insuper, si singula membra magis de propriis, quàm de alienis commoditatibus solicita sunt, quomodo thoracis musculis etiam intercostalibus inflammatis non excitabitur tussis, imò & maior, quod in pectoris hæmoptoisi experimur, quàm affecto pulmone, quod huius symptomatis auctor non est, sed voluntaria facultas, 6. *Aph.* 39. cuius proprium dicitur, 2. *de caus. sympt.* 4. musculorum thoracis interuentu? Cur notha pleuritis citra tussim infestabit, si etiam inflammatum iecur comitatur, 1. *progn.* 3. & 6. *Aph.* 16. Denique si in notha seu mendosa pleuritide, nec sputum, nec tussis adesset; eò copiosior in ea conueniret phlebotomia, quò minor contentæ materiæ expurgatio. Sed iuxta Tralliani, & Aëtij sententias communiter ferè receptas, periculosissimè in ea sanguis mittitur. Igitur, &c.

Dic. Cùm passio hæc, quam tussim appellamus, indita animalibus fuerit, vt spiritus itinera mundarentur, prout loquitur Galenus 6. *epid. sect.* 5. *com.* 3. seu, vt solæ asperæ arteriæ expurgarentur, per quas aër meat, 2. *progn.* 43. & 2 *simpl.* 17. ne illis obstructis, aut coarctatis, ipsius aëris ingressus cum repentino vitæ discrimine impediretur: cúmque in nulla thoracis parte, quàm in pulmone asperæ ipsæ conscipiciantur, credibile magis videtur, nullam tussim posse excitari, citra pulmonis, aut saltem vasorum eius offensam; quod & Galenus *lib.* 5. *de loc. cit.* significauit, tussim negans in notha pleuritide, eo quòd in ea nihil ad pulmonem resudet; vt firmauit 6. *Aph* 46. & 2. *cris.* 10. vbi causam assignans tussis in pleuritide, fieri inquit, *quia pulmo recipit partem eius quod exit à pleura*: & *lib.* 2. *de loc. cap. vlt si tussis non adest, cruda materia est, & nihil adhuc remittitur, &c.* quasi non sufficiat in pectore contineri, sed oporteat communicari pulmoni, vt tussis fiat.

Auerrhoës *lib.* 3. *collect. cap.* 30. motum expulsiuæ pulmonis appellat, & propriam eius ægritudinem, *lib.* 4. *cap.* 51. vnde hausere omnes ferè, nec immeritò: Nam si tussis fuit excogitata à natura, vt illius interuentu plurimus aër simul, & celerrimè emissus, suo impetu propelleret, quæ suas vias obstruunt, ac receptacula, 2. *de caus. sympt.* 4. *& alibi*, necessarium est, vt expulsiua vis excitetur ad tussiendum, & sic noxium, siue obstruens in pulmonem ipsum depellat, vel in ea vasa, quæ sunt viæ spiritus; illorum siquidem expurgandorum gratia tussim promouet. Præterquam quòd nisi noxium ad partes pulmonis accedat, frustrà emissi aëris impulsu illud pellere tentabit, tum quia ibi expirandus aër præcipuè colligitur, indéque confertim emittitur, deferens in asperam quas inuenit materias, tum quia ille qui thoracem attingit, suo impulsu non potest materias colligere, atque adeò in pulmonem deferre, sed potiùs illarum resudationem fortè impedit. Quare, &c.

Quamuis autem pulmo mouente virtute destituatur, qua contrahi, ac tussire possit, imò verò tota ea pectoris sit, 2. *de caus. sympt.* 3. ita tamen, cóque consensu respiratorij musculi, natura rectè prouidente, connectuntur pulmoni, vt quamprimùm in eo noxa aliqua sentitur, confestim pectoris, & septi musculi contrahantur; & vehementissima fiat afflatio, qua expectoretur noxium, priusquàm pulmonem molestet.

Nec obstat, quòd vis ipsa pectoris ac septi, illorum gratia potissimùm data videatur, atque adeò, vtpotè eorum custodiæ magis inuigilans, quouis læso quamprimùm, & impetuosiùs mouebit: Licèt enim naturales virtutes, naturaliáque membra sibi solis operentur, animalia tamen, cuius generis illa sunt, & cum proprio dispendio, in vsus alienos mouentur, & magis quàm in proprios: sic manus, & pedes, lingua, &c. pro arbitrio, & commodo totius. Pectoris vis, & musculi pæcipuè ad asperam arteriam, & pulmonem mundandum, nec etiam thorace læso, priusquàm pulmo afficiatur, ad tussiendum cietur, quamuis tussi etiam expurgetur thorax: imò verò ad offensam pulmonis sine pectoris noxa tussit, non aliter ac in asthmate, solo pulmone oppresso, nihil interim perpessum pectus difficilem respirationem aggreditur.

Si verò in notha pleuritide, ob loci distantiam, & interiacentium partium impedimentum, nihil vitij incidit in pulmonem, tussis non succedit. Adest verò iecore inflammato, quoniam à compresso septo pulmo angustatur. Ad vltimam instantiam dic, quòd in pari defluxionis, au redundantiæ copia, quò minus per os expurgantur

expurgatur, copiosior conuenit phlebotomia, dummodò ex pituitoso humore, aut flatu lateralis morbus non oriatur, nam tunc periculosissima est, iuxta Aëtij, Tralliani, & aliorum consilium.

Alia differentia est, qua diuiditur pleuritis in siccam, & humidam. Hæc dicitur, in qua aliquid effatu dignum semper expuitur. Sicca, vocatur incocta, in qua nihil aut parùm, tardè ægréque tussi reiicitur. Sed videndum: *Vtrùm hac differentia sit admittenda?* Si enim pleuritis inflammatio est, eáque omnis ex humore fit redundante, nec immaterialis est febris, quæ pleuritidem comitatur, perperam videtur Galen. 5 *de loc. cap.* 3. & 1. *acut. com.* 22. & 23. etiam in siccam distribuere, ac si morbus esset immaterialis instar marasmi, & cuiusuis alterius, ab excedente, nudáque siccitate orti. Quòd si dicas, siccam appellasse, non quia à bile, aut melancholia naturæ siccæ aliquando fiat, in qua ferè nihil expuitur, cùm fieri possit, quod monuit Rhasius 4. *contin.* & Auic. *cap. de pleuritide*, vt ob tenuitatem humoris screatio non fiat, aut propter paucitatem, natura speret insensibili transpiratione dissoluere, etiam huiusmodi pleuritis sicca non erit appellanda.

Dic. Siccus morbus dupliciter apud Medicos vsurpatur: primò, & magis communiter pro eo, qui immaterialis cùm sit, ab excessu sicci intemperamenti dependet, cuius generis est marasmus, ventriculi ariditas, inter febres hectica, &c. Secundò siccum appellant morbum, etiam materialem, & ex quocunque ortum temperamento, in quo nulla portio materiæ per proprios, proximósque meatus euacuatur, vt in thoracis inflammationibus siccam nuncupant pleuritidem, vel pulmoniam in qua nihil expuitur, in iecinoris, ventris, lienis, & reliquorum naturalium viscerum affectibus, vbi nec per sedem, nec per vesicam quicquam excrementi remittitur. In cerebri malis, cùm nihil per nares, vel palatum excernitur. In phlegmonis, aut vlceribus externis, si nihil resudet, nullaue sanies effluat. Denique in vasorum morbis, cuiusmodi febres sunt, vbi cutis ac lingua aruerunt, nec vlla humiditate, sudoréve madent, ex Hip. & Gal. 1. *Aph.* 12. & 1. *acut. cit.* Vtriusque verò generis sicci meritò Galenus morbos omnes condemnauit, tanquam lethales, aut longos, difficillimæque curationis: Primum 2. *Aph.* 26. *lib. de marasmo, cap.* 4 & 7. *meth.* 5. & *alibi*: quare Auic. 4.1. *cap.* 2. & vniuersaliter de omnibus loquens, 2.4. *tract.* 1. *cap.* 1. impossibile, vel difficillimum iudicat, inductam siccitatem remouere, quod priùs significauit Galenus, 2. *Aph. cit.* tum ob exiguam humiditatis actiuitatem; tum quia exsiccata pars, & veluti in cinerem versa, aditum non concedit humidæ substantiæ, nec ipsam aduenientem, præ frigiditate & siccitate sibi vnire, assimilaréve potest: propter quod reditus non datur à senectute ad iuuentutem; nec confirmata tabes suscipit curationem, scilicet quia licèt humida qualitas etiam in senem, & tabidum possit induci, humida tamen substantia, per senium & tabem absumpta, ad opus vtilis reparari nequit.

Iam verò siccos morbos alterius significati, nempè ab humore ortos, sed in quibus nihil excernitur, apertè reprobauit 5. *de loc.* 3. & 1. *Aph.* 12. 1. *acut. cit.* & 2. *progn.* 44. & 3. *epid. de Anaxione*, & 2. *cris.* 10. videlicet, quia crudissimi, 1. *Aph. cit.* sicut enim coctio securitatem, & salutis breuitatem pronunciat, ita cruditas è contra. Porrò cruditatis nomine non solùm coctionis defectus, sed & vel euacuationis intelligendum est, vt ex Galeno *prædictis locis* colligitur. Præsagit autem cruditas ita accepta, mortem, aut longitudinem morbi; non aliter ac coctio, vitam, & sanitatem: non simpliciter ex se, sed quatenus virium robur, aut infirmitatem significant, quæ ab illis indicantur.

Quòd si nonnullæ pleuritides aliquando fiunt ita siccæ, non propter expultricis imbecillitatem, aut humoris contumaciam, sed ob illius paucitatem, & tenuitatem, atque adeò exiguæ & debiles, prout dixit Auic. 10.3. *tract.* 4. *cap.* 4. & Rhas. 4. *contin.* 3. non tollit in omni genere morbi, atque etiam in pleuritide siccitatem esse simpliciter reprobandam: ex quibus ad argumentum patet responsio.

Sed cùm siccitas in proposito significato cruditatem indicet, & ea tam ex negata in totum vacuatione, quàm ex coctionis inopia intelligatur, vt diximus, possítque ad vtriusque defectum mors sequi, quæri potest: *Vtrùm deterius sit crudum esse humorem, an coctum nec tamen expui?* In promptu solutio est: Nam in crudo duo ad sanitatem omninò requisita desunt, coctio nempè, & expulsio; in concocto vna tantùm, eáque minùs operosa. Insuper, si longior mora ad vtrumque opus requiritur, quàm ad solam expulsionem, cur melius non iudicabitur esse concoctum?

Quando pars superior pleuræ inflammatur, dolor ad iugulum ascendit, & appellatur Pleuritis ascendens; quando verò pars inferior membranæ inflammatur, dolor ad hypochondria descendit, & Pleuritis descendens nuncupatur, quæ differentia proponitur ab Hip. 3. *acut.* 10. & 11. & probat Galenus *in com.* repetit *lib.* 5. *de loc. cap.* 3. At dubitandum: *Vtrùm hæc diuisio sit rectè tradita?* Probat Galenus *cit. acut.* dicens, *superiores ipsius partes cùm inflammantur, ad clauiculam brachium, & mammam, condolentiam extendere; inferiores verò affectas, ad septum transuersum & hypochondria.* Sed videtur durum concedere, quòd brachia, mammæ, partésque aliæ pleura superiores, aut hypochondria dolorem sentiant, si in iis non est affectio alterans, & immutans. Sed standum est doctrinæ Hip. dicendúmque hanc diuisionem esse rectam; fieri enim potest, vt quamuis in parte primariò affecta sit solutio, pars tamen coaffecta condoleat ob intemperiem: à parte enim inflammata humores & vapores ad superiores partes conuolant, si leuiores sint; si verò crassiores, ad infernas, mediis partibus nullam noxam sentientibus. Quo pacto lateri pleuritico dolenti consentit iugulum, vel hypochondrium ob tensionem, non autem partes mediæ. Hoc modo ex bile in ventriculo contenta caput dolet, mediis partibus nihil noxæ patientibus. Deinde sæpè fit maior mora in parte remota. Hac ratione caput dolet, ob vaporem ab vtero, aut ventriculo delatum, potius quàm interposita membra. Vltimò potest adesse maior affectæ partis cum distante consensus, quàm cum intermediis: ob hanc causam ex hemicrania, ventriculus nausea corripitur, quia hæc pars cerebro vehementer consentit

Causa.

QVæstio est in argumento de pleuritide agitata satis: *Vtrùm ea omni humore generetur?* Cùm enim pleuritis morbus frequentissimus sit, videtur non posse à bile concitari, quia illa in exigua quantitate in corpore abundat. Neque à sanguine poterit generari, hic enim etsi in corpore redundet in copia multa, tamen lentus est, & hoc modo adhæret ampliùs quàm penetrat. Pituita viscida est, tenax, ineptáque vt duram pleuræ substantiam peruadat. Ita melancholia, terrestris & grauis, intimas partes, solidas non peruadit. Accedit quòd pleura, pars frigida, faciliùs frigidis quàm calidis affectibus opprimitur.

Contrà obstat Procerum auctoritas, vt Galeni. 6. *Aph.* 33. & 2. *de loc.* 9. *post princip.* Auicen. 10.3. *tract.* 4. *cap.* 1. *post princip.* affirmantium, pleuritidem ab omnibus humoribus posse concitari, licèt frequentiùs à sanguine bilioso, aut sanguine puro generetur. Causa ergo immediata pleuritidis est humor calidus, qui in pleura inflammationem facit: Cùm enim inflammatio, calidus affectus sit, 2. *de loc. cap. cit.* necessariò ab humore calido

calido debet generari: & hoc modo Galenus *lib.2. ad Glauc.c.1.post.princip.* agens de inflammatione humida, quæ propriè inflammatio est, hanc ex aliqua fluxione calida oriri asseuerat. Humor autem calidus, in corpore promptè inflammabilis, nullus alius est quàm bilis; quæ licèt in minori quantitate abundet in corpore, quàm pituita, tamen sine sanguinis commercio pleuritidem non generat. Sanguis etsi sit lentus in statu naturali, tamen cùm efferuescit, aut putret, lentorem exuit; acrimoniam induit & tenuitatem, ob quam facilè duram pleuræ substantiam penetrat. Pituita, & melancholia quum sanguini permiscentur, & per putredinem calent, pleuritidem, etsi raro, concitant: nam inflammatio ex quocunque humore calido potest generari, vt *2.cris.12.* confirmat Gal. subscribit Auic.*2.1.doct.1.cap.5.* nam in pleuritide pituitosa sputum est candidum, alioqui sputum semper esset variegatum, humores diuersos ostendens.

Neque obstat, quòd pleura, frigida sit, & ob hanc causam frigidis morbis magis videatur obnoxia; tamen contra frigidum pleuræ temperamentum repugnant alia, ob quæ à calido humore creberrimè fit pleuritis: nempè propter calidi sanguinis abundantiam in locis sanguificationis, præsertim corde, & iecore, qui ad thoracem regurgitans inflammationem parit, & in membrana frequentiùs, ob ampla quæ sustinet vasa, cum virium imbecillitate. Quamuis enim Cor, & Iecur sanguine magis turgeant, robustis tamen viribus quas habent, se ab inflammatione tuentur. Reliqua membra, ob vasorum angustiam, raro inflammantur. Ambientes membranæ, propter copiam sanguinis cum naturæ imbecillitate, valdè sunt obnoxiæ huic morbo: sed minùs illæ, quæ ventrem inferiorem circumdant, ob frigiditatem, & cruditatem sanguinis. Non crebrò meninges cerebrum inuoluentes, ob difficilem sanguinis ascensum. Frequentiùs pleura, ob sanguinis affluentiam in sibi propinquis officinis, & frequentem distillationem à cerebro.

Causæ mediatæ, omnes illæ censentur, quæ humorem redundantem ad pleuram, & musculos pectoris mouent, vt sunt casus ab alto, percussio in pectore, nimia aëris frigiditas, toti corpori, vel soli capiti occurrens; hæc enim meatus partium externarum comprimendo, fluxiones concitat ad partes internas. In cuius doctrinæ gratiam, quærendum: *Vtrùm Aquilonia constitutio concitet pleuritidem?* Id asseruit Hip.*lib.3.Aph.5.* dum sic ait: *Contra si Aquilonia sit tempestas, tusses vigent, faucium asperitates, alui duræ, horrores, costarum dolores, & pectoris.* Nam frigiditas & siccitas constitutionis aquilonaris, thoracis dolores efficit, communi cum aliis partibus noxa, tum etiam respirationis accedente læsione. Licèt enim frigidus aër inspiratione attractus, multò immediatiùs ac promptiùs, cor & pulmonem attingat, quàm pleuram, & hac ratione illæ partes promptiùs inflammationi videantur obnoxiæ: tamen ob sui caloris abundantiam, & naturale robur, ab aëris iniuriis se tuentur: non sic autem pleura, frigida, exanguis, & debilis natiua sorte, quæ vel debilissimis occursantibus causis facillimè succumbit.

Vtrùm Aquilonia tempestas, facta compressione in cerebro, pleuritidem concitet? quæstio est litigij, dissensionísque plenissima: Annuit Galenus *lib.3. Aph. com.12.* dum sic ait: *Par autem est calidis ac siccis naturis, in sicca & frigida constitutione, quæ calidam atque humidam excipit, tales lippitudines fieri. Caput enim prius repletum est in calida atque humida constitutione; frigus autem superueniens, veluti manus quædam extrinseca, capiens ac premens cerebrum, veluti spongiam quandam, exprimit illam, quæ in ipso continetur, humiditatem, &c.* Sed hæc Galeni aphoristica doctrina plurimas patitur obiectiones, & difficultates. Quî enim fieri potest, vt cerebrum viuente animali ad tantam deueniat frigiditatem, vt comprimatur? Deinde si concedamus cerebrum comprimi, cur solùm distillationes oriuntur, ac catharri, & non alia grauissima damna, vt Carus, Apoplexia, & alij exitiales affectus? Nimiùm enim refrigerato cerebro fatuitas contingit, *4.de præsag.ex puls.cap.8.* fiunt etiam Carus, & Epilepsia, *lib.de instrum. odorat.8.* animalia insensibilia fiunt, & immobilia, *13. meth.22.* Hoc modo cerebri ventriculis compressis, sensus amittitur & motus. *6.epid. sect.1. com.2.* Sic præ nimia frigiditate compresso cerebro, fiunt resolutio, Cynicus spasmus, Catalepsis, & alia damna, *6. Aph.com.2.*

Dic, quòd licèt apud Hip. *lib.de loc.in hom.* fluxionis causa in subiectas partes, vel sit à calido attenuante, vel à frigido exprimente: & licèt hæc expressio aliquibus viris doctis ita displiceat, vt Hippocratis sententiam reiiciant, superioribus argumentis commoti & irretiti; tamen vera est, & tanto auctore dignissima. Ergo defluxiones, catarrhi, & pleuritides à cerebro sese comprimente oriuntur, non quidem vt interpretantur multi; per cerebrum, partes extimas cutis intelligentes; quæ frigore densatæ humiditates ad intima cerebri penetralia exprimunt, quas deinde cerebrum ad inferiores partes expellit: nam hæc explanatio Galeni menti repugnat, cùm ipse *cit.loc.* cerebrum apertè significet, non partes extimas. Solues ergo meliùs, si asseras, cerebrum ex contactu Aquilonij aëris refrigerari & sic contrahi, quasi ad fugam Aquilonaris frigoris, quod vi aëris per nares attracti persentiscit, ad quam sequitur pituitosi & crudi recrementi in eo præexistentis expressio.

Quæres etiam: *Vtrùm vini potus pleuritidem generet?* Dic, quòd sicut immodicum exercitium, vsus balnei calidi, immodica ira, pleuritidem generant, quia humores commouent, calefaciunt, attenuant, fundunt; & paratiores reddunt, vt in pleuram confluant imbellem; sic etiam vini immodici potus ob causam dictam. Nec obstat, quòd apud Galenum *5. Aph.5.* vinum plurimas affectiones frigidas, vt conuulsionem, qualitate sua sanet, calefaciendo, atque exsiccando. Neque quòd apud Hip.*6. Aph.31.* doloribus oculorum opituletur; quia crassos humores tunicis ipsorum impactos attenuat, & resoluit: Nam hæ operationes, vini sunt modici: non immodici potus inflammationes internas parit, & pleuritides.

Sed si hoc verum est, cur immoderatus vini vsus morbos frigidos gignit? vt disertè monuit Galenus *lib.3. de temp. cap.2.in fin.* dum sic ait: *Sic & vinum vbi plus bibitur, quàm vt vinci possit, tantùm abest vt animal calfaciat, vt frigidiora vitia gignat: quippe Apoplexiæ, & Paraplexiæ, & quæ Græcè Caros, & Comata vocamus, & neruorum resolutio, & comitiales morbi, & conuulsiones, & tetani, immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodque frigidum est vitium.* Dic, vinum immodicum nimia sua quantitate calorem naturalem opprimere, qui si debilis est, obruitur & succumbit. Nec enim semper vinum animal calefacit, æquè vt nec oleum, flammam accendit, tametsi aptissimum sit ignis nutrimentum: imò si exiguæ, & imbecillæ flammæ confertim multum oleum infundas, suffocabis eam, prorsúsque extingues potiùs, quàm augebis. Si verò calor innatus robustus sit ac fortis, ex vini immoderato potu gliscit & exardescit, & hoc modo humores funduntur, ad debilémque pleuram attenuati, præcipiti lapsu ruunt.

Vltimò inquires: *Vtrùm Musti, aut vini nouelli nimius vsus pleuritidem concitet?* Dic; quòd etsi vinum nouum, quod musteam non exuit dulcedinem, frigidius sit, aquosius, excrementosum, & improbè coquatur, apud Galenum *4. simp.13.* & *cap.4.lib.de bonit. & vit. succor.* & alibi, & videatur flatulentum; ob aquæ permixtionem; & sic caloris præternaturalis fortitudinem, & calidorum morborum acutiem potiùs extinguere, quàm augere: tamen auctore Macrob.*lib.7.Satur.7.* graue est, crassum, ponderosum, difficulter coctile, & ob hanc causam præ mora in officinis coctionis vitiosè elaboratum,

tandem ebullit & feruet, & eam caliditatem acquirit, quam in dolio comparare debebat: Quare inter coquendum, vapore suo calido, & feruido humores inquinat, calefacit, spiritus inflammat, sanguinem adurit, febres concitat, inflammationes internas gignit. Hæc est causa, ob quam homines in grauissimos, periculosissimos, & inflammatorios morbos incidunt, quum vini noui, & semicocti potu præsertim immodico vtuntur.

Signa.

Signa diagnostica pleuritidis celebratissima, quinario numero comprehenduntur, recitantúrque persæpe à Galeno, præsertim *lib. 5. de loc. affect. cap. 3. & lib. 2. de crisib. cap. 10. & lib. de const. art. medic. cap. 15.* Ea sunt dolor punctorius, febris acuta, difficilis respiratio, tussis, pulsus durus, ac serrans: quæ necessaria, & inseparabilia exquisitissimæ pleuritidis, *citatis locis* retulit Galenus. Quare primò de dolore agendum: *Vtrùm in hoc affectu dolor punctorius reperiatur semper*: Pleuritis, phlegmone est, morbúsque in magnitudine, intemperie, ac soluta vnitate, quæ præter tumorem, & ruborem, dolorem inducit, ita vt ex phlegmone ipsa, ob immodicum calorem, & solutam continuitatem, ex tensione (quæ duo omni parti inflammatæ accidunt, 4. *de caus. puls.* 7.) dolor adsit, ísque tensiuus; sed punctorius simul, (quo potissimùm indicatur morbus hic, & à peripneumonia separatur, ex Gal. *loc. suprà citatis*) ratione inflammatæ membranæ: eam enim doloris speciem propriam esse membranarum docuit, *lib. 5. de loc. cit.* & sicut ex mordaci causa, ita ex punctorio dolore, locus indicatur, membranam scilicet esse affectam, quia cùm pars neruea sit, & sensu acuto prædita, dum patitur, talem sensum habet, qualis solet in acus punctura sentiri, ita vt pungi videatur, & veluti foraminibus pertundi; vnde dolor membranarum, punctorij, seu pungentis nomen obtinuit: nam pleura, pars neruea est, & exquisitissimo sensu prædita.

Dolor hic debet esse continuus, cùm causa producens perpetuò adsit: multoties enim delitescit dolor, & præsente pleuritide non sentitur, quia inflammatio ita est maligna, vt partis affectæ naturam, & sensum illius corrumpat, & tunc summo cum vitæ periculo in sphacelum transit. Hoc etiam contingit, quando pleuritidi delirium superuenit, tunc enim ægri mente non constantes dolorem non sentiunt, iuxta senis edictum, 2. *Aph.* 6. dicentis: *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Sic etiam solet sedari dolor, quando suppuratur pleuritis, quod monuit Hip. 2. *Aph.* 47. Quare cùm hic dolor pertineat ad partes acutè sentientes, & maximè ad membranas, ideò punctorius dicendus est. Hoc refert etiam Galenus 6. *Aph.* 5. quo loco non solùm dolorum differentias, ex doloris qualitate, quantitate, causa, parte affecta, sed etiam à situ, tempore, figura agnoscere docet, quas 2. *de loc. cit.* latissimè ipse explicuit. Est autem dolor punctorius longè diuersus à dolore pulsatorio: hic enim dolor solùm inflammatorios affectus in arteriis, & partibus ipsas continentibus consequitur, & membrana quæ succingit costas, arteriis caret, quia mediocritas caloris illius, motu pulmonis conseruatur, sicuti pars conuexa iecoris, quæ ferè est sine arteriis, motu septi transuersi in sua symmetria robusta perseuerat, auctore Galeno 4. *de vsu part. c.* 13. *post med.*

Sed dubitabis: *Vtrùm pulsatorius dolor sit etiam pleuritidis signum?* Nam si ex mente Galeni 2. *de loc.* 3. & 13. *meth. cap.* 1. hic dolor ad notabiles sequitur inflammationes, videtur quòd pleuritici etiam dolore pulsatorio opprimantur. Dic, quòd cùm semper arteriis insit, vel etiam partibus aliis arterias continentibus, videtur quòd hæc doloris species pleuriticos comitari haud possit. Ita docuit Auic. *cap. 2. cit. post princip.* dicens: *quod in pleuritide pura, in qua pleura inflammatur, non est pulsatio*, id est, dolor pulsatorius, quia hæc pars multitudine arteriarum est priuata.

A

Nam cùm ad dilatationem arteriarum, quas continent partes propter angustiam loci à contento humore repletæ premantur necessariò, sequitur dolor ille quem pulsantem appellamus: hic verò cùm ex duobus constet dolore videlicet, & pulsatione; nec dolor sine sensu fieri possit, nec pulsatio citra arterias, ideò ad pulsatorium dolorem, requiruntur & partis sensus, & arteriæ, ita vt vel ipsis insit, quia etiam sensibiles sunt, vel partibus aliis, sed arteriarum contentarum gratiâ.

B

Ex hoc manifestum fit, cur in peripneumonia, & pleuritide, licèt validæ inflammationes sint, non fiat pulsatorius dolor. Licèt enim membrana costas succingens, vocata pleura, quamuis inflammata existens, ea parte qua costis vicina est, necessariò comprimatur, & doleat, non tamen pulsatoriè, quia ibi arteriis priuatur. At media ipsius pleuræ pars, licèt ad media costarum interualla arterias recipiat, ad illarum tamen motum non comprimitur, quia arteriæ ibi existentes, quando distenduntur, per amplum, & profundum spatium versus cutem mouentur, ita vt non comprimant membranam ipsam: vnde ea etiamsi doliet phlegmones gratiâ, non tamen pulsatoriè, arteriarum consensu; nimirum quoniam hic dolor ad pulsationem non sequitur, vel quia membrana illa non pulsat, ea parte qua costis subest, vel quia ea quæ arterias recipit, non comprimitur.

C

Sed arduum est inuestigare: *Vtrùm Pleura versus aliquam partem, pulsu, & arteriis priuetur?* Responde, pleuram arteriis carere versus partem costis vicinam. Causa videtur, aëris copia pulmonum motu attracti, quo pleura sufficienter ventilari potest, absque propria pulsatione, non aliter, ac pars gibbosa iecoris, propter septi transuersi vicinitatem, arteriis etiam, & pulsu carere dicitur. Non sentitur ergo in pulmonia, ob dictas causas, pulsatorius dolor, nec in vera exquisitáque pleuritide. In notha verò, seu non exquisita datur: inflammatis enim intercostalibus musculis, dum illorum arteriæ dilatantur, carnem adiacentem comprimunt, simul & arteriæ comprimuntur: quare ad pulsum consequi dolorem est necesse, & maiorem, quò maior fuerit inflammatio, quia ea præsente maiorem pulsationem, maiorémque compressionem fieri contingit, ac proinde vbi pulsatio, dolórque in parte inflammata increuerit, signum est suppurare inflammationem, nimirum quoniam cùm pulsatorius dolor non contingat, nisi in magnis inflammationibus, hæ autem non resoluantur, discutiantúrve per naturam, quemadmodum exiguæ, sed ad suppurationem deueniant, vbi inflammata pars vehementer pulsauerit, & doluerit, procul dubio suppuratur, ex Hipp. 2. *Aph.* 47. & ex Galeno ipso, *lib. de totius morb. temporib. cap.* 3. & 1. *cris. cap.* 17. & 18. & 3. *de rat. vict.* 62.

D

Præter dictam causam, duæ aliæ possunt assignari, cur pulsatio quæ non aderat, vel maior quam antea inducat suppurationem. Prima, quia cùm suppuratio fiat per quandam veluti humoris ebullitionem, commissâ pugnâ inter naturam, & ipsum humorem; cúmque ad ebullitionem necessariò sequatur maior partis inflammatio, maiórque humoris fusio, duplex deinde accedit pulsationis, ac doloris causa, calor nempe auctus maiori indigens refrigerio; & ad maiorem pulsationem cogens: deinde copia humoris aucti ex fusione: auctus enim humor sicut magis implet, ita minus lædit, & cùm distenditur; vel dilatatur arteria, ipsam magis premit, ac dolere facit; & hoc modo cum dolore fit pulsatio, ac proinde proximam iam, & imminentem significat suppurationem.

E

Deinde externæ inflammationes, in quibus potissimùm dolorosus pulsus reperitur, non suppurant antequàm pulsent.

pulsent. Ergo pulsatio in illis, suppurationis indicium erit. Antecedens manifestum est ex dictis: nam si in suppuratione calor intenditur, & humor augetur, ad hæc autem maior distentio arteriæ cum dolore sequitur, planè non priusquàm pulsent, suppurabunt externi tumores. Quòd autem in his potissimùm pulsationes dentur, ex eo patet, quoniam cùm omnes musculi externi arterias habeant, spatium autem per quod ipsæ dilatantur, versus cutem sit exiguum, planè vbi musculus externus fuerit inflammatus, & distentus, premetur caro simul & arteriæ, cùm dilatantur, & pulsatio fiet cum dolore: non sic autem in internis visceribus, tum quia omnia ferè arteriis destituuntur; tum quia, si quas habent, amplæ sunt arteriæ inanitiones, per quas liberè possunt arteriæ ipsæ dilatari, & fieri pulsationes citra compressionem, & dolorem.

Vtrùm dolor in pleuritide aliquando grauis esse possit? etiam explicandum. Nam Hippocrates grauantem dolorem pleuritidi adiungit, 2. *acut.* 10. dum sic ait: *Si verò dolor ad claviculam pertigerit, aut molesta sit vel brachio, vel mammæ, vel partibus septo transuerso superioribus grauitas, internam cubiti venam secare expedit, &c.* Dic, in dictione hac inter alia pleuritidis signa non numerasse grauitatem; solùm enim asseuerauit dolorem grauantem in membrana non esse, sed in carne, & reliquis partibus vicinis, quæ præ grauante plenitudine ita dolent. Vel dic, ex grauitatis indicio ibi non intendere pleuritidem venari, sed copiam, & qualitatem contenti humoris, à quo purgatio, vel phlebotomia indicatur.

Secundum signum est febris acuta, & vehemens: licèt enim aliquando, raro tamen, pleuritidem febris continua non comitetur, imò aliquando possit esse diaria, prout latè *lib.* 2. *Hist Princ. Med. in com. Hist.* 19 tamen in hoc affectu ferè semper adest febris ardens, & feruoris magni. Sed propter aliquas Galeni auctoritates, quæ contrarium probare videntur, agitãdum: *Vtrum febris continua ferè semper exquisita à pleuritide sit inseparabilis?* Patet autẽ quòd hæc febris non sit diaria: nam auctore Gal. 3. *de dieb. dec. c. vlt.* febris diaria licèt sit parua, & breuis, acuta non est, quia non solùm periculo, sed magnitudine caret. Præterea, febres diariæ neque ex humorum putredine, neque ex inflammatione partium internarum, sed ex inguinibus inflammatis ortum ducũt, 2. *cris.* 13. & reddit causam Gal. 1. *de diff feb. c.* 5. quia licèt ibi humor putrescat, putrida tamen fuligo cordi non communicatur, sed in loco putredinis manet circumscripta, & solùm caliditas alteratione per continuum facta cordi accedit: & *lib.* 2. *cris.* 12. concomitantes inflammationes internas, seruare formam, & circuitum putridarum asseuerat: confirmat Auic. 1 4. *tract.* 4. *c.* 13. Ratio suadet: hæc enim propullulat ratione calidi affectus, qui inflammatio est; simul & ob læsam particulam prope cor constitutam: ideò non modò cordi ipsi, sed & corpori vniuerso immodicus calor impertitur, & febris concitatur vehemens, *lib. de const. art. med.* 4. *de caus. puls.* 2. id quod omni ferè inflammationi internæ commune est, 4. *Aph.* 43. & 2. 1. *doct.* 3. *sum.* 1. *cap.* 3. *de signis apostematum.*

Obiicies hoc modo. Ad hoc vt febris putrida concitetur, calor præter naturam debet esse productus in facto esse in humoribus, auctore Galeno *lib.* 1. *feb. cap.* 3. Sed quando calor præter naturam, est in facto esse in humoribus, febris propria curatione indiget præter curationem inflammationis. Ergo cùm pleuritidis febris remota inflammatione remoueatur, sequitur quòd hæc febris non habebat calorem factum in humoribus, & ex consequenti non erat putrida, sed diaria. Dic, concedendo maiorem, non tamen calor ille ita in cordis humoribus debet esse fixus, vt remota causa intrinseca, à qua producitur ipse, per notabile tempus maneat: nam in omni febri producta, statim ac euacuatur humor putridus in venis existens, cessat febris, quoniam propter defectum causæ intrinsecæ fouentis; calor in humoribus cordis existens remittitur; vel quia portio humoris in corde existens, quæ calorem in facto esse conseruabat, fuit resoluta. Ergo quamuis febris pleuritidis, remota inflammatione, remoueatur, hoc non tollit quin in humoribus cordis à fuligine putrida, calor in facto esse, esset productus, & ex consequenti febrim illam putridam esse constat manifestè.

Neque obstat, quod 1. 4. *cit.* habet Auic. non esse magnas febres inflammationum, quæ sunt in panniculis, quia nempe ab exiguo pendent humore: multus siquidem intra membranas, ob earum tenuitatem, neque admitti potest, neque aggregari: Nam licèt verum sit, quòd membranarum tenuitas copiam non admittit, cùm tamen biliosum, tenuémque suscipiant humorem, cui peruiæ sunt, validæ consequuntur febres in earum inflammationibus, quales in phreniticis, ac pleuriticis experimur, cum symptomatum vehementia, doloris, vigiliæ, sitis, æstuantis caloris, quæ æstuantem calorem confirmant manifestè. Adde in musculis pleuræ connexis, ob eorum crassitiem, multum etiam recipi humorem, & magnam fieri inflammationem: quare nihil mirum, si à multo simul, & calidissimo humore iuxta cor aceruato, febris vehemens excitetur.

Ea verò præsente, cùm increscat, vrgeátque vsus, atque adeò necessum sit pulsum manifestè alterari, dubitandum: *Vtrùm præter celeritatem, & frequentiam, etiam magnitudinem acquirat?* His enim pulsus differentiis aucto satisfit vsui: & Galenus quidem 2. *cris.* 10. magnum etiam inquit esse pulsum pleuriticorum, 4. autem *de caus. puls.* 8. & *de pulsib. ad tyrones,* 11. scribit non esse valde magnum: at vero infrà *c. sequenti,* paruum fieri inquit, seu minorem quàm oporteat; quia, vt ipse explicat *cit. de causis puls.* magnum calor postulat, sed quia refragatur arteriæ durities, minor euadit; ita tamen vt aliquando fiat paulò maior modico, nonnunquam paruus simpliciter, iuxta duritiei varietatem, atque ideò celer, & frequens, imò quandoque celerrimus, & frequentissimus est in pleuritide pulsus, non simpliciter magnus; sed nec admodum talis, sed paruus aliquando.

Vtrùm vero pulsus in pleuritide sit insigniter durius? dubitant auctores. Et licèt de hoc argumento plura simus commentati *lib.* 2. *Hist. PP. Med. in com. Hist.* 65. quo loco pulsum serrinum, qui peculiariter pleuritidi inesse dicitur, imperceptibilem esse confirmamus: tamen in ea tenditur, atque induratur arteria, atque adeò durus apparet pulsus, quæ tensio inflammatæ partis arteriam etiam peruadit, eámque quodammodò reddit duriorem, idque multò magis si inflammatio partes neruosas occupauerit, quoniam hæ præ cæteris magis tenduntur, vtpotè quæ sint sua sponte iam tensæ: & quia fortiores vnà secum partes vicinas intendunt, ideò tensa & indurata arteria, tensionem & duritiem tactui repræsentat. Licèt enim arteria quam tangimus remotissima sit ab inflammato membro, nec ipsa simul tendi videatur, qualitas tamen inducta arteriæ partis laborantis reliquis corporis arteriis plerumque communicatur, nempe quia cùm arteriæ omnes externa quadam membrana tegantur, quæ vel à pleura, vel à peritonæo oritur, vbi externa hæc arteriæ tunica vel tenditur, vel emollitur, ad pleuram, aut ad peritonæum affectio ipsa progreditur, & hoc modo ceu à fonte reliquis corporis arteriis communicatur, idque multò faciliùs in exquisita pleuritide, in qua pleura ipsa membranæ supernarum arteriarum origo primariò afficitur.

At rogabis: *Vtrùm inflammatio pulsum induret?* Dic, quòd quamuis omni inflammationi, non solùm duri, sed & mollis etiam membri, commune videatur propter tensionem pulsum indurare, vt Galenus docuit, 4. *de caus. puls.*

pulf. cap. 7. accidit tamen nonnunquam ex partis, & humoris natura, vt tantum absit vt induretur pulsus, quin potiùs emolliatur, vt si membrum mollissimum sit, & humidissimus humor, *1. de præsag. ex pulsib. cap. 1. & 2.* atque hinc est, quòd in peripneumonia, etiam sanguinea, nulla prorsus sentitur durities, *lib. 5. de loc. cit.* & *4. de caus. pulf. cap. 12.* quia exigua arteriæ tensio, & durities, ab humoris irrigatione, & pulmonis laxitate, mollitie, & raritate occultatur. Si nihilominùs alterum deficiat, possibile quidem erit tensionem, & duritiem tactui repræsentari, vt in hydrope ex iecoris scirrho, *4. de caus. pulf. 8.* credit Galenus sentiri tensionem ex humore cum mollitie membri: & *4. de caus. pulf. 12.* si pulmonis inflammatio à bile oriatur, pulsum indurari, quia bilis est siccare, tendere, indurare: & *cit. de præsag. ex pulsib. cap. 9.* apertè scribit, quòd si pars affecta, spissa, & dura sit, pulsus efficiet duros, non solùm scirrho affecta, sed & inflammata, & dura. Idem dicendum est, si notabiliter carnosa. Quòd si mollis simpliciter fuerit, durum pulsum per inflammationem non constituet; atque ideò musculis thoracis inflammatis, ob illorum mollitiem hic pulsus nunquam fit, maximè si inflammatio occupet externos; nam si inflammentur interni, cùm simul in consensum pleura trahatur, pulsus aliquantulum durus efficietur, licèt minùs, quàm in exquisita pleuritide: in hac enim notabilis durities sentitur; in non exquisita, minor; in notha, nulla; sicut inflammato septo, multa, imò & maior, quàm in reliquarum partium thoracis inflammationibus. Habent igitur omnes, quos ex inflammatione febris corripuit, pulsum durum, dummodò membri mollities plurima non sit, & humoris natura non valdè humida.

Vtrùm verò pulsus in pleuritide sit inæqualis? grauissima dubitatio est: Nam pulsum durum, & inæqualem fieri in hoc, & neruosarum partium affectu, in diuersis partibus arteriæ, ex Galeni doctrina diximus *suprà.* Quæ tamen huius euentus sit causa vera, nunc dicendum. Nec asseras hanc inæqualitatem accidere, propter inæqualem arteriæ tensionem, cuius ratione pars illa arteriæ quæ minùs tensa est, magis eleuatur; quæ verò magis tensa est, non attollitur, sed depressa manet, & hoc modo arteria similis dentibus serræ à tactu percipitur. In quem sensum videtur intelligendus Galenus, *4. de caus. pulf. cap. 7 post med.* dicens, quòd hic pulsus repræsentatur, quando instrumentum inæqualiter durum tactui occurrit. Hinc fit vt partes arteriæ inflammationi, proximiores maiorem tensionem patiantur, quàm distantes, quare inæqualis tensio arteriæ, huius inæqualitatis pulsus est causa.

At hic modus respondendi non videtur verus: Nam sequeretur partem illam arteriæ, quæ minùs tensa est, semper magis eleuari; illam verò partem arteriæ magis tensam, semper manere depressam. Sed hoc est contra experientiam: comprobatum enim est, in pulsu serrino, & vehementer tensâ arteriâ, modò vnam partem arteriæ, modò alteram, sine ordine magis comprimi, & magis eleuari: vix enim intelligi potest in tam parua arteriæ quantitate, qualis est illa quæ à Medico percipitur, alteram illius partem magis tensam alteram verè minùs existere; inflammatio enim pleuræ arteriam æqualiter tendit.

Non ergo pulsus serrans, ob inæqualem arteriæ tensionem & duritiem efficitur, sed quia arteria admodum tensa est, & vsus maximè adauctus, virtúsque ob aggrauationem, & dolorem valde oppressa, & irritata; ex quo fit, vt inæqualiter, & non vniformiter arteriam distendat, ita vt vna pars arteriæ magis, altera verò minùs eleuetur, & ita in modum serræ tactum feriat. Facultas enim distentionem maximam cùm aggreditur, ratione intensi caloris, tunc à vehementi arteriæ tensione impeditur: rursus cùm facultas ex alia parte aggrauata sit & impedita, & ratione doloris multoties irritata & distracta, hunc motum inæqualem efficit in arteria. Et hæc doctrina est consona menti Galeni, quia pulsus vibrans, qui inæqualis est in diuersis partibus arteriæ, fit à valido facultatis motu, ratione intensi caloris excitato, & à maxima arteriæ duritie & repugnantia, sine inæquali tensione arteriæ, vt bellè docebat Gal. *2. de caus. pulf. cap. 6.* Sed sic est, quòd pulsus serrinus aliquid vibrationis habet, ex Gal. *4. de caus. pulf. cap. 7. in princip.* Igitur & ex consequenti, hæc erit potior, & verior huius pulsus causa assignanda. Neque enim *loc. nuper. cit.* Galenus affirmat, in pulsu serrino instrumentum inæqualiter esse durum, sed solùm inæqualiter durum tactui occurrere, quod est verum: Illud tamen accidit, non quia instrumentum in se æqualiter durum sit, sed quia secundùm aliquas partes magis eleuatur, quàm secundùm alias; & cùm in partibus in quibus magis eleuatur, durities tactui magis repræsentetur, quàm in aliis, ideò meritò dixisse Galenum affirmamus, in pulsu serrino instrumentum inæqualiter durum tactui occurrere.

Quartum signum est Tussis, de qua dubitandum: *Vtrùm sit perpetuum pleuritidis symptoma?* Nam sputum coloratum eius ope excernitur, à quo non solùm præsentis affectus, sed quodammodo etiam affecti loci indicatio præstatur. Affectus quidem, quia cùm omnis inflammatio (nisi cutis densitate impediatur) aliquid humoris in se contenti remittat, ex modo, siue qualitate sputi inflammationis species significatur, num sanguinea scilicet, vel biliosa magis, &c. Cúmque pleuritidis materia maiori ex parte biliosa sit, sicut pulmoniæ, pituitosa, *lib. introduct. cap. 13* & *lib. 2. de loc. cap. 9.* & *6. Aph. 33.* & *4. de caus. pulf. cap. 8.* si flauum fuerit, aut pallidum sputum, magis ad pleuritidem accedet coniectura, non solùm quia sputi color naturam attestatur humoris, à quo magis frequens est pleuritidis generatio, sed & quia pleuram ipsam significat affectam, hæc enim dura cùm sit, densa, crassa, & spissa, crassam lentámque materiam non admittit, sed tenuem & biliosam; atque ideò vel rarissimè, vel nunquam humores recipit pituitosos, & propter hoc ipsum Hip. *6. Aph. 33.* dicebat: *Qui acidum eructant,* (hoc est, explicante Galeno *in com.* quibus pituita superabundat) *à laterali morbo rarò corripiuntur.*

Quamuis enim ex eo quòd tussiendo sputum reiiciatur, non magis pleura, quàm pulmo indicetur affectus, sed tantùm spiritalis aliquis venter: flauo tamen colore infectum, magis illam attestabitur; & accedentibus aliis indiciis certissima elicitur pleuritidis cognitio. Quòd si inflammato hepate tussis adest, ea exigua est, & perpetuò sicca: nam ex naturali ventre licèt nonnulla aliquando sursum vacuentur, vomendo tamen, non tussiendo, plurima deorsum reiiciuntur. At thoracem laborantem tussis ingens comitatur, & in qua vt plurimùm screatio fit.

Nec dictis aduersatur, quod Galenus *lib. 5. de loc. c. 3.* & *lib. de const. art. medic. 15.* & *6. Aph. 33.* & *1. cris. 5.* & albi testatur, vario esse debere infectum colore pleuriticorum sputum, ac modò flauum, modò rubrum, aliquando candidum & spumosum, nonnunquam nigrum prodire, pro humoris inflammantis natura; & posse à quocunque inflammationem gigni, siue ea pleuritis sit, phrenitis, seu quæuis alia, docuit *2. cris. 12.* Nam licèt demus, pleuritidem ex cuiusuis humoris superabundantia fieri posse, & pro illius varietate ita varium sputum apparere, cùm tamen ex sanguine bilioso frequentiùs generetur, frequentior etiam erit in pleuritide, pallida seu flaua screatio. In pleuritide tussis ferè est humida cum sputis coloratis, vt docuit Galenus *5. de loc. cap. 3.* cùm enim tunica, qua partes thoracis interiores vestiuntur, non sit ita crassa & dura, vt corium externum, sed qualis est tunica oculi, & palati, ex quibus ob tenuitatem,

& raritatem aliquid semper resudat, 1. *Aph.* 12. & *lib. de const. art. med. cap.* 15. quando igitur ex pleura inflammata aliquid resudat momentaneum, quod accidit quando causa inflammationis multa est, & tenuis, & communicatur pulmoni, tussis apparet humida: quòd si tunica crassa & dura sit, & fluxio pauca, & crassa, nihil resudat, aut si quid effluit, solùm irritat, quin excerni possit.

Non mediocris dubitatio est: *Vtrùm noxa pleuræ possit esse tussis causa, quin communicetur pulmoni?* Ratio dubitandi est, quia Auicenna 10.3. *tract.* 4. *cap.* 2. reddens causam, quare in pleuritide tussis adsit, eam esse asseruit, quia læditur pulmo ex vicinitate, & Galen. 2. *cris.* 10. explicans causam, ob quam statim tussiant pleuritici, ait, quia id quod defluit ex membrana, pulmoni communicatur. Deinde tussis, vehemens quædam est afflatio, quæ excitatur à natura ad expurgandas spiritus vias, ex Gal. 2. *de caus. sympt. cap.* 4. Sed spiritus viæ solùm sunt in pulmone. Igitur sola noxa pulmonis potest esse tussis. Denique Galenus 5. *de loc.* 3. *in fin.* distinguit pleuritidem notham quæ occupat partes externas thoracis, ab exquisita, quia in ea nulla tussis adest, nihil enim est quod partibus interioribus communicetur, vel pulmoni.

Ex altera parte extat venerabilis Galeni auctoritas, 5. *de loc cap.* 7. vbi docet in inflammatione iecoris reperiri tussim, & propensionem ad tussiendum, quia iecur inflammatum comprimit septum transuersum: & Auic. 10.3. *tract.* 3. *cap.* 5. agens de sputo sanguinis, hoc ex aspera arteria, cum quadam leui tussi excerni assueuerat, ex pulmone, maiore tussi; ex thorace, multò maiore. Igitur sola noxa thoracis tussim excitare potest. Insuper Galenus 2. *de sympt. causis, cap.* 3. affirmat, pulmoni, & thoraci dedisse naturam tussim, vt id quod contristat, expellere possent. Vltimò. Efflationem, in qua natura tussis consistit, musculi externi thoracis efficiunt. Igitur solo læso thorace citra noxam pulmonis, tussis potest concitari; alioquì musculi non sui, sed alterius gratia agerent.

Solue tu conclusione vnica. Nunquam concitatur tussis, nisi noxa contingat spiritus viæ, quia tussis à natura est comparata, vt spiritus viæ expurgentur: Sicut enim fistularum artifices, eas expurgans aëre impulso; sic spiritus viæ quæ fistulas imitantur, spiritus impulsione solent expurgari, vt docuit Galenus 2. *de caus. sympt. cap.* 3. Cùm enim sint duræ & cartilagineæ, exactè comprimi non possunt, ideò compressione aliquid ab illis excerni non potest; quare aëre attracto, & expresso, ad hoc complendum opus abutitur natura, & noxium foràs extrudit, siue id lædat obstruendo, siue comprimendo, siue intemperando, siue alio modo irritando. Hoc modo Galenus 2. *de causis sympt.* 4. *in fin.* affirmat, propter intemperiem frigidam asperæ arteriæ, & aliarum partium concitari. Ex qua doctrina argumenta pro vtraque parte adducta possunt conciliari.

Quintum signum est difficilis respiratio, de qua quærendum: *Vtrùm sit signum pathognomonicum pleuritidis?* Respiratio, auctore Galeno *lib. de salub. diæta, com.* 2. & 8. *de placit. c.* 8. & 6. *de loc. affect c.* 5. est motus thoracis, atque pulmonis, quo aër per os & nares in cerebrum, & per fauces atque pulmones in cor attrahitur. Hæc in acutis, si facilis, & sine labore, magnā vim habet ad salutē, vt docuit Hip. 1. *progn.* 25. Cùm enim à sanitate emanet, magnam ad illam indicandam vim habet, cùm facilitas respirationis fieri non possit, nisi respiratoria organa, & alia quæ illis adiuncta sunt, & compati solēt, à quacunque noxa & vitio libera sint, & absoluta, nempè dolore, phlegmone, vrente calore, aut nimia frigiditate, seu caloris natiui extinctione. Quoniam si prædicta instrumenta quodammodo dolore, aut inflammatione, aut caloris incendio vel eiusdem extinctione afficiantur, haud dubiè difficilis respiratio oborietur.

Docet ergo Gal. 5. *de loc. c.* 3. thorace quomodocunq; affecto respirationem necessariò lædi: Licèt enim instrumenta respirationis sint septum transuersum, & pulmo; nam illud inter omnes corporis musculos, ad respirationis functionem animali est vtilissimum, eo quòd libera respiratio in benè valentibus à solo fit septō trāsuerso, 2. *de loc.* 7. & 4. *eiusdem, c.* 3. hic pariter est respirationis instrumentum, non quòd voluntarium motum habeat, quemadmodum thorax, ac septum transuersum, sed quia, vt Gal. ait, 6. *de vsu part. c.* 10. thoracis motum sequatur, sitque veluti ventriculus spiritui destinatus: Quippe sicut ventriculus cibum excipit, illúmque concoquit & alterat, ita pulmo aërem instar promptuarij cuiusdam in asperæ ramos assumit, adeóque cor ex peculiari pulmonis substantia illum sibi allicit. Quocirca cùm pulmo nullum peculiarem motum præstet, sed thorace dilatato vnà etiam dilatetur, compressóque comprimatur, oportuit pulmonis substantiam fungosam, mollem, laxámque esse, si modo facilè comprimi colligíque, & rursus distendi, sequáxque esse debeat.

At verò thorax, instrumentum sanè respirationis, musculis suis motum respirationis gubernat, vt *lib.* 5. *de anatomic. administ. c.* 1. docuit Galenus. Quo pacto cùm hæc pars respiratoria sit; imò & proprium, præcipuúmque respirationis instrumentum, nihil mirum si respirandi adsit difficultas, quæ est quædam respirationis læsio. Quare sicut facilitas respirationis, quædam est naturæ operatio, fit vt hæc à sanitate, illa à morbo oriatur semper, & læsio in eius functione appareat, seu per se, vel secundariò afficiatur, siue per consensum etiam partium remotarum, nempè quoniam membra solent non solùm vicinis compati, sed & longinquis, quibuscum habent connexionem.

Ob hanc causam alienum non est à ratione, si non modò in dolorificis thoracis affectionibus, verùm etiam vicinarum, imò & omnium partium, quæ cum ipso mouentur, ventriculi scilicet, iecoris, lienis, coli, atque etiam spinalis medullæ, parua & frequens inducatur respiratio: Nam cùm dolor per motum nimium augeatur, atque adeò inspirandi instrumenta plurimùm dilatari prohibeat, ne vehementiùs pars doleat, animalis ipsa facultas, respirationis auctor, minùs quàm par est, distendit thoracem, & motum intercipit, antequam pro necessitate absoluatur; quoniam verò per paruam respirationem non satis aëris attrahitur, cogitur rursus vis ipsa mouens, maiori interposita quiete quàm sanitatis tempore, nouam actionem celeriter iterare, vt frequentia magnitudinis defectum compenset, vt quæ aëris portio semel attrahi non potuit, vicibus attrahatur.

Porrò cùm thoracem Medici appellent eam corporis partem, quæ à iugulo vsque ad septum comprehenditur, quæque à costis vtrinque circumscribitur, ita vt anteriori sui parte, ad pectorale os, ac septum ipsum pertineat; declinet verò posteriori ad spinam, & ibidem ad dorsum configatur; superiorem terminum, clauiculam habeat; inferiorem, septum, *lib. introduct. cap.* 10. & 8. *de anatomic. administ. c.* 10 & 6. *de vsu part. c.* 2. & 7. & *lib.* 13. *eiusd. c.* 6. *in art. med. cap.* 29. quare etiam superior venter nuncupatur 4. *acut.* 112. quicquid Arist. 1. *de hist. animal.* 7. thoracem vsque ad inguina extendat, ita vt truncum corporis complectatur: atq; adeò thoracis sint, pectoris os, duodecim vtriusque lateris costæ, *lib. de ossib. c.* 12. cum succingente membrana, & musculis tam intrinsecùs earum spatia replētibus, quàm extrinsecùs appositis; proprio affectu dicetur ipse laborare thorax, cùm videlicet eorum alicui malū adhæserit, & si interni quidem musculi costarum inflammentur, fieri non poterit, quin fluxio inflammationis causa ad membranā succingentem transmittatur, sicut è cōuerso, ac mutuò propter vicinitatem inter sese compatiantur.

Hanc tamen doctrinam intelligas velim, dummodò pleuritis sit sine delirio, nam si simul cum illa delirium adsit, cùm hoc respirationem magnam & raram, tanquam propriam habeat, ex Gal. 1. *de diff. resp. cap.* 12. & 1. *prorrhetic. com.* 4. & 2. *progn.* 24. respirationem paruam & frequentem immutabit, quæ pleuritidis propria est. Hoc solùm veritatem habebit in magno delirio, cum paruo dolore coniuncto: si autem vehemens, quale in pleuriticis frequentissimè euenit, respirationis difficultatem perfectè deuincet, quæ ex delirio debebat induci, vt bellè aduertit Galenus, *lib. 2. de diff. resp. cap. 7. post. princip.*

Sed si difficilis respiratio perpetuo pleuritidem comitatur, dubitat Galenus *lib. cit. de diff. respirat. cap.* 8. quomodo Hip. *in Historia Anaxionis*, non meminit difficilis respirationis vsque ad diem septimum, cùm à principio primi diei, doloris, febris, ac sitis meminerit. Respondet Galenus dubio, Hipocrati consuetum esse species symptomatum prætermittere, quando nec communia, nec vulgaria docet, sed ea solùm quæ rarò accidunt, & priuatam aliquam causam habent, & distinctione egent. Si autem aliquando communia, & euidentia symptomata proponit, id ex arte facit, vt non solùm speciem morbi sed magnitudinem, & mores exactè patefaciat, vt idem Galenus scribit 2. *cris.* 10. eleganter.

Signa assidentia.

IN exquisita pleuritide dolor interdum ad clauiculam, nonnunquam ad hypochondrium pertingit, qui partim ex inflammatione oritur, quæ dolorem efficit extensiuum, partim ex læsa particula; quia cùm membrana ipsa succingens ad iugulum vsque ascendat, & inferiùs vniuersum occupet septum transuersum, nihil mirum si vbi primariò, seu per proprietatem afficitur, doloris affectum suis extremis communicet, & iugulo magis, vel præcordiis, pro varietate contenti humoris in supernis, vel infernis partibus inflammatæ pleuræ, ex Gal. *lib. 5. de loc. c. 3. & lib. 2. c. vlt. & 2. de diff. puls. c. 7. & cit. de const. art. med.* vbi ex hac ipsa infert, exiguam esse pleuritidem, si dolor in neutrum pluræ terminum deueniat; magnam, si ad vtrumque accedat: atque ideò signum hoc ex dolore ad clauiculam, vel hypochondrium, inter assidentia lateralis morbi indicia connumeratur.

In hac classe reponendum est signum illud, quod de decubitu protulit Galenus, *lib. de const. art. med. cit.* dum sic ait: *Namque cùm duplex sit succingens membrana, si pars eius exterior circa ossa valentius phlegmone infestetur, faciliùs in oppositum reclinantur ægri; opprimuntur enim, si super affecta cubent parte. Quòd si pars altera, quæ intus est, (id quod magna ex parte accidere consueuit) in oppositum magis decumbentes dolebunt, suspensa enim est pars phlegmone vitiata; sin in latus perpessum, minus: non enim ad ossa comprimitur, nec pendet, sed ab horum vtroque libera euasit. At affectis ambabus succingentibus partibus, super latere vtroque similiter decumbunt, &c.*

Non abs re igitur, inter assidentia signa, hæc à Galeno connumerantur, quorum natura est, non esse à morbo inseparabilia, sed vt aliquando simul inuadant, aliquando superueniant, nonnunquam autem neque omnino veniant, vt *lib. 1. Aph. 12.* docuit Galenus, quoniam ex iis sunt quæ sæpè morbis accidunt, vt inquit Galenus *lib. 3. epid. sect. 3. com. 34.* Verùm hoc signum à Galeno prolatum semper mihi suspectum visum fuit; quare dubitandum: *Vtrùm inflammata sola interna membrana, leuior sit decubitus in latus affectum.*

Cùm enim Galenus, nusquam alibi pleuram duabus præditam membranis asseueret, dubium est, quid per internam pleuram ipse intelligat: Non posse autem costarum periostium intelligi, ex eo constat, quia periostium præterquam succingens membrana non est, quia singula ossa induit, thoracem non operit. Insuper tenuissima cùm sit, & nullis vasis constans, difficilè solet inflammari; pleura autem frequenter: & ex ea quidem causa, per internam pleuræ partem, intersepiens membrana accipi non potest; intersepientes siquidem multò rarius, quàm pleura inflammantur, & interna huius pars, vt *ibidem* ait Galenus, crebriùs patitur. Deinde experientia compertum est, plures esse pleuritides, quibus affecti in oppositum latus facilè cubant, sicut & in ægrum, maximè cùm omnes inflammationes internæ ex sani lateris decubitu exacerbentur: cubatione enim supra sanam partem, humor exprimitur in ægram, & inflammationem auget; supra ægram autem, ab ipsa ægra detruditur, & tumorem minuit.

Sed admittenda est doctrina Galeni, pleuram duplicem esse asseuerantis, sic enim habet *lib. de anatomic. administ. cap. 2. Verùm succingens hæc membrana, omnibus intra thoracem instrumentis obducitur, quemadmodum peritonæum, vasis quæ infra septum habentur, obtendi dictum est, ostensúmque. Ex ipsa autem membrana thoracem intersepientes nascuntur: atque hac sola re structura ipsius à peritonæo euariat, quòd videlicet duplex omninò sit, non vna, quemadmodum illud.* Ex his manifestè constat, partem pleuræ internam inflammari non posse, quin externa coafficiatur: per internam ergo, & externam pleuram, tam intimam, quàm extimam illius membranæ superficiem intelligit.

Ad experimentum verò sic responde: Primò, multoties accidere, vt decubitus sit facilis in pleuritide tam in latus sanum, quàm in ægrum, sed hoc percipies in exiguis inflammationibus, minimum ponderis habentibus; Galeni autem sententia, intelligenda est de magnis & effatu dignis inflammationibus, in quibus eiusmodi symptoma vnum solet esse ex necessariis. Solue secundò, si dicas hoc signum in primis diebus vtiliter obseruari; cum verò inflammatio accrescit, & vtraque pleuræ tunica, vehementi inflammatione obsidetur, tunc decubitus in latus ægrum, perinde atque in sanum, molestissimus esse solet, præsertim vbi inflammationis moles ita modum excedit, vt opprimatur hoc accubitu, à pulmonis substantia cadente super ipsam: quod præsertim obseruatur in pleuritide interna, quia interna pleuræ pars frequentiùs, quàm externa phlegmone corripitur.

Signa distinguentia.

PLurima sunt signa in pleuritide, quæ ægros diuersimodè opprimere solent, & præter illa celebratissima, quæ inseparabiliter illam comitantur, adsunt & alia, ex humore contento in venis suborta, quæ peculiarem Medici opem efflagitant. Cuius occasione quærendum: *Vtrùm rectè distinguatur febris in pleuritide eueniens, in febrem morbum, & symptoma?* Scitum enim est in doctrina Galeni, febrem diuidi in febrem morbum, & febrem symptoma: ita firmat 4. *Aph. 37. & 7. Aph. 42. & 1. epid. sect. 3. com. 3.* Licèt enim quælibet febris sit morbus, ad curationẽ hæc diuisio est necessaria; quãdo enim ex humorum putredine, & vitio scaturit, qui in genere venoso abundant, & insolescunt, tunc adest totius corporis lassitudo, premit cephalalgia, conspicitur in toto corpore grauamen, sitis torquet, vrina est rubra. Ob hanc causam Hippocrates *in historia Anaxionis* præcepit inspicere vrinam; si enim se habet secundùm naturam, febris non morbus, sed symptoma existit, & simul cum inflammatione cessat: quando autem vrina se habet præter naturam, febris, & morbus est, & symptoma, sedata inflammatione, propter humoris vitium adhuc persistit, vt 1. 4. *tract. 4. cap. 13. in fine* docuit Auicenna.

Quare

Quare febris morbus in pleuritide, ex aliis signis præter pathognomonica venanda est.

Agendum deinde de sputo, ex cuius colore humorem pleuritidem facientem inuestigandum esse docuit Galenus; & licèt de sputo in pleuritide, plura ex Galeni mente prælibauerimus, *lib.2.Hist. Princip. Medic. in com. Histor.* 19. ex cuius coctione, aut cruditate, periculum, aut salutem arguit Galenus, tamen plura supersunt enucleanda, quæ exactiorem limam prærequirunt: & primò: *Vtrum secundùm Galeni doctrinam, sputum ab expuitione distinguatur? lib.* enim 1. *de crisib.cap.*5. distinguit euidenter, dum sic ait: *Est autem sputum duplex, vnum quidem quod solùm caret coctione; alterum verò quod etiam prauum existit: ab his verò omnibus, id quod coctum est, separatur, quod etiam propriè sputum appellant; neque enim quod sanguineum est, ac biliosum, atque spumosum ita nominamus, sed potiùs expuitiones vocamus. Cùm verò neque sanguini, neque bili pallidæ, vel nigræ commixtum fuerit, id quod tale fuerit, iam sputum vocamus, &c.*

Sputum in ægris nihil aliud est, vt inquit Galenus *lib.2.de diff.feb.c.*9. quàm ea humoris pars in inflammatione exuperatis, quæ retineri non potest, sed præ tenuitate exteriùs resudat. Dicitur verò sputum latiùs, quidquid tussi è pectore vel pulmonibus reiicitur. Modus autem quo contenta in thorace expurgantur per sputum, 5. *de loc.*7. explicat Galenus. *Lib.* tamen 1. *cris.c.cit.* separat sputum ab expuitione, sputamine, vel screatione, quia sputum propriè appellat, id quod coctum per tussim eiicitur; sputamen verò, seu screationem, quod infectum est & crudum, vel prauum & malignum existit. Quia verò id quod per tussim expuitur, in pleuritide v.g. vel pulmonia, est pars humoris in inflammatione contenti, variè infectum apparet, pro varietate humoris inflammationem committentis. Quare si biliosus fuerit humor, flauum, aut pallidum sputum apparebit, ex Gal. 5. *de loc.*3. si pituitosus, erit spumans & candidum; si melancholicus, aut nigrum erit, aut liuidum; si nihil horum sanguinem infecerit, rubrum. Similem doctrinam scripsit 2. *de loc.c.* 9. *ad princip.& lib. de const.art.medic. cap.* 15. *ad fin.*

Sed rogabis: *Vtrum ex sputi colore non solùm affectus ipse, sed etiam affecta pars indicetur?* Neque enim videtur infectum sputum solius affectus peculiare indicium, sed patienti loco etiam commune: Nam licèt portio illa coloratæ materiæ quæ excernitur, ab ipsa inflammatione resudet, sitque pars humoris in ea contẽti, atque ideò inflammationis differentiam attestetur, num scilicet ex solo sanguine, vel bile, pituita, aut melancholia permixta. ex eo tamen quòd per sputum tussiendo emittatur, significat membrum aliquod spirituale esse affectum: nempè quoniam sicut ea quæ in ventriculo continentur, deorsum potissimùm purgantur, & nonnulla supernatantia etiam sursum, hoc tamen vomendo fit, sic quæ in thorace, tussiendo; solæ siquidem materiæ in thoracis regione contentæ expurgantur tantùm, vel maximè per tussim, quippe quòd nihil aliud est, quàm vehementissima quædam efflatio, qua plurimus spiritus simul, celerriméque foràs erumpens, secum attrahit, propellitque suo impetu, quæ obstruunt vias suas, ita asserente Galeno 1. *de cauſ. sympt. cap.*4. Atque ideò, &c.

Insuper etiam ex sputi colore non solùm affectus ipse, sed affecta pars indicatur: Nam si spumosum & albicans sit, pulmonem laborare significat: magis autem pleuram, si flauum aut biliosum fuerit, cuius ea est ratio ex Galeno desumpta, 6. *Aph.*33. quia cùm pulmonis caro, mollis cuiusdam, laxæque substantiæ sit, biliosum humorem in se coaceruare non potest, vt ex illo generetur inflammatio, facilè siquidem defluit bilis tenuissima cedente pulmonis laxitate: contrà verò accidit in pleura, cuius durities, & spissitudo prohibet intra se recipi crassam lentámque materiam, qualis est pituitosa; ac proinde pituitosis tumoribus vel nunquam, vel rarissimè infestatur: hinc fit vt pleuriticorum sputum, candidum ac spumans non excernatur.

Deinde negare haud possumus, ex colore & affectũ, & affectam partem indicari, cùm id *lib.2.de loc.cap.cit.* manifestissimè Galenus ob oculos proponat, apposito exemplo in oculi, & linguæ vitiato colore: nam si humores in corpore redundantes ex cutis colore dignoscuntur, eò quòd vt ex Hip. colligitur 6. *epid.sect.*4. *text.* 29. & docet Galenus 1. *Aph.*2. & 4. *de loc.cap.*7. in cute color humoribus similis efflorescit, nisi ipsi regurgitauerint, ac in profundum recesserint: & in parte cutis experte, quales sunt oculi, vel in ea quæ cute tegitur rara, & tenuissima, vt lingua, magis ad viuum se exprimunt colores, planè qualescunque illi fuerint, simul & succi in vasis abundantes, in oculis, & lingua potissimùm manifestabitur: oculi enim mundissimi sunt, & exquisitissima quadam puritate, perluciditatéque perspicui instar clarissimi vitri, 7. *de placit.* Hip. & Platon. *cap.*5 & 6 *epid. sect.*4. *com.* 28: Ergo latere in illis non potest color cuiuscunque succi redundantis. Iam verò colorem linguæ, succorum affectiones detegere, docet idem Hip. dicto *epid. lib. sect.*5. *text.* 14. & 16. vbi eleganter Galenus, cùm enim flaccidæ cuiusdam, raræ, & inanis substantiæ, sit spongiam referentis, suscipit, & susceptos manifestat, & idcircò Medici frequentissimè solent linguam spectare, quia eam esse viscerum speculum arbitrantur.

At hoc difficultatem inuoluit maximam: Quî enim fieri potest, vt sanguis è venis in pleuræ substantiam effusus, indéque resudans, ac pulmonis substantiam penetrans, ad asperáque ipsius arterias detrusus tussi adeò ruber, & integer excernatur? Dic. In thoracis regione, ob magnum calorem sanguis affluens statim calefit, attenuatur, & ad pectoris cauitatem resudatione transfunditur, indéque breuissimo tempore ob thoracis, & pulmonis motum continuum, per ipsius visceris substantiam, & bronchia, ad asperam vsque arteriam citissimè penetrat; non tamen omninò purus, sed quasi integer & inalteratus, natiuum adhuc ita retinet ruborem, vt à puro in venis contento illum distinguere sit difficile. Neque dicas, quòd à venis exclusus ampliùs sanguis non est. cùm solùm intra venas suam seruet formam, ex Arist 3. *de animal.*2. & 9. Nam illicò putrefit ex Hip. 6. *Aph.* 20. quia Arist. dictum intelligendum est, ac si sanguis omni nutriendi facultate priuetur: nec enim nutrire potest, nisi ad oscula venarum paulatim alteratus accedat, & in roris speciem conuersus apponatur, & assimiletur. Hippocraticum verò oraculum est verissimum, dummodò sanguis per moram retentus intra partem affectam putrefiat, quod in pleuritide, aut pulmonia non accidit, quia breuissimo tempore resudat,, transmittitur, & expuitur.

Vtrùm sputum nigrum melancholicam pleuritidem significet. Humor enim crassus, terrestris, & siccus, duram, densámque pleuræ substantiam penetrare nequit. Dic. Pleuritidem, cùm sit inflammatio, à melancholia non oriri, sed à sanguine melancholico, qui ob adiunctam aliqualem tenuitatem & calorem, membranam etsi densam peruadere potest: licèt non sit negandum, à melancholico sanguine, vtpotè crasſiore rariſsimè pleuritidem originem ducere, cùm frequentiſsima causa sit biliosus sanguis.

Vtrùm sputum album & spumosum, pleuritidis pituitosæ sit indicium. Nam pituita, humor lentus est, lentore adhæret, & sic duram pleuræ substantiam penetrare nequit. Si verò sanguis pituitosus est, miror quomodo à rubedine ita poſsit exui, quin in pleuram resudans, & excretus per tuſsim, aliquo modo non rubescat, & ita sputum non erit album, neque spumæ colorem referet. Dic. Quòd pituita non confluit in pleuram,

pleuram, sed pituitosus sanguis, qui cùm minorem lentorem participet, penetrare potest. Exit autem sputum album, & rubore, quem antea in corpore retinebat, orbatum, quia sanguinem natura ad sui alitionem summoperè retinet: ita in superpurgationibus, postquàm alij humores violenter educuntur à medicamento purgante, solus sanguis ad extremum vsque retinetur, quem non nisi coacta, & lacessita exire permittit, ex Gal. 3. *simpl. cap.* 17. Hoc modo Vrina, licèt sit serum sanguinis, & aliorum humorum, quotidie excernitur flaua, & nulla rubedine infecta. Eadem ratione de biliosa pleuritide, in qua flauum excernitur sputum, est dicendum.

Vtrùm exquisita pleuritis à flatu generari possit, & à falsa, spuriáque distinguatur? Inter causas pleuritidis veræ non comprehendi flatulentam materiam, ea est ratio, quia flatus non detinetur, sed facilè secedit ad inane pectoris, & licèt ibi aliquantisper immoretur, præ motu, & calore citò absumitur; in partibus autem externis ferè colligitur, & ob minorem calorem loci, non resolutus, diuturnos concitat dolores. Hoc modo in ventre medio magis infestat flatulentus dolor, quia aëre multo intrò, & extra inficitur, & crassioris est carnis reliquis, & à defluxione à capite rheumatica opprimitur sæpè.

Ex cruditatibus plurimis, inquit Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 68. *& cibis humoris crassi, ac pituitosi, cuiusmodi sunt bulbi, ac fungi, & consimiles, crudi, viscosique, & tenaces humores in corpore generantur, qui aliquando repentè se in vacuum thoracis locum ingerunt, aut in ipsum etiam pulmonem. Multitudine itaque sua succingentem latera intrinsecùs membranam distendentes, inferunt dolores, vt imaginatio factæ inflammationis inexpertis exhibeatur: quinetiam vias spiritus intercipientes vehementem spirandi difficultatem inducunt, &c.* Possibile enim est, vt vitiosus, tenáxque humor, frigidus, sincerus, & impermixtus, in pleuram decumbat, & imputridus ibi adhærescat, distendénsque flatu suo, dolorem, difficultatémque pariat ingentem: at partis raritate, tenuitate, ac calore illicò discutitur. Vtramque facilè distingues: Nam in exquisita & vera pleuritide, illa sese ostentant signa inseparabilia; in falsa, neque adest tussis, febris, pulsus durities, neque sitis, aut caloris acrimonia opprimunt ægrotantem.

Vtrùm ab hepatis inflammatione pleuritis distinguatur? celebri quadam Historia explicuit Galenus, 5. *de loc. cap.* 7. quam nos *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. Histor.* 101. sumus interpretati. Ille enim *lib.* 2. *de loc. affect. cap.* 9. exactè speculatur, quo pacto indaganda sit affectio, & affectus locus, considerandúmque docet, num aliqua actio in corpore læsa appareat: Nam cùm certum sit, pati membrum omne cuius læditur actio, planè ex læsa actione pars affecta deprehendetur. Quoniam verò per consensum, aut proprietatem affici potest, ad læsionis modum iubet inspicere. Quemadmodum enim actio læsa in genere indicat affectum locum; ita species læsæ actionis, qualitatem affectionis: atque ideò per signa inquirendum est, num propria sit, an per consensum affectio; & si per consensum, cuiusnam partis: rursus num similaris sit, an instrumentalis; fiens adhuc, an fixa & stabilis, & sic de reliquis, per omnes affectionum species discurrendo.

Vt autem morbi speciem, à qua vitiatur actio, venemur, affectam particulam oportet intueri, diligentérque notare, num tumore aliquo, aut dolore infestetur, & cuius generis vnumquodque illorum sit: constat siquidem varias esse dolorum, ac tumorum differentias: Deinde ad aliud signum ab excretis desumptum progrediendum; contemplari enim oportet partis laborantis excrementa, qualia nempè sint, & quo colore infecta, crudáne, an mediocriter cocta. Vltrà, per quam expurgentur viam, (quo ipso indicium à situ significatur,) & num portio aliqua essentiæ ipsius affectæ excernatur: ab his siquidem omnibus accuratè consideratis, & affectio, & locus dignoscuntur.

Insuper attendendum, quænam corpori vniuerso, quæve singulis specialiter partibus in affecto loco incommoda, & detrimenta aduenerint, quæ vel ex actione læsa, vel colore vitiato, vel deprauata figura deprehendentur. Per huiusmodi verò nocumenta aliunde communicata, significatur signum illud postremum, quod è partibus consentientibus desumitur. Esse verò per signa illa discurrendum in affecti loci, & affectus inquisitione, nec sufficere aliquando vnum, vel alterum indicium, ad certam illorum cognitionem comparandam, *loco cit. de locis affectis* eleganter ostendit Galenus.

Et vt maiorem huius rei notitiam planam faciat, adducit in medium exemplum de lateris dolore circa nothas, spuriásve costas, ex quo sanè quamuis doloris modus, & situs, seu locus consentire videantur, non illicò tamen suspicandum est hominem pleuritide vexari, fieri siquidem potest vt ob iecoris phlegmonen dolor ille excitetur iuxta ipsas costas spurias, sub illis enim ex vtroque latere iecur latitat: nam quamuis in dextra potissimùm parte contineatur, *lib.* 4. *de vsu part. cap.* 7. maximam tamen inferioris septi sedis regionem occupat; totam siquidem illius dextram partem contingit, mediæ vniuersæ subtenditur, sinistræ verò licèt non tantùm, ei tamen incumbit vsque ad medium costarum spatium: ac proinde in sinistrum etiam latus pertingit, & ex vtroque latere sub nothis continetur costis, ac proinde ex iecoris inflammatione poterit in illis dolor vtrinque oriri. Quare non sufficit dolere latus iuxta spurias costas, ad hoc vt coniiciamus pleuritidem adesse.

Confugiendum ergo docet, ad indicium ab excreto desumptum, considerandúmque num tussiendo aliquid excernatur: si enim emittatur sputum coloratum, flauum nempè, aut rufum, pleuritidis certitudinem habebimus: materia enim in iecore contenta per medium septum resudare non potest, ad hoc vt per sputum educatur: nam etiamsi aliquando portio aliqua humoris ex iecore inflammato ad pulmonem, & thoracem transmittatur, perexigua tamen est, & quæ tussiendo pelli non potest, atque ideò sicca est tussis, 2. *progn.* 3.

Verùm quia fieri etiam potest, vt in pleuritide nihil expuatur, vel quia materia nimis cruda est, nimísque impacta, adeò vt nihil quod eiici possit, resudet, 2. *cris.* 10. vel quia notha est pleuritis, in illa enim cùm inflammatio thoracis musculos potissimùm occupet, nihil contenti humoris per asperam arteriam expuendo remittitur: Si cum costarum spuriarum dolore, tussis inuadat sicca, nondum discernere licebit, iecorísne, an pleuræ sit ipsa inflammatio, ac propterea ad alia signa recurrendum, quibus illarum partium phlegmonæ discernuntur, quorum Galenus citatis locis nonnulla recenset, pulsum nimirum, qui in pleuritide durior est & minor, quàm in iecoris inflammatione, 4. *de caus. puls. cap.* 7. & 8.

Alterum signum, quo hi affectus inter se distinguuntur, est alui deiectio, quæ iecore inflammato subcruenta est, & loturæ carnis nonnunquam similis videlicet quando inflammationi, virtutis sanguificæ debilitas coniungitur, 3. *de caus. sympt.* 2. & *lib.* 5. *de loc. cap.* 7. Vbi enim vis illa hepatis debilis & infirma existit, sanguinem exactum efficere non potest, sed incoctum, & imperfectum; vnde cogitur natura illum ad intestina remittere, tanquam serosum, & inelaboratum, parúmque vtilem ad membrorum nutritionem, atque ideò efficacissimum laborantis hepatis indicium. Quoniam tamen subcruenta hæc excrementa, non

ſemper iecore inflammato excernuntur, niſi detur affectus ille qui propriè iecorarius appellatur, in quo labaſcit vis illa quæ ſanguinem gignit; vbi nihil tale excernitur, ad exactam dignotionem vtile quidem erit dextrum hypochondrium tangere, & intueri; & ſi in illo tumor deprehendatur, dubium nullum relinquitur, phlegmonen occupare iecur: quòd ſi non inueniatur tumor, non ideò tamen iudicandum, à phlegmone immune eſſe, poſſibile ſiquidem eſt, vt vel iecoris cauo contineatur, vel in ea gibboſa parte, quæ ab ſpuriis contegitur coſtis; quare nullum tactui, vel aſpectui apparentem exhibet tumorem.

Adde quòd in hepatis inflammatione dolor non adeſt punctorius: tunc enim pleura primario affectu non laborat, ſed quandam potiùs experitur tenſionem, à grauitate, & contractione deorſum ab inflammato iecore ſuborta; qua detracta pungens non ſentitur dolor, ſed tenſiuus: Quare hac doloris differentia huiuſmodi affectiones facilè diſtinguuntur.

Vtrùm autem *facilis ſit diſtinctio pleuritidis à peripneumonia? citato 2. de loc.* explicat Galenus, dicens inflammati pulmonis indicia eſſe, ſpirandi difficultatem, cum tanta anguſtia, vt ſuffocari æger videatur, & nonniſi recta ceruice ſpirare poſſit, quod malum Orthopnœa ſolet appellari: Accidit autem in peripneumonia ingens hæc thoracis anguſtia, & multò maior quàm in pleuritide, propterea quòd pulmone inflammato bronchia anguſtantur nimis, quæ aëris ſunt receptacula. Inſuper peripneumonici calidiſſimum exhalant ſpiritum, ob nimium ſcilicet æſtum, quo pulmo ipſe affligitur; quare ad illum extinguendum, vehementer, crebróque expirare cupiunt, & multum, frigidúmque aërem attrahere, cuius tractione immenſus ille feruor quo æſtuant, miteſcit, ac ipſi meliùs habere videntur.

Præterea cùm tuſſiunt, ſputum modò hoc, modò illo colore infectum emittunt, & ſpuunt ſemper, quia cùm locus patens, laxúſque ſit, poteſt facilè contenta emittere; non ſic tamen ſemper pleuritici, in quibus ſæpe nihil expuitur, & quia crudus, nimíſque impactus humor expulſioni aliquando non paret, & quia nonnunquam, eo quòd in externis muſculis continetur, non permeat, vt per ſputum expellatur.

Denique febrem habent acutam pulmonia laborantes, ob cordis vicinitatem, cui inflammati pulmonis calor communicatur: deinde grauitatem quandam thoraci incumbentem perſentiunt; ſimul & dolorem in pectore, & ſpina, quaſi ex profundo venientem: nimirum quia cùm ſeptum tranſuerſum valde ſenſibile ſit, & à diſtento, tumentique pulmone grauetur, ſentitur dolor veluti ab imo, in quo inſenſilis pulmo continetur, adueniens, & potiſſimùm quidem ad pectus, hoc eſt, anteriora thoracis, & ad ſpinam, id eſt poſteriora, quoniam hæc ſunt thoracis extrema, quibus ſeptum alligatur, atque ideò in illis magis percipitur dolor à pondere, & grauitate pulmonis, in medio thoracis locati, inductus. Vltimò vtriuſque affectus magna eſt differentia in pulſu: in pulmonia enim adeſt pulſus magnus, languidus, & inæqualis, *4. de cauſ. pulſ. 12. & alibi*: in pleuritide verò manifeſta durities percipitur.

Maior tamen eſt difficultas, enucleare. *Vtrùm pleuritici acceſſiones tertianarias patiantur?* Id enim ſignificauit Galenus 1. *Aph.* 12. §. *Ac morbo quidem laterali, & phrenitidi magna ex parte per tertium diem acceſſiones fiunt:* quod etiam ſcribit, 2. *de diff feb. cap.* 9. §. *Quare non procul à verò eſt exiſtimandum, ſanguinem ipſum nonnunquam in iis quæ inflammationem patiuntur particulis ſubire putredinem, ex quo quidem ſimpliciores, quàm ex aliis humoribus febres fieri; acceſſionum verò proportionem in tertiano præcipuè circuitu aſſumere: Nam ita in iis qui laterum inflammationes patiuntur, eſt obſeruatum, quo tempore maximè rubrum expuunt, &c.* idem aſſerit, 1. *criſ. cap.* 7.

At hæc doctrina videtur dubia, & obſcura: quia febris quæ pleuriticos comitatur, maximè quando rubidum expuunt, eſt ſanguinea, ex Gal. *loc. cit.* cùm ſequatur ideam humoris inflammationem committentis; febris autem ſanguinea, eſt continens, nullum circuitum ſeruans, cuius vniuerſum tempus, vnica acceſſio eſt, quæ vel ſemper in eodem tenore perſiſtit, vel minuitur, vel augetur, donec iudicetur, ex Gal. *2. feb. vlt. ad fin. & 9. meth. 3. & 4.* & hoc ſignificauit Auicenna 1. 4 *tract. 2. cap. 43 ad fin.* dicens: *Et hæc quidem febris eſt continua, quæ non tepeſcit propter continuitatem materiei, & eius adhærentiam vſque ad criſim, & mortem.*

Dic febrem ſanguineam putridam, eſſe quodammodo bilioſam, quia, vt inquit Galenus 2. *criſ.* 12. *Sanguis cùm putreſcere cœpit, non ampliùs bonus remanet, ſed iam ad amaræ bilis naturam tranſit; Nam cùm putreſcit, illius pars tenuior, & pinguior, leui alteratione vertitur in bilem, & cùm vlterius aduritur, vertitur pars craſſior in melancholiam*, ex Gal. *2. feb. 9.* Quod tamen breuiore tempore fit, quando ſanguis putreſcit extra vaſa, tunc enim promptè in flauam bilem degenerat, qui a cùm duplex putrefactionis cauſa ibi detur, nempe prohibita difflatio, & quia non gubernatur à natura, maximè, & celeriter putreſcit: in venis verò etiam quando putreſcit, propriam formam longiore tempore ſeruat, quia tunc vnica ſolùm adeſt putrefactionis cauſa, impedita ſcilicet tranſpiratio.

Ob hanc cauſam febris ſanguinea, ex ſanguine ſolùm circa vaſa putreſcente, non aſſumit circuitus tertianarios, niſi poſt quartum, & aliquando nonniſi poſt ſeptimum; quod facilè probari poteſt ex hiſtoria iuuenis ſerui propoſita à Gal. 9. *meth* 4. cui febris ex ſanguine putrido, vſque ad ſeptimum, ſine aliquo circuitu, perſeuerauit. At verò quando febris ſanguis putreſcit extra vaſa, nimirùm quando febris ſanguinea habet ortum ex inflammatione, tunc ſtatim aſſumit circuitus tertianos: quare in pleuritide ſecunda acceſſio tertio die fit, vt *cap. 7. lib. 1. criſ.* dictauit Galenus.

Hoc modo eſt explicanda doctrina Auerrhoïs, *lib. 2. collig. cap. 31.* aſſerentis, *ex ſanguine putreſcente in venis, febrem generari, quæ nullum typum obſeruat, niſi quando fuerit propter apoſtema nominatum phlegmon, quod in aliquo membrorum principalium eſt exortum, ſicut in hepate, & in diaphragmate; quia tunc in hac febre apparent circuitus tertianarij, choleræ paroxyſmis perſimiles.*

Hanc fuiſſe Galeni mentem iudicabis, ſi illius verba exactè perpendas, *lib. 9. meth. cap. 5 ad princip.* dum ſic ait: *Quas ſi ſine putredine conſiſtant, ex diariarum eſſe genere dixi: ſin iis putredo aliqua vel ab initio ſtatim, vel poſtmodum ſuperueniat, vbi in omnibus venis, ac præcipuè magnis ea conſiſtit, continentes excitari febres, vbi in vnica animalis parte, febres quæ certo ambitu accedunt, &c.* Quo loco per febres, quæ ex putredine ortum habent, quæque in vnica animalis parte conſiſtunt, non alias videtur intelligere, quàm illas quæ ex inflammatione alicuius partis internæ generantur, & ſunt febres ſanguineæ, quæ ſtatim circuitus habent: quæ ſolutio eſt valdè conſona menti Galeni.

Vtrùm inflammatis internis muſculis intercoſtalibus maior dolor adſit, quàm inflammata pleura? diſſidium eſt. Dic, quod ex mente Rhaſij *de pleuritide*, maior, & vehementior eſt, quàm in exquiſita, in qua pleura primariò inflammatur. Nec immeritò: tum quia muſculi illi vtrinque à coſtis premuntur, & craſſiores cùm ſint, magis tument per morbum; tum quia pulſantem etiam dolorem patiuntur, qui in pleura non datur, quoniam arteriis vacat, vt ſuprà prædiximus.

Pleuritis

Pleuritis etiam sanguinea à biliosa distinguitur ex sputi colore: Nam in illa sputum rubescit, in hac flauescit. In illa minor adest durities in pulsu, quia bilis calidior & siccior sanguine cùm sit, arteriam magis tendit, & indurat. Ex dolore quoque distinctio fit manifesta, nam ex bile vehementior concitatur, quàm ex sanguine. *Vtrùm autem hoc sit verum?* expendendum est: Vbi enim fuerit maior continui solutio, maior dolor aderit, quia hæc doloris causa maxima censetur, 3. *simpl. cap.* 3. & 3. *de fract. com.* 34. At sanguis confluens in partem, copia, & crassitie sua magis grauat, distendit, & maiorem tumorem concitat. Ergo, &c.

Attamen à bilioso humore mordente, pungente, & irritante, vehementiorem dolorem concitari, quàm à sanguineo replente, Galenus 12. *meth. cap.* 8. posito exemplo in colico dolore à bile concitato, manifestè confirmat: humor enim biliosus, tenuissimus cùm sit, calidissimus acerrimus dolores ingentissimos parit: sanguis enim, aut pituita, mitiores sunt humores, & magis benigni, & licèt grauent, non mordent; bilis verò intemperie sua vellicat, & ferit.

Præsagium.

AB Arabibus quæstio solet excitari: *Vtrùm sinistra pleuritis sit frequentior dextra?* Rhasius 4. *continent.* 3. frequentiam tribuit læuæ, ob eam causam, quia dextra pars multò robustior est, calidior, atque adeò magis resistit, & materias ad ipsam fluentes discutit, nec ita facilè patitur aceruari, vt inflamment. Sed obiicies, si est calidior pars dextra videtur ob proportionalitatem debere frequentiùs inflammari Dic, quòd in sinistra ob arteriæ aortæ calorem magis infestant fluxiones: calidior enim, & vberior sanguis suaptè natura excandescens, & ad hanc partem hac de causa confluens, inflammationes sæpiculè parit.

Rogabis: *Vtrùm pleuritis dextra sit periculosior sinistra?* Nos propositis pro vtraque parte validis argumentis *lib.* 2. *Hist. PP. Medic. in com. Histor.* 20. sinistram esse acutiorem, & periculosiorem determinauimus: Nam licèt in reliquo corpore sinistra ferè omnia dicantur ignobiliora, ac infirmiora, prout docet Galenus in locis multis, & firmat Aristoteles 1. *de hist. animal. cap.* 15. atque etiam sinistrum latus absolutè frigidius sit, & debilius, non tollit hoc, quominùs aliqua eius pars, nempè quæ prope nobilissimum cordis sinum existit, calidior, fortior, & nobilior habeatur, sicut & venter ipse sinister, idque non modò ob qualitatiuum, sed ob quantitatiuum, innatúmque calorem, spiritum copiosum, & plurimum arterialem sanguinem aortæ, ac sinistri ventriculi.

Licèt enim admittamus, maiorem sanguinis copiam in dextra parte thoracis aceruari, quia tamen ille minùs calidus est, minúsque nobilis pars ipsa, minùs etiam periculosè inflammabit, nec fiet difficilior huius lateris curatio, ob magis assiduum huius lateris motum: tum quia laborantes, interim dum curantur, quiescunt; tum quia suo faciliori motu, magísque expedita contractione faciliùs materiam expellet.

Inquires deinde: *Vtrùm pleuritis sicca aliquando periculum non inducat?* Dic, quòd licèt pleuritis sicca, quam vocant incoctam, ferè vel celeriter hominem rapiat, vel longo tempore finiatur, ex Galeno 5. *de loc.* 3. quia humoris contumaciam, malignitatem, & virtutis debilitatem arguit, humorem noxium non potentis nec coquere, nec expellere, tamen aliquando, rarò tamen, si leuia symptomata infestent, & humor sit paucus, & benignus, non est periculosa, ex Rhasio 4. *contin.* 4. nam humor à virtute forti attenuatur, vel insensibiliter exhalat.

Vtrùm pleuritis hyeme frequentiùs infestet? Si enim fit à bilioso humore, & hic æstate generatur, & insolescit, 1. *de natur. human.* 36. cur hyeme frequentiùs adueniet? Dic, pleuritides pituitosas frequenter hyeme contingere, & hoc modo Hippocrat. 3. *Aphor.* 23. pleuritidem hyemi addixit, præsertim quæ à catarrhosa defluxione originem ducit. Neque tam rarò biliosa hyeme generantur, præsertim quibus ab autumno, & æstate in corpore bilis retinetur, quæ deinde densato corporis habitu, præ frigore ad internas sedes repulsa, ad pleurámque corriuans, inflammationem huius partis inducit. Accedit, quòd thoracis membraneæ & sensiles partes, ab hyemali frigore læduntur valdè; quare ob dolorem ex toto attractis humoribus, sæpissimè inflammatione corripiuntur.

Est etiam dubium: *Vtrùm pituitosi rarò pleuritide corripiantur?* Annuit Hipp. 6. *Aphor.* 33. *Qui acidum eructant, non valdè morbo laterali corripiuntur.* Nam pleuritis frequenter fit à bile: *Ob hanc igitur causam, quibus pituita natura superabundat, rarò à morbo laterali corripiuntur.* Quod si accidit pituitosis, non est magna. Videtur tamen, quòd ex improportionalitate sit maior. Dic, maior est si fuerit biliosa, sed quia in pituitoso creditur pituitosa, ideò parua est.

Dubitabis: *Vtrùm iuuenes, inclinanttes, vel senes frequenti pleuritidi magis sint obnoxij?* Dic, verè senes minimè pleuritide corripiuntur, quia pituitosi & frigidi; virides, frequentiùs, & sunt illi qui iuuentutem iam transgressi, ætatem agunt consistentiæ, ac declinare iam incipiunt. Hoc ita esse profert Hippoc. 3. *Aph.* 30. *Vltra hanc ætatem* (hoc est, consistentiæ) *progressis, asthma,* (id est creber anthelitus) *morbi laterales, &c.* Obiicies. Si iuuentus est sanguinea, biliosa, & in consistentiæ ætate, calore iam mitiori facto, bilis acredo mitigatur, ac tenuitas deponitur, cur iuuentus pleuritidi non erit magis obnoxia? Dic dupliciter, primò: Bilis progenita in iuuentute, & relicta in corpore, nec discussa, acrior redditur, feruet, & ad pleuram confluens, pleuritidem committit: Contrà accidit in iuuentute, qua ætate bilis accrescens à forti calore resoluitur. Solue secundò: Morbi biliosi frequentiùs accidunt in iuuentute, & æstate, quàm in inclinante, & autumno, quia magis minuit bilem refrigeratio eius aliqua, & diminutio ex tempore, quàm augeat malignitatem recessus eius in profundum. Verùm quia morbi thoracis frequenter oriuntur ex immoderantia victus, cui æquè se exponunt inclinantes, sed minùs tolerant, ideò frequentiùs inclinantes, sed pleuritide premuntur.

Vtrùm fœminæ viris frequentiùs pleuritide capiantur? Dic, minùs accidit fœminis, quia frigidiores, & crudo, serosóque sanguine magis abundant. Deinde sunt humidiores, & in natura humidis non accrescit bilis. Insuper fœminis superiora, minora sunt, & minùs sanguine turgent, 4. *de placit. cap.* 9. Denique patiuntur statis circuitibus menstruas purgationes, quarum ope inutilem sanguinis copiam deponunt. Hinc fit, vt eæ minùs ægrotent maribus, sicut & senes iuuenibus, licèt imbecilliores.

Vtrùm alui fluxus in pleuritide possit esse vtilis; Auicenna 2. 1. *doct.* 1. *cap.* 8. probat, dicens: *lienteria sanat apostema lateris.* Nam si Hippoc. 6. *Aphor.* 17. in morbis oculorum alui profluuium commendat, quia reuellit, & euacuat; pari ratione proderit in pleuritide, maximè cùm alui fluxus præseruet à pleuritide, 6. *Aph.* 33. & eadem sit ratio præseruationis, & curationis, 4. *de sanit. tuend.* 5. hæc enim vacuatio, quia fit per loca consueta, 7. *meth. vlt.* summè à Galeno æstimatur. Contrà docet Hippocr. 6. *Aph.* 16. *Pleuritide, & peripneumonia correpto, alui profluuium adueniens, malum.*

Plures resoluunt hoc modo: Alui fluxus in fine, vel statu aduenians, est prauus; hepar enim debilitari significat: In principio, est vtilis, & est signum bonum. Quæ doctrina admitti non potest: Nam vacuatio

cuatio in initio facta, reproba ferè est, ob causas multas præscriptas à Galeno, 4. *Aph.* 22. quia facultas expultrix non solet expellere id quod molestat, nisi in fine perfectæ coctionis, humoris innoxij à noxio iam separatione facta, vt docet Galenus 4. *præsag. ex pulsib. vlt.* & 3. *de dieb. decret.* 2. *in med.* & euacuatio quæ accidit in statu, præcedentibus signis coctionis reprobari non debet; quantumuis enim praua sint ea quæ excernuntur, si bene exeant, debent commendari, vt voluit Hip 4. *Aph.* 47.

Mesuës *cap. de pleuritide*, rectiùs soluit, cùm inquit: *In principio pleuritidis accidit alui fluxus duobus modis, vel ob copiam humoris, constante virtute, & potente vacuationi modum præscribere, & tunc iuuat tanquam causa, & non vt signum; impetum enim humoris fluentis reuellit, & euacuat. Altero quidem modo, ob morbi vehementiam, & humoris multitudinem cum virium debilitate contingit, & hic reprobandus est, & non solùm vt signum, sed vt causa est inutilis: deiicit enim vires citra morbi leuamen.* Rursus in statu etiam duobus modis contingit: vel enim signa adsunt coctionis, vt quando pleuritis est citra periculum, & iuuat, quia crisis ratione pleuritidis causa solet vacuari. Quòd si signa funesta sint, & exitiosa, nocet; ob magnitudinem enim, & malignitatem inflammationis, iecur & ventriculus debilitantur valde. Quare licèt in affectibus thoracis euacuatio per sputum sit conuenientior, ea tamen quæ fit per alui fluxum aliquando etiam vtilis est, si tempestiuè, & præcedentibus signis coctionis celebretur.

De sputo breuiter. *Vtrùm ad bonum sputum plures sint requisitæ conditiones?* Dic, quòd sicut vrina, vasorum; & deiectio, ventris; ita sputum, thoracis coctionem ostendit, 1. *cris.* 5. Distat hoc signum ab aliis, quia in reliquis sufficit coctio excrementi ad salutem: in sputo nonnisi addatur facilitas excreandi; quidam enim ex optimo sputo retento mortui sunt, 2. *prog.* 67. nam quandoque retinetur ob imbecillitatem expultricis, interdum ob crassitiem sputi cocti, 5. *de loc.* 2. *in fin.*

Coctio autem in sputo ipso, ex substantia, & colore potissimùm sumitur, 2. *cris.* 10. sed ex figura, rotundum, calorem immodicum thoracis indicat; nam glutinosa materia ideò etiam in sanitate apparens, ad phthisim parat, 6. *epid sect.* 3. *com.* 36. Aduerte autem, quòd licèt pleuritis sine sputo, vel celeriter hominem rapit, vel longo temporis spatio coquitur, 5 *de loc. cit.* & 1. *acut* 23. aliquando tamen significat tenuitatem humoris, in quo ob paucitatem materia insensibiliter resoluitur, ex Auic. *cap.* 4. *cit.*

Aduerte deinde, quòd licèt facilitas expuendi sit optimum in bono sputo; in malo non tollit malitiam, ex Auic. *cap.* 8. Vtiliùs tamen docuit Hip. 4. *Aph.* 47. & 2. *progn.* 51. quòd omne sputum sedans dolorem, bonum est, quia malæ excreationes omnes non sunt simpliciter prauum signum, vel bonum, sed ex tolerantia, vel modo exeundi diiudicantur.

Quæres deinde: *Vtrùm rubrum sputum, crudum sit?* Dic, quòd non est optimum, quia ex 2. *prog.* 35. vnus humor, sicut vnum elementum valde intemperat. Secundò, quia purus humor recessit à multo calore, vel frigore. Tertiò, quia permixtæ excretiones magis expurgant corpus. Quartò, quia 1. *Aph.* 12. sputum debet esse album, læue, consistentiáque mediocre, non rubrum, aut alio colore infectum. Id probat Auic. 10. 3. *tract.* 4. *cap.* 5 pleuritidis incrementum vocans, quando sputum incipit remoueri à rubedine versus albedinem, manifestè ostendens, sputum purè rubrum, crudum esse, quia morbus est in principio, & nullam coctionem admittit.

Neque obstat primò, quòd sanguis sit concoctus, quia cùm protinus è vasis excidit, & in locum inflammatum incidit, pristinam bonitatem amittit, & alium naturæ cultum desiderat. Non secundò, quòd Galenus *lib.* 2. *de cris. cap.* 10. & *lib. de art. med. const.* 28. asserat sanguinea sputa, mitissima esse, quia ad alia, quæ cruda sunt, collatione facta, est intelligendus: Reliqui enim humores, cùm vel per diminutam, vel superfluam coctionem à mediocritate longè recedant, difficiliùs elaborantur, & cultum naturæ recipiunt: sanguis verò cùm auctore Galeno 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. in medio illorum existat, dulcissimus est, & concoctu facillimus. Hoc ita esse palàm fecit Galenus 6. *epid. sect.* 3. *com. vlt.* iuuenis historiam enarrans, qui pleuritide cum sputis cruentis laborans, sola victus ratione citra sanguinis missionem sanatus est.

Nec obstat tertiò, quòd 2. *progn.* 46. inflammationes à sanguine sint benigniores, quàm ab vtraque bile: quia ibi confertur sincerum sincero. Non quartò, quòd *com.* 47. *cit. progn.* omnem sincerum condemnat humorem dempto sanguine: quia non ita damnatur, vt reddat morbum prauum, sicut alij humores sinceri reprobantur. Quare rubrum sputum, etsi sit mite, crudum tamen existit.

Dubitabis: *Vtrùm sputum nigrum sit peius glutinoso, viridi, spumoso?* Quantum mali portendat color viridis excrementorum, satis probauit Galenus 1. *de crisib. cap.* 12. dum sicait: *Si morbus malignus extiterit, existentibus alui excrementis, & vomitibus viridibus, postmodum nigri superueniunt, &c.* Ex quibus verbis satis colligitur, virides colores semper per malignum morbum apparere, & magno incendio generari, & nunquam ex refrigeratione oriri. Neque dicas, viridis coloris generationem, sicut & nigri, cuius est principium, pariter à causa calida, & frigida suboriri: quia non semper per viridem ad nigrum itur, sed tunc solùm quando ex calore, nigri generatio existit: Nam si ex frigore in nigrum proficiscatur, non per nigrum, sed per liuidum via est. Adde viridem screationem tantò esse viridi vomitione, & viridi vrina peiorem, quantò membra quæ intercluduntur thorace, præstantiora sunt, & cordi propinquiora, quàm venter, ac venæ.

Sputum spumosum prauum non est absolutè, 1. *cris.* 5. quia solam cruditatem, nullum verò aliud insigne malum portendit; imò in pleuritide pituitosæ defluxionis est indicium, 5. *de loc.* 3. Neque obstat Hip. 2. *progn.* 46. hoc sputum vehementer condemnans: nam de admodum spumoso est interpretandus, quod ab exurente calore generatur: cùm enim spumæ causa sit flatus permixtus, & calor deurens: hic generat sputamen admodum spumosum, & prauum, flatus autem subspumosum, quod pituitosum est, progignit. Separantur autem spumæ in sputamine prauo, & crudo siue pituitoso, quia in illo spuma ex immodico calore minima est, & diu durat; in hoc verò, contrà.

Sputum glutinosum, prauum ex Hip. 2. *progn.* 46. screatio glutinosa, inutilis est. Porrò glutinosum, 11. *meth.* 13. friabili contrarium est: est enim friabile, docente Arist. 4. *meteor. cap.* 8. quod in multas partes diuidi potest. Quare glutinosum, tenax est, & in sese cohærentiam habet, nec partem à parte separari sinit, idque ob permixtionem humidi aërei cum sicco terreo. Quo fit vt viscidum omne in genere crassorum retineatur, quod ex crassi, & tenuis definitione constat: Est enim tenue, 4. *simpl.* 2. quod celeriter in tenuia, & minima dissolui potest: vel cuius substantia raritate, & laxitate sua, per locos etiam angustos, & per vias arctissimas penetrare potest; crassum, quod non potest, nec in partes minimas dissolui: quale glutinosum & viscidum, vt pituita lenta, & diuersorum seminum mucilagines, cydoniorum, Psyllij, Althææ, Tragacanthæ, & similium. Hoc sputum, calorem assantem significat, qui in pituitam agens, ipsam reddit viscidam ac glutinosam, dissipata parte aquea, ac tenuiore.

Sputum nigrum, pessimum est apud Hip. 2. *progn.* 51. repetit Galenus 1. *crif.* 5. qui hoc sputamen non solùm esse crudum, sed lethale asseuerat. Sed hoc videtur difficile: nam, vt *suprà* prædiximus ex Galeno 2. *de loc. cap.* 9. & 5. *de loc. cap.* 3. hoc sputum ex humore melancholico generatur, quòd si in principio appareat, solùm cruditatem notat, & morbum in longius tempus produci. Dic, sputum nigrum in pleuritide, raro ex melancholico humore oritur naturali permixto sanguini; hic enim humor pleuram penetrare nequit, nisi asseratur, extenuetur, & putrefiat, & in atram bilem conuertatur, quæ perniciosissimus est humor, *lib. de atra bile, cap.* 6. *ad princip.* quod significauit Galenus *lib. de const. art. med. cap.* 16. *ad princip.* §. *principio enim in proposito exemplo melancholicus humor perniciosissimus est, quoniam idem maximè malignus, plurimùm erodit, ægrè concoquitur, & expurgatur, tum quòd copiosissimi caloris index est, à quo assatus dicitur, &c.* Accidit, quòd ab humore bilioso, vel sanguine in inflammatione exassatis originem ducit, vt Galenus inquit *cit. de const. cap.* 15. §. *Quin & nigra etiam excreant, nonnunquam fluxione exassata, siue sanguinea, siue biliosa fuerit, &c.* Quocirca sputum nigrum etiamsi ex adustione non oriatur, non solùm crudum, sed etiam lethale existit, quia fluxio melancholica est semper periculosa; constat enim ex humore terreno & crasso, qui nonnisi longo tempore concoquitur, & sic solutu difficilem affectionem committit. 2. *progn.* 46. Pleuritis verò morbus est acutus, & breuis, 1. *crif.* 4. & 1. *acut.* 8. ac proinde citiùs finietur morbus, quàm hic humor peruicax concoquatur: quare æger necessariò occumbet. Igitur sputorum prauorum, nigrum est pessimum; non enim solùm crudum est, sed etiam lethale.

Dubitandum: *Vtrùm coctio in vrina in pleuritide, certam salutem portendat?* Auicenna *cap.* 4. sic ait: *Bona vrina, bonam pleuritidem, mala, pessimam significat.* Licèt enim sputa indicent supra coctionem thoracis, & vrina supra dispositionem hepatis, & viarum vrinæ, 2. 1. *doct.* 3. *sum.* 2. *cap.* 1. in quarum partium affectibus illi præstanda fides, præsertim si febrem habeant adiunctam, 1. *progn.* 26. & 1. *Aph.* 12. & 1. *crif.* 7. & *lib.* 3. *eiusdem cap.* 3. tamen in pleuritide gratia febris, coctio vrinæ certum est ad salutem præsagium; membrorum enim internorum robur, & imbecillitatem ostendit, 2. *feb.* 7. adeò vt 6. *epid. sect.* 1. *com.* 9. asserat Galenus, tantam in febribus acutis vim esse signorum ex vrina, vt solis ipsis credendum, aliis verò simul iunctis, diuinationem firmissimam esse, & perpetuò veridicam. Quare in omnibus morbis, imò in pleuritide, vtile est contemplari vrinam, ex Gal. 3. *epid. sect.* 2. *com.* 6. Si enim prauæ sint, periculum augent; si bonæ, certam spem salutis præsagiunt.

Aduerte tamen rarissimè euenire, vt coctio sit in toto, in parte autem inflammata perseueret cruditas, vel putrefactio. Et adhuc rarius exemplum, quòd suppurata inflammatione, in vasis non adsit concoctio, 1. *epid. sect.* 2. *com.* 84. Quare longè rarissimum erit, quòd apparente coctione continua in vrina, in aliqua parte intra vasa sit cruditas, vel putrefactio. Causa deceptionis videtur, vel quia non considerant coctionem apparere interpolatam, non continuam; vel quia credunt coctionis signa esse sedimentum album crassum, (crassities enim pendet ex humore crudo crasso) cum quo tamen accidit mors, 1. *epid sect.* 3. *com.* 23. Si autem accidit in pestilentibus, vt coctio sit fallax, id euenit in humorali pestilente, per proprietatem deleteriam, propriam substantiam cordis corrumpente, non per qualitatem manifestam. Vniuersaliter autem nec cogitari potest post integram coctionem mors, 3. *crif. cap.* 9.

Rogabis: *Vtrùm pleuritis autumno longior sit, quàm æstate, aut vere?* Respondet Zoar *lib.* 1. *Theizir. tract.* 16. *cap.* 3. hoc modo. Pleuritis tempore frigido sicco,

A est diuturna; in contrario statu, breuior. Contrà est Aphorismus *septimus lib.* 3. *In siccitatibus febres acutæ fiunt*: subscribit Galenus *in com. Morbi in pluuiosis quidem temporibus fiunt febres, & longæ, nam aëris ambientis humiditas pituitosos aceruat humores, & non paucas generat aquosas superfluitates. Siccitas verò pauciores quidem humores efficit, sed qualitate biliosiores, & ob hanc causam febres numero quidem sunt pauciores, quàm in temporibus pluuiosis sed acutiores.* Dic, siccitas breuiores morbos efficit, finiendos per resolutionem, quia materiam minuit, quam humiditas auget: Vbi autem materia sensibiliter expellenda est, vt in pleuritide, & ophthalmia, morbos producit; coarctat enim poros, & excreationem prohibet.

Vtrùm pleuritis sit breuior in iuuene, puero, vel sene?

B Dic. Ex Auenzoare *loco cit.* breuiorem esse in iuuene; in puero, & sene tardiorem; in decrepito non concoqui. Contrà est textus eximius Galeni, 1. *epid. sect.* 2. *com.* 85. §. *Atque pueris quidem, & his etiam ætate prouectioribus penitus iudicatum quarto decimo die morbum refert: Nam ocyssimè his digeritur, & concoquitur morborum causa, &c.* Solue primò. Pueri meliùs coquunt quàm iuuenes, & citiùs resoluunt, ob humidum molle multo calore permixtum, expellunt tamen imbecilliùs, 3. *de caus. sympt. vlt.* quia facultate animali robusta non pollent, quam in tussi fortem expectamus: ideò videtur rectè dixisse Zoar, quòd pueri ex pleuritide tardiùs sanentur. Solue secundò. Pueri etsi valeant coctione, & citiùs resoluant, nihilominùs tamen disparitas est in humoribus: quia iuuenes ferè ex bile laborant, pueri

C ex pituita. Si autem in pueris morbi citò ad statum accesserunt, ea fuit causa, quia à valida puerorum vi naturali, crudi humores in genere venoso sunt concocti, & sic morbus breuior factus, quàm in iuuenibus, Nos autem de pleuritide loquimur, in qua oportet vt humor sit concoctus, & per tussim facilè excernatur.

Vtrùm hæmorrhagia pleuritidi familiaris? Galenus appositè dubio respondet, *lib.* 3. *de crisib. cap.* 3. *in med. Non tamen lethargus, aut peripneumonia fluxum sanguinis amant. Inter ipsas autem pleuritis medium obtinet locum: minùs enim quam febris incendens, & phrenitis, magis autem, quàm peripneumonia profluuio sanguinis soluitur.* Phrenitis à tenui humore ortum ducit, membranæ cerebri affectæ viciniam habent cum narium venis, hu-

D mor sua grauitate descendit, subtilitate sua aperit ora venarum. Hoc modo in febre ardente accidit hæmorrhagia, rescissis, ruptisque venis, 4. *acut.* 10. Cæterùm pleuritis, magis quàm peripneumonia, aut lethargus sanguinis è naribus profluuio soluitur: primò quia in illis morbis, venæ affecti loci non ita sunt propinquæ cum venis narium, vt venæ pleuræ. Deinde illi morbi ex crassis, & pituitosis humoribus generantur, qui ascensum impediunt, nec ora venarum recludere possunt, cùm tamen id in pleuritide contingat, quod insinuat Auic. 10. 3. *tract.* 4. *cap.* 10. 3. sub his verbis: *Et fluxus sanguinis narium non confert in peripneumonia, sicut in pleuritide, propter diuersitatem duarum materierum, &c.* quasi dicat, quia humor in peripneumonia ferè cras-

E sus est & pituitosus, ac proinde diuersus ab humore excitante pleuritidem, qui ferè tenuior esse solet. Accedit etiam ratio Auicennæ *loc. cit.* quòd attractio à pulmone longinquior sit, quàm à velamine, & panniculo pectoris, & eius lacertis, quod ex anatome venarum pectoris facilè patet.

Vtrùm pulsus valdè durus in pleuritide mortem præsagiat? Auicenna *loc. cit. cap.* 4. pulsum parùm durum, signum esse præstantissimum affirmat; significat enim paruam inflammationem, quæ parùm tendit arteriam, vel quæ suppurat. Suppuratio enim mollit arteriam, è contrario nullus pleuriticus seruatus est cum pulsu valdè duro, 5. *de præsag. ex pulsib.* 4. Quod ergo legitur,

4. de

4. de caus. puls. 7. magnam duritiem significare, vel tarditatem coctionis, vel empyema, vel tabitudinem, vel periculum intelligatur de non valdè magna: superior autem sententia de valdè dura.

Accedamus ad signa permutationis, quæramúsque: *Vtrùm permutatio pleuritidis in peripneumoniam sit pessima*: Hanc permutationem concedit Hipp. *lib. 7. Aph.* 11. *A morbo laterali, inflammatio pulmonis, malum.* Contingit autem hæc permutatio, ex Gal. *in com. Quando non potest is qui morbum facit lateralem; in costis humor contineri; pars eius aliqua ad pulmonem fertur.* Neque dubites à pleura ad pulmonem posse humorem recurrere, quia humor extra vasa impactus, ad ipsa, naturæ, & artis ope retrocedere potest: Hip. enim 7. *Aph.* 54. sic ait: *Quibus inter ventriculum, & septum pituita reposita est, & dolorem affert, non habens exitum, neque ad alterum ventrem, his per venas ad vesicam pituita versa soluitur morbus.* Hoc modo repellentium vsu humor in ambitu corporis infixus, ad intimas sedes regurgitat, ex Gal. 13. *meth.* 6. *Vacuatur autem quod impletum est, non modò medicamentis quæ digerunt, sed etiam quæ adstringunt, & refrigerant.* Hac ratione ob frigidi aëris repercussum exanthemata ad viscera restagnant. Sic violenta attractione Mercurij, humor mucosus & lentus, tenacissimè tophis Gallicanis impactus, refluit ad intima: nam humor per venas ad poros carneos fluens, tumorem effecturus, per easdem refluit ad im a: quomodo 2. *acut.* 10. venæ sectionis ope sanguis in parte inflammata conculcatus, & liuidus, exhauritur in pleuritide, loco eius qui antea erat rubidus, & non ita in subnigrum colorem mutatus.

Hanc transmutationem pleuritidis in peripneumoniam testatur carentia doloris: Nam punctorio dolore euanescente, alia signa pleuritidem comitantia vehementia sua affligunt, tunc enim humor à membrana costas succingente ad pulmones translatus est, & cum maiori periculo, pleuriticus factus est peripneumonicus, quod significauit Galenus 6. *epid. sect.* 6. *com.* 8. dum sic ait: *Contra verò non vtiliter phlegmone lateris in pulmonariam se conuertit.* Nam fit transitus humoris, à parte minùs nobili ad præstantissimam. Hoc autem duobus modis posse fieri existimo: vno sugente pulmone, & humore permeante ex arteriis asperis in læuiores, & reliquam carnem pulmonis: secundò, cùm humor à cerebro in pleuram delapsus resoluitur, & fluxurus procidit in pulmonem.

Pleuritis solet terminari quatuor modis, videlicèt resolutione, suppuratione, induratione, vel corruptione. Hæc postrema, pessima est: nam ob malitiam humoris, & partis imbecillitatem nimiam, inflammatio conuersa est in sphacelum. Induratio, rarissima est: pleuritis enim fit in loco calido, & ab humore calido, resolutioni apto. Resolutio accidit, quando vires valent, & humor paucus est, ac tenuis, & insensibiliter discutitur, præsertim quando vniuersalia remedia præcedunt, vel quum causa pleuritidis paulatim resudans, per sputum expurgatur, quæ vacuatio summè excellit, quia screatio conueniens est euacuatio pro repurgandis thorace, & pulmone. Ita dixit Auic. 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 2. *Oportet vt sit magnifica intentio, ad hoc vt sputum facilè fiat.*

Suppuratio, media est: neque enim est simpliciter praua, vt cæteræ, neque laudabilis, vt resolutio, quæ terminatio cæteris præstat, *lib. de inæqual. intemp. c.* 3. fit enim cum minori noxa, & humorem benigniorem, & partem robustiorem ostendit. Suppuratio fit monente Hipp. 2. *progn.* 52. *quando dolores ex his sedibus non desinunt, neque screationum purgationibus, neque ventris subductionibus, neque venæ incisionibus, ac medicamentis, & victus rationibus in suppurationem verti sciendum est*: materia enim calida, in loco calido detenta, si non resoluitur, aut expurgatur, necessariò debet concoqui, & in pus verti.

Hippocr. *lib.* 5. *Aph.* 8. præfinit tempus conuersionis pleuritidis ad suppurationem, & docet esse spatium quatuordecim dierum, quia est terminus morborum acutorum, (2. *Aphor.* 23.) *Quicunque igitur morbo laterali laborantes, in quatuordecim diebus non repurgantur, ij ad suppurationem vertuntur. Vtrùm* autem *dies conuersionis pleuritidis ad suppurationem debeant numerari ab initio pleuritidis, an sputi?* grauis est controuersia inter Auctores. Nam iuxta doctrinam Hippocratis, cùm pleuritis sit morbus acutus, numeratur à tempore quo fit dolor, non à die quo incœpit sputum; quod confirmat apertè Hipp. *eodem lib.* 4. *Aphor.* 15. dicens: *Quicunque ex morbo laterali suppurantur, si in quadraginta diebus repurgantur, à die quo fit ruptio, liberantur; si verò non, ad tabem transeunt.* Quam sententiam enarrans Galenus *in com.* inquit: *Nisi vtplurimùm in quadraginta diebus puris euacuatio fiat, per spuitiones purgati, necesse est pulmones exedi, pure processu temporis putrescente. Morbo igitur laterali diem decimumquartum posuit purgationis, suppurationis autem quadraginta.* Vtrumque enim continget, & pleuriticis suppuratio, & suppuratis tabes, nisi in prædictis diebus copiosa fiat humorũ per spuitiones expurgatio.

Contrà hanc sententiam obstat Historia illa celebris Anaxionis, prolata ab ipso Hippoc. 3. *epid. sect.* 3. *text.* 79. cui pleuritis non fuit terminata decima quarta die purgatione per sputum, quæ ad suppurationem non fuit conuersa, sed potiùs screatione, & sudore trigesima quarta iudicata. Neque respondeas, pleuritidem Anaxionis fuisse pituitosam, quæ ob humoris contumaciam ad expurgationem, & suppurationem longo tempore indiget, Hippocratem autem intelligendum esse de pleuritide exquisita, quæ cùm sanguinea, aut biliosa sit, si non dissoluitur, aut expurgatur, intra decimum quartum diem debet suppurari. Sed hæc solutio non est vera, nec ad mentem Hippocratis prolata: Si enim ab ipso recitata symptomata, quibus pressus fuit Anaxion, contemPleris, illius pleuritidem fuisse biliosam iudicabis. Neque placet, si asseras pleuritidem Anaxionis in quatuordecim diebus fuisse repurgatam; quia cœpit expuere decimo septimo: Nam hæc assertio est contra Hippocr. contextum, quia Anaxion vndecimo die cœpit expuere; ita enim ait Hippocrates: *Vndecimo quæ à pulmone exibant, erant humidiora, & liquidiora:* firmat Galenus 1. *crisi.* 18 quo loco hanc historiam interpretatur, & inquit: *Vndecimus dies in Anaxione debilem, & obscuram habuit concoctionem.* Hæc enim mutationem, quæ fit à non spuere, ad spuere liquidiora & humidiora, manifestè ostendit, vt *in principio capitis* idem Galenus docuit.

Dic ergo, quòd quando initium repurgationis neque ante decimum quartũ, neque in decimo quarto incœpit, tunc necessariò suppuratur pleuritis. Quòd si repurgatio per sputum cœperit ante decimum quartum diem, aut in ipso decimo quarto, non solet suppurari, pleuritis enim quæ semel incepit resolui, suppurari non solet. Neque necessariũ est in pleuritide quæ resoluitur, vt repurgatio fiat ante decimumquartum diem; nam potest extendi vsque ad decimum septimum, vel trigesimum, vel trigesimum quartum. Pleuritis autem Anaxionis non est suppurata, quia initium repurgationis cœpit à duodecimo, & decimo septimo manifestam habuit concoctionem; ideò vigesimo die imperfecta crisis fuit consequuta; qua de causa vigesimo passus recidiuam; & quia ab illo die perfectam habuit concoctionem, ideò sudore, & screatione die trigesimo quarto perfectè fuit liberatus. Ex quibus, & Historiæ huius explicatione constat, pleuriticos suppurari, nisi in quatuordecim diebus repurgentur, facta connumeratione non à primo morbi initio, sed ab illo à quo repurgari cœperunt.

Curatio.

Aer sit temperatus: valdè enim frigidus, pectori inimicus, 5. *Aph.* 24. nam dolorem, & inflammationem incurabilem facit, *ex textu* 20. *antecedenti.*

Somnus, quàm vigilia longior sit, quia maximè dolorem lenit, & coquit. Quies corporis, & animi plurimùm confert. De situ iacendi in lecto, dubium est: *Vtrùm pleuritici super latus ægrum, an oppositum debeant cubare?* Respondet Auicenna *loc.cit.c.3.& 4.* quòd *situs cubandi durante fluxu, super latus oppositum, cessante autem, super latus ægrum, est ex multiplicantibus sputum:* Nam magis cocto humore, magis resudat; & magis calefacta pars plus rarescit: quæ causæ videntur potiores, quàm aliorum existimantium, quòd post statum satiùs sit iacere super sanum, quia pendens tumor magis resudat, & comprimens pulmonem, plus expultricem irritat.

De quantitate alimenti, aliqua notanda. *Vtrùm sint plures indicationes, quantitatem alimenti in pleuritide variantes?* Quomodo varietur ex morbo alimentum, præclarè ostendit Hipp.*1.acut.19.* Ex natura etiam ægri variatur, *1.acut. com. 44.* Qui constat poris densis, magis tolerat famem, tum quia minùs resoluitur, tum quia pleuritidi est magis obnoxius; sicut è contrario raritas pororum non solùm in bilioso, sed etiam in homine exuberantis carnis, cogit ad cibi exhibitionem, *1.4. tract.2.cap.8.*

Qui latis venis sunt prædicti, licèt sint naturaliter calidi, *2.de temp. 3.* meliùs tenuem diætam ferunt; magis enim facit abundantia sanguinis quam habent, ad tolerandam inanitionem, quàm calor ad inaniendum. Plurimùm etiam ad victum facit consuetudo, à qua indicatio sumitur, *8. meth. cap. 9.* Senes tenuem victum bellè ferunt, *1. Aph. 13.* inter alias ætates, maximè impatiens pueritis. Ergo ab initio præscribendus est victus, iuxta distantiam status, ne prope vigorem incrassare cogamur, quod vitium in priscis Medicis reprobarunt Hip. & Gal. *1.acut.19.& lib.2.com.18.*

Vtrùm autem *in pleuritide, apparente sputo, crassiùs cibandum?* Affirmatiuè respondet Hippocrates *1.acut.23.* dum in pleuritide quamprimùm os madescit, augeri alimentum præcipit: Nam in morbis, in quibus symptomata, & coctio proportionabiliter augentur, seruandum est Hippocratis præceptum, *1. Aphor. 8. Quando morbus in suo vigore constiterit, tenuissimo victu vtendum est.* In pleuritide autem ante statum, cùm incipit apparere sputum, alimentum augendum: nam indicium est morbum esse mitiorem, quàm si foret siccus, in quo minor tenuitas necessaria est. Deinde. Peculiare est pleuritidi, excretio à facultate voluntaria per impetum operante, quæ in statu debilior cæteris existit, *2. Aphor. 29. in fin.* quia requirit spiritum in maiori copia, & magis tenuem: quare exigitur robur ex cibo præstitum ad spuendum; ideò præfertur ptissana mulsæ in pleuritide, *1.acut.13.* neque accrescet copia humoris ex oblato cibo, quia, vt ait Auic. *loc.cit.cap.2.* sputum facit ægros securos à multitudine materiæ. Lege quæ in hanc rem diximus, *lib.2. Hist. Princip. Med. in com. Hist. 92.*

De qualitate alimenti, monet Celsus *lib.4.cap.6.* vt sit lene, carens acrimonia, adstrictione, & asperitate: hoc enim sputum madefacit, humorem attenuat mediocriter, ac maximè facultatem roborat. Quare in pleuritide simpliciter acuta, quæ quatuordecim diebus finiri debet, victus ratio hac ratione instituatur, vt ad quartum diem victus tenuior sit, quàm postea: nam in omnibus inflammationibus, qualis est pleuritis, in principio tenuissimè cibandum, *6. meth. cap. 5.* In his ergo concedi potest aqua hordei cum saccharo, cucurbita, vel poma redolentia saccharo condita, vel assa. A quarto vsque ad septimum, vtile est ius pulli, aut gallinæ, vitellus oui. Post septimum alimenta in maiori quantitate offerenda.

Prisci primum locum concedebant ptissanæ, vt constat ex Hipp. *1.acut.18.* & alibi passim, cuius facultates mirificè extollit Galenus *lib.8.meth. cap.2. in med.* refrigerat, humectat, non adstringit, non malè turbat, sitim leuat, non inflat, mouet aluum, sputum prouocat, somnum conciliat, demum est commodissimus cibus, & non solùm in febribus biliosis, & sanguineis, sed in internis inflammationibus vtilissimus. Non enim tantummodò lenit, & abstergit, sed concoquit, deobstruit, sudorem prouocat, facilis est coctionis, & distributionis, optimi est succi, putrentem humorem corrigit, semiputridum ad benignitatem naturæ reducit, & alias dotes sortitur, quas Galenus *lib. de bonit. ptissana, ferè per totum* enarrat eloquenter.

At quæres: *Vtrùm aliquando ptissana in pleuritide reprobanda?* Hippocrates respondet hoc modo, *1.acut.33. Præterea, si lateris dolor assiduus est, calidísque fomentis non remittitur, sputúmque non procedit, sed summè citra coctibilitatem glutinosum sit, nisi quis dolorem, vel alui emollitione, vel secta vena, pro vtriusvis exigentia, soluerit, ptissanam autem ita affectis dederit, præcipitem aget in mortem:* & Galenus iisdem verbis confirmat *in com.*

Dic, aliquando in pleuritide prohibetur ptissana tota, de qua *cit.acut.* intelligendus Hippocrates, quia multùm nutrit in principio, & naturam à coctione disturbat. Reprobatur etiam, si nimia sit repletio in intestinis, aut vasis, quia abstersione sua defert humores, & in iis partibus obstructionem auget & dolorem, quare tunc necesse est, vt præcedat phlebotomia, aut lenitio ventris, ex Galeno *8. meth. 4.* Interdicitur etiam, si solita sit in ventriculo assumentis acescere, *1.4. tract.2. cap.7.* vel si odio fuerit ægrotanti. Quare *1.acut.27.* loco eius, pisces saxatiles concedit, ex anetho, aqua, & porro paratos, sic enim condita, iucundior est, facilè coquitur, & distribuitur, *1. de alim. facult. cap 9. & 10. meth. 11.* quæ condimenta in modica quantitate permisceri debent, *8. meth. 5. post. med.* cùm illa suis viribus sint aduersa morbis acutis, & ptissanam noxiam, & inutilem reddant. Hac ratione *1. de alim. facult. cit.* condemnat Galenus veteres, qui ptissanæ permiscebant satureiam, pulegium, cyminum, sapam, & mel.

Inquires: *Vtrùm ptissana in pleuritide sit præstantior farre?* In communi vsu iam ptissana non est recepta, nec ea quæ tota dicitur, aut hordeacea, qualis est non colata, nec cremor ptissanæ, quæ erat ptissana colata: sed loco illius vtimur farre, quod nihil aliud est, quàm hordeum decorticatum, & in partes crassiores comminutum; vel vtimur farina hordei leuiter in furno decocta, addito butyro recenti, saccharo, iure gallinæ, vel cremore amygdalarum dulcium, aut seminum frigidorum, ægris propinamus. Licèt autem hæ pultes vtiles sint pleuriticis, crassiores sunt, & non ita facilè à debili ægrotantis calore coquuntur; quare illis ptissana præferenda est.

Ptissana ex hordeo parata, cæteris frumentaceis gustamentis summoperè antecellit. Dubitabis tamen: *Vtrùm ptissana ex hordeo confecta sit anteponenda triticeæ?* Nam hæc magis consueta est, absque læsione nutrit, & naturæ nostræ simillima. At in sanis hoc verùm est, in ægris noxas parit inemendabiles, & maximè in pleuritide: farina enim tritici obstruit, & copiosiùs nutrit quàm acutis conueniat. Lege Arist. *1. probl. 37.* At instabis: sit tot laudes attribuuntur ptissanæ hordeaceæ, cur in acutis panis hordeaceus, cibus non erit optimus? *Dic,* nimiùm inter se distare ptissanam, & hordeum, vt colligitur ex Auic. *2. canon. cap. 530.* hoc enim valdè inflat, ac difficilè coquitur; ptissana per completam mixtionem & coctionem, totam flatulentiam deponit: Insuper viscositas eius est læuis, quare per tempus sufficiens ad coquendum, ventriculo lentore modico, adhæret, nec acrium, acidorum, aut acerborum instar, naturam molestat.

Vtrùm in pleuritide ptissana humorem ex thorace abstergat? meritò propones. Concedit Hip. *1.acut.18. Et si quid abiui eget probè abluit.* Antiquus codex legit: *& si quid excerni eget, facilè ipsa excernit.* Si ergo cibus, aut excrementa sicut in ventre, vt Galenus ait: *in com.* aut spiri

spiritalibus partibus infarcta, ea subducit. Qua tamen facultate id faciat, dubium est: Neque enim qua frigida, neque qua humida, sic enim humidum omne ablueret. Similis disceptatio potest institui de melone, cuius semina cùm frigidissima sint, & humida, adeò tamen abstergere arbitratur Galenus, vt ad abstergendos renes, sabulosamque substantiam repurgandam, ea concedat *lib. 2. alim. cap.* 4. Quare in his frigidis rebus, aliquæ semper exiguæ portiones calidæ insunt, in quibus abstergendi virtus sita est. Experimentum firmat manifestum: ex hordeo enim mirabilia solent fieri medicamenta ad faciem decorandam, quæ lentigines, alphos, cutisque vniuersæ pædorem, næuos & scabritiem delent.

Vtrùm Mulsa & Apomel in pleuritide concedi possint? Hippocrates offert, 1. *acut.* 22. dum sic ait: *Nempe si morbus siccior, quàm vt quispiam existimet, fuerit, non multum dare oportet, sed ante sorbitionem, vel mulsam, vel vinum, vtrum magis congruat, propinare conuenit.* Deinde 3. *acut.* 10. & 13. eam commendat Hipp. quia pulmonem emollit, sputum facilè educit, & tusses mitigat; habet enim, auctore Galeno *in com.* vim quandam extergendi, detergendíque: quare prouocat aluum, ac mouet vrinam.

Ex altera parte Mulsa ratione mellis inflammat, quia in bilem conuertitur, febrem exacuit, bilem proritat, & attenuat, sanguinem calefacit, viscera incendit: Ratione aquæ, humoris morbifici impedit expulsionem, quia aqua (3. *acut.* 40.) difficulter descendit, diúque moratur, crudiorem humorem reddit, ferit pectus, impedit vrinam, aluum retinet.

Responde hoc modo. Apomeli optimum (inquit Galenus 4. *de sanit. cap.* 6.) ex aqua conficitur, bibitúrque tota æstate refrigerantis vice. Fit deinde, vt ait Paulus *lib.* 7. *cap.* 15. ex fauis mellis ablutis, & inde in aqua copiosa decoctis, & vires præstat à mulsa non dissimiles. Deinde Mulsa, quæ melioratum, hydromel, & aqua mellis vocatur, ratione mellis nutrit, est tamen nutrimenti pauci, & ideò victus est tenuissimus, & non roborat virtutem, vt ipsa efflagitat, ex Gal. 3. *acut.* 17. cum hoc tamen, noxas aquæ fugit, & magnas virtutes acquirit, 3. *acut.* 13. est enim ad crassos humores extenuandos, abstergendos lentos, reserandas obstructiones, & vacuationes promouendas, medicamen optimum, 8. *meth.* 4. abstergit renes, calculi generationem impedit, articulorum, neruorum, & cerebri vitiis remedio est, & loco vini, auctore Mesuë *tit. de mulsa*, in iis affectibus conceditur.

Mulsa, vel est simplex, vel composita: illa dicitur, quæ ex melle, & aqua constat. Composita appellatur, quæ præter mel, & aquam, alia aromata & medicamenta in se admittit. Rursus Mulsa, alia est diluta, alia meraca: Illa dicitur, quando ex vna parte mellis, & octo partibus aquæ componitur; quando verò ex duabus partibus mellis, & octo partibus aquæ, meraca appellatur. Insuper Mulsa, alia est cruda, alia cocta. Illa vocatur, quæ parùm decocta est, & quando solis calore mel cum aqua miscetur; quum autem calore ignis est maximè cocta, tunc nominatur cocta: inter quas, magnam differentiam constituit Galenus 12. *meth. cap.* 3. *in med.* cruda enim minus nutrit, quia plus continet aquæ, magis tamen aluum subducit; cocta autem minus ventrem mouet, sed magis nutrit, vel enim per coctionem, acrimoniam amittit, & mitius redditur, vt Galenus docet 7. *simpl. cap. de melle.* Cocta minùs flatuosa existit, coctionis enim ope aquæ vitia ampliùs corriguntur.

Igitur Hippocrates in pleuritide mulsam propinat aquosam, quæ incendere corpus nequit, præsertim si sit pituitosa, & ex defluxione catarrhosa suborta; nam pituitosum humorem concoquit, & per sputum educit; pulmonem enim mollit, tussem mitigat, & suauiter detergit, ex Gal. 3. *acut.* 10. *Mulsa verò, & præsertim aquosa, detersoria, quæ minima sit, participat facultate:* quod etiam probat Hip. *text. sequenti* 23. Porrò licèt possint seorsim condemnari, aqua, & mel in pleuritide: illa, quia aqua frigiditate sua sputum retinet; mel verò biliosum humorem exacuit, & corpus acuta febri vexatum ampliùs inflammat; tamen permixta prosunt, hoc enim in plurimis medicamentis palàm conspicimus, quæ etsi ex venenosis rebus componantur, sumpta tamen post fermentationem, non solùm non lædunt, sed contra venenum mirificè prosunt, vt in theriaca patet manifestè. Hoc modo aquæ frigiditas cũ mellis caliditate coniuncta, tertium quoddam efficiunt, pro curandis morbis siccis, & expectorãdo humore quàm aptissimum.

Oxymel etiam ad sputi prouocationem, vtrum concedi possit? dubitandum. Nam Hip. 3. *acut.* 24. laudat, dum inquit: *Oxymeli vocatum potum sæpius quidem in his morbis commoditatem habere reperies, nam sputum educit, & facilem reddit spirationem sitim sedat, qua occasione hypochondrio, visceribúsque est beneuolum, mellísque inhibet noxas, nempe quod in melle biliosum est, castigat.* Sed hoc videtur difficile: Nam oxymel aceti ratione abradit intestina, exulcerat, & partes neruosas maximè lædit 3. *acut.* 33 & 34.

Dic. Oxymel præter mulsam, continet acetum, ex Galeno 3. *acut.* 24. §. *Non enim ex aceti, mellísque mixtione tantùm oxymelitis est compositio, verùm ex mulsa paulum aceti accipiente:* & sequitur Mesuës, relicta cõpositione Dioscoridis, *cap. de aceto mulso*, paratúrque ex partibus quatuor aquæ, mellis duabus, & vna aceti. Hoc medicamentum præstat victum tenuissimum, licèt aliquantulum magis mulsa nutriat, quia maiorem mellis suscipit quantitatem: illa tamen est efficacius ad extenuandum, abstergendum, incidendum, & reserandum, ex Gal. 8. *meth.* 4. & 11. *lib. cap.* 11. vacuationes promouet, gratum est visceribus, non calefacit, nec inflammat, non bilescit, non corrumpitur, imò sine noxa repurgat. Quare in pleuritide, ab humore præsertim crassiusculo suborta, tutè concedi potest.

Si autem abradit, & est valde acre, quod maiorem aceti quantitatem recipiat, horum omnium nihil mediocrè facit: nam sputum non educit, sed viscosum reddit, affértque detrimentum, ex Hip. 3. *acut.* 26. quia vt secandi vim habet, ita & exsiccandi, ex Gal. *in com.* Vtendum autem illo in crassis pulmonis sputis, non tanquam exsiccante, sed tanquam incidente, & detergente; sic enim habet Galenus 3. *acut.* 10. *Ad glutinosum siquidem sputum, medicamentum vehementer abstergere oportet, quod glutinosum eum qui bronchiis pulmonis inhæret, detergere possit humorem. Quòd si talis quispiam in thoracis, pulmonisque medio aceruatus fuerit, iam & maior, vt probè expuatur, tum incisoriæ, tum detersoriæ virtutis est necessitas, quæ id à succingente costas membrana detergat, dissecet, & tenuet: Nam fieri non potest, vt talis humor aliter per membranam quæ viscus ambit, ad pulmonis bronchia transferatur.* Quare ex arte faciet, qui oxymel pleuriticis in potum exhibet cum syrupis expectorantibus permixtum; crudum enim humorem secat, & coquit, lentum per sputum feliciter expurgat.

Vtrùm semina frigida maiora huic affectui vtilia sint? Laudantur hæc vulgò in febre arida & valida, permixta vel ptissanæ, vel lacti amygdalino, vtpotè semina citruli, Melonum, Cucurbitæ, & Cucumeris. Verùm cùm sint, apud Galenum, sicca in secundo, vsus illorum in morbis thoracis non videtur valde rationalis: imò nocuus, sicut & alia diuretica: pectoris enim humorem incrassant, apud Galenum *lib.* 5. *simpl.* 13. *de vrinam cientibus*, dum sic ait: *Quamobrem puris ex thorace expuitioni ea omnia aduersa sunt, quippe cùm natura eorum sit, vt modò dictum est, tum excalfactoria, exsiccatoriaque, tum etiam secretoria, & coarctatoria, &c.*

Vtrùm oua in pleuritide concedenda? Sanè videtur quòd vtilia sint: ea enim ratione alicuius excellentis qualitatis non lædunt, ferè enim temperata sunt, & parum ad caliditatem declinant, ex Gal. 11. *simp. tit. de ouis*, nec ratione suæ substantiæ, solùm enim quæ indurata sunt condemnat Gal. *lib. de bonit. & vit. succor. cap.* 4. mollia autem, vtpotè boni succi, approbat, quod fecit *lib.* 1. *acut. com.* 27. §. *Verbi gratia, ouis, &c.*

Dic. Oua distinguenda sunt, ex Gal. 3. *de alim. facult. cap.* 22. penes substantiam, tempus, & coctionis modum. Idcircò gallinarum oua præstantissima; anserum deteriora. Recentia excellunt; vetusta reprobantur. Cocta in aqua præferuntur assis, & frixis; & inter cocta, tremula, & sorbilia: indurata verò pessima. His dotibus prædita oua, etsi in morbis acutis vtilia sint, tamen in principio pleuritidis nocent, quia plenum victum præstant, 1. *Aph.* 4. Si verò prope statum vires sint deiectæ, & sputum educatur, sunt offerenda: roborant enim facultatem, præsertim animalem, vt excernendo humori impostерũ sufficiat. In hunc vsum offert Aëtius in pleuritide columbas, *tetrab.* 2. *serm.* 4. *c.* 67. & Trallianus *lib.* 1. *cap.* 1. *de pleuritide*, vinum, & ius gallinæ concedit, cum Celso *lib.* 4. *cap.* 6. Hoc autem intelligas de oui vitello: albumen enim noxium est; nam præterquam quòd ægrè concoquitur, ex Gal. 12. *meth. cap.* 6. & ægrotantis debili ventriculo negotium facessit, frigiditate sua, & adstrictione, humorem excernendum per sputum retinet, & incrassat. Quare *loc. nuper. cit. meth.* pro curanda syncope sic ait: *Dabis verò aliquando iis oua, præcipuéque eorum vitellos: virtutem enim mirandum in modum refocillant.* Quòd si Galenus 1. *acut.* 18. *prope finem*, oua stomachum languentibus ipsis subuertere affirmat, de ouis præparatis cum speciebus condientibus, quæ diuersimodè ipsum perturbant, est intelligendus, vt in correctis codicibus animaduertitur.

Vtrùm Testiculi gallorum pleuritidis offerendi? Affirmatiuè respondet Galenus 1. *acut.* 27. *Quod neque alteri cuipiam inest illorum, quæ Medici languentibus dare consueuerunt, verbi gratia ouis, gallorum testiculis, &c.* Nec immeritò, nam gallorum iuuenum testes, sunt præstantissimi, plurimi alimenti, & selecti succi, ac coctionis facilis, præsertim si lacte sint alti; hi enim ad roborandas vires summoperè prosunt: Quare 12. *meth.* 6. syncope correptis concedit, & 1. *ad Glauc. cap.* 9. *lib. de succor. bonit. & vit. cap.* 4. *lib.* 7. *meth.* 6. pro curanda siccitate, cum Tralliano *lib.* 2. *cap.* 21. Quare cùm cæterorum animalium testes virosi sint, insuaues, coctu difficiles, 3. *alim.* 6. & 7. soli saginatorum gallinaceorum testiculi, & suaues sunt, & probum corpori præstant alimentum, ex Paulo *lib.* 1. *cap.* 85. Accedit, quòd nec crassum, aut lentum succum præbent, nec excernendo sputo incommodum. Elige testes iuniorum, & non coëuntium animalium, ex Galeno 3. *alim.* 3. testes enim præ coitu suo humido substantifico orbati, parùm nutriunt, atque ægrè coquuntur. Hos ergo apparente concocto sputo, ad roborandas vires concedes, non in initio pleuritidis, quia valenter nutriunt, quo tempore victus tenuissimus offerendus.

Panis meritò est suspectus Mesuæ: Nam azymus incrassat sputum; fermentatus rumpit ante coctionem. Ergo præstant pultes hordeaceæ, vel panis bis lotus. Punica cùm sint acerba, vel acida, vel dulcoacida, & adstrictionem sortiantur momentaneam, omninò fugienda: dulcia, prosunt, Cucurbitæ, vel poma redolentia saccharo condita, vel assa, & saccharo respersa, sunt vtilia. Aurantia dulcia, pruna pinguia cocta, & saccharo delibuta, iuuant. Aquam Endiuiæ denegat Auicenna, ob adstrictionem. Trallianus laudat intuba cocta. Ille actualem timet frigiditatem endiuiæ, ferientem pectus; hic ob actualem calorem, & præparationem, admittit. Sed endiuia in calidissimo humore, sicut stillatitij liquores potest concedi. Si ptissanam fastidiant ægri, Galenus 1. *acut.* 27. concedit pisces saxatiles: quia boni succi sunt, & temperatum sanguinem gignunt, neque retinent sputum; de quorum temperamento, & viribus sat multa diximus; *lib.* 1. *Hist. PP. Med. in com. Hist.* 28. præsertim si præparentur cum aqua, porro, anetho, sale, & modico oleo. Concedit autem pisces sale conditos, e si sal calefaciat, & adstringat, quia crassos humores abstergit, secat, & attenuat.

Potus in pleuritide biliosa, vel sanguinea, sit aqua decocta cum hordeo, violis, vel solo saccharo. In pleuritide pituitosa, vel melancholica, sit aqua decocta cum prunis, liquiritia, adianto; vel aqua Mulsa. Dubium tamen esse potest: *Vtrùm potus actu frigidus pleuriticis offerendus?* Respondet Celsus hoc modo, *lib.* 4. *cap.* 6. *de laterum doloribus: Vtendum cibis, potionibúsque calidis; vitandum frigus:* hoc enim crudiotem reddit humorem sputúmque excerni prohibet, & est inimicum pectori, 5. *Aph.* 20. & 24.

Sed quid respondebimus Hip. 1. *acut.* 43. imperanti oxymel bibendum esse æstate frigidum, hyeme verò tepidum? Huic enim præcepto aduersatur Auicenna, 1. 3. *tract.* 5. *cap.* 1. docens, in pleuritide præsente hyeme sumenda esse calida, æstate verò tepida, seu temperata. Dic. Hip. respicit ad febrim, sitímque ab ipsa subortam, quæ tum ex parte temporis, tum ex parte morbi, æstate vehementissimè vrget. Auicenna loquitur sumpta indicatione ab humore collecto in pleura, cuius coctio calidis, tepidis, seu temperatis promouetur, frigidis interdicitur. Dic secundò. Hippocrates per potum frigidum, non admodum frigidum intelligit, sed non actu calidum.

De vino: *Vtrùm in pleuritide vinum concedi possit?* maior lis est. Concedit Hip. *lib.* 1. *acut. text.* 22. *Verùm dandæ sorbitionis quantitas augẽda, hoc obseruabitur pacto. Nempè si morbus siccior quàm vt quispiam existimet fuerit, non multum dare oportet, sed ante sorbitionem, vel mulsam, vel vinum, vtrum magis congruat, propinare conuenit.* At huiusmodi præceptum facit difficultatem maximam, quia vinum calidissimum cùm sit, febrem auget in acutis: febris autem quò est vehementior, maiorem siccitatem inducit, & hoc modo retorridi humores excretioni per sputum fiunt magis inepti. Deinde repugnat Galeno, 11. *meth.* 9. qui in febribus continuis vini vsum interdicit: & 9. *simpl. cap. de terra Samia, in fine*, illud exhibet in febribus pestilentialibus, dummodò febris magna non adsit: & 7. *sec. loc. cap. de cura affectionis hepaticæ*, pro curatione medicamenta offert cum vino confecta, si tamen febris cum illis affectionibus non complicetur. Accedit celebris contextus Galeni, *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 14. *post princip.* dicentis: *Plura esse, quæ vini exhibitionem probibent, veluti si aliquod vnum ex visceribus inflammationem patiatur, aut caput vehementius doluerit, aut passio aliqua quæ delirare cogat, aut febris incendens in morbo crudo: magna enim, & quasi insanabilia ex potu vini in huiuscemodi affectibus nocumenta proueniunt.* Quare cùm pleuritis inflammatio sit interna, & caput vehementer doleat, nam in hoc affectu fieri non potest, vt caput non lædatur, 4. *de caus. puls. cap.* 8. in eo maximè vsus vini est reprobandus, humores enim mouet, liquat, attenuat, incendit.

Solue hoc modo. In febris, inflammationísque internæ curatione, tria à Medico sunt contemplanda: febris, ipsius causa, & aliud tertium, quod ad se euocat curationem totam, vt dolor. Febris quà febris, nec vinum, nec calida medicamenta, aut alimenta exoptat. Sed si frigidus, & pituitosus sit humor, qui inflammationis est causa, tunc concedi potest, præsertim aquosum, dulce, & cum modo oblatum: Nam concoquit, roborat, humoris impacti in inflammatione excretionẽ promouet, atque hac ratione nocere non poterit. Hoc probat Hip. *lib.* 3. *de morb. cap. de pleuritide ex dorso*, dicens: *Pleuritides vtplurimum, veluti phrenitis, & peripneumonia curandæ*

curandas esse, præterquam quòd in pleuriticis, balneis calidis, & vino dulci vtendum est, &c. Quod præceptum intelligendum est, dummodò coctio adsit: & fluxionis impetus conquiescat, præcesserint vacuationes, & vires debiles ad humoris coctionem imposterum non sufficiant.

Vtrùm vinum interdum ante coctionem exhibendum? controuesia est non exigua. Galen. enim 3. *acut.* 2. pleuritide, & peripneumonia laborantibus non concedit, nisi coctis iam affectionibus. Si enim in febribus, 1. *ad Glauc.* 9. à vino omnino abstinet, antequam morbus concoquatur; quod facit etiam 11. *meth.* 5. maiori cum ratione in pleuritide eius vsus interdicetur: fluxiones enim commouet, crudos humores attenuat, fluxilioresque reddit, vt in dolorificam, debilémque partem promptiùs decumbant.

Dic, vinum, quod attinet ad ipsius temperamentum, ex Gal. 9. *method.* 11. & 12. aliud esse vinosum, quod est calidissimum; aliud aquosum, & remissè calidum; aliud verò mediocre, quod inter vtrumque mediam naturam seruat. Neutrum ante declinationem, humorísque coctionem integram concedi potest, nisi aliquod accidens superueniat, ad quod curantis consilium dirigi debeat, vt syncope, animi deliquium, virium debilitas summa. Si enim has non firmaueris, vini cum modo oblati ope ac beneficio, non concoquetur humor, sputum non procedet, & omninò morbus in peius ruet. In hunc sensum intelligendus Auicenna 4. 1. *cap.* 1. dum sic dicit: *Tu verò sis solicitus in morbis, de eo quod suspectum est.*

Accedamus ad vacuantia præsidia, inter quæ primatum obtinet phlebotomia, de cuius pro curanda pleuritide præstantia, etsi *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 19. simus commentati plura, non indigna scitu, placet hoc loco alia addere Laconicè, quæ lectori ad faciendam praxin vtilia sint, imò cumprimis iucunda. Quæramus ergo: *Vtrùm in omni pleuritide vena sit secanda?* Responde affirmatiuè: Nam si Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 8. & 4. *meth.* 6. in principio inflammationis externæ, in casu ab alto, vulnere, contusione quavis, licèt nulla adsit in corpore redundantia, statim ad sanguinis missionem accedit, quia euacuat, reuellit, & partem præ dolore oppressam, atque hac ratione attrahentem præseruat, auertitque humorem fluxum, fluentem, & fluxurum; cur illicò, & sine cunctatione vlla, in pleuritide, periculoso morbo, cuius vi plures occumbunt, 1. *acut.* 8. & in periculosiores morbos degenerante, non administrabitur, cùm in ea dolor adsit cum inflammatione coniunctus, & alia signa comitentur, quæ citissimam per venam sectam, præsertim inflammato membro sanguineo, opem ex postulant. Excipe, si sit mitissima pleuritis, cui satisfaciunt fomenta, & expectorationes, vt celebri Historia confirmat Galenus 6. *epid. sect.* 3. *com. vlt.* in cuius interpretatione nostram industriam adhibuimus, *lib.* 2. *Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 22. Adde, si præcesserit phlebotomia sufficiens in morbo antecedente: Vel deiectæ vires eam sustinere nequeant: Vel si sputum vbertim procedat cum tolerantia, & leuamine, quia exigitur robur ad spuendum.

Vtrùm verò præsente cacochymia etiam in pleuritide mittendus sit sanguis? controuersia esse potest. Rhasis 4. *continent.* citat Galenum prohibentem, quod ipse explicat de euacuante: nam reuellentem phlebotomiam omnis pleuritis expostulat. Ergo in quacunque pleuritide, à quocunque humore concitata, sanguinis missio est celebranda: huius enim beneficio sanguis, & alij humores ad partem inflammatam fluentes, & fluxuri cohibentur, & reuulsio fit præstantissima; & fluxi vacuantur: quæ indicationes necessariæ sunt ad prohibendum inflammationis augmentum, eásque 13. *meth. cap.* 6. explanat Galenus. Phlebotomia enim sine conturbatione vlla, suauiter, & tutò, hanc vtilitatem præstat euidenter: nec enim alius humor à sanguine ita separatus confluit in pleuram, quin cum ipso etiam permixtus sit, & confusus, qui venæ sectione promptè educitur.

Vtrùm ex eodem latere sit semper celebranda? Affirmatiuè *lib.* 2. *Hist. PP. Med.* cum priscis respondimus. Obstant tamen aliæ celebres Græcorum auctoritates, quas expedire oportet: Nam Hipp. 5. *Aph.* 68. dolente parte capitis posteriore, ex fronte sanguinem emittit: & Gal. *in com.* obseruandam esse contrarietatem reuulsionis, secundùm trinam dimensionẽ asseuerat: quare si in sinistra sit malum, ex dextra mittendus est sanguis, & è contra. In hunc modum Celsus *lib.* 2. *cap.* 10. *prope fin.* affecto humero, ex altero brachio, sanguinem extrahendum imperat. Galenus *lib. de sang. mis. cap.* 19. in morbo comitiali, & vertiginosis, in crure venam secat: & 2. *ad Glauc.* 8. & 13. *meth. cap.* 11. & alibi, quàm longissimè à parte tentata fluxione distrahendum esse humorem, nequaquam ad eam trahendum non semel inculcat. Hoc modo manu laborante scarificabis crura; altero crure malè habente, reliquum, ex Galeno 13. *meth. cap.* 5. fluxionis enim motum ad contraria trahere expedit

Pro contraria parte est Hippocr. *lib.* 1. *de morb. versus finem*, dum sic ait: *Cùm præbet dolorem, & febrem oportet venam hepaticam pertundere ab ea parte, qua morbus fuerit:* repetit *lib.* 4. *Aph.* 73. confirmat Galenus *in com.* sequitur Oribasius *lib. de compend. med. ad Eustathium filium.* §. *Reuulsio fit, quando ex ipsa parte quæ ægrotat, proxima patienti loco inciditur vena: splene enim patiente de sinistra manu incidenda vena est; pleuriticis verò ex ipsa parte quæ dolet, auferendus sanguis, &c.* Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap.* 11. §. *Reuulsionis gratia venam semper in directum secabis, nimirum fluente sanguine ex nare dextra, scindatur vena dextra manus, & in pleuriticis secta vena affecti lateris.* Paulus *lib.* 2. *cap.* 40. sic ait: *Si igitur sanguinis sit copia quæ distendit, veluti in inflammatione oriri solet protinùs si vires tolerant, sanguis mittendus est per venam propinquam patienti particulæ.*

Hippocrates autem 5. *Aphor.* Galenus, & Celsus de sanguinis missione sunt intelligendi, facta in morbo ferè salubri, non ita acuto, & periculoso, qualis est pleuritis; in qua indicatio euacuatiua, quæ sumitur ab humore, etsi pauco, impacto in pleura, cæteras reuulsionis, & contrarietatis indicationes obumbrat. Galenus autem præseruationis causa in vertiginosis, & epilepticis, sanguinem emittendum curat: in pleuritide autem, de curatione est sermo. Neque dicas, quòd in corpore pleno, si ex eodem latere sanguis emittatur, tota machina humoris ruet in partem affectam, & inflammatione adaucta, vitium insolescet: Nam sanguis non attrahitur ad pleuram, sed ad brachium, inter quæ sufficiens distantia existit, & sanguis eatenus sequitur, quatenus educitur: imò sanguis agitatus, & fluxilis, ex prima sanguinis detractione, ad secundam, si ea indigemus, aptissimus fit; & sic tenuitate sua promptiùs aperto foramine excurrit. Quapropter cùm detur sufficiens distantia à brachio affectæ partis ad pleuram, ad reuellendum, & euacuandum, vrgente malo, ex eodem latere sanguis est detrahendus: quia hæc vacuatio fit per venas, quæ cum parte laborante maximè consentiunt. *Si enim*) *venas* (inquit Galenus *lib. de rigore, c.* 5.) *quæ nihil parti affectæ communicant, incideris, neque affecta medeberis, & sanam semper offendes. Vtrùm* autem *in pestilenti & venenosa pleuritide, à superioribus partibus exhauriendus sit sanguis?* Respondimus affirmatiuè *lib.* 2. *Hist. PP. Med. in com. Hist.* 89. Excipe pleuritidem à menstrua, aut hæmorrhoidali vacuatione minuta, aut ex toto suppressa concitatam, in qua si non valdè vrgeat, è talo exhauriendus sanguis; si autẽ vehementer infestet, etiam actu fluentibus lochiis, è brachio demendus, vt latè comprobauimus, *lib.* 1. *Hist. PP. med. in com. Hist.* 77.

De quantitate sanguinis extrahenda in pleuritide, etiam dubitant Auctores: *Vtrùm ad mutationem coloris sit vacuandus?* Hoc enim prædixit Hipp. *lib. acut. text.* 10. *si verò dolor ad clauiculam pertigerit; aut molesta sit vel brachio, vel mammæ, vel partibus septo transuerso superioribus, grauitas, internam cubiti venam secare expedit: neque copiosè vt sanguis detrahatur, est cunctandum, sed eò vsque auferendus, donec rubidior multò, vel pro puro rubido liuidus fluxerit: nam vtrumque contingit.*

Hic ergo tantus auctor cum Galeno, etsi aliquando cautus sit provt exigit necessitas, in sanguine mittendo: nam multoties solis fomentis citra phlebotomiam, curandam esse pleuritidem edocet, 2. *acut.* 1. & 6. *epid. sect.* 4. *text. vlt.* & Galenus 13. *meth. vlt.* eam in inflammatione cerebri reformidet, quando continens est valdè intemperatum: & 9. *meth.* 4. non emittat ante signum coctionis alimenti, & aliquando ad dimidium cotylæ euacuet, hoc est, detrahat sanguinis vncias quatuor cùm dimidia: tamen hi strenui duces copiosè aliquando euacuant; imitantur enim naturam, quæ vtiliter, præsente plenitudine, sanguinis libras duas, & tres interdum per nares, & varias corporis regiones expellit: maximè cùm humanum corpus viginti constet sanguinis libris. Ergo parui erit momenti detractio sex, septem, vel octo vnciarum. Gloriatur enim *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 14. quibusdam ad sex vsque libras sanguinem fuisse detractum, ita vt febris protinùs extingueretur, nec vlla sequeretur virium afflictio.

Ergo audacter Hippocratica methodo instructus Galenus, *in com.* 2. *acut.* & *loc. cit. de sang. mis.* vsque ad mutationem coloris sanguinis, euacuandum consulit in pleuritide: *Alius enim est qui in phlegmone est sanguis, ab eo qui secundum naturam, vtpotè plus excalfactus: nam si antè crudior erat, rubrior modò, & flauior efficitur; sin eiusmodi priùs fuerat, ad atredinem vergit adustione.* Quare in periculoso morbo sanguinē in inflammata parte contentum citò hac copiosa vacuatione educere conatur Hip. & signum proponit mutationem coloris sanguinis, magnum certè indicium, quòd sanguis, qui est circa partem inflammatam, vel in ipsa inflammatione impactus, educitur, in quo febris radix consistit.

Hanc mutationem, etsi probat Galenus *citato de sang. mis. libro*, vt summè vtilem, sæpiùs tamen non esse expectandam docet: primò, vbi vis imbecillis non tolerat. Secundò, vbi maligna inflammatio non remittit sanguinem contentum. Et licèt ferè sanguis prior extractus sit putridus magis, quia fortiora sunt interna membra externis, in quibus innatus calor intus robustior noxium pellit ad extra; tamen in internis inflammationibus posterior sanguis corruptior est, & à priori dissimilis.

Sed cur in inflammationibus internis oportet expectare coloris sanguinis mutationem? Dic ex Galeno 2. *acut.* & *de sang. mis. cit.* causam esse, quia quicquid sanguinis in parte inflammata continetur, id caloris abundantia in colore permutatur: quare coloris transmutatio, translationem sanguinis ex particula inflammata, sufficienter significat.

Vtrùm solùm in pleuritide, alijsque inflãmationibus internis hac coloris mutatio sit spectanda? dubitabis. Affirmatiuè respondet Rhasius *lib.* 7. *ad Almans. cap.* 21. sub his verbis: *Qui autem calidum apostema patitur, vt pleuresim, aut ei similes ægritudines, cùm phlebotomatur, mutationem coloris sanguinis à propria dispositione attendere debet. Apostemate autem carens cùm phlebotomatur, non debet hoc in suo sanguine obseruare, cùm totus eius sanguis sit æqualis, &c.* Neque obstat, quòd sanguis circa cor, & iecur, propter magnum calorem horum membrorum, debeat esse nigrior, & magis adustus eo, qui continetur in partibus vicinis venæ sectæ: quia sanguis iuxta cor, & iecur, licèt sit calidior, non habet tamen notabilem mutationem in colore: in parte enim inflammata sanguis est magis circumscriptus, & conculcatus, & sic à præternaturali corrumpente calore, sanguis vicinus in colore permutatur: non sic autem in statu naturali, vbi calor naturaliter operatur, & in morbis vasorum, in quibus sanguis, & alij humores, huc & illuc irrequieto motu agitati, transpirant, & ventilantur. Quare qui sine inflammatione fatigant morbi, sanguinis mutationem effatu dignam non habent. In febre enim continente vniformis est sanguis, siue putreat, siue putredinis labe non inquinetur. In tertiana, qui in iecore est, paulò est biliosior; sicut in quartana, qui in liene residet, paulò magis melancholicus; & in quotidiana, qui est in ventriculo, pituitosior quodammodo existit: per has enim febres huiusmodi viscera magis pati fatetur Galenus *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 4. Non est tamen huiuscemodi humorum differentia momentanea, nec à Medico dum sanguis educitur, ita aduerti potest, vt illa in qua humores in inflammatione aduruntur.

Vtrùm extracto sanguine vitiato, statim sit cohibenda vacuatio? Dic, quòd etsi aliqui defendant, extracto sanguine vitiato, pro puro, qui priùs emanabat, non esse sistendam vacuationem, donec penitùs totus vacuetur putridus in inflammatione contentus; tamen securius est eam cohibere: Quoniam vniuersus sanguis prauus inflammationem efficiens, vnica sanguinis detractione vacuari nequit, vt experimento constat; rari enim sunt, qui ex pleuritide, vnica sanguinis missione liberentur.

Quare apparente improbo sanguine, etiamsi prorsus is non vacuetur, supprimenda vacuatio est. Primò, quoniam coniectura est sanguinem eum à parte inflammata recessisse. Secundò, quoniam prauus hic sanguis, qui ab inflammatione in alias venas recessit, ob commodi sanguinis permixtionem, & facilem transpirationem corrigi potest, & naturæ beneficio pristinæ naturæ restitui. Tertiò, quoniam si vnica, eáque copiosissima venæ sectione morbum extirpare conemur, iterationi deinceps locus non erit, quæ maximè in omni morbo vtilis est, ex Gal. *lib. de sang. mis.* 16. Quartò, quia in inflammatione, atque omni affectu, in quo aliquid è venis extra effluxit, repetita sanguinis detractione est opus, vt intermedio tempore, venæ inanitæ, quod extrà effluxerat, recipiant, & secundâ venæ sectione vacuetur, vt 4. *de sanit. cap. vlt.* lassitudinis phlegmonosæ curationem proponens, suadet Galenus, §. *Quoniam igitur in hac, &c.* Quòd si totum prauum sanguinem in inflammatione contentum semel vacuare tentes, citra morbi leuamen naturam prosternes. Ex quibus constat apertè, audiendos non esse eos, qui duplicem sanguinis mutationem expectant, primam in deterius, in qua sanguis in phlegmone infixus vacuari incipit, & tandiu eius vacuationem prosequuntur, donec rursus in melius transmutetur, prauo vniuersim vacuato: Nam Hip. & Galenus simplicis tantùm permutationis in deterius meminerunt. Quæ autem sint signa, quæ ostendant sanguinem sufficienter esse detractum, exponit eleganter Galenus *lib. de sang. mis. cap.* 14.

At quæres: *Vtrùm in pleuritide pituitosa sit hac sanguinis mutatio expectanda?* Dic. In phlebotomia eorum qui patiuntur inflammationes internas, & aliorum febricitantium, sanguinem album exeuntem perpetuò iudicari putrefactum, cùm tamen in se putredinis aliquando expers sit, sed sæpè ex pituitoso fit mutatio ad rubidum in inflammata parte, ex Hipp. 2. *acut. cit.* Dignoscetur ergo sítne putridus, an pituitosus, primò, quia pituitosus sanguis non est verè albus, sed minùs ruber, ex Gal *lib. de sang. mis.* 14. sic interpretante Hippocratem, cùm inquit: *Nam si antea crudior erat, rubidior modò, & flauior in parte inflammata efficitur.* Deinde, albedo putrida, variegata est. Insuper, albedo pituitosa in suprema parte sanguinis non locatur, sed ob grauitatem suam immediatè supra melancholiam reponitur,

quæ

quæ infimum locum occupat: albedo verò putredinosa in suprema parte sanguinis innatat, ob inflationem ex calore putredinoso conceptam, multos scilicet flatus generante, quibus putrida, tenuiora redduntur.

In albedine itaque pituitosa mutatio sanguinis in colorem rubidum, extractionem sanguinis in parte inflammata contenti denotat manifestè: nam ex putredine pituitæ color acquiritur rubeus. Ita intelligendus est Auicenna 21. 3.*tract* 2.*cap*.2. dicens, in morbis frigidis sæpè vrinam apparere rubeam, ob putredinem pituitæ, quia pituita redditur rubea vrinam tingens: & 1. 4.*tract*. 2.*cap*. 47. de febre phlegmatica, hac de causa in ea primò apparere albam, deinde rubram, asseuerat.

Quæres deinde: *Vtrùm in pleuritide vsque ad animi deliquium sit sanguis mittendus*? Dubium est agitatum pro vtraque parte, *lib*. 3 *de praxi admiranda, obseruat*. 117. Hippocrates annuit 4.*acut*.74.& illius sententiam, vt partum Hippocraticum firmat, *in com*.adhibitis conditionibus quas prisci pro tam copiosa vacuatione celebranda, præsupponunt, nempè si sit ætas florens, vis sit robusta, redundet sanguis, adsint tempus, regio, temperamentum, corporis constitutio benè temperata. Renuit Aëtius *tetra*. 2.*serm*. 4. *cap*. 68. §. *sanguis in pleuritide mittatur, sed non vsque ad animi deliquium*. Huius auctoris votum sequuntur prisci, & alij quique, qui ab Hip. tempore ad nostrum æuum in praxi inclaruere. Quare adulterinam sententiam, ex *lib*. 4. *acut*. esse sibi persuadent, & Hippocrate Coo indignam: in morbis enim thoracis nunquam ad animalis facultatis defectum est ducendus sanguis, cuius ope ad screandum inposterum indigemus; & sæpè accidit vt concoquatur humor, sed præ facultatis debilitate non expellatur, 2. *progn*.67. partitè ergo, & per vices, non simultanèe vacuandus sanguis. At vera dicit Hippocrates, in cuius *libro quarto acut*. etsi sint spuria oracula, & ab aliis interiecta, plura tamen sunt, quæ magni Hippocratis redolent officinam: & ideò si vehemens adsit pleuritis, cum virium robore magno, & præsentibus conditionibus reliquis, hæc vacuatio exercenda, cuius beneficio humor impactus, fluens, & fluxurus semel vacuatur, ita vt deinceps animalis facultatis robore opus non sit.

Ante sanguinis missionem clyster præcedere debet, nî inflammatio ita vrgeat cum vehementi dolore coniuncta, vt illi soli opitulandum sit: in quem sensum intelligendus est Hip. *lib*. 4. *acut*. 75. quo loco post copiosam phlebotomiam, clysterem exhibet. Cucurbitulæ ad reuellendum in partibus distantibus affixæ commodum afferunt maximum, & cùm sint proximæ venæ sectioni, 2. *Ap*. 17.& 4.1.*c*.20.virésque non ita exhauriant, si eæ sint debiles, (quas tantoperè seruare in hoc morbo debemus) & corpus sit tenerum, & rara contextura præditum, vel exangue, quale est senum, etiam incipiente pleuritide scapulis infra partem affectam, ad leuandam totius plenitudinem, vtiliter imponuntur. Vel earum loco hirudines hæmorrhoïdalibus venis applicitæ, idem opus præstant, & plethoram præsertim melancholicam exhauriunt. At cucurbitulæ scarificatæ semper tutiores sunt, promptiùs enim reuellunt, citiùs, euacuant, & feliciùs dolorem leuant.

Vtrùm autem *super partem affectam cucurbitula scarificata in initio, ante totius corporis vacuationem affigenda*? dubium est. Hoc auxilium approbat Galenus 11.*meth. cap*.17. si priùs corpus vacuatum sit, cum scarificatione profunda, & ceu experimentum certissimum, commendatur à Tralliano *lib*. 6.*cap*.1.sub his verbis: *Verùm sciendum est, plerosque, præsertim in quibus non adeò magna sanguinis copia in venis superare videatur, iuuisse, locum acutissimo scapello probè scarificasse. Conuenit autem cucurbitula quoque post cutim incisam vti, vt quod in ea continetur ex alto extrahatur. Atque hoc facto mirari licet, quomodo inde etiam dolor qualiscunque fuerit, licèt vehementissimus conquieuerit, vt neque fomento, neque alio præsidio indiguerit. Commodius autem, & tutius est, in quibus parua copia est euacuanda, hac vti curatione; vtpotè validissima*. Confirmat Celsus *lib*. 4. *cap*.6. Aëtius *tetrab*. 2. *serm*.4.*cap*. 68. Auic. 1. 3.*tract*. 5. *cap*. 2. Rhasius 9.*ad Almans*. Paul. Mesuë, *cap.prop*. & omnium primus edocuit Galenus *lib*.13.*meth.cap*.19. dum sic ait: *Hac ratione & cucurbitula (strenuum planè auxiliū) est inuenta, tum vt forâs euocentur, quæ sunt in alto, tum vt eximantur atque eruantur, quæ iam in scirrhum abeunt. Verùm vtendum cucurbitula, in ipsa parte quæ phlegmone vrgetur, inter initia non est, imò posteaquàm totum corpus euacuaueris, ac necessarium sit eorum, quæ in inflammata parte continentur, aliquid educas, atque eruas, atque etiam forâs versus attrahas &c*. Quare hoc auxilium præstat, post integram vacuationem adhibitum; nam digerit, dolorem sedat, & attrahit ad exteriora.

In oppositum tamen facere videtur, quod *lib*. 4. *de sanit.tuend.cap*.5. legimus, si lassitudo sit cum sanguinis copia, venam incidendam esse, aut aliquid agendum quod tantum valeat, inter quæ numerat scarificationem. Dic, hoc verum esse, sed eo loco Galenum non numerare cucurbitulam, sed scarificationem, vt ex contextus serie patet manifestè; quod remedium diuersum est à cucurbitula, vt constat ex Galeno *lib. prop.de cucurbitulis & scarificat.cap*. 3.& 4. Quare hæc vacuatio conuenit etiam corpore plethorico existente, quia de humore redundante commodè vacuare potest, non verò cucurbitula, & magis super partem dolentem infixa: Licèt enim humorem noxium à parte exhauriat, tamen ob validam attractionem potentiùs attrahit, & magis quàm euacuet; quo nomine deteriores sunt, quàm phlebotomia facta ex parte affecta, vt *cit. loco* Aëtius docuit. Hæc enim licèt attrahat materiam, etiam sanguinis excretionem facit: cucurbitula verò tum impetu affixionis violenter humorem attrahens, tum ampliorem locum occupans, & tamen neque vasis sensibilem fissuram faciens, attrahit quidem memorabilem materiam, non euacuat autem pro ratione attractæ. Quapropter cucurbitula supra partem affectam, solùm post absolutam vacuationem, in pleuritide, cæterísque inflammationibus internis, imponenda.

De purgatione: *Vtrùm in hoc affectu sit celebranda*? Purgationem in pleuritide esse celebrandam, docuit Hip. 2. *progn*. 52. qui in ea vtitur eclegmatis, ventris subductione, venæ sectione, diæta, & medicamentis, per quæ non intelligit fomenta, sed medicamentum purgans: nam medicamentum absolutè prolatum, purgans debet intelligi, vt constat ex ipso, 1. *Aph*. 21. *Concocta medicari*, & 4. *Aph*.10. *Medicari in valdè acutis*, hoc est, vti medicamento purgante, & 4. *Aph*.1.& 2. De qua vacuatione, plura ex veterum, & iuniorum mente disceptauimus, *lib*. 2. *Hist. PP. Medic.in com. Hist*.22. Nunc tamen cum Galeno hoc dubium breuiter concludimus, qui quæstionem hanc sic determinat, *lib*.4. *acut*. 76: *Nam vel statim ab initio priusquam in partem aliquam firmati sint humores, medicandum; vel posteà cùm concocti fuerint. Quam ob causam & prima interdum die, & secunda, & quarta, & interdum quinta medicati sumus, & non in quarta solùm quomodo is dixit*. Ex qua doctrina constat, in pleuritide, reuulsionis causa, ratione humorum qui in partem affectam fluunt, & fluxuri sunt, in initio esse purgationem salubrem; eradicatiuam verò in declinatione, & cùm humor noxius tum in vasis, tum in parte phlegmone obsessa impactus, fuerit concoctus: quem humorem, qui est causa coniuncta inflammationis, si initio educere tentes, nihil proficies, sed vires prosternes; cruda enim passio non cedit, 4.*acut*.22. Ergo in principio reuulsiua purgatio; in declinatione, euacuatiua

euatiua est administranda. Quomodo autem in descendente pleuritide dici possit reuulsiua, cùm reuulsio tunc potiùs per vomitum debeat celebrari, eo loco explanauimus diligenter.

Vtrùm verò in descendente pleuritide, sanguinis missio in principio facta sit vtilior purgatione? ardua est quæstio. Hip. 2. acut. 11. eam laudat vt vtilissimam. Galenus tenuit *in com.* Nam licèt in principio huius affectionis expurgatio vtilis sit, est tamen longè vtilior, & tutior sanguinis detractio, præsertim cùm febris nimiùm excandescit, nec est probè cognita ægrotantis natura, sunt enim qui facilè, alij qui difficilè expurgantibus cedunt medicamentis. Deinde in acutis morbis, raiò, & in principiis, medicinis purgantibus vtendum, 1. *Aph.* 24. maximè cùm ipsa calida sint, conturbent, corpus exagitent. Ergo sanguinis missio semper præferenda venit, 4. *acut.* 21. 6. *epid. sect.* 1. *com.* 6. Nam inanit corpus, vasa deobstruit, & præparat ad purgationem, reuellit, euacuat lenit dolorem.

Hanc methodum esse exercendam vel in descendente pleuritide, à sensu ipso, qui negari non potest, confirmatur: Anatomica enim experientia constat, sanguinem è propaginibus venæ Azygꝰ hauriri facilè posse secta eiusdem lateris affecti basilica: coëunt enim per anastomosin inuicem in eodem latere propagines venæ azygꝰ, cum ramis & propaginibus venæ cauæ eiusdem lateris: nam inter axillarem, & cephalicam venam, prope iugulum, ab vtroque latere quædam media oritur vena, ab axillari ferè nascens, à qua plurimæ productæ propagines, tandem cum ramusculis venæ sine pari copulantur.

Instabis hoc modo. Si Galenus 2. *acut.* 11. tantoperè in descendente pleuritide, ob rationes dictas, phlebotomiam laudat, & purgationi præfert: cur *com.* 10. *antecedenti* sanguinis detractionem non admodum iuuare in descendente, atque ideò esse vtiliorem purgationem affirmat? Sic enim ait: *Nos verò partem eam quæ phlegmone obsidetur, tum celeriter, tum, quam cæteras partes, magis in acutis præsertim morbis, vacuare contendimus; quod sanè interna cubiti vena facit, multòque magis, vbi sanguinis redundantia ad superiora vergere videatur, aut superiores thoracis partes affectæ sint, nempè in eo malo tum brachium, tum mamma grauari solent. Verùm quæ partes thoracis inferiores, prope septum transuersum infestant inflammationes, non abs re dolorem ad hypochondrium transmittunt, quo fit vt dolores huiusmodi non admodum iuuet, quæ in cubito fit euacuatio. &c.* Dic Galenus non damnat sanguinis missionem in descendente pleuritide, neque multùm iuuare negat, sed non admodum vtilem esse, hoc est, tantam afferre commoditatem, ac si secaretur in ascendente, quia partes superiores magis consentiunt cum interna vena, & sanguis ex superioribus costis grauitate sua faciliùs descendit, quàm ascendat à costis nothis ad venam sectam. Deinde costæ superiores, spiritalibus membris viciniores, abundant sanguine subtiliori & magis spirituoso, qui ex aperta vena citiùs tenuitate sua per apertum foramen vacuatur, & excurrit; costæ verò inferiores pituitosiore, & crudiore sanguine aluntur, qui vacuationi morosus est, & magis lentus. Quare venæ sectio in descendente non admodum iuuat, seu non æquè prodest, ac si adhiberetur in ascendente.

Purgatio, facta priùs sufficiente sanguinis missione, in principio morbi est administranda, medicamentis clementibus, temperatis, adstrictione carentibus, ne fortè humor per tussim expurgandus possit impediri, vt notat Auic. 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 2. offerendáque sunt illa, quæ superanti humori sunt accommodata, vt sunt Pulpæ cassiæ interaneus liquor, Manna, Syrup. ex multiplici infusione Violar. & ros. Persic. Regius, sennatus, quæ dissoluantur in decocto pectorali, cum Diacathol. Confect. Hamech, Diaprun. & aliis.

A Duo sunt medicamenta, quæ ab omnibus non approbantur: primum est, Rhabarbarum, quod etsi adstrictionem participet, ea non est tanta, vt vias expurgationi dicatas arctare, & sputum cohibere possit, imò cum seligenti virtute attrahendi bilem ex inflammata parte, à qua ferè pleuritis ortum ducit, modicam stypticitatem participat, quæ iuuat ad penetrationem, cuius ope faciliùs distantes partes permeat, & feliciùs expurgat: quare eius præsertim infusum, lenientibus medicamentis admixtum, tutissimè in pleuritide potest concedi, vt *lib.* 1. diximus *in Pharmacopœa nostra, tit. de Rhabarbaro.*

Alterum medicamentum est Agaricum, de quo maior est dubitatio: *Vtrùm in pleuritide offerendum?* Nam adstringit, ex Gal. 6 *simp. cap. prop.* ideóque dysentericis B confert, ex Dioscoride *lib.* 3. *cap.* 1. Deinde concitat vomitum, & concussione facta, humorem ad superiores partes conuocat; quæ autem vomitoria sunt, affectibus spiritalium partium valdè nocent, ex Hip. & Gal. 4. *Aph.* 8. Reclamat Mesuë *prop. cap. de Agarico.* Asthmaticis, & difficulter spirantibus concedens, quia pectus à pituitoso humore suauiter abstergit, & repurgat: Quare in pleuritide pituitosa summè confert, & ampliùs in maligna, & populariter vagante, cuius deleteriam vim, cardiaca efficacia, alexipharmaci præstantissimi instar, mirandum in modum coërcet, ac domat, ob quam causam in celeberrima venit antidota, præsertim præparatum Zingibere, vino, vel oxymelite, quorum beneficio, exigua eius adstrictio emendatur, & vis vomitum mouens corrigitur. Num autem pleuritici sint C soluendi noctu, vt suadet Auicenna, eius interpretes vbertim exponunt.

Factis vacuationibus vniuersalibus, ad resolutionem humoris in parte affecta contenti est accedendum, ex Hip. 2. *acut.* 1. Hoc opus præstant olea, vnguenta, fomenta, emplastra modicè calida, quæ tum lenire dolorem, tum humorem per halitum digerere, tum ipsum excreationi per sputum præparare nata sunt. Huius census sunt oleum Camomil. Amygdal. Viol. Lilior. Vnguent. Pleuriticum, seu pectorale, Filij Zaccharia. Emplast. de Melilot. Dialth. Martiat. de Ruta, apud Paul. *lib.* 7. *cap.* 17. & 18. Resoluentia non sint sicca, vt farina hord. & fabæ, quia resolutio non est simplex, sed per screationem, quæ humectantibus promouetur. Fomenta parantur ex decocto Violar. Maluar. Camomil. D Fœnugræc. Melilot. Camomil. Anech. parietar. & cum oleo amygdal. & aliis imponuntur in vesica bouina, vel excipiuntur cum spongia, & lateri admouentur, & posteà sæpè admouentur vnguenta.

Dubitabis: *Vtrùm repercussiua in pleuritide super partem affectam apponenda?* Etsi in initio inflammationum repulsio humoris sit necessaria, ex Gal. 13. *met.* 9. & *in art. med. cap.* 95. 6. *sec. loc. cap.* 1. Auic. 1. 1. *cap.* 1. & 28. ex natura inflammationis indicatione sumpta, in pleuritide tamen inutilis est, quia pars inflammata, qualis est pleura, in profundo corporis iacet, & non in superficie; quare vis medicamentorum ad ipsam permeare nequit, quin ex musculis, & venis sanguis ad partem inflammatam impellitur, & augetur inflammatio: (Ob quam causam in coxendicis dolore, 10. *sec. loc.* 2. repellentia prohi- E bet) tum quia humorem ad pulmones, & cor adstrictione sua repellunt; tum quia cùm sint frigida, pectori inimica, 5. *Aph.* 24. humoremque per sputum excernendum, adstrictis viis arctant, densant, & excretioni contumacem reddunt.

Ex aduersa parte reluctatur Galenus 11. *met.* 15. §. *Parciùs verò ad pectus, quàm ad ea est adstringētibus vtendum:* probat *lib. de const. art. med.* 17. sequuntur Auicenna *loc. cit. cap.* 3 Mesuë *cap. prop. de pleuritide.* Dic, quòd licèt in praxi obseruatum sit, in pleuritide exteriùs esse apponenda calida, anodyna, emollientia, concoquentia, & discutientia, ob dictas causas; tamen si pleuritis sit in

initio,

initio, post phlebotomiam, si materia est pauca, & non est fixa, quod agnoscitur ex leuamine doloris, tunc parcus vsus externorum repellentium potest commendari, maximè si sint permixta discutientibus; quorum vsum ad pectus probat Galenus, non in totum prohibet: nam thorax non est emunctorium cordis, & inflammatæ membranæ cerebri repellentia adhibentur: modica enim adstrictio repellentium iuuat ad penetrationem. Galenus verò, & cæteri auctores frigidorum vsum pertimescentes, intelligendi sunt, si materia fixa est, morbus non est in principio, non præcedente vacuatione aliqua, tunc enim repellentia nimis frigida, & adstringentia valdè nocent, præsertim si humor sit copiosus: ita docet Auicenna, *loc. cit. cap.* 31. *in med. Et scias quòd si materia est multa, tunc emplastra, & epithemata frigida, nociua sunt; & si est pauca, non nocent.* Num autem in processu curationis, sit permiscendum aliquid adstringens in thoracis inflammationibus, disertè *cit.* 11. *meth.* explicuit.

Si tamen inflammatio ad suppurationem vergit, hæc internis, & externis præsidiis oblatis diligenter est adiuuanda, decocto caricarum pinguium, dactylor. sem. maluæ, althææ, hord. facto in aq. tussilaginis: & deinde adiecto saccharo, aut penidiis, pro potu offeratur. Exteriùs emplastra, & cataplasmata imponantur suppurantia. Si verò opus sit confectum, quod ex febris, doloris, & grauitatis notabili remissione agnoscemus, ruptio plurimis ingeniis tentanda, vociferatione valida, necnon tussi vehementi, quæ ebibitis salsis, acutis, & acribus concitabitur, vt sunt oxymel, syrupus de prassio, ius cicerum cum melle, amygdalæ dulces, & amaræ. Rupto abscessu, abstergentia sunt ex vsu, vt hydromel, & decoctum dactyl. hord. liquirit. passular. Deinde glutinantia vtilia, vt hydromel permixtum cum bolo armeno, thure, terra sigillata, lac chalybeatum.

Sed quoniam timorosa est suppuratio, & resolutio præstantior, & securior, idcircò summè enitendum, vt humor facilè per sputum extrahatur, & purgetur. Sed quia humor qui ex inflammatione resudat, aëris impulsu expurgari debet, vt possit cedere, mediocrem substantiam requirit, 2. *progn.* 43. & 1. *simp.* 24. & 1. *de sympt. caus. cap.* 4. Quare si materia elabitur per tenuitatem, expectoratio promoueatur incrassantibus, 4. *de loc.* 9. quæ humorem in initio fluentem condensent, & fluxum inhibeant, vt sunt syrupus iuiubinus, violaceus, nenupharinus, papauerinus, maximè si vigilia infestet. Vtilia sunt iulapia, tabellæ, eclegmata, decocta expectorantia, facta ex hord. prun. iuiubis. flor. viol. Adriant. liquiritia, &c. Si verò humor per crassitiem peccet, præstant validiora, vt syrupus de hyssopo, prasio, liquirit. oxymel, decocta parata ex hord. dactylis, ficubus, adiant. semin. vrticæ, enula, tussilag. papauer. errat. scabios. sem. anisi, bombac. rad. apij, fœnicul. borrag. & aliis, quæ tenacem hunc humorem attenuent, & incidant.

Dolori sedando summè debet Medicus esse intentus, quoniam ex eius sæuitie vires prosternuntur, fluxio augetur, accrescit inflammatio. Si anodyna extrà applicita non prosint, ad stupefacientia accedendum, quum videlicet præ doloris vehementia homo de vita periclitatur. Quare quærendum: *Vtrùm in hoc affectu aliquando stupefacientia exhibenda?* Dic, quòd licèt hæc nimia frigiditate obsint pectori, thoraci sint inimicia, humorem contumaciorem reddant, sputum coërceant, canales adstringant, inflammationem incrudent, tamen si diuturna vigilia infestet, humor tenuis sit, & acris, dolor adsit sæuus, tunc horum symptomatum vrgentium habita ratione, de cura coacta, vacuato priùs corpore, mitia sunt offerenda, ad maius periculum euitandum. Hoc modo *loc. cit. cap.* 2. Auicenna Diacodion concedit: firmat Paulus *lib.* 3. *cap.* 33. §. *Quos torquent vigiliæ, medicamen diacodion delingere oportet.* Trallianus *lib.* 6. *c.* 1. Approbauit priùs Galenus 1. *acut.* 33. §. *Nempè eorum quæ ex opio, hyoscyamo, & mandragora conficiuntur medicamentorum vsus, dolorosam pleuritidis affectionem non sanat; sed sensum tollit, enecatque, &c.* ac si dicat: Opiata etsi causam doloris non adimant, hoc est humorem actu committentem inflammationem, quia hunc ampliùs impingunt, tamen sensum auferunt, & dolorem leniunt: quo ad tempus sedato, vires refocillantur, & ob somnum coctione meliùs peracta, adauctóque calore humor concoquitur, faciliùs per screatum excernitur, provt 12. *meht.* 7. & 8. posito exemplo in dolore colico à frigida causa concitato, in cuius sæuitie opiata offert, ipse edocuit.

Si verò quæras: *Vtrùm in vrgentissimo dolore pleuritico vtilius sit hæc in potum assumere, an extrà supra partem dolentem apponere?* Dic, interiùs assumpta præstantiora esse: exteriùs enim applicita parùm penetrant ad partem dolentem, tardissimè operantur, & in transitu ad partes internas, humores incrassant, & hac ratione dolorem, & causam eius adaugent.

OBSERVATIO I.

Pleuritis sæua, copiosissima sanguinis missionē curata.

Inciderat Rusticus quadragenarius, satis robustus & firmus, in pleuritidem vehementem, cum intensa febri, & tussi sicca, cui totum corpus purpureo colore erat perfusum, & ob ingentem plethoram tumidum valdè: dolor erat truculentus, sputum cruentum, vrina rubea; tensiua lassitudine oppressus, præ sarcina in lecto sesé mouere non poterat, imò difficili respiratione detentus, pessimè ad oblata se habebat. Vires erant liberales: ætas florens. Spretis cæteris, quæ pro hoc affectu commendantur, auxiliis, in copiosa phlebotomia celebranda, contra assistentes, qui moribundum opinabantur, pertinaciter insisto, auferóque de industria sanguinem ex interna vena partis affectæ, quousque libræ tres cum dimidia fuerint exhaustæ, qua simultanea phlebotomia facta, æger se sanum esse exclamauit. Hoc exemplum nos docet, quòd etsi in pleuritide sit extrahendus sanguis cum cautela summa, ne imminuamus vires, vt excernendo humori per sputum, vsque ad statum sufficiant; tamen si vires ferant, multoties audacter secanda vena, antequam materia omninò in parte collecta, in posterum & partis, & totius concitet ruinam.

OBSERVATIO II.

Pleuritidi pituitosæ curandæ, Syrupus eximius.

Vigebat bruma, quando quinquagenarius quidam temperamento frigidus & humidus, ex catarrhosa defluxione, pleuritide dextra decubuit, quæ costas superiores grauiter occupauit, cum ingenti dolore coniuncta. Febris erat lenta, tussis pauca, vrina subrubra, sputum nullum. Sanguis detractus: Purgatio clemens adhibita: Fomenta varia, & vnguenta parti imposita, sed citra vtilitatem vllam. Tandem crassescente sputo, quod anteà spumosum erat, solo hoc syrupo bis in die ebibito in commoda hora, concocta per sputum, & aluum eduxit, dolor est sedatus, febris remissa, & ipse ex toto sanus est factus: cuius forma esto hæc.

℞. Radic. ireos, helenij, petroselini, apij, borragin. buglos. fœniculi, an. ℥ j. ß. folior. adianti, folior. hyssopi, tussilagin. papauer. erratic. an. M. j. anisi, sem. bombacis, & maluæ. an. ʒ j. glycyrrhizæ rasæ, & contusæ, ℥ ij. passular. corinthiac. ℥ j. ß.

℥j.ß.pressi, ʒiij.dactylor. prunor. pinguium, an.num.xij. flor.cordial.an.ʒ iij.anisi, ʒ j.hord. P. ij.ficuum pinguium, xi v j.conseruæ enulæ campanæ ℥ ij.conseruæ adiant. ℥ ij. ß. conseruæ violar.℥ iij.strobylor.num, xv. amygdal. purgatar. ℥ ß. cinnamomi electi. ʒ j ß.folior. sennæ ℥ j. Coque sec. art. in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℥ viij.infunde per noctem sec. art. *Rhab. elect.* ʒ ij. *agarici trochiscati*, ʒ j.ß. Colaturæ adde, *Syrupi de hyssopo* ℥ iij. *syrupi de liquiritia* ℥ ij.*oxymel. simpl.* ℥ j *oxymel. campos.*℥ ß. *sacchari*, *q. s.* Omnia bulliant, quousque acquirant consistentiam syrupi longi. Dosis ℥ ii. Iteretur bis in die, in aurora, & duabus horis post cænam.

OBSERVATIO III.

Vnguentum pro pleuritide curanda. vtilissimum.

GRauissimum symptoma dolor est, & præsertim si in pleuritide insolescat: Nam ex eius sæuitie eneruantur vires, humor non conquitur, nec resoluitur insensibiliter, vel per sputum vacuatur: quare retentus in parte putrescit, ac in pus mutatur. Hanc perniciem vt effugias, parti dolenti (vacuato priùs, vt decet corpore) hoc linimentum appone, quod inter alia anodyna primatum obtinere felici euentu comprobaui sæpè.

℞. *Dialthææ* ℥ j. *olei amygdal.dulcium* ℥ ß. Misce, fiat linimentum, quo calido partes dolentes, illinantur. Desuper tenuis puluis flor. chamæmeli inspergatur: tandémque folium Brassicæ calidum, ex butyro, aut pinguedine porcina inunctum superponatur, & fascia obligetur.

OBSERVATIO IV.

Pleuritis biliosa, venæ saluatellæ sectione curata.

SVbiit mihi in mentem mirari persæpe, cur septentrionales Medici, etsi doctissimi, ita flocci faciant saluatellarum venarum sectarum præstantiam, & vsum, cùm fidissimo experimento apud grauissimos auctores constet, plures, eósque præsertim venosi generis morbos, earum sectarum ope radicitus extirpari, ac deuinci. Sed habent excusationem in promptu bonam, quia in hoc terræ tractu ferè ob alimentorum vsum sanguis aquosus regignitur, crudíque humores exuperant, per alui fluxum, aut aliarum venarum maiorum sectiones commodiùs extrahendi: at ab his venis tenuis sanguis plerumque emanat: Quo cùm abundaret iuuenis quidam, iracundus, biliosus, hirsutus, gracilis, in pleuritidem siccam dextri lateris lapsus, pluribus tentatis vniuersalibus, & particularibus auxiliis vix leuatus est. Tandem mitescente febre, dolor immaniter sæuit, ita vt anodynorum, clementer expurgantium, & cæterorum reuellentium medicamentorum opem contempserit. At cùm esset præditus squallido iecore, & in trigesimo die morbi esset constitutus, suspicióque esset quòd fluxio ab hac parte manaret in pleuram, idcircò saluatellam dextram feriendam impero, qua secta dolor conquieuit. Nec mirum: nam vacuato subtili sanguine, à quo fouebatur malum, natura deonerata, potentior reddita, in manum residuum humoris, tanquam in partem extremam transmisit: sicut enim in visceribus viget concoctrix, sic in extremis attractrix. Accedit, quòd vi balnei, frictionis, & & vinculi, tum copiosè sanguis educitur, tum ad dissitas partes strenuè auertitur.

OBSERVATIO V.

Pleuritis contumax, cauterio super partem dolentem apposito, curatur.

LAborauerat vir quidam satis musculosus & fortis, distillatione pituitosa, quæ in fauces & œsophagum adeò vbertim irruebat, vt interclusis ferè respirationis viis, à mucoso & viscido succo veluti suffocari videretur. Ecce vno die dolorem sentit in costis, ac si aciculis pungeretur. Accessit rigor, quem vehemens sequuta est febris, cum tussi, & difficili respiratione coniuncta. Secta illicò vena, purgatio administrata: reuulsio per cucurbitulas, frictiones, clysteria, ligaturas celebrata: varia fomenta applicita. His factis, perseuerante adhuc in vigesimo die intenso dolore, cucurbitula cum scarificatu super partem admota, cui cùm non cederet, ne in corruptionem, aut suppurationem fieret transmutatio, candentibus ferramentis partem inurere imperaui, quorum vi cùm ichores decem horarum spatio emanarent in copia multa, superposito folio caulis butyro insulso delibuto, remissus est dolor: quo mitiore facto, natura deuictrix humorem copiosè eduxit per sputum, & post decem dies à morbo immunis est factus.

OBSRVATIO VI.

Pleuritis in sphacelum transmutata, lethalis.

IN pleuritide dolor adest persæpe immanis, ita vt æger de vita periclitetur. Si verò perseuerantibus signis deterrimis ipse conquiescat, timendum, quoniam inflammatio pestilens quandoque, & maligna in corruptionem terminatur, & sensum partis aufert. Quo cùm premeretur quidam immisericorditer, vt præ doloris inclementia insomnes noctes duceret, tandem cohibito sputo euanuit dolor, qui cùm sanus à Medicis iudicaretur, post diem subitò occubuit. Aperto cadauere, in thorace inuenta est pleura in parte interna tota ferè nigrore perusta. Quod signum veneni intus sæuientis, & sphaceli est certissimum.

OBSERVATIO VII.

Dolor ossis sterni pro pleuritide curatus, excreto per os lumbrico, euanescit.

QVàm sint portentosa, & admiranda vermium symptomata, prisci, & iuniores pleno ore contestantur. Vnum audies rarissimum. Vidimus tres puellos, qui prope sternum dolore immani oppressi, tussicula, febri, difficili spiritu, pulsu duro vexati, pro pleuriticis curati, nihil leuati sunt, immò applicitis auxiliis ruebant in peius. Omnes in processu morbi, viuis excretis per os vermibus, à morbo immunes sunt facti.

OBSERVATIO VIII.

Pleuritis in abscessum externum, & fistulam lethalem terminata.

PVella decennis pleuritide pressa est, ratione situs, & humoris, spuria & mendosa vocata; nam symptomata non adeò erant intensa, & sputum non ita vbertim fluebat. Loco affecto plurima præsidia sunt applicita, secta vena, purgatio celebrata, expectorantia adhibita. Cúmque dolor vigesimo die cessaret omninò, & mitesceret febris, tumor duriusculus in parte externa dextra

dextra supra mamillam apparuit, cum dolore, rubore, & aliquali pulsatione coniunctus, qui ita intumuit, vt necesse fuerit desuper suppurantia cataplasmata adhibere. Facto pure, cauterio apertus est tumor, exeunte sanie cum pure commixta in copia multa. At cùm ab incunabulis ægra totum caput vlceribus haberet fœdatum, ex quibus tetra illuuies emanabat continuò, & cerebrum suapte natura humidissimum excrementa ad locum dolentem excerneret, factum est vt abscessus consolidari non posset, sed fistula est genita, cuius augmentum, cùm purgationibus vniuersalibus, fonticulis in brachiis excitatis, sudorificis ex Ebeno, præsidiis caput roborantibus, & aliis parti adhibitis, non posset impediri, febricula adueniente, spatio duorum annorum tabefacta, occubuit. Virum, & fœminam diuerso tempore tractaui, qui eodem læui lateris dolore oppressi, excitatóque tumore in parte externa, infra mamillam, suppurato, & ad cicatricem perducto, feliciter euasere.

OBSERVATIO IX.

Pleuritis exquisita, sanguinis mictu critico soluta.

TRactabamus duo Medici iuuenem biliosum, & calidum, qui exquisita pleuritide sinistrum latus occupante correptus, aliis secundùm artem celebratis auxiliis leuari non potuerat. Ecce vndecimo die sanguis, ad vncias duas, ex sinistra nare emanauit, increscente febre, ob quam iterum ex eodem latere parcè sanguis detractus. Qua vacuatione leuata natura, per vrinæ vias cruorem vbertim biduo excreuit, in die decimo quarto, cum conferentia multa: quo factum est, vt euanescente dolore, & sublata febri, omninò sanus euaderet. Nec mirandum putes pleuritidem per vrinam iudicari! Nam contenta in thorace per has vias posse expurgari, testatur Galenus *lib.6.de loc.cap.4.* firmarunt posteà Paulus *lib.3.cap.33.* Aëtius, Auicenna, & alij. Vel causa esse potest, quòd vena sine pari aliquando cum emulgente connectitur.

CAPVT III.

De Peripneumonia.

Definitio.

QVoniam Pleuritis, & Peripneumonia iisdem ferè remediis curantur, ex Auic. 10.3.*tract.5.cap.4.* §. *In cura peripneumoniæ clauditur cura pleurisis, &c.* quum ab iisdem propemodum causis generentur, quamuis Peripneumonia à sanguine magis pituitoso, & Pleuritis à bilioso oriatur, 6. *Aph.* 33. vt in *superiori capite* plura de hac re sumus loquuti: idcircò in huius morbi curatione, quoad possumus, erimus breuiloqui, quærémúsque primò; *Vtrùm Peripneumoniæ essentia in inflammatione consistat?* Nam si inflammatio concitatur, quum sanguis à venis maioribus ad minores, minimas, & spatia partis inflammandæ decurrit, ex Galeno *de inæquali intemp. cap.* 3. & 10. *meth. cap.* 6. & à plurimis occasionibus hic oritur affectus, vt pleuritide, angina, asthmate, copiosa à cerebro defluxione, non videtur eius essentia in inflammatione consistere.

Obstat tamen virorum grauissimorum auctoritas, quibus assentiri præstat: Nam Paulus sic definit *lib.3. cap.30. Peripneumonia pulmonis est inflammatio.* Aëtius dicit esse *inflammationem cum febre acuta.* Idem Aretæus, cæterique Græci, Arabes, & Latini pleno ore confirmant. Cùm enim pulmo perpetuò moueatur, sítque mollis & rarus, motu suo attrahit valenter distillationes à cerebro, & aliis vicinis partibus, præsertim in ipsum decumbentes, quas ob laxam carnem promptissimè recipit, in cuius substantia infixæ, & tenaciter adhærescentes, retentæ & prohibitæ difflari, putrescunt, & inflammationem concitantes, acutissimam febrem accendunt.

Causa.

V*Trùm motus continuus pulmonis, ipsius inflammationem concitare possit?* Aër frigidus nocet pulmoni: maximè si ab æstate ad hyemem rigidam transitus fiat: nam à tepido aëris calore laxatæ thoracis partes, promptùs, & cùm maiori periculo tenduntur, & contrahuntur. Confluxus à capite in thoracem sæpè pulmoniæ est causa: humores enim in pulmonis substantia imbibiti, & firmiter impacti, pituitosi præsertim, retenti, huius partis inflammationem concitare nati sunt. Sæpè à toto corpore confluxio fit. Aliquando est angina originem ducit, vt prædixit Hip. 5. *Aph.* 10. *Quicunque ab angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur, & in septem diebus pereunt: si verò hos euaserint, suppurantur.* Ita pleuritidi superuenire solet, 7. *Aph.*11. *A morbo laterali, pulmonis inflammatio, malum.*

Iuuat etiam perpetuus ipsius motus, cuius causa ad sese attrahere ex vniuerso corpore, crassos, lentósque humores potens est: Si enim clamor, aut ira, pulmonem agitando & calefaciendo, inflammationem ipsi incutere valent, quantò magis motus, cuius vi maxima fit attractio, vt passim Galenus confirmat? Deinde motus fundit, attenuat, exagitat, incendit lentam & viscidam pituitam, quæ à capite ad pulmones confluens, ibi stabulans, motu, & accito calore liquefit, & actior reddita pulmonem inflammat.

Moueri pulmonem adeò notum est, vt probari opus non sit. *Vtrùm autem à propria vi moueatur?* ardua est controuersia, quia pulmo aëris est per inspirationem attracti receptaculum, & in illius vsus gratiam, mollis, raræ, laxæque substantiæ, ad recipiendum aptæ, & spongiæ instar foraminulentæ, fuisse creatum, 15. *de vsu part. cap.6.2.de mot.musculor.vlt.6.Aph.*33. testatur Galenus; nec proprium vllum motum habere, vel actiuè ad aliquem concurrere, ideòque neruis destitui, sed tantùm gratia vacui euitandi, motionem pectoris sequi, & ab illo cieri, demonstrat ipse 6. *de vsu part.* 2. & 17. *lib.*7. *cap.* 9. *lib. de vtilit. resp. vlt.* & 2. *de placit.*4. & *lib. de instrum. odorat.*5 & 1. *de diff. respirat.*4. & 14. & 18. & 2. *de caus. sympt.* 4. *in fin.* & *lib.* 5. *de loc. cap.* 3. & *innumeris aliis in locis.*

Auerrhoës *lib. 2. collig. cap.* 19. multis, nec inualidis argumentis placitum illud impugnat. Primò. Quandiu animal respirat, pulmo perpetuò agitatur, 6. *de vsu part.* 4. & 9. & *lib.* 15. *cap.* 6. & *alibi.* Atqui si consequutione tantùm pectoris ferretur, non propria & insita vi, daretur motus in tota vita grauis, & violentus. Igitur negari non potest, vim aliquam, & motum peculiarem habere.

Deinde, respirationis motus non solùm tendit in cordis, sed in pulmonis vsum; is enim etiam exigit refrigerium, & fuliginum expurgationem, ad suum calorem conseruandum. Sed illa frigidi aëris attractio, & fuliginum expulsio, in suum vsum & commoditatem, meliùs indita natura fit, quàm ope alterius membri. Igitur à seipso, non à thorace agitur pulmo inter respirandum: nî velis naturam, vsui vim ac subsidium denegare, & in necessariis deficere, quod non solet; aut vnius membris curam, alterius gratiæ committere, cùm nulla ferè inter naturalia reperiatur, sed singula de propriis tantùm vtilitatibus sollicita sint.

Insuper,

Insuper, licèt pulmo thorace cinctus existat, 8. *de anatomic. administ. cap.* 10 illiúsque impleat cauitatem, 7. *de vsu part.* 9. thoraci tamen alligatus non est, sed veluti pendens, nec apparet ligatura vlla qua trahi possit, & diffundi à dilatato thorace. Igitur, &c. Denique ostendit Auerrhoës, non concludere rationes, quibus putat Galenus suum placitum demonstrari, quantumuis perforato, aut quiescente pectore, aut sectis neruis ad illum delatis, non ampliùs moueatur pulmo: Nam etiamsi magnis vulneribus thoracis confestim quiescat, non proinde sequitur proprio motu carere, quoniam accidit (inquit) refrigerari pulmonem per vulnus, & ex valido refrigerio impotem reddi ad motum.

Iam verò si omninò quiescit feriante thorace, cùm non minùs etiam illud in pectore experiamur, quiescente pulmone: si vim habet ratio, oportet vt idem pariter de vtroque colligas. Præterquam quòd fieri rectè potest, vt vno membro immoto aliud non moueatur, quamuis neutrum sit causa motionis alterius: quemadmodum etiam vbi vnum per consensum alterius læditur; inde enim fit, vt sectis pectoris neruis ab opere cesset pulmo, non quasi ab illo distendatur, sed quia ex sectione neruorum offenditur pectus, & ad illius offensam consentit pulmo, & sua actione priuatur, id quod à Galeni doctrina alienum non est.

Ita Auerrhoës ingeniosissimus, sed frustrà contra Galenum insurgit; neque enim adductis instantiis Galeni rationes infringit, vt paulo pòst constabit: nec euincit, quod conatur. Nam si seipsum agitaret pulmo, vel suus ille motus naturalis esset, hoc est, à natura, aut animali, siue à voluntate factus: non iste, quia cùm localis sit, perpetuus, ac laboriosus, & fortè omnium corporis partium robustissimus, 6. *de vsu part.* 10. iunctum exigebat robur, & firmitatem per villos comparatam, quibus motus localis efficitur, 3. *de natural facul. cap.* 8. & thoraci prouisum fuit. At omnium filamentorum genere; præterquàm venis, & arteriis, quæ delationi inseruire non poterant, 6. *de vsu part. cit.* destituitur pulmo; insuper & neruis, & musculis ad motum voluntarium omninò requisitis: ac proinde minùs poterit ad facultatem animalem referri motus ille pulmonis, nec diffitetur Auerrhoës. Igitur, &c.

Non fieri autem à natura, pro quo vrget, ostenditur rursus, quoniam naturales, voluntariíque motus in eundem finem, & vsum plerumque conspirant: cùm tamen ab agentibus vsque adeò diuersis fiant, perpetuò cohærere non possunt: naturales enim perennes sunt, & nullo pacto interrupti; alij pro arbitrio cohibentur. Atqui pulmo eum ordinem, & concentum obseruat cum thorace, qui voluntariè mouetur, vt simul cum eo incipiat, simúlque moueri desinat: denique ita suis motibus conueniunt, vt nunquam seiungantur, nec modo aliquo sibi mutuò pugnent. Igitur non distenditur pulmo à natura, nec proprio, innatóque motu, sed ad dilatationem thoracis, atque fieri ita oportuit.

Res verò in hunc modum se habet. Dum Thorax musculorum ope, atque adeò voluntariè dilatatur, secedit à loco illo in quo pulmoni adhærebat: cùm verò pulmo impleat natiuam cauitatem pectoris, si hoc moto, & à se elongato quiesceret, necesse erat interiecto spatio vacuum accidere; cúmque illud non patiatur natura, constituit vt distentum thoracem pulmo sequeretur, & gratia vitandi vacui, ampliorem locum quàm anteà occuparet, non quidem pristinum deserens, sed seipsum magis extendens propter quod molli, laxáque carne fuit præditus. Quoniam verò interim dum extenditur pulmo, interiora illius spatia magis diducta manent, similiter ne vacuum detur, succedit aër dictas inanitates implens: & ita quidem rem fieri, euidens argumentum est, quòd si aër succedendi libertate priuetur, thorax dilatari non poterit, scilicet quia non diffunderetur pulmo, nisi aliud subinde suos canales impleret; sicuti nec etiam mouetur, vbi vacui periculum non imminet, cuius tamen ratione solet agitari, atque ob id sanè pectore confosso quiescit: cùm enim tunc ad dilatationem thoracis aër per plagam se insinuet, & capacitatem redditam maiorem præoccupet, deficit causa ob quam mouebatur pulmo.

Ex his constat, ex pulmonis quiete in magnis thoracis vulneribus, meliùs collegisse Galenum pulmonis motum consequutione pectoris fieri, quàm affinxisse Auerrhoëm, ideò in proposito exemplo à motu cessare, quia ex refrigerio læditur motrix facultas qua pollet. Nam quantumcunque per vulnus refrigeretur pulmo, vbi primùm clauditur pectus, confestim mouetur, sequens illius distentionem, & manifestè quidem ostendens, solùm ob traditam causam quieuisse, neque aliunde moueri. Id autem non minùs etiam confirmat, quòd pectore quiescente quiescit. Licèt verò idem accidat thoraci, otiante pulmone, non proinde sequitur, quod inferebat Auerrhoës, ex similitudine rationis, pectus per se non moueri, quia semper cum pulmone distenditur: in pectore siquidem musculos mouentes intuemur, nullum prorsus in pulmone.

Iam verò asserere, ideò sectis pectoralibus neruis otiari, quia læso pectori consentit, à ratione prorsus alienum est: Si enim pulmo dum magis afficitur, vt per tabem exulceratus, aut per pulmoniam inflammatus, à motu non desistit, quin & multò plus, ac concitatiùs mouetur, quàm in sanitate: quomodo in leuiori affectu, & ad læsionem ex consensu omninò feriabitur? Corruunt igitur prædictæ ab Auerrhoë solutiones, simul cum illius sententia, quam parum etiam fulciunt fundamenta contra Galenum adducta.

Et primum: quia licèt res ad alterius motum, non ex se moueatur, non propterea dicitur vehementer moueri: alioqui violentus esset orbium cælestium motus, quo rapitur cum primo mobili; violenta similiter totius corporis, ossium, & reliquarum partium motio; omnes siquidem ad musculorum contractionem, atque ita ad alterius motum circumducuntur. Quòd si violentum esse velit, quia contra impetum grauitatis pulmonem distendit, non deorsum fert, plures alios similes in corpore reperies, ambulationem nempè, cursum, stationem, sanguinis delationem ad superna membra, &c. quorum comparatione motus ille pulmonis, violenti nomen non meretur; ad anteriora siquidem, non sursum simpliciter defert, nec graue quidpiam, sed leuissimæ substantiæ membrum, maximè cùm iuxta hanc considerationem adhuc violentus diceretur, etiamsi proprius fuisset pulmoni.

Non negamus autem respirationis finem, cor esse, & in gratiam quoque pulmonis fieri, cùm tamen aër propriè non trahi, sed potiùs succedere dicatur: commodissimè autem succedet, imò & commodiùs, ac celeriùs ratione vacui. Meritò ergo constituit natura, vt ex vacui necessitate, non vi aliqua ad id destinata raperetur pulmo, sequens distentum thoracem; & eo quidem inuento, soláque thoracis efficientia, pulmoni & cordi necessarium refrigerium parauit: quo pacto nec necessariis defuit, neque insolitum quidquam effecit; solet enim plerumque membrorum necessitatibus, aliorum ministerio subuenire: sic appetendi pro toto curam ventriculo commisit; totius alitionem iecori: non quasi dicta membra de aliis solicita sint, nihil enim minùs cogitant, 1. *de sympt. caus.* 7. sed interim dum sui tantùm gratia operantur, ex mira naturæ prouidentia, ad vitam animalis conseruandam, fit vt aliorum vsibus etiam inseruiant: ideóque non cessat in stomacho fames: donec alimenti copia pro toto sufficiens ingeratur; dum se ab alieno, ac superfluo exonerat, sanguinis materiam iecori suppeditat; iecur autem sanguinem corpus vniuersum

uersum aliturum progignit. Quid igitur mirum, si pectoris munere, cordis & pulmonis vsibus inseruiatur, solúsque thorax auctor sit, & efficiens respirationis. Licèt verò in ea moueatur etiam pulmo, nec pectori ligatus existat, illius tamen consecutione ferri non desinit: fortior siquidem est vacui vis ad trahendum, quàm cuiusuis ligaturæ; nec aliqua requiritur, vacui necessitate vrgente. Et de hac diffi ultate satis.

Nunc inquirendum: *Vtrùm laxa pulmonis substantia, & humiditas natiua, in eo inflammationem concitent?* Pulmo ad fluxiones suscipiendas, ob sui mollem, laxámque substantiam est paratissimus, *lib. de sang. mis. cap.* 8. qua de causa omnem humiditatem in se imbibit, vt docuit Galenus *lib. 2. cris. cap.* 10 Quapropter omnes humiditates ex glandulis, quæ sunt in radice linguæ, atque etiam ex faucibus & larynge, sed præsertim ex capite defluentes recipit, quæ cùm lentæ sint, & tenaciter in molli eius substantia adhæreant, retentæ putrescunt, ac circumscriptæ inflammationem pariunt.

Accedit ipsius humiditas, quæ frequentes ipsius motus, & cordis etiam calorem sustinet, ne ab ipsis exsiccetur. Pulmo ergo humidus est, quod affirmat Auicen. 1. 1. *cap.* 2. & primò docuit Galenus 2. *de temp. cap.* 3. §. *Quòd autem ipsum cerebri, pulmonisque proprium corpus, proximum adipi, humiditatis ratione sit, ex mollitie coniectare licet, &c.* & 1. *de temp. cap. vlt.* §. *Minus humida quàm adeps, est pulmonis caro:* idem asseruit etiam 4. *de caus. puls. cap.* 12. nutritur enim sanguine pituitoso, scatétque pituitosis excrementis: par enim erat, membrum quod perpetuò mouetur, & flabelli instar cor ventilando refrigerat, illíque est adeò vicinum, existere humidum, ne perenni motu siccaretur, & cor in sui consensum traheret: hæ enim partes suos affectus præter naturam inuicem communicant, 4. *de præsag. ex pulsib. cap.* 7.

Quapropter dicendum, suaptè natura pulmonem moderatè esse humidum, verùm eius natiuam humiditatem ex accidenti intendi, ratione situs, partium vicinarum, spongiosæ substantiæ, quæ à dictis partibus, fluxiones promptissimè susceptat, iuuante ipsius motu, cuius vi eas ad se conuocat, vt docuit Galenus *lib. de sang. mis. cap.* 8. quæ in eius porositatibus & meatibus infixæ, prohibitæque difflari, præternaturaliter incalescunt, & inflammant.

Neque obstat, quòd quælibet pars nostri corporis nutriatur alimento sibi simili, 6. *de vsu part. cap.* 17. *post princip.* & pulmo sanguine calido & sicco alatur, ex Auic. 1. 1. *doct.* 3. *cap.* 2. & ex Gal. 4. *de vsu part.* 15. purissimo, flauo, spirituoso, in cordis ventriculo præcalfacto, tenuato, siccato, igneam ac biliosam naturam ibi quodammodo adepto: Nam tenuis & biliosus sanguis, amaræ bilis est materia, qui à cordis feruore subactus, necessariò igneam naturam adipiscitur. Hoc enim necessarium fuit, vt foramina, quæ in sua substantia quamplurima habet, & cauitates, pro aëris ingressu & egressu, seruaret apertas; plurima enim humiditate laxatus in se concideret, & meatus eius occluderentur.

Dic. Natura prudens ita prouidit, vt humidus eatenus in sui substantia, & prima elementorum commixtione crearetur pulmo, vt conseruare posset aperta foramina, ne ab ipsa pulmonis substantia concidente, aut humiditate crebrò decidente obstrui possent; quod Auicenna significauit his verbis: *Scire tamen debes quòd pulmo in sui substantia, & natura, non est humidus vehementi humiditate, quia apertè ad tactum mollior est corde, & renibus, quæ inter humida reponit Galenus.*

Neque nego, pulmonem plurimis esse præditum foraminibus, quæ patentia seruat in statu naturali: sed ex eo non arguas esse siccum à prædominio: illa enim foramina facultatis formatricis opera sunt, quæ cum modica humiditate conseruari possunt. Accedit, quòd

A pulmo mouetur ad motum thoracis, vt *suprà* diximus & secundùm trinam dimensionem distenditur, ad quam, naturæ lege, aër ingreditur, ne accidat vacuum; qui suo corpore, & mole dicta foramina hiantia perpetuò efficit.

Deinde pulmo sanguine sibi simili nutritur, & proportionato, qui pituitosus non est, neque biliosus, aut calidus & siccus, sed purissimus, flauus, tenuis, & spirituosus, qualis in arteriis continetur, qui flauus & tenuis est, non ob admixtionem bilis, sed ex natura sua, vt optimè notauit Galenus 7. *meth. cap.* 9. qui sanguis non est siccus, sed moderatè calidus. Auicenna autem pulmonem nutriri sanguine bilioso asseuerans, intelligendus de sanguine, ratione tenuitatis & coloris, referente naturam bilis, vt aduertit Galenus 2 *ad Glauc. cap.* 1.

B Quæres: *Vtrùm calidissimus sanguis quo nutritur pulmo, ipsum inflammet, & exsiccet?* Mirum est, quomodo pulmo perpeti motu agitatus, & incalescens, calido sanguine & spumoso nutritus, (est enim spuma coagulata) à vicinissimi cordis feruore, breuissimè non exsiccetur, ac contabescat, & consequutione ipsum cor in tabem, & marcorem non adducat, alterum enim alteri necessariò, celerriméque consentit, vt scribit Galenus 4. *de præsag. ex pulsib. cap.* 2.

Dic, quòd duplex subsidium pro hac præcauenda ruina parauit natura vnum externum, internum alterum: illud est, *quòd inter bibendum è potu aliquid ad pulmonem per guttur, & asperam arteriam defertur, non repentè totum, neque per mediam instrumenti fistulam influens, sed per tunicam sensim ipsum irrorans,* vt 8. *de placit.* Hip.

C & Platon. *cap. vlt.* Galenus asseruit. Cùm verò animanti semper bibere expediens non esset, altero indiguit natura subsidio, interno, & indeficiente, æstuosum cordis calorem, & pulmonis motiones exsiccantes contemperante; nam glandulas sub radice linguæ creauit saliuam gignentes, alias ad pharyngem, laryngem, asperam arteriam, quæ omnes vocis, & loquelæ partes irrigant atque humectant, quas humiditates excipit pulmo, constans substantia molli, rara, spongiosa, & laxa, cuius vi eas citissimè in se absorbet. Hoc voluit significare Auicenna *loc. cit.* cùm de pulmone ita scribit: *In ipso verò multa humiditatis superfluitas colligitur, propter illud quod ad ipsũ ascendit de vapore corporis, & propter illud quod ad ipsum descendit de catarrhis, &c.*

D *Vtrùm* verò *humiditates pulmonem irrigantes ipsum reddant humidiorem, quàm sit eius natura:* explicatu perdifficile est. Dic, quòd si dictatum humiditatum defluxus mediocris, valdéque naturalis habeatur, temperamentum pulmonis per ipsum seruatur, quale ex prima elementorum commixtione fuit creatum. Si minus eius humiditatis affluat, pulmonis temperamentum in siccius permutatur. Si verò intemperanter, & immodicè eiusmodi defluant humiditates, temporis decursu, temperamentum pulmonis in humidius permutabitur; vbi enim humor diu ad membrum defluxit, illud sibi temperare solet, vt docuit Galenus 7. *meth. cap.* 6. Nam ante id tempus, pulmonis temperamentum in humidius nondum est versum, etiamsi aliquantò mollior ex huiusmodi humiditatis commercio reddatur pulmo: Membri namque mollities, humiditatem significat temperamenti, nisi causam habeat, sparsum per

E membri poros humorem, vt *lib. art. med. cap.* 59. rectè Galenus asseruit. Sic senes, & qui cachexia laborant, mollia & inflata habent membra, cùm suapte natura sint sicca, donec tantam iam, humiditas per poros sparsa, moram contraxit, vt temperamentum, & commixtionem ipsorum permutet; perinde ac in Ascite contingit, in quo totius corporis coagmentatio, ac miscella in humidum versa, humorem vndique disseminat, vt scribit Aëtius *serm.* 2. *tetrab.* 3. *cap.* 20. Hinc doctissimè Auicenna, pulmonem ex harum humiditatum

accessu, non dixit reddi humidum, sed madefactum; nisi humiditatis mora, ipsum in sui etiam substantia, molliorem fecerit.

Accedamus propiùs ad pulmoniæ causas: *Vtrùm Pulmonia ab omnibus humoribus generetur?* Ex sanguine copioso in pulmonem defluente, phlegmonen, siue pulmoniam generari, quam angustia, & grauitas, spirandíque difficultas comitantur, satis notum est, & notius quàm monstrari debeat: cùm enim exuperans, conculcatúsque sanguis nec diffletur, nec possit à natura regulari, necesse est putrefieri, & corrumpi, atque febrem concitari, *2. de diff. feb. cap. 9.*

Galenus autem *lib. 4. de loc. affect. cap. 8.* Pulmoniæ quatuor differentias cum suis indiciis enumerat: simplices duas, biliosam nempe, & sanguineam; totidem ex his compositas, phlegmonen scilicet erysipelatodem, & erysipelas phlegmonosum: quæ inflammationes ab omnibus humoribus possunt concitari, vt probat *lib. 2. de loc. cap. 9. & 6. Aph. 33.* cùm enim pulmonis substantia, rara sit, mollis, & laxa, ad omnes humores suscipiendos est aptissima.

Rursus. Pulmonia non magis ex sanguine, & bile, quàm ab aliis humoribus fit, quinimò ex pituita maiori ex parte oritur: quod docet Galenus *4. de caus. puls. 12.* & euidenti ratione ostendit, quoniam cùm molli, laxáque substantia constet pulmo, subtilem, biliosúmque sanguinem facilè affluentem continere non potest, atque adeò nec inflammari, nisi à crasso, & pituitoso, quod etiam scribit Auicenna *10. 3. cap. prop.* Ergo insufficienter *4. de loc. cit.* de peripneumoniæ differentiis agens, solius biliosæ, & sanguineæ meminit, alias omittens, imò & pituitosam frequentissimam, & fortè aliis deteriorem.

Dic. Supposito quòd inflammatio fiat, ex cuiusuis humoris abundantia, nec insufficienter pulmonia ex sanguinea materia, cuicunque humori commixta, sicut pleuritis generari possit; tamen frequentiùs à pituitosa, quàm à biliosa emanat, vt *infrà* dicetur: quemadmodum & pleuritis crebriùs à bile, quàm à pituita prodit, à melancholia autem, rarissimè; quia cùm pulmo leuis, subtilisque substantiæ sit, ideóque à subtili, & à corde elaborato sanguine nutriatur, melancholicum excipere recusat, imò illius insuetam, extraneámque qualitatem ferens, ipsum à se longè latéque repellit, vt eleganter notauit Auenzoar, *lib. 1. theizir, tract. 11. cap. 2.* Et hæc est causa, quare biliosæ, & sanguineæ meminit solùm, nutrimentum pulmonis, calidum nempe sanguinem respiciens: nam in eo abundare pituitam, à qua frequentiùs pulmonia generatur, certum erat.

Signa.

INter plurima signa, quæ *lib. 4. de loc. affect. cap. 8.* Galenus ad indagandam naturam pulmoniæ recensuit, est dolor, quem grauantem adesse pulmone inflammato, *2. de loc. cap. 9.* manifestè asseruit. Sed primò videndum: *Vtrùm pulmo sit doloris expers?* Nam si pulmoni sui etiam nerui inseruntur, à sexta neruorum coniugatione deducti, *16 de vsu part. 3. & lib. de neruor. dissect. cap. 10.* cur in se continens magnam dolendi causam, vehementer nnn cruciabitur? aut cur phthisici, quibus vlceratus est pulmo, dolorem potiùs sentient in spathula, & pectore, maximè sinistris non vlceratis, quàm in pulmone ipso, quem magis oportet doloris interuentu iudicari affectum?

Vtriusque problematis est reddenda ratio. Nerui illi à cerebro deducti, per pulmonis carnem non extenduntur, sed extrinsecùs tantùm per ambientem membranam, *lib. de plenitud. 4.* ratione cuius in pulmonis malis grauitas nonnunquam sentitur, & extensio quædam in pectore, aut spina, (hoc enim genus morbi plus

A periculi habet, quàm doloris, apud Celsum *lib. 4. cap. 7.* videlicet quia prædicta tunica pulmonis substantiam obducens, fibris quibusdam dorso, & pectori alligatur, præsertim ad partem sinistram, tam pleuræ, quàm spinæ ipsius: atque ideò nihil mirum, si grauatus pulmo, deorsum trahens eas quibus suspenditur fibras, ponderis cuiusdam, aut tensionis sensum incutiat iis partibus, quibus connectitur, atque ita pectori, & spathulæ potissimùm sinistris in phthisi. Sensu autem esse destitutum pulmonem, firmat *lib. 2. de loc. cap. 3. & lib. 4. cap. 5. 3. progn. 30. 1. de diff. resp. 12.* Cùm enim in profundo corporis situs sit, & ab externis nocumentis immunis, & externis non occurrat, non fuit necessarius illi sensus, quorum cognoscendorum gratia donatus ille fuit. Sentit tamen extima illius membrana, ne flatu, aut humore obuio læderetur. Quare videtur sibi contrarius

B Auerrhoës, qui *lib. 3. collect. cap. 30.* pulmoni concedit validam sentiendi vim, cùm *lib. 4. cap. 52.* nec dolere, nec sentire pulmonem fateatur: Sed in vno loco respexit carnem pulmonis, quæ insensilis est, in alio, extimam membranam, diuersam à ligamentis, quæ penitus insensibilia sunt, *1. de vsu part. 17. & lib. 12. cap. 7. & 1. de mot. muscul. 2.*

Cur verò natura pulmonem vicinæ pleuræ, & maximè in sinistra parte alligauerit, causa videtur fuisse, ne sinister cordis ventriculus à pulmone ipso premeretur: Cùm enim viscera ita vicinis membris voluerit cohærere, vt nec omnino vinculis detinerentur, (quia sic nec liberè tumere, nec premi, & colligi possent) nec omnino libera, & soluta existerent, videlicet ne per va-

C lidos motus situm mutarent, & in aliena loca deciderent; nisi in sinistra parte pectoris firmiùs necteretur pulmo, timor esset ne à suo loco secedens, cordis ventriculo sinistro, spirituoso, & nobilissimo incumberet, eúmque angustum magis premeret, & angustaret.

De pulsu etiam Peripneumonicorum occurrit controuersia, quæ plurimos torquet atque fatigat, qua illaqueati vel eam dubitanter explicarunt, vel maturiori iudicio palinodiam recantarunt: *Vtrùm in pulmonia pulsus interdum possit adesse durus?* Nam contrà scripsit Galenus *lib. 4. de caus. puls. cap. 12.* mollem pulsum peculiarem esse pulmoniæ asseuerans, tum quòd affectum membrum molle sit, tum etiam quòd instrumenta ex pituitosa fluxione mollitiem contrahant. Subinde con-

D flatur magnus, quia vsus euentandi vrget, nec durities instrumenti refragatur.

At iis vehementer pugnantia proponere ipsum apparet, *lib. 4. de caus. puls. cap. 8.* dum sic scribit: *Porrò an in pulmonem angina migrauerit, ex pulsu cognosces: nam durus, inordinatus, & inæqualis, in membrum principale materiam esse translatam ostendit; mollis autem, ordinatus, & æqualis, cum facili & æquabili respiratione, aliò deriuatam indicat materiam.*

Nec contraria loca solues, si asseras, in principio permutationis ad pulmonem, pulsum effici durum, propterea quòd contrahuntur membranæ, & arteriæ; in processu autem, quando iam pulmo est humectatus à materia, consequenter arterias humidiores reddi, & fieri mollem pulsum. Nam hæc explicatio non conso-

E nat verbis Galeni, quippe qui *citato loco* firmauerit, docueritque venari humorem translatum ad pulmones, ex pulsu duro, inæqualique. Deinde si durities illa instrumenti, in principio permutationis materiæ ad pulmones, per contractionem membranarum, & arteriarum fieret, sequeretur quòd pulsus in principio cuiusque pulmoniæ etiam redderetur durus quod est absurdum.

Neque subterfugies contradictionem, si asseueres, durum fieri pulsum in permutatione anginæ ad pulmonem, id est, duriter, & cum difficultate naturam in hoc affectu pulsum edere, ob maximam humoris copiam

quo

quo opprimitur: Hoc enim subterfugium inane est, & prorsus nullum, dum contextum Galeni miserè in alienum sensum detorquet: aliud enim est fieri pulsum durum; aliud naturam cum dificultate arteriam mouere.

Ergo subobscurus locus Galeni, ex 4. *de caus. puls.* 12. explicandus est, si priùs aduertas, pulsum in pulmonia fieri mollem, ob humiditatem arteriæ, & carnis: cùm tamen inflammatio omnis pulsum induret, quia in ea tenditur arteria, ob inflammatæ partis tensionem. Sed cùm multæ sint causæ, quarum ratione maior efficitur mollities in pulsu, quàm possit pars inflammata indurare, fit vt contrarium aliquando accidat ab effectu, qui ab inflammata parte emanare solet. Hæc enim inflammatio ex pituitoso sanguine plerumque originem ducit, qui humiditate sua mollem reddit arteriam: Accedit laxa, & spongiosa pulmonis caro, quæ licèt ex inflammatione tendatur, duritiem tamen nunquam acquirit; periclitatur enim ocyssimè animal, cùm thoraci cedere non potest præ duritie.

Quapropter pulsus peripneumonicis dicrotus infrequens est, dicebat Galenus *lib. 4. de caus. puls. cap. cit.* quòd *dicrotus in vasis requirat quandam duritiem; quam quidem ex pituitosa desluxione non contrahunt: siquidem biliosioris munus est siccare, tendere, cogere, indurare; quæ quoniam minus sæpe pulmonem infestat, erit quoque durities rara, & si hæc, simul dicrotus pulsus etiam.* Hæc Galenus. Ad quæ siquis tantillum appulerit animum, quæ in contrario loco traduntur, planè intelliget; quippe cùm Angina à calidis oriatur succis, à sanguine nempè, aut bile, & in inflammationis loco putrefactus sanguis in bilem verti sit necesse; fit meritò, vt in permutatione anginæ in pulmoniam, molles pulsus non necessariò emergant, sed duri, cùm constet talem pulmoniam potiùs à bilioso, quàm à pituitoso succo excitari: nec enim huius prouentus est impossibilis, in qua durum fieri pulsum verbis dudum citatis Galenus tradiderat. Vera igitur esse, quæ in variis locis à Galeno traduntur, his manifestè intelliges; nec sententiam hanc, etsi explicatu difficilem, citatæ in alio loco vtcunque opponi, reluctarive.

Vtrùm autem *pulmonia à pleuritide distinguatur*? dubitandum. Etsi enim auctores proprium caput vtrique affectui dicauerint, cùm vtrisque vitiis signa sint communia & affinia; adeò vt difficulter possint ab inuicem seiungi, cùm vtraque sit inflammatio partium spiritalium: tamen plurima sunt signa, quæ hunc affectum inter se distinguunt. Dolor enim in pleuritide adest acutior; in pulmonia grauis, & ponderis sensum referens. Febris in vtroque affectu viget acuta; sed in pulmonia ardentior, ob cordis viciniam. Pleuritis in initio siccam tussim habet; pulmonia magis humidam. Difficilior est in pulmonia respiratio: nam cùm pulmo, & thorax dilatari possint, quantum sit satis, quo dolore non impediantur, vt in pleuritide, fit profectò, vt moueantur promptè, adeò vt præ magnitudine, & frequentia, suffocari laborantes videantur, inflammatus enim pulmo, & multo humore repletus, aërem, quantum par est, attrahere non potest: præterquam quòd calidissima pulmonis, & cordis affectio, citatiorem expostulat respirationem: bronchia autem angustiora facta, aëris sufficientem attractionem impediunt.

Insuper peripneumonici pulsum habent magnum, celerem, crebrum, languidum, mollem, vndosum, & aliquando dicrotum: Pleuritis obtinet omninò diuersum. Ille est magnus, & celer, ob febris feruorem, & cordis viciniam. Creber, vel minùs, vel magis, prout cauma internum, aut soporosa affectio, quæ pulmoniæ comes expostulat. Languidus fit, ob impotentiam ab ingenti intemperamento contractam. Mollis, ob rationes *suprà* assignatas.

Demum plurima narrat signa Hippocrat. *lib. 3. de morb. & de dieb. indicatoriis*, quæ quidem vel aliis morbis communia sunt, vel empyematicis propria, vt coma, nasi simitas, eleuatio venarum temporum, appetitus deiectio, linguæ siccitas, & rubor, qui postea in nigredinem vergit, delirium, extremorum frigiditas, vnguium liuor & incuruatio, & alia, quæ ex professo afferunt, Paulus *lib. 3. cap. 30.* Tral. *lib. 6. cap. 30.* Rhas. *9. ad Almans. cap. 2.* Aretæus *lib. 2. acut. cap. 1.* Sed habent vnum signum peculiare peripneumonici, & est maxillarum rubor, de quo dubitandum: *Vtrùm maxillarum rubor sit proprium inflammati pulmonis indicium?* Hoc enim affirmat Galenus *lib. 1. de loc. affect. cap. 3.* quo loco, hoc signum pulmoniæ manifestè tribuit. Paulus *loc. cit.* sic ait: *Sequitur hos spirandi difficultas, febris acuta & ardens grauitas, & tensio pectoris, impetus & perceptio multæ repletionis circa faciem, materia sursum versus impetum faciente, instar ignis; rubicundæ igitur ipsis apparent malæ.* Quod etiam docuit Aëtius *tetrab. 2. ser. 4. cap. 66.* & ita proprium est hoc signum inflammato pulmoni; vt empyicos comitetur, ex Hip. *2. progn. 60.* & hoc accidit, exponente Galeno *in com. propter calorem in pulmone à putrescente pure concitatum, atque etiam propter tussim adiunctam: hæc enim ambo calefaciunt vultum, & totum caput; quia scilicet ex defluxione in pulmonem decumbente, vapores in ipsum redundant.* Hoc significauit Auicenna 10. 3. *tract. 4. cap. 11. de signis peripneumoniæ*, dum sic ait: *Et quandoque communicat ei in extensione, & repletione faciei totius; & apparent in vtrisque maxillis rubedo, & inflatio; propter illud quod ascendit ad eas ex vapore, propter carnositatem earum, & raritatem ipsarum, & non sunt, sicut frons in cute sua. Et quandoque vehemens fit rubedo, donec similetur tincto.*

Ex altera parte sunt valida momenta rationum. Si enim fit rubedo genarum in pulmonia, ob calorem in pulmone concitatum, & tussim adiunctam, quia calor sanguinem ad faciem tenuem, & raram eleuat, & sic ruber color ampliùs in ea efflorescit, & tussis iuuat, cuius labore, & tractione sanguis in supernas partes euolat: etiam maxillarum rubor esset magis proprius septi transuersi inflammationi, cuius nerui propriùs in cerebrum, supernásque partes emittuntur, *4. de præsag. ex pulsib. cap. 5.*

Deinde. Plurimi affectus sunt, in quibus sanguinis feruor maximus adest, cum tussi valida, vt in pleuritide, catarrhosis, æstiuis, & ardentibus febribus, imò in cordis inflammatione, in qua flammeus calor feruidos vapores ad caput, & faciem eructat. Neque asseras cum Alexandro *2. probl. 4.* quòd sanguis qui in pulmone ebullit, vaporem sibi similem emittit; quod enim oritur, similitudinem suæ originis præ se ferat, necesse est: hic igitur vapor, quum præ sui leuitate ad malas se extulit, consistit, atque ita per cutis tenuitatem, veluti per vitrum, colorem suum ostendit: Nam etsi pulmo nutriatur sanguine tenui, calido, qui ebulliens in pulmone, vaporem similem ad faciei partes rariores transmittit; tamen cùm pulmonia ferè ex sanguine pituitoso generetur, hic licèt efferuescat in pulmone, vaporem similem emittet, qui rubro colore faciem minimè maculare poterit. Hæc est causa, ob quam Galenus *in art. med. cap. 65.* ex professo pulmonis calidioris signa percurrens, genarum tamen ruboris non meminit, quia in hoc membro ob dictas causas excrementi pituitosi adest copia multa.

Quare, quamuis in hoc affectu spiritus calidus exsufffletur, & inflammatio erysipelatis particeps sit, *2. de loc. cap. 3.* hoc signum perpetuum non est in pulmonia: Nam ipse Galenus *4. de loc. 9.* de pulmonia loquens, ruboris maxillarum non meminit, & *2. prognost. cit.* hoc indicium etiam esse proprium purulentis asseuerat. Et Aëtius *tetrab. 3. serm. 1. cap. 39.* in pueris

correptis lumbricis, fieri maxillarum ruborem asseuerat. Et Auicenna 14.3.*tract*.3.*cap*.6. faciei rubedinem proponit pro signo inflammati hepatis, §. *Significant ipsum signa apostematis calidi, rubedo faciei, & exuberatio venarum.*

Adiungit etiam Galenus 4.*de loc*.7. quòd pulmonia affecti difficulter respirent: *Si verò*, inquit, *simul conueniant in spiritalibus instrumentis, & calor, & angustia, vt in peripneumonia, tum neque maxima, neque frequentissima, neque etiam celerrima spiratio sufficere potest, sed residere tentant sic laborantes.* Sed videndum: *Vtrùm peripneumonici sublimi respiratione laborent?* Cùm enim tres causæ respirationis continentes sint, facultas, instrumentum, & vsus, & in hoc affectu nullum horum lædatur, videtur illi propria non esse.

Contrà facit argumentum validum: Nam ex aucto calore, aut spiritalium partium angustia spirandi difficultas oritur: quia præterquam magna, velox etiam, & crebra efficitur respiratio, maxima, celerrima, & frequentissima fit. si simul cum æstu, angustia iungatur, vt in hoc affectu persæpe contingit: imò nec aliquando sufficit, sed erigi coguntur patientes, & recta ceruice spirare, quam respirationem, sublimem vocat Hippocrates 3.*epid.sect*.2.*text*.4. quia iacentes sese sentiunt præfocari. Quare qui periculosissima hac difficilis respirationis specie laborant, orthopnoïci appellantur, hoc est, nonnisi recta ceruice spirantes, vt docet Galenus 7. *de comp.med.sec.loc.cap*.6. quia in ea iacentes suffocantur, & ob suffocationis timorem, torum corpus cum thorace rectum habere coguntur, ad faciliùs spirandum, vixque adhuc non sufficiunt 2.*prorrhet*.54. In qua difficili, & sublimi respiratione, non facultas ipsa, non vsus, sed instrumenta afficiuntur, & inter ea, aspera arteria, præsertimque eius propagines, quæ in pulmonem distribuuntur; cùm enim strictiores sint, promptiùs obstruuntur, 3.*Aph*.26.& 1.*de diff.respirat. cap*.12. Num autem peripneumonici decumbentes meliùs spirent quàm erecti, infrà *cap*.7. *de difficultate respirandi*, exponemus.

Præsagium.

INter signa prognostica illud est potissimum: *Vtrùm Peripneumonia pituitosa sit frequentior biliosa?* Nam etsi bilis tenuis elabatur, nec contineri possit in laxissimo membro, vt inflammationem efficiat, saltem continebitur crassior, atque ita magis ex sanguine, quàm pituita, quæ minùs in eo viscere abundat, generabitur pulmonia, quod putauit Auerrhoës 4.*collect*.52. Accedit quòd videtur biliosa magis propria, & frequentissima, ex eo potissimùm, quòd ex Hip. & Gal. 2.*Aph*.34.& 39.& *passim lib*.3. de temporum, ætatum, & naturarum morbis, proportionalis sit calido & sicco pulmoni: Caloris enim in eo abundantis validum testimonium est, alimentum quod illi parauit natura, sanguis nempe arterialis in corde præcalfactus: nec poterat frigidum membrum formari, quod perpetuò, primóque excepturum erat copiam aëris refrigerantis; præcalidus siquidem, tenuísque sanguis quo alitur, ad bilem vergit.

Nihilominùs expressa est Galeni sententia, *locis suprà citatis*, frequentissimum pulmoniæ ortum esse ex pituita, seu sanguine pituitoso: tum quia plurimus in hoc viscere aceruatur; tum quia subtilis biliosus, ob membri laxitatem, innumeris ferè cauitatibus pleni, facilè elabitur, nec in tanta copia aggregari potest, quæ sufficiat ad inflammandum. In membranis verò, quas prædictus humor sua subtilitate penetrat, & propter illarum densitatem fluere prohibetur, congeritur, & inflammatur, quemadmodum in pleuritide, & phrenitide experimur, & docet Galenus 6.*Aph*.33. non sic de cerebri, aut pulmonis malis.

Nec obstat, quòd pulmonia sit calida inflammatio; pituita autem frigida: Non enim ea fit, nisi putrefacta, & iam præternaturaliter calida. Quòd si petas, vnde pulmo tanta sit refertus pituita, vsque adeò aliena ab eius temperamento, & natura sanguinis arterialis, quo alitur, 4.*de vsu part*.15.& *lib*.6 *cap*.10. Dices, esse superfluitatem alimenti pulmonis. At solutio hæc redarguitur manifestè, quia cùm illius nutrimentum sit sanguis biliosus, huic potiùs, quàm pituitæ, debet excrementum attestari.

Nec rectè explicabis, si dicas mutari à pulmone in pituitam superflua sui alimenti, atque inde tantum abundare, tantámque reiici screatu. Sed præter alia quibus refutari posset hæc solutio, quomodo in tam paruo membro tanta excrementi moles aceruabitur, & ex tenuissimo succo; præsertim cùm in reliquo corpore non ita fiat, sed ea tantùm superfluitas ab alimento separetur, cui expurgandæ sola ferè insensilis transpiratio sufficit.

Dic ergo, quòd cùm ex corpore vniuerso halitus perpetuò conscendant ad caput, & in eo à frigiditate excedente concrescant: necessarium sit præ grauitate descendere, & in substrato pulmone laxissimo, & spongioso recipi. Cúmque concreti illi, descendentésque vapores, aquei sint, & ex permixto aëre (quo pulmo scatet, quémque perpetuo motu necessariò permiscet humori, quem recipit) albi, & spumosi reddantur, pituitæ imaginem induunt, cuius permixtione sanguis pulmonis redditur pituitosus, & talis vt plurimùm in eo redundat, & maiori ex parte pulmoniam creat.

Licèt enim bilis proportionalis habeatur, & innato pulmonis temperamento similis, pituita autem dissimilis, & aduersaus; talis tamen non est, imò proportionalis ac similis, respectu adscititiæ temperiei, quam ex defluxione sibi comparat pulmo: pituitæ siquidem conuersatione non potest non pituitosus quodammodo euadere, si modò verè dictum est à Galeno 7.*meth*.6. humorem omnem, vbi diu ad membrum defluxerit, illud sibi attemperare. Cùm igitur conueniant in pulmone natiua temperies calida, & adscititia frigida, fit vt permixta euadat ex calido, & frigido, illius temperatura, quantumuis ab ortu calida simpliciter fuerit; non secus quàm in membris senilibus calida, & sicca est, ex partium siccitate, & pituitæ humiditate. Quare nec pituita ipsa, nec morbi pituitosi, dicentur omnino improportionales pulmoni, nec ob eam causam rariores, imò verò frequentiores, ob maiorem aptitudinem, quæ datur ex parte suæ substantiæ, ad continendos, aceruandósque pituitosos potiùs, quàm biliosos humores; atque ideò nihil mirum, si rariùs à bile inflammetur. Et ex dictis quidem, ad argumentationem in contrarium adductam, patet responsio.

Vtrùm pulmonia pituitosa sit deterior, & periculosior biliosa? etiam addubitandum. Nam nos non perinde deteriorem, sicut frequentiorem iudicamus pituitosam: multò enim maius periculum vertitur in biliosa, vt tradunt omnes cum Auicenna *cit*. Primùm, quia ex bile acutior est, & sæuiora habet symptomata, qualia ferè iunguntur biliosis morbis, magísque æstuans calor, sitis intolerabilis, phrenitidis timor, &c. ex quibus, & aliis, à toto genere periculosiores habentur citiùs interimentes; quod breuis eorum terminatio, & vt plurimùm in malum, satis confirmat, & constat apud Hip. & Gal. passim. Secundò congesta, & aceruata bilis iuxta cor, periculosissima est, quippe quæ ob ignei motus velocitatem promptissimè irruit, & facilè commeans, timor est, ne inflammationem pariat, quam cor cum vita non patitur, vt 5.*de loc*.1. Galenus edocuit.

Tertiò. Licèt bilis, & ab ea orta inflammatio, natiuæ temperiei gratia, proportionalis videatur pulmoni;

dissimilis

dissimilis tamen est, & contraria, in ordine ad adscititiam, & contexturam illius visceris. Ergo ex duplici capite improportionalis dicenda est, & ex consequenti periculosior, iuxta sententiam senis, 2. *Aph.* 34. Præterquam quòd etsi pulmoni minùs noxia asseratur, quia similis; non ideò salubrior potest appellari, videlicet quia cordi aduersissima, ratione cuius, vtpote quod vitæ nostræ sedes & radix, morbi magis aut minùs salubres dicuntur. Cùm igitur biliosa pulmonia deterior habeatur, & iisdem ferè de causis secundum locum obtineat phlegmonosa, quæ ex putrefacto sanguine gignitur, sat erat de his meminisse Galenum, *in libro de loc. affectis*, maximè vbi non erat scopus de morborum differentiis agere, cùm in iis libris solùm affectam sedem indagare sibi proponeret.

Vtrùm permutatio pulmoniæ in pleuritidem sit reprobanda? Pulmonia rarò mutatur in pleuritidem, vt notauit Galenus 7. *Aph.* 11. §. *Ad inflammationem autem pulmonis, morbus lateralis non admodum consequi solet: quoniam si mitis fuerit inflammatio, omnis humor noxius per sputum expurgatur; perniciosius verò, antequam costæ patiantur, suffocat ægrum.* Tamen si accidat, videtur non solùm esse periculosa, sed exitialis: Nam morbi acuti, & inflammationes internæ, si rectè terminari debent, vires robustas prærequirunt, quia auctore Galeno 10. *meth.* 5. *Vna salus pleuriticis, ac peripneumonicis est virium robur,* ad tolerandam magnitudinem morbi, vt scilicet vsque ad statum sufficere possit: vires enim robustæ, remedia vacuantia libentissimè ferunt; quare cùm illæ ex præcedente pulmonis inflammatione sint deiectæ, superueniente alio acuto morbo valde vrgente, necessariò fatiscunt. Quare hæc mutatio in pleuritidem videtur reprobanda. In hunc sensum intelligendus est Hip. 1. *prorrhet.* 8. dicens: *Prælanguentium phrenitides, lethales.*

Galenus 6. *epid. sect.* 6. *com.* 8. asserens lateris phlegmonem sanare pulmonariam, explicandus est hoc modo. Mutatio pulmoniæ in pleuritidem periculosa est, & lethalis, vocatúrque ab ipso bona, quia minùs mala. Hoc modo 6. *Aph.* 53. dicebat: *Desipientiæ quæ cum risu fiunt, securiores,* hoc est, minùs periculosæ, quia nulla desipientia, secura est, vt probat Galenus *in com.* Ita 4. *Aph.* 25. *Bonum est sanguinem nigrum infrà deiici,* hoc est, minùs malum, explicante Galeno *in com.* Hac ratione considerata natura partis affectæ, cùm pulmo sit nobilior pleura, & transferatur humor à loco nobili ad locum minùs nobilem, ideò hæc translatio est minùs mala, quàm si pleuritis in pulmoniam permutetur.

Hippocrates 2. *progn.* 64. sic pronunciat: *Quibus autem abscessus fiunt ex pulmoniis, aut circa aures, ac suppurantur, aut ad inferas sedes, ac fistulantur, ij supersunt.* Ex hac sententia exoritur dubium: *Vtrùm fistulæ, & abscessus facti in superioribus partibus in pulmonia, sint præferendi illis, qui in inferioribus partibus adnascuntur?* Morbi materiales tum euacuatione, tum permutatione iudicantur: Si enim aliter quieuerint, maligniùs retrocedunt, 3. *cris.* 4. quorum cessationi, quietique fidere non oportet, vt monuit Hippocr. 2. *Aph.* 27. Cúmque subitæ morborum terminationes, solutionésve duobus celebrentur modis, 1. *de dieb. decret.* 1. excretione scilicet, & abscessu, sic peripneumonia solui potest, aut excretione, aut abscessu. Excretio fit bifariam: aut affatim vacuatione facta, vt hæmorrhagia, deiectione, copioso mictu, & hæc solutio per crisim facta nuncupatur; aut sensim, resolutione, dicitúrque hæc solutio per concoctionem.

Abscessus dupliciter fit: aut suppurante inflammatione in pulmone ipso; aut raptu materiæ ad aliam partem confluentis, nimirum retrò aures, aut alas, inguina, crura. Et hoc accidere potest, antequam in pulmone

A suppurauerit, aut pòst. Licèt autem hæc ita sint, Hippocrates *loco cit.* solùm agit de terminatione pulmoniæ per abscessum, qui si retrò aures contingat, ad suppurationem tendere est necesse, vt à tanto morbo æger euadat; si in inferioribus partibus, fistulari debet.

Quid verò per fistulari intelligat, explicat Galenus *in com. Nam quando in animalium corporibus, vlceribus, rupturis, quædam figuræ fistularum modo reperiuntur, per translationem fistulæ nuncupantur: propriè namque fistulæ dicuntur musicorum instrumenta, quæ cauitatem obtinent oblongam.* Paulus *lib.* 4. *c.* 49. fistulam definit hoc modo: *Est sinus in callum obduratus, ex abscessibus plerumque constans sumpta nimirum per translationem ab arundinum fistulis appellatione.* Et *lib. eod. cap.* 77. inquit: *Fistula est sinus callosus, dolore aliquantulum vacans.*

B His iactis dic. Abscessus factos in pulmonia in partibus infernis, securiores esse, & ad curandum minùs difficiles; superiora enim membra nobiliora sunt, & nobilioribus partibus magis vicina, & maius discrimen afferre consueuere: partibus enim inferioribus inflammatis pauci admodum pereunt, si recta curatio administretur. Accedit quòd inter curandum, ex pure fœtido retrò aures, pectus, aut alas, emanat & spirat vapor in internas partes, qui has diuersimodè premit atque fatigat, & persæpe accidit, vt humor antequam expurgetur, in altas sedes recurrat. Quare abscessus in superioribus partibus facti, sunt difficiles, apud Galenum 6. *epid. sect.* 2. *com.* 14.

Abscessus autem, inquit Hipp. 2. *progn.* 67. *qui ad cruræ fiunt in pulmonis vehementibus, ac periculosis, omnes vtiles*

C *sunt:* quia à parte nobili ad ignobilem humoris translatio fit, nempe ad crura, & articulos; quæ membra ad fluxionem suscipiendam magis sunt apta, 4. *Aph.* 31. Auicenna sic exponit, 22. 3. *tract.* 2. *cap.* 1. *Et non quidem multiplicantur dolores in iuncturis, nisi quoniam ipsæ sunt magis vacuæ, quàm reliqua membra, & plurimi motus, & debilioris, ac frigidioris complexionis, & situs earum in extremitatibus est longinquis à rectore primo.* Quare Hipp. 2. *epid. sect.* 1. *circa med.* sic habet: *Optimi potissimùm sunt abscessus inferni, & longissimè infra ventrem, & remotissimi à morbo.* Et inferni articuli decliues sunt, in quos natura robusta humores, vel etiam calidos longissimè detrudit.

Quæres: *Vtrùm peripneumonia sit breuior, & acutior pleuritide?* Cùm enim pleuritis à bilioso humore,

D pulmonia à pituitoso ferè oriatur, 6. *Aph.* 33. breuiùs videtur terminari pleuritis. Hoc modo Hippocr. 2. & 3. *de morb.* & *lib. de affectionib.* pulmoniam vltra vigesimum diem produci, & lentis iudicationibus finiri asseuerat.

Sed cùm breuitas, & acuties morbi, penes ipsius magnitudinem æstimetur, 1. *Aph.* 12. morbi autem magnitudo non solùm in propriæ essentiæ magnitudine, sed in malignitate, & affectæ partis præstantia consistat: 4. *meth.* 6. & 7. *meth.* 12. videtur, cùm pulmo sit cordi vicinus, sine quo huius visceris opus seruari non potest, eius inflammationem esse breuiorem, & citiùs pleuritide interimere, si vehemens sit, & symptomatum vehementia ægrum premat. Si autem est mitis, & ex frigidiore humore prognata, tunc æger euadit, & longiori

E tempore finitur, de qua *lib. de morbis* est exponendus, Hippocrates.

Dubitabis: *Vtrùm pulmonis inflammatio in parte dextra generata, sit periculosior quàm ea, quæ fit in parte sinistra?* Responde hoc modo. Pulmo in vtraque thoracis amplitudine situs est, inter costas, & alteram intersepientium membranarum: distat autem aliquantulum ab ore, ne aëris appulsu statim refrigeraretur. Eius pars dextra cum sinistra iuncta, pedis bubuli, ceruini, aut alterius bisulci animalis figuram refert, & licèt inflammatio in vna parte seorsim consistere nequeat, quin illicò altera afficiatur; tamen si pars sinistra inflam

inflammetur, maius periculum vertitur, quàm si dextram phlegmone obsideat, quia est cordi vicinior; ad quam arteria aorta à corde perreptans accedit, & à qua aër purus peruenit ad cor. Si verò adeò augeatur inflammatio, vt bronchia, & arterias occupet profundiores, cauitatésque omnes obstruantur, tunc subsequuto vehementi incendio, & oborta maxima spirandi difficultate, subitò æger velut suffocatus occumbet.

Curatio.

Satis de aëre, & victu, cæterísque rebus non naturalibus parandis diximus, in *capite de pleuritide*, quæ cùm pulmonis inflammationi sit valdè affinis, illa præcepta pro huius curatione sufficiunt, quæ eo loco vbertim, ni fallor, prædiximus. Solùm ergo de venæ sectione agemus, pro hoc morbo curando vtilissima, & quæ in curandis inflammationibus internis summum obtinet momentum, ac potestatem maximam. Si verò vires sint debiles, vel ex natura sua; vel pulmonia ex Angina, vel pleuritide subsequatur, & ex præcedente morbo flaccescant, tunc commodissimè cucurbitulæ scarificatæ, vel siccæ scapulis possunt affigi, & alia per crurum ligaturas, vincula, frictiones celebrari, quæ humores redundantes ad contrarias partes retrahunt; quorum ope fluens, & fluxurus humor ad longinqua diuertitur, & phlegmones in pulmone augmentum prohibetur. Purgatio clemens summo est ex vsu. Clysteria benigna. Fomenta parti inflammatæ applicita, & cætera omnia expectorantia auxilia, quæ *capite superiore* proficua esse protulimus.

De sanguinis missione residua erit solùm disceptatio, quæ plurimos, vel peritissimos Medicos hactenus malè excruciat. Cùm enim inter Medicos ratum sit omnes, phlebotomiam esse exercendam ex parte, in qua inflammatio viget, quod ex grauante dolore, & rubore maxillæ è directo respondentis deprehendemus, non desunt tamen aliqui, qui semper è sinistra parte feriendam esse venam sibi persuadent: Nam ab hac parte facta venæ sectio pulmonum inflammationem reuellit, pariterque deriuat, quandoquidem pulmonum venæ ex dextro cordis sinu prodeunt, hic autem in sinistrum parietem venæ cauæ inseritur, qui per alam sinistram in cubitum excurrit.

Age igitur, & pensa quantum valoris habeat opinio hæc, & quære: *Vtrùm semper è directo laborantis pulmonis vena secanda?* Nam superiorem rationem minimè probo: Si enim in latere dextro sit grauitas, ab interna dextra: si in sinistro, ab interna sinistra; si visceris ipsius medium sit inflammatum, vel patenchyma totum, primò à dextro, deinde à sinistro, si vires ferant, sanguis est detrahendus.

Nec ratio superior est vndequaque vera: Nam si dexter pulmo inflammatione opprimitur, non magis reuellet, paritérq; deriuabit interior cubiti sinistri vena, quàm dextri, sed minùs; propterea quòd sanguis, qui in pulmones profluit, à dextro cordis sinu per venam arteriosam ducitur; atque ad dextrum cordis sinum sanguis fertur per venam magnam, quæ inibi inseritur, & quæ magis è latere dextro venæ cauæ, quàm à sinistro propagatur.

Vbi igitur in animo est, sanguinem ad dextrum cordis specum, & inde ad pulmones profluentem reuellere, atque deriuare, id secta basilica dextra potiùs quàm sinistra exequendum erit. At quæres? Ergóne eadem militante ratione, inflammato pulmone sinistro, dextra, & non sinistra basilica tundenda erit, cùm sanguis similiter à dextro sinu cordis ad eum profluat? Dic æquè, aut certè faciliùs tunc præsidium afferre sinistræ basilicæ sectionem, ob rationem quam aduersarij proponunt, ob id præsertim, quia sic ampliùs rectitudo, & societas eruantur.

A Hæc disertissimus Galenus sedulò perpendens, *lib. de sang. mis.* 16. laborante latere, pulmone, septo transuerso, liene, aut iecore, aut ventriculo, interiorem venam, quæ per alas ad gibberi iuncturam pertingit, eligi suadet: summè tamen commendans, vt in omnibus hisce affectibus, quæ in rectum est laborantium partium vena secetur; hoc enim modo venæ sectio celebrata tam perspicuam celeriter vtilitatem affert, vt & qui laborant, & familiares eorum sæpenumerò obstupescant.

Neque obstat, quòd vena arteriosa vbi à cordis emergit spetu dextro, eo artificio membranis fabrefacta est, vt sanguis, quem à corde recipit, rursus retrò permeare non possit, vt Galenus testis est locupletissimus *lib. 6. de vsu part. cap.* 11. haud igitur poterit dissecta B basilica dextra sanguis, qui in dextro pulmone, & vena arteriosa est, vacuari: quare dextro pulmone inflammato, non est magis eligenda dextra basilica, quàm sinistra. Quippe licet sanguis, qui iam est conculcatus in inflammationis loco, & venæ arteriosæ capacitate continetur, secta basilica dextra, subitò, & affatim hauriri non possit, potest tamen quadantenus, & sensim retrocedere: membranæ siquidem illæ, non vt nihil omnino, sed ne repentè & subitò, multa & aceruata sanguinis quantitas, in validis nempe thoracis compressionibus, retrò ad cor remeare possit, præstant. Præterea qui fluit sanguis in dextrum cordis sinum, quíque inde decumbere paratissimus est in locum inflammatione obsessum, faciliùs longè sic dextra interna vena secta deriuatur, atque reuellitur. Porrò qui C iam est in inflammationis loco, & substantia pulmonis impactus, etiam hac vena secta vacuatur. Si verò videre vis alios morbos periculosos, & lethales, quibus opprimitur pulmo, & eorum curationem, de quorum numero sunt ipsius hydrops, tuberculum, & læuium arteriarum obstructio, lege quæ diximus *lib. 2. Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 12. & 121.

OBSERVATIO.

Peripneumonia, hæmorrhagia copiosa iudicata.

Etsi Auicenna 10. 3. *tract.* 4. *cap.* 10. asserat, quòd *fluxus sanguinis narium non confert in peripneumo-* D *nia, sicut confert in pleuresi, propter diuersitatem duarum materiarum; & quoniam attractio à pulmone longinquior est, quàm sit à velamine & panniculis pectoris, & lacertis:* quod etiam probat Galenus *lib. 3. crisi. cap.* 3. tamen si aliquando res aliter accidat, non ideò oracula desinunt esse vera, 6. *Aph.* 58. quia raro contingentia non tollunt veritatem problematum medicorum, *lib. de fœt. format. cap.* 2. Incidit iuuenis quidam, temperamento calidus & humidus, in pulmoniam, qui antea defluxionibus erat catarrhosis valde obnoxius, & pustulis in ore, naribus, gingiuis, palato frequenter vexabatur, à quibus ichor biliosus, tenuis, & mordax distillabat sæpè. Illa ita eum oppressit, variis symptomatis sæuis stipata, vt cum difficili, & sublimi respiratione, cibi fastidio, vigilia importuna, siti inexhausta, E cardialgia, & dolore grauante in latere dextro percepto, & anxietudine summa, animam efflare videretur; cui plurima etsi secundùm artem celebrata præsidia contulere nihil. Ecce septimo die in agone positus, caliginem in oculis persensit vehementem, vt vix adstantes posset intueri. Hoc tempore, subitò apertis narium tubis, tam copiosè sanguis effluxit, vt intra sex horas, plusquam ad libras tres emanauerit cruor: qua vacuatione facta, respirauit faciliùs, excreuit sputum valde percoctum, dormiuit, & concocta vrina, decimo septimo perfectè est iudicatus.

CAPVT V.

De Aphonia.

Definitio.

ARgumentum de vocis natura, materia, vsu, instrumentis, explicatu difficillimum est, maximè quoniam libri de voce, quos Galenus *cap.* 5. *lib.* 4. *de. loc. affect.* legendos monet, in nullo Græco codice repeRiuntur, & *liber de voce* Galeni, qui circumfertur, germanus non est. Igitur primò quærendum: *Vtrùm definitio vocis ab Aristotele posita, sit rectè tradita?* Nisi enim vocis natura exactè priùs explicetur, Aphoniæ, seu vocis omnimodam ablationem, & ejus causas commodè rimari non posse, mihi persuadeo: Aristoteles sic definit, *lib.* 2. *de anim. cap.* 8. *post med. Vox est sonus animalis sanguinei respirantis, per instrumenta vocalia redditus, non sine imaginatione.* Quæ definitio per omne genus causæ explicatur: Nam vox, non cuiuscunque animantis est, sed solùm organa vocalia habentis. Hoc modo pisces à vocis beneficio excludit eo loco Aristot. nec sonus ab eis editus, vox dicitur, sed quidam est susurrus, bombus, aut strepitus, vt cicadarum, muscæ, & apis.

Vox namque ab omni alio sono distinguitur, causa, instrumento, & fine: Licèt enim soni materia sit aër, vocis non qualiscunque, sed expiratus. Instrumenta, pulmo, aspera arteria, & guttur. Effectix causa, facultas animalis thoracem mouens, & ob id vocem formans. Finis verò, vt per eam animi conceptus patefiant. Hanc definitionem etiam Galenus proponit, *lib. definit. medic. lib. de vocal. instrument. dissectione, cap.* 2. & 7. *de vsu part. cap.* 13. & *lib.* 8. *cap.* 6. & 2. *de placit.* 5. & 2. *de motu musculor. cap. vlt.*

Sed est quædam obiectio contra prædictam doctrinam. Tussis, sonus est per instrumenta vocalia redditus. Ergo sonus hic, vox est appellandus, quod non videtur dicendum. Dic, non quemcunque sonum in animali factum, & per instrumenta vocalia redditum, vocem esse: in hac enim est necesse, vt aër exiens cum expiratione, conuenienter & vt decet moueatur, & in lingula confractus modificetur; quæ modificatio, vocis formalis est causa: cùm igitur tussis sit vehemens efflatio, non potest aër exiens cum modificatione illa reddi. Ex his explicabis tenebrosum locum Arist. *loc. cit. de anim.* vbi dicit: *expirantem non reddere vocem, sed retinentem aërem,* quasi dicat, qui spirat sine hac modificatione, vocem non edit; & per retinentem, intelligit, reseruantem aërem, vt possit eo modo pro voce modificari: Si enim Aristoteles simpliciter intelligeret, *expirantem non edere vocem,* falsum esset, cùm ex eius mente, *loc. cit.* dictum sit, & ex Gal. 4. *de loc. cap.* 6. expirationem præcedere vocem.

Quæres deinde: *Vtrùm Aër expiratus sit vocis materia?* Aërem copiosum cum impetu, & violentia ascendentem, vehementer, confertim, & cum strepitu facta expiratione, quam exsufflationẽ appellamus, cooperantibus musculis intercostalibus, vocis esse materiam luculenter ostendit Galenus, *lib.* 1. *de loc. cap.* 6. 2. *de placit.* & *de motu musculor. cap. cit.* & 7. *de vsu part.* 5. & 1. *de difficult. respirat.* 23. aër enim non solùm expirationis, sed reliquarum operationum, & vocis, & loquelæ materia est.

Obiicies duo fortissima tela. Primum. Plures sunt qui voce priuantur, nihilhominùs respirant, alioqui non viuerent. Ergo vocis materia expiratus aër dici non debet. Secundum. Eadem causa quæ vocis mutationes efficit, vocem quoque simpliciter efficere nata est. Sed per ætates, & morbos, vox in grauiorem, acutiorem, & alias differentias, immutata respiratione mutatur. Ergo, &c.

Dic. Aër est materialis causa vocis, & sermonis, qui etsi detur sufficiens pro respiratione, pro illis tamen actionibus non est satis, ad quas edendas oportet vt aër vehementi exsufflatu ad rimulam gutturis illidatur, & percutiatur: Adde, harum operationum non vnicam esse causam; quare earum interceptiones, amissionis, aut etiam læsionis causa multiplex erit, vt proponemus *infrà*.

Ad secundum dic. Vocem non immutari, nisi eius causæ immutentur; sed cùm plures ad ipsam perficiendam causæ concurrant, ad vnius respirationis per morbos mutationem, omnes eiusmodi alterationes referendas non esse, ex dictis constat apertè. Per ætates ergo, & morbos, ob instrumentorum vocalium mutationem, vox immutatur. Pueri ob fistulæ vocalis paruitatem, & angustiam, acutam edunt. Adolescentes, & iuuenes, instrumentis ob ampliorem calorem dilatatis, grauem reddunt. Pubertate media, inæqualis, inconcinnáque est. Ex siccitate asperæ arteriæ in ardentibus febribus, fit vox clangosa. Ex eiusdem copiosa humiditate, euadit aspera, & rauca.

Dubitabis: *Vtrùm larynx sit potissimum vocis instrumentum?* Guttur, laryngem, seu asperæ arteriæ caput, esse proprium, & immediatum vocis instrumentum, firmat Galenus *lib.* 1. *de loc. c.* 6. *lib. de vocal. instrum. dissectione, cit.* 7. *de vsu part. cap.* 5. & *lib* 6. *c.* 4. & 2. *de placit.* 4. & 5. & *lib. de præcognit. ad Posthum. cap.* 5. & 1. *prorrhetic. cap.* 3. In gutture enim, quod Græci laryngem vocant, pars quædam reperitur cartilaginosa, quam Græci Epiglottin, Latini lingulam appellant, cuius figura est similis scuto, quare scutiformis etiam nominatur; hæc igitur est proprium vocis instrumentum.

Hoc autem ita esse, facilè probari potest: Nulla enim pars in nostro corpore reperitur, quæ illi similem substantiam sortiatur. Quemadmodum ergo in omnibus actionibus pars aliqua similaris constitui debet, cui præcipuè hoc munus deferatur, vt visio humori crystallino, sanguificatio iecoris carni, sic pariter vox lingulæ est adscribenda. Reliqua verò instrumenta, in aspera arteria, & thorace contenta, vt musculi, nerui, & similia quæ proponit Galenus 4. *de loc. c.* 6 *in fin.* ad vocem conferunt, sicuti reliquæ partes oculum componentes ad visionem. Pulmonem verò eo loco inter instrumenta vocis non reposuit, quia aliorum collatione est remotissimus, præter id quòd reliquis actionibus thoracis inseruit. Lingua verò cum labris simul, naribus, ac dentibus, locutionis potiùs, sermonisve, quàm vocis organum existit.

Vtrùm autem *sermo differat à voce?* interrogabis: quantum autem inter se distinguantur, vel ex ipso Arist. constat, 4. *de hist. animal.* 9. & colligitur ex Hip. 3. *epid. sect.* 3. *text.* 74. *in historia Pythionis.* §. *obmutuit, voce defectus est.* Idem non modò sermonem, qui vox est, qua inter se mutuò homines loquuntur, sed & vocem latiùs patentem amisit, atque ideò adiungit Galen. *vociferari quis poterit, non loqui, è conuerso autem minimè,* hoc est, deperdita voce loqui. Quare, vt idem Arist. asserit *loc. cit.* sermo vocis est interpretatio per linguam, quæ non vocale, sed ipsius vocis explanatorium organum existit, 1. *prorrhet.* 3. & hoc modo 2. *de anima*, 8. naturam lingua vti ad gustum, & loquutionem asseuerat, quia ea immediatum, & proximum loquutionis instrumentum est, sicut lingula, vocis: hoc modo balbi, & trauli, quia læsionem in lingua patiuntur, prauè loquuntur.

Quapropter ita vox, & sermo siue oratio hærent mutuò, vt vbi est sermo, ibi continuò sit vox; non contrà, vt vbi est vox, ibi sit sermo. Vox potest esse bruta; vt ait Plutarchus *lib. de procreatione animæ*: communis est enim

enim homini cum brutis animantibus, in quibus aut vox est, aut sonus quidam, Arist. 4. *de. hist. animal. cit.* (imò & in carentibus anima, vt Plutarchus ait *lib. 4. de placit. Philosoph. c. 19.* licèt impropriè) & quidem aliquid significans: cui enim dubium leonis rugitu, tauri mugitu, canis latratu, vlulatu lupi, indicari rem, aut affectum aliquem ferociæ, doloris, famis, &c.

Et *sect. 11. probl. quæst. 60.* pueros tradit, ac bestias eodem ferè modo suas appetitiones enunciare, quòd illi nondum proferre literas possint. Atque hinc *cap. 2. de interpretatione*, alicuius esse rei argumentum, etiam illiteratos mutarum animantium sonos affirmat. Demonstrant hoc etiam illiterati strepitus, ceu ferarum, quorum nullum est nomen. Articulatæ vocis, quæ sermo nuncupatur, duæ sunt partes primariæ, nomina, verba; vt horum syllabæ; harum literæ, quæ sunt primæ voces indiuiduæ: iure vt Albertus Magnus *lib. 4. de anim. tract. 1. cap. 2.* sermonem definierit, *vocem articulatam, & literatam quæ mentis conceptum enunciet, & soli homini conueniat, quia sensum animi expromit.*

Huc spectant, quæ *initio lib. de interpretatione* Arist. ita scribit: *Vt quæ scribuntur literæ, sunt notæ eorum quæ dicimus: sic voces, siue quæ sunt in voce, indicia sunt eorum, quæ in animo insunt*: docens referri eas conceptiones, quæ vocibus explicantur, ad res ipsas. Ita sermo, siue oratio, vt ait Plutarchus *lib. de anim. procreat.* est dictio in voce, sensum animi expromens, res hominis propria, vt & Arist. *loc. cit. 4 de hist. & 1. politicor. cap. 2.* quomodo Plotinus *Ennead. 1. lib. 2. cap. 3. Sermo, qui est in voce,* inquit, *eius est imitatio, qui est in anima.*

Et Magister Plato pariter, *in dialogo qui inscribitur, sophista*, de eo, quo est ex mutua inter se notionum, seu formarum implicatione, quæ sunt in animo, effici orationem tradit. Addit *in Theateto*, hoc esse orationem, siue sermonem, scilicet plenam reddere per verba, & nomina cuiusque mentem vocis opera, tanquam per speculum, sicut aquam ex ipso fluxu verborum exprimendo. Quare Albertus Magnus *tract. 1. cap. 1. de sens. & sensil.* non iniuria scripsit: *Sermonem instrumentum esse, quo scientia docentis in animum transfertur auditoris.* Constat verò nomine, & verbo, vt disertè Plato *in Spoh.* exponit, aiens esse duo genera illarum significationum, quæ per vocis ministerium versantur in explicanda rerum natura, nomina, & verba.

Et Aristotel. eum secutus, *lib. de interpretatione, ipso in initio*, sic aggressus explicare quod volebat, sermonem illum esse ac dici, cuius ope sensum exprimimus animorum nostrorum: primùm ergo constituendum, quid nomen, quid verbum. Cur autem aliæ partes orationis fuerint prætermissæ, disputat *in quæst.* Plato. Plutarchus *q. 6.* vnum indicans Homeri versum, in quem omnes illius partes coniecit iuueniliter. Rursus Plato *in Theat.* vim omnem sermonis, atque naturam, in verborum esse complexione docet: neque enim sine verbo nomen, neque verbum absque nomine animi sensa cumulatè exprimit. Ex quibus vocis, & sermonis differentia satis est conspicua. Hæc autem distinctio formalis est, & non realis: realiter enim loquendo, sermo, vox est; & illud quod addit supra vocem, solùm est quòd sit vox articulata, quod distinctionem, formalem solum inducit.

Vtrùm soli homini data si facultas conficiendi sermonem? est etiam indagandum: nam plurima sunt animalia instrumentis prædita, quibus vox perficitur. Dic, naturam prædicta instrumenta duplicis vtilitatis causâ efformasse, ad gustum videlicet, & ad loquutionem: cùm verò gustus sit simpliciter necessarius, hæc illius ratione à natura fuerunt inuenta; secundariò verò ad loquutionem, quæ non erat sicut gustus, cùm ad perfectius viuendum hominibus fuerit tributa, quoniam ex animæ arbitrio pendet, quo cùm bruta careant, vocem proferre non possunt, licèt instrumenta obtineant: nam voces, & loquutiones sunt signa conceptuum, seu eorum quæ in anima voluuntur; quare hominibus solùm sunt propriæ.

Obtrudes Arist. 4. *de hist. animal. cit. ad fin. §. Vtpote, &c.* docentem, voces esse hominibus proprias & naturales, vt idem apud omnes significent, loquutiones verò minimè, cùm studio & disciplina acquirantur. Dic, Philosophum non negasse loquutiones esse proprias homini, & naturaliter, hominémque vocem posse dearticulare naturaliter, sed esse necessariam disciplinam asseruit, vt hoc, vel illo modo loquatur. Hæc est causa, quare homines variis in regionibus, diuersis loquutionibus vtantur, etsi hæ sint naturales illis.

Si vlteriùs roges: *Num loquutiones, quas quædam aues exprimunt, sint verè tales?* Responde negatiuè: primò, quia illis non inest à natura loquendi potentia, sed hæc loquela per artem, & disciplinam acquiritur. Secundò, quoniam per illas loquutiones, suos conceptus non exprimunt; quare meritò irrationalia bruta dicuntur, quamuis enim habeant loquutionis instrumenta, vocem tamen dearticulare non pussunt.

Natura quibusdam auibus, breuem, & temporarium cantum commodauit. Hirundinibus matutinum; cicadis meridianum; noctuis serum; vlulis vespertinum; bubonibus nocturnum; gallis antelucanum: Quippe hæc animalia vario tempore, & vario modo occinunt, & occipiunt, carmine scilicet galli expergifico; bubones gemulo; noctuæ intorto; cicadæ obstrepero; hirundines perarguto. Mitto decem mutorum animalium immediatos sonores, distinctis proprietatibus admirandos, vt est taurorum grauis mugitus, luporum acutus vlulatus, elephantorum tristis barritus, equorum hilaris hinnitus, necnon auium instigati angores, nec non leonum indignati fremores, cæteræque id genus voces animalium truces, ac liquidæ, quas infesta rabies, vel propria voluptas ciet. Pro quibus homini vox diuinitus data, angustior quidem, sed maiorem affert vtilitatem mentibus, quàm auribus delectationem.

Licèt autem aliqui auctores, vt Apuleius *Floridor. lib. 2. & 3.* decem animantia, quorum naturales, distinctas, & cuique proprias voces, quas homo exprimere nequit, proponat; tamen ex Varrone, & Spartiano, *in vita Getæ*, certiora afferam de vocibus animalium. Mugit bos, balet ouis, hinnit equus, grunnit sus, minuriunt palumbes, rugiunt leones, rictant leopardi, barriunt Elephanti, coaxant ranæ, fritinniunt hirundines, crocitant corui, gemunt turtures, vlulant lupi, passeres pipiunt, vulpes ganniunt, picæ garriunt, asini rudunt, cygni drensant, cameli blaterant, gallinæ glociunt, minutæ aues minuriunt.

Hæ tamen voces ab hominum voce longissimè differunt: etsi enim homo tam resonam, & altam vocem non profundat, vt quæ dicta sunt animalia; tamen eius vox, licèt angustior & exilior, diuina est, longéque flexibilior, & non vnius cuiusdam perpetui clamoris, ac toni, & cùm minorem delectationem pariat auribus tamen maximam vtilitatem affert mentibus.

Proxima huic videteur quæstio: *Vtrùm animantia voces habentia suis vocibus suos conceptus communicent?* Responde affirmatiuè cum Arist. 4. *de histor. animal. cap. 9.* de animalibus quæ vocem, quæ sonum, quæ murmur edant, quæ item loquantur: ferè enim omnia suis vocibus ad venereum concubitum congregantur, quas propriè ololyginem vocat, *§. Reddunt ranæ suam ololyginem, &c.* & infrà: *Sunt enim singulis animalium voces propriæ ad victum, & venereum concubitum, vt & suibus, & capris & ouibus.* & in eodem cap. *Garrulæ, linguacioresque sunt auium minores*: & *infrà*, nonnullas aues se intelligere, & in pugna vocem emittere refert, vt coturnices; quasdam ante pugnam, vt perdices; alias post partam victoriam, vt galli.

Hæc doctrina experimento potest confirmari: nam gallina

gallina reperto alimento vna voce suos pullos vocat; viso verò miluo alia diuersa illos congregat, & ad se trahit. Galenus tamen 16. *de vsu part. cap.* 3. *ad fin.* §. *Porrò quòd principalissima sit omnium animæ actionum, (nam cogitationum mentis est nuncia) oportuit eam quoque fieri per instrumenta*, &c. de voce, & de loquutione debet intelligi: vtroque enim modo animi conceptus exprimuntur. Hæc tamen est differentia inter loquutionem, & vocem, in significando, quòd voces, animæ affectus, locutiones verò propriè animæ conceptus significant: quapropter in definitione meritò dictum fuit, *non sine imaginatione*: quod apertè 2. *de anima, cap.* 8. docuit Arist. dicens: *Oportet vt vox sit cum imaginatione aliqua.* Quia verò in brutis animantibus hæc imaginatio non adest perfecta, fingens, & componens, idcircò loquutione carent, & ob hanc causam fortassè pueri recenter nati loqui nequeunt, quia in illis imaginatio non imperat. Vel aliter responde cum Arist. 11. *sect. probl.* 30. pueros non efficere loquutionem, ob nimiam linguæ, & instrumentorum vocalium humiditatem.

Non immeritò inquires: *Vtrùm loquendi principium à cerebro emanet?* Respondet Galenus 2. *de placit.* 5. & latissimè argumentatur aduersus Crysippum, Diogenem, Zenonem, & alios Stoïcos, loquendi principium non à corde, vt illi dicebant, sed à cerebro promanare demonstrans. Pimò, quòd scilicet imaginatio in eo reperiatur. Secundò, quia omnes voluntarij motus ab ipso procedunt. Tertiò, quoniam conceptus in ipso formantur. Hoc etiam sentire videtur Arist. 3. *probl.* 30. quærens, cur vinolentorum lingua oberret? soluit quæstionem, tum quia multa humiditate impeditur, & præterea quia afficitur animus, à quo omne loquendi principium exit. Idem etiam confirmat, 11. *sect. probl.* 1. vbi inquirens, cur inter sensus, auditus ab ortu naturæ maximè offendi possit? explicat, an quia vox, & auditus ab eodem principio proficisci videantur? Sed auditus à cerebro, tanquam ab vberrimo fonte scaturit. Ergo & loquela. Hæc, & alia multa verè demonstrant, vocem, & loquelam formari non posse, quin imaginatio præcedat.

Nunc ad vsum vocis explicandum accedamus, quæramúsque: *Vtrùm vocis, & sermonis exercitatio, ad plurimos vsus, & ad valetudinem tuendam valde conducat?* Vsus, finísque sermonis est potissimus, vt hoc quasi instrumento contrahant inter se mortales, & sensa exprimant animorum, & ciuilem efficiant, conseruent, augeant communionem. Aristoteles cùm docuisset rerum omnium optimarum cognitionem ab oculis nasci, sic *in Tim.* adiecit, *ob eandem causam, vocem, atque auditum nobis à Diis concessum, vt ratas, ac fixas cœlorum conuersiones imitati, ad ipsos rediremus, à quibus egressi sumus.*

Arist. cùm ad res ipsas docuisset *init. lib. de interpret.* reuocari animi sensus voce expressos, res quatuor esse, quæ vocibus exprimuntur, contendit, partim hîc, partim alibi, veritatem, falsitatem, vtilitatem, damnum; ac si hæc quatuor sola inter se mutuò communicarent homines: nam duo tantùm postrema vocibus exprimi, pecudum, quòd nec veritatem capiant, nec scientiam ille docet. *lib.* 1 *politicor. cap.* 2.

Arist. *Rhet. lib.* sic ait: *Sermonem verò habet solus omnium animantium homo: nam vox quidem molesti, ac iucundi significatio est; quapropter aliis quoque existit animalibus; hucusque enim natura processit in his, vt sensum habeant iucundi, & molesti, & hoc inter se significare possint. At sermo ad hoc datus est nobis, vt ostendamus vtilitatem, & damnum, atque ita iustum, & iniustum: hoc enim præter cætera animalia hominibus proprium est, vt boni, & mali, ac iusti, & iniusti, & aliorum huiusmodi sensum habeant soli.*

Corporis autem valetudini, & virium firmitati plurimum adferre vtilitatis, vocis, & sermonis exercitationem, demonstrat, eo quòd vox animæ est motus, non in superficie, sed in ipsis visceribus. Idcircò thoracem, atque vocalia instrumenta exercet, naturalem calorem auget, purgat, firmat, atque attenuat, solidas corporis partes robustas, puras, & offensæ minimè obnoxias reddit, vt probant Antyllus *lib.* 6. *cap.* 8. Auicenna 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 2. Auerrhoës 6. *collig. cap.* 2. faciem roseo colore suffundit; innatum calorem viuificat: spiritus enim assiduo motu, tam attractus, quàm exsufflatus colliditur, atteritúrque, & ea collisione natiuus calor excitatur, & hoc modo humiditates expurgat: quare sputa, muci, & pituitosi humores absumuntur.

Hac ratione vociferatio, accito calore in partes internas, maius robur solidis partibus addit. Idcircò remedio est stomachicis, vomentibus, acidum ructantibus, cibos fastidientibus, atrophia laborantibus, languidis, cachecticis, hydropicis, asthmaticis, orthopnoïcis, diuturno pectoris, aut septi dolore vexatis, difficulter parientibus, ex Alexandro 1. *probl* 87. Imò quartanariis, pituitosis conualescentibus ferè omnibus est ex vsu, ex Aëtio *tetrab.* 1. *serm.* 3. *cap.* 5. nisi excipias capitis affectiones, quæ vociferationis vsu replentur: caput enim plenum, & magis graue reddit, ex Galen. 7. *sec. loc. cap.* 1. Vnum tamen scias, vociferationis exercitationem vtilem esse, dummodò in ea retineatur modus, ne excedat: nam ex intempestiuo, & immodico vsu plurimi in tusses, conuulsiones, venarúmque apertiones lapsi sunt: omnia enim immodica, & superflua ferè noxia.

Causa.

VTrùm vox à variis causis possit oblædi? Aphonia, quam omnimodam vocis ablationem, seu obmutescentiam vocant, auctore Galeno 6. *Aph.* 51. tunc dicitur, quando homines contra propriam voluntatem tacere coacti sunt, neque sensa mentis exponere vllo pacto valent, quos Græci Aphonos, hoc est, mutos nuncupant. Ergo læsionis nomine, non intelligitur solùm actio abolita, sed & quouis etiam modo præternaturaliter immutata, vt 4. *de loc. cap.* 5. docuit Galenus.

Galenus *lib. de diff. sympt. cap.* 3. primùm docet locum affectum cognoscere, vbi læditur vox ex offenso instrumento, simúlque occasionem iungit lædendæ vocis, penes quasdam differentias. Si igitur eam penitus amittat, atque obmutescat animal, indicium est laryngis musculos suo motu destitutos esse: cùm enim humanum guttur duodecim proprios habeat suis motibus inseruientes, illiúsque rimam, glottidem, seu lingulam dictam, pro vocibus formandis variè claudentes, aperientésque, de quibus 7. *de vsu part. cap.* 11. & *lib.* 16. *cap.* 4. dubium non est ipsis resolutis mutum omninò animal reddi, & tremulam, obscuram, ac paruam fieri vocem, si vel imbecillitentur, difficilè moueantur, vel alia quadam deprauati motus specie laborent; ad illius enim proportionem vocis læsio necessariò respondebit.

Nec dissimiliter vox læditur, incisis, aut infrigidatis, aut quomodolibet particulariter affectis vocalibus neruis, seu recurrentibus ita appellatis, ad differentiam illorum, qui ex sexta etiam neruorum coniugatione à cerebro orientium, laryngis musculis in ceruicis regione protinus inseruntur. Illi enim ad thoracem potiùs descendunt, indéque sursum iterum reflectuntur in laryngem propagandi, quorum reflexum à se primùm inuentum gloriatur Galenus, *lib.* 3. *de loc. cap.* 6. & *lib.* 16. *de vsu part. cap. cit.* & *de anatomic. administ. cap.* 5.

Porrò si lædatur alij gutturis musculi, sex videlicet communes

communes nuncupati, parum quidem vitiabitur vox, non perdetur omninò; non sic autem duodecim propriis, aut vocalibus musculis affectis, siue propria affectione, siue per consensum, ad aliarum partium offensam, vt ex faucium, gulæ, vel spiritalis viæ tumore, vel à sanguinis copia cerebrum, vel vasa voci famulantia obturante; tunc enim facultas motrix non mittitur, vel non recipitur: vel qualibet alia noxa angustante, dilatante, aut immodicè rigante laryngem. Necesse enim erit aut vocem penitus amitti, aut magnam, acutam, exilem, vel raucam euadere: Nam si vt vocem edat animal, multi expirati aëris in gutturis transitu, allisio requiritur, validaque percussio, simúlque eruptio, atque ita vt laryngis rimula nec penitus comprimatur, nec immodicè laxetur, sed eo modo sit constituta, vt ex modicè ampla paulatim adstrictiorem, & angustiorem tendat, & ex hac ad latiorem pro ratione vocum formandarum; quid mirum, si ex inflammatione musculi interni laryngis, vt accidit in lethali illa & suffocante angina, spiritus viam comprimente, occludentéque, deperdatur vox; & penes varias deprauatæ differentias, non solùm ex proprij organi, sed circumiacentium partium læsione, vitietur;

Ex resolutis autem pharyngis, seu faucium musculis, vocem lædi penes magnitudinem, & acutiem, ex eo manifestum est quia vox magna præter celeritatem percussionis, quæ efflationis vehementia conciliatur nascitur ex organi amplitudine, hoc est, ex asperæ arteriæ latitudine; acuta è contra, ex gutturis angustia, *lib. art. med. cap.* 69. 1. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 10. 1. *epid. sect.* 2. *temp.* 3. & *lib.* 6. *sect.* 4. *com.* 24. Quemadmodum enim in tibia vox acuta efformatur, vbi digitorum ope magis implentur, angustantúrque foramina, magna, & grauis, vbi satis hiant, datúrque liber efflationi exitus: ita in nobis vox ipsa per acutum, & graue, magnúmque variatur, propter angustiam, aut reclusionem gutturis, tribus illis quibus constat cartilaginibus, tanquam digitis, musculorum ope attemperantibus, & variè contrahentibus, claudentibus, & aperientibus rimulam, propriissimum vocis organum. Inde vox ampla, calorem etiam indicat ab ortu copiosum, cuius est dilatare: acuta natiuam frigiditatem arctantem, & constringentem, quæ in pubertate grauior fit, 6. *epid. cit. com.* 26. exilis, atque acuta fœminis, pueris, & castratis, *lib.* 1. *prorrhet. de vocal. instrum dissect. cit.* & 1. *de sem. cap.* 16.

Cùm igitur pharyngis musculis resolutis contentæ fauces laxentur, & ad illarum laxitatem amplificetur arteria, quúmque ampliata arteria laryngis rimula arctetur, & constringatur, necesse est sequi vocis cum magnitudine acutiem, & penès vtramque differentiam, faucium consensu, vitiari vocem: sicut non minùs etiam læditur, vbi tunica faucibus, & gutturi communis, multa humiditate rigatur; rauca enim euadit, pigra, siue obscura, vtpote quæ lentoris, & humiditatis est soboles, quod grauedines, & raucedines, in quibus similis efficitur, comprobant euidenter, vt docuit Galenus *lib.* 7. *de vsu part. cap.* 7. & 1. *prorrhet. sect.* 1. *com.* 3. & *lib. de voce, & anhelitu*, ieiunorum, & cibatorum, iuuenum, & senum exemplis: ieiunis enim, siccis, & iuuenibus magis clara est, & sonora; cibatis, potis, madidis, & senibus, rauca, ob defectum læuitatis arteriæ: quemadmodum clangosa ex immodica siccitate, 7. *de vsu part. cit.* & 1. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 12. videlicet quia exasperatur arteria, & vox in transitu inæqualiter moratur.

Deinde ad alia abditiora explananda accedamus, inquiramúsque: *Vtrùm balbuties sermonem immutare possit?* Non est in animo de vitiosis linguæ affectibus hoc loco sermonem attexere, qui bene loquentes infestant, & morbi sunt, vt scissuræ, vlcera, inflammationes, asperitas, & scabrities in febribus, resolutio, conuulsio, vstio, ingens magnitudo, & alij: de quibus egere Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 38. Actuarius *lib.* 2. *meth. cap.* 16. Ægineta, Myrepsus, & Cornelius Celsus; sed de illis ago, qui natura, aut casu eueniunt, nec propria nomina habent, & ideò à Græcis prætermissa.

Locutio ergo in homine, multis vitiatur modis: vel enim penitus aufertur, aut ægrè fit, aut deprauatè. Primus dicitur mutitas. Interdum salua voce amittitur sermo, vt Galenus exponit 4. *de loc. cap.* 6. aut ægrè fit locutio, quum scilicet adest loquendi impedimentum, quod arte chirurgica, *loc. cap.* 36. corrigere docet Aëtius. Aliquando incuruatur lingua, quum nempe inferiores membranæ, quibus lingua innititur, duriores, & mutilæ à natura sunt productæ. Quum deprauatè, communi nomine dicta est Hippocrati, *lib.* 6. *Aph.* 32. balbuties. *Balbi ab alui profluuio maximè capiuntur:* cuius causa est nimia cerebri, & linguæ humiditas, auctore Galeno *in com.* & hi etiam Trauli nuncupantur.

Et *sect.* 6. *lib.* 2. *epidem in init.* de physiognomicis agens. *Balbutientes, & celeri qui sunt lingua, siue quibus est lingua volubilis, ij melancholici, & plurimùm biliosi.* Balbi sunt, quum veluti impedita lingua literam explicatè non proferunt. At balborum tres esse videntur formæ: prima est, quum non potest oratio expeditè proferri, sed loquens cogitur primam, aut aliam syllabam ægrè, id est, cum labore repetere: dicitur ab Hippocrate, & Arist. titubantia linguæ, quidam hæsitantiam, alij hæsitatem vocant, plures batarismum à Bataro Ciren. Rege, qui semper priorem literam repetere cogebatur. Altera, cùm loquens syllabam aliquam omittit, totum vocabulum non exprimens: blæsitatem possis Latinè appellare. Tertia est, auctore Galeno 6. *Aph. cit.* cùm loquens nequit proferre R. sed mutat in L. vt cùm quis dicit Cicelone, pro Cicerone, quo vitio Demosthenem laborasse Cicero scribit, 1. *lib. de Orat.* qui eius ipsius artis, cui studebat, primam literam non poterat dicere. Vel. C. mutat in T. vt offitium, pro officium.

Suidas secundam formam eorum docet esse, qui asperiùs, crassiúsque enunciant. Huc pertinet labdacismus, possemus item fingere sigmatismum, cum fuerint, ac sint, qui pro au. o pro L. R. aut contrà S. efferant, & pro S. enuntient R. & qui ante R. non possunt S. proferre, & T. pro R. Ita plures horta pro hora, & aldite, pro audite, laldare, pro laudare. Alij Iraël pro Israël, omnibu rebus, pro omnibus rebus. Demum infinita sunt huiusmodi vitiorum linguæ genera, ob quæ locutio interturbari solet.

Enim verò nasci hæc linguæ vitia ex nimia humiditate, docet Galenus *Aph.* 32. *part.* 2. addit frigus Arist. imbecillitatémque, quæ ex inopia oritur caloris natiui, *probl.* 30. 36. & 53. & 54. & 60. *sect.* 11. & *probl.* 30. *sect.* 3. & *probl.* 10. *sect.* 8. Sed quid respondebimus Hip. *lib.* 7. *epid. circa initium*, qui narrans quandam historiam ægrotantium, inquit, ipsis propter siccitatem linguam fuisse balbam & firmat Auic. 6. 3. *tract.* 3. *cap.* 16. Dic, naturalem balbutiem ab humiditate fieri, vt prædixit Galenus; accidentalem, & non naturalem à siccitate generari. Vel dic: Balbuties frequenter ab humiditate, raro à siccitate emanat.

Vitiatur etiam locutio à frigore, quia hoc condensat, calorem natium, & motricem facultatem pigram reddit, ac linguam ligat, quæ ad peragendam locutionem libera esse debet, & expedita, 2. *de partib. animal.* 17. Hanc etiam vitiat regio frigida, assidua ebrietas 6. *Aph. cit.* esus nucum, vt Rabbi Mosse 20. *particul. Aph.* eleganter edocuit. A lumbricis etiam impeditur loquela: vapore enim suo instrumenta vocis inquinant, & prosternunt. Vteri affectus, vt strangulatio, in cuius accessione etiam fœminæ voce priuantur: ab vteri enim ergastulo, tetri & venenati ascendunt vapores, vocis organa diuersimodè vitiantes. Ebrietas Aphoniam sæpissimè parit, 5. *Aph.* 5.

Signa.

Signa.

MVlto negotio opus non est, vt vitia sermonis agnoscantur. Si sint linguæ musculi resoluti, ex anteacto morbo agnosces, Aliquando vix proferri sermo potest, quia frænum sub lingua est maius, nimísque ipsam deuincit, & impedit, ne debitos motus in palatum agens, vocem dearticulare possit, quod etiam facit si nimis exiguum est. Hæsitantia linguæ, à partis diminuto calore suborta, cognoscitur, quia vbi loquuntur pacatè, minus expeditè loquuntur: vbi verò alta voce, & vehementer, tunc magis liberè sermonem proferunt; ex motu enim, accito calore, musculi linguam mouentes incalescunt, & faciliùs mouentur. Si ex copiosa humiditate ortum ducat balbuties, saliuosi sunt ægri, somnolenti, tardo constant ingenio, nulla penè memoria. Denique vox vitiatur, & aufertur, cuiusuis qualitatis excessu, quem ex multis concomitantibus signis esse venandum, in superioribus *huius, & primi libri capitibus* vbertim protulimus.

Galenus *lib. 4. de loc. affect. cap.6.* diligenter rimatur vocis oblæsæ noxas, ex deficiente facultate, vel materia euenientes, vt scilicet affecta sedes sedulò inquiratur, ne in ea indaganda decipi contingat: quare in medium adducit quinque actionum species inter se conuenientes, ac penes incolumitatem, ac vitium quodam ordine se consequentes, expirationem videlicet, exsufflationem sine strepitu, strepentem, vocem, & loquelam.

Sed videndum: *Vtrùm hæ quinque actionum species à Galeno prolatæ, ad locutionem necessariæ sint?* Nam Galenus *eo loco* docet, à quibus musculis quælibet illarum fiat: cùm verò omnes motu spiritus ad exteriora peragantur, omnium prima, communéque genus dicitur expiratio, & ea quidem abolita reliquas omnes omninò perire fit necesse: non è conuerso verò loquela vitiata offenduntur aliæ quæ antecedunt, & sic de reliquis in ordine ad præcedentes: non perinde siquidem auferuntur priora posterioribus sublatis, quemadmodum è contrà, vt euidentissimum est. Si ob læsam igitur expirationem vocis offensa contingat, quod ex communi omnium vitio diiudicabis, affectos puta musculos thoracem contrahentes; hos enim pronunciat expirationis opifices.

Hoc modo propter exsufflationem, quæ vehemens expiratio est, & vocis materiam præstat, vt diximus, vitium erit in intercostalibus, quorum ministerio efficitur illa exsufflatio quæ sine strepitu fit. Si ex defectu strepitus ad vocem etiam requisiti, faucium musculi laborant, aut illorum consensu arteria: in ea enim interim dum per partes & angustatur, & distenditur, sequitur strepitus ille; & fortasse laxata, ex faucium musculis resolutis, eum efficere non potest, atque ita nec aptam materiam transmittere ad guttur, in quo vox efficitur, sicut in ore sermo linguæ beneficio, famulantibus etiam dentibus, labiis, naribus, palato, gurgulione, & vinculo, ideò efformato, vt linguam ipsam firmissimè adstringeret, & in tuta, firmáque sede contineret, 11. *de vsu part. cap.* 10. Quare dubium non est, locutionis vitia ad linguam etiam potissimùm pertinere, & in blæsitate, & balbutie eam esse affectam, vt ex Arist. & Galeno *suprà* notauimus: nisi enim ob imbecillitatem, vel breuitatem ex nimia vinculi adstrictione præpediretur, voces dearticularet. Sicut enim, inquit Galenus 1. *epid sect. 2. com.* 78. exilis vox ob gutturis angustiam fit, gracilis propter musculorum guttur mouentium innatum vitium; ita blæsitas ex figura oritur ab ortu deprauata musculorum linguæ, & illius angustatione ad radicem: sicut balbuties ex nimia ligamenti adstrictione, non patiente linguam ipsam ampliari, & ad literarum expressionem primis dentibus inniti, qui incisorij dicuntur, & plurimùm ad locutionem conferunt: atque ideò si deperdantur, ipsam vitiari est necesse. Non minùs etiam narium foramine obstructo, atque labro aliqua ex parte truncato.

Sed contra ea, quæ Galenus 4. *de loc. cap.* 6. edocuit, plurima sunt obscura, quæ difficultatem ingerunt maximam, idcircò à me in præsenti ventilanda. Quæro ergo: *Vtrùm ex harum quinque actionum vitio possit vocis offensa deprehendi?* & primò arguo sic. Licèt magnus sermo multum aërem exigere videatur, ad submissum tamen exiguus sufficiet. Sed ad aërem paucum expirandum, sat est naturalis expiratio. Igitur quinque illæ actiones à Galeno propositæ, non omninò ad locutionem requiruntur. Quod & ipse videtur significare, *lib. 1. de loc. cap. 6.* in historia illius, qui ab alto cecidit, quíque cùm ad dorsi initium affligeretur, licèt non potuerit efflare ob intercostalium musculorum læsionem, vocem tamen edebat exiguam. Nec dissentit etiam 4. *de loc. cit.* dum ait: *seminocale reddi animal dimidia expiratione ablata, ac per consequens dimidius etiam sermo deperdetur, & submissus, atque exilis seruabitur*, Quare non abs re Auicenna 10. 3. *tract.* 2. *cap.* 1. *Potest*, inquit, *vox cessare saltem sonora, nec proinde auferri loquela expressa, & dearticulata, qui minorem requirit anhelitum, quàm vociferatio.*

Secundò. Aër copiosus cum impetu, & violentia emissus, si ad guttur accedat, & illius musculis operantibus certo impulsu figuretur, vox prodibit, etiamsi nullus alius antecedat strepitus. Igitur necessaria non est stridula exsufflatio, nec sonus alius requiritur, nisi cùm vox ipsa dearticulatur ad laryngem; imò alius si daretur, potiùs vocem obscuraret, aut prorsus impediret, vt in tussientibus experimur, præterquam quòd sequeretur tussim, & strepitus alios, vt stertentis, gargarizantis, & similes, in eo à voce distingui, quòd de genere sint sonituum eam antecedentium, non penes significans, aut non significans, contra sententiam 2. *de anim. cap.* 8.

Tertiò. Expirationis, vel ipso docente Galeno 2. *de mot. musculor. vlt.* nullus musculus opifex est, atque ideò non alicuius actio, sed septi otium dicitur, cui tantùm tribuitur, vt constat ex Galeno *loc. suprà citatis*. Quòd si alicuius etiam membri concursus requiritur, non ex thoracis, sed abdominis musculis petitur, vt apertè docet, *lib. de caus. respirat.* Igitur non sine repugnantia, 4. *de loc.* expirationem vocat actionem, perperámque significat, in vocis offensa ob læsam expirationem, musculos thoracis posse esse sedem affectam.

Quartò. Nec minùs etiam varius fuit in assignandis musculis violentæ exsufflationis auctoribus: Licèt enim eos vbique fateatur intercostales, quales tamen illi sint, 4. *de loc.* non expressit: *cit.* autem *de motu musculor.* internos ait: sequitur Auicenna, 1. 1. *doct.* 5. *sum.* 2. *cap.* 16. *de anatomia musculor.* At verò *lib. de caus. respirat.* externis tribuit munus exsufflandi, validè inspirandi internis. Igitur. &c.

Vltimò. Si stridula exsufflatio vocis materiam præstat, eámque antecedit, & guttur, proprium ipsius instrumentum ante fauces continetur, nec hæ, aut earum musculi ingressum aliquem habent in vocis formatione, quomodo faucium musculis tribui potest defectus exsufflationis cum strepitu, quæ infernarum partium est opus, simul & arteriæ, ad quam aër, impetuosè ab infernis emissus eliditur, & sonitum facit? quomodóve fauces locus dicentur affectus in voce deperdita, ob corruptam strepentem exsufflationem.

At hæc non ita fortia, sunt, vt euincant. Dic ad primum. Quamuis minus aëris ad exilem vocem, submissúmque sermonem, quàm ad magnum requiratur; cùm tamen ad vocis formationem necessaria sit aëris ad guttur allisio, & allisi modulatio quædam, tarditatis scilicet, aut celeritatis, nec ad percussionem illam,

vis debilis, naturalisve septi transuersi casus sufficiat, (eo quòd percuti non potest aër, vt sonum efficiat, nisi cum impetu, & violentia emittatur) ideò vox, & locutio expirationem requirunt, & musculorum intercostalium ministerio factam, quam exsufflationem appellamus, & ea quidem destructa, vox, & locutio omninò cum voce aufertur. Nec ex Galeni doctrina oppositum elicitur, cùm tandiu ille qui cecidit, vocem edidisset, quamdiu penitus resoluti non fuerant musculi intercostales, nec omninò amissa exsufflatio: quia verò dimidia expiratione seruata adhuc etiam durat, licèt non integra, non in totum aufertur locutio.

Ad secundum dic. Sicut impossibile est aërem ad guttur impetuosè allidi, & sonitum non fieri, ita sine eo vocem prodire. Si enim vox sonus quidam est dearticulatus, à laryngis musculis variè angustantibus, & ampliantibus guttur, quà aër fertur, quomodo sine eo quod includit, poterit constare? Illi verò tussientium, gargarizantium, &c. ideò vocem impediunt, quia fiunt clauso à faucium musculis epiglottidis ore, quod ad vocis formationem oportet existere apertum; in quo exactiùs secundum Galenum, vox ab aliis non articulatis sonitibus, tussi, & similibus videtur distingui, non penes significatiuum iuxta Arist. Multæ siquidem veræ, & propriissimæ voces sunt, nec tamen quicquam significant, quantumuis præcedente fiant imaginatione vt cantantium voces.

Ad tertium dic. Expirationis nomine non venit sola naturalis intelligenda, ac proinde licèt hæc solo septo efficiatur, non tollit expirationi in vniuersum musculos alios præesse. Sicut enim aliquando sequitur ad septi otium, nonnunquam ad contractionem musculorum abdominis, ita etiam vbi vehementior, requiritur eorum intercostalium, qui pectori contrahendo inseruiunt, ministerium.

Ad quartum dic. Quales musculi illi sint, non satis constat: Licèt verò non desint, qui arbitrentur neutri ex sententia Galeni, in proposito standum, & tam ab externis, quàm internis contrahi pectus: externis quidem, dum sursum conuellunt costam cui inseruntur; internis, cùm deorsum: probabilius tamen iudico, internorum ope constringi pectus, externorum dilatari; & locum *de caus. respirat.* temporis iniuria fuisse corruptum, cùm enim costæ in exortu suo ad vertebras deorsum inflectantur, fit vt inferior costa externorum intercostalium munere ad superiorem adducatur, ac pectoris amplitudo maior euadat; contrahatur verò, & angustius euadat pectus, dum superior costa ad inferiorem trahitur, internorum musculorum actione.

Ad Vltimum. Aliqui non faucium, sed gutturis musculos legunt, quibus vox efficitur, & illos quidem communes, per quos totus spiritalis meatus amplificatur, & comprimitur (de propriis enim iam præcesserat sermo:) cùm verò communes hi nonnihil asperam arteriam contrahant ac constringant, ne (vt aiunt) quicquam in ea duplicetur, vel complicetur, néve plurimùm, cùm vocem homo edit, dilatetur, causæ sunt stridulæ efflationis: & quia resoluti munus illud constringendi arteriam, obire non possint, & ea nimiùm dilatata strepitus saltem tam commodè non fiat, quia nec aër allidi potest, necesse est cum strepentis efflationis vitio, vocem aliquantulum lædi. Cæterùm textus litera habet, faucium musculos efficere strepentem exsufflationem: nec immeritò, quia cùm rimulæ operculum, epiglottim claudunt, efficitur vt efflatus aër vehementiùs allidatur, & sequatur stridor ingens qualis est ille stertentium, & gargarizantium, quanquam ij vocem potiùs impediant; ea enim clausa epiglottide prodire non potest, vt diximus: siquidem præter sonum ex aëre ad guttur percusso, includit modulationem quandam, & concentum, qui figurari nequit clausa laryngis rimula. Verùm licèt in arteria strepitus ille sequatur, stridulàque efflatio ad vocem requisita, non parùm faucium musculis iuuatur, quia interim dum contentas fauces seruant, laxari arteriam prohibent, ad commodam aëris percussionem: si enim resoluantur, cum faucium laxitate, necesse est ampliari arteriam ipsam, & impediri, aut saltem vitiari sonum, simúlque cum eo vocem. Ex quibus ad argumenta patet responsio.

Præsagium.

Ablatio vocis omnimoda, hoc est, mutitas, si simul cum surditate eueniat, incurabilis est. Balbuties si ante sextum, vel septimum annum contingat, & pueri sint balbi, mutatione ætatis sæpe curatur, cæterorum frigidorum morborum instar, qui hac ratione sponte sua curantur, vt de Epilepsia docuit Hip. 2. *Aph.* 45. & 5. *Aph.* 7. cùm enim balbuties à nimia oriatur humiditate, cui crassi, lenti, pituitosi humoris copia est adiuncta, cessant hæc ob ætatem ad sicciorem naturam transmutatam, & ob exercitationem, & exsiccantem victum.

Vitiata loquela, si à læsione & offensa facultatis animalis, spinalis medullæ, neruorum, aut linguæ resolutione oriatur, immedicabilis est, ob quam causam si in senibus accidat, vt plurimùm incurabilis est, in iis enim potentiæ debiles sunt nimis. Ea verò quæ ex abscissione fræni, quod est sub lingua, intempestiuè in infantibus administrata, difficile remedium habet, sicut & illa quæ diu durat: tunc enim vocis instrumenta habituali intemperie laborant, quam corrigere arduum est. Aphonia in febribus orta ardentibus, pessima, *lib.* 1. *prorrhet.* 12. & *lib.* 1. *text.* 10. de qua *lib. vlt.* latè agemus, quo loco de febrium symptomatis ex professo peragemus.

Curatio.

Aphonia cùm multiplicem sortiatur causam, diuersa eius quoque curatio instituenda: quare cùm symptomata circa vocem contingentia, certas & determinatas species morborum sequantur, facilè ad eorum curationem ipsa quoque propulsabuntur, sublatísque affectionibus infestantibus facultatem animalem, & vocis instrumenta, vox pariter in pristinam differentiam restituetur. Quare si ex nimia humiditate, & debilitate harum partium oriatur, aër paretur ad caliditatem & siccitatem declinans. Exercendum corpus, præsertim verò vox altior mouenda: huius enim exercitationis ope humores absumuntur, attenuantur humiditates, resoluuntur flatus. Hoc modo in sex rebus non naturalibus ea obseruare debemus, quæ in superioribus capitibus prædiximus, quum de morborum curatione facimus commemorationem, qui cerebrum, & neruos infestant: Nam præparandi humores, expurgandum corpus præsertim medicamentis formâ solidâ constructis. Pugnandum apozematis similem virtutem habentibus. Roborandum caput cucuphis, fomentis, decoctis. Absumendæ humiditates sudorificis medicamentis, quæ ex Ebeno, Radice Chinæ, vel smilace aspera conficiuntur. Cauteria in nucha, & brachiis summam opem præstant.

Si Aphonia à lumbricis ortum ducat, contra vermes pugnandum: priùs enim eos necare, deinde extra corpus expellere oportet. Si ab vteri vitio contingat, hoc curato, restituetur loquela. *Ex ebrietate si quispiam repentè obmutuerit, conuulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut vbi ad horam peruenerit, qua soluuntur crapulæ vocem recuperet*, vt 5. *Aph. cit.* monebat Hippocrates. Demùm causæ provt variæ sunt, ita variam significationem, & curationem ex se præbent.

Multoties accidit, vt ob copiam pituiosi humoris

vocis impedimentum sequatur, qui impedit spirituum excursum obstructis neruis: tunc si expurgantia per inferiorem ventrem non sint satis, dubitabis: *Vtrum vomitus prouocandus?* Respondet Hippocrat. *lib.4. acut.27.* vbi postquam ex corrupto sanguine, nequeuntibus spiritibus naturales pertransire meatus, Aphoniam oriri asseuerasset, *text.29. sequenti*, per superiorem ventrem purgationem instituendam esse edocuit. Quod videtur difficile: vomitus enim in morbis; qui superiores partes infestant, est summè cauendus. Dic. Si cætera non conferant, & morbus in deterius ruat, vomitu vtendum, præsertim leni, cuius ope clementer humores vacuentur.

Si verò ex copioso sanguine venas subitò grauante, & vocis efformandæ instrumenta, vel ea quæ respirationi deputauit natura, replente, oriatur: tunc commodissima est ad leuandam sarcinam, sanguinis missio, ex præscripto Hipp. *4. acut.23.* *Quod autem quis repentè obmutescat, id venarum interceptiones, occlusionesque faciunt, si sano absque occasione, vel forti aliqua causa id contigerit. Venam igitur brachij dextri internam secare oportet.* Et *infrà* signa sanguinis redundantis apponit, quo præsente, maiori cum fiducia ad venæ sectionem accedemus: sic autem inquit: *Quamplurimis horum accedunt faciei rubores, oculorum constantiæ, manuum porrectiones, dentium stridores, pulsus, maxillarum contractio, refrigeratio extremorum, & spirituum in venis interceptiones*: quæ omnia à sanguinis redundantia oriri, rubor faciei demonstrat manifestè.

Sed dubitabis: *Vtrùm in Aphonia, interna vena brachij semper sit secanda?* Hoc affirmat Hippocrates *loc. citat. acut.* Sed si ex Apoplexia, aut forti Epilepsia oritur Aphonia, non potente virtute animali ad organa vocis influxum transmittere, quia viæ à copia humorum sunt obstructæ; & in affectibus supra iugulum, ex doctrina Galeni *4. de sanit. tuend. cap.4.* & *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. 16.* vena externa est secanda: cur in iis internæ sectio administrabitur, cuius ope humor in media corporis regione redundans euacuatur solùm?

Rursus. Si ab vtero frequenter sanguis menstruus ad partes spiritales ascendit, qui vomitu, & hæmorrhagia foràs extruditur, in iis præsertim quæ menstrua suppressa, aut minuta habent, si is in thorace stabuletur, neruósque occupet recurrentes, nonne è talo sanguis est emittendus? si iuxta præscriptum Hippocratis, ad originem, & originis fluxionem deueniendum est: quod ipse edocuit, *lib.5. Aph.32.* dicens: *Mulieri sanguinem vomenti, menstruis erumpentibus, solutio.*

Neque per venam internam intelligas externam, quæ in acutissimis cerebri affectibus ferienda est quorum, vi Aphoni fiunt ægri, quia Galen. *in com.* asseruit ex hac vacuatione partem principem velocissimè vacuari, per quam solum caput intelligitur, quod inter partes principes obtinet principatum, ob facultates principes quæ ibi exercentur, vt *lib.8. de vsu part. c.6.* monuit Galen. & firmat *lib. de diff. sympt. c.3.* & *lib.1. de caus. sympt. cap.1.* & *lib.3. de loc. c.3.* Non quadrat expositio: nec enim contextus mutandi sunt citra necessitatem: velocissimè enim, & plurimùm ex iis, quæ principes sunt, partibus, vena ea corpus euacuat: princeps autem pars, cor est, cuius vasa si sanguine replentur, & occluduntur, subitò præuia Aphonia veluti siderati occumbunt. Pars etiam princeps iecur est, cuius venis interceptis à sanguinis copia, animal repentè concidit; quæ non conuolat ad partes superiores, nec ad cerebrum, sed ad vasa interna, venam cauam, & arteriam magnam, ad ea namque affatim irruens, fixus, & firmatus sanguis, ipsa replet omnino, ita vt spiritibus commeatus denegetur, & ipsis euanescentibus, natiua caliditas suffocetur & extinguatur: ægri hac syncope cardiaca oppressi extemplò pereant, nî priùs ad mentem Hippocratis, sanguinis missione præsto succurras, & alia auxilia exequaris, quæ concretum hunc sanguinem attenuare nata sunt.

Quapropter dicendum, in Aphonia non semper internam esse secandam; cùm enim varij sint modi interceptionis venarum, varius & diuersus erit locus, à quo hauriendus est sanguis. Si enim ab occlusione vasorum cerebri, tunc externa tundenda. Si vitio instrumentorum respirationis, vt accidit in vulneribus thoracis, aut neruorum recurrentium læsione, vel syncope cardiaca, interna ferienda. Si vitio vteri, sanguine nempe menstruo ad superas partes restagnante & organa vocalia opplente, tunc ex saphæna minuendus sanguis. At cùm sanguinis ferè in vasis maximis, quæ sunt inter alas & inguina, *9. meth. 3.* redundet, & partes vitales ac naturales copia sua repleat, fit vt maiori ex parte ab interna vena sit hauriendus sanguis, vt Hippocrates dixit.

De remediis aliis administrandis, Galenus *lib. 7. sec. loc. cap.1.* fusè est loquutus: plurima enim eo loco proposuit, quæ ad propulsandas; seu corrigendas causas, quæ ipsam vocem vitiant & immutant, percommodè diriguntur, quæ præsidia arteriaca nuncupantur, eo quòd ad sanandas ægritudines asperæ arteriæ, & ipsius gutturis, frequenter offeruntur, quæ duo sunt præcipua vocis instrumenta; quorum vitia vel prorsus adimunt, vel saltem longè mitiora reddunt, ita vt ab iis vox quàm minimùm immutetur. Quædam enim leniunt, & emplasticam sortiuntur vim, alia veluti detergunt, siccant, ac digerunt, quædam mediam naturam habent, & omnia arteriaca nuncupantur, seu bechica: & in eam potissimùm formam plerumque rediguntur, vt commodè sub lingua contineri possint, donec liquescant, & in arteriam paulatim distillent.

Sed dubitabis: *Vtrùm arteriacum medicamentum differat à bechico?* Dic, Bechicum medicamentum esse tantùm, quod mediante tussi à pectore expurgat, cui quidem ministrant ferè omnia arteriaca; præsertim quæ abstergunt, incidunt, aut materiam suppeditant, & expulsioni præparant; quare bechica solùm eductioni prosunt, arteriaca verò affectibus partium, quæ tussiendo expurgantur. Deinde bechica, seu tussicularia medicamenta diuersa constant facultate, ita vt arteriacum pro bechico nullo modo porrigi possit: Hoc enim vel dolorem sedat, vel fluxum sistit, dissecat, attenuat, concoquit, vlcus abstergit, pus purgat, resiccat, exasperata lenit, adstringit, alterat secundùm suas qualitates primas; reliqua verò arteriaca medicamenta bechicis medicamentis subministrant, præparatis humoribus ad expulsionem. Horum medicamentorum variæ sunt apud diuersos auctores descriptiones. At quoniam ferè vox vitiatur, raucescit, deprauatur, aufertur, ob humorum lentorem, & crassitiem, qui organis vocalibus pertinaciter sunt impacti, aliquas hunc in vsum formulas breuiter describam.

℞. *Glycyrrhiz. purgatæ, ℥ ß. tragacanth. ʒ iij. croci ℈ j. myrrhæ, ʒ iij. ß. cinnamom. ℈ j. gummi arabici, resinæ therebinthin. an. ʒ ij. pulp. vuar. passar. sine acinis, ʒ vj. vini albi dulcis, q. s. ad prædicta excipienda, & formanda catapotia*: quæ sub lingua teneantur donec contabescant.

Vel fiat electuarium in hunc vsum vtile valdè, cuius vncia in aurora offeratur.

℞. *Anisi, fœniculi, cubebar. ammeos, aristoloch. rotundæ an. ʒ ij. vngulæ equinæ, prassij, iridis, calamenthi, hyssopi, enulæ, an. ℥ iij. succi glycyrrhiz. ℥ ij. acori, cinnamomi, nuc. moschat. caryophyl. an. ʒ j. oxymel. composit. syrup. prassij, syrup. de calamenth. an. ℥ j ß. penidiorum ℥. ij. pinearum infusarum per duos dies in vino passo, ℥. iij. croci ℈ ij. myrrhæ, ʒ j. mellis despumati, q. s.* vt fiat sec. art. Electuarium;

OBSERVATIO I.

PRo Aphonia curanda, pileus vtilissimus. Laborauerat iuuenis quidam destillatione in fauces ab annis multis, ex contumaci, lento, & mucilaginoso humore prognata, quæ cùm ex habituali intemperie frigida & humida cerebri promanaret, in Aphoniam, occupatis vocalibus organis ab hoc mucoso succo, terminata est, quæ nullis vnquam auxiliis corrigi potuit. Adhibita expurgantia, multiplici lege confecta. Cauteria brachiis, & nuchæ inusta. Oblata roborantia caput. Conseruæ, eclegmata, sudorifica ex Ebeno. Imperata thermalia balnea, quorum beneficio crassus humor pertinaciter infixus sæpè discutitur. Tandem hoc pileo raso capiti applicito, & sic cerebro roborato, & exsiccato humore, peruicax cessauit malum. Ex oblato enim alimento cerebrum vegetius factum, optimum in posterum, & laudabilem humorem progignens, & minimè excrementosum, húncque soli sibi reseruans, in pectus, & vocalia organa ampliùs non transmisit; qui verò impactus erat, actu obstructionem committens, leui negotio tussicularibus, & per aluum expurgantibus medicamentis est discussus. Pilei verò capitalis hæc est descriptio.

℞. *Thuris, vernicis, mastich. styracis calamit. rosar. rubear. sem. myrti, an.* ℈ ij. *santalor. citrin.* ℈ j. *santal. rubri,* ʒ. j. *agallochi,* ℈ ij. *absinth.* ʒ j. *stœchad. rorisinarin. saluiæ, betonicæ, an.* ʒ. j. *acori, caryophyl. cinnamon. anisi, sem. fœnic. an.* ℈ j. *baccar. lauri, pyrethri, cubebar, nucis moschatæ, an.* ʒ. ß. *maioranæ, origani, serpil. calamenth. pulegij, an.* ℈ ij. *piperis longi,* ℈ j. *macis castoreij, an.* ℈ ß. *eboris,* ʒ ß. *milij torrefacti,* ʒ iij. *salis angelicæ sulphuris, an.* ℈ j ß. *sem. pæoniæ maris,* ʒ ß. *absinth.* ʒ. j. *flor. camomil. anthos, saluiæ, stœchad. an.* ℈ j ß. *spicæ Indicæ,* ℈ j. *rutæ siccæ, cranij humani, an.* ʒ ß. *dictamni, zedoariæ, valerianæ an.* ℈ ß. *sem. ocymi, cardamomi, valerianæ, an.* ʒ ß. *aromatici rosati Mesuës, diorrhod. abbatis, diamargar. calidi, diamargar. frigid. an.* ʒ j. *diagalangæ, diacinnamom. diacymin. an.* ʒ ß *ambari grisei,* ʒ ij. *moschi odorati,* ʒ j ß. Puluerisanda puluerisentur tenuissimè, & priùs irrorentur vel vino generoso, vel aqua cinnamomi, aut Naphæ, & siccentur ad vmbram. Reponantur deinde inter sericum purpureum duplicatum anterpunctum consutum: & fiat pileus super totum caput continuò gestandus.

OBSERVATIO II.

Ad restituendam vocem, Arteriacum medicamentum eximium.

QVidam ætate grandæuus, orthopnœa laborauit importuna, ex qua ita raucus est factus, vt ingrauescente malo, in totum sine voce remanserit per annos plures. Hic etsi plura experiretur auxilia, solo hoc arteriaco medicamento, excreto per sputum humore mucoso, & multo, sanus euasit, cuius forma esto hæc.

℞. *Glycyrrhiz. purgatæ,* ℥ ß. *tragacanth.* ʒ iij. *croci,* ℈ ß. *myrrhæ,* ℈ j. *cinnamom.* ℈ ß. *gummi arabici,* ʒ. ij. *pulp. vuar. passar. sine acinis,* ʒ vj. *puluer. Absinth. pulegij, calamenth. aristoloch. rotundæ, radic. gentianæ, enulæ campanæ, sem. melanthij, sem. vrticæ, origani, satureiæ, pulegij, hyssopi, pulmon. vulpis, fœniculi, anisi, an.* ℈ ß. *pulp. radic. althææ, in ptissana vulgari decoctæ,* ℥ j. *iridis florentiæ,* ʒ iij. *flor. sulphuris,* ʒ ij ß. *sacchari albissimi,* ℥ xij. *resinæ terebinth. lotæ priùs cum aq. vngulæ caballin.* ʒ iv. Cum aqua tussilagin. & vino dulci, formentur pastilli hypoglottides, quibus vtendum manè, & vesperi, & reseruentur sub lingua, donec contabescant, & sensim deglutiantur.

OBSERVATIO III.

Aphonia ab vtero orta, copiosa venæ sectione, curata.

VIduæ hystericis morbis valdè sunt obnoxiæ: cùm enim viri consortio orbentur, tum semen non expurgatur, quod retentum, & in labem deterrimam abiens, partes superas; & præsertim spiritales, miserrimè tetro eleuato vapore concutit, atque affligit; tum sanguis non ita commodè singulis mensibus vacuatur foràs, quibus substantiis omnino suppressis monstrosa exsuscitantur vitia, exitialia, & prorsus dira. Aderat quædam, quæ emortuo marito, ita planctu, luctu, & mœrore corpus confecit, vt gemitu, & lachrymis totum penè diem absumeret. Cúmque ob has causas natura distracta sanguinem menstruum ad vterum non destinasset, totus subitò ad thoracem confluxit, quare difficili respiratione correpta, accedente vultus pallore, totius corporis palpitatione insigni, stertore summo, voce priuata est. Illicò adhibita reuellentia auxilia, per acres clysteres, vincula crurum dolorifica, frictiones fortes, paratas cum linteis asperis, acerrimo aceto, & sale imbutis. Cucurbitulæ scarificatæ femoribus, & scapulis admotæ. Imposita fortia Errhina: Vstiones, & cauteria actualia per vniuersam corporis superficiem applicita, vt natiuus calor exsuscitaretur, & ægra excitaretur. Tandem cùm adstantes affirmarent, ipsi eo tempore menstrua imminere, quæ antea erant minuta, pulsum exploro, non ita deiectum inuenio: quem ita pusillum esse, ob obstructionem, repletionem vasorum, & sarcinam, ipse coniectans, ac sanguinis missionem intrepidè, reluctantibus sociis, accedere non dubitaui: qua bis ex vtroque talo copiosè celebrata; fœtidis, naribus appositis, & vtero suauibus & bene olentibus medicamentis, intra duas horas obloqui cœpit, & euanescentibus symptomatis feris vocem recuperauit: & in posterum assumpta conserua chalybis, & excitato fonticulo infra genu sinistrum in parte interna, à tantis malis immunis euasit.

CAPVT VI.

De Sanguinis sputo.

Definitio.

HIc affectus vocatur à Tral. *lib. 7. cap.* 1. reiectio sanguinis ex ore, alij sanguineam, seu cruentam spuitionem nuncupare solent. Et licèt omnis sanguinis ab ore fluor, sub sanguinis spuitione comprehendatur, à quacunque parte sanguis erumpat, tamen propriè ea sola sanguinis reiectatio appellanda erit, quæ tussi fit, & partium vitalium, thoracis, pulmonis, aut asperæ arteriæ affectiones consequitur; sputum enim solùm à partibus vitalibus tussi reiicitur, vt 1. *de crisib. cap.* 5. docuit Galenus.

Quæres: *Vtrùm omnis sanguinis excretio toto genere sit præter naturam?* Hoc enim affirmabis certò, si sanguinis necessitatem ad corpus nutriendum, eius familiaritatem cum natura nostra, quo ipsa tanquam instrumento promptissimo vtitur, contempleris: ille enim ab ea non progignitur, tanquam à corpore expellendus, sed retinendus, vt *lib. de diff. sympt. cap. vlt. in princip.* firmauit Galenus: Nam sola excretio quæ fit per vterum, naturalis est, 3. *de caus. sympt. cap.* 2. dicitur autem secundùm naturam, cùm à natura ob conseruationem speciei sit intenta, & quia est naturale remedium, vt copia sanguinis crudi, quem fœminæ accumulant ob causas multas, vacuetur foràs; qua vacuatione deficiente, ab vtero morbi citò contingunt, 5. *Aph.* 57.

Ex

Ex altera parte, si ad vnguem prosequaris vacuationes plures, per quas sanguis vtiliter extra corpus eliditur, timeo ne in aduersam abeas sententiam. Adsunt imprimis criticæ vacuationes sanguineæ, quæ animalia à grauissimis morbis præseruant, & ab iis oppressos securissimè persanant. *Menstruis* enim *deficientibus, sanguis ex naribus fluens, bonum*, inquit Dictator summus 5. *Aph.* 32. & 6. *Aph.* 10. *Caput dolenti, ac vehementer laboranti, pus, vel aqua, vel sanguis effluens per nares, aut os, aut aures, soluit morbum*. Et 1. *progn.* 32. *Hypochondriorum inflammationes, sanguinis è naribus eruptio persanat.*

Deinde, quid magis in Medicina tritum, quàm hæmorrhoïdalem vacuationem à morbis præsentibus liberare, & à futuris præseruare? Extat Senis edictum, 6. *epid. sect.* 3. *text.* 37. in hunc modum: *Mariscis laborantes, neque morbo laterali, neque pulmonario, neque phagedæna, neque furunculis, neque terminthis, fortasse verò neque lepris, fortasse neque aliis morbis capiuntur*, & 6. *Aph.* 11. *Melancholia*, inquit, *& nephritide laborantibus, hæmorrhoïdes superuenientes, bonum*. Et *Aph.* 21. *In insanientibus, si varices, seu hæmorrhoïdes superuenerint, insaniæ solutio.* Imò & sanguinem per vomitum vtiliter excerni, affirmat 7. *meth.* 11. dum sic ait: *Plerisque ora venarum, quæ in sede habentur, vacuare superflua sunt sueta. Aliis profluens è naribus, sanguis, aut vomitus, aut alio quopiam modo in certis periodis vas aliquod reclusum. Noui enim tum in ore, tum in faucibus id multis contingere. Non desunt, quibus & per ventriculum sanguinis expulsio certo tempore fiat, potissimùm iis qui cùm vehementem exercitationem deposuerunt, à priori tamen victu non destiterunt, aut etiam artuum toto aliquo sunt priuati.*

Dic, omnes sanguinis effusiones esse præter naturam, excepta menstrua, quæ ex Galeni mente, *lib. de sympt. diff. cap.* 6. & 3. *de eorundem causis*, *cap.* 2. toto genere est secundùm naturam: Licèt enim ea quæ per nares, & hæmorrhoïdas sanguinis effusio fit, si tempestiuè, & cum conferentia fiat, & natura suo quasi nutu operante, nullo intercedente sensibili, aut effatu digno affectu, certis & statis periodis, in moderata quantitate celebrata, intra latitudinem existat sanitatis, nullam insequens actionem læsam; tamen symptoma dici potest, cùm ex vasorum aliquali reseratione, ac leui anastomosi scaturiat, vt testatur Galenus *lib. de atra bile, cap.* 4. & probat dilucidè *lib. de diff. sympt. cap.* 6. dum sic ait: *eo quòd opera naturæ sunt, & in ipsius vsum fiunt sub hoc symptomatum genere (scilicet in actione læsa) non collocabuntur: quanquam omnia quæ huiusmodi sunt, ad alterum symptomatum genus, nempè ad affectum præter naturam, reduci possint. Etenim si in aliqua corporis parte dissecetur vena, aut eius osculum tanto hiatu aperiatur, vt profundat ea quæ continebat, huiusmodi affectum nequaquam secundùm naturam esse dicemus.* Licèt symptoma hoc, quamuis affectum sequatur præter naturam, anastomosim quandam, aut diapedesim, intra latitudinem sanitatis sit, ex Gal. *in art. med. cap.* 87. quare ceu minimus lapsus, salubrium corporum adhuc retinebit appellationem, quovsque videlicet ob magnitudinem affectus sensibiliter actio sit læsa. Cæteræ verò hæmorrhagiæ toto genere sunt præter naturam, vt sanguinis effusio per anum; ex ea enim si diutina sit, timor est ne intestina lædantur, & sanguis eo loco concrescat. Vomitus sanguinis, deiectione sanguinea perniciosior, partes enim superas, & præcipuas lancinat, & premit. Omnibus tamen periculosior est, quæ tussiendo per interualla procedit, vt *infrà* latiùs patebit.

Differentiæ.

Dubitandum: *Vtrùm sanguis à variis partibus corporis excerni possit?* Galenus *lib.* 4. *de loc. affe. cap.* 5. constanter affirmat, sanguinem è gula, ventriculóque vomitione, 7. *Aph.* 37. ex spiritalibus partibus, tussi; à faucibus & gurgulione, screatu; ab ore, simplici expuitione excerni. Cæterùm, quia fieri nonnunquam potest, (quod se aliquando vidisse testatur Galenus) vt sanguis à capite descendat, & in guttur subitò irruens, tussim moueat, tussiendóque excernatur, ne decipiatur Medicus, putans è thorace, vel pulmone reiectum, quemadmodum quibusdam accidit, qui pulmonem vehementer affectum arbitrabantur, diligenter *loco citato* considerandum monet, num fortè à capite defluxerit, ne interueniat error in affecta sede indaganda. Quibus verò notis à capite decurrens sanguis internoscatur, pete ex Aretæo *lib.* 2. *acut. cap.* 2. Auic. 10. 3. *tract.* 3. *cap.* 5.

Vtrùm tres hæmoptoïsis differentiæ à Galeno rectè constituantur? agitandum. Galenus sic eleganter scribit, *lib.* 5. *meth. cap.* 2. *Sanè profluit ex vena, vel arteria sanguis, aut reserato earum ore, aut tunica earum diuisa aut (vt sic dicam) transcolatus, siue sudoris modo transmissus. Porro diuiditur ipsa tunica, tum ex vulneratione, tum contusione, tum ruptione, tum erosione. Anastomosis accidit propter tum vasis imbecillitatem, tum sanguinis, qui ad os eius impetu ruat, copiam: ad hæc, acrem quampiam, quæ illi extrinsecùs incidat, qualitatem. Diapedesis verò, ex tunica quidem ipsa rarefacta, sanguine verò tenuato oritur: accidere præterea interim potest, & ex gracilium vasorum ore adaperto.* Hæc Galenus.

Quare tres prædictæ venarum dispositiones, nempè ruptio, erosio, & apertio, satis amplam diuisionem constituunt: Nam humoris vitium, seu praua qualitas venas erodens, ad erosionem reducitur. Sanguinis impetus, qui ruit ad orificia vasorum, vel horum imbecillitas, ex humiditate vel mollitie, vel defectu alimenti ortum ducens, extenuatis & tabescentibus partibus, ad anastomosim refertur. Fit etiam apertio à natura, hoc est, virtute expultrice humorem noxium expellere properante, vt sæpè, in crisi contingit.

Diapedesis fit, quum vasorum tunicæ extenuantur, & rariores fiunt, vel quando sanguis extenuatur, & redditur serosus, vel quia orificia venarum gracilium aperiuntur, tunc enim transcolatur sanguis, & sudoris in modum transmittitur. Hæc est causa sudoris cruenti apud Arist. *lib.* 3. *de histor. animal. cap.* 19. & 3. *de partib. animal. c.* 5. Theophrast. *lib. de sudoribus*, Cælium Rhodig. *lib.* 5. *lect. antiq. cap.* 2. Quare etsi Galenus *loc. cit.* solùm tres causas referat hæmoptoïsis, sub ruptione tamen vulnerationem, & contusionem debemus intelligere, & sub apertione diapedesim, quoniam, vt Galenus *lib.* 5. *meth. cap.* 2. edocuit, apertio est gracilium vasorum. Vel dicendum est, quòd diapedesis non est excretio sanguinis, sed seri sanguinis, vt perdoctè aduertit Galenus, *lib.* 3. *de caus. sympt. cap.* 2. *in med.* §. *Sunt qui quartum genus, &c.*

Causa.

Hæmoptoïsis causæ vel sunt immediatæ, vel mediatæ; internæ, vel externæ. Ruptionis causæ internæ immediatæ sunt, aut flatus multi impetuosè commoti, aut plenitudo summa venas distendens, & rumpens: Mediatæ verò, sunt, vasorum durities, habitus corporis plethoricus, pectoris, & venarum angustia, tussis, vomitus; hæmorrhoïdalis, aut menstruæ suppressionis retentio, plenitudinem contrahens; vociferatio, ponderum eleuatio, spiritus violenta cohibitio, pectoris violenta compressio, casus ab alto, percussio, vulnus, ira, coïtus nimius, ingens cibi potúsque repletio.

Sed dubium est: *Vtrùm flatus venas rumpere possint?* Nam illi sunt frigidi, à diminuto calore progeniti, 3. *de sympt. caus. cap.* 2. & *lib.* 6. *epid. sect.* 3. *com.* 12. crassi, nebulosi, inepti ad motum, neque caliditatem sortiuntur, aut acrimoniam, vt aperire possint. At si flatuum naturam

naturam contempleris, inuenies ipsos esse valde mobiles, ac irrequieto impetu de loco ad locum permutari. Hoc ita esse palàm faciunt dolores vagi intestina opprimentes, qui à flatibus per eas partes oberrantibus scatutiunt. Ita dolores capitis, à flatu ventoso in ventriculo genito, in capútque ascendente, emanant.

Id ipsum ostendit morbus ille veluti nouus, qui ab *Albucasi, tract. 2. cap. 25.* vocatur flatus furiosus, quo detenti per vniuersum corporis ambitum dolorem persentiunt, variè huc & illuc insilientem, quia flatus, venti furiosi instar, inordinato & impetuoso motu per totum corpus transfertur. Et ita persæpe flatus solus viscera, stomachum, ceruicem, pectus lecessit, & premit, vt has partes è sua sede propellat, vel in magnitudinem satis insignem eleuet, & manifestum tumorem.

Ex hac flatuosa materia aliquoties conspexi ægrotantes querulos, quòd in ceruice & pube subitò exoriebatur tumor mali cydonei magnitudinem superans, qui altera die vel sponte euanescebat, vel discutientibus medicamentis resoluebatur. Nonne mola ventosa in vtero adnascitur, in qua ex flatu distendente, vterus inmagnam molem eleuatur, de qua Auicenna 21. 3. *tract.* 2. *cap.* 18. Neque flatus sunt crassi, sed aëreæ substantiæ participes, & præ tenuitate sua, huc illúcque oberrare maxima violentia possunt. Et licèt sint à diminuto calore enati, momentaneam tamen persæpe obtinent caliditatem: id enim significauit Galenus *lib.* 4. *acut. com.* 42. §. *verùm cùm spiritus calidus flatuosúsque.* Hoc modo ex vino per putrefactionem, seu debilitatem caloris innati, gignitur acetum, quod acre est, attenuat, aperit, rumpit, & vehementer penetrat: Quare à flatu venas disrumpi, non est negandum.

Sed non satis acutè ab huius dubij solutione me extricasse dices, cùm flatus in venis non reperiantur mobiles: cuius occasione dubitandum: *Vtrùm flatus in venis, & qualibet nostri corporis parte, colligi possint?* Si enim flatus generantur à debilitate caloris innati, & intra venas sanguis calidus & humidus vbertim abundat, & calor adest robustus & fortis, cur eo loco gignentur flatus venas disrumpentes, maximè cùm Galenus 14 *meth. cap.* 7. partes omnes recensens, in quibus flatus colligi possunt, nempè cutem, membranas quæ ossibus & visceribus circundantur, ventriculum, intestina, ac medium horum & peritonæi spatium, de venis non fecerit commemorationem vllam.

In omnibus autem nostri corporis particulis posse reperiri flatus, comfirmarunt prisci, Galenus 2. *ad Glauc.* 6. & *cit.* 14. *meth.* Auic. 4. 3. *tract.* 2. *cap.* 16. Rasis *tract.* 3. *cont. cap.* 9. Hoc ipsum non indecenter probari potest, in affectu illo qui palpitatio vocatur, in qua flatulenta materia crassa, intra carnosum musculosúmque genus inclusa continetur, ex qua etiam flatuosæ collectiones oriuntur, vt 13. *meth. cap.* 4. testatur Galenus.

Sed quòd intra venas flatus inclusi, & deinde per corpus vehementissimè commoti, dolores concitent persæpè intolerabiles, Albucasis *loc. suprà cit.* satis confirmat: Nam tumentibus venis à materia flatuosa contenta, extendi quoque partes circumiacentes sensibiles, excitato illo motu celeri, & furioso, non est dubitandum. Neque asseras, flatum intra venas generatum venæ ruptionem non posse efficere, nec concitare dolorem, quia venæ sensus sunt expertes, teste Galeno *lib.* 16. *de vsu part. cap.* 12. Cùm hæc assertio ex eo loco deduci non possit: Nam illæ, ratione fibrarum neruorum, quæ illis implantantur, sortiuntur sensum.

Deinde ostenditur manifestè, flatum in venis colligi frequentissimè: quia situs contentorum in vrina ab eo variatur, pro cuius copia, aut inopia, humor in vrina contentus, aut subsidet, aut suspenditur, aut supernatat, vt 1. *cris.* 12. notauit Galenus: quo loco perturbatæ vrinæ causam, flatuosum spiritum esse affirmat. Atqui vrina eorum, quæ intra venas sunt, dispositionem & statum indicat, 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. Igitur flatus intra venas gignuntur, ac per consequens suo impetu venas scindunt, & non infrequenter hæmoptoïsim concitant.

Insuper flatus intra venas sano existente corpore, & vigente virtute non generantur: ac in statu morboso, cum virium debilium præsentia, eos colligi certum est. Hac ratione in acutè febrientibus non solùm flatus, sed crudi crasśique humores, intra venas à debilli calore, qualis febrientium est, cùm sit immoderatus, & improportionatus, generantur. Quum enim lenti humores, & viscidi, ob sui tenacitatem, ab illorum calore nec discuti, nec superari queunt, in halituosam, flatuosámque substantiam conuertuntur. Galenus autem eos in venis colligi expresè non asseruit, id namque satis notum erat, cùm ab illis perturbari vrinam, & variari contenta, persæpe affirmet.

Illud etiam explanationem desiderat: *Vtrùm frigidi aëris occursus venas frangat?* Si enim, auctore Galeno *lib.* 4. *simpl cap.* 7. frigidum contrahit, constringit, densátque corpora, & *lib.* 3. *cap.* 5. constipat, substantiam reddit immobilem, aut ægrè mobilem: quomodo potest aperire venas, fundere sanguinem, vasorum tunicas rarefacere, aut hæmoptoisim concitare? Deinde si frigidum sanguinis sputum coërcet, & curat, vtiléque est iis quibus sanguis fluit, aut fluxurus est, ex præscripto Hip. 5. *Aph.* 23. cur sanguinis fluxum irritabit, & commouebit?

Ex altera parte obstat cum experimento auctoritas. Nam Dictator summus 5. *Aph.* 24. sic ait: *Frigida, qualis nix & glacies, pectori inimica, tusses mouent, sanguinis profluuia, & distillationes:* & 6. *epid. sect.* 3. *text.* 14. sic ait: *Frigidum valde venas rumpit, & tussim mouet, veluti, & glacies.* Adest deinde celebris historia Galeni, descripta *lib.* 7. *meth.* 13. iuuenis illius, qui refrigeratis spiritus instrumentis, excitata tussi, sanguinem per os reiecit. Quapropter etsi frigidum per se densando partes, & cogendo, sanguinis profluuio compescendo vtile sit, ex accidenti tamen sanguinis profluuia concitat; vasa enim indurata, dum extenduntur, fracturæ, & rupturæ magis fiunt obnoxia. Adde quòd frigida respirationem impediunt, obturatis meatibus, & ad cohibitum effluuium, plenitudo accrescit, ex qua disruptio venarum sequi sæpius consueuit. Deinde frigida tusses mouent, & hæ si sint validæ, vasa dilacerant ac rumpunt. Denique valde frigida cerebrum debilitant, & intemperant, & distillationes mouent. Ex quibus patet ad argumenta solutio.

Quæres etiam: *Vtrùm dimissum exercitium hæmoptoisim concitet?* Galenus enim 3. *meth. cap.* 8. quietem pro hæmoptoisi curanda summè postulat. Hoc modo Celsus *lib.* 4. *c.* 4. quietem, securitatem, ac silentium hæmoptoicis exoptat: Nam motus humores agitat, omnésque vacuationes promouet, teste Galeno 4. *Aph.* 15. quies compescit, & retinet. Ex altera parte videtur, quòd otium, & intermissum exercitium corpus plethoricum reddat, ac venas sanguine impleat: exercitio enim accito calore humores absumuntur, & sic resoluti in thoracem non confluunt. Id apertè ostendit Galenus *lib. de caus. morb. c.* 3. dum sic ait: *Cùm enim sanguis optimus in corpore fuerit, nullo inquinatus humore superfluo vapor ex eo incalescente optimus exurgit, qui nihil aliud igneum, aut acre secū inuehit. Tale siquidem corpus, quum mediocriter stipari contigerit, breui aut erit plethoricum, aut supra modum calefiet iis quidem quibus deses vita sit, ac minimè laboriosa, plethoricum fiet.* Firmat 7. *meth.* 11. dum sic inquit: *Non desunt, quibus & per ventriculū sanguinis expulsio certo tempore fiat, potissimùm iis, qui cùm vehementem exercitationem deposuerunt, à priori tamen victu non destiterunt.*

Et

Et eleganter 4. *de articul.* 40. exercitationibus assuetos, si eas dimiserint, in cruentas vacuationes incidere confirmat, sic enim ait: *Permultos autem videmus experiri hoc malum, quibus membrum excisum fuerit, quive repentè vehementes exercitationes omiserint, quibus antè assueuerant cùm nonnulli certarent, alij foderent, vel quid huiusmodi vitæ genus sequerentur, nam, nisi, quemadmodum exercitationi, ita aliquid dempserint cibi, aut potionis abundantiæ, qua vtebantur, dum exercerentur, nonnullos celeriter inuadunt ea mala, quæ à multitudine fiunt, &c.* Neque negamus otium fluxiones sistere, humores quietos reddere, & motui ineptos, quare in omni immoderato fluore consulendum: tamen ex accidenti, ob dictam caussam, plenitudinem auget, & hoc modo sanguis retentus, qui exercitio transpirare solebat, ad thoracem regurgitans, venas rumpit, & profluuia sanguinis promptissimè excitat.

Externæ causæ sunt, quæ sanguinem fundunt, & attenuant, vt cursus, lucta, vociferatio. Diabrosin, seu erosionem excitant frequens iracundia, exercitatio in sole, præsertim æstiuo, solicitudines, vigiliæ, curæ, ieiunia, assidua studia, alimenta calida, meri potus, quæ sanguinem acriorem reddunt, & attenuant. Anastomosin concitant vasorum mollities, quæ distentioni ea valde facit obnoxia. Hanc efficiunt alimenta humida, quæ sanguinem serosum, & fluidum reddunt, ad emolliendda vasa paratissimum. Apertionem etiam concitant superiores causæ calefacientes: ex his enim sanguis biliosus, & feruens progignitur, vasorum oscula dilatans, & reserans. Diapedesis causa est vasorum raritas, & sanguis serosus ac tenuis, qui ex alimentis humidis, & potu multo procreari solet.

Signa.

NVlla est affectio, quæ Medici maiorem diligentiam, pro dignoscenda affecta sede, prærequirat, quàm sanguinis excreatio per os. Cùm enim tres sint, vt diximus ex Galeno, Paulo, Aëtio, & aliis, huius affectionis species, seu potiùs causæ, inter se præsagio, & curatione differentes, erosio, ruptio, & apertio; & plures sint partes, ex quibus per hos modos sanguis per os excernatur, locum affectum signis agnoscere, satis est difficile.

Primò ergo quærendum: *Vtrùm sanguis à capite, vel gurgulione defluens, propriis signis internosci possit?* Nam præter vulgares notas capitis repletionem indicantes, grauitatem scilicet, aurium sonitum, faciei rubedinem, venarum frontis distentionem, vertiginem, consuetum profluuium ex naribus cohibitum, & alias procatarcticas causas, hunc potissimùm indicant titillatio in palato, creber screatus, post quem confestim prorumpit sputum, & non infectus sanguis, alienæve materiæ permixtus, & multus, non tamen spumosus, & sine aliqua occasione, quæ præcesserit, rupturæ. Insuper si palatum introspicias, sordidum, vlcerosum, & cruentum sæpius videbis; si simul aliquid per nares distillet; si post excretionem sequatur leuitas: nec item sanguis à capite profluens, aut faucibus albicat, tenuis, & feruidus est, perinde atque ille qui ex pulmone erumpit; non item spumosus, sed crassus, concretus, ac nigricans: nec difficilis adest anhelitus. Firmatur autem coniectura, si aliqua narium hæmorrhagiæ indicia antecesserint, de quibus 3. *cris. vlt.* agit Gal. aut sputio sanguinis sine tussi adsit; hoc enim procul dubio indicat sanguinem à capite, vel faucibus prodire.

Vtrùm sanguis ex pectore, vel pulmone excretus, calore & modo substantiæ differat? Dic, quòd vbi sanguis tussiendo reiicitur, nec à capite descendit, ex aliquo respirationis organo ascendisse est coniectandum. Quoniam verò tam ad præsagiendum, quàm ad curandum summopere necessarium est sanguinis sputum, excretum ex pectore, vel pulmone separare: ita 4. *de loc. cap.* 5. docet discernendum Galenus: si multus, & spumosus, ac sine dolore erumpat, ex pulmone indicatur prodire; non aliter ac si aliqua brachij portio, aut alterius vasis pulmonis, aut caruncula eiiciatur: & spumosum quidem vocat efficacissimum pulmonis indicium, quod & Hip. prædixerat 5. *Aph.* 13. quia pulmonis substantiam attestatur, cuius inducit similitudinem: cùm enim pulmo veluti quædam spongia sit, & coagulata spuma, & nonnisi ex tenui, vaporosóque nutriatur sanguine, 6. *de vsu part.* 10. eum ad suæ substantiæ modum assimilans, efficit spumosum, ac proinde hoc modo erumpens, pulmonem à quo egreditur, indicat affectum, 2. *Aph.* 43. & *lib.* 7. *com.* 30.

Quoniam autem insensile est viscus, sine dolore excernitur, quantumuis causam dolendi in se contineat, rupturam, vel erosionem, &c. Quòd si afficiatur thorax, paucus erit sanguis, crassus, ater, & grumosus, cum dolore, aut tussi vehementi excretus.

Sed hæc omnia, vt obscura, ad Cleanthis lucernam sunt expendenda. Et primò: *Vtrùm sanguis ex pulmone reiectus sit copiosus?* Quia ex pulmonis substantia paucus admodum sanguis excernitur: Igitur indicium à copia, verum non est, nec perpetuum. Dic. Si pulmonis nomine, non modò dicis carnem, & capillares venas illi intertextas, sed ampla alia vasa in pulmone existentia, sæpè sanguis copiosus ab eo reiicitur, & quantus nunquam prodit à pectore; vnde pectoris comparatione, signum ex copia petitum, soli pulmonicæ hæmorrhagiæ conueniet, non tamen omni, scilicet quia, vt docet Galenus 5. *Aph.* 13. exactè spumosus, atque adeò ex pulmone ipso, sæpè exiguus admodum visitur, nempè cùm ex substantia, vel capillaribus venis educitur, ideóque scripsit sanguinem multum, non significare simpliciter ex pulmone eductum, & quia non semper, & quia aliunde etiam; sed non à pectore, à quo nunquam tantus prodit, quantus ex magnis vasis pulmonis.

Vtrùm sanguis ex pulmone eiectus semper sit spumosus, de quo etiam argumento, etsi plura, *lib.* 2. *Hist. Princ. Med. Hid.* 3. edisseruerimus, tamen hoc loco alia addenda, quæ difficultatem habent non exiguam. Si enim è vasis pulmonis, multus sanguis exeat, non spumat, 5. *Aph. cit.* quod expressè testatur Galenus 5. & 7. *Aph. cit.* Deinde apud Hip. 2. *Aph.* 47. pleuritide spumans sputum aliquando reperitur, & spumosum sanguinem aliquando excerni in morbo laterali, docet 7. *Aph. cit.* Galenus; quin ex gutture, & pectore, scribunt Paulus, & Auicenna. Cùm ergo nec omni, nec soli pulmonicæ hæmoptoïsi spuma conueniat, insufficienter videtur Galenus, per huiusmodi signum proprium & inseparabile, affectionem dictam à thoracica separare.

Dic, quòd cùm spuma ex duarum substantiarum mixtione conficiatur, humida videlicet vna, spirituosa altera, ita vt interim dum miscentur, mutuò confringantur, rumpantúrque in varias, & minutissimas partes, ex magno violentóque motu, vnius vel ambarum simul, vt fit in mari ventis agitato, aut ex ebullitione à vehementi calore, vt in lebetibus, &c. *Aph.* 43. & *lib.* 7. *com.* 30. Cùmque inspiratus aër, variis in partibus, præsertim in gutture & pectore, quibus magis communicat, sanguini commisceri possit & associari, nihil mirum, si ex illis etiam spumosus nonnunquam sanguis emittatur, sed diuersimode quidem, atque ex pulmonis substantia: hinc enim prodiens, secundùm se totam spumat; ab illius vasis, plurimùm; ex gutture, thorace, & reliquis, aliqualiter, & tantùm penes superficiem.

Vtrùm verò spumæ sanguinis ex pulmone educti, aliqua vera sit assignanda causa? dubium est difficile. Ideò enim pulmonis sanguis præ aliis spumosior euadit, & in tota sui sustantia, quia cùm tenuis sit, facilè è copioso aëre, qui in illum velut in stagnum recipitur, in cordis subsidium, rumpitur ac diuiditur, interueniente validissimo

validissimo motu, quo agitatur perpetuò, & ebullitione ex flagrantibus membris, quæ in pectoris & gutturis sanguine deficiunt, saltem collatione ad eum qui è pulmonis carne excernitur; atque ideò hunc non solùm spumosum dixerunt prisci, sed ex illis Aretæus, ad spumæ similitudinem rotundum, ac parte extra partem distinctum. Auicenna abscissum, non continuò fluentem, sed per interualla, separatum, ob nimiam diuisionem & fracturam, à plurimo aëre, plurimúmque permixto: quare fit vt ad tenuitatem, perspicuitatem, & album colorem declinet, secundùm Paulum, & Alzaharauium. Adde & ob pulmonis similitudinem iam quodammodo inductam. Adiungit Auicenna, tenuiorem esse, quàm ex ipsiusmet pulmonis vasis, quamuis intra ea calidior sit, quia plus potest multa aëris permixtio in pulmonis carne, ad attenuandum, quàm coctio quæ intra ipsum promouetur, ad incrassandum.

Vtrùm autem *sanguis ex pectore erumpens, perpetuò sit crassus grumosus & ater?* etiam explicandum: Quia in calido, seu potiùs feruenti membro, quale est pectus, grumus generari nequit, nec ater, crassúsque, & coagulatus sanguis; potiùs enim ista frigoris gelantis, & incrassantis, quàm caloris sunt soboles. Et sanguis quidem tunc in grumum transit, quum è vasis, intra quæ calidior est, in aliquam excidens cauitatem, refrigeratur, 6. *Aph.* 20. *lib.* 1. *de loc. cap.* 1. Si igitur ex pectore excernatur, grumosus exire non potest, & ex consequenti, &c. Præterquam quòd ob concretionem, & crassitiem prohibetur ingredi pulmonem, & in asperam arteriam commigrare ac sursum erumpere.

Dic, quamuis calidissimum sit pectus, & illius sanguis, quandiu intra vasa continetur, aliquantulum liquidus, tenuis, & lucidus, vbi tamen ab illis prodit, crassus fit, ater, & obscurus, & in grumi similitudinem transit, præ concepto frigore, in spatio, pectori & pulmoni interiacente: cùm enim locus omnis extra vasa minùs caleat, quàm intra, necessarium est extrauasatum sanguinem nonnihil refrigerari, cúmque suapte natura sit concretioni aptissimus, facilè gelabitur; non aliter quàm metallum ab igne semotum, quod licèt caleat adhuc, & comburat, iam tamen coit, quia quicquam iam de pristino calore amisit. Potest autem sanguis quamuis gelatus, saltem guttatim ingredi pulmonis substantiam laxam, & spongiosam, indéque in asperam arteriam migrare; & intra eam retineri, simúlque per os erumpere, non tamen confertim, aut impetuosè.

Vtrùm in thoracica hæmorrhagia vehementior concitetur tussis, quàm in pulmonica? Nam si ex aliqua venarum pectoris ruptura, contingat sanguinem subitò expui, ita vt multùm non moretur in via, liquidus excernetur, & aliquantulum spumosus, sed multò minus quàm ex pulmone; atque ideò semper geminato conatu, tussique vehementiore: crassior enim cùm sit, & vtplurimùm densatus, concretúsque accedat ad pulmonem, difficilem habet ab eo egressum in asperam arteriam, & ob sui crassitiem, & propter angustiam externorum pororum, à quibus semel excuti non potest, nec nisi iterata tussi; secùs ille qui à pulmone prodit. Hæc est etiam causa, ob quam in pectoris sanguine erumpente, vehementior exacerbetur tussis, licèt sanguis pulmonis, calidior tenuiórque sit, & hoc modo expultricem stimulare magis videatur.

Vtrùm ex dolore, thoracica hæmorrhagia à pulmonica distinguatur? Nam per indolentiam, sanguis à pulmone excretus, ab eo qui ex pectore prodit, separari non potest: pulmoni siquidem etiam à cerebro distribuuntur nerui, 16. *de vsu part.* 3. à sexta nempè coniugatione, *lib. de neruor. dissect. c.* 10. & 4. *de loc. c.* 5. atque ideò velut sibi contradicens, *paulo pòst* dolorem tribuit pulmoni, licèt leuiorem.

Comitatur autem dolor thoracicam hæmorrhagiam quia pectus, graue membrum est, osseum, & ponde-

A rosum, neruis vndique diffusis abundans, atque ideò satis sensibile: cúmque ex valido tussiendi conatu nimiùm defatigetur, & illius partes mutuò comprimantur, contundantúrve, & ex compressione, concussionéque ruptæ vlcerentur, aut saltem magis rumpantur, necesse fit, concurrentibus tot dolendi causis, dolere membrum, alioqui valde sensibile, & nonnisi cum notabili dolore sanguinem è pectore prodire, quia ex tussiendi labore, fatigatione, ac sensibilitate ipsius thoracis, ob neruorum multitudinem, per illius membranas, panniculos, & lacertos interiùs, & exteriùs sparsam, concussione facta dolor subsequitur non exiguus; non sic verò è pulmone, sensu destituto, laxa mollique substantia prædito, atque à compressione aut concussione.

B Verumtamen hoc loco dubitatio congruenter venit examinanda: *Vtrùm vasa sensu aliquo prædita sint?* Gal. enim contraria conscripsisse visus est in locis multis: Nam *lib.* 16. *de vsu part. cap.* 2. vasa omnia sensum aliquem habere affirmat: Contrà 4. *de loc. cap.* 5. erosa vena aliqua pulmonis nullum omninò dolorem sentiri affirmat: repetit 5. *meth.* 8. dum sic ait: *quinetiam sanguis iis qui doluerant, nec confertim reiectus est, nec multus, minúsque tum ruber, calens, ceu è longinquo veniens. At quibus citra dolorem est reiectus, iis & confertim, & plurimus, tum ruber feruénsque expuebatur; clarè docens quòd non procul veniret.* Ex quibus concludit Galenus, rupto in viscere pulmonis vase, nullum prorsus dolorem sentiri, secùs in pectore: quasi verò vasa pectoris sensum participent, pulmonis verò omninò sint sensus expertia.

C Dic veram esse doctrinam Galeni, *lib.* 5. *meth.* traditam, nempè soluto in viscere pulmonis vase, vtplurimùm non percipi dolorem effatu dignum; nisi raro, & iis sanè est valde remissus, in illis duntaxat, qui acutissimo sensu à natura præditi sunt. Adeò quippe est exiguus vasorum sensus, vt *lib.* 16. *de vsu part. cap.* 12. idem asserat Galenus, *arterias, & venas partis cuiusque, sensus omninò esse expertes, siue illas frangere velis, siue incidere, siue laqueis excipere*: quæ tamen opponi, atque aduersari apparent iis, quæ *cap.* 2. *eiusdem libri* prædicerat.

Verùm in marginalibus apud codicem Græcum, aliter contextus à multis legitur: Arteriæ, & venæ sensus omninò sunt expertes, si laqueis excipere neruos velis, qui in ea particula sunt. At hoc modo non solùm

D vasa, sed cuncta alia dici possunt sensus expertia, cùm virtus sentiens per neruos interceptos non ita commodè possit influere.

Verùm Galeni contextus, vt iacet, cùm explicari optimè possit, non est cur eum in varios sensus commutemus, maximè cùm dictis capitis secundi non reluctetur. Magna enim ex parte venæ incisæ dolorem non sentiunt omninò, nisi homo acutissimo sensu suapte natura præditus sit, ob exiguum, & valde remissum earum sensum. Hæc interpretatio Galeni doctrinæ consonat: quibus enim sensus inest hebes, vlcera faucium, & asperæ arteriæ, nullum sensibilem dolorem inducunt, vt ipsemet testatur Galenus 4. *de loc. cap. vlt.* multo igitur illud minùs accidet vasis, quibus longè exilior

E inest sensus. Prorsus igitur expertia doloris vasa sunt, in non habentibus exquisitum, & acutum sensum? secùs in habentibus. Proinde minimè sibi ipsi Galenus opponitur. Quia verò sæpius contingit, non adeò acutum esse sensum, vt vasa excisa dolorem sentiant effatu dignum, ideò rectè Galenus tradit, soluto in pulmonis viscere vase, dolorem notabilem non excitari; cùm solùm illi quibus valde acutus inest sensus, aliquem inibi possint percipere, eúmque contemnendum, & remissum.

Sed obiicies: Cur in pectore semper notabilis, & effatu dignus dolor emergit, siue vase exeso, siue disrupto? Dic, quia dum vas rumpitur in pectore, simul vicinæ

partes,

partes, alioqui sensibiles, continui solutionem quadantenus patiuntur, idque potissimùm siue in palestra quis sit percussus, aut ab alto ceciderit, aut tandem dum ob acres succos vas exeditur, & vlceratur. Haud igitur solus vasis sensus est in causa, vt rupto ibi vase effatu dignus dolor percipiatur, sed potius eximius sensus partium vicinarum, quibus alligantur vasa, ex Galeno 4. *de loc. cap.* 6. Porrò quia in pulmone id non similiter contingit, cùm viscus sit sensus expers, mirum non est, si rupto eius vase, nullus, (quod sæpe contingit) vel exiguus percipiatur dolor.

Præsagium.

VTrùm *omnis sanguinis excretio facta per superiora, reproba sit?* Responde hoc modo. Si cuilibet vacuationi annexus est casus virtutis, monente Auicenna 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 2. ex immodica summum periculum imminere liquet, maximè sanguine per aliquam partem profluente. Quid enim præstantius ad alimoniam sanguine? quod naturæ nostræ conuenientius instrumentum? quid familiarius, ac ad actiones obeundas magis promptum excogitari potest? Nihil sanè partibus eo iucundius, amabilius, vtilius, vt in quo calor noster perseuerantiam obtinet, *lib. de sang. mis. cap.* 20. & quo nimium effuso, corpus, euanescente spiritu, & innato calore, non solùm refrigeratur, sed anima orbata instrumento suo, recedit, & animal extinguitur.

Si verò sanguinis profusio moderata sit, & ex longis accidat internallis, licèt præ copia non lædat: tamen sæuissima mala secum sæpe accersit: si enim per superiores partes excernatur, hoc est per os, malum portendit, iuxta Senis præcriptum. 4. *Aph.* 25. *Sanguinem quidem suprà ferri, qualiscunque sit; malum*: siue sanguis qui educitur, sit spumosus, rubeus, flauus, niger, aquosus, aut crassus; nî narium hæmorrhagiã excipias, & quæ ab ipso absolutè commendatur, *lib.* 5. *Aph.* 33 *Menstruis deficientibus, sanguis ex naribus fluens, bonũ. Cùm enim multa sint loca,* inquit *in comm.* Galenus) *per quæ sanguis potest euacuari, omnibus quidem aut maius, aut minus inest detrimentum, sola autem quæ fit per nares vacuatio, innoxia est, quam nunc laudat Hippocrates.*

Cæteræ verò excretiones per partes superas, venarum apertionem, ruptionem, aut erosionem alicuius vasis, iecoris, vẽtriculi, pulmonis, aut thoracis significant. Deinde hæc vacuatio non est celebrata per naturales vias, quales propriè sunt nares, vterus, hæmorrhoides; per has enim sanitatis tempore, & aduersa valetudine criticè natura sanguinem superfluum expurgat.

Vtrùm verò *hæmorrhagia pulmonica, præsertim ob erosiosionem concitata, cæteris sit periculosior?* dubitandum: Nam erosio, siue diabrosis, ex acri malignoque humore concitatur, 5. *meth.* 14. à quo depasta, corrosa, atque extenuata vena sanguinem refundit, qui introrsum defluens screatione per os cum tussi eiicitur, primò sensim pedetentimque, deinde aceruatim & confertim, nulla extranea causa violenta precedente, casu scilicet ab alto, pondere, aut graui aliqua oppressione, & similibus.

Is ergo ex diabrosi fluxus, pessimus est, & vtplurimum in tabem cessat, pulmonisue exulcerationem: cùm enim mordax ille, malignúsque succus, erosionis causa, breui tempore corrigi non possit, sed longissimum requirat, interim dum emendatur, agit, vlteriúsque rodendo progreditur; quare erosionem efficit immedicabilem: & in pulmonem quidem effluens, mollem & imbecillem exulcerat, 2. *de præsag. ex pulsib. cap.* 1. atque sine vlla salutis spe, 5. *meth. cit.* & eo maximè, quia vlcera ex erosione, vtpote summopere maligna, ita explicante Galeno 6. *epid. sect.* 1. *com.* 19. in circuitu serpunt, rotundáque fiunt, quæ difficillimè sanantur, ex sententia Hippocratis, *eo loco.* Celsus *lib.* 4. *cap.* 4. *rubric. vlt.* id confirmat, dum sic ait: *Auctores Medici fuerunt, vel exesa parte aliqua sanguinem exire, vel rupta, vel, ore alicuius venæ patefacto. Vltima minimè nocet, prima grauissimà: ac sæpè quidem euenit, vti sanguinem pus sequatur.*

Ruptura dicitur, cùm vena multo sanguine diducta, atque dilatata rumpitur, 4. *Aph.* 78. sanguinis autem reiectatio ex ruptura, vsque adeò periculosa non est, atque prior, sed media asseritur inter illam, & tertiam omnium leuissimam. Secunda enim hæc ex apertione vasorum facta, nonnunquam vtilis est & proficua, illis præsertim quibus consueta aliqua vacuatio supprimitur: cúmque ex sola influentis, nec maligni sanguinis abundantia oriatur, timorem exulcerationis non inducit: plures enim ob retenta menstrua vtiliter statis temporibus sanguinem vomitu detrudunt; & alij typicè, & per circuitus fluxum hæmorrhoïdum patiuntur, conante videlicet natura copiam exuberantis sanguinis per eam partem expellere, cum animantis commodo, licèt aliquando vel ob relictum ex ruptura vlcus, vel ob fluxus immoderantiam non leue periculum inducat. Denique anastomosis appellatur, cùm venarum ora laxiora redduntur, apertioráque facta sanguinem ex se refundunt in ventriculum, vel pectus, &c. qui deinde per os eiicitur, vomitu, aut tussi. Hæc sanguinis excretio leuis est, nec dolorem excitans, nec inflammationem, nec febrem, nec admodum impetuosè prodit; exiguus enim ferè sanguis spuitur, & aliquando cum iuuamento, his præcipuè quibus menstrui, aut hæmorrhoïdum fluxus fuerint cohibiti, ex Paulo *vbi suprà*, tantum ab est, vt periculum aninetur.

Vtrùm vomitus sanguinis, sine febre sit salutaris, cum febre verò pessimus? Hippocrates affirmat *lib.* 7. *Aph.* 37. *Quicunque euomunt sanguinem, si sine febre quidem, salutare; si verò cum febre, malum.* Ratio dictat: si enim vomitus cruentus, criticus sit, & sine febre accidat, solam plethoram, & excernentis naturæ robur ostendit: Si febris adiungatur, internam exulcerationem ventriculi, aut tenuium intestinorum præsupponit. Deinde vomitus, & febris diuersa præsidia expostulant: quia ille adstringentia, hæc aperientia auxilia efflagitat. Insuper effusio sanguinis indiget plena victus ratione; febris, tenuem requirit. Neque dicas grumosum sanguinem in ventriculi cauitate retentum, promptiùs dissolui à febrili calore: Nam contrarium ratio ostendit: validus enim, & copiosus innatus, meliùs concretum fundit, & liquat; igneus absumpta tenuiori parte, indurat.

Vtrùm viri, an fœminæ hæmoptoïsi frequentiùs premantur? Hæ enim copiosiorem sanguinem habent, quàm viri, apud Hip. *lib.* 1. *de morb. mulier. num.* 3. *Habet enim mulier sanguinem calidiorem, & propterea calidior est viro:* qui quidem sanguis ad mamillas pro lacte generando regurgitans, pectus ferit, venas rumpit, & sanguinis profluuium concitat. Subscribit Celsus *lib.* 4. *cap.* 4. §. *Sæpe fœminæ, quibus sanguis per menstrua non respondet, hunc spuunt.* Firmat proprio exemplo Galenus, *lib. de venæ sect. aduersus Erasistratæos, cap.* 1. referens historias plurium fœminarum, que retentis menstruis, hæmoptoïsi laborarunt, & tandem phthisi consumptæ perierunt: facilis enim est ab vtero ad pectus sanguinis recursus, & inter has partes sympathia multa, vt probat eleganter Galenus *lib.* 14. *de vsu part.* 4. & 8.

Contrà obstat auctoritas Galeni, 4. *de loc. cap.* 5. viros fœminis hæmoptoïsi frequentiùs premi confirmans: illi enim sanguinem calidiorem sortiuntur; acriorem, & tenuiorem: qui ob calorem aperit, attenuat, recludit; ob acrimoniam exedit; ob tenuitatem sursum penetrat. Hæ crudiorem retinent, magis lentum, & viscidum, qui minùs irritat, magis obstruit & incrassat; & his qualitatibus præditus sua grauitate deorsum

deorsum ruit. Calidiores autem ab Hipp. non qualitate caloris; sed quantitate nuncupantur, & hac causa vberiorem sanguinis copiam aceruant, sed hic crudus est, illaboratus, putredini magis obnoxius: de cuius sententiæ Hippocraticæ interpretatione, pulchra diximus, *lib. 2. Hist. Princip. Med in comm. Hist* 144. Celsus autem non absolutè fœminas frequenter sanguinem spuere, sed illas, quibus menstrua statis temporibus non respondent, asseuerat.

Curatio.

IN sex rebus non naturalibus rectus ordo seruandus. Aër ad frigidum & siccum declinet; huius enim ope sanguis cogitur, & incrassatur, & illius impetus coërcetur. Contrà calor aperit, attenuat, fundit, liquat, & fluxiones sanguinis vehementer promouet. Nimis frigidus venas rumpit, tusses mouet, ex Hipp. *suprà citatis locis.* Hoc modo approximatio ad solem, aut ignem, aut dormire in domibus, in quibus ignis accenditur, (laconica, seu æstuaria vocant) malum. *Vtrùm somnus hæmoptoisi nocuus sit?* dubitandum. Somnus moderatus vtilis est: nam roborat vires, humores quietos reddit, & calore ad interiora redacto, tum animi, tum corporis quies consequitur, *Aph.* 15. Quare cùm somnus omnes vacuationes retineat, excepto sudore, quem magis prouocat, vtilitatem non mediocrem corpori conciliat, 2, 1. *doct.* 2. *cap.* 13. Licèt enim retrocedente calore ad internas sedes, & adaucto, ampliùs ebulliat sanguis, & fluxioni aptior fiat: hoc de immoderato est affirmandum, non de naturali & modico, in quo sensim ac paulatim humores cum sanguine ad internas sedes recurrunt, in quo agitatio non adest; & licèt adesset, maior est vtilitas quæ ex retentione, virium firmitudine & furentium humorum quiete consequitur, quàm sit noxa, quæ ex interna calefactione emergere solet. In hunc vsum tantopere Medici conciliare somnum, ac tam enixè studuerunt, ita vt stupefacientia sæpe in hoc affectu imperent assumenda, quorum vsu sanguinem immodicè manantem cohiberi posse sperant. Quare somnus hæmoptoisi non mediocre solatium præstat, præsertim nocturnus, qui quieti commodior est: diurnus enim non ita salutaris; nam præterquam quòd debilitat, cùm ratione solis, & lucis humores trahantur ad extrà, cruditates parit, & sanguinem acriorem reddit.

Quies & silentium conferunt valde: vox enim partium spiritalium calorem incendit, dilatat vasa, sanguinem fluxiliorem reddit. Animi passiones vitandæ. Sed dubitabis: *Vtrum omnes interdicendæ?* De ira, non est dubium esse nocentissimam: in ea enim irrequieto motu per corpus mouentur humores, sanguis acrior redditur, bilis fit feruidior, denique omnes humores notabiliter accenduntur, & incalescunt; quare plures visi sunt, qui ex concepta ira, ex variis partibus cruorem excreuerunt in copia summa. Gaudium pariter nocuum, ex quo, humorum nimia (calore ad externa commoto) perturbatio sequitur. Tristitia, & mœror sanguinis reiectationem commouent vehementer, præsertim si diu durent: Licèt enim calorem reuocent ad internas sedes, & sanguinis fluxum compescere videantur, tamen cùm hic præ mœrore ad cor tanquam ad arcem, & spiritalia membra confugiat, ibique vnitus, & conculcatus computrescat, & reddatur acrior, acrimonia sua erodit, aperit, attenuat, & dilatat.

Balnea sunt nocentissima, quia fluxiones sanguinis acriter irritant, 1. *ad Glauc.* 14. & 3. *acut.* 59. 5. *Aph.* 16. & *lib. aduers. Erasistratum, cap. vlt.* quia tepido calore vasa emolliunt, laxant, ora venarum aperiunt, vasa dilatant. Lege quæ diximus, *lib. 2. Hist. Princip. Med. in com. Hist.* 7. Rerum rubrarum inspectio cauenda, apud Auicennam 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 2. *in fin.* §. *Sanguinem enim* A *mouet, res intueri rubras: quapropter prohibemus illum ex cuius naribus sanguis fluit, res splendorem habentes rubeum inspicere, &c.* Cur autem rubei coloris inspectio moueat sanguinem ad exteriora, vide quæ protulimus *lib. 1. huius operis, cap. 13. de ophthalmia.* Venus, quamuis moderata, reproba est; motu enim, & agitatione corporis incalescit sanguis, attenuantur humores, & hoc modo fluxiliores redduntur, & corpore concalfacto ora venarum dilatantur.

Cibus sit refrigerans, & incrassans, & actu frigidus offeratur: Licèt enim hoc modo non ita faustè in ventriculo concoquatur, tamen hæc noxa maiori vtilitate est redimenda, quæ ex incrassatione sanguinis depromitur. At quæres: *Vtrùm inedia hæmoptoicis vtilis est?* Inutilem esse rationes non inualidæ confirmant. Natura calida & B sicca, sanguinis per os reiectioni magis est obnoxia, quia sanguinem aceruat biliosum, acrem, qui facilè efferuescit & ora vasorum recludit. Sed calidæ & siccæ naturæ aduersissima res inedia est, ex Galeno 10. *meth. cap. 5. in princip.* Ergo, &c.

Deinde. Fames, hoc est, omnimoda inedia, corpora exsiccat, 7. *Aph.* 59. Si enim aliquid defluit à corpore, (inquit Galenus *in com.*) sicut & antea, non ampliùs tamen ab alimento suppleatur quã id quod fuerit euacuatum, necessarium est hoc modo corpus effici siccius. Sed vasa exsiccata, & dura, ex quolibet feruoris impetu facilè disrumpuntur. Ergo.

Duo tamen obstant fortissima tela, quæ aliter opinari cogunt. Primum desumitur ex Galeno *lib. de vena sect. aduersus Erasistrataos, cap. 3. in med.* dum sic ait: C *Sed è diuerso, si quis vena secta inediam sustinere imperauit, non solùm menses priùs fluentes cohibebit, verùm etiam purgationes, quæ iam inculpatè vacuabantur, reprimet. Sanguis namque ciborum inopia arescit, & densior seipso redditur eámque ob rem ad fluendum ineptus euadit.* Quare sanguinem effundentibus inedia vtilis; sanguis enim, humido quo antea abundabat, priuatus, accendente alia exsiccante causa, ampliùs siccescit, & fit magis concretus, & veluti immobilis, redditur ad fluxum.

Secundum. Omnia præsidia reuellentia in hæmoptoïsi administrantur, frictiones, vincula extremarum partium, ligaturæ, cucurbitulæ, & phlebotomia, vt sanguinem reuellant à pectore, & spiritalibus viis. Sed negato alimento, vel exhibito in copia minima, sanguinis portio de nouo non regignitur ad thoracem D confluxuri, & natura redditur auara in retinendo, & non transmittendo sanguine. Ergo in spuentibus sanguinem, non plenus, sed tenuis victus consulendus: nî virium languor adsit, ex diuturno fluxu, qui tenuem victum renuit omninò.

Ad primum ergo argumentum dic, calidis & siccis corporibus aduersissimam esse inediam, si febricitent; nam febris est paratissima causa, quia denegato humido nutrimentali, exarescunt, & in tabem citissimè transeunt. At verò in hemoptoisi longè aliter se res habet, quia non oblato alimento in copia tanta, corpus meliùs nutritur, cùm auidè sanguinem ad sui alitionem retineat. Ad secundum dic, in spuentibus sanguinem non omninò esse cibum denegandum, sed parcè offerendum, cuius accessu vasa humectantur, ita vt nec durari, nec E rumpi queant.

Vtrùm acerba alimenta hæmoptoicis semper offerenda? dubium est. Nam cibus & potus, etsi ex quocunque liquore paretur, semper incrassare debet. Id docuit Hipp. 7. *Aphor.* 37. dicens: *Quicunque euomunt sanguinem, si sine febre quidem, salutare; si verò cum febre, malum. Curare verò acerbis, & refrigerantibus.* Hoc est, illis præsidiis quæ incrassent, adstringant, fluentes humores coërceant, sanguinis impetum compescant, & illius feruorem frigiditate sua mitigent, ac contemperent: acerbum enim vocat Galenus 3. *meth. cap.* 7. quod intensum austerum est, & 4. *de compos. medic. per genera, cap.* 5. quod valdè

&

& vehementer adstringit: & *lib.6.sec.loc.cap.3.* dicebat, austerum, & acerbum ambo adstringere, sed magis acerbum. Ex his omnibus ratum fit, acerbum, apud Auicennam, & reliquos Arabes, ponticum esse.

Porrò qualitas acerba, sua ipsius virtute refrigerat & exsiccat, ex Gal.*7.meth.cap.7.* & *lib.4.simpl.cap.6.* dicebat adstringentia terrena esse, & crassa corporis substantia constare, qualitate verò frigida esse, dum sic inquit: *Quippe si ab acerbo sapore manifestè linguam contrahi, siccari, asperarique contingit, ostensúmque superioribus libris est, ab vnico frigido contrahi, constringi, densarique corpora: liquet planè frigidum esse saporem acerbum. Quoniam porrò inæquabiliter desiccat, (id enim est quod exasperat) fuerit sanè omnino etiam terrenus; siquidem aqueus omnia æquabiliter penetrat, atque peruadit, eíque inseparabile est ac perpetuum, etiamsi diuulsus sit, vt rursus vniatur: at terreno corpori, quod in saporibus defertur, iam antea inest diuulsio, simúlque vt nunquam deinceps facilè coëat. Quin si eius recorderis, quod vtriusque singulatim passionis est proprium, iisdem idem ipsum subscribet, ac testificabitur. Velox siquidem acidorum saporum transitus in sentientibus partibus fieri conspicitur, acerborum autem tardus: tum acida quidem in alto magis agere apparent, in superficie autem acerba. Hæc itaque omnia, crassarum esse partium acerba indicant, acida verò tenuium.* Hæc Galenus.

Ex hac longa serie abundè probat, acerbi saporis substantiam, frigidam esse, crassam, veluti terream: subscribit Auicenna *lib.2, tract.1.cap.3.* Quo autem ordine acerbus sapor refrigeret, explicat Ishaac *lib. diatar. vniuersal. cap. 15.* ea tertio gradu refrigerare & siccare scribens, ita vt illis quæ quarto ordine refrigerant, propinquus habeatur. Et licèt corporum acerborum quædam esui inepta existant, vicem tantummodò medicamenti obtinentia, vt Rhus; tamen alia dulcem quandam, etsi obscuram admodum qualitatem immixtam habent, ideóque esui sunt apta, vt fructus Arbuti, Ilicis, Fagi, Corni, Siluestris pruni, & Mespili: verùm hic admodum est acerbus, víxque edi potest, nec gustui iucundus est, 2. *de loc.* 8. & ventrem strenuè coërcet. Quare alimenta acerba sanguinem reiicientibus concedenda.

Vtrùm verò *acerbis calida attenuantia permiscenda?* dubium est: quia hæc dilatant vasa, attenuant sanguinem, & cùm sint tenuium partium, sanguinis fluxum acriter irritant, vt mel. Responde cum Galeno 4. *de compos. medic. sec.loc.cap.5.* dum de astringentium facultate sic scribit: *Omnia adstringentia contrahunt, ac densant meatus: ad hac vinciunt, ac continent partium sibi inuicem cohærentium substantiam, atque minùs magísque hoc pro adstrictionis quantitate efficiunt. Cæterùm adstringendo ac densando summa corporis, quod adstringitur; virtus illorum excluditur, & in altum ire probibetur: ob quam rationem pulchrè nonnulli Medicorum, huiusmodi pharmacis alia subtilium partium, & acri potestate prædita indere excogitarunt, à quibus veluti ducta adstringentium vires, in profundum corpus perueniant.*

In hunc vsum Galenus *7.local.cap.4.* sanguinis reiectationis curam docens, sic profatur. *Miscentur verò prædictis* (putà adstringentibus medicamentis) *congruenti mensura, tum calida, cum tenuium partium existentia, quæ infestissima sunt prædictis tribus affectionibus, apertioni videlicet orarũ, ruptioni, & corrosioni. Cuius rei gratia itaque miscentur? distributionis nimirũ ipsorum in corpus. Etenim adstringentia, tenacia, & viscosa sibi ipsis vias præcludunt, quare opus habent facultate ipsis viam struente, ac præparante. Verùm cùm ex locis circa stomachum, aut aluum, aut aliquod intestinũ sanguis effunditur, huiusmodi pharmacorum mistura opus non est.* Hæc Galenus.

Cur verò pro sanguinis reiectatione, pharmaca adstringentia cum attenuantibus, & calidis sint permiscenda, eleganter ipse explicuit *lib.2. ad Glauc. cap. 2. post med.* sic dicens: *Considera itaque, quot numero partes pertransire oporteat id medicamen, quod ad pulmonem sit perventurum. Primùm quidem os, & fauces, & stomachum, deinde & ventriculum ipsum, & quædam ex tenuioribus intestinis, deinde eas quæ sunt in mesenterio, venas; deinde eas quæ in cauis partibus hepatis; ex quibus ad eas quæ in gibbis sunt, transsumptum, hinc ad concauam peruenit venam; postquam ad cor, & deinceps hoc modo ad pulmonem, &c.* Ex quibus liquet apertè, in hæmoptoïsi adstringentia semper esse offerenda: quæ verò attenuantia, & calida cum illis permiscentur, in causa sunt, vt styptica tot pertranseant officinas, & promptiùs ad affectam partem longinquam penetrare queant.

Vtrùm Amylum in hoc affectu sit offerendum: meritò inquires. Emplasticum est, & vasa obturandi, humorésque incrassandi vim habet: succus enim tritici est, aqua videlicet prius macerato, deinde expresso tritico: hic Solis calore exsiccatus, amylum dicitur, vt inter omnes retulit Ishaac *lib. diatar. particul. cap. de Amylo*: & prius firmauit Dioscorides *lib. 4. cap. 183.* Cùm ergo lentum præstet succum, & incrassantem, refrigeret mediocriter, siccet, & acria leniat, auctore Paulo *lib.7. cap. de Amylo*, vel per se, vel cum aqua chalybeata, vel lacte dissolutum, saccharo, & aliis aquis adstringentibus permixtum, & ad lentum ignem percoctum, quousque modicè crassescat, sanguinem cohibere, fluxiones vndecunque manantes sistere natum est.

Ex aduersa parte obstat ratio irrefragabilis: Video enim apud septentrionales homines, amylum non ex tritico, sed ex furfure præparari: hoc enim in aqua diutissimè macerare solent, quousque intumescat valde, quod percolatum, & ab omni aqua exutum, deinceps torculari exprimunt, ex quo succus distillat crassus, mucilaginosus, & viscidus, qui æstuante Sole, vel furno siccatus, in glebas albissimas redigitur. Diligentiores opifices, vt amylum albidius reddatur, calcem cum aqua, & furfure infundunt subtilissimè trituratam, cuius vi & ipsum albidius redditur, & vehementiorem virtutem agglutinatoriam adipiscitur.

Verùm sicut Amylum ex tritico paratum, ad omnes fluxus compescendos est vtilissimum, ob causas dictas: Sic ex furfure constructum, reprobum est, ac pessimum in hunc vsum: huiuscemodi enim amylum aperit, deobstruit, abstergit, fluxum prouocat: nam furfur calidum est, *5.simpl.cap.8.* detergit, & irritat. Sic enim ait Galenus *lib.1. de alim. facult. cap.2.* *Præterea, quia furfur nonnihil facultatis habet detersoriæ, meritò intestinis irritatis, celer eorum fit deiectio.* Quare tantùm abest vt retineat fluxiones, quin eas prouocet. Iam verò si sit cum aqua in qua infunditur priùs calx, vel puluere calcis præparatum, nocuum est, quia inflammat, calefacit, aperit, attenuat, & sanguinis profluuia excitat.

Potus sit aqua purissima, vel tenuis & defæcata cereuisia, vel in virium penuria, vinum rubellum subastringens: qui liquores vel silice candenti, vel ignitis ferreis orbiculis, vel ex purissimo auro priùs chalybeentur: quia, vt 10.*simpl.tit. de sero lactis*, dictauit Magister: lac, seu liquor alius ex ferro siccandi vim recipit. Sic enim ait: *Porrò vbi aliam desiccantem facultatem lac habuerit adiunctam, optimum est remedium dysenteriæ, & omnium ventris acrium fluxionum. Eam accipit à lapidibus, qui decocto ipsi iniiciuntur igniti. Porrò eos esse oportet, quos vocant cachlicas, & lac eò vsque decoqui debet, dum pleraque serosi in eo humoris pars absumpta fuerit. At nos iniectis ferreis in ipsum cylindris candentibus, eandem, aut etiam meliorem facultatem effecimus: nam ferrum adstringentis quoque (vt dictum est) facultatis est particeps*: repetit 3. *de alim. facult. cap.15.*

De sanguinis missione aliqua dubia explicanda. Hoc præsidium omni cruentæ excretioni esse vtilissimum, vbertim Galenus inculcat in locis multis, quos citauimus *lib.2. Hist. Princip. Med. in com. Hist.7.* quia sanguinem ad contrariam partem potenter reuellit. *Vtrùm*

verò

verò *debeat fieri iterata?* dubium est. Eam probat Galenus *lib.5.meth. cap.3.* dum enim docet modum, quo fluxus sanguinis deriuari reuellique possit, sic loquitur: *Quòd si resolutus adhuc æger non sit, etiam vena ex eo cubito incidenda, qui profusioni è directo respondeat: vbi paulùlum detraxeris, mox vnam horam intermittens, rursus detrahes: post iterum, atque iterum pro laborantis viribus.*

Et *cap.8.* sic ait: *Quod igitur diximus, quum vel casu, vel prævalida, acutáque voce vas aliquod in pulmone rumpitur, citráque dolorem confertim sanguis feruens, floridus, multúsque cum tussi expuitur, scire licet in viscere vulnus esse. Aggredienda verò curatio est, prout nos sæpe sumus aggressi, quibus vtique non rarò successit. Igitur vena cubiti interna, protinus incidenda, à qua bis, térque postea sanguis est detrahendus.* Quantam enim vtilitatem afferat iterata sanguinis detractio in curandis fluxibus, ostendit Galenus *lib. de sang. miss. cap.* 12. dum sic ait: *Quin & reuulsionem, non leue & ipsam auxilium, quódque sæpe secta adhibetur vena, quantò maiorem in numerum particulares auxeris detractiones, tantò efficaciorem effeceris*: quoniam, vt 4. 1. *cap.* 3. dicebat Auicenna: *Melior est multiplicatio numeri multiplicatione quantitatis.*

Ratio est in promptu: nam iterata phlebotomia fluentis sanguinis impetus meliùs auertitur, assuefit enim natura emittere sanguinem ad alium longinquum locum auocata. In hunc vsum Auicenna 4. 1. *cap.* 20. in venæ sectione pro fluxu sanguinis compescendo celebrata strictam exoptat phlebotomiam; hoc enim modo sanguis excurrens pedetentim, naturam à sanguinis fluxu vehementer distrahit. Sic enim ait: *Ampliùs venæ quandoque phlebotomantur, propterea vt fluxus sanguinis ex naribus, & matrice & ano, & pectore prohibeantur; aut ex aliis vulneribus, aut plagis, ideò vt sanguis ad id quod à parte illa est diuersum pertrahatur: & hoc quidem medicamen est forte in iuuando. Oportet verò, vt foramen phlebotomiæ sit vehementer strictum, & sint vices multæ quæ non sint vna die, nisi magnæ necessitatis causa fuerit, sed in die post diem: & quacunque vice minoratio fiat, quantum possibile fuerit: & ad summum melius est vt phlebotomiæ vices sint multæ, quàm vt ipsius quantitas sit multa.* Hæc Auicenna. Accedit, quòd ex iterata, & stricta phlebotomia ampliùs seruantur vires, ex priori fluxu valde debilitatæ, dummodò sanguis extrahatur in eadem quantitate per plures vices, quàm si esset per vnicam phlebotomiam educendus.

Vtrùm verò in sanguinis sputo, è talo detrahendus sit sanguis? dubium est. Dic, quòd initio initiante, quando sanguis ex toto corpore ad thoracem incipit defluere, tunc reuulsio è longinquo facta loco præstantior est, quæ non solùm in cruenta sanguinis per os reiectione, quæ ex menstrui, aut hæmorrhoïdalis sanguinis retentione oritur, sed in omnibus aliis absolutè præferenda est; sanguinem enim manantem mirè compescit, quia natura sanguinem ad partem distantissimam transmittere assuescit, & sic efficacior multò fit reuulsio à parte præstanti. Hoc modo Auicenna 4. 1. *cap.* 20. *prope finem*, rectè dicebat, phlebotomiam venarum pedis conferre ægritudinibus, quæ fiunt ex materiis ad caput declinantibus. Hac ratione comitialibus morbis, vertiginibúsque obnoxios, ex cruribus euacuat, *lib. de sang. miss. cap.* 19. vt humorum momentum ad distantes partes distrahatur. Quare vel initio sanguinis sputi, vel in præseruatione, è talo cruorem exhaurire est saluberrimum. Quòd si perseueret ampliùs, tunc ex brachio commodissimè sanguis detrahitur, è basilica, vel saluatella vena.

Frictiones optimæ sunt in cruribus celebratæ, sicut ligaturæ dolorificæ, vincula, & cucurbitulæ siccæ natibus, & scapulis admotæ, quæ, si vires ad ferendam sanguinis missionem non ita sint liberales, cũ scarificatu

A applicentur. De censu reuellentium præsidiorum sunt clysteres acres, qui humorum momentum deferunt ad partes inferas. Similem sortiuntur vim expurgantia medicamenta, præsertim si ob erosionem ex vitiosis, acribúsque succis subortam, cruentum sputum excernatur. At cùm purgantia calida sint, moueant, & aperiant, necesse est ea exhibere, quæ præterquam quòd redundantes humores expurgent, vt sunt Pulpa Cassiæ, Manna, Syrupus Violac. ex ix. infus. Syrup. Ros. Hispanicar. ex plurib. infusionib. frænum etiam secum inducant, adstringant, roborent, & sua adstrictoria facultate fluxum sanguinis compescant. De horum classe sunt Myrobalanorum cortex, & Rhab. quæ medicamenta si priùs torrefiant, & deinde ad deponendum empyreuma ab igne contractum, aq. plantag. vel rosac. abluantur, euadunt præstantiora: refrigerant enim hoc modo parata, B non mordicant, adstringunt, & fluorem coërcent, quorum vsus in compescendis omnibus fluxibus salutaris est valde, prout latè *lib.* 2. *Hist. PP. Med. in com. Hist.* 83. obseruauimus.

Vsus syruporum refrigerantium, & adstringentium, cum aquis, aut decoctis similem facultatem habentibus, vehementer prodest, vt syrupus Rosac. Myrtin. papaueris, cydoneor. ros. siccar. plantag. permixti cum aq. plantag. ros. capit. Ros. Portulac. Bursæ pastoris, & cum pulu. boli Armen. Sang. dracon. Lapidis hæmatit. Trochiscor. de terra sigil. de karabe; fiat potus. Ex quibus cum conserua Rosar. antiqua, & syrupo de Portulaca, potest fieri electuarium.

Vtrùm medicamenta pro hæmoptoïsi curanda actu frigida C *sint exhibenda?* Si enim alimenta non esse calida, aut tepida, sed subfrigida offerenda, proposuimus, quia frigidum actu fluxiones reprimit, glutinat, coërcet, adstringit; contrà calidum actu aperit diuidit, rarefacit, deobstruit, laxat, *lib.3 simpl cap.5.* cur eadem ratio non erit de potionibus reddenda? Id equidem significauit Galenus 5. *meth. cap.5.* dum sic ait: *Porrò confluere prohibetur, & cùm ad contraria reuellitur, & cùm ad vicina deriuatur, & per refrigerationem, tum corporis totius, tum verò præcipuè ipsius partis afflictæ. Hac enim ratione etiam frigida epota sæpe hæmorrhagias suppressit.* Idem facit frigida foris in fotu affusa, sed & posca, & vinum acerbum, aliáque quæcunque vel astringendi, vel simpliciter refrigerandi vim habent.

Contrà facit Aëtius *tetrabibl.1. serm.3. cap.165.* offerens poscam tepidam. Dic. Venenosa symptomata ex D sanguine concreto, quem Græci thrombon vocant, in corpore humano subsequuntur, si is in aliqua parte fortasse latitet: cùm enim sanguis sit benignus naturæ familiaris, & ab ea ob sui nutritionem vehementer gubernetur, si putrefiat corrumpitur in tetram labem, & humorem veneno finitimum degenerat; quare ex eo syptomata horribilia subsequuntur: *Ad sanguinis enim grumefacti præsentiam, pulsus sit paruus, frequens, & æger cum anxietate resoluitur*, inquit Galenus 6. *de loc. c.* 4. Hoc pacto thrombosi, seu sanguinis in grumos conuersioni illicò occurrendum, exhibitis calorificis, incidentibus, penetrantibus, actu calidis, vt sunt oxymel, leporis, aut hœdi coagulum à scrupulo vno vsque ad E drachmam vnam, cum albo vino, aqua scabiosæ, aut hyssopi, adiecta drachma vna theriacæ. Hac ratione Galenus 5. *meth.* 8. poscam offert dilutam, ac tepidam, vt si quis sit in viscere thrombus, resolutus expuatur. Ex quibus disce, adstringentia medicamenta actu frigida, in hæmoptoïsi, & omni fluxu sanguinis exhibenda, ni in parte à qua sanguis excernitur, grumus sanguinis existat: tunc enim ea tepida propinanda.

Difficile est explicare: *Vtrùm posca sanguinem spuentibus sit vtilis?* Consentiunt Gal. Aëtius *tetrab.2. serm.4.* Tral. & Auic. *loc. cit.* Solus Auerrhoës hanc methodum condemnat, *lib.7. collig. cap.34.* cùm enim posca fiat ex aceto aqua diluto, ita vt bibi possit, ratione aceti, causæ,

&

& affectui nocet eximiè; concitat enim tussim, ac fluxionem auget, quia extenuat. Dic. Antequam sanguis concrescat in grumos, est periculosus vsus aceti, ob rationes dictas: At verò postquam concreuit, & lethalia excitat symptomata, tunc vtilis est: tunc enim vrgentiori succurrendum, etiamsi sit cum noxa affectus contrarij: dummodò tamen tussis non adsit, qua præsente tutius est vti coagulis, theriaca. Diacurcuma cum aqua scabiosæ, aut decocto capil. vener. glycyrrhiz. Hyssopi, aut cum saccharo rosaceo, & succo Rutæ.

Si tamen his non conquiescat sanguinis fluxus, tunc necesse est sopotifera propinare: hæc enim somnum mouent profundum, quo sequuto, euacuatio omnis conquiescit; maximè quòd hæc medicamenta sistunt, fluxiones incrassant, & ad motum ineptas reddunt, vt sunt requies Nicolai, Theriaca recens, Philonium Romanum, & Persicum, & plura alia. Hoc enim ex descriptione Mesuæi *cap. de sputo sanguinis*, in compescendo sanguinis fluxu vndequaque manante est mirabile Dosis drachma vna, cum ℥ j. syrupi de plantagine, & vnciis tribus aquæ plantaginis. Si fluor sanguinis non cessat, & vires non sunt deiectæ, bis in die assumendum: in hoc enim præcipiti morbo à mitioribus inchoasse, à ratione est alienissimum, vt disertè 5. *meth cap.* 15. prodidit Galenus: sicuti ehim cætera omnia, ita & illud ab Hippocrate est traditum: *Extremis morbis, extremè exquisita remedia optima.*

Illud verò non reticendum dubium: *Vtrùm in immodico sanguinis fluore, illicò ab initio validissimis adstringentibus vtendum?* Cùm enim ex hac immoderata euacuatione nimiùm vires resoluantur, fortissimis adstringentibus obuiandum, quæ non modò fluorem compescant, sed vulnus agglutinare cicatriceque obducere queant, vt sunt quæ ex Opio, Alterco, aliisque id genus parantur medicamentis: si enim alia mitiora, non narcotica medicamenta priùs experiri velis, extra artem facies: nam si vulnus statim in initio non consolidatur, nec fluxus, & tussis cohibeantur, exigua, vt ij sanentur in posterum, est fiducia: cùm phlegmone inuadat protinus, vlcúsque euadat purulentum; ex quo tabes emanabit certissimè, iuxta Senis edictum, *lib.* 7. *Aph.* 15.

Si neque his sanguis ex pectore erumpens compesci possit, & adstringentia intus assumpta non prosint, exteriùs medicamenta similes facultates obtinentia sunt admouenda, vt sunt aquæ Plantag. Rosar. Portulacæ, solani, cum bolo Armeno, sanguine Draconis, oleis adstringentibus permixtæ. *Vtrùm hæc remedia pectori sint admouenda*: lis est, & controuersia apud Galenum: nam *lib.* 5. *meth. cap.* 8. ea concedit, dum sic ait: *Maximè ad rem pertinebit, si etiam postero die, modò fortis cubans sit, parum sanguinis ab incisa iam vena rursum detrahatur: tum victu, medicamentisque eodem modo in quartum vsque diem vtatur, pectore interim, si æstas sit, vndique melino, rosaceòve madefacto; sin hyems, nardino vnguento.*

Contrà reprobat, *eodem lib. meth. cap.* 6. dum sic ait: *At verò quæ extrinsecus profluenti particulæ, admouentur, tum adstringentia, tum citra adstrictionem frigida, hæc ipse, veluti plerique Medicorum, non vbique probo, sed mihi contrà omninò quàm fieri res postulat, ipsum sanguinem intrò compellere, ac venas quæ in alto sunt, implere videtur. Vidimus enim quosdam eorum, qui ex pulmonibus sanguinem reiicerent, ex thorace refrigerato manifestè læsos, æquè vt qui sanguinem vomuerunt; nonnullos, quòd venter foris esset refrigeratus: eodem modo & eorum, quibus de naribus sanguis profluxit, aliqui ex capitis refrigeratione deterius habuerunt.* Quare videntur reprobanda, tusses enim mouent, venas magis replent, sanguinem densatis externis meatibus, frigiditate, & siccitate sua intrò compellunt.

Solue cum Galeno hoc modo. Ipse enim *cap.* 6. *in fin.* hæc medicamenta probat, dummodò tamen sit priùs vacuatum corpus. Sic enim ait: *Ergo nec omninò nec sine discrimine, nec omni tempore, loca quæ circa particulam vnde sanguis profluit, sunt posita, refrigeranda suaserim, imò postea quàm in alia priùs auerteris: vt exempli gratia, in naso, vbi sanguinis missione (vt diximus) sis vsus, vel artuum frictione, deuinctionéque, vel ad hypochondria defixis cucurbitis, &c.* Similem sententiam protulit *lib. de const. art. medic. cap.* 17. dum hæc medicamenta reprobat ante totius vacuationem. Solue secundò. Galenus *cap.* 6. interdicit vehementer adstringentia, *cap.* verò *octauo*, mediocriter frigida, & sicca admittit.

Vtrùm adstringentia actu frigida, vel calida, thoraci debeant admoueri? dubium est: Nam vehemens frigiditas musculos immobiles reddit, tussim excitat, ferit pectus; excellens caliditas aperit, dilatat vasa, sanguinem ad fluxum paratiorem reddit. Ergo tepida admouenda, vt noxam extremorum euitemus: lenis enim calor penetrationem medicamentorum maximè iuuat.

OBSERVATIO I.

Syrupus, pro compescendo sanguinis sputo, præstantissimus.

PRo coërcendo sanguinis fluore, ex quacunque parte, præsertim spiritalibus partibus emanante, celerem, & validam opem expostulante, omnibus aliis medicamentis excellit syrupus hic, qui si celebratis priùs euacuationibus vniuersalibus, interdum assumatur, mirabilem opem præstat, prout diutino experimento sæpè adinueni: fitque hac forma.

℞. *Conseruæ symphyti maiori*, ℥ ij. *conseruæ rosar. antiq.* ℥ iij. *folior. plantagin.* M. j. *boli armeni, sanguin. Dracon. an.* ʒ iij. *lapid. hæmatit.* ʒ iij. *mumiæ*, ʒ ij. *tragacanthi*, ℥ iiij. *amyli*, ʒ ij. *sem. Portulac. sem. plantag. an.* ℥ ß. *sem. papauer. albi*, ʒ iij *coralli rubri*, ʒ ij. *santalor. rubeor.* ʒ iij. ß. *trochiscor. de terra sigillata, trochiscor. de karabe, arillorum vuar. exsiccatar. an.* ʒ ij ß. *lentium excorticatar.* ℥ ß. *hypocistyidos* ʒ v. *margaritar. præparat.* ℈ j. *sorbor. immaturor. num.* iiij. *mespilor. num.* iij. *carnis cydoneor.* ℥ ij. *rosar. rubear. siccar*, ʒ j. *cornu cerui vsti*, ℥ ß. *diarrhodon. Abbat.* ʒ iij. *diamargar. frigidi* ℥ ß. *cinnamom. elect.* ℥ ß. Coque secundùm art. in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant libræ quatuor, adde *succi plantagin. succi verbenæ, an.* ℔ j. *succi liquiritiæ*, ℥ v. Bulliant simul omnia, quousque absumantur succi: adde *Gummi Arabici*, ℥ vj. Cola, & cum syrupi rosacei, q. s. fiat syrupus.

OBSERVATIO II.

Aqua stillatitia, pro retinendo sanguinis fluxu, mirabilis.

℞. ALbumina ouorum bene priùs conquassata, *Num.* xx. *sorbor. immaturor. Num.* x. *mespilor. Num.* v. *folior. plantagin.* M. ij. *gummi tragacanth.* ʒ iij. *hypocisthid.* ʒ iiij. *balaustior.* ℥ ß. *mumiæ, sang. Draconis, boli armeni terræ sigillatæ, mastich. an.* ʒ iij. *karab.* ℥ ß. *rosar. rubear.* ℥ j. *conseruæ symphyti maioris*, ℥ j. ß. *electuar. diarrhod. diamargar. frig. triasantal. aromatici rosat. an* ʒ ij. ß. *trochisc. de spodio, trochisc. de karabe, an.* ʒ iij. *carnis cydoneor.* ℔. ß. *sem. acetos. portulac. plantagin. an.* ʒ j. *aquarum portulac. rosar. plantagin. vini granator. an.* ℥ v. *decoctionis duarum perdicum*, ℔. iiij. *succi plantagin.* ℔. ß. Cum mica panis albissimi, infusa in vino granatorum, fiat distillatio. Ex quo liquore distillato assumat æger bis in die, quantitatem vnciarum duarum, assumpta priùs vncia vna conseruæ rosar. antiquæ.

OBSERVATIO III.

Vomitus sanguinis ex interuallis recurrens, hominem à pluribus morbis immunem reddidit.

IN malis erat iuuenis quidam biliosus, & calidus, & perpetua mœstitia vexabatur, cum frequenti rugitu, & murmure ventris, qui sæuis torminibus excruciatus, accedente febricula, & subsecuta vigilia importuna, gracilis est factus, & extenuatus nimis. Huic, ac si hectica febre laboraret, Medici post repetitas vacuationes, fontanellas cruribus affixas, & alia deobstruentia auxilia, balneum, & lactis caprini potum imperant per plures dies. Sed quum iis celebratis malum ampliùs ingrauesceret, natura quæ semper prouida est in animantis commodum, aliam viam quæsiuit, cuius ope à tantis malis corpus posset reddere immune; quo factum est, vt semel, bis, ter, & multoties quater in mense, per vomitum, præcedente priùs dolore hypochondrij dextri, vomeret merum sanguinem, nullo alio colore infectum, in copia adeò multa, vt qualibet vice, tres, quinque, decem vncias; & interdum libram placidè, nullo infestante symptomate oppressus reiiceret. Quæ vacuatio cùm toto anno perseueraret, æger habitum corporis meliorem recuperauit, & optimo victu nutritus, pinguiusculúsque factus, à morbis omnibus per multos annos saluus remansit.

OBSERVATIO IV.

Sanguinis sputum criticum.

ANnum agens decimum quartum puer, carnosus, & obesulus, incidit in ardentem febrem, à qua, vacuationibus per venæ sectionem, & purgationem celebratis, cæterísque refrigerantibus auxiliis, liberari non potuerat: & cùm morbus trascenderet decimum quartum diem, neque mitesceret, ecce per sputum simplici screatu multam sanguinis copiam impermixti excernere cœpit; qua vacuatione febris cessauit, ac lenia facta sunt symptomata, quæ illum antea oppresserant truculenter. Post sex menses iterum in febrem validam labitur, quæ solùm sanguinis sputo biduo emanante conquieuit, etsi plura priùs essent factitata auxilia. Quod infortunium cùm ad quadragesimum annum, bis, & ter in anno durasset, & timor esset, ne ex sanguine ad partes superas confluente, alij thoracis, & gutturis morbi funesti superuenirent, purgato multoties corpore, & repetita in accessione, & extra ipsam phlemotomia, fontanellis cruribus affixis, pluribúsque aliis incrassantibus oblatis auxiliis, exhausto tot vacuationum generibus sanguine, per duos annos integrè euanuit. At deinceps turgentibus venis, lasso toto corpore, & veluti aculeis compuncto, maiori cum impetu recruduit, ita vt ad octogesimum annum persisteret: quo tempore dysenteria correptus diem suum obiit. Quam vacuationem criticam, neque præsidia vacuantia, neque veneris vsus præuertere potuerunt. Adeò durum, & difficile est, naturam à suo præfixo ordine distrahere!

OBSRVATIO V.

Ex nimio risu, sanguinis sputum, tabes, mors.

DIsputaturus Cicero *lib. 2. de Oratore*, de locis iocorum & facetiarum, quæ risum audientium conciliant, quæsita aliqua proponit de risu, ac primùm quid sit ipse risus, quo pacto concitetur, vbi sit, quomodo existat, atque ita repentè erumpat, vt eum cupientes tenere nequeamus, & quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet; & cùm videatur res leuis, & qui à scurris, mimis, insipientibus denique moueatur, tamen habet A vim, nescio an imperiosissimam, & cui repugnari minimè potest. Erumpit enim etiam inuitis sæpè, nec vultus modò, ac vocis exprimit confessionem, sed totum corpus vi sua concutit. Huius, cùm moderatus est, magna est vtilitas: partes enim præsertim thoracis, præ motu concalefiunt, & calorem toti citò communicant. Quo pacto risus prodest modicus, quibus caput & thorax frigida intemperie laborant, subtristibus item, ac melancholicis remedio est. Verùm si nimius est, & diu duret, viscera commouet, faciem, spiritalésque partes accendit, accito calore vasa dilatat, & rumpit. Cùm ergo tres socij in lecto discumberent, duóque inuitè alterum apprehenderent, & illius subalas longo temporis spatio titillarent, factum est vt ipse in risum immodicum prorumperet, (magnus enim est in illis partibus venularum, B atque arteriarum concursus, quæ titillatæ incalescunt, & spiritum subinde ex concalfactione genitum per vniuersum corpus diffundunt) & præ concussione veluti sæpè accidit palæstritis, choreas agentibus, & gladiatoribus, rupto aliquo vase in pulmone, sanguinem cum tussi floridum per os excreuit, qui postmodùm accedente febricula, & vlcere sordescente, cum corporis extenuatione summa, nullis proficientibus auxiliis, intra annum phthisi consumptus fuit. Est enim risus, vibratio quædam septi transuersi, & musculorum thoracis, & oris, quæ si nimia sit, & repentina, harum partium vasa dilatat. Rectè ergo sibi consuluit Aristoxenus, qui referente Æliano *lib.* 8 *cap.* 13. valde à risu abhorruit, & rectiùs, vt hæc damna euitaret, sibi prospexit Anaxagoras quem nunquam risisse, nec subrisisse priscorum do- C ctissimi memoriæ mandarunt.

OBSERVATIO VI.

Ptyalismus cruentus, sanguinis missione ex talo, & hirudinum suctu, leuatur.

PTyalismum Græci vocant, sputionem frequentem, quando quis citra tussim excernit saliuam per os, quod malum excitari ob cerebrum humiditatibus refertum, vel propter oris ventriculi imbecillitatem, ob quam pituitosus humor in ipso affatim regurgitat, (saliua enim ex pituitæ genere existit) 3. *de loc affect. cap.* 7. affirmat Galenus. Et licèt hoc excrementum, sicut alij superuacanei humores salsi, amari, nitrosi, & alia qualitate D peregrina infecti, per sputum à natura tanquam onerosi expellantur, sanguis raro per hanc partem detruditur, quia hunc familliarem succum ipsa pro sui nutritione vehementer reseruat. Licèt autem hoc verum sit, tamen aliquando coacta, ipsum per varias partes, apertis narium, & hæmorrhoïdum tubis, quin per vterum, aures, & oculos; & in aliis per os sine tussi, vomitu, aut molestia vlla satagit extrudere, quando iecur gignendi sanguinis est nimis ferax, & sanguis serosior est, & vasa rara. Quidam in florenti ætate constitutus, candidus, obesus, & rubicundus, corpore quadrato constans, continuò per sputum sanguinem impermistum, & sincerum excernebat, ita vt saliua eius tota esset sanguinea. At cùm ex sanguine mediocrem consistentiam habente, & cum hepatis firmitudine, oriretur hoc malum, E (excretus enim sanguis per saliuam, crassior erat, & satis rubicundus) copiam deoneraui tenui diæta, purgantia exhibui, clysteres indidi, refrigerantia obtuli, somnum moderatum consului, balneum ad temperandum iecoris incendium administraui, fontanellam cruribus affixi. His celebratis, nec tantillùm affectus succubuit, imò procedente continuò cruento sputo, æger vitam suam degebat incolumis. Cùm verò timor esset, ne ex raptu sanguinis ad caput, alij ingrauescerent immanes cerebri, & neruorum affectus, cum hoc Herculeo malo, quod septem annorum curriculo ægrum excruciauerat, iterum depugno. Cucurbitulas hypochondriis affigo

affigo cum copiosa flamma, & scarificatu profundo. Epithematis roboro iecur, sanguinem refrigerantibus potionibus attempero. Lauacris, ex attemperantibus medicamentis paratis pedes assiduè abluo. Sanguinem incrasso, & pigrum ad motum reddo amylo, ptissana, farre, frigidis clysmis. Tandem peruicax malum sola sanguinis missione ex talo, per interualla celebrata, bis, ter, vel etiam quater in mense, & alternatim impositis hirudinibus super mariscas, intra duos annos cessauit omnino.

CAPVT VII.

De difficili Respiratione.

Definitio.

VTrùm *definitio respirationis à Galeno tradita sit optima*? Primò inquirendum, sciendúmque non posse nos, causas, & differentias huius affectus indagare, quin natura, & essentia respirationis cognoscatur, ita docente Galeno *lib. 1. de difficult. respirat. cap. 1.* Est ergo respiratio naturalis, actio composita ex dilatatione, & contractione, & duabus quietibus thoracis & pulmonis, facta à facultate motrice voluntaria, vt mediocritas natiui caloris conseruetur, & spiritus in corde, & cerebro generentur, vt auctor est Galenus *lib. de salub. diæta, com. 2. & 8. de placit. cap. 8. & 6. de loc. affect. cap. 5.*

Hæc respirationis definitio, omnes causas continentes respirationis comprehendit, & genus, & differentias, quibus à quamplurimis aliis actionibus, quæ in corpore fiunt, distinguitur, scilicet ab actione seu motu naturali, & vitali, qui aliis instrumentis, & facultatibus distinctis perficiuntur. Instrumenta verò quibus respiratio integrè completur, quamplurima sunt, vt *lib. de causis respirat. ferè per totum* docuit Galenus. Quædam enim ad deferendum aërem à natura sunt concessa, veluti sunt os, nares: aspera arteria, & illius propagines. Alia sunt, quæ motum efficiunt, qui respiratio dicitur, cuius præcipuum instrumentum, septum transuersum existit. Musculi etiam thoracis intercostales, supercostales, & recti abdominis. Denique ea quæ mouentur in respiratione, sunt thorax, & pulmo: thorax quidem à prædictis musculis mouetur, proindéque à facultate animali; pulmo verò nullum habet proprium motum, sed continenter mouetur ad motum thoracis, vt *lib. 6. de vsu part. cap. 10. ante med.* notauit Galenus, & nos *suprà, cap. 4. de pulmonia* latè ostendimus.

Vtrùm definitio difficilis respirationis rectè à Galeno proponatur? Etsi auctores non de quacunque difficilis respirationis specie, sed de asthmate, quia frequentiùs premit & fatigat, peculiarem faciant commemorationem, nos de omnibus differentiis non pœnitenda proponemus. Dicimus ergo quòd apud Celsum, *lib. 4. cap. 4.* difficultatis respirandi sunt differentiæ tres: quarum prima, dum modica est, neque ex toto strangulat, Dyspœna appellatur, quæ est crebra, seu densa respiratio citra sonum, anhelationem, & febrem. Cùm vehementior est, vt spirare æger sine sono, & anhelatione non possit, Asthma vocatur. Cùm verò eò accessit, vt æger nonnisi recta ceruice spiritum attrahere possit, Orthopnœa dicitur.

Quare asthma, anhelationem esse densam, ac crebram respirationem citra febrem, fatetur *lib. 7. de compos. medic. sec. loc. cap. 6. in princip. & 3. Aph. 26.* qualis currentibus accidit, aut quouis alio modo ad vehementem ductis motionem, ex Gal. *3. epid. sect. 2. com. 4. & lib. 6. eiusdem, sect. 4. com. 4. in princip.* Nam respiratio, sicuti quælibet alia nostri corporis actio, tripliciter lædi potest, diminutè, deprauatè, aut abolitè, vt Galenus sæpe edocuit, præcipue verò *lib. art. medic. cap. 80. in fin.* Ex quibus respirationibus læsis, quæ est diminuta, & deprauata, Dyspnœa nominatur; abolita verò respiratio, apnœa appellatur à Galeno *4. de loc. affect. cap 7. ante fin.* In hoc prænominatæ species communicant, quòd careant febre. Quæ autem cum febre fiunt, ad alias affectiones, seu inflammationes spiritalium, seu reliquarum partium subsequuntur.

Vtrùm verò *asthmatis definitio, vt recta sit admittenda?* dubium est: nam Galenus definit *locis citatis*, quod sit defficilis respiratio citra febrem, cum sono, & anhelatione. At *lib. 6. Aph. com. 46.* asthma vocat difficilem respirationem, non solùm eam quæ sine febri consistit, sed eam quæ febres consequitur. Deinde Pulmonia correpti, qui anhelosè respirant, & asthmate laborant, febri sunt detenti. Adde quòd, cùm per difficilem respirationem non bene ventilato corde, hoc excandescat, necessariò debet febris adesse. Dic. Dupliciter hoc nomen asthma accipitur apud Medicos, vt notat Auicenna *1o. 3. tract. 1. c. 39.* aliquando latè, pro omni anhelosa respiratione, siue ex febris vehementia, siue exercitio immodico, vel ex quacunque causa prognata: interdum strictè & propriè, pro anhelosa respiratione cum sonitu, quæ ab humore pituitoso, crudóve tuberculo enascitur, quæ cùm affectio diuturna sit, & curatu difficilis, nomen asthmatis propriè sibi vendicat. De primo significato intelligendus Galenus *in aphorismis*. Pulmonicis verò asthmate non occupantur, sed orthopnœa, quam spiritum sublimem prisci vocauere. Denegato verò refrigerio cor non gliscit, nec febris accrescit; æstuosus enim illius calor à pituitoso, frigidóque humore, à quo oritur asthma, irrigatur, ac mitescit.

Vtrùm asthma sit difficilis respiratio? dubitandum. Firmant Paulus *lib. 3. cap. 29.* Aëtius *tetrab. 2. serm. 4. c. 17* Auicenna *loc. cit. cap. 38.* Nam eius essentia consistit in hoc, quòd sit symptoma in actione læsa respirationis, modo superiùs explicato, quæ læditur deprauatè: cogitur enim facultas animalis motiua, ob vitium in pectore existens, frequentiùs respirationem efficere. Quare non solùm fit frequens, sed parua, respectu aëris qui attrahitur, quoniam ob impedimentum in cauitate thoracis repositum, pauca aëris quantitas ingreditur; etsi thorax, sicuti in naturali statu, aliquantulum magis dilatetur.

Quinimò dicendum est, quòd hæc parua aëris attractio est causa frequentis respirationis: cùm enim aër in exigua quantitate attractus, vsui adaucto sufficienter non satisfaciat, fit vt ad aliam respirationem efficiendam, facultas citiùs irritetur, & sic frequens respiratio consurgat. Esse autem paruam, respectu aëris qui attrahitur, dilucidè probat Galenus *lib. 7. sec. loc. cap. 6. in princip.* quo loco de asthmaticis verba faciens, sic inquit: *Minus est enim quod inspirant, quam pro vsu respirationis, quamuis thorax plurimùm ipsis dilatetur.* Probat etiam *4. de loc. cap. 7. post med.* docens, quod in illis ægrotantibus, *in quibus tumor, vel angustia sine flammeo calore in spiritalibus est, in his thoracis quidem dilatatio maxima est: id verò quod inspiratur, non solum dilatationem proportione non assequitur, verùm etiam minus, quàm secundum naturam inspirari solet, attrahitur.* Vnum certum est, illos esse asthmaticos, qui illam dispositionem in pectore habent.

Differentia.

VTrùm *varia dyspnœæ species sint constituendæ?* In his enim proponendis solerter admodum, *lib. 4. de locis cap. 7.* suam expedit sententiam, iungens quasdam dyspnœæ species ex spiritalium angustia, in quibus (perinde ac in peripneumonia, quam in in exemplum adducit) plurimùm etiam dialatatur thorax, frequenter, ac celeriter, simili modo difficulter respirant patientes. Solent autem quandoque ex catarrho accidere, vt cùm ob defluxionem à cerebro (qui euentus frequentiùs

frequentior est) pulmonis arteriæ nimium opplentur, suppuratione, asthmate, magno aliquo, crudóque tumore ad pulmonem orto, angina, &c. in quibus præ magna coarctatione, & angustia viarum, difficillimæ fiunt respirationes, pro varietate tamen causarum inter se diuersæ, simul & ab ea, quæ in peripneumonia accidit. Quoniam vbi ex catarrho, asthmate, crudo tuberculo, aut suppuratione fuerit dyspnœa, sine febre oritur, nec spiritus calidus, vt in pulmonia, nec multus expiratur, quia scilicet efflare, & calidum expirare, solius aucti caloris proprium est: non quasi duo hæc aucto calore perpetuò iungantur; siquidem præsente angustia fieri non potest efflatio, sicuti nec multi aëris ad sua conceptacula attractio, quanquam plurimùm thorax dilatetur.

Porrò si dyspnœa fiat ob collectam saniem; spatio contento inter thoracem, & pulmonem, (hoc est, ex empyemate, siue suppuratione, quæ nihil aliud est, quàm saniei collectio in prædicta cauitate, secundùm Galenum 4. *de loc. cit.* & 6 *Aph.* 27.) manifestum inducit suffocationis periculum: cùm ex aceruata puris copia vasa pulmonis nimiùm angustentur; insuper & febris plerumque adsit, multiplicans adustas fuligines; nec liberè, sufficienter ve fiat illarum expurgatio; ob magnam angustiam loci, non potest diu durare, quin suffocetur exiguus calor, maxima iuncta virium imbecillitate, quæ malum hoc necessariò comitatur: Suppuratio enim perpetuò ad morbum alium sequitur, morbúmque alium ferè semper habet adiunctum, à quibus impossibile est vires non deiici, ac labefactari.

Addiderim, in hac difficilis respirationis differentia ex suppuratione, licèt secundùm multas sui partes plurimùm dilatetur pectus, non perinde tamen multùm, (magna siquidem thoracis distentio virtutis robur efflagitat) & penes hoc ab illis etiam speciebus distingui, quæ à defluxionibus, asthmate, & tuberculo oriuntur, in quibus vires non necessariò imbecilliores redduntur, sicut in pulmonia: hæc enim acutissimus morbus cùm sit, sæpa viribus adhuc robustis solet accidere: in asthmate autem, frigidis, crassisque humoribus in pectore concoctis, firma potest virtus perdurare; ex pituita namque, velut semicrudo succo, in sanguinis defectu nutritur animal.

Quum autem ex angina accidit, à prædictis dissidet, quoniam angustia non existit in cauitatibus quæ aërem suscipiunt, sed in viis quæ transmittunt, gutture, faucibus, &c. Rursus in hac plurimùm aëris vnica vice inspirare possunt difficilè respirantes, non sic quum ex tumore, defluxione, asthmate, empyemate, aut pulmonia, propter impeditum ipsum ingressum ex coarctatione, obstructionéve, ratione cuius nonnisi modicus spiritus attrahitur, quantumuis plurimùm dilatetur thorax; atque adeò magna fit respiratio, sed in qua paucum aëris inspiratur, & minùs etiam, quàm quum secundùm naturam habebat animal: quare etiam sine aucto calore, cogitur celeriter & frequenter respirare, ad magnitudinis defectum compensandum. Magna enim quamuis dicatur huiusmodi respiratio, sic dicitur ob magnam pectoris & pulmonis dilatationem, non in ordine ad inspiratum aërem: nec enim illius quantitas, propter angustiam instrumentorum magnitudini dilatationis respondet: tunc enim duæ hæ magnæ respirationis differentiæ iunguntur, (de quibus 1. *de diffic. respirat. c.* 13. *cit.*) & inspirati aëris copia pectoris dilatationi respondet, cùm sine spiritalium angustia calor increscit, vt in ardentibus febribus absque inflammatione, aut tumore, &c.

Vtrùm doctrina Galeni circa differentias difficilis respirationis possit admitti? Si de differentiis dyspnœæ disserendum est ex Galeni mente, optarem mihi implicatas, aduersus eius doctrinam, obiectiones expediri, quarum prima est. Si magnitudo caloris, (quæ nobis inest per comparationem ad animalia cætera) vbi primùm debita refrigeratione priuatur, sponte furit, gliscit, & excandescit: atque in angustia spiritalium ex catarrho, asthmate, & aliis memoratis, sufficiens aëris copia ad debitum refrigerium non ingreditur, quomodo non iungetur calor auctus, & calidum non expirabunt patientes? Quod si admittas, manifestè euincitur, perperam distinxisse Galenum huiusmodi species dyspnœæ, ab ea quæ ex peripneumonia fit, per hoc quòd in illis calidus non emittatur spiritus. Rursus si non increscit calor, quorsum celeriter, & frequenter respirant, quemadmodum asserit Galenus?

Secunda. Si morbus omnis virtutem debilitat, quod omni contrario proprium est, alterum scilicet infringere, minuere & oppugnare, quia priùs se non potest in subiectum introducere, quàm alterius resistentis vires restringat, tantúmque diminuat, quantum sui introducendum est: quomodo in angustia ex asthmate, & aliis, virium imbecillitas non iungetur, & in eo ab ea, quæ ex suppuratione fit, distinguentur? Maximè testante Auicenna 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 9. ægrum omnem debilem esse, atque ideò omni alimentum facilis digestionis tribuendum. Quinimò ob diminutam virtutem, quæ perpetuò datur in morbis, præscribitur in omnibus minor victus quantitas, quàm in sanitate. Igitur, &c.

Tertia. Si in angina coarctatio, & obstructio in gutture adest, viisque per quas ingreditur aër, vnde plurimùm vnica vice poterunt respirare anginosi difficulter respirantes.

Quarta. Vbi magna fit respiratio per longum spatium, thorax cum pulmone dilatatur. Sed ad magnam dilatationem necessariò multa aëris portio sequitur, ad replendam vacuitatem, nisi illam admittas. Igitur impossibile erit in asthmate, catarrho, tumore, &c. pectus nimiùm dilatari & non multum inspirari.

Sed cùm Galeni doctrina semper seruanda sit firma, & inconcussa, idcircò obiectionibus ita satisfaciendum. Quare ad primam fatemur intendi, augerique calorem, & tandem marcescere ac perire, si debito refrigerio priuetur, debitáque transpiratione: hinc enim ex cutis densitate, prohibitoque effluuio febres, pueris ex frigore perniones oriuntur, & plantarum radicibus ex grandine adustio: Verùm in spiritalium instrumentorum angustia ex frigida materia, præterquàm ex illius accessu, & vicinitate calor minuitur, atque increscere prohibetur, defectus refrigerij ex multo aëre vnaquaque vice attracto, celeritate, ac frequentia compensatur. Quamuis enim multus aër semel inspirari non possit, celeriter tamen, & frequenter attractus, perinde ferè refrigerat: quòd si id sufficienter non præstet, tractu temporis febris subsequetur; sed non proinde omni angustiæ iungetur. Vnde, &c.

Ad secundam. Solùm euincit, vires in morbis debiliores esse seipsis in statu sanitatis, sed non simpliciter debiles: Licèt enim sæpe ad morbum sequatur debilitas, pluresque ex ægris vires habeant inualidas, non tamen necessariò omnes, vt colligitur ex Gal. 7. *meth.* 11. & *lib.* 11. *cap.* 10. Auicenna verò dum ait: *si æger est, ergo læsus, & ex eo aut non digerere, aut tardè, videlicet quia debilis sit*: Intelligatur maiori ex parte, per comparationem ad seipsum sanum.

Ad tertiam. Non adeò obstructæ sunt viæ, occlusúmque guttur, vt aëris ingressus prohibeatur omnino, imò & multi, saltem successiuè; nisi illa sit periculosissima angina, quæ confestim suffocando interimit.

Ad quartam. Licèt dilatati pectoris tota inanitas repleatur, non proinde multus aër ad conceptacula, vasáque pulmonis trahitur: atque ideò multum inspirari non dicitur, quantumuis in magna dilatatione nihil vacuum relinquatur.

Vtrùm verò præter simplices difficilis respirationis differentias, aliæ compositæ sint adnumerandæ? maxima est controuersia. Nam Galenus *lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 7. postquam

postquam simplicis difficilis respirationis differentias proposuit, ad compositas transit, quatuórque huius generis recenset: magnam nempe simul & raram; magnam densam; paruam raram; paruam densam; à quibus totidem affectus simplices significantur: à magna rara, delirium? à magna densa, vrgens vsus, nimísque intensus calor; à parua rara, excedens frigus, præcipuè pulmonis, & cordis; parua densa: dolor vel spiritalis organi, vel alicuius membri, quod cum respiratoriis mouetur.

Et quidem ex magna rara spiratione phrenitim significari, præterquàm Hippocrates docuit, 1. *progn.* 24. vel inde constat, quòd cùm respiratiò sit animalis facultatis opus, ab arbitrio, & imaginatione dependens, eámque habeant læsam delirantes, nihil mirum si phantasmatum multitudine, quibus occupantur, detenti, respirationis, & reliquarum functionum arbitrariarum prorsus obliuiscantur, nec eas exerceant, nisi valde pungente, stimulantéque necessitate, ex longis interuallis; quare magnas fieri est necesse: sic enim bibere, ac deficere longo tempore cessant, sed intermissum opus quantitate compensant, 2. *de diffic. respirat. cap.* 3. & *lib.* 3. passim.

Porrò cùm solum affectum magna rara respiratio significet, & in virtutis imbecillitate hæc fieri videatur, ne deceptio contingat, & æquiuocatio errorem pariat, docet *cit. de loc.* Galenus, non esse putandam magnam, eam quæ virtute debili fit, licèt musculis omnibus pectoris efficiatur, sed sublimem potiùs appellandam, vtpote à sublimioribus musculis factam; imò & ex Hip. mente etiam paruam, videlicet quia per eam multus aër non ingreditur, nec in profondas thoracis partes penetrat, 1. *progn. cit.* & 1. *de diff. feb.* 12.

De magna densa, paruáque rara manifesta res est. A parua autem crebra dolorem indicari, ex eo putabis, quia cùm dolorifica causa mota, plus quiescente molestet, atque ita dolens membrum motum, multò magis crucietur, multùm dilatari non potest, imò paulo post ab incepto motu desistit; quare parua euadit respiratio, ac subinde densa, in deficientis magnitudinis subsidium. Licèt autem velocitas soleat frequentiam antecedere, vtpote magis ad refrigerandum accommoda, non tamen semper præit, maximè præsente dolore, videlicet quia celeritas motus, non aliter quàm magnitudo, dolentem partem vexat & fatigat, ac proinde velocitate postposita densitas comparatur.

Consequenter iungit *cit. loc.* Galenus, differentiam aliam malæ respirationis, eam nempè quæ breui tempore intercipitur, & vix interposita quiete reuocatur. Huius causam affert musculorum thoracis conuulsionem, aut immodicum calorem cogentem quamprimùm iterare. Tandem omnium pessimam adducit, in qua non tantùm intercipitur, sed prorsus aboletur respiratio, quæ Apnœa vocatur: *Quanquam*, inquit, *fieri non potest, vt dempta ex toto respiratione viuat animal*, atque ideò putandum potiùs, in apnœa spirationem quidem adesse, sed præ exiguitate latere sensúmque effugere, nisi animalium exemplo in terræ latebris degentium, existimare mauis, sola transpiratione, quæ cordis & arteriarum motu efficitur, posse in nobis calorem simul, & vitam seruari, sine motu illo, quem cerebri ope exequitur thorax; non aliter ac in plantis sola etiam transpiratio sponte facta, calorem tuetur & vitam.

Verùm hæc seriò examinanda. Quare quærendum: *Vtrùm doctrina Galeni circa compositas difficilis respirationis species sit vera?* Initio sumpto à priori differentia. Sic insurgo. Licèt respiratio inter animales functiones numeretur, & de illarum sit genere quæ pro arbitrio fiunt, nisi tamen ex industria cohibeatur ipsa, fit, etiamsi non imperet animus, aut aliarum rerum occupatione detineatur: nec enim quotiescunque respiramus, præit meditatio, nec sentimus eam, aut recordamur. Igitur quantumuis delirantes læsam habeant imaginationem, & occupatione phantasmatum detenti, animalium functionum obliuiscantur, hanc vnam non intermittent, vel quia magis pro necessitate, & arbitrio, vel quia præ consuetudine, & facilitate, etiam mente alienata, sequitur: quod & in dormientibus, quibus voluntas non est, & in aliis experimur. Igitur, &c. Præterea si longo tempore respirare cessant, ita etiam bibere, & comedere: Atqui non propterea multum, licèt rarò; quare ab Hip. 1. *progn. text.* 16. & Galeno *ibidem* paucibibi dicuntur: Igitur licèt in illis rara spiratio sit, & ex longis interuallis edita, non proinde magna.

B

Secundò. Magis vrget vsus ad motum semel tentatum prosequendum, quàm dolor ex motione ad intermittendum inceptum. Ergo quamuis membrum dolens magis crucietur, non desinet tamen motum prosequi, sicut nec desinit motum incipere: maximè quia cùm ex necessitate quamprimùm rursus debeat moueri, & ob paruum refrigerium ex intermisso motu, & quia subinde calor increuit, longa non possit esse quies, præstabitur occasio maioris defatigationis & doloris, ex interrupto, interceptóque motu. Quare parua non erit dolentibus spiratio, imò nec necessariò densa, sed potiùs velox. Si enim magna non fit, propter molestiam partis dolore oppressæ, & crebritas magis fatigat, magísque vires dissoluit: quomodo in subsidium molestiæ, differentiam illam assumet, à qua plus molestatur multò, maiúsque suscipit nocumentum?

C

Tertiò. Reuocatus motus, breuique quiete interruptus, idem prorsus videtur ac paruus densus. Igitur perperàm Galenus, diuersas species dyspnϾ constituit, paruam densam, & paulo post, breuique quiete interceptam respirationem. Probatur antecedens: Quia tunc motus dicitur reuocatus, cùm antequàm debitum spatium compleat, intercipitur ad oppositum; hunc autem paruum appellamus, simul & densum, quia exigua interposita quiete iteratur.

Deinde. Licèt conuulsum instrumentum, aut nequaquam, aut cum difficultate moueatur, vbi tamen incipit, sequitur quoad fieri potest, potentiam mouentem, quam diu ipsa ad motum impellit, sine eo quod in media operatione quiescat. Similiter multus calor cùm magnam exigat respirationem, non patitur interrumpi, sed semel integrum motum perfici. Igitur neutra ex dictis dispositionibus significatur per interceptam respirationem: & confirmatur, quia plorantes pueri, vt dicebat Galenus 6. *Aph.* 54. & nos passim experimur, ita respirant, cùm tamen fletus tempore nec conuulsionem habeant, nec augmentatum calorem. Igitur, &c.

D

Sunt hæc quidem argutè obiecta: at suam habent solutionem commodam. Dic ad primum. In delirantibus, etiam detenta & occupata imaginatio, non imperat opus vsque adeò ad vitam necessarium, & per somnum etiam seruatum quo tempore obruta est, & ab aliis functionibus prorsus feriatur. Causa est nimia phantasmatum, quibus detinentur, occupatio, ob quam aut penitum, aut sufficienter respirare obliuiscuntur. Hinc fit vt bibere, mingere, deiicere longo tempore cessent, quoniam harum functionum non recordantur, aut non apprehendunt impressiones illarum in sensibus factas. Aucta tamen necessitate, quum iam valde vrgentur, exercent has operationes ex interuallis longis, easdémque magnas, quia diu admodum ab iis cessarunt, inter quas respiratio hæc numeratur. Paucum autem bibunt, quia sitis vehementia, minùs quàm refrigerij vrget.

E

Ad secundum. Fatemur dolens instrumentum, meliùs alioqui habens in quiete, ob vrgentem vsum moueri: cùm tamen motum, ex maiori tensione magis crucietur & doleat, sui damni vitandi gratia, cogitur ab incepto motu desistere, nec vlteriùs progredi, imò & incepto motu desistere, nec vlteriùs progredi, imò & in seipsum contrahi. Quoniam verò ab vsu vrgetur, tentat rursus moueri, sed paulo pòst desinit, ob dolorem rursus

sus increscentem: vnde mouetur quidem, sed parum, & frequenter; sic vsui, & proprio damno, quoad licet, seruiens. Magnitudinis autem defectum frequentia potiùs, quàm celeritate compensat: quoniam cùm ex motu parti dolenti potissimùm molestia accedat, si celeritatem assumeret, magis discruciaretur. Atque ideò, &c.

Ad tertium. Negamus antecedens, est enim propriè reuocatus, interceptúsque motus, vt constat ex Galeno 6. *Aph. cit.* quod à paruo longè abest. Vterque autem densus, aut rarus potest appellari, pro varietate quietis, illius nempe, quæ inter vtrumque motum, dilatationis videlicet, & constrictionis existit. Iam verò quod attinet ad indicium ex intercepta respiratione desumptum, dicendum, eam quidem significare conuulsionem iunctam duritiei instrumenti: cùm enim ita affectum instrumentum propriæ potentiæ mouenti non obsequatur, in media operatione quiescit, iterúmque à virtute ipsa attollitur violenter: quare intercepta euadit respiratio.

Dicitur verò etiam ex aucto calore nasci, dummodò imbecillitas facultatis motricis iungatur: multus enim calor per se, motum non interrumperet, sed integrum semel efficeret, magnámque respirationem; citò autem facit quiescere iuncta debilitas: nec proinde tamen sola potest esse causa huius respirationis, quia licèt sola citò quiescat ab opere, non tamen cœptum motum iterat, quod ad interceptum requiritur. Vnde, &c.

Significat ergo differentia hæc malæ respirationis, aut conuulsionem cum duritie instrumenti, aut multum calorem cum motricis facultatis imbecillitate. In pueris autem hæc respiratio, causam habet mœrorem ex spirituum perturbatione conceptum, qui neruos concutiens, motum integrum perficere, integréque inspirare non sinit: id quod etiam in iratis experimur. Verùm præ anxietate, & tristitia humiditas à cerebro liquata defluit ad septi neruos, & ad conuulsionis modum replens; spirationem interturbat, nec adhuc septum ipsum liberè distendit. Cur verò similiter non expirent, ratio est, quia cùm expiratio, cessatio quædam sit, vel ad cessationem, septique otium sequatur, non est cur intersecetur, cùm iuuetur potiùs à causa, quæ impedit inspirationem, sibi oppositam.

Num verò Apnœa, inter difficilis respirationis species sit adnumeranda, cùm vita non possit seruari absque respiratione vlla, & hæc sit ab illa inseparabilis, quia viuentem non respirare, & respirantem non viuere est impossibile, auctore Galeno 6. *de loc. cap.* 5. Responde affirmativè: nam sine vlla, nec sensibili rerespiratione potest animal viuere, cùm fouendo exiguo calori ad arcem collecto, & ibi conculcato, (vt in forti Apoplexia, & truculenta vteri strangulatione interdum contingit) transpiratio sola satis sit: de quo negotio satis multa leges *lib.* 3. *Histor. Princip. Med. in com. Hist.* 9. *quæst.* 17.

Causa.

Ex multiplici causa potest difficultas respirationis exoriri. Primò, ob viarum spiritus compressionem, quæ originem habet ex angina, pleuritide, pulmonia, empyemate; hepatis inflammatione, aut lienis; hydrope, fœtus in vtero gestatione, flatuum multitudine: hæ enim causæ, septum transuersum, thoracem, pulmonem, asperam arteriam, aut laryngem comprimere solent. Deinde ex sicca intemperie thoracis, aut pulmonis excitatur, aut ex septi transuersi frigiditate, 7. *met. cap.* 8. *ante fin.* aut ex imbecillitate thoracis, vt *lib.* 9. *meth. cap.* 10. confirmat Galenus. Rursus ex immodica vacuatione, halitibus metallorum, fumo carbonum, vapore domuum, calce, aut gypso recenter illitarum, 7. *de vsu part. cap.* 8. vel quando ab vtero venenati vapores eleuantur, qui respirationem vitiant, & perturbant.

A

Emanat etiam ex crassis humoribus vias spiritus impedientibus, qui paulatim propter aliquam intemperiem, vel imbecillitatem in bronchiis pulmonis coaceruantur, vel à capite, aut aliis partibus defluunt; & per paulatinam congestionem in pulmone retenti, tuberculum aliquod crudum, & durum excitant, quod asperam arteriam, & bronchia coarctando, & obturando, difficilem admodum respirationem efficere natum est, vt 6. *epid. sect.* 4. *com.* 4. & 7. *sec. loc. cap.* 6. docuit Galenus.

Verùm quandò prædictus tumor in pulmone existens, læues solùm arterias pulmonis coarctat, & comprimit, difficultas respirationis non emanat, sed pulsus insurgit inæqualitas, in omni genere inæqualitatis, vt Antipatro Medico accidit, cuius historiam *lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 8. Galenus describit, & nos *lib.* 2. *Histor. Princip. Med. Histor.* 12. eam sumus interpretati. Ratio est in promptu, quia viæ spiritus, quibus confertim attrahitur, & expellitur, sunt aspera arteria, & eius bronchia; quare ex ipsorum læsione, respiratio læditur: At verò, per arterias læues, licèt sint viæ spiritus, per eas tamen paulatim, & sensim aër cordi suppeditatur; & ideò quando comprimuntur, quia non suppeditatur aër sine molestia, & cordis calore, ipsum cor affligitur, & pulsus inæqualis in omni genere inæqualitatis efficitur.

B

Verùm singula magis dilucidè sunt explicanda: & primò: *Vtrùm flatus difficultatem respirationis facere possint?* Cùm enim pulmo in continuo motu sit, ipsius aëris expirati vi, tum resoluitur, tum expurgatur. Adde quòd flatus asperas arterias præcludere nequeunt, sine quarum coalescentia, subsidentia, compressione, constipatione, aut obstructione difficultas respirationis non efficitur, ex Galeno 1. *de diff. respirat. c.* 10. cùm tenuioris substantiæ sint, quàm vt possint obstruere. At facilè dubium hoc resolues, si dicas, flatus non posse generare difficilem respirationem diuturnam, quæ solùm à causa fixa permanente & obstruente ortum ducit: hoc tamen non impedit, quin hæc à flatu crasso, caliginoso, & nebuloso, à liene, corde, ventriculo, vtero, & aliis partibus eleuato, subitò obstruente possit concitari, quæ citò cessare solet discusso vapore: quod firmat Auic. 9. 3. *tract.* 1. *cap.* 38. §. *Et quandoque fit asthma propter ventositatem, coarctatam in membris anhelitus, comprimentem anhelitum.*

C

Vtrùm pulmonis sicca intemperies inter difficilis respirationis causas sit reponenda? Cùm enim siccitas pulmonis suapte natura laxi cauitates conseruet, respirationi officere non potest. Contrà tenet Auicen. *loco nuper citato.* §. *Et quandoque fit, sed rarò ex exsiccatione pulmonis, & siccitate eius, & aggregatione, &c.* annuit Rhasis 4. *contin. cap.* 1. confirmant etiam Chymistæ, aurifices, fabri ferrarij, & qui in metallorum fodinis diutius versantur, quibus ob metallicam igneam qualitatem siccam inspirando attractam, pulmo, ac thorax frequenter exsiccantur, & indifficilem, ac suspiriosam respirationem incurrunt. Nam modica siccitas meatuum amplitudinem conseruat; immodica expressa humiditate, & hac ratione absumpta, attenuat, coarctat, & adstringit.

D

Vtrùm à sola pituita asthma generari possit? etiam controuersia est. Galenus firmat tum *locis suprà citatis*, tum 3. *Aph.* 31. & 5. *de sanit. tuenda, cap.* 8. Dic, verum, & propriè dictum asthma, prout anhelosam respirationem sine febre includit, à solis pituitosis, crassisque humoribus generari frequenter: hoc tamen non tollere, quominùs, etsi rarò, à bile crassa, aut sanguine multo ac lento, non è pulmone effuso, (putresceret enim, vlcus faceret, & febrem) sed intra ipsius venas adaucto, citra inflammationem, & febrem concitetur: hi enim humores, sicut & melancholicus, copia sua obstruunt, ac densam respirationem efficiunt.

E

Ex

Ex hac consideratione solues aliam quæstionem: A *Vtrùm præter durum tuberculum in pulmone genitum, alij etiam abscessus coctiles inter asthmatis causas sint numerandi?* Nam Galenus 4. *de loc.* 8. & 6. *epid. cit.* ex crudo solùm tuberculo difficilem respirationem oriri posse confirmat, quod de vero asthmate, morbo chronico, intelligendum puto. Cæteros verò abscessus calidiores, qui citò suppurantur, eandem obstructionem in locis dictis efficere posse non est negandum; sed ij neque diu durant, & cum febre consistunt, quæ duæ conditiones, febris videlicet carentia, & chronica natura, ad asthma constituendum concurrunt. Quare alij abscessus hunc affectum producunt, si lato significato mentem auctorum exponas. Id etiam significauit Aëtius, *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 57. cùm sic ait: *Fit autem coarctatio locorum inspirationis, quum aut crassorum, aut tenacium humorum multitudo bronchia pulmonis obstruxit, aut tumor quispiam abscessui similis in ipso consistit.*

Vltimò quærendum: *Vtrùm ex vteri suffocatione difficilis respiratio possit concitari?* Respondet Galenus *lib.* 6. *de loc. affect. cap.* 5. quo loco apnœam ad vteri subsequi suffocationem affirmat. Ex semine enim in vteri cauitate retento, prohibito difflari, & putrescente, eleuantur halitus crassi, densi, multi, & frigidi, qui per arterias & neruos, ad thoracem & pulmonem transmissi, spiritus vias constipare, cerebrum refrigerare, septum transuersum, primum respirationis instrumentum, pigrum ad motum reddere possunt.

Neque obiicias, semen calidum esse, neque intra vterum putrescens adeò posse refrigerari, vt superioribus partibus, etsi cum iis plurimum habeat consensum, frigiditatem communicare queat: Nam licèt ex putredine calor suscitetur, 4. *meteor.* 4. & 11. *meth.* 8. tamen finita putredine, res quæ putruit, relicta à regimine naturæ, frigida euadit, euanescente & exoleto calore innato, vt constat in cinere, aceto, lacte in grumos conuerso, sanguine coagulato. Ita in semine muliebri, quod collatione virilis frigidius est, constat apertè, quòd diu in vtero retentum, à calore non gubernatum, excedentem frigiditatem nanciscitur, & veneficam; qua, ob summum quem obtinet consensum cum diaphragmate, illi immobilitatem conciliat, vitales spiritus corrumpit, facultates debilitat, ita vt omnimoda interdum respirationis cessatio sequatur.

Signa.

MVlta quidem perdoctè Magister vigilantissimus edocuit, *lib.* 4. *de loc. cap.* 4. dum de difficili respiratione egit eximiè. In cuius mente enucleanda quærendum primò: *Vtrùm ex vitiata respiratione possit affecta sedes indicari?* Cùm enim plura sint respirationis instrumenta, aspera nempe arteria; pulmo, thorax, musculi intercostales dicti, & septum ipsum transuersum, (licèt diuersimodè, nec eodem genere causæ inseruiant, sed quædam, vt via; vnum, vt aëris receptaculum; alia tanquam eius functionis agentia) non poterit certa determinatáque sedes affecta monstrari, ex vitiata respiratione in genere: ex vna tamen specie, non modò loci, verùm etiam affectus indicium aliquod licebit elicere.

Quare eam difficilem respirationem per quam plurimùm dilatatur thorax, ita vt anteriùs sursum ad iugulum, posteriùs ad spatulas, lateraliter ad humeros, seu epom ides (loci namque sunt ad humeros attinentes, 1. *de articul.* 4.) simul moueatur, aut caloris excessum in pectoris regione, pulmone, vel corde; aut angustiam, vel coarctationem in aliquo instrumento respiratorio, aut denique mouentis facultatis imbecillitatem significare docet. Nec immeritò vnum ex tribus his, ex prædicta respiratione colligit Galenus, quoniam cùm tres illæ sint tam respirationis, quàm pulsus continentes causæ vsus, facultas, & instrumentum, 1. *de caus. puls.* 1. necessariò ex effectus mutatione, in aliqua ex illis mutatio indicatur.

Verùm auctum quidem vsum, primúmque ex illis tribus dignosces ex pulsu, expiratione, & caloris acrimonia iuxta thoracem sensati. Si magnus fuerit, frequens, & celer pulsus; expiratio multa; confertímque facta, hoc est, cum frequentia, & celeritate; imò & cum vehementia, quàm exufflationem appellant, in qua multum & confertim expiratur, 2. *de placit.* & 7. *de vsu part. vtrobique cap.* 5. & *alibi.*

Denique si pectori manu imposita, thorax flagrare videatur, caloris excedentis certissimas habebis notas in corde æstuantis, vel pulmone: quod ampliùs enim superest indicium, hominem febre, eáque ardenti teneri, B vt dicebat Galenus *lib. de marcore, cap.* 5 Accedunt etiam faciei, oculorúmque rubor, capitis ardor, sitis, & reliqua. Quòd si incendij signis non ita apparentibus, difficilis illa adsit respiratio, in qua plurimùm dilatatur thorax, angustiam habebit aliquod ex respiratoriis organis, aut enim afficietur guttur, pulmo, thorax, aut septum ipsum: & affecti quidem gutturis indicia petes, ex *cap. de pulmonia*; aliorum, *ex infrà* dicendis.

Ad tertiam causam, imbecillitatem videlicet facultatis in spina, deinceps progreditur; euenit namque, vt omnes etiam thoracis partes dilatentur, ob spinæ imbecillitatem, siue ex proprio affectu, siue vitio cerebri contractam: quamvis illud non assequantur plurimi periti Medicorum, qui cùm superiores thoracis partes quiescere solitas, viderent etiam moueri, nullo exuberante C calore ad id cogente, coniectabant ab aucto potiùs mouentis facultatis robore, quàm imbecillo, ac minuto prouenire: sed perperàm, cùm multos iam morituro, infernis, & supernis thoracis musculis spiritum trahere, ipsi crebrò viderint, omnibus penè membris resolutis, quibus tamen vim mouentem, constat esse imbecillem. Euentus autem causam assignat Galenus, quoniam dum quiescit, valétque animal, solius septi ope efficitur respiratio libera, & violentia carens; eo infirmo, vel necessitate magis aucta, intercostalium etiam musculorum auxilium concurrit: Si maiori adhuc animal egeat respiratione, superiores etiam musculi operantur, ac secundùm omnes partes dilatatur thorax, vt constat ex superioribus, & demonstrat Galenus *lib. de vsu respir.* & *loc. suprà citatis.*

D Cùm igitur prædicta organa etiam ex spinæ consensu possint vsque adeò debilitari, vt singula non sufficiant, necesse erit in vitæ subsidium omnia simul concurrere, & ex imbecillitate difficilem respirationem fieri. Porrò quoniam ex triplici occasione contingit thoracem ita dilatari, ex aucto nempe calore, angustia alicuius organi respiratorij, & infirmata facultate, ab vna, aut alia fieri, ex dilatationis modo dignosces: Maxima enim distentio à calore aucto, dummodò vires constent: minor ab angustia; minima, nec multa, siue non frequens, à facultate imbecilla. Firmabis autem coniecturam, si simul narium pinnæ moueantur, quod tanquam peculiare debilitatis indicium, non modò 4. *de loc. cit.* sed 1. *de diff. respirat. cap.* 23. iungit Galenus. Si verò cum facultate robusta, calor, & angustia iungantur; quod accidit in E peripneumonia, omnium maxima fiet, & frequentissima respiratio.

Hæc sunt, quæ ex mente Galeni 4. *de loc. cit.* colligi possunt. Sed contrà multa sunt, quæ plurimùm vrgent, quæ exponere oportet, vt sic ipsius doctrina euadat illustrior. Et primò sic: *Vtrùm difficilis respiratio, vel calorem adauctum, vel organi respiratorij angustiam, vel facultatem imbecillem significet?* Quæ pro arbitrio inchoari possunt, & terminari; maiora, vel minora fieri; celeriora, aut tardiora, demum secundùm voluntatem quovis modo immutari, causam aliam quantumvis vrgentem certò attestari non valent. Sed huiusmodi est

est respiratio, igitur difficilis ea, de qua 4. *de loc.* agit Galenus, aliquem ex tribus memoratis affectibus certò non significabit. Non auctum, excedentémve calorem, quoniam respirationis magnitudo non minùs etiam sequitur ad animalis spiritus inopiam, quod 4. *de loc. cap.* 7. non subticuit Galenus: ideò enim ea accidit currentibus, & fatigatis, vt exhaustus spiritus restituatur, 3. *de caus. puls. c.* 13. nonnunquam propter respirandi negligentiam, quemadmodum delirantibus accidit, 1. *progn.* 29. & 1. *de diff. respirat.* 22. & ad spectacula stupentibus. Non etiam angustiam alicuius respiratorij organi significabit, quia de illorum numero cor non est, illius tamen affectio non minùs respirationem, ad quamlibet differentiam pro necessitate immutat, quàm instrumentorum, quæ in ipsius cordis gratiam operantur.

Denique, quòd nec certò, imò nec vllatenus ostendat mouentem facultatem labefactatam, multis contendi potest: Cùm enim respiratoria facultas cerebri sit, non cordis, & ad huius mala plerumque talis fiat respiratio, videbatur ex ea potiùs colligenda facultatis cordis, quàm motricis cerebri imbecillitas. Deinde respirationis, & pulsus differentiæ proportionales sunt, & inter sese mutuò respondent. Sed infirmata pulsifica vi pulsus redditur minor quàm antè. Igitur similiter eueniet in respiratione: & ex consequenti magna, de qua hîc, non poterit vim imbecillem attestari: Maximè quia cum debili facultate exiguus datur calor; ad illius enim proportionem augentur, & infirmantur vires. Atqui ad exiguum calorem tuendum parua sufficit respiratio, imò & talis requiritur, quia à magna potiùs extingueretur. Igitur ea quæ fit thorace secundum omnes partes dilatato, non potest sequi ad imbecillitatem virtutis. Et ex consequenti, &c.

Dic. Licèt respiratio libera & sana, ex mera caloris necessitate oriri non dicatur, propter ingressum quem simul in ea habet voluntas, ad accelerandum, vel retardandum, quin & ad mortem vsque etiam retinendum, prout ostendit seruus iratus, apud Galenum, *lib. 2. de motu musculor. cap. 6.* cùm tamen voluntariæ actiones vsibus etiam naturæ inseruiant, & respirationis motus in caloris innati conseruationem dirigatur, nihil mirum si ex respirandi modo, caloris statum coniiciamus, atque ex respiratione illa magna, vnum è tribus colligamus, ex quibus indicatur mutatio in aliqua ex tribus continentium causarum.

Etsi autem sub vsu aucto, animalis etiam spiritus inopia, & alia in argumento adducta comprehendantur, satis fuit principalioris meminisse, in quo alios vsus subintelligendos voluit: neque enim illum ex spiritus defectu, propositum 4. *de loc. cap. 7.* omisit. Quòd si aucti vsus indicia mediocria non sint, nec æstuantem calorem præ se ferant, & totum thoracem æger mouere videatur, nisi ex debilitate oriatur, constrictio in pulmone erit, gutture, vel thorace: vbi enim præ angustia quam patitur, organum vnum sufficienter, & quantum antea solebat, non distenditur, conueniunt talia in deficientis subsidium.

Iam verò respiratio, licèt non minùs immutetur ad cordis affectionem, quàm cerebri, seu agentis pectoris, seu instrumenti, &c. cùm tamen finis sit, ac vsus respirationis, & cui illa famulantur, aut vsus, aut instrumentum, deficientibus aucti vsus indiciis, non cordis, sed alicuius organi angustia ex tali respiratione indicatur. Demum aut imbecillitas modo dicto ab aliis affectibus distinguenda, mouentis facultatis, non cordis, quæ diuersa est: quamuis enim ob illius affectiones, & vim debilem, plerumque contingat totum thoracem multùm dilatari, fit tamen respiratoriis organis, & vi animali iam per consensum infirmatis, ad spiritus, & naturalis caloris defectum.

Nec putes, magnam esse huiusmodi respirationem: impossibile enim est talem fieri, vitali, & animali facultatibus ferè prostratis: verùm quia in omnibus simul organis perficitur, & in altum, antè, & retrò pectus distenditur, operantibus cum septo intercostalibus, & sublimibus musculis, ingens apparet respiratio, cùm talis non sit, nec magna in respirando inanitas, quia per magnum spatium vis debilis thoracem dilatare non potest, sicut nec etiam pulsificas arterias; quare viribus exiguis, minor naturali fit pulsus: ex quibus ad argumenta procliuis responsio.

Vtrùm ex pulsu differentiæ illæ magnæ respirationis possint explorari? etiam addubitandum. Quæ in instrumento, efficiente, motibúsque differunt, similes mutationes ab vna causa non suspiciunt. Atqui in omnibus distant pulsus, & respiratio: huius enim instrumentum, pectus est cum pulmone, & aliis *suprà* memoratis; agens, animalis virtus; motus tardus: pulsus è contra velox, quinquies enim ferè pulsat cor interuallo vnius respirationis; pulsifica facultas, naturalis; instrumentum cor cum arteriis, *lib. de vsu puls.* 1. & 1. *de diff. respirat. cap.* 5. Perperàm igitur ex pulsu Galenus explorat, à quanam ex tribus occasione, magna illa respiratio oriatur, cùm inter sese diuersimodè varientur, & plerumque alterum illorum opus sine alterius mutatione, pro vitio sui instrumenti, vel facultatis. In phrenitide enim, læsa animali facultate, magna rara euadit respiratio, cum pulsu paruo frequenti; in pleuritide, vitiato respirationis instrumento, densa paruáque fit, pulsus magnus, & sic in cæteris.

Dic. Si in tribus illis distant pulsus, & respiratio, in totidem etiam mutuò conueniunt, primò videlicet in motibus, quia ex duobus contrariis pariter componuntur, per duas cessationes, seu quietes distinctis. Secundò, in vsu, quia eiusdem gratia fiunt, refrigerandi nempe innatum cordis calorem, distensione; nutriendi animalem spiritum, & expellendi fuligines, contractione. Tertiò, & in quietibus, quia vtrobique externa, ea nimirum quæ post dilatationem fit, breuior; interna, sequens ad contractionem, maior.

Quemadmodum verò operationes illæ non subeunt subitas mutationes à causis, quæ interuentu instrumenti, vel facultatis, in quibus dissident, mutant: sic similiter immutantur, vbi tertia continens causa, vsus scilicet in quo conueniunt, suscipit mutationem. Atque ita quæcunque immutant, intercedente mutatione vsus, ambas functiones similiter mutant, tam ad magnitudinem, celeritatem, ac frequentiam, vt exercitatio, vigilia, balneum, febris, &c. quàm ad oppositas differentias: quod tamen intelligendum est, dummodò aliquid non interueniat, eam mutationem impediens in vna, non in alia functione. Ob hanc rationem post assumptum cibum, ex vsu aucto pulsus quidem magnificatur, sed parua efficitur respiratio, scilicet quia per magnum spatium dilatari non potest septum, ob tumentem ex alimento ventriculum, & occupantem distentionis locum: Verùm respirationis paruitas frequentia compensatur, & quoad fieri potest, similis efficitur pulsui, de quo pulchrè Galenus *cit. de vsu puls.* Ac proinde meritò, 4. *de loc.* 4. ex pulsu docet explorare, num ob excedentem calorem fiat proposita respiratio: proportionabiliter siquidem immutantur, aucto, vel diminuto vsu; non sic autem variato instrumento, vel efficiente causa, penes quæ distant, vt diximus. Quare nihil mirum, si in pleuritide, vitiato instrumento; & in phrenitide, læsa animali facultate, non conueniant inter sese pulsus, & respirationis differentiæ.

Altiori verò speculatione indiget: *Vtrùm caloris excessus potiùs ex inspiratione, quàm expiratione sit venandus:* Ex duobus contrariis motibus, quibus constat respiratio, inspiratio refrigerationis causa fit, expiratio, vt adustæ excernantur fuligines, *lib. de vocal. instrum. dissect. c.* 8. 2. *de placit.* 4. 8. *eiusd.* 4. 2. *de mot. musculor.* & 1. *de diff.*

respirat.

respirat. 3. 4. *Aph.* 58. 6. *epid sect.* 5. *com.* 32. Quare inspiratio, seu pectoris distentio, spiritus latio ad introrsum; expiratio, seu pectoris constrictio, ad extrorsum dicitur, & suffocationis medela: & pro vsu quidem, ac necessitate variantur. Ergo potiùs caloris excessus ex inspiratione venandus erat, quàm ex expiratione; exuperante si quidem calore, quàmprimùm magnificatur inspiratio, & illius refrigerio ac moderationi potissimùm inseruit.

Dic. Quamuis per inspirationem, refrigerium calori paretur, & aucto debeatur multa, cùm tamen talis etiam inspiratio fiat propter imminutum spiritum, non putat Galenus, vsque adeò certum ex inspiratione indicium excedentis caloris, saltem præternaturalis, 1. *de diff. resp. c.* 24. imò certius ex expiratione, præsertim multum, & confertim facta, quoniam cùm ita expiratur, necessariò colligitur, dari fuliginum adustarum copiam, quæ solius immodici, & extranei caloris est soboles: is enim cùm magis exurat, plures fuligines aceruare facit, ideóque maiori indiget expurgatione, quæ expirando peragitur, alioquì suffocaretur animal, *lib. de vtilit. resp. c.* 2. naturalis autem calor magis exigit plurimam inspirationem ad spirituum nutritionem.

Quòd si vrgeas, inspiratione moderari calorem etiam immodicum & excedentem, simúlque prohiberi fuliginum generationem, atque adeò ob duplicem illum vsum potiùs magnificandam esse, ac certius caloris extranei indicium ab ea desumendum. Dic. Cùm iam fuliginum adustarum copia adesse supponatur, & ab illis retentis, magis quàm à frigidi aëris inopia, perclitetur innatus calor, magis expediebat augeri expirationem in extraneo calore: ideóque illius excessum, ab expiratione, præsertim si cum vehementia, id est, exsufflando fiat, venandum docuit Galenus.

Illud etiam non silendum dubium: *Vtrùm ex motu pinnarum, facultatis respiratoriæ debilitas sit colligenda?* Licèt nasus dicatur respiratorius meatus, primúmque respirandi instrumentum, 11. *de vsu part.* 11. in omni tamen respiratione, siue naturalis sit, seu difficilis, & præter naturam, nares semper otiantur, ex Galeno *ibidem, cap.* 2. Nec immeritò, quia cùm par aëris copia trahenda esset, motis, vel immotis pinnis, frustra quidem, ac sine aliquo vsu mouerentur, imò cum notabili dispendio anhelitus, quia ipsarum contractione aëris impediretur ingressus. Abs re igitur Galenus signum addit, ex alis narium motis, ad respiratoriæ facultatis imbecillitatem colligendam.

Dic. Putant aliqui alas, hoc est, exteriores narium partes, quæ & pinnulæ nominantur, *lib. introd. cap.* 10. etiam inter anhelandum moueri, sed in sanis illarum motum visum fugere, obscurarique à valido illo, quo vis roborata pectus agitat: ea verò prostrata sentiri, visúque discerni, præ exiguitate motionis pectoris; atque ideò ex pinnis narium motis destructæ virtutis, ac exitiale indicium desumi, quia tunc solùm sentitur illa motio pinnarum cùm respiratoria vis præ sui imbecillitate aërem non per os, sed tantùm per nasum tentat attrahere. Cæterùm manifestè redarguuntur, quoad vtramque causam: & primò, quoniam sicuti dictæ alæ per se spectatæ, in omni alio affectu permanent immotæ, ita in lethali hoc, & summo debilitatis virium gradu, manifestè moueri conspiciuntur. Igitur, &c.

Deinde in homine sano, rectéque valente naturalis respiratio, docente Galeno 11. *de vsu part.* 11. non ore, sed solùm naribus peragitur. Igitur si aërem trahere per nares, causa est vt pinnulæ moueantur, perpetuò in sanis, rectéque valentibus mouebuntur; cuius tamen oppositum experimur.

Dicendum, non aliunde dictas nasi pinnulas inter inspirandum moueri, quàm ob extremum anhelandi conatum: vbi enim præ debilitate, septum cum sublimibus, & intercostalibus musculis, non sufficit ad aërem trahendum, agitat, etiam natura externas illas narium partes, alioquì semper otiantes, vt ipsæ simul in deficientis septi, & aliorum instrumentorum subsidium, aëris tractionem iuuent: eo modo quo morti propinqui hiant, quasi ita plus aëris intra pectus recepturi; & sicut per eos aliquid attrahere volentes labia contrahimus, 1. *de diff. resp. cit.* Propter quod ibidem, 4. *de loc.* 4. & 7. signum hoc exsolutæ virtutis, & lethale pronuntiatur, maximè si inter expirandum pectus collabatur, hoc est, subitò cadat, non paulatim demittatur: respondet enim talis pectoris collapsus, corporis ad pedes procidentiæ, & manus in aëre relictæ prolapsui, de quo 1. *progn.* 15. Quòd si aliquando in anhelantibus ex immodico cursu equis, & in hominibus præ iracundia efferatis ebulliente intra pectus calore, ob validum aëris tractum eæ etiam alæ consecutione quadam moueri videantur, (non aliter ac cordis motum aures illæ hærentes imitantur) protinus ex vehementia, celeritate, & frequentia respirationis, diuersum deprehendes ab eo alarum motu, qui virium imbecillitate fit; in hac enim paruus est, tardus, & rarus anhelitus; atque ideò ab omnibus instrumentis, etiam antea quiescentibus peractus, vt diximus, & 4. *de loc. cap.* 7. Galenus edocuit.

Illud etiam proponendum. *Vtrùm differentia difficilis respirationis ortæ ex debilitate, à duabus reliquis, ex calore, & organorum angustia, signis possit distingui?* Quamuis difficilis respiratio, quæ à Græcis dyspnœa nuncupatur, & strictè, & propriè quidem aliquando accipiatur, pro ea tantùm spirandi læsione, in qua velox est, & crebra, simúlque parua respiratio, densi spiritus nomine comprehensa, 3. *de diff. respirat. vlt.* & 6. *epid. sect.* 3. *com.* 9. & *sect.* 4 *com.* 4. quandoque tamen latè, & generaliter sumitur pro qualibet respirationis offensa, simplici, aut composita, siue velox, siue tarda sit; frequens, aut rara; magna, aut parua, vehemens, aut languida; aut demum quæcunque alia læsæ respirationis species (dummodò apnœam excipias, quam spirationem non dixeris, cùm abolita potiùs functio sit, atque adeò symptoma quoddam, pertinens ad genus aliud diuersum, *lib. de diff. sympt. cap.* 3. & 4.) Ita 1. *de diffic. respirat. cap.* 2. cum sequentibus, & 4. *de loc. cit.* in quo Galenus docet, quomodo ex difficultate spirandi, affectum pectus dignoscendum sit.

Quare *eo loco* adducta in medium magna illa spiratione, in qua plurimùm eleuatur thorax, tres illius differentias numerat, quas simul cum causis prosequitur. Primam, in qua musculi omnes valde distenduntur, Secundam, cum soli intercostales. Tertiam, vbi cum intercostalibus simul præcordia mouentur, hoc est, septum ipsum transuersum magna eleuatione mouetur.

Si in vniuersum igitur musculis omnibus spirantem ægrum inuenias, talis respirationis causam puta, vel virium imbecillitatem, vel viarum spiritus angustiam, vel multum in corde, & pulmone æstuantem calorem. Quòd si hæ tres causæ concurrant, vt accidit nonnunquam, paulo pòst interitum expecta: fieri enim non potest, quin calor immensus imbecillem facultatem confestim dissoluat, præsertim viarum angustia etiam accedente. Si duæ, seruari quidem poterit æger, sed difficulter, quoniam ex calore vehementi, iuncta siue imbecillitate, siue viarum angustia, extinctionis, aut suffocationis imminet periculum.

Posse autem tria illa musculorum genera, eorum videlicet qui in diaphragmate sunt, intercostalium, & sublimium, propter vnam virium imbecillitatem, simul concurrere ad spirationem efficiendam, & non minùs quàm ob auctum vsum, aut angustiam spiritalium, ex *suprà* dictis, liquet manifestè. Porrò speciem hanc ex imbecillitate, à duabus reliquis, ex calore nempe, & organorum angustia, dignosces potissimùm tarditate, & raritate, (adde paruitatem, ad alias conparatione facta;

& efficax indicium ex narium pinnis contractis, de quo *suprà*) demum & exsufflationis defectu, quia viribus debilibus, nulla per os facta exsufflatione solis naribus ferè spiritus egreditur. Insuper nec thorax, etiamsi omnibus musculis secundùm se totum moueatur, plurimùm dilatari potest, nec celeriter, & valde frequenter: è contrà verò, vbi ex excedente calore, aut spiritalium partium angustia, spirandi difficultas oritur.

De Orthopnœa illud inuestigandum: *Vtrùm Orthopnoici meliùs respirent erecti, quàm decumbentes?* Qui iacentes sese sentiunt præfocari, & recta ceruice spirant, periculosissima specie respirationis laborant, & Orthopnoici dicuntur. Aurelianus *lib. 3. Chronion, c. 1.* ex aliorum sententia sic ait: *Pessima*, inquit, *cùm sit, fortè à contrario sensu nomen rectæ obtinuit, non secus quam fel dicitur dulce; Æthiops, albus; facinorosus homo, probus.* Et ex tali spirandi difficultate pectoris angustia significatur, quia non facultas ipsa, non vsus (licèt aliquando iungantur) per se efficiuntur, sed instrumenta, & inter ea aspera arteria, præsertimque eius propagines, quæ in pulmones distribuuntur: ex eo enim quòd strictiores sint, accidit promptiùs obstrui, & angustiores reddi, vt *3. Aph. com. 26.* & *1. de diff. respirat. cap. 12.* & *7. de comp. med. sec. loc. cit.* Qua de causa licèt plurimùm dilatetur pectus in huiusmodi affectione, minùs semper spiratur, quàm pro necessitate & vsu, ob impeditum aëris ingressum ex angustia, & constrictione viarum, propter quod nunquam aëre satiantur ægri.

Cur verò si decumbunt, suffocari videantur, & erecti faciliùs spirent, ideóque surgere conentur, causa vna est, quia ex decubitu spiritalis via strictior, & angustior redditur, magísque difficilis fit respiratio: cùm enim decumbentibus thorax supra spinam concidat, necesse fit pulmonem cum bronchiis simul, à pectore grauante comprimi & angustari, atque ita reddi spirationem difficiliorem. Corpore autem erecto bronchia magis hiant, magísque ampliatur spiritalis meatus, partim quia in directum extenduntur, partim, quia minùs in se concidere prohibentur, ex Galeno *4. de loc. 7.* & *3. progn. 16.*

Rursus erecto homine pectus multò faciliùs distenditur, quàm quouis situ decumbente: Nihil mirum, igitur, si in subsidium mali vsque adeò vrgentis, erigi conentur. Antecedens patebit, si omnes decubitus species percurras: in supino enim venter spiritalis procliduus, cùm quoquouersus inter spirandum moueatur, ascendit, quod sine aucta difficultate fieri non potest. In prono, ab incumbente corpore dilatari prohibetur: nec minùs in laterali, ab opposito latere grauante. Sola igitur superest sine impedimento, & facilior, erecta corporis figura, in qua liberiùs potest thorax ad latus moueri.

At contrà est argumentum validum in hunc modum. Quòd validis, robustisque sanis difficile est, & laboriosum, debilibus ægris fit difficilius, & laboriosius. Atqui statio, & recta corporis figura etiam sanos fatigat, quia musculi omnes in actione sunt; decubitus, propter musculorum otium, ad quietem facit. Igitur pessimum erit, ac difficile respirantibus surgere, & residere, quod docuit Hip. *1. progn. 23.* non alleuiabuntur, aut faciliùs spirabunt corpore erecto, sed multò magis decubitu supino, quo vires imbecilles conseruari, reparique scribunt multi, & confirmant ex itinere defatigati, qui eum situm eligunt: aut si in dextrum, sinistrumve latus decumbant, quem decubitum Hippocrates commendauit *1. progn. 16.* & *Arist. 6. probl. 7.*

Dic. Fatemur ægrotantes stando nimiùm defatigari, & imbecillas eorum vires ex eo situ reddi imbecilliores, quàm sedendo, aut decumbendo: in stante siquidem musculi omnes in actione sunt; in sedente pars quiescit, pars verò mouetur; in decumbente vniuersim, ferè omnes otiantur: quare tanquam melius, & commodius

A ægris præcipimus decumbere, quoniam ex otio musculorum omnium corpus sustinentium, vires vel reparantur, vel saltem non dissoluuntur. Verùm si pectoris angustia laborent, nec liberè respirare valeant, ob magis vrgens opus, saltem pectus eleuare commodè consulemus, quoniam ita ob rationes superiùs notatas faciliùs respirant.

Nec verò Hippocrates *in prognosticis* factum improbat, sed malum pronunciat residere, ratione mali quod inde significatur, angustia nempè pulmonis, aut æstuans in præcordiis calor, vel grauissimus alius labor, non patiens ægrum liberè, sufficientérque eo situ respirare, quo magis quiescit, minúsque debilitatur, sed surgere, resideréque cogit, & peiorem situm eligere, in mali vrgentioris subsidium, quod ex supino, aut laterali decubitu

B nequaquam paratur, vt dictum est *suprà*. Supinus verò quantumuis dicatur infirmitas vires reparare, pectoris tamen angustiam, & laborem auget, propter quod si multùm duret, ob eleuantis se thoracis difficultatem, potiùs debilitat. Fatigati verò ex itinere, si eam figuram eligant pectore non laborant; & licet non ita liberè respirent, leue damnum ferunt, ob melius quod sequitur bonum, ex quiete, & virium reparatione. Quia verò eas insinuat exhaustas, nec potentes corpus sustinere, simpliciter & absolutè reprobatur hic decubitus in significando, *1. progn. 14.* subscribit Auicenna *2. 4. tract. 2. cap. 24.*

C Hic enim decubitus, regentis corpus facultatis, ac firmantis illud per musculos, debilitatem præostendit, quæ non potest, vt consueuerat, corporis molem super latus firmare, quin statim in ventrem, aut in dorsum decidat, tracta ab insita grauitate; quare imbecillis natura morbo haud poterit resistere. In dextrum autem, atque sinistrum latus decubitus, licèt simpliciter tam in sanis, quàm in ægris commendetur, quia ita suauiùs soporantur, vt Arist. inquit, difficiliorem efficit respirationem, ex dictis *suprà*: atque ita, &c. Quòd si Auicenna scripsit *18. 3. tract. 1. cap. 18. prope med.* dormire super dorsum esse ex iis quæ lapidi renum, & vesicæ conferunt: id de solo tempore exitus calculi intelligendum puto, ad quem supinus decubitus haud secus conferre potest, quàm festinus per scalas descensus, & inæqualis

D equi vectio, quæ tamen eo morbo infestatis extra paroxysmum non leuiter nocent: in excludendo tamen calculo in renibus, vel vreteribus, vel in collo vesicæ impacto, super dorsum iacere, ob viarum laxitatem, calorem ampliorem, vel celerem expulsionem, proniorémque ad exitum positum, conferre aliquid posse rationi consonum est. Ita ex mente Plinij *lib. 28. cap. 4.* supinus decubitus omnibus aliis affectibus incommodat, præterquàm oculis ídque (vt reor) ratione auersionis humorum, qui in eos possunt illabi.

Illud etiam discutiendum: *Vtrùm duæ dyspnœæ species, ex calore, & organorum angustia à debilitate orta, penès magnitudinem, celeritatem, & frequentiam distinguantur?*

E Si enim hac ratione distinguerentur, à prima ex imbecillitate orta, sequeretur tres illas differentias in respiratione pariter, & pulsu (quæ variato vsu sibi mutuò respondent) necessariò simul, ac æquè augeri, & qualibet immutata oppositas tres simul acquiri, paruitatem scilicet, tarditatem, & raritatem. Atqui non minùs magnitudo, quàm paruitas, citra aliarum mutationem reperiuntur, vt constat *1. de caus. sympt. cap. 3.* & *4.* & *1. de præsag. ex pulsib. cap. 1.* & *lib. 3. cap. 2.* Igitur non distinguuntur necessariò penes illa tria. Deinde si non nisi vsu aucto acquiritur magnitudo, & duabus adhuc reliquis facultatis, & instrumenti causis inuariatis, atque plerumque ea sine aliis sufficit: vnde in organorum angustia sine calore excedente magnificari potest insuper & accelerari, & crebescere si nec accrescere, est opus?

Dic. Non ideò Galenum difficilem respirationem de qua

qua agebatur, quæque ex calore, & viarum angustia oriebatur, distinxisse per magnitudinem simul, celeritatem, & frequentiam, ab alia ex imbecillitate, & hanc ab illa, per oppositas differentias, quasi vellet omnes simul necessariò, aucto, aut diminuto vsu comparari, atque ita inter sese esse inseparabiles, cùm non ita, imò potiùs successiuè acquirantur, vt latè *lib.* 4. *Hist. P P. Med. in com. Hist.* 8. explicuimus ad Galeni mentem: sed quia per illas discernendæ erant, aut aliquas, parùm aucto parùmve diminuto vsu; aut omnes simul, vt cùm nimiùm increuerint, quod ferè semper contingit calore in corde, & pulmone æstuante; vel nimiùm decreuerint, magnáve adfuerit virium imbecillitas, nam tunc prædictæ differentiæ, nisi aliquid impediat, perpetuò coniunguntur.

Consequenter enucleandum: *Vtrùm stertor Asthmatis proprium sit signum?* Nam stertor fieri non potest, nisi humor ad asperam arteriam delatus, ibi retentus ferueat, & strepitum edat, (Arabes Oregmonem vocant) quod significauit Hip. 2. *progn.* 48. dicens: *Mala etiam screatio, quæ non expurgatur, nec proiicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem feruet in gutture,* &c. cui feruori respiratio sublimis superuenit. Atqui huiusmodi humoris feruor in omni asthmate, ceu in eo quod à tuberculo crudo oritur, non inuenitur. Ergo. At contrà obstant grauium auctorum vota: Nam Aretæus *lib.* 1. *Chronion, cap.* 11. & Celsus *lib* 3. *cap.* 4. *tit. de difficultate spirandi.* §. *cùm vehementior est, vt spirare æger sine sono, & anhelatione non possit, asthma.* Galenus *lib.* 3. *de diff. respirat. cap.* 6. Auicenna 10. 3. *tract.* 1. *cap.* 39. Quare propriè illi conuenit hoc signum, tanquam frequentissimum, dummodò tuberculum crudum excipias, à quo si oriatur asthma, tunc sonitus non adest, qui ab humore pituitoso, & crasso generatur solùm.

Præsagium.

VTrùm respiratio parua & rara, inter difficilis respirationis differentias compositas sit omnium pessima? Ita probat Gal. *cit.* 4. *de locis affectis*, edoctus ab Hip. *lib. progn. text.* 24. dum sic ait: *Spiritus autem qui creber est, significat dolorẽ, aut inflammationẽ in regionibus quæ supra præcordia sint: qui verò spiratur magnus, multóq; interposito tẽpore, delirium indicat: qui frigidus de naso, & ore erumpit, admodũ exitialis est.* Quando enim frigidus de naso, & ore spiritus exit, valde lethalis est, quia natiuus calor extinguitur, qui aërem calefacere non potest, quod *lib. de vtilitate resp. c.* 3. iterum confirmat: respirationis enim organa nimium sunt perfrigerata, in quibus cor, vitæ principium ac insiti ignis fons collocatur.

Hæc respirationis species à Galeno dicitur parua & rara, 3. *epid. sect.* 3. *com.* 74. in hunc modum: *Didicisti autem, tum in primo de difficultate respirationis, tum secundo in præsagia, (vbi hanc dictionem sumus interpretati: spiritus si frequens sit, dolorem significat, vel inflammationem supra septum transuersum) paruum esse quendam, ac rarum spiritum, qui cùm refrigeratur cor, & moritur iam homo, fit.* Quod symptomate quodam inseparabili Hippocrates indicauit hisce verbis: *Si frigidum è naribus, & ore spiretur, exitiale iam est admodum:* intelligens per spiritum frigidum de ore, & naribus expiratum, paruam & raram respirationem. Vt enim magnus & frequens, immodicum calorem ostendit, atque idem est calidum spiritum dicere, ac magnum & frequentem: ad eundem modum paruus & rarus, non alius est quàm frigidus. Quia tamen frigidus admota manu percipitur tactu faciliùs, quàm rarus & paruus visu, continetque spiritus frigidus causam, propter quam perniciosus existit, ideò frigidum Hippocrates dicere maluit, quàm paruum & rarum. Hunc Hip. *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *text.* 74. tenuem, & imminutum appellauit, quia interdum properante ad extinctionem naturali calore, adeò rarus, ac paruus, imminutúsque est, vt vix intelligas, an spiret æger.

Licèt enim aliæ difficilis respirationis species periculosæ sint, hæc tamen certam perniciem præsagit in acutis morbis, ingentem caloris penuriam præsignificans. Nec obiicias, acutè febricitantes frigidum non posse expirare, siquidem in corde calor febrilis est accensus, & in eo viget ignea febrilis caliditas: Nam etsi, prope mortem calor sit intensior moderato & naturali, timẽ quantitas, & copia eius est imminuta valde. Quamuis autem caliditatis sit propriũ calefacere, & permeare, cùm qualitatum omnium sit efficacissima, *lib. de const. art. med. c.* 9. & 3. *de caus. sympt. c.* 3 tamẽ quantitatem ad agendum requirit: quia ex sententia Gal. *lib.* 3. *de temp. cap.* 4 *centesima vnius scintillæ pars, est quidem omnino genere ignis, cæterùm adeò nos non vrit aut excalfacit, vt corpori incidens, ne sensum quidem vllum sui excitet.*

Ex his, Galeni doctrina dilucidè explicatur, lata 6. *epid. sect.* 4. *com.* 3. dicentis: *cor prope mortem frigida intemperie laborare:* tunc enim, vt *eodem loco* dicebat Hippoc. *Signa mortifera apparent, per cutem, nares, calidus vapor: priùs nares spiritum frigidum reddunt.* Quod intelligi debet de frigida intemperie, quæ sequitur diminutionem quantitatis caloris natiui, non autem frigida intemperie, quæ sine caloris intensione infestat.

Obiicies deinde cum Gal. *lib. de vtilit. resp. c.* 3. hoc modo. Si cor est frigidũ, quo pacto eget inspiratione? Dic: Licèt calor in ventriculo cordis quantitate paucus reperiatur, qualitate tamen est intensus, & ob id inspiratione indiget. Solue secundò. Respiratio non solùm expetitur causa refrigerationis caliditatis natiuæ per inspirationem, sed etiam expurgationis fuliginem per expirationem, quia tamen non possumus expirare, nisi priùs inspiremus, idcircò inspiramus, vt postea expiremus, & vt aër expiratus fuliginosa recrementa secum deducat. Adde, respirationem non solùm necessariam esse ad refrigerandum calorem, sed etiam ad vitalium spirituum regenerationem.

Quæres: *Vtrùm fœminæ difficultati spirandi sint magis obnoxiæ viris?* Dic, quòd licèt fœminæ sint frigidiores viris, pituitosisq; magis abundent excrementis, densiore sint præditæ corporis habitu, per quem vaporum, & humorum effluxus non ita liberaliter spirat, & viri minùs excrementosi sint, calidiores, & graciliores, & ferè raram habeant carnis contexturam: tamen illæ difficultate spirandi minùs tentantur, quia per vterum, menstruálesque purgationes singulis mensibus totam crassorum humorum illuuiem deponunt. Hoc ita esse peculiari elogio demonstrat Gal. *lib. aduersus Erasistratum cap.* 5 *in fin.* dum sic ait: *Velim itaque audias iam veritatem ipsam, me præcone tibi denunciantem, quòd mulier si probè expurgetur, neque podagris, neque articulorum doloribus, nequ elateris inflammationibus, neque peripneumoniis: sed neque epilepsiæ, neque apoplexiæ obnoxia sit: aut spirationis, vel vocis oblatione ritè purgata vllo tempore infestetur,* &c. Vterus enim cùm sit totius corporis cloaca, & emunctorium, 1. *Aph.* 2. & 5. *Aph.* 70. & 6. *de loc.* 5. facilè, & promptè ex eo omnem recipit immunditiem, & maximè à partibus spiritalibus confluentem, cum quibus ratione vasorum obtinet sympathiam summam, vt *lib.* 14. *de vsu part.* 4. & 8. perbellè dictauit Galenus.

Etiam dubitandum: *Vtrùm iuuenes frequentiùs difficultatem respirandi incurrant, quàm pueri, & senes?* De senibus nulla est dubitatio, iuxta oraculum Senis, 2. *Aph.* 40. *Raucedines, & grauedines in valde senibus coctionem non admittunt*, testante etiam Galeno *in com. Neque enim hi soli morbi senes comitantur ad mortem, sed etiam nephritis, (id est, passio renũ) podagra, morbus articularis, coxendicum dolores, & quæ laxiori intestino, & spleni frigidæ insunt dispositiones, & præterea crebri anhelitus, (quos Græci asthmata vocant) tusses,* &c.

De pueris maior est dubitatio: cùm enim plurimum habeant calidi innati, succos crudos non aceruant, curationem

tionem autem rheumatici affectus positam esse in concoctione, 2. *Aph.* 40. Galenus asseruit. Verùm contrà edocuit Hip. *lib.* 3. *Aph.* 26. 30. & 31. quibus locis asthma pueris, & senibus familiare esse confirmat. Licèt enim pueri concoquant alimenta, & illis quantitate calor insit magnus, qualitate tamen mitior est, quàm vt excrementa ex cibo genita concoquere, & attenuare possit. Imò ob vberem caloris copiam, corporísque raram contexturam, cùm citissimè resoluantur, plurima appetunt, quæ probè haud coquunt; quare obstructio succrescit, ex qua omnis morborum farrago scaturit, si fidem adhibemus Galeno, *lib. de succor. bonit. & vitio, cap.* 2. cuius causa cùm viscera non ventilentur rectè, nec deinceps munere suo fungantur apprimè, ex ineptè elaborato alimento, (sunt enim voraces, & intempestiuè ingerunt) succorum crudorum copia increscit, quæ non solùm difficili respirationi, sed longis, periculosísque morbis eos facit aptissimos, vt epilepsiæ, vermibus, vesicæ calculis, strumis, crudis tuberculis, vt infinitis propemodum locis Gal. confirmat, præsertim 2. *progn. vlt.* & *lib.* 3. *eiusd. com.* 28. 5. *de placit.* 7. & 3. *epid. sect.* 3. *com.* 53. & *lib.* 6. *sect.* 3. *com.* 25. & 3. *de caus. sympt. cap.* 3. Iuuenes ob retentricis, expultricísque robur validissimè concoquunt, & excernunt, & sicciore, acrioréque caliditate crassas materias superant, & resoluunt: etsi verum sit eos semel correptos, periculosiùs ægrotare: nam difficultas respirandi, quæ ferè à crassis oritur humoribus, iuuentuti est improportionalis.

Asthma, & Orthopnœa miserrimè vexant illos, qui malè formato sunt pectore, & angusto thorace, vel à natura, vel ex accidenti, vel ex gibbositate, quæ dorsum ad externa distorquet, hi enim in his partibus maximam debilitatem contraxerunt, & à leuissima causa offenduntur. Quare ex mente Hippocratis 6. *Aph.* 46. ij ante pubertatem moriuntur. Maximum etiam vertitur periculum, quando cum acuta febre difficultas respirationis coniungitur: crassa enim materia à febrili calore exsiccata, crassior fit, & difficiliùs excernitur. Adde quòd cùm acuta febris plurima aëris frigidi inspiratione indigeat, & hæc propter angustiam fieri nequeat, breui tempore non rectè ventilato corde suffocantur, & moriuntur. Si verò febris mitis superueniat, reprobanda non est, velut de febri, quæ conuulsioni superuenit, vt iudicat Hippocrates 2. *Aph.* 26. & 4. *eiusd.* 57. hæc enim crassos humores coquit, lentos attenuat, discutit, resoluit. Denique asthmatici, & orthopnoïci periclitantur maximè, si vires valde sint imbecilles, citissimè enim in sincopen, & mortem subitò incidere solent, quam pulsus inæquales, & intermittentes verè prænunciant.

Curatio.

Asthma, & orthopnœa cùm in causa, & parte affecta conueniant, (penes enim magis, aut minùs distinguuntur) vnam solùm curationem expostulant. Huius autem affectus constitutio cùm diuturna sit, & repetat per circuitus, Epilepsiæ, aut vertiginis instar, interdum accessionem concitat acutam, & satis periculosam, quam natura præ vehementia tolerare nequit. Quapropter duplex curandi ratio insurgit, altera quæ in accessione, alia quæ in præseruatione celebrari debet.

Præsente accessione aër attemperandus, vt ne præ frigiditate vehementi humorem crassum incrudet, qui ferè huius affectus causa esse solet, nec præ caliditate ita liquefaciat, vt fluxilior factus, ex capite maiori cum impetu in thoracem confluat, suffocationísque periculum excitet. Somnus præterea in accessione, quantum fieri potest, euitandus, ob suffocationis quod imminet periculum. Si verò ob virium lassitudinem, & debilitatem, eo vti æger indigeat, breuis sit, & interruptus, ex Rasio 4. *continent. cap. prop. de asthmate.* Diurnus, & præsertim meridianus, noxius, sanis & ægris inutilis, 2. *progn.* 11. debilitate enim, fluxiones mouet, cruditates parit, flatus eleuat.

Vtrùm difficulter respirantes, & asthmatici, capite eleuato, an submisso debeant dormire? dubium est. Auicenna 5. 3. *tract.* 1. *cap. vlt.* sic ait: *Et oportet secundùm omnem dispositionem, vt assiduet demissionem capitis, & teneat decline puluinar, vel capitale.* Hæc Auicenna ex correctione Bellunensis Contrà Oribasius ex Antyllo, *lib.* 6. *collectaneor. cap.* 1. *Figura autem decubitus eorum, quibus caput laborat, in sublime vergat, præterquàm in phreniticis, quoniam in iis humilem atque inclinatum decubitum volumus, quia decubitus in sublime elatus, quodammodo eos perturbat.*

Qui situm in somno erectum reprobant, suum fulciunt placitum Aristotelis sententia, qui 10. *probl.* 53. quærens, cur homo omnium animantium maximè tussiat, sternutet, & grauedine afficiatur? respondet id fieri, quia cùm homo recta basi se in sublime modo stirpium attollat, hinc prouenit, eius cerebrum plurimos ex infernis partibus vapores, sursum rectà conscendentes facillimè recipere.

Sed consistamus tantisper, & hanc de ascensu vaporum in accubitu erecto doctrinam contemplemur: Si enim vapores difficiliùs ascendunt demisso capite, quàm eleuato, cur non eundem decubitum in ophthalmia, & dolore capitis à bile, & aliis morbis, qui ex inferioribus elato humore, aut vapore constant, approbamus? Deinde, si æquè per lineam rectam, à corde, seu hepate ad caput in homine fit transitus, & in ipsis brutis, videtur decubitus erectus in asthmate, & aliis distillationibus à capite magis approbandus: siquidem humores cùm suapte natura graues sint, difficiliùs erecta figura, quàm demissa in caput ascendunt; ad illa enim quæ sunt sublimia, difficiliùs perueniunt grauia, quàm ad ea quæ humilia: Quare in hunc sensum *loco cit. ad finem capitis*, dixit Oribasius, decubitum à pedibus altiorem replere caput & instrumenta sensuum: quare Celsus *lib.* 4 *cap.* 4. *sublimem decubitum summopere probat.*

Qui ergo respondendum sit Auicennæ, submissum decubitum approbanti, iam exaudi. Hic enim auctor eum esse præstantiorem asseuerat, quando affectiones rheumaticæ cerebrum per proprietatem infestant, quia videlicet ibi humor est genitus, nam faciliùs descendit, quia grauis est, sicuti humor parieti hærens promptiùs labitur, quàm solo effusus, quo planum est. Si verò distillatio per consensum vexet, approbandus sublimis decubitus, ex aliorum mente: hac enim figura caput constitutum, vapores, & humores difficiliùs absorbet, imò à se longissimè arcet.

Solue secundò. Auicenna intelligendus est de præcautione, quo tempore imbelles ægri suauiter hoc modo decumbentes, vires refocillant; qui decubitus laxum corpus efficiendo, faciliorem vaporibus commeatum præbet, attamen sua diuturnitate eosdem concoquendo resoluit. Cæteri verò auctores erectum decubitum laudantes, de accessione interpretandi: quia in summisso, & supino decubitu viarum spiritus augetur angustia, super illas thorace concidente; erecta verò figura sedentibus ægris, viæ spiritus dilatantur magis, ex Gal. 4. *de loc. cap.* 7. *post. princip.* & 2. *prorrhet.* 54 & 3. *progn.* 16. *in fine.*

Exercitium fugiendum ex Celso *loco cit.* qui solùm lentam deambulationem asthmaticis, & difficulter anhelantibus consulit. Hæc crassos humores concoquit, glutinosos secat, partes robustiores efficit, & suauiter calorem accendit, vt prædictos humores per insensilem halitum discutere queat. Exercitatio contra, quæ idcircò in hoc affectu summè vitanda, qua ægros ad anhelosam respirationem pronos facit; cùm enim sit motus vehemens voluntarius, immutans respirationem, quam

difficilem

difficilem facit & factam adauget, 2. *Aph.com.*20.& *lib. de vtilit. respirat.cap.* 4. fit vt anhelantibus, & suspiriosis, sit inutilis, & valde noxia.

Vtrùm Venus difficulter spirantibus vtilis? Plures firmant, quia ex edicto Hip. 6.*epid. sect.* 5. *text.* 23. *Venus morbis à pituita remedio est*, crassos enim humores discutit: Nam ex concubitu venereo, ob motum, accito calore, excrementa per corporis habitum expurgantur, dilatatis vasis, & cutaneis poris patentioribus factis. At reproba est ob causas multas: Prima, quia in hoc affectu caput est imbecillum valde, cui veneris vsus summè est aduersus: nihil enim est quod ampliùs illius incommoda persentiscat, quàm cerebrum, vtpote laxum, molle, friabile, & exangue, & ex spiritibus animalibus ad præstantissimas actiones perficiendas refectionem habens. Secunda, quòd concussione valida thoracis, plurima humoris copia ad ipsum concurrit, debilitat, & ad recipiendos humores promptissimum reddit. Tertia quia timor est, ne præ valido motu, vasa thoracis à mucoso humore madida, disrumpantur. Quarta, quia ex vehementi motu, difficilis, ac crebra respiratio efficitur. Quare assidua venere vtentes in grauiora damna incurrunt, ex frequentioribus interuallis accessione miserrimè oppressi, cùm ab ea abstinentes raro apprehendantur. Non nego veneris vsum pituitosis morbis vtilem, dummodò alia non adsit potior indicatio, quæ à viribus desumitur, quas, præsertim animales, asthmaticis infirmas adesse, *lib.* 4.*de loc.*2. Galenus inculcat.

Diuertendus est à thorace humor ingenio omni, frictionibus crurum, vinculis dolorificis, cucurbitulis, ligaturis, clysteribus acribus, & aliis reuellentibus auxiliis, prout *lib.*1.*huius operis c.de epilepsia* monuimus. At quæres: *Vtrùm vomitus in accessione prouocandus*? Non desunt qui suadeant, præsertim quando præcessit in ventriculo mucosi humoris copia multa, quam vomitu excernere salubre iudicant, quia humore crasso venter distentus respirationem maximè impedit. Cæterùm cùm viscosum succum clystere, & balano elidere facilè possimus, à ratione videtur alienum, vomitum mouere: attracto enim humore à partibus omnibus ad vitalia membra, vehementi conatu, æger in suffocationis periculum incurrit, metúsque est ne materia in œsophagum adducta asperam arteriam opprimat, & suffocationem inducat.

Enitendum summopere, vt sputum facile fiat, & tenax humor in pulmone, & eius bronchiis pertinaciter infixus, per sputum educatur. Hoc opus præstant expectorantes syrupi, decocta, eclegmata, siue looch, & cætera quæ pectus à crassis humoribus repurgant, illos secant, attenuant, detergunt, concoquunt, digerunt, quorum copiam suprà *cap. de Aphonia* proposuimus.

Duo sunt præsidia magna, sanguinis missio, & purgatio, quæ in accessione asthmatica videntur esse magni momenti, & multi vsus, & idcircò quærendum: *Vtrùm sanguinis missio conueniat*? Si enim plurima humoris copia repletur, calidi, acris, à capite subitò defluentis, quo auxilio promptè succurras, ne stranguletur æger, nisi phlebotomia, ignoro prorsus. Quare si diuturna non sit affectio, vires inualidæ humor tenax, & frigidus; sed virtus sit firma, affectio recens, & cætera consentiant, suffocationísque periculum immineat, tunc parcè demendus sanguis, vt fluens, & fluxurus reuellatur humor, spiritalia membra transpirent, & detracta copia, vasa pulmonis, & thoracis meliùs dilatentur; maximè si suppressio aliqua sanguinis adsit vacuari consueti: tunc enim si retenta, aut minuta sint menstrua, ad tali sectionem intrepidè accedes. Contrà è basilica, vel cephalica, si æger per os, aut nares sanguinem ex interuallis vacuare erat consuetus. Si verò vires satis firmæ non sint, aut alia adfuerint, quæ sanguinis detractionem dehortari solent, cucurbitulæ scarificatæ, strenuum leuamen præstant, femoribus, iliis & scapulis affixæ.

De purgatione: *Vtrùm in accessione sit celebranda*? disputant auctores. Renuunt plures, quia conuenientior, & magis propria euacuatio est illa, quæ fit per sputum; ea verò quæ fit per alui fluxum idcircò reprobat est, & nullius vsus: Deinde humores ebullientes, & agitati, ad thoracem, tanquam ad partem debilem decurrunt, & affectum augent. Adde quòd humores in pectore infixi, ope medicamenti expurgantis, difficillimè, aut vix educi queunt.

Sed licèt hæc vera sint, & ferè in praxi admittenda, & quamuis clysteres ad reuellendum summè iuuent: tamen si ex accessione vehementi, præsente respiratione difficillima, suffocationis periculum immineat, aut pulmo, & plura coarctari videantur, non dubitarem præcedente priùs phlebotomia, si humor, vires, & accessionis vrgentia eam expostulent, purgationem lenissimam offerre, quod sæpè vsu sum expertus cum vtilitate summa, cuius ope humor fluens, & fluxurus reuellatur infrà, & crassi, si qui in ventriculo, & primis viis redundant humores, vacuantur, qui thoracem comprimunt, & respirationem impediunt. Si enim Galenus vacuatione per aluum facta, 14.*meth.c.*8. quum lingua esset ita tumefacta, vt ore hominis contineri non posset, purgationem violentam, ex scammonio, & colocynthide paratam imperauit: & Trallianus *lib.* 4. *cap.* 1. in angina, cui febris socia ferè est ardentissima, eandem administrauit: cur nos clementem exhibere recusabimus, quæ citra molestiam vllam à viis solùm ductuum causam antecedentem euacuet, antequam in partem principem confluat, & maiora damna excitare possit. Purgatio poterit parari ex pulpæ Cassiæ interaneo liquore, Manna, Diasebesten, Diaprun. Syrupo ex multiplici Rosar. aut violar. infus. Rhab. aut Agarici diluto, quæ medicamenta cum decocto pectorali permixta præterquam quòd tussim leniunt, thoracem abstergunt, sputum prouocant, peccantem humorem per aluum suauiter excernunt.

Extra accessionem præseruandus est æger, ne in similem affectionem recidat: quare modum, & ordinem in sex rebus non naturalibus obseruet. Victus sit attenuans, cuius vsu gloriatur Galenus *lib.de attenuante victus ratione, cap.* 1. *in princip.* Arthritidas, Epilepsias, spirandi difficultatem, & alias similes ægritudines inueteratas, & rebelles persanasse, alias verò mitiores redidisse. Num verò in chronicis morbis attenuans victus sit concedendus, disceptauimus latè *lib.*2. *Hist. PP. Medic. in com. Histor.*92.

Materiam alimentorum affabrè proposuimus *lib.* 1. *huius operis, cap. de cephalagia, & epilepsia.* Potus sit aqua decocta Adianto, glycyrrhiza, Hyssop. Prassio, passulis, ficubus, aniso, cinnamomo, sem. fœniculi. Vel sit Cereuisia defæcata. Vinum, si vires valent, interdicendum, nam caput replet: Si verò vires sint debiles, & crudi humoris adsit copia multa, offeratur tenue, dulce, oligophorum; hoc enim suo calore iuuat coctionem, crudos humores concoquit, caput minimè tentat. Vel loco eius hydromel est optimum.

Vtrùm autem *copiosus potus asthmaticis vtilis sit*; videtur controuersia apud Galenum: Ille enim 7. *sec. loc. c.*6. *post princip.* sic inquit: *Omnis autem potus modicus sit in iis, qui abscessum alicubi habent: multus contrà in iis qui viscosis, ac crassis humoribus sunt obturati. Etenim pharmaca quæ eiusmodi ipsorum humores abstergunt, necessariò quidem tusses mouent, non verò facilè per sputum reiicitur quod abstersum est, ob crassitudinem videlicet. Quapropter humectatione plurima opus habent, quo facilè efferatur.* Idem asserit 3.*acut.com.vlt.*

Contrà docent Arabes cum Mesuë *cap. prop.* qui parcum potum illis concedunt: multus enim replendo ventriculum, sputum transuersum comprimit, & ex

consequenti difficultatem respirationis adauget. Controuersiam hoc modo resolue. In prandio, & cœna parcissimè bibendum, ob rationem dictam, & ne ventriculi concoctio interturbetur. Noctu, & interdiu copiosiùs, præcipuè coctione paracta. Hæc solutio est ad Auicennæ mentem, 10.3.*cap.*40.*ante med.* cùm inquit: *Et oportet vt elongentur inter cibum, & potum, & non satientur ex aqua subitò, imò pluribus vocibus.* Idem docuit Mesuë dicens: *Et potus super cibum est iis malus, quare oportet vt expectetur supra cibum diu, dein bibat parum hora post horam.*

Hac instituta victus ratione, si nihil sit quod impediat, vena secanda basilica, siue mediana, siue tali, partis mandantis consideratione facta. Propinentur deinde medicamenta, quæ incidant, abstergant, humorúmque crassitudinem, & lentorem attenuent. Hæc longo temporis spatio offerri debent: nam humor contumax est, lentus, mucosus, & viscidus. Præparatis humoribus, clementia expurgantia porrigenda; à violentis enim crassus humor & glutinosus, absumpta parte tenui ampliùs induratur, & expulsioni fit magis ineptus. Syrupi sunt optimi, capil. vener. liquiritiæ, de Hyssop. De Prassio, Oxymel simplex, & compos. Debent dissolui cum aq. fænicul. vel decoct. capil. vener. Hyssopi, Prassij, Scabios. Betonic, Passular. ficuum, Dactylor. Inter expurgantia præstant Agaricus trochiscatus, Catholicum, Diaphœnicum, Elect. Indum, Pilulæ Aggregat, Alephang. Cochiæ, de Hiera.

Corpore expurgato, mirificus est, & maximè laudabilis, à Galenóque & aliis priscis probatus terebinthinæ vsus, calefacit enim, abstergit pectus, viscera à biliosis, & pituitosis humoribus repurgat, ex Galeno 5.*de sanit. tuend. cap.*9.

℞. *Terebinthin. abietin. lotæ semel cum decocto glycyrrh.* ℥ j. Dissolue in decoct. pectoral. aut oleo amygdal. dulcium & fiat potus.

Si in hac forma, ad assumendum sit horribilis, dissolue cum vitello oui: Vel ea in bolos cum saccharo, vel pilulas redigatur.

Denique vt reliquiæ humorum in thorace, capite, cæterísque visceribus infixorum, paulatim vacuentur, vtilissimum erit alternis diebus syrupos expurgantes offerre diluculo, quantitate quinque vnciarum.

℞. *Radic. enulæ campan. aristoloch. rotundæ, an.* ℥ ij. *hyssopi montani, capil. vener. an.* M. j. *glycyrrhiz. rasæ, & contusæ,* ℥ ij. *prasij,* M. j. *passular.* ℥ ij. *Dactylor. sine nucleis.* N. x. *ficuum pinguium,* N. vj. *prunor. exacinat.* N. xij. *amydal. dulcium,* ℥ j. *strobylor.* ℥ ß. *iniubar.* ℥ j *sem. vrticæ,* ℥ ß. *radic. ireos,* ℥ ß. *thymi,* M. ß. *tussilagin* M. j *sem. lini, fœnugræci, an.* ℥ j. *flor.. violar. flor. borrag. flor. buglos. an.* ℥ ß. *fol. sennæ* ℥ j. *epithym. polypod. sem. cartham. an.* ʒ. iij. *cinnamomi,* ʒ j. Coque secund. art in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. ij. In colatura infunde per noctem, *Agarici trochiscati,* ʒ ij. *mechoacæ,* ʒ. iij. Cola iterum, & adde *Syrup. de senna, syrup. de epithym. an.* ℥ iij. *syrup. ex plurib. infus. violar.* ℥ iiij. Cum saccharo, omnia bulliant lento igne, quousque acquirant consistentiam syrupi longi Cola, serua.

His peractis exhibenda sunt, quæ intemperiem frigidam & humidam pectoris corrigant, partes spiritales roborent, sputum prouocent.

℞. *Theriac. magnæ, mithridat. an.* ℥ j. *diamoschi dulcis, confect. Diaxyloaloës, an.* ℥ ß. *conseruæ borrag. conseruæ capil. vener. an.* ℥ j. ß. *confect. hyacinth. confect. alkermes, an.* ʒ j. *sem. anisi,* ʒ. j. *cinnamon.* ʒ. ß. *pulu. pulm. vulpis,* ʒ j. ß. *pulp. passul. pinguium,* ℥ j. *penidiarum,* ℥ ij. *succi hyssopi, succi liquiritiæ, an.* ℥ ß. Cum hydromelitis, & sacchari, an. part. aqualib. fiat conserua.

Vtrùm Ius Galli veteris, Asthmaticis prodesse possit? dubium est. Arabes laudant: alij dissuadent, quoniam hoc auxilium ratione, & experimento noxium, & inutile esse rentur. Si enim gallum infarcias, & concoquas cum expurgantibus, vt Senna, Carthamo, cùm hæc paucissimam admittant ebullitionem, vim omnem soluendi amittunt, igneis partibus dissolutis, sicut cætera attenuantia, & discutientia, vt Marrubium, Prassium, Hyssopum, Adiantum. Si carnem galli contempleris, partes illæ nitrosæ, quibus maximè prodesse ius galli veteris prisci sibi persuasere, tanquam terrestres subsident, atque in percolatione reiiciuntur; cæteræ verò ex cute, pedibus, alis musculosis & neruosis partibus remanentes, crassæ sunt, ac lentæ, quæ potiùs incrassant humorem, cúmque excerni prohibent.

At his reiectis, fidendum est antiquorum dictis. Gal. enim *lib.* 11. *simp.* ius gallorum subducere aluum affirmat; nitrosis enim partibus constat, quarum ope ventrem proritat: cuius doctrinam omnis Medicorum chorus firmat, & amplectitur, præsertim Mesues *tract. de simpl. med. fac. c. de iure Gallorum,* si in eo incoquantur medicamenta flatus dissoluentia, & pituitosos humores expurgantia. Neque obiectiones superiores quicquam euincunt: quæ enim tenui substantia gaudent, & vehementem eubullitionem non tolerant, in fine coctionis infunduntur, vt vis eorum liquori communicetur, ne præ mora euanescat. Contrà quæ crassa & solida substantia constant, in prima ebullitione infunduntur. Deinde Medici ius galli in potum exhibent, non residentiam, quæ solùm clysteris modo infusa prodesse solet. Et licèt hoc ius subsidens crassa constet substantia, & obstruere videatur, potentia tamen attenuat, deobstruit, aperit, incidit, crassos humores attrahit, sputum mouet, flatus discutit. Quare hoc ius non solùm asthmaticis, sed affectibus frigidis, & melancholicis summo est auxilio, expurgátque pituitosum, vel melancholicum humorem, pro varia medicamentorum permistione quæ concoquuntur. Quare si morbus à melancholico succo scaturiat, vt Manna Melancholia, febris quartana, erratica, lienis durities, lepra, cancer, & alij cutanei affectus, melanagoga in fundere oportet. Si ægritudo sit pituitosa, phlegmagoga sunt vtilia.

Ergo ad ius purgatorium, eligatur Gallus rufus, plurimùm annosus, sed tamen adhuc ad motum, pugnam, & coïtum alacer, & in dimicando validus, medius inter macrum, & pinguem, furfure, melle, & pauco sale priùs nutritus, plurimùm defatigetur, & exenteratus infarciatur. *Agarico, senna, floribus cordialibus, sem. cartham. hyssopi, marrubio, passulis, adianto, polypodio, cymino, thymo, satureja, aniso, cinnamomo, prunis, iuiubis, radic. enulæ campanæ, epithymo, pulmon. vulpis triturat, sale, anetho, dactylis, ficubus:* Quæ omnia apposita aq. quantitate sufficienti coquantur, quousque caro ab ossibus separetur. Medicamentorum verò infundendorum quantitas, varianda pro virium tenore, anni tempore, temperamento, &c.

Fontanellæ in brachiis adapertæ, summum auxilium præstant. Cucuphæ exsiccantes capiti applicitæ, optimæ. Sudorifica ex Ebeno, smilace aspera, & radice Chinæ parata, exsiccant, roborant, thoracem abstergunt, flatus discutiunt, crassos humores absumunt, dummodò in decoctione apponas medicamenta sputum mouentia, & respicientia pectus, vt radices Helenij, passulas adiantum, iuiubas, &c.

Suffumigia per os accepta humorem in thorace contentum absumunt, sed caue ne in accessione hoc auxilium exerceas; periculum enim suffocationis vertitur: nam hoc tempore aëre libero indiget ægrotans. Forma esto hæc:

℞. *Thuris, mastich. myrrhæ. styracis calamit. an.* ʒ j. *gummi iuniperi,* ʒ ij. Cum terebinthina fiant formulæ cicerales.

Dubitabis: *Vtrùm Asthmaticis Arsenicum in potum offerendum?* Arabū primarij suffumigia ex Arsenico parant ad exsiccandum. Audaciores in eundem vsum in potum propinant: ita ait Auicenna 9. 3. *tract.* 1. *cap.* 40. *de cura asthmatis. Et ex medicinis fortibus est Arsenicū cum gūmi pini,*

pini, ex quo fiant pilulæ ad asthma. Et detur [illegible]timo loco *cum cum aqua mellis*: Idem asserit *lib. 2. tract. 2.* [illegible] cor est *Arsenico. §. Datur ad potandum cum hydromelle*, [illegible]us *gummi pini, ad tussim antiquam, & sputum saniei.* Firma[illegible] 10. 3. *tract. 5. cap. 6. de cura vlcerum pectoris, & cura phthisis*, dum sic ait: *Et quandoque administrantur in hac ægritudine genera suffumigationum, & exsiccantium, & mundificantium, quibus fit suffumigatio cum traiectorio. Et ex iis sunt illa quæ recipiunt arsenicum.*

At si verùm debemus affirmare, periculo non caret vti suffumigiis, in quæ ingreditur arsenicum, tantum abest vt commodum sit illud per os exhibere: nam venenosum est, partibus præcipuis infensum, & suffitu applicitum rectà thoracem permeat, cor inquinat, pulmonem lædit, inflammat, cùm ex Paulo *lib. 7. tit. de arsenico*, caustica vi præditum sit. Neque dicas, in exigua quantitate oblatum posse offerri, & permixtum aliis medicamentis cardiacis, quæ illius malitiam retundant, partésque principes roborent, velut præcipitatum cum rhodosaccharo exhibemus: Quoniam cùm plurima sint, quæ vehementer exsiccant & abstergunt, frustra, & cum incommodo summo illud est exhibendum, quod in parca quantitate etsi sit assumptum, semper nocere solet: præcipitatum autem ferè offertur in morbis pertinacibus partium extremarum, vt morbo Gallico, in quo partes præcipuæ affectæ non sunt; contrà in asthmate, & phthisi partes vitales præstantes laborant.

Ampliùs. Arsenicum esse venenum, & quidem pessimum, & præsentaneum, docet Dioscorides *lib. 5. cap. 29.* si enim potetur, facit alui, & intestinorum cum grauissima erosione dolores. Deinde plantis, brutis, & metallis est aduersum valdè. Quare suffitæ arsenico plantæ pereunt. Mures, lupique, si ex eo ederint, nec aquam bibere possint, non solùm moriuntur, sed in rabiem adeò efferuntur, vt sui generis animalia inuadant, & quæcunque momorderint, eadem corripiantur rabie, vt totum genus breui pessum eat. Hac arte domum muribus scatentem facilè expurgabis: eadem syluas & nemora liberabis lupis. Imò auro, & argento est venenum: est enim natura sulphureum, calidum, siccum, ideóque putrefactiuum, mordicatiuum, vrente facultate præditum, idque tam combustum, quàm vstionis expers, ex mente Alberti Magni, *lib. 5. mineralium, cap. 5.*

Dic ergo pro tutela Auic. Arsenicum Arabum esse Tragacanthum Græcorum. Deducitur hæc expositio ex Auic. ipso, qui 4. 4. *tract. 2. cap. 2. de cura casus, & offensionis ad lapidem, aut parietem, aut aliud*, illud assumendum imperat, dum sic ait: *Et arsenico est virtus mirabilis, in omnibus quæ sunt necessaria de incarnatione, & resolutione sanguinis, & prohibitione nocumenti, cùm in potu sumitur.* Quæ omnes Tragacantho conueniunt facultates: cùm enim auxilia debeant contendere cum morbis, in magnitudine, & celeritate, dicendum, non est auctorem tantum in morbo non ita sæuo, & perniciem minante, vt casus, & offensio, tam perniciosum venenum obtulisse. Vel si pro arsenico, *arseni* legas, quam cinnamomi nigri speciem esse testatur Auenzoar, *lib. 2. de curat. renum calculi agens*, Arabes à tanta calumnia liberabis. Quòd si tuberculum durum asthmatis sit causa curatio tentanda, quam proposuimus *lib. 2. Hist. PP. Medic. in com. Histor. 12* & *lib. 1. de praxi admiranda, obs. 112.* Num verò in affectibus thoracis, à crassis succis subortis, humida, vt monuit Trallianus, an sicca & calida, vt voluit Gal. sint offerenda, lege *lib. 2. Hist. PP. Med. in com. Hist. 36.*

OBSERVATIO I.

Importunum Asthma, cauterio, in capitis ambitu & nucha celebrato, persanatur.

Consulit famigeratissimus Aëtius, *tetrab. 2. serm. 4. cap. 57. in fin.* in asthmate diuturno & sæuo, ceruibrum crassum, & durum, facta collatione ad, pulmonem qui nutritur sanguine tenuiori in cordis sinu elaborato.

De sero Pericardij quæstio etiam potest excitari: *Vtrùm sit naturale, vel præter naturam?* Cæterùm antequam [illegible] explicandas causas palpitationis cordis accedamus, indu[illegible]as nimiam seri copiam, Pericardij capacitate con-Plures a[illegible]merat Galenus, *lib. 5. de loc. affect. cap. 1.* quæbus oppress[illegible] serum illud, tempore naturalis constituvix opem sensere [illegible] vsum reponatur, an potiùs semper rueret in pectus, exc[illegible] Aliqui solùm in cadauere rebus multis, aliquandiu [illegible]pores iuxta cor infrigidati sanie emanante. At cùm ex h[illegible]ntur manifestè ab Hiprie, de nouo humor noxius regen[illegible]ente hoc serum influeret, excitato fonticulo in nucha [illegible]tuanti cordi in præseruati: nam quidam ex longioribus [illegible]gitetur, & cessione premebantur, alij eam experiebantu[illegible]es, qui symptomatis comitatam. Plurimi, præsertim iuni[illegible]omnino sanati, qui si fortè longo temporis decursu foramen fontanellæ erat occlusum, & supprimebatur sanies, eo aperto cauterij actualis, vel potentialis ope, & emanante pure, ad pristinam sanitatem reuertebantur. Tantæ vtilitatis, & efficaciæ est, vacuationes ad originem fluxionis exercere!

OBSERVATIO II.

Orthopnœa ex læuium arteriarum pulmonis obstructione, ex flatu crasso suborta, per circuitus inuadens, Ebeni decocto curata.

Pauci fuere Medici, qui de obstructione læuium arteriarum pulmonis diligenter conscripserint, apud quos constat solùm ab humoribus crassis, aut tuberculo pulmonis originem ducere, prout 4. *de loco* 8. proposita historia Antipatri celebri, docuit Galenus. Hanc solùm ex omnimoda pulsus inæqualitate esse venandam, vnanimiter firmant: quæ cùm causam habeat fixam & permanentem, continuò & incessanter affligit. Aliam tamen esse assignandam causam, nempe flatum crassum & nebulosum, suo tempore arterias has opplentem, vsus edocuit. Cùm enim plurimos repentè viderem syncope prehensos, citra respirationis difficultatem vllam, & in pulsu inuenirem inæqualitatem, non solùm in multarum pulsationum cumulo, quam systematicen vocant, verùm in vna arteriæ distentione: (nam pulsationes erant magnæ, & paruæ; celeres, & tardæ; raræ, & frequentes; validæ, & imbecilles; decurtatæ, intermittentes) præfatus periculum, remedia præscripsi, de salute desperans. At factum est vt ægri, purgantium, & enematum carminantium ope excreto per vtrumque ventrem flatu multo, deinceps conualuerint. Plurimis ventriculus, aliis lien, multis vterus, serosi, & flatulenti scatebant copia multa. Quod malum cùm per multos annos velut in orbem per paroxysmos inualesceret, phlegmagogis, hydragogis roborantibus parti mandanti admotis, vt fomentis, vnguentis, emplastris: tabellis, pulueribus, conseruis adhibitis: fonticulis in cruribus excitatis: denique Ebeni, & Smilacis asperæ decocto per plures dies exhibito, cuius beneficio ciebatur sudor, omninò succubuit.

OBSERVATIO III.

Ad Asthma ex flatu subortum, electuarium mirabile.

Sæpè accessio Asthmatica ex flatu suboritur, qui ex ventriculo elatus asperam occupat arteriam, & comprimit. In accessione plura solent machinari auxilia, carminan

in siccis, veluti in capra, & boue, vocatur seuum; at verò in temperatis animalibus, vt homine, & auibus, appellatur adeps.

Secunda etiam inter has tres substantias versatur differentia, quòd licèt hæ ex sanguine generentur, nihilominùs tamen seuum fit ex sanguine magis crasso, sic facilè crescit, & non resoluitur: Pinguedo ex tenuiori & humidiori sanguine constat, sic facilè liquatur, & difficiliùs crescit: Adeps verò mediam naturam obtinet. Hæc doctrina colligitur ex Galeno 11. *simpl. citat.* & Aristot. 2. *de partib. animal. cap.* 5. Plinio *lib.* 11. *natural. hist. cap.* 37. Cum ergo hæ omnes substantiæ ex sanguine fiant, iure optimo dubitamus, an sint temperamenti calidi, an frigidi.

Habere autem temperaturam frigidam in ordine ad cutem, expresè proposuit Auicenna *loco citato*, quum in ordine frigidorum, post adipem, & pinguedinem, collocauit cutem. Secundò deducitur ex Gal. *art. med. c.* 52. vbi agens de signis corporis calidi, dicit corpora minùs habere pinguedinis, quò calidiora existunt, & *c.* 53. inter signa frigidæ temperaturæ, pinguedinem reponit. Sic *lib.* 2. *de temper. c.* 4. *ad med.* vt probet fœminas esse frigidiores viris id probat ex pinguedine, §. *Adeps ex habitu frigiditate semper gignitur, &c.*

Tertiò deducitur ex Galeno 1 *de temper. cap. vlt. in fin.* adipem, & pinguedinem, circa frigidas, non circa calidas particulas generari asserente. Quartò probatur ratione. Quæ frigore concrescunt, & liquantur à calore, sunt de natura aquæ. Sed adeps, & pinguedo sunt huiusmodi. Ergo frigidam temperaturam sortiuntur. Maior est Arist. 4. *meteor.* 4. 6. & 7. Minor experientia satis est comprobata. Ita Auerrhoës 2. *collig. cap.* 2. dicebat: *Inter corpora frigida, & humida, imprimis est adeps.*

Pro altera parte sunt valida momenta rationum. Nam Aristot. 2. *de partib. animal. cap.* 5. dicit, adipem & seuum, esse sanguinem coctum. Ergo vtrumque calidum est. Et *lib.* 3. *de partib. cap.* 9. *ad med.* asserit, finem optimæ coctionis esse sanguinem, adipem, & seuum. Deinde, animalia boni habitus, & quæ benè nutriuntur, sunt pinguia. Ergo si pinguedo est terminus optimæ constitutionis, à calore necessariò generabitur. Et 1. *de element. cap* 6. *post med.* adipem secundùm exuperantiam inter calida, & humida reponit. Et *lib.* 1. *simpl. cap.* 4. pinguedinem habere virtutem calefaciendi, & humectandi asseuerat. Sed pinguedo mortui animalis calida est. Ergo in viuo erit multò calidior. Et *lib.* 4. *de vsu part. c.* 9. agens de omento, pinguedinem esse calidam confirmat, argumento ab ipso sensu desumpto, quòd ea vtamur vice olei. Et *lib art. medic. cap.* 9. adipem & pinguedinem numerat inter partes viuentes, quæ viribus animæ gubernantur. Ergo si solùm fieret per concretionem à frigore, neque viueret, neque facultatibus animæ obtemperaret.

Probo ratione. Adeps, & pinguedo generantur ex parte sanguinis tenui, leui, & oleosa, quæ facilè inflammatur, & in bilem conuertitur. Ergo calidam temperaturam sortiuntur. Antecedens patet ex Galen. 4. *de vsu part. cap.* 9. & quòd hæ substantiæ sint oleosæ, deducitur ex Gal. 3. *de alim. facult. cap.* 11. & 16. *de vsu part. cap.* 2. Secundò: Adeps generatur in partibus calidis, vt renibus, & corde. Ergo calida est natura suaptè. Neque asseras, circa has partes inueniri membranas, circa quas ob natiuam earum frigiditatem generatur: quod licèt ita sit, tamen ob magnam viciniam & propinquitatem, membranæ incalescunt, maximé cùm congelatio non fiat à quacunque frigiditate, sed ab intensa formaliter, & in actu. Quare in præsenti duo sunt statuenda: Primùm, quomodo generetur pinguedo: secundò, qualis debeat esse eius naturalis temperatura. De primò.

Sit prima conclusio. *Pinguedo non generatur ex sanguine per concretionem à frigido.* Patet, quia adhuc viuente animali tanta frigiditas non reperitur, quæ congelare possit, ex Gal. 2. *de temper. cap.* 3. *in princip.* Secundò, quia adeps, & pinguedo sunt partes viuentes, ex Galen. *in art. med. c.* 9. & 6. *de placit. c.* 8. quæ à natura generantur, & à seipsis gubernantur. Consequentia multipliciter confirmari potest. Primò, quia in media pinguedine inueniuntur partes glandulosæ, quæ per concretionem à frigido formari non potuerunt. Secundò, quia pinguedo fit ex sanguine, interuentu facultatis formatricis partium spermaticarum, quibus assimilatur. Ergo, si pinguedo est pars viuens, & gubernatur viribus animæ, non potuit hoc assequi à solo sanguine, neque à concretione frigiditatis, sed tale opus ab aliqua facultate viuetis perficitur, mediante calore, tanquam principalissimo instrumento concoquente: quare illa calida erit.

Tertiò. Concretio, congelatio, & liquatio sunt passiones quæ accidunt rebus, sine mutatione propriæ formæ. Sed quando sanguis conuertitur in pinguedinem, corrumpitur forma sanguinis. Ergo pinguedo non fit per concretionem à frigido. Antecedens deducitur experimento aquæ, mellis, olei, metallorum, quæ liquantur, & concrescunt, salua manente propria forma. Consequentia probatur, quia calor qui sequitur formam sanguinis, in totum mutatur in pinguedinem, quod non conspicitur in congelatione, si verum est sanguinem amittere propriam formam, & accidentia propria, ad hoc vt in pinguedinem mutetur.

Quartò. Si pinguedo fieret per concretionem à frigido non solùm circa membranas, sed circa quascunque alias frigidas partes, deberet generari, videlicèt circa ossa, cartilagines, ligamenta, & similia, quæ sunt ipsis membranis frigidiora. Sed hoc est falsum. Ergo. Nam neque generatur circa omnes membranas: quia si generatio pinguedinis esset tribuenda ipsi membranæ, in quacunque parte inueniatur membrana, debuisset generari, cùm vnaquæque actio oriatur ex propria specie substantiæ, & ratione situs variari non possit. Ergo solùm ex intentione naturæ ob alios fines, mediante calore generatur.

Ex qua doctrina colligo, in cerebro non fuisse generatam pinguedinem ob multas causas: primò, defectu materiæ, quia sanguis, quo nutritur, non est oleosus. Secundò, ne cerebri motum, & expurgationem fuliginum impediret. At verò in corde fuit generata, quia sufficiens in eo materiæ quantitas abundat, imò in eo consultò reponitur, vt ipsum humectet, & ab exsiccatione defendat. Quare si ipsius intensa caliditas non obstaret, multò maior copia pinguedinis ibi generaretur. Circa renes, lumbos, & omentum generatur, quia in iis locis materia redundat, & densitas membranarum harum partium resolutionem non impedit, auctore Aristotele 4. *de partib. animal. cap.* 3. Hoc modo in operculo ollæ ebullientis, cuius meritò vapores prohibentur resolui ob densitatem, quamvis actu sit calidissimum, & similiter in vasis distillatoriis, & in cerebro vapores ascendentes vertuntur in aquam, non ob frigiditatem, sed quia caluaria, & dura cerebri membrana, sua densitate vapores retinent, & eorum prohibent resolutionem.

Circa ossa non generatur pinguedo, quia pars tenuis sanguinis ab illis attracta transit in medullam, quæ pinguis est, in carne non generatur, quia portio illa sanguinis, ex qua pinguedo constat, priùs in nutritionem carnis conuertitur: & cùm caro sit mollis & rara, in ea non detinetur pars sanguinis oleosi, & tenuis; sed aut resoluitur, aut ad alind spatium confluit, quod inter veram cutem, & membranam carnosam interiacet, in quo à densitate tunicarum coërcita, abit in pinguedinem. Neque obiicias Galenum, asserentem, *in lib. art. med. c.* 59. in corporibus frigidis & siccis, pinguedinem esse per carnem dispersam: eo enim loco loquitur de carne musculorum, quæ membranis inuoluitur, circa quas adnascitur pinguedo.

Sit secunda conclusio. *Pinguedo ex se, & natura sua calida*

calida est, non autem frigida. Probatur, quia natura pinguedinis est ignea, & aërea, vt ex eius leuitate possumus colligere, & ex Arist *loc. cit.* & *lib. 3. de Historia animal. cap. 19.* Deinde illius effectus à calore emanant: resoluit, suppurat, dolores lenit, velociter accenditur, & inflammatur, quod non ex tenuitate, substantiæ accidere certum est, cum sit crassa & viscida, sed ratione caliditatis, cùm ex sanguine, qui calidus est, tanquam ex materia, & à calore tanquam efficiente generetur. Neque instes, quòd in eius generatione pars tenuis sanguinis sit resoluta, & sit generata à calore remisso membranarum: nam etiam caliditas pinguedinis est remissa, & cutis temperamento proxima, etsi valde recedat per humiditatem.

Hunc pinguedinis calorem apertis verbis confirmat Arist. *sect. 8. probl. 8.* & *probl. 4. eiusdem sectionis* ita scripsit: *Pinguedo autem calida est nisi humectata fuerit*, id est, nisi aquosis humoribus abundauerit, ex otio, & valde humida ac frigida viuendi ratione. Et *sect. 31. probl. 22. Ob copiosum*, inquit, *adnatæ membranæ adipem nemo vnquam persensit in oculo frigus.* Præter calorem enim quem pinguedo ex sua habet natura, vt indumentum auget reflexione sua calorem, & lentore suo, prohibet aëris percutientis ingressum.

Superest solùm argumenta pro parte contraria adducta demoliri. Dic ad primum. Ex contextu Galeni *in arte parua*, non colligi pinguedinem esse frigidam, ex eo quòd asserat, maiorem copiam pinguedinis generari in corporibus frigidis, quàm calidis: nam hoc ex sanguinis defectu contingit, qui ob calorem magis absumitur; quare deficiente causa materiali, maior etiam copia pinguedinis deficiet. Similiter intelligitur Galenus *2. de temper. 4.* adipem ex habitus frigiditate semper gigni confirmans, hoc est, in maiori quantitate, non verò, quia generetur ex frigido. Si verò *1. de temper. vlt.* adipem semper generari circa frigidas, & non circa calidas particulas asseuerat, rectè infert, cùm suprà ex ipsius mente ratum sit, generari circa membranas, quæ sunt frigidæ.

Ad rationem, ex *4. meteoror.* desumptam responde: verum esse pinguedinem liquari, & fundi à calore, sed non inde sequi frigidam esse, licèt etiam à frigore concrescat: cùm multa reperiantur liquata à calore, quæ non concrescunt à frigore, vt patet de metallis, melle, & similibus, quæ non per concretionem à frigore, sed à modico calore sunt generata. Solue secundò. Nullum est inconueniens, vt illa quæ modico calore sunt concreta, liquentur à calore intenso, qualis est calor febrilis, aut solis: immodicus enim calor sic est contrarius in operatione modico calori, sicuti frigiditati: & iuxta hanc considerationem, non solùm pinguedo, sed etiam caro liquatur à calore immodico, quamuis per calorem sint concreta, dicente Galeno *2. progn. 38.* Solue tertiò, & magis solidè, concedéque verissimum esse, omnia quæ concreuerunt à frigore, à calore liquari; sed ex eo non sequi omnia quæ à frigore concreuerunt, esse frigida, vt de melle, & calidissimis vnguentis satis patet. Aliud enim est, quòd aliqua in suo principio generentur à frigore per concretionem, & aliud, quòd illa quæ fuerunt generata à calore, & tractu temporis calida euaserunt à frigore concrescant. Quod verò *4. meteor 6. & 7.* asseruit Aristoteles, frigore concreta ad naturam aquæ, vel terræ pertinere, de natura respectu modi substantiæ, & non de natura temperamenti intelligatur, vt ex ipso Arist. patet, qui exemplum de vino apposuit, quod esse calidum, dubitat nemo.

Verùm adhuc superest argumentum, quod solutionem expostulat, cur Galenus voluerit adipem ab excedente frigore concrescere: sic enim ait *lib. 1. de temper. c. vlt. Quoniam adeps cogitur per id quod valde est frigidum, idcirco calefacta liquatur cæterorum coagulatorum ritu.* Plures ex hoc loco arripuere occasionem calumniandi Galenum dum insolenter hoc modo insurgunt. Partes omnes actu calent influxu, & naturali calore. Sed res potentia frigida, actu calida, liquandi potiùs, quàm coagulandi vim habet, vt ferrum, aut quæcunque alia frigida substantia excalfacta. Non potest igitur in corpore adeps cogi, per id quod est valde frigidum.

Sed fatendum ingenuè, quid Galenus proferat hoc loco: neque enim ad eam opinionem ille deuenit, vt rentur ipsi, vt crediderit à positiua & actu li frigiditate, concretionem illam pinguedinis in exanguibus partibus, viuente animali semper produci, & conflari: aut à frigiditate particulæ potentiali, haud obstante actuali calore, id accidere asseuerit, philosophici oblitus axiomatis, *Actio omnis fit ab ente in actu*: quin hoc ipsum alienissimum eo loco à Galeni mente est, quippe qui per id quod est valde frigidum, potius designet diminutum, remissúmve calorem natiuum, qui sæpissimè ab eo frigiditas nuncupatur; quemadmodum ventriculum cui imbecillis est innatus calor, frigidum semper appellare moris est. In hunc sanè modum, quæ ab intenso calore liquata sunt, quisnam inficiabitur à valde remisso calore coagulari posse? Ex hac doctrina conciliabis Auicennam cum Galeno: ille enim *1. 1. doct. 4. cap. 2* pinguedinem inter partes frigidas reponit; nam per frigiditatem, remissum calorem intelligit.

His præfinitis agitemus: *Vtrùm palpitatio cordis differat ab eius tremore?* Nam Glenus *2. de caus. sympt. cap. 2.* illam separat à similibus symptomatis, nempe conuulsione, tremore, & rigore: tremore enim constat ex duobus motibus contrariis, quia componitur ex motu sursum à facultate facto, & motu deorsum à grauitate membri; docétque eo loco causam tremoris consistere in vi mouendi, modò vincente, modò victa, idque exemplis ostendit, primò in capite tremente; secundo in manu; tertiò in oculis; quartò in onere humeris imposito; vltimò, in timore quouis; timor namque deiicit vires, quoniam retractis spiritibus minùs relinquit musculis, quàm vt possint sustinere corpus. Insuper, vltra facultatis imbecillitatē, narrat Galenus *eo loco* alias duas, nempe frigiditatem neruorum, vel cerebri. Denique tremorem efficiunt gaudium immodicum, humiditas laxans, & siccitas motui renitens. Quæ omnia quo interuallo à palpitatione distent, coniiciet facilè, qui in Galeni doctrina est tantillum versatus.

Differentiæ.

VTrum *Idiopathica cordis palpitatio à sympathia distinguatur?* pluribus in locis, & præsertim *lib. 5. de loc. affectis* Galenus inculcat, qui inter morbos cor per proprietatem opprimentes, palpitationem reponit. Nam posse hoc membrum vera, & legitima palpitatione corripi, pluribus argumentis disceptauimus *lib. 2. Hist. Princip. Medic. in com. Hist. 40.* Illa verò quæ per propriam, & primariam affectionem fatigat, perpetua est; quæ autem per consensum, ex interuallis insurgit & inuadit.

Hæc à variis nostri corporis partibus, ad cor flatus transmittentibus emanat: Primò & frequenter ab vtero, qui magnam cum corde obtinet sympathiam, & cognationem. Partes enim vocis, & pectoris cum genitalibus eximium consensum obseruant. Hinc abortientium mammillæ graciles fiunt, *5. Aph. 37.* Tussis diuturna, vbi testis intumuit, *2. epid sect. 2. text. 11.* Hinc ex suppressione menstruorum cordis palpitatio contingit, vt in viduis, & iuuenculis quotidiano euentu experimur, quod asserit latè Hip. *lib. de virginum morbis, ferè per totum.* Hinc vocis mutatio ex Veneris vsu, aut testiculorum refectione contingit. Oritur consensus ex mutua per venas connexione, quæ è mammis per rectos abdominis musculos descendunt, & cum ascendentibus ex vtero committuntur. Consensus ostenditur etiam, non ob propinquitatem modò, verùm etiam ob magnam connexio

connexionem per arterias, tum spermaticas, tum hypogastricas, quæ à corde ad vterum descendunt.

A liene per consensum non rarò oritur palpitatio: cùm enim hæc pars melancolici humoris copia distenditur, ac repletur, vapores ex se eructat in cor, qui palpitationis causa sunt. Lienosos autem, & melancholicos esse flatulentos, probat Arist. 4. *probl.* 31. quo loco quærens, cur melancholici sint libidinosi? id contingere affirmat, quia flatu redundant. Hac ratione melancholia hypochondriaca, vocatur flatulenta à Galeno 3. *de loc. cap.* 7. Hoc modo lienosorum sanguis dilutus est, aqueus, serosus apud Arist. 9. *probl.* 4. quia melancholici ob caloris debilitatem sero abundant; quare eorum sanguis ichorosus est, auctore Hippocrate 6. *epid. sect.* 2. *text.* 28.

A ventriculo hæc sympathica palpitatio sæpissimè scaturit: cùm enim sit receptaculum pituitæ, & ex hac flatus eleuentur continuò ad cor, ob maximum quem cum eo obtinet consensum, nihil mirum si ab hac parte palpitatio, imò & syncope scaturiant. Ex intestinis oritur persæpe, dum in illis vermium copia succrescit, qui suo venenoso, tetróque vapore cor premunt, lancinant, & vexant. Ab hepate non infrequenter producitur, eleuatis multis, crassísque vaporibus, non solùm per arterias à corde ad hepar demandatas, verùm per insignem venæ cauæ ramum, in cordis dextram partem implantatum. A pulmone etiam per consensum suscitatur, ob connexionem per arteriam venosam, & per venam arteriosam, per quæ vasa flatus crassi eleuantur, qui irruentes in cor, palpitationem afficere nati sunt. Hoc modo asthmatici, & qui læuium arteriarum pulmonis obstrustione, à crasso humore, vel tuberculo crudo excitata laborant, palpitatione frequentissimè corripiuntur.

Causa.

Veram cordis palpitationem necessariò fieri à flatu, tanquam à causa interna, eleuato à crasso, frigidóque humore vbertim contendimus, *lib.* 2. *Histor. Princip. Med. in com. Hist.* 40. *Vtrùm verò palpitationis plures externæ causæ sint assignandæ?* dubitandum est. Primò est otiosa vita: nam otium eneruat vires, labor firmat, ex Celso *lib.* 1. *cap.* 1. exercitium flatus absumit, roboratis membris, accito calore. Secundò est satietas, ex nimia enim copia alimenti ventriculus grauatus, nec concoquit, nec transmittit ad hepar chylum, quare gignuntur flatus, cruditates oriuntur, excitantur obstructiones, operationes demum impediuntur. Temulentia frigidos morbos gignit, 3. *de tempes.* 4. 8. & flatuum copiam excitat, vnde ebrietas: Vinum enim in acorem versum ventriculum impensè refrigerat, & illius tonum labefactat. Iunge cibos crassos, frigidos, melancholicos, quorum catalogum lege apud Galenum 3. *de loc. cap.* 7. Venenum etiam adnumerandum, vel epotum, vel ab animalibus eiaculatum. Illud, si est frigidum, flatus gignit; si calidum, cordis calorem depopulatur, & partium symmetriam dissoluit, & sic debilitato calore natiuo oriuntur flatus.

Signa.

Non est multùm operosum palpitationem agnoscere, cùm illa facillimo negotio persentiatur. Causarum signa venaberis hoc modo. A flatu emanantem ostendunt anteacta vita, ciborum frigidorum præassumptorum copia, ventris murmur, oscitatio frequens, per vtrumque ventrem flatus excretio, aurium sonitus, dolores vagi per totum corpus oberrantes, qui deinceps repentè conquiescunt. A qua parte excitentur, ex cuiusque partis symptomatis manifestè distingues. Ex aqua in pericardio contenta, A vel scirrhoso aliquo tumore ibi adnato, venaberis ex totius corporis contabescentia, iugi febricula, pulsatione vehementi.

Præsagium.

Vtrùm tempore frigido, & hyemali palpitatio ampliùs insolescat, quàm calido, & æstiuo? Nam si hic affectus à flatu oritur, minùs generabitur hyeme, quia calidiora hoc tempore multò sunt viscera: ita prædixit Hip. 1 *Aph.* 15. *Ventres hyeme, & vere natura calidissimi.* Retracto enim calore ad internas sedes, hæ roborantur ac vigent, coctiones perfectiores fiunt, humidum deperditum restauratur, spiritus regenerantur, & non solùm in partibus interioribus, sed externis perfectiores B fiunt coctiones, ob maiorem quietem, quæ coctioni famulatur eximiè, 4. *acut.* 44. & retinentur spiritus: Quare si tempore hyemis somni sunt longissimi, ob duas causas, videtur quòd flatuum hoc tempore minùs generetur, quàm æstate, in qua plurima fit spirituum resolutio, & apertis cutis spiraculis innatus calor assiduè exhalat, facultates debiles sunt, coctiones infaustæ, & hoc modo plurima flatuum copia regignitur: Nam somnus assimilatur hyemi; vigilia, æstati: tempore autem vigiliæ, imperfectiores esse coctiones omnes, probat Galenus 1. *de sympt. caus. cap. vlt.* & 3. *de causis puls. cap. vlt.* §. *Cur autem, &c.* & 3. *epid. sect.* 2. *com.* 3. §. *Pari modo, &c.*

At obstat commune Medicorum edictum, asserentium hiemem pituitosorum morborum esse feracem, C ex quibus flatuum copia emanat. Hoc modo 2. *crisi. cap.* 5. quotidianam familiarem esse hyeme asseuerat: Licèt enim hoc tempore interiora magis caleant, & ratione somni longissimi flatus resolui videantur; tamen obstant plura, quæ hoc tempus frigidis morbis, & palpitationi magis obnoxium reddunt: idque tripliciter accidere eleganter notauit Galenus 1. *de natur. human. com.* 36. Primò, quia aër frigidus per hyemem inspiratus non solum extimam cutem attingit, sed penitissimè irruens, etiam os ventriculi refrigerat; cuius rei manifesta sunt argumenta, minima sitis per hyemem, quòd stomachus gaudeat alimentis actu calidis: refrigerato autem ventriculo, impedita humorum attractione, non est mirum portionem alimenti manere sub forma pituitæ. Secundò. Hyeme plus appetimus, D cùm calor tunc sit robustus, & conficere possit: hoc modo in pueris, licèt coctrice excedant viros, in illis tamen ob ingluuiem crudi humores ampliùs redundant. Tertiò. Hyeme alimenta assumpta pituitosa sunt, & flatus pariunt, vt legumina, olera, mustum, rapa, suilla.

Deinc ex perfectiori coctione tempore hyemis celebrata, aucto in quantitate calore, plurima sanguinis copia accrescit: sed is pituitosus est, refrigerato à continente calore; coctio enim, & aliæ operationes naturales, magis pendent à quantitate caloris natiui, quàm ab intensione, vt *lib.* 1. *Aph.* 15. probauit Galenus. Et his de causis plurima pituita hyeme excrescit. Hoc autem planè ostendunt ructus copiosi, hoc tempore per vtramque regionem excreti; ventriculi, & capitis E dolores à flatu suborti; pituitosi vomitus, frequentes à capite destillationes, & alia vitia quæ ex frigiditate persæpe emanant.

Vtrùm mœsti, & timidi palpitationi sint obnoxij? Responde affirmatiuè. Hæc enim animi pathemata, si diu perseuerent, conculcato calore natiuo, spiritu, & sanguine ad internas partes recedentibus, illum suffocant, refrigerant, & extinguunt: quare inter causas refrigerantes, metus reponitur, apud Galenum 1. *de præsag. ex pulsib. cap.* 2. ex qua refrigeratione, debiliori facto innato calore, flatus progignitur. Si autem febris ex his animi passionibus subsequatur, illa motui

&

& agitationi spirituum attribuenda est. Si verò longo tempore perseuerent, caloris substantia resoluta refrigerant.

Deinde palpitatio per proprietatem in corde generata, quia continuò affligit & premit, periculosior est ac deterior illa, quæ per consensum, & ex interuallis aggreditur, intermittentium febrium instar, quibus continuæ periculosiores sunt, ac sæuiores, 4. *Aph.* 43. Denique ea quæ à causa interna progreditur, peior est, quàm quæ à causa externa oritur: vehementiorem enim arguit causam. Hac ratione facies Hippocratica magis exitiosa est, ac lethalis, si violentia morbi facta sit quàm si à procatarctica causa, vt immodica vigilia, alui fluxu, fame, &c.

Curatio.

ATtenuans victus huic affectui salubris est, ex Gal. 5. *de loc. cit. cap.* 1. oritur enim à flatu, crudis & pituitosis succis: nî corpus extenuatum sit, ac ex longo malo macie confectum; tunc enim vrgentioris indicationis est habenda ratio. Hac ratione etsi ratione humoris, & flatuum vigilia sit optanda, quia digerit, & resoluit, tamen quia corpora hoc morbo apprehensa extenuata sunt, debilia, humectationem, & refectionem dasiderantia, idcircò somnus est apprimè salutaris. Animi pathemata vitanda, vt quæ cor mirandum in modum exagitent, & perturbent. Veneris vsus nocuus: vires enim exhaurit; corpus enim elaboratissima substantia priuat. De vino maior est dubitatio, num eius potus huic affectui vtilis sit. Dic quòd cùm habeat omnes facultates aduersùs flatus, in curatione admittendum est: pituitam enim concoquit, flatus discutit, roborat vires, lentos succos attenuat, vires reficit, spiritus restaurat.

Deinde quærendum: *Vtrùm in hoc affectu venæ sectio ex brachio, an ex talo sit administranda?* Galenus 5. *de loc. cit.* eam probat omninò: subscribit Auicenna 11. 3. *tract.* 1. *cap.* 7. dicens, omnes morbos cordis, phlebotomia, & ea sola, benè habere; plenitudinem enim, quæcunque ea sit, exhaurit, & copiam detrahit vaporum lacessentem cor, citra molestiam vllam. Deinde reuellit à corde, parte præstantissima peccantem succum.

Hoc autem intelligas de curatione sola, vel quando cor per proprietatem laborat. Quando verò per consensum affligit, & ab aliqua parte, præsertim inferna, vt ab vtero ex menstruis retentis, vel hæmorrhoidibus suppressis eleuatur vapor teter, & crassus, palpitationem effecturus, tunc ratione præcautionis, vt humor noxius ad distantissimas diuertatur corporis partes, commodissima ex talo venæ sectio est: hoc auxilio vertiginosos, ac epilepticos præseruat Galenus *lib. de sang. miss. cap.* 19.

His præsidiis succendunt ordine, & potestate, cucurbitulæ tum siccæ, tum scarificatæ, quæ clementer reuellunt, & sarcinam humoris, præsertim melancholici deponunt. Affigantur suris, femoribus, lumbis, & scapulis. Hirudines summam vtilitatem præstant sedi affixæ: eosdem enim vsus præbent, etiamsi vacuatio aliqua melancholica suppressa non sit. Quum autem malum inueterascit, & humor prauus pertinaciter cordi est infixus, tunc supra mammillam læuam cucurbitula scarificata apponatur, & scissuræ biduo conseruentur cum aqua salita, vt hoc modo ichores cor opprimentes sensim, ac sine sensu vacuentur foràs. Vel super scarificatam cucurbitam tres in eundem vsum hirudines appone quarum suctu fæculentus humor vacuetur.

Clysteria optima sunt tam in curatione, quàm præcautione ipsa, eo modo parata, quem *cap. de Epilepsia* prodidimus. Vacuantia per aluum, saluberrima, quæ flatus resoluant, & crassos humores expurgent. Post

A quæ vacuantia per epicrasin offerenda, prout latè præscripsimus *cap. de Melancholia.* Ea tamen obseruata lege, expurgantia porriges, vt sint cum cardiacis permixta, vt medicamenti vis hoc modo corrigatur, possítque alexiterij ope ad cor deferri, hócque viscus roborare, cuius præstantia est multa, & dignitas inter nostri corporis partes eximia.

At in hoc vitio restant plurima symptomata debellanda. De quorum numero sunt virium prostratio summa, extremorum frigiditas, anxietas, cardiogmos, cardialgia, pulsuum abolitio, vigilia, inquietudo, quæ omninò artifices ancipites reddunt, multipliciter torquent, atque fatigant. Et ne vires vitales præcipiti lapsu ruant, à vapore diro, crasso, venenosóque oppugnatæ, citò auxiliares manus adhibere oportet, ne ægri B morte subita occumbant, vt bellè dixit Auicenna 3. 1. *doct.* 5. *cap.* 1. §. *Ille cui tremor cordis assiduè acciderit, de seipso sit solicitus, ne morte subita intercipiatur.*

Virtuti vitali occurrendum, ne repentè labascere possit, admoto hoc epithemate super papillam læuam.

℞. *Aqua rosar.* ℔ ß. *aq. melissæ, aq. bugloss. an.* ℥ iiij. *aq. angelicæ* ℥ ij. *pulueris diamargariton. frig.* ʒ j. *croci,* ℈ x. *granor. tinctorum, caryophyllor. an.* ʒ j. *vini albi generosi, & odorati.* ℥ iiij. Misce, fiat epithema pro corde.

Aliud in forma solida.

℞. *Conseru. flor. anthos, conseruæ flor. bugloss. an.* ℥ ij. *theriac. magnæ,* ʒ j. ß. *Mithridatij,* ʒ j. *confect. Alchermes,* ʒ ij. *diamoschi dulcis, confect. de hyacinth. an.* C ʒ j. *ossis de corde cerui, eboris in scobem redacti, an.* ʒ ß. *foliorum auri*, Num. vj. Cum guttulis vini, & stillatitia aqua ex floribus arantiorum fiat epithema, quo calido illinatur cor.

Per os cardiaca assumpta, saluberrima. Lapis Belzaar orientalis Cornu rhinocerotis, os de corde cerui Theriaca & cætera alexipharmaca præsidia, quæ omnia possunt reponi in conserua hac, quæ interdiu, & noctu offerri potest, & liquoribus alimentitiis permisceri.

℞. *Theriac.* ʒ ij. *Mithridatij.* ʒ j *confect. latificantis Rhasis, confect. de hyacinth. electuar. Alkermes, an.* ʒ j. ß. *conserua rosar. conseruæ violar. conseruæ flor. cichor. conseruæ flor. bugloss. an.* ℥ j. *pulu. caryophyllor. cinnamom. an.* ℈ j. ß. *diamoschi dulcis, pulu. diamarg. calidi. electuar. de gemmis,* D *an.* ʒ ß. *moschi odorati,* ℈ viij. *lapid. belzaar Orientalis,* ℈ xx. *ossis de corde cerui,* ʒ ß. *agallochi,* ℈ ß. *ainsi,* ℈ j. Cum syrupo de corticibus citri, & buglossa, misceantur omnia, & fiat conserua.

Pro discutiendis flatibus roborando corde, ventriculo firmando, puluis potest institui, qui post pastum assumptus, plurimùm iuuat, superbibito haustu aquæ naphæ, vel generosi vini, vel iusculis vtiliter permiscetur.

℞. *Coriandri præparati,* ℥ j. ß. *masliches chia,* ℥ ß. *anisi,* ℥ j. *cinnamon. elect. pulueris diarrhod. pulu. aromatic. an.* ʒ j. *glycyrrhiz.* ʒ ij. *margaritar. præparat.* ℈. ij. *diamoschi dulcis,* ℈ j. ß. *buglos. cum suis floribus exsiccatæ, & puluerisatæ,* ʒ iij. *ambari gryset,* ℈ viij. *moschi odorati,* ℈ v. *agallochi,* ℈ iiij. *sacchari ad pondus omnium*: fiat puluis.

E In potum iulapia ex iisdem composita offerri possunt, quorum formulas reperies *cap. de Melancholia.* Si à veneno oriatur palpitatio, cardiaca, & alexipharmaca medicamenta, optima sunt. Fonticuli cruribus affixi, summo sunt ex vsu, præsertim si ex vtero, & partibus inferis malum scaturiat. Aurea medicamenta, salutifera, de quorum viribus pro roborando corde, aura venefica retundenda, refrænando humore melancholico, sat plura *lib.* 1. *Hist. PP. Med. in com. Hist.* 36.

OBSERVATIO I.

De palpitante corde, sacculus eximius.

VIdua melancholica, habitu hirsuto, & nigro, cùm thalamo maritali esset à longo tempore priuata, ex non bene recurrentibus lochiis, & semine suppresso, in cardialgiam, & animi consternationem validam incidebat sæpe. Cessantibus his in palpitationem cordis delabitur, quæ ita eam miserè, & assiduè afflixit, vt cor è propria sede continuò exilire videretur, costas effracturum. Huic multoties ex talo, gibberóque extractus sanguis. Hirudines mariscis affixæ. Frequenter repurgatum corpus. Cauteria in cruribus affixa. Oblata chalybeata medicamenta. Cardiaca, epithemata, opiata varia imperata, sed citra leuamen vllum. At cùm per proprietatem iam vrgeret malum, cum vehementi totius corporis tremore, & saltu coniunctum, ex flatu crasso, nebuloso, & tetro scaturiens, decoctum smilacis asperæ, & ebeni assumpsit per plures dies; quod cùm non conferret, ad thermalia balnea accedere est coacta, citra vtilitatem vllam. Tandem sacculo supra cor apposito ex cardiacis rebus confecto, ex toto succubuit affectus: cuius forma esto hæc.

℞. *Aromatici rosati Gabrielis, diamoschi, diarrhodon. Abbat. diamarg. calidi, diamarg. frig. an.* ʒ j. *coral. rubri,* ʒ j. ß. *rasuræ eboris, sem. angelicæ,* ʒ ß. *zedoariæ, valerianæ, dictamni, been albi, been rubri, an.* ℈ j. *galangæ,* ℈ ß. *seric. crudi torrefacti, sem. ocymi, cardamomi, an.* ℈ j. *flor. citranguli, flor. saluiæ, bugloss. nenuphar. anthos, rorismarini, camomil. an.* ℈ j. ß. *cinnamomi electi* ʒ j. *sem. anisi fœniculi, carui, caryophyllor. an.* ℈ ß. *agallochi,* ℈ ß. *cyperi, calami aromatici, an.* ʒ ß. *rosar. rubentium,* P ß. *macis,* ℈ j. ß. *margaritar. præparat.* ℈ j. *granorum tinctorum,* ℈ j ß. *doronici,* ℈ ß. *diacymin.* ʒ ß. *camphoræ,* gr. xij. *croci,* gr. vj. *ossis de corde cerui, cornu ceruini, cornu monocrotis, an.* ℈ ß. *diambræ,* ℈ j. *santalor. citrinor. santalor. rubeor. an.* ℈ j. *ambræ gryseæ* gr. xx. *moschi odorati,* gr. xxx. *lapid. belzaar,* gr. xx. Puluerisanda puluerisentur subtilissimè, & irrorata priùs cum aqua melissæ, naphæ, cinnamomi, & generoso vino odorifero siccentur ad vmbram, & immittantur inter pannum sericum purpureum interpunctim consutum & fiat sacculus cordialis supra leuam mamillam continuò gestandus.

OBSERVATIO II.

Ex purulentis testibus palpitatio suborta, fonticulis infra inguina excitatis, ex toto persanatur.

ENata est cuidam inflammatio in testibus, cum duritie, & dolore vehementi coniuncta. Æger erat vir robustus, & fortis, & qui à multis annis Gallica scabie corpus habebat conspurcatum. Secta fuit primò basilica ex vtroque latere vena, postea ex saphæna sanguis detractus. Demum topicis administratis, & expurgantibus per aluum clementer oblatis, euitari non potuit, quin in abscessum, & tandem in vlcera tumores finirentur. Verùm cùm longo temporis spatio, putores, & corrupti humores per vlcera manantia vacuarentur continuò, nec sudorifica, & vnguenta mercurialia prodesse possent, Medicorum voto adstringentibus in parte affecta impositis multoties vsus est, quorum vi vlcera ex toto sunt consolidata, & ad cicatricem perducta. At cùm alacriter viueret, ecce intempesta nocte de tremore cordis quæri cœpit; quo per annum ita miserè est vexatus, vt sæpe cum extremorum frigiditate, pulsu debili, & obscuro, anxietudine, & vigilia in horas moriturus speraretur, & timor esset ne vapor malignus cerebrum, & partes neruosas concuteret. At cùm hic sæuus affectus, vt par erat, ex suppressa sanie per vlcera assiduè manare solita, ortum duceret, hanc vacuationem iterum prouocare satius duxi. Sed cùm per eandem partem inutile esset hoc opus celebrare, quia est posita in decliui loco, in medio sordium confluxu, & fluxionibus hac de causa valde obnoxia, ob quas facilè abscessus, vlcera, fistulæ, & morticinium partis subsequuntur: idcircò similem excitare decreui. Affixi cauteria duo in femoris parte superna iuxta inguina, ex quibus cùm virosi humores paulatim vacuarentur, sensim ac sine sensu à palpitatione omnino liber euasit, in posterum sola præseruatione vsus: nam singulis mensibus crasso, & magis terrestri vacuato humore medicamenti purgantis ope, nullum ampliùs malum persensit.

OBSERVATIO III.

Palpitatio subitò interneeans, ex abdita causa prognata.

QVidam in consistente ætate constitutus animi deliquio vexabatur assiduè. Adhibita plura auxilia quæ flatus eliderent: nam ita in eo abundabant, vt etiam à somno, superueniente orthopnœa, cum strepitu quodam per os erumperent. Sed illa profuere nihil. Tandem ingrauescente malo, & accessione oppressus, subitò occubuit. Aperto thorace, inueni pulmones flatu distenti. Pericardio dissecto, inter magnæ arteriæ ramum, & venæ arterialis radicem, carnea excrescentia, dura, & concreta, colore nigerrima reperta, quæ binas ferè vncias ponderabat.

CAPVT IX.

De Syncope.

Definitio.

PLurima intricata satis, & ardua de Syncopes causis, ad Cleanthis lucernam, contra iuniores abundè disceptauimus, *lib. 2. Hist. Princip. Medic. à com. Hist. 45. vsque ad Hist. 51.* Nunc deposita leonina, praxim pacatè explicandam aggredimur, quærentes: *Vtrùm Syncopes definitio tradita à Galeno, omnium sit optima?* Definitur ergo à Galeno *12. meth. cap. 5 praeceps virium lapsus.* Licèt enim Celsus, Aretæus, & Auicenna multipliciter definiant, tamen Galenica est præstantior: Syncope enim est subitus omnium facultatum defectus. Cùm enim in hoc morbo cor maximè laboret, & patiatur, facultásque vitalis plurimùm debilitetur, fit vt non solùm hæc sed omnes aliæ totius corporis facultates, ab operationibus ferientur, & cessent; pereunte autem actione cordis, & illius influxu non demandato, necesse est reliquarum partium actiones cessare, vt disertè docuit Galenus *lib. 5. de loc. cap. 1.* firmant Paulus *lib. 3. cap. 34.* Tral. *lib. 12. cap 3. tit. de syncope, quæ in febribus accidit.* Dicitur lapsus virium præceps, hoc est, repentinus & subitus, vt hoc modo ab aliis cordis affectibus distinguatur, in quibus vires paulatim deficiunt, donec mors appropinquet.

Ex hac doctrina patebit responsio ad locum Auicennæ, *1. 3. tract. 2. cap. 2.* proponentis signa syncopes paulatim aduenientis: nam etsi causæ dissoluentes aliquando sensim, & latenter operentur, tamen cùm ingrauescunt, syncopen subitò committunt. Quare Auic. proponit signa antecedentia syncopen. Deinde quamuis ex cerebri magna affectione, vt Apoplexia subitus virium lapsus subsequatur, is non est dicendus syncope, sed tunc suffocatio sequitur, & repentina mors, ob fuligines detentas, & eas expurgantis respirationis defectum.

Pro maiore tamen explicatione, dubitabis: *Vtrùm*

exsolutio virtutis, animi deliquium, & syncope, inter se distinguantur? Licèt enim inter se similitudinem habeant, sunt tamen affectus distincti: Exsolutio enim virtutis, est illa virium debilitas, per quam sensus, & motus perturbatur, & deficere incipiunt, verùm secundùm aliquam partem seruantur. Animi deliquium est illa virium debilitas, in qua sensus, & motus cum exigua tamen pulsus debilitate deficiunt; quare hic affectus maiorem virium lapsum præsupponit.

Hos affectus distingui inter se oraculo quodam prædixit Hippocrates, *lib.* 7. *Aphor. text.* 8. dicens: *A tuberculi intus ruptione, virium deiectio, vomitio, aut animi defectio fit.* Non nego apud Hip. & Gal. aliquando inter se confundi. Patet ex ipso 2. *Aph.* 41. dum sic ait: *Qui frequenter, ac fortiter absque causa manifesta deficiunt animo, de repente moriuntur:* quo loco per illud verbum [exoluuntur] non solùm laborantes patientes exolutionem, sed etiam eos qui animi deliquio vexantur, intelligit. Deinde Gal. *lib* 1. *ad Glauc. c.* 14. *ante med.* §. *Eas verò quæ habentur, &c.* affirmat Medicos consueuisse de vna re hæc duo nomina proferre. Sed prior modus loquendi, de distinctione inter exsolutionem, & animi deliquium vsitatior est; & apud Medicos magis receptus.

Vltimus verò affectus, qui nominatur Syncope, multò maiorem virium debilitatem quàm prædicti duo affectus præsignificat; & hac ratione hoc affectu apprehensi, non solùm in animalibus actionibus, sed & vitalibus maximam debilitatem patiuntur, & ita mortui iacent, viuido colore destituti, sine respiratione, & pulsu, vel eo valdè debili & exiguo, frigido sudore respersi. Inueniri autem maiorem virium debilitatem in syncope quàm in animi deliquio, colligitur ex Galeno *lib.* 12. *meth. cap.* 5. *circa finem*, docente, quòd quando succi crudi propter multitudinem, & crassitudinem exiguos animalis meatus obstruunt, syncopen producunt; quando verò non obstruunt, neque onerant, syncopen non inferunt, sed animi deliquium. Ergo syncope grauior, & periculosior est affectus animi deliquio.

Accedit auctoritas Galeni 1. *ad Glauc.* 14. *ante med.* §. *Omnem præterea, &c.* dicentis animi deliquium syncopen antecedere. Ergo in illo affectu minor datur virium debilitas, quàm in syncope. Idem firmat Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 10. affirmans animi deliquium differre à syncope, quòd illud repentè inuadit, & sensu motúque, citra sudorem, hominem priuat; syncope verò & dormientes, & vigilantes premit, & cum sudore frigido, qui syncopticus dici solet, à summa retentricis debilitate prognato interficit. Ergo in syncope maior, quàm in animi deliquio virium debilitas adest.

Virùm verò animi deliquium, & syncope penès maiorem, vel minorem debilitatem, ad eandem facultatem pertinentem inter se distinguantur? ardua est antinomia, & apud auctores valdè controuersa. Non desunt qui putent, hos affectus differre secundùm magis, & minùs, & ita ad eandem facultatem vitalem primò, & per se pertinere: quare quando cor maximè læditur, & facultas vitalis plurimùm patitur, tunc syncope producitur, & facultatis vitalis lapsus datur, ipsa facultate vitali, & corde primò, & per se laborantibus; cæteræ verò facultates, quæ cum corde potissimam obtinent cognationem per consensum laborant, quoniam eius influxu omnes indigent ad operandum.

Hi sic ratiocinatur. Quando propter aliquam vacuationem, aut vitium cordis, spiritus vitales deficere incipiunt, & facultas vitalis debilitatur, tunc cor sanguinem, & spiritum ex vniuerso corpore quodammodo attrahit, facultatem enim validissimam habet; túncque reliquæ partes ob mutuum consensum, opes suas, sanguinem nempe, & spiritum ad cor transmittunt: quo fit vt eo tempore influxus facultatis vitalis, & caloris innati minuatur, qui à corde cæteris partibus solet impertiri. Hoc impedito influxu, facultas animalis quæ in cerebro sedem habet, statim deficit: spiritus enim animales, quibus veluti instrumento vtitur, ob maximam tenuitatem facilè resoluuntur, & ipsum cerebrum, vtpotè frigidum, laxum, & exangue, deficiente influente calore, vehementer læditur, & debilitatur. Quare ex his constat manifestè, quòd in hoc exemplo facultas vitalis potissimùm, & per se læditur, etsi illa noxa leuis sit & à facultatis vitalis lapsu ad syncopen requisito, aliena; & facultas animalis læditur per consensum cum corde.

Prima pars huius sententiæ, quòd in syncope cor, & facultas vitalis primò, & per se patiantur, reliquæ verò facultates, & partes per consensum ab omnibus conceditur: quòd autem in animi deliquio etiam facultas vitalis patiatur, & accidat ob debilitatem eius, probat Galenus 2. *Aphor.* 41. vbi docet, quòd illi qui fortiter exoluuntur; ob virtutis vitalis imbecillitatem hoc patiuntur: verum autem est, vt probauimus *suprà*, exsolutionem virtutis, & animi deliquium esse idem, aut inter se parum differre.

Deinde patet ex Galeno 1. *ad Glauc. cap.* 14. *in med.* §. *Sed & neruus, &c.* affirmante animi defectum ex dissolutione vitalis roboris emanare. Firmat Galenus 7. *Aphor.* 8. exsolutionem, & animi deliquium in ruptionibus, ob vitalis spiritus excretionem contingere asseuerans. Ratio dictat: Si enim animi deliquium, & syncope, ad eandem facultatem non pertinerent, & ex eadem parte affecta non emanarent, sequeretur diuersam curationem dictis affectibus esse instituendam, quæ diuersis partibus affectis opem ferret. Sed animi deliquium, & syncope iisdem auxiliis curantur, vt concors est omnium medentium opinio, euariantibus solùm in hoc, quòd efficaciora pro syncope, leuiora pro animi deliquio imperantur. Ergo dicti affectus, penès magis, & minùs inter se solùm distinguuntur.

Alij contrariam sententiam tuentur, ac firmant, nempe in syncope pati cor, & facultatem vitalem primò, & per se, reliquas verò partes per consensum; in animi verò deliquio, solum cerebrum; quare hoc solius animalis subitus erit lapsus, & nequaquam ad facultatem pertinebit vitalem. Prima pars huius opinionis non indiget probatione, quia supradictæ opinioni est consona valdè. Quòd verò animi deliquium ad animalem facultatem solùm sit referendum, probat Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 68. docens, quòd animi deliquium si vehemens est, non accidit cùm cor affectionis expers permanserit: Ergo iam admittit Aëtius, quòd saltem animi deliquium leue, sine cordis affectione, & noxa facultatis vitalis potest contingere.

Secundò probatur ex Auic. 1. 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 9. vbi docet, quòd casus virtutis quandoque perducit ad syncopen, & quandoque ad id quod est infra syncopen, hoc est, ad animi deliquium, vbi virtus non destruitur nisi à neruis, aut lacertis. Ergo admittit Auicenna, animi deliquium solùm pro læsione, & defectu facultatis animalis, illa namque est, quæ in neruis, lacertis seu musculis, pro sensu & motu existit.

Vltimò sic confirmo. Tunc debet assignari animi deliquium, quum datur subitus lapsus facultatis animalis, & motus, sensúsque deficiunt ob spirituum animalium defectum. Sed spiritus animales necessarij pro sensu, & motu, possunt deficere in cerebro, sine eo quòd deficiant spiritus vitales, requisiti pro actione facultatis vitalis cordis, & quin in corde euidens vitium existat. Ergo animi deliquium rectè potest oriri solùm ob vitium cerebri, & facultatis animalis læsionem. Maior cum consequentia euidens est. Minor verò ex eo probatur: Nihil enim obstat, vt si aliqua causa corrumpens spiritus applicetur potiùs cerebro, quàm cordi, quòd tunc spiritus animales pro sensu, & motu necessarij, in cerebro deficiant, non deficientibus spiritibus vitalibus in corde, qui ad operationem facultatis vitalis requiruntur.

Verùm

Verùm vtraque sententia vera est, cum hac tamen limitatione, vt vniuersaliter noc accipiatur: & ita dicendum est, animi deliquium aliquando oriri posse corde, primò laborante, & facultate vitali, & laborante cerebro & facultate animali per consensum; quia non potest negari, quin præcisè propter diminutionem influxus, qui à corde cerebro communicatur, cerebrum per consensum lædi possit, vt in ipso sensus, & motus deficiant, & sic animi deliquium excitetur. Quare hæc doctrina saltem aliquando vera est, vt probant auctoritates pro prima sententia adductæ, quibus ab auctoribus secundæ sententiæ commodè satisfieri non potest. Cum hoc non negamus, etiam aliquando animi deliquium oriri posse, solùm laborante cerebro primò & per se, & ex sola læsione facultatis animalis: nam ratio præcipua pro secunda sententia adducta, meo iudicio hanc partem sufficienter probat; ipsámque auctoritas Aëtij, & Auicennnæ stabilit euidenter.

Aduertas tamen, quòd quando contingit animi deliquium, primò & per se laborante cerebro, & facultate animali læsa ob spirituum animalium defectum, statim breui tempore cor, & facultas vitalis cum cerebro consentiunt, ob magnam cognationem, quam inter se partes principes obseruare solent: & sicuti in somno videmus, quòd retrahente cerebro spiritus animales ad se, etiam cor sanguinem, & spiritum quodammodo attrahit; sic similiter quando cerebrum in animi deliquio, ob spirituum animalium defectum, spiritus animales ad se retrahit, etiam cor mutuo quodam consensu, sanguinem, & spiritum ad se quodammodo retrahere debet: ex qua retractione aliquam læsionem vt patiatur est necesse. Quod ita esse, experientia firmat: nam semper in his qui animi deliquio laborant, color faciei aliquantulum albescit, & partes externæ aliqualiter refrigerantur, magis vel minùs, pro maiori vel minore sanguinis, & spiritus ad interiora retractione, quæ in animi deliquio reperitur, cuius ratione totius corporis refrigeratio contingit, vt *lib.9. meth.cap.4.* confirmat Galenus.

His suppositis, responde auctoritatibus Galeni, in confirmationem primæ sententiæ adductis. Gal. enim *eo loco* non docet, quòd animi deliquium ob virtutis imbecillitatem, aut spiritus vitalis excretionem oriatur semper; nam intelligi debet, quòd illud sit verum aliquando, non tamen semper. Ad rationem dic, quòd quando animi deliquium ob affectum, qui primò existit in cerebro, & spirituum animalium defectum excitatur, tunc in curatione aliqua debet esse varietas à curatione syncopes, quoniam præsidia quæ spiritus animales reficiunt, capiti potissimùm sunt admouenda; in syncope verò cordi applicita, ad spirituum vitalium regenerationem strenuè iuuant.

Ad Aëtium, & Auicennam pro prima sententia citatos, Dic, hos auctores non docere animi deliquium semper oriri, ob solam facultatis animalis læsionem. Ratio verò tantùm probat, quòd spiritus animales aliquando in cerebro deficere possint, non deficientibus spiritibus vitalibus in corde, quando scilicet causa spiritus corrumpens, potiùs cerebro, quàm cordi applicatur.

Obiicies contra prædictam doctrinam hoc modo. Si animi deliquium admittendum est, ortum per primogeniam affectionem cerebri, & facultatis animalis læsionem, sequeretur quòd illud non esset animi deliquium, sed somnus præter naturam aut affectio soporosa: nam ille nihil aliud est, quàm priuatio sensus & motus, ex affectu præter naturam in cerebro existente. Sed consequens illud est falsum: ille enim qui animi deliquio corripitur, nec naturaliter, nec præter naturam dicitur dormire. Ergo videtur, quòd animi deliquium nunquam per primogeniam affectionem cerebri possit excitari, sed semper primò laborante corde, & facultate vitali læsa, & solùm per consensum læso cerebro: si enim hoc ita sit, quamvis in animi deliquio detur priuatio sensus & motus, nihilominùs facilè distinguetur à somno præter naturam, sicuti syncope etiam distinguitur.

Dic, quòd etiamsi aliquando animi deliquium ob primariam affectionem cerebri, & facultatis animalis læsionem oriatur, non sequitur quòd somnus sit præter naturam: Ad hoc enim vt detur somnus naturalis, aut præter naturam priuatio sensus & motus, spirituum animalium debet adesse impeditus motus, qui à causa naturali, vel præter naturam, meatus cerebri comprimente, vel obstruente proficiscitur, & hoc modo somnus definitur quòd sit priuatio sensus, & motus, non quælibet, sed illa quæ ex primi sensorij ligamento, hoc est, obstructione, compressione, conniuentia meatuum cerebri oritur, per quos facultas animalis, & spiritus communicantur. At verò quia in animi deliquio per primariam cerebri affectionem suborto, datur subita priuatio sensus, & motus, non per compressionem, aut obstructionem meatuum, sed spirituum animalium defectum, & facultatis animalis debilitatem, ideò animi deliquium, non est somnus præter naturam.

Vtrùm pars potissimùm affecta im syncope, sit cor? Responde affirmatiuè: Hoc probat Galenus 2. *Aphor.* 41. inter cordis morbos acutissimos, syncopen reponens: subscribit Auicenna *loco citato cap.6.* In hoc enim affectu omnium partium corporis operationes læduntur, & veluti deficiunt: Ergo in syncope vitium existit in parte, à qua omnes dependent in esse, & conseruari, veluti est cor, cuius influxu omnes partes indigent ad operandum, ex Galeno 5. *de loc. cap.*1. & 7. *meth.vlt.* Cor non patitur quomodocumque, sed grauiter, vt laboret symptomate in actione valdè diminuta, vel potiùs secundùm medicam considerationem in actione abolita; nam ad sensum in syncope operationes cordis deficiunt, vel magis imminuuntur, quàm in quocunque alio cordis affectu, & per consensum cum corde etiam aliarum omnium partium operationes læduntur valdè: & hoc est quod dicebat Galenus *citato meth. loco*, quòd syncope præceps est virium lapsus, hoc est, omnium operationum facultatum subitus defectus. Quare est syncope, symptoma in actione abolita cordis, & per consensum illius, etiam actionum aliarum partium corporis. Hoc firmat Auicenn. 2.1 *doct.3.cap.1.ante med.* docens, quòd ex ægritudinibus quæ agnoscuntur ex modo quietis, id est, ex cessatione ab actione, sunt sicut Apoplexia, Paralysis, & Syncope. Datur ergo in syncope symptoma in actione abolita.

Cæterùm cùm in corde plures sint facultates, scilicet facultas pulsifica, & generatiua spirituum vitalium, & reperiatur etiam facultas concupiscibilis, & irascibilis, quæres: *Vtrùm syncope facultatis pulsificæ, vel alterius in corde residentis sit symptoma?* Dic, Syncopen, cùm sit symptoma in actione abolita, operationes omnium facultatum destruere; sed hæc noxa potissimùm ad pulsificam, & spirituum generatiuam pertinet, ex quarum actione abolita, fit vt sanguis arterialis, & spiritus vitales reliquis corporis partibus non communicentur, feriantibus illis ab actione omni. Ad quod symptoma producendum in reliquis partibus, præter cor, nihil conducit, quòd facultas irascibilis, & concupiscibilis in corde residens non operetur: influxus enim spiritus vitalis, & caloris influentis à corde, aliis partibus media actione facultatis pulsificæ & generatiuæ spirituum rectè communicatur, quamvis irascibilis, & concupiscibilis non operetur, vt constat in homine dormiente, & vigilante, nulla animi passione affecto. Est ergo syncope, potissimùm harum facultatum symptoma, cùm media actione illatum, & non facultatis concupiscibilis, & irascibilis, seu animosæ, omnes corporis partes vigeant, roborentur, & viuant, & influxum vitalem à corde accipiant.

Si

Si verò vltrò inquiras: *An syncope potius ad facultatem pulsificam, vel generatiuam spirituum magis pertineat?* Responde, magis proprium esse symptoma facultatis pulsificæ, ex cuius actione abolita, vel maximè diminuta calor naturalis cordis corrumpitur, & aër pro generatione spirituum vitalium non attrahitur; ob quam noxam facultas generatiua spirituum deficit ab operatione sua; & concupiscibilis, irascibilis etiam otiantur, & partes reliquæ calorem influentem à corde non recipiunt.

Causa.

CAusam internam perpetuam, & immediatam syncopes, esse spirituum retrocessum, & subitam aggregationem in corde, latè probauimus *lib. 2. Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 51. nunc de causis externis agendum. Eas proponunt Galenus 1. *ad Glauc. cap.* 14. *lib.* 12. *meth. cap.* 5. & 6. Auic. 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 6. In vniuersum syncopes causæ existunt, quæ corrumpunt cordis temperamentum; sanguinem, spiritum, & partium substantiam dissoluunt: harum temperiem vitiant. Quare labores, vigiliæ, exercitia immodica, curæ, inediæ, balneum aquæ calidæ, æstus immodicus, gaudium, timor, tristitia, dolor ingens; immoderatæ sanguinis, & aliorum humorum etiam inutilium vacuationes; putridi & vitiati vapores, tetri, maligni, ex qualibet parte eleuati, vt fodinis, paludibus, stagnis, oleribus aut animalibus fœtidis; venena quæ ab occulta proprietate cordi insidiantur, venenosi humores in corpore progeniti; vermes viui, & mortui; affectio aliqua quæ os ventriculi, iecur, lienem, & præcipuè vterum, cum quibus partibus cor summum obtinet consensum, corripiat.

De iis sigillatim dubitandum. Et primò: *Vtrùm dolor inter syncopes causas sit annumerandus?* Difficile enim videtur, quòd dolor eam possit concitare, si formalem agendi rationem non habet. Dic. Licèt verum sit, dolorem ex se nullam agendi potestatem habere, neque sentiri posse, vt 2. *Aphor.* 6. docuit Galenus; tamen cùm naturali partium substantiæ, & dispositioni aduersetur, & similiter excitet facultatem expultricem, vt hac ratione noxam sensatam à se depellat, ex hoc motu, & agitatione valida, spiritus suapte natura tenuissimi, & calidissimi attenuantur, rarefiunt, dissoluuntur, & vires deficiunt. Scitum namque est apud Gal. 12. *meth.* 1. & 3. dolorem esse sensationem tristem, quare prouida natura sanguinem, & spiritum subitò conuocat ad cor, quæ substantiæ in illo aggregatæ, natiuum ignem suffocant, minuunt, & extinguunt. Denique natura adeò dolori est intenta, vt suorum munerum oblita, ab operationibus cesset, & corpus hac de causa, sensu motúque priuetur, quæ symptomata syncopen comitari consueuere.

Rogabis: *Vtrùm tristitia syncopen concitare possit?* Si enim hoc pathema longo tempore, paulatim, sensim ac sine sensu vires dissoluit, syncopen efficere nequit, quæ in repentino, & præcipiti virium lapsu consistit. At Galenus 12. *meth. cap.* 5. ab hac causa syncopen fieri posse concedit: Nam debilibus, fœminis, senibus, si nuntium triste afferatur, cui timor illicò adiungitur, exsoluuntur, & pereunt. Fortes verò, & robusti, si mœsti sint, sollicitudinéque diutius conficiantur, calore natiuo minuto, & spiritibus resolutis tabescunt, & qualibet data occasione syncope occupantur.

Vtrùm ex gaudio & vigilia, oriatur syncope? Si enim hic affectus consistit in retrocessu, & aggregatione sanguinis, & spiritus in corde, quomodo ex gaudio orietur, & vigilia, si in illo animi pathemate, sicut in vigilia, hæ substantiæ ad externas expanduntur corporis partes? Dic. Gaudium quando modum excedit, non solùm animi deliquij, & syncopes, sed mortis solet esse causa, auctore Gal. 12. *meth. cap.* 5. & 1. *ad Glauc.* 14. & 2. *de sympt. cap.* 5. subito enim motu & agitatione, spiritus attenuantur, & resoluuntur, & in maxima effusione caloris accedit syncope, & aliquando mors: quare multi præ nimio gaudio repentè expirârunt. Id facit vigilia sed pedetentim, ac sine sensu: nam absumendo humidum, diu, & importunè, corpus colliquat, ac tabefacit; ideò dicitur edax ab Hippocrate 6 *epid. sect.* 4. *text.* 19. quare refrigerat apud Gal. *cit. epid. com.* 17. quia cruditates parit, coctionem perturbat, collectionem innati caloris ad intus interrumpit, spiritus, & sanguinis generationem impedit, quarum substantiarum vires resoluit. Cùm enim sit contraria somno, sicut hic humectat, concoquit, calefacit viscera; sic illa exsiccat, coctionem vitiat, refrigerat. Demum nullum est morbi genus, tam frigidum, quàm calidum, quod ex diuturna vigilia, tanquam ex vberrimo fonte non scaturiat, vt alibi ex Galeni doctrina *in locis multis* latè comprobauimus.

Quæres deinde: *Vtrùm febris hectica, ardens, colliquans, syncopes causa sit?* Dic, quòd licèt hic affectus in præcipiti, & subito virium lapsu consistat, & hectica, ardénsque sensim corpus colliquet; tamen cùm intemperies præsertim materialis ad vltimum sui gradum accedit, repentè introducitur, spiritus rarefacit, dissipat, & dissoluit. Hoc quotidie experimur in malignis, pestiferísque febribus, in quibus venefica aura spiritibus vitalibus communicata, ipsos absumit, & prosternit.

Vtrùm immodica inanitio, & repletio syncopes sint causa? Immoderatam sanguinis vacuationem, siue ex vulnere, naribus, vtero, ventre, hæmorrhoïdibus, aut quacunque alia parte, aut quacunque ratione contingat, esse syncopes causam, *citatis locis* Galenus edocuit. Hoc modo aliorum humorum vacuatio, si nimia sit, & diu duret, hunc affectum concitare potest: si enim omni vacuationi, vel etiam modicæ, annexus est casus virtutis, 5. *Aphor.* 16. & 1. 1. *doct.* 4. *c.* 2. quantò magis immodicæ. Et non solùm vacuatio vtilis humoris, sed inutilis syncopen accersit, vt quotidie in sectione ventris in hydrope, aut in magni tumoris apertione experimur; in his enim omnibus vacuationibus plurimi spiritus euanescunt, & hoc modo è vestigio deficit anima, virésque concidunt, 6. *Aph.* 27. & 1. *ad Glauc. cap.* 14. Fieri enim nequit, vt praui succi adeò separentur ab vtilibus, vt nulla horum, & spirituum portio exhalet, ex qua vacuatione syncope excitatur.

Non solùm immodica vacuatio, sed plenitudo ingens, quæ illi opponitur syncopen accersit: nam ex nimia sanguinis, seu humorum plenitudine obstruuntur vasa, & cordis, calorísque perspiratio impeditur; qua denegata intenditur calor, & maior, & acrior redditur, & absumpto pabulo emarcescit, atque resoluitur. Quare nimia sanguinis saburra, aut succorum crudorum copia sua quantitate suffocat, vel frigiditate innatum ignem extinguit.

Adiungenda est alia dubitatio: *Vtrùm venena inter syncopes causas numeranda?* Nam calida etsi extremum calorem sint sortita, subitam alterationem non inducunt, quum calor lentè humidum absumat. Frigida spiritus prohibent resolutionem, quia cutis arctant spiracula, humorésque excerni prohibent. Hoc etiam præstant exsiccantia venena, sua enim adstrictione, & siccitate meatus corrugant, & sanguinis, aliorúmque humorum exhalationem impediunt. Ad id verò quod humidum est, nullus consequitur dolor.

Verùm venena tam in corpore generata, quàm interiùs assumpta, extrà apposita, ab animalibus venenosis eiaculata syncopen promptissimè concitant, cùm à toto genere aduersentur cordi, spiritus corrumpant, cordis substantiam dissoluant vi maligna sua, & venenata qualitate cor fatigent. Hoc modo in pestiferis, & maleficentissimis febribus animi deliquio, & syncope ægri frequenter premuntur: venenosi enim halitus à trunco corporis, vel alia remotissima parte exurgunt, cor visceráque præcipua aggredientes, eáque prosternunt, & inquinant

inquinant labe dira: & licèt in primis qualitatibus non ita generosas vires exerant, tamen deleteria vi, & maligna efficaci antipathia partes internas putrefaciunt, & corrumpunt. Calida spiritus, & sanguinem impensè absumunt; frigida, mortificant, sanguinem congelant, spiritus reddunt immobiles, quo instrumento cessante partium symmetria destruitur, & ruit: Sicca humidum primigenium absumunt, spiritus exprimunt siccitate sua, & hac ratione sanguinem resoluunt, & dissipant: Humida cor putrefaciunt, viscera emolliunt, & illorum tonum perturbant.

Alia etiam causa addenda: *Vtrùm vermes syncopen excitare possint?* Mira sunt quæ auctores de vermibus referunt symptomata, ex eorum enim sæuitie, aut vapore venenoso nascuntur Epilepsia, Apoplexia, omnium nostri corporis partium dolores truculenti, ventriculi anxietates, tremor cordis, bulimus, colica affectio, strangulatio subita, conuulsio, saltus totius corporis. Quare si hæc miseranda mala ex vermibus emanant promptissimè, cur syncopen euenire posse negabimus? Id manifestè probat Auicen, 16.3.*tract*.5.*cap*.4. per hæc verba. *Iam autem accidit cuidam notorum nostrorum difficultas deglutiendi, propter retentionem, reíue deglutitionem ignota & perduxit illum ad similitudinem præfocationis, & fecit eum syncopizari cum nausea, cum qua euomit vermes plurimos, cum quorum expulsione facilior facta est deglutitio, & ablata est præfocatio.* Nec mirum, cùm mortui ex putrefactione, fœtore horribili vapores ex se eructent venenosos, cor multipliciter præmentes, atque prosternentes, viui autem per corpus oberrando, & præsertim per ventriculum, hunc mordicant ac diuellunt, quare cardiogmos, & syncope cardiaca oriri persæpe consueuerunt. Deinde ij surripiendo alimentum, vires dissoluunt, quare famem caninam excitant, apud Auicennam *loc. cit.* Galenum *lib. de theriac. ad Pison. cap.*15 & 3 *acut.*54. Paul *lib.*4.*cap.*57. Aëtium *tetrab.* 3.*serm.*1.*cap.* 4. quod illustri historia *lib.*7.*cap.*4. confirmat Trallianus.

Vtrùm conflictatio oris ventriculi syncopen accersat? Mirum esse oris ventriculi cum corde consensum, Galenus confirmat *in locis multis*, nam & arteriæ à corde deriuatæ ventriculo implantantur, quarum interuentu vitalem facultatem, influentémque calorem illi communicat. Deinde inter has partes magna intercedit similitudo, adeò vt ore ventriculi affecto, cor illicò compatiatur & syncope generetur; quare ex cardialgia, seu oris ventriculi dolore, stomachica syncope insurgit: hæc enim pars exquisitissimo sensu prædita est, ita vt tactus sensorium, post internas manus partes, à Galeno vocetur, 5.*de vsu part. cap.*9. quo fit vt dolor vehemens, quo persæpe pars hæc opprimitur, spiritus exoluat, ob dolorem enim ægri exanimes fiunt, in animíque deliquium incurrunt, 2.*acut.*47.

Accidit deinde, vt ex sæuo dolore, ictu, percussione, humoris mordacitate, vel acrimonia ad ventriculum confluentis, & variè infestantis, ægri animo linquant, syncopéque apprehendantur. Aliquando ex copia crudorum humorum in ipso redundantium, vel ex vniuerso corpore ad hanc partem confluentium contingit, qui quidem eo loco infixi, & stabulati comprimunt, arctant, vias obstruunt, hoc modo prohibito accessu sanguinis ad membra, partes refrigerantur, & impedita nutritione, vel calor insitus suffocatur, vel extinguitur. Quare magna ex parte syncope, propter consensum oris ventriculi cum corde, concitari solet, ex Galen. 5.*de loc.*2. & alibi sæpè. Addit Auicenna *loc. cit.* aliam causam, quia ventriculus est pars, in qua varij humores colliguntur, ipsum multipliciter opprimentes: cùm enim sit lacuna pituitæ, 13.3.*tract.*1.*cap.*16. in eo magna humoris pituitosi copia cumulatur, & ad ipsum ex liene humor melancholicus confluit vbertim; & si alimenta in hac parte corrumpantur, solent generari substantiæ, quæ indicibiles qualitates retinent, 3.*de sympt.*

A *caus. cap.*1.*ad fin.* & *cap. vlt.*

Superest solùm de causis syncopes residua disceptatio? *Vtrùm sudor immodicus syncopem concitet?* Firmat Gal. 1.*ad Glauc.* 14. dum ex vacuatione nimia roridæ humiditatis in febribus ardentibus & colliquantibus, in debilibus oriri animi defectum; in robustis verò ex immoderatis sudoribus idem euenire affirmat: repetit 3. *acut.* 17. Ratio dictat: Nam si immodica vacuatione biliosi humoris sequitur syncope, cur non orietur ex sudore superfluo, siquidem illi biliosa substantia est permixta, 10.*simpl. tit. de sudore.* Accedit quòd erumpente sudore, apertis, & concalefactis poris, vel etiam in critico sudore, in quo inutilis materia à natura valida excernitur, multa spirituum copia vacuatur, vires debilitantur, & fatiscunt, & sic præcipiti lapsu ruunt; quare criticus, & symptomaticus sudor si immoderatè B excurrant, cohibendi sunt. In hunc vsum Auicen. 1.4.*tract.*2. *cap.*13. *de regimine sudoris superflui*, plura præscribit auxilia, vt sunt vnguenta adstringentia ex stypticis medicamentis parata, quæ cutis spiracula arctent, obturent, humorem incrassent; quæ si non sufficiant, ad narcotica accedere quandoque necessitas cogit, quæ materiæ tenuitatem incrassent, & meatuum raritatem adstringant: in quem vsum etiam peritiores frigiditatem aëri conciliant machinamentis pluribus, & quod magis est, ægrum, flabellis ventilant; continua enim aëris mutatio corpus magis refrigerat, apud Arist. 1.*probl.*13.

Signa.

C ABs re mihi visum est, proponere signa, quæ præsentem ostendunt: nam si actu adest, sui ipsius signa præbet manifesta. Futuram præsagiunt pulsus paruus, rarus, ac debilis, & interdum omninò deficiens, 10.*meth. e.* 3. Respiratio pulsui similis est. Faciei color, qualis est hominis mortui, fœdus, pallens, Deficit sensus, & motus. Antecedunt inquietudo, corporis iactatio, adest extremorum frigiditas, totum corpus veluti exangue & eneruatum iacet, qua ratione syncope mortis imaginem refert; quo signo ab Apoplexia, & reliquis soporosis affectibus distinguitur, qui somni, & non mortis imaginem præbent, in quibus pulsus solùm alteratur prope mortem. Similiter Apoplectici non recordantur post accessionem quæ acta sunt; syncope prehensi, maximè. Ab Epilepsia differt, in hac enim D corporis conuulsio accidit; in syncope minimè. Ab vteri strangulatu, quoniam in hoc affectu respiratio aufertur, non tamen pulsus, nî cum syncope fuerit complicata.

Quando syncope ex primaria cordis intemperie oritur, agnoscitur præcipuè, quia ad ingentes sequitur cordis intemperies, nec vllum in alia parte corporis manifestum vitium apparet. Si ex consensu cum ventriculo oriatur, præcedunt vomitus, nausea, dolor, & ventriculi morsus. Si verò ex copia humorum crudorum scaturiat, hypochondria murmurant, & inflationem cum toto corpore patiuntur: adest totius corporis grauitas, impotentia ad motum, mentis tarditas, sensus hebetudo, color in cute vniuersa albicat, 12. *meth.* 3. & 4. *de sanit.* E *tuend. cap.*4. *post med. lib. de sang. mis. cap.*10. *in fin.* Si à calidis, & biliosis humoribus ventriculi os mordicantibus emanet, adsunt mordicationes, anxietudines, dolores, & ipsius partis debilitas. Si tamen ex succorum, & spirituum tenuitate, præsente etiam totius corporis raritate, tunc ægrotantes facillimè resoluuntur, visitúrque facies illa mortifera, & cadauerosa, quæ Hippocratica à Medicis nominatur, scilicet nasus acutus, oculi concaui, collapsa tempora, aures frigidæ, contractæque, & fibræ earum inuersæ, cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus, viridis, aut niger, quam graphicè describit Hippocrates 1.*progn.* 6. & luculenter Galenus explanat *in com.*

Illud

Illud tamen signum explicationem desiderat: *Vtrum sudor frigidus, tenax, & crassus à syncope sit inseparabilis?* firmat Galenus 3. *de caus. sympt. cap.* 2. dum sic ait: *Quare nunc ad sudores transeundi est tempus, de quibus hactenus saltem dictum est, quòd interim resoluto corporis habitu proueniunt, vocatúrque ea passio syncope: cui contrarius status est, qui in decretoriis incidit sudoribus, qui vtique robustam naturam indicant, non autem resolutam, atque eiusmodi quidem sudores corpus expurgant.* sequitur Aretæus 2. *de caus. & signis acutor. cap.* 3.

Quare præsente iam syncope erumpunt sudores tenaces, & frigidi, præcipuè circa frontem, tempora, & ceruicem, qui vocantur syncoptici, & diaphoretici, & à dissolutione humidæ substantiæ oriuntur, quare infirmata retentrice propria humiditas substantifica nequit retineri, imò confugiente calore ad cor, & partes extimas deserente, frigidus erumpit è corpore sudor, non ex recrementitia quadam humiditate, vt putarunt plures, sed ex propria partium humiditate substantifica resoluta emanans, vt inter omnes firmauit Aëtius, *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 101. Hoc autem contingit, quando natura symptomaticè procedit, videlicet quando humores non continentur in corpore morbi ratione, quod fit vitio & debilitate facultatis corporis retentricis, adiuuante ad id nimia totius corporis raritate, meatuum amplitudine, atque tenuium humorum multitudine; quod in eo pathemate contingit, quo immodicis sudoribus, languescente ventriculo, totum corpus digeritur. Hoc Celsus *lib.* 3. *cap.* 19. Cardiacon vocat de quo verba faciens Galenus *lib. de rigor. tremor. & palpit. c.* 5. sic inquit: *Si per sudorem digesti, fiant tremuli, vt in deliquiis cardiacis, & stomachicis, calfacere hos extremum malum est: quippe contrariam his potiùs conuenit, nempe cutem densare, & quæ refrigerant, adstringunt, coarctántque meatus adhibere, non quæ calfaciunt laxant, & adaperiunt.* Ergo hic syncopticus sudor emanat frigidus, quia natiuus calor extinguitur, vel proximus est extinctioni, & propter materiam quæ soluitur, est crassus, viscidus, & glutinosus, Galeno auctore 4. *Aphor. com.* 37.

Præsagium.

Syncope est acutissimus morbus, ex Gal. 2. *Aphor.* 41. *in fin.* quia mortis est imago quædam, & illi proxima existit. Quando enim valida est, & confirmata, nullus est remedio locus, nec curationem admittit, ex Paulo *lib.* 3. *cap.* 4. & Auicenna 11. 3. *tract.* 2. *cap.* 6. tunc enim frictionibus, vinculis dolorificis, odoribus, aquæ frigidæ super faciem aspersione, vel medicamentis sternutatoriis adhibitis, ægri non redeunt ad actiones suas: & caput supra thoracem, aut humeros delabitur: actióque pulsandi, & respirandi est abolita: quo tempore facies viridis, aut liuida, ob maximam caloris natiui extinctionem conspicitur. Si verò vires aliquantulum constent, ad sanitatem ægrotantes redeunt persæpè. Videndum deinde, an præcesserit causa aliqua manifesta, qualis est timor, vel tristitia: Qui enim viribus valent, ob hæc animi pathemata raró succumbunt, vt 5. *de loc. cap.* 1. Galenus edocuit. Si tamen syncope sine causa manifesta frequenter eueniat, subitò mortem inducit, ex Hippocrate 2. *Aph.* 41. dicente: *Qui frequenter, ac fortiter absque causa manifesta deficiunt animo, derepentè moriuntur.* Probat 1. *progn.* 8. dum enim Hippocraticam faciem describit, sic loquitur: *Interrogare oportet, vigilaritne homo, aut venter vehementer solutus fuerit, aut fames illum oppresserit: & siquidem aliquid horum confessus fuerit, minori cum periculo est; iudicantur autem hæc per diem, & noctem, si ob has causas talis fuerit vultus. Si verò nullum horum dixerit, neque in prædicto tempore destiterit, signum esse perniciosum credendum est.* Confirmat Galenus *in com.* dum inquit: *Summè exitialis, & insanabilis morbus est, per quem statim inter initia vultus exitiosus sine exteriori causa extitit: minori verò cum periculo est, si propter aliquam causam euidentem acciderit, verbi gratia propter vehementem insomniam, aut inopiam alimenti, aut aliū fluorem.*

Vtrùm verò syncope deterior sit censenda quæ à propriis cordis morbis excitatur, quàm illa quæ per consensum aliarum partium ortum ducit? etiam addubitandum. Et videtur quòd in syncope per consensum cor non perpetuò laborat, sed per interualla, atque malum non ita efficax est, & radicatum, quare oppugnantibus causis non ita debile factum resistet, & earum noxas faciliùs declinabit. In corde verò quasi firmatum malum, sensim & pedetentim illius virtutem prosternit, ac labefactat. Et licet in principio cùm solùm affectus est per consensum, vtpotè incipiens, & pusillus, à corde assueto non sentiatur, tamen paulatim in dies magis ac magis increscente, & crebriùs concusso corde, & insigniter debilitato, frequentior, ac vehementior syncope recurrit, adeò vt inopinatò ægri moriantur.

Vtrùm syncope orta ex solutione continui in corde, omnium sit pessima? Hippocrates 6. *Aph.* 18. sic ait: *Vesica discissa, aut cerebro, aut corde, aut præcordiis, aut aliquo ex tenuioribus intestinis, aut ventriculo, aut iecore, lethale est.* Nam vt Galenus docet *in com. Quod quidem cor vulneratum mortem affert necessariò, vnum ex iis est quæ in confesso habentur.* Quare syncope quæ ex solutione continui in corde excitatur, omnium est deterrima: quia facultas vitalis est norma cæterarum, & illa languente, aut deficiente, aliarum partium tonus illicò dissoluitur. Ex illis verò quæ per consensum aliarum partium excitantur, illa periculosior est, quæ per sympathiam cerebri euenire solet; minùs periculosa, quæ per consensum iecoris; & denique leuissima, quæ ex ventriculo suscitatur, vt fusè & doctè monuit Gal. *lib.* 12. *meth. cap.* 3. & 6. omnium mitissima quæ ex vtero suscitari solet. Licet enim ex hac parte maligni, & venenati eleuentur vapores, à semine retento, aut sanguine menstruo putrefacto elati, tamen hoc malum inuadit ferè valetudinarias, excrementis refertas, & non ritè purgatas: & hoc modo huic vitio assuefactæ, non ita premuntur, imò leuibus præsidiis discusso vapore, videlicet fœtidis naribus, & odoratis vtero appositis, citò reuiuiscunt, quæ vteri strangulatu, & deinde syncope grauiter erant apprehensæ.

Galenus *lib.* 5. *de loc. cap.* 1. proponit dubitationem: *Vtrùm syncope orta ex intemperie cordis, periculosior sit ea, quæ ex morbis partium instrumentalium concitatur?* Respondétque negatiuè, dum sic ait: *Porrò vtriusque partis, tum oris ventriculi, tum cordis dispositiones aut à forti duntaxat intemperie, aut venenoso humore, nonnunquam ab erysipelate, aut inflammatione, aut alio quopiam præter naturam tumore fieri solent. Igitur exigua quidem cordis intemperantia, pulsus arteriarum, pro sua quæque natura, variant: de quibus in libris de pulsibus dictum est. Maiores verò, per proprias quidem similarium partium intemperies, subitam mortem non inducunt: per eas verò quæ ad instrumentales partes, pertinent, subitò enecare possunt, sed præcedentibus priùs signis quibusdam, quorum vnum ab Hipp. dictum est: Qui sæpè, & multùm exoluuntur, sine causa manifesta, ij repentè moriuntur, &c.* Ratio dictat: Nam calida in ardentibus febribus intemperies, frigidis curatur; & frigida venena, calidis, & cardiacis adhibitis superantur, sæpè: Obstruentes verò, & comprimentes causæ, vbi cor, suaptè natura in repellendo validum, semel apprehenderint, difficillimè, & rarissimè elidi queunt. Mitiorem ergo syncopen patitur cor, vt pars similaris, quàm vt instrumentalis.

Curatio.

Actu præsente syncope prima intentio curatiua in eo consistere debet, vt spiritus dissolutio prohibeatur, & deficiens regeneretur, necnon vt sanguis, & spiritus

spiritus qui ad cor subitò erant retracti, ad partes exteriores reuocentur, ne integram suffocationem pati possint. Quare si aliqua vacuatio præsens est quæ vires dissoluat, hæc omni diligentia supprimenda, præsidiis, quæ vnicuique vacuationi immodicæ sunt vtilia. Porrò spiritus reficiendi, & restaurandæ vires. Hoc opus præstant odores quàm citissimè, ex Hippocrate *lib. de aliment. num.* 11. cuius mentem probat 2. *Aphor.* 11. Vtiles sunt odores herbarum, fructuum redolentium, Ambræ, Moschi, sed præcipuè mirificè prodest odor ex alimentis eleuatus, vt vini generosi, & antiqui, carnis assæ, vt gallinæ, aut caponis, panis recentis statim à furno extracti, & vino odorifero, aut aqua naphæ irrorati.

Liquida ampliùs sunt ex vsu, quia ægri solida conterere nequeunt. Inter hæc principatum obtinet Vinum, celerrimè enim nutrit, & vires mirandum in modum instaurat, 3. *de temper. cap.* 2. & 2. *Aphor.* 18. Quare hic affectus quantum ad se attinet, semper vini optimi repentinam oblationem efflagitat, vt affatim dissipati spiritus regenerentur, & collapsæ vires restaurentur: Eius tamen oblatio verenda, imò prorsus arcenda, si syncopes causa ex iis extiterit, quæ vini potum impediunt, quæ 1. *ad Glauc. cap.* 14. retulit Galenus nempè vehemens capitis dolor, interna inflammatio, febris ardens in morbo crudo, affectio aliqua quæ delirare cogat, magna enim, & penè insanabilia mala ex vini potu oriuntur. Quæ si vera sunt vt profectò sunt verissima, luce meridiana clariùs liquet, planè aberrasse plures, quippè qui in syncope cum phrenitide ipsum propinare non dubitant, vbi vires labuntur.

Tunc enim mirabiliter confert aqua carnis, quæ multipliciter parari solet. Est enim ius gallinæ, aut caponis, aut arietis, aut omnium simul permixtorum, aut succus harum carnium assatarum per compressionem in torculari extractus, aut aqua per distillationem in vase æneo, aut balneo Mariæ extracta. Quare quando humor malignus, & aura venenosa cor concutiunt, premunt, & feriunt, pugnandum Alexipharmacis, odoriferis, quæ spirituum copiam regenerent, virulenti humoris malitiam refrænent, & cor mirandum in modum roborent. Fit in hunc modum.

℞. *Caponem integrum confractum cum suis ossibus, carnis cruris arietis sine pinguedine.* ℔. iij. Abluantur cum aq Rof. Naph. generoso vino. Cum his carnibus misce: *Diamargariton frigid. galangæ, margarit. præpar. electuar. de gemmis, confect. hyacinth. confect. alkermes, cinnamom. diamoschi dulcis, diambræ, an.* ℥ ß. *lapidis belzaar.* ʒ. j. *agallochi,* ℈ j. *rasuræ eboris* ℈ iij. *ossis de corde cerui* ℈ j. *rasuræ vnicornu* ℈ ij. *santali citrini, santal. rubri, an.* ℈. j. *coral. sem. citri contusi, an.* ʒ ß. Irrora omnia priùs cum Vino. & Aq. Naphæ, repone in balneo Mariæ. Aqua quæ distillauerit, reseruetur vsui. Dosis ℥ iij. vel iv.

Iulapia intus assumpta sunt vtilissima in eundem vsum, præsertim si febris ardens, maligna diuexet.

℞. *Aq. rosac.* ℥ iv. *aq. buglos. borrag. cardui benedict. acetos, an.* ℥ iij. *aq. naphæ, melissæ, an.* ℥ ß *confect. alcherm. confect. hyacinth. an.* ʒ. j. *succi limon.* ℥ ß *pulp. tamarind.* ʒ iij. *margar. præparat.* ℈ j. *coral. rubri* ℈ ß. *fol. auri*, N. iij. *pulu. diamarg. frig.* ℈ ij. Misce fiat potus.

Non solùm intus, sed extra supra cordis regionem, apponi debent auxilia, quæ cordi robur indere, & spiritus regenerare queant, vt epithemata, sacculi, vnguenta, olea.

℞. *Aq. rosar. meliss. buglos. naphæ, an.* ℥ iij. *santal. citrini, & rubri, an* ʒ ß. *coral* ℈ j. *diamarg. frig.* ʒ ß. *croci pulueri-sati* ℈ ß. *camphor.* ℥ iv. *lapidis belzaar.* ℥ viij. *olei de scorpionib. Matthiol.* ℥ ß. *vini albi, parum*: Fiat epithema, apponatur calidum.

Vel fiat hoc modo vnguentum.

℞. *Olei rosar. nymph. viol an.* ℥ j. *vnguenti naphæ* ℥ j. ß. *santal. rubr. rosar. rub. an.* ʒ ß. *theriac. magnæ,* ℈ j. *diamarg.* ℥ x. *moschi odorati, ambari, an.* ℥. v. Fiat vnguentum.

Vel aliud paretur hac forma:

℞. *Axungiæ naphæ* ℥ j. ß. *olei violar. olei spicæ, an.* ℥. j. ß *pulu. granorum Kermes,* ℈ ß. *zedoariæ, nucis moschatæ, cinnamom. an.* ℥ viij. *diamoschi, diambræ, an.* ℥ iv. Cum cera fiat vnguentum regioni cordis apponendum.

Vel fiat sacculus in hunc modum.

℞. *Flor. borrag. buglos. nenupharis, rosar. violar. arantior. an.* ʒ ij *pulu. diamarg. frig.* ʒ j. *santalor. citrin. & rubri, an.* ℈ j *diamb. diamoschi, an.* ℥ vij. Irrora priùs aq. vitæ, Naphæ, & Maluatico, sicca ad vmbram, & intra sericum rubrum repone, & sacculum para pro corde.

Pro ægris mediocris fortunæ, loco epithematis, hoc fomentum vtile est pro roborando corde.

℞. *Flor. violar. betonicæ, borrag. saluiæ, buglos. stœchad. lauendulæ, roris marini, arantiorum, rosar. an.* ℥ ß. *folior. scabios. pimpinel. scordij, an* M. j. *folior. acetos.* M. ij. *sem. citri, cornu cerui vsti, an.* ʒ. ß. *flor. camomil.* P. ij. *zedoariæ,* ʒ iv. *phu pontici nardi celticæ, sem. anisi, cinnamom. an.* ʒ ij. *galangæ, nucis moschatæ, macis, an.* ʒ j. ß. Coque omnia in ℔. iij aq. quousque absumatur libra dimidia, & decoctum seruetur cum rebus decoctis, addendo vncias quatuor generosi vini.

Inter cætera præsidia, quæ pro roborando corde priscorum peritissimi perlaudarunt, est Buglossum, siue ex floribus conseruam efficias, siue eius stillatitiam in potum assumas, aut folia, & radices saccharo condias: verùm videndum: *Vtrùm in syncope, & aliis cordis affectibus sit ex vsu?* Nam vnanimi consensu probant Medici in cordis affectionibus cunctis, quia ex Arabum decreto illustrat spiritus, & subinde cordi firmitudinem conciliat. Neque obiicias ex Galeno *lib.* 8. *meth. cap.* 2. affirmante, in omnibus fructibus, & oleribus exiguum esse quod est vtile, plurimum quod est inutile: minimè enim eo loco inficiatur Galenus, quibusdam oleribus non exiguam vim medicamentosam esse; solùm enim annuit, quantum ad nutriendum corpus spectat, olera omnia plures inutiles partes sortiri, id est, nutritioni non aptas, exiguas verò vtiles, quæ humanum corpus alere natæ sint. Cùm itaque buglossum, ex Dioscoridis sententia, *lib.* 4. *cap.* 112. vino iniectum animi augeat voluptatem: subscribit Galenus 6. *simpl. cap.* 80. & *Paulus lib.* 7. *tit. de bugloss.* ipsum vino infusum, lætitiam animi conciliare affirmet, his tantis auctoribus fides est adhibenda. Neque Buglossum satiuum, si loquamur absolutè de nutrimento, mali succi est, sed medium in iis quæ boni, malique sunt, ab his qui doctrinam Galeni sectantur, iudicandum. Etenim *lib. de succor. bonit. & vitio*, *cap.* 14. pari ratione lactucam nec bonam, nec mali succi simpliciter constituit, sed mediam in his quæ boni, malique succi sunt. Quamobrem *infrà cap. vlt.* eam innoxiam; maluam, & cucurbitam mali succi non esse dissertat. Differunt porrò (vt manifestè liquet) inutile, & noxium, seu vitiosum.

Insuper quod in syncopali accessione debet administrari, est retrahere spiritus, & sanguinem ad externas partes, ne ob subitum ad cor retrocessum, innatus ignis possit suffocari, & extingui. Necesse ergo est facultatem animalem, & vitalem veluti consopitas excitare, subita, & violenta gelidæ aspersione super faciem ægrotantis: quod præceptum magni facit Galenus, 1. *ad Glauc. c.* 14. hoc enim auxilium spiracula cutis cogit, & constipat, & spirituum prohibet resolutionem. Hunc vsum complent frictiones fortes, & asperæ, vincula dolorifica, cucurbitulæ sine scarificatione partibus superioribus, & inferioribus admotæ. Hac tamen lege eas admouere licet, vt si syncope ex immodica superiori vecuatione oriatur, videlicet vomitu, sanguinis ex ore, aut naribus effluuio, tunc in inferioribus partibus affigendæ; si verò ex vtero, hæmorrhoïdibus, aut profluuio concitetur, tunc superioribus applicentur, ex Gal. *loc. cit. ad Glauc.* Ægrotantes etiam excitandi sunt errhinis: neque displicet intra os aliquod medicamentum immittere calidum,

quod

quod facultatem consopitam irritet, & stimulet, inter quæ confectio Ancardina primas tenet.

Dubium tamen est maximum: *Vtrùm præsente syncopali accessione sanguis sit detrahendus?* Græcorum scientissimi confirmant. Hippocrates enim *lib.4.acut.text.27.* docet, quòd quando quis sanus existens, repentè obmutescit absque causa manifesta, illud accidit ob interceptiones, & occlusiones venarum, per quas Galenus *in com.* repletiones vasorum intelligit, quæ à copia scaturire solent; tunc enim virtus grauatur, & calor extinguitur, cùm aliquid suffocationi simile patiatur. Inter affectus autem qui ab hac summa plenitudine emanant, numerat Apoplexiam, Epilepsiam, & Syncopen, in quibus omnibus morbis æger repentè obmutescit, quia organa vocalia nimia humorum sarcina sunt obstructa.

Quòd autem Hippocratis sententia *suprà citata* de syncope loquatur, constat ex ipso, *in text.26.sequenti* referens enim symptomata, quæ ex hac venarum interceptione oriuntur, numerat extremorum frigiditatem cum pulsus carentia, quæ esse potissima syncopes signa *suprà* prædiximus. Quo pacto in syncopali accessione, ex nimia sanguinis copia vasa replente, suborta, vena secanda est, ex Hipp. præscripto, *loc.cit acut.text.24.* Neque asseras, hoc præsidium esse celebrandum, antequàm inuadat accessio, nam contra te habes Hippocratem ipsum, *lib.cit.acut. text.28.* qui illud probat, quamvis extremorum frigiditas præcesserit, quam refert *in text.26. & 27* docens ante sanguinis missionem fomenta calida priùs esse abhibenda, vt sanguis qui ob interceptiones venarum erat frigidus, & veluti concretus, dissoluatur, & faciliùs vena secta exire possit, quo tempore syncopalis accessio præsens est.

Eandem methodum inculcat Auicenna 11. 3. *tract.2. cap.* 10. quo loco casus virtutis subitò euenientis curationem adducens, docet necessariam esse phlebotomiam, si ex repletione sanguinea oriatur. Nullo enim remedio citiùs occurritur, quàm sanguine misso, dempto enim onere, & copia grauante, impeditur ne spiritus integrè corrumpantur; nam si hoc præsidium neglexeris, spiritus per suffocationem corrumpentur, & euanescent. Caue tamen ne id exequaris, si nimia, cum pulsu omninò deficiente, extremorum frigiditas adsit; signum manifestum sanguinem penitus esse concretum, quo tempore si vena secetur, sanguis per apertum foramen non exibit. Vtendum ergo est sanguinis missionis loco, remediis quæ sanguinem fundunt, extenuant, & fluxiliorem reddunt; de quorum genere sunt frictiones, fomenta calida, & potiones quæ sanguinem crassum liquandi vires sortiantur, vt sunt Mulsa, & Oxymel simplex, præsertim si sint dissoluta cum theriaca magna, aut Mithridatica antidoto. Si verò ab vtero syncope concitetur, vena secta, in talo in ipsa accessione, vtilis est valdè.

Neque obiicias contrà sentientem Galenum *lib. 12. meth. cap. 3. in princip.* qui in syncope nullo modo sanguinem esse mittendum asseuerat: Nam quamvis vacuationem desiderent, eam tamen citra maximum dispendium non tolerant. Deinde reproba videtur phlebotomia, & nullius vsus, cùm spiritus resoluat, & ampliùs accessionem conduplicet. Dic, eo loco loquutum Galenum de syncope orta ex copia succorum crudorum, qua præsente noxia est nimis, quia vires adesse non possunt: & si vacuationem tentes, extracto sanguine, cuius ope crudi succi coquuntur, ipsi crudiores, & frigidiores redduntur, & morbus in posterum remedium non habet. Et licèt detracto sanguine, in partibus externis statim virium subsequatur debilitas; deinde tamen detracta copia, & deposita multitudine, quæ calorem naturalem, & spiritus suffocabat, calor innatus ventilari incipit, & spiritibus regeneratis syncopalis accessio remouetur, & vires aliquantulum collapsæ, odoribus, & alimentis oblatis refocillantur illicò.

De Syncopalis accessionis præcautione. Quando Syncope actu ægrotantes non apprehendit, syncopalis tamen accessio imminet, præcautio necessaria est, quæ causam respicit; quæ cùm diuersa sit, ideò pro illius varietate distinguenda. Verùm etsi à quacunque causa oriatur, vtile est, cor, cerebrum, iecur, & ventriculum roborare, vt *12. meth. cap. 5.* bellè dictauit Galenus. Deinde in præcautione, mirificè semper iuuat, intus, & extrà cardiacis medicamentis vti per se, vel cum alimentis permixtis, quæ præterquàm quòd tueantur vires, spiritus etiam vitales regnerant.

Si ergo syncope sit humorosa, & ex copia crudorum succorum prognata, aër sit lucidus, & calidus; nam calidissimus, noxius, cuius vi humores crudi liquantur, & extenuati in aliquam principem partem delati, subitò suffocare queunt. Hoc modo balnea, vitanda, Aër frigidus interdicendus, quia incrudat, & iecoris, aliarúmque partium internarum obstructiones auget, & alias de nouo producit. Somnus sit moderatus: crudos enim humores resoluit, & concoquit. Exercitium sit parcissimum. Cibus extenuans, & tenuissimus. Si vires constent, Mulsa in qua hyssopus decoctus sit, ex Galeno *12. meth. c. 3.* post quartum diem ouorum vitella, extrema auicularum, & hepata gallinarum concedi possunt. Potus sit vinum album cum aqua decocta hyssopo modicè dilutum.

Post victum vacuatio sequitur, quæ præcipuè venæ sectione, & purgatione celebrari solet. Hæc auxilia renuit *citato loco* Galenus; admittit Trallianus, ob causas multas; quorum auctorum rationes, sicut & conciliationem non est cur proponamus modò, cum in hoc argumento fusè simus spatiati, *lib. 4. Hist. PP. Medic. hist. 39.* Quare si crudi humores sint permixti cum sanguine, neque ab huius natura valdè distent, ad leuandam copiam, vtile est sanguinem detrahere: quia sanguinis missio licèt interdum necessaria non sit, naturam tamen plurimùm leuat, vt disertè 4.1. *cap.20.* monuit Auic.

Hac vacuatione facta, humores crudi coquendi paulatim syrupis de corticibus citri, de duab. radicib. Borrag. Rhodomel. dissolutis aqua fœniculi, seu decocto Sem. Anisi, Fœnicul. Salu. Maioranæ, addito puluere Cinnamomi. Expurgatio per epicrasin celebrari debet lenibus phlegmagogis, inter quæ Agaricum trochiscatum tenet principatum, infusum in aq. Fœniculi, vel decocto Sem. Cartham. Polypod. Epithymi, additis Diaphœnic. Syrupo de Senna, de Epithym vel Polypod. Quòd si vires debiles sint, clysmata sufficiunt parata ex decocto Melilot. Chamæmel. sem. lin. fœnugr. Mercurial. Betæ, permixtis sale, hiera Benedict. & Diaphœnico. Ventriculus fouendus vnguentis, fomentis, sacculis, & emplastris, quorum descriptionem quære *infrà, cap. de debilitate ventriculi.*

Si tamen ex biliosi humoris ad ventriculum confluxu, syncope oriatur, quæ minuta ab Arabibus dici solet, quam colliges ex oris amaritudine, siti immodica, anxietudine, & ventriculi dolore, biliosi humoris vomitu, vt initio accessionis tertianæ, & febribus ardentibus accidit, attemperamento opus est, & auersione illius ad aluum, & corporis extimam superficiem. Illud consequeris si in die intermissionis, vel maioris quietis, offeras quæ refrigerandi vires sortiuntur, vt Iulapia frigida, & quæ biliosi humoris acrimoniam retundunt. Auertitur humor ad intestina lenibus clysmatis; & si repat ad os ventriculi, vomitione clementi; & ad cutem retrahitur, cucurbitulis toto corpori admotis. Si non sufficiant hæc, & humoris biliosi copia in ventriculo sit infixa tunc in intermissionis die, vel alia leuiori hora, medicamentum lene exhibendum: maximo enim vitium dispendio naturæ ordinem peruertit, qui impuritate relicta in primis venis, maximéque in ventriculo, alia remedia exercet, relicto fonte, à quo emanat origo omnium malorum.

Ventriculus fouendus, & roborandus. Iecur, pars mandans, epithematis, & vnguentis roborandum. Renes qui consortij lege afficiuntur, attemperandi, impositis vnguentis super dorsum. Deinde si his omnibus accedat natura calida, & sicca, gracilis, cum raro corporis habitu coniuncta; tempus adsit calidum, similiter & regio; præcesserint balneorum calidorum vsus; esus similium alimentorum; & ægri nimiùm resoluantur: Aër frigidus vtilis est; sin minùs, arte parandus. Corpus olei refrigerantibus, & adstringentibus vngendum, vt cutis meatus cogantur, spirituúmque resolutio possit impediri. Esca parum, & sæpè offerenda, 1. *Aphor.* 17. eáque ex lenta materia constet: Offerendum Amylum iure gallinæ dissolutum; carnes coquendæ cum cotoneis, & pyris.

Vtrùm verò Cerebrum suillum syncope oppressis offerendum? Galenus 12. *meth.* 6. id concedit assum, non elixum, quod licèt præbeat alimentum tenax, & minimè dilabile, tamen in ventriculo, & iecore, ob crassitiem, à debili ægrotantis calore vix concoquitur, aut elaboratur, imò insuperatum remanet, corrumpitur, vires minimè reficit. Sed cùm Galenus extenuatis corporibus, & debilibus, voluptatis causa concedat, non erat cur tantopere pluribus esset iniurius, quia hoc alimentum magis prodest, dum firmum corpori præstat nutrimentum, quàm noceat, si non ita faustè in ventriculo concoquatur; quia minus nocumentum maiori vtilitate est redimendum: præsertim si sit (vt inquit Galenus) diligenter assum; ignis enim ope, maior sentoris pars est absumpta; vel in albo iure anetho, & porro præparatum, sic enim anima humiditas resoluitur, nam alimenta hæc crassitudinem, si quæ iuri communicatur, promptissimè demunt.

Si dolor vehemens syncopes sit causa, illi solùm Medicus debet esse attentus. Sedandus est statim admotis anodynis, quæ calida sunt, & tenuibus partibus constant 5. *simp.* 19. Si verò adeò vrgeat, vt vires immodicè prosternat, stupefacientibus pugnandum, offerendum Philonium; hæc enim cùm intensè frigida sint, sensum partis auferunt, quo ablato, euanescit dolor, de quibus agit Galenus 2. *sec. loc. cap.* 1. & *lib.* 9. *sequenti, cap.* 4. & *lib.* 12. *meth. cap.* 1. & 8. Si dolor ex inflammatione, vel fluxione emanat, vacuatio per venæ sectionem est vtilissima; tunc enim vires non sunt essentialiter debiles, sed oppressæ per aggrauationem, ex Gal. 2. *acut.* 48. & tunc alimentum est inutile, vt optimè aduertit Auicenna 11. 3. *tract.* 2. *cap.* 8. §. *Et plures Medicorum student in cibando.*

Si Syncope oriatur in febribus pestilentibus, & malignis, maligna qualitas alexipharmacis reprimenda. Si ab vtero eueniat, aut lumbricis, præsidia suis capitibus latè proponam. Si ex veneno, morsúve animalis venenosi, Alexiteria remedio sunt. Si animi affectus Syncopen excitent, ij moderandi, & æger in contrarium statum permutandus. Refrænanda ira: tristitia corrigenda, & vehementes alij animi motus mitigandi.

OBSERVATIO I.

Syncope ex vermibus admiranda, Allij ope curatur.

PVeri gulæ, ingluuieíque nimis sunt dediti, & hoc modo plura alimenta congerunt, quàm concoquant, aut ob continuos, & inordinatos motus elaborent. Maximè si crassis eduliis assuescant, vt lacti, caseo, crassæ cereuisiæ, carnibus salitis, fumo induratis, leguminibus, & aliis, quæ pituitosos & mucosos succos, qui ferè vermibus materiam subministrant, gignere consueuerunt. Ob hanc causam in septentrionali regione nullus est morbus verminatione frequentior; qua ratione in puerum curandis morbis, etsi febris coniuncta sit, de vermibus necandis debemus esse soliciti. Narrabo historiam veram. Vocatus eodem die ad curandos tres pueros, qui febre maligna erant detenti. Auxilia varia pro febri, frigida & humida; pro praua qualitate domanda, cardiaca administro. Omnes intra quatuordecim dies conualuere. At in decimo quinto, quæ erant in lætitia, commutantur in pœnas. Illi cum tremore totius corporis concussiuo, extremorum frigiditate, appetitus prostratione, anxietudine, insomniâ, vomitu, febre recurrente, lumbricos viuos plures per os excernere incipiunt. In decimo octauo syncope lethali prehensi, cum faciei liuore, & abolito pulsu, animam agere videbantur. Ego nec instante agone mortis, à remediis vermes necantibus, & extra corpus pellentibus, intus oblatis, & extrà applicitis desisto. At hæc omnia profuere nihil: nam illi solo potu vini nutriti, extenuati, & tabidi, vix oculos semimortui aperire poterant. Tandem succo Allij sicci cum vino permixto, multos lumbricos, eósque viuos, & mortuos, per vtramque regionem excreuerunt, & huic viuendi formæ insistentes, sanitatem, pulsum, & colorem in facie viuidum recuperarunt. Nec mireris: nam Allium pro necandis vermibus est tutissimum, & præstantissimum alexipharmacum, quia præter efficacissimas quas sortitur facultates, contra viperarum ictus mirè prodest, & latas ventris tineas in cibo sumptum abigit, vt Dioscorides testatur, *lib.* 2. *cap.* 144. *de Allio.* Tanta denique pollet aduersus omnis generis vermes efficacia, vt eius odore illi statim, velut à præsentaneo veneno, concidant & emoriantur, vt præclaris auctorum testimoniis est compertum.

OBSERVATIO II.

Syncope ex interuallis recurrens, cum pulsus omnimoda inæqualitate coniuncta, Ructu, & Ebeni ope curatur.

SEptuagenarius, ad extremam pauperiem redactus, quum frigidis, flatuosis, crassisque eduliis per multum tempus vti esset coactus, in syncopen ex interuallis incidebat; in cuius accessione omnimoda inæqualitas, quam veteres systematicam vocant, in pulsu conspiciebatur. Huic cùm plura, ac varia essent ad præseruandum inculcata auxilia, quæ flatus discuterent, ac pituitosos humores expurgarent, & nulla admitteret; tandem accessio syncopalis ructu soluebatur. Cùm verò accessio recurreret fortissima, pulsu obscurissimo, & facie subuiridi comitata, quæ similiter ructu est soluta, cogente necessitate remedia est amplexus. Exsiccante victu est vsus. Carminantia clysteria admisit. Sacculi flatus discutientes super cor, & ventriculum, à qua parte foueri malum sentiebat, impositi. Medicamentum purgans sæpius oblatum. Denique hoc electuario semel in septimana assumpto, copiosè soluta aluo, & flatibus per sedem vbertim propulsis, à syncope est præseruatus. Dosis erat vncia vna, superbibito mero aut decocto radis Chinarum.

℞. *Radicis smilac. asper.* ℥ j. *radic. chinar.* ʒ v. *corticis ebeni.* ℔. ß. *epithym. polypod. sem. cartham. an.* ʒ. ij. ß. *anisi, marathri, aneth, carui, dauci. an.* ʒ. j. *cinnamom.* ʒ ij. *cortic. fœnic. petrosel. apij, graminis, aspar. an.* ℥ ij. *passul. corinthiac.* ℥ ij. *folior. sem.* ℥ j. Coque sec. art. quovsque remaneat ℔. ß. in colatura infunde *Agarici trochiscati*, ʒ j. ß. Cola iterum, & adde *mechoac.* ʒ ij. *fol. sen.* ʒ iij *smil. asper.* ʒ iv. *rad. chin.* ʒ ij. *pulp. sem. cartham.* ʒ iv. *anisi* ʒ j. *cinnamomi* ʒ ß. *tartari vini albi* ʒ iij. *pulp. passular. pinguium* ℥ j. puluerisanda puluerisentur, adde *theriac.* ʒ ij. *mithrid.* ʒ iij. *diagalang.* ʒ j. ß. *diatrionpipereon* ʒ j. *aromatici rosati* ʒ ij. Puluerisanda puluerisentur, & excipiantur cum vnciis duabus

duabus syrupi de senna, & cum sacchari, & mellis an. part. æqualibus, fiat sec. art. Conserua, & seruetur in vase vitreato.

OBSERVATIO III.

Syncope, ex alui fluxu maligno, colliquante suborta, electuario Crystallino curata.

IN pestiferis, malignísque febribus, fluxum alui suboriri dirum, colliquantem, & sensim ac sine sensu vires, & spiritus resoluentem; ex quo, exhausto ac liquato totius corporis habitu, & lancinata facultate vitali à malefica aura, syncopen excitari nouum non est. Qua quum esset detentus iuuenis quidam, & venter solueretur immodicè, omnifaria adstringentia per vtrumque ventrem obtulimus sine vtilitate vlla. Tandem Crystallina conserua assumpta, & desuper rosacea ebibita, vel aqua stillatitia cydoniorum, mala qualitas est refrænata, & fluxus omninò cohibitus. Magna enim est Crystalli contra venenum facultas, & in adstringendo vis: cùm enim sit gemma ex Plin. *lib.* 37. *cap.* 2. facta, non ex aqua, niuéque congelata, per annos durata, quæ cùm omne calidum excluserit, in lapidem concrescit in locis frigidissimis, & montibus altis, alioquin igni, Solis radiis, & calidis locis admota liquesceret, glaciei, aut niuis instar; sed ex humore omnium purissimo in terræ visceribus gignatur, eo modo quo Beryllus, Adamas, aut alij id genus lapides generantur, refrigerat, ac fluxum compescit; proinde in tenuissimum puluerem trita vtiliter datur dysentericis, & cùm sit veneni antidotum, omnem fluxum malignum compescit & sanat, ventriculum roborat, immodicis vomitionibus remedio est, & contra choleram est tutissimum alexipharmacum.

℞. *Crystalli præparati* ℥ iv. *eboris in tenuissimum puluerem redacti, cornu cerui, an.* ℥ j. *ossis de corde cerui* ℈ j. *margar. præparat.* ℥ ij. ß. *conseruæ rosar. antiq.* ℥ j. *conseruæ symphyti* ℥ ß. *confect. hyacinth. confect. alkermes, an.* ʒ j. ß. *specier. diatragacanth.* ʒ j. *specier. diapapauer.* ʒ j. ß *micletæ* ℥ ß. *lapid. hæmatitis, coral. rubri, carab. mastich. boli armeni, an.* ʒ j. *rhab. tosti* ʒ j ß. *sumach, acaciæ, an.* ʒ ß. *balaustior. gummi arabici. granor. myrti torrefactor. an.* ʒ j. ß. *sem. coriandri torrefacti, sem. nasturtij torrefact. an.* ʒ ß *sem. plantag. acetos. portulac. lactuc. an.* ℈ j. *arillor. vuar. torrefactar.* ℈ j. *trochiscor. de carab. de terra sigillata, de spodio, an.* ℈ ß. *cymini infusi in aceto priùs chalybeato, deinde torrefact.* ʒ j. ß. *pulu. cortic. myrobalanor. citrinor. priùs torrefactor. an.* ʒ ß. *succi plantag. succi cydonior. an.* ℥ j. ß. Puluerisanda puluerisentur, & cum Syrupo Myrtillor. & Rosar. siccar. fiat Confectio.

OBSERVATIO IV.

Ex continuo fluxu puris per anum, quidam Gallico morbo infectus, in syncopen incidens sæpius, fonticulis, & Ebeno curatur.

GAllica lues, multiplex hydra veriùs appellanda, Antidotis, & Alexipharmacis, quæ eius malitiam refrænant, luculenter persanatur; sed cùm altas egit radices, difficilè eradicatur, imò præstat inducias, non pacem, & hoc modo ægri post adhibitam curationem sæpius recidiuant. Quidam quum vlceribus Gallicanis, in ore, faucibus, pudendo, esset miserè fœdatus, sudorifica ex smilace aspera parata, ter ex interuallis assumpsit, & bis vnctus hydrargyrio, vix conualescere potuit, & vitio in vitium mutato, biennio passus est fluxum puris fœtidissimi per sedem in copia tanta, vt velut ex fonte perenni, riuuli huius virulenti humoris continuò fluerent vbertim. Humor erat calidus, acris, & mordax, vt totum rectum intestinum abraderet, & vlcera cutísque excoriationes excitaret. Hic ob fluxum immodicum, syncope ex interuallis premebatur; à qua, epoto generoso mero, & odoribus naribus admotis euadebat. Curatio tota reposita erat in coërcendo fluxu, attemperandis visceribus, crassefaciendo corpore, quod erat extenuatum nimis, mala morbi Gallici qualitate retundenda. At cùm fluxus exsiccantia, macies humectantia expostulent, ab hac indicatione sumere exordium satius duxi. Sanguis emissus est ventilationis causâ. Expurgatio clemens frequenter adhibita. Serum lactis cum foliis sennæ, florib. viol. & borrag. & aliquando Rhab. medicatum per multos dies oblatum. Balnea summo præsidio fuere. Lactis potus mirificè iuuit. Ptisana contulit valde, & refrigerantia iecori, ac renibus, & roborantia ventriculo admota. Pro humore absumendo, & compescendo fluxu, Ebeni decocto ad triginta dies exhibito vsi sumus, cuius ope copiosè mouebatur sudor. Hoc ordine gubernatus, & exsiccante victu adiutus, à fluxu, & syncope saluus remansit: & ne in posterum ex habituali partium intemperie purulentus humor gigneretur, vt ipsæ spirarent, deriuationis causa, & vt ad latera humor recurreret, bina cauteria cruribus affixi.

CAPVT X.

De Phthisi.

Definitio.

AGit solertissimè Gal. *lib.* 4. *de loc. cap.* 8. de sanguinis reiectatione ex pulmone, simul & vlceribus in quæ plerumque terminatur, & in fine agit de exulceratione, in quam vt plurimùm pulmonica hæmorrhagia cessat. Definitur ergo à Gal. 7. *Aphor.* 16. *totius corporis extenuatio, cum febri tenui, consequens ad insanabilia pulmonis vlcera.* Sed primò videndum: *Vtrùm vlcera pulmonis ab aliis thoracis vlceribus distinguantur*? Citato enim loco varia vlcerum genera proponit Galenus, in thoracis regione euenientium, pectore scilicet, aspera arteria, eiúsque larynge, pulmone, & eius vasis.

Vlcerum asperæ arteriæ, ac gutturis indicia tradit, purulentum sputum, illúdque exiguum, & dolorem. Eorum verò quæ in pulmone fiunt, purulentum item, sed & plurimum sputum, indolentiam, & ramentum aliquod eius visceris substantiam referens; quod & gutturi commune est, cuius exulcerationem non minùs etiam significat particula ab eo deducta. Verùm vlcera hæc ad thoracem attinentia, non solùm locis, sed & causis, atque etiam præsagio, & curatione differunt, frequentia, sunt & periculosa, præsertim ea quæ pulmonem infestant.

Sed paululum nobis immorandum in eorum differentiis pleniùs explicandis, & initium sumentes ab indiciis in præsenti traditis, arguimus contrà sic. Fieri potest vt vlcus tam gutturis, quàm pulmonis nequaquam saniosum sit, sed simplex, vt dicunt. Atqui ex simplici, seu non санioso vlcere, sanies, aut pus non emittitur. Igitur ex purulento sputo non elicitur certum indicium gutturis, aut pulmonis vlcerati. Maior notissima est ex Galeno 5. *meth. cap.* 8. & 14. vbi scribit sanasse se pulmonis vlcera antequàm fierent saniosa: & colligitur ex 4. *Aphor.* 81. vbi expresè habetur, ex solo erumpente sanguine vlcerationem indicari: nec verò ad omnem sanguinis sputionem sequi purulentum sputum, docet idem Galenus *lib.* 7. *Aph.* 15.

Secundò. Vera, & exquisita tabes, quam Hip. phthisim appellat, quæque ex eius doctrina *lib.* 2. *de morb. paulò post med.* & *lib. de intern. affect. circa princ.* & Gal. 3. *Aph.* 10. vlcerosa est pulmonis dispositio, præter puris effusionem ex rupto abscessu in thorace, aut defluxum aliunde,

aliunde, aut proprium pulmonis affectum, vt pulmoniam, &c. causas habet frequentissimas, salsum, acrémque catarrhum, aut rupturam vasis ex repletione, vel quacunque alia ruptionis causa, ex Gal. 1. *epid. sect.* 1. *com.* 17. Sed tam ex salsa, acríque distillatione, quàm ex rupto vase, potest pulmo sine sanie vlcerari. Igitur, &c. Et confirmatur, quia vt auctores referunt, multi phthisici nihil saniosum expuerunt.

Tertiò. Suppurati in pectore, vel gutture vlcerati, cum corporis macie, febre lenta, ac exigua, &c. purulentum emittunt sputum. Atqui illi phthisici non sunt. Igitur indicium ab hoc sputo desumptum, fallax est & incertum, vtpote quod nec omni, nec soli phthisi conueniat.

Licèt *infrà* in signis proponendis, huius quæstionis veritas ampliùs elucescat, fateamúrque non omne vlcus esse purulentum; nec tale etiam semper apparere phthisicorum sputum, sed nonnunquam cruentum tantùm, vt Rasius putat 9. *ad Almans. cap.* 54. imò vt retur Aurelianus, etiam settioso pulmonis vlcere, primò, sanguineum, vltimò album & purulentum, aut aliquando nullum, quia vel occultatur, vel præ crassitie, & virtutis imbecillitate excreari non potest: non tollit tamen hoc, quo minùs tabidi eo sputo rectè explorentur, in plurimis siquidem, vel omnibus ferè, tale tandem spectatur, cùm (nisi celerrimè, & prima, vel secunda die, & admodum prouidè subueniatur) vlceratus pulmo maiori ex parte dilanietur, atque saniosum fiat vlcus, nec (nisi rarò) vsque adeò crassum est pus, aut ita debilis expultrix, vt tussi vehementi illud pellere non possit.

Ad secundum. Si pulmo pure per pectus effuso vlceretur, ex rupto thoracis apostemate, vel proprio ipsius, dubium non est purulentum, & affatim excreari, non minùs quàm si à salsa, acríque distillatione à capite, vel sanguine ex pulmone ipso erumpente; (quæ sunt frequentiores phthisis causæ) per moram enim in pulmonis cauitatibus calidis & humidis detenta, putrescunt & corrumpuntur, atque in saniem mutantur, quemadmodum omnia quæcunque in alieno loco vehementiùs calefiunt, vt scribit Galenus *lib.* 1. *progn.* 42. Quòd si aliquando accidat, materiam tanta esse acuitate præditam, (siue defluxio sit, siue sanguis erumpens) vt ad pulmonem accedens protinus erodat atque exulceret, antequàm per moram in saniem conuertatur, pro tunc purulentum non apparebit sputum, sed cruentum tantùm; temporis tamen processu, increscente materia, saniosum prodibit, nisi aliquid obstet, videlicet quia ob crassitiem, aut virtutis imbecillitatem expectorari nequit.

Ad tertium. Quando suppurati incolumem habent, nec vlceratum pulmonem, etiam cum febre lenta, & aliquantula corporis gracilitate, phthisici nequaquam sunt; nisi eos ita velis appellare, quia sic paratissimi sint ad phthisim, & in eam deuenient, nisi intra quadraginta dies sufficienter repurgentur, vt prædixit Hip. quod sanè coniicies ex imperfecta saniei purgatione: eos verò qui ita dispositi sunt, tabidorum nomine non dedignatur Galenus 1. *epid. sect.* 1. *text.* 18. Verùm non erunt simpliciter, & absolutè tales appellandi.

Vtrùm verò *Phthisici sint appellandi, quibus ex pectoris, vel asperæ arteriæ vlcere diuturno, adest corporis consumptio, & extenuatio, cum tussicula quadam, & hectica febre &c. orta ex prohibita cordis ventilatione propter vlceris diuturnitatem*? dubitant auctores: Et multi nec improbabiliter ita arbitrantur, tum quia non aliter quàm phthisici tractantur; tum quia non assequuntur, ad quam aliam huiusmodi dispositio referenda sit: præterquam quòd propriissima phthisis videtur nominari à Galeno 5. *meth.* 11. Quòd si alibi definiuit consumptionem corporis, &c. consequentem ad vlcus pulmonis, supplendum, *& partium continuarum*, hoc est, cannæ ipsius & concomitantium, id est, pectoris. Expressit autem tantùm, inquiunt, pulmonem, quia illius vlcera cum febricula, &c. sunt difficilioris, & desperatæ curationis.

Dubitandum deinde: *Vtrùm Phthisis multiplex sit acceptio?* Galenus, tabis, seu phthisis nomine omnem corporis colliquationem, extremámque maciem à quacunque causa proueniat, nonnunquam comprehendit, vt constat ex *lib. de finit. medic. vltra med.* & 3. *Aphor.* 10. Secundò sumitur tabes, seu phthisis, pro corporis consumptione cum tussicula, & lenta febre, quæ pulmonis, vel thoracis, vel faucium, aut asperæ arteriæ vlcerationem comitatur, *cit. lib. finit. medic.* nonnunquam pressiùs, & magis propriè accipitur, pro demolitione, siue extenuatione totius corporis ex pulmonis vlcere, de quo Hip. 5. *Aphor.* 9. 11. & 15. & *lib* 7. *Aphor.* 16. Appellatur autem hæc propria, exquisitáque tabes seu phthisis, & definitur à Galeno *vbi suprà*, vlcerosa pulmonis dispositio.

Quæres: *Vtrùm Phthisis & Tabes ad conuertentiam dicantur?* Solutio patet ex dictis: Nam verè phthisicus, hecticus est; non è contra, tabidus, aut hecticus, est phthisicus. Latiùs enim patet tabes, quàm phthisis. Illa namque communis est atrophiæ, cachexiæ, & phthisi, ex Cels. *lib.* 3. *cap.* 22. in quibus omnibus tabis differentiis gracilescit corpus, & summa macie conficitur, sed extrema ferè in phthisi propriè dicta, ob hecticam febrem quam habet annexam, saltem in processu morbi, ex pulmonis vlcere. Vlceratus enim pulmo, cùm præ imbecillitate debitè ventilare non possit, necessarium fit, cor ab extraneo calore corripi, & natiuo diminuto, consumptóque humido, in ipso hecticam sequi, & marcorem in toto.

Neque interroges: *Vtrùm Phthisici longo tempore viuere possint?* Nam si præternaturalis calor, iugis, hecticus, & pusillus, carnosum genus, & demum solidas partes assiduè depopulatur, & corpus in dies magis ac magis tabescit, & absumitur, cur phthisici tamdiu superstites durabunt, & vsque ad vigesimum tertium annum, cum pulmonis vlcere, & hectica febre? vt de tabida quadam memorat Auic. 10. 3. *c.* 18. Dic possibile non esse vt in vera, & propriissima phthisi, à qua cum pulmonis vlcere, hectica febris est inseparabilis, vita prorogetur; nec auctorum experimenta credenda, nisi vel in paratis ad phthisim, quos etiam phthisicos appellat Galenus 1. *epid. sect.* 1. *com.* 18. vel in impropria quadam phthisis specie, memorata à Rasi 4. *continent.* & Auicenna in qua ob crassos & glutinosos humores, asperæ arteriæ ramis, & pulmoni ipsi infarctos, vitiatur respiratio, tussis inducitur, & sequitur in toto gracilitas, aliquando cum febre, nonnunquam citra eam.

Sed præterquam quòd dicta, ægritudo, ad asthma potiùs, quàm phthisim referenda est, vt placuit Auicennæ, apertè conuincitur, non esse de ea intelligendos auctores; tum quia de phthisicis simpliciter loquuntur, tum quia eos lacte tractabant, quod in proposito exemplo conuenire non poterat. Vel dic. Viuunt verè phthisici longo tempore, quia accidit nonnunquam vlcus incrustari; crusta autem inducta, & sanie expurgata, cùm putridi vapores cordi non communicentur, potest intermedio tempore artis auxilio hectica remoueri, atque ita vita produci, quanquam crusta iterum ablata, cum vlcere febris renouetur. Hoc manifestè asseruit Galenus 4. *de loc. cap.* 6. impedit namque crusta febris conseruationem, cùm ea mediante vapores putridi non perinde in cor abire possint; deinde oborta tussicula vlcus denuò dilaceratur. Neque putes mirabile, continuante hectica phthisicos tandiu durare, si debito regimine tractentur, partim nempè exsiccante, partim extergente, in ordine ad vlcus; partim humectante, & infrigidante habito respectu ad febrem: sic enim fieri potest, vt & festina corporis exsiccatio prohibeatur,

&c

& mortis accessus dilatetur; per viam siquidem exsiccationis phthisis potissimùm interimit.

Causa.

PRæter alias Phthisis causas, illæ sunt frequentiores, à quibus accidit pulmonem exulcerari, pus nempe, saniesve in pectus effusa, suóque contactu pulmonem erodens, & exulcerans, *2. progn.* 60. & *5. Aph.* 15. siue ex proprio pulmonis abscessu illic aceruetur, siue rupto in thorace tumore; denique ex multa à cerebro, aut aliunde defluxione, quæ diu in pectoris cauitate retenta, nec expulsa, putrefit tandem, & corrumpitur, atque in saniem conuersa exulcerat. Secunda occasio est acris, salsáque à capite distillatio. Tertia, & fortè omnium frequentissima, sanguinis eruptio, maximè ex pulmone ipso, *7. Aph.* 15. vel saltem ex illius vase, & eò magis si liberè non distillet: receptus enim, & detentus in pulmonis cauitatibus, acuitur, putrescit, & corrumpitur, ac consequenter exulcerat; ideóque *7. Aph.* 15. *&* 16. *A sanguinis*, inquit Hippocrates, *sputo, pus, à pure, phthisis, &c.* Verùm non ex quacunque sanguinis eruptione, pus sequitur, aut phthisis statim timetur; sed ex maligna illa, & omnium pessima, quæ propter erosionem (Græcis diabrosis dicitur) fit, *2. de præsag. ex pulsib. cap.* 1. & *5. meth.* 14. Ex ruptura enim quandoque sine periculo effunditur, iis præsertim, quibus consueta aliqua vacuatio erat suppressa. Ex anastomosi (ita apertionem vasorum appellat, *7. de vsu part.* 9.) *5. meth.* 2. sine dolore, sine febre, sine inflammationis periculo, sæpenumerò vtiliter, illis quibus menses, vel hæmorrhoides non fluunt.

Porrò quamuis prædictæ sint frequentes Phthisis occasiones, tamen eæ in examen trahendæ. Et primò videndum: *Vtrùm pus ad spatium thoracis effusum phthisim concitet?* Nam distillationes acres, mordaces, salsæ, diu intra pulmonem latent, quin phthisim efficiant. Ergo pus multo tempore intra cauitem thoracis immorabitur, quin vlcus, & phthisim concitet. Obstat tamen auctoritas Hippocr. *5. Aph.* 15. dicentis: *Qui ex morbo laterali suppurantur, si in quadraginta diebus purgantur, à die qua fit ruptio, liberantur; sin minus, ad tabem transeunt.* Firmat Galenus *in com.* dum inquit: *His enim omnibus, nisi vtplurimū in quadraginta diebus puris euacuatio fiat per expuitiones purgati, necessarium est pulmonem exedi, pure progressu temporis putrescente.* Dissimilis autem ratio est in salso, & acri humore, ac in pure: hic enim benignior est, & concoqui, purique assimilari potest; pus verò è pulmonis, aut pleuræ vomica in cauitate, thoracis effusum, maligniorem induit naturam, & putredinem; quare non gubernatum à natura, & diu retentum, acris fit magis erodens, & exulcerans.

Vtrùm verò *acris catarrhus phthisim progignat?* Dic quòd etsi distillatio mordax, à capite in pulmonem delapsa, aliquando à natura corrigatur, & in benigniorem naturam possit reduci, tamen si salsus humor sit lentus, & vasis pulmonis tenaciter affigatur, præ mora non ventilatus, acriórque redditus, putrescit, & acrimonia sua erodit, & exulcerat. Ita Galenus *6. epid. sect. 3. com.* 18. excrementa actia in pulmonem delapsa, tabis periculum inferre affirmat. Imò Hippocrates *lib. 2. de morb.* docet fieri phthisim à pituita crassa, viscida, & lenta, quæ in pulmones delapsa, putrescit non ventilata, & erodit. Hi humores crassi, lenti, glutinosi, quandoque pulmonem, laxum, mollem, tenerum, spongiosum, adscititia diluunt humiditate, qua ipsum ad putrescendum reddunt paratissimum; quare cùm canalibus priuetur accommodis, vt tantam pituitosi humoris copiam possit expellere, putrescit, vlceratur, & tabo infectus calorem putredinosum cordi communicat; qui mox hecticus fit, & sensim introducta siccitate, ob humidum exhaustum, corpus liquat & absumit.

Sed quæres: *Vtrùm ab aëris siccitate possit oriri phthisis?* Si enim ex humiditate nimia, & putredine pulmonis, concitatur phthisis, cur Hip. *3. Aph.* 16. contrariam protulit sententiam, dicens: *in siccitatibus autem, tabitudines.* Neque asseras, in sicca aëris constitutione bilem generari, quæ cùm acris sit, exulcerat, aut pulmonis vias asperat, & valida excitata tussi, eius vasis disruptis excitat phthisim: Nam hæ sunt causæ ex accidenti, quas eo loco Hippocrates non enumerat. Dic, ab siccitate phthisin oriri non posse, cùm ea huius affectus remedium sit, *5. meth.* 12. & hoc modo Tabianus aër siccitate sua phthisim curat. Ergo Hippocrates de vera tabe non est interpretandus, sed de alia tabis impropria specie, quam totius corporis consumptionem vocat, absque pulmonis vlcere: tabes enim hæc ex siccitate, & & inopia nutricatus oritur; & ob siccitatem emaciato corpore, fit atrophia, & tabitudo excitatur.

Omitto varias causas externas, quæ ex accidenti phthisim inferre possunt. Aër immodicè calidus, aut frigidus. Alimenta acria, calida, vaporosa, allia cæpæ, porra, & alia vaporosa, & acria edulia, aromatibus condîta, salsa, fumo indurata. Labores, vigiliæ, immoditum exercitium, lucta, cursus, venatio. Animi accidentia, quibus corpus extenuatur, ac tabescit: quas quærat qui velit apud Aretæum, *lib. 1. de caus. & signis diuturnor. morb. cap.* 8.

Signa.

DVo sunt phthisis signa pathognomonica, si tussi cum expuitione purulenta, febris accedat lenta. De iis igitur dubitandum: *Vtrùm vera, exquisitáque phthisis, sine sputo purulento possit consistere?* Licèt verum sit, quòd necesse est, vt priùs sanguis, aut quæuis alia materia in saniem conuertatur, quàm exulceret pulmonem, & phthisim efficiat, non omni tamen phthisi purulentum iungitur sputum; sed omnino corporis consumptio cum febre ex pulmonis vlcere: vel quia necessariò omni non inest, sed sufficiunt dicta ad eam constituendam; vel quia nonnunquam ob puris crassitiem non excreatur, aut propter expultricis imbecillitatem, quod valde periculosum, imò potiùs lethale existit, apud Hip. *7. Aph.* 16.

Sicut ergo multi saniem excreantes, phthisici non sunt, vt suppurati, &c. ita nonnulli possunt esse phthisici, sine eo quòd monstrent sputum purulentum; & dignoscentur quidem ex aliis memoratis notis, iunctis antecedentibus causis. Quandoque enim vlcerato iam pulmone sanguinem tantùm apparet sputum, & ex eo vera etiam phthisis significatur, accedentibus aliis indiciis, vt colligitur ex Galeno *5. meth.* 8. & 14. & *4. Aph.* 81. vbi renum vlcera ex solo sanguinis mictu ait nonnunquam indicari; id quod etiam de pulmonis, & aliarum partium vlceribus intelligendum est. Quin & addunt aliqui, non solùm in vera phthisi cruentum sine pure aliquando exscreari, sed & nonnunquam etiam purulentum, non sanguinis sputo præcedente, aut permixto: idque ex citata Hippocratis doctrina disiunctiuè loquentis, elici potest; ait enim, *si sanguinem, aut pus minxerit, &c.* Quòd si obiicias: ergo purulentum sputum non dicitur ad conuertentiam cum phthisi, nec omni, nec soli conuenit, cur ergo Medici cum Galeno, ex purulenta sputo tabido explorant? Dic. Cùm plurimæ phthises illud sputum commonstrent, & quicunque pulurentum expuunt, si intra quadraginta dies non purgentur, phthisici euadant, ex Hippocrat. *5. Aph.* 15. obtinuit ferè vsus, vt phthisici exploratio ab sputo purulento pendeat, si cæterea signa etiam appareant.

Percontaberis: Cur quidam phthisi affecti sanguinem, & non pus purum; & è contrà, alij pus purum, & non sanguinem, per totum morbi tempus extrudere assoleng

assolent? Respondent plures, tabis duplicem causam existere: alteram quidem vitiosam pulmonum substantiam genitiuam, nempè corruptioni paratissimam; alteram verò humorem excedentem. Addúntque, qui ab ortu vitiosos nacti sunt pulmones, alios à cruenta exscreatione, alios citra hanc tabidos discedere.

Sed elegantior causa est reddenda huius euentus: nam pro varietate partis vlceratæ, hoc, aut illud accidere, certum est: Si enim vlcus vasis alicuius substantiam exedit, tota exscreatio cruenta semper fit; purulenta autem non apparet ob permixtum sanguinem: è contra purulenta semper, & non cruenta, vbi visceris vlcus à vasis procul abest. Eadem profecto ratione Galenus 7. *Aph.* 75. in renum vlceribus quandoque solum sanguinem, nonnunquam solum pus cum lotio profundi meminit. *Si enim*, inquit, *simul cum vasis alicuius maiusculi ruptione, maximéque erosione inciderit, sanguinis subsequetur excretio; si vero omnia hæc abfuerint, solum pus excerni solet.*

Vtrùm purulentum sputum à pituita crassa certis signis possit distingui? consequenter inquirendum. Plures enim errores & deceptiones, inter iudicandum de prædicto sputo solent accidere: Videlicet inde dignoscetur, sitne purulentum, an potiùs pituita crassa & viscosa, Medicos plerumque deludens, arbitrantes saniem esse. Primò, ex graui, tetróque odore: Si enim vehementer fœteat sputum, præsertim carbonibus iniectum, vel supra argenteam peluim ad ignem impositum, pus est, iuxta sententiam Hip. 5. *Aph.* 11. vnde omes, & Auicenna 2.1. *doct.* 3. *cap.* 6 *de vrinis*: Nam licèt sputum omne humorale, etiam alicuius fœtoris sit particeps, saniosum tamen, nimis fœtidum est, 4. *Aph* 81. & tale siquidem super carbones sentitur, quia vapor exhalans graueolentiam demonstrat. Ita scribit Galenus 1. *alim.* 2. *Verum pus, & graueolens est, & lentum; crudus verò succus crassitie, & colore illi duntaxat est similis, vt qui neque graueolens est, neque lentus.*

Secundum indicium ex modo substantiæ desumitur, & traditur ab Auic. *cit.* Pituitæ veræ substantia, lenta est, & conculcata, nec se patitur diuidi in partes; pus autem dum commouetur, facilè diuiditur, & separatur, vtpote quod materia quædam adusta sit, veluti cinis ex lignis, à calore præternaturali facta, de quo alibi. Vnde tertium elicitur indicium ex colore, puris enim cineritius est, siue ad subcitrinum declinans, vel (vt aliqui explicant) albus cum quadam citrinitate, ab extraneo, & adurente calore acquisita; in pituita autem simpliciter albus.

Quartum adiungit Serapio *tract.* 2. *sui breuiarii*, *c.* 27. Si sputum in aquam proiectum descendat, fundúmque petat, pus est; si supernatet, pituita. Dummodò sputum ipsum non semel, sed sæpè, & per aliquot dies educatur, imò & cum graui tussi, vt ab imo pectore prodeat, quod admonuit Auicenna, ne fortè quod à capite distillat, inspiciatur; vel materia saliualis, non ea quæ in vlcere continetur, quæque nonnunquam ob crassitiem, vel virtutis imbecillitatem quamprimùm non expuitur. Deinde supra calentem aquam proiiciatur; nam si frigida sit, & densata, descensum prohibet. Rursus paulo pòst inspiciatur, non longa interposita mora: nempè quia fieri potest, vt flatus pituitæ permixtus per moram exhalet, atque ita fiat graue, & descendat sputum pituitosum, atque pro purulento non sine errore iudicetur. Esse autem flatus pituitæ permixtos, à quibus illa detenta prohibetur descendere, ex eo persuadetur, quoniam coctionis initium, seu coctio imperfecta, nihil aliud ferè operatur, quàm flatuum generationem, prout experimur in aqua, paulò postquam igni approximatur. Cùmque pituita, vtpote quæ crudus est humor, & sanguis imperfectè coctus, per diminutam tantùm, & initiatam coctionem etiam generetur, nihil mirum si flatus habeat commixtos, & illorum ope supernatet, non aliter ac lignum, quantumuis magnum, & alioquì ponderosum, propter aëreas partes excedentes, aquæ innatat, quæ supra aquam prohibent grauitare: descendat autem pus, & imum petat, vtpote quod perfecta coctione gignitur, à qua flatus primum geniti, interim dum coctio ipsa incipiebat, dissoluuntur; nec est à quo in aquæ superficie detineatur, prohibeatúrque descendere pus ipsum, suapte natura graue.

Febris etiam phthisicos comitatur, de qua videndum: *Vtrùm putrida sit, vel hectica?* Non desunt qui putent putridam esse, vtpote ex putrescente pulmonis substantia profectam: At licèt ex hac causa, & putridis succis, & pure inibi commorantibus, febris simul excitetur putrida, tamen quid obstat, hanc mox hecticam ob allatam rationem secum ducere? Cùm enim impurum, atque plus iusto excalfactum, sic affectus pulmo aërem cordi impertiatur semper, nequit vt decet cordis viscus euentari; quare excandescens, & gliscens, necesse est vt propriam partis humiditatem, qua nutritur, præternaturalis depascatur calor, & inde carnosum genus, & demum solidas partes depopuletur.

Hoc ita perpetuò accidere, palàm faciunt cuncta hecticæ febris signa in vera phthisi comparere solita. Ab initio profectò in lotio conspicies superficies illas oleagineas iis similes, quæ in solo lacte colliguntur, & quæ in summo refrigerati iusculi concreuerunt. Febriculam identidem aspectabis æqualem, nisi à cibo hora vna, aut altera paululum inualescentem, cæteráque verissimæ febris hecticæ indicia, quæ Galenus *lib.* 1. *de diffe. feb. cap.* 10. retulit.

Quæres deinde: *Vtrùm mox cum generatione purulenti vlceris in pulmone, an processu temporis, hectica inuadat febris?* Dic, posse per aliquot dies vlcus purulentum pulmonis, nondum producta hectica febre, cum putrida affligere, quæ illicò in hecticam migrabit, ob rationem dictam. Quod initio affectus semper accidere est par, dum vlcus adhuc exiguum est, & exigua puris quantitas aggregatur. Hoc item temporis spatium, pro varia cordis temperatura, etiam variare, nemo negabit: etenim calidum, ocyùs; frigidum, tardiùs in hecticam labitur.

Vtrùm à phthisi febris sit inseparabilis: arduum est dubium. Galenus varia sentire visus est: nam 1. *epid. sect.* 3. *com.* 9. tabidos febre laborare nunquam cessante affirmat; at *lib.* 4. *de loc. affect. c.* 5. contrà scribit, accidere posse, febrem hecticam idoneis adhibitis præsidiis in phthisi extirpari, incurato manente pulmonis vlcere, aut mendosè curato. Id potissimùm euenit, vbi vlcus ex interuallis, sanie præ adusto calore resiccata, crustosum redditum est: impedit nempè crusta febris conseruationem, cùm ea mediante, nidores putridi non perinde in cor abire possint, ita vt meliùs sic pulmo inseruiat ventilationi cordis. Sed ferè accidit deinde, vt tractu temporis, ob defluentem à capite humorem excitetur tussis, & dilanietur vlcus, & crusta deponatur, quo facto sanguis de nouo cum pure expuitur, subindéque febricula hectica repullulat.

Plures conspexi, quibus insperatò purulenta exscreatio cessauit, ac similiter à febricula immunes, humectantibus præsidiis refecti, facti sunt; sed recrudescente morbo, expectorato pure iterum febri oppressi, tabe consumpti perierunt. Potest ergo in vera phthisi febris per aliquot dies euanescere, non curato vlcere. Lenta itaque febris hectica, sputionem purulentam, aut cruentam cum tussi sequens, inseparabile phthisis, & proprium est indicium.

Vel si asseras aliquando phthisim non veram sine febri posse consistere, vera propones: Nam Serapio *tract.* 2. *cap. cit.* aliquando tabem asthmaticam sine febre posse inueniri sibi persuasit, quod morbi genus Auic. *cit. loco* descripsit: *Et nomen quidem phthisis conceditur alia ægritudini, cum qua non est febris, sed pulmo est suscipiens*

piens humores grossos, viscosos ex catarrho, qui effunditur ad ipsum semper, & constringit meatus eius; quare patientes cadunt in constrictionem anhelitus, & tussim frequentem, & sunt verè procedentes cursu asthmatis.

Galenus autem *loco cit. epid.* tabidos febre laborare incessante affirmans, de tabe, non de phthisi intelligendus, in quo affectu crusta in vlcere progenita, cessat puris screatio, cum febri, & tussi. Tabidi verò hectica febre perpetua premuntur, præsertim quando calidæ distillationes diuturnæ in thoracem confluunt, bronchiáque pulmonis infarciunt; quibus à crassa materia obstructis, & denegato cordi refrigerio, impeditáque ventilatione, febris resurgit pusilla, quæ perpetuò comitari solet ipsos vsque ad mortem.

De phthisicorum pulsu non inutilis controuersia obuersatur: *Vtrùm sit durus*: Nam *lib. de pulsib. ad tyrones cap.* 11. & 4. *de caus. puls. cap.* 11. mollem esse ait, & languidum. *Lib.* tamen 3. *de præsag. ex pulsib. cap. vlt.* inter alias causas quæ pulsum durum efficiunt, esse febrem hecticam asseruit, quæ phthisin comitatur. Dic, pro vario huius affectus tempore, pulsus aliquando est mollis, quando pulmonis vlcus est sordidum, ad quam partem vtpote debilem mucosa excrementa confluunt assiduè, quæ arterias irrorant & humectant; interdum durus, quando affectu ingrauescente, resiccatóque corpore, & humido absumpto, contabescit corpus: ex qua distinctione Galenus cum seipso conciliatur verè.

De respirationis difficultate maior est hæsitatio: *Vtrùm phthisin perpetuò comitetur?* Responde affirmatiuè: cùm enim difficilis respirationis tres causæ à Galeno proponantur, 4. *de loc. cap.* 7. virium imbecillitas, vehemens in corde, pulmonéque calor, & viarum spiritus angustia, omnes in hoc affectu reperiri, certa res est: in illis enim imbecillitas adest, & obstructis viis à crasso humore, & ab vlcere vnitis, & constipatis, difficulter anhelant. Id significauit Galenus 7. *Aph.* 16. dicens: *Eo vsque extenuati viuunt, donec per ea quæ expuunt, possunt pulmonem expurgare; quum verò intus manent, obserantur quidem viæ spiritus, patientes verò strangulantur:* quod Auicenna significauit his verbis, *loc. cit. Et quandoque est interceptio sputi propter debilitatem virtutis, & tunc fortasse constringitur anhelitus eorum, vsque quò fiat quasi non sensibilis.* Ob puris ergo copiam, ob humores à capite assiduè confluentes, atque ob vlcus, cùm bronchia pulmonis, quæ sunt aëris viæ, obstruantur, difficilem anhelitum excitari non est dubitandum.

Ex Galeni etiam sententia eruitur dubium: *Vtrùm in phthisicis capillorum defluuium adsit?* Dum enim Hippocratem interpretatur, 5. *Aph.* 11. dicentem: *Qui tabe molestantur, si capilli è capite defluunt, lethale,* sic scribit *in com. Si verò & ex capite capilli defluant ita affectis, lethalem esse notam dixit: quoniam vltimi alimenti defectus ostenditur, atque aliquando humorum corruptio.* Prima causa est vera: quia ab hectico præternaturalique calore capillorum materia cutis spiramentis impacta absumitur; & præ cutis tenuitate promptè exhalat. Hoc modo apud Galenum 1. *sec. loc. cap.* 2. plantæ ob humoris inopiam resiccatæ, arescunt, nec frondes producunt, vel ob humoris alieni ab ipsarum natura commercium, vt vrinæ, muriæ, lixiuiæ, eadem ratione pili, aut propter humorum, à quibus nutriri consueuerant, defectum, aut vitium corrumpuntur. Neque obiicias, ob cutis siccitatem, & & conniuentiam à marcido calore factam, pilos defluere non posse, imò constipata cute retineri: Nam naturalis membrorum siccitas pilorum casui resistit; illa enim etsi exsiccata sint, vtili tamen recremento ad pilos nutriendos apto non priuantur, quo prorsus exsiccata phthisicorum cutis destituitur.

Præsagium.

Vtrum vlcera pulmonis curationem admittant? Galenus *lib.* 4. *de loc. cap.* 5. eleganti oratione docuit ex antiquorum mente, pulmonis vlcera nequaquam curationem admittere; quod non modò ratione, verùm experimento sibi persuadebant: ratione quidem, quoniam vt soluta, vlceratáque pars vniri, glutinarique possit, quies omnino requiritur (per motum siquidem rumpitur, dilaceratúrque vulnus.) Atqui pulmo, valido, iugíque motu inter respirandum agitatur. Igitur impossibile est solutum, aut vlceratum sanari.

Experimento autem, quia neminem vnquam ita affectum viderint restitutum: pro quibus etiam adferri possunt, tum ipsius Galeni *lib. cit. cap.* 8. & auctorum testimonia, referentium phthisicos multos, quorum nullus euasit: tum ob fundamenta non inualida: Nam vlcus sanari non potest, nisi sanies expurgetur; cùm igitur ea non possit è pulmone infernè purgari, eo quòd pectus inferna parte penitus occlusum existit, sola superest saniei purgatio supernè per tussim. Atqui tussis compressionis vehementia vlcus rumpit, dilaniat, & amplificat. Igitur vlceratus pulmo videtur omnino insanabilis.

Deinde phthisi, seu pulmonis vlceri ferè annexa est febris, & totius corporis tabes, ob cor non sufficienter ventilatum, & vapores à sordido vlcere cordi communicatos. Iam verò vlceri exsiccantia debentur permixtis calidis, ad penetrationem, ob partis affectæ distantiam, 5. *meth.* 11. febri & corporis marcori frigida, humidaque: ab his excrementum, & puris materia augetur, atque vulneris sanatio impeditur; ab illis corpus in dies marcescit, absumitur, & exsiccatur. Igitur, &c.

Sed non placet Galeno antiquorum sententia; quia suo decipiebantur experimento, putantes nullum fuisse sanatum ex hæmoptoicis, quibus laborabat pulmo, solósque euasisse qui è pectore expuebant, cùm tamen alioquì fortè eueniret, & ex sanatis nonnulli è pulmone expuerent. Rationi verò ex motus perpetuitate, similiter non subscribit, ob septi transuersi vlcera, quæ tamen sanantur, non obstante perpete illius motu, qui potiùs curandi difficultatem, quàm desperatam omnino curationem inducit. Atque ita non diffitetur Galenus, curatu quidem esse difficillima pulmonis vlcera; maximè propter saniei, & puris vacuationem: quia cùm per superiorem partem purganda sit, & venter spiritualis nec à natura habeat, nec ab arte patiatur subfluxionem, sola tussi potest expectorari materia; quo remedio morbus rursus inualescit: vnde licèt sanandi oriatur difficultas, non tamen omnimoda impossibilitas. Curationem siquidem etiam pulmonis vlcera admittunt, & obducta cicatrice nonnunquam ex toto sanantur, vt se expertum testatur Galenus, dummodò celerrimè succurratur, & primo, vel altero die, antequàm contingat inflammatio, quæ febre dignoscitur; ea enim præsente, desperata res erit, frustráque veram sperabis consolidationem, quia cùm oborta phlegmone, humor in maiori quantitate quàm pro pulmonis alimento abundans, in pus, & saniem vertatur, atque expurgari desideret, nec possit nisi per tussim, vt diximus; hæc autem dilanians rursus exulceret, & ex vlcere phlegmone excitetur, fit vt per mutuas operas malum redeat in orbem, & in dies augeatur, vnde prorsus incerta, & ferè impossibilis redditur curatio pulmonis ita vlcerati.

Quamuis autem aliquando diuturna huius visceris vlcera, arescente sanie, & in crustam versa, sanguinísque expuitione cessante, sanata videantur, dubia tamen est, incertáque illorum sanitas, cùm leui de causa rursus rumpantur, & excorientur, & ad pristinam exulcerationem pulmo redeat: quod manifestè deprehendes si sanguis iterum erumpat, & cum eo simul ramentum aliquod

aliquod excernatur. Licèt enim huiusmodi excretiones, sanguinis scilicet, & ramenti, cuiusuis partis vlcerationibus communes sint, quòd tussiendo eiiciatur; aliis tamen præcedentibus signis indicantur ex pulmone fieri: siquidem ex gula, & ventriculo vlceratis, vomitu educuntur; ex renibus, & vesica, cum vrinâ, 4. *Aph.* 75 ex intestinis, per deiectionem, &c.

Vtrùm thoracis vlcera sint insanabilia? etiam disceptandum. Nam ea Galenus, non modò recentia, sed etiam diuturna, magna ex parte glutinari, & veram curationem admittere asseuerat, ob maiores, quas pectus habet, ad illorum sanationem commoditates, videlicet exigua vasa, duritiem rupturæ magis resistentem, atque adeò vlcera minora; carnositatem, quæ facilius consolidationem admittit; puris defluxum in septum, quo purgato, promptiùs, cute, & callo obducuntur, & glutinantur, multò minore tempore quàm pulmonis, impedimentum in respiratione naturali nullum, denique facilem auxiliorum commeatum, & admonitionem; extrà enim ad pectus, intra ad ventriculum, vnde ad cauam venam, & ex ea ad costas meant, ex Auic. 10. 3. *tract.* 4. *cap.* 18. cùm tamen ad pulmonem non possit accedere medicamentum, nî priùs in corde concoctum, & vim exiguam, aut ferè nullam iam deferens; & similiter si exteriùs admoueatur.

Verùm etsi hæc vtplurimùm vera sint, quæres: *Vtrùm in pueris vlcera pulmonis citiùs sanentur?* Accidit enim non raró, vt propria, veráque phthisis, sicut & Epilepsia, Apoplexia, Mania, & desperati, aliique grauissimi morbi nonnunquam sanentur, præsertim in pueris, quum iam ad pubertatem accedunt, quod & confirmat experimentum, & testatur Rhasius: vnde Auicenna 10. 3. *tract.* 4. *cit.* scribit, infantes magis, & faciliùs à phthisi curari, videlicet quia naturales virtutes, à quibus praui excrementi concoctio, expulsio, vnio, ac consolidatio speratur, eo tempore robustiores sunt. Rursus corporis constitutio, quia fluida & laxa, magis resolubilis, magísque ad expurgationem parata, & quia magis mollis, facilioris consolidationis; ideò namque in ea ætate vniuntur soluta, imò & regenerantur solida. Diximus, quum ad pubertatem accedunt, quia antea, quandiu lactantur, innatus eorum calor licèt plurimus, propter humidi copiam, qua abundant, parum admodum potest, adeò vt debilis à Galeno appelletur; post pubertatem autem cùm iam minuatur, saltem quantitatiuè, & languescat, à pristino etiam robore in agendo deficit.

Vtrùm faciliùs curentur vlcera substantiæ pulmonis, quàm vasorum? etiam dubium est. Dic, quòd cùm vlceris sanatio in exsiccatione potissimùm consistat, & puris expurgatione, 5. *meth.* 8. 12. & passim, & integro, sanóque pectore pus in vlcerato pulmone contentum, eo solùm remedio, vel maximè possit extrorsum purgari; quo rursus innouatur vlcus, & de nouo inflammatur (quia interim dum tussiendo distenditur pulmo, rumpitur, & dilaniatur, & ad rupturam sequitur sanguinis fluxus, & inflammatio:) nullam ferè salutis spem præbent pulmonis vlcera, præsertim ea quæ illius substantiam occupant. Licèt enim carnosa sit, & præ mollitie faciliùs vniri, & coalescere videatur, minó que sanguinis copia ex ipsa pulmonis carne, quam è vasis erumpat: sanabilia tamen non sunt, saltem verè, hoc est, vera & firma cicatrice, non tam ex continui motus perpetuitate, quàm ob difficilem, & desperatam puris expurgationem, in qua totius curationis cardo continetur; adeò vt scribat Galenus *cit. lib. de meth. medend. incolumiùs cum vase sanguineo rumpi iunctum ramum asperæ arteriæ, quàm seruari integrum*, videlicet, quia sic liberiùs in asperam arteriam defluit sanguis, & extrà pellitur. Si verò per solam asperam transcoletur, cùm lentè migret, periculum est ne coëat, & per motum in grumum conuertatur, putrefiátque, ac pulmonem ipsum putrefaciat.

Cùm igitur sanguis, vel sanies è vasis faciliùs expurgetur, neque illa omnninò respuant glutinationem, quia non vsque adeò dura, imò inter dura, molliora, 5. *meth.* 7. faciliùs curabuntur vasorum, quàm substantiæ pulmonis vlcera; quinimò frequentissimè sanari, testatur Galenus *ibidem*, & *cap.* 12. maximè si ante inflammationem subueniatur. De larynge, & aspera arteria inflammatis, similis, sed vrgentior ratio est, vt cum minori periculo, imò securiùs sanentur, & ob vlceris paruitatem, & facilem puris commeatum. Iam verò quæ thoracem infestant, ferè incolumia esse, & multò minoris periculi, ex *suprà* dictis constat manifestè.

Quænam ætas, aut natura phthisi subiiciatur magis, explicuimus, *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. in paraphrasi Hist.* 36. quo loco iuuenes, & alatos (pterygodes Græci vocant) quibus thorax adeò angustus est, vt spathulæ in morem alarum promineat, collum oblongum, gracile, mollis cutis, albus color, phthisi esse valdè obnoxios, ex Hippocrat. 6. *epid. sect.* 3. *text.* 18. explicante Galeno *in com.* & 3. *Aphor.* 13. & 4. *acut.* 8. determinauimus.

Nunc inquirendum: *Vtrùm Phthisis sit morbus hæreditarius?* Responde affirmatiuè: ita experimentum docet frequentissimum, valida ratione confirmatum. *Si enim, vt lib. de sacro morbo, num. 6. ex pituitoso pituitosus, ex bilioso biliosus gignitur, ex lienoso lienosus*, ex gallicato gallicatus, ex elephantico elephanticus, ex surdo surdus, ex muto mutus, ex Epileptico Epilepticus, ex cæco cæcus, ex calculoso calculosus, ex podagrico podagricus progignitur, & ex aliis vitiis in parentibus fixis, & radicatis, similia vitia in filiis, nepotibus, & descendentibus repullulant: cur ex tabido tabidus, & ex phthisico phthisicus non progenerabitur? semen enim à sanis sanum, à morbidis morbosum decidit. Quippe quocunque morbo pater, cùm generat, tenetur, cum semine transfert in prolem, ita vt non minùs morborum, quàm possessionum hæredes fiant. Hoc modo maternus sanguis, primum fœtus alimentum, vt altera est temperamenti & constitutionis causa, ita & morborum & affectuum, quos mater eo tempore patitur: traducuntur enim in his duabus substantiis parentum vitia, quæ licèt in primis annis, dum vigent ac præsunt humiditates, & principia naturalia sunt robustiora, delitescant, & non appareant, postea tamen per adolescentiam, absumpta natiua humiditate, tunc ea elucent, & in actum morbosum deducuntur. Quare si hæreditaria vitia insunt in toto corpore, partibus præcipuis, cerebro, corde, iecore, ventriculo, & aliis ignobilibus partibus, & infimæ sortis membris, cur in pulmone ea conspici negabimus? An quia semen à solis testibus deciditur? Id equidem non puto, licèt enim materialiter ab his solùm defluat, descendit tamen ab aliis partibus præcipuis formaliter: vt enim semen generetur, oportet vt ex aliis principiis plurima spirituum copia transmittatur, quia spiritus genitiuus, qui est instrumentum facultatis formatricis, omni spirituum genere illustratur. Hac ratione non solùm in membris nobilibus, sed infimis, vt pilis, artubus, & aliis, stigmata, & mille defectuum sortes, à parentibus deriuatæ, in filios, nepotes, & familiam totam sæpissime transferuntur.

Vtrùm Phthisis sit morbus contagiosus? Responde affirmatiuè, vnanimi Medicorum voto munitus: Nam in hoc affectu concurrunt omnes ad contagium conditiones requisitæ, quas ex professo explicuimus, *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist. vlt. quæst.* 49. Vapor enim, qui ab vlcere pulmonis, per patentes exhalat respirationis vias, est putridus, lentus, facilè inficiendæ parti adhærens, malignus, & eructatus per expirationem, ex pectore, similem affectum producit in alieno corpore: ferè enim ad fomitem phthisici, renascitur phthisicus, & sic de cæteris, ob sympathiam quam vnum membrum cum alio habet. Non nego, quin per contagium

tagium aliquando dissimiles morbi producantur: Licèt enim communiter definiatur, quòd sit infectio, & corruptio transiens ab vno in alium similis; tamen quia persæpè non adest dispositio sufficiens corporis inficiendi, dissimilis morbus interdum producitur nulla enim causa tam efficax est, quæ citra patientis aptitudinem agere possit, vt 1. *de differ. febr.* 4. & *lib. de caus. morb.* 1. testatur Galenus, cùm actus sint in patiente disposito, 2. *de anim.* 2. Hæc est causa quare in constitutione pestilenti, quæ maximè est contagiosa, 1. *probl.* 7. aliqui non incidant in pestem, vt senes, melancholici, & qui laudabiles habent in corpore humores; hi enim maximè resistunt. Et sicuti seminarium contagionis semper lædit, quando tamen est imbecillum, morbos concitat leuiores; & quando corpus ad dissimilis morbi generationem dispositum est, tunc similis morbus in specie non generatur, sed in malignitate. Hæc est causa, quare cum tabidis conuersantes non fiunt tabidi, sed aliis morbis fœdantur; similiter appropinquans laboranti pleuritide maligna, non in pleuritidem, sed in alium morbum incidit malignum.

Phthisis ergo, morbus est contagiosus: Nam ex pulmone, & vniuerso corpore, per expirationem, & transpirationem, emanant halitus crassi, lenti, fœdi, corrupti, maligni, ex sordido vlcere pulmonis, in quo tetra puris illuuies stabulatur, elati, qui vim habent corrumpendi, & similes morbos generandi; hi enim in aëre recepti, ipsum inficiunt, quem propter necessitatem respirationis, & transpirationis continuò haurimus, (velimus enim, aut nolimus, aërem attrahimus, 9. *meth.* 14.) & inficimur. Neque obiicias Aristotelem, qui *cit. probl.* solam pestem dicit esse contagiosam; nam hoc protulit antonomasticè, quia ea excellentiori quodam inficiendi modo, & manifestè ceteros, promptissimè afficit. Quare non negauit Philosophus, quòd plures alij morbi sint contagiosi, vnusquisque videlicet in gradu suo.

Quæres deinde: *Vtrùm fœminæ viris in phthisim faciliùs incidant?* Illæ enim frigidiores sunt, & excrementis abundant ob caloris inopiam, quæ cùm non regulantur à natura, putrescunt, acria redduntur, & ad ipsarum molliorem pulmonem, & magis tenellum delata, ipsum exulcerant, & vlcus concitant: præterea patiuntur menstruas purgationes, quæ cùm sæpè non sint ita faustæ, recurrentibus lochiis ab vtero ad thoracem, ruptura venarum pulmonis frequenter subsequitur; ob quam causam plurimas, præsertim non vacuato sanguine per inferiores venas, in phthisim incidisse, appositis historiis confirmat Galenus, *lib. aduersus Erasistratæos, ap.* 1. quare menstrua purgatio superueniens, quando morbo acuto, vel aliis grauissimis sunt detentæ, illas persanat, & ab aliis mirè præseruat. Hac ratione Philistis Heraclidæ vxor, vt refert Hippocrates *lib.* 7. *epid. num.* 57. etsi acuto morbo fuerit correpta, tamen ob menstruæ purgationis superuenientis commoditatem, ab eo euasit incolumis. Hinc fit vt si fœminæ rectè valeant, & typicè, debitóque ordine, & quantitate menstruas habeant purgationes, rariùs phthisi, quàm viri premantur. Hi enim calidiores sunt, sanguine pollent biliosiore, & magis acri, qui ad pulmonem delatus, eius venas faciliùs reserare potest.

Vtrùm Autumnus inter anni tempora, corpora phthisi magis reddat obnoxia? Responde affirmatiuè: Nam hoc tempus per se phthisim generat, quia ob inæqualitem suam corpora nostra diuersimodè alterat, præsertim cerebrum, quod cùm suaptè natura debile sit vtpotè laxum, molle, friabile, & exangue, has mutationes inter omnia membra faciliùs persentiscit; & hac de causa plures acres, & salsæ fluxiones eo tempore mouentur, quæ ad pulmonem confluentes exulcerant. Ita intelligendus est Hippocr. 3. *Aph.* 22. docens: *Autumno fieri plurimos æstiuos morbos, febres quartanas, erraticas, lienos, aquam intercutem, & tabem.* Et licèt 3. *Aphor.* 9. dubitet Galenus, de quanam tabis specie loquatur Hippocrates an scilicet de pulmonis vlcere, an verò de quacunque corporis macie à quacunque causa emanet: tamen de phthisi interpretandum esse, Celsi auctoritas non cogit asserere, *lib.* 2. *cap.* 1. qui postquam recensuit morbos ferinos, & lethales, qui æstate exoriuntur, sic profatur: *Vix quicquam ex his in autumnum non incidit, sed oriuntur eo quoque tempore febres incertæ, lienis dolor, aqua intercutem, tabes, quam Græci phthisin nominant.* Quid plura? Nónne id tempus corpora phthisi, cæterisque exitialibus morbis reddet obnoxia, quod ea ad pestem maximè disponit? Hoc autem esse autumnum, quum calorem innatum inæqualitate sua multipliciter debilitet, innatum minuat ignē, spiritus extinguat, *loco nuper citato* protulit Celsus, dum sic ait: *Autumnus diutinis malis fatigatos, & ab æstate tantùm proxima oppressos interimit, & aliis nouis morbis conficit, & quosdam longissimis implicat, maximéque quartanis, quæ per hyemem quoque exercent, neque aliud magis tempus pestilentiæ patet, cuiuscunque ea generis pestis est.* Non ergo negabimus, autumno peculiare esse, vt phtisim generet, cùm frigore, & siccitate inter cætera anni tempora principiis vitæ sit aduersus magis: Nam hyems per humiditatem æstas per calorem, ver per vtrasque qualitates vitæ familiares, calorem nostrum adaugent. Solus autumnus, partes, & præsertim instrumenta respirationis debilitat, innatúmque ignem, qui pusillus factus varia excrementa progignit, impensè diminuit.

Curatio.

Ex sex non naturalibus rebus, Aër primas tenet, qui pro hoc curando morbo ad siccum paulisper deuergere debet, solius vlceris habito respectu, à quo febris, & extenuatio oriuntur; in calore verò, & frigore sit temperatus. Tabianus præ cæteris laudatur à Galeno, *lib.* 5. *meth. cap.* 12. ob causas multas latas *lib.* 2. *Histor. Princip. Medic. in paraphras. Hist.* 3. quia est siccus, & internis curandis vlceribus accommodatus valdè. Neque obiicias, quòd Tabiarum locus, calidus est & siccus, ob Vesuuij montis viciniam, perpetuò flammas euomentis, vt *loco citato* confirmat Galenus, qui huius loci naturam exactè describit, & sic maximè thoracem inflammat, ac febrem exacuit: Nam oppidum vbi ægrotantes degebant, ab ipsius cacumine valdè distat. Et licèt ignis vis accederet, erat tamen refracta, quæ siccitate sua vlcus conglutinat, putrilagine absumpta. Celebris est historia apud Medicos de fumaria, quæ iuxta ignem laborando, etsi phthisica esset plusquàm viginti annos hoc munere vsa vitam produxit.

Si æger non sit inualidus, per mare nauiget, vt Celsus *citat. loc.* commendat: Nam marinus aër ob salsuginem, & salis commercium vlcera exsiccat, eorúmque sorditiem absumit. Cibus sit optimi succi, facilis distributionis, tenuis, & liquidus, qui conniuentes præ siccitate vias humectet, & ad partes longinquas faciliùs penetret. In hunc vsum primò abstergentia, humectantia, & ratione febris infrigidantia sunt vtilia, vt ptisana; deinde verò incrassanaia, & glutinosa, quæ alimentum præbent lentum, pingue, & minimè dilabile, vt Amylum, Orisa, Alica, Caro cancrorum fluuiatilium, & testudinum nemoralium, quæ sunt plurimi nutrimenti, sed crassi, & lenti; quæ etsi difficulter coquantur, ex Auicenna *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 150. Oribas. *lib.* 2. *cap.* 154. Aëtio *tetrab.* 1. *serm.* 2. *cap.* 145. tamen multum, ac firmum nutrimentum præstant: de quorum genere sunt etiam caro limacum, Ranarum, & animalium extrema. Saccharum rosaceum est momenti magni, vt *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 33. latè prædiximus.

Sed inquires: *Vtrùm suilla caro assa phthisicis possit concedi?* Affirmatiuè respondet Hippocrates *lib.* 6. *epid. sect.* 3. *text.* 6. dum sic ait: *Cùm verò iam contabuerint*

præbere

Prabere suillas assas oportet. Galenus sic explicat *in com.* *Túncque suillas carnes tostas exhibere consuluit: suillas quidem carnes, quòd multum nutriant; tostas verò, quòd solidam, & in exiguam molem adstrictam, non humidam laxámque carnem creent.*

Ex altera parte obstat Galenus *lib. 7. meth. cap. 6.* dum enim de rabidorum victu verba facit, sic loquitur *Porrò omnium, quos nouimus, ciborum maximè nutriens suilla caro est: verùm non æquè ac prædicta, concoctu facilis est; præterea glutinosum succum, crassúmque generat.* Hoc etiam affirmat *2. ad Glauc. cap. de quartana, & lib. de renum dignot. cap. 26.* Quare ea à victu phthisicorum eliminanda; ij enim cùm languidam habeant concoctricem, hoc edulium tam difficile concoctu superare nequeunt.

Dic cum Galeno *lib. 11. meth. cap. 11.* nihil difficilius esse, quàm inuenire remedium, quod etsi magnificè prosit, aliqua ex parte non noceat; quare maiori vtilitate minus damnum est redimendum, *1. Aph. 24.* Hoc modo in pauca quantitate, & concocta cum aliis probis eduliis suilla caro est concedenda: firmum enim, stabile, & solidum nutrimentum præstat. Et cùm humidum alimentum huic morbo detentis, vtpotè extenuatis, sit valdè proficuum, rectiùs fecisse Hippocratem iudicabis, qui suillam carnem illis edendam consuluerit: assatione enim partes magis excrementosæ absumuntur, & caro facilior redditur ad concoquendum, & probioris succi, magísque humectat; nam assa sunt humidiora elixis: licèt enim apparenter videantur sicca, substantificè sunt humidiora, ex Aristotele *4. meteor. 3. & lib. 2. de alim. facult. cap. 44. & 3. simpl. 14. & 15.* quia in elixatione tam interna, quàm externa, humiditas, per moram inter concoquendum est absumpta; in assatione, solùm externa exhauritur; crusta enim ab igne inducta, huius actionem impedit vehementer.

Potus sit aqua hordei adiecto saccharo, vel decocta, cum passulis, aut glycyrrhiza. Vinum interdum offerre licèt, præsertim si vires sint debiles, & febris remissa; vlcus enim exsiccat, & ad puris repurgationem vires adauget. Lac inter omnia alimenta, & medicamenta phthisicis est præstantius auxilium: nutrit perbellè, squalidum, extenuatúmque corpus mirificè reficit. Ob serum refrigerat, & abstergit; ob butyrum, impinguat, & crassefacit, ob caseum vlcus exsiccat. Eligendum muliebre, cùm nutrire in animo est; cùm verò abstergendi necessitas vrget, tunc præfertur Asininum, Camelinum, aut equinum, quia tenuitate pollent vehementi, & hoc modo siccas, & arentes partes ocyssimè penetrat asininum. Quoniam verò de lactis temperamento, multiplici eius vtilitate pro curandis tabidis, ordine, & modo assumendi, differentia lactis pro animalibus à quibus desumitur, plura ex auctorum mente sumus loquuti, hæc omnia legat qui velit *lib. 2. Histor. Princip. Medic. in com. Hist. 2. & 35. & lib. 4. in com. Hist. 44.*

Circa Chirurgica auxilia dubitandum *Vtrùm phlebotomia phthisicis sit vtilis?* Hippocrates *lib. 5. epid. num. 2.* eam confirmat, quo loco virum in Oeniadis morbo detentum, tabescentem, ac consumptum, nullis pharmacis adiuuantibus, secta vena in vtraque manu quousque exanguis redderetur, vtilitatem percepisse, & à morbo liberatum fuisse proponit Galenus *lib. 5. meth. cap. 14.* in vlcere pulmonis hoc auxilium approbat manifestè, dum sic ait: *Cæterùm de mittendo his sanguine scire illud licet: Quicunque parum habere sanguinis videbuntur, iis ad quendam succum probiorem (sicuti prædixi) reductis, detrahere sanguinem poteris, tum rursus reficere eosdem etiam rursus purgare, ac rursus reficere, denuóque si res suadet, sanguinem mittere, potissimùm quibus veluti limus, vitiosus & crassus totus est sanguis. At qui validi sunt, multique sanguinis, iis statim à principio detrahendus.* Ex cuius Auctoris sententia constat apertè, in initio, quando vires adhuc sunt robustæ, & larga sanguinis copia in corpore continetur, vtilem esse phlebotomiam: Nam ventilat viscera, & sanguinem biliosum detrahit, qui ad partem vlceratam confluens, sanguinis de nouo concitat profluuia, exulcerat, dilaniat, & vlcera exasperat. Si verò sint debiles, excarnes: extenuati, & inaniti, & morbus vergat versus statum, & vires labascant, tunc cane & angue peiùs fugienda venæ sectio est; si enim iis sanguinem mittas, moribundum corpus illicò præceps dabis in mortem.

De purgatione maior est hæsitatio: *Vtrùm illis commoda sit?* Negat Hippocrates, alui fluxum iis tanquam perniciosum detestatur, *lib. 5. Aphor. 12. Quibuscunque tabe laborantibus, capilli à capite defluunt, ij alui profluuio superueniente moriuntur.* Quare in tabidis maturo consilio lenienda aluus. Contrà ipse Hippocrates *4. Aphor. 8. Tabidos verò* (inquit) *per inferiora, cauentes superiora.* Galenus hoc præceptum esse obseruandum in phthisi asseuerat, *in com. §. Per tabidos autem intelligere oportet eos, qui morbum à Græcis phthisin nominatum patiuntur.* Repetit id auxilium, & tanquam proficuum consulit in pulmonis vlcere, *lib. 5. meth. 14.* dum sic ait: *Oportet autem in principio nullius rei æquè esse solicitum, quàm vt neque tussiant, neque ex capite aliquid in pulmonem defluat. Cauetur id triplici præsidio, purgatione primùm: Secundò, medicamento, quod diaspermaton dicitur: Tertiò, ipsi capiti prouidendo. Quod purgat, diuersas facultates habeat oportet; cuius generis nostræ sunt pilulæ, quæ ex Aloë, Scammonia, Colocynthide, Agarico, Bdellio, & Gummi Arabico conficiuntur, ad plures videlicet excrementorum purgandas species.*

Purgatio enim clemens in principio, cùm vires adsunt, celebrata, cum Rhabarbari infuso, pulpæ cassiæ interaneo liquore, Manna, Syrupo Violar. aut Rosar. solutiuo, vitiosum succum exhaurit, præseruat vlcus ne ampliùs sordescat, & à thorace reuellit. Caue ne per superiora vacuationem moliaris: Nam augescet inde pulmonum vlcus, & ex vomitus violentia ad superiores partes sanguine commoto, & excitata tussi vas aliquod lacerabitur. Hippocrates autem *5. Aphor.* loquitur de iis, qui sunt morti vicini; purgatio verò in iis est administranda, in quibus vires firmæ sunt, & non adhuc ex toto deiectæ.

Quæres: *Vtrùm phthisici validis medicamentis sint expurgandi?* Nam si habent imminutum virium robur, cur *cit. meth.* eos talibus euacuat, vt colocynthide, scammon. &c. quæ febrem exacuunt, humorem mordaciorem reddunt, corpus debile eneruant, & exagitant? Dic primò. Ea exhibuit in initio, quando vires valent, quantitate parua, & correcta iis quæ horum acrimoniam attemperant, vt superbibita ptisana, *2. acut. 13.* Solue secundò. Salsuginosam pituitam, suápte natura crassam, & à capite defluentem, quæ præstat occasionem salso catharro, & vasa erodit acrimonia sua, sanguinis profluuia excitat, & vlcus dilaniat, à viis ductuum valdè semotam, detrahere tentat his medicamentis, quorum efficaciam Bdellio & Gummi Arabico retundit: Hæc enim sua emplastica vi partes internas roborant, & lentore, ac crassitie acres scammonij, & colocynthidis vires coërcent, & refrænant.

Vtrùm balnea phthisicis conferre queant? Nam si vlcus exposcit exsiccationem, balneum, vtpotè humectans membrum molle, ac laxum, videtur interdicendum. Dic, quòd balneum in tabe vtilissimum sit ob plures causas à Galeno *in meth. lib. de ract. vict.* & alibi toties recitatas: Nam in phtisi videtur approbandum, ob maiorem indicationem quæ à febre tabida desumitur, quæ cùm in phthisi ferè eueniat, & à causa conseruante iam independens sit, & sensim ac sine sensu corpus absumat, illi soli tanquam vrgentiori attendendum. Quapropter balneum phthisicis summo est auxilio: acres humores

humores contemperat, æstuantem viscerum calorem demulcet, connutrit, quia arctas præ calore vias reserat, per quas patentes nutrimentum ad distantissimas penetrare potest corporis partes; sputum facilitat, saniem detergit, somnum procurat: quibus omnibus recreata natura, & facta alacrior, optimo regenerato sanguine, vlcus conglutinat, & carnem deperditam generat, quorum omnium operum, naturam esse opificem & auctorem, *lib. 3. meth. cap. 3.* dilucidè confirmat Galenus. Caue tamen ne balnea concedas iis, qui ex sanguinis sputo in phthisim inciderunt: Nam ea sunt noxia, quibus sanguis fluxit, aut fluxurus est, 3. *acut.* 59. quia fluxiones sanguinis acriter irritant, 1. *ad Glauc.* 14. vasa enim emolliunt, & relaxant, *lib. de ven. sect. aduersus Erasistratum, cap. vlt.*

Vltimò quærendum: *Vtrum balneum ex lacte phthisicis accommodum?* Responde affirmatiuè: nam hoc, præter recitatas commoditates, insitam, & consimilem naturæ nostræ humiditatem conciliat, & hoc modo eam deperditam mirificè resarcit, calorem febrilem attemperat, & naturalis caloris symmetriam suo tepore tuetur, ac fouet. Nec obiicias, quòd lac omne in vniuersum crassi est succi, & ob butyrum, lentore suo, & ob caseum, siccitate sua, cutis spiracula condensat, & fumidæ exhalationis prohibet effluuium, quare exsiccat: Nam temperamento moderatè calidum, & humidum cùm sit, accedente ampliùs actuali calore, contrarios producit effectus, & tabidis, phthisicisque remedio est. Omitto cætera humectantia auxilia, vt tabellas, pulueres, vnguenta resumptiua, aquas stillatitias, conseruas, & alia; quorum formulas *lib. 4. huius operis, cap. de hectica febre* proponemus.

OBSERVATIO I.

Prodigiosa tabes, lacte, & eius balneo, curata.

ANni aguntur tres, ex quibus vocatus à Belga colono ditissimo, iuxta oppidum dictum *Leyda*, quod milliaribus septem à ciuitate Amstelodamensi distare videtur. Ostendit vxor eius filium suum in lecto iacentem, septemdecim annos natum. Hic detectis stragulis apparuit in lecto ita arefactus, vt trans cutim ossa singula numerare posses. Facies erat Hippocratica, pulsus durissimus, corium intentum, aridissimum, (sceleton diceres) edebat varia, loquebatur promptè, dormiebat, surgebat è lecto, & baculo innixus lentè gradiebatur per domum, simiæ instar. A Medicis pluries expurgatus, opem vix sensit vllam. Lactis vsum parentibus commendaui eximiè. In domo vaccæ in stabulo aderant multæ. Asininum, nec caprillum in eo terræ tractu non potuit inueniri. Refectione solùm opus erat, in corpore quatuor annorum spatio ita tabefacto. Mutaui regimen. Obtuli pedes veruecinos cum oryza, & lacte vaccino percoctos. Pultes esitandas consulo interdiu, paratas ex mediocri cereuisia, lacte, vitellis ouorum recentibus, butyro insulso, sacchαro, & mellis momento, adiecta farina hordei, & oryzæ, quo cibo delectabatur apprimè. Ingressus est in balneum aquæ dulcis tepidæ per quindecim dies. Lactis potu trium mensium spatio est vsus cum commodo magno: Quibus remediis, & vnguento per totum corpus adhibito, noctis tempore, ex butyro cum axungia gallinæ parato, pinguiusculus est factus. Tandem quum in domo lactis copia adesset summa, dolium oblongum, & humile, lacte tepido repletum, sum machinatus, in quo ipse per horam supinus iacebat: & egredienti post duas horas, pullum assum lacte priùs saginatum offerebam. Quo victu curiosè refectus, septem mensium spatio, à mense Martio vsque ad Autumnum, nitidus, pulcher, & obesus euasit.

OBSERVATIO II.

Phthisici, aëris exsiccantis ope, in longum tempus interdum vitam producunt.

PHthisicos in multum tempus aliquando vitam progasse Auctorum Historiæ contestantur. Est oppidum apud Lusitanos fertile, & amœnum, à vulgo *Palmela*, vocatum, in cuius circuitu piniferarum arborum est copia multa. Ad hunc terræ tractum, aliquot verè phthisicos, à me, & aliis peritissimis Medicis deploratos, memini me transferre solitum. In hoc aëre exsiccante, per aliquot mensium spatium commorantes, etsi imbelles & infirmi, tussi non ita ferina fuere detenti. Tandem per multos annos in eo loco habitantes, vlcere crusta obducto, aut callo obdurato, ad longissimum tempus vitam sani produxerunt. Alij recidiuantes, oborto iterum sanguinis sputo, phthisi consumpti sunt.

OBSERVATIO III.

Phthisis deplorata, limacum stillatitio liquore, persanatur.

CAncrorum fluuiatilium carnem, & aquam distillatam, contra phthisim valenter auxiliari, apud Medicos sancitum est. De iis nullum vnquam feci experimentum, cùm ad manus meas hactenus non peruenerint. Horum loco stillatitio limacum liquore persæpè vsus sum; sed bis cum vtilitate summa. Erant phthisici quibus ossa præ macie crepitare videbantur, consumpti, & ad mortis fauces deducti. Hi spretis cæteris auxiliis, quibus antea creberrimè per duos annos vtebantur, sola aqua distillata limacum assumpta in aurora, quantitate trium vnciarum per quadraginta dies, pingues euaserunt; quam ego distillare imperabam hoc modo.

℞. *Limaces tenellos, ante Solis ortum collectos, & calida aqua decoctionis liquiritiæ, & adianti ablutos, Num.* 200. *ouorum recentium Num.* 25. *sacchari albissimi* ℥ iiij. *conseruæ rosar. vetustæ* ℔. j. Reponantur omnia in balneo Mariæ, & aqua quæ distillauerit, in vsum reseruetur.

OBSERVATIO IV.

Pro phthisi curanda, aqua mirabilis efficacia.

OMnium, quæ ad phthisicos curandos parantur auxiliorum, longè efficacissimum mihi semper visum est hoc præsidium: Et est aqua stillatitia mirabilis, cuius quum quatuor vncias in aurora ieiuno ventriculo assumerent, & totidem tribus horis post cœnam, aliquot hoc morbo detenti, & conclamati, superstites reuixere, alij in longum tempus vitam protulerunt. Refrigerat, abstergit, saniem repurgat, exsiccat, vlcus conglutinat, carnem generat, animi vigorem conciliat. Viscida, pituitosa, putridáve excrementa, quibus phthisici abundant, extenuat, incidit, à putredine præseruat, calorem natiuum roborat, vires refocillat, spiritus viuificat, demùm huius ferini morbi est tutissimum Alexipharmacum. Vtere per mensem.

℞. *Carnis gallinæ, caponis, testudinum nemoralium, ranarum, limacum, an.* ℥ j. ß *conseruæ rosar. antiquæ,* ℔ ß. *conseruæ violar. & borrag. an.* ℥ ij. *passular. enucleatar.* ℥ i. *prunor. sine nucleis, Num.* x. *ficuum pinguium, Num* iiij. *papauer. albi* ℨ. iij. *gummi arabici, amyli, tragacanth. an.* ℨ j. *sem. portulac. maluar. melon. citrulli, cucumer. cucurbit. cydonior. mundator. an.* ℨ j. ß. *succi liquiritiæ.* ℨ ij. *spodij* ℨ j. *nucleorum pini, amygd. dulcium, an.* ℥ ß. *sem. anisi, fœnicul. vrtic. an.* ℨ ß. *cinnamomi,* ℨ j. ß *coral. rubri, boli armeni, terræ sigillatæ, rosar. siccar. an.* ℨ ij. *pimpinell.* vngul.

vngul. caballin. adiant. veronicæ, lupulor. an. M. ß *hederæ terrestris, M.* ij. *pulmonis vulpis,* ℨ j. ß *roris solis, M.* j. ß. *confect. hyacinth.* ℨ ij. *confect. alkermes.* ℨ j. ß *theriac.* ℨ j. *margaritar. præparat.* ℨ ß *sulphur. viui in tenuissimum pulverem redacti,* ℨ j. ß *folior. auri, Num.* x *hordei integri, p.* j ß *lactis caprilli,* ℥ viij. *dactylor. sine nucleis, Num.* viij. *aristolochiæ rotund.* ℥ j. *iuiubar. Num.* x j. *penidiorum,* ℔. ℨ. Repone omnia in balneo Mariæ, vel in vase vitreo capace, & liquor qui distillauerit, seruetur.

OBSERVATIO V.

Phthisicus, excitata fistula iuxta os sternum, in longum tempus vitam protraxit.

NOn cessant plures, iique non imi subsellij Medici, in phthisicis confirmatis infamare cauteria, quia calida sunt, & cerebrum, ex quo omnis mali scaturigo est, inflammant, & membrum suapte natura imbecille debilitant: quare ex ipsorum voto, illa affixa syncipiti, qua parte sagittalis sutura coronali committitur, vel brachiis ad fines musculorum deltoidum, ficulnea sunt, & prorsus nulla. Sed cùm frequens huius mali occasio, sit acris distillatio, à qua sanguinis, & deinde puris sputum, ob vlcus sequi consueuit, ea dictis locis excitare, consultius semper mihi visum fuit. Nam si huiusmodi curatio solùm respicit pulmonis vlcera, quæ fluxionem erodentem à capite pro causa habent, illa ad alias partes minùs nobiles reuulsa, minùs copiosè in pulmonem decumbet, vlcus minùs sordescet, febris mitescet, & hoc modo ægri vitam, senum ritu, vt verbis Galeni vtar, *lib. 7. meth. cap. 6.* protrahent non ita molestè. Inuisi phthisicum mensibus decem, cui omnia, at citra opem vllam paraui auxilia. Ipse remediorum tædio confectus me dimisit, & ego illum pronunciato priùs assistentibus præsagio, tanquam conclamatum, & citò moriturum deserui. Erat enim gracillimus, & ex interuallis suborto alui profluuio cœliaco tentatus. Ecce vna die de dolore hemicranico dextræ partis vehementer queri cœpit, & altera iuxta ossis sterni viciniam, intensissimo fuit oppressus; & non iuuantibus anodynis, (ad vlteriores enim vacuationes erat ineptus) & flatum discutientibus, tumor apparuit rotundus, durus, fastigiatus, ad cuius exortum omnino dolor cessauit. Pure confecto apertus, tandem nullis auxiliis potuit euitari, quin in fistulam abierit, per quam continuò virulentus emanabat humor. Hac reuulsione, intercepta scilicet via, per quam defluebat à capite in pulmonem humor, æger cœpit meliùs respirare, minùs tussire, & qui velut exanimis, & pro moribundo à me est relictus, pinguiusculus factus, in quatuordecim annos vitam produxit; quo tempore, superueniente sanguinis sputo, anno sexagesimo quarto è vita migrauit.

CAPVT XI.

De Empyemate.

Definitio.

LIcèt Empyematis, hoc est, suppurationis nomen ad omnes suppuratos abscessus, quum ad suppurationem perueniunt, & ad alios qui in aliquo viscere consistunt, extendatur: tamen si strictè loquendum sit, vocatur Empyema, ea affectio, in qua pus inter thoracem, & pulmonem aggregatum est, ex Galeno *lib. de tumorib. præter nat. cap. 3. & 2. meth. 2.* Quare Empyici, suppurati, siue purulenti nuncupantur, ex Gal. *lib. de tumorib. præter nat. loc. cit. & 5. simpl. cap. 2. & 4. de caus. puls. cap. 9.* his verbis. §. *Qui multum puris in capacitate inter thoracem, & pulmonem collectum habent, hos Græci quidem Empyos, Latini suppuratos appellant.* Subscribit Aretæus *lib. 1. de caus. & sign. diuturnor. morbor. cap. 8.* Differentiæ sunt plures: Nam pus aliquando totam thoracis obtinet cauitatem; interdum partem sinistram, aut dextram. Multoties humor benignus est, vel acris & mordax. Non rarò materia ex qua fit pus, est sanguis, & hæc est suppuratio vera; aliquando est pituita, quæ puri assimilatur valdè, & hæc est suppuratio falsa, de cuius causa & curatione ampliorem ex auctorum mente dilucidè commemorationem fecimus, *lib. 2. Hist. PP. Medic. in com. Hist. 27.*

Duæ tamen sunt agitandæ quæstiones (antequàm ad causas accedamus) de puris transsumptione à thorace in pulmonem, de qua tot rixæ, & controuersiæ excitatæ sunt apud antiquos. *Vtrùm pus à thorace in pulmonem transsumi possit?* Galenus enim *lib. 5. de loc. affect. cap. 3.* suam sententiam appositissimè proponit, & pluribus modis, ac rationibus comprobat, adductis in medium vulneribus ad interiora vsque penetrantibus, in quibus sanguis tussiendo plerumque reiicitur; neque aliunde, nisi quia ex ipso vulnere in pectoris cauitatem confluxit, & in pulmonem, atque asperam arteriam fuit transsumptus, & sic de aliis, in quibus si mulsam infunderis, mox hanc cum tussi eiici comperies, ægro ipso mulsæ dulcedinem deprehendente, quod certè nequaquam fieret, nisi ea priùs in thoracis spatium peruenerit, & ex eo rursus per os exspectoraretur.

Illud verò præter cætera, vsque adeò manifestè confirmat purulentum suppuratorum sputum, vt longiore non egeat probatione, nec possit negari huiusmodi transsumptio, nisi ab his qui propter ignorantiam causæ, suis erroribus pertinaciter inhærent: De quorum numero licèt in proposita quæstione non omninò fuerit Erasistratus, fuit tamen persuasus, non posse materiam à pleura in pulmonem commigrare, nisi per canales aliquos, quibus inter sese cohærent: cúmque asperam arteriam intueretur ad pulmonem non transire, scripsit primùm fieri commeatum per exiguas quasdam, leuésque arterias, ab ea quæ spinæ incumbit, procedentes, & per costas vtriusque lateris insensibiliter ferè dispersas, atque ab his, qua parte ad locum inflammatum hiant, sanguinem excipi; & ad magnam illam spinæ incumbentem, à qua oriuntur, deferri; inde ad pulmonem.

Sed qua ratione, & via minimè explicuit, atque sermonis sui obscuritate implexus, adiungit per quosdam nexus, quibus pulmo arteriæ apud spinam coniungitur, sanguinem in pulmonem, vel circa ipsum deriuari, cùm oportuerit nexus illos, membranas non esse, vel fibrosa corpora, quia hæc ad sanguinis delationem nihil conferunt, sed vasa potiùs ab illa arteria prodeuntia, atque ideò non interminata, cuius naturæ essent, nullo modo exposuit.

Illius sectatores hoc ipsum quodammodo condemnantes, autumabant per arteriam pulmoni substratam, sanguinem ex thorace per asperam arteriam deferri, ad quam extremæ substratæ arteriæ partes transeunt, & per eam etam sanguinem in pulmonem transmitti, ad procreandam inflammationem; in cuius generatione non parum etiam aberrauit Erasistratus, quippe qui arbitrabatur, sanguinem nullum in arteriis contineri, vt constat ex Galeno *libello ita insignito,* putabátque non aliter fieri phlegmonem, quàm ex coincidentia sanguinis à spiritu impulsi in finibus arteriarum, siquando intra eas suscipitur, prout *lib. 7. cap. 2. meth.* clarissimè disseruit Galenus; vel quum turgentibus venis per earum anatomoses sanguis in arterias præternaturaliter incidit, de quo etiam *6. de vsu part. vlt.*

Galenus verò *cit. lib. 5. de loc. affectis* Erasistratæorum tricas flocci faciens, & inanes nugas, in eorum solutionem inuehitur, in qua manifestam contradictionem ostendit in ipsius Erasistrati dictis, ac proinde fieri non posse,

posse, vt ex costarum locis sanguis transferatur in magnam arteriam & inde in pulmonem. Nam si ex Erasistrati hypothesi, spiritus à corde transmissus sanguinem in arterias incidentem impetuosè propellit, atque per magnam arteriam spinæ incumbentem demandatur ad intercostalia loca, quî fieri potest, vt hinc fluentem sanguinem velocissimè non repellat, nec patiatur in magnam illam arteriam transferri: quinimò licèt concedamus deferri, cùm ex altera illius hypothesi, spiritus ipse ad hanc arteriam à corde expressus, eo impetu per corpus vniuersum diffundatur, vt suæ delationis velocitate superet rapidissimos ventos, & vel vna arteriæ compressione ad extremas vsque partes permeet, quomodo tanti motus vehementia, sanguinem in magna arteria contentum secum in quamlibet corporis partem non rapiet? vel cur potiùs in vnam arteriam, quæ in pulmonem feratur, detrudet? Non quia via hac faciliùs euacuabitur: neque enim hoc præuidet, aut curat spiritus incursio, sed potiùs quocunque ruit, secum alia cuncta defert.

Prætereà si tam facilis est transitus per extremas harum arteriarum partes, vt incidens in eas sanguis tam celeriter euocetur, quomodo ex ipso ibidem impacto, iuxta Erasistrati sententiam, excitabitur inflammatio? Quare &c. Nec minorem etiam continet errorem, atque in se manifestam repugnantiam, alia eiusdem auctoris series, in qua de puris exscreatione loquens non iam per arterias, sed per venas potiùs fieri transsumptionem autumat, ita vt ex costarum spatiis, ad venam quæ spinæ adiacet, primùm transmittatur pus. Quod quàm absurdum sit, ex eo constat, quoniam licèt ex magna spinæ arteria germen in pulmonem feratur, eique substerni videatur, & ad asperam arteriam vsque emitti, nullum tamen à magna vena, quæ eidem spinæ incumbit, deriuatur in pulmonem ipsum. Ergo antequàm ad eum transeat spiritus, necesse erit priùs ad cor peruenire. Nulla siquidem, vt constat inter omnes, vena alia pulmoni inseritur, nisi illa quam arterialem appellamus, quæ à dextro cordis ventriculo exorta, sanguinem in pulmonem defert: quod si ita fieri concedamus, quomodo pus sincerum expuetur, vel quo pacto ab arteriali sanguine, cui permixtum est, secernetur?

Deinde admitti nequaquam potest, pus, aut sanguinem in spinæ vena contentum ad cor ascendere, cùm alia vena à dextra cordis ipsius auricula incipiens, sanguinem deferat ad nutritionem partium thoracis, quæ circa costas octo consistunt; reliquæ superiores quatuor à vena ad iugulum ascendente, & in medio cordis & clauicularum loco exorta alantur. Sed mitto huiusmodi absurda, quæ in Erasistrati oratione continentur, quæque à Galeno satis refutantur: cùm enim inficiaretur, pus ab inflammato latere aliquando effundi in spatium, quod est inter pulmonem, & costas, (licèt non facilè effundi certum sit, ob succingentis membranæ duritiem, & ad diuidendum contumaciam) nequaquam tamen distinxit, aut viam ostendit euentus alioqui frequentissimi: nam ita euenire plerumque experientia ipsa monstrat, & ex suppuratis eos tantùm seruari, qui collecti puris non vniuersam simul copiam, 6. *Aphor.* 27. sed singulis diebus, donec sufficienter expurgentur, notabilem quantitatem reiiciunt: & ex iis quidem testatur Galenus 5. *de loc. cap.* 2. se vidisse nonnullos, qui ad decem vsque heminas expuebant; cúmque hemina vncias ferè decem continere dicatur, ex Paulo *lib.7. de ponderib. & mensuris, in fin.* summa quotidiani puris centum vncias adæquabat: nec multùm distant historiæ, quas memorant auctores alij, quas *cit. lib.* 2. *Hist.* proposuimus.

Agamus deinde vlteriùs, & exponamus huius transsumptionis viam quam illi non sunt assequuti, quæramúsque: *Vtrùm possit assignari via certa, per quam pus è cauitate thoracis in pulmonem transferatur?* Galenus enim *loc. cit. de loc. affect.* hæc sedulò perpendens, hanc viam fieri docet per extremas asperæ arteriæ partes; eo quòd illarum ora, quàm reliquorum duorum vasorum in adiacentem pulmoni membranam pariter terminata, multò latiora sunt; idque duplici de causa: prima, quia cùm aspera arteria cartilaginosa sit, ac proinde insigni quadam prædita duritie, fieri non potest vt illius partes concidant, aut omninò occludantur instar aliarum, quæ molliores sunt. Secunda, quia ipsius asperæ os ex natura amplius est, quàm venosæ arteriæ, venæque arterialis. Cùm igitur tria hæc sint in vniuersum pulmonis vasa, omniúmque propagines, licèt numero æquales in ipso pulmone sint, quantitate tamen dispares, eo quòd illæ quæ ab aspera arteria prodeunt, reliquas magnitudine superant, nihil mirum si per has extremas asperæ arteriæ partes, pus è thorace in pulmonem deriuetur, idque expirationis tempore, interim dum contrahitur thorax, simúlque cum eo pulmo: tunc enim cùm in se concidant, exprimuntur ad similitudinem spongiæ manibus compressæ, & quas continent materias, in asperam arteriam propellunt, quæ deinde per fauces tussiendo expuuntur.

Verùm quia necessarium erat pulmonem vehementer contrahi, vt pus, aut humor ex thoracis vacuitate pulsus, in asperæ ipsius arteriæ ora reciperetur, vt valida fieret compressio, oportuit tussim accedere, quo symptomate natura animalia donauit, in subsidium pulmonis, videlicet vt tussis interuentu vehementissima fieret expiratio, qua multus aër simul, & celerrimè emissus, quicquid noxium ad pulmonem accedit, celerrimè expelleret.

Causa.

Empyema verum ex pleuritide suppurata interdum ortum ducit, quando materia plurima præ virium imbecillitate resolui non potuit, sed retenta in suppurationem abiit. Ita Hippocrates docuit 5. *Aphor.* 8. *Quicunque morbo laterali laborantes, in quatuordecim diebus non repurgantur, ij ad suppurationem vertuntur:* de quo negotio satis multa egimus suprà, *cap. de pleuritide.* Fit etiam ex angina præcedente, quæ in pulmoniam permutata, si septem diebus non interficit, ad suppurationem necessariò vertitur, vt 5. *Aphor.* 10. dictauit Hippocrates. *Quicumque ab angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur, & in septem diebus pereunt; si verò has effugerint, suppurantur.* Fit etiam ex pulmonia, ex Hipp. *lib.* 1. *de morb. num.* 18. *Si peripneumonia correptus in iudicatoriis diebus non purgetur, sed relinquatur in pulmone sputum, ac pituita, suppuratus fit.* Generatur etiam quum thorax vulneratur, & vulnus penetrans fuerit: quando enim externum foramen apertum conseruatur, per illud pus expurgatur; quo occluso, internáque vulneris parte non sanata, puréque ad interiorem thoracis capacitatem refluente, Empyema concitatur, & fortè præ virium imbecillitate per tussim non excreto pure, suffocatio subita accidere consueuit.

Sed hoc loco dubium insurgit: *Vtrùm vulnerati non repurgato pure per partem externam, fiant empyematici?* Nam si natura humorem subiectum potest concoquere, & sanguinem permutare in pus, poterit purulentam materiam vel per durissimas partes, cæcósque ductus tussi propellere: illi enim tanquam potenti nihil impossibile, ita vt per ossis meditullium, peccantem & superfluum humorem possit expellere, 7. *Aph.* 59. Dic cum Hipp. affirmatiuè. Hic enim auctor, *lib* 1. *de morb. à n.* 18. *vsque ad n.* 25. postquam varias Empyematis causas edocuit, per otium legendas, *n.* 31. quandam affert, *quando thorax ab hasta, vel pugione, vel iaculo vulneratur, & si interna, & externa pars simul fuerint sanatæ, sanus penitùs homo euadit; si verò externa quidem sanata fuerit, interna verò non, suppuratus fit:* quando scilicet vulnus est magnum, nec potuit consolidari, ex quo cùm magna copia puris

puris ad thoracis cauitatem deferatur, quæ à natura non possit per sputum foràs propelli, tunc eo loco stabulans, parit suppurationem.

Sed consequutionis ratione alia explicanda difficilior disceptatio: *Vtrùm Empyematici moriantur ex non repurgato purè?* Galenus enim 5. *de loc.* 3. hoc prædixit: Quum enim imbecillæ vires nec validè possunt, nec celeriter agere, vt tussis excitetur, robusta est opus facultate, quæ, quia vt plurimùm non datur, ob vires à morbo præsente, & eo qui præcessit, labefactatas, expuere non possunt: quare creberrimè moriuntur, pure scilicet intra thoracem relicto, & ægrum suffocante.

Verùm hæc difficultatem inuoluunt maximam, quia si pus, materia est cocta iam, & à natura victa; coctio autem celeritatem iudicij, & vitæ securitatem, ac citam portendit sanationem, 1. *epid. sect.* 2. *text.* 45. & 2. *progn.* 26. & 1. *cris.* 5. imò & à recidiuando immunitatem pollicetur, quia ab iis quæ in morbis incocta relinquuntur, recidiuæ fiunt, non quum vniuersus humor coctus est, & superatus, 2. *Aphor.* 12. quomodo mors subsequi potest empyicis, & frequenter, pure licèt exactè concocto, quomodóve huiusmodi stare poterit cum ea fide, quam solet coctioni tribuere; præsertim toto iam humore concocto. Si enim in morbo materiali etiam integra concoctio citra excretionem sanare non sufficit, virtus quæ concoquere potuit, expellere etiam poterit: ideò namque 2. *Aphor.* 29. vbi iam natura concoxit, (licèt nulla adhuc sequuta sit expulsio) superfluum putat euacuare.

Deinde ea quæ in thorace continentur, per screatum tantùm purgari non possunt, sed & per vesicam, & sedem, ex Gal. *lib.* 6. *cap.* 4. & colligitur ex 6. *Aphor.* 16. atque etiam per vterum, & cutem, nonnunquam per crurum abscessus, 2. *progn.* 67. idque vtilissimè; imò & longè securiùs, quàm si sursum euacuarentur: tum quia membra illa vtpotè à natura vacuationibus destinata, 2. *Aphor.* 21. corporis excrementa facilè, & sine noxa suscipiunt; tum quia si per cor transmittantur, manifestum vitæ discrimen inducitur, ob membri principatum, (rationecuius, nec viâ transitus per cordis regionem prauæ materiæ duci permittuntur) si per asperam arteriam, nonnunquam suffocatio repentè inducitur. Ergo suppurati, cùm ex imbecillitate virtutis animalis tussire nequeant, non proinde morientur ob non repurgatum pus, vt Galenus *cit. lib. de loc.* affirmat.

Dic. Non negamus coctionem veram, tempestiuè incipientem apparere, & continuò deinceps sine intermissione perseuerantem, vtplurimùm indicare totum humorem, plenè, integréque in statu concoquendum, atque ideò magnam spem boni præbere; certissimam verò, si toto iam humore concocto iungatur excretio: quid enim timendum restat ex materiali morbo, vndéve illius causa potest ingrúere mors, edomito iam, & plenè concocto vniuerso humore, simúlque iam accedente critica euacuatione, à quibus non domantis tantùm naturæ, sed & expellentis noxia, robur indicatur?

Attamen quia præsente etiam continua, nec intercisa coctione, eáque totius humoris, deficit nonnunquam expulsio ad salutem omninò requisita, non elicitur ex tali coctione certum sanitatis indicium; nempe quia ea apparente pereunt sæpenumerò ægri: id quod potissimùm accidit, vbi expulsio à facultate pendet alterius generis à concoquente; hæc enim perpetuò naturalis est, expultrix aliquando animalis: fieri autem potest, vt deficiat hæc, illa existente robusta; atque adeò possit virtus ipsa naturalis concoquere, animalis verò nequeat expellere, vtpotè quæ copioso spiritu indiget ad operandum, & ob eius defectum vtplurimùm in morbis, plusquàm reliquæ virtutes, deiicitur ac labefactatur, provt experientia ostendit, & testatur Galenus 2. *Aphor.* 29. idque in pectoris morbis, pulmonia, pleuritide, suppuratione, & aliis magna ex parte experimur, in quibus, quia facultatis animalis, & cerebri auxilium requiritur ad expellendum, sæpè præ debilitate mouentis thoracem facultàtis, deest exscreatio, vt docet cum Galeno, Hippocrates, 2. *progn.* 67. Subscribit Rasius 10. *contin.* 1. & mors non rarò euenit, provt 2. *acut.* 27. retulit Galenus subsequutam fuisse, declinante iam pleuritide, ob suppressam exscreationem ex adstringente victu.

Hinc fit vt ad virtutis animalis, ne deficiat, robur promouendum, comparandúmque, Hippocrates *text.* 25. *cit. lib.* consuluerit, in pectoris morbis, quò magis apparuerit concoctio, copiosiùs ægros esse cibandos, contra ordinem à se traditum in aliis morbis obseruandum, in quibus prope statum tenuiùs nutriendos esse ægros edocuit, in principio largiùs, 1. *Aphor.* 10. cum aliis. Cùm igitur in suppuratione, puris exscreatio dependeat ab animali facultate, ea autem plerumque debilis sit, robusta existente coctrice: nihil mirum si hac potente concoquere, illa non possit expellere, & moriantur supputati, etiam cum toto humore integrè & exactè cocto, scilicet quia in materiali morbo, coctio sanare non potest, citra vacuationem.

Ad id verò quòd addebatur, etiam thoracis vomicam per vrinam, alui fluxum, &c. denique & aliis viis quàm per asperam, imò & tutiùs expurgari. Dic, quòd cùm spiritalia membra, nec à natura habeant, nec ab arte patiantur subfluxionem, eo quòd in septo, tanquam in sacco, continentur, tussi potissimùm excernendæ sunt materiæ, quæ in ventre spiritali continentur: quòd si aliquando deorsum purgantur, raro fit. Qua verò via ad vesicam, aut secessum descendant, *lib.* 2. *Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 26. dictum est.

Signa.

In signis Empyematis describendis palmam præripuit Hippocrates *lib.* 2. *progn. text.* 60. dum sic ait: *Omnes autem purulentos agnosci his indiciis conuenit. Principio si febris non dimittit, sed interdiu tenuior, noctu vehementior est. Si sudores multi superueniunt, ac tussiendi cupiditas est, nec tamen quidquam dignum commentatione expuunt. Si oculi caui redduntur, maxillæ verò ruborem trahunt, & vngues manuum curuantur, digiti verò potissimùm summi calescunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt, ac pustulæ circa corpus erumpunt.*

Omnia hæc decem indicia sigillatim sunt expendenda, quibus Medicus verè purulentos agnoscere debet, eos scilicet qui pus effusum in concauo thoracis continent; non tamen omnes sed eos qui pus diu reseruant, vt Hipp. *sententia* 61. sequenti comprobat manifestè, qui aut phthisici iam sunt, aut proximè futuri: sunt enim plures in thoracis concauitatibus pus habentes, veréque suppurati, & Empiematici, quibus hæc non adsunt signa, cùm spatio quadraginta dierum repurgati, interdum euadant.

Primò quæres: *Vtrùm suppuratorum febris, hectica sit, an putrida?* Respondet Paulus *lib.* 3. *cap.* 32. in hunc modum: *Suppurati semper febri hectica laborant, quoad sursum omnia fuerint educta.* Accepit à Galeno *in com. cit. progn.* quoniam huiusmodi febris, si ipsi fidem adhibemus, 1. *de differ. febr.* 9. viscerum collectionibus non rectè curatis superuenire solet. Est ergo suppuratorum febris hectica, cùm sit radicata membris, non tamen simpliciter & absolutè, sed cum putrida complicata; vapor enim adhuc putridus à putrescente pure eleuatus, cor impetens, febrem de genere putridarum committit, pro ratione humoris, à quo inflammatio primò fuit generata.

Quæres: *Vtrùm ab empyemate febris sit inseparabilis?* Cùm enim pus in cauitate thoracis contineatur, parte

tam

ram propinqua cordi, & retentum, prohibitúmque difflari, putrescat, nihil mirum si febrem perpetuam exci-tet, putrida fuligine iugiter per alterationem continuam cordi communicatâ. Contrà obstat Hippocratica sententia, 2. *progn.* 63. *Hi verò potissimùm supersunt, quos febris eodem dimiserit die post eruptionem.* Quod videtur difficile, quoniam suppuratos nunquam febris deserit, sed eos perpetuò comitatur, quoniam cor à puris putri vapore obsidetur semper, donec tota puris colluuies funditùs sit abolita.

Dic. Hippocratem non velle, suppuratis qui seruari debent, facta eruptione, febrem omninò dimittere, sed mitiorem reddi, adeò vt si præcedentis febris vehementiæ conferatur, quasi cessare sit visa, quod cùm fit, bonum est indicium, quia denotat humorem suppuratum quantitate esse exiguum, & qualitate benignum, nullámque cum eo permisceri incocti, inuicti, malignive humoris portionem, quæ præcedentis febris magnitudinem sustinere, aut conseruare queat. Cæterùm dixit Hippocrates febrem dimittere, non quidem dum eruptio fit, sed eodem die, postquàm est facta, quia eo tempore, quo eruptio efficitur, à puris commotione febris exacerbatur, & vehementiam haud exiguam recipit, non parua tunc vaporum copia à pure commoto, atque agitato ad cor ascendente. Hoc Auicenna voluit 2. 1. *doct.* 3. *c.* 10. quo in loco de abscessu verba faciens, inquit: *Cùm aperitur, apparet febris maior, propter exitum materiæ.*

Dubitabis deinde: *Vtrùm suppuratorum febris grauius noctu, quàm interdiu infestet?* Dic Hectici incalescunt à cibo, vna duabúsve horis interpositis; idcircò quòd calor eorum veluti sepultus, in membris arefactis, post irrorationem, & alimenti in membra conuersionem, exerit sese, ac vigorosior efficitur: nam ex Galeno *in com. cit. loc. progn.* & 1. *de diff. feb.* 9. quoties hectici edunt, ac bibunt, simile quiddam accidit, quod in calce euenit aqua perfusa. Nam si calci, ac lapidibus calefactis aquam infundas frigidissimam, multò calidiora sentiuntur: ita etiam membra arida, ab humida substantia irrorata, quæ quia copiosiùs noctu ingeritur tam potulenta, quàm esculenta, ex ea partes irrigatæ, vapores mittunt, qui febrilem caliditatem veluti elucere faciunt, vt latè *lib.* 4. *Hist. Princp. Medic. in com. Hist.* 41. disceptauimus.

Verùm interrogabis, cur intra tam breue spatium, duarum: triúmve horarum, caloris incrementum sentiatur in membris aridis; in pulsu verò vehementia, & celeritas? Si enim incrementum à cibo excitatur, in huius humiditatem caliditas arida membrorum agit: Atqui cibus antequàm nutriat, tres coctiones pertransire debet, quæ in tam breui temporis spatio fieri non posse videntur. Quare aliunde, & non à cibo, & in calore, & in pulsu mutatio sequitur.

Dic. Quando alimentum coctu facilè est, vrgétque necessitas, citò aliquid alimenti percocti mandatur, nec est necesse, vt alimentum assumptum vniuersum exeat è ventriculo: Nam aliqua pars eius, antequàm tota massa chylosa secedat accedit ad membra, eáque nutrit vaporis instar. Duplex enim, ex multorum mente, est delatio nutrimenti ad membra: quædam nutrimenti per omnes coctiones elaboratí, per quam membra restaurantur, & humectantur, ex qua calor increscit ob pabuli appositionem, & hanc veram nutritionem appellant. Alia est delatio non veri nutrimenti, neque per omnes coctionum officinas ritè confecti, sed tantùm quorundam vaporum substantiæ chylosæ per membra; ex quibus quamvis non fiat vera nutritio, fit tamen refocillatio quædam, per quam membra irrorantur, & hac humectatione calor increscit: & sic fit duplex caloris accessus, quidam duabus horis post cibum; alter tempore veræ partitionis, & distributionis nutrimenti per membra, hæc multo pòst fit, omnibus coctionibus transactis.

Quæ opinio circa nutritionem vaporosam, quam non veram rentur, licèt probabilis videatur, & per quam fortè aliqui ventriculum ali existimarunt, perperam interpretantes Galenum, asserentem chylum ventriculo apponi in vaporis modum, colligentes ex hac Galeni phrasi, ipsum nihil aliud voluisse, quàm separare ventriculi nutritionem vaporosam à nutritione vera, ita vt hæc crassitie sua ita apponatur, vt hærendo alat; illa verò in forma vaporis & opponatur, & dissipetur, tamen licèt Galenus eo modo loquendi vteretur, veram nutritionem haudquaquam negauit, quia similiter loquitur de nutritione renum, 5. *de vsu part.* 6. & *lib.* 6. *cap.* 10. & 3. *de caus. sympt.* 3. & alibi, & per euaporationem, qua vtitur, accessum ad membra attenuati alimenti intelligens: cupiens enim significare sparsionem attenuati alimenti ad partes alendas, commodè quidem vsus est hoc loquendi modo, ostendens euaporatione ad membra accedere alimentum. Ex quibus infertur non rectè auctores appellasse hanc alimenti instar vaporis delationem ad membra, non veram nutritionem, id est, ex ea non verè nutriri membra, quamvis eorum refocillationem non neget, sicut concedimus cum Hippocr. 6. *epid. sect.* 8. *text.* 2. & *lib. de alim.* & Galeno 2. *Aph.* 11. odores nutrire, & quotidianum firmat experimentum; odor enim panis nutrit, & carnis porcinæ, apud Paulum, & Trallianum *cap. de bulimo*, quamuis Aristoteles negare videatur, *lib. de sensu*, odores non posse nutrire; qui quomodo sit intelligendus, ex Philosophorum, & Medicorum mente diximus, *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. in com. Histor.* 9.

Insuper quæres: *Vtrùm sudores empyicis sint familiares?* In his enim sudores non posse contingere, patet ex *Aphor.* 41. *lib.* 4. eo enim loco sic ait Hippocr. *Sudor multus ex somno factus absque causa manifesta, corpus plurimo cibo vti significat; si verò cibum capienti hoc accidat, scire oportet quod euacuatione indiget.* Sed sudorum copia in empyicis, non ciborum multitudini, neque humorum quantitati est attribuenda, cùm ij sicci sint, extenuati, & aridi. Ergo, &c. Dic, in suppuratis sudores non ad humorum, aut alimenti copiam; sed ad virtutis recentioris debilitatem esse referendos: illi enim ex longo tempore extenuati, & languidi, nutrimentum vltimum retinere non possunt, quod in vapores eductum, & ad cutem abiens, aërísque frigore densatum, in aquam &, sudorem conuertitur.

Vtrùm oculorum cauitas, & vnguium curuitas perpetuò comitentur empyicos? Hoc signum, præterquam quòd in morborum acutorum principiis summè detestandum est, vt de facie Hippocratica. 1. *progn.* 10. pronuntiat Cous, & in phthisi, tabidísque febribus frequenter experimur; demonstrat vigere in membris calorem assantem, qui actione diutina rores partium absumit, & liquat. Hoc autem damnum promptiùs patiuntur oculi, & citiùs contabescunt, quia molles sunt, humidiores, & spirituum vitalium copia redundant. Adde quòd musculi mouentes oculos, ex Galeni mente, 10. *de vsu part. cap.* 8. ne agitatione mutua, & irrequieta nimiùm exsiccarentur, à natura fuerunt donati pinguedine multa: ob quam non rigent, quæ à calore torrente quum absumitur, musculi, & oculi veluti corrugati concidunt, & excauantur. Neque obiicias, in empyicis plurimam pituitosi, & crudi humoris copiam reperiri, qui ab inundante humiditate scaturit, cuius causa hecticus calor colliquans retunditur, & hoc modo in illis sudores adsunt continui, & tumores in pedibus succrescunt: Nam sicut hydropicorum venter, & crura intumescunt, membra autem solida in dies magis ac magis exsiccantur; sic empyicorum corpora exarescunt, extrema tument: debilis enim illorum facultas alimentum nec superare, nec in substantiam conuertere potest, sed in crudi, & pituitosi humoris naturam abire permittit. Hac de causa vngues

vngues manuum incuruantur, quia caro supposita, ad eos rectos sustinendo consumpta, haudquaquam muneri sufficit, sed ipsos inclinare, & incuruari permittit.

Vtrùm tussicula arida à suppuratione inseparabilis; Nam si empyematicis puris adest copia intra thoracis cauitatem contenta, cur illud promptè non educunt, sed inani tussiendi cupiditate continuò vexantur? Dic Empyici cupiunt frequenter tussire, quia illis aspera arteria est exsiccata valdè, & à vaporum acrium à pure eleuatorum halitu lancinata, à quo pulmo læditur vehementer; & irritatus tussiculam siccam assiduè mouet. Cur autem nihil expuant, etsi plurima materia in thorace stabuletur, causa est puris crassities, atque viscíditas: accedit densitas pulmonem succingentis membranæ; quibus addenda potissima causa, nempè facultatis expultricis languor. Quare etsi illi tussiendi cupiditate laborent, ob virtutis debilitatem nihil expuunt.

De Genarum rubore est etiam dubitandum: *Vtrùm empyematis sit indicium?* Responde cum Hippocrate *loc. cit.* affirmatiuè: quia maxillarum rubor peripneumonicis, phthisicis, & purulentis commune est signum: quod duplici de causa accidere, *in com.* disertè confirmat Galenus, tum quia calidi vapores ad caput, faciémque ascendunt, quos spongiosæ suscipientes genæ, ruborem repræsentant; tum quia ob tussim qua infestantur ægri, ex motione illa sanguis tenuis ascendit, & in genis persistens, est in causa vt rubescant. Neque dicas, vapores natura aërea constantes, omnísque coloris expertes, rubrum colorem maxillis tribuere non posse: Nam retenta, ob doloris, aut laboris magnitudinem, respiratione, sanguis à respiratoriis membris contractis, ad faciem facilè exprimitur; accedunt vapores puris acres, & calidi faciem inflammantes, à quacunque parte supera & infera, ob calorem, sanguinem in maiori copia attrahentes, qui maxillas accendere, & in illis ruborem excitare, possunt.

Vtrùm summorum digitorum calor inter indicia empiematis sit reponendus? Si enim flammeus calor æstuat in thorace, & visceribus, & hic ritu cucurbitæ ad se sanguinem attrahit ad partes intimas, 4. *Aphor.* 48. & 7. *eiusd. com.* 1. cur extremarum partium frigus non sentitur, sed calor? Dic. Pulpæ interiores digitorum magis ardent, ob eandem causam qua volæ manuum ob intemperiem calidam iecoris ardere solent: emergunt enim concurrúntque ad manus copiosæ venæ, & arteriæ fuligines adustas deferentes. Quare hoc signum tabidis ex suppuratione peculiare est, plurimum enim habent in thorace putrescentem conclusum succum, à quo multa fuliginum copia ad partes extremas deuehitur. In pulpis verò digitorum ampliùs conspicitur, quia partes sunt humidiores & magis carnosæ, in quibus calor hecticus gaudens humiditate, & ad eius præsentiam ebulliens, copiosior sese tactui repræsentat ampliùs, quàm in cartilaginosis, osseísque thoracis particulis, in quo ob innatam siccitatem, sui caloris gradum non ita eructat. Adde quòd cùm calor ille marcidus, & devrens, vltra summitates digitorum non extendatur, ibi vnitus, ardentior apparet. Argumentum verò aduersum, dissimile est, & non euincit: quia calor tabidorum non ita ad partes internas retrahitur, vt extremas partes possit deserere, veluti accidit in lipyriis, de quibus exponendus Hippocrates, in quibus inflammationis internæ calor adeò vehemens est, vt ad se attrahat, modo cucurbitæ, ex toto corpore sanguinem: iis qui ita se habent, viscera pervruntur, externæ verò partes frigescunt, propter defectum sanguinis ad viscera se recipientis, vt 7. *Aph. cit.* notauit Galenus.

Dignum est etiam inquisitione: *Vtrùm pedum tumor sit huius affectus indicium?* Dic. Licèt pedum tumor conspiciatur in hydrope, hydrope pulmonis, hectica febre, morbis diuturnis, & non rarò adsit in conualescentibus, tamen in suppuratis hoc experimur manifestè, illorum enim calor vitalis, debilis est; non enim cor, ob vitium pulmonis à pure fœtido concussi, ventilatur rectè, aut sufficienter transpirat: & naturalibus partibus noxa communicata, officinæ coctionis debilitantur eximiè, & hac ratione crudorum succorum copia progignitur, non potente calore alimentum conficere; quo in flatum conuerso, & ad pedes delato, in ipsis tumores propullulant: cùm enim illi sint frigidi, ossei, exangues, & remoti à fonte caloris, & positi in inferno situ, hunc crudum succum discutere nequeunt. Neque obiicias, hac ratione manus etiam posse intumescere in hoc morbo: Sunt enim cordi viciniores, & positæ in loco sublimi.

Vtrùm inappetentia sit proprium suppuratorum symptoma? Dic, quòd cibi fastidium, licèt à pluribus exoriatur causis, hoc de quo Hip. *cit. progn.* agit, profértque euenire purulentis solummodò refertur ad mortificationem, sensúsque defectum, ob virtutis sensitiuæ debilitatem summam. Nam esto membra sint inanita, & exsiccata, ad quorum dissolutionem, & inanitionem facilè cætera sequuntur symptomata ad appetentiam, & famem requisita quæ proponit Galenus 1. *de sympt. caus. c.* 7. (& sunt partium inanitarum sensus, earumdem inanitionem sentientium suctio, tractio à venis, iecore, & ventriculo, tristis quidam sensus quo ventriculus suctionen sentit, & tandem animalis appetentia) tamen tractus naturalis vel non sequitur ob extinctionem caloris natiui; vel si sequitur, ob virtutis sensitiuæ defectum, suctionis sensus non sentitur, proinde nec appetentia: quod voluit significare Galenus *in comm.* in verbo *tunc iam & cibum fastidiunt*, scilicet appetente facultate pariter cum aliis quasi emoriente; quod signum quando adest, mors est in limine, nec aliqua ratione euitari potest, dummodò perseueret.

Addiderim, vapores à puris vicini putrilagine eleuatos; ipsíque calori natiuo maximè infestos, & os ventriculi, appetentiæ sedem impetentes, ciborum fastidium generare. Hoc modo Parium sine empyemate cum perpetua inappetentia, vsque ad centesimum diem vitam traduxisse; narrat Hippocrates *lib.* 3. *epid. sectione* 3. *text.* 72. dum eum à cibo abhorruisse bis repetit.

Aliud signum etiam est exponendum: *Vtrùm pustulæ in corpore apparentes empyema demonstrent?* Dic pustulas has acres & erodentes, multiplici de causa empyicis superuenire: primò, quia puris in cauitate pectoris aceruati saniosior; subtiliórque pars, per vias à natura destinatas ad cutem propellitur, qua parte firmata & retenta, acredinémque maiorem ob putrefactionem acquirens, in pustulas abit, quas phlyctænas Græci vocauère. Secundò, quoniam in arido corpore, & incalescente corde, mordentes ichores in corpore gignuntur, qui ad cutem propulsi, & collecti incalescunt, & ipsam rariorem effectam penetrant & has papulas producunt; atque tunc magis hæ efflorescunt, quum cessante tussi sputum retinetur.

Vtrùm præter Hippocratica, alia etiam adsint suppuratorum signa? Responde affirmatiuè. Ea sunt ventris profluuium, quum facultas naturalis suo munere præ debilitate non fungitur & hoc modo nec attrahere, vel alterare, vel retinere potest alimentum. Pilorum etiam adest defluuium, ipsorum enim radices à vaporibus mordacibus exeduntur, neque siccata præ calore cutis vapores exire, & simul vniri permittit. Sputi prætereà fœtor, quem à putredine ipsius puris retenti oriri certum est: quod si super carbones reponatur, greueolentiam ex se prodit manifestam. Hæc autem cùm purulentos sequantur qui phthisici iam sunt effecti, idcircò ea Hippocrates non opposuit; quæ omnia signa communia esse & phthisi, & empyemati Paulus edocuit *lib.* 3. *cap.* 32.

Quo

Quo loco hic auctor adiecit maxillarum liuorem, quum scilicet innatus calor incipit extingui. Celsus hanc Hippocratis sententiam transcripsit, *lib. 2. c. 7.* Quæ signa si simul coniungantur, non solùm ægrum suppuratione laborare indicant apertè, sed in difficillima, mortique propinqua affectione esse constitutum, manifestè demonstrant.

Alia etiam signa ex Hip. 2. *progn.* 59. possunt adiungi, quæ partem suppuratione obsessam, significant, nempe dolor, calor, & pondus, accubitus in incolume latus conspicuus. Dolor partem affectam manifestò ostendit, quemadmodum & calor: Nam, vt inquit Hip. 4. *Aph.* 39. *Qua parte corporis calor continetur, ibi morbus existit.* Dolor accedit, quia pus in vna tantùm parte circumscriptum, ipsius latera sensibilia pertingit, intemperie afficit, & distendit, ex qua distentione pulmo, etsi natura sua parùm sensilis, coafficitur, & dolor exsurgit grauans, & obtusus.

Calor oritur occasione puris, quoniam cùm hoc fiat cum putrescentia aliqua, ex Gal. 4. *meth. cap.* 5. per putredinem cuncta corpora calefiunt, *lib. de caus. morb. cap.* 2. & quæ vicina sunt, calefaciunt. Est ergo contemplandum, vtrùm alterum latus calidius sit quàm aliud: hac enim ratione in latere calidiore, puris subesse collectionem coniicimus. Licèt autem sit factum pus, & cessante naturæ coctione & ebullitione humoris, calor debeat esse remissus, iuxta oraculum Senis, 2. *Aph.* 47. tamen semper remanet vestigium aliquod præternaturalis caloris, qui in parte externa sensatus conspicitur. Pondus etiam partem affectam ostendit, cubans enim æger super latus incolume, persentit molem quampiam desuper pendere, quod fit insidente pure membranæ intersepienti, & thoracis partes in duas cauitates diuidenti.

Quæres tamen breuiter circa hæc signa, aliqua non indigna scitu: *Vtrùm inter signa suppurationis sit numerandus rigor?* Responde affirmatiuè. Nam rigor definitur à Galeno 1. *de caus. sympt. vlt.* & 2. *eiusd.* 1. & 10. *meth, cap.* 4. & *lib. de rigore*, quòd sit concussio totius corporis inæqualis, cum sensu frigiditatis dolorifico: cuius causa efficiens naturalis facultas est; materialis verò celer motus mordentium excrementorum: hæc enim vbi per sensibilia corpora feruntur, horrores, & inæquales totius corporis concussiones efficiunt. Quando ergo pus in inflammationibus incipit gigni, ab humore incipiente conuerti in pus, halitus acres eleuantur, qui celeriter membranas ipsas, aliáque membra sensu prædita impetentes, rigorem mouent. Accedit praua, & erodens qualitas puris membra sentientia pungens, & stimulans, non aliter ac si apponatur vlceri aliquod mordax medicamentum, quare partes internæ, sentiendi vi prædita eximia, commorsæ, ad mordentem causam expellendam properantes, ob magnam connexionem, quam habent cum internis, has vellicant, lacessunt, & in sui consortium trahunt.

De pondere in thorace percepto maior est dubitatio: *Vtrùm suppurationis sit signum?* Antequàm enim humor in pus verti incipiat, in poris dispersus est; quando verò incipit verti in vnam sedem, & in cauum colligitur, partem affectam magis aggrauat: quare Auicenna 10. 3. *tract.* 4. *cap.* 7. *quando completur collectio,* (inquit) *quiecit dolor, & febris, & augmentatur grauitas.* Verùm obiicies hoc modo. Si sensus ponderis accidit ægris, post mutationem humoris collecti in pus, ad aliquam sedem inanem, continuam parti inflammatæ, sequitur quòd dum incipit conuerti, & in ipsa conuersione totali hoc pondus non sentiatur, nisi solummodò in termino ad quem: quod si ita est, sensus ponderis, haud poterit esse signum demonstratiuum principij suppurationis, quod est contra doctrinam Hip. *loc. cit.*

Dic. In principio suppurationis iam aliquid puris genitum est, (principium enim non est indiuisibile) reliquo humore tendente ad suppurationem: alius ergo ratione, peruenientis ad inanem sedem, æger grauamen persentit, ita vt dolor qui tunc temporis maximus est sensim in aliam naturam videatur mutari, ipso tamen non mutato essentialiter, sed modaliter; quamuis non sit negandum, in fine conuersionis dolorem delitescere, pondus verò ingrauescere.

Vlteriùs inquires: *Vtrùm empyema in vno thoracis latere consistere possit, quia alteri communicetur?* affirmatiuè respondet Hip. *cit. progn.* dicens: *Si verò suppuratio in altero latere tantummodò fuerit, &c.* Vt verò mentem huius auctoris percipias, aduerte cum Galeno 7. *de anatomic. administ. cap.* 2. in thorace reperiri quasdam valentes membranas ipsum intersepientes: Nam ex vtraque ipsius parte, superiore scilicet, & inferiore tenuis membrana adhærescit. Harum itaque elatior duplici structura totam thoracis regionem sublinit, & à dextra parte altera, alia à sinistra; non enim vna quædam est spatiosa laxitas sibi continua, sed à prædictis membranis intersepitur.

Harum membranarum vtilitas est præcipua, vt duo ventres efficiant, 6. *de vsu part.* 3. vt si fortè alter læderetur, alter maneret illæsus: natura enim nostra durationis rerum semper solicita, non solùm prouidit indiuiduorum caducitati in seminum creatione, quorum vi noua pro veteribus, viuentia pro pereuntibus substituerentur; sed animalia ipsa, semina etiam plurima gemina constituit, vt ea ope ab irruentium iniuriis facilè peritura indiuidua tueretur. Dum enim infortunio vnus oculus, auris, brachium perit, altero oculo, aure, brachio vita seruatur: ita duo quasi animalia, dextrum, sinistrúmque in vnum animal coniungens, diuturniorem illis vitam comparauit. Ergo cùm prædictis membranis intersepiatur thorax, ita vt duo concaua efficiant, in eo rectè sequitur, suppurationes opprimentes vnum latus nullam habere societatem cum iis, quæ alterum fatigant.

Patet id ampliùs in magnis thoracis vulneribus penetrantibus, in quibus repentè animal, parte dimidia tum vocis, tum respirationis priuatur; voce autem, atque respiratione plenè distituitur, si venter vterque fuerit confossus. Ergo in suppuratione in vna parte thoracis existente, materia dextræ partis in sinistram, nec è contrario, quæ est in sinistra in dextram transmeare potest, intersepiente membrana, tanquam muro quodam natiuo, transitum impediente. Ob eam igitur rem censet Hippocrates *citato loco* ediscendum, num æger in vtraque parte habeat pus, an in altera duntaxat, vt eleganter *in com. cit. progn.* aduertit Galenus: Si enim vtraque inflammatio tam læuæ, quàm dextræ partis suppurata rumpatur, in vtroque latere sentietur pondus, maximè in opposito, & eo supra quod decumbit. Quare quemadmodum in empyemate totum thoracem occupante, fluctuatio in toto pectore sentitur, quum æger in lecto deuoluitur, sic quum vnum affligit latus, in vno tantùm latere percipitur. Secùs accidit in pulmone, ac in partibus quæ intra peritonæum consistunt: in his enim per omnes sedes circumfluit pus, aut quiuis alius humor in abdominis cauitate contentus. Idem accidit in pulmonia suppurata, ac rupta vomica, quando in vtramque partem, dextram, ac sinistram pus decumbit, quoniam totus pulmo membrana intersepiente tegitur, ac vndique obuoluitur. Si verò quæras, vtra suppuratio sit vehementior, aut periculosior, dextra, an sinistra? Solue eo modo, quo diximus de pleuritide, *lib.* 2. *Hist. PP. Med. in com. Hist.* 20. quo loco tam pleuritidem, quàm suppurationem lateris sinistri, deteriorem esse quàm lateris dextri determinauimus.

Quæres vltimò: *Vtrùm medico necessarium & vtile sit cognoscere suppurationis initium?* Dic quòd sic: quia si citò suppurat, citò rumpitur. Adde magni ponderis, & momenti esse, suppurationis incipientis cognitionem,

vt præscito eius initio, Medicus à remediis resoluentibus, suppurantibus, & euacuationibus desistat. Resoluentia enim tunc nocua sunt, licèt aliquando præsente suppuratione concedatur euacuatio, ob metum magnitudinis exituræ, ex Auic. 3. 4. *cap. de cura exiturarum*, & 10. 3. *tract.* 4. *cap.* 11. *de cura Adubellati in stomacho, in princip.* Vnde Auicenne 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 2. inquit: *Quum phlebotomas, & euacuas, & non sedantur accidentia, tunc scias quòd prohibitio collectionis, quam quæris, est difficilis: Non ergo iteres phlebotomiam, ne congeletur materia, quæ est habitura collectionem.* Prodest etiam agnitio principij suppurationis, ne fortè Medicus à symptomatis increscentibus possit perterreri, febre scilicet, rigore, dolore, & ponderis sensu in affecto loco ex Auic. 10. *tract.* 4. *cap.* 7. existimans hæc mortis causa euenire.

Præsagium.

CVm docuisset Hipp. in superioribus præsagiis signa, quibus suppurationes debent agnosci, citiùs, tardiusvè rumpendæ, insuper & quibus cognoscerentur purulenti: ostendit *lib.* 2. *progn.* 63. ex suppuratione facta in thorace, non omnes perire, sicut nec etiam seruari. Morituros verò ex propriis signis docet agnosci, similiter & seruandos; sic enim ait: *Hi verò potissimum supersunt, quos febris eodem die dimiserit post eruptionem: ac cibum citiùs appetunt, & siti liberati sunt, & venter exigua, & consistentia deiicit, & pus album, læue, concolórque est, ac vacuans pituita, & absque labore, ac valida tussi expurgatur. Itaque optimè quidem sic, ac celerrimè vindicantur: sin minùs, qui ad hæc proximè accedunt. Moriuntur verò ij, quos febris non deserit, aut cùm videatur deserere, denuò incalescens, innotescit, & sitiunt, nec cibum appetunt, aluus humida est, pus viride, liuidúmque expuunt, vel pituitosum, spumosúmque. Pereunt, si hæc adsint omnia.*

Sed circa omnia dubitandum, & primò: *Vtrùm febris remissio, & cibi appetentia post rupturam, in suppuratis salutem portendant?* Licèt enim, vt *suprà* diximus, in suppuratis febris non ex toto eradicetur, & dum repurgantur, perpetuò febricitent, ex Auic. 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 4. quia pus non vniuersum exit à parte suppurata; & esto exeat, ita vt nihil humoris purulenti remaneat in particula, sed caro optima gignatur in parietibus, & cauo vlceris, putridi tamen vapores à pure leuati, cordi communicati febrem suscitant: tamen post rupturam, felicem exitum exoptamus; hic ex febris remissione est expectandus, facta collatione ad impetum præcedentis, quæ intensior apparet quum abscessus aperitur ob materiei exitum.

Deinde febris remissio post rupturam, ad bonum iudicat, quia pus quantitate esse exiguum ostendit, qualitate benignum, & absque miscella inuicti humoris; & non aliunde ab aliquo humore deprauato foueri, qui præcedentis febris intensionem sustinere, & conseruare possit, quod signum si cum aliis bonis ab Hip. citatis coniungatur, citissima sequitur salus. Quemadmodum enim exitiosis omnibus signis in vnum conspirantibus, velox mors expectanda est; sic contrariis, certissima salus, ex Hip. *lib.* 3. *progn. text.* 2. vbi: *Simplicissimæ febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citiùs finiuntur.*

Laudatur in suppuratis appetentia cibi, & eius contrarium reprobatur: alimentum enim abhorrere, & fastidire reprobatur ab Hip. in magnis morbis, vt 7. *Aph.* 6. & in longis difficultatibus intestinorum summè condemnatur, 6. *Aph.* 3. Nam cùm hic casus aduenit, & omninò interiit appetentia, opus ad vitam necessarium, mors timeri post. Et licèt appetendi actio ad os ventriculi solùm per se attineat, tamen cùm alterius partis consensu coafficitur, inappetentiam patitur: nam à thorace vapores virulenti ac fœtidi, ad linguam & palatum ascendunt, & per tunicam has partes vestientem, quæ internæ ventriculi membranæ continua, communísque est, 4. *acut.* 6. ori ventriculi communicantur, qui hanc partem debilitantes, & prosternentes, fastidium concitant.

Vtrùm sitis carentia, pus bonum, & aluus exigua, atque constans, in suppuratis ad bonum iudicent? Respondet Hippocrates affirmatiuè *cit loc. progn.* eo enim loco approbat carentiam sitis; improbans affectum contrarium; quia signum est quòd putridi vapores à thorace eleuantur, qui ventriculo communicati ipsum exsiccant, diuellunt, & intemperant. Aluus autem exigua, ac constans, spem salutis pollicetur: Nam multa deiectio, est reproba, 5. *Aph.* 14. *A tabe habito, alui profluuium superueniens, malum.* Constans, coquentis naturæ robur ostendit, 2. *progn.* 13. & 1 *cris.* 11. coctio enim cogit, incrassátque 2. *progn.* 33. 4. *acut.* 4. & 4. *meteor.* 2. etsi enim deiectio solùm primò & per se venarum, & non thoracis affectiones ostendat. 1. *cris.* 14. tamen secundariò spiritalium partium dispositiones efficaciter demonstrat. Pus etiam optimam si exeat, salutem portendit: Si enim *vrantur, aut secentur, & pus purum effluxerit, & album, euadunt; si verò subcruentum, fæculentum, ac fœtidum pereunt*, vt dictauit Hippocrates 7. *Aph.* 44. quoniam optimum pus 1. *progn. vlt.* robustam concoctricem partis ostendit, & quæ sanguinem in phlegmonoso tumore inculcatum conata est concoquere, & in substantiam vertere, sed cùm non posset ob puris dissimilitudinem cum alendis membris, eum in partibus spermaticis, tunicis vasorum, membranis, ossibus, ligamentis, & similibus reseruans, tanquam sibi futurum alimentum, coxit, incrassauit, & inter coquendum simile reddidit: quare solidis partibus agentibus, quæ albæ sunt, pus euasit candidum.

Sed rogabis, *Vtrùm suppurati post ruptionem cum pessimis signis intereant?* Affirmatiuè respondet Hippocrates, *lib. cit. progn.* Sed obstat contra eius doctrinam argumentum validum, quia si ruptio est crisis, & terminatio inflammationis suppuratæ, videtur ægrum non posse interire, quia post crisim, declinatio sequitur, in qua laborantem emori est impossibile. Dic: Nemo in vera declinatione moritur, vt Galenus toties *in libris de crisibus* affirmat, & quamuis ruptio sit terminus suppuratæ inflammationis, non sequitur quòd omne illud quod postea insequitur, sit declinatio: Nam multoties nouus morbus aduenit, suos etiam terminos habens, intra quos si cessat, liberantur ægri; si verò hos transierit, tabescunt. Hoc in angina suppurata manifestè conspicitur, cuius ruptio, terminatio & crisis est: verùm post illam sæpè mors contingit, vel quia pus per asperam arteriam descendens, suppurat, vel phthisis occasionem præbet.

Empyici, qui ex morbo laterali suppurantur, si in quadraginta diebus purgentur à die qua fit ruptio, liberantur; si verò non, ad tabem transeunt, inquit. Hip. 5. *Aph.* 15. Quo oraculo, quadragesimum diem, tanquam terminum quendam medium proposuit, & magis frequentem: non tamen ita absolutum, certum, & determinatum, vt citiùs, aut tardiùs, illa puris repurgatio, aut in tabem transmutatio fieri nequeat. Coniectura enim assequi potest Medicus probabili, vt si puris in thoracis cauitate contenti copia non expurgetur intra quadraginta dies, ab illius acrimonia & corruptione, laxa, tenelláque pulmonis substantia exulceretur, & sequatur tabes, licèt hoc ante, aut post quadragesimum, pro humoris suppurati varietate possit contingere: De quo argumento sat multa *suprà, cap. de Pleuritide*,

Disceptandum etiam: *Vtrùm purulenta materia thoracis cauitate contenta, per sputum periculosiùs, quàm per infernam regionem expurgetur?* Excerni pus empyicorum pueros, vrinam, aluum, & abcessus, veterum doctissimi explanarunt.

explanarunt. Excretionem materiæ purulentæ per sputum,perniciosiorem esse,licèt sit magis familiaris in thoracis morbis,facit illud argumentum, quoniam morosa est, paulatim, & sensim per sputum excitata tussi thoracem repurgans; quare cunctatur in via, & malignitate sua molles pulmones oblædit, & vlcerat; cuius reliquiæ remanentes in thoracis cauitate,cùm præ crassitie, & virtutis debilitate semel educi non possint, retentæ corrumpuntur, & in malignam abeuntes naturam, vlcus creant in pulmone, ex quo phthisis, & mors certò impendent.

Infernæ verò partes sunt excrementis recipiendis magis idoneæ,assuetæ,latiores, & minùs præstantes, per quas citra exulcerationis, aut alterius noxæ periculum, humor etsi virulentus excerni potest. Huc fortè respiciens Paulus *lib.* 3. *cap.* 32. in hæc verba prorumpit: *Rupto abscessu pus educitur,nunc purum,nunc faculentum, & nonnunquam sursum abscessus erumpit, quando etiam periculosior est: nonnunquam infrà.* Nec dicas,per infernas partes vacuatum pus, ventriculi, & intestinorum facultatem labefactare, ac dysenteriam multoties parere ferè insanabilem, quia ita virulenta est materia, & acrimoniæ capax, vt exulceret vias per quas pertransit: Nam si hæc per superiores partes vacuetur,partes nobiliores ampliùs afficiet, & vitia immedicabilia excitabit, ob causas dictas.

Vtrùm empyema falsum sit periculosius vero? Falsum empyema concitari ex seroso, aut pituitoso humore, ex capite, aut corpore in thoracis cauitatem delapso, Hip. firmat *lib.* 1. *de morb. num.* 18. confirmat Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 65. de pectore suppuratis: & nos plura diximus *lib.* 2. *Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 27. Hoc vitium esse periculosius potest firmari, quia pituita lenta, & viscida in eam partem confluxa, copia obstruit, & subitam suffocationem inducit, frigiditate spiritus extinguit,& lentore suo pulmoni adhærens, retenta, acriórque reddita præ mora, magis affixa exulcerat, & phthisin excitat.

Aduersa tamen pars verissima est, quia falsum empyema saltem in initio non comitatur febris, & vna solùm adest indicatio quæ sumitur à causa; in vero adest lenta febris & hectica, & diuersæ indicationes insurgunt, quædam à causa, alia à febri desumpta, ita vt quod remedium lentori puris abstergendo proficuum est, id febri maximè repugnet. Deinde verum empyema ostendunt alia signa truculenta, quæ phthisin constituunt nominata *suprà.* Accedit, quòd pituita simplex, cùm serosior sit, in pus verum transmutari non potest, sed puris similitudinem tantùm acquirere; contrà sanguis, cùm sit ad nutriendas partes accommodatus, in pus verti potest, ex quo perniciosiora damna exoriri,quàm ex pituita in eum locum dalepsa,est certissimum, quia calidius est,acrius, & magis malignum.

Curatio.

AEr sit temperatus. Cibus facilis coctionis, & distributionis,velut in phthisi. Potus moderatus,ne eius copia respirationis membra comprimantur:frigidus actu, nocuus; ferit enim pectus, & pus expectorandum incrassat. Acida vitanda. Amplectenda prissana, Mulsa: hæc enim 13. *meth.* 11. clementer, & securè empyicorum pus per sputum educit, crassos succos attenuat, secat, detergit, 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. Clysteres optimi sunt, qui reuellunt humorem ad partes inferas. Cucurbitulæ iuuant inferioribus partibus admotæ: Cùm enim ob thoracis calorem, dolorem, pondus, puris ebullitionem in parte affecta, ad hanc ex toto corpore plurima humorum illuuies confluat vbertim, qui affectum fouent, & augent, eorum momentum ad infirmas, minúsque præstantes detrudere, consultius semper mihi visum fuit.

Instituta commoda victus ratione, & obseruato debito ordine in sex non naturalibus rebus, ad materiæ contentæ expuitionem accedere oportet; nam si intra quadraginta dies non repurgetur, nullus deinde erit remedio locus, sed excitata phthisi deinceps ægrum occupabit mors. Quare ea quum ad suppurationem declinat, modicè calfacientibus, & humectantibus est adiuuanda, vt Galenus docet. 5 *simpl cap.* 5. Ea verò pars quæ in suppurationem abiit est attenuanda, secanda, per medicamenta arteriaca resiccanda.

In hunc vsum quæres: *Vtrùm in curatione empyematis indicatio sumenda sit à febre, an à suppuratione?* Dic, quòd quamuis suppuratorum febris sit complicata cum putrida, & hectica, curationis prima & potissima indicatio, non à febre, sed à suppuratione sumi debet: huiusmodi enim febris, viscerum collectionibus superuenire solet, 1. *de differ. feb.* 9. & est veluti accidens suppurationis; quare sanari non potest, nisi priùs suppuratio sanetur. Hinc fit vt præcipuus Medici scopus in pure euacuando versetur. Idcircò aliqui non neglecta febre,vires, quoad maximè fieri potest, roborant, vt optimè Auicenna insinuat, 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 5. dum sic ait: *In huiusmodi quidem hora, necessaria est virtutis confortatio cum carnibus, & cibo temperato: & non consideres febrem, & non dimittas dare carnes, timore febris, nam ipsa febris non sanatur dum sanies perseuerat, & cùm confortatur æger ad expuendum, cessat febris procul dubio.* Ratio dictat: quia totius corporis extenuatio oritur à febre, roridam partium humiditatem absumente; febris autem à pure contento in thoracis cauitate conseruatur. Ergo febris sanari non potest, nisi suppuratio sanetur.

In hunc finem non lenia arteriaca propinanda, quæ *cap. de Pleuritide* descripsimus, sed fortiora, quæ *cap. de Difficili respiratione* sunt proposita. Hoc modo Galenus 13. *meth. cap.* 18, solius puris ratione habita, offert illis, in quorum thoracis spatio aliquid per sputum repurgandum continetur, tenuatoria, quorum ope viæ aperiantur, & humores dissecentur, ac dissipentur, præsertim quum crassæ substantiæ sunt,& glutinosæ, quales in iis sunt quos empyicos vocant. Eligenda primò ptissanæ cremor, Mulsa, Vrticæ semen, decoctio Origani, Calamenthi, Hyssopi, Pulegij. Valentiora sunt Illyricæ Ireos Radix, Marrubium. Galenus *lib. de parat. facilibus, cap.* 27. ex scilla tosta salsamentum parare iubet, ad pus empyicorum repurgandum. Acria, & valentissima, cum Galeno 5. *simp.* 12. cauenda, ne resoluta humoris parte tenui, reliqua durior fiat, crassior, excretionique magis inepta. Quòd si ea exhibeas, humectantibus potionibus permiscenda cura, vt ex horum admixtione, acrium medicamentorum vis mitescat, ac temperetur.

Quòd si pus ad aluum, vel vesicam natura detrudere conetur, vt aliquando, rarò tamen accidit, & cum artis glaria vidit, & curauit Ioannes de Vigo *lib.* 2. *de apostemat. tract.* 5. *cap.* 1. hic motus licèt rarus, arte iuuandus mitibus diureticis, & lenibus clysmatis, vt citiùs vacuatio lenta acceleretur, & pus per cor & arterias celeriùs descendat, antequàm anxietudines, & animi deliquia ex eius mora sequantur. Hoc modo Aëtius *terrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 65. empyicorum pus frequentiùs per sputum, aliquando ad aluum, aut vrinæ vias inclinans, emollientibus aluum, aut vrinam prouocantibus auxiliis repurgare consulit.

Dubium est: *Vtrùm in empyemate phlebotomia aliquando vtilis?* Dic. Si inflamatio in suppurationem commigret, sit copia multa, acris, & cruda, & facta disruptione sanguinolentus humor per tussim excernatur, virésque valeant, tunc sanguinis missio reuulsionis gratia vtilis est, ne ad partem tam præstantem, ob dolorem,calorem, & ebullitionem, attrahentem ex vniuerso humores in ipsam possint confluere, qui alium affe-

ctum excitent primario morbo grauiorem. Si verò suppurata vomica verum empyema constituit, tunc vires validæ esse non possunt, quia puris fœtor, acrimonia, & malignitas spiritus resoluunt, vitalem facultatem labefactant, naturales vires eneruant: quare eo tempore sanguinis missio penitus fugienda.

Pus in cauitate thoracis contentum, externis exsiccantibus thoraci ipsi admotis est resoluendum; & licèt calefaciant, maior est vtilitas quæ sumitur à puris resolutione, quàm sit id, quod ex febris sequitur incremento, nocumentum. Spongia ergo imbuatur decocto, vel linteum duplicatum, & pectori applicetur. Parabitur decoctum ex Aristolochia, Rad. Ireos, Althææ, Thym. Hyssopo, Origan. Prassio, Melil. Camomil. Spic. Nardi, Sem. Dauci, Agarico. Post quorum admotionem, pectoris regio illinatur vnguentis, ceratis, & emplastris, factis ex oleis Camomil. Anethin, Liliac. Irino, Cerato filij Zachariæ, Melilot, puluere Pulegij, Ireos, Spicæ. In eundem vsum conferunt Theriaca, Mitridatium, Athanasia. Si verò times, ne exsiccantium vi, tenuiore humoris parte absumpta, reliqua induretur, emollientia cum resoluentibus permisce, vt est Althææ radix, & si quæ alia.

Dubitant plures: *Vtrùm Lac in empyemate sit ex vsu?* Recusant aliqui, quia est crassi succi, pus incrassat, & excretioni contumacius reddit: & cùm tota curationis spes sit in repurgatione puris, magis amant vstionem, vel sectionem, quo remedio, facto emissario, tota puris machina extra educitur. Sed si affectio diuturnior sit, imbelles vires, febris calor vrgeat vehementer, tabescat æger, maximè si copiam non multam puris thorax contineat, tunc salubre præstat commodum lactis vsus, præsertim asinini; quòd cùm tenuius sit, pectus à pure repurgat, ipsius sorditatem abstergit, fœtorem corrigit atque emendat, nutrit perbellè, extenuatum corpus mirificè humectat, atque incrassat. Equinum asinino est persimile: & si hoc assumere ægri recusent, caprillum, aut bubulum maximum auxilium præbent.

Vltimò disceptandum: *Vtrùm sectione, vel vstione inter tertiam, & quartam costam celebrata, empyici pectus aperire liceat?* Empyicos esse vrendos, vel secandos, quando desperata salus est, cæteráque præsidia non iuuant, veterum peritissimi exararunt: *Nam vbi vnica via salutis, eáque dubia est, illa etsi cum periculo tentanda; melius enim est nos aliquid agentes periclitari, quàm ægrum omni spe adempta certò perire*, vt eleganter 10. *meth.* 10. dictauit Galenus. Per vstionem autem non intelligimus tantùm, excitanda esse vlcera in partibus pectoris externis, quod voluit Celsus *lib.* 3. *cap.* 22. sed penetrandum esse vsque ad thoracis cauitatem, vt per apertionem pus intùs contentum expurgari possit. Si verò Paulus *lib.* 6. *cap.* 44. eam condemnat, intelligendus, si multa puris copia simul exhauriatur: sic enim habet: *Sunt qui scapellum quoque adhibere audeant: inter quintam, & sextam costam, transuersa linea paulùlum obliqua cutem incidunt: deinde aculeato cultello costas succingente membrana perforata, pus excernunt. Verùm istis, & qui vsque ad pus adurunt, vel protinùs mortem inferunt, cùm vnà insanabiles inducunt.* Quo pacto autem vstio huiusmodi penetrans molienda sit, explicant Hip. *lib. de loc. in homin. lib.* 2. & 3. *de morb.* & *de internis affectionib.* Auicenna *cap. de empyemate.* Caue tamen ab hoc præsidio, quando vires insigniter sunt lapsæ, aut suppuratio in phthisim insanabilem & transmutata: Si enim eo tempore vras, aut seces moribundum corpus in certum interitum, exhaustis viribus, & resolutis spiritibus, præceps ex tempore dabis. Ob hanc causam consultissimè monuit Hippocrates *lib.* 6. *epid. sect.* 7. *text.* 11. vt *tabescentes statim vramus.*

Galenus 6. *Aphor.* 27. in empyematicis magis vstionem amat, §. *Vstione igitur indigent, qui plurimum habent pus, vt qui desperent per spuitiones posse expurgari, &c.* Hippocrates *loc. cit.* secare iubet inter costas, primò nouacula, deinde scalpello acuto. Conciliantur facilè, si asseras illos esse vrendos, quando purulentæ materiæ caliditas mitior est, & ægri debilitas perforationem dehortatur: tunc enim cauterio potentiali, cutem, subiectósque musculos corrodere, & posteà cum phlebotomo citra dolorem, ad internam thoracis partem foramen perducere licebit. Si contraria adsint, ferro candente latus aperire, est vtilius.

De loco sectionis, & vstionis in empyemate, varij varia proponunt. Quidam inter secundam, & tertiam costam hoc opus celebrandum imperant, quia hac parte sectio facta diaphragma non lædit. Alij, de quorum numero est Guido Cauliacensis *tract.* 3. *doct.* 2. *cap.* 5. inter quartam, & quintam hoc opus exercent, ne septum, membrum nobile ac neruosum, cultro tangatur, & lædatur: quod timuit Hip. *lib.* 3. *de morb. num.* 27. dicens: *Quòd si præ crassitudine humor non fluctuet, neque strepitus sit in pectore, verùm spiritum frequentem trahat, & pedes intumescant, & tussicula aliqua adsit, ne te decipiant hæc, sed thoracem pure plenum probè noris. Proinde in terra Erethriade, liquida, & valde trita, & tepida linteum tenue tingito, eóque thoracem circumcircà integito, qua parte primùm resiccatum fuerit, ea secato, aut vrito, quàm proximè ad septum transuersum; cauendo tamen ne hoc ipsum lædas.*

At Hippocratis admittenda sententia, qui *lib. de internis affectionibus* sic ait: *Costam tertiam ab vltima, vsque ad os secato: deinde cum terebra caua vltrà perforato; & vbi perforata fuerit, aquæ parùm emittito.* Hic ergo puris extrahendi modus securior est; eo enim paulatim pus extrahitur, & foramen ad libitum claudi potest, nec vllus subest timor, vt diaphragma apertione pungatur. In qua autem parte collectum fuerit pus, in ea quoque sectio molienda: quòd si in vtraque, vtrobique secandum. Caue tamen ne per apertum foramen aër ingrediatur, & vitalia membra præternaturaliter refrigeret, & alteret: Licèt enim continuò aërem inspiremus frigidum, citra læsionem vllam: tamen ille ingreditur sensim, & pedetentim, & asperam arteriam, pulmonésque ingressus, & reconditus, in cor paulatim deducitur. Externus verò non attractus, nec priùs contemperatus, affatim & repentè ingrediens, spiritales partes suo contactu refrigerat, & sæpè spiritum vitalem extinguit.

OBSERVATIO.

Verum Empyema, Testudinum Syrupo, & Ebeni decocto, curatur.

Laborauerat quidam pleuritide sæua, & incocta, in qua cùm omnia ferè remedia incassum tentarentur, in pessimum Empyema delapsus est: febris erat assidua, continuum saniei sputum, spirandi difficultas, rubebant genæ, aderat fastidium summum. Medici de thoracis sectione iam deliberabant, à qua ille cùm perhorreret valdè, ad alia tentanda præsidia se accingit. Idcircò expectorantia adhibita. Lactis imperatus potus, quod assumptum per dies duodecim, & increscente Medicorum consilio flocci fecit. Corpus erat mirè emaciatum, pus excernebatur in copia multa: Et cùm ab hoc in cauitate thoracis contento, cætera symptomata tanquam à primo fonte scaturirent, illud resoluere statuens, reficio corpus humectantibus, exhaustum. Cúmque in hunc finem plurima sese ostentaret medicamentorum sylua, nullum aliud, excepto lacte, præstantius esse, experimento felici adinueni, quàm testudinum nemoralium vsum: quarum carnes, cum ouis, rectè priùs elotas cum decocto radicis

radicis Ireos, longæ Aristolochiæ, & Enulæ Campanæ, in balneum Mariæ conijcio, & ex aqua stillatitia syrupum cum sacchari & mellis, an. partib. æqualib, conficio: cuius vncias quatuor, adiectis vnciis duabus aquæ scabiosæ, in aurora ægrotanti offero; & vt somnum captet post haustum, maximè enitor, quo paracto, sudor obrepit per cutem suauis. Quem syrupum, tribus horis post cœnam, repetendum impero. Humectato sic corpore, & solidis membris refectis, ad sudationes leues, parata ex decocto Ebeni accedo, quibus semel in die, aut alternis diebus vsus sum. Vix quindecim dierum spatio hoc auxilio vsus est, quando alacrior redditus, minuto puris sputo, febricitabat remissius, dormiebat suauiùs, respirabat faciliùs, auidiùs appetebat, concoquebat feliciùs; & exsiccante regimine vtens, ad trigintaque sudationes accedens, cessante omninò excretione puris, & absente febre, pinguiculus factus, omnino à morbo est seruatus. Magna ergo est Ebeni potentia, apud Dioscoridem *lib. 1. cap. 91. de Ebeno*. Paulum *lib. 7. tit. de Ebeno*; nam mirificè siccat, detergit, atque subtiliat. Et licèt nostrum, veterum Ebeno tantùm sit proximum, & Guaiacum nominetur, tamen eius decoctum ebibitum, vlcera repurgat à sanie tam interna, quàm externa, ita potenter, vt miraculi instar absumpta omni putrilagine, ipsa conglutinet, & regenerata carne, ad cicatricem perducat; demum vetustas efficacissimè sistit, cuiusque generis illæ sint distillationes. Quare ad absumendam saniem, & humiditatem excrementitiam, vnicum est alexipharmacum.

CAPVT XII.

De Ventriculi debilitate.

Definitio.

QVia verò paulo antè, pro ingenij nostri captu, quantum nobis non incuriosa lectio adminiculabatur, enarrantes curationem morborum, qui partes vitales infestant, orationem contexuimus, subit nunc, vt quæpiam non indigna scitu, de curatione morborum, qui partes naturales opprimunt, explicanda prætexamus, & illustremus etiam quæstionum varietate, & floribus, mirisque obseruationibus exornemus.

Scrutabar solicitè admodum, & curiosè nuper quanta esset potentia & necessitas ventriculi, sed in solutionem problematis huius incidi facillimè, cùm à Galeno decantatum sit vbique, summam esse huius partis sympathiam cum partibus reliquis. Deinde cùm sit promptuarium alimenti, primáque officina coctionis, & illius os exactissimo sensu sit præditum, fit vt plurima excrementa, crudíque humores eo generentur loco, quæ in varias partes delapsa, varia vitia possint excitare. Ob hanc causam scribit Hippocrates *lib. 7. epid. sect. 3. text. 1. Ventris torpor, omnium confusio.* In hunc sensum Serenus, Medicus antiquissimus, *in suis carminibus*, ventriculum Regem totius corporis esse, non inscitè pronuntiat. Quare si vel minimùm afficiatur, aut diuturna officij vacuitate reddatur ignauior, tota naturalis œconomia statim labascit, ac corruit.

Debilitas ergo ventriculi, omnium corporis vitiorum causa est monente Galeno *in com. cit. nuper loci epidem.* Ex praua enim chylosi, non fit laudabilis hæmatosis; quare nostri corporis partes impuro sanguine altæ, variis morborum generibus conflictantur. Ob hanc causam inquires: *Vtrùm ad faustam coctionem ventriculi, necessaria sit alimenti præparatio in ore?* Dic, quòd cum summum, & supremum naturæ opus, sit nutritio, quia tamdiu animal viuit, qamdiu nutritur: ita plurima machinamenta ipsa fabricauit, vt nutritionis ope posset floridum, & robustum permanere. Hoc opus alimentis per assimilationem perficitur; illa non potuerunt similia euadere, nisi priùs plurimas transmutationes paterentur: quare in ore, ventriculo, venis mesaraicis, iecore, venis, & in singulis partibus priùs concoquuntur.

Prima ergo transmutatio ea est, quæ in ore celebratur, vt 1. 1. *doct. 4. cap. 2.* docet Auicenna, dicens: *Omne nutriens masticatione quadam recipit digestionem.* Alimentum enim solidum, & durum, non solùm dentibus diuiditur, frangitur, & conteritur, sed contactu linguæ, & aliarum partium quæ sunt in ore, transmutatur verè; nam tunica linguæ, & aliarum partium oris, communis, & continua est cum tunica interna œsophagi, ventriculi, & intestinorum, vt *4. de vsu part. cap 8.* & *6. Aph. 32.* & *1. prorrhet. 30.* retulit Galenus.

Quare sicuti tunica interna ventriculi facultate concoctrice prædita est sic tunica palati, & linguæ facultatem sortitur alteratricem. Accedit etiam, quòd in glandulis quæ sunt in radice linguæ, generatur saliua, quæ non solùm habet facultatem abstergendi, sed concoquendi, & scorpiones, animaliáque venenosa solet interficere, vt *3. de natural. facult. cap. 7.* & *10. simp. cap. de saliua*, affirmauit; præsertim si sit hominis ieiuni, famelici, aut sitibundi, tunc enim maiori vi prædita est: & lingua inter omnes partes, pro corporis mole, maiores suscipit venas, arterias, & neruos.

Hinc fit, vt evidentiùs inter omnes partes, totius temperamentum exprimat: sic etiam saliua, quæ in ipsa generatur, quæ pro gustu, & nutritione summè est necessaria, quarum erat instrumentum. In ore ergo transmutatio fit, quæ videtur speciem mutare. Hoc ita esse patet in carne, pane, & alimentis reliquis in dentium interuallis, detentis, quæ post aliquot horas, colores mutant, & sapores: in vino rubro in ore detento, quod deperdit colorem. Quare hæc alteratio non solùm alimentis duris, sed omnibus aliis est propria, & peculiaris.

Et licèt illa nullius coctionis causa fiat, ex Arist. *lib. 2. de partib. animal. cap. 3.* vtilis tamen est, vt coctio ventriculi perfectiùs celebretur: quia in ore non solùm comminuitur alimentum, sed secundùm substantiam transmutari incipit, etsi deinde in ventriculo perficiatur. Plurimùm enim refert, cibos diu in ore retinere, vt absolutè chylificatio absoluatur. In hunc sensum rimatur Aristoteles *10. sect. probl. 47.* Quare homines habentes dentes raros, & paruos, sint breuioris vitæ: respondétque hoc accidere, quia partes ob attritionis defectum deprauatè nutriuntur.

In ventriculo alimenta omninò speciem mutant, & in aliam substantiam transformantur: qua ratione ducti veterum nonnulli, coctionem ventriculi appellabant corruptionem, in qua quædam substantia perfectior alimentis generatur, quæ vocatur chylus, seu chylamen, vt *lib. de atra bile, c 3.* Galenus aduertit, quæ pulti, aut cremori prisanæ similis est: & hæc chylificatio à facultate alteratrice ventriculi, mediante calore illius, & partium vicinarum quæ ipsum circumdant, perficitur, *3. de natural. facul cap. 7.*

Hoc loco Galenus affirmat, alterationem factam in ventriculo, maiorem esse ea quæ efficitur in ore, minorem verò alteratione, quæ in iecore celebratur. Hinc arrepta occasione dubitandum: *Vtrùm actio ventriculi ad vitam magis necessaria sit actione iecoris?* Nam si coctio ventriculi, & iecoris immediatè speciem mutant, & transmutant substantiam, vna maior esse non potest, quàm altera. Si autem alia constituatur maior, hæc debet esse coctio ventriculi, tum ratione passi, tum agentis: alimenta enim magis distant à chylo, quàm à sanguine & humoribus reliquis, cùm sit humidior & fluxilior; quare minor dispositio in sanguificatione, quàm in chylificatione remouetur. Deinde ad coctionem

ventriculi,

ventriculi, non solùm ventriculi, sed cordis, iecoris, lienis, omenti, septi transuersi, arteriæ magnæ, & venæ cauæ caliditas concurrit. Igitur actio ventriculi, animali ad nutritionem simpliciter est necessaria, vt 4. *de vsu part. cap.* 1. Galenus aduertit, dicens sine labore ventriculi omnia alimenta esse inutilia, vbi per laborem, actionem ventriculi intelligit. Hinc fit, vt ventriculi inflammatio sit iecoris inflammatione deterior, quia deprauatur sanguificatio, nequeunte iecinore in ventriculo malè concocta corrigere. Deinde ob consensum cum corde, febris oritur malignissima, lipyria, ex Aëtio *tetrab.* 2. *ser.* 1. *c.* 89. & ob sympathiam cum cerebro, ferina neruorum, & cerebri vitia expullulant, teste Galeno 1. *de sympt. caus. cap.* 2. Hoc modo *lib.* 1. *meth. c. vlt.* quo loco de dignitate partium, & earum necessitate exactè disceptat, & 11. *meth.* 15. actionibus iecoris, & ventriculi semper esse prospiciendum in morbis affirmat, quia sunt partes principes, & earum officia toti sunt maximè necessaria, cùm non ex cibis quos vnusquisque acceperit, alimentum corpori suppeditetur, sed ex iis quæ in ventriculo, & iecore rectè sint concocta; quod etiam 4. *de sanit. tuend. cap. vlt. in fin.* confirmat.

Sed quid respondemus Galeno 6. *de placit. cap.* 6. *in med.* affirmanti actionem iecoris magis esse vitæ necessariam, quàm sit actio ventriculi, quia sine ea animalia viuere nequeunt; ventriculus autem, si cibos conterere non possit, animalia possunt perdurare, vt in quibusdam nationibus, quæ solo lactis potu, & cibis liquidis viuunt, experimento constat manifesto. Solue dupliciter hunc obscurum locum. Primò. Actio ventriculi duo includit, primum est comminutio, & contritio, & eliquatio. Alterum est introductio formæ chyli, quam chylificationem vocamus. Prima actio non est simpliciter necessaria, de qua intelligendus Galen. vt constat ex contextu ipso: nam vsus est verbo conterere. Chylificatio verò si est necessaria, vt nullum alimentum animalia ad nutritionem possit esse vtile, nisi priùs formam chyli in ventriculo, aut intestinis suscipiat.

Solue secundò. Ablata actione ventriculi, animalia viuunt, verùm cum labore plurimo, quia aut ægrotant, aut sunt celeriùs ægrotatura, neque durabunt diu. Notabis vltimò, quòd quemadmodum alimenta externa, quando non sunt præparata, vt decet, in ventriculo non concoquuntur, sed incocta manent, aut corrumpuntur; quando autem diminutè sunt præparata, solent in ventriculo calido, & robusto concoqui exactè, quia proportione illi respondent: non enim rectiùs concoquitur alimentum quia tenuius est, aut magis præparatum, sed quoniam ventriculo concoquenti est magis proportionatum: Similiter ea quæ in ventriculo non sunt concocta, aut sunt corrupta, neque in iecore, neque in partibus poterunt transmutari; quæ autem diminutè sunt concocta, rectè possunt in iecore in sanguinem verti, quando ipsum fuerit calidum, aut robustum. Ex his facilè disces, quare Galenus 5. *Aph.* 26. & *lib. de bonit. & vit. succor. cap.* 5. *in fin.* nihil esse in cibis, quod æquè ad succi bonitatem conferat, quàm vt facilè in ventriculo concoquantur.

Vtrùm verò ventriculus principaliùs concoquat proprio calore, an calore partium vicinarum, dubium est. Hanc partem confirmant rationes multæ. Prima, quia causæ vniuersales, & primariæ principaliùs concurrunt in effectum, quàm secundariæ. Sed caliditas cordis, & iecoris respectu actionum omnium partium, habent se sicuti agentia vniuersalia, & primaria. Ergo in coctione ventriculi, principaliùs concurrit caliditas partium vicinarum, & illi actio ventriculi potissimùm est tribuenda.

Secunda. Ventriculus habet se sicut lebes, & viscera quæ circumdant, velut ignis, auctore Galeno 3. *de nat. facul. cap.* 7. Sed quæ concoquuntur in lebete, potiùs calore ignis, quàm lebetis concoquuntur. Ergo, &c.

A Tertia. Caliditas vicinarum partium est multò fortior quàm sit caliditas ventriculi. Ergo, &c.

Pro contraria parte facit & illud argumentum, quòd coctio ventriculi perficiatur à facultate alteratrice illius, quæ vim habet chylificandi, & quæ dimanat ex modo substantiæ ventriculi: Nam facultatum proprietates modum substantiæ partium insequuntur, ex Gal. 6. *de placit. cap.* 8. *in med.* & 7. *de placit. cap.* 5. quæ sicut requirit certum modum substantiæ, sic determinatum temperamentum, & calorem exoptat, cùm sit actio determinata; hic verò proprius est ventriculi, & non partium adiacentium calor.

Solue dubium hoc modo. Coctio vniuersaliter comprehendit & eam transmutationem, quæ comminutione, & eliquatione perficitur, & eam quæ propriè appellatur chylificatio. Ad priorem principaliùs concurrit aliorum viscerum caliditas, cùm in illis maior caliditatis efficacia vigeat. Ad posteriorem transmutationem, propria ventriculi caliditas præcipuè concurrit: cùm enim sit actio determinata, à certo & determinato agente celebrari debet: at caliditas aliorum viscerum, non est agens adæquatum, sicut caliditas propria ventriculi.

B

Solue secundò, dicendo, respectu obiecti determinati interdum calorem remissiorem, esse intensiore fortiorem: venter enim qui temperatum sortitur calorem, perfectiùs transmutat alimenta, quàm ventriculus calidus. Hoc modo struthiocamelus, & aues pusillæ, suo languido & remisso calore, ferrum, & semina durissima conterunt, quæ animalia calidiora, imò nec ignis valeant conficere.

C

Obiecta verò sic dissolues facilè. Licèt enim verum sit, causam vniuersalem, & primariam principaliùs influere in effectum, vt docet Arist. 8. *phys. cap.* 5. calor ventriculi non excludit calorem cordis: Nam hic insitus calor est, gubernatus ab influente ex corde cum spiritu, sine quo nec ventriculus, nec alia pars poterat actionem afficere, vt constat ex Gal. 5. *de loc. cap.* 1. Quamuis autem Galenus ventriculum comparet lebeti, & alibi asserat ventriculum in animalibus sic se habere, sicuti terra respectu plantarum, cui sunt affixæ, vt 1. *de caus. sympt. c.* 7. ipse prædixit, hæc similitudo non est omnimoda, quia nec lebes, nec terra habent facultates insitas, quibus præditus est ventriculus; in eo tamen conueniunt, quòd ventriculus est veluti receptaculum, & promptuarium, sicut & illa.

D

Illud verò commodè hoc loco agitandum: *Vtrùm ventriculus in gratiam propriæ nutritionis, an in commodum aliarum partium operetur semper?* Galenus enim pro certo affirmat, facultates naturales in suæ tantùm nutritionis gratiam operari, nec sollicitas esse de aliorum commoditatibus: sic 6. *de placit.* 8. 3. *de natural. facult.* 13. *lib. de motib. liquid* 11. 9. *sec. loc.* 2. Et 2. *Aph.* 18. ventriculo loquens, sibi soli, inquit, alimentum trahere, atque suis tunicis apponere, & vbi fuerit satiatus, vt se exoneret, reliquum tanquam superfluum pellere: non quòd curet, aut, norit, aliis vtile esse, 5. *Aph.* 39.

Huius placiti ea ratio assignanda: quoniam in eo differunt organa animalia à naturalibus, quòd hæc sola natura cœca, & parum gnara; illa, anima, & cogitatione regantur. Atqui cogitatio est, quæ corpori toti præest: Igitur illi incumbet totius, & singularum partium prouidentiam habere. Et per consequens sola animalia organa, quibus præsidet cogitatio, intelligentiæ, ac diuinitatis particeps, in vsum, & commoditatem illorum expendent operas suas; non naturalia, cùm mente & ratione careant, sed sui tantùm gratia operabuntur, sibique tantùm inseruient, nihil de alienis vtilitatibus anxia: quanquam rectè prouidente natura fiat, vt dum sibi seruiunt, non parùm etiam conferant vsibus aliorum; & dum superflua, onerosáque expellunt, aliis alentem materiam præstent.

E

Hoc

Hoc modo, ait ipse *de natural. facult. cap. 7. nihil in rerum natura reperitur, quod trahat propter ipsum attrahere, sed vt eo, cuius per tractum fit compos, fruatur.* Hac ratione iecur attrahit chylum, suæ solùm vtilitati intendens, nullam de ventriculo curam habens; & ipsum in sanguinem vertit, reliquum verò pellit, & corpori permittit. Hinc fit, vt membra priora præparent posterioribus, non ob horum fruitionem, quorum non sunt solicita, sed sibi tantùm laborant, & mouentur. Hoc pacto vbera lac sugunt, vt eo nutriantur, nulla de infante præuisione facta. Testes semen gignunt, quod sibi in alimentum parant, nihil de posteritate cogitantes. Cerebrum spiritus creat animales, quibus imaginatur, cogitat, aut reminiscitur, nihil curans de musculis, aut neruis.

Ex his colliges, non habere ventriculum facultates binas, alias, vt est instrumentum coctionis, quæ communes vocantur, & in gratiam totius corporis finiuntur; alias, vt est pars similaris, quæ nutriri postulat, quæ propriæ dicuntur: etsi enim vterus attrahat semen in formationem fœtus pro nutritione propria, & vesica fellea sugat bilem expurgando sanguinem, & ad sui nutritionem sanguinem attrahat; tamen necessum fuit, vt hæ partes ob varios vsus duplices sortirentur facultates, quod ventriculo non accidit, qui non duplices, sed simplices quatuor obtinet.

Hæc est firma Galeni sententia, sed contra eam sunt obiectiones plures: Et formatrix proponi potest primò facultas, quæ nos ab initio fingit: hæc modò marem, modò fæminam generat, nullius propriæ, sed communis vtilitatis gratia; nihil enim ex varietate lucratur, sed propagandi generis humani causa, quod sine sexuum diuersitate non constaret. Secundò, vis afferenda est in medium, quæ nos iam in lucem editos alit: naturalis siquidem vteri facultas, edito in lucem fœtu, confestim sanguinem, quem singulis mensibus per vterum excernebat, ad vbera mittit, ad commutandum in lac, & in eo opere durat per biennium ferè, vsque quò fœtus iam ablactari queat, & vti solidiori cibo; quo tempore rursus lac in vberibus minuit, & ad vterum sanguinem remittit, quasi nouæ conceptionis auida, peracta fœtus prioris lactatione.

Tertiò. Naturalis est obiicienda, quæ nos adultos gubernat, nobisque inseruit alendis, in ventriculo, corde, vasis, hepate, cerebro: ventriculus namque alimenti copiam non sibi sufficientem, sed toti corpori alendo trahit; cùm enim sibi minimum sufficeret, pergit tamen assumere, nec antè cessat, quàm pro totius captu expleatur. Hepar, & vasa sanguificant, non quò sibi tantùm, sed quò toti sufficiat corpori. Cor spiritus vitales pro toto etiam creat: Cerebrum animales, ad sensus, & motus per organa distribuendos.

Denique tam intra, quàm extra corpus multa inuenies, quæ absque peculiari vsu sine fine operantur. Septum enim vel nobis inuitis, & veluti solo naturæ instinctu, in cordis refrigerium perpetuò agitatur. Pectus per tussim in pulmonis subsidium. Palpebræ nictant, tuendorum oculorum gratia. Vbera lac gignunt, ad educandum fœtum. Testes semen, ad generationem. Vterus auidissimè attrahit, concipit, & gestat, sæpè etiam cum insigni damno. Vtraque vesicca attrahit, vna, bilem; altera, vrinam, nulla cum vtilitate sua.

Sine vlla etiam propria cœlum perenni circuitu nobis Solem impertitur moderatum; terra, alimentorum copiam; piscium, mare; auium, æther; sidera, influxus; suas vires, medicamenta; & mille alia id genus naturalia agentia nobis gratis operantur, adeò vt magis de alienis, quàm de propriis vsibus solicita videantur, & non rarò cum proprio dispendio, & iactura, prout in ascendente aqua ad vacui fugam experimur, & in disrupto vtero præ fœtus exclusione, & aliis. Neque Galenus ab hac santentia est eliminandus, cùm vel sui placiti immemor, vel fortè tantis rationum momentis conuictus, scripsit 6. *de placit.* 7. hepati ventrem præparare: & 1. *de caus. sympt.* 6. in vasorum cacochymia, qualitatem alimenti contrariam expetere: quod etiam dixit 4 *simpl.* 16. quasi sentiens, ventriculum pro hepate agere, & de totius commoditate sollicitum esse, ac per consequens de aliis.

Superioribus hæc etiam est addenda ratio: Ventriculus attrahit alimenta medicamentosa, non sui causa, verùm in gratiam membrorum, vt auctor est Galenus *lib 1. de caus. sympt. cap. 6.* dum sic ait: *Venter visceribus, venisque subseruit, & quales hæc succos requirunt, tales appetit, nempè affectioni contrarios: crassis quidem, qui attenuant; tenuibus, qui crassant; glutinosis, qui dissecant; exasperantibus, qui leniunt; ad eundem modum calidis, qui frigidi sunt; frigidis, qui calidi; sicut siccis, qui humidi; & humidis, qui sicci.* Repetit 4. *simpl.* 10. §. *Nam si præter. &c.* Vltima obiectio est huiusmodi. Vesica attrahit vrinam, & cystis fellea bilem, & vterus semen. Sed iis non fruuntur hæ partes, cùm iis attractis non nutriantur, sed sanguine. Ergo, &c.

Ad primam tamen respondet Galenus 14. *de vsu part.* 10. non formare vim naturalem varios sexus, alicuius boni communis, & alieni gratia, sed eam varietatem constitui magis ex materiæ necessitate, & temperamenti qualitate, quæ ad eam cogit, quàm ex formatricis natiua prudentia: hæc enim cùm in humano semine vna sit, inquit ipse, vnum tantùm, & potest, & intendit, nempè marem; euadit verò quandoque fœmina, ex materiæ ineptitudine ad marem.

Secundam explicat Galenus *cit. de vsu part.* 8. dum asserit, non sequi semper ad naturæ conatum, & benignitatem, eam vberum plenitudinem, sed ad vasorum compositionem. Connexuit enim natura vteri vasa cum vasis vberum eo consilio, vt quandiu fœtus esset intra vterum, ad eum transferretur sanguis, fœtus alendi gratia, non solùm à reliquo corpore, sed ab vberibus; fœtu verò excluso, sanguis ad vterum remearet in lac vertendus. Attrahentibus ipsis, cessantéque editi in lucem fœtus tractione, sursum conscendit, & naturali vberum facultate in lac vertitur, in propriam, non fœtus alitionem. Nec verò Arist. mutuam illam sanguinis delationem sursum, deorsum, & è contrà in grauidis, & fœtis iam ad vteri naturalis facultatis prouidentiam refert.

Ad tertiam. Quanquam, inquit, plus alimenti attrahat ventriculus, quàm propriæ alitioni necessarium sit; nec suus satietur appetitus; donec tota cauitate repleatur alimento; quod toti corpori sufficiat: causa tamen cur tantùm appetat, tantóque desideret impleri, non corporis necessitas est, sed sui ipsius propria, leuandi nempè molestiam, & anxietatem, quam patitur à sugentibus membris. Cùm enim ad vniuersum ventriculi spatium vasa accedant mesaraica sugentia, nisi adsit alimentum, à ventriculi humido, substantia, fit vt nisi ad summum vsque totus ventriculus repleatur, vasa quæ ori eius implantantur, adhuc ventriculum ipsum diuellant, ac lacessant, vnde totus impleri cogitur, nec priùs à tractu cessare, quàm cesset vasorum suctio: sic non quò corpori benefaciat, sed quò nulla sui parte molestam vellicationem, suctionémque patiatur; atque ita sui tantùm gratia appetit, trahit, & assumit.

Sic hepar non in corporis, sed in sui alimoniam, & vasorum quibus abundat, sanguine turgentium, chylum allicit. Cor sibi spiritum creat, quo pulsat, & viuit: sibi etiam cerebrum suos, quorum ministerio imaginatur, cogitat, & reminiscitur: sibi vbera lac, quo nutriuntur, & semen testes: septum autem (præterquam cum tussiente pectore, & nictantibus palpebris, tanquam organum animale, imaginationis imperio agit) motu thoracis quem agitat, sibi parat refrigerium, vitam, & durationem, vterus, seminis attractione delectatur. Atque ita propter suas commoditates agunt: Non enim vtilitas

vtilitas in sola alitione consistit, nec solius alitionis gratia creata alliciunt similia, aduersa repellunt, sed & voluptatis etiam, & tuendi temperamenti. Ita Galenus.

Nec 6. *de placitis*, voluit ventriculum operari, hepatis, aut membrorum, gratia, sed tantùm quiddam agere, ex quo hepatis, & totius vtilitas sequatur. Dum verò alimentum attrahit vasorum cacochymiæ contrarium, simul ipse laborat, aut sua ipsius vasa, vt se explicante Galeno constat, ex *cit. de sympt caus.* atque adeò sibi prouidet, non aliis. Vbi enim totius habitus non conuenit cum temperamento ventriculi, is sibi tantùm conueniens appetit, quantumuis corpori noxium, quoniam, vt idem Galenus ait, 1. *de sympt. caus.* 7. maiorem prouidentiam habere non potest, tuendi alienum, quàm proprium temperamentum.

Cæterum quamuis naturalia agentia, & quæ sola natura reguntur membra, inter agendum magna ex parte secundum rationem agant, nec ita aliorum commoditatibus vacent, vt suo ex opere aliquid etiam non lucrentur; negari tamen non potest, ita aliquando alienis vsibus inseruire, vt nullum sibi comparent emolumentum, quin potiùs dispendium, & damnum.

Non enim elementa, cœlum, sidera, & Sol, ex commoditatibus quas nobis præstant, sibi vllas reportant; non medicamenta, dum nobis suis viribus seruiunt, non palpebræ nictando; aut vterus ex gestatione, & partu, quo potiùs disrumpitur, & non parum incommodatur: id quod & in multis aliis inuenies, in quibus irrationalis operatur natura, nobísque insitæ facultates naturales, non propter suam, sed alienam vtilitatem; & in eam quidem plerunque feruntur, tanquam in scopum suarum actionum. Cùm enim natura, sicut & Deus nihil faciat frustra, necesse est vt semper in finem aliquem tendat, & gratia alicuius agat: verùm quia rationis est expers, nec finem præcognoscit, nec in illum tendit propria, vt dicitur, operatione, (quo pacto agunt quæ ratione, & cogitatione feruntur) sed aliena, vt lapis, aut sagitta quæ ab homine iaculatur, & prout dicebat Auerrhoes 12. *metaphys.* directa à non errante intelligentia.

Quòd si hæc non minùs imperat, ac prouidet, (ne amplius dicamus) facultatibus omnibus, quàm mens nostra variis corporis nostri membris; atque mens ipsa, vnáque in cerebro cogitatio, instrumenta sua, musculos nempè, non minùs ad aliorum vtilitatem, quàm ad suam dirigit, imperátque pro vario, aut corporis, aut animæ vsu, modò quidem cruribus gressum, modò linguæ loquelam, aut manibus motum, sine aliqua ipsarum partium quæ mouentur commoditate, deficiunt siquidem, & fatigantur motu: cur superior illa intelligentia perinde non imperabit naturalibus instrumentis, modò in suos, modò in alienos vsus?

Negari igitur non potest, facultates naturales aliorum etiam gratia aliquando operari; ac proinde nihil mirum, si sanguifica illa iecoris, communis dicatur, & pro toto laborare, si non ex propria intentione, & sibi cognito vsu, eo quòd irrationalis cùm sit, fortè sui operis finem ignoret, saltem ex creantis industria omnia prospicientis, & benignè dispensantis.

Vltimæ verò rationes, & subobscura loca, etsi ansam præbuerint pluribus, etsi doctissimis, vt Galenum acriter reprehenderent, tamen intelligenda sunt, quando succi, & intemperies viscerum, & membrorum, communicantur ventriculo, quod magna ex parte fit. Os enim amarum redditur per biliosas febres; dulcescit, redundante sanguine in vasis. Quare pro se, & non pro aliis expetit hæc contraria ventriculus; licèt his prosit ex accidenti, quæ simili cacochymia occupantur.

Ad postremam rationem dic. Non sola nutritio, est fruitio, sed etiam voluptas, aut temperamenti conseruatio. Sed vterus semen attrahit, eóque fruitur ob voluptatem: vtraque vesica, vrinam, & bilem, quibus natura sua gaudet, & conseruatur, ob similitudinem quæ inter ipsas intercedit. Magnes ferrum, electrum paleas, & omnia natura constantia simile attrahunt, contrarium verò repellunt; & deinde assimilant sibiipsis ea quæ attraxerint, quas operationes quum exercent, magnoperè iuuant totum corpus. Ita lien ex hepate in seipsum fæcem sanguinis prolectat; vesica, bilem; & renes, vrinam, vt eleganter dictabat Magister, 9. *secund. loc. cap.* 2. §. *Didicistis autem, &c.* Sed instabis: Si bilis, & vrina attrahuntur pro tutela, & conseruatione vesicæ vtriusque, & pro expurgatione totius, cur ibi non retinentur, sed expurgantur; hoc enim modo attrahitur, & retinetur ferrum à magnete? Dic. Bilis, & vrina retenta acriora fiunt, & expultricem vesicæ stimulant; ferrum verò, quale ab initio fuit, perseuerat, & magnes non sentit irritamentum vllum.

Postquàm ventriculus cibum transmutauit in chylum, & saturatus est, reliquum tanquam onerosum à se repellit ad intestina, & venæ mesaraïcæ, veluti baiuli, deferunt ad venam portæ, vt *de vsu part. cap.* 2. auctor est Galenus: iecur autem per illas venas veluti per manus, partem benignam chyli ad se allicit, pars autem recrementitia, & sicca remanet, quæ permixta cum humore bilioso, & aliis humiditatibus fæcem, & stercus constituit.

Deinde perscrutandum: *Vtrùm ventriculus inter coquendum, vera nutritione nutriatur chylo?* Galenus respondet affirmatiuè, 3. *de facult. natural. cap.* 13. *in med.* & 4. *de sanit. tuend. vlt. in fin.* & 2. *Aphor.* 18. docens ventriculum puriorem chyli partem tunicis suis apponere, agglutinare, & assimilare, quibus actibus perficitur nutritio, 10. *de facult. nat.* 11.

Hæc doctrina confirmatur primò. Quælibet pars nutritur alimento sibi simili. Sed ventriculus cum chylo in substantia, & colore similitudinem habet. Ergo. Secundò. Ingestus cibus non modò famem ventriculi sedat animalem, sed & naturalem, quod non fieret, si ventriculus cremorosa non aleretur substantia. Rem ita se habere sensus firmat manifestè, quippe antequàm prima illa ciborum absoluatur concoctio, conspicimus vires affatim refici, quæ antea per inedias erant deiectæ, atque venas omnes ampliùs intumescere, sanguinémque in ipsis increscere; quod cùm assumptus cibus tam repentè facere non possit, cogitur fateri illud accidere, quia quem sibi traxerat sanguinem per inediam ventriculus, sinit ad hepar fluere mox ingesto cibo: subinde quem antea ob defectum auarè retinebat iecur, modò ad reliqua membra vel trudit, vel relabi sinit; quo pacto poterunt profectò exinanitæ venæ pauculo momento in maiorem molem intumescere.

Tertiò Sicut lac est superfluitas mammarum, & sanguis, iecoris; sic chylus est superfluitas ventriculi, vt constat ex Gal. 5. *Aph.* 39. Ergo sicut mammillæ nutriuntur lacte, & iecur sanguine, sic ventriculus debet nutriri chylo, qui non dicitur, nec est superfluitas secundùm qualitatem, sed quantitatem.

Quartò. Venæ quæ implantantur ventriculo, non oriuntur ex vena caua, quæ sanguinem ad singulas partes pro earum nutritione defert, sed ex vena portæ, quæ solum chylum distribuit, & sanguinem deferre non potest, quia simul confunderetur chylus cum sanguine, & vtraque substantia corrumperetur.

Quintò. Nihil attrahit propter ipsum attrahere, sed propter fruitionem attracti; quare diuersa est fruitio, quæ facultati tractrici respondet. Cùm ergo ventriculus cibum attrahat non solùm, sed etiam conficiat, coquat, atque commutat, duplici fruitione gaudeat est necesse, videlicet voluptate ex conuenientia tracti, & nutritione cocti, atque commutati: hinc fit vt

cylo

chylo vera nutritione nutriatur, quæ tribus actibus constat, appositione, agglutinatione, & assimilatione.

Sextò. Cibum ore susceptum desiderat ventriculus, & magna auiditate amplexatur, ita vt in eo meliùs coquendo, seipsum vndique cogat, ac comprimat, quod nisi ex eo nutriretur, vix credi posset. Quorsum enim traheret ex ore cibum, in subsidium indigentiæ suæ, si sanguine, & non cibo esset reparanda? Frustra, enim appeteret, traheret & coqueret alimentum, cuius non est indigus. Non est ergo absonum, quòd ventriculus, intestina, mesenterium, prima, rudia, ignobiliora, minimè sanguinea, & impuriore succo constantia viscera, selectissima, & defæcatissima chyli parte nutriantur.

Septimò. Galenus *lib. 3. de nat. facult. cap. 7.* dum chylus conficitur, aliquid eius scilicet inconfecti, ad iecur ascendere tradit, & cùm ad intestina, & iecur, chylus confectus transit, portiunculam etiam eius exiguam in omnem corporis partem ferri scribit. Ex priore autem iecur nutritur sine coctione prima, & ex posteriore, vniuersum corpus, sine iecoris elaboratione: quantò igitur magis ventriculus chylo poterit nutriri, nutritione non solùm voluptuosa, & refocillatoria, qua eum nutriri concedit Auerrhoës *2. collig. cap. 9.* sed vera, qua substantia chyli iam confecti fruitur, & nutritur? Ventriculus ergo ex chylo saturatur, ac plenè & abundè ex eo reficitur, cùm totus ex omni sui parte chylificet.

Ex altera parte vrgent aliquot argumenta valde. Primum. Ventriculus venas habet à iecore tributas, quæ sanguinem continent, non chylum, vt eius vlcera ostendunt, è quibus sanguis prodit, & euomitur. Huiusmodi autem venæ, & sanguis, ventriculo non impartiuntur frustra. Ergo ventriculus vera nutritione, non chylo, sed sanguine in iecore confecto nutritur.

Secundum. Dum fœtus in vtero continetur, totus ventriculus puro, ac sincerissimo sanguine alebatur, nullo nimirum tum vspiam existente chylo. Nunc igitur similiter ex sanguine nutrietur, & incrementum suum capesset.

Tertium. Forma animati in diuersas materias non inducitur. Si igitur ventriculi substantia sanguine nutritur, vtique non nutrietur cremorosa substantia, cuius alia est materies.

Quartum. Animantium, quæ in terræ latebras diutissimè habitant, & eorum hominum qui diu sine cibo externo vixere, ventriculus, sanguine quem habent, necessariò nutritur, non chylo quo carent.

Quintum. Iecur ventriculo magis est propinquum, à quo promptissimè potest ventriculus sanguinem haurire magis dulcem, benignum, coctum, & familiarem chylo.

Sextum. Quod nutritur, aut semine, aut sanguine nutritur: vnumquodque enim ea substantia, ex qua primò genitum est, ali etiam perpetuò consueuit, cùm nutritio nihil aliud sit, quàm continuò effluentis substantiæ redintegratio. Sed nec ventriculus, nec aliud vllum membrum ab initio gignitur chylo. Ergo non ipso, sed illorum altero nutrietur.

Septimum. Plus distat sanguis ab osse, quàm à ventriculo. Ex sanguine autem os nutritur. Igitur & ventriculus.

Octauum. Nihil nutrit, ex Gal. *3. de temp. cap. 2.* antequàm in ventriculo, iecore, & venis sit concoctum. Ergo chylus, cui duæ alterationes deficiunt, nutrire non poterit: Nam per has coctiones multiplicia excrementa separantur alitioni inepta, à quibus cùm non sit expurgatus chylus, non nutriet.

Nonum. Omnia membra quæ materias aliis præparant, totas eas atque integras, illis quibus præparant, solent reseruare, vt *6. de placit. cit.* monuit Gal. Nullam ergo chyli partem ventriculus assumit ad nutritionem, sed sola fruitione qualitatiua vtitur. In hunc sensum intelligendus est Galen. *3. de facult. nat. 6.* vbi ventriculo inesse appetentiam conuenientis sibi qualitatis asseruit: & *c. 13.* chylum ventriculo apponi, in halitus, aut vaporis modum scripsit. Igitur, &c. Vapor enim citò dissipatur, & verè non potest nutrire. Et *infrà*, ipsum, non quærere cibum, nec esurire, quum sanguine abundat, affirmat.

Verùm inter varias scribentium opiniones, amplectenda est doctrina Galeni, oppositáque argumenta ita soluenda. Dic ad primum. Ventriculus venas habet à porta ortas, quæ non tribuuntur ipsi frustra, sed vt à ventriculo sugant, & ad iecur deferant, vtque per magnas inedias, atque indigentiam, sanguinem à iecore repetere possint pro alitione ventriculi: Sanguine enim nutriri posse non negamus; nam eo nutriebatur in vtero: sed familiarior eius nutritio ex chylo est; quo deficiente, sanguinem attrahit ex iecore benignum, aut rubeum purum, ex Auic. 10. 3. 3. *cap. 1.* qui status rarò cum ventriculo famescente coniungitur, quoniam iecur priusquàm ventriculus soler inaniri; inanitum autem non permittit ventriculo benignum sanguinem rapere, sed virulentum, & excrementitium, vt auctor est Galenus *lib. 3. de nat. facult. cap. 13.* Id sanè fœtibus contingit, dum vtero materno includuntur, atque per magnas inedias. Ex qua doctrina ad secundum, tertium, & quartum, patet argumentum solutio.

Ad quintum. Sanguis, melius paratiúsque est alimentum, quàm externus cibus, nutriendo ventriculo; imparatius verò est, quàm chylus iam confectus, qui paratissimus est, vt in ventriculi substantiam commutetur.

Ad sextum. Quamuis sanguine benigno, aut vitiato nutriatur ventriculus, id non facit nisi dealbando, & in substantiam chylo similem conuertendo. Sicque vnius, ventriculi, etsi plures materiæ remotiores statuantur vna tamen propinquior est, chylus nempè, qui vlteriori alteratione, in alteram magis immediatam commigrat, nimirum in semen, quo omnia membra radicalia nutriuntur; nam eo vna quæuis pars nutritur, quo genita est ex succo, seminalia semine, carnosa verò sanguine: Ventriculus autem ex semine ab initio fuit formatus. Ergo & semine debet nutriri: cùm enim seminale membrum sit, & vim habeat assimilandi sibi alimentum, hoc in substantiam seminalem commutat.

Ad septimum. Concede maiorem, nega minorem: Nam os non nutritur sanguine, sed medulla, ex Hip. *lib. de alimento, num. 12. §. Medulla est alimentum ossis, &c.* & *3. de facult natural. 15. §. Estque alimentum, qualis carnibus sanguis, talis ossibus medulla.*

Ad octauum. Alimentum omne debet pertransire coctiones tres, sed hoc de nutritione mollis carnis, non de nutritionis organis est intelligendum.

Ad vltimum. Quum Galenus *6. de placit.* dixit, quòd membra præparantia, totas materias, & integras aliis tradunt, noluit nutritionem membrorum, ex materiis quas præparant, ab ipso multoties concessam adimere; sed id tantùm voluit, quòd quæ aliis præparant, non sint instrumenta distributionis illius materiæ in corpus, sed eam sic præparatam tribuant.

Omitto ob temporis angustias, solutionem sententiæ Auenzoaris, qui *lib. 2. tract. 5. cap. 1.* addit superiorem ventriculi partem, quæ magis membranosa est, pluri nutriri chylo, & pauciori sanguine; imam verò, quæ carnosior est; pluri sanguine, & pauciore chylo; mediam verò æqualiter vtroque nutriri. Licèt illi obiici possit, quòd totus ventriculus, omni sui parte chylificet, & ex chylo quem conficit abundè saturetur.

Prætermitto explicationem opinionis Auicennæ, cuius mentem variis interpretationum ambagibus diuersimodè expositores explanant, qui 1. 1. *doct. 5. sum. 5. cap. 2.* externam tunicam ventriculi, sanguine, internam verò chylo quem tangit, nutriri scribit: Cùm enim eiusdem

eiusdem naturæ sint tunicæ ambæ, & in sui gratiam chylificent, & cùm vtraque eadem vasa recipiat, de vtriusque nutritione similiter est pronunciandum.

Nec alij rectè respondent, dum chylum in ventriculo confectum, priusquàm ventriculum nutriat, virtute venarum ventriculi in sanguinem commutari asseuerant: Nam ventriculus, chylum quem pro nutritione assumit, tunicis suis apponit, reliquum permittens venis, vt deducant ad iecur: venæ etiam illæ chylum continent, nonnihil in rubeum mutatum, sanguinis enim forma, & sustantia, non datur ante iecur.

His pensiculatè notatis, intimiùs ad rem accedamus, quærentes: *Vtrùm à debilitate ventriculi, plurium symptomatum aceruus excitari possit?* Tam præstans pars est ventriculi orificium, vt ab antiquis cor fuerit appellatum, propterea quòd grauia symptomata, & qualia cor solet inducere, ipsum committat. Porrò licèt huiusmodi pars, instar aliarum corporis, proprios affectus, & per consensum patiatur, *lib. 5. de loc. cap. 6.* nonnullos primi generis proponit; secundi autem eos tantùm prosequitur, qui oris ventriculi consensu cæteris partibus eueniunt: syncopen namque inducit in corde, conuulsiones in cerebro, epilepsiam, carum, flatuosam melancholiam, ac mille alia symptomatum genera, reliquis partibus illi consentientibus, inuehere solet. Per proprietatem verò dicitur laborare ventriculi os, in abolita, & deprauata appetentia, ciborum corruptione, pica, canina fame, cardialgia, nausea, singultu, præter intemperantias, & inflammationes, quæ illi tanquam similari, & instrumentali membro solent accidere.

Nec mirum, ex ipso ventriculi ostio oriri prædictos affectus in præstantissimis membris: nam cùm exactam habeat sentiendi vim, dolores plerumque patitur, à quibus virium exsolutio sequitur, non tam ex magnitudine, quàm ex doloris proprietate, ob commercium cum corde, ratione cuius dolor ille fit aptior ad deliquium inducendum. Denique vel quia ob vicinitatem cum corde, communicatur illi valida intemperies, à qua dubium non est vires subitò collabi, & syncopen accidere.

Iam verò ipsius stomachi vitio epilepsiam etiam fieri, conuulsiones, & alia symptomata in cerebro, conscendentibus halitibus vitiosorum humorum, per magnos, mollésque neruos à sexta coniugatione deductos, præterquam quòd satis constat, nonnullis historiis *cit. loc. de loc. affect.* Galenus confirmat. Prima de iuuene quodam Grammatico, qui ex nimia lectione, cogitatione, ira, aut inedia subitò epilepsia corripiebatur; idque non alia de causa, nisi quia cùm stomachum haberet sensu acutissimo præditum, à vehementissima quauis animi intentione, protinus bilis defluxum ad ventriculum, & ab ea symptomata, rapto in consensum cerebro, patiebatur.

Hoc modo nonnulli per febres, ex bile porracea in eo aceruata, conuulsionibus capiuntur, *5. Aphor.* Alij ex cruditate insomniis tumultuosis, & terrentibus imaginibus molestantur. Alij melancholicis symptomatibus, humore nempè melancholico ex liene in ventrem ipsum irruente, & subsequente inde in cerebrum euaporatione, detinentur: similiter aliæ partes, ob consensum cum malè affecto ventriculo, summam interdum cladem sensere.

Ex ventriculi capacitate, quam fundum seu inanitatem appellant, emanant etiam symptomata dira: Nam cùm eiusdem ferè naturæ sit, iisdem penè affectibus subiicitur, quanquam superior pars, veluti acutiori sensu prædita, grauioribus infestetur: dummodò mala excipias, quæ ad coctionem sequuntur: hæc enim in parte inferiore principaliter promouetur, atque ad eam potissimùm attinent cruditatis vitia maiora.

Vtrùm tamen abolita, aut corrupta appetentia, ad debilitatem oris ventriculi sit referenda? dubium est: Nam si

A vel ipso docente Galen. appetentia nihil est aliud, quàm quædam alimenti tractio, qua quæritur restaurans in subsidium præcedentis inanitionis, videtur quòd ad omnes corporis partes pertineat, cùm hæ facultatem habeant, propriam sibi materiam attrahendi, vt *4. de vsu part. cap. 7. & lib. 9. cap. 4.* Galenus edocuit.

Quòd si dicas, appetitum omnibus particulis communem, esse functionem naturalem; illum autem stomachi animalem, qui ad sensationem suctionis membrorum sequitur, fertúrque magis in externum, quàm præsentem cibum, nec perpetuò adest, sed deficiente tantùm in ventriculo alimento: Redarguitur, quia præterquam quòd si reliquis membris ventriculo ipso dignioribus solus naturalis sufficit, cur & in ipsi non sat erit, maximè cùm sui tantùm gratia appetat, & trahat, non in vsum totius corporis, iuxta Galen. placitum, B qui non oriri solùm; sed toti ventriculo eam appetentiam tribuit, *4 de vsu part. cit.* imò & intestinis ipsis.

Mitto nunc cuiusnam facultatis ventriculi symptoma sit: naturales enim virtutes ministrantes, cùm quatuor tantùm à Galeno constituantur, & vnicuique tres symptomatum tribuuntur species, duodecim euadunt facultatum naturalium symptomata, tam in ventriculo, quàm in aliis membris, inter quæ abolita, aut deprauata appetentia nequaquam comprehenditur. Neque ad animalem facultatem potest referri: appetentia siquidem sensus non dicitur, sed aliud quipiam ad eum consequens, *1. de caus. sympt. 7.*

Solue. Cùm circa perfectiora magis inuigilet natura, & in illis plura soleat ad eundem vsum excogitare C instrumenta, pro tam necessaria vitæ nostræ actione, qualis illa est appetendi alimentum, ad reparationem substantiæ perpetuò deficientis, soli naturali appetitui etiam plantis communi, non commisit, sed insuper animalem addidit ab illo toto genere distantem, quem soli ventriculo, & maximè eius orificio cum exactissimo indigentiæ sensu inseruit, vt huius interuentu ad cibum sumendum excitaretur animal. Nec immeritò, quia cùm in similitudinem plantarum, non semper proximum, & paratum habeamus alimentum, sed extrinsecum, & distans oporteat requirere: cúmque vniuersa membrorum tractio, per media vasa, & iecur, ad ventriculum terminetur, nullàque iam supersit particula à qua ventriculus ipsa trahere possit, necessarium fuit eum exacta vi sentiendi esse præditum, quæ sugentium D à se vasorum diuulsionem sentiret, & animali appetentia, quæ vellicationis sensu excitata in cibum ferretur externum, & pro ventriculo ipso, totóque corpore appeteret, siue huius etiam gratia, siue tantùm per accidens trahat; reliquis autem membris satis fuit naturalis, quia cùm inter sese veluti in circulum trahant, nec sensu ita exacto polleant, mutuas suctiones non sentiunt, nec in externum ferri possunt alimentum, quæ est animalis appetentiæ operatio.

Hinc solus ventriculus ex sensata suctione dolet. Hinc solus famescit, solúsque cibi, ac potus sumptione afficitur voluptate, videlicet quia in eo solo ante cibum sentitur vellicatio, sugentibus ab eo vasis, ceu à terra stirpibus, & cum dolore, ac cruciatu vellicantibus. Accedente verò alimento, quia vasis ad ipsum insertis, E suctio, & morsus cessat, repentè etiam cessat molestia, & consequitur voluptas, pro ratione sedatæ molestiæ.

Insuper præterquam quòd delitiæ, & doloris causæ tantò magis imprimunt, quantò copiosiores, & magis confertim accedunt; accedit autem totius corporis alimentum ad ventriculum, membris autem exiguum, & sensim; ventriculus amplioribus neruis, quàm membra præditus est, atque adeò multò plus sentit, & præcipuè orificium: in eo necessum fuit, & sensum vigere, & munus expetendi nutrimentum externum, in vsum totius.

Quamuis

Quamuis autem appetentia animalis ex sensata mesaraïcarum suctione promoueatur, (hoc enim obiici poterat) non proinde oportuit plurimas ventriculi ori implatari, sat enim erat tractionis impetum eidem occurrere, & ex percepta diuulsionis molestia, acutissimo sensu, quo pollet, præ reliquis dolere: fundo verò, ac intestinis plures mesaraïcas opus fuit inesse, quia inde per eas, tanquam arbor à radicibus, & veluti manibus quibusdam, iecur alimentum attrahit, vt *lib.5.cap.7.de loc.affect.*& *lib.6.cap.3.*& *6.de placit.8.*& alibi, Galenus edocuit.

Iam verò abolitam, seu deprauatam appetentiam nulli dubium est, symptoma esse appetentiæ animalis, quæ perit, aut deprauatur, pereunte, aut læso suctionis sensu. Num verò naturalis aliqua facultas detur à tractrice distincta, qua naturalia instrumenta appetant quod sibi conueniens est; an sufficiat naturæ instinctus, ad modum inanimatorum corporum, in quibus facultates non sunt, non est huius loci disputare.

Maioris tamen negotij inquirere: *Vtrùm Cardialgia inter affectus peculiares debilitatis ventriculi numeretur?* Licèt enim in cardialgia, siue cordis dolore, aut morsu, stomachus nonnunquam primariò afficiatur; ea tamen affectio in corde fit, noxa in ipsum transmissa, huiúsque visceris propria est, non secus quàm stomachica syncope, vt 4. *Aph.65.* notauit Galenus. Ergo Cardialgia non ventriculi, sed cordis affectio est.

Dic. Quamuis nonnulli vocis appellatione decepti, Cardialgiam (quæ, vt inquit Galenus 2.*meth.*2. à parte affecta, & affectu ipso nomen assumpsit) inter cordis mala numerauerint, perinde ac cardiogmon, & morbum cardiacum, ea tamen omnia ad ventriculi os (à quo, quia etiam cor à veteribus fuit appellatum, denominationem receperunt) tanquam propria symptomata pertinere, auctor est Galenus *in locis multis*. Cardialgiam enim, dolorem, siue morsum cordis, hoc est, oris ventriculi definiuit, 2.*de placit.*8.& 4.*Aph.*17.& 65. ab acribus, mordentibúsque succis, 1. *de caus.sympt.* & 5. *de vsu part. cap.* 4. ipsius ventriculi mordicationem appellauit. 2. autem *de placit. cit.* euenire dixit, non solùm ægritudinem vexatis, verùm etiam his qui diutius ieiunium tolerant, præsertim vbi vehementi exercitatione fatigati cibum nullum assumpserint, atque etiam mœrentibus, nempè quia vehemens exercitatio, & mœror efficiunt, vt bilis flaua in ventriculum irruat, à qua morsus ille, & dolor excitatur.

Deinde cardiogmon idem prorsus esse, & cum cardialgia coincidere, constat ex Gal. 4. *Aph.* 65. Quòd si iuxta aliorum expositionem, de qua etiam Galenus *ibi*, pro crebro, & veloci cordis motu, palpitationi simili accipias, ad viscus ipsum, seu cor pertinebit. Denique stomachi quoque vitium, esse cardiacum, colligitur ex Galeno *lib.definit, med.paulò post med.* Tral.*lib.7. cap.11.* Aëtio *tetrab.3.serm.1.cap.1.* Cels.*lib 3.cap.19.* Ex quibus colliges, affectionem esse à reliquis cardiacis diuersissimam, vtpore quæ cum acuta, & æstuosa febre eueniat, vt Aëtius testatur, & non solùm ab acribus, mordentibúsque succis ortum ducit, sed & eisdem venenosis, ac virulentis, vt Tralliano visum est, cum nimia corporis imbecillitate accedens, immodico sudore, faciei, ceruicis, & corporis, ac cum extremorum refrigeratione, ac siccitate, testibus Aëtio, & Celso, adeò vt in syncopen propè deducat: Ab aliis, licèt cor propter vicinitatem, & commercium cum ore ventriculi, in consensum sæpè trahatur, & vbi increuerint, nonnunquam etiam vehementer afficiatur, non ita tamen periculosè, ac in cardiaco morbo.

Debilitas ergo ventriculi, à qua tot mala scaturiunt, & emanant, definitur à Galeno *lib. de diff. sympt.cap.4.* quando ventriculi facultas à suo munere deficit: & cùm præcipuum huius partis munus sit, alimentum concoquere, fit profectò, vt cùm venter in coctione deficit, magis propriè dicatur imbecillitas; quàm cùm in aliis muneribus coctioni famulantibus aberrat: hæc autem sunt appetitus, attractio, retentio, & noxij expulsio. Itaque cùm imbecillitas sit, quæ potentiam à suo scopo aberrare facit, dum ventriculus in alimentorum concoctione deest, iure optimo imbecillis dici meretur.

Sed quæres: *Vtrùm Ventriculi coctio rectè à Galeno definiatur?* De hoc argumento etsi plura *lib.4.in com: Hist.*15. tamen pro complemento huius capitis, de eo liceat perpaucula delibare, diuersa ab illis quæ illo loco tradita sunt. Galenus enim *lib.3.de caus.sympt.cap.1.* plures antiquorum refert opiniones, qui multipliciter ipsam definiebant. Alij enim ventriculi coctionem per ciborum attractionem fieri rati sunt, cuius quidem opinionis Erasistratum fuisse constat, vt 3. *de nat facult.cap.* 6. refert Galenus. Alij putrefaciendo concoquere ventriculum arbitrabantur, in qua opinione perseuerarunt Empedocles, & Praxagoras. Tertia, & verior sententia erat Hipp. Galeni, & omnium propemodum veterum Medicorum, qui coctionem, esse alterationem cibi in propriam, ac familiarem nutriti qualitatem affirmarunt: ita definit Galenus *lib.1.de natural.facult.cap.4.& lib.3. eiusd.operis, cap.4.& 7.& lib.de sympt.dif.cap.4.& lib.3.de sympt.caus.cap.3.*

Hoc manifestè apparet in ventriculi coctione, & sanguificatione, in quibus alterationibus priores alimenti qualitates, vt odor, color, & sapor, à calore natiuo partium mutantur in alias. Nec tamen sentiendum est in hac coctione solas qualitates mutari, sine introductione nouæ formæ substantialis: quia vera est generatio, quæ nihil aliud est, auctore Arist. quàm mutatio huius totius in hoc totum, nullo sensibili manente eodem; & sic in omni coctione naturali verè corrumpitur forma substantialis alimenti, & verè adest generatio humoris, aut materia informatur à forma viuentis. Quando ergo Galenus definit coctionem, per mutationem qualitatum alimenti in aliti qualitatem, intelligendum est ad mutationem qualitatum alimenti, vnà etiam eiusdem alimenti substantialem formam mutari: quod sanè his verbis significauit ipse, 1.*epid.sect.2.com.*44 coctio in concoquentis substantiam deductio quædam est eius, quod concoquitur: quo loco per deductionem, viam intellexit, non terminum; quomodo Arist. 4. *meteor.* definiens coctionem per perfectionem, quæ proprio, natiuóque calore ex oppositis passiuis emergit, motum quendam per quem id quod mouetur perficitur: non rem perfectam accepit.

Vtrùm verò causa proxima coctionis sit natiuus calor? indagandum est. Et pro parte negatiua sunt argumenta. Primum. Coctio etiam fit à calore extraneo. Ergo non à solo calore naturali. Probatur antecedens, ex Galeno 5.*Aph.*10.22.& 1.*epid.sect.2.com.*10.& 41. quibus locis omnia quæ mediocriter calefaciunt coctiones efficere asseuerat; cuius generis sunt boni succi cibi, fomenta, cataplasmata, frictio lenis, balneum, quies, &c.

Secundum. Digestio, est coctio, ex Auic. 4.1 *tract.2. cap.7.* docente ad commodam humoris vacuationem requiri eiusdem coctionem, siue digestionem. Sed digestio non fit à coctrice, cùm illa nihil aliud sit, vt ex verbi significatione constat, quàm alimenti in corpus distributio, quæ ab expultrice simul, & attractrice peragitur, vt *lib. 2. de. facul. natural. cap. 2.* firmauit Galenus.

Verùm à solo calore naturali fieri coctionem per se, immediatè, & primariò, *citatis suprà locis* docuit Galenus, & *lib.de præcognit.ad Posth. cap.11.* natiuus namque noster calor in coctione efficienda principij vicem obtinet, præcipuúmque agens habetur. Hoc patefecit Aristoteles *lib.4. meteor. cap.2.* dum sic ait: *Atque perfectionis exordium à natiuo calore prouenit, quamuis ab aliquo externorum*

xternorum adminiculo ad calcem vsque perduci soleat, quomodo alimentum per balnea,& id genus alia concoquitur; verùm principij vicem internus calor occupat. Itaque calor naturalis est, qui primò, & per se coctionem operatur, quandoquidem omnium operationum quæ in corpore fiunt, auctor ipse est, & causa, vt ipse testatur 1. *Aph.* 3. & 15. & *lib. de art. med. const. cap.* 12. & 6. *epid. sect.* 4. *com.* 13. & 25. & *sect.* 5. *com.* 5. alibi sæpe. Quare fomenta, balneum, & cætera iuuant coctionem, non efficiunt; natiuum enim calorem fouent, & eidem robur adiiciunt, vt 5. *simpl.* 5. iterum confirmat.

Pro secundi argumenti solutione quæres: *Vtrùm Coctio, à digestione distinguatur?* Dic, quòd licèt ab Auicenna, & Arabibus hæc duo inter se confundantur, (etsi in latissimo coctionis significato eorum sententia possit admitti) tamen propriè, strictè, & verè, longè sunt diuersa: Nam digestio, auctore Galeno 2. *de facult. nat. cap.* 6. nihil aliud est, quàm ordinata alimentorum distributio, seu concocti, ac confecti alimenti, & in sanguinem conuersi in corporis particulas omnes attractio, quam natius calor molitur, vt *lib. definit. medicar. ante med.* docuit Galenus. Idem affirmat 4. *de vsu part. cap.* 17. quo loco vnum esse coquendi alimenti instrumentum, aliud distribuendi pronunciat. Eadem distinctio colligitur ex Gal. *lib. quòd animi mores, cap.* 3. vbi loquens de vino sic inquit. *Nam reuera si eo commodè vtaris, & concoctioni, & digestioni, & sanguinis generationi, & nutritioni, confert abundè.* Quare digestio, seu distributio, à diuersis facultatibus, nempè expultrice, & attractrice, & non à concoctrice perficitur. Quapropter 4. *de sanit.* 7. diuersa pro distributione alimentorum, & eorum coctione auxilia proponit: pro illa calidiora; pro coctione mitiora. Nam in digestione non vna tantùm facultas operatur, velut in concoctione concoctrix, sed duæ facultates naturales eodémmet tempore, attractrix videlicet, & expultrix. Concoctionem tamen ipsam, ac distributionem, seu digestionem, velut & alia naturalia opera ab ipso calore innato primariò perfici, præter citata loca 1. *aph.* 15. & 2. *lib. eiusd. operis, com.* 7. diligenter probauit Galenus.

Causa.

INquirendum primò: *Vtrùm causa debilis coctionis ventriculi, ex inopia succi melancholici ab splene ad ventriculum delati oriatur?* Galenus *lib.* 5. *de vsu part. cap.* 4 *in fin.* annuere videtur, dum enim huius succi, ab splene confluentis ad ventriculum, vtilitatem, & vsum perpendit, sic inquit: *Constat ergo, quòd quemadmodum hæc noxia esse memorabatur, propterea quòd vetaret cibos diutius in ventriculo concoqui, atram certè bilem non modò non lædere comperiemus, sed & actionem insuper ipsius adiuuare: Nam ventriculum contrahit, ac intendit in seipsum, cogitque cibos ad vnguem complecti, ac retinere, quousque fuerint percocti.* Sua enim siccitate ventriculum corrugat, & adstringit, & hoc modo retentum alimentum non elabitur, sed detentum meliùs concoquitur. Id affirmat Auicenna 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 1. *prope finem*, §. *Vtilitas vero accidit, quia in os stomachi quasi mulgendo profluit, & hac quidem vtilitas duobus est modis. vno, quia os stomachi stringit, & confortat, & inspissat, &c.* Quare si in modica copia ad ventriculum confluit, coctionem iuuat ratione dicta; si in pauca, vitiat, cùm ante tempus constitutum chylus elabatur è ventriculo.

Sed in hoc argumento elucidando sunt dubitationes plures. Prima. Melancholia, excrementum quoddam est terreum, & grauissimum. Ergo impossibile videtur, quòd à liene sursum ad ventriculum deferatur, atque inde in cerebrum, melancholica symptomata inducturum; maximè cùm bilis leuissima, deorsum potiùs ad intestina descendat, & ne ventriculum offendat, ac eius operationes impediat, rarissimè, & nonnisi ex vehementi causa in ipsum fluat, 1. *de temper.* 6. & colligitur ex 7. *Aph.* 17.

Præterea dubitant Anatomici periti, quanam via demandetur: Nam si per ductus aliquos, seu vasorum propagines vsui ventriculi confluit, non potest coarctare, constringere, roborare, & retinere; cùm amara sit: amarum autem abstergit, incidit, separat, disiungit, penetrat, calefacit ordine tertio, si fides præstanda est Galeno, *simp.* 19. & 5. *eiusdem, cap.* 2. 18. & 26. Auicennæ *lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 3. Serapioni *lib. de simpl. temp. cap. de sapore amaro.* Si per ramulos, vel à liene, vel à iecore exortos: Non primum, quia ori ventriculi, non fundo, coctionis sedi asseruntur implantari: præterquam quòd cùm in omni parte ventriculi chylificatio vigeat, coctus iam, dulcis, & elaboratus prodiret succus ille à liene; quo pacto nec vtilis ventriculo accederet, nec opus esset ab ipso splene purgari. Non secundum, quia tunc à iecore diceretur confluere, non à liene ipso, ac proinde, &c.

Dic. Supposito, quòd lienem, & fel iuxta hepar natura formauit, vt sanguinem à fæce, & igneis portionibus emundaret fel bilem, ne si cum sanguine per vasa simul distribueretur, breui totum corpus exureret, atque humidum exsiccaret: Lien melancholiam, sua crassitie, vasa & meatus obstructuram, nisi lienis vi in propriam alimoniam traheretur: Quærunt, num ab eo portio aliqua melancholiæ in ventriculum eructetur, etiam sanitatis tempore. Rursus ad fundumne, vel illius os, & in quem potissimùm vsum, omnes ferè consentiunt ad ventriculi os melancholiam naturaliter transmitti, (neque enim morbosè, & præter naturaliter fluere quispiam asseruit) potissimùm iuuandæ coctionis gratia, ex Galeno 5. *de vsu part. cap. cit.* cùm enim frigida & sicca sit, atque adstringens, non exiguam ad concoquendum, corrugatione sua, ventriculo commoditatem affert.

Quamuis autem naturaliter grauis sit, sursum tamen ad ventriculi os ascendit, ob speratam vtilitatem dictam; non autem bilis, etsi leuissima, (saltem in pari quantitate, nec enim aliquid etiam illius ad ventriculum fluere, negauit Galenus, vbi *suprà*, 5. *de vsu part.*) videlicet ne sua acrimonia, & mordacitate, ciborum exitum ante coctionem festinaret, ex Galen. *ibidem*, & Auic. 13. 3. *tract. cap.* 16. sed infernè potiùs ad intestina descendit, ad fæcum expulsionem excitandam; quod non immeritò 1. 1. *de humoribus*, Auicenna miratur, & creatoris industriam, sicut in reliquis, extollit.

Eructatur autem melancholiæ portio, antequàm concoquatur, 5. *de vsu part. cit.* quæ præ crassitie in lienem conscendere non potest; non aliter quàm ab hepate in splenem ipsum illa sanguinis portio, quæ iecur permeare non potuit: id quod monstrat vena ipsa deferens melancholiam in stomachum: antequàm enim lienem ingrediatur, ramum ad os ventriculi diffundit, illud instar coronæ circumdantem, cuius aliqua portio crassior in fundum elabitur, iuuandæ coctionis gratia. Quicquid aliqui opinentur, priùs melancholiam in splene concoqui, & partes eius crassiores, quæ in sanguinem conuerti nequeunt, in ventriculum effundi in dictos vsus.

Quæri etiam potest: *Vtrùm pellente liene, an potiùs attrahente stomacho, ad iuuandum coctionem, in ventriculum succus melancholicus deferatur?* Nonnulli putant ab stomacho trahi, & eo solùm tempore, quo alimentum concoquitur, vt illius interuentu magis fausta concoctio perficiatur: ídque confirmant ex Auicenna, quem ita interpretantur, dum 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 1. in hæc verba prorumpit: *In os stomachi quasi mulgendo profluit, hoc est, ipso cum violentia trahente, tempore necessitatis. Cæterùm hoc videtur magis rationale, quàm naturale opus.*

Credendum

Credendum ergo, quòd sicut perpetuò à felle, bilis ad intestina defluit, in expulsionis vsum, quam excitat, quia mordax, acris, & stimulans: ita portio melancholiæ à liene ad ventriculum regurgitat, quæ quia frigida, styptica, stomachum comprimit, constringit, & densat, & ad meliorem retentionem, & coctionem, ventriculum ipsum disponit, infrigidando, & constringendo; durities enim, & corrugatio, ad quietem & alimenti retentionem facit, quin & ad concoctionem, quæ quiete potissimùm celebratur, 1. *de caus. sympt. vlt. & 4. acut.* 44. cùm enim contrahitur in se, & constringitur ventriculus, meliùs retinet, 3. *de natur. facult.* 13. promptiúsque cibos amplexatur, atque exactiùs concoquit, 2. *Aph.* 38. Hanc ergo commoditatem præstat atra bilis moderata in ventriculo; quæ si minori copia confluat in ipsum, non ita fausta concoctio celebratur. Num verò in alium vsum, nempè ad excitandam appetentiam, in ventriculi os regurgitet, *lib. vlt. tract. de feb. symptomatis, tit. de inappetentia*, disceptabimus.

A robore ventriculi coctio meliùs perficitur, ab imbecillitate vitiatur. Sed cùm hæc potentiam à suo scopo aberrare faciat, dum ventriculus in alimentorum confectione deest, idcircò imbecillis dici meretur. Sed videndum: *Vtrùm coctionis tria sint symptomata?* Non plura autem, nec pauciora esse, ostendit Galenus *lib. 3. de caus. sympt. cap. 1. §. Quòd si nulla, &c.* Quare cruditas ventriculi est triplex. Prima fit, quum nulla prorsus in ventriculo concoctio fit, à Græcis dicitur omnimoda cruditas, & *Apepsia* Altera est, cùm alteratio in ventriculo fit, sed non vt oportet, cùm semicrudum relinquatur alimentum, & nominatur *Bradypepsia.* Tertia est deprauata coctio, quæ licèt apud Græcos nomine careat, tamen *Dyspepsia* potest nuncupari, in qua licèt natura, diu & multum circa alimentum coquendum incumbat, attamen degenerat in alienam qualitatem, nutriendo corpori contrariam.

In eodem tamen capite Galenus prædictorum symptomatum causam satagens explicare, illam in genera, & species diuisit. Communem verò causam ait esse facultatis coctricis ab scopo aberrationem: aberrat autem bifariam, vno modo, quando facultas ipsa laborat; altero, vbi aliquis externus error incidit. Vterque autem horum modorum rursus diuiditur: quippe facultas ipsa bifariam læditur, vno modo, ob intemperies, quæ eius essentiam occupant; altero, ob aliquem morbum instrumentalem. Externus autem error triplex est, vnus in ventriculi excrementis, siue in ipso nata sint, siue in ipsum confluxerint; alter in cibis; alius in tempore somni, vt quòd sit breuior, prolixior, nocturnus, vel diurnus.

Sed cùm debilitas stomachi fortasse sit causa omnium ægritudinum corporis, monente Auicenna 13. 3. *tract.* 2. *cap.* 4. idcircò hæc omnia priùs sunt diligenter examinanda. Et primò quærendum: *Vtrùm excrementa, ventriculi coctionem interturbent?* Respondet affirmatiuè: cùm enim tripliciter in ipso succrescant, coctionem vitiant. Hæc ex variis corporis partibus in ipsum confluunt, quæ integram caloris actionem in alimenta impediunt, imò obruto calore cruditates moliuntur. Aliquando redundant in ipso, cùm enim expultrix languescit, excrementa excernere nequit, quæ si plus retineantur, corpus, & ventriculum exagitant, & morbos committunt, ex Gal. *lib. 1. de sanit. tuend cap. 11. §. Cùm verò edendum*: & eodem *lib. cap. 3.* Quare cùm ex tribus coctionibus quæ in corpore fiunt, excrementa emanent, si retinentur & eo loco stabulantur, concoctio minùs fausta fit; quo pacto si illa foràs per vomitum non pellantur, omnis generis cruditas emanat.

Deinde quærendum: *Vtrùm ventriculo nequaquam affecto possit lædi concoctio?* Multis de causis ventre ipso minimè læso concoctionem frustrari testatur *cit. de caus. sympt.* Galenus, & repetit *lib. 1 de loc. cap. 3.* Et pro maiori huius, & superioris quæstionis expositione, aduertendum est, tripliciter posse contingere corrumpi alimentum in ventriculo, vnde tres resultant corruptionis differentiæ. Prima, vbi alimentum corrumpitur vitio ventriculi, quia scilicet cùm afficiatur intemperie aliqua, vel phlegmone, concoquere non potuit. Secunda, vbi biliosi corruptique humores in ipso coaceruantur, quorum contagio ingestum alimentum corrumpitur. Tertia, ob prauam ipsius alimenti qualitatem, quia scilicet putridum ex se, aut omninò corruptioni obnoxium, vel quantitate immodera, vel inordinatè sumptum; qualitatis enim vitium in alimento etiam quantitatem comprehendit, & ordinis errorem, vt quia crassum præcedit tenue: hanc tertiam corruptionis differentiam, Galenus cruditatem appellat.

Si itaque alimentorum vitio, corruptio illorum in ventriculo contingat, dubitabant antiqui Medici, num ex hac cruditate, coquendi actio dicenda esset læsa: & nonnulli quidem affirmabant; quidam è contra negabant: alij denique asserebant, alimenta ob sui vitium corrupta, nec coquendi actionem vitiatam arguere, nec cruda, coctáve esse dicenda, sed tantùm non cocta, ac si idem non esset, aliquid per negationem, & per nomen infinitum pronunciare, vt contra eos, *lib. 1. de loc. cit.* contendit Galenus: Nam si hæ conuertuntur: est non homo, non est homo; cur similiter non erit idem affirmare de alimento, quod superatum non fuit, est non coctum, quod illi negabant, ac non est coctum, quod concedebant.

Verùm in proposita difficultate, si verborum proprietas obseruetur, contendit eo loco Galenus, non esse dicendam actionem læsam, quando non vitio, culpáve ventriculi, sed potiùs obiecti, perit & frustratur concoctio: Nam cùm actio importet motum ab agente membro prodeuntem, nunquam dicetur læsa, ipso membro incolumi durante. Cùm ergo in quæsito problemate, ventriculus omninò vitio careat, non dicetur eius actio læsa, sed potiùs passum ipsum alimentum, scilicet non euictum, nec mutatum, quemadmodum si manus v. g. lamiram ferream perfringere non possit, non dicetur simpliciter impotens, aut inualida manus, sed tantùm lamina ipsa integra, & infracta.

Rursus læditur concoctio illæso ventriculo, ex Galeno 3. *de caus. sympt. cit.* ob alimenti copiam immodicam. In hunc modum quærendum: *Vtrùm alimentum calori, vel resolutioni proportionandum?* Galenus *lib. 1. acut. com. 44. in fin.* resolutionis proportione, definiendam esse quantitatem alimenti asseuerat, dum sic ait: *Nempe si nihil è nostro efflueret corpore, alimento opus non esset; sed quoniam effluit, ideò huius proportione cibi quantitatem definimus. Quibus igitur per cuticulares meatus parum exhalat, fieri potest, vt his summam consulamus inediam; & magis, vbi virtutem ab initio validam habuerint, &c.*

Contrà videtur obstare Hippocrates, *lib. 1. Aphor.* 15. dicens: *Qui crescunt, plurimum habent calidi innati; plurimo igitur egent alimento.* Quo loco proportionandum esse alimentum calori coquenti, manifestè asseuerat, quam positionem communis Medicorum sententia confirmat. Dic primò. Vtraque pars, si vt decet, interpretetur, non incongruè firmari potest: Nam pro modo resolutionis exhibendam esse escam, conualescentes demonstrant manifestè: qui vbertim edentes, satiari nequeunt: non enim solùm pro præsenti, sed præterita resolutione appetit natura. Neque obiicias, quòd calor concoquens ex præcedenti resolutione debilis factus, plurimam alimoniam non tolerat: Nam singulis horis calor robustior fit, & alimentum parùm, & sæpè oblatum non grauat, quod etsi sit exiguum in

quantitate, multum est in nutriendo. Dic secundò. Alimentum debet esse proportionatum resolutioni, ni aliquid obster, vt virium debilitas, quæ resurgentes ex morbis frequenter comitatur.

Secunda pars, verissima est: Nam alimentum calori naturali coquenti respondere debet, tanquam effectus producendus ex sua causa; cùm enim illud offeratur, vt conuersum in sanguinem corpus nutriat, in ea quantitate assumendum est, qua possit conuerti, & concoqui: Si plus ingeritur, manet incoctum, cruditates, & morbos parit, & corpus non nutrit, sed famescunt membra, 11. *meth.* 15. Deinde alimentum debet esse æquale calori naturali, tanquam conseruans, & conseruatum; cùm enim calor noster compositus ex naturali, & influente, perpetuò resoluatur & euanescat, ob subiecti sui humiditatem, vt præsens, qualis est, conseruetur si multum est, multum debet esse alimentum, alioquì deficiente materia extinguetur. Insuper. Cùm calor naturalis otiosus nunquam sit, nec omninò ab operatione cesset, nisi semper circa alimentum occupetur, si materia desit, ad humidum substantificum absumendum se conuertet; quare cum virium debilitate carnium subsequetur extenuatio. Neque contra hanc doctriam proponas Athletas, *lib.* 1. *Aph.* 3. quorum calori minimè responderे debet alimentum: Propositio enim nostra solùm est intelligenda, quando præsentem calorem conseruare intendimus, qui, intra sanitatis limites est constitutus, 1. *de sanit, tuenda,* 8. qualem Athletarum non esse, nullus it inficias, cùm à symmetria recedat, quorum habitum esse perniciosum, ex quo timetur abruptio vasorum, & natiui caloris sequitur extinctio, Hipp. *ibi.* inculcat

Vtrùm satietas vitiet coctionem? Auicenna 13.3. *tract.* 2. *cap.* 36. sic. respondet: *Scias quòd plures ægritudines in stomacho sequuntur satietatem nauseatiuam. Aliena ergo eam, cùm ex rebus magis inimicis stomacho, sit repletio; & propter illud non augetur corpus gulosi, quia cibus non digeritur, quare non nutritur ex eo corpus. Ille autem qui à cibo abstinet, dum in ipso remanet adhuc aliquid, appetitus augetur, quoniam stomachus eius bene digerit cibum.* In hunc sensum dicebat ipse 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. *in princip. Quod enim in corpore est deterius, est nutriens super nutriens quod non est in digestum mittere.* Quoniam *non ex iis quæ deuorauerit quispiam, sed ex iis quæ probè in ventriculo concoxerit, fit nutritio vt lib.* 11. *meth. cap.* 15. monuit Galenus. Plurimus enim cibus distrahi naturam à coctione, & remanens incoctus, grauat & opprimit ventriculum, cuius calor, velut ignis à congerie lignorum obrutus, & suffocatus perit, & extinguitur. Hinc Auicen. *loco supercitato* sic profatur. *Quot namque homines superfluè se repleuerunt, & suffocati interierunt?*

Deinde: *Vtrùm fames coctionem perturbet?* Responde affirmatiuè cum Auicenna, *loc. cit. in princip.* dum sic ait: *Sed tolerare famem, stomachum virulentis replet humoribus.* Famescens enim ventriculus, denegato conuenienti alimento, ex omni corporis parte, ad nutritionem sui, vel inutiles prolectat humores, qui à sua natura cùm sint alieni valde, in corruptelam vertuntur, & multipliciter coctionem interturbant, si postmodum offeratur esca. Adde quòd arescens ventriculus coctioni fit magis ineptus, & humido absumpto debilior factus, non amplexatur, aut retinet, sicut ad faustam coctionem opus est.

Satietas ergo, & fames ventriculo nocent apprimè, iuxta Senis edictum 2. *Aph.* 4. *Vtrùm* verò *satietas, aut inedia magis sit sanitati ventriculi molesta?* dubitabis. Dic, quòd licèt diæta omnibus tam sanis, quàm ægris sit maximè necessaria, *lib.* 1. *de alim. facult. cap.* 1. Ob quam causam, ea Medicinæ pars quæ vocatur Diætetica, hoc est, victum instituens, cæteris omnibus, nempè conseruatrice, refectrice, & præcautrice est præstantior, quia in se ipsas continet, monente Galeno *introduct. cap.* 8. & idcircò anteponenda Pharmaceuticæ, & Chirurgicæ. 1. *acut.* 16. explicat Damascenus *Aph.* 160. & huius beneficio, plures morbi funesti, ac solutu difficiles, felicem habuerint exitum, ex Auic. 4. 1. *cap.* 1. *post med. in* §. *Licèt multas prolixarum ægritudinum, &c.* & Galeno *lib. de theriac. ad Pamphilian. cap.* 1. Celso *lib.* 2. *cap.* 6. §. *Neque vlla res magis adiuuat laborantes, quàm abstinentia, &c.* Hippocrates 6. *epid. sect.* 4. *text.* 22. dicente, summum sanitatis studium esse non satiari cibis: Tamen cùm idem Hippocrates 1. *Aph.* 5. victum, & inediam in sanis, & ægris periculosam esse statuat, ideò ad sanitatem ventriculi non absolutè præferenda inedia venit. Si enim plurima exhibeas alimenta, grauatus, non rectè concoqui, sed ex crudo aliquo modo nutritur, & ciborum multitudini assuescit, vt si postmodum per breue temporis spatium à cibi multitudine abstineas, ad sanitatem redeat; id quod vbi ex inedia contabuit, sperare ferè non licet: quod etiam in causa fuit, vt Galenus 7. *meth.* 7. siccitatem, longius tempus postulare affirmet, quàm humiditatem, vt etiam insanabilis euadat, si consummata sit; ex qua hecticam ventriculi aliquando suboriri, *eo loco* Galenus confirmat.

Illud verò non ineleganter discutietur dubium: *Vtrùm panis esus stomachum roboret, & coctionem iunet* Pro parte negatiua est argumentum validum. Præter acutiem sensus, infirmitas etiam oris ventriculi potissimùm facit ad vitiosorum humorum defluxum in ipsummet ventrem, à quibus concoctricis oritur debilitas, 1. *sec. loc. cap.* 1. *de his, quibus ex stomacho caput dolet.* Atqui inter alimenta, panis etiam portione exigua assumptus, grauis & ponderosus est, difficilisque coctionis, quantumuis purissimus, plurimúmque fermentatus, & subactus pulcherrimè, 1. *de alim. facult.* 2. Ergo si panis in stomacho residet diu, oneri est in primis molesto: quòd si non concoctus satis, dilapsus fuerit, hepar infarcit, ac mesaraïcas.

Dic. Panis, materia dicitur alimentosa, quia omnium ciborum veluti materies est, & illis omnibus permiscetur semper; quare theriaca omnium alimentorum appellatur. In ventriculo, cui est alimentum familiarissimum, facilè concoquitur; licèt enim obsonia delicata, exquisitáque sæpiculè respuamus, hunc vnum retinemus, à quo nunquam abhorremus, duntaxat sani. Idem succi optimi, temperati, durabilis, minimè excrementitij, bene fermentatus, purus, & pulchrè subactus, ac in clibano ad ignem moderatum assatus, bellissimè concoquitur, *cit de alim. facult.* & in parua quantitate exhibitus, vim maximam habet roborandi ventriculum, bilisque congeriem in ventriculi os confluentis prohibet.

Hinc patet, rectissimè fecisse Galenum, 5. *de loc. cap.* 6. qui pro curatione Grammatici illius, epilepsia ex ore ventriculi suscitata laborantis, huic ad præcautionem biliosi defluxus in ventrem, ex acuto illius sensu, & imminentis epilepsiæ, roborandi gratia panem exhibuit, eúmque sine obsonio, & potu. Quamuis autem multa reperiantur edulia, concoctu faciliora, & citiùs roborantia, tamen exiguus panis vsus obtinet principatum, 1. & 6. *de sanit tuend. cap.* 10. Auic. 3. 1. *doct.* 2. *c.* 7. Tral. *lib.* 1. *cap. de epilepsia.* Quare si panis sit electus, & vt decet paratus, non grauat ventriculum, imò iuuat coctionem, roborat ipsum, ac firmat.

Consequenter dubitandum: *Vtrùm panis minùs grauet ventriculum, & faciliùs coquatur, quàm caro?* Pro carne facit ratio, quia maiorem ducit cum humano corpore similitudinem, proinde ex ea minùs prouenit nocumenti, & hepatis, aut mesaraïcarum obstructio leuior, ac curationi minùs obsistens, imbibentibus membris longè procliuiùs, ob cognationem, carnis succum, quàm panis.

Verùm contraria sententia amplectenda, ob causas multas. Prima, Illud alimentum magis nutrit, & facilè concoquitur, quod nobis magis est simile, & familiare, auctore

auctore Galeno 4. *meth.* 7. & 3. *de temp.* 2. & 6. *de sanit. tuend.* §. *Ac maximam quidem vim habet, ad ea quæ eduntur, bibuntúrque, non in ventre modò, sed etiam toto corpore conficienda, totius substantiæ conuenientia, &c.* Sed panis est huiusmodi. Ergo faciliùs concoquitur carne. Maior patet ex Galeno. Minor suadetur multis: Nam pane assumpto citius famescimus, quàm carne. Insuper panis est optimus cibus, & naturæ humanæ carne similior, ex Galeno *lib. de bonit. & vit. succor. cap.* 3. Auer. 5. *collig.* 31. Rasio 3. *ad Almans.* 3. & 9 Cels. *lib.* 2. *cap.* 18. Hac ratione Galenus 7. *meth.* 6. & 1. *de sanit. tuend.* 10. panem infantibus post lactis potum concedit, non carnem, quia in ipsorum tenello ventriculo faciliùs concoquitur.

Si enim alimenti proprietates contempleris, inuenies panem faciliùs concoqui, alere, & velociter nutrire, quàm carnem; familiarius enim alimentum est, naturæ nostræ similius, citiùs distribuitur, & plurimùm nutrit, cùm multum reponat humidi crassi, & lenti. Hoc colligitur ex auctore *lib. de dissolut. continua cap.* 3. quo loco quinque proponit conditiones ad facilitem coctionis attinentes. Primam colligit ex temperamento; secundam, ex modo substantiæ; tertiam, ex quantitate excrementorum; quartam, ex coniunctione olei, vel pinguedinis cum alimento; quintam, ex odio eiusdem, in ordine ad appetitum sumentis.

Licèt autem liber hic spurius sit, & Galeno indignus, tamen hic in operibus suis aliquas ex his approbat conditiones: Nam *lib. de succor. bonit. & vit. cap.* 3. duas insinuauit conditiones, ex temperamento, & substantiæ modo, asserens panem esse optimum alimentum, simile nobis, & mediocritatem coctionis requisitas, magis conditiones ad facilitatem coctionis requisitas, magis pani, quàm carni conuenire, nemo non videt: & probatur primò.

Illud faciliùs concoquitur, quo assumpto homines faciliùs famescunt. Sed pane deuorato priùs famescunt, quàm esitata carne. Ergo, &c. Secundò. Illud diiudicandum est concoqui faciliùs, quod à virtute aliqua penetrante citiùs secundùm se totum penetratur, & dissoluitur. Sed facta experientia in aqua, panis in hac faciliùs dissoluitur, quàm caro. Igitur, &c. Probat Gal. 1. *acut. com.* 18 *ad fin.* ibi enim gladiatoribus præbet in prandio solum panem, in cœna verò carnem; ea ratione nixus, quòd caro alimentum præstet crassius, & concoctu difficilius.

Nec obstat primò, quòd caro calida sit & humida, & facta ex sanguine, qua qualitates ad faciliorem coctionem esse aptas testatur Auic. 1. 1. *doct. vlt. cap.* 3. panis vero frigidus, & factus ex terra: Nam caro calida etsi sit, ad coquendum crassior est: neque omnia ex terra generata, frigida sunt, vt in vino, fructibus, herbis, plantis, & esculentis aliis patet apertè. Non obstat secundò, quòd Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 145. *de carne*, asseueret, carnem esse cibum facillimæ transmutationis in substantiam nostram: quoniam eo loco solùm nititur ostendere, carnosum alimentum nobiscum habere similitudinem secundùm substantiam suam.

Vtrum repletio panis magis debilitet ventriculum, repletione carnis? Auic. enim 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. *de regimine eius quod comeditur, & bibitur*, maius sequi detrimentum ex pane non concocto in ventriculo, quàm ex carne asseuerat. Ex hac sententia in prouerbium abiit: *Omnis repletio mala, sed quæ fit ex pane, est omnium pessima.* Contrà faciunt plura: panis enim coquitur faciliùs carne, temperatior est, naturæ nostræ magis familiaris, & idcircò in sanguinem citiùs conuertitur.

Solue dupliciter. Auicennæ pronunciatum est verissimum, non quòd difficiliùs panis concoquatur, sed quia crudus, seu corruptus manens in ventriculo, ad crassius, & viscosius cùm magis vergat, carne difficiliùs expellitur. Quare diu inhærens, obstruit, & *obstructiones* (vt nuper *cit. loco* asserit Auicenna) *ad multas perducunt ægritudines, qualis est hydropisis, &c.* Quod priùs prædixit Galenus *lib. de succor. bonit. & vit. cap.* 2. §. *Iecinoris porrò obstructionem comitatur distributionis impedimentum, &c.*

Solue secundò. Repletio panis omnium est pessima, & damnanda magis: quæ propositio præterquam quòd nullum habet auctorem insignem, cuius voto hoc ita esse concedamus, haud scio, an illi laudi potiùs tribuendum, quàm vertendum vitio. Nimirum hoc illi alimoniæ copia, pro rata eius parte, coniuncta cum durabilitate, conciliat, vt vsu illius nimio, sanguinis exuberantia distendantur venæ, non fluidi, non, difflabilis, sed permanentis, durantísque, quo nutritum corpus, repletúmque, in maiorem molem assurgit, impeditísque ob prohibitam difflationem meatibus, non ventilatur rectè, nec transpirat; & hoc modo repentinis morbis, tanquam in Athletico habitu fit obnoxius. Et panis ergo vsu modico, corpori accedit alimentum durabile, & firmum; qui si negligatur, mensurámque iustam excesserit, inter omnia alimenta magis officit redundantia sua.

Rogabis: *Vtrum panis recenter è furno extractus magis vitiet coctionem quàm pridianus?* Athenæus apud Oribasium, *lib.* 1. *collect. cap.* 9. Calidos recentes frigidis magis calore suo promouere coctionem asseuerat. Deinde si plurima alimenta, vt meliùs coquantur in stomacho, actu calida assumuntur, vt caro, piscis: cur panis, calidus magis replebit, si frigidus magis durescit, crassiórque redditur? Accedit auctoritas Simeonis Sethi, qui frigidos panes edendos vetat, cùm non concoquantur probè, neque boni sint.

Reluctatur Hippocrates *lib.* 2. *acut text.* 34. dum sic ait: *At iure miraberis, si didiceris, quantam maza turbationem, tumorem, flatum, torminaque mazam deuorare non assueto pariat, si præter consuetudinem ingesta fuerit; vel qualem panis calidus deuoratus sitim inferat, & repentinam plenitudinem, quod tum exsiccet, tum tardè descendat.* Senis sententiam firmat multa. Nam si panis calidus edatur, inflat, ventriculum grauat, tormina excitat, sitim inducit: Licèt enim panis calidus humidior sit, & humectare videatur magis, tamen cùm humiditas hæc sit aërea, ex qua crassi vapores eleuantur, ventriculum distendentes, & coctionem perturbantes, ideò exsiccat, & retentus hac causa replet, & facilè corrumpitur.

Rectè igitur Auicenna 3. 1. *doct. cit.* commendat, vt panis assumatur frigidus, non calidus: plurima autem alimenta, vt caro, eduntur calida, quia cùm crassa sint, & difficiliùs coquantur, ab actuali calore meliùs parantur: panis verò dum frigescit, vapore euanescente, qui ventriculum perturbat, & sursum ascendens, panem descendere ad imum ventriculi non permittit, porosior, redditur, & facilior concoctu. Piscis verò calidus editur, quia actu frigidus si deuoretur, corrumpitur, & sæpe in humorem abit veneno finitimum, vt testatur Auicenna 6. 4. *tract.* 2. *cap.* 10. Simeon autem Sethi frigidum panem deuorandum interdicens, de frigido, & valde vetusto est intelligendus, qui difficilis est coctionis, & distributionis, & ventriculo coquenti negotium facessit. De ordine verò alimenti, qualitate, & quantitate, & tempore sat multa diximus *lib.* 2. *in com. Hist.* 80 & *lib.* 3. *Hist.* 24.

A cibo ad potum accedo, quæróque: *Vtrum Vinum coctionem ventriculi impediat?* Pro parte negatiua sunt rationes validæ, quia vinum calidum cùm sit, coctionem promouet, robur addit ventriculo, flatus discutit, mirificè colligit vires, corpus refocillat, sanis, valetudinariis, conualescentibus remedio est, facilè coquitur, citò distribuitur, promptè partibus nutriendis assimilatur, cùm minimam, vt in sanguinem mutetur, desideret alterationem, 3. *de temper.* 2. & 2. *Aphor.* 28. Calido

innato est amicum, cùm temperatum sit, & substantiam habeat sanguini, & carnibus similem. Quare Ishac *lib. 3. diætar.* sic ait: *Vinum bonum dat nutrimentum corpori, sanitatem reddit, & custodit. Calor eius est similis naturali calori, citóque conuertitur in naturalem, & mundissimum sanguinem: digestionem confortat stomachi. Est conueniens omnibus ætatibus, & omnibus regionibus.* Accipit à Paulo *lib. 1. cap. 95. Cæterùm vinum calorem genuinum refocillat, vnde concoctio melior, & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quod facilè penetret, deducit. Quamobrem ex morbo emaciatos reficit, corpúsque ipsorum auget:* & maximè si sit senile, quibus exhibere, moderatum tamen, vt feliciùs roborato ventriculo concoquant, & reiuuenescant, consulit Plato *lib. 2. de legib.* & firmauit Aëtius *tetrab. 1. serm. 4. cap. 30.* Quare vinum cum modo assumptum, ventriculum firmat, ac coctionem iuuat.

Si verò Hippocrates *lib. 2. acut.* 34. & Galenus *eodem lib. com.* 28. vinum infirmare ventriculum asseuerant, de diluto sunt intelligendi. Sic enim habet Hip. *Dilutum enim cum infirmitate humentem reddit ventrem superiorem, flatuosúmque inferiorem.* Galenus sic ait: *Dilutum verò ventris tonum, seu robur exsoluit:* præsertim si sit præter consuetudinem assumptum. Dic secundò. Vinum aquosum debilitat ventriculum, flatus parit, impedit coctionem, quia calorem natiuum remittit, & eneruat, præsertim si sumentis ventriculus frigidus sit, languidus, imbellis,

Verùm rogabis: *Vtrùm mutatio repentina in cibis, vel potu, coctionem perturbet?* Quanta sit potentia consuetudinis, *lib. de consuet.* ferè per totum *in Aph. lib. acut. meth.* & alibi docuere Hippocrates, & Galenus. Hic ergo 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. affirmat, mutationem à cibo ad potum, à vino antiquo ad nouum, à tenui ad crassum, à vino ad aquam, humorum gignere acrimoniam: Esto enim ad frigidiora mutatio fiat, fit tamen ad ea quæ sunt deterioris succi: quare per ebullitionem alimenta corrumpuntur, & in prauissimos cibos degenerant, qui coctionem valde interturbant; quod ita esse variis exemplis, *lib. 2. acut.* 34. Hippocrates probat.

Vtrùm magis lædat ventriculum mutatio in potu, quàm in cibo? Et videtur ciborum mutatio deterior, quoniam hi inter se multò magis differunt, quàm aquæ, aut vina. Præterea cibi magis permanent in corpore, magis per moram alterant, vina magis diffluunt. Contra facit auctoritas Aristotelis, 1. *probl.* 14. vbi quærens, propter quid aquæ mutatio sit magis morbosa, quàm ciborum, inquit, hoc ideò esse, quia multò plures aqua vtuntur ad bibendum, condiendum, & coquendum. Probatur ratione hæc sententia. Nam insueta ex eo solùm lædunt, quia per insolitam alterationem, naturam ad contrarium mutant; potus verò ob sui tenuitatem statim totam ventriculi penetrat substantiam: quare priusquàm ab ipsa mutetur, hanc multùm alterat priùs, & offendit. Dic. Vtraque mutatio pessima est. Cibus diutiùs durat in ventriculo, & per moram magis agit, & alterat. Potus efficaciùs immutat, quia cùm statim excernatur per vrinam, partes per quas pertransit, vehementer immutat.

Vtrùm plus ventriculo obsit mutatio vini nigri ad albũ, quàm albi ad nigrum? Hipocrates 2. *acut.* 34. vtramque mutationem condemnat. Obstat Auerrhoës 5. *collect. c.* 40. *dicens: nigredinem esse colorem, qui est obiectum visu, non tactus; quare huic nocebit, non illi.* Dic. Color in se nullo pacto mouere potest sensum tactus, sed visus: sed quia color niger ferè adhæret materiæ crassæ terrestri, ideò mutatio à vino albo ad nigrum nocentior est, & coquenti ventriculo maius negotium facessit: Crassum enim est, grauat ventriculum, & cum ferè dulce sit, viscerum excitat tumefactionem, ex Gal. 3. *acut.* 11. iecur enim rebus dulcibus intumescit, 13. *meth. cap.* 14. Album autem aquosum est, & aquæ tum substantia, tum colore simile, quippe est album, perspicuum, tenue, facilè alteratur, secedit citò per vrinam, 3. *acut.* 2.

Inter res non naturales, tertium locum habent somnus, & vigilia. Circa illum quærendum: *Vtrùm diurnus debilis coctionis causa sit?* Hippocr. *lib. 2. prognost. text.* 11. Somnum diurnum reprobat, tanquam contrarium coctioni, nocturnum approbat, vt naturæ humanæ vtilissimum. Somnus enim coctiones promouet, calorem innatum robustiorem efficit, & alias præstat vtilitates, quas ex Galeni, priscorúmque mente retulimus, *lib. 1. Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 14. & *lib. 6. Hist.* 2. Diurnum perniciosum esse sic confirmo. Eo tempore dormiendum est, quo somnus animali maximè conducit. Sed tempore nocturno maximè est vtilis. Maior cum consequentia est optima: nocturnum enim somnum commendant multa, tenebræ, frigus, & copiosum alimentum: Nam vltra quod nox tum sua humiditate, tum silentio somnum allicit, teste Paulo *lib. 1. cap.* 97. noctis tenebræ ad eum prouocandum faciunt plurimùm, eas enim fugit spiritus tanquam sibi oppositas; lucem, vt amicam, & familiarem, ob sympathiam semper exoptans; ex Auic. *lib. de medicin. cordial. cap.* 2. ob quam fugam somnus conciliatur, sicut ex accessu ad exteriora vigilia. Frigus autem exhalationem in cerebro congelat, spiritúmque meatus densans, commeatum prohibet. Et cùm ex diurno exercitio corpus dissipetur, hanc inanitionem fames sequitur, & appetentia, pro qua sedanda necessariò copiosum ingeritur alimentum; quo oblato, natura coctionis gratia, calorem, & spiritus retrahit ad viscera; ex qua retractione, ex alimento vapores ad caput eleuantur, qui somnum apprimè conciliant.

Quapropter somnus non nisi nocturno tempore, dissoluto calore, ob animi, corporísque præcedentes diurnas actiones capessendus, qui, si rectè eo vtamur, cibum elaborat, humores concoquit, dolorem lenit, lassitudinem solatur, interna laxat, animi ægritudines obliterat, absolutam coctionem molitur. Huic proximus est matutinus, qui fit prima luce vsque ad partem diei tertiam Celsus *lib. 2. cap.* 4. interpretatur, quartam diei horam, quod idem est, nam hæc in decimam nostro more incidit, quia, vt *lib. 1. cap.* 2. prædixit Celsus: *Si per noctem non est alimentum integrè confectum, tantum abest, vt matutinus lædat somnus, vt siquid aliud summopere conducat.*

Diurnum ergo somnum obesse, præsertim si paulò longior fit, patet apertè: Nam vltra quod, est contra naturam, & consuetudinem, prolixus esse non potest, proindéque ad exactam alimenti coctionem insufficiens. Rursus profundus, placidúsque non est, tum propter lucem, spiritus & calorem ad extra trahentem, aërísque ambientis calorem; tum maximè ob crebras excitantium voces. Quare si diuturnus esse non potest ob causas dictas, erit necessariò minor moderato, qui mouet flatus, eos non absumit, cruditates parit; hinc caput grauatur, fluxiones mouentur, perturbatur concoctio, stupidi sensus redduntur.

Denique ex somno diutno, membrorum laxitas subsequitur, & mollities: cùm enim cerebri, neruorúmque meatus magis dehiscant diu, quàm noctu, fit vt per somnum exhalatio illa calens ascendens magis perforet meatus illos, & neruosum genus cum suo principio emolliat; cui incommodo multo minùs obnoxia est nox, refrigerato, densatóque cum ipsis neruis cerebro. Sicut enim corrigiam si aqua frigida permisceas, non emollies, sed calida, & quemadmodum aquæ potu, licèt humidiore ebrietas non indicitur, sed vini, quia calida humiditas penetrat, non frigida; sic corporis exhalationes, dormientis cerebrum, & neruos per diem calentes percutiunt, non ita per noctem refrigeratos.

Vtrùm Vespertinus, Meridianúsque somnus coctionem ventriculi interturbent: Responde affirmatiuè: Vespertinus enim

enim ob causas multas reprobus est, quia eo tempore Sol à nobis recedit, cuius calore, & vicinia calor noster naturalis recreatur maximè. Hæc est ratio, ob quam vtplurimùm ægrotantes ad vespertinum tempus peius habeant, ob Solis recessum, accedente etiam temporis malitia ex mutatione lucis ad tenebras; sicut leuiùs matutino tempore, exoriente iam Sole, nobísque appropinquante. Cùm igitur noxius sit omnis somnus diurnus, ea hora erit deterrimus, quoniam noxia omnia plus lædunt, calore innato debili existente. Præterea somnus ille noxius eo tempore perdurabit, ob frigiditatem increscentem, quæ est in causa, vt non excitetur dormiens, atque adeò duret offendens ille somnus.

Medium locum obtinet inter vespertinum, & matutinum, meridianus, cui si quis indulgere debet, has conditiones obseruet est necesse. Dormias parum, sedens potiùs, quàm decumbens, nudatis pedibus. Parum, vt solùm calor colligatur, & vires ex negotiis, & vigiliis dissolutæ recreentur; quem somnum *lib. 2. de diæt.* debilibus concedit Hippocr. & Celsus *lib. 2. cap. 2.* studiosis ob lucubrationes nocturnas, & Galen *lib. 8. meth. cap. 2.* in patiente febrem diariam, ita assuefacto non denegat. Si enim liberè, & prolixè captetur somnus post meridiem, coctionem inchoans, & non absoluens, plura parit incommoda. Sedere autem potiùs iuuat, quàm decumbere, quia sedens faciliùs expergefit, & minùs grauatur caput. Pedes autem nudi commendantur, vt perspiratio illa conscendentem exhalationum copiam possit retrahere. Hic ergo quamvis seruatis prædictis conditionibus minùs lædat, ab eo tamen quantum fieri potest abstinendum: quo tempore lentis deambulationibus, & animi laxamentis indulgendum, nisi lassitudinis sensus adsit, aut præcedente nocte somnus interruptus sit, aut nihil, vel parum dormierit homo.

Somno contraria est vigilia: *Vtrùm hæc quum immodica est, ventriculum debilitet?* inquires. Etsi enim moratæ vigiliæ commoda sint multa cùm excrementa resoluat, & sanguinem per totum corpus pro partium nutritione distribuat: tamen quum immoderata est spiritus absumit, calorem innatum comminuit, humidum extinguit, & dissipatis viribus morbos frigidos progignit, qui ex viscerum debilitate emanare solent; sed præcipuè debilitat ventriculum, quo imbelli reddito infausta sequitur concoctio. Id peculiari elogio cecinit Hippocr. *2. acut. vlt.* sic dicens: *Fortis vigilia, potus, cibósque tum crudos, tum incoctos reddit, corpus dissoluit, excoctionémque, & capitis grauitatem parit.* Cùm enim in immodicis vigiliis calor vitalis, & spiritus ad partes externas, & cerebrum diffundantur, horum fit in ventriculo inopia, idcircò exhalante vigilia per halitum, nec coquente quæ in imò sunt, flaccescit concoctrix, & cæteræ illi famulantes virtutes in opere languent.

De motu, & quiete, illud inquirendum est: *Vtrùm motus post prandium, coctioni ventriculi vtilis sit?* Approbat Hippocrat. *2. acut. 23.* *Quòd sit dormire non queant, plures lentè deambulando absoluant circuitus.* Subscribit Galenus *3. de sanit. vlt. §.* *In proposita verò natura, quum vel valida lassitudo, vel immodica siccitas corpus afficit, prandium minus esto; tùm ab eo ad cœnam longius interponatur tempus, plurimùm quiescat, exiguum tamen quippiam inambulet, quo cibus per erectam agitationem conclusus subsideat.*

Contrà facit eximius contextus Galeni, *lib. de succor. bonit. & vitio, cap. 3. in fin.* dum sic ait: *Quemadmodum enim omnium maximè commendatur ad sanitatem, exercitatio ante cibos, sic à cibis motus vnusquisque vel imprimis damnatur, eo quòd à ventre alimentum ante coctionem distribuatur, crudorúmque ita humorum vis colligatur in venis; vndè morborum genus omne progigni soleat, nisi prius aut laboribus pluribus dissipentur ipsi, aut concoquantur, inque sanguinem vertantur à iecoris, venarúmque facultate.* Firmat Auicenna *lib. de remouendis nocumentis, quæ accidunt in regimine sanitatis, tractat. 4. cap. 25.* Concilia facilè hos auctores. Quia fortis motus post cibum, noxius est ob causam dictam, de quo *3. de sanit.* intelligendus Galenus, leuem enim & paruum laudat *lib. 2. acut.* Hoc docuit Auic. *3. 1. doct. 2. cap. 7. post princip. §. Ampliùs: paruus motus post cibum, facit ipsum ad fundum stomachi descendere.* Acuit deinde calorem, & viuaciorem reddit; vt coctioni sufficere possit.

Vtrùm verò *mutatio insueta à motu ad quietem plus actionem vitiet, quàm à quiete ad motum?* altioris est disputationis. Mutationem omnem ad insueta, præsertim repentinam, corpori vniuerso, ventriculo, cæterísque partibus summam afferre imbecillitatem, testatur Hippocrates *lib. 2. acut. text. 50.* quia ab extremo ad extremum fit transitus, quod vetuit Hipp. *2. Aphor. 51.* In his igitur permutationibus, quod affatim quidem, atque repentè fit, periculosum est valdè; quòd verò paulatim, tutum: natura enim has subitas inæqualitates citra vitium dispendium non tolerat, quia in his repentinis motibus, variè & diuersimodè spiritus, quorum copia præsente, facultates rectissimè valent, alterantur, & resoluuntur. Asseuerat ergo *in cit. sent.* quòd sit malum, hominem, qui per quatuor quieuit dies, subitò moueri, & vice versa.

Maius ergo sequi malum à quiete ad motum, quàm à motu ad quietem, *citato acut. loc. text. 53.* significauit Hippocrates, dum scribit: *Multiplex itaque in ventre est læsio: Nam si reliquum corpus diutiùs otiatum subitò ad laborem vehementem sese verterit, multò magis lædetur, quàm si ex multa defatigatione subitò ad otium, ignauiámque desciuerit. Oportet autem & illis ventrem à ciborum multitudine cessare: alioqui læsio in corpore et fiet, & totius corporis grauitas.* Vis audire sententiæ causam huius explicitam? Dic, quòq vbi fit mutatio à motu ad quietem, fit mutatio ad remedium, cùm contraria contrariorum sint auxilia; contra accidit à quiete ad motum: quare si ab otio ad negotium te transferas, maius senties incommodum, hæc enim mutatio ob dictam rationem, damnum, & offensionem corpori affert; difficulter enim coctio ventriculi perficietur distracto exercitij vi ad externas partes calore: hinc tarda concoctio, digestionis inopia, ventris segnities, omnium confusio, impuritas vasorum certò emanant.

Verùm Hippocr. contextus, quoad vtramque partem patitur obiectiones multas: & contra primam. Quies, & motus modum si excesserint, lædunt, & sunt res præternaturales. Ergo mutatio ab immoderato motu ad quietem, & è contra, non solùm non lædet, imò iuuabit. Antecedens est Hipp. *2. Aph. 3.* & Gal. *ibidem*, & colligitur ex ipso, *1. de sympt. caus. 6.* & Auic. *2. 1. doct. 3. cap. 23.* quo loco sanitatem, & voluptatem consistere in reditu à præternaturali ad id quod naturale est, asseuerauit.

Deinde. Idem Hippocrates *2. Aph. 48.* pro dolore curando ex nimio labore contracto quietem commendat. *In omni corporis motu, vbi laborare cœperit, quies statim lassitudinem aufero.* Ergo inter hæc duo, mutatio vnius in alterum non est nociua, imò vtilis. Præterea nimius motus cum suo affectu, & nimia quies, res sunt præternaturales. Atqui hæc omnia indicant remotionem sui per adæquatum contrarium. Ergo nimiæ quieti, nimium applicare motum, non erit abs re.

Aduerte, Hippocratem pronunciasse *2. Aphor. 53.* & cum eo Gal. *6. epid. sect. 3. com. 27.* & alibi sæpè, quamlibet subitam, & magnam mutationem vehementer lædere naturam. At hoc intelligendum esse de statu naturali: Nam in præternaturali, quandoque ob maius periculum euitandum, subitò & repentè, vel etiam cum ipsius naturæ incommodo Medicus mouet, & euacuat. Vel dic, corpus supra modum calidum subitò, & valdè refrigerante lædi necessariò, ex parte spirituum; cùm enim tenuissimi sint, citissimè vltra naturam refrigerantur, calescunt, resoluuntur, & attenuantur.

Insuper

Insuper hæc ratio contemnenda non est, videlicet subitam contrarij applicationem ex eo lædere, quia naturam perturbat, quæ cùm in reducendo sit agens potissimum, id per paulatinam applicationem promptiùs præstabit. Dic tertiò, principium Hippocraticum præcipuè verificari, quando subita mutatio est corruptio eius, quod etsi malum sit in se, naturæ tamen per consuetudinem, vt naturale inest.

Ex dictis, ad primum, & tertium argumentum solutio patet. Ad secundum dic. Hippocratem *in illo aphorismo* non loqui de nimio motu per aliquot dies celebrato, sed de eo qui exercitij terminum circumscribit, in quo etiam potissimùm quiescere paulatim confert: nam subita quies nocet. Patet in equis, hi enim post longos cursus si quiescant, defatigantur ampliùs: præ calore enim, adaperti pori à circunstante aëre promptè implentur, refugientéque ad interiora calore, vniuersa corporis moles impensè lassatur.

Maior verò pro secundi dubij explicatione est difficultas, plura enim sunt, quæ videntur probare magis nocere mutationem à motu in quietem, quàm è contra: & primò sic. Quies minùs prodest ad sanitatem; motus magis vtilis est. Ergo mutatio ad motum, erit melior mutatione ad quietem. Ostenditur antecedens, quia per motum, calidum innatum roboratur, quo vegetiore facto resoluuntur excrementa; quies verò infrigidat, & in corpore torporem inducit, ex Celso *lib. 1. cap. 1. §. Siquidem ignauia corpus hebetat, labor firmat: illa maturam senectutem; hic longam adolescentiam reddit.*

Secundò. Illa quæ homo naturaliter appetit, & in quæ magis fertur, magis videntur prodesse, quàm ea in quæ non inclinat. Sed insito appetitu magis appetimus motum, quàm quietem. Ergo ad ipsum ex quiete mutatio minus nocebit. Tertiò. Motus, & quies, siue comparentur dum ambo lædunt, siue dum iuuant, semper motus magis iuuat, & minùs nocet. Ergo &c. Motus enim dum lædit, corpus, & humores inflammat, quies verò mortificat. Sed minùs mala est inflammatio, quàm extinctio. Ergo.

Porrò Hippocraticæ doctrinæ veritatem firmat ratio valida: quia motus corpus fatigat, exsiccat, & resoluit valde, quæ omnia præsens quies sanat: Subitus verò motus mala quietis non sanat: Cùm enim ex hac, copia crudorum succorum accrescat vehementer, accedente motu, ij ad vasa intempestiuè confluent, morbósque parient periculosos, & graues. Ad hæc. Motus cùm vni vniuersaliter magis prosit quiete, error qui in ipso committitur, maior erit. Obiectis sic responde. Ad primum dic, motum illum solùm prodesse qui paulatim fit, & tempestiuè adhibetur: argumentum verò non conuincit, nisi de hoc loquatur motu, de quo non est Hippocr. explicandus. Similiter dic ad secundum, & tertium, siquidem solummodò vim habent, quatenus motum magis iuuare quiete, apud omnes in confesso est. Ergo, vt semel concludam, magis coctionem ventriculi prosternit mutatio à quiete ad motum, quàm è contra, vt disertissimè *cit. loc.* prædixit Hippocrates.

De iis quæ retinentur & excernuntur, faciamus verba, & primò: *Vtrùm excrementa fæcalia retenta coctionem ventriculi perturbent?* Concedit Auic. 13. 3. *tract. 2. c. 36. de rebus quarum vsu nocetur stomacho: Et scias quòd prohibitio fæcis, & ventositatis est maximi nocumenti; quandoque enim ascendit propter illud fæx ex reuolutione ad reuolutionem ad superiora donec redit ad stomachum, & impedit nocumento maximo.* Quot enim horrenda mala afferat ventris suppressio, referunt ex professo Paulus *lib. 1. cap. 44.* Celsus *lib. 1. cap. 8.*

Cùm enim aluinum excrementum graueolentiæ sit particeps, ex Hipp. 2. *progn.* 17. imò si experimento, & Aphrodisæo fidem adhibemus, *lib. 1. probl. 29.* humanum omnium animantium maximè fœteat, quòd homo vario, humidóque cibo magis cæteris vtatur, atque plusquam sit satis, importunè, priusquàm indigeat, gulæ indulgeat, minúsque se exerceat, fit vt retentum, & prohibitum difflari, putrescat insigniter, & vapores ex se eructet tetros, qui ventriculum multipliciter prosternunt, atque fatigant.

Vtrùm omnis intemperies concoctionis actum deiiciat? etiam dubitabis. Prætermissis tamen tumoribus, vlceribus, & prauis ventris conformationibus, coctionum vitiis, cruditatibus, de intemperantiis ventriculi, quæ cum humore, aut sine ipso oriuntur, & ab illis emanant, modò agendum. Intemperantia quæ imbecillitatem parit, multiplex est. Calida acuit calorem, & ad excandescentiam perducit; quo adaucto & exuperante, coctio vitiatur, cùm non quiuis calor sit coctionis instrumentum, sed ille qui proportionatus est, & commensuratus; at ab vstiuo & igneo calore putrescit alimentum, & corrumpitur. Similem siccitatis adauctæ lapsus secum affert, alimenta enim fuliginem redolent, & in nidorem vertuntur. Frigida intemperantia facultates eneruat, spiritus minuit, calorem innatum debilitat. Humida naturalem ignem obtundit, suffocat, & tandem minuit. Quòd si vtraque cum materia premat exuperante, debilitas fit inemendabilis, habitualis, & fixa.

Signa.

Galenus *lib. 1. de loc. affect. cap. 3.* omissis logicis disceptationibus, docet agnoscere affectiones à sommo cruditatis genere exorsus: in quo negotio explicando diuagatur latè, nec abs re: siquidem cùm exempla sint veluti quædam exercitia, non parum vtilitatis afferunt ad vniuersalia præcepta explicanda; ideóque ipse *lib. 2. de loc. cap. vlt.* exercitia excitare ad illustrandam, confirmandámque doctrinam à se traditam asseuerat.

Cùm verò cruditates noctu sint frequentiores, Galeni quidem tempore ob copiosas, opiparásque cœnas; nostro autem, quoniam non sola noctu cœna concoquitur, sed plurima pars ex prandio alimenti relinquitur, non immeritò de cruditatis speciebus acturus, ab eo exorditur, qui manè exurgens ructum emittit nidorosum, à quo cruditas significatur. Quoniam verò prima cruditatis diuisio est, qua diuiditur in eam quæ ex alimento pendet, vel ex ventriculi vitio, non abs re interponitur à Galeno breuis quædam, sed docta de cœna interrogatio.

Si itaque ille, qui ructum emisit nidorosum, hoc est referentem adustum odorem, cuius nomen ab ignis nitore deducitur, quia à caloris excessu ortum habet, & vtplurimùm in calidis, biliosísque naturis reperitur, ex Galeno 8. *meth. cap.* fateatur nidorosa se comedisse alimenta, qualia sunt frixa omnia, nemo procul dubio inficiabitur cruda, & incocta illa euasisse, ventriculo nihil perpesso.

Nidorosa autem, & difficilia concoctu alimenta, significat Galenus esse frixa omnia, quæ ex frumento constant, & maximè, si mel recipiant, vt sunt antiquorum Itria, quæ quædam placentulæ erant ex sesamo, & melle constantes, & oleo affuso frixæ. De Itriis meminit Galenus 1. *alim.* 11. & Athæneus *lib. 4. cap. 19.* Eorum similitudinem referunt, quæ nostro tempore pretiosiora, ac delicatiora parantur, & ex frumentacea massa, butyro, saccharo, amygdalis permiscentur, quæ postea butyro friguntur, saccharo tandem, cinnamomóque irrorantur, licèt similiter nidorosa etiam sint, obstruant, difficilè coquantur, & permeent, præsertim quæ sine melle parantur, 13. *meth. cap. 13.*

Inter nidorosa, & difficilis coctionis recenset frixa omnia, quæ quidem testante Gal. *lib. de succor. bonit. & vit. cap. 7.* adeò obnoxia sunt corruptioni ventriculi, vt ad similem corruptionem, & cruditatem reliqua permixt

mixta alimenta trahant. Denique & raphanos difficilis coctionis esse ait, & putidos, fœtidósque generare ructus 1. *de loc.* 3. & 2. *alimen.* 7. vbi contra vulgi opinionem idiotas carpit, qui post cœnam iuuandæ coctionis causa radiculas edunt, ex eo fortè quòd apud Dioscoridem *lib.* 2. *cap.* 103. legitur, digestionem iuuare, per quam quidem non concoctio, sed distributio intelligenda est, ex Galeno *lib. defin. med.* magis enim obest, quàm prodest coctioni raphanus, malus est stomacho, ructus mouet, etsi acrimonia corticis, & foliorum, distributionem iuuet, ex *citat. auctoribus*, & Auicen. *lib.* 2. *cap. de raphano.*

Sed inquires: *Vtrùm semper cruditas acida à frigiditate oriatur?* Cruditatem aliquando fieri propter caloris defectum, interdum ob eius excessum, certum est; perpetuum tamen oriri ob inopiam caloris innati, qui cùm in coctione non operetur, quatenus calor est, sed vt est accommodum instrumentum formæ agentis, ab vtroque excessu, tum caloris, tum frigoris valdè læditur, & diminuitur, quare vtroque modo sequitur ciborum cruditas. Distinguitur tamen, quia in cruditate facta ab excessu caloris ructus excitantur acidi, siue nidorosi, ab ea verò quæ fit ob imminutum calorem, acidi mouentur ructus. Vnde fit, vt hæc cruditas quæ cibos in acidum vertit, in naturis biliosis non reperiatur; illa verò maximè, vt constat ex Auic. 4. 1. *tract.* 1. *cap.* 34. & Galeno 8. *meth. cap.* 5.

Quapropter vertitur in dubium: *Vtrùm semper causa acidi ructus, sit frigiditas?* Galenus apertè confirmat 1. *de loc. cap.* 4. & 2. *de temper. cap* 5. & 3. *de caus. sympt. c.* 1. & 8. *meth. cit.* Ob eam causam dicebat Hippocrates 6. *Aph.* 33. eos qui acidum eructant, morbo laterali non corripi: Nam aciditas teste Gal. 4 *simpl.* 15. oriri potissimùm videtur, dum à calido quidem mutatur, vt tamen non superet id; quod ex acidis ructibus, vel maximè coniicias: Nam hi haudquaquam, vbi nulla prorsum facta est mutatio in ventre ciborum, excitantur, quemadmodum nec vbi optimè concocti, sed tantùm vbi semicocti fuerint. Vocat autem semicoctos ipse, qui à ventriculi calore alterationem perpessi, non etiam perfectè ab eo superati fuerint.

Trallianus aliter opinatur, *lib.* 7. *cap.* 14. & *lib.* 12. *cap.* 1. quem etiam Auerrhoës citat *lib.* 3 *collig. cap.* 26. ostendens acorem non modò à frigiditate, sed etiam à calore proficisci. Primò, quia constat experimento quosdam habentes ventriculum valdè calidum, vertere cibos etiam calidos, vtpotè vinum in acorem. Secundò, id concludit à iuuantibus, & nocentibus, plures enim habentes ructum acidum, refrigerantibus sanati sunt, qui anteà à calefacientibus lædebantur. Tertiò. Lac, ptisanæ succus, & quæcunque eius sunt generis tempore æstiuo citiùs acescunt, quàm hyeme, postulántque ædes frigidas, vt in his reposita pluscula perdurent tempore. Vltimò, Auicenna 4. 1. *tractat.* 2. *cap.* 41. asserit in puero causone correpto, lac assumptum præ calore verti in acorem. Hoc modo vinum calore acescit, non frigore: & 13. 3. *tractat.* 1. *cap.* 17. *ante fin.* inquit eructationem aliquando acescere à caliditate, quum inuenit materiam dulcem, & facit illam ebullire, & in tali adesse signa caliditatis, & inflammationis, & sitim, & iuuari ab iis quæ infrigidant.

Solue primò. Acor non fit ob omnimodam frigiditatem, hæc enim integram coctionis ablationem efficit, sed fit ob debilem calorem, qui concoctionem incipit, sed non perficit, quod 4. *simpl. cit.* docuit Galenus. Idem constat ex Auicenna 13. 3. *cit. ad med.* & ob eam causam Hippocrates 6. *Aph.* 1. ructum acidum post longas intestinorum læuitates euenientem vt vtilem laudat. Quo loco, subdit Galenus: *Simile quid acidis saporibus vsu euenire, quod borealibus ventis accidit, vt tenuis scilicet essentiæ sint, simúlque frigidi.* Ex quibus colligit, eos sine calore non nasci, sicut nec ipsum boream. Ab hoc calore quidem ebullitionem efficiente, nondum tamen alterationem perficiente, in lacte, vino, & succis omnibus qui acescunt, partes igneæ, & aëreæ, quæ priùs inerant dissipantur & resoluuntur promptè, vtpotè ad digestionem, & resolutionem habiles; terrestriores verò, atque aquosæ, cùm discuti præ crassitie nequeant, funduntur, atque attenuantur satis; vnde sapor oritur acidus, represso vtique calore, & interna frigiditate simul cum essentiæ tenuitate vincente.

Solue Secundò, Licèt Galenus 1. *de loc. cap.* 4. asserat; si in ventriculo cibi non suaptè natura saporem acidum referant, necessariò causam efficientem huius saporis, frigiditatem esse, id est, (vt ipse interpretatur) intemperiem aliquam frigidam ventriculi, vel aliquem humorem vitiosum frigidum infestantem ventriculum: hoc tamen non tanquam perpetuum, sed solùm tanquam frequentissimè contingens, intelligendum est, quia 8. *meth. cap.* 5. *ad fin.* fatetur corruptionem acidam in naturis calidis euenire, sed admodum raro.

Solue tertiò. Acor non semper à frigiditate ventriculi exoritur, sed aliquando fit ob humores frigidos in ventriculo impactos, quod constat ex 2. *de temper.* & 1. *de loc. cit.* & 2. *acut.* 22. Quare fit vt etsi ventriculus calidus sit, si tamen copia frigidorum accrescat humorum, ciborum aciditas sequatur, & hoc modo vinum, lac, ptisana in habentibus ventriculum calidum sæpè acescunt.

Concedendum præterea est; in ventriculo calido non habente humores frigidos, has substantias interdum acescere, sicut quando Soli æstiuo exponuntur; vtrobique enim eadem ratio est: quia scilicet calor innatus humorum, cùm exiguus sit, à calore Solis vel ventriculi ebullit, & dissipatur, ideò ea frigida redduntur, atque ita acescunt. Quare huius acoris causa immediata, frigiditas est, licèt mediata causa fuerit excedens calor; ad dissipationem enim caloris innati prædictarum rerum frigiditas sequitur.

Concludo itaque, saporem acidum à frigore interno rei acescentis oriri semper, etsi ab externa causa, calida, aut frigida in eam deducatur dispositionem: à frigida verò per se, à calida verò per accidens; omne enim quod acescit, frigidum est. Redditur autem huiusmodi à causis refrigerantibus, vt in ventre cibus. A calefacientibus verò, quoniam hæc quoque ex accidenti aliquando refrigerant, calorem nimirum natiuum extrà educendo; maior enim calor, calorem minorem educit, ac foràs euocat; quo educto subiectum refrigeratur, proprio calore destitutum: ac proinde vina languida calore acescunt, quod vehementibus non accidit: Nam hæc cùm fortiora sint, magnos tum motus, tum calorem citrà corruptionem tolerare possunt; simili quopiam illis eueniente, quod corporibus humanis. Quoniam, vt ex his quæ robusta sunt, à Sole, & validis exercitiis robustiora redduntur; à quibus prosternuntur, digeruntur, perfrigerantúrque, quæ non sunt huiusmodi: sic vina natura calida, motus velut ventilans, Sol excalfaciens, flammæque iuxtà ardentes celeriùs concoquunt, cuius vtilitatis gratia nonnulli illa in Solem efferunt, & igne excalfaciunt, vt quædam sanè insuauia fiant, fumi contrahentia qualitatem. In Asia namque, referente Galeno 4. *simpl.* 14. in tegulis ædium æstate omne propè in lagenas transfusum imponebant; postea in edita cubicula, sub quibus infernè multa flamma lucebat, transportabant, in summa autem ad meridiem, Solémque cellas obuertebant, in quibus & citiùs maturescebant, & potui idonea reddebantur.

Quæres: *Vtrùm ructus acidus frequentiùs post prandium, vel post cœnam superueniat?* Respondet Hipp. *lib.* 2. *acut. text.* 22. in hunc modum: *Quòd si supercœnauerint, acidum ructant.* Quod oraculum videtur difficile: Nam si ructus acidus ex frigore ortum habet, & maior est caliditas

ditas in ventriculo post cœnam, cur post hanc superueniet? Deinde ructus acidus imperfectam arguit coctionem. Sed nocturno tempore natura concoquens est fortior, & coctiones fiunt perfectiores, quàm diurno. Ergo ructus post prandium magis eueniet.

Dic. Natura statim post prandium alimenti coctionem non aggreditur, quia eo tempore ferè abstinet à coctione; post cœnam verò cruditas sequitur, acida quidem vtplurimùm, quandoque nidorosa, quia ventriculus ex se, vel ex cibis supra modum calet. Si verò expultricis fortitudo, vel retentricis debilitas dominetur, acidi non sequuntur ructus, sed humidissimæ deiectiones; quia vt coctio incrassat, sic cruditas humectat, & cum his agi meliùs ex parte naturæ existimandum est, deteriùs est enim vitiata retineri, quàm mox expelli. Secundum autem argumentum rectè concluderet, æqualem scilicet alimenti portionem meliùs concoqui post cœnam, quàm post prandium, si ex hoc, residuum alimentum incoctum non superesset, ad cuius molem adauctam concoquendam, natiuus calor est impotens, & imbellis.

Vtrùm Galenus signa cruditatis nidorosæ, & acidæ rectè distinxerit: explicandum: Nam, si æger ructans nidorosum, referat nihil se comedisse, constabit planè, non alimenti, sed ventriculi vitio cruditatem contingere, & à calore ortum habere, forma siquidem cruditatis nidorosæ, calidam, quemadmodum acida, frigidam ventriculi affectionem demonstrat, ex Galeno *loc. suprà citatis*, quod perpetuum sit, an frequens, *suprà* determinauimus.

Verùm licèt ita sit, non comparatur ex eo integra, exactáque notitia eorum, quæ dignosci oportet, videlicet num intemperies aliqua calida, vel frigida, vel vitiosus humor ventriculi corpus infestet, qui cruditatis sit causa. Id verò explorare docet Galenus 1. *de loc.* 3. exhibitione alimenti difficulter suscipientis suspectum humorem, vt v. g. nidorosa apparente cruditate, habente ortum à calore, venabimur quidem ventriculum bile non redundare, si ægrum nutriamus cibis qui in bilem difficulter commutentur, huiusmodi sunt, panis, chondrus, seu alica, de qua Galen. 1. *aliment.* 6. estque quoddam glutinosum frumenti genus, veluti triticea ptisana, ex Galeno *cit.* testacei pisces, cochleæ, animalium intestina, & pedes, quorum est in bilem difficillima conuersio. Si ergo hæc, & similia in cruditate nidorosa offerantur (vt reuera puto offeruntur, quoniam etiam in igneo ventriculo in bilem conuerti non possunt) nihilque bilis excernatur cum eo, quod vomitu expellitur, colligitur non contineri, redundaréve in ventriculo bilem, quæ cruditatis sit causa; imò si prædicti cibi concoquantur, indicium erit siccum, & igneum inesse calorem, quod significauit Galenus 2. *de temperam. cap.* 6. vbi inquit: *siccum, & igneum calorem ventriculi, quæ concoctu difficilia sunt, panem, suillam, & bubulam carnem commodiùs, quàm pisces saxatiles concoquere.*

Vtrùm signis possit cognosci, an humor: vel intemperies cruditatis causa sit? Nam si in prædicta nidorosa cruditate, quæcunque cibaria temerè offerantur, fieri quidem potest, vt etiamsi bilis non superabundet in ventriculo, ipsa tamen alimenta in bilem conuerti parata, ab igneo ventriculi calore adurantur, & permixta bilis vomitu excernatur, atque ita deludemur coniectura nostra, opinantes bilem in ventriculo redundare, & esse cruditatis causam, cùm tamen ea fuerit ex alimento genita. Quare ne frustremur, illa oportet exhibere, quæ certò scimus non esse in bilem conuertenda.

In acetosa verò cruditate, mel exhibere iubet *citat. de loc.* nimirum, quoniam calidum cùm sit, & suaptè natura in bilem promptissimè conuertatur, in illis qui calidam habent naturam, calidúmque ventriculum, ideóque illis, & iuuenibus sit valdè inimicum, & insalubre, 1. *de alim. fac.* 1. & 2. *de nat. fac. c.* 8. Cúmque acerosa cruditas à ventriculi frigiditate, siue immateriali, siue humori permixta ortum habeat: planè vtile erit mel, & amicum ventriculo, in quo cibus acescit, atque ideò Galenus præbet illud in eo, qui præ frigore acidum ructat. Quare si eo exhibito ructus acidi aliquantulum minuantur, ipsúmque mel probè concoquatur, iure optimo coniiciemus à frigido humore ventriculum infestari, abeóque ortum habuisse cruditatem.

Num verò ea intemperies immaterialis sit, nudáque qualitas, an potiùs cum humore permixta, deprehendemus, si ad ea quæ vomitu, aluóque deiiciuntur, respiciamus: Nam si biliosus aliquis humor, vel pituitosus excernatur, cum quo assumptum alimentum prodeat, submersum, & inductum, & velut in illius naturam permutatum, dubium non est à prauo humore in ventriculo contento alimentum corrumpi, & generari cruditatem; pars siquidem est vitiari, & corrumpi, si cum humore vitioso permiscetur. Quòd si nulla in excretis appareat humoris permixtio, sed assumpta deiiciantur, per exigua facta in illis mutatione, indicium est à simplici, nudáque qualitate ventriculum opprimi.

Procurato itaque vomitu, his qui ad vomendum sunt faciles, vel deiectione, difficulter vomentibus, iuxta illud 4. *Aph.* 6. & 7. deprehenditur, si innatat in ventriculi spatio, & amplitudine, noxius humor, cruditatis causa. Esse verò ventriculi tunicis imbibitum, & immersum ostendit nausea, & inanis quædam vomendi irritatio, quæ in proposito exemplo consequitur tam in calido, quàm frigido humore: Vtriusque autem discrimen ex siti, & fame petendum est, 1. *de caus. sympt.* 7. calidus autem si sit humor, sitim & ciborum appetentiam inducit; si verò frigidus, non sitim, sed appetentiam excitat, quæ magis in frigido ventriculo vrget; quemadmodum coctio, & sitis in calido, 2. *art. med. cap.* 61.

Nec mirum est, dari simul in homine nauseam, & famem: licèt hæc ad humiditatum defectum in ventriculo sequatur; illa verò ad superabundantiam: sæpè enim contingit, vt per quædam interualla simul prædicta symptomata inuadant, id quod in fame canina experimur. Ad iecur etiam iubet respicere, num aliquid perspiciatur, & calidáne, an frigida laboret intemperie, siue ea præternaturalis sit, siue naturalis, quod propriis signis dignoscetur, 2. *art. med. cap.* 37. & 38. quibus diiudicabimus num ex iecore biliosi, aut pituitosi humores, qui cruditatis sint causæ ad ventriculum ipsum confluant; quod etiam de liene considerandum est: fiet enim, vt his ita perspectis & consideratis, simul etiam ex habita notitia eorum quæ ab ægro assumuntur, non solùm laborantis, affectique loci cognitionem assequamur, sed etiam ipsius affectus præternaturalis; à quibus curatiua indicatio desumitur: remedij quidem qualitas, & species ab ægritudinis essentia desumitur, 2. *methodo* 7. & 1. *acut. text.* 3, 1. *alim.* 1. 4. 1. *cap.* 1. & aliis in locis; quantitas verò, & materia, & applicandi modus, ab ipso patiente loco: nam licèt quantitas remedij, à morbo ipso potissimùm etiam indicetur, 3. *simpl.* 12. *art. med.* 89. 1. *Aph.* 23. quia tantum alteranda est pars affecta, quantum à suo loco naturali recessit, 7. *meth.* 13. augetur tamen nonnunquam, & minuitur pro ratione laborantis loci. Ab his itaque duobus, affectu scilicet, & loco affecto, curatoriæ sumuntur indicationes, quamuis in *lib. meth.* docuerit à sano, & ægro temperamento desumi, in quo sibi non repugnauit, vt *lib.* 1 *in introitu ad praxin, quæst.* 68. explicuimus.

Vtrùm imbecillitas ventriculi ex humore quolibet prognata signis possit cognosci? addubitandum. Si enim ex humiditate oriatur, aderunt grauitas capitis, somnus prolixus, ventris inflatio ex flatuum maxima copia prognata, fluctuatio, rugitus, dolor, tensio, quæ omnia symptomata adaucta frigiditate increscunt, & exasperantur.

tur. Caliditatem ventriculi manifestè ostendit natura A eorum quæ excernuntur: nam ea nidorosa sunt, & prauè olentia; caliditas sentitur in ventre, quæ mox à potu leuatur: ægri siti premuntur; cibum fastidiunt; amarorem linguæ, acrimoniam, mordacitatem, anxietatem, nauseam, vomitum, & inquietudinem patiuntur; mœsti sunt, cogitabundi, insomnes, præsertim si adiungatur siccitas: tunc enim adest vomitus æruginosus, cum siti vehementi coniunctus. An verò hæc omnia ex iecore, vel aliunde emanent, *supra* ex Galeno proposuimus.

Præsagium.

QVærendum primò. *Vtrùm cruditas acida in calidis naturis sit deterior nidorosa?* Nam nidorosa etsi absolutè deterior habeatur, tamen in ventriculo B calido minùs grauis est, cùm illi sit magis proportionalis; acida verò, licèt suapte natura leuior sit & facilior, quia dissimilis, difficilior tamen habetur. Hoc confirmat Galenus 8. *meth. cap.* 5. vbi acidam minùs esse periculosam his naturis affirmat. Hac ratione si comparationem feceris ad naturam corporis cui succrescit, tunc sicut acida in biliosis est deterior, sic nidorosa in pituitosis grauior.

Quæro secundò: *Vtrùm ex ventriculi debilitate omne morbi genus enasci possit?* Ventriculi morbos magna cum difficultate curari arguunt plurima: Nam hæc pars exquisitissimo sensu prædita est, magnúmque consensum cum omnibus partibus inuicem obseruat. Quare ipsius debilitas omnium ægritudinum causa est, auctore C Auicenna 13.3. *tract.* 2. *cap.* 4. §. *Et scias quòd debilitas stomachi, fortasse est causa omnium ægritudinum corporis.*

Ventriculus imbellis ex quacunque causa non rectè alimenta transmutat in chylum, ex hoc non ritè elaborato varij morbi in ventriculo enascuntur. Si pituitosa materia progignitur in copia multa, & est acetosa, acris, salsa, vel melancholica, accidunt vlcera, ardor, dolor, inflammatio, cardiogmos, obstructio, verruca, sanguinis vomitus, flatus, tensio, inflatio, nausea, deiectio appetitus, atrophia, & alij grauissimi morbi in ipso generantur, qui vel subitò, vel diutino temporis spatio interficiunt.

Et cùm plurimum quod inuenitur in stomacho, aut generatur, sit phlegma, vt testatur Auicenna *loc. cit.* D *tract.* 1. *cap.* 16. §. *Et causa in hoc est, quòd chylus est naturæ propinquæ phlegmati: Quum ergo non digeritur digestione integra, non fiunt sanguis, & cholera, & melancholia.* Quapropter cùm corruptio alimenti, & defectus primæ coctionis non ita feliciter in secunda coctione, quæ fit in iecore, possint reparari, plures, iique immedicabiles omnium partium morbi insolescunt, ab hoc solùm fonte prognati, vt hydrops, alui profluuia diu perseuerantia, calculi, vrinæ suppressio, & alij, qui difficillimam postea habent eradicationem.

Vtrùm hectica ventriculi incurabilis sit? dubitandum. Siccitatem ventriculi confirmatam nullum planè remedium admittere, docuit Auicenna *loc. cit. cap.* 23. dum sic ait: *Et scias quòd cura malitiæ complexionis, quæ accidit stomacho, in vtrisque qualitatibus actiuis, facillima* E *est, propterea quia facilè inuenimus medicinas contrarias eis, vehementis virtutis. Verùm cura quæ accidit ex malitia complexionis in vtrisque qualitatibus passiuis, est difficillima, & propriè complexionis siccæ: Nam oppositio cuiusque earum, est cum virtute debilis impressionis.* Desumpsit ex Galeno 7. *meth. cap.* 7. quo loco siccitatem ventriculi absolutam, & marcidam, nullum auxilium admittere asseuerat; quod enim semel, & perfectè exsiccatum est, substantificè humectari non potest: siccitas enim valde resistit, & corrigitur per humiditatem, quæ valde iners est, & in agendo pigra. Firmat Auicenna *loc. cit. c.* 29. in hunc modum: *Hæc enim ægritudo est quædam hectica stomachi. Quum ergo confirmatur, curationem omnino non suscipit, & neque est possibile, vt occupatio sit ad humectandum ipsum solummodò.* Sicut enim marasmus totius corporis est incurabilis, 7. *meth.* 6. §. *quem autem marasmus occupauit, hunc sanare non tentabis:* ita marasmus ventriculi nullam curationem admittit.

Curatio.

SAtis plura *suprà* in causarum explicatione, de sex rebus non naturalibus disceptauimus. Nunc ad cætera curatiua auxilia properemus, expatiante per singulas intemperies, & humores stylo, ex quibus debilitas ventriculi, & omnis cruditas frequenter scaturiunt. At cùm non possit curari pars, quin de toto memorabilem habeamus prouidentiam, idcircò ventilandum: *Vtrùm Hieræ vsus ad expurgandos omnes humores ventriculo affixos sit vtilis?* Nam Galenus in hac re varius videtur, & planè dubius. *Lib.* enim 7. *meth. cap.* 11. cui subscribit Paulus *lib.* 1. *cap.* 72. curans ventriculi intemperiem quæ cum humore affligit, hieram propinat; sed quos humores expurget, eo loco non explicuit.

Aloë in tota hieræ compositione præpollet, & exuperat: sed hæc solam bilem educit, ex *cit. loc. meth.* & 6. *de sanit. tuend. cap.* 10. §. *Sed nec aloë valde conducit,* de pituitosis succis loquebatur) *cùm ei biliosi trahendi humoris facultas sit:* Et 1. *de loc. cap.* 4. in acida cruditate concedit Diatriumpipereon; in nidorosa verò absinthium, & hieram ex Aloë paratam: & *infrà*, in colico dolore ab humoribus acribus suborto, aloën administrat.

Dic, vtilem esse hieram ad pituitosos humores tenues educendos, qui sunt tunicis ventriculi impacti, ex Gal. 8. *meth. cap.* 2. §. *vbi humiditas, &c.* & 7. *meth. cap.* 11. §. *præstantissimum medicamentum, &c.* Solue secundò, cum Mesuë. Hiera est phlegmagoga ob vim Aloës, quæ crassos humores euacuat, 1. *sec. loc. cap.* 2. & ob aromata, ob quorum tenuitatem viscidos humores expurgat, vt firmat Gal. *loc. cit. de sanit. tuend.* §. *Eóque excogitata est compositio, quam picram vocant, quæ acrimonia, caloréque eorum quæ in se habet, crassos, & lentos succos dissecat, ac detergit:* Nam Asarum, Dioscoridis testimonio *lib.* 1. *cap.* 9. pituitam expurgat; spica, & cinnamomum vim sortiuntur attenuantem: quorum ope humores lenti, tenuiores redditi facili negotio excernuntur.

Vtrùm ad vacuandos humores ventriculi tunicis impactos, Hieri cum melle sit conficienda? Negat Auicenna *lib.* 2. *cap.* 66. dum sic ait: *Et permixtio illius cum melle minuit virtutem eius adeò, vt forsitan non soluat attrahendo, sed extrahit quod ei obuiat, &c.* Hoc ipsum testatur Mesuë *cap. prop.* quo loco aloën melli permixtam, minùs purgatoriam reddi affirmat.

Ex altera parte facit ratio, quoniam mel per se deiectorium est, vt probat Galenus 3. *alim.* 39. Hoc modo docebat Auicenna 13. 3. *tract.* 1. *cap.* 33. Hieram mixtam cum melle valenter expurgare. Sic enim ait: *Commixta enim cum melle, quamuis sit plurimæ solutionis ex modis diuersis, quoniam est plurimum remanens in stomacho:* quod deduxit ex Galeno 7. *meth. cap.* 11. Dic Hiera parata cum melle ex se valentiùs expurgaret, nî frustraretur operatione sua: cùm enim mel acre sit, citiùs alia medicamenta ad intestina protrudit, acrimonia enim sua vim expultricem proritat: quare expurgantia non retinentur, nec ad actum reducuntur, quod ad felicem expurgationem Medici exoptant, cum Auic. 2. *part. cantic. tract.* 2. *cap.* 5.

De dosi Hieræ digladiantur Medici, quoniã dissidium inueniunt in doctrina Galeni: *Vtrùm in vitiis ventriculi certa quantitate offerenda? Lib.* enim 2. *sec loc. cap.* 2. maximam hieræ quantitatem, drachmam vnam esse testatur, minimam drachmam semis: Quod tamen eiusdem Gal.

vero, *lib.8.eiusd.nomin.cap.3.rubric.5.* nec rationi, nec vsui apparet consentaneum, siquidem drachma vna imbecilliter admodum educit; quare non immeritò carpit Asclepiadem, exiguam quantitatem, nempè drachmam vnam argenteam huius antidoti propinantem. Enim verò drachmam vnam & semis, mediocriter; drachmam dimidiam, vel nil, vel minimum; binas verò, aut trinas exquisitè subducere, vsu obseruatum est.

Huic itaque controuersiæ, haud aliter quàm eiusdem Galeni verbis, seipsum interpretantis, occurrendum est: quippe qui *lib.8.cap.2.* manifestè docet, ad hoc vt vis hieræ loca iecinori finitima pertingat, opus esse, vt maiori quantitate propinetur, ea nempè quæ *lib. 2.* dicta sit: ita vt quando hoc loco maximam hieræ quantitatem, drachmam vnam esse scribit, id intelligat, vbi in animo est, vt vis aloës ventriculum, & intestina non transcendat. Aut fortè non ex propria, sed Asclepiadis mente, (quam postea damnauit) illud *libri secundi* fuit positum.

Veruntamen de medicamento hoc allata omnia intelligenda, vbi in puluerem, aut catapotiorum massam redigitur, & asseruatur: Si enim melle in electuarij consistentiam excipiatur, eius opportuna quantitas vnciam sæpissimè excellit. Sic sanè idem venit exponendus *lib. 8 sec.loc.cap.3.rubric.5.* dum moderatam exhibitionem ad drachmas sex progredi scribit.

Verùm hoc omisso, alia non contemnenda dubitatio est perscrutanda. *Vtrùm purgantia medicamenta hieræ sint addenda?* Cùm enim sola Aloë, cætera simplicia hieræ compositionem adornantia pondere excedens, lentorum, crassorúmque succorum ex ventriculo expurgationem complere minimè possit, cùm imbecillam facultatatem expurgatoriam sit nacta, & tardissimè operetur, necesse est aliud medicamentum, Agaricum Rhabarbarum, Diaphoenicum, & similia permiscere, quod illius vim intendat.

Quamobrem laude digni non sunt, nec exiguum ab exquisita Galeni methodo recedere videntur, qui sola simplici hiera eiusmodi crassum succum è ventriculo extrudere conantur: sæpè enim hæc tenax materia tunicis ventriculi adhærens, attenuata, & in halitus conuersa, ventrem distendit, & tormina excitat. Tenues igitur succos depellere è ventriculo hiera simplex potest, à Themisone, & Asclepiade priùs commendata; non valde tenaces, & crassos, nisi priùs extenuentur, & incidantur.

Vtrùm Hiera ventriculum roboret? dubium est. Galenus renuit, qui licèt *lib.6.simpl.tit.de aloë*, eam gratam esse stomacho asseueret, tamen *cit.lib.sec.loc.* eidem esse infestam, & subuersionem parere affirmat; ob quam iniquam qualitatem, quia ipsa medicamentosa existit, mastiche, & cinnamomo egere, non sine ratione prodidit, quæ hanc illius medicamentosam qualitatem refrænare, & coërcere sint apta. Deinde *6.simpl. cap. de abrotano*, Galenus amarorem valde lædere ventriculum, astrictionem verò iuuare affirmat. Sed in aloë, ex Galeno *6.simpl. cap. prop.* multùm superat amaror adstrictionem. Ergo Aloë tantùm abest, vt roboret stomachum, quin potiùs offendat, subuertat, & labefactet; & ex consequenti Hiera, quæ tam copiosam illius quantitatem, cæterorum medicamentorum ipsam adornantium collatione facta, recipit.

Deinde si cuncta animalia, amara exhorrescunt, auctore Galeno *lib. 4.simpl.20.* quia illis sunt, inimica, nec nutriunt, ex Auic. *2.canon.tract.2.cap.3.§. Amarum est grauis substantiæ sicca, & propterea illud ipsius purum non recipit putrefactionem, ex qua animal generetur, nec purum ipsius nutrit animal, &c.* quomodo Aloë poterit roborare ventriculum?

Dic. Quantum ventriculo vacuando, & roborando conferat Aloë, *cit.loc.* docuere prisci: firmat Dioscorides, *lib.3.cap.23.* Plin. *lib. 21.c.4.* Mesuës, & Arabes cæteri: Ea enim inter omnia medicamenta præcipuam obtinet prærogatiuam, cùm hæc, etsi clementia sint, purgent, sed debilitent, & inueterent, auctore Auic. *3.1.doct.2.cap.1.* hæc tam manè, quàm serò, tam antè, quàm post cibos assumpta roborat, neque eos corrumpit, quin potiùs à putredine tuetur, vt ex *citatis* Mesuæ, & Auic. *locis* constat apertè.

Si in medicamentis non purgantibus amaror superet adstrictionem, ille magis ventriculum lædit, in purgantibus verò, minimè: cùm enim amaroris intentio in partibus tenuioribus, & purgantibus medicamenti consistat, simul cum humore purgato expellitur; remanent autem adstringentes, vtpote terrestres, & crassæ, quæ ventriculum roborant. Quare Aloë illum tuetur, ac firmat, etsi amaror vincat adstrictionem. Addiderim ex Auerrhoë, *lib.5.collect.cap.27.* amara potiùs esse medicinalia, quàm cibalia: *Et vniuersaliter non ingreditur natura amaritudinis in re cibali, quia illa non est nisi medicinalis; & dulcis ingreditur in cibos, & medicinas.* Demum aloë, & ex ea parata Hiera, amara, est, cùm crassa & terrestri substantia constet, ex Gal. *4 simpl.19.* Auic. *lib. 2.loc. cit.* & ideò ventriculum roborat, non ob amaritudinem, sed ob adstrictionem. Ob hanc causam, *12. meth cap.16.* absinthium Ponticum in iecinoris, & ventriculi phlegmone, magis quàm vulgaria laudat, quia in Pontico adstringendi facultas non parua inest, in reliquis verò omnibus amara quidem qualitas est vehementissima, adstrictio verò, aut planè obscura, aut prorsus nulla sentitur.

Si autem Mesuës *in canonib. vniuersalib. theorem. 2.* amara stomachum firmare asseruit, non absolutè verum censeri debet, sed tunc solùm, quando vnà cum amaritudine adstringendi vim coniunctam habuerint. Habet enim absinthium, amaritudinis ratione, vt detersorium sit; non tamen tantam vim detergendi obtinet, vt pituitam ventriculo hærentem, vel etiam eidem innatantem, absque alterius rei adminiculo, valeat expurgare, sed contrà potiùs ineptiorem reddit vacuationi. Hinc est quòd dicat Galenus *6. de sanit. 10.* absinthij portionem illis esse aduersissimam, quibus pituitosus humor à capite in frigidum natura ventrem defluit, vt quæ succum pituitosum ipsorum ventri affigat, cùm detergendi vim non habeat, quæ adeò sit existimanda. Veruntamen si misceatur melli, aut vino absinthium, aut vtrique, (hoc est, mulso) adepta detergendi vi, pituitosos quoque iuuare non est negandum.

Galenus *citatis locis* plurium remediorum, simul & hiræ pro expurgando ventriculo occasiones docuit. Varianda enim sunt iuxta varias ipsius ventriculi affectiones: aliquando enim ventriculus ipse flaccescit, & laxatur, præsertim non abundante humoris copia in ipsius ore, sed tenui quadam humiditate; quo tempore accommodatissimus est absinthij vsus, & vtilissima sunt remedia adstringentia, intus, extráque apposita. Nonnunquam verò redundat tenuissimus humor, & imbibitus, immersúsque existit, cui malo vtiliter auxiliatur aloë, quæ quidem non lota valentiùs purgat, lota verò minùs, sed roborat ventriculum magis, *7.meth.11.8.sec. loc.cit.& 3 simpl.* Demum vbi crassior humor in ventriculo demersus est, ab hiera præsentaneè educitur, quæ ex vtraque aloë, lota scilicet, & illota, cum aromatibus præparatur, à quibus tenuitatem, & penetrationem assumit.

Vtrùm verò præsente febri, aut calida sicca intemperie ventriculi, Hiera sit porrigenda? meritò dubitandum, Gal. sic respondet, *8.sec.loc.cap.2. Quam etiam febricitantibus dare aliquis audeat, si non vehemens, sed valde dibilis sit febris. Quidam verò etiam ex illota aloë pharmacum multis sic febricitanibus exhibuerunt, deindéque cùm eum nihil manifestè læsissent, in aliis rursus magnam experti sunt cladem.* Quare ex mente Galeni, in febribus biliosis,

& ardentibus; calidis siccis naturis, tempore calido, hoc medicamentum porrigere, inutile est; calida enim est & sicca: ob quam insignem siccitatem, eius vsus in senibus interdicitur à Galeno 5. *de sanit. tuend. c.* 9. similiter in intemperantia calida & sicca, imò frigida & sicca, 8. *sec. loc. cit.*

Plures sunt Hieræ compositiones apud auctores, quarum vsus pro vacuando, & roborando ventriculo, est vtilissimus. Simplicis descriptionem tradit Galenus 7. *meth. cap.* 11. & 8. *sec. loc. cap.* 2. & 2. *lib. cap. cit.* Mesuës aliam proponit, quæ plura recipit aromata, quæ cùm probata non inueniantur, & pro eis adulterina vsurpentur, præstat Galeni compositione vti. Alia, quam tradit Nicolaus, valentissimè expurgat, & ventriculo affecto, in cuius morbis frequenter offertur, noxam inurit; clementia sunt tutiora, ne ex violenta humorum attractione ventriculus oblædi possit.

Vacuatio instituenda penes humoris peccantis ideam, & naturam: Nam redundante bilioso humore in ventriculo, summè prosunt rhabarbari dilutum, aqua lactis, myrobalani citrini, elect. Rof. Nicol. aut Mesuæ, Diaprunum laxat. Pituitam expurgant Agaricus, elect. Indum & Diaphœnicum. Si fortè melancholia exuperet, iuuant diasenna, confect. Hamech simplex. Euacuationem tamen plurima cautela instituere oportet: cùm enim pars præstans sit, & toti communis, simultaneam vacuationem citra maximum virium dispendium non tolerat: Quare leuioribus vti pharmacis, & iteratis satius est quàm fortibus, & confertim exhibitis; ex subita enim vacuatione sæpè venter ita redditur languidus, vt coctioni in posterum non sufficiat. Hæc si in forma solida porrigi queant, multò erit vtilius: liquida enim priùs è ventriculo dilabuntur, quàm opus suum perficiant. Quod si malum ampliori vacuatione indigeat, eam iuxta humorem excedentem moliri oportet, iis præsidiis, quæ *lib.* 1. *huius operis*, 7. *cap.* 3. *de dolore capitis*, præscripsimus.

Post expurgationem vitiosi humoris, roborare ventriculum oportet: increpat enim Galenus sui temporis Medicos, *lib.* 1. *de humorib. com.* 12. quòd solùm de vacuando humore erant soliciti, cùm nullam de partium firmitudine facerent commemorationem, ex quarum robore humores noxij non regenerantur, vel saltem ad benignum reducti corriguntur. In hunc vsum plurima stomachica conficiuntur, quæ flaccido, imbellique stomacho opposita, ipsum tuentur, ac firmant.

Placet ergo perscrutari: *Vtrùm Emplastra firmantia ventriculum, anteriori, vel posteriori parti sint apponenda?* Dic. Licèt verum sit in morbis ventriculi, præsidia esse admouenda in anteriore parte, quia est magis carnosa, & minùs ossea, quàm spina; tamen si posteriori parti applicentur, plurimùm iuuant. Hoc confirmat Galenus 13. *meth. cap.* 17. dum sic ait: *Voco hoc loco stomachum, & gulam, quam propriè Græci stomachum appellant: nonnunquam enim ita etiam vocant os ventriculi, veluti cùm stomachicè anima linqui aliquos dicunt. Verùm in gula, quæ propriè vocatur stomachus, cataplasmata spinæ dorsi imponimus, non autem in anteriori parte, idem facimus & quum os ventriculi phlegmone vrgetur; siquidem spinæ gula superiacet, per collum & pectus deorsum vsque ad ventriculum porrecta.* Facit etiam ratio, quia loco spinæ os ventris copulatur. Adde quòd si in anteriore, & posteriore parte auxilia apponuntur, ex horum virtute, membra ventriculum circundantia, vt peritonæum, omentum, & aliæ circumuicinæ partes, validiores redduntur, & sic opes suas debili, & flaccido ventriculo mutuò præstant. Lege Galenum *lib.* 7. *sec. gener. cap.* 12. *ad fin.* qui hoc negotium vbertim expendit.

Maioris verò ngotij est explicare: *Vtrùm stomachica emplastra, existente cibo in ventriculo, sint interdicenda?* Nam si tempore quo concoquitur cibus in ventriculo, emplastra apponas, ipsum alimenti onere grauatum, ampliùs oneras, & grauas. Igitur, &c. Responsio erronea. Deerrandi occasionem, Damocratis verba suppeditant, quæ *lib.* 8. *sec. loc. cit.* Galenus refert, & firmat, quæ sic habent: *Vsus malagmatum omnium, quæ ventriculo induntur, & stomacho, simul interaneis, est tempus in quo qui cibus congestus est, non amplius residet, sed aluum iam subiit.* Quibus verbis cerata, & emplastra firmantia ventriculum, toto tempore coctionis cibi, non esse imponenda valetudinariis, Damocrates probare videtur.

Sed qui huius auctoris verba hoc modo interpretantur, ab huius, imò Galeni mente non parum exorbitant: Si enim adminiculo ventriculus imbecillis vnquam indiget, est potissimùm toto cibi elaborationis tempore: quare omnibus machinamentis, & ingeniis tunc est fouendus. Damocrates autem præsidia illa vacuo ventre exteriùs admouenda censet, quæ non ad roborandum præcipuè ventriculum, sed ad tumores præter naturam emolliendos, & resoluendos, aut exsiccandas humiditates indi solent. Rectè autem nosti, apud Galenum *lib.* 8 *sec. loc. cap.* 5. malagma emollitionis significationem habere, maximè cùm *eo loco* Damocrates construat malagmata, contumaces durities emollientia, & dissoluentia. Non ergo præsidiorum vsus supra stomachum, coctionis tempore ventriculum grauat, sed roborat.

Vtrùm toto deuorationis tempore, emplastra roborantia ventriculum sint arcenda? dubium est non exiguum. Rasius *lib.* 9. *ad Almans. cap. de dolore stomachi*, eo tempore, quo assumitur cibus, esse remouenda emplastra ex ventriculo asseuerat. Contra hunc auctorem viget ratio neruosa, periculo enim non vacat, quòd illo adminiculo eo tempore ventriculus priuatus offendatur.

At cùm tanti auctoris sententiam experientia summoperè vallet, illi fidendum est. Ita enim solet iis applicitis emplastris constringi ventriculus, præsertim dum cuti hærent, vt non solùm cibi descensum ad ima ventriculi prohibeant; verùm etiam extensionem debitam tunicarum ventriculi ad capessendos ingestos cibos. Vnde cùm venter nonnisi violenter extendi possit, contingit vt dolor, & angustia nonnunquam insurgant, præsertim vbi sic affecti liberaliùs se impleuerint. Non nego consultius esse, vt tempore deuorationis cibi, ne ventriculi calor exiguus flaccescat, vnguento aliquo roborante foueatur, quod illi minus onerosum sit, & graue.

In hac verò serie diligenter expendenda est Galeni mens: *Vtrùm remedia tepida ventriculum debilitent?* Ille enim respondet *lib.* 8. *meth. cap.* 5. in hunc modum: *Esto autem abundè calens talium quodque, cùm primùm imponitur, quippe quæ tepida sunt, omnia ventriculi firmitudinem dissoluunt.* Omnia enim quæ ventriculo extrinsecùs adhiberi debent, non solùm opus est vt humectent, sed modicè calefaciant: vehementer enim calida debilitant, & exsiccant. Hoc modo etiam roborantem vim sortiri debent; nam acerba, & austera, quia immodicè adstringunt, nocere solent, cùm mediante exsiccatione ventriculi humidum exprimant, & resoluant, ex Gal. 8. *meth. cap.* 4. De roborantium numero sunt, Absinthium, Mentha, Spica, Mastiche, ex quibus paramus olea, pulueres, fotus, cerata, & emplastra admixta cera, additis pulueribus cyperi, ligni Aloës, calami Aromatic. Coral. Landan. Cinnam. Rosar. & aliorum, quæ gratum odorem ex se spirant; fœtida enim viscerum, & ventriculi vires dissoluunt, ex Gal. 8. *meth.* 5. & Auic. 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 6.

Neque obstat primò, quòd tepida habent calorem gratum & familiarem, cuius ope facultates, & partium actiones adiuuantur, non dissoluuntur. Dic. Quòd etiamsi verum sit, tepida esse iucunda, tamen laxant, quia habent vim dilatandi meatus, & fluxiones prouocant, quas non discutiunt, sed potiùs liquant, & veluti imbibunt

imbibunt, & emolliendo partes, eas resoluunt. Quæ verò calida sunt, quia iniucunda, & contristant, partes contrahunt & corrugant, ex qua contractione robur ventriculo comparatur.

Neque obstat secundò, contextus Hippocratis 3. *acut.* 39. qui ita habet: *Cùm autem dare volueris, perquam tepidum habebis* Eo enim loco oxymel tepidum propinat, vrgentioris habita ratione, nempè pleuritidis, & peripneumoniæ: in his enim curandis morbis, calorem momentaneum refugit ob morbi malitiam; quare accedit ad tepidum, ceu magis coctioni vtile, quàm sit frigidum, minúsque morbo periculosum, quàm sit calidum. Licèt ob diuersas indicationes, tum humoris concoquendi in thorace, tum sedandæ sitis gratia, 1. *acut.* 43. in pleuritide oxymel propinet, hyeme, calidum, æstate verò frigidum, non verò tepidum; quia siue intus offeratur, siue externis partibus admoueatur, viscera semper debilitat, & eneruat.

Vtrùm malagmata irrigationibus pro roborando ventriculo sint præferenda? Respondet Auicenna 13. 3. *tract.* 1. *cap.* 24. *in principio*, in hunc modum: *Curatur stomachus cum eis quæ bibuntur, & cum epithematibus, & embrochis cum aquis, in quibus decoquuntur medicinæ; & linimentis, & vnctionibus ex oleis, & vnguentis factis cum ceris decoctis in aquis, in quibus decoquuntur medicinæ: sed linimenta & emplastra sunt meliora embrochis; embrochæ enim sunt debilis impressionis.* Tum quia emplastra, & linimenta per moram diutius agunt, tum etiam, quoniam densando poros mole sua, innatum calorem coquentem retinent, & eius prohibent resolutionem, qui robustior factus coctioni fit accommodus valde. Fomenta autem, emplastra, linimenta, culcitras, ori ventriculi apponere oportet, in frigida quidem causa, calida, vt Myrrham, Aloën, Mastichen Absinthium, Olibanum, Zingiber, Spicam, Cinnam. Mentham Anisum, Caryophyl. Ladanum, nucem moschatam, Agallochum, Galangam, Diacymin. Dianisum, Theriac. Schœnant, &c. Quare in acetosa cruditate, si non speramus posse commodè emendari corruptionem ciborum, & repletionem per promouentia coctionem, procuretur vomitus. Si in intestinis adsit, paretur clyster, si his non leuetur æger, purgatio commoda est: qua peracta, roboretur ventriculus, intus, & extrà auxiliis adhibitis. Quòd si debilitas perseueret, & fomenta, emplastra, conseruæ non iuuent, balnea thermalia, & sudorifica ex Ebeno summè prosunt.

Dubitabis: *Vtrùm pro curando frigido intemperamento ventriculi, Diatrion pipereon vtile sit?* Galenus enim 1. *de loc. affectis cap.* 4. hoc medicamentum in hunc vsum miris laudibus effert, præsertim vbi frigidus fuerit humor, ac ructus acidi emittantur: quare iis præsentaneum est auxilium ex tribus piperis generibus paratum, teste Galeno 4 *de sanit. tuend. cap.* 5. quo loco tam simplicis, quàm compositi diatrion descriptiones traduntur. Exhibendum autem cum aqua si æger febricitet; sin minùs, cum vino, vt proprio exemplo confirmat in Imperatore, attritione ventriculi laborante, *lib. de praconit. ad Posth. cap.* 11. cui ad ventriculum frigidum firmandum, obtulit vinum pipere inspersum, cum vtilitate summa.

Piper enim flatus discutit, roborat ventriculum, valenter, hoc est, in summo calefacit & exsiccat, teste Galeno, 8. *simpl. c. prop.* Quare Auicenna 2. *canon. tract.* 2. *cap.* 556. calidum & siccum in quarto gradu constituit, cum Ishaac *lib. diatar. particul. tit. de pipere*, & priùs prædixit Dioscorides *lib.* 2. *cap. prop.* vrinam mouet, concoquit, elicit; discutit caliginem, quæ oculorum claritati offunditur; horroribus febrium ambitu repetentium, potu, vel illitu succurit; serpentium ictibus auxiliatur; partus ex vtero trahit; conceptum abortu vitiat, si fœmina post congressum cum viro, vuluæ admoliatur, ad tussim, & vitia pectoris, potu, vel eclegmate proficit, anginæ cum melle conuenienter illinitur; capitis pituitam elicit, si cum vua passa commanducetur; somno dolores finit, appetentiam inuitat, cibi auiditatem molitur, coctionem iuuat iurulentis inspersum. Galenus 4. *de sanit. cit.* ad roborandum ventriculum, excellentius candidum esse asseruit: causa est, quia ante maturitatem est collectum, quare subamarum redditur, & inacerbum; succus verò nigrum, cùm enim post perfectam maturationem sit collectum, acrius est.

Vtrùm autem *Diatriumpipereon in nidorosa cruditate possit concedi?* dubium est. Respondet Galenus 8. *meth. cit.* affirmatiuè, quo loco iuuenes diatrion simplici fuisse vsos etiam in nidorosa cruditate cum vtilitate affirmat. Sed reprobatur à Traliano, *loc. cit.* docente hoc medicamentum in hac cruditate esse inutile, & valde noxium. Dic. Si cibus in superiore parte ventriculi existat, & vomitus sit difficilis, tunc posthabita consideratione febris, commodè administrari potest diatrion pipereon, vt cibus descendat, & dissoluantur flatus, qui huiusmodi occasione suscipi solent, & ad firmandum ventrem; hoc enim vtile est, etsi febris caliditas aliquantulum increscat, qua de causa aloën, & mastichen admiscet, quæ sunt illi præsentanea remedia: nisi enim, inquit Auerhoës *lib.* 7. *collig. c.* 7. in calida affectione robur, astringentibus, & familiaribus quamuis calidis procuretur, in vitæ periculum æger incurret. Ergo conciliandi inter se hi auctores: Nam Galenus robur ventriculi respexit, Trallianus febrim contemplatur, vterque vera proponens.

In calido intemperamento, & humore simili prosunt cydonea, santalum vtrumque, Rosa, Corallum, Agresta, acetosa, hord. Intybum, cichorium, buglossa, spondium, Margaritæ, succus limon. Granatorum, Aranciorum acidorum Portulaca, plantago, lactuca. Quæ omnia in nidorosa cruditate proficua sunt, siue intus assumpta, siue exteriùs adhibita. Si cibus adhuc continetur in stomacho, vacuetur vomitu, quod cognoscetur ex perseuerantia ructus, & grauitate sensata in ventriculo. Trallianus inter omnia extollit potum aquæ calidæ; hæc enim humores corruptos eluit, & ad inferiorem ventrem propellit, siccos humectat, sitientes leuat, inflammatos spiritus, & meatus laxiores efficit. Si cibus in intestinis adsit, clystere vacuandus clementi, & leni, quem sequantur inedia, & somnus, quod auxilium summè commendat ad leuamen repletionis, Auicenna 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 34. Si hæc non iuuant, pharmacum benignum porrigendum. Peracta purgatione, vnguentis, & pulueribus roboretur ventriculus. Si hæc non sint satis, Balneum est ex vsu. Ptissana, & serum in quo rhabarbarum madescat, mirificè iuuant. Quòd si his non roboretur ventriculus, & humoris vel frigidi, vel calidi copia, continuò ex habituali huius partis intemperie generetur, tunc vt hæc pars spiret, suáque excrementa ad extremas, debilésque partes emittat, tutissimum est in crure fontanellam aperire, per quam corrupti humores paulatim repurgentur, ne stabulati in ventre, ob consensum quem cum præcipuis partibus seruat, aliquam ruinam in posterum concitent. De cæteris morbis qui ventriculum fatigant, sat plura diximus *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. ab Hist.* 53. *vsque ad Hist.* 67. & *lib. vlt. de febribus*, peculiarem faciemus commemorationem, quo loco de febrium symptomatis vbertim loquemur. De ventriculi inflammatione, non est cur modò verba faciam, cùm eædem curatiuæ indicationes, *cap. sequenti, de hepatis inflammatione* sint proponendæ.

OBSER

OBSERVATIO I.

Ad frigidam ventriculi intemperiem, roborandum stomachum, discutiendos flatus, promouendam coctionem, pituitosos humores vacuandos, pilulæ eximiæ.

NIhil æquè imbecillum ventriculum à causa frigida firmat, quàm vsus harum pilularum, quarum ope, plures aliis auxiliis non proficientibus conualuerunt, vexati torminibus ventriculi, flatu distenti, acetosa cruditate oppressi, vomitu importuno cruciati, fastidibundi, inappetentes, decolores, nauseabundi, demum tristes fracti, & melancholici, & atrophia correpti, ad mortis fauces deducti.

℞. *Aloës elect. succo rosar. lotæ* ʒ j. ß. *rhab. lect.* ℈ ij. *agarici recenter trochiscat.* ʒ j ß. *folior. sennæ Oriental.* ℈ ij. ß. *hier. simpl.* ℈ j. *cinnamom.* ℈ ß. *macis, zingiber. piperis albi, an.* ℈ j. *calami aromatici, myrrhæ, mastich. an* ℈ ß. *croci,* g̃ vj. *ligni aloës,* ℈ ß. *myrobalanor. Indor. & chebulor. an.* ℈ j. *absinth. Pontici exsiccati,* ℈ ß. *sem. anisi* ℈ ʒ. *rhapontici* ℈ ß. *cum syrupo de absinthio, miua citoneor. cum aromate, zibetto, & ambari cineritij,* g̃ xx. *moschi odorati,* g̃ xxx. Fiat magdaleon, inuoluatur aluta, & seruetur ad vsum. Dosis bis in hebdomada, drachma semis: ex qua fiant pilulæ tres sine custodia.

OBSERVATIO II.

Ad debilem ventriculum ex frigida causa, Vinum mirabilis efficacia.

℞. C*Onseruæ anthos, acori, absinthij, melissæ, menthæ fumi terræ, flor. caryophyl. flor. arantij, an* ℥ j. *cinnamom. elect.* ℥ iij ß. *nucis moschat.* ʒ vj. *caryophyllor.* ʒ v. *anisi* ℥ ß. *sem. fœnicul.* ʒ v. *zingiber.* ʒ iv. *aromatic. rosati, diarrhodon. abbat. an,* ℥ ß. *theriac.* ℥ j. *ambari* ʒ ß. *moschi* g̃ xx. *mithridat.* ℥ ß. *electuar. alkermes* ʒ v. *sacchari candi puluerisati* ℥ vj. Omnia crasso modo contusa, & simul mixta, in Alembico reponantur, & infundantur per triduum in sufficienti quantitate vini generosi, addendo sextam partem aq. Rosar. fiat distillatio, triduo. Exibit liquor fragrantissimus, reseruetur in vase vitreo. Dosis vnica vna singulis diebus ieiuno ventriculo.

OBSERVATIO III.

Frigidioribus ventriculi affectibus vnguentum pretiosissimum.

℞. M*Yrrhæ elect. aloës hepaticæ, spicæ nardi, thuris, mumiæ, mastich. an.* ℥ j. *carpobalsami, olei de liquidambar, an.* ℥ ß. *olei anisi, olei mastich. an.* ℥ ij. *ladani,* ℥ ß. *croci* ʒ ij. *macis, belzoini, cinnamomi, an.* ʒ iij. *miuæ cydonior. aromatic.* ℥ j. *flor. camomil. & sambuci, an.* P. iv. *styracis calamit.* ʒ ij *sem. dauci. anisi, cumini, fœnicul. an.* ʒ v. *cardamom.* ℥ ß. *ambari,* g̃ xx. *moschi* g̃ xij. *terebinthin. ad pondus omnium.* Omnia crasso modo conterantur, misceantur, in alembico distillentur ad ignem suauem. Oleúmque distillationis præstantissimum, vel reseruetur solum in vase vitreo, vel cum cera permixtum in vnguentum redigatur; quo in aurora, & tribus horis post cœnam tota regio ventriculi illinatur. Vtere, pro roborando flaccido ventriculo, & summum presidium experieris.

OBSERVATIO IV.

Ad debilem ventriculum à causa calida, portulaca, præstantissima.

IVuenis erat gracilis, & excarnis, temperamento calidus & siccus. Hic biennio solùm, ardente Sirio, dolore, incendio, & ardore ventriculi vexabatur immaniter, citra febrim vllam, & ex interuallis bilioso vomitu, siti, singultu, cardiogmo premebatur immaniter, fastidibundus, & vigil. Cúmque timor esset, ne posset ex nimio bilis ab hepate ad os ventriculi affluxu, inflammatione tentari, aduentante vere præseruationem instituit. Sanguis missus est, clementer sæpius cholagogis expurgatum corpus. Serum lactis iisdem præsidiis præparatum, diu oblatum. Balneum per multos dies applicitum. Saluatellæ sectio administrata, fonticulus cruri affixus. Plura epithemata iecori, dorso, & ori ventris applicata. Infinitæ propemodum potiones oblatæ, quæ tum leuarent harum partium incendium, tum flaccidas vires roborarent. Tandem solo portulacæ vsu peruicax malum conquieuit: Nam vsus eius syrupo diluculo per mensem, quantitate duarum vnciarum, superbibita ipsius stillatitia aqua, & noctu herba emplastri modo ventriculo admota, sequentibus annis nihil mali persensit. Huius remedij laudes decantant prisci, inter quos præcipui sunt Galenus *lib. 6. simpl. tit. de portulac.* Paulus *lib. 7. eodem tit.* Portulacæ pro bilioso stomacho refrigerando præter alios, memorabiles vsus traduntur. Astringit, ventriculi inflammationes sedat, ardorem mulcet, biliosum humorem refrænat, incendium compescit, sitim arcet, iis qui siti cruciantur bibendi desideria restinguit, sacros ignes illita lenit; ardenti, & æstuanti ventriculo imponitur cum polenta. Succus eius potus ventriculum feruidum, renes, & vesicam iuuat. Cuius semen similis esse effectus, Leontinus litteris commendauit, auctor vetustissimus.

CAPVT XIII.

De hepatis inflammatione.

Definitio.

IEcur à Medicis, prima, princepsque gignendi sanguinis officina constituitur, de cuius excellentia aliqua in medium proferens, inquiro: *Vtrum hepar sit membrum inter nobiles nostri corporis partes præstantissimum?* Galenus *lib. 7. de placit. cap. 3. ad init.* ex sententia Platonis, in iecore animam concupiscibilem constituit, cuius proprium munus est rerum iucundarum fruitio: & hoc modo *lib. 5. de placit. cap. 4. ad init.* reponit voluptatem, dicens: *Animæ quidem facultates tres esse numero, quibus cupimus, irascimur, & ratiocinamur, &c.* Idem docet *4. de placit. cap. 6. ante med. § Quod autem cognoscere dicit, &c.*

Deinde. Iecur facultatis altricis focus est, cùm in eo sanguis alimentum totius corporis conficiatur, ex Gal. *7. de placit. cit.* Est viscus carnosum, calidum & humidum, fons & origo gratiosi humoris, ex Gal. *4. de vsu part. cap. 12. & 23.* Est sanguinis, & humorum officina; quare in eo facultatis naturalis sedem prisci constituunt: Nam, vt Galenus docuit *locis citatis*, oportuit alimenta ab omnibus excrementis expurgari, & hoc modo in prima coctione ventriculi, crassa recrementa repurgantur, quæ per aluum solent excerni. In secunda verò coctione, quæ in iecore, & venis fit, excrementa tenuia expurgantur; biliosum à folliculo fellis; melancholicum à liene; serosa superfluitas à renibus, quo *loco cit.* confirmat Galenus, exemplo pistorum in mundando tritico,

tritico, & expurgando vino. Maximus ergo actionis iecoris principatus, vt profert Galenus 7.*meth.cap.vlt.* cùm inquit: *At verò iecinoris opus omnibus particulis necessarium est: non tamen adeò saltem perpetuam necessitatem habet, sicuti ipsius cordis*, vbi post cor, collocauit iecur. Non ergo est negandum, iecur ratione officij, & vsus esse viscus inter nostri corporis partes præstantissimum: cùm enim vita consistat in humido, videtur iecur esse inter membra nobilia reponendum, cùm sit essentialis humiditatis fons. Si verò hanc prærogatiuam naturæ periti cerebro atribuunt, quod sit humiditatis origo, hæc est accidentalis; in eo enim superfluitas multa indigestionis ratione concipitur. Affluunt etiam illuc, & à reliquis partibus euaporationes multæ, quæ loci frigiditate percussæ resiliunt. Infestat quoque aër per meatus multos.

Vtrùm iecur sit sanguis concretus? Pars negatiua suadetur hoc modo. In concretione, res quæ concrescit, secundum substantiam incrassatur. Sed hoc non fit nisi à frigore. Ergo si iecur est sanguis concretus, à frigore concresceret: quod videtur impossibile; quia viuente animali non potest ita intensum frigus reperiri in corpore, quod congelet, alioquì frigens homo interiret, vt 6.*epid.sect.2 com.17.*& 2.*de temp.*3. prodidit Galenus.

Solue hoc modo. Iecur esse sanguinem concretum, firmant Galenus 4.*de vsu part.*12. 6.*de placit. cap.* 8. *in med.lib.de fœt format.cap.2.ad fin.* Auicenna 14.3.*tract.*1. *cap* 1 *in initio*: & ideò calidum est. Concrescit autem, & gelatur sanguis, quia spiritus à corde acceptus euanescit, & in substantiam iecori valde similem transmutatur. Neque à frigore concrescit, vt aliqui ineptè persuasere sibi: sic enim esset veluti grumus, & putresceret, naturæque viribus non insigniretur.

Ob hanc causam Galenus, & Auicenna *loc.cit.* veluti concretum esse dixerunt. Concrescit autem à vi formatrice, spirituum, & calidi innati beneficio, ex purissimo sanguine, illuc, summo naturæ artificio effuso, & hoc pacto miris naturæ viribus decoratur: Nam in generatione hepatis, quod de sanguine tenue existit, euaporat, & euanescit; quod verò remanet crassum, hepar existit. Hanc doctrinam inculcat Galenus *lib.* 4.*de vsu part.cap.*12. §.*Qui etiam si eius consideraueris naturam, &c.* Quomodo autem à calore, tanquam à causa remota, resoluta parte tenui fiat concretio, & qua ratione sit opus naturæ, docet eleganter Galenus *lib.*6.*de placit.* Hip.& Plat.*cap.* 8.*in med.* dum sic ait: *Nihil itaque mirandum, si iecoris etiam corpus ex propria sua natura functionem propriam consequutum est maximè rubrum enim cernitur, perinde ac sanguis, non qui ab aëre frigido circumfuso spissatus ac coagulatus fuerit, caliditate eius extincta, atque inde è refrigeratione, nigrore contracto, sed qui à calore innato perficiente magis, quàm vitiante, concreuerit, &c.*

Iungit verò Galenus de iecoris temperamento tractationem paulò obscuriorem: *Vtrùm ipsum calidum sit?* Respondet affirmatiuè: Nam iecur sanguinis est officina, & vnaquæque pars tantum habet de calore, quantum de sanguine, ex Galeno 1. *de temp.cap.vlt.ad fin.* & 5. *Aph.* 18. & 40. & *lib.*3. *de vsu part.cap.* 2. *in med.* Qua ratione idem Galenus 2. *de temp. cap.* 3. dicebat, quòd omne exangue frigidius est sanguine prædito: Quæ propositio semper est vera, nisi quando vna pars alteri sanguinem defert, vt constat in vena, & arteria, quarum temperies non est calida ad portionem sanguinis, & spirituum quos deferunt, quoniam exiguum sibi, multum verò aliis partibus tribuunt: quare hæc vasa frigida sunt suapte natura, etsi ratione sanguinis, temperata à Galeno dicantur, 1.*de temp.cap.vlt.* Constat deinde experimento, animalia enim exanguia frigida sunt, & formidolosa apud Arist.4.*de partib.animal.c.*5. Insuper partes animalium ingestæ frigidiores sunt, quàm sanguineæ.

Obiicies. Nutritio à simili fit, 6.*de vsu part. cap.* 10. *in med.* Sed partes seminales, semine nutriuntur, quod est calidius sanguine, 1. *de sanit. tuend. cap.* 2. Ergo membra seminalia exanguia, calidiora erunt sanguineis. Dic. Etiamsi semen est calidius sanguine, cùm sit plurima spirituum copia perfusum, quum tamen ad nutritionem elaboratur, tenuis illius pars, in qua potissimùm caliditas consistit, resoluitur, & remanet crassa, frigida, quæ in fine elaborationis, similitudinem in substantia habet cum parte nutrienda. Obtrudes vlteriùs dicens, quare quum sanguis concoquitur, non fit eadem resolutio? Dic. quòd semen multò magis concoquitur, vt ex illo pars seminalis constituatur, quàm sanguis, vt pars carnosa generetur. Ex iis constat apertè, corruere paradoxum illorum, qui hoc potissimùm freti argumento, partes spermaticas esse calidiores sanguineis acriter contendunt.

Colliges deinde iecur esse calidum necessariò, monente Galeno *lib.* 4. *de vsu part.cap.*12 Primò, quia, vt 2. *de facult. naturalib. cap.* 14. *ad init.* ipse aduertit, alteratio, qua alimentum in aliti naturam conuertitur, qualitatem maximè actiuam, videlicet calorem efflagitat. Secundò, vt alimenta ex proprio organo confectionis calorem mutuarent, & hac ratione nutrire possent affluentiùs, & per partes distantissimas feliciùs penetrarent, & distribuerentur.

Consequenter dubitandum: *Vtrùm iecur sit humidum?* Dic. Iecoris humiditatem insignem demonstrant plura. Primùm, humida ac mollis substantia, qua constat, est enim velut sanguis, qui ad eum locum concreuit. Secundò, quia est sanguinis totius corporis origo, sanguis autem omnium maximè post pituitam, humet. Quin & humiditate nutrimentali humidior statuitur, quàm pituita, sicut pituita humidior est humiditate aquea, & madefactiua.

Quare si pituita humidior est absolutè humiditate aquosa; humiditate verò naturali & magis temperata, sanguis: ita hepar humidius est pulmone substantifica humiditate, & pulmo magis est madefactus ex aquosis illis humiditatibus, quæ continuò ex cerebro, glandulis sub linguæ radice saliuam gignentibus, aliísque ad laryngem, & asperam arteriam humiditatem transmittunt, vt hac ratione, vocis, & loquelæ partes irrigentur, atque humectentur.

Hac ratione, etsi humiditas nutrimentalis sanguinis, ac iecoris, temperatior sit humiditate aquosa pituitæ pulmonis, ac glandularum; in nostro corpore ad humidius alterando, & temperamento passiuarum permutando, maiorem vim sortiuntur iecur, & sanguis, quàm pulmo, & pituita: Omnia enim nostri corporis membra, ex sanguine à iecore profecto alenda sunt, qui si humidior, aut siccior, corpora humidiora, aut sicciora reddit. Ergo, vt cor est origo caloris, ita hepar humiditatis nutrimentalis focus est, & minera. Ex iis intelliges contextum Galeni *lib. art. med. cap.*29. qui sic se habet: *Magna verò ex parte calidi cordis temperatura vniuersum corpus calidum reddit, ni hepar obstiterit.* Quoniam scilicet iecur in nostro corpore humectando, non solùm pulmone, verùm & omnibus nostri corporis partibus est pontentius.

Verùm antequam ad definitionem accedam, duo dubia paulo vberiùs proponere non abs re existimo, siquidem de hepate, naturali organo, & de facultate altrice discepto. Primum: *Vtrùm naturales potentiæ inditæ ita sint, vt absque subsidio aliunde expectato, operationes suas possint exercere?* Galenus *lib.*1.*de loc.cap.*7. sic profatur: *Atque in hac replurimùm differũt naturalia instrumenta ab animalibus instrumentis: siquidem naturalibus cognatam vim esse, animalibus verò instrumẽtis à principio (veluti lumen à Sole) ipsam defluere iam ostensum est.* Quo loco facultates naturales insitas esse, & non aliunde dependentes, instar animalium quibus sentimus, & mouemur, manifestè

manifestè affirmat, inferens ex hoc, quòd membrum si patitur, qua naturale est, hoc est, si læsionem habet in naturalibus actionibus, manifestum fit per consensum non laborare denegatæ facultatis. Num autem hoc discrimen sit verum inter animalia, & naturalia instrumenta, & an facultates naturales insitæ sint & innatæ, tum veterum, tum iuniorum peritissimi, prolixas satisfecerunt quæstiones: Nos Galenicam sententiam amplectimur, qua docemus *cit. de loc.* loco, eas insitas esse.

Cur verò hæ, etsi in iecore sedem habeant, innatæ ita sint, vt citra auxilium aliunde expectatum, membra per seipsa possint, & sufficiant vegetabiles operationes exercere, non sic autem animales, sed aliunde, & per interualla pendentes: pauci, qui hanc doctrinam Galeni defendunt, dilucidè explicarunt. Aphrodisæus *lib. 2. probl. 60.* huius problematis solutionem inquirit, non tamen sufficienter soluit: Naturales quidem, cùm ad vitæ rationem pertineant, quæ alitione consistit, illarum opus continuum, ac propterea eas affixas esse oportebat; animales autem ad bene viuere cùm tantùm faciant, nec semper operari necesse erat, rectè poterant per interualla accedere, & non inesse membris.

Non satisfacit Philosophus hic eximius, quoniam magis dependet animalium vita à facultate vitali, magisque continuam in nobis esse oportet illius actionem, quàm naturalem virtutem: cessante siquidem vel per momentum pulsatione, finitur vita; non sic autem, licèt per notabile tempus non nutriamur. Nec ideò tamen pulsandi vis arteriis inest, sed à corde mandatur, quantumuis illius operatio perpetuò, & sine vlla intermissione sit exequenda.

Natura sæpè cogitur vires quasdam integras adiicere membris; alias verò non, sed quæ per influxum expectarentur, vel deriuarentur: & illud quidem fuit perfectioris operis intentio & desiderium. Ex eo autem, quòd naturales partibus affixæ sunt, naturalia munera perfectiùs exercentur, perfectiúsque vitales, & animales functiones facultatibus suis aliunde fruuntur: dum enim naturalia membra sui tantùm gratià operantur, nec vnumquodque solicitum est de alterius commóditate, nisi singula in se vires haberent, quibus vtilem materiam attraherent, & alias demum ad alitionem necessarias, vel non nutrirentur omnia, vel saltem in opere se impedirent, inter sese mutuò trahentia; singulis autem suas habentibus, & principales actiones in omnibus debitè fiunt, & communis hæc tractio, & concoctio, quæ in stomacho, & iecore pro toto fit, non impeditur, sed vberiùs promouetur.

Iam verò pulsationem arteriarum magis ordinatè, magisque perfectè fieri, expectata à corde facultate, ex eo constat quoniam si insita sibi vi arteriæ mouerentur, nulla lege tenerentur concentum in suis motibus cum corde obseruare, imò frequenter accideret, vt ad cordis distentionem contraherentur ipsæ, vnde secum sæpè mutuò pugnarent, suorúmque motuum fine frustrarentur: Nam cùm cor, & arteriæ dilatationibus suis repleantur, cor quidem per arteriam venalem sinistro illius ventriculo insertam, trahens aërem è pulmone, qui veluti quoddam est spiritus promptuarium, *6. de vsu part. cap. 2.* arteriæ autem secundùm extremitates suas, externo aëre repleantur, prope mediam partem, venali sanguine; versus os ad cor terminatum, spiritu, & sanguine arteriali: Vbi verò contrahuntur, sese inaniant, & exonerent, Cor, combustum aërem, spiritum, & sanguinem arterialem fundendo in arterias, & per corporis ambitum: Nisi sanè arteriæ à distento corde vim susciperent, qua tunc distenderentur, & similiter ab eo contracto constringentem, eueniret, vt exclusum aërem à corde non reciperent, quia distenderentur ad illius contractionem; nec etiam aër à pulmone traheretur, quia arteria venalis, si vi insita moueretur, contraheretur eo tempore, quo cor ipsum dilatatur.

Ad hæc autem euitanda, melioris perfectiorisque conditionis gratiâ, consultò instituit natura, vt vis illa pulsatrix arteriis non inesset, sed opportuno tempore à corde deriuaretur; & propter illud ipsum, sentiendi, mouendique organis insitas facultates denegaret: agnoscens quippe perfectiores fore illorum functiones, si in eas à propriis virtutibus non prodirent, sed aliunde deriuatis. Et in motibus res quidem satis manifesta est, temerarij siquidem fuissent, si propria vi, proprióque impetu musculi mouerentur, nec magis imperium facultatis, quàm influxum à cerebro expectassent.

Denique exactiores euadere rerum externarum cognitiones, simili luce accedente ad sensum organa, probatur ex eo, quoniam cùm illa solùm apprehendant, & dignoscant sibi subiectas qualitates, neque has exactè, & perfectè, nisi imaginatione, & sensu communi simul aduertente, imperantéque, necessarium erat sensus ipsos externos denuntiare internis apprehensiones, receptorúmque obiectorum imagines demandare, omnésque omnium in vno communi sensorio coirent, vt ita & plenè cognoscerentur, quæ singuli sensus perceperant, & multa alia, quæ alioquì laterent, nisi ratiocinatione, & discursu comprehenderentur. Atqui si sensus innatis facultatibus suorum obiectorum agnitiones consequerentur, illas sibi tantùm reseruarent, nec ad communem fontem transmitterent. Ergo oportuit ab illo agnoscendi vim suscipere, nec aliter posse agere.

Illud verò difficile admodum, & arduum inquirendum dubium, in quo perpauci industriam suam exercuerunt: *Vtrùm conueniant inter sese, & assimilentur, vt Galenus voluit, naturales virtutes altrices, & illa quæ magneti inest ad trahendum ferrum*? Nam ille *1. de loc. affect. cap. 7.* sic docet: *Ergo vt magneti lapidis vis inest, qua ferrum attrahere potest, ita naturalia quoque instrumenta omnia facultatem habent, qua actionem suam perficiunt, &c.*

At licèt Galenus ita proferat, longè tamen diuersæ videntur: nutritoriæ siquidem animatæ sunt, & animæ vegetabilis potentiæ: non sic autem vis illa magnetis, sed proprietas quædam ex quatuor elementorum mixtione resultans, multò inferior & imperfectior illis, quemadmodum magnes ipse in ordine ad ea quæ viuunt, & animæ vi funguntur: Progressio insuper alimenti ad membra, multò aliter fit, quàm tractio ferri ad magnetem. Ergo nec in modo operationis, nec in illius principiis conueniunt. Probatur antecedens, quia ferrum mouetur, quia trahitur à magnete; at verò sanguis fertur ad membra, non quidem ipsis trahentibus, sed sponte sua vnaquæque pars sanguinis mouetur ad illud membrum, cuius, dum generabatur, similitudinem aliquam suscepit: Ex ea namque consequitur, posse ad tale membrum moueri; id quod in elementis palàm fit, inter quæ vnumquodque motu alterius mouetur, cuius qualitates, & similitudinem recipit: sic aqua ab igne calefacta, extenuatáque, ignis instar sursum conscendens, in flatus, vel halitus resoluitur.

Sed parum hæc, imò nec alia licèt fortiora, vrgerent, ad euertendam similitudinem inter altrices facultates, & tractricem magnetis, nisi ex ea euaderet suspecta sententia Galeni, quasi existimantis vires nutritorias ab anima non proficisci, sed à natura, hoc est, ab inanimata forma; atque ita nec plantas, nec animalia, quatenus aluntur, nec quæcunque solo vegetabili principio fruuntur, animata dicenda esse, sed naturalia iuxta Stoicorum placita, idque expressit *1. de natural. facult. 1.* quamuis *4. de vsu part. 13.* affirmet quæstionem esse de nomine, indagare, num principium nutritionis, anima

anima dicendum sit, an potiùs natura, ac si in re cum Peripateticis, & Arist. consentia 2. *de anim.* asserentibus animam esse nutritionis agens, plantásque, & omnia quæ nutriuntur, animata: nempè quoniam si natura, & anima distinguuntur in eo, vt ex Aristot. colligitur, 2. *phys.* 1. quòd natura ad vnam tantùm loci differentiam inclinat, anima autem ad plures; & vis nutritoria dum perficit nutritionem, mouet alimentum, sursum, deorsum, & ad reliquas positionis differentias: cur non animata dicetur, si ea vel sola, vel potissimùm animam in corpore tuetur? Viuunt siquidem, & durant animata omnia, quandiu nutriuntur, vel animalia ipsa, licèt reliquas actiones amittant; moriuntur autem breuissimè, si nutritione priuentur. Quare, &c. Nec sanè diffitetur Galenus, quum *lib. de marasmo, cap.* 1. non solùm animalia, sed plantas, & semina viuentia appellat; planum est autem sola animata viuere, cùm vita ipsa sit affectus animæ informantis corpus animatum.

Nec verò adducta 1. *de loc.* 7. similitudine, asserere voluit, inanimatas esse altrices facultates, aut eiusdem rationis cum tractrice magnetis: cùm *lib.* 1. *de sem. c.* 7. eas animatas appellet, sed non tùm inditas esse, & affixas membris quemadmodum magneti sua facultas inest, nec illi aliunde influit. Verùm quamuis non negauerit Galenus, diuersi ordinis esse prædictas virtutes, nullibi tamen, quod legerim, expressit satis, in quo animæ, aut potentiarum essentia consistat: eò tamen videtur inclinasse, vt existimaret nec animam, nec potentias eius, quippiam esse temperamento superius, aut diuinius, vt colligitur ex *lib. quòd animi mores, cap.* 5. & 4. *meth. cap.* 4. & *lib.* 5. *cap.* 7. & alibi plerumque facultates, corporis nostri temperamentum dicit esse, in eóque illarum essentiam consistere.

Nihilominùs tamen credi potest illud asseruisse, quatenus vt Medicus agebat, cuius considerationi cùm ea tantùm subiiciantur, quæ mutationem suscipiunt, nihil mirum, si animæ, & virium eius superiorem dignitatem non expresserit, cùm tamen eam sensisse videatur, cùm rei magnitudine oppressus firmiter fateatur, 6. *epid. sect.* 5. *com.* 5. se animæ substantiam nescire, eámque appellauit spiritum, agnoscens rem esse incorpoream, & longè diuiniorem spiritu, aut temperamento.

Non dissimiliter etiam conuenit cum ferri tractu à magnete, delatio sanguinis ad membra, quam sanè anima ipsa operatur mediante trahente virtute, & qualitatum temperamento; nec enim sanguinis riuuli ad superiores partes ascenderent, nisi superiorum membrorum trahendi vehementia cogerentur, in quibus quidem, ceu magnetibus coërciti, descendere prohibentur.

Quare negandum est, sanguinem sponte ferri ad membra, ob similitudinem, & consensum quem cum illis comparauit: Nam præterquam quòd sanguis, peculiares membrorum similitudines non consequitur in iecore, aut venis, nisi in membris ipsis, postquam illis adiunctus est, & à quibus non ampliùs mouetur, si formæ membri similitudo causa esset motus, ad certum, peculiarémque motum, non aliter ac forma ignis, similitudo sanguinis cum carne moueret sanguinem ad motum: cùm ergo caro deorsum tantùm feratur, & eadem sit in brachio, & crure, eundémque habeat vtrobique motum, tantùm deorsum mouebitur sanguis, non verò sursum ad brachium, licèt cum eius carne similitudinem comparauerit: quod cùm planè absurdum sit, affirmandum est, sanguinem non ex se ferri ad membra, eséque similem modum facultatum naturalium cum membris naturalibus, quem seruat tractrix ferri in magnete.

Ex his constat, meritò adiecisse Galenum, quòd sicut in eo conueniunt, si tam firma, solida, & dura esset animalium, quàm lapidum constitutio, non minùs quàm hi, sponte sua, & soliditate se tuerentur, perpetuóque operationes suas naturales ederent, sicut perpetuas habent innatas, & affixas virtutes. Quoniam tamen tota animalium moles in perpetuo fluore est, quem insitus calor potissimùm machinatur, humidum sibi vicinum pascens, nisi altera substantia pro ea quæ effluxit, reparetur, breuissimè certè totum animal dissipabitur.

Ad huiusmodi autem reparationem, nutrimento indiguit: quod vt ad singulas deferretur partes, in quibus erat facienda substitutio deperditi, venarum ductibus natura prouidit, quibus suppeditaretur singulis membris reparationis materia; arterias insuper animalibus tribuit, vt earum motu innati caloris moderantia conseruaretur, qui calor cùm in animalibus ipsis excedat magis, quàm in plantis, propter sensuum, & motuum opera, nisi aëris ingressu per arteriarum pulsum fruantur, ventilentúrque, vel suffocaretur, vel instar flammæ excrescens humidum absumeret, & citò euolaret.

His præhabitis, ad difinitionem inflammationis hepatis accedamus, de cuius essentia, & materia, *lib.* 1. *huius operis, cap.* 4. & *hoc lib. cap.* 3. de phrenitide, & pleuritide plura prædiximus. Quare definitio inflammationis huius, eadem est, quæ tribuitur inflammationibus cæteris, quòd sit *tumor iecoris cum dolore, calore, duritie, & renitentia*, cuius essentiam, & causas cùm Galenus latè delineet, *lib.* 5. *de loc. cap.* 7. eas, sicut & signa, *infra* Laconicè explicabimus.

Causa.

VTrùm citra inflammationem, simplex, nudáque intemperies calida in hepate sit concedenda? difficultas est plena litigiis, & controuersiis: Nam Galenus 1. *de temp.* 2. & 2. & 6 *de sanit. tuend. cap.* 2. notat, veteres negasse simplices intemperantias, quorum sententiam sequutus fuit Auerrhoës *lib.* 2 *collect. cap.* 4. asserens intemperantias esse solùm quatuor: & *lib.* 3. *cap.* 1. *in fin.* §. *Sed difficile est imaginari, ægritudinem materialem esse simplicem*: & in 1. *cantic. tract.* 1. *text.* 22. sic ait: *Possibile est inueniri simplicem intemperantiam verbo, & diuisione, non autem in effectu*: & *text.* 23. *sequenti*, vbi postquàm ex sententia Auicennæ retulit, nouem esse temperamenta, vnum æquale, octo inæqualia, quatuor composita, & quatuor simplicia, dari simplices intemperantias impossibile esse asseuerat: & 1. *canticor. tract.* 2. *tex.* 163. *post med.* sic fatur: *Impossibile est secundùm exquisitam veritatem, esse morbum ex sola caliditate, vel frigiditate, vel humiditate, vel siccitate.*

Hæc Auerrhoïs sententia confirmatur primò. Formæ variantur pro varietate materiæ. Sed qualitates actiuæ in ordine ad materiam habent vicem formæ. Ergo facta varietate in qualitatibus primis, necessariò fiet variatio in passiuis, & è contra. Ergo intemperies simplex assignanda non est. Maior est nota. Minor confirmatur apud Aristot. *lib.* 4. *meteor. cap.* 1.

Secundò. Numerus temperamentorum, numero humorum respondet. Sed solùm quatuor assignantur humores. Ergo solùm statuetur quadruplex temperamentum. Maior est vera in morbis materialibus, qui ab aliquo ex quatuor humoribus debent generari. Minor est euidens. Consequentiam probo, quia cùm quilibet humor duas habeat qualitates magis excedentes, intemperantia erit composita.

Tertiò. Qualitates actiuæ generant, & producunt passiuas. Ergo, &c. Antecedens est ipsius Auicennæ, dum sic ait: *Caliditas maior quàm oportet, reddit corpus siccius quàm oportet; & siccitas maior, corpus efficit frigidius.* Licèt enim siccitas sit lima caloris, dum absumit humiditatem, calorem minuit; pariter excedens humiditas

ditas, corpus facit frigidius: quum enim sua multitudine calorem suffocat, consequutione quadam frigiditatem inducit.

Quartò. Quantitas innati caloris cuiusque mixti respondet quantitati humidi radicalis; quod ostendunt flamma, & oleum in lucerna; & innatum calidum, ac radicale humidum in animantibus, quæ simul aucta sunt in pueritia, & adolescentia, simulque marcescunt in senecta, & naturali morte. Quare impossibile est dari duo corpora (vt iuuenis, & pueri) caliditate paria, si alterum sit humidius.

Galenus *lib.* 1. *de temp. cap.* 8. simplices intemperantias esse concedendas, efficacissimè demonstrat. Primò. Datur calor cum humiditate in sanguine, & cum siccitate in bile. Ergo datur cum temperamento passiuarum; magis enim distat extremum ab extremo, quàm à medio. Galeni verba hæc sunt: *Si namque necessarium omnino non est siccam esse, quæ calida sit, sed licet eam & humidam esse; propior namque sicca temperaturæ media est, quàm humida.* Frigidam etiam simplicem dari, sequentibus verbis confirmat: *Si necesse non est frigidam temperiem esse humidam, sed licet & siccam eam fieri, manifestum est mediam quoque esse posse: quippè quæ vicinior humidæ est, quàm sicca.* Simili ratione vtitur in sicca, & humida tantùm.

Non minùs efficax ratio ex transmutatione sanguinei in pituitosum consurgit; fit enim transitus in ipsa per medium actiuarum, manente lapsu in humiditate. Temperatus insuper tam in actiuis, quàm in passiuis homo, quem Auerrhoës admittit, potest à valida aliqua causa incalescere, simúlque à causis conseruantibus impediri, ne in passiuarum oppositione mutetur.

Insuper. Omne quod hominum decreto fieri valet, multo perfectiùs gignetur à natura. Nos verò simplicem intemperaturam humidam paramus, miscendo aquæ feruenti parem modum glaciei, & frigidam tantùm miscendo glebæ, tantundem aquæ frigidæ. Ergo consultiùs has intemperaturas componet natura.

Deinde. Calidius vnum altero dicitur, 1. *Aph.* 15. & 3. *simpl.* 6. aut quia quantitate augetur, aut quia qualitate intenditur. Ergo manente eadem humidi, & eadem quoque calidi quantitate, fieri potest, vt qualitas caloris augeatur, aut minuatur; quod vel aquæ exemplo constat, quæ frigida cùm sit, ignis actione primò temperatur, deinceps feruida fit, parum, aut nihil quoad qualitatem attinet exsiccata.

Præterea. Humida temperies non minùs dependet ex humido aqueo, & pituitoso, quàm ex aëreo, & sanguineo: quamvis autem cum hoc, calidum ad proportionem augeri possit; cum illo tamen calore carente nequit augeri. Adde quòd quamvis variato calore, necessariò varietur humiditas, & contrà, quod Auerrhoës prætendit: non tamen necessarium est, vt quantùm augetur calor supra moderatum, tantundem etiam augeatur humiditas, nec vt quantum humiditas decrescit, tantundem minuatur calor: à pueritia enim in iuuentutem temperatur humiditas, non tamen calor, & accreuit humiditas, non autem calor; consistentibus contemperatur calor, & augetur siccitas, quæ in senibus magis est aucta, quàm calor sit imminutus.

Ad hæc. Non sufficit quælibet variatio, si exigua sit, nam hæc in considerationem Medici non venit: dogma enim sempiternæ passionis, à Medico qui est artifex sensualis, non consideratur: id enim calidum iudicat, in quo calor euidenter percipitur, & sic de frigido, & reliquis passiuis qualitatibus est intelligendum. Quare fieri potest, vt quis temperamento, quoad actiuas qualitates, calidiore, aut frigidiore polleat, quoad passiuas autem dignosci nequeat, an siccitas, vel humiditas exuperet. Quare hoc corpus simplicem habere intemperaturam censendum est.

Morbosæ ergo simplices intemperantiæ, in hepate, & quamvis alia parte sunt constituendæ, & ab ipso etiam Auerrhoë curantur; *lib.* 7. *collig. c.* 23. Sunt autem morbosæ efficaciores naturalibus. Ergo naturales, quæ minorem vim gignendi qualitatem adiunctam sortiuntur, nulla ratione negari possunt. Quare & ipse Auerrhoës *lib.* 2. *collig. cap.* 1. palinodiam recantat; in hæc verba prorumpens: *Et nos videmus, quòd si nos exiremus ab intentione publica multitudinis Medicorum, esset difficile intelligere, & ideò nos loquimur de hoc nimis. Et adhuc error qui accideret ex hoc in arte, est multùm paruus, & ideò non facimus hîc nouum præceptum:* quo loco nouem proponit temperaturas, quæ à Medico, tanquam artifice sensuali considerantur, quatuor simplices, & quatuor compositas, vnámque temperatam in ipsarum medio constitutam.

Nec Auerrhoïs argumenta multùm vrgent. Dic ad primum, & concede ex qualitatibus primis alias habere qualitatem formæ, & alias materiæ; negabis tamen quacunque facta mutatione in qualitatibus actiuis, statim etiam fieri mutationem in passiuis: qualitates enim actiuæ, & passiuæ elementorum, intenduntur, & remittuntur; formæ autem substantiales non: & hoc modo facta mutatione in forma substantiali, aut in materia, variatio sequitur; quæ non fit, si in qualitatibus actiuis, aut passiuis accidit varietas, cùm intemperantiæ in indiuisibili non consistant.

Dic ad secundum, quòd numerus temperamentorum non respondet numero humorum, & elementorum; respondet tamen numero modorum, quibus elementa, & humores cum suis qualitatibus diuersimodè coniungi possunt, & hoc modo ob excessum vnius, aut duarum qualitatum varia consurgunt temperamenta: licèt enim quilibet humor duas habeat qualitates excedentes, in generatione morborum, & similiter elementa in productione mixtionis, nihilominus tamen, quando per morbos duo humores concurrunt, conuenientes in vna qualitate, v. g. in calore, & disconuenientes in passiuis, v. g. in siccitate, & humiditate, generabitur intemperies simplex: & similiter ad mixtionem si concurrant quatuor elementa, & non semper ad eandem mensuram qualitatum reducantur, tunc intemperies naturalis simplex consurgit, scilicet quando duo elementa symbola in vna qualitate, & dissymbola in alia exuperant.

Dic ad tertium. Qualitates actiuæ generant passiuas; verùm hoc concesso, non dari intemperantias simplices non inferes, quia qualitates actiuæ generant passiuas, & è conuerso, non per se, sed ex accidenti; & non sub quacunque mensura, sed sub certa hoc efficere certum est.

Dic ad vltimum. Verum est semper calorem naturalem seruare cum humido proportionem: non tamen ex eo sequitur, quòd non possit variari calor sine humiditate, & è contra, tam in sanitate, quàm in statu præter naturam, vt *supra* explicuimus.

Deinde agitanda, componendáque est discordia nostro tempore frequens: *Vtrùm intemperantia calida in iecore sola diu duret?* Auicenna 1. 1. *doct.* 1. *c.* 3. sic ait: *Istæ tamen quatuor non diu permanent, quia breui tempore durant: caliditas namque maior quàm debet, reddit corpus siccius quàm oportet, & frigiditas maior quàm debet, facit corpus humidius quàm oportet? & humiditas maior quàm debet, si valdè fuerit superflua, velociùs reducit ipsam ad frigiditatem, quàm siccitas maior; quæ si plurima non fuerit, conseruabit ipsum prolixiori tempore, ad vltimum verò reddit ipsum frigidius quàm debet.*

Hanc sententiam desumpsit ex Galeno 1. *de temp. cap.* 7. *ante fin.* qui intemperantias simplices non esse negandas, sed non perpetuò in illo statu durare asseuerat; & dilucidè *lib.* 6. *de sanitat. tuend. cap.* 2. *ad med.* §. *Sanè dictum est à nobis in libris de temperamentis, fieri non posse, vt qualibet diu duret, quia ipsa sibi alteram de* necessi-

necessitate adsciscit. Cuius doctrinæ fundamentum est ex eodem Galeno desumptum, quia caliditas maior quàm oportet, reddit corpus siccius, & sic de cæteris. Quod autem solet adduci, quod temperamentum quodlibet habeat latitudinem, verissimum est; verùm, vt notat Auicenna, in hac latitudine durare nequit, nisi cum alia qualitate, quam fatali necessitate acquirit.

Verùm hæc Auicennæ sententia non videtur consona doctrinæ Galeni, quia si intemperantiæ simplices non durant sub statu illo, sed in consensum alias qualitates attrahunt, inutile, & superfluum esset Galeno de illis agere, illarum signa adducere, & quando sunt morbosæ, illarum curationem aggredi. Secundò. Ipse Auicenna 1.4 *tract.* 3. *cap.* 9. vt tradat causas hecticæ senectutis, sic ait: *Et causa faciens cadere in eam, aut est frigus dominans cum debilitate corporis.* At hæc ætas est frigida, & frigus non parit humiditatem, sed siccitatem. Ergo frigiditas maior, corpus humidius non reddit, prout Auicenna prædixit. Confirmatur, quia Auicenna 3. 1. *doct.* 4. *cap.* 1. sic asserit: *Cùm autem calidum existit cum siccitate, possibile est, vt complexio illa duret in sua dispositione.* Ergo siccitas non statim frigiditatem inducit.

Tertiò. Non videtur rationi consentaneum, quòd frigida intemperies producatur ab humiditate: Nam si humiditas maior producit frigiditatem, vel hoc facit efficienter per se producendo frigiditatem, vel ex accidenti, suffocando calorem vt insinuat Auic. 3. 1. *doct.* 4. *cap.* 1. Calidi verò cum humiditate societas non durat, quia humiditas quandoque superat caliditatem, & extinguit ipsam. Sed neutro modo id facit. Ergo. Maior est vera. Minorem à sufficienti partium enumeratione sic confirmo. Humiditas id non facit efficienter per se producendo frigiditatem, quia hoc solùm frigiditati debetur: nec secundò ex accidenti, suffocando calorem, suffocatio enim à nulla fit qualitate, sed à mole, & quantitate corporum, vt in suffocatione externa satis apparet.

His fortasse rationibus plures persuasi, asserunt, quòd quando Auicenna dicit, simplices intemperantias sub illo statu diu non manere, de intemperantiis morbosis sit intelligendus, vt de calore, v. g. qui febris est, exsiccat, frigiditas in hydrope humectat; non autem de intemperantiis simplicibus naturalibus esse interpretandum existimant. Sed hæc solutio est contra Auicennæ mentem: hic enim postquam affirmauit nouem esse intemperamenta, sic loquitur: *Ista quatuor non diu durant.* Vides quomodo particula illa *ista*, refertur ad temperaturas, de quibus immediatè fecerat commemorationem.

Hac superiori opinione aliqui commoti, concedendas esse intemperantias simplices, & diu permanere posse arbitrantur: hæ enim à primordiis generationis sunt comparatæ, & ideò diu durant, cùm sint in habitu: corpora enim quæ has intemperantias sunt assequuta, à generationis principiis, sunt insalubria, quæ cùm simpliciter ita sint, aut semper, aut ferè ab intrinseco principio eodem modo perseuerant, quemadmodum rectè notauit Galenus *lib. art. med. cap.* 5. Denique reprehendunt Auicennam, quòd affirmet simplices intemperantias diu non permanere. Ad locum verò *lib. de sanit. tuend. cap.* 2. satisfaciunt, asseuerantes Galenum fuisse loquutum non de mutatione vnius temperamenti in aliud, sed de mutatione temperamenti, quod per ætates intra limites ipsius temperamenti obseruatur.

Reproba reprehensio, inepta interpretatio! qui enim Auicennam redarguit, seipsum implicat, qui Galenum hoc modo exponit, difficultatem non soluit. Quomodo enim frigida intemperies auget humiditatem, si per mutationem ætatis nunquam corpus redditur humidius? Nam à principio generationis quantò magis accrescit corpus, tantò magis, ac magis exsiccatur; neque in vlla mutatione ætatis corpus redditur humidius, vt toties Galenus confirmat.

Dic ergo veriùs, intemperantias simplices immodicas, & in excessu magno, solas non posse permanere, nec durare diu; moderatas verò ita perseuerare posse, Galenus 1. *de temp. vlt. ante finem*, memoriæ commendauit, §. *Sed cùm triplex genere sit calidi temperamenti differentia*, &c. & lib. 6. *de sanitat. tuend, cap.* 4. *circa finem*, §. *At qui frigidi natura sunt*, &c. Quo loco docet Galenus, quòd dum datur intemperantia frigida in excessu, & media in siccitate, & humiditate, tunc debemus excitare, & firmare calorem, & victus rationem mediam adhibere. Ergo quia frigida intemperies erat exigua, humiditatem trahere in consensum non potuit, cùm debilis esset, tarda nimis, & insensilis ferè, quæ ab ipsa mutatione oritur: Medicus autem insensiles permutationes non considerat. Id enim solùm calidum iudicat, in quo calor euidenter percipitur: cùm verò euidenter non excedunt, media temperies iudicatur.

Obiecta explicabis hoc modo. Dic ad primum. Galenus quando agit de intemperantiis simplicibus, illarum signis, & curatione, de moderatis, non autem immoderatis est intelligendus. Dic ad secundum. Frigiditas non solùm est causa humiditatis, sed etiam siccitatis, quatenus impedit nutritionem, & calorem imminuit, qui coctionis principium est; at verò humiditatem extraneam parit, vt in senibus fit manifestum. Hoc modo Auicenna 3. 1. *citat.* intelligendus; eo enim loco de modica temperie calida loquitur cum siccitate coniuncta, dum hanc cum calida, & humida intemperie in excessu comparauit.

Tertium, & vltimum argumentum expostulant, vt explicemus, quomodo humiditas frigiditatem producat, quo dubio exposito, de reliquis qualitatibus primis aliqua annotabimus. Omnes quatuor qualitates primæ, actiuæ sunt, & vnaquæque earum per se sibi similem producit, at verò alias dissimiles ex accidenti. Hoc modo calor ex accidenti siccitatem inducit, humidam substantiam absumendo, ad cuius consumptionem consequitur siccitas. Secundo modo calor ex accidenti siccitatem inducit, quatenus interuentu caloris aliqua producitur substantia sicca, quæ per se corpus exsiccare potest.

Frigiditas inducit humiditatem ex accidenti, quatenus ex frigiditate excrementa humida consurgunt, quæ à debili calore non resoluta in corpore redundant, & humectant; non alia ratione, quàm qui producit ignem, non dicitur calefacere per se, sed per ignem. De siccitate etiam pronunciandum est cum Galeno, ex accidenti etiam producere calorem, & etiam frigiditatem: producit calorem per illas ætates, per quas augetur animal; at verò frigiditatem per illas ætates, per quas imminuitur. Inducitur caliditas quando augetur animal, quia tunc est magis accommodata temperies, vt generetur bilis, quæ valdè calida est; vel quia à siccitate calori coniuncta producitur in effectu intensior caliditas, quàm à calore, & humiditate. Inducit siccitas frigiditatem, quando imminuitur animal, quia in præsentia siccitatis, minuitur humidum in quantitate, & imminuta quantitate, imminuitur calor in quanto, & consequenter ex defectu conseruantis calorem, frigiditas inducitur.

Vltimò. Humiditas inducit frigiditatem, non suffocando calorem mole, & quantitate humoris habentis humiditatem, cùm hoc cuilibet humori, tam calido, quàm frigido commune sit, sed superando caliditatem, vt firmat Aristoteles 4. *meteor. cap.* 1. quo loco generationes rerum fieri asserit, quando caliditas, & frigiditas vincunt, & terminant humiditatem, & siccitatem; at

at verò tunc fieri cruditates, quando passiuæ qualitates dominantur supra actiuas.

Disceptatione verò dignum est: *Vtrùm ex intemperantia calida simplici, vel composita, inflammatio in iecore possit progigni?* Quum iecur calore exæstuat, bilis in corpore copia redundat, quæ vel à toto, & genere venoso ad ipsum iecur ob calorem, & dolorem attracta, vel eo loco firmiter adhærens inflammationem committere potest. Quòd si nuda intemperies eam efficere est apta, cur non composita, quæ magis ignefacit iecur, incendit humores, eósque à genere venoso potentiùs attrahit?

Inflammatio hæc ab humore calido progignitur, tanquam ab interna causa, vt sanguine vel bilioso humore, qui extra venas effusi inflammantur, & putrescunt, quare in hoc membro tumores oriuntur erysipelatodes, & phlegmonodes. Dubitabis: *Vtrùm œdema pituitosum in iecore innascatur?* Renuit Galenus *lib.4.de præsag.ex pulsib.cap.3.Compactius, inquit, est iecur, quàm vt huiusmodi fluxionem recipiat, sed & sua naturali facultate pituitam alterat.* Annuit *lib. eodem 4. de præsag. ex pulsib.cap.*8. Sed nulla subest inter Galenum, & Galenum controuersia. Enimverò de simplici œdemate à pura pituita, tenaci, & lenta dissertare videtur, cui ob tenacitatem, & crassitudinem in angustioribus iecoris partibus aditus non adest: aliter procul accidere vsus ostendit, si portio bilis, aut tenuis sanguinis tanquam vehiculum permixta sit.

Sed agamus de cæteris huius inflammationis causis, quarum omnium pleniorem dilucidationem, *lib. 5. de loc. cap. 7* Galenus tradiderat, quæramúsque: *Vtrùm à bile æruginosa hepar possit inflammari?* Hepatis inflammationem à bile oriri, monstrat manifestè vomitus bilis, (scilicet quòd iecur eam in ventriculum transmittat) primùm sinceræ, id est, quæ alteri humori permixta non est, provt explicat ipse Galenus *3.epid.sect.2. com.*8.& *2.progn.* 38. vel quæ aquosa humiditate priuatur, *6. Aphor. 6.* ex adurente, exsiccantéque calore, quæque flaua iam, vt pallida est, & multò periculosior; vt deinde vitellinæ, hoc est, similis crudo ouorum luteo, cuius similitudinem flaua refert, vel cocto cui pallida assimilatur, quæ ex flaua per adustionem fit, *1.cris.*12. Denique vel æruginosæ, magis adhuc crescente incendio, de qua *5.Aphor.*1. & *7. Aphor.citat.* Igitur à bile æruginosa hæc inflammatio generatur.

Obstat argumentum validum. Æruginosa bilis vsque adeò perniciosa est & maligna, vt diu intra corpus contineri nequeat cum vita, sed necesse sit quamprimùm pelli, aut præ malignitate celeriter interimere, vt colligitur ex *5. Aphor. 1.* & *lib.7. com. 6.* quia natiuam humiditatem omnino exurit. Ergo possibile non erit, quòd ex bile hac iecur inflammetur, vt vomitus sequatur æruginosus, & viuat animal, quin & ex illa putrefacta febris accendatur, & multò minùs, vt per moram longiorem pariat hecticam.

Dic. Biliosæ febres non solùm oriuntur ex rubea, citrina, flaua, & pallida bile, sed ex vitellina, atque æruginosa, quæ generantur per flauæ adustionem, consumptionémve liquoris serosi, qui in omnibus succis reperitur, *6. epid. sect. 2. com.*38. Posse verò ex æruginosa febrem induci, manifestè colligitur ex Gal. *5. Aph.*1. vbi refert, quòd ea euomita febris omnino cessauit, nec cessaret quidem, nisi ab æruginosa fieret. Insuper si ea semper in atram conuertitur, & intra corpus moratur vsque ad huius generationem, quod impediet, quominus antequàm in atram conuertatur, extraneo corripiatur calore, & febrem concitet, maximè cùm ab aliis non rarò perniciosioribus, magísque venenosis oriatur succis. Quinimò si nunquam fuit visa febris à bile æruginosa orta, cur auctores, præsertim Zoar. *lib.3.tract.2. cap,*6.& Auerrhoës 7.*cap.*12. illius curationem tradiderunt? Quare, &c.

Causæ externæ sunt omnes, quæ sanguinis abundantiam procreant, in quorum albo vsus ciborum calefacientium reponitur, qui sanguinem acrem generant; exercitium immodicum, ieiunia, curæ, vini generosi potus. Denique quidquid calefacere, & dolorem inferre potest, hanc affectionem potenter excitat: maximè si accedant ætas vigens, tempus calidum, suppressio alicuius vacuationis consuetæ, quæ per vterum, & mariscas per circuitus repetere solet.

Signa.

Vtrùm iecoris inflammatio, ab inflammatione musculorum abdominis tactu distinguatur? Galenus *lib.5. de loc. affectis, cap.*7. postquàm inflammationem in gibba, aut sima, seu concaua iecoris parte posse fieri pronunciauit, quia non parum momentanea est ad curandum vtriusque dignotio, traditurus indicia quibus discernantur, in memoriam reuocat numerum, ac situm musculorum abdominis, intra quos iecur ipsum sub peritonæo consistit. Cùm verò illi octo numero sint, duo recti, quatuor obliqui, ex quibus duo descendentes dicuntur, totidem ascendentes, duóque transuersi, *5. de anatomic.administ. cap.6.& 7.* & *5.de vsu part.*14. & *6. meth.* 4. ac triplici eorum pari, recto nempe, transuerso, & obliquo descendente, contegatur peritonæum, & sub eo adhuc repositum hepar sit, *4.de vsu part.*14. non poterit tactu deprehendi huius visceris phlegmone, etiam in gibba contenta, nisi magna admodum fuerit, aut incumbentes musculi vehementer extenuati. Quare iecoris inflammati dignotio aliundè quàm per tactum petenda.

Hinc fit vt Galenus *6. de loc. cap.* 1. non alia ratione, faciliùs percipi lienis inflammationes, quàm iecoris pronunciauerit. Idem probat *lib. 2. de loc. cap. 7.* de eadem iecoris inflammatione loquens: *Ergo si nihil excernitur, à quo indicium accipi possit, satius est præcordiorum dextram partem tangere; quòd si nullus inueniatur tumor, nec sic quidem desistere oportet: Nam fieri potest, vt in sima iecoris parte sit inflammatio, vel in gibbis tantum, sed non omnibus, verùm iis tantum quæ à nothis costis teguntur.* Quibus verbis manifestè asserit, inflammationis existentis in iecoris partibus simis, tactum nullum habere indicium posse; quemadmodum nec illius, quæ obsidet visceris partes gibbas, quæ à nothis integuntur costis.

Quòd si ex musculis recti inflammentur, facilis erit per tactum dignotio: cùm enim toti sint carnei, oblongi, & secundùm rectum per medium totius ventris extensi vsque ad pubis ossa: insuper & à nullo alio exteriore musculo tegantur, vbi tument, se facilè tangenti præbent, tam ex situ, quàm figura; perinde enim ac musculi ipsi, figura sunt oblongi tumores, & per medium ventris extensi, vmbilicum etiam comprehendunt: Secundum locum obtinent obliqui, à thorace descendentes: Tertium, ascendentes dicti. Vltimum, transuersi: quia enim reliquis substant, ac multis operiuntur tendonibus, tactum effugiunt illorum tumores; at ferè omnino qui visceris substantiam obsident. Quare iecoris inflammatio tactu deprehendi non potest, & per eum ab inflammatione musculorum abdominis distinguitur.

Vtrùm in inflammatione musculorum abdominis, primò tactui recti sese repræsentent, vt voluit Galenus? difficultas est non exigua: nam hæc doctrina suspecta videtur & ambigua. Si enim inter epigastrij musculos, obliqui reliquis incumbunt, ita vt descendentes omnibus superstrati dicantur, *5.de anatomic.administ.cap.6.& 6.meth.4.* secundo loco succedant ascendentes, tertio recti, quomodo *5. de loc. 7.* rectos primos recenset, nullóque alio musculo contegi pronunciat, sibi manifestè

contradicens? Nec minus in transuersorum positu, illic enim secundos constituit; *lib.* autem *cit. de loc.* vltimos. Quòd si omnium extimi habeantur obliqui, deinde transuersales, illorum tumores erunt tactui magis expositi, eòque faciliùs deprehendentur, tum ex ratione situs, tum ex modo suæ substantiæ: cùm enim tenuiores sint, minúsque carnosi quàm, recti, minùs occultabunt tumores, non secus quàm iecur suos in summa corporis gracilitate.

Dic. Si simplicem situm prædictorum musculorum abdominis consideres, quod fecit Galenus *6. meth. citat.* cùm constet obliquorum nerueas tenuitates rectis musculis expandi; negari non potest, obliquos ipsos magis obuios esse, & inter eos omnium extimos descendentes, deinde rectos, vltimos, ac magis reconditos transuersales: quia enim musculorum ope venter constringendus erat ad excrementorum expulsionem, vt ceu manibus quibusdam compressa deorsum propellerentur, *5. de vsu part. 14.* necesse fuit penitiorem locum obtinere transuersos, quorum fibris, tanquam fasciis transuersim cingerentur intestina, ac validè comprimerentur.

Adde quòd, quia simul cum rectis maximè momentaneæ sunt, in constringendi, premendi, atque adeò expellendi munere, obliquæ ad robur, & firmitudinem tantùm additæ; ideò *5. de vsu part.* vbi de vsibus, ac munere partium agit, primùm rectos, & transuersos recenset, velut in opere digniores, vltimò obliquos, velut in situ priores, & magis superficiarios nullibi secum repugnans. Nam quamvis *5. de loc.* asserat rectos nullo musculo externo tegi, atque adeò eorum tumores tactu faciliùs dignosci, musculi nomine audit neruosas tenuitates: ac proinde etiamsi illæ obliquorum rectis musculis incumbant, quia tamen præ sui tenuitate tactum non impediunt, meritò *5. de loc.* inquirens per tactum horum musculorum tumores, rectos primo loco numerauit; quanquam enim substrati sint aliis, quia tamen toti ferè carnei sunt, vbi tument, facillimè agnoscuntur: nec minùs etiam reliqui, qua parte carnei sunt, præter transuersos, qui vel difficillimè, vel tactum omnino effugiunt, tum quia omnibus substrati, tum quia multis obliquorum tendonibus operiuntur: cùm enim totus venter vndique esset æqua carne contegendus, atque oporteret musculos sese intersecare, extenuauit eos natura in tendines.

Verùm non possumus ex alio loco signa inflammati hepatis meliùs venari, quàm ex ipso Galeno, qui *cit. de loc. libro* ea proposuit ad vnguem, quorum plura *suprà, cap. de Pleuritide* sunt annotata, dum de distinctione huius affectus ab hepatis inflammatione egimus, ideò nunc alia breuissimè referemus. Quæ autem recenset indicia sunt, dextri hypochondrij grauitas, dolor totum hypochondrium retrahens & ad clauiculam nonnunquam protensus, scilicet vbi phlegmone præ magnitudine adeò grauat, vt præ pondere, ac mole etiam iugulum retrahat deorsum. Tussis excitatur, quia compressum à tumore septum pulmonem angustat, fit autem ob dolorem exigua, simul & propter angustiam. Rubet primò linguæ color consimilis materiæ phlegmones; deinde temporis progressu phlegmone magis incalescente, fit niger. Fastidium ingens ex communicato incendio, quare compatiente ventriculo appetentia deiicitur. Ob eandem causam sitis inexhausta consurgit.

De febre iungenda est dubitatio: *Vtrùm in hoc affectu semper sit acuta?* Etsi plurima symptomata in iecoris inflammatione appareant, quando tamen erysipelatis particeps est, calor, & sitis magis vrgent, atque adeò febres ipsæ longè vehementiores sunt, propter biliosi humoris feruorem, erisipelatodem inflammationem efficientis. Appellantur hæc causus, seu ardens, quæ præterquàm quòd acuta, perniciosa etiam est, atque maligna, *4. Aphor. 48.* Fit verò vbi intra vasa, atque ideò vniuerso corpore biliosus humor putrescit, & ad immoderatum peruenit feruorem, sed potissimùm circa ventriculum, pulmonem, & iecur, & præcipuè, ac maximè, quia huiusmodi partes cum corde magis communicant, *1. epid. sect. 1. com. 9.* Id prædixit Galenus *3. cris. 3* §. *Soluit autem lienis, & hepatis inflammationes sanguis è naribus profluens, quando hæc viscera vnà cum acutis febribus habent inflammationes.*

Ex quibus colliges, perpetuò ferè in febre causode iungi flammeam dispositionem alicuius visceris interni, prout rectè *5. de loc. 7.* coniectat Galenus: atque in ea, præsertim si ardentissima sit, ventriculum, pulmonem, vel iecur, focum, seu mineram esse; inde enim facilè vicino cordi communicatur ardor, & tractu temporis causus transit in marasmum, quemadmodum *lib. 7. meth. 6. & lib. de marasmo, cap. 5. & 6.* docuit Galenus.

Adest ergo in iecoris inflammatione febris ardens, quia hæc ad viscerum nobilium inflammationes subsequitur, vt notauit Paulus *lib. 7. cap. 46.* cum Aëtio, & Alexandro, *prop. cap. de inflammatione hepatis*, cuius comitem semper esse febrem acutam persuasere sibi. Deinde in hac parte præstanti, cùm feruor humoris ebullientis velut in foco increscat, & sanguis præ copia obstruat, & non ventilatus sufficienter, putrescat, fuligines putridæ illicò cordi communicatæ, continuam, & ardentem concitare febrem natæ sunt. Quare ex inflammatione iecoris, quæ morbus est magnus, & lethalis, *10. meth. 5.* febris acuta, & magna exorietur semper. Si verò Hippocrates *2. prorrhet. 21.* asseuerat in hac inflammatione non semper febrim adesse acutam, intelligendus est, quando cum bilioso, & tenui humore portio quædam pituitosi permiscetur, & phlegmonem constituit: Nam quælibet inflammatio hepatis, cùm sit morbus periculosus, magnus, & acutus, febrim constituet magnam, & acutam.

Porrò num concauum, vel gibbum hepatis inflammetur, ex eo dignosces, quòd in simæ partis inflammatione, fastidium, sitis, nausea, & vomitus biliosus vehementer excedunt, propterea quòd pars hæc ventriculo magis communicat; sicut è contra difficilior respiratio, tussis, & dolor vehementior, maximè inter respirandum, & qui dextrum iugulum pertingat, si in gibbo phlegmone sit, eo quòd septo vicinior; sub septo enim iecur locatur, maximam inferiorem illius sedem occupans. Vtriusque tamen partis inflammatæ commune est, dolorem etiam circa costas spurias nonnunquam excitare; his nempe, quibus iecur membranosis quibusdam, ac exiguis vinculis connexum est, nothis costis, nec enim ab illis pendet, ac inhæret in omnibus animalibus, prout refert Galenus *4. de vsu part. 14.*

De pulsu maior est controuersia: *Vtrùm sit durus, vel mollis?* Galenus *4. de caus. puls. 7.* asseuerat, pulsum inflammationis iecoris similem esse illi, qui in omnibus inflammationibus reperitur, nempe inæqualem, & durum; contrà *5. de loc. 7.* vndosum esse, magnum, velocem, & frequentem affirmat. Solue hoc modo. Inflammatio in iecore dupliciter fit, *6. Aphor. 6.* vel in carne, vel in membranis: quando hæ sunt affectæ, cùm sint partes duræ & densæ, pulsum indurant. Si patitur caro, cùm sit mollis & laxa, pulsum vndosum efficit, & mollem.

Vtrùm ventris constrictio, iecoris inflammationem comitetur? Dic, in iecoris inflammatione ventris constrictionem necessariò adesse, (nisi simul iungatur ventris imbecillitas, quam sequitur cruenta proluuies) propter vehementem exsiccationem fæcum, à sugente ac exsiccante inflammatione; vndè & necessariò pauca efficitur deiectio, dura, & difficilis expulsionis, eo quòd à pauca expultrix non irritatur, à siccitate impeditur, *lib. 3. cap. de colica*, sicut ab humiditate iuuatur, *1. 1. doct. 6.* Galeni doctrinæ subscribunt, Aëtius *tetrab. 3. serm. 2. c. 3.* Paulus *lib. 3. cap. 46.*

Præsagium.

VTrùm iecoris inflammatio consistens in parte conuexa, sit periculosior ea, quæ in parte concaua affligit? Galenus *lib.6.epid.sect.2.com.14* sic ait: *Ideò namque vt plurimùm abscessus in superioribus excitati, difficiliores sunt, quòd membra illa maius, quàm inferiora discrimen afferant, cùm vtraque eodem affectu vexata sunt. Sine enim cerebrum, siue guttur, aut gula, aut pulmo, aut pectus, aut cor inflammata sint mortifera ægritudo: membris infra iecur inflammatis pauci admodum pereunt, potissimùm si recta curatio adhibeatur. Quin & iecoris ipsius conuexum, concauo longè periculosum est, & nonnulli ipsum inter superiores corporis totius partes, quemadmodum & os ventriculi reponunt, &c.* Annuit Auicenna 14.3.*tract.3.cap.1.§. Et apostema quidem quod est in gibbositate, deterius est apostemate quod est apud concauitatem, &c.* Et meritò quidem, quoniam huius partis inflammatio, maiori, quàm illa, inter respirandum dolore, & febri, laborantem afficit, magisque tussim excitat, atque dolorem vsque ad dextræ partis iugulum, vt detrahi videatur, extendit.

Contrà concauæ partis inflammationem esse periculosiorem ea, quæ est in sima, affirmat Galenus *5. de loc. cap.7.* & hoc non videtur absonum à ratione: Nam fastidium: nausea, sitis, vomitus biliosus eam comitantur; adest & folliculi fellis ingentissimus ardor, ita vt pruna illic existere videatur: quæ omnia cùm sint vehementiora, illius inflammatio periculosior dicetur; deterior enim, & acutior habetur morbus, quem grauiora symptomata sequuntur.

Dic. Periculosior est morbus qui partem nobiliorem obsidet: cùm verò hepatis gibbum præstantius habeatur concauo, & magis cordi, & reliquis spiritalibus membris communicet, insuper & sanguine puriori alatur, negari non potest deteriorem esse illius inflammationem, quantumvis concauo inflammato symptomata vehementiora videantur, magisque timenda: hæc enim accidunt, non tam ob maiorem grauitatem morbi, quàm ob maiorem consensum, quem iecoris sima pars cum ventriculo habet. Imò verò quamvis maiora appareant, non ideò peiora censentur, quia ignobilioris membri, quàm spiritalium. Accedit quòd caua parte phlegmone obsessa, protinus etiam venas, quæ in mesenterio sunt, vnà phlegmone laborare est necesse, quando ex ea quæ ad portam pertinet, omnes sunt ortæ, vt scitè 13.*meth.cap.14.* protulit Galenus. At cùm multipliciter morbus deterior dicatur, vel propter symptomatum magnitudinem, vel partis læsæ præstantiam, idcircò hanc perniciem diuersa ratione cùm Galenus consideraret, ideò modò partem conuexam, modò concauam inflammatam periculosiorem esse affirmauit. Quia concocta inflammatione faciliùs pars concaua per mesaræi venas, & intestina expurgatur, quàm gibba, per emulgentes, vreteras, & vesicam, quia docente Galeno *7.meth.13.in fine*, intestina assueta sunt iecinoris superflua tolerare. Non autem inflammatio in vna parte iecoris, alia illæsa, diu possit persistere, negantem partem sequitur Galenus *lib.5. de loc.c.7.* dicens in neutra parte exquisitè posse consistere inflammationem solam, nam omnium eius partium carnes inter sese continuantur. An verò inflammatio iecoris sit deterior inflammatione lienis, firmat Hipp. *1. progn.29.* docens inflammationes ortas in hypochondrio dextro, esse periculosiores ortis in parte sinistra: Nam iecur primaria ratione à natura factum est, vt sanguis gigneretur; lien verò secundaria, vt à fæce purgaretur.

Curatio.

OMnia quæ in inflammationibus internis, *suprà* esse obseruanda circa res non naturales protulimus, in hepatis inflammatione esse exequenda fit manifestum. Venam esse secandam è directo lateris dolentis, Galenus inculcat, 13.*meth.cap.11.* Nam pars princeps est, & antequàm humor stabuletur, maiora damna effecturus, quàm citissimè reuellendum, vacuandum. Si vires sint debiles, cucurbitulæ scarificatæ infra regionem iecoris impositæ sunt ex vsu. Vtiles quoque sunt hirudines hæmorrhoidalibus venis impositæ. Nec displicet dextram saluatellam secare, si vacuatione facta ex maioribus venis adhuc insolescat affectio.

Deonerata sarcina, Epithemata iecori imponenda, eáque pro temporum diuersitate varianda. *Vtrùm autem in omni tempore huius inflammationis, adstringentia semper sint permiscenda?* dissidium est. Quamvis sit actionis iecoris principatus; docet Galenus *lib.7. meth. cap. vlt.* dum inquit: *At verò iecinoris opus omnibus particulis pernecessarium est: non tamen adeo saltem perpetuam necessitatem habet, sicuti ipsius cordis,* vbi post cor, iecur collocauit: & *lib.11.meth.cap.15.iuxta finem,* non alia ratione iubet vti adstringentibus, quum superuacanea in iecur, aut in ventriculum confluunt, nisi quia è primoribus admodum hæ partes sunt, & resolui robur ipsarum est perniciosissimum, cùm, vt munus suum obeant, vel in ipsis morbis sit necesse.

Hæc quoque causa est, cur in iecoris inflammatione, medicamentis quæ extrinsecùs adhibentur, semper sunt admiscenda adstringentia, non modò in phlegmones generatione, verùm etiam vbi nec quicquam ampliùs affluit, nec est in laborante particula quod repelli possit: Cuius rei inscius, delirus Thessalicus ille Attalus testis est, cuius historiam proponit Galenus *13. meth. cap.15.* & nos eam sumus interpretati, *lib.2. Histor. Princip. Medic. Hist.*102. qui cùm Theagenem Philosophum iecinoris phlegmone laborantem solis relaxantibus curauerit, eum breui tempore interfecit: imposuit enim cataplasma ex pane, & melle, haud intelligens viscus hoc mediocriter adstringi debere, propterea quòd altricis facultatis principium sit, & venosum ab hoc oriatur genus.

Vtrùm in initio inflammationis huius, discutientia, aut repellentia sint admouenda? est dignum scitu. Arabes solis repellentibus, Græci solis discutientibus vtuntur. Illi inflammationem persanare conantur succo portulacæ, solatri, Rosar. Santal. Camph. Oleo Myrtil. Omphacino. Hi imponunt Mastichen, Aneth. Camomil. Conciliabis eos facilè hoc modo. Arabes contemplantur principium morbi, quando paucissima humoris copia in parte inflammata est recepta, & plurima adest humoris fluentis, & fluxuri: quo pacto timor est, ne humor impetu magno in cor, & spiritalia membra repulsus restagnet. Græci considerant principium simpliciter, quo tempore, cùm adhuc humor fluxus sit in parte contentus, tutius est repellentia mixta cum discutientibus admouere. Neque ea apponenda sunt actu frigida, vel potentia frigidissima. Nam indurant, meatum bilis obstruunt, penetrare nequeunt, & fuligines ex inflammato iecore per cutis spiracula exhalantes coërcent, ac retinent, quo calido cohibito effluuio intenditur gliscitque calor, excandescit iecur, febris increscit, & inflammatio deterior multò fit, ac perniciosior.

Addenda superioribus est quæstio: *Vtrùm diuersæ hepatis partes inflammatæ diuersis præsidiis sint curandæ?* Respondet Galenus *3.crif. cap.3.* in hunc modum: *Soluit autem lienis, & hepatis inflammationes, sanguis, è naribus profluens, quando hæc viscera vnà cum acutis febribus habent inflammationes, & omnes quæ sub hypochondriis fiunt calidæ, & acutæ inflammationes fluxu sanguinis narium soluuntur.* Itaque hypochondriorum inflammationes sanguinis per nares factum profluuium iudicat, dummodò tale fiat in decretorio citra quem nullum iudicium bonum existit. *Oportet autem* κατ' ἴξιν hoc est, *per directum fluere sanguinem, ex dextra quidem nare, hepate patiente, vel locis sub hypochondrio dextro positis; ex sinistra autem,* liene,

liene, vel locis huic vicinis Quicunque autem sanguinis fluores ἀνάπαλιν, hoc est, obliquè, & transuersim fiunt, vitio dantur, tanquam violatæ, & perturbatæ naturæ indices. Hoc firmat Galenus 1. *progn.* 32. edoctus ab Hip. 3. *prorrhet.* 33. docet etiam *lib. de sang. mis. cap.* 14. & 6. *epid. sect.* 2. *com.* 12.

Porrò sunt aliæ vacuationes, iecoris inflammationi congruentes, per quas etiam primis ægrotationis diebus illi qui hunc morbum patiuntur, liberantur. Huius rei grauissimus testis est Galenus 3. *cris. cit.* dum sic ait: *Hepatis verò conuexæ quidem partes patientes, tribus potissimum modis crisibus obediunt, fluxibus sanguinis è nare dextra, sudoribus bonis, & vrinis abundantibus; simæ verò excrementis alui, vomitibus, & sudoribus.*

Verùm conuexa parte affecta, prouocantia vrinam exhibebis, mitia illa quidem, & priùs vacuato corpore, ne fortè ex calidis ampliùs inflammetur iecur, & humores intempestiuè attrahantur. Quare in principio offeres, quæ calorem misceant, & vrinas moueant, qualia sunt semina melonum, cucurbitæ: deinde eunte inflammatione in suppurationem, vel resolutionem, valentiora porrigenda, vt apij, aut radicis eius decoctum. Si tamen suppurationem tentauerit natura, tunc mitioribus, & facto iam pure, abstergentibus vtendum erit, vt paulatim purulenta materia per vrinam expurgetur, quo tempore porriges decoctum hordei, fœniculi, apij, cum saccharo, & melle.

Parte caua laborante purgantia administranda, leuissima illa quidem & mitissima, vt Manna, Cassia, Syrupus ex multiplici Rosar. Persic. aut Violar. infusione paratus: Si enim aliter feceris, iecur, & viscera inflammabis, & euocabis humorem ad affectam partem, qui ibi infixus vehementiores dolores excitaturus est, maximè cùm ope expurgantium nihil à parte inflammata possit educi. Hanc ergo vacuationem tentabis leuibus expurgantibus clysmis, aut medicamentis suauibus, in declinatione solùm, in qua iam deferbuit calor, & symptomata sunt sedata.

Propter auctorum pugnantium votum, latiùs inquirendum: *Vtrùm in inflammatione iecoris purgantia medicamenta cum cibis permiscenda?* Hippocrates renuit omninò: Nam *lib. de aliment. num.* 4. sic ait: *In alimento medicina, malum.* Suffragatur ratio: Nam cibus medicamento permixtus ob humores attractos facilè corrumpitur, & citra partium alimoniam crudus à ventre deiicitur; & si fortè cibum partes attrahunt, is est vitiosa qualitate infectus. Deinde cibus medicamenti actionem obtundit, & impedimento est maximo, quominùs pharmacum reducatur ad actum; & hac ratione ob medicamentum, à iecore, & venis non attrahitur: quare alter alterius actionem impedit, idcircò ieiuno ventre medicamentum, solùm & impermixtum est offerendum.

Contrà facit Hippocrates *lib. de alim. num. eodem,* dicens: *In alimento medicina, optimum.* Cùm enim tres classes medicamentorum extent apud auctores, quædam benignorum, quæ minimùm ab alimenti natura recedunt, cuiusmodi sunt pruna, violæ, manna, serum lactis, Cassiæ medulla, rosæ Alexandrinæ saccharo, vel melle conditæ. Alia est malignorum, in quibus vis, & substantia venenata inest, vt scamonium. Elleborum, & Colocynthis. Tertia, mediocrium, vt Rhab. Aloë, Senna, atque Agaricum. Tutò igitur placida medicamenta cum cibo offerri possunt; sic enim natura ea suauiùs amplexatur, cùm alimentum his permixtum minimè corrumpatur, cùm parum ab eorum facultate desciuerit. Neque quod à iecore attrahitur, est praua infectum qualitate. Mediocria, quorum tenuis pars ad humorem attrahendum permeat, nullo pacto cum cibis permisceri debent, hæc enim alendo corpori minimè sunt idonea, & nulla eorum portio in corporis substantiam facessit.

De medicamentis exoluentibus quid dicendum? quæ si in ventre persistant, eorum vapor ad altiores partes permeat, à quibus noxium humorem attrahunt: hæc oppositam penitus naturam cum alimentis habent, ob id cum eis commisceri non expedit. De his fortasse loquutus est Hippocrates *cit. de alimento,* dicens: *In alimento medicina, malum.* Nam omnes prædictæ noxæ, ob horum permixtionem, facilè consequuntur.

Sed quid dicimus ad Hippocratem, 6. *epid. sect.* 5. *text.* 29. hæc valida medicamenta cum cibo permiscentem? dum enim veratrum exhiberi præcipit, tunc lauare, & comedere iubet, vt celeriùs, minorique molestia suam actionem perficere valeat. Duo autem potissimùm sunt modi, vt ocyùs medicamentum erumpat, balneum aquæ potabilis, & cibus; his enim corpus humectatur, quod Hippocrates monuit, dum ait: *Ad veratra qui non facilè purgantur, corpus antea humectare expedit alimento, & quiete.* Nempè alimentum, vt Galenus inquit, potest sumi eo tempore, quo veratrum accipitur, aut in præcedenti victu, ex quo nimirum humores attenuantur, & viæ succis, qui in ventrem deferuntur, patefiunt, & quo corpora fluxa redduntur: ob id, 4. *Aph.* 13. monet, vt veratrum assumpturi plurimo cibo, & quiete corpus humectent.

Deinde Galenus 13. *meth.* 15. cum medicamento exoluente cibum admiscet, dum Carthamum, Mercurialem, Epithymum, & polypodium in inflammatione partis cauæ iecoris, magisque remittente phlegmone cum cibo pexmixta propinare audet, quibus validis vtitur in ptisana coctis, & partim tunsis, ac in tenuissimum puluerem redactis, qua etiam ratione nigri veratri corticem exhibere non est veritus. Quod sine dubio fecit, tum vt ptisanæ temperie, & læuitate vis medicamenti obtunderetur porsus, in cuius rei gratiam illam post pharmacum bibendam præcipit, 2. *acut.* 12. tum vt cibi iucundi, tanquam vehiculi ope, iecur medicamentum non respuat, imò potiùs attrahat; & hoc ad cauam partem, à qua necessariò per aluum causam noxiam debemus educere, penetrans, & obstructos, angustósque meatus peruadens, humorem crassum, & vstum vacuare queat. Ex qua doctrina, Hippocrates cum seipso *in lib. de alim.* conciliari potest.

Si verò inflammatio in suppurationem vergere videatur, quod ex intensiori febre, maiorique dolore cognosces, extrà emplastra proficua impones, quæ calorem innatum ad suppurandum roborent, admixtis semper resoluentibus: cùm enim periculosa sit hæc inflammatio, si suppuret, (vlcus enim relictum, cum febre iugi & continua, ad hecticam corpus facilè parat) videndum num pus etsi factum resolui possit, quod tantopere commendat Galenus, 13. *meth.* 5. dum sic ait: *Quin, si pus aliquod notabile in suppurante particula sit contentum, non expedit, quod nonnulli faciunt, protinus incidere, imò & exhalationem moliri medicamentis ad id valentibus, quorum vsus ex affectu sit coniectatus.* Quod docuit *lib.* 2. *ad Glauc.* 7. *prope fin.* §. *Rursus igitur ad suppuratos tumores accedamus, quos vbi resoluere posse desperaueris, ex farina triticea vtere cataplasmatibus.* Sin minùs, sequere consilium Pauli, *lib.* 4. *cap.* 2. *Si verò pus adsit, notabile, apertio procuranda est voce, tussi, sternutamento; sin minùs, candenti ferramento:* quod auxilium consuluit Hip. *lib. de internis affect.* §. *Quum maximum iecur euaserit, sic vt promineat malum, nec medicamenta profuerint, exurere ipsum oportet buxeis fusis oleo feruenti intinctis, oleo terebinth.* Approbant Celsus *lib.* 4. *cap.* 8. Aretæus 1. *Chronion, cap.* 13. & priùs edocuit Hip. 7. *Aph.* 45. *Quorum hepar suppuratum aduritur, &c.* Si verò inflammatio nec ad resolutionem, nec ad suppurationem commigret, sed in scirrhum abeat, tunc necessum erit resoluentibus mollientia admiscere.

OBSER

OBSERVATIO.

Iecoris inflammatio sæua, immani dolore affligens, hirudinibus supra partem affectam admotis, persanatur.

IN omnibus inflammationibus internis, à calidissimo feruidóque sanguine concitatis, sanguinem copiosè esse emittendum, vnanimiter docuere prisci; Arabes & iuniores omnes confirmarunt. Erat vir quidam robustus, carnosus, & rubicundus, cui hepatis inflammatione laboranti, inter initia vbertim sanguinem extraxi ex basilica vena, dira putrilagine infectum, & cætera sunt administrata auxilia, quæ in hoc morbo à peritis factitari solent. Transacto decimo quarto die, remissa est febris, symptomata leniora facta: at dolor ita truculenter sæuiit, vt præ illius ferocitate febris intensior accreuerit, & ipse debilior factus totas noctes insomnes duxerit. Imposita anodyna, clysteres refrigerantes, & reuellentes inditi, purgatio clemens adhibita, saluatella dextra secta: cumque dolorem ex sanguine crasso, & præ caloris incendio adusto originem ducere coniectarem, cucurbitula scarificata super partem dolentem imposita vsus sum, quod auxilium tantopere commendat Galenus *lib.* 13. *meth. cap.* 19. Græci, & Arabes confirmant: Ex qua vacuatione cùm tantillum leuari cœpisset, altero die appositis binis cucurbitulis siccis supra eandem partem, & applicitis quatuor magnis hirudinibus, quarum ope sanguis limosus, & crassus extractus est in copia multa, omnino à dolore saluus remansit.

CAPVT XIV.

De hepatica affectione.

Definitio.

VTrùm *hepatica affectio propriè dicatur, in qua rubida proluuies apparet?* nunc speculandum. Disertissimus Galenus *lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 7. agit de quodam symptomate, non aliis membris communi, sed iecoris proprio, ac peculiari, eo quòd ex sola huius visceris læsione nascitur, imbecillitata illius coctrice, proponitque id priùs quod alibi demonstrauit, sanguificantem nempè facultatem propriam ipsius iecoris esse, sed ita (inquit) propriam, vt ei soli insit, nec alibi reperiatur, nisi fortè ab ipso iecore, tanquam à summo principio mutuata: quamuis enim ea inter naturales numeretur, & hæ singulis sint membris inditæ, à communibus tamen diuersa existit.

Secundò, vt causas artificiosè tradat imbecillitatis prædictæ facultatis, docet tam illius, quàm omnium facultatum essentiam, in proprio cuiusque particulæ temperamento consistere: ac proinde nihil mirum esse, si quamdiu hoc permanserit illæsum, noxâ vacent, & illæsæ seruentur facultates; prosternantur verò, aut vitientur, eo ipso demolito, & pro varietate intemperamenti quod contrahunt, ita variè afficiantur, imbecillitentúrque, & illa sanguinis procreatrix in hepate suum munus sanguificandi exactè obire impediatur, & præ imbecillitate incoctum gignat, tenuem, & aquosum sanguinem, vel crassum & fæculentum; vnde cruentæ sequuntur, id est, aut carnium loturæ similes excretiones, aut splendentis sanguinis fæcem repræsentantes, quas duas cruentorum excrementorum species, docet Galenus infirmitatem coctricis in hepate significare, sed priorem magis principaliter; atque adeò vbi hæ apparuerint, procul dubio iudicandum, iecur ipsum infirmari.

Addit deinde, quod Auicenna monuit 16. 3. *cap. de dysenteria*, ratum esse, quòd fæculentus incipiat fluxus frequens, vt ad lotium nuncupatum succedat. Porrò quanquam iecoris imbecillitas, & cruentæ deiectiones ad eam consequentes, aliquando citra inflammationem, ac febrem eueniant, iungitur tamen nonnunquam; ac propterea Medicos hortatur, vt peculiaria vtriusque mali indicia cognita pespectáque habeant, vt si quando hepatica affectio (sic enim appellatur malum, in quo dictæ deiectiones fiunt, propterea quòd ad hepatis essentiam pertinet, vitiata præcipuè illius facultate, 3. *de caus. sympt.* 2. & *lib.* 8. *sec. loc. cap.* 7.) cum inflammatione iungatur, ea sponte, exactéque decerhat, & præterita dicens, præsentia agnoscens, futura prædicens, quod Medici consummati est, 1. *epid. sect.* 2. *text.* 48. non solis ægris se faciat admirabilem, sed & nominis celebritatem, gloriam, & laudem (quam & prudenter, & honestè aucupandam censet) comparet apud vulgus.

Ergo hepatici, seu iecinorosi vocandi sunt, ex Gal. *loc. nuper cit. quando videlicet citra aliquod manifestum in viscere malum, in propriis affectionibus facultas imbecillitatur.* Sequuntur Paulus *lib.* 3. *cap.* 48. Alexand. *lib.* 3. *cap.* 8. Ita cœliaci, seu stomachici vocantur, qui neque inflammationem, neque aliquem præter naturam tumorem in visceribus habent, sed quibus tantùm imbecillitate laborat ventriculus, seu stomachus. Cùm verò viscus hoc, non vnam duntaxat, sed plures actionum facultates habeat, contingátque sæpè vnam ipsarum præcipuè lædi, interim duas, aut tres, atque etiam omnes quatuor; vt attrahentem, retentricem, & expultricem, in hoc affectu solùm alteratrix, quæ principalissima, & sanguifica dici solet, afficitur, vt 6. *de placit.* 4. ipse admonuit. Propterea quum iecinoris imbecillitatem dicimus, non eam ex qua facultates illæ, quæ singulis corporis partibus sunt communes, imbecilles redduntur, intelligere volumus, alioquî non illi solùm, sed aliis esset communis affectio.

Maiorem tamen inuoluit difficultatem, indagare. *Vtrùm hepatica affectio sit etiam venarum passio?* Nam si sanguifica facultas venis per se inest, quæ in hoc affectu læditur, non solius hepatis, sed etiam venarum erit affectio. Deinde, si 6. *de placit.* 3. & 4. *de vsu part.* 12. & in multis aliis locis, testatur apertè Galenus, vasa sanguinem conficere, modo hepatis simillimo, rationem assignans, ne distributionis tempus periret, atque citra materiæ elaborationem esset otiosum; quod & experimento monstrat aliquorum animalium, in quibus citra iecur solæ venæ conficiunt alimentum: quomodo 5. *de loc.* 7. sui ipsius oblitus soli iecori addixit facultatem sanguificandi, addens quòd si alicubi reperiatur, propria ipsius visceris iudicetur, & ab eo influxisse, cùm *lib.* 1. *de loc. cap. vlt.* in vniuersum negauerit facultatis naturalis influxum, cuius generis est sanguificans illa, 6. *de placit. cit.* & vt ipsemet 2. *de natural. facult. cap.* 4. ait, eadem cum concoctrice etiam venarum, quam fixam, & independentem perpetuò pronunciauit.

Nec dicas, vbi naturalium virtutum influxum negauit, de particularibus, ad propriam cuiusque partis nutritionem necessariis, cuiusmodi sunt trahens, retinens, alterans, & expellens, esse intelligendum; non de vniuersali, ac sanguinis effectrice, quæ vniuerso corpori alimentum operatur, quæque in iecore, tanquam in fonte & radice adesse, & ab eo oriri asseritur, 6. *de placit. cit.* & *lib.* 3. *c.* 1. & 2. *de sanguin. mis.* 6. & 2. *acut.* 47. & 2. *præsag.* 37. & alibi. Nam, præterquam quòd Galenus omnes naturales virtutes sine distinctione in suis membris esse dixit, nullam influentem, aut naturalis spiritus esset admittendus quo illa deferretur, aut contrà sola qualitatis diffusione communicaretur, prout *cit.* 1. *de loc.* ipse prædixit, nisi sanguinem delatorem admittas.

Præterea: Si solum iecur vim hanc sanguificandi haberet, tanquam à coctrice aliorum membrorum distinctam, in totius alimoniam, & vsum, aliorum membrorum gratia diceretur operari, & distinctas etiam habere tractricem, retentricem, ac expultricem, quæ communi vsui inseruirent; insuper & particulares alias, quibus nutriretur ipsum, sicut renes, vesica, vterus, &c. At iuxta Galeni sententiam, naturalia membra, instar ratione præditi animalis, non operantur, sed de propriis solùm commoditatibus sunt solicita; nec præter vnam coctricem, tractricem, &c. in iecore vnquam admisit, vt 5. *de loc.* 7. & sæpè alibi. Igitur illa quam habet, communis est omnibus membris, non ipsi peculiaris.

Verùm antequam hæc patefiant, priùs determinandum: *Vtrùm venæ sanguificent?* Quamuis Galenus contra priscos contendat, & obtineat, iecoris carnem in sanguificando præstare, imò & vniuersim propriam cuiusque visceris in sua functione, (eo quòd consentaneum est illam existimare opificem, vel saltem præcipuam organi partem, quæ ipsi propria est, non aliis communis; iecoris verò caro nusquam alibi in corpore reperitur) non negat venas sanguinem perinde conficere, licèt imbecilliùs. Si enim hepati, quod ipse ait, assimiles sunt, & ab eo originem ducunt, quid mirum si similiter elaborent succum ad membrorum nutritionem aptum? id verò faciunt propria, & insita vi, non à carne mutuata, quod adducta fundamenta conuincunt.

Neque enim in animalibus iecore destitutis, dabis vnde mutuetur vis illa, aut conficiatur alimentum, nisi propria virtute, ac temperamento venarum & cauitatum, intra quas suscipitur ad sui elaborationem. Nec verò Galenum aduersantem inuenies: quanquam enim satis non explicauerit, in id tamen videtur magis inclinasse, vt colligitur ex *citato de vsu part.* vbi venis, cùm eas distributionis instrumenta fecisset, facultatem sanguinis efficientem indidit, nedum per eas fertur, tempus ipsi alimento frustra periret.

Adde quòd ideò iecur dicitur sanguificationis auctor, quia eundem modum substantiæ habet cum sanguine ipsi simillimo, 6. *de placit.* At similitudo hæc substantiæ influere nequaquam potest. Igitur nec facultas ipsa cuius dispositio dicitur mixtio, siue similitudo illa. Quòd si dicas, hanc ipsam venis inesse, eo quòd hepati sunt assimiles, & primum ab eo germen ducunt, vt diximus cum Galeno; ac proinde sat esse virtutem communicari, quemadmodum sola etiam pulsatilis, & spiritum gignens absque similitudine aliqua à corde communicatur arteriis: Responderi fortasse poterit, quòd quamuis ita sit, oportuerit tamen vitalem melioris vsus gratiâ influere, sanguificam verò insitam fuisse, vt vberiùs promoueretur coctio, & magis copiosè alitura materia elaboraretur.

Cæterùm quamuis hæc causa sit cur indita vna, altera verò influens fuerit, instantiam tamen non soluit, vt consideranti patebit: neque videtur posse constare, nisi fateantur vim gignentem spiritus arteriis non communicari, aut non communicata similitudine accedere. Vtcunque tamen sanguifica, de qua nobis sermo, indita credenda est venis, non obstante quòd Galenus 5. *de loc.* 7. ita eam iecori addixit, vt pronunciarit, quòd si alibi reperiatur, propria tamen ipsius iudicetur: Nam vel iecoris nomine sua etiam vasa, ac germina comprehendit; vel de facultate loquitur sanguinem rubrum gignente, quæ solius iecoris est.

Nec verò hanc alibi reperiri voluit, sed vt maximè propriam iecoris affirmaret, addidit: *si causa aliqua fuerit, &c.* Nihilominùs propria hepatis indicetur, nec immeritò: siquidem ruber ille sanguis secundum substantiæ proprietatem, colorem, & reliqua, ita huius visceris carni attestatur, vt eius solius effectus credatur. Atque ad eum modum intelligendum est, quo 6. *de placit.* 8.

A scribit, sanguinis generationem à iecoris carne oriri: & paulo pòst, dum reprehendit eos, qui à corpore exangui, quale venarum est, sanguinem generari dixerint; de rubro enim loqui, constat ex contextus serie, dum inde probat in iecore confici, quòd viscus hoc maximè rubrum cernatur, perinde ac sanguis quem similem facit.

Non posse autem vasa sanguini ruborem præstare, simili argumento colliges: nam cùm alba, exanguiáque sint, & quem elaborant succum sua induant similitudine, non secus quàm iecur sua rubefaciente, nequaquam poterunt, saltem colore, & temperamento proprio. Quòd verò nec adscititio, probatur, quoniam licèt admittamus vasa ab hepate calorem suscipere copiosum, quo non parum in suis actionibus iuuantur; ille

B tamen sufficiens non est ad eam rubedinem inducendam: Nam quamuis colores, qualitates sint de numero secundarum, & hæ ad primas sequantur; imò & asseratur rubor à prima calidi in humidum operatione oriri: indi tamen tantus nequit, quantum in succis conspicimus, ex solo primarum qualitatum temperamento; nec iecur suo solo vsque adeò excedente humores tingit, sed potiùs rubra eius caro. Cùm ergo calor ille ab hepate vasis præstitus, sit minor, nec deferat colorem qui assimilet, ruboris causa non erit. Et per consequens, &c.

Id verò breuiter at exactè discutiendum: *Vtrùm rubedo in sanguine, à iecore, vel venis emanet?* Vniuersum vasorum sanguinem rubrum experimur, sed vnde emanet rubedo explicatu difficile est. Quidam referunt ad

C rubefacientem facultatem iecori peculiarem, & venis communicatam; sed audiendi non sunt, his saltem qui nullius facultatis naturalis influxum admittunt. Insuper cùm rubor ille nequaquam sit ad alendum necessarius, (cum siquidem deponit sanguis, antequàm in membra mutetur, & priusquàm assumat multa alia) superflua videtur ea facultas, superfluúsque illius influxus. Deinde si non minùs rubedo est in extremarum partium, quàm propinquarum, imò & quàm in iecoris ipsius succo; nec possibile sit vim illam rubefacientem pariter in fonte propinquo, & remotis vigere, qua probabilitate credemus ab hepate communicari?

Rubet igitur intra vasa sanguis, imò & totus vasorum succus, tam antè, quàm post iecur contentorum, ex commercio sanguinis ab hepatis carne rubefacti, non à rubefaciente virtute venis insita, aut influente. Sic

D proinde illis deneganda est vis succum aptè elaborandi ad corporis alitionem, ídque indita atque innata, ex proprióque temperamento profecta, quantumuis ope etiam influentis à iecore, & circunstantium membrorum, in eo opere fruatur. Neque enim Galenus alicubi voluit, facultatem iecoris, licèt corpus gubernet, in totúmque influat, ab ipso communicari membris: (non enim omnibus communis est) nec ita in eo viscere oriri, quasi instar aliarum principum inde emanet, sed quia ibi potissimùm viget, indéque in vniuersum influit cum apta materia, ex qua alitur, & gubernatur corpus; propter quod principis, & communis facultatis nomen meritò obtinuit.

Verumenimuerò siquidem in hunc locum incidi-

E mus, enucleabimus difficilem quæstionem à nostro instituto non alienam: *Vtrùm communis illa facultas, ac illi seruientes ministræ in vsum totius operantes concedendæ sint in iecore, venis corde, & cerebro, distinctæ à propriis, per quas hæc membra aluntur?* Et non desunt quibus videatur: Primò, quia facultates, quæcunque feruntur in varium obiectum trahendum, vario tempore retinent, varias imprimunt formas tractæ materiæ, denique & vario tempore à se propellunt varia excrementa, variæ censendæ sunt (vna siquidem, quatenus vna est, vnum semper & idem operatur.) Atqui ventriculus, v.g. communibus facultatibus in eius cauitate sitis,

per

per oblongos villos in cibum fertur externum, retinet vsque ad integram chylificationem, chyli formam inducit, expellit omnem ferè à se confectum chylum: propriis autem in suo corpore locatis, exiguam tantùm portionem allicit, idque solo temperamento citra villos, exiguo tempore retinet, sui ipsius formam imprimit, excrementitium tantùm vaporem insensili perspiratu pellit. Igitur variæ sunt facultates ventriculi naturales, propriæ quædam, aliæ communes; ac per consequens hepatis, & aliorum membrorum, circa materias communes operantium.

Secundò. Non alia de causa in vtero, vtraque vesica, & renibus, facultates conceduntur communes à propriis diuersæ, quàm quòd diuersis temporibus, obiectis, & finibus agunt. Sed hoc ipsum videmus in ventriculo, hepate, & reliquis communem materiam elaborantibus. Igitur, &c.

Tertiò. Cùm omnia faciat natura alicuius vsus, & operis gratia, atque inter membra sint plurima citra cauitatem formata, nonnulla verò cum insigni, certum est cauitates illas peculiares habere operationes, & per consequens etiam facultates à quibus oriuntur; cùmque facultates distinguantur per operationes sicut hæ per obiecta, habebunt membra caua, quatenus membra sunt, facultates naturales quibus alantur, non aliter quàm caro, os, &c.

Denique obiici potest locus, ex *lib. de diff. sympt. cap.* 5. vbi Galenus de symptomatibus agens facultatum naturalium ventriculi: *Quædam, inquit, eueniunt, vt est coctionis totius organum; alia longè varia facultatum similiter naturalium, vt pars est nutriri postulans.* Quæ verba apertè significant, binas esse naturales facultates ventriculi, communes alias in totius ministerium, alias singulares in suum; id quod similiter de iecore, ac aliis membris pro toto operantibus videtur asserendum.

Sed non est cur binæ concedantur facultates naturales inter se distinctæ, quibus membrum sui ipsius, & totius nutritionem ministret, cùm vna, & sibi, & toti possit inseruire: Nam si circa vnum alimentum ventriculus negotiatur in sua cauitate, ac corpore, seu cauitatibus angustis, idque alitionis, tanquam proprij finis gratia, cur non vna & eadem tractrice, credetur ad cauitatem, & poros attrahere, vnica etiam & vbique retinere, concoquere, & tandem expellere superflua; atque adeò pro se, & pro toto operari, vna facultate, data vnitate obiecti, pariter & finis?

Quamuis autem externum alimentum in amplam cauitatem primò excipiatur, indéque in chylum iam versum, atque adeò sub alia quodammodo forma ad poros ventriculi trahatur, alimentum tamen adhuc est, licèt præditum iam similitudine quadam cum membro, in cuius tandem substantiam paulo post transit, procedente coctione in poris, quæ diuersa non est ab illa priori, quam subit alimentum in cauitate, sed illa eadem magis progressa, nec diuersa tractrix, retentrix, expultrix, aut coctrix, sed vna, quæ modò in alimentum contentum in cauitate, modò in attractum, insertúmque meatibus operatur: sicut eadem vis est, qua ignis materiam alterat, & tandem in seipsum conuertit. Vna ergo est facultas, quæ in ventriculo chylificat, & nutrit; vnáque sanguificans in iecore, eáque propria ipsius, quanquam etiam commune opus conficiat: id quod 5. *de loc.* 7. apertè fatetur Galenus, ibi: *Sanguificantem facultatem propriam hepatis esse diximus, &c.* & significauit 3. *de caus. symp.* 1.2. *Aph.* 28 & alibi.

Nec verò rationes in contrarium adductæ, cogunt admittere duplices facultates. Non prima, quia, vt diximus, circa idem alimentum elaborat ventriculus, donec in sui substantiam commutet, propter quod tam in cauitate, quàm poris in ipsum agit: nec censendæ sunt coctiones specie diuersæ, sed prior qua alitura materia similitudinem quandam cum membro acquirit, via est ad secundum, per quam in membri substantiam transit. In singulis autem partibus alendis materiæ primùm ad ampliora spatia trahuntur, deinde ad minora, in quibus pleniùs concoquuntur, non diuersa coctrice, sed vna & eadem vlteriùs procedente: Sic in ossibus, testibus, vberibus, &c. in amplioribus meatibus, alimentum in medullam, semen & lac commutatur; in minoribus in membri substantiam, non varia, sed vna eadémque virtute. Nec diuersas arguit tractrices, trahi cibum in cauitatem, per villos; ad poros, solo temperamento absque ductibus: siquidem per exiguum spatium, sanguis, & virtutes deferuntur eædem, nec proinde diuersæ, aut tractionibus diuersis.

Minùs vrget secunda, ex similitudine vtriusque vesicæ, & vteri: Nam cùm per vasa sanguineum alimentum trahant, & diuersis temporibus, ac viis fellea bilem trahat, vrinaria serum, vterus semen, non iam nutritionis gratia, sed ob vsum valde diuersum, nec tam varia possint vna facultate peragere, necessum fuit præter poprias suæ alitioni necessarias, & sufficientes, alias insuper communes habere quibus diuersis temporibus, finibus, & obiectis agant.

Iam verò cauitates, quibus aliqua membra formantur, non arguunt necessariò distinctas specie operationes in illis, & per consequens nec diuersas facultates quibus efficiantur, licèt ita caua membra quidpiam habeant peculiare, nempe plures materias excipere, conficere, aut aliquid simile: non enim à testibus, aut iecore, quibus quædam animalia super alia donantur, diuersum opus efficitur à seminalibus, vel sanguineis vasis, sed idem copiosius, & magis elaboratum; solet enim natura varia excogitare instrumenta, non solùm ad operis varietatem sed & ad perfectionem.

Denique neque locus, ex *lib. de sympt. diff.* quem ampliùs obiiciunt, conuincit: Nam ibi solùm docet Galenus, quædam symptomata euenire ventriculo, eáque penes coctricem, & reliquas facultates naturales, prout organum est, hoc est ratione cauitatis, cuius gratia dicitur organum coctionis, si in appetendo, trahendo, retinendo, aut concoquendo deficiat; alia vt pars est nutriri postulans, hoc est, quia exactè non trahit ad poros, aut minus intra eos concoquit: Cùm enim modò in alimentum in cauitate contentum operetur, modò in attractum ad angustos suos meatus, fieri poterit, vt labatur in hac, vel in illa coctione, atque adeò diuersa patiatur symptomata, modò vt organum, modò vt pars quæ nutriri postulat: verùm non inde conficies varias obtinere tractrices, coctrices, &c sed nec os, testes, aut vbera, in quibus etiam quælibet aliquid operatur in sanguinem, adhuc in vasis comprehensum, aliquid in admissum iam intra illarum partium inania. Atque ita ad ea, quæ primo loco mota sunt, aduersus ea, quæ Galenus docuit de facultate sanguifica iecoris, responsum esto.

Causa.

AFfectum hunc esse symptoma in genere noxæ functionum naturalium, alteratricis, ac magis speciatim sanguificæ ipsius iecinoris, quæ non ablata, neque deprauata est, sed diminuta, ac imbecilla, *locis citatis* firmauit Galenus. Huius imbecillitatis causa, quæuis intemperies esse potest, sed calida præsertim, ac frigida: Hæ aliquando sunt nudæ, & solùm qualitatis excessus, interdum cum exuperantia alicuius humoris affligunt.

Noxa autem oblæsæ facultatis sanguificæ, percipitur ex specie excretionis maximè simili carnium lotulæ, præsertim cruentarum, atque recenter enectarum. Quinimò si quis id quod excernitur, aquosum sanguinem nominet, rectè quoque illud interpretari videtur,

vt *cit. locis* scripsit Galenus. Multoties enim fæci sanguinis similia excrementa per aluum deiiciuntur, ita vt qui excernitur sanguis, & nigrior quàm pro natura, & splendens appareat, vtpote sanguine, & nigra bile commixtis: quod malum, est ipsius iecoris superassantis sanguinem indicium; sicut quando excernitur sanguis dilutus, hepatis refrigerati est potissimum signum.

Vtrùm verò *lotina deiectio, à frigido; splendens, à calido oriatur iecoris intemperamento?* dubium est maximum. Infirmum, debilitatúmque iecur creat crudum, tenuem & aquosum sanguinem, 5. *de loc.* 7. sed cruenta deiectio, eáque crassa, fæculenta, & splendens, ad sanguinem sequitur supra modum coctum, 3. *de caus. sympt.* 2. & 5. *de loc. cit.* Ergo perperam hanc sanguineæ excretionis speciem coctricis in hepate imbecillitati addixit. Præterea si lotiua illa à frigidiori oriretur iecoris intemperie, hæc à calida adurente, & superassante sanguinem, vnde ad illam succedet, vndéve à frigido affectu sanguis aduretur, aut fiet adurens calor?

Dic. Concoctrix iecoris sicut per frigus infirmata, pituitosum gignit, tenuem, & semicoctum sanguinem; ita vbi per calorem deficit à proba, exactáque concoctione, humores assans incrassat, sanguinémque reddit fæci splendenti similem, incoctum, atque imperfectum. Nec obstat, quod 3. *de caus. sympt.* 2. cruenta hæc excrementa, crassa, & splendentia dixit sanguinem esse exactè coctum, qui ob impeditam quauis occasione distributionem, ad intestina redit, & ea specie eiicitur: nam de ea fæce splendente loquitur, quæ ex remorato plus æquo in iecore, nec distributo fit sanguine: per moram enim etiam à modico calore exuritur sanguis, & in crassam fæcem conuertitur: de hac autem 5. *de loc. cit.* non est sermo, sed de ea quæ pro causa habet immodicum, & superassantem calorem, à quo imbecillitatur iecoris facultas, & à proba coctione deficiens, pro sanguine cruentam illam producit differentiam, à qua fæculenta dicta nascitur dysenteria.

Quamuis verò ea ab immodico calore oriatur, à frigore lotiua, vt diximus, nihil mirum si huic, & maiori ex parte, quod cum Galeno monet Auicenna *cit. loc.* superueniat: quemadmodum enim ad frigidos affectus putrescente materia febris plerumque sequitur, quod in Gallico morbo, & aliis experimur; ita fieri rectè potest vt tenue, & aquosum excrementum præ imbecillitate non excretum putrefiat, & licèt frigidum accendat calorem, & febrem, à qua ipsummet superassetur, & in fæcis speciem excernatur, non iam liquidum, tenue, & loturæ simile. Eodem modo dicendum est de intemperie humida, quæ sola huius visceris actiones exsoluere, & imbecillitare potest; sicut & de sicca, quæ spiritus resoluendo, & humidum, iecoris robur vehementer lædit.

Signa.

VTrùm *rubida proluuies sit firmum imbecillis facultatis sanguificantis signum?* meritò in dubium est vertendum. Galenus firmat 5. *de loc.* 7. §. *Itaque in primo statim aditu obuiam nobis venit quidam, peluim è cubiculo efferens continentem tenuem cruoris saniem, carnium nuper mactatarum ablutioni haud absimilem, euidentissimum affecti iecinoris indicium, &c.* Contrà facit argumentum huiusmodi. Si cruenta deiectio vsque adeò firmum foret imbecillæ facultatis sanguificantis signum, perpetuò iudicaretur mala, vtpote quæ principis membri summam debilitatem ostenderet. Atqui ex sententia Hippocratis 4. *Aph.* 47. Cruentæ excretiones, & liuidæ, & fœtidæ, quod magis videtur, si benè exeant, aliquando bonæ. Igitur, &c.

Dic. Infirmatæ coctricis iecoris cruentam, eámque lotiuam eiectionem, tanquam infallibile signum, non immeritò adduxit Galenus; Cùm quatuor excrementorum cruentorum differentias recenseat, 3. *de sympt. caus.* 2. & *lib.* 2. *de loc. cap.* 4. quas omnes dysenteriæ nomine comprehendit. Prima, in qua plurimus sanguis non noxius quidem, sed optimus, & sola quantitate peccans excernitur à toto, acciditque magna ex parte his, quibus suppressa est consueta vacuatio, vt menstrui in fœminis, ob amissum aliquod validum exercitium, vt conuersis à vita laboriosa ad desidiam, seruato eodem victûs ordine, vel ob causas plures, *cit. loc.* à Galeno allatas. Secunda, quæ propriè dysenteria dicitur, in qua sanguinis fluor sequitur ex intestinorum vlcere. Tertia, in qua adultus, & splendens sanguis, fæcique similis excernitur ob adurentem hepatis calorem. Quarta denique, in qua aquosus, incoctus, ac carnium loturæ similis, quæ non aliam causam habet, quàm iecur imbecillitatum ob frigiditatem insignem, non potens sanguinem exactè elaborare; ac propterea deiectio, seu fluor hepaticus simpliciter vocatur, licèt etiam tertia similiter hoc nomine appelletur.

Quamuis autem cruenta excretio in se spectata, nullo habito respectu ad causam, vel modum prodeundi, omnis ferè mala sit, quacunque occasione eueniat, imò & nonnunquam peior quàm hepatica, si tamen causa ipsa, affectióque consideretur, perpetuò morbosa est, & reproba hepatica, cùm perpetuò principis membri imbecillitatem, nec facilè emendabilem ostendat; cæteræ verò excretiones cruentæ, vt criticæ, etsi fœtore, colore, substantia, inemendabili malitia sæpissimè peccent, tamen multoties laudabiles sunt si bene exeant, vt prædixit Hippocrates.

Vtrùm in hepatica affectione deiectio semper appareat multa; & liquida? controuersia est non inutilis. Galenus 5. *de loc. affect. cap.* 7. affirmat: sed contra eius doctrinam est argumentum validum. Quanquam possit rectè iecur, citra propriæ facultatis imbecillitatem, inflammari, prout 5. *de loc. affect.* 7. 11. *meth. vlt.* & 8 *sec. loc.* 7. docet Galenus, sicut è contra imbecillitari absque inflammatione, vbi tamen complicantur mala, ventris stipatio adest, dura, ac pauca deiectio, 2. *progn.* 3. Ergo si in ægro proposito à Galeno 5. *de loc.* 7. vterque affectus iungeretur, pauca potiùs, & dura, quàm multa, & liquida egereret, & per consequens videtur Galenus non modò circa morbi cogitationem deceptus, sed & suis diuinationibus frustratus, atque adeò quæ memorat in contextu citatæ historiæ effutisse, famæ, aut laudis cupidine raptum, vt sui exemplo ad inanem gloriam aucupandam turpiter excitaret, non sine artis, & nominis periculo, præsertim cùm ipse alibi, vulgi laudem, tanquam inutilem, fugiendam monuerit.

Dic. Sequitur profluuium diuturnum, & copiosum ad iecoris imbecillitatem etiam cum inflammatione, quoniam languida facultas cùm sit, sanguinem generat excrementitium, tenuem, & aquosum, qui ad ventrem transmissus fluxum illum excitat subcruentum, nonnunquam torridum, sed copiosum: Quanquam enim inflammatio vim habeat exsiccandi fæces, minuendi, & indurandi, aque adeò constipandi potiùs, quàm humectandi aluum, tanta tamen copia liquidi, & aquosi succi, quanta à iecore imbecilli gignitur, adeò exsiccari non potest, vt ventris constrictio sequatur.

Licèt enim ob adurentem calorem torrida aliquantulum fiant excrementa, copiosa tamen prodeunt si imbecillitas adsit, imò & sine ea nonnunquam, vt 3. *epid. sect.* 1. in historia Hermocratis. Quòd si *progn.* 3. in hydrope ex inflammatione iecoris, atque adeò iuncto imbecillitati, non fluor, sed ventris potiùs adest constipatio, fit istud quia aquosus humor, à quo fluxus erat excitandus, & copiosa futura deiectio, totus ferè ad peritonæum illabitur, non ad intestina, reliquum ab inflammatione torretur; atque ideò venter constipatur

cum

cum imbecillitate coctricis in hepate, quoniam aliò transmittitur humor, & exemplum videtur speciale in aqua inter cutem. Proinde ergo rectè Galenus, & ex lotiua deiectione præsentem morbum agnouit, & ex aliis oblatis indiciis, quæ fuerint, & quæ futura erant, quæque æger ille patiebatur, gloriosè pronuntiauit, non tam vt laudem, & gloriam compararet, (constat siquidem submissum potiùs, quàm animo elatum, aut ambitiosum fuisse) quàm vt ægris se mirabilem faceret, & apud eos in ipsorum gratiam auctoritate valeret, propter quod laudem, & vulgi opinionem Medico esse prudenter, non cum ambitione aucupandam, monet *lib. de medic. officio sect.* 2. *com.* 1. & ægris gratificandum, conciliandásque illorum gratias, cum Hip. 6. *epid. sect.* 4 *text.* 8. nempe quia ita meliùs obsequuntur, & faciliùs sanantur, 1. *progn.* 1. *&c.*

Calidæ intemperaturæ signa sunt febris non mediocris; sitis vrgens; vitiosorum humorum vomitus; alui deiectio colliquans, crassa, & graueolens; lingua scabra, corpus siccum, quæ omnia, & alia signa, ex temperamento ægri, ætate, anni tempore, ac anteacto victu poteris venari. Frigidæ intemperaturæ indicia sunt, febris tenuis, facies inflata, & cachectica; deiectiones adsunt nigræ, grumosæ, crassæ, minùs fœtidæ, limosi sanguinis instar. Siccam intemperiem comitantur recrementa sicca, pauca, crassa. Humidam præostendunt carentia sitis, aluus humida, tenuis, aquosa, & anteacta vita, regio, & tempus planè ostendent.

Præsagium.

DVplicem *suprà* constituimus Hepaticæ affectionis differentiam: primam, in qua sanguis deiicitur aquosus, dilutus, & tenuis, quæ vera, propria, & legitima est Hepatica affectio; secundam, in qua limosus excernitur sanguis, crassus, fæculentus, & niger, quæ impropriè Hepatica affectio dici solet. Vtraque difficilis curatu, præsertim diuturna, quæ vacuatione immodica corpus absumit, vires exhaurit, & tandem putrescente sanguine, & febricula accedente assidua, in tabem, hecticam febrem, malum corporis habitum, & hydropem commigrat: crudum enim hunc sanguinem, vel crassum, & fœtidum ab imbecillitate iecoris progenitum venæ nequeunt attrahere, quem per mesaraicas natura à se depellit; & hac ratione corpus priuatur alimento, & atrophia confectum, contabescens è vita discedit, & maximè si præcedat sputum cruentum, subputridum, biliosum, quod lethale est, mortem instantem pronunciat, vt *lib.* 3. *Coacar. text.* 21. prædixit Hippocrates: signum profectò pessimum, & partes thoracis condolentes præostendens, ad quas serosus sanguis, vel crassus, præ mora detentus, putridus & acrior redditus, si deferatur, vasa aperit, & rumpit, & vacuato sanguine, resolutísque viribus, lethalis fit affectio, & prorsus dira.

Curatio.

HEpatica affectio cùm duplex sit, duplicem sortitur curandi sortem. Si enim à calore oriatur, frigidis roborantibus pugnandum est: Contrà si à frigore, calida imperanda. Vtraque, alimenta expostulat vires citò reficientia, quæ cor, ac partes naturales roborent. Sed primò instituenda curatio est eius, quæ à calida oritur iecoris intemperie: & supposito victu, cuius formam *suprà* pluries descripsimus, quærendum: *Vtrùm venæ sectio vtilis sit?* Ex altera parte cùm vires seruare opus sit in morbo longo, & ex fluxu diuturno ipsæ sint exhaustæ nimis, videtur esse noxia sanguinis missio, & nullius vsus. Ob hanc causam Hippocrates 4. *acut.* 116. sic inquit: *Si cuipiam sanguinem auferre confert, ventrem confirmare oportet.* Quare cùm venæ sectio exhaustum præ fluore corpus non roboret, imò vires in maiorem debilitatem præcipitet, ea reproba erit, & inutilis. Accedit alia ratio desumpta ex Galeno *in com.* dum sic ait: *Fluente aluo sanguinem non detrahe: nam si post detractionem perseuerat fluor, virtutem prosternit.* Hinc fit vt in diutino fluxu ob imbecillitatas vires, vel ex eo debilitandas, nullo modo sit secanda vena.

Verùm cùm iecur, & ob eius consortium viscera excandescant, & ob hanc causam humores torrefiant, & adurantur, quærendum est auxilium quod cauma internum attemperet, iecoris feruorem compescat, corpus transpirare faciat, fluentem humorem ad aluum reuellat, & hac ratione fluxum coërceat. Quare si vires adsint, basilica tundenda; sin minus, saluatella dextra secanda; quæ cùm sit à distantissimis partibus celebrata, potentiùs reuellit. In hunc vsum cucurbitulæ optimæ sunt scapulis affixæ, præsertim si sint scarificatæ: nam plenitudinem deponunt, *lib. de cucurbit. prop. cap.* & 2. *ad Glauc. cap.* 7. & mirificè ad contrariam partem diuertunt: hæ si hypochondrio dextra affigantur, strenuam opem præstant in retinendo fluxu, 5. *meth.* 3. & *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 7. & 11.

Non negó præceptum Hippocraticum optimum esse, imò veridicum, ac salutare: commodum enim est, & vtile, ad roborandas vires, ante venæ sectionem stomachum confirmare, ne ex ebullitione & motu humorum, bilis ad ventriculum repat, cardialgiam effectura. Hac ratione in diuturno fluore, quando vires suspicamur esse exhaustas, à sanguinis missione supersedere oportet, vt Galenus *cit. loc.* admonuit; quæ si suscipiatur, moderata sit, & sanguis extrahatur in copia pauca: Minus ergo detrahendum est quàm plenitudo commonet, ne geminata vacuatione vires prosternantur. Idcircò fluente aluo sanguinem non detrahes copiosè: aliquid enim relinquendum est fluxui vires prosternenti.

Purgatio exercenda cum cautela summa: In hunc vsum vtilia sunt cholagoga, inter quæ excellunt, quæ cum modica adstrictione leniter expurgant: ex his principatum obtinet Rhabarbarum, maximè torrefactum, de cuius eximia vi pro compescendo fluxu plura diximus *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 83. Hoc enim medicamentum solum innoxium est, quia expurgat, roborat, & firmat, ex Auerrhoë *lib.* 5. *collig. cap. de Rauet*, dum sic ait: *Et Galenus, & alij Medici dicunt, quòd constringit ventrem, & nos videmus quòd purgat, & est mirabilior aliis medicinis purgatiuis, quia frænum suum est cum eo, quoniam nulla medicinarum purgatiuarum est sine veneno aliquo in aliqua parte sui, ista excepta, eo quid confortat omnia membra corporis, ideò possumus dare ipsum pro purgatiuo, refrænare alias per ipsum medicinas, &c.* Ante expurgantia concoques humorem syrupis, vel decoctis adstringentibus, qualia sunt quæ pro coërcendo fluxu à Medicis præscribuntur.

Facta expurgatione commoda, ad corrigendam intemperiem accedere opus est, intrinsecis, & extrinsecis medicamentis adhibitis: sed cùm inter hæc, ad refrigerandum iecur, balneum summoperè præstet, videndum: *Vtrùm in hoc affectu vtile sit?* Pars affirmatiua suaderi potest hoc modo, quia balneum humorem reuellit ad cutem, quod probat Galenus *lib.* 1. *ad Glauc.* 14. §. *Balnea verò in fluxionibus quidem ad ventrem aptissima sunt, &c.* Hac ratione in superpurgatione optimum est auxilium: nam calefaciendo partes externas, dilatando meatus, & auocando à partibus intimis ad extimas, fluxum per aluum compescit, vt auctor est Auicenna 4. 1. *cap.* 7. de modo succurrendi dispositioni eius, in quo superfluit ventris purgatio. §. *Quum ergo ventris purgatio superfluit, liga extrema superius, & inferius, incipiens ab ascellis, & inguinibus descendendo ab eis ambobus, & si*

poteris

poteris fac ipsum sudare in balneo, aut vapore aqua calida, sub pannis suis capite exterius tract. &c. quod consilium accepit à Paulo *lib. 7. cap. 7. §. Si purgatio maior sit impendio, cutis infricari debet, & lauari calida: ante balneum vinum tenue, fuluum, & flauum dari, &c.*

Obstat irrefragabilis auctoritas Hippocratis dum 3. *acut.* 59. eos non esse lauandos monet, qui in morbis aluum plus iusto humidiorem habent. Balneum enim emollit, laxat, eneruat partes, viscera debilitat, humores extenuat, & ad fluendum aptissimos reddit. Verùm ob superiores rationes cogimur asserere, balneum cogente necessitate in hoc affectu posse concedi: etsi ad præsens fluxum adaugeat, in posterum tamen attemperando iecur, & reuellendo ad cutem, fluxum sistit, maximè cùm humores vtiles ad vitam, cum summo virium dispendio excernantur. Hippocratem autem intellige de fluentibus excrementis; Paulum verò, & Auicennam de fluxu vtilium humorum, ex quorum nimia vacuatione labascunt vires: Si enim corpus excrementis redundat, atque aluus fluit natura suapte, balneum est incommodum, quòd ea ad vniuersum corpus reuellat, quod 3. *acut. cit.* Galenus significauit *in com.* dum sic ait: *Quibus complura* (excrementa intellige) *per ventrem subducuntur, iis balneum sistit, ea ad corpus vniuersum reuellens, atque hac occasione detrimentum affert.* Hac ratione in redundantia crudorum succorum, à balneo summoperè abstinet, 4. *de sanit. tuend. cap.* 5. quia humores crudos mouet, agitat, & per corpus distribuit, ipsósque ad venas intempestiuè, & ad corporis habitum potenter attrahit.

Aliud occurrit dubium scrutinio dignum: *Vtrùm in hoc affectu narcotica medicamenta offerenda?* Hæc enim calorem viscerum immodicum attemperant, incrassant, somnum mouent, cuius ope fluxiones omnes cohibentur, & tandem aluum nimis humentem coërcent, qua ratione laudantur phylonium Persicum, & Romanum, Theriaca recens, & alia. Hoc præceptum docuere Paulus & Auicenna: ille enim *lib 7. cap. 7. de superpurgatione,* sic ait: *Quòd si euacuatio perseueret, artus vinculis excipientur, quæ à summo deorsum distributa constringant, & non nihil sanguinis, & spiritus excipiant. Dabitúrque potui theriaces ex carnibus viperarum momentũ, deducit enim in cutem, subitóque reuellit humorum in ventriculum confluxum, obtundítque medicinæ purgantis, quod ceu virosum est, & medicatum. Huius penuria dabis pastillos theriacos, præterea compositionem diaspermaton, & philonium appellatum.* Subscribit Auicenna 4. 1. *cap.* 7. *eodem titulo.* §. *Quum ergo purgatio superfluit, in potu parum theriaces, aut philonij tribue.*

Quapropter ex arte faciunt, qui in nimio ventris fluxu opiata assumenda imperant: Nam, vt rectè Razes notauit, *lib.* 8. *continent. cap.* 1. *Nulla est medicina in capite vlcerum intestinorum, absque opio, aut Alterco, aut similibus mixtis cùm ea desiccent, consolident, stupefaciant sensum, & constipent ventrem.* Nec asseras, in hoc affectu vires esse deiectas, quæ ex nimia horum medicamentorum refrigeratione amplius deiiciuntur: Nam modica quantitate sunt offerenda, & correcta iis quæ eorum frigiditatem retundant. Si enim Galenus 12. *meth.* 1. & *vlt.* & alibi passim, ea in colico dolore, vel etiam ex frigida causa concitato, offerenda monet, ob vires ex vehementi dolore resolutas: Si enim ob dolorem ægri in animi deliquum incurrunt, exaniméсque fiunt, 2. *acut.* 48. cur ob eandem causam illa exhibere recusabimus? quæ si refrigerent, & debilitent, melior est noxa quàm mors, quæ ex diutino fluxu vires extinguente imminet certissimè.

Accedamus ad propriæ Hepaticæ affectionis curationem, in qua ob frigiditatem, & innati caloris defectum aluus redditur tenuis, liquida, & loturæ carnium recenter mactatarum persimilis. Roborare ergo in ea oportet iecur, & calfacere moderatè: cùm enim viscus

A hoc suapte natura sit calidum, nunquam ad tantam frigiditatem perueniire poterit; quare si comparetur ventriculo, semper ipso calidius est: ideò si nimiùm calefiat, aucta eius caliditate, naturalis eius temperatura flaccescet, & destruetur.

Illud etiam addubitandum: *Vtrùm dulcia in hac affectione sint ex vsu?* Cùm enim in illa, cùm sit à frigida causa, & debilitate iecoris contracta, mucosus, & lentus succus redundet; adsíntque obstructiones hac ipsa de causa enatæ, dulcia inutiliter offeruntur, difficilia concoctu cùm sint, & obstruant natura suapte. Hoc manifestè probauit Galenus *lib.* 13. *meth. cap.* 13. dulcia omnia inflationem iecoris, & lienis maximè producere asseuerans: qua auctoritate muniti non deerunt, qui mel, dulciáque omnia in hoc affectu, iecorísque obstructione prorsus detestentur, quod voluit Auicenna

B 14. 3. *tract.* 3. *cap.* 12. præsertim cùm crassi sint succi, & ob dulcedinem facilè, & intempestiuè à membris incocta attrahantur, & venas fœda impleant illuuie, quod notauit Galenus *lib.* 3 *acut.* 11. §. *Sensio verò manifesta continuò efficitur & in ventris ore, quod dulcibus assumptis delectatur, modò animans secundùm naturam habuerit. Viscera igitur hoc pacto dulci gaudere succo, plurimúmque ipsius celeriter attrahentia, quum valet, frui, alique par est.*

Cæterùm partis alterius munimenta illos vehementer deterrent: Dulcia enim mitem habent caliditatem 4 *simpl.* 8. & 19. & 3 *simpl.* 3. Galenus deinde 8. *secund. loc. cap.* 7. de vua passa sic loquitur: *Vua passa, licèt contemptibilis videatur ob vsum familiarem, tamen roborat hepar, quãtum exquirit affectum visceris, habétque vim aliquã concoquendi crudos humores, & coërcendi maligna, existens*

C *etiam secundùm substantiam iecori familiaris, &c.*

Præterea *lib.* 8. *sec. loc. cap. cit.* dum pharmacum Andromachi enarrans ad hepaticos, ita ait: *Vinum nutrit, concoquit, roborat, & putrefactioni resistit & si intemperies iecoris ex humiditate facta sit, & frigiditate, eam citra omnem molestiam, ac securè persanat. Eadem est & mellis facultas, præterquam quòd non condensat substantiam corporum, quæ contingit, sed pro hoc vim extergendi vrinam ciendi, & aperiendi, ac puros habendi meatus, non parua sanè auxilia possidet.* Quare cùm mel, & dulcia concoquant crudos succos, roborent, nutriant, & iecur calefaciant, videntur in hepatica affectione à frigore concitata posse concedi.

D Adde quòd dulcia vsui quidem sunt, post vacuationem lentorum, crudorúmque humorum, si enim antè offerantur, cacochymiam augent ob causas dictas: Nam vacuata causa, ex mente Auicennæ 14. 3. *tract.* 1. *c.* 20. conueniunt hepati, quod impinguatur eis, & magnificatur, & confortatur: si enim hæc mediocrem obtinent dulcedinem, succos crassos non gignunt, iecur roborant, vt passulæ exacinatæ, omni tempore sunt admittenda, & laudanda. Dulcia ergo in hoc affectu vtilia sunt. Sed si hoc est verum, cur vinum dulce damnatur? Dic, quia præ maiori tenuitate citissimè ob dulcedinem attractum penetrat, & rapitur ad viscera, succos crassos & lentos secum deferens.

E Instituto victu, præparandi sunt humores crudi, & crassi, Rhodomelite, hydromelite, syrupo de absynth. Fœnicul. cum aquis, vel decoctis quæ similem facultatem sortiantur. Expurgandi Agarico, Rhab. pilulis mastichinis. In iecoris tamen vitiis præsertim frigidis, expurgantia administrabis lenia, vehementia enim non sustinet, neque solida; quia liquida sunt vtiliora, hæc enim vias angustas & locorum interualla, quibus à ventriculo distat, promptiùs penetrant.

Omitto electuaria, syrupos, pastillos, vnguenta fomenta, & alia roborantia auxilia, quæ intùs, & extrà assumi, & apponi debent: ea enim facilè describet vel mediocriter in arte versatus, qui historiam Theagenis Cynici, 13. *meth.* 15. & aliam, 11. *meth.* 16. attento animo perlustrarit.

Aliqua

Aliqua ab auctoribus proponuntur, quæ à proprietate roborare iecur ipsi concedunt. Inter quæ duo sunt celebratissima, Cochlearum, & iecoris lupini vsus. Dubitandum: *Vtrùm cochleæ à proprietate iecur infirmum roborent?* Galenus enim *lib. de bonit. & vit. sucorum, cap. 4.* crasso constare succo ipsas asseuerat. At cùm Galenus *lib. 8. sec. loc. cap. 8. ante finem*, ex antiquorum mente ad hepaticos laudet, non est cur illas inutiles esse proferamus; sic enim ex mente Asclepiadis ait Galenus: *Scripsit, & ex cochleis pharmacum hepaticum Asclepiades huiusmodi: Cochlearum trium carnem valdè probè terito, & affusis vini nigri cyathis tribus, calfacito, ac bibendum dato. Videntur autem hæc iuxta totam substantiam efficacia esse, non secundùm vnam aut alteram qualitatem, quale est & lupinum iecur; &c.* Deinde in fluxu hepatico optimæ sunt limaces, quia summè desiccant, vt notauit Galenus *11. simpl. tit. de carne viperina. §. At cochlearum caro, priùs in mortario contusa, ac posteà ad læuorem redacta, omnium valentissimè desiccat partes superfluo humore grauatas, adeò vt conueniat hydericis. Quare roborant, desiccant, nimium humorem per aluum fluentem coërcent:* Argumento est, quòd si tostæ cum testis tritæ imponantur, & toti ventri aqua inter cutem laborantium, & in articulorum tumoribus, ægrè quidem diuelli poterunt, cæterùm impensè desiccant, etiamsi viscidus, crassúsque humor in alto contineatur, vt *citat. 11. simpl. tit. de cochleis* prædixit Galenus. Quantum verò ad tenacitatem cochlearum attinet, quæ ventriculo grauamen afferre videbatur, præparationis modum ita exquisitum docuit Galenus hoc loco, vt nihil ampliùs de lentore, & tenacitate sit verendum; miscet enim gallas, & pyper, & hac ratione dysentericis, & alui fluxui vtiles sunt.

De iecore lupino quid dicendum? cuius vires à proprietate esse eximias contra affectionem hanc, & omnem huius visceris imbecillitatem, Galenus edocuit. Quare proximum est vt disputemus: *Vtrùm illud in firmando iecore vtile sit?* Galenus *8. sect. loc. cap. 8. in fin.* eius vsum confirmans, sic ait: *Videntur autem hæc iuxta totam substantiam efficacia esse, non secundùm vnam, aut alteram qualitatem, quale est lupinum hepar, cuius abundè experimentum fecimus. Vsus autem ipsius consimilis cochleis est: teritur autem exactè hepar lupinum, & datur drachma vna cum vino aliquo dulci, qualia sunt Thereum Creticum, & scybelites, ac dulce protropum. Benigna enim hæc sunt visceri, ipsum nutrire potentia, & media iuxta calidi, & frigidi oppositionem; & ob id talia pharmaca omnibus intemperaturis conuenire videntur, vt quæ ex substantiæ proprietate commoditatem de se exhibeât, & neque calidas, neque frigidas intemperies lædant.* Ratio dictat: nam membra iuuant alia similia, & ob hanc causam iecur cuiuscunque animalis à proprietate omnibus causis, & effectibus hepaticis confert eximiè, vt auctor est Galenus *6. sec. loc. cap. 2. tit. Archigenis ad crustas oris remedia, §. At hepar lupinum eupatorio mixtum ad hepaticas etiam bibitur affectiones:* transtulit Paul. *lib. 7. tit. de hepate.*

Ex altera parte est Galeni auctoritas *lib. 11. simpl.* affirmantis, se nullam habere experientiam, quòd iecur lupinum prodesse possit. Accedit quòd iecur est crassi succi, tenacis, lenti, obstruit, infrigidat, auctore Galeno *lib. de suc. bonit. & vit. cap. 4. §. iecur, renes, & testes annumerandi sunt his, quæ crassi succi esse censentur.* Auferes controuersiam, si dicas, Galenum, quum refert, de iecore lupino nullum habuisse experimentum, ex mente Asclepiadis fuisse loquutum; nam ex sua consultissimum, atque valetudinariis vtilissimum imperauit, ipsum omnibus hepaticis medicamentis commiscere.

OBSERVATIO I.

Vtrùm è Rhapontico paratum, pro Hepatica affectione præstantissimum.

AD firmandum labefactatum iecur, ad adstrictionem eorum quæ per aluum continuò excurrunt, cuius causa labascunt vires, & ægri in tabem sæpissimè incidunt, summum habetur præsidium, Rhaponticum Græcorum, ex Ponto ad nos allatum. Radix est nigra, maiori centaurio similis, minor, & ruffior paulò, sine odore, fungosa, minimè ponderosa. Probatissimum, quod teredines non nouit, si gustu sit glutinosum cum quadam adstrictione; & commanducatum impallescat, coloremque reddat ad crocum inclinantem. Hoc præter alias commoditates, spleneticis, & iecinorosis remedio est, auctore Dioscoride *lib. 3. cap. 2.* firmant Galenus *8. simpl. cap. 57.* Aëtius *tetrab. 1. serm. 2. cap. 61.* Paulus *lib. 7. tit. de Rheo.* Et licèt masticatum, in pilulas redactum, tabellas, bolos, & alias formas, rhabarbari instar concedi possit; tamen vinum ex eo paratum, in cachexia, hydrope, obstructionibus internis, & præsertim Hepatica affectione maximo ægrorum commodo propinare soleo. Sic enim magis penetrat eius vis, & citiùs operationem suam absoluit.

℞. *Rhapontici Græcorum elect. & recentis* ℥ ij. *cas. ligneæ* ℥ ß. Pistetur rhaponticum crassiori modo; & maceretur in ℔. xij. vini optimi, tenuis, & veteris per noctem: manè fiat decoctum ad tertias, quo in frigida intemperie vtetur valetudinarius, vtilissimè.

OBSERVATIO II.

Electuarium, pro nimio fluxu Hepatico vtilissimum.

QVando nimia iecoris debilitas adest, ex diuturno, & copioso fluxu concitata, cæteraque non prosunt auxilia, nullum præstantius hoc electuario est auxilium; assumpto ieiuno ventre, cum vino, aut liquore chalybeato, quo etiam, si in hoc, & alio immodico fluxu vtaris, vel ventrem inferiorem illinas, au clysteri permisceas, ex arte facies.

℞. *Rosor. siccar. aut viridium,* ℥ j. *plantag.* M. j. *hord. tosti,* P. ij. *oryzæ tostæ,* P. j. *lentium excorticatar. tostar.* ℥ ß. *boli armeni, terræ sigillatæ, trochisc. de spodio, & trochisc. de carab. an.* ʒ j. *mastich. amyli, an.* ʒ ij *lapid. hæmatit. coral. rubri, an.* ʒ j. ß. *sem. plantag. portulac. papauer. albi, an.* ʒ ij. *granor. granator. assator. sang. dracon. an.* ʒ j. *calami aromat. casiæ ligneæ. an.* ʒ ij. *bistort.* ʒ iij. *bursæ pastor.* ℥ j. Fiat decoctum in sufficienti aq. quantitate, priùs ter chalybeatæ, quovsque remaneat ℔. j. In colatura infunde: *Myrobalanor. citrinor. tostor. contritor. myrobal. Indor. tostor. myrobal. chebul. tostor. an.* ʒ ij. Colatutæ adde: *Conseruæ rosar. antiq.* ℥ ij. *micletæ* ℥ j. *lapid. hæmatit. coral. rubri charab. mastich. boli armen. an.* ʒ ij. *rhab. tosti,* ʒ j. ß. *rhapontic.* ʒ j. *pulu. cortic. myrobalano. omnium tostor. an.* ʒ ß. *sumach, acaciæ, an.* ʒ j *balaustior. gummi arabici, granor. myrti torrefact. an.* ʒ j. *Cymini, nasturtij, infus. in aceto priùs chalybeat. deinde torrefactor. an.* ʒ ij. *iecoris lupi,* ʒ ij *spodij,* ʒ ß. *eboris in tenuissimam scobem redacti. cornu ceruini præpar. an.* ʒ j *electuar. de gemmis, confect. alkermes, confect. hyacinth. an.* ℥ *. cinnam. anisi, an.* ʒ j. *succi plantagin.* ℥ j. *Phylon. Persic.* ʒ ij. Puluerisanda puluerisentur tenuissimè, & excipiantur cum syrupo de Mentha. & myrtillor. & fiat secund. art. conserua.

OBSERVATIO III.

Aqua stillatitia hepatibus animalium, ad Hepaticam affectionem, mirabilis.

IEcora animalium, & præsertim humanum, & lupinum, ad roborandum Hepar, esse strenuum auxilium, vnanimi Medicorum voto sancitum est. Membra enim certa, alia etiam similia tacito naturæ consensu, sese mutuò fouent, & respiciunt. Quare cùm tota curationis spes consistat in hoc affectu, vt labefactatum iecur confirmetur, idcircò hanc in hunc vsum aquam distillare soleo, ex qua si æger singulis auroris assumpserit vncias tres, procul dubio sanitatem recuperabit.

℞. *Hepatis humani* ℔. j. *Hepatis lupini* ℥ iij. *Hepatis gallinæ, & anseris, an.* ℥ j. *Hepatis caprilli, asinini, apri, leonis, an.* ℥ ij. *Hepatis perdicis,* ℥ iij. *Hepatis arietini* ℔. ß. Omnia hæc hepata minutim incidantur, & abluantur vino generoso, & deinde aqua vitæ: repone in Balneo Mariæ, & adde *Carnis cochlearum* ℥ iij. *calami aromatici* ℥ j. *cinnamomi* ʒ iv. *mēthæ* M. j. *cortic. citri* ℥ ij. *aromatic. rosati, diacymini, dianisi, diarrhod. diacalaminth. theriac. mithridatij, an.* ʒ. ij. *vuar. passar.* ℥ ß. *cornu ceruini*, ʒ ij. *mellis optimi*, ℔. ß. *vini generosi albi odoriferi*, ℔. iij. *sanguin. testudin.* ℥ ij. *pulu. santalor. omniū, pulu. schœnanthi,* ʒ ij. *rosar.* ℥ ß. *iunci odorati,* ʒ iij. *rasur. eboris,* ʒ ij. ß. *vnicornu,* g̃. x. *ossis de corde cerui,* g̃. xx. *confect. alkermes* ℥ j. *sacchari,* ℔. ß. *aquæ eupatorij.* ℔. ij. Madefiant omnia triduo in prædictis liquoribus, & postea in eodem balneo destillentur.

CAPUT XV.

De Hydrope.

Definitio.

SEquitur vt explicemus naturam hydropis, morbi grauissimi, quæramúsque: *Vtrùm eius definitio sit rectè tradita?* Auicenna 1 4. 3 *tract.* 4. *cap.* 4. sic definit: *Hydropisis est ægritudo materialis, cuius causa est materia extranea, frigida, ingrediens membra, & tumescunt per eam, aut membra manifesta omnia, aut loca vacua partium, in quibus sunt regimen nutrimenti, & humores.* Sed clarioris doctrinæ gratia sic defini: *Hydrops est tumor totius abdominis ortus à materia frigida, in frigido hepate producta.* Materia frigida in frigido hepate generatur: cuilibet enim hydropis speciei commune est, vt iecur frigida intemperie laboret, qua mediante sanguificandi actio læditur: iecur enim hoc modo affectum, boni & inculpati sanguinis loco, generat aquosum, flatuosum, aut pituitosum, vt docuit Galenus 5. *de loc. cap.* 7. &, 2. *progn. com.* 1.

Neque ex citata doctrina inferas, in hoc affectu duas adesse ægritudines, scilicet tumorem totius abdominis, & frigidam iecoris intemperiem: Nam vera hydropis essentia in frigida iecoris intemperie solùm est constituenda; tumor enim symptomatis rationem habet, qui ipsam intemperiem sequitur, velut vmbra corpus: nullum enim inconueniens est, vnum morbum esse syptoma alterius, à quo sequatur.

Nunc expedienda est alia quæstio: *Vtrùm hydrops ex læso hepate semper emanet?* Galenus *lib.* 5. *de loc. affect. c.* 7. Erasistratum redarguit, qui, vt ipse refert 2. *de natur. facult. cap.* 8. ob solam obstructionem, viarúmque angustiam, quia sanguinis distributio, præterquàm tenuis & aquosi impediatur: puro & sincero propter suam crassitudinem in visceris substantia remanente, excitari sibi persuasit: cùm hunc affectum ex vitiata sanguificandi actione accidere certum sit: huius verò cùm hepar instrumentum sit, atque adeò sanguificationis, alentísque materiæ organum, planum fit ad ipsum pertinere morbum, qui commune vitium nutritionis ex vitio nutrientis sanguinis importat. Græcis Hydrops, nobis aqua inter cutem nuncupatur, apud Celsum *lib.* 3. *cap.* 21. nomen ex aqua, tanquam à materia, siue à symptomate sumens, eo quòd humor aquosus passionem hanc necessariò comitatur, teste Aureliano *lib.* 3. *cap.* 8. & quanquam difficile videatur, etiam in tympanite reperitur, 4. *acut.* 111.

Iure igitur pronunciat Galenus, non posse huiusmodi affectum generari, nisi hepar saltem per consensum afficiatur, 5. *de loc.* 7. & *lib.* 6. *cap.* 1. & 2. *de natural. facult. cap.* 8. *in princip.* §. *Est enim ea prima generandi hydropis causa, ex sanguificationis defectu prouenien s, simili genere atque ea, quæ ex ciborum concoctionis defectu fit diarrhœa: atque in tali hydropis genere, nec aliud viscus vllum, nec iecur scirrho est affectum.*

Verùm contra hanc doctrinam sic insurges. Si pituitosum sit, deprauatúmque alimentum, necessariò ex illo similis sanguis accrescet, quantùmuis sanguificationis agens existat incolume. Atqui non potest inde non sequi nutritionis læsio in toto. Igitur si eam importat aqua intercus in omnibus membris ex vitio alentis materiæ, illæso iecore nonnunquam continget.

Præterea. Si ob ventriculi offensam prauè concoquatur cibus, à perfectione deficiet sanguis, etiam à sano hepate elaboratus; non enim primæ coctionis error, siue defectus in secunda emendatur. Sed ventriculus potest ita lædi, vt insigniter delinquat, altero illo viscere nihil interim perpesso. Igitur, &c. Denique si præ imbecillitate, aut impedimento, renes serum sanguinis non expurgent. serosus, impurus, & excrementitius per membra distribuetur; cùm vero ita resistat vltimæ assimilationi, membris accedens in eorum substantiam non conuertetur, sed iuxtà manens, totámque corporis molem tumefaciens, hydropem efficiet, idque sine iecoris vitio: quod admittit Trallianus *lib.* 9. *sui operis, cap.* 3. referens Galenum 3. *de sympt. caus. c.* 2. §. *Vbi autem renes serosum humorem attrahere non valent, venæ illum transmittunt, & subitaneos hydropum status inducunt.* Nec dissimiliter sanè inducetur, si ab vniuersa totius carne, ob contractum vitium, frigidus, & pituitosus sanguis instar aquæ distillet, prout scribit Paulus *lib.* 3. *citat. cap.* Quare, &c.

Cæterùm quamvis non possit negari, ex prauis vitiosisque cibis deprauatum generari sanguinem, serosus tamen, atque inconfectus, (quæ propria est hydropis materia) sanguificantis membri ineptitudinem, siue imbecillitatem vtplurimùm arguit. Iam verò ex materia in ventriculo malè elaborata, licèt possit etiam sanguificatio deficere à probitate, & perfectione ad commodam nutritionem requisita: si tamen chylificationis error exiguus sit, non impeditur humorum generatio in iecore. Quòd si magnus, ob insignem ventriculi offensam, impossibile erit iecur ipsum non trahi in consensum, ita vt suo etiam peculiari malo, non solius ventriculi, crudus euadat sanguis, & ineptus ad alendum.

Iam verò ex renum vitio non satis expurgantium serum, posse sanguinem impurum, & qui conuerti nequeat, distribui, ad hydropem committi, improbabile non est; quin & ex membrorum omnium vitio, quod Paulus considerauit: verùm euentus hi, rarissimi sunt, de quibus artis præcepta non traduntur, sed de frequentioribus. Atque ideò Galenus, & auctores in vniuersum, aquam intercutem solius hepatis passionem esse sunt arbitrati. Solue secundò. Affectus à Tralliano relatus, non est verus hydrops, sed similitudine quadam, quam habet secundùm ventris tumorem: Nec enim verè potest hydrops nuncupari, si cum tumore ventris vitiata sanguificatio non adsit.

Adde quòd licèt reperiantur hydropes particulares, vt pulmonis, vteri, scroti, brachij, pedis, capitis; tamen hi citra læsionem primariam hepatis excitari nequeunt:

tunc

tunc enim aquosus, vel flatuosus humor: ex vitiata hepatis sanguificatione, frigidóque illius intemperamento progignitur, qui ad has partes, tanquam debiles confluens, ibique stabulans, hydropem vnius membri generat, qui à visceris imbecillitate, eum humorem continuò generante, in dies magis ac magis foueri solet.

Causa.

VTrùm omnes hydropis species perpetuò à frigida oriantur iecoris intemperie? dubium est grauissimum. Porrò deprauatæ sanguificationis symptoma, ad quod aliud sequitur, tumor scilicet præter naturam ventris, aut totiùs corporis, causam habet frigidam ipsius iecoris intemperiem, à qua perpetuò oriri asserit Galenus *præcitatis locis*, quem sequuntur Aëtius, Paulus, Trallianus, & ferè omnes: Vbi enim natiuus hepatis calor, sanguificationis auctor, eò remissionis, & imbecillitatis peruenit, vt chylum in probum succum conuertere nequeat, sed sanguinem gignat crudum, serosum, & inconfectum nonnunquam flatus aliquando aquam, provt magis aut minùs, natiua illa temperatura iecoris præ frigoris excessu amittitur, tunc hydrops concitatur: siue frigidum intemperamentum materiale sit; siue nudum & habituale, quod hecticum & æquale nuncupant, de quo, 4. etiam. *Aph.* 11.

Hinc Trallianus *lib.* 9. *cap.* 1. de aqua intercutem verba faciens, inquit: *Nascitur magna ex parte ex iecore in tantum refrigerato, vt nequeat pro suo munere sumpta cibaria concoquere, & in sanguineam substantiam conuertere, sed in aqueam modò essentiam transmutare, vel in flatulentos spiritus, vel in pituitam denique transformare.* Huic sententiæ subscribit Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 2. *c.* 20. dicens: *Citra enim hepatis refrigerationem, impossibile est aquam congelari, & aliquem in hydropem incidere.*

Rursus. Quidquid hydropem committit, aut est cruda pituita, aut aquositas, aut flatus, quorum nullum à calore suam ducit originem. Cruda enim pituita semper frigoris est soboles: aquositas insuper, & flatus à frigiditate enascuntur, à maiori, aquositas, à minori, flatuosus spiritus, ex Gal. 4. *Aph. cit.* Hinc fit vt Auic. 14. 3. *tract.* 4. *cap.* 13. ab hac morbi natura essentiáve indicationem sumens, ab aspectu aquæ, nedum ab illius potu contineri ægros iubet, vino, eóque meracissimo eos vti permittens.

Neque asseras cum Galeno 6. *de loc. cap.* 1. calidam iecoris intemperiem hydropem committere, dum sic ait: *Haud secus allucinari consuêrunt in ea quoque aquæ inter cutem specie, quæ ad acutos morbos sequitur: quippe ab his iecur calida, & sæpenumerò sicca intemperie grauiter afficitur, vt cibum in sanguinem transmutare nequeat.* quod verum esse nullus ignorat, & 2. *progn.* 1. Hippocrates edocuit. Sed febrilis calor, spiritus, sanguinémque discutiendo, innatumque calidum dissipando, ad frigiditatem, id est, naturalis caloris inopiam, iecut perducit, quod *cit. loc.* disertis verbis notauit Auicenna: *Inter causas quæ faciunt hydropisim, connumerantur complexiones inflammantes; hæc enim cum resolutione innati caloris faciunt extinctionem.* Quare immediata hydropis causa, semper est frigida, à qua sanguificationis officium intercidit: De quo argumento lege, quæ fusè diximus *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 122.

Subsequenter inquirendum: *Vtrùm tres tantùm sint hidropis species?* Ex triplici illa frigidæ materiæ differentia, (nam frigidus etiam ex se est flatus omnis, 5. *prob.* 36.) à qua hydrops omnis tanquam à causa coniuncta tumoris pendet, tres vulgatæ species eliciuntur, de quibus Galenus 5. *de loc.* 7. & 4. *acut.* & 4. *Aph. citat.* & 4. *de caus. puls.* 24. vnde Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 2. *cap.* 20. Paulus *lib.* 3. *cap.* 48. Alexand. *lib.* 9. *cap.* 1. Cellus *vbi suprà.* Auicenna 14. 3. *tract.* 4. & cæteri grauiores: & quidem artificiosè magis, quàm ex locorum diuersitate, in quibus materia recipitur, tumoréque fiunt, vt constat ex Gal. 4. *acut. cit.* vbi auctorem eius libri reprehendit, eo quòd duas tantùm species tradiderit; innuens Hippocratis diuisiones, à materia potiùs, quàm à locis colligi, ad modum illius qua febris in diariam, humoralem, & hecticam diuiditur.

Licèt autem in ascite, aqua ad ventris regionem, inter peritonæum, & adiacentes partes aceruetur, 1. *de nat. facult.* 13. 4. *Aph.* 11. & *lib.* 7. *com.* 55. Auic. *vbi suprà, cap.* 5, perinde ac flatus in tympania; atque adeò in vna, atque altera venter pariter intumescat, diuersæ tamen ab omnibus constituuntur, ob materiæ à qua pendent, diuersitatem, quia in prima, aquosa est; in secunda, flatuosa appellatur, & sicca, 4. *Aph. cit.*

Quòd si hyposarcam obiicias, quæ tertia constituitur species, cùm tamen à priori solùm loci diuersitate videatur differre, nempè quòd in illa crudus, aquosúsque humor per vniuersum corpus spargatur, non in ventre tantùm aceruetur. Dic, non paruum etiam discrimen in vtriusque materia reperiri: ea enim in ascite simpliciter aquosa est; in anasarca autem, quamuis etiam cruda, pituita tamen est, & sanguis licèt imperfectus, & parum elaboratus: Is verò cùm in membra totus distribuatur in hyposarca, perperam ab Erasistrato sola obstructio, & viarum angustia distributionem sanguinis impediens, causa hydropis asserebatur, provt rectè 5. *de loc.* 7. Gal. euincit contra ipsum. Solùm ergo differentiæ, quæ sumuntur ex parte materiæ, cuius ratione tres consurgunt species huius morbi, dignæ sunt consideratione: aliæ enim, à remissione, & intensione affectus; à tempore breui, aut diuturno; à coniunctis, vt quando est cum febre, tussi, aut sine his, minùs præcipuæ sunt.

Inquires primò, num possibile sit quòd aqua, vel flatus transmittantur per venas ad alias corporis partes, & fiat alia hydropis species; sicuti quando hæ materiæ in abdomen descendunt. Dic, in hoc exemplo solùm est diuersitas ex parte loci, & non ex parte materiæ; quod licèt sit rarissimum, non tamen impossibile.

Sequitur vt inquiramus: *Vtrùm ex aliis humoribus præterquàm à pituita, seroso humore, & flatu, hydrops generari possit?* Si enim magna sanguinis copia in corpore reperiatur, & multò maior possit reperiri, vt patet in plenitudine quoad vasa, in qua venæ, & atteriæ videntur abrumpi, non negandum est, hunc in cauitatem abdominis posse confluere, hydropem creaturum. Dic, nullo modo ex bile, vel melancholia tumorem abdominis posse generari: nam si immodicè exuperent, priùs alium tumorem excitabunt, ex quo corpori ruina immineat. Adde quòd natura ab illis irritata, ad eorum expulsionem illicò insurgit. De sanguine minor est hæsitatio: cùm enim sit familiarissimus partibus, ab ipsis pro nutritione attrahitur, quare extra venas non expellitur.

Verùm antequam ad reliqua accedamus, maior machina priùs demolienda est: *Vtrùm serosus humor à iecore translatus inter peritonæum, & omentum, hydropis causa sit?* Nam multi capere mente non possunt, quo pacto serosus humor à iecore translatus in capacitatem abdominis hydropem committat, quoniam hac ratione ascites æquè omnes inuaderet, & distribuendis humoribus videretur natura inutiliter vias, ductúsque tam multos destinasse.

Minimè enim hi intelligere queunt, quomodo serum in hydrope per cæcos meatus percoletur in capacitatem illam inanem, & non identidem sanitatis tempore, vel in aliis quoque affectibus: Experimento enim compertum est, iis qui ex vrina diebus viginti suppressa, extincti sunt, nihil quicquam per cæcos illos ductus in abdominis capacitatem effluxisse. Ergo necesse est vt in ascite, quoniam exesum, apertum, ruptum, scissúmve aliquid est, serosus humor, vtpote tenuis, sine sanguine solus (vt solet per renes) excidat, & in abdominis capaci

capacitatem illabatur, haud secus atque suppurans pleuritis, exesa, aut discissa succingente costas membrana, affatim in thoracis capacitatem irruit; non enim aliter tantam collectionem præter naturam illic fieri credendum est. Adde ideò illos quibus lien, iecur, vel mesenterium veteri scirrho obduruit, hoc morbo prehendi, quandoquidem viscerum substantia, siccitate, humorísque penuria, ceu rimis quibusdam dehiscit, eorúmque ambiens membrana diffringitur, vt non ampliùs tenue serum continere possit, atque sensim quasi ex scissa olla, sinat destillare in vacuum abdominis spatium. Nec hoc placitum ab Hipp. mente putant esse remotum, qui *lib. 7. Aph. sententia* 55. id affirmat, dum scribit: *Quibus hepar aqua plenum eruperit in omentum, iis venter aqua repletur.*

Cæterùm pro virili reprobanda est opinio hæc: Gal. enim expertissimus, cui maior fides adhibenda est, quàm cæteris Græcis, Latinis, & Arabibus cunctis, qui ex eius facundissimis fontibus aquam vberrimè scaturientem hauserunt, Hippocrate excepto, refluxionem illam seri in abdominis spatium è iecore, per occultos illos meatus in venas resumi, absorberíque posse, demúmque excerni per vrinas, & ventrem, adstruit *lib. 7. Aph.* 54. quandoque naturam, (quod mirandum est) per exiles illos, & minimè patentes meatus, etiamsi materia quàm maximè crassa sit, ad illum inanem locum viam moliri, & inuenire, atque inde iterum ad venas, palam eo loci testificatur.

Quòd si transsumptio hæc in admirationem hos auctores duxit, quo pacto non magis mirantur crassissimum illud pus, quod in empyemate è thoracis capacitate ad pulmones, nonnisi per ambientem membranam, & cæcos ductus traducitur? Nec verò ob id membrana in sensibiles rimas fatiscit, etiamsi nonnunquam ita admiranda sit puris quantitas, vt Gal. affirmarit 5. *de loc.* 2. puris heminas nouem, & decem in hac affectione interdum extrudi, & expectorari, & Auic. 10. 3. duas heminas paruas, aut heminam magnam, & plusquàm per horam excerni se vidisse, testatus est. Non est ergo dubium, per exiles meatus amplam seri quantitatem à iecore in spatium abdominis vacuum deferri; quod non negauit Auic. 14. 3. *tract.* 4. *cap.* 5.

Audiendi verò illi non sunt, qui Galenicam sententiam irrident: Nam ascites peræquè omnes non inuadit, licèt per eosdem meatus serum ad illam cauitatem fluere sanitatis tempore eodem modo possit: quia non semper natura è iecore per poros occultos serum ad cauitatem illam vel trudit, vel elabi sinit, nisi duntaxat vbi iandiu eius quantitas apud iecur immoratur, nec eam ob imbecillitatem, ad alia distantiora loca, & magis opportuna expellere potest.

Porrò hoc in Ischuria diuturna perinde non contingit, quia cùm iecur valeat, non sinit nimiam seri copiam apud se diu immorari, sed illud, quia potens est, ad longinquas venas, vel alia naturalia excretionis loca remittit. Quòd si simul contigerit, vires iecinoris labefactari, vtique ascites inuadet ille, quem ab instrumentorum vrinæ vitio ortum nonnunquam contrahere, Auicenna *proprio capite* memoriæ commendauit.

Præterea. Ex hepatis scirrho hydrops sequitur, non quia siccitate, humorísque penuria viscerum substantia rumpitur in rimas, sed quia hepar nimia humoris mole grauatum, ac debilius redditum infrigidatur: quo intemperato vitiatur sanguificatio. Neque Hipp. 7. *Aph.* 55. ibi, *quibus iecur aqua plenum eruperit, &c.* adstruxit in ascite aliquid in iecore rumpi, sed vt Gal. interpretatur *in com.* de hydatidibus, hoc est, aquosis tumoribus, qui in tunica iecur ambiente sæpè nasci solent, Hipp. solùm verba facit, quorum aquam non sensim, vt in hydrope, sed subitò & affatim in abdominis capacitatem irruere, si rumpantur, meritò prodidit.

Est etiam dissidium: *Vtrùm in variis hydropis speciebus,* A *in diuerso loco aqua colligatur?* Aurelianus in leucophlegmatia, seu anasarca, aquam colligitur inter meatus, & porro ipsius carnis asseuerat, eo modo quo aqua in spongia reseruatur; in ascite, inter peritonæum, & intestina. Verùm Galenus non solùm in ipsis spatiis carnis, verùm in venis colligi arbitratur, ita vt quotiescunque generatur sanguis, & cum illo plurima aqua progignitur, hæc cum illo permixta permeet venas, & immodicè repleat. Hæc ergo si multitudine sua venas non aperiat, sed in aliquam determinatam decumbat corporis partem, præcipuè verò inter peritonæum, & intestina, tunc ascites generatur, auctore Magistro, 7. *Aph.* 55.

Postremò dicendum: *Vtrùm varius sit modus collectionis aquæ in hydrope?* Auicenna *loc. cit.* rectiùs de hoc argumento est ratiocinatus, sex constituens modos quibus aqua colligitur. Primus. In Anasarca, in qua cum sanguine permixta penetrat omnes corporis venas, eo modo quo per rariores partes pertransit, & transcolatur. Secundus. Quando flatus qui in venis reperiuntur, simul cum aqua commixti, vsque adeò ipsa vasa distendunt, vt venarum orificia aperiantur, quibus reseratis, aqua, & flatus vnà exeunt, & his ipsis in ventre collectis tympanites excitatur. Tertius. Quum aqua in magna quantitate inundat, ita vt sua mole ora vasorum distendat, quare tunc subitò tumor propullulat. Quartus. Cùm facultas expultrix, à salsedine, & acrimonia aquæ irritata, sponte illam per ora venarum in ventrem expellit. ex cuius transitu ipsa vasa corrodi contingit, quibus exesis faciliùs aqua colligitur, vt 7. *Aph. cit.* notauit Galenus. Quintus. Quando venæ quæ deferunt chylum, aut franguntur, aut arroduntur, quibus fractis, & dato exitu in spatium illud, scilicet inter peritonæum, & intestina, facilimè aqua quæ continetur in venis, ad illas partes defertur. Hoc etiam modo tumor abdominis subitò efficitur. Vltimus. Fit tumor in regione abdominis per vmbilicales venas, qui modus est in feminis, vbi fœtus non est in vtero, per huiusmodi venas repurgatur vrina. Vbi fœtus est in vtero, cùm conclusa sit via ad vrinam pertingens, per easdem vias aqua in ipsum ventrem potest deponi.

Causa ergo interna immediata est hepatis refrigeratio. Mediatæ sunt omnes, quæ natiuum calorem minuere possunt, vt inflammatio iecoris, huius partis scirrhus, imò & durities lienis: magnus enim lien humorem melancholicum attrahit, ex quo factus tumor hepar refrigerat. Hac ratione consuetæ vacuationes suppressæ, vt hæmorrhoïdum, vel menstrui; vel nimis excurrentes, hydropem accersunt: ab illis enim suffocatur calor, & debilior factus sanguificandi munere aberrat, 6. *Aph.* 12. à superfluo fluxu, exhaustis spiritibus sanguinéque vacuato fatiscunt vires, & præ imbecillitate loco sanguinis generatur aqua, pituita, aut flatus. Inter causas externas numeratur aër crassus; nimius potus vel vini, vel aquæ frigidæ; cibi crassi, frigidi, & melancholici.

Signa.

E Hæc, aut sunt vniuersalia, aut particularia. Inter illa numeratur primò color faciei, qui albicans est; sunt enim hydropici, malè colorati, ac macilenti, quòd vitiati intus lateant humores, & ob infelicem coctionem sanguis non saturato colore niteat, sed aquosus, dilutus instar aquæ, in qua recens mactata caro abluta est, apparet. Hos difficilis respiratio comitatur; nam præ pondere aquæ, pituitæ, & flatus, adaucto ventre, septum transuersum comprimitur, quod cùm liberè moueri non possit, difficilis respiratio inducitur. Vrina est pauca; aqua enim quæ bibitur, & humiditas alimentorum in ventre colliguntur. Hæc rubra ferè apparet; facultas enim debilis serum à sanguine sparare non potest.

Vtrùm

Vtrùm in omni hydrope pedum tumor reperiatur? Dic. Languor caloris naturalis ad hoc plurimùm facit, & cùm languidior sit in pedibus, tanquam in partibus remotis à fonte caloris, ibi promptiùs excitatur tumor: nam calor naturalis, citiùs, & magis agit in partem propinquam, quàm in remotam, cùm hoc sit proprium, peculiaréque agentis cuiusque, Philosopho teste. Accedit quòd cùm substantia caloris præcipuè in sanguine consistat, partes magis sanguineæ plus habent naturalis caloris, exangues verò minùs: & vtraque ratione pedibus parum calidi innati inest, tum ob causam dictam, tum ob propriam ipsorum compositionem, cùm ex pluribus ossibus sint constructi, ligamentis multis, modicáque carne suæ magnitudinis comparatione facta: quae cùm frigidi sint natura suapte, non est mirum, si in iis primùm naturalis conspiciatur caloris defectus, ob quem alimentum iis commissum exquisitè nequit immutari, imò in vapores vertitur flatuosos & crassos, quibus digestis, & dispersis per partes carnosas, tumor excitatur, qui deinceps fouetur & increscit, propterea quòd sanguis, vtpote crassus & frigidus, grauitate sua ad partes infernas descendit, præsertim si homo stet, aut deambulet.

Verùm pedum tumor non in omni accidit aqua inter cutem, sed in anasarca tantùm cùm in tympanite, & ascite pedes arescant sæpè, & extenuentur, vt 14. 3. *tract. cap.* 9. & 11. retulit Auicenna, quoniam in hydropis speciebus, corpus plusquàm in anasarca, alimonia priuatur, ob aquosum, & flatuosum sanguinem, nutritioni ineptum; quare solidæ corporis partes inopia conuenientis nutrimenti marcescunt, & tabefiunt. Accedit, quòd per has hydropis species, non vehitur vitiosus succus in corporis ambitum, sed totus intra peritonæum seruatur, ventris tantummodo tumores inferens. In anasarca verò, quia crassior multò est humor, nequit sua crassitudine, & lentore per tenuia venarum transpiramenta permeare, ac in ventris cauitatem excidere: quo fit, vt per venas in corpus vniuersum delatus, illud in vastum tumorem attollat.

Ridendi verò illi sunt, qui acutiùs potiùs, quam veriùs hoc signum damnant; quia hoc modo manus, ac reliquæ partes à fonte caloris remotæ necessariò tumescerent. Nam diuersa est ratio vtrobique, præcipuè ex situ earum partium desumpta: manus enim in superiori parte positæ, ampliùs à calore naturali fouentur, cùm spiritus, & sanguis, qui tenuior est, & calidior, ad partes superiores promptiùs ascendat; hinc fit, vt facies ab externo frigore minùs afficiatur quàm reliquæ partes, quæ minùs distant à corde. Insuper crebriori motu vrentes excrementa discutiunt, ob hanc causam palpebra inferior magis tumet, quàm superior, exercitio excrementum dissipans. Denique si excrementa ob errorem coctionis superiorum membrorum gignantur, ad pedes faciliùs, quàm ad manus deferuntur impetu suopte.

Illud verò etiam examinandum: *Vtrùm sitis clamosa necessariò hydropicos comitetur?* Nam si sitis fit ex humoris inopia, & hydropici in se aquam continent in copia multa, cur sitient intensè? Respondet Auicenna 14. 3. *cit.* hoc modo: *Etsi enim corpus, & ad id attinentes partes, humore nimio imbutæ sint, vnde minus sitire ægri debebant, tamen aquea illa humiditas, salsa, acris, & vitiosa est, & mora, coarctationéque tum calidior, tum vitiosior redditur; quare ab ea potius sitis inducitur, quam sedatur, imò ingesto potu non extinguitur, etiamsi totus ventriculus humore perfundatur, ac turgeat, imò sæpè ore madido grauiùs excruciat.* Quare eius remedium potus non est, sed salsi humoris vacuatio, dicente Gal. 2. *de facult. natural. cap.* 9. à cuius etiam salsi humoris congerie, multi nitrosi salsique vapores sursum attolluntur, qui os ventriculi, gulámque afficientes, atque exsiccantes, sitim augent atque intendunt. Asciticos verò hoc accidens præsertim infestat, quòd præter iam dictas causas, natiui & suauis humoris, quo rigari partes solent, inopia laborant: Nam cùm hi exangues, attenuati, penéque tabidi sint, vtpote partibus omnibus conueniente alimonia destitutis, fit vt sitis in eis intendatur, sequenti nimirum humoris inopiam, & caloris copiam, siti, vt 1. *simpl.* 30. perbellè edocuit Galenus.

Salsus verò humor huius pertinacis sitis causa est. Quæri etiam potest, cur salsa, siticulosa magis sint, quàm amara, si illa humentiora sunt, & minorem obtinent calorem? Dic, quia amarorum minùs desumimus, salsorum verò plus: nam illa abhorret natura, salsa appetit, & vt grata palato vehementer concupiscit, vt 6. *de caus. plantar. cap.* 1. notauit Theophrastus. Hinc fit, vt ea condimenti loco habeantur, nullúmque edulium existat, eorum quæ igne præparantur, quod salis omninò expers sit.

Deinde hoc symptoma tam vehementer hydropicos cruciat, ac lancinat, vt hoc multis interitum attulerit ineuitabilem. In hunc sensum scribit Celsus *lib.* 3. *cap.* 21. aquam inter cutem faciliùs in seruis, quàm in liberis tolli, quia cùm desideret famem, sitim, mille alia tædia, longámque patientiam, promptiùs iis succurritur, qui facilè coguntur, quàm quibus inutilis libertas est. In quem sensum celebrem affert historiam eo loco, cuiusdam hydropici, qui cùm summa diligentia custodiretur, denegato potu, vrina sua epota interiit: Cuius interpretationem lege, *lib.* 2. *nostræ Hist. Princip. Medic. in hist.* 125.

His signis adnumeranda sunt difficilis respiratio: cùm enim venter intumescat, & pituita, flatúque distendatur, fit vt compressum septum transuersum liberè moueri non possit. Vrina est pauca, & rubra: aqua enim ebibita, & alimentorum humiditas potiùs ad ventrem, quàm ad vias vrinæ corriuat. Quoniam autem facultas iecoris debilis, sanguinem à sero separare non potest, hac ratione vrina sanguinea apparet. Neque instes, dicendo ob hanc causam etiam, aquam in ventre hydropicorum contentam, rubidam necessariò euasuram, quia aqua quæ per peritonæum transcolatur, à crassiore sanguinis parte redditur purior, & idcircò rubra non conspicitur.

Circa excreta perscrutandum: *Vtrùm Aluus dura in hydrope conspiciatur?* Affirmat Hippocrates 2. *progn. text.* 3. dum sic ait: *Quibus accidit aqua inter cutem, venter non deiicit nisi dura, ac pro necessitate:* subscribit Celsus *lib.* 2. *cap.* 7. §. *Venter nihil reddit, nisi ægrè, & durum.* Nec facit contra hanc doctrinam historia Medici Siculi, qui iecoris inflammationem patiens, ægrè non deiiciebat, & dura, sed cruenta, similia carnis loturæ excernebat: Nam in hac iecoris inflammatione, ipsius visceris debilitas erat coniuncta; iecur autem citra imbecillitatem posse inflammari, constat ex Galeno 11. *meth. vlt.* & 8. *sec. loc. cap.* 7.

At hæc responsio non omni ex parte videtur esse vera, quia quotiescunque iecoris inflammationi hydrops superuenit, necessariò in viscere debilitas adest, alioquì enim non fieret hydrops, quod malum alia ratione non excitatur, nisi facultate in essentia languida existente. Alia ergo excogitanda est ratio, quæ ex Galeni commento solùm elicitur: *Quidquid deiectionis humidum, ac tenue habetur ad intimam peritonæi sedem transmittitur: hoc autem deiectionem non solùm exiguam, aridámque reddit, verùm etiam vrinam minuit.*

Licèt autem hæc ratio vera sit, vtpote ex Galeni mente deprompta, illa tamen prior explodenda non est: etsi enim iecur inflammatione tentatum, debile sit, non in omni tempore ita est flaccidum, & imbelle, vt deiectio similis carnium loturæ statim sequatur, præcipuè si inflammatio vehemens non fuerit. Insuper. Similis efficitur deiectio, propter vehementem iecoris, vel adiacentium membrorum calorem, quemadmodum 1. cris.

1. *crif.* 11. Galenus animaduertit. Adde quòd à calore inflammationis, omnis glandularum humiditas in mesenterio existentium absumitur, qua absumpta aluus redditur adstricta, deficiente nimirum humore, quem, auctore Gal. *lib. 2. de sem. cap. vlt.* prædictæ glandulæ ad faciliorem deiectionem, internæ intestinorum tunicæ per bonam valetudinem suppeditabant. Quocirca non temerè à Medicis quibusdam harum glandularum exsiccatio inter colici doloris causas reponitur.

Etiam explicandum: *Vtrùm œdema circa ventrem, proprium sit hydropicorum iudicium?* Hippocrates *lib. 2. progn. 3.* sic ait: *Quibus autem à iecore aqua inter cutem incipiunt, circa ventrem œdemata fiunt, partim in dextra parte, partim in sinistra consistentia, desinentiáque.* Hæc œdemata in hydropicis fieri consueuerunt, propterea quòd cutis vniuerso pituitoso sanguine nutritur, atque idcircò iis qui aqua inter cutem laborant, non solùm in ventre, verùm etiam in cruribus peculiaria esse solent; quæ cùm alterius dispositionis sunt symptomata, nulla propria curatione egent, satis erit crura ipsa perfricare, aliàs oxyrhodino, vel oleo cum sale, vt tradit Galenus *lib. 14. meth. 4. & lib. 2. ad Glauc cap. 3.*

Galenus, vt ad Hippocraticum contextum pateat solutio, duplicem interpretationem apponit, quoniam cutis vniuersa in tumorem pituitosum eleuatur ob pituitosum sanguinem, ita vt si digito prematur, cedat, sed paulo pòst ad pristinum redibit statum, & ideò dixit *existere, ac desistere:* Vel vt per hæc verba, significet, prædictos tumores occultari, & iterum redire, quare inconstantes sunt, vtpote qui nunc vnam, nunc aliam partem attollunt, ac mox delitescunt; quod quidem fieri cernes, donec calor naturalis aliquid possit operari: cùm enim tumores illi ex humore lento constent, quoquo modo fuso, & in crassum spiritum conuerso, si natiuus calor robustior fiat, materiam illam discutit, & absumit, qua discussa, pars detumescit, donec causa, à qua prior tumor fuit generatus, non accesserit; quæ si insolescat, tumor non resoluitur, quia pusillus calor pituitosum humorem præ debilitate nequit dissoluere.

Obtrudes, cur dixerit Hippocrates, aliquos tumores fieri circa ventris partem dextram, alios circa sinistram. Galenus de hac re nihil conscripsit. Dic. Hippocrates œdemata vocat propriè tumores pituitosos, sic à Medicis vocatos, qui præter hydropicum tumorem totius ventris, fiunt modò in sinistra, modò in dextra parte, prout scilicet ab vno, vel alio latere morbus scaturit.

Perscrutaberis: *Vtrùm febris ab hydrope sit inseparabilis?* De ascite maior est dubitatio, quia cùm aquam in se recondat, quæ febri contraria est, videtur quòd aliquando hydropici febri carere possint. Verùm cùm aquea illa humiditas, salsa sit, acris, & mordax, & mora, coarctationéque calidior, vitiosior, & putredinosa sit reddita, febrem excitat, lentam tamen, iugem, & continuam. De tympanite, si absolutè loquamur, cui videlicet nullus alius humor cum flatu sit permixtus, quod rarum est, illud affirmare possumus, quòd aliquando, saltem in principio detur sine febri: sine qua potest constare anasarca, quæ licèt ex pituitoso humore originem ducat, cùm tamen is extra venas sit constitutus, non ita cor premit, atque fatigat. Cæterùm si diuturnus sit morbus, & humor in habitu corporis repositus, prohibeatur ventilari, & derelictus à regimine naturæ putrescat, & cum flatulenta materia, plurima aquosi humoris copia insolescat, tunc frequenter hydropici febri sunt detenti, ex Hip. *lib. 2. de morb.* & Galen. 1. *Aph. 16.* quod significauit Au. c. 14. 3. *tract. 4. cap.* 8. dum ait: *Et accidunt eis plurimùm febres tepidæ, &c.*

De pulsu etiam dubitandum: *Vtrùm sit durus?* Cùm enim in hydrope imbelle iecur ob causas multas, loco sanguinis, succos ab huius natura valde diuersos gignat, aquosos in ascite, flatuosos in tympanite, pituitosos in anasarca, fit vt pro humoris varietate pulsus fiat varius. Quare in tympanite, auctore Galeno 4. *de caus. puls. cap.* 4. pulsus est subdurus, & aliquantulum tensus, ob tensionem ex flatu subortam. In ascite similiter subdurus apparet; humor enim congestus cùm sit salsus & mordax, arteriam indurat: efficitur tamen minor & crebrior, ob facultatem debilem, & adauctum vsum. In anasarca, quoniam non solùm in abdomine, sed in vniuersa corporis regione nimia humiditas redundat, fit pulsus mollis, vndosus, & languidus, teste Galeno 4. *de caus. puls. cap.* 14.

Præsagium.

CONsequens est vt rimemur, exponamúsque: *Vtrùm Ascites sit periculosior Tympanite, & Anascarca?* Sunt autem non inualida quæ suadent, Anasarcam cæteris magis esse periculosam. Firmat Hippocrates, 4. *acut.* 111. ibi: *Hydropum duæ sunt naturæ, quorum hyposarcidios si aggreditur, vitari non potest.* Sequitur Cælius Aurelianus *lib. 3. tardar. passion. cap.* 8. subscribit Celsus *lib. 3. cap.* 21. In hac enim hydropis specie, omnia membra læsa sunt, 1. *cris.* 12. & adest in vniuerso corpore tumor, & non solùm actio sanguificandi, sed nutriendi, & tertia concoctio læsa est, quæ damna in ascite, & tympanite non apparent. Insuper difficilioris est curationis: humores enim qui à viis ductuum sunt valde remoti, per purgantia medicamenta magno cum labore vacuantur.

Pro Ascite est firmissimum argumentum: Illa enim species hydropis est deterior, in qua datur maior recessus ab statu naturali, ex Galeno 1. *ad Glauc. cap.* 1. Sed ascites, à maiori frigiditate oritur, quàm tympanites, & anasarca, 4. *Aph.* 11. §. *Videtur autem à maiori frigiditate generari aquosus hydrops.* Igitur, &c. De tympanite certum est: nam flatuum generatio à calore minuto oritur. De pituita probatur: hæc enim est alimentum semicoctum, & coctio licèt remissa debet fieri à calore,

Aëtius *tetrab. 3. serm. 2. cap.* 20. magis periculosum tympanitem esse asseuerat, secundo loco reponit ascitem, tertio, anasarcam: materialis enim causa tympanitis sunt flatus, ad quos euacuandos nullum inuenitur medicamentum purgans, sicut ad vacuandam pituitam, & aquam. Ergo cùm vnusquisque morbus reddatur deterior, & periculosior, ex curationis defectu, idcircò Aëtius huic se addixit opinioni: In ascite enim vtiliter celebratur sectio abdominis, punctio administratur in scroto, ruptoria cruribus affiguntur; quæ omnia præsidia inutilia sunt in tympanite, imò summoperè nocent. Præterea in tympanite maior est recessus ab statu naturali: flatus enim in modo substantiæ magis distat à natura sanguinis, quàm pituita, & aqua.

Verùm firmiter amplectenda est Auicennæ sententia, 14. 3. *tract. 4. cap. 4.* §. *Et sunt homines, quibus videtur quòd hyposarca est deterior aliis, quoniam corruptio in ipsam communicat hepati, & omnibus venis corporis, & carni, ita vt destruatur plurimùm digestionis tertia. Et ex eis sunt quibus videtur quòd ipsa est leuior tympanite. Verùm dignius est, vt sit ascites malignior illis omnibus, &c.* Sequitur Rasius *lib. diuision. cap.* 65. In hac enim hydropis specie symptomata sæuiora insolescunt, sitis inexhausta, totius corporis grauitas, & torpor, difficilis respiratio, ita vt ægri suffocari videantur; syncope, ob aquam in cauitatem thoracis resudantem suborta, & ob vapores spiritus vitales extinguentes excitata.

Deinde Ascites difficiliùs tympanite, & anasarca curatur: Nam aquosus humor in hac specie excitatus continetur inter intestina, & omentum, qui nec per vomitum, nec per venas, nec per aluum, nec per insensilem halitum, nisi cum magna difficultate potest euacuari; at verò flatus multò commodiùs; pituita verò etsi

etsi sit crassior, faciliùs, cùm in ambitu totius corporis stabuletur, per sudorem, & alui fluxum vacuatur. Præterea, in anasarca celebratur sanguinis missio, 4. *acut.* 111. in ascite verò, & tympanite nequaquam. Igitur, &c. Accedit, quòd ob humorem salsum & nitrosum, vlcera excitantur, quæ difficilem postea habent correctionem. Adest maior humidi substantifici defectus, vt patet in macie, quæ asciticos comitari solet, quæ etiam ob ferina symptomata vires dissoluentia, increscit & confirmatur.

Superest solùm argumentis pro contraria parte adductis respondere. Hippocrates ergo 4. *acut.* intelligendus est de illa anasarca, in qua externa membra ob magnitudinem læsionis compatiuntur, & non de anasarca absolutè, vt est quædam hydropis species ab aliis distincta; quomodo Auicenna explicandus asserens dari aliquam anasarcam, quæ secundo, au tertio die interimit. Vel dic, ipsum ex aliorum sententia fuisse loquutum.

Ad argumenta quæ pro sententia Aëtij sunt proposita, dic verum esse, non reperiri medicamenta purgantia, quæ vacuent humores, à quibus flatus eleuantur: multa tamen sunt resoluentia, quæ intus, & extrà applicita, flatus discutere nata sunt, & multo meliùs, quàm aqua vacuantur, aut resoluuntur. Dic secundò, quòd licèt in ascite celebrentur vstio, apertio abdominis, & alia præsidia, quæ valde vires eneruant, & morbum suapte natura lethalem, magis periculosum reddunt; tamen ea aliis non conferentibus, ob maiorem vtilitatem sunt administranda. Adde in ascite ob superuenientia symptomata, intemperiem habitualem, & fixam corrigi difficiliùs, ob quam causam inter alias species est magis periculosa.

Vltimo argumento responde, quòd si tota massa sanguinea in iecore existens, in tympanite conuerteretur in flatus, verum esset quod assumebatur, nempè magis intercidere in tympanite officium sanguificationis, quàm in ascite. Verùm quia in illo minor sanguineæ materiæ portio in flatum commutatur, maiori eius parte intra sanguinis formam manente; in ascite tota ferè conuertitur in aquam, hac de causa non continet verum, quod assumptum est, magis videlicet frustrari sanguificationem in tympanite, quàm in ascite. Minorem verò sanguineæ materiæ portionem in tympanite in flatum commutari, & maiorem in ascite in aquam conuerti, argumento est, quòd partes omnes nostri corporis, citiùs, & magis contabescant in ascite, quàm in tympanite; quod non alia occasione, quàm ob maiorem benigni alimenti penuriam euenire est arbitrandum. Solue secundò, ratione temperamenti magis conuenire flatum cum sanguine, quàm hunc cum aqua, quia hæc est frigida, flatus verò calidus & humidus, sicut sanguis.

Obiicies argutè hoc modo. Actio sanguificandi magis vitiatur in tympanite, quàm in ascite. Ergo tympanites deterior est: in hoc enim actio est læsa deprauatè, cùm loco quatuor humorum producatur flatus, at verò in ascite actio sanguificandi est diminuta, iecur enim debiliter suo munere fungitur, cùm alimenta exactè conquoquere nequeat. Solue sic. In omni hydrope hepatis operatio læditur: in ascite, & anasarca læditur imbecilliter; maior tamen adest huius functionis, quæ sanguinis est generatio, imbecillitas in ascite, minor in anasarca: At in tympanite iecoris actio deprauatè procedit, cùm in alienam naturam alimenta ipsa conuertantur. Fit enim actio imbecillis ab imbecilli hepatis calore; deprauata verò non simpliciter à naturali imbecillo, sed cum miscella caloris præter naturam: aliter enim tanta flatuum copia gigni non posset, qui teste Galeno 3. *de cauſ. sympt.* 2. à caloris alicuius præsentia originem ducunt. Quare sanguinis generatio in ascite, & anasarca læditur debiliter, in hac minùs, magis in illo; at in tympanite deprauatè, quo fit vt hæc quàm

A aliæ species, deterior censeatur, quia actiones deprauatæ prauiores sunt imbecillibus. Verumtamen cùm grauitas hæc exiguam in tympanite sanguinis portionem labefacter, imbecillitas verò in ascite in causa sit, vt vniuersa ferè sanguinea massa in aquosum humorem vertatur, asserere possumus, ascitem non solùm quoad symptomata, verùm quoad originem, tympanite perpetuò esse deteriorem.

Ad tertium argumentum responde, non omnem tympanitem ex habituali intemperie partium abdominis oriri. Adde quòd sicuti in tympanite calida intemperies est habitualis, sic in ascite, frigida: Quare cùm hæc maiorem recessum cæteris paribus præostendat, idcircò ascites deterior est: frigidam autem intemperiem lienis, ventriculi, & intestinorum, hydropis esse causam, docet Galenus 5. *de loc. cap.* 7. *ante med.* §. *Igitur si lienis causa, &c.*

B Argumentis pro sententia illorum, qui anasarcam cæteris deteriorem esse affirmant: Responde primò, concedendo illum morbum esse prauiorem, in quo plura membra sunt læsa: cùm verò in ascite hoc contingat: (nam partes quæ tument in anasarca, ex defectu alimenti exsiccantur, & marcescunt in ascite) non est dubium, quin ascites cæteris speciebus sit deterior. Solue secundò, si dicas, non perpetuò illum morbum esse deteriorem, in quo plura membra, aut actiones vitiantur, cùm vnica actio intensè læsa maius damnum inducat, quàm plures aliæ actiones remissè læsæ: & hac ratione deterior existit sola sanguificatio læsa in

C ascite, quàm reliquæ actiones læsæ in anasarca; falsúmque est affirmare, morbum totius corporis esse semper deteriorem, quàm vnius partis determinatæ: febris enim diaria, etsi sit vniuersalis, salubrior tamen est tumore venenoso, qui vnam determinatam partem occupat, atque infestat. Quod autem desumitur ex difficultate curationis argumentnm, satis superque *suprà* est assertum, ascitem ad curandum esse deteriorem. Quare primo loco periculosior est ascites, secundo loco tympanites, tertio anasarca.

Indagandum: *Vtrùm tussis hydropi superueniens, mala sit?* Hippocrates *lib.* 2 *progn. text.* 3. sic ait: *Quibus autem à iecore aqua inter cutem incipiunt, tussire quidem cupiditas est, sed nihil excreant commentatione dignum.* Quo loco ad aliam aquæ inter cutem differentiam accedit,

D quæ à iecore primariò affecto originem ducit, inter cuius signa, propensionem ad tussiendum enumerat, dum leuis tamen ea tussicula sit, & citra vtilitatem vllam, quia licèt tussiant, nihil excutiunt mentione dignum.

Verùm instabis, vnde cupiditas accidat tussiendi, si iecur in hac hydropis specie tantùm læsum est, non autem pulmo, citra cuius offensam impossibile est ipsam excitari, ex Gal. 5. *de loc. cap.* 2. Dic. Verum est non accidere tussim absque pulmonis noxa, vel in se primariò genita, vel aliunde communicata, vt ab inflammato iecore, quia compressum septum pulmonem angustat, ac proinde extussiunt laborantes, 5. *de loc.* 6. quare ob tussim aliquando hepatis inflammatio pro pleuritide est habita, & ob dolorem in parte dextra, & ob tussim

E quæ iecoris inflammationem consequitur, vt constat ex celebri illa historia Medici Siculi, ad quem cum Glaucone Philosopho inuisendum Galenus accessit, qui quidem pleuriticum se esse putabat, quum inflammatione hepatis esset oppressus.

Cur verò absque pulmonis læsione non fiat, ratio est in promptu, quia cùm solæ asperæ arteriæ tussi expurgentur, per quas aër ingreditur, & egreditur, quæque in solo pulmone reperiuntur, rectè à natura constitutum fuit, vt ante pulmonis noxam nulla excitaretur tussis, quæ nihil est aliud, quàm vehementissima, quædam efflatio, qua plurimus simul, celerriméque de foris spiritus attrahitur, propelluntúrque summo impetu, quæ vias

vias spiritus obstruebant, ex Gal. 2. *de sympt. caus. cap.* 4. Non ergo abs re omnibus animalibus natura tussim indidit, eo solùm tempore quo pulmo læditur; tantò magis respiratoriis asperæ arteriæ canalibus prouidens, quantò magis in eorum occlusione, præceps, repentinúmque vitæ vertebatur discrimen.

Hinc fit, vt miro artificio vasa hæc à prima constitutione singulariter minuerit, ea magna ex parte cartilaginosa constituens: Nec enim in totum poterant ob distentionis, contractionísque varietatem, in sese conniuere, & concidere, vt attenuatoriæ obstructioni non subessent: & ne etiam coarctatoria obstructione prædicta vasa tentarentur, iustissimè tussim illis indidit, qua celerrimè multus aër, & confestim per asperam emissus, quicquid noxium obstructurúmve per ea vasa incideret, expurgaret.

Verùm aduerte, quòd Hippocrates de tussi intelligendus est, quæ à iecore incipit, initiante hydrope; signum profectò maximum à iecore inflammato originem ducere: Nam aucto morbo omnes hydropici plurimùm intumescente corpore tandem tussi premuntur, quod pessimum est signum, lethale, & ferè desperatum, iuxta Senis oraculum, 6. *Aph.* 35. *Aqua inter cutem laborantibus, tussis superueniens, malum.* iam enim adeò excreuit aqua, vt asperas pulmonis arterias occupans, tussim excitet, quod exitiosum, & penè dirum.

Sed præstat explanare: *Vtrùm tussis in hydrope per consensum iecoris eueniens, ab ea quæ fit primariò affecto thorace, signis possit distingui?* Dic quòd tussis quæ in hydrope ob iecur inflammatum superuenit, est irritamentum quoddam tussiendi, potiùs quàm vera tussis, & sic eam cupiditatem quandam, & propensionem ad tussiendum. Hippocrates *cit. loc. progn.* appellat; quæ verò accidit aspera arteria, seroso & tenui humore occupata, vera est tussis, vehemens, difficilis, quæ à materia in pulmone contenta, vi morbi, & præ copia, à capacitate ventris, tum per conspicuos, tum per cæcos ductus regurgitante, ac spiritales partes, vitæque præsidia expugnante, ortum ducit, de qua intelligendus Hippocrates 7. *Aph.* 47. dicens: *Aqua inter cutem laborans, si tussi corripiatur, desperatus est.*

Ab alterius verò tussis causa, quæ malè affectum iecur perpetuò concomitatur, ægri irritantur, sed confestim conquiescunt, vix etiam tussire aggressi; experientia cognoscentes frustra se tussire, quòd vacuari nequeat id quod molestum est, quia in thorace non continetur. Hæc igitur tussiendi cupiditas ab hepate originem habet, ob id quòd nonnihil serosi excrementi, ab eo per venam cauam, & venam arteriosam, instar sudoris cuiuspiam, in asperam arteriam exprimitur; vel quòd diaphragma ab eodem hepate ob tumorem opprimitur, vel ob grauitatem infrà detrahitur, quando viscus tuberculo grauius, & viribus languens effectum, deorsum vergit: alligatur enim iecur quibusdam fibris septo, quibus deorsum reuulsis, vnà etiam septum trahitur, & ab hoc membranæ, quæ thoracis interiorem partem comprehendunt, ex quo angustia spiritalibus partibus accidit, quæ hanc inanem tussim assiduè mouet.

Sequitur vt inuestigemus: *Vtrùm Alui fluxus in hydrope reprobus sit?* Dic. Per gracilia intestina, & mesenterium, digestæ sunt venæ mesaraïcæ appellatæ, à quibus exugitur succus, & per quas transit exuctus ad iecur in sanguinem vertendus, cui clauditur, & intercipitur transitus prædictis partibus inflammatis. Quare cùm venæ in distributione alimenti nequeant suam operam iecori præstare, illud in ieiuno, & reliquis manet intestinis, & eas partes grauat, quo fit vt statim, vtpote debiles, id omne pellant deorsum per inferiorem aluum, & hæc est prima diutini alui fluoris causa. Altera. Materia illa dum in intestinis moratur, à calore inflammationis, qua partes illæ vexantur, retenta acrior redditur, & mordax, vnde pungit intestina, & ad excretionem proritat.

Sed hic diutinus alui fluxus ventrem non emollit, neque dolorem sedat, vt *lib. 2. progn.* 2. prædixit Hippocrates, imò eo adueniente venter non detumescit, quia non qualia oportet purgari, purgantur: Nam vt detumesceret, erat necessarium, humorem in ventre contentum, esse vacuatum, non cibum corruptum, cui non est liber aditus ad iecur; vt enim vacuatio conferat, peccans humor vacuari debet, 1. *Aph.* 2. *&* 25. Quin dolorem non sedat: nam alimenti corruptio, & perennis excrementi biliosi retentio, tum ex putredine, tum inflammatione, & vehementi calore ieiuni, vehementer mordent intestina, & diarrhœam concitant ferè immedicabilem; ex quia dolor ampliùs insolescit, cùm internus ardor, & habitualis intemperies, premens diu & importunè, de nouo eadem generet excrementa. Denique deficiente natiuo calore, & imbecilliori reddito, gignuntur cruditates; cum plurima flatuosi spiritus copia coniunctæ, quo repleta intestina vrgent, intenduntúrque, & vehementi dolore premuntur. Quo fit, vt alui fluor diuturnus in hydropicis, lethalis sit, cùm ex obstructione hepatis, & venarum debilitate ferè emanet, & cùm corpus commodo priuetur alimento, tandem contabescit, & perit.

Excutiendum est: *Vtrùm senes, vel pueri hydropi magis sint obnoxij?* Aretæus *lib. 2 de causis, & signis diuturn. morb. cap.* 1. postquàm asseruit hanc calamitatem viris, mulieribus, & cuicunque ætati esse communem, subdit, in vocatam anasarcam, & leucophlegmatiam pueros faciliùs incidere: iuuenes ad consistendi vsque ætatem, inundationi ilium esse obnoxios; senes, cùm sint caloris natiui inopes, omnibus generibus esse expositos, cùm frigidum sit illorum corpus.

Curatio.

Qvamuis fusè de hydropis curatione plura simus proloquuti, *lib. 2. Hist. Princip. Medic. ab Hist.* 116. *vsque ad Hist.* 125. inseramus hoc capite breuiter tamen aliqua remedia, Medicis futura non iniucunda. Primus ergo scopus in curando hydrope, circa nimiam corporis humiditatem absumendam debet versari, quod opus præstari non potest, nisi partes, à quibus malum hoc scaturit & fouetur, corrigantur. Quapropter iecur roborandum: nam hoc altricis facultatis est principium, in quo pro nutritione animalis humores generantur; idcircò si hæc pars afficiatur, aliæ etiam quæ ab humoribus aluntur, debent necessariò coaffici.

Hæc omnia membra corrigi non possunt, nî totum expurgetur corpus; quod opus, vt feliciter administretur, in sex rebus non naturalibus ordo est obseruandus. Aër sit calidus & siccus, serenus, non pluuiosus, neque ventis agitatus, aut crassus; hic enim, præsertim si sit frigidus, huic affectui summoperè nocet. Alimentum solidum esse debet, non liquidum, neque concoctu difficile. Carnes vtiles sunt, modicè siccæ, passerculi montani, perdices nouellæ, pulli columbini, turtures, quæ carnes potiùs edendæ assæ, quàm elixæ. Panis sit nauticus, optimè fermentatus, cum modico anisi, aut feniculi. Vitandi fructus. Legumina fugienda, pisculenta, & cætera quæ crassos, & flatuosos humores gignere nata sunt. Potus sit vinum album, tenue, antiquum, permixtum decocto eupatorij: vel sit aqua decocta cinnamomo, aniso, vel Chinæ radice. Parcissimè bibendum, sitísque clamosa aliis ingeniis compescenda, non potu, quia illis est nocentissimus.

Verùm quia variæ species huius affectus variam, & diuersam curandi rationem expostulant, idcircò de curatione

curatione cuiusque speciei agendum; & primò de Anasarca, In qua, si corpus sit robustum, florens, & morbus sit in principio, sanguis est emittendus, prout *lib.4.acut.111.* prædixit Hippocrates, ibi: *Si difficulter spirauerit, fueritque anni tempus æstiuum, & viguerit ætas, viribúsque fuerit valentibus, sanguinem è brachio tolles*. Præsertim, vt Galenus notat *in com. si hic affectus ex suppressione alicuius vacuationis consuetæ ortum duxerit*. Exercenda in quantitate modica, dummodóque humor pituitosus à sanguinis natura non recedat valde.

Vacuatio etiam humoris pituitosi est necessaria, præcedente præparatione, facta cum syrupo de absinth. Rhodomel. duabus rad. cum aceto, Byzantin. oxymel. simpl. & scillitic. qui dissolui debent cum aq. fœnicul. vel absinth. vel decocto anisi, Cinnamom. Apij, Asparag. Origan. Eupatorij, Asplenij, & passular. Humor pituitosus expurgandus est Agarico. Sen. Sem. Carth. Mechoaca, Diaphœnico, Elect. Indo minori, Hier. simpl. vel cum pilulis de Agaric. Cochiis, fœtidis, vel aggregatiuis.

Facta aliqua vacuatione per medicamenta moderata vtendum est decoctis diureticis, concoquentibus, & incidentibus crassos humores: & sic offerendum Apozema singulis diebus, ieiuno, ventriculo, quantitate sex vnciarum, assumpta priùs tabella vna Diarrhod. Abbat. aut drachma vna trochiscor. de thabarb. vel de eupator. & fit hoc modo.

℞. *Cortic. radic. cichor. borrag. bugloss. eringij, asparag. petroselin. fœnicul. an.* ℥ j. *eupatorij, asplenij, adiant. absinth. an.* M. j. & ß. *passular. sine nucleis, folior. borrag. cichor. dictamni, an.* M. j. *cicer. nigror.* P. iij. *anisi, cinnamom. an.* ʒ j. ß. Coquantur sec. art. in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. ij. facta colatura, adde *sacchari, mellis an. part. æqual.* Fiat apozema.

Postea reïteranda sunt medicamenta, quæ efficacius expurgent, sicque per epicrasin vacuatio instituenda, pro quo vsu hic Syrupus vtilis est, assumptus quantitate vnciarum quatuor, alternis diebus, vel de tertio in tertium, prout patientur vires, dissoluatúrque priùs cum aq. fœnicul. vel Absinth. vel Eupatorij.

℞. *Eupator.* M. ij. *adiant. borrag. cichor. absint. pontic. ering. petroselin. an.* ℥ j. ß. *sem. anisi, sem. fœnicul. an.* ʒ ij. *cinnamom.* ʒ j. ß. *epithym. polypod. an.* ℥ j. *sem. cartham.* ℥ ij. *cortic. ligni Indi* ℥ ij. *radic. Chin.* ℥ j. *smilac. asper.* ℥ j. ß. *folior. sen.* ℥ iv. Coquantur omnia in ℔. viij. aq. vsque ad mediæ part. consumptionem: In colatura infunde *Mechoac.* ʒ iij. *agaric trochiscat. sec. art.* ʒ ij. *rhab. elect.* ʒ iv. *ligni aloës, aromatic. rosat. an.* ʒ j. ß. Colaturæ adde, *Syrup. de epithym.* ℥ v. *syrup. de eupatorio*, ℥ iv. *syrup. de sen.* ℥ iij. *syrup. cichor. Nicol. cum rhab.* ℥ ij. Omnia bulliant, quousque acquirant consistentiam syrupi longi, qui aromatizetur cum ʒ j. pulu. Diarrhod. Abbat, & seruetur in vase vitreo.

Pituitoso humore sufficienter vacuato, frigida iecoris intemperies medicamentis intus assumptis, & extrà applicitis est corrigenda. In quem vsum etsi in probata Officina plurima sit medicaminum copia parata, quæ in modum pulueris, vel tabellarum assumpta, hoc opus eximiè præstant; hoc tamen Electuarium experimento à me felici est compertum, quod quantitate vnciæ semis in aurora assumptum, superbibita aq. eupatorij, vel quod magis probo, haustu absinthini vini, mirabilem in firmando hepate opem affert.

℞. *Theriac. antiq. Mithridat. an.* ℥ j. *electuar. Alkerm.* ʒ ij. *confect. hiacinth.* ʒ iij. *aromatici rosat.* ʒ ij. *diamargarit. calidi*, ℥ ß. *diarrhodon. Abbat.* ʒ ij. ß. *dialacca* ʒ iij. *cinnamom. elect.* ʒ ij. *diacurcum.* ʒ iv. *trochiscor. de rhab. trochisc. de eupator. & trochisc. diarrhod. an.* ʒ j. ß. *iecoris lupi præparat.* ʒ ij. *pulu. cortic. ligni sancti, smilac. asper. radic. Chin. ligni vocati sasafras, an.* ʒ j. ß. *ambari, moschi odorati, an.* g. x. Omnia excipiantur cum melle, & saccharo, & fiat Electuarium.

Exteriori hepatis parti, in eundem vsum optimum est vnguentum sequens.

℞. *Olei de spica, & de absinth. an.* ℥ ij. *olei mastich.* ℥ j. ß. *succor. cichorij, eupatorij, apij, absinth. aceti rosat. an.* ℥ j. *puluer. absinth. menth. baccar. lauri, santalor. rubeor. rosar. rubear. an.* ℈ j. Bulliant omnia ad succorum consumptionem, & cum cera fiat Vnguentum.

Regioni abdominis admouenda sunt medicamenta, quæ vim sortiantur resoluendi, & exiccandi, & in primis parabitur fomentum.

℞. *Origani, pulegij, absinth. an.* M. ij. *camomil.* M. j. *thym. artemisiæ, an.* M. ß. *nepitæ*, M. j. *fænugræci*, ℥ ij. *salis*, ℥ iv. *sulphuris puluerisati*, ℥ v. Coque in æqualibus partibus aquæ, & vini albi, in ℔. viij. aq. ad mediæ partis consumptionem.

Post fomentum, imponendum vnguentum in eundem vsum.

℞. *Vnguenti aregon, marciat. an.* ℥ ij. *vnguenti dialthææ compos.* ℥ j. ß. *olei capparum, & de absinth. an.* ℥ ij. *cortic. radic. capparum*, ʒ j. *cortic. radic. tamarisci*, ʒ iij. Cum cera sec. art. fiat. Vnguentum.

Vtile etiam est humorem pituitosum in singulis partibus impactum euacuare, & exiccare. Hoc opus præstat balneum ex arena calida, præsertim marina, maximè si calor Solis adsit feruentissimus, qua totum corpus cooperire, & fricare, salubre est auxilium, & resoluendo humori, partibúsque roborandis vtilissimum. Partibus tumefactis admouenda sunt resoluentia emplastra.

℞. *Saluiæ, rutæ, maioranæ. an.* M. j. *stœchad. rorismarini, an.* ʒ j. *pulegij, origani, thymi, an.* M. ß. *melilot.* ℥ ij. *chamæmel.* M. iij. *fœnugræci*, ℥ j. ß. *sem. lin.* ℥ j. ß. *salis*, ℥ ij. *sulphuris*, ℥ j. ß. *baccar. lauri* ℥ j. Coque in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. iij. adde *stercoris caprini.* ℥ iij. *stercoris columbin.* ℥ ij. *furfuris macri*, ℥ j. *farinæ orobi. & lupinor. an.* ℥ ij. cum oxymelite, q. sit satis, fiat Cataplasma.

Sudores mouere cum decocto smilacis aspe. Ligni sancti, & Radic. Chinæ per multos dies, mirificè præstat: sicut Balnea naturalia, præsertim aluminosa, salsuginosa, & sulphurea, præstantissima sunt. Fontanellæ crutibus applicitæ plurimùm iuuant, quarum ope spirat iecur, & humores in habitu corporis, intimísque visceribus infixi expurgantur.

Tympanitis curatio his remediis perficitur. De sanguinis missione illud notandum primò, quòd licèt aliquando, rarò tamen in hoc affectu vtilis esse possit, prout *lib.2. Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 118. diximus fusè: tamen ferè non est celebranda, quia, vt 4. *acut.* 111. monuit Galenus: *Nullus tympaniam, vel ascitem curare per sanguinis missionem est ausus*. Calor enim innatus valde imbellis est, & flatuum adest copia multa, ad quorum resolutionem calore est opus, qui in sanguine perseuerantiam obtinet.

Purgatio saluberrima, vt colluuies crudorum humorum exhauriatur, nam vt Cælius Aurelianus docuit sapienter, falsum est existimare vllam hydropis speciem esse sine aqua: & licèt 4. *acut.* 209. asserat Galenus, in ascite reperiri aquam, & flatum in tympanite, intelligendus est ex se ipso, ex 4. *Aph.* 11. quo loco comparans ascitem, & tympanitem, dixit, in ascite plus esse aquæ, & in tympania reperiri multos flatus cum aqua. Idcircò medicamenta quæ pituitosos humores euacuant ad dissolutionem flatuum summè conducunt, hi enim ab illis fouentur, & progenerantur. In hunc vsum præter dicta *suprà*, quæ assumenda, & reïteranda sunt, vtilis est Syrupus sequens, oblatus alternis diebus quantitate quatuor vnciarum.

℞. *Cortic. radic. fœniculi, petroselin. graminis, asparagis rubeæ tinctorum, an.* ℥ j. *radic. iridis recentis*, ℥ iij. *asari, cortic. radic. tamarisci, & cortic. radic. capparum, an.* ℥ j. ß. *siclæ,*

stolæ, bugloss. cum suis radicib. an. M. ij. *eupatorij. capil. Vener. an.* M. j. *folior. sen. sem. cartham. an.* ℥ ij. *sem. anisi, fœnicul. dauci, an.* ℥ j. ß. *passular. sine acinis,* P. ij. *cinnamom.* ʒ ij. *flor. borrag. bugloss. genistæ, an.* P. j. *epithym.* ℥ ij. *polypod.* ℥ j. *ligni Indi, similac. asper. an.* ℥ j. Coque sec. art in ℔. x. aq. ad mediæ partis consumptionem: colaturæ adde *Syrupi de eupatorio, byzantini, & de epithym. an.* ℥ iv. *syrup. de cichor. Nicol.* ℥ v. Sacchari albi quod sufficit, fiat syrupus.

In quem vsum optimi sunt clysteres flatus dissoluentes, vacuantes, & emollienses, bis in hebdomada iniecti.

℞. *Sem. lini* ℥ ß. *fœnugræc.* ʒ iij. *furfurum.* P. j. *sem. anisi, & fœnicul. an.* P. j. *baccar. lauri,* ℥ ß. *rutæ,* M. ß. *origani, thym. puleg. absinth. an.* P. j. *melilot.* ʒ iij. *cinnamom.* ʒ ij. *stercoris caprini,* ʒ ij. *betæ,* M. ß. *saluiæ* ʒ ij. *rorismarini,* ʒ j. ß. *sem. cartham.* ʒ iij. *folior. sen.* ʒ ij. Coque in sufficienti aq. quantitate ad ℔. j adde *rhodomel.* ℥ j. *olei laurini, & rutacei, an.* ℥ j. *hier. Picræ compos. diaphœnic. benedictæ, an.* ʒ ij. *massæ pilular. de Agarico,* ʒ ß. cum sale fiat Clyster.

Roborantia intus assumpta optima sunt, quæ *suprà* retulimus. Hic puluis dissolutus in vino, est vtilis.

℞. *Coriand. anisi, an.* ℥ ß. *cinnamom. piperis albi, caryophyl. an.* ʒ ij. *macis,* ʒ j. *calam. aromatici,* ʒ ß. *ligni aloës* ʒ j. ß. *ambar.* ℊ. x. *moschi odorati,* ℊ. vj. Sacchari albi ad pondus omnium. Tere omnia separatim, & serua.

Prosunt inunctiones per totam abdominis regionem administratæ. Hoc vnguentum est multi vsus.

℞. *Oleor. terebinthin. rutæ, macis, nucis moschatæ, de piperib. & de ebeno, an.* ℥ ß. *olei laurini, & absinth. an.* ℥ ij. *olei costini* ℥ j. *vnguent. Agrip.* ℥ ij. Misce: adde *macis, caryophyl. nucis moschatæ, an.* ʒ ij. *rutæ, ligni aloës, absinth. an.* ʒ j. Cum cera fiat vnguentum.

Prosunt conseruæ Anthos, flor. Stœchad. Zingiber, cortic. Citri, quibus si addas diagalangam, Dianisum, & Diacyminum, cum theriaca, & Mithridatio, viscera roborabis, & flatus mirè dissolues. Vel fiat hoc electuarium, quod ad firmandum labefactatum iecur, est nulli secundum. Dosis vncia vna ieiuno ventriculo, superbibito vino veteri, tenui, cuius potus ad tympaniam curandam salutaris est summè, apud Serapionem *cap. de hydrope.*

℞. *Pulp passular. enucleatar.* ℥ j. *croci,* ℊ. x. *calami aromatic.* ʒ j. *cinnamom.* ʒ j. *sem. spicæ,* ʒ ß. *iunci odorati,* ℈ ij. *myrrhæ,* ʒ j. ß. *theriac.* ℥ j. *diagalang. diatrion pipereon, diacurcum. an.* ʒ iij. *caryophyl. macis, an.* ʒ ß. Cum mellis, & sapæ, an. part. æqual. fiat electuarium.

Sudationes ex ebeno, optimæ Balnea thermalia, vtilia. Emplastra ventri admota, saluberrima. Hoc est proficuum.

℞. *Rutæ, absinthij, pulegij, an.* M. j. *cymini, sem, anisi, & marathri, an.* ℥ ß. *thymi, origani, an.* M. ij. *sem. lin.* ℥ j. *baccar. lauri,* ℥ ß. *fol. lauri,* M. ß. Coque sec. art. in sufficienti quantitate vini, & aq. salsæ an. partib. æqualib. vsque quò remaneant ℔. ij. adde *Salis,* ℥ j. *nitri* ℥ ß. *sulphuris,* ʒ v. *stercoris vaccini & caprini. an.* ℥ iv. *cineris quercus & vitis, an.* P. ß. *baccar. lauri,* ʒ iii. Cum vino oxymelite scillitico, & aqua vitæ, fiat cataplasma ventri apponendum.

De curatione Ascitis illud etiam asserendum, sanguinis missionem inutilem esse, & nullius vsus, cùm in euacuando humore pituitoso totus cardo consistat. Per aliquod temporis spatium, syrupis, & aliis præparantibus præsidiis vti est necesse; post quæ vacuatio aquosi humoris est aggredienda, assumpto per plures dies hoc syrupo.

℞. *Radic. valerianæ, pimpinell, helenij, ebuli, an.* ℥ ß. *vitis syluestris,* ʒ ij. *medullæ sem. cartham.* ʒ v. *sem. anisi,* ℥ ß. *sem. fœnicul.* ʒ iij. *gratiolæ, eupatorij veri, an.* M. j. *veronicæ, scabiosæ, betonicæ, cardui benedict. an.* M. ß. *flor. genistæ, & sambuci, an.* P. ij. *passular. Corinthiac.* ℥ j. ß. *sennæ,* ℥ ß *soldanellæ,* ℥ j. *agarici trochiscati* ʒ v. *epithym. polypodij, an.* ʒ iij. Coque omnia in vino, absente febre, si verò adsit in aqua, ad quantitatem ℔. ij. Post fortem expressionem infunde *Rhab. in petia ligati,* ℥ ß. *cinnamomi* ʒ ij. cola, & serua in vase vitreo,

Plura sunt medicamenta, quæ aquam, & serosos humores per aluum expurgant, vt sunt Pilulæ de Mezereo, Elaterium, soldanella, succus radicis Iridis, & sambuci, quæ præsente febri intensa offerenda sunt cum cautela multa; & si exhubeantur, assumenda sun in forma solida: Nam si in potu propinentur, facilè ob calorem insignem, intestina, ventriculum, & alia viscera insigniter lædent.

℞. *Pilular. de Mezereo,* ℊ. viij. *elaterij.* ℊ. ij. *pilul. Alephanginar.* ℈ ij. *aromatici rosati,* ℈ j. Misce, fiat bolus. At experimento compertum est, succum radicis Iridis securiùs aquam è ventre exhaurire; sed cùm labefactet stomachum, tantisper eius malitia melle rosaceo est corrigenda, hoc modo:

℞. *Succi radic. ireos depurati,* ʒ ij. *hydromel.* ℥ ij. misce fiat haustus vnus.

Vel hoc modo:

℞. *Decoct. radic. ireos,* ℥ ß. *pulu. rhab. pulu. triasantalor. an.* ℈ ß. *rhodomel.* ℥ j. Misce, Offeratur ieiuno ventre.

Vel hac forma:

℞. *Decoct. radic. ireos factæ in aq. hord.* ℥ iv. *rhodomel.* ℥ j. ß. Misce, fiat potus.

Vel ex radice Ireos fiat conserua:

℞. *Radic. iridis excorticatæ,* ℔. j. *mellis* ℥ xiv. Fiat conserua, eo modo quo fit conserua cydoniorum. Adde *Anisi sem. fœnicul, cinnamom. an.* ʒ ij. *agallochi* ʒ j.

Vel vtere hoc modo:

℞. *Semin. cartham. conquassati,* ʒ iij. *radic. ireos,* ʒ j. *cinnamom.* ℈ j. Infunde per noctem, in ℥ iv. seri lactis caprini, vel vini albi tenuis.

Vel assume alternis diebus succum radicis Ebulorum, vel sambuci, qui in vacuando serosos humores summam etiam efficaciam sortiuntur.

℞. *Succi radic. ebuli, & succi radic. sambuci, an.* ʒ j. *rhodomel.* ℥ ij. Misce pro haustu vno.

Intermedio tempore viscera debent roborari tabellis factis ex solo Rhab. & saccharo. In hunc vsum plurimùm prosunt tabellæ Diarrhod. Abbat. cum duplo Rhab. vel Aromatic. Rosat. cum Pulu. Trochisc. de Rhab. Eupatorio, & iecore lupi, & Trochisc. de capparib.

Ventris regio vniuersa fouenda est decoctis roborantibus, & resoluentibus flatus, quorum ope vnguenta, & cataplasmata intimiùs penetrare possunt: Inter quæ decocta hoc primatum tenet.

℞. *Melilot. camomil, saluiæ, rorismarini, origani, pulegii, thymi, artemisiæ, folior. lauri, absinth. eupatorii, maioranæ, calamith. nepitæ, rutæ, an.* M. ß. *folior. ebuli, sambuci, caulium rubror. an.* M. j. *folior. quercus, cupressi, lentisci, rubi, an.* M. ß. *thymelææ, soldanellæ, an.* M. j. *flor. camomil.* ʒ iij. *flor. iridis,* ʒ iv. *sem. anisi, marathri, cymini, aneth. an.* ʒ ij. *nitri,* ℥ j. *salis,* ℥ ij. *alumin.* ℥ ß. *sulphur.* ℥. iij. Fiat omnium decoctio in lixiuio, facto ex cineribus quercus, aut stipitum caulium, additis ℔. ij. vini, & ℔. j. aq. vitæ, & cum spongiis foueatur venter tumidus antecibum, & desuper apponatur emplastrum de Baccis lauri, aut vnguentum Artanitæ maius. (si vires ferant) aut minus, quod per inferiorem ventrem mirum in modum aquosum humorem expurgat. Vel vtere emplastro proposito *lib. 2. de praxi admirand. obs* 53. Vel cataplasmate suprà descripto. Vel appone vnguentum hoc.

℞. *Vnguenti Marciat. Aregon. dialthææ compos. & vnguenti Agrip. an,* ℥ ij. *olei anethin. rutæ, irini, capparum, an.* ℥ j. *terebinth.* ℥ j. *pulu. soldanel.* quart. j. Misce cum cera fiat vnguentum.

Euacuanda est etiam aqua per sudores: hoc perficitur

clibanis,

clibanis, laconicis, hypocaustis, insolatione, cursu, exercitio, & ambulatione, quæ omnia, & eorum vsum latè proponit ex antiquorum mente Oribasius *lib. 8. collect. cap. 7.* Nostro æuo ob ægrorum debilitatem, solùm in lecto vtimur medicamentis, quæ in potum assumpta sudorem mouent, inter quæ fidissimo experimento compertum est, decocto ligni sancti sudorem excitare, vel, si æger ferat, balneis vtendum sulphureis, nitrosis, & bituminosis, quæ præterquam quod roborant, flatus mirificè resoluunt.

Aqua etiam euacuatur per cauteria, aut vesicatoria, toti ventri, 6. *Aph.* 32. imò tumenti scroto affixa: huic enim parti admota, mirabiliter ægros ab Orci faucibus liberarunt: nam tota aquosi humoris machina ad scrotum præcipiti lapsu ruens, per aperta foramina est vacuata. Sed generosissimum auxilium apud veteres est compunctio, seu ventris perforatio, quam, quia opus est periculo plenam, exercere pertimescebant; euacuato enim plurimo spiritu cum aqua, vires concidunt, & deinceps æger nullum remedium habet.

Cælius tamen Aurelianus *lib. 3. tardar. passion, cap. de hydrope*, eam approbat, aliorúmque aduersas rationes confutat eloquenter. Eam ego non semel feliciter sum expertus in iis, quibus adhuc inerat virium robur, febris non aderat intensa, nec erant extenuati nimis: ij roborato hepate, & medicamentorum ope firmatis visceribus, eductáque paulatim aqua, sanati sunt.

Modum perforandi proponit Paulus *lib. 6. cap. 8.* vel cum gladiolo, vel cauterio; sed hic modus securior est: Nam ignis roborat, & septum in partibus apertis inducit. Securissimus tamen est, quem præscribit Galenus *lib. 14. meth. cap. 13* dum sic ait: *Nec illud dixisse sufficiet, quòd humor qui in hydrocele visitur, alienus à corporis substantia tota natura sit, sicut etiam quæ in ascitis hydropibus continetur aqua, quorum certè vacuationem vel medicamentis quæ digerunt, molimur, vel chirurgia: in hydrocele quidem immisso syphone, in hydropibus verò adhibita punctione, quam paracentesin vocant.* Quare sicut in ramice aquæ, seu hernia aquosa, syphone ab scroto educitur aqua, sic etiam ab hydropicorum ventre, eodem instrumento facilè exhauritur. Est autem sypho, acus argentea oblonga, palmi magnitudine, intus caua, in cuspide perforata, quæ sensim in ventrem immissa aquam emungit; qua extracta, nec foraminis vestigium postea in cute apparet, nam concidentibus parietibus foraminis, cutis sponte sua occluditur. Si autem perfores scalpello partem, non potest deinde ligatura decenter adaptari, vt aqua non erumpat, & cùm distentus sit venter, & turgeat aqua, facilè hæc vulnus dilatat, & aperit.

Pars in qua punctio celebrari debet, varia erat apud antiquos: plures enim apertionem ad latera vmbilici moliendam esse persuasere sibi, qua parte ilia sunt vacua, & inania, & musculi excarnes. Alij si lien erat affectum, ex parte sinistra; si iecur, ex dextra sectionem faciendam esse arbitrabantur, & meritò sanè, quoniam in his partibus administrata compunctio quamplurimis fuit saluti. Alij huius remedij loco crura scarificabant, quo remedio aqua in ventre contenta suo pondere præcipiti lapsu ruebat in partes inferas. Sed horum auxiliorum loco fontanellæ cruribus affixæ mirabilem vtilitatem præstant, per quas serosi humores continuò emanant.

OBSERVATIO I.

Ad vacuandos humores aquosos, aqua stillatitia mirabilis efficaciæ.

CVnctis pro hydrope curando remediis nullum fortius, & præstantius inueni, quàm hoc, quod si quadraginta dierum spatio, alternis diebus, quantitate duarum drachmarum, iterum atque iterum expurgato corpore à serosis succis, assumat æger, miram sentiet vtilitatem, vel in desperato hydrope; ita vt intermedio die, assumat tabellam vnam Diacurcumæ, & desuper ebibat generosum vinum, quod si fuerit cum absinthio priùs paratum, erit excellentius.

℞. *Flor. Persicor.* ℔. j. *flor. ebulor.* ℔. j. ß *flor. sambuci,* ℔. ß *flor. genistæ* ℔. iij. *scammonij,* ℥ j. *turpeti,* ℥ ß. *colocynthid.* ʒ j. *cinnamomi, agallochi, diarrhod. Abbatis, aromatici, an.* ʒ j. ß. *theriac. confect. Alkermes, an.* ℥ iij. *caryophyllor.* ℈ j. ß. *moschi,* ℈ ij. *ambari elect.* ʒ j. *rhodomel.* ℔. j. Macera per dies xij. in ℔. iij. generosi vini, & ℔. j. aq. vitæ, & vnciis tribus Balsami. Repone deinde in vase vitreo, & distilla, exibit liquor suauissimus, quem vase vitreo reserua ad vsum.

OBSERVATIO II.

Conserua ex Bryonia, pro hydrope curando, præstantissima.

RAdicem Bryoniæ Albæ, facultate calidam & siccam esse, in tertio gradu, imò excedentis caloris, cum expurgandi vi potentissima, Dioscorides, Galenus, Arabésque memoriæ commendarunt. Illius succum, & stillatitiam aquam, pituitam, bilem flauam, & serosos, aquosósque humores per vomitum interdum, frequenter per infernam aluum vacuare, iidem auctores vnanimiter contestantur. Sed cùm liquida, quæcunque ea sint, in hydrope sint suspecta nimis, ex ea parare soleo conseruam, cunctis sane remediis potentissimis anteferendam. Vtere ea de tertio in tertium triginta diebus, quantitate drachmarum trium, & desuper bile haustum generosi meri. Eam instar conseruæ cydoniorum ad lentum ignem conficies.

℞. *Radicis Bryoniæ syluestris, succulentæ, recentis,* ℔. j. *romatici rosati,* ʒ iij. *scobis eboris in minutissimam farinam redactæ,* ʒ ij. *ligni aloës,* ʒ ij. *moschi* ʒ j. *ambari.* ℊ. xx. *anisi,* ʒ iij. *margarit. præparat.* ʒ ß. *cinnamom.* ʒ ij. *turbith* ʒ ij. Contundantur omnia quousque in vnam massam redigantur, & irrorata vino albo, potenti, tenui, ad ignem apponantur, iniectis priùs libris duabus mellis optimi, & vna sacchari albissimi, & tandiu coque, quousque iustam spissitudinem acquirant. Serua in vase vitreo.

OBSERVATIO III.

Vinum Ebulinum, & sambucinum, ad aquas hydropicorum educendas, eximium.

℞. SEmin. ebulor. matur. ℔. j. *sem. sambuci,* ℔. ß. Contunde, & in torculari succum exprime, deinde infunde per decem dies in quadrupla vini albi quãtitate, adiecta vncia cinnamomi: coque ad lentum ignem, quousque absumatur libra vna, cola, & serua. Huius vini vncia vna in aurora epota, flatus dissoluit, eósque cum serosis humoribus per aluum valenter deturbat. Vtere quousque venter detumescat, & æger meliùs respiret, ac minus crucietur siti.

OBSERVATIO IV.

Hydropicus desperatus, perforatis iliis vi naturæ, & vacuata copiosa aqua, præter omnium spem, consanescit.

NAturæ potentiæ nihil esse impossibile, vbique firmauit Galenus. Imbelles vires ad nullum opus sufficere, idem auctor est *in locis multis.* Quare non mirari non possum, cùm asciticum quendam animo contemplor, qui toto ventre nimis turgidus factus, toto

toto corpore tabidus, siti inextinguibili oppressus febricula iugi vexatus, vigil, inappetens, alui profluuio diuturno, & tussicula detentus, pro mortuo habitus, ad vitam est reuocatus. Cùm enim affines de funere essent soliciti, & æger præ ventre plurimùm distento sese mouere non posset, natura, quæ semper est prona in animantis commodum, sponte orificium sibi parauit in ambobus illis, sub splene, & iecore, per quæ spatio decem dierum, emanarunt riuulorum instar, plusquàm quadraginta aquæ limpidæ libræ: qua tanta vacuatione facta, cùm exanimis esset, vini generosi potu ad se paulatim rediit, & commoda victus ratione, roborantibus auxiliis, & sudoribus ex Ebeno paratis, ex toto sanus euasit.

OBSERVATIO V.

Aqua inter cutem laborans, liberalißimo vsus aquæ marinæ potu, & copioso alui fluxu suborto, liberatus.

QVinquagenarius cùm hydrope premeretur immaniter, & siti immisericorditer vexaretur, & potum illi assistentes denegarent, ecce intempesta nocte, ex lecto in quo iacebat, cuius fenestra erat littori maris vicina, ex phiala funiculo appensa aquam in magna quantitate hausit, & epotauit: hinc factum est, vt venter in vastissimam molem assurgeret, & ipse in vltimum mortis periculum sese præcipitaret. At cùm marina aqua salsugine, & nitrositate sua ventrem proritet, ex Galeno *lib. de attenuant. vict. rat. cap.* 3. quod proprio exemplo Galenus ostendit 1. *de caus. sympt. cap.* 7 eorum qui in nauigio, deficiente aqua dulci, marinam epotarunt; ij enim fluxa aluo, cum morsu vehementi celeriter obierunt. Ob hanc causam æger noster, bona sanè fauente fortuna, in immodicum aquosi humoris fluxum citra acrimoniam, ardorem, aut molestiam vllam lapsus est, qui per decem dies durauit ita importunè, vt de virium omnimoda iactura, calorisque natiui extinctione timor esset; sed cùm magis ac magis, oborto hoc alui profluuio, detumesceret venter, idcircò humorem fluere permisi, de viribus solùm instaurandis valde solicitus. Tandem suppressa sponte aluo, & omnibus diris symptomatibus mitioribus factis, exiccante regimine in posterum vsus, à tam truculento malo liber euasit. Ob rationem hanc prudenter asseruit Celsus *lib.* 3. *cap.* 9. *Quos ratio non iuuat, temeritas sanat.*

CAPVT XVI.

De Calculo Renum, & Vesicæ.

Definitio.

CAlculus Renum est corpusculum quoddam durum, toto genere præter naturam, instar lapidis, seu tophi, in substantia, seu sinibus renum progenitum. In hoc enim à topho, callo, & verruca distinguitur, quæ licèt duritiem obtineant, lapidis tamen formam non repræsentant. Exigit verò præsens doctrina, vt primò de calculo renum, deinde verò particulatim de lapide vesicæ dicamus. Igitur quærendum: *Vtrùm sit morbus an causa morbi*? Res est dubia: Sicut enim ossa fructuum in ventriculo contenta, & intestinis, etiam si præter naturam sint, addita numero partium, nemo vocat morbum, sed causam morbi, sic de calculo in renibus, & vesica dicendum est. Deinde calculus lædit actiones mediante repletione, & obstructione cauitatis vesicæ. Igitur non est morbus, sed causa morbi: Nam Gal. *lib. de differ. morb. cap.* 7. docet obstructionem esse A morbum; humores crassos, & viscidos efficientes obstructionem, esse causam obstructionis. Igitur similiter calculus in renibus, & vesica erit causa obstructionis.

Dic. Vna & eadem res, respectu diuersorum, & morbus, & causa morbi, & symptoma esse potest. Deinde vnus & idem morbus, sub diuersis constitutionibus, ad diuersa morborum genera sæpissimè pertinet. Hoc modo vitiligo, si consideretur quatenus in parte affecta continetur humor impactus, & fixus, partis nutritionem impediens, morbus est in numero, quia est præter naturam; si respicias humorem qui partem intemperat, morbus est in temperamento; si consideretur quatenus vitiat colorem partis, symptoma est in colore mutato. Ita Elephantiasis, quæ lepra Græcorum appellatur, interdum est in numero, quum sit additus substantiæ B partis, quia ille humor stabilis partem labefactat; aliquando dici potest morbus in temperamento, quoniam intemperat; sæpe dicitur morbus in figura, hæc enim corrosis partibus vitiatur; multoties in superficie, cùm cutem maculis, & tuberculis reddat inæqualem; & quatenus defœdat colorem, symptoma potest appellari in colore mutato: sic de scabie, & aliis cutaneis affectibus iudicandum.

Dic vlteriùs. Licèt Galenus 5. *de loc. cap.* 1. *in med.* agens de calculo renum, pure contento in cauitate thoracis, grumo sanguinis, & aliis quæ præter naturam in cauitatibus partium continentur, docet antiquam fuisse quæstionem, an scilicet hæc addita præter naturam, essent de partium affectarum numero, an solùm partes ab illis dicerentur affici, illamque disputa- C tionem esse dialecticam, neque ad curationem conducere posse asseueret; soluenda tamen est, dicendo primò, calculum renum, & vesicæ, non esse morbum, sed causam morbi: quia repletio, & obstructio est affectus vesicæ, calculus verò est causa illius, à Galeno tamen inter morbos numeri reponitur, non quia sit morbus, sed quoniam his assimilatur, indicat enim sui remotionem, sicut & morbus; ob quam causam Auicenna 2. 1. *doct.* 1. *cap.* 6. plura esse pronunciat quæ morbis annumerantur, & non sunt morbi, velut sunt affectus pilorum.

Solue secundò. Calculus vesicæ, & est causa morbi, & est morbus in numero: quatenus enim replet, & obstruit, morbi causa est; quatenus actiones vesicæ, hoc est, excretionem vrinæ, quæ illius contractione efficitur, im- D pedit, morbus est. Neque instes hoc modo. In calculo non est sanitas. Ergo nec morbus: Quia argumentum hoc sophisticum est; satis enim est quòd sanitas reponatur in parte, in qua calculus continetur: cùm enim se habet secundùm naturam vesica, vt nihil illi deficiat, nec aliquid præter naturam sit additum, tunc sana est; cùm igitur retinet calculum, quem ex naturæ lege retinere non debebat, tunc ægrotat: quoniam phlegmone, œdema, & erysipelas sunt morbi, in quibus non reponitur sanitas: eodem modo calculus erit morbus, etiamsi in eo non sit reposita sanitas.

Neque obiicias secundò in hunc modum. Calculus non est pars animalis. Sed morbus dispositio est præter naturam partium viuentium. Non igitur erit morbus. Satisfacies si dicas vermes, & calculum vesicæ esse par- E tes, non quidem de substantia membri organici, sed vitiosas intra earum cauitates contentas, ab intrinseco genitas, non verò ab extrinseco, ideò earum actiones cùm primò lædant actiones, esse morbos. Hac ratione lignum, aut ferrum quando infixum est in aliqua parte, etiamsi numero partium sit additum, non reponitur inter morbos, quia est extrinsecum, sed potiùs inter causas morborum est reponendum.

Solum hominem calculorum generationi esse magis obnoxium animalibus cæteris, ex Aristotelis mente diximus *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. in com. histor.* 128. Lapides non solùm in renibus, & vesica, sed etiam in aliis

aliis nostri corporis partibus generari, variis veterum, & recentiorum testimoniis ratum fecimus, *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 70. etsi in renibus, & vesica, propter lapidosæ substantiæ transitum impeditum, frequenter coalescant. *Vtrùm tamen arenæ, & calculi in interiori renum cauo, vel in propria substantia generentur?* etiam explicandum.

Nec desunt qui putent, arenulas non in interiori cauo, sed in propria renis substantia produci, eo solùm ducti argumento quia duræ sunt, ac rubeæ, renisque substantiam, colorémque retinent. Sed illis planè aduersari Galenum certum est, quippe qui *lib.* 6. *epid. sect.* 1. *com.* 5. *ad finem*, apertè fatetur, tum arenulas, tum calculos in renum cauitatibus etiam produci; sic enim ait Galenus: *In commentariis etiam de naturalibus potentiis, quidquid in venis serosi, tenuisque cum sanguine permixtum est, renem ad seipsum attrahere demonstrauimus: meatibus autem id in renis ventriculum percolantibus latiùs patefactis, aliquid etiam ex crassioribus succis simul illabitur. Quando igitur istud calefactum in renis cauo impactum tenacius inhærescat aliquid aliud eiusdem materiæ ex vena caua suscipiens, sibique apponens, plus augetur; semper enim quod recens influit, priori circum affigitur, atque ita insigni magnitudine tophus grandescit, &c.*

Nec verò argumentum oppositum pluris est æstimandum. Nam licèt calculus, aut sabulum, non in substantia, sed in cauo producatur, potest tamen tum colorem tum substantiam, renum substantiæ haud absimilem acquirere: accidit quippe rubrum conflari calculum ex sanguinis portione, bilis, alteriúsve succi commixtione cum tenaci pituita, ita vt è lenta pituita nonnisi album, aut subcineritium calculum produci contingat, vt dudum *citato commentario* Galenus ed sserit.

Hinc fit, vt in renibus calculus, & sabulum subrubri sæpe sint coloris: quod contingit, quia sanguis cum pituita permiscetur; in vesica potius albi, cùm pituita in eius cauitatem pura prolabatur sæpe, in renibus transcolata priùs, & subinde à sanguine prorsus secreta. Haud igitur arenarum color similis colori substantiæ renum, arguit eas magis in substantia, quàm in cauo produci, etsi cauum subalbidi prorsus sit coloris. Nec ita rationi consonat, eas magis in corpore, quàm in cauo renum generari, cùm hic eis pateat locus, non perinde in substantia, vtpote admodum compacta, & spissa.

Causa.

Agendum primò de materiali lapidis causa, *Vtrùm ea sit materia crassa, viscosa, & lenta?* Huius materiam esse copiam humoris crassi & viscosi, in renibus, aut vesica aceruari, agnoscunt omnes cum Galeno 6. *epid. sect.* 1. *com.* 6. & *sect.* 3. *com.* 15. & *lib. de renum affectione, in locis multis*, siue pituita sit, aut lenta melancholia, genita à pituitosis, & melancholicis cibis, quos Auicenna vocat materiam materiei. Sicut enim ex terra viscosa, & aquositatis participe materia, lapidosa corpora generantur, calore tenuem partem resoluente, & crassiorem densante; ita in corpore nostro lapides procreantur: quare causa propinqua calculi est humor viscosus, lentus, & crassus; hunc verò non solùm pituitam ipsam, sed materiam purulentam, & sanguinem in phlegmone aggregatum esse posse, docuit Auicenna 18. 3. *tract.* 2. *cap.* 16. & 4. *parte canticorum*, ex melancholia lapidem generari docuit, & Rhasis 10. *continent.* docebat dignoscere ex colore lapidum, humorem ex quo generantur. Demum ex quolibet humore oriri posse non dubito, dummodò lentor cum crassitie coniungatur.

Cùm enim affectus hic, corpusculum sit instar lapidis durum, toto genere præter naturam, atque adeò morbus in numero, propriè in excessu, *lib. de diff. morbor. cap.* 8. ad sui generationem consimilem materiam requirit, multam quidem, lapidis corpulentiæ, & moli respondentem. Insuper cùm, interim dum generatur, magna fiat euaporatio, & resolutio, nisi copia adsit, non erit vnde calculus fiat; minùs, si desit crassities, quia tenuis humor facilè elabitur, ac moram concretionis non patitur, propter improportionem quam habet ad lapidem, ex modo suæ substantiæ; multo minùs deficiente lentore, qui potissima causa existit compactionis, seu agglutinationis, ad calculum generandum omninò requisita, 6. *epid. sect.* 3. *cit.* nam si induratus ab agente humor interueniente lentore in vnam sustantiam non coëat, nequaquam lapidescet, quin potiùs comminuetur, & solutus ad formam arenæ manebit; ideò enim crebram arenarum expulsionem nos à lapide tutos reddere, scripsit Auicenna.

In causa efficiente non dissentiunt auctores, sed vno ferè consensu calorem immodicum fatentur. Ignem appellant Alexander, & Paulus, seu ardorem circa renes, vt loquitur Aëtius, nec immeritò: Nam cùm res non aliter in duritiem concrescant, quàm vel per magnam congelationem à frigore vehementi, aut per euaporationem, seu resolutionem partium tenuium, seu humidarum ab immodico calore: nec viuenti animali tantum possit frigiditas intendi, vt ab ea intra corpus lapis concrescat, fit vt ad solum calorem referendus sit, vel igneum, vel paucum; hic enim in mediocri præsertim materia, præ mora illam in lapidem vertit. quod expressè dixit Galenus *lib. de renum affectibus, cap.* 2. Lege quæ de hoc argumento diximus, ad Galeni mentem, *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 37.

Causæ externæ à quibus lapides generantur, sunt omnes illæ quæ succum crassum, lentum, & viscidum gignere solent, inter quas reponi primo loco solent motus inordinatus, vel concubitus, vel studium, vel balneum, vel potus immodicus post cibum. Nam distracto calore à ventriculo ad cerebrum, & partes extimas, incocta relinquuntur alimenta in ventriculo, & plurima pituitosi humoris copia accrescit, quæ ad renes confluens lapidũ generationi est accommoda valde. Vita otiosa, præpostera alimentorum assumptio, vsus ciborum qui ante perfectam præcedentis coctionem ingeruntur, summopere hunc affectum fouent.

In particulari verò generant hunc affectum carnes siccæ, salitæ, fumo induratæ, & quæcunque alimenta viscidum succum generant, mucosum, & crassum. De horum numero est potus vini crassi, turbidi, aquæ limosæ, & fæculentæ, 4. *epid. sect.* 4 *com.* 9. Iuuant ad calculum procreandum succussatio, diuturna equitatio, saltus: hi enim motus vehementer renes inflammant. Decubitus in culcitris plumeis hoc damnum etiam inducit; lumbi enim ex plumarum concepto calore incalescunt, hepatis venæ, & emulgentes dilatantur: argumento est, quòd Septentrionales homines, præsertim Germani, Poloni, Vngari, qui toto anno in his culcitris decumbunt, hoc tormento immisericorditer cruciantur; si verò aliqui ab eo sunt immunes, ad temperamenti, & corporis dispositionem calculorum procreationi aduersam reiiciendum puto.

Etiam proponendum: *Vtrùm decubitus super dorsum huic morbo originem præstet?* Negat Auic. 18. 3. *cit. cap.* 18. dum sic ait: *Et dormire super dorsum, est ex eis quæ lapidi conferunt.* Quod oraculum nisi commodè interpretetur, quomodo cum recta curandi methodo consentiat, haudquaquam intueor; ex hoc enim decubitu multò magis læduntur nephritici, & calculus augmentatur, quia declinare facit viscosas materias ad renes, & calorem fouet, atque adeò tam passiuum, quàm actiuum principium intendit, & auget.

Attamen licèt decubitus supinus laboriosus sit, & absolutè reprobetur, 1. *progn.* 14. & ad renes materias detrudat, eósque non parum excalfaciat; sicut tamen nonnunquam

nonnunquam viribus resolutis confert,& ex longo itinere fatigatis, quia eo situ membra omnia in imum decumbentia oriantur:ita & in nephritide, ad cuius generationem vehementer nocet supra dorsum cubare, prodest aliquando, videlicet quum detrudendus est à renibus, vel vterib. lapis, cuius expulsionem, & descensum iuuat, compressione, laxitate,& colore; quo nomine in accessione nephritica ab Auicenna laudatur, non aliter quàm tunc temporis festinus descensus,equitatio,& alia reliquis temporibus noxia commendantur. Quare decubitus supra dorsum, est ex eis quæ conferunt ad lapidis generationem,& augmentum.

Quæres deinde: *Vtrùm vsus perdicis calculum generare possit?* Quod enim alimentum adstringit aluum, noxios etiam humores,& pituitam præsertim lentam retinet & coërcet, quæ materiam præstat gignendis calculis. Perdicem autem adstringere, Gal. & cæteri confirmant. Contrà docet Gal. *lib.6.de sanit.tuend.cap.*11. dum enim de custodiendis iis qui calculo laborant, verba facit; sic inquit: *Optima verò iis,qui ita sunt affecti, caro est, vt ex auibus perdicum, proxima attagenarum,& sturnorum, & merularum, & turdorum, &c.* Est enim optimi succi,& medij inter tenuem & crassum, lentum & friabilem, *ex lib.de attenuante diæta,cap.* 8. Quare ex auibus laudabilior est, secundùm Gal.3.*alim.*19.& Auerrhoëm *lib.*5.*collig.cap.*32. Ob hanc causam vtiliter otiosis conceditur, succus enim eius tenuior est, & minùs lentus, quàm gallinæ, cuius carne velociùs alit, 3. *alim.* 9. est enim in actiuis temperata,& idcircò subfrigida vocatur ab Auerrhoë 5.*collig.cap.*32. cùm in passiuis ad siccitatem declinet, ex Ishaac *lib. diatar.vniuersal.cap.* 48. ob quam causam cocta sufficienter aluum adstringit, & febrientibus interdicitur. Quòd si 7.*meth.*6. à Gal. conceditur in siccitate materiali ventriculi, causa est, quia facilè coquitur, nutrit vbertim, & debiles refocillat: maximéque quibus ventriculus natura sua humidior est, aluum enim fluentem sistit, ex Auicenna 3.1.*doct.*2. *cap.* 7.*in fin.§ Scire quoque debes perdicem esse siccam,& ventrem adstringere.* Quare hæc auis in hoc affectu vtilis est.

De Lacte etiam dubitandum: *Vtrùm inter calculi causas sit adnumerandum.* Affirmat Gal.6.*epid.sect.*3.*com.*15. cùm id, præsertim si sit ouillum, aut vaccinum, crassissimi sit succi,& ad lapidum generationem aptissimum. Licèt enim ratione seri abstergat, & ratione butyri emolliat, tamen ob caseum calculo materiam subministrat, 3.*de alim facult.cap.*17.§ *Quando caseus ad calculorum in renibus procreationem valde est noxius,&c.* Caseus autem crassum præstat cibum, quod probat Galenus 4. *Aph.* 76. quo loco vidisse refert filamenta in vrinis magnitudine semicirculi, & semipedalia, quæ ex crassa materia erant generata; patientes autem toto anno vsos fuisse orobis, fabis, & caseo tam veteri, quàm recenti, 6.*de loc.cap* 3. ipse confirmat.

Sed si hoc verum est, cur 6.*de sanit.cap.*11. Lac omne vniuersum reprobat, asinino excepto? *Lac verò sic affectis reliquorum animalium est prohibendum, vnum verò asininum concedendum, propterea quòd cæteris omnibus est tenuius.* Solue hoc modo. Omne lac est crassi succi, asininum tamen cum sit liquidius, & humidius, salubrius est iis qui graciles sunt, excarnes, sicci, & calidi; & licèt lac tam contrarium sit calculo, tamen ob gracilitatem id concedit; gracile enim corpus calidum est, 9.*meth.cap.*5. §. *Si namque natura gracilis, temperatura autem calida & sicca, maximè euacuationibus offenditur,&c.* & hac ratione ob dolores nephriticos facilè resoluitur, & contabescit; quare ad prohibendam futuram siccitatem, & extenuationem, lac offerre cogente necessitate opus est: interdum enim licet spernere vnam indicationem, propter aliam vrgentiorem, vt scitè 10. *meth. cap.* 6. docuit Gal. §. *Ego enim talium quoque non paucis frigidam dedi, tutius esse ratus phlegmonas in præsens augere, quàm sinere* A *hominem hecticam febrem incurrere.* Repetit *eodem lib. cap.*1.§.*Sanè plerumque,&c.*

Signa.

Et si *lib.*2.*Hist.Princ.Medic.in com.Hist.*94. plura de distinctione colici doloris à nephritico simus præfati, quo loco doloris renalis indicia altiùs sumus speculati, tamen nunc breuiter de iis disserere, operæpretium mihi est visum. Hippocrates enim *lib.*6.*epid.sect.*1. *text.*6. ea proponit in hunc modum. *In renem dolor grauis, cùm cibo implentur, vomúntque pituitam; cùm verò dolores abundauerint, æruginosa: & leuiores quidem euadunt; liberantur verò cum cibis vacuati fuerint, arenulæque ruffæ subsident, & cruentum meiunt; stupor femoris è dire-* B *cto positi.*

De primo ergo signo, grauis est controuersia inter Hippocratem,& Auicennam; *Vtrùm Nephriticus dolor à ciborum repletione exacerbetur?* Affirmat *cit.loc.* Hippocrates, §. *In renem dolor grauis, cùm cibo implentur.* Cùm enim multitudine alimentorum grauantur renes & potissimùm intestinum Colon, quod est supra renes situm, fit vt post repletionem ciborum, grauiùs se habeant patientes, qui cruciatu nephritico opprimuntur. Subscribit Auicenna 18.3.*tract.*1.*cap.*17. inquiens: *Et repletio cibi facit calculum vehementiùs excitare dolores,& propriè quando descendit cibus ad intestina, & pertransit ea.* Cæterùm quia difficile videtur ex alimentorum repletione premi renes, quia ventriculus in altiori parte positus est, idcircò nequit Galen. *in com.* quòd nomine ci- C borum Hippocrates duo intelligit, & ingesta alimenta quæ exteriùs assumuntur, & recrementa fæcalia quæ in intestinis recipiuntur; quæ doctrina ex Hippocrate confirmatur, *lib.* 1. *acut.*45. dicente: *At si nuper cibato prior cibus non descenderit, virtúsque valida fuerit, & floruerit ætas, glande est vtendum* quo loco de alimentis ingestis loquitur apertè. Et alibi sic ait: *Quibus cibus in intestinis occlusus est, nisi quis priùs ventrem subduxerit, & sorbitionem dederit, vehementer lædet:* quo loco de alui excrementis est intelligendus. Quapropter in vtroque sensu vera est Hipp. doctrina, excrementa enim fæcalia ratione situs intestini coli, renes grauant eorum qui calculo illorum laborant: ingesta verò alimenta si in ma- D gna copia fuerint assumpta, idem grauamen præstant, quoniam ex iis plurima recrementa fæcalia separantur.

Contrà obstat Auicenna 10.3 *tract.*3.*cap.* 10. asseuerans, *renalem dolorem fieri fortem hora vacuitatis.* Verùm ne pluribus solutionem ambagibus Auicennæ contextum, Hippocrati, & sibiipsi tam aduersum obscuremus, & acrioris iudicij lectores perturbemus, præsertim cùm ipse cuncta ferè, quæ nobis scripta reliquit, ab Hippocratica, & Galenica arripiat segete in suum horreum. Ideò inuenimus aliam, excepta prima, tantæ repugnantiæ conciliationem, in Galeni monumentis, qui *cit. epid. com.* non modò ex ventriculi, & intestinorum repletione renum dolores irritari asserit, sed à repletione venis ingruente, vtpote non minùs renum substantiam grauante, atque comprimente. Ita vt verissi- E mè cum Auicen. Asserere possimus, simul tempore quo venæ alimento intumescunt (quod procul dubio contingit, dum prima nutritionis instrumenta à cremorosa vacuantur substantia, facta eius digestione ad venas) renum dolores fortes etiam fieri, & irritari. Atque hoc pacto nullam prorsus caliginem apud Auicennam offendes, sed egregiam, & constantem Galeni doctrinam, quam se vbique interpretari ingenuè pollicetur.

Secundum signum est vomitus humoris pituitosi, deinde æruginosi: cùm enim lapis ex materia crassa, & pituitosa generetur, quæ in ventriculo redundat natura suapte,& generatur, 1.*de nat.human.com.*39. fit vt ægrotantes hunc humorem in principio vomant; in fine verò

verò cùm ob vigilias, dolores, febres, ex sanguinis & bilis assatione, æruginosa bilis generetur, fit vt hanc ægri vomitu excernant; hanc enim fieri ex porracea per maiorem adustionem, 2. *progn.* 47. confirmat Galenus.

Tertium desumitur ex Galeno 6. *de loc.* 3. si dato medicamento frangente lapidem, arenulæ, aut lapidis frustula cum vrina excernantur, tunc enim affecta sedes, & curationis modus agnoscuntur; si enim illa medicamenta assiduè offerantur, illorum ope calculus in plures diuisus portiones excernetur.

Quartum signum est vrina cruenta: si enim angularis lapis est, in descensu diuidit vias, & sanguinis fluxum excitat; si autem est læuis, & æqualis, sua magnitudine hoc etiam præstat: in transitu enim vias dilacerat, & dilatat, quare imbelles ægri sanguinem dilutum cum serosa humiditate permixtum per vrinam effundunt, & ita redditur cruenta, quæ teste Hippocrate 4. *Aphor.* 18. & 75. vrinæ, aut renum exulcerationem, aut imbecillitatem significat.

Quintum signum est, si crus, è directo lateris patientis stupore afficitur, vel testiculus eiusdem lateris retrahitur hócque accidere certum est, non ratione communionis neruorum, tunicarum, membranarum, aut ligamentorum, sed vasorum; è vena enim caua, & arteria magna, non paruæ vasorum portiones deriuantur adrenes, & testiculos, ratione quarum hæ partes magnum inter se obtinent consensum: illa anim vasa vtrinque ad crura bifurcantur infra renes, & descendunt ad vtrumque crus pro nutrimento; quare mirum non est, monente Galeno *lib.* 6. *epid.* si crura consentiant cum renibus. De testiculorum verò retractione illa est causa, quoniam, vt inquit Hippocrates 2. *progn.* 10. testes si retrahantur, aut pudenda, dolor vehemens, & mors significatur. Quare cùm renalis dolor sit sæuus, partes corporis externas magis infrigidabit, redacto ad interiores sedes sanguine, & spiritu, & colis, testiculorúmque retractio sequetur. Accidit autem vt crus è directo lateris dolentis stupescat, ob consensum, quem dextra cum dextris, & sinistra cum sinistris obseruare solent.

Vtrùm verò *arenæ subsistentes, vesicæ calculum portendant?* magna contentione certatum est apud auctores, & non desunt nostro sæculo peritissimorum primarij, qui acriter de hoc argumento digladientur. Hippocrates *lib.* 4. *Aphor.* 79. sic ait: *In quorum vrinis velut arenulæ subsistunt, iis vesica calculo laborat.* Et primò contra Hippocraticam doctrinam insurgit Galenus, *in com.* qui hoc modo profatur: *Non solùm vesica, sed etiam renes possunt laborare: Itaque manifestè mancus est aphorismus, siue quia Hippocrates ipse dimidiam partem sermonis neglexerit, siue quia librarius omiserit: siue enim in vesica, siue in renibus calculi generentur, vnà cum vrinis exeunt arenosæ species.*

Secundò Hippocrates sibiipsi aduersatur *lib.* 3. *Coacar. sect.* 2. *Aphor.* 16. dum ita habet: *Arenulæ cum vrina excreta indicant calculum esse in renibus.* Ideò reprehendendi veteres Medici, qui putabant eas esse signum calculi vesicæ. Neque enim hoc videtur experimento confirmatum axioma: plurimi enim assiduè arenulas excernunt, qui nunquam vel renum, vel vesicæ calculo laborarunt; contrà plurimi sunt calculosi, in quorum vrina arenulæ apparuere vnquam.

Dic ergo, & fortasse veriùs, quàm ij qui in conciliando Hippocrate cum Galeno, & seipso, tantopere se macerant & torquent, cùm illi nullam conciliationem admittant, & Galenus apertissimis verbis mancum esse hunc Aphorismum *in com.* pronunciet, cùm ex eius mente dimidiam partem sermonis neglexerit, vel quia primus librarius omiserit. Nec dubites: Licèt enim Aphorismi à magno Hippocrate sint conscripti, vt firmarunt Rufus, Pelops, Lycus, Soranus, Domnus, Attalio, & plures alij, qui Hipp. interpretes extitere, quod ex grauitate sententiarum patet manifestè, tamen *ad finem libri septimi* nonnulli nothi sunt additi, vt Galenus aduertit *lib.* 4. *de rat. vict. in procemio*; alij sunt interiecti vt Galenus scribit 7. *Aph.* 47. & 63. & *lib.* 5. *Aph.* 62. & 63. & *lib.* 6. *Aph.* 26. & 44.

Si vltrà quæras: *Vtrùm subsidentia arenosa, certum, & firmum sit calculi indicium?* Responde negatiuè: Nam in ardentibus febribus ex adustione sanguinis in venis, excernuntur sedimenta arenosa, præsertim in declinatione, circa calculi suspicionem. Sententiæ verò Hippocratis, & Galeni *suprà citatæ*, asserentium arenulas cum vrina excretas, calculum vel vesicæ, vel renum portendere, sunt magna ex parte veræ, sicut pronunciata cætera quæ à Medicis pro perpetuis habentur; rarò enim contingentia non tollunt veritatem problematum medicorum, vt doctè confirmat Galenus 6. *Aphor.* 58. Ergo arenulæ vel calculum in renibus, vel in vesica præsagiunt: hoc autem ex cæteris signis lapidis vesicæ, vel renum, vel ex arenarum colore coniectabis. Si enim subrufæ fuerint, calculum renum; si cineritiæ, vel albæ, eum in vesica adesse significant. Sed neque hoc signum certum est, quia à vesica rufas, à renibus albas excerni quandoque compertum est: nec enim lapidis renum, aut vesicæ hoc indicium fidum est, sicut nec cætera quæ calculum renum, & vesicæ significant: omnia enim suprà numerata nec soli, nec perpetuò calculo renum conueniunt, sed sola coniectura iudicandum, num calculus in his partibus sit infixus.

Ad differentias lapidum accedamus. Eæ sumuntur ex coniunctis, vt si cum febre, aut sine febre eueniant. A loco, vt in renum substantia, vel cauo, vel in rene dextro, vel in sinistro, vel in vtroque. Si generentur in vesica, aut sunt in eius cauitate, vel in eius fundo, aut ceruice. A figura, vt si sint angulosi, rotundi, asperi. A colore: alij enim albi sunt, rubi, flaui, nigri. A substantia: quoniam alij sunt molles, friabiles, duri, qui à materia magis, vel minùs compacta generantur. A numero, quòd vnus, vel plures sint, prout materia est multa, vel pauca; vel lenta & glutinosa, quæ facilè vnitur & concrescit.

Præsagium.

VTrùm *calculus renum, vel vesicæ, sit morbus hæreditarius?* Respondet Galenus hoc modo, 6. *Aph.* 28. *Accedit ad has causas, ob quas plerique incidunt in podagras, quòd multi, & patres, & auos habuere podagricos, in quibus semen erat vitiatum, atque ideò posteris vehementiorem fecerunt partium imbecillitatem:* ideò ab ortu, & à parentibus, plurimis fit hæreditarius hic morbus: Enimverò si ex Hipp. *lib. de aëre, aquis, & loc. num* 36. ex pituitoso pituitosus, ex bilioso biliosus, ex tabido tabidus, ex podagrico podagricus, ex lienoso lienosus generatur, cur ob parentum semen vitiatum, ex calculoso non fiet calculosus?

Vtrùm calculus ex hæreditate contractus, incurabilis sit? controuersia potest esse non exigua: Cùm enim omnis morbus hæreditarius sit in habitu, non contractus per assuetudinem, sed per natiuam constitutionem, vtpotè ex principiis generationis originem ducens, maximè cùm euacuatione curari non possit, omni auxilio medico carere videtur.

Dic, hæreditarios morbos in duplici esse differentia: Alij enim sunt, qui in potestate characteris, in patre, & filio citra actualem morbum radicati existunt, quales sunt omnes qui membris principalibus, & solidis partibus præsunt: huiusmodi enim hæreditarij affectus non magis possunt curari, quàm naturales affectus, aut conditiones aliquæ naturaliter & ex principiis naturalibus contractæ, parti alicui, aut toti affixæ, hi enim difficulter, aut nullo modo curantur, de quibus sunt

sunt argumenta intelligenda. Alij sunt morbi hæreditarij, qui prorsus curationem admittunt, licèt cum difficultate, quales sunt qui ex patre Gallicis, humoribus, aut calculoso morbo affecto in filiis elucent: Nam pater vitioso charactere infectum habet iecur: iecur quoque filij eodem insignitur, & ij ad tempus curantur, sed processu temporis in eadem vitia reincidunt. Denique omnia vitia hæreditaria, quæ characterem maiori ex parte in humoribus habent impressum, licèt difficulter curentur, propter reuersiones quæ in varias partes transferunt, curabiles tamen sunt; admittunt enim vacuationes, & renutritionem, dummodò hoc opus aggrediaris, vsque ad vltimum adolescentiæ tempus: corpus enim durius, substantia eius siccior & solidior, mutatione ætatum efficitur, quo tempore ipsum mutare est impossibile, ex humidiori enim carne facilè aliquid mutari potest, aut alimentis, aut medicamentis, aut vitiosum obscurari, aut in meliorem substantiæ modum permutari; quod autem inueteratum est, & ex innatis principiis contractum, haud facilè mutationem recipere potest.

Si verò præcurationis gratia filios calculosos, vel lue venerea, articulorum doloribus, cutaneis affectibus vexatos curare volueris, ne suos filios eadem labe fœdatos progenerent, à teneris annis hoc opus aggredieris, oblatis medicamentis iuxta naturam, & ideam affectus hæreditarij, quo patrem fuisse conspurcatum est compertum. At si morbus actu parentes oppresserit, tunc ne in filios degeneret, omnibus auxiliis illi morbo vtilibus pugnandum est, ac si hæreditarius non fuisset. Si verò omnia hæc prodesse non videantur, & filij in lucem exeant simili morbo fœdati, necesse erit parentum vitæ ordinem mutare, quò sanguis fiat aliquo modo diuersus.

Vtrùm verò *dolor nephriticus cæterorum viscerum doloribus sit intensior?* considerandum est. Plinius *lib.* 25. *nat. hist. cap.* 3. de doloribus ita distinguit: *Qui grauissimi ex his sint discernere, stultitiam propè videri posse, cùm suus cuique ad præsens quisque atrocissimus videatur.* & subdit: *De hoc tamen iudicauere aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio vesicæ, proximum stomachi, tertium eorum qui in capite doleant, non ob alios ferè morte conscita.* Hæc Plinius.

Sed alio modo controuersia est explicanda: Nam si ille dolor est acerbior, & sæuior, ex cuius cruciatu dira pathemata, aut mors impendent manifestè, ventriculi, aut tenuium intestinorum dolorem, vehementiorem, magisque atrocem, quàm reliquarum partium esse verè affirmabimus: Neque enim ex capitis, sicut nec ex calculorum vesicæ dolore, ita citò homines intereunt, ac stomachi, & gracilium intestinorum dolore. Accedit, quòd Galeno auctore, 3. *de loc. cap.* 5. & 1. *de caus. sympt. cap.* 7. & 9. *de vsu part.* 11. nulla est pars quæ adeò exquisitè sentiat, ac ipsum ventriculi os; quare dolore cruciketur acerbiori est necesse.

Adde quòd cùm appetentia, molestus quidam, ac tristis sit sensus à motibus naturalibus factus, & motus naturales violentia careant, tristem, & molestam sensationem efficere nequeunt, nisi in membro sensu exactissimo prædito, quod ne minimum quidem sensum fugere posset. Esse verò ventriculi os animalis appetentiæ instrumentum, testatur Galenus *lib.* 4. *de vsu part. cap.* 7. dicens: *soli ventri, & maximè iis ventris partibus, quæ ad os eius pertinent, sensum indigentiæ, & inanitionis naturam tribuisse, excitantem, & pungentem animal afferre cibaria:* esséque hanc acuminis ipsius sensus potissimam causam, docet idem *lib.* 9. *eiusdem operis, cap.* 11. dum sic ait: *Plurimum autem venter, & os eius sentire videtur, eò quod appetentiæ instrumentum factum est, propter quam hæc pars ventris sensu exactissimo est prædita, quam qui vehementer esuriunt, maximè contrahi, ac velut conuelli, & indignari sentiunt, adeò bene sensilis facta existit.* Est igitur ob causam hanc, os ventriculi, quinimò & totus ipse venter eximio sensu præditus. Quapropter hic ipse præ omnibus internis, doloribus intensior est, ad quem syncope stomachica, animi deliquium, virium exolutio, & alia dura animi pathemata, ob consortium quod habet cum partibus præcipuis, sequi sæpissimè consueuerunt.

Dignissimum perscrutatione est dubium: *Vtrùm arenosa vrina humores à calculo magis securos reddat?* Hip. 4. *Aph.* 79. ex arena in vrina calculum præsagit in vesica: probat Gal. *lib. de ren. dignot cap.* 4. dum sic ait: *Ac tenues arenulæ haud magno negotio quidem excernuntur; quod qui faciunt, nec ægrotare se putant, cùm dolorem nullum sentiãt. Verùm nihil est in hac re contemnendum, cùm tempore omnia grauiora reddantur.* Quare securus videtur non excerni. Subscribit Auic. 18. 3. *tract.* 2. *c.* 17 §. *Et dicitur quod quando sani, & propriè senes mingunt vrinam nigram cum dolore, & absque dolore, indicat quod lapis completur in vesica: & cõfirmatur significatio in omnibus illis, si vides arenam residentem.* Contrà facit ipse Auic. *cit. loco, c.* 16. dum sic ait: *& in illo in quo est sedimen arenosum in vrina, non aggregatur lapis, quoniam materia non est retenta.*

Dic. Arenulæ ex renibus, vel vesica prodeuntes, cum præsentia signorum nephritidis, confirmant iudicium certò lapidis præsentis, ex Hip. & Auic. *suprà cap.* 17. sine præsentia autem signorum lapidis, sed in dispositione sanitatis, arenosa excernentes, minimè, vel rarò euadunt lapidosi: arenæ enim eo tempore excretæ, robur expultricis, & materiam paucam, vel cum exiguo calore coniunctam significant, quare non concrescit lapis. In iis autem qui emingunt vrinam claram, licèt non habeamus indicium de præsentia materiæ, tamen de robore expultricis, & inopia materiæ certi non sumus. Videtur ergo excretio arenarum in dispositione sanitatis magis secura, quàm clara.

Addendum etiam dubium est: *Vtrùm aluus laxa præseruet à calculo?* Dic. Aptiores sunt ad lapidem qui alui sunt siccæ, & ad omne genus morbi ex plenitudine, *lib. de aëre, aq. & loc. in fin.* & 6. *Aph.* 33. §. *dicebat verò ipse lib. de aëre, aqua, & locis; eos qui habent ventrem natura humidum, minimè morbo laterali, atque aliis morborum generibus corripi.* Quare rectè dicebat Zoar. *in præfat. In habendo ventrem mollem conseruatur sanitas nutu Dei.* Præsertim quòd hæc duo mutuò sibi seruiunt, apud Auic. *loc. cit. cap.* 16. & 4. *Aph. vlt. Mictio noctu plurima facta, paruam significat deiectionem*: Nam laxa aluus, quia diuertit eò crassitiem humoris, & non retinetur, à calculo præseruat. Ex his liquet, pronos ad diarrhœam, vt balbos, ad lapidum generationem esse ineptos. 6. *Aph.* 32. vel qui assuescunt vomere sæpè, vel qui interdum in dolores podagricos incurrunt, ob quam causam humor à renum viis longissimè auertitur: Nam, vt notauit Auicenna. 5. 3. *cap.* 11. rarissimè accidit duo membra in vno corpore esse æquè debilia; quare fit, vt si intestina præ debilitate ex toto superfluos humores excipiant, ipsum in sanitate integrè conseruent.

Adiungendum etiam erat de sexu, & ætate, sed quoniam *lib.* 2. *loc. cit.* de eo argumento satis est dictum, breuiter modò respondemus, inter sexus, musculos aptiores, quia in fœminis collum vesicæ breue est, & amplum, ad vterum terminatum; additur excretio menstrui omnem plenitudinem exhauriens, ex Auicen. 18. 3. *tract.* 2. *cap.* 3. Inter ætates, senes, & pueri: in his enim ætatibus plurimùm gignitur humor crudus; senibus, ob imbecillitatem coquendi; pueris inter dentitionem, & pubertatem, 3. *Aphor.* 26. ob ingesta plurima, præsertim praua, vt lac, ex quo crassus humor progignitur, & fructus, necnon ob incompositos motus à cibo, 6. *epid. sect.* 3. *com.* 15. cur autem pueri vesicæ calculis, senes renum lapillis plus sint obnoxij, *cit. lib. Hist.* annotauimus.

Deinceps de periculo huius morbi dicendum: *Vtrùm sit grauissimus?* Galenus 6. *de sanit. tuend. c.* 6. id affirmat

vix enim hic incipiens affectus curari potest: & si per annum durat, nullum curatum vidisse fatetur, *6. epid. cit.* neque iuuenem, neque senem, quia intemperies illa fit habitualis, quæ nullo modo remoueri potest: & licèt ad tempus esset hic carnifex morbus, recrudescit postea insolenter, cùm de nouo recrementa ex debilitate diuturna, & veluti connaturali facta regenerentur; quare perbellè notauit Aretæus *lib. 2. de diuturnor. morbor. curat. cap. 3.* quòd *faciliùs vterum à pariendi munere abstrahes, quàm calculosos renes à gignendis calculis.* Laborant enim iam renes intemperie fixa, & radicata nimis, quam Galenus hecticam vocare consueuit. Accedit quòd hunc atrocem morbum patientes, ob vigilias dolorésque assiduos, excarnes fiunt, & graciles, & ex frequenti vsu medicamentorum frangentium lapides, facillimo negotio tabescunt. Deinde à crassa, & viscida materia, à qua fouentur lapides, vel à lapide ipso supprimitur vrina, in vreteribus viscera propullulant, & debilitatis renibus incontinenter redditur vrina, & sæpè cum ardore intolerabili, quibus tantis malis vexati ægroti tandem occumbunt.

Insuper quemadmodum raucedines, & grauedines in valde senibus non concoquuntur, *2. Aph. 40.* ita renum, & vesicæ vitia in valde senibus non curantur, *6. Aph. 6.* cùm enim frigidi, sicci sint, à temperamento proprio, *2. de temper. 2.* fit vt affectus frigidi in ipsis incurabiles sint; habent enim in se fouentem dispositionem, & natiuam ventriculi, & iecoris debilitatem, ob quam copia crudorum humorum excrescit, ex qua generationi lapidum sufficiens materia suppeditatur. Vltimò. Cùm diuersi calculi generari possint, plurimi, pauci; longi, breues; asperi, læues; magni, parui: multi, longi, asperi, & magni periculosiores sunt paucis, breuibus, læuibus, & paruis; hi enim sicut excernuntur facilè, ita illi exulcerando vias vrinæ, & renem, aut supprimendo vrinam, sunt periculosi valde.

Curatio.

DVo sunt quæ in curatione huius affectus supersunt exequenda: primum est, præseruare ægrotos, ne in illum incidant quando lapis non est concretus: secundum, genitum lapidem frangere, & expellere. Primum completur, si intemperies renum, calida & deurens corrigatur, impediatúrque ne crassæ, & viscosæ materiæ copia in corpore accrescat. In hunc vsum vitanda quæcunque crassum succum procreant, difficulter coquuntur, & distribuuntur, quorum copiam cùm superioribus capitibus singulatim referamus, non est cur hìc iterum proponamus.

Vtrùm Caseus à victu calculosorum sit eliminandus? non conuenit inter auctores. Galenus enim *4. Aph. 76.* causam reddens, cur plurimi per vrinam filamenta excernerent semipedalia, eam esse scribit, quoniam toto anno vescebantur fabis, orobis, & caseo antiquo, & recenti: repetit *lib. 6. de loc. cap. 3.* eandem autem esse filamentorum materiam, & calculi, *loc. cit.* Galenus inculcat: illa enim in venis: calculi verò in renibus, & vesica generantur.

Accedit auctoritas Auicennæ, *18. 3. tract. 2. cap. 16.* & *2. canon. cap. 127.* qui inter causas lapidis, caseum, vel siccum, vel recentem enumerat. Num autem vetus sit recenti deterior, affirmatiuè respondet Galenus *3. alim. 16.* est enim praui succi, *lib. de bonit. & vit. succor. cap. 6.* ob causas multas: Nam est valde acre, & igneum ex coagulo, quare paratissimus gignendis calculis, scilicet igneum, & crassum; addit enim Galenus *3. alim. cit.* quòd licèt attenuantia permixta crassis, crassitiem corrigant, quandoque tamen secùs accidit, vbi maius damnum ex alia malitia, nempè ex attenuante accedit, v. g. quia coagulum absumit omnem humorem casei, ideò reddit illum difficilis coctionis, & praui succi.

Itaque magis obest vetus ex permixtione, & adstrictione coaguli, quàm recens; & ob hanc causam apud Haly *5. Theoric. 26.* potenter gignit lapidem, obstructionem, & cephalæam, maximè vbi repleto ventriculo ex cibo, & potu exhibetur; grauat enim ventriculum, & reliqua alimenta corrumpit malitia sua. Nec dicas, ipsum post carnes potissimùm pingues commendari, *3. alim. cit.* hoc enim ob aliqualem adstrictionem pinguedinis pronunciat Galenus.

Clysteres sint lenes, dolorem mulcentes, qui humorem crassum, & viscidum clementer per aluum deturbent; acres vitandi: dolorem enim augent, renes inflammant, fluxiones mouent, obstructiones impingunt. Hunc vsum præstant plura per os assumpta, quæ fæces induratas emolliunt, & mollem aluum reddunt, vt butyrum recens, vel oleum amygdalinum recenter extractum, vel cum manna, aut pulpa cassiæ dissolutum.

At occurrit hoc loco dubitatio: *Vtrùm clysteres in dolore nephritico sint medicamentis purgantibus præferendi?* Dic, clysteres antecellere: nam prætetquam quòd leniunt dolorem, fæcalia recrementa in intestinis contenta, quæ renes opprimunt, & grauant, euacuant, & ideò summopere in hoc affectu commendantur: etiam medicamentorum lenientium vsus, quibus vtimur in clysteribus, integer peruenit ad renes, cùm inter tunicam intestinorum, quæ transpirabilis est, & renes, nihil mediet: illa enim renibus superponuntur. Vsui autem medicamentorum anteponuntur clysteres, præcipuè si illa sint valida, hæc enim valde nocua sunt; intensum enim cùm sortiantur calorem, renum intemperiem exacuunt, violenter ad partem dolentem humores commouent, & obstructionem, inflammationémque adaugent: humores enim ex acribus medicamentis agitatos, renes ad sese, affecti calore, & dolore, attrahunt euidenter.

Non obliteranda disceptatio est: *Vtrùm in dolore nephritico sit vena secanda?* Cùm enim longissimè à parte tentata fluxione reuellendum sit, nequaquam ad eam trahendum, ex Gal. *13. meth. cap. 11. cit.* si vrgeat dolor, ad attemperandum squallorem renum, ad compescendam humorum agitationem, ad deobstruendas vias per quas lapis permeare debet, ea vtilissimè celebrabitur, præsertim si corpus sit plenum, & vires valeant.

Obtrudes. Si colicus dolor, & renalis, in initio iisdem præsidiis curantur, cur raró ille dolor venæ sectione curari præcipitur, & sic colica, & phlebotomia raró consentiunt, *4. 1. cap. 3.* in renali verò dolore Medici eam frequentissimè exercent? Dic primò, quòd renes sunt partes nobiliores intestinis, & ob hanc causam in dolore nephritico citiùs à parte præstanti reuellendus humor. Secundò, colicus dolor fit ferè à frigida causa, flatu, viscida pituita, excrementis retentis, lumbricis, quare turpe, & calamitosum est sanguinem emittere, ne extracto sanguine, cuius ope absumuntur flatus, ac crudi succi coquuntur, ad frigidorum succorum copiam ducatur æger, maximè cùm plura adsint auxilia, quæ hoc opus citissimè præstent, vt sunt medicamenta purgantia, & clysteria: At verò in nephritico cruciatu, cùm calor igneus vigeat circa renes, reuulsionis, & attemperamenti causa sanguis emittendus; qui calor si adsit in colico dolore, vel sit ab acribus succis, vel inflammatione concitatus, tunc intrepidè vena secanda, ob dictam causam.

Verùm æquum est, vt antequam hinc discedamus, paucis disputemus: *Vtrùm ex poplite, an ex gibbero sit secanda vena?* Hip. sic ait *6. epid. cit. In renem dolor grauis poplitem incidere, &c.* repetit *lib. de ossium nat. num. 12.* *oportet igitur venæ sectiones in doloribus in dorso, ac in coxendicibus à popilitibus facere, & à malleolis forinsecùs.* Subscribit Gal *lib. 6. Aph. 36.* dum sic ait: *Quod autem dicitur,* secare

secare verò interiores, si de venis manuum dicitur, caret veritate, neque consentaneum Hippocrati videtur, siquidem in omnibus libris suis, in partibus quæ supra hepar sunt, ex manibus sanguinem mittere; in inferioribus verò, eas quæ in poplite, & malleolo sunt, secari iubet, &c.

Ex altera parte sectio in brachio in hoc affectu plurimum leuamen affert: cùm enim ex vniuerso corpore tota humoris machina ad renes confluat, id remedium eligendum est, quod fluentem humorem reuellat, fluxurum, & fluxum commodissimè euacuet. Neque hoc præsidium solùm in renum affectibus, qui ambigunt, ex Galeno *lib. de sang. miss. cap.* 18. hoc est, tam superioribus, quàm inferioribus vacuationibus leuantur, Galenum cerebrasse arbitreris, sed in morbis partium quæ infra renes sitæ sunt: quando enim à genere venoso, & intimis visceribus, excrementitius humor corriuat in eas, tuta fit ex cubito reuulsio, ne præcipiti lapsu ipse decumbat, maiora damna paraturus. Hac ratione in genu dolore, & inflammatione, è brachio venam secat, 2. *ad Glauc.* 2. & in coxendicis dolore, 10. *sec. loc. cap.* 2. basilicam ferit: hac enim ratione à parte inflammata commoda fit reuulsio, & sic pars à vehementioribus damnis præseruatur, & venæ plenitudine deposita leuantur.

Totam, meo iudicio, dirimit controuersiam Galenus *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap. cit.* dum sic ait: *Porrò quemadmodum prædictæ omnes superiores partes in cubito secta vena iuuantur; sic quæ his inferiores sunt, illis quæ per poplites, & malleolos decurrunt: sunt autem dictis inferiores, coxendix, vterus vesica. At renes cui parti adscribi debeant, ambiguum, siquidem inferiores sunt iis quas priùs recensuimus, superiores verò quàm eæ, quas secundo loco. Itaque misso ex cubito sanguini auscultant, vbi videlicet recens fuerit phlegmone, copiàque sanguinis affuerit. Quibus verò affectio inest quam propriè nephritin nominant, eam quæ in poplite est secare expedit, aut certè quæ in malleolis sunt.* Quapropter si corpus sit plethoricum, dolor vehemens, & incipiens affectus, tunc primò è cubito, deinde verò è talo est secanda vena: Patet ex verbis, *si recens fuerit phlegmone*, sub quo affectu, omnes renum morbos subintelligit, cùm sub vno exemplo cætera comprehendantur, ex Galeno, 3. *acut.* 42. & 61. & 5. *Aph.* 33. Hirudines hæmorrhoidalibus venis appositæ, sunt vtilissimæ, ex ipso Hip. 6. *Aph.* 10. *Melancholia, & nephritide laborantibus, hemorrhoïdes superuenientes, bonum* & maximè si ex vacuatione aliqua consueta scaturiat affectus.

Leuato ope venæ sectionis corpore, ad præparationem humorum accedendum, quæ perficitur syrupis, vt Rhodomel. Syrup. de Betonic. Pressio, Capil. Vener. Hyssopo, liquirit. de duab. rad. & quinque sine aceto, Byzant. de artemis. oxymel. simpl. compos. scillitic. Alij verò syrupi attenuantes valde, sunt inutiles: inflammant enim, & humores subtiles resoluunt, relicta parte crassiore indurata magis. Si adsit cacochymia, & prauorum humorum copia increscat in venis, aliquo leniente medicamento priùs vtendum, ne fortè humores crassi impetu quodam ferantur in renes, & obstructiones, lapidúmque materiam adaugeant. Syrupis permiscenda sunt decocta incidentia, attenuantia, abstergentia, vt cicer. rubror. liquirit. Passular. Adiant. Hyssopi, vel aqua de scolopendria, fœnicul. Asparag. Betonic. Saxifrag. folior. Raphan. & ad maiorem incisionem additur de acetosit. citri, vel de succo limon. Inter purgantia præstant pulpa Cassiæ, vel in morsulis, vel dissoluta aliquo decocto, Diasebesten, Diacathol. Diaphœnic. Polypod. sem. Cartham. Electuar. Indum minus.

Facta purgatione, mirificè extergit vrinæ vias, & reliquias humorum vacuat Terebinthina abietina, lota priùs aqua decoctionis maluarum, assumpta quantitate vnciæ vnius; vel vncia vna & semis olei amygdal. dulcium, cum saccharo. Offerenda deinde sunt auxilia, quæ tenuitate, & calore crassos humores secant, qui pertinaciter renum viis adhærentes, vrinæ transitum impediunt.

Calidam deinde renum intemperiem mitigat dulcis aquæ lauacrum: Nam suo actuali, mulcebríque calore aperit poros, lentam pituitam extenuat, resoluit humores, laxat canales, & expeditam viam præbet arenulis, sabulo, & calculo. Si desit balneum, vtere semicupio, in quod ingrediatur laborans, factum ex decocto Gramin. Camomil. Parietar. Asparag. folior. Rapham. Saxifrag. Glycyrrh. z. Asari, Artemis. radic. Eringij, sem. Lin. Fœnugræci, & olei lib. quatuor. In medio balnei, optimum erit exhibere decoctum Eringij cum saccharo, & aliquo medicamento lapidem frangente. Hoc idem præstat tribulorum decoctum, cum vnciis duabus olei amygdalar. amarar. & saccharo cando. Vel exhibeatur pellis leporis vstæ in furno, quantitas drachmarum duarum, cum vino albo.

Vtimur etiam summa cum vtilitate syrupo de acetositate limonum: Nam vias renum abstergit, & mundificat, lentos humores extenuat, lapidem frangit. Si vehemens adsit dolor, anodynis pugnandum extrà applicitis, qualia sunt Oleum Camomil. Lilior. Amygdal. Amarar. Scorpion. cum vnguento Agrip. Althææ, filij Zacchariæ. Imponatur vesica bouina supra partem affectam, plena decocto quod flatus dissoluere queat. Vomitus commendatur à Gal. *lib. de ren. dignot. & curat.* & Auicenna *loc. cit.* reuellit enim pecantes humores, & ad contrarias partes diuertit: prouocatur facillimè cum aqua tepida, vel ex decocto sem. Raphan. Camomil. & Nasturtij, aut ex frustulis Ellebori albi in raphanum immissis cum oxymelite.

Si verò neque vacuatio continua per vtramque regionem; neque attemperantia renibus imposita, vt illorum igneus calor mitescat, & temperetur; neque anodyna; neque præsidia dicta, satis sint: ne generetur humor crassus & viscidus, qui concrescens, in tophos degeneret, & lethales dolores inferat, proposito optimo victus regimine, oportet lapidem iam genitum frangere, & expellere. Hoc opus perficitur, si vrinæ viæ abstergantur, & lapides in frustula diuidantur.

At cùm calculi sint ex numero eorum, qui neque à calore, neque à frigore liquari queunt, vasorum fictilium illiquabilium instar, ideò solùm frangentibus vtendum est, qualia sunt incidentia, attenuantia, exsiccantia. Conducit etiam vsus emollientium, & humectantium, quoniam vrinæ vias humectant & laxant, & faciliorem exitum lapidibus præbent, ipsósque emolliunt & humectant, vt deinceps à frangentibus faciliùs diuidantur. Sunt autem medicamenta frangentia lapidem, Adiantum, Polium, Betonica, radix Asparagi, Rubi, Politricum, acetum scilliticum, ius cicerum, potissimùm rubrorum, Ochra, Petrosel. Apium, cicer montanum, lithospermon, à Barbaris Milium solis nuncupatum, saxifragia, vitrum vstum, stercus columbarum, decoctum virgæ aureæ, Anonidis.

A proprietate frangentia sunt hæc: Cinis scorpionum, cicadarum, vermium terrestrium, pellis leporina, caprina, puluis passerculi Troglodytici, qui celebratissimus est, dens Apri, Brassica siluestris, lapis Iudaicus, sanguis Hircinus, quæ omnia per se possunt offerri, quantitate drachmæ vnius cum vino, vel aliquo decocto prouocante vrinā. Prouocāt vrinam Apium, Petroselinū, pulegiū, Daucus, Smirnium, Valeriana, radix asparagi, ius cicerum. Si his assumptis ardor vrinæ sequatur, miscenda sunt semina frigida maiora, flores cordiales, Nenuph. hordeum. Quoniam verò agentia naturalia non operantur in instanti, sed indigent tempore, necesse est permiscere cum illis, medicamenta, quorum ope per tempus immorentur: hæc sunt adstringentia, vt Rosa, Saccharum rosac. Balaustia, Sumach, Myrtus, cortex granator. quæ etiam roborant renes, vt humores; & calculi fragmenta promptiùs expellant. Exhibendum etiam est electuarium lithon

lithontribon, Theriaca magna, Diacurcuma, Dialacca, Mithridatium, Electuariũ Ducis. Horum forma esto hæc.

℞. *Lithospermi, asparag. cinnamon. anisi, an.* ℥ v. *liquiritiæ,* ℥ j. ß. *lapidis lyncis, lapidis Iudaici, an.* ℈ ij. *sem. asparag. genistæ, melon. an.* ʒ j. Fiat puluis tenuissimus. Dosis in aurora drachma vna cum vino albo, aut aliquo decocto diuretico.

Vel ita paretur.

℞. *Cineris vitri, scorpion. radic. brassicæ, pilorum leporis, putaminis ouorum, è quibus pulli prodierunt, lapidis spongiæ, sanguinis hircini, lapidis Iudaici, acori, an.* ʒ j. *petroselin. dauci, pulegij, gummi prunor. & cerasorum, sem. althææ, piperis nigri, an.* ʒ iij. Terantur subtilissimè, & fiat puluis. Dosis eadem.

Si dolor perseueret, sedari debet balneis, insessibus, fomentis, vnguentis, emplastris relaxantibus, emollientibus. Balneum fiat ex decocto Maluar. Violar. Althææ, sem. lin. parietar. Camomil. Capillor. Vener. Liquirit. Melilot. Decoctum verò debet accedere vsque ad renes. Quòd si copiam olei oliuar. vel amygdal. permisceas, ex arte facies. Vnguenta fiunt hac forma.

℞. *Olei amygdal. dulcium, & amygdal. amarar. olei lilior. albor. & camomil. an.* ℥ j. ß. *olei scorpion.* ℥ j. *pinguedin. vrsi, anser. & gallinæ, an* ℥ ß. *adipis vitulinæ* ℥ j. ß. *mucilagin. sem. lin. & fœnugræc. an.* ℥ ß. *croci* ʒ ß. misce, fiat vnguentum.

Fomenta ex dictis decoctis parantur. Quòd si cum prædictis oleis, folia Maluar. Parietar. Bismaluæ permisceas, parabis cum vitellis ouorum cataplasma, huic vsui valde proficuum. Si verò dolor vrgeat immaniter, tunc duas vncias Olei Amygdal. dulcium exhibebis cum saccharo, & butyro. Si tamen non conquiescat, ad narcotica te conferas oportet, sed semper à mitioribus incipias.

℞. *Theriac. recentis* ʒ j. *aq. capil. vener.* ℥ iij. *syrup. capil. vener.* ℥ j. fiat potus.

Sin minus offerendum Philonium Persicum, vel Romanum: vel renibus vnguentum hoc admouendum.

℞. *Olei amygdal. dulcium* ℥ ij. *olei camomil. & lilior. albor. an.* ℥ j. *olei violar* ℥ ß. *pinguedin. gallinæ,* ʒ iij. *opij* g. vj. *croci* g. vij. Cum cera fiat vnguentum.

Si calculus è renibus euelli non possit, eum euocant mirabiliter cucurbitæ, lenito priùs dolore, remollitis relaxatis partibus, renibus primùm, deinde perinæo, & inguinibus: calculum enim euellunt ex loci angustia in loci amplitudinem, & sæpenumero tantos afferunt sanitatis fructus, vt earum effectus miraculi habeantur loco. Calculum è renibus ad vrinæ vias protrudit, arenosámque substantiam extergit, deobstruit, & prouocat vrinam Terebinthina, quæ etsi ampliùs dicatur prodesse in præseruatione, quàm curatione; tamen si cum aliquo medicamento misceatur lapidem frangente, efficaces ex se demonstrat vires. Offertur in modum pilularum.

℞. *Terebinthin. abietin.* ʒ iij. *specier. lithontrib.* ʒ j. ß. *cum oleo terebinth. & puluer. glycyrrhiz.* fiant pilulæ, & decorentur.

Vel hoc modo.

℞. *Pulu. terebinth.* ʒ ß. *pulu. liquirit.* ℈ j *cinnamom. anisi, an.* ℈ ß. *specier. lithontrib.* ʒ j. *Cum oxymelite scillitico,* fiant pilulæ, & decorentur. Dosis tres, tribus horis ante pastum.

Balsamum pro excludendo lapide, est medicamentum præstantissimum, & experimento confirmatum, ex Auenzoare *lib. 2. theizir. tract. 2. c. 7.* maximè cum vino, aut decocto diuretico permixtum. Aqua in qua per noctem madescat lignum nephriticum, calculum frangit. Aqua stillatitia fructus Brasiliensis, vocati *Ananas*, efficacissima est pro lapide frangendo, nam si in fructum viridem cultellum tersissimum trium horarum spatio immittas, ipsum liquabitur omninò: quòd si liquat ferrum, & abradit, cur calculos non comminuet aqua eius, pro vt fidissimo experimento sæpissimè adinueni? Eam ex Brasiliensi regione Hollandenses afferunt, & Lusitani nostri, nullúmque inuenitur præsidium tam potens, tam certum in frangendo lapide. Quòd si his auxiliis ad vesicam è renibus detrudatur lapis, & integer in virilis extremitate tenaciter adhæreat, quia asper, angulosus, & magnus, & multis diebus supprimatur vrina, ægerque sit in periculo vitæ constitutus, tunc satius est aliquod auxilium cum periculo tentare, quàm spe omni adempta, ægrum certò perire: Quare cum Aëtio *tetrab. 3. serm. 3. cap. 4.* & auctore *lib. de ren. dignot. & med. cap. 3.* sectio in pudendo per longum molienda est, & lapis angusto forfice eximendus.

De lapide vesicæ conuenit inter omnes, quòd eius causa sit humor crassus, lentus, & viscosus, & quòd instar calculi renum à calore concrescat. Adesse in vesica calculum cognosces his signis. Primò, quia ægrotantes pudendum scalpunt, ob pruritum quem sentiunt in pene, à vaporibus communicatum. Hunc etiam persentiscunt in principio generationis lapidis: Quum verò hic in maiorem molem augetur, adsunt cum pruritu & titillatione, grauitas, pondus, & dolor in vesica; à mole enim, & quantitate lapidis illa grauatur. Affecti, expellendi vrinam desiderio semper premuntur: nam lapis contractionem vesicæ impedit, & hac ratione vniuersa non potest expelli vrina, & à portione relicta irritatur æger, & emittendi vrinam continuò voluntas insurgit; sed multoties irruente lapide ad collum vesicæ, vrina omninò supprimitur.

Vrina est crassa, perturbata, & alba: cùm enim lapis ex crassa, & viscida materia generetur, ideò illa ex permixtione serosæ humiditatis cum viscido humore, redditur crassa, & ex partibus non rectè in calculum concretis, perturbata apparet, & crassa, instar luti in aqua dissoluti, in qua sæpè mucosus humor, aliquando arenæ subsident. Accedit signum positum à Gal. 1. *de loc. c. 1.* Nam vrina suppressa ex lapide cognoscitur, si leuatis pedibus patientis, & vniuerso corpore concusso, liberè excernatur, aut si immissa fistula ænea id contingat; indicium enim est lapidem vesicæ separatum fuisse à vesicæ collo. Adde notissimum aliud signum, si digito immisso per anum, lapis tangatur: vel durities illi proportionalis sentiatur.

Calculus vesicæ, funestus, miserabilis, & atrox est affectus: Nam neque curatus, neque citra curationem, periculo vacat, imò suppressa vrina, dolore, ac vigiliis ægros conficit. Si præsidia tentes expurgantia: hæc nullam vtilitatem præstant, quia calculosa durities ea temnit, & respuit, cùm pars affecta à viis ductuum sit valde remota. Si apertionem tentes inter pudendum, & anum, & lapis sit magnus, per angustam viam extrahi haud potest; & facto vulnere, superueniente inflammatione, conuulsione, & febri, plures è vita decedunt. Si est minor, vel non apprehenditur, vel apprehensus protinus effugit, aut frangitur, quo fit vt irritum plerumque fiat lethale vulnus. Qui verò est mediocris magnitudinis, tutiùs educitur.

Curatio iisdem remediis instituenda est, tam in præseruatione, quàm curatione, quibus calculum renum tractandum esse prædiximus, cùm vesicæ lapis idem sit affectus cum renum calculo. Distant ambo in intensione, & efficacia præsidiorum: cùm enim vesicæ lapis deterior sit affectus, vehementiora auxilia requirit. Quòd si his auxiliis fieri non possit, vt calculus in vesica non concrescat, imò genitus accrescat in grandiorem molem, & auxiliis frangi non possit, quin supprimat vrinam, tunc in robustis pueris, & senibus vsque ad sexagesimum annum, sectio, licèt cum periculo, tentanda, cuius ope aliquos fuisse curatos experimento compertum est. Quapropter vbi vltimum remedium experiri oportet, præparato, & expurgato priùs corpore, incidi super vesicæ ceruicem iuxta anum cutis, plaga lunata, vsque ad ceruicem vesicæ debet, vt eleganter

lib.7.cap.26. Celſus edocuit, quo loco modum inciſionis,& alia omnia quæ tunc obſeruanda ſunt, propoſuit diligenter, & recentiores ſedula cura cum feliciſſimo euentu ſunt imitati.

OBSRVATIO I.

Conſerua ex ligno Nephritico, pro præſeruatione, & curatione calculi præſtantiſſima.

REnum obſtructio frequentiſſimam habet cauſam, calculum; rariùs à ſola craſſa, lentáque pituita obturantur. Vtramque cauſam inter cætera præſidia amolitur lignum Nephriticum: nam calculum minuit, & atterit, & viſcoſum humorem, arenoſámque ſubſtantiam abſtergit, & vaſa vrinaria proprietate quadam mundificat, & repurgat; quare magis prodeſt in præſeruatione, impediendo hac ratione ne generentur calculi, quàm curatione, etſi in hac, ſuam etiam, eámque non contemnendam vtilitatem præſtet. Auxiliatur inſuper iis, qui citra calculum, vrinæ ſuppreſſione ob mucoſam pituitam ſuborta, & flatu laborant. Affertur ex noua Hiſpania,& eſt craſſum, & enode, materie pyri. Et licèt ſolùm eo vtantur Medici, aſſulatim, & minutim inciſo,macerato in aqua limpidiſſima, & relicto in ea quovſque à bibentibus abſumatur, quæ poſt dimidiam horam ab infuſione ligni, cæruleum colorem dilutiorem contrahit, cum qua diluitur vinum, & non ſolùm in renum vitiis, ſed iecoris, & lienis obſtructionibus,cùm calidum, & ſiccum ſit in primo gradu, mirabiles effectus ex ſe præbet; tamen ex eo in puluerem tenuiſſimum redacto, conſeruam paro, & miſceo alia medicamenta, quæ ſimiles facultates ſortiuntur, i.nò puluerem in vinum, & ius carnium immitto, in d ctos vſus. Conſeruæ doſis alternis diebus pro præſeruatione, ſunt drachmæ duæ, ſuperbibito vino tenui Rhenano, vel ſimili. Pro frangendo,& expellendo lapide,ſingulis diebus vtor in aurora, quantitate vnciæ dimidiæ: Fiat hoc modo.

℞. Ligni nephritici in ſubtiliſſimum puluerem redacti, ℥ ij. *lapidis Iudaici præparati cum ſucco limonum* ℥ j. *ſpecier.lithotrib.* ʒ ij.*cicer.rubror.* ʒ iij *ſem.raphan.* ʒ iij. *Theriac.mithridat.an.* ℥ ij.*ſemin.veronic.* ℥ ij.ß. *flor. alth. bugloſ.& violar.an.* ʒ ij.*radic.fenicul.acori*, *gentian.an.* ʒ v. *milij ſolis* ℥ ß.*lapid.lyncis*, ʒ j.*radic.anonidis, eringij, bardan.an.* ℥ j.*virgæ aureæ*, ʒ iv.*ſanguin. hircin.* ʒ ii.ß.*ſemin. meſpilor.* ʒ ij.*pulu.auis Troglodytic.* ℥ ß.*ſacchari candi*, ℥ j. *penidior.* ℥ ij. Omnia excipiantur cum ſaccharo, ℥ ij. Oxymelitis ſcillitici,& ℥ iij. ſyrup.capilli vener. adde *Aniſi*, ʒ j. *cinnamom.* ʒ ij. & ſec.art. fiat. conſerua.

Vel ex puluere ſolo ligni nephritici, cum ſaccharo, fiant etiam tabellæ,vel conſerua.

OBSERVATIO II.

Calculorum incredibilis numerus, diu citra noxam excretus.

QVidam florente ætate præditus, arenoſa, calculoſáque natiua conſtitutione ita erat affectus, vt à pueritia totam ferè vrinam excerneret arenoſam: in iuuentute, calore intenſiori facto, & lutulenta materia in lapides coacta, ſingulis diebus emittebat ſexaginta, & aliquando plures, calore albos,terſos, rotundos, duros, lucidos, ciceris paruiſſimi magnitudine,(margaritas diceres ſubalbidas) quos citra moleſtiam, dolorem, vrinæ ſuppreſſionem, ardorem, aut incommodum vllum emittebat ſemper. Hic omnibus celebratis auxiliis, à tanto malo minimè leuari potuit.

OBSERVATIO III.

Sabulum quotidie excretum per vrinam in copia multa.

GErmanus quidam in conſiſtente ætate conſtitutus, ita calidiſſimo temperamento erat præditus, vt circa renes, & iecur, ardorem aſſiduè intolerabilem perſentiret. Hic cùm vorax eſſet, & Baccho nimiùm indulgeret, arenoſum ſedimentum emiſit ſex annis continuis, in copia tanta, vt colata vrina, reſideret in panno lineo ſabuli dimidia libra, excreta cum ardore ſummo. Is plura tentauit, incaſſum tamen, auxilia. Hic præter balnea, attemperantia præſidia,intus & extrà admota, ſolo Spadanarum aquarum vſu leuamen accepit.

OBSERVATIO IV.

In fœmina repertus miræ magnitudinis lapis.

FOeminas licèt rariùs dolore nephritico accerrimè tentari, experimento fidiſſimo auctores comprobarint: tamen iſtiuſmodi cruciatu vexata quinquagenaria, & duodecim diebus ſuppreſſa vrina, celebratis pluribus auxiliis, ſolùm balneo oleagineo adiuta, excreuit cum vehementi dolore,parientis inſtar,calculum oblongum, duriſſimum, aſperum, inæqualem, ſubnigrum,qui pendebat grana.37.

OBSERVATIO V.

Suppreſſionis vrinæ cauſa rariſſima.

SEptuagenaria cùm vrinæ ſuppreſſione premeretur immaniter, adhibitis præſidiis leuata eſt. Ecce poſt duos menſes guttatim eam cœpit excernere, cum renum,vreterum, & veſicæ dolore ſummo. Tandem diu his tormentis cruciata, nullo modo potuit reddere vrinam per decem dies, etſi illi plura fuiſſent ad excludendum calculum, quem Medici vnanimiter rebantur eſſe mali cauſam, auxilia machinata. Illa ergo omninò ſuppreſſa, animi deliquio arrepta,ex halitu forſan putrentis lotij concitato, occubuit. Secto cadauere patuit omnibus nôn fuiſſe lapidem, ſabulum, aut grumum, ſed lentam, gypſeámque pituitam, ob quam vreteres veluti callo erant obſtructi, qui exitum totalem vrinæ emittendæ denegauit.

OBSERVATIO VI.

Vermes viui in renibus inuenti, eorum abſceſſum ſimulantes.

OLyſſipone in Xenodochio militum Hiſpanorum, meis oculis vidi exemplum admirandum. Decumbebat in lecto iuuenis quidam, ſatis robuſtus, & fortis, & qui à pueritia veluti dolore renum fuerat oppreſſus, qui ſenſim ac ſine ſenſu, pedetentímque ita accreuit, & immaniter illum excarnificauit, vt ſpretis omnibus præſidiis tam vniuerſalibus, quàm particularibus, eum per duos annos ad mortis fauces deduceret. Extenuatum eſt corpus cum febre iugi. Inſolenter illum vexarunt ſitis, ardor ſenſatus in regione renum, alui nimia adſtrictio, vigilia importuna. Demum accedente nimio faſtidio tabidus vitam finiuit. Adfuit Medicus doctus,in offerendis præſidiis ſatis diligens,præſtò ſemper fuit Chirurgus eximius, qui Gulielmus vocabatur. Hic cadauer diſſecuit, adſtante eruditorum Medicorum, & Illuſtrium Virorum corona, & quæſito loco in quo adfuit mali cauſa, nempè renibus, in quibus æger

dicebat

dicebat lignum acutum, aut cultellum se portare infixum, inuenti sunt in vtroque renum cauo, vermes crassi albi, viui, dimidij digiti indicis longitudine, qui interiora ita arroserant, vt totum corpus contabefecerint.

CAPUT XVII.

De Diabete.

Definitio.

Galenus *lib.6.de loc. affect.cap.* 3. caput de Diabete adstruit, quod licèt curaturo Medico non sit summoperè necessarium, quia hic affectus infrequens est, rarissimus, & ab eo bis solùm visus; quem in Occidente nunquam se vidisse, *part.8. Aph.* Rabbi Mosses affirmat, tamen cùm post Galenum plures eum tractasse, & curasse glorientur, necesse est de eo aliqualem facere commemorationem.

Diabetes ergo nihil, aliud est, teste Aëtio *tetrab.2.serm.1.cap.1.* quàm affectio diuturna circa renes consistens, multum potum inducens, vnà cum hoc, quòd quicquid bibitur simul vt acceptum est, per vrinas eiicitur. Paulus verò *lib.3. cap.45.* sic definit: potionis transmissio est, protinus, qualis fuerit assumpta. Galenus *loc. cit. de loc.* sic ait: velox exitus existit per vrinam, ac exuberanter, eius quod potatum, eodem à sua qualitate non mutato. Ita definiunt Oribasius *lib.9.synops.cap.35.* Trallian. *lib.9.cap.8.* Aëtius *tetrab.3.serm.3.cap.1.* Auic. 19. 3. *tract.2.cap.17.* Haly Abbas 9.*Theoric.cap.34.*

Opportunè expendendum est: *Vtrùm diabetica passio ad solos renes sit referenda?* Hoc enim affirmat Galenus *lib.6.de loc. cap.* 2. absonum enim putat hunc affectum referre, ventriculi, intestinorum, hepatis, aut venarum quæ in mesenterio sunt, seu earum quæ ab hepate exortæ ad renes tendunt, imbecillitati; neque etiam vesicæ, nam neque ea à renibus vrinam trahit, sed ipsi per vreteras excernendo, in vesicam mittunt, quemadmodum neque intestina à ventriculo attrahunt.

Sed contrà obiiciuntur nonnulla, quæ pro maiori explicatione expedire oportet: Et primò. Si cum siti iecoris vehementi, orta ab immodico calore, eius retentricis imbecillitas iungitur, sine vlla mora potus ad renes commeabit, & ab illis in vesicam, fietque velox, & perpetua lotij profusio. Insuper & non minùs si membra omnia mictioni præposita, perinde atque canales laxentur. Ergo insufficienter videtur Galenus 6.*de loc. cit.* solis renibus diabetem addixisse.

Deinde. Quanquam membra inanita trahant, & arescentia, seu æstuantia, in siccitatis, æstûsque subsidium appetant liquorem, solus tamen ventriculus, in quem tota tractio terminatur, 4. *de vsu part.* 7. famescere ac sitire dicitur. Igitur cùm proposita affectio inexplebilem sitim potissimùm importet, ad ventriculum ipsum propriè pertinebit, non secùs quàm lienteria, & fames canina, licèt etiam in iis fluxus sine intermissione iungatur. Vel cur ad vesicam non referatur immodicè trahentem, & præ retentricis imbecillitate continere nequeuntem, si suos habet oblongos villos, quibus ad sese per vreteres serum pellicit, 5.*de vsu part.cap.15.* sæpéque siue imbecillitata, siue resoluta, continuum, atque inuoluntarium concitat vrinæ fluorem?

Dic. Quamuis æstuans iecur inexplebiliter ferè sitire faciat, & ex nimio ardore roborata, auctáve tractrix, vehementer attrahat, & ventriculum celeriter exhauriat, non sugit tamen potum sincerum, perinde ac renes, quibus est innata proprietas pelliciendi liquorem; si verò præ tractricis debilitate non retineat, simul cum potu cibum etiam distribuet, nec ad solos renes, vt diximus, atque adeò velox totius potus profusio in vesicam, nec diabetes succedet. Quamuis autem Aretæo, & Auicennæ, ex meatuum laxitate oriri etiam dicatur, dictis non repugnat; cùm ad debilitatem renum, laxitas, & apertio viarum principalium vrinæ sequatur, ipsisque ab igneo calore (quæ est causa frequentior) immodicè sitientibus, vniuersus potus à ventriculo rapiatur. In hunc verò licèt tractio terminetur, & quia eius appetentia est animalis, sitis manifestetur præcesserat tamen inexplebilis illa renum, à qua concitatur, quæque tractionis antecedentium partium, venæ cauæ, iecoris, & mesaraicarum, quin & ipsius ventriculi, causa existit; ac proinde meritò Galenus antecedentes tractiones ad diabetem pertinere dixit, hoc est, ad vrinæ profluuium perpetuum, & continuum, ex immodica renum tractione, & omnimodo retentionis defectu ortum; nec enim tantùm importat sitim simpliciter, quæ solius ventriculi est, sed renum potissimùm, cum aliis explicatis.

Non posse autem ad vesicam referri propositum morbum, constat, quoniam serum, vt diximus, pellentibus renibus, per vreteres descendit in vesicam, non trahente ipsa; quemadmodum nec in intestina chylus, eorum vi, sed proppellente ventriculo: Nam recti villi quos habet vesica, faciunt ad ingressum vrinæ in ipsam, non ad tractionem è renibus; neque enim per vreterum inanitatem ad renes vsque diffunduntur, (quod tamen oportebat, si tali muneri inseruirent) sed extremitatem tantùm vreterum ferè contingunt, ad ingressum iuuandum, qui difficilis est, facilis per vreteres ipsos descensus: solet autem natura villos tantùm addere, gratia delationis promouendæ, vbi vel materia per longum spatium deferenda est, vt in sanguinis distributione per vasa; vel difficilem habitura commeatum, vt serum ad vesicam.

Nec illud dissimulandum dubium: *Vtrùm Diabetes subitò, an paulatim generetur?* Videtur enim huiusmodi morbi diuturna creatio, & quæ longo tempore parturitur, vt loquitur Aretæus, nec 6. *de loc.* 3. Galenus diffitetur, dum ait paulatim crescere: Iam si hoc agnoscunt omnes, referentes huiusmodi affectum inter chronicos, quomodo subitò fieri dicetur, & veluti iam in vigore constitutus apparere more acutorum, quorum principium, & augmentum propter breuitatem non sentiuntur, quanquam necessariò præcesserint: Nam dici subitò accidere, quia cùm symptoma sit virtutis naturalis, sine sensu fit, præterquam quòd Auicennæ non placet, 19.3.*tract.* 2. *cap.* 17. quia non minùs in diabete sensus adest, & voluntas retinendi vrinam, quàm fæces in lienteria, atque adeò pariter, sine voluntate, ac sensu, & coactè fiunt: innumera ferè symptomata ad animalem virtutem pertinentia subitò eueniunt, multáque paulatim, facultatum naturalium. Dic, quòd quamuis Diabetes incipiat paulatim, & insensibiliter veluti vires latenter capiat, & non nisi tardè veluti factus agnoscitur, non ita subitò in breui tempore, ac morbus acutus.

Superest discutienda celebris disceptatio: *Vtrùm Galenus diabetem caninæ appetentiæ rectè comparauerit?* Summus Medicorum strategus *lib.6.de loc. affect.cap.3.* diabetem similem facit affectum cum lienteria: sicut enim debilitata ventriculi retentrice, accidit per inferiorem ventrem assumpta illicò expelli absque vlla transmutatione sui, quem affectum, læuitatem vocat intestinorum; sic ob debilitatem renum, sequitur interdum tam celer, perpetuáque vrinæ excretio, vt ebibitum, simul vt potatum est, sine vlla mutatione, plus iusto per vrinam excernatur, & fit velox transitus liquoris ebibiti, qui nihil immoratus in renibus, ocyssimè foràs emingitur.

Sed hoc placitum excutiendum est: Si enim animalis est ventriculi cupiditas, qua cibum, potúmque appetit, illa

illa autem renum, imò omnium membrorum, quæ sibi necessaria, & deficientia quærunt, omnino naturalis; atque eiusdem ordinis cum appetendi actione censetur tractio, siue trahens facultas eadem dicatur cum appetente, siue ab ea diuersa: qua similitudine renum attractio ex caua, cohærebit cum alimenti tractione ab ore in ventriculum, maximè cùm deglutitio perficiatur musculis ad gulæ initium insertis? quod præter Auicennam 1.1.*doct*.6.*cap.vlt*.& 16.3.*tract*.1.*cap*.1. docuit Galenus *lib. de dissect.vocal.instrum. cap. vlt.* cùm iuxta illius sententiam, motus omnis musculorum voluntarius sit, & animalis.

Dic, esse symptomata diuersarum facultatum, atque licèt diuersa, non impedit conuenire in aliis, appetendi nempe insatiabilitate, & trahendi vehementia. Vt verò superior Galeni doctrina intelligatur rectè, agitandum: *Vtrùm deglutitio sit actio animalis,& tractio renum à caua naturalis?* & num adeò inter sese assimilentur hæ tractiones, vt ambæ pariter, ventriculi scilicet ab ore,& renum à caua, naturales sint, à virtute naturali profectæ; an verò illa, hoc est, deglutitio, functio sit animalis, voluntaria & imperata; altera naturalis? Et transglutitionem quidem, non à sola vi naturali, sed ab animali etiam seu voluntaria per musculos fieri, suadent aliqua, nec inualida, (non quòd ad animalem ventriculi appetentiam sequatur: multæ siquidem actiones merè naturales fiunt, nonnisi præcedente sensatione, vt vrinæ, & fæcum excretio) sed primò, quia feriante omnino tractrice naturali ventriculi, vbi volumus, alimentum ingerimus, quin & pro arbitrio continemus in ore, vel inuito, & vehementer appetente ventriculo: Nam & in media coctione, (quo tempore concoctrix, retentrixque facultas agunt, & quiescit attractrix, cuius otium illæ excipiunt) imò & præsente spontino vomitu, quem expultrix, retentrici opposita exequitur, & cum fastidio ingenti, si libet, deuoramus. Igitur negari non potest, quòd voluntas habeat ingressum in deglutitione, & per consequens animalis facultas.

Secundò. Si merè naturalis esset transglutitio, perpetuò fieret alimenti tractio in animalibus, similiter atque in plantis. Sed non decuit animalia ad perfectiores sensus, & motus creata, perpetuò occupari instar plantarum, in quærendo, sumendóque alimento. Igitur alimenti deglutitio non est naturalis, sed ab arbitrio dependet. Adde quòd si hac ipsa de causa, & vt ex Platonis sententia scribit Galenus 4. *de vsu part.* 18. ne hominis vita sordida foret, & à Musis, & Philosophia aliena, decuit, ne perpetuò egereret, vim animalem præesse fæcum excretioni, haud dissimiliter oportuit etiam, ex eadem ratione, præsidere voluntatem, & virtutem animalem primo ingressui alimenti; perpetuò siquidem egererent, quæ assiduè, & sine intermissione vescuntur.

Tertiò Inflammatis, vel resolutis musculis gulam circumdantibus deglutitio manifestè impeditur, vt constat ex Galeno *lib*.4. *de loc. cap.* 3. vbi ex sententia Hippocratis, 2. *epid.sect.* 2. *ad fin.* inter anginæ species eam numerat, in qua interni musculi gulæ inflammantur, cum magna transglutiendi difficultate, cuius etiam meminit Auicenna 9.3. *cap.* 8. De transglutitionis verò defectu, ex eorundem musculorum resolutione, mentionem fecit Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 33. cum Halyabbate *lib.* 9. *theoric. cap.*24. At nisi musculorum ope, & virtutis animalis, perficeretur deglutitio, impediri nequaquam posset, vel auferri ad eorum resolutionem. Igitur præter tractricem naturalem, concurrit etiam vis animalis, quæ per musculos operatur, ad delationem alimenti ab ore in ventriculum; atque adeò deuoratio non est motus solùm naturalis, sed simul ex animali, seu voluntario compositus, vtpote per musculos etiam factus, sic rectè prouidente natura, ne si naturalis tantùm foret, & perpetuus, animal à dignioribus operationibus auocaret; vel si soli voluntati committeretur, per desidiam, aut obliuionem cum vitæ discrimine omitteretur, cohiberetúrve.

Neque his repugnat Galenus *lib.6.cap.* 3. naturalem appellans motum transglutitionis, atque adeò significans ad naturam nostram pertinere: Nam quia post primam deuorationem ad guttur, quam gula musculis exequitur, maxima deglutitionis pars à tractrice naturali fit, ministerio villorum, naturalem simpliciter dixit transglutiendi motum, non negans id quod expressit *cit. de dissect.vocal.instrum.* musculis simul etiam peragi.

Minùs obstat, quod contra Auicennam, & ita opinantes, contendunt plures, ex eo potissimùm quòd gulæ, seu œsophago nulli musculi insunt, alioqui futurum, vt etiam inter vocis instrumenta, œsophagi orificium simul cum epiglottide numeraretur, quod nemo tam Philosophorum, quàm Medicorum, ausus fuit vnquam affirmare: Licèt enim gula peculiares musculos non habeat, ex numerosis tamen laryngis, cùm quidam gulam ipsam circumdent, & gutturi connectantur, iis vtitur ad detrudendum alimentum; voluit enim natura, vt deglutitionem etiam iuuarent, licèt ad vocem potissimùm fuerint destinati, *cit. de dissect. vocal. instrum.* Et de his intelligendus est Auicenna, vbi de lacertis meri fecit mentionem, eorum enim ope animal pro arbitrio alimentum detrudit in stomachum, concurrentibus simul alimenti ipsius grauitate, naturali tractrice, & oblongis, seu rectis villis, quibus operatur. Num verò iuuet expultrix cum suis circularibus, *cap.* 10. *lib. superioris, tit. de gulæ paralysi*, est explicatum, & docent Halyab. 3. *theoric. cap.* 24. Auerrhoës *lib.* 2. *collig. cap.* 9.

Verùm quomodo rectis villis trahendi munus perficiatur, non satis constat: quidam enim opinantur villos ipsos priùs extendi vsque ad contactum alimenti, (trahi siquidem nihil potest ab aliquo, nisi trahens, & trahendum adhæreant) cúmque gula non pertingat alimentum deglutiendum, necessarium omnino erit ad epiglottim ascendere, vt *cit.loc.* testatur Auerrhoës, atque adeò rectos villos per quos attrahit, primùm extendere deinde quiescente parte inferiore villorum, interim dum superior apprehendit, séque colligit super contractum alimentum, eóque apprehenso paulatim quiescit, contrahere, & in ventriculum detrudere; ita vt duobus motibus constet deglutitio, tribúsque quietibus, duabus scilicet numeratis, & tertia quæ motibus contrariis omnino interponitur: Necesse verò esse, motum illum dilatationis præcedere, præter adductam causam, confirmant ex Galeno 3. *de nat.facult.cap*.8. vbi non aliter ventriculum per gulam cibos attrahere asseuerat, quàm nos manu eos admouemus: cùm ergo priùs extendatur manus ad cibum capiendum, quàm contrahatur, vt ori possit admoueri; similiter, &c.

Insuper, ex eodem Galeno *ibidem*, nobis deglutientibus, larynx, manifestè sursum eleuatur. Sed laryngis tunica, continua est cum gula. Igitur hæc pariter cum illa inter deuorandum extendetur. Præterea. Vbi datur constrictionis motus, concedenda est etiam distentio. Sed hæc ex sententia Arist. *lib. de respirat.* antecedit. Igitur priusquàm contrahatur gula, dilatatur ad deglutiendum præsertim docente ipso Arist. 8. *Hist.animal.* famis tempore non solùm gulam promi, sed & ventriculum ipsum in os aliquando ferè demandari, prout refert Galenus 3. *de facult.cit.*

Cæterùm non extendi rectos villos cum gula, ad deuorandum, sed contrahi tantùm, præterquam quòd nunquam Galenus ipse de tali extensione meminit, sed de sola retractione deorsum, & per eam cibum in ventriculum detrudi passim docet, vbi de proposito loquitur; & manifestè deducitur ex eo, quoniam si vnus oblongus villus sat esset ad naturaliter dilatandum,

&

& constringendum gulam, vnus perinde musculus sufficeret ad similes motus arbitrarios peragendos. Atqui ad extendendum, & contrahendum quoduis, natura parauit oppositos musculos, internum, & externum, quorum contractione pro arbitrio dilatetur, vel constringatur. Igitur vnus, isque rectus villus internus, se simul, & gulam non extendet, & constringet; præsertim cùm vna tantùm sit, tam musculi, quàm villi operatio, contractio nempe suæ longitudinis.

Deinde vna facultas cum vno instrumento vnum tantùm peragit, & potest. Igitur tractrix, eiusdem recti villi beneficio non extendet, & constringet gulam, nec villus ipse, cuius naturalis operatio est contractio, se ex natura vnquam dilatabit, maximè nulla ad id cogente necessitate, cùm vel ex ipso Galeno 3. *de nat. facult. cit.* & alibi, vtræque gulæ tunicæ, per quas sui villi protrahuntur vsque ad os ipsum pertineant, & ad alimentum trahendum pertingant.

Quanquam verò per gulam, & recta illa stamina, veveluti per manus ad se ventriculus trahat, & ventriculi tractio cum illa manuum assimiletur, non proinde necesse est, quod sicuti manus priùs extenditur, quàm contrahatur, idem etiam fiat in ventriculi tractione: nam præterquàm necesse non est similia in omnibus conuenire, etiam mesaræi venæ iecoris manus dicuntur, nec ideò tamen dixeris ad attrahendum distendi.

Iam verò inter deuorandum quantum larynx eleuatur, tantum subsidet gula, trahiturque deorsum ob eiusdem tunicæ continuitatem, tantum abest quòd pariter cum larynge sursum feratur, *cit. de nat. facult.* non secus ac in ferrea rota (cuius exemplo vtitur Galenus 7. *de vsu part. cap.* 7.) quæ ciconia, seu scrobs appellatur, vno vase subsidente, vas alteri extremo catenæ alligatum in sublime effertur. Non negamus autem membrum quod constringitur, posse dilatari, sed non extensione villorum, cùm tam extensio quàm constrictio membri contractione villorum perficiatur, neque eisdem, sed oppositis, prout varij exigunt motus.

Denique in ingenti fame ventrem sursum in os rapi, præsertim in piscibus, quibus prope os situs est, *cit. de Hist. animal.* 2. non probat inter deglutiendum extendi, sed quemadmodum vterus in partu præ expulsionis conatu, quem non extentus, sed contractus adhibet, ad fœtum extrudendum, plerumque simul etiam procidit, & relaxatur, dum alterum nititur deiicere; ita & ventriculus præ vehementi fame immodicè sugens, totus ferè extra rapitur ad ingerendum, contractus tamen. Ex quibus ad quæstionem in initio propositam patet responsio.

Causa.

Agitandum modò de causa Diabetis: *Vtrum à calida renum intemperie oriatur semper?* Cui quæstioni affirmatiuè priscorum doctissimi respondent. Si enim Galeni doctrinæ est standum, affirmantis renes in hoc affectu excellentissimam vim in attrahendo obtinere, cur à frigida intemperie oriri affirmabimus, cùm à calida intemperie attractionem fieri, à frigida impediri, vnanimiter Medici, & Philosophi contestentur. Deinde hypochondriorum, vniuersique corporis æstus, & ardor insignis, qui diabete correptos grauiter infestare solet, in renibus succensam esse calidam intemperiem planè demonstrat, & in hepate, & genere venoso, vehementer fixam, à qua sanguis liquatur, funditur, & eius maior portio in serum mutatur, & à renibus attrahitur, cuius nimiam quantitatem cùm retinere nequeant, ad vesicam protrudunt, hincque tanta lotij copia emittitur. Hac ratione corporis moles extenuatur; quare Aretæus *lib.* 2. *de caus. & sign. diuturn. morbor. cap.* 2. diabetem esse scripsit, carnium, ac membrorum colliquationem in vrinam.

Præterea liquare, fundere, separare, attrahere, solùm à calore perfici posse, adeò notum est, vt probatione non indigeat, & dilucidè firmauit Gal. *lib.* 5 *simpl. c.* 13. §. *Siquidem quò facillimè ad se trahant renes, quod in sanguine aqueum, tenueque, ac serosum est, vtraque hæc conferunt, nempe totius sanguinis primùm fusio, deinde separatio, quorum neutrū absque valido calore peragi queat.* Adde quòd prisci, maximéque Trallianus, vniuersi corporis refrigerationem, & humectationem, in his qui diabetem patiuntur, commendarunt, nempe lactis, præsertim ouilli potum, quia humectat valde, suauiter attemperat, vnáque incrassando, sanguinem fusioni minùs aptum reddit. Demum, diabetici curantur sicut hectici, balneo, quia ambo calida intemperie laborant.

Neque obiicias contrà sentientem Aretæum, & Auicennam *loc. cit.* §. *Ex frigore dominante corpori, aut renibus. Et quandoque facit illud potus aquæ frigidæ, aut obsessio vehemens frigoris in totum penetrantis, &c.* qui hunc affectum à frigida renum intemperie oriri persuasere sibi; maximè cùm sic affecti vrinam emitant crudam, quam à sola debilitate; orta ex frigiditate emanare non eunt inficias: Nam immediata diabetis causa, est immodica intemperies calida, quam ab excedenti frigiditate, hoc est, natiui caloris inopia proficisci certum est, Quare à positiua caliditate per se, diabetes; à priuatiua, per accidens, hoc est, debilitate natiui coloris, quandoque emanat, putredinis instar, quam ab excedenti caliditate, & à peregrina frigiditate scaturire, 4. *meteor.* 1. Philosophus concedit.

Sciscitandum deinde: *Vtrum omnes naturales facultates in diebete sint oblæsa?* Nam Galenus 6. *de loc. cap.* 3. attractricem, & retinentem summoperè lædi affirmat, & *lib.* 1. *de crisib. cap.* 12. virtutem retentricem simul, atque etiam alteratricem eorundem renum extinctas, seu ablatas esse in hac affectione asserit. Quare tres diuersæ renum facultates in diabete oblæduntur: Attractrix immodicè attrahit, & hac ratione plurima vrinæ copia ad renes accedit; retentrix officium suum non peragit, alioquì non tanta celeritate vrinæ profluuium sequeretur; sed cùm serosa materia in renibus non persistat, idcircò alterationis ablatio adest: Verùm attractrix primò & per se læditur, retentrix adeò imbecilla est, vt ablata dici possit, concoctrix ideò extincta est; quapropter vrina excernitur cruda, & incocta.

Cùm verò ab intemperie calida renum, cui illicò iecoris, & venarum nimia caliditas iungitur, hoc vitium emanet, necesse est vt biliosi, & acris humoris in corpore copia excrescat, maximè si præcesserint febres ardentes, æstiuo præsertim tempore generatæ, ciborum calidorum, & mordacium vsus, vini generosi immodicus potus, immodicum exercitium, importunæ vigiliæ, applicatio ad ignem iuxta renes, Venus immodica, & alia quæ calefaciunt iecur, venosum genus, & corpus vniuersum; pro salsorum, & acrium humorum copia propullulat.

Signa.

Signis euidentibus cognoscitur hoc malum: Nam copiosior multò redditur vrina, quàm potus assumitur, quia ab immodico, & exurente calore renum, tota serosa humiditas liquatur, & attrahitur, & cum ea partium congenita humiditas resoluitur, & euanescit. Quapropter viscera ipsis exuri videntur, animo linquuntur, fastidio premuntur, ex ore saliuam albam, & spumantem reddunt, siti incompescibili vexantur, & ex violenta seri attractione illis abdomen corrugatur, tandem hectica febre detenti, extenuantur & contabescunt.

Præsagium

Præsagium.

Ex superioribus manifestè patet, quàm dirus, pertinax, & exitialis sit affectus hic, qui si semel inuaserit, (rarò autem accidit) interficit: Nam ob excedentem renum caliditatem, non solùm humores venarum, verùm etiam totius corporis immoderatiùs liquantur, & attrahuntur; quare subsequitur retorrida siccitas, velut in marasmo accidit persæpe, quæ in immedicabilem tabem transit necessariò, maximè cùm plures instrumentorum cuiusque generis actiones, & vires sint impeditæ: quæ si ex toto perierint, aut sint abolitæ, deterrimus est morbus, & nullum postea æger remedium habet.

Curatio.

In pluribus conuenit huius affectus curatio cum hectica febre: quoniam in sex rebus non naturalibus is ordo seruandus est, vt corpus refrigeretur, & humectetur, firmentur renes, & eorum exuberans caliditas attemperetur. De magnis auxiliis sic determinandum: Si affectus incipiat, & vires adsint, ad ventilandum, & refrigerandum, sanguis è basilica potest emitti. Lenia expurgantia in eundem vsum possunt concedi, quæ acrium humorum momentum per aluum deturbent, prout *lib. 2. Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 138. docuimus. Vomitus prodest, præsertim quibus salsa pituita in ventriculo abundat. Clysmata vtilia, si sint lenia, & quæ renum calidam intemperiem demulceant. Balnea summoperè iuuant, linimenta, vnguenta super renes, & hepar apposita, summo sunt ex vsu. Narcotica valdè prosunt: nam attemperant renum feruorem, profluuium coërcent, somnum conciliant. Quòd si salsa pituita, acris, & mordax, è capite in renes decumbat, Fontanella brachiis affixa mirificam vtilitatem præstat. Quoniam verò horum remediorum formulas ad refrigerandos renes, & hepar, *cap. de Tertiana exquisita, & Hectica, lib. 4.* sumus vberiùs descripturi, & in aliis locis sunt res propositæ; idcircò modò calamo habenas præstare satius duco.

OBSERVATIO.

Diabetes, frigidißimo balneo, curatus.

Homo erat in iuuenili ætate constitutus, gracilis, iracundus, & vini potui generosi valde assuetus. Hic febri ardente oppressus, & curatus, in diabeticam incidit passionem; nam quemcunque liquorem bibebat, illicò inalteratum per vrinam reddebat. Hic, cùm arderent viscera, dorsum peruri videretur, sitique premeretur incompescibili, quotidie nonaginta ferè libras tum aquæ, tum cereuisiæ ebibitas, citissimè per vrinam excernebat, nulla in colore, sapore odore mutatione facta. Plura, sed citra fructum vllum auxillia tentata. Tandem cùm in dies extenuaretur magis, & præcordia flagrarent incendio, subitò in lacunam aqua gelidissima plenam nudum sponte sua sese proiecit, sæuiente bruma. Sequenti die potauit minùs, non tam angustiosa siti oppressus. Vtilitatem contemplatus, idem prosequitur auxilium, per horam in balneo frigidissimo immoratus; in quod cùm viginti dierum spatio semel in die in

A aurora ingrederetur, ex toto sitis est ablata, renúmque retentrice robustiore facta, vigorosior est redditus, & vrinam tempestiuè excernebat, nulla in posterum siti cruciatus.

Verùm hic liber iustam iam est adeptus molem, in quo, sicut superiore, & cæteris, ne mireris quòd crebriter in Galeni vireta, cuius doctrinam inconcusso animo tuemur, diuertamus: Nam vir est in medica scientia celebris, & qui voculis nostris, vel indisertissimis haudquaquam indiget. Si quid tamen in hac industria nostra, vel eloquentiæ, vel bonarum artium cognitionis eluxit, si quid fuimus, id omne vel nos à Galeno accepisse, vel ipsum sibi se defendendo suppeditasse, facilè existimari patimur, ac volumus; maximè cùm vniuersæ Reipublicæ medicæ, illius illuceat summa sapientiæ amplitudo, atque maiestas: quare remis B velisque, hucusque sumus adnixi, vt huius artificis eminentissimi doctrina suo restituatur nitori, ab omníque prorsus labe defæcata, sincera, & integra in Medicorum aras offeratur.

In huius ergo facundissimi auctoris scriptis, in libris de locis affectis, sec. gener. & sec. loc. plurima morborum genera reperiuntur, quorum ille ex sua, & veterum mente peculiarem curationem instituit, quæ ad partes vitales, & naturales pertinere videntur, de quorum curatione in his libris non meminimus, quia ad symptomata febrium possunt reduci. Quare ne in vastam molem hæc excrescant volumina, néve eadem iterum repetamus, placuit ad *librum 5.* in quo de curatione symptomatum febrium agendum est apprimè, C eorum praxin reseruare: Nam hæc symptomata vel febres præcedunt, vel cum ipsis enascuntur, vel in medio impetu insiliunt, vel finita febri apparent. Antecedunt lassitudo, dolor capitis, sudor superfluus, Nausea, Vomitus, Inappetentia, diarrhœa, cholera, sternutatio importuna, Dorsi incendium.

Incipiente febri apparent, Colicus dolor, intestinorum tormina, hæmorrhoïdes, hæmorrhagia, tussis, dysenteria, icterus, lachrimarum fluxus, fames canina, læsio gustus, ventriculi dolor, sitis immodica, animi deliquium, syncope, cordis palpitatio, vermes, rigor, conuulsio, & aphonia.

In medio febrium insultu, propullulant parotides, stilla sanguinis è naribus, frigiditas extremorum, sanguinis mictus, hepatis dolor, Vigilia immodica, somnus D profundus, cœliaca, lienteria, hepatis incendium, Aurium tinnitus, Vertigo, Tenesmus, difficultas respirandi, difficultas transglutiendi, singultus, Aphthæ, linguæ scabrities, linguæ nigredo, delirium, Vrinæ suppressio, Vrinæ ardor.

Finita febri, proferunt sese ventriculi languor, tumor pedum, hepatis scirrhus, lienis scirrhus, aluus adstricta, corporis, & axillarum fœtor, ventriculi inflatio, corporis macies, difficultas ambulandi, Articulorum dolores, surditas, obtusio visus, vnguium scabrities, incendium in volis manuum ac pedum, cutis scissuræ, totius corporis rubedo, Porrigo, Verrucæ, Pediculatio, Scabies, & pruritus.

De horum omnium symptomatum curatione singulatim eo loco peragemus. Nunc adspirante Diuino Numine, cui sit honor, & gloria in sæculorum sæcula, ad E tertium librum adspiremus, in quo mulierum morbi pensiculatè examinantur.

FINIS LIBRI SECVNDI.

ZACVTI LVSITANI, PRAXIS HISTORIARVM.

LIBER TERTIVS.

DE MORBORVM MVLIEBRIVM curatione agens.

PRÆFATIVNCVLA.

CVM elegantiſſimum, & pulcherrimum mulieris corpus contemplor, in eo maieſtatem quandam ſupra naturalem adeſſe non dubito, cùm pulchritudo ipſa nihil aliud ſit, quàm diuini vultus, atque luminis ſplendor in rebus inſitus, per corpora formoſa relucens. Mulieris enim corpuſculum, omni aſpectu, tactúque eſt delicatiſſimum, caro tenerrima, color clarus, & candidus, cutis nitida, caput decorum, cæſaries venuſtiſſima, capilli molles, lucidi, & protenſi, vultus auguſtior, proſpectus hilarior, facies omnium formoſiſſima, ceruix lactea, frons explicata, ſpatioſa, & ſplendida, oculi vibrantes, micantéſque, amabili hilaritate & gratia contemperati, ſupra quos ſupercilia in tenuem gyrum compoſita, eadémque cum decora planitie, decenti diſtantia ſunt diuiſa, è quorum medio deſcendit naſus, æqualis, & intra rectum modum cohibitus, ſub quo os rutilum, & tenellis labris conformi compoſitione venuſtum, intra quæ tenui riſu dentes emicant, minutuli, & æquo ordine locati, eburneo candore nitentes. Circumſurgunt maxillæ, genæque tenera mollitie, roſeo fulgore rubentes, pudore, ac verecundia plenæ. Subeſt mentum orbiculare decenti concauitate iucundum, ſub hoc collum eſt gracile, & longiuſculum, rotundis ex humeris erectum: ſequitur gula delicata, & albicans, mediocri craſſitie fulta. Vox ſuauis, pectus amplum, & eminens, æquali carne veſtitum, cum mammillarum duritie, illarúmque ſimul, ac ventris orbiculari rotunditate. Latera mollia, dorſum planum, & erectum, brachia extenſa, manus teretes, digitique concinnis iuncturis protenſi, ilia coxæque habitiores, ſuræ carnoſæ, extrema manuum, pedúmque in orbicularem ductum deſinentia, ſinguláque membra ſucci plena. Ad hæc inceſſus, greſſúſque modeſtus, motus decentior, geſtu digniores, totius præterea corporis ordine, atque ſymmetria, figura, ac habitudine, longè latéque in omnibus ſpecioſiſſima, nulláque in tota creaturarum ſerie æquè amabilis, neque ſpectaculum vllum adeò mirandum, neque miraculum perinde ſpectandum, vt nemo, niſi cæcus omnino, non videat, quantæ quanticulum perinde ſpectandum, vt nemo, niſi cæcus omnino, non videat, quantæ quantæ pulchritudinis capax eſt mundus vniuerſus, id in mulierem ſimul congeſſiſſe; vt ob id illam omnis creatura ſtupeſcat, & multis nominibus amet, ac veneretur. Quòd ſi hæc ſenſui patent quotidiano, & ex pulchritudine, quæ eſt compoſitio partium omnium

omnium cum proportione operibus accommodatissima, rimatur Gal. *ex art. Medic. c.8.* corporis salubritatem, & robur, cur fœminæ, tot tantísque, imò sæuissimis morbis sunt obnoxiæ natura suapte? At qui Philosophorum, Medicorúmque volumina attentè perlegerit, huius rei velut miraculosæ causam meritò mirabitur, cùm exemplum quod vnicum duntaxat subiiciam, præstò sit ad manum. In menstruo latet omne damnum: hic enim sanguis, præterquàm quòd à quartana, epilepsia, elephantiasi, morbis melancholicis, & aliis perniciosissimis ægritudinibus fœminas præseruat, si singulis mensibus, statuto ordine, & debita quantitate per vterum emanet, nulla labe fœdatus; si ob plures causas retineatur, aut plus iusto effluat, miseranda mala concitat, & ipsas in graue periculum deturbat. Accedit ad hoc, aliud naturæ stupendum miraculum, quòd mulier prægnans, suppresso menstruo, prohibito difflari, ac in putredinosam naturam abeunte, sæpiùs impunè victitat carnibus incoctis, incoctísque piscibus, carbone, luto, lana, terra, putamine ouorum, farina; quæ siquando non possit coquere, nec expellere, nec in corporis salutiferum alimentum commutare, morbos patitur hac de causa funestos, diros, immedicabiles. Si verò hic menstruus sanguis post partum non rectè profluat, aut nimiùm fluat, iisdem, vehementioribus tamen, opprimitur ac vexatur, cùm ex partus languore imbellis succumbat, & si res rectè eueniat, in posterum ex vtero, tanquam ex perennisimo fonte emanant morbi monstrosi, Lernæi, insuperabiles, Herculea claua, hoc est apta, concinnáque remediorum methodo persanandi. Hanc nos, quoad poterit, seruabimus in hoc libro, primò, communium fœminarum, deinde grauidarum, postremò enixarum curationem proponentes. Inceptis annuat Deus Opt. Max.

CAPVT I.

De excellentia Fœminei sexus.

MAGNVM opus molior, meo rudi ingenio indignum: nam curationem præscribere muliebrium morborum, tam difficile est, quàm esse Medicum. Illud verò in limine præfari opus est, déque præstantia fœminarum aliquid mentione dignum commentari, vt earum laudibus lectores allecti, ad curandos morbos, quibus ipsæ assiduè premuntur, accelerent, & auxiliis strenuis muniti, illorum furiosos impetus, symptomatum multiplicem struem, dolorum ineffabiles cruciatus retundere, ac refrænare possint.

Quamobrem primo loco exagito dubium: *Vtrùm fœminæ præstantia, & excellentia sint superiores viris?* Marem, & fœminam solo situ partium corporis inter se differre, in quibus vsus generandi diuersitatem necessariam exigebat, à Medicis vnanimi consensu sancitum est: Nam cunctorum genitor, ac bonorum vtriusque sexus fœcunditate plenissimus, eandem & masculo, & fœminæ omnino indifferentem animæ formam præstitit, inter quam nulla prorsus sexus est distantia. Eandem ipsa mulier cum viro sortita est mentem, rationem, atque sermonem, & ad eundem tendit beatitudinis finem, vbi sexus nulla erit acceptio. Nulla itaque est ab essentia animæ inter virum & mulierem, alterius super alterum nobilitatis præeminentia, sed vtriusque par dignitatis innata libertas.

Quæ autem præter animæ diuinam essentiam in homine reliqua sunt, in iis muliebris inclita stirps durum virorum genus in infinitum penè excellit. Tantò enim mulier viro excellentior facta est, quantò excellentius præ isto nomen accepit: nam Adam, terra sonat, Eua autem, vita interpretatur. At quàm vita ipsa A terra est excellentior, tam viro ipsi mulier est præferenda: moribus, pudore, mansuetudine, animi candore, pietate, patientia, & aliis præclarissimis virtutibus, quæ vt rariores sunt in viro, ita frequentiùs in illa eminent, & excellunt.

Scrutemur itaque Scripturas, & ab ipso creationis initio sumentes exordium, quid dignitatis mulier ipsa in primo productionis ordine supra virum sortita sit, disseramus. Scimus Deum Optimum Maximum in creatione hoc ordine progressum, vt à nobiliori vnius incipiens, in nobilissimum alterius desineret. Creauit ergo incorruptibilia corpora, cœlos, stellas, elementa, deinde cætera omnia quæ corruptioni subiecta sunt, conflauit ex vilioribus, per singulos dignitatis gradus rursus ascendendo, ad vniuersi perfectionem procedens. B Hinc primùm mineralia prodierunt: post vegetabilia, plantæ, & arbores. Demùm animantia bruta per ordinem, reptilia natantia, volantia, quadrupeda. Postremò creauit sibi similes homines duos, marem inquam primum, & postremò fœminam, in qua perfecti sunt cœli, & terra, & omnis ornatus eorum; ad mulieris enim creationem veniens Creator, quieuit in ea, vltra quam non inuenitur creatura alia, nec excogitari potest. Quare cùm ipsa sit creaturarum perfectissima; imò vniuersi perfectio, quis eam negabit super omnem creaturam præexcellentia dignissimam? Sicut ergo mulier, dum creatur mundus, inter omnia creata tempore fuit vltima, eadem cùm auctoritate, tum dignitate, in ipso diuinæ mentis conceptu, omnium fuit prima: ea siquidem est peruulgata philosophantium sententia, finem C semper priorem esse in intentione, & in executione postremum. Mulier autem fuit vltimum Dei opus, introducta à Deo in hunc mundum, velut eius regina, in regiam publicam, splendidè ornatam, & omnibus numeris absolutam. Quamobrem illam omnis creatura videre summopere gestit, colit, & obseruat.

Quantum autem, ratione loci in quo creata est mulier, generis nobilitate virum excedat, sacra nobis eloquia locupletissimè contestantur, quando mulier in

in Paradiso, nobilissimo loco pariter, & amœnissimo, cum Angelis formata est; vir autem extra Paradisum, in agro rurali cum brutis animantibus factus est: postea propter creandam mulierem in Paradisum traductus. Quòd autem loci dignitas ad hominis nobilitatem faciat, loci ciuiles haud obscurè confirmant, & omnium gentium consuetudo illud maximè obseruat, non solùm in hominibus, sed in animalibus cunctis, etiam in inanimatis æstimandis, vt quantò quæque digniori sunt loco, tantò generosiora censeantur.

Præterea. Mulier præcellit virum materia creationis, propterea quòd non ex inanimato quopiam, aut vili luto creata, quemadmodum vir, sed ex materia purificata, viuificata, & animata, anima inquam rationali mentem participante diuinam. Accedit, quòd vir ex terra, quasi suapte natura omnis generis animantia producente, cooperante celesti influxu à Deo factus est: Mulier autem supra omnem cœli influxum, ac naturæ promptitudinem, absque vlla virtute cooperante, à solo Deo creata est, in omnibus sibi constans, integra, ac perfecta, viro interim vnius costæ iacturam faciente, ex qua formata est mulier, videlicet Eua de Adam dormiente, & quidem tam profundè, vt ne costam quidem euelli sentiret, quam Deus abstulit à viro, & dedit mulieri. Vir itaque naturæ opus est; Mulier opificium Dei.

Scimus insuper, haud dubiè propter mulierem viro Deum benedixisse, quam benedictionem vir, vtpote indignus, habere non meruerat, priusquàm mulier esset creata. Cui consonat illud Salomonis, *Prouerb. cap. 18. Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, & haurit benedictionem à Domino*: & illud *Ecclesiastici cap. 26. Mulieris bonæ beatus vir! numerus annorum illius duplex*. Et nullus homo potest in dignitate comparari illi, qui dignus fuerit habere mulierem bonam: Nam, vt ait *Ecclesiasticus cap. 26. Mulier bona est gratia supra omnem gratiam*: ideóque Salomon *Prouerb.* 16. vocat illam coronam viri. Mulier itaque consummatio, perfectio, fœlicitas, benedictio, & gloria viri existit. Idcircò illam omnis homo amet est necesse: quam qui non amauerit, qui odio habuerit, ab omnibus virtutibus, & gratiis, nedum humanitate alienus est. Demum si sacram paginam seriò reuoluamus, inueniemus mulierum in omnibus virtutibus constantiam suprà viros longè commendatam. Non est mirandum, si tam multa de mulierum laudibus dixerim, cùm longè adhuc plura reticuerim, quippe qui non sim tam ambitiosæ ceruicis, vt mulierum infinitas virtutes, atque præstantiam, tam pauculo sermone me posse complecti præsumam. Quis enim ad recensendas illarum laudes sufficiat, à quibus omne nostrum esse, omnísque humani generis conseruatio, quod aliàs breui periturum esset, omnísque familia, & respublica dependent? Sed ne in maiorem fabricam turgescat caput, breuitati studens, calamo habenas præstare nunc satius duxi.

CAPVT II.

De difficultate & periculo muliebrium morborum.

ANtequàm ad singulos mulierum morbos curandos descendamus, de eorum grauitate, & periculo disputationem hoc loco pertexemus: *Vtrùm muliebres morbi virilibus sint grauiores & curatu difficiles*; Respondet Dictator summus in hunc modum, *lib. de natur. mulieb. num. 1. Qui rectè tractare vult fœminarum morbos, oportet primùm ex Diis exordiatur curationem*: quasi difficiles mulierum morbi, perardui, periculosi, & graues, non humana ope, sed diuina potentia solùm possint persanari.

Si enim earum morbos attentè rimeris, & in actuosa praxi solicito animo attendas, procul dubio perspicies symptomatum rarorum reciprocantes fluctus, inuias voragines, & inexplicabiles remediorum nexus, ita vt in quam partem inclines, prorsus ignores. Et vt à menstruo sanguine sumamus exordium, quid magis difficile, & laboriosum, quàm fœminam nimio sanguinis fluxu per vterum emanante, viribus iam exhaustam, in vitam reducere, celebrata phlebotomia ad reuellendum fluxum? quæ cùm ob debilitatem extremam vehementer videatur noxia, ea tamen postremus huius symptomatis coërcendi cardo consistit: & sic huius auxilij deliberatio Medicos ob contrarias & aduersas indicationes, dubios reddit, & ancipites.

Rursus. Si menstruus profluat per vterum statuto tempore sanguis, & ex apparatu morboso, concitetur febris, ex humore intra venas stabulante enata, quid faciendum sit, hæsitat artifex: si enim accisos menses prouocare conetur vena secta in partibus inferis, timor est ne efferuescens sanguis in visceribus, sæua symptomata inducat, aut in aliquam partem principem irruens inflammationem internam committat; quæ si acciderit magis difficilem reddit curandi viam: si autem cruorem ex gibbero demas, purgationem menstruam sursum euocas, quæ omnia Medicos vel peritissimos sæpè decipiunt.

Quid referam de morbis truculentis grauidarum, in quorum curatione, ob ancipites & dubios euentus, Medici sæpissimè vacillant, & deerrant? Si namque miseras fœminas in primis, aut postremis gestationis mensibus inflammatio partis principis exerceat, quid faciendum in agone tanto hæsitant ipsi: si venam secas pro vrgentia morbi, & periculi ratione, timor est ne exhausto pabulo pereat fœtus, & sequatur abortus, cuius violenta vi implacabiles morbi expullulant; si differs præsidia, sæuities morbi mortem accelerat.

Accedamus ad morbos enixarum funestos, curatu difficiles, inenarrabiles, ac prorsus diros, in quos ferè incidunt inopinatò laxatæ, & ex grauitate partus debiles factæ, insomnes, doloribus oppressæ, maxima pudendarum partium dilatatione vexatæ, acetabulorum diuulsione, excrementorum acredine fatigatæ, adeóque viribus prostratæ, exanimésque redduntur persæpe, ex lochiorum nimio effluxu, vt eas iam moribundas, exhalaturásque animam expectes: sæui enim dolores illas inuadunt, angores immanes, hostiles cruciatus, funestæ ærumnæ, vt parturitio ipsa, vel etiam naturalis, dicenda sit grauis, ardua, & periculo plena.

Muliebres autem morbos esse periculosos, & exitiales, dubitat nemo qui in arte medendi est exercitatus. Cùm enim illi ex vnico ferè principio scaturiant, nempè menstruo sanguine, verè affirmare possumus, eos deleteria semper imbutos esse qualitate. Si namque is sanguis retineatur, etsi sit purus, & nulla labe fœdatus, coërcitus tamen, & non ventilatus, putrescit, febres malignas, aliáque horrenda vitia accersit.

Grauidarum morbos esse periculi plenos, ratio dictat: nam in illis morbi natura sua difficiles, grauissimi, ac exitiales, extrema, auxilia, sanguinis nempè missionem, & expurgationem expostulant, renuit conceptio: quare non possunt Medici illis validum aliquod auxilium adhibere, auctore Galeno 5. *Aph.* 55. Si ergo hæc pro multitudinis ratione non celebrentur, in deterius ruat affectus, necesse est; quare *si mulier grauida acuto morbo corripiatur, lethale*, dicebat Cous senex. Huc

Huc alludit eiusdem oraculum, *lib. 1. de morb. num. 3.* dicens. *Si mulier vtero gerens peripneumonia, pleuritide, phrenitide, & ardente febre corripiatur, aut erysipelas in vtero fiat, necessitatem habet, vt ab ipsis perimatur.* Altera causa addenda ex Arist. 4. *de generat. animal. cap. 6.* dicente, bruta, dum vtero gerunt, magna ex parte optimè valere, mulieres plerumque ægrotare: illa enim exercentur, laborant, excrementa absumunt; hæ in otio viuunt, & ob sedentariam vitam excrementorum copiam accumulant. Postrema causa est, quòd ob deprauatum appetitum, prauisucci cibaria inordinatè ingurgitant, quæ licèt vbi assumpta sunt, bellè videantur concoqui, tractu tamen temporis, in ipsis gestationis mensibus postremis corrupta, febres malignas excitant, vt de cucumeribus pronunciat Galenus, *lib. de alim. facult. cap. 6.*

Enixarum morbos esse periculosos, ac diros, facilè probari potest: cùm enim fœtus in vtero per totum conceptionis tempus dulcissimo sanguine alatur, impurum respuat, auctore Hippocr. *lib. de natur. puer. num. 39.* fit vt vniuerso corpore, tetri & spurci supersit excrementi colluuies, ex illo prauè elaborato sanguine suborta, quæ enixus commotione exagitata, feruens, & ebulliens, halitus ex se eructat noxios, & virulentiæ plenos, qui suam corpori cacoëthiam impertiuntur abundè, ex quorum fonte sæuissimi germinant morbi, symptomata dira. Audi Senis expertissimi interpretem grauissimum, *lib. 1. epid. sect. 3. com. 21.* sic loquentem. *Illud certè in omnibus mulieribus, quarum impedita à partu est purgatio, sciendum est, & memoria tenendum, esse quæ in extremum mortis discrimen veniant: perpaucas admodum, quæ modicè infestatæ sunt, propterea quòd plurimis vterus inflammetur; quibusdam in ipso partu sanguis effusus diuersa sit qualitate, his biliosus, illis melancholicus, aliis virulentus, aut pituitosus, aut mediocriter bonus, sed exquisitè inculpatus haud vnquam: nam eius optima portio in fœtus incrementum est insumpta. Demonstrant naturam eius, symptomata quæ consequuntur cohibitam à partu purgationem: id quod huic accidit, de qua hoc loco verba fiunt, rigor, acuta febris, sitis, biliosus affluxus, delirium, vigiliæ, conuulsiones, palpitationes. vrina cruda, & iumentorum persimilis. Itaque morbi sunt pessimi, in quibus vtrique memorati succi abundant, &c.* Repetit 3. *eiusd. operis, sect. 3. com. 73. & lib. 2. prorrhet. com. 48.*

Superiori quæstioni proxima est & illa: *Vtrùm morbi muliebres sint admirabiles, diuini?* Hippocrates *lib. 1. progn. text. 4.* sic ait: *Si quid in morbis diuinum fuerit, illius quoque habenda prouidentia.* Sed quid per diuinum intelligat, litigium est apud Auctores. Per id aliqui intelligunt iram Deorum, quasi morbi ab iratis Diis mittantur; verùm hæc opinatio refutatur à Galeno, cùm Hippocrates nunquam hoc crediderit: At ne in afferendis variis interpretum expositionibus tempus conteramus, Galenus per diuinum, aërem intellexit, sequutus Hippocratem, qui 1. *epid. const. 2. com. 3.* aërem qui supra nos est, cœlum appellat, dum ait: *Cœlum erat procellosum, & nubilum*

Sed licèt hæc explanatio vera sit, admittit & ille *in com. cit. sententia* Hippocratis, explanationem aliam satis veram, dum sic ait: *Non simpliciter, quæcunque causas habent incognitas, aut inopinabiles, diuina vocamus, sed vbi mirabilia habeantur duntaxat.* Diuinum igitur, est arduum, occultum, admirabile, apud Galenum, vti & apud Platonem *lib. de conuiuio.* Cùm itaque in cunctis ferè mulierum morbis, & in quolibet illarum statu plurima occurrant difficilia, ardua, admiranda, diuinum quidpiam procul dubio illis inest.

CAPVT III.

De numero muliebrium morborum.

NOn indigna quæstio censeri debet: *Vtrùm fœminæ pluribus morbis sint obnoxiæ, quàm viri?* Respondet Hippocrates *lib. 1. de morb. mulier. num. 87.* in hunc modum: *Periculosa verò sunt, & plerunque acuta, & magna, & intellectu difficilia, eo quòd mulieres participant morbis, & aliquando neque sciunt quòd ægrotant, priusquàm morbos experiantur à mensibus, & seniores factæ fuerint, tunc autem necessitas, & tempus ipsas morborum causas docent; & quandoque non cognoscentibus ex quo morbo ægrotent, morbi incurabiles fiunt, antequàm doceatur Medicus ab ægrotante, ex quo morbo ægrotet. Verentur enim narrare etiamsi sciant, & præ imperitia, & ignorantia turpe sibi id esse putant. Sed & Medici simul peccant, non exactè morbi causam percontantes, sed velut viriles morbos sanantes. Et multas noui iam ab huiusmodi affectionibus correptas. Quare statim causam interrogare oportet: multum enim differt muliebrium morborum, ac virilium curatio, &c.*

Ex qua doctrina colligere licet, fœminas multorum morborum esse participes, hásque variis morbis, & diuersis à virorum affectionibus frequente corripi, & ob id diuersam medendi rationem exposcere: nam præterquam quòd iisdem frequentiùs subiiciuntur morbis, quàm viri, quia debiliores illis sunt, frigidiores, & morborum impetus declinare nequeunt; etiam aliis, iísque sæuissimis sunt obnoxiæ, ratione vteri, cùm hic omnium muliebrium morborum causa sit, vt perbellè docuit Hippocrates *lib. de loc. in hom. num. 20.* ex quo diuerso sexu, quo sunt à natura constitutæ, omnis earum peculiaris emanat conditio.

Sexus ergo inter se differunt, per signa potissima, & manifesta, quæ à conceptu, partu, & educatione partus desumuntur; & natura mulieri largita est instrumenta ad partum, & conceptum necessaria, quibus illa à mare distinguitur. Hæc verò cùm operationes proprias, & peculiares habeant, quæ ex temperatura peculiari emanant, quæ vbi secundùm naturam se habuerit, hæc instrumenta propria sanitate, & vita fruuntur; contrà si vitietur, ægrotant, & tunc enascuntur morbi, qui à priscis vocantur muliebres, quòd contingant circa instrumenta, quæ sunt propria mulierum, non autem communia viris.

Instrumenta hæc sunt vterus, & mammæ: vterus, vt conceptui, & partui subseruiat; mammæ, vt nutritioni partus famulentur. Horum instrumentorum duplicia sunt officia, alia propria, communia alia: illa sunt tria, conceptus, partus, & menstruorum purgatio: ex communibus est nutritio, quæ alteratrice, attractrice, retentrice, & expultrice perficitur. Accidunt ergo morbi circa vterum, si lædatur conceptus; deinde si lædatur partus, vltimò, si lædantur menstruæ purgationes, quæ omnia propria vteri opera dicuntur. In conceptu plurimi eueniunt morbi: si enim numquam, aut rarò fiat, appellatur sterilitas; si concipiatur aliquid, quod naturam humanam non repræsentet, fit mola. Partus, aut est celerior quàm oportet, & abortiunt fœminæ; aut tardior, & emoritur; aut ex gemellis, vno mortuo, alter exit ex vtero viuus, & vocatur Vopiscus, à Plinio *lib. 7. cap. 10.* Vel partus exit cum dolore, & anxietate parientis plurima, & appellatur partus difficilis: aut exit fœtus pedibus, non capite, & dicitur à Plinio *loco citato* Agripa. Impediuntur operationes menstruorum, aut quia non fluunt, aut nimis profluunt, & appellantur menstrua suppressa, retardantia imminuta vel superflua-

Vel

Vel non fluunt, vt decet, & oriuntur affectus plures, vt fluxus muliebris, menstrua alba, gonorrhœa. Opera communia læduntur, vel ob similares, vel instrumentarios morbos: ob illos vterus laborat intemperie, aut nuda, aut cum affluxu humoris. Instrumentarij morbi sunt, vel in continui solutione, vel in mala conformatione: ob illam enascuntur vlcera, vulnera; ob hanc, quando moles vteri tota augetur ob inflammationem, flatum, aquosos humores, saniem, & generatur hydrops vteri. Vel situs vteri permutatur, & inclinat sursum, vel deorsum, & gignuntur vteri strangulatio, & procidentia. Morbi autem, qui lædunt proprias mamillarum operationes, sunt qui nutrimentum partus, hoc est, lac permutant, & alterant, sicque accidunt lactis defectus, abundantia, crassitudo, liquiditas, acrimonia: quo pacto verisimile est, fœminas plures, & grauiores perpeti morbos, quàm viros.

CAPVT IV.

De curatione lethalium muliebrium morborum.

VTrum *lethales morbi fœminarum sint à Medico curandi?* paulò obscurius est. Fœminarum morbos plurimos exitiales esse, funestos, ac diros, *suprà* ex Hippocratis mente pronunciauimus: Causam quæris? eam affert Galenus *lib. 6. de loc. affect. cap 5.* cùm enim omnes illarum morbi, ex duplici, eoque perennissimo fonte emanent, nempè sanguine menstruo, & semine retentis; & hæ substantiæ, etsi sint elaboratæ, & exactè concoctæ, tamen quum in vtero, velut in sentina, & cloaca totius corporis putrescunt, veneficos halitus ex se eructantes, cor, visceráque principalia inficiant & prosternant, fit vt morbi ex his corruptis substantiis oborti, sint venenosi, ferini, & lethales.

Quis enim in vteri strangulatu vehementi, in quo pulsus, & respiratio abolentur sæpè, non sic censuit? In syncope vterina, Apoplexia, Epilepsia, conuulsione ab vtero ortis, Hysterica palpitatione, quando ab halitu venefico ex vteri ergastulo eleuato, cerebrum, & cor diuersimodè lancinante, scaturiunt. De huius censu sunt vteri hydrops, carcinomata, vlcera dolosa, & cacoëthica, scirrhus, mola carnosa, vteri inflammatio in grauidis, fistulæ: quæ omnes ægritudines sunt lethales, & exitiosæ prorsus, & à Medico prudenti non tractandæ.

Neque hoc consilium dissonum est à mente Galeni 1. *Aph.* 8. præcipientis, *in morbis exitialibus, in quibus in statu accidit mors, nihil à Medico esse agendum, cui solùm licet arte prognostica vti, quia deplorati non sunt curandi, sed in illis tantum finis est prædicendus, ne euentus nostro adscribatur errori:* tum etiam, vt *lib. 11. meth. cap. 9.* monuit Galenus, *ne infamemus præsidia quæ multis fuere saluti:* Idem affirmat *4. acut. 12. in fin. & 2. Aph. 29.* quoniam, vt monuit Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap. 78. Vbi desperata salus est, vanum censetur præclara auxilia calumniæ imperitorum exponere:* quod *12. meth. cap. 3.* Galenus confirmat, cum Celso *lib. 5. cap. 26. §. Prudentis hominis est, eum qui seruari non potest, non attingere.*

Contrà obstat auctoritas Aëtij *tetrab. 4. serm. 1. c. 120. in fin.* dum sic ait: *Quemadmodum igitur perfectè à malo, eiúsque diuturnitate victis, frustra manum admouemus; ita & abstinere ab illis, qui iam affectione corripi, & tentari videntur, planè desperantium hominum est, & malignorum, quia humanum, & plenum beneuolentiæ signum est, in extremis etiam malis, vsque ad experimentum procedere, ad reprimendam difficultatem morbi.* Hanc Aëtij sententiam opere ipso exercet Trallianus *lib. 7. cap. 13* vbi disputans de singultu mortali, in quo reliqua remedia non conferunt, docet confugiendum esse ad remedia, quæ à proprietate operantur, quia impium fuerit illum ægrotum deserere. Idem docet Aretæus *lib. 3. tardar. passion. cap. 1.* & Auicenna significauit 4. 4. *tract. 2. cap. 10. §. Ne proportionemur ad paucitatem misericordiæ, &c.*

Præsentem difficultatem optimè soluit Galenus *lib. 10. meth. cap. 10.* docens obseruandum esse consilium Thucydidis, dicentis, quòd, quando vnica via salutis est, ea licèt cum periculo tentanda: nam multò melius est aliquid nos agentes periclitari, quàm ægros omni spe adempta certò perire. Idem prudenter docet *12. meth. cap. 3. §. Ergo in huiusmodi casu, &c.* quo loco febrem syncopalem ex cruditate succorum subortam, exitialem ob multas causas natura suapte, persanare intendens, duo à Medico esse peragenda inculcat: primum, vt vtatur prædictione mortis, nam illa artificem à calumnia liberat, ex Hip. 1. *progn.* 4. & Galeno *lib. de const. art. med. cap. 16.* Secundum, vt nullum generosum auxilium celebrare aggrediatur, & hoc modo *citatis locis* pro contraria parte adductis, est intelligendus; imperans ne deplorati à Medico, magnis remediis pertractentur. Hac curandi methodo vsus est 6. *Aph.* 38. monens in cancro vlcerato, in quo omninò salus est desperata, non esse ægrum relinquendum, in quo etsi non possit exequi præsidium magnum, applicetur paruum, & abluatur sanies.

Hæc doctrina intelligenda est in morbis longis, in quibus mors imminet certò; at verò in acutis, etiamsi mors præ foribus adsit, æger deserendus non est, & non solùm per minora, sed per maiora remedia curandus. Hoc docet Auic. *loc. suprà cit. §. Et non desistat à rationali cura, quoniam aliqui citra spem omnem mirabiliter sanantur:* repetit 2. 4. *tract. 2. cap. 3. §. O quanta signa timorosa viribus, &c.* quod desumpsit ex Gal. *lib. de art. med. const. cap. 18. ante med.* docente, aliquando in morbis, præsertim acutis, inopinatam mortem, vel salutem contingere. Horum euentuum ea ratio assignari potest firmissima, quoniam acutorum morborum non omninò sunt certæ prædictiones ad salutem, vel mortem; vt disertè inculcat Hippocrates *lib. 2. Aphor.* 19. de quo argumento lege *lib. 1. Hist. Princip. Medic. in com. hist. 63. dub. 31.* aliquas priscorum auctoritates, quæ ad hoc institutum comprobandum summè sunt vtiles.

Non ergo miseræ fœminæ, acutissimis, & desperatis morbis etsi oppressæ, à curatione explodendæ: licèt enim Hippocrates 5. *Aph.* 30. acutos morbos grauidarum iudicet lethales, qui cùm mortem certò inferant, omnia, vel extrema respuunt auxilia; incassum celebranda: tamen verbum lethale non ita pressè à Medicis sumitur, cum Galeno 5. *Aph.* 2. sed pro morbo qui admodum crebrò, non tamen ex necessitate mortem infert: imò lethalis morbus interdum sumitur pro maligno, 2. *crisi.* 5. sæpè cum maligno confunditur, *lib. de bonit. & vitio succor. cap. 1. & 3. progn.* 2. malignum autem sæpè curationem admittere: experimento constat frequentissimo.

CAPVT V.

De prouidentia Medici in curandis morbis fœminarum.

MEdicorum clarissimus *in diuinis suis prognosticon libris*, admirabilem in limine sententiam præfatus, sic inquit: *Medicum vti prouidentia, vt mihi videtur, optimum est:* & licèt Galenus *in com.* nomine prouidentiæ, præsensionem, & prædictionem intelligat, quia necessa-

necessarium est Medico futura prædicere, vt ex longinquo maiori præmeditatione remidia præparet, vt morbus radicitus extirpetur, & præhabito præsagio ægri illi meliùs obtemperent, & hic præsagiens à culpa mortis immunis euadat; tamen nomine prouidentiæ aliquid aliud intelligendum est, quo vt rectè explicetur, dubitare licet.

Vtrùm Medicus in curatione fœminarum, plusquàm in aliis, debeat esse prouidus: diligens & expertus? Medicus in omnibus morbis curandis debet esse diligens, expertus, & prouidus, & citò præstare manus auxiliares: nam occasio præceps, dicebat Hippocrates *lib.* 1. *Aph.* 1. quam captare debet, hoc est, rimari tempus opportunum ad agendum (teste Cicerone *lib.* 1. *Officior.*) est necesse: cùm hæc properet, propter artis materiam, hoc est corpus, quod continuò fluit, & momento temporis transmutatur, & continuò tendit ad siccitatem per omnes ætates, 1. *de sanit.* 2. *lib. de marasmo*, *cap* 4. ob quam causam circa eam non solùm Medici vulgares, sed celebres solent hallucinari, *lib.* 2. *ad Glauc. cap.* 1. Quare Hippocrates *in Epistola ad Crateuam* dicebat: *Ab omni quidem arte aliena res, dilatio est, verùm maximè in Medicina, in qua dilatio, vitæ periculum parit.* In hunc sensum dicebat Hippocrates *lib. de morb. sacro ad fin.* in singulis rebus oportere occasionem cognoscere, quæ velocissimè transit, tum ob dictam causam, tum ob celerrimum motum humoris, qui in nostris corporibus diuersam dispositionem breui tempore excitat; qua ratione remedia quæ antea erant vtilia, deinde reproba sunt, & nullius vsus: & similiter vires, quæ modò sunt validæ ad tolerandum remedium, postea redditæ languidæ & imbelles, ipsum ferre nequeunt; hinc fit vt præsidia certo tempore celebrata conferant, intempestiuè verò administrata lædant, ex Galeno 3. *de temp. cap.* 3. *in med.* & ideò dicebat Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. *Phlebotomia cùm postponitur à principio, non est amplius intensio:* & Auicenna 22. 3. *tract.* 2. *cap.* 7. *in fin.* disertè asserit, *quòd medicamentum quandoque confert in vna hora, & deinde nocet:* repetit 4. 1. *cap.* 1. §. *Et cum hoc secundùm vnam medicationem, &c.* Demum si occasio in chronicis morbis maiorem habeat latitudinem, quàm in acutis, in quibus medicari oportet eadem die, tardare verò, piaculum sit, 4. *Ap.* 10. cùm *ea quæ celeritatem desiderant, celeriter peragere oporteat*, 1. *acut.* 8. quantò magis in acutissimis mulierum morbis, qui vehementissimis stipati symptomatis, ocyssimè properant ad statum, & persæpe subitò internecant, cùm sint sæui, funesti & graues.

In his Medicum debere esse expertum, imò dexterrimum, varietas symptomatum, quorum truculentia illæ ex improuiso lancinantur, manifestè demonstrat. Virgines enim, viduæ, grauidæ, & enixæ, etsi eodem morbo premantur, diuersum multoties expostulant auxilium, quare firma memoria præditus debet esse Medicus, vt solerti ingenio præsidia disponat. Moniales enim, aulicæ, otiosæ, vitam sedentariam agentes, diuersam propemodum efflagitant ægrotantes curandi viam, ab vxoratis, veneri deditis, concubitu vtentibus, ruralibus, exercitatis, & laboriosis. Certa ergo, & indubitata Medici periti, pro labyrintheis morbis curandis, debet esse experientia, quæ si sit mala, ad totius animalis interitum terminatur, in quem sensum dixit Hippocrates *lib.* 6. *epid. sect.* 2. *text.* 29. *Nihil temerè experiatur Medicus.* Est autem experimentum, comprehensio, obseruatio, & memoria illius, quod frequenter, & eodem modo à nobis visum est, ex Galeno *lib. de sect. cap.* 2. & *lib. de optim. sect. ad Thrasybul. cap.* 11. Quare rectè poterit definiri experientia, quòd sit memoria eorum, quæ sæpè & eodem modo perspecta sunt; hinc fit, vt ex pluribus experientiis, tota ars constituatur, quod significauit Galenus 1. *prorrhet. sect.* 3. *com.* 33. dicens, Hippocratem ex multa experientia quam fecerat in particularibus, collegisse vniuersalia. Quare Arist. 2. *post. vlt.* experientiam fieri ex sensu asseuerat, quia necessarium est indiuidua eiusdem speciei eadem ratione operantia efficere sensationes, ex quibus particularibus sensationibus debet fieri memoria, & ex particularibus memoriæ actionibus elicitur quoddam simulacrum, quod peculiari nomine vocatur experimentum.

Quòd si in fœminarum morbis curandis Medicus debet esse diligens, & expertus, cur non prouidus? vt imminentium symptomatum reciprocantes æstus, humorúmque irrequietos motus anteuertat, & refrænet, cùm in cuncto mulierum statu plurima propullulent difficilia, ardua, admiranda, quæ prouidere tam difficile est, quàm quod maximè. Hinc factum est, vt vetustissimus Magister *lib.* 1. *de morb. mulier. num.* 87. Medicos increpet, & coarguat, qui attentè non rimantur cuiusque morbi muliebris causam, conantúrque eosdem sanare virilium more, nescientes multùm differre, mulierum ac virorum curationem suscipere.

Nomine autem prouidentiæ, quid Galenus *cit. loc.* intellexerit, *suprà* ostendimus: verùm num aliud possit significari, dubium est. Neque à ratione alienum puto intelligere studium, curam, & diligentiam, quam in cuiuscumque morbi curatione Medicus obseruare debet, in cognitione morbi, causa morbifica inquirenda, symptomatibus perscrutandis, & in omnibus aliis, ex quibus indicatio potest desumi, aut variari illud quod iam indicatum est.

Non desunt qui affirment, prouidentiam duplicem continere significationem, prima, vt non solùm futurorum cognitionem: sed etiam operationem significet; qua ratione Deus dicitur prouidere creaturis, & gubernatores ciuitatis hac ratione publicæ saluti prouident: secunda, qua præsensionem, & prædictionem, quam Galenus *in com.* nihil existimat esse, nisi præcognitionem earum rerum, quæ sua natura sensibiles sunt, antequàm videantur. Et licèt vtraque ratione sit intelligendum illud verbum, [*prouidentia*] siquidem Medicus non solùm debet habere cognitionem morbi, sed etiam simul debet operari applicando remedia, vt morbus ex toto possit deuinci, & non debet carere cognitione earum rerum sua natura sensibilium: tamen hæc interpretatio videtur difficilis: nam præsensio, & prædictio diuerso modo vsurpantur apud Galenum *in com. illius sententiæ*, asserentem, præsensionem in anima nostra existere, prædictionem verò esse eorum quæ sunt præcognita, pronunciationem. Ergo cùm cognitio interna, vel intellectus, vel potentiarum interiorum, sit res distincta ab actione potentiæ loco motiuæ, dicendum est præsensionem, & prædictionem inter se differre, quod apertè constat ex *sententia* 2. *sequenti* Hippocratis, *in eodem lib. Prognosticôn*, dicentis, præsentiens, & prædicens, &c. quòd magnam inter se obtineant distinctionem.

Dic vtrumque, nempè præsensionem, & prædictionem, intelligendum esse iuxta Galeni doctrinam, 4. *de præsag. ex pulsib. cap.* 1. affirmantis præsensionem rei futuræ per ea quæ apparent, prædictionem existere, vel rei futuræ ex præsentibus sese offerentibus signis & indiciis, pronunciationem. Quare etsi optimum sit Medicum vti prouidentia, præsertim si internam signorum cognitionem ad rectam remediorum applicationem obtineat, magnam tamen absque dubio auctoritatem sibi comparat, non solùm præsentiendo, siue obtinendo cognitionem internam, sed etiam præsagiendo.

Asserendum etiam est, nomine prouidentiæ intelligendum esse, iudicium adæquatum, ex pluribus actibus constans: Medicus enim leuibus coniecturis dispositionem præsentem, & futuram, venari non debet, sed ratione, & discursu, vt hac ratione vnum ex alio inferendo rectum iudicium proferre queat: si enim leuibus coniecturis

coniecturis ducatur, incertum iudicium erit; nam si validæ coniecturæ non sunt infallibiles, sed tantùm ad veritatem proximè accedunt, leues erunt magis remotæ à cognitione veri. Accedit, quòd coniectura, etsi artificiosa, media est inter omnimodam scientiam, & omnifariam ignorantiam, vt 1. *de loc. c.* 2. Galenus docuit *paulò ante finem*, & magis, aut minùs ad veritatem accedit, pro intellectus diuersitate, & earum rerum de quibus fit coniectura; & quantò intellectus est perfectior, & perspicacior, tantò magis ad veritatem accedit; & quantò plura, aut minora sunt ea, de quibus fit coniectura, tantò maiorem, vel minorem obtinet certitudinem. Ergo Medicus non solùm leuibus coniecturis, sed discursu, & ratione vti debet, vt optimum proferre iudicium possit.

Neque obiicias, quòd ad rectum iudicium proferendum sola coniectura sufficit sine discursu, cùm illa non sit actus solius potentiæ cogitatiuæ, sed intellectiuæ, & simul cogitatiuæ. Accedit ratio desumpta ex doctrina Galeni 2. *acut.* 37. dicentis, artificiosè coniicere tantùm illius esse, qui vires omnium eorum, quæ ad artem medicam pertinent, didicerit, memoriæque mandauerit, ac magna adhibita diligentia in artis operibus sese exercuerit. Ergo artificiosa coniectura ad rectum iudicium proferendum sola sufficiet.

Dic verum esse, coniecturam non esse actum solius potentiæ cogitatiuæ, sed etiam intellectiuæ: inde tamen non est inferendum, ipsam solam ad rectum iudicium de morbis proferendum sufficere posse, quoniam actus intellectus non semper discursu, sed simplici apprehensione obiecti perficitur, quæ sola non est potens ad prædicendum, nisi fiat illatio vnius ex altero. Prædicta verò omnia à Galeno assignata *loc. cit.* nullo modo sine discursu, & ratiocinio effici possunt. Quare coniectura ad discursus prolationem sola non sufficit. Medicus ergo in intricatis morbis fœminarum persanandis, non solùm debet esse diligens, & expertus, sed prouidentissimus.

CAPVT VI.

De sanguine menstruo.

TRia sunt vniuersalia principia, ex quibus muliebres morbi, velut ex vberrimo fonte scaturiunt, nempè Menstruus sanguis, Semen, & Lac. Menstruus sanguis, & semen generationis nostræ sunt principia, ex his vitiatis, & putredine labefactatis emanant omnes morbi grauidarum, enixarum, viduarum, virginum, & cæterarum fœminarum, qui ad conceptum, & partum, pertinere dicuntur. Ex lacte propullulant alij, qui circa partus educationem persæpe versantur, & nutrices, lactantésque opprimunt, atque fatigant. Nam lac concrescit in mammis, deficit, liquidius redditur, serosius, calidius, & aliis multis inquinamentis fœdatur: quare nutrici in mamillis superueniunt durities, tumores cancrosi, vlcera, papillarum fissuræ, & rimæ; & infantibus reprobo lacte nutritis non minora damna succrescere solent, vt Aphthæ, diarrhœa, lumbrici, macies, vesicæ calculus, catarrhus, distillatio, febris, scabies, pruritus, vlcera, cutis defœdationes, & aliæ ægritudines quæ difficilem deinceps obtinent correctionem. Quomodo ergo horum morborum causas exactè callere possimus, quin menstrui, seminis, & lactis naturam ad vnguem priùs cognoscamus, haudquaquam intueor. Idcircò à menstruo sanguine sumamus exordium.

Quæramúsque primùm: *Vtrùm sanguinis menstrui definitio à Galeno tradita, sit optima?* Galenus *lib.* 14. *de vsu part. cap.* 8. sic definit menstruum. Est profluuium ordinatum sanguinis excrementitij, vtilis, sed crudi: Quam definitionem prædixerat Aristot. 1. *de generat. animal. cap.* 20. & 4. *de partib. animal. cap.* 10. seu poteris describere hoc modo: Sanguis menstruus excrementum est alimenti vltimi partium carnosarum, quod certis temporibus, & statis periodis moderata quantitate per vterum expurgatur, ad animalis generationem, & nutricatum.

Appellatur verò naturale profluuium, quoniam vt docet Galenus *lib.* 3. *de caus. sympt. cap.* 2. *in med. §. Præter enim eam, quæ mulieribus per vterum erumpit, cæteræ sanguinis pluscule vacuationes, toto genere præter naturam sunt, illa verò sola multitudine.* Ordinatum autem dicitur, provt excludit alios sanguinis per vterum fluxus, qui cùm è causis præter naturam scaturiant, nullum ordinem obseruant. Vocatur excrementitius, & superfluus, quoniam redundat in corpore, licèt eiusdem sit naturæ cum eo, qui in venis mulierum reperitur. Vtilis autem est, cæterorum fluxuum vteri collatione facta, in quibus sanguis tantùm inutilis excluditur. Crudus autem dicitur, ad differentiam seminis, quod coctum est, elaboratum, & purum, ex Arist. 1. *de generat. animal. cap.* 20. & 2. *eiusd. cap.* 3. & multo spiritu plenum; quare apud Auicennam 3. *de animal.* 3. huius substantiæ excretio plus debilitat corpus, quàm si sanguis menstruus quadragesies copiosior vacuetur. Expellitur ergo à natura singulis mensibus per vterum, quoniam quantitate molestat, & premit. Hoc enim modo animalia ad concubitum excitantur, quia semine turgentia, natura hoc copia abundans extra corpus expellere satagit, vt *lib.* 6. *de loc. cap.* 5. docuit Galenus.

Antequàm vlteriùs progrediamur, de generatione menstrui disputandum: *Vtrùm à frigiditate, vel caliditate ortum ducat?* Parmenides cùm existimaret mulieres esse calidiores viris, generaréque calidiorem sanguinem, & magis feruidum, à calore fluxus menstruorum emanare sibi persuasit: sanguis enim nimiùm excrescens, & acrior, irritat naturam ad sui excretionem. Hæc opinio potest suaderi Hippocratis auctoritate, qui *lib.* 1. *de morb. num.* 3. fœminas esse calidiores viris, asseuerat? quod placitum falsum est, & omnium auctorum menti aduersum, nam fœminæ sunt frigidiores viris. Quo pacto autem Hippocrates sit intelligendus, diximus vbertim *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 144.

Potiùs ergo est amplectenda doctrina Galeni. *lib. de ven. sect. aduersus Erasistratum, cap.* 7. dum sic ait: *Nonne ipsa natura mulieres cunctas singulo mense euacuat, sanguine superfluo foras effuso? Muliebre enim genus, vt quod domi ageret, neque vehementibus laboribus exerceretur, aut sub claro sole viueret; ac ab vtraque hac multitudinem humorum coaceruaret, ipsam euacuationem plenitudinis, tanquam remedium naturale, obtinere opus habeat, & vnum quidem istud naturæ opus est:* Ex qua doctrina constat manifestè, ex frigiditate fœminarum menstruam purgationem ex vtero emanare; quare ob debilitatem natiui caloris, neque vltimum alimentum totum conficere, neque in substantiam corporis conuertere queunt.

Obiicies hoc modo: Fœminæ sunt pinguiores viris Ergo si vtile nutrimentum in substantiam corporum nutriendorum non conuertitur, imò tanquam onerosum singulis mensibus, per vterum excernitur, graciliores essent viris, & extenuatæ magis, quod non experimur. Dic. Fœminæ etsi totum alimentum vltimum non perficiant, tamen tantum concoquunt, quantum sat est, tum ad restaurandum id quod est deperditum, tum ad pinguedinem augendam: cur autem potiùs in pinguedinem conuertatur, mulierum adiposa, & pinguis humiditas facit, quæ frigiditate concrescens in adipem abit. Hac ratione vrsi pinguescunt, & sues.

Ex hoc dubio emergit & illud: *Vtrùm sanguis confluat*

fluat in vteri capacitatem per resudationem, an vasorum reserationem? Aristoteles illud affirmat, 2. *de generat. animal.* 4. hoc, rationi, & experimento est magis conforme: nam in tanta quantitate è vasis resudare non potest, quod per reserationem vasorum commodiùs perfici potest. Accedit quòd sanguis è vasis exiens tenuissimus est, menstruus verò crassus, terrestris, melancholicus. Dehiscunt ergo vasa, & paulatim, sensimque sanguinem crudiorem, & minùs elaboratum in vterum eructant.

Altior verò est disceptatio: *Vtrùm fœmineo corpori salubrius esset, sanguinem quotidie per vterum excerni?* Natura enim vt à tanta mole se exoneret, plura cum sui commodo singulis diebus è corpore expellit, vt fæces, vrinam, mucum, sudorem. Accedit ratio valida: nam hoc excrementum si diu moretur in vtero extra propria vasa à quibus decisum est, in eo tanquam in cloaca corporis vniuersi stabulans, & retentum, ob copiam non ventilatum, & putrescens, sæua concitat mala, ferina quidem, & grauia, quæ ante menstruationem, fœminas, & præsertim virgines, quibus vteri claustra non ita hiant, pati conspicimus: quoniam ex copia retenti sanguinis, accidunt vteri, & vmbilici tormina, lumborum cruciatus, & halitu in cerebrum eleuato, exoriuntur pertinaces cephalalgiæ, & alij cerebri & neruorum morbi contingunt lethales, sæui, & diri. Præterea diu coërcitus, obstruit vasa vteri copia sua, aut præcipiti impetu excurrens, hæmorrhagiam concitat immedicabilem, à quibus tot, & tantis malis imminentibus præseruarentur fœminæ, si singulis diebus sanguis hic per vterum lentè, & placidè excerneretur.

Verùm pro aduersa parte sunt rationes multæ. I. Quoniam si fœminæ quotidie expurgarentur, essent in perpetuo dolore, & vita esset plena calamitatibus, & miseriis, cùm sanguis decurrens, sæpè sit acris, & mordicet, interdum flatu plenus, & distendat. II. Fœminæ non conciperent: cùm enim vterus est madidus, elabitur semen, nec adhæret, oportet enim, vt tota vteri interna superficies sit aspera, cuius rei causa, scorta non concipiunt, & mulieres frequenter coëuntes, quoniam semen in loco humidiori non retinetur, sed elabitur, imò extinguitur, ex Hipp. 5. *Aph. 62. Quæ præhumidos vteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in eis genitura.* III. Non ita frequenter conciperent fœminæ: cùm enim in anteriore, & superiore vuluæ apice particula quædam appareat, quæ ab Auicenna virga, ab aliis clitoris, seu Veneris amor, & dulcedo appellatur, & hæc perfricata à virili pene torpentem excitet facultatem, fœmináque ad concubitus illecebras irritet, atque stimulet, si hæc assiduo sanguinis excurrentis fluxu madescat; pars hæc flaccescit, & amittens asperitatem, attritio genitalium inter se non ita commoda fit, nec voluptas, citra quam fœminas, præsertim sanas non concipere, existimarunt plures. IV. Essent fœminæ ingratiores viris, neque hi tam fœdum cocubitum appeterent, si illarum genitalia perpetuò cruore maderent.

Magna contentione certatum est apud auctores: *Vtrùm perindica menstruorum excretio ad solum Lunæ motum sit referenda?* Affirmat Aristoteles 2. *de generat. animal. cap.* 4. & 7. *de hist. animal. cap.* 2. asserens menstrua moueri vtplurimum decrescente Luna, quia Luna fœmineæ naturæ ab antiquis creditur, ex humoris abundantia cui dominatur: nam humecta vi gignendi potestati materiam suggerit, cùm ex mente priscorum, & Porphyrij, vt refert Plutarchus *in lib. de Iside*, ex fontium, & fluminum euaporationibus nutriatur, sicque inter omnes planetas humectior, quum sit extima cœlo, finitima terris, quarum vicinia ascendentis humoris concipit copiam, vt Ptolemæus Astrologorum princeps, & in Mathematicis ingenij eminentissimi, pluribus in locis satis confirmat.

A Hoc probat exemplis Macrobius *lib. 7. Saturnal. cap. 16.* dum sic ait: *Ergo non mirum, si ratione proprietatis quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt, cùm sub luna prætereunt, ne plenos per ætatem naturalis humecti ampliùs lunare lumen humectet. Hoc quoque notum est, quia si quis diu sub luna somno se dederit, ægrè excitatur, & proximus fit insano: pondere pressus humoris, qui in omne eius corpus diffusus, atque dispersus est proprietate lunari, quæ vt corpus infundat, omnes eius aperit, & laxat meatus: & in eodem cap. supra sic dicebat: Sed nescio quæ proprietas, & quænam natura inest lumini, quod de ea defluit, quæ humectet corpora, & velut occulto rore madefaciat, cui admixtus calor ipse lunaris putrefacit carnem, cui diutulè fuerit infusus.* Cur verò decrescente luna fiant B potissimùm menstruæ purgationes, causa est quia tunc corpora hominum, & animalium, sunt frigidiora, & humidiora, & mulierum præsertim, quæ hoc tempore humiditate externa, veluti intumescunt, præsertim vteri vasa, quorum ora aperiuntur, & naturæ expellenti diligentissimè cedunt.

Hanc fuisse sententiam Galeni, ex ipsius verbis satis constare arbitror: Nam *lib. 3. de dieb. decretor. cap. 2.* ita habet: *Luna fructus auget, incrassatque, animantia implet: ad hæc, menstruorum statum tempus mulieribus conseruat, &c.* Quare non est dubitandum, causam periodi menstruorum referendam esse ad Lunæ motum, præsertim decrescentis, quo tempore excrementitia illa humiditas in corpore accrescit, & mole sua naturam ad sui excretionem irritat. Quòd si hic sanguis ita copia redundet, C vt calore suo, & acrimonia naturam lacessat, tunc excretio anteuerti, aut bis in mense erumpit; remoratur autem, aut omninò interciditur, quum adest humorum crassities cum viarum angustia multa. Neque obtrudas, hoc modo necessarium esse, vt omnibus fœminis eodem ferè tempore menstrua prorumpant, nimirum decrescente Luna: Non enim in omnibus fœminis eadem viuendi ratio, idem habitus, sanguis idem, quæ omnia menstruam purgationem accelerant, aut retardant; ob quam etiam causam illa non semper æquali tempore in omnibus durat.

In constituenda verò sanguinis natura, & conditione, multiplex oritur ambiguitas: *Vtrùm ille sit benignus, & purus?* Plures affirmant: nam ex sententia Hippocratis, *lib. 1. de morb. mulier. num. 7.* ille exit ex interuallis, D victimæ iugulatæ sanguinis similis, rubens: cùm enim sit nostræ generationis principium, purior est pars, ea quam nutritioni fœminarum seiungit natura, & ex qua infans in vtero nutritur. Deinde lac ex menstruo sanguine conficitur, vt probat Galenus *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum, cap. 5. quibus enim menstrua nimis profluunt, lac minuitur.* Lac autem quo alitur infans, elaboratum esse, & purioris naturæ, nullus negauit vnquam, & firmat Arist. *lib. 4. de generat. animal. cap. 1.* Præterea. Si tanta est menstrui impuritas, cur grauidæ grauiùs non ægrotant, quàm quibus alia de causa menstruum supprimitur, cúrve sæuiora non sunt symptomata mensibus vltimis? Quare siue sanguis menstrus sit excrementum secundæ coctionis, & ab hepate tanquam superfluus pellatur in truncum venæ cauæ, E siue sit tertiæ coctionis, à carnibus saturatis post tertiam coctionem excretus, quantitate solùm peccat, & non qualitate, quasi sit venenatus, aut naturæ nostræ grauiter infensus.

Nos tamen firmioribus rationibus nixi, eum venenosum esse, malignum, & impurum, & contendimus, cum Plin. *lib. 7. cap. 15. & lib. 28. cap. 7.* Columel. 11. *rei rustic. cap. 11.* Æliano 6. *de Hist. animal. cap. 36.* Solino *in polyhistor. cap. 4.* Galen. 6. *de loc. cap. 5.* & aliis: ex cuius commercio & labe, purum sanguinem quo fœtus nutritur in vtero, vitium contrahere, & hac ratione infantes inficere & fœdare, docuit Galenus *lib. 5. Aph. 60.*

adeòque hoc verum est, vt ob hanc causam nullus mortalium variolas, aut morbillos euadere possit, vt constans est Arabum opinio; pro qua fulcienda fusiùs disceptauimus, *lib. 2. Histor. Princip. Medic. in com. Hist. 3.*

Exempla proponit Plinius, hoc modo: *si menstruo sanguine tenella vitis tangatur, in perpetuum læditur, sterilescunt tactu fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, hebetescit speculi candor, eborisque nitor, canes in rabiem aguntur, ferrum rubigine obducitur.* Fauent illi rationes optimæ: Nam menstruus sanguis est venenum, ex cuius potu plures fatuos remansisse, alios veluti sideratos vitam miserrimè traxisse testantur auctores, qui proprium caput de sanguinis menstrui veneno proponunt. Deinde. Ita huius sanguinis noxius est vapor, & veneficus, vt Chirurgorum peritissimi affirment, ob vnam solam causam, vulnera & vlcera, ad sanitatem & cicatricem nunquam potuisse perduci, quoniam filamenta, cum quibus erant abstersa, erant facta ex indusiis menstruo delibutis. Ad hæc certum est & experimento firmatum, *lib. 3. collect. cap. 7.* concubitum cum menstruata lepram inducere, & hac ratione infantem elephanticum euadere. Insuper menstrua purgatio, ritè, & tempestiuè eueniens, à pluribus, sed præsertim melancholicis morbis liberat, *vt lib. de sang. miss. cap. 12.* ex professo retulit Galenus, qui suapte natura sunt maligni, ferini, melancholici, & sæui, vt cancer, Phagedæna, Elephantiasis, Melancholia, vlcera dolosa, & cacoëthica, psora pertinax, & alij cutanei affectus, qui sunt veluti immedicabiles & prorsus diri. Quæ omnia vitia propullulant, si hic tristis, niger, & fæculentus sanguis, retentus, vel suo halitu superas partes inficiat; vel ad eas ab vtero restagnans, cum quibus summum obseruat consensum, sua mole obstruat, aut vapore concutiat. Hinc emanant truculenti affectus, quos hac de causa subotiri dictauit Magister summus, *lib.* illo aureo *de virginum morbis, ferè per totum.* Ii sunt, Horror, erroneæ febres acuta inflammatio, insania, putredo, clamor, caligo, timor, formido, anxietas, strangulatio, mœror, phantasmata circa oculos obuersantia; quæ damna non ex sola exuberante quantitate, sed ex ipsius sanguinis menstrui malitia euenire; curatio ab Hippocrate proposita indicat manifestè, dum sic ait: *Cæterùm, vt hinc liberentur, est sanguinis detractio.* Neque instes in virginibus ex semine suppresso, retento, ac putrefacto, hæc horrida mala ortum habere, quod suapte natura quum est labe fœdatum, ea efficere potest veneni promptissimi instar, auctore Galeno *6. de loc. affect. cap. 5.* qua ratione Hippocrates *infrà* monet, vt his tormentis oppressæ cohabitent cum viris: Nam hoc imperat, vt ob viri consuetudinem viæ latiores fiant, & patentes magis, sanguinísque excretioni aptissimæ. Deinde viro vtentes, concipiunt, & post partum larga sanguinis copia per vterum effluit, quæ antè, hanc symptomatum cateruam excitauerat abundè: Ob quam causam (inquit) mulieres viro iunctæ, steriles, magis hæc patiuntur.

Vltimò. Qui plerosque ex affectibus sanguinis menstrui negat, rationi repugnans, quotidiano mulierum experimento, falsitatis, & peruicaciæ fit reus. Illæ enim, antequàm erumpant, & eruptionis tempore, plurima patiuntur symptomata ob dictas causas: sic enim habet Hippocrates *lib. de virgin. morb. cit. Cæterùm virgines nubiles, & maturæ viro, hoc magis patiuntur, vnà cum mensium descensu, antea non valde hinc afflictæ. Postea enim sanguis in vteros influit, velut effluxurus: quum igitur osculum exitus non fuerit apertum, sanguis autem amplius influxerit, propter cibos, & corporis augmentum, tunc sanguis non habens effluxum, præ multitudine residit ad cor, & ad septum transuersum. Quum igitur hac repleta fuerint, cor fatuum fit, deinde ex fatuitate torpedo, ex torpedine delirium apprehendit.* Ob hanc rationem diuina lege cautum erat, *Leuit.* 18. & 20. nequis cum muliere menstruata concumberet, quæ domi manere, neque in templum ingredi cogebatur.

Rationes verò superiùs adductæ, leuissimi sunt momenti. Nam tam in cacochyma, quàm in sana muliere, menstruus sanguis est natura sua malignus: ille enim quo fœtus in vtero nutritur, est purior sanguinis pars, quam ab illo, qui menstruus futurus est, separat natura, qui purgatio est, & excrementum purioris: Id docuit Gal. 1. prrorhet. 48. dicens: *Absumpto in fœtus alimentum vtili, qui in vasis erat sanguine, sed permanente vitiosiore, qui singulis mensibus antea excernebatur.* Fœtus itaque separat in vtero puriorem sanguinis partem, quam in alimentum accipit, non tamen ita integrè seiungi potest, vt aliquid impuri non relinquatur, quod post partum per varias partes infans expurgat, vt per vlcera in capite enascentia, ex quibus cùm ritè ichores profluxerint, ille à morbo sacro fit immunis, *vt lib. de morb sacro num.* 20 dictauit Hippocrates. Ex hoc fonte exanthematum copia in infantibus præsertim erumpit: cùm enim sanguis ille ad plenum non potuit repurgari in vtero, extrà eum natura velut crisi quadam ad partes externas detrudit; qui si biliosior fuerit, morbillos; si crassior, variolas concitare solet.

Ex hac parte puriori lac conficitur, quod cùm in fungosis mammis ampliùs elaboretur, à carne earum alba, in lac abit. Grauidæ autem, quibus ferè menstrua supprimuntur, grauiùs non laborant; quoniam sanguis hic etiam in nutrimentum fœtus conuertitur, deficiente puro: nam necessitate quadam natura coacta ad sui nutritionem persæpe non solùm vitiosum sanguinem, sed venenosum humorem, imò fæces proleetat. Hinc fit vt hac de causa, vtero gerentes grauissima mala patiantur, premantúrque corporis grauitate, fœdo faciei colore, lienis tumore, varicibus, malacia, atque, vt vno verbo dicam, ab retento menstruo puriori sanguini permixto, in omne morbi genus procliuiores sint, quàm quæ vtero non gestant. Hunc autem natura intus continet ne si viam patefaciat, cum eo vtile fœtûs alimentum simul emanet. Itaque nouæ prolis procreationem instituens, in vitæ discrimen parentem plerumque adducit.

Sequitur, vt perscrutemur, in quibus corporibus menstrua emanent, quæramúsque: *Vtrùm fœminæ inter cætera animalia menstruas purgationes copiosiores habeant.* Aristoteles respondet *6. de histor. animal. cap. 8.* affirmans menstrua non fieri neque in piscibus, neque in auibus, sed solummodò in iis animalibus, quæ sanguine sunt prædita, & sunt viuipara, vt mulier, vacca, equa, canis: inter quæ copiosiora mulier menstrua habet; in brutis enim recremētitia hæc materia in pilos vertitur, in cornua, cutem duram, vrinas crassas Deinde illa exercentur, ac vno tantùm vescuntur cibo; fœminæ otiosæ sunt, sedentariæ, inexercitatæ vario victu vtuntur: ob quas causas excrementium sanguinem frequentiùs aceruant, quem natura statis mensibus extra corpus eliminat, & eas à plurimis morbis præseruat.

Addendum huic est aliud dubiolum: *Vtrùm certum possit assignari tempus eruptionis menstruorum?* Respondet Aristoteles *7. de hist. animal. c. 1.* tunc incipere menstrua, quando vbera prominent ad duos digitos, & viro semen mouetur, quo tempore maximæ fiunt in vtroque sexu mutationes. Quare secundùm hanc rationem, vtplurimùm incipiunt decimo quarto ætatis anno, & deficiunt quadragesimo nono, aut quinquagesimo. Non erumpunt antè, quoniam humoris copia calor est obrutus, viæ angustæ, sanguis in membrorum abit nutrimentum, & natura nutritioni intenta superis partibus illum destinat, non vtero. Secundo verò septenabus illum destinat, non vtero. Secundo verò septenario calor iam fulgescere incipit, dilatantur viæ, expultrix est robustior, mamillæ turgent, corpus libidine irritatur. Cessant post quinquagesimum, quoniam calor debilis,

debilis, potiùs pituitam conficit, quàm sanguinem, & expultrix tarda euadit, quæ materiam hanc excernere nequit.

Vtrùm menstruorum quantitas certa possit assignari etiam controuertendum. Responde negatiuè: nam Hip. *lib. de morb. muliebr.* scribit duos, vel tres dies, assignat Aëtius quatuor, Paulus *lib. 3. cap. 60.* certam quantitatem non proponit: cùm plurimæ, duobus, tribus, quinque, & aliæ septem diebus purgentur. Verumtamen nulla certa quantitas dierum potest definiri, diuersa enim est pro varietate temperamenti, coloris, ætatis, regionis, structuræ viarum, victus rationis, exercitij, & aliarum rerum quæ accelerare, vel retardare vacuationes solent. Vtplurimùm mulier sana nunquam purgatur minùs secundo die, neque plus tertio, si hos terminos purgatio pertranseat, vel morbosa est, vel sterilis. Quantitas moderata, apud Hip. *lib. 1. de morb. mulier.* binas cotylas Atticas non transcendit, cotyla autem nouem constat vnciis, aut decem ad summum, ex Gal. Sed neque in hoc quicquam certum potest constitui: Virgines enim ob viarum angustiam minùs purgantur; adultæ, ob earum amplitudinem, & robustiorem calorem, vbertim; senescentes, ob debilem calorem, sanguinisque inopiam, minùs: graciles, cùm haud modica sanguinis copia redundent, *6. epid. sect. 3. com. 29* copiosiùs; pingues, minùs, menstrui enim materia in adipem absumitur; otiosæ, plus; exercitatæ, laboriosæ, biliosæ, iracundæ, minùs, labore enim, & calore materia resoluitur.

Vtrùm verò *quantitas discreta puerperij, certa possit describi?* dubium est scitu dignum. Et supposito, quòd diuersimodè excurrant post partum menstruæ purgationes, variámque habeant latitudinem, ob ætatem, corporis formationem, figuram diuersam, consuetudinem, enixus formationem, figuram diuersam, consuetudinem, enixus discrimen, ob varietatem sexus, regionem, distincta climata, temperiem, vitæ institutum, & reliqua; tamen artificiosè nimis venerandus senex *lib. de nat. pueri, num. 10. & 11.* durationis tempus demonstrat in hunc modum: *Atqui purgationes à partu mulieribus ea gratia fiunt. quòd primo tempore vsque ad dies quadraginta duos in fœmella, in masculo verò ad dies triginta, paucissimus sanguis in augmentum pueri descendit*: & infra, *num. 13.* sic ait: *Argumento est purgatio à partu quæ in fœmella fit in quadraginta duobus, in masculo in triginta, vt tardissimè contingit.* Ratio dictat: nam quæ fœmellam gestant, crudiori sanguine abundant, frigidiore, & excrementoso magis, qui cùm redundet in vtero, in copia multa, eum longiori tempore extra vterum eliminat natura. Quæ marem vtero ferunt, minori excrementorum copia scatent, & cùm calidiori constent temperamento, crudorum humorum copiam absumunt.

Nec obstat sententia eiusdem Hippocratis *lib. 1. de diata, num. 19.* dum sic scribit: *Non in æquali temporis spatio omnes fœtus exornantur, sed alij citiùs, alij tardiùs, prout singuli & ignem, & alimentum fuerint nacti. Alij itaque in quadraginta ac tribus diebus scaturiunt, ac formantur, aliqui in quatuor mensibus.* Idem firmat Aristoteles *7. de hist. animal. cap. 3.* dum sic ait: *Purgationes autem accidunt plurimis, cùm conceperint, ad tempus quoddam, scilicet triginta dierum, maximè si concepta fœmina est. A partu etiam purgationes eodem dierum numero consequi volunt, quanquam non æquè ita diligenter eueniunt, &c.* Dic. Liber de diæta non est germanus Hippocratis, imò nothus, adulterinus, ex ipso Galeno *1. acut. 18. & alibi.* Textus autem Aristotelis est mendosus, cùm Hippocratis doctrinæ ab omni sæculo receptæ è directo se opponat, firmanti tardiùs multo fœminam in vtero efformari ipso mare; & cùm purgationes conceptionis temporibus respondeant, necessariò affirmandum, hunc potiùs illud idem cum ipso Hippocrate sentire.

Si autem inquiras, num Hippocratéa doctrina, de lochiorum duratione, opponatur metis assignatis in scriptura sacra? Dic, quòd etsi diuinus vates Moses, cœlesti numine afflatus, videatur aduersum oraculum proferre, tamen ambo hi sunt inter se concordes. Audiamus illum, dum ineffabile pentateuchon opus exarauit, dúmque Leuitas instruit, *cap. 12.* ibi distantissimos puerperij assignat terminos, & diuinam ex numinis præscripto Hebræis sanxit legem: *Mulier si concepto semine pepererit masculũ, immũda erit septem diebus, iuxta dies separationis menstruæ, & die octaua circuncidetur infantulus: ipsa verò triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ, omne sanctum non tanget, neque ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies suæ purificationis. Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadis, iuxta ritum fluxus menstrui, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ.*

Dic. Quòd licèt difficile sit, hanc prouinciam aggredi, atduúmque sit horum principum tam discordes sententias conciliare, tamen Sacrosancta Scriptura proponit metam tantùm mulierum, non solùm sanarum, verùm earum, quæ actu ægrotant, vel futuræ sunt ægrotæ: Hippocrates autem terminos præscripsit earum, quæ sub latitudine sanitatis continentur. Quæ conciliatio ex ipsismet verbis Hippocratis elicitur, tum *lib. de natur. puer. num. 10.* tum *1. de morb. mulier. num. 98.* Mos autem sacri eloquij dilucidè patet *Leuitic. cap. 15.* si alterum caput eiusdem Leuitici perscrutemur, in quo Legislator Moses statuit purgationis mensium typicorum terminum, septimum diem, per quos & immunda erat fœmina, & separata, qui terminus iuxta Hippocratis doctrinam *lib. 1. de morb. mulier. num. 15. & 6. epid. sect. 1. text. 7. Arist. 7. de hist. animal. cap. 2.* non sanarum tantùm, verùm & sterilium, & morbosarum est, cùm sanæ ex eodem Hippocrate, tertio, aut ad summum quarto die suum claudant terminum. Si igitur in menstruo fluxu, meta, quam adstruit supremum numen, sanas, morbosas, ac steriles comprehendit, simili ratione sub carceribus puerperij tamdiu productis, & sanas, & morbosas comprehendet enixas.

De quantitate continua puerperij etiam dissidium est: *Vtrùm certò possit cognosci?* Respondet Hippocrates *lib. de natur. puer. num 12.* librarum ferè triginta in enixu fœmineo, in virili autem duodeuiginti: quo loco cuiusque diei dosin mensuralem assignat puerperij, ad Atticam heminam alteram ac semissem, primis saltem diebus, paulò plus, aut minùs, pro temporis puerperij ratione. Alij legunt cotylam, quæ mensura Attica est, quæ habet quartaria duo, siue Italicas vncias mensurales nouem, quæ ad septem cum dimidia ponderales reducuntur. Sed ineptè cotyla cum hemina confunditur, cùm re distinguantur: nam hemina vncias nouem tantùm capit, at cotyla vncias septem cum dimidia. Quare Hippocrates dicens fœminas per singulos primos dies primæ saltem hebdomadæ puerperij, cotylam vnam cum semisse reddere, intelligendus, quòd purgabunt per singulos hos dies, vncias tredecim cum semisse mensurales Italicas.

His quæstionibus proxima est & altera: *Vtrùm sanguis lochij deterior sit, & venenosior sangine menstruo?* Proferam summi dictatoris sententiam *lib. de natur. puer. num. 12.* quæ sic habet: *Exit autem sanguis, siquidem valetudine mulier fruatur præsenti, etiamque futura, qualis à victima, isque citò concrescit. Quòd si mulier non sana sit, nec sanitatem consequutura, tum purgatio parcior procedit & specie quidem deterior, & quæ non citò concrescat.*

Galenus videtur aduersari huic doctrinæ, dum *3. epid. sect. 3. com. 73.* sic fatur: *Menstruorum suppressio offendit, tamen non perinde ac si à partu supprimantur, officit quòd non abundantiam modò, sed insignem etiam humorum pariat prauitatem: Nam meliorem sanguinem ad se fœtus nutriment*

nutrimenti causa alliciens, relinquénsque deteriorem, causa est vt prægnantes prauis humoribus impleantur. Probat 1. *epid. sect. 3. com. 21. §. illud in omnibus mulieribus, &c.* Sanguis enim hic post partum exiens, & magis melancholicus, quàm menstruus, vt *lib. de atra bile, cap.* 8. & 1. *prorrhet. sect.* 2. *com.* 48. affirmat Galenus, præsertim tamen 3. *epid. nuper. cit.* dum sic ait: *Est verò menstrua vacuatio, non solum vacuatio, sed purgatio: verùm non est æquabilis tamen multitudo vitiosorum humorum, neque pari spatio menstruis circuitibus congeritur, quanta dum partum gerit. In vniuersum verò melancholicus apparet sanguis, quem à puerperio euacuant.*

Galenus vnicam solùm statuit causam vitij sanguinis, quem post partum euacuat natura, quòd scilicet puriori parte sanguinis, relicta inutili & impura, nutriatur in vtero fœtus. Præter hanc aliæ assignandæ: mora scilicet, & retentio huius calidæ & humidæ substantiæ, in calido loco, posito in parte decliui, in quam excrementa affatim decurrunt, quæ ex horum transcursu, accedente prohibita difflatione, citò putrescit, ac vitiatur. Adde alias causas inuitabiles, quæ puritatem sanguinis vitiant ac corrumpunt, vt sunt varia pathemata, & anxietates grauidarum plurimæ, ob quas natura distracta alimentum ritè non conficit, hinc excrementorum prouentus. Iunge prauorum alimentorum vsum, ob picam, qua frequenter laborant; otium, vitam sedentariam, & alia plura.

Ex iis fit manifestum, suppressionem puerperij deteriorem esse retentione menstruæ purgationis: sæuiora enim, & plura ex illa retentione sequuntur symptomata vt Hippocrates *lib. de morb. mulier.* in multis locis, & Auicenna 21. 3. *tract.* 2. *cap.* 35. testantur abundè: vterus enim post partum debilissimus remanet, in eóque vel prauus humor supprimitur, vel de nouo ob dolorem ad eum ex superis partibus confluit, noxas graues paraturus. Accedit, quòd quantitas quæ retinetur post partum, quantitate multò maior est illa, quæ ex mensium diminuta vacuatione erumpit.

Qua ergo ratione Hippocratem, & Galenum reddemus concordes, si ille sanguinem puerperij exire inculpatum, sicut è victima; hic haud inculpatum esse arbitratur, imò vitiosum, & impurum? Concilia dupliciter. Hippocrates contemplantur sanguinem puerperæ sanæ, vel talis futuræ, qui haud dubiè ad sanguinis inculpati victimæ probitatem accedit. At cùm hæc natura rarissimè reperiatur, ideò frequentissimè perpendit Galenus, & prauitatem aliquam semper in puerperio adesse existimat. Solue secundò. Hippocrates interpretandus est de sanguine, qui à toto funditur corpore, qui in exquisitè sano corpore, laudabilis est, vti sanguis è victima; Galenus exponendus de sanguine tantùm, qui in vasis vmbilicalibus, & secundinarum concluditur, qui limosus est, fæculentus, & niger, & quamprimùm post cruenta aquosa statim vnà ferè cum ipsis secundis emanat.

Nunc perscrutandum: *Vtrùm possint assignari viæ, per quas menstruus sanguis in vterum prolabitur, & ab eo extrà prorumpit?* Dic. Natura sagax in animantis commodum, & vsum, propagandæ speciei rationem non ignorans, sanguinem separat, cúmque per venam cauam descendentem, peculiaribus eiusdem ramis huic operi dicatis, in diuersas vteri partes transmittit, partim ad vteri collum, partim ad corpus, in quarum partium venis retinetur, quousque mole excrescens, irritet naturam ad excretionem sui, aut fœtui gignendo alimentum præstare possit. Neque mireris tantam quantitatem eo loco posse retineri, citra noxam vllam: nam molle est mulieris corpus, laxum, rarum, & veluti fungosum; & hac ratione sanguinem refluentem ab vtero, & ad ipsum fluxurum recipere potest, siue is postea per tipicas periodos emanet, siue ad nutritionem fœtus reseruetur.

Viæ autem, per quas ab vtero menstrua profluere solent, sunt innumeræ propagines, quæ ex vena caua descendente in vterum inseruntur, ex quarum diuisionibus, vesica, rectum intestinum, & partes his vicinæ alimentum suscipiunt, quæ postea in vteri ceruicem, in parte minima eius interiori desinunt, sanguinémque menstruum periodicè profundunt. In grauidis autem erumpunt menstrua ex interuallis, & persæpe vsque ad pariendi tempus, citra fœtus incommodum, aut abortus periculum, si ab exterioribus venis erumpat, vel per vteri ceruicis vasa excernatur potiùs, quàm per acetabula ipsa, hoc est, per ora venarum quæ in vteri capacitatem desinunt, per quæ attrahitur alimentum, & fœtus inuolucra fiunt, *vt* 1. *de sem. cap.* 6. disertè Galenus explicuit; quibus disruptis, & dilaceratis, sanguis ab vtero prodit, ex qua vacuatione fieri abortum est necesse.

Vtrùm verò *sensim, & paulatim singulis diebus è toto corpore: an subitò, semel, & confertim confluat sanguis in vterum menstruam purgationem effecturus?* à paucissimis agitatum inuenio. Et pro vtraque parte rationes adsunt: Si enim quotidie separaret natura in vasis superioribus sanguinem, ad vterum transmittendum, in perpetuo dolore versarentur fœminæ, dum excurrit ille; in transitu enim vasa distendit, concitat dolorem, agitat corpus, & vapore suo naturam perturbat, cùm suapte natura pars sit sanguinis limosi, & nigri: Quare consultius videbatur totum simul, & semel confluere ne præ mora extra locum suum stabulans, & prohibitus difflari, computresceret, symptomata concitaret sæua, & concresceret, sicq; non exiret fluidus, sed conglobatus, neque victimæ nuper mactatæ formam referret, *vt cit. de nat. puer.* Hippocrates firmat. Neque vterus cùm sit exiguus, tantam copiam sanguinis recipere, nec nisi cum noxa insigni retinere posset.

Verùm probabilius est, & naturæ ordini consentaneum magis, sanguinem illum singulis diebus ad vterum ipsam transmittere, sicut ad cæteras corporis partes excrementa detrudit, quæ ex coctionibus superesse solent: Nam inter coquendum, vtiliorem sanguinis partem ad se nutrimenti causa alliciens impuram, & magis fæcalem, per vasa huic muneri destinata remittit in vterum, vt scilicet in eo adsit semper materia conceptui accommoda, & necessaria; si verò totus simul conflueret in quantitate tanta, summa ebullitio esset in corpore facta, ex qua in non leue periculum fœminæ incurrerent. Cùm verò singulis diebus transmittatur ad vterum per venam cauam descendentem in copia exigua, sicut ad alias vicinas partes nutriendas mittitur, dolorem excitare non potest, aut molestiam vllam: neque in grumos concrescet, cùm à prouida natura in venis à concretione seruetur immunis, in vsus multos. Vterus autem fœtum si gestat molis maioris; cur sanguinem iam iam extra vterum effluxurum non retinebit?

Inquires denuò: *Vtrùm sanguis menstruas purgationes effecturus, colligatur in vtero ipso attrahente, an natura transmittente?* Dic, menstruas purgationes fieri, natura solùm expellente materiam illam, quæ ex postrema concoctione redundat, alioqui neque conueniens, neque ad tempus nutritio fieret. Neque dicas, vterum in grauidis fœtus alendi gratia sanguinem allicere: Nam attractio illa non est vteri munus, sed fœtus. Delabitur ergo sanguis in vteri cauitatem, vt singulis mensibus expurgari possit, in animantis commodum.

Illud etiam considerandum: *in generatione menstruorum, aliquis sit finis à natura intentus?* Respondet Aristoteles 2. *de generat. animal.* 4. menstruas purgationes fieri in mulieribus, tum propter necessitatem, tum ob vtilitatem: cùm enim mulier frigida sit, & otiosam vitam agat, ac cruda materia superet in vasis superis; eam singulis

gulis mensibus per vterum expurgat. Vtilitas est humanæ speciei propagatio, quæ per conceptum comparatur. Alter finis est, vt conceptus, purissima sanguinis menstrui parte, & magis elaborata, in vtero nutriatur, & vt ex eo lac gignatur, quo extra vterum infans nutriatur.

Vtrùm ad vteri nutritionem, menstruum sanguinem natura transmittat? Negatiuè respondet Auerrhoës 3. *collig. cap.* 3. *&* 29. Nam si illud verum esset, quomodo post quinquagesimum annum nutriretur vterus, cùm post hoc tempus ferè menstrua deficiant, & quomodo ante decimum quartum annum, si non appareant. Deinde qua ratione nutrietur vterus animalium, quæ carent menstruis, aut fœminarum, quibus nunquam menstrua profluxerunt. Denique cur natura præstabit pro nutrimento, sanguinem ita inutilem, & excrementitium vtero, vt nouam prolem inficiat, & conspurcet. Non igitur menstruo sanguine alitur fœtus.

Præterea exquirendum: *Vtrùm fœminæ, quibus menstrua nunquam fluxerunt, innoxiè viuere possint?* Cùm enim ex lege naturæ in fœminis menstrua contingant, videtur omnes necessariò pati debere purgationes illas, quæ singulis mensibus per vterum excurrunt. Id quidem verum est vt *suprà* ex Galeni mente prædiximus, nî excipias plures, quæ viragines dicuntur: hæ enim cùm solidæ sint carnis, exercitio deditæ, & calore abundent, totum sanguinem ferè in partium substantiam conuertunt, eius crudiorem partem absumunt, & huius residuam per halitum insensilem digerunt.

Menstruis carent pingues à natura; nam hæ sunt exangues, angustásque obtinent venas, si quis verò sanguis superest, citò in adipem concrescit: Hæ hac de causa innoxiè viuunt, cùm sanguinem in sui substantiam transmutent, vel præ caloris vehementia illum resoluant, & absumant, cùm ad virilem naturam, & corporis habitum accedant, & moribus similes viri sint, robustæ, ac fortes.

Vltimò explicandum: *Vtrùm fœmina citra menstrua concipere possit?* Si enim menstrua purgatio in fœtus vsum, & gratiam, à natura est intenta, manifestum fit ea deficiente conceptum fieri non posse. Respondet Aristoteles 3. *de hist. animal. cap.* 2. in hunc modum: *Conceptus mulieribus à profluuio menstruorum sua natura contingit: & quæ iis carent, steriles magna ex parte existunt: verùm fieri potest, vt aliqua etiam sine eorum profluuio concipiant, videlicet quibus tantum humoris colligitur, quantum iis quæ purgantur restare solet post purgationem, quanquam non tanta copia est, vt foràs possit effluere.* Proles ergo sine menstruo externo dari potest, non tamen sine interno: cùm enim menstruum ad conceptum maximè faciat, concipere non possent mulieres vllæ, nec conceptum fœtum alere, nisi à venis in vteri cauitatem saltem proflueret, etsi non ea copia, vt extra vterum pelli possit.

CAPVT VII.

De Semine.

Difficile argumentum de Semine est, arduum, intricatum, in cuius explicatione Philosophorum, & Medicorum primarij naufragium fecerunt, & ad morbos mulierum persanandos, summè vtile, ac necessarium. In eo ergo enucleando tantisper immorabimur, ab eius definitione sumentes exordium, quærentes primò: *Vtrùm seminis definitio à Galeno tradita sit optima?* Varij variè Semen definiunt. Alij hoc modo: Semen est principium, & elementum, tam actiuum, A quàm passiuum corporis humani, ex parte sanguinis aërea, oleosa, & pingui, vi testium in se, & seminariis vasis elaboratum, & tanquam excrementum, quantitate, & non qualitate degrauans, expulsum, & intercedente concubitu in vterum, à mare, & fœmina eiaculatum, & sibi inuicem permixtum, vim habens tale quidpiam generare, quale est id à quo deciditur, ad speciei conseruationem. At hi potiùs describunt semen, quàm definiunt.

Aristoteles sic definit: Est excrementum alimenti vltimi partium solidarum. At Philosophus seminis tantùm materiam designat, verùm formam, & efficientem non delineat. Alij sic: Semen est ex quo primùm oriuntur ea, quæ secundùm naturam constituuntur, non vt ex materia, sed vt ex efficiente principio. Sed B hæc neque seminis formam, neque materiam explicat, & semini vim tantùm efficiendi tribuit, cùm ipsum etiam materiale sit principium.

Galenus libris de semine, fortè ab Hippocrate mutuatus, sic definit: *Semen est corpus liquidum, calidum, & spirituosum, facultate formatrice præditum, in vasis spermaticis, ac testibus elaboratum, propter humani generis propagationem.* Hæc definitio, seu potiùs essentialis descriptio, causas omnes complectitur. Dicitur corpus liquidum, quia omne semen est quædam species substantiæ humidæ, siue humoris fluidi à cæteris separati. Ex quo, inquit Aristoteles 2. *de generat. animal. cap.* 2. patet mendacium Ctesiæ Cnidij affirmantis semen elephanti adeò siccescere, & durari, vt electro simile efficiatur. Liquidum deinde, non est aqueum, sed moderatè cras-C sum. Fit ergo semen ex eo puro sanguine, qui nutritis partibus solidioribus superest: natura enim non tantùm speciei, quantum indiuidui conseruandi studiosissima, quotidie vbertimum alimentum parare voluit, ita vt potiùs exuperaret, quàm deficeret; id verò quod superest, in vasa seminaria seposuit, vt postea generationi efficiendæ possit inseruire. Quòd autem ex sanguine semen conficiatur, testantur Veneri immodicæ dediti; in fine enim concubitus sanguinem pro semine excernunt: imò Aristoteles 4. *probl.* 6. *&* 7. appellat semen excrementum alimenti sanguinei vltimi; quare qui nimio concubitu vtuntur, graciles fiunt, exangues, pallidi, quoniam pura, & elaborata substantia & ex sanguine facta orbantur.

Verùm antequam vlteriùs progrediamur, in examen D vocandæ sunt quæstiones plures illustres, ac inextricabiles, quæ seminis naturam exactè explanant, quarum prima est: *Vtrùm seminis substantia spirituosa ex multiplici spiritu componatur?* Dic, quòd semen ex variis, & diuersis partibus constat, nempè ex parte crassa, quæ causæ materialis vicem gerit, & ex qua partes spermaticæ generantur; & ex parte spirituosa, quæ efficientis causæ locum habet.

Si verò percunteris, quænam sit substantia spirituosa in semine existens? Respondent plures, quòd in semine triplex reperitur spiritus, naturalis, animalis, & vitalis: quæ sententia probatur hoc modo. Vna ex causis sterilitatis, ex communi Medicorum voto, est membrorum principalium morbus. Sed hoc non potest contingere, nisi quia à qualibet parte principe, ad semen E generandum, peculiaris confluit spiritus. Ergo pars spirituosa seminis, ex spiritu naturali, vitali, & animali componitur, cùm partes principes ad seminis substantiam solùm mediâ spirituum communicatione concurrant. In hunc vsum ad testes deferuntur nerui, arteriæ, venæ. Deinde similitudo filiorum ad parentes, ad aliam causam, nisi ad spirituum diuersitatem, non potest reduci. Omitto alia argumenta, & auctoritates Galeni, quia infrà afferentur in disputatione, *An semen decidatur à toto.*

Contraria tamen sententia verior est: nam in semine diuersitas spirituum non reperitur: Non naturalis, hic enim,

enim, præterquam quòd ab omnibus non admittitur, in alios vsus confluit in testes, ad actiones videlicet facultatum naturalium, & sanguinis elaborationem. Neque instes, esse necessarium ad actionem facultatis generatiuæ naturalis: quoniam hic spiritus ad conseruationem indiuidui solùm est necessarius, auctore Auicenna 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 1. & non speciei.

Spiritus animalis etiam non est necessarius: nam, præterquam quòd hic ex plurium peritissimorum hominum voto non defertur ad omnes partes secundùm substantiam, sed solùm secundùm irradiationem seu illustrationem, tantùm ad sensum, & motum partium vtilis est. Hinc fit, vt in partibus quæ non mouentur, neruorum implantatio non reperiatur. Igitur substantia spirituosa seminis ex spiritu animali non componitur.

Neque obiicias substantiam spirituosam seminis ex his spiritibus fieri, tanquam ex materia, ex qua ortum ducit generatio substantiæ spirituosæ seminis: Nam ex materia cuiuslibet spiritus, substantia spirituosa seminis potest produci. Ergo si ex vnione aliorum spirituum, nihil de nouo recipit, cur multiplicatio spirituum est assignanda? Neque iterum instes, quòd substantia spirituosa non est eiusdem rationis secundùm suas partes omnes, sed partium diuersitatem in se continet, atque ita ex multiplici spiritu debet componi: quoniam hi spiritus solùm possunt referre partium similitudinem à quibus deferuntur, vt cerebri, cordis, & aliarum partium, quod idem de vitalibus dicendum est. Quod non potest admitti, alioquì esset necessarium, vt spiritus vitalis, sicut & naturalis, in singulis partibus corporis reciperent alterationem quandam, vt similitudem partium hoc modo possent conseruare, quod est impossibile: & sic similitudo filiorum ad parentes, ad hanc causam reduci non debet, vt *infrà* latiùs explicabimus.

Quapropter substantiam spirituosam seminis, solùm ex spiritu vitali, communicato per arterias, produci affirmamus. Quæ assertio ex impugnatione alterius sententiæ satis patet, & ampliùs probatur hoc modo: Ideò enim testibus natura concessit præparantia vasa, quæ ex arteria magna originem ducunt, vt sanguis arterialis, & spiritus vitalis pro generatione seminis communicarentur.

Neque argumenta opposita quicquam concludunt. Dic ad primum. Sterilitas potest contingere vitio partium principalium, etiamsi ab illis partibus nihil communicetur, quoniam propter ægritudinem iecoris, (etiamsi nulla detur generatio spirituum naturalium) & illius frigidam intemperiem, sanguinis crudi, & pituitosi accrescit copia multa, sicut si adsit intemperies calida iecoris, generatur sanguis biliosus, ex quo semen prolificum generari nequit natura suapte: quod etiam de ægritudinibus cordis est affirmandum, tunc enim spiritus in minore quantitate vitales gignuntur, ex quibus in moderata copia genitis, tanquam ex materia proportionata pars spirituosa seminis, siue spiritus genitiuus producitur. Idem tamen dicendum de morbis cerebri, quia etiamsi à substantia ipsius nihil decidat pro generatione seminis, statim tamen reliquæ partes corporis principes in consensum ducuntur. Venæ autem in testibus vtiles sunt, & necessariæ, vt sanguinem pro generatione seminis retribuant. Nerui illis implantantur, vt facultatem sentiendi; quæ communicatur per omnes partes, communicent.

Sed adhuc est difficultas non exigua: *Vtrùm ex parte seminis crassa partes spermaticæ generentur?* Galenus enim 1. *de facult. natural. cap.* 5. tunicas arteriarum ex sanguine fuisse productas asseuerat: quod etiam 2. *lib. cap.* 3. confirmat, ossa, cartilagines, venas, arterias, neruos, & reliquas partes seminales, licèt natura sua exangues, ex sanguine tamen produci statuens. Ergo pars crassa seminis, in genere causæ materialis non concurrit. Accedit, quod partes spermaticæ in maxima copia in corpore abundant, vt ossa, nerui, cartilagines, ligamenta, substantia cerebri, quibus generandis tantillum semen sufficere nequit. Ergo sanguis partium spermaticarum materialis est causa. Quam opinionem sequitur Aristoteles 1. *de generat. animal. cap.* 2. *& vlt.* quo loco virile semen solùm habere rationem principij actiui, sanguinem verò à fœmina ministratum materiæ vicem gerere affirmat.

Amplectenda tamen est doctrina Galeni, *lib. de semin. cap.* 4. quòd pars seminis crassa concurrit in genere causæ materialis pro generatione partium spermaticarum: nam in fœtu producto plurimæ partes reperiuntur albæ, seminis naturam referentes. Confirmatur, quia facultas formatrix statim mouetur ad operationem, cùm sit agens naturale. Ergo tunc circa aliquam materiam agere debet: Non circa sanguinem, quia adhuc non est. Ergo circa propriam materiam seminis, cùm nulla alia possit assignari.

Ad Aristotelem verò dic, iuxta Hippocratis mentem, *lib. de natur. human.* affirmantis, quòd licèt exigua substantia seminis ad vterum accedat, suscipit tamen incrementum ex sanguine: secundùm quam doctrinam, omnes partes nostri corporis, ex sanguine, licèt non immediatè, dicuntur produci, quia semen quod est materia proxima partium spermaticarum, generatur ex sanguine, suscipientè mutationem substatialem in testibus. Quare non erit absurdum, si asseras, remotè nostri corporis partes ex sanguine generari.

Ad aliud argumentum dic. Verum est exiguam intra vterum seminis quantitatem contineri, nihilominus tamen incrementum partium, ex sanguine accedit per iuxtapositionem applicito; cùm enim semen non sit viuens, cæterorum viuentium instar, per intus susceptionem nutriri non potest. Ex iis constat manifestè, falsò plures auctores existimasse, sanguinem non attrahi à venis vteri, quousque omnes partes spermaticæ sint integrè formatæ: Quia cùm exigua sit moles seminis, non est sufficiens pro integra perfectione partium spermaticarum; tum etiam quia aliquid resoluitur de substantia seminis, ad quam reparandam, & restituendam necessarius est sanguis, pro complemento partium spermaticarum. Quod etiam probatur: Nam membra principalia, vt cor, & iecur producuntur ex sanguine, antequàm partes spermaticæ sint in totum formatæ. Ergo ante integram partium spermaticarum formationem colligitur in vtero sanguis, ex quo partes spermaticæ incrementum suscipiunt.

Superest deinde explicandum dubium: *Vtrùm ab aliqua facultate fiat attractio sanguinis, pro integra formatione partium spermaticarum?* Respondent plures: Semen dum in vtero permanet, statim operationes naturales attrahendi, retinendi, expellendi exercere; licèt enim non sit viuens, obtinere tamen facultatem formatricem, cuius operatione fit attractio, retentio, nutritio, & similia opera perficiuntur. Sed hæc solutio non potest admitti, quoniam attractio, & retentio à facultatibus corporis naturalibus proficiscuntur. Ergo facultas formatrix, quæ ex sua natura non est vitalis, has operationes exercere non potest. Deinde semen non viuit. Ergo facultas formatrix in semine reperta non est vitalis, nec ab ea actiones facultatum vitalium, scilicet attrahentis, & retinentis emanare, est dicendum.

Obiicies. In magnete, etiamsi non sit viuens, reperitur facultas attractrix ferri. Ergo etiam in semine inuenitur facultas attractiua sanguinis, pro complemento partium spermaticarum, & carnosarum. Verùm contra instantiam hoc insurgit argumentum, quòd hac ratione in semine deberent constitui plures facultates; nam præter attrahentem esset necessariò constituenda

constituenda facultas retentrix, & expultrix, & quod est absurdum, cùm multiplicatio facultatum citra necessitatem non sit constituenda, præcipuè cùm facultas quæ est in semine, ad producenda certa & determinata organa, sit determinata solùm. Adde, nam adhuc in testibus existens, attraheret sanguinem pro nutritione ipsorum, & sic in illis non esset necessaria facultas attractix.

Quæstionem solue hoc modo. Attractio sanguinis, necessaria pro integra formatione, & complemento partium, fit facultate attractrice ipsius vteri. Neque obiicias, vterum solùm attrahere sanguinem pro sui nutritione, ad substantiam deperditam reparandam: Alioquì facultates operarentur cum cognitione sui, quod est absurdum: nam aliquæ partes nostri corporis plus attrahunt, aut retinent alimenti, quàm sit necessarium pro nutritione sui; nam etiamsi agant propter se, attrahunt tamen magis, quàm ex naturali inclinatione conuenit. Vtilitas verò, quæ ex hac attractione sequitur respectu aliarum partium, est per accidens; quod in ventriculo, & iecore fit manifestum, in quibus partibus substantiæ alimentitiæ maior generatio datur, quàm ea quæ pro nutritione est necessaria. Legendus in hanc rem Galenus, *lib. 9. de compos. medic. sec. loc. cap. 2.*

Maior est in sequenti dubio explanando discordia: *Vtrùm seminis substantia sit homogenea, vel heterogenea?* In semine reperiri partem spirituosam, & partem crassam, *suprà* protulimus: Sed hoc videtur creditu arduum & difficile, quia in testibus actione facultatis generatiuæ, generatur vtraque substantia, spirituosa, & crassa seminis. Ergo in qualibet parte seminis reperitur vis generatiua, siue facultas formatrix, cùm contrarium nulla ratione, nec experimento possit suaderi.

Dices, vtramque substantiam in testibus generari, sed partes spirituosas seminis, & crassas non esse continuas, informatas vnica forma substantiali, sed diuersa, ita vt tantùm sint duæ substantiæ diuersæ, permixtæ per iuxtapositionem, atque ita solùm produci facultatem formatricem in parte spirituosa seminis, propter debitam dispositionem in substantia seminis, quæ dispositio in parte crassa seminis non reperiatur, ideò in ipsa à testibus facultatem formatricem non produci. Hæc solutio licèt aliquibus probabilis videatur, & proximè accedere ad veritatem, non est tamen amplectenda. Dic ergo, partes crassas, & spirituosas seminis, esse eiusdem speciei, & tantùm vnica forma informari. Superior verò opinio præterquam quòd nullum habet fundamentum efficax, vt *infrà* patebit, semen ab vnica, & eadem facultate testium producitur. Ergo totum semen continuum est, & vnica, & eadem forma substantiali, secundùm partem spirituosam & crassam informatur.

Obiicies. Substantia seminis est spirituosa. Ergo sicut in externis rebus spuma fit per permixtionem duarum substantiarum, sic etiam fit in semine, & ex consequenti formarum duarum discontinuitas erit assignanda. Dic: in generatione spumæ substantiarum diuersarum permixtio reperitur, vt 2. *Aph.* 46. & 2. *progn.* 47. docuit Galenus. Semen autem dicitur spumosum, solùm propter similitudinem; & sic seruatur in semine vera continuitas quoad formam substantialem; quia aliquæ partes ipsius sunt magis tenues, & spirituosæ, quàm aliæ, quæ ob tenuitatem suam facilè exhalant, & euanescunt, & hac ratione relicta parte crassa seminis, corrumpuntur.

Obiicies iterum. Si hæ partes vnicum ens per se constituunt, sequitur quod semen non ita citò possit corrumpi, quoniam vna pars in tam breui tempore non ageret in aliam vsque ad corruptionem, vt patet in partibus viuentibus, quæ non ita citò, & breuiter tendunt ad corruptionem. Dic, in viuentibus in statu naturali, & in semine esse rationem diuersam: semen enim ex sua natura cùm sit destinatum ad generationem, in parte spirituosa eius adeò retinet virtutem, siue facultatem formatricem, vt corrumpat partem crassam in qua recipitur, ad quam corruptio seminis consequitur; quod ita in viuentibus non contingit, hæc enim à natura potiùs ad suam conseruationem sunt producta.

Verùm altioris indaginis est inuestigare: *Vtrùm pars spirituosa seminis ab aliquo agente possit corrumpi?* Si pars spirituosa seminis vicem gerit causæ efficientis, pars verò crassa, tantùm causæ materialis rationem supplet, dignum est inquisitione, à quo agente hæc pars spirituosa seminis corrumpatur? Dices, partem spirituosam seminis conuerti, & mutari in vaporem, ob naturam suam, cùm maximè tenuis sit, & illicò resoluatur, vt in corruptione spirituum vitalium palàm fit, qui ob summam tenuitatem statim euanescunt. Non placet solutio: superest enim adhuc explicandum, à quonam agente fiat hæc mutatio in vaporem: tum etiam quia ex corruptione substantiæ spirituosæ seminis, symptomata veneno finitima concitarentur, velut ex partis crassæ corruptione scaturiunt, vt *6. de loc. cap. 5.* proprio exemplo firmauit Galenus.

Solues deinde, negando ex parte illa spirituosa seminis, vtpote exigua, post corruptionem posse venenosa symptomata excitari, sicut ex crassa; illa enim ex parte crassa, non verò ex spirituosa suboriuntur semper. Solutio hæc, imperfecta est, & ambigua: non enim explicat, quare ex corruptione spirituosæ partis seminis non eueniant eadem symptomata, sicut ex corruptione partis crassæ, imò potiùs intensiora ex corruptione partis spirituosæ deberent sequi, si verum est illud Philosophorum, & Medicorum effatum, proprio experimento *cit. de loc. lib.* à Galeno confirmatum, in semine, lacte, sanguine menstruo, & aliis, substantiam quampiam quò perfectior est, eò in deteriorem mutari labem, & perniciem, quoniam suæ corruptionis valentissimam causam arguit.

Neque asseras, partem hanc seminis tenuem remanere in corpore, conuersam in spiritum complantatum: Nam spiritus hic à Medicis non admittitur. Secundò, quoniam eadem remanet difficultas, à quonam agente pars spirituosa seminis corrumpatur, vt ex ipsa spiritus complantatus producatur.

Peritiores aliqui hunc nodum extricant hoc modo: In parte crassa seminis facultas formatrix etiam adest, quæ partem spirituosam seminis corrumpit, quia producit in illa dispositiones incompassibiles cum substantia spirituosa seminis, ita vt pars crassa, & tenuis seminis adinuicem corrumpantur: quæ solutio deduci potest ex mente Galeni *2. de sem. cap. 5.* asserentis, in toto semine rationem vtriusque principij actiui, & passiui reperiri. Sed hæc responsio est contra ipsum Galenum, qui *lib. 14. meth. cap. 8.* facultatem formatricem tantùm in parte spirituosa reperiri asseuerat. Nec instes, quòd in parte spirituosa quoad maiorem efficaciam viget: Nam hac ratione fortiorem vim in parte crassa, ob maiorem multitudinem materiæ obtineret. Ex hac doctrina patet error asserentium, facultatem formatricem reperiri in parte crassa seminis solùm quantum ad esse, non tamen quantum ad operari: hi enim non assignant aliquod impedimentum, propter quod facultas formatrix in partibus seminis crassis, ab operationibus cesset.

Dic ergo, & fortasse meliùs, partem spirituosam seminis corrumpi à parte crassa, ratione contrariarum qualitatum, vel ab alia quauis substantia occurrente; quare ita spirituosa substantia attenuatur, vel mediis aliis qualitatibus disponitur, vt in aliquem flatum, vel spiritum conuertatur, vel insensibiliter per cutem resoluatur: symptomata autem non concitari,

quoniam

quoniam substantia ipsa citissimè resoluitur, maximè cùm hæc corruptio ratione putredinis non contingat.

Solue secundò. Non est inconueniens, quòd eademmet pars spirituosa seminis sit principium actiuum, & passiuum, secundùm diuersas rationes formales. Patet hæc solutio in agentibus æquiuocis, quia lumen in aëre potest producere adeò vehementem calorem, vt degeneret in ignem: & sic explicatur, quòd pars spirituosa seminis, licèt habeat facultatem formatricem, quæ est causa æquiuoca formationis partium, est tamen in potentia formali pars spirituosa ad recipiendam delineationem in eademmet parte, quoniam agens æquiuocum effectum productum in se recipere potest: licèt enim habeat in actu virtuali, effectum, est tamen in potentia formali ad recipiendum effectum formalem, quia actus virtualis compatitur cum potentia formali; non enim potentiæ formalis priuationem tollit. At verò agens vniuocum, cùm formaliter habeat formam, non potest esse in potentia formali respectu formæ iam introductæ, quia potentia formalis dicit necessariò priuationem actus formalis, sicut potentia ad calorem, dicit priuationem caloris: & ita implicat, quòd agens vniuocum calidum habeat calorem sibi in potentia, respectu caloris iam introducti; iam enim idem calor, esset, & non esset simul in eadem re: At verò semen cùm sit in actu virtuali respectu priuationis partium, cùm sit agens æquiuocum, est in potentia formali ad recipiendam delineationem partium in parte spirituosa.

Non desunt qui hanc doctrinam contemnant, & impugnent. Primò. Quia nihil potest habere qualitatem naturalem, aut potentiam connaturalem, quæ virtute contineat aliam, quam recipiendo formaliter, se corrumpat: Ergo facultas formatrix in partem spirituosam agere non potest, in qua residet, producendo delineationem partium, ad quam sequitur corruptio. Confirmatur hæc opinio, ex definitione violenti, tradita ab Aristotele 3. *Ethic. cap. 1.* quæ his verbis exprimitur: *Id igitur violentum esse videtur, cuius principium est foris, nihil prorsus eo conferente; cui vis est illata:* ex quibus violenti communis definitio deducitur, Violentum dicitur, quod est à principio extrinseco, passo non conferente vim. Deinde si aliquis habeat qualitatem naturalem, quæ sit principium effectiuum corruptionis, & antea non erat, est ratione alicuius impedimenti, quod antea non erat, & modò aufertur: hic autem modus productionis, est per emanationem à principio interno. Ergo non potest esse violentum? alioquì Aristoteles rationem violenti non rectè descripsisset. Quare concludunt, quòd licèt in qualitatibus perfectibilibus necessariò sit admittenda nostra solutio, in qualitatibus tamen corruptibilibus, nequaquam; quod in emanatione frigiditatis ab aqua, & in motu grauium & leuium patet manifestè.

Hæc tamen argumenta etsi videantur ardua, non conuincunt. Dic ad primum. Nullum est inconueniens, quòd aliquod mixtum habeat qualitatem conseruatiuam, & quòd ex accidenti, ratione suæ operationis sequatur corruptio, vt patet in calore nostro, qui mixta ipsa ab ortu ad interitum exsiccat, ad senectutem vsque, atque ita sensim, ac sine sensu ad mortem necessariò nos perducit. Deinde calor ipse, deficiente humida substantia, quæ est pabulum caloris, corrumpitur, & ita calor agit in humidum, in quo continetur, producendo ibi siccitatem, tanquam effectum secundarium; quæ siccitas tractu temporis viuens ad mortem ducit: quod etiam contingit in generatione animalis ex semine: Nam ratione facultatis formatricis, formatio partium emanat; ratione verò caloris, ex mollissimo semine, venæ, cartilagines, arteriæ, & ossa, media siccitate formantur, alioquì quomodo durities in membris consurget: Quod etiam postea contingit in adolescentibus, in quibus membra efficiuntur duriora, continuata, & assidua actione caloris in humidum: nam ratione caloris, sicciora, durioráque redduntur; & hac ratione ad senectutem, tandémque ad interitum partes deueniunt. Hanc doctrinam eleganter docuit Galenus 1. *de sanitat. tuend. cap. 2. & lib. de marcore, cap. 4.* quibus in locis ipse affirmat, necessarium esse, vt generationis principia, sanguis, & semen, sint humidissima, vt ex illis membra formari queant, néve ita à calore tam citò possent exsiccari, & hac ratione ad debitam mollitiem, partes nostri corporis accederent, & vlterius actione caloris, media siccitate, ad commoderatum robur iuuentutis; qui calor, cùm perpetuò operetur, eadem membra extenuat, rugosáque reddit humiditate absumpta; ex qua siccitate senectus, & tandem mors.

Ex qua doctrina colliges, quòd etiamsi calor naturalis, qualitas conueniens sit, & naturalis, nihilominùs tamen ad interitum nos perducit, producendo siccitatem in eademmet parte, in qua est, tanquam causa æquiuoca: Quod etiam eodem modo dicendum est de facultate formatrice, quæ etiamsi qualitas naturalis sit seminis, nihilominùs corrumpit partem spirituosam, in qua inest, delineatione media, quia delineationis, & formationis partium causa est æquiuoca. Quæ etiam doctrina euidenti ratione confirmatur: quoniam substantia spirituosa non potest corrumpi, quin mutetur in vaporem, & sic insensibiliter per spiracula cutis resoluatur; nam multò antea quàm fieret partium omnium conformatio, euanesceret, & sic nulla generatio esset possibilis, deficiente facultate formatrice, quæ cùm sit accidens, necessariò corrumperetur corrupto subiecto.

Ad confirmationem dic. Violentum dupliciter sumi: primo modo, quum non sequitur ex lege, aut instituto naturæ, & hæc est vera, & propria acceptio violenti, veluti est motus sursum in lapide. Secundo modo sumitur violentum cùm sequitur leges à natura dictatas, ita vt inter causas naturaliter operantes, ordo seruetur naturalis.

Et ad maiorem huius rei explicationem, aduerte, aliquas esse generationes, & corruptiones, quæ statuto quodam ordine, & solùm à principio intrinseco fiunt, & certa quadam, & naturali rerum successione, nullo agente violenter operante extrinsecùs accedente; quæ generationes, & corruptiones naturales dicuntur: huiusmodi est generatio naturalis in semine eueniens, & similiter generatio plantæ: licèt autem generationes, & corruptiones hæ fiant à principio intrinseco, qualitatibus naturalibus mediis; oportet tamen vt ex hac doctrina colligamus, aliquas esse generationes, quæ dictum ordinem non seruant, neque successionem, sed casu, & fortuitò ab extrinsecis agentibus contingunt: huiusmodi est generatio ignis ex ligno, ab agente calido, quæ necessariò dicitur violenta, non ex eo quòd igni genito sit violenta, sed quòd ab interno principio rei non fiat; imò solùm ab extrinseco agente, calido violenter operante. Atque ita rectè dixit Aristoteles *in cap. cit.* interitum & corruptionem, esse naturalem, & violentam: hæc dicitur, quæ ab extrinseco producitur, vt ex morbo, & gladio; naturalis verò dicitur, quæ per senectutem contingit, appellaturque naturalis interitus, cùm ab interna, naturalique causa proficiscatur, scilicet à calore humidam substantiam depascente. Quæ doctrina etiam habet veritatem in facultate formatrice, quæ cùm operetur naturaliter, delineando partes spirituosas, ex accidenti corrumpitur, veluti corrumpitur calor, humida substantia, quæ est pabulum caloris, corrupta.

Ad alteram confirmationem responde, Aristotelem solùm definisse violentum, quod ex nulla parte conuenit

uenit, neque potest esse naturale, quia solùm agebat de motu violento grauium, & leuium, ad quem motum propria natura rei grauis minimè conducit; & sic patet, quomodo Aristoteles definiuerit solum violentum per se, non verò violentum per accidens, vt in nostro calore natiuo ducente nos ad interitum, & in operatione facultatis formatricis palàm fit.

Aliud argumentum solùm probat, quòd quando aliqua qualitas conducit ad corruptionem, modò emanet, quæ antea non emanabat, id accidere, quia adest impedimentum, scilicet alia qualitas contraria, emanationem impediens; veluti accidit in emanatione frigiditatis ab aqua, dum est calida, & perseuerat causa calefaciens, tunc enim non emanat frigiditas, quoniam ob præsentiam caloris emanatio impeditur. Hoc vlteriùs patet manifestè, in partibus exterioribus intensa frigiditate laborantibus, vt in rigore febrium, & in lipyria febri ex aliqua interna inflammatione oborta, in qua retrocessus sanguinis, & spiritus euidenter conspicitur ad partes intimas, ita vt hæ vrantur, externæ verò algescant, & rigeant, quo tempore datur intensissima frigiditas in partibus extimis, à principio intrinseco emanans. Non ergo est inconueniens, id quod est corruptiuum, à principio intrinseco emanare: hoc autem in partibus spirituosis seminis non ita se habet; hæ enim corrumpuntur, quia naturaliter fit hæc operatio actione facultatis formatricis, quod etiam in calore naturali, sua naturali actione nos ad interitum ducente, fit manifestum.

Subtilissimus Galenus *lib. 14 de vsu part. cap. 3.* postquàm plura de partibus generationi inseruientibus, diligentissimè, vt semper solet, perscrutatus fuit, addit, quòd in semine reperitur spiritus, & propria substantia seminis, ex quibus seminis substantiam constituit ipse esse materiam generationis, spiritus verò esse principium effectiuum in generatione. Huius doctrinæ occasione, vt inceptum argumentum ad vmbilicum perducamus, determinandum: *Vtrùm facultas in semine reperta, ab aliis qualitatibus distinguatur?* Hæc difficultas adeò est ardua, & neruosa, vt Galenus *lib. de fœt. format. cap. vlt.* se ignorare essentiam huius facultatis fateatur. Dubitat ergo an facultas formatrix cuiuslibet fœturæ, sit Deus, vel anima. Auicenna 2. 1. *doct. 7. sum. 1. cap. 2.* duas in semine constituit, aliam quæ temperiem singulis partibus tribuit, quæ à Medicis alteratrix nuncupatur; aliam quæ organa producit, & facultas formatrix membrorum appellatur: cùm eniam consistentia seminis non possit producere immediatè operationes suas, facultatibus tanquam instrumentis vtitur, & sic facultate formatrice indiget, vt organa adeò diuersa possit producere.

Sit ergo conclusio veritatem quæstionis explicans manifestè: Facultas generatiua existens in semine, diuersa est à qualitatibus constituentibus temperiem seminis, & à facultatibus vitalibus corporis. Hæc conclusio probatur experientia: quamplurimi enim inueniuntur homines, habentes perfectissimam temperiem, in quibus vitiata conformatio reperitur. Ergo facultas hæc formatrix diuersa est à qualitatibus elementorum: quod docuit Galenus 2. *de temper. cap. vlt.* quo loco veteres Medicos, & Philosophos reprehendit, qui temperaturam ex magnitudine, aut figura totius corporis constare asseuerabant. Deinde qualitates existentes in semine non possunt disponere omninò materiam, ita vt ex vi dispositionis producatur forma chyli generati, quia vltima illa dispositio quæ reperitur in semine, & organizationis nomine explicatur, emanat à facultate formatrice vltimò disponente materiam seminis, ex vi cuius organizationis introducitur forma viuentis.

Obiicies hoc modo. Forma naturalis in productione rerum naturalium, vt in productione ignis, fit efficienter, instrumentaliter per concursum caloris. Ergo etiam temperies seminis potest organa accidentaliter efficere, cùm multò perfectior sit forma substantialis ignis, & instrumentaliter producatur à calore. Accedit, quòd partes similares nostri corporis, media solùm alteratione temperamenti, alimentum disponunt, vt in materiam ipsius alimenti forma viuentis possit introduci. Ergo à primis qualitatibus, sine necessitate facultatis formatricis, conformatio etiam fieri poterit.

Dic: quòd ad productionem ignis, organorum productio non est necessaria, quæ in productione viuentium est requisita; neque diuersitas partium, quæ emanat ex parte determinata quantitatis: & hac ratione introductio formæ ignis, fit solùm ex vi alterationis calefactiuæ. Neque ex eo quòd forma ignis sit perfectior in organis accidentaliter, sequitur, quòd si à qualitatibus disponitur materia pro introductione formæ ignis, etiam producuntur organa à qualitatibus primis: Nam pro causa efficienti, & effectu debet assignari debita proportio: homo enim generat hominem perfectiorem equo, non tamen potest generare equum.

Ad confirmationem responde, quòd in nutritione partium omninò non disponitur alimentum solùm alteratione primarum qualitatum, sed aliquid producitur à facultate nutriente, cuius merito introducitur forma viuentis, & forma alimenti expellitur: præterquam quòd in materiam illam alimenti introducitur forma sine organizatione vlla, quia iam præsupponitur producta in prima generatione animalis, & ita illa non dicitur generatio simpliciter, sed solùm secundùm quid, quæ à Philosophis adgeneratio nuncupatur.

Dic vlteriùs. Hæc facultas formatrix, seu generatiua in semine existens, dictincta est specie à facultate generatiua seminis testium, & ab aliis facultatibus nostri corporis vitalis à temperie partium est distincta. Sed generatio emanans à facultate seminis non est actio vitalis. Ergo facultas formatrix, vitalis non erit, cùm semen non viuat.

Clarioris verò doctrinæ gratia aduertere oportet, quòd hæc facultas formatrix potest dupliciter considerari: primo modo, quatenus media facultate formatrice generatio prolis, aut fœturæ attingitur, atque hoc modo certum est, quòd ad generationem substantialem non potest concurrere in genere causæ principalis, cùm hæc facultas sit accidentalis, forma autem producta per generationem, substantialis est, & sic accidens, ex omnium mente Philosophorum, in genere causæ principalis productionem substantiæ non attingit. Secundo modo consideratur hæc facultas, respectu formationis partium, ad quam conformationem concurrit in genere causæ principalis, atque ita partium delineatio, facultatis huius formatricis est effectus. Probatur euidenter: Nam hæc facultas formatrix perfectior est multò essentialiter, quàm accidentalis organizatio. Ergo efficienter, tanquam à causa æquiuoca, à facultate formatrice, partium conformatio producitur: quod Auic. *loco suprà citato* ostendit dicens: *Virtus formatiua imprimis est illa, ex qua præcepto creatoris sui procedit membrorum delineatio, vt ipsorum roboratio, concauitas foraminа, lænitas, asperitas, situs, & alia similiter quæ ad formationem attinent:* Quod etiam 1. *de facult. natural. cap. 5.* docuit Gal. loquens de intestinis, & ventriculo, vbi inquit: *quòd conformatio intestinorum, & ventriculi ad aliam facultatem pertinet, quam formatricem appellamus.*

Sed contrà obstant auctoritates multæ. Nam Gal. *cit. lib. 1. de facult.* distinguit facultatem productiuam partium similarium, à facultate productiua dissimilarium, siue organicarum, quoniam partes similares fiunt à temperamento, dissimilares ab alia facultate productiua organorum.

organorum. Hanc doctrinam firmat Aristoteles 4. *meteor. cap. vlt.* demonstrans à quanam virtute partes similares fiant, ac dissimilares, tandémque concludens, similares à qualitatibus elementorum, dissimilares ab animalis natura, vel ab alia causa fieri asseuerat: quod etiam docet *lib. 1. de generat. animal. cap. 3.* nam mollia, dura, lenta, rigida, & quoscunque alios affectus, qui in partibus viuentis fiunt, caloris, & frigoris vi; carnem verò, & os à primis qualitatibus minimè fieri arbitratur: quo capite tum effectus emanantes à primis qualitatibus, tum ab organizatione partium, manifestè proponit. Et *lib. cit. cap 3. post med.* habet hæc verba: *Inest in semine hominum, quod facit vt fœcunda sint semina, scilicet calor, isque non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus qui semine, spumosóque corpore continetur, & natura, quæ in eo spiritu etiam proportione respondet elemento stellarum.* Quibus verbis Philosophus demonstrat, partium similarium formationem à sola temperatura, non verò à facultate formatrice emanare.

Auctoritates explanabis hoc modo, si priùs asseras, in semine non inueniri duas facultates diuersas, quarum vna producat partes similares, alia dissimilares: nam facultas quæ producit carnem, aut os, aut alias partes similares, illas cum determinata magnitudine producit, & secundùm alia accidentia, quæ se habent ex parte conformationis, secundùm animæ exigentiam. Quare facultas non est diuersa, sed eadem est productiua partium similarium, & dissimilarium: quod ratione euidente suadetur. Partes dissimilares solùm sunt partes similares provt vnitæ, sic enim organum, siue partem similarem constituunt. Ergo facultas quæ producit partes similares, dissimilares producit, quod etiam debet intelligi de aliis rebus pertinentibus ad conformationem, vt patet de figura, quæ cùm sit modus contingens in corpore ex terminatione quantitatis, ad temperiem sequi non potest.

Ad Aristotelem verò, & Galenum *loc. cit.* sic responde, dicque illum solùm loqui de natura partium similarium, à temperamento seminis emanante, non verò de magnitudine, & aliis rebus existentibus in partibus similaribus, ad conformationem pertinentibus. Huius rei ratio est euidens; quoniam partes dissimilares habent temperiem, secundùm temperaturam partium similarium, atque ideò dixit Aristoteles, quòd similares emanant solùm à temperamento, considerata temperatura ipsarum, non verò conformatione, aut magnitudine, quoniam secundùm hanc rationem à facultate formatrice producuntur.

Sequitur, vt obscura alia quæstio agitetur: *Vtrum semen concurrens ad generationem substantialem fœturæ, concurrat instrumentaliter, vel tantùm dispositiuè in genere causæ materialis?* Plures, cùm contrariæ sententiæ argumenta insolubilia esse sibi persuaderent, illorum difficultate conuicti, partem negatiuam defendere maluerunt, videlicet quòd semen non habeat aliquam efficientiam respectu generationis substantialis. Probántque primò, quoniam causa efficiens debet esse perfectior suo effectu. Sed semen est imperfectius prole genita. Ergo semen ad generationem substantialem effectiuè non concurrit.

Nec valet, si asseras hoc argumentum tantùm probare, semen non concurrere ad generationem substantialem, vt causa principalis, posse tamen, etiamsi sit imperfectius substantia viuente, concurrere in genere causæ instrumentalis: Nam contrà facit argumentum hoc, quia omne instrumentum agit, in quantum motum à principali agente; sed semen non agit vt motum à generante, quia contingit semen adesse, generante non existente: quod argumentum etiam potest pronunciari de existentia generantis, quia generans non est intimè coniunctum. Ergo semen vt instrumentum generationis non concurrit: cuius rei ratio est, quia quodlibet instrumentum agit in virtute causæ principalis: Semen autem non agit in virtute causæ generantis, nihil enim potest agere in virtute eius, quod non est. Ergo cùm semen concurrat ad generationem, etiamsi generans non adsit, apertè sequitur, quòd semen in virtute generantis non agat, sed alia causa productiua substantiæ est assignanda.

Probant secundò sententiam suam: Nam efficiens causa dum operatur, debet existere. Sed semen in instanti generationis non existit. Ergo semen non concurrit instrumentaliter in genere causæ efficientis ad substantiæ generationem, cùm in instanti generationis semen iam sit corruptum. Tertiò arguunt hoc modo. Semen, vt *infrà* agemus, concurrit in genere causæ materialis ad prolis generationem. Ergo non potest concurrere vt causa efficiens, & materialis, cùm hæ in actionibus transeuntibus non possint coincidere simul. Confirmant deinde: quia nihil potest agere in seipsum, vt *1. de generat. cap. 7.* docuit Aristoteles, quod sequeretur, si semen ad generationem fœtus efficienter concurreret. Vltimò. Nihil agit in destructionem sui. Sed ex generatione viuentis sequitur corruptio seminis. Ergo semen ad generationem prolis efficienter concurrere non potest.

Auctores in hoc soluendo dubio in varias diuisi sunt partes: qui enim accidentia subiectari in materia prima arbitrantur, consequenter affirmant, quòd accidentia ad productionem substantiæ instrumentaliter concurrunt, quia illa sunt in generationis instanti, & manent post generationem ipsam. Cæteri, qui accidentia subiectari in toto composito asseuerant, illa non posse concurrere instrumentaliter ad productionem substantiæ, propter defectum existentiæ, asseuerant, quia in instanti generationis non existunt, & vt sic solùm dipositiuè in genere causæ materialis concurrunt.

Solue tu hoc modo. Etiamsi accidentia subiectentur in toto composito, adhuc facultas formatrix concurrit in genere causæ instrumentalis ad productionem formæ substantialis. Hæc conclusio patet præsupposita necessitate instrumentorum naturalium, hæc enim accidentia sunt virtutes actiuæ, quæ substantiam in ordine ad operationes perficiunt, vt potentiæ omnes animæ, calor, & frigiditas. Patet deinde, quoniam in hoc distinguuntur hæc accidentia, ab accidentibus aliis, quæ solùm ad substantiæ ornatum inseruiunt, vt albedo, nigredo, &c.

Argumenta verò aduersa extrica hoc modo. Dic ad primum. Causa efficiens principalis debet esse perfectior suo effectu; at verò causa instrumentalis, nequaquam, vt patet in generatione ignis, facta instrumentaliter à calore. Ad confirmationem dic, quòd accidentia operari in virtute substantiæ, non est quòd aliquam motionem à principali agente instrumentum requirat, sed satis est, quòd accidens sit virtus ipsius agentis, & hac ratione in virtute substantiæ operatur.

Dic ad secundum, quòd vt aliquid sit causa efficiens alterius, satis est quòd existat simul tempore cum effectu, ita vt nullum inter causam, & effectum tempus interponatur; non verò requiritur, quòd sit causa efficiens in eo instanti naturæ cum effectu, quia etiam ratione dispositionis existentis in aliquo composito, ad productionem formæ substantialis concurrunt: licèt enim non sint in eodem instanti naturæ, in quo est substantialis forma, sunt tamen in eodem instanti temporis, ita vt primum non esse dispositionum, sit substantiali formæ primum esse. Quare quamuis semen non sit in eodem instanti naturæ, in quo est generatio fœturæ, quia tamen in tempore immediato, hoc sufficit, vt semen instrumentaliter concurrat, præcipuè cùm illæ prioritates, vt ita dicam, naturæ, reales non sint, in quibus vnum sine alio existit, sed prioritas solùm rationis.

Ad tertium iam respondimus *suprà*, quærentes, An in semine diuersæ partes reperiantur, quarum altera sit efficiens, altera materialis. Ad vltimum argumentum. Dic, quòd nihil agit per se in destructione sui, per accidens tamen contingit, vt sequatur destructio rei, sicut ex actione dispositionum ipsarum corruptio per accidens sequitur, quia earum subiectum corrumpitur: ita similiter per accidens contingit, quòd ex actione seminis sequatur corruptio ipsius.

Vt verò hæc solutio explicetur magis, aduerte, quòd inter generationem viuentium, & non viuentium maxima diuersitas adest: In his enim secundùm probabiliorem sententiam, in generante existit, & non in passo, solùm enim calor in igne generante est instrumentum, calor verò existens in ligno, scilicet in passo, solùm dispositiuè concurrit: At verò in generatione viuentium, tam in generante, quàm in materia seminis, in quam introducenda est forma viuentis, est propria virtus instrumentalis, licèt remota, respectu generationis: nam in generante est potentia generatiua existens in testibus, in semine etiam est propria virtus, scilicet facultas formatrix, quæ doctrina est Aristotelis, dicentis generationem viuentium esse naturalem, non autem generationem non viuentium: illa enim à principio intrinseco fit, quoniam in semine facultas formatrix existit; hæc contrà, à principio extrinseco est.

Obiicies. Sicut accidentia dispositiua materiæ ligni, ad introductionem formæ ignis, sunt violenta ipsi ligno, sic etiam virtus illa instrumentalis, scilicet facultas formatrix, quæ reperitur in semine, est violenta. Paritas rationis probatur: quia ratio ob quam accidentia sunt violenta, est, quia tendunt ad corruptionem ligni. Sed etiam facultas formatrix, quæ in semine est, tendit ad corruptionem seminis, & productionem viuentis. Ergo in hoc nulla potest differentia assignari.

Dic. Sunt quædam formæ, quæ per se à natura quasi non intenduntur, sed per accidens, vt via scilicet ad aliud: nam Embryo priùs viuit vita plantæ, deinde vita animalis, vltimò vita hominis, quia illi gradus priores à natura sunt intenti, tanquam via; sic similiter se habet forma seminis, quæ natura sua ad viuentis productionem solùm aspirat, & ita ad introductionem formæ viuentis per accidens corrumpitur. Accedit quòd dispositiones productæ ab agente extrinseco, in generatione viuentium, sunt violentæ, quod facultati formatrici, quæ in semine est, non conuenit, quoniam etiamsi ad formam viuentis disponat, est tamen qualitas naturalis in semine existens.

Solue secundò, argumentum illud, dicens semen habere partes heterogeneas, vt probauimus *suprà*, quarum quædam sunt actiuæ, aliæ verò passiuæ; & hac ratione virtus illa quæ existit in partibus actiuis, scilicet facultas formatrix, non est semini violenta, imò potiùs naturalis, respectu partium in quibus inest: & hoc sufficit, vt dicatur naturalis respectu seminis. In ligno verò, respectu generationis ignis, non est eadem ratio, quia omnes partes quas habet lignum, homogeneæ sunt, nec verò heterogeneæ, quemadmodum sunt illæ partes quæ in semine reperiuntur, quarum aliæ sunt merè actiuæ, aliæ verò passiuæ.

Difficillimum verò explicatu dubium est: *Vtrùm substantia à prima causa, vel à generante in virtute seminis principaliter producatur*? Communis Medicorum, & Philosophorum sententia est, quòd accidentia separata à proprio connaturali subiecto, producunt substantiam in virtute causæ principalis, scilicet generantis, & vt instrumenta eius separata, non autem vt instrumenta primæ causæ, aut alterius causæ vniuersalis supplentis defectum causæ particularis. Probatur primò, quoniam virtus seminalis in absentia generantis, generat substantiam viuentem, mediante facultate relicta in semine. Ergo generans in genere causæ principalis, media operatione facultatis formatricis, substantiam producit.

Neque soluas argumentum hoc, quòd semen non solùm est instrumentum operationis propter facultatem formatricem, sed etiam ratione formæ substantialis ipsius seminis: Nam contra hoc est, quia semper remanet eadem difficultas, siue sola forma seminis sit vitalis, siue non: cùm semper longè imperfectior sit, quàm anima, quæ generatur. Ergo solùm debet concurrere facultas formatrix instrumentaliter; generans verò in genere causæ principalis.

Probatur secundò hæc sententia, quia inanimata habent sufficientem facultatem ad generandum in genere causæ principalis, sicut ignis generat ignem, in qua generatione peculiaris influxus causæ primæ, aut alicuius causæ vniuersalis non adest. Ergo etiam animata, cùm ex sua natura sint perfectiora, substantiam in genere causæ principalis producent, ita vt speciali concursu primæ causæ non indigeant.

Probatur tertiò. Omnis actio productiua substantiæ debet ab aliquo immediato agente emanare, vt omnes Philosophi *in lib. 7. physic. cap. 6.* confirmant. Sed forma substantialis agentis, v. g. generantis, substantiam immediatè producendam, nisi mediis accidentibus, attingere non potest. Ergo hæc accidentia sunt, quæ substantiam in virtute generantis producunt: quia quemadmodum Sol non tangit immediatè mineralia, nisi media luce, & calore; sic similiter homo hominem, nisi media virtute seminali producere nequit.

Quamuis autem hanc opinionem peritissimi viri amplectantur, difficillimè tamen defendi potest, quia aduersùs eam grauissima argumenta insurgunt: Nam accidentia virtute propria substantiam non producunt. Ergo nec etiam quatenus sunt virtutes substantiæ. Patet sequela: hæc enim virtus, vel est substantia, vel accidens: Si primum, ergò iam subitò subiectatur in accidenti, quod est contra Philosophos omnes: Si secundum, vel est quid relatiuum, vel absolutum: non relatiuum, vt de se patet, cùm relatio nullius sit actiuitatis; nec etiam vt absolutum, quia adhuc remanet accidens, sicut antea, & sic eadem ratio semper vrget. Confirmatur, quia iam accidens virtute propria produceret substantiam, & non in virtute substantiæ, alioqui daretur processus in infinitum.

Nec respondeas huic argumento, quòd virtus illa non est aliquid superadditum accidenti, sed ipsummet accidens, quòd ex sua natura est mixtum substantiæ, ita vt sit sensus, accidens agit in virtute substantiæ, quia ex sua natura est virtus illius: Nam semper remanet eadem difficultas, quoniam facultas formatrix, vt est virtus generantis, vel aliud quoduis accidens, non dicit minorem perfectionem, quàm sola facultas formatrix. Ergo hæc adhuc, provt est virtus generantis, substantiam non producit.

Huic argumento poteris respondere, quòd calor per se solùm potest esse instrumentum substantiæ, ita vt omnis, illa entitas excludatur superaddita accidenti, quoniam certum est, quòd instrumenta naturalia, & facultas formatrix non agunt per aliquod superadditum, sicut instrumenta artificialia; cum hoc tamen non debemus excludere coniunctionem ad substantiam, aut esse virtutem illius.

Quare in calore, aut facultate formatrice duo considerantur: primùm, quòd calor, aut facultas formatrix sit accidens talis speciei, atque ita calor non est mixtus substantiæ, nec productionem illius attingit, sed solùm adest, quòd calor sit causa alterius caloris, & facultas formatrix causa delineationis partium; & sic

sic calor tantùm non dicitur dimanare ab aliqua certa substantia, sed abstrahitur calor à forma substantiali cuiuslibet mixti.

Secundo modo consideratur calor, aut facultas formatrix, quatenus à forma substantiali emanat, secundùm quam considerationem redditur vigorosior ad operandum; & sic explicant, quòd ex diuerso genere coniunctionis caloris ad diuersas formas, producat calor diuersos effectus: nam coniunctus cum substantia animalis producit carnem, & sanguinem; cum fœmina, producit lac, quod non facit in viro, quamuis calor vtriusque sit eiusdem speciei: quod idem dicendum est de facultate formatrice, quæ ex sua natura est virtus generantis; & sic asserunt, quòd licèt accidens sit imperfectius substantia, & in genere causæ principalis substantiam producere non possit, tamen per modum substituti, bene potest in virtute generantis hoc efficere, ita vt generans sit causa principalis: quod confirmant in instrumentis artificialibus attingentibus productionem rei artificialis, & in naturalibus instrumentis, vt semen imperfectius viuente producit viuens, quod etiam de seminibus plantarum, & arborum intelligendum esse, sibi persuadent.

Sed alia sententia à nobis amplectenda est, qua affirmamus semen productionem formæ substantialis non attingere, sed solùm fœminam per suam formam substantialem, in genere causæ principalis producere substantiam, præsupposito semine viri; & sic nunquam producitur substantia ab accidenti in genere causæ principalis: nam fœmina est causa principalis respectu productionis formæ, si ea ex potentia materiæ potest educi, vt in formis multorum contingit; si verò forma non educatur ex potentia materiæ, vt in anima rationali, sufficit quòd mulier attingat vnionem, vel saltem antecedenter disponat materiam, vt Deus iuxta dispositionem illius animam rationalem per creationem producat.

Probatur hæc sententia hac ratione efficaci: quoniam recurrere ad Deum, tanquam ad causam superiorem, supplentem defectum causæ particularis, in aliquibus generationibus solùm veritatem obtinet, quando casu contingit, vt producatur viuens, vt in generatione viuentium ex putri materia contingit, in quo exemplo aliqua virtus seminalis non datur, cuius ratione in ratione substantiæ generatio formæ substantialis fieri possit: aliter verò se habet in difficultate nostra, quoniam in semine datur facultas formatrix, quæ in virtute causæ principalis substantiam producere potest. Ergo generatio viuentium, vt fiat ordine à natura instituto, & non casu, generanti, & non primæ causæ debet attribui. Confirmatur: Nam sequeretur generationem viuentium soli Deo esse tribuendam, & non causis secundis, ita vt sit falsum dicere, quòd homo generat hominem, leo leonem; hoc enim modo omnino tollitur influxus causarum secundarum, quæ doctrina argumentis *suprà* adductis etiam confirmari potest.

Obiicies hoc modo, contra traditam doctrinam: hæc enim in generatione arborum, & plantarum, veritatem non obtinet, in quibus non datur diuersitas sexus. Nec dicas quòd tunc terra gerit vicem matris, quia forma terræ longè est imperfectior quauis substantia viuenti. Ergo terra ipsam substantiam viuentem producere nequit, & ex consequenti sola fœmina, medio semine viri, in genere causæ principalis, substantiam non producit.

Respondent aliqui hanc generationem tribuendam esse cœlo, causæ particularis defectum supplenti, veluti in generatione formarum naturalium contingit, vt quando ignis medio motu locali producitur. Verùm hæc solutio non potest admitti, quia cœlum quælibet substantia viuente multò est imperfectius. Ergo in genere causæ principalis, ad generationem viuentis non potest concurrere. Quòd si dicas, cœlum producere hæc mixta viuentia, prout mouetur ab intelligentia; habes contra te argumentum firmum: nam hæc intelligentia nullam habet vim productiuam circa hæc inferiora, cùm solum motum localem producat, quo mediante cœli mouentur. Ergo cœlum adhuc cum Intelligentiis substantiam viuentem producere non potest. Dic, quòd hoc supposito, quia sexuum diuersitas non datur, tunc causa principalis est Deus, qui substantiam illam viuentem producit.

Obiicies secundò. Si superior doctrina esset vera ex ea sequeretur, quòd fœmina esset principalius generans, quàm vir; quod videtur esse contra Philosophos omnes. Dic, negando sequelam: Non enim emanat ex imperfectione viri, quòd hic non producat id quod à fœmina producitur, sed ex eo quòd non est immediatè coniunctus cùm semine, alioquì si adesset, idem efficeret, quod fœmina: quare si anima maris esset applicata fœtui, in corpore fœmineo produceret fœtum, per accidens tamen impeditur. Quare cùm fœmina verum semen efficiat, & sit eiusdem speciei cum mare, habeatque potentiam generandi; ita magis proximè ad generationem concurrit.

Sed quoniam in hac difficili quæstione, posset aliquis aduersam tueri sententiam, videlicet quòd Deus est causa principalis supplens defectum causæ particularis, veluti contingit in generatione plantarum, & arborum, præsupposita dispositione ex parte terræ; hoc modò satisfaciet, quòd in animalium perfectorum generatione, in quibus formæ educuntur de potentia materiæ, semen ad productionem substantialem instrumentaliter concurrit cum operatione tamen causæ primæ, quæ influxum generantem in homine supplet; tamen semen decisum in hac opinione instrumentaliter non concurrit, quia anima rationalis per creationem producitur: dicimus tamen quòd homo generat hominem, quia producit semen, in quo facultas residet formatrix quæ pro introductione animæ rationalis organa operatur necessaria. Ex his inferre poteris, non rectè sequi, quòd homo non generat hominem, nec leo leonem, quia facultas existens in semine est virtus relicta ab ipso generante, quæ corpus ipsum delineat, vt sine alia causa particulari Deus formam substantialem producat, & sic dicatur homo causa proxima respectu generationis substantialis.

Vtrùm semen sit colliquamentum, vel excrementum? Non pauca Peripatetici intentant, dum excrementum esse multis confirmant. Primò, colliquatio res est præter naturam membrorum, cùm naturalem membri concretionem dissoluat. Secundò. Crassi homines multò minùs fœcundi sunt; nam crassum ab agente colliquante multò magis distillat, quàm gracile. Tertiò. Colliquatio, siue ex venere, exercitio, vel febre fiat, non habet in corpore locum peculiarem quò defluat. Sed semen, cæterorum excrementorum instar, fæcis, vrinæ, lactis, bilis, habet peculiare conceptaculum, meatus seminarios. Ergo, &c. Quartò. Si esset colliquatio, semper læderet. Atqui persæpe reddit corpus alacrius, quare eius vsus salubris est, ex Gal. *in art. med. cap.* 82. & abstinentia lædit, ex ipso, 6. *de loc. cap.* 5. & in grauissima damna, corpora præsertim muliebria præcipitat, vt plurimis historiis *eo loco* Gal. confirmat. Ergo. Quintò. Ætate florentes, sani, robusti, plurimum semen in concubitu eiaculantur; contrà senes, valetudinarij, & imbelles. Ergo, &c. siquidem imbecilla magis colliquantur robustis. Ergo non est colliquamentum, sed alimenti sanguinei excrementum.

Ita Aristoteles 1. *de generat. animal. cap.* 18. Sed dum hæc fatur, sibi ipsi pugnantia scribere videtur: excrementum enim definit, 2. *de generat. animal. cap.* 4. id quod incoctum, & terrenum simul in corpore remanet; semen verò coctum est, non terreum, sed aëreum, spumosum

spumosum. Deinde si excrementum est, & quid incoctum, quomodo ipsi tam insignis gignendi vis inest, vt testatur ipse?

Excrementum ergo interpretemur, semen esse, sola quantitate redundans, quæ nihil aliud est, quàm pars alimenti, ad conuersionem in membra proximè accedens, nec tamen id omne verum semen est, sed quod è testium nutritione superfluit. Quamuis enim seminaria totius corporis membra, substantia quadam alba, semini valde simili nutriantur; verum semen, maximè coctum, vi genetiua prædictum, in solis testibus, & inuolutis meatibus, à natura, eximia arte fabrefactis generatur: quod enim infœcundum semen est, seminis appellationem non meretur.

Vtrùm semen sit animatum; Auctores certarunt vtrinque. Peripatetici vnà cum magistro suo, semen esse solùm in potentia ad vitam sibi persuadent: Nam anima est actus corporis physici, organici. At semen non est organicum, sed homogeneum, & similare. Ergo semen anima non informatur. Aduersa tamen sententia est magis probabilis: Nam Galenus *lib de marasmo, cap.* 2. tria esse viuorum genera asseuerat, animalia scilicet, plantas, & semina, quæ marcore corripi inibi inculcat, qui morbus ex nimia siccitate oritur. Ergo cùm hæc morbosa affectio semini contingat, semen animatum erit. Et 2. *de facult. natural. cap.* 3. in semine reperiri facultatem attrahentem arbitratur: Et *lib.* 1. *de sem. cap.* 8. in semine esse principium motionis pronunciauit. Ergo semen animatum est, cùm anima sit principium motus. Et. *eodem lib. cap.* 11. semen masculinum nutriri à semine fœminino asseuerat: quare cùm nutritio sit actio vitalis, semen viuet, & erit animatum. Probat Arist. 2. *de generat. animal. cap.* 3. dum semina, & plantas, viuere stirpium instar, edocuit. Deinde operatio vitalis emanat à potentia vitali. Sed semen habet operationes vitales, quia attrahit, & retinet. Ergo habet animam, quæ harum operationum est principium. Præterea. Semen naturalem calorem sortitur viuificum, quia generatio qua producitur viuens, est actio vitalis. Sed semen generat viuens. Ergo viuit semen, cùm operetur actione vitali.

Neque respondeas huic argumento, facultatem in semine existentem esse vitalem, etiamsi semen non viuat: nullum enim esse inconueniens, quòd facultas reperiatur in subiecto non viuente, tanquam in medio quodam ad speciei propagationem destinato. Sed hæc solutio non est vera, quoniam subiectum vitale ex sua natura vitam expostulat, sine substantiæ viuentis concursu, prout circa facultatum vitalium operationes anima influit. Deinde facultas v. g. quæ est in semine, est vitalis: ergo etiam operatio emanans ab hac facultate erit vitalis.

Semen ergo viuit, & animatum est. Præcipuo verò argumento (plura enim indiscriminatim auctores congerunt, quibus solutio facilis reddi potest) sic responde. Semen, vt est potentia animatum, ita & organicum; cùm primùm verò incipit exercere animæ opera, iam est prædictum vasis ex vtero trahentibus. Dic secundò cum Simplicio *lib.* 1. *de anima, cap.* 6. quòd anima est actus corporis organici, duplici ratione: vna secundùm quam organum effingitur, formatúrque, vt inde sit animæ organum; altera secundùm quam iam vtitur organo formato: illa quidem est in seminibus, & in conceptibus; hæc verò in editis iam animantibus. Dic tertiò, quòd semen non prorsus est similare, cùm parte constetætherea, & spirituosa, quæ diuersæ rationis est à crassiori, & magis corpulenta substantia. Quin in parte illa æætherea veriùs residet anima; est enim apud Galenum 1. *de semin. cap.* 10. spiritus is per se mobile principium, quare & animatum; siquidem anima motionis fons est, atque origo. Aristoteles insuper 2. *de generat. animal. cit.* seminum fœcunditatem in huiusmodi spiritum retulit, cuius natura cùm cælitùs inseratur, diuinitatem præ se fert, & quoniam varia producit organa, cum elemento stellarum quandam videtur habere similitudinem.

Sed iam tempus est, vt ad aliam difficilem quæstionem explanandam, properemus: *Vtrùm semen ab omnibus nostri corporis partibus decidatur?* Hippocrates *lib. de morb. sacro, num.* 4. & *lib. de aëre, aq. & loc. num.* 3. sic ait: *Cùm semen genitale ab omnibus corporis membris procedat, à sanis quidem sanum, à morbosis morbosum, fiátque vt ex caluis calui gignantur, & ex distorto distortus, eadémque ratio est circa alias formas, & sic ex macrocephalis, macrocephali.* Idem etiam *citatis locis* probauit Hippocrates, experimento proprio edoctus, qui ex sectione venarum retrò aures, reddi homines steriles affirmat: causa est, quòd semen genitum in capite, ad organa generationis, posito hoc impedimento, descendere nequeat. Confirmat eius sententiam Auicenna 2. 3. *tract.* 1. *cap.* 3. dum hæc protulit verba: *Et Hippocrates dixit in suis intentionibus, quamplurimùm materiæ spermatis à cerebro descendere, ex duabus venis quæ sunt post aures, & propter hoc datur sterilitas ex scissione venarum.* Hac ratione leges monent humanæ, vt furibus amputentur auriculæ, vt steriles remaneant, ne scilicet fur alium furem sibi similem generet: quod etiam docuit Arist. 1. *probl.* 56. quærens, cur Eunuchi, seu spadones, calui non sunt; quia (inquit) obtinent plurimam substantiam cerebri, atque hoc contingit, quia venerem non exercent. Ergo semen ab omnibus partibus deciditur.

Probatur primò hæc sententia. In seminis emissione in toto corpore delectatio persentitur. Ergo in toto corpore semen generatur. Antecedens patet experientia. Consequentia vera est, quia solùm in illa parte persentitur dolor, vbi adest obiectum naturam corrumpens: quare in illis partibus, in quibus delectatio sentitur, etiam debet adesse obiectum illam delectationem producens. Sed in omnibus partibus sentitur voluptas. Ergo ab omnibus partibus semen deciditur.

Secundò. Filij producti assimilantur parentibus nòn solùm in specie, sexu, & effigie, sed in magnitudino corporis, & temperamento. Sed causa huius similitudinis solùm potest esse, quòd semen ab omnibus partibus corporis decidatur, referens similitudinem partium à quibus dimanat. Ergo, &c. Nec enim vlla ratio assignari potest, cur possit contingere, vt si semen ab illa parte non procedat, filij patribus assimilentur in illa parte determinata, si ab ea semen non deriuetur.

Tertiò. Claudi, Epileptici, Elephantici, & quacunque alia ægritudine infecti, filios generant claudos, epilepticos, leprosos, & alia quauis ratione affectos. Sed hi morbi solùm ex vitio seminis emanant. Ergo. Patet maior experimento in morbis hæreditariis, in quibus semen vitiosum similem morbum in filio producit. Ergo ab illa parte deciditur semen, quod similiter de omnibus aliis partibus est dicendum.

Quartò. In seminis emissione, in toto corpore maxima sentitur debilitas, quod non alia ratione contingere potest, nisi quia ab omnibus partibus semen deciditur, quod *loco cit.* docuit Auicenna. Vltimò. Quælibet pars nutritur ex eadem materia, ex qua fuit generata. Sed partes spermaticæ fuerunt in principio fabricatæ ex semine. Ergo similiter in semine nutrietur; & hac ratione in partibus spermaticis semen generabitur, atque ab ipsis ad organa generationis descendet. Maior constat ex Galeno 2. *de semine, cap. vlt.* docente, quòd quemadmodum partes carnosæ ex sanguine, ita spermaticæ ex semine nutriuntur, & generantur, cùm eadem generationis, & nutritionis materia sit.

His

His rationibus conuicti plures, semen generari in omnibus partibus spermaticis totius corporis contestantur, à quibus virtute testium attrahatur. Sicut enim in liene propria virtus attrahens melancholiam reperitur, & renibus sua inest trahens serositatem, ita similiter in testibus est assignanda, quæ semen, vt proprium alimentum, natiua quadam proprietate ad se allicit. Quæ ratio videtur desumpta ex Galeno, 2. *Aph. com. 28. in vltimis verbis*, quo loco, vt reddat causam, ob quam podagrici, epileptici, aut alio morbo infecti generent filios similibus morbis fœdatos, eam esse determinat, quia semen est vitiosum in articulis, & in cerebro; & hoc modo membra genita imbecilla redduntur. Semen itaque defert vitia illarum partium, à quibus decisum est, ob quam causam fœtus producti inquinantur eisdem morbis, quibus parentes antea erant conspurcati.

Hæc sententia, præterquam quòd ab Aristotele impugnatur, 1. *de generat. animal. cap.* 18. est aduersa communi Medicorum Scholæ, qui rationibus muniti, contrariam tuentur, & defendunt. Primò. Generatio similis est in quibusdam plantis medio semine, sicut in animalibus. Sed in illis semen ex tota planta non deciditur, quia partes singulæ non expellunt singulam portionem seminis, ex qua semen integrum producatur. Ergo neque in animalibus semen ex omnibus partibus expellitur.

Secundò. Ex similitudine filiorum ad parentes non rectè infertur, quòd semen ex toto corpore decidatur: nam filij non solùm suorum parentum, sed auorum, & proauorum à quibus nullum expellitum semen, imò cuiusdam hominis ignoti figuram, & similitudinem referunt. Deinde similitudo filiorum ad parentes sæpenumerò seruatur in pilis, vel vnguibus, ex quibus pro generatione nil deciditur: quin filij interdum assimilantur patribus in exterioribus signis, vt barba. Ergo, &c. Accedit quòd patres manci, claudi, generant filios sanos, & nulla labe in aliqua parte fœdatos. Ergo vt generetur pes v. g. aut manus, non est necessarium, vt ab illa parte descendat: pariter de reliquis nostri corporis partibus pronunciandum.

Tertiò. Semen non generatur solùm in partibus similaribus, neque in dissimilaribus, neque in vtrisque simul. Ergo. Non à similaribus, quia in animalium generatione, seruatur etiam similitudo filiorum ad parentes in partibus organicis, vt patet in similitudine faciei. Neque à partibus dissimilaribus, quia hæ ex communi Medicorum voto, solùm sunt partes similares ad inuicem coniunctæ: & sic partes hæ non efficiunt aliquam operationem sine actione partium similatium. Non ex vtrisque simul, sequeretur enim ex compositione partium, ortum ducere; similitudo autem formalis ab aliqua compositione non dependet. Insuper. Si semen à toto decideretur, etiam id de sanguine esset dicendum, qui solùm est materia partium carnosarum, ita vt sanguis ex toto corpore pro formatione partium carnosarum descenderet, quod esse falsum nullus non videt. Vltimò. Semen, quod in aliquo tempore est masculinum, postea est fœmineum, quoniam temperies seminis diuersimodè alteratur. Ergo non generatur masculus sine fœmina, ex eo quòd semen à toto corpore procedat: nam in semine pars propria, & determinata sexus non inuenitur.

Neque in contrariam abeas sententiam, eámque vt probabilem iudices, quoad substantiam spirituosam, ita vt ex singulis partibus procedant spiritus vitales, recipientes aliquam alterationem ab ipsis partibus, ex quibus pars spirituosa seminis generatur, quæ suo modo iuxta partium diuersitatem, heterogeneam sortitur naturam, & similiter facultas generatiua quæ in semine residet, qua spiritus vitales ab ipsis testibus attrahuntur.

Hæc enim solutio inefficax est: ex illa enim sequeretur filios assimilari solùm suis parentibus, quia ab illis tantùm decidunt spiritus, cùm etiam auis, & proauis assimilentur sæpe, docente ipsa experientia. Redargues etiam hoc modo: Multoties enim homo mutilus, & priuatus aliqua parte, filium integrum generat, & quoad omnes suas partes sanum; quod esset impossibile, si esset necessarium quòd spiritus vitales vndequaque à testibus attraherentur, cùm à partibus defectuosis attractio alicuius spiritus sit impossibilis.

Non ergo est necessarium, quòd semen ab omnibus nostri corporis partibus attrahatur, neque quoad substantiam, neque quoad causam. Hæc conclusio hac ratione probatur: nam facultas formatrix à testibus producitur, vel à propria forma seminis dimanat, quæ facultas partium nostri corporis est delineatiua. Ergo hoc solùm erit facultas, quæ ideam, & similitudinem omnium partium nostri corporis effingit.

Ad argumenta verò contraria facilis est responsio. Ad auctoritatem Hippocratis, dicentis ex sectione venarum retrò aures sterilitatem subsequi, quia ob eam, sanguinis vel seminis ad partes genitales communicatio impeditur. Dic, quòd licèt vera sit Hippocratis sententia, tamen sectis his venis, homines redduntur steriles, ob causas tres, quin concedamus semen ex cerebro profluere: prima, ob assiduam illorum neruorum exiccationem, renum, & partium generationi inseruientium robur, & firmitudinem resoluentem. Secunda, quia ob assiduam motionem oriebatur coxendicis affectus, ex quo subortis vehementissimis doloribus, partes genitales euanescentibus spiritibus infirmantur valde. Tertia, ob sanguinis vacuationem ex sectione copiosam, cuius ratione infrigidatur corpus, & semen infœcundum gignitur, iuxta quam rationem Auicenna, & Aristoteles interpretentur, est necesse.

Ad primum argumentum respondent plures, voluptatem, & delectationem non solùm persentiri in parte affecta, verùm in aliis corporis partibus, propter consensum, & connexionem magnam, quam ipsæ inter se obseruare solent, vt in dolore ventriculi, & intestinorum satis fit manifestum: Quæ solutio non est vera, quia, vt 1. *de loc. cap.* 7. docuit Galenus, nulla pars patitur per consensum, nisi quando aliquid communicatur noxium, & extraneum; vel quando deficit id quod communicari debebat. Sed in seminis emissione partes aliæ nostri corporis non immutantur, cùm à semine nihil recipiant. Ergo per consensum delectari non possunt. Confirmatur: nam aliæ partes non habent obiectum à quo immutentur. Igitur sensatio voluptuosa in illis non percipietur. Antecedens patet; quia ex obiecto, & potentia oritur notitia: deinde si ea voluptas sentiretur, in quocunque tempore fieret sensatio; neque simul in omnibus partibus, sed in aliis priùs, in aliis posteriùs excitaretur. Dic ergo, quòd sensatio voluptuosa persentitur tantùm in partibus, per quas transit semen, quoniam in semine reperitur qualitas quædam tangibilis, quæ ab ipsis partibus sentitur, ex qua sensatione voluptas percipitur.

Ad secundum argumentum dic. Ex similitudine filiorum ad parentes, non rectè colligitur, quòd in omnibus partibus semen generetur, & ab aliis expellatur, vt patet in similitudine auorum; & proauorum, à quibus non emittitur semen. Ad confirmationem responde, quòd podagrici generant fœtus habentes eosdem morbos, vel paratos vt incidant in ipsos, ex accidenti, non necessariò & per se, non quia semen ab illis partibus descendat, sed quia facultas formatrix virtualiter similitudinem omnium partium continet. Hæc solutio euidenter fit manifesta in arboribus, in quibus semina ab vnica determinata parte producta, integram arborem generant; & in plantis, quæ medio semine similem

plantam secundùm partes aliquas, quas, dum generant, non habebant; & insitione arborum, in quibus particula illa arboris, quæ alteri arbori inseritur, totam ferè arborem in sui similitudinem commutat, ita vt fructus, ac flores similes illi producat. Certum tamen sit, quòd hæc omnia in portione determinata illius partis virtualiter continentur, velut facultas formatrix similitudinem omnium partium in se continet: aliquando tamen propter vitium seminis, siue secundùm qualitatem, siue secundùm substantiam, membra defectuosa, aut parata ad morbum producuntur, vt constat in hæreditarijs morbis; etsi hi impediantur persæpe, quia licèt in semine virili detur vitium, ex commoda tamen, & perfecta materia sanguinis, vel perfectiori semine à fœmina suppeditato corrigi solet; quapropter fœtus sanus generatur, & integer. Ex qua doctrina tertium argumentum dissolues.

Ad quartum dic. Ex vsu Veneris, in toto corpore sequitur debilitas summa, quoniam partes purissima, ac elaboratissima substantia orbantur, ob continuam testium attractionem, pro seminis generatione. Deinde. Venus non solùm ob spiritus vitalis dissoluti copiam debilitat, sed ob motum, agitationem, voluptatem, quæ vires prosternit impensè, ex Auicenn. 20. 3. *tract.* 1. *cap.* 11. ita vt plures in ipsa concubitus voluptate expirarint, monente Galeno 1. *de semin. cap.* 2. exigua enim seminis quantitas excreta, cùm sit ex plurimo sanguine generata, summopere innatum spiritum resoluit: est enim semen ex sanguine in labyrintheis testiculorum plexibus summa cura, & solerti naturæ ingenio fabrefactum, velut amylum ex farina, docente sic Aristotele, 4. *probl.* 22. semen enim ex sanguine magis pingui, & oleoso generatur, ex Hip. *lib. de genitur. in princip.* & Gal. 1. *de semin.* 16. Cerebrum autem hanc noxam citiùs, & magis persentiscit inter partes reliquas, quoniam est album, laxum, rarum, friabile, & ad resolutionem spirituum illicò fatiscit; & cùm sit pars vltima, & non habeat aliam supra se, à qua possit suscipere sanguinis defectum, & ab eo continua attractione testes sanguinem alliciant, citò resoluitur. Hinc fit vt oculorum pinguedine resoluta, ipsi concaui reddantur in iis qui Veneri nimis indulgent, veluti aliæ partes neruosæ, quæ cùm frigidæ sint, citiùs ob Veneris vsum succumbunt; sicut & ventriculus, cùm sit centrum partium attrahentium, vt in fame, & siti satis patere arbitror.

Huic quæstioni proxima est & alia: *Vtrùm semen verum, & prolificum solùm in testibus, an verò in omnibus partibus nostri corporis spermaticis generetur*? Dic primò, Semen non prolificum in omnibus nostri corporis partibus, & aliorum animalium perfectorum generatur. Hæc conclusio defenditur à Galeno 1. *de sem. cap.* 15. & 16. quo loco inquit, quòd partes spermaticæ sicut generantur ex semine, ita debent ex eo nutriri, non aliter ac partes carnosæ, quæ nutriuntur ex sanguine, quoniam ex eo generantur: Deinde alimentum debet assimilari partibus nutriendis, non solùm in primis qualitatibus, verùm etiam in aliis.

Iuxta hanc conclusionem, communis illa Medicorum propositio facilè intelligitur, videlicet, quòd eadem est materia generationis, & nutritionis: quemadmodum enim partes spermaticæ generantur ex semine; ita similiter ex substantia simili semini nutriuntur: non enim requiritur, vt omnino eadem sit materia pro generatione, & nutritione, sed sufficit quòd aliquando sit similis, licèt semen pro nutritione destinatum, non sit prolificum. Neque obiicias hoc modo: Per nutritionem reparatur similis substantia, ac fuit deperdita. Sed quod deperditur à partibus spermaticis, est verum semen. Ergo ex eadem materia reparatio fieri debet: Nam id quod deperditur ex partibus spermaticis iam non est semen, sed peculiaris substantia diuersa, viuens;

A præterquam quòd per nutritionem nunquam reparatur substantia ita perfecta, sicut est ea quæ actione caloris resoluitur, sufficit solùm quòd substantiæ deperditæ similis sit.

Dic secundò. Verum semen, & prolificum solùm generatur in testibus, propria virtute, & facultate generatiua seminis. Omitto in præsenti, an hæc facultas seminis productiua, sit facultas nutritiua testium, vel alia facultas distincta, quæ dicitur generatiua, de qua re legendus Simplicius *in lib.* 2. *de anima cap.* 2. & 3. Probatur: Nam detractis testibus, vt in spadonibus, non conficitur deinde semen. Ergo per propriam virtutem in alia parte non generatur: si enim in aliis partibus gigneretur, ad vasa spermatica & alia loca generationi inseruientia expelleretur, & hac ratione spadones possent generare. Hanc sententiam dilucidè confirmat Galen. *lib.* 2. *de sem. cap.* 10 & *lib.* 14. *de vsu part. cap.* 10. Nam illud semen prolificum appellatur, quod est generationis principium in animalibus perfectis: sed hoc solùm generatur in testibus, ex sanguine, & spiritu vitali præparato, tanquam ex materia, in vasis spermaticis; postea verò sanguinis formam substantialem seminis recipit, in porositatibus carnis glandulosæ testium.

Vtrùm semen verum specie exstinguatur ab eo, quo partes spermaticæ nutriuntur? dubitabis: Si enim aduertas, ex superiori doctrina colliges, semen prolificum generatum in testibus, non differre solùm accidentaliter à semine producto in aliis partibus spermaticis, vt aliqui (falsò tamen) sibi persuadent, asseuerantes semen à testibus productum habere proprietatem quandam, seu facultatem accidentalem, scilicet facultatem formatricem, cuius merito sufficiens est generationis instrumentum: Semen verò ex quo aliæ partes seminales nutriuntur, prædictam facultatem non sortiti, quare hæc distinctio solum erit accidentalis, cùm ab accidentibus seminis desumatur: Nam ex accidentibus propriis specifica rerum distinctio colligitur: si igitur semen prolificum habet facultatem sibi propriam, à reliquo semine erit distinctum, ex quo partes spermaticæ nutriuntur; nam hæ dicuntur nutriri ex semine, solùm per similitudinem, quoniam substantia ex qua nutriuntur, semini in aliquibus accidentibus communibus similis est, videlicet in albedine, &c. Deinde testes proprio modo substantiæ, semen producunt ab aliis partibus spermaticis distincto; & quod magis est, semen secundum communem, & probabiliorem sententiam, à facultate nutritiua non producitur, hæc enim ad substantiam viuentem terminatur tantùm, sed ab alia facultate, quæ dicitur generatiua, quæ solùm seminis productionem intendit. Ergo cùm principia effectiua essentialiter sint distincta, euidenter sequitur semen prolificum specie distingui à substantia illa, ex qua partes spermaticæ corporis nutiuntur.

Vtrùm in venis, & arteriis spermaticis verum semen generetur? Responde negatiuè, cùm hoc solùm in testibus generetur: dicuntur enim vasa spermatica ab officio, sanguinem enim pro generatione seminis præparant: Neque enim semen generant, cùm eandem cum aliis venis, & arteriis nostri corporis, sortiantur naturam & temperamentum, in quibus semen verum non gigni *suprà* prædiximus. Neque refert, quod testetur Galen. *lib.* 14. *de vsu part. cap.* 10. sanguinem in his vasis spermaticis contentum albescere: quod etiam docet 1. *de semin. cap.* 16. Nam peculiaris illa substantia alba, in venis spermaticis ante testium coctionem apparens, verum semen non est, sed solùm per similitudinem dictum. Si verò vlteriùs inquires, an possit in his venis, & arteriis spermaticis semen generari, virtute communicata à testibus per influxum? Dic, quòd cùm sphæra actiuitatis testium, vsque ad hæc vasa extendatur, in partibus proximis testibus potest verum semen generi: sicut enim facultas generatiua sanguinis communicatur

tur venis existentibus circa iecur; sic de testibus pronunciandum, quorum vasis proximis vim illam seminis generatiuam posse impartiti, non dubito.

Vtrum denique testes ad solum conficiendum semen sint creati? difficilis quæstio est, breuiter *lib. 3. Hist. Princip. Medic. Hist. 26.* agitata, nunc lucidissimè enucleanda. Aristoteles enim 3. *de hist. animal. cap. 1.* & 1. *de generat. animal. cap. 4.* testes, neque semen conficere, neque ad generationem esse necessarios constanter asseruit: multa enim animalia, pisces, & serpentes sine testibus generant. Si verò ab Aristotele quæras, quemnam vsum habeant testiculi, respondet naturam eos creasse in quibusdam pendentes, in alios dorso adhærentes: hos ad castitatem; illos, ad robur conciliandum vtiles esse sibi persuadet. Qui dorso inhærent, semen in se recipiunt, & animalia impediunt, ne ad venerem irritentur crebrò. Qui è corpore pendent, sunt vt pondera, quæ vasa seminaria, sua natura flexuosa, ne retrahantur, tendunt, & recta reddunt. Primò, ne seminis morosa, perfrigerata, & infœcunda reddatur eiaculatio; secundò, vt cor, eorum pondere tendatur, atque firmetur. Hac enim tensione robur, audacia, & firmitudo comparatur tauris, eiúsque defectu bobus, & omnibus animantibus ex castratura adimitur; quod confirmat in tauro, qui statim à castratura antequam vulnus occalluisset, impleuit vaccam.

Sed hæc indigna sunt Philosopho tanto, quoniam si animalia quædã imperfecta sine testibus gignũt, cur non erunt necessarij perfectioribus quibus à natura sunt dati? Nam quibus testes natura negauit, partem quandam concessit testibus proportionalem valde. Quod verò de vacca à boue statim à castratura impleta affert exemplum, inane est, & prorsus nullum: dolor enim ex castratione illatus, à coïtu, eiúsque desiderio illum auertere debebat. Vel ex semine in parastatis ad penis radicem, & vesicæ fines congesto, eam grauidationem contigisse affirmabimus.

Quod verò testes dorso hærentes, castitatis causa tributos fuisse existimat, non rectè hoc conuenit gallis gallinaceis, & plurimis etiam passerculis salacissimis. Deinde hac ratione homo dorso hærentes, non verò pendulos haberet testes, ob castitatem, quæ virtus in ipso eximiè refulget. Præterea sufficeret seminalium vasorum inuolutio, ad moram in irritatione, & excretione seminis comparandam. Insuper si penduli testes sunt necessarij ad tentionem vasorum inuolutorum, animalia, quæ habent eosdem dorso hærentes, deberent habere pendulos, siquidem meatus etiam varicosos habent.

Insuper si seminalium vasorum circumuolutiones inspexisset Aristoteles, eas non posse tendi animaduertisset, quoniam circumvicinis partibus hærent, & quoniam si tenderentur, ad longissimum spatium procederent. Præterea Eunuchi essent fœcundi, & robusto corde præditi: Intemperies etiam testium, animal infœcundum reddere non posset, siquidem ex ea non mutatur pondus. Quo præterea nexu testes nectantur, & copulentur cordi, vt illud tendant, non explicuit, nullum enim vinculum adesse, Anatome docet. Denique robustiores essent, & animosiores semper, qui maiores testes haberent, quod non experimur. Testes ergo semen prolificum generant pro nutritione sui, maiore tamen copia, quàm indigeant ipsi, ob idque semen appellamus excrementum quantitate, & non qualitate degrauans; quum enim illi paucam alimenti partem in sui nutritionem insumant, reliquam, vt onerosam qua non indigent à se excernunt.

Fœminas semen generare, idque fœcundum, & prolificum, concurrereque ipsum non solùm materialiter, & passiuè, sed actiuè ad generationem nostram, variis Galeni, & aliorum peritissimorum auctorum rationibus, contra Philosophum, muniti diximus *lib. 3. Hist. Princ. Medic. in com. Hist. 9.* Sed cùm multa sint eo loco proposita, & soluta, quæ illius probabilem opinionem reddere videbantur, vnum restat soluendum grauissimum dubium, quod est huiusmodi. Si fœmina præstat vtrumque principium, actiuum, & passiuum, & intra se habet debitam materiam, scilicet sanguinem, & emittit semen in quo facultas formatrix residet; cur illa sine mare non concipit, & parit?

Itaque disputandum: *Vtrum mulier sine congressu viri possit concipere*: In cuius quæstionis, alioquin ob varias scribentium opiniones per se obscuræ, explicatione, fortè dices, aliquas partes non generari ex sanguine, sed ex semine, videlicet ex parte crassa seminis; quæ non ita in fœminis, sicut in viris reperitur, hancque esse causam cur sine viro concipere nequeat. Sed impugnatur solutio hoc modo: neque enim adest defectus ex parte principij efficientis, facultatis videlicet formatricis, quam mulier habet eiusdem rationis cum viro, & semen communicat, ex cuius parte crassa partium spermaticarum generatio emanat. Ergo mulier citra viri congressum poterit concipere.

Dic. Etiamsi semen mulieris efficienter, & materialiter concurrat ad generationem fœtus, non tamen se sola concipiet, quoniam illis semen ad generationem non est sufficiens, quia solùm cõcurrit vt causa partialis cum semine viri, quare cùm causæ partiales concurrant, vna sine alia ad productionem fœtus non sufficiet. In hoc enim partiales causæ à totalibus distinguuntur, quia idem effectus à duabus causis totalibus eiusdem ordinis non potest produci, alioquin vna ex causis esset superflua. Quamobrem fœmina, & vir, respectu generationis sunt partiales causæ: quæ solutio deprompta est ex doctrina Galeni, *lib. 14 de vsu part. cap. 7. §. Atque ita vtrumque semen in vnum conspirat, &c.*

Obiicies contra. Causæ partiales hoc modo se habent, vt effectus productus vtrique causæ correspondeat ita vt in effectu reperiatur aliquid simul partialiter diuersum, quod correspondeat huic causæ partiali, & non alteri, vt patet in duabus causis partialibus portantibus aliquem lapidem, in quibus quælibet causa partialis producit impulsum in hac, vel in illa parte determinata: quod respectu seminis fœminei, & virilis locum non habet, nihil enim potest assignari in fœtu producto, quod à semine fœmineo, vel masculino producatur. Ergo cùm vna pars fœtus ab vno semine non producatur, & alia pars ab alio non exeat, illa fœmina, rei futuræ, vel genitæ, causa partialis non erit.

Solue obiectionem hoc modo. In omnibus effectibus productis à causis partialibus, non datur productio in effectu secundùm vnam partem, ita vt secundùm illam non procedat ab vnaquaque causa partiali, quia ad rationem causæ partialis sufficit, quòd effectus productus, ab vtraque causa quoad fieri, dependeat. Quod manifestè patet: nam adhuc partes eiusdem seminis concurrũt partialiter, & tamen in effectu substantiali non potest assignari pars effectus, quæ vni, & non alteri correspondeat. Præterquam quòd adhuc in effectu possunt assignari aliquæ partes, quæ præcipuè semini fœmineo, vel masculino correspondeant, vt patet in similitudine filiorum ad parentes: illi enim in aliquibus partibus, matri; in aliis verò patri assimilantur.

Instabis. Causæ partiales quæ sunt eiusdem ordinis ea ratione se habent, vt crescente vna effectus solùm producatur ab illa, ita vt postea fit causa totalis respectu productionis effectus. Ergo potest crescere semen viri, & mulieris, ita vt vnum, alterius actiuitatem suppleat: quod argumentum in vtroque semine obtinet veritatem; nam adeò potest in perfectione semen viri crescere, vt seminis fœminei actiuitatem supplere possit.

Huic argumento respondebis, quòd semen fœminæ vt distinctum à sanguine, non est semper simpliciter necessarium

necessarium ad generationem naturalem, cui sufficit aliquando semen viri, à matre autem communicatur sanguis, tanquam materia partium carnosarum: nam & 14. *de vsu part.* 6. & 7. semen virile perfectius esse fœmineo asseuerat Galenus. Ergo ex materia perfectioris seminis viri sequitur, quòd suppleat concausam seminis fœminei, quia maior actiuitas minorem supplet, vt in aliis partialibus causis fit manifestum. Deinde si supponamus virum esse maximè fœcundum, & in eo maiorem seminis quantitatem reperiri, quàm illa quæ absolutè est necessaria ad generationem, tunc necessarium est concedere, generationem emanare à semine viri, fœmineúmque semen neque propter quantitatem, neque propter actiuitatem esse necessarium.

At ineptè respondes, & repugnantiam inuoluis: Filius enim, vt experientia docet, & patri, & matri assimilatur. Ergo cùm hoc ferè contingat, necessarium est quòd vtrumque semen ad generationem fœturæ concurrat. Hoc euidenti ratione probatur: Non implicat, imò de facto contingit, quòd semen fœmineum sit perfectius semine virili, vt constat in fœmina temperata, aut biliosa, viragine dicta, & viro pituitoso, & frigido. Ergo in hoc exemplo, semine fœmineo masculinum vincente, mulier sine viri congressu poterit concipere. Sed experimentum docet contrarium. Ergo vtrumque semen est necessarium.

Huic difficili argumento, cum communi Medicorum schola satisfacies, quòd semen mulieris aliquando est fortius quàm viri; non tamen potest mulier se sola concipere, quia in hoc exemplo eius semen est nimis calidum, & in illa datur defectus ex parte sanguinis, deficiente materia sufficiente, & necessaria pro generatione partium carnosarum: huius enim sortis fœminæ, biliosæ & calidæ, menstrua carent purgatione, vel solùm diminutam habent mensibus singulis, ex Arist. 2. *de generat. animal. cap.* 5. dicente: *Reperiuntur interdum mulieres viragines, & viri fœminei: illis desunt menstrua; huic semen inest frigidum, & exiguum.* Ita videtur sentire Galenus 2. *de semin. cap.* 6. inquiens, quòd dum non datur conceptio, semper datur defectus, vel in principio actiuo, puta in semine, vel in materiali, v. g. in sanguine. At in semine viraginis, licèt principium actiuum sit sufficiens, deficit tamen sanguis communicandus pro generatione prolis, quem ob caliditatem & siccitatem, ipsæ priùs absumunt.

Verùm hæc solutio impugnatur primò: Licet enim viragines non præbeant adeò copiosam sanguinis abundantiam, vt possint integram fœturam producere, nihilominùs tamen ad imperfectam generationem inuenitur in illis sufficiens quantitas sanguinis: Quod patet, quoniam si morbis premantur acutis, copiosas vacuationes per phlebotomiam tolerant animosè, nam pro conceptione exigua quantitas est necessaria, imò docente Arist. *loc. cit.* mulier potest concipere citra menstrua. Ex qua doctrina sequitur, has fœminas sine semine viri posse concipere, & pati aborsum, quod experientiæ maximè repugnat.

Impugnatur secundò. In illa solutione asseritur, mulieres frigidas, & calidas non concipere: illas, quia semen generant infœcundum, hoc est, non ita coctum, prout conuenit ad generationem, has quoniam licèt semen fœcundum emittant, deficit tamen in illis sanguis. Sed sic est, quòd reperitur fœmina, quæ neque ita frigida, neque calida sit, sed mediam habeat temperaturam, in qua tum sufficiens aderit semen pro generatione, tum necessaria etiam sanguinis quantitas. Ergo hæc fœmina optimo temperamento prædita, poterit se sola sine viro concipere, cùm habeat sufficientem calorem pro coctione seminis, sanguísque pro generatione partium carnosarum non deficiat: quod quàm contrarium experimento sit, omnibus est manifestum.

Neque instes, quòd virago non concipiet se sola, quoniam pars crassa seminis deficit in quantitate sufficienté, pro generatione partium spermaticarum: nam hic defectus solùm arguit, quòd non fieret integra constitutio partium spermaticarum. Deinde hic defectus potest suppleri ex nimia seminis quantitate, quæ pro delineatione partium spermaticarum sufficere potest: neque enim impossibile est semen in maiori quantitate emitti, quam illa quæ simpliciter est necessaria pro generatione.

Fœmina ergo sine viro, etiamsi fœcunda sit, nullo modo concipere potest: nam vterque sexus ad vterum conceptum est necessarius. Quomodo ergo, & qua necessitate vterque concurrat? *suprà* explicuimus.

De causis voluptatis in concubitu, plura sumus præfati, *lib.* 3. *Hist. Princ. Medic. in com. Hist.* 19. nunc *Vtrùm seminis excretio sit naturalis, vel animalis*? disceptandum. Cùm enim excrementum sit, instar menstrui sanguinis, & fæcum alui, à natura pellitur. Deinde seminis excretioni musculos non destinauit natura, qui in vasis, præsertim mulierum, spermaticis non inueniuntur, quæ tamen semen, non minùs quàm mares, excernunt. Esse animalem patet: nam nunquam nisi præcedente imaginatione perficitur. Accedit, quod in excretione seminis crura & brachia contrahuntur, & eam tardiorem, vel celeriorem, pro voluntatis arbitrio reddimus; & perpetuò cum voluptatis illecebris fit, voluptas autem sentiendi dicitur affectus. Ergo mixtam ex animali, & naturali, esse actionem, affirmamus.

CAPVT VIII.

De Lacte.

De Lacte deinceps disceptandum, quod confici in mammis quotidiana docet experientia. Sed illicò video te hæsitantem, obiicientémque *Vtrùm mammillæ lac generent*? Nam si frigidæ sunt, albæ, laxæ, glandulosæ, friabiles, quomodo actionem officialem, quæ alteratione, & coctione perficitur, edere possunt, cùm glandulis actionem omnem deneget Galenus, & solum eis vsum tribuat, quòd vniuersi corporis redundantiam attrahant ad sese, absorbeant, & emungant in animantis commodum?

Dic. Duo à Medicis glandularum genera constituuntur: aliæ enim fulciendis vasis, & humorum, recrementorúmque superfluis excipiendis, sunt à natura tributæ; aliæ ad succos animali vtiles generandos sunt comparatæ. Illæ, nec neruos, nec venas, nec arterias continent; hæ vasa habent conspicua, sensúque exquisito pollent. Illæ, verè & propriè glandulæ dicuntur: has, glandosa corpora veriùs appellaueris: de harum numero sunt testes, renes, cerebrum, quod ab Hippocrate corpus glandosum nominatur, & mammæ, quæ actionem propriam habent, & vsum; actio, lactis est generatio, ad quam præcipuè eas creauit natura, 1. *de vsu part. cap.* 22. simúlque ad cordis, visceris nobilissimi, tutelam. Hæc licèt sint frigidæ, laxæ, & velut exangues; tamen per moram coquunt, & diu, importunéque agendo, proprio temperamento sanguinem in lac commutant.

De definitione sequitur, vt disputemus: *Vtrùm lac sit sanguis superfluus, mutatus, & dealbatus in mammis?* Hanc definitionem proposuit Aristoteles *lib.* 8. *de Hist. animal. cap.* 20. firmat Alexander 2. *probl.* 80. Contrà tenet Empedocles, lac nihil aliud esse, quàm pus asseuerans, cuius opinionem redarguit Aristoteles, 4. *de generat. animal. cap.* 8. Nam lac est concoctum, pus verò corruptum. Sed si pro corruptione intelligamus concoctionem, Philosophum à calumnia liberabimus; nam apud veteres coctum appellabatur putrefactum: imò

imò ipse Aristoteles 4. *Topic cap.* 5. refert hunc Empedoclem vocasse vinum, aquam in ligno putrefactam, hoc est, concoctam.

Lac est sanguis, cùm enim ex eadem materia fiat lac, & semen, vt pluribus locis docuit Galenus, fit manifestum, vt si semen ex sanguine generatur, ex eodem quoque generetur lac. Neque enim in corpore alia substantia reperitur, quæ in tanta copia redundet, vt tam vberem lactis quantitatem præstare possit. Argumento est, quòd lactantes succulentæ, carnosæ, rubicundæ, iuuenculæ, robustæ, lac generent continuò in copia multa; contrà excarnes, graciles, pallidæ, senes, & debiles. Quare copiosissimum benigni alimenti ad mammas reposuit natura, vt in illis facillimè, & citissimè lac posset progigni.

Deinde frustra plures Aristotelem condemnant, quòd dixerit lac sanguinem esse superfluum. Quare ad subsequentem sententiam explicandam accedere opus est: *Vtrùm lac fiat ex sanguine puro?* Communis enim Medicorum sententia tenet, ex menstruo, & superfluo sanguine lac generari, multisque rationibus id confirmant quibus auctoritas Galeni consentit manifestè: Nam eadem est lactis, & sanguinis menstrui materia, apud Galenum *lib. de vena sectione aduersus Erasistrat. cap.* 5. & *lib.* 14. *de vsu part. cap.* 8. Quibus enim lac in mammis apparet, menstrua deficere incipiunt; & è contra, quibus supprimuntur menstrua, lac in mammis colligitur: ita vt pro minuendo lacte nullum sit præstantius venæ sectione ex talo auxilium; maximum enim esse consensum vteri cum mammis per vasa conspicua, *lib.* 14. *de vsu part. cap.* 4. & 8. docuit Galenus. Imò 5. *Aph.* 39. dicebat Hipp. quòd *si mulier quæ neque peperit, neque in vtero habet, lac habeat, signum est menstrua defecisse.* Deinde grauidis, quibus menstrua retinentur, postquam natura ex sanguine parenchymata, & carnosas omnes partes conformauit, & nutriuit, lac tertio, quartòue mense in mamillis apparet, ad quas ipsa prouidissima paulatim transferre studet, non ad nares, aut hæmorrhoïdes eum detrudens, (nam ad has partes viæ ab vtero non ita commodæ sunt, & exiguam societatem habẽt) vt in posterum puello alimentum præstet.

Pro contraria parte adest Hippocratis auctoritas *lib. de nat. pueri, num.* 4. & 1. *de morb. mulieb. num.* 3. scribentis, lac fieri ex sanguine pinguissimo, & dulcissimo. Deinde cur lac, alimentum pro nutriendo infante tam necessarium, deberet fieri ex sanguine menstruo; spurco, impuro, venenoso, maligno, & hac ratione nutricatui valde inepto, cuius reliquiæ etsi multoties concoctæ, & elaboratæ, actæ in feruorem, & ebullitionem, summo puellis futuræ essent exitio.

Dic, lac fieri ex sanguine menstruo; hoc est, ex parte eius magis cocta, ac pura: natura enim sagacissima de puello solùm curam studiosissimè gerens, partem sanguinis menstrui inutilem ab vtili separans, hac pro lactis generatione vtitur, eam in mamillas sensim detrudens, & sicut intra vterum ex eodem sanguine menstruo pro nutritione fœtus partem dulcissimam ab spurcissima separauit, ita extra vterum hoc accidere est dicendum. Si ergo duas partes in sanguine menstruo constituas, auctores hac ratione inter se concordes reddes.

Illud quis magis mirabitur, quòd Hippocrati placuerit lac fieri ex vteri tumore, comprimente sanguinem ad vbera, cuius causa quærendum: *Vtrùm lac fiat ex pinguedine omenti?* Hippocrates *lib. de natur. pueri, num.* 21. sic fatur: *Est autem hæc gignendi lactis causa: Quum vterus fœtu tumens, ventrem mulieris presserit, si compressio illa, eo pleno fiat, pinguissimum quodque tam à cibis, quàm à potibus, in omentum, & carnem resilit. Nam quemadmodum si quis pellem copioso oleo inunxerit, ipsùmque imbibi siuerit, ac postea pellem presserit, illa hoc compressu oleum resudabit: sic certè vbi venter, continens in se, quidquid in cibis & potibus, pinguedinis erat, premitur ab vtero, in omentum & carnem, pingue resudat: ac si mulier quidem carne sit rariore, celeriùs eo quod inde resilit fruitur sin autem minus, tardiùs. Quin & pecora ipsa prægnantia, nisi morbida fuerint, potu ciboque, eam ob causam pinguiora redduntur. Nec verò diuersa est in muliere ratio. Namque pingui calescente & candido facto, quidquid matricum calore dulcescit, exprimitur, & conscendit in mammas: siquidem tum hæ, tum aliæ persimiles venulæ in mammas, atque vterum protenduntur: quum autem peruenit in vterum, iam speciem lactis induit, eòque exiguo puerulus fruitur. Mammæ verò vbi lac exceperunt, replentur, & exuberant, atque postea quidem, quàm mulier pepererit, principio motus facto, lac se in mammas recipit, si mater puerum lactet.* Hæc est obscura, & tenebricosa Hippocratis de lactis generatione opinio.

Contra seipsum verò ab ipso extat celebris prolata auctoritas, 5. *Aph.* 39. dicente: *Si mulier quæ non concepit, neque peperit, lac habet, menses ei defecerunt.* Quibus verbis lac ex menstruo gigni ad mammas ab vtero confluente, significat, idque absque vllo compressu; siquidem nec grauidam esse, nec peperisse mulierem asseuerat. Ob hæc tam repugnantia loca, plures sententiam latam *lib. de natura pueri* esse fabulosam, aut ab alio auctore insertam arbitrantur; licèt alij eum inscitiæ arguere non erubescant, cùm omnia, etsi Medicinæ parens, solus scire haud potuerit. Hanc tu si sano modo interpreteris, non dubito quin Hippocraticam esse existimes. Primis mensibus natura maximam sanguinis copiam absumit pro generatione, nutritione, accretione partium carnosarum; at quum incipit fœtus moueri, quia perfecta est partium omnium conformatio, tunc minori copia indiget fœtus ad nutritionem sui, quia exiguus fit partium exhaustus: quare redundantem sanguinem à calcitrante fœtu vteri vasa, mole, ac motu compressa, in superiores partes, & in mammas potiùs, quàm in alias comprimunt, ob maiorem quàm hæ cum vtero societatem habent, & mira prouidentia detrudunt, ex quo alimentum in ipsis puello mox in lucem edendo docta conficiat natura. Non est ergo irridendus, imò amplectendus Hippocrates, quia lac grauidarum, ex adipe omenti ab vteri tumore, ad mammas presso gigni contestatur.

Adiiciamus & aliam circa lactis generationem controuersiam: *Vtrùm lac per coctionem, an solùm per coloris immutationem generetur?* Fieri per coctionem, patet: Nam lactis generatio est coctio facta à calore innato mamillarum, quia lac frigore dissoluitur, igne autem concrescit: & illæ præparant illud in nutrimentum fœtus per coctionem, & citissimè actione sua simile reddunt in lentore; & albedine; assimilatio autem in substantia, sola coctione perficitur. Quare lac est sanguis concoctus in pectore, in quo caloris efficacia viget. Contrà faciunt rationes multæ: nam si fieret per concoctionem, mammæ essent calidiores venis, quia in venis aliis corporis non fit lac. Deinde, coctum non potest incrudari. Sed sanguis si in mammis in lac conuerteretur, recrudesceret. Ergo. Præterea, coctione omnia fiunt calidiora, 4. *meth.* 1. Sed lac est frigidius sanguine, Ergo per coctionem non fit. Insuper coctione omnia fiunt perfectiora. Sed lac non est perfectius sanguine, & ideò à partibus quàm citissimè rapitur, & tanquam thesaurus naturæ in corpore seruatur. Ergo. Vltimò. Galenus 1. *de sanit. tuend. cap. vlt.* postquàm dixit puellos extra vterum ideò delectari lacte, quia est simillimum nutrimentum ei, quod ex vtero assumebant, addit lac paucissimam mutationem esse adeptum.

Dic. Lac fit ex sanguine menstruo exactè concocto. Probat Galenus 16. *de vsu part.* 12. & 7. *de vsu part.* 22. quibus locis lac fieri ex sanguine non exiguè mutato, hoc est, perfectè concocto asseuerat. Ob hanc causam eum

cùm concoctione partes inutiles separentur, vtiles, & nutritioni aptæ reseruentur, ope eius, igneæ & feruidæ, non rectéque elaboratæ sanguinis partes attenuantur, crudiores concoquuntur, ad mediocrémque consistentiam redactæ, in lac suauissimum, & dulcissimum transmutantur, cùm omnia coctione reddantur suauiora, ac dulciora.

Argumenta solues hoc modo. Mammas esse frigidiores venis, constat apertè: nam sunt glandosæ, spongiosæ, & veluti exangues, & firmat Galenus 5. *Aph.* 40. subscribit Alexander 2. *probl.* 80. Attamen ob viciniam cordis, & aliarum partium thoracis, calescunt sufficienter, vt possint aptè concoquere. Hoc modo ventriculus non suo solùm sed circumiacentium partium calore, cibaria in chylum commutat. Quòd autem coctum non possit incrudari, verum est; sanguis autem quum in mammis in lac vertitur, non incrudatur, imò perfectiùs coquitur, & elaboratur. Propositio autem Aristotelica, qua docemur omnia per coctionem fieri calidiora, non est omni ex parte vera, imò ferè veritatem obtinet; cùm spiritus animalis fiat ex vitali, quo est minùs calidus. Intellige ergo Philosophum, dummodò pars concoquens calidior sit. Hac ratione lac est frigidius sanguine, licèt ex hoc per vlteriorem elaborationem generetur. Ita explicabis aliud axioma: neque enim perpetuò omnia per coctionem fiunt perfectiora, cùm hoc magna ex parte contingat. Hoc modo ex sanguine dulci, & bene elaborato, ad partem phlegmone obsessam confluente, fit pus per coctionem, virosum, olidum, tetrum, & insuaue. Ergo lac paucissimam mutationem in mammis est adeptum, quoniam sanguis suapte natura calidus, exiguo tempore indiget, vt elaboretur. Vel si asseras, lac exiguam mutationem quoad dulcedinem, & pinguedinem fuisse adeptum, pronunciabis vera, quia sanguis dulcis est, & pinguis.

Inuenusta quæstio non est: *Vtrùm in viuiparis solùm generetur lac?* Aristoteles *lib. 2. de hist. animal. cap.* 4. respondet affirmatiuè: Quare viuipara generant lac, non ouipara: illa enim perfectiora sunt, perfecta autem longiori tempore egent ad complementum, & nutritionem, quare lacte indiguerunt; ouipara autem quouis alimento statim aluntur. Præterea in ouis albumen, lactis vicem supplet; exclusus ergo pullus alio lacte non eget. Hæc omnia mira sagacitate, & eximia doctrina natura gubernat, quæ gressilibus lac præbet, alitibus verò non minori prudentia negauit, ob naturæ siccitatem, quæ lac gignere nequiuit, vt 14. *de vsu part. cap.* 4. scribit Galenus: quæ sanè causa partialis est, & citra hanc facultatem, & instinctum, minimè sufficeret; multa enim gressilia, quibusdam alitibus sicciora, lac habent: quare minor siccitas huic instinctui iuncta, lac impedire potuit in alitibus, ne lactis, & vberum grauitate offenderetur volatus.

Hac ratione alites vesica & multitudine intestinorum sunt priuatæ, quorum vsum aliis suppleuit natura, numerum intestinorum eorundem cæcitate, & reuolutionibus, quæ difficilem transitum præstant alimentis, donec à iecore exsugantur. Defectum mingendi suppleuit, plumis, exercitio, & stercoris humidioris excretione, teste Aphrodisæo 4. *probl.* 111. Lac suppleuit alis, rostro, & amore, cuius stimulis percitæ vndecunque volantes, labore summo alimenta conuehunt, quæ priùs ab ipsis ore contrita rostro suo, pullorum ori industria summa apponunt.

Maior verò labor insumendus in explicanda quæstione: *Vtrùm possit assignari aliqua pars in vtero, à qua pro lacte conficiendo sanguis in mãmas regurgitet?* Gal. 14. *de vsu part. cit.* sic ratiocinatur. *Mutuus est vteri, atque mammarum consensus per venas conspicuas: quare natura ex ipsis, quæ latitudine, & longitudine sunt tantæ, vt fœtum non modò affluenter nutriant, verùm etiam superfluum quidpiam semper congerant, sanguinem exhaurit, & in mammil-* A *las confert, vt ex eo præparet lac, infantẽ recenter in lucem edendũ, nutriturũ. Nam toto conceptus tempore in his communibus vasis, ceu promptuariis alimenti, sanguinem aceruatũ ea attolit, omninò distendit, & veluti exundat, locúmque in quem illum transferat, exquirens, alium reperire non potest, nisi in pectore; in quod simul venæ distentæ, ac grauatæ id emittũt: simul autem ventris totius moles, quæ propter conceptum, ipsis incidit, ac premit, ad locum cedentem propellit.*

Quæ tam doctè prolata solutio placere debebat viris eruditis, quibus non videtur sufficere ea communio vasorum, quoniam vasa, inquiunt, ascendentia ab vtero ad mammas, gracilia sunt, & ascendunt; grandia autem vasa, & descendentia sunt rami cauæ venæ descendentis ad crura: cùm ergo eadem sit communicatio inter vtraque vasa, superfluus vteri sanguis magis regurgitabit ad crura, & tumor vteri postremis mensibus sanguinem deorsum magis premet. B

At hæc contra Galenum irrita sunt tela: nam communicatio vasorum est causa partialis augmenti, & decrementi mammarum, præter quam est altera causa, instinctus scilicet naturæ, vel insita doctrina in vtero, excernendi magis in mammas, quàm in crura, quem instinctum communicationi vasorum addere debuissent; nam & membra principalia per venas maiores possent vacuari faciliùs in venam cauam, quàm per minimas in propria emunctoria, in quæ frequentissimè se exonerant, ob instinctum naturæ additum communioni vasorum, sine quo vteri tumefactio, sicut & vberum laxitas, non eueniunt: Quam etiam huius euentus causam proponit Aristot. 4. *de generat. animal. cap.* 3. ad mammas C sanguine implendas in grauidis non sufficeret, tum quoniam vteri tumor solus infrà magis detruderet, tum quoniam venæ quæ ad crura feruntur, sunt maiores. Accedit grauitas fœtus, quæ sanguinem premit, & præcipitat magis deorsum, quàm eleuet sursum.

Ob hanc causam in hydropicis deficiente hoc instinctu, ventris tumor ad pedes detrudit humorem, non ad mammas: Multóque magis admiranda opera sunt, quæ post partum accidere videmus: tunc enim decurrente ab vtero sanguine vbertim, mammillæ copioso sanguine replentur, ex hac sola lege naturæ; cur ergo non magis ante partum repleri incipient, accedente vteri tumore simul, ac sanguinis abundantia? Vis enim quæ ad fœtum, dum vtero gestatur, sanguinem mittit pro alimento, cur quum idem fœtus iam exclu- D sus in vberibus pendet, sanguinis cursum ad vbera non conuertet? Et si vis eadem ad duodecimum annum, & non antè, mammas vnà cum vtero auget, & in senecta minuit, contrahit, ac contemnit, quoniam in iuuenta vsque ad senectutis initium sueuerunt esse ex vsu, cur non eisdem lac dabit, ante partum incipiens, & post partum exhibens copiosè?

Nonne veluti miraculosum est, quod post partum à recenter nato puello frequenter fieri videmus: Ipse enim, postquàm in lucem editus est, lac statim sugere ore gestit, tanquam alimentum sibi idoneum, suaue, dulce, concoctu facile, & simile illi quo in vtero alebatur, cùm id antea non per os, sed per vmbilicum hauriret. Quæ admiranda opera, non casu, aut fortuitò, sed artificiosè sagax molitur natura in animantis commo- E dum, quæ ob hanc vtilitatem communibus vasis, vtero, & mammis est vsa.

Instinctu verò, & naturæ ductu hæc præstari, nôrunt naturalium rerum periti, qui huius prudentissimæ magistræ arcana rimantur: *Vtrùm* autem *puellus in lucem editus, naturali instinctu, natura impetu, vel facultate formatiua instructus lac exugat?* quæstio esse potest speculatione digna. Si enim formatricis facultatis in recenter natis munera contempleris, inuenies eam omnia naturalia continere in eximia doctrina, editúmque infantem industria summa conseruare. Hinc auctores pro diuersa doctrina, quam in facultatibus naturalibus

animaduertebant, diuersa nomina illi imposuerunt. Alij facultatem regitiuam nuncuparunt, quoniam omnes facultates gubernet, & illis regendis citissimam opem præstet.

Ab attractione verò commodi, & repulsione inutilis & incommodi, ac si commodum, vel incommodum dignosceret, sensum couenientis, & disconuenientis appellauit Plato. Huius ope, & auxilio, non solùm sensuum organa, sed membra etiam omnia naturalia attrahunt vtile, & noxium respuunt, vt Galenus 1. *de caus. sympt.* 6. & Auicenna 9. *de animalib. cap.* 7. contestantur. Ita in sanitate animalia attrahunt similia, in morbo contraria appetunt, quoniam horum naturalem quendam sensum habent: sic cor, & facultas pulsifica ab hac altera facultate proprium vsum videtur agnoscere: aliter in febriente non augerentur pulsus, nec per febres ephemeras distentio esset maior, & in putridis contractio.

Sic omnes musculi agnoscunt operationem suam, quam etiam artifices ignorant. Sic plurima animalia, dum ægrotant, non modò in contraria feruntur, sed certa medicamenta nobis ignota, naturali quodam ductu monente, inquirunt. Ex his constat, non aliam ab hac, facultatem intelligere, qui instinctum quendam naturalem, aut doctrinam insitam facultatibus singulis inesse tradunt. Siue ergo naturalem instinctum, aut naturalem sensum appelles, de nomine disputatio est.

Ab hac diuersam non arbitramur facultatem discretiuam, aut separatiuam ab auctoribus appellatam, cuius videtur meminisse Galenus *lib.* 1. *Aph.* 22. & *lib.* 4. *com.* 22. & *lib. de diff. sympt. cap. vlt.* & Auicenna 14. 3. *tract.* 1. *cap.* 29. & *tract.* 4. *cap.* 6. & 15. 3. *tract.* 1. *cap.* 3. & dilucidè explicat, *lib.* 2. *canon. cap.* 4. dum sic ait: *Virtus autem quæ diuidit, & ponit vnamquamque complexionem, ad partem quam meretur, ita vt non ponat virtutem resolutiuam, in parte materiæ quæ effunditur ad membrum, neque infrigidatiuam in latere materiei effusæ ab eo, est natura docta obedire creatori sublimi, & glorioso.* Quæ autem est hæc natura, nisi ea quam corpora nostra præcepto sui creatoris fingere dixerat, *lib.* 1. *doct. de virtutib. cap.* 2.

Huius virtutis discretiuæ opera admiranda in aliis summopere elucent. Cùm enim humor non habeat vim trahentem, aut pellentem, sequitur quòd in inflammatione, medicamentum constans ex repellente, & resoluente citra hanc virtutem prodesse non possit. Hæc est virtus quæ separat, & applicat auxilia indigentibus partibus, ita vt repercussorium apponat humori fluenti, & discussorium, humori iam fixo. Hac ratione in medicinis cardiacis præcipitur admixtio calidi, ob spirituum robur; & in medicamentis resoluentibus hepati apponendis, imperatur admixtio styptici, vt robur partis principis conseruetur.

Aliæ sunt discretiones, in quibus hæc virtus vires suas eximias exerit, & demonstrat: nam in crisibus ante excretionem discernit, 7. *Aph.* 22. & 4 *com.* 22. in principio status concoquit, in medio separat, in vltima parte expellit, ex Galen. 1. *Aph.* 13. iudicatio est, subita in morbo, vel ad sanitatem, vel ad mortem mutatio, fit autem natura separante à bonis mala, & ad excernendum properante. Neque instes, ex coctione separationem sequi; quin à facultate aliqua secernente auxilium adueniat: Nam non adeò constat de separatione, quæ à coctione fit, quin potiùs coctio, præsertim incipiens, ob feruorem, & agitationem omnia confundit, ac miscet; quare in quibusdam morbis, vbi humores sunt separati, ante coctionem sanguinem non emittimus, & quum coctio primùm aduenit, phlebotomamus, quia illi cum sanguine sunt permixti. Hac ratione Auicenna in quartana ad sanguinis missionem, coctionem expectat. Deinde separatio quæ coctionem sequitur, paulatim, & cùm ipsa coctione fit per totum morbi tempus, de qua non agit Galenus *in loco illo*, sed de agitatione subita, quæ nocte ante excretionem facta, ad expulsionem statim futuram præparat.

Hæc ergo omnia, non nisi à facultate aliqua, quæ magnam nostri corporis curam gerit: quæque docta, & potens est, præstari affirmandum est, quæ ab Auicenna 16. 3. *tract.* 5. *cap.* 1. factor potens nuncupatur; quam concedendam esse, & inquirendum eius instrumentum, sicut & aliarum, vt possimus illi labascenti opem ferre, monuit Auerrhoës *lib.* 5. *collig. cap.* 16. Hæc in primo ortu partes, ex semine, vnicuique membro efformando secreuit, & commodo loco disposuit. In prima alimenti distributione, sanguinem crassum ab hepate in inferiora, & tenuiorem in superiora transmittit. Igitur hæc omnia à separatrice, quæ docta est, & omnia in nostro corpore sapienter ministrat, quam siue instinctum, aut naturalem sensum, seu facultatem regitiuam, naturæ impetum, aut vim formatricem appelles, vera propones, cùm de nomine solùm quæstio sit.

Vtrùm verò commodius esset sanguine extra vterum alii puelium, & non lacte? agitatio est non exigua. Et videtur quòd esset præstantius extra vterum nutriri sanguine dulcissimo, purissimòque, quo ob familiaritatem, & consuetudinem promptius reficerentur vires, cùm ille non constet tam lento succo, sitque calidior lacte, & hac ratione in tenello infantis ventriculo faciliùs, & feliciùs concoquatur. Respondet aliqui hoc modo. Alimentum quò dulcius est, eò magis nutrit, quia iucundum & familiare est partibus nostris, cùm & ori, & palato sit amicum, quia omnium quæ nutriunt, communis dulcedo sit: nã quicquid nutrit, aut plus, aut minùs est dulce, vt eleganter docet Gal. 4. *simpl.* 15. quare si sanguis lacte calidior triplicem coctionem subiret, redderetur à nimio calore amarum, & sic nutritioni fieret ineptum, cùm amarum nutrimento animalium aduersum sit, infantésque interimat, vt docuit Auerrhoës *lib.* 5. *cap.* 27. dicens: *In aqua maris, quæ est multùm amara, potest viuere aliquod animal, propterea quia amaritudo est in extremo, nutrimento animalium aduersa, & est dulcedini contraria, propter siccitatem solum, ob idque interficit infantes, quando multum ea vtuntur, eo quod sunt in vltimo humiditatis. Et vniuersaliter non ingreditur natura amaritudinis in re cibali, quia illa non est nisi medicinalis, & dulcis ingreditur in cibos, & medicinas, &c.*

Non quadrat solutio. Primò, quia etiam hac ratione concessa, lac semper esset amarum, cùm ex sanguine dulci per triplicem coctionem in mamillis generetur. Secundò, quia Galenus 4. *simpl.* 19. scribit, *amarorum corporum constare generationem admodum excalfactis dulcibus, siue ab igne, siue à calore ingenito, quæ protinus consistentia quoque picciora apparent, quoniam cùm absumatur semper, ac defluat ab eis humor in vaporem à calore solutus, necesse est reliquum terrestrius, sicciusque effici: quippe cùm dulce, præterquam quod calidum sit, siue plus, siue minus, necessariò sanè & humidum plus minúsve est: cùm illud corporis nostri naturæ maximè simile existat, ipsa verò sit temperatè tum calida, tum humida. Quare quod ex dulci superassato prouenit, perinde vt calx, cinisque, calidum siccúmque necessariò efficietur.* Repetit *eodem libro, cap.* 22. Sed sanitatis tempore ingenitus calor non est adeò igneus, vt sanguinem adurat, & admodum excalfaciat. Ergo licet sanguis triplicem coctionem pateretur, amarus haud redderetur vnquam.

Alij ex eo præstantius esse lacte, & non sanguine nutriri puellos extra vterum, sibi persuadent, ne ea suctione facilè venarum oscula aperirentur, & ita sanguis, naturæ thasaurus effflueret: At hi calumniã naturæ prætexunt, quæ tum effundere, tum retinere sanguinem pro necessitate non ignorat: nã copia sanguinis purissimi, & diu elaborati solum pro nutritione fœtus, singulis diebus debet affluere ad mammas, in maiorique quantitate generari, quæ citra viriũ dispendium ipsum aleret, quin

quîn venarum oscula reserarentur, quæ occludit ipsa, & recludit tempestiuè quando optimè valet, & statis legibus vtitur, prout reseratis hæmorrhoïdum, narium, aut vteri tubis, aut occlusis quotidie experimur; est enim vis in corpore retentrix, quæ suo tempore vrinam, aluinas fæces, & cætera superflua retinet & coërcet in animantis commodum. Neque instes, ferinum esse, sanguiuoros esse infantes, ac si hoc magis inhumanum esset, quàm esse lactiuoros, cùm lactis substantia defæcata sit, & alter thesaurus naturæ possit appellari.

Non desunt qui putent, sanguinem ab vberibus exsuctum, neque in chylum in ventriculo, neque in iecore in sanguinem, posse conuerti: sed qua ratione id confirment, non video. Nonne sanguis interdum suillus, adiecto præsertim saccharo, à pluribus absorbetur, cuius fæcalia recrementa per aluum excernuntur? nonne alia multa rubra, etsi sanguine frigidiora, per os in ventriculum deturbantur, vt cerasa, quasi in liquorem conuersa, in ventriculo in chylum mutantur. Quòd si hæc vera sunt, & quotidiano firmata experimento, cur sanguis exhaustus, & in ventriculum demissus, cùm calidus sit & humidus, ab eo in substantiam cremori similem non transmutabitur, quæ alterata in iecore, & cæteris partibus, nutriet vbertim.

Soluenda tamen est antinomia hoc modo. Sanguis calidus est & humidus, & in se putrefactionis principia continet; quare si in flaccido puelli ventriculo non bellè coquatur, non gubernatus à natura, putrescit; lac autem frigiditate sua putredinis causis magis resistit. Solue secundò. Sanguis est substantia perfectissima: quare extra propria vasa effusum, in grumos lethales abit, & concrescens in ventriculo debili, symptomata concitabit veneno finitima, quæ refert Galenus *lib. de bonit. & vitio succorum, c. 4. & lib. 6. de loc. cap. 4. Ad sanguinis enim grumefacti præsertim, pulsus fit paruus, frequens, & æger cum anxietate resoluitur*: quæ difficilimè corrigentur, quia sanguis lentore suo, & crassitie (abundat enim pituita multa, & melancholico succo) tum pertinaciter tunicis ventriculi adhæret, tum ob terrestrem portionem lentè mouetur, & nonnisi tardè foràs extruditur.

Neque instes hac ratione etiam lac esse condemnandum, quia lac extra propria vasa eiectum citò corrumpitur, 8. *meth. cap. 4.* & in imbelli puellorum ventre coagulatur, & venenosa parit symptomata, quæ *lib. 6. cap. 26.* refert Dioscorides. Nam lac ob dictam rationem tardiùs sanguine putrescit, & non ita in ventriculo moratur, cùm sit sanguine liquidius, serosius, nec tot crassis partibus constet, ob aqueam partem qua abundat in copia multa, & ob butyrum emollitis fæcibus, & citata aluo, faciliùs per inferiorem ventrem extruditur. Quapropter hoc præstantissimum alimentum, in puellorum subsidium prudens fabricauit natura. Adde quòd horrendum, & terroris plenum esset nutricibus, viribúsque deficerent, & in horas fierent exanimes, si sanguinem in quo vita consistit, ab vberibus fluere conspicerent. Vltimò. Si nutrices exhausto multo lacte à voracibus infantibus, extenuantur, & in dies fiunt debiliores, per tam longum tempus lactare non possent, si sanguinem exugerent ipsi, cùm hæc substantia magis pura sit, elaborata, & plutima spirituum copia respersa. Quare concludo, quòd licèt sanguis plures commoditates habeat pro nutritione infantium, tamen vtilius fuit, vt ipsi lacte alerentur, ob causas dictas.

Superioribus controuersiis addenda & illa: *Vtrùm Lac ante conceptum possit generari*? Nam Hippocrates *lib. de natur. puer.* in fœminis gestantibus molam, in mammis nullum lac generari affirmat. Ergo lactis generatio certissimum est conceptionis signum. Et Aristoteles *lib. de hist. animal. cap. 4.* nulli animalium lac fieri, antequàm vterum ferat, arbitratur. Contrà suadet Hippocrates *lib. 5. Aph. 39.* dicens: *Si mulier quæ neque grauida est, neque peperit, lac habet, ei menstrua defecerunt.* Firmat Galenus *in com.* dum sic ait: *Cùm autem adenes in mammis sint exangues, & albi, proprium efficiant humorem, talem qualis est lac, atque ampliùs huius faciunt, quando plus alimenti defertur ad ipsos. Plus verò defertur octauo, & nono mense conceptionis, quando abundanter oppletæ sunt communes venæ mammarum, & vteri, sicut in animalium prægnantium resectionibus manifestè conspicitur. Fit etiam tale quandoque, licèt raro, quum mulier grauida non est, quando ad similem peruenerint venæ repletionem, ex menstruorum retentione.*

Plures conciliant hos auctores, vt dicant lac posse generari ante conceptum, non verum, imò aquosum, & dilutum, minúsque sapotiferum, & dulce, quod erit nutritioni valde ineptum: nam verum mira prouidentia naturæ (quæ vis quædam est à Deo insita) gignitur fœtus causa. Sed cùm virginibus possint supprimi menstrua à sola sanguinis copia, qui dulcis, purpureus sit, & mediocriter crassus, qui nec sanguinis missione, vomitu, hæmorrhagia, hæmorrhoïde, aut aliqua cruenta vacuatione minuatur, cur ex eo lac verum, & legitimum in mãmillis non generabitur, si sponte sua in eas sanguis decumbat, quod fatetur Hippocrates *in Aphorismis*? Si autem in alio loco id negauit, causa est, quoniam hoc rarò contingit, vt Galenus 5. *Aph.* protulit *in com.* quæ autem rara sunt, contemnunt Medici, qui solùm frequentia tractant: neque enim *ex iis quæ semel, aut bis homo vidit, debet pronunciata medica conficere, lib. de fœt. format. cap. 2.* dicebat Galenus. Lac ergo citra conceptionem etsi raro, & in conceptione frequenter, gigni potest, tertio, quattóve mense; tunc enim carnosis partibus, & parenchymatis generatis, in quibus efformandis plurimam copiam sanguinis exhausit natura, eum ad vbera emittit: ex quo, si nutriri puellum Hippocrates asseueret *lib. de nat. pueri: Et eo lacte fruitur aliquantulum puellus, &c.* per id, sanguinem in venis mammarum contentum, qui proxima est lactis materia, intellige. Vel si asseras, tempore indigentiæ posse lac album à mammis in vasa defluere, rursúsque à facultate venarum alteratrice excoqui, & in sanguinem verti, Hippocratem à plurimorum calumniis liberabis. De tempore generationis lactis, incertum est, sed ferè lac generatur in mammis à duodecimo ætatis anno, vsque ad quinquagesimum; nam hoc tempore intermedio educitur sanguis menstruus, quem esse lactis materiam *suprà* prædiximus. De lactis & seri temperamento, plura diximus *lib. 4. Hist. princip. Med. in com. Hist. 44.* & *lib. 2. in com. Hist. 109.* de cuius vsu prout alimentum, & medicamentum est, lege *lib. 2. com. Hist. 35.* & *lib. 4. com. Hist. 44.*

CAPVT IX.

De Regimine Menstruatæ.

LIbenter ingeniolum meum arctis in hoc amplissimo excolendo campo continerem frænis, nisi ardua se offerret de regimine menstruatæ, eáque vtilis, & necessaria methodus, à nemine animaduersa, qua à Medicis spreta, misertrimæ fœminæ, tot tantísque malis obsitæ, in pericula immania incautè labuntur. Quare in earum gratiam primo loco agitanda est quæstio: *Vtrùm Medicus menstruatæ maximam curam gerere debeat?* Menstruus sanguis suapte natura vitiosus, & niger, præsertímque in vtero per mensem, vel diu retentus, cùm excurrit, halitus ex se eructat caliginosos, & tetros, qui partes superas lancinant, & premunt. Cùm enim vterus omnium morborum muliebrium causa sit, apud Hip. *lib. de loc. in hom. num. 59.* & maximum per neruos, arterias, & venas grandissimas, cum omnibus nostri corporis partibus consensum obtineat, fit vt natura conante expellere

expellere illum, ipse extenuatus, & ad exitum properans, ebulliat excalfactus, vterúmque, & partes vicinas, præsertímque posticas distendens, cruciatus excitet intolerabiles. Hinc vteri tormina propullulant, lumborum dolor superuenit, accedunt cephalalgia, vertigo, oculorum caligo, faciei pallor, corporis inflatio, tristitia, metus, insomnia varia, deprauata imaginatio, febres erroneæ, & alia symptomata sæua, quæ foras tandem excreto sanguine conquiescunt; qui si non exeat liberaliter, eosdem, & grauiores morbos concitare potest: nam menstruorum tempestiuè, & debitè fluentium quanta sit vtilitas, passim Galenus inculcat, *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum. cap.* 5. & 6 *de loc. cap.* 5. & priùs explicuit Hippocrates 1. *de morb. num.* 6. & 7. & *lib. de virg. morb. num.* 1. 2. & 3. Deinde si hic sanguis in calidis biliosísque fœminis, quæ vteri acetabula hiantia habent, & tenui, calidóque sanguine abundant, ob has causas nimiùm excurrat, plura mala prehendere fœminas est necesse: cùm enim sanguinis, nectaris sanè viuifici copia corpus orbatur, frigescit, torpet, extenuatur, tabescit, & tandem commodo alimento priuatum, occumbit; vel ferè refrigerato iecore, officinísque sanguificationis, impensè debilitatis, in cachexiam, aut hydropem labitur immedicabilem. Quare solerti industria, vigilanti cura, sedula opera, Medicus menstruatas in sex rebus naturalibus gubernet, est necesse, vt eas à tantis hisce, & extremis incommodis præseruare possit: Nam, vt bellè Hippocrates prædixit, *lib.* 5. *Aph. text.* 57. *Menstruis largiùs fluentibus, morbi eueniunt; non fluentibus autem, ex vtero morbi contingunt.*

A prima ergo re non naturali exordium sumamus, quæramúsque commaticè aliqua, quæ in hoc instituto magis sunt controuersa, quorum primùm est: *Vtrum fluentibus menstruis aër debeat parari calidus, frigidus, vel temperatus?* Frigidum aërem menstruatis esse vtiliorem, ex eo potest coniectari, quoniam inspiratus sanguinis motum coërcet, halitus ab vtero ascendentes, ne in superas partes velificentur, retinet, & à sanguinis nimio fluxu præcauet, quo quæ opprimitur, in grauissima damna incurrat est necesse. Sed cùm in menstruatis, occasio omnium morborum ferè à sanguinis retentione emanet, idcircò aër calidus præstantior erit: reserat enim obstructas vias, sanguinis crassitiem attenuat, & vasorum ora obserata, vi sua aperit. Hac ratione apud Hip. *lib.* 5. *Aph.* 27. *Suffitus aromatum muliebria ducit*, hoc est prouocat ea, quæ ex vtero in mulieribus euacuantur, in menstruis purgationibus, & à partu. Quapropter, vt Galenus ait *in com.* cùm causa retentionis menstrui sit sanguinis crassitudo, vel obstructio vasorum quæ ad vterum pertingunt, vel horum obseratio, vel totius substantiæ densatio, fit vt ad auferenda hæc incommoda, aër calidus ampliùs prosit. Vt verò has noxas imminentes fœminæ possint declinare, ne aëris calore nimiùm menstrua excurrant, vel frigore supprimantur, tutissimum erit aërem temperatum eligere; qui si non inueniatur, vel arte parari non possit, calidus frigido salubrior multò erit, ob dictas causas.

Quærendum iam de cibo, & primò de acetosis, *Vtrum menstruatis prodesse possint?* Delicatulæ enim fœminæ, præsertímque quæ cibi fastidio, ob vapores à menstruo ventriculo communicatos, premunt, nauseabundæ sunt, & ad oblata morosæ, acetum sæpe esitare solent, & edulia aceto condita, aut acetosis, vt omphacio respersa, & quod plus est, hoc auxilio menstruas purgationes faciliùs cieri, prouocaríque sibi persuadent, acetosus enim sapor non est simplex, aut impermixtus, sed ex acido & acri compositus, quod probat Galenus 4. *cap.* 12. dum sic ait: *Diuersis itaque viribus omphacij, acetique succus constat; quippe quòd aceto accedat ex putrido calore acrimonia quædam, atque ob id Aristoteles rectè dixit, acetum proprio vini calore, frigidum esse, adscititio verò calidum.* Quare Serapio *tit. de sapore acetoso* inquit: *Acetositati aceti miscetur acuitas, & punctio.* Imò aceti aciditati acrimonia iuncta est, quoniam illi portio aliqua caloris præter naturam permiscetur; fit enim, vt Galenus ait 4. *simpl.* 3. à calore naturali incipiente quidem concoquere, sed nondum perficiente: at acetum cùm ex putredine generationem sortiatur, caloris præter naturam empyreuma reseruat: nam etsi vinosæ vini partes, dum ipsum in acetum transit, refrigerentur, aqueum tamen excrementum putrescens adscititiam caliditatem obtinet, velut cætera omnia quæ putrescunt; quæ sanè cuncta, si Galeno fides est adhibenda, *lib. de caus. morbor. cap.* 2. & 1. *de diff. feb.* 7. calidiora ob putredinem redduntur, ob id certè quòd extraneus inductus calor vniuersam corporis putrescentis occupet molem, etiamsi ab ipso internus & genuinus corrumpatur: siquidem teste Aristotele 4. *meteor.* 1. putrefactio est proprij, naturalísque caloris in vnoquoque humido existentis: ab externa caliditate corruptio. Quapropter acetosa cùm parte acri constent sibi permixta, & acria omnia calidissima sint, ex Galeno 3. *acut.* 2. 4. *simpl.* 18. cui subscribunt Theophrastus *lib.* 6. *de caus. plantar. c.* 1. Auicenna *lib.* 2. *tract.* 2. *c.* 3. Auerrohes 5 *collect.* 27. Serapio *lib. de temperamentis simpl. cap.* 2. Ishaac *lib. diætar. vniuersal. cap.* 11. asserentes hunc saporem esse calidum in quarto gradu, eo quòd ab eo vehemens caliditas est inseparabilis, fit vt acetosa prouocent menses, deobstruant canales, humores attenuent, atque incidant.

Verùm hæc vulgi opinio, Galeni voto prima facie munita, contra se habet summum Medicinæ antistitem, qui eloquio graui totam rem determinat. *lib.* 3. *acut.* 39. dum sic fatur: *Mulieribus autem, longè magis quàm viris, aduersatur acetum; nam vterum dolore afficit.* Et Galenus *in com.* sic ait: *Quòd acetum suapte natura neruos offendat, testatur experimentum & ratio demonstrat: nempe exangues sunt, & ideò frigidi, facilèque ab iis quæ refrigerant simul, & tenues habent partes, afficiuntur, medicamentis: læduntur præterea à refrigerantibus omnibus; sed substantia aceti, quòd tenuium sit partium, in eorum mergitur profundum, atque in omnes ita penetrat partes, vt ne nimium quidem ex eis illæsum maneat. Vterum autem Anatomici ferè omnes, neruosum esse dicunt.* Hac ratione Galenus 1 *acut.* 27. Oxymel in acutis propinare suadet, nisi affectis in languente neruis, & in muliere, vtero. Siue ergo vterus neruosus sit, siue fibrosus, ex Galeno 6. *de vsu part.* 8. siue per quadam similitudinem neruosus solùm nuncupetur, 6. *epid. sect.* 1. *com.* 2. *post med.* §. *At eorum sermo, qui neruosum esse vterum prædicant, secundum aliquam significationem verus, secundum aliquam falsus esse putandus est*: quod modò non controuerto, à prædominio infrigidat, adstringit, repercutit, roborat, vt 1. *simpl.* latè Galenus edocuit: Licet diuersis etiam partibus, nempe acribus, & tenuibus constet; quare vteri fibræ ab eo refrigeratæ, vteri purgamenta non expellent, sicque vel retenta vterum dolore afficient, vel in cor & cerebrum delata, grauissima & perniciosissima mala inducent.

De Butyro verò, ita dubitari Potest: *Vtrum Menstruatis sit ex vsu?* Nam plurimæ effluente menstruo, torminibus oppressæ, ipsum ad ignem dissolutum, insulsum præsertim, & sacharo, aut melle respersum, quantitate trium, aut quatuor vnciarum epotare solent cum vtilitate summa: cuius ope & beneficio, dolores vteri, ventrísque conquiescunt, flatus dissoluuntur, cientur menstrua, humectatur corpus, reficiuntur vires, & aluus mouetur.

Butyrum enim quod ex pingui lactis parte depromitur, optimum alimentum præstat, tum per se, tum cum aliis permixtum, concoquentis, & digerentis facultatis particeps est, humectat, emollit, lenit, dolorem sedat, ex Galeno 10. *simpl.* quoniam temperatum est apud Ishaac *lib.* 5. *theoric. c.* 95. & apud Auicennam *lib.* 1.

lib. 2. canon. cap. 116. calidum, & humidum in primo. De Butyro verò non cocto, id est, recenti, distincto capite loquutus est Auicenna *lib. 2. canon. cap.* 113. quo loco lenificatiuum, & ventrem soluens esse asseuerat. Quapropter ad leniendum dolorem hoc auxilium non displicet, experimento assiduo confirmatum.

Neque instes butyrum esse calidius oleo, & in corporbus calidis siccis facilè inflammari, & in bilem conuerti; quare fœminis dolore vexatis, & ob hanc causam ad febrem paratissimis noxium erit: licèt enim oleum plus ardeat in lampade, quàm butyrum, & habeat æqualitatem partium pinguem, butyrum verò admixtionem serosarum, est tamen calidius oleo, & citiùs à calore innato inflammatur, quia etsi aquosarum partium princeps sit, aliæ tamen partes sunt calidiores. Quòd autem oleum extrà citiùs inflammatur, causa videtur esse, quia aquosis partibus caret; quòd verò butyrum intra citiùs, causa est quoniam calor innatus partem serosam superat, quod extrà non facit: reliquum ergo vnctuosum, & calidius citiùs inflammatur, cùm magis alat, & à calore natiuo ampliùs obrineatur. Denique si partibus aliis constet, serosis exceptis, cùm hæ sint temperatæ, vel ad caliditatem, & humiditatem paulisper declinent, calefacere non possunt.

Succedit & illa quæstio: *Vtrùm Menstruatis carnis viperinæ esus vtilis sit?* Lusitanæ fœminæ, illæ præsertim quæ Transtaganam habitant regionem, calidam siccam, ardente Sirio, laboribus defessæ, quum triticum expurgant, spiculas colligunt, timéntque ne ob calorem excedentem supprimantur menstrua, viperinam carnem, dempto capite, & cauda, lotam priùs calida, adiecto sale concoquunt cum origano, pulegio, & nepita, eámque cum iure esitant, quo auxilio faustè mouentur menstrua, & dissoluuntur flatus.

Nec earum experimentum Medicorum decretis repugnat: Vipera enim calefacit, exsiccat, & natiua quadam sorte humorem melancholicum per varias regiones, præsertim externas, detrudit. Neque carnis viperinæ esus noxius est, si caput, & caudam priùs adimas, in quibus partibus venenum præcipuè consistit, *lib. de theriac. ad Pis. cap.* 9. & Auic. *lib. 2. tract. 2. cap.* 615. illámque deinceps sale, anetho, aqua calida, aceto, aut vino abluas diligenter, hac enim ratione præparata alimentum præstat corpori nostro, ex Theophrasto *lib. 4. de caus. plantar. cap.* 10. cuius rei conscij Ægyptij, viperis vesci soliti sunt, vt auctor est Galenus *lib. 3. de alim. fac. c.* 3. quod priùs prædixit Plinus *lib. 7. cap. 2.* & *lib. 19. cap.* 6. quinimò longam senectam agunt, qui eas esitare consueuerunt, firmante sic Diosc. *lib. 2. cap.* 16.

Sed & illa quærenda dubitatio est: *Vtrùm Menstruatis assa sint magis concedenda elixis?* Menstruatæ sanguinis fluxu laborant, quo excreto corpus debilitatur, & vires fatiscunt, maximè si largiùs menstrua erumpant, animo linquuntur, si graciles sint & extenuatæ; ex halitu enim tetro ab vtero eleuato superuenit fastidium, quod cardialgia, palpitatióque deinceps subsequuntur. Hinc fit, vt cogente necessitate id offerendum sit alimentum, quod magis nutriat, ac citò vires reficiat: quam prærogatiuam habere alimentum assum, firmat Auicenna 3. 1. *doct. 2. cap. 7. §. Ampliùs scire debes, &c.* Quia propriam humiditatem retinet plus, quàm elixum; quapropter assa, ab Auic. 7. 4. *tract. 4. cap.* 21. & Arist. 4. *meteor.* 3. commendantur magis ad impinguandum. Hoc ita esse ratio confirmat, quoniam ignis penetrans assa, præ crustis externis intrò in eis detinetur, & ibi attrahit, & coquit humidum, vnde assa caro magis humida est intrò, quàm extrà. In elixis contrà; validior enim calor ebullientis aquæ, minorem carnis internæ calorem, & cum eo humiditatem, quæ ipsi subiicitur, ad se attrahit. Si experimento hoc confirmes, inuenies verum: ex asso enim, siue cultello scindatur, siue prematur prælo, plus succi distillat, quàm ex elixo: Assa ergo cùm sint substantificè humidiora elixis, plus nutrient, & humiditatem deperditam reficient.

Neque instes cum Celso *lib. 2. cap.* 18. iurulenta magis alere assis: nam intelligendus est de toto cocto, carne scilicet, & iure, in quo substantifica carnis humiditas manet, non verò de decocto sine iure. Succus igitur repositus ab asso plus humidi habet substantifici, licèt qualitatiuè sit minùs humidus, quàm succus ab elixo repositus. Hoc modo interpretandi sunt Galenus 3. *alim.* 2. & Aristoteles 20. *probl.* 5. asserentes elixa esse humidiora assis.

Neque obiicias hoc modo: Si siccitas ignis quia aduersatur humiditati accidentariæ, eam siccat, cur non siccabit etiam humiditatem substantificam, cùm illi non minùs opponatur, quàm accidentariæ? Licèt enim calor ignis non magis aduersetur vni, quàm alteri humiditati, diuersus tamen situs in asso, & elixo, est causa, vt in eo humiditas nutriens conseruetur, non in elixo. Quare assa magis nutriunt elixis, & hac ratione debilibus in maiori copia concedenda.

Licèt autem hoc verum sit, tamen assa reproba sunt in menstruatis, quia adstringunt, ex Hippocrate *lib. de affectionib. num* 44. *Carnes percocta ad secessum optima sunt; assata verò magis sistunt:* & *lib. 3. de diata, num.* 24. & 25. ad alui fluxum coërcendum, assata & tosta summopere laudat. Sic Auic. 16. 3. *tract. 2. cap.* 7. pisces assatos, & cætera torrefacta, pro compescendo alui profluuio commendat.

Adde quòd assa elixis difficiliùs concoquuntur: argumento est, quòd ad cœnam toleramus vaccinam elixam, noxam verò accipimus ab assa arietina, etsi sit tenuior, & leuior. Hæc est causa, ob quam Galenus 3. *alim.* 12. docet assa solùm à valido ventriculo concoqui, & *cap.* 3. ex piscibus, qui tenue alimentum præstant, solùm robustis assos concedit. Itaque concludo in menstruatis, in quibus menstrua potiùs ciere, quàm coërcere est in animo, vt in iis quæ menstruas purgationes suppressas habent, vel à partu lochia non rectè excernunt, assa reproba esse, quia difficiliùs concoquuntur, & adstringunt, ob siccitatem ab igne in superficie contractam; assatio enim magis siccat alimentum, 3. 1. *doct. 2. cap.* 7. elixatio verò humectat. 3. *alim.* 2. Elixa ergo etsi minùs nutriant, citiùs per aluum descendunt.

Quòd si ob fastidium, & voluptatem, assa iis fœminis concedantur, præsertim carnes, hæ pingui aliquo priùs vngendæ, vt siccitas ab igne contracta auferatur, & acrimonia mitescat: hoc enim modo substantifica carnis humiditas meliùs conseruatur, apud Ishaac *lib. vniuersal. diatar. cap.* 34. Si verò Galenus 2. *simpl. c.* 5. videtur docere assa vncta reddi sicciora, sicut placentas in oleo frictas: In causa est, varia ignis dispositio: (omne enim pingue per se semper humectat) si enim multus ignis cum oleo adsit, vt accidit in frictis, tunc desiccat; quoniam pinguedo olei inflammata natiuam humiditatem frixi depascitur. Si verò paucus ignis cum pingui existat, vt in assaturis palam conspicimus, tunc pingue modico suo lentore, tanquam nutrimento externas assi partes, ne deurantur, defendit, & cutis spiracula obstruendo, in internis partibus prohibet desiccationem, atque hoc modo substantifica humiditate magis conseruata, assata quæ vnguentum, humidiora euadunt.

De potu illa antinomia elucidanda: *Vtrùm Menstruatis vinum offerendum?* Dic: Etsi multa sint quæ vini potum interdicant, & Galenus 3. *alim.* 40. & *lib. quòd animi mores. cap.* 10. veluti notet Hippocratem, qui nullibi concessit, vinum, vt alimentum, sed medicamentum, & Plato *lib. 2. de legibus*, Carthaginenses, & Lacedæmonios illos condemnet, qui in castris, senatu, studiis, regenda Republica eo vti solent; tamen, si in modica quantitate assumatur, mulieri menstruatæ, sanæ, & temperatæ plurimùm prodesse potest.

Si

Si enim sumentis temperamento, ætati, & calori sit proportionatum, laudabiles præstat vtilitates, ex Galeno 7. *meth.* 6. nam fluentibus menstruis vini potus quàm aquæ salubrior est. Ita enim docuit Galenus: *At verò memoratorum vinorum virtutes, comprehensis iam aqua vitiis aduersam quodammodo naturã habent, cùm nec inflent præcordia, imò si inflata sint, subsidere faciant; nec inibi moram trahant, propter caloris mediocritatem: adde quòd cùm digestionis vias aperiant, & pariter impellant, ac nutrimentum sursum agant: ad celeritatem deductionis in corpus conducunt. Sunt præterea boni succi, & ad miscenda, concoquendáque ea, quæ in ventriculo, & venis sunt, idonea. Iam vires quoque organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt: eóque fit, vt etiam talia vina, præter cætera, vrinas moueant, quando & ipsa totum corpus celeriter transeunt, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt, &c.* Ergo cùm vinum in modica quantitate assumptum flatus dissoluat, aperiat, citò corpus permeet, sit boni succi, roboret vires, excrementa expellat, vrinam moueat, menstruatis auxilio erit.

Addit Ishaac *lib. particul. diætar. tit. de vino*, quòd cibi desiderium excitat, & bonum saporem aliis cibis, & potibus præbet: *Quare*, inquit, *vinum competens est omnibus sana habentibus corpora, quia sanitatem custodit.* Moderata autem potionis quantitas ea est, quæ nec ventriculo innatat, nec fluctuationis sensum inuehit, ex Galeno 7. *meth.* 16. §. *Potionis is modus erit, &c.* Deinde vinum adauget calorem, ac vires robustiores efficit, *lib. de caus. morb. cap.* 3. & Auic. 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 11. §. *Vinum in sua essentia fortes efficit sanos, & viuificat virtutem, propterea quòd velociter præbet augmentum in substantia spiritus:* & languentes celerrimè reficit, 2. *Aph.* 11. & 18. & 3. *de temp.* 2. Quare ab eo recreatæ vires, sanguinem feliciùs per vterum excernent.

Insuper Menstruatæ, ob halitum humoris commoti anxiæ sunt, ac melancholicis imaginationibus torquentur, quibus si vini offeras potum, eas mites facies, & hilariores: nam hic potus animam mitiorem efficit, ex Galen. *lib. quòd animi mores, cap.* 3. & spiritus cordis reddens lucidiores, ab angore liberat, 1. *de sanit. tuend. cap.* 11. Menstruatæ ergo moderato sint vini potui assuetæ: cuius immoderatus vsus innumera damna citissimè infert, nisi duo excipias, scilicet venena frigida ebibita, & morsus animalium, quæ refrigerando interimunt: in his enim casibus abundè indulgendum mero, ex Dioscoride *lib.* 5. *cap.* 7. Galeno 3. *simpl. cap.* 20. Si verò priscorum scientissimi illud interdicunt, causa est, quia in vini potu committuntur noxæ inemandabiles.

De motu, & quiete illud inuestigandum: *Vtrùm exercitium illis salubre sit?* Dic, quòd licèt exercitio accrescat calor in corpore, humores fiant ad motum promptiores, meatus aperiantur, & hac ratione menstrua feliciùs videantur posse à natura expelli; tamen illud reprobum est, & valde noxium. Primò, quoniam exercitium est motus vehemens voluntarius, immutans respirationem; quare mutua illa, velocíque contractione, & dilatatione spiritus, ab vtero attrahitur sanguis, & menstruum supprimitur. Secundò. Exercitio, ob accensum calorem, & spirituum ebullitionem, rarefactis poris cutaneis prouocatur sudor; hinc autem euocat humorem ad cutem, & reuocat ab vtero. Tertiò. Frictio attrahit humorem à centro ad circumferentiam; partem maximè aduersam vtero, cui natura sanguinem destinat. Sed frictio, & exercitium easdem sortiuntur vires, ex Galeno *lib. de puero epilept. cap.* 4. Ergo exercitium menstruatis interdicendum, sicut & reliqua, quæ ad cutem humores deferunt, & naturam ipsam ab excretione sanguinis per vterum diuertunt, vt balnea, picationes, &c.

De vacuatione illud dubium agitandum: *Vtrùm clyster actu fluente menstruo possit admitti?* Plures negant, quoniam tunc aluus non est conueniens regio, per quam humores noxii sint deferendi, sed vterus: & natura ad contrariam partem distrahitur promptissimè, quoniam ob viciniam ex recto intestino, cui vterus superiacet, citissima fit attractio. Dic. Si morbus vrget acutie sua, & non patitur inducias, clyster vtilis est, tum ad vacuandos humores qui in viis ductuum stabulantur, tum vt hoc facto auxilio, cætera commodiùs celebrari possint. Neque clyster attrahit ab vtero, aut naturam ad aliam partem auocat, cùm ab intestinis solùm euacuet, si mollis sit, non acutus; quem non esse fluente menstruo administrandum, ratio dictat; (eius enim vsu perturbatur natura, & humores ab vtero violenter attrahuntur) nisi periculosissima adsit affectio, suapte natura lethalis, vt Apoplexia, Epilepsia, vertigo, cephalalgia sæua, palpitatio, & alia adsint symptomata, quibus celerrimè auxiliares manus adhibere oportet; tunc enim cogente necessitate vrgentiori malo opitulari est necesse, subditis acribus balanis, & inditis clysteribus acutis, quibus si nimis aluus profluat, tunc de salute ægri non desperandum: sæpius enim alui fluxus, menstruæ purgationis loco excernitur; & plures fœminæ post partum excitato alui fluxu à natura, à grauissimis morbis euaserunt, præsertim si fiat cùm conferentia & tolerantia; nam natura defectum purgationis vteri, aluo citata supplere studet, vt frequenti fidissimóque experimento compertum est.

De Veneris vsu quid dicendum: *Vtrùm illis salubris sit?* Dic. Commoto sanguine in vteri ergastulo, ebulliente, ac tenuiori facto, semen etiam turget, titillat, feruet, & sui euacuationem affectat: quod si coërceatur, maximè nocet, & symptomata veneno similia excitare potest, vt proprio experimento in fœminis, & viris docuit Galenus: quare veneris vsus sanitatis tempore salubris est, auctore Galeno *in art. med. cap.* 81. Licèt autem parcus veneris vsus sanitatis tempore commodus sit, ob causam dictam, si tantum interuallum in eius vsu adhibeatur, vt nec resolutio aliqua percipiatur, & seipso homo quodammodo leuior factus, ac meliùs spirare videatur: tamen in menstruatis eum dissuaderem vehementer, primò quoniam fœtus conceptus tempore menstruationis, elephanticus euadit, ex Alzaharauio *lib.* 2. *pract. cap.* 14. Deinde, motu, calore, & ebullitione ex concubitu contractis, sanguis ad ambitum corporis promptè euacuatur, accedente voluptate, quæ prout maior vel minor est, magis vel minùs reseratis cutis spiraculis, ad superficiem attrahit, cuius deliciis natura intenta, aliis partibus, & non vtero sanguinem destinat. Ebullitionem autem seminis refrigerantibus auxiliis, & semen minuentibus meliùs, quàm veneris vsu compescendam esse, ex eo fit manifestum, quoniam concubitus, concussione, & labore corpus calefacit, inflammat, & exagitat, quæ seminis ebullitio illicò fluente menstruo sedatur; nam eo vacuato partes auaræ factæ, pro sui nutritione sanguinem reseruant, & seminis materia hac ratione ad tempus deficit.

Sed iam tempus est, vt ad phlebotomiam accedamus; *Vtrùm actu fluente menstruo sanguinis missio sit aliquando celebranda?* Auicenna sic respondet, 4. 1. *cap.* 20. *Præterea menstruata non minuatur, nisi propter magnam necessitatem, sicut est necessitas retinendi fortè sanguinis sputum, quum virtus fuerit conueniens, &c.* Etsi sanguis menstruus, qui in fœmina sana ad vterum singulis mensibus defertur, non differat ab alio sanguine, sed solùm sit quantitate excrementum, vt ex Galeni mente 3. *de caus. sympt.* 2. *suprà* prædiximus, qua ratione est alterum nostræ generationis principium, & nutrimentum fœtus in vtero existentis; quoniam tamen quando vitiosi humores redundant, simul cum eo expurgantur, & licèt non exuperet, propter moram in vasis vteri vitium contrahit, nihil mirum si hæc vacuatio, à veteribus, & Galeno purgatio appelletur, imò ab Hippoc. 5. *Aph.* 6.

Si mulieri vtero gerenti purgationes procedant, impossibile est fœtum esse sanum: & *Aph.61. Si mulieri cessent purgationes, neque febri, neque rigore superueniente, & fastidia cibi incidant, iudicia ipsam in vtero habere.*

Tempore ergo eius menstruæ purgationis vena secanda non est, ne naturæ motum impediamus, aut præcipitemus. Hoc autem intelligendum est, dummodò illa vacuatio, ex lege naturæ, modum non excedat, aut diminuta sit, vel simpliciter, vel habita ratione vrgentiæ morbi. Si enim in nimia copia sanguis per vterum erumpat, tunc tutò sanguinis missio ex brachio potest administrari, ex Galeno *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.18.§. Sectæ enim in cubito venæ mulierum reuellere purgationes assolent.* Deinde fluentibus menstruis si incidat aliquis morbus grauis, ac periculosus, qui pro sui curatione citissimam vacuationem efflagitet, & superiores partes premat & concutiat, ex superioribus partibus mittendum esse sanguinem, latè probauimus *lib. 1. Histor. Princip. Medic. in com. Hist. 77.* Nam si in pleuritide sæua, suffocante angina, truculenta Epilepsia, acutissima Apoplexia, vel ex talo sanguinem emittas, vel expectes naturæ motum, vt plenitudini, vel acutiei morbi possit sufficere, antequàm morosa illa vacuatio prodesse queat, æger occumbet. Oportet ergo vrgentioris mali habita ratione, ex superiori, propinquiorique parte sanguinem emittere, impositis priùs femoribus cucurbitulis, vel fricatis cruribus, vel sanguine misso ex talo, vt vtrique indicationi satisfacias.

Rursus. Si diminuta menstrua purgatio sit, & ad partes superas restagnet, & sputum, aut vomitus sanguinis subsequantur, tutissimum est venas tali tundere, iuxta Senis oraculum, *5. Aph.32. Mulieri sanguinem vomenti, menstruis erumpentibus, solutio aduenit.* Nam vt Galenus ait *in com. Erit retractio simul, & euacuatio sanguinis ad superiora tendentis; hoc etiam experientia comprobat vtiliter fieri: nos verò ex ipsa permoti, naturæ opera quæ bene geruntur, imitabimur, & mulieres hac passione laborantes, misso sanguine euacuabimus.*

Præterea. Si fluens actu menstruus sanguis non sit pro multitudinis ratione, quâ ratione motum illum imperfectum supplere possumus, nisi sanguine misso; Id veridico oraculo edocuit Galenus *lib. 9. meth. cap. 5.* dum sic fatur: *Itaque si tempore mittendi sanguinis, menses moueri contingat, aut hæmorrhois sit reclusa, si inspecto fluentis impetu ipse satis fore videbitur, qui solus, quod requiris, euacuet, naturæ rem omnem permittes; sin minùs, tantùm ipse detrahes, quò ex coniunctis ambobus perficiatur quod postulas, &c.* Subscribit Aëtius *tetrab.2. serm.1. cap. 71.* Licèt enim fluente menstruo, si morbus sit placidus, mitis, ac signis firmatus securis, neque temerè naturæ motum perturbare, aut confundere fas sit; tamen si non sit integer naturæ motus, nec pro multitudinis ratione, ipsum complere oportet, sectis tali venis, idque quantum morbus postulauerit, & vires vnà permittant: Si enim aliter feceris, & naturæ motum non compleas, ex procrastinatione auxilij sequetur maximum morbi incrementum, & ægrotanti vnà ingens vitæ periculum: vt enim Galenus 1. *Aph.20.* edocuit: *Si integra indicatio facta iam est, vel adhuc fit, totum naturæ permittere, & nihil nos nouare oportet; vbi verò non integrè indicatur, id quod* E *deficit, supplere nos conuenit.*

Maior tamen concertatio est pro tutanda doctrina Galeni: *Vtrùm vena sectio ex talo celebrata, menstruo actu fluente, illud prouocet, vel retineat?* Nam si infernæ venæ sectiones vnicè menstrua prouocant, ex Galeno *lib. de sang. mis. cap.18.§. Plenitudines enim ex suppressis mensibus ortas omninò per crura vacuabis, siue venam secare, siue scarificare conueniat: sectæ enim in cubito venæ mulierum reuellere purgationes assolent.* Quo loco facta collatione inter sectionem cubiti, & tali, illam cohibere menstrua, hanc prouocare asseuerat. Quare si hæc men- A strua eliminat; quantò magis illud perficiet, si natura adminiculetur, quæ secta poplitis vena sarcinam vlteriùs deponit, & morbum vel breuiorem facit, vel ex toto finit. Hinc Medici vsu ipso edocti imminutè fluentibus menstruis, inferna vasa quamprimùm ferire student, cum emolumento summo: hæc enim secta, locum, & pariter expellendam materiam aptè disponunt, meatus fluxioni aptos reddunt, naturam etiam maiori cum impetu expulsionis opus aggredientem potenter excitant, & portionem in corpore relictam extrahunt, ne ad superas partes recurrens principem aliquam obsideat partem. Quare sectio è poplite actu fluentibus menstruis, vt ea prouocans, exercenda, neque enim reuellit ab vtero, sed ad ipsum attrahit, & menses prouocat, vt eleganter, & dilucidè firmat Gale- B nus *lib. de sang. miss. cap. 18.* dum enim cubiti sectiones sanguinem ad superna corporis attrahere asseruit, sic deinceps profatur: *Quæ verò ex cruribus tantum abest vt retrahant, quin potiùs menses prouocant &c.*

Obtrudes primò. Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 18.* in inflammatione vteri, poplitis venas scindendas consulit; quod etiam facit *13. meth. cap. 6. & 11. & lib. 2. ad Glauc. cap. 2.* Sed inflammatio omnis, ad sui remotionem, expostulat & indicat reuulsionem. Ergo sectio è poplite ab vtero reuellit. Dic primò, Galenum eo loco loqui de inflammatione facta, in qua necessaria solùm est euacuatio, & non reuulsio: Nam in incipiente vteri inflammatione, Paulus, Aëtius, & alij Medicinæ proceres, è cubito reuulsionis causa sanguinem exhauriunt. Dic secundò, Galenum eo loco mi- C nimè præcepisse solùm sanguinis missionem partium inferiorum, cùm *4. meth. 6.* & alibi passim, incipientes phlegmonas sanguinis missione reuulsiua esse curandas asseueret; quod opere ipso obseruat *10. sec. loc. cap. 2. & 2. ad Glauc. 2.* ibi enim inflammationes ischiaticas, & genu occupantes, cubiti sectione persanat. Quare cùm Galenus *cit. de sang. mis.* præcepta traderet curandi recentes inflammationes renum, & partium similium, in recentibus mittendum esse sanguinem à superioribus; in vetustis, ab inferioribus pronunciauit: & cùm hoc dixisset, subiungit, maius auxilium percipi ex sectione venarum inferiorum partium, quasi significare velit, quòd vbi est recens, id est, vbi incipit, mittendus sit sanguis à superioribus, sed tandem vacuationis causa ab inferioribus: Et hæc, meo voto, huius difficilis diffi- D cultatis est explicatio germana.

Obtrudes secundò. Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 18.* crurum sectiones per tres, aut quatuor dies ante mensium periodum facere consulit, haudquaquam ipsis iam prosilientibus, ne horum fluxum remoretur secta in talo vena. Dic, intelligendum esse Galenum in suppressione menstrui: cùm enim tunc non spectetur purgatio menstrua, sanguinis missio è poplite facta ante consuetum purgationis tempus, menstrua promouebit.

Obtrudes tertiò. Si fluentibus menstruis celebratur sanguinis missio ex partibus inferis, fatiscentibus viribus, accidet lipothymia, & reuocato sanguine ad cor reprimentur menstrua, ob quam illis fluentibus hoc dissuadet auxilium, *lib. aduersus Erasistrataos, cap. 3.* Dic: Fluentibus menstruis, si celebretur sanguinis missio copiosa, animi contingit deliquium, maximè si vires non sint ita liberales; contrà, si parca fiat, & vires tolerent, non accidet lipopsychia.

Quapropter vtilis est tempestiua infernæ venæ sectio, diminutè ipsa natura operante: Cùm enim crurum vasa, & vteri communia sint, & inter se connexionem habeant, illa secta deriuant, & euacuant, ab vtero; hinc fit, vt natura loca inanita satagens replere, à corpore toto mittat sanguinem ad vterum, atque ita attractio fiat. Accedit etiam, quòd cùm tollat obstructionem, relaxatis vasis, sanguis faciliùs ad vterum confluit.

Non

Non ergo venæ sectio è talo, actu fluente menstruo, illud coërcet, sed prouocat.

De animi pathematis vltimò dubitandum: *Vtrùm menstruatis nocere possint?* Animi accidentia plurima operantur in corpore nostro, quod non solum primariò caliditate, & frigiditate alterant, vt colligitur ex Arist. *lib. de com. animal. gressu, post med.* sed secundariò reliquas qualitates inducendo, ipsum vehementer immutant. Hac ratione Galenus 1. *feb.* 3. febres ex animi passionibus excitari affirmat, & Hip. 6. *Aph.* 23. pronunciauit: *Si timor, & tristitia longo tempore perseuerent, melancholiam adesse significatur*: & non solùm metus, & mœstitia, melancholicum humorem in corpore adauctum ostendunt, sed etiam ex ipsis corpus afficitur.

Auicenna 2. 1. *doct.* 2. *sum.* 1. *cap.* 14. per animi passiones, non solùm intelligit affectiones potentiæ irascibilis, & concupiscibilis, sed & animæ rationalis, vt spem, timorem, solicitudinem, & his similia, à quibus, etsi diuersa ratione, corpus alterari constat manifestè, vt Auicenna *cit. loc.* edocuit. Quare timentibus, aluus & vrina soluuntur, rigor, & pallor superueniunt, 8. *probl.* 17. & pilorum erectio accidit, *probl. sequenti.* In verecundia aures rubent, 32. *probl.* 8. Iratis continuò oculi prominent, & rubicundi fiunt, 31. *probl.* 3. quorum omnium causas consignat Galenus 2. *de caus. sympt. cap.* 5.

Ob animi ergo affectiones alterantur corpora nostra, mediantibus spiritu, & sanguine, non solùm quia sunt naturæ instrumenta, 2. *de caus. sympt. cit.* docuit Galenus, sed quoniam naturæ motum sequuntur, vt firmat Aphrodisæus 2. *probl.* 21. Auicenna 2. 1. *cap.* 14. *cit.* omnes perturbationes, quæ ad animales affectiones sequuntur, ad vim, & potentiam refert imaginationis: quare oscitanti oscitando vtplurimùm respondemus; & si aliquis secatur, vritur, vel vim patitur, animo dolemus, & perturbamur, quorum omnium causa ad naturam communem, hoc est mutuam naturæ sympathiam referenda est, ex mente Aphrodisæi *lib.* 1. *probl.* 32. Arist. 7. *probl.* 2. & 3. Vel dic: Cogitationem, meditationem, & similia, corpus alterare, quoniam facultates spiritibus indigent, qui ex tenuiori sanguinis parte generantur; quibus absumptis, sanguis qui in corpore remanet, crassior redditur: qua ratione ex meditatione, & studio sæpe habitus melancholicus acquiritur.

Ex iis constat dilucidè, immodicos animi affectus, quoniam corpus alterant, & à statu naturali auertunt esse interdicendos, & præcauendos. Quæ sententia ex eiusdem Galeni doctrina est interpretanda, 4. *de placit. cap.* 6. §. *Quod autem cognoscere, &c.* quo loco inquit, duplex esse principium appetitus in nobis, vnum rationale, & alterum animale seu naturale; hoc quidem naturæ motu in propriam fertur actionem, obiecto præsente, vt videlicet causa præsente irascendi, illicò adest appetitus vindictæ, quemadmodum oblata videndi occasione, oculus videt qui animi affectus cùm naturales sint, omnino euitari nequeunt, ab altero tamen principio appetitiuo, scilicet rationali corrigi possunt. Hoc est quod significauit Galenus *lib. art. med. cap.* 81. dicens animi immoderatos motus esse coërcendos, etsi aliquando corrigi non possint, vt quando naturalis appetitus vincit rationalem, vt Galenus *cit. loc.* explicuit, carmine quando Euripidis sub Medeæ nomine: *Ira est potentior consilio meo.*

Quare si animi affectus ob has causas sunt interdicendi, quantò magis in menstruatis. Timor, mœror, & tristitia, reuocato sanguine, & spiritu ad corporis arcem, sanguinem menstruum conuocant ad intrà. Gaudium ad ambitum corporis calorem cùm deferat, naturam diuertit ab vtero. Moderati animi affectus etsi nonnunquam conferant, vt ex Galeno colligitur 6. *epid. sect.* 5 *text.* 9. posito exemplo in ira, quàm in frigidis cordis affectibus excitandam esse monet, tamen cùm hæc totum corpus calefaciat, cutis spiracula aperiat, sudorem moueat, toto corpore exardescente valde, fit vt ad superficiem corporis ex omni regione humorem expellat, & hac ratione ab vtero quàm longè reuellat. Noxij ergo sunt, & omnino præcauendi in menstruatis animi affectus, ob causas dictas.

CAPVT X.

De menstrui suppreßione.

Definitio.

Menstrui suppressio, est sanguinis qui singulis mensibus per vterum excerni consueuerat, omnimoda retentio. Et licèt symptoma in tria genera diuidatur, in qualitatem mutatam, actionem læsam, & ea quæ excernuntur, & retinentur præter naturam, menstrui tamen retentio, est symptoma de genere eorum, quæ immodicè retinentur; pertinens ad abolitam omnino actionem. *Vtrùm* autem *hoc symptoma, cæterorum instar, semper ex morbo enascatur?* ventilandum est. Galenus constanter affirmat *lib. de diff. sympt. cap.* 7. nam symptoma sequitur morbum, velut vmbra corpus.

Sed plura sunt, quæ probant posse dari symptomata, quæ ex morbo non oriantur: rigor enim non enascitur à febre, sed ab humore acri per musculos moto. Deinde tremor superueniens timori, & virium lapsus ad syncopen, sunt symptomata non sequentia morbum, sed inopiam spirituum. Sic ligatio nerui tollit sensum, & arteriæ, pulsum. Præterea. Ob vitium alimenti, sequitur deprauata concoctio. Ad hæc. Vsus auctus in ascendente, & febriente, inducit celerem pulsum, & respirationem. Insuper. Tussis, sternutamentum, & pandiculatio, sunt symptomata etiam sanorum. Vltimò. Omnimoda menstrui suppressio, fœminas sanas, & optima valetudine fruentes sæpius consequitur. Ergò menstrui suppressio, sicut & alia symptomata, non perpetuò sequuntur ad morbum.

Affirmandum tamen est cum Galeno, symptomata immediatè à morbo produci. Quare constat symptomata omnia oriri, aut immediatè, aut intercedentibus aliis, dummodò in corpore morbus sit, à quo producatur, vel actionum læsio, vel causa aliqua morbosa, quæ vel symptoma efficiat, vel alium affectum, à quo idem oriatur. Quòd si citra morbum sit, symptoma non est, vt caloris reuocatio ad interna, ex quo accidentia varia succrescunt. Huius classis est exactior sensus, vti dolores oris ventriculi, & in capite tinnitus aurium, & alia hujus naturæ; quæ symptomata non sunt, quia nec primò, nec secundariò morbum sequuntur, quamuis in corpore morbosa sit causa. Cùm verò morbus præfuerit; vel causa ipsum iam effecerit, tum quidem ea quæ antea passiones erant naturales, verè & propriè symptomata fiunt.

His positis dic ad primum. Causa rigoris est intemperies fiens in membris, irritans expultricem, non secus quàm conuulsionis in epilepsia. Deinde inopia spirituum morbum constituit; nam si eorum copia non obest, defectus nocebit. Ad tertium dic. Sola symptomata in ægris apparentia sequuntur ad morbum, & de his est intelligendus Galenus; cruditas autem ex alimento etiam in sanis reperitur. Ad quartum dic. Vsus auctus tam in ascendente, quàm febriente, morbus est, cæterùm diuersimodè: nam in conscendente ob inopiam spirituum; in febriente propter caloris excessum. Ad quintum dic, Galenum *cit. loc. de sympt. diff.* esse intelligendum de symptomatis ægrorum: plura enim sunt symptomata, quæ naturalia censeri debent, cuius

cuius conditionis est, oscitatio, pandiculatio, sternutamentum, tremor in senibus, & qualitates mutatæ ex amore, aut animi passionibus. Ad vltimum dic, per menstrui suppressionem, non esse intelligendam eam quæ plerumque à causis secundum naturam proficiscitur, sed eam quæ à causa morbosa ortum ducit, quam multiplicem esse *infrà* disceptabimus.

Causa.

ILlud primò examinandum: *Vtrùm assignari possint causæ secundum naturam, menstrua retinentes*: Dic Menstrua retinentur aliquando secundum naturam, nullum incommodum patiente fœmina; nam ante decimum quartum annum ex lege naturæ menstrua non apparent, post quinquagesimum deficiunt. Deinde vtero gerentes ferè menstruis carent; sanguis enim qui est menstrui materia, abit in alimoniam fœtus, & transmutatur in lac natura suapte. Insuper naturæ robur, atque partium corporis natiua caliditas, suppressionem menstrui inducunt: sunt enim quædam fœminæ, æquè robustæ ac calidæ, vt viri; quas viragines Medici appellare consueuere, súntque carnosæ, vel hirsutæ, quas habere pulsus maiores, & celeriores pulsibus virorum, ob robur, & caliditatis augmentum, 3. *de cauf. pulf. cap.* 5. testatur Galenus. Hæ ob dictas causas sanguinem excrementitium, ob abundantem calorem conterunt, & absumunt.

Hoc etiam ob vitæ studium sæpissimè contingit; experientia enim compertum est, agrestes fœminas, saltatrices, & cantatrices, ruris laboribus, & exercitio valde deditas, menstruis carere: quoniam sanguis, qui debet esse menstrui materia, labore, sudore, calore, & transpiratione per habitum corporis promptè resoluitur, ex Aëtio *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 51. Producta ægritudo suppressionis menstrui solet esse causa: corpus enim vacuationibus per sanguinis missionem, & purgationem celebratis exhaustum, virésque debiles & flaccidæ, sanguinem in ea copia non generant, vt & reficiat corpus, & per vterum erumpat. Idem dicendum, si ex aliqua parte larga aliqua præcessit hæmorrhagia, tunc enim natura auara sanguinem pro nutritione partium reseruat, vteróque haudquaquam transmittit.

Naturalis conformatio etiam huic vitio præbet occasionem. Aliæ enim sunt ita macilentæ, debiles, excarnes, & ieiuniis victúsque parsimonia corpus macerant, vt natura pro corporis nutritione sanguinem reseruet. In aliis sanguinis copiam natura, quandoque in opere errans, per alias partes, & non per vterum eliminat, idque persæpe præstat maximo cum earum commodo. Experimento enim confirmatum est, plurimis menses per aluum, nares, hæmorrhoïdes, os, aut aliam regionem prosiliisse.

Sequitur, vt inquiramus: *Vtrùm plures causæ menstrua occultantes ad vnum enchiridion possint reduci?* Tam multæ causæ ab auctoribus proponuntur, vt eas in propatulum reponere, arduum sit, & laboriosum nimis. Conabor tamen eos omnes, breui quodam epilogo enumeratas, in syllogen veluti redigere.

Menstrua cohibentur, vel vitio totius corporis, vel partis. Illud ex triplici capite emanat. Ex abundantia, penuria, auersione. Ex copia, quia plenum corpus sibi vias occæcat, & occludit, ne sanguis ad infernas sedes delabi possit. Vel quia solito factum obesius: hæc enim corpora pauci esse sanguinis, venarum angustia indicat manifestè, quippe sanguis in pinguedinem degenerat. Hæc causa licèt non curetur, nihilominus consideranda est, quia mulieres steriles reddit.

Ex penuria, menstrui accidit suppressio, vel quia ex diutino, grauique morbo redditur corpus exangue,

A Albertus Magnus *lib.* 9. *de animalibus*, firmat se vidisse virgines, quæ cùm vigiliis sese macerarent, non purgabantur: huic affectui curatio nulla debetur, sed restauratio. Vel quia sanguis est cacochymus, quem idcircò natura ad vterum non transmittit. Ex passionibus animi etiam menstrua retinentur. Timor, metus, mœstitia, solicitudo, conuocato sanguine ad arcem, ipsum ab vtero distrahunt. Partis vitio etiam hic affectus contingit: quæ enim obstructionem iecoris, lienis, aut mesenterij patiuntur, menstrua purgatione vel omnino carent, vel eam minutam experiuntur.

Vitio vteri menstrua supprimuntur. Quando nempe vteri corpus, durum, & densum est, ex Galeno 3. *de sympt. cauf. cap.* 4. & 6. *de loc. affect. cap.* 5. & 6. *Aph.* 28. Hoc etiam efficiunt cicatrices, si morbus sit in substan-

B tia, vt hypersarcosis, hoc est, carnis excrescentia: callus, qui adeò magnus potest progigni, vt vterum obstruat: vteri pinguedo. Si morbus sit in intemperie, vt propter intemperamentum calidum, ex Auicenna; vel frigidum ex, Hip. *lib. de aëre, aq. & loc.* qua ratione septentrionales non purgantur: & *lib. de nat. mulieb.* aëri tribuit causam suppressionis. Frigidum intemperamentum reddit facultatem expellentem languidam. Si morbus sit in conformatione: hac ratione venarum angustia suppressionis est causa, 3. *de sympt. cauf. cap.* 4. Oris vteri occlusio idem facit, 5. *Aph.* 28. Distortio eiusdem, contractio pudendi, de quibus Hippocrates *in lib. de morb. mulierum.*

Vitio sanguinis menstrua cohibentur. Quando enim crassus est, non potest solita foramina penetrare. Si est

C lentus, parietibus, & venarum tunicis, osculísque adhærens, expultrici resistit. Multus, vasa vteri occludit, & infarcit. Parcus, cùm sensim delabatur, expultricem non excitat.

Vterus malè affectus non suscipit, vel quia venæ ferentes ad vterum menstruam purgationem, comprimuntur, ex Galeno *lib.* 5. *Aph.* 57. vel quia obstruuntur ob crassitiem, *ibidem*, & 5. *Aph.* 28. vel propter sanguinis grumositatem, 2. *epid. text.* 5. vel propter sanguinis frigiditatem: vel ob robur ipsorum, quæ in vtero sunt vasorum, adeò vt quod influit, non admittant. Intellige tamen robur factum medicamentis: nam vterus, pars est debilis natura suapte. Vel quia contrahitur vterus à siccitate, & hoc ad meatus obstructos reducetur, de quibus Galenus 6. *epid. sect.* 1. *com.* 7.

D A siccitate conniuet os vteri in iis, quæ venere non vtuntur, Hip. *lib. de genit.* & 1. *de morb. mul.* & 1 *epid. sect.* 5.

Non transmittit vterus, vel compressione partium vicinarum, vel vteri inflammatione, vt tumore duro, incensione, de qua *lib. de nat. mulieb.* Vel obstructione, facta vel ex sanguinis copia, vel crassitie, 6. *epid. cit.* 5. *Aph.* 57. & 5. *Aph.* 28. & ex quolibet humore crasso, & lento. Vel ex distortione, vt ἀναδρομῇ, hoc est, ascensu: προπτώσει, hoc est, descensu: παρεγκλίσει, ad latera conuersione. Distortio debet intelligi contra naturam, quoniam ceruix vteri naturaliter obtorta est, sed parum per totum tempus, quo neque menstrua feruntur, neque adest actualis enixus, neque venus exercetur, vt 14. *de vsu part. cap.* 3. monuit Galenus.

E Occluditur vterus ab obstructione dicta. Constipationes, à morbis in substantia iam dictis. A membrana, quæ à prima conformatione circa vteri collum facta, mulierem imperforatam reddit, vt Auicenna est auctor, 21. 3. *tract.* 3. *cap.* 25. Sic enim huiusmodi fœminæ dicuntur. At hoc rarum est. Aliquas se vidisse auctores enarrant, quibus propterea nunquam menses fluxerunt, & quod mirabilius est, vsque ad multos annos incolumes vitam produxerunt. Ex coalescentia, ex cicatrice iam dicta, quam præcessit vlcus. Ex subsidentia, vt ex vasorum inanitione. Ex rebus adstringentibus, quod faciunt mulieres, vt virginitatem mentiantur. Ex compressione,

pressione, vt sit ab omento nimis aucto vterus comprimatur, quare apud Hip. 5. *Aph.* 4. crassæ non concipiunt. Nec audiendi sunt plures, qui omentum non posse descendere ad os vteri sibi persuadent. A tumore præter naturam, vel in partibus extimis vteri, vel in partibus vtero circumiacentibus.

Circa causas inquires: *Vtrum ab intemperie vteri calida, menstrua supprimantur?* Intemperiem frigidam menstruorum retentionem efficere, ratio dictat, cùm frigiditatis proprium sit constringere, & condensare. Hac ratione fœminæ Romanæ aquam frigidissimam ex niue potantes, nullo pacto, aut prorsus diminutè purgabantur, vt *lib. de ven. sect. aduers. Erasistrataos cap.* 3. retulit Galenus. Frigidum enim non solùm sanguinem incrassat, densat, & ad motum pigrum reddit, sed canales adstringit, vias coarctat, vterum corrugat, per quas partes sanguis effluere debet.

Calidam intemperiem menstrua supprimere, videtur difficile, & valdè dubium, siquidem caliditas aperit, sanguinem attenuat, eúmque ad motum fluxiorem reddit, qua ratione Medici ad prouocanda menstrua, calida auxilia offerenda esse, sibi persuasere semper. Dic, triplici de causa hoc posse contingere, ex Auicennæ mente, 21. 3. *tract.* 2. *cap.* 25. Prima, quoniam quælibet intemperies deiicit actum virtutis, & naturæ robur dissoluit, ex Galeno *lib. de inæqual. intemp. cap.* 3. quare nil mirum, si læsa vteri temperie, eius actio vitietur. Secunda, vbi vterus laborat calida intemperie, tenues & subtiles humores resoluuntur, remanent crassi, & terrestres, qui vasis tenaciter adhærescentes, ea obstruunt, occludúntque. Adde quòd nimia, & exuperans caliditas vias arctet, inaniendo siccet, & conniuentes reddat. Tertia, quoniam vteri insignis caliditas sanguinem absumit, & licèt à toto attrahat, plus tamen resoluit.

Signa.

De menstruæ suppressionis signis, eorúmque causis, plura prædiximus *lib.* 3. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 1. 2. 3. 4. 5. ea proponit Galenus *lib.* 6. *de loc. affect. cap.* 5. súntque in vberibus lac non ob grauidationem, verùm restagnante menstruo sanguine ad vbera. Totius corporis grauitas, eiusdémque tensiua, aut phlegmonosa lassitudo, à copia, & calore sanguinis, per vniuersum corporis habitum recurrentis. Anorexia, quoniam vberiori alimento fruitur corpus. Inæqualis horror, cum aliquo perfrigerationis sensu coniunctus, à vaporibus eleuatis ex retento sanguine, musculos ferientibus, & acri, frigidáque vi deprauatum illum motum inducentibus. Dolor lumborum, vena caua supra modum repleta, ac distenta, à copiosóque sanguine infarcta. Coxæ ob viciniam dolent, qua ratione crura vacillant. Collum dolet, tenuiore sanguinis parte in superiores partes conuolante. Cerebrum dolore opprimitur, quoniam à vapore acri, ex vtero, cum quo maximum habet consensum, lancinatur. Sinciput intolerabili dolore corripitur, ob eandem causam, 6. *epid. sect.* 1. *text.* 2. ita vt ex dolore ipsius, vel partis posticæ, vel mediæ, vteri anticam partem, mediam, vel posticam venari possimus. Vrinæ nigræ apparent, regurgitante hac materia ad vrinæ vias. Vteri tumor, præsertim si retentio sit diuturna: tunc enim si nec à natura, nec ab arte vacuatio fiat, tumor circa inguina suboriri solet, aut circa illa, ostédens nimirum ex internis partibus aliquam inflammatam esse.

Ante tempus consuetæ purgationis, tormina circa vmblicum adesse solent, non potente sanguine crasso, ob illarum partium angustiam, & obstructionem, arctas & conniuentes vias penetrare. Si ob causam frigidam menstrua supprimantur, color in facie albicat, somnolentia adest, & ad motum pigrities, sitis non infestat, pulsus est tardus, vrina tenuis & aquosa, aliquando turbida, furfuraceis recrementis referta. Aluinæ faces muco saturatæ apparent. Fœminæ in venerem minimè ruunt. Si ob causam calidam cohibeantur menstrua, color in vultu adest purpureus, sitis molestat, pulsus est velox, somnus breuis, vrina flaua, agilitas ad motum conspicitur, ingens apetitus. Si verò ob nimiam corporis extenuationem, inediam, laborem, vel aliquam ægritudinem, vel causam externam contingat, signa ab ægris depromuntur manifestè.

Duæ tamen circa signa difficultates explanationem merentur: prima. *Vtrum suppressam menstruam purgationem perpetuò febris comitetur?* Oriri febres, easque interdum ardentes, ex retento putrefacto bilioso sanguine in venis, & ab vtero in eas recurrente certum est; ídque edocuit Galenus 6. *de loc. cit.* & probat 6. *epid. sect.* 1. *text.* 2. dum sic ait: *Calidas autem, vehementésque febres ab vtero prouenire, neminem in artis operibus versatum præterit, &c.* & *infrà*, sic: *Inter omnes corporis partes, plurimas, grandissimásque venas vteri habent: cúmque eos aut menses, aut à partu purgamenta suppressa, aut plegmone aliqua vtcunque orta malè accipiunt, ipsos sanguine compleri necessum est. Quo deinde putrescente si febris excitetur inter synochorum species ipsam connumerari opus est: nam id genus febrium ex putrescente sanguine accendi ostensum est: hæ verò calentium vaporum vim haud paruam in caput submittunt, &c.* Deinde quis negabit, ex retento menstruo, eoque præter naturam in vtero conculcato, prohibito transpirari, & putredinosè affecto, posse fieri inflammationem vteri? At hanc febris ardentissima consequitur, 6. *epid. sect.* 5. *text.* 14. §. *Iccircò & nigræ sæpius huiusmodi linguæ efficiuntur. Tales verò linguæ & ab vterino membro (id est, ab vtero) sæpius fiunt: nam & hoc phlegmone correpto calidissimæ febres adueniunt, &c.* repetit 3. *prorrhet.* 27.

Febrem lentam adesse in fœminis, quibus menstrua non ritè, aut nullo modo respondent, experimento quotidiano est compertum in illis, quæ vteri obstructione laborant, & præsertim in virginibus, quæ cùm viri amplexus hactenus non sint expertæ, viæ arctæ impedimento sunt, quominùs sanguis defluere queat: quum enim viro iam maturæ ex ephebis excesserint, natura duce, sanguis menstruus ad vteri venas ab hepate defluit, qui cùm ob illarum angusta oscula, quæ nondum patuerint, viscosis quoque & crudis humoribus obstructa, & denique ob sanguinis crassitiem, erumpere nequeat; tum rursus per venæ cauæ, maiorisque arteriæ propagines, ad cor, hepar, diaphragma, & præcordiorum venas regurgitat, quo tempore communicatis toti capiti vaporibus, immanis adest temporum dolor, cephalalgia sæua infestat, circa viscera symptomata grauia expullulant, cardialgia, cordis palmus, anxietas, stomachi debilitas, inflatio, vomitus, difficultas respirandi, vrina tenuis, & decolor, pallor faciei, & veluti albicans viror, amentia, delirium; Epilepsia, & quod magis est ex non recurrente menstruo, latentéque obstructione, visceribus pertinaciter adhærescente, miseræ fœminæ pusilla, iugi, assidua, lentáque febri torquentur, vt eas ab hecticis vix distinguere queas: nam excarnes sunt, graciles, extenuatæ, quoniam ob obstructas, minimèque patentes vias, alimento ad partes nutriendas non rectè transeunte, sensim ac sine sensu corpus absumitur. Quare menstruam suppressionem, tum febres ardentes, tum lentæ, & ignauæ comitari solent.

Num verò continuò comitantur? Affirmat Aëtius, refragatur experimentum, quoniam plures sunt quæ retentione menstrui laborant, & non febri. Concilia Aëtium hoc modo: Febres continuò comitantur suppressos menses, si reten tio sit diuturna, & obstructio magna: nam obstructio omnis inueterata non solùm in hepate, sed in omni membro putrefactionem operatur, ex qua calorem, & febrim accendi par est. In recenti

namque,

namque exigua, & non multa existente viscerum, & vteri obstructione, à retentis menstruis suborta, febris non excitatur. In diuturna verò, ac magna, ea consequitur continuò: quinimò Galenus dicebat, 8. *meth.* 4. *Obstructionis magnitudinem discerni ex ipsa magnitudine febris, vt quæ ex maiori obstructione, maior; ex minori, minor concitetur.*

Illud etiam valde controuersum est: *Vtrùm ex menstruis suppressis maior dolor concitetur in sincipite, quàm occipite?* Dictator summus sic fatur 6. *epid. sed.* 1. *text.* 2. *Quibuscunque ex deperditione circa vterum, & tumoribus, in capitis grauitatem permutatur, in sincipite dolores.* Galenus *in com.* multiplicem huius euentus causam assignat: *Primùm, quia vapores illi calidi per arterias subuolant in caput, quæ per collum ab vtraque infundibuli parte, rectà in sinciput discurrunt. Deinde, cerebri halituosa excrementa per sinciput præcipuè difflantur; siquidem in ipso suturæ laxissimæ sũt, & ipsa caluaria subtilissima, plurimisque meatibus peruia. Præterea membranulæ quædam, crassum cerebri inuolucrum pericranio vocatæ tunicæ connectunt, & multitudo tenuium conceptaculorum per suturas exilit: æquos autem magnitudine effectus magis, sensibiliora naturaliter corpora, percipiunt; magis verò sentientia ab inferentibus dolorem causis magis cruciantur. His sanè de causis in sincipite dolores fiunt.*

Hæc summorum virorum doctrina magnam in se inuoluit difficultatem: nam si ob vasorum communicationem eleuatis vaporibus, in sincipite moiores apparent dolores hac ratione potiùs in occipite vehementiùs insolescent, quidem (vt ex anatomes peritia constat) pars postica cerebri, pluribus, & maioribus, venis abundat, quàm antica. Dic. Sincipiti vapores, per arterias, & non per venas communicantur, quæ cùm feruidiorem sanguinem contineant quàm venæ, acri sua qualitate plus eam partem lancinant, & feriunt, adiunctis etiam aliis causis, quas *suprà* Galenus proponit. Neque asseras, halituosa excrementa, ob suturarum copiam faciliùs transpirantia, non retineri momentaneè, vt possint dolorem inferre: Nam cùm hæc pars sit, veluti capitis expurgatorium, ad eam continuò confluunt, & ex inferiori corporis regione regurgitant, quæ cùm ob copiam absumi nequeant, grauant partem, quæ repleta ampliùs dolet.

Præsagium.

QVantam, & quàm efficacem vtilitatem fœminis cunctis menstrua purgatio tempestiuè eueniens, qualitate, & quantitate moderata; quantam, & quàm præsentaneam ruinam ea suppressa, & ritè non erumpens afferre soleat, superiori capite, & præsertim *lib.* 2. *Hist. Princip. Madic. in com. Hist.* 116. ex priscorum mente, ex professo explanauimus: Nunc, quoniam calumniantur plures Hippocratis diuini mentem, in aphorismis suis, excitanda est quæstio: *Vtrùm superflua menstrui vacuatio, ipsius retentione sit periculosior:* Præceptor summus sic habet, *lib.* 5. *Aph.* 57. *Menstruis largius fluentibus, morbi eueniunt; non fluentibus verò, ex vtero morbi contingunt.* Ex qua tanti contextus serie constat manifestè, menstrui retentionem esse periculosiorem ipsorum fluxione immodica: in illa enim, & totum corpus, & vterus vnà laborant; in immoderato verò sanguinis effluuio solum corpus afficitur. Id asseruit Galenus *in com. In immodicis verò euacuationibus nulla talis accidit vteri passio, adeò vt per compatiendi rationem totum corpus vnà laboret: quare fit verisimilius in sola retentione menstruorum dixisse Hippocratem, morbos contingere ex vtero, &c.*

Deinde. Illud vitium erit periculosius, à quo plures enascuntur morbi. Sed à suppressis menstruis plura, & magis sæua damna propullulant, quàm ex nimiùm fluentibus. Ergo, &c. Non probo veterum mentem, qui testante Galeno *in com. cit. sent.* ex copia plurimos morbos, ex defectu nullum enasci sibi persuadebant, cùm ex hoc plurimi emanent, operationes lædentes manifestè. Verùm ex copia, videlicet menstrui rententi, plures exurgent truculenti, funesti, diri: cùm enim hic sanguis crassus, ac lentus, per venas vteri compressas, & obstructas, penetrare, & erumpere nequeat; neque illæ tantam sanguinis copiam, obstructæ, & oppletæ admittant, fit vt retentus ille in vtero, conculcatus, & prohibitus difflari, putrescat, & omnis generis inflammationes concitet; quin & ad altas partes eius vapor malignus eructans, cum quibus mirabilem consensum obseruat, perniciosos & lethales pariat affectus: Eos in vniuersum recenset Hippocrates *lib.* 1. *de morb. mul. num.* 4. 5. & 13. *Lumborum tensio grauis, inordinatæ febres, horror in toto corpore sensatus, fœmina hystericis passionibus lancinantur, venter fit durus, dentibus strident, vigilant, cibum abhorrent. Perseuerante malo per menses multos, omnia hæc fiunt magis calamitosa, & funesta. Inuadit amentia, sequitur epilepsia, mox excipit Apoplexia, & tandem mors.* Porrò ante hæc, & alia quæ Hippocrates *lib. de virgin. mor.* recenset *ferè per totum*, fœminæ iactantur, seipsas torquent, anxiosæ sunt, siti premuntur, incendio flagrant, vix vrinam reddunt, cùm ad vesicæ collum vterus labatur, voce torpidæ fiunt, difficulter respirant, inflantur pedes. Si verò sanguis retentus crassus fuerit, & pituitosus, in vtero, & extra eum frigidos morbos parit; si terrestris, & fæculentus, melancholicos; si acris, & feruidus, acutos: qui si ad aliquam priuatam irrepserit partem, inflammationem eius partis concitare est potis.

Præterea. Illud malum periculosius erit, ac deterius, ex quo subita mors subsequi potest. Sed ex copia menstrui sanguinis retenta, & ad aliquam partem principem decumbente in copia multa, partis calor suffocari repentè potest: at ex nimia copia sanguinis per vterum excreta, vires paulatim sensímque deficiunt, & subitò non extinguuntur. Ergo periculosior est sanguinis retentio eius euacuatione immodica, nî sanguis suppressus, vomitu sanguinis, vel hæmorrhagia vacuetur, provt 5. *Aph.* 32. & 36. præceptor asseruit: de quo argumento legat qui velit, *lib.* 3. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 3.

Curatio.

CIrca victum, aliásque res non naturales administrandas, *capite superiori* fuimus multi, nunc ad remotionem causæ accedamus, quæ cùm sit sanguis retentus, ad eum extrahendum properabimus, secando venam. Verùm priùs dubitandum: *Vtrùm in omni mensium retentione sit vena sectio celebranda?* Responde negatiuè; nam si sanguis, aut humor quispiam, in quo adhuc sanguinis seruatur idea, exuperet, de venæ sectione, ceu de adæquato auxilio deliberandum: sin autem humor peccans à sanguinis natura sit valde alienus, imò cacochymia ampliùs affligat, sitque sanguis omnino corruptus, aut putridus, nullatenus in ipso sanguinis seruata specie, tunc de purgatione determinandum, maximè si suppressio sit antiqua, & diuturna, provt *lib.* 5. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 4. determinauimus.

Non itaque in omni mensium suppressione ius suum exercet venæ sectio. Primò enim non habet locum, quando menstrua circumcîduntur, tota vteri substantia densata, ob frigidam causam, vt 5. *Aph.* 28. probauit Galenus, tunc enim præsidia calorifica persanant, quæ tollendo causam frigidam, vterum in meliorem statum reducunt. Secundò, respuunt venæ sectionem plurimi affectus materiei exortes, vt qui in simplici intemperie consistunt: morbi deinde in situ, figura, & numero aucto, cùm situs, & figura vteri vitientur aliquando

à

à laborioso partu, violento abortu, tum à formatione, dum stricta fuerint efformata vasa, vel cauitas occlusa; vti & numerus; adnascente membrana vteri osculum occludente. Tertiò. Non est necessaria venæ sectio in iis, quibus ex morbo graui, diuturnò, hæmorrhagia larga, vel assiduis ieiuniis, aut fame, sanguis est exhaustus, & corpus nectare viuifico est defraudatum; quo tempore refectio optima, vacuatio reproba est. Quartò. Inutilis est venæ sectio in iis fœminis, quæ ob nimiam pinguedinem vteri osculorum comprimentem, non expurgantur; tunc enim curatio, inedia, exercitio, vigilia, alimentis calefacientibus, exsiccantibus, resoluentibus perficitur.

Commoda tamen est, & salutifera valde, quando coaceruatur sanguis præter naturam retentus, grauissimorum affectuum auctor, quam redundantiam, vel si mauis vocare plenitudinem, deponere est necesse vena secta: ex qua sectione consequuntur vtilitates plures, commoda non minima; nam imminentes nonnullos morbos præcauemus, & factos minuimus. Deinde ablata origine mali, si natura deinceps non respondeat, omni conatu muliebria mouenda, internis ablatis, & externis appositis auxiliis, aliis simul chirurgicis adiunctis, vt scarificationibus femorum, quas in obesis, & candidis fœminis, in quibus ob vasorum tenuitatem venas tundere non licet, tantopere *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 11. commendat Galenus, cucurbitulis, ligaturis, frictionibus, fomentis, balneis, suffitu aromatum, pessis, vterinis clysteribus: inter quæ, ceu strenuum auxilium palmam defert sanguinis missio, quam ex infernis partibus semper esse celebrandam, acriter pro Galeni tutela contendimus, *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 77. quo loco aliquando ob vrgens periculum, ex morbo graui, & sui acutie perniciem minante prognarum, vel etiam actu fluente menstruo, tutò, ac securè posse scindi venas supernas proposuimus.

Nunc exoluendum est dissidium: *Vtrùm ad prouocanda menstrua, vena sit secanda, ante, an post menstruationis tempus?* Galenus *lib. de curandi rat. per sang. mis. cap.* 18. sic inquit: *Quæ verò fiunt ex cruribus, tantum abest vt retrahant, vt etiam menses promoueant: ac vbi id facere volueris, tempus consueti mulieri circuitus, tribus quatuórue diebus anteuertens, aut vena incisa, aut scarificatis malleolis cruris vnius, pauculo vacuato; deinde postero die similiter facito in crure altero, &c.* Ex quibus verbis dilucidè constat, tempus idoneum mittendi sanguinis in hac affectione esse, tribus, vel quatuor diebus ante consuetum purgationis tempus: tunc enim magis fluxilis redditur sanguis, & impetus naturæ ampliùs promouetur: adde quòd eo tempore incipit fieri secretio, & agitatio. Renuit Paulus *lib.* 3. *cap.* 61. *de mensium suppressione*, qui non antè, sed decem diebus post transactam purgationem menstruam, sanguinem emittendum consulit, §. *Itaque si ætas non prohibet, aut habitus, aut aliud quidpiam, venam oportet incidere, idque non ante statum mensium tempus, sed vbi iam præterierit, decem dies superadiiciantur.*

Antinomia ardua, & quæ hactenus malè torsit interpretes. Dic, Galenum loquutum de suppressione omnimoda, in qua præstat ante tempus consuetum, sanguinem emittere; vt naturam pigram & inertem, ad suum munus perficiendum irritemus; Paulum verò intelligendum, de menstruis diminutè fluentibus: cùm enim natura imperfectè euacuat, id quod deficit, supplere nos conuenit, vt 1. *Aph.* 20. & proprio exemplo obseruat Galenus 9. *met. cap.* 5. §. *Quòd si tempore mittendi sanguinis, menses moueri contingat, aut hæmorrhoïs sit reclusa, si inspecto fluentis impetu, ipse satis fore videbitur, vt solus quod requiris, euacuet, naturæ rem omnem permittes; sin minus, tantum ipse detrahes, quo ex coniunctis ambobus perficiatur quod postulas, &c.*

Facta phlebotomia, menstrua supprimantur ob intemperiem frigidam, cum frigidorum humorum copia, obstructionem efficientium, præparantia humores optima sunt, si tamen priùs lenias aluum, neque prouocantia menses offerantur in principio: sunt enim eo tempore venæ obstructæ valde, & compactus sanguis; quare auctis obstructionibus vitium rueret in deterius. Diu ergo humores attenuandi, ac meatus aperiendi syrupo simili.

℞. *Syrup. de duab. radicib. sine aceto, syrup. capil. vener. byzantini, & de quinque radicib. an.* ℥ ß. *decoctionis sabinæ, cicerum nigror. eringij, rubeæ tinctor. facta in aq. fœnicul. & apij* ℥ iij. Misce fiat syrupus.

Humoribus ritè attenuatis, frigidis incisis, meatibus apertis, phlegmagoga sunt vtilia, Agaricum, Turbith, Elect. Indum, Diaphœnicum, Pilulæ de Agarico, Cocciæ, Fœtidæ, Indæ, de Hiera, de Serapino. Quòd si supressionis causa, humor sit melancholicus, imperanda Melanagoga.

His peractis, ad medicamenta quæ menses prouocant, & residuum humoris euacuant, accedemus. Hoc decoctum est probatum valde, assumptum singulis diebus, ab vnciis v. vsque ad viij.

℞. *Sem. fœnicul. dauci, anisi, petroselin. an.* P. j. *fol. sen. epithym. polypod. sem. cartham. an.* ℥ iij. *prunor. enucleator. Num.* x. Coque in ℔. x. aq. ad partis tertiæ consumptionem: colaturæ adde *syrup. byzantin.* ℥ v. *syrup. capil. vener.* ℥ iij. *syrup. ros. Pers. ex plurib. infus.* ℥ ij. *sacchari* ℥ iv. Omnia bulliant, & seruentur vsui.

Fortius est hoc.

℞. *Radic. cichor. endiu. apij, eringij, an.* M. j. *radic. ireos,* M. j. *asplenij, tamarisci, eupatorij, matricariæ, an.* M. ij. *nepit. pulegij, thymi. an.* M. j. *capil. vener. rubeæ tinctorum, an,* M. j. ß. *radic. esulæ bene contusæ,* M. j. *polypod. folior. sen. an.* ℥ ß. *anisi* ʒ j. *cinnamom.* ʒ j. ß. *glycyrrhiz. rasæ, & contusæ,* ℥ ij. Coque in ℔. xij. aq. ad mediæ partis consumptionem: adde *mellis* ℔. ß. Bulliant omnia parum, & seruentur vsui.

Quòd si necessitas vrgeat maior aperiendi, reserandi, menstrua prouocandi, & paulatim vacuandi, vtere hoc syrupo alternis diebus; ventriculo ieiuno, ab vnciis iv. vsque ad v.

℞. *Capil. vener. cichor. borragin. absinth. asplenij, eupatorij, artemisiæ minoris, an.* M. ij. *dictamni, saluiæ, pulegij, thym. nepit. an.* M. j. *cortic. radic. cichor. rubeæ tinctor. pimpinel. fœnicul. asparag. eringij, petroselin. an.* ℥ j. *Cortic. ligni Indi* ℥ j. *smilac. asper.* ℥ j. ß. *radic. chinæ* ℥ ij. *sem. cartham. conquassati* ℥ ij. *fol. sen.* ℥ iv. *epithym* ʒ vj. *anisi,* ʒ ij. *puleg. origan. an.* M. ß. Coquantur omnia sec. art. seruato ordine coctionis, in ℔. xxx. aq. ad mediæ partis consumptionem: In colatura infunde *Rhab. elect. agarici, an.* ʒ iv. *pulu. ligni Aloës, pulu. aromatici rosati, an.* ʒ iij. *pulu. hier. simpl. Galeni,* ℥ ß. Colaturæ adde *syrup. de quinq. radicib. de epithym. de sen. & de eupator. an.* ℥ iij *syrup. capil. vener.* ℥ iv. *syrup. de artemisia* ℥ ij. Cum sacchar0, & melle, an. part. æqual. Bulliant omnia, quousque acquirant consistentiam syrupi longi.

Rectè expurgato corpore, ad roborandas partes, flatúsque absumendos accedere oportet. In quem vsum mirificè prosunt Theriaca, aut Mithridatium, quantitate drachmæ vnius cum albo vino. Iuuat etiam electuarium hoc, à ʒ j. vsque ad ij. superbibito generoso mero, aut aqua stillatitia Artemisiæ, Asplenij, Eupatorij, & Capil. vener. Forma electuarij est hæc.

℞. *Myrrhæ elect. calamenth. montant. an.* ℥ ß. *pulp. passul. pinguium,* ℥ ij. *rutæ recentis, conseruæ capil. vener. an.* ℥ iij. *sabinæ* ℥ vj. *aromatic. rosat. diarrhod. Abbatis, an.* ʒ ij. *trochiscor. de rhab.* ʒ ij. ß. *dialac. magn.* ʒ j. *theriac. magnæ,* ℥ ij *electuar. alkerm.* ℥ ß. *confect. hiacinth.* ʒ iij. *lapid. belzaartic.* ℈ j. *cum melle, q. s.* Fiat electuarium.

Vasa dilatanda, humor deinde crassus præparandus, obstructiones aperiendæ fomentis, lauacris, factis super

ventrem

ventrem & renes, ex herbis, & medicamentis supradictis: in quem vsum hoc Vnguentum præstat.

℞. *Olei amygdal. amarar. olei capparum, vnguent. agrip. succi artemis. rutæ, sabinæ, an.* ℥ ß. *olei Lilior. albor. irini, sesamin. an.* ℥ j. *ladani depurati,* ℥ iij. Cum cera alba, fiat Vnguentum.

Emplastrum super pubem applicitum, optimum est: cuius forma esto hæc.

℞. *Farin. lupinor.* ℔ ß. *Nigellæ* ℥ ij. *myrrhæ* ℥ j. *ellebor.* ℥ ß. *artemisiæ* M. ij. Misceantur omnia, & cum felle taurino fiat emplastrum.

Pessaria plurimam præstant vtilitatem, si vtero indantur.

℞. *Succi mercurial.* ℥ j. *pulu. radic. gentian. pulegij, an.* ℥ ij. *pulu. nigel.* ℥ j. Cum terebinthina fiant duo, aut tria pessaria, magnitudinis digiti humani.

Clementius pessarium est hoc.

℞. *Pulu. castor.* ʒ j. ß. *moschi*, ℊ. iij. *olei sesamini terebinthin. q. sit satis.*

Quòd si denique fortioribus opus sit, ex Galbano, bdellio, serapino, opopanace conficiantur. Fortissimum est, quod ex radice cyclamini paratur. Hæc tamen intra collum vteri diu non morentur, ne ab illorum caliditate nimia partes illæ tenellæ exulcerentur. Suffumigia ex dictis herbis, & rebus odoratis parata, optima sunt, mensésque strenuè prouocant, ex Hippocratis mente, 5. *Aph.* 28.

Si ob nimiam caliditatem supprimantur menstrua, humidis auxiliis pugnandum, maximè si flaua bilis, simul cum calida & sicca intemperie, exuperet: nunc enim attemperanda bilis, sanguis ex talo mittendus, cholagoga offeranda. Si melancholicus humor in causa sit, fortiora præsidia administranda. Si tamen auxilia non prosint, tunc, vt spiret vterus, partésque superæ humorem peccantem à se depellant, tutissimum est fontanellam in crure aperire; huius enim auxilij ope, putores corruptíque humores vacuari solent.

Cùm verò menstrua ferè supprimantur à frigida humida intemperie, cum copia lentorum, & tenacium humorum coniuncta, à quibus causis augentur obstructiones obturantúrque canales, si cætera non iuuent, ad vsum chalybis accedere oportet; de quo etsi aliqua, *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 82. & *lib.* 3. *in com. Hist.* 4. simus proloquuti, contenderimúsque eius beneficio menstrua moueri, cùm constet ignea, & sulphurea vi, etsi à prædominio frigidum sit, & siccum, & fluxus coërceat; tamen formulas, quibus ipsum est vario modo propinandum, reseruauimus ad praxin, indagantes primò: *Vtrùm ferri, an chalybis vsus, ad prouocanda menstrua magis vtilis sit?*

Ferrum ergo, ex mente Alberti Magni, *lib.* 4. *cap.* 8. est metallum mixtum ex argento viuo, terrestri, ponderoso, lutulento, & immundo valde, & ex sulphure impuro terrestri, cuius virtus conuertit ipsum argentum viuum in ferri speciem, & ideò est scabrosum nimis, & rubiginem facilè contrahit, ob sulphuris admixtionem, & ea quæ tangit, fuligine promptè afficit.

Ferri genera multa sunt: aliud enim est molle plumbóque vicinius; aliud fragile, & ærosum, rotarúmque vsibus, & clauis maximè fugiendum; aliud rubiginem celeriùs sentit. Ferrum à chalybe distinguitur, sed discrimen nullum est essentiale, sed accidentale; nam chalybs, est ferrum, sed ferrum magis defæcatum, ac depuratum: est enim subtilior, & aquosior pars ferri ex ferro per distillationem extracta, & ideò durior est, & compactior, propter vim ignis, & partium subtilitatem, quæ duriores efficiuntur, quando vruntur: est autem albius propter maiorem à parte terrestri separationem, & cùm nimis induratur, tunc scinditur, & percussum ob nimiam sui desiccationem comminuitur.

Deinde nota breuiter de ferri rubigine, scoria, squamma, scobe. Rubigo est purgamentum & vitium ferri, ferrum ipsum rodens, quod purgamentum alio nomine dicitur ferrugo, cuius vires describunt Dioscorides *lib.* 5. *cap.* 48. & Plinius *lib.* 34. *cap.* 15. Scoria, est ferri purgamentum, & sordes, quæ igne excoquuntur; & dicitur scoria, quia de ferro excutitur: hæc autem sola, recrementum vocatur à Dioscoride *lib.* 5. *cap.* 49. & ab aliis, ferri excrementum, & stercus. Ferri scoria differt ab squamma, quæ malleo decutitur, quòd squamma ferrariis fornacibus, quibus ferri metallum funditur, indita liquescit, & iterum in ferrum coït. Scoria verò, quòd inutile sit ferri recrementum, inane, & spongiarum modo spumosum, nunquam ferrum effici potest. Scobs ferri est id, quod à ferro minutissimum decidit, dum lima politur, vel alio modo perforatur, vel tunditur, & reipsa ab squamma ferri differre non videtur.

Ergo tam ferrum, & ex eo decisa, quàm chalybs, adstringunt, sistunt, fœminarum profluuia cohibent, sacros ignes, & papularum eruptiones reprimunt, redduuiis digitorum, pterygiis scabris palpebris remedio sunt, cum aceto illita, gingiuas firmant, podagris inuncta prosunt, capillorum defluuia explent, calidis & humidis morbis remedio sunt; asthmati, articulorum doloribus, ventriculi debilitati, & mollitiei, aurium saniei, fluxui stomachico, hydropi, fluxui menstruorum immodico, vrinæ, hæmorrhoïdibus, ani egressioni, cœliacis, dysentericis, & omni immodicæ vacuationi auxiliantur. Rursus hæc contrarios effectus sortiri, firmissimum docuit experimentum, priscorum auctoritate munitum, qui ad comminuendos magnos lienes, prouocanda menstrua reserandas internas obstructiones, ferrum, & chalybem summis celebrarunt laudibus, & encomiis: Neque mireris: nam ferrum duplici pollet facultate, adstringente vna, aperiente alia, cùm diuersis partibus constet, Aloës, & Rhabarbari instar, quæ tum expurgant, aperiunt, attenuant, incidunt, tum adstringunt, sistunt, roborant. Quare illa ob argenti viui, & sulphuris copiam sibi commixtam, reserant, & mirificè menstrua prouocant; sed chalybis vsus ob partium maiorem subtilitate est præstantior, & ita vel citra exercitium eo si ægri vtantur, maximam vtilitatem persentiscunt.

Virum varius sit modus præparandi, & assumendi chalybem, pro mouendis menstruis? non immeritò percontaberis. Dic altiori tamen ducto exordio. Ante chalybis vsum, debet esse bellè expurgatum corpus, verno præsertim tempore, in quo curatio hæc commodiùs administratur, facultates optimè valent, & organa promptiùs sunt disposita; vel autumnali, si tam longo tempore curatio differri nequit: non æstiuo, quoniam etsi ratione caliditatis, medicamentum citiùs distribuatur, in eo tamen vires languent, & ratione exercitij timor est ne accendatur febris: in hyeme humores sunt concreti, canales adstricti, & ab frigiditatem ambientis, exercitium fieri nequit.

Hoc medicamentum in puluerem tenuissimum, & læuigatissimum redactum offertur in aurora, quantitate drachmæ vnius, & in debilioribus, binorum scrupulorum, dissolutum in vnciis sex decoctionis capil. vener. Asplenij, Eupatorij, vel alterius aperientis liquoris actu calidi; hoc enim modo assumptum ocyùs penetrat, quàm commixtum cum serapiis capil. vener. Eupator, de duab. aut quinque radicibus: Nam præterquam quòd potio est ingrata, & gutturis parietibus adhærens, vomitum concitat, lentore suo in via moratur, & difficiliùs commeat per corpus. Aliqui in vino assumendum chalybem imperarunt, sed turbat corpus, inflammat, sitim mouet, qua cruciatæ fœminæ coguntur intempestiuè in fine exercitij, toto corpore madido, potum assumere, quo nihil ipsis est nocentius.

Assumpto chalybe, per vnam horam integram vehementer exerceatur fœmina, extra ciuitatem, aut domum, ascendendo per loca accliuia, & decliuia, neque exercitium

tium interrumpere debet, quousque domum reuertatur, & statim in lecto decumbat; in quo si sudor erumpat, nulla ad eum prouocandum diligentia facta, abstergi debet, & ibi quiescat per tres, aut quatuor horas. Quòd si somnus obrepat, admittatur, & horis quinque transactis alimentum sumat optimi succi, facilis coctionis, & distributionis, assum potiùs quàm elixum. De cætero, victus sit extenuans, & exsiccans.

Spatium dierum, quo prædicto medicamento vti debemus certo numero describi non potest: aliquibus enim duodecim, aliis viginti, multis triginta satis sunt, & aliquando vsque ad quadraginta extendi solet. Et non solùm ex hoc numero dierum, spatium assumptionis chalybis circunscribitur, sed ex remedij conferentia, & tolerantia, vt si faciei, & labiorum color præcesserit albidus, rubidus subsequatur; si ad motum agiliores reperiantur, & non defatigentur, & præcedens obstructionum durities non persentiatur, ac menstrua erumpant, si illorum adfuerit suppressio. Quo præsidio administrato, medicamentum purgans in fine est offerendum, vt crassi humores liquati per aluum trudantur. Deinde per plures dies commoda victus ratio administranda. Quòd si virium imbecillitas, aut alia occasio prædictum exercitium efficere non permittant, loco illius totum corpus, ante, & post chalybis assumptionem, linteis asperis fricandum; nam frictio aspera est loco exercitij, ex Galeno *lib. de puero epileptico, cap.* 4.

Multiplici modo chalybs præparatur, secundùm variam affectuum complicationem: nam præparatur in aceto, vino, rosacea, lacte, sero caprino, oleo amygd. dulc. Si enim humores crassi sint, aut obstructiones scirrhosæ, in aceto præparatio fiat. Si verò imbecillitas ventriculi adsit cum frigiditate coniuncta, cum vino. Si febris, vel vehemens iecoris caliditas cum ventriculi debilitate, in aqua rosacea. Si acutus adest ventriculi sensus vel ægrotantes in hecticam proni sunt, ob magnam ventriculi, vel totius corporis siccitatem, postquam ter, aut quater in aceto maceratus fuerit, vel in vino, tunc ad asperitatem; & siccitatem remouendam, in lacte, vel oleo amygdal. dulcium præparetur. Limabitur autem tenuiter in affectibus vteri, iecoris, lienis, & obstructionibus ventris; in affectibus autem ventriculi, crassiusculè, hoc enim modo magis in eo moratur, & operationem suam strenuè complet.

Vtrùm cum chalybe cardiaca permiscenda? scitu est dignum: Nam Chalybs inimicitiam habet cum partibus nostris, & ex illo ventris dolor accidit, cephalalgia, oris siccitas, & inflammatio sequuntur, quo pacto inter venena connumeratur ab Auicenna 6.4. *tractat.* 1. *cap.* 48. Quod intelligendum est de non correcto, neque tempestiuè, aut in moderata quantitate assumpto. Quare consultius semper mihi visum est, cum eo permiscere, quæ illius vim adaugeant, cum parte affecta habeant similitudinem, & maleficam vim corrigere queant; de quorum numero sunt Theriaca, Mithridatium, electuarium Alkermes, & hyacinthorum, Diarrhodon Abbat, Aromatic. rosat. Cinnamom. Zingiber.

Quapropter qui in puluere assumere recusant, vtantur conserua, à quantitate ʒ. ij. vsque ad iij. quæ fit in hunc modum.

℞. *Limaturæ chalybis præparati,* ℥ ij. *specier. diarrhod. Abbat. cinnamom.* ʒ ß. *lapid. belzaartic.* ℈ j. *Cum melle,* fiat confectio.

Quòd si lien scirrho, & obstructione afficiatur, paretur hoc modo.

℞. *Limatur. chalyb. præparat. cum aceto,* ℥ ij. *specier. diarrhod. Abbat. pulu. radic. capparum, pulu. radic. asplenij, an.* ʒ j. *theriac. antiquæ,* ʒ. iij. *Cum melle,* fiat confectio.

Vel sic.

℞. *Specier. diarrhod. diacurcũ. an.* ʒ j. *cortic. radic. rumic. beæ, sem. dauci, an.* ʒ j. *caryophyllor.* ʒ j. ß. *chalyb. minutissimè præparati* ℥ ij. *Cum melle despumato,* fiat Electuarium

Vtrùm cum chalybe expurgantia per aluum permiscenda? etiam controuertendum. Non desunt qui electuaria ex chalybe conficiant, cum Agarico, pulpa seminis cartham. Mechoaca, fol. sen. & aliis: Quæ Praxis nullo modo est amplectenda: nam si institutum Medici est roborare, obstructa aperire, infarcta reserare, & sudorem mouere, incisis crassis humoribus, ac dilatatis canalibus exercitij ope, cur contrarium motum procurabit citata aluo? Deinde assumentes chalybem, fatigantur exercitio, excitato sudore, cur ergo vacuatione per aluum in eadem die cruciabuntur? Præterea vis infertur naturæ, qua ex hac motuum inæqualitate vehementer prosternitur; quantopere autem inæqualitas molesta sit naturæ, perbellè probauit Galenus 3. *Aphor.* 4. & 2. *de cauſ. pulſ. cap.* 14. Satius ergo sit, vt pars crassior humoris per interualla per aluum expurgetur, quiescere duobus diebus, in quibus medicamentum clemens possit offerri. Neque Galenus *lib. de theriac. cap.* 16. Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 3. *cap.* 11. Paulus *lib.* 7. *tit. de ferro,* Rasius, Auerrhoës, Halyabbas, & alij, qui ad absumendos magnos lienes, contumacésque obstructiones eradicandas, chalybe vsi sunt, hunc cum expurgantibus permiscere consueuerunt.

Syrupus fit ex chalybe, hac forma confectus.

℞. *Scoriæ chalybis præparati,* ℥ vj. *passular. sine nucleis* ℥ iv. Macerentur per tres dies, in ℔. iv. aq. lupul. graminis, & rubeæ: In fine trium dierum bulliant ad consumptionem tertiæ partis, & facta colatura adde *radicis rubeæ, rumicis, an.* ℥ ij. *radic. fœnicul. & radic. capparum, an.* ℥ j. *asplenij.* ℥ ß. *capillor. vener.* M. ij. Iterum bulliant, & in vltima efferuescentia, adde *syrupi acetosi diarrhodon. syrup. de eupator. an.* ℥ ij. *oxymel. simplic.* ℥ j. *sacchari,* ℔. ij. fiat serapium.

Pilulæ ex chalybe conficiuntur hoc modo:

℞. *Chalyb. præparat.* ℥ j. *trochiscor. de myrrha* ʒ iij. *dialac. diacurcum. antidot. hæmagog. mithridatij, an.* ʒ ij. Misceantur omnia, & fiat massa, ex qua formentur pilulæ magnitudine granorum piperis, sumátque laborans singulis diebus, aut septem, & mox exercitio vtatur.

Vinum chalybeatum, inter cætera sui generis, compones hac forma simplicissimum:

℞. *Vini albi optimi,* ℔. iij. In id proiice octiduo vnciam vnam chalybis bene igniti: cola, & serua. Dosis ab vnciis vj. vsque ad viij.

Vel parabis aliud efficacissimum:

℞. *Chalybis præparati,* ℥ j. Hunc ex ferreo aliquo instrumento igni imponere, & candescere permitte, moxque proiice in libras tres vini albi odorati, & lib. semis aq. Eupatorij, & vncias quinque aq. cinnamom. Cola, & iterum ignire permitte, & proiice in prædictum vinum, & septies idem facito, agitato liquore. Cola postremò, & per spatium 24. horarum infunde sec. art. *radic. asparagi, filicis maris, eupatorij, folior. borrag. an.* M. j. *cinnamom.* ʒ iij. *passular.* ℥ ß. *pulu. caryophyl.* ʒ ij. Tunc facta colatura cum forti expressione, reponatur vinum in vase vitreo, & obturatum seruetur decem dierum spatio in fornace calida, & singulis diebus agitetur. Demum ex chalybe fiunt Trochisci, tabellæ, & alia, quæ facilè parari solent, si naturam simplicium contemplemur, quæ cum chalybe possunt permisceri.

OBSERVATIO I

Ad prouocanda menstrua, aqua stillatitia eximia.

Consultum mihi visum est describere aquam stillatitiam, cuius ope ac vi, fœminæ plures, quibus diu menstrua erant retenta, à diris damnis immunes euasere, quæ antea nullis vnquam auxiliis consanescere potuerant: Cuius vncias sex calidas actu, cum sacchari

momento assumptas, in aurora, rectè priùs vacuato corpore, laborans deglutiat, & longo exercitio corpus fatiget. Nam vterum roborat, flatus discutit, canales aperit, crassos humores incidit, faciem roseo colore decorat, & tandem menstrua prouocat. Cuius forma est hæc.

℞. *Herbarum matricariæ, artemisiæ rutæ, melissæ recentium, an.* M.iv.*nepitæ, pulegij, origani, calaminth.an.* M.j. *radic.rubeæ, & radic.rumic.an.* ℥ j.*cortic.radic.capparum, cortic. radic. tamarisci, an.* ℥ j.ß.*asplenij, eupatorij, capil. vener. an.* M.ij. *sem. petroselin.fœnicul. anisi, an.* ʒ ij. ß. *cinnamom. elect.* ʒ iij. *flor. anthos,* ʒ iv. *flor. buglos.borrag. violar.saluiæ, an.* ʒ iij. *radic.borrag.buglos.asparag.endiu. eringij, gramin.rusci, an.* ℥ j.*sabinæ,* M.ij.ß. His ritè contusis, adde *cardamomi* ℥ ij.*castorij, myrrhæ, croci, an.* ℥ j. Superaffunde aquæ cinnamomi ℔. iij. fiat distillatio ad siccitatem per alembicum in balneo vaporoso. Ex stillatitio liquore fæcibus siccis iterum affuso, & forti fæcum expressione, omnem aquam elicies, ac in vase vitreo bene obturato seruabis.

OBSERVATIO II.

Ad mouenda menstrua, vterúmque reborandum, Syrupus vtilissimus.

℞. AQ.*borragin.*℔.viij.*aq.artemisiæ* ℔.j ß.*aq.sabin.* ℔.j.*aq.rutæ* ℔.ß.*aq.marrubij* ℥ iij. Infunde per tres dies, *rhab.elect.* ℥ j.ß.*agarici elect.* ʒ ß. *absinth.* ℥ ß. *cinnamom.* ℥ ß.*anisi* ℥ iij.*diarrhod. Abbat aromatici rosati, an.* ʒ iv. *ligni Aloës optimi*, ʒ iij. Bulliant tantillum, cola, adde iterum: *vini albi generosi* ℔ j *aq. flor. arantior.* ℥ v.*aq.stillatitiæ cinnamomi*, ℥ v. Infunde iterum in liquore:*eupatorij, capil.vener.artemisiæ asplenij, sabinæ, an.* M.ij.*nepitæ, pulegij, an.* M.j *succi matricar.succi mercurialis, an.* ℔.ß.*nucis moschatæ, macis, an.* ℥ ß *flor.anthos.& flor. saluiæ, an.*P.ij.*Passular.sine acinis,* P.iij. Coque ad mediæ partis consumptionem: cola, adde *syrup.cichor. Nicolai, syrupi byzantini, syrup. de duab. rad. sine aceto, an.* ℥ v. *theriac. antiq. mithridatij, an.* ℥ ß.*sacchari, q.s.* vt fiat Syrupus.

Hic mirabile est auxilium fœminis cunctis, quibus præ debilitate, & obstructione viscerum, menstrua nullo modo respondent, præsertim si inflentur crura, facies sit abundè pallida, & cutis cum virore albicet, cachexia laborent, & fastidio summo ex ventriculi debilitate, & velut mortificatione enato. Dosis vnciæ v. in aurora, & post assumptionem, vehemens sequatur exercitium.

OBSERVATIO III.

Ad cienda menstrua, remedium facile, & inauditum.

MAcerant sese cum Medicis Pharmacopœi in præparando chalybe, quod auxilium ad promouenda menstrua, reserandásque contumaces obstructiones prædicant esse propè diuinum, cùm aliud facilius sit ad manus, minoris pretij, & vtilitatis incredibilis. Est terra quæ in mineris ferri reperitur, quam si sicces ad vmbram, teras subtilissimè, & in læuorem redigas accuratè, eadémque quantitate, ordine, & forma, in iisdem malis ægrotantibus offeras, mirabilem, imò excellentiorem vtilitatem, quàm ex chalybe percipies, prout sæpissime, felicissimè tamen sum expertus. Nec mireris: nam terris plures insunt admirandæ vires, prout Dioscorides, Galenus, Paulus & cæteri Medicinæ Principes vnanimi consensu affirmant; maximè verò illi, quæ in fodinis ferri reperitur.

OBSERVATIO IV.

Menstrua per vteri labra, emanantia.

PEr varias nostri corporis partes, menses posse mulieribus erumpere, per oculos, os, nares, aures, vrinam, aluum vberum papillas, digitos, vmbilicum, gingiuas inguina, *lib. 2. praxis admirandæ* subnotauimus: modò exemplum referam rarum, & admirabile. Iuuencula bono habitu prædita, cùm ad duodecimum ætatis annum accederet, in labris vteri in parte extima callum persensit ciceris parui magnitudine. Tumor erat citra dolorem vllum: At transacto anno rubor adfuit cum dolore, qui vsque ad decimum quartum annum perseuerauit, cum ardore, exeuntibus furfuraceis squammulis ex cute extima, & deinceps renascentibus aliis. Tandem anno decimo quinto, foramine aperto in vtriusque calli parte media, cruenta sanies emanare cœpit, subsidente tumore: quam sanguinis rubri, & puri vacuationem, typicè singulis mensibus passa est, menstruorum instar, in copia multa, adeò vt vsque ad ætatem viginti quatuor annorum, nullam viderit menstruam purgationem, hac excepta. Erat pulchra, & decora aspectu, & pancraticè viuens: nupsit, sed nunquam habuit prolem.

OBSERVATIO V.

Menstrua per pollicem sinistri pedis erumpentia.

CVm ad illustrem Academiam Vltraiectinam in Belgio, recreandi animi causa accederem, ecce inuenio in curru Scholasticos duos, Medicinæ valde addictos, qui iungentes dexteram cum dextera, more patrio, me officiosè salutant. Opportunè, inquiunt, huc accessisti Zacute: nam citò prope milliare quiescet currus, & in oppido vocato *Marsen*, interim dum equi saturantur cibo, cùm rararum obseruationum sis indagator summus, oculis tuis aspicies exemplum admirandum, quod tuis operibus inseres commodissimè. E curru descendentes, celeri passu in villam conuenimus, floribus, & arborum copia peramœnam. In domo circa ignem sedebat in scamno rustica quædam, nigello prædita colore, quadrata, robusta, quæ in trigesimo quarto ætatis suæ anno erat constituta. Rogata ab illis voce submissa, num menstrua pateretur, vellétque per humanitatem suam pedem mihi ostendere. Illa subridens, annuit, pedémque nudum ostendit sinistrum, è cuius pollicis parte interna pulposa iuxta vnguem, emanabat riuulus sanguinis meri, morosè, & lentè super phialam aqua calida plenam. Hæc nunquam nupserat, & post sanguinis vacuationem, quam loco menstrui habebat triduo, & sæpe quatriduo, occluso foramine, rusticos labores exercebat citra molestiam vllam. Et si fortè minutè emanabat sanguis, & dolor capitis, aut febris superuenerant, quod septies sibi decennio contigisse affirmabat, venæ sectio ex altero, remedio erat: nam cùm ex eodem pede, seruata rectitudine, ex Medici præscrito, sanguinem emisisset, in pollice, & genu vehemens dolor fuit excitatus, & menstrua ad annum non ita faustè erupere.

CAPVT XI.

De menstruis immodicis.

Definitio.

ETsi quantitas sanguinis menstrui, qui per vterum singulis mensibus excernitur, certa mensura definiri nequeat, sed diuersa sit penes temperamenti, victus

victus rationis, & vitæ studij varietatem, tamen ex mente Hippocratis *lib. de morb. mulier. post princip.* quem sequitur Aëtius, moderata menstrui quantitas, est mensura duarum heminarum, quæ nouem continet vncias, ex Galeno 1 *sec. gener. cap.* 1. & 11. Quando igitur hæc menstrua vacuatio modum non seruat, neque in tempore, neque in quantitate, sed excedit, & superflua est, immodica mensium purgatio vocari solet: vt v. g. si menstrua diebus consuetis, & tempore consueto copiosiùs, & abundantiùs fluant, quàm solent, aut frequentiùs, aut pluribus diebus, quàm oporteat, etiam immodica est menstrua purgatio; si simul aduertamus, in euacuationibus naturalibus, non solùm quantitatem, qualitatem, & genus substantiæ quæ excernitur, esse contemplanda, sed an fiat cum animalis commodo, aut noxa, vt *lib. de differ. sympt. cap. vlt.* testatur Galenus.

Pars quæ afficitur, est Vterus, ad hunc siquidem purgationes tanquam ad partem omnium maximè infirmam confluunt, auctore Galeno 5 *simpl. cap.* 22. Quando enim menstrua purgatio rectè procedit, & modicè fluit, fœminas beare solet commoditatibus multis, & eo tempore vterus rectè valet; si autem immodicè, & intempestiuè fluat, veluti in præsenti affectu, vterum per se solum, vel simul cum toto corpore, vel aliquibus eius partibus affici demonstrabit.

Vtrùm autem assignari possint vasa, per quæ immodicus sanguis confluat ad vterum? dignum est contemplatione. Omnes ferè per vasa seminaria deferri sibi persuadent, sed immeritò: cùm potiùs per vasa, quæ ex vena caua in regione lumborum alio modo in fœminis ramificantur, permeet, & hæc est causa ob quam Galenus 5. *simpl. cit.* arbitratur vterum sanguinem non attrahere menstruum, sed hunc à natura in ipsum detrudi. Essentia ergo huius affectionis consistit in symptomate in excretis immodicè, cùm substantia quæ retineri debebat, saltem secundùm partem, extra corpus per vterum vacuetur.

Sed cùm symptoma hoc in excretis, insequatur aliud, nimirum alicuius facultatis actionem læsam, dubitandum: *Vtrùm semper ad actionem læsam facultatis expultricis consequatur?* Dubitandi ratio inde desumitur, quia sanguinis euacuatio, præsertim post partum, immodicè facta, ferè ex ruptione, aut apertione venarum originem habet. Sed facta vasorum ruptione, necessarium non est sanguinem expelli, cùm more liquidorum, sine eo quod expellatur, exire possit. Ergo symptoma hoc in excretis, actionem facultatis expultricis non semper insequitur.

Dic dupliciter: primò, quòd adhuc quando sanguinis vacuatio ex prædictis causis excitatur, hoc symptoma actionem læsam facultatis expultricis sequitur, cùm præsertim post partum, totam sanguinis quantitatem in venis vteri contentam necessariò non expellat, tempore gestationis seruatam. Verùm quia excernitur maior sanguinis quantitas, quàm tempore prædicto in venis reseruetur, ideò secundò meliùs huic difficultati facies satis, si asseras hoc symptoma non necessariò actionem læsam facultatis expultricis semper sequi, cùm in ruptione, vel apertione vasorum, sanguis, & reliqui humores propria grauitate ad vterum descendant; quare instar rei liquidæ facilè fluunt, & extra corpus vacuari queunt. Certum tamen est, hoc symptoma sequi actionem læsam, quæ vel debet esse actio deprauata per intensionem facultatis expultricis, vel abolita facultatis retentricis.

Causa.

Vtrùm ex variis causis possit immodica sanguinis euacuatio contingere? Causas plures reperiri præter naturam, quæ sanguinem per vterum immodicum emanare cogunt, res est manifesta apud auctores: nam vel oriuntur ex vitio humorum; vel ex parte instrumentorum vteri; vel ex consensu alterius membri, cum quo vterus cognationem habet, & sympathiam mutuam; vel ex toto corpore, quod huic malo materiam præparat.

Primò crisis ratione solet hæc immodica vacuatio accidere, quando natura velut sarcina oppressa, superfluum, & excrementitium sanguinem per vterum eliminat, aut cùm iecur maiorem sanguinis copiam progignit, quàm pro nutriendis partibus sit necessaria, quòd fieri solet ob vitam desidem: dimissum exercitium, copiam alimentorum bene nutrientium, denegatam attractionem in partibus externis, quæ ob prægressum morbum infirmatæ, ab intimis non attrahunt sanguinem in sui vsum, & si trahunt præ debilitate neque concoquunt, neque absumunt; vel quando deficit aliqua pars quæ ex sanguine antea nutriebatur, aut propter alicuius vacuationis consuetæ retentionem, aut propter sanguinis redundantiam citra læsionem actionis, cum prouidentia naturæ, & facultatis expultricis, de animalis commodo.

Deinde contingit ob sanguinis, vel vteri vitium. Si primum, sæpe ob facultatis retentricis debilitatem, sanguinem retinere non potentis, euenire certum est; sanguinis acrimoniam, ex calidiori cibo, & potu acquisitam; vehemens exercitium, balnea naturalia, ob quas causas sanguis tenuior, calidior, & acrior redditur. Insuper quoniam sanguifica virtus, ob debilitatem, sanguinem nimis serosum generat; vel quia ob iecoris calidam intemperiem, ille tenuis, & biliosus progignitur. Ex vteri vitio hæc emanat persæpe vacuatio immodica: quando hæc pars facultate pollet valida attrahendi: licèt enim vterus menstrualem sanguinem non attrahat natura suapte, interdum tamen ob calorem immodicum, qui fluxionis, solet esse causa, sanguis copiosè ad ipsum attrahitur. Accidit etiam ob alicuius vasis vteri rupturam, quæ ortum ducit ex casu, percussione, ponderis eleuatione, laborioso partu, abortu difficili, violenta secundinarum eleuatione, denique ex violento concubitu sæpe originem ducit. Huic vitio etiam occasionem præstant vteri vlcera, præsertim maligna, dolosa, & cacoëthica, menstrua acria, mordacia, & vteri vasa dum fluunt, erodentia, rhagades, & scissuræ vasorum, & vteri, quum virulento humore replentur, qui per totum vteri corpus disseminatus, vasa erodit, aperit, dilatat, dilaniat.

Vtrùm variis modis sanguis ab vtero erumpere possit? deinceps explicandum. Galenus huic quæsito satisfacit *lib.* 5. *meth. cap.* 2. dum sic ait: *Sanè profluit è vena, vel arteria sanguis, aut reserato earum ore, aut tunica earum diuisa, aut (vt sic dicam) transcolatus, siue sudoris modo transmissus. Porrò diuiditur ipsa tunica, tum ex vulneratione, tum contusione, tum ruptione, tum erosione. Anastomosis accidit propter tum vasis imbecillitatem, tum sanguinis, qui ad os eius impetu ruat, copiam: adhæc, acrem quandam quæ illi extrinsecus incidat, qualitatem. Diapedesis verò ex tunica quidem ipsa rarefacta, sanguine verò tenuato oritur: accidere præterea interim potest, & ex gracilium vasorum ore adaperto, &c.* Sanguis ergo ab vteri vasis tribus modis profluere solet, per anastomosim, vel diapedesim, vel diæresim. Anastomosis dicitur apertio osculorum venarum, vel arteriarum. Diapedesis, sanguinis per poros, vel transpiracula venarum, vel arteriarum, percolatio. Diæresis, ruptio, vel scissio vasis. Causas ob quas, hoc vel illo modo, sanguis è vasis erumpat, explicuit etiam 5. *Aph.* 57. & 3. *de sympt. caus. cap.* 4. & *lib. de sympt. diff. cap. vlt.*

Anastomosis causis nimiam humiditatem addere possumus, qua vasa replentur, & hac ratione à quauis causa orificia venarum, & arteriarum poterunt recludi, vt in hydropem patientibus constat manifestè, in quibus

quibus ob vasorum humiditatem sanguis solet effluere. Diæresis, siue diuisio vasorum, ob corrosionem contingit, potéstque ob sanguinis multitudinem accidere, præsertim si cum flatuoso spiritu coniungatur, velut in musto non infrequenter apparet, à cuius flatibus copiosis vasa interdum rumpuntur: flatus enim distendendo causa ruptionis esse solet. Diapedesis fit, quum vasa plus iusto sunt rara, aut sanguis rarissimus, & aquosus valdè; quo tempore instar sudoris, sanguis percolatur, & hac ratione sanguinem erumpentem, sudorem sanguinem appellat Aristoteles 3. *de Hist. animal. cap.* 19. quas causas copiosiùs refert Auicenna 4.4.*tract.*2.*cap.*16.

Signa.

VTrùm *sanguinis per vterum immodica vacuatio, sola artificiosa coniectura possit deprehendi?* Difficile admodum est, certam, & determinatam menstruæ purgationis quantitatem circumscribere, quæ immodicæ, & exuperantis vacuationis mensura sit, cùm hoc sola artificiosa coniectura deprehendi possit; quoniam cùm moderata menstrui quantitas sit mensura duarum heminarum, & pro varietate temperamenti, ætatis, viuendi rationis, diuersimodè sanguis singulis mensibus excernatur, arduum est cognoscere, an hæc vacuatio superflua sit, an diminuta, tum propter difficultatem mensurandi vncias sanguinis, cùm sanguis qui repurgatur, non reseruetur, nec in vasis colligi possit, sed in linteis imbibatur; tum etiam quoniam contigit, vt sanguis fœminæ, quæ frigida temperatura prædita est, ob plures causas copiosiùs excurrat, si robustior sit, minùs exerceatur, vel ob sanguinem serosum, quo natiua sorte abundat, ex interuallis sanguinis fluxum experiatur.

Secunda coniectura, ex qua colligere possumus sanguinis euacuationem esse moderatam, ea existit, quia sanguis primò vacuatus, ferè optimus est, & in copia multa; secundo loco est fæculentus, & niger, vltimò purulentus: à quo ordine, & modo vacuandi recedit natura, quando euacuatio immodica est. Verùm ex hac coniectura certa notitia deduci non potest, vt immoderatam vacuationem esse arguere possimus, cùm non solùm quando facultas expultrix naturali modo operatur, eum ordinem seruet, & vacuandi modum, sed etiam quando in statu violento, & præter naturam sequitur expulsio, siquidem in vtroque statu, priùs debet vacuari id quod tenue est, & facultatem ampliùs irritat, deinde crassum, quod in superpurgationibus patet euidenter, in quibus tenue priùs vacuatur quàm crassum, & postremò crassissimum.

Tertia desumi potest coniectura ab expellendi modo: quando enim vacuatio moderata est, eámque natura suis legibus nixa gubernat, sensim & paulatim fit, siquidem ex hac ratione vacuandi, noxa subsequitur minor, cùm minor subsequatur virium iactura, at verò quum vacuatio immodica est, subitò & affatim humor expellitur. At ex prædicta coniectura, menstruam purgationem modum excedere colligi non potest: expertus enim sum in fœminis multis, velocissimam fieri menstruam vacuationem, citra noxam, quin sequentibus diebus vltrà procedat: accedit quòd per mensem, ob alimenta ingesta calida, possit reseruari copia humoris acris, & mordacis, qui vehementer irritans expultricem, eam ad sui excretionem stimulet, & copiosam primo die moueat expulsionem sine noxa vlla, cùm vacuetur humor qualis oportet, vt colligitur ex Hippocrate *lib.*1.*Aph.*2.*In perturbationibus ventris, &c.* & 2. *Aph.*20.

Certior ergo, & magis veridica coniectura, ex tolerantia, & conferentia est desumenda: nam quando confert, & ex ea nullum symptoma sequitur, & facilè toleratur à menstruata, humor in quantitate, & qualitate debita vacuatur: Quum ex sanguinis vacuatione, magna debilitas consequitur, & citra leuamen vires dissoluuntur, diminuto calore naturali, & spiritibus resolutis, vt colligitur ex pulsu debili, frequenti, cibi fastidio, visus obtenebratione, auditu graui, aurium tinnitu, animi deliquio, & conuulsione, quoniam in hac euacuatione non sequitur conferentia, & tolerantia, ideò ex prædicta coniectura, immodicæ vacuationis certius iudicium colligi potest.

Sed ex hoc adhuc certa coniectura desumi non potest, ad immoderatam vacuationem dignoscendam, cùm eadem symptomata ad diminutionem sanguinis menstrui subsequantur sæpe: si enim vitiosus in vtero, aut alia parte supprimatur humor, malignus, & prauus, cordíque communicetur, pulsus fit paruus, frequens, & debilis: si irruat in cerebrum, adsunt tinnitus aurium, conuulsio, animi defectus. Ergo præcisè ex conferentia, & tolerantia, immoderatæ vacuationis signum deduci non potest; quare nî huic coniecturæ aliæ accedant, quòd vacuetur multa sanguinis quantitas, aut simul subita excretio adsit, prædictam vacuationem modum excedere non iudicabis. Quas omnes conditiones videtur amplecti Hippocrates, *lib. de morb. mulier.* ostendens quantum damni immodica vacuatio afferre consuescat, recensens symptomata quæ illam frequenter comitantur.

Causæ dignotionem hoc modo perpendes. Si ex diuisione, & ruptura, immodica sanguinis quantitas subitò, & affatim excernitur; si ex erosione, exigua copia expellitur, eam tamen sæuus comitatur dolor, ratione enim acrimoniæ, & mordacitatis continuum soluitur. Humorem ex sanguinis vacuati colore percognosces: nam si pallidus & tenuis fuerit, bilis cum sanguine exuperat; si fuerit albus & crassus, pituitam crassam dominari certum est.

Sunt etiam alia multa signa huius vacuationis immodicæ, quæ fusè à Galeno traduntur, *lib. de plenit. vlt.* Si enim à causa oriatur externa, ea ab ægrotante patefiet. Si ab interna, sæpe facultas expultrix vasorum orificia recludit, vt humores noxios foràs eliminet per regiones multas: quoniam si morbus acutus præcessit, & crisis modo erumpat, vel totius corporis habitudine deprauata, vel ratione multitudinis succorum, vel alicuius vacuationis retentæ causa eueniat, præterquam quòd laudabilis est sanguis, citra virium exolutionem proiicitur, & fœmina ex ea fluxione tantum abest vt debilitatem sentiat, vt in dies magis ac magis meliorem colorem in vultu acquirat. Quòd si sanguinis vitio contingat, ille continuò erumpit, & confertim, & in principio facilè toleratur, signáque adsunt plenitudinis, à Galeno *lib. cit. de plenitud.* adducta. Si fuerit sanguis corruptus, adest graueolentia. Si tenuis, & aqueus, ex modo substantiæ cognoscetur. Si tamen neque plenitudinis, neque cacochymiæ signa appareant, ex vitio vasorum continget, quæ aut mollia sunt, aut dura, aut tenuia, siue illud ex morbo, siue ex natura contingat. Quòd si ex morbo oriatur, mollities intemperiem siccam consequitur, tenuitas atrophiam: nam mollia, & tenuia, facilè frangi, rumpi, & recludi solent, quin erosioni sunt paratissima. Dura rumpuntur, cùm non possint ampliùs extendi, quare apud Hippocratem, *frigida venas frangit, 6. epid. sect.* 3. *text.* 20. quoniam frigiditate sua venarum tunicas, duras, & extendi contumaces reddit, & hac ratione ruptioni paratiores efficit, quod eleganter testatur Galenus 3. *de caus. sympt. cap.* 2. §. *Talia sanè omnia, &c.* 6. *de loc. cap.* 5. 6. *epid. sect.* 3. *com.* 37. 2. *de facult. natura lib. cap.* 8. quibus locis proponit colorem fœdum, pedum œdema, vniuersi corporis tumorem, cibi fastidium, vitiatam concoctionem, & alia.

Præsagium.

Præsagium.

VTrùm ex immodica sanguinis vacuatione menstrua, faciliùs sequatur hydrops, quàm ex ea quæ post partum contingit? speculatio est non inutilis. Ex immodica sanguinis profusione per vterum, grauissima damna emanare, *citatis locis*, sed præsertim 2. *de facult. naturalib. cap. cit.* docuit Galenus: ad euacuationem enim nectaris viuifici, quo partium omnium viuacitas recreatur, plurima spirituum copia exhauritur, flaccescunt vires, & refrigerato iecore hydrops superuenit. Aliquando præcedit animi deliquium, aut syncope, ex Galeno 1. *ad Glauc. cap.* 14. quæ symptomata mortem minantur, tunc enim vacuato sanguine non solùm per vteri venas, sed arterias, & resoluto spiritu animali, & vitali in copia multa, cor, & cerebrum afficiuntur valde.

Quapropter licèt omnis sanguinis excretio periculosa sit, 5. *Aph.* 32. 56. 57. 15. & 60. & 21. 3. *tract.* 3. *cap.* 3. & 6. *de loc. cap.* 5. & lethales morbos secum afferat, quoniam purissima substantia vacuata corpus orbatur, cùm virium substantia non solùm in partium temperamento, sed in sanguine, & spiritu reposita sit, 12. *meth.* 5. tamen inter eos hydrops promptiùs succrescit, ob causam dictam. Verùm ea est differentia inter immodicam vacuationem menstruam, & nimium sanguinis fluxum post partum, quoniam in illa certiùs hydrops consequitur, quia sicuti hæc subitò fit, eadem ratione repentè cessare solet, ita vt frigiditas producta facilè remittatur, vt testatur Paulus *lib.* 3. *cap.* 62. dum sic ait: *Immodicæ purgationes mulieribus oboriuntur, interim mensibus adauctis, confertimque ac concitatiùs erumpentibus, interim ob legitimum partum, quæ plerumque etiam sponte sua cessant, &c.* Contrarium autem in immodica mensium vacuatione contingit, cùm hæc pedetentim fiat & paulatim, & lentè frigiditas introducatur, & modo substantiæ hepatis permutato, ipsum habituali frigida intemperie afficiatur, vnde tandem concitatur hydrops.

Vtrùm immodicus sanguinis fluxus febrem concitet? difficilius quæsitum est: Nam de febri in hoc vitio excitata, nullam auctores faciunt commemorationem. Certum tamen est ex nimio sanguinis fluxu, febrem accendi, quæ interdum iuxta humoris naturam biliosa, pituitosa, vel melancholica existit; quoniam iecur ob largam vacuationem debilius redditum, humores generat vitiosos, quos non rectè gubernat; hi autem relicti à regimine naturæ, facilè labe, & putredine fœdantur.

Deinde iecoris imbecillitas est in causa, vt humores vitiosi sanguine permixti delitescentes ferociùs insolescant, siquidem sanguinis tutela, & fræno destituti, iam non ampliùs retinentur, sed à facultate expultrice, ab eorum praua qualitate irritata, ad regiones excretionibus destinatas, aut ad partes ignobiles transmittuntur, in quibus retenti, ac conculcati, inflammantur, & putrefiunt. Quare sicut phlebotomia, facta agitatione in spiritibus facit febrem diariam, & debilitando vires, putridam concitat, & euacuando humidam substantiam, hecticam producit, in quem sensum intelligendus est Auicenna, 4. 1. *cap.* 20. §. *Et scias quòd sanguinis missio facit febrem, & facit putrefactionem, &c.* Si nimia sanguinis copia vacuata, omnis generis febrem efficere nata est, quia exiccat, resoluit, inflammat, debilitat: id significauit Auicenna 21. 3 *tract.* 3. *cap.* 2. & 2. 1. *doct.* 1. *cap.* 5. dum dicebat: *Et nimius sanguinis exitus facit dominium choleræ.*

Rogabis: Si humores vitiosi cum sanguine redundant, cur cum illius excretione non excluduntur? Dic, quia sunt crassi, viscidi, terrestres, & hac ratione fluxui valde inepti, quales sunt pituita, melancholia, & aliqua species bilis præter naturam: humor verò serosus, & biliosus ob sui tenuitatem facilè fluunt. Notabis vltimò, immodicam fluxionem diuturnam, curationem non admittere, quoniam venarum vteri ora diu aperta, duritiem, veluti callum acquirunt, ita vt in posterum difficillimo negotio constringi possint, & maximè si senescentes arripiat, quoniam illas ad hydropem præcipitat, vt 6. *de loc. cit.* Galenus confirmat.

Curatio.

SAtis multa de victus, siue sex rerum non naturalium administratione, *lib. præcedenti, cap. 6. de sanguinis sputo*, sumus præfati, nunc ad reliqua explicanda properemus. Si enim fluxus, immodicus sit, etsi criticus, vires tamen summè debilitentur, immutentur pulsus, sensus, & motus deficiant, & color viridis, vel liuidus fiat, tunc spreta fluxus causa, ad eum cohibendum, ne fortè subitò spiritus resoluantur, accedere oportet. Quare reuellendus est humor ad partes superas, brachiorum frictionibus, ligaturis, vinculis dolorificis: hæc enim dolore concitato, naturam ad superiores partes, vnà cum sanguine, & spiritu diuertunt. Sed in hoc condendo dogmate, video auctores Principes inter se discordes: Iccircò dubitare licet: *Vtrùm in immodico sanguinis fluxu per vterum, artus superiores, vel inferiores fricandi?* Galenus enim *lib.* 1. *ad Glauçon. cap.* 14. *prope med.* dum immoderatos sanguinis fluxus per vterum, aut ora venarum, quas hæmorrhoïdas vocant, curare consuluit, ex partibus superioribus præsidia reuulsoria celebranda esse affirmat; sic enim ait scientissimus auctor: *Oportet autem nexus fieri plures, ac fortiores circa manus, qnoniam per inferiores partes fiunt euacuationes, quemadmodum quando per ora venarum hæmorrhoïdum sanguis profluit, aut ventris profluuia adsunt, aut cùm per vteros exeunt in mulieribus menstrua: nam si tunc crura fortiùs ligentur, sæpius aliquid ad partes inferiores attrahitur; contra autem fit in fluxibus sanguinis factis per nares, atque vomitibus, in quibus crura sunt vehementiùs alliganda.*

Contrà è diametro aduersantur alij, quorum voto repugnare nefas est, imperantes in hoc affectu crura fricare, & ligare, & incipere à radice coxarum ad inferiora, cùm hæc omnia potiùs menstrua euocare, quàm sistere, & reuellere nata sint. De horum numero sunt Paulus *lib.* 3. *cap.* 62. §. *Imprimis igitur extremi artus ab alis, & inguinibus vinculis excipiatur, &c.* Auicenna 2. 13. *tract.* 2. *cap.* 4. *in princip.* sic ait: *Quum ergo superfluit fluxus sanguinis, oportet vt ligentur vtrique pedes, à radice coxarum versus inguina, &c.* subscribit Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 1. *cap.* 64.

Concilia tantos auctores hoc modo. Licèt extra rationem omnem videatur, in immodico vteri fluxu, inguina, & crura ligare, cùm tantum absit, vt hoc præsidium fluxum reuellat, quinimò eum magis alliciat, ac intendat, attracto vtique sanguine deorsum, & satius sit alas, ac brachia ligare, inguina, ac crura intacta prætermittere; tamen hoc de incipiente fluxu est intelligendum, in quo superiores artus sunt ligandi & fricandi: at verò in processu illius, postquàm iam magna copia humoris est vacuata, præsertim si momentaneus, & immodicus sit fluxus, tunc ne vires subitò fatiscant, & extinguantur, non solùm bracia, sed crura sunt liganda, & fricanda, quoniam in immoderato sanguinis fluxu per vterum, non solùm sanguis, reliquique arrepto impetu humores ex partibus superioribus, sed etiam inferioribus ad ipsum confluunt, & si fluxio reuocanda est ad suam originem, ad manus, & crura, impetum sanguinis in vterum irruentis reuellere oportet.

Alia non minoris momenti circa reuellentia auxilia agitanda quæstio est: *Vtrùm cucurbitula scarificata sub mammis apponenda?* Hippocrates hoc auxilium approbat summè, 5. *Aph.* 50. dum sic ait: *Mulieri si velis menstrua cohibere, cucurbitulam quàm maximam mammis appone.* Illud

Illud cuncti post eum, præsidium confirmant, & 5. meth. 3. multi fecit Galenus, & alibi sæpe: nam motu, dolore, & calore sanguinem ad partes superas attrahit potenter. Sed cucurbitula non apponatur mammis, sed iuxta illas, quod significat Hippocrates verbo illo [*ad mammas*,] quod vt meliùs fieri possit, mammillæ subleuādæ, & vnicuique cucurbitula lati orificij cum multo igne affigenda: hoc enim modo agglutinata, potenter attrahit ad partes superas, maximè si non semel, aut bis, sed ter apponatur: maximum enim consensum cum vtero, ratione vasorum, mammillæ obseruant.

Vt verò cucurbitulæ efficaciorem vtilitatem, & commodum præstent, eæ scarificandæ, citiùs enim reuellitur humor, quando simul attrahitur ad partem contrariam, & euacuatur, quàm si tantùm attraheretur; & Galenus videtur annuere *in com.* dicens: *Melius autem est non ipsis mammis, sed sub ipsis partibus inferioribus firmare cucurbitulam: vbi maximè sunt eæ quæ ad ipsas venæ de subter veniunt*, quasi dicat cùm venæ in ea parte sitæ sint, ab iis non solùm reuellere, sed vacuare oportet. Deinde si fluxio ad partem contrariam est reuocanda, ita vt si ex superioribus partibus, fluat sanguis, ex inferioribus reuulsio celebretur, & è contra: & si Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 18. in suppressis mensibus scarificat femora, & crura, cur in immodicis non scarificabit brachia, & partes superas cum commodo multo? Quapropter scarificatio celebranda sub mammis, sanguisque pro virium tenore educendus.

Quòd si his auxiliis humor ad partes superiores non reuellatur, sanguinisque hæmorragia remitti non possit, si vires validæ sint, sanguinem ex vena interna cubiti mittere præstat: dextri quidem, si maior grauitas in dextra vteri parte sentiatur; sinistri verò, si in sinistra, præcipuè tamen si sanguinis fluxus ex calida causa corrosionem efficiente originem ducat. Ea tamen partitè & per interualla celebrari debet, & ex qualibet sectione paucula sanguinis quantitas, facta tenui scissura extrahenda, vt hac ratione natura distrahatur ad partes superas.

Quum bilis redundat sanguini permixta, eam medicamento aliquo benigno, clementi, non effræni educere oportet, corpore priùs præparato syrupis, & causam, & affectum respicientibus, vt rof. simpl. de rof. siccis, Myrtil. portulac. dilutis cum aq. cap. rof. portulac. plantagin. Inter omnia excellit Rhab. in substantia, aut infuso, aut modicè tostum, permixtum cum syrupo ex rosis rubris facto ex pluribus infusionibus, vel cum eo qui fit ex rosis Persicis, aut violis, Manna: pulp. Cas. Elect. Rof. Mes. aut Diacathol. Cortices Myrobalanor. citrinor. modicè torrefacti vtiles sunt. Post hæc iecur attemperandum, ac roborandum, ne in posterum calidum sanguinem gignat, sed temperatum: In hunc vsum vnguent. rosac. ceratum santalin. aut refrigerans Galeni summè præstant, aut linimentum sequens.

℞. Olei absinth. olei spicæ, an. ℥ j. *butyri insulsi rosacea sæpe abluti* ℥ j. ß. *pulu. santalor. rubror. puluer. spicæ an.* ʒ j. *aceti rosac.* ℥ ß. *succi cichor.* ℥ ß. Misce, & sec. art. fiat linimentum.

His factis in aurora, & interdiu, medicamenta assumenda sunt refrigerentia, incrassantia, & adstringentia, frigida actu.

℞. Syrup. papauer. myrtil. rosar. siccar. potulac. an. ℥ ij. *aq. plantag. capit. rosar. & bursæ pastoris, an.* ℔ ß. *trochiscor. de carab. de terra sigillata, de spodio, an.* ʒ ß. *pulu. bol armeni, & coral. rubri. an.* ℈. ij Misce.

Conditum parari potest ex interuallis assumendum, superbibita stillatitia cydoniorum.

℞. Conseruæ rosar. antiq. ℥ ij. *conseruæ symphiti maioris* ℥ j. *margaritar. selectar. coral. rubri, loti cum aq. rof. & subtilissimè puluerisat. an* ʒ j. *lapid. hæmatitis, semin. plantag & portulac. an.* ℈ j. Cum syrup. Rosar. siccar. ex infusione, & syrupo papauer excipiantur omnia, & fiat conserua.

Dormituræ fœminæ ad conciliandum somnum, & sistendum fluxum, in iusculis semina papaueris albi, & Rhois culinarij offerenda sunt, addito amylo. Vel soporiferum præscribatur hac forma, si fluxus validiùs perseueret.

℞. Philonij Persic. ʒ j. *lapid. hæmatit.* ʒ ß. *syrupi cydonior.* ℥ ji. *aq. plantag. q. s.*

Pastilli sub lingua retineantur, præsertim nocturno tempore.

℞. Boli armeni præparati, terræ sigillatæ, an. ʒ ij. *gummi Arabici, gummi tragacanthi, amyli, an.* ℈ .ij. *macis,* ℈ j. *spicæ nardi* ℈ ß. *penidior.* ℥. j. Misce, & cum syrupo myrtino fiant orbiculi lupinorum instar.

Mirificè iuuat hæc conserua, incrassat enim humores, & sanguinem retinet, cùm eum ad motum ineptum reddat, siue fluxus ex diuisione, siue à corrosione ortum ducat.

℞. Micletæ, requiei Nicolai, conseruæ rosar. rubrar. antiq. an. ℥ j. ß. *pulu. spodij, sang. Draconis, trochiscor. de carab. lapid. hæmatit. præparat. mastich. thuris, gummi tragacanthi, gummi Arabici, an.* ʒ ij. Cum syrupo de sorbis, Mespilis, & Myrtillor. omnia excipiantur, & fiat conserua. Dosis in aurora vncia vna, superbibita aqua stillatitia cydonior Rosar. Portulac. Plantag. sanguinar. quæ aquæ priùs bis, & ter chalybeentur, fluorem enim hac forma promptiùs compescunt.

Remedia extrà admota valde etiam prosunt, quæ corroborandi, & meatus adstringendi vim sortiantur, in parte anteriori circa pubem, & posteriore circa lumbos, & os sacrum imposita. In hunc vsum vtilia sunt vnguenta facta ex oleo rosaceo, omphacino, myrtillor. & cydoniorum: inspergantur pulueres ex Rosis, Myrto, sanguine Draconis Balaustiorum. Emplastrum contra rupturam optimum est. Vnguentum Comitissæ frugiferum. Vel hoc sit ex vsu, quod non contemnendam ex se pandit vtilitatem.

℞. Gummi, Arabici, gummi tragacant hi torrefactorū, an. ℥ ß. *vtriusque coralli, ossium dactylor, combustorū, hypocisthidos, an.* ʒ j. *acaciæ, cortic. arbor. glandium, myrtillor. sumach. an.* ʒ j. *scoriæ ferri præparat. mumiæ, sanguinis Draconis, boli armeni, terræ sigillatæ, mastich. spodij, an.* ʒ. ij. *gallarum, cortic. thuris, an.* ʒ ij. ß. *styracis calamitæ, trochisc. de succino, de spodio, de terra sigillata, an.* ʒ j. *fuliginis camini, plumbi vsti, an.* ℈ j. *radicis bistortæ, radic. pruni syluestris, an.* ʒ ß. *colophoniæ, glutinis piscium, an.* ℥ j. *resinæ, q. s.* Misce, & gluten piscis optimè primò teratur, & aceto acerrimo exactè maceretur, & fiat ceratum.

Mirum etiam præbet beneficium, hoc auxilium. Accipe gallinam vnam, & infarciatur coriandro sicco, & radice consolidæ, & optimè coquatur in olla mediocri, plena aqua priùs chalybeata vsque ad consumptionem medietatis, & ex hoc iure assumat laborans vncias octo.

Insessus summè iuuant in aqua frigida, in qua priùs incocta sint poma cupressi, Myrtus, Rosa, plantago, Portulaca, Bursa pastoris. Pessuli vtiles sunt madefacti succo plantaginis, portulacæ, aut Bursæ pastoris, pulueribus restrictiuis irrorati. Clyster vterinus est saluberrimus, paratus ex succo plantaginis, & per vuluam intromissus, quo solùm auxilio fluxum sanguinis retinuisse gloriatur Galenus 5. *meth. cap.* 5. cum quo aliud medicamentum aliquando permiscere solebat, sed ipse illud non explicuit. At ego felici experimento immisceo succi stercoris equini, vel asinini recentis vncias quatuor, de cuius laudibus *infrà*. Vel addere oportet succum Bursæ pastoris, solani, adiecto puluere lapidis hæmatitis.

Plura ab auctoribus recensentur, quæ à tota substantia sanguinem sistunt, inter quæ stercus asininum principatum obtinet, de quo dubitandum: *Vtrum in sanguinis fluxu compescendo sit offerendum*? Non desunt qui de equino id affirment. Illud ergo non solùm in hoc sanguinis

sanguinis fluxu, sed in omnibus aliis parti exteriori apponunt, sed intus assumptum in pulueris forma propinant, cum syrupo adstringenti, aut aqua huic vsui accommoda permixtum.

Cæterùm in hoc auxilio exhibendo difficultatem inuenio maximam, cùm stercora sint à prædominio calida, vt apud omnes in confesso est: siquidem in intestinis animalium, à quibus sunt decisa, cum illis magna portio humoris recrementitij permiscetur, cuius ratione recrementum illud caliditatem non exiguam participat: Quare hoc oblato præsidio calido, natura suaptè fluxus sanguinis promouetur potiùs quàm coërcetur.

Dic. In recremento asinino, & equino diuersæ partes reperiuntur, crassæ nempe, in quibus reposita est adstringendi vis; cùm enim hæc animalia alimentis crassissimis vescantur, hordeo videlicet, & paleis, in partibus crassioribus horum alimentorum virtus inuenitur crassa, quæ facta separatione partium humidarum & tenuium, efficacior multò remanet ad sistendum: siquidem in intestinis horum animalium, mesaraïcæ venæ sugunt quod tenuius est, ob idque crassiores partes aptiores ad incrassandum remanent, & retinendum. Licèt verò in his recrementitia portio bilis, calida, & tenuis sit permixta; tamen hæc ex accidenti iuuat, & est in causa, vt partes illæ crassæ promptiùs distribuantur, & adhæreant. Quòd si in hoc præsidio virtutem occultam velis assignare, cuius beneficio sanguinem compescat, non recusabo, nec Galenus negauit in locis multis, qui se scripsisse librum, de remediis operantibus à qualitate occulta, gloriatur.

OBSRVATIO I.

Emplastrum ad immodicum sanguinem menstruum compescendum, vtilissimum.

NIhil æquè fluxus vteri immodicos, à quacunque causa prognatos sistit, ac compescit, quàm emplastrum hoc super pubem, & posteriori parti admotum. Vidi plures, quæ non conferentibus cæteris auxiliis, solùm hoc conualuere:

℞. *Sanguin. dracon. boli armeni, gypsi, an.* ʒ ß. *thuris, mastich. aloës, an.* ʒ ij. *pilor. leporis, pilor. talpæ combustorum, an.* ℥ j. ß *succi acaciæ, & succi hypocisthid. an.* ℥ ß. *carab. terræ sigillatæ, cortic. interior. castanear. an.* ʒ ij. *scoriæ ferri præparatæ subtilissimè.* ʒ j. ß. *sem. acetos. portulác. cydonior. plantagin. an.* ʒ ij. ß. Terantur omnia diligentissimè, & excipiantur oleo Myrtino, & parum coquantur: postea adde picis, & ceræ, q. s. vt fiat emplastrum.

OBSERVATIO I.

Pilulæ ad supprimendum sanguinis fluxum, eximiæ.

QVum homo de vita periclitatur, ob immanem dolorem, alui fluxum diuturnum, vel ingentem hæmorrhagiam, tunc si cætera non conferant, ad maiora accedere affectus necessitas cogit. In hunc vsum opiata, seu stupefacientia quæ somnum mouent, fluxiones omnes sistunt, quemadmodum 12. *meth. vlt.* & 9. *sec. loc. cap.* 4. Galenus edocuit, vtilia sunt, quæ vt diutius retenta in ventriculo operationem suam perficiant, in solida forma sunt offerenda. Accipe ergo binas pilulas tribus horis post cœnam, syrupo papauerino inuolutas, alias duas in aurora ante pastum diebus singulis, & miraberis effectum.

℞. *Radic. bistortæ, acaciæ, hypocisthid. sang. dracon. boli armeni, amyli torrefacti, semin. nasturtij torrefacti, balaustior. gallarum, sumach, consolidæ maioris, mumiæ, tragacanthi, rosar. gummi arabici torrefacti, spodij, cinnamomi, lapid. Hæmatitis, succini flaui præparati, an.* ʒ j. *opij Thebaïci,* ʒ ij. *specier. diambras* ʒ iv. *specier. aromatic. rosat. Mesuæ,* ʒ ij. *specier. diamarg. calidi,* ʒ ij. ß. *croci Orienialis,* ℈ ß. Cum succo Bursæ pastoris, & plantag. formentur pilulæ, & decorentur.

Muliebre profluuium.

IMmodicis vacuationibus per vterum hic affectus similis est; vterque enim, immodica vteri purgatio dicitur, de cuius essentia & causis, satis multa *lib. 3. Hist. Princip. Medic. Histor.* 11. nunc quæ deficiunt, perficiamus. Nam sicut propter totius corporis vitium, & alias causas, aliquando immodicè euacuatur, ita interdum vterus aliquid malum, & vitiosum expellit, docente Galeno 3. *de sympt. caus. cap.* 4. & hæc est causa, quare hic affectus à Galeno *lib. de diff. sympt. cap.* 7. *&* 6. *de loc.* 5. Paulo *lib.* 3. *cap.* 63. Aëtio *tetrabib.* 4. *serm.* 4. *cap.* 65. muliebre profluuium appellatur.

Definitur à Paulo, quòd sit distillatio recrementi totius corporis. Aëtius dicit esse diuturnam vteri distillationem. Galenus 3. *de sympt. causis, cit.* & 6. *de loc.* 5. affirmat esse purgationem corporis, propter culpam totius, citra vitium vteri: nam quemadmodum humores vitiosi per renes, & vesicam solent expurgari, citra cæterarum partium incommodum, eodem modo per vterum ipso minimè expurgato, excerni solent. Distinguitur hic fluxus à mensium purgatione immodica, quia in hac, sanguis excernitur, in illa verò sanguis viciatus, qui aliquando est cruentus, velut sanguinis sanies, interdum pallidus, candidus, serosus, & multoties semen: nam quemadmodum mares gonorrhœam patiuntur, sic etiam fœminæ; quod seminis profluuium, vel propter facultatis retentricis vasorum præparantium, vel testium imbecillitatem, vel ob seminis acrimoniam accidit, monente Galeno 6. *de loc. cap. vlt.* Distinguitur autem à fluxu aliorum humorum, ex Auicenna 21. 3 *tract.* 3. *cap.* 23. ex materiæ decursu per vuluam: si enim semen est, ex interuallis contingit in quantitate pauca; quòd si magna copia erumpat, ex modo substantiæ dignosci potest, æqualitatem enim obtinet, & splendorem.

Causa huius affectus semper solet esse cacochymia, quando citra imbecillitatem vteri, vlcus, vel calorem contingit, quod humorum vitium vel ex debilitate facultatis alteratricis, & retentricis, tam iecoris, quàm totius corporis, aut ob seri sanguinei copiam, ob imbecillitatem facultatis separatricis iecoris, obstructionem renum, aut cutis constipationem enatam, emanare solet, vt *cit. lib. de diff. sympt.* Galenus affirmat.

Signa sunt ferè omnia, quæ malum corporis habitum consequuntur. Sicut enim cæteræ immodicæ & diuturnæ vacuationes, iecur, ac ventriculum, resoluunt, sic hic affectus viscera prosternit, ac mirum in modum debilitat. Quare adest cibi fastidium, & deprauatus corporis habitus, ad quem hydrops consequitur: tumescunt pedes, facies fit subalbida, & cachecticis similis, totius corporis color vitiatur: nam coctio, distributio, & separatio alimenti fit infausta. Summa tristitia fœminæ premuntur, quam lumborum grauitas, & dolor comitantur. Pudendum perpetuò humidum est, vt testatur Paulus *lib.* 3. *cap. cit.* Adest in deambulatione, & quouis leui motu defatigatio, quam difficilis respiratio sequitur, ex Hippocrate *lib. de nat. muliebri, num.* 10 quod ferè accipiendum est; affirmat enim, quòd ea quæ per vterum expurgantur, mordent, & exulcerant partes per quas feruntur: esse autem salsam pituitam, & acrem, à capite ad vterum descendentem, firmat Hippocrates *lib. de morb. mulier. num.* 40.

Præsagium. Fœminæ hoc vitio affectæ rarò concipiunt,

piunt, cùm ex assiduo excrementorum defluxu vterus debilis, & intemperatus sit factus, & vtrumque semen ob humiditatem, & laxitatem vteri non retineatur, sed elabatur foràs. Ob quam etiam causam nimis madefactus vterus excidit, & elabitur, maximè cùm hic affectus eas præsertim arripiat, quæ corpus valdè laxum habent, veluti sunt quæ laboriosum partum, aut abortum sunt expertæ, vel quibus ex nimio concubitu vteri corpus nimis laxum est, aut quæ praua viuendi ratione vsæ sunt, aut exercitium dimiserunt. Rarò accidit virginibus agrestibus, & exercitatis. Demùm vteri profluuium si diu duret, fœminas in hydropem, tabem, & alios funestos morbos præcipitare solet.

Curatio perficitur iisdem auxiliis, quibus immodicam sanguinis vacuationem esse curandam *superiori capite* protulimus. Quare si sanguis plurimus causa sit, basilica lateris dextri secanda. Si bilis exuperet, cholagoga offerenda. Si humor melancholicus, exhibenda melanagoga, assumptis priùs syrupis, & decoctis, crassum, terrestremque humorem præparantibus. Quòd si serosus, aut pituitosus humor exuperet, accommodis pharmacis expurgandus. His factis institutum Medici eo solùm collimet, vt nimiam, & excrementitiam humiditatem exsiccantibus absumat, vt docuit Galenus *lib. de præcogn. ad Posthum. cap.* 8.

De præsidiis extrinsecis sic determinat Auicenna 21. 3. *tract.* 3. *cap.* 24. vt priùs vterus abstergatur mundificatiuis, deinde cum stypticis. Ad mundificandum vterum à viscosis, & crassis humoribus optimum est indere in vuluam, cottum carminatum, quod priùs madefiat terebinthina. Vtile est etiam immittere pilas paruas, factas ex foliis mercurialis modicè contusis in oleo anethino, quod auxilium mirabiliter vterum abstergit, atque repurgat, maximè si ter supponantur in nocte. Idem præstat commodum, decoctum Marrubij, aut mercurialis succus per siphonem iniectus. Deinde offerantur roborantia vterum, & quæ illum à proprietate firmare nata sunt, vt Diambra, Diamoschum, Tryphera magna sine opio. Dosis drachma vna, & dimidia cùm decoctione myrtillorum: Vel assumat ægra hunc puluerem, qui summam vtilitatem præstare solet.

℞. *Coral. rubeor. cornu cerui vsti, nenupharis, thuris, mastich. sem. rosarum, spodij, berber, sumach, sem. nasturtij torrefacti, an.* ʒ j. Fiat puluis, dosis drachma vna, & dimidia: sumatur auroris tribus cum modico vino. Vel ex iisdem pulueribus fiat cum sacchara electuarium.

Prodest etiam summè, ter exhibere in potum cum aqua plantagin. drachmam vnam & dimidiam stercoris caprini exsiccati, ignorante fœmina. Hoc etiam vtilissimum est.

℞. *Succi stercoris asinini recentis, syrup. myrtil. an.* ℥ ij. Misce, offeratur ter.

Clyster vterinus proficuus est, paratus ex decocto scoriæ ferri, aluminis, Bursæ pastoris. Suffumigium ex stercore ouillo valde iuuat. Emplastrum ex stercore arietino factum cum glutine coriorum, sublime præsidium pro hoc supprimendo fluxu. Idem præstat pessarium paratum ex puluere scoriæ ferri, & cinere ligni tamarisci, cum albumine oui, & intra vuluam appositum.

At inter hæc omnia, balnea naturalia optima sunt, præsertim ferrea, nitrosa, sulphurea, gypsea, aluminosa: si verò desint, artificialia etiam iuuant, facta ex decocto nucum cupressi, semin. agni casti, sumach, Myrto, Roremarino, Hypocisthide, Alumine. Prisci vtebantur balneo sicco, ex arena marina parato, ad Solis feruentissimi æstum corpore reposito, & valida frictione agitato. Si non prosint, ad sudorifica ex Ebeno, Radice Chinæ, & smilace aspera parata accedere oportet; nam huius auxilij ope, prouocato sudore, viscera roborantur, & excrementitia humiditas absumitur, & ab vtero ad ambitum corporis auocatur humor: & nocturno tempore assumat ægra vnciamdimidiam huius electuarij, Ebeni decocto calido superbibito.

℞. *Theriac. magnæ, mithridat. an.* ℥ j. *diambræ, diamoschi, aromatic. rosat. diarrhod. abbatis, diamargarit. calidi. an.* ʒ ij. *eboris in minutissimum puluerem redacti*, ʒ iij. *panis nautici tenuissimè triturati* ℥ j. *radic. smilac. asper. radic. chinæ, cortic. ligni Indi, an.* ℥ ß. *folior. sennæ*, ʒ iij. *turbith.* ʒ j. *confect. hyacinth.* ʒ ij. *confect. alkermes*, ʒ iij. *anisi*, ʒ j. *cinnamom.* ʒ ß. *conserua flor. stœchad. conserua flor. saluiæ, an.* ℥ j. *rosar.* ʒ j ß *radic. bistortæ*, ℥ j. Puluerisanda puluerisentur tenuissime, & excipiantur cum syrupo rosar. siccar. & sec. art. fiat conserua.

Vel vtaris hac, quæ in omni fluxu muliebri est probatissima.

℞. *Cinnamom. caryophyl. zingiber. an.* ʒ j. *macis, nucis moschatæ cardamomi, rosar. rubr. coriandri, piperis longi, diarrhodon. abbat. santalor. rubeor. erici crudi, an.* ʒ. j. *moschi*, g. xxx. *ambræ* ℈ j. Cum sufficienti sacchari quantitate fiat puluis, ex quo paretur conserua, vel formentur trochisci.

Si ex ventriculo hoc oriatur vitium, ille roboretur vnguentis, emplastris, culcitris. Hoc vnguentum in roborando ventre apud me familiare est.

℞. *Olei absinth. cydonior. mastich. de spica, an.* ℥ j. *galangæ, caryophyl an.* ʒ j. *absinth. pontic. menthæ siccæ, an.* ʒ j. ß. *aromatic. rosat. diarrhod. abbat. coral. rubri, mastich. rosar. rubrar an.* ℈ j. *cinnamom.* ℈ ß. Cum sufficienti ceræ quantitate, fiat vnguentum sec. art.

Non minoris efficaciæ est, si cætera non prosint, fontanellam cruri affigere, vt recrementitia humiditas in vterum à toto confluxura, illius ope quotidie vacuetur.

OBSERVATIO III.

Muliebri profluuio curando, Emplastrum eximium.

MVliebri fluxu correptis, & hac de causa corpore extenuato, expurgato priùs rectè corpore, longè omnium optimum est, Emplastrum hoc renibus apponendum.

℞. *Consolidæ maioris*, M. ij. *baccar. myrti*, P. ij. Bulliant lento igne in sufficienti quantitate vini rubri: adde in fine *myrrhæ, thuris, an.* ℥ j. Postea fortiter coletur, & exprimatur: Colaturæ adde *mastich. absint. sanguin. dracon. scoriæ ferri præparatæ, coral. rubri, terebinthinæ, an.* ℥ j. *seui hircini* ℥ j. ß. *olei myrtin. omphacini amygdal dulcium, an.* ℥ ij. Bulliant ad consumptionem decoctionis: postea coletur, & adde *croci. lithargyrij boli armenæ, terræ sigillatæ, an.* ℥ j. *minij* ℥ j. Coque lento igne, & cum ceræ nouæ sufficienti quantitate emplastrum.

CAPVT XII.

De Vteri suffocatione.

Definitio.

DE Vteri strangulatu plura legat qui velit, *lib.* 3. *Hist. Princip. Medic. Histor.* 9. hîc de huius affectu, natura, & curatione peragemus breuiter, qui affectus teste Paulo *lib.* 3. *cap.* 71. est vteri recursus ad superiora. Et licèt verum non sit, vterum propria substantia ascendere ad superiora, vt priscorum plures confirmarunt, intelligendus est Paulus, ac si dicat, vapores ab vtero elatos ascendere ad partes superas, quas sua praua & frigida qualitate inficiunt, & prosternunt, & cerebrum, cor, septum transuersum, ventriculum iecur,

iecur, lienem, & reliquas vicinas partes attrahunt in sui consensum.

Videndum primò: *Vtrùm omnes ab vtero affectus sub nomine suffocationis vteri possint comprehendi?* Dicitur à Latinis hic affectus, vteri strangulatus, seu suffocatio, & communi dicendi modo, morbus vterinus appellatur; neque ignoro lata significatione, sub hoc omnes vteri affectiones posse comprehendi. Hic affectus propriam obtinet naturam, in vteri ascensu ad superiora: semper enim siue sursum æqualiter fuerit retractus, siue inæqualiter ad latus alterutrum, vteri strangulatus excitatur, qui inter praua, & sæuissima symptomata quæ concitare solet, respirationem maximè lædit, ita vt quamplurimæ suffocatæ, cohibita & intercepta respiratione, è vita discedere visæ sint.

Etsi varia, & diuersa symptomata hic affectus concitare possit, tamen non simplex est, vnicus, & ab vno fonte prognatus, sed multiplex, vt graphicè (nî fallor) *lib. Hist. Princip. Medic. Hist. 9.* disceptauimus. Omnes tamen à praua intemperie, vel ex maligno vapore ab vtero supernis partibus communicato originem ducere, *6. cap. 5.* Galenus confirmat. Ob quam causam in hoc affectu, nausea, difficilis respiratio, illius priuatio, vomitus, cordis palpitatio, anxietudo, animi deliquium, syncope, dolor capitis, vertigo, vteri furor, morbus comitialis, conuulsio, sopor, & alij emergunt qui sub nomine suffocationis vteri significantur, quoniam hæc omnia symptomata, ad vterum tanquam ad radicem, & fontem sunt referenda. Neque ab hac doctrina alienus est Auicenna, 21. 3. *tract. 2. cap. 16.* dum dixit: *Hæc ægritudo similis est epilepsiæ, & syncopæ, & eius initium est à matrice:* quoniam hi omnes affectus per consensum ab vtero emanant, vt *tetrab. 4. serm. 4. cap. 68.* Aëtius, Celsus *lib. 4. cap. 20.* Aretæus *2. acut. 11.* docent eleganter.

Magna enim est vteri cum omnibus nostri corporis partibus societas, & cognatio. Cum cerebro per membranas; & neruos consentit; cum corde per arterias; cum iecore per venas; cum ventriculo, intestinis, septo transuerso, & pulmone per vias manifestas, & alias occultas, quæ licèt nobis sint ignotæ, naturæ tamen sunt manifestæ satis. Quapropter cùm hic affectus in vteri retractione, vel peruersione consistat, vitium esse in situ, & aliquando in figura, & ad morbum in compositione esse reducendum, certum.

Verùm dubitatio maxima est: *Vtrùm Vteri strangulatio, morbus sit frigidus, an calidus:* Cùm enim ferè ex sanguine menstruo retento, & semine suppresso non vacuato oriatur, calidum esse affirmabimus: has enim substantias non exigua præditas esse caliditate, omnibus compertum esse reor. Deinde hic affectus corripit præsertim iuuenes, ætate florentes, temperamento calidas, in quibus sanguis feruet, & ebullit; qui si in vteri ergastulo stabuletur, incalescit, putret, & cordi flammeam veluti dispositionem citissimè communicat. Præterea virgines, viduæ, à concubitu cui erant assuetæ, abstinentes, furiunt, agitantur, incalescunt: quo denegato, partes omnes quæ hac vacuatione transpirabant, excandescunt, & hac ratione calor excedens in corpore excitatur. Hoc ita esse vtero præfocatæ demonstrant, quæ accessione oppressæ sitim ingentem, incendium in visceribus, & crebram respirationem patiuntur.

Dic primò, affectum hunc frigidum esse: nam calor natiuus in eo quasi strangulatur, quo minuto, respirationem etiam diminui est necesse. Ob hanc rationem Soranus apud Aëtium hanc affectionem flatuosam refrigerationem appellat. Et ideò Auerrhoës *3. collig. c. 29.* in hoc affectu non solùm vteri functiones, verùm etiam omnes corporis actiones lædi, & corpus mulierum necessariò refrigerari affirmat, quia à vaporibus, prauis, natiuus calor refrigeratur.

Dic secundò. Licèt semen, & sanguis menstruus calidæ sint substantiæ, tamen cùm in vtero, & vasis spermaticis stabulantur, & diu retinentur, præter naturam incalescunt, & sic putrescunt, & corrumpuntur: quæ etsi in principio calidiora appareant, *4. meteor. cap. 1.* tamen natiuo calore, ab extraneo fortiori, extrà educto, subiectum refrigeratur proprio calore destitutum. Quo fit vt frigidi vapores, spurci, & caliginosi ab vtero eleuati, in quo deteriorem labem susceperunt, caput, cæteràsque partes vicinas concutiant, & maligna qualitate posternant.

Causa.

Disceptatum est assiduè à viris Medicinæ peritis, *Vtrùm strangulatio vteri, præter sanguinem, & semen retentum, ab aliis etiam causis possit concitari:* Dic, causas huius affectus in triplici esse differentia: quædam enim externæ, seu primitiuæ sunt, vt aër frigidus, corporis meatus constipans, & vterum infrigidans; potus etiam, & alimenta praui, & crassi succi; somnus superfluus, & immoderata vigilia; immodicus, & incongruus balnei vsus; diuturna veneris abstinentia. Aliæ sunt antecedentes, vt totius corporis, aut vteri frigida intemperies, ob quam excrementorum resolutio impeditur. Angustia, & viarum obstructio, per quas etiam vterus solet expurgari. Indebita seminis, aut menstrui, & corruptorum humorum, venenosorum retentio, qui in vtero, velut in cloaca quadam infixi, & prohibiti difflari, putrescunt, & suo prauo vapore partes superas miserrimè instar sputi rabiosi, si cutem attigerint, aut præsentanei veneni instar feriunt, & concutiunt, spiritalia opprimunt, vasa respirationis intercludunt, cor lancinant, cerebrum labefactant: hinc extremorum accidit frigiditas, angor, palpitatio, vocis priuatio, vocalibus organis à maligna aura interceptis & natiuo calore veluti orbatis. Quæ omnia à materia praua deleteria vterum replente oriri certum est: nam vteri inanitionem tot excitare portenta, & monstra, veluti aliqui persuasere sibi, rationi non est consentaneum, cùm vterus ipse sit veluti humiditatum sentina, & excrementorum lacuna, neque hac de causa ad tantam possit siccitatem deuenire, vt ab ea vteri retractio possit excitari. Huius ergo sæui affectus, etsi frequens causa sit seminis, & sanguinis menstrui retentio, tamen ab aliis virulentis humoribus posse excitari non eundum inficias.

Signa.

Signa in duplici differentia sunt constituta. Alia enim affectionem hanc à semine retento oriri ostendunt, à quo grauissima damna subsequuntur: cùm enim semen substantia quædam sit elaboratissima, & plurima spirituum copia referta, quum corrumpitur, vehementissimam causam arguit, ac deteriori labe, & putredine affici solet, cæterarum substantiarum perfectissimarum instar, quæ licèt diu integræ, inculpatæque persistant sine corruptione vlla; tamen si putrescant, in maligniorem abeunt perniciem, vt poma odora, vitellum oui, lac, cadauer humanum, quæ fœdata, omnium maximè putrescunt.

Hinc Aphonia, membrorum torpor, syncope, omnimoda virium iactura, pulsus, & respirationis priuatio, delitamenta insolita, desperatio, angor, tristitia, formido, febres erroneæ, & alia quæ assistentes grauiter terrent, Medicos in ambiguitatem adducunt, cùm signa excedentis caloris in visceribus, & in habitu corporis insignem refrigerationem persentiant, maximè cùm alia funesta damna ex hoc perenni fonte scaturiant, quæ illos dubios, & perplexos reddunt: adsunt enim in hac accessione ab huiusmodi causa prognata, horribiles

biles dentium fragores, truculenta epilepsia, dira conuulsio, inordinatus totius corporis, & interdum vnius partis motus conuulsiuus. Demum ita ferocia, & plena timoris sunt symptomata, quæ ab hac causa emanant, vt si ipsas accessione grauissima oppressas circumspicias, à dæmone vexatas esse asserere non dubites.

Alia signa sunt, quæ ex sanguine retento hanc affectionem oriri significant. Nam cùm sanguis sit benignus natura suapte, & pro partium nutritione ad vltimum à natura seruetur, vt si corrumpatur, clementiora, & benigniora pariat symptomata. Quare imminente accessione adsunt pigritia ad ambulandum, torpor membrorum, languor, imbecillitas, corporis refrigeratio: pallor faciei, tristis aspectus, ventris murmur ex flatuoso vapore subortum.

Alia præsentem accessionem demonstrant, vocis, & respirationis læsio, motus, & respirationis priuatio, conuulsio, & comitialis morbus, apparente aliquando in ore spuma, præsertim illis quæ temperamento frigido præditæ sunt, & pituita abundant. Clamant, luctuosa suspiria reddunt, & cum magna desperatione delirant, quæ omnia signa principium suffocationis vteri manifestè demonstrant. Accedunt etiam profundus somnus; dentium stridor, ob nocumentum mandibularum musculis communicatum? oculi, ob debilitatem musculorum palpebrarum clauduntur; hæc autem accidunt, quando accessio est in augmento; quæ si ampliùs inualescant, ac fiant fortiora, vigorem eius præsagiunt. Cæterùm cùm hæc mitescere incipiunt, maxillæ rubent, sensus, & motus apparent, & præteritorum recordantur, & ex locis muliebribus, ore vteri adaperto & laxato, humiditas quædam excernitur, cum ventris strepitu, & murmure, oculi paulatim attolli, & aperiri incipiunt, tum accessionis declinatio adest.

Neque his solùm signis Medicus ad indagandam causam mali ac quiescat oportet, sed eam exactiùs speculari debet: nam si sanguis retentus huic vitio occasionem præstiterit, ex temporum pulsatione cognosces, capitis dolore prope oculorum radices, grauitate totius corporis, menstruis suppressis, lacte apparente in mammillis, si fœmina grauida non sit: quòd si ea venere ad libitum fruatur, & menstrui suppressio adsit, indicium tunc certum est, ab hac causa affectum hunc originem ducere.

Si menses supprimantur à flaua bile, symptomata erunt grauiora: aderit vigilia, sitis, incendium, delirium, febris. Si humor pituitosus causa fuerit, apparebunt somnus, sopor, pigritia, &c. A melancholia si oriatur malum, omnia erunt magis horrenda, vt desperatio, mentis pertubatio, timor, tristitia, maior respirationis læsio. A sanguine redundante scaturire malum, cognoscemus ex habitu corporis carnoso, & rubicundo, facie purpurea, vita otiosa, & præcessit vsus alimentorum, quæ sanguinem generare nata sunt.

Præsagium.

Morbus hic periculosus est, præsertim si diu durat, & accessionum frequentia fatigat: nam ducto in consensum cerebro, & magis ac magis debilitato, grauissimi morbi huius partis, & neruorum superueniunt, qui ad interitum deducunt, maximè si respiratio læditur, minuitur, rarior fit, obscuratur, & amittitur. Pari modo si pulsus non solùm languescit, & inæqualis est, sed intermittit, & deficit, mortem imminentem præsagit; à venenoso enim vapore ab vtero elato, spiritus vitalis extinguitur, & cordis atonia ex toto corruit, & labascit, præsertim si sudor frigidus, & lentus è corpore erumpat, similis illi qui syncopæ superuenire solet.

A Affectio hæc hyeme, & autumno præsertim inualescit: his enim temporibus, vterus, & cæteræ corporis partes maiorem refrigerationem experiuntur. Proportionalis est iunioribus, sterilibus, viduis, castis, & illis quæ ritè non purgantur, aut viri consuetudine non fruuntur. Si à causa externa ortum ducat, minùs est periculosa, quàm ea quæ à causa interna scaturit; multoties enim ex alimentis acetosis, & frigidis illam excitari, experimento compertum est.

At cùm affectio hæc cum aliis grauissimis maximam similitudinem habeat; idcircò ab illis est priùs propriis signis distinguenda. A syncope distingues: nam in hac facies liuida, & pallida apparet com pulsu deficiente, & frigido sudore, vt similis mortuo videatur; in strangulatis vtero; è contra, est rubra, & tumet, neque is apparet pulsus. B Ab Apoplexia, quoniam in vteri strangulatu neque gemitus, neque stertor, neque omnimoda sensus, & motus priuatio, aut totius corporis refrigeratio apparent; quæ omnia adsunt in Apoplexia. Ab Epilepsia, quia hoc morbo correpti conuelluntur, spumam ab ore emittunt, & intellectum cum læsione memoriæ amittunt; vtero strangulatæ, excitatæ, eorum quæ præcesserunt, recordantur. A Lethargo, febre, quæ lethargicos comitatur, & pulsus magnitudine; strangulatæ verò non febriunt, sed pulsum obtinent paruum, submissum, & qui vix à Medicis percipitur. A Catalepsi, quoniam in hac affectione oculi aperti sunt; in vteri strangulatione, clausi. A venenatis, nam hæ cum extremorum nigredine, sudore frigido, & vomitu apprehenduntur; strangulatæ liuore carent, & nigredine. C A lumbricis, quoniam quibus verminatio contingit, vox omnino ferè deperditur, pulsus inæqualis redditur, paruus, & obscurus, quæ omnia in suffocatione vteri non eueniunt. Cætera verò problemata, cur viri fœminarum consortio non vtentes, similibus pathematis non premantur? cur grauidis vteri strangulatus non contingat, si menstruum per vterum excurrit? cur strangulatæ viuant sine respiratione, & pulsu, siquidem respirationem à vita, & hanc respiratione non posse separari docuit Galenus *6. de loc. 5.* ita vt respirantem non viuere, & viuentem non respirare, sit impossibile? soluta inuenies *lib. 3. Hist. Princip. Medic. in com. cit. hist. 9.*

Curatio.

D Duplex medendi scopus huic vitio vtilis est: alter quum fœmina accessione apprehenditur; alter extra accessionem, in qua etiam de præcautione agendum. A primo scopo faciamus exordium, circa quem triplex indicatio insurgit: Prima, quæ vterum ad proprium locum conuertere docet. Secunda, quæ euaporationem ab vtero ad superiora impedit. Tertia, quæ materiam in vtero infixam, ex qua praui halitus eleuantur, extra vterum eliminare suadet.

Prima completur clysteribus acribus, quorum formulas *lib. 1. c. de Epilepsia, & Apoplexia* descripsimus, vinculis dolorificis in partibus inferis, asperrimis frictionibus cum sale, & aceto feruefactis, celebratis, quæ toto paroxysmi tempore debent administrari his enim fortibus medicamentis facultas expultrix excitata, noxium E humorem repellit ad inferas partes, & fit promptior reuulsio excrementorum, & vaporum, quæ tumultuariè, & assiduè in partes superas obrepunt.

Fœmina iaceat in lecto supina, & capite eleuato, & inferiores partes sint decliues. Totus venter manibus erit fricandus, non circumcircà, sed manus debent comprimi versus partes infernas, iunctæ oleo laurino, irino, rutaceo, sesamine, Naphæ, spicæ; huius enim auxilij ope, flatus ab vtero eleuati discutiuntur, vterus redit ad proprium locum, & humor impactus feliciùs attenuatur, vt à natura possint expelli.

Dum

Dum hæc parantur, naribus apponere oportet, quæ fœtidum ex se odorem expirant; cùm enim calida sint & acria, facultatem animalem consopitam excitant, flatus discutiunt, & vterum ad proprium locum deturbant: Ea sunt suffumigia parata ex pennis perdicum, capillis vstis, cimicibus, calceo veteri, sulphure, assa fœtida, galbano, opopanace, serapino, ruta, nigella, thymo, sinapi, quorum vaporem, & fumum olfacere oportet. Parti inferiori, & intra vterum indenda, quæ iucundum, & suauem ex se eructant vt Moschus, Gallia moschata, Ambarum, lignum Aloës, Styrax, Cinnamomum, Caryophyllum, vel ex iis in prunas ardentes coniectis, fiat puluis ad suffitum per vuluam. Hoc est à me expertum medicamen.

℞. Sem. melanthij, ℥ ß. *styracis calamit. schœnanth. calami aromatici, spicæ nardi, an.* ʒ iij. *rosar. rubrar.* ʒ ij. *galliæ moschatæ,* ℈. vj. Fiat puluis.

Vtrùm verò *vterus odoribus moueatur?* dubium est arduum, quod cùm perfunctoriè attigerimus, *lib. 2. Hist. Princ. Medic. in com. Hist. 47.* eius hoc loco vberior explicatio reddenda. Suauissimis enim ipsum odoribus delectari, ingentémque ab ipsis voluptatem suscipere, sicuti à malis indignari, & molestiam ferre, ex eo constat, quòd aromatum suffitu expanditur, rebus verò fœdis, & pessimum odorem spirantibus refugit, atque contrahitur. Hinc est quòd Galenus *1. ad Glauc. c. 14.* in defectu animi ex vtero, naribus ea quæ fœtidissimum odorem obtinent, vtero autem odorata, & quæ laxare, ac calefacere possint, medicamenta adhibere, non sine maxima ratione consuluerit.

Idem, sed vice versa, in vteri procidentia facere Medici præcipiunt, nempe odores iucundos, Ambarum nimirum, moschum, Galliam moschatam, Aliptam moschatam naribus continenter admouere, fœdos verò & tetros muliebribus locis; ob idq; taurino, vel bubulo stercore vterum per infundibulum suffiunt, idque etiam facere solent Ammoniaco, sagapeno, opopanace, per se, aut vrina fœtente solutis. Muliere sic circumtecta, vt vapor fœdus nares non attingat, sed per ipsas bonus, & voluptuosus solùm ingrediatur: ad hoc vt vterus, qui infrà ad eius collum, & nonnunquam forás egressus est, ac procidit, sursum, ac in suum locum ascendat. In vteri autem strangulatu, fœtentia hæc, quæ dicta sunt, naribus admouent, suauiter verò olentia subtus ponunt, vt descendat, ac in propriam sedem delabatur.

Neque hæc vterum odorandi sensum habere confirmant, sed à natura ea obtinere: Verùm appetitus hic suauissimorum odorum, quo vterus flagrat, non animalis existit, sed naturalis duntaxat, qualis viscerum est dulcium ciborum: vt enim hæc, dulcia auidissimè alliciunt & oblectantur, respuunt amara, nullo sensu gustus, sed affectu tantùm naturali; sic vterus naturali affectu ad bonos odores mouetur, auersatur eos qui fœtentes sunt.

Solue secundò. Dolor, & tristitia in omni sensu adsunt, cùm sint passiones sensus, veluti voluptas; non possunt autem hæc fieri, nisi actio fiat confertim, & simultaneè: cùm ergo fœtida, ingrata, & olfactui inimica naribus sese offerunt, spiritus animales, qui pro sensorij muneribus perficiendis, abundant in copia multa, simul cum sanguine, & spiritu vitali, ad suum principium retrahuntur; hi verò vaporibus ab vtero eleuatis obuiàm facti, ipsos partim caliditate qua pollent, attenuant, ac resoluunt, partim violento illo motu ad inferas partes deturbant, relaxant, & aperiunt vias, ac virulentiam à semine, & sanguine menstruo relictam, extra vterum propellunt.

Odorata vtero admota contrarium efficiunt: nam vis sensibilis cum spiritibus, & sanguine ad obiectum percipiendum affatim mouetur, & cum eis vapores ab vtero eleuati iterum ad eum conuolant, & præcipiti lapsu ruunt, quo tempore odora, & grata vtero apposita, sua tenui, & calida facultate illorum frigiditatem corrigunt, crassitiem attenuant, laxant vias, ac dilatant. Ob hanc causam Galenus *cit. ad Glauc.* odorata simpliciter supponenda mulieribus hystericis non affirmat, sed quæ laxare, & calefacere possunt imperauit.

Cucurbitulæ in inferis partibus appositæ, vterum deorsum vehementissimè attrahunt, simúlque flatus discutiunt. Imponantur siccæ infra vmbilicum, non verò suprà, vt quidam faciunt inconsultè, alioquì vterum ad superiores partes auerterent: neque Aëtius aliter præcipit excercendum, dum iuxta vmbilicum eas admouendas iubet, quoniam interpretari debet, vt apponantur infra ipsum.

Si verò his præsidiis accessio non cesset, intra nares immittantur, calamo intruso, pulueres ad sternutamentum prouocandum, quoniam, vt dicebat Senex *5. Aph. 35. Mulier quæ vterinis molestatur, superueniens sternutatio, bonum,* & vt Galenus confirmat *in com.* Quoniam *vterinis suffocationibus, superueniente sternutatione, patiens aliquantulum leuatur, non solum quia est bonum sternutatio sponte adueniens, iis quæ ita se habent, mulieribus, sed quoniam & causa, vt quæ sit huius passionis remedium. Signum itaque bonum existit, quia naturam ostendit, & propriarum meminisse motionum, & quæ priùs torpebat, excitari, ac reuiuiscere, quandoquidem aliquam eiicit superfluitatem.* Quapropter mirificè ob dictas causas sternutatio prodesse solet. Eam parabis hoc modo.

℞. Piperis, sinapi, pyrethri, castorij, sagapeni, ellebori albi, nicotianæ electæ, an. ℈ j. Tere omnia tenuissimè, & fiat puluis intra nares immittendus.

A vino omnino cauendum: nam ferè odorum est, & vterum sursum euocat, exagitat corpus, inflammat, vapore suo caput replet, flatus eleuat. Si tamen syncope, aut nimia adsit virium resolutio, pauxillum offerendum, & hoc modo intelligendus Hipocrates, *lib. de natur. mulieb. post princip. §. & aperto ore vinum infundito.*

De phlebotomia quærendum: *Vtrùm in accessione celebranda?* Dic. Si accessio à semine retento originem ducit, ea minimè exercenda, sed propriis auxiliis ad absumendum semen accommodatis pugnandum. Si verò à sanguine menstruo retento concitetur, ea præsentaneum auxilium esse censetur, dummodò vires adsint, ætas floreat, & fœmina pleno victui sit assueta, venæ sanguine turgeant, tunc intrepidè non solùm semel, sed bis, & ter in talo secanda vena: cùm venas grandissimas habeant, plurimo, crassóque sanguine replentur, qui retentus, prohibitus difflari, & in vtero conculcatus, putrescit, malignámque induens naturam, superas partes aura venenata ferit, lancinat, & premit; & maximè si sanguis per nares, aut vomitum excernatur, quia tunc si menstrua erumpant, salubre est, iuxta Senis edictum, *lib. 5. Aph. 32.* Si minùs, vt Galenus monet *in com.* prouocanda menstrua secta saphæna. Neque asseras, in accessione fœminam esse torpidam, ad ferenda remedia ineptam, totúmque sanguinem in visceribus esse collectum, & hac ratione minimè vacuari posse secta vena, naturámque sui muneris esse oblitam, fœminámque in accessione esse, in qua iuxta Celsum *lib. 2. cap. 10.* impium est, & ab arte alienum sanguinem mittere: Nam sententia Celsi intelligenda est, de morbo qui præstat inducias, non acuto, atque lethali; non verò de truculento, & ex se exitium minante, in quo, quocunque tempore exerceatur phlebotomia, maximam commoditatem præstat. Natura verò excitatur, & ad partes inferas auocatur crurum frictione, vinculo, balneo, quæ phlebotomiam ex talo præcedunt necessariò; quorum ope sanguis concretus, & crassus liquefit, attenuatur, & fluidus factus ad motum redditur paratissimus. Si vires non ferant, vtere scarificationibus factis in femore, nam hæc easdem commoditates

moditates præbent, quàm phlebotomia. Vel hirudines femoribus, vel mariscis appone.

Vomitum consulunt plures, quem Auicenna, & Aëtius propriis capitibus perlaudarunt. Verùm cùm hoc præsidium non reuellat, sed ad partes superas humorem attrahat, omnino admittendum non est, ní vteri strangulatus ab alimentis, & potibus initium habeat, & pituitosus succus in ventriculo redundet in copia multa, naturæque negotium facessat; eo enim tempore, etiamsi vterus ad superiora retrahi videatur, nihilominùs vtilis est, ex eo enim maior vtilitas, quàm noxa subsequi solet.

Transacta accessione, studendum est ne iterum reuertatur, quod fiet, si humor exuperans vacuetur, aut illius generatio impediatur. Si ob retentionem seminis eueniat, concubitus salubris est, cuius ope partes genitales incalescunt, laxantur, dilatantur, & humiditates in vtero retentæ, quæ tandem in veneficam debebant abire naturam, extrà funduntur. Quare si licitè fœmina viri consortio possit frui, nullum illi vtilius, & accommodatius potest imperari auxilium, cùm ex semine retento, putrefacto, venenoso, dira, & terroris plena imposterum concitentur symptomata, quæ difficilem postea habent correctionem, quæ Galenus *6. de loc. cap. 5.* proposuit, & nos appositis exemplis *lib. 3. Histor. Princip. Medic. in com. Histor. 9.* ex veterum mente recitauimus. Hæc est causa, ob quam Hippocrates *lib. de genitur. in med.* dixit, mulieres quæ coëunt, magis sanas esse, quàm reliquas; quod non solùm contingit ex eo, quòd semen non retineatur, atque putrescat, sed quoniam ipsis menstruæ purgationes feliciùs excurrunt, ob causas dictas.

Si verò hoc auxilium consequi non possit, omni cura studendum est, ne abundet semen; quod si exuperet, copiáque sua fœminam molestet, id discuti & euacuari oportet. Interdicenda sunt alimenta, quæ plurimùm nutriunt, sanguinem generant, & semen. Præparandi humores crassi, frigidi syrupis, inter quos primarium locum obtinent syrupus Borrag. Cichor. Capil vener. de duabus Radicib. sine aceto, Byzantin. de Mentha, Artemisia, & Nenuphare: Dissoluantur cum aqua Borrag. vel decocto Capil. Vener. Glycyrrhiz. Sem. dauci, Anisi, fœnicul. Dictamni, Radic. Angelic. aut Bryoniæ. Expurgetur humor cum pilulis de agarico, Aggregat. de Hiera, Rhab. Senna, & similibus.

His factis, ad minuendum semen, & absumendos flatus accedere opus est, oblatis tabellis Diagalanga, Diatrion piper. & Diacalamentho. In quem vsum sequentes vtiles sunt.

℞. *Sem. agni casti, vrticæ, lactucæ, plantag. portulac. an.* ʒ. j. *flor. nenuphar. & papauer. an:* ʒ ß. *cornu cerui vsti. coral. rubri, an.* ʒ j. ß. Cum sacchàro dissoluto in aq. rosf. fiant tabellæ sec. art.

Neque minoris momenti sunt trochisci Rhasis, sæpè à me experti, quorum descriptionem proponit *cap. de strangulatu vteri.*

℞. *Sem. cicutæ, menthastri montani, seseleos, aristolochiæ rotundæ, rubiæ tinctorum, folior. agni casti, foliorum rutæ, an.* ʒ. ij. Cum syrupo de Artemisia, parentur trochysci sec. art. Desuper assumantur quatuor, aut quinque vnciæ aq. fœniculi, aut decoctionis radicis chinæ, aut smilacis asperæ.

A medicamentis purgantibus abstinendum, cùm enim nullum detur, quod semen electiuè expurget, potiùs nocent, nam corpus commouent, & agitant humores; & licèt semen vacuarent, hoc opus perficeretur cum molestia multa, illud enim latet in testibus, & labyrinteis vasis semen continentibus. Solùm ergo vtendum est illis, quæ reliquos humores in corpore redundantes vacuare nata sunt. Tutius tamen remedium est, in hunc vsum, tribus horis post cœnam, vnam aut alteram pilulam offerre per plures dies.

℞. *Massæ pilular. aggregat. pilul. de agarico, an.* ʒ j. *castorij, assæ fœtidæ, an.* ʒ ß. Cum aq. fœniculi formentur xx. & decorentur.

Vtiliora auxilia semen resoluunt, & sunt quæ circa vterum administrantur, vt sunt lauacra, vapores, suffumigia, pessaria, clysteria, vnguenta, cataplasmata. Pessaria fiunt hoc modo:

℞. *Theriac. antiquæ, antidoti hamagogi, an.* ʒ ij. *pulu. hier.* ʒ j. *succi Mercurialis.* ℥ ij.

Solent etiam ad vteri expurgationem, lauacra intra ipsum immitti, fœmina posita in accommodata figura, ex solo succo Mercurialis, addendo drachmam vnam pulueris hier. vel Theriac. magnæ, vel Antidoti hæmagogi: & si magis velis vterum roborare, hoc para.

℞. *Olei naphæ, olei de spica, an.* ℥ ij. *aq. naphæ* ℥ iv. *pulu. diambræ, & pulu. diamoschi, an.* ℈ ij.

Parabis etiam vnguentum quo inguina, partes inferiores ventris illinantur.

℞. *Olei naphæ, lilior. arbor. laurini, an.* ℥ j. ß. *pulu. galliæ moschat.* ℈ iv. *ligni aloës, caryophyllor. agni casti, an.* ℥ ß. *ladani depurati, ceræ parum.*

Prodest emplastrum pro matrice, vel quod Gummi elemi nuncupatur. Vel confice hoc modo.

℞. *Ladani depurati,* ℥ ß. *styracis calamitæ, tacamahacæ, an.* ʒ ij *mastich. gummi iuniperi, galbani, lapidis magnetis, an.* ℈ ij. *cyperi, galliæ moschat. Mesuæ, an.* ʒ j. *moschi, ambræ, an.* g. v. Misce, & sec. art. fiat emplastrum.

Pro præseruatione etiam confert fontanella cruri affixa, cuius ope putores, ac corrupti humores assiduè expurgentur. Vt verò vterus ad inferas partes deturbetur, & retrahatur, prauíque odores ab eo elati absumantur, pomum odorandum conficere oportet ex Galbano, Castorio, serapino, assa fœtida, foliis rutæ, & aliis, quæ ex se tetrum, & virosum spirant odorem.

Quæres vltimò: *Vtrùm suffumigia in hoc affectu virosa pro fœtidis assumenda?* Medici virosum odorem cum fœtido confundunt, nec multùm interesse putant, siquis fœtido vtatur pro viroso, & è contra. Sed decipiuntur, cùm hi odores inter se sint diuersi: nam fœtidus putredinis semper est soboles; virosus verò pluribus medicamentis inest, vt Castorio, sagapeno, & ipsi vocatæ assæ fœtidæ, quæ licèt fœtidæ nomen habeat, verè tamen fœtida dici non debet, quoniam non à putredine aliqua, sed à sua ipsius natura illum contraxit odorem.

Differt secundò virosus odor à fœtido, quoniam fœtor nemini frugifer est: cui enim ex cadaueribus detentis, putrescentibus corporibus, barathris, specubus, sentinis, latrinis, graueolentiam, aut pestilentem auram inspirare conducet? Cùm tamen virosus odor plurimis adiumento sit: cùm Galeni testimonio, *9. sec. loc. cap. 10.* ab vtero strangulatas excitet, vt bituminis, Castorij, picis liquidæ, Cedriæ, pilorum vstorum, rutæ, alliorum cæparum. Ad eundem quoque vsum cornu cerui suffitur. Paulus deinde *lib. 3. cap. 13.* Epilepticis, dum in accessione sunt, ad sensum mouendum, reuocandúmque, naribus adhibere præcepit peucedanum, Cyrenacium liquorem, bitumen, picem, cedriam. Quæ sanè cuncta illis eo tempore auxiliari multorum experimento est obseruatum. Inest enim medicamentis ferè omnibus odor quidam ingratus, quem medicamentosum Medici appellare solent, ob id quia ab esculentorum odore diuersus maximè est, de quo loquens Arist. 1. *probl. 45.* sic ait: *Malus odor medicamenta comitatur, eo quòd genus medicamentorum cibo contrarium est.*

OBSER

OBSERVATIO I.

Vteri strangulatio ferocißima, à peregrina causa prognata.

ACcessimus aliquando plures Medici, ad curandam fœminam catarrhosam perpetuò, & subinde per interualla acerrimè vteri strangulatu oppressam, quæ etsi nupta esset, & viri consortio frueretur, menstruaque ritè, tempestiuéque responderent, tamen bis, ter, quater in septimana, nullo aut diei, aut horæ obseruato ordine tanta violentia toto corpore artus omnes vibrabat, manus intorquebat, & aphona, sensibus omnibus tam internis, quàm externis priuata, stertorem in faucibus difficilem, non sine attoniti morbi metu edebat, modò facie decolor, modò purpureo colore valde suffusa, vt sine pulsu vllo è viuis excedere videretur. At post dimidiæ horæ spatium, paulatim colorem naturalem recuperabat, sudore subfrigido per totum corpus effuso, & loqui incipiens, omnium quæ gesserat, recordabatur, è cuius vtero humiditas quædam effluebat lentè, accessione inclinante. Hanc plures Dæmone oppressam, alij spasmo, palpitatione, aut Epilepsia correptam esse putabant, quibus morbis venenatum humorem, tetrum vaporem in cerebrum expirantem occasionem præstare credebantur ipsi. Alij refrigerationem vteri, spermatis corruptelam, humorem quendam crassum, & veluti seminalem, in vtero corruptum, & grumosum esse sibi persuadebant, ob quas causas fœminam vteri strangulatu laborare contendebant. Illi pluribus, tentatis ac variis præsidiis toto anni vnius curriculo celebratis, profecêre nihil. Ecce vno die cùm sanam se esse putaret, morbi huius ferini causa tandiu delitescens apparuit breui: cùm enim se recreandi causa æstiuo tempore, sub ardore caniculæ, in tepidum aquæ lauacrum ingrederetur, pruritum vehementem primò in vtero, mox subsultum mirum, & palpitationem quandam in ore vteri persensit, digitósque in vteri sinum intrepidè immittens, chordam, seu funiculum crassum inueniens, magno conatu & vi, extrà euulsit lumbricum teretem, crassum, colore albissimum, palmi magni longitudine, viuidum adhuc, & in spiras sese inuoluentem; quo viso stupefacta in animi deliquium incurrit, at vini pauxillo refocillata, ad se rediit. Verme excreto ab omnibus malis in posterum immunis euasit, & à vermibus præseruata, potu communi parato ex aqua, in qua dictamnus, & Rhabarbarum per noctem madebat. Nec mireris: non enim est nouum, vermes in vtero enasci. Nam in eo illos progigni fatetur Hippocrates, *lib. 7. epid in Historia filij Cydis*, qui suo venenoso, tetróque vapore in partes superas, principésque exhalante, non solùm vteri strangulationem, verùm alias magis lethales, ferinásque ægritudines, ob consortium quod habet vterus cum illis, imò & mortem excitare, auctores grauissimi vnanimiter contestantur.

OBSERVATIO II.

Vteri suffocatio ab infrequenti causa originem ducens.

EXemplum inauditum propono, non solùm strangulationis vteri, quæ nonnunquam, etsi raró, ab aliis causis præter semen retentum, & sanguinem menstruum coërcitum oriri potest, sed ad rei admirandæ nouitatem palàm faciam. Laborauerat quadragenaria fœmina mensibus septem, animi deliquio, quod ex interuallis cardiogmos comitabatur, adeò vt assumptos cibos illicò vomitione reiiceret. Et licèt menstrua suo tempore decurrerent affluenter, tamen secundo mense, bis, térue tremore quatiebatur totius corporis, qui sudore subfrigido vniuersali cessabat perpetuò. Tertio mense vterus accreuit in aliqualem molem; quare obstetricum iudicio in grauidationis suspicionem incurrit. Quarto mense eleuato vtero in maiorem molem, vterinis symptomatis misertrimè opprimitur: Sæpius enim in die syncope affecta, respirationis difficultate, corporis refrigeratione, & motu inordinato, torpore, sensus & motus priuatione quatiebatur immaniter, cum metu, tristitia multa, & somno profundo. Hæc ad se rediens, ex pube vapores ascendere ad cerebrum, & præcordia versus, qui oculis caliginem, & corpori torporem inducebant, manifestè se præsentire dicebat. Tandem cùm Medici plurima pro vteri strangulatu machinarentur auxilia, & omnes eam grauidam esse putarent, cùm vterus in maiorem molem continuò accresceret. Ecce vna die, pubis infando, crudelíque dolore cruciata, ac si inguina perforarentur, summa cum angustia, anxietate, cordis tremore, sudore frigido, exanguis, pallida, sine voce, sine sensu, sine pulsu, eiecit per vterum frustum carnis nigrum, solidum, compactum, cydonij mali prægrandis magnitudinem superans, aculeis rotundis, paruis, extrà protuberantibus circumseptum, quo expulso, illa quæ pro deplorata erat habita, à morte, & à strangulatu vteri conualuit.

OBSERVATIO III.

Pro præseruatione ab vteri strangulatu, pilulæ Hystericæ præstantißimæ.

CVm vteri strangulatus à semine retento, menstruo suppresso, humoribus virulentis in vteri capacitate, inundantibus, aut aliis malignis ichoribus ortum ducit, Medici in vacuando toto, roborando, & mundando vtero omnem calculum imponunt, ne iterum in eundem morbum relabantur fœminæ. Mihi inter tot præsidia hoc satis fuit in vsus similes. Si enim illæ, vnam, aut binas pilulas per mensem, tribus horis à cœna assumpserint alternis diebus, proculdubio sanitatem accipient.

℞. *Agarici elect.* ℥ iv. *elaterij præparat. esulæ. an.* ℈ ß. *spicæ nardi, mastich. rosar. rubear. cinnamomi, an.* ʒ. ß. *aloës* ʒ. j. ß. *iridis Florentiæ*, ℈ j. *castorij, ammoniaci, galbani, sagapeni, an.* ℈ j. ß. *myrrhæ, croci, an.* ʒ j. *stibij præparat.* ℈ j. Cum succo Matricariæ, Mercurialis, & aqua vitæ, fiat Magdal con, & seruetur vsui.

CAPVT XVII.

De Vteri procidentia.

Definitio.

VTeri procidentia, est vteri ad inferiores partes prolapsus. Quum enim vteri corpus per fœminæ pudendum erumpit, & pendens prædicta figura conspicitur, vteri procidentia appellatur. Et licèt vterus, antè, retrò, supernè, infernè, vinculis vndique sit ligatus, tamen procidit, non quòd ex toto à ligamentis solutus prolabatur, sed quia illis laxioribus factis, facilè sponte sua vsque ad illam partem demittitur.

Causa.

CAusæ, aliæ sunt internæ, externæ aliæ. Hæ plures sunt, vt exercitium immodicum, oneris grauis gestatio, sternutatio frequens, percussio supra vterum, vociferatio magna, strepitus ingens, venus assidua, maximè post partum, aut in purgatione ipsa, terror, lignorum sectio, saltatio vehemens, casus ab alto, pedum ac lumborum frigus. Internæ causæ sunt, vteri inflammationes,

mationes, soluta vnitas, humiditas excrementitia membranas vteri relaxans, quibus laxatis vterus proprium situm non seruat; & hæc causa est omnium frequentissima, præsertim si præcessit vita otiosa, vsus alimentorum frigidorum, ex quibus excrementorum crudorum copia gignitur. Huic etiam malo originem præbent praua fœtus extractio, violenta secundinæ depulsio, spiritus cohibitio, plaga, partuum frequentia: omnia enim hæc vterum dilacerant, membranas disrumpunt, ligamenta soluunt, & vterum ad inferiores partes præcipitant.

Signa.

Signa notissima sunt: Nam vbi obstetrix locos muliebres tangit, adest in vteri ostio grauitas, & tumor oui forma, sed varia, pro affectus vteri, & colli eius amplitudine. A tumore vteri, stercus, & vrina supprimuntur, rectum intestinum, & vesicæ collum comprimente. Febris comitatur, sanguis plurimus erumpit, premit dolor magnus partium, quibus connectitur vterus, putà, ilium, lumborum, ossis sacri, hypogastrij, & pudendi. Si ligamenta mucore multo laxata sint, indolenter excidit, præcessit victus ratio humidior, nudos diu fœmina in frigida continuit pedes, vel aërem frigidiorem admisit, seu fluente menstruo, seu puerperio.

Præsagium.

Licèt omnis mutatio situs in vtero, pessima sit, & grauissimorum morborum prænuntia; non solùm enim fœminæ steriles fiunt, & ingratæ viris, verùm persæpe intereunt: tamen ex vteri procidentia non ita fœminæ decedunt; nam quamuis totus prolabatur, & putrilagine affectus liuore occupetur, amputatione curatur: mulieres enim sine vtero viuere possunt, vt posito exemplo ostendimus ex priscorum mente, *lib. 3. Hist. Princ. Med. in com. Hist. 7.*

Curatio.

Triplex in hoc affectu medendi ratio insurgit: Prima, quæ vterum ad proprium locum reducit. Secunda, quæ reductum tuetur, & efficit, ne iterum decidat, remota causa, quæ prolapsum excitabat. Tertia, quæ vterum in propria sede confirmat. Circa primam mulier collocanda est supina, pedibus elatis. Si vterus tensus sit, aut renitens, emollientibus fouendus. Si vesica, aut intestinum rectum, inter quas partes vterus sedem sortitur, sint repleta, vrina prouocanda, fæces proliciendæ. Si flatus has partes induret, & reductioni ineptas reddat, fomenta flatus dissoluentia admouenda, fœtida vtero applicanda, odora naribus apponenda. Cucurbitulæ scapulis, & supra vmbilicum affigendæ.

Circa secundam curandi rationem, eam medicationem efficies, vt si corpus fuerit plenum, sanguinem mittas, vel superabundantes humores euacues. Sed quoniam ferè excrementitia humiditas est in causa, vt labatur vterus, idcircò pituitosos humores expurgare, & vterum exsiccare oportet leuiter, & paulatim, ne tota humorum copia in partes inferas confluat. Quare tutius est ex interuallis vomitum ciere, & clysteribus vti qui calefaciendi, & exsiccandi sortiantur vires. In quem vsum vtiles sunt insessus exsiccantes, inunctiones, suffumigia ex Lauro, Betonica, Aniso, pauco Cinnamom. Ligno aloës, Rosmarin. Puleg. Absinth. Si caput ad vterum humiditates demittat, fontanella in brachio, vtilissima. Exsiccantur humiditates serosæ balneis naturalibus, sudoribus ex ebeno, exsiccante victu, & aliis quæ calefaciunt, & exsiccant.

Circa tertiam curandi rationem, vterus in suo situ reductus retinetur, ne recidat, roborantibus, adstringentibus, & firmantibus vterum. Quare parabis pessulos exsiccantes, vnguenta, emplastra, cataplasmata, insessus, quæ similes vires sortiantur, quorum plurima cùm *suprà cap. de immodica menstrua purgatione* sint descripta, quæ exsiccant, & vterum confirmant, ad eum locum lectorem remitto.

OBSERVATIO.

Ad firmandum vterum in situ suo, emplastrum excellens.

Est mihi pro procidentia vteri firmum experimentum de emplastro hoc, quod pectini, & lumbis appositum, mirificè vterum roborat, confirmat, humiditates exsiccat, & ipsum retinet in situ suo.

℞. *Summitat. rubi, folior. myrti, folior. lentisci, an.* M ij *hypocisthid.* ℥ ß. *fol. cyperi,* M. ß *nucum cupressi,* ʒ iv. *centaurij minor. rosar. rubrar. flor. an. flor. camomil. anethi, saluiæ, an.* P. j. *absinth. Pontici,* M ß *gallar. bistortæ, bursæ pastoris, an.* ℥ iij. *sang. draconis, lapidis hæmatitis, an.* ʒ iij. Coque in vino rubro, priùs ter chalybeato, quod sit satis, ita vt remaneat ℔. ß. adde *Olei mastichini, & myrtin. an.* ℥ iv. *terebinth.* ℔. j. Coque iterum tandiu, quovsque absumatur decoctum cum oleo: Iterum adde *Thuris, galbani, styracis, picis siccæ, an.* ℥ ij. *mastich.* ℥ ß. *pulu. consolid. maioris,* ʒ iij. *sem. lauendulæ, coral. rubri, myrtillor. an.* ℈ j. *ambari,* g̃. viij *moschi,* g̃ v. *ladani,* ℥ ß. & secundùm art. fiat emplastrum, & super corium tenue arietinum extendatur.

CAPVT XIV.

De Vteri inflammatione.

Definitio.

Vteri inflammatio, est tumor in vteri substantia, ex sanguinis affluentis copia prognatus. Hac ratione distinguitur à tumore vteri, qui fit in hydrope, ex flatu, scirrho, & alia quauis substantia mucosa, quæ vterum in maiorem molem eleuare potest: Nam hoc loco, nomine inflammationis, non siccam, sed eam quæ fluxionis sanguineæ soboles est, intelligendam puto, cæterarum inflammationum instar, quas dolor, tensio, rubor, calor exurens comitantur, quam inflammationem, phlegmonen Græci appellare consueuerunt. Inflammari ergo potest vterus ex quolibet humore, cum sanguine exuperante permixto, hàncque accidere in parte antica, postica, superna, fundo, ceruice, certum est, & inter omnes antiquissimi auctores Moschio, & Cleopatra confirmarunt.

Neque instes, vterum frigidum esse, neruosum, vel fibrosum, dissitum à fonte caloris, in quo flatus redundant, mucosi humores crudi, pituitosi, proptereàque frigidis morbis esse obnoxium: Nam vterus venas grandissimas habet, *6. epid. sect. 5. com. 14.* quæ sanguine sæpissimè turgent, & per vterum menstruæ purgationes typicè statis mensibus decurrunt: à quo sanguine, vel abundante in ipsis venis, vel menstruo retento, vitiato, putrefacto, inflammatio frequenter emanat.

Causa.

Ex sanguine feruente ac tenui, per exiles venas à caua delapso in vterum, vel ex menstruo retento, & putrefacto, huius partis fieri inflammationes quotidiano

exper

experimento compertum est: Si enim vterus, pars recipiens, debilis est, iecur squalidum, igneum, corpus plurimo sanguine redundet, quis dubitat ab affluente copioso sanguine in vterum prolapso, concitari inflammationem posse, sicut quando vel menstruus sanguis à toto nimia copia excurrit, vel suppressus & maximè à partu non ventilatur, sicque prohibitus difflari putrescit, & phlegmonem concitat? Quare causa primaria interna est plenitudo sanguinis, vel vniuersalis in venis, vel particularis in vtero existens.

Vtrum autem à semine retento per se vteri inflammatio possit concitari? lis, & controuersia est maxima inter auctores. Annuunt Arabes, & præsertim Auicen. 21.3. *tract.4. cap.10. Et quandoque fiunt apostemata in matrice propter eleuationem spermatis, &c.* Si enim turgeat semen in vtero, retineatur, & putrescat, quis dubitare poterit ab eo copiosè adaucto posse fieri inflammationem? Dic, quòd etsi hoc verum sit, tamen vera inflammatio à solo semine retento, vel putrefacto concitari non possit, cùm hæc per se à copioso sanguine originem ducat. Verum quidem est, ab hoc fonte, conuulsiones, suffocationem, & alia grauissima damna emanare, non tamen vteri tumorem. Cum hoc tamen negandum non est, ex accidenti hoc effici posse: si enim semen suapte natura calidum, in vtero affluenter redundans, titillet, irritet vteri facultatem ad expulsionem sui, & dolorem accersat, humor ex toto confluit ad ipsum, ob dolorem, calorem, & debilitatem; quare concurrente humore ob causas dictas, phlegmones principium aderit. Hac ratione ex fœda, virulentáque alia substantia, in ipso vtero impacta, gigni posse tumorem vteri est verisimile. Externæ causæ apud Auicennam, sunt saltus, percussio, concubitus immodicus, partus laboriosus, abortus, flatuum copia, exercitium immoderatum, frigiditas nimia; hæ enim vel dolorem inferendo, vel retinendo excrementa, ex accidenti inflammationi generationem præstant, cùm fluxionem simul accersant.

Signa.

Signa elegantissimè proposuit Hippocrates, *lib. 2. de morb. mulier. num. 10. §. Si verò vteri inflammati fuerint, &c.* De quorum numero sunt ardores, ac dolores in locis muliebribus percepti, præsertim lumbis, pectine, & toto ventre. Adest capitis dolor, delirium, profundus, somnus, colli conuulsio, ceruix, multis tenuibus venulis instar telæ aranearum variegata. Venter nunc durus, nunc mollis, interdum tumidus apparet. Vexant vomitus, & animi deliquia, Febris est acuta, valida, vehemens, ob maximum consensum vteri cum corde, ex Gal. 6. *epid. sect.* 1. *com.* 2. & 3. *prorrhet. com.* 27. & 6. *epid. sect.* 5. *com.* 14. §. *Calidas autem vehementésque febres ex vteri phlegmone accendi, neminem in artis operibus versatum præterit, quia vterus plurimas, grandissimásque venas habet, in quibus, aut prope ipsas, si sanguis putrescat, febrem succendi de synochorum genere est necesse.*

Ægræ grauissimo capitis dolore torquentur, in sincipite maximè, quoniam vapores à putrescente sanguine elati cerebrum distendunt, lancinant, & premunt. Si sit inflammatio in parte anteriore, dolor magis pectinem infestat, & vrinæ supprimuntur, vesica enim ab inflammato vtero comprimitur. Si in posteriori parte consistat, lumbi dolent, ardent, retinentur fæces. Si afficiuntur latera, inguina apparent dura infirma. Si in vteri ore progerminet, hæc pars tactu percipitur dura, rigida, ardens. Speciem verò humoris ex signis facilè percipies, quæ vnumquemque humorem redundare in corpore significant, de quibus sæpe plura in superioribus capitibus protulimus. Si verò in suppurationem vergat, ex signis puris fientis cognosces manifestè.

Præsagium.

Morbus hic grauissimus est, lethalis, & periculosus. Ea tamen inflammatio, quæ ceruicem obsidet, faciliùs curatur; quæ totum vterum occupat, nullo modo; quæ fundum, seu sinum, difficillimè: Nam ex iis febres validæ & perurentes, delirium, conuulsio, eas tandem ad interitum deducit, maximè si erysipelatosa affectio sit, vel fœmina grauida.

Curatio.

Supposita optima victus ratione, quam in cæteris inflammationibus obseruandam esse prædiximus, enitendum primò, ne inflammatio augeatur; quod opus cùm multiplici præstari possit præsidio, nullo alio promptiùs quàm venæ sectione perficitur: sed in hoc remedio stabiliendo Galenum fuisse discordem rentur plures, quare quærendum: *Vtrùm in hoc affectu commodius sit venam secare in brachio, vel in crure?* Nam *lib. de venæ sectione, cap.* 18. §. *Porrò vteri inflammationes, magis etiam quàm renum, à venis in crure sectis iuuantur:* & *lib.* 13. *meth. cap.* 11. idem confirmat, §. *Renibus verò, & vesica, & pudendo, & vtero sic habentibus, quæ in cruribus sunt sita, ac præcipuè quæ circa poplitem sunt; sin minus, eas quæ iuxta malleolos, &c.* Contrà suadet faciendum, *lib. de humorib. com.* 13. §. *Itaque si dextra vteri pars malè affecta sit, è dextro brachio, dextróque crure mittendus sanguis.* Hac enim ratione auertitur sanguis, ne in inferas partes possit delabi, quod est axioma vniuersale Galeni, latum 13. *meth. cap.* 6. §. *Quippe præceptum in contrarium reuulsionis in omnibus talibus commune est. Neque igitur cùm vel circa sedem, vel aliam huic vicinam partem phlegmone incidit, aluum deiicies: neque cùm in vesica, vel cole, vel renibus est cœpta, pharmaca quæ vrinas prouocent, bibenda dabis: nec si mulieri in vtero, vel pudendo insedit, menses huic prouocabis, sed ad partes quæ maximè longinquæ sunt semper reuulsionem facies, æstimata scilicet tum phlegmones magnitudine, tum corporis totius statu.* Subscribunt Paulus, & Aëtius *proprio cap.* qui in vteri inflammatione potiùs à cubito, deinceps à talo sanguinem fundendum imperarunt.

Dic, quòd cùm ex decreto Galeni 13. *meth. cit.* in curatione phlegmones prior sit reuulsio vacuatione, idcircò primò prouidendum est causæ fluxionis, haudquaquam parti recipienti. Quare manifestè conciliandus Galenus cum seipso, dum in vno loco in initio inflammationis sanguinem esse mittendum è brachio iubet, reuulsionis causa; in alio, è poplite gratia vacuationis, aut deriuationis, ab inferis partibus secandam esse venam sibi persuasit. Hanc solutionem ipse enodat, dum 10. *sec. loc. cap.* 2. in coxendicis dolore primò in cubito, deinde in talo venæ sectionem celebrandam monet, nî à menstruo suppresso, aut post partum ingruat affectus, tunc enim semper in talo ferienda vena. Quòd si vires debiles sint, aut exigua inflammatio, vel plenitudo parua, tunc dorso cucurbitulæ humidæ affigendæ, ex Aëtij decreto. Purgatio rarò offerenda, quoniam defert ad infimas partes humorum momentum. Quòd si expurgantibus vti necessitas cogat, ea sint lenia, & iam eunte inflammatione in declinationem, præmissis præparantibus syrupis, quæ prædominantis humoris acrimoniam contemperent.

Vniuersalibus vacuationibus celebratis, ad ea præsidia accedendum, quæ parti tepida apposita affluxum humorum impedire possunt, vt sunt aqua Plantag. Solani, Ros. Endiu. cum sanguine draconis, aut boli armeni: & si dolor vrgeat, misceantur cum oleo Ros. Ouorum farina hord. fabar. cum decoct. Maluar. Violar. ex quibus cum succo plantag. vel solani, vnguentum parabis, vel Cataplasma. Si verò dolor vrgeat, accedes ad oleum papauer. adipem anserinum, butyrum insulsum

oleum Violar. Lac muliebre, albumen oui, coriandrum viride, aquam Arnoglossæ. Vel parabis insessus ex decoct. Maluar. Fœnug. Sem. Lin. Rof. Cap. Papauer. hord. affuso lacte. Si declinauerit inflammatio, vtere resoluentibus. Si in suppurationem vergat, suppuratio adiuuanda, velut in aliis inflammationibus sæpius prædiximus. Rupto abscessu, abstergentibus vtendum, si pus vrinæ admixtum exeat, intra vterum ea infundere oportet; si autem per rectum intestinum pus excernatur, abstergentia clysteria summè prosunt, velut in dysenteria administrari solent.

OBSERVATIO.

In inflammatione vteri, cucurbitula, scarificata super pubem, remedium celebre.

ET si Medici, edocti à Galeno in locis multis, solùm in pleuritide, pulmonia, inflammatione hepatis, ventriculi, lienis, cucurbitulam scarificatam imponendam consulant, sufficienter priùs vacuato corpore, vt causa coniuncta elidatur foras, tamen in inflammatione vteri ob eundem vsum, esse vtilissimam, non semel adinueni. Cùm enim fœminæ dolores paterentur immanes infra vmbilicum, quos tumor in eadem parte, vigilia, febris ardens, anxietas, paraphrenitis, lingua fuliginosa, exusta comitabantur; neque hæc symptomata sæua, tot vacuantibus, & aliis cederent auxiliis, vt apponeretur cucurbita magna super pubem, vel in parte in qua tumor magis percipiebatur, derasis priùs pilis, imperaui, idque cum scarificatione multa: qua vacuatione celebrata, lochia emanarunt copiosè, & illæ symptomata mitiora expertæ sunt. Hac ergo sarcina ex viciniori loco deposita, paulatim paucis applicitis conualuere.

CAPVT XV.

De Regimine prægnantis.

QVæro primò: *Vtrùm morbi grauidarum sint graues, difficiles, lethales*; De regimine prægnantis Medicus debet esse valde solicitus; si enim ordinem, & modum quo ipsa debet gubernari, negligat, atque contemnat, ipsa his præceptis orbata, maiora pericula inposterum experietur, grauibúsque morbis oppressa, vel abortum faciet, vel occumbet. Vt verò toto animo, cura, ac diligentia hac præcaueat, æstimet priùs necesse est, quàm funesti, diti, & insuperabiles sint ipsarum morbi, quos, quum semel apprehenderint; tam difficile est curare, quàm esse Medicum, adeò intricati, horribiles sunt, & exitiales, vt in eorum curatione per quam viam, & semitam Medicus ingrediatur, penitus ignoret.

Hanc grauitatem, periculum, ambiguitatem faciunt plurima. Cùm enim menstruus sanguis, virulentus, & malignus natura suapte, tot mensibus retineatur in vtero, in quo tanquam carcere quodam circumscriptus non rectè ventiletur, & sic putrescat, & in veneficam abeat naturam, nil mirum si plurimos morbos excitet terribiles, ac insuperabiles, quorum sæuitiem coërcere, & retundere, aptis accommodatísque præsidiis difficulter possumus.

Acuti morbi triplici curantur auxilio, venæ sectione, purgatione, & recta ratione victus. De primo auxilio agendum. Hoc non ea securitate, sicut in aliis potest administrari: nam sicut affectus remedium est, sic illarum vires exhaurit, cùm alimentum fœtui detrahat. Quare antiqui in illis, hoc auxilij genus tantopere pertimescebant, & magis si fœtus sit maior. Hinc fit vt non extracto sanguine, pro plenitudinis, & morbi ratione morbus insolescat, & fœtum, vel matrem interimat. Quòd si ob fœtum, vel deiectas vires, ex alia parte sanguinem mittere tentes, præterquam quòd parum iuuabis, in grauiora damna eas conicies: si enim ex mariscis sanguinem exhauriendum cures, extracto à viciniori loco sanguine, fœtum præcipitas, exanimas, & abortum concitas: si cucurbitas scarificatas dorso affigis, terres ipsas, vnde metu perculsæ fœtum sustinere nequeunt, imò ipsum intempestiuè excludunt.

Purgatio in illis celebrata etiam sua habet incommoda. Hæc perturbat, exagitat, mouet, licèt sit clemens, & in modica quantitate oblata; emollit enim acetabula, quæ laxiora facta fœtum non sustinent. Si sit violenta, & pharmacis fortibus parata, febrim concitat, irrequieto cursu humores, huc & illuc furibundè per corpus impellit: fœtum interimit, calore, amarore, & attractione noxij humoris ad vterum: demum abortus est causa. Ob hanc rationem, solùm à quarto ad septimum mensem, turgente materia prisci expurgandas esse grauidas monuere in edictis. Denique si per aliam regionem medicationem moliaris, nempe vomitum, violenter corpus perturbas; si per clysterem lenem, fœtum præcipitas; si per validè attrahentem, in ea damna illas coniicis, quæ ex medicatione oriri prædiximus.

Victus ratio in morbis acutis tam necessaria, in illis administrari nequit, ne fœtus nutrimento suo defraudetur: quare Medicus non potest in illis vti parco victu, qui licet sit fœtui salutaris, debilitat vires, corpus inanit, fœtum exanguem reddit, qui cùm non possit à matre sustineri, nec nutriri, necesse est vt ruat in deterius, & maximè, si sit maiori qui maiori alimento indiget.

Deinde plura sunt, quæ morbos grauidarum ad curandum difficiles reddunt: neque enim huius difficultatis ramedia in causa sunt, quòd pro morbi indigentia non possint administrari, sed alia latent abscondita, quæ ipsos graues faciunt, ac ferinos: ipsæ enim cùm vtero ferunt, non exercentur, viuunt in otio, & vita sedentaria, & maximam crudorum succorum copiam accumulant. Hæc est causa, ob quam Arist. 4. *de animal. generat. cap.* 6. bruta vtero gerentia magna ex parte optimè valere asserit, quia exercitio omnem praui humoris colluuiem absumunt.

Accedit copia alimentorum praui succi, quibus illæ malacia, & alio deprauato appetitu laborantes, per totum grauidationis tempus, intemperanter, & intempestiuè vescuntur. Deinde fœtus dulcissimo sanguine nutritur, deteriore relicto, qui cùm longo temporis spatio sit retentus, putrescit, totum corpus, etiamsi rectè à natura gubernetur, citò inquinat, & odore suo prauo spiritus fœdat, vires prosternit, fœtum perturbat.

Quid dicam de animi pathematis, quibus ipsæ multoties inopinatò subiiciuntur; nam irascuntur, timent, facilè in varias figuras, audito quopiam nuntio, permutantur, mærent, tristantur, à quibus omnibus commouetur corpus, spiritus euanescunt, corpus contabescit, sanguis aduritur, febris concitatur, quæ ob apparatum in corpore præexistens, sæpe in malignam, alteriúsve conditionis sortem degenerat, & fœtum vel acutie, vel diuturnitate interficere nata est.

Ex his discant Medici, quo in periculo versentur, quum morbos grauidarum curandos assumunt, sempèrque cautè & maturo consilio remedia in illis celebranda curent, quoniam *mulierem grauidam capi aliquo acuto morbo lethale* dicebat dictator summus 5. *Aph.* 30. ex ipso enim exitium expectandum, & funesta mors, ita vt *lib.* 1. *de morb. n.* 3. de earum salute desperet Hip. dum sic

sic ait: *Si mulier vtero gerens, peripneumonia, pleuritidē, phrenitide, aut ardente febre corripiatur, aut erysipelas in vtero fiat, necessitatem habet, vt ab ipsis perimatur.* Quo pacto diuinus Hippocrates, ceu rarissimum exemplum affert, 1. *epid. sect. 3. text* 30. cuiusdam vtero gerentis in littore decumbentis, quæ cùm atrocissimo laborasset morbo, sæuissimis stipato symptomatis, citra matris, ac fœtus perniciem, decimo quarto die, ab eo absolutè immunis euasit.

Quæro secundò: *Vtrùm in grauidis aluus prouocanda?* Ex superioribus ratum fit, ac manifestum, de nullo alio statu fœminarum Medicos debere esse magis solicitos, quàm de illis quæ vtero gerunt. Quapropter omni vi, ac studio contendendum est, vt ipsæ in omnibus rebus non naturalibus ordinem seruent, vt hoc modo gubernatæ, in optimáque symmetria constitutæ, occursantibus iniuriis minùs fiant obnoxiæ, & imminentibus malis esistere possint.

Quoniam verò Auicenna 21. 3. *tract. 2. cap. 2. de regimine prægnantis*, plurima præcepta docet, quæ ad præseruationem illarum à plurimis morbis, summè sunt necessaria, idcircò in hoc capite huius auctoris mentem interpretabimur apprimè, & alia addemus ex Medicorum sensis, quæ tanti auctoris mentem illustrent, ac exornent.

Proponit ergo Auicenna primum præceptum hoc modo: *Oportet vt assiduent lenificationem suarum naturarum, semper cum iis quæ leniunt cum æqualitate, sicut sunt Alesfidabegi pinguia, & sicut siracost, quum stringitur natura valde, &c.* Plurima mala propinat ventris suppressio, nam ab excrementis retentis eleuantur halitus ad caput, cæterásque partes principes, qui ipsas premunt, ac lancinant. Ex iis oritur cephalalgia, oculorum caligo, vertigo, & alia miseranda mala eueniunt, maximè in vtero gerentibus coërcita alui excrementa interdum abortum concitant, magno enim cum abortus periculo aluus supprimitur: fæx enim indurata, magno, vt pelli possit, indiget qnixu, quo frequentissimè disrumpuntur ex vinculis aliqua, ac sanguis prosilit, & hac ratione abortus timendus, præsertim in iis quæ iecur sortiuntur siccum, & igneum, à cuius immodico calore absumpta humidiori parte indurantur; qua ratione ex tenesmo subsequi abortum, *lib. 5. Aph.* 49. firmauit Hippocrates.

Offerenda ergo illis in hunc vsum lenientia, cum præmeditatione summa, & his roborantia, & odorifera permiscenda, vt robur partium conseruemus, quibus ex internallis vtendum, ne fortè ex lubricantium vsu cotyledones possint humectari, & laxiores factæ fœtum, vt decet, continere nequeant. Leuissima sunt pruna Damascena saccaharo condita, passulæ Corynthiacæ sacharo respersæ. Aqua hordei Syrupo Rosar. vel violar. ex plurib. infus. permixta. Oua sorbilia, beta, Malua, Mercurialis decoctum cum saccharo. Lactis serum, in quo per noctem flores cardiaci madescant, adiecto anisi momento. Quòd si his venter non respondeat, vtere manna, bolis ex pulpa cassiæ paratis, adiecto rhéo: aut clysteria conficienda ex pingui iure auium, adiecto saccharo rubro, butyro insulso, oleo amygdal. dulcium, axungia suilla, vitellis ouorum; quibus si non excitetur, aluus, mannam adiicies, aut syrupum ex multiplici violar. infus. paratum, catholicum. Si verò tormina vexent, aluúsque vehementer tenitatur, non dubitarem radicem polypodij, cum mondico aniso, in iure auis, vel galli veteris incoquere, vt hoc modo natura irritata muneris sui non obliuiscatur.

Quæro tertiò: *Vtrùm grauida exercitanda?* Respondet Auicenna *loco cit.* hoc modo: *Et occupentur exercitiis temperatis, & deambulatione tenui absque superfluo. Superflua enim abortire facit, & illud ideò, quoniam ipsæ replentur, propter illud quod accidit eis de retentione menstruorum.* Ex quibus verbis totam litem euanescere putamus: qui enim exercitium reprobant, quia calefacit, inflammat, debilitat, spiritus resoluit, febrem concitat, sitim mouet, & multoties præcipitato fœtu, abortus est causa, de nimio exercitio, aut intempestiuo sunt intelligendi: nam moderatum, excrementa resoluit, quæ ex fœminarum, & præsertim grauidarum otio, & vita sedentaria colliguntur, vires leuat à superfluitatum retentarum copia oppressas, coctionem meliorem procurat, distribuit sanguinem, & spiritum, quibus ad membra feliciùs accedentibus, harum partium viuacitas recreatur.

Ergo in illis fugienda omnimoda quies, cruditatem enim parit, & ligamenta laxat. Ad otium fugiendum, exercitia lanificij optima sunt. Non exercitetur primo mense fœtationis, sed frictione brachiorum, & partium superiorum vtatur: quoniam vt bellè dictabat Galenus 4. *Aph. 1. cum vtero fœtuum connexus, eandem habent proportionem, quam fructus cum plantis. Hi siquidem in prima generatione debilioribus pediculis continentur, & ideò facilè decidunt, quando vehementior ventus ipsos concusserit; postea verò aucti difficilem habent à plantis dissolutionem sicut rursus cùm perfecti sunt, sponte sua sine vi extrinseca decidunt. Eodem modo & conceptus, in primo quidem tempore seminis iniectionis, si quando saltare contigerit mulierem, aut in lubrico cadare, siue quouis alio modo, vel secundùm animam, vel secundùm corpus moueri vehementiùs, facillime disrumpuntur: sic etiam quando iam perfecti sunt: tempore verò intermedio firmiorem habent coalitum, quare mulier vtero gerens potest tunc fortiores motùs sustinere sine fœtus offensione.*

Ob hanc ergo causam in primo mense, nullo modo exercitatio permittenda. Secundo rara, & lenta concedenda. Tertio expeditior celebranda. Quarto, quinto, & sexto, sine timore moderato exercitio per planum, non accliue, aut decliue iter, est vtendum. Vitandus cursus. Saltus omnino interdicendus, hic enim ad abortum est opportunissimus, vt proprio exemplo psaltriæ, *libro de nat. puer. numer.* 4. ostendit Hippocrates, maximè qui retrò fit, & vno pede agitur. Cauenda concussio super ventrem. Fugienda vociferatio. Risus vitandus, præsertim immodicus; mutua enim pectoris contractione, & dilatatione, natura impellitur versus partes inferas, & compresso vtero, fœtus intempestiuè excernitur. Ob hanc causam sternutamento vti non debet, neque nares violenter emungat, tussiat, neque onera leuet, equo, aut curru vehatur, duris sellis insideat, cymba non feratur, etsi procellæ non infestent; ex his enim motibus corpus conturbatur, 4. *Aph.* 14. & ligamenta eo tempore non ita firma, dilacerantur, atque rumpuntur.

Septimo mense, & octauo, & vsque ad dimidium noni, detrahere de exercitio conuenit; minus enim moderato instituendum est, ne vincula quibus nectitur infans, iam propè maturescentia, & teneriora facta, disrumpantur. A noni verò mensis dimidio vsque in partum, exercitium intendere oportet, quoniam tunc robustiora sunt vincula, fructuum instar, qui quum maturi sunt, pediculo sunt alligati, tenaciter adhærent.

Quæro quartò: *Vtrùm balneum vtero gerentibus possit concedi?* Auicenna sic monet: *Quòd si superfluitates in eis multiplicentur, oportet vt assiduent balneum, namque eis execrabile est, nisi apud propinquitatem.* Docet ergo Auicenna, in omnibus mensibus, excepto in vltima parte noni, quando fœmina est partui propinqua, balneum esse reprobum, noxium, & inutile, & hoc ob causas multas dictum puta: prima, quoniam balneum debilitat vires, emollit vincula, relaxat, & ad retentionem fœtus inepta reddit; chordæ enim aqua madefactæ flaccidæ fiunt, & laxæ facilè rumpuntur. Cruditates parit, & quod peius est menstrua mouet, & fluxiones sanguinis acriter irritat, 1. *ad Glauc. cap.* 14. & *lib. de vena sect.*

Sect. aduers. Erasistrat. cap. vlt. dilatat enim vasa, sanguinem extenuat, liquat, & ad motum paratum reddit. Quando verò fœmina est partui vicina, eo vti commodè potest, maxime ab vmbilico infrà; nam dilatat vterum, ac partes vicinas emollit, vt faciliùs exeunti fœtui cedant: & si fortè ante optatum tempus ex vi balnei excernatur infans, non abortus, sed partus naturalis vocandus est, quia tempore constituto à natura exiuit in lucem.

Quæro quintò: *Vtrùm caput grauidarum sit vngendum, aut lauandum?* Auicenna sic habet: *Et non oportet vt vngantur capita earum, & fortasse accidet eis coryza, quare accidat tussis, & commoueatur fœtus, & pòst abortus.* Caput, & thoracem, aliásque partes ab extremis iniuriis in grauidis esse ab aëre frigido custodiendas, ne fortè ob distillationem, & tussim commoueatur fœtus, & concitetur aborsus, res est manifesta: nam *frigidum est inimicum pectori, cerebro, &c.* ex Hippocrate 5. *Aph.* 18. Ex vnctione enim calida, cutis spiraculis apertis, facilè externus illabitur aër, qui si semel penetret, cerebrum refrigerat, etsi æstiuus, qui licèt calidissimus, cerebro frigidior est, ex Galeno 4. *de vsu part. cap.* 9.

Sed hoc præceptum difficultatem inuoluit maximam: si enim fœmina balneo capitis miti erat assueta, cuius vi sordes siccæ, & alia capitis recrementa expurgabant, si toto tempore gestationis sit illota, lædetur planè, & in distillationem incurret: capilli enim in globos sese contorquent crassos, & crispos, & auctis sordibus cerebrum non rectè ventilatur, imò cruditates generat, & crassos succos, qui catarrhum gignere nati sunt. Vel ergo Auicennam de vnguentis rubificantibus intellige, quæ cùm acria sint, distillationes, & tusses mouent, & fœtus commotionem, & abortum concitant, quibus persæpe ad flauos, aureósve reddendos capillos ipsæ vtuntur, vel de frequenti frigida lotione, quæ suprà dicta damna concitat manifestè, ob causas dictas. Assuetæ ergo, ex longioribus interuallis, & cum custodia multa, caput abluant; insuetæ verò, quoad fieri potest, non lauentur.

Quæro sextò: *Vtrùm veneris vsus vtero gerentibus salubris sit?* Auicenna sic inquit: *Et oportet vt euitent coitum propriè.* Cur? quia à concubitu abstinentes, ab abortu, & à superfœtatione fiunt magis immunes: nam vires eneruantur, tam elaborata substantia seminis orbatæ, & fœtus defraudatur pastu suo, quoniam plurima sanguinis benigni copia in semen reparandum abit. Deinde ex percussione ventris, & corporis motione, fœtus oblæditur, & vterus ad semen virile recipiendum totus inhians, & æstuans dilatatur, & conturbatur, & maximè si celebretur primo mense, quo tempore debiliter vinculis conceptus adhæret.

Ex altera parte videtur in iis concubitus commodus, maximè si salaces sint, & coïtus flagrantissimæ, in quibus si semen retinetur, & à vitio menstrui retenti conspurcatur, ipsas in grauissima pericula impellit, & veneris illecebris prurientes, tristantur, mœrent, odio habent omnia, inappetentes fiunt, iurgiosæ, & insomnes, ex quibus eneruari vires, fœtum languescere, & debilitari est necesse. Concubitu ergo vti debet vtero gerens, moderato, & ex interuallis, præsertim transacto mense secundo, quia grauida libidinosa est, imò sola cum equa masculum admittit, dicebat Arist. 7. *de hist. animal.* & 2. *de generat. animal.* mediis mensibus concubitus minùs nocet. In principio noni cautè venus agenda, quoniam, vt scribit Aristot. 7. *de hist. animal.* 4. fœtus solent exire muco oppleti, vbi mulier hoc tempore vtitur concubitu. In fine noni, & prope partum coïtus etsi frequens, commodior est, ad partum enim præparat.

Quæro septimò: *Vtrùm grauidæ ab animi affectibus præcauendæ?* Auicenna sic prædixit: *Et oportet vt deuitent iram, & non superueniat eis quod faciat tristari, & timere, & elongentur ab eis omnes reliquæ causæ abortus, & propriè in mense primo, & vsque ad viginti dies, &c.* Plurimas esse causas inferentes abortum à Medicis sancitum est: aëris enim intemperantia frigida, corpore priùs calefacto, & humectato, illis nocet eximiè, sicut aër fœtidus, plures enim ex fumo extinctæ lucernæ abortiere, referente Arist. 8. *de hist. animal. cap.* 24. quoniam fœtor cùm ex vapore corrupto oriatur, nil mirum si hic spiritus inficiat, fœtus præsertim, cùm tenera, molliqúe carne constet, pluribus euentibus obnoxia. Odor enim bonus roborat, prauus subuenit: quare auertendæ cloacæ, sentinæ, & quiquid tetrum ex se emittit odorem.

Cauendum à teneris, solitudine, tristibus nuntiis, tonitruis, terræ motu, bombardarum sonitu, cibi repletione immodica; quoniam ventriculus grauatus, & intestina excrementorum copia onerata, vterum comprimunt mole sua: à vestibus nimis arctis; hac enim sola de causa plures compresso, & coractato vtero, & veluti suffocato fœtu abortum fecerunt. Incedat per viridaria, & loca amœna; euitet voluptates ingentes, ac animi intensos dolores, quin tranquillam vitam agat, & pacificam.

Animi affectus eliminandi, ab his enim animus diuersimodè alteratur, & ab statu naturali auertitur, ex Gal. *cap.* 85. *art. med.* & 5. *de placit. cap.* 6. §. *Quod autem cognoscere, &c.* Quo loco duplex esse principium in nobis appetitus affirmat; vnum rationale, animale alterum, seu naturale: hoc, naturæ quidem motu in propriam fertur actionem, obiecto præsente, vt videlicet causa præsente irascendi, illicò adest appetitus vindictæ, quemadmodum oblata videndi occasione, oculus videt; qui animi affectus cùm naturales sint, omnino vitari nequeunt, possunt tamen ab alio appetitiuo, videlicet rationali, corrigi, atque emendari.

Quare, si ex mente Galeni, animi immoderati affectus in vniuersum sunt coërcendi, quantò magis in grauidis, & præsertim si corrigi nequeant, vt quando naturalis appetitus, rationalem vincit, ac superat? Ira enim inflammat, febres concitat, turbat corpus, biliosos humores auget, sitim concitat, 17. *probl.* 3. quia cordis latera concutit, & motu suo spiritum, & vaporem calidum largiorem excitat. Denique succos omnes, & sanguinem incompositè mouet, ex quibus fœtus nimiùm conturbatur, & commoto calore ad partes externas, debilis fit; & eum commodè retinere nequit. Idem diuerso modo præstant tristitia, metus, timor, solicitudo, curæ, imaginationes variæ, in quibus sanguine ad corporis arcem conuolante; frigescunt viscera, minuuntur coctiones, sanguinis impeditur ad membra distributio, & arescente corpore fœtus contabescit, extenuatur, & perit. Demum grauida timore affecta, redditur melancholica & tristis, quia spiritus ex hac fuga ad cor obtenebrantur, imò omnia membra exiccantur, ita vt ad ossa perueniat siccitas, & pinguedinem, & carnem recentem colliquet, 1. *de articul.* 29. quin minuto, & conculcato calore vires debiles factæ, fœtum non retinent; quare timor animi deliquia concitat, 2. *de caus. sympt.* 5. & abortum facit, 5. *Aph.* 45.

Quæro octauò: *Vtrùm acuta grauidis offerenda?* Respondet Auicenna *loc. cit. Et oportet vt deuitent omne acutum, vt capparis.* Cibos à Græcis acres vocatos, à Barbaris acutos, à grauidarum mensis esse ablegandos, multæ suadent rationes, quoniam sapor acris omnium est calidissimus, ex Theophrast. 6. *de caus. plantar. cap.* 1. quod probat Galenus 4. *simpl.* 18. & 3. *acut. com.* 2. est enim edulium acre, quod fortiter dum gustatur, excalfacit, velut piper, pyrethrum, nasturtium, allium, cæpa, & id genus omnia. Id confirmat Auicenna *lib.* 3. *tract.* 1. *cap.* 3. qui acuti saporis substantiam, tenuem esse,

&

& calidam literis prodidit: & infrà ait: *Acutum autem est calidius, quoniam est fortius ad resolutionem, & ad incidendum.* Subscribit Auerrhoës 5. *collect. cap.* 27. §. *Quod dominatur supra acutum, est multus calor cum multa siccitate, & subtilitate, & propterea calor illius est fortior omnibus aliis.* Annuit Serapio *lib. de temperament. simp. cap.* 2. §. *Substantia acuta est ignea, & modus acuti saporis est, quòd quando gustatur, calefacit calore forti, & mordicat inter edendum linguam, & quod inuenit ex carne; & virtus eius prima, est virtus calidior omnibus aliis saporibus.*

Si hæc vera sunt, vt profectò sunt, cur ab eduliis grauidarum acuta non eliminabimus? Inflammant enim sanguinem, bilem acriorem reddunt, sanguinem qui debet esse pro alimento fœtus dulcissimus, conspurcant, cohibent aluum, reprimunt vrinam, capitis dolorem generant, suóque viroso vapore cerebrum distendunt, & superfluo calore somnum in illis tam necessarium perturbant.

Audi Ishac *lib.* 2. *diatar vniuersal. cap.* 11. *Sapor acris est calidus in quarto, eo quòd sua incensio ignea est, adeò vt cuti imposita, eam exulcerent,* 3. *de temp. cap.* 3. Neque instes, acria, vt sunt cæpæ, allia, etsi cuti admota erodant, intus assumpta hoc non efficere, imò nutrire, licèt viscera interiora omnia, molliora sint, teneriora, & calidiora. Nam *cit. de temperam. lib.* docuit Galenus, id fieri propterea quòd illa mutantur, alterantúrque, dum in ventre concoquuntur, & in venis in sanguinem vertuntur, & propterea etiam quòd vno loco non permanent, sed in multas partes diuisa quoquouersum feruntur. Addit & quòd non solùm multis succis miscentur, sed etiam cibis cum quibus sumuntur. Ad hæc, quòd celeriter eorum & concoctio, & partium separatio perficitur, ita vt quod conueniens in eis est, assimiletur; quod superuacuum & acre, per aluum, vrinam, & sudorem excernatur.

Quamuis autem acria edi possint, illa scilicet quæ dulcem quandam obtinent qualitatem admixtam, 4. *simpl.* 18. tamen in his adest nocumentum non exiguum, quòd capiti cuncta infesta sint, eidémque negotium facessant, quia calor ascendens sursum humores defert, quod Theophrastus significauit, 6. *de caus. plant. cit.* dum ait, *acrem saporem esse, qui deliquandi, aut mordendi vim habet, aut qui calorem humoris participem loco superno excernit.*

Hinc Zoar *lib.* 1. *Theïzir, tract.* 8. *cap.* 22. omnibus acutis, siue cæpis, siue alliis peculiare esse dicebat, caput fumis, vaporibúsque replere; quare visui potissimùm nocent, & materia existunt cæcitatis. Et deinceps *in hoc libro, tract.* 9. *cap.* 8. sic inquit: *Necesse omnino est, vt prohibeas in omni specie epilepsiæ, & in omni accidente malo, cerebro superueniente, allium, & cæpam, & his similia, quoniam proprietatem habent magnam cerebrum perturbandi.* Auicenna 33. *tract.* 1. *cap.* 1. sic confirmat: *Acuta, sicut porrum, oculis nocent; etiam & visceribus,* ex eodem Auic. *lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 4.

Ex iis ergo edocti Medici, acria edulia vehementer grauidis interdicant, quæ rebus aromaticis, vt pipere, Caryophyllis, Zingibere, Cinnamomo, oleribus acribus, vt alliis, cæpis, & similibus, assiduè in alimentis vtuntur, nam ab vsu omnium acrium abstinendum esse, nos docuit Galenus 2. *alim. cap. vlt.* & potissimùm, cùm is qui ipsis vescitur, natura biliosus fuerit, solis enim, qui vel succum pituitosum, vel crudum & crassum, ac lentum aceruauerunt, cibi huiusmodi sunt accommodati.

Sapor acris, testimonio Galeni 3. *simpl.* 27. extenuat, perpurgat, digerit, perrumpit, attrahit, & escharam, siue crustam efficit. Auicenna quoque *lib.* 2. *tract.* 1. *cap.* 3. & 4. operationes acuitatis esse affirmat, resoluere, incidere, putrefacere, & aperi re Mesuë *in canonib. vniuersal. theorem.* 1. & 8. sic scriptum reliquit; *Acre medicamentum facilè inflammatur, mordet, penetrat, aperit, vrit, separat, resoluit, à longinquo attrahit, siccat, emaciat, sitim facit.* Quare grauidæ ab vsu acrium sunt interdicendæ.

Quarto decimò *Vtrùm amara grauidis concedenda?* Auicenna *loc. cit.* renuit, dicens: *Et oportet, vt deuitent amarum, &c.* Et meritò sanè, quoniam amara gustui sunt ingratissima, & ab alimenti natura prorsus aliena, cùm ex mente Galeni, 4. *simpl.* 9. à caloris excessu generentur, vt bilis, nitrum, vina valde vetusta, ac numerosa semina, vt rutæ potissimùm syluestris, Tordylij, spondylij, melanthiique, & mali medici, item lupini, orobi, & alia huiusmodi, & calida sint ordine tertio, vt ipse protulit 6. *simpl. tit. de abrotano*, quare strenuè calefaciunt, pariter & exsiccant, & ideò vt scribit idem, 4. *simpl.* 20. *Omnibus propè animantibus, nedum hominibus esui sunt inepta: Quippe cùm animal omne, plus minúsue sit humidum, amara autem sicca, haud aliter quàm cinis, & puluis; Itaque nec cinerem, nec puluerem, nec fauillam, nec calcem animal vllum esitat, nec eorum quæ plenè amara sunt, quicquam.* Quod deinceps lacus asphaltitis, seu bituminosi exemplo ostendit, in quo ob amaritudinis exuperantiam, *nullum nec animal, nec planta inesse conspicitur: imò cùm duo fluuij in eum confluant longè maximi, pisciúmque copia scatentes, præcipuè qui prope Ierichontem fluit, quem Iordanem nominant, nullus omnino piscium fluuiorum ostia excedit, ac si captos quis in lacum iniiciat, celeriter mori conspiciet, &c.* Et consequenter subdit; *Adeò est omnibus, tum hominibus, tum plantis inimicum, quod exactè amarum est, & quod squalidum pariter, ac siccum est, atque natura velut fuliginem ab assatione referens.*

In hunc sensum dicebat Auicenna, 2. *canon. tract.* 1. *cap.* 3. *Amarum est grauis substantiæ, & propterea illud ipsius purum non recipit putrefactionem, ex qua animal generetur, nec purum ipsius nutrit animal.* Subcribit Auerrhoës 5. *collect.* 27. dum sic ait; *In aqua maris, quæ est multùm amara, non potest viuere aliquod animal; propterea quòd amaritudo est in extremo, nutrimento animalium aduersa, & est dulcedini contraria propter siccitatem solùm: ob idque interficit infantes, quando multùm ea vtuntur, eo quòd sunt in vltimo humiditatis: & vniuersaliter non ingreditur natura amaritudinis in re cibali, quia illa non est nisi medicinalis*

Amara ergo nullo modo sunt concedenda grauidis, quoniam sanguinem acuunt, & inflammant, cùm vel ex dulcibus superassatis, vel salsis nimiùm excalfactis, siue ab igne, siue à calore naturali generentur, vt 4. *simpl. cap.* 19. testatur Galenus: siquidem absumpta semper, ac defluente ab eis parte humidiore, in vaporem à calore soluta, necesse est, vt reliquum crassius, terrenius, sicciúsque remaneat, vt 5. *simpl.* 2. 19. ipse affirmat: quare amara linguam radunt, ex Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 3.

Duo tamen obices remouendi, priusquàm ad alterum dubium accedamus. Primum, cur tantopere amara nostris corporibus aduersa sunt, & intensa caliditate ea inflammant, si ex mente Galeni 5. *simpl.* 26. ea absque manifesta caliditate meatus repurgant, abstergunt, extenuant, humorum crassitiem incidunt; Dic, Galenum collatione ad acria facta id pronuntiasse, quæ adeò vehementer excalfacere possunt, vt escharam moliantur, & vrant, quorum comparatione, amara absque manifesta calefactione humorum crassitiem incidere, & alia quæ dicta sunt, opera exercere à Galeno dicuntur.

Secundum: Si amara visceribus nocent, infestáque sunt, ex Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 3. cur Absinthium in ventriculo roborando plurimam obtinet facultatem? quem tantopere tuetur, ac defendit, vt passim Galenus inculcat, & appositâ historiâ confirmat, *lib. de theriac. ad Pison.* Dic, Illud virtutem hanc non ob amaritudinem, sed

sed propter adstrictionem possidere: quod ex eo constat, quia succus, à quo terreæ partes, in quibus adstrictoria vis sita est, separatæ sunt, hac facultate destituitur, amaritudinem quasi obtinens ventriculo infestam. Idcircò Galenus 11. *meth.* 16. absinthium Ponticum in iecoris, & ventriculi phlegmone, magis quàm vulgaria laudat, quia in Pontico adstringendi facultas non parua est; in reliquis omnibus amara quidem qualitas est vehementissima, adstrictio verò aut planè obscura, aut prorsus nulla sentitur. Ergo non propter amaritudinem, sed propter adstrictionem, Absinthium ventriculo, visceribúsque gratum, beneuolúmque existit. Hoc modo intelligendus est Mesuë *in canonib. vniversal theorem.* 2. amara stomachos firmare pronuncians: quod verum est, quando vna cum amaritudine, adstringendi vim coniunctam habuerint.

Quæro vndecimo: *Vtrùm vini potus vtero gerentibus vtilis sit?* Auicenna sic inquit: *Et vinum earum sit odoriferum, & subtile, & antiquum, &c.* Hoc esse verum euidentissimæ rationes confirmant: nullus enim est status, in quo ampliùs necessariæ sint vires, & sanitas vtilis sit, quàm in statu grauidationis, qui plurimis morbis, & periculis est obnoxius. Vinum autem sanitatem custodire, probat Ishac *lib.* 3 *diæt. ir.* dum sic ait: *Vinum bonum dat nutrimentum corpori, sanitatem reddit, & custodit. si accipitur vt oportet, & quantum natura sustinere valeat, digestionem confortat stomachi, & etiam secundam, quæ est in hepate: calor eius est similis calori naturali, citóque conuertitur in naturalem, & mundissimum, sanguinem: turbidum quoque sanguinem clarificat: & aditus totius corporis, maximéque venarum, & aperit, & mundificat: hepatis mundificationem aperit, tenebrositatem aufert, fumositatem tristitiæ generatiuam à corde expellit, totiúsque corporis membra corroborat: sed & animam ipsam facit obliuisci tristitiam, & angustiam, laborem, & dolorem, dátque lætitiam, & audaciam, ingeniúmque subtilius reddit. Igitur conueniens est omnibus ætatibus, & omnibus regionibus si tamen sumatur secundùm sui quantitatem, ac naturæ possibilitatem calefacit corpora frigida, & infrigidat calida, sicca humectat, & humida exsiccat; eius tamen calefactio, & desiccatio est naturaliter humectatio, accidentaliter infrigidatio, quia cum sui subtilitate, & perforatione portat aquam ad membra, &c.*

Deinde alimentum quod roborat vires, quarum causa fœtus in vtero retinetur, & conseruatur, grauidis est vtile, & necessarium. Vinum autem virium firmitudinem tueri, & roborare, probat Paulus *lib.* 1. *cap.* 95. *& alibi*, dum sic ait: *Vinum calorem genuinum refocillat, vnde concoctio melior, & sanguis probus euadit. Cibum per omnia corporis membra, vt quo facilè penetrat, deducit. Quamombrem ex morbo emaciatos reficit, corpúsque ipsorum auget, etenim cibi cupiditatem facit, pituitam extenuat, bilem per vrinam educit, & bonum colorem conciliat, animo lætitiam cum voluptate parit, & robur adiicit.*

Idem testatur Haly *lib. de regali dispositione, cap.* 13. dicens: *Vinum calorem naturalem confortat, humores cholericos temperat purgans; per sudorem, membra dura humectat, appetitum iuuat, & digestionem, ventositatem quoque soluit, oppilationem aperit, melancholiam mitigat: & hæc maximè facit his, qui temperatæ complexionis sunt, & inclinantur ad frigidum, si mediocriter sumatur* Rasis *lib.* 10. *ad Almans.* 5. sic ait: *Vinum, stomachum, & hepar calefacit inflationem dissoluit & cibum digerit, vrinam prouocat, & ventrem soluit: præter hoc & lætari, & gaudere animam facit, & hunc vltimum bonitatis modum nondum inueni-mus, quod suppleat vicem eius.*

Insuper si grauida in perpetua lætitia, & gaudio est continenda, cur non vtetur vino sobriè? cùm nulla res alia sit ad lætitiam producta, vt vinum, cuius maximè proprium est cor hominis lætificare, nec alia quæ maiorem sympathiam cum eo habet; & vinum præstat hominibus, quod præstat vita, de qua re scribitur in *Psalmo* 105. *Vt educas panem de terra, vinum lætificet cor hominis*: Nam inter illud, & cor, indicibilis quædam adest sympathia, quæ in eius substantiæ modo consistit, ideò cordis vires mira quadam celeritate reparat. Rectissimè ergo à Sapiente dictum: *Vinum datum fuisse ad iucunditatem, non ad ebrietatem*: Est enim omnis hilaritatis dulce seminarium, gaudij thesaurus, humanæ vitæ remedium, & firmamentum ipsius, & omnes cuiusque status illi sint, ad meliorem corporis habitum reducit, quia appetitum alimentorum excitat, teste Oribasio 6. *collect.* 10. recreat, calorem suscitat, atque ideò concoctiones meliùs fiunt, & sanguis probus gignitur, alimentúmque in omnem corporis partem, à vino, quia vim habet penetrandi, deducit.

Ad hæc. Flatus, qui in vtero gerentibus, ob varia intempestiuè ingesta cibaria, & deprauatos appetitus insolescunt, resoluit, præsertim si sit merum, & purum: (nam aquæ permixtione, vini vis frangitur, atque debilitatur) & maximè si sit odorum, quia nullus odor cum odore vini comparandus, omnes enim sine vlla dubitatione superat, solus namque vini odor verè nutrit spiritus: Si enim grauidæ animi deliquio, aut syncope prehendantur, earúmque facies vino odorifero irroretur, præsentissimum ipsæ præsidium sentient, quamuis vires à natiuo colore sint destitutæ valde.

Vinum ergo concedendum est grauidis, clarum, subtile; spiritus enim claros, ac subtiles generat. Vetus, nouum enim faciliùs inebriat, plurimos morbos parit, aluum subducit, tormina generat. Maturum, non austerum, siue stypticum; hoc enim 3. *acut.* 8. excretiones omnes cohibet. Moderatè sumptum, & vt in summa dicam, illis offerendum vinum ætate medium, clarum, nonnulla rubedine participans, odoratum, sapore æquale, ita vt non sit acre, acutum, fumosum, crassum, subtile nimis, excellenter potens, imbecillum, sed medium, natum in colle aperto, meridiem spectante, regione inter caliditatem, & frigiditatem temperata.

Quæro duodecimò: *Vtrùm sit præstantius ad roborandum vterum, & ventriculum in grauidis, electuarium ex margaritis Auicennæ, an diamargaritum commune?* Auic. *loc. cit.* exhibet per os electuarium ex margaritis, nam ipsum rectificat dispositionem matricum, & ventriculi prægnantium: Cuius descriptio est hæc.

℞ Margaritar. non perforatar. pyrethri, an. ʒ j. *Zinziber. mastich. an* ʒ iv. *Zedoariæ, doronici, sem. apij, rutæ, cardamom. nucis moschatæ, macis, cinnamomi, an.* ʒ ij *been rubri, piperis, macropiperis, an.* ʒ iij *floris canellæ,* ʒ v. *sacchari albissimi ad pondus omnium.* Misce, & sec. art. fiat Electuarium, cuius dosis sit cochlear. Hoc enim lætificat, flatus dissoluit, pituitam concoquit, crudos humores digerit, coctionem iuuat, distributionem humorum procurat, spiritus pellucidos generat, oris fœtorem emendat, ructus tetros & putidos castigat, fœtum tuetur.

Neque audiendi sunt, qui hoc electuarium nimis calidum esse asseuerant, quòd magna dosi concedatur, cochlear enim vnum pendet aureos quatuor, ob idque præferendum esse Diamargariton commune confirmant: quoniam hoc non est nimis calidum, & prætereà commune ex Rhab. & camphora componitur, quæ sunt grauidis ingrata, & parum vtilia. Secundò, quoniam Auic. immiscet compositioni saccharum ad pondus omnium, & plus, id est duplum, aut triplum. Tertiò, quoniam cochlear minimum pendet semidrachmam; paruum, drachmam; magnum, sesquidrachmam, maximum semunciam; quare dosis non est magna, cùm sit à semidrachma in semunciam. Si verò frigidiorem compositionem desideras, in illis præsertim, quæ bilioso temperamento sunt præditæ, & habitant sub calido cœlo, & regione æstuosa, hæc sit facillima.

℞. Carabes, mastiches, rosar. rubear. xyloaloës, margaritar. proforatar

perforatar.an. ʒ j. *corall.rubeor,nardi,macis, ben albi,ben rubri,cinnamom.santalor.citrinor.cardamom.an.* ʒ j.ß. sacchari quantum sufficit, fiat confectio.

Quæro vltimò: *Vtrùm cor, & cæteræ partes in grauidis roborandæ?* Hoc ita esse exequendum, ratio dictat: quoniam cor persæpè à vapore tetro sanguinis menstrui coërciti premitur, & lancinatur, quare syncope, palpitatione, insolita tristitia oppugnatur. Ipsum ergo roborare oportet medicamentis, quæ flatus discutiant, partes firment, & in sua symmetria conseruent, qualia sunt apud Auic. 21,3. *tract.* 2. *cap.* 12. Zedoaria, & vtrumque Been, aut seorsim, aut mixta pondere semidrachmæ, aut Doronicum drachmæ pondere, superbibitis vnciis binis aromatici vini. Inter probatiora præstant, Electuar. de gemmis Mesuë, Electuarium lætificans Rhasis, aut hæc sit pro vsu vtilissima Confectio.

℞. *Margaritar.* ʒ j.ß. *hyacinth.* ʒ ß. *cinnamom.caryophyllor.macis, an.* ℈ ij. *limaturæ auri, limatur. argenti, an.* ʒ j. *sacchari albissimi,* ℔ j. Dissoluatur cum vnciis octo aq. Rosar. & fiat Confectio in tabulis.

Hæc etiam est vtilissima Conserua.

℞. *Succi pomor.redolent. & succi buglossi despumator. an.* ℥ v. *doronici,cortic.citri.flor.borragin.rosar.rubrar.been albi,been rubri,coralli,limaturæ eboris,an.* ʒ iv. *spodij,mastich. Galliæ moschat.carabes, ossis de corde cerui, santalor. rubeor.an.* ʒ iij *semin.basilicon.folij myrtillor.meliss.coriandri,cinnamom.galangæ.zedoariæ,spicæ nardi,ligni aloës,serici minutim incisi,croci,an.* ʒ ij. *omnium myrobalanor. an.* ʒ iv. *berillorum,smaragdor.hyacinth.sardonij,sapphirorũ, granator.an.* ʒ i. *margaritar. albarum,* ʒ iij. *limaturæ auri, limatur.argenti,an.* ʒ. ij.ß. *ambari,camphor.an.* ℈ ß. *mosch.* ʒ j. Fiat Confectio sec.art.

Ventriculus summa cura custodiendus, vnguentis, & emplastris. Hoc esse vtilissimum vsu adinueni.

℞. *Ligni aloës, mastiches, cortic. thuris, caryophyllor. macis,an.* ʒ j. *coriandri præparati,cinnamom.an.* ʒ ij. Misce cum oleo nardino, & mastichino, & cum cera, q.s. Fiat Ceratum, quod super alutam tenuissimam extendatur.

Vel vtere hac Conserua, quæ mirandum in modum ventriculum firmat.

℞. *Conseruæ rosar.* ℔ ß. *conseruæ flor.anthos,conseruæ flor.saluiæ,an.* ℥ ij. *ligni aloës,mastiches,an.* ℥ ß. *macis, caryophyllor.an.* ʒ iij. *coriandri præparati,* ʒ. iv. *anisi,* ß. ij. *cinnamom.* ʒ j.ß. *sem.fœnicul.* ℥ j. Sacchari dissoluti in aq. melissæ, vel flor. arantior. q.s. Assumatur superbibito mero, vel aqua flor. Cinnamomi.

De vacuantibus præsidiis validis administrandis, pro earum præseruatione à morbis, prisci dubitarunt: quare venæ sectionem ipsis valdè vtilem, dum febribus, & aliis acutis morbis premuntur, interdixerunt; & multò magis medicamenta expurgantia, & hæc etiam offerebant cum cautela summa, à quarto videlicet mense vsque ad septimum, si humor turget: Quæ auxilia proficua esse, imò necessaria pro earum curatione, quin veteres scientissimos illa probasse, & docuisse, ex ipsorum mente demonstrauimus *lib.* 1. *Hist.Princip.Medic.in com.Histor.* 32. Demum in præcautione ab abortu, sanguinis detractionem sæpè esse ex vsu, ob multas causas asseruimus *lib.* 3. *eiusd.Operis, in com.Hist.* 13.

OBSERVATIO I.

Culcitra ad roborandum fœtum vtilissima.

EXterna ventris regio plurimis ex aëris iniuriis patens & obuia, maximè quoniam turgido ventre oppressæ grauidæ necessaria non tolerant tegumenta. Pro hoc opere eæ cùm sint morosæ, fastidibundæ, & implacidæ, respuunt vnguenta, emplastra, & fotus: quare culcitra saltem noctu gestata illis summo est auxilio. Inter alias hæc primarium locum tenet.

℞. *Mastich.* ʒ ij *cardamom.nucis moschatæ. an.* ʒ iij. *anisi,* ʒ j. *cinnamom.* ʒ j.ß. *moschi odorati,* g. xx. *sem.fœnic.* ʒ ß. *piperis,* ʒ ij. *spicæ nardi,* ʒ iij. *absinth. Ponticp.* ʒ iv. *rosar.rubr.* ℥ j. *ligni aloës,* ʒ ij. *coral.rubri,* ʒ iij. *santal.rubri,santal.citrini,an.* ʒ iij. *carabes,* ʒ j.ß. *ambari,* ʒ ß. Puluerisanda puluerisentur subtiliter, irrorentur maluatico, aq. Meliss. Naphæ: siccentur ad vmbram, reponantur inter sericum, & sericum purpureum, aut linteum tenuissimum, æqualiter & interpunctim suantur, & fiat culcitra supra vmbilicum continuò gestanda.

OBSERVATIO II.

Conserua, ad emolliendam grauidarum aluum tutissima.

ALuum reddi duram in prægnantibus, est frequentissimum, ob causas multas. Vt autem excrementa egerantur dura, pilulis caprarum valdè similia, & absumpta omni humiditate exsiccata nimis, violento nixu opus est, quem concitare abortum, nulli est non manifestum. In hunc vsum, semel, aut bis in septimana vtile est, assumere aliquod medicamentum veluti alimentosum, quod suauiter aluum proritet. Inter illa hoc electuarium palmam defert, cuius vncia dimidia ieiuno ventre deuorata, suauiter prouocat aluum, & sine molestia vlla, & in quocunque gestationis mense securè concedi potest.

℞. *Flor.cordial.* ℥ ß. *prunor.* Num.xx, *passular. Corinthiac.* ℥ j. *adiant.* M. v. *glycyrrhiz.* ℥ ij. *folior. sennæ,* ʒ iij. *anisi,* ʒ j. Coque secund. art. in sufficienti aq. quantitate, quovsque remaneat ℔ ß. In colatura infunde sec.art. *Rhab.elect.* ʒ j.ß. *schœnanth.* ℈ ß. Colaturæ adde *Conseruæ borrag.* ℥ ij. *mannæ elect.* ℥ j.ß. *pulp. passular.pinguium,* ʒ iij. *pulp.cas.* ℥ j. *folior.sennæ tenuissimè pulueratorum,* ʒ ij. *tartari vini albi.* ʒ ij. *confect.hyacinthor.* ʒ ij. Excipiantur omnia cum syrup. violar. ex plurib. infus. & fiat secund.art. Conserua.

OBSERVATIO III.

Cataplasma, ad expurgandas vtero gerentes, egregium.

VTero gerentes fastidibundæ sunt, & hac ratione immorigeræ, quæ cùm alimenta grata, & palato iucunda edere nequeant, minùs medicamenta assument, quæ illis horrida videntur, & prorsus dura. Ex altera parte excrementorum deiectio est necessaria valdè, quæ si negligatur illa retenta tormina pariunt, dolore caput afficiunt, vterum comprimunt. Vtero ergo vmbilico appositis, quæ communicata virtute expurgante per venam vmbilicalem partibus intimis, promptè & suauiter aluum deiiciunt.

℞. *Pomorum redolentium assatorum, abiectis cortice, & semine,* ℔ ß. *pulu.fol.sen.* ʒ iij. *anisi,* ʒ j. *cinnam.* ʒ j.ß. *tartari vini albi,* ℥ ß. *aq. naphæ,* ℥ ij. *aq.stillat.flor. persic.* ℥ j.ß. *vnguent. Agrip.* ℥ ij. *vnguent. dialthææ, an.* ℥ j,ß. *pulp.cas.* ʒ j. *succi fumar.* ℥ j.ß. *succi rosar.persic.* ℥ j. Omnia misceantur mutuò in mortario, & fiat Cataplasma vmbilico apponendum.

De Pica.

APrimo ad tertium mensem, quoddam symptoma grauidas infestat pertinacissimè, quod nihil est aliud, quàm languor, & mollities dissoluti, & vtilia fastidientis stomachi, in quo varia, & peregrina appetuntur edulia, æstuátque stomachus, & assiduo vomitu, sputationibus, & rosione vexatur: de quo argumento etsi plura simus commentati, *lib.* 3. *Histor. Princip. Medic. in com. Hist.* 14. de eo tamen hîc refricare mentem constitui.

Appe

Appetunt ergo ipsæ absurda, & varia esculenta in conceptu ipso, quæ ante grauidationem nec per somnium nouerant, nec gustarant vnquam, acida, acerba, acria, vinosa, fœtida, sordida, lutum, cimoliam, gypsum, farinam, legumina cruda, calcem, salem, carbones, cineres, lanam: Nam sicut in fame canina appetens facultas circa qualitatem ciborum aberrat; ita in Pica, circa qualitatem, aut speciem eorundem, labitur & errat.

Causa huius mali assignanda in hunc modum: Fœtus ex vtiliori menstrui parte nutritur, impurior relicta, ad ventriculum confluens, hoc vitium concitat, & suam ipsi inducit intemperiem, donec crebris vomitionibus, quibus grauidæ premuntur, absumatur, vel ab adultiori fœtu, pluri alimento indigo, attrahatur: ventriculus enim famelicus impurum aliquando nutrimentum in sui, & fœtus alitionem prolectat. Num autem in hoc malo, simile, an contrarium expetat ventriculus, *loc. cit.* disceprauimus.

Signa sunt manifesta. Verumtamen ex euomiti humoris colore, odore, & ab ægra percepto sapore, peccantem humorem venari oportet. De præsagio quid? Licèt auctores post tertium mensem cessare, ob causas dictas, asserant vnanimiter, tamen interdum tanta eduliorum prauorum copia assumitur, vt timor sit, ne ob multitudinem innatus possit suffocari calor, aut ea crudorum succorum excrescat quantitas, vt in posterum in aliis mensibus, alia excitentur damna, quæ difficilem habeant correctionem.

Curatio hoc modo perficitur. Ab humore exuperante ventriculus leui vomitorio mundandus, facto ex aqua calida, in qua oxymelitis momentum permisceatur. Expurgantia dimittenda, ne tenellus fœtus eorum vi naufragium faciat, aut infirmata retentrice, aut acetabulis laxatis. Si tamen res eò miseriæ deueniat, vt timor sit, ne assiduis vomitionibus fœtus concussus excernatur, aluum tunc roborantibus mouere oportet, in quem vsum pruna sennata modico anisi, aut cinnamomi irrorata mirè prosunt. Pilula quoque ex Aloë illota, cum puluere schœnanthi parata, strenuè confert; omnes enim reprobos humores, citra abortus periculum, placidè abstergit.

Auicenna 13.3. *tract.* 2. *cap.* 11. post vacuationem, ieiuno ventre cyminum masticandum monet, aut cardamomum, & cubebas assumendas imperat, in puluerem tenuissimum redactas, cum saccharo albissimo permixta. Cappares initio mensæ, optimæ, vt humorum crassities incidatur; in medio, oliuæ conferunt: stomachum enim sua siccitate roborant, & appetentiam excitant; in fine, vuæ passæ laudantur, sua enim concoctoria vi, tum lentos humores benigniores reddunt, tum perbellè nutriunt, & corpus impinguant. Electæ aues, saluberrimæ, præsertim montanæ, vt palumbi, passerculi, turtures, excrementitiam enim humiditatem, quæ in hoc affectu in ventriculo redundat, exsiccant, & absumunt. Inter salsamenta sinapi multùm conducit: mucidam enim, & viscosam pituitam parietibus ventriculi tenaciter adhærescentem abstergit, & per vtrumque ventrem, promptè euacuat. Vinum concedendum, absinthio medicatum. Ventriculus oleis, fomentis, vnguentis, & emplastris roborantibus fouendus.

De curandis morbis acutis fœminarum, non est cur hoc loco verba faciamus; hi enim triplici curantur præsidio, venæ sectione, purgatione, & victus ratione: quæ præsidia pro eorum medela, cùm *lib.* 3. *Histor. Princip. Medicorum ab Histor.* 13. & 14. distinctè sint enucleata, non est, cur modò de illis agamus de nouo.

OBSERVATIO

Pilulæ, ad Picam grauidarum, mirabiles.

Si Pica rebellis est, suíque diuturnitate fœminas molestat, & fatigat, vomitoriáque, & roborantia non conferunt auxilia, & ex ingestorum copia multa, cruditatis venarum, & ventriculi periculum imminet, his vtor pilulis, quarum vna pendens scrupulum dimidium alternis diebus, tribus horis post cœnam oblata, roborat stomachum, lenissimè soluit, crassos humores concoquit, mouet ad optima cibaria appetitum, & pulchrum colorem illis conciliat: vtere illis, quovsque deprauatus cesset appetitus.

℞ *Rhapontici electi*, ℥ iij. *cinnamom.* ℥ j. *ligni aloës*, ℥ ß. *balsami*. ℈ ß. *mastich.* ℥ ij. *aloës hepatic.* ℥ ij. ß. *gummi Arabici*, ℥ ß. *rosar.* ℈ j. ß. *confect. hyacinth* ℥ ij. *calam. aromatici*, ℈ j. *menthæ siccæ*, ℈ ß. *ambari*. ℊ. xx. Cum syrupi Ros. Rubrar. ex plurib. infusionib. & syrupi de absinth. an. part. æqualib. fiat Massa.

CAPVT XVI.

De Mola.

Definitio.

Plura sunt symptomata, quæ grauidas infestare solent truculenter, nam illis accidunt vteri inflatio, dolor, imbecillitas, scirrhus: inappetentia, dolor ventris, cordis palmus, tussis, aluus adstricta, aut laxa nimis, crurum inflatio, fluxus sanguinis ab vtero, & alia immania vitia suppullulant, quæ solertem Medici operam desiderant: sed cùm hæc, & alia symptomata, quæ illis superueniunt, *in libro vltimo* sint fusè explicanda, in quo febrium symptomata adamussim explicantur, ab eorum curatione supersedere, lectorem ad eum locum remitens, consultius iudicaui. Hoc consilio ductus, curationem morborum acutorum grauidarum omisi, quia illorum curatio parum à communibus differt, ní tria præsidia, sanguinis missionem, purgationem, & victus rationem excipias, de quibus præsidiis pulchra leges, *lib.* 3. *Histor. Princip. Medicor. in com. Hist.* 13. *cit.*

Duo ergo solùm circa grauidarum curationem exquiremus, primùm de Mola, secundùm, de mortuo fœtu. Illa sic definitur à Galeno 14. *de vsu part. cap.* 7. & 14. *meth. cap.* 13. est caro informis, & inutilis, inarticulata, dura, in vtero mulieris genita, instar vteri conceptus, vel variarum figurarum. Vel hoc modo definies: est caro informis, & inutilis, ouo subuentaneo volatilium correspondens. Itaque caro hæc rudis, non eodem modo quo vermes in vtero generantur, à calore tantùm concoquente, & humore crasso atque viscido, sed ex semine virj, & mulieris ab spiritu gignitiuo efformatur, cuius rei argumentum præbent membranæ quibus integitur, & fœtui multoties alligatur cum motu quodam tremulo, quem vteri tumor sæpè comitatur.

Deinde notandum est, quòd quemadmodum Naturæ, quæ in perpetua indiuidui successione continuatur, longè vtilius est aliquid creare, quàm nihil; ita in vtero generationi à natura destinato contingit, ab spiritu illo gignitiuo, & à calore, quem non sine ratione sui domicilij architectum veteres Philosophi appellarunt: qui si materiam conuenientem adinuenerit ex vtriusque sexus semine, pulcherrimus fœtus ad vtriusque exemplar diuinitus fabricatur; aut vni magis, quàm alteri similem, pro ratione materiæ, & viribus imaginatricis facultatis, tanquam optimi moderatoris.

Si verò ipse calor vteri imbecillior sit, materia autem subiecta, qualitate, quantitate, consistentia, aut mixtione alicuius extranei, vt sanguinis crassi, aut alterius vitiosi succi, ad tantam perfectionem sit ineptior, aliquid, & non nihil generat, siue animatum, siue rude & vitæ expers. Hæc est ratio, ob quam aliquæ mulieres cùm nouem mensium spatio vtero gestassent, & omnibus, quæ in legitimo partu euenire solent, mirificè respondentibus, tandem nihil aliud, præter animalia ranis similia, cum purgationum cruentarum, & corruptarum copia multa, in lucem ediderunt.

Sed videndum: *Vtrùm sola mulier molam concipiat?* Responde affirmatiuè, cum Aristotele *6. de hist. animal. cap.* 18. Cur autem hic inutilis conceptus in sola muliere contigat, causa est, vt inquit Auerrhoës *super cap. 6. lib. 4. de generat. animal.* quia copia menstruorum abundat. Quod autem ab Arist. *6. de hist. animal.* 30. & *4. de generat.* 6. circumfertur, & à Galeno *lib. de theriac. ad Pison. cap.* 11. vrsam parere molam, sano modo est accipiendum: nam vrsa non parit molam informem, sed cùm hoc animal tota hyeme lateat, plurima pituitæ copia repletur, quæ fœtum madore, & mucore opplet, atque ita obductus ita obscuratur, vt nulla forma appareat; quum autem fœtus in lucem editus est, à matre lambente hic mucus ex toto aufertur, ita vt quæ primo intuitu videbatur caro inutilis, & informis, detracto mucore fœtus appareat.

Causa.

CAusam huius affectus proposuit Hippocrates *lib. 1. de morb. mulieb. num.* 88. qui tunc molam fieri affirmat, quotiescunque multus sanguis menstruus, & paucum semen, & morbosum concipitur, in quo quum spiritus genitiuus, qui opificis vicem gerit, imbellis est, eius vis corruit, & menstruum effluuium regere nequit. Et hac ratione monstra in rerum natura contingunt, quia scilicet ægri cum ægris conueniunt, & ebrij cum ebriis, ex quorum consensu, tam sanguis menstruus vnius, quàm semen alterius corrumpuntur, teste Galeno 11. *de vsu part. cap.* 12. Hanc definitionem etiam retulit, *lib. de sterilib. num.* 20.

Signa.

DIfficile est molam vteri à vera vteri gestatione distinguere: in illa enim menstrua supprimuntur, venter paulatim accrescit, & mammæ augentur. Cautè ergo signa depromenda sunt, cùm nulla affectio sit magis fallax & illusoria, ita vt per initia in quibusdam mulieribus de fœtu concepto suspicio sit, vt notauit Paulus *lib. 3. cap. 69.* Primum ergo signum est, quia in molæ gestatione color adest in facie plumbeus, qui in verè vtero gerentibus non contingit.

Secundum. In molæ gestatione citissimè venter accrescit, secus quàm in vera vteri gestatione, cùm enim sit imperfecta fœtura, citiùs suscipit augmentum, quoniam facultas formatrix in partibus distinguendis non est ita occupata. Addit Paulus *loc. cit.* quòd venter est durior, & aliquantulum renitens.

Tertium ex parte motus desumitur: nam Hippocrates *lib. 1. de morb. mulier.* in vera vteri gestatione, si masculus est tertio mense, si fœmina, quarto fœtum moueri affirmat, cùm Paulus *loc. cit.* nullum in his temporibus percipi motum affirmet. Sed quomodo à calumnia tantum auctorem liberare poteris, si experimento certum est, in mola, transacto primo mense quendam motum tremulum, arteriarum motui similem persentiri, quia citiùs accrescit, & per venas nutritur, & à fortiori motum continuum repræsentat? Dic, nullum motum in mola per interualla, & ad maiorem distantiam sentiri, cùm hic proprius sit illarum, quæ verum conceptum gerunt, quoniam in mola continuus est.

Quartum desumitur ex prauis dispositionibus, quibus molam gestantes assiduè opprimuntur: doloribus enim sunt oppressæ, macie laborant, febre lenta detinentur noctibus singulis, decolores sunt, fastidiosæ, immorigeræ, melancholicis imaginationibus vexantur, vteri strangulatum, & animi deliquium patiuntur; quæ omnia in gestantibus verum conceptum, contrario modo contingunt.

Quintum. Si mediis mensibus copia sanguinis tetri, fæculenti, & nigri ab vtero erumpat: cùm enim à forti calore non gubernetur, quin facultas formatrix debilis sit, facilè dissoluitur caro illa rudis, & informis. Ex his interpretaberis Hippocratem, qui *libro de sterilibus, paulò post med.* sic profatur. *Si vna mola fiat, interimit; si plures, & dissoluantur, bene terminatur*: quasi diceret, si mola liquefiat, & sanguis ille per vterum emanet, citò resoluitur; si autem concreta remaneat, interficit.

Præsagium.

MOla est morbus periculosus, & sæpe quum diu durat, in hydropem finitur, mole enim sua suffocat calorem innatum. Deinde si sunt plures, & natura illas extra vterum propellere nititur, pathemata adsunt dira, quæ fœminas persæpe ad interitum deducunt. Sanguinis enim fluor immodicus ex vtero prodit, immanes adsunt circa vmbilicum, & pubis regionem dolores, vigiliæ, angores, animi deliquium, pulsus intercisus eas fatigant; & ipsæ exanimes, syncope correptæ sæpe occumbunt.

Curatio.

MOlæ curatio difficilis est, quæ cum prædictione est aggredienda: nam plures loco molæ extrahendæ, abortum prouocarunt. Tota autem diligentia enitemur, vt mola ab vtero citò pellatur. Hoc autem consequemur, si ipsa præparetur, vt possit expelli, & vt expultrix irritetur, vt excitata noxam grauantem expellere possit. Vt autem hæc commodissimè fiant, corpus priùs vniuersalibus remediis est euacuandum, purgatione nempe, & sanguinis missione, cùm enim morbus hic in numero sit aucto, sui ablationem indicat, vt 14. *meth. cit.* docuit Galenus.

Varia auxilia describit Hippocrates *lib. de sterilib. num.* 20. & 1. *de morb. num. cit.* sed inter hæc solùm de cucurbitulis agit, quas ad laterum mollitudinem affigendas esse prædixit, clystere per sudorem iniecto, ac collutionibus immissis intra vterum, quibus auxiliis sanguinem multum vacuare contendit. At dices: si hoc est Hippocratis institutum, cur venæ sectio non erit admittenda, quæ has vtilitates commodissimè præstat?

Quæres ergo: *Vtrùm venæ sectio è talo pro curatione molæ vtilis sit?* Nam videtur esse ficulnea, & nullius vsus: cùm enim mola à sanguine crasso, concreto, viscido, & frigido oriatur, & vires præ tanta mole sint debiles, & offuscatæ nimis, has debilitabit venæ sectio magis, & naturam ad expulsionem inertem, & pigram reddet, quapropter aliis auxiliis pugnandum, quæ expurgare corpus, duritiem mollire, & expellere nata sint.

At si veritas est amplectenda, pro molæ curatione phlebotomiam esse multi vsus, inueniemus: hæc enim copiam demit, præparat ad reliqua auxilia corpus, cothyledones laxat quibus vtero hæret, irritat facultatem. Deinde mola est res toto genere præter naturam, sui ablationem indicans. Hæc res præter naturam, causam habuit semen imbecille, & sanguinis menstrui copiam

copiam immodicam: & hæc vltima causa actu semper efficit, dum nutritionem, & augmentum parat, & simul fouet: Quare quicquid valet causam efficientem, & fouentem tollere, & vnà auulsionem præstare, præstantissimum erit auxilium ad abigendam molem: talis autem est phlebotomia; ab vtero enim reuellit, pabulum retrahit, partum abigit.

At cùm affecta pars, vterus sit, ab ipso proximè sanguinem retrahemus, & vacuabimus, & in ipso maximam circa sanguinem commotionem excitabimus. Has omnes indicationes, sola venæ sectio ex infernis partibus celebrata adimplere potest. Neque approbes plurium Medicorum assertiones, quibus conantur probare, priùs in cubito esse feriendam venam, deinde in talo sibi persuadent: Quia hæc retrahit ab vtero, non prouocat, ex infernis verò partibus celebrata, directè reuellit, vacuat commodè, commotionem in vtero non leuem excitat, dilatationem vteri præstat. Demum annuit Hippocrates *loc. cit.* qui lumbis sectas cucurbitas consulit, subdititia per vtramque aluum ad sanguinis euacuationem commendat: præstantior ergo multò est venæ sectio ex infernis partibus celebrata, quàm illa quæ è gibbero à pluribus admittitur.

Præparetur humor purgandus syrupo de artemisia: postea purgetur frequenter cum iis, quæ crassos humores euacuant. Extrà, & intrà ponantur emollientia, deinde acriora, quæ ad fœtum mortuum, & secundas expellendas vtilia esse, *infrà* dicemus.

Laxantia vtero apponenda, vt viæ emolliantur, dilatentur, & facilem exitum molæ præstare possint: in quem vsum frequentem fotum cum spongiis, & filtris, ventri, inguinibus, lumbis, & coxendicibus frequenter adhibere oportet, Inter fomenta hoc semper indicaui felicissimum.

℞. *Althea, maluar. cum suis radicib. an.* M. j. *radic. aristoloch. rotund. & aristoloch. longa, an.* M. j. *folior. artemis. mercurial. matricar. saluia, hyssopi, calament. an.* M. ß. *sem. lin. althea, fœnugraci, anisi, leuistici, an.* ℥ ß. *flor. chamamel. melilot. rorismarini, genistæ, arthemis. an.* P. j. *furfurum*, P. j. Coque in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. x. adde *Olei oliuarum*, ℔. iij. *olei chamomil.* ℔. j. *olei amygdal. dulcium*, ℔. ß. *olei lilior. albor.* ℥ iv. Cum filtris admoue, & deinde dictas partes inunge sequenti linimento.

℞. *Vnguenti dialthæa compos.* ℥ ij. *empl. filij Zacchar.* ℥ iij. *vnguenti agrip.* ℥ iv. *butyri recentis*, ℥ j. ß. *axungia gallina, axungia anseris, an.* ℥ j. *medulla cruris vacca*, ℥ j. *styracis calamita*, ʒ ij. *pulp. colocynthid. pulp. radic. vtriusque aristoloch. an.* ʒ j. *olei de lilio, q. s.* Misce, & fiat linimentum.

Per os indenda, quæ irritent, laxent, aperiant, dilatent, emolliant, quæ *sequenti capite* proponentur. Si vires labantur, refocillandæ. Si animi deliquium adsit, cardiaca offerenda, quorum copiam *lib. 2. cap. de syncope* descripsimus.

OBSERVATIO I.

Ad expellendam molam, pilulæ eximiæ.

INter præstantissima præsidia, quæ ad elidendam ab vtero molam felici euentu sum expertus, hoc est præcipuum: Si enim fœmina quinquies noctu, tribus horis post cœnam, septem assumpserit pilulas, præcedente victus ratione optima, & præparato corpore, procul dubio eam excernet.

℞. *Boracis*, ʒ j. *carabes, asari, cinnamom. nigella Romana, & nigella vulgaris, sabina, an* ʒ j. *galbani, assa fœtida, opopanacis, bdelli* j. *an* ℈ j. *myrrhæ*, ʒ ß. *trochiscor. Albandal*, ℈ j. *pulp. colocynthid.* ℈ ß. Cum Balsamo, & aceto scillitico fiat massa.

OBSERVATIO II.

Mola admiranda, intra quatuor horas interficiens.

A Longo tempore fœmina quadrageneria, hirsuta, & tristis, conquerebatur de pubis pondere, & grauamine, & cùm iam septiès peperisset masculam prolem felicissimè, nunquam hoc signum persenserat: cúmque aliæ fœminæ, & obstetrices conceptum verum semestrem in vtero adesse sibi persuaderent, quia aderat inappetentia, tumor ventris in dies magis ac magis increscebat semper, menstrua à primo mense defecerant, in mammillis apparebat lac, crura erant inflata, demum alia signa aderant, quæ veram grauidationem ostentabant. At illa cùm multoties antea in vtero habuisset, molam se gestare certò prædicebat. Ecce vno die, in aurora subitò frigido sudore madescit, linquitur animo, citra pulsum vllum: vino refocillata oculos aperuit, aphona, conuulsa: tandem cùm cardiaca remedia nihil prodessent, & sanguinis ab vtero fluxus immodicus incessanter erumperet, excreuit molam solidissimam, rotundam, nigerrimam, gagatis colore, & ita prægrandem, vt cydonium magnæ molis magnitudine excederet; qua expulsa, appoplecticæ instar intra quatuor horas expirauit. Adeò illusoria sunt molæ signa, quæ si vna est, & magna mole constat, veneni promptissimi instar, miseras fœminas in exitium præcipitat.

OBSERVATIO III.

Mola in vtero duodecim annis perdurans.

TRigenaria ex suppresso menstrui effluuio, in vtero dolorem, & aliqualem duritiem sex mensium spatio persensit, increuit durities cum tumore per annos tres, ita vt capitis castrati magnitudinem repræsentaret. Nullus in tumente parte aderat dolor, calor, aut mutatus color. Vocati Medici vnanimiter scirrhum esse vteri contestantur. Quare alterantia propinant, expurgant corpus, chalybeata medicamenta multoties propinant, omnis generis emollientia applicant, sed citra vtilitatem vllam. At cùm ipsa iam duodecim annis infortunium hoc esset perpessa, medicamentorum pertæsa, sola olei fæce ter in die duritiem illinebat, cuius auxilij, aut fortè auxiliorum quæ præcesserant, ope, tumor aliquantulum est emollitus, & in dies magis ac magis mollior factus, in ichores subsanguineos per mensem ex vtero continuò emanantes, solutus est, quibus sanguinis grumosi & concreti nucis iuglandis magnitudine, molarum instar erat permixta copia multa. Tandem omnino euanescente tumore, mulier ebeni decocto, & fontanellis in cruribus affixis, exsiccantéque victus ratione est præseruata.

CAPVT XVII.

De fœtu mortuo.

Causa.

EMoritur fœtus in vtero, ob causas multas, quas licèt *lib. 3. Hist. Princip. Medic in com. Hist.* 17. reciteremus, nunc comaticè recudere opus est. Perit ergo ob alimenti inopiam, eius malitiam, plethoricam dispositionem, ob quam præ multitudine sanguinis suffocatur, aut solutis acetabulis ictu, saltu, tussi, sternutamento, vel

vel humiditate nimia laxatis, ex epoto pharmaco A quod valdè menses prouocet, sanguinis missione nimia, prægresso morbo ardenti, qui vires attriuit, & sanguinem comminuit, vel ob partus difficultatem: diu enim in osculo vteri detentus, obruitur, & suffocatur.

Signa.

CVm infans moueri non sentitur, & inferior matris venter frigescit, circa vmbilicum immanis dolor excitatur', in facie ac labiis liuidus color apparet, oculi, & nasus stupent, fœtida emittitur respiratio, & ex vtero prodeunt humores dira labe fœdati, tunc fœtum interiisse certum est.

Præsagium.

TRuculentus affectus, & qui plurimas è medio sustulit. Ob vigilias enim, ac dolores, ipsæ exanimes fiunt, & multò magis si sanguis immodicè per vterum excurrat: tunc enim debiles factæ fœtum expellere nequeunt, & sæpissime subitò occumbunt, præsertim quæ inexpugnabili dormiendi necessitate premuntur, ob humiditates, & vapores corruptos à fœtu eleuatos, quorum vi, & malitia citò resoluuntur.

Curatio.

HÆ ergo vino, selectis alimentis, & odoramentis refocillandæ, mortuúsque fœtus, illicò, quoad C fieri potest extrahendus, ne frigiditatem vtero communicet, quæ deinceps vix corripi queat, aut ipse putridus, conspurcet vterum, & vlcera sorditie sua excitet immedicabilia. Excitanda ergo est fœmina frictionibus, vinculis crurum dolorificis, & cucurbitulis in parte domestica affixis.

Ventri inferiori fomenta admouenda, quæ *capite superiore* prædiximus. Post hæc illine totum ventrem hoc linimento.

℞. *Olei castor. & rutacei, an.* ℥ *vj. fimi columbini,* ℥ *iv. myrrhæ,* ʒ *ij. castorij, opopanacis, an.* ʒ j. Cum felle vaccæ, & succo rutæ, fiat linimentum.

Irritanda natura hoc supositorio:

℞. *Succi Medullæ colocynthid. viridis, & Succi rutæ,* D *an. q. s.* Excipiantur lana, & calida actu supponantur. Defectu verò colocynthidis viridis, coquenda est sicca in vino, & vtendum colatura eius.

Intus offerenda sunt quæ vias laxant, aperiunt, dilatant, & naturam irritant. Hoc decoctum præstans est.

℞. *Cinnamom. elect.* ʒ *ij. dictamni Cretensis,* ʒ *iij. boracis,* ʒ j. Sumat ægra cum aq. Artemisiæ.

Præstantissima etiam est hæc potio.

℞. *Radic. althææ, petroselin. rubiæ tinctorum, an.* ℥ ß. *dictamni Cretensis, sabinæ, artemisiæ, an.* P. j. *cicer. rubror.* P. ß. Facta decoctione sec. art. in tribus libris aquæ, & vna vini albi, colaturæ adde *antidoti hæmagogi*, ʒ iij. *cinnamom. elect.* ʒ ij. *trochiscor. de myrrha* ℥ ß. *croci* ʒ j. Puluerisatis puluerisandis fiat potio.

Hæc tamen medicamenta præsente febre sine vino offerantur: Si tandem vllis remediis extrahi non possit, ad vncum accedendum, de quo, eius vtilitate, modo immitendi eum in vterum, & extrahendi fœtum, legendus Hippocrates *lib. de exectione fœtus*, & alij, quorum numerum descripsimus *lib. 2. praxis admirandæ, obs. 165.*

OBSERVATIO I.

Pessarium ad extrahendum fœtum mortuum præstantissimum.

FOrtiora auxilia esse celebranda in fœtu mortuo, quàm in viuo, ratio dictat: nam ad felicem partum duobus opus est, & ope infantis, & matris; in mortuo autem desunt infantis vires: quare remedia debent esse irritantia magis. Inter cætera, hoc est mihi firmissimum remedium, nempe huiusmodi pessarium intra vuluam intromissum, suo enim feruore vehementissimè prouocat vrinam, menstrua mouet, dilatat vterum, & fœtum deorsum præcipitat.

℞. *Sagapeni, galbani, ammoniaci, an.* ʒ j. *ellebor. albi,* B *colocinthid. an.* ʒ v. *cantharidum,* ℈. vj. Confice suppositorium in mortario sine igne, cum felle taurino.

OBSERVATIO II.

Pro extrahendo fœtu mortuo, secretum facile, & expertum.

MIrabilis, quòd in tam facili remedio, tanta vis recondita sit, quod ego feliciter sæpius sum expertus, quum vehementissima præsidia nullo essent ex vsu.

℞. ℥ iv. vuarum putridarum suspensatum cuiuscunque sortis sint. Proiice in feruentem aquam per horæ dimidium, eas supra ardentes prunas impone, & suffumigium recipiat fœmina septies in die per vuluam, quadrantis spatio.

CAPVT XVIII.

De Regimine enixæ.

FInis vnius mensis est principium alterius 4. *acut.* 1. dicebat Galenus: ideóque cùm fœmina noni mensis decimum diem pertransit, summam sui curam gerere debet, vt facilis, & felix partus illi adueniat. Quare in aëre versetur temperato, ad calidum inclinante, paru mper exercitetur, coitu vtatur frequenti, cibis vtatur emollientibus. Balneum ab vmbilico infrà, salubre est, aut fotus ex emollientibus herbis paratus. Suffumigia odorata frequentiùs subdita, vtilia sunt, ex Moscho, ambra, Cinnamomo, Agallocho, Gallia Moschata, Caryophyllis, ladano, & styrace calamita, ex quibus formentur pastilli carbonibus inspergendi. Sed suffitus humidus securior est, paratus ex decocto Nardi, spicæ Celticæ, Artemisiæ, sabinæ, pulegij, lauri, calaminthæ.

Quando verò partus appropinquat, caueat à fumo, vento, & frigore, imò versetur in aëre odoro, non multùm luminoso. Lineis quoque calidis styracem, aut thus redolentibus per ventrem comprimenda est, nec strictè, nec laxè: nisi enim fasciæ ventrem comprimant, aëre subingrediente locum fœtus, vteri inflatio fœmi- E nis sæpissime contingit. Imò hæc compressio ad purgationis immoderantiam corrigendam, est vtilissima, ex Aëtio *tetrab. 4. serm. 4. cap. 5.* In calido lecto sit consistituta. A motu in lecto, quoad possit, abstineat. Recreandæ vires aromate saccharo condito, vt cortice citri parum asso, & vino generoso infuso.

Vrina, & stercus vacuentur emolliente clysmate. Inungantur venter, pudendum, perinæum, & ossa coccygis fomentis, vt ad partus facilitatem meatus dilatentur. Nutriatur cibis boni chymi, iure pingui gallinæ in quo cicera nigra, & fœnugræci semina, cum puluere

cinnamomi incoxerint. Deinde sedeat enixura per horam vnam, extendens pedes suos inferiùs; hoc enim modo fœtus ad descensum aptior fit. Resupinetur postea horæ dimidiæ spatio super dorsum, vt fœtus hac figura conquiescere possit. Si verò fœtus ad vterum non perreptat, tunc scalas ascendat accliues, & per decliues descendat, vt ad exitum moueatur fœtus.

Compressio anhelitus optima est sicut & sternutamentum, hoc enim facultatem irritat expultricem, & infantem concutit. Pudibundæ partes illinantur, simul & alia, cum oleo rutaceo, amygdalino, lilior. albor. in quo efferuescant priùs artemisia, cæpa, allium, origanum, & alia huiusmodi. Fumum recipiat intra vuluam ex myrrha. Cauendum fœtu existente viuo, à fortioribus medicamentis, ne fœtus ipsorum violentia intereat.

Cùm autem fœtus descendere incipit ad os vteri, hiat vulua, dolores augentur, secundina apparet, & ichores copiosè emanant, tunc, & non antè in sella locetur. Tria enim commoda ex hac mora sequuntur, quòd infans egressum non tentat ante integram conuersionem sui; deinde vires matris, & fœtus integræ ad hanc emissionis horam perseuerant; accedit quòd nec vterus ab aëre externo refrigeratur, nec aqua ante tempus vacuata, in superfluis conatibus partum siccum reddit.

Vtrùm verò *figura ad pariendum varia sit*? etiam disceptandum. Responde affirmatiuè. Si enim mulier ea est, vt leui occasione, eius vterus soleat extrà laxari, & procidere, præstantius est, vt pariat decumbens in lecto supina, alioqui meliùs parit erecta, & è collo alterius fœminæ suspensa. Interdum prona figura more quadrupedum est conuenientior, ita vt caput mulieris supra pauimentum firmetur, & venter super femora, & genua sua, quæ figura in muliere multùm pingui aptior est, sic enim vulua delabens, ceruicem rectà extendit, auctore Aëtio *loc. cit.* & Paulus *lib.3.cap.76.* sic ait: *Vulua sic abdomen tendens è directo ostioli habebitur.* Sic etiam vteri os agitur infrà, & omentum suprà reprimitur, ita vt os vteri iam non compressum ab omento, sed ab eo liberum, aditum infanti facilem præstare possit. Supina figura minùs est parienti grauis, nam à viro forti, retrò sustinetur, in qua fœmina pedibus inniti debet, & dorso, non natibus, aut coccygi, hæc enim libera est relinquenda, vt retrocedere possit; ita namque ossa coccygis cum osse sacro articulantur, vt reflecti possit coccyx in externam partem, & foramen sic latius reddere in expulsione infantis, & duræ fæcis. Quare si mulier inniteretur natibus, nec coccyx retrocedere posset, nec fœtui liber aditus concederetur, qui sanè error frequentissimus est, & maximè euitandus. Interdum verò adeò imbellis mulier est, & ex febribus, aliisque morbis exhausta, vt lecto decumbens parere tantùm & possit, & debeat.

De obstetrice quid dicendum? Sit experta, longos & graciles digitos habeat, vestibus suis spolietur, ne ab ipsis possit impediri. Lintea calida ventri, nuchæ, & dorso parientis imponat, & manus, ac partem brachij sibi inungat oleis de Lilio, Sesamino, Amygdal. dulcium, ac pinguedine Gallinæ, quas suauiter immitat tangendo, mouendo, ac reducendo fœtum, vt facilis partus contingat.

Vterum ipsa diutius non dilaniet, sed suauiter omnia loca intus, & extrà inungens, placidè, leniter, ac citra compressionem, fœtus caput rectè ad osculum dirigat, os pectinis eleuet, & pinguia dicta sine intermissione effundat. Tunc iubeat spiritum detinere, & ad inferiores partes propulsare, moneátque parientem, ne spiritum in gutture congreget, inde enim, vt Aëtio placuit, gutturis tumor, & vasorum eius loci dilatatio contingit, quæ affectio est immedicabilis; quare oscitatio in parientibus, lethalis esse censetur.

Spiritum etiam infrà agunt, respirationis detentio, & ad inferiora voluntaria propulsatio, oris apertio, dum inspirant, & magna per nares aëris inspiratio, clamor magnus, ac subitus: nam quamuis clamor fiat aëre inspirato, ob vehementiam tamen, ac celeritatem, plurima pars aëris concussi, infrà cum violentia pellitur. Sternutamentum verò, & vomitus spiritum magna vi ad inferiora deducunt.

Nec erit inutile, sacculos duos ex gossypio factos aqua rosacea madentes oculis imponere, & linteo ligare, ne præ valida expressione atque dolore oculi exprimantur, quod in partubus frequentissimè contingere, notauit Paulus *lib. 3. cap. 22.* Sitis quoad fieri possit, toleranda: si enim parientes sitiant, inquit Auicenna, plus aëris inspirant, & infantes ipsi siti matris incalescentes, & anxij, respirationem magis exoptant, & exitum quærunt.

Vtrùm autem *enixæ naribus odores admouendi*? litigium est apud auctores. Dic. Fœtida admouenda, nî virtus sit debilis, aut delicata fœmina, illa enim virtutem nimiùm prosternunt. Ob hanc causam in difficili partu odorare iucunda, summoperè præstat, in quantitate parua, vt vires reficiantur, quæ in partu difficili persæpe fatiscunt. Neque timeas ex odoratis difficilem partum, quòd his perceptis vulua tanquam amens sursum ascendat: nam illa infantis mole grauata difficillimè sursum conscendit. Per interualla ergo odorentur nunc fœtida, nunc beneolentia: nam vteri ex fœtu grauamen, in causa est, vt fœtida magis prosint ob facilitatem descendendi, & odorata non obsint, sed virium refectione sint vtilia. Inter fœtida, tutissima est ruta, & inter odorata; vinum præsertim moschatulum, aut aliud iucundum, aut beneolens alimentum, quod prope nares parientis diuidi debet. In hunc vsum iuxta nares enixæ apponimus carnes auium semiassas, & vino odorifero inspersas, vt spiritus ex partus dolore, & vigiliis exhausti restaurentur.

Quòd si fœtus non exeat, extinguíque periclitetur, valentiora aggredienda. Per os offerenda Cinnamomum, Myrrha, Cardamomum, Sabina, Crocus, Cicera rubra, Opobalsamum, Chrysocolla, Artemisia, Aristolochia, Piper, ex quibus vel decocta sumantur, vel fiant pulueres in vino dissoluendi. Quoniam verò hæc auxilia calida sunt, febrem accersunt, corpus inflammant, post eorum vsum, vberiori potu lactis muliebris vtendum est, eorum enim vim retundit, & summam in expellendo fœtu vim habet.

Partus difficilis causam Medicus exquirat oportet: Nam si vteri osculum non aperiatur, emollientibus vtendum. Si ob inflammationem fuerit occlusum, nihil violenter agendum, sed infusionibus pinguibus pugnare oportet, insessibus, irrigationibus, cataplasmatis, quorum ope, sedata inflammatione, & vteri ore dilatato fœtus educatur. Si caro, aut tunica, collo vteri fuerint adnatæ, aut clausa mulier sit, quidquid impedimento fuerit, resecetur, & celebretur incisio iuxta præceptum Auicennæ, 21. 3. *tract. 4. cap. 2 & 3.* Si frigore osculum sit densatum, balneum, fotus, & laxantes sunt ex vsu. Si vires enixuræ sint imbelles, non subitò, sed ante tempus partus sunt reficiendæ cibis boni succi, odorato vino, cardiacis alexipharmacis, quæ plurimam spirituum quantitatem generant.

Si partus siccus sit, quoniam ante partum secunda fuit præproperè rupta, & humiditas vacuata prorsus, aut quia senescens parere incepit, cùm iam vteri collum, & osculum obduruerint, vtendum irrigationibus dictis, balneo, & fomento ex oleo solùm tepido paratis, ex Aëtio *serm. 4. tetrab. 4. c. 21.* Paulus ad lubricandum oua commendat, *lib. 3 c. 76.* subscribit Auic. *loco cit. cap. 24. in fine*, dum sic ait: *Effunde lubricantia, & cerotaria, subtilia, & mucilagines in vuluam, & adipes liquefactos, & albumen oui, & vitellum eius*, *est enim regimen mirabile:* Si

Si partus ob nimiam pinguedinem difficilis sit, pariat A prona, vt diximus *supra*, & aliqua offerantur, quæ partum facilem reddere queunt. Quòd si ex nimia sanguinis mole vterus restagnet, & mulier parere non possit, sectio ex talo vtilis est, ex Hippocr. *lib.1. de morb. mulier. num.*110.

Si fœtus sit magnus, & vterus paruus, pinguia intus; & extrà admouenda, os vteri dilatetur, & fœtus violenter, aut vnco extrahatur. Magnus fœtus, si viuus sit, non dissecetur, quoniam plurimæ præter spem mirabiliter sanantur, maximè cùm non liceat viuum interficere, pro vita alterius redimenda. Ob magnitudinem quoque genuum, si partus difficilis fiat, curet obstetrix leuiter ipsum manibus suis attrahere, & si non possit, eum cum margine panni linei vinciat, & leuiter, ter, aut quater attrahat; quòd si non cedat, attrahat violentiùs. B Forcipibus verò, tenaculis, aut incisione, fœtu viuo existente, nullo modo vtendum est. Si verò gemini, aut tergemini sint, & collum vteri obsederint, reliqui ad fundum vteri propellantur, & is qui paratior videtur, extrahatur; omnia tamen sensim, suauitérque citra contusionem vllam celebrare oportet, ne vis aliqua fœtui inferri possit. Vbi verò fœtus præter naturam figuratus nascitur, naturalem reddere figuram decet, partim pellendo, partim adducendo, partim flectendo, partim in rectum agendo: Et siquidem manum, pedémve præmiserit, non inde attrahere oportet, magis enim impingitur, luxatur, vel abrumpitur. Quare digitis humero infantis, vel collo admotis, præmissa pars ad conuenientem locum introducatur. Præstat etiam valdè, acu manum, aut pedem infantis præmissum pungere, vt C sentiens ipse dolorem partem retrahat. Pessima sanè figura in ventrem est, aut in dorsum, aut in latus: si manus, & pedes nascantur simul, aut pedes, & caput; huic proxima, cùm manus, & caput simul educuntur: hi namque partus, nî in rectam naturæ figuram reducantur, sunt exitiosi. Læthalis quoque est, cùm supplex nascitur super genua sua, quare curandum est, vt eius crura, tandiu eleuentur, donec caput descendat. Quod si ex voto non contingat, dum est viuus, non incidatur: nam melius est naturæ eum sic relinquere, quæ est factor potens, quàm emortuo fœtu, ipsum fortunæ committere.

OBSERVATIO.

Ad præseruandas enixas, ne in morbos labantur syrupus eximius.

PLurima, eáque frequentissima mala, quæ enixis superuenire solent, ex menstrui retentione ferè oriri consueuere; ex quo fonte perenni omnis morborum farrago quæ ipsas comitatur, scaturire solet, vt tormina, febres, inflammationes internæ, cephalalgia, conuulsio, & alia. Commodissimè tantis malis occurres, si menstrua suauiter prouoces, ac vterum robores: Hoc nullo alio fit præstantiori præsidio, quàm si postquam fœmina fuerit enixa, in aurora quatuor vncias huius syrupi offeras, ventre ieiuno.

℞. *Capil. vener. eupatorij, asplenij, an.* M j *flor. cordial.* ʒ iij. *sem. frig an.* ℥ j. *anisi, sem. fœnicul. cinnamom. an.* ʒ ij. *glycyrrhiz.* ℥ j ß *scordij, tormentillæ, melissæ, scorzoneræ, an.* M. iij. *asari* ℥ j. *nucis moschatæ baccar. Iuniperi, an.* ℥ ß. *matricariæ, artemisiæ, rutæ recentium, an.* M. ij. *confect. alkermes, confect. hyacynth. an.* ʒ iij. *diamarg.* ℈ iv. Coquantur omnia in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. iij. Colaturæ adde *syrup. capill. veneris, syrup. glycyrrhiz. an.* ℥ viii. *syrup. de artemisia* ℥. iij. cum saccharo fiat syrupus sec. art.

CAPVT XIX.

De secunda derelicta.

PLures sunt truculenti affectus, qui enixis ob menstruum retentum, vel immodicè fluens superuenire solent, vt febres, pleuritis, phrenitis, alui fluxus, angina, difficilis respiratio, conuulsio, vteri inflammatio, paralysis, coxendicis dolor, qui omnes peculiarem non expostulant curationem, præter eam quam in superioribus libris tradidimus quam repetere, nihil esset aliud, quàm chartas implere. Solùm ergo de duobus affectibus, puta de Secunda derelicta post partum, & de Torminibus, peculiarem faciemus commemorationem.

Definitio.

SEcunda est membrana quædam ex iis quæ fœtum inuoluunt, quæ veluti radicatio multorum vasorum est, quam prisci auctores Chorion nuncuparunt, quod sanè nihil aliud est, quàm vasorum multitudo membrana tenui connexorum, quæ haud facilè numerare queas, Galeno auctore, *lib. 15. de vsu part. cap. 5.* quod etiam aliis nominibus appellare consueuere, vt constat *lib. 5. Aphor.* 49. & Paulo *lib.6. cap.* 75. Latini secundam, aut secundinam vocauere, quòd velut secundum domicilium, ac receptaculum sit, & fœtus indumentum; quam membranam, quoniam ex vmbilico pueri pendet, & vmbilicus postremus ab vteris exit, propterea fœtu excluso, foràs prodire necesse est in naturali partu.

Adde quòd nomine secundinarum interdum intelliguntur omnes membranæ fœtum ambientes, quæ post exitum infantis, in vtero relinqui solent, quia cùm natura conetur ipsum in lucem edere, vt hoc prosequatur minori labore, ánte partum à vestimentis & inuolucris, quæ partum retardare poterant, peculiari cura eum exonerat, vt solus in lucem prodeat, præsertim cùm certissimum sit, partum naturalem, & præter naturam, dummodò viuus existat, non solùm opera facultatis D expultricis vteri, sed etiam facultatis animalis ipsius fœtus perfici.

Vtrùm membrana chorion necessariò contineatur intra vterum, fœtu extra ipsum emisso? dubium est grauissimum, maximè cùm aliæ duæ fœtum inuoluentes intra vterum, iam extrà prodierint. Plures causam huius euentus esse confirmant, quòd aliæ duæ membranæ facultatem expultricem plus irritant, quia in medio ipsarum toto gestationis tempore vrina ipsius fœtus continetur, quæ sicut facilem reddit partum, & fœtus expulsionem, media irritatione, sic ea adiuuante potest aliarum duarum membranarum excretionem moliri.

Hæc solutio etsi vera videatur, difficultatem tamen maximam inuoluit: Nam etsi vrina retenta possit adiuuare expulsionem fœtus, minimè tamen aliarum duarum membranarum exitum parare potest, quia fœtus E expulsio non solùm opera facultatis expultricis ipsius vteri perficitur, sed etiam facultatis animalis fœtus, quæ irritatur mediante sensatione à potentia tactiua eiusdem fœtus: At verò secundinæ solùm opera facultatis expultricis expelluntur, etsi eadem sensatio intercedat. Ergo supposito, quòd chorion membrana vteri parietibus magis est propinqua, difficile videtur ob assignatam rationem, alias duas membranas, remanente chorio, posse expelli. Accedit, quòd inter illas duas membranas, & vterum, interponatur, chorion, per quam halitus acres, & vrina facultatem expultricem irritantes,

vtero communicantur: quare minimè videntur expelli posse aliæ duæ membranæ, quin expellatur chorion.

Ex qua impugnatione infertur ratio, propter quam facilior sit expulsio fœtus extra vterum, quàm membranarum: illa enim fit opera duplicis facultatis, naturalis vteri, & animalis musculorum fœtus; hæc verò tantùm ope facultatis naturalis vteri perficitur. Verùm hæc ratio aliquam difficultatem etiam in se inuoluit; nam etiam membranarum expulsio, eodem modo fieri poterit, siquidem succedit duplici facultate operante, vtraque tamen naturali, quia cùm membranæ omnes duplici informentur anima rationali, veluti partes fœturæ, in ipsis potentiæ naturales reperiri debent, atque adeò expulsio membranarum duplici facultatis naturalis opera perficietur.

Huic tamen rationi responderi potest, membranas fœtum ambientes, non informari anima rationali fœtus, aut matris, sed toto tempore gestationis, per iuxtapositionem augeri, non viuentium instar, & ita operatione facultatis expultricis vteri, extra ipsum mitti. Verùm hæc solutio defendi non potest, quia omnes membranæ fœtum inuoluentes, instar aliarum partium spermaticarum ipsius fœtus, ex semine fuerunt productæ. Ergo sicuti reliquæ partes informantur anima, sic & omnes membranæ. Patet consequentia, quia hæ partes ipsi fœtui pro illo statu quo in vtero continetur, vsum & commoditatem præstant. Ergo consonum est eadem forma informari, ac aliæ partes. Confirmatur hæc ratio: quoniam omnes venæ existentes in chorio, anima rationali informantur, siquidem in esse accidentali, & substantiali, sunt eiusdem rationis, cum venis aliis fœtus, nam mathematicè continuitatem seruant. Ergo etiam membranæ, in quibus dictæ venæ continentur, anima informari debent.

Confirmatur secundò: Nam etiamsi venæ repertæ in chorio non informarentur anima, neque continuarentur mathematicè cum aliis venis fœtus saltem arteriæ existentes in ipsis membranis debent anima informari, cùm in ipsis motus dilatationis, & contractionis reperiatur, qui actus vitalis est. Ergo cùm actio vitalis animam præsupponat, dicendum est, omnes tunicas, in quibus arteriæ reperiuntur, anima informari, quoniam finis propter quem arteriæ partibus distribuuntur, est ipsarum viuificatio.

Prædictæ ergo rationi respondetur primò, verum esse membranas omnes anima rationali informari; non tamen ex hoc inferendum esse, expulsionem ipsam, postquam fœtus in lucem est editus, duplici facultate perfici, naturali vteri, & ipsarum membranarum, quoniam solùm quando fœtus in vtero continebatur, anima informantur, non autem postea; debita enim vnio tunc deficit, quamvis reliquæ dispositiones optimæ sint, & sic anima ab ipsarum deficit informatione. Dic secundò, quòd etiamsi membranæ informentur anima, postquam fœtus extra vterum expellitur, in ipsísque facultas expultrix reperiatur, & earum expulsio, opera duplicis facultatis perficiatur, adhuc fœtus excretio facilior est, quia fit à facultate animali, quæ motus efficit multò vehementiores.

Relicta ergo solutione potissima, difficultati respondendum puto. Licèt membranæ omnes coalitum continuitate mathematica, in probabili opinione cum fœtu obtineant, æqualem tamen fixionem non continent; chorion enim minorem, aliæ verò duæ membranæ maiorem obtinent connexionem: & sic mirum non erit, membranarum chorion magis detineri, fœtu extra vterum misso. Accedit quòd membrana chorion maiorem cum vtero, quàm cum fœtu cognationem habeat; hac ergo ratione retentionem pati potest, aliis duabus expulsis.

Neque instes, quòd reliquæ duæ membranæ intra A chorion contineantur, & sic esse impossibile violentam retentionem pati, reliquis extra vterum emissis: Nam licèt prædictæ membranæ contineantur intra chorion, illarum expulsio cum violenta ipsius retentione contingere potest, cùm enim maiorem cum fœtu connexionem obtineant, quando expellitur extra vterum, potest separare à se chorion, ipsarúmque continuitatem remouere, & hac de causa citiùs ipsarum expulsio sequetur.

Non instes secundò, omnes tres membranas, anima rationali fœtus informari, & sic esse necesse, vt maiorem continuitatem, & fixionem cum ipso obtineant, quàm cum vtero: Nam multoties ea quæ contigua sunt, maiorem habent fixionem, & difficiliùs separantur, quàm ea quæ sunt continua, vt experientia constat. Præter- B quam quòd membrana chorion continuitatem mathematicam cum vtero, mediis acetabulis obtinere non potest, cùm opinio probabilis sit, ea quæ differunt specie, secundùm materiam, & secundùm quantitatem posse continuari.

Sed relicta hac difficili quæstione, ad aliam arduam accedamus: *Vtrum secundinarum retentio sit morbus in numero addito?* Practici ferè omnes respondent affirmatiuè: nam sicuti constat ex Galen. *lib. de diff. morb. c.* 8. lapidem renum, aut vesicæ esse morbum in numero, non quidem rerum naturalium, sed præter naturam, ita de secundinis retentis est pronunciandum.

Hæc doctrina etsi vera sit, insufficiens tamen est, cùm secundinarum retentio non solùm morbi rationem, sed etiam symptomatis obtineat, ex eorum numero quæ C immodicè retinentur: debebant enim secundinæ, statim ac fœtus extra vterum missus est, excerni, & ob hanc causam earum retentio, symptomatis habet rationem in excretis.

Dic. Nil obstat quin secundarum retentio, rationem morbi in compositione obtineat; potest enim eadem res secundùm diuersas rationes formales, habere rationem morbi, & symptomatis, quod tantùm de symptomatibus in qualitate mutata intelligi debet, & in his quæ præter naturam, diuersa tamen ratione retinentur: Licèt enim hæc duo genera symptomatum, simul obtineant rationem morbi, & symptomatis, differunt in hoc, quòd ea quæ retinentur immodicè, non habent rationem morbi in temperamento, sed tantùm in compositione; at verò symptomata qualitatis mu- D tatæ, tantùm habent rationem morbi in temperamento.

Sed videtur, quòd secundinæ detentæ non possint obtinere rationem morbi in numero addito, quia cùm ratio morbi constituatur in hoc, vt lædat operationes sensibiliter, videtur quòd non possit assignari aliqua actio læsa in vtero, respectu cuius habeant rationem morbi: Nam licèt secundinæ retentæ lædant in aliis partibus operationes, prædicta læsio ab illis, tanquam à morbo, non dimanat, sed tanquam ab efficienti causa, quatenus vapores eleuati ab ipsis, medio morbo in partibus producto, operationes lædunt.

Et si respondeas secundinas retentas lædere nutritionem ipsius vteri non est omnino verum, quia si ante fœtus expulsionem retentio secundinarum non lædebat nutritionem, cur postea lædet; siquidem nihil de E nouo acquirunt, ratione cuius læsio nutritionis sequi possit. Quòd si dicas, secundinas non acquirere aliquam realitatem quantitatis, sed tantùm formalitatem morbi: obstat, quoniam formalitas acquiri non potest, realitate noua, siquidem ab ipsa dependet. Ergo noua illa formalitas acquiri non potest. Quare etsi respondeas, in secundinis retentis acquiri realitatem potentiæ localis, ex qua sequitur ratio morbi, læsio operationum, adhuc assignata solutio defendi non potest: Numerus enim partium constituens sanitatem, non perficit operationes in statu naturali, respectu nutritionis.

Ergo

Ergo numerus constituens morbum, nulla ratione nutritionem lædere poterit. Dic ergo, secundinas retentas lædere sanguinis expurgationem, præsertim quando ab vtero separatæ non sunt, sed adhuc cum ipso sunt contiguæ; ratione enim quantitatis illarum, mala sanguinis expurgatio subsequitur, quatenus illius exitum impedire solent.

Ex huius argumenti decisione constat manifestè, partem affectam in hac ægritudine esse vterum, licèt non semper secundùm vnam & eandem partem afficiatur, cùm interdum secundinæ in eadem parte contineantur, ac antea existebant, quando fœtus sine separatione, & continuitatis solutione in vtero aderat. Interdum verò continentur in vtero, facta jam diuisione circa alias partes ipsius vteri, vel in fundo, instar conuolutæ pilæ: quæ distinctio ad curationem summopere prodest. Neque obstat, si dicas secundinas non esse accidentia, & sic non posse in vtero inhærere, & ex consequenti ipsum non posse esse partem affectam: Quia vt aliquid morbi rationem sortiatur, necessarium non est, intrinsecè partem afficere per inhæsionem; sufficit enim quòd parti adhæreat, maximè cùm secundinæ, quando in eadem parte, ac antea continebantur, coalitum sufficientem, & veluti vnionem cum vtero sortiantur, præcipuè si mathematicè in ea parte inhæreant.

Causa.

Hippocratica doctrina ad causæ cognitionem plurimùm conducit: sic enim habet *lib. 1. de morb. mul. num.64. Si mulieri secunda in vteris relicta fuerit, hoc sic contingit. Si per vim ruptus fuerit vmbilicus, aut ab obstetrice per imperitiam resectus, quæ videlicet vmbilicum pueri prius incidit, antequam secunda ex vtero exiisset, & vteri sursum retrahunt secundam, vtpote lubricam, & diffusam, & in seipsis detinent*, &c. Ex quibus verbis duæ violentæ retentionis causæ depromi possunt, nimirum resectio ipsius vmbilici fœtus facta violenter, vel ob obstetricis imperitiam eueniens. Idem enim contingit in expulsione secundinarum, quod accidit in expulsione mortui fœtus, quia cùm hujus motus deficiat, à quo expulsio extra vterum adiuuatur, violentam patitur retentionem. Idem in expulsione secundinarum contingit, siquidem in vtroque exemplo facultas expultrix impotens redditur.

Cæterùm cùm secundinæ possint intra vterum retineri, facta diuisione, & instar pilæ conuolutæ; vel si remaneant cum vnione, situs aliquantulum varietur, huius differentiæ causas tradere oportet. Oritur ergo primus existendi modus, ob magnam vteri debilitatem, ex fœtus expulsione sequutam, præsertim si partus difficilis sit, vel quia os vuluæ est clausum, vt contingit in iis, quæ maximam adstrictionem partium naturalium sortiuntur ex natura sua. Secundus, ex forti acetabulorum vnione contingit, quando ita vehemens est, & membranæ ita tenues, vt facilè ob fœtus calcitrationem, sine coalitus diuisione disrumpantur, quod etiam ob defectum compressionis vteri potest accidere, quæ ab inundante, & excrementitia humiditate originem ducit.

Vtrùm verò secundarum retentio à bonis odoribus, aut gelidæ potu possit concitari? dubitandum. Plures sunt practici periti, *cap. de secundinarum extractione*, qui hunc affectum ex animi pathematis, bonis odoribus naribus admotis, gelidæ potu, & omnibus aliis quæ puerperas alterare possunt, generari sibi persuadent. Sed quo modo hoc fieri possit, non video, neque ipsi explicant: Varius tamen, & diuersus est, iuxta concursum huius, vel illius causæ: nam quando intercedunt animi passiones, secundinarum expulsio ob actum appetitus sensitiui deficere solet, ratione cuius potentiarum distractio sequitur, irritatóque à secundinis illata non sentitur, quia deficit animæ concursus, ob illius limitatam virtutem. Et licèt odores propter eandem rationem, violentam retentionem excitare possint, tamen ex alio fonte hoc oriri est certissimum, nimirum quia cùm vterus ratione odoris, aut, vt meliùs dicam, ratione alterius qualitatis simul existentis cum re odorifera, recurrat ad supernas partes, deficit contractio, sine qua secundæ expelli nulla ratione possunt. Et quamuis ob potum aquæ frigidæ maxima detur compressio versus partes inferas, tamen quoniam ratione frigiditatis sensus torpescit, fit vt ad percipiendam irritationem à secundis excitatam, ineptior fiat, & hac ratione ipsæ retinentur.

Signa.

A nullo hucusque tradita sunt signa, quibus secundinarum retentio possit cognosci, quia facilè ob defectum conspicitur: nihilominus tamen aliqua signa oportet adducere, ex quibus modum existendi secundinarum in vtero venari possimus, an vnitæ, vel diuisæ existant instar conuolutæ pilæ. Hoc primò ex motu secundinarum facto ab obstetrice cognosces, quia cùm secundinæ pendeant per vas vmbilicale, facta attractione aliquantulum valida, si multùm resistant, signum est firmiter in eadem parte esse vnitas; si verò non ita resistant; sed tractioni cedant, verisimile est in pilæ modum circa aliquam vteri partem esse conglomeratas, præsertim si cum sanguine menstruo aliqua pituitæ viscidæ portio expellatur, à qua secundæ humidiores redditæ, eam sibi circumuolutionem comparauerint. Hoc etiam ex doloribus in partu repertis, facilè conijcies: si enim ante partum dolores maximi non præcesserint, sed remissi multùm, ipsas fuisse disruptas, & vtero vnitas remanere, est coniectandum; si verò intensissimi dolores præfuerint, signum est disrumpi venas, & arterias, quæ sunt ligamenta secundinarum cum vtero, & ipsas in formam pilæ conuolutas esse.

Præsagium.

Secundas non protinus exire, graue est, & periculo plenum, auctore Hippocrate *lib. 1. de morb. mulier.* grauia enim ex earum retentione symptomata oriri consueuerunt, nam & menstrua purgatio supprimitur; ex quibus duabus causis eleuantur vapores, qui partes superas lancinant, & feriunt, venter fit durus, & in molem accrescit, dolor totius corporis, præcipuè partium inferiorum concitatur; quæ omnia fiunt multò fortiora, si febris adsit acuta, quam vteri strangulatio ferè insequitur. Hoc periculum palàm fecit Hippoc. 2. *epid. sect. 2. text.* 18. quo loco de vxore coriarij sermonem instituens, inquit, *secundinæ partem in vtero fuisse relictam, à qua stranguria fuit subsequuta*: quod symptoma vel ex nocumento illato musculo vesicæ, quando media pars secundæ in vtero fuit relicta, vel ex aliqua intemperie eidem parti ex putredine ipsarum communicata, ortum habuisse non est dubitandum.

Inquires: *Vtrùm ex secundinarum retentione, si extrahi non possint, necessariò mors subsequatur?* Plures temnunt Aëtium *tetrab. 4. serm. 4. cap. 24. in med.* & Auicennam 21. 3. *tract. 2. cap. 16. in med.* quòd asserant, secundinas non statim esse extrahendas: *Si enim non fuerint educta, perturbari non oportet, quia intra paucos dies in saniem conuersæ, & putrefactæ excident.* Sed ineptè tantos auctores condemnant: ipsi enim extrahendas non esse non imperant, sed monent Medicos, ne diffidant, aut subsequutis grauissimis symptomatis non perterreantur, nam si præsidiis aptis non cedant, ipsæ putrefactæ expellentur ferè, licèt ex ipsarum retentione mortem subsequi multoties, non sit negandum.

Si enim ex retentione fœtus mortui, eleuatis vaporibus fœtidis, & partibus præcipuis communicatis, excitantur pathemata dira, ex quibus necessariò subsequitur mors, cur ob eandem rationem ex secundis retentis mors non continget?

Ex hac ratione colligi potest, communem sententiam vulgò receptam falsam esse, qua constanter asserunt, secundinas retentas, & non extractas necessariò mortem inducere: Nam fœtus mortuus solet pluribus diebus in vtero retineri, viuente matre, meliùs multò secundinæ poterunt longiori tempore seruari, quin certò subsequatur mors, siquidem maior vaporum quantitas debet eleuari ex fœtu mortuo, quàm ex membranis. Ergo si fœtus mortuus excerni solet quin subsequatur mors, meliùs multò poterunt expelli secundæ.

Dic. Si secundinæ præsidiis adhibitis extrahi non possint, non necessariò ægra occumbet, siquidem multoties ipsis retentis, etsi principibus partibus noxa communicetur, non introducitur vltima dispositio, ex qua separatio animæ rationalis subsequatur. Si verò mors contingat aliquando, ea temeritati, & audaciæ obstetricum imponenda est, hæ cùm manum in os vuluæ coniiciunt, tam violenter hoc opus exercent, vt vterum dilanient, vlceribus & inflammatione afficiant, ex quibus mortem subsequi posse, dubitat nemo.

De Curatione.

CVm vna ex causis retentionis secundinarum, sit secundùm Hippocratem *loc. cit.* intempestiua vmbilici resectio, ideò antequam auxilia huius ægritudinis in medium proponamus, præmittere oportet, secundas non esse ab vmbilico resecandas, quousque extra vterum extrahantur; potiùs enim dum intus continentur, absque violentia vlla paulatim trahantur, vt semper fœtui cõiunctæ remaneant: quod si non fuerit possibile, fœmina sedeat in sella ventri exonerando destinata, ex quo loco pendens fœtus, sua grauitate secum secundas afferat. Quare hoc modo, ex Hippocratis mente *loc. cit.* secundas extrahere oportet; si verò possibile non sit, ad maiora auxilia accedere est necesse.

Sed percontaberis: *Vtrùm ad resectionem vmbilici multum tempus sit differendum?* Ex vna enim parte violentæ secundinarum retentionis, ex sectione vmbilici intempestiua, periculum imminet; ex alia, si diutius differatur; fœtus periclitabitur, aut morbosus euadet. Dic. Si tentatis remediis, viginti quatuor horarum spatio, nihil proficiat ægra, nec leuetur, vmbilicus secari debet, & partem alteram abscissam femori parturientis vehementer alligare oportet, ne ad vteri cauitatem possit reuerti. Non nego, aliquando anticipatam vmbilici resectionem esse necessariam, quando videlicet vasa vmbilicalia, mucore vel pituita viscida sunt referta, tunc enim medicamenta aliqua sicca apponere oportet, quorum ope pituitosus, frigidúsque humor possit absumi.

Illa vero hoc loco non inutilis quæstio excitabitur, ex mente Hippocratis deprompta, qua quæri solet: *Vtrùm tussis, & sternutamentum ad secundinarum expulsionem sint ex vsu.* Nam pro hoc opere perficiendo, siue secundæ vtero sint connexæ, siue in modum pilæ conuolutæ, vnanimiter auctores sternutationem commendant, freti oraculo Hippocratis 5. *Aph.* 49. sic profantis: *Vt secundæ procidant, sternutatorio apposito, nares comprime, & os:* & licèt idem affirmet Galenus *in com.* rationem tamen adducit, propter quam iubeat Hippocrates, post impositionem sternutatorij, nares & os apprehendere: Ratio est in promptu, quia facta apprehensione oris, & narium, si consequatur sternutatio, difficiliùs aër exire potest; quare hac ratione maiorem compressionem subsequi est necesse, vt faciliùs expellantur secundæ. Eandem sententiam adduxit Hip. *sententia 35. antecedenti*, dicens: *Mulieri quæ vterinis molestatur, aut difficulter parit, superueniens sternutatio, bonum.* Gal. *in com.* sternutamentum in omnibus affectibus vterinis non prodesse affirmat, siquidem in eiusdem partis exulcerationibus, abscessu, inflammatione, erysipelate, adiumento esse non potest, quin sæpissimè nocumentum maximum infert: Quare Hippocrates de vteri strangulatu est intelligendus, cui si sternutamentum superueniat, remedio est, non solùm, quia est bonum signum, in mulieribus quæ strangulatione laborant, sed etiam vt causa, quia est huius morbi præsidium. Quare sicut sternutamentum pro secundis pellendis præstat eximiè, sic tussis eandem vtilitatem præstat.

Sed quo pacto sternutamentum, & tussis hoc efficiant, obtinet difficultatem: cùm media sternutatione expellatur id, quod irritat cerebri ventriculos; quare excerni non poterit id, quod in vtero infixum est, & tenaciter adhæret. In tussi autem etsi abdominis musculi comprimantur, & hac de causa expulsio menbranarum iuuari possit, quia hæc compressio fit versus partem superiorem, secundæ haudquaquam poterunt expelli; quæ etiam actio versus partem supernam in sternutatione contingit.

Dic, verum esse, per sternutationem, & tussim solùm expelli, quod in ventriculis cerebri, & bronchiis pulmonis continetur; nihilominùs mediis his actionibus posse fieri secundinarum expulsionem, non esse negandum, quatenus ad compressionem illarum partium, etiam musculi aliarum comprimuntur, & expellitur id quod in cauitate earum adhæret. Quamuis enim in vtraque actione compressio musculorum abdominis fiat versus thoracem, tamen cùm vterus in parte inferiori situs sit, & compressio fiat in aliis partibus abdominis, existentibus infra thoracem, & vterum, fit vt aëris expulsio per thoracem, & secundinarum per vterum fieri possit. Accedit quòd septum transuersum in vtraque actione etiam comprimitur, quæ etiam est causa, vt expulsio secundinarum etiam adiuuetur. Accedit commotio ex sternutamento in toto corpore, à parte supera ad infernam, & ex tussi, in thorace excitata, quæ ad prædictæ actionis perfectionem non parum conducit. Sed opus sternutamenti, actione tussis validius est, cùm in illo natura à parte supera ad infernam expellere conetur; at verò in tussi, ex thorace. Illud autem iniectis pulueribus intra nares per cannulam prouocabitur, ex castorio, Pipere, Sinapi, Nicotiana, &c.

Ex hac doctrina infertur, remedia omnia, ex quorum actione sequitur compressio partium inferiorum, pro curatione huius affectus, multo esse ex vsu, vt sunt suffumigia fœtida naribus admota, ex vngulis equi, asinæ, fimo equi, Bouis, Columbarum, Aquilæ, semine porri, vrticæ minoris, allio, Elleboro albo, Aristolochia rotunda, assa fœtida, Sagapeno, Nigella; hæc enim vterum comprimendo, qualitate sua vtero aduersa, sternutamentum prouocant. Vel parentur ex ruta, Prassio, Abrotano, cum oleo Liliorum permixtis, ex quibus supra prunas positis suffumigium per nares fœmina accipiat. Vel fiat hoc modo.

℞. *Myrrhæ* ℥.ß. *galbani, opopanacis, an.* ʒ ß. *ellebori nigri*, ʒ j. Conficiantur tabellæ cum felle taurino, imponendæ super prunas pro suffumigio, quod etiam per partem inferiorem est recipiendum: Quo celebrato, obstetrix leni motu excitato, secundinas extrahere conetur.

Vtrùm autem *suffitus aromatum secundinas expellat?* contemplandum. Non desunt qui respondeant affirmatiuè, cùm muliebria ducant, vt 5. *Aph.* 28. Hippocrates edocuit, vt Cinnamonum, Nardus, Iuncus odoratus, Artemisia, Sabina, Dictamnum, Pulegium, & huius census alia. Sed non rectè explicant Hippocratem

nam

nam Galenus *in com.* per muliebria, solùm menstruam purgationem intelligit, quæ cùm ob crassitiem expelli non possit, suffituum ope attenuata faciliùs per vterum excurrit.

Neque instes, per illud verbum [muliebria] non solùm menstruam purgationem esse intelligendam, sed omne quod in vtero continetur quoniam vna ex causis violentæ retentionis secundinarum, odores sunt boni, quos licet fœminæ recipere per partem inferam, & nares apprehendere, vt illi à potentia olfactiua percipi minimè possint, præcipuè quando cohibetur respiratio. Sed cùm impossibile appareat, vt parturiens tanto tempore possit per os, & nares respirationem cohibere, necessariò suffitus debent persentiri: quare hoc auxilium suspectum est, & in praxi pro hoc morbo non admittendum.

Vtile etiam est fœminam spiritum cohibere, versus inferiores partes compressione facta, & maximis vociferationibus exclamare, sed hoc cum præmeditatione faciendum, ne inflammatio, aut hæmorrhagia subsequantur. Saltus præsertim pede retrogrado facti, etiam conferunt. Vitandus vomitus, ex quo etsi ventris commotio, & facultatis expultricis excitatio sequantur, tamen hæc ventriculi actio est maximè violenta, & menstruam purgationem euocat ad partes superas.

Si celebrata non sufficiant auxilia, & lochia sint minuta, sanguinem mitte ex talo, ex quo præsidio commouetur natura, & irritatur ad partes inferas, & eo naturæ defectum supplemus. Cantharidum vsus ab aliquibus, magis encomiis celebratus, siue per os, seu suffumigij instar, noxius, ac inutilis: nam partes exulcerant, & corrodunt, vehementes dolores, & cruciatus excitant. Castorium intus assumptum, vel suffumigij instar applicitum, confert eximiè, nam ex mente Galeni 11. *simpl. tit. de Castorio*, menses prouocat, citra læsionem vllam.

Quòd si febris fuerit remissa, præsidia ab Hippocrate *lib. 1. de morb. loc. citat.* sunt imperanda, vt allia cocta, vel assata, in vinum proiecta. Vtere etiam puluere Spicæ Nardi, Rutæ, Baccar. Lauri, radicis fœniculi cum vino, & succo porri, Petroselini, Apij, Lapathi acuti, Ebulorum. Si non sint satis, fortiora offerenda, vt decoctum Asari, Myrrhæ, Gentianæ, Rubeæ tinctorum, adiectis Borace, & Trochiscis de Myrrha. Vel fiat ex semine Dauci, Dictamni, Sem. Porri, Castor. Lumbricor. terrestrium, Prassij, Verbenæ. Galbanum, & Myrrham per os assumere, quantitate drachmæ, dissoluta in aqua Sabinæ, summoperè præstat.

Balsamum quantitate duarum drachmarum assumptum cum vino, efficacissimum remedium est. Testiculi equi vino dissoluti eadem dosi assumpti, mirè iuuant. Clysteres irritantes, optimi sunt, vt facultas expultrix excitetur. Inferiores partes illinendæ oleo Castor. Rutæ, Lilior. cum puluere Sabinæ, & Aristoloch. Coagulo leporis, & croco, & cum Balsamo, & cera fiat vnguentum. Pessaria optima sunt, facta ex Castor. Myrrha, Sagapeno, quæ postquam parata sint, madefiant in decocto cucumeris Asinini, & felle vaccino.

Cæterùm cùm secundinæ retentæ debeant putrefieri, ex quarum putredine, & graueolentia caput, ventriculus, & aliæ principes partes inficiuntur labe dira, eas tueri oportet. Fouendus ventriculus roborantibus vnguentis. Caput præseruandum suffitu rerum fœtidarum. Si adhuc retinentur, manu obstetricis extrahendæ, priùs adaperto vtero cum speculo matricis; aliàs enim vehemens subsequitur dolor. Si sanguis erumpat in copia multa, adstringentia offerenda, quorum ope hæmorrhagia possit cohiberi.

OBSERVATIO.

Ad expellendas secundas, puluis præstantissimus.

PLures plura in hunc vsum commendant auxilia. Ego Dei misericordia, plurimas in agone constitutas liberaui hoc puluere, exhibito in vino, quantitate drachmæ vnius & semis, cum saccharo, cuius forma esto hæc.

℞. *Carabes, tenuissimè puluerata,* ʒ j. *castorij,* ʒ ß. *dictamni, pulegij, an.* ʒ j. *cinnamomi,* ʒ j. *boracis* ℈ j. ß. *spicæ nardi* ℈ j. *myrrhæ* ℈ j. ß. *rubeæ tinctorum* ℈ j. *croci* g̃. vj Fiat puluis subtilissimus.

CAPVT XX.

De Torminibus à partu.

Definitio.

TOrmina sunt dolores, qui post partum puerperis in parte inferiore ventris, inguinibus, renibus, laterum mollitudine, spatio duorum vel trium dierum, per interualla exacerbantur. Cùm enim à conatu facultatis expultricis, menstruam purgationem excernere properantis, eueniant, & in primis tribus diebus in maiori copia sanguis erumpat, fit vt hoc tempore in his partibus dolores ampliùs excrucient. Quapropter essentia huius affectus in symptomate actionis læsæ deprauatæ facultatis tactiuæ consistit: & pars affecta est vterus, cùm potentia tactiua ipsius, à qualitate tangibili, immediatè dolores, & cruciatus excitante, immutetur.

Non obstat verò contra hanc doctrinam, quòd in hac affectione dolores interdum à renibus in laterum magnitudinem protendantur; quare videtur quòd non solùm vterus, sed hæ partes sint sedes huius affectus: Quia licèt possint affici renes, hoc ex vitio, & consensu vteri contingit; cùm enim conceptio fiat in vtero, & toto tempore gestationis, fœtus in ipso contineatur, & in partu magnopere vterus laboret, rationi consonum est partem affectam tantùm esse vterum.

Perscrutaberis: *Vtrùm tormina post partum sint continua, an per interualla exacerbentur?* Nam causa efficiens doloris semper præsens in vtero continetur. Ergo incessanter, & non per consensum affligent. Respondent plures rationem ob quam dolores post partum per interualla excruciant, esse, quia causa doloris intra vterum non continetur semper, sed è venis maximis per interualla expellitur ad ipsum. Sed non aptè respondent, quoniam hæc tormina ex humore contento in venis non oriuntur, sed ex flatibus, qui post suam ipsorum generationem semper in vtero persistunt: neque est necessarium, ex alia parte communicari, cùm in ipso possint produci, ex sanguine crasso, & pituitoso, toto gestationis tempore in vtero stabulante. Ergo prædicta solutio inualida. Confirmatur: Nam quando colicus dolor ex flatibus concitatur, etiam suas habet periodos, quamvis in intestinis producantur flatus. Ergo etiamsi substantia flatuosa in vtero generetur, dolor ab ipsa exortus, suas etiam poterit habere exacerbationes. Nec dicas, quòd ratio assignata saltem veritatem obtinet, quando tormina, & dolores ex menstrua purgatione originem ducunt: Nam adhuc superest tradere rationem, ob quam ex venis per interualla humores trudantur ad vterum, & non continuè, quod in prædicta ratione non assignatur.

Secundò responderi potest, causam efficientem mediatam

diatam, nimirum flatum, & humorem crassum semper in vtero contineri; dolores tamen non esse continuos, quia qualitas tangibilis, solutio continui, aut intemperies, à qua dolor immeditè excitatur, per interualla producitur, quoniam ad illius productionem conditio necessaria non semper adest, cùm prædictæ causæ ad productionem qualitatis tangibilis, debeant descendere ad partes, in ipsísque soluere continuum, quod ob conatum facultatis expultricis contingit, appositum ad expellendam causam, producentem tangibilem qualitatem. Quæ solutio etsi magis ad veritatem accedat, ex toto tamen difficultatem non eradicat, certum enim est tangibilem qualitatem immediatè dolorem excitantem, ab humore crasso, vel flatu produci, quando debita datur approximatio, quæ ante conatum facultatis expellentis causam irritantem, assignari nequit.

Ex dictis constat, quòd ratio propter quam dolores non sunt continui, sed repetunt per interualla, emanat ex eo, quòd facultas expultrix, per periodos conatum assumat. Sed quomodo possit esse hoc verum, si illa est agens naturale, non impeditum, explicatu est perquàm difficile. Respondebis hoc modo. Vt facultas expultrix per periodos conatu assumat, necesse est vt obiectum irritans semper adsit, quantitate, & qualitate determinata, ita vt aliquo horum deficiente, expulsio cesset continua; & quia in humoribus crassis, vel flatibus in vtero existentibus, non adest semper quantitas, & qualitas determinata ad irritandum, sed per interualla in ipsis acquiritur, idcircò tormina non esse continua. Verùm hæc solutio non videtur esse consona rationi: Causa enim à qua dolores post partum oriuntur, non eodem modo se habet, ac causa antecedens, & efficiens intermittentem febrem, cùm in hac non semper reperiatur id, quod necessarium est ad irritandum, sed per interualla acquiratur: At verò causa doloris efficiens, in quantitate, & qualitate sufficienti ad irritandum, semper in vtero adest.

De quantitate nullus dubitat, nam hac tanta interdum vterus abundat, vt in ventre magna suspensio excitetur, vt in tympanite, & colico dolore manifestè patet. De qualitate etiam constat, quia hæc in flatibus necessaria, debet esse frigiditas, si quidem ij ab intrinseco, & ex natura sua constant frigiditate. Sed hanc non possunt acquirere per interualla, quin potiùs frigiditas ob moram in corpore remitti debeat à calore, qui in illos agit perpetuò, illorum frigiditatem remittens. Ergo alia causa inquirenda est, cur tormina à partu per interualla exacerbentur. Quando enim dolor non oritur ex flatu, sed ex humore crasso in venis vteri retento, non datur causa, à qua prædictus humor post partum possit acquirere qualitates per circuitus irritantes, si eæ gestationis tempore non fuerint acquisitæ.

Dices secundò. Causa huius euentus est, quòd diuersis partibus vteri, causa irritans applicatur: hæc enim in partibus, in quibus antea continebatur, non irritat de nouo, cùm ab assuetis passio non fiat, & iam produxerit totum, quod producere potest ad irritandum; & nisi aliis partibus vteri communicetur, vel irritare, vel dolorem excitare nequit, siquidem doloris vrgentia, immutationem factam in facultate expultrice, ab obiecto irritante, præsupponit.

Hæc solutio quæsitum intimiùs non explicat, tum quia non assignat causam, ob quam irritans causa, & producens tormina diuersis partibus vteri applicetur, præsertim si in parte, in qua antea retinebatur, mutatio de nouo non adest; tum quia etsi veritatem habeat, in dolore orto ex flatu, qui cùm leuis sit, modò versus partem superam, nunc in partem inferam, impulsu suo mouetur, tamen in dolore ab humore crasso non est omnino vera: præcipuè si hic vteri vasis adhæreat. Neque dicas, idem posse affirmari de humoribus crassis, qui innata grauitate deorsum mouentur, cùm aliquando contingat, vt hi ad partem superam recurrant.

Dic quamuis flatus, vel humor crassus perpetuò irritent expultricem facultatem, dolor non est continuus, sed per interualla recurrit, etiam si facultas, agens sit naturale: cùm enim facultas, quando conatum assumit in expulsione flatus, vel alterius irritantis causæ, ob vacuationem, & spiritum exhaustum debilis remaneat, fit, vt conatum assumptum ad vmbilicum perducere non possit, quonsque aliquantulum reparetur, & ita postea iterum ad expulsionem insurgat. Hoc patet in diarrhœa euidenter, in qua etsi tota quantitas quæ expellitur, præsens sit, & irritet, continuò non expellitur, sed per interualla, nam priùs necesse est vt à natura facultas expultrix reparetur.

Huic dubio addendum aliud: *Vtrùm primiparis tormina à partu contingant*? Responde affirmatiuè: Nam illæ flatu abundant, & humoribus crudis, ex indebito regimine, toto gestationis tempore acquisitis. Si verò obstetrices hoc denegant, intelligendum est, quòd illæ minùs intensos dolores quàm cæteræ patiantur: nam in partibus ad ventrem pertinentibus maior quantitas adest calidi innati absumentis flatus. In primiparis concoctio ventriculi est robustior, quia alios partus, in quibus ingens sanguinis copia vacuatur, non sunt expertæ, & ideò reliquæ facultates naturales sunt robustiores, & hac de causa maior sanguinis quantitas excernitur, minore intra vterum remanente: quare fit, vt absumptis flatibus, horúmque causa feliciùs vacuata, minores post partum quàm cæteræ enixæ dolores experiantur.

Causa.

Sicut tormina intestinorum, ex mente Galeni 5. *Aph.* 11. à flatu scaturiunt, sic vteri tormina ex eadem causa originem ducunt. Hæc substantia flatuosa vel in vteri cauitate stabulatur, & plus iusto vteri parietes distendendo, intolerabiles concitat dolores, vel in meatibus vteri pertinaciter adhæret, & tormina parit. Deinde ex aëre recepto in vterum post exitum infantis, interdum emanat, quia cùm gestationis tempore tota cauitas vteri sit repleta, non datur in ipsa compressio, neque reuertitur ad pristinum statum, & locum; quum verò fœtus ex vtero exit, ad cauitatem illam replendam aër necessariò debet accedere. Sæpe ex frigore emanat hoc vitium, ex partu suscepto, ob obstetricis imperitiam, ac imprudentiam enixæ.

Interdum causa huius affectus, sanguis crassus est, qui ob venarum angustiam affatim repurgari nequit; quare coërcitus, & retentus, crucitatus intolerabiles concitat, qui vacuato sanguine cessare solent. Neque dicas, venas vteri, sensus expertes, vel præditas remisso, cæterarum instar, 16. *de vsu part.* 12. non immanes cruciatus pati posse: nam ij non in venis, sed in vteri substantia excitantur, quam distentione sua premunt, atque fatigant. Ex sanguine tenui, & mordaci, etiam potest oriri hoc malum; hic enim humor non solùm distendit, sed suis qualitatibus intemperando dolorem excitat.

Signa.

Si ex flatu hic dolor originem ducat, ex inflatione ventris, rugitu ipsius, dolore vago per omnem ventris regionem percepto cognoscetur, maximè si præcesserit vsus alimentorum, quæ flatus gignere consueuerunt. Si ex sanguine limoso, & crasso oriatur, ex anteacta vita dignosces, & ex sanguinis excreti natura, consistentia, & colore: si enim fuerit albus, vel niger, humorem pituitosum, vel melancholicum redundare significat. Sanguinem tenuem, & acrem ostendunt, doloris

doloris vehementia, actium ciborum vsus, sitis intensa, vrinæ ardor, & in affectis partibus intensa caliditas persentit ur.

Præsagium.

SI mulieri post partum tormina, & dolores superuenerint, malum: dolor enim valde virtutem prosternit, & ob dolorem menstrua purgatio circumciditur. Pessimum est, si tormina cum animi deliquio contingant, tunc enim non solùm vterus, sed cor, aut cerebrum compatiuntur; hoc enim symptoma animi defectum illicò accersit, si vehemens est, 1. *ad Glauc.* 14. & 2. *acut.* 48. §. *Ob dolorem enim ægri sine pulsu redduntur, exanimésque fiunt, &c.*

Curatio.

OMnis curatiua intentio in hac affectione, in sedatione doloris reposita est: Hoc opus variis præsidiis celebratur, si Medicus varietatem causæ contempletur. Si flatus causa sit, anodyna sanant, quæ humectando, & relaxando partes, distentionem impediunt. De horum classe sunt fomenta, & vnguenta calida, quæ præterquam quòd suo actuali calore menstrua mouent, vias dilatant, mulcebri suauitate dolorem leniunt, 5. *simp.* 19. & 2. *acut.* 1. Parantur vnguenta ex oleo Camomil. Lilior. alb. Amygdal. Aneth. Rutaceo, pinguedine Gallinæ, vel suilla. Fomenta fiunt ex emollientibus, & carminantibus medicamentis, præmisso tamen suaui clystere flatum resoluente. Vesica semiplena decocto anodino, & carminante, vtilis est, parata ex decocto fœnug. Sem. Lin. Camomil. Aneth. Melilot. Cinnamom.

Cataplasmata super ventrem inferiorem opposita, optima sunt, quorum copiam latè describemus *lib. vlt. cap.* 2. *num.* 1. *de colico dolore.* Haustus olei Amygdalarum dulcium, vtilis, cum aqua naphæ permixtus. Ius Galli veteris, præstans, flatus enim resoluit, abstergit, attenuat. Aromaticum rosatum, syrupus factus ex Cinnamomo, & adianto, pulueres facti ex Cinnamom. Nuc. Moschat. Cortic. Citri, Artemisiæ, an. part. æqual. adiecta dupla sacchari quantitate, mirificam vtilitatem præbent, superbibito mero. Si menstrua purgatio sit minuta, secanda vena in talo, hirudines mariscis affigendæ, femora in parte domestica scarificanda.

Si hoc vitium ex acri humore, calido, aut tenui emanet, huius acrimonia retundenda. Humectantes clysteres sunt ex vsu. Temperata anodyna vtilia, sicut & fomenta, & super ventrem assiduæ irrigationes ex decocto Maluar. Parietar. Violar. Sem. Lini, Althææ, prunorum: post quas imponantur vnguenta facta ex Amygdalino oleo, Violar. & pinguedine Gallinæ. Quòd si nimius in visceribus persentiatur ardor, secanda saphæna.

OBSERVATIO.

Pro Torminibus à partu, remedium expertum.

INter præstantissima auxilia, quæ ad tormina à partu sedanda, vsu, & experimento adinueni, hoc est securissimum, & felicissimum, vtere eo superbibitis quatuor vnciis meri, si febris absit; qua præsente, aqua scorzoneræ, aut cardui benedicti sit ex vsu. Dosis pulueris sit drachma vna.

℞. Castorij ʒ ß. dictamni, artemisiæ, matricariæ, an. ℈. ß. cinnamom. anisi. sem. fœniculi, an. ℈. j. agallochi ℈. ij. aromatici, diamargarit. calidi an. ℈. ß. sem. dauci, & carui, an. ℈. j. nucis moschatæ ℈. j. macis ℈. ß. rutæ ℈. j. sabinæ ℈. ß. calamenthi, origani, pulegij, comarũ anethi, an. ℈. ß. cardamom. g. x. flor. camomil. & sambuci, an. ℈. j Omnia tenuissimè puluerisentur, & triturentur ad vmbram.

CAPVT XXI.

De regimine infantis.

QVomodo sit gubernandus infans, eiusque tenerrimum corpus ab iniuriis externis, morbísque præcauendum, hoc loco breuiter dicemus. Et primò quærendum: *vtrùm vmbilicus sit resecandus, & sale eius corpus inspergendum?* Aëtius *tetrab.* 1. *serm.* 4. *cap.* 3. vmbilicum quatuor à ventre digitis resecandum docuit scalpro acuto, omnem aliam materiam harundinum, ac vitri, vt ne quid atteratur, reprobans. Deinde contentus in ipso sanguis limosus exprimatur, spongia abstergatur ac lana carpta obturetur, & cum filo, aut gossipio tenuiter retorto ligetur citra dolorem, ex Auic. 3. 1. *doct.* 1. *cap.* 1. néue præ laxitate resolutus, intereat infans: quum verò exciderit vmbilicus post quartam diem, cochleæ testam vstam tritam loco inspergere, & deinde ligare oportet.

Galenus *lib.* 1. *de sanit. tuend. cap.* 7. postea moderato sale per se tenuissimo totum corpus conspergit: sic enim ait: *Ergo recèns is natus infantulus, cuius corporis constitutio omni nota vacat, primum quidem fasciis deligetur, sed corpori priùs toti sale modicè insperso, quò cutis eius densior, solidiórque iis quæ intus sunt, partibus reddatur. In vtero enim æquè cum reliquis mollis erat, cùm nec durius vllum externum corpus inibi contigerit, nec aër illi vsquam frigidus inciderit, quorum commercio contracta, densatáque, & quàm ipsamet priùs, & quàm reliqua membra, densior, duriórque fieret. At quoniam iam editus infans, in frigore, & calore, atque inter corpora multò se duriora versetur, necesse est, ob hæc ipsa nimirum naturale eius tegmen præparari quodammodo à nobis, reddíque ad indolentiam, & tolerantiam quàm aptissimum par est.* Idque facit insperso sale in natura temperata; quæ si paulò humentior sit, puluere foliorum myrti, ceu adstringente, & magis siccante vti iubet. Auicenna, vt probatissimum reddat sal, admiscet semen connabis, costum, sumach, fœnugræcum, origanum. Auerrhoës *lib.* 6. *collig. cap.* 6. hanc salis inspersionem reprehendit: nam eius acrimoniam nostra ætas non fert, deinde per cutim raram vitiosi succi transpirant, qui si ex salis adstrictione cohibeantur, periculum imminet. Sed hunc auctorem intellige de sale vsto, qui acris est, & magis adstringens, sal verò tenuissimè puluerisatus, nullam noxam inferre potest; nam suauis est, cùm sit læuis, & cuti beneuolus. Consultum tamen est totum corpus abluere vino, in quo rubentes rosæ priùs efferuescant.

Sordes deinde naribus insitæ, digitis exprimendæ, Os, atque aurium meatus purgandi. Palpebræ diducendæ. Oculi detergendi. Podicis orificium per circuitum digito minimo mouendum, & aperiendum, illicò enim excernit per sedem subnigra quædam iecinoris recrementa, & tunc infans mollibus linteis, ac fasciis inuoluatur. Galenus nil aliud præter lac maternum offert. Paulus *lib.* 1. *c.* 5. melle optimè despumato quamprimùm nutrit, hoc enim detergit, & lactis concretionem impedit. Alij ad præcauendum infantes ab epilepsia oleum sasaminum, vel amygdal. dulcium cum saccharo, & semine Pæoniæ. Hoc enim remedium nutrit infantem, & pituitosos humores per secessum suauissimè expurgat, qui si non vacuantur, ad epilepsiam in posterum præparant corpus imbelle. Plures imperant theriacam, sed pro illis est suspecta, eius enim potentia, illorum virtute maior est, & flaccidum corpusculum facilè resoluit, innatúmque spiritum extinguit.

Vtrùm verò post lactationem pluribus circumstantiis opus sit, ad infantis educationem? meritò inquires. Dic, quòd postquam lacte fuerit nutritus infans, eóque præcipuè materno, quod illi est simillimum, ex Galen. 1. *de sanit. tuend. cap. cit.* & Auicen. 3. 1. *doct.* 1. *cap.* 2. (nî mater sit aliquo morbo fœdata) idque bis die, aut ad summum ter, plurimum enim assumptum, crudum remanet, & ad epilepsiam, aliósque morbos parat, quia corrumpitur: Abluatur bis, aut ter infans aqua calida hyeme, æstate temperata, non autem debet in balneo diutius morari, non enim vt supercalescat, aut rubeat eius corpus, sed vt humescat, aut mundetur, hoc lauacrum instituitur, linteis deinde mollissimis abstergatur, & exsiccetur.

Nutrix à lotione, antequàm fasciis obuoluat infantem, eius membra tangere debet, & quod extendendum fuerit, diuidet, ac extendet, & comprimendum comprimet, & hoc opus leniter peragere oportet. Infantis vesica premenda, vt vrinæ exitus fiat facilior. Extendendæ manus, & brachia ad genua vsque. Pedes vtrique leniter ducendi retrò ad dorsum, & antè ad caput, vt membra omnia, quò oportet, flecti condiscant. Non sunt autem supra ventrem firmandi, ne lædantur viscera, in quo peccant nutrices, quæ infantes pronos continent, donec paulatim omnes fascias componant.

Oculi infantis serico viridi sunt tergendi. Nares oleo dulci intus linendæ, ac defecandæ. Deinde infantem lactare oportet, & ad somnum inuitare. Dormiat è latere, capite, quàm reliquum corpus elatiore. Cuna non est vehementer mouenda; concitatus enim motus ad Epilepsiam parat, & lac in ventriculo contentum fluctuare facit. Immaturè ad progrediendum omnino cogendus non est, ne crura corporis pondere vitientur. Ita quum valet à gressu arcendus non est: summum enim commodum ad vitam, eiúsque durationem & sanitatis tutelam præstat exercitium, & ita animali omni à natura est præstitutus exercitij modus.

Vtrùm alter à lacte cibus infanti sit propinandus? dubitabis. Dic, solo lacte ali debere puerum, quoad primores dentes, quos duales appellant, emiserit, quod septimo vt plurimùm mense contingit, ex Paulo *lib.* 1. *cap.* 9. Si tamen ante hoc tempus, cibum alium vehementer appetit, & ipse sit succulentus, & viuidus, & spes sit quòd possit concoquere, offeratur. Post ortum verò dualium, solidius alimentum exhibendum. Duriusculum tamen dentibus cibum non atterat: nam dentes molestat, materiam ex qua alij dentes sunt gignendi, attritu dissipat, & resoluit, & fragmenta dura non contrita deuorat, quæ in sola deglutitione, strangulatum, tussim, vomitum mouent, & ventriculo negotium facessunt, & cruda remanentia obstructiones, & alia symptomata in posterum accersunt.

Auicenna primò offert panem, quem infanti masticauerit nutrix, deinde panem cum aqua mellis, aut aquoso vino, vel lacte. Aëtius micam panis ex vino mulso, aut dulci, cum lacte propinat, deinde oua sorbilia concedit. Sed cùm vinum ne gustare quidem suadeat Galenus, quippe quod haustum, humectat nimium, & corpus calefacit, tum caput halitu replet, iis qui calido & humido constant temperamento, auctore Aristot. *lib. de somn. & vigil. cap. vltimo*, & panis sola masticatione nutricis paratus, durior sit, ac solidior, quàm vt primis puerorum cibis conueniat, & si plurimùm in ore contineat nutrix, donec satis madescat, tunc pluri, quàm opus est, saliua conspurcatur: Idcircò melius est, vt assumat micam panis coctam ex aqua, melle, oleo, butyro, & ad mellis consistentiam redactam. Vtilis est etiam mica panis ex iure pulli Gallinacei, consummatum Gallinæ, vitella ouorum saccharo, aut melle irrorata, optima, summopere præstant. Possunt etiam eo tempore concedi molles carnes, quæ in gallinarum præcordiis inueniuntur. Hæc alimenta, si bene coquantur, citra ventris intumescentiam, aut inflationem; si puer non reddatur somniculosus, aut torpidus vrináſque habeat lacteas, summopere prosunt, & illi firmitudinem, robúrque conciliant, & hæc magna ex parte viginti mensibus apud Aëtium, aut duobus annis contingit. Quòd si firmus sit, debet ablactari; sin minùs, alteri nutrici duorum mensium spatio debet committi, vt recenti lacte, atque abundante eum reddat vegetiorem. In ablactatione, hyemem rigidam, & feruentem æstatem cauere oportet: nam vltimum hyemis, & postremum æstatis eligere oportet. Non subitò, sed latenter ab vbere desuescat, & fiant ei glandes ex pane, & saccharo, quæ offerantur ipsi dum mamillas quærit, & lac affectat. Quòd si ablactatus incidat in morbum, rursus ei lac concedatur; & vbi cessauerit morbus, corpusculum renutriatur lacte, & hac ratione iterum ablactetur.

OBSERVATIO

Antidotum ad præseruandos infantes ab Epilepsia ante lactationem offerendum.

MVlta ad præseruandos infantes ab Epilepsia hæreditaria tentaui persæpe antidota, quæ excrementitiam humiditatem viscosam, & sordes melancholicas in ventriculo congestas, & intestinis, suauiter expurgarent per aluum, (quæ si non excernerentur, præpararent ad Epilepsiam caput) neruosúmque genus roborarent, malignámque qualitatem morbo caduco insidentem domarent, atque compescerent. Omnia frustranea inueni, hoc dempto, quod in hunc vsum felicissimum semper inueni: cùm enim in pluribus liberis multorum, qui omnes hoc oblato meliùs habere, periculum fecissem, expertissimum fuisse contestor, atque profiteor: Nam quibus hoc præsidium ante lactationem fuit oblatum, Epilepsiam in progressu ætatis non persensere, cùm cæteri ante eos Epilepsia essent interfecti.

℞. *Fella testudinum aquaticarum*, Num. ij. *theriacæ smaragdor.* ʒ ij. *succi rutæ* ℥ ß. *rasuræ cornu cerui* ʒ ß. *cranij pueri, & fœmellæ*, ʒ iij. *vngul. alces, vnicornu, an.* ℈ j. *pulu. pullorum hirundinis adustorum*, ʒ ß. *pæoniæ maris* ℈ j. *thuris* ℈ ß. Excipiantur omnia cum olei sesamin. amygd. dulcium recentium, Mellis albissimi, sacchari albi solidissimi partibus æqualibus, & fiat Electuarium molle, digito minimo in os infantis indendum.

CAPVT XXII.

De electione nutricis.

PLura de nutricis regimine, & electione tradidimus *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 31. nunc quæ ad hoc argumentum supersunt enucleanda, complere oportet. *Vtrùm ad electionem nutricis, plures necessariæ conditiones animaduertendæ.* Eligitur nutrix ex partu naturali, quando nouem mensibus vtero gestauit, ex abortu enim, aut septimestri partu non probatur, imò lac eius, quæ frequenter abortit, suspectum est apud Auicennam. Ex salubritate, necesse est vt sit rectè sana, ex parentibus orta nulli morbo præsertim hæreditario, aut contagioso obnoxiis. Ex temperamento, medium habeat nutrix: si enim temperatus puer est, huius lactis vsu, temperatura optima seruatur; sin minùs, ad eam reducitur. Nec probo reductionem pituitosi infantis per biliosum lac, quoniam morbis ex vtroque humore fortè reddetur opportunus, & tantam contrarietatem non adeò rectè toleraт ætas infantis tenera,

& satius est duobus annis reduci ex vsu lactis temperati ad optimam naturam, quàm id vno anno consequi ex biliosi vsu, & altero, in biliosam naturam transferri.

Eligitur præterea nutrix ex compositione: si enim medio sit prædita temperamento, omnium extremorum statim occupabit medium, nempe gracilitatis & crassitiei, mollitiei & duritiei, glabri & hirti, caloris & frigiditatis, humiditatis & siccitatis, nigri & albi. Capillo potiùs constet nigro, quàm rufo. Collum habeat validum, amplum pectus, omnes animi functiones, naturales, animales, & vitales, & inculpatas. Ex magnitudine mammillarum etiam eligenda. Paulus *lib. 1. cap. 2.* vbera magna in nutrice requirit. Aëtius moderata, non rugosa, sed plena; magna verò, & parua improbat: hæc quoniam parum lactis exhibent: illa, quia plus, quàm opus est, lactis præparant, quod in mammillis retentum corrumpitur, infantem lædit, matrem grauat. Nos magna vbera probamus cum Paulo, nimis tamen protensa, & laxa, abhorret Auicenna. Mediocres probandæ in vberibus papillæ; magnæ enim offendunt gingiuas, ac linguam impediunt, ne deglutitionem iuuet. Paruæ ægrè apprehendi possunt, maxillas premunt, atque fatigant. In papillis meatus nec nimis angusti sint, nec lati, & cauernosi: eiaculatum enim per angustos meatus lac sublinentem os pelliculam ferit, & vlcus igneæ caliditatis inducit. Latiores meatus, qui papillas cauernosas reddunt, dum affatim emittunt lac, pariunt persæpe suffocationem.

Eligitur insuper ex numero partuum præcedentium: nam melius est si bis, aut ter pepererit nutrix; nam ex primo partu vbera, quæ nunquam lac antea procreauerant, minùs vtile creant, postea verò secundo, aut tertio partu vtilissimum conficiunt, velut iam edoctæ, & conficiendo assuetæ. Ex salubritate liberorum, oportet vt eos habeat viuos, & robustos, nec vlli Epilepsia, aut alio contagioso morbo decesserint.

Ex sexu infantis quem peperit, satius est vt sit partus masculi: nam hic est fœmina perfectior, quare vtilius etiam lac generabit. Reclamat experimentum, calidius enim est hoc lac: quæ enim masculum gestant, calidiores sunt, & agiliores, & calidius lac post partum præbent. Dic, si fœmina temperata sit, præstare lac eius quæ peperit masculum; si intemperata in calore, salubrius esse lac, eius quæ enixa est fœmellam. Ex menstruo, lactationis tempore retento, nutrix probanda: nam menstruis fluentibus lactationis tempore lac imminuitur, aut vitiatur, provt *lib. 2. Hist. Princip. Medic. in com. Hist. cit.* disceptauimus. Faciem fuco non dehonestet, nam præter mentis impotentiam, quam arguit, lac vitiatur ex cerusa, sublimato, & aliis huiusmodi. Nutrix vna esse debet: nam experimento compertum est, ex lactis diuersitate, infantes lædi. Quare non probo quarundam matrum consuetudinem, quæ præter id quòd liberos suos nutriunt, nutricem quoque coadiutricem habent: Imò condemno Medicorum consilium præceps, qui leui quauis de causa nutricem mutant; habet enim lactis iam vsitatissimi permutatio incommoda sua, quæ non sine graui necessitate sunt subeunda. His omnibus addere oportet indicium firmissimum, ex ipso lacte desumptum, cuius probationem *lib. cit. Hist.* reperies.

CAPVT VLTIMVM.

De Lactis defectu, abundantia, crassitie, tenuitate, acrimonia, fœtore, & coagulatione.

De Lactis morbosi correctione breuiter hoc capite peragendum, siquidem à priscis hoc negotium est adamussim exaratum. De defectu primò initiandus sermo. Quando lac imminuitur, corrumpitur, aut omnino extinguitur, inspissatur, attenuatur, præstat alterius nutricis lac præbere: ita monet Aëtius *tetrab. 1. serm. 4. cap. 6.* quod de magnis vitiis intelligendum, non enim leui de causa est permutandum. Si deficiat lac, nutricis sanguis contemplandus, ex Gal. præcepto: aut enim paucior est quàm conueniat, aut deterior. Si paucior, victus offerendus humectans, & excalfaciens, Alimenta offerenda, quæ sanguinem generant plurimum, vinum, iuscula, succus carnis, auium carnes, vitella ouorum, lac, cicera, amygdalæ, pineæ, farrum ex hordeo. Si sanguis prauus, est corrigendus; si biliosus, contemperandus, expurgandus. Pituitosus, medicamenta exoptat non multùm calefacientia, nihil autem desiccantia. Si cacochymia salsa sit, expurganda; ita & acida. Pituita dulcis, & insipida, sanguine permiscetur, huic coctionem, & non expurgationem, *5 simpl. cit.* præscribit Galenus.

Prouocantia lac, sunt parum calida, primo nempe, aut secundo ordine, non sicca. Hac ratione mouendo lacti prosunt Eruca, Fœniculum, Anethum, Sesamum, Anisum, Melanthium, Pastinaca: & vbi pituita crassior est, atque frigidior, Smyrnium, Apium, Sion, Polium, Pulegium, Rosmarinus, serpillum, Trifolium, Vitex, Raphanus, Mentha, cæpæ assæ, atque elixæ. Si signa caloris adsint, & nutrix biliosa sit, lac augent Lactuca, Malua, Spinachia, hordeum, papauer. Herbæ virentes nutrici offerendæ: siccæ enim, plusquàm oportet, excalfaciunt & desiccant, sanguinem pauciorem, & crassiorem gignunt, lac potiùs extinguunt, quàm prouocant.

Optimæ sunt sorbitiones ex oleo, fermento, & saccharo, addito sesamo, fœniculo, pulegio, aniso. Ptisana cum fœniculo, & anetho viridi optima est. Pultes prosunt ex farina fabar. cum lacte, saccharo, & vitellis ouorum. Quiescat nutrix, brachia exerceat, vbera leui manu perfricet, aut decocto fœniculi per spongiam, vt sanguis ad eas attrahatur, & venæ quæ ibi sunt dilatentur.

De lactis abundantia quærendum: *Vtrùm corrigenda?* Etsi in ea adimenda plures non laborent, sed errant: Nam ex lactis copia valde distenduntur mammæ, & persæpe non modò dolent, sed etiam inflammantur; & pueris hæc nimia quantitas obest, hi enim hac ratione in conuulsiones incurrunt, quoniam nerui à magna illa lactis vi facilè percelluntur. Deinde lac præ copia in mammillis detentum crassescit, crassefactum corrumpitur, exulcerat, varios morbos parit. Ergo lac si sponte defluat præ copia, symptoma est in genere excretorum immodicè.

Causa, sanguinis copia esse censetur, vel in toto corpore redundans, vel quia per loca consueta, nempe menstruas, aut hæmorrhoïdales purgationes à natura non excernitur. In curatione duo sunt obseruandi scopi, primus, vt lac excedens dissipetur, & exsiccetur. Secundus, vt luxuries naturæ in gignendo lacte compescatur. Pro primo, tenuis victus optimus, vigilia salutaris aër siccus præstat, exercitium vtile: potus exiguus: alimenta parum nutrientia, offerenda.

Si lactis copia ex sanguinis abundantia originem ducit,

ducit, venæ sectione minuendus, non solum è cubito, sed talo celebranda; hac enim celebrata prouocantur menstrua, & impetus sanguinis è mammis ad vterum longè deflectitur. Super mammillas imponantur medicamenta, quæ lac exsiccant, vel innata vi id consumunt, vt emplastra facta ex aceto, Muria, cum puluere cymini, agni casti, farina oryzæ, hord. fabar. lentium, lupinorum, rutæ psyllio, alumine, thure, & aliis.

Crassities corrigatur citò; nam plurium malorum est causa: Hepatis, & reliqui corporis vasa obstruit, & febribus putridis pueros obnoxios reddit, coctu contumax est, epilepsiæ, & morbis ex cruditate ipsos exponit, abscessus, & furunculos circa corpus infantis progenerat, ventrem cohibet, flatus gignit, inflat, retinet vrinam; & eo vtentes puelli, pituitam vomunt, inappetentes fiunt, torpidi, difficulter spirantes, somnolenti, decolores. Nutrix alenda est minùs nutriente, & attenuante victu. Vtatur iure pulli elixo cum petroselino, & croco. Bibat aquam cinnamomi, aut vtatur vino. Offeratur ei oxymel cum puluere fœniculi. Lac attenuat puluis ex cinnamomo, fœniculo, origano. Moderato vtatur exercitio. Vbera frequenter abluat decocto nepitæ, aut calaminthæ.

Tenuitas lactis plurima damna parit: Infantes graciles, & inualidos reddit, ventrem fluidum facit. Aquoso lacti prolixus somnus, vtilis. Alimenta offerenda, quæ plurimum, & crassum succum præstant, vt oryza, pedes, & extremitates animalium. Acri lacti prosunt alimenta boni succi. Balnea dulcium aquarum, quæ corpus nutricis humectent, & contemperent. Exhibendæ potiones medicamentosæ refrigerantes. Si lac prauo odore sit præditum, Nutrix clementibus medicamentis expurganda. Alimenta putredini obnoxia vitet. Coctio ventriculi procuranda, sicuti enim putredinis fœtor, ita bonæ coctionis suauis odor est soboles. Huic malo, confectio aliqua odorata, calida aut frigida, pro ratione indigentiæ, vtilis est. Ambram, moschum cibis permiscere, & ea cum vino aromatico bibere, summopere præstat.

Coagulatur lac, & nodos in vberibus sæpissime concitat, & ferè degenerat in abscessus. Cùm hoc acciderit, puer ex illo vbere non lactetur. Sugatur tamen lac, ne id quod de nouo gignitur, coaguletur à caseato lacte ibi existente; & pars coagulati quæ incipit dissolui, non extrahitur, sed putrescit, & vbera exedit.

Dissoluitur lac, si nutrix vtatur in cibo mentha, petroselino, croco, cinnamomo, & caulium iure. Abluatur mammilla cum aqua, vino, & aceto vnà permixtis. Aut decocto folior. Plantag. Malu. Viol. Rof. Camomil. Melilot. radic. Althææ, Fœnugræci: & desuper apponatur linimentum ex oleo rof. amygd. dulc. succo apij, petroselini, aceto, in quo priùs coagulum leporis sit dissolutum.

OBSERVATIO.

Ad defectum lactis, electuarium egregium.

℞. *Ciceris priùs infusi in lacte vaccino, aut ouillo,* ℥ iij. *Coryzæ sæpius abluta, & exsiccatæ, &* ℥ ij. *tritici, & hord. excorticator. & tritorum, an.* ℥ iij. *amygdal. dulcium excorticat.* ℥ j. *sem. papauer. albi,* ℥ j. ß *sesam. triturati* ℥ iv. *pulu. lumbricor. terrestrium,* ℨ iv. *sem. anisi,* ℨ j. *crystalli.* ℈ j. ß. *succi fœniculi,* ℥ ij. *mellis* ℥ iij. *butyri,* ℥ iv. *sem. porri* ℥ ß, *sem. aneth.* ℈ j. *sacchari albi,* ℔. j. Omnia cum lactis s.q. decoquantur, ad consumptionem tertiæ partis quando iam electuarium aliqualem spissitudinem acquisierit.

Sed tempus mihi videtur, vt huic Libro finem imponamus, ex quo si Lector candidus, lenta manu præsidia decerpat, non dubito, quin ad fœminarum morbos persanandos, vtilem sibi gazam comparare queat. Modò ad febres speciatim curandas accedamus.

FINIS LIBRI TERTII.

ZACVTI

ZACVTI LVSITANI, PRAXIS HISTORIARVM.

LIBER QVARTVS.

DE CVRATIONE FEBRIVM AGENS.

PROLOGVS.

ARGVMENTVM difficillimum in hoc quarto Praxis Historiarum Libro, ſupereſt enucleandum, quod de curatione febrium, inſcribitur. Hoc quàm frugiferũ ſit, nemo non videt, qui ad Hippocratis aras non ieiunus accedit. Nam Diaria premit laſſitudine: Putrida excrementorum fœtore fatigat: Acuta ſymptomatum ſæuitie oppugnat: Bilioſa rigore concuſſiuo lancinat: Pituitoſa horrore ferit: Melancholica oſſium confractione dilacerat: Erratica diuerſimodè opprimit: Elodes ſuperfluo ſudore corpus colliquat: Horrifica perpetuo horrore cutem fatigat: Maligna miris ſymptomatis ſtipata totum perdit: Peſtifera illorum pernicie inſoleſcens, viſcera labefactat, & extinguit labe dira. Omnium ergo febrium extat in hoc Libro mentio plena: Vniuerſa enim ipſarum curatio diſtinctè proponitur; earundémque inſidiæ aptiſſimis remediis deſtruuntur.

CAPVT I.

De Aëre.

DE Febrium natura, eſſentia, diuiſione, differentiis, cauſis ſignis, ac præſagio ſatis fusè *toto Libro quarto Hiſt. Princip. Medic.* prædiximus, & in cæteris plura agitauimus, quæ febribus curandis conferunt apprimè. Idcircò nunc in earum curatione vniuerſali erimus breuiloqui: Liceat tamen nobis per fœcundiſſimos ſex rerum non naturalium campos tantiſper ſpatiari, ab aëre primò exordium ſumentes.

Vtrùm aër in curandis febribus ſummam poteſtatem obtineat? Aëris pro curandis morbis, præcipuè vaſorum, ſummam eſſe poteſtatem, oſtendunt plura: nam facilè commeat ad cor per inſpirationem attractus, & cùm nos ſemper circumſtet, aſſimilat corpora noſtra, & ſanitatis noſtræ ſtatum variè immutat, eâque ſuo temperamento adeò condiſponit, vt in alterando vincere alimentum, ex Hippocratis doctrina probari non incongruè poſſit, *6. epid. ſect. 5. text. 20. Solum vertere in morbis longis conuenit.* Agit enim continuò, neque manet in corpore inſtar alimenti patiens, & refractus, ſed ſemper accedit nouus, qui per vniuerſam cutem ab arteriarum diſtentione rapitur in viſcera, & alimenta potúſque ſibi attemperat, & eorum interuentu corpus noſtrum; & non tantùm qualitate alterat, ſed etiam materia, ſubſtantiâque, ſpiritus alit. Quare diuturnitate temporis, & mora plus poteſt quàm medicamenta: & licèt alimentum ob multitudinem formæ validiùs alterare videatur, tamen ociùs agit aër, tardiùs cibus propter craſſitiem. Accedit quòd aëris noxæ nobis magis ignotæ ſint, quàm alimenti: in quem ſenſum verè protulit Galenus *1. epid. ſect. 1. com. 1.* Aërem corporum ſymmetriam turbare: Quod etiam *1. feb. c. 4. lib. de vſu pulſ. c. 3. lib. de vtilit. reſpirat. c. 4. & 5. & in art. med. c. 85.* diligentiſſimè comprobauit. Quare omnium ferè morborum, imò vitæ, & mortis cauſam eſſe, *lib. de flatibus, num. 6.* libentiſſimè conteſtatur.

Ob hanc cauſam cùm febris ſit morbus frequentiſſimus, cum omnibus implicitus, ex Hip. *lib. de flatib. n. 7. §. primùm autem à communiſſimo morbo febrili exordium ſumam, & qui omnium morborum comes, &c.* ſedulò inueſtigandum: *Vtrùm aër mundus, & purus, pro febrium curatione vtilis ſit?* Aërem putridum, & immundum humores corporis, præcipuè verò in corde contentos, cùm rectà permeet ad cor, putrefacere, docuit Galenus *lib. 1. de ſanit. tuend. cap. 11.* cum Auic. *2. 1. doct. 2. cap. 11.* fœdus enim eſt, craſſus, & putredini paratus, ſpiritus omnes labefactat, vires comminuit, triſtitiam inducit, febres excitat peſtilentes, recidiuas parit, ventriculum ſubuertit, nutritionẽ perturbat, non ſolùm inſpiratus, verùm etiam arteriarum motu per cutem intus attractus.

Ob hanc cauſam Galenus *loc. cit. Optimum aërem in pulmones attrahere, omnibus iuxtà ſalubre eſſe,* ſcriptum reliquit, *talémque fore, ſi nec ſtagni, nec paludis halitu ſit perturbatus, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram expirante infectus; nec qui ex cloacis, quæ magnam aliquam* urbem,

vrbem, aut numerosum exercitum purgent, vitium contraxit; nec qui ex animalium, olerum, aut leguminum putredine, aut fimo coinquinatur; nec qui propter stagnum, aut flumen vicinum nebulosus est, nec qui vicinis vndique montibus in cauo loco inclusus, nullum recipit perflatum, suffocans enim putrisque est, similis ei qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus propter putredinem, aut difflatus defectum plurimus aceruatur situs: eiusmodi enim aër omni planè ætati noxius est; sicuti qui purus omnino est, nulli non ætati est vtilis, &c.

Ratio est in promptu, quia cor primariò in febri afficitur: ergo necesse est, vt robore suo noxas imminentes euitet, causisque morbificis strenuè reluctetur; quod peraget si spiritu puro, mundóque, vtatur, vt instrumento commodo: Hunc autem ex aëre purissimo, miniméque sordido nutriri, tanquam ex optimo pabulo, *lib. 12. meth. cap. 5.* auctor est, sic enim habet Galenus: *Ergo animalis spiritus cerebrum veluti fontem esse, clarè ostendimus, qui partim ex inspirando, partim ex eo quod reticularis plexus suppeditat, irrigatur atque alitur. Vitalis spiritus non æquè euidens demonstratio erat, sed tamen eum in corde, & arteriis contineri existimare, alienum à ratione non est, eundémque nutritum maximè quidem ex inspirando, sed tamen & ex sanguine, &c.* Repetit *lib. 7. de vsu part.* 8. & *lib. 8. cap. 1. 5 simpl. 9. & lib aduers. Lycum, cap. 7.* Est ergo aër inspiratus spirituum materia commodissima: sicut enim externum ignem sine aëris euentilatione suffocari, atque extingui videmus, ita etiam de spiritibus, & calore innato imaginari oportet: nisi enim per assiduam inspirationem, & transpirationem calor naturalis refrigeretur, & diffletur, spiritum perire est necesse; aëre enim nutriente, conseruante, temperante, depurante, siue segregante indiget, cùm nutritio, conseruatio, & temperatio caloris natiui per aëris attractionem præstetur; depuratio per eiusdem expulsionem perficiatur.

Dubitabis deinde: *Vtrùm in febribus aër luminosus sit eligendus?* Dic. Præter plurima, quæ in luce commendatione, & admiratione sunt digna, ante omnia est eius incomparabilis munditia, & puritas; nam cùm per omnia permeet etiam sordidissima, omniáque purificet, atque emendet, nulla tamen sordium contagione inquinatur. Deinde cùm ægris gaudium sit conciliandum, nil illorum animum amplius exhilarat, & delectat, quàm lux, cùm sit iucunda & amabilis; quidquid enim luce vacat mens nostra eo perturbatur, quòd tenebræ illi suspectæ terrorem incutiant. Quare Salomon *Eccles. 11.* sic ait: *Dulce lumen, & delectabile multis videre Solem*: & senex Tobias *cap. 5.* sic dixit: *Quod gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video.* Tanta est lucis iucunditas, venustas, & amabilitas.

Contrà facit Hippocrates *lib. 4. acut. text. 48.* dum sic ait *Decumbere autem in conclaui obscuro debent.* Nec displicet Hippocratis consilium: lux enim calorem, & spiritum euocat ad partes externas, & hoc modo naturam ab humorum coctione distrahit, & interturbat. Dic. Si febris sit implacida, anxiosa, immorigera, de qua *cit. loc.* Hippocrates, tunc remedio est obscura domus, quia obscuritas somni est illecebra; lux enim auersa ad somnum conciliandum summè conducit, vt *lib. 6. probl. vlt.* Aristoteles notat. Quod sub his verbis significauit Galenus *in com. cit. loc. Hippoc. Nunc. decubitum obscura in domo, non tanquam maturatorium auxilium, sed tanquam difficilis tolærentiæ, inquietationisque, quæ ob molestiam, angorémque fit, correctorium voluit,* vt experimur in mania, phrenitide, malignis febribus, & aliis morbis.

Si verò febris sit mitis, benigna, vel putrida, domus modicè lucida ægroris maximum solatium afferre solet. Deinde cubiculum lucidum, à vaporibus noxiis est immune: nam vt Macrobius docet 1. *Saturnal. c. 17. Sol generat exortu suo lucem; radiorum enim splendor, propinquantem Solem longè latéque præcedens, atque caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem.* Cœlum enim agit in mundum inferiorem, non solùm per motum localem, sed etiam per lucem, quatenus per eam producit calorem, cuius ope halitus terri ex calore putredinoso eleuati, qui domum inficiunt, blandè, sensímque absumuntur, ita Aristoteles *lib. 4. de part. animal cap. 5.* & *4. de generat. onimal. cap. 2.* Albertus Magnus *lib. 1. meteor. tract. 1. cap. 12.*, & *lib. 2. de cœlo, tract. 3. cap. 2. & 3.* Auerrhoës *com. 1. in 1. meteor.*

Vtrùm cubiculi splendor, noxios febrientium vapores dissoluat? quæstio est obscura. Calefacere lucem sic confirmo, quia Sol, Luna, & Stellæ per lumen calefaciunt hæc inferiora, quod ita esse plurima experimenta contestantur. Primò enim Aristot. 4. *de part. animal. cap. 5.* dicit noctes plenilunij esse tepidiores, quòd tunc Luna splendeat maiori luce: Secundò, quia specula combustoria ignem concipiunt, ex sola reflexione solarium radiorum. Tertiò, quia loca aprica luci exposita, cæteris paribus sunt calidiora vmbrosis. Quartò, infima aëris regio calidior est, quàm media, cuius rei non potest reddi alia ratio, nisi quia in infima fit à terra reflexio solarium radiorum, quæ tamen ad mediam non pertingit. Denique dies est calidior nocte, quoniam dies luce gaudet, qua nox caret.

Neque obstat primò. Si lux calefaceret, etiam exsiccaret, cùm calor exitum halitibus aperiendo, siccitatem soleat inducere. At consequens repugnat experientiæ: Luna enim in plenilunio, plus nacta luminis, magis mouet humores, vt qui pituitosis morbis laborant, satis confirmant. Dic. Necessaria non est sequela maioris, neque enim necessariò inter se connexæ sunt caliditas, & siccitas, vt patet in plurimis, quæ cùm calida sint, humiditatem obtinent non exiguam: quare Luna etsi per lumen calefaciat, per aliam tamen vim idem corpus, eodem tempore humectat.

Non obstat secundò. Exoriente Sole excitantur flatus frigidiusculi. Lux ergo Solis parit frigus, non calorem. Dic. Lux Solis aduentante Aurora per se calefacit, per accidens verò refrigerat; exhalationes enim calefactas suscitat, quæ deinde suo motu aërem commouentes, frigus generant: Hoc autem esse per accidens, indicat illud, quòd venti forent frigidiores, si lux abesset.

Non obstat tertiò. Si cœli calefacerent per lumen, frigus per se non efficeretur in mundo, atque adeò elementa frigida, vt terra, & aqua, essent aliena ab intentione naturæ cœlestis, quod videtur absurdum. Probatur sequela, quia cœli non agunt nisi lumine, & motu. Sed lumen, & motus generant calorem, non frigus. Ergo frigus nunquam per se efficietur. Dic. Negatur sequela maioris, ad cuius probationem asserendum est cœlum agere in hæc inferiora, non solùm motu, & lumine, sed occultis influentiis, vt constans est Philosophorum sententia.

Non obstat quartò. Nulla potest assignari causa, ob quam lux calefaciat. Ergo, &c. Dic. Albertus Magnus *lib. 2. de cœlo, tract. 3. cap. 3.* ideò lucem esse calefactiuam, quia est dissolutiua materiæ, asseuerat: sed cùm probabilissimum sit, lucem esse causam immediatam caloris, frustra alia causa est inquirenda.

Non obstat quintò. Si lux esset causa caloris, inter primas qualitates recenseri non deberet. Sed contrarium statuunt Philosophi. Ergo. Dic. Caliditatem, frigiditatem, siccitatem, & humiditatem esse qualitates primas, non simpliciter, sed in genere qualitatum tangibilium: non ergo in hoc genere, sed in alio, lux est prior calore.

Non obstat sextò. Saturnus refrigerat, Iupiter, Venus & Luna luce superant nonnulla astra, & tamen non ita calefaciunt, ac faciunt illa. Ergo lux non est causa caloris. Dic. Omnes stellæ quà lucidæ, calefaciant,

magis aut minùs, pro ratione luminis quo potiuntur, si paria sint cætera: interdum enim contingit, vt alias nanciscantur; qualitates, per quas contrarios effectus producant; hæ igitur multoties impedimento sunt, quominùs ad proportionem lucis secundùm se spectatæ, calor producatur, qui producetur in gradu apto oriri ex ea luce simul cum aliis qualitatibus, & ita de Ioue, Venere, & Luna est philosopandum. Non est ergo negandum, ob calorem à luce productum, tum cubiculi vapores, tum ab ægro per expirationem, & transpirationem eleuatos, aërem inficientes, posse resolui.

Sed obiici potest hoc modo. Si aër lucidus calefacit & hac ratione vigilias excitat, inflammat spiritus, incendit humores, cur pro febrium curatione vtilis est? Dic. Aër, etsi æstiuus, minùs calet quàm cerebrum, siue ruptum alicuius caput manibus curemus, siue etiam experiendi gratia, animali cuius cranium exciderimus, deinde meningibus dicissis tangere voluerimus. Insuper, si aër cerebro esset calidior, haudquaquam ab eo refrigeraretur: nunc autem etiamsi æstas fuerit, facilè refrigeratur, indigérque etiam tum foueri citissimè, vt affirmat Galenus 8. *de vsu part. cap.* 2. Quare si aër cerebro membro frigido, frigidior est; si cum corde conferatur, quod æstuat semper, & maximo calore abundat, erit frigidissimus, à quo per inspirationem, & transpirationem attracto excandescens hæc flamma iugiter temperatur, & igneus calor mitescit ac refrænatur. Quare ambientis calor, respectu huius calidissimi visceris, est mitis, suauis, & frigidus.

Sed agamus de qualitatibus primis: *Vtrùm pro curatione febrium aër sit eligendus frigidus?* Licèt autem calor præter naturam in corde accensus, frigiditatem, vt contrariam, pro sui remotione, exoptet, tamen plures sunt febres ex crasso humore prognatæ, quæ ex pertinaci viscerum obstructione emanant, quæ calefactoria præsidia efflagitant, quorum vi lentus, & viscidus humor concoquatur, crassus liquetur, viscidus extenuetur, vt quotidie experimur in hydrope, & febribus productis, in quibus victum calidum siccum, præscribimus, & aërem similem inspirandum imperamus: Ita docuit Galenus *lib.* 8. *meth. cap.* 4. dum de febribus ex obstructione subortis memorabilem fecit commemorationem, quo loco quamplurima proposuit auxilia in hunc vsum, quæ calida sunt, & non mediocriter extenuant, ex Auicenna 4. 1. *cap.* 24. *de sanationibus oppilationum.*

Dic. Febris, quà calor est immodicus, refrigerium expostulat: cùm verò aër assiduè inspiretur, & citissimè permeet interna, si frigidus sit, fit ex præsidiis curantibus vnum, vt 9. *meth.* 14. notauit Galenus. Hoc dogma manifestè confirmat Galenus *lib.* 10. *meth. cap.* 8. qui postquam temperatum aërem esse vtilem asseruit pro curanda Hectica febre, in hæc verba prorumpit: *Aër igitur, si admodum calidus est, aut admodum frigidus, pro calido inducendus arte contrarius est, subterraneis inuentis domibus, quæ & frigidissimæ sint, & maximè perflatæ, & ad septentrionem versæ, tum auris quibusdam quæipsis sint suaues, opera nostra paratis: aliàs ex Euripis, in quos se deiiciant multi aquarum fontes: aliàs aqua frigida de vasis in vasa transfusa. Iam hoc statim etiam somniferum est. Præterea domo assiduè aqua, quæ prosus frigida sit, aspersa: ac rosis plurimis humi fusis, aut vitium capreolis, aut ruborum summitatibus, aut lentisci ramis, aut denique reliquarum, quæ refrigerent stirpium aliquibus. Turba quoque hominum ingredi prohibita, nam id quoque domum calefacit. Atque ita quidem calidissimum aërem refrigerare est tentandū. Si verò modicè frigidus sit, hoc esse contentos oportet, nihil aut machinantes, aut de temperie eius alterantes.* Hæc Galenus, cui subscribunt Aëtius *tetrab.* 2 *serm.* 1. *c.* 78. & Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 10. §. *Et oportet, vt sit aër infrigidatus, quantum possibile est, &c.* Aëris ergo plurima ratio est habenda, sine quo neque sanitas conseruari, neque morbus potest persanari. Si verò aliquando febrientes in aëre calido versari, Galenus imperauit, id fecit maioris periculi præcauendi gratia, ad causam febris respiciens. Hac ratione, inquit Galenus 1. *Aph.* 16. siquis simul febricitauerit, & ea laboret dispositione, quæ aqua inter cutem nominatur, ad ambos affectus respicientes, qui contrariam exigunt curationem, vtrique eorum solerter resistimus, sicuti & in aliis omnibus pari modo copulatis, tunc enim, vt ipse suprà *in eod. com.* dicebat, ad id quod magis vrget obuiantes, non humidum, sed siccum victum exhibemus.

Sed tempus est, vt de altero problemate disseratur: *Vtrùm aër frigidissimus febrientibus vtilis sit?* Galenus appositè respondet in hunc modum, *lib.* 10. *meth. cap.* 8. *Qui verò aër frigidissimus est, vtique quatenus respirando attrahitur, admittendus est, vt qui calorem, qui est in corde, admodum refrigeret: non tamen quatenus intrinsecùs ægrum contingit, quippe id densat cogitque cutem, ac eorum quæ comburūtur, & putredinosorum humorum effluxum transpirare prohibet. Siquidem per pulmonem, quod rarum viscus est, difficile non est, vt tum qualitas ipsius, tum etiam substantia ad cor facilè perueniat. At per cutim fieri nequit, vt eius vel qualitas, vel substantia ad cor perueniat, vt pote priùs densatam. Nam quod in libris de simplicium medicamentorum facultate, de iis quæ vehemēter adstringunt, est dictum, id hìc quoque reuocari ad memoriam debebit, ac sciri, qui nimiùm frigidus aër est, hunc cutim densando, semper sibi ipsi viam præcludere. Scire tamen licet, maius fore ex frigida inspiratione commodum, quàm ex cute densanda incommodum, præsertim cùm operimentis hanc calfacere licet.* Hactenus Galenus, ex cuius præclara doctrina, totam in hoc quæsito controuersiam euanescere putamus.

Verùm affinis subsequitur disceptatio: *Vtrùm febrientibus aër humidus sit saluberrimus?* Si enim febris est passio calida, & sicca, aër contrariis qualitatibus debet esse illi aduersus. Hoc modo victus humidus febricitantibus omnibus conuenit, 1. *Aph.* 16. Aër enim humidus febrientium corpora, suapte natura resolutioni paratissima contemperat, furibundos spiritus, eorúmque irrequietos motus, & humorum acrium ebullitionem lentore suo coërcet, totius corporis habitus extenuationem remoratur, & ab exiccatione futura mirandum in modum præseruat.

Contrà facit grauissima senis auctoritas, *l.* 3. *Aph.* 15. dum sic ait: *Ex anni autem constitutionibus, in vniuersum siccitates imbribus sunt salubriores, & minùs mortiferæ.* Quare aër humidus cutem emollit, corpus humectat, excrementis obnoxium reddit, pigrum & iners facit, & auget putrefactionem, monente sic Galeno *in com. Siccitates imbribus anteponit, nec sine ratione; nam in siccitatibus superfluæ humiditates digeruntur; per imbres autem intra corpus collectæ, putrefiunt, nisi quis singulis diebus collectas exteriùs expurget.* Dic. Cùm animalium, ac hominis vita, calido, & humido constet, seruatur innatum humidum humido aëre, & à sicco resiccatur, obdissipatúrque; humiditas tamen aëris putredini obnoxia est magis, quàm siccitas. Est ergo tuendæ, ac producendæ vitæ humiditas aptior, seruandæ verò sanitati commodior in vniuersum siccitas: Veruntamen in febribus curandis, humiditas summè confert, ob causas dictas.

Ex iis consurgit non ignobilis disceptatio: *Vtrùm aër in febribus ita possit parari humidus, vt non semper exiccet?* Nam si hoc verum est, cur humidum pro curatione febrium exoptamus, aut paramus? Illud tamen à Galeno admittitur, *lib.* 7. *Aph.* 59. quo loco concludit animalia hyemis tempore in terræ latibulis dilitescentia, nihil, aut parum resolui, quia internus calor temporis frigiditate robustior est factus, & in aëre non versantur; hic enim nos ambiens, ea quæ sunt in corpore extenuat, atque in vapore resoluit: Quare apud Auicennam 2. 1. *doct.* 2. *c.* 3. &

& 1. 1. *doct.* 3. *cap.* 3. mortis causa esse censetur, quia exsiccat.

Contraria tamen sententia pluribus verior videtur, & plurimis Galeni auctoritatibus firmatur. Hic enim *lib. art. med. cap.* 85. aërem aliquando humectare, interdum exsiccare, provt variè alteratur, asseuerat: repetit 1. *de sanitat. tuend. cap.* 3. & 1. *epid. sect.* 2. *com.* 7. aërem humidum non modò non remouere à corpore quicquam, sed adiicere confirmat. Deinde 2. *cris.* 3. ipsum ita humectare corpora nostra, vt per hyemem pituita augeatur, corpore humectato, & refrigerato. Insuper 3. *Aphor.* 5. plurimos effectus aëri concedit austrino, nempe auditus hebetudinem, visus caliginem, capitis grauedinem, quæ opera citra humiditatis augmentum fieri nequeunt. Deinde pluuius aër vsque adeò auget humores in corpore, vt scripserit Galenus 3. *Aph.* 15. per id tempus egere corpus abundantiore exercitio, & purgatione.

Dic. Aër ambiens nos semper exsiccat, ac resoluit. Patet: Si aliquis aër non exsiccaret, esset quia frigidus est. Sed aëris frigiditas nequit eò peruenire, vt non resoluat; quare *cit. loc.* Auic. dicebat: *Aër in omnibus resoluit dispositionibus, propter virtutem Solis, & Stellarum.* Addenda est alia ratio. Aër quantumuis humidus, nostram substantiam difflando dissipat, vt lucerna in humido loco contenta, non solùm à proprio calore resoluitur, sed aëris motu & ventilatione, illius substantia disgregatur, ac resoluitur. Si verò Galenus, & Auicen. *loc. cit.* humidum aërem humectare; & corpori aliquid adiicere asseuerant, de humiditate excrementitia sunt intelligendi, quæ substantiæ nostræ difflationem non prohibet, sed minuit.

Agendum deinceps de odore est, vestigandúmque. *Vtrùm aër rebus odoratis refrigeretur?* Galenus enim 10. *meth. cap.* 8. cùm documenta tradit, quomodo aër pro curatione febrientium sit parandus frigidus, præter varia ingenia quibus hoc opus machinatur, etiam rosas plurimas per humum fundit: Cui dogmati nequaquam assentietur, qui odorata omnia calida esse, cum Galeno 4 *simpl.* 22. sibi persuadet. Hoc placitum ipse etiam confirmat *lib.* 2. *alim. facult. cap.* 15. vbi de fructu iuniperi verba faciens, sic ait: *Perspicuum igitur est, quòd calefacit quidem, tum propter acrimoniam, tum etiam maximè propter odorem, ac gustum aromatibus adsimiles; omne enim odorum calidum est.* Et Aristot. *lib.* 10. *probl.* 10. odorem omnino à calore effici scriptum reliquit: cui sententiæ subscribit Theophrastis *lib.* 1. *de caus. plantar. cap.* 27. odorata procul dubio caliditatem sortiri asseuerans. Et idem Aristot. *loc. præcitato*, petens, cur omnia odorata, tam semina, quàm plantæ vrinam ciere possint, respondet, quia illa calida, & tenuia sunt; & quæ talia sunt, vrinam citant.

Dic cum Auic. 2. *canon. tract.* 1. *cap.* 3. non omnia odorata esse calida, sed aliqua frigida: sicut enim reperiuntur aromata redolentia calida, ex Galeno 5. *Aphor.* 28. & 2. *alim cap. de iunipero*, sic res frigidæ, suauiter olent, vt Rosa, Viola, Nenuphar, aliáque pleraque, 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 10. Aliter namque odore Rosarum cerebrum non iuuaretur, quum à Solis exustione laborat, vt *lib. de instrum. odoratus, cap.* 4. & 6. Galenus scripsit: Et *lib.* 13. *meth.* 21. cùm iubet odores naribus obiicere, ad cerebrum, quod in phrenitide summopere incaluit, refrigerandum, non de aliis, quàm de frigidis intellexit; hi namque sunt, & non calidi, qui sopire, & caput refrigerare queunt: in quibus licèt euaporatio à calore fiat, & ratione principij effectiui calida sit, ratione tamen materiæ semper frigida est, quia in ea partes frigidæ reliquas superant, sicuti & in ipsa materia ex qua eleuatur.

In hunc sensum idem Galenus *lib.* 2. *de simpl. medicam. facult. cap.* 3. Odorata, non esse in vniuersum calida, asseruit, dum sic ait: *Nec enim quicquid bene redolet, calidum est, nec si quid calidum est, statim bene olet, quod multa-* A *rum rerum exemplis comprobatur: nam rosa, viola, aliáque pleraque bene olent, & tamen frigiditatem præ se ferunt.* Insuper opium odore probatur, vt firmant Dioscorides *lib.* 4. *cap.* 55. Plinius *lib.* 20. *cap.* 18. *in fin.* quod tamen frigoris vehementia enecare, omnibus compertum esse reor. Rursus. Quando Galenus *lib.* 3. *de loc. affect. cap.* 9. odores calidos, vt thuris, & styracis, capitis dolorem efficere pronunciauit, insinuat clarissimè aliquos frigidos esse, nam calidi aduersus frigidos dicti sunt. Hoc modo est explanandus Aristoteles 3. *probl.* 13. cùm ait, odorem omnem caput tentare: nam id de calido est intelligendum; frigidus namque odor tantùm abest, vt caput grauet, vt eius grauitati medeatur, dummodò à frigore orta non sit. Sunt igitur ex odoribus calidi quidam, alij frigidi, quibus B suauiter debet redolere domus, in qua febrientes habitare debent. Num verò hi sint, vel illi, cognoscere docuit Auicenna *lib.* 2. *tractat. & cap. suprà citatis*, eleganter.

Vt autem iam receptui canamus, addamus & aliam controuersiam: *Vtrùm domus febrientium refrigeranda sit lentisci ramis?* Hoc enim ingenio domum infrigidare, 10. *meth.* 8. consuluit Galenus, §. *Aut lentisci ramis:* quod præceptum videtur inutile, cùm lentisci germina calida sint, ex Auic. 2. *can. c.* 451. Dic. Fieri potest, vt medicamentum, quod in se totum inclinat ad calidum, emittat ex se auram subfrigidam; sicut lini semen demittit in aquam refrigerantem succum, apud Galenum 6. *de sanit. tuend. cap.* 14. cùm calidum sit in primo, ex ipso 7. *simpl.* C *cap. prop.* non enim vniuersum medicamentum abit in vaporem, vel in succum. Quare rami lentisci, etsi calidi, refrigerant.

CAPVT II.

De decubitu febricitantium.

De commoda ægrorum habitatione, munditie, præparanda domo, & lecto, pulchra protulimus *lib.* 3. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 34. nunc de decubitu agendum, quærendúmque: *Vtrùm febrientes in latus debeant decumbere?* Hippocrates sic prædixit, *lib.* 1. D *prognost. text.* 13. *Cubantem offendi ægrum à Medico oportet, in latus dextrum, aut sinistrum.* Quod *lib. de Coacis prænot.* similiter scripserat, inquiens: *Decubitus in latus optimus est, velut sanis solitus fuit.* Hinc Galenus *lib. de mot. musculor. cap.* 4. ex Hippocratis opinione, decubitum in alterum latus laudat. Nam sic iacere, robur indicat virtutis animalis corpus firmantis, ac per musculos gubernantis.

Etsi enim decumbens homo super vno laterum, consistere, ac quiescere ad sensum videatur, cùm ipse eodem semper loco persistat, ac maneat, revera tamen non omnino quiescit, sed operantibus musculis, rectricéque facultate corporis molem erigente, ac subleuante, tacito quodam motu agitatur, atque mouetur, E quemadmodum Galenus *lib. de rigore, trem. & palpit. cap.* 4. manifestissimis exemplis demonstrauit, vbi de decubitu supra latus loquens, inquit: *Cognosces autem quanta actio huiusmodi cubationibus inest, si mortuum corpus sic collocaueris, nec enim minimo tempore manebit, sed supinum, aut pronum statim fiet, quocumque grauitate verget.* Respondet his vltimis verbis, in quam partem, pronam videlicet, vel supinam, defunctum corpus in latus collocatum conuertatur, dicens, in illam potiùs verti, in quam maior irrepserit grauitas.

Ex his constat, corpus in latus decumbens, non posse eo loco vel tantillum persistere, aut in illa figura manere, nisi alicuius virtutis opera, ibidem illud manere facientis,

facientis, quia ea ablata virtute, protinus supinum, aut pronum vertitur, ab insita grauitate tractum. Hic ergo in latus decubitus, laudari debet, quia animalem facultatem robustam esse ostendit, quandoquidem corporis molem in latus voluere, eandemque in illo continere, ac seruare, ne decidat, potens est.

Non immeritò Hippocrates, hunc in febrientibus, aliisque morbis vexatis laudaui accubitum, quia plurima naturæ commoda corporibus sanis, pariter & ægris, ex eo comparantur. Vnum quippe, facilior transitus, atque permeatio deuorati iam cibi, ab ore ventriculi ad eius fundum, in quo, teste Galeno *5. de loc. cap. 5* concoctio perficitur. Alterum est, caloris ventriculi augmentum ex iecinoris complexu, quò alteratrix facultas robustior reddita, alimentum feliciùs concoquat; quod contingit, cùm homo in latus sinistrum decubuerit. Hinc Celsus *lib. 2. cap. 3* referens hæc Hippocratis verba, dixit: *Non periclitari ægrum, si in latus dextrum, aut sinistrum procubuerit.*

Sequitur, vt inuestigemus: *Vtrùm febrientes super latus dextrum, vel sinistrum debeant decumbere*; Auicenna 3. 1. *doct. 2. cap. 9.* & 1 3. 3 *tract. 3. cap. 5* super dextrum latus inchoare somnum, deinde verò corpus voluere, & supra sinistrum redormire consuluit. Ex hac doctrina patet, non esse assentiendum Theophrasto, qui, vt Plinius refert *lib. 28. cap. 4* celeriùs alimentum in dextri lateris, quàm sinistri decubitu concoqui asseruit. Auicennæ enim consilium summopere probo, quia elaborato iam in ventriculo alimento, eius ad intestina opportunior fit exitus, & distributio. Ob hanc causam Aristoteles *6. probl. 7.* scripsit iucundius esse super dextrum latus obdormiscere, quia dextra pars quæ omnis motionis principium existit, diurno labore fatigata, magis quiescit, nec pendet nec mouetur: vel quia ita decumbenti, dexter oculus occluditur, nec à lumine percutitur, ob idque otio perfruitur, quia in videndo, non secus quàm dextra alia, in suis quibusque functionibus, magis fuit fatigatus: & antequàm alimentum assumptum in ventriculi fundo figatur, noxium est, corpus in sinistrum vertere, quoniam alimentum in ventriculi os, quod teste Galeno *4. de vsu part. 2.* in læuam partem vergit, & sensu exquisitissimo præditum est, facilè delabitur, vnde turbatio, somni interruptio, nausea, & vomitus sæpe contingunt; quo fit vt iis, qui medicamentum purgans assumpserunt, decubitus in latus sinistrum interdicatur.

De decubitu verò supino dubitabis vltimò; *Vtrùm in febrientibus reprobetur*; Hippocrates sic ait, *1. progn. 14. Supinum verò cubare, minùs bonum est.* Subscribit Auicenna *2. 4. tract. 1. cap. 42.* Hic enim decubitus, imbecillitatem regentis corpus facultatis, aut firmantis illud per musculos, quæ non possit, vt consueuerat, corporis molem supra latus firmare, significat; quare imbellis adeò natura morbo resistere non potest. Hic enim decubitus in febribus, à bile præsertim exortis, vel exhaustas vires insinuat, quæ corpus supra latus cubando sustinere nequeunt, vel eædem supino hoc decubitu, à laboriosis motionibus, & iactationibus, quas ipsæ per febris malignitatem, aut vehementiam sunt perpessæ, otium efflagitant; quemadmodum ingenti labore lacessiti, vel longo itinere defatigati, eum situm eligunt, quoniam tunc musculi, qui corporis sustinent molem, otiantur, ac cuncti (respiratoriis exceptis) planè cessant, membráque reliqua in dorsalem spinam, vtpote imam, atque grauissimam, ceu in nauis carinam procumbunt,

Deinde ex hoc decubitu plura damna contingunt; nam à capite in thoracem fluxiones, & humores ad renes promptiùs decumbunt, qui etiam immodicè ex eo situ calescunt. Quare nephriticis, asthmaticis, & iis qui distillationibus obnoxij sunt, plurimùm nocet: & sanitati est maximè aduersus, ex eo enim periculosissimi morbi consurgunt, vt *3. 1. doct. 2 cap. 9.* sic prædixit Auicenna: *Supinè autem dormire, est malum, & ad multas præparans ægritudines, scilicet Apoplexiam, Paralysim, & incubum, quoniam superfluitates ad posteriora declinare facit; quare retinentur, nec per suos incedunt canales, qui in partibus sunt anterioribus, sicut nares, & palatum.* Idem protulit priùs Galenus *lib. de inst. odorat. in fin.* & *5. de loc. cap. 4.* dicens, à decubitu supino nullum auxilium sperari, quò faciliùs ad infernas partes ferantur alimenta.

Deinde quærendum: *Vtrùm supinus decubitus in febrientibus semper sit lethalis?* Dic, non esse perpetuò exitialem: si enim eueniat ob ignauiam, ebrietatem, aut somni profundi occasionem, cum stertore, vt *2. de motus musculor. cap. 4.* prædixit Galenus, non semper mortem portendit. Adde quòd crassorum, & frigidorum humorum copiam, qui in visceribus pertinaciter delitescunt, attenuat: nam hæc quoque, auctore Auic. 2. 4. *tract. 1. cap. 4.* supini decubitus causa, est absque periculo mortis. Supinus ergo decubitus, omnibus aliis affectionibus, & partibus noxius est, præterquam oculis, quibus, vt auctor est Plinius *lib. 28. cap. 4.* conducit, ídque fluxus in eos illabentis, auertendi causa.

Sed adhuc dubitandum, de decubitu prono: *Vtrùm in febribus reprobus sit?* Dic, in morbis acutis semper pessimum esse: motricem enim animalem facultatem, impotentem, ac adeò collapsam esse significat, vt corporis molem erigere, nec super latus continere possit, quoniam ventrem, ac thoracem per inspirationem in sublime eleuando, vel non satisfacit febri, vnde respirandi necessitas adaugetur, & insensus calor non satis ventilatus, magis ac magis intenditur; vel frequenti illo, ac difficili thoracis ascensu, vires alioqui languidas plus fatigat, atque prosternit, quàm rectus, aut quiuis alius iacendi modus.

Vltima dubitatio: *Vtrùm decliuis decubitus in febribus, vt pessimus condemnandus?* Respondet Hippocrates *lib. 1. progn. 15.* in hunc modum: *Si verò procliuior est, ac deorsùm delabitur subinde ad pedes, maiori cum periculo est.* Summam enim esse debilitatem facultatis corpus sustinentis præostendit, & hoc symptoma pessimum est, & solùm, in demortuis, vel proximè morituris conspicitur, vt *lib. de rigore, cap. 4* eleganter Galenus edocuit. *Ego itaque ne decumbentem quidem hominem, si caput quidem sublimius habet, pedes autem humiliores, citra motum omnino esse dixerim: sublabitur enim facilè ad pedes ex sublimiori in decliue vergens, nisi motu contrario huic renitatur. Hoc autem & Hippocrates asserebat. Si verò præceps agitur, & à lecto in pedes delabitur, grauius periculum minatur. Nam ad pedes sublabi decumbentem, virtutis extremè imbecillis nota est firmissima. Stare etenim, aut sedere, aut surgere non posse, graue quidem, sed minùs graue periculum innuit: quippe cùm plurimi ægrotantes ad hæc deueniant, desinántque ad extremam nondum imbecillitatem delapsi. At cubare non posse viuentis ritu, sed hùc quoque veluti mortuum, & inanimatum corpus deorsùm deferri, extremum malum fatetur Hippocrates.*

CAPVT III.

De regimine febricitantium.

AVicenna, auctor sanè grauissimus, & qui doctrinam Galeni de febribus, per varia monumenta dispersam, in vnum volumen satis fermentatum, & vtile congessit, *sen. 1. 4. tract. 2. cap. 8.* plurima documenta proposuit circa regimen febricitantium in generali, quæ vt huic capiti inseramus, & explicemus, est necesse: nam ad omnis generis febres curandas conferunt apprimè.

Quare dubitemus: *Vtrùm præscribere victum vnicuique febri accommodum, sit difficile?* Affirmatiuè respondet Galenus 11.*meth.* 15. Ratio est, quia victus non sine notabili errore institui potest, nisi præcognoscatur futura morbi duratio, 1.*cris.* 3. & *lib. cit. meth.* 13. Medicus enim ineptè victum præscribet, futurum statum non præcognoscens, & nisi ad illum respiciens victus modum ab initio adhibuerit, fieri non potest, quin aliquod malum afferat ægrotanti. Præcognitio autem status, & durationis morbi, difficillima est. Quanta verò ex tenuitate victus vtilitas comparetur, *lib. de attenuante victus ratione, cap.* 1. docuit Galenus.

Vt verò hanc doctrinam percipias intimiùs, aduerte victum ita distingui, *lib de veteri medicina*, vt plenus siue crassus dicatur, quod comeditur; tenuis, quod sorbetur; tenuissimus, quod potatur; tenuissimus in extremo, omnimoda abstinentia. Sed exactiùs fortè Galenus 1.*Aph.* 4. & Auic. 1.4.*tract.* 2.*cap.* 8. illum sequutus, determinat victum plenum esse eum, qui reddit vires robustiores quàm antea erant, qualis est victus sanorum. Victum modicum esse illum, qui vires conseruat, non auget; tenuem esse eum qui conseruat, sed debilitat, hoc est illas moderatè debilitatas conseruat: quam victus diuisionem significauit, 3. *acut.* 17. Præterea victus tenuis subdiuiditur in differentias tres, in simplicem tenuem, qualis est cremor ptisanæ; in tenuissimum, qualis est mulsa, vel syrupus 2.*de fract.* 29. & in tenuissimum in extremo, quod est nihil sumere, vel aliquid de melicrato exhibere.

Morborum differentiæ, iuxta quas victus variari debet, sunt sex. Prima, morbus chronicus, qui vltra quadragesimum diem extenditur. Secunda, acutus ex decidentia, qui vsque ad quadragesimum. Tertia, simpliciter acutus, qui vsque ad vigesimum. Quarta, exactè peracutus, qui vsque ad decimum quartum, de quo loquitur Hippocrates 2. *Aph.* 23. dicens: *Acuti morbi in quatuordecim diebus iudicantur.* Quinta, peracutus simpliciter, qui vsque ad septimum. Sexta, exactè peracutus, qui vsque ad quartum protrahitur. In morbo itaque exactè peracuto, conuenit victus extremè tenuissimus: in peracuto simpliciter, tenuissimus: in exactè acuto, tenuis; in aliis modicus, rarissimè autem plenus, nî morbos excipias ex consumptione subortos, in quibus ad restaurandas vires, indicatione sumpta ab ipso morbo, plenè, & copiosè nutrire cogimur.

Si autem adhuc perges inquirere; *Vtrùm febrientes minus sint cibandi sanis?* Dic, in his aliter victum institui, quibus vtplurimùm victus plenus conuenit, raro victus modicus, nunquam victus tenuis: quia vires habent valentes, & ob hanc causam victum plenum conficere possunt. Febrientes autem, & ægri prauè concoquunt, 1.4.*tract.* 1. *cap.* 9. Quare non est diuertenda natura à coctione. Præterea impura corpora quo magis nutriuntur, magis læduntur, 2. *Aph.* 10.

Obiicies primò. In nulla ægritudine victus tenuis conuenit, hic enim vires minuit, & morbus vsque ad statum augetur, 2. *Aph.* 29. Quare virtus, processu morbi ampliùs debilitata, ob victus tenuitatem, minùs poterit superare morbum, quàm in principio: in hoc autem non potuit vincere morbum. Ergo multo minùs in statu poterit superare.

Solue dupliciter. Primò. Ratio bene concluderet, si, causa morbi in statu esset tanta & qualis, quanta & qualis est in principio, quod non conceditur: nam humor in statu in minori copia fatigat, & est magis concoctus quare fit, vt licet in statu vires debiliores appareant, & morbus maior, quàm in principio, attamen natura magis potest deuincere, & causam morbi excernere, quàm antè. Præterea processu morbi, solùm debilitatur facultas animalis; naturalis autem, à qua expectatur victoria morbi, robustior est in statu, quàm in præcedentibus temporibus morbi, ex Galeno 2. *Aph.* 29. dum sic ait: *Morbo autem consistente, cùm iam natura concoxit, superfluum est vacuare, tum propter alia, tum quia vis animalis magna ex parte, eo tempore est defatigata, licèt duæ aliæ, vitalis scilicèt & naturalis maximè fortes persistant.* Solue secundò. In statu plus potest virtus, (etsi sit debilior) ob antecedentem moram agendi, qua materia disposita est, sicut Sol hora secunda pomeridiana, licèt debilior sit, magis calefacit, quàm meridie.

Obiicies secundo. Saltem si ab initio morbi, virtus est par, vel inferior morbo, non conueniet victus tenuis, quia virtus cum eo minuetur, quare vincetur. Dic. Licèt per victum tenuem, in proposito exemplo debilitentur vires, tamen morbus etiam minuitur, causa illius aliqualiter deuicta, quod ad sanationem ægri est vtile valde, qui ex magnitudine morbi, & malitia causæ, maximo periculo erat expositus.

Vtrùm autem victus in extremo tenuissimus, febrientibus, & aliis ægris consulendus? incertum est. Hippocrates vtique sic putat 1. *Aph.* 7. dicens: *Vbi morbus peracutus est, statim extremos habet labores, & extremè tenuissimo victu vtendum est.* Subscribit Galenus *in com. In quibus verò, morbi vigor statim futurus est, hoc est, in primis quatuor diebus, in iis possumus victu extremè tenuissimo vti.* Idem affirmat 4. *acut.* 44. docens sorbitionem esse concedendam post septimum, vel nonum diem, ante quos nullum alimentum esse offerendum asseuerat. Sed plurimi morbi iudicantur ante septimum, vel in ipso septimo, vt morbi extremè paracuti, & peracuti simpliciter. Ergo in his morbis victus exactè tenuissimus, vtilis est. Deinde, Hippocrates simul cum Galeno, *lib.* 4. *acut.* 47. vsque ad maturationem morbi, non esse exhibendum cibum confirmant. Sed maturatio morbi est status. Ergo ante statum non est concedendus victus: Hic enim in morbis materialibus non offertur, nisi ad restaurandas vires. Sed hæc citra cibum vsque ad statū possunt perseuerare. Ergo, &c.

Pro parte contraria, fortissimæ vigent rationes, quæ in nullo morbo, integram cibi abstinentiam admittunt: Nam 6. *epid. sect.* 3. *text.* 26. Hippocrates magnas, & repentinas vacuationes summopere cauet. Sed adueniente morbo, nihil de cibo exhibere, vsque ad statum, est magna & repentina mutatio, quam natura citra noxam tolerare nequit, 2. *Aph.* 51. quia tempore sanitatis sumebatur alimentum, sine intermissione vlla. Ergo victus exactè tenuissimus, nunquam est præscribendus. Accedit quòd in morbis extremè peracutis, vires eximiè resoluuntur, ob vehementem pugnam, & fortissima symptomata, quibus necesse est vt reluctentur vires, quæ si denegato alimento debiles reddantur, morbo succumbent. Præterea in febribus pestilentibus, non potest concedi victus exactissimè tenuis, sed ægri ad accipiendum alimentum sunt cogendi, ex Galeno 3. *epid. sect.* 3. *com.* 58. subscribit Auicenna 1.4.*tract.* 4. *cap.* 4. Imò 1. *Aph.* 17. cibum concedit in morbis, qui ex humorum corruptione excitantur. Sed morbi pestilentes ferè sunt acuti, & extremos statim habent labores, hoc est, sæuissima symptomata, quæ labores Hippocrates solet nuncupare. Ergo in omnibus morbis extremè peracutis, victus exactè tenuissimus non est præscribendus: nunquam enim est deserenda virtus propter morbum, cùm præcipua Medici intentio in virtutis custodia consistat, ex Auic. 1.1.*cap.* 1.§. *Ipse quoque semper sis solicitus de virtute, &c.* & priùs prædixit Galenus 9. *meth. cap.* 13.§. *Prima igitur omnium indicatio est, quæ à virtute desumitur, &c.* Deinde Galenus 2. *acut.* 10. sic ait: *Illa quæ lædunt sanos, magis lædunt ægros. Sed tenuissimus victus lædit sanos. Ergo ægris non est concedendus, cùm illorum vires magis prosternat.*

Quæstionem solue hoc modo. In morbis exactè peracutis, victus exactè tenuissimus constante virtute potest concedi ob rationes dictas. Argumenta verò sic sunt soluenda. Dic ad primum. Præceptum illud Hippocraticum, [*repentinæ vacuationes cauendæ*] intelligendum est de

euacuationibus subitis, quales sunt sanguinis missio, & purgatio: At verò inedia non euacuat subitò, sed paulatim. Solue secundò. Magnæ, & subitæ vacuationes celebrandæ non sunt, nisi vtilitas maior sit quàm noxa: hoc modo exercemus sanguinis missionem vsque ad animi deliquium, quæ licet vires aliquantisper eneruet, tamen demendo sarcinam, naturam summoperè leuat.

Solue tertiò. Galenum esse intelligendum in regimine sanitatis; in curatione autem morborum, si necessitas vrgeat, repentè alterare, & euacuare multoties licet, & cibum exquisitè tenuem præscribere. Deinde si vires fortes sunt, symptomatum vehementiam facilè tolerabunt, quæ non ex debilitate essentiali, sed ab ea quæ per aggrauationem dicitur, emanant, ex Hip. & Galeno 2. *acut.* 48. quæ à multitudine materiæ ortum ducit; qua præsente, si victum tenuissimum præscribas, non errabis: cuius ope humor existens in corpore facilè absumitur; non enim distrahitur natura, & de morbifica causa superanda semper est intenta. Insuper in morbis pestilentibus virium robur non adest, & idcircò victus tenuissimus non conceditur, ob debilitatem præsentem, vel futuram, qua imminente præstat robur virtutis adaugere, cùm Medicus de illius firmitudine semper sit solicitus. Ad vltimam verò Gal. auctoritatem sic responde, non omnia nocere ægris quæ lædunt sanos: nam medicamenta purgantia nocent sanis, 2. *Aph.* 36. & 4. *eiusdem*, 10. & prosunt ægris: quod similiter de tenuissimo victu est affirmandum.

Verùm etsi hæc doctrina sit verissima, nostris tamen temporibus tutius est in omni morbo acuto, licèt intra quartum diem finiendo, aliquid cibi exhibere: homines enim nostro æuo debiliores sunt, & magis gulæ indulgent, quàm tempore Hippocratis, & consuetudini aliquid est tribuendum. Deinde nescimus certò quantum virtus constet, nec quanto tempore conseruari possit absque cibo: quamobrem verendum est, ne vires labantur omnino, & ob hanc causam conuenit ante statum, alimentum offerre, præcipuè in regione calida, habitu raro, & illis qui frequenter cibum assumere sunt assueti; in his enim, si ante statum alimentum non offeras, vires fatiscent. Vltimò, vtile est ante statum alimentum propinare, ne si fortè mors alia de causa contingat, nobis possit adscribi, omnimodam inediam imperantibus, ex qua virium exolutio sæpe contingit.

Illud etiam circa victum febricitantium considerandum est dubium: *Vtrùm concurrentibus duabus indicationibus, virium, & morbi, dignitas virium maxima sit habenda?* Indicatio virium, victus exhibitionem præscribit, 1. *acut.* 44. & 10. *meth.* 5. & 1. *Aph.* 4. morbi autem indicatio, potiùs abstinentiam victus demonstrat, vt pluribus in locis confirmat Galenus, quæ ex professo recitauimus *lib.* 3. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 11. His igitur duabus indicationibus, in aliquo ægro concurrentibus, indicatio quæ sumitur à viribus, omnium potentissima est; ab illis enim potissimùm indicatio sumitur, secundo loco, ab ipso morbo, 9. *meth.* 13. & proinde, vt docet 1. *Aph.* 9. in statu morbi, concurrente aliquo symptomate debilitante vires, cogimur alimentum exhibere, & vt Auic. notauit, 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. cùm timetur casus virtutis, tunc melius est ægrum nutrire, tunc enim propter indicationem virtutis, contra indicationem morbi, alimentum conceditur.

Obiicies primò. Galenus 8. *meth. vlt. in fine*, indicationem quæ à morbo sumitur, omnibus aliis pæferendam docet, sic enim ait: *Quippe quæ à febri desumitur indicatio, ea reliquis magnitudine, quæ ex dignitate, aut potestate, aut quomodocunque appellasse libet, spectatur, vtique superior est, potissimùm si longè à natura recessit: siquidem* A *& quia febris plus cæteris omnibus solicitos nos habet, & quia præterquam quòd febris est, etiam magnitudo illi notabilis accessit, idcircò contrarias indicationes inducit, atque obumbrat, &c.* Dic, Galenum ibi non agere, de indicatione virium, hæc enim locum non habet in febribus diariis, de quibus solùm loquitur.

Obiicies secundò. Hippocrates, & Galenus 1. *Aph.* 7. & 10. ægrum in statu morbi tenuissimè nutriendum esse asseuerant, liberaliùs verò ante statum. Igitur in statu morbi, vires liberaliores sunt, & morbus maior quàm in principio, & tamen tunc Hippocrates, & Galenus docent minùs de cibo exhibendum esse, in principio verò plus. Ergo videtur, quòd morbi maiorem curam gerant, quàm virium. Dic, non commendari illum ordinem cibandi, quasi morbi indicatio præ- B polleat virium indicationi, sed quia eo modo commodè subuenit vtrique: scilicet morbo, & viribus, sine notabili læsione vtriusque.

Obiicies tertiò. Apud Hip. 2. *acut.* 37. in victu ægrorum maior error est, qui fit per crassitiem, quàm per tenuitatem, cùm tamen qui fit per crassitiem, sit contra indicationem morbi, qui verò fit per tenuitatem, sit contra indicationem virium. Dic. Licèt qui per tenuitatem, contra indicationem virium peccans, leuiùs peccet, id contingit, quia statim potest alimentorum ope subueniri errori per tenuitatem; quòd si error per tenuitatem longo tempore duraret, maior esset quàm error per crassitiem. In victu itaque ægrotantium, maior & potentior indicatio est, quæ sumitur à viribus, quàm quæ à morbo. Num autem virtus, an morbus C victum indicet, lege *lib.* 3. *Histor. Princip. Med. in com. Hist.* 11.

De quantitate, qualitate, & tempore alimenti exhibendi in febrientibus, sequentibus capitibus disceptabimus, nunc de difficili quæstione agendum: *Vtrùm præsente febre, ad sustinendam inediam, temperamentum frigidum & humidum sit aptissimum?* Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. §. *Et sunt de hominibus, &c.* docuit aliquas esse naturas, ad sustinendam inediam ineptissimas, in quibus etiam præsente febre, non oportet vti exquisita tenuitate victus, ab hac enim maximè læduntur. Aliquæ tamen ex intemperatis naturis, non modò non læduntur præsente febre, sed maximè iuuantur, de quibus meminit Gal. 8. *meth.* 8. quo in loco inter intemperatas complexiones primum locum concedit frigidæ humidæ; secundum, humidæ tantum; tertium, frigidæ tan- D tum, quartum, frigidæ siccæ, & hanc vltimam asserit ex inedia maximè lædi: Quod non intelligatur simpliciter, sed ad dictas intemperatas collatione facta; siquidem reparatio substantiæ deperditæ, potissimum perficitur calido humido, quæ in citato temperamento maximè deficiunt. Tandem docet Auicenna, temperamentum siccum tantùm ex longa inedia magis gracilescere, sed faciliùs refici quàm frigidum siccum.

Verùm contra hanc doctrinam obiicies primò Temperamentum humidum tantùm, minùs fert inediam, quàm siccum tantùm, quia corpora humida, magis, & citiùs resoluuntur siccis, ex Gal. 1. *Aph.* 14. ac proinde citiùs, ac magis ex inedia ledi debent. Secundò obiicies, ex 1. *Aph.* 13. Pueri minus ferunt inediam, E quàm iuuenes; quod etiam docet Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. qui tamen solùm distinguuntur, quia iuuenes sicci sunt, pueri verò humidi, in calore verò pares, 2. *temp.* 7. aut saltem iuuenis qualitate, & intensior: est puero calidior. Obiicies tertiò. Qui frequenter ieiunio vtuntur, etsi temperamento sicci, longas inedias facilè ferunt.

Dic. Ieiunio, & contemplationi deditos, qui ex longa meditatione, siccum temperamentum contraxerunt, vltra rationem talis temperamenti alias potiores causas habere, quare ieiunium facilè ferant, scilicet quia otiosi

otiosi sunt, & parum exercentur, ex quo fit, vt parum resoluantur; tum etiam quòd ratione contemplationis, cui valde sunt adstricti, in iis facultas naturalis à suo opere distrahitur; tum etiam quia abundant crudis succis, qui paulatim concocti, tandem corpus nutriunt: deinde parsimoniæ sunt assueti, & per rata interualla cibum assumunt.

Alias verò rationes sic extrica: In humidis enim plus humorum crudorum aceruari, quàm in siccis, proinde illos magis inediam ferre, quia non exhibito alimento illis humoribus crudis nutriuntur, quos in sanguinem conuertunt, vt 2. *acut*. 30. docuit Galenus. Ad Hippocratem 1. *Aph*. 13. Responde, eum eo loco agere de facilitate sustinendi inediam, penes varietatem ætatis? Galenum verò 8. *meth. cit.* penes varietatem temperamentorum, supposito quòd ætas sit par, quorum non est eadem ratio: Nam pueri licèt sola humiditate differant à iuuenibus, ob magnam resolutionem, quam patiuntur, ob nimiam membrorum humiditatem, & mollitiem, difficiliùs inediam ferunt, quàm iuuenes: quod non similiter contingit in temperamento humido, & sicco, supposita eadem ætate: Licèt enim humidum, carnem habeat molliorem, & ad resolutionem magis paratam, quàm siccum, tamen hæc varietas mollitiei carnis, & promptitudinis ad resolutionem, non est tanta inter nominata temperamenta, ac inter pueritiam, & iuuentutem; & plus potest ad magis ferendam inediam in humidis abundantia humorum crudorum, quibus scatent, quàm in siccis maior duritie membrorum resolutioni renitens. Quæ licèt probabiliter dicta sint, tamen videtur eandem rationem militare in vtrisque, nempe in ætatibus, & intemperamentis, quia, vt Galenus 4. *de articul.* 25. docuit, quæ Hippocrates de vno profert, de aliis etiam omnibus intelligenda sunt, quæ eandem vim sunt sortita, ita vt si aliquid notet de tempore hyberno, id similiter intelligendum sit de ætate temperamento, regione, & consuetudine, hyemi proportione respondentibus. Quare si pueri difficiliùs ferunt inediam, quàm iuuenes, eadem ratione, cæteris paribus id fiet, in temperamento humido proportione respondente pueritiæ, ad iuuentutem collatione facta.

Verùm probabilius existimarem, temperamentum humidum, ob facilitatem suæ resolutionis, citiùs incurrere famem, quàm siccum, quod ob conniuentiam meatuum, & sui humidi soliditatem tardissimè resoluitur. Neque id negat Galenus 7. *meth. cit.* solùm enim eo loco explicuit, quodnam ex temperamentis à natiua temperie recedentibus, ab inedia minùs lædatur, & iuuetur. In qua consideratione, licèt humidi citiùs famescant, quàm sicci, tamen illi ex inedia maiorem vtilitatem percipiunt, tum quia adueniente inedia, coquuntur humores crudi, qui in iis magis redundant: tum quia, ex Hip. 7. *Aph*. 59. *Corporibus carnes humidas habentibus famem adhibere conuenit, fames enim corpora siccat.* Opposita autem contingunt in siccis: in iis enim redundat bilis, & per inediam ampliùs augetur, quæ per coctionem, nec in sanguinem verti, nec nos nutrire potest, sicut pituita, 1. *acut*. 30.

Præterea inedia corpora siccat, non contemperat, imò exiccando, illorum in temperiem auget. Ex quibus constat, licèt sicci tardiùs incurrant famem, quàm humidi, tamen postquam in illam inciderent, ab inedia magis lædi, & ex ea citiùs incidere in febrem, quæ doctrina Galeni menti est consona valde, 8. *meth. cit.* Neque existimandum est, illam Hippocratico præcepto esse contrariam, 1. *Aph*. 13. cùm enim Hippocrates *ibi* asserat, pueros difficillimè ieiunium ferre, & Galenus *in com.* interpretetur, facilitatem ferendi ieiunium, consistere in non appetendo, & nihil inde mali sustinendo, difficultatem verò in opposito, doceátque pueros, si non assumpserint alimentum, plus offendi, videtur pueros non modò famem citiùs incurrere, quam iuuenes, verùm & postquam in illam inciderint, ab ea magis lædi: & idem dicendum est de temperamento humido, ad siccum comparatione facta; in vtrisque enim eadem est ratio.

Quare in proposita difficultate dic: Si loquamur de difficultate incidendi in febrem, ob inediam (quo pacto loquitur Galenus 8. *meth. citat.*) tunc temperamentum humidum minùs lædi ex inedia, quia ex hac minùs febrit, quàm siccum; & ex diaria febre, si inediam tolerat, minùs transit in febrem plurium dierum, scilicet hecticam, aut humoralem. Si autem loquamur de aliis noxis ieiunij, quales sunt resolutio corporis, & propriæ substantiæ, absumptio, tunc dic humidum temperamentum, ob facilitatem suæ resolutionis, ampliùs lædi ab inedia, quàm siccum, sicut & pueritiam collatione facta ad iuuentutem, & temperamentum calidum & humidum, ad calidum siccum: nisi fortè humidum, redundantiam humorum citra corruptelam contraxerit, vt assiduè contrahit, tunc enim non modò non læditur ab inedia, imò ab ea percipit vtilitatem; quod Gal. 8. *met. cit.* notauit diligenter: quod etiam significauit Auicenna 3. 1. *doct*. 2. *cap*. 7 *post med.* dicens *corpora humida naturali humido, veloci resolutioni apta esse, nec tandiu ferre famem, quantum sicca, nisi in eorum corporibus humidum non naturale, nutritioni tamen aptum reperiatur.*

Quòd siquis obiiciat ex Galeno, 2. *de temp*. 9. *Quibus latæ sunt venæ, iis copia sanguinis adest, & hi citra noxam cibo abstinent; qui autem habent venas strictas, contrà.* Atqui priores sunt sanguinei, calidi humidi. Igitur hi citra damnum inediam ferunt, quæ doctrina superiori aduersatur valde. Dic, Galenum *ibi* non conferre varias temperaturas inter se, sed solùm significare in vnoquoque temperamento, quo venæ ampliores sunt, & plus de sanguine habent, eò magis inediam tolerare: alioquì si eo loco, inter varias temperaturas comparatio fieret, sequeretur sanguineum, cùm habeat venas latas, magis inediam ferre, quàm pituitosum, in quo venæ strictæ sunt, quod nemo concedet. Quo autem anni tempore corpora sana, vel ægra inediam faciliùs tolerent, disertè, nì opinione aberro, explicuimus ad mentem Galeni, *lib*. 3. *Histor. Princip. Medic. in com. Hist*. 24.

De Regimine particulari Febricitantium.

SVis locis singula agitata sunt, & in examen vocata. De ouis, *lib*. 1. *Hist. Princip. Medic. Hist*. 59. De piscibus, *lib*. 1. *Hist*. 28. Carne suilla, *eodem loco.* Saccharo. *lib*. 2. *Hist*. 33. Saccharo Rosaceo, *lib*. 2. *Hist*. 33. Pane, *lib*. 2. *Hist*. 32. Pepone, *lib*. 1. *Hist*. 28. Oleo, *lib*. 3. *de praxi admiranda, obs*. 124. de lentibus, *lib*. 2. *Hist*. 2. Denique licèt de Aceto, Sale, Melle, Pomis, Persicis, Granatis, Pyris, Cydoniis, hordeo, & multiplici materia alimentosa, pro curandis febribus, plura protulerimus non indigna scitu, supersunt tamen soluendæ dubitationes duæ: Prima, circa fructus; Secunda, circa Amylum versatur.

Circa primum quærendum: *Vtrùm fructus & olera ante coctionem, Febricitantibus concedi possint?* Auicenna sic inquit, 1. 4. *tract*. 2. *cap*. 7. *in princip. Et omnes fructus nocent febricitantibus cum ebullitione sua, & corruptione sua in stomacho, &c.* Cauendum ergo docet à febribus, & oleribus, vtrumque enim nomine fructuum intelligit. Fructus horarij fugaces sunt, & reponi non possunt, nisi permutata eorum substantia, praui succi sunt, & pauci, plurimáque recrementitia humiditate abundant, vt constat ex Galeno, *lib*. 2. *de alim. facult*. 2. & qualis est eorum substantia, talis sanguis qui ab eo progignitur, vt idem refert Galenus 2. *de alim. facult*. 6.

Ex

Ex fructibus horariis, sanguis generatur aquosus, & tenuis, qui in febribus ebullitioni est paratissimus, & putredini, & citra febrem id efficere potest promptissimè; cùm enim non ita sit nutriendis partibus familiaris, ab illis, tanquam inutilis reiicitur, & à regimine naturæ derelictus putrescit, & febrem incendit: ob quam causam, horum fructuum vsus est perniciosus valdè, & febribus occasionem præstare solet, vt proprio experimento probat Galenus *lib. de bonit. & vit. succor. cap.* 1. & 2. *de alim. facult. cap.* 2. Superflua enim illa humiditas, in quibusdam fructibus potissimùm separatur post primam coctionem, veluti sunt vua, ficus, mora; in aliis fructibus non separatur, nisi post secundam coctionem, veluti sunt melones, cucumeres, cítruli, & cucurbitæ; in aliis fructibus exiguum est, quod in prima, & secunda coctione secernitur, sed remanet vsque ad tertiam coctionem, vt sunt pyra, cydonia, & mala Persica. Verùm omnibus fructibus horariis commune est, vt periclitentur in prima coctione, ne corrumpantur, nisi celeriter descendant, vt Galenus 2. *de alim. facult.* confirmauit: Hæc est causa cur illis sal permisceatur, vt excitata facultate expultrice ventriculi, celeriter descendant.

Hæc Auicennæ doctrina, non de omnibus est intelligenda: nam mala granata, mala medica, & cerasa acida multò potiùs solent corrigere feruorem, ebullitionem, & putrefactionem sanguinis, bilisque calorem, & acrimoniam contemperant. Eadem doctrina intelligenda est de oleribus, quia omnia sunt recrementitia, & praui succi, vt 2. *de alim. facult.* 40. notauit Galenus, de lactuca, & *lib.* 8. *meth. cap.* 3. *in med.* Similiter etiam de leguminibus est intelligendum.

Ex iis constat quàm iniquè & contra artis præcepta, in febribus Medici vtantur pro victu tenui, fructibus, tam crudis, quàm assis, vel saccharo conditis, oleribus, & leguminibus, quoniam etiamsi probè coquantur, cacochymiam augent: qua de causa Galenus 2. *de alim. facultat. cap.* 6. à cibis praui succi abstinendum monet, qui in febricitantibus periculum patiuntur corruptionis. Multò vtilius, & artificiosius esset, alio modo febricitantes nutrire; cùm victus tenuis duplex sit, auctore Galeno 1. *Aphor.* 4. quidam qui parum nutrit, veluti sunt fructus, & olera; alius, qui etiamsi multùm nutriat suaptè natura, quando exhibetur in parua quantitate, parum nutrit, qui alteri præstat, cùm nec facilè corrumpatur, nec corpus repleat excrementis; veluti est caro pulli, Hepar Gallinæ, aut caponis, extremitates auium, iuscula Gallinæ, aut pulli, ptisana, aut sorbitio ex farre colata. Si verò vires reficere præstat, morbóque aduersari opus est, & prohibere ne cibus putrescat, in febre biliosa, & sanguinea paranda est sorbitio, ex iure pulli, vel Gallinæ alterato cum hordeo, oxalide, lactuca, endinia, addito succo granatorum, limonum, aut arantiorum. In febre pituitosa debet propinari ius Gallinæ cum ciceribus, Petroselino, vuis passis, Aniso, radice fœniculi, & Apij. In febre melancholica cum flore Borraginis, vuis passis, Asplenio, radice Borrag. Buglos. Solùm tamen voluptatis gratia, ad excitandam appetentiam, laxandum ventrem, roborandum ventriculum, fructibus, & oleribus est vtendum. Hoc modo Galenus 2. *alim. facult.* 2. & 3. solùm fructus fugaces, ad caliditatem ventriculi corrigendam, & corporis squallorem contemperandum concedit.

Accedamus ad aliam dubitationem: *Vtrum amylum febrientibus sit offerendum?* Verùm vt ad enucleandam quæstionem pateat aditus, eius inuestigandum est temperamentum. Galenus 1. *de alim. facult. cap.* 9. ipsum temperatum facit, ita vt nec calefaciat, nec refrigeret, panis loti instar. Si 8. *simpl. cap. de tritico*, id frigidum constituit, comparatione tritici intellexit, quod calidum est in primo. Amylum in passiuis ad siccum declinat, ex Galen. *cit. simpl.* & 4. *simpl.* 5. id inter ea quæ citra mordacitatem desiccant, illud enumerat: repetit 4. *sec. loc. cap.* 1. Ishac *lib. diætar. particular. cap. prop.* inter frigida & sicca illud reponit, cum Auicenna *lib.* 2. *ca. tract.* 2. *cap.* 6. Neque obstat eius auctoritas, *cit. loc.* 250. firmantis esse humidum: per hoc enim intelligit lentum, & tenax. In hunc sensum intelligendus est, 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 7. dum humidum esse confirmat, sed oppilatiuum, propter lentorem; qua etiam de causa 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. confectiones ex amylo cum sacchato oppilare asseuerat. Neque rectè obiicies, si hoc modo argumenteris: Amylum sit ex tritico, quod in passiuis temperatum est, 8. *simpl. cap. de tritico.* Ergo amylum etiam erit temperatum, & non siccum: Nam in amylo, ob multas perfusiones aquæ, & insolationes, humidum innatum tritici humescit, & tenuatur, & ex consequenti resoluitur, & pars sola terrea siccata relinquitur; sicut terra per multas irrigationes laxatur, & adueniente Sole calor eius natiuus absumitur, & fit arena: ideò etiam terra mense Aprili indiget aqua, quoniam ob multas hyemis perfusiones, succedente Sole inaruit.

Insuper aduerte, Amylum adstringere, ex Dioscoride *lib.* 2. *cap.* 94. & Galen. 4. *sec. loc. cap.* 1. *rub.* 2. & quia adstrictione sua consolidat, medetur dysenteriæ, apud Galenum 1. *simpl.* 34. & 1. *alim.* 8. emplasticum enim est, lentum, & humoris biliosi tenuitatem incrassat, ejúsque acrimoniam retundit. Neque ob hæc condemnes Galenum, 1. *simpl. citat.* contra Herodotum, qui illud non adstringere asseuerat: cùm de vehementi adstrictione sit interpretandus; amylum enim clementer adstringit, ex Galeno 1. *aliment.* 8. docente amylum, insignem adstrictionem non habere.

Ex suprà dictis constat manifestè, Amylum in febribus putridis non esse concedendum: obstruit enim ob lentorem, adstringit, & arctat humores, quos natura extra corpus expellere satagit: adstringentia autem reproba sunt in iis febribus, ob causas citatas à Galeno, 2. *acut.* 13. Deinde Amylum difficulter coquitur & distribuitur, ex Ishaac *lib. diætar. particul. cap. prop.* In hecticis verò febribus summo interdum est ex vsu: nam ob modum substantiæ tenacem, & lentum, succum crassum præstat, & minimè dilabile, quas conditiones in eduliis hectici, 7. *meth.* 6. exoptat Galenus. Quamvis autem siccitate incommodet, iuuat ob alias vrgentiores rationes, præsertim cùm eius adstrictio leuis sit. Prodest etiam in febribus, quæ à distillatione acri, mordacique tussi ortum ducunt; lentore enim suo humorem tenuem incrassat, & fluxiones à capite in thoracem, aliásque inferiores partes prolabentes leniter sistit.

CAPVT IV.

De Forma Victus Febricitantium.

ANtequam ad victus formam febrientium explicandam accedamus, inuestigemus primò: *Vtrum Galenus victus rationem rectè definiat?* Plura de præstantia partis Medicinæ instituentis victum poterant adduci, sed hoc argumentum solùm celebrioribus auctoribus fulciamus: Idcircò enim Hippocrates 1. *lib. Aphor.* cum Galeno *sent.* 4. nullam aliam esse partem magis præstantem, quàm eam quæ victus rationem præscribit, asseruere; illas enim tres partes Medicinæ, à Galeno explicatas *lib. de const. art. med. c.* 19. & 20. sola ipsa continet, scilicet conseruatricem, restautatricem, & præcautricem, quæ à Medico, summo in pretio habetur, ex Gal. *lib. introduct. cap.* 8. nam excellentius est morbum non admit

admittere, quàm ab illo liberari, vt exemplo gubernatoris nauis, *eo loco* docuit ipse Galenus. Deinde Diætetica omnibus est necessaria, ex Gal. 1. *de alim. facult. c.* 1. §. *Sine alimento autem viuere neque in secunda, neque aduersa valetudine possumus, &c.* Insuper est fundamentum, fulcrúmque firmissimum, sine quo reliqua præsidia conferre non possunt. Hac ratione intemperantes, vinosos, gulæ & ventri deditos, neque purgatione, neque sanguinis missione magnopere adiuueris, ait Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 7. optima enim victus ratione, morbi periculosissimi, & contumaces, felices habuerunt exitus, cùm, auctore Celso *lib.* 2. *cap.* 16. nulla res magis adiuuet laborantem, quàm tempestiua abstinentia. Huius partis excellentiam, & efficaciam probè cognoscens Auerrhoës, *lib.* 7. *cap.* 31. in seipso febre ardentissima laborante, & liberato superueniente podagra, ad artúsque noxio humore criticè transmisso, nullo alio ad tot profliganda mala, se vsum fuisse auxilio, quàm diæta palàm contestatur.

Oportet ergo victus rationem definire, ad Galeni mentem; non enim potest fieri, vt alicuius rei specificas differentias inueniat ille, qui eam definitione priùs non explicuerit. Definitur ergo victus ratio, seu diæta, quod idem est, ex Hip. 1. *acut.* 6. §. *Sed de diæta, id est, victus ratione, &c.* quòd sit *ductus per consuetas materias*: & per has non intelligit res naturales, scilicet elementa, temperamenta, humores, membra, facultates, actiones, spiritus; neque res præter naturam, vt sunt morbus, causa morbi, & symptoma; sed non naturales, vt Aër, cibus & potus, somnus & vigilia, motus & quies, quæ retinentur, aut euacuantur, animi accidentia: quæ dicuntur nobis intrinsecæ, non quòd instar rerum naturalium, nostri corporis constitutionem ingrediantur, sed quia sunt ineuitabiles. Quare non intelligit Galenus per consuetas materias, ea quæ accidentaliter, ab extrinseco, & non necessariò nobis occurrunt, vt ignis, percussio, venenum, morsus animalis venenosi. Vnde Galenus *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *com.* 9. nomine victus, somnum intellexit, & hac ratione *in lib. de sanitat. tuenda*, victus rationem accepit, quod est victus rationis communissimum significatum.

Neque obstat, si asseras Galenum *in lib. de sanit. tuend.* non solùm victus rationem accepisse, prout res non naturales comprehendit, cùm etiam sanguinis missionis meminerit, & purgationis: Quia in illis libris, quando sanguinis missionis recordatur, & purgationis, non solùm de conseruanda sanitate agit, sed de ea à morbis præcauenda. Quapropter cùm curationis, & præcautionis eadem sit ratio, *lib. de sang. mis. cap.* 8. ideò illarum vacuationum fecit mentionem. Quando verò Galenus in aliis libris tantùm agit de sanitate tuenda, solùm victus rationis, prout comprehendit res non naturales, facit commemorationem.

Secundo modo sumitur victus ratio, vt includit alimenta medicamentosa, quantitatem, & qualitatem alimentorum, & potus, tempora vniuersalia, & particularia, in quibus debent administrari, & vt comprehendit fomenta, balnea, clysteres, cataplasmata, sanguinis missionem, purgationem: quam victus rationem solùm conuenire ægris confirmat Galenus, 1. *acut.* 44. 5 *meth.* 15. & 3. *epid. sect.* 3. *com.* 9. in qua significatione sumitur victus ratio à Galeno, & Hippocrate *in libris de rat. vict.* in quibus de venæ sectione, purgatione, & reliquis citatis remediis, sub nomine victus rationis disceptat. Hoc modo sumitur victus ratio ab Hippocrate, 2. *de nat. human. text.* 2. dum inquit: *Morbi verò fiunt partim à viuendi ratione, partim à spiritu, cuius attractione viuimus.*

Tertiò sumitur victus ratio, propriissimè tantùm pro potu, & victu; in qua acceptione sumitur ab Hippocr. 1. *Aphor. cum sequentibus*: quæ victus ratio hoc modo sumpta, licèt conueniat sanis, & ægris, in Aphorismis tamen solùm de victu Hippocrates loquitur, vt competit ægris.

Magni est etiam momenti ad curandos morbos, inuestigare: *Vtrùm pluribus numeris vniuersa victus ratio absoluatur?* Dic, ex Galeno, & Hippocrate, omnem victus tractationem, quinque capitibus definiri. Primum est forma victus: hæc desumitur ex distantia status morbi, & ex robore virtutis, *lib.* 1. *Aphor. com.* 4. & 2. *acut.* 36. & 37. Licèt vires tantùm indicent victus rationem, ex Galen. 1. *acut.* 44. *in fin.* §. *Virtutis verò custodia, solam indicat alimoniam.* Firmat *com.* 45. *sequenti, &* 11. *meth.* 14. Quare in forma victus, considerantur alimenta, vt alimenta sunt, & nutriunt, de quantitate, & qualitate eorum, nulla commemoratione facta.

Secundum, est quantitas victus, vtrùm sit in multa, vel parua quantitate concedendus, & hæc ex multis rebus colligitur, vt patet ex Hippocr. & Galeno, 1. *Aphor.* 13. 14. & 15. Tertium est victus qualitas, vtrùm scilicet debeat concedi calefaciens, vel refrigerans exsiccans, vel humectans, extenuans, vel incrassans, quam qualitatem ex contrarietate esse assequendam probauit Hippocrates, *lib.* 1. *Aphor.* 16. Quartum est tempus opportunum, in quo victus ratio est concedenda, vtrùm videlicet offerenda sit manè, vespere, vel alio tempore, quod *lib.* 1. *Aphor.* 11. & 19. docuit Hippocrates. Quintum est numerus cibationum, quia victus quantitate perspecta, quæ debet ægris concedi, indagare est necesse, vtrùm illa quantitas semel sit concedenda, vel bis, vel pluries partienda, quemadmodum ex Hippocrate, & Galeno, 1. *Aphor.* 17. est colligendum. Neque te suspensum reddat, quod Galenus 1. *Aphor.* 19. ad tria tantùm capita, vniuersam victus rationem deducat, scilicet quantitatem, qualitatem, & vtendi modum, quia sub tertio capite, victus formam, tempus opportunum ad victum, & numerum cibationum comprehendit.

De victus forma tantisper disceptemus, contemplemúrque: *Vtrùm victus diuisio à Galeno tradita, sit optima?* Dic formam victus triplicem esse, ex Galeno 1. *Aphor.* 4. quo loco formam victus diuisit, in ea quæ comeduntur, sorbentur, vel bibuntur; quæ diuisio colligitur ex Hippocr. *lib.* 1. *de fract.* 45. & *lib.* 2. *acut.* 46. Idem docet Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. Qua ratione alius est victus plenus; alius, victus conseruans, seu mediocris; & alius tenuis. Plenus dicitur ille, qui vires auget & roborat, qualis est victus sanorum. Conseruans, vires parum debilitatas conseruat, & hic ægrotis conceditur. Tenuis diminuit vires.

Rursus. Victus plenus est triplex: exquisitè plenus, moderatè plenus, & simpliciter plenus. Ille dicitur, qui multùm nutrit, & nutrimentum difficulter resolubile præstat, qualis est victus agricolarum: in qua classe collocantur alimenta, quæ succum crassum, & glutinosum relinquunt, corruptioni, & resolutioni valdè ineptum: vt caro suilla, bubula, caprina, & omnes carnes sale conditæ, quæ alimenta potentissimè nutriunt, & eorum succus in multum tempus perdurat. Victus moderatè plenus acquiritur ex alimentis, quæ maximè nutriunt, sed humorem in corpore non relinquunt ita constantem, qualem victus exquisitè plenus, quem victum Aulici obseruant: hunc constituunt gallinæ, capones, perdices antiquæ, &c. Victus simpliciter plenus perficitur ex alimentis, quæ vires augere queunt, etsi in corpore non relinquant nutrimentum ita potens, ac perfectum, sicut victus exquisitè, aut moderatè plenus, cùm enim celerius nutriant, eorum nutrimentum celerius resoluitur, 2. *Aphor.* 18. optimum tamen alimentum in corpore relinquunt: hoc victu vtuntur ciues, vt est caro arietina, pisces saxatiles, &c.

Victus conseruans triplex est: alius exquisitè, alius mediocriter, alius simpliciter conseruans. Ille ferè victum plenum simpliciter constituit: nam infimum

supremi

supremi, supremum infimi attingit. Hunc victum constituunt pulli gallinacei, & perdices nouæ, qui victus rectè potest conseruare vires quales accepit. Victus mediocriter conseruans, conseruat vires, licèt non ita perfectè vt superior, vt v. g. Pulli dimidium, Amylum, &c. Victus simpliciter conseruans, multo minùs retinet vires in eo statu, quales accepit, quàm mediocriter conseruans: in huius victus classe reponuntur oua sorbilia, far colatum, passeres, & reliqua.

Victus tenuis etiam est triplex: exquisitè, mediocriter, & simpliciter tenuis; huius definitionem suprà diximus, & quibus morbis prodesse possit determinauimus. Neque obiicias victum exquisitè tenuem non esse constituendum: nam hic cùm sit omnimoda inedia, potiùs subtrahit alimenta, quàm administrat: Quia (vt respondent plures) per victum non tantùm intelligendum est alimentum cum potu, sed illa quæ circa ægrotos administrantur, & in hanc vtilitatem libros de ratione victus Hippocrates constituit, vt *3. epid. sect. 3. com. 9.* Galenus affirmat. Hæc interpretatio nullo modo potest admitti, quia omnino subtrahendo victum, nihil administratur, alia enim remedia non conceduntur, ex eo quòd subtrahitur victus, sed alia ex ratione. Dic ergo, omnimodam abstinentiam rectè appellari victum exactissimè tenuem, licèt alimentum subtrahatur omnino, quia victus ratio non tantùm pro applicatione cibi, & potus, sed pro eorum subtractione accipitur, vt *suprà* in vltima acceptione victus rationis monuimus.

Neque statutam victus diuisionem à Galeno, condemnes, quia victus plenus nunquam auget vires, neque ipsas perpetuò conseruat: nam vires naturales cum calore minuuntur, & decrescunt, sicut & animales, quoniam in adolescentibus licèt vires videantur fortiores, quàm in pueris, hoc propter instrumentorum promptitudinem contingit; hac ratione senes si vtantur victu pleno, illorum virtutes omnes valde fatiscunt. Insuper victus conseruans, nullas vires æquales relinquit, sed humoribus, & humiditatibus paulatim absumptis, tum quæ debebant agglutinari partibus, tum iis resolutis, quæ illis iam erant appositæ, eas debiliores multo, quàm antea in statu naturali erant constitutæ.

Dic, Galenum in diuisione loqui de augmento virium, vel conseruatione, vt huic naturæ, vel ætati conuenit, non autem absolutè, quòd semper vires augeat: Si enim quispiam in senectute habeat vires debiles, vel hoc ob magnam resolutionem, vel immoderatos motus contingat, & pleno victu vtatur, illi accrescent vires; & si victu conseruante nutriatur, vires debiles in eodem statu persistent: Quod in aliis ætatibus est affirmandum, & in conualescentibus patet manifestè, hi enim alti crassiore, & pleniore victu, paulatim vires robustiores acquirunt. Qualis autem victus, vnicuique morbo tam acuto, quàm chronico conueniat, *supra* explicuimus.

CAPVT V.

De quantitate victus.

SAnos debere obseruare varium ordinem, in assumendo cibo, allatis variis sententiis *lib. 3. Hist. Princip. Medic. Hist. 24.* distinctè notauimus. Modò explanabimus: *Vtrùm in febricitantibus, varia quantitas sit statuenda in exhibendo cibo?* Considerata forma victus, quem ob consuetudinem, vel resolutionem solebant assumere sanitatis tempore, in ipsis cibum esse variandum docuit Hip. *lib. de veteri medicina, num. 2.*

Variatur ergo quantitas victus secundùm temperamenta: in siccis minor quantitas concedenda, quàm in humidis, quia resoluuntur minùs ex, Gal. *lib. de succo. bonit. & vic. cap. 10.* Sunt enim plurimi, qui calore abundant ita absumente, & forti, vt ob maximam resolutionem, inediam tolerare nequeant, quibus si alimoniam, & hanc densæ, & compactæ materiæ, denegare coneris, ex valido suctu in ore ventriculi percepto, in animi deliquium, & syncopen, vertiginem, febres ardentes, cordis palpitationem, sæpe incurrunt.

Variatur secundùm diuersas ætates: Pueri maiori indigent victus quantitate, quàm senes; & adolescentes maiori, quàm iuuenes; & hoc modo de reliquis ætatibus sentiendum: Pueri enim maiore copia caloris abundant, & cùm sint humidiores, citò resoluuntur, ex Hip. *1. Aph. 13. & 14.*

Variatur secundùm tempora anni: Vere, & hyeme alimenta in maiori copia sunt exhibenda, quàm æstate, & autumno, hyeme siquidem ob retractum calorem ad internas sedes, calor naturalis fortior est, contrà æstate, & autumno est debilior, cùm sit ad partes externas distractus, ob quam causam magis resoluitur. At cùm hæc difficultatem in se inuoluant maximam, idcircò indagandum: *Vtrùm in ægris, æstate, vel hyeme liberalior cibus exhibendus?* Et videtur pleniùs exhibendum esse cibum æstate: Nam necessitas cibi est propter resolutionem; si enim animalis corpus non resolueretur, cibo non indigeret: quare pro quantitate eius quod ex corpore defluit, proportionalis debet esse alimenti quantitas, vt *1. Aph. 15.* rectè Galenus confirmat. Si igitur æstate maior adest, ob calorem ambientis, resolutio (hoc enim tempore sanguis, & spiritus, ob tenuitatem facilè exhalant) videtur æstate liberaliorem escam esse concedendam ægris, quàm hyeme. Propterea Galenus *1. de rat. vict. com. 44.* constituit duos ægrotos, pleuritide, aut morbo acuto laborantes, quorum alter æstate ægrotet, alter hyeme, illi pleniorem victum, ei verò qui decumbit hyeme, tenuiorem concedit.

Contraria tamen sententia admittenda est, quæ est germana, & conformis Hippocratis menti, *1. Aph. 15.* & *lib. de vict. priuator. in primis sententiis*, in quibus affirmat, pleniùs esse cibandum hyeme, deinde vere, tertio loco autumno, & multo tenuiùs æstate: Etsi enim hoc tempore maior sit exhibendi cibum necessitas, hunc virtus ob debilitatem tolerare nequit: neque enim quantitas cibationis resolutioni semper respondet, etiamsi ex hac illius necessitas emanet, nam in ætate pueritiæ est maior refectio, quàm sit resolutio, quia pueri non solùm debent nutriri, sed augeri, & per morbos acutos febriles multò maior est resolutio, quàm debet esse adiectio. Sic etiam æstate etiamsi plurima sit resolutio, refectio illi non respondet, nam propter virtutis imbecillitatem est difficilis.

Hac ratione Hippocrates hyeme copiosiùs exhibet alimentum, quàm in temporibus cæteris, non quia maior sit resolutio vtilis: nam etiamsi multò meliùs separentur, & resoluantur excrementa, ob natiui caloris robur, dissipatio vtilis est minor; quantitas tamen cibi eo tempore augetur, videlicet calor naturalis multitudine sanguinis, & spiritus roboratus, ambientis frigiditati possit repugnare, ne vincatur, vt eleganter *in com. prædictæ sententiæ* hanc obiectionem explicat, & soluit Galenus.

Ad locum verò *1. acut. 44.* sic responde; quod eo loco non considerat solum tempus præcisè, sed alias indicationes simul cum indicatione temporis: & quando constat, hyeme virtutem esse validam, & corpus plenum, tunc per morbos acutos tenuissimè est cibandum, quoniam virtus eum victum tolerare potest, vt morbus efflagitat: contrà autem si æstate adsint indicationes, quæ corpus magis exhaustum, & vires imbecilliores ostendunt,

ostendunt, quas æstas debilitat natura suapte, tunc pleniùs est cibandum, vt virtus vsque ad morbi vigorem possit persistere.

Galenus 1. *Aph.* 17. *in fin.* monet, in veris medio, & in fine, parùm, & raró esse cibandum, tunc enim corpora periclitantur, ne ob humorum, qui hyeme fuerunt coaceruati, liquationem, in plethoram incidant, quare Auic. 2. 1. *doct.* 2. *cap* 6. dicebat: *Nihil est quod magis præseruet à morbis veris, quàm phlebotomia.* In autumno, inquit Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. quia assimilatur morbis ex corruptione, si virtus constet, plurimus, & sæpe offerendus cibus: quòd si languida sit, vt ferè est, copiosius alimentum concedendum, hoc enim tempore robustiores vires multò melius tolerant.

Variatur victus ob regiones diuersas: quoniam in pluribus regionibus alimenta non sunt ita succulenta, quare in his sæpius, & in maiori quantitate offerenda, sanguis enim est iis progenitus non ita est constans, ac lentus, sed fluidus, & aquosus plus satis, vt patet in Gallia, Italia, & septentrionali plaga: Contrà in aliis regionibus, in quibus alimenta cùm sint solidiora, humorem generant resolutioni renitentem valde, si nutrimentum in minori copia propines, ex arte facies; præsertim si homines ex humidioribus regionibus in has se transferant, quibus si in maiori quantitate concedas, valde nocebis, cùm hoc vberi exhibito alimento citò ægrotent. Hac ratione in Hispania carnes, pisces, olera, fructus, herbæ, ob soli, cælique temperiem, & clementiam, alimentum ex se præstant solidum, tenax, & minùs dilabile; ob quam causam ægri in his regionibus parciùs sunt nutriendi. Hoc præceptum eleganter indicauit Celsus, *lib.* 3. *cap.* 4. §. *Plerique ex antiquis tardè dabant, sæpe quinto die, sæpe sexto, & id fortasse vel in Asia, vel in Ægypto cæli ratio patitur*: & *infrà* idem confirmat. §. *Nam potest primo die, &c.* Sicut enim in diuersis regionibus, medicamenta euariant, ex ipso, *in præfatione*, §. *Differre quoque pro natura locorum genera medicinæ, & aliud opus esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia, &c.* Sic etiam alimenta, quæ pro varietate regionum diuersimodè sunt offerenda.

Variatur victus ob diuersum vitæ studium: Nam agricolæ, rurales homines laboribus, & vehementibus exercitiis assueti, vt fossores, messores, victu solido, crasso, & multo per sanitatem nutriti, quum incidunt in morbum, denegato alimento ocyssimè resoluuntur, ideóque iis ægrotantibus, maior esca offerenda. Alij verò in otio, & mollitie viuentes, & studio dediti, cùm minùs resoluantur, quum ægrotant parciùs sunt cibandi: cùm consuetudo semper sit seruanda, ex Hip. 1. *acut.* 21. & 44. cui maximè obseruendæ. Medicum debere esse attentum, nullus it inficias.

Variatur victus quantitas, iuxta maiorem, vel minorem resolutionem à calore naturali contractam: calor enim quà calor calefacit, rarefacit, resoluit, ex Gal. 1. *de sanit. tuend. cap.* 1. Omne enim agens naturale vsque ad vltimum potentiæ agit, & nisi impediatur, minimè ab opere cessat: qua ratione calor humidum radicale semper resoluit, qui ad sui pabuli absumptionem etiam consumitur; quare ipse, vtpote directus ab anima, eiúsque potentiis, qua naturalis, deperditum humidum restaurare intendit, ex assumptis alimentis. Quam ob causam, iuxta quantitatem resolutionis, alimenti quantitas est varianda, ex Galeno 1. *Aph. cit.* vt aliud humidum, simile deperdito generetur: qua ratione crescentibus, quia maximè resoluuntur, maior copia concedenda, 1. *Aph.* 14. quod significat Hippocrates, iuxta tolerentiam ieiunij, 1. *Aph.* 13. quam senes tolerant, & non pueri, ob vehementem resolutionem à plurimo calore innato profectam, quæ in senibus, ob caloris inopiam, inuenitur raró.

Variatur denique victus quantitas, iuxta diuersitatem humorum qui in corpore superabundant: Si enim crudi succi exuperent, alimenta parcè exhibenda: nam denegato victu, ipsi à natura concocti, in probum succum vertuntur. Hoc modo in terræ cauernis, & latibulis vigente bruma animalia degentia, sine cibo viuunt, cùm scateant humoribus pituitosis, qui per vlteriorem coctionem, in sanguinem migrant: & plures homines spatio quatuor dierum, & vsque ad septimum possunt perdurare sine cibo, ex Hippocrate *in lib. de carnib. num.* 13. Quod aliquorum ægrotantium exemplo docuit Galenus 12. *meth. cap.* 3. §. *Siquidem longissimè, qui ita sunt affecti, cibi abstinentiam ferunt, &c.* In his ergo corporibus: quibus crudorum succorum copia inest, ob debilitatem caloris, exigua adest resolutio; quare quum ægrotant, multo temporis spatio, sine alimento, aut imperato tenui victu, possunt permanere, vt 13. 3. *tract.* 2. *cap.* 2. notauit Auicenna. Secùs accidit in quibus tenuium, & biliosorum copia accreuit, qui cùm celeriter resoluantur, quum ægrotant, pleniore, copiosóque victu sunt reficiendi: quos si triduana inedia maceres, in tabem, & in mortem præcipites dabis, quod apposita historia perbellè firmauit Galenus 10 *meth. cap.* 4. cuius explicationem per otium lege *lib.* 4. *Hist. Princip. Medic. Hist.* 10.

CAPVT VI.

De qualitate victus.

DE qualitate victus, quæstionibus octo sequentibus absoluetur tractatio. Prima: *Vtrùm victus humidus, febrientibus vtilis sit?* Qualitas victus duplex est, quædam sumitur ex alimentis, vt alimenta sunt, hoc est, si præbent multum, vel paucum nutrimentum, facilis, vel difficilis concoctionis, tardæ, vel citæ distributionis, crassæ substantiæ, vel tenuis, qua ratione in alui fluxu alimentum concedimus, quod qualitate incrassante præditum sit, in aliis morbis propinamus tenuia, vt iuscula; & sæpissime ratione superuenientium symptomatum, qualitatem nutrimenti respicimus: hoc modo in picrocholis, ob nimiam oris ventriculi sensibilitatem, & acutiem, alimenta difficilis coctionis exhibemus, ne illa quæ facilè concoquuntur, possint aduri. Contemplamur etiam in qualitate alimentorum, eorum vsum optimum, aut malitiam: ex plurimis enim generantur persæpe humores praui ad corruptionem valde parati, vt de peponibus *lib.* 2. *de alim. facult. cap.* 4. dictabat Galenus. Idem etiam significabat Hippocrates *lib.* 2. *Aph.* 36. dicens, illos difficulter purgationes ferre, qui vtuntur deprauato cibo, quia, vt notat Galenus *in com.* hi deprauatum sanguinem in corpore seruant, alimenta autem proba, vel reproba in ordine ad sanguinem, qui ex ipsis generatur, denominari, passim Galenus inculcat.

Rursus. Alia qualitas consideratur in alimentis, vt medicamentosa sunt, quatenus illa sunt calida, frigida, humida, vel sicca, extenuantia, vel incrassantia, de qua qualitate intelligendus est Hippocrates *in lib. de alimento, num.* 3. dicens: *In alimento, medicamentum optimum,* id est, qualitas medicamentosa, quæ contrariatur morbo, vt si affectus consistat in obstructione, alimenta offerantur, quæ aperiendi facultatem sortiantur.

His breuiter propositis, agitatur quæstio hoc modo. Si qualitas hæc medicamentosa consideratur à Medicis in ordine ad morbos, omnísque curatio per contraria celebratur. 11. *meth. c.* 3. & alibi passim, & febris essentia in colore consistit, cur victus humidus, & non frigidus ab Hippocrate conceditur, 1. *Abp.* 16. qui calori præternaturali,

naturali, & igneo magis est aduersus, & contrarius. Secùrue Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. Hippocraticam sententiam amplectitur, vt veram, & tanto auctore dignissimam, dum sic ait: *Et scias, quòd conuenientiores cibi febricitantibus, cibi humidi, & propriè ei, cuius complexio est humida, &c.*

Dic primò. Victus humidus, aut est actualis, qualis liquidus est, qui febricitantibus conuenit, vt docet Gal. *lib. de optim sect. ad Thrasybul. cap.* 4. minori enim labore conficitur, quo febricitantes indigent. Potest etiam esse victus humidus non solùm substantificè, sed etiam qualitatiuè; & potest esse actu, & potentia humidus, qualis est qui maximè febricitantibus vtilis. Hippocrates meminit victus humidi potiùs, quàm frigidi, quia quæ vulgo patent, & ex se euidentia sunt, ille ferè semper prætermittit, vt notat Galen. 3. *de diff. resp. cap.* 5. Hoc modo Galenus 1. *feb.* 1. priùs diuisit febrim, definitione omissa, quoniam febrem, esse calorem igneum omnibus erat compertum. Dic secundò, Sub humido victu intellexit frigidum, quia victus humidus febrientibus vtilis, non debet esse aëreus, quia inflammatur facilè, sed aqueus, quia frigidus est. Dic tertiò. Succurrit ope victus humidi, lapsui præsentis, vel imminentis siccitatis, quæ si semel introducitur, haud facilè eradicatur, cùm resistat valde, & corrigatur per humiditatem, quæ iners est, & pigra, minúsque efficax in agendo. Dic vltimò. A victu humido non impendet noxa, qualis à frigido: hic enim obstruit meatus, per quos morbifica materia excerni debet; humidi securior est vsus, nam innatum ignem non ita debilitat, & canales laxat, frigidum valde vlcerat, & corrumpit, 2. *acut.* 21. & 6. *epid. sect.* 3. *text.* 20.

Iam de altera quæstione agendum: *Vtrùm qualitas victus debeat esse contraria febri, an eius causa?* Dic. In febribus, victus qualitas ex tribus depromitur, ex morbo, naturali temperamento, & consuetudine. De primo patet ex Hip. 1. *Aph.* 16. dicente. *Victus humidus febricitantibus omnibus conuenit*: quo loco humiditatem victus, ex febris siccitate colligit; & similiter ex Gal. 11. *meth.* 5. morbo ex obstructione, qualitatem victus extenuantem vtilem esse asseuerante. Naturale temperamentum colligitur, ex *cit. Aph.* verbo [*pueris*] quibus victum humidum concedit, quia naturali temperamento humidi sunt. Consuetudo includitur in verbis illis [*atque iis, qui tali victu vti consueuerunt.*] Nam si acquisititium temperamentum ex consuetudine, longo tempore sit contractum, potiùs seruandum est, quàm natiuum, & ab ortu acquisitum, ex Gal. 9. *meth. cap.* 15. illud enim, maximè quod in naturam abiit, ex longa habitatione in certa regione, aut victu comparatum, sub naturali temperamento, 8. *meth.* 9. comprehendit Gal. Quæ enim ex pauco tempore contrahitur consuetudo, victus, qualitatem non indicat; & hæc est causa, ob quam Gal. 1. *acut.* 44. ex satietate, breui tempore durante, indicationem ad plurimum cibum exhibendum in morbis, non desumpsit.

De indicatione sumpta à temperamento naturali, dic, cum Gal. 8. *meth. vlt.* aliquando similia in qualitate, interdum contraria expostulare: Quæ enim vitio carent, perpetuò similia; quæ sunt intemperata, modò similia, modò contraria expostulant: similia, dum ægrotant, qnia per morbos licet natura seruare, quales accepimus: Ratio dictat, nam præsidia, ope præcautionis, & curationis celebrata, morosa sunt, & ob hanc causam, in actuali morborum curatione non exercentur, maximè quia corpore ægro debili existente, productio intemperamenti fieri nequit, cùm in hoc opere, vires debiles ob morbum ampliùs fatiscant: nì valde intemperatas naturas, & (vt ita dicam) in gradu summo excipias; hæ enim, nec etiam per morbum sunt conseruandæ, quia sibi displicent, & extra numerum sunt earum, quæ se habent secundùm naturam. Gal. verò non seruat naturale temperamentum per similia, nisi quum naturæ similibus gaudent, ex ipso, 8. *meth. cit.* Quæ verò sunt intemperatæ nimis, similibus non gaudent, sed læduntur, excessu intemperiei maiore reddito per similia: nec enim senectus; vltima, frigidis, sed calidis delectatur, & vel etiam per morbos rectè afficitur. Contraria autem postulant temperamenta naturalia per sanitatem, dum ea ad melius transferre, est in animo.

Insuper. Morbus, naturale temperamentum, & consuetudo, quum in vnum consenserint, tunc qualitas victus quam simul indicant, exhibenda. Quoniam autem morbus, & consuetudo, inter se possunt esse aduersa, vt si morbus calidus siccus exposcat victum humidum, consuetudo verò prohibeat, calidis enim & siccis alimentis, æger erat assuetus: tunc ratio consuetudinis habenda, nam præualet morbo; qua ratione, victus qualitas minuenda, quam morbus indicat, vel victu temperato solùm est vtendum, habito respectu ad consuetudinem, morbum, & temperamentum, hoc enim semper, cum morbo, in indicatione qualitatis victus consentit, quia morbus sui ablationem indicat, per quam ad temperamentum pristinum æger reducitur, cui indicationi naturalis ægrotantis temperies, semper consentit.

Expedire ergo breuiter quæstionem oportet hoc modo. Si morbus, & causa mutuò inter se aduersentur, vt si febris sit ex humore frigido orta, qualitas victus potiùs causæ, quàm affectui debet esse contraria, quia illius indicatio potentior est indicatione affectus, ex Gal. 7. *meth.* 12. § *Vbi aliud efficiens, est aliud quod ab eo efficitur, ipsa causa spectanda est.*

Est tertia quæstio: *Vtrùm in præscribenda qualitate victus in febrientibus, indicatio quæ sumitur à morbo, sit præstantior indicatione, quæ sumitur à virtute?* Soluunt quidam. Quoad qualitatem cibi, maior indicatio sumitur à morbo; quoad quantitatem, à virtute: & si morbus est intensior, quàm virtus sit imbecillis, tunc morbi indicatio vincit. Probant ex 1. *Aph.* 10. vbi in statu, in quo virtus est languida, præcipit Hippocrates attenuare. Dic. Indicatio virtutis absolutè præstantior est, 9. *meth.* 13. Nam sine ea curatio perfici nequit, ex Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 3. §. *Et si non esset illud quod pertinet ad virtutem, esse necessarium subtiliare cibum, vltima subtiliatione.*

Si enim totam latitudinem virtutis, toti latitudini morbi conferas, indicatio virtutis præstantior est: nam natura est morborum medicatrix, 6. *epid. sect.* 3. *text.* 1. Licèt enim curatrices indicationes à morbo, causa morbi, & symptomate desumantur, quia cùm sint res præter naturam, sui remotionem indicant, tamen cùm natura sit primarius sanitatis artifex sanitatem constituat, & morbos soluat, & indicet, ex Galeno *lib. de optim. sect. ad Thrasybul. cap.* 26. ab ea sumenda indicatio est, quia, vt *lib. de opt sect. cap.* 41. retulit Galenus, auxilia medica causas morborum per se extirpare nequeunt, nisi adminiculum naturæ sibi comparent, quæ reliqua opera per se efficit, cùm veluti aduersatrix morbo sese opponat semper, 11. *meth.* 3. Quare ipsa potissimùm est curationis principium, & interdum sola sufficit concoquendo, quia robore suo causam morbi expellit, & intemperiem corrigit, non solùm quando morbus est mitis, vt Galenus 1. *de loc.* 2. affirmat, dicens: *Soli illi morbi, externo egent auxilio, quos natura præ magnitudine vincere nequit*: sed quando morbus est grauis, & periculosus, vt febres acutæ, internarum partium inflammationes, eo indigent, quæ licèt in hominibus robustis, citra artis medicæ auxilium sæpe solui solent, vt *lib.* 7. *collig. cap.* 31. eleganter Auerthoës docet, non tamen semper.

Si tamen inæqualiter comparentur mensuræ virtutis, & morbi, tunc indicatio morbi erit præstantior: v. g. Si magnitudo morbi, fuerit in gradu secundo, & virtutis imbecillitas in gradu primo, tunc vincit indicatio morbi quamuis

quamuis enim virtus morbos superet, & robore suo, non tamen per se insinuat, quæ necessaria sunt, ad curandos morbos, sed ex accidenti, quatenus auxilia adhiberi permittit. Dicta autem Galeni, quòd virtus omnium prima custodienda sit, eique deficienti statim opitulandum, intelligantur in ea existente imbecillima, cui non potest comparari gradus morbi intensissimus, ad contraindicandum virtuti.

Est quarta quæstio: *Vtrùm possit assignari gradus virtutis imbecillis, quæ possit restitui per cibum?* Responde negatiuè, quia aliqui viuunt cum priuatione pulsus, alij cum pulsu moriuntur, & forsan posset assignari, si morbus sub vario gradu naturam non præfocaret. Cæterùm, num virtus possit restitui semper sub vna mensura, ignorata à Medico? anceps est dubium: & defendi potest, quia cùm sub minori mensura graduum vitæ viuat melancholicus, in prima generatione, quàm temperatus, ita etiam ex minori mensura virium potest restitui. Nec obstat, quòd temperatus, puriora habeat instrumentorum organa, quæ restitutioni maximè conferunt, ac proinde virtus temperati, in minori gradu videtur posse reparari. Nam hic nonnisi vehementi causæ ægrotans succubuit, quæ maiorem gradum requirit, vt possit restitui.

Est quinta quæstio: *Vtrùm in febribus, vtilius sit minuere cibum in quantitate, an in qualitate?* Dic ferè, & præsertim in acutis, melius est minuere in qualitate: hic enim cibus, qualitati morbi, & appetitui magis conuenit, & à concoctione ipsius minus naturam impedit. Si tamen virtus est debilis, & ad cibum multæ quantitatis appetitus valde inclinat, tunc melius est, quantitatem minuere, & hoc exequimur laborantium voluptati aliquid condonantes. Perinde etiam sumpta indicatione ab aliquo vrgente symptomate, cibum diminutum interdum in quantitate exhibemus, vt in colico dolore, lapide, & dolore renum, dolore ventriculi; in his enim concedimus quæ contemperant, & neque impleant, neque grauent, vt ius pulli, pullæ, aut cicerum.

Sexta quæstio versabitur circa olera: *Vtrùm febrientibus præstent alimentum exiguæ qualitatis?* Affirmat Celsus, *lib.2.cap.7.* Galenus 2. *alim.39.* 8. *meth.2.&* *lib. epid. sect. 4. com.2* nam ex centum drachmis olerum, non fiunt decem sanguinis. Deinde ex Hippocrate 2. *diatar. ad med. Lactuca corpori debilitatem quandam inducit*: subscribit Auicenna 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 15. *in fin.*

Nec obstat primò vulgi opinio, quòd olera faciant ad sanguinis augmentum, quia è contra conferunt doloribus dorsi sanguineis. 2. *canon. cap de spinachiis.* Nec secundò auctoritas Serapionis *tract. simpl. cap.* 249. & antiquorum apud Galenum, 2. *alim.* 11. quòd lactuca generat multum sanguinem: Nam in textu Serapionis, addenda est particula [*non,*] & prisci ita inducebantur opinari, quoniam ex eius frequenti esu, pruritus, excitabatur in corpore toto, quem ex sanguinis incremento accidere sibi persuadebant: at ineptè coniectabant, quia sanguis aquosus, ex illa progenitus, & in venis ebulliens, pruritum excitat. Nec obstat tertiò, quòd lactuca lac prouocet, apud Dioscoridem *lib.* 2. *cap.* 129. Illud enim facit, quia sanguis ex illa procreatus, est aptus pro introductione formæ lactis: Et hoc insinuauit Ishaac *in diatis particul. cap. prop.* quòd auget lac, *propter bonitatem sanguinis quem generat*: sed hoc non intelligas absolutè, sed propter bonitatem sanguinis, apti pro generatione lactis: cùm enim lac, sit medium inter sanguinem, & pituitam, 5. *simpl.* 12. generando lacti accommodatissima est lactuca, cùm sit frigida & humida.

Septima quæstio non est silentio inuoluenda *Vtrùm canones antiquorum, in præscribendo victu febricitantibus, nostro æuo, à Medicis sint obseruandi?* Anceps dubitatio, controuersiæ plena, iure enim videntur præcepta antiquorum infringenda, in imperando victu, cùm tenuis illorum, nobis sit tenuissimus, vt ius pulli, oleracea. Rursus, modicus priscorum, vt pullus, pulla, extrema arietis, nobis est victus tenuis.

Hunc vsum esse præferendum, suadent plura: Nam tempore Hippocratis erant robustissimi, & patientissimè inediam tolerabant; homines nostri æui, debiliores, & à parentibus imbecillimis procreati, indulgent Veneri, gulæ, Baccho. Audi Galenum 2. *de fractur.* 27. ingenuè sic proloquentem: *Periculosum ergo est veratrum dare, antequam corpus victu præparetur, cùm sæpius non facile sit, vt quales homini supersint succi, dignoscantur. Hippocratis seculo, veratrum album fortasse tutò sumebatur, ob rationem victus eorum, qui curabantur. qui vita genus non otiosum sequebantur, aut intemperans, sed laboriosum, paucisque alimentis erant contenti, sic vt crassos succos nulla ratione contraherent, neque enim nos latet fieri hos, cum otio, & abundantia. Quòd si vim æstimaueris corporum eius seculi, quam ex eiusmodi victu comparabant, magis adhuc dari veratrum permiseris, cùm quæ vomitus affert incommoda, ferre homines illi facilè potuerint, &c.*

Hæc est causa, ob quam Hippocrates suo tempore, in febribus & acutis morbis, vtebatur cremore ptisanæ, quia robustiores homines, & in victu sobrij hunc victum facillimè tolerabant. Ergo nostro æuo, liberaliùs febrientibus est concedendus victus, quia hi, cùm sani sunt, vel ægrotant, longo interuallo distant ab antiquis. Vt enim peroptimè notauit Celsus *lib.* 3. *cap.* 4. *In rebus multùm differentibus, præceptum perpetuum esse non potest.* In hunc sensum meritò dicebat Ishaac 1. *theoric. in præfat. Multa dicunt Hippocrates, & Galenus, quæ nunc sequi non statuimus.*

Superest de qualitate victus inquirenda disceptatio, de qua prisci etiam dubitarunt: *Vtrùm in febribus, maius peccatum sit in victu, recedere per tenuitatem, an per crassitiem*; In qua quæstione, auctores ex diametro inter se aduersantur, præter Barbaros, qui magis lædi ægros in victu recedentes per tenuitatem, quàm per crassitiem vnanimiter asseuerant.

Suum placitum sequentibus rationibus sic confirmant. Hippocrates 1. *Aph.* 5. tenuem victum condemnat, dicens: *in tenui victu ægri delinquunt, quo fit vt magis lædantur. Quicunque enim error committitur magnus, maior in hoc fit, quàm in paulò pleniori victu.* Ratio dictat, quia hoc victu debilitantur vires, ita vt vsque ad morbi vigorem durare non possint; contrarium autem in victu pleno contingit, cuius ope virtutes roborantur, & in suo vigore fortes persistunt, & vegetiores factæ imminentibus malis validè resistunt. Ergo, &c. Nam multò melius est morbum augeri, quàm ægrum ob debilitatem, non posse accedere vsque ad statum.

Rursus. Si ægri tenui victu vtuntur, clàm coguntur sumere alimenta, ex quorum vsu ampliùs læduntur, & cùm debitum ordinem non obseruent, in grauiora symptomata incidunt promptissimè. Accedit quòd ægri non sunt assueti vti victu tenui, & natura gaudet consuetis, ex Galen. 8. *meth.* 9. & Hippocrat. 1. *acut.* 10. quia consuetudo est altera natura, 2. *de temp.* 4. & 3. *simpl.* 18. explicat Aristoteles *lib. de memoria, cap.* 3. Nec dissuadet Hippocrates, qui 1. *Aphor.* 4. in morbis, in quibus non conuenit, reprobat tenuitatem. Ergo deterius est victum recedere ad tenuitatem.

Ex altera parte, obstat celebris Hippocratis sententia, *lib.* 2. *acut.* 37. sic docentis: *Ciborum autem adiectioni intendendum multo minus: nam subtrahere omnino sæpenumerò expedit, vt æger sufficere possit, donec morbi vigor maturuerit.* Nam vt Gal. monet *in com. Quod plus est, noxas inemendabiles facit, verùm quod minus est, facilè emendatur.*

emendatur. Ex tenuiori enim victu, aliqualis virium debilitas solùm consequitur, quæ oblato alimento statim corrigitur; ex paulò crassiore, infinita propemodum damna emanant, quæ difficilem deinde correctionem tolerant.

Secundò potest confirmari hæc sententia, ex Hippocrate *2. acut.* 48. qui posito exemplo, in ægris laborantibus debilitate per essentiam, & debilitate per aggrauationem, docet deterius esse, concedere victum oppressis debilitate per aggrauationem, quàm per essentiam, quia, vt Galenus explicat *in com.* sæpe in plethoricis, propter vehementem dolorem, animi deliquium, vel syncopen, vel alia superuenientia symptomata, fatiscunt vires, quo tempore si ægrotanti alimentum offeras, magis nocebis, quàm si hæc accidant ex debilitate per essentiam. Ergo deterius est victum recedere ad crassitiem, quàm ad tenuitatem.

Tertiò. In aliquibus morbis, victus ratio debet procedere attenuando, & non incrassando, vt *lib. 2. Histor. Princip. Medicor. Histor.* 92. ex veterum mente, latè probauimus. Ergo deterius est victum recedere ad crassum. Antecedens patet: In morbis enim extremè acutis, & peracutis simpliciter oportet vti victu tenui, & tenuissimo, & in nullo morbo necesse est vti victu crasso, neque crassissimo, ex Hippocr. *1. Aph.* 7. & 10. Ergo, &c.

Quartò. Virtus debilis faciliùs tolerat victum tenuem, quàm crassum, quia tanquam obiectum sibi proportionatum, ipsum superat: omne enim agens, operatur secundùm dispositionem passi, ex Arist. *1. de generat. & corrupt. cap.* 7. & Galeno *1. feb.* 4. Crassus autem victus, virtuti non est similis, neque proportionatus, cùm hic, illius robur, ad sui coctionem efflagitet, quod in omni morbo flaccescit.

Quintò. Positiuum nocumentum, deterius est priuatiuo. Sed detrimentum quod sequitur ex victu crasso, est positiuum, cùm sit actuale causæ morbificæ incrementum: & eueniens ex victu tenui, est priuatiuum, cùm sit solùm defectus, ex denegato cibo profectus. Ergo, &c.

Scio quid plures, pro difficilium locorum expositione, ratiocinentur auctores, dum quidam in acutis recedere ad crassitiem, peius esse persuasere sibi in chronicis, ad tenuitatem. Qua solutione, locos inter se tam aduersos, conciliari posse intelligunt. Alij ita suadent. Si iusto modo reficiendus est æger, satius arbitrantur, per totum morbi decursum vergere ad paulò pleniorem, quia propter victus tenuitatem, & dissuetudinem natura læditur. Prætereà cùm omnes homines naturali quadam propensione, virtutis imbecillitatem pertimescant, redduntur parum confidentes, & obtemperantes, quando illis tenuis, & exquisitus victus præscribitur, & hac de causa clam, & inuitè coguntur assumere alimenta, & in vehementes noxas incurrunt. Deinde. In morbis superueniunt sæua symptomata, vigilia, inquietudo, anxietas, dolor, motus inordinatus alui, & sanguinis profluuia, ex quibus vires admodum debilitantur, quibus paulò pleniore victu strenuè est succurrendum, vt virtus corroborata, faciliùs ferat vsque ad statum. Insuper contingunt errores, à quibus vires læduntur vehementer, & sæpe sæpius præter Medici spem, morbus producitur. In particulari verò cibatione, si à iusto modo recedendum est, præstantius censent, ad crassum declinare, quàm ad tenue, sicut in bilioso iuuene, vt Thessali ignorantiam detegeret, 10. *meth.* 3. obseruauit Galenus.

Non desunt qui asseuerent, in principio morborum deterius esse victum recedere per tenuitatem, quia tunc natura, non est coctioni intenta, alioquì enim non poterit peruenire vsque ad statum: At verò in statu morborum, maius peccatum esse victum recedere per crassitiem, quo tempore natura à coctione causæ morbificæ non est distrahenda; ob quam causam, tenuissimum victum esse porrigendum in morbi vigore, *1. Aph.* 7. 8. & 9. imperat Hippocrates. Alij arbitrantur, Hipppocratem *in lib. Aph.* non comparare victum tenuem, ad victum crassum, ita vt significet magis peccare accedentes ad tenuitatem in victu, quàm ad crassitiem, mentem verò Hippocratis esse probare errores commissos, ab illis qui vtuntur victu tenui, difficiliùs tolerari ab eisdem, quàm si committerentur ab aliis, qui victu crasso vtuntur. Alij denique Hippocratem *2. acut.* intelligunt, de morbis ignotis, quem *1. Aphor.* de cognitis esse interpretandum contendunt.

Sed quorsum in proponendis auctorum tam variis, & repugnantibus opinionibus me macero, quas non esse germanas Hippocratis, & Galeni menti, imò à vero horum auctorum sensu longè distantes, demonstrarem facilè, si iterum clamosas illas, contra eruditissimos Iuniores disputationes, in nostra Praxi Historiarum, retexere, esset in animo. Sed quia locus in ea, his contradictionibus non est accommodus, idcircò conclusionem proponam Hippocraticæ doctrinæ valdè conformem.

Non solùm in morbis acutis, sed etiam in chronicis, & denique in omnibus sanis, maius est peccatum recedere per crassitiem, quàm per tenuitatem. Suadetur primò ex Hippocrate, confirmante etiam Galeno *in com. lib. 2. acut.* 37. & ne aliquis sententiam illam interpretetur, quandiu non committitur error, legat sententiam eiusdem *libro* 48. quo loco eam affirmat. Ex quibus intelliges, difficilem Auicennæ locum, 1. 4. *tract. 2. cap. 8. post med.* §. *Et cùm ambigua sit tibi dispositio, &c.* Quod etiam docuit *cap. 7. ante med.* §. *Quòd si ignoraueris, &c.* Quare à multis reprehenditur Rasius, & vel ab ipso, *cap. 8. nuper citato*, qui 31. *continent. cap.* 1. victum crassum extollens, in hæc verba prorumpit: *Et cibatio, & confortatio est melior, quoniam retardatio digestionis non est periculosa; casus verò virtutis, qui fit per abstinentiam cibi, periculosus est.*

Facit etiam huc ratio ab experimento deprompta; multi enim ex vnica intempestiua cibatione mortui sunt, docente Hippocrate *lib. 1. epid. sect. 3. text.* 29. de adolescente illo, qui ex superflua cœna occubuit; at nemo ex vnica cibatione dimissa interiit. Quantum autem malum secum afferat victus nimius, satietas, & gula, ostendunt corpora obesa & crassa, qualia sunt Athletarum, quæ nisi cito ablatione sanguinis minuantur, in paralysin, & pessima morborum genera incidere, *1. Aph.* 4. Hippocrates asseuerat. Quare qui nimio cibo in sanitate indulgent, vitam satis habent periculosam, & minimè tutam, imo ad actiones naturales summè inutilem, ex Galeno *lib. de orat. suasor. ad bonas artes, in fin.* rationem collige ex Aristot. *7. politici. cap. 16. in med.* Galen. *lib. de sanit. ad Thrasybul. cap.* 35. 36. & 37. Platon. *lib. 3. de republic. mihi fol. 384. colum. 2. in med.* Ob hæc non immerito docet Celsus *lib. 2. cap. 2.* in hunc modum: *Ergo quicunque plenior, aut speciosior, aut coloratior effectus est, suspecta bona sua habere debet; quæ quia neque in eodem habitu persistere, neque vltrà progredi possunt, ferè retrò quasi ruina quadam reuoluuntur.* Ex nimia enim repletione ciborum, imminet periculum abruptionis vasorum, & timor est ne calor natiuus, à summa alimenti mole, & sanguinis ab eo generati copia, suffocetur, & extinguatur. Adde illos, qui ad crassitiem victus declinant in morbis, ex quacunque causa grauiter, & facilè offendi; nam hac de causa, corpora non rectè difflantur, & febres accenduntur, & aliæ lethales superueniunt ægritudines,

vt syncope, cardialgiæ, apoplexiæ, epilepsiæ. Ex iis constat, quanta sit frugalitatis, & tenuis victus laus, dignitas, ac præstantia.

Illud verò Galeni testimonium vel apertissimum est depromptum ex *lib.* 2. *acut.* 20. docente ex victu sanorum sumendum esse exemplum, ad victum ægrorum. Quòd si sanis quoque corporibus inutile est, vbi aliqua necessitas famem facit, quantò inutilius est in corpore etiam ægro? Sed sani multò magis læduntur ex peccato per crassitiem. Ergo Maior est nota. Minorem probat Galenus 2. *acut.* 33. quem sequitur Auicen. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7 *ad initium.* §. *Et scias quòd nihil est deterius, &c.* & *parum infrà*: *Ex cibo autem nullus est replendus ita, &c.* & *infra* monet, *oportere sanos surgere à mensa cum reliquiis famis*: nam monente Hippocrate 2. *Aph.* 17. *Vbi alimentum plus ingestum est, id morbum facit.* Qua ratione 6. *epid. sect.* 4. *text.* 22. omnem doctrinam tuendæ sanitatis ad duo capita reducit, dum inquit: *Possessio tuendæ sanitatis, non satiari cibis, & impigrum esse ad labores.* Quæ multò particulariùs, & latiùs interpretatur Galenus, *lib. de succor. bonit. & vit. cap.* 1. probat Celsus *lib.* 2. *cap.* 16. §. *Quòd si sanis quoque corporibus, &c.* & *infra.* §. *Neque vlla res magis adiuuat laborantem, quàm tempestiua abstinentia.*

Conclusionem autem nostram habere etiam locum in morbis chronicis, hac via conficiemus. Defectus ex denegato cibo, multò faciliùs corriguntur, non solùm ex Galeno, 2. *acut.* 37. sed & 7. *meth.* 6. *post. med.* §. *Quoniam qui ita se habent, &c.* & 2. *Aph.* 7. & 1. *progn. com.* 8. *in fin.* At verò damna ex abundanti cibo, resarciuntur difficiliùs, quia corruptio accrescit, 2. *Aph.* 10. differtur concoctio, 1. *Aph.* 8. augentur obstructiones, ex Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. Quoniam morbi chronici, propter victum attenuantem iuuantur eximiè, ex Galeno *lib. de attenuante diæta, in princip.* à quo desumpsit Auicenna 4. 1. *cap.* 1. §. *Ex tempore autem, &c.* quo loco plurimas ægritudines chronicas, subtilis regiminis ope, fuisse ex toto extirpatas asseuerat: & 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. §. *Scias, quòd si non cognoueris febrim subtilia regimen, &c.* & *cap.* 8. §. *Et cùm ambigua sit tibi dispositio, &c.* Ergo in omnibus morbis deterius est victum recedere ad crassitiem, quàm ad tenuitatem.

Vt verò meliùs à superioribus argumentis te possis expedire, aduerte Hippocratem, 1. *Aph.* 5. non comparare peccatum per tenuitatem in victu, cum peccato per crassitiem, sed conferre errores, qui contingunt vtentibus victu tenui, cum erroribus, qui contingunt vtentibus victu crasso: si enim victus tenuitatem reprobaret, non doceret aliquando conuenire victum tenuissimum in extremo, *lib.* 1. *Aph.* 7. & 8.

Deinde. Plures in soluenda hac quæstione, vno errore satis triuiali sese irretiunt, existimantes, peccatum per crassitiem in victu, roborare virtutem in morbis acutis, cùm potiùs debilitatem excitet momentaneam, ex Galeno 1. *Aph.* 3. §. *Cum verò postea, &c.* Quod infrà confirmat 2. *Aph.* 10. §. *Impura corpora quantò magis nutris, tantò magis lædis,* & 7. *Aph.* 63. §. *Si quis cibum febricitanti dederit, vt sano robur, sic febrienti morbus,* & 2. *Aph.* 8. §. *Si quis à morbo cibum assumens,* & *Aph.* 31. *sequenti.* §. *Eius qui ex ægritudine bene cibatur, &c.* Quod latiùs docuit Hippocrates *lib. de loc. in hom. num.* 54. §. *Si igitur superauerit, &c.* Ex quibus ad argumenta cætera solutio patet.

Vltimo loco, explodendæ sunt obiectiones aliquot, non modò, quia cum maioribus pugnant, sed etiam, quia rationi aduersantur, quarum prima est. Peccatum tenuitatis ducit ad inanitionem, quæ est repletione deterior. Dic, cæteris partibus repletio est deterior, quia aliqua subitò occidit, vbi æqualis inanitio illud non faceret. Secunda. Faciliùs corrigitur nocumentum repletionis, quàm inanitionis. Ergo lapsus subtiliationis est deterior. Dic, in rigore non valet consequentia: Nam faciliùs emendatur intemperies calida iecoris, quàm cubiti tortura, nihilominus lapsus intemperiei iecoris est deterior. Neque instes, in hoc exemplo valere, quia natura non tolerat nocumentum tenuitatis, quod corrigitur per repletionem, sicut tolerat nocumentum plenitudinis, cui succurritur per tenuitatem, 2. *acut.* 40. Dic. Si transitus ex tenuitate ad crassitiem, est moderatus, bene toleratur à natura, & meliùs quàm ex crassitie ad tenuitatem, & de hoc non est intelligendus Hippocrates, sed de transitu valde distante, vt ab inedia ad cibum copiosum.

Tertia. Alicuius corporis diæta, vt ptisana in aliquo morbo acuto, est proximior extremo subtiliationis, quàm repletionis. Ergo in hoc, declinare per tenuitatem, est deterius. Dic, quòd sicut illa diæta est proximior extremo subtiliationis, quia sic morbus eam postulat, ita magis læditur per lapsum æqualem, versus repletionem.

Quarta. Assignetur victus, cum quo durabit æger vsque ad statum, & cum minori non durabit. Igitur hîc peccatum tenuitatis est deterius. Dic. Cibus legitimus est ille, cum quo durat, & cum minore durare potest.

CAPVT VII.

De Tempore Vniuersali exhibendi victum in febricitantibus.

Victus rationem ferè in morbis debere procedere extenuando, satis diximus *lib.* 2. *Histor. Princip. Medicor. histor.* 92. nunc indagandum: *Vtrùm in morbi statu vniuersali, victus tenuissimus semper exhibendus?* Firmat Hippocrates *lib.* 1. *Aphor.* 8. *Quando morbus in suo vigore constiterit, tenuissimo victu vtendum est.* Subscribit Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. dum sic ait: *Et dignior horarum ad subtiliationem, est status, hic enim est vehementia occupationis naturæ in pugna materiei, & non oportet, vt ab ea recedens, occupetur re alia, & propriè apud crisim, &c.*

Ex quibus locis patet, commodissimum tempus ad attenuationem victus, esse statum morbi vniuersalem, nam in particulari non ita se res habet. Quod etiam affirmat 11. *meth. cap.* 5. Nec immeritò, quia natura in statu vniuersali, coctionem humoris morbifici intendit summè: ita docet 1. *Aphor.* 7. 9. & 10. & 2. *acut.* 15. & 18. & 1. *ad Glaucon.* 13. A quo opere distrahitur, oblato cibo: Quare hic eo tempore in maiori copia exhibitus, erit nocentissimus. Ab statu itaque morbi sumitur indicatio ad victus tenuitatem.

Quapropter cùm cibus sit concedendus crassior, quando virtus est fortior ad concoquendum, & minùs occupata, quod est in principio, videtur in statu tenuiùs esse cibandum. Deinde morbus in principio est minor, & in processu vires maiores acquirit, & fortior fit, ex Hippocrat. 2. *Aphorism.* 30. Sed quò morbus est intensior, minorem alimoniam desiderat.

Verùm contrà hanc doctrinam plura obiici possunt. Primò. A tempore nulla sumitur indicatio, 3. *meth.* & 4. nec ad victum, nec ad remedia. Dic dupliciter. Ab ipso tempore morbi nulla sumitur indicatio, per se, sed à morbi constitutione, & magnitudine, quæ pro vario illo tempore variatur. Dic secundò. A tempore sumpto physicè, prout est mensura motus primi mobilis, & diem, hebdomadam, mensem, & annum constituit, nulla sumitur indicatio. Si verò

sumatur prout est pars, & mensura motionis causæ morbificæ, qua ratione in quatuor morbi tempora diuiditur, ab eo curatoria indicatio elicitur ad victus rationem, inuentionem remediorum, & ad præsagitionem, vt *lib. de totius morbi temporibus, cap.* 4. Galenus affirmat, quo loco in hanc confirmationem, plures Hippocratis, *ex prima, secunda, & quarta sectione Epidemion*, retulit sententias.

Secundò. Appropinquante statu non est attenuandus victus, quia Galenus 4. *de sanit.* 10. in lassitudine phlegmonosa, in prima die solùm exhibet cremorem ptisanæ; in secunda, pisces saxatiles; in tertia, etiam vinum. Dic, cibi instituere victum, ad præseruationem, non autem ad curationem, quia lassitudo, de qua ibi agit, morbus non est, sed neutralis quædam dispositio morbos præcedens 2. *Aph.* 5.

Tertiò. Hippocrates 1. *acut* 25. in pleuritide quantò maior fuerit excreatio, tantò magis ad iudicationem vsque dare oportet. Dic. Hippocrates in hoc affectu, increscente excreatione, vsque ad iudicationem incrassat cibum, ob multas causas: prima, quia in pleuritide ad promouendum sputum (in cuius expulsione illius sanitas potissimùm consistit, 2. *Aph.* 12) requiritur virtutis robur, quod cibo comparatur. Secunda, quia facultas expultrix, per quam fit excreatio, in pleuritide non est naturalis, sed animalis; hæc autem non adeò interturbatur à sua operatione, exhibitione alimenti, sicut expultrix naturalis, vt docet Aphrodisæus 5. *probl.* 8. Tertia, Hippocrates determinat cibi quantitatem conuenientem vnicuique morbo, indicatione sumpta ab humiditate, vel siccitate morbi, ita vt significetur, quum morbus est siccus, in toto eius processu, minùs de cibo exhibendum esse; quum verò est humidus, tunc ampliorem cibum vtilem esse: quoniam morbus humidus, qui notabilem aliquam vacuationem habet annexam, benignior est, & minùs periculosus, quàm siccus, & ad euacuationem, robur virium efflagitat, quod cibo conciliatur. In quocunque tamen illorum morborum, eò minus de alimento exhibendum, quò magis accedit morbus ad statum.

Vtrùm verò in principio morbi vniuersali, aliquando tenuior victus, & in statu plenus sit offerendus? controuerti potest? Dic, quòd licèt in principio copiosior victus sit offerendus, tum quia morbus minor est, & alimoniam magis permittit, tum quia vires robustiores sunt, & virtus minùs intenta coctioni causæ morbificæ, 1. *acut.* 10. & 2. *acut.* 15. & 18. & 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. §. *Et dignior horarum ad ingrossandum est principium, &c.* Tamen aliquando in principio vtilis est attenuans victus, in statu copiosus.

Hoc ita esse celebrandum, suadent multa. Primò. quia 12. *meth.* 6. succis qui febrim excitauerant, iam ad coctionem venientibus, carnem concedit, cuius esum antea non permittebat. Secundò, 1. *acut. vlt.* in principio exhibet cremorem ptisanæ, deinde totam ptisanam. Tertiò. Celsus *lib.* 2. *cap.* 16. asserit principia morborum, famem, sitimque desiderare. Quartò. Hippocrates, & Galenus 1. *acut.* 10 & Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 8. asserunt, si phlebotomandum est, aut purgandum, aut dolor sedandus, nihil cibi exhibendum esse, quousque hæc præsidia celebrentur; ferè autem in omni morbo acuto, in principio est necessarium aliquod ex dictis auxiliis, 1. *Aph.* 24 & 2. *Aph.* 24. Quintò. Vbi morbus ita affligit copia sua, vt timor sit, ne repentè suffocare possit: tunc in initio tenuiter cibandum. Sextò. In vulneribus, & vlceribus, ex Hipp. *lib. de vlcerib.* & in inflammationibus: in harum enim principio, maior attenuatio vtilis est, quàm in processu morbi; in his quippe defluxionem cohibere conamur, cui operi magna inedia summopere confert, nam in vulneribus, & vlceribus superueniunt phrenitis, conuulsio, paralysis: tunc ergo quousque hæc symptomata remittantur, attenuandum est, quod fecit Galenus 6. *meth.* 5. cum Traliano *lib.* 1. *cap.* 13. & Paulo *lib.* 3. *cap.* 64. qui in inflammatione vteri, triduo sustinet ægram in integra inedia. Septimò. Si in augmento morbi, aut in ipso statu superueniat aliquod symptoma virtutem prosternens, cui crassiore victu ad roborandas vires citissimè obuiandum, etsi sedato symptomate, ad victum pristinum redire, status ratio nos admoneat. Octauò. In febribus quæ ab initio florent, & vigent, sæuissiméque infestant, circa iudicium verò, & in iudicio imminuuntur, de quibus Hippocrates 1. *epid. sect.* 3. *text.* 10. tunc in initio ad imminuendam causam cibandum tenuiùs: Nonò. In febribus malignis, pestilentibus, in quibus ab aura venenosa lancinatæ vires proximæ sunt extinctioni, in statu plenior victus offerendus; ægri enim qui in peste viriliter comederunt, & generosè biberunt, ab ipsa sunt liberati, vt docent Galenus 3. *epid. sect.* 3. *com.* 77. & Auic. 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 4. Hac ratione in febribus colliquantibus, in quibus vires vehementer resoluuntur, in statu plenius alimentum propinat, 12. *meth.* 3. ne collabantur vires: nam minùs æstimanda est noxa, quæ in statu contingit ex pleno cibo, quàm mors, quæ ex lapsu omnimodo virium, tòto corporis habitu resoluto, imminet certissimè. Decimò. In statu aliquando crassiùs cibandum, quando est timor arefactionis, aut lapsus in hecticam febrem, 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 2. quum enim à febrili, & torrente calore, primigenia partium humiditas sensim, ac sine sensu digeritur, tunc humectante victu, eóque pleno, qui lapsum siccitatis futuræ castiget, in statu vtendum est.

Restat vltimò reddenda causa, cur Medici nostris temporibus, in initio morborum, tenuiorem victum concedant? Quia hæc victus institutio, ad concoquendas reliquias alimenti semicocti, quæ in ventriculo, aut primis vasis hærent, summè conducit; tunc enim hac de causa iuuat, prima, vel altera die victu tenuiore vti, deinde sequente virium debilitate, victum incrassare, cum hac tamen consideratione, vt viribus hac ratione roboratis, rursus imminuatur victus vsque ad statum, in quo etsi attenuante victu opus sit, ex Hip. & Galeno *in loc. citatis*, tamen, si ob præcedentes vacuationes, & symptomatum vehementiam, vires adsint languidiores, tunc in statu plenius alimentum, coacti necessitate exhibemus. Ex quibus patet manifestè, ob plures, variásque considerationes, in initio morborum, tenuem cibum, & in statu plenum esse porrigendum.

Verùm ex dictis emanat dubitatio non mediocris. *Vtrùm in febribus præscribendus sit victus, in ordine ad statum, vel declinationem?* Græci, dictis victum instituunt solùm in ordine ad statum, vt ita cum hoc, vel illo virtus possit vsque ad hoc tempus perdurare: nam vt Auicenna inquit, 4. 1. *cap.* 1. §. *Crisis est, &c.* Forma victus à duobus est desumenda, scilicet distantia status, & viribus ægrotantis, quod docet Hippocrates 1. *Aph.* 9. 10. & 11. & 10. *meth. cap.* 5. quod exemplo explanat 3. *cris.* 5. & Haly Abbas 8. *pract. vlt.* virtutem comparat expensis, tempus peregrinationis longitudini morbi, peregrinum Medico. Igitur sicut peregrinus debet sibi prouidere in expensis, ne deficiant, antequàm perueniat ad suam peregrinationem, non secus Medicus debet virtutem custodire, ac conseruare, vt ad statum perueniat.

Ob hanc causam, de nulla alia re, Medicus debet esse magis solicitus, quàm de prænotione status, ídque tribus de causis, 3. *cris.* 5. Galenus confirmat: prima, quia victus ratio, in nullo morbo potest rectè præscribi, absque præcognitione status, vt ex Hippocrate, & Gal. *in cit. Aph.* constat euidenter. Secunda, quoniam de salute, aut morte ægrotantis manifesta notitia haberi non potest, nisi status præcognoscatur. Tertia, quia sine huius cognitione, ignoramus, an futura sit crisis, & si futura sit, quando, & qualis esse debeat.

Non obstat primò, quòd à vigore non sumatur forma victus: nam sunt morbi qui ab initio vigent, ex Hipp. 1. *epid. sect.* 3. *text.* 10. Dic. In his morbis victus non est instituendus ab statu, sed à iudicio. Neque contrà arguas, quòd Auic. 4. 1. *cap.* 1. §. *Et quantò agritudo, &c.* loquens de morbis qui in principio florent, in iis victum instituat respiciens vigorem: nam duplex est victus, generalis, qui in omnibus morbis sumitur ab statu, in quibus à iudicio, præscribendus est. Alius est victus partialis, qui variat ad magis, & minùs, intra latitudinem vnius formæ victus, & de hac institutione particulari intelligitur Galenus, quòd in morbis qui florent à principio, desumitur à vigore.

Non obstat secundò. In febribus homotonis, quarum natura tota, status est, victus non potest institui in ordine ad statum. Dic. Institutio victus est ab statu, non exclusiuè, sed inclusiuè, & in his febribus à postrema parte status, vel media, in quibus maximè viget.

Non obstat tertiò. Cur in ordine ad declinationem non instituitur victus, si vnum est ex quatuor morbi temporibus celebratissimum: Dic. Sicut quadruplex est corporis conditio, 2. *acut.* 44. ita quadruplicem institutionem facere oportet, & cùm vna conditio sit à principio morbi vsque ad statum, sequitur quòd vna erit victus ratio vsque ad statum. Deinde victus instituitur vsque ad tempus, in quo potest deficere natura, quod est status. Insuper. Virtus in declinatione est fortior, facta collatione ad morbum, & aliquando absolutè; quare sicut est robustior, perinde nouam victus rationem expostulat. Adde quòd licèt à pugna transacta in statu, in quo fit crisis, 3. *cris.* 5. 4. *Aph.* 22. & 1. *Aph.* 12. & à fortioribus symptomatis, quæ sunt in vigore vehementiora, 2. *Aph.* 29. & 30. lacessita, debilior videatur, tamen hæc quæ potuit concoquere, poterit deinde expulsa causa morbi, qua veluti sarcina antea premebatur, qualicunque, vel mediocri victu adiuta, & roborata, humorem noxium à se depellere. Postremò cùm victus præscribatur ad roborandum ægrotantem, vt sæuientibus periculis, & morti possit resistere, non videtur in ordine ad declinationem instituendus, quia in hac, si sit vniuersalis & vera, nullus mori potest, ex Galeno 3. *cris. cap.* 5.

Hoc verò loco paulò obscurius dubium est expediendum: *Vtrùm certis signis Medicus possit cognoscere, num virtus possit durare vsque ad statum?* Dic, quòd virtus, seu vires, sunt facultates, siue potentiæ, quibus nostrum corpus gubernatur, & sunt causæ primæ efficientes cunctarum functionum in nobis, ex Galen. 1. *de facult. nat. cap.* 2. *ad fin. & cap. sequenti,* & 1. *simpl. cap.* 1. Auic. 1. 1. *doct.* 6. *cap.* 1. Tres autem sunt principes facultates in nobis, vitalis, animalis, & naturalis, quas omnes existimauit Galenus simul cum Platone, & Aristot. esse animæ essentiam, certis organis applicitam, vt constat ex 5. *de placit. cap.* 4. & *lib.* 6. *cap.* 2. *ad initium.* Cæterùm cùm hæ virtutes corporeæ, de quibus nunc agimus, non solùm ex anima, sed etiam ex determinatis corporis partibus dependeant, quænam sint hæ partes explicandum est.

Galenus 11. *meth. cap.* 1. & 3. existimat, quòd virium substantia ex spiritu, carnosis partibus, & verè solidis consurgit, quæ tria non solùm ratione suæ substantiæ, sed etiam ratione temperamenti, vires constituunt. Cùm autem temperamentum in nobis ratione differat à potentiis, quoniam illud formam mixtionis sequitur, & repræsentat, potentiæ verò ab anima profluunt; ideò Galenus 11. *meth.* 1. affirmauit; vires posse vnà cum dicto temperamento, vel seorsim ab eo considerari, etiamsi in temperamento, millies eas constituat, vt constat ex *lib.* 7. *meth. cap.* 3.

Ergo signa quibus cognoscimus, num virtus sufficere possit vsque ad statum, seorsim Galenus exponit, 1. *acut.* 44. & 1. *progn. com.* 8. quæ ad quatuor capita reducere videtur idem Hippocrates, 2. *aucut.* 37. Primum est robur, aut imbecillitas. Secundum, morbi species. Tertium, natura. Quartum, consuetudo. Per robur autem, non solùm facultatis vitalis intelligere oportet, sed etiam oris ventriculi, 1. *acut.* 44. *cit. ante med.* & etiam facultatis retentricis, 1. *progn. cit. ad init.* Quod pacto Galenus 1. *Aph.* 13. docet, decrepitos frequentiùs esse nutriendos. Per speciem autem morbi, peculiarem illius modum & naturam intelligit: qua ratione Galenus 10. *meth. cap.* 4. docet, in febre colliquante statim à principio esse nutriendum, concludens, *& quantò hos citiùs cibaueris, tantò magis febrem prohibueris.* Eamdem rationem regio, & anni tempus habent. Per naturam intelligit temperiem, in qua significatione assumit *infra* Hippocrates, 2. *Aph.* 34. qua ratione Galenus 8. *meth.* 8. *ad init.* docet, temperiem calidam & siccam, minus inediam ferre, & magis ab ea lædi. Ad hoc caput reduci debet, totius corporis habitus, rarus aut densus, mollis aut durus, & etiam amplitudo venarum, siue angustia, sic etiam similiter ætas. Per consuetudinem autem in reliquis omnibus peculiare exercitium.

Et sic in vniuersum intelligere debemus omnia, quæ cibum indicant esse concedendum; contraria verò demonstrant inediam. Hac ratione Galenus *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 9. *in fin.* ex his omnibus sanguinis extrahendi quantitatem indicari asseuerat, quod etiam docuit 9. *meth. cap.* 5. *post. med.* §. *Attendenda verò cum vena secanda indicationibus sunt, &c.* Ob rationem quam ipse prudenter notauit, 11. *meth.* 14. ne videlicet intempestiuè, citra necessitatem vllam nutrire cogamur.

Proxima huic quæstioni est & alia, ad praxin summè necessaria: *Vtrùm facultas requisita, vt æger sufficere possit vsque ad statum, sit naturalis, animalis, an vitalis?* Dic. Omnium facultatum seruandarum debere Medicum esse solicitum, vt disertè explicat Galenus 7. *meth. vlt.* & *lib.* 9. *cap.* 10. & *lib.* 11. *cap.* 9. quibus locis, omnes has res esse seruandas, manifestè edocuit, cùm quælibet earum sit maximè necessaria ad vitam: quod etiam firmauit Oribasius, 1. *Aph.* 9. Attamen multò magis seruanda est facultas vitalis, de cuius robore Medicus summam curam habere debet, cùm hæc sit norma, & basis cæterarum; hæc enim, vt *lib.* 5. *de loc. affect. cap.* 1. docuit Galenus, sine aliis permanere potest, non autem è conuerso: & mediante cordis temperie, reliquæ nostri corporis partes, suas actiones perficiunt, quod Auicenna docet, 1. 1. *doct.* 5. *cap.* 4. *in med.* aliarum fundamentum illam appellans. In hunc sensum Galenus *lib.* 6. *de loc. affect. cap.* 5. quærit, vtrùm respiratio, ad conuertentiam cum vita dicatur: Quare 7. *meth. vlt.* maximam esse cordis, eiúsque officij dignitatem, non semel inculcat. Ob hanc causam, 1. *acut.* 44. *post med.* dicebat Galenus: *Sic sanè vnum cibandi scopum communem prorsus tum sanis, tum languentibus esse demonstrabimus, is autem facultatis vitalis custodia est.*

Si verò facultatem naturalem, cum animali conferas, hæc anteponenda est quoad præsentiam, ex Gal. 5. *de loc.* 1. & 7. *meth. vlt.* quoniam deficiente facultate animali, illicò cessat respiratio, & vita. Si tamen comparentur quoad robur, tunc naturalis anteponenda est, ex Gal. 7. *meth. cit.* Nam facultatis concoctricis, & naturalis robur, ad sanguinis optimi generationem, & causæ morbificæ concoctionem plurimùm conducit, imò potiùs ex hoc, alterum emergit dubium, quoniam hac ratione Galenus 11. *meth. cap.* 9. *in med.* §. *Nam & nunc pulsus, vim, &c.* facultatem naturalem esse præferendam vitali asseuerat.

Dic tamen, quòd simpliciter vitalis facultas, generaliter cæteris est præstantior, & illis anteponenda; particulariter autem pro curatione morbi materialis, & pro

pro concoctione, & expulsione, facultas naturalis est A præferenda, & hoc modo intelligendus locus, ex 11. *meth. 9. cit.* Ex quibus omnibus liquidò constat, facultatem vitalem esse eam, quæ præcipuè seruanda est. De hac præcipuè loquutus fuit Galenus 5. *Aph.* 6. dicens: *Non tolerante natura, longiori tempore tensionis laborem*, & *lib.* 5. *Aph.* 50. *in fin.* dicit: *Vires ita esse fortes, vt omnino morbum superare possint*: & alibi. Hæc etiam virtus maxima est, & quæ reliquas superat, ex Galen. 9. *meth. cap.* 13. quam ad euacuationem esse contemplandam, docuit. *lib.* 1. *Aph.* 23.

Si verò quæras quibus signis possimus verè cognoscere, hanc vitalem facultatem esse robustam, & posse sufficere vsque ad statum, vnum, idque potissimum proponit Galenus, quod ex pulsu desumitur, vt docuit B 1. *ad Glauc.* 14. *in fin.* dum sic ait: *Virtus igitur quam vitalem vocant, quam ex corde prodeuntem ostendimus, ex pulsuum debilitate cognoscitur, &c.* Probat *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 6. §. *Porrò dispensantium nos facultatum, infirmitatem, ac robur propriis indicari functionibus ostendimus, arbitrariis quidem ea, qua in neruis, & horum principio cerebro; ex pulsu autem, ea quæ in arteriis, & corde, &c.* Repetit 10. *meth.* 3. *ante med.* §. *Et tamen quamuis hac sumpta, &c.* Quare in euacuatione, pulsum sæpe tangendum esse, illisque maximè attendendum, tanquam signo minimè omnium fallaci, docuit *lib. de sang. mis. cap.* 12. & 13. ne pro animi deliquio mors obrepat. Verumtamen cùm pulsus, præsentem solùm dispositionem indicet, cætera quæ *suprà* ex Galeni mente proposuimus, sunt etiam à Medico perpendenda, vt futurum statum præcognoscat, iudicétque C num vires vsque ad statum possint perdurare; hac enim consideratione rectè intellecta, victum optimè instituet.

CAPVT VIII.

De tempore particulari exhibendi cibum in febricitantibus.

Maior est, & vindice dignior, de assignando tempore particulari exhibendi cibum in febribus, discordia: *Vtrùm in earum accessione, vel exacerbatione omnino sit interdicendus?* Elegantissimus Celsus *lib.* 3. D *cap.* 4. scriptum reliquit, magni interesse in morbis acutis, vtrùm celeriter, & opportunè auxilia celebrentur, quia breue spatium est, in quo nisi remedia iuuant, statim iugulantur ægri, maximéque referre asseuerat, ne errores, præsertim in victu committantur, qui cùm in omnibus morbis graues sint, in acutis sunt summè periculosi, & exitiales. Id significauit Hippocrates proprio exemplo, 1. *epid. sect.* 2. *text.* 79. dicens *intempestiuè cœnauit, & obiit.* Quapropter necessarium est, vt Medicus in exhibendo victu, de tempore opportuno sit sollicitus.

Hippocrates *lib.* 1. *Aph.* 11. sic ait: *In accessionibus abstinere oportet, nam cibum dare nocuum est: & quibus per circuitum fiunt accessiones, in ipsa accessione abstinere* E *oportet.* Id significauit etiam 1. *acut.* 46. dum sic ait: *Tempus autem dandæ sorbitionis, tum per initia, tum per omnem morbi decursum hoc maximè seruare oportet. Nam si pedes frigidi fuerint, non à sorbitione modò, verùm quoque & maximè à potu temperandum? at cùm caliditas ad pedes descenderit, tunc dare expedit.*

Causa est in promptu: Nam eo tempore, humores ab ambitu corporis ad centrum refluunt, qui suffocantes calorem, respirationem intercludunt, ac distento hypochondrio pectus opprimitur, & calor cordis æstuat, & increscit, protrahitur accessio, augetur causa morbi, & natura circa coctionem alimenti occupata, à coctione humoris peccantis distrahitur, qui derelictus à regimine naturæ ampliùs putrescit, & febrem vehementiorem accendit. Ob hæc meritò Galenus affirmat, *cit.* 1. *Aph. cit.* quòd *neque cùm iam adsunt accessiones, neque cùm haud ita multò pòst affuturæ sunt, cibus dandus est, sed cùm declinant, aut cessant.*

Ergo in febribus continuis, quæ continentes sunt, cibus est offerendus secundùm consuetudinem, tempore scilicet, quo in sanitate cibari consueuerant, vel secundùm facilem tolerentiam, aut hora diei magis temperata, vt notauit Rasius 9. *ad Almans. cap.* 5. atque iuxta vnam, vel alteram indicationem, hoc modo cibus est offerendus.

In continuis quæ exacerbationes habent, vel intermittentibus, cibus in declinatione, aut interuallo accessionis exhibendus, iuxta legem traditam ab Hipp. 1. *acut. cit.* reliqua verò paroxysmi tempora, in hunc vsum sunt inutilia, quare in illis interdicendus cibus, 4. *acut.* 39. Sunt enim tunc vires à vehementia symptomatum oppressæ valde, sed expectandum, vt caliditas ad pedes descendat, hoc est, transmutetur calor ex thorace, & partibus superis ad inferiores.

Ab hoc præcepto excipe calidas, & biliosas naturas quæ denegato alimento exsiccantur, & excandescunt, in quibus durante rigore potiùs, quàm post febris inuasionem, ægros esse nutriendos, posito celebri exemplo docuit Galenus, 10. *meth. cap.* 4. §. *Sin duæ horæ ab initio inæqualitatis interpositæ sint, nutries tunc quoque, modò horror adhuc duret.* Hac ratione 1. *ad Glauc.* 14. in accessione, micam panis vino adstringente delibutam, offert iis, qui ob calidum, & siccum temperamentum summè resoluuntur, & ob spirituum & sanguinis tenuitatem, in syncopen facillimè incidunt. Hi sunt picrocholi, & infœlices à natura, quibus stomachus amara bile redundat, & os ventriculi maximè sensile est, & ob hanc causam cardiogmo, & animi deliquio sunt opportuni, in quibus Auicenna 4. 1. *cap.* 20. §. *Subtilitatem verò sensus, &c.* ante febris inuasionem, buccellam panis concedit, omphacij succo irroratam. Hoc enim modo, humidum nutrimentale liquidius calorem in se suscipiens, retrahit actionem illius à membris solidis: Vt enim *loc. cit. meth.* idem dicebat Galenus, corpora calida sicca cùm febricitant, oportet viribus esse valentibus; *his enim aduersissima res, inedia, est, & febrium paratissima causa*: quare in iis, in declinatione exhibendus cibus, non expectato interuallo, quia febris non cessat, nisi oblata esca, ex Galen. 10. *meth.* 4. §. *In nullo namque squalido affectu commodè finitur accessio, priusquàm ex humido victu humectatio accesserit.*

Dic vlteriùs. In accessionibus, in quibus interuallum inter vtramque accessionem fuerit amplum, opportunius tempus ad cibum offerendum, est interuallum, quàm declinatio, quia tunc æger à præternaturali febris calore liber, perfectiùs concoquit. In iis verò accessionibus, in quibus paruum est interuallum inter vtramque, potiùs in ipsa accessionis declinatione, quàm in interuallo, cibus est concedendus, 1. *acut.* 46. & 4. *text.* 39. Si enim expectetur interuallum, cùm paruum sit, alter paroxysmus recurret repleto ventre.

Vtrùm verò in declinatione prioris accessionis, in continuis per subingressum, sit porrigendus cibus? maior est difficultas: Si enim in declinatione prioris accessionis, cibum exhibeas, occurret alia accessio, ventre pleno; si verò longissimè ab vtroque tempore nutritur æger, cùm declinationis tempus breue sit, necessariò in statu accessionis concedetur cibus, contra Hippocratis præceptum *suprà citatis locis.*

Galenus 11. *meth. vlt.* proponit, & soluit quæstionem hoc modo: Contemplari debet Medicus affectum, naturam affectus: & morem principij, seu rigoris; si enim adest inflammatio in ventriculo, iecore, aut quouis

quouis viscerum præcipuo, tunc neque in principio, neque iuxta illud offerendus cibus: in hac enim deterrima accessionis parte, sanguis & spiritus, vnáque humores conuolant ad viscera, & superuenientibus vomitu, & alui fluxu, corrumpitur cibus. Quare si declinatio valde propinqua est principio alterius accessionis, minus noxium est cibum præscribere in statu præcedentis accessionis, quàm in declinatione ipsius.

Est etiam consideranda natura affectus: si enim vehemens est, & intensus febrilis calor, periculosum est cibum in vigore exhibere, magísque præstat in principium alterius accessionis incidere: quia cùm vigor sit vehementissima accessionis pars, & adsit intensus calor, cibus ab eo aduritur, & corrumpitur,& hac ratione febris accrescit nimis, ægérque, acriori facto calore, sensim in hecticam labitur, extenuato corpore, cùm partes inflammatum sanguinem renuant prorsus, & denegato probo sanguine, extenuentur, & contabescant.

Est etiam considerandus mos principij,& rigoris futuri: nam quando accessio est compressa, quia tunc cum sanguine & spiritu, ad partes internas recurrunt noxij succi, incommodum est in initio cibum exhibere: quando est compressa, & non multùm vrget, tunc in principio æger cibandus. Vnum sciendum, nullam posse præscribi methodum, certam, qua veluti manu ducti, tempus cognoscere possimus, in quo ante accessionis inuasionem, cibus citra noxam possit concedi; hoc enim ex cibi quantitate, & virtutis robore emanat: ille enim si sit tenuis, & quantitatis paruæ, virtúsque concoctrix robusta, breui tempore conficitur; si verò contrà,longo.

Sed breuiter soluenda est obscura antinomia, ex cuius extricatione superior doctrina de exhibendo victu,fiet magis dilucida, & clara: *Vtrùm natura exhibito alimento, à coctione causæ morbificæ possit distrahi?* Galenus 1. *Aph*. 8. sic habet: Quòd *vbi morbus in suo rigore consistit, victu tenuissimo vtendum est, tum propter casuum magnitudinem,tum propter morbi coctionem. Neque enim distrahere oportet naturam, ad alteram nouam coctionem, cùm eo tempore,vni humorum morbum facientium fortiter vacet,& haud ita multò post ipsos sit euictura*. Nam quando Medicus conatur, vt natura concoquat humorum copiam, alimentum ægrotanti negat, ne videlicet natura ad cibum recenter assumptum distrahatur, quod fit quando pars chyli quæ in iecore est, vel iuxta ipsum, cùm multò faciliùs in sanguinem conuerti possit quàm pars putridi humoris, vel iam putrescentis; ideò ad cibum se conuertit natura, & à putris humoris abstinet coctione, quem, antea quàm haberet in quod ageret, ad benignum reducere conabatur. Ob hanc causam in accessionibus cibum interdicendum esse, toties confirmant prisci in locis dictis.

Verùm hoc creditu videtur difficile: Nam vel natura distrahitur, quia facultas concoquens, existens in illa parte, in qua reperitur morbus, vergit ad aliam partem, ad concoquendum cibum: At hoc est impossibile, cùm illa vnicuique parti naturaliter conueniat. Ergo ab vna parte in aliam mutari non potest. Neque naturam distrahi existimes, quoniam calor innatus, ab vno loco confluit ad alium: cùm ille, mediante quo facultas concoquens,& aliæ operantur, sit insitus, & in quocunque loco sedem suam habeat. Neque rectè dubium extricabis, si asseueres distrahi naturam, quoniam calor influens, suas opes ad vnam partem transmittit, aliis omissis: nam ille in omnes partes quoquouersum, secundùm earum indigentiam distribuitur. Ergo Galeni doctrina non potest admitti.

Dic. Distrahi naturam, nihil aliud esse, quàm calorem influentem non ita vires suas partibus transmittere, vt erat necessarium, pro actuatione caloris innati. Hoc autem quadrupliciter contingere certum est. Primò propter motum corporis, huius enim ratione calor non influit ad internas partes, vt debebat, sed ad externas: hac ratione in motibus corporeis, partes calidiores sunt, sicut in vigilia.

Secundò distrahitur natura, ob motum animæ, vt patet in studio, & cogitatione fixa quibus si quis nimiùm sit intentus, calor influens conuolat ad caput, & officinas coctionis deserit; qua ratione post prandium vel cœnam, curæ, solicitudines, mœstitia, cogitationes noxiæ sunt, & in ventriculo cruditas superuenit, quæ est omnium morborum causa, atque origo.

Tertiò distrahitur natura, quando maximus dolor in corpore sæuit, vrgétque acutie sua, vel adest vehemens inflammatio; tunc enim sanguinem, & spiritum confertim ad partem affectam transmittit natura, vt tantis malis opem ferre possit, & ita calor influens à partibus sanis distrahitur ad ægras. Non enim in dolentem partem solùm ex vicinis sedibus succi decumbunt, sed etiam ex longinquis: nam propter innatum quendam consensum, cæco impetu, partium omnium facultas, ad excernendum id quod infestat, magno conatu insurgit, vt 13. *meth. cap*. 5. & alibi sæpe prædixit Galenus.

Quartò distrahitur natura, quando vitiosis humoribus in corpore existentibus, cibus offertur, ad cuius, tanquam suauioris coctionem se conuertit, & ex illo sanguinem generatum, vt magis probum, ad sui nutritionem partes attrahunt, relicto noxio quem naturali appetitu respuunt, & solùm coactæ necessitate, tempore indigentiæ amplectuntur. Quare in statu vniuersali morbi, vel particulari accessione, cibum ægrotanti non concedas, vel parcissimum offer, ne ad nouam coctionem alimenti naturam distrahas, quæ semper fertur in id quod melius est. Verùm quæres: cur non æqualiter natura in noxium humorem, & cibum operatur? Dic. Hoc euenit ob obiecti varietatem: sicut enim ignis faciliùs comburit stupas, vtpote paratissimas, quàm ligna, eadem ratione natura ad chylum concoquendum, qui à calore natiuo faciliùs permutatur, quàm putris humor, faciliùs se conuertit.

CAPVT IX.

De numero & ordine cibationis.

V*Trùm in febricitantibus varius sit ordo in assumendo cibo?* Dic primò. Si virtus est debilis, & adest morbus ex defectu, vel corruptione humorum, quantitas diuisa ægris est concedenda, hoc est, parum, & sæpe, 1. *Aph*. 17. *Parum quoniam virium imbecillitas non potest simul totam multitudinem alimenti sustinere: sæpius, quia multis indiget dispositio.* Si enim cum virium debilitate, ex immoderato fluxu v. g. oborta, expostulante adiectionem, alimentum in maiori quantitate, quàm calor pusillus & imbellis coquere possit, concedas, lædes vehementer, nam exhibes obiectum improportionatum calori coquenti, & hac ratione naturam fatigas, citra vtilitatem vllam, alimenta enim non se concoquunt, vt 7. *meth. cap*. 6. *ante. med*. eleganter Galenus aduertit, dum sic ait: *Si enim nutrimentum ipsum, seipsum concoqueret, ac in partes digereret, præterea alendis partibus assimilaret, & quibus alimento plurimo est opus, adhæresceret, procul dubio maximè nutriente cibo esset opus. Verùm, quoniam non aliud est, quod nutrimentum desiderat, aliud quod ipsum conficit, sed quod nutriendum est, ipsum sibi & nutrimentum attrahit, & mutat, & concoquit, & adiungit, & assimilat: ad duo nimirum nobis, in opportuno cibo eligendo, spectandum esse dictat, vnum ipsius cibi naturam, alterum, vires suas proprias, insitásque.* Itaque ex his illud patet, nec planè quod maximè nutriat, optimum esse

iis corporibus, quæ refici magis egent, vtpotè quibus concoquendi facilitas non est; nec etiam quod facillimum concoctu est, cùm scilicet ipsum nequeat maximè esse nutriens, &c.

Dic secundò. Quando virtus constat cum corporis inanitione, vel humorum corruptione, multa alimenta, & sæpè sunt concedenda. Hoc verò præceptum, de illis ægrotis intelligatur, qui subitò ob aliquam vacuationem sanguinis, alui, &c. sunt extenuati: Nam defectus, citam, & multam alimoniam expostulat, quam robusta natura transmutare potest, quam plurimum, & sæpè offerendum nutrimentum, ex Galeno 2. *Aphor.* 7.

Dic tertiò. Quando virtus est debilis, & neque reperitur defectus, neque corruptio, & alimenta ob accessionem non possunt concedi, tunc raro, & plurimum offerendum nutrimentum: plurimum offerimus, etsi vires non ita sint valentes, ratione accessionis, quoniam alind tempus non ita idoneum adest, ad exhibendum cibum; raro, quia non indiget dispositio.

Dic quartò. Si vires sint fortes, cum plethorica dispositione, raro, & parum offerendus cibus. Parum, non ob debilitatem, quia cùm sit robusta, multum potest tolerare, sed vt remoueatur illa plethorica dispositio; qua etiam ratione, raro exhibendum alimentum, ne corrumpatur: nam impura corpora quantò magis nutris, tantò magis lædis.

Dic quintò. Tempore æstatis, parum, & sæpè offerendum. Illud, quoniam vires debiles ex æstu, calore ambientis, resolutione spirituum, sudore multo, propter denique noctes breues, plurimam alimoniam tolerare nequeunt. Sæpè, quia dispositio quæ hoc tempore in corpore reperitur, adiectionem expostulans, multis indiget.

Dic sextò. Tempore hyemis, plurimum, & raro offerendum alimentum. Illud, quoniam vires hoc tempore fortiores, & ventres hyeme calidissimi, vigent, & valent, & rectè conficiunt. Raro, quia dispositio corporum, ob minorem resolutionem, frequentem ciborum administrationem non exoptat.

Dic septimò. In veris medio, seposita consideratione de principio illius, & fine, quia tunc habita ratione ad æstatem, vel ad hyemem, sunt concedenda alimenta, cùm principium vnius temporis coincidat cum fine alterius, 4. *acut.* 1. parum, & raro exhibendus cibus, sicut conceditur in plethoricis. Parum, quia humores concreti per hyemem, funduntur, liquantur, & aduentante calore feruent, & ebulliunt; quare si hoc tempore plurimam offeras escam, in plethoricam dispositionem corpora labuntur. Raro, quia ita ob minorem resolutionem corporis dispositio expostulat.

Dic octauò. In autumno, quia ob æstatem præteritam, corpora sunt repleta prauis humoribus, ob fructus assumptos, caloris innati resolutionem, ac debilitatem, ob exercitium immodicum, si virtus est valida plurimum, & sæpè offerendum: illud, quia virtus ipsa potest concoquere; sæpè, quoniam ita expostulat corporis affectus. Si virtus fuerit debilis, parum, & sæpè offerendus cibus, nam vires imbelles plurimam alimoniam conterere non valent.

Dic vltimò. Quod suprà assertum est de temporibus, idem asserendum de ætatibus, regionibus, & consuetudine: quoniam pueris plurimum, & sæpè offerendum, valide enim resoluuntur, & virtus eorum est fortis; senibus, ob contrarias causas, parum, & raro. Dummodò non sint constituti in ætate decrepita: nam tunc parum, & sæpè concedendus cibus: ita in aliis ætatibus sentiendum est, proportione seruata. Ex quibus patet, cum Galeno *loc. cit.* semper alimenta concedenda esse, habita ratione morbi, & virtutis.

Sub numero cibationis, vel vtendi modo etiam comprehenditur ordo, & varietas, quæ seruanda est in assumendo cibo, ita vt alimenta facilioris coctionis assumantur priùs, subsequantur crassa: de qua quæstione satis multa, *lib. 2. Hist. Princ. Med. Hist.* 80. protulimus, quo loco de varietate, & voluptate, quam debemus sæpè concedere ægris, cum Hippocrate *lib. 2. Aphor.* 38. *Parum deterior cibus, aut potus, suauior tamen, minus nocere solet*, commemorationem satis amplam fecimus: aliquando enim ægrotis gratificandum, vt multò meliùs obtemperent Medico, vt scitè prædixit Senex *lib. 6. epid. sect. 4. text.* 8. quo loco lege, num in ægris copiosior debeat esse cœna, an prandium.

CAPVT X.

De potus vsu, & vtilitate in febricitantibus.

De potus vsu, & vtilitate in febricitantibus, plura *lib. 2. Histor. Princip. Medicor. in com. Histor.* 54. nunc quæ magistra lectio nobis suppeditauit, aperiemus. In febribus aquæ frigidæ potum, strenuum præstare auxilium, si tempestiuè offeratur, pluribus locis fatetur Galenus: firmat Auicenna 1. 4. *tractat. 2. cap. 7 §. Et non prohibeas ei aquam frigidam*: Nam frigidus potus, summè aduersatur febri, eius vim refrænat, arida membra humectat, sitim mulcet, biliosi humoris acrimoniam retundit, somnum procurat, ventriculum præ calore debilem recreat; viscera refocillat. Ex iis patet, maximè esse accusandum Erasistratum, qui, monente Galeno 3. *acut.* 42. ægrotantes siti cruciabat.

Si enim potus vsum in febribus contempleris, ex omni haud aspernandam sequi vtilitatem inuenies: triplex enim est potus, permixtiuus, delatiuus, & sedatiuus sitis. Ille permiscet, & liquat alimenta in ventriculo, qui non post cibos, sed simul cum illis paulatim est accipiendus, sic enim alimenta permiscentur magis. Alter potus est, qui alimenta defert, & non offerendus, antequam cibi sint concocti. Postremus sedat sitim, & cum cibis, & post cibos potest assumi.

Incipiente coctione, sitis solet superuenire, quæ quando leuis est, qualis sæpè euenit, incalescentibus & exsiccatis, ex euaporatione alimenti, his partibus, per quas humor defertur, tunc non est vtilis potus ad sedandam sitim, sed potiùs somnus; hic enim humectat, & iuuando coctionem, efficit vt alimentum ex ventre descendat, & cesset euaporatio, quæ sitis causa erat. Hoc modo quando aliquis à somno excitatur, & sitim leuem patitur, non debet bibere, quia vigilia illius sitis est remedium, cùm distributionem alimenti adiuuet, & euocet calorem ad partes externas, ex Hipp. & Galeno 6. *epid. sect. 3. text.* 23.

Quando vehemens sitis est, qualis accidit ob potus defectum, aut vini meracioris potum, aut salsamenti calidi vsum, tunc somnus non potest esse remedium sitis; quare cùm ob molestiam sitis, non obrepat somnus, concedendus est potus, quoniam defectui succurrere, & excedentem caliditatem corrigere, theorema est receptum à Galeno 5. *Aph.* 27. & 6. *epid. sect. 4. com.* 17. Si autem ex ventriculi affectu, aut iecoris, aut totius corporis calida & sicca constitutione, sitis emanat, in exigua quantitate, ad leuandam sitim, & molestiam auferendam, offerendus potus, vt Galenus 7. *meth. cap.* 6. admonuit, & Auicenna notat. 3. 1. *doct. 2. cap. 7. post med.* & 8, *sequenti post princip.* Quò loco de siti mendosa agens, post cibos assumptos, præcipit vt vrgente siti, os frigida abluatur; quæ si non sit satis ipsius tantillum

paulatim

paulatim, veluti sugendo, per vas angusti orificij deglutiatur, vt diutiùs frigiditas, & humiditas aquæ, in partes oris, & gulæ intimiùs penetrare queat. Ex hac doctrina colligitur, non citra rationem, febrientibus clamosa siti vexatis, concedi posse, vt os gelida irroretur, & ex ea gargarismus parari possit, vt in curatione febris ardentis, *tetrab. 2. serm. 1. cap. 78.* notauit Aëtius.

De aquæ potu vsque ad satietatem, plura controuertunt prisci, vnanimiterque affirmant, illam esse concedendam in febribus, qua oblata natura recreata, & robustior facta, peccantem humorem per vomitum, & sudorem propellit. Hoc præceptum, opere ipso obseruauit Galenus, *lib. 9. meth. cap. 5.* & 11. *meth.* 9. in curatione febris continentis: & *lib. de caus. procatarct. cap. 2 in med.* in huius rei confirmationem, Gorgiam testem adducit, qui sæpè se viderit, in febre ardenti, magna cum vtilitate propinasse, & *lib. de consuetud.* 1. Quare 4. *acut.* 22. totam spem profligandæ febris ardentis, in potu aquæ ad satietatem vsque reposuit, modò non sit exitialis affectus: qui enim lethaliter laborant, nec potu frigidæ, nec alio præsidio consanescunt, quia morbus superauit naturam, quæ vbi victa fuerit, æger postea remedium non habet, vt 4. *acut.* 22. docuit Hippocrates.

Verùm cùm sint plura, quæ obstant argumenta, dubitandum: *Vtrùm aqua potus, vsque ad satietatem, securè in febribus possit concedi?* Nam si in aliqua febri prodesset, id esset maximè in ardenti febre biliosa. Sed huic nocet, ex Hippocrate 3. *acut.* 40. vbi biliosis aquam denegat. Ergo. Deinde si concederetur, esset ad sedandam sitim. Sed hanc vtilitatem non præstat, ex Hippocrate ibi; *nec sitim sedat.* Insuper si propinanda est, eo tempore esset, quando euidentes sunt concoctionis notæ, & febris salutem pollicetur. Sed tunc frustra offertur, & non sine formidine magni momenti. Igitur fugienda est.

Quartò. Auicenna 13. 3. *tractat.* 5. *cap.* 15. *de anxietate ventriculi*, affirmat, aquam frigidam non esse bibendam, sed calidam, quia conturbat, lædit, & auget febrim. Præterea. Aqua frigida propinanda est, vt Auicenna docet *loco citat.* §. *At fortasse conuertitur in phlegmaticam, &c.* vel vt febris sanguinea, vel biliosa transmutetur in pituitosam, quæ maiores inducias præstat; vel vt expellatur materia noxia per sudorem, vomitum, vrinam, ventris fluxum. Sed neutrum est verum, quia nec sanguis, nec bilis possunt mutari in pituitam, cùm coctum non possit incrudari; nec aqua virtutem habet soluendi ventrem, nec prouocandi sudorem, aut aliquam vacuationem, vt docet Hippocrates 3. *acut. citat.* §. *Neque sputum educit, neque aluum deiicit, neque vrinas mouet, &c.* Et in febre sanguinea, non solet sanguis vtiliter, aut vomitu, aut alui fluxu, aut vrina expurgari. Vltimò. In nulla febre conuenit, quia in diaria non est opus refrigeratione tanta. In hectica non potest tolerari, sine magno vitæ periculo, ob maciem, extenuationem, & imbecillitatem summam: neque in putrida febre, vt *supra* probauimus. Ergo, &c.

Verùm Galeni doctrina est amplectenda: Plurimi enim ex hoc potu mirificè adiuti sunt, si offeratur cum conditionibus positis à Galeno, 10. *meth. cap.* 5. quas nos *lib. 4. Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 11. latè exposuimus. Ergo pro solutione primi argumenti, dubitandum: *Vtrùm aqua in febribus exhibita, in bilem transmutetur?* Dic. Verum esse, vt Hippocrates docet, aquam frigidam, suum officium & vsum habere, in solis morbis acutis, non tamen omnibus, neque quovis tempore, præcipuè verò in biliosa febre, quando apparent concoctionis notæ, & copiosa sumitur. Sententia autem illa Hippocratis *loc. citat. acut.* quòd aqua in biliosis est biliosa, triplicem sensum habere potest. Primus adducitur à Tralliano *lib. 6. cap. de victu pleuriticorum*, asserente illam non esse biliosam, sed sua frigiditate, & humiditate illi repugnare, sicuti aqua repugnat igni. At cùm non nutriat, nec humectet substantificè, inediæ ratione, corpus amarulentum & siccum reddit, sanguine excalfacto, & in bilem mutato. Si igitur aqua cum cibis offeratur, biliosa non est.

Alter sensus est Auicennæ, 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 4. *de cura febris pestilentis*, asserentis, quòd aliquando aqua plurima exhibetur in febribus calidissimis, est valdè iuuatiua, quia febrim extinguit; contrà autem si offeratur in quantitate pauca, tunc enim acrimoniam acquirit, & febris caliditatem accendit: instar aquæ, quæ si proiiciatur pauca in fornacem, calorem auget; si plurima, & copiosa, ignem & flammam extinguit.

Postremus sensus est, vt aqua, siue in magna, aut parua quantitate offeratur, non sit biliosa: nam aqua non transit in bilem, hoc enim est impossibile, quia aqua est simplex, bilis autem mixta & composita, Præterea cùm flaua bilis, igni sit proportionalis valdè, sicut aqua non transit in ignem, nisi mediante aëre, sic aqua non potest transire in bilem, nisi mediante sanguine: quod si affirmes, committes absurdum. Dicitur ergo biliosa, quia cùm sit tenuis, & facilè alterabilis, quando flaua bilis in ventriculo, iecore, & venis abundat, illius qualitates acquirit, & licèt essentialiter transmutata non sit, saporem tamen, colorem, & reliquas qualitates bilem consequentes repræsentat.

Solue secundò. Quando sitis ex abundantia caloris in ventriculo, & his partibus quæ ad os pertinent, ortum ducit, tunc aqua est optimum præsidium. Si verò ex calore totius emanet, cùm illa difficulter distribuatur, & diu in ventriculo immoretur, tunc sitis citiùs leuatur aqua decocta cum aliqua re calefaciente, aut vino permixta; modò actu offeratur frigida, tunc enim promptiùs penetrat, & vini tanquam vehiculi ope faciliùs permeat. Quare aqua vino permixta, citiùs, & magis refrigerat, quàm aqua sola, ex Galeno 10. *simpl. cap.* 5. Deinde quando sitis, ex humidi roridi inopia ortum ducit, illi aqua remedio non est, nec enim nutrit, aut humectat substantificè. In hunc sensum intelligendus est Hippocrates, dum aquam, sitim non sedare asseuerat.

Solue tertiò. In febre calidissima, apparentibus signis perfectæ coctionis, aqua frigida vtiliter, & sine timore potest offerri, vt breui iudicetur febris, & certior sit salutis spes; nam si morbus, in sanitatem iturus est, debet concoqui, & excerni, vt 2. *progn.* 67. notauit Galenus. Si igitur humor est crudus, & natura non molitur crisim, Medicus aliquam artificialem tentabit, vel medicamento expurgante, vel potu aquæ frigidæ, vt morbi causa radicitus eximatur.

Solue quartò. In febre pituitosa, vel melancholica, aquæ frigidæ potus, vtilis non est, neque in magna, neque in parua quantitate, nec in prandio, nec in cœna, neque permixta cum syrupis, neque cum aliis medicamentis, quæ ad mitigandam sitim, & retundendam caliditatem offerri solent, quia auget putredinem, cruditates, & obstructiones, & viscera lædit: Nec in febre biliosa, vel sanguinea, quando humor vitiosus in ventriculo, præsertimque in eius tunicis impactus est, quia ob potum aquæ magis imbibitur, sed vtilis est aqua calida, non quæ actu sit calida, aut tepida, sed quæ nullo artificio sit refrigerata, aut cum aliqua re calefaciente decocta.

Quintum argumentum expostulat, vt breuiter in dubium vertamus: *Vtrùm ob potum aquæ, febris biliosa, aut sanguinea possit degenerare in pituitosam?* Dic. Tribus modis hoc potest contingere? Primò, quando vigente febre æstuosa, refrigerantia conceduntur in excellenti gradu, vt viscerum caumi mitescat, ac temperetur; tunc enim in ventriculo, iecore, & venis crudorum succorum copia increscit, & hac ratione cessante febre

febre sanguinea, vel biliosa, superuenit pituitosa.

Secundo modo hoc euenire potest, quando simul abundant flaua bilis, & pituita, & accenditur febris priùs in bile, vtpote inflammationi magis parata deinde verò in pituita. Hoc supposito, cùm bilis tenuis sit, faciliùs concoquitur, aut resoluitur, & videtur quòd febris biliosa mutetur in pituitosam, cùm sæuiora cessant symptomata, quæ biliosum humorem ferè comitantur.

Tertio modo hoc obseruari solet, quando sola flaua bilis redundat, quæ cùm immodicè refrigeretur, pituitæ conditiones & qualitates acquirit: quamuis enim tunc essentialiter in pituitam non transeat, tamen ob refrigerationem, crassitiem & lentorem admittit, & calorem atque acrimoniam amittit; ob quas qualitates, non de tertio in tertium, sed singulis diebus, instar febris pituitosæ, suas facit accessiones. Hoc modo intelligendus est Galenus, quando *6. epid. sect. 6. com. 6.* phrenitidem permutari in lethargum asseuerat.

Sextum argumentum solues, si affirmes, quòd licèt aqua virtute aliqua medicamentosa prædita non sit, tamen cùm recreet naturam calore æstuante oppressam, hæc potentior, & alacrior facta, per sudorem, peccantem humorem detrudit, imò per vrinam, ventrem vtrumque, & sanguinis è naribus profluuium, ob eandem causam.

Vltimum argumentum solues, si affirmes, in febre hectica, aquæ frigidæ potum esse vtilem, in sui principio, quo tempore æger viribus valet, largáque sanguinis copia in corpore est congesta, citra extenuationem euidentem. In secunda tamen, & tertia specie nocet eximiè, ob maciem, & imbecillitatem summam, vt Galenus firmat *lib. de marcore, cap. 7. in princip.* In febre diaria iuuat aliquando, quum ex ira, insolatione, ebrietate ortum ducit; huius enim potus beneficio, spiritus inflammati temperantur, & eorum caliditas excedens retunditur, ebullitio coërcetur, & inordinatus eorum motus refrænatur. Num verò in magna quantitate sit concedenda, & an affatim, vel paulatim, *lib. 4. Histor. Princip. Medicor. Histor. cit.* disceptauimus.

CAPVT XI.

De tempore exhibendi potum.

SEquentes ordinem commodum, posteaquàm *in superiori capite* diximus de aquæ vsu, & vtilitate, agetur nunc de tempore offerendi potum: *Vtrùm in febribus continuis, aquæ potus sit concedendus, in declinatione, vel statu?* Respondet Hippocrates *lib. 1. acut. text. 46.* in hunc modum: *Tempus autem dandæ sorbitinis, tum per initia, tum per omnem morbi decursum, hoc maximè seruare oportet. Nam si pedes frigidi fuerint, non à sorbitione modò, verùm quoque & maximè à potu temperandum: at cùm caliditas ad pedes descenderit, tunc dare expedit.* Ex qua docta verborum serie constat manifestè, tempus opportunum in intermittentibus febribus, & in continuis ad exhibendum potum esse declinationem. Loquutum autem fuisse de continuis *in citato contextu* Hippocratem, patet ex verbis ab eo *infrà* prolatis, §. *Sanè tempus valere admodum, putandum, cùm in morbis omnibus, tum præcipuè in acutis, & potissimùm quibus febris vehementior subierit, periculúmque summum.*

Quòd autem declinatio sit tempus magis accommodatum ad exhibendum potum, constat, quia tunc viscera meliùs habent, & calor ad extremas partes iam est expansus, plurimáque humoris peccantis portio, facientis accessionem, est consumpta; quo tempore, extincto calore febrili, & frigiditate, ac humiditate potus recreata natura, potentiùs reliquias humoris expellit per sudorem. Hoc significauit Hippocrates, dum dicit: *Cùm caliditas ad pedes descenderit,* quoniam, vt Galenus aduertit *in com. Accessionis principium fit, calore omni, toto ex corpore ad cor, thoracémque concurrente: incrementum, cùm paulatim ad extremas corporis partes sese expandit status, cùm ex æquo totum occupat corpus. Verùm declinatio contrarium principio modum habet, perspirante scilicet caliditate, atque medium corporis relinquente*

Potus aquæ, in principio maximè nocet, etsi calore ad internas partes restagnante, viscera exardescant, sitísque vrgeat vehementissima; & etiam in augmento, licèt in hoc minùs: Si enim his temporibus, aquam concedas, resolutionem humoris impedis, & es in causa, ne calor febrilis ad partes externas possit expandi, & cùm interiora humore vitioso ad ventriculum, primámque regionem concurrente occupentur, aqua corrumpitur, & materia peccante crudiore reddita, viísque præ frigiditate constipatis, accessiones producuntur.

Hanc sententiam etiam confirmauit ipse, *4. acut. text. 40. in fin.* dum sic ait: *Quam si pedibus frigentibus, aliquando quis biberit, ea his omnibus multò magis nocebit:* frigent autem non modò in principio, sed adhuc in augmento accessionis. Hanc methodum approbat Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap. 79.* qui ob dictas causas in declinatione particulari offerendum potum aquæ frigidæ sibi persuasit.

Quare in statu adhuc interdicendus aquæ potus. Neque obstat, quòd Aëtius *cit. loco* in vigore propinat, præsertim si fuerit interpolata biliosa, edoctus à Galeno *2. cris. 3.* dicente: *Tempus bibendi, in paroxysmis tertianæ exquisitæ, esse, quum calor æqualiter quoquouersus expanditur, nihilóque plus thorax extremitatibus calet:* quod tempus vigoris est. Nam hi auctores non sunt intelligendi de declinatione, cùm in ea, extrema plus thorace caleant, iuxta mentem Galeni, *1. acut. 46.* qui declinationem tunc esse affirmat, quando perspirat caliditas, atque medium corporis relinquit. Ergo interpretandus venit Galenus, de vltima vigoris parte, quæ coincidit cum declinationis principio, *4. acut. 1.*

De quantitate exhibendæ aquæ, certum sit, non esse offerendam vsque ad satietatem, quia hæc copia solùm in statu vniuersali conceditur, humore omni ex parte concocto. Si verò ad hanc mensuram accedas, noxas inemendabiles facies; refrigerato enim ventriculo, & iecore, humoréque crassiore reddito, prorogatur febris, & hydropis, alteriúsue morbi chronici imminet periculum. Ergo affatim offerendus hic potus, vt notat Galenus *lib. 8. de marcore*: explicuit *1. acut. 43.* *Cùm ergo febris fuerit, constante virtute, tunc non solùm non offendes dans frigidam, verùm & iuuabis abundè. Potio autem frigidæ huiusmodi tanta sit, quantum frigidæ aquæ æger inspirando haurire possit.* Quare intellexit moderatam quantitatem, quæ paulò maior sit consueta, & ad libram vnam vsque accedit. Num autem in morbo, vel sanitate vtilior sit potus pluuialis aquæ, an fontanæ, acriter ventilauimus *lib. 1. Hist. Princip. Medicor. Hist. 7.*

De vino, num possit in febribus concedi, vetus est quæstio, eam sedauimus cum Galeno *lib. 4. Histor. Princ. Med. in com. Hist. 9.* quo loco album, aquosum, tenue, cocto humore, in declinatione posse offerri; vinosum verò, flauum fuluum, esse noxium determinauimus. Si tamen vltrà pergere insistas, num vinum pomatum, hoc est, ex pomorum succis prælo confectum, febrientibus vtile sit: Respondeo, hunc potum factum ex acidis pomis, febrientibus salubriter posse concedi; si enim defæcatum sit, & diu in doliis ebulliat ac ferueat, musti instar, nec caput ferit, nec flatus parit.

De ceruisiæ potu maior est lis, & controuersia;

Vtrùm

Vtrùm in curatione febrium possit admitti? Inter varias opinantium ambiguitates assero, in omnibus febribus, tutò posse concedi, potus loco, si sit tenuis, ex electo hordeo,& optimo lupulo parata, à sordibus munda, diu, in doliis reseruata: non condita aromatis: quæ febrem accendere nata sunt, & caput feriunt, non sit recens, sed in qua crassa hordei pars, & lutulenta ad imum vasis resideat.

Timent plures eius potum, quia tum flatus generat, tum inflammat ob lupulum: Sed errant, nam inter coquendum illi euanescunt, & hac ratione frigiditate sua febribus curandis est vtilis valde, & præter iucunditatem, & consuetudinem, ob quam septentrionalis plagæ incolæ, eius potu assiduo, mirum in modum delectantur, etiam nutrit: quare est alimentum medicamentosum, & æstiuis febribus valde proficuum.

Neque lupulorum caliditas est tanta, vt febrem, exacerbet, nam præterquam quòd lupuli salictarij flores in parua quantitate aquæ permiscentur, in tenui, & imbecilli cereuisia, quare frigida euadit & humida, superante in illa aquæ qualitate, ac substantia, cùm parum hordei sit admixtum, euadit potus tantisper amarus, cuius ratione, ventriculo flaccido, debilibúsque visceribus firmitudinem conciliat.

Plurimas autem, eásque non aspernabiles esse lupulorum vires, pro curandis febribus, præsertim chronicis, roborandis viribus, aperiendis obstructionibus, leuiter mouenda aluo, procuranda lætitia, veteres vnanimiter confirmarunt: Nam lupulus moderatè refrigerat, sanguinis ardores compescit, stomachi inflammationes sedat, ex sero potus, bilem regio morbo laborantibus detrahit, pituitam in vetustissimis morbis, tunicis vasorum pertinaciter adhærescentem, clementer educit per aluum. Deinde eius succus fronti illitus, in capitis dolore, qui medium capitis occupat, summè prodest, & obstructionibus remedio est; quare eius infusum, aqua ex eius floribus extracta, syrupus ex eius succo confectus, pro febribus, cuiuscunque generis illæ sint, prosunt eximiè, sicut & cereuisia, quam similes effectus præstare, experimento diutino compertum est.

Sed vltimo loco superest de potu, & cibo dubitatio perpulchra: *Vtrùm plures errores ab ægris, & sanis, in potu, vel cibo committantur?* Dic. Non solùm febricitantes, sed etiam sani, in potu magis delinquunt, quàm in cibo: homo enim inter animalia cætera, plurimo potu vtitur, multo enim calido innato abundat, quod potionem in magna quantitate efflagitat. Hinc fit vt ob immodicam humiditatem, morbis ex putredine maximè sit obnoxius.

Consequenter quæres: *Vtrùm peccatum in potu sit deterius, quam in cibo?* Respondet Celsus *lib.* 1. *cap.*2. in hunc modum: *Sæpe si qua intemperantia subest, durior est in potione, quàm in esca.* Licèt plures corrigere conentur locum, legentes pro verbo, durior, [tutior.] Sed errant, primò, quia immoderantia potionis ferè maior est, cùm multùm grauet potio ventrem. Secundò. Quoniam potio magis opponitur innato calori, ex cuius copia citiùs extinguitur calor, quàm ab esca, ignis instar. Tertiò. Multus potus incoctilis est, & vix à natura superatur, imò est in causa, vt alimenta non coquantur, quia interponitur ipsi alimento, & ea reddit lubrica ante coctionem. Hinc fit, vt quò magis homines abstinent à potu, eò viuant salubriores, & minùs morbis obnoxij.

Sequitur ordine, tertia dubitatio: *Vtrùm immoderantia in aqua sit deterior, quam in vino?* Dic. Aqua magis lædit omnia membra, dempto capite: vinum enim caput magis prosternit, atque fatigat, quàm cæteras partes, ex Auicenna 3. 1. *doct.* 2. *cap.*8. *Et scias, quòd maius nocumentorum non est, nisi in ipso cerebro:* firmat Galenus 5. *Aph.*5. dum sic ait: *Repletis neruis talis conuulsio fit. Solet autem facillimè eos replere vinum, vt quòd calidam habeat temperaturam; talis siquidem natura, promptè omnia subintrat, cùm præsertim non admodum crassam substantiam habuerit. Substantiæ igitur copia, vinum neruis affert conuulsionem.* Causa facilis est: aqua enim frigiditate sua moratur in ventriculo, mole sua coctionem perturbat, respirationem compresso septo transuerso impedit, demum innatum ignem suffocat, atque extinguit. Vinum si est vetus, etsi inflammat, citò resoluitur, nec eius noxa diu durare potest in partibus inferis, promptè enim secedit per vrinam, & distantes partes penetrans, abit in sudorem, nec ita calori innato opponitur. Si est nouum, & non integrè coctum, citiùs per ventrem descendit.

B

CAPVT XII.

De Somno.

ORitur hoc loco non contemnenda dubitatio de somno: *Vtrùm in omni tempore febris, vtilis sit* Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. tribus propositionibus concludit, quo tempore somnus in febribus sit prohibendus, aut admittendus. Quarum prima est. In principio febris, somnus prohibendus est, maximè quando annotatio est compressa, vel simul inuadit cum vomitu, vel alui fluxu, vel adest inflammatio in visceribus. Huius triplex est ratio: prima, quia quando inuadit cum rigore, horrore, & refrigeratione, hæc symptomata prorogantur, vt febris vix ad statum perueniat. Secunda, quia somnus exprimit humores versus viscera, & fluxum humoris auget ad interiora. Tertia, quoniam ex somno, humores non concoquuntur, sed incocti, deteriores redduntur. Secunda propositio. In declinatione somnus concedendus, quia iuuat. Tertia propositio. Quando somnus fit in statu, non solet nocere, sed prodesse, & ideò est permittendus.

C

Sed hæ propositiones, subiectæ sunt infantiis multis. Nam ex opposito docet Auicenna 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 49. dicens: *Somnus, qui fit in principio febris, salubrior est*: & paulò *infrà* subdit: *Et in principio febris fit, & non ita nocet*: Nam symptomata quæ apparent compressa, non prorogantur, sed cessant omninò, cùm per somnum, perceptio mordicationis, humoris etiam cesset: quare Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 12. *de regimine rigoris superflui*, docet, succurrendum esse medicamentis opiatis, quæ somnum conciliare nata sunt.

D

Secundò. Somnus sistit fluxiones, & euacuationes cohibet, quia quieti similis est, 4. *Aph.* 14. & 15. & 2. *acut. vlt. in fine*, Auic. 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 13. *de his quæ proueniunt ex somno, & vigilia.* Igitur non auget fluxum humoris commoti ad viscera, sed potiùs cohibet, & immobilem reddit.

Tertiò. Somnus concoquit, vigilia digerit, 12. *meth.* 3. *in med.* retracto enim, & vnito calore in partibus intimis, non solùm coctio, quæ fit in ventriculo, & quæ fit in iecore & venis, sed quæ in singulis partibus, perfectiùs fit, cùm calor naturalis, naturalium actionum sit opifex, ex Galeno 3. *de caus. puls.* 9. & 6. *epid. sect.* 4. *com.* 13. & 1. *Aph.* 15. Igitur somnus non prohibet coctionem, sed promouet; quare in omni tempore morbi, vtilis est.

E

Quartò. Somnus non solùm nocet in principio, sed in statu, & declinatione: Nam in illo tempore nocet, quia caloris distributionem ad partes externas, & causam accessionis impedit resolui. Sed somnus hoc etiam efficit in statu, & declinatione. Ergo sicuti nocet in principio, sic

etiam in statu, & declinatione, imò cùm virtus ex præcedentibus temporibus magis sit resoluta, & lacessita, noxam tolerabit minùs.

Antequàm hæc dissoluas: Nota primò, somnum in accessionum principio, semper lædere, & non prodesse, quia tunc virtus valida est, & causa accessionis integra, & nondum euacuata, nec extenuata; ob quam causam, neque retractione caloris, aut vnione eget; quinimò si tunc retrahatur, propter multitudinem humoris, opprimitur magis virtus, & calor plus redditur præter naturam, & ob commercium humoris & vaporum inquinatur, & hoc modo prorogatur febris, quia illius causa non dissoluitur, quinimò remanet in corpore fixa, & radicata nimis, cùm non exhalet ad exteriora.

In declinatione semper iuuat, vires enim ex præcedentibus temporibus dissolutæ, & fatigatæ nimis quietem, & firmitudinem desiderant. Præterea accessionis causa iam est superata, liquata, & in vapores conuersa, qui cùm sint dispersi ad partes externas, & distent à partibus præcipuis, minùs possunt retrahi. Si igitur tunc somnus superueniat, vires recreat, cùm iam detracta sarcina non opprimantur, quin retrocedente sanguine, & spiritu ad interiora, collectæ, & vegetiores factæ, febrem finiunt, aut reliquias humorum strenuè conterunt.

Somnus eueniens in statu, anceps est: nam aliquando prodest, interdum nocet, quod ex varia corporis dispositione, & diuersitate febris emanat. Si enim corpus est calidum & siccum, resolutioni paratum, tunc somnus in statu accessionis, vtilis est: humectat enim, reficit vires, & accessionem breuiorem reddit. Contrà si corpus sit calidum & humidum, densi habitus, somnus est inutilis, tunc enim neque refectione, neque humectatione opus est, imò eo superueniente, causæ morbificæ resolutio impeditur, & status cum declinatione protrahitur. Sic sentiendum est pro diuersitate febris: Si enim humor magis peccet quantitate, quàm qualitate, qualis est pituitosa, melancholica, aut tertiana notha, tunc somnus non prodest, sed nocet. Contrà si peccet humor, & qualitate plus vrgeat, quàm quantitate, vt febris biliosa orta ex syncera bile, quæ tenuitate, caliditate, acrimonia premit, ac virtutem fatigat, tunc somnus, proficuus. Idem pronunciandum est de postrema parte incrementi, quam principij naturam repræsentare, certum est.

Nota secundò. Somnus in principio neque perniciē, neque aliquod graue symptoma, vt Gal. ait 2. *Aph.* 1. sed solam prorogationem febris minatur, quia naturam principij æmulatur, & est illi proportionalis valdè: sicuti enim in principio, calor ad interiora retrahitur, sic somnus accidit ob motum caloris ad intima, vt eo loco Galenus affirmat, & docet Hippocrates 6. *epid. sect.* 4. *text.* 13. & *sect.* 5. *text.* 30. At illa noxa quæ ex somno oritur, exigua est & non est positiua, sed priuatiua, cùm ad absentiam vtilitatis vigiliæ sequatur, vt Galenus docet *in com.*

Quando somnus in declinatione non iuuat, noxa non est priuatiua, sed positiua; non enim solùm protrahitur febris, sed intenditur & exacerbatur: & si inflammatio viget, aut fluxus fatigat, tunc hæc omnia exasperantur valdè, & symptomata ingrauescunt, vt dolor capitis, delirium, sopor, anxietas. Hoc modo in statu, & in postrema parte augmenti, præsertim in declinatione: quando ex errore in victu non contingit, nec ob alterius accessionis complicationem; & profundus est, & perseuerans, perniciem minatur: nam si quo tempore aliquid solet esse vtilissimum, tunc non prodest, mortem portendit, vt 2. *Aph.* 1. Galenus affirmat: vel enim retrocessum humoris maligni ad partes internas significat, velut in bubone maligno, febre pestifera, & in cachexia quotidie experimur; vel humorem venenosum delitescentem portendit, qui à calore naturali non superetur, aut dometur, nec gratiam naturæ possit comparare, deterior redditur, halitúsque transmittens ad partes principes præcipuéque in cerebrum, veternum concitat, aliaque perniciosa parit symptomata, quæ naturæ debilitatem morbíque victoriam planè ostendunt, & de hoc somno Hippocrates intelligendus, 2. *Aph.* 1. dicens: *In quo morbo somnus laborem facit, mortale.* Non enim de somno in principio accessionis, nec de eo, qui affectus soporosos comitatur, est interpretandus, tunc enim non minatur, cùm sit porportionalis, nec de eo, qui ex errore concitatur, sed propter causas traditas. In hunc sensum potest explicari doctrina Auicennæ, 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 1. §. *Et quidam humorum sunt, &c.* Quòd quando humores maligni, in profundo corporis latent, solent manifestas malignitatis suæ notas prodere, non per vigiliam, nec per leuem somnum, sed per profundum; tunc enim summè feruent, extenuantur, agitantur, & ob validam retractionem caloris & vnionem vapores eleuantur, qui facultates principes diuersimodè premunt atque fatigant.

Nota tertiò. Hæc doctrina non solùm de temporibus particularibus cuiuscunque accessionis, sed de vniuersalibus est intelligenda: in principio enim, quia oppressa est natura, minùs conuenit somnus, magis in augmento, & multò magis in statu, & maxime in declinatione; eius enim ope vires reficiuntur, humoris reliquiæ coquuntur, & absumuntur. Hæc est causa, ob quam longissimus somnus conceditur in declinatione, in principio admodum breuis, in mediis temporibus mediocris. Quòd si in statu, sudor immineat aut erumpat, summoperè iuuat somnus, si præcedant concoctionis notæ; somnus enim omnes vacuationes cohibet, excepto sudore, quem magis prouocat, vt ex mente Auicennæ, *lib.* 2. *Hist. Princip Medic. hist.* 77. latiùs conuertimus.

His prænotatis, quæ Auicennæ mentem prorsus illustrant: Dic ad primum argumentum. In accessionis principio, quando superueniunt somnus, rigor, horror, & refrigeratio, hæc non intenduntur, aut prorogantur, sed cessant, ablato sensu; solùm enim causa febris, & illorum symptomatum, produci videtur, & impedita resolutione, vix peruenit vsque ad statum. Et sicuti nomine doloris sæpè Hip. & Gal. causam doloris intelligunt, sic nomine rigoris, aut horroris, causam horum symptomatum subintelligunt. Ad locum Auic. 2. 4. Dic, quòd somnus qui fit in principio, dicitur bonus, tanquam signum, quoniam minorem læsionem significat quàm in reliquis, & hoc etiam significabat paulò infrà, quum dicebat: *In principio sæpè fit, & non nocet, sicut in statu*, vt paulò anteà ipse confirmat, quia tunc valdè nocet, & magis in declinatione ipsa.

Dic ad secundum. Verum est, somnum humorum fluxiones sistere, cùm quieti similis sit, licèt non omni ex parte: in sui enim principio, humores mouet ad partes internas; in fine pro motu caloris ad extimas detrudit. Quia tamen in somno, motus cessat arbitrarius, & sensus, facultas expultrix operatur minùs, non enim nisi præcedente irritatione agit, & cùm motus agitet, & humores turbet, & hæc agitatio cesset, ideò vacuationes coërcentur, præcipuè quæ sensu, & metu voluntario perfici, solent, qualis per vomitum, aluum, vrinam celebrari consueuit: sola illa quæ fit per sudorem, per somnum augetur, tum ob plures causas, citato *Histor.* loco notatas, tum quoniam expurgatio ferè omnium recrementorum cohibetur, vt docet Auicenna 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 68. & difficilior fit respiratio, donec recrementa vaporosa, & fuliginosa in interioribus detenta calefiant, extenuentur, & in vapores conuertantur.

Dic ad tertium. Verum est in somno calorem retrahi, & vniri, non tamen semper corroboratur, interdũ enim magis

magis opprimitur, magísque fit præter naturam; simul enim cum sanguine, & spiritu, vapores praui remeant cum humore multo, ad partes intimas, ex quorum miscella, & commercio natiuus deterior fit, & ampliùs inquinatur: & quia in declinatione, humor iam maximè est imminutus, & extenuatus, à fontéque caloris nimis distans, ob retractionem, calor non parùm læditur, quinimò ex hac vnione, in interioribus robustior fit, & ideò iuuat, & non lædit. Hoc modo soluitur postremum argumentum. Ex quibus constat, quomodo somnus iuuet in statu. De somni vsu vtilitate, loco, effectibus & differentiis, lege quæ diximus, *lib. 1. Hist. princ. Medic. Hist. 14. & lib. 6. Hist. 2.*

CAPVT XIII.

De Motu, & quiete.

SEquitur vt de motu, & quiete disputetur: *Vtrùm motus & quies febricitantibus conferre possint?* Dic. Motum, laborem, & exercitium febricitantibus aduersari summè: hi enim quietem desiderant, & ex motu, corpus nostrum diuersimodè alteratur, quia calefit, vel refrigeratur, humectatur, aut exsiccatur, vt firmat Galenus *art. med. c. 85.* Neque ob hæc semper motum calefacere existimes, quoniam aliquando refrigerat, & humectat, vt 2. 1. *doct. 2. c. 12.* firmauit Auicenna: & hoc accidit ex modo motus, vel ex loco in quo fit: si enim immoderatus fuerit, resoluit, & quia attenuat sanguinē, & spiritum absumit, ex consequenti refrigerat. Hoc modo in febribus, absumpto calore natiuo ab ardenti calore, frigida respiratio redditur, vt docuit Hip. *6. epid. sect. 4. text. 30.* & in acuta febre, frigidus erumpit sudor, *4. Aph. 37.* Ex loco: nam qui in aqua mouentur ampliùs frigescunt, & humectantur. Quare motus omnis febrientibus noxius est: nam moderatus calefacit, immodicus resoluit, & frigefacit, corpúsque debile extenuat, atque tabefacit, calorem acriorem reddit, spiritus inflammat, & extinguit. Ex iis fit manifestum, iure Hip. condemnasse Prodicum, qui cursibus, ac exercitationibus internecabat febrientes. Sic enim ait Hip. *lib. 6. epid. sect. 3. text. 21. Prodicus febrientes interficiebat cursibus, luctationibus, fotibus calidis. Malum febriculosum inimicum fami, circuitibus multis, cursibus, frictioni.* Et Gal. *in com.* sic respondet: *Quod autem febricitantibus, & deambulatio, & cursus, & fotus calidus, & luctatio vndique calorem in corpore augentes, officiant, neminem eorum, qui in artis exercitatione versati sunt, preterit. Prodicus verò non rationalem modò auxiliorum inuentionem, sed etiam empiricam obseruationem ignorare videtur. Negat enim ratio labore n labori mederi, hoc est, noxa noxam, & malo malum: nam contraria, non similia infestanti vitio adhibere auxilia conuenit. At ille similia adhibere videtur, siquidem & ambulationibus, & luctationibus, & frictione, & fotu calido, & fame vtitur, &c.*

Igitur motus febrientibus est nocentissimus, quibus conuenit iacere in lecto, & quiescere: nam quies infrigidat, & vt *cit. loc.* firmat Auicenna, humectat, & similis est somno, *4. Aph. 14. & 15.* tum quia prohibet caloris augmentum, tum quia detinet superfluitatum vacuationem. Neque obstat celebris auctoritas Auicennæ, 3. 1. *doct. 2. cap. 1.* dicentis: *Et dimittens exercitium incidit in hecticam.* Quare Hippocrates *3. de med. officio, text. 28.* dixit: *Vsus roborat, otium tabefacit:* & Celsus *lib. 1. cap. 1.* pronunciat: *Labor firmat, otium eneruat.* Quod *cit. lib. com. 22. §. pleraque igitur, &c.* ratione confirmat, & experimento. Dic tripliciter. Primò. Auicenna loquitur de statu sano, in quo dimittens exercitium consuetum incidit in morbos, & hæcticam. Secundò. Sicuti motus primariò calefacit, ex accidenti verò refrigerat, sic quies primaria ratione infrigidat, ob causas dictas, aliquando tamen ex accidenti calefacit, cum humiditates excrementitias coërceat, in quibus putredinosus calor excitatur, qui solidis membris communicatus tandem hecticam gignit. Tertiò. Auicenna eo loco agit de hectica senectutis, quæ non est febris, sed frigidus affectus, vt *lib. de marcore, cap 4* Galenus affirmat.

CAPVT XIV.

De clystere, & glande.

ANte phlebotomiam in febribus tantoperè vtilem necessarium esse clysteris vsum, si methodicè, & legitimè curandum est, monet Gal. in locis multis, quos citamus *lib. 3. Hist. princ. Medic. Hist. 30.* quo loco de eius vtilitate & differentiis satis plura. Illud hoc loco inuestigandum: *Vtrùm clyster admixto sale in febribus imperandus?* Leuitionem ventris esse necessariam in febribus putridis veteres confirmant, quia cùm febricitantes iaceant in lecto, & fæces propria grauitate non descendant, caloréque febrili indurentur, fit vt vsu clysteris foràs trudantur, ne retentæ, & maiore concepto calore, difflari prohibitæ, ampliùs inquinentur, & putrescant. Prætereà. Intestina non solùm recrementa ventriculi, sed iecoris, & totius corporis solent excipere, vt monuit Galenus *2 progn. 14* Quare si hæc clysteris ope non excernantur, præ mora detenta, acrimoniam concipiunt, febrem augent, suo tetro vapore caput concutiunt, & varia symptomata inducunt. Insuper si qui humores vitiosi in intestinis, & venis mensenterij sunt impacti, putrescentes chylum corrumpunt. Hi enim licèt non sint causa febris potissima, solent tamen morbum fonere, & irritare, qua de causa symptomata deinde succrescunt horrenda, & timoris plena.

Clyster ergo hac de causa efficaciam maximam habet, in curandis præsertim venosi generis morbis. Vtimur deinde eo, ad discutiendos flatus, ad sedandos intestinorum dolores, acres humores contemperandos, interficiendos vermes, reuellendos ad inferas partes humores, vniuersum corpus vacuandum, abstergenda intestina, agglutinanda vlcera intestinorum: ferè tamen in febribus vtimur ad febrilem calorem attemperandum, conciliandum somnum, & nutriendum; potissimus tamen est illius vsus in febribus, ad emolliendas fæces, atque ad abstergendos, & expurgandos humores intestinis adhærescentes.

Hi duplicem differentiam sortiuntur: alij vocantur communes, quia communes habent intentiones intestinis necessarias, qui vim habent emolliendi, abstergendi, & expurgandi, & parantur à Galeno *11. meth. 9.* ex aqua, oleo, & mulsa, & ab Auicenna *1. 4. tract. 2. cap. 7.* ex decocto maluarum, betæ, oleo rosac. violac. sacharo & sale.

Rogabis, num sal miscendum in clystere. Dic. Si methodicè curatio debeat institui, in febribus salis vsus cum abstergene decocto permixti, commodiùs omittitur, & maximè vbi addantur soluentia clysteri; citra sal enim magis moratur, & reducitur ad actum in intestinis. Solùm enim sal iuuat in iis, qui moram clysteris non tolerant, vel ad stimulandam, & irritandam facultatem expultricem, si modò hæc sopita sit. Hac ratione. Galenus *8. meth. 5.* pro cruditate curanda, cum abstergente clystere non miscet salem, quoniam eo loco coctionem corrupti alimenti procurat, cuius exitum non vult accelerare, antequàm sua sponte ad intestina descendat.

Si verò à febrili æstu eleuantur flatus, hoc vtere artificio. Primò. Minùs flatus pellitur per vtrem, quàm per syringem. Secundò. Oportet vt percepto flatu in vtre, molliter aperto ore sinatur exire, solet enim ascendere. Tertiò. Maneat in vtre quarta pars liquoris maximè flatulenta, vtpote suprema. Quartò. Omnium artificiosissimè. Construatur canalis vtris diuisus in medio pariete, modo explicato ab Auicenna, 16.3. *tract.* 4. *cap.* 11. *in principio.*

Adde aliam quæstionem vtilem in praxi: *Vtrùm clysteres acuti aliquando infundendi in febribus?* Solue hoc modo. Acres clysteres non solùm ex intestinis, sed vniuerso corpore vacuant, & à superioribus partibus reuellunt, & parari solent ex decocto Betæ, Mercurial. Sem. Carth. Polypod. & electuar. aut pilulis scammonium recipientibus. Solent etiam fieri ex decocto Veratri, Turbith, Colocynthid. Centaur. minoris, quorum vsus reprobandus est in febribus acutis, debilitat enim maximè, & perducit ad febrem, vt 1.4. *tract.* 2. *cap.* 18. docuit Auicenna, præsertim in febris principio, quando humor est crudus. In declinatione tamen concocto iam humore interdum prodesse solet; maximè si vacuandus humor, intestinis vicinus sit, & non sit vehementer impactus, veluti si inflammatio partem cauam iecoris occupet, vt 13. *meth. cap.* 15. Galenus admonuit. Solet etiam commendari, quando in febribus superuenit sopor, Apoplexia, aut alius similis affectus, vel in intestinis crudorum humorum copia stabulatur, qui neque concoqui, neque aliis lenioribus enematis possunt vacuari. Simili modo quando aluus nimis est adstricta.

Et sicut ad vsum clysteris communis, statum virtutis, aut ætatem contemplari non oportet, quoniam in decrepitis, pueris recenter natis, debilibus, securè potest administrari, sic ad vsum clysteris acuti valida virtute opus est, vt *lib.* 1. *de rat. vict. text.* 45. notauit Hippocrates: *At si nuper cibato cibus prior non descenderit, virtúsque valida fuerit, & floruerit ætas, subluere oportet.* Quod etiã profert, *lib. de medicament. purg. in fin.* cùm hic à remotis etiam partibus vehementer attrahat, validè irritet, vires dissoluat, & alterando spiritus syncopen inducat. Quapropter cogente necessitate, ratione alicuius superuenientis symptomatis, in acutis infundi debet. Hoc præceptum obseruauit Auicenna, 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 26. quo loco curaturus sodam ex vulnere, vel percussione, sic inquit: *Si autem illicò est repletio, oportet vt vtaris clysteribus acutis, saltem cum pulpa colocynthidis, verumtamẽ si habuerit febrem, tunc clysteria æquabis,* id est, remittes caliditatem, medicamenta permiscendo, quæ caloris febrilis æstum contemperent.

At video te obiicientem hoc modo: Si clysteres ex mente Gal. non transcendunt cæcum intestinum, vt 5. *meth.* 11. & *lib.* 13. *cap.* 17. & 4. *Aph.* 12. prædixit Gal. 5. *Quæ infusa sunt, ea omninò ad ieiuniũ vsque ascendere non possunt, imò etiam si admodum nitaris, fortasse tenue tãtum intestinum contingant:* quomodo à capite, & partibus distãtibus reuellere possunt? Dic. Clysteres vi infusi liquoris, hoc est, communicatione sustantiæ ipsius decocti, cæcum intestinum non transcendunt, communicatione tamen vaporum, qui ad longinquum permeant, ex toto euacuãt, similiter successione ad id quod vacuatur; qua de causa reuellunt à capite potentissimè, ex Auic. 4.1. c. 17. imò Gal. 2. *sec. loc. c.* 1. hos non solùm alui excrementa depanere, sed etiam quæ circa hepar sunt, & adhuc longiùs ex toto euacuare, manifestè asseruit, quod 4. *acut.* 20. etiam confirmat. Quinimò infusa per clysteres sæpè tanto impetu, ad partes superiores ascendunt, vt per vomitum reiiciantur, similiter vt stercus in lethalibus ileis, 6. *de loc.* 2. 6. *Aph* 44. 7. *Aph.* 10. 3. *epid. sect.* 2. *com.* 6. 3. *de nat facult.* 13.

Dilucidanda etiam est alia dubitatio: *Vtrùm febriens ad recipiendũ clysterem debeat esse supinus, an ad latus decumbens?* Clysteris quantitas nec debet esse magna, nec parua, sed moderata, quæ à duodecim vnciis extenditur vsque ad viginti quatuor, & hæc ex varia corporis mole solùm est desumenda. De situ dubitant auctores: Auic. situm commendat supinum, & quando aliqua pars dolet, in latus dolens debet æger reuolui. Aliqui addunt, vt eleuentur crura, hoc enim modo clyster meliùs ascẽdit. Alij imperant, vt ægrotus iaceat super latus sinistrũ, sic enim promptiùs, & faciliùs communicatur liquor, quàm si decumbat super latus dextrum, putant enim tunc clysterem subsistere in recto intestino. Plerique cum Rasio arbitrantur, ægrotum debere decumbere super latus sinistrum, puluinari sub coxa reposito, vt hæc altior sit ventre, & crure sinistro distante, & crus dextrum est eleuandum, & flectendum versus ventrem, hoc enim modo citiùs ascendit in intestina, & versus omnem partem accedit. Meo tamen iudicio multò securiùs, modò supinus, modò pronus, vel in latus dextrum, aut sinistrum reuoluetur, modò placidè fit, nec ante tempus egrediatur clyster.

De clystere nutriente in febribus, esset retexenda oratio, nî de eius vsu copiosa facta esset mentio, *lib.* 1. *Hist. princip. Med. Hist.* 9. Hic enim in famelicis, exhaustis, debilibus, conualescentibus, grauidis vtero suffocatis, syncope prehensis, vomitabundis, & fastidio oppressis, miro est ex vsu: partes enim exsuccæ & inanitæ auidè liquorem attrahunt ad sui refectionem: Nec mirum: nam famelicus ventriculus non solùm clysteres, sed venenosos etiam humores, & fæces interdum prolectat, vt ex illis aliquid nutrimenti haurire possit.

De Glandibus consequenter disceptandum: *Vtrùm eæ maiores vires efflagitent, quàm clysteres?* Respondet Hip. *lib.* 1. *acut.* 45. dicens: *At si nuper cibato cibus prius non descenderit, virtúsque valida fuerit, & floruerit ætas, subluere oportet, si verò virtus imbecilla fuerit, glande est vtendum.* Qui de acuto clystere est intelligendus, qui vt diximus valenter attrahit, perturbat, resoluit, & labefactat vires.

Neque ob hæc existimes, veteres solùm clysteribus acribus fuisse vsos, qua ratione ad horum vsum validiores debent esse vires, quàm ad glandes, quoniam illos cognouisse lenes, & communes vocatos, certum est. Aëtius enim *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap.* 10. & Paulus *lib.* 1. *cap.* 44. parant ex hordeo, oleo, melle, & decoctione maluarum. Imò Galenus 8. *meth.* 5. ex sola mulsa, & oleo conficit, ad emolliendas, & abstergendas fæces; in quem vsum similem infundendum curat, 9. *meth.* 11. in febribus putridis. Quare si clyster acutus comparetur cum glande acuta, vel enema lene conferatur cum clementi glande, semper minùs virium robur pro glande, quàm pro clystere est necessarium: glandes enim ad colon intestinum non ascendunt &, ob hanc causam minùs turbant, quæ etsi vapores in totum corpus emittant, non ita tamen vt clysteres alterant.

Sunt autem glandes, penicilla, quæ ano subiiciuntur, Græcis Balani, vel suppositoria dicuntur. Conficiuntur lenes, mediocres, acres. Illis vtimur, vt notat Paulus, *lib* 1. *cap.* 45. stercoris excernendi gratia, & in quibus id, quod per clysterem inditum est, non egeritur. Finguntur ex radice betæ, melle, suillo adipe, sale, ficu inuersa, butyro. Hoc remedium in febribus est vsitatum valdè, in quibus, irritationis maioris causa, etiam mediocribus vtimur, quæ parantur ex melle solo, adiecto salis momento, vel permixta aloë, hiera picta simplici, vel agarico. Acres cùm fiant ex validis medicamentis purgantibus, recipiántque nitrum, euphorbium, colocynthidem, scammonium, fortes vires expostulant, & à distantissimis partibus strenuè, vel humores tenaces, & crassos reuellunt, & attrahunt. His vtimur in cerebri, pectoris, intestinorum affectibus grauissimis, vt apoplexia, epilepsia, Cephalalgia, difficultate respirandi, colico

olico dolore, & iliaco, & aliis. Ab his in febribus cauendum, ni aliquod superueniat symptoma, in quod curantis consilium dirigi debeat, vt in soporiferis capitis affectibus, quando in febribus valde ardentibus materia ad caput facilè rapitur. Similes, sed mitiores effectus præstant Globuli, & noduli, quòd rotundum animusculum minùs lacessant, irritent, vel rodant, cùm non ita sint dolorifici, vt qui non diu ei adhærescant, sed penitus delabantur, digno indice impulsi. Eorum vsus ad excrementa educenda vtilis est.

CAPVT XV.

De Phlebotomia.

NOn solùm cuncti ferè Medici consūmati, & docti, verùm è media plebe homines proletarij, inscij, & amusi, vel experimento ipso edocti, sibi persuasere semper, inter generosa medica præsidia nullum esse præstantius, aut ad omnes ægritudines curandas efficacius, quàm sanguinis missionem: de cuius vsu in plurimis morbis, déque eius scopis, etsi tam multa proferant magna argumentorum contentione auctores omnes & nos habito respectu ad putridas febres, *lib. 4. Hist. Princip. Med. Hist. 9.* plura simus præfati, tamen tria solùm sunt inquirenda modò. Primùm: *Vtrum in omnibus febribus sanguinis missio vtilis sit?* Pro parte negatiua non inualidæ adsunt rationes: Nam in diaria, quis audebit sanguinem mittere, cùm humoris sit expers, & alteratione solùm sit vtendum, quæ spirituum calorem attemperet, eorúmque furiosos motus compescat? Deinde in febre hectica, noxia est, quia calor præternaturalis non est radicatus in humoribus, sed solidis, & corpus renutritionem desiderat, non inanitionem. In putrida febre, multoties sanguis non est mittendus: nam putredo sanguinis missione non curatur, 11. *meth.* 14. & in quotidiana sanguinem non extrahit, 1. *ad Glauc.* 12. & Auicenna in ea emittit, si vrina sit grossa, & rubra, 1. 4. *tract.* 2. *c.* 56. & in tertiana notha non semper, *eodē lib. c.* 10. sed adhibita distinctione multa, vt si adsint plenitudinis signa. Præterea Galenus *lib. de ven. sect. aduers. Erasist.* 6. non omnes febres in principio esse curandas venæ sectione asseuerat. Et 12. *meth.* 3. in syncopali sanguinem non educit: sicut 1. *ad Glauc. c. de tertiana exquisita,* venę sectionis non meminit. *Et lib. de const. art. med.* 19. solam plenitudinē venæ sectione persanat, reliquos ab ea diuersos humores, vacuatione, & alteratione. Vltimò Auic. 4. 1. *c.* 20. in febribus magnæ rarefactionis, quales sunt ardentes, sanguinem non esse vacuandum imperat, ne æger ad cholericorum ducatur ebullitionē.

Verum tamen in omnibus febribus venæ sectionem posse esse ex vsu, & præsertim in putridis, in quibus celebratur frequentissimè, extra rationem non est: nam venæ sectio refrigerat quia calidam substantiam educit, 10. *meth.* 10 Leuat naturam sarcina, & onere oppressam, vacuata plethora; quare 11. *meth.* 15. Saluberrimum censet in omnibus febribus venam scindere, non continuis modò, verò in omnibus aliis quas putrescens concitauit humor. Ventilat deinde sanguinis missio corpus, viscera deobstruit, reuellit, & fluxurum fluentémque humorem aliò auertit. Euacuat denique è trunco corporis: quare in morbis vasorum, & in inflammationibus internis præcipuam potestatem obtinet.

Sed quoniam pluribus in locis, de eius præstantia diximus apprimè, ad dissoluenda argumenta accedamus. In diaria mittit sanguinē Galenus, non omni, quia quæ ex inflammatis spiritibus ortum ducit, sponte sua citra magni auxilij opem, facilè resolutis spiritibus, & vel sola alteratione euanescit, sed in ea quæ ex obstructione ortum ducit. Sic enim inquit *lib. 8. meth. c. 4. Sed quæ ex parua oritur obstructione, ea (vt dictum est) salubris inter initia similis diariis est: Protracta tamē inclinationis suspecta redditur, quāuis putredinis indicia in pulsu adhuc non appareant, quippe nisi vitiosus succus penitus transpiret, necesse est putrefiat. Ergo vt trāspiret, maiore iā auxilio est opus. At siquidem vel puer, vel senex sit, sanguinem detrahere non licet: inter has ætates, vbi ægro robur non deest, secanda vena est, etiamsi plenitudinis signa non adsint.*

In hectica potest etiam sanguis emitti in principio, quando vires valent, & larga adhuc sanguinis copia in corpore est contenta, ad cauma viscerum temperandū, præsertim si ad ardentes febres subsequatur, ex quibus iecur redditum est squalidum, & igneum. Deinde in hectica complicata cum putrida, hanc enim 10. *meth.* 5. & 1. *feb.* 10. concedit Galen. sanguis mitti tutissimè potest: priùs enim curanda est putrida, sanguinis missione, & purgatione, quàm hectica adiectione. Præterea si in phthisi sanguinem emittendum suadet Galenus, 5. *meth. cap.* 14. à quo affectu febris est inseparabilis, & hectica, & virium robur magis imminutum, quàm in hectica, cur in incipiente hectica aliquando venæ sectio, ad maius periculum euitandum, non administrabitur? Sic enim ait Gal. *Quicunque parum habere sanguinis videbuntur, iis ad quendā succum probiorē (sicuti prædiximus) reductis, detrahere sanguinem poteris, tum rursus reficere: eosdem etiam rursus purgare, ac rursus reficere, denuóque si res suadet, sanguinem mittere, potissimùm quibus veluti limus vitiosus, & crassus totus est sāguis. At qui validi sunt, multique sanguinis, iis statim à principio est detrahendus.*

Ad aliud dic, putredinem non sola sanguinis missione curari, sed licèt alia expostulet remedia vacuantia, & abstergentia, tamen illi phlebotomia semper est ex vsu. Si verò 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. in febre putrida sanguinem non emittit, quando vrina est ignea, & citrina, eam omnino non prohibet, sed solùm docet, apparente virium robore cum vrina rubra, & crassa, sanguinem audacter esse extrahendum; non sic, quando vrina citrina est, & ignea: quoniam illa superabundantis sanguinis est indicium, qui magis copiosam vacuationem efflagitat; vrina verò citrina, biliosi humoris est germen, in cuius præsentia cum maiori cautela secanda est vena, quia timetur victoria bilis, & illius efferuescentia. De quo argumento pro Auicennæ tutela, lege quæ diximus *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. Hist.* 63.

Ad id verò quod dicebat Auicenna *loc. cit. c.* 55. responde: Non esse tunc sanguinem mittendum, quia ex copia succorum crudorum, virium timetur debilitas, præcipuè quia plerumque tunc sanguis bonus, est in pauca quantitate, vitiosi autem humores, in multa. Dic deinde Galenum *aduersus Erasist.* solùm reprehendere Medicos, qui in principio omnium febrium, indistinctè sanguinem emittebant. In syncopali verò febre, hoc auxilium interdicit, quia in hac vires debiles præsidia vacuantia non tolerant, & citra vacuationem, in syncopen facilè incidunt. Præterea 1. *ad Glauc.* non fecit commemorationem, de mittendo sanguine, in tertiana exquisita, quia in eo libro, medicamenta prætermittit, quæ ex longa tractatione librorum de methodo suppleri debent, vbi generaliter docuerat, in omnibus febribus putridis, sanguinem esse mittendum. Vel dic, propterea non meminisse sanguinis missionis, quia cùm sit morbus facilis, & salubris, & citò finitur, non ita sanguinis missione indiget; vel id fecit ob alias causas, quas latè tradidimus *lib. 4. Hist. Princip. Medic. hist.* 25.

In tertiana verò notha, si reliqua non dissuadent, sanguis est mittendus; nec oppositum *eo loco* vult Galenus. Ad id verò quod monuit, *lib. de const. art. med.* Dic, eum ibi loqui de sanguinis missione, quæ debetur tum ratione febris, quatenus ex accidenti refrigerat, tum ratione putredinis, quæ in febribus putridis ex obstructione oritur.

Sequitur,

Sequitur, vt aliæ quæstiones vtiles ventilentur, & quæramus: *Vtrùm venæ sectio, in principio febrium acutarum sit celebranda?* Auicenna 1.4.*cap.*20.*in princip.* sic profatur: *Et debes scire, quòd dum istæ ægritudines timentur, & nondum in eas ceciderint, plus securè conceditur minutio; & quum in eas ceciderint, in earum principio phlebotomia penitus omittatur, quia humores subtiliat, & eos per corpus fluere facit, & eos sano sanguini admiscet: & est etiam, quum nihil euacuatur ex eo quod oportet, & facit necessarias reiterationes, quæ debilitant virtutem. Quùmque maturatio apparuerit, & ægritudo principium, versus statum præterierit, tunc si oportuerit vt minutio fiat, si non fuerit quod prohibeat, fiat.* Quæ sententia plurimis hæsitandi ansam præbuit, & illis suspecta visa fuit, ob rationes multas.

Commodius enim est in morbis à plethora subortis, phlebotomiam exercere, ante quartum diem: Nam postea degenerante sanguine per putredinem in alios humores, sequitur cacochymia; ob quam causam Galenus 2.*crif.*12.& 2.*feb.*9. asseruit, non assignandam febrem ex sanguine putrido, quia per putredinem, pars eius tenuis transit in bilem, crassa verò in melancholiam, quæ similiter phlebotomiam non admittit.

Deinde in principio morbi, victus robustior est, quàm in processu, & ita copiosiorem phlebotomiam tolerat. Præterea sanguinis missio post primos dies, confirmato iam morbo, sæpè non prodest, cùm vires ampliùs deiiciat, citra morbi leuamen. Quare Ishaac *in viatico, cap. de febribus synochis*, in huiusmodi febribus sanguinis missionem exercendam esse in principio, & non postea confirmauit. Licèt enim post principium, etiam possit, celebrari, vt post diem vigesimum, *lib. de sang. mis. cap.* 20. & post quadragesimum, ex Auicenna 4. 1. *cap.*20. & aliis priscis doctissimis, quos fusè citauimus *lib.*2. *Hist. princ. Medic. in com. Hist.*19. tamen non in tanta copia, quæ morbi iam ferocientis magnitudini respondeat, nec cum tanta ægri vtilitate, ac si fieret ante quartum. Si autem Alzaharauius *c. de synocho*, omnino reprobat post primos dies, veluti deleteriam, intelligendus est, si cum morbillis complicetur, tunc enim in principio omissa, postea periculosè exercetur; vel quando sanguis per putredinem iam abiit in cacochymiam, in qua si sit sanguini permixta, vtiliter venæ sectio celebrari potest; sin minùs, ab ea abstinere vtilius est: succorum enim vitium, sanguinis benignitate obtunditur, & emendatur: Ob quam causam 1.4.*tract.* 2. *cap.* 38. in tertiana pura, in principio, quo scilicet tempore bilis non est adhuc sanguini permixta, vsque ad tres periodos, venæ sectionem interdicit.

Sed si hæc vera sunt, quòd phlebotomia magis, & in maiori copia, vtilis sit in morbis, qui à sanguinis plenitudine ortum ducunt, cur Auicenna in iis venæ sectionem interdicit, solúmque concedit, quando signa coctionis apparuerint, & ægritudo principium, versus statum præterierit: & inferiùs asserit, in principio synochi, parcam phlebotomiam esse faciendam; in processu verò, apparentibus signis coctionis, magnam?

Dic. Hæc intelligenda videntur, quando cum abundantia sanguinis, iungitur etiam cacochymia, aut hæc plethoram superat: tunc enim phlebotomia copiosa maximè lædit in principio, quia aufert sanguinem, cuius ope coctio perficitur, & cuius permixtione succorũ vitiũ corrigitur, cui purgatio magis vtilis est, iuxta præceptũ Galeni. 4. *de sanit.* 4. quo loco humoribus recedentibus valdè à natura sanguinis, semper esse præferandam purgationẽ venæ sectioni asseuerat. In quem sensum interpretandus est, cùm dixit 4.1.*c.*4. *in princ. Et ad summum si humores fuerint æquales, præmitte minutionem; & si postea humor superabundauerit, euacua. Quòd si æquales non fuerint, in primis superabundantem euacua humorem, donec æquetur: postea minue.* Verùm lege sequentem quæstionem, cuius enodatio à multis salebris, & tricis, te reddet immunem.

Vtrùm in omnibus febribus non acutis, in principio sit exercenda? Auicenna sic respondet, 4.1.*c.*20. *post princip. A minutione cauendum est, in omnibus non acutis febribus, in sui principio, &c.* Ob quam sententiam à pluribus, iisque primæ notæ Medicis, hic auctor cum Arabibus acerrimè accusatur, cùm tamen eius doctrina non sit futilis, atque absurda, imò maximè conformis menti Galeni. Quare sic me dicentem exaudi.

Docet ergo *cit. loco* Auicenna, in febribus non acutis, in principio, cauendum esse à venæ sectione. Colliges quòd sicut *supra* non omnino prohibuit in febribus exquisitè biliosis venæ sectionem, quando dixit *in illis à minutione cauendum esse*; sic de non acutis intelligendum esse, vt constet his incipientibus sæpissimè necessariam esse, & cum maxima vtilitate celebrari. Solùm ergo vult, cum cautione esse faciendam, in principio febrium non acutarum, quoniam multoties, in earum principio, omittenda est, tanquam noxia, & in progressu morbi exequenda, quod *superius* docuerat, dicens: *Et cùm in eis ceciderit, in earum principio, phlebotomia penitùs dimittatur, &c.*

Per febres autem non acutas, intelligit eas, quæ ab aliis humoribus à sanguine, ortum ducunt, & præsertim intermittentes, in quarum principio, etsi necessaria sit sanguinis missio, presertim cùm sanguis insigniter redundat, sæpè tamen noxia est, & vtilius in morbi progressu exercetur: vt in terriana, non nisi post tertium paroxysmum, si fieri potest, vt 1.4. *tract. cap.*39. monuit Auicenna, & quotidiano experimento in quotidiana, & quartana compertum est.

Verùm non est admodum facile discernere, in quibus febribus ex cacochymia subortis, noceat venæ sectio, incipiente morbo, & in quibus prosit; quod ex peculiari doctrina cuiusque febris, non erit multùm difficile cognitu. Magis tamen dilucidè percipi potest, ex tribus scopis, quos attulit Galenus 4 *de sanit. tu. c.*4. verè aureo, duos quidem expressè, tertium verò implicitè, & virtute. Primus scopus *post med. capitis*, cùm inquit: *Vbi paululum, vel citra sanguinem, &c.* est qualitas cacochymiæ: Nam si intensa est, ita vt humores valdè recedant à natura sanguinis, vel ad crudum vel ad vstum, prohibetur venæ sectio: hinc Auicenna *parùm infra* dicit: *Caue ne perducas ægrum ad cholericorum ebullitionem, vel ad frigidorum cruditatem.* Si verò à natura sanguinis non valdè recedant, venæ sectio imperanda.

Secundus scopus, est *in eodem capite, parùm infra*, cùm ait: *Inspicere verò & quantitatem conuenit, &c.* nempè quantitas cacochymiæ sanguinis: Nam si cacochymia multa est, & sanguis paucus, non conuenit sanguinem mittere; si verò sanguis est multus, & cacochymia exiguæ molis existit, venæ sectio vtilis est.

Tertius scopus, est locus vbi continetur cacochymia, quia si reposita est in vasis, cum sanguine permixta, cuius rei indicia sunt, signa plenitudinis, vrina rubra, crassa, & eò magis si turbida sit, initio sanguinem emittere præstat: Si verò purus sanguis, & laudabilis, in venis consistit; cacochymia verò extra venas, tunc inutilis est venæ sectio. Qui scopus licèt videatur *ibi* à Galeno prætermissus, virtute tamen in illis duobus videtur contineri: quia si humor vitiosus parùm abest à natura sanguinis, eum cum sanguine permixtum natura reseruat, cùm ea mixtione corrigi possit. Si verò intemperamento multùm recedit, immodicáque cruditate fatigans, stabulatur in vasis iuxta hepar, ad exactam sanguificationem, separatus à sanguine, tunc concoqui, & ad benignum reduci potest. Si verò immodicè incaluit, & exustus est, demandatur à vasis, vel ad carnem, vel ad cutem, vel aliquando ad primam corporis regionem. Adde humores eximiè crudos, præ lentore, & crassitie vasis adhærere, & sanguini non exactè permisceri; humores verò nimium calidos, ob tenuitatem facilè sanguinem penetrare,

neque ab eo secedere, neque cum illo exquisitè permisceri.

Neque putandum est, cacochymiam in febribus solùm innuere venæ sectionem, quando intra vasa consistit, quoniam etsi intra venas sit reposita, potest non exactè cum sanguine permisceri, quod sæpè in principio harum febrium contingit: nam aliquando ob crassitiem, interdum propter maximam tenuitatem, non exquisitè cum eo permiscetur.

Ex iis liquidò constat, quando in progressu morbi fit salubris venæ sectio; quæ anteà noxia erat, & incommoda, quia cùm per coctionem, humores moderantiam temperamenti, & substantiæ admittant, meliùs cum sanguine permiscentur. Præterea sæpè initio morbi cacochymici, non æqualiter vasa occupat cacochymia, processu tamen illius, in augmento, & in statu, vbi præcesserunt aliqui naturæ cum morbo conflictus, in quibus humores agitantur, & sanguini permisceri solent, meritò sanguis extrahitur, cùm iam sit vitiosus, propter cacochymiæ exactam cum eo permixtionem. Hac ratione ipse 1.4.*tract.*2.*cap.*64.*ante fin.* in quartana, sanguinem mittit apparente coctione, dum sic ait: *Cùm ergo ægritudo digesta est, tunc bonum erit phlebotomare ex basilica*, non quòd requiratur coctio ad sanguinis missionem, sed quia signum est, iam esse permixtam cum sanguine melancholiam.

Similiter hac ratione commoti, experimento didicimus, sanguinis missionem post purgationem, in dictis febribus summo esse ex vsu, non solùm quia minor facta cacochymia, respectu sanguinis, sanguinem detrahendum indicat; vel ex purgationis agitatione sæpe sequitur sanguinis ebullitio, quæ deinceps sanguinis missione mitescit, & temperatur: sed potissimùm, quoniam purgationis beneficio, facta est humorum mixtio cum sanguine, quæ ad phlebotomiam maximè prodesse solet.

Ex iis patere arbitror, ad sanguinem mittendum, vel non mittendum, in principio harum febrium, esse attendendum ad tres scopos dictos, nempè ad cacochymiæ qualitatem, quantitatem, & locum, siue miscellam cum sanguine, ita vt si tres omnes adsint, vel saltem duo, statim mittendus sit sanguis; si verò omnes tres desint, vel saltem duo, abstinendum sit à phlebotomia, quoniam progressu morbi, vtilis esse potest. Constat vltimò, quàm iniquè à multis reprehendatur Auicenna, quòd in principiis morborum phlebotomiam esse dimittendam, & post coctionem, admittendam imperauerit: quoniam rationibus ex suprà dictis, non multùm erit operosum respondere.

Illud etiam, clarioris doctrinæ gratia, potest in dubium verti: *Vtrùm in pura cacochymia in febribus, ventilationis causa, citra plenitudinem, sãguinis missio possit esse ex vsu?* Pars affirmatiua ostenditur, primò ex Galeno 11.*meth.*15. docente, vtilissimum esse in omnibus febribus putridis sanguinem emittere: constat autem plures ex iis febribus, à sola cacochymia ducere ortum. Secundò, quia *lib. de sang. mis.*10. monet, in cacochymia pituitosa, etiam præsente febre, non esse vtilem phlebotomiam; in cacochymia verò melancholica, maximè. Tertiò, quoniam Auicenna 1.3.*tract.*1.*cap.*29. in cacochymia phlebotomiam concedit, modò non adsit in sanguine diminutio. Contrarium videtur adstruere Auicenna, 4.1.*cap.*20.8. *Vnusquisque autem eorum phlebotomatur, &c.* Dum phlebotomiam perpetuò fieri, aut propter sanguinis multitudinem, aut ob humoris malitiam, aut propter vtrumque asseuerat.

Explica quæstionem conclusionibus tribus, quarum prima est. Phlebotomia reuulsiua sæpe vtilis est in cacochymia pura. Satis constat hęc conclusio in pleuritide, & aliis inflammationibus merè biliosis, in quibus commodissimè sanguis emittitur, ne humores, præcipiti lapsu, ad partem inflammatam confluant, quæ calore, & dolore ipsos ex distantissimis partibus attrahit vbertim. Tunc enim tutissimum est, paulatim vacuare sanguinem, atque per interualla digitum imponere, vt 5. *meth.* 3. & alibi sæpè monuit Galenus: *Quantò enim maiorem in numerũ particulares auxeris reuulsiones, tãto efficaciorem efficies, vt lib. de curandi rat. per sang. mis. cap. cit.* notauit Galenus.

Secunda conclusio. Phlebotomia vacuatiua, in pura cacochymia non conuenit, nisi secundùm determinationem *suprà* traditam à Galeno 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. Nullatenus enim mittendus est sanguis, si cacochymia magna sit impermixta sanguini; si verò sit parua, cùm ea sit permixta sanguini, sanguinis missio tunc vtilis est: maximè si cacochymia, melancholica sit, hæc enim ob humoris crassitiem magis permiscetur sanguini, ob huius motum, & perpetuam ebullitionem; minùs verò si cacochymia sit biliosa, bilis enim tenuitate sua, sanguinis permixtionem maximè refugit; adhuc multo minùs, si pituitosa sit, pituita enim lentore suo, sanguini exactè misceri non potest, hinc fit vt in plenitudine pituitosa, parcissimè sit secanda vena, vt latè ex priscorum mente monuimus, *lib.* 2. *Hist. Princ. Med. hist.* 78.

Tertia conclusio. In pura cacochymia, licèt non sit sanguini permixta, sanguinis missio ventilatiua, sæpè prodesse solet. Hæc maximum præbet vsum, & vtilitatem, quæ licèt humores non euacuet, solam tamen corporis refrigerationem, & transpirationem procurat; nam vacuatis fuliginibus adustis, ventilantur vasa, & deobstructis meatibus, & cauitatibus internis, putredo prohibetur. Neque hæc doctrina à Galeni mente dissona est, vt rentur plures, qui *lib.* 8. *meth. cap.* 4. sanguinem mittit in diaria, orta ex obstructione, vt inducta ventilatione, vasorum impediatur putredo, quæ ab illis causis, frequentissimè oriri consueuit, sic enim ait: *Sed quæ ex parua oritur obstructione, ea saltem inter initia similis diariis est. Protracta tamen inclinatione, suspecta redditur, quãuis putredinis indicia in pulsu adhuc non appareãt: quippe nisi vitiosus succus penitus trãspiret, necesse est vt putresiat. Ergo vt transpiret maiori auxilio opus est. At siquidem vel puer, vel senex sit, sanguinem detrahere non licet: inter has ætates, vbi virium robur ægro non deest, secanda vena est, etiamsi plenitudinis signa non adsint.*

Rursus. In febre biliosa, & ardentissima, sanguinis missio expetitur, non vt euacuans, neque reuellens, sed vt refrigerans auxilium; neque enim ex ea maius commodum expectatur, quàm totius corporis habitus refrigeratio, ita enim affirmat Galen. 1. *Aph.* 23. *Nam in ardentissimis febribus, si vsque ad animi deliquium sanguis mittitur, statim totus habitus refrigeratur, & febris extinguitur*: & *lib. de sang. mis.* 11. *Sic itaque affectos ægrotos expedit vsque ad animi deliquium agere, noui enim quosdam ipsorum ex animi deliquio necessariò perfrigeratos.*

Sed contra superiorem doctrinam obstant plura. Primò. Si phlebotomia debet celebrari, vel propter multitudinem, vel propter malitiam ipsius sanguinis, dicendum videtur, malitiam sanguinis apud Auicennam, non solùm dicere putredinem ipsius sanguinis, sed etiam huius permixtionem cum prauis succis, & ita comprehendere cacochymiam. Præterea, quomodo verum erit, quod Galenus asserit, plethoram curari sanguinis missione, frequenti balneo, exercitationibus, frictionibus, fomentis, & inedia; vitium autem succorum, purgatione, quæ cuique superanti succo sit accommoda, corrigi, nulla de phlebotomia mentione facta? Dic. Id non negat etiam in cacochymia posse vtilem esse phlebotomiam, sed solùm significat, in plethora, sanguinis missionem, & in cacochymia, purgationem potissimùm esse ex vsu.

Secundò. Nulla existente in corpore plenitudine, aut malitia sanguinis, sæpè vtiliter fit sanguinis missio, vt quando totum corpus, aut aliqua pars eius contusa est, &

& similiter interdum celebratur *gratia præseruandi* sanguinem à putrefactione, qua ratione in febre diaria ex obstructione, in qua tamen sanguis nec quantitate, nec qualitate peccat, concedit phlebotomiam Galenus 8. *meth.* 4. imò in magna penuria, & inanitione sanguinis, sæpè vtiliter exercet, quemadmodum in copiosa hæmorrhagia.

Dic. Omnis phlebotomia, per quam præcipuè intenditur vacuatio, fit propter sanguinis multitudinem, vel malitiam, vel vtrumque, quod Auicenna *cit. loc.* edocuit. Verumtamen hoc præsidium sæpè exercetur ob alios commodos vsus, vt gratia deriuationis, vel reuulsionis, vel causa refrigerandi: & de huiusmodi venæ sectione argumenta sunt intelligenda, nec de ea loquitur Auicenna. Dic præterea, Auicennam intelligendum esse, de multitudine sanguinis, & malitia, quæ iam adsunt, vel debent adesse, idque vel in toto corpore, vel in aliqua eius parte. Quare facta notabili percussione in aliquo membro, sanguis emittitur, quia licèt in toto corpore, quantitate, & qualitate moderatus sit, tamen confluentibus humoribus ad partem percussam, dolore affectam, sanguinis copia deinceps ad eam irruit, ad quam cohibendam, commodè sanguinis missio exercetur, vt scilicet pars præseruetur ab inflammatione.

Sed expendamus cœptam de phlebotomia in febribus tractationem: *Vtrùm in febribus, in plenitudine quoad vasa, liberaliùs sit sanguis emittendus, quàm in plenitudine quoad vires*: Quando contenta in corpore, vt spiritus, corporis recrementa, primæ, secundæ, & tertiæ coctionis, & humores, in naturali statu, in quantitate, qualitate, & modo mixtionis, mediocritatem, & temperiem conuenientem seruant, tunc animal viget, valet, & floret; contrà si accidit, animal ægrotat, & dolet, vt *lib. de natur. hum. text.* 19. disertè Hippocrates firmat.

Hinc fit vt duplex, hac de causa, in humoribus peccatum excitetur, plenitudo videlicet, & cacochymia. Plenitudo, redundantia est omnium humorum ex æquo, seruata veteri proportione, vel solius sanguinis. Ita definit Galenus 2. *sec. loc. cap.* 1. *post princip.* Nomine sanguinis, non est intelligenda sanguinea massa, vt nonnullis placet, affirmantibus, ex alimentis solùm non generari, sed semper alios humores gigni, ob diuersitatem partium, quibus constant alimenta; indéque non posse accrescere sanguinem, sine reliquis humoribus affirmant. Sed hoc falsum est: nam si in hac definitione, nomine sanguinis massam sanguineam intelligeret Galenus, nugationem committeret: & quamuis verum sit, ex quolibet alimento, quando non corrumpitur in iecore, sed concoquitur, simul cum sanguine reliquos humores generari, ex quouis inquam, quantumuis intemperato, vel temperato, generatur tamen plus vnius humoris, quàm alterius, ex alimentis, pro natura temporis, vt *lib. de natur. human. text.* 32. *cum sequentibus* protulit Hippocrates: Qua ratione pituita, hyeme accrescit, vere sanguis, æstate flaua bilis, autumno sicca melancholia; & pro diuersitate alimentorum: Sic plus vnius, quàm aliorum humorum in corpore redundat, & pro diuersitate temperaturæ iecoris, aut totius. Hac ratione corpora temperata, quæ iecur habent temperatum, ex alimentis temperatis, plus sanguinis, quàm aliorum humorum, seruata veteri proportione, generare solent, possunt in plenitudinem incidere, quæ est redundantia solius sanguinis, vt quartum humorem significat: Nam quando accrescit aliquantulum sanguis, & vnà cum ipso vnus humor exsuperat, non vocatur simpliciter plenitudo, sed cum adiectione, plenitudo biliosa, si bilis accrescat, vel pituitosa, vel melancholica, vt 2. *sec. loc.* notauit Galenus.

Deinde plenitudo duplex est, aut quoad vasa, aut quoad vires. Illa replet cauitates venarum, & arteriarum, ita vt tumeant, & distendantur, quæ plenitudo in habitu Athletarum reperitur, qui non simpliciter bonus dicitur, quia periculosus est, & ideò illicò soluendus, 1. *Aph.* 3. periclitantur enim, ne vasa præ mole nimia rumpantur, vel suffocetur calor, cùm præ copia non adsit locus vacuus in arteriis, ad recipiendum aërem; quo impedito, ille ob fuligines retentas, extinguatur difflari prohibitus, aut timor sit, ne natura præ onere grauata, humorem, ad partem aliquam principem propellat, & subita adsit obmutescentia, vt Hippocrates prædixit, 4. *acut. text.* 23. ex nimia repletione vasorum, & arteriarum prognata.

Altera est plenitudo quoad vires, quæ non replet vasa, sed vires premit & grauat. Auicenna 2. 1. *doct.* 3. *cap.* 6. agens de repletione quoad vires, in ea non esse peccatum in quantitate, sed in qualitate asseuerat, & ideò humores esse inobedientes, & superare naturam confirmat. Contrà Galenus 2. *Aph.* 17. & 1. *de diff. feb. cap.* 73. *ante fin.* plenitudinem quoad vires, sine corruptela posse incipere arbitratur: id enim quod mediocre est, quantumuis vtile sit, virtuti languidæ multum, & molestum apparet. Quare celerrimè hæc plenitudo solet secundùm qualitatem immutari in corruptelam, vt *cit. loc.* Galenus edocuit; cùm enim virtus langueat, & opprimatur, non potest regere humorem, & transmutare vt decet, qui non difflatus, nec à natura gubernatus, facilè putrescit.

In plenitudine quoad vasa, vires nec premi, nec grauari solent, nam sicuti humorum, & carnis moles accrescit, sic augentur vires, quoniam partes nutriuntur rectè, & suas perficiunt operationes, & hac ratione roborantur vires, & multò fiunt robustiores, vt *lib. de plenitud. c.* 7. notauit Galenus, reprehendens Erasistratum, & Asclepiadem asserentes, semper in plenitudine vires augeri, quod falsum est: nam interdum aucta plenitudine, minuuntur vires, & minuta plenitudine augentur. In plenitudine tamen quoad vires, premuntur vires, quia accrescit humorum quantitas, non accrescente robore virtutis; quando quantitas humorum non accrescit, sed eadem permanet, & virtus dissoluitur, necesse est, virtutem premi, & grauari: vtrumque contingit in plenitudine quoad vires, vt *lib. de plenitud. cap.* 10. confirmat Galenus.

Ex his constat, quantoperè hallucinentur asserentes in plenitudine quoad vasa, vires premi & grauari, sicut in altera plenitudine, hac ratione solùm innixi, quia natura cauitates venarum, & arteriarum concessit illis, iuxta tenorem propriæ virtutis: igitur si replentur & distenduntur, vt grauentur, & premantur est necesse. Sed hi à Galeni, & Auicennæ mente, imò à communi Medicorum voto, & veritate recedunt: quoniam rectè colligebant, si in plenitudine quoad vasa, vires non accrescerent, iuxta multitudinis tenorem, vt suprà ex Galeni mente demonstrauimus. Igitur rectè semper multitudinem tolerabunt.

Plenitudo quoad vires multiplex est, altera refertur ad facultatem animalem, quæ ex difficultate sensus, & motus agnoscitur. Altera ad vitalem, quæ ex inæqualitate pulsus, & ordinis perturbatione dignoscitur, vt *lib. de plenitudine, cap.* 4. & 11. *in princ.* & latiùs *lib. de pulsib. ad tyrones, cap.* 11. & 2. *de caus. puls.* 1. *in fin.* & 3. *de caus. puls. cap.* 6. Galenus admonuit: quibus locis docuit agnoscere facultatem oppressam præ onere, ab ea quæ languet per essentiam; & plenitudinis quantitatem inæqualitate pulsus, magnitudine & paruitate, crebritate & tarditate, frequentia & raritate, vehementia & languore, ordinísque perturbatione dignoscere demonstrat: Nam tunc plenitudo est maior, quando pulsus inordinatus: & quando pulsationes paruæ & languidæ, sunt copiosiores, minor est perturbatio: & si pulsationes magnæ, & vehementes sunt copiosiores, minor est noxa, & plenitudo minor.

Plenitudo, quæ ad facultatem naturalem refertur, nullum habet signum artificiosum, quo possit cognosci, auctore Galeno *lib. de plenit.* Nam etiamsi Galenus 1. *ad Glauc.* 14. & *lib. de sang. mis. cap.* 6. affirmet, statum facultatis naturalis agnoscendum esse, ex nutritione, colore recrementis primæ, & secundæ coctionis, certum est, ab illis nullum euidens indicium sumi posse, cùm illa indicia non solùm in plenitudine quoad vires, sed in cacochymia sæpè appareant. Similiter ex grauitate sensus, & motus, non potest cognosci, quoniam venæ obscuro sensu præditæ sunt, & vix illa grauitas appareat, quia in corporis profundo sita est, *lib. de plenitud. cap.* 9. *in princip.* notauit Galenus: quo loco satius esse iudicauit, hanc plenitudinem, ex inæqualitate pulsus, & ordinis perturbatione agnoscere, quia inter venas, & arterias mutua est communicatio, venæ enim arteriis, & arteriæ venis permiscentur, vt Galenus affirmat *lib.* 16. *de vsu part. cap.* 16. *in med.* Quare quando plenitudo est in venis, reperitur etiam in arteriis, & sicut grauatur facultas naturalis, sic etiam vitalis. Hoc tamen animaduerti non potest, quando humores contenti in venis sunt crassi, tunc enim arteriis communicari nequeunt: quare perpendenda sunt alia signa, ex mente Galeni *loc. cit.* quæ ex sensu grauitatis, vitio coloris, nutritionis, recrementorum primæ, & secundæ coctionis, depromi solent.

Plenitudo quoad vasa, debet agnosci ex tumore venarum, tensione dolorifica citra manifestam causam, robore virtutis, modò affectus febrilis non præcesserit, nec animi pathema calorificum, vt ira, aut exercitium, balneum, frictio, aëris insolatus calidi. Agnoscitur etiam ex suppressione alicuius vacuationis consuetæ, vt & ex venere, lucta, exercitio.

Vtraque plenitudo intra limites sanitatis reperitur interdum, vt *lib. de sang. mis.* Galenus notauit: nam quemadmodum qui onus gestat, non statim cadit, sic qui vtraque plenitudine laborat, non illicò ægrotat. Minantur hæ plenitudines morbos, nisi illis vacuatione celeriter succurramus, & hoc insinuabat Hippocrates, *lib.* 2. *Aph.* 5. dicens: *Spontaneæ lassitudines morbos pronunciant.*

His suppositis, quæ necessariò in tractatu de phlebotomia in febribus celebranda, erant præmittenda, quæstionem solue hoc modo. In vtraque plenitudine, vtilissimum remedium, est phlebotomia: sed in plenitudine quoad vasa, celeriùs accedendum est ad sanguinis missionem, & tantum extrahendum, quantum exigit plenitudo, quoniam in hac, maius adest virium robur; in plenitudine quoad vires, minùs, in illa enim premit cum obstructione putredo, quæ non ita liberali sanguinis missione curatur, cùm aliis indigeat remediis deobstruentibus, & contemperantibus: quare ad spatium curationis aliquid debet reponi, 11. *meth.* 14.

In plenitudine hac, ægri in periculum suffocationis non ita incurrunt, & ob id festinanter sanguis non est detrahendus; qua ratione in synocho putri aliquid sanguinis, qui solidis animalis partibus proprium est nutrimentum, est relinquendum, & non ex toto vacuandum. Nec obiicias seruum illum synocho putri laborantem, descriptum à Galeno 9 *meth.* 4. quem vena incisa vsque ad animi deliquium, persanauit: id enim effecit, quia iuuenis erat, & robustus, & protinus cùm humorum putredo inceperat, sanguinis detractionem molitus est.

Illicò ergo, & sine cunctatione, in plenitudine quoad vasa, detrahendus sanguis, quo remedio nullum certè commodius, & cuius vim nullum medicamenti purgantis genus imitari, aut assequi, multóque minùs vincere valet. Quare Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 45. de curatione febris sanguinis loquens, sic ait: *Euacuatio non est aliqua sicut phlebotomia:* & Galenus 9. *meth.* 4. cùm dixisset in synocho imputri valida existente virtute, & ætate permittētē, expedire sanguinem vsque ad animi defectum emittere, subdit, *hoc præsidio omisso, ita febricitantes in summum discrimen venire, nisi eos vel virium robur, vel largum sanguinis profluuium, vel sudor copiosus, ex manifesta pernicie eripiat.*

Quapropter ne mireris Galenum, si magis solicitus fuit, in demendo sanguine confestim in plenitudine quoad vasa, quàm in plenitudine quoad vires, cùm illa plurimis periculis sit obnoxia: cùm enim vasa ad immodicam accedunt repletionem, vt 9. *meth. cap* 5. Galenus prædixit, tum perrumpere vasa, tum recludere solet, verendáque symptomata inducit, nempe obstructionem, distentionem, tumorem, ruborem. Firmat *lib.* 2. *de natur. human. com.* 1. dicens: *Quæ ad vasa dicitur plenitudo, & ora apperit, & disrumpit ipsa vasa, & aliquando mortem subitam inducit, si fortè poros corporis in totum obturauerit.* Hoc modo intelligendus est Celsus *lib.* 2. *cap.* 2. in hunc modum scribens: *Ergo si plenior aliquis, & speciosior, & coloratior factus est, suspecta sua bona habere debet, quæ quia nec in eodem habitu sustinere, nec vltrà progredi possunt, ferè retrò quasi ruina quadam reuoluuntur.*

Verùm his dimissis, aliud argumentum, & difficilius, altiùs enucleandum exequamur, quærentes: *Vtrùm affectus in genere, expetētes in febribus per se venæ sectionem, sint solùm tres?* Respondet Galenus eleganter, *lib.* 9. *meth. cap.* 11. dum sic ait: *Memineris verò mihi ad ea quæ dicenda sunt, quorum causa venæ sectio petitur. Nam quoniam hac sanguinis vacuandi causa adhibetur, sanguis autem inutilis natura est; vtique probè hanc administrarè conueniet, sic vt quod inutile natura sit, emittat. Fit autem sanguis natura inutilis bifariam, vel cùm propriam qualitatē ad vnguē non seruat, nec ampliùs nutrire sicut priùs, cùm vtilis esset, potest; vel cùm ita multitudine creuit, vt aut vires premat, aut tum venas, tum arterias, vel distendat, vel findat, vel obstruat. Ac in his quidem missio sanguinis vtilis est, ceu vacuantium præsidiorum vna: in aliis, ceu quod humorum vehementiorem impetum ad diuersam partem reuocet, vel ad latera deriuet. Postulat autem semper valentes vires, quæ modo vacuationis eius respondeant. Ad hæc igitur respicientes, sanguinem detrahimus, aliàs semel, aliàs bis, vel ter, vel sæpiùs, vt in sequentibus patebit.* Hactenus aurea Galeni auctoritas, quam iure merito memoria sempiterna contineri præcipit, vtpote quæ breuibus perstringat tres dictos affectus, per se venæ sectionem expostulantes, & eam semper & perpetuò indicantes.

In vniuersum ergo tres, *citato loco* proponuntur affectus, quorum causa venæ sectio expetitur, videlicet plenitudo sanguinis, vitium sanguinis tale, vt inutilis naturæ sit sanguis, siue actu, siue potentia propinqua, & motus, seu impetus sanguinis præter naturam fluentis, ad aliquem locum. Atqui *in lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. hist.* 19. subnotauimus, toto cœlo aberrare illos, qui sibi falsò persuadent, Galenum voluisse, solam plenitudinem cum scopis postulare venæ sectionem vacuatoriam, minimè verò hanc requirere sanguinem vitiosum, seu corruptum, sed huic deberi reuulsoriam venæ sectionem, non vacuatoriam, cùm hæc opinio menti Galeni sit aduersa valdè: Nam *lib. eodem, cap.* 10. clariùs suam exponit sententiam in hunc modum: *Quod corruptum est, id alienum à natura est, quod tale est, id se auferendū dictat: affectus namque corruptela vacuandum esse præcipit, idque vena incisa, vel purgatione, &c.* Sanguis ergo qualitate peccans, naturæque inutilis, vacuationem indicat, & postulat.

Porrò demonstremus apertiùs, sanguinem inutilem, & vitiosum, præsente, aut futura magnitudine morbi, & virium robore, primò, & per se indicare in principio morbi, sanguinis detractionem, deinde concocto morbo, purgationem: Nam si quod corruptum est, se auferendum

rendum dictat, *loco* proximè *citato* dictauit Galenus, qua via faciliùs sanguinem vitiosum, & corruptum aufetes, crudo adhuc morbo existente, quàm secta vena? Concocto verò morbo, quum natura impuros, & vitiosos succos à purioribus secernit, & humores eductioni contumaces non sunt, natura quoque adminiculante, locum idoneum habet expurgatio.

Hoc profectò est, quod posteris tradidit Galenus *9. meth. cit.* dum inquit: *Affectus corruptelæ vacuandum esse præcipit, vel vena incisa, vel purgatione.* Sic 5. *meth.* 14. vitiosum sanguinem paulatim educit, & paulatim expurgat, viribus quoque non admodum constantibus, in curatione per epicrasin. Et 8. *meth.* 4. ad vacuationem vitiosi succi mixti cum sanguine, commendat venæ sectionem, etiam citra plenitudinem.

Neque obiicias, inibi ad deponendam plenitudinem, & non ad euacuandam cacochymiam cum sanguine mixtam, administratam esse venæ sectionem: Quippe in propatulo contextus, ex Græca lingua in Latinam translatus, oppositum indicat, qui sic habet: *Melius enim, euacuata redundantia cacochymiæ.* Huc idem Galenus respiciens, 3. *Aph.* 20. sanguinis profusiones, plenitudinem, & humorum prauitatem vacuando, sic prohibere ab iis morbos fieri, omninò esse manifestum, annuit, & scripsit. Si enim cacochymia mixta sit cum sanguine non pauco, vires constare possunt, túncque magnitudine morbi præsente, aut futura, maius, præclariúsve emolumentum sequitur ex venæ sectione, vacuato noxio succo cum sanguine mixto, quàm nocumentum ex vacuatione sanguinis boni, & aliqua virium iactura, quia vires valentes esse supponimus.

Obiicies: Cum vitio sanguinis, & corruptela effatu digna, vires haudquaquam possunt esse valentes, proinde iis non constantibus, timet vacuationem Galenus 9. *meth.* 10. Dic, Galenum agere *hoc loco,* de copiosa vacuatione, quam in synochis laudauerat, & quæ verenda est in corruptela virium, in qua vires summum robur obtinere nequeunt, quod par sit vacuationi extremæ. At moderatam sanguinis detractionem, optimè ferre vires possunt, in corruptela sanguinis, præsertim si extrema, & vehemens non sit.

Triplicem enim sanguinis corruptionem venamur, ex doctrina Galeni, vt ex ipsius placitis poterit quisque deducere, 2. *Aph.* 17. *ad fin.* Prima, leuis & facilis, quæ alteratione emendari potest, eáque alterationem, & concoctionem indicat, de qua Galenus *art. med.* 89. scribens, putredinem alterationem indicare: & 11. *meth.* 13. in semiputridis concoctio ex aduerso respondet. Alia est magna, vt sanguis ita iam distet à mediocritate, & ita magnam mutationem præter naturam sortitus sit, à natura amplius vinci, regique nequeat, nec probus & laudabilis reddi queat. Hæc alterationem non indicat, vtpote quæ emendari à natura non possit, vt vinis accidit quæ planè acuerunt. Hæc est quæ propriè corruptela appellatur, Galeno teste, *ad fin. cit. com. lib.* 2. *Aph.* & quæ venæ sectionem postulat primò, deinde purgationem, ex eodem, 9. *meth.* 10. & 11. si vires ferant, & morbi magnitudo præsens, aut futura suspicetur.

Tertia tandem ex iis necessariò est deducenda, sanguinis nimirum corruptio mediocris, veluti medium inter extrema, qua vires constare possunt. Atqui præsentibus scopis, venæ sectionem expostulat, & indicat, præsertim in febrium principiis, quia protinus fit omninò inutilis, nisi confestim vacuetur sic corruptus sanguis.

Percontaberis: Quî fieri potest, vt cum viribus imbecillis, in corruptela, admittatur à Galeno modica paulatim administrata venæ sectio, cùm perpetuò adesse debeant scopi in venæ sectione omni? Dic. Non esse illam imbecillitatem virium absolutam, sed respectiuam, nempe collatione facta ad magnum virium robur. Hinc constat Galenum disertè dixisse, *lib. art. med. cap.* 89. putridos humores in vasis indicare alterationem, & vacuationem, hanc quidem per venæ sectionem, per menses, per clysteres, &c.

Accedamus iam ad alia fundamenta, quibus potest confirmari, sanguinem inutilem, & vitiosum, seu corruptum, nusquam postulare venæ sectionem, nec eius ratione, vnquam sanguinem esse mittendum, præsentibus etiam scopis. Primum desumitur ex Galeno 11. *meth. cap.* 8. docente curare, & euacuare quæ putruerunt, nulla sectionis venæ mentione facta, in §. *At vacuationem illius per vrinam, deiectiones, vomitum, ac sudores moliemur, &c.* Et sequenti capite: *Ergo expellenda quæ putruerunt, per vrinas, aluum, & sudores sunt. Quòd si ad os ventriculi, impetum aliquando capiant, etiam per vomitiones.*

Cæterùm, etsi alij aliter respondeant, mihi præcipuum argumentum esse videtur, quippe in præsenti contextu reticet in particulari venæ sectionem ad vacuationem putridi, & corrupti sanguinis, quia iam satis supérque ad id, eam in superioribus commendauerat, *lib.* 9. *cap.* 10. & 11. & ad vacuationem vitiosi sanguinis, 8. *meth.* & *cit. libro*, etiam venæ sectionem comprehenderat, ad educenda putrida, omnium efficacissimam, dum ait in genere, quod iam corruptum est, omni ratione vacuandum; aliarum autem meminit vacuationum, quia de iis hucvsque mentionem non fecerat, vt doceret non solam venæ sectionem, ad vacuandos putridos humores sufficere, sed aliis etiam opus esse, quæ vacuant per vrinas, secessum, vomitum, & per sudorem.

Obtrudes deinde hoc modo. Venæ sectio simul euacuat vtile, & inutile; at purgatio vitiosos solùm humores, & putridos. Sed aduertere debes, existente virium robore, & morbi magnitudine, in principiis febrium maximè, hoc est, toto cruditatis tempore, longè præclarius iuuamentum subsequi ex venæ sectione, vacuato putrido sanguine, quàm nocumentum ex vacuatione innoxij, & ex aliqua virium jactura. Sed & expurgatio non solos sinceros, putridos, & vitiosos succos educit, imò solùm aliquos vtiles, & non putridos. Hoc modo promiscuè, & citra delectum, Agaricum attrahit pituitam, tam putridam, quàm non putridam, atque etiam bilem, & tamen maius sequitur commodum, ex vacuatione putridi, quàm ex vacuatione vtilis, & virium resolutione, detrimentum. Sed quia de his, vt reor, satis supérque agitaui, ne actum agere videar, ad scopos venæ sectionis, quæ in hoc capite me spectant, iam accingor, quærens.

Vtrùm ad celebrandam venæ sectionem, tres scopi sint necessarij? Principio itaque, vt à notione nominis auspicemur, aduertere oportet, nihil aliud dici scopos sanguinis detractionis, quàm requisita, vel conditiones, intentionésve sanguinis missionis exercendæ, sine quibus illa methodicè administrari, nec debet, nec potest, ad quas potissimùm Medici attendere debent, ne aberrare contingat. Sumitur autem à sagittariis scopi denominatio, quippe qui sagittas suas dirigunt ad scopum.

Scopi ergo præcipui sanguinis detractionis, sunt ex 4. *acut.* 19. & 4. *meth.* 6. morbi magnitudo, virium robur, & ætas florens, sine quibus nusquam sanguinem mittere licet. Nos referimus hos scopos ad duos duntaxat principes, & præcipuos, ad morbi magnitudinem, & virium robur: Nam senum ætas, in virium verbo comprehenditur, apud Galenum *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 8. ob idque illis non mittitur sanguis, quia non valent vires; si enim fortè in iis robustæ sint, existente morbi magnitudine præsenti, tutò ea celebrari potest, vt concludimus ex Galeni mente, *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. Hist.* 5. Ac pueros ante decimum quartum annum,

annum, non excludi à sanguinis detractione, nec ipsum Galenum eos ab hac vacuatione arcere, vbertim diximus *lib. 1. Hist. Princip. Medic. hist.* 80. Sed dimittamus isthæc de pueris, iam dilucidè *eo loco* agitata pro Galeni tutela, & rem altiùs exequamur.

Illa ergo tria sunt, quæ venæ sectionem indicant, alio tamen, atque alio modo: Nam magnitudo morbi eam indicat, quia pro sui medela efflagitat; virium robur indicat, quia non prohibet, sed permittit, quod contraindicare dicimus, non quia repugnat, sed quia contrario modo indicat, sic explicante Galeno *lib. de sang. mis.* 13. *in princip.* & 1. *acut.* 45. Ætas florens indicat, quatenus virium statum ostendit, quod coindicare dicitur. Agamus primò de magnitudine morbi.

Galenus *lib. de totius morb. temp. cap.* 5. affirmat, omnem morbum ex natura sua habere magnitudinem, quoniam vim infert naturæ; & illius actionem lædit: dicitur tamen magnus, vel in propria specie, vel facta comparatione ad vires, quia illis est superior. Triplex ergo proponitur à Galeno *lib. 4. meth. cap. 6. & 7.* morbi magnitudo: alia enim sumitur ex magnitudine substantiæ, alia ex partis præstantia, alia ex cacoëthia, seu malignitate. Quocunque modo sumatur magnitudo ad venæ sectionem, morbus debet esse magnus: Nam etiamsi in propria specie morbus sit exiguus, si in parte principe consistat, aut malignitatis sit particeps, vrget hac ratione multò magis, quàm ille qui magnus est in propria specie, & ideò magno remedio indiget, qualis est venæ sectio. Nam quando exiguus est, & lenis, neque venæ sectione, neque externo indiget auxilio, vt dicebat Galenus *lib. 1. de loc. affect. c. 2. in fin.* Quinimò etiamsi acutus sit ex natura sua, quando mitis est, venæ sectionem non efflagitat. Hac ratione dixit Hippocrates, in acutis morbis, si vehemens videatur morbus, quam doctrinam *2. acut. 1. & 6. epid. sect. 3. com. vlt.* ipse confirmat.

Verùm rogabis: *Vtrùm per magnitudinem morbi, acuties sit intelligenda?* Nam febris hectica, diaria, principum partium intemperantiæ, jecoris scirrhus, œdema magnum alicuius partis externæ, sunt morbi magni, qui venæ sectionem non expostulant. Igitur magnitudo morbi, non est scopus requisitus ad venæ sectionem. Nec asseras, in his affectibus vires non constare: nam cum plurimis eorum, vires persæpè solent esse valentes.

Non desunt, qui sibi persuadeant, per magnitudinem, esse intelligendam morbi acutiem, quia Galenus *3. acut. 19.* confundit magnum cum vehementi, & morbus vehemens ille dicitur, qui magnam vim habet, & celeriter mouetur, & in hoc consistit vehementia, vt docet Galenus *3. de diff. puls. cap. 5.* At morbus acutus ille est, qui magnitudinem habet, & celeriter properat ad statum, *2. Aph. 19.* Igitur pro morbo magno, acutus intelligendus est. Hi planè falluntur: hoc enim concesso, sequeretur morbos chronicos non curari venæ sectione, cùm opponantur acutis, quod est contra Galenum *4. acut. 19.* plurimos chronicos morbos venæ sectione indigere affirmantem, quando prædictis subjacent scopis.

Objecta hoc modo dissolues. Morbus magnus ex natura sua, solùm indicat magnum remedium, sicuti est venæ sectio, purgatio, vehemens alteratio: an tamen hoc, vel illud remedium distinguendum sit, est petendum ex parte affectus, & natura causæ, vt latissimè *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 6.* Galenus explicuit: Nam in morbis plenitudinis, vtilis est venæ sectio, sicut in morbis cacochymiæ purgatio, Galeno auctore *4. Aph. 47. & 1. Aph. 23. in fin. & lib. de sang. mis. cap. 7.* quibus locis præcepit considerare, qualis sit humor, qui exacerbari solet, vt hoc modo, vacuatio præcautoria per venæ sectionem rectè celebrari possit: quod firmauit *cap. 6. antecedenti, §. De secanda vena consilio inito, &c.* cùm prædicti affectus, etiamsi sint magni, ex plenitudine non oriantur, ideò venæ sectionem non expostulant.

Verùm contra hanc doctrinam plura supersunt obiecta, quærendúmque est: *Vtrùm citra plenitudinem, sanguinis missio possit celebrari?* Nam Galenus *lib. de sang. mis. cap. 3. in princip.* sine plenitudine sanguinem emittit, in inflammationis principio, quæ ob ictum, dolorem, aut partis debilitatem concitatur: & *cap. 9. sequenti* affirmat, scopos venæ sectionis, plenitudinem non admittere: & *4. meth. 6. & 4. acut. cit.* reprehendit Menodotum, qui solùm in plethorica vocata syndrome sanguinem emittebat, cùm citra plenitudinem sanguis sit detrahendus, quando aliqua pars distorta est, aut quispiam cecidit ex alto, aut plaga est percussus.

Secundò. Galenus *11. meth. 15.* saluberrimum iudicat in omnibus febribus venam scindere; non tamen quælibet febris ex plenitudine concitatur, aut in ea adest plenitudo. Tertiò. Quomodo Galenus præcipit ad eligendam venæ sectionem, aut purgationem vtendum esse distinctione: si idem *4. de sanit. tuend. c. 4. ante fin.* affirmat, quòd quando opus est venæ sectione, impeditur tamen propter ætatem, virium imbecillitatem, aut timiditatem ægroti, tunc aluus largiùs sit mouenda? & *4. meth. 6.* plenitudinem sine venæ sectione posse corrigi inculcat, nam prodesse solent frictiones, balnea, inedia, & purgatio. Igitur non est opus distinctione. Accedit axioma Auicennæ, *1o. 3. tract. 5. cap. 2. ad fin.* *Solutionem ventris omni die factam, à phlebotomia excusare*, affirmantis.

Solue hoc modo obiectionem primam. Sanguinis missio exercenda est præsente plenitudine, quando remedium est vacuatorium; quando verò exercetur reuulsionis gratia, vt in citatis exemplis, citra plenitudinem celebrari potest, imò in affectu contrario plenitudini. Ad secundam dic, locum Galeni *11. meth.* intelligendum, facta suppositione, quòd adsit sanguinis abundantia, vt constat ex ratione, & ex particula illa, vt prædiximus *suprà*, videlicet in calce *cap. 9. eiusdem libri*.

Ad postremam dic, quòd quando adest plenitudo, & nullus morbus grauis præsens est, verùm ex interuallis solet corripere, protinùs opus est venæ sectione, vt illius generatio prohibeatur. Quòd si ex interuallis non inuadat, neque multitudo sanguinis crassi adsit, neque homo sit intemperans, citra venæ sectionem corrigi potest inedia, frictionibus, & balneis, ex Galeno *lib. de sang. mis. 10.* Quando morbus grauis est, & prætermittitur venæ sectio, tunc opus est medicamento, quod aluum soluat, quoniam posthabita venæ sectione, sanguis putrescit, cuius pars tenuis vertitur in bilem flauam, crassa in atram, qui humores iam indigent purgatione. Ex hac doctrina intelligitur locus Auicennæ, *1. 4. tract. 2. cap. 7.* dicentis: *Et quum postponitur phlebotomia, non est amplius intentio.* Quando plenitudo est vel biliosa, vel pituitosa, aut melancholica, tunc sanguinis missio, & purgatio valdè præstant: & si ob aliquam causam prætermissa fuit sanguinis missio, optimum est consilium, medicamento purgante aluum subducere, vt videlicet facta euacuatione alterius humoris peccantis, exonerata natura, & potentior reddita, sanguinis plenitudinem in nutritionem partium absumat, vel insensibiliter digerat.

Secundus scopus, est virium robur. Huius non potest certus gradus præfiniri, sed experimento, & prudentia illud debet Medicus præcognoscere, conferendo morbum cum virtute, & prouidendo quæ post vacuationem ægrotanti contingere possunt: oportet etiam adesse robur, quod non modò possit sustinere præsentem vacuationem, sed etiam ea, quæ probabile est, posteà ægro posse superuenire. Quare virium robur non tantùm exigitur præsens, sed etiam imminens.

Verùm

Verùm aliqua supersunt discutienda, quorum primum est: *Vtrùm omnium facultatum robur sit obseruandum ad venæ sectionem?* Cùm enim triplex sit virtus: videtur quòd omnium robur sit expetendum: Nam sanguinis missio sicut dissoluit facultatem vitalem, sic reliquas virtutes: quare cùm quacunque earum amissa reliquæ pereant, 9.*meth.cap.*10 trium, & non solius firmitudo est exoptanda.

Præterea morbi materiales non possunt curari, nisi expulsione, & concoctione, quibus operationibus facultas naturalis est summè necessaria valida, 11.*meth.*9. §.*Neque pulsus duntaxat vires, &c.* Hac ratione morbi thoracis curari non possunt, nisi facta expurgatione humoris, qui in thorace continetur, pro qua operatione, robusta est opus facultate. Ergo pro celebranda venæ sectione, non solùm robur facultatis vitalis, sed etiam naturalis, & animalis est necessarium.

Pro altera parte, est Galeni sententia, *lib.*4.*acut.*19. quo loco agens de hoc scopo, solùm facultatis vitalis fecit commemorationem, & *lib.de sang.mis.*12.*in fin.* & deducitur ratione. In principio morbi, quando humor crudus est, & non constat de robore facultatis naturalis, quod ex huius actione dependet, sanguinem mittimus. Ergo citra huius virtutis firmitudinem, hoc auxilium celebrari potest. Similiter robur facultatis animalis, ægris non est necessarium: nam satis est quòd valeat pro respiratione, vt Galenus notat *lib.meth. cap. vlt post med.* & Auicenna 4.1.*cap.*3.

Dic. Quòd facultates, quæ animal gubernant, etiamsi specie sint distinctæ, & distincta habeant principia, ita consentiunt inter se, vt mutuò sibi auxilientur: Nam facultas animalis ministrat vitali respirationem; naturalis vitali, & animali, sanguinem, pro materia spirituum suppeditat; vitalis omnes fouet, & perficit, quia est veluti forma, ac perfectio cæterarum. Quare quacunque harum amissa, necesse est reliquas perire. Hæc tamen est differentia, inter vitalem, & reliquas, quòd pereunte vitali, protinus reliquæ cessent & pereant; his autem pereuntibus, non eodem temporis momento vitalis extinguitur, sed adhuc longiori tempore durat, vt *lib.*5.*de loc.affect.cap.*1. Galenus proposuit.

Ex his sequitur euidenter, imbecillitatem facultatis vitalis esse, quæ potissimùm venæ sectionem interdicit, quoniam cæteræ sine huius robore constare nequeunt, 7.*meth.vlt.* & *lib.de sang.mis.*13. licèt naturalis, & animalis debilitas maximè sit attendenda, quæ ex venæ sectione extremè læduntur. Hinc edocti Medici, in extenuatis, & his qui animi deliquio præhenduntur, & tremunt, venæ sectionem prohibent. In initio autem morbi, humore licèt existente crudo, sanguinem mittimus, quoniam si tunc appareant vires debiles, hæc imbecillitas est per aggrauationem: Nam vt dicebat Galenus *lib.*10.*meth.cap.*4. *Rarò accidit, vt primo secundóve die morbi, vires imbecilles cernantur.* Ad secundam obiectionem dic, quòd cùm robur facultatis animalis non sit necessarium, & promptiùs dissoluatur, & reficiatur quàm reliquæ, ob aliquam euidentem vtilitatem celebramus vacuationem, quousque incipiat dissolui, modò ea dispositio facilè corrigi possit. Quando vires satis constant, copiosè vacuandum est, vt morbi vehementia, & plenitudo desiderant. Si verò non valent, tunc minùs quàm plenitudo commonet, sanguinem mittimus. Quum vires languent, nullo auxilio opus est, sed vires tunc corroborandæ, & deinde paulatina vacuatione vtendum, 9.*meth.cap.*10. & 13. Nunquam enim vires ad tantam perueniunt debilitatem, vt aliquam leuem vacuationem ferre nequeant; vnicuique enim gradui virtutis sua vacuatio respondet: verùm cùm hæc sit inutilis, cùm morbum neque auferat, neque minuat, idcircò ab auctoribus prætermittitur.

Tempus nunc est, vt alios scopos ad venæ sectionem requisitos, in medium afferamus, quærentes: *Vtrùm in febribus plures præter tres ab Hippocrate propositos, ad venæ sectionem sint contemplandi?* quoniam Galenus 4.*de rat.vict.in morb acut.com.*19.*in fin.* reprehēdit auctorem illius libri, eo quòd prætermiserit cœli statum calidum & siccum, qui prohibet venæ sectionem: & *lib.*11.*meth cap.*14. §.*Et omnino quidem non mittes, &c.* in tempore æstuoso, cœli & statu calidis & siccis, affirmat non esse sanguinem mittendum: & *lib.*1.*ad Glauc.cap.*14. *post princip.* idem docet: Quo loco addit, consuetudinem magnam vim habere ad euacuationem, & sicuti in consuetis intrepidè vacuationes exercemus, sic in dissuetis minimè, etiamsi reliqua hortentur: & in *lib.*9.*meth.cap.*5. *ante fin.* inter ea quæ dehortantur venæ sectionem, non solùm constituit ætatem puerilem, cœli statum calidum, & siccum corporis habitum, verum os ventriculi imbecillum, aut admodum sensile, aut amara bile abundans. Præterea gestatio pueri in vtero prohibet sanguinis missionem, ex Hip.5.*aph.*31. Ergo plures alij scopi sunt assignandi.

Dic, alios esse scopos sanguinis missionis, alios quantitatis sanguinis extrahendi: nam priores sanguinem esse mittendum indicant, quantitas autem extractionis sanguinis non solùm deprehenditur ab his, sed à plethorica dispositione, suppressione alicuius vacuationis, victus ratione. Et 1.*ad Glaucon.*14. proponit symptomata, quæ quantitatem sanguinis vacuandi minuere solent, veluti est vigilia, conuulsio, dolor, consuetudo, vel dissuetudo, quæ cùm virtutis, & plethoræ dispositionem significent, quantitatem indicant; & 11.*meth.*14. *post med.* adiungit putredinem, & obstructionem, quæ omnia minùs esse vacuandum indicant, quàm ægritudo commonet, quia cùm non curentur per sanguinis missionem, sed per alia auxilia, ne cogamur intempestiuè nutrire, ad curationis spatium aliquid sanguinis relinquendum est. Quando igitur plura ex his conueniunt, quæ solent sanguinis quantitatem imminuere, omninò prohibent venæ sectionem, vt cœli status calidus siccus coniungatur cum simili regione, & natura, corporis habitu raro, & molli. Hoc modo locis citatis est Galenus interpretandus.

Consuetudo non indicat necessitatem vacuationis, sed solùm tolerantiam; vt *lib.de consuetud.ad fin.* Galenus affirmat. Dissuetudo non tollit necessitatem, sed difficilem tolerantiam insinuat. Quare quando Galenus affirmat, dissuetos non esse euacuandos, etiamsi reliqua suadeant, intelligendus pro morbi magnitudine, & plenitudinis ratione.

Gestatio fœtus in vtero, non prohibet venæ sectionem, sed solùm minuit quantitatem, quia fœtura est species vacuationis, *lib.de ven.sect. aduers. Erasist. cap.*5. Quare si vtero gerens graui morbo prematur, phlebotomanda est in minori quantitate, & non tantum sanguinis extrahendum, quantum exigit dispositio, quoniam aliquid relinquendum est fœturæ, sanguinem absumenti. Ex iis patet, grauidam abortum facere, si illi pro ratione morbi sanguis extrahatur: de quo instituto copiosam lege disceptationē, *lib.*1.*Hist princip. Medic.Hist.*32. & *lib.*3.*Hist.*22.

Cruditas ventriculi, & corruptela, siue sit ventriculo, siue in primis venis, & fæcum retentio in febribus, solent differre venæ sectionem, non tamen impedire, nisi affectus vrgeat acutie sua, vt Galenus inquit *lib.*9.*cap.*4. *ante med.* & *lib.de sang mis.cap.*20. & Auic. 14.*cap.*20.*ante finem.* §. *Scito præterea quod phlebotomia, &c.* Num autem cruditas venarum impediat venæ sectionem, ac si sanguinis missio sit de genere eorum, in quibus expectatur concoctio, lege *lib.*1. *Hist. princip. Medic. Hist.*64.

Illud verò in calce huius capitis, ad praxin valdè necessarium, animaduertere oportet, circa propositos venæ sectionis scopos: *Vtrùm perpetuò, & per se solùm indicent*

indicent venæ sectionem? Responde negatiuè: nam per accidens indicant aliquando venæ sectionem, & aliquando purgationem. Nam 4. *meth.* 6. scopos indicare sanguinis missionem vel purgationem fatetur: quod intelligit non per se, sed ex accidenti, aut mediatè, nempè ratione affectus coniuncti, indicantis per se venæ sectionem, vel purgationem.

Quapropter improbabile est asserere, semper, & perpetuò hos scopos ex accidenti indicare venæ sectionem, quod sic confirmo. In curatione, summa indicatio contrarij est. Sed magno morbo non est contraria sanguinis missio, magis quàm purgatio. Igitur. Patet, quia venæ sectio est auxilij species, magnitudo morbi est quantitas, aut intensio. At quantitati quantitas opponitur, non species. Ergo magnitudo morbi per se non indicat sanguinis missionem, sed tantùm magnum auxilium; non hoc certum, aut illud: Ex magnitudine enim morbi, illa solùm sumitur indicatio, quam Hippocrates 1. *Aph.* 6. his verbis proposuit: *Extremis morbis, extremè exquisita remedia optima sunt.* Quare similiter magnis morbis, magna remedia conueniunt. Igitur sanguinis missio indicatur per se, à qualitate, aut à specie affectus; ex accidenti, à magnitudine, quia magnum auxilium est. Hoc firmat Galenus *lib. de sang mis. cap.* 6. §. *De secanda vena consilio inito, præ oculis habentes principales hosce scopos, nempè plenitudinis tum quantitatem, tum qualitatem, & virium robur.* Denique non proinde sanguinis missio necessaria est, quia magnitudo morbi, cum virium robore coniuncta est, sed quia corpus laborat aliquo eorum affectuum, qui sanguinis missionem expostulant.

Pergamus vltrà. Galenus 1. *Aph.* 23. in vehementi dolore, cum summo virium robore, quale postulant vacuationes factæ ad animi deliquium, docet priùs faciendam esse distinctionem, an id missione sanguinis, an purgatione exerceri debeat. Igitur magnitudo affectus, cum virium robore magno, non semper indicat venæ sectionem, sed interdum vberem purgationem.

Rursus. Magnitudo morbi, & virium robur, semper indicant ex accidenti vacuationem, quia iis scopis præsentibus, perpetuò adest affectus, vel indicans per se venæ sectionem, vel purgationem. Expressa, & præclara est Galeni sententia, 4. *meth.* 6. *ad finem* ita habens: *Præberi tamen vacuandi indicationem, ab ipsa ægritudinis vi, seu magnitudine, in eo libro non diximus, quia longiorem demonstrationem hoc requirebat*: & proinde iure admiratur Hippocratis solertiam *initio capitis*, quòd in omni morbo, indicationem sumat à magnitudine affectus, longa quippe rerum obseruatione, & demonstratione opus est, ad hoc vt intelligeret verum esse, & perpetuum dogma in arte medica, magnitudinem morbi, & virium robur, semper indicare venæ sectionem. Pronunciatum hoc esse verissimum, confirmat in *medio capitis*, dicens: *Nunc illud docere volo, tum ipsam morbi siue magnitudinem, siue vim appellare libet, pro indicatrice quadam sanguinis detrahendi, vel purgationis adhibendæ statuendam esse: tum verò Hippocratem, hanc omnium quos nouimus, primum indicationem adinuenisse.* Ex quibus constat dilucidè, hos scopos indicare sanè vacuationem, sed interdum eam sanguinis detractione factam, & quandoque purgatione.

Præterea. Morbi magnitudo non indicat per se, sed per accidens, seu per aliud, vel mediatè, ratione scilicet affectus coniuncti, per se postulantis purgationem, vel venæ sectionem, vt manifestè explicuit Galenus *lib. de sang mis. cap.* 7. dicens: *Eadem ratione in quibus pars quapiam grauiter icta est, aut vtcunque incipientem habet inflammationem, etiamsi magnam fore suspicamur, curationem ab inanitione auspicamur, aut purgatorio medicamine exhibito, aut vena incisa, prout nimirum alterum alteri magis conuenire videatur.* Hæc Galenus, quæ abundè sufficere poterunt, ad conuellendam opinionem eorum, qui semper, & perpetuò illos scopos per se indicare venæ sectionem, asseuerant.

Insuper. Asserere nusquam dari morbi magnitudinem cum virium robore, quod tolerare possit venæ sectionem, quin detur simul affectus per se indicans venæ sectionem, & vena sit secanda, est profectò Galenicæ doctrinæ, rationi, & experimento oppositum. Nonne sæpè sese offert maximus flatuosus colicus affectus, cum virium robore aucto, quin sit necessaria sanguinis detractio? imò solet esse nocentissima, nisi coniungatur alius affectus, per se venæ sectionem expostulans, quíque magis vrgeat. Imò ex Galenica sententia manifestè constat, cum virium robore aucto, & morbi magnitudine, aliquando expurgandum esse, minimè sanguinem mittendum, nempè in affectibus magnis ex cacochymia extra venas, & ex cibo corrupto in ventriculo. Denique. In hydrope, ascite, & tympanite quandoque ita vires valent, vt possint magna remedia perferre, vt expurgationes crebras, & paracentesim in ascite, & tamen nemo hos affectus venæ sectione curare audet, 4. *acut.* 111. Non igitur semper apparentibus scopis, sanguis est emittendus, sed aliquando purgatio celebranda. At de his satis. Cætera de vsu, ac vtilitate phlebotomiæ in diuersis morbis, vt menstruatis, & febrientibus, lege *lib.* 1. *Hist. princip. Medic. hist.* 77. De ea, quam ad animi deliquium prisci facere consueuerunt, cum commodo multo, *lib.* 1. *Hist.* 9. & de Arteriotomia in febribus, & aliis morbis celebranda, *lib.* 2. *Hist.* 43. De saluatellarum præstantia mira, pro febribus curandis, *lib.* 1. *Hist.* 4. In disenteria, præsertim adiuncta febri, *lib.* 2. *Hist.* 81. In hydrope, *lib.* 2. *Hist.* 118. De extractione sanguinis per hirudines, & scarificatas cucurbitas, *lib.* 1. *Hist.* 4. plura sumus profati.

CAPVT XVI.

De concoctione humorum ante purgationem.

Diuinissimus Hippocrates sic prædixit, *lib.* 1. *Aph. text.* 22. *Concocta medicari, atque mouere, non cruda.* Approbat Galenus *in com. Eos verò qui sunt in aliqua corporis parte firmati, neque alio auxilio mouere oportet, neque medicari ante coctionem, tunc enim naturam ipsam habemus euacuationi adminiculantem. Videtur siquidem ipsa post coctiones, humores discernere, & superfluitates expellere, quo in tempore fiunt indicationes.* Humores enim ad purgationem debent esse præparati, hoc est, tenues, & nullum lentorem participantes, hoc enim modo cùm sint fluxui parati, sunt apti ad purgationem. Deinde foramina, per quæ debet fieri purgatio, debent esse aperta, & nullam habere obstructionem, & hoc est quod Hippocrates dicebat, 2. *Aph. Corpora vbi quis purgare velit, oportet fluida facere,* vt 1. *Aph.* 24. protulit Galenus.

Ex quibus deducitur apertè, ambo hæc quæ dicta sunt ad purgationem requiri, nec vnum sine alio sufficere: Nam si humores concocti, & fluxioni fuerint parati, meatuum autem adfuerit angustia, aut obstructio; aut si hi quidem sint reserati, laxiorésque redditi, humores verò crudi, & ad fluendum inepti, prauè, vitioséque purgatio succedet: quo pacto vtrumque consequi est necesse, in humoribus concoctionem, ac præparationem, & in meatibus laxitatem, & apertionem, si vacuatio feliciter celebrari debet.

Vtrùm verò humores sint ante purgationem concoquendi? dubitandum. Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *c.* 7. sic ait: *Et tu non euacues materiam indigestam in calido, aut frigido, nisi*

nisi propter necessitatem. Fortasse enim multiplicatur vacuatio alterius humoris non præparati cum digestione, vt euacuetur; & fortasse nocet vacuatio maturationi; & fortasse permiscetur cum ea malignum cum bono, propterea quòd mouetur malignum absque digestione sua, &c.

Docet ergo Auicenna, humores putridos febrem committentes, non esse euacuandos ante coctionem, in calido, aut frigido, id est, siue humor fuerit calidus, siue frigidus: duásque causas proponit propositionis huius, fortè quia euacuatur humor non indigens vacuatione, sed bonus & laudabilis, quoniam ex parte suæ substantiæ vacuationi aptus existit. Secunda, quia per purgationem factam ante coctionem, propter resistentiam humoris vitiosi crudi, excitatur agitatio, & perturbatio in corpore, & permiscetur humor vitiosus cum benigno, & hic vitiosas qualitates comparat; quare ex hac purgatione, potiùs sequitur humoris vitiosi augmentum, quàm diminutio.

Hanc rationem magis dilucidè approbat Auicenna, 4.1. *cap.* 4. *ante med.* §. *Omnis præterea medicina, &c.* Similem sententiam affert 4. 1. *cap.* 3. §. *Et quarta quidem est hora vacuationis, &c.* Prætetea idem docet Hippocrates 4. *acut.* 43. dicens: *Quibus in principio vrinæ nebolusa, & crassæ existunt, hos annuentibus cæteris subpurgare conuenit; quòd si vrinæ tenues, tales non purgabis*: & *in com.* docet Galenus, corporis purgationem esse vitandam, cùm in humoribus cruditas adest, quod Hippocratem explicasse affirmat, cùm dixit, *vrinæ tenues*, tanquam hæ prauæ coctionis notas habeant.

Hæc etiam doctrina potest confirmari ex Hippocrate *lib. de medicam purgantib. in fine*, vbi docet, *in acutis febribus non esse vtendum medicamentis purgantibus, nisi postquam quatuordecim dies præterierint*: id est, postquam morbus fuerit concoctus, sic enim huiusmodi verba interpretatur Galenus 4. *acut. com.* 64. Deinde 4. *acut.* 22. maximè reprobat vsum medicamentorum purgantium, inter initia inflammationum, quia cruda passio illis minimè cedit, cuius sententiæ meminit 4. *Aph.* 1. Sed coctio humorum in venis, similis est coctioni inflammationum, 1. *feb.* 6. Quemadmodum ergo inflammata, in principio non soluuntur, ita etiam in aliis morbis, in principio expurgatio facienda non est.

Hanc methodum recipit, & confirmat in prædictarum sententiarum commentariis Galenus, & ampliùs 1. *cris.* 9. vbi docens humores quietos non esse ante coctionem expurgandos, causam reddit, dicens hos purgantium medicamentorum tractioni difficulter obedire; nam hi retinentur à natura ad concoctionem, & locis in quibus detinentur, impacti adhærent. Aliam addit rationem, 1. *Aph.* 22. quia naturam habemus adminiculantem, cùm ipsa post coctionem humores discernat, & superfluitates expellat.

Adiiciamus & hanc. Ante coctionem noxij humores à bonis discreti, & separati non sunt, & sic vtiles simul cum noxiis vacuantur. Alia aliter confici potest ratio, ex Hip. 4. *acut.* 44. docente: *Ventrem ab initio cystere duces, sed medicamenta purgantia non adhibebis: nempè si ventrem moueris, vrina non maturabitur, febrísque citra tum sudorem, tum iudicationem in longum protrahetur tempus.* Quibus verbis insinuat, morbo crudo purgationem factam, coctionem impedire, & retardare: morbus enim materialis, citra coctionem humoris morbifici, solui non potest: medicamenta verò purgantia debilitant vires, & coctioni aduersantur; hæc enim moderato calore, & quiete perficitur, at medicamenta purgantia immodicè calida sunt, 1. *Aph.* 24. & corpus exagitant, 4. *acut. com. cit.* Impeditur ergo coctio, ac proinde citra crisim, protrahetur febris, quoniam si citra coctionem euacuare humorem noxium insistas, naturam perturbas, & illius ordinem peruertis: Nam purgatio fit medicamento attrahente, natura verò expellente, 1. *Aph.* 24. hæc autem nonnisi coctum expellit, quem crudum cùm medicamentum attrahere nitatur, reluctatur illa, & hac ratione commota pugna intra viscera, vires labuntur, tormina succrescunt, intenditur febris, infestat delirium, dolor capitis superuenit, & anxietudine, vigiliáque oppressum corpus, nimis resoluitur, & natura deiecta, in posterum ad superandum morbum remanet inualida.

Proximum est, vt explicemus: *Vtrùm in febribus ad purgationem necessaria sit concoctio, obscura, manifesta, vel perfecta?* Triplicem enim concoctionem Galenus proposuit *lib.* 1. *de cris. cap.* 17. Obscura, seu debilis, quæ non excludit principium; manifesta, quæ est signum augmenti; perfecta, quæ statum morbi ostendit. Et videtur quòd non quælibet coctio sufficiat, sed quòd debeat esse perfecta, quoniam Hippocrates præcipit concocta medicari, & non quæ concoquuntur, vt ait Galenus *lib. quos, quib. & quando, cap.* 3. qui humores firmatos, postquam fuerint concocti, esse purgandos asseuerat. Igitur terminum, & perfectionem ad purgationem expostulat. Deinde non alia ratione coctio necessaria est ad purgationem, nisi vt medicamentum habeat fauorem naturæ: cùm igitur natura non adminiculetur, nisi perfecta coctione, quia expellit solùm in fine coctionis, vt constat in perfecta crisi: Igitur perfecta coctio est expectanda.

Ex altera parte obstat Hippocrates 4. *acut.* 43. purgationem imperans, crassa, & nebulosa vrina existente, quæ est signum tantùm imperfectæ coctionis, & Galenus *in com.* solùm prohibet purgationem, quando summa, & extrema est humoris cruditas. Igitur quacunque coctione apparente, medicamentum purgans potest esse ex vsu: humor enim peccans, non simul, & secundùm omnes sui partes, ob dissimilitudinem quæ in ipso reperiri solet, concoquitur; quare vsque ad declinationem superesse solet humoris modicum, quod coctionem desiderat, vt *lib. de tot. morb. temp. cap.* 3. docuit Galenus. Igitur pars illa cocta, cùm sit nutritioni inutilis, facultatis expultricis est obiectum.

Dic. In morbis acutis, quando humor turget, aut vrget venenositate, aut malitia, in principio morbi, vtilis purgatio est, & non debet differri vsque ad incrementum: quo tempore etiamsi humor crudus sit, & obscura adsit concoctio, & purgans medicamentum eo tempore exhibitum nocere videatur agitando, mouendo, & vim naturæ inferendo, tamen maior est vtilitas ex euacuatione noxij humoris, quàm noxa quæ ex illa agitatione sequi solet: In his enim morbis, in ipso morbi augmento, concoctio non apparet, sed adsunt potiùs corruptionis signa, & victoriæ morbi; & ideò dicebat Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. *Et similiter si times victoriam humoris, magis necessaria cautela est euacuatio; & non moueas nisi in principio.* Et quando humores vrgere incipiunt, aut maximè vrgent in incremento morbi, tunc etiam purgatio salubris est, de cura coacta, ad euitandum imminens morbi periculum. In morbi statu, minimè expurgans medicamentum offerendum, hoc enim tempore natura maximè occupata est in coctione, & ex morbi vehementia valdè lacessita, ex Galeno *lib. de opt. sect. ad Thrasybul. cap.* 40. & 41. & 2. *Aph.* 29. hanc resolutionem, & fatigationem virtutis, maximè reperiri eo tempore in facultate animali affirmat: licèt enim vitalis, & naturalis fortes persistant, illa ob spiritum animalem, ex febris vehementia resolutum, debilis apparet, cùm in purgatione auxilietur valdè. In vltima parte status, seu principio declinationis, si natura crisim non molitur, tunc Medicus eradicatiuè expurgare tentabit, vt coctus humor, & eius reliquiæ, quæ recidiuæ causa sæpè esse solent, vacuentur, & vt morbus citiùs finiatur. Quare etsi declinante morbo, nullum

nullum appareat mortis periculum, ob dictas causas eo tempore, secundùm Galeni doctrinam, 1. *Aph.*22. perfectè concocto humore securissimè administrari purgatio potest.

In morbis diuturnis, quia materiam ad vnum criticum iudicium non reseruant, nec simul concoqui, aut expurgari possunt, & ob longitudinem morbi, & partium principalium imbecillitatem diu contractam, semper de nouo humor accrescit, idcircò omni tempore purgatio potest concedi paulatina, quia humor ex interuallis præparari, & idoneis medicamentis expurgari potest. Hoc enim modo natura efficere solet, quoniam crassos humores, à quibus morbi chronici scaturiunt, paulatim concoquit, & paulatim expellit. Hippocrates verò *lib.*4. *acut.* nomine principij, primos morbi dies intelligit, quo tempore in morbis acutis, concoctio manifesta apparere solet, & in biliosis nebula, propter leuitatem & tenuitatem humoris, non solùm manifestam, sed perfectam coctionem significat.

Illud etiam potest quæri dubium: *Vtrùm coctio humoris putridi sit diuersa à coctione humoris semiputridi?* Dic in venosi generis morbis, reperitur pars humoris, quæ ex toto iam putruit, quæ vacuatione, hoc est, phlebotomia, & purgatione indiget; & pars semiputrida, quæ refrigeratione, ventilatione, & concoctione curatur. Idem affirmat Galenus *lib.*11. *meth. cap.*8. docens, omninò putridum vacuatione sanari; quod verò semiputridum, per motum, & perspirationem frigidam: putredinémque in viuentibus, ad similitudinem fieri corporum non viuorum, quæ putresiunt; primò enim putridum secatur, & reiicitur, semiputridum aëri frigido exponitur.

Neque hæc doctrina est aduersa ipsi Galeno, asserenti *cap.* 89. *art. med.* putridis humoribus sola coctione esse auxiliandum: nam curatio semiputridorum, quatuor modis perficitur, ex Gal. *loc. nuper citatis.* Primò, motu excitante innatum calorem, & refrigeratione extinguente aliquid extranei, non aliter quàm semiputridis rebus confert motus similiter, & aëri expositio, cuius rei causa est, quia cùm putrefactio fiat, excessu caloris extranei, & diminutione innati, refrigerantia caloris cohibent excessum, & ventilatio innatum roborat & auget. Secundò, per ablationem dispositionis, quæ humorem ad putredinem aptum reddit, id est, caloris, & humiditatis, quarum qualitatum excessum retundunt acida, frigida sicca medicamenta, modò non obstruant: ventilationem procurant medicamenta aperientia, & rarefacientia, quæ conniuentes, & constrictos meatus deobstruunt, quod *cit. meth.* explicuit Galenus, §. *Stipatum, densúmque curatur relaxato eo, omnique ratione rarefacto.* Tertiò, per reducentia humorem ad mediocritatem temperamenti, & substantiæ, vt sic natura faciliùs concoquat, ita Auicenna ait 1.4 *tract.*2. *cap.*7. *quòd digestio quidem in grossa, est æquatio eius cum subtiliatione; in subtili verò, æquatio eius cum ingrossatione.* Quartò; per medicamenta augentia calorem innatum, quæ in quantitate augent, & non in qualitate, vt sic perfectiùs concoquat, quæ moderato, & leni calore debent esse prædita: in quem vsum prosunt fomenta, balnea, vini potus, moderatum exercitium, frictio lenis, & emplastra. Quæ qua ratione iuuent coctionem, diximus *lib.*2. *Hist. Princip. Medic. Hist.*66. Ex iis patet, sibi non contradicere Galenum, qui quatuor dictos modos, sub vna coctione comprehendit.

Deinde duæ sunt species concoctionis, quæ in nostro corpore fieri solent: videlicet ea, quæ simpliciter coctio dicitur, & elixationi similis est quæ circa alimenta, & ea quæ benigna, & vtilia sunt nutritioni, versatur, & hæc à calore in humido existente perficitur. Altera est maturatio, quæ succos crudos concoquit, & maturationi fructuum similis est.

Insuper. Quando humores putrent, & naturæ gratiam nequeunt admittere, quia nullo modo possunt vinci à natura, sta im à corpore sunt expellendi; quò enim immorantur diutiùs, eò magis putrescunt. Hac ratione, corrupto in ventriculo chylo, illicò per vomitum, vel aluum expellendus est, vt 4. *de sanit. tuend.*3. Galenus edocuit. Si verò concoqui possunt, concoctio est tentanda, licèt enim humor non fiat benignus, & nutritioni vtilis, tamen superatur, & vincitur, & cum minori molestia à natura expellitur; facultas enim expultrix, solùm in fine coctionis operatur, 3. *de dieb. decretor. cap.* 8. *post princ.* & siue ab arte, siue à natura, commoda vacuatio fieri debeat, semper coctio præcedere debet, deinde separatio. 4. *Aph.*22.

Præterea. Galenus 1. *epid. sect.*2. *com.*44. asseuerat maturationem morbi, esse coctionem eorum quæ præter naturam sunt, & coctionem nihil aliud esse, quàm deductionem eius quod concoquitur, in substantiam concoquentis: nam natura nunquam fine suo frustratur, siue circa hanc, siue illam materiam versetur, semper enim aliquid vtile nutritioni reddit, & quando se rectè habet, & obiectum concoquendum illi est familiare, plurimum est quod in substantiam partis redundat; quando praua aliqua dispositione laborat, & nulla familiaritas intercedit, exiguum est quod in substantia concoquentis deducitur. Ex quibus fit manifestum, quænam sit coctio, quæ humori putri debetur.

Ea coctio quæ humori semiputrescenti vtilis est, reductio est ad benignum: nam solus hic ad pristinam naturam redire solet, vt 2. *Aph.*17. *in fin.* confirmat Galenus: cùm enim caliditas aliena nondum fecerit separationem humidi à sicco, neque dissolutionem humidi vaporosi cui inhæret: caliditas propria, cessante actione caloris extranei, per alterationem contrariam, ad pristinam naturam redit: contrà autem in humore putri, cùm caliditas præternaturam non solùm calfecerit, sed iam humidum à sicco euidenter separauerit, & dissolutionem humidi excitarit, tunc licèt extranea caliditas ab actione cesset, impossibile est, vt ad antiquum statum reduci possit.

De hac reductione ad benignum, intelligendus est Galenus *lib. art. med. cap.*89. cùm inquit: *est alteratio, quæ facit cessare putredinem, manente eadem substantia.* Huius enim coctionis ope; incipiens putredo reprimitur, & remanet humor: qui alteratur, in corpore benignus, & nutritioni vtilis: neque ea definitio, coctioni humoris putrentis conuenit, quia tunc substantia illius rei quæ putrescit, non verè dicitur manere in corpore, cùm alitioni sit inutilis, neque sub propria specie persistit, cùm aliam formam acquirat, vt puris, aut alterius rei quæ puri assimilatur. Quare coctio quæ vtilis est humoribus putridis, differt ab ea, quæ semputridis necessaria est.

Ex hac quæstione sequitur & alia, non minoris momenti: *Vtrùm syrupi ante purgationem in febribus, ad concoctionem noxij humoris sint concedendi?* Dic affirmatiuè: Semiputridus enim humor, & qui ad gratiam naturæ reduci potest, illorum vsu concoquitur, & præparatur: cùm enim in acutis, & ardentibus febribus, humores exuperent biliosi, qui suo calore, mobilitate, acrimonia, tenuitate concoctioni repugnant, hos crassiores, & minùs mobiles reddere oportet, ne tantum negotium naturæ facessant, vel irrequieto motu per corpus agitati, in aliquam præcipuam partem possint decumbere: quare in vno loco quieti, promptiùs, & feliciùs concoquuntur. Hoc est quod significauit Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. dicens: *Humoris autem cholerici digestio est, vt conuersus à sua subtilitate fiat spissus.* Si cum febre, alui profluuium copuletur, syrupi refrigerantes, & incrassantes sunt ex vsu. Sunt præterea alij humores, qui licèt biliosi sint, crassi tamen existunt, quos frigidis aperientibus syrupis,

præparare

præparare oportet. Demùm syruporum vsu, in febribus humores concoquuntur, hoc est, vincuntur, loquentibus nobis in latiori coctionis significato, quando victum, coctum appellamus, vt accepit Galenus 2. *acut.* 44. & firmauit priùs Arist. 4. *meteor.* 1. §. *Quod victum est, coctum est, quia eius acrimonia est refracta.* Hac ratione bilis cruda, acrior est, & flauescit; cocta verò minùs fœtet, & pallet, quia per coctionem euicta est, & quodammodo partibus similis secundùm qualitates reddita. Hac ratione sanguis laudabilis, quando inflammationem committit, crudus est; quando verò transmutatur in pus, dicimus esse coctum, non quòd redditus sit nutritioni vtilis, nec in substantiam partis conuertatur, sed quia à natura partis integrè superatur, & similitudinem contraxit cum partibus solidis, & acquisiuit qualitates, quibus quodammodo illis incipit esse familiaris: ita constat ex doctrina Galeni, 1. *progn. vlt.* & 1. *feb.* 6. Quoniam tamen neque in modo substantiæ potuit comparare similitudinem, neque nutrire, tanquam quidpiam inutile, è corpore excerni debet.

Vtrùm in humoribus crassis syrupi extenuantes sint ex vsu? deinde disceptandum. Legitur namque apud probatos auctores, in humoribus reperiri primò crassum; deinde lentum, & tenax, quod idem est atque non fluxile; demùm glutinosum, siue viscosum, quod idem est atque adhærens vasis, quæ diuersum postulant curationis modum: Nam crassum quà tale, attenuationem expostulat; tenax, & lentum, incisionem; glutinosum, ac viscosum, abstersionem, vt inter ipsum, & corpus cui adhæret, penetret medicamentum, & inter ea separationem faciat: obstruit enim viscosum, tum quia adhæret, tum ob suarum partium continuitatem, ex Auic. *loc. cit.* & notauit Galenus 5. *de vsu part. cap.* 4. §. *Quarum curatio, &c.*

Extant ergo tria pro humoribus coquendis necessaria, attenuatio, incisio, & abstersio, quæ formales sunt rationes medicamenti distinctæ: nam licèt hæc omnia semper fiant, mediantibus partibus calidis, diuerso tamen modo hæc comparantur, quoniam attenuatio fit à calido, quatenus alterante, & comminuente substantiam crassam, vt patet in igne, qui mediante calore, attenuat lignum, & in cinerem conuertit. Incisio fit à partibus calidis, non quà calidis, sed tenuibus, & lentam substantiam penetrantibus ipsámque diuidentibus, vt patet in aceto, quod non ob calorem, sed tenuitatem incidit, & acetoso syrupo, qui ex mente Auicen. attenuat, incidit, & euacuat. Abstersio à partibus calidis, non quà calidis, sed amaris, & nitrosis, 5. *simpl.* 12. Collige ex iis, assignari posse viscosum, quod non sit crassum, vt in albumine oui palàm conspicimus; hoc enim non habet partes terrestres, sed aqueas: similiter reperiri crassum, quod non sit viscosum, vt constat in caseo, qui cùm crassus sit, glutinosus tamen non est.

Dubitabis: *Vtrùm oxymel in febribus pro præparandis humoribus crassis vtile sit?* Respondet Trallianus *lib.* 5. *c. de curat. diaria ex obstructione*, non rectè concedi ipsum, pro præparandis humoribus crassis per adustionem, sed per cruditatem: quum enim sunt crassa per adustionem, redduntur tenuia, si ea rebus liquidis diluas, & humidis; hac ratione lutum aqua permixtum, tenue redditur, & bilis vitellina assatione reddita, potione frigida & humida, tenuis euadit, & liquida. Crassa verò per cruditatem, aut humoris crassi permixtionem, qualis est bilis vitellina in tertiana notha, fiunt tenuia, rebus calefacientibus, attenuantibus substantiæ crassitiem, & incidentibus lentorem; qua ratione pituitam viscidam, & crassam oxymelite, & Rhodomelite incidimus, & attenuamus.

Alia explicanda dubitatio: *Vtrùm syrupi præparantes humores in febribus putridis, ferè sunt calidi?* Videtur quòd sint frigidi, nam materia febris semper calida & tenuis est, & infrigidationem expostulat. Secundò. Aqua frigida sæpè facit illud, vt inquit Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *c.* 7. id est, concoquit humores calidos, & tenues. Tertiò. Febres biliosæ frequentiùs infestant, per comparationem ad alias febres, ex Galeno 2. *cris.* 9. *ad med.* Sed humor biliosus non expostulat coquentia calida, sed frigida. Igitur, &c.

Dic pro coctione humorum putridorum, sæpè vtilia esse coquentia frigida: cùm tamen putridæ febres frequentiùs ab humoribus crassis, viscidis, viscerúmque obstructione ortum ducant, vt plurimùm coquentia offerenda sunt attenuantia, incidentia, & deobstruentia, ac proinde calida. Ad primam ergo, & secundam rationem responsio patet. Ad tertiam dic, ferè febres ducere ortum ex bile, sed ea crassa, & per adustionem terrestriori reddita, cui præparandæ, & concoquendæ attenuantia, & concoquentia sunt exhibenda.

Altera dubitatio: *Vtrùm syrupi adstringentes pro humoribus putridis concoquendis, ante coctionem possint concedi? Auicenna* 1. 4. *tract.* 2. *c.* 7. sic ait: *Et quum tu infrigidas de istis febribus, tunc non infrigides cum eo, in quo sunt stypticitas, & inspissatio, sicut sunt trochisci infrigidātes, nisi post digestionem, & euacuationem.* Quo loco monet, non esse in febribus putridinis vtendum rebus adstringentibus, & siccātibus, veluti sunt trochisci de rosis, de camphora, de spodio, & similibus, nisi post coctionem, & euacuationem humoris morbifici, vel secundùm totum, vel secundùm partem.

Causa in promptu est: nam ob adstrictionem, augentur obstructiones, & ob siccitatem, humorum vacuatio, & resolutio impeditur; quare augetur febris, cùm adstrictis meatibus non transpiret corpus, & humores impacti, & retenti, coërciti, præ mora non ventilati, ampliùs putrescant. Post coctionem verò, & euacuationem, concedi possunt, quia ex illorum vsu, internæ partes firmantur, & fiunt robustiores.

Hac ratione Galenus 1. *acut.* 18. in victu febris putridæ, ptissanam laudat, & prohibet adstringentia: *Et sic dimittantur*, inquit, *ex adstringentibus pyra agrestia, & mespila & quæcunque huiusmodi, atque ex frumentaceis lens, & similia, &c.* Et paulò infrà, sic ait: *Nemo siquidem adstringentibus vtitur cibis, nisi propter symptoma, quod animi deliquium inducat, vel propter immoderatū vētris profluuiū: cogunt siquidem, cōstringúntque corpora, viásque tū distributionis, tū alimoniæ, tum eius quæ foràs fit, perspirationis, cōniuere faciūt, quas reclusas, apertásque esse cōducit.*

Obtrudes, & meritò sanè hoc modo. Galenus principio febris pestilentis concedit terram sigillatam, quæ adstringens est. Dic. Eo loco respexit ad id, quod vrget relicta indicatione, quæ à putredine desumitur: conatur enim antidoto debellare malignam qualitatem humoris fouentis pestem, cuius vi, & ope venenosus furor infrænatur, & retunditur. Hac ratione vsus nimius acidorum, vt arantiorum, limonum, tamarindorum in putridis febribus, & malignis, licèt noceat, cùm illa exasperent membra, & inæqualiter desiccent, 4. *simpl.* 7. & obstruant, tamen quoniam malignitatis vehementiam coërcent, & ebullientium humorum impetum, & acrimoniam contemperant, in modica quantitate offerri possunt. Hinc fit vt Alzaharauius *c. de synocho*, & Rasius 4. *continent. eodem titulo*, syrupum de acido citri, & tamarindos vehementer commendent, frigiditate enim, & siccitate putrefactioni sanguinis per quam in bilem vertitur, refragantur.

Obtrudes secundò. Galenus 10. *meth.* 3. malum punicum concessit iuueni cuidam febricitanti: Nam illud edulium non obtulit ratione febris, sed ad roborandum stomachum, ex triduana inedia debilem factum, ne fortè ob hanc causam, biliosi humoris copia in ipsum conflueret; est enim, inquit, optimus cibus bilioso stomacho, quia adstringit, & firmat: At hoc nomine illud prohibet, 13. *meth. cap.* 14. in inflammatione iecoris, quia arctat canales, humorésque excerni prohibet.

Quæres deinde: *Vtrùm in febribus ante vacuationem syrupi attenuantes, & aperientes possint esse ex vsu?* Respondet Galenus hoc modo, 11. *meth.c.*4. *Cœpisse à sanguinis missione conueniet; & abundantia euacuata, tunc ad extenuandos humores venire; ab hoc ad remittenda, quæ sunt constricta, & rarefacienda quæ sunt densata.* Ex his manet apertum, condemnandos esse eos, qui non deposita plenitudine ante sufficientem phrebotomiam, in febribus syrupum exhibent acetosum, de oxysaccharo, & similes, cùm hæc methodus aduersetur Galeni præcepto, lato 8. *meth. cap.*4. §. *Præstat autem vitiosi succi maiore parte vacuata, ad detergendas obstructiones accedere: si aliter feceris, metus est ne ipsas magis impingas, &c.* Neque objicias Galenum, qui *lib.de sang.mis.cap.*12. ante venæ sectionem, medicamentis extenuantibus vtitur: nam eo loco agit de crudis humoribus, qui ni priùs extenuentur, fluxiles non sunt, imò inepti ad phlebotomiam: si enim citra præparationem vena scindatur, portio sanguinis optimi, cùm sit fluxilior, & tenuior egreditur priùs, relicta cruda, & lenta: 11. verò *meth.* de crassis, non tamen crudis, & ineptis ad phlebotomiam, est intelligendus, in quibus sanguinis missio, attenuationem præcedere debet.

Colliges ex hac doctrina, hos syrupos non esse concedendos, nisi post vacuationem excrementorum, in prima regione existentium, quæ clementi pharmaco, vel clystere expurgante perfici debet: Nam syrupi ob deobstructionem, sicut phlebotomia ob tractum, ad vasa, prauitatem humorum transmittunt, qui in prima regione abundant. Hanc doctrinam confirmant experimenta, ab Auerrhoë citata, *lib.*7. *collect. cap.*1. Ob hanc causam in principio febrium, trochiscorum aperientium vsus est interdicendus, ante coctionem, præcipuè in febribus, quarum causa præcipua in prima regione, vsque ad hepar consistit, ex Auicenna 1.4. *tract.*2. *cap.*7.

Quæres etiam: *Vtrùm quantitas syruporum certa possit describi?* Hippocrates 2. *acut.* 43. exhibet oxymel ad vncias quatuor & semissem, varianda tamen est pro varietate morbi, & corporis dispositione. In febribus biliosis, quando totum corpus ardore, sitique opprimitur, minùs syrupi, & plus decocti, aut stillatitiæ aquæ exhibemus, vt sic portio ad distantissimas corporis partes penetrans, liquiditate sua, arida membra irrigans, sitim, incendiúmque compescat, somnum conciliet, corpus humectet, febrilis caloris acrimoniam compescat, ac siccitati reluctetur. In morbis verò regionis primæ, plus syrupi, minùs aquæ concedendum; hac enim ratione, potus lentore suo, morans in via, ac detentus, humores etsi crassos concoquit diu, & importunè. Offerendi sunt in aurora, non pasto ventriculo, ne cibo, potúsque humore, illorum vis exsolescat, & debilitetur; non tamen famelico, ne natura ex fame languida, in sui alimoniam conuertat, aut debilis facta, ad actum redigere nequeat. Vesperi possunt etiam concedi, ac longè à cibo, æstate frigidi, hyeme verò calidi, vt 4. *acut. cit.* Hippocrates prædixit.

At in calce capitis, hoc seorsim dirimendum est dubium: *Vtrùm præter coctionem intentam à natura, in humoribus putridis expellendis, inducat ipsa qualitates præparantes ad expulsionem?* Natura in humoribus putridis, non reducibilibus ad benignum, sed qui debent expelli, non videtur inducere qualitates præparantes expulsioni, postquam non potuit assequi intentum primum, de inducenda forma membri: nam hoc imaginari, est à ratione alienum, sequeretur enim naturam discurrere. Deinde natura in materiam, ex qua non potest corpus alere, sæpè qualitates inducit, quæ magis renituntur expulsioni, vt quando ex sanguine facit pus, quod propter crassitiem magis expulsioni est ineptum, quàm sanguis, ex quo fuit generatum. Prætereà. In humore etiam expellendo, quantò magis procedit concoctio, tantò magis apparent qualitates ad formam membri præparantes, vt albedo, æqualitas, & crassities in pure; quare noxium etiam humorem, intendit natura conuertere in membra. Dicendum ergo tam in humoribus proficuis, quàm putridis, naturam, assimilationem & conuersionem intendere; putridi tamen ex accidenti redduntur aptiores expulsioni, quia à natura euicti.

Nec asseras, Auicennam profiteri partem affirmatiuam, 1.4. *tract.*2. *c.*7. dicentem: *Quòd digestio, id est, coctio in materia putrida, est reductio ad mediocritatem, vt scilicet faciliùs expellatur:* quod dilucidè firmat 1.1. *doct.*6. *c.*3. affirmans operationem facultatis digestiuæ in superfluitatibus esse, vt si non possit transmutare in propriam substantiam, præparet ad expulsionem. Suadetur primò hæc sententia. Natura non expellit humores noxios in principio morbi, sed post coctionem. Ergo per hanc eos præparat expulsioni. Secundò. Quemadmodum in sanis natura parat laudabilem & vtilem humorem facultati nutritiuæ, ita debuit parare in ægris noxium humorem facultati expulsiuæ. Ergo, &c.

Dic ad rationem primam. Natura in principio putridos humores non expellit, sed post coctionem, non quia per eam intendat inducere qualitates expulsioni parantes, sed quoniam ex vniuersali præscripto, nonnisi post coctionem expellit, cùm huius ope, humores ab ipsa vincuntur, & ab vtilibus separantur, & ideò ad sui excretionem irritant expultricem, & hac ratione faciliùs expelluntur cocti, etsi habeant aliquam qualitatem excretioni repugnantem magis, quàm in principio, nempe crassitiem. Ad alteram rationem dic, facultatem coctricem tam in sanis, quàm in ægris, cùm sit vna virtutum naturalium, semper idem intendere, licèt ob ineptitudinem passi, non semper idem consequi queat. Si verò de præparatione humorum, an incrassantibus, vel attenuantibus perficienda sit, plura scire affectas, lege *lib.*4. *Hist. Princip. Medic. Hist.*15.

CAPVT XVII.

De Purgatione.

IN morbis præstantiorem esse vacuationem factam per aluum, vtpotè magis consuetam, & naturæ familiarem, docuit Auerrhoës *lib.*6. *collect. cap.*21. *Vtrùm autem in febribus putridis, purgatio sit celebranda?* dubium est non mediocre. Nam Galenus *lib.*11. *meth. cap.*9. in iis solùm eligit medicamenta, quæ leniter aluum subducunt, veluti est ptisana, oxymel, mulsa, & similia: & quando his aluus non respondet, clysteribus vtendum esse præcipit.

Subinde hortatur, vt medicamenta calida sicca interdicantur, quæ febrem adaugent, & humores inflammant. Eadem prorsus ratione 8. *meth.* 4. mulsam, & oxymel reprobat, in quibus incoquantur origanum, hyssopus serpillum, & alia huiusmodi. Et *lib.*1. *ad Glauc. cap.*14. agens de curatione febrium continuarum, solùm meminit venæ sectionis, victus rationis, & aquæ frigidæ, medicamenta purgantia prætermittens, sequutus Hippocratem 1. *Aph.*24. concedentem purgantia medicamenta in morbis acutis, quando turgent humores; & *lib.de medic.purgant.num.vlt.* imperantem eorum administrationem, postquam remiserit febris, & postquam quatuordecim dies præterierint, feruore iam in declinatione sedato, cùm acuti morbi, quatuordecim diebus terminentur.

Timet ergo medicamentorum purgantium caliditatem, ita vt non solùm in febrilibus morbis, verùm in iis qui febri omnino carent, imò tempore æstatis, ea summopere interdicenda esse, præcipiat Hippocrates, 4. *Aph.*5. *Quòd si exusta.* inquit ipse Galenus, *hoc tempore nostra*

nostra natura, eam quæ à medicamentis purgantibus existit, non fert acritudinem, quare & plures hoc tempore purgati incidunt in febres, & natura ex æstu imbecillis, magis ex purgatione dissoluitur: quid dicendum erit de acutis morbis, cum quibus febres sunt complicatæ, 2. *Aph.* 19. in quibus igneus calor viget, & innatus ignis à calore præter naturam depopulatus, imbellis est valdè, & viscera bilioso humore inflammata, ex calidorum medicamentorum potu, vehementer excandescunt?

Quamobrem vacuatio facta per clysteres lenes, magis videtur optanda, quorum vsus vires non dissoluit, & mitè proficit. In hunc sensum intelligendus est Auicenna, 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. §. *Et magis dilectum est apud me, &c.* clysterum in febribus vtilitatem tantoperè commendans. Hac ratione 2. *acut.* 11. in pleuritide descendente, qualis solet esse pituitosa, vel melancholica, & in qua maius auxilium erat ex purgatione expectandum, quia alij humores à sanguine peccant, ob febris feruorem, & caliditatem siccitatémque medicamenti purgantis, & eius naturam malignam, venam potiùs secandam proposuit, cùm tutius sit auxilium, minúsque perturbet, & exagitet, & maximè si ægrotantis natura ad vnguem non agnoscatur; tunc enim oblata medicamenta concitant verenda symptomata, quæ in omnibus morbis, præsertim acutis, noxas afferunt non contemnendas. Ob has causas Asclepiades, referente Celso *lib.* 5. *cap.* 1. medicamentorum purgantium vires pertimescens, illorum administrationem deleuit omninò.

Verùm non ob has rationes, febrientibus medicamenta purgantia sunt deneganda, & non solùm in acutis, sed chronicis morbis, & inflammationibus internis. Hac ratione Galenus, præsente ignea febris caliditate ea concedit, 1. *Aph.* 24. ob maiorem vtilitatem ex illis comparatam, quàm sit id quod potest sequi detrimentum: & 13. *meth.* 15. in inflammatione iecoris, præter vrticam, & mercurialem, etiam obtulit nigri veratri corticem: & 14. *meth.* 19. mulieri Romanæ Herpete in malleolo laboranti, Scammonio serum lactis medicatum concessit. Non ergo solùm leniter aluum subducentia, sed electiuè attrahentia, imò exsoluentia propinanda. Neque prisci ea condemnant, sed illis vtendum esse mitiùs, cautiúsque, in continuis, quàm in aliis morbis, qui febrem sibi comitem non habent, & adhuc multò maiori cautela, quàm in intermittentibus, vt prudenter, & disertè docuit Trallianus *lib.* 12. *meth. cap.* 3. ob rationes plures, quas ex professo proposuimus *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. hist.* 83.

Sed maior machina, grandiúsque negotium aggrediendum est, dummodò breuitas cum disserendi methodo, quantum rei vtilitas dederit, in disputatione seruetur. *Vtrùm medicamenta purgantia, præter turgentiam, vrgentiam, aut malignitatem, in initio febrium putridarum, materia solùm existente multa, tutò possit concedi?* De humore turgente satis plura, *lib.* 4. *Hist. princip. Medic. Hist.* 17. de venenoso, *eodem lib. Hist.* 48. quibus in humoribus citra coctionem offerenda esse purgantia, latè ex Galeni mente contendimus. In humore multo, & crudo, eam esse celebrandam, etsi prædiximus *lib.* 4. *in com. Hist.* 9. *prope finem*, quoniam tamen obstrepere non cessarunt quidam contra me, in re momenti tanti, doctrinam eo loco allatam, veram esse, & Galenicæ methodo valdè consentaneam demonstrabo, ex qua argumenta illorum soluentur ad plenum.

De purgatione ergo reuulsiua, consentiunt omnes, eam celebrandam esse in principio: Dissentiunt tamen, num humor morbificus quiescens, actu morbum committens, possit, & debeat aliquando expurgari, non expectata concoctione? Plures partem negantem amplectuntur, Hipp. & Galeni testimoniis muniti, qui semper ad purgationem, coctionem expectant, excepta turgentia, vrgentia, & malignitate: pro qua sententia possunt adduci rationes, quas attulimus *suprà*, dum coctionem, & præparationem humoris, semper esse necessariam ad purgationem, contendimus cum Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. §. *Et non euacues materiam indigestam.*

Partem tamen affirmantem sequuntur omnes Arabes, qui persuasere sibi, in principio morborum, vtendum esse purgatione, quam minoratiuam appellant, quando materia est multa, quæ scilicet ita quantitate excedat, vt ex eius copia, vehemens periculum immineat, nî statim purgatione minuatur. Quare in ancipiti, atque graui morbo, cuius semper & symptomata sæua sunt, & minimè tutus exitus, statim per initia, non vtiliter solùm, sed etiam necessariò, vtendum est medicamento; nam prudentis non est Medici, concoctionem expectare, quæ fortasse futura non est.

Probat hanc methodum Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 7. dum sic ait: *Et similiter si times victoriam humoris, & magis necessaria cautela est euacuatio, e si non est digestus, non moneas, nisi in principio.* Quod etiam expresè docet, 4.1. *cap.* 3. *ad med.* §. *Et similiter cùm non fuerimus securi, quòd virtus ad maturitatis horam perduret, euacuabimus eam.* Hoc etiam obseruat 1.4. *tract.* 2. *cap.* 55. *ante med.* vbi agens de quotidiana, inquit: *Ego verò non diligo expectationem coctionis*, potiùs enim ita legendum est, legitur in antiquis codicibus, quàm vt correxit Bellunensis: *Ego verò non diligo, nisi expectationem coctionis*, nam verbum (*nisi*) abundat, vt constat ex his sequentibus verbis: *imò oportet, vt euacuetur ex ea aliquid.*

Hoc modo intelligenda est sententia Hippocratis, 2. *Aph.* 29. quæ de purgatione minoratiua intelligi debet, vt constat ex Galeno *in com.* dicente, *melius esse, in principiis morborum euacuare, quò minorem iam factam materiam, natura possit concoquere.* Nec prædictam sententiam ille de humoris turgentibus interpretatur, præsertim cùm hi, ob motum, & qualitates prauas, potiùs sint radicitùs purgandi, quàm minuendi. Pronunciauit ergo Hippocrates eam sententiam de morbis, in quibus ob multitudinem materiæ, periculum est ne virtus non possit concoquere, in quibus vult aliquam illius portionem, in principio, purgatione esse extrahendam, vt deinceps residuum natura possit concoquere.

Dicitur hæc purgatio minoratiua, quia minorem facit materiam, naturam leuat, impedimentum tollit coctionis, quæ in principio celebrari debet, quod iisdem rationibus suaderi potest, quibus *lib.* 4. *Hist. Princip. Medic. Hist. cit.* ostendimus, humorem turgentem statim esse expurgandum: Eadem enim damna, quæ sequuntur ex turgenti humore, ex multo subsequi est verosimile, nisi illicò, & sine cunctatione expurgetur; periculum enim est, ne vires ex nimio pondere deficiant, caliditásque febrilis augeatur, & in augmento, vel statu ebullientes humores, attenuati, & commoti, in aliquam decumbat præcipuam corporis partem. Deinde sicut turgens ob motum irrequietum, facilè attractioni cedit medicamentorum, ita etiam materia multa, ob copiam vbique medicamento occurrit. At verò humoribus vitiosis multis, solùm purgatione mederi nobis est concessum. Quare extemplò nulla expectata coctione, ad euitandum maius periculum, eos extra corpus eliminare decens est.

Quòd si obiiciant, Hippocratem, & Galenum absolutè præcepisse, semper coctionem expectandam esse ad purgationem, solúmque excepisse materiam turgentem. Responde primò. Illos loqui solùm de curatione ordinaria, siue methodica, in qua coctio semper expectanda est ad purgationem, in materia morbi quiescente; non verò de cura coacta, in qua ob multitudinem humoris, sæua pericula impendent. Quare Medicus expertus, occurrens ei quod magis vrget, cuius indicatio cæteras obumbrat, 7. *meth.* 12. medicamento purgante, in initio oblato, tanta futura damna præuidebit.

Responde secundò. Purgationes has in initio factas ab arte, in materia multa, simpliciter non esse bonas, attrahunt enim semper cum prauo, bonum: quare ab Hippocrate, & Galeno reprobantur. Verùm si spectemus maius incommodum quod sequeretur, nisi in principio celebrarentur, possunt laudari: hac enim ratione natura, vt sese exoneret, aliquas promouet vacuationes in principio morbi, cum vtilitate multa.

Responde tertiò. Hippocratem, & Galenum prohibentes purgationem ante coctionem, esse intelligendos de purgatione eradicatiua, non verò de minoratiua, & reuulsiua; hanc enim 2. *Aph.* 29. in initio morborum celebratam summoperè probant.

Responde quartò. Hippocratem 1. *Aph.* 22. solùm excludere à purgatione, ea quæ absolutè cruda sunt, admittere tamen ea, quæ aliquo modo sunt concocta, siue obscurè, siue manifestè, siue perfectè. Quare purgatio iuxta rationem coctionis administranda: Nam quando obscura est, qualis datur in principio, ex Galeno 1. *cris.* 17. potest purgatio offerri, sed parcè. Quæ verò manifestè concocta sunt, purgationi sunt magis accōmoda. Radicitùs verò expurganda, quæ integrè, & ad plenum sunt concocta. Et hoc modo purgatione vti possumus in morbis præsertim diuturnis, in principio, augmento, & statu; in his enim ob distantiam status semper materia morbi accrescit ex victu. Quæ methodus non solùm in morbis periculosis est exercenda, sed in salubribus vtiliter celebratur, vt humor faciliùs concoquatur.

Neque contra hanc doctrinam obiicias Hippocratem, 4. *acut.* 44. vbi innuit, purgationem in principio factam coctionem impedire, quia, vt inquit Galenus *in com. purgationes coctionibus aduersantur, corpus enim vehementer mouentes fatigant, & vehementer calefaciunt*: Nam hoc intelligendum est de iis medicamentis, quæ ferè in vsu erant apud antiquos, non verò de nostris, quæ cùm benigna sint, & clementia, minimam, vel nullam agitationem faciunt in corpore nostro, ex quibus maior est vtilitas, ex vacuatione humoris profecta, quàm sit id quod sequitur ex agitatione detrimentum.

Deinde purgatio in initio instituta, crisim non impedit, quæ non fit in principio, sed in statu, 3. *cris.* 6. Imò à copia, & sarcina leuata in principio natura, humorem feliciùs domat, ac regit, & à putredine defendit. Neque instes cum Hippocrate, 4. *acut.* 22. crudam passionem non cedere, ac proinde in principio inflammationum medicamentis purgantibus non esse vtendum; quam sententiam referens, 4. *Aph.* 1. videtur transferre ab inflammationibus ad venosi generis morbos, cùm putredo quæ fit in vasis, similis sit ei, quæ fit in inflammatis particulis, vt 1. *feb.* 6. docuit Galenus: Nam licèt Hippocrates *cit. loc.* intelligatur tantùm de purgatione vacuatiua illius humoris, qui est in parte inflammata impactus, non verò de reuulsiua, quæ in principio fieri debet, vt *lib.* 2. *Hist. princip. Medic. Hist.* 22. latiùs diximus: nihilhominus tamen, quia humor impactus, ob copiam, partis extinctionem minatur, coactè exercenda est purgatio vacuatiua in initio, quæ humorem minuat, nec coctio expectanda est, quoniam licèt humor, ante eam, purgationi sit ineptus, & difficile sit eum extra corpus elidere, non tamen impossibile, quia quando vnica salutis ratio adest, etsi dubia, melius est aliquid agentes periclitari, quàm ægrum ablata spe interire, vt 10. *meth.* 10. *post med.* notauit Galenus. Similiter faciendum est, in curatione inflammationum partium externarum, quando ob humoris multitudinem, & malignitatem, partis corruptio timetur, tunc enim statim vtimur scarificationibus, lotionibus ex muria, vt aliquid humoris infixi vacuetur: Quia verò in similibus inflāmationibus internis, scarificatione vti non possumus, statim occurrimus purgatione, quæ portionem humoris impacti detrahat, & eradicet.

Hac ratione curatio celebranda est in materia multa, quando periculum impendet; & licèt non immineat, non propterea minoratiua formidanda in principio purgatio est, quòd humor sit crudus, & naturam non habeamus adminiculantem: quoniam natura à principio statim coquere incipit, cùm sit naturale agens, & tunc iam datur coctio, licèt occulta; quare aliqua humoris portio, saltem in posteriore parte principij, expulsioni est parata, nec natura huic vacuationi renititur, sed tantùm eradicatiuæ, præsertim cùm humor noxius non habeat qualitates amicas naturæ: quamuis enim natura eum ad coctionem retineat, quia tamen illi est molestus, facto quodam irritamento leui, à medicamento purgante, non refragabitur, imò illius excretionem promouebit.

Neque vlteriùs obiicias, in hoc præstando opere, Medicum non imitari naturam, quæ nunquam vacuat, nisi post coctionem, 4. *Aph.* 22. Nam non est similis ratio, inter vacuationes factas à natura, & ab arte, vt constat ex Hip. 4. *aph.* 21. reprobante deiectiones nigras, & variegatas factas à natura, quas à medicamento excitatas ille probat. Deinde Galenus asserens, Medicum debere imitari naturam, non est intelligendus, quasi velit, quòd semper debeat naturam imitari, in tempore vacuationis, quia aliquando debet Medicus quiescere, quando ipsa operatur. 1. *Aph.* 20. & aliquando quiescente natura, debet Medicus operari, ex Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. §. *Et si natura non mouet, moue tu, &c.* Sensus ergo huius propositionis est, quòd Medicus debet naturam imitari, ita vt operetur, quod natura operaretur in simili, si à causis morbificis non esset impedita. Quare Medicus, tam in his quæ facit natura, quàm in iis quæ non facit, eam imitatur, quia illud efficeret, si posset, vt in venæ sectione, & in ossis luxati repositione palàm fit. Quia verò non potest in principio expurgare, adiuuatur à Medico, quando opus est, & aliquando in principio natura irritata euacuat, quæ vacuationes, licèt semper simpliciter reprobentur, comparatiuè sæpè vtiles sunt. Ex iis patere arbitror, posse solui omnia argumenta, quæ contra doctrinam latam à me, *in lib.* 4. *Hist. Princip. Medic. Hist. cit.* afferre possunt aduersarij, cùm nostræ rationes firmæ sint, & perspicuæ, Galeníque menti consentaneæ, cuius verbis seipsum interpretantis, illis solùm occurrendum satius duxi. Cætera quæ de purgatione poterant animaduerti, superioribus libris iam sunt proposita. Num in die critico, purgatio sit administranda, lege *in introitu ad praxin, præcepto* 42. Num in die accessionis aliquando purgatio celebranda, *lib.* 4. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 32. De conditionibus obseruandis antè, & post purgationem, imò in die purgationis ipso, sat multa *in introitu ad praxin*, in præceptis multis.

Consulit Galenus 11. *meth.* 9. & ex eo monuit Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *c.* 7. vt si fortè febris putrida non sit integrè eradicata, vacuantium remediorum ope, offerantur ea, quæ humorem peccantem vacuant per sudorem, & vrinam, de quorum præsidiorum vsu, *lib.* 4. *Hist. Princ. Med. in com. Hist.* 9. Si verò febris his non conquiescat auxiliis, monet vt refrigerantia intùs offerantur, in quorum classe, ptissana obtinet principatum, de cuius vtilitate mira lege *lib.* 2. *Hist.* 23. cuius naturam in humectandis visceribus, retundenda ignea caliditate, & bilioso, retorridóque humore vacuando, æmulatur serum lactis, de cuius efficacia, *lib.* 2. *Hist.* 109. Si tamen caliditas præter naturam adhuc persistat, febrisque diu perseueret, embrocationes optimæ sunt, & balnea vtilissima, inquit Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *c.* 7. de quorum potestate, in eradicandis putridis febribus, *lib.* 4. *Hist.* 44. & *infrà*, de curatione febrium particulari, plura in vnoquoque capite proponemus. Quòd si solidas partes torridus calor depopulari incipiat, lactis potus summo est ex vsu, de cuius admiranda vi, pro præseruando

corpore

corpore à febri hectica, & iam lapso in eam, persanando, lege *lib.2.Hist.25.85.*& *lib. 4. Hist.44.* De venere, num febribus aliquando commoda, *lib.3. in com. Hist.9.* Animi autem pathemata, an interdum conducant, lege *lib.2.Hist.114.*

De curatione Febrium particulari:

CAPVT XVIII.

De Febri Diaria.

De essentia, causis, signis, & præsagio febris Diariæ, plura *lib.4.Hist.Princip.Med.ab Hist.4. vsque ad 7.*sumus commentati: nunc de curatione agendum, quæ quàm necessaria sit, *in lib. 8. meth. cap. 2.* docuit Galenus, ne in putridam, si diu duret, ob morbosum corporis apparatum commigret; vel in hecticam, vt in diaria ex longa inedia excitata, *cit.loc.* euenisse protulit Galenus, cuius curandæ methodum docuit Galenus, *à cap. 2. vsque ad vltimum.*

Diaria ergo vel simplex est, vel composita: illa exquisita vocatur, quæ semotis causis extrinsecis, à quibus est facta, per se existit, simplicémque curationem expostulat; hæc cum suis causis fouentibus simul perseuerat, ideóque compositam indicationem efflagitat. Simplex, recta sex rerum non naturalium administratione curatur. Vacuatio in ea interdicenda, quæ ope venæ sectionis, vel purgationis celebrari solet. Inter alterantia, principatum obtinet balneum, 1. *ad Glauc.2.* firmat Auerrhoës *5.collig.cap.5.* refrigerat enim, humectat, euacuat sensibiliter, & insensibiliter apperiendo poros, *lib. 10. meth.cap. 10.* quo loco partes balneorum, quibus præcipuè vtebantur antiqui, enumerat: prima, est aër calidus; secunda, aqua tepida, vel calida; tertia, aqua frigida; quarta, locus, vbi detergebantur, & vngebantur corpora. Aër calidus, & aqua tepida, ex accidenti refrigerant, laxato corporis habitu, & exclusis fuliginosis vaporibus. Hæ duæ partes, mirificè laudantur in hac febre: quoniam tertia, hoc est, balneum frigidum reprobatur, media enim frigiditate, cutis adstringitur, & febris protrahitur; idcircò non est administrandum frigidum lauacrum, nisi imminentis hecticæ suspicio sit: deinde leuis frictio imperanda, superposito vnguento, facto ex oleo violaceo, nenuphatino, vnguento resumptiuo, aut refrigerante Galeni.

Febris diaria ex labore, eadem methodo curanda. In balneo æger immoretur diutiùs: ex nimio enim labore, ingens in corpore siccitas comparatur. Quies vtilissima.

Febris diaria ex bubone, hoc est, ex tumore calido partium externarum, præcipuè illarum, quæ in emunctoriis partium nobilium existunt, ex quo, alteratione per continuum facta, calor spiritibus communicatur, eos inflammans & accendens, de cuius febris curatione meminit Galenus, 1. *feb.cap.5.*& 8.*meth.cap.6.* Nam cessante inflammatione, febris mitescit, vt 1. 4. *tract. 1. cap. 35.* docuit Auicenna. Curatur autem inflammatio, sanguinis missione, purgatione, alteratione, & aliis præsidiis, quæ inflammationi sunt accommodata valdè.

Febris diaria ex adstrictione pororum parua, ex Galeno 8.*meth.*4. curatur meatuum apertione, quæ diuersimodè celebrari debet, pro diuersitate causarum, à quibus fit adstrictio. Hæc excitatur à causa extrinseca frigida, adstringente, vt aëre boreali, balneo frigido, aluminoso, salso, solis vstione, laborioso exercitio, frictione dura, humore crasso spiracula cutis obturante

A lentore suo. Si à causa frigida sicca oriatur, balneum iuuat, quod sequatur frictio, cum resoluentibus oleis celebrata. Si ex constrictione meatuum interna ortum ducat, balneum inutile, quia putridam concitat, nisi æger in declinatione vniuersali sit constitutus. Si verò tanta fuerit repletio, vt ob frictionem magis obturentur pori, tunc vacuatio præcedere debet per phlebotomiam: cacochymiæ verò coctionem per attenuationem, & detersionem molitur Galenus, 8. *meth.* 4. quoniam obstructio parua est, & in minoribus tertiæ regionis venis solùm recondita; quare sudorificis potiùs, quàm vacuantibus est retractanda. Coctio perficitur oxymel. simpl. Oxysach. syrupo acetoso, de acido citri: & si quæ in prima corporis regione

B existit, pharmacum offeratur benignum & clemens, vel mollis indatur clyster. Remissa febri, nulla existente putredinis nota, balneum, salutiferum præsidium est.

*Febris diaria ex cruditate orta, in prima corporis regione,8.meth.5.*quam Auicenna *loc. cit. cap.34.* rectiùs diariam appellat ex nausea, seu satietate, & à succo crudo in ventriculo, & intestinis impacto, à quo eleuantur vapores nidorulenti, qui sua caliditate spiritus cordis inflammant, curatur vomitu, parato ex decocto camomillæ, aut seminis raphani, si crudus humor innatet in ventriculo; si verò in infimo ventre exuperet, clystere, & interdum leni expurgante medicamento curanda.

C Quòd si cum prædicta febre, aluus nimis fuerit soluta, considerandum, an id quod vacuatur, sit illud quod est corruptum, tunc minimè cohibendus fluxus, quo cessante balneum administretur. Si verò perseueret fluxus, ventriculus cum tota regione abdominis oleis, & emplastris corroborandus. *Vtrum verò in diaria orta ex cruditate nidorosa, cessante fluxu, ventriculo roborantia admouenda?* Galenus consulit, imperátque apponnere fomenta ex oleo, & absinthio, & purpuram nardino vnguento imbutam. Trallianus 12. *lib. cap.1.* reprobat, quoniam huiusmodi medicamenta calida sunt, & idcircò febrem accendunt. Neque asseras, Galenum eo loco commendare ea medicamenta, in cruditate acetosa: nam, vt apertè constat ex contextu, Gale-

D nus solùm ibi agit de nidorosa; de acetosa verò disserit *ad capitis finem.*

Non despiciendum consilium Tralliani, iubentis in cruditate dicta, ad roborandum ventriculum, vtendum esse fomentis, ex oleis, & pulueribus, quæ simul & refrigerandi, & roborandi vires obtineant: de quorum cœtu plura sunt, vt œnanthæ flos, hoc est, vitis siluestris, balaustia, santala. Coralla, Oleum Rosac. Melinum, Myrtheum, quibus, si opus fuerit, addenda alia, quæ licèt calida sint, maiorem tamen vim augendi, & roborandi innatum calorem sortiuntur, vt oleum de Mentha, Mastich. de Spica, Absinthio. Pro expositione tamen Galeni, dic, eum in simili cruditate commendasse illa medicamenta, post-

E quam cessauit copiosus fluxus, ex quo virtus facta est debilis, quo tempore caliditas iam euanuit, & ob magnam spirituum resolutionem frigiditas ventriculi adest, maximè si flatus resoluendi redundent. Hanc fuisse Galeni mentem, colligitur, quia *inferius* subdit, si ventriculus intùs vritur, vtilius esse ceratum, quod ex melino conficitur, & alia quæ roborandi, & refrigerandi obtinent potestatem.

OBSERVATIO.

Diaria ex solis ardore, curatio illustris.

IVuenis erat gracilis, & hirsutus, qui cùm feruente canicula exerceretur impensè, ita incaluit, & lassatus est, accedente cephalalgia sæua, cum febre iugi, vt decumbens in lecto, totus exuri videretur. Ille, vt contraria contrariis, suasu quorundam curaret, totum corpus nudum gelida aspergi, & floribus Rosarum contegi, capitique niuem imponere iubet, quo remedio constrictis cutis spiraculis, mirandum in modum corpus incaluit, & febris est exasperata. Ingrediens ergo, niuem abiicere impero. Victum frigidum humidum instituo, balneum administro, accommoda medicamenta ad retundendum spirituum calorem, & roboranda viscera igni occupata, deglutienda impero. Quibus celebratis, somnus obrepsit, sudor copiosus erupit, post quem integrè febris cessauit.

CAPVT XIX.

De febri sanguinea imputri.

Definitio.

FEbris sanguinea imputris, Græcis synochos appellata, est illa, quæ ex sanguinis efferuescentia, seu simplici inflammatione concitatur, ex Paulo *lib.* 2. *cap.* 27. Dicitur synochus, à continuo feruore, ex Gal. 2. *feb. cap.* 11. Est autem synochus, continua, continens, & acuta febris. Continua est, quia cor premit continuò, 2. *cris.* 6. quo loco continuam febrim dicit illam, quæ ad infebricitationem, antequàm ex toto soluatur, non desinit, etsi declinatio aliqua sensibilis appareat. Continens est; accessionibus enim, & exacerbationibus caret, 9. *meth.* 2. in qua vna accessio ab initio ad finem perpetuò manens, in multos dies porrigitur. Acuta est ab Auicenna dicta, 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 43. quia citò per crisim, & cum vehementia symptomatum terminatur, quæ magis propria est acuti morbi descriptio, 2. *Aph.* 23.

Hæc in tres species diuiditur, 9. *meth.* 3. & 2. *feb.* 9. & 6. *epid. sect.* 1. *com.* 29. in Epacmasticam, hoc est, perpetuò accrescentem, in Paracmasticam, hoc est, perpetuò decrescentem, & in Acmasticam, seu homotonam, hoc est, eundem seruantem tenorem. Accrescit, 9. *meth.* 2. quia plus humoris accenditur, quàm resoluitur: decrescit, quia plus resoluitur, quàm accenditur: seruat deinde eundem tenorem, quoniam æquale est, quod resoluitur, ei quod accenditur. Causæ cur hoc accidat, potissimæ sunt, varietas obstructionis, & facultatis in resoluendo vapores: in magna enim obstructione plures vapores retinentur, quàm resoluuntur; in parua, contrà. Nec verò existimes, Galenum velle, dictas species semper æqualiter procedere in tenore dicto, id enim falsum est: Nam etiam in illis contingunt inæquales quædam, & inordinatæ motiones, etsi exiguæ, quarum ratione per temporum interualla, modò leuiùs habent, vt 1. *epid. sect.* 2. *com.* 3. docuit Galenus. Neque inferas, dari quartam speciem, quæ perpetuò sit principium, quoniam hæc curationem non reciperet, vtpotè cruda semper.

Causa.

FIt synochus ex sanguine, non prout est quartus humor, sed ex massa sanguinea, in vasis maioribus, iuxta alas, & inguina ferue facta. Nam si leuis fuerit causa,

A diariam excitat; si vehemens, synochum sine putredine facere consueuit. Præcipuæ tamen causæ sunt, cutis constipatio, aut adstrictio; magna sanguinis redundantia, siue ex suppressa hæmorrhoidum, menstrui, narium, aut alterius partis vacuatione oriatur, siue ex immoderato, & copioso alimentorum vsu, quæ plurimum, & optimum succum gignere possunt, vel nimis calida sunt, & sanguinem inflammant: cùm enim in maiori quantitate vapores eleuentur, vt difflari nequeant, ebullit ex ipsis sanguis, ea ratione, qua concrescit, & feruet mustum in doliis: nam omne subiectum calidum, refrigerationem, & ventilationem desiderat sibi proportionatam, quâ si non fruatur, maiorem caliditatem concipit. Sanguis verò non ventilatus, quamuis statim B celesiat, non statim putrescit, tum quia illius natura magis putredini resistit, tum quia natura eum, quantum potest, conseruat, & à putredine tuetur ac defendit, ob nutritionis necessitatem. Quare sanguis diu citra putredinem durare potest inflammatus, posteà verò ob prohibitam ventilationem putrescit, & ex synocho imputri, putris concitatur, nisi Medici solertia ægrum ab imminenti damno præseruet.

Signa.

HVius febris signa, eadem sunt quæ febrem diariam ostendunt, at sunt vehementiora: quare fa- C cies calida est, & rubra, adest lassitudo multùm distendens, quæ omnes artus occupat, ob quam causam, ægri frequenti iactatione defatigantur, venæque sanguine repletæ maxima distentione turgent. Dolor circa frontem, & tempora infestat. Ægri narium pruritu, & somno torquentur profundo, in quo rubra simulachra repræsentantur. Visitur difficilis respiratio, quæ ex magna vaporum copia pectus distendentium, & ex summa venarum iugularium repletione originem ducit. Vrina est crassa, rubra, at concoctionis particeps. Cutis non est calida, sed suaui madore perfusa, Cutis est densa, primo enim occursu, calor suauis, posteà verò acrior persentitur, si diutiùs manum admoueas.

De pulsu huius febris, magna est controuersia: *Vtrùm* D *sit æqualis?* Galenus 9. *meth.* 3. asserit esse æqualem, vehementem, medium inter mollem, & durum. Contrà obstat auctoritas Auicennæ, 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 45. §. *Et pulsus eius est magnus, leuis, fortis, plenus, velox, frequens valdè, diuersus, non plurimæ diuersitatis, &c.* hoc est, inæqualis, & 1. *ad Glauc.* 5. legimus, pulsus inæqualitatem, omni febri esse communem. Dic, in synocho imputri adesse quandam pulsus inæqualitatem, sed eam exiguam esse, quod apertè *infrà* insinuauit Auicenna dicens, *est diuersus, non plurimæ diuersitatis*; ob quam causam, 9. *meth. cit.* esse æqualem affirmauit Galenus. In omni itaque febri, adest pulsus inæqualitas, non tamen semper est notabilis, siue manifesta; quare sensata pulsus inæqualitas, dicitur proprium, & peculiare indi- E cium, non tamen inseparabile febrium putridarum, quoniam scilicet aliquæ ex iis, manifesta pulsus carent inæqualitate, vt constat in tertiana exquisita, cuius pulsus ob dictam causam, æqualis nuncupatur à Galeno, 2. *cris.* 3. & 2. *de caus. puls. cap.* 1.

Dubitabis deinde: *Vtrùm in hac febre, pulsus adsit vehemens?* Auicenna *cit. loc.* confirmat: Obstat tamen non inualida ratio, quoniam vehementia pulsus, à robore virtutis emanat; virtus autem in tam magna febre robustior non est, imò debilior multò existit, quàm antè. Dic ex 5. *de præsag. ex pulsib.* 1. Licèt calor multus occupet cor, tamen adhuc facultas robusta est, & pulsus maximos edit, ac vehementes, quia ad debilitandam facultatem cordis, non sufficit quæuis caliditas præternaturalis aucta, nisi iam facta, & æqualis sit, vt eo loco confirmat Galenus, & constat apertè, ex 1. *de præsag.*

ex pulsib. cap. 4. & quamuis in febriente, virtus debilior sit, quam antè, tamen ob magnum conatum quem adhibet, aucta necessitate refrigerandi, robustior reddita, pulsum magnum facit, & vehementem.

Meritò deinde inquires, *Vtrùm pulsus in synocho sit minùs velox, quàm in causo?* Auicenna *loc. cit.* sic fatur: *Et pulsus in synocho est minoris diuersitatis, & velocitatis, quàm in causonide, &c.* Sed mirari licet, cur hic auctor non similiter doceat, pulsum etiam esse minùs magnum, quàm in causo: si enim illud fit propter ampliorem calorem causi, cur etiam non docet, ex eadem ratione pulsum in synocho minùs magnum esse, quàm in causo, sicut est minùs velox?

Dic. Diuersa ratio videtur de magnitudine, & velocitate pulsus: nam in synocho ob mollitiem, & obedientiam arteriæ, pulsus potest fieri valdè magnus, pro ratione caloris, non similiter autem in causo, ob duritiem arteriæ. Quare cùm in causo, ob hanc causam, pulsus non fiat adeò magnus, efficitur velocissimus, vt sic natura opem ferat magnæ refrigerationi, quam vehementissimus causonis calor efflagitat; quæ velocitas non tanta requiritur in synocho, quia ob mollitiem instrumenti, pulsus potest fieri abundè maior. Pulsus itaque in causo, est multò velocior, non tamen similiter multò maior, quàm in synocho, & id videtur significare Auicenna, *loc. cit.* Dic secundò. Cum asserit pulsum in febre sanguinea esse minoris velocitatis, quàm in causo, significare etiam minorem fore, ex eadem causa, cùm scilicet in illa febre tum vehemens caliditas, quemadmodum in hac, non conspiciatur.

Præsagium.

Febris hæc mitis est, salubris, & breuis: tertia enim, quarta, aut quinta die finiri solet, si Medicus illicò opem ferat, maximè cùm sit frequens in regione nostra: & licèt in omni ætate, & sexu contingat, frequentiùs tamen inuadit adolescentes, iuuenes, denso habitu præditos, sanguineos, carnosos, rubicundos. Hæc præcipuè tempore hyemis, & veris insolescit. Mitior, ac simplicior est reliquis, quia ex sanguine, humorum benignissimo generatur, *2. feb. 9.* & lenissimis est stipata symptomatis: Quia verò continua, & continens, ideò periculosa, minùs tamen quàm ea, quæ putredinis particeps est. Ex tribus autem speciebus, periculosior est Epacmastica, quoniam semper accrescit, deinde Acmastica, siue Homotona, omnium minimè Paracmastica; ex Auicenna *loc. nuper cit.*

Vtrùm verò synochus quarto die finiatur? etiam dissidium est: Nam Galenus *3. crisi. 4.* id affirmat, cùm *2. feb. 11.* & apud Auicennam *loc. cit. cap. 43.* vsque ad septimum extendatur: cui aduersatur idem Galenus *9. meth. 4.* dicens, synochum non putridam, diem quartum non excedere, quin in putridam febrem transmutetur; quare saltem synochus imputris, semper in quarto finitur. Dic. Galenum *9. meth. cit.* intelligendum, synochum finiri in quarto, nî Medicus obuiam eat putredini medicis auxiliis, nam tunc ad septimum vsque prorogatur synochus imputris, vt *cit. loc.* docuit Galenus. Putris verò licèt vtplurimùm quarto finiatur, *3. cris. cit.* quandoque etiam accedit ad septimum, manens adhuc synochus, post quem redditur verè biliosa. Finitur ferè cùm vacuatione sensibili, aut insensibili: illa vel hæmorragia, vel sudore præstatur, hæc cum resolutione occulta, sub vaporis forma. Solet etiam permutari in febrem ardentem, tertianam, continuam, vel variolarum, aut morbillorum criticam, vel symptomaticam expulsionem.

Illud verò vltimò, etsi sæpè quæsitum, quia arduum, & in cuius explicatione varius videtur Galenus, discutiendum, ne in argumento de febribus aliquid scitu dignum deesse videatur: *Vtrùm synochus cæterorum morborum ritu, quatuor tempora percurrat?* Galenus placet tum *lib. 1. cris. cap. 2.* tum *lib. de totius morb. tempor. 1. & 3.* & Auicennæ *2. 1. cap. 7.* & *1. 4. tract. 1. cap. 3.* morbos omnes salubres quatuor tempora percurrere: Nam morbis singulis, vt & singulis animantibus, suæ insunt ætates, & fatales temporum cursus, vt Plato refert *in Tymæo*: nam morbus cum tota sua intensione non incipit, & magnitudine, sed paulatim intenditur, donec ad summam vehementiam perueniat.

Oppositum demonstrant argumenta non inualida. Primùm. Febris continentis vna datur species, quæ à principio ad finem vsque semper accrescit, & tota est augmentum. Assignatur & alia, quæ à principio ad finem vsque semper decrescit, tota est declinatio. Admittitur & altera, quæ à principio vsque ad finem semper permanet in statu eodem, ita vt neque declinet, neque augeatur, sed tota sit status. Ergo saltem hi morbi, quatuor tempora non habent.

Secundum. Morbus, res est simplex, & similaris. Ergo non potest habere quatuor tempora. Antecedens est notum, quia morbus non est veluti domus, quæ ex variis partibus componitur, imò statim cùm incipit, totam suam essentiam habet, solùm differens magnitudine ab ipso morbo, qui postea existit, vt *lib. de morb. temp. cap. 1.* & *lib. de totius morb. temp. cap. 2.* & *1. de loc. cap. 2. ante fin.* confirmat Galenus. Consequentia est manifesta: Morbus enim in primo suo insultu, totam suam essentiam habet, quam vnaquæque res, in illo genere potest habere. Accedit, quòd tempora essentialia morbi, ita dicuntur, vt partes quædam assignentur, eius essentiam distinguentes. Sed morbus non recipit varietatem, quia omnis morbus constituitur, in esse talis, penes quod est, & per se lædit operationes. Sed maior, vel minor operationum læsio, nullam essentialem varietatem in rebus constituit. Ergo.

Tertium. Morbus qui incipit à materia cocta, vel putrefacta, non potest quatuor tempora habere. Ergo, &c. Antecedens est notum, quoniam principium est totum cruditatis, & necessariò morbus, qui incipit à materia cocta, aut putrefacta à fortiori, caret principio cruditatis. Posse autem morbum à materia cocta originem ducere, certissimum est, quando v. g. in venis distantissimis à corde, aut aliqua parte remota, extra venas, aliquis humor peccans colligitur, qui paulatim concoquitur, sed cùm sit quietus, & non irritet, morbum non concitat, donec post coctionem moueatur, & naturam ad excretionem stimulet. Tunc morbus ille priuatur principio. Deinde. Quando febris diaria, in augmento, aut statu mutatur in putridam, hæc incipit à materia cocta: nam asserente Galeno *1. feb. 7. in princip*, inseparabile signum est à febribus diariis, coctio in vrina, statim prima die. Quòd autem febris à materia putrida incipiat, experimento quotidiano compertum est, quo docemur, in principio vniuersali febrium, extrahi per sanguinis missionem, non solùm sanguinem putridum, sed corruptum. Quòd incipiat à materia maligna, posito exemplo in atra bile, docuit Hippocrates *4. Aph. 22.* & posito exemplo in bile æruginosa, *3. epid. sect. 3. com. 75.* in historia illius phrenitici, qui primo ægritudinis die, euomuit multa virulenta, æruginosa, & tenuia. Confirmatur hoc argumentum, in febribus, & inflammationibus, quæ à materia putrida fiunt, in hunc modum. Materia in inflammationibus vertitur in pus, & materia quæ concoquitur in venis, per febres, simul putrescit, & simul concoquitur vsque ad statum, in quo ipsa est summè cocta, & putrefacta. Sed hæc ante morbum erat putris. Ergo morbus ab illa dependens, ratione putredinis, priuatur principio. Maior est Galeni, *1. progn. vlt. §. Si verò vim quandam seruet, permixta quadam commutatio efficitur, ex calore naturali, & præter naturam, siquidē calor naturalis*

concoquit

concoquit, præter naturam putrefacit. Minor patet ex suppositione. Consequentia est vera, quia si adueniente morbo, magis intenditur putredo, non potest assignari principium illius morbi, ratione putredinis, quæ ante morbum præerat.

Quartum. Si omnes morbi, quatuor tempora haberent, hoc esset, quoad alterationem materiæ, aut quoad symptomata, aut quoad essentiam morbi. Sed nullo horum modorum percurrunt quatuor tempora. Ergo, &c, Maior est vera cùm solùm affectus præter naturam inueniantur, vedelicet causa, morbus, & symptoma, quorũ ratione, à Medicis tempora contemplantur. Non inuenitur quoad alterationem materiæ, quia absoluta coctione in statu vniuersali morborum, nullus gradus coctionis acquiritur, nec deperditur, & sic alterato à materia, priuatur declinatione. Neque quoad symptomata, quoniam morbi acuti quum incipiunt, sæuis symptomatis firmantur, & carent principio, ex Hip. *1. epid. sect. 3. text. 10*. Neque quoad essentiam morbi, hic enim penes eam, nullam suscipit varietatem. Confirmatur, quia omnes morbi lethales, necessariò carent declinatione, cùm sit impossibile, quòd vllus in ea, si sit vniuersalis, emori possit, vt *3. cris. c. 5. & 9.* firmauit Galenus.

Quintum. Morbi immateriales, non possunt habere quatuor tempora. Ergo non omnis morbus, &c. Antecedens probo, supposito quòd tres sunt species febris hecticæ, & quòd in vltima specie, calor sit remissior, quàm in duabus antecedentibus. Ergo saltem in hac, quatuor tempora non adsunt. Discursus hic deducitur ex Galeno *lib. de marasmo, c. 5. per totum*, quo loco ex pulsu, & respiratione, in hac specie calorem præter naturam, in quanto, & quali esse imminutum collegit. Deinde Morbus hæreditarius, ex vitio seminis contractus, non potest habere principium, cùm ex semine, & simul cum ipso animali sit productus, reliquorum accidentium instar, quæ simultanea actione, cum certa, & determinata intentione producuntur.

Sextum. In morbis non debet assignari principium, distinctum ab augmento, ex Gal. *lib. de morb. tempor. c. 2.* & *lib. de totius morbi temp. c. 1. & 2.* quia principium dicitur, ex Gal. *eodem lib. de tot. morb. temp. c. 3.* totum illud tempus, quo morbus in generatione existit. Sed morbus nunquam est in genratione, ab augmento differẽs, quia accidens est, & à primo insultu, protinùs generationem simul acquirit, & ad incrementum festinat, nulla figuratione, nec conformatione partium. Nunquam igitur erit in principio ab augmento diuersus. Confirmatur ex eo, quod ait Galenus *1. de loc. affect. c. 2. ad med.* morbum videlicet calidum, & frigidum, & humidum, & siccum protinùs ab initio, cùm primùm corpus temperaturæ, quæ bonæ valetudini debetur, limites excesserit, eandem sibi ipsi naturam habere: quamuis enim adeò interdum sit exiguus, vt neque à nobis cognosci, neque laborantium sensu percipi possit, nihilominùs tamen propriam habet speciem: & quemadmodum res similares; quando fiunt, iam sunt, & non habent tempus in quo generentur, in quo non simul augeantur, morbus autem res similaris est, ex Gal. *cit.* videtur morbus, non habere principium ab augmento diuersum.

Septimum. Purgatio sæpe repentè sanat incipientem ophthalmiam, siquidem *ex iis*, inquit Galenus 13. *meth. cap. 11. quibus oculi tentari phlegmone cœperunt, nonnullos sola purgatione per aluum, vno die sanatos vidisti*. Missio deinde sanguinis vsque ad animi deliquium, confestim etiam synochum sanat, ex Gal. *9. meth. c. 4.* Insuper. Si in principio morbi pendentis à materia turgente, pharmaco eradicatiuè purgante vtamur, morbus ipse statim declinabit, sine augmento, & statu. Denique narrat Galenus *sect. 5. Aph. 1. & 12. meth. vlt.* cuidam iuueni humore æruginoso per vomitum vacuato, statim conuulsionem, & febrem cessasse. Ergo, &c.

Vltimum. Crisis perfecta est repentina mutatio ad salutem, id est, subita morbi solutio, *lib. 3. cris. cap. 2.* & *lib. 1. de dieb. decret. c. 2.* vbi absolutam vocat crisim, id est, perfectam, eam quæ nihil morbi reliquit: Hæc autem in statu plerumque contingit, *lib. 3. cris. cap. 6.* Ergo non reperitur in morbis declinatio, quoniam perfecta crisis in statu accidit, & ipsa nihil humoris relinquit, quod apertè concedit Galenus, *lib. de optim. sect. ad Thrasybul. cap. 47. §. Quando verò crisis bona in augmento contingit*, quod fieri potest ex Galeno *lib. 3. cris. cap. 5. 6. & 12.* & *1. epid. sect. 3. com. 24. & 30.* & Auic. *2. 4. cap. 80.* si perfecta sit, morbus statu, & declinatione priuabitur; si verò imperfecta, morbus cùm minui statim incipiat, eo quòd subita sit mutatio ad melius, *1. de dieb. decretor. cap. 2.* si non declinatione, saltem statu carebit. Non igitur quiuis morbus, quatuor tempora sortitur.

Nec argumentis auctoritates desunt. Prima est Hip. *lib. 1. epid. sect. 3. text. 10.* asserentis, dari aliquos morbos, qui statim in principio vigent, ac florent. Ergo in iis morbis, deficit augmentum. Secunda auctoritas est Galeni, *lib. de morb. temp. cap. 1. §. Tempus itaque nullum, inflammationis generationi singulariter principium tribuitur, ab eo quod augmenti est diuersum, sed vnum est in vniuersum, à primo insultu vsque ad statum, affectu increscente, &c.* Ergo in inflammationibus, non reperiuntur nisi tria tempora, si principium ab augmento non est distinctum.

Tertia est Galeni *lib. de optima sect. ad Thrasybul. cap. 47.* quo Galenus non solùm reprehendit illos, qui affirmant omnes morbos percurrere quatuor tempora, sed hoc esse falsum pluribus rationibus confirmat: primò, quoniam Apoplexia statim in prima inuasione, totam habet magnitudinem. Secundò, quoniam in principio morbi persanari, possunt, facta vacuatione à natura, fluxu sanguinis ex vtero, naribus, hæmorrhoidibus, sudore, alui fluxu, quorum vacuationum interuentu, non solùm remittitur, & declinat morbus, sed impeditur, ne deueniat ad illam magnitudinem, ad quam perueniret, si humor peccans à natura non fuisset euacuatus. Quarta est Auicennæ *2. 1. tract. 1. cap. 7. § Scire debes, quòd plurimæ ægritudines quatuor habent horas*. Ergo ex sententia Hippocratis, Galeni, & Auicennæ, non omnis morbus habet quatuor tempora.

Vt verò hæc huius quæstionis enodatio, magis elucescat quam ex plurium mente, intricatam, confusam, & absque suis principiis vagantem reliquit Galenus, notabis primò, eam de morbis lethalibus non esse intelligendam, quos non habere quatuor tempora, certissimum est, vt *lib. de tot. morb. temp. cap. 1.* & *1. de crisib. c. 2.* ipse edocuit, cùm ratum sit, ex iis aliquos solùm habere principium; alios principium, & augmentum; alios principium, augmentum, & statum: prout mors in hoc, vel in illo tempore contingit. Sed cùm tribus de causis in morbis lethalibus, ægri occumbant, aut propter suffocationem caloris natiui, vel vehementiam morbi cum violentia subuertentis virtutem, aut facultatis debilis resolutionem, ex Galeno *3. de cris. 9. in fin.* Qui moriuntur in principio morbi, pereunt suffocato calore; qui in augmento, & statu, ex violentia morbi; qui in declinatione particulari, ex resolutione virtutis decedunt. Ex his colliges, patientes internas inflammationes, aut morbos ex copia succorum crudorum subortos, maiori ex parte in principio mori; vehementissimis febribus oppressos in vigore; virtutis exsolutione, & crebra syncope per vniuersam morbi constitutionem vexatos, in particularibus declinationibus occumbere.

Nota secundò, morbos salubres, quosdã habere causam, hoc est humorem, quos materiales vocamus; alios ea carere, quos immateriales dicimus. Ex illis quidam crisi, alij sine crisi, simplici solutione finiuntur. Rursus ex materialibus, alij incipiunt tanquam à termino à

quo

quo, à materia cruda; alij à materia putrida, & maligna; alij, ex aliorum voto, à materia cocta, quod placitum mihi semper visum est difficile, quòd scilicet humor coctus, iam euictus, & superatus à natura, sit causa productiua alicuius morbi, ad cuius expulsionem, materia cocta, iterum de nouo concoqui incipiat.

Nota tertiò. Reperiuntur morbi, qui breuissimè tempora percurrunt, vt eos illis carere, verisimiliter sit pronunciandum, vt 1. *cris.* 17. Galenus edocuit, vt in sæua angina velociter strangulante, & forti Apoplexia palàm conspicitur, in quibus aliqua tempora deficere non est dicendum, etsi sensus ea non assequatur, & cognoscat, vt *lib. de totius morb. temp. cap.* 4. *ad med.* elegantissimè docuit Galenus, §. *Nullus siquidem tam subito symptomate corripitur, vt hi quibus ceruix detruncatur, quanquam horum quoque sectio, secundùm aliquod tempus habetur, & secundũ, & tertium, & quartum, vt sic chirurgus rem quãlibet diuidat, &c.* Sed iure affirmandum est, omnia tempora reperiri, quanquam ea à sensu non percipiantur: Nam in omni mutatione, quæ incipit, & desinit, necessariò debet assignari tempus, in quo incipit, & in quo finitur, & in quo augetur, & viget. Cùm ergo omnis morbus, sit qualitas quæ intenditur, & remittitur, absolutè prædicta tempora sunt assignanda, etsi sensus ea minimè percipiat.

His iactis, sit prima conclusio. *Morbi materiales salubres, quatuor habent tempora essentialia suæ magnitudinis, siue incipiant ab humore crudo, vel cocto, vel putrido, siue finiantur crisi, vel solutione.* Probat Galenus 1. *cris.* 2. & 3. *cris.* 9. *lib. de tot. morb. temp. cap* 3. Subscribit Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 20. & omnes principes confirmant, dummodò eorum aliquod, neque ab arte, neque à natura vacuatione præscindatur, vt *suprà* argumentis comprobauimus.

Secunda conclusio. *Morbi immateriales salutares, siue sint facti, vt febris hectica, siue fientes, vt febris diaria, & alia febres, habent quatuor tempora.* Probat Galenus *lib. de totius morb. temp. cap.* 3. §. *Quapropter nullus morborum, qui soluitur, est, qui non percurrat hac quatuor tempora, &c.* Si enim morbus salubris, vt soluatur, debuit declinare: Ergo habuit magnitudinem, à qua declinat. Rursus. Si morbus magnitudinem fuit assequutus: Ergo antequam ad ipsam perueniret, habuit augmentum, & antequam augeretur, necessariò habuit principium. Ergo de primo ad vltimum, omnis morbus qui declinat, & soluitur, debet quatuor tempora obtinere.

Ad primum argumentum dic. In febribus continentibus omnia tempora reperiuntur, quæ ob breuitatem, & angustiam non percipiuntur. Hæ febres non vocantur semper accrescentes, semper vigentes, & semper declinantes, ex eo quòd secundùm se, totæ sint augmentum, & declinatio, sed quoniam hæc tempora habeant longissima, & conspicua, reliqua verò admodum breuia, & quæ difficulter percipi possint.

Ad secundum dic, Morbus aliter à Philosophis, & Medicis consideratur: ab illis præcisè, secundùm esse prædicamentale, vt est qualitas, sine respectu ad aliud; ab his, quatenus corporis actiones lædit, & diuersimodè secundùm maiorem, vel minorem intentionem premit, vel variam dependentiam à causa, vel varium eius motum: & hac ratione morbus salutaris quatuor habet tempora; non autem si in rigore philosophico loquendum sit, secundùm quàm considerationem, statim in principio, totam suam essentiam habet secundùm magnitudinem, non tamen totam suam magnitudinem. Cùm ergo de essentia morbi, secundùm medicam considerationem loquatur Galenus, & magnitudo tempora constituat, hinc factum est, quòd cùm dicimus morbum habere tempora essentiæ, huius nomine non debeamus intelligere speciem, sed magnitudinem speciei, & essentiæ, subortam ex maiori, A vel minori intentione, vel ex varia dependentia à causa, & illius motu. Quare ad Galenum dic. 1. *de loc.* 2. & aliis locis citatis, loquutum philosophicè, & non medicè. Ad confirmationem dic, morbos non suscipere varietatem, secundùm speciem, & essentiam, sed secundùm magnitudinem essentiæ, quæ varietas ad vsus medicos satis est: quoniam licèt morbus ab initio totam suam essentiam habeat, non habet totam suam magnitudinem, & tempora distinguunt magnitudinem morbi, non autem eius essentiam. Vocantur autem essentialia tempora, non quia sunt partes componentes & distinguentes essentiam, sed quoniam circa causam, & symptomata non versantur.

Ad tertium dic. Morbi possunt incipere à materia B cocta, putrida, aut maligna; negandũ verò hos morbos, quando salutares sunt, quatuor tempora non percurrere. Ad probationem de coctione, concedimus principium esse totum tempus cruditatis, sed materiam illam coctam, de nouo recrudescere, ob febris aduentum, & hac ratione à noua illa cruditate, febris principium statuitur. Dic secundò, nullum morbum incipere à materia cocta, tanquam à termino intrinseco, qui in latitudine illius morbi claudatur, ita vt sit verum dicere, quòd stante humore cocto, & salua qualitate coctionis, febris putrida habeat suum esse existens à parte rei; cùm repugnet febrem esse putridam formaliter, & in actu, & materiam esse coctam formaliter, & in actu, accipiendo coctionem, vt est qualitas formaliter, & in actu, C à putredine distincta.

Quod verò obiicitur, in exemplo febris diariæ, quæ transit in putridam, apparere vrinam coctam, nihil probat, quia cùm diaria sit in spiritu, in facto esse; & in humoribus, in fieri, nullum inconueniens est, quòd humor laudabilis, qui causa febris non existit, sit coctus. Et licèt febris diaria, sit plurium dierum, quæ habet suum calorem in sanguine, & in facto esse, non est negandum, quòd vrina sit cocta, quia hæc ab humore emanat, à quo febris fuit generata, sed est signum alterius humoris laudabilis, quare non repugnat, quòd ex eo generetur febris, antequam aliquam nouam dispositionem præter naturam sibi adsciscat.

Posse autem febrem incipere à materia putri, vel D maligna, non negamus, quia hæc cùm non sit concocta à natura, cruda existit ex Hip. 2. *acut* 44. appellante illa esse cruda, quæ à natura euicta non sunt. Ad confirmationem, quæ maximam difficultatem inuoluit, facilè respondebis, si breuem tractationem de generatione puris, latam *lib.* 4. *Hist. Princ. Medic. in com. Hist.* 9. perpendas. Concede tamen verum esse, quòd dum materia vertitur in pus in inflammationibus, & reducitur ad benignum in venis per febres, in hac alteratione, simul & semel humorem putrescere, & concoqui, & simul vsque ad statum in illo humore putrido intendi putredinem, & coctionem: Negandum tamen est, febrem ab illa materia ortum ducentem putri, aut inflammatione, principio carere.

E Ad confirmationem dic, illa media alteratione, per quam generatur in inflammationibus pus, & in febribus materia reducitur ad begninum, & simul putrefactio & concoctio acquiruntur, formaliter, & in actu coctionem, & putredinem non reperiri, sed per comparationem ad duo extrema, scilicet ad coctionem, & putredinem. Quamobrem in illa materia putrida, quæ febrem concitat, quando alteratur, & concoquitur à natura, sicuti acquiritur & intenditur terminus illius mediæ alterationis, qui dicitur qualitas media, sic deperditur & remittitur qualitas putredinalis, existens in humore, contraria secundùm speciem, termino illi mediæ alterationis, quæ acquiritur in generatione puris. Et quando per febres, materia reducitur ad benignum, hoc modo non repugnat, quòd putredinosa qualitas corrigatur, & expellatur à materia putrida, & quòd in qualitate

qualitate acquisita, per mediam alterationem corrigentem putredinem, coctio & putredo intendantur, non tanquam duæ qualitates formaliter distinctæ, constituentes tertiam qualitatem compositam ex extremis, sed quia inueniuntur in vna simplici qualitate, solùm per comparationem ad extrema, non aliter quàm albedo, & nigredo acquiruntur, & in mediis coloribus inueniuntur.

Ad quartum dic. Omnes morbos habere quatuor tempora, vel quoad alterationem materiæ, vel quoad symptomata, vel quoad essentiam. Et ad maiorem argumenti respondet quidam, cognosci declinationem quoad alterationem materiæ, quoniam vrina est subrufa, & subflaua, habens sedimentum album, læue, & æquale, & in quantitate pauca, quæ in statu erat flaua, cum sedimento albo, læui, æquali, sed copioso. Ratio B est in promptu, quia in statu calor febrilis non est sic attemperatus, vt in declinatione, & materia peccans non est sic imminuta; post quæ omnia gloriatur se inuenisse signa declinationis, quæ ab aliis minimè sint annotata. Sed deceptus est, cùm Galenus *1. de crisib. 7. & 8. & lib. de tot. morb. temp. 3.* nos doceat cognoscere declinationem, quoad alterationem materiæ, aliquo signo peculiari, ex remissione morbi & symptomatum & materiæ efficientis morbum imminutione: quare supra Galeni doctrinam, nihil addidit manifeste Si enim humor peccans minuitur in declinatione, sedimentum in minori quantitate apparebit, cùm morbus & symptomata in declinatione sint remissa, quapropter color in vrina erit multò similior colori qui in statu naturali aparere solet. C

Neque obiicias Galenum, asserentem in locis dictis, sed præcipuè *lib. de tot. morb. temp. cap. 3.* in declinatione vniuersali relinqui aliquem humorem, qui coctionem desiderat: Nam ex eo non infertur, in declinatione vniuersali, humores concoqui: Si enim humor morbum efficiens est vniformis, absque dubio exacta & perfecta concoctio fit in statu; si verò est dissimilis, tunc licèt facta sit concoctio, vera declinatio non est, quia dum humor secundùm vnam partem concoquitur, & secundùm aliam remanet crudus, aut putridus, morbus verè non declinat, sed falsa declinatio est: & hoc modo, per coctionem potiùs debemus intelligere, vacuationes paulatim factas, per vrinam, & aluum, vt *3. progn. 24.* explicuit Galenus, asserens naturam mederi humoribus D crassis per coctionem, hoc est, per paulatinam excretionem, per vrinam, aut alui fluxum celebratam, cùm in declinatione humores crassi relinquantur, qui sunt veluti cinis, quos natura per eas regiones euacuat.

Ad probationem, de morbis habentibus statum in principio, in quibus non videtur principium dari, nec augmentum quoad symptomata, dic, ob breuitatem non sentiri, vt de febribus continentibus *suprà* asseruimus, quamuis ea tempora sint assignanda, etsi non percipiantur. Ad confirmationem, quòd non dentur quoad essentiam morbi, in secundo argumento satisfecimus, dum tempora essentialia vocari prædiximus, non quia sint partes componentes, & distinguentes essentiam, sed quia circa magnitudinem essentiæ, & E non circa causam, aut symptomata morborum versantur. Ad instantiam de morbis lethalibus, solutio necessaria non est, cùm hæc quæstio de iis non sit intelligenda, quos non posse habere quatuor tempora libenter fatemur.

Ad quintum dic. Falsum est asserere morbos immateriales quatuor tempora non habere: nã species tres febris hecticæ, potiùs appellanda sunt tempora, quæ in tota huius febris constitutione considerantur, quatenus calor febrilis, in partibus solidis existens, æqualiter, & in eodem tempore, tres illarum humiditates non absumit. Vt verò hæc doctrina rectiùs intelligatur, suppono ex *Gal. lib. 10. meth. c. 11. §. Siquidem in singulis simplicium, ac* A *primarum, &c.* Omnes partes seminales triplici substantia constare, carnosa, membranosa, ac fibrosa, ea lege, vt omnes hæ substantiæ in vnica simplicissima vena reperiantur. Sicut ergo est triplex substantia sic etiam triplex humiditas consideratur, has substantias reparans atque reficiens, quæ humiditates dicuntur ros, cambium, & gluten, & est illa radicalis humiditas, cuius merito partes continuantur, iuxta quas humiditates, tempora febris hecticæ consurgunt. Licet verum sit, quòd febrilis calor, partes solidas in facto esse corripiat, & per modum habitus, secundùm omnes tres illas substantias; non tamen secundùm omnes fit æqualis consumptio, tempore eodem, cùm priùs rorida humiditas, secundò cambium, & tertiò gluten absumantur.

Iuxta hunc ordinem, quatuor tempora febris hecticæ sic constituo. Principium vniuersale sit prima febris hecticæ species, in qua calor in facto existens, & in habitu, roridam partium solidarum humiditatem absumit. Augmentum, quando cambium absumitur: Status quando gluten. At verò declinatio, quando prædictæ substantiæ, suo ordine restitui, & reparari vsque ad sanitatem incipiunt: quæ de temporibus sensibilibus febris hecticæ sunt intelligenda. Si verò Medicus, antequàm secunda, aut tertia species adueniat, sanatum ægrum iudicauerit, tunc tempora breuiora fiunt, etsi à nobis non percipiantur.

Ad instantiam dic, in tertia specie, marasmo dicta, calorem solum esse imminutum in quanto, sed non in quali; quare nullum est inconueniens, quòd pulsus, & respiratio vaui imminuto respondeant, cùm ad hoc vt qualitates primæ operentur, vltra rationem principij efficiendi quo pollent, efficientem quantitatem ex parte subiecti efflagitent. Adde, hunc marasmum esse lethalem, nos autem loquimur de salubri morbo: Nam, quos marasmus iam occupauit, hos sanare non tentabis; etsi enim caliditas corrigi possit, non tamen siccitas, vt *10. meth. 10* docuit Galenus.

Ad obiectionem de morbis hæreditariis, dic. Falsum esse asserere, quòd morbus à principio generationis incipiens, ex seminis vitio contractus, careat principio, quoniam subiectum cui aduenit ille morbus, est animal actu viuens intra vterum, & morbus non se exerit, antequàm sit animal, sed cùm sit affectus adscititius, animal iam generatum, & viuens præsupponit. Illud autem quod simul producit cum ipso fœtu, quantumuis vitiosum sit, naturale tamen, insitum, & congenitũ, sanitatem non excludit, sed solùm in corpore proximam aptitudinem ad morbos relinquit. Hoc modo intelligendus Hippocrates *3. epid. sect. 2. text. 3.* dicens filiam Euryanactis passam fuisse natiuam tabem id est, fuisse dispositam ad tabem, ob aptitudinem, & inclinationem, à principio generationis relictam.

Ad sextum dic. Temporum distinctio, proposita à Galeno, in inflammationibus, & in febribus eas consequentibus, intelligenda est de iis inflammationibus, à quibus excrementa sensim non excernuntur, sed in ipsis contenta manent quovsque resoluantur, vel in pus mutata vacuentur. Aliter verò distinguenda sunt tempora, in iis inflammationibus, è quibus ob membranæ obductæ tenuitatem, sensim aliquid resudat, & sensim vacuatur, vt accidit in Peripneumonia, Pleuritide, Ophthalmia, & reliquis huiusmodi, in quibus tempora, ad vsus medicos, ex cruditate & coctione illius, quod educitur, commodiùs distinguuntur.

Ad septimum *suprà* satisfactum est. Octauum. Solùm concludit auxiliis medicis posse morbos, aliquando aliaquibus temporibus priuari, vel à natura moliente crisim: Nam quando crisis, in augmento contingit, poterit quidem morbus vigore carere; si verò perfecta crisis accidat in statu, declinatio ita breui affluet, vt & concedi, & negari ad libitum possit.

Auctoritatibus sic satisfaciendum iudico. Ad primã,

ex Hipp. 1. *epid.* Dic nullum esse inconueniens, quòd dentur febres continuæ, in quarum principio detur status: non tamen inde sequi, quòd ante illum statum, duo tempora non præcesserint, scilicet principium, & augmentum, quæ ob sui breuitatem, à Medico neque sentiuntur, neque cognoscuntur. Ad locum Galeni *lib. de morb. temp. cap.* 1. Dic. Galenum per illa verba solùm voluisse, totum illud tempus inflammationis, à primo insultu, vsque ad statum, esse continuum, cùm vna non sit alteratio, sed non negat, quòd seruata continuitate alterationis, diuersa tempora assignentur: & hanc fuisse Galeni mentem, colligo *ex eodem cap. ad finem, in §. Huius autem proprium singulariter generationis tempus diuisum non est.* Ad locum *ex lib. de optima secta ad Thrasybul. cap.* 47. Dic, ibi Galen. fuisse loquutum, de tẽporibus morborum, quæ sensu percipiuntur & cognoscuntur; quæ tempora in omnibus morbis inueniri negat Gal. & nos libenter fatemur, cùm *suprà* dictum sit, in morbis aliqua tempora obscurari, ob breuitatem suam, & hoc modo argumentum de Apoplexia est explicandum.

Ad secundam, & tertiam auctoritatem Gal. respondet quidam, post crisim optimam dari declinationem, etiãsi ob breuitatem non sentiatur. Ratio est, quia licèt causa morbifica vacuetur, non cessat qualitas morbifica morbosa introducta iam impressa, sed per aliquas horas perdurat, & interdum per integrum diem, ex Gal. 2. *prorrhet* 17. *versus finem*, posito exemplo in ligno calefacto ab igne, quod postquàm separatum est, per aliquod tempus calorem conseruat. Quando autem vacuationes fiunt in principio, à natura, vel ab arte, non possunt morbum in medio cursu reprimere, & eum sequentibus temporibus priuare, sed hæc solùm fiunt breuiora, vt morbus sublatus esse videatur, quin reliqua tempora persentiantur, & ob hanc causam raro in morbis fieri crisim, quòd auxiliis medicis præuertatur, & impediatur.

Contrà sic insurgo. Morbus est effectus causæ morbificæ. Sed adaucta causa, augetur magnitudo effectus, & imminuta minuitur. Ergo si in principio, vel augmento, causa morbi ob vacuationes reddatur minor, necessariò ex natura rei, morbus debet minui, & priuari augmento, & statu, vel statu solo. Responde ergo cum distinctione quadam, quòd interuentu vacuationum, quæ fiunt in principio, vel augmento, ab arte, vel à natura, quando non vacuatur tota causa morbi, cùm fiat sine coctione, & separatione in augmento, necessariò in corpore, portio humoris peccantis relinquitur, quæ alteratur, & concoquitur; secundùm quam materiam remanentem post vacuationes, quatuor tempora morbi considerantur: sed quia humor in exigua quantitate abundat, breuiora fiunt, & non sentiuntur tempora aduenientia post vacuationem, & humor per insensibilem halitum, sine crisi euanescit, & hoc est quod Gal. vocat, præscindi morborum tempora medicis auxiliis, id est, contrahi, vt non appareat, *lib. de opt. sect. ad Thrasyb. c.* 4. *in princip.* & hoc modo dicendum est, quando vniuersa materia vacuatur in principio, quando videlicet morbus ab humore turgente ortum ducit.

Ad auctoritatem Auic. dic. Illum intelligendum esse, de temporibus morborum, quæ sensu percipiuntur, & non de aliis, quasi asserat Auic. plurimas esse ægritudines, quæ quatuor habent sensibiles horas: neque ex eo inferas, posse assignari morbos, quatuor tempora non habentes. Ex quibus ratum fit, & manifestum, febres continentes, cæterarum ægritudinum instar, quatuor tempora percurrere.

Curatio

Hvius febris curatio, tribus potissimùm perficitur auxiliis, ex Galeni mente, 9. *meth.* 4. & 5. Venæ sectione vsque ad animi deliquium, de cuius vtilitate in continentibus febribus, sat multa diximus, *lib.* 1. *Histor. princ. Medic. in com. Hist.* 9. frigidæ potu ad satietatem vsque, de cuius auxilij efficacia, lege *lib.* 2. *in com. Hist.* 54. & *lib.* 4. *Hist.* 11 & Balneo, de cuius potestate eximia, lege *lib.* 4. *in com. Hist.* 44. In his totus curationis cardo consistit. Omitto ordinem in sex rebus non naturalibus, alterantia, & refrigerantia præsidia, quæ *infrà cap. de febre ardente* proponemus, quorum vi sanguinis feruor mitescit, ardor infrenatur, & eius furibundus motus, ne in partes principes repat, obtunditur.

Circa phlebotomiam in hac febre tam necessaria primò dubitandum: *Vtrum in debili virtute, in continente sanguinea, loco phlebotomiæ manus, sit secanda vena in fronte?* Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 46. *de cura febris sanguinis*, post sanguinis missionem vsque ad animi deliquium, eam valdè commendat in hac febre, sícque prædixit: *Quòd si dispositio non tolerat phlebotomiam in manu, phlebotometur vena quæ est inter duo frontis, &c.*

Hæc doctrina suspecta videtur, ob causas multas: prima, quoniam cùm sanguinis magna abundantia, inter alas & inguina, vbi sunt vasa maxima, in hac febre exuperet, 9. *meth.* 3. vena ampla secanda interna in brachio: non ergo tenues ramusculi quærendi, de quorum numero esse venam frontis, patet ex Galen. 3. *epid. sect.* 3. *com.* 6. quæ cùm locale remedium sit, ex partibus supra iugulum solùm euacuat. Secunda. Illa vena secanda est in hac febre, quæ cum caua maximam societatem habet, qualem esse brachij internam, patet ex Galen. 13. *meth. cap.* 18 vena autem frontis, à visceribus longè est remota. Tertia. Timor est, ne secta vena in fronte, humores ebullientes conuolent ad caput, & in eo inflammationem excitent: ob quam rationem, in phrenitide interdicitur phlebotomia ex vena frontis. Quòd si virium iacturam pertimescit Auicenna, cur non secat venam, quæ est in manu, inter digitum minimum, & annularem, quam in splenis, & hepatis ægritudinibus tantoperè commendat, 22. 3. *tract.* 2. *cap.* 24. ex cuius sectione, cùm pauca spirituum copia euanescat, minùs eneruantur vires? Securius ergo multò erit, si virium debilitas adsit, secare saluatellam in manu, aut poplitis, pedísve venam scindere, vt hoc modo, humor à partibus supernis, & præcipuis, in quibus ingens sanguinis copia cumulatur, possit auerti. Commodè ergo Auicennam interpretabimur, loquentem de febre sanguinis, in qua adest passio aliqua quæ delirare cogat, tunc enim vrgentiori succurrendum, maximè cùm delirantes brachium porrigere recusent; ob quam causam, Arabes in sæua phrenitide, priùs ad sectionem venæ frontis accedendum imperant.

Dubitabis: *Vtrum in febre sanguinea, loco phlebotomiæ, purgatio sit administranda?* Galenus *lib.* 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. sic ait: *Quòd si quis vel propter ætatem, vel timiditatem permittere se Medico, ad sanguinem vllo modo detrahendum, nolit, huic deiicienda largius aluus est. Aut si id quoque suspectum habet, alia ratione educẽdum superuacuum est, &c.* Ex quo loco perspicitur manifestè, quòd vbi morbus sanguinis missionem expostulauerit, si vires eam non sustineant, aut propter ætatem, alia ratione quauis, aut si æger non pareat Medico iubenti venam secare, quod sæpè sæpius contingit, tunc purgatione est vtendum, quæ bilem vtramque, & pituitam euacuet. Satius enim est, vt solus sanguis redundet, quàm cum eo cæteri. Et pars insuper plenitudinis demitur, facta expurgatione, & promptiùs humores ventilantur, quia antea in venis conculcati, difflari impediebantur.

Quòd si ex plenitudine, & cacochymia permixtus est affectus, (vt in eo corporis statu, de quo Gal. agit *loc. cit.* vbi vtroque opus est auxilio) huic aluus largiùs ducenda, quàm si venæ sectioni daretur locus, vt nimirum sola

sola purgatio, vtriusque vacuationis vsui sufficiat. Si purgationem verò, pariter ac venæ sectionem, aut renuat æger, aut sustineat, alia ratione educendum superuacuum est, inedia, frictione, balneo, aut huiusmodi aliquo resoluente auxilio: quò si non breui, saltem longiori tempore, pristinam corporis valetudinem homo recipiat.

Quare quando affectus mixtus est ex plethora, & cacochymia, & cum sanguine peccant alij humores, tunc sanguinis missio supplet vicem phlebotomiæ, & è contra. Hanc Galeni sententiam, interpretes Auicennæ ineptissimè transtulerunt, 1.4.*cap.nuper cit.*dum sic ait: *Si autem non præparatur aliquid eorum, & hoc propter accidens, quod prohibet, tunc fac solutionem ventris, secundùm modum, qui est in causonide.* Hoc est, *si non præparatur aliquid eorum,* id est, si non fiat phlebotomia, aut manus, aut frontis, quas proximè dixerat, *& hoc propter accidens quod prohibet*, id est, propter ætatem, aut imbecillitatem, aut quoniam æger non vult, *tunc fac solutionem ventris, secundum modum, qui est in causone.*

Illud verò paulò subobscurum dubium est: *Vtrùm in omni febre, saltem minorandi gratia, sanguinem mittere expediat?* Galenus 2. *Aph.* 29. annuit, dum enim Hippocrates, inchoantibus morbis mouendum præcipit, hoc est, vacuandum, præcipuè per venæ sectionem, nonnunquam verò per purgationem, in hæc verba prorumpit: *Vt igitur coctiones morborum citiùs eueniant, melius est circa principia vacuare, quò minorem iam factum materiam, faciliùs natura possit concoquere, &c.* Sic in omni febre putrida; venæ sectione minorat Galenus, 11. *meth.* 15. dum sic ait: *Saluberrimum autem, vt prædiximus, est, in febribus venam incidere, non continuis modò, verùm etiam aliis omnibus, quas putrescens humor concitat, vbi præsertim nec ætas, nec vires prohibent. Leuata namque, quæ nostrum corpus regit natura, exoneratáque eo, quo velut sarcina premitur, haud ægrè quod reliquum est, vincet. Itaque proprij muneris haud oblita, & coquet, quod concoqui est habile, & excernet quod potest excerni, &c.*

Ex hoc loco non inferas: in omni febre particulatim sanguinem esse mittendum, plurimæ enim sunt, in quibus sanguinem mittere, minimè expedit, quum scilicet vrina aquosa extiterit, aut quum citrina, igneáque sit, ex Auic. 1.4.*tract.* 2. *cap.* 7. Solùm enim sensus est, quòd in omni febrium genere, sanguis mitti debet, vbi cum humore peccante, plenitudo aliqua fuerit adiuncta, copiosa quidem, si plenitudo fuerit ad vasa, minorans verò, si plenitudo fuerit ad vires, vt parte materiæ detracta, natura reddatur potentior supra residuam. Si verò neutra fuerit plenitudo, aut impedientia affuerint, aut defuerint aliqua, quæ ad sanguinem mittendum adhortantur, sanguis detrahendus non est.

Vlteriùs quætamus: *Vtrùm in omni febre, & morbo, sanguinem aliqua ratione mittere conueniat?* Plurimæ sunt venæ sectionis vtilitates, ob quas in omni febre, & morbo, commodè venæ sectio est celebranda. Nec desunt, qui summa cum ratione venam incidunt, vt pars alimenti subtrahatur: natura enim minùs impedita in conficiendis multis alimentis, tota contra in morbum conuertitur, & ipsius causæ concoctionem aggrediens, breuiùs illam superat, si vires præsertim constent. Hac ratione inediam, & victus tenuitatem, tantoperè Medici commendant.

Sanguis etiam vtiliter vacuatur, deobstruendi, & putredinem inhibendi causa: Nam *eorum*, inquit Galenus 9.*meth. cap.*4. *qui ex sola obstructione febricitarunt, nemo in putredinis febrem incidit, qui priùs sanguinem miserat.* Distingue tamen obstructionis causam: nam cùm alia ex abundantia, alia ex qualitate succorum, videlicet quia lenti, aut crassi sunt, incidat, in ea quam copia facit, sanguinis missio est præferenda; in ea verò, quæ ex succorum qualitate consistit, attenuantium vsus, non autem venæ sectio erit ex vsu.

Commoda etiam venæ sectio est, in diuturnis obstructionibus hepatis, à crassa, viscosa, & ægrè mobili materia subortis, vt ex venæ sectione, quæ humores agitat, impacti in iecinore humores motum accipiant, & pharmaco expurganti promptiùs pateant. Et licet attenuatio aperientibus perficiatur, tamen hæc in obstructione contumaci, cùm nimis calida sint, vehementer excalfaciunt. Quare satius est, vt motum expurgationi necessarium, humori præstemus, venæ sectione vti, quàm calidioribus, maximè incidentibus, ac detergentibus medicamentis. Hoc est quod sub compendio pronunciauit Auicenna: *Sed cùm antiquatur oppilatio, indiges phlebotomia basilica, & solutiuo. Phlebotomia scilicet, vt commoueat, & solutiuo, vt vacuet materias, quæ moueri cœperunt.*

Sanguis etiam sæpè emittitur, tentandi causa, tantillo sanguine extracto, vt noxius humor expellatur, in lepra sanguis arenosus, in quartana niger, & crassus; nam in quartana si tenuis, ac flauus exierit, & in melancholia, illicò supprimendus. 1. *ad Glauc. cap. de quartana*, & 3. *de loc. cap.* 7. Refrigerat etiam venæ sectio, 10. *meth. cap.* 10. quia calidam substantiam educit. Plures ergo sunt, in omni febre, & morbo, venæ sectionis vtilitates, vt nullus planè videatur morbus, in quo eius vsus non sit admittendus, si non vacuandi, saltem diuertendi, refrigerandi, deobstruendi, minorandi, commouendi, aut alimentum subtrahendi, sin minùs tentandi gratia. Quod auxilium, sicut & cætera, si non prosit, & febris perduret, in aliam febris speciem permutatur, vt in synochum cum putredine, ardentem, aut malignam, vel in aliam similem, quæ peculiarem curationem efflagitat.

OBSERVATIO

Continens febris, nullis artis præsidiis cedens, vomitui cruento copioso ex toto succubuit.

IVuencula erat gracilis, & sanguinea, quæ post vehemens exercitium, aëri frigido se exposuit, & ex cutis stipatione in febrem incidit continentem sine putredine, incalescente solùm sanguine in venis, & inflammato valdè, quam comitabantur totius corporis habitus tumor, rubor, pruritus, ardor vehemens, sitis ingens, cephalalgia, & plura alia, quæ sanguinis efferuescentiam in venis, apertè demonstrant. Huic copiosè secta est in gibbero vena. Alterantia oblata, quæ internum cauma compescunt, & sanguinis incendium attemperant. Ecce post septimum, nullis proficientibus auxiliis, de dolore ventriculi queri cœpit: post quem, in vomitum incidit cruentum, sanguinem merum affatim ex interuallis excernens, qui cùm ad quatuor libras ferè perseueraret, biduo ipsam veluti exanimem reddidit, vt ægra potiùs viuens cadauer, quàm vitali aura spirare, dici posset, ita attenuata, sine pulsu, voce, motu, decolor, tabida iacebat, cauis oculis, rugata fronte, pendulis genis, liuentibus buccis, vt mortis imaginem referret. Sed cùm pro nimio vomitu compescendo auxilia parare incipit, natura suas ipsa partes agens, vacuationem repressit, & mitescente febre, virtus refici cœpit, & illa ab omnibus symptomatis facta est immunis.

CAPVT XX.

De febre sanguinea putri.

DE febre sanguinea generata ex sanguine putrescente, num sit distincta à biliosa, pituitosa, & melancholica

melancholica, satis actum est *lib.4.Histor.Princ.Medic. in com.Hist.9.* nunc explicandum superest: *Vtrùm febris sanguinea, sit simplex, vel composita?* Plures putant febrem hanc, esse compositam ex febre sanguinis, & ex febre alterius humoris, quoniam in re putrescente, est assignanda pars putrefacta; & pars putrefiens. Ergo in sanguine reperitur alia substantia, in quam transiuit illa pars sanguinis putrefacti, ab ipso sanguine integro distincta.

Hæc opinio nulla ratione defendi potest, imò continet multa suspecta, ne dicam falsa, cùm difficultas proposita, non sit de sanguine, vt notat sanguineam massam, de quo verè possumus pronunciare, dari biliosum sanguinem, melancholicum, & temperatum, sed de sanguine, quarto humore, à reliquis specie distincto. Deinde ex ea sequitur, febrem ex sanguine putrido esse compositam, ex febre sanguinis, & ex febre alterius humoris, quoniam sanguis per putredinem vertitur in bilem: quoniam licèt fateamur, semper sanguinem per putredinem verti in bilem, non tamen immediatè mutari in bilem putrefactam, est concedendum, nam priùs mutatur in bilem, antequam ipsa bilis putrescat. Ergo illa febris erit putrida sanguinea simplex, antequàm bilis sit putrefacta, cùm post eius putrefactionem, febrem hanc, ex duobus humoribus putridis esse compositam, non sit denegandum.

Accedit veneranda auctoritas Galeni, *2.feb.vlt.§. Aut ob putrefactionem feruentes, febrem vnam accendunt synochum appellatam, quæ à principio ad finem vsque, nullam habet intermissionem, &c.* Ex quo contextu patet, Galenum dixisse vnam, vt febris notet simplicitatem: & constat ampliùs, quoniam à principio vsque ad finem, nullam habere intermissionem asseuerat; nam si esset composita, necessariò circuitus haberet, ratione humoris, ad illam compositionem conuenientis.

Deinde. Quando sanguis, determinata putredine ita putrescit, vt mutet formam, necessariò datur putredo, ante hanc mutationem formæ. Ergo febris ex hac putredine sanguinis generata, erit simplex, & non composita. Antecedens est verum, quia cùm putredo sit qualitas, disponens ad mutationem formæ substantialis, non sub quocunque gradu, vltima dispositio introducitur, licèt sub quocunque gradu sit qualitas, quæ dicitur putredo. Consequentiam probo: hæc enim febris ex putredine sanguinis concitata, antequam mutet formam, neque est biliosa, neque pituitosa, quia adhuc est sanguis sub propria forma, & supposito quòd assumeret circuitus tertianos, sub propria forma sanguinis, non ideò biliosa erit; iuxta quam doctrinam dicebat Auic. *1.4.tract.2.cap.36. Qui indicat tertianam per paroxysmos, errat in ea.* Ergo pari ratione, qui febrem sanguinis iudicat per paroxysmos errat.

Non nego, sanguinem per putredinem velociter corrumpi, sed celeritas durationis, rei naturam non tollit: quare Galenus dicit sanguinem per putredinem conuerti in bilem, & melancholiam; sed de quacunque putredine non intelligatur, sed de illa duntaxat, quæ ad formam substantialem terminatur: Nam sicuti calefactio, non sub quocunque gradu, est vltima dispositio ad formam ignis, sic putredo sanguinis, non in quocunque gradu, est vltima dispositio ad formam bilis, & melancholiæ, maximè cùm forma bilis, & melancholiæ, sub eodem gradu putredinis non generetur.

Dic ergo, hanc febrem esse simplicem, & non compositam: Nam illa febris dicitur simplex, quæ ex vnico humore dependet, vnicam formam substantialem habente, vt in omnibus febribus palàm conspicitur. Sed quoniam hæc febris, ex sanguine putrido generata, quandiu suam simplicitatem seruat, tempus sensibile non habet, hinc fit vt Medicus, qui constituit genera & species, indicans sensu, sanguinem in hoc simplici statu nunquam sentiat, qui ad naturam humoris facientis periodos possit reduci. Sic Galenus 2. *cris.* 9. febrem ex putredine sanguinis, seruare proportionem circuitus tertiani asseuerat, posito exemplo in pleuritide sanguinea, in qua circuitus de tertio in tertium manifestè conspicitur, in qua sputum est rubrum: sed sputum rubrum, non producitur nisi à sanguine, manente sub propria forma sanguinis. Quare hæc febris, quando suam simplicitatem seruat, non dicitur biliosa, quia iam sit corrupta forma sanguinis, sed solùm, quoniam per putredinem, sanguis modum substantiæ, & qualitates naturæ bilis conuenientes acquisiuit.

Ex hac causa contingit, vt huius consensus ratione, aliquando concitet febrem, quæ de tertio in tertium, suas facit accessiones. Sic Galenus 2. *ad Glauc.* 1. §. *Quòd si ex sanguine, & flaua bile, &c.* ex sanguine tenuissimo, sub propria forma, oriri exquisitum erysipelas asseuerat, quoniam repetitio accessionis, non tam sequitur formam humoris, quàm certam quantitatem, & qualitatem eius, quæ omnia cùm in sanguine putrescente inueniantur, non est mirum, quòd aliquando in febre sanguinea putrida, circuitus tertiani reperiantur: iuxta quam doctrinam, 2. *cris.cap.cit.* asserit Galenus, hanc febrem, ex sanguine putrido generatam, quodammodo esse biliosam, hoc est, secundùm quid, id est, circuitus, non tamen secundùm formam humoris.

Hæc doctrina ampliùs confirmatur. Omnis febris continens, caret circuitibus, & exacerbationibus. Sed febris ex putredine sanguinis, est verè continens. Ergo, &c. Tunc sic. Febris ex putredine sanguinis, caret circuitibus, & exacerbationibus. Ergo constituendum est quartum genus febrium simplicium putridarum, ab aliis tribus distinctum, quæ circuitus habent. Neque Galenus ab hac sententia est discors, 2. *cris.* 12. *ad fin.* §. *Quare in omnibus talibus, &c.* quo loco non negat, dari plura genera febrium quàm tria, sed solùm obscuras indicationes esse omittendas, & claras tradendas asseuerat, quæ ipsam ægritudinem reddant manifestam; & ob id clarioris doctrinæ gratiâ, hanc febrem ad genus febrium putridarum reducit, quoniam sanguis per putredinem, naturam bilis acquirit, & curationem illius febris expostulat, quæ cum illa similitudinem habet. Hinc fit vt solùm Galenus connumeret genera febrium putridarum, quæ non sola ratione, sed sensu à Medico percipiuntur.

Vtrùm verò sanguis, & alij humores intra venas, & extra eas putrescant? agitandum. Plures negant ex antiquis peritissimi, quia ibi non generantur vermes, vt refert Trallianus *lib.* 12. *cap.*2. quoniam feruor præseruat à putredine, quem intra venas inueniri certum est. Deinde locus est conseruatiuus locati, & venæ sunt locus naturalis sanguinis, & aliorum humorum. Verùm à veritate distat opinio hæc: Nam in venis, & extra eas, & in quacunque alia corporis parte, putrescunt humores, maximè si locus calidus sit & humidus, & humor præ copia, à natura non gubernetur, aut transpiret. Licèt autem ipse ferueat in venis, si non diffletur, putrescit, cùm ratione feruoris, vapores & fuligines eleuentur, meatus obstruentes. Ita vt ad hanc obstructionem, prohibita sequatur ventilatio, & ad hanc putredo.

Neque obiicias, extra venas humores putrescere non posse, quia partes sentientes mouentur, & motus à putredine præseruat, vt patet in morbo regio, œdemate, scirrho, in quibus humor non putrescit: Nam extra eas putrescunt, non solùm in loco putredinis, quando manent circumscripti, sed dum per partes sentientes mouentur, ex quorum motu fuligines eleuantur, quæ cutis meatus obstruunt, & impedita ventilatione putredinem concitant. Si verò putredo persæpè non accidit, est

est quia nimius calor, eorum vapores absumit, vias dilatat, reliquias resoluit insensibiliter, aut per sudorem. Pari ratione, vt humor putrescat, non solùm necessarium est, vt sit intra venas, sed vt calorem præter naturam suscipiat, cuius caloris defectu, humor in œdemate, scirrho, & morbo regio non putrescit; si verò calescit, putrescere solet, vt in eisdem inflammationibus patet, quum ad suppurationem declinant.

Causa.

CAusæ putredinem in sanguinem inducentes, sunt illæ, quæ sanguinem plus iusto calefaciunt, & accendunt, dummodò acutiores sint, & vehementiores, quàm quæ in synocho sine putredine accidere solent, quoniam fuliginosa recrementa non difflata, acriora redduntur, in quibus calor mordacior redditus, magis intenditur, & fit præter naturam. Euenit etiam, quando humores ob prohibitam ventilationem, & vaporum copiam, sicut in statu naturali non mouentur. Tria autem sunt, quæ sanguinem ad putredinem mouent, prohibita ventilatio, calor natiuus auctus, & præter naturam redditus, & priuatio motus humorum, vt explicuit eleganter Galenus 8.*meth* 7. & 11.*meth*.8. & 1. *de diff.feb.cap*.4. calida enim corpora, in calido & humido loco quieta, & detenta, nî difflentur, statim putrescunt.

Hæc omnia accidunt frequentiùs benè nutritis, parum exercitatis, sanguine plenis, denso habitu præditis, quibus non solùm ob hanc causam, in cute adest densitas, sed illis quibus ob humores tenaces, & crassos, in tenuibus venis, aut maioribus iecoris, obstructio perseuerat: ex his enim halitus putredinosus eleuatur, qui sanguinem inficit, & eum ad dispositiones putredinis recipiendas reddit promptissimum.

Signa.

IN hac febre omnia signa adsunt, quæ synochum sine putredine ostendunt, & alia etiam concomitantur, quæ putredinem manifestè significant: calor enim acrior est, & intensior, quàm in illa, non ita tamen mordax, velut in aliis febribus putridis conspicitur. Vrina est crassa, rubra, perturbata, fœtida, & nullo sedimento prædita, aut obscuro, saltem in principio. In pulsu notæ putredinis apparent: nam præterquam quòd celer est, & frequens, habet maiorem contractionem, quàm dilatationem; maior enim necessitas adest expellendi fuligines, quod febrium putridarum proprium est, 1.*feb*.7.*ad med*.§.*Proprium verò,&c.* & 3. *de præsag.ex pulf.cap*.7.*post princip*.§.*Sed hoc perpetuum est*. Pulsus ob copiam grauantis humoris, est inæqualis, & inordinatus. Totum corpus lassitudine grauatiua distenditur, quoniam id vaporum quantitate nimia opprimitur. Cutis tumet, rubet, facies inflatur, & fit purpurea, oculi scintillant, & eorum venæ rubro colore suffunduntur. Demum febris putrida, aliis signis insignitur, quæ lege *lib*.4.*Hist.Princ. Med. in com. Hist*.9.

Præsagium.

RArò hæc febris in gracilibus excitatur, aut illis qui raro sunt corporis habitu præditi, neque in frigido temperamento, aut ætate: sæpius in iis, qui sanguine turgent, calidi sunt, carnosi, succulenti, densa carne constant, & calidis recrementis sunt referti. Hæc febris vel statim inuadit, vel imputri superuenit, & facilè in ardentem commigrat, maximè si perseueret diu. Periculosa sæpè est, præsertim si sæuis stipetur symptomatis, in eiúsque principio, alui fluxus contingat; hic enim, citra morbi leuamen, vires prosternit, cùm accidat morbo existente crudo, & æger ad causæ morbificæ coctionem sufficere nequeat; ob quam causam, multoties in malignam degenerat.

Soluitur aliquando apparentibus in quarto die maculis latioribus, aut eminentioribus, vt sunt morbilli, & variolæ, potissimùm si signa coctionis præcedant: aliter enim iudicium erit difficile, & periculo plenum. Cùm autem triplex sit huius febris species, illa periculosior censenda, quæ semper accrescit; minùs periculosa quæ à principio decrescit; quæ autem semper eodem modo affligit, periculo non vacat, sed medium modum seruat.

Persæpè finitur sudore, hæmorrhagia, alui fluore, & vrina. Si in quarto, notæ concoctionis appareant, in septimo iudicatio fit, iuxta Senis edictum, 4. *Aph*. 71. Iudicium factum per fluxum sanguinis est optimum, deinde per sudorem: bonum est etiam per aluum, & per vrinam. In sexta die facta iudicatio, praua est, & dolosa, etiamsi præcesserint concoctionis signa, vt 1. *de dieb.decret*.4. fatetur Galenus. Pessimum est, ægrum maxima inquietudine perturbari, difficultate respirationis, ventris inflatione, & rugitu premi. Ex Hipp. 4. *Aph*.66. & 67. Prauum est pustulas, maculas liuidas, aut nigras per cutem apparere: ægrotantes inuoluntariè lachrymari: à somno excitatos, laborem sentire, vt 2. *Aph*.1. Hippocrates docuit.

Curatio.

CVratio huius febris, sicut aliorum morborum, à proba victus ratione inchoanda est. Quando vires sunt robustæ, & citò expectatur vigor, tenuissimè cibandum. Refrigerantia & humectantia offerenda. Excrementa priùs vacuanda. Sanguinis missio ad animi defectum celebranda, de cuius vtilitate *suprà*. Expurgandum corpus cholagogis. Peracta purgatione, Apozemata refrigerantia, & reserantia administranda. Viscera roboranda, & refrigeranda iis auxiliis, quæ *sequenti capite* latiùs proponentur.

OBSERVATIO.

Rarum synochi genus, quarto die interficiens.

NOn est adeò mitis synochus, præsertim si cum putredine sit conjunctus, grauibúsque stipetur symptomatis, vt plures ea correpti, ab ea immunes euadant. Ad manus nostras accessere quamplurimi, qui præcedente rigore, in febrem synochum lapsi sunt, quos rubor, tumor, & sensatus calor in toto corporis ambitu comitabantur, vehemens cephalalgia, fastidium ingens, inquietudo, anxietas, jactatio, cordis palmus, & cardialgia, quæ omnia malignitatem vehementem adesse significabant internam. Omnibus secta copiosè vena, cardiaca, & refrigerantia oblata. Administrata purgatio, & celebrata reliqua auxilia, quæ refrigerarent corpus, veneni malitiam retunderent, vires roborarent, & sanguinis ardorem compescerent. His omnibus non proficientibus, pustulæ ampullosæ, ichoroso sanguine plenæ, in vniuersa corporis superficie, die tertio, vel prope quartum enatæ, quæ post paucas horas, rupta cute, in vlcus degenerarunt cauum, sordidum, & dolosum, ita vt in ambitu liuesceret caro, emanante sorditie multa. Ægri cum agone citò peribant, mente constantes, animi deliquio oppressi, veternosi, implacidi, immorigeri. Synochus ergo putrida contemnenda non est, cùm aliquando immisericorditer omnes de medio tollat.

CAPVT XXI.

De febre ardenti.

Definitio.

Febris ardens, est febris biliosa, continua, nullam accessionem, neque remissionem sensibilem habens, sed eodem modo semper perseuerans, vt colligitur ex Galeno 2. *feb.* 2. & 2. *cris.* 6. quæ inter omnes febres exurentissima est, & ratione vehementissimi ardoris, qui in ea viget, floret, & flagrat, vocatur ardens, & ab Hippocrate ignis, per ægrotos plures, vt constat ex ipso, 1. *epid. sect.* 3. *text* 19. 21. 23. 24.

Huiusmodi febris duplex est, altera exquisita, & alia notha. Illa duplex est: quædam fit, quum venulæ tempore æstiuo exsiccatæ, acres ad se attrahunt humiditates, quas Græci ichoras vocant, 4. *acut.* 1. & 4. *Aph.* 58. quæ doctrina intelligenda est, de venis minoribus existentibus in visceribus, vel iuxta viscera, non autem de illis venis, quæ iuxta cutem repositæ sunt. Altera est, quando humor in vena caua putrescit, & reliquas venas magnas iuxta cor occupat, ex Galen. 2. *cris.* 6. Febris autem ardens notha, ex pituita salsa, putrescente in ventriculo, iecore, vel pulmone, originem ducit, vt 4. *acut.* 13. docuit Galenus.

Causa.

Febris ardentis causæ variæ sunt, aliæ sunt internæ, externæ aliæ. Illa est humor biliosus putrescens, aut efferuescens, in omnibus vasis maximis circa cor, qualia sunt vasa pulmonis, ventriculi, & iecoris, præcipue partis conuexæ, vt 4. *acut.* 1. & 1. *epid. sect.* 2. *text.* 75. monuit Galenus. Ob quam causam, non solùm erysipelata partium principalium solet hæc febris comitari, sed affecta, & inflammata gula, & ieiuno intestino excitatur, 4. *acut.* 1. & cerebri biliosam inflammationem sequitur persæpè, 1. *prorrhet.* 18. & lienis phlehmonen, 6. *epid. sect.* 3. *com.* 9. Quare febris ardens à bile putrescente in venis generatur, quicquid aliter putet Auerrhoës 3. *collig.* 4. & *lib.* 7. *cap.* 12. quia bilis calida est & sicca, & minimè obnoxia putredini, & bilis mera non in venis, sed in fellis folliculo reperitur: nam bilis etsi sit potentia sicca, actu est humida, & putrere potest. In statu autem naturali in venis non reperitur, at in morboso maximè.

Vtrum verò æstate generata, fiat per solam attractionem, an depulsionem bilis? controuersia est. Hippocrates 4. *acut.* 1. sic ait: *Causus fit quum venulæ, tempore æstiuo exsiccatæ, acres ad se attrahunt humiditates, quas ichoras vocant.* Firmat *lib.* 2. *de morb.* & *lib. de affect.* Contrà facit ipse Hippocrates *lib. de affect. in init.* quo loco febrem ardentem fieri asseuerat, quotiescunque bilis, per corpus commota, tandem in parte firmatur ac persistit; quare per motum, à natura expellitur, maximè cùm sit acris & mordax, & ad sui expulsionem naturam irritet ac stimulet, quæ in venis accensa, concepta putredine, febrem accendat. Dic. Causum vel fieri æstate, vel hyeme. Hoc tempore factus, rarissimè sine attractione generatur; corpora enim tunc exusta, & arida, & ac præsertim venæ, & viscera ichores ad se, & succos facillimè attrahunt. Hyeme excitata, concitatur per depulsionem bilis, cùm enim eo tempore corpora compingantur, fit vt succi acres & mordaces, repellantur intrò, & accensi causum progignant. Num verò febris ardens generetur à bile absque putredine, respondimus affirmatiuè, *lib.* 4. *Histor. Princip. Medicor. in com. Hist.* 10. *in fine.*

Causa febris ardentis nothæ, est pituita salsa, quæ huiusmodi reddita est vstione, vel certa, & determinata putredine, quæ ad eius salsedinem est necessaria, vt *lib.* 2. *Histor. Princip. Medicor. in com. Histor.* 73. agitauimus. Potest etiam salsa reddi, si plurimis, & prauis ichoribus permisceatur. Quare pituita illa, dum putrescit in vasis iuxta cor, febrem ardentem concitat, & non naturalis, quoniam diuersa temperie, & mitiore natura est prædita.

Externæ sunt, quæ in humoribus intensum calorem, vehemementémque feruorem excitare queunt, vt immodicus labor, immoderatum exercitium, superflua vigilia, copiosus vini meracissimi, & alterius liquoris calidissimi potus. Vsus ciborum calidorum, ita diu perseuerans, sitis vehemens, cui gelidæ potu, non sit tempestiuè satisfactum, præsertim si æger in äere calido versetur, vt 4. *acut.* 3. prædixit Hippocrates. Hæ enim causæ corpus ad maximum mouent calorem: hinc fit vt ob dispositionem materiæ, & causæ agentis vehementiam, & locum in quo humores putrescunt, febris ardens generetur.

Signa.

Vtrùm sitis insatiabilis, & ardentissimus calor, sint signa pathognomonica febris ardentis? Annuit Galenus 4. *acut.* 1 & 3. *epid. sect.* 3. *com.* 34. hæc enim signa propria sunt, & pathognomonica causi symptomata, quæ ob vehementem caliditatem, & siccitatem febris eueniunt: sitis enim fit vel ob caloris copiam, vel humoris inopiam, & siccitatem, 1. *simpl.* 30. Hoc ita esse alia superuenientia signa confirmant, quæ illa duo pariter comitantur, quoniam ratione immodicæ caliditatis, lingua apparet nigra, & fuliginosa, 1. *de loc.* 5. aspera, & arida, 4. *acut.* 4. & 13. quoniam calor repertus in febre inflammat sanguinem, & bilem, ignis instar, qui exhalationi humorum similem fuliginem reddit, 6. *epid sect.* 5 *com.* 14. Neque solùm in febre ardenti, reperitur siccitas in lingua, sed in faucibus, ita vt ob siccitatem, ægri loqui non possint, nî prius humectentur fauces, docente Galeno 7. *de vsu part. cap.* 14. *in fin.* qua de causa, vox fit clangosa, vt 7. *de vsu part. cap.* 7. docuit Galenus.

Si tamen febris ardens non sit exquisita, sed notha, vt quando generatur ex pituita salsa, vel à flaua bile permixta cum pituita, tunc symptomata remissiora sunt: Quare nec calor est ita intensus, nec sitis ita vehemens. De huius natura sunt febres illæ, descriptæ ab Hippocrate 1. *epid. sect.* 1. *text.* 9. & 3. *epid. sect.* 3. *text.* 34. quibus locis, illos ægrotos febribus ardentibus correptos, non fuisse valde siticulosos asseuerat. Quod etiam accidere potest, quando cum febre ardente, exigua tussis conspicitur; huius enim leuiter irritantis motu, humiditates à capite, & vicinis partibus descendunt, quæ linguam humectant, ex Hippocrat. & Galeno 4. *Aph.* 54. & 6. *epid. sect.* 2. *text.* 25.

Pulsus in febre ardente est celerior, frequentior, & inæqualior, quàm in synocho putrida, quoniam celerior est in eo contractio dilatatione, & quies externa, breuior; & ideò non est tam magnus, quàm in synocho, neque ita vehemens: quæ omnia ob vehementissimum calorem eueniunt, & quoniam facultas vitalis, non est in hac febre ita robusta, sicut in synocho: Ob quam rationem respiratio est magna, celer, & frequens: ideò continuò respirant, aperientes os, vt excretione ignei spiritus leuentur, vt 4. *acut.* 4 notauit Galenus. Adest etiam in hac febre, cibi fastidium, vomitus biliosus, ventris mordicatio, deiectio liquida & biliosa. Vigilant, mente aberrant, ob raptum biliosi humoris ad caput, vt ex Hippocr. *loc. nuper cit.* Aëtius *terrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 18. & Paulus *lib.* 2. *cap.* 19. annotarunt.

Hæc tamen sæua signa non apparent semper, sed

præsertim, quando febris ardens ex flammea viscerum oritur dispositione, tunc enim bilis efferuescens, commota, & agitata ebullit, & ad superas partes ascendit; vel quando ex erysipelate iecoris, ventriculi, ieiuni intestini, biliosi humoris copia, ad intestina confluit, & impedita distributione ciborum, vehementia apparent symptomata. Adest dolor capitis vehemens, ob raptum biliosi humoris ad caput, cuius vapore, ipsum inebriatum repletur, distenditur ac dolet. Ob sanguinis feruorem, & permixtionem cum bilioso humore, apparent in cute pustulæ: & si causus malignitatis sit particeps, puncticulæ per totum corporis ambitum enascuntur. Vigilia superflua ægros infestat, ex maxima cerebri caliditate enata. Premunt anxietudines, angustiæ, cardiogmos, maximè si humor acris & mordax ad os ventriculi repat. Vrina est flaua, ignea: humor enim in hac febre biliosus redundat.

Præsagium.

SI in febre ardente exquisita, in qua apparet lingua aspera, sicca, nigra, non reperitur sitis, quæ priùs aderat, lethale: delirium etiam significat, 2. *Aph.* 6. vel extinctionem facultatis sentientis, & appetentis præostendit, quæ sensibilia valdè immutantia non persentiscit, vt notauit Galenus 3. *epid. sect.* 2. *com.* 3. *in historia Euryanactis.* Quare rectè dicebat dictator summus, 2. *prorrhet. text.* 22. *Sitis quæ non ex ratione leuat, mala.*

Hæc febris si incipiat cum rigore, malum est, quia rigor ardentes febres iudicare solet, 4. *Aph.* 58. *A febre ardente habito, rigore superueniente, solutio.* Iudicantia autem statim in initio apparere non debent, quoniam *iudicatoria non iudicantia, partim lethalia sunt, partim difficilis iudicationis*, ex Hip. 3. *sect.* 1. *text.* 9. Perfectæ enim iudicationes, peracta coctione perfici debent, alioqui si in initio contingant prauam qualitatem irritantem significant, vel naturam debilem præostendunt, quæ humorem nec retinere, nec concoquere, nec suo tempore expellere potuit, vt 7. *Aph.* 4. notauit Galenus, & 4. *Aph.* 2. & 22. dum sic ait: *Quando aliquis incipit morbus, siquid excernitur, nihil tunc excernitur naturæ ratione, sed sunt omnia symptomata earum, quæ præter naturam sunt in corpore, dispositionum. Quo enim in tempore, à causis morbum facientibus natura grauatur, & adest cruditas humorum, tunc aliquid vtiliter euacuari est impossibile: siquidem oportet coctionem præire, subsequi verò discretionem, & postea vacuationem, vt bona sit crisis, siue iudicium.*

Pessimum est, si in fronte, & clauiculis appareat sudor, quia syncopen minatur, præsertim si frigidus sit, 1. & *progn.* 26. & 4. *Aph.* 37. Reprobum est, extrema refrigerari, tunc enim sanguis in partibus exterioribus est coaceruatus, quo cùm exteriores recreentur, & floreant, eo priuatæ emoriuntur, quod in febribus ardentibus lipyriis contingit: quod significauit Hippocrates 4. *Aph.* 48. dicens: *In febribus intermittentibus, si partes exteriores sint frigidæ, interiores verò vrantur, & sitim habeant, lethale est.* Repetit 7. *Aph.* 1. & 26. quod ex triplici causa contingere, Galenus notauit *in com.* vel ob magnitudinem inflammationis internæ, præ qua vniuersus sanguis, ad partem inflammatam retrahitur, & sic vruntur interna, externa frigent; vel ob natiui caloris extinctionem; vel vehementem dolorem, qui mediam corporis regionem occupat, cuius causa retrahitur ad intima calor, externas partes deserens. Quare febres ardentes non recalescentes, malignæ, apud Hip. 5 *prorrhet.* 61.

Reprobum est, si in hac febre videantur reperiri accessiones plures, quæ in diebus paribus excitentur, quoniam iudicantur ad malum in sexto, si velociter moueantur ex Hipp. & Galeno 1. *epid. sect.* 2. *text.* 75. Nam morbi qui diebus paribus solent iudicari, mali, & recidiuas facere consueuerunt, 4. *Aph.* 61. quoniam si mors non eueniat, in longum tempus solent produci.

Inutile est, si vrina nigra, & pauca eueniat, & aluus sit dura: illud enim, summam humoris biliosi vstionem significat; hoc totum aquosum sanguinis nimia adustione esse absumptum præostendit, ob quam causam, aluum duram reddi, est certissimum. Graue etiam malum est, cibos valdè fastidire, corpus vehementer iactare, profundè dormire, semper vigilare. Vox clangosa si accidat, ex gutture valde resiccato, lethalis, 1. *prorrhet.* 13. Reprobantur etiam summè capitis dolor, corporis insolita grauitas, conuulsio, motus tremulus, 4. *Aph.* 66. & 67. Omnia enim hæc ex bilis feruore, omnes humores agitari, & spiritibus permisceri significant, quorum pars vitiosa capiti communicatur.

Inutiles sunt lachrymæ inuoluntariæ, quia mortem minantur, 4. *Aph.* 52. & *epid. sect.* 1. *text.* 21. & 1. *progn.* 10. & *lib.* 2. *Coacar. text.* 36. maximam enim debilitatem retentricis cerebri præsagit. Inutilis est sanguinis stillicidium ex naribus: in febribus enim ardentibus, quælibet exigua excretio praua est, siue per vomitum, nares, ventrem, vterum, aut aliam regionem contingat; imbecillitatem enim naturæ, superflua expellere tentantis, sed perficere euacuationem non potentis, portendit, ex Gal. 1. *prorrhet.* 47.

Optimum est signum, si coctionis signis priùs apparentibus, & adstante virium robore, in die decretorio, largum sequatur sanguinis profluuium, vel sudor copiosus ex toto corpore erumpat, 4. *acut.* 10. & 1. *epid. sect.* 2. *text.* 63. Dicebat enim Hippocrates: *Febribus autem ardentibus, hæc accidebant: quibus ritè, & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maximè seruabantur, nec vllum noui, si rectè ei erupisset sanguis, in hoc statu emortuum.* Probat etiam 4. *Aph.* 58. docens, solui febrem ardentem, præcedente rigore, dummodò sequatur copiosus sudor, vel vomitus biliosus, vel alui deiectio; tunc enim robusta natura humorem concoquit mortificum, & euacuationem perficit.

Vtile est etiam ægrum facilè ferre morbum, grauiter non angi, neque valdè fastidire, facilè respirare, modico somno iuuari, alioquì hæc signa essent praua, quoniam *si ea quæ iuuare solebant, non prosunt, lethale*, 2. *Aphor.* 1. Bonum est corpus æqualiter calidum esse, nullum dolorem sentire in parte vlla, ad ea quæ offeruntur rectè se habere, 2. *Aphor.* 33. & maximè si vrina sit in colore, substantia, & contentis, laudabilis, ex Hippocr. 2. *progn.* 26.

Dignum tamen est speculatione præsagium illud: *Virùm tremores in febribus ardentibus facti, delirio soluantur?* Hippocrates sic prædixit 6. *Aph.* 26. *Qui in febribus ardentibus tremores fiunt, delirio soluuntur.* Galen. ab alio interiectam esse sententiam retur *in com.* Plures ita explicant: Posse contingere, vt in vasis maximis reperiatur copia bilis, & in cerebro copia pituitæ, quæ ob caliditatem febris liquata, à cerebro ad neruos transmittatur, & tremorem efficiat: & si tunc superuenit delirium, quoniam cerebrum & nerui calescunt immodicè, huius caloris ratione, pituita conconquitur & resoluitur, in quo salus tremoris consistit.

Deinde. Rigor superueniens febri ardenti, hanc soluit, etiamsi superueniat cum delirio, quoniam ob agitationem humoris, vaporibus acribus cerebro communicatis, delirium accidit, 3. *cris.* 2. Eodemq; modo, transmisso humore bilioso ex venis ad neruos, & ob ebullitionem commoto, & cerebro communicato, superuenit tremor cum delirio, qui febrem facit cessare. Hæc expositio non potest admitti, quoniam si humor biliosus, vel eius vapor transmissus ad cerebrum, efficiens

efficiens delirium, resoluit materiam tremoris, iam potiùs erit prognosticum ad solutionem tremoris, quàm ad solutionem febris ardentis; hæc enim non delirio, sed aliqua sensibili vacuatione soluitur. Insuper si tota materia febris ardentis transponeretur ad neruos, & aliqua eius portio, in illa transmissione communicata capiti, delirium excitaret, iam eo tempore, simul euenirent delirium, & tremor, & ita delirium non solueret tremorem, vt Hipp. asseuerat. Si tamen ante tremorem contingat delirium, vt 3. *cris.* 2. docuit Galenus, quia ante crisim solet antecedere delirium, tunc transposita materia ad neruos, potiùs tremor solueret delirium, quàm è contra, quod est contra Hippocratis contextum, qui priùs reperiri tremorem, quàm delirium confirmat.

Neque asseras, tremorem illum statutum ab Hippocrate, posse sumi pro rigore, quoniam tunc notabilis vacuatio, ad solutionem febris ardentis consequeretur, quæ præsente delirio non contingit; & hac de causa, nullo modo hæc sententia poterit esse præsagium febris ardentis, sed tremoris veri. Impropriè igitur ab aliquo dictum est, febrem ardentem à tremore solui. Hæc enim dicere Hippocrates consueuit, aliis quibusdam superuenientia soluere eorum substantiam, quæcunque omninò hominem liberant, non quæ alteram generant passionem, quæ nihilominùs sit prima periculosa, vt notat Gal. *in com.*

In senibus, rarò febres ardentes contingunt, frigidum enim est illorum corpus, 1. *Aph.* 14. ob quam causam Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 6. *ad fin.* febres senum, vocat sepultas, quoniam calor præternaturalis, ramificatur ad proportionem caloris innati, ex Auerrhoë 7. *collig. cap.* 2. Si verò in senili corpore excitetur, lethalis est, nam causæ magnitudinem, cum virium imbecillitate præostendit. Est ergo casus, in natura frigida, tempore frigido, & regione frigida periculosus valdè. Frequenter excitatur in adolescentibus, iuuenibus, pueris; in his tamen ob nimiam humiditatem, quæ caloris adurentis acrimoniam retundit, mitior, & lenior existit. Si verò pueri hac febre detenti tabescant, in hecticam, & marcorem promptissimè transeunt, cum periculo summo; est enim puerorum substantia, facilè transpirabilis, & resolutioni valdè obnoxia, vt notauit Galenus *lib.* 9. *meth. cap. vlt.* §. *Ergo puerorum substantia, omnium facillimè digeritur ac dissipatur, propterea quòd est omnium humidissima, &c.*

Curatio.

Cura huius febris, simillima est curationi febris tertianæ exquisitæ, eo solùm distans, quòd ampliorem refrigerationem, & humectationem exoptet: ob quam causam, in ea sæpè peruertitur curatio, quæ debetur causæ, cùm oporteat aliquando, ad plurimùm refrigerantia ante vacuationem accedere, quod preceptum in humoralibus febribus, ferè non obseruamus. Illicò ergo aggredienda curatio est, propositis ante oculos documentis, quæ in sex rebus non naturalibus, semper amplectenda sunt, in febre omni.

Deposita igitur communi materia, per enema lene, aut mite pharmacum, ad euacuationem accedere opus est: *Vtrùm verò in febri ardente, ea per sanguinis missionem debeat celebrari?* ambigunt plures. Nam Hippocrates 1. *epid. sect.* 1. *text.* 9. & *sect.* 2. *text.* 63. & 66. & 3. *de crisib. cap.* 3. & 4. *acut.* 10. febribus ardentibus familiare esse ait iudicium, quod per sanguinis è naribus effluuium celebratur. Si igitur natura soluit febrem ardentem sanguinis fluxu, cur Medicus, eam non molietur vena secta. Præterea Galenus *lib.* 11. *meth. cap.* 15. §. *Saluberrimum igitur est, &c.* salutare esse ait, in omni febre sanguinem emittere: & Auicenna 4. 1. *cap.* 20. *post princip.* docet, phlebotomiam multoties esse vtilem in febribus, licèt planè necessaria sit, quoniam eius ope, redundantia omnis exhauritur, & hac ratione natura fit fortis super materiam.

Pro contraria parte stant Paulus *lib.* 2. *cap.* 30. Trallianus *lib.* 12. *cap.* 3. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 78. qui in curatione febris ardentis, hoc auxilium prætermittunt: sicut Galenus 1. *ad Glauc.* in tertiana exquisita. Solue præhabita distinctione hac. Si febris ardens corripiat naturam calidam siccam, quæ quum febricitat, maximè resoluitur, & viribus non constat, 10. *meth.* 5. *post med.* maximè præcedente victus ratione calida, in regione calida, & tempore æstuoso, phlebotomia non est celebranda, ne flaccescat virtus, sed vt vsque ad statum perdurare possit, quo tempore magis est depugnatura. Si corripiat naturam temperatam, & bilis cum sanguine exuperet, aut cum illo sit permixta, tunc vtilis est venæ sectio. Hoc colligitur ex Auic. *cap. de causone,* cùm dicit: *Et non phlebotometur, fortasse enim inflammabit eos, & fortasse iuuabit eos:* insinuans, si simul cum bile peccet sanguis, sanguinis missionem esse proficuam: sin minùs, nocere. Quare in prædominio bilis, parca tantùm exerceatur, quam euentatiuam vocant, vt illius beneficio deferuescat sanguis, fuligines adustæ in vasis redundantes transpirent, & humor calidus à corde, visceribúsque auertatur: ex qua distinctione, argumenta facilè solues.

Facta sufficienti venæ sectione, alterantia, & refrigerantia sunt offerenda, quæ biliosi humoris ardorem compescant, eiúsque impetuosos motus refrænent. In hunc vsum, interdiu, præsertim infestante siti iulapia offerantur.

℞. *Aq. rosar. cichor. acetos. buglos. cardui benedicti, an.* ℥ iiij. *syrup. violar. de succo limon. de acetosit. citri, granator. an.* ℥ ij *folior. auri puluerator.* Num. iij. *pulp. tamarindor.* ℥ ß *margaritar. præparat. pulu. coral. rubri, pulueris santalor. rubeor. an.* ʒ j. *fragmentor. smaragd. hyacint. rubini, sapphiri, an.* ʒ ß. *rasuræ eboris,* ℈ j. *succi limon.* ℥ j. *lapid. belzaartici,* g̃. xx. *sacchari albissimi,* ℥ j. Misce. Conferunt etiam tabellæ suaues, roborantes, refrigerantes, & cardiacæ, ante, & post purgationem assumendæ.

℞. *Sacchari albissim. dissoluti in aq. rosar.* ℔. ß. *pului santalor. albor. coral. margaritar. an.* ʒ ß. *fragmentor. lapidum pretiosor. ossis de corde cerui.* ℈ j. Fiat electuarium, in tabulis ponderantibus drachmas duas, vel tres.

Si adsit suspicio veneni, (humor enim venenosus, sæpè latet in corpore, 6. *de loc.* 5. & 2. *prorrhet.* 17) maximè iuuat rasura lapidis Belzaartici, puluis vnicornu.

Cùm remotio febris ardentis, in vacuatione humoris biliosi, & extinctione caloris præter naturam consistat, ideò offerendum medicamentum purgans, clemens & benignum, ex mente Pauli *lib.* 2. *cap.* 30. & ante purgationem, humor præparandus syrupis, qui febris ardorem compescant, & à putredine præseruent, quod significauit Hipp. 2. *Aph.* 9. Prosunt syrup. Acetos. Nymph. de Ribes, Oxysacchar. Granator. Rosac. Violar. permixti cum aqua Borrag. Buglos. Cichor. Acetos. Rosar. Melon. Cucurbit. Portulac. decoct. Hord. Medicamenta expurgantia simplicia sunt Rheum, Pulp. Cass. Manna, conserua Rosar. Alexandrinar. Syrupus Ros. Pers. vel Violar. ex plurib. infus. Succus Ros. Pers. Infusio Fol. Sen. aut decoctum. Ex compositis iuuant Diacathol. Diaprun. simpl. Elect. Lenitiu. Ex quibus cum saccharo possunt parari boli.

Post purgationem, ad sitim remouendam, roborantia, & refrigerantia imperanda, vt saccharum Rosaceum, vel radix scorzoneræ caules lactucæ, aut cucurbitæ saccharo conditæ, superbibita aq. Endiu. Buglos. aut oxalidis, vel fiant hæ tabellæ.

℞. *Puluer. diamarg. frig.* ʒ j. *pulu. trium santalor.* ʒ ß. *sem. com. frigidor.* ℥ j. *sacchari albiss. dissolut. in. ros. q. s.* Misce, & sec. art. fiant tabellæ. Quarum vsus desumptus fuit ex Auicen. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. *iuxta fin.* posito exemplo in trochiscis.

Illorum vsus non est semper idem, sed varius: nam aliquando Medicus portionem aliquam humoris, vel medicamenti, quæ in ventriculo relicta est, conatur abstergere, & tunc, vt mundificetur ventriculus, vtimur dictis aquis cum saccharo albo, in quo vis abstersoria reperitur, 8. *meth.* 4. Si verò ex purgatione ventriculus flaccescat, tunc roborandus tabellis perlatis, & santalor. trium, præsertim in delicatulis, & fastidibundis ægris, qui decocta assumere recusant.

Cum remotio febris ardentis, post ablationem causæ, in extinctione caloris præter naturam consistat, ideò post purgationem, residuum humorem concoquere, & attemperare est necesse: Hoc infrigidantibus, & humectantibus perficitur, quia ipsa & febri, & causæ eius summoperè prosunt, quæ medicamenta debent habere aliqualem vim reserandi, prouocandi vrinam, & emolliendi ventrem. Hæc apozemata, seu decocta, aut extinctiua vocantur, quia ad extinguendam, & remouendam intemperiem relictam in partibus, ex causa morbifica, imperantur, iuxta doctrinam Galeni *lib. art. med. cap.* 89. §. *Vnamquamque causam prius abscindere oportet, deinde factam intemperiem curare.* Concoquunt etiam hæc medicamina humores: nam vehementem calorem demulcendo, sunt in causa, vt natura causam morbificam concoquat, & per varias regiones excernat. Offeruntur in declinatione, aliqua enim portio humoris in morbis materialibus in declinatione concoquenda relinquitur ex Gal. *lib. de totius morb. temp. cap.* 3. §. *Restat autem humorum modicum, adhuc concoctionem desiderans, &c.* Fiunt verò hac forma.

℞. *Hord. mundi, & confracti*, P. iiij. *cichor. recentis cum sua radice*, P. iij. *prunor. sine nucleis, vuar. passar. sine acinis, an.* ℥ ij *flor. borrag. bugloss. violar. nymphææ, an.* P. j. ß. *folior. borrag. lactuc. acetos. an.* M. j *radic. borrag. scariolæ, scorzoner. petroselini. bugloss. an.* P. j *quatuor sem. frigidor. maior. an.* ℥ ß. *tamarindor.* ℥ ij. Coque sec. art. in. ℔ x. aq. ad mediæ partis consumptionem: In colatura infunde secund. art. *Rhabarb. elect.* ʒ ij. ß. Colaturæ adde *Syrup. violar. ex plurib. infus.* ℥ v. *syrup. granator. de acetosit. citri, de succo limon. an* ℥ ij. *sacchari* ℥ iiij. Bulliant iterum, & seruentur vsui. Dosis in aurora vnciæ octo.

Loco apozematis, vtilissimus est vsus seri lactis caprini, in quo per noctem madescant flores cordiales, vel Rheum, vel conserua Violacea. Vel in sero misceatur pulpæ Cassiæ interaneus liquor. Saluatellæ sectio, natiua quadam proprietate, in manu dextra celebrata, iecur attemperat, viscera ventilat.

Intrinsecùs ad refrigerandum, cremor ptissanæ, cum saccharo, & emulsione. Sem. Endiu. Portulac. Cucumeris, & melon. & si incendium fuerit maximum, prodest in aurora assumere aquam tamarindorum, hoc modo præparatam.

℞. *Tamarindor.* ℥ j. ß. dissoluantur in sero lactis, aut decoct. Hord. violar. & Prunor. adde *Syrup. violac.* ℥ ij.

Extrinsecùs ad remittendum calorem, & extinguendam febrem, refrigerantia medicamenta sunt apponenda, vt partes præcipuè principes ad pristinum statum redire queant, ex Gal. 12 *meth. cap.* 5. dum ad robur virtutis conseruandum, temperamenti custodiam esse necessariam asseuerat. Quare ad maximum ardorem compescendum, pectus, & dorsum vnguento Rosaceo, vel infrigidante Galeni, erit illinendum, vel hoc simili modo paretur.

℞. *Olei rosac. violac. nymphææ, an.* ℥ ß *pulu. santalor. & coral. rubro. an.* ʒ ß, *ossis de corde cerui*, ℈ ß. Cum guttulis vini albi odoriferi, & cera alba, fiat Vnguentum.

A Iecur etiam cùm sit æstu affectum, similibus vnguentis, vel aliis attemperandum & roborandum, cùm eius munus toti sit necessarium, ex Galeno 11. *meth. cap.* 15. & 13. *meth. cap.* 15.

℞. *Vnguenti rosac.* ℥ j. *vnguenti santalin. succi cichor. an.* ℥ ß. *aceti rosar. olei cydonior. an.* quartar. ß. Misce, & facta imbibitione succi, & aceti, fiat linimentum.

Quo facto, sequens epithema super iecur imponere, non erit abs re.

℞. *Succi cichor.* ℥ v. *aq. rosac.* ℥ ij. *aceti rosar.* ℥ ß. *pulu. santalor. rubror. pulu. coral. rubror. an.* ʒ ij. Misce.

Cùm febris sit passio cordis, & maximè ardens, in qua, si diu duret, hoc viscus ignescit & excandescit, B consonum est, illud epithematis refrigerare, & roborare.

℞. *Aq. rosar. ab acetos. an.* ℥ iiij. *aq. bugloss.* ℥ ij. *vini albi odorifer. aceti ros. albi, an.* ℥ ß. *puluer. omnium santalor.* ʒ j. *pulu. diamargarit. frig.* ℈ ij *ossis de corde cerui*, ℈ j. *camphoræ*, g. iiij. *croci*, g. j. Misce.

Etiam summè iuuat hoc cardiacum vnguentum, cordi bis in die admotum.

℞. *Olei nenuphar.* ℥ iij. *pulu. nenuphar.* ʒ ij. *santalor. rubror. sem. acetos. coral. rubri præparat. an.* ℈ ß. *camphor.* g. iij. Misce, fiat vnguentum.

Pro ventriculo æstuante prodest aqua Rosar. cum oleo Rosac. subacta, extrinsecùs apposita, cui admisceatur C puluis santalor. & coral. & parum succi portulacæ, & vuæ acerbæ.

Clysteres noctu infusi refrigerantes in hac febre, alternis diebus, vtiles sunt. Ad prouocandam vrinam, post purgationem, sumat noctu, septima, aut octaua hora post cœnam, aquam hordei, cum emulsione seminum frigidorum, & saccharo, & cum guttulis vini albi magis prouocabit vrinam. Quòd si natura euacuationi per sudorem magis sit intenta, is hoc syrupo optimè prouocabitur.

℞. *Mily decorticati. q. s.* Coque quousque rumpatur, cuius decocti calidi, assumantur ieiuno ventriculo, vnciæ quinque, cum vini albi odoriferi vncia dimidia, & cooperiatur. Leuiùs mouebitur sudor, si coquatur hordeum decorticatum cum radice fœniculi, ex quo D decocto, actu calente, sumantur vnciæ quinque, cum vini albi odoriferi vncia dimidia.

Tandem declinante iam febre, ad refrigerandum, resoluendum, & humectandum, proficua est lotio extremitatum, cum decocto rosar. Fol. lactuc. Fol. vitis, hord. Nenuphar. Violar. & Flor. Camomil. Quòd si causus, ex pituita salsa originem ducat, præsidia conueniunt multò minùs frigida, & humida, ferméque conueniens est curatio, quæ tertianæ nothæ imperari solet, solùm eo distans, quòd in causo pituitoso, ob febris vehementiam, auxilia frigidiora offerenda, quàm in tertiana dicta.

Duo sunt præstantissima remedia, quibus pro eradicanda hac febre, prisci frequenter vti consueuere: E Nam humore iam cocto, perseuerante vehementia febris, instante febris vigore, aquæ potum ad satietatem vsque concedebant, seruatis conditionibus, quas ex professo refert Gal. 9. *meth.* 5. & 11. *meth.* 9. & *acut.* 12. & pluribus locis, de quibus nos alibi fusè.

Alterum erat balneum, quod pro compescendo feruore bilis, iuuandam humorum coctionem, humoris resolutionem, est præsidium nulli secundum, dummodò non adsit phlegmone, appareant coctionis notæ, & totum sit vacuatum corpus, sítque moderatè calidum. Si tamen laborans sit iuuenis, carnosus, status cœli adsit calidus & siccus, & validis viribus præditus sit, signáque coctionis euidenter appareant, in frigidam mutationem eum demittere non dubitauit Galenus, 11. *meth. cap.* 9. ex ipsa enim læderetur haudquaquam, sed potiùs recreata natura, humorem biliosum

sum per sudorem, vel aluum expellet, alacrior facta.

Verùm inter Medicinæ proceres, circa Balneum discordiam inuenio: *Vtrùm Balneum in ardenti notha, magis conueniat, quàm in exquisita?* Nam Auicenna 1.4. *tract. 2. cap. de cura causonidis*, docet, balneum in ardente notha vtilius esse, quàm in exquisita. Galenus verò contra, *3. acut. vlt.* Quo loco febri ardenti ex pituita salsa balneum esse aduersissimum asseuerat: cui subscribit Paulus *lib. 2. cap. 29.* Dic, Balneum duplici de causa admoueri, vel ad temperandum ardorem, & humoris efferuescentiam compescendam, vel ad humoris reliquias resoluendas: Si propter primum, tunc in ardente exquisita, & post, & ante coctionis signa, vtile est, vt *cit. acut.* & 1. *ad Glauc. cap. de curat. exquisitæ tertianæ*, ipse edocuit, & hoc frigidum imperandum. Si propter secundum, debet esse calidum, quod in causo notho vtile est, quoniam salsa pituita, quæ est eius materia, difficilioris est resolutionis, ad quam modica balnei caliditas commoda est. Galenus verò, & Paulus balneum in notha febre ardente, inutile esse affirmantes, de frigido balneo sunt intelligendi. Symptomatis verò, quæ causo correptos fatigant, vtilissima sunt auxilia, quæ *in fine tract. de febrium symptomatis*, peculiari methodo proponentur.

OBSERVATIO.

Ad absumendas febris ardentis reliquias, Conserua mirabilis efficaciæ.

IVuenis erat gracilis, calidissimo temperamento præditus, qui incipiente canicula, in causum incidit exquisitum, cum lingua scabra, & sicca, siti vehementi, & vigilia. Pluribus auxiliis celebratis, in septimo à periculo euasit: veruntamen noctu exacerbatio infestabat adhuc, quæ sudore vniuersali, in aurora erumpente, in totum cessabat. Ob hanc causam, oblatum lactis caprini serum: ptissana exhibita: extremorum ablutio celebrata: imperata saluatellæ dextræ sectio: Vnguentis iecur roboratum. Tandem hac refrigerante Conserua, ieiuno ventre, assumpta, quantitate vnciæ vnius, superbibitis vnciis quinque aquæ hordei, in totum leuatus, & à febre hectica, in quam erat pronus, est præseruatus.

℞. *Flor. borragin. violar. nenuphar. an.* ℥ j. *rosar. virentium,* ℥ ß. *pampinor. vitis,* ℥ iij. *Albumin. ouor.* Num. v. *cochlear. nemoral.* Num. x. *portulac. plantagin. an.* P ij. *omphacij,* ℥ iiij. *santalor. rubror.* ℥ ß. *aq. rosar. rubrar.* ℔ ß. *acetos.* P. ij. ß. *succi arantior. acidor.* ℥ v. *succi limon. acetos.* ℥ iiij. *hord. decorticati,* P. j. *sem. melon. sem. cucurbit. sine cortic. an.* ℥ j. *aq. endiu.* ℔ j. ß. Omnia distillentur in balneo Mariæ, & libra vna liquoris, misceatur cum vncia vna Pulp. Cass. vncia dimidia pulp. tamarindor. drachmis tribus pulp. prunor. acetosor. vncia dimidia Rhapontici. Omnia excipiantur cum syrupo Violaceo. & secund. art. fiat Conserua.

CAPVT XXII.

De Tertiana exquisita

Definitio.

GAlenus scientissimus *lib. 2. de crisib. cap. 3.* de febrium dignotione sermonem habens, præcepit Medico, vt sese exerceat in cognoscendis typis, & peculiariter tradit exercitationem in tertiana exquisita. Aduerte tamen primò, quòd licèt typus, & periodus, siue circuitus vulgò pro eodem vsurpentur, tamen ex Gal. *lib. de typis, & lib. ad eos qui typis scripserunt, cap. 1.* distingui, quoniam periodus dicit totum spatium, à primo insultu vnius accessionis, vsque ad insultum alterius: typus verò nihil aliud est, quàm intensionum, & remissionum per statas vices reuersio.

A Deinde biliosa febris diuiditur ab Auicenna, 1.4. *tract. 2. cap. 7. 35.* in simplicem, aut compositam: Illa in continuam, aut intermittentem: Continua in continentem, quæ ardens febris, & Græcè causus dicitur: aut in eam quæ exacerbationes habet, per circuitum repetentes, quæ tertiana dicitur continua. Rursus intermittens in exquisitam, longam, quæ 1. *epid. sect. 3. com. 5.* producta vocatur à Galeno, cùm longiorem habeat accessionem, quàm exquisita, scilicet vltra duodecim horas productam, qui exquisitæ terminus est longissimus, 2. *feb. 3.* & 2. *cris. 3.* Galenus enim 1. *ad* B *Glauc. 8.* docet reperiri tertianas intermedias, inter exquisitas, & nothas, quæ neque verè exquisitæ sunt, neque verè nothæ, sed mediam naturam inter vtrasque paticipant.

Deinde Auicenna, *loco citato*, biliosas febres in tres classes diuidens, in tertianam continuam, periodicam, & causonem, hunc à tertiana continua distinguit, sed *Vtrùm hoc verum sit, indagandum?* Nam vtraque febris à bile oritur, ex Galeno *loc. cit.* At Arabes tripliciter distingunt: primò, in tertiana continua, notabiles exacerbationes de tertio in tertium reperiuntur; in causo verò, ob vehementissimam bilis inflammationem, non similiter contingit. Secundò, penes situm humoris C morbifici, in continua enim tertiana, bilis continetur in vasis totius; in causo autem iuxta cor. Tertiò, quoniam causus habet annexam inflammationem maximam bilis; tertiana verò continua, pendet quidem à magna copia bilis, sed non tantùm inflammata: hinc fit, vt in causo maior refrigeratio sit necessaria, quàm in tertiana. Denique licèt vtriusque febris curatio, similis sit, illæ tamen distinguntur, in locis dictis, & ab Aëtio *prop. cap. de causo* confunduntur, ob maximam similitudinem, & affinitatem, quam inter se habent, ita vt solùm penes intensum, & remissum distingui videantur.

Est ergo tertiana exquisita, febris ea, quæ de tertio in tertium, suas facit accessiones, ex bile sincera, & pura, sine alterius humoris permixtione generata, ex Galeno 4. *Aph. 59.* Verùm quæres: *Vtrùm tertiana exqui-* D *sita, à bile sincera generetur?* Renuunt plures, cùm sincera bilis solùm in folliculo, fellis reperiatur, in venis verò semper cum aliis humoribus sit permixta. Insuper, cùm extra vasa, in minera putredinis, semper cum ea, portio aliqua sanguinis, vel excrementa aliqua sint commixta, videtur quòd nunquam pura possint inueniri.

Dic. Tertiana dicitur exquisita, tum quia nulli alteri affectui iungitur, tum quia in ea biliosus solus peccat humor, purus, & sincerus: Non tamen intelligas purum esse, sinceritate permixtionis, quia in nulla corporis parte, excepta fellea vesica, sine aliqua permixtione colligi potest. Dicitur tamen sincerus, sinceritatis qualitate, quia cùm vbi erat putredo, multò maior E copia biliosi humoris reperiatur, & ea in parte plurimus calor existat, reliqua recrementa ad bilis naturam conuertuntur, & in eo loco humor biliosus suam naturam maximè seruat, videlicet vehementem calorem, siccitatem, acrimoniam; quare purus & sincerus vocatur, quoniam parùm, aut minimùm alterius humoris admittit. Hæc est firma doctrina Galeni 2. *progn. 38.* posito exemplo in vino, quod licèt cum aliquali portione aquæ sit permixtum, suas tamen vinosas qualitates, videlicet colorem, odorem, & saporem maximè obseruat. Licèt autem aliqua portio alterius humoris permisceatur, & accendatur cum bile, hæc neque febrem facit, neque pars morbi efficitur, neque naturam acrem bilis compescit, & hac ratione, causa læsionis operationum esse non potest

Quapropter, cùm bilis ex qua tertiana exquisita generatur

generatur, suam naturam, & qualitates seruet, ideò de genere febris ardentis esse censetur. Vtraque enim febris, ab eodem humore originem ducit; differunt tamen quoniam humor biliosus, in causo intra vasa consistit, in exquisita autem tertiana per partes sentientes defertur, 2. *prorrhet. com.* 7. *lib. de trem. & rigor. cap.* 7. Quare toto tempore, quo tertianæ exquisitæ accessio durat, febris ardentis symptomata elucent, 2. *cris.* 3. *post princip.* Hinc fit vt febris illa, cui tempus accessionis est breue, & initium cum rigore, & cum sudore solutio, & incipit cum vomitu bilis, & per aluum biliosa deiiciuntur, febris exquisita vocetur à Galeno, 2. *de diff. feb. cap.* 8. ab ardente differens, quoniam febris ardens, habet in venis vnà cum sanguine flauam bilem plurimam ebullientem: tertiana verò, eandem bilem habet in toto corpore euntem, ac motam, vt 4. *Aph.* 59. notauit Galenus.

Causa.

Tertiana exquisita à bile fit, vel inflammata, vel putrefacta, de qua Galenus 10. *meth.* 5. & 1. *epid. sect.* 2. *com.* 20. tanquam ab immediata causa, quæ si intra venas sit, continuam efficit, si verò extrà, in prima scilicet regione, in ambitu corporis, aut minoribus venis, intermittentem. Obiter tamen nota, tertianam exquisitam, maiora afferre symptomata, calorem scilicet, sitim, & angustiam; continuam verò tertianam, minora, quoniam bilis sanguini mixta, ob huius qualitates mitescit, separata verò deterior redditur. ab omnibus illis, quæ bilem copiosiorem generant, eámque feruidiorem, ac magis putredinosam reddunt, qualia sunt calida alimenta, quæ apud Auicennam 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. corpora ad febres maximè disponunt, videlicet, *nutrientia quæ aquositatem generant, & humorem crudum, & grossum, & choleram.* Immodicus præterea labor, vigilia superflua, cura, mœror, ira ingens æstas, calida & sicca regio, ætas, & similia.

Vtrùm autem *ad Tertianæ exquisitæ generationem, nō solùm bilis sit necessaria, sed concursus rerum gignentium bilem?* dubitandum. Annuit Galen. 2 *feb.* 3. 4. *Aph.* 59. 2. *cris. cit.* Hæc enim omnia plurimam bilis copiam progignere consueuerunt, teste Galeno, 2. *de temp. cap.* 6. Neque instes, hoc concesso, sequi tertianam exquisitam non posse in senibus reperiri, nec in alia regione, & alio tempore anni, quàm in calidis & siccis, contra experimentum, & Hippocratem 3. *Aph.* 19. Morbos omnes in omnibus temporibus fieri asserentem: Nam Galenus *cit. loc.* non vult, concursum illorum omnium, omnino ad productionem febris tertianæ reperiri, sed solùm significat, illa vt plurimùm concurrere. Solummodò ergo explicat, quòd si aliqua tertiana fiat, cum illorum omnium concursu, meritò possit iudicari, eam tertianam exquisitam esse. Dic secundò. Aliud esse tertianam putam, aliud exquisitam: nam ad illam solùm opus est, vt ex bile sincera, sine permixtione aliorum humorum generetur; ad ex exquisitam vltrà id requiritur, vt in regione, & tempore anni calido sicco, & cum concursu aliorum signorum, de quibus *locis citatis* loquitur Galenus, eueniat.

Causæ ergo tertianæ exquisitæ, aliæ ipsam mouent, aliæ materiam suppeditant, aliæ morbum & materiam morbificam augent. Primæ feruorem in corpore excitant, & calefaciunt immodicè, vt calidorum alimentorum vsus, inedia, labor, cura, vigilia, mœror, vehemens ira, ætas iuuenilis, natura squalida, biliosa, exusta, æstiuum tempus, regio calida & sicca, accessus intempestiuus, & diuturnus ad ignem: hæ enim causæ bilem adaugent, & ipsam vehementer inflammant, ita vt bilis exuratur, & putrescat, febrémque tertianam concitet, & persæpè continuam.

Similiter etiam febrem tertianam generant omnes causæ, quæ existente corpore bilioso, fuliginum adustarum effluuium cohibent, vt decubitus in locis frigidis, & humidis, quoniam acrium excrementorum exhalatione impedita, bilis efferuescit, & putret: & si materia est pauca, quam ad habitum corporis natura potest transmittere, tertiana febris concitatur; si verò multa, tertiana continua generatur, quam natura præ onere succumbens, ad ambitum non possit excernere.

Signa.

Signa eleganter proponit Galenus, 1. *ad Glauc. cap.* 5. & 2. *de diff. feb. cap.* 7. Primum est rigor, de quo dubitandum: *Vtrùm in tertiana exquisita, rigor validus semper appareat?* Responde affirmatiuè cum Gal. 2. *cris.* 3. qui tertianam exquisitam inuadere cum valido rigore asseuerat, in quo laborantes sentire veluti pungentes aculeos confirmat: Nec dissuadet ratio, quoniam causa huius rigoris est humor tenuis, & acris, qui celeriter per membra sentientia extra venas mouetur, qui maximè irritans, rigorem illum efficit vehementem. Quare triplex videtur ad hunc validum rigorem causa concurrere. Prima acrimonia humoris, & caliditas irritans facultatem ad expulsionem; quare quò acrior est humor, & calidior, tantò rigor est vehementior. Secunda, facultas mouens vehementer per membra sentientia humorem, ob id, quò facultas est robustior, eò rigor validior existit. Tertia, est acutus sensus patientis, cuius ratione facultas expultrix, ad expellendum humorem per membra sentientia, excitatur.

Rigor in tertiana exquisita, in primis accessionibus est vehementior, in posterioribus verò remissior: quod contrario modo in quartana contingit; quo pacto est interpretandus Hippocrates 6. *epid. sect.* 1. *text.* 9. dicens: *Qui in valido rigore ascendunt, non admodum mitigantur, nisi prope statum.* Nam coctionis ope, humores ad mediocritatem veluti rediguntur; quare humor melancholicus redditur tenuior; biliosus, crassior. Ex parte igitur rigoris, tertiana distinguitur à quartana, & quotidiana; hanc enim nunquam præcedit rigor, nec in principio, nec in progressu morbi, sed solùm refrigeratio. Quartana verò non statim ab initio inuadit cum rigore vehementi, & licèt progrediente febre, magnum habeat rigorem, tamen hic non inducit sensum, quasi pungatur, ac percutiatur corpus, quod fit in tertiana, sed quasi contundantur ossa, & refrigeretur corpus, vt 2. *cris. cit.* 1. *ad Glauc.* 5. docuit Galenus, cum Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 62. Quòd si tertiana à principio statim inuadat, cum vehementi rigore feriente, & pungente carnem, & in statu particulari habeat annexum copiosum sudorem, non est dubium, hanc tertianam exquisitam esse, ex Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 37.

De pulsu illa agitanda quæstio: *Vtrùm sit paruus, tardus, rarus, ac debilis?* Responde non esse ita tardum, ac rarum, vt in quartana, sed eius tarditatem ferè ascendere ad eum modum, qui est secundùm naturam, vt 2. *cris.* 3. docuit Galenus. Quando tamen ad incrementum peruenit febris, fit pulsus magnus, celer, & frequens, quæ omnia maximè augentur, quando accessio in vigore existit. Fit pulsus magnus, quia facultas valida est, & instrumentum rectè dispositum, vrgétque vsus, à quibus causis pulsum magnum concitari, 1. *de caus. puls.* 5. testatur Galenus.

Distinguit deinde *cit. cris.* Galenus tertianam exquisitam à quartana, & quotidiana, quia licèt in principio accessionis vniuscuiusque febris, pulsus reddatur paruus, debilis, tardus, & rarus: illa tamen mutatio maxima fit in quartana, minor in quotidiana, adhuc minor in tertiana. Quare quod *lib. de typis, cap.* 5. dictum est, pulsum tertianæ minorem esse pulsu quotidianæ, & maiorem pulsu quartanæ, quoad primam partem

partem recipiendum non videtur: Nam siue intelligatur de pulsus mutatione, præsente iam febri, siue in ipsa accessionis inuasione, arduum videtur pulsum tertianæ minorem esse pulsu quotidianæ: Hinc colligo legendum esse contextum: *pulsus tertianæ maior est pulsu quotidianæ*.

Inquires: *Vtrùm pulsus tertianæ careat omni inæqualitate, excepta febrili?* Galenus 2. *feb. cit.* ex pulsu distinguit tertianam, ab aliis febribus, quoniam pulsus illius, nec in vno ictu, nec in collectione plurium, aliquam habet inæqualitatem, quamuis (vt inquit) hoc rarum sit, & paucis accessionum principiis, soleat accidere. In aliis enim accessionibus, exceptis tertianis exquisitis, manifesta apparet pulsus inæqualitas.

Nec obstat, 1. *ad Glauc. cap.* 5. asserens pulsum tertianæ, omnis inæqualitatis præterquam febrilis expertem esse, & quòd *eodem lib. cap.* 6. concedit, in pulsu tertianæ esse inæqualitatem aliquam, licèt multò minorem, quàm in pulsibus quartanæ, quod apertè testatur Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 36. Ergo pulsus tertianæ, non caret omni inæqualitate. Dic. Galenum id asseruisse, non quasi pulsus tertianæ omnino expers sit inæqualitatis omnis, sed quia nullam inæqualitatem habet, collatione facta ad alias febres putridas, præcipuè si tertiana sit exquisita, qualis est illa, de qua 2. *cris.* loquitur. In hunc sensum intelligendus est, 2. *de caus. puls.* 1. explicans causas inæqualitatis, vbi testatur non habere pulsum inæqualem, hoc est, notabiliter inæqualem. Hoc modo interpretandus est, 9. *meth.* 3. & 4 *cap.* affirmans synochum habere pulsum æqualem, iuxta quam explanationem, 1. *de dif. feb.* 7. dixit, pulsus inæqualitatem esse signum proprium febrium putridarum, sed non inseparabile: proprium, quia non conuenit diariis, nisi per accidens, quo sensu 1. *ad Glauc.* 2. febres diarias etiam habere pulsus inæqualitatem edocuit: non inseparabile, quia aliquæ sunt febres putridæ, quæ non habent manifestam pulsus inæqualitatem, quæ sunt illæ, quas *suprà* proposuimus.

Dubium tamen non inelegans, hoc loco exponendum: *Vtrùm inæqualitas febrilis, in aliquem finem, à natura sit intenta?* Inæqualitas febrilis, altera est, quæ reperitur inter dilatationem, & contractionem, alia in vnica tantùm pulsatione: prima non verè dicitur febrilis, & ita potiùs diuersitatem temporum febris ostendit, quàm ipsam febrem; quare in statu febris, rythmus æqualis existit, quia reperitur æqualis necessitas attrahendi aërem, ad refrigerium cordis, & fuliginosa recrementa expellenda, ideò tunc dilatatio, & contractio æqualitatem seruant, reliquis verò temporibus, quoniam vsus indigentiæ est inæqualis, ipsæ inæquales existunt. Hinc fit, vt in augmento, quoniam expurgatio fuliginum magis vrget, contractio fit maior, quàm in declinatione, quia magis vrget refrigerij necessitas, quo tempore dilatatio est maior, & hac ratione, non verè dicitur febrilis. Alia verò inæqualitas, quæ in vnica fit pulsatione, duplex est: altera in qua, arteria secundùm omnes partes, non æqualiter tangit vnum digitum, vel plures, & hæc non est inæqualitas febrilis. Alia quæ inæqualitas febrilis est, dicitur illa, quæ in vnica pulsatione animaduertitur, quando scilicet arteria, velociùs mouetur in principio, & fine dilatationis, quàm in medio, vt rectè *lib.* 1. *ad Glauc. cap.* 6. Galenus edocuit, & retulit 4. *de caus. puls. cap.* 14.

Vltima est maxima, & à natura summa cum solertia comparata, quia motus in principio, & fine eiusdem dilatationis, ex indigentia refrigerij dependet; in medio verò dilatationis, pulsus redditur tardior, grauata facultate ab humorum sarcina. Hæc etiam inæqualitas, remanet tempore intermissionis in exquisita, licèt in omnibus febribus, pulsus ad naturalem redeat statum, ex Gal. 1. *ad Glauc. cap.* 5. cùm enim pondus, in facultate ex humore intus delitescente, excitetur, non erit mirum ipso præsente humore, dictam inæqualitatem reperiri. Inæqualitas autem febrilis fit, conante natura intemperiem repertam in febre remouere, & ob indebitam fuliginum transpirationem concitatam; quare meritò dilatationem accelerat, in fine verò, vt per sequentem contractionem excrementa fuliginosa expellat, ad complendam dilatationem properat, medium verò dilatationis tardius est extremis, ob rationem dictam.

Obiicies, Galenum sibi vehementer aduersari, dum 2. *de diff. feb cap.* 3. docet, in tertiana exquisita, tempore intermissionis, non reperiri signum in pulsu putrescentis humoris, cùm 1. *ad Glauc.* 5. asseruerit, tempore intermissionis reperiri inæqualitatem febrilem in exquisita, & 1. *ad Glauc. cap.* 2. diarias distingui à febribus putridis confirmat, quòd finita febri diaria, pulsus redeat ad naturalem statum, quoniam neque remanet humor, neque supersunt fuligines, à quibus difflatio possit impediri; at verò in intermittentibus, licèt tempus intermissionis sit longum, vt in tertianis, & quartanis, nunquam in ipsis pulsus ad naturalem peruenit statum, sed in ipsis febris vestigium relinquitur.

Dic. Galenum 2. *feb.* 3. non loqui de inæqualitate febrili, de qua sermonem facit, 1. *ad Glauc.* 2. & 1. sed de proprio signo febrium putridarum, scilicet de inæqualitate; quæ inter contractionem, & dilatationem reperitur, quoniam in putridis, contractio est velocior dilatatione, præsertim in incremento, ex Gal. 1. *feb.* 7. Deinde loquitur de calore febrili, qui etiam tempore intermissionis non reperitur.

Præterea aliud signum est huius febris, nempè calor, qui est multus, & acris, quia est æqualis calori febris ardentis, de quo signo dubitandum: *Vtrùm calor tertianæ exquisitæ, à calore febrium ardentium distinguatur?* Nam Galenus 2. *cris. cit.* §. *Et si manum imposueris, &c.* Calorem tertianæ, imposita manu suprà carnem, primo occursu multum, & acrem apparere, ac veluti cum quodam vapore elatum, paulo post tamen à manu deuinci asseuerat: causa est, quia humor biliosus in febre tertiana, cùm tenuis sit, & sparsus per corpus à caliditate manus superpositæ, facilè, dissipatur, & resoluitur.

De huiusmodi calore intelligendus Hippocrates, 6. *epid. sect.* 1. *text.* 28. dicens, *febrium alias acutas esse, sed à manu euictas*: contrà autem contingit in ardentibus febribus, in quibus, quantò diutius manum impositam continueris, tantò molestior, atque insuauior earum calor apparebit: humor enim ampliùs calefit, nec à caliditate manus dissipatur, cùm intra vasa in magna copia existit. Hæc magis distinctè videtur explicuisse Auicenna, 1.4. *tract.* 2. *cap.* 36. dicens: *Et tertiana caliditas, est salnior caliditate causonidis, & quantò prolixius manus tangit corpus, non additur inflammatio, imò quandoque minuitur.* Colliges Auicennam non optare vniuersaliter in tertiana, quòd eius calor imposita manu remittatur: aliquando enim à tanta copia bilis originem ducit, vt apposita manu non mitescat.

Ad signum ab excrementis accedendum, quærendùmque: *Vtrùm Vrina in tertiana exquisita appareat aliquando alba, & cruda?* Galenus *cit. cris.* in ea excerni vrinam valde biliosam asseuerat, quare ob mixtionem humoris biliosi, vrina exit persæpè subflaua, & interdum flaua, & substantiam mediocrem habet, in qua si appareat nebula alba, vel appendiculum optimum, vltra quartum circuitum non extendetur, 4 *Aphorism.* 71. in initio tamen accessionis, & tempore quietis apparet alba, vel cruda, vel mediocris coloris. Huius varietatis causa humor est biliosus, in diuerso loco contentus, qui si reseruetur tempore quietis iuxta iecur, & maiores venas, intenso colore vrina insignita apparebit, in accessione verò apparebit rubidior, humore bilioso ad vasa minima, partes corporis extremas, corporísque ambitum

ambitum transmisso. Si tamen humor biliosus in minoribus venis persistat, tempore accessionis, vrina erit intensior, ad pancreas & viscerum venas confluente humore; tempore verò quietis, erit remissior, quoniam humor biliosus, magis ab emulgentibus distat, quemadmodum in accessione propiùs ad illas accedit.

De duratione accessionis in hac febre, superest nodus explicandus: *Vtrùm duodecim horas transcendat?* Nam Galenus 2. *cris.cit.* duodecim horis comprehendi asseuerat, qui terminus ob bilis tenuitatem, quæ resolutioni paratissima est, longissimus est. Nec obstat Auicenna 1. 4. *tract. 2. cap.* 37. docens, *tertianæ puræ paroxysmum durare à quatuor horis, vsque ad duodecim*: nam significat illum terminum non esse certum & determinatum, cùm sæpè citiùs, aliquando tardiùs finiatur, quod apertè fatetur 1. 4. *tract.* 1. *cap.* 4. dicens, longissimam, & breuissimam eius durationem esse, à tribus horis, vsque ad quatuordecim: citra quem terminum, frequentissimè septem horis durat, ex Gal. 2. *cris.cit.* & Auic. 1. 4. *tract.* 2. dicente: *Et est secundùm plurimum perueniens tertiana ad septem horas, quæ aliquando intra illas soluitur, sæpè vltrà producitur.* Hæc varietas ex humoris quantitate, qualitate, robore, debilitate virtutis, raritate, vel densitate corporis, & aliis externis causis dependet, quæ humoris resolutionem procurant, aut retardant, nunquam tamen paroxysmus tertianæ exquisitæ, vltra duodecim protrahetur horas, 4. *Aph.* 59.

In principio accessionis, apparet vomitus, nam vigente humore, portio aliqua bilis à natura transmittitur ad ventriculum, 2. *cris. cit.* interdum in declinatione, tunc enim iecur, & partes internæ, in quibus bilis sita est, hanc superatam, post accessionem expurgant, quo tempore biliosæ deiectiones apparent, 2. *feb.* 3. In declinatione etiam erumpit sudor calidus, vaporosus, totum corpus æqualiter perfundens, sicut in balneo contingit, qua euacuatione febris omnino conquiescit, ex Galeno, & Auicenna *loc.cit.* Facilè expurgatur bilis in hac febre, per vomitum, deiectionem, & sudorem: in quem sensum 1. 4. *cit.* vomitum in initio paroxysmi, aut auferre, aut leuare febrem, verissimè confirmat Auicenna, quoniam morbi omnes materiales, si humidi sint, hoc est, habeant vacuationem annexam humoris noxij, salubriores, & breuiores sunt, vt constat ex Gal. 1. *acut.* 22.

Deinde exquisitam tertianam cognosces, si plures eo tempore vagentur. Si similia adsint symptomata, quæ febrem ardentem comitantur. Quare sitis, ob intensum calorem, & confluxum humoris biliosi, ad ventriculum, est intensa. Adest capitis dolor, infestat vigilia, corporis iactatio conspicitur, dolor grauissimus in renibus percipitur; plurima enim biliosi humoris copia, ad renes transmittitur. Delirium aliquando vexat: quæ omnia refert Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 36.

Præsagium.

Tertianam exquisitam esse salubrem, & non acutam, ostendimus *lib.* 4. *Histor. Princ. Medic. in com. Histor.* 26. quam septem circuitibus terminari docuit Hipp. 4. *Aph.* 59. quæ citiùs, tribus videlicet accessionibus finitur ex Auic. & vltrà non producitur ex ipso 1. 4. *cap.* 2. *tract.* 4. & 37. vt enim continuæ numerantur per dies, sic intermittentes per circuitus: *Quod enim est vnica accessio in intermittentibus, id in continuis vna dies*, ex Gal. *cit. Aph.* & 3. *progn.* 7. Hæc etsi in omni tempore possit excitari, 3. *Aph.* 19. tempore tamen calido solet generari, sicut in iuuenibus, temperamento calidis, siccis, laboriosis, immodicè exercitatis, vigilantibus, ieiunantibus, præcipuè si præcessit alimentorum calidorum vsus: nam ob has causas, humor biliosus, in magna copia in corpore exuperat.

Curatio.

Galenus *loc.citatis*, curationem tertianæ exquisitæ, quæ putrida est, ex propria eius natura emanare affirmat: nam altera indicatio ab intemperie, alia ab eius causa desumitur: illa cùm calida sit & sicca, refrigerationem & humectationem indicat; hæc, humorem vacuandum esse præcipit, vel per vomitum, vel per aluum, vel per vrinam: ita firmant Paulus *lib.* 2. *cap.* 20. Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 9. Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 39. & 42. *in fin.*

Victus similis instituendus, ac in ardenti febre. Hunc vtilissimum esse ait, 2. *ad Glauc.* 9. qui refrigerat, & humectat, cuiusmodi sunt olera, in quibus numerat lactucam, cucurbitam, blitum, atriplicem, inter quæ præcipuum locum concedit lactucæ, 2. *alim.* 40. De iis ergo dubitandum: *Vtrùm cruda in tertiana exquisita concedenda?* Quoniam licet omnia olera paucissimum sanguinem gignant, & praui sint succi, tamen lactuca non multum gignit, nec mali succi est, non tamen omnino laudabilis: itaque probioris succi est, & plus sanguinis gignit, quam alia olera. Sed si olera prauum sanguinem generant, imò lactuca exiguum habet quod nutrit, & multum quod est inutile, & excrementitium, ex Gal. 8. *meth cap.* 2. cur asseritur victus conueniens, & febricitantibus vtilis?

Dic. Quòd sanguinem exiguum gignat, non inconuenit; nec enim scopus est, sanguinem, aut vires augere, sed tantùm has modicè debilitatas conseruare, ne labantur, 1. *Aph* 4. ad quem vsum illa sufficiunt. Hæc etsi parui sint succi, tamen ob magnas alias dotes, quas habent, commendantur; sunt enim facilis coctionis, & vtplurimùm ventrem molliunt, ac frigiditate, & humiditate sua febri opitulantur. Præterea non offeruntur nisi cocta, quo pacto præstantiora multò euadunt: per coctionem enim resoluuntur flatus, qui in omnibus oleribus superabundant, faciliùs coquuntur, & coctionis ope remittitur frigiditas, ex qua timetur humorum cruditas, obstructio, & in febribus humoralibus incrassatio, & hoc modo præparata redduntur melioris succi; nam ex *lib. de attenuante victu, cap.* 1. olera cruda, frigidiora sunt & pituitosiora, atque proinde magis excrementitia sunt coctis.

De victus forma, tempore, quantitate, & qualitate, satis in regimine febricitantium in generali. De refrigerantibus auxiliis, internis, & externis, prouocantibus vrinam & sudorem, *superiori capite* multa prædiximus. Sanguinis missio vtilissima est, ex priscorum mente, eáque ante tres accessiones celebrata, vt acriter pro Galeni tutela decertauimus, *lib.* 4. *Hist. Princ. Medicor. in com. Hist.* 25. euacuat enim, refrigerat, ventilat, naturam leuat, & sanguinem calidissimum, ac tenuissimum in bilem conuertendum, extra corpus eliminat.

Præparato, & cocto humore, clemens medicamentum per aluum expurgans porrigatur, absoluto vigore; & hoc contingit, quando tertiana ad quintam, vel sextam peruenit accessionem: experientiâ enim compertum est, hoc modo tractatos ægrotantes faciliùs euadere, quàm si medicamentum vomitorium concedatur, etsi bilis leuitate sua sursum magis efferatur, quod significauit Galenus 1. *ad Glauc. cap* 9. §. *Iuuat autem per inferiores partes bilis expurgatio, &c.* Idem docuit Hip. *lib.* 2. *de morb. tit. de febre ex bile*, docens post quartam accessionem in tertiana exquisita, medicamentum deorsum purgans concedendum esse: subscribit Actuarius 3. *meth. cap.* 19. Clemens sit medicamentum, quoniam humores biliosi, cùm tenues sint, ad expurgationem sunt paratissimi, ex Gal. 14. *meth. cap.* 7. *ad fin.* & 3. *progn.* 23. Post purgationem Apozemata offerenda quæ refrigerent, ac bilem expurgent. Saluatellæ dextræ sectio, est vtilissima, & cætera quæ *superiore capite* diligenter notauimus.

Vltimò quærendum: *Vtrùm curatio tertianæ continuæ, & tertianæ duplicis, sit eadem cum curatione tertianæ exquisitæ?* Affirmatiuè respondet Auicenna, 1.4. *tract.* 2. *cap.* 39. *in fin.* §. *Et scias, quòd cura tertianæ continuæ, est cura tertianæ interpolatæ, sed est decliuior ad obseruationẽ dispositionum digestionis, & ad infrigidandum, cum syrupo acetoso, facto cum seminibus, vt semine citruli, & semine endiuiæ, &c.*

Differentia etiam est: nam in tertiana continua, maior febris adest, & ideò tenuiore, & magis refrigerante victu vtendum est. Quoniam autem materia coniuncta, & antecedens intra venas consistit, coctio ampliùs promouenda: crassior enim humor, extra venas, vt in tertiana exquisita, expelli non potuit. Et sicut in exquisita, in die intermissionis; sic in continua, in die remissionis, auxilia administranda; & in tertiana duplici, in die leuiori accessionis. Si autem æqualiter accessiones vrgeant, in hora mitiori, auxilia celebranda.

OBSERVATIO.

Ad refrigerandum iecur, humorémque biliosum clementer vacuandum, Electuarium eximium.

Biliosæ febres leuiter sunt tractandæ, quoniam bilis natura sua calidissima, acrioribus pharmacis exhibitis exasperatur, efferatur, & excandescit. Tractaui plures tertiana exquisita prehensos, qui pluribus tentatis, conualescere non potuerunt: Hi hoc electuario oblato, per aliquot dies, in die intermissionis, & in continua tertiana, in die remissionis, in aurora quantitate vnciæ, superbibitis vnciis quinque aquæ endiuiæ, ex toto sani facti sunt.

℞. *Tamarindor.* ℥ j. *flor. omnium cordial. an.* ʒ iij. *hord. mundi*, P. ij. *fol. lactuc. acetos. cichor. borrag. an.* M. j. ß *prunor. acetosos. sine nucleis*, N. x. *sem. acetos. endiu. lactuc. melõ. citruli, cucurbit. an.* ʒ ij. ß *conseruæ violar. rosar. borrag. an.* ℥ j. Coque in s. q. seri lactis caprini bene depurati, quousque remaneat ℔. j. in colatura infunde *rhab. elect.* ʒ ij. *rhapontici optimi* ʒ ij. ß. Colaturæ adde *pulp. cass.* ℥ j. ß. *pulp. tamarindor.* ʒ iiij. *pulp. prunor. acetos.* ʒ iij. *pulu. rosar.* ʒ ij. *pulu. santalor.* ʒ j. ß. *pulu. coral. rubri, & margaritar. an.* ʒ j. Excipiantur omnia cum syrupo de Ribes, & sec. art. fiat Conserua.

CAPVT XXIII.

De Tertiana Notha.

Definitio.

Tertiana notha, est febris de tertio in tertium diem repetens, facta ex bile, & pituita mixtis. Hæc eiusdem est generis cum exquisita, quoniam à bile ortum ducit. Dicitur verò notha, quòd ex bile generetur alteri humori admixta: vel generatur ex bile vitellina, quæ ob crassitiem, longiorem accessionem habet, quàm exquisita, quæ ex calidiori bile prognitur. Quare vtraque tertiana, non solùm in causa, verùm symptomatibus, in modo caloris, in temporibus, magis, vel minùs, secundum maiorem, vel minorem crassitiem humoris distinguitur. Ideò notha pro varia humoris miscella, varia est. Hæc vel est simplex, & tertio quoque die repetit, vel duplex, singulis diebus suam exacerbationem habens: quoniam tamen exacerbationes hæ, de tertio in tertium correspondentiam habent, ideò duplex vocatur: vel quia duplex origo, seu minera vitiosi humoris in corpore adest; vel quoniam in eadem minera, tanta copia humoris colligitur, vt singulis diebus stimulans naturam, efficere accessionem cogat.

Causa.

Causa huius febris, est bilis vitellina, quæ fit ex permixtione bilis cum pituita. Verùm antequam ad causas explicandas vlteriùs accedamus, naturam bilis vitellinæ, generationem, & temperamentum breuiter præstabit exquirere. Primò *Vtrùm Vitellina bilis flaua sit?* Inter biles præter naturam numeranda est Vitellina, quæ si colorem spectes, aut est naturalis, aut naturali multùm proxima. Flaua enim est, auctore Galeno 2. *de facult. natural. lib.* 9. nam licèt bilis flaua recalfacta, mutet consistentiam, & seri dissipatione reddatur crassa, colorem tamen aut non mutat, aut intra terminum flaui, flauior redditur. Ita firmat Galenus 10. *simpl. tit. de felle*, dum sic ait: *Seroso recremento flauæ bili commixto, pallidum constitui contingit, sicut & flauã plusculùm excalfactam, consistentia reddi crassam, colore autem flauam.* Ex quo loco deduces, flauum colorem in vitellina bile esse intensiorem, quàm in flaua, & hanc intensionem maiorem in vitellina bile significauit Galenus *cit. de facult. nat.* vbi post flauum, addit igneum.

Vtrùm bilis vitellina sit crassa, & ex flaua bile præassata generetur dissidium est inter auctores. Galenus controuersiam ex toto dirimit, *cit. de facult. natural.* sic dicens: *In sanguine generando quicquid abundè crassum ac terreum, ex ciborum natura, in nutrimento fertur nec commodè à naturali calore alteratur, id lien ad se trahit. Quod verò assum vt sic dicam, vstúmque nutrimenti est. (fuerit sanè hoc calidissimum in eo, ac dulcissimum, qualia sũt tum mel, tum adeps) id quum flaua bilis factum est, per fellis vocata vasa expurgatur. Est autem hoc tenue, humidúmque & fluidum, non quale, cùm ad vltimum est excoctum, flauum, igneum, & crassum, vitellis ouorum simile.* Fit ergo bilis vitellina, ex flaua naturali, à calore plus iusto alterata, discussa vtique ab ea, atque digesta omni tenui, serosáque humiditate, & ideò crassa redditur, atque flaua, adeò vt similis euadat tum colore, tum consistentia, vitello oui crudi, ex Galeno *lib. de atrabile, cap.* 2. quam Auerroës 4. *collig. cap.* 22. summè calidam esse, ex Galeni sententia affirmat: verùm rectè non concludit, cùm æruginosa multò calidior sit ex Gal. 10. *simpl. cit.*

Intimiùs inquires: *Vtrùm bilis Vitellina ouo crudo, recenti, vel cocto similis sit?* Auerroës 3. *collig. cap.* 3. transtulit contextum Galeni *lib. de atra bile, cap. cit.* dicens, *vitellinã bilem, similẽ esse vitello oui nati eo die*: sed ineptè, primò, quoniam apud Galenum legitur crudi, non recentis, sic enim ait: *Bilis autem flaua, vt tenui mixta humiditate, & colore pallidior, & consistentia humidior redditur, ita cùm difflata ipsa admodũ fuerit, crudorum ouorũ vitellis similis apparet, atque ob id vitellina vocatur, &c.* Secundò, quoniam vitellus oui, parum ex ætate mutatur in colore, præsertim intra primam septimanam. Tertiò, quoniam cùm bilis vitellina sit flauissima, & oua antiquitate magis flauescant, similior erit vitello oui antiqui, quàm recedentis. Quartò, nam vitellinæ bilis similitudo, cum vitello oui, intelligenda potiùs est in consistentia, & modo substantiæ, quàm in colore, quia ouorum vitelli non sunt vnius coloris, sed quidam pallidi, alij rufi, & interdum flaui visuntur; substantia verò est vna, crassa scilicet, perinde atque bilis, cuius serum fuit absumptum.

Ob id Galenus separatim dixit, bilem vitellinam, flauam esse, & vitellis ouorum similem, *lib. de atra bil.* 2. *de fac.* & 10. *simpl.* quoniam scilicet verbo flauum, exprimit colorem; similitudine autem cum ouorum vitellis, modum substantiæ. Quia verò hæc similitudo in

in substantia, non seruatur cum vitello oui cocti, ob duritiem, & consistentiam maiorem, quàm debetur humori sua natura fluido, ideò cum vitello crudo, non cocto comparauit Galenus.

Altior verò disputatio agenda est, de vitellina bile, eiúsque generatio inuestiganda: *Vtrùm ex pituita cum bile mixta generetur?* Dic. Quòd cùm ex flaua bile ad vltimum excocta, atque ob nimiam assationem, flaua, ignea, & crassa, & vitellis ouorum simili reddita, vitellina generetur, vt suprà ex Galeni mente monuimus, non desunt, qui Auicennam, & reliquos Arabes deceptos fuisse arbitrentur, quòd vitellinam bilem, ex permixtione pituitæ cum flaua bile generari, vnanimes confirment.

Primò, quia vitellina, licèt sit crassa, lentore caret, quo non careret, si ex mixtione pituitæ fieret, quæ viscida semper est. Secundò, quia cùm vitellinæ color sit flauissimus, & igneus, vt dictum est, fieri non potest, ex permixtione flaui, in bile, cum albo pituitæ; nam permixtio albi cum flauo, potius retrahet ad pallidum, quàm trahet ad flauius. Tertiò. Nam vitellina naturali bile esset frigidior, cùm ex omnium sententia, longè ardentior habeatur. Quartò. Quoniam bilis flaua pituitæ permixta, similis erit non simplici vitello, sed conquassato cum albumine, atque hoc colore sæpenumerò excernitur per vomitiones, & aluum, in tertiana notha, & semitertiana, horrida febre, febribus compositis. Vitellus, enim atque bilis, flaua sunt ambo; albumen verò, & pituita sunt alba.

Licèt autem hæc doctrina vera sit, excusari potest Auicenna, qui vitellinam non semper generari ex pituita cum bile mixta affirmet, vt rentur ipsi, quoniam 2.1. *doct.4.cap.1.de humorib.* §. *Quæ autem minoris est famæ, &c.* bilis vitellinæ meminit, per assationem genitæ. Deinde quæstio, meo iudicio, solùm est de nomine, quoniam Galenus, & omnes, speciem bilis præter naturam concedunt, quam Galenus pallidam, & croceam appellat. Quare sicut pituita tenuis, & aquea permixta cum flaua bile, efficit differentiam bilis, sic rationi consonum est, pituitam crassam bili permixtam, ad vnicam formam redactam, differentiam bilis præter naturam efficere, quam siue croceam, pallidam, vel vitellinam voces, nihil interest ad curationem morbi. Vitellina quæ generatur per assationem, flaua est, ad rubedinem tendens, & calidissima; quæ verò per permixtionem pituitæ efficitur, vitellis ouorum assimilatur, qui ad albedinem tendunt, & hæc minùs calida est, quàm flaua bilis, & lentorem habet. Ex quibus ad argumenta procliuis responsio.

Neque hæc doctrina, aliena est à mente Galeni, qui hanc bilem, ex huiuscemodi permixtione ortam, non prætermisit, atque citrinam, seu croceam appellat, 2. *progn.*38. Et Hippocrates *lib.7.epid.* in historia filij Cydis, in quo excrementum prodiit subbiliosum, viscosum, & velut ex ouo conquassato subpallidum.

Non ergo errant Auicenna, & reliqui Arabes, quum genus quoddam bilis statuunt ex bile, & pituita genitum; nam frequentissimum est, & tertianam notham, atque alios morbos illegitimos generat. Aliquando verò hoc fit cum maiori mixtione, interdum cum minore, & secundùm hanc rationem, magis, vel minùs notha dicitur tertiana. Hæc tamen pituita, cùm bile ita permiscenda est, vt hi humores ad vnam formam redigantur, ita vt bilis vitellina generetur, secundùm rectam Auicennæ sententiam, 1.4.*tract.*2 *c.*35. qua ratione à semitertiana differt, quoniam hæc ex duplici materia separata producitur; tertiana verò ex vno humore simplici, & ideò vnum tantùm circuitum habet: Et hæc bilis vitellina, in ventriculo generatur, ex Auic. 1.1.*doct.*4. *cap.*1. quæ diuersa est ab alia vitellina bile, quæ in iecore gignitur, quæ crassior, & calidior est bile flaua, de qua intelligendus Gal. *lib. de atra bile, cit.* quo loco bilem vitel- A linam, humorem impermixtum vocat.

Tertiana ergo notha, fit ex vitellina bile, & ex alia in iecore genita, ex qua accessiones non ita productæ, sicut ab alia, excitantur; & hæc tertiana notha, dicitur ab Arabibus maioris famæ, & distinguitur ab alia, quæ ab ipsis minoris famæ vocatur. Hæc febris corripit naturas frigidas, humidas, corpora obesa, alba, mollia, in tempore frigido, simili regione. Si verò naturas calidas opprimit persæpè, ad cruditates otiúmque, quibus illæ sunt assuetæ, reiiciendum puta.

Signa.

B Tertiana notha, diuersa signa sortitur ab exquisita, cùm nihil habeat cum ipsa commune, excepto circuitu, quem de tertio in tertium obseruat; quare quò magis est notha, tantò magis à simplicitate differt exquisitæ. Primum ergo signum est, quòd incipiat cum horrore, qui est veluti medium, inter rigorem tertianæ exquisitæ, & inter frigus quotidianarum, quia causa media est ex participatione vtriusque humoris. Si tamen rigor aliquando contingat, est quoniam morbus in statu, vel iuxta ipsum consistit, quo tempore crassiora recrementa iam sunt absumpta: qui si accidat, longiùs durat, & ægri calore lentè ad partes externas expanso, tardiùs incalescunt; ob crassitiem enim, & lentorem, humor difficulter accenditur: & ideò calor in ea, est remissior, quàm in exquisita; fortia enim symptomata C tertianæ exquisitæ, minorantur in tertiana notha, ex Auicenna 1.4.*tract.*2.*cap.*37.

Secundum signum desumitur ex pulsu, qui non est ita celer, vt in tertiana exquisita, & est minor, tardior, & rarior, in quo non solùm inæqualitas febrilis, sed collectiua adest, quoniam facultas vitalis, humorum copia est oppressa. Apparet multoties durus, præsertim in accessionibus primis, quæ durities augetur quousque concoquatur humor, tunc enim ad pristinam mollitiem redit, ex Gal. 1.*ad Glauc. cap.* 8. Durities ex repletione arteriarum oritur; ex humore enim crudo, plures eleuantur flatus, qui arteriam replent, & distendunt: induratio verò, ex Galeno 5.*simpl.*5. vel ex siccitate, vel frigiditate oritur congelante, vel ex repletione originem D ducit, ex qua in febribus emanat, 1.*feb.*7.

Tertium signum. Quòd hæc febris non cum vomitu bilioso, sed pituitoso incipit, & licèt vomitus appareat, is vitellinam bilem repræsentat. Sitis est remissior: sudor paucus: vrina cruda, ob copiam pituitæ; aliquando crassa, sæpè tenuior, quousque concoquatur humor, tunc enim optimum calorem, & substantiam incipit acquirere. Si apparet remissi coloris, pituitam, & humorum crudorum copiam præostendit. Si est tenuis, & intensi coloris, copiam bilis flauæ demonstrat. Si sit crassior, & boni coloris, vitellinam bilem redundare denotat.

Quartum signum sumitur ex tumore lienis, & inflatione hypochondriorum. Facies est decolor, crura inflata, & tumida, quæ signa potiùs in fine, quàm principio E febris apparere incipiunt. Accessio est longior, quàm tertianæ exquisitæ, & vltra duodecim horas protrahitur, & sæpe vsque ad 24.30.36. vel 40. producitur, ex Gal. 2. *de diff. feb.cap.*8.& *lib.6.epid.sect.*2.*com.*23. tunc enim æger ad infebricitationem minimè peruenit, & hæc dicitur tertiana continua per subingressum accessionum, vt firmauit Galenus *ad Glauc.*8. posito exemplo in quodam adolescente, hoc morbo laborante, & *cit. loc.* docuit Auicenna. Sicut enim accessiones sunt longiores, si tota morbi constitutio est diuturna valde: nam incipit autummo, & desinit in fine veris, & idcircò dimidio anno interdum premit, atque fatigat, ferè tamen ad 40. vel 60. dies producitur, vt 1.4. *tract.* 2.*c.*35. notauit Auicenna.

Præsagium.

Præsagium.

TErtiana notha, periculo vacat, & salubris est natura suaptè, nî cum aliis morbis complicetur, ac error non committatur, aut ab assistentibus, aut ægro, tunc enim non seruato regimine debito, praua excitatur in hepate, vel ventriculo intemperies, ex qua scirrhus, cachexia, hydrops & alij grauissimi morbi oriuntur. Deinde hac de causa, crudorum succorum copia generata, vires debilitantur magis, obstructiones fiunt, visceribus pertinaciter adhærescentes, ex quibus febris assidua, tabes, mors. Præterea non est periculosa, cæterarum intermittentium instar, quas vacare periculo, 4. *Aph.* 43. prædixit Hippocrates, nisi mutet naturam, vt si fiat continua, ex qua pericula grauia solent concitari.

Curatio.

CVratio huius febris, differt à curatione tertianæ exquisitæ: in hac enim indicatio præsidiorum, ex parte febris, & eius causæ, eadem est, scilicet infrigidatio, & humectatio; in tertiana verò notha, est diuersa: humor enim cùm sit crassus, extenuantibus, & calefacientibus indiget, ex Auic. 1.4. *tract.* 2. *cap.* 39. §. *Res in quibus diuersificatur, &c.* Idcircò victus in tertiana notha non debet esse infrigidans, & humectans, vt in tertiana exquisita, sed aliqualiter calefaciens, & incidens, ex Gal. 1. *ad Glauc.* 10. Paulo *lib.* 2. *cap.* 20.

Sed illa quæstio, est hoc loco explicanda: *Vtrùm in tertiana notha, vtilior sit tenuior victus, quàm in exquisita?* Et pro vtraque parte rationes probabiles non desunt. Sensisse enim ita Galenum apertius est, quàm vt debeat multis ostendi: Nam ex eius mente hæc febris longior multò est, quàm exquisita; crassities autem, tenuitásque victus, à distantia status sumuntur, ita vt morbi qui citiùs finiuntur, tenuiorem; qui tardiùs, crassiorem victum expostulent, vt constat ex ipso, 1. *epid. sect.* 3. *com.* 11. & 1. *Aph.* 7. & 10. & alibi sæpe. Deinde Tenuis victus, in morbis longis, qualis est tertiana notha, semper reprobus est; in morbis autem breuioribus, qualis est tertiana exquisita, vtilis. Præterea. Labores, & symptomata vehementiora apparent in tertiana pura, quàm in non pura: vbi autem illa sunt vehementiora tenuior victus est prescribendus, 1. *Aph.* 7.

Quòd autem in tertiana non pura tenuior victus sit eligendus, plura suadent. Primò, quia in ea abundat pituita, quæ per vlteriorem coctionem in sanguinem vertitur, & nos commodè nutrit, & in alimentum cedit. Secundò, quia patientibus hanc febrem, ventriculus, intestina, & mesaraicæ, plus abundant humoribus crudis, quàm in exquisita, qui victus tenuitate absumuntur. Tertiò, quoniam Galenus 1. *ad Glauc. cit.* & Auic. 1.4. *tract.* 2. *cap.* 40. hac febre notha correptos, solis alternis diebus alendos imperant, quod non præcipiunt in exquisita. Quartò, quoniam tertiana notha, maior siue periculosior est, quàm exquisita; hic autem morbus magis periculosus, tenuiorem victus rationem exoptat, ex Hip. 1. *Aph.* 7.

Dic. Non videtur dubitandum, tertianam notham, cùm multò longiori tempore duret, crassiorem victum exposcere, quàm exquisitam; nec enim in illa poterit æger, tam longo tempore, ferre tenuitatem victus, conuenientem tertianæ exquisitæ, ob breuitatem suam. Quæ autem contrà obiecta sunt, solùm concludunt, si vtraque febris æquali tempore duret, tenuiorem victum exposcere notham, quàm exquisitam.

Nec obstat, quòd Auicenna *loc. nuper cit.* & Galenus 1. *ad Glauc.* 10. iubent in tertiana notha, alternis diebus ægrum nutrire, cùm tamen in exquisita, singulis diebus alimentum concedant. Nec enim valet consecutio: Sunt cibandi alternis diebus. Ergo tenuiùs sunt nutriendi. Quoniam in illa die, in qua nutriuntur multò crassiori victu vtuntur, quàm in tertiana exquisita. Quòd si Galenus & Auicenna, nutrientes in tertiana notha alternis diebus, & in exquisita vnaquaque die, æquali semper victu vterentur, tunc esset argumentatio optima. Ex quibus, plures grauiter deceptos fuisse, qui contrariam sententiam amplectuntur, constat apertè.

Ex hac controuersia, deducitur alia: *Vtrùm nostro sæculo in tertiana notha, nutriendus sit æger alternis diebus?* Galenus, & Auicenna *loc. cit.* ita præcipiunt: cuius assertionis causa videtur, tum quia paroxysmus tertianæ nothæ multò plus durat, quàm tertianæ exquisitæ, sæpe enim vltra viginti horas extenditur, quare cùm ferè totam diem occupet, noxia erit tunc temporis nutritio, iuxta doctrinam Hip. 1. *Aph.* 11. & 4. *acut.* 39. tum quia in tertiana notha, cùm ab humoribus crassis oriatur, necesse est illorum attendere resolutioni, quæ nutritione interturbatur plurimùm. Nec similiter contingit in exquisita, hæc enim cùm à calido, sicco, acri, & tenui humore ortum ducat, & corporis caliditatem, & siccitatem habeat annexam à cibo non similiter læditur, præsente paroxysmo, imò ex cibi abstinentia, sæpe ægri in molestiam incurrunt.

Sed conuenitne, iuxta illam doctrinam Galeni, & Auicennæ, nos etiam in die paroxysmi, in tertiana notha à cibo abstinere? Dic. Si vires ferant, esset conuenientissimum: sed ob earum debilitatem, nostris temporibus hoc erit inutile; sumus enim assueti multo cibo, imò oportet in declinatione paroxysmi, aut per quinque horas ante illum, exhibere tenuem aliquem victum, vtpote ius pulli. Nec Galenus, & Auicenna illud omnino negant, sed solùm volunt, crassam cibationem non esse vtilem, in die paroxysmi, ob causas dictas.

Victus ergo sit modicè refrigerans, & humectans, cui misceatur aliquid exsiccans, & attenuans, gratia pituitæ simul commixtæ. Duobus, aut tribus diebus huiusmodi imperandus victus, vt humores crudi in primis vasis impacti, huius beneficio absumantur, qui in dicta febre valde redundant. In die quietis, ad prandium nutriatur æger, iure pulli, gallinæ iuuenis, vel extremitatibus illius, decoctis cum radice petroselini, cui addatur hordeum decoctum, aut folia lactucæ, si febris sit intensior: quibus alimentis in maiori copia, post purgationem nutriatur, potéstque assumere corticem citri sacchato condîtam, nucleos pini, vel amygdalarum sacchato incrustatos.

Ex carnibus conferunt hœdi, perdices, cuniculi iuuenes, turtures, turdi, caro arietis, anatis, aut adulti nigri castrati, præcipuè si tertiana, melancholicum humorem sibi comitem habet: ea enim caro, calida cùm sit, & humida, humori melancholico valde resistit, & est boni succi, auctore Haly 6. *theoric.* 21. & experimento constat: licèt oppositum senserit Galenus 3. *alim.* 2. qui explicandus est, si æger sit calidus, febris fuerit intensa, tempus anni similiter calidum; si tamen hæc in vsum accedat, cum foliis lactucæ, aut hordeo alteretur. Nota ex Galeno *lib. de attenuante vict. rat. cap.* 2. turtures recentes non esse edendos, sicut nec perdices, nec alia omnia, quæ habent carnes modicè siccas, nisi per vnum diem suspensas, nam omnia sicca tempore humescunt.

In die paroxysmi, per quinque horas, si fieri possit, ante accessionem, aut in declinatione illius, aut in vtroque tempore, si virium debilitas, aut consuetudo id efflagitent, nutriatur æger iure pulli cum mica panis. Potus, sit aqua decocta cum granis hordei, radice, aut semine fœniculi, aut cum cinnamomo. Vinum concedatur, præcipuè in temperamento, & tempore anni frigidis, in quietis die: sit album, aut parùm rubrum, tenuis substantiæ, & si bilis redundet, lympha

respersum; si verò crudi humores exuperent, merum offerendum.

His constitutis, de recrementis educendis, cura habenda: quæ si in ventriculo redundent, leui pharmaco; si, in intestinis; enemate educenda: & ad sanguinis missionem properandum, dummodò plenitudo adsit, & vires ferant, quam post primum, aut secundum paroxysmum celebrare oportet extracta bis, aut ter copia sanguinis, quæ plenitudini, & robori virium respondeat.

Humor, præparetur fortioribus medicamentis, prout humor, magis vel minùs ab humore faciente tertianam exquisitam recesserit. A mitioribus inchoandum: si contrà incedas, obstructiones magis augentur, 8. *meth.* 4. Præparatio autem materiæ antecedentis, & eius quæ intra venas consistit, præstantiùs aperientibus, quam refrigerantibus perficitur, dummodò id fiat remisso calore. Permiscenda semper, quæ viscera roborent, vt spica Nardi, monente Auerrhoë 7. *collig. cap.* 12. Sunt ex vsu Rhodomel factum cum saccharo, syrupus Capil. Vener. Cichor. Fumar. Oxymel. simplex, & compositum, syrupus acetosus. De duabus vel quinque, rad. Byzantin. & Eupatorij. Humor expurgetur Agarico, Rhab. Cathol. Diaphœnic. Fol. sen. sem. cartham. Diasen. Diacartham. Pilulis de Agaric. Rhab. Aggregat. & aliis, compositis, quorum descriptionem, & formam in aliis capitibus *suprà* descripsimus.

Quiescat æger biduo, & assumat tabellam diarrhodonis per se, vel cum duplo Rhab. superbibito haustu aq. Buglos. vel Cichor. Cùm autem febris hæc, ex humore crasso & lento originem ducat, qui etiam singulis diebus de nouo aggregatur, ob iecoris, & ventriculi coctionem ineptam, ideò fortioribus attenuantibus, & aperientibus remediis vti fas est, quibus purgantia per aluum possunt permisceri, vt exemplo posito in curatione inflammationis iecoris docuit Galenus 13. *meth. cap.* 15. §. *Procedente autem tempore, &c.*

℞. *Vuar. passar. sine semine,* ℥ ij. *prunor. sine nucleis, n.* xij. *hord.* P. j. *sem. melon. cucurbit. an.* ℥ j. *folior borrag. & cichor. an.* M. j. ß. *radic. cichor. apy, petroselin. buglos. scorzoner. endiu. capparum, an.* ℥ j. *sem. anisi,* P. j *fol. sen.* ʒ v. *epithym. polypod. sem. cartham. an.* ʒ iij. *flor. cordial.* ℥. ß. *adiant. eupatorij, asplenij, an.* M. j. *cicer. rubror. num.* xx. Coque sec. art. in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. ij. in colatura infunde sec. art. *rhab. elect.* ʒ iij. *agarici trochiscati* ʒ ij. Cola, & deinde omnia coquantur, quousque absumatur pars dimidia: colaturæ adde *syrup. byzantin.* ℥ v. *syrup. de senna, syrup. ros. persic. ex* ix. *infus. an.* ℥ iij. Omnia bulliant, & aromatizentur cum ʒ j. puluer. aromatici, & ℥ v. sacchari: Et seruetur vsui; cuius potionis vnciæ sex concedantur, in aurora, alternis diebus. Ius pulli etiam potest concedi, alteratum prius cum attenuantibus, aperientibus, & deobstruentibus; nutrit enim, expurgat, deobstruit.

Perseuerante febre, quæ ex viscerum obstructione humorum contumacia, & intemperie ferè oritur, necesse est vti curatione paulatina, nam humores ob lentorem, crassitiem, vacuationi maximè resistunt. Ad quam medicamento forti, debili opus; illo, vt humores electiuè attrahat; hoc, vt in parua quantitate offeratur, ex Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. *ad fin.* §. *Et oportet, vt scias, & cap.* 39. & 59. §. *Ego verò non diligo, nisi expectationem digestionis.*

In hunc vsum conceduntur, præparato semper humore magis, ac magis syrupi Magistrales, Aquæ stillatitiæ, vina quæ expurgandi, roborandi, & deobstruendi facultatem sortiantur. Hac ratione, de tertio, in tertium diem, conceditur Rhab. Quod priùs madescat in infusione seminis carthami: vel ipsum interdiu comestum: vel serum lactis caprini, cum eo priùs præparatum.

In intermediis diebus, vtiliter conceduntur tabellæ Aromatici Rosati, vel Diarrhodonis Abbat. cum aq. Absinthij, vel decocto, quod in tertiana notha potiùs, quàm exquisita, apparente coctione, esse concedendum, docent Galenus 1. *ad Glauc.* 9. Tral. 12. *lib. cap.* 6. abstergit enim, ventriculum roborat, aluum, & vrinam prouocat, ex Halyabbat. 3. *pract.* 13. quoniam, vt notat Mesuë *cap. de Absinth.* ratione amaritudinis, & nitrositatis, ab obstructione liberat, bilem flauam, & humorem biliosum à ventriculo, iecore, venis repurgat, 6. *simpl. cap. de absinth. & 8. sec. loc. cap. 3. & 6. de sanit. tuend. cap.* 10.

In his etiam tertianis nothis, magna cum vtilitate decoctum chamæmeli conceditur, quoniam ex mente Dioscorid. *lib.* 3. *cap.* 131. Gal. 3. *simpl. cap.* 10. menses mouet, & vrinam, & vitiis iecoris, circuitibúsque febrium remedio est, præsertim si pituita, & melancholia redundent: gratum enim, siquod alterum, medicamentum, ex Auic. 2. *can. cap.* 118. quod debet concedi hoc modo:

℞. *Flor. Chamæmel.* P. iij. *comar. absinth.* P. ij. Coquantur omnia sec. art. in ℔. iiij. aq. quousque remaneant ℔. ij. ß. adde *sacchari* ℥ iij.

Propter vitium & læsionem membrorum instrumentalium, ventriculi scilicet, iecoris, & lienis, crudos & flatulentos humores, ad superas partes conuolantes, & ad inferas descendentes cruditates, ex ventriculi improspera coctione profectas, & hac ratione sanguinem frigidiorem redditum, apparente in palpebris, & pedibus tumores; in iecore, & liene durities persentitur, ex lutulento humore prognata: ideò has partes fouere, ac roborare oportet, ne in maiora damna æger possit in posterum relabi. Quare fouendus ventriculus sequentibus decoctis. & vnguentis.

℞. *Summitat. absinth. rosar. rubear. an.* P. j. *spicæ nardi, mastich. an.* ʒ j. ß. *cinnamom.* ʒ ß. *Flor. chamæmel. flor. meliloti, flor. anethi, an.* ℥ ß. Bulliant in ℔. iij. aq. & vna vini albi, & decoctum seruetur, cum rebus decoctis. Vel hoc modo:

℞. *Absinth.* M. j. ß. *rosar. rubrar.* P. j. ß. *flor. chamæmel.* P. ß. *spicæ nardi, ligni aloës, cyperi, cinnamom. mastich. an.* ʒ ij. *schœnanti,* ʒ j. *menthæ siccæ,* M. j. Coquantur omnia in aq. & vini alb. an. parte æquali, & decoctum seruetur, cum rebus decoctis. Ex quibus facta debita trituratione, poterit parari sacculus applicandus ventriculo.

Post fotum apponendum vnguentum.

℞. *Olei absinth. Pontici olei mastichin. olei de spica, an.* ℥ j. *pulu. diorrhod. Abbatis, coral. rubror, mastich. an.* ʒ ß. cum cera fiat vnguentum.

Iecur etiam roborandum, medicamentis quæ vim habeant aperiendi, ac fundendi humores: hoc fiet sequenti fotu, qui medicamentis etiam parabitur, quæ iecur roborent, ne eius virtus flaccescat, & resoluatur.

℞. *Fumar. cichor. an.* M. j. ß *flor. chamæmel. melilot. fænugræci, an.* ℥ ß. *summitat. absinth. rosar. fœnugræci, an.* P. j. *iunci odorati. spicæ nardi, an.* ʒ j. ß. Bulliant omnia sec. art. in ℔. iiij. aq. & ℔ ß. vini albi, & vnciis duabus aceti vini albi, ad consumptionem vnius libræ, & decoctum seruetur, cum rebus decoctis. Vel hoc modo:

℞. *Absinth. eupatorij, fumar. cichor. an.* M. j. *cyperi,* ℥. ß. *spicæ nardi. santalor. rubror. an.* ʒ iij. Coquantur omnia coquantur secund. art. in quatuor partibus aq. & duabus vini albi, & vna aceti albi, & decoctum seruetur cum rebus decoctis: quo actu calido, potest iecur foueri, & deinde apponatur sequens vnguentum.

℞. *Olei Absinth. Pontici, vnguent. rosar. vnguent. santalin. an.* ℥ ß. *vnguent, de oppilatiu. succor. quart.* j. *aceti ros. quart.* j. *succi cichor.* ℥ ß. Misce, & sec. art. cum pauca cera, fiat vnguentum.

Si processu morbi durities adsit in splene, hoc fomento priùs vtendum est.

℞. *Radic.*

℞. *Radic. cortic. capparum fumar. lupulor. an.* M. j. *tamarisci*, P. j. *asplenij, absinth. an.* M. j. *fœnugraeci*, ℥ ß. *sem. fœnicul. anisi, aneth. lini, an.* P. j. *radic. althææ*, M. j. ß. Coquantur omnia sec. art. in quatuor partib. aq. & duabus aceti vini albi, & vna vini, & decoctum seruetur vsui: post fomentum lieni apponatur vnguentum.

℞. *Olei de capparib. olei amygdal. amarar. & anethini, an.* ℥. j. ß. *succi fumar.* ℥. Bulliant omnia lento igne in duplici vase, ad consumptionem succorum, postea adde: *pulueris cannæ, cortic. Radic capparum, pulu. asplenij, an.* ʒ j. *oxymel. simplic.* ℥ j. *cum cera sec. art.* fiat emplastrum.

Si verò tumor duriusculus sit, hoc appone vnguentũ:

℞. *Olei capparum. olei amigdal. amarar. an.* ℥ j. *medullæ ossis vituli, axurgiæ gallinæ sine sale, an.* ℥ ß. *ammoniac. dissoluti in aceto*, ʒ iij. *pulu. eupatorij, tamarisci, & radic. cappar. an.* ʒ j. *trochiscor. de myrra.* ʒ ß. *cum cera* fiat vnguentum.

Si verò vehementer renitatur, sequens emplastrum impone.

℞. *Emplast. diachyl. diaquil. maior. facti cũ ammoniaco* ℥ j. *emplastri de melilot. emplast. de mucilaginib. an.* ℥ ß. Misce, extendatur in aluta, ad formam mediæ lunæ, pro liene.

Quo tempore potest assumi syrupus Cichor. Nicoli cum Rhab. vnciarum duarum quantitate, cum vnciis tribus aq. Absinth. vel concedetur drachma vna Trochiscor. de Eupator. vel Absinth. qui Trochisci liquefiunt in vnciis duabus aq. Cichor. Quòd si omnia non iuuent, ad illius venæ sectionem accedere oportet, quæ saluatella vocatur.

OBSERVATIO.

Ad tertianam Notham productam, Aqua stillatitia mirabilis.

INter plurima, eáque præstantissima auxilia, quibus feliciter in productis tertianis, cæteris non conferentibus, vsus sum, hoc est firmissimum: Aqua scil. stillatitia, cuius vsu vtatur æger in quietis die; vel hora magis remissa, quantitate quatuor vnciarum, ventre ieiuno: deobstruit enim viscera, ac ipsa roborat; aluum & vrinam mouet.

℞. *Radic. cichor. oxlapath. oxalid. erythrodani, felicis, an.* ℥ v. *eupatorij. hepaticæ, absinth. pontici, spicæ nardi, centaur. minor. an.* M. ij. *chelidon. rosar. rubrar. an.* ℔. ß. *cortic. fraxini, radic. capparum, radic. tamarisci, an.* ℥ ij. *genistæ, Hyperic. buglos. an.* P. iiij. *rasuræ eboris, cinnamon. an.* ℥ ij. *Rhab.* ℥ iij. Crassiuscule contusa omnia indantur in vas vitreum, superaffunde aceti passulati ℔ j. *sacchari optimi*, ℔. ij. *aq. eupator. aq. cichor. an.* ℔. j. *aq. flor. ebuli, & aq. scolopendriæ, an.* ℥ iiij. Macerentur octiduo, distillentur, & aqua vase vitreo ad vsus reseruetur.

CAPVT XXIV.

De semitertiana.

Definitio.

MAgister *lib. 2. cris. c. 9.* dum institutam de dignotione febrium compositarum disputationem prosequitur, docétque difficile esse, has in prima die agnoscere, omnes intra quatuor primos dies dignosci asseuerat, & ad huius rei confirmationem pro exemplo proponit febrem semitertianam, dicens: *Si inuadat febris aliqua horrida, &c.* Febris ergo semitertiana, siue hemitritæus dicitur, febris composita ex biliosa, & pituitosa: quæ compositio, ob combinationes varias, multiplex esse potest, quæ ex tertiana, & quotidiana intermdum scaturiunt. Alia enim fieri potest, ex ambabus continuis; alia ex ambabus intermittentibus; alia ex quotidiana continua, & tertiana intermittente; alia ex tertiana continua, & quotidiana intermittente, & hoc modo quatuor combinationes fiunt, quas *2. cris. cit. & 2. feb. 7.* Galenus enumerat.

Hæmitritæus ergo, ab Hippocrate *1. epid. sect. 1. text. 29.* Semitertiana dicitur, non quòd minor sit tertiana, hac enim magis est periculosa, ex Galeno *lib. de typis, cap. 4.* Sed quoniam conditiones, & circuitum tertianario modo obseruat, etsi non inuadat cum rigore, neque cum sudore, *1. epid. sect. 3. com. 5.* tamen *citat. loc.* à Gal. definitur febris composita ex quotidiana continua, & tertiana intermittente: quam definitionem amplectuntur Græci, subscribunt Ishaac, Serapio, & Haly.

Sed meritò dubitandum: *Vtrùm febris composita ex tertiana continua, & quotidiana intermittente, sit dicenda vera semitertiana?* Dic. Galenus harum febrium compositionem, verum hæmitritæum appellat, *2. feb. 8. §. Vna igitur sola adhuc mixtio, &c.* Quod probat, quoniã hæc febris, & continua, & horrifica est. Verùm hanc non solùm esse verum hemitritæum, quin illi ampliùs hemitritæi conditiones ab Hippocrate traditas conuenire, quàm alteri febri, compositæ ex quotidiana continua, & intermittente tertiana, mihi persuadeo, quoniam hæc febris, horrida non est, sed potiùs cum rigore inuadit, quem excitat tertiana intermittens, excreta extra vasa bile, sicut in cæteris fieri consueuit.

Quare quemadmodũ in febre composita ex tertiana intermittente, cum quotidiana continua, horror, & non rigor excitatur, quòd scilicet acrimonia flauæ bilis, à pituitæ qualitatibus remittatur; sic in composita ex tertiana continua, & intermittente quotidiana. Deinde hemitritæus, ex bile & pituita, in vnam formam redactis non constat, alioqui qualitatibus vnius, ab alterius qualitatibus refractis, horror, qui medius est inter rigorem, & simplicem refrigerationem excitaretur: sed cùm foci distincti sint, distinctæque febres, non est cur tertiana intermittens, in illo rigorem non excitet.

Si igitur secundùm Hippocratem *cit. loc.* hemitritæus, febris est horrifica, & iuxta mentem Galeni *1. epid. sect. 3. com. 5.* caret accessione, cum rigore incipiente, & *1. ad Glauc. 5.* Semitertiana incipit cum pauco rigore, sicut quotidiana, quartana, atque aliquæ ex continuis, magis conueniet descriptio hemitritæi, febri compositæ ex tertiana continua, cum quotidiana intermittente, quàm è conuerso. Posuit autem Galenus *2. cris. & 2. feb. cit.* exemplum exquisiti hemitritæi, in tertiana intermittente, & quotidiana continua, quia cùm quotidiana intermittens sit valdè rara, rarior etiam erit confusa cum tertiana continua: & ideò posuit frequentius exemplum, in complicatione tertianæ intermittentis, cum quotidiana, continua licèt alia compositio, vbi acciderit, semitertiana etiam summo iure dici possit.

Causa.

EXquisitus hemitritæus, secundùm Galenum expostulat, vt neque tertiana superet quotidianam, neque è conuerso quotidiana tertianam, sed æquales sint vires vnius, atque alterius, *cit. feb. 6.* Si enim quidam humor, alium exuperet, non verus dicitur hemitritæus, ex Gal. cit. Febrem autem compositam ex duabus intermittentibus, à verò hemitritæo excludit Galenus, quia non est febris continua *2. feb. cit.* Febrem verò compositam ex ambabus continuis non esse verum hemitritæum affirmat, quoniam non est febris horrida: Semitertiana autem, secundum mentem Hippocratis 1. epid.

epid. sect. 1. *text.* 23. debet esse febris horrifica, acuta, continua, & non intermittens. Huius causa est bilis, & pituita, putrescentes: qui humores si pares, ac æquè potentes fuerint, exquisitam faciunt semitertianam; si verò alter exuperet, tunc vnius mitiora, quàm alterius sunt symptomata: veluti bile superante, symptomata tertianæ maiora sunt; si pituita, quotidianæ continuæ effectus erunt firmiores.

Signa.

Signa huius febris, ex modo motus desumuntur, ex Auicenna 1.4. *tract.* 4. *cap.* 18. Si tertio videlicet die ingrauescat: si crebras habeat horrificas illas accessiones, & die intermedio mitiorem. Cognoscitur etiam ab excretis, si sint biliosa, pituitosa commixta; si vrina sit intensi coloris, cum copia spumæ, & eius duratione. Cognoscitur vltimò, ex iis quæ præcesserunt, vt si homo biliosus antea, indulserit pituitosis cibis, vel è contra; aut si quæuis natura, cibis contrariis, vel potibus sit vsa. Signa autem hemitritæi non exquisiti, desumuntur ex signis vincentis humoris: Si enim bilis superet pituitam, signa, & symptomata tertianæ magis elucescent, & hac ratione febris erit horridior, feruidior, & intensa magis: excretiones per vomitum, aluum, aut sudorem magis apparebunt, quàm in eo, in quo vincit pituita: in quo quidem horror non est ita validus, sed solùm simplex adest extremorum refrigeratio, & magis durans pulsus est minor, & tardior.

Sed audienda sunt, quæ de huius febris signis, dubitant interpretes. *Vtrùm semitertiana sit horrifica?* Dic. Ita appellatur, non quòd inuadat cum rigore, sed quòd per magnam accessionis partem, horror producatur, ex Gal. 1. *epid. sect.* 1. *com.* 23. & *lib. de morb. temp. cap.* 8. & 2. *feb.* 8. Hic autem motus horrificus, dupliciter fit, aut ex breuibus interuallis aut, per duplicationem motus, ex Gal. *in cit. com.* Ratio primi motus est, quia cùm componatur ex quotidiana, & tertiana, bilis citiùs incalescens extrà calorem euocat, pituita verò cùm difficiliùs præ frigiditate inflammetur, intrò calorem cogit: quare concitata pugna inter vtramque, nonnunquam calor extrà expanditur, nunc reuocatur in internas sedes, & varij horrores exurgunt, vt docuit Galenus 2. *feb.* 8. §. *Cùm verò ab inuasione. &c.* Secundi motus ratio esto hæc, quoniam accessiones tempore sunt diuersæ, ex Gal. 1. *epid. sect.* 1. *com.* 23. vt si non eodem tempore simul inuadant, sed vna priùs, alia tardiùs, vtpote in vigore, vel declinatione alterius. Distingues tamen hemitritæi horrores, ab illis, qui in febribus malignis accidere consueuerunt, quia in his magis in initio febrium apparent, & vsque ad septimum; at in hemitritæo per totum morbi decursum, magísque quando ad statum febris accesserit; hoc enim tempore, humores præ feruore liquari incipiunt.

Postulat hic locus, vt ampliùs perscrutemur: *Vtrùm semitertianam necessariò cerebri horrores comitettur?* Pro parte negante, videtur esse Hippoc. qui 1. *epid. sect.* 3. *text.* 5. hanc febrem persæpe adesse in iis, qui tabe, diuturnísque morbis conflictantur, in quibus horrifici illi motus non conspiciuntur. Non desunt, qui huius sententiæ auctoritate permoti, nomine semitertianæ ab Hip. in præsenti loco, intelligi etiam simplices tertianas continuas, sibi persuadeant, quæ cùm tertio die ingrauescant, & ad infebricitationem non finiantur, semitertianæ modum obseruant; hæ autem, etsi sint continuæ, cum horrore, seu paruo rigore incipere possunt, iuxta Galeni mentem, 1. *ad Glauc. c.* 5. & 4. *Aph.* 46. ob sensatam enim bilis acrimoniam, vel malitiam, intra vsa, se exonerare, & initio singularum accessionum, per horrores extrà mittre, natura conatur, quod vel ob virtutis debilitatem, vel humoris copiam consequi nequeat, febris remanet continua. Concludunt ergo *cit. loc.* de

A essentia febris horridæ non esse, horrificas illas repetitiones, & ideò nomine semitertianæ, etiam alias febres simplices esse intelligendas, quæ tertio exacerbatæ, ad infebricitationem non veniunt, & horrorem habent, licèt non cum crebris repetitionibus coniunctum. Neque hoc videtur abesse à mente Galeni, qui 1. *epid. sect.* 3. *com.* 5. sic profatur: *An verò eam vnam, quam propriè ego vocare consueui, horrificas repetitiones facientem, an etiã eam, quæ absque his sit, dignũ est attẽtione: si enim tabidis, & aliter diu ægrotãtibus solet accidere hæc febris, fortasis etiamsi horrore careat, vocabimus eam semitertianam, si die secundo, iterum inuadat, &c.* Si autem Galenus 1. *epid. sect.* 1. *com.* 23. & 2. *feb.* 8. per horridam febrem docet non intelligere Hippocratem, quæ cum horrore

B incipit, sed eam quæ crebras habet horrificas repetitiones, intelligendum, quòd nomine horridæ febris, vtplurimùm accipiantur illæ crebræ repetitiones, non tamen semper, quæ expositio videtur esse ad normam Galeni, 1. *epid. sect.* 3. *com.* 5.

Dic tu, & fortasse meliùs, illam tertianam, quam Hippocrates *cit. loc. epid.* prædixit comitari tabidos, & morbos diuturnos, non esse simplicem tertianam, sed verum hemitritæum, ex tertiana, & quotidiana compositum: ex hectico enim calore, aut diuturna febre, assantur humores, & hac ratione exuperat bilis; & ex debilitate facultatum, ob tabem, vel diuturnum morbum contractam, crudorum humorum copia propullulat, ex quibus fieri hemitritæum res est manifesta.

Quod verò attinet ad febrem, paucis expende: *Vtrùm*

C *semitertiana sit febris continua*; Hippocrates firmare videtur, 1. *epid. cit.* Galenus scribit 1. *epid. sect.* 3. *com.* 5. dum sic scribit: *At nullam ex is quæ ad integritatem euadunt, semitertianam vocare Hippocratem ostensum est.* Contrà affirmat *lib. de typis*, *cap.* §. *Est autem non semper continua, verùm & intermittens reperitur semitertiana febris.* Idem docet 1. *epid. sect.* 3. *com.* 1. Dic. semitertianam febrem continuam esse, verùm liber de typis, in quo Galenus profert, esse intermittentem, spurius est, & tanto viro indignus, sicut alter locus *epidemiôn* est corruptus, & legendum potiùs est, *ex semitertianis*.

Præsagium.

D Febris hæc periculosa est: nam continuò affligit, & vehementia secum affert symptomata. Hoc ita esse, *lib. de typis*, *cap.* 4. Galenus prædixit. Periculosa porrò semitertiana, vt quæ non os ventriculi solummodò, ac neruosas partes, & summatim media attingat, sed & veternosas cathaforas, vigiliásque cum delirio, ac syncoposas diaphoreses inferat, linguam præterea valde exsiccet, atque animi defectum inferat.

Vtrùm verò *sit morbus acutus?* controuersum est. Hippocrates sic ait 1. *epid. sect.* 1. *text.* 13. *infestabant illos plerosque hæc incommoda, febres horrificæ, continuæ, acutæ, non intermittente, &c.* Auicenna negat 1.4. *tract.* 4. *cap.* 17. qui eum produci vsque ad septem menses asseuerat, qui terminus non acuti morbi, sed chronici signum

E est manifestum. Ita Galenus 1. *Aph.* 12. semitertianas medias facit, quoad durationem, inter febres ardentes, quas causodes vocat, & inter lipyrias, quas typhodes appellat. Ratio dictat, nam hemitritæus compositus est ex pituitosa febre, quæ longa est.

Dic. Licèt semitertiana, quoad totam suam constitutionem sit morbus chronicus, vtpote ex pituitosa febre compositus; quoad particulares tamen accessiones, dicitur ab Hippocrate morbus acutus, ob grauia symptomata, quibus ferè semper stipatur, quo nomine apoplexia, & Epilepsia à Galeno morbi acuti censentur, 4. *de caus. puls. cap.* 21. §. *Diuturni morbi, quem Orthopnæam vocant, acutæ sunt accessiones, vt morbi comitialis.* Hoc modo intelligendus Galenus, *lib. de typis*, *cap.* 4.

dum

dum inquit: *Traditum itaque ab Hippocrate est, ipsam non modò inter acutos morbos, sed etiam inter diuturnos connumerandam esse.*

Curatio.

AVctores proprium caput de huius febris curatione non instituunt, fortè quòd ad modum tertianæ nothæ, quæ ex bile, & pituita conflatur, pertractandam esse rentur. Quare in sex rebus non naturalibus, idem seruandus ordo, quem in curatione tertianæ nothæ *suprà* prædiximus. Sanguinis missio instituenda, quoniam febris continuò affligit, ex Celso *lib. 5. cap. 8.* maximè si corpus plethoricum sit, & humores cum sanguine permixti. Concoquendi humores, purgatio administranda. Laudatur ab Auicenna, Absinthij decoctum, de quo *suprà*. Bilis, & pituita per epicrasin expurgentur. Vomitus cum decoctione Raphani, & syrupo Acetoso prouocandus. Viscera roboranda, prout *cap. de Tert. notha suprà* monuimus.

OBSERVATIO.

Semitertiana sudorificis ex radice Chinæ ex toto succumbens.

ACcessi ad curandum ægrum, qui à longo tempore, tertiana notha, vt Medicis videbatur, erat correptus. Ecce de industria, accessionem vno die factam contemplor, inuenio eum hora secunda pomeridiana, cum debili, & paruo pulsu: præcesserant refrigeratio in corpore percepta, sputum multum, acidi ructus. Accessio producebatur ad octodecim horas, & multò magis in augmento, quod præter alias partes accessionis, extendebatur nimis. Æger facie erat inflatus, cachectici instar, vrina rubra, sitis pauca, corpus humidum, sudor nullus, fastidium ingens. Demum omnia signa aderant, quæ quotidianam exquisitam significabant manifestè. Altero die, decima hora matutina, eum inuasit horror: pulsus erat celer, & aliqualiter durus: vrina cruda, tenuis, & decolor: apparuit vomitus pituitosus, cui aliqua portio porracei humoris erat permixta. Tandem cum madore, iuxta thoracem, & ceruicem percepto, veniebat ad infebricitationem. Visis his signis tam variis, febrem hanc non esse tertianam notham, sed semitertianam, mihi persuasi. Pro qua eradicanda, etsi doctè Medici plura remediorum genera imperassent, quæ ad obstructiones auferendas, roborandum iecur, tuenda viscera naturalia, expurgandos crassos, serosos, & tenues succos, absumendos flatus summoperè prosunt, tamen æger in eodem perseuerans statu, per menses quinque, imò in peius ruens, in hydropem mihi fuit visus relapsurus. Quapropter, meo, & curantium voto, ad sudorifica assumenda accedo, parata ex radicæ Chinæ: hæc enim radix aquosos humores exsiccat, viscera roborat, flatus absumit, deobstruit, & lentum succum liquat, & in halitum digerit; cuius decocto, facto in aqua endiuiæ, & lupulorum, cùm quindecim dierum spatio vteretur, semel in die, in hora remissiori, sudore excitato, febrire desiit, faciei tumor euanuit, vires sunt robustiores factæ, ita vt post duos menses, optimo vtens victus regimine, omnino sanus euaserit.

CAPVT XXV.

De febre quotidiana.

Definitio.

ETsi quotidie omnes febres repetere possint, non tamen eodem modo, ac quotidiana, siue continua, siue intermittens, ob quam causam, à Græcis Amphemerina vocatur; hoc enim modo, illi appellabant omnia, quæ in omni die, eadem ratione fiebant, vt constat ex Gal. 2. *de diff. feb. cap. 7.* Quod in hac febre, ob determinatam quantitatem, & qualitatem humoris contingit, ex apta crassitie, lentore, & dispositione ad putrendum, quæ omnia ex natura intrinseca ipsius humoris scaturiunt, qui tum ob humiditatem, tum substantiam obstructioni paratam, quotidie facilè putrescit, & febrem concitat, quæ aut est intermittens, aut continua: hæc enim gignitur, quando intra vasa pituita putrescit; illa autem fit, quum extra vasa, putredinem acquirit, potissimùm in ventriculo, qui, vt 1. *lib. ad Glauc. cap. 5. & 8.* præcipuè in hac febre offenditur; ex qua pituita putrefacta, vapores eleuantur, qui calore acquisito per putredinem, cor præternaturaliter excalfaciunt, in quo natura huius febris constituitur.

Est ergo febris quotidiana, quæ ex pituita putrescente generatur, & quotidie facit accessionem suam. Sed vt ad plenum natura huius febris explicetur, priùs de pituitæ differentiis, & temperamento tantisper disserendum est. Hac enim methodo, curationem Epilepsiæ, *lib. 3. de loc. affect. cap. 5.* prosequitur Galenus, dum qualitatem crassi humoris, à quo morbum comitialem generari docet, ad vnguem inuestigans, definitionem, & differentias proponit, definiens pituitam esse frigidum, atque humidum succum.

Cuius occasione quærendum: *Vtrùm pituitæ differentiæ ternario numero comprehendantur*; totidem enim Galenus *loc. cit.* recensuit; Prima est illa, quæ screando, vel vomendo excernitur, vaporoso spiritu plena, nec exquisitè frigida. Secunda, quæ excedentem nimis habet frigiditatem, & vitrea appellatur. Tertia acida, cuius generis est saliua, seu potiùs sputum, quod acidum spuentibus videtur: saliua enim ob tenuitatem, nomine succi videtur indigna. Salsa, quæ talis quidem fit, ex putredine, vel ob serosæ humiditatis, seu humoris permixtionem, de quibus Galenus 2. *feb. cap. 6.*

Argues contrà. Pituita salsa, calida & sicca est, & à calore orta, ex Gal. 4. *simpl. 16.* & 2. *de facult. vlt. prope finem*, & 2. *de diff. feb. cap. 6.* & 3. *Aph. 12.* Quare 6. *epid. sect. 2. com.* 28. mordacitatem inducere refert; & sitim, *lib. de plenitud. cap. vlt.* qui effectus caloris sunt: atque ita calidissimum humorem esse putabant antiqui, non modò hanc, sed pituitam omnem, ideòque nomen habere à φλέγω, id est, comburo deductum, auctore Galeno 8. *de placit. cap. 6.*

Deinde. Galenus *lib. de atra bile, cap. 2.* & 1. *de natur. human. com. 31.* præter salsam, & acidam pituitam, de quibus *cit. de loc.* insipidam addit: 2 autem *de natural. facult. 2. feb.* & *lib. de plenit. citatis*, dulcem adiungit, 4. *de sanit. 4. 6. epid. sect. 2. com. 58.* & alibi passim, de naturali meminit, quam 3. *de loc.* subiicit, adducens acrem, tanquam diuersam à salsa, cùm ab ea non distinguatur, *lib. de atra bile, cit.* Denique *lib. de natur. human. cit.* amaram etiam numerat, & acerbam, imò multò plures fatetur esse, & 4. *de sanit. tuend. cap. 4. vltra med.* innumeras ferè. Ergo *cit. de loc.* fuit diminutus in re à seipso tantopere commendata, scilicet vt causæ, & morbi differentias sollicitè inuestigemus, nec ad indiuidualem

vsque quiescamus diuidendo. Præterea si pituita generaliter sumpta, succus quidam crudus dicitur, quod est omni pituitæ commune, quomodo crudum humorem, vnam constituit pituitæ speciem;

Dic. Non desunt qui asserant, ideò pituitam ab Auicenna non fuisse definitam, 1. 1. quia vulgaris definitio fortè salsæ non conueniebat. Sed præstat asserere omnibus speciebus communem, & vnamquamque suapte natura habere, quòd succus sit frigidus & humidus, albus, viscosus, &c. atque ita in dicta definitione explicari, quid secundùm naturam, tali humori conueniat, non quid semper actu habeat. Quare licèt salsum phlegma, actu frigidum non sit, non tollit hoc posse dici frigidum, humidúmque succum; non aliter ac hydropis materiam frigidam dicimus, etsi actu caleat, & vt talis, sitim inducat; & aquam, frigidum & humidum elementum definimus, quamuis aqua ebulliens sit, & actu frigiditatem non habeat: nempe quia essentiales definitiones, (quales Medici arbitrantur illas humorum, quæ per temperamenta traduntur) non solent explicare, quæ actualiter insunt, sed quæ secundùm naturam conueniant, à quibus necessarium est actu recedere, quæcunque præternaturalia sunt, inde siquidem talia dicuntur.

Solue secundò. Quemadmodum in bile atra, terreæ portiones abundant, & multò plures, quàm igneæ, ita in salsa pituita, aqueæ, copia & mole superant adustas: ratione igitur illarum partium frigidarum, quibus constant, possunt frigidæ appellari, quantitatiuè tamen, qualitatiuè enim potiùs calidæ, qualitate siquidem & vehementia non minùs vna, quàm alia calefacit & vrit, scilicet, quia adustæ partes intermixtæ, si quantitate superantur, superant potentia & intensione: & in eum quidem sensum Galenus 3. *de caus. sympt. cap.* 2. *versus finem*, dixit bilem atram frigidam esse, ac cinerem, & acetum, & *adductis locis*, salsam pituitam, calidam, alibi frigidam.

Quæres. Cur 2. *de nat. facult. vlt.* & 3. *de loc.* 7. non patitur Galenus, alimenti serum, aquosum sputum, mucum à cerebro distillantem, pituitam appellare, cùm succi quidam sint frigidi, & humidi? Dic. Sicut non omnis substantia fluida & liquida, in corpore nostro reperta, potest humor appellari, nisi illius formam adipiscatur in organis coctionum, & secundam, aut saltem primam in ventriculo fuerit experta, quò ad alendum apta efficiatur, ita nec pituita, quantumuis frigore & humiditate polleat, vt constat ex 2. *de natural. facult.* adducto: ídque confirmat ratio, quia si pituita semicocti alimenti excrementum definitur, 1. *alim.* 2. & 1. *progn. com.* 10. & alibi passim dicitur succus à sanguinis perfectione deficiens, crudúsque & inconfectus sanguis, nonnisi per coctionem in organis illius generabitur, ac proinde nihil mirum, si sputum aquosum, & reliqua à pituitæ speciebus reiiciantur, cùm non raro 3. *alim. cap.* 33. & 3. *de sympt. caus. cap.* 2. pituitosos succos, ab aquosis & crudis etiam distinguat.

Ad secundum dic. Præternaturalis pituita, quam insignis qualitatis expertem, ac insipidam appellat, *lib. de atra bile, cap.* 2. & 3. *de loc.* 7. nulla qualitate infectam, & 2. *de facult. natural.* dulcem, diuersimodè numeratur, etiam ipso Galeno, inter naturalis pituitæ species, vt constat ex locis in argumento adductis, & pluribus aliis. Dulcem autem pituitam appellat insipidam, quia dulcis, ac insipidus sapor, inter se reciprocantur, hinc sæpe aquam dulcem, nonnunquam insipidam appellamus; vel quia cùm dulcis, sit vtilis, & conueniens ad alendum, non sine causa denominationem imposuit naturalis, de quo 14. *meth. cap.* 14.

Licèt verò etiam 3. *de loc. cit.* plures tradidisse videatur; omnes tamen ferè ad ternarium numerum reducuntur, illius nempe quæ crudior est naturali, aut magis cocta, aut vsta. Sub priori comprehenduntur vitrea, acida, & illa, quæ crudus succus simpliciter dicitur. Secunda dulcis, quæ etiam pituita alimentaria nuncupatur, & quamuis incoctus sanguis, magis tamen cocta, quàm ipsamet naturalis, atque ideò in dulcem conuersa. Tertia salsa, quæ non distinguitur ab acri, *lib. de atra bile cit.* ac proinde pro *acrem* legendum 3. *de loc. cit.* est, *amarum*: Græca enim dictio ἁλμυρὸν, salsum, acréve significans, etiam pro amaro sumitur. Quanquam verò amara pituita detur, vt in sputo apparet, quod quandoque manifestè amarescit, & illius meminerit Galenus, rara tamen est, nec inter simplices, de quibus frequens est sermo, numeranda; talem siquidem efficit permixta bilis, cuius propria est amaritudo, *lib. de atra bile cit.* Quemadmodum etiam acerbum creat permixta melancholia, licèt sine huius miscella probabile sit, posse pituitæ acidum, præ frigoris vehementia in acerbum transire, quod scribit Auicenna 1. 1. *cit.* Sed tanquam rara, etiam fuit à Galeno omissa.

Iam verò gypseæ, quam adiungunt, quæque non rarò in articulis visitur, non meminit, quia propriè humor non est, nec in vasis, aut ventriculo gignitur, cuiusmodi etiam erunt, aut rarissimæ aliæ, si quæ dantur, maximè cùm in *libris de loc. affectis*, non proposuerit Galenus omnes morborum differentias, & causas ad vnguem explorare, sed potissimùm affectas sedes, & consequenter affectiones, & causas, aliunde tamen exactè petendas.

Porrò quamuis pituita naturaliter accepta, dicatur crudus succus, & propriè quidem, sed latè sumptus definiatur, humor in alimenti confectione infra sanguinem subsistens, 4. *de sanit. tuend. cap.* 7. quod omnis pituita habet; pressè tamen, & angustiore significato sumitur, *lib. de plenit. vlt.* & 2. *cris.* 12. pro quadam pituitæ specie, crassa, & graui, crudus succus specialiter dicta, ob multam grauitatem, & crassitiem quam habet, sine flatulentia pituitæ propria: Hæc in edacium, otiosorum, & crapulosorum vrinis subsidere solet. Ob quas etiam differentias Galenus, crudum hunc succum distinxit ab acida pituita, ad quam poterat reuocari, cùm acidi saporis sit particeps, non secus ac reliquæ pituitæ crudiores, ad naturalem.

Causa.

His de differentiis pituitæ sic breuiter prælibatis, ex tam multis, quæ de hoc instituto in medium poterant adduci, dubitemus vltrà: *Vtrùm ex omni pituita, quotidiana ortum ducat?* Dic. Pituita multiplex est, vt nuper diximus. Ex salsa non fit quotidiana exquisita, quia est humor calidus & siccus, ex quo ea generari nequit, cùm sit quotidianæ summè contrarius: Sed ab ea causus nothus originem habet, si in determinato loco putrescat. Ab aliis verò pituitæ speciebus, quotidiana exquisita generatur, sed maximè à dulci; hæc enim faciliùs cæteris putrescit. Hac ratione rariùs ab acida fit, acidum enim putrefactioni resistit. Vitrea quoque, quia ratione frigiditatis rarò putrescit, rarò febrem accendit: quæ enim putrescunt, à calido perpeti est necessarium. Pituita ergo præsertim dulcis putrescens, inter causas febris quotidianæ numeranda.

Internæ etiam sunt intemperies frigida humida, ætas puerilis, & senilis: illa, ob vitæ intemperantiam, & inordinatos motus, & humidiorem viscerum intemperiem, ob quam causam, crudorum humorum copia excrescit. Senilis ætas, ob frigidam intemperiem ventriculi, hepatis, & totius corporis, à qua omnes coctiones prosternuntur, siue siccitas, siue humiditas coniuncta sit. Quotidianam etiam generant, natura pituitosa, vel frigida, vel humida, corporis obesitas & crassitudo:

tudo: hæ enim omnes causæ, pituitam adaugent, obstructiones progenerant, & hoc modo prohibita ventilatione, pituita putrescit, quæ huius febris causa est coniuncta.

Signa.

Ea proponit Galenus 2. *crif. cap.* 5. quo loco facillimum esse, quotidianam exquisitam, à tertiana distinguere asseuerat: tum quia nec in principio, nec in progressu temporis, inuadit cum rigore; tum quia in inuasione accessionis, pulsus nullum ordinem, aut æqualitatem habet, tum etiam quia in quotidiana, præsente iam febre, non adest tanta pulsus magnitudo, & vehementia, quanta in tertianis exquisitis manifestè conspicitur.

Præterea quia in quotidiana non adest vehemens calor, nec appetitus frigidæ: in hac enim febre, lingua, totúmque corpus humidissimum est, crudísque humoribus plenum: Nec apparet sudor in principio, vbi humores adhuc crudi sunt; progressu tamen temporis, vbi humores iam aliqua ex parte, à natura concocti sunt, nec adeò pertinaciter in cutis, & carnis meatibus hærent, ægri sudare incipiunt.

Eodem etiam loco distinguit quotidianã, à quartana: primò ex pulsu, hic enim in quotidiana minor est, æquè celer, & frequentior, ob causas superiùs dictas. Secundò, ex rigore, vt enim docet 2. *feb.* 4. quotidiana incipit ab extremorum frigefactione, atque horrore potiùs, quàm rigore. Tertiò, ex concursu rerum non naturalium, à quibus oritur quotidiana, cuiusmodi sunt vita otiosa, crapulis dedita, ætas puerilis, hybernum tempus, temperamentum pituitosum.

Circa signa quotidianæ, illud primò inquirendum: *Vtrùm in quotidiana, pulsus debilis, & paruus existat?* Responde affirmatiuè, quoniam ob excessum pituitæ, virtus debilitatur eximiè. At rogabis, quæ sit causa, quare pituita plusquàm alij humores, facultatem debilitet? Dic id ob varias causas contingere, primò ob frigiditatem pituitæ, naturæ nostræ aduersam valde. Secundò, ob multitudinem, lentorem, & crassitiem illius, ex quibus magna obstructione suborta, membrorum sufficiens transpiratio impeditur; quare denegato aëri transitu, qui est spirituum commodum alimentum, virium subsequitur debilitas. Tertiò, quia ab excessu pituitæ læditur os ventriculi, quod est receptaculum pituitæ, & hac ratione ob loci vicinitatem, vitio cordi communicato, prosternuntur vires, & syncope æger prehenditur, quæ frequenter in inuasione huius febris contingit, ob causam dictam, vt 1.4. *tract.* 2. *cap.* 47. docuit Auicenna.

Secundum signum est, quòd accessio inuadat hora vespertina, quoniam vt docet Galenus 6. *epid. sect.* 1. *com.* 15. partes diei proportione respondent partibus anni, ita vt nocti similis sit hyems, scilicet intemperamento, & quia in hyeme, & parte nocturna diei, viget pituita. Quare vesperi, hora proximè præcedente noctem, inuadit accessio pituitæ, scilicet quotidiana, quod 12. *meth.* 5. *in fine* monuit Galenus, dicens: *Qui ex succis pituitosis laborant, hos quotidie accessiones exercent, præcipuéque ad vesperam, & noctu, non manè, nec vsque ad meridiem.*

Tertium signum est, longitudo augmenti, cuius causa est natura pituitæ, quæ difficillimè solet inflammari, ob lentorem suum, & frigiditatem nimiam. Auicenna 1. 4. *cit.* hanc febrem, propter obstructiones quæ interponuntur, tempore augmenti, quandoque in vno statu per duas horas permanere asseuerat, ac proinde nos decipere, perinde ac si consisteret, cùm tamen postea procedat augendo; & similiter habere stationes quasdam, tempore declinationis, affirmat.

Quartum signum est, calor sensatus, qui in febre quotidiana, non æqualiter tangenti repræsentatur, ob meatuum obstructiones multas, sed offertur tangenti, quasi cribro colatus esset, vt Auicenna inquit.

Quintum signum est, quòd qui febrem dictam patiuntur, iecore malè affecti sunt, quoniam pituita dictam febrem excitans, obstruendo, & frigiditate, atque multitudine sua iecoris calorem extinguit.

Sextum signum. Ructus acidi hanc febrem antecedunt, qui imperfectam concoctionem, à frigiditate prognatam concomitantur, vt constat ex Galen. 6. *Aph.* 31. Cui signo addi potest ætas, consuetudo, anni tempus, regio, vita otiosa, crapulis dedita, & aliæ res non naturales, quæ pituitam augere natæ sunt: quibus omnibus concurrentibus, præsertim si eo tempore, hæc febris plures inuadat, esse pituitosam certò potest prædici.

Septimum signum. Quotidiana potiùs incipit cum frigiditate extremorum, aut corporis horrore, quàm rigore, vt 2. *feb.* 4. docuit Galenus. At hoc non ita intelligendum est, quasi Galenus velit, hanc febrem nunquam cum rigore inuadere, id enim falsum videtur: nam quamuis pituita dulcis ob crassitiem, & temperiem suam, membris sufficientem noxam ad excitandum rigorem non inducat, 2. *de caus. sympt.* 3. & 2. *feb.* 6. tamen pituita acida, & vitrea, ob frigiditatem & acrimoniam cum rigore inuadit, 2. *feb. cit.* Pituita autem salsa, vt ibidem docet Galenus, & Auicenna, non inducit verum rigorem, sed horrorem.

Octauum. In hac febre, non adest vehemens calor, aut sitis, quoniam totum corpus humidissimum est, gratia liquefactæ pituitæ. Nec apparet sudor in principio illius, ob cruditatem, crassitiem & viscositatem humoris; progressu tamen temporis, cùm humores iam aliqua ex parte concocti sunt, & attenuati, & non adeò pertinaciter cutis, & carnis meatibus hærent, ægri sudare incipiunt.

Nonum signum. Vrina in primis diebus est alba, & tenuis, ob copiam obstructionum & frigoris, deinde solutis obstructionibus, & increscente putredine, apparet crassa, turbida, & quandoque rubida. Notabis tamen, vrinam non fieri verè rubeam, sed magis tinctam iuxta statum, & declinationem: tunc enim solutis obstructionibus, bilis retenta simul cum vrina vacuatur.

De vltimo signo, dubitatio est non exigua: *Vtrùm interuallum in hac febre, omnino à febre liberum euadat?* Responde negatiuè, exceptis paucis, 1. *ad Glauc.* 7. Sed contrà obiicies: Ex humoribus multum relinqui, tempore interualli; quare cùm melancholia sit hamor omnium crassissimus, plus illius relinquetur in interuallo, & hac ratione magis apparebit vestigium febris melancholicæ, quàm in interuallo pituitosæ.

Dic. Ratio non conuincit, ob multas causas. Prima, quia interuallum febris quotidianæ, multò minus est, quàm quartanæ; durat enim per sex horas, cùm tamen in quartana duret per duos dies. Seunda, quia etsi melancholia crassior sit, tamen pituita multò magis glutinosa est, & in multò maiori copia aceruatur. Tertia, quia etsi in interuallo quartanæ, plus relinqueretur de humore, quàm in interuallo febris quotidianæ, tamen melancholia, quæ relinquitur in quartana, valde terrestris, minúsque vsta est; quare non potest conseruare vestigium febrile, sicut pituita in interuallo pituitosæ.

Obiicies secundò, etiam in aliis febribus intermittentibus, interuallum nunquam esse à febre liberum, 1. *ad Glauc.* 2. quo loco, quantumuis multum temporis inter primæ accessionis finem, & sequentis initium intercedat, tamen adhuc febris signum manere, ipse asseuerat. Dic. Diuersa ratio est, quia in febre quotidiana, interuallum non est reuera omnino liberum

à febre; in aliis verò intermittentibus, in interuallo nulla quidem relinquitur febris, sed solùm quoddam illius vestigium, nempe putredinosi caloris, quod ex velocitate contractionis, & acrimonia tactus, potest dignosci.

Præsagium.

OMnis morbus chronicus, omnino non est securus, cùm enim crassitiem, & tenacitatem arguat causæ morbificæ, humor difficulter resoluitur, maximè cùm semper facultates debiles sint, nec vnquam febris ad infebricitationem perueniat, quia vaporibus accensis, assiduè cor opprimitur: in quem sensum, rectè *cit. loc.* dixit Auicenna, *sicut rarò contingit quartanam continuam esse, sic rarò reperiri quotidianam, quæ integrè possit eradicari.* In hac cibi fastidium est pessimum signum, præsertim si cum nausea sit coniunctum, copiam enim in ventriculo crudorum humorum præostendit, quorum occasione non solùm hæc pars, verùm vniuersum corpus, eximiè debilitatur, ita vt febris tolerari nequeat, vt *cit. loc.* Galenus, & Auicenna confirmarunt.

Agitatum video à doctioribus: *Vtrùm quotidiana diurna, longior, & deterior sit nocturna?* Respondet Hippocrates *lib. 1. epid. sect. 3. text. 6.* in hunc modum: *Nocturna non admodum lethalis, longa tamen est; diurna longior: sunt quibus ad tabem vergat.* Subscribit Auicenna *1. 4. tract. 2. cap. 54.* dum sic ait: *Diurna est, cuius paroxysmus accidit in die, & eius tepor in nocte, & nocturna est è conuerso, & vtraque sunt mala: sed diurna est longior, & deterior, & facit cadere multoties propter longitudinem suam, & suum euentum in calore diei, in hecticam.*

Dic, quòd licèt vtraque non vacet periculo, & longa sit, tamen diurna est magis periculosa, vt affirmat etiam Galenus *in com.* Accessionem enim habet longiorem, & ad tabem ducit: nam incipit interdiu, & habet principium & augmentum longum, vnde status erit longus, remittetur verò in nocte. Longa etiam fit, quia etsi cesset noctu, hæc remissio non est tuta; hoc enim tempore, corporis habitus densatur, calor putridus ad viscera contrahitur, putrida excrementa retinentur, ex his inquietudo sequitur, accessione præter ordinem producta. Deinde aliud incommodum sequitur ex cibatione noctu oblata, cùm instet noua accessio, quare tunc intempestiua est. Præterea æger vigilare cogitur, ideò dissipatis spiritibus debilitatur valde: quare cùm non exhibeatur alimentum tempore debito, & vigilet necessariò, clàm, sensim, ac sine sensu contabescit. Quamuis autem hoc periculum, etiam intelligendum sit de aliis febrium differentiis, tamen in quotidiana magis imminet, quæ aut est diurna, aut nocturna; reliquæ verò neutræ esse possunt, quoniam eadem die possunt incipere, & finire, breuiores enim accessiones habent. Quotidiana verò, cùm accessionem habeat ad minimum durantem octodecim horas, necesse est vt sit diurna, vel nocturna. Quòd si eueniat, vt tertiana perpetuò incipiat interdiu, & partes noctis occupet, vt si incipiat à meridie, ad vesperam, necessariò finietur noctu, nec erit periculosa: in hac enim error in victu non contingit, alimentum enim præbemus in die, & nocte somnum imperamus, quoniam sequentem diem quietum habemus; in quotidiana verò ex instante accessione, noctu cibare cogimur.

Curatio.

QVamuis in omnibus febribus, vtendum sit alimentis frigidis & humidis, quibus conseruetur natura, & auferatur febris, in hac tamen febre, etsi ratione febris vti debeamus ipsis, ex alia parte ob indicationem, quæ sumitur à causa, offerenda sunt alimenta, A quibus humor pituitosus, lentus, & viscidus calefiat, tenuetur, & abstergatur. Propinanda ergo sunt alimenta moderate calefacientia, & incidentia.

Circa victus formam variant interpretes: *Vtrùm in initio quotidianæ, victus tenuis sit offerendus?* Galenus *12. meth. 3. & 4* in febre orta ex succis crudis, solam mulsam offert, cùm enim æger vtitur tenui victu, plurimùm pituitæ in alimentum absumitur. Auicenna *1. 4. cit.* in principio huius febris, victum tenuissimum præscribit, *§. Et fortasse est contentus aqua hordei in primis tribus diebus.* Ex altera parte, est validissima ratio, cùm enim quotidiana, morbus longus sit, non potest æger propter vires, vsque ad statum, cum tenui victu conseruari, alioquì in statu pleniorem cogemur exhibere cibum.

B Dic. Si vires tolerant, necessariò cogimur in primis diebus abstinentiam imperare, ita vt exiguum, aut nullum victum, si vires consentiant, exhibeamus; aliter enim humorum copiam minuere non possumus. Si verò vires, vsque ad statum, cum hoc victu non sufficiant, in secunda parte principij, vberiùs nutrimus, cùm copia minuta sit, postea verò in statu subtrahimus. Auicenna verò id facit, ad cognoscendum, num quotidiana à pauco humore, eóque tenui ortum ducat: si enim hoc ita accidat, quoniam statum breuem habet, cum eo victu finietur quotidiana; sin minùs, victus præscribendus mediocris, in ordine vsque ad statum, quod præscribit Auicenna *cap. cit. §. Quod si certò sciretur, quòd* C *status eius esset tardus, non subtiliaretur regimen,* quam victus rationem tentatiuam præcipit, *1. 4. tract. 2. cap. 65.* in curatione quartanæ, & *cap. 68.* primis tribus hebdomadis, prohibens carnem, & victum mediocrem, solúmque concedens tenuem, deinde verò victum, in ordine ad statum, mediocrem imperans. Potus sit aqua cocta cinnamomo, aniso, radice petroselini, aut mediocris cereuisia: & in debilibus in principio vinum aquosum, deinde mediocre imperandum.

De phlebotomia, illud inuestigandum: *Vtrùm in die pari, vel impari sit celebranda?* Dic. Si pituita sit permixta sanguini, vel vrina appareat crassior, & rubicundior, vtilis est. Quidam imperant in die impari exercendam esse, ratione sanguinis peccantis, qui cùm vertatur in bilem, exacerbatur per dies impares, sicut bilis. Dic. Exequendam D esse venæ sectionem in die, & hora, qua æger leuiùs habet: quòd si æqualiter opprimat accessio, in die pari vel impari id facere, nihil vetat.

Ad præparantia accedamus, quorum vsu humor, aptus efficitur ad expurgationem. Sed *vtrùm hæc in quotidiana, orta à pituita quauis, sint offerenda?* dissidium est. Dic. Victus, & reliqua non naturalia, & alia præparantia pituitam, in hac febre inclinent ad calidum & siccum, & facultate attenuandi, & incidendi prædita sint, magis aut minùs, pro ratione & varietate peccantis pituitæ. In vitrea enim, necessaria sunt magis calida & sicca, magísque attenuantia, & incidentia. In acida minùs: adhuc minùs in dulci, & insipida. In salsa oportet illa temperata esse in actiuis, & effectiuè humida, quod optimè docuit Trallianus *lib. 12. cap. 7.* E Huiusmodi enim pituita, licèt appareat humida, tamen facultate sicca est, vt aqua marina. Deinde calidam esse, inde constat, quòd intestina rodat, sicut bilis, & grauissima tormenta, id est, dysenterias suscitet. Præterea, vt *loc. cit.* idem auctor docet, ea pituita sæpe nequit, per ea quæ calefaciunt, & siccant extenuari & diffundi, sed potiùs adhuc etiam crassior efficitur, vt in sale contingit.

Præparantia sunt, quæ attenuant humorem crassum eúmque vel per vrinæ vias, vel aluum detrudunt: sed hæc *Vtrùm in principio, ante vacuationem offerenda?* controuersia est. Nam videtur quòd Galenus, & Auicenna dubij sint, in hac obseruanda praxi, dum *cap. de quotidiana,* à principio victum attenuantem, & incidentem, simúlque diureticorum vsum præcipiunt, cùm vtrumque

que ex ipsorum mente, ante vacuationem valde noceat, vt patet ex *lib.* 8. & 11. *meth. cap.* 4. Diuretica verò offerre ante vniuersalem per aluum vacuationem prohibet Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 7. quoniam obstructiones augent, deducendo humores ad vias angustas.

Respondent aliqui, Galenum 1. *ad Glauc.* 12. præcipere tria dicta, ita tamen vt primum, hoc est, victus attenuantis, & diureticorum vsus, & secundum, videlicet ventriculi roboratio, fiant post tertium, scilicet post vacuationem per vomitum, & aluum celebratam: & hoc videtur consonum illius menti, 11. *meth. cap.* 10. vbi deobstruentia, ante vacuationem nullo modo permittit. At hæc solutio non satisfacit, cùm Galenus statim à principio, hoc est, in primis diebus, attenuante victu, & diureticis vtendum imperet in hac febre, & Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 55. *in* §. *cit.* idem consulat, in tribus principij diebus: quo tempore materia existente ex toto cruda, euacuatio non potest dictorum exhibitionem præcedere.

Dic ergo, in hac febre à principio, leuem attenuationem posse esse ex vsu, qualis fit melle Rosaceo, Oxymelite simplici, & syrupo acetoso simplici, aut Capil. Vener. cum decocto fœniculi, vel petroselini. Quod videtur docere Auicenna *cit. loc.* cùm dicit: *Et conuenientiores medicinæ, quæ administrantur in principio, sunt gelenîabin,* (hoc est, mel Rosaceum) *vsque ad diem septimum.* Quibus verbis docere videtur, vsque ad prædictum terminum, ad alia attenuantia non esse transeundum, quæ etiam simul sunt diuretica, scilicet ad syrupos de radicibus, syrupum acetosum compositum, cum decoctione radicum, quoniam hæc nonnisi post septimum, hoc est, post aliquam præparationem; & euacuationem non sunt concedenda, tunc enim ad integram concoctionem humoris comparandam, fortibus vti fas est. Vt verò hæc feliciùs eueniant, communes vias vel clystere, vel pharmaco clementi abstergere oportet.

Præparandus ergo humor ex syrupis dictis. Expurgandus frequenti purgatione per interualla, ex Traliano, cum Agarico Trochiscato, Turbith, Electuario Indo, Diaphœnic. Pilul. de Agarico, &c. Laborandum vt humores ad concoctionem perueniant, ne in vetustatem degenerent, cùm enim diutiùs in corpore coërcentur, magis adhuc ab omnibus præsidiis, quæ calefaciunt, & videntur extenuare, crassefiunt, vt non ampliùs, ne medicamentis quidem ad purgandum efficacibus, promptè succumbant, cùm difficiles ipsi ad motum, & terrestres magis, ex dictis præsidiis euadant.

Vomitus post cibum, vtilis est, ad euacuandam pituitam in ventriculo impactam, quæ ibidem retenta putrescit, & partes vicinas conspurcat. Hoc dictat Auicẽna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 55. §. *Et omnes eius species communicant, &c.* Quod si his febris non eradicetur, & diureticis medicamentis non succumbat, & aliis quæ pituitosos humores per aluum deturbant, necesse est prospicere ventriculo. In quem vsum vtile est, per duos vel tres dies, in aurora sumere tabularum ex pulueribus Aromatici Rosat. Gabrielis drachmas sex, aut vnciam vnam, superbibitis aq. Absinth. aut fœniculi vnciis tribus. Vel fouendus ventriculus oleis, pulueribus, & vnguentis, dictis *cap. de tertiana notha.* Confert etiam emplastrum ex Mastiche madefacta absinthij succo, & liquefacta super alutam. Vtilis est sacculus repletus pulueribus menthæ, absinth. Rosar. rub. Coriand. præparat. Mastich. Ligni Aloës, Cinnamom. Spicæ, &c. Pro corroborando iecore fiat hoc epithema.

℞. Aq. absinth. ℥. iiij. *aq. endiu.* ℥ ij. *vini albi*, ℥ j. *aceti rosar.* ℥ ß. *santalor. rubror.* ʒ j. *cinnamom. spicæ, schænanth. an.* ℈. vj j Misce.

Vel fiant huiusmodi pultes:

℞. Succi apij, absinth. cichor. an. ℥ j. *olei absinth. & spicæ, an.* ℥. j. ß. *santalor. rubror.* ℈ iiij. *farinæ hordei, parum.* Misce.

Sed agamus de febre latica: *Vtrùm à quotidiana differat?* Nam Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 48. ad hoc pituitosæ febris genus reducit febrem, quam à latendo *Laticam* vocat, quæ licèt illi similis sit, differt tamen ab ea, quòd non intermittat, sed continua sit, & quòd vniformes exacerbationes non habeat: qua de causa eam esse similem hecticæ asseruit, quoniam continuò, lentè, & sine molestia ægrum corripit, non autem quòd immaterialis sit, sicut hectica; nec etiam quòd ex pituita non putrida gignatur, cùm ab hac, absque putredine, nulla febris possit concitari. Generatur hæc febris ex viscerum contumaci obstructione, mesenterij, iecoris, lienis, atque omenti, Curanda more quotidianæ, purgatione, aperientibus validis, præcedente sanguinis missione, quam maiori cum audacia esse celebrandam, quàm in quotidiana periodica, quoniam continua sit, & causa eius lateat intra venas, ratio dictat.

Vtrùm autem similis sit hecticæ? non est explicatu facile. Licèt enim ob lenitatem caloris, hecticæ sit similis, & persæpe nimiam corporis extenuationem inducat, tamen ab illa tripliciter distinguitur. Primò, ex tactu cutis, quæ in hectica apparet sicca, corrugata, & dura; in quotidiana, mollis, & humida. Secundò, ex pulsu, nam in hectica durus est, in illa mollis. Tertiò, quia hectica per vnam, vel duas horas post cibum intenditur, quod non similiter fit phlegmatica, sed potissimùm exacerbatur vesperi, & viget noctu.

Inter pituitosas febres, *Epiala.* numeranda, in qua in toto corpore simul sentitur contrarius affectus, nempe calor, & frigus, ita vt in quacunque minima particula, tam interna, qaàm externa, calorem, & frigus simul sentiant ægrotantes. Eius causa duplex, pituita vitrea, vel acida, leuiter & non secundùm omnem sui partem putrefacta, ex Gal. 2. *feb.* 6. nam illi duo humores, cùm vehementer frigidi sint, putredini maximè resistunt, & si per sensibiles partes moueantur, sine putredine rigorem efficiunt, quem non subsequitur febris; si verò ex toto putrescant, quotidiana fit cum rigore, & febre ad ipsum sequuta. Si denique leuiter, & non secundùm omnem sui partem putrescant, eleuatis vaporibus calidis à parte putrida, & frigidis à non putrida, præterea eius calore exiguo frigiditatem non obscurante, Epiala gignitur febris.

Sed quomodo in eadem parte simul, possunt illa contraria sentiri, si nihil motibus contrariis simul moueri potest? Dic, omissis aliis interpretationibus, reuerà vnam & eandem partem adæquatè non posse simul sentire frigiditatem, & calorem; & in Epiala id fieri, secundùm corporis partes diuersas, sed adeò exiguas; vt sensu discerni non possint, sintne eædem, an diuersæ: ac proinde sensus iudicat totum simul refrigerari, & incalescere, quia nulla sensibilis pars est, in qua illa duo non repetiantur, & eam fuisse Galeni mentem, apertè constat, ex *lib. de inæqual. intemp. cap.* 8. Curatur vt pituitosa febris, ex Aëtio *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 87. sed in ea vtere calidioribus, & magis extenuantibus auxiliis, quia eius causa crudior, & frigidior existit.

Inter pituitosas etiam ab Arabibus numeratur *Lipyria*, in qua interiora calent, & exteriora frigent, seu Lipyria febris est illa, in qua calor, & frigus simul per totum paroxysmum sentiuntur, at non eadem corporis parte, vt in epiala, sed in diuersis, intus scilicet calor, & extrà frigiditas, ex Gal. *lib. de inæqual. intemp. cit.* dicente: *In ipsa tamen accessionis inuasione, aliqui febricitantium tum rigent, tum verò febricitant, tum ambo sentiunt, frigus immodicum, & calorem vnà, verùm non eodem loco: quippe cùm possint, quæ excalfacta sunt partes, manifestè à refrigeratis discernere. Nam intus, & in ipsis visceribus calorem sentiunt, in externis partibus vniuersis frigus.*

frigus. Tales perpetuò febres sunt, quæ Græcè lipyriæ vocãtur, præterea quoddam ardentium febrium genus perniciosum. Quod igitur in his, maioribus portionibus accidit, hoc in epialis contingit minutis, &c.

Hoc autem non intelligas fieri, inuadente accessione, (plurimæ enim ex intermittentibus tales sunt) sed perseuerante febre. Huiusmodi autem febrem valde reprobant Hippocrates, & Galenus 4. *Aph.*48. & 2. *præsag* 4. quoniam licèt illa frigiditas extremorum, varias caulas possit habere, traditas 7. *Aph.*26. tamen si in febrem acutam incidat, inflammationem aliquam in visceribus adesse denotat, quæ vndequaque ad se, cucurbitulæ instar, sanguinem, & spiritus in partibus externis contentos attrahit: quare hæ refrigerantur, internæ valdè excalfiunt, aut extinctionem caloris natiui in partibus externis, summámque virium debilitatem denotat: cùm enim vires ob intensissimam febrem imbelles fiunt, exteriores partes frigescunt, interiores verò calefiunt, quoniam naturalis calor paulatim contrahitur.

Vtrùm lipyria inter pituitosas intermittentes febres reponenda? dissidium est: quia Galenus 4. *Aph* 48. docet nec se vidisse vnquam, nec mente concipi posse, hoc fieri in intermittente febre, sed solis accidere febribus, quæ causones ab incendio nominantur, perniciosis, & valde malignis lipyriis. Dic. Si per febrem lipyriam, eam intelligamus, in qua simpliciter interiora calent, & exteriora frigent, hunc quidem affectum reperiri posse, in febre intermittente pituitosa, de eáque loqui Auicennam 1.4. *tract.*2. *cap.*48. & hoc in ea posse contingere, constat ex Gal. 2. *progn.* 4. vbi concedit in morbis longis, (hi autem sunt, qui à crassis, & pituitosis humoribus fiunt) posse internis calefactis, externa refrigerari, nec id ab Hip. periculosum dici, sed solùm si contingat in febribus acutis. Si autem lipyriam dicamus, in qua interna vruntur, externis partibus refrigeratis, apud Græcos probatum est, hunc affectum non posse reperiri in febribus intermittentibus, aut pituitosis: nulla enim pituita quantumuis putrefacta, potest sic partes internas deurere, sed solùm reperiri in febribus continuis, intensissimis, & malignissimis, idque 4. *Aph. cit.* Galenum significare affirmamus. Ab Epiala differt, quia in hac calor, & frigus in iisdem partibus sentiuntur; in Lipyria, in diuersis. Hæc longioris est durationis, quàm hemitritæus, ex Auic. *cit.* & cùm fiat à bile intus accensa, & à pituita extrinsecùs refrigerante, ad vtrumque humorem curatio dirigi debet. Quomodo verò curetur spuria lipyria, seu illegitima, quæ ab inflammatione partium internarum generatur? Dic curandam esse, more inflammationis, aut ardentis febris, provt *lib.*4. *Hist. Princip. Medic. Hist.*38. notauimus. De febre syncopali humorosa, & minuta subtili, eiúsque curatione, lege *lib.* 4. *Hist. Princip. Medic. Hist.*39. & *lib.*2. *huius oper. cap.*9. de syncope.

OBSERVATIO.

Ad quotidianas, aliásque febres productas, facile, sed vtile auxilium.

IN febribus longis, quotidianis, quartanis, & aliis magis productis, quæ cum typo infestant, necessaria esse auxilia, quæ obstructiones aperiant, vrinam prouocent, ventriculum, & viscera roborent, flatus discutiant, sudorem moueant, vnanimi Medicorum decreto sancitum est. Inter hæc fœniculum primatum obtinere, illi confirmant. Plures tractaui, qui his febrilibus paroxysmis diu erant oppressi, quibus cætera medicamina longo tempore oblata, profuerant nihil, qui exhibitis vnciis quatuor succi radicis fœniculi, cum saccharo, in aurora, ieiuno ventriculo, decem dierum spatio pristinam sanitatem recuperarunt. Plurimis enim A in lecto bene coopertis, copiosus mouebatur sudor, aliis mucida lentáque pituita, per os cum screatu effluebat. Aliis ructus erumpebant fœtidi, & crepitus cum strepitu multo.

CAPVT XXVI.

De Quartana.

Definitio.

B OFfert sese quædam putrida febris, Quartana, sic dicta à communi accessionum, ac exacerbationum circuitu: cuius natura consistit in calore febrili, ab humore melancholico accenso, ac putrefacto. Huius duplex assignatur differentia, pro diuersitate loci, in quo putrescit humor. Alia est continua, etsi hæc sit rarissima, ex Gal. 1. *epid. sect.* 2. *com.*2. & 1.4. *tract.*2. *cap.*4. humor enim melancholicus, cùm paucus sit, nunquam ita vbertim accrescit, quòd extra venas, à natura non expellatur in lienem. Alia est intermittens, & hæc vel est simplex, quàrto quoque die repetens, vel duplex, aut triplex, ex Gal. 1. *ad Glauc.*11. & 2 *feb.*2. Duplex repetit duobus diebus, & intermittit vno? triplex verò singulo quoque die.

C Verùm cùm eodem modo repetat duplex tertiana, vel quotidiana, ex Gal. 2. *cris.*9. dignoscetur ab aliis triplex quartana, tum qualitate caloris; tum ex propriis vnicuique febri symptomatis; tum denique ex ipso repetendi modo, quia scilicet vnus paroxysmus, alteri proportione respondet, de quarto in quartum, in anticipatione, postpositione, vel aliis symptomatibus, quæ ipsum paroxysmum concomitantur: nam qui per paroxysmos iudicat, errat in iudicatione, ex Auic. 1.4. *tract.*2. *cap.*36. & priùs docuerat Galenus 2. *cris.*6. Quare vnaquæque febris, propriis signis, quæ illius naturam consequuntur, est dignoscenda.

Causa.

D CAusa antecedens est in duplici differentia: Nam aliquando est humor melancholicus, qui putrescit, vt *part.*5. *cap.*13. de febribus docuit Ishac; interdum non est humor melancholicus naturalis immediatè putrefactus, sed atra bilis, quæ ex adustione sanguinis, & bilis generatur, quæ licèt ob adustionem aliqualem calorem expostulet, à prædominio tamen frigida est, vt 2. *feb.*5. docuit Galenus. Causa coniuncta varia est, pro diuersitate causarum: quælibet tamen sub forma vaporis, immediatè, & præternaturaliter calefacit cor.

E Causas externas, sicut & alias connumerauit Galenus 2. *feb.* 1. Sunt cibi & potus, frigidi & sicci, & maximè crassi, anni tempus, scilicet autumnale, & omnia alia, quæ his ad proportionem respondent, & humorem melancholicum in magna copia gignere queunt, vt latè proponit ipse 3. *de loc.* 7. Quare hanc febrem excitat nimia tristitia, & præsertim in senili ætate, verùm ferè alium morbum consequitur, vt docet Galenus 1. *epid. sect.*2. *com.*21. Quomodo ex tertiana æstiua generatur quartana; cùm enim subtiles humores vomitu vacuentur, vrina, sudore, aut deiectione alui, pars crassa remanet, ex qua quartana, & febres erraticæ, originem ducunt, quin determinatum circuitum habeant, 1. *ad Glauc.*5. Reddit causam Galenus 3. *progn.*27. quoniam hæ erraticæ, ex humoribus, qui habent partes diuersas generantur, quales dispositiones in humore melancholico inueniuntur, ex Galeno *loc. nuper cit.*

Signa,

Signa.

EA tradit Galenus 2. *crisf. cap.* 4. Primum desumitur ex pulsu, qui inuadente paroxysmo, minor, tardior & rarior est, quàm aliarum febrium; at in statu illius efficitur maior, celerior, & frequentior quàm antea: quod intelligendum est, dummodò in statu minor sit quàm tertianæ, & maior quàm quotidianæ. Sed cùm explicatio huius signi ardua sit, quærendum: *Vtrùm pulsus in inuasione quartanæ minor sit, quàm in inuasione aliarum febrium?* Dic. Difficile videtur, nam Galenus 2. *crisf. cit.* apertè concedit, dicens, quartanam paruos, debiles, tardos, & raros adeò pulsus facere in inuasionibus, sicut nulla altera dispositio. Idem sentit Auerrhoës 4. *collig.* 30

Oppositum sentiunt Auicenna, 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 47. Haly, & Serapio, de signis febris phlegmaticæ. Dic, multitudinem humoris, & eius frigiditatem, in febre phegmatica suadere pulsum fieri minorem, quàm in quartana, è contra verò frigiditatem melancholiæ, iunctam siccitati, per quam arteria redditur inobediens dilatationi, esse in causa, vt in quartana pulsus reddatur minor, quàm in quotidiana. Quia igitur, superante modò vna causa ex dictis, modò altera; deinde pro varia quantitate humoris, pulsus aliquando in vna apparet minor, interdum in altera: hæc est causa, cur auctores citati, in diuersas sententias abiere, vnusquisque præferens illud, quod expertus fuit. Occasionem etiam varietati illorum subministrauit, quòd pulsus in inuasione vtriusque febris, quartanæ, & quotidianæ, adeò paruus est, vt difficile iudicare possimus quis eorum minor sit.

Vtrùm verò *in interuallo quartanæ, aliquod relinquatur vestigium febrile?* dubitandum. Apertè respondet Galenus 1. *ad Glauc. cap.* 6. asserens, *cùm febris cessauerit in quartana, pulsum esse tardiorem, & rariorem naturali:* Quæ verba significant manifestè, in interuallo quartanæ, non modò non relinqui febrem, sed etiam nullum illius vestigium; cùm enim pulsus tunc temporis asseratur tardior, & rarior naturali, patet calorem non excedere, sed potiùs frigiditatem.

Dic. In interuallo febrium putridarum, licet nulla relinquatur febris, tamen manere in pulsu aliquod eius vestigium, quod 1. *ad Glauc.* 2. docuit Galenus: Hoc tamen vestigium febrile, excessum aliquem caloris non denotat, vt constat ex *loc. cit.* 1. *ad Glauc. cap.* 6. *in fin.* sed solùm est, quòd quies externa sit frequentior naturali, & systole velocior, quia scilicet in interuallo febrium intermittentium, adhuc reliquiæ vaporum putridorum remanent, ad quorum expulsionem, sequitur celeritas contractionis, & frequentia quietis externæ, & acrimonia caloris, & ex his, relinqui vestigium febris intelligitur. Accedit quòd in putridis, tempore interualli, in arteriarum motu, inæqualitas relinquatur.

Percontaberis: *Vtrùm tempore interualli, æger dicatur laborare quartana?* Nam si tempore interualli, æger est à febre immunis, cur asseretur adhuc laborare quartana? Dic, quòd si non adest læsio sensilis actionum, non constituitur quis actu æger, licet actu habeat causam morbi, vt arthriticus, epilepticus, recidiuaturus, & qui à cane rabido est percussus; hi enim sunt neutri, *lib. de const. art. med. cap.* 23. Verùm quoniam in quartanario, functiones sunt læsæ, etiam in die interualli, ob frequentiam, & prolixitatem accessionum, ideò etiam tunc æger est.

Neque contradicit Galenus 5. *de placit.* 2. asserens quartanarium in die interualli esse extra morbum: Falsò namque legitur. Solum enim scribit in loco eo, quartanarium in die interualli esse extra pathos, id est, extra symptomata accessionis. Si verò quæras, quo morbo tunc ægrotet, si non febrit? Dic. Intemperamento partis mandantis, ac recipientis, ac intemperamento foci, seu mineræ: sæpe etiam intemperatura morbosa totius, quod not[?] inæqualitas febrilis in pulsu percepta. Quòd si adhuc contendas, idem esse de recidiuaturo, quandoquidem habet morbum in causa sua, quemadmodum quartanarius in die interualli. Dic, diuersam esse rationem, quia humor ille nondum inducit febrem, circuitu certo, sicut in quartanario, (quod etiam intelligendum de tertianario) quare recidiuaturus non est dicendus æger.

Secundum signum desumitur ex rebus naturalibus, quæ melancholiam augere natæ sunt, vt sunt v.g. tempus autumnale, regio, ætas, & victus, ægrique temperatura frigida & sicca. Neque obiicias Galenum *lib. art. med. cap.* 37. asserentem, temperaturam frigidam siccam, non aceruare melancholiam, sed calidam, cuius vi humores exuruntur, atque assantur, & in melancholicam naturam conuertuntur: Nam hoc tam ex calore externo, quàm interno hepatis, per accidens contingit, vt augeatur in humoribus fæx, & melancholia.

Tertium signum est, si quartana eo tempore plures populariter corripiat.

Quartum signum est, si æger febres erraticas, inordinatas, & nullo circuitus ordine inuadentes passus sit, quæ ab humorum varietate oriuntur, qui tractu temporis degenerant in melancholiam, vt docet Galenus 1 *epid. sect.* 3. *com.* 23. His adde, si æger lienosus sit, id est prægrandem lienem habeat, nam hîc ingentem melancholiæ copiam adesse in corpore præostendit: vnde meritò à Medicis lienem, risus esse auctorem decretum est, firmante id ipsum experientia; nam splen crassum, fæculentum, lutulentúmque sanguinem ad se alliciens, est in causa, vt præexistens in corpore, agilior, hilarior, & splendidior reddatur.

Quintum signum, si vrina in principio alba, tenuis, & aquosa appareat: cuius euentus causa, est obstructio meatuum à melancholia; in statu verò varius est vrinæ color, pro diuersitate humorum. In declinatione est aliquando nigra, ob humorem per vrinam vacuatum, qui est sua natura niger. Sextum est longitudo paroxysmi, durat enim viginti quatuor horas, firmante Serapione, 6. *breuiar. cap. prop.* oritur enim ab humore crasso, & terrestri, qui difficulter potest resolui.

Septimum signũ est rigor inferens sensum, quasi ossa frangantur, & caro contundatur: Nam humor faciens quartanam, cùm in principio paroxysmi defertur per membra, ob crassitiem suam, non potest versus cutem expelli, imò cùm in profundo maneat, nimiùm aggrauas membra, ibi stabulans, & infixus frangit ossa, & carnem contundit. Neque obiicias Rasium 10. *ad Almanf. c.* 8. dicentem, quartanã cum paruo rigore incipere, quod etiam affirmant Galenus 2. *feb.* 5. & Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *c.* 6. & 62. Ii enim non de principio vniuersali, sed de principio paroxysmi sunt intelligendi, cùm augescente morbo, & humore per putredinem excalfacto, & attenuato, fit vehemens rigor. Non adest in hac febre vomitus biliosus, & aliquando cum sudore finitur copioso.

Præsagium.

VIdendum primò: *Vtrùm quartana sit securissima?* Hippocrates sic prædixit, 1. *epid sect.* 3. *text.* 4. dicens: *Quartana omnium febrium securissima.* Subscribit Galenus 1. *ad Glauc. c.* 8. §. *Ex intermittentibus quartana haudquaquam periculosa.* Celsus *lib.* 3. *cap.* 15. confirmat, §. *Quartana neminẽ iugulat*, quia humor melancholicus, crassus cùm sit, & acuitatis ac vehementiæ expers, non multùm naturam lacessit. Accedit, quòd tempus intermissionis, in hac febre longum est admodum, in quo natura recreari, atque refici, ad seipsam redire, non multo negotio potest: quoniam, vt ex Hippocrate manifestè colligitur, *lib.* 4. *Aph.* 43. (*Febres quæcunque non intermittentes, tertio die fortiores fiunt, magis periculosæ; quocunque autem modo intermiserint, periculum abesse significatur*) periculum ægrotantis, si in vlla re, maximè in assiduitate

assiduitate accessionis, atque symptomatum continetur: Ex quibus patet, quartanam nunquam in exitium finiri, sed semper ad ægrotantis salutem.

Sed si hæc vera sunt, cur Hippocrates 3. *progn.*7. febrem hanc pro exemplo morborum posuit, qui bonum, ac malum habent euentum? Dic. Hippocrates hoc loco non de qualibet quartana verba facit, sed de illa tantùm, quæ ad acutos sequitur morbos, quæ cùm viribus superueniat imbecillis, & ex humore crasso & adusto consistat, periculo non vacat. Denique quartana grauis est, atque molesta, quæ à vehementi lienis, aut alterius visceris affectu originem ducit, dicente Galeno 1. *epid. sect.* 3. *com.* 4. multos quartana febre ex liene laborantes, aqua inter cutem deinceps, illa occasione collecta, sæpenumerò fuisse defunctos, præsertim si sit duplex, aut triplex: Nam simplex toto genere salubris est, quæ absque alio viscerum affectu, primigeniáque affectione contrahitur, quæ non solùm secura est, sed à magnis morbis prehensos euidenter liberat, vt propria historia *lib.* 1. *apid. sect.* 3. *com.* 4. firmauit Galenus: cuius explanationem legat, qui velit, *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. Hist.* 30.

Inquires: *Vtrùm quartana sit longissima*? Hippocrates sibi contradicere videtur: Nam 1. *epid. cit.* eam longissimam esse affirmat. Contrà 2. *Aph.* 25. quartanas æstiuas facit breues. Dic. Quartana est vnus ex morbis longissimis, & quotidiana longior, adeò vt dicat Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 63. aliquando duodecim durare annos, licèt Galenus *lib. de typis*, *cap.* 4. ad biennium tantùm prorogari scribat. Huius longitudinis causa, est melancholia, quæ frigidissima, siccissima, crassa & terrea cùm sit, difficulter immutatur, & à natura elaborationem admittit. Cùm tamen pituita, quotidianæ effectrix, etiamsi multa, frigida, crassa, & lenta sit, naturæ tamen accommodatior, propter humiditatem habeatur, quo fit vt faciliùs concoqui, & naturæ cultum suscipere possit. Aphrodisæus 1. *probl.* 84. huius longitudinis causam retulit, in cancrosam quandam dispositionem, solutu difficilem, in partibus relictam. Alij prædictæ diuturnitatis occasione, occultam proprietatem inuexerunt, ideóque propria & peculiari antidoto egere aiunt, qua sola curetur, quo fit vt sponte potiùs, quàm arte soluatur. Hippocrates verò *cit. Aph.* quartanam vocat breuem æstiuam, cum hyemali collatione facta, quæ magnitudine causæ, difficultate curandi, & symptomatum accessione, longissima est: exhausto enim corpore per æstatem, & corpore vitiosis succis repleto, ex improba victus ratione subortis, contrahitur hectica quædam intemperies, maximè cùm ob meatuum eo tempore angustiam, & libertatem transpirandi negatam, materia contumax fundi nequeat, & quartana in longum tempus producitur. Omnis ergo quartana longissima est, æstiua tamen, etsi sua natura longissima, respectu hyemalis, minùs est longa.

Curatio.

Etsi plura circa victum, pro melancholicis parandum, *lib.* 1. *cap. de Melancholia*, simus præfati, placet hoc loco, aliqua in propatulum breuiter proponere, & dubitare: *Vtrùm in victu quartanæ, variæ conditiones sint obseruandæ*? Forma ergo victus non sit tenuis, sed mediocris, vt sufficere possit vsque ad statum, qui longus est. Quòd si Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 65. primis tribus septimanis, victum tenuem præscribit, vtitur cura tentatiua, vt scilicet certus sit, an quartana à multo humore oriatur: nam si à pauco, tali victus forma finietur; sin aliter, statim victum mediocrem præscribit, subtiliando in ordine ad statum, vt docet ipse, in §. *Quum ergo peruenerit ad tempus, &c.* & Gal. 1. *ad Glauc.* 11. §. *Si verò in statu morbi, &c.*

Victus qualitas an debeat esse calida, vel frigida, controuerti potest: nam quando quartana, ex calida

A iecoris intemperie ortum ducit, frigida alimenta, & humida videntur concedenda, sic enim exuperantia bilis, genita per maiorem exustionem melancholiæ, aptè corrigitur. Verùm cùm indicatio, quæ sumitur à causa, sit potior illa, quæ à febre depromitur, & necessarium sit crassum hunc humorem concoquere, & expellere, ideò melancholiæ excessus, modicè calefacientibus, & humectantibus corrigendus, vt ferina illius natura mitescat ac temperetur, & vt sanguis pellucidus, clarus regeneretur; ex alimentis enim frigidis & humidis, magna flatuum, & recrementorum copia progignitur, & crudior redditur humor, etsi sit per adustionem genitus, aliáque grauissima incommoda subsequuntur.

B *Auicenna loc. cit.* tres conditiones in victu quartanæ exoptat, quarum prima, vt non sit crudus, hoc est, flatuosus, imò resoluat flatus ab humore melancholico eleuatos: secunda, vt non sit crassus, imò subtilians crassum: tertia, vt non sit stypticus, imò ventrem soluens. Ex his conditionibus patet, arcendos esse quartanarios, à flatuosis cibis, crassis, viscidis, adstringentibus, calidis, siccis, quia adstringunt, & aliis quæ latè recenset Galenus *lib.* 3. *de loc. affect. cap.* 7. amplectenda verò esse, quæ sunt boni succi, facilis coctionis, & distributionis, optimum sanguinem generant, eáque licentiosius offerenda, propter ingens fastidium, quod quartana affectos comitari solet, quódque in quartanis, pro deteriore signo habendum, quàm

C in aliis febribus, quia cùm melancholia faciat ad naturalem famem, ex Paulo *lib.* 3. *cap.* 49. si ab ea fastidium emanet, à deteriore putredine in ipsa, quàm in aliis fieri affirmabimus. Paroxysmus autem debet occurrere, ventre vacuo: quare in die accessionis, nihil edendum, nisi accessione transacta. Potus sit aqua decocta radice scorzoneræ, Eupatorio, Cinnamom. Aniso, aut Corticib. Citri. Vino vtendum albo, tenui, ac mediocriter calido, non rubro, aut crasso, hoc enim melancholiam gignit, & excrementa multa, 3. *de loc.* 7. & 4. *acut. com.* 111.

Aluus quotidie respondeat: nam ægri tum ratione febris, tum siccitatis humoris, ad deiiciendum non excitantur, quare eligendus victus, qui ventrem mol-

D lem efficiat. Vtilia in hunc vsum sunt, pruna saccharo, præsertim rubro decocta, borrago, malua in iure carnis elixæ; sin minùs, clyster mollis paretur, iniiciendus noctu, cum pauco sale, vt per noctem detentus, fæces emolliat, & vias lenificet, ex Gal. *cit. ad Glauc.* Enemata fortia cauenda, maximè ante coctionem, sic enim habet Auicenna *loc. cit. cap.* 63. §. *Et si tibi non videtur bonum vti potionibus, administra loco earum clysteria, sed oportet vt sint leuia: & non conceditur confortatio eorum, nisi quando consequitur agritudo statum, &c.*

Vtrùm sanguinis missio in hac febre vtilis sit? Dirimendum: Nam in copia crudorum succorum, illa reproba est, ob causas multas, quia vires non possunt

E esse valentes; & extracto tenui, & laudabili sanguine, & ad huius humoris coctionem necessario, crassus in corpore relinquitur. Dic, quòd si crudorum succorum copia adsit, præstat priùs eos pharmaco extra corpus educere, ne inanitis venis, attrahatur humor fæculentus, facta venæ sectione, ad eas, loco illius qui fuit vacuatus, & hac ratione duplex, vel triplex quartana excitetur: quod significauit Auicenna *cap.* 64. *loc. cit.* Nam sanguinem mittere in quartana, inanitis venis, est trahere humorem ad ipsas, & componitur quartana cum quartana.

Quare si non adsint signa plenitudinis melancholicæ, minimè est sanguinis missio celebranda, quod dignosces ex habitu corporis sãguineo, venis turgidis, suppressa sanguinis vacuatione, ætate iuuenili, anni tempore verno. Quòd si vena incisa, fluens sanguis, crassus ac

ac niger appareat, detrahendus; contrà verò si tenuis ac flauus, supprimendus: signum enim est, melancholiam non in venis, sed extra venas, in liene scilicet, & prima regione abundare, quod etiam docet 3. *de loc. affect.cap.7.* At licèt hoc fere sit verum præceptum, perpetuum tamen non est: nam vt inquit Auicenna 1. 3. *tract.4.cap.de curat.melancholiæ*, multoties incipit exire sanguis tenuis; processu verò euacuationis, crassus & niger, quia sanguis existens in exterioribus erat probus, in interioribus, corruptus, & putredo in profundo, & trunco corporis est recondita. Vena secetur interna, vel communis, in brachio sinistro, ex Galeno *cit.ad Glauc.* si verò ex iecore ortum ducat, in dextro brachio ferienda vena, vt Aëtius monuit, *tetrab.1.serm.1.cap.68.* Hirudines mariscis affixæ, plenitudinem melancholicam mirè deponunt, ex Hip.6.*Aph.*11.

Facta plebotomia, instituenda purgatio, de qua quæri commodissimè potest: *Vtrùm in principio possit administrari?* Dic cum Galeno affirmatiuè, qui *cit. ad Glauc.cap.*11. clementem solùm approbat purgationem, *Quartanam in principio mediocriter, ac leniter tractare oportet, nullum forte medicamentum, aut vacuationem exhibentes:* Si aliter feceris, ægrum præcipitem dabis in mortem, quia ipsis expurgantibus oblatis, ex simplici fit duplex, ex duplici triplex; humor enim in principio crudus, rebellis, & contumax, medicamentis non cedit, & resoluta vacuatáque parte tenui, crassa relicta, beneficium naturæ tardissimè admittit, & hac ratione morbus producitur. Deinde crudo existente humore, medicamentum eradicatiuum non euacuat, sanguinem & carnem colliquat; hinc virium sequitur debilitas, & iactura summa. Præterea agitatur & commouetur humor, magis accenditur, ac putrescit.

Clementia medicamina tunc administranda, quando in prima regione excrementa redundant, aut lien melancholici humoris copia turgescit: tunc enim ad leuandam naturam, & minorem materiam faciendam, lenis in principio potest purgatio institui, vt *cap.*63. dilucidè monuit Auicenna, dicens: *Et si oportet vt vacuetur à principio, de humore faciente febrem, aliquid propter alleuiationem, & non propter mundificationem, vel eradicationem; illud enim apud digestionem fit: & non oportet vt fiat pronocatio in primis cum fortitudine.*

Quapropter non possum non vehementer condemnare illos, qui medicamenta fortia (elleborismum vocant) in principio huius febris administrant, quorum vsu, humore existente crudo, vigente hyeme, quartanarios felicissimè persanasse tantoperè gloriantur. Quòd si hoc aliquando contingat, quòd exhibita valida purgatione, quartana cesset, non propterea id probandum, cùm sit rectum ab errore, ex Auicenna *cit.cap.* 63. *Et si Medicus iam præsumpserit, & solutione eduxerit melãcholiã in principio, aliquoties solutione forti, & prohibuit ægritudinem penitus, sed est rectum ab errore, &c.* Dies purgationi idonea est, quæ præcedit accessionem. Num autem in die accessionis, sit medicamentum offerendum, vel in ipsa apprehensione, vt *lib.de affectionib.* Hippoc. prædixit, ventilauimus *lib.4.Hist. Princip. Medic.in com. Hist.*32.

Deinde. Sicut in principio nocua sunt valida expurgantia, sic inutilia sunt diuretica, sudorem prouocantia, & insensibiliter digerentia, vt Theriaca, Mithridatium, & similia; quæ cùm humorem crudum, nec resoluere, nec vacuare queant, eadem excitant symptomata, quæ ab expurgantibus sequi, *suprà* monuimus, quod docuit Galenus *cit. ad Glauc.* cùm dixit: *Nullum forte medicamen exhibentes.* Si verò Galenus theriacam, succi Cyrenaici cum castorio permixtionem, Piper, Myrrham, quartanis vtilia esse docet, *lib. de trem. cap.7. & lib.de theriac. ad Pison.cap.*15. intelligendus, si hæc tempestiuè sumantur, post coctionem; si verò incocto humore concedantur, nocebunt impensè, ex *lib. de pregn.ad Posth. cap.* 2. Quare horum loco vtendum Diatrionpipereon, Aromatico Rosato, Diarrhod. Diamoscho, Diambra, & similibus. Quibus autem medicamentis sit præparandus, & expurgandus melancholicus humor, *cap. de Melancholia, lib.* 1. determinauimus.

Lien, pars affecta in hoc morbo roborandus; patitur enim obstructiones magnas, duritiem, dolorem, quoniam in eo magna succorum crudorum, & flatuum copia stabulatur, ideò mundificantibus, & resoluentibus vtendum, dictis suprà, *cap. de Tertiana notha.* Vomitus in die intermissionis, ante cibum, à Galeno commendatur. Rigori vehementissimo, excitato in accessione, opitulandum; nam fatigat ægrum, dentes facta valida concussione frangit: Quare pedes fouendi, spinalis medulla vngenda oleis, & calidis vnguentis, quæ ad conuulsionem vtilia prædiximus.

Cùm Quartana sit opprobrium Medicorum veriùs nominanda, & Medicorum operam, & medicamenta deludat, vulgus approbat alimenta praua, quæ concedit in copia multa. *Vtrùm* verò *his cibis vtendum sit in quartana?* dubium est. Dic. Iuuant, si humor sit coctus: primò, quoniam hæc alimenta, in magna quantitate exhibita, in ventriculo corrumpuntur, à quibus natura robusta cùm irritetur, copiosam mouet vacuationem per vomitum, vrinam, aut deiectionem alui. Deinde. Natura torpens, & ferè morbo connaturalis facta, alimentorum suauium, etsi reproborum vsu, recreata, & robustior reddita, humorem peccantem concoctum, per varias regiones euacuat, cum commodo multò. Neque hoc imitandum: nam concoctio humoris melancholici, difficulter agnosci potest, & si ante coctionem hæc vitiosa alimenta, vt carnem suillam, pisces crassos, acetaria, legumina, & his similia offeras, pro sperata salute, sæpe obrepit mors. Eadem etiam ratione, subitus & vehemens motus, productas & inueteratas sanauit quartanas, in robustis ægris; qui si debiles sint & pusilli, ex eo sicut ex timore subitò moriuntur, vt 2.*de sympt.caus.*5. docuit Galenus.

Curatio quartanæ continuæ, eadem est cum curatione quartanæ intermittentis, tribus solùm differens, auctore Auicenna 1.4. *tract.2. cap.66.* primò, quòd in continua, minor cibi quantitas, & minùs crassa offeratur, quàm in intermittente. Secundò, quòd in continua copiosior sit phlebotomia, quia humor melancholicus viget intra venas, cum sanguine mixtus. Tertiò, quòd in ea infrigidantia copiosiora offerantur, quàm in intermittente, cùm à continuo feruore, internæ partes ampliùs incalescant: ideò medicamenta calida alterantia, quæ in intermittente conceduntur, inutilia sunt in continua.

Ad genus quartanæ reducuntur quintanæ, sextanæ, septimanæ, nonanæ, erraticæ, & siquæ aliæ repeKriuntur longiores febres, quæ cùm ab humore melancholico, crassiore facto, & in minori quantitate putrefacto, ortum ducant, eodem modo tractandæ sunt, quo curatur quartana: quarum quidem febrium curatio negligenda non est, hæ enim præsertim quintana, pessimæ sunt, vt ex veterum mente disceptauimus, *lib.* 1. *Histor. Princip. Medic. in comment. Histor.*30.

OBSERVATIO I.

Expurgantia in quartana intempestiuè oblata, immedicabilem noxam, & mortem afferunt.

IN catalogo meo, in quo euentus memorabiles ægrorum reponere soleo, extant historiæ silentio non prætereundæ

tereundæ multorum, qui cùm quartana essent affecti, ab expurgantibus medicamentis, in damna irreparabilia lapsi sunt. Alij crudo existente humore, duplicem, & triplicem sunt deinceps experti. Quidam in febrem cõtinuam, quæ adeò in viscera sæuiit, mensibus septem, vt habitualis facta, ægrum ad interitum deduxerit. Plures in fluxum alui delapsi, in maciem tantam deuenerunt, vt hecticorum instar, vitam tandem cum morte commutarint. Erat quidam colonus robustus & fortis, qui cùm quartana premeretur mensibus quatuor, impatiens, & immorigerus, morbum violenter eradicare contendit, quare in hunc vsum drachmas quinque Diasennæ, & tres Confect. Hamech, in die intermissionis, consilio cuiusdam Medici assumendas curat, in decocto melanagogo dissolutas. Sed quo effectu audi, vix tres horæ pertransierant, quando lingua est facta nigra, sitis adfuit inexhausta, febris increuit ardentissima, & vacuato humore per sedem in copia multa, superuenit delirium ferinum, & ferox, & post viginti horas apparentibus parotidibus, veluti suffocatus occubuit.

OBSERVATIO II.

Ad quartanam contumacem, saluatellæ sectio in pede, mirabilis.

NOn cessant Medici vnanimiter decantare vtilitatem, quæ ex sectione venarum quæ sunt in brachio, inter minimum digitum, & vicinum, in morbis venosi generis productis, tertiana, quartana, & aliis consimilibus sequi solet, ob causas multas, & ideò vocantur saluatellæ, quia ægrotantes saluant. Verùm cùm conspicerem sæpè, imò semper, Medicos in curanda quartana, operam & oleum perdere, tentaui ad vnum remedij genus accedere, quod rationi non erat contrarium, ac repugnans, Nam sicut ex mente Auicennæ 22.3. *tract.* 2. *c.*24. *Sicut phlebotomia saluatellæ, vtilior est quàm basilica, eodem modo phlebotomia rami sciatica, vtilior est quàm sectio sciatica, in dolore coxendicis, ob cognationem, quam minimus digitus habet cum scia*: Sic in quartana venam secui in talo, hirudines mariscis affixi, primò tamen de totius corporis prouidentia, indicatione habita, contuli nihil. Secui ramum ischiaticæ, inter minimum digitum, & vicinum, profusi multùm: nam ex duplici, facta est simplex, ex simplici euaserunt plures, non quia sanguis in pauca quantitate, ex hac exili vena, ad longinquum, vel crassior fuit extractus, sed quoniam, anularis digitus in manu, maximum cum visceribus, & in pede cum liene, & hepate obtinet consensum. Hinc fit vt vellicato, & compuncto hoc digito, tam in manu, quàm pede sinistro, animi defectu collapsi, & moribundi, ad vitam reuocentur.

CAPVT XXVII.

De febre Hectica.

Definitio.

SAtis superque dictum est, *lib.* 4. *de febribus*, febrem diuidendam esse, penes materiam, in qua accenditur; quare febris in communi triplex est genus, Diaria, Humoralis, & Hectica, prout calor febrilis, in spiritibus, humoribus aut solidis partibus accenditur, & est in facto esse. Paulò tamen vberiùs agitandum est: *Vtrum definitio febris hecticæ à Galeno tradita, sit verissima?* Ille enim 1. *de feb. c.*7. *ante med.* dicit, quòd febris, quæ firmiter solidas animalis partes occupat, est hectica; per quas, omnes partes viuentis intelligit, prout distinctæ sunt à partibus humidis, scilicet humoribus, & spiritibus. Appellatur autem febris habitualis, hoc est, stabilis, & solutu difficilis, quemadmodum habitus, vt Galenus *eo loc.* affirmat: quare sic definitur ab eo: *Hectica febris illa est, quæ febrilem calorem habet accensum, & in facto esse.*

Vel hoc modo definiri potest: *Est caliditas præter naturam, accensa in partibus solidis cordis, & reliquis partibus viuentibus totius corporis, habitualis facta, æqualis, & à causa independens, exacerbationibus carens.* Hæc definitio explicanda est per partes suas. In caliditate præter naturam, conuenit cum omni febre in communi, quæ per illam solet definiri, à Galeno 8 *meth.* 1. & ab Auic. 1.4. *tract.* 1. *cap.* 1. Hæc caliditas debet esse in facto esse, & permanens in partibus cordis solidis, in quo à diaria, & humorali distinguitur. Debet esse habitualis, & quæ à subiecto difficulter eradicetur, habitus instar. Æqualis sit est necesse, *lib. de inæqual. intemp.* 5. & 8. *meth. cap.* 1. Caliditas eius est independens à causa, quod de causa materiali, & subiectiua non est intelligendum, nam sine hac, caliditas illa præter naturam, sicut & reliqua accidentia, realiter conseruari non potest, & materialis causa sunt partes solidæ, & viuentes totius corporis: Intelligatur ergo de causa efficiente, particulari, conseruante, & præter naturam, quia caliditas præter naturam hecticæ, ab aliquo humore, instar humoralis, non dependet: & hoc est quod voluit significare Galenus 8. *meth. vlt.* cùm dixit, quòd *nulla causa febres hecticas accendit*, id est, à nullo humore accenduntur, & conseruantur, postquam semel fuerunt productæ: Nam si absolutè id pronunciaret Galenus, eius doctrina esset falsa, quoniam febres hecticæ, sicut & omnes alij effectus in rerum natura producti, sine causa efficiente nequeunt poduci.

Calor hecticæ est independens à causa præter naturam: nam quòd caliditas præter naturam in conseruari, à causis naturalibus, nempè sanguine & spiritu pendeat, negari non potest, sicut calor naturalis partium tempore sanitatis, quantumuis habitualis sit, & æqualis, ab eodem sanguine & spiritu conseruatur. Quam doctrinam veram esse, ex eo conuincitur, quòd quotiescumque in hecticis, sanguis & spiritus ad partes interiores attrahuntur, vel ratione rigoris superuenientis, vel animi deliquij, tunc partes exteriores sensibiliter refrigerantur, morbum frigidum patiuntur, qui febri hecticæ immediatè contrarius est. Ergo sine dubio caliditas febris hecticæ, à causis naturalibus, videlicet sanguine & spiritu, in conseruari dependet.

Caliditas hecticæ febris, exacerbationibus caret: nam hæ oriuntur à noua mutatione causæ, à qua aliæ febres dependent, hectica verò non habet causam. Quam doctrinam intelligas velim, de febre hectica, nulli humorali coniuncta, & quantum est ratione sui; aliter enim in ea, ratione febris humoralis, insignis aliquando exacerbatio adest.

At circa definitionem quærenda sunt aliqua, quæ illam magis illustrent, vt facti caloris significatum ampliùs innotescat, præter plurima quæ *lib.* 4. *Hist. Princip. Medic. ab Hist.* 40. *vsque ad* 45. subnotauimus. Et primò sic: *Vtrùm Galenus affectum in futurum, fientem, & factum, meliùs quàm Archigenes diuiserit?* Ille enim *lib.* 1. *de loc. affect. cap.* 1. aliquibus mediis contra Archigenem insurgit, proponitque quandam affectuum diuisionem, multò exactiorem, illa Archigenis, quam quidem magni facit, eo quòd sit vtilior, & præstantior tum ad prædictionem, tum ad curationem ipsam, refertque huiusmodi diuisionem omnibus ferè Medicis fuisse incognitam, ea est affectuum in futurum, fientem, & factum iam: cui aliam similem tradit, vbi eam affectibus intemperamenti speciatim adscripsit.

Futurum affectum vocat *eo loco*, illum qui ita à causa oritur, vt ea separata & remota, non maneat vlla dispositio: Fientem, qui partim factus est, & partim fit, in quo licèt causa remota, impediatur fieri id, quod nondum

nondum productum erat, nihilominus manet pars illa, quæ iam producta erat, & facta; ideò enim fienti morbo duplex curatiua intentio debetur, vna ratione causæ, alia ratione dyscrasiæ relictæ. Denique factum vocat affectum, qui fieri desiit, quíque iam finitus manet, & productus, quantumuis causa sit finita, & exhausta. Singula verò diuisionis membra explicat, propositis intestinorum passionibus, à bile confluente excitatis, licèt facti, permanentísque affectus, tertio loco numerati, exemplum non assignauit, eo quòd ex aliis apertè colligebatur.

Quæres tamen, in quo huiusmodi diuisio affectuum, in futurum, fientem, & factum, differat ab illa Archigenis, & in quo maior eius præstantia contineatur, cùm omnia illa effectuum genera, videantur comprehendi in membris illis, ab Archigene relatis: futurus nempe qui facilè soluitur, ad agentis causæ ablationem, quíque causam non habet particulæ inhærentem, sed transeuntem, nec firmum adhuc producentem affectum; fiens in eo, cuius agens causa in parte existit; factus verò, in stabili, & permanente, difficilíque solutu, & partis essentiam lædente.

Sed licèt vnius diuisionis membra, ad alterius membra reduci possint quouis modo, multò tamen exactior est illa Galeni, & in duobus potissimùm excedit priorem, primò quoniam per posteriorem Galeni, facilior est, & compendisior agnoscendi via: Secundò, quoniam vtilior est, & aptior ad curationem instituendam, simúlque ad prædicendum. Primum ostenditur: Nam ex ægri relatione agnoscit Medicus, quænam actio in eo sit læsa, atque ita referente ægro, primùm genus morbi assequitur: cùm verò ex omni læsa actione, passio organi semper significetur, vt *cit. de loc.* Galenus ostendit, procul dubio constabit Medico de loco passo, nulláque de eo quæstio relinquitur, si hac via Galeni incedamus, qua iuxta triplicem actionis læsæ, triplicémque affectus differentiam, voluit etiam in tria membra diuidi organi passionem, dicens tot modis pati, & affici organum, quot modis actiones in eo læsæ apparent, quod Archigenes non concedit, sed solùm vbi affectus permanens est, & stabilis, vel saltem causam habet parti adhærentem.

Secundum verò constat ex eo, quoniam cùm iuxta prædictam Galeni diuisionem, affectus diuidatur in factum, id est, qui iam membri substantiam seu temperamentum mutauit; & in fientem, seu quod idem est, in eum, qui causam habet operantem, ita vt iam aliqua ex parte mutauerit; & denique in eum, quem futurum appellamus, cuius causa in opere est, & nihil tamen adhuc effecit, quod causa ablata relinquatur, de quo genere dicit Galenus 1. *de loc.* 4. & 8. *meth.* 1. *Quæ in generatione febris est, solius causæ ablatione cessat*: vbi priùs compertum fuerit, ex quonam dictorum genere, sit productus affectus, cognita magna ex parte remanet via, methodúsque curandi. Futurus siquidem, solius causæ ablationem per curationem requirit; factus alterationem, mutationémque substantiæ membri; fiens denique, vtrumque. Quæ quidem ad curandum vtilitas, non ita ex Archigenis diuisione elicitur, quemadmodum nec certa præsagiendi ratio, quoniam non est perpetuò verum, vt affectus à causa abeunte genitus, facilior sit, & leuior illo, qui causam habet permanentem, partíque inhærentem; vt manifestè constat in dysenteria, quæ licèt à bile per intestina transeunte oriatur, sæpè tamen difficilior est, & periculosior morbus, aliis causam contentam in parte habentibus, vt in tertiana dilucidè patet.

Vtrùm calor hecticus, sit factus, & æqualis? dubitandum. Ex illa diuisione constat manifestè, calorem febris hecticæ esse factum, æqualem, habitualem, permanentem, & qui difficulter à subiecto potest remoueri. Et licèt omnis febris, cùm morbus sit, præternaturalem caliditatem factam prærequirat, provt distinguitur à caliditate in fieri, non tamen omnis febris dicitur caliditas præter naturam facta, & æqualis, id est, æqualiter in partibus producta, & quæ ampliùs non sit in fieri: Nam in febre humorali, partes corporis, non vniformem, sed valde diuersam habent caliditatem, provt scilicet magis, vel minùs vicinæ sunt humori præter naturam calefacto, à quo illa febris solet excitari. Præterea caliditas febris humoralis dicitur esse in fieri, quia caliditas existens in partibus, sæpe est in actuali intensione, & quando hanc non habet, saltem in conseruari à caliditate humoris dependet, qui febris est causa; quod in caliditate febris hecticæ non reperitur, ipsa enim vlteriùs non est in produci, sed in omnibus corporis partibus, æqualiter, & vniformiter iam est producta, & ab humore aliquo in conseruari non dependet. Est ergo febris hectica, habitualis, facta, & æqualis.

Obiicies primò. Licèt in hectica, omnes partes sint calidæ, non tamen æqualiter: Nam sicut in statu sano, quædam partes sunt calidiores, frigidiores aliæ, hoc est, minùs calidæ, qualia sunt ossa respectu carnis, sic in statu morboso, cùm calor præternaturalis ramificetur ad proportionem caloris innati, vt verbis Auerrhoïs vtar, partes quæ sunt minùs calidæ, à magis calidis poterunt calefieri, & hac ratione, febris hectica non erit continens, atque æqualis. Dic. Non negandum in hectica, partes aliquas aliis esse minùs calidas: negandum tamen, illam ab alia posse offendi, similitudine facta ad corpus sanum, in quo non omnes frigidæ æqualiter, calidæve sunt, & inter se tamen non alterantur, quoniam à forma impediuntur, quę cuiusque partis temperamentum conseruare nititur. Quæ solutio firmatur à Galeno, *lib. de inæqual. intemp. cap.* 6.

Obiicies secundò. Febris hectica interdiu leuior est, noctu accrescit, 2. *progn.* 60. Ergo circuitus habet. Dic. Per particulam *noctu*, intelligendum post cibum; nam incrementum caloris in ea durat, toto tempore coctionis cibi, vsque ad eius distributionem, quæ cùm noctu magis celebretur, inde euenit quòd hecticæ febres accrescant noctu, vt *cit. progn.* notauit Galenus, & docuit Auicenna 10. 3. *tract.* 4. *c.* 22. §. *Quæ fit vehemens cum cibo, & in nocte, secundum modum, quo fit vehemens cum eo febris hectica, propter humectationem corporis cum cibo.*

In calce definitionis, explicanda illustris controuersia est: *Vtrùm essentia febris hecticæ, in calore, & siccitate consistat?* Quidam ita ratiocinantur: Febris hectica essentialiter includit siccitatem, non tamen quamcunque, sed morbosam; & hac ratione febris hectica, est intemperies composita ex intemperie calida habituali, & ex intemperie sicca morbosa, etsi hæc non semper habitualis existat.

Opinio hæc non incongruè probari potest, ex Galeno 1. *de diff. feb. cap.* 9. *ante med.* quo loco, signa hecticæ adducens speciei primæ, huius signum, ariditatem tactui occurrentem esse affirmat. Ergo si in prima specie siccitas reperitur, maiori iure aderit in aliis speciebus, in quibus primigenia humiditate ampliùs absumpta, corpus exsiccatur, & contabescit. Ergo siccitas erit de essentia febris hecticæ, in communi: nam illud quod conuenit omnibus speciebus alicuius generis, de essentia ipsius generis etiam debet esse.

Secundò. Diuersa species febris hecticæ, constituitur per consumptionem diuersarum humiditatum, vt ex Galeno colligitur, 10. *meth. cap. vlt.* Ergo quælibet species febris hecticæ, alicuius humiditatis habet sibi adiunctam consumptionem, ad quam sequi siccitatem, notum est. Hac ratione, in qualibet specie febris hecticæ, primarius Medici scopus est, vt infrigidet, & humectet, 1. 4. *tract.* 3. *cap.* 4. Ergo in quacumque specie febris hecticæ, siccitas reperitur.

Dic cum Galeno, febrem hecticam, solùm esse intemperiem calidam simplicem, & non calidam siccam: Nam si siccitas morbosa, esset de essentia febris hecticæ in communi, omnibus speciebus huius febris esset adiuncta. Sed prima species datur aliquando, sine siccitate. Ergo, &c. Probatur minor ex Galeno 1. *de diff. feb. cit. post princip.* quo loco primam speciem concitari, propter quandam veluti efferuescentiam natiuæ humiditatis, citra eius consumptionem asseuerat. Ergo cùm siccitas solùm sequatur post consumptionem humiditatis, iam per aliquod tempus admittenda est hectica, citra siccitatem, iuxta Galeni mentem, maximè cùm ille *infrà.* statuat, quod siccitas propria est febribus hecticis, quæ tabi sunt proximæ, nam illæ quæ tabidæ non sunt, sæpius sine siccitate consistunt.

Præterea tunc datur febris hectica, quando in partibus solidis, reperitur calor præter naturam productus in facto esse, & independens. Sed hoc sine siccitate morbosa partium viuentium potest contingere. Ergo etiam poterit dari hectica, sine siccitate morbosa. Minor probatur, quando enim partes solidæ putrescunt, & putredinis ratione, calorem præter naturam retinent, illum habent, in facto esse, & independentem, prout necessarium est ad generationem febris: Ita Galenus 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 3. circa finem febrem hecticam pestilentem, ob putredinem partium solidarum cordis oriri affirmat. Sed sic est, quòd quando partes solidæ, ratione putredinis, habent calorem febrilem, & in facto esse, tunc in ipsis non semper reperitur siccitas morbosa, quinimò putredo maiori ex parte cum excedente humiditate existit: Licèt enim, vt 4. *meteor.* 1. Aristoteles notat, ea quæ putrescunt, in fine siccitatem contrahant, in principio tamen humidiora redduntur. Ergo hectica ex partium solidarum putredine enata, non solùm sine siccitate morbosa, sed citra vllam consistere potest, quod in magna peste contingere posse, non dubitat Galenus 1. *feb.* 9. *in med.* nisi velis intelligendum Galenum de hectica tabida, quam etiam cum calore præter naturam includere siccitatem morbosam, non ibo inficias, cum Galeno, 1. *de diff. feb. cap.* 8.

Dic vltimò, quòd cùm in qualibet specie hecticæ, etiam in illa quæ est primæ speciei, calor producatur in partibus solidis, in facto esse, per quandam veluti vstionem magis, quàm per putredinem, ideò ferè semper cum febre hectica, etiam primæ speciei, aliqua siccitas præter naturam coniungitur: vstæ enim partes, calorem in facto esse sibi adsciscunt, & necessariò à causa calefaciente exsiccantur. Verùm siccitas primæ speciei, non est intensa, ita vt ab illa actiones lædantur sensibiliter, & manifeste: quare illa morbosa non est, licet sit præter naturam.

Argumenta hac ratione solues. Dic ad primum, quòd Galenus *loco cit.* non adducit ariditatem corporis, veluti signum febris hecticæ inseparabile, sed solùm tanquam signum, quod frequenter cum illa coniungitur: neque affirmat, hanc siccitatem, statim in prima die febris apparere semper, sed in secunda, & tertia, quando partium humidarum aliqualis facta est dissipatio, quam aliqua consequitur siccitas. Hoc modo Galenus *lib. de marasmo cap.* 7. *post princip* asseuerat, febrem hecticam in prima die, à febre diaria exactè non posse distingui. Ergo ex doctrina Galeni, corporis siccitas non semper febrem hecticam comitatur.

Ad secundum dic. Quòd licèt in qualibet specie febris hecticæ, frequenter reperiatur alicuius partis consumptio, & ex consequenti siccitas aliqualis, id tamen non semper est verum, vt ex *suprà* dictis constat, & patebit *infrà*, cùm adduxerimus modum, per quem quælibet species hecticæ constituitur. Ad vltimum dic. In qualibet specie hecticæ. non sola refrigeratio, sed humectatio vtilis est: sed hæc non expetitur ratione præsentis siccitatis, sed futuræ; quare humidis oblatis

A vtile est semper corpus præseruare, ne in lapsum deteriorem, hoc est, in secundam, & tertiam speciem delabatur æger.

Vltrà quærendum: *Vtrùm febris hectica in communi, diuidatur in hecticam absolutè, & in hecticam marasmodē?* De speciebus hecticæ *lib. cit.* 4. prætermissis Medicorum sententiis, breuiter disceptauimus, nunc dicendum febrem hecticam in communi, in duas species diuidi, in hecticam scilicet absolutè, & in hecticam tabidam seu marasmodem, vt *lib.* 1. *de diff. feb cap.* 8. & 9. Galenus adnotat, & *lib.* 10. *meth. cap. vlt. ante med.* quo loco de laborantibus febre hectica agens, firmat, quòd illorum quidam marasmo vrgentur; hoc est, marasmode febre; quidam verò premuntur hectica, nondum tamen marasmo

B tentantur. Quare hectica in communi, ex Gal. mente, in citatas duas species est diuidenda, quod etiam docet Trallianus *lib.* 12. *cap.* 4. *in princip.*

Ex quibus duabus speciebus hecticæ, prima constituitur solùm per calorem febrilem productum in facto esse, in partibus solidis, ita vt sit intemperies facta, & æqualis, sine aliqua siccitate morbosa, quæ ratione sui, sensibiliter operationes lædat. Secunda verò species hecticæ, quæ dicitur tabida, simul cum calore præter naturam, facto, & æquali, per siccitatem etiam morbosam, in partibus solidis introductam, constituitur, ita vt illius ratione, sensibiliter lædat operationes, & manifestè.

C Itaque hæc tabida febris, est intemperies calida & sicca, ex Gal. *lib. cit. de diff. feb. cap* 8. & 9 *sequenti*, monente, quòd quando in hectica, humiditas, ex qua particulæ nutriuntur, in corde reseruatur, & sensibiliter non minuitur, solùm febris hectica existit, nondum tamen tabida; cùm verò iam res eò periculi peruenerit, vt nihil ex ea humiditate supersit, tunc exquisita tabes existit. Cùm ergo ex præsentia humiditatis sequatur, vt partes solidæ cordis non sint siccæ, & ex eius defectu, siccitas in partibus necessariò comparetur, rectè infertur, secundùm Galeni doctrinam, primam speciem hecticæ, per solum calorem factum, sine siccitate saltem morbosa, esse constituendam.

Rursus. Febris hectica tabida, & marasmodes est duplex, altera quæ simpliciter tabida, seu tabida incipiens nuncupatur, quæ ex siccitate morbosa, orta ex

D consumptione roridæ substantiæ, & carnosæ originem ducit; alia, quæ exquisitè tabida appellatur, & non à qualibet siccitate, sed à maxima ortum habet, veluti est illa, per quam partes solidæ, id est, fibrosæ, & membranosæ, ex consumptione humidæ substantiæ, siccæ redduntur euidenter. Hanc distinctionem 1. *feb.* 9. attulit Galenus. Vtraque tamen per maiorem siccitatem, quæ in vna, quàm in alia reperitur, inter se distinguitur: in tabida enim torida partium carnosarum humiditas; in exquisitè tabida, propria partium solidarum substantia est absumpta. Deinde calor præter naturam in hectica, quæ non est tabida, minùs est habitualis, & fixus; in hectica tabida incipiente, magis; in exquisita, maximè: quæ maior radicatio caloris

E hectici, in hac, quàm in illa specie, ex diuturniore mora in subiecto emanare solet, cuius ratione magis fixum habet mixtionis modum in partibus, & his est magis connaturalis factus, & ita cum maiori difficultate ab ipsis remouetur. Notabis tamen, has species febris hecticæ, species non esse, si physicè loquendum sit: Nam si medicè loquamur, vtilis est in has species diuisio, nam eam diuersitatem arguunt, quæ præsagium, & curationem febris hecticæ, aliquo modo euariat; & ideò hæ species à Medicis appellantur partes, gradus tempora, quibus omnibus nominibus, eadem res significatur.

Causa,

Causa.

Etsi febris hectica à principio possit inuadere, nulla alia præcedente febre, vt 4. *lib.* notauimus, frequenter tamen alias subsequitur febres, ardentes præsertim, & quæ corpora calida, exhausta, gracilia, sicca, & excarnia apprehendunt, ex quibus primigenia humiditas, diu, & per moram ab adurente calore, sensim, ac sine sensu absumitur. Deinde causæ aliæ sunt veluti dispositiuæ, quæ corpus ad calorem hecticum recipiendum aptum reddunt, vt insignes, & diuturnæ vacuationes, quarum vi, corpus humiditatibus exhauritur, & solida membra in dies magis arida fiunt, quibus si aliqua calefaciens accedat causa, facillimo negotio in ipsa, calor in facto esse introducitur.

Disponunt ad hecticam febrem, inedia, exercitium vehemens, vigiliæ, tempus æstiuum, regio æstuosa, curæ, tristitia, quæ omnia membra solida promptè exsiccant. Aliæ sunt causæ, quæ plurimum calorem, & siccitatem magis immediatè in partibus producunt, vt ardentes febres: acutæ, quæ incendio vehementi, roridam & propriam humidam partium substantiam liquefaciunt, & insensibiliter resoluunt, & hac ratione, calorem habitualem in ipsis producunt. Hecticam etiam gignunt productæ febres, quæ licèt natura sua non sint intensæ, tamen diuturnitate temporis, exhausta propria partium humiditate, furtim, clámque corpus contabefaciunt. Huius etiam febris causa sunt, viscerum vehementes inflammationes, pulmonis, pleuræ, ventriculi, iecoris, maximè si præsidia frigida, & retorridum calorem attemperantia, non offerantur tempestiuè.

Progignitur etiam ex vlcere pulmonis, & partium internarum, à quo exustæ fuligines, perpetuò cordi communicatæ, ipsius substantiam pauxillatim depopulantur, & ipsam febrem accendunt, quæ etsi in principio putrida, & contagiosa existat, temporis tamen tractu, ob caloris continuitatem, cordis substantia in dies magis ac magis, siccior, & calidior euadit, donec in habitu calorem contrahat, ita vt etiamsi vlcus postea curetur, calor præter naturam in corde permaneat, & sine causa fouente perseueret; quo tempore, iam febris hectica est generata, quam non repugnat, cum alia putrida esse coniunctam: quas omnes hecticæ causas, 1. *feb.* 8. & 9. adducit Galenus.

Signa.

Primò tradenda signa hecticæ febris in communi, postea proponenda, quæ vnicuique speciei propria sunt. Primùm. Caliditas præter naturam in ea exigua est, ob vaporum defectum: nam caloris multitudo multitudini effluxuum, & vaporum ex æquo respondet, vt 2. *feb.* 9. *in fin.* Galenus edocuit. Quare cùm in hectica calor ex humorum putredine non emanet, sed in partibus solidis exsiccatis sit radicatus, ideò fuligines eleuatæ exiguæ sunt, ex consequenti calor pusillus, qui etiamsi primo occursu debilis ad tactum appareat, postea tamen per moram, aridus, & mordax persentitur.

Secundum signum. Caliditas hecticæ semper est sibi æqualis, & similis, nullam annotationem compressam, aut incompressam, incrementum, vigorem, seu remissionem habens: in ea enim, nulla fit humoris ex vna parte ad aliam expulsio, neque putredo, ex qua modò maior calor, quàm antea excitetur; caliditas enim in hac febre, fixa est, & à causa, quæ ipsam augere possit, independens. Quòd si aliquando in hectica, annotatio aliqua sentiatur, ea non ratione sui, sed complicatæ alterius febris causa contingit.

Tertium signum. Ille qui laborat hectica, se febricitare non percipit, nec calorem cum dolore sentit, vt *cap. 5. lib. de inæqual. intemp.* docuit Galenus: Nam partes solidæ non calefiunt, aut alterantur, sed calefactæ sunt, quare non sentiunt, quoniam citra alterationem non fit sensus, vt *lib. 2. de anim. cap. 5.* firmat Aristoteles. Quare neque hectici dolent, cùm dolor citra sensum non sit: quam rationem 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 3. Galenus confirmat.

Quartum signum. Hectici, vna, vel duabus horis ab assumptione cibi, incalescunt, ita vt calor qui augetur, speciem annotationis referat incompressæ. Causam affert Galenus 1. *de diff. feb. cap. 9.* & *lib. 2. progn. com.* 60. Idem enim hecticis contingere videtur, quod in calce, & lapidibus calefactis; si enim frigidam aquam infuderis, multò calidiores sentientur, nutriente in ipsis humida substantia aridam caliditatem: quasi diceret Galenus, ideò in hecticis vna, aut duabus horis à cibo, calor augetur, quia tunc etiamsi totum alimentum, à ventriculo non sit egressum, vaporosa tamen eius pars, ad hepar, & cor peruasit, qua præsente arida partium caliditas, tanquam passum sibi proportionatum, humidam illam substantiam calefacit, & in ipsam prosiliens, ebullitionem concitat, quam antea ob subiecti siccitatem excitare poterat, ex qua efferuescentia caloris in humida illa substantia alimentitia, plurimi & calidi eleuantur vapores, qui totum corpus peruadentes ipsum calefaciunt, & hac ratione caliditas maior ad tactum, quàm antea persentitur.

Quare post paucas horas ab assumpto cibo, hectica, laborantium corpus, solito magis ignescit, atque hoc signum à prima ad vltimam speciem febris hecticæ, omnes comitatur. Hoc autem augmentum igneum, à febrium putridarum augmento dignoscitur, quoniam in putridis, principij signa præcedunt, non in hectica. Deindè in hectica augetur ignis, quacunque hora æger cibetur, putrida, suas habet statutas horas, & humoris motum sequitur. Tertiò. Incrementum hecticarum durat vsque ad distributionem alimenti, ad quod putridæ non respiciunt. Num autem Galeni similitudo inter calcem, & aquam frigidam partes corporis, & alimentum, sit vera, quam impugnauit Auerrhoës 4. *collig.* 33. disceptauimus *lib. 4. Hist. Princip. Medic. in com. Hist. cit.*

Quintum signum ex quarto deducitur, quòd scilicet, cum caloris augmento à cibo, pulsus in hecticis ad magnitudinem, & velocitatem augeatur: Nam aduentante alimento, virtus aliquo modo roboratur, & arteriæ siccæ, ex vapore humido molliores redduntur, quare pulsus maior, & velocior euadit. Quod intelligendum, dummodo cibus ita copiosus non sit, vt vires grauet, tunc enim fiet pulsus inordinatus, & inæqualis, vt *3. de præsag. ex pulsib. cap. 6. in princip.* Galenus edocuit. Hæc magnitudo pulsus non simpliciter, & absolutè dicenda est, sed facta collatione ad precedentem statum, non verò ad sanitatem ipsam, cùm omni hectica febre, nec magnus, nec vehemens reperiatur pulsus vt 3. *de præsag. ex pulsib cap. 7. in med.* Galenus confirmat: Facultas enim vitalis, essentialem debilitatem, ex intemperamento facto, & æquali cordis prognatam, manifestè ostendit: quare pulsus est celer, & multoties frequens, & ob arteriæ siccitatem durus tangentibus sentitur.

Ex vrina certum aliquod signum, in hecticis desumi non potest, vt 3. *de præsag. ex puls.* 4. notauit Galenus: quoniam vrinæ color, substantia, & contenta, ex Galeni doctrina, ex diuerso humore intra vasa redundante, cum sero permixto, in febribus generantur, qui in hecticis, febri occasionem non præbet, cùm solidæ partes solùm sint affectæ. Licèt autem in principio vrina sit cocta in tertiana tamen specie, ob virtutis debilitatem, aliqualiter tenuis & cruda conspicitur: quorum primum, in febre diaria, & in putrida, humore iam

iam concocto animaduertitur; postremum verò in febre putrida, humore existente crudo, reperitur. Neque instes, in febribus omnibus, præcipuè vrinæ solùm esse prospiciendum, ex Gal. 1. *cris.* 7. Nam eo loco agit de febribus putridis, quarum causa in vasis consistit. Quamuis autem hoc verum sit, in hectica tamen semper inspiciendæ: si enim bonæ sunt, magnum afferunt ad salutem momentum; si prauæ, amplificant morbi periculum, vt 3. *epid. sect.* 2. *com.* 6. dictauit Galenus.

Nunc proponamus signa, quæ vnicuique speciei propria sunt, incipiamúsque cum Gal. 1. *feb.* 9. ab illis, quæ tabidæ febris propria sunt: In ea enim, oculi sunt immodicè concaui, in quibus sordes siccæ conspiciuntur, quales in his adsunt, qui sub Solis ardore, longo itinere puluerulento sunt confecti; & in eis flos vitalis, & purpureus est extinctus, quoniam dissipatis spiritibus & sanguine, quorum præsentia viuidus color enitebat cum hilaritate summa, color in facie liuidus apparet. Palpebras ob virium languorem, & siccitatem attolere nequeunt. Tempora ob carnis consumptionem, sunt valde collapsa. Cutis præsertim faciei, est sicca, intenta, dura. Demum tota corporis compago est arida, ita vt dicat Galenus, quòd *si partes ad ventrem attinentes, nudato corpore conspiciantur, neque ex intestinis, aut visceribus aliquod superesse videatur.* Quare præcordia versus thoracem vehementer contracta reperiuntur.

Pulsus in hac febre gracilis est, & valde debilis, frequens, & manifestè durus, quem ob prostratum virium robur, maximam arteriæ siccitatem, & vsum adauctum fieri, res est manifesta. Denique cognoscitur hæc febris, ex acrimonia maxima, quam calor febrilis ob intensam cutis siccitatem, tactui repræsentat. Quæ omnia signa si adsint simul, cum signis communibus copulata, tabidam exquisitè febrem præostendunt, quam tertiæ speciei constituimus.

Præsagium.

Hectica marasmodes ab intrinseco incurabilis, 10. *meth. c.* 10. quia humiditatem solidarum partium, æqualem deperditæ resarcire est impossibile: sicut enim senium vitari non potest, *lib. de marasmo, cap.* 5. ita nec marasmus. Deinde partes inualidæ, & ad attrahendum infirmæ, nutrimentum attrahere nequeunt, & si trahũt, illud per conuenientes vias ad extremas vsque permeare nequit, & hac ratione partes alimento orbatæ, arescunt, & tabesiunt. Insuper sicca intemperies, omnibus simplicibus deterior, 7. *meth.* 10. quoniam renititur valde, & corrigitur per humiditatem, quæ valde in agendo est pigra. Reliquæ verò duæ species, etsi curationem admittant, 1. *feb.* 8. & *lib. de marcor. cap.* 6. difficilimè tamen auxiliis succumbunt, licèt hectica primæ speciei faciliùs curationem suscepter, nam calor præter naturam, refrigerantium ope potest remoueri.

Curatio.

Febris hectica à causa aliqua fouente non dependet, quare in curatione illius, solùm à natura febris sumenda indicatio est, quæ per contraria indicat remotionem sui: adeóque sola refrigerantia, & humectantia expostulat, vt Galenus 10. *meth.* 6. *in fin.* & *cap.* 7. & 8. *sequenti,* & Auic. 1. 4. *tract.* 3. *cap.* 4. *in princ.* confirmat. Hac ratione aër, cibus, potus, & alia quæ vel intus, vel extrà administrantur, ad frigidum humidum inclinent, est necesse. Vacuationes incongruæ sunt, quoniam hectica est immaterialis morbus. Solùm reficiendæ vires alimento optimo, probi succi, facilis coctionis, & distributionis, lento & tenaci, vt exsiccatis partibus possit adhærere. Restaurantia offerenda, inter quæ primarium locum obtinet lac, cuius potu hecticos impugnari multoties, & sanitatem recuperare experimento comperimus: de cuius præstantia pro instaurandis hecticis, *lib.* 2. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 35. & *lib.* 4. *Hist.* 44. fusè sumus proloquuti. Inter alia præsidia, quæ probè nutriunt, facilè coquuntur, & hecticos mirificè humectant, & impugnant, sunt limaces, Ranæ, testudines, ex quibus parare soleo compositionem, cui Confectio ex testudinibus nomen est inditum, quæ ad hos effectus complendos, mirandum in modum succurrit, quæ sic paratur.

℞. *Carnis testudinis aquaticæ,* ℥ iiij. Coque in aqua, vel iure hœdi, cum excorticato hordeo: *Strobylorum per horas* iij. *in aq. calida rosacea priùs infusorum,* ℥ ij. *amygdalar. dulcium mundatar.* ℥ iiij. *gummi tragacanth. infusi in aq. rosar. sem. papauer. albi, lactuc. portulacæ, & sem. frigidor. an.* ʒ ij.

Singula seorsim contundantur, & misceantur: adde *electuar. resumptiui, diamarg. frigid. an.* ʒ ij. *facchari albi, dissoluti in aq. buglos. q. s.* fiat secund. art. electuarium, auro decoratum, ad formam magnarum Tabellarum. Dosis in aurora, vnica dim dia, superbibitis vnciis duabus iuris pulli, vel gallinæ decocti, cum hordeo, portulaca, & lactuca.

Laudatur ptisana, Far, Vitelli Ouorum, aquæ stillatitiæ ex limacibus, ranis, testudinibus, anguillis ablutis sine pelle cum aq. Ros. Partes præcipuæ refrigerandæ, roborandæ, humectandæ, vt hepar, cor, ventriculus, vnguentis, oleis, epithematis, sacculis. Intus offerenda eadem, quorum copia diuersimode recantata est apud auctores plures, quam huc transferre, Medico ingenuo esset indecorum valde.

De balneo, eiúsque partibus, satis plura *cit. lib.* 4. prædiximus. Balneum ex lacte, vel ex lacte aqua permixto, optimum est, de quo etsi Græci non meminerint, tamen Auicenna 1. 4. *tract.* 3. *cap.* 6. permittere emulsionem lactis super hectici membra, antequàm ingrediatur balneum, consuluit: approbat Serapio *tract.* 8. *cap.* 12. ex hac enim emulsione, hectici magis humectantur, vel si paretur ex nutrientibus aliis rebus, vt iure gallinarum, arietis, bubulæ, etiam erit præstantissimum.

OBSERVATIO.

Pro Hectica curanda, vnguentum ex cassia præstantissimum.

Ad auferendam hecticæ febris siccitatem, per os oblata humectantia parum iuuare, ratio dictat: nam ob conuenientes vias, rugatos meatus, cutaneos poros præ siccitate obstructos, nec alimenta, nec medicamenta ad partes extimas, commodè accedunt, etiamsi à debili hecticorum calore coquantur, actuentur. Quid ergo agendum, in angustia tanta? Totam cutem contractam & rugosam humectare, oblinire, demulcere, ne in lapsum immedicabilem siccitatis delabatur, qua si semel occupetur, nullum postea remedium habet. Eligenda ergo sunt humectantia lenta, pinguia, quæ lentore suo diu in cute morata, humiditate sua oleosa, humiditatem nostram nutriant, & refocillent. Inter tot ab auctoribus conscripta, hoc vnguentum est expertissimum, cuius vsu, præsertim post balneum, vndecim hecticos crassefactos vidi, qui lacte, & farre deinde nutriti, sanitatem recuperarunt. Totum corpus à planta pedis vsque ad collum vngi debet, & postea sindone coopertus æger per horam vigilet. Huius forma esto hæc.

℞. *Pulp. cassiæ fistularis,* ℔ ß. *butyri recentis insulsi,* ℥ iij. *axungiæ gallinæ, medulla cruris vituli, an.* ℥ x. *vnguẽti resumptiu. vnguenti filij zachariæ, an.* ℥ iiij. *olei nenuph. rosar.*

rosar. violar. an. ℥ iij. *olei papau.* ℥ j. ß. *mucilaginis sem. psyll. sem. cydonior. althea aq. ros. extract. an.* ʒ iij. *iuris pinguis capitis castrati,* ℥ vj. *lactis muliebris,* ℥ v. *succi semperuiui,* ℥ ij. *aq. album. ouorum agitatorum prius,* ℥ iiij. *farinæ hordei,* ℥ ij. *puln. rosar. santalor. coriandri præparat. coral. rubri, an.* ʒ ij. Misceantur omnia, cum sero lactis caprini, aqua hord. & rosacea, & sec. art. fiat linimentum, pro hecticis mirabilis efficaciæ, quo, matutino tempore, & nocturno tribus horis post pastum, vti est necesse.

CAPVT XXVIII.

De Peste.

Definitio.

De Epidemia pestilenti tractaturo, expedit primò implorare diuini numinis auxilium, quo veluti clypeo permunitus, aduersa non pertimescam, & aliqua languentibus valdè proficua proferam in lucem. Etenim quælibet pestilens constitutio, omnipotentis Dei, Optimi Maximi, ita est, vt ex *lib. 2. Regum, cap. 24.* constat apertè. Tempore Dauid Regis, conspexit Diuus Princeps Angelum Domini, euaginato gladio, populum fortiter cædentem ob peccatum, & ad Aream Areuna Iebusæi hostia placatus Dominus, continuit Angelum, & cohibita est plaga ab Israël. Quare cùm ob scelera mortalium, hæc clades frequentissimè insolescat, postrati ad Deum confugientes, dicamus: Voce mea ad Dominum clamaui, *Psalmo 76.*

De qua, eiúsque curatione genericè, luculenter tamen licèt protulerimus plura, non indigna lectu, *lib 1. Hist. Princip. Medic. Histor. vlt. lib. 2. Hist. 89. lib. 4. ab Hist. 46. vsque ad 49.* tamen hoc loco speciatim, de eius curatione, peculiarem faciemus commemorationem.

Pestis ergo, vt didicimus ex Gal. 1. *epid. in proœmio,* & 1. *acut.* 9. nihil aliud est, quàm Epidemia perniciosa, hoc est, pestis est morbus vulgaris multos perimens, verba sunt Galeni 3. *epid. sect.* 3. *com.* 20. Aduerte, non pronunciare Galenum, maiorem partem correptorum necessariò perire, ad hoc vt sit pestis, sed sufficit quòd multi pereant, vt *lib. 1. cit. Hist.* animaduertimus.

Nobis non est in animo, plurimùm spatiari, in indaganda notione nominum morbi epidemici, sporadici, cùm sit satis Galenum audire, summatim hæc perstringentem, 1. *acut. cit. Ostendit hac oratione Hippocrates, morbos multos vno fieri tempore, quos, si perniciosi fuerint, pestem appellant; si verò mitiores, epidemos, vel epidemios nominantes: vt epidemius morbus sit, qui tempore anni aliquo, in regione aliqua abundet, insolescátque; pestis verò, epidemia perniciosa. Est verò & aliud morbi genus commune multis, quod in regione superuenit, & endemum, vel endemium appellatur, quasi patrium dixeris, vel vernaculum. His autem omnibus aduersantur sporades, id est, qui sparsim, priuatímque prehendunt, ægros discrepanter fatigantes, nec secundùm communem modum constantes.* Subdit: *Rariùs quidem tum Epidemici, tum pestilentes fiunt, vocati verò sporadici, frequenter.* Hæc sunt Galeni verba, tam conspicua, vt ampliorem interpretationem expostulare non videantur.

Operæ tamen pretium aduertere, pestem aliquam visam esse, ita intensæ, & effrænatæ feritatis, vt ferè omnes correptos perdat, atque interficiat. Conspicitur non ita raro alia, in qua multi euadunt, & multi ferè æquè pereunt. Est verò tertia, in qua maior pars correptorum euadit, sed nihilhominùs multi intereunt. Atqui cùm intensio, & remissio non varient speciem, profectò cunctæ hæ pestilentes constitutiones, pestis nomine comprehendi & possunt, & debent, dummodò sub allata pestis definitione sint repositæ.

Causa.

Aerem causam esse communissimam morborum omnium popularium valdè communium, vt Hippocrates asserit *lib. 2. de nat. human.* latè tradidimus *lib. 4. Hist. PP. Medic. Hist. cit. Vtrùm autem à variis causis, secundùm Galeni doctrinam, possit secundùm totam sui substantiam alterari aër?* dubium est grauissimum. Galenus *lib. 1. feb.* 4. quatuor causas proposuit: Prima est copia cadauerum insepultorum. Secunda, aquæ immotæ, retentæ in lacubus, & stagnis. Tertia, constitutio æstuosa excedentis caloris, & siccitatis, qualis fuit illa tempore Thucydidis, relata à Galeno 1. *feb. cit.* & cùm similis constitutio, ex illius mente, non sufficeret ad gignendam illam truculentam pestem, addidit & quartam causam, dicens, ex Æthiopia accessisse aliquod semen pestis, ex quo illa tanquam à vehementi causa emanarit.

Hæ sunt causæ propositæ à Galeno, cui omnes post eum scribentes de peste, assentiuntur. Cadauerum insepultorum multitudo pestem excitat, quia ab his vapores eleuantur tetri, putridi, dira labe fœdati, qui aërem in tota substantia corrumpere nati sunt. Ob quam causam, aquæ restagnantes immotæ pestem excitant. Eodem modo putei occlusi diu, quando deobstruuntur, vapores ex se emittunt venenatos. His causis annumerandus terræ motus, cuius fragore vapores putridi in cauernis terræ retenti, exhalant, qui inficiunt aërem, & eum respirantes coinquinant. Hinc fit, vt verum sit problema Aristotelis, 4 *sect. probl.* 21. cum annum esse pestiferum affirmans, qui valdè pluuiosus est: aër enim ob copiam vaporum putridorum, alteratur eximiè, & corrumpitur.

Vtrùm inquinamentum, & semen pestis, ad conuertentiam dicantur? Hæc quarta causa, explicatu satis est difficilis, quid nempè per semen pestis Galenus intelligat. Sed relictis plurium expositionibus, per semen intelligere puto, certam illam malignam qualitatem, cuius efficacia aër in tota substantia corrumpitur, & alteratur, & cuius vi ipse pestifer efficitur, ita vt pestis sit origo. Accedit, quòd alij Galeni interpretes, loco vocabuli Latini, *semen pestis,* transferant inquinamentum pestis, seu sorditiem contagiosam pestis, & hæc est illa perniciosa qualitas, quæ aërem pestiferum reddit.

Hæc interpretatio ex mente Hippocratis potest deduci, hoc enim vocabulo vsus est, quando proposuit causas, ob quas pestis omnia animalia simul non inficiebat, etsi ab aëre esset excitata, qui æquè omnibus est communis, & inter alias, quas subdit rationes, inquinamentum pestiferum existens in aëre, esse id, quod quædam animalia aliis illæsis inficere affirmat, quia illis est aduersum, his minimè: Quare idem est, inquinamentum pestis, ac semen pestis, dummodò sub his nominibus comprehendatur illa perniciosa qualitas, quæ pestem generare solet, quando in aëre gignitur, vel ei communicatur: nam si est sordida, ipsum immundum; si lenta, contagiosum reddet, ita vt lentore suo, & vapore maligno, illos quos attingit, inficiat, quæ pestiferi aëris sunt conditiones propriæ.

Sed inquires, à quo fonte emanet hoc semen, & quomodo aëri communicetur, eum in tota substantia alterans. Dic, semen pestis, hoc est, illam sordidam & malignam qualitatem, contagiosam, & lentam, oriri ex omnibus illis causis supradictis, quæ aërem corrumpunt, ea corruptione, vt pestem inducere possit. Secundo quæsito facilis est responsio: nam vapores cadauerum insepultorum, cloacarum, &c. pessima illa

illa qualitate affecti, aëri ipsam communicant, quum illi permiscentur.

Dubium extricatu difficile est: *Vtrùm praeter causas pestis, à Galeno propositas, aliae etiam ab Arabibus & Astrologis allatae sint admittendae?* Auicenna 1.4.*tract*.4. *cap*.2.praeter inferiores,& propinquas causas pestis, alias proponit superiores, & remotas, asserítque esse certas formas, & figuras, in quibus cœli, & astra suos effectus producunt: Certum enim est, & apud Philosophos ratum, in omnibus generationibus, corruptionibus, alterationibus aliis naturalibus, quae in inferiori mundo fiunt, orbes cœlestes, & astra, vt agentia superiora, & potissima concurrere; & ob hanc causam Philosophus 4. *meteor. cap*. 2. sublunarem mundum esse continuum, aut vt alij exponunt, contiguum superioribus rationibus asseuerat: quod nullus mortalium hactenus dubitauit, & innumeris exemplis *lib*. 3. *cris. cap*. 2. confirmat Galenus.

Sol, Luna, astra, planetae, orbes cœlestes, mirabilia producunt in sublunari mundo. Haec astra tempora anni diuidunt, & menses, excitant ventos, pluuias, niuem, pruinam, tempestates, serenum tempus, noctem à die distinguunt. Hac ratione agricolae, ac nautae planetarum occasus tantoperè speculantur, & Medici astrorum concursus ad morborum curationem, ex mente Hippocratis, *lib de aëre, loc. & aqua*, & alibi, auidè, attentéque rimantur.

Magna ergo est potentia astrorum in haec inferiora. Quare non citra euidentem rationem, in proposito negotio asserunt Astronomi, stellas crinitas praecedentes, Solis, & Lunae portentosa deliquia, & congressus errantium siderum, pestilentes constitutiones interdum excitare. Inficitur ergo aër, aliqua maligna qualitate caelitùs demissa, ex cometis praecedentibus, & luminarium deliquiis, quae potens est eos afficere, qui morbosum in corpore apparatum retinent, caeteros minimè.

Insuper, quòd prauos effectus producat in his inferioribus Solis deliquium, nobis argumento sit, quòd qui eundem laborantem intuentur fixè, occaecantur facilè, vt 10.*de vsu part. cap*.4. prodidit Galenus. Neque asseras hoc accidere, vi lucis disgregante visum: Id enim magis fieret à non laborante sole, quod est falsum. A prauo ergo influxu hoc fieri, est dicendum, oculos intuentes offuscante, & offendente.

Neque obiicias cum Auerroë, astra non posse aliquid mali influere, sed semper operari bonum: Nam etsi influxus siderum quilibet, simpliciter dici possit, & debeat bonus, tamen pro varietate materiae dispositae, saltem ex accidenti quodam, prauos interdum effectus potest in aëre, & his inferioribus edere. Cùm enim cœlestia corpora sint agentia naturalia, sunt praedita virtute alterandi, & immutandi elementa, & mixta, idque operantur lumine, motu, & influentia, quibus corpora humana ad varias, & malignas affectiones, pro varietate particularis influentiae, disponuntur.

Haec doctrina deduci potest ex Hip. qui sic debet *lib*. 3. *Aph*. 8. *In legitimis temporibus, ac conuenientem seruantibus temperaturam, morbi legitimi, ac boni iudicij fiunt; intempestiuis autem non legitimi, & mali iudicij*. In qua sententia, Hippocrates per morbos constantes, intelligit sparsos, & aliquos morbos epidemicos, qui non ita interficiunt. Ergo si hae alterationes benignae, aut malignae, ex aëris alteratione naturali, vel praeternaturali emanant, vna & altera mutatio ex astris oritur, quae in naturali concurrunt clementes, & benignae, quas Astrologi Fortunas appellant; & in praeternaturali inclementes & malignae, quas ipsi Infortunas vocare consueuere. Inferes ex his, etiam astra benigna, morbos sparsos, & constantes; maligna autem, epidemicos, pestiferos, & inconstantes generare. Astra

A enim suos effectus producunt, inter quos, morbos esse connumerandos, mediante aëre, non est denegandum, quem qualitatibus manifestis, aut occultis, quas influentias vocant, immutant & alterant.

Hoc placitum non incongruè ex Galeni sententia depromi potest, qui *lib*. 3. *de dieb. decretoriis*, *c*.5. ex sententia Aegyptiorum, dies caniculares benignos esse, & clementes, quando cum cane adiungatur aliquis planeta benignus, confirmat; contrà, hos dies esse inclementes, & malignos, quando planeta adsit malignus, aut aliquis aspectus malignus simul concurrat.

Astra ergo, & planetae aspectu suo, & coniunctionibus variis concurrunt, & in cœlo diuersas formas, & figuras efficiunt. Harum facit mentionem Hippocrates B 1.*de rat. hum. text*.7. quando Medicos monet, vt praesenti vaganti constitutioni, morbis, temporibus, formis, & aetatibus reluctentur valdè. Quare per formas intelligit easdem figuras, & formas stellarum, & orbium cœlestium, quas Auicenna enumerat.

Sed videtur absonum, asserere astra, & orbes cœlestes posse immittere pestem in haec inferiora, haberéque in se influxus malignos, & pestiferos: Cùm enim ad conseruationem mortalium, & omnium rerum sublunarium, sint à Deo creata, quae immutabili quadam varietate, & aequabilitate gubernant, non videtur possibile, posse ex se emittere, & influere qualitates pestiferas, venenatas, quas non habent, quarum vi & efficacia, humanum genus veluti possit extingui. Adde quòd ex Peripateticorum mente, influxus negantur, cùm pro C certo sibi persuadeant, Aristotelem voluisse, orbes cœlestes, & astra solo motu, & luce efficere operationes suas, quin aliquis alius influxus concurrat. Quare non desunt, qui has influentias Astrologorum irrideant, & contemnant, & tanquam imaginarias floci faciant, cùm ij hactenus rationem promere non potuerint, cur in illis figuris, & aspectibus, & non in aliis, influant illae influentiae, & non aliae; quae cùm ad libitum sint inuentae, reales effectus producere non poterunt, vt est pestis, & alia visibilia, & sensibila, quae causas sensibiles, videlicet motum, & lucem astrorum, & orbium cœlestium verissimè habent.

Caeterùm haec commoda gaudent explicatione. Orbes cœlestes sunt pulcherrimi, perfectissimi, perpetui, sed ab hac perfectione non degenerant, quando ex se D influxus pestiferos, venenosos, malignos, ob peccatorum flagitium, & scelera emittunt; Si enim ipse Dominus cœlorum, omnis visibilis, & inuisibilis creator, perfectissimus, pulcherrimus, & ipsis orbibus, ac astris, infinitè melior, mortales ipsos pœnis affligit, cur negabimus orbes cœlestes pestem, & alia damna conicere in sublunarem mundum, quum similium suppliciorum sint instrumenta?

Peripatetici autem, licèt in sui Aristotelis monumentis, nomen influentiae non inueniant, reperiuntur tamen alia vocabula, quibus eas significari constat manifestè: Nam Aristoteles, omnibus Philosophis consentientibus, per lucem intelligit, non solùm perspicuitatem, qua Sol, astra, & orbes cœlestes mundum infe- E riorem illuminant, & tenebras fugant, verùm virtutem & potentiam qua operantur, & omnes actiones suas mirabiliter exercent: hanc virtutem vocauere Philosophi influentiam.

Illae verò formae, & figurae imaginariae non sunt, sed reales, & excellentes, siquidem orbium cœlestium & astrorum dispositionem demonstrant, in illa hora, & tempore, quo eas influentias ex se emittunt, quarum ope, varios operantur effectus, ob modum operandi diuersum, quem habent astra, & orbes motibus suis, quorum vi & potestate, tam differentes formas & figuras, reali, & non imaginaria dispositione efficiunt.

Praeter praecipuam pestilentiae causam, & communissimam, quam aërem esse diximus, sunt etiam aliae coadiuuante

coadjuuantes causæ, quæ pestilentiam suaptè natura fouent, & augent, & aërem, loca, tempestates ad eam præparant: Harum aliæ sunt internæ, externæ aliæ. Ex hominum naturis, excipiendæ pesti maximè omnium obnoxij sunt, quorum corpora sunt imbecilliora, impura, cacochyma, aut quæ ex intemperantia, victus deprauata ratione, labore, concubitu nimio, imbecillitatem virium contraxere tantam, vt pestilenti veneno reluctari nequeant: Quare rectè dixit Arist. 7. *prob.* 1. eos præ cæteris peste labefactari, qui deprauato constant corporis habitu.

Mollia, rarioráque corpora, celeriùs aliis naturis peste corripiuntur: cùm venenata, tum materia, tum qualitas, pluribus ac patentioribus viis, per arterias in præcipuum viscus, totúmque habitum subeat, nec difficilè penetret. Calida, & humida corpora, cùm putredinis morbis sint obnoxia, sic & pesti. Demum vt ædes antiquæ quæ non firmæ sunt, impetu ventorum faciliùs corruunt, quàm quæ firmis fundamentis nixæ: sic homines, quibus ex fato vita imbecilla, ac breuior futura est, celeriùs & grauiùs, pestifera cœli conditione tentantur.

In præparantium externarum causarum genere censentur, locorum situs ad austrum, loca maritima, cœnosa, ventis salubribus carentia, conclusa, nec liberè perflata. Ex tempestatibus austrina omnium maximè pestilentiæ ansam præbet: Nam Austri flatus corpora labefactant, laxant, torpida reddunt, ex Hippocr. 3. *Aph.* 5. & 17. Celso *lib.* 2. *cap.* 4. Idem dicendum de Euris, & Subsolanis, qui quamvis origine, naturáque ab exhalatione, omnes calidi, siccíque sint, quia tamen humidas regiones perflant, humorem acquirunt, quem vnà cum caliditate aëri inducunt: Quare si annus totus austrinus sit, calidus & humidus, pestilentiam maximè accersit. Ex anni temporibus autumnus: nam ex inæqualitate eius, corpora redduntur imbecillia, & pesti maximè obnoxia; contrà, æstate feruidissima pestis seminarium absumitur, & rigente bruma putredo coërcetur.

Signa.

IN peste symptomata horrenda, & grauissima superueniunt, & quod peius est, omnia fallacia sunt, infida, & maximè incerta. Ea autem præcipuè ex calore, pulsu, & vrina desumuntur, de quibus omnibus, etsi fusè, at ad Principum mentem sumus proloquuti, *lib.* 1. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist. vlt.* tamen sub epilogo hæc refricare fas est. Calor sæpè ad tactum exteriùs, nec admodum intensus, nec perurens videtur, quamuis ægri interiùs magno flagrent incendio, vt 6. *epid. sect.* 1. *com.* 29. literis prodidit Galenus. Pulsus adsunt omninò celeres, crebri, non præualidi, sed imbecilles magis. Aliis pulsus fiunt moderatis similes, vt in hecticis pestilentibus contingit. Respiratio est frequens, graueolens. Vrina non semper eodem modo apparet, nam quibusdam est conturbata, aliis tenuior, plurimis colore, crassitudine, & sedimento, sanis similis.

Ægri sitiunt vehementer, cibum respuunt, patiuntur bilis vomitum, præcordiorum distentiones, dolores, frigidos sudores, extremorum frigiditatem, stillam è naribus, æstum in thorace, linguam adustam, aridam. Ex humoribus vitium esse, & ex iisdem febrem excitari pestilentem, cognosces ex obortis bubonibus, anthracibus, oris fœtore, & efflorescentibus per vniuersum corpus puncticulis. Híque interiùs magis æstu laborant, etsi exteriùs caleant minùs, percipiúntque ægri sæpè se febre inæqualiter laborare. Sitiunt magis, & aridam linguam perpetuò habent. Iis adsunt delicia, comata, vigiliæ. Si solidæ cordis partes sint accensæ, febris est exigua, æqualis; quam nec ipse æger percipit euidenter. Pulsus, & vrina moderatis similes, 3. *de præsag. ex pulf.* 3. Apparent mox anxietudines, angustiæ graues, mœrores, cardialgiæ, tremores, oscitationes frequentes, sensuum interceptiones, somnus profundus, qui nocentissimus esse solet; nam venenosus succus ad interiores partes adactus, partes principes percellit; quare ab eo omni conamine arcendi.

Porrò iis materia turgens sæpissimè est, quæ stare loco nescit, sed modò in hanc, modò in illam partem truditur à natura, eius malignitatem non ferente. Diaria pestilens citissimè interimit, vno nempe die, nam ab spiritibus putridis & corruptis, originem ducit, quæ omnia refert Paulus *lib.* 2. *cap.* 35.

Præsagium.

PEstis mortifera est, crudelissima, & nulla crudelior ipsa, provt tot auctorum sententiis firmauimus, *lib.* 4. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 46. Auicenna *loco cit.* diuisit signa per quatuor tempora anni, quæ pestem præsagiunt manifestè. In Autumno, inquit, aduentantem pestem possumus præsagire, quando in fine æstatis, & principio autumni apparent in aëre ingentes ignes, qui cœlum ipsum, mare, & terram comburere videntur. Apparent etiam luces, & splendores magni, qui noctem pellucidam reddant, & perspicuitate plenissimam, præcipuè si cometa adsit, aut stellæ vagantes è cœlo decidere videantur.

Quare hoc loco, breuiter subdifficile dubium exponendum: *Vtrùm apparentes ignes, & stellæ vagantes in cœlo, pestem præsagiant?* Nam si hæ apparitiones oriuntur ab exhalationibus siccis, quæ in suprema aëris regione, transmutãtur in figuras dictas, auctore Arist. 1. *meteor. cap.* 7. & 8. solùm siccitatem præsagient, ob magnam exhalationum copiam, quæ sunt vapores calidi sicci, qui in has figuras absumuntur. Plures Auicennæ, & Astrologorum sententiam irrident. Alij vario modo eorum mentem interpretantur.

Solue tu hoc modo. In cometis, & aliis signis, quæ in cœlo apparent, & in terra, binæ causarum differentiæ debent considerari: aliæ enim vocantur materiales, aliæ efficientes dicuntur. Illæ nihil aliud, præter siccitatem significant. Hæ, si ad Astrologorum opinionem rectè pensentur, ex certis influentiis emanant, quas certis aspectibus, & cœlorum dispositionibus, planetæ & stellæ efficiunt, & ideò Astrologi cometas, & alias apparitiones, planetarum partus vocare consueuerunt.

Hæc sententia non incongruè probari potest, ex ipsa opinione Astrologorum: hi enim cometam habiturum colorem, & figuram similem naturæ planetæ, aut stellæ magnæ regnantis asseuerant; de quorum cœtu primi extant Ptolomæus, & Haly Abenragel, qui rectiùs de argumento cometarum disceptarunt, & variis rationibus, & historiis muniti, euentus bellorum, sterilitatis, morborum pestilentialium, ad cometas subsequutos palàm faciunt: & hæc est causa, quare ad varios cometas, & in diuersis locis apparentes, diuersi effectus sequuntur.

Quare sic apparitiones sunt signa eorum, quæ in posterum contingere debent, siquidem sunt planetarum partus. Accedit, quòd iuuant influxus stellarum, ad disponendum aërem, & corpora, vt influxus ipsi promptiùs operari possunt, rectè ad patiendum, inferioribus corporibus dispositis: & hæc est verior expositio Auicennæ. Hoc modo morborum Epidimicorum causa sunt terræ motus, siquidem eclipsium, & aliorum planetarum superiorum partus sunt, & effectus. Quapropter cometæ & alia apparentia in cœlo, tempore autumni, aut alio quovis tempore, pestem, & alias calamitates præsagiunt, secundùm locum cœli, quem occupauerint, aut colorem quo sint insigniti, aut stellam à qua procedunt.

Hyeme si aër sit nebulosus, & turbidus, & ad pluuiam inclinet, & non pluat, remaneátque siccus, morbos pestilentes significat. Sed hoc signum valdè suspectum à pluribus asseritur, idcircò dubitandum: *Vtrùm hyems sicca, pestilentes morbos portendat?* Nam hæc constitutio sicca, non solùm hyeme, sed in aliis temporibus eueniens, morbos pestiferos portendit, vt acciderunt æstate nebulosa, turbida, & pluuiis carente, in qua contigere morbi immanes, lethales, pestilentes, vt refert Hippocrates 1.*epid. sect.* 1. *text.* 9. ita eueniunt quando annus fuerit austrinus, calidissimus, squalidus, impluuius, ipso contestante Hippocrate, *eodem loco.* In hunc sensum Aristoteles 16.*probl.* 52. ventos austrinos, pluuiis carentes, febres efficere asseuerat. Ergo, &c.

Secundò. Constitutio nebulosa, turbida, non solùm quando fuerit sicca, impluuia, sed si sit nimbosa, morbos facit pestilentes, vt probat accidisse in quadam constitutione, Hippocrates *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *text.* 1. dicens: *Autumnus erat turbidus, nebulosus, pluuiosus, accessit hyems austrina, & pluuia.* Quare constitutio austrina, siue sit humida, siue sicca, morbosa est, & malignos morbos præsagit. Ergo signum Auicennæ videtur suspectum, & maiori indigens explicatione.

Dic. Signum esse certum: nam constitutio austrina, in quocunque tempore anni contingens, sicca, nebulosa, impluuia, morbos malignos significat; ostendit enim concurrere aliquam influentiam superiorem, quæ pluuiam coërcet, etsi huius signa appareant manifesta. At hoc si hyeme contingat, certiùs pestiferos morbos præsagiet, quoniam fortiorem influentiam præostendit, tempore quo pluuiæ decidunt natura suapte.

Hoc modo possumus ad secundam dubitationem respondere, dicendo constitutionem austrinam. cum signis pluuiarum, siccam esse magis morbosam humida, & pluuiosa. Hócque secundùm qualitates manifestas esse verum non intelligas, sed occultas, & sunt influentiæ, quæ pluuiam retinent, alioqui certum est, constitutionem humidam & pluuiam, esse sicca magis morbosam.

Ver, inquit Auicenna, austrinum, frigidum, & impluuium, præsertim si subsequatur æstatis principium simile, modò lucidum, modò turbidum, diurno tempore calidum, noctu frigidum, morbos pestiferos præsagit. Hoc signum probari potest, ex doctrina Hippocr. *lib.* 1.*epid.sect.* 1. *text.* 6. nam hæ diei, noctísque varietates, in luce, tenebris, frigore, calore, diuersimodè aërem alterant, corporáque ad morbos venenatos disponunt, maximè si aliqua maligna qualitas concurrat simul, & aëri communicetur. Hæc omnia si æstate accidant inconstante, varia, austrina, parum calida, noctibus inquietis prædita, diebus turbidis, tunc morbos similes expectare oportet.

Quòd si animalium venenosorum generetur eo tempore multitudo, vt anguium, ranarum, lacertorum, murium, & aliorum quæ ex putredine oriuntur, tunc certò pestem possumus præsagire: Hæc enim influxum venenosum ostendunt, qui sicut sordida animalia producit, ita venenatas, & pestiferas progignit, maximè si vagentur morbi contagiosi, vt variolæ, morbilli, puncticulæ. Ita Aristoteles 1. *probl.* 22. multiplicationem ranarum paruarum, esse signum pestis asseuerat. Si moriantur aues, causa pestis oritur à radice superna. Si animalia terrestria subitò occumbant, in inferna regione sitam esse causam pestis, indicium est.

Præseruatio.

Inquires primò: *Vtrùm præseruatio à Peste sit possibilis?* Responde hoc modo. Si quispiam contempletur vehementiam, & efficaciam huius mali, varium item, & incognitum modum, quo corpora humana adoritur, nonne præseruationem impossibilem arbitrabitur? Deinde. Quis poterit esse impedimento, quominùs stellæ, aut planetæ certis aspectibus, & locis, ex se qualitates pestilentiales iaculentur? Et quis obuiare poterit, vt coniunctiones & influentiæ, quæ aërem sanum & purum, reddunt venenosum, non influant? Et quod medicamentum, tam alexipharmacum inueniri potest, quod influentiæ subtilissimæ, quæ viscera penetrat tam efficaciter, aduersetur. Dic. Quòd licèt nullum medicamentum possit assignari, quod concursus astrorum impedire possit, tamen hoc potest esse, vt illorum influentiæ non corrumpant, nec interficiant: medicamenti enim theriacalis vi, & efficacia, ita corpus muniri, ac roborari potest, vt influentiis malignis, & aliis agentibus putredinosis reluctetur, siquidem præsidia alexiteria sunt influentiis illis venenosis efficaciora; nam, vt perdoctè dictauit Ptolomæus: *Vir sapiens dominabitur astris.*

Super omnia placandus assiduis precibus Dominus, peccatis & vitiis repulsis. Aër in primis ignibus odorem fundentibus rectificandus, prout fecisse Hippocratem legimus, ita monente Galeno *lib. de theriac. ad Pison.* c.16. cuius historiam lege 4.*lib. Hist. Princ. Med. Hist.* 49. Duo enim commendat Hippocrates *lib.* 1. *de nat. human. text.* 9. ad præseruationem pestis: primum, vt cor pauca indigeat respiratione; secundum, vt aër sit familiarissimus, & purus, & nutriendis spiritibus aptissimus, qui qua arte sit parandus, eo loco notauimus. Ad præseruandum, summè laudatur Arsenicum, aut argentum viuum, sinistro lateri appensum: Sed ficulneum, & nocuum est auxilium, de quo lege *lib.* 2. *com. Hist.* 89. Quo loco venena supra cor gestare, inutile esse determinauimus. Sepelienda corpora peste demortua, quia contagiosa sunt, & aërem inquinant, vt *lib.* 2. *com. Hist. cit.* perleges.

Partes principes medicamentis roborandæ, vt hoc modo, imminenti veneno possint reluctari; hæc dicuntur Belzaartica, theriacalia, alexiteria, alexipharmaca, Antidota. De horum cœtu sunt theriaca, lapis Belzaarticus, cortex radicis chamæleontis albi, Tormentilla, semen acetosæ, Vnicornu, Terra Lemnia, semen citri, & limonis, Coccus Maldiuiensis, lignum Aquilinum, lignum Colubrinum, Mithridatium, & alia plura tam simplicia, quàm composita, quæ *citatis locis* retulimus.

Citria mela sacchаro condita, vtilissima sunt, & veneno resistunt. Succus eorundem saccharo inspissatus, pesti, & venenosis morbis mirabiliter resistit, sicut & limonis, ac arantiorum acidorum, radix scorzoneræ saccharo incrustata, & eius syrupus, mirandum in modum roborant cor, & veneno resistunt. Conserua Violarum, Buglossæ, Borraginis, Flor. Stœchados, Conserua acetosæ, rosar. cerasorum acidorum, Myrobalanor. malor. Persic.

De Alliis maior est controuersia inter Auctores: *Vtrùm ad pestis præseruationem, in cibis sint admittenda?* Galenus ea videtur reprobare, *lib.* 1. *de diff. feb. cap.* 4. dum pro præseruatione pestis, à prauis eduliis esse fugiendum docet, & inter hæc, allia connumerat, & cœpas. Dioscorides *lib.* 2. *cap.* 141. *de alliis*, ea siticulosa esse asseuerat, quare reproba erunt, & nullius vsus, siquidem sitim, & calorem internum inducunt, ad frequentémque anhelationem promptissimè cogunt.

Solue dupliciter. Allium vi pollet contra venenum, & est Alexipharmacum præstantissimum, cuius odorem venenosa animalia auersantur, ita vt si eius nidorem vel leuissimè persentiscant, illicò occumbant. Plinius enim *lib.* 2. *nat. hist. cap.* 4. tigres, & leones, interficere omnes, exceptis iis qui allio vncti sunt, asseuerat. Quare allium crudum facit sitim, & est mali succi; coctum verò, & assum,

assum, cùm acrimoniam deponat, etsi non ita nutriat, corpus non replet malis humoribus, nec est siticulosum. Solue secundò. Allium, vt nutrimentum, in peste reprobandum, vt medicamentum, summopere iuuat, licet enim aliqua ex eius esu corpori malitia accedat: tamen maior est vtilitas, quæ ex eius vi consequi solet alexipharmaca. In hunc sensum intelligendus Galenus 12.*meth.cap.*8. quando allium theriacam vocat rusticorum, cuius esu sanatum fuisse rusticum, colico dolore laborantem, celebri quadam Historia enarrat Galenus *lib.* 12.*meth.cap.cit.*

Vtrùm ad præseruationē pestis, necessaria sit sanguinis missio? magnum inter Medicos hactenus fuit certamen. Sunt qui negant: nam secta vena, spiritus exhaustis, debilitato & flaccescente corpore, videtur quòd imminens, iamámque veluti ceruicibus impendens pestilentia, minimè arceri possit: imò visi sunt multi, vitalium in primis, deinde etiam consentientium reliquarum facultatum langore interiisse; experimento enim compertum est, in præcauenda peste, corporis virium integritatem esse necessariam. Quare auersanda venæ sectio est, nisi viribus maior adsit plenitudo, aut certè venarum distentio. Quare si phlebotomiam exerceas, debili corpore existente, venenum faciliùs in cor & venas penetrat, atque ita vires vacuatione imminutæ, insilienti perniciei, vix vnquam, nec nisi ægrè obsistere possunt: imò humores naturales, secta vena exagitati, promptiùs labem contrahunt. Si tamen in venis adsint vitiosorum humorum redundantium signa, viresque sint vegetæ, tunc parcè phlebotomandum, aut scarificandum, aut admotis hirudinibus sanguis ducendus, vt natura deonerata, imminenti veneno reluctetur, subtrahatúrque fomes in corpore latens, cui venenosa qualitas promptissimè adhæret.

Huic proxima est de peccantiū humorū purgatione controuersia: *Vtrùm decernenda sit, an omittenda?* Ac profectò, qui sano sunt corpore, difficilè ferunt medicationes, 2.*Aph.*36.& 37. idque non sine corporis detrimento, viriúmque iactura; nihilominùs tamen, si qua in venis impuritas, & cacochymia subest, purgans medicamentum adeò nihil obesse putandum, vt magnum adiumentum sit allaturum. Quare corpus, & humores ad faustam purgationem præparentur priùs, vt 1. *Aph.* 22. & *lib.* 2. *text.* 9. admonuit Senex. Benignum exhibendum pharmacum, cui antidotum nunquam permiscendum, nam illius vires infringit & obterit; motuúmque contrarietate, humanam naturam grauiùs offendit, atque percellit.

Cæterùm, sicut in pestilentia scabies è toto corpore erumpat, ex fonticulis, aut vlceribus diuturnis, aut fistulis, hæmorrhoidibúsve sordes emanent, horum omnium tunc temporis sanatio, minimè curæ esse debet, vti nec corporis aliorum affectuum, per quos viscerum impuritas, interioráque omnia expurgari consueuerunt; tunc enim tantum abest vt noceant, vt post vniuersalem corporis vacuationem, artubus à plerisque multis hoc casu admoueri solita cauteria, tum quæ actu, tum quæ vel sola potestate vrendi vim habent, non paucis bene cessisse, experientia ipsa abundè testetur.

Curatio.

AB aëre capiamus exordium. Hic sit clarus, lucidus, odorus; sin minùs arte paretur, æstate quidem inspersis per domum herbis redolentibus frigidis, hyeme, calidis. Cibus facilè, valenter, probéque nutriat, parcior, iisque sæpius assumptus, vt vires tam immani vitio resistere queant. Quare ad pleniorem potiùs, quàm tenuiorem victum sunt cogendi, qui enim viriliter comedunt, à morbo liberantur. 1.4.*tract.* & *cap.*4. Potus, si febris nulla, tumorésque nulli fuerint, sit vinum album, aut rubellum, tenue, purum, odoratum, ac pro cuiusque consuetudine vel meracum, vel dilutum, magis minúsve. Somnus modicus vtilis est, nî natura pestilens virus foràs pellere, & excludere nitatur, excitato carbunculo, bubone, aut sudoribus: siquidem per somnum cum innato calore, vnà spiritus intrò recedunt, ibíque conduntur, humores verò à superficie, atque extima cute velut in centrum retrahuntur, quare timor est, ne contagionis seminaria intrò condantur. Excrementa leni enemate, aut balano educenda. Animi perturbationes cauendæ.

De sanguinis missione digladiantur Medici, num in curatione pestis sit vtilis, & ex quo loco sit administranda? Hanc litem leges iudicatam, *lib.*4.*Hist. Princ. Medic.in com. Hist* 47. Sicut & controuersiam de purgatione, num in peste necessaria sit, *eodem lib.com.Hist.* 48. Quare ab horum auxiliorum explicatione, nunc supersedere satius duxi, sicut à bubonis, carbunculíve curatione, quæ perito potiùs Chirurgo conuenit, quàm Medico, & nos *lib.* 2.*praxis admirandæ, Obs.*122. & 123. plura prælibauimus.

Nunc ad sudorem prouocationem accedamus: Hi sunt promouendi iis; quorum vis est venenatam perniciem ex alto ad cutem transferre: Nam Celsus *lib.* 3. *cap.* 7. rectissimè dixit, *ingentem sudorem effusum, ferè pestis auxilium esse præsentissimum.* In quem vsum aqua hæc sudatoria est efficacissima.

℞. *Pimpinel.tormentillæ dictamni albi, serpētariæ, gentianæ, Zedoariæ, galangæ, an.* ℥ v. *piper longi, caryophyllor. macis, an.* ʒ j. *theriacæ,* ʒ ij. *camphoræ.* ℈ j. *cornu cerui.* ʒ ß. Omnia ex vini generosi, & aq. scabiosæ æquis partibus macerata in duplici vase distillentur. Hæc aqua exhibita quantitatem vnciarum trium, tempore frigido summè præstat. Quòd si æstas sit, possunt addi semina melon. cucurbit. folia borrag. bugloss. Cardui Benedict. & vnciis tribus possunt admisceri oxysacchari vnciæ binæ, adiecto sacchari momento.

Cor roboretur epithematis, vt veneno reluctari possit:

℞. *Cortic mali medic. citrij, santalor. rubror. santalor. albor. coral. rubri, albi, camphor. ossis de corde cerui, scobis eburneæ, Zedoariæ, croci. an.* ℈ ß. *aq. ros. violar. flor. bugloss. & acetos. an.* ℥ iiij. Arida in puluerem contrita cum liquidis misceantur.

Aliud.

℞. *Elect è gemmis, confect. alkermes, confect. hyacinth. theriac. an.* ʒ j. *sātali rubri, corticis citri, xyloaloës, macis, an.* ʒ ß. *camphor. croci, moschi, an.* gr. iiij. *vini generosi.* ℥ iiij. *aq melis.* ℥ ij *aq. ros.* ℥ iiij *aq. cinnamom.* ℥ j. *aceti ros.* ℥ ij. Misce.

Aliud refrigerans.

℞. *Aq. solan. lactuc. portulac. oxalid. nymphææ, buglos. melissophylli, an.* ℥ j. *aceti ros.* ℥ iij. *santalor. omniū, spodij, rosar. grani tinctorij, iunci odorati, an.* ʒ j. *camphor.* ℈ j. Sicca cum aquis misceantur.

Hoc vnguentum etiam summè præstat cordi admotum.

℞. *Sē. mali citri, ossis de corde cerui, ramēti cornu Monocerotis, succini albi, santali rubri, rosar. an.* ℈ ß. *olei. & violac. an.* ℥ j. *axungiæ naphæ,* ℥ ij. ß. *confect. alkermes,* ʒ j. *aceti paulum.* Misce, & fiat vnguentum.

Roborat cerebrum, & cor, odorari malum citrium, Arantium, Rosas, Santala, aut Globum hunc:

℞. *Omnium santalor. rosar. violar. nymphææ, amaraci, an.* ʒ j *coriandri,* ℥ j *camphor.* ℈ j. cum tragacantho, aq. Acetos. Ros. diluto excipiatur. Si verò tempus sit frigidum, adde styracem, Belzoïnum, ladanum, & similia. Viscera, & cor præsertim antidotis roboranda, quorum copiam tam simplicium, quàm compositorum *cit. loc.* retulimus. Symptomatis verò quæ superuenire solent, obuiandum est auxiliis, quæ *lib. vlt.* pecularia proponentur, quot verò sint, infrà perleges.

OBSERVATIO.

Electuarium ad pestem domandam efficacissimum.

℞. Conseruæ borrag. bugloss. fol. nymphææ, acetos. an. ℥ ij. conseruæ flor. anthos, ℥ ß. theriac. ʒ j. succi scordij, quinquefolij, acetosæ, an. ℥ j. succi limon. ℥ ß. succi citri, ℥ j. cinnamom. ʒ ß. dictamni Cretens. ʒ ß. boli armeni, ʒ j. cornu cerui, ramenti cocci Maldiuiensis, scobis eboreæ, an. ℈ j. lapid. belzaartici, g. xx. electuar. de gemmis, cõfect. alkermes, Mithridatij, an ʒ ij. cortic. citri, coralli rubri, an. ℈ j. radic. angelicæ, radicis Zedoariæ, an. ℈ ß. Cum acido citri, sacchato præparato, & mitia myrobolanor. saccharo conditarum, excipiantur omnia, adiecta vncia vini odoriferi, g. x. Moschi, & ambari g. v. & fiat conserua. Ex quibus pulueres, stillatitias aquas, tabellas, syrupos potest prudens Medicus, pro occasione, & temporis varietate præparare.

De febre pestilenti.

Pestis non idem est quod febris pestilens, nam pestis prout genus potest reperiri sine febre, contrà verò febris pestilens; prout est species, non potest dari sine peste, vt 3. *epid. sect.* 3. *com.* 25. 55. & 57. notauit Gal. Nam verum est, quòd in corpore alicuius particularis potest generari humor, qui communicatus fomite, sua venenositate aërem extrinsecum inficiat, & febrem pestilentem constituat, quam describit Gal. in qua sine febre apparuerunt vomitus, diarrheæ; & in alia, de qua fuit loquutus 3. *epid. sect.* 3. *com.* 25. in qua ob decubitum humoris ad brachia & crura, gangrænæ & sphaceli, vbertim emanarunt: & sic optime definitur hæc febris pestilens, quòd sit *calor extraneus, malignus, cõtagiosus, qui ex his quos corripit maiorẽ partem interficit.* Huius febris triplex assignatur differentia, pro diuersitate substantiæ, quam prædictus calor adoritur: nam si afficiantur spiritus, diaria pestilens consurgit, quam posse dari, diximus *lib.* 1. *Hist. Princ. Medic. in com. Hist. cit.* si partes solidæ: hectica generatur putrida, ac pestilens; si in humoribus humoralis pestilens insurgit, & hæc frequentiùs infestare solet.

Causæ huius febris, aliæ sunt procatarcticæ, aliæ antecedentes, coniunctæ aliæ. De procatarcticis satis *cap. superiore* dictum est. In diaria, causa antecedens est vapor spiritibus permixtus, ita vt ex vtroque causa immediata huius febris emanet. In humorali sunt humores, qui hanc qualitatem venenatam in se admittunt, ex quibus eleuantur vapores, qui febrem producere nati sunt.

Signa, ex diuersitate substantiæ: quam calor pestilens apprehendit, venanda: variáque numerantur à Gal. *lib. de cib. boni & mali succi. cap.* 1. *lib.* 3. *de præsag. ex pulsib. cap.* 3. & 4. *lib. de inæqual intẽp. cap.* 48. & 4. *Aph* 48. & 3. *epid. sect.* 3. *com.* 57. & 6. *epid. sect.* 1. *com.* 29. & *lib.* 9. *simpl. c. de terra Samia, & lib. de atra bile, cap.* 9.

Ea autem desumenda etiam sunt, ex qualitate mutata, actione læsa, excretis & retentis. Ex qualitate mutata: febrilis calor remissus apparet, cum aliquali acrimonia coniunctus, & hoc accidere certum est, quoniam spiritus vitales ad partes internas retrahuntur, in quibus intensissimus calor est accensus. Color faciei, præsertim in labiis, mutatur eximiè, & ad cæruleum, & plumbeum vergit, sicut totius corporis ad rubrum declinat, hácque de causa puncticulæ, apparent, papulæ, variæ cutis efflorescentiæ, morbilli, variolæ, abscessus retrò aures, sub axillis, & in inguine.

Ex actione læsa, signa depromenda. Adest anxietudo, cum corporis iactatione coniuncta. Ægri inordinato motu, huc & illuc mouentur, ita vt neque linteamina possint supra se ferre, ingenti siti, vomitu, fastidio, vigilia, delirio, difficultate respirationis & eius fœtore cruciati. In facultate vitali læsio notabilis animaduertitur, & hac ratione pulsus est debilis, paruus, inæqualis, aliquando ad frequentiam, & celeritatem declinans, quoniam hæc febris versus has differentias pulsum non immutat, sed cum remisso calore spiritus resoluit, & temperamentum cordis euertit, & ideò exsolutio, animi deliquium, syncope, extremorum frigiditas, creberrimè ægros infestare solent.

Signa ab excretis, & retentis, læsionem facultatis etiam demonstrant: quare insolescunt alui fluxus, etiam vomitu æruginoso, & atrabilario coniuncti, quæ omnia magnam & malignam succorum adustionem significant, vt perbelle 3. *epid. sect.* 3. *com.* 57. & 4. *Aphor.* 21. notauit Galenus. Vrina est crassa, perturbata, & aliquando tenuis, aquosa, cum intensissimo fœtore, persæpe ad viriditatem, & nigredinem declinans: quòd non multùm à naturali statu mutetur, id in febre hectica pestilenti contingit; hæc enim omnia signa, humorali solùm sunt peculiaria.

Præsagium ex ipsa febris acutie desumes: ferè enim omnes quos corripit, interficit, & est extremè peracutus morbus, valdè perniciosus, ita vt præsente virium debilitate, spatio decem horarum, & pro maiori, vel minori debilitatis gradu, vsque ad septimum, interficiat. Certissima mortis signa sunt, timor, tristitia, cibi fastidium pertinax, faciei color liuidus, aut nigricans, extremarum partium frigiditas, viscerum cauma intensissimum, vomitus porraceus, æruginosus, niger. Deiectiones fœtidæ, variegatæ. Vrina tenuis, aquosa, sine contento vllo, fœtida, liuida, atra, aut crassa. Sudores frigidi, sanguinis stillicidium vndequaque fluens, somnolentia, balbuties, cordis palpitatio, omnium rerum obliuio, pustularum, & tumorum delitescentia, conuulsio, lipothymia, syncope. Salutem portendit exanthematum, macularum, bubonum, carbunculorum exitus tempestiuus, quoniam partium principalium, à quibus emanant, robur & firmitudinem ostendunt. Sunt etiam signa salutaria, quæ illis funestis, & lethalibus sunt omnino contraria, & aduersa.

Præcautio huius febris, similis est illi, quæ pesti vtilis est. Curatio perficietur hoc modo. Non sunt audiendi, qui naturam huius febris, in maligna qualitate esse constituendam pertinaciter contendunt, solis Alexipharmacis esse tractandam sibi persuasi: nam causa à putredine, & cacochymia maligna ortum ducens, auferenda est, si virium robur adsit, phlebotomia, & purgatione; citra quorum auxiliorum opem, hæc putrida febris eradicari nequit, ex hac enim vacuatione, magna vtilitas consurgit, quoniam ablato subiecto extinguitur accidens. Quare pro virium tenore, præmisso clystere ex interna vena, venæ sectio celebretur, purgationis gratia medicamentum clemens offeratur. Concedantur deinde, quæ cor roborent, & qualitatis pestilentis effrænes vires coërceant, quorum copiam *superiori capite* proposuimus.

De febre maligna puncticulari.

Quid sit febris maligna, eius natura, multiplex significatum, & quibus signis hæc insidiosa, dolosáque febris sit agnoscenda, dix. *lib.* 1. *Histor. Princip. Med. in com. Hist.* 82. Febrem puncticularem, à priscis fuisse cognitam, docui ex illorum mente, *lib.* 2. *com. Hist.* 3. Nunc aduerto, febrem hanc puncticularem, in qua maculæ purpureæ, morsibus pulicum similes apparent, esse putridam, prout ex pulsu, ex modo caloris, & vrina colligere est, à quibus Galenus putredinis signa venatur, *lib.* 9. *meth. cap.* 3. & 1. *feb.* 7.

Verùm

Verùm licèt sit de putridarum genere, nulli illarum est adstricta, sed per omnia vagatur, & est continua. In hac febre etsi continua sit, accidunt rigores, quia licèt sit intermittens, iuxta Hip. 4. *Aph.* 63. tamen ij sæpissimè ægrotantes premunt, suborti à vaporibus malignis, eleuatis ex materia maligna, intra venas impacta, qui partibus sentientibus communicati, rigores excitant, in quibus sæpe febris ad tantam peruenit remissionem, vt intermittens videatur, & Medicos sæpe deludat, qui rigoris specie decepti, eam intermittentem, & salutarem esse sibi persuadent.

Quòd autem hæc febris per per omnia putridarum genera vagetur, experimento compertum est, quoniam aliquando repetit per circuitum quotidianæ, tertianæ, quartanæ. Neque ex hoc dicas, intermittentem non posse esse malignam: hoc enim esse falsum, determinaui *lib.* 1. *in com. Hist. cit.* Hac ratione hæc febris est popularis, contagiosa, nam præsente in corpore morbosa dispositione, siue sit biliosa, pituitosa, aut melancholica, in eadem regione habitantes similiter ea corripiuntur. Et licèt huius contagium ad distans non sit, neque per fomitem, vt accidit in peste vera, est tamen contagium, quod ad contactum potiùs referri debet.

Nunc in dubium vertendum: *Vtrùm febris maligna à pestilenti, & simplici putrida distinguatur?* Pestis est genus supremum respectu pestis, & morbi maligni, & hoc modo illius collatione, omnes morbi contagiosi, sunt maligni: & hæc reperitur differentia, inter pestem, & febrem malignam, quòd illa indiscriminatim maiorem partem mortalium corripit, & interficit; hæc verò solùm, secundùm corporis apparatum determinatum premit atque fatigat, cuius natura inconstans, fallax, & dubia existit: quare difficilia, & suspecta sunt illius indicia, nam cum signis saluberrimis, & sano corpori similibus, simul alia lethalia habet. Insuper hæc febris, non semper à causa communi ortum ducit, & pestilenti, sed ex morboso apparatu plerumque emanat, etsi aliquando cum ea peculiare reperiatur aëris inquinamentum, quod simul cum morbosa corporis dispositione, sit etiam febris principium.

Hac ratione hæc febris inter putridam, & pestilentem media est, à quibus propriis signis distinguitur. Differt à pestilenti, quia hæc ab aëris infectione, tanquam à causa communi oritur semper, & apparatum morbosum præuium non requirit, sed omnes corripit quantumuis sanos, secundùm analogiam, & aptitudinem, quam ex natura sua sortitur; febris verò maligna, contrario modo originem ducit. Deinde differt à peste, quia hæc citra prohibitam difflationem inuadit & corripit, deuastando, & septicorum medicamentorum instar, partium natiuam temperiem corrumpendo; maligna verò, semper cum putredine, & prohibita transpiratione corripit & inficit, licèt aliquale semper contagium sit necessarium, in quo à febribus simpliciter putridis differt. Vltimò distinguitur à pestilenti, nam hæc ex cordis substantiæ, spirituum, aut humorum inquinamento emanat, vt ex anhelitus graueolentia satis constare arbitror; in maligna vehemens solùm infectio humorum, intra vasa inualescit.

A putrida simplici, excellentia, & intensione putredinis differt: in ea enim maligna, deterrima, & varia signa inueniuntur, quæ deteriorem & periculosiorem eius conditionem constituunt, & quod peius est, signa coctionis in vrina adsunt, quibus præsentibus sæpissime ægri vel inopinatò multoties occumbunt; quæ signorum fallacia, dolus, & incertitudo, in putrida rarò reperiuntur. Ab illa etiam distinguitur, quoniam in putrida proportionati circuitus adsunt; in maligna, varij, diuersi, & inæquales: nam ea totam cùm inficiat massam sanguineam, improportionales accessiones excitat, ob varietatem humorum, qui in ipsa massa computrescunt.

A Causæ huius febris, aliæ internæ sunt, externæ aliæ. Hæ sunt aër inquinatus, seu putrefactus, qui vel secundùm primas qualitates solùm, vel secundùm has, & secundas, ex modo substantiæ alteratur. Illum modum proposuit Hippocrates, 3. *Aph.* 8. & 9. & 1. *epid. sect.* 1. *tempest.* 7. dicens: *In Thaso ante Arcturum, & sub Arcturo, multæ & magnæ, spirante Aquilone, pluuiæ.* Mutatione enim temporis, humorum temperies permutatur, & aliquando à naturali statu exorbitat, & morbi pestiferi generantur, ob quam causam in hyeme, & post hyemem, hæc febris exasperatur & inualescit.

Alteratur etiam aër, secundùm omnes qualitates suas, siue ab astris, siue à quacunque causa communi: & B hoc dupliciter contingere certum est, quia si vehementi, & sordida alteratione hoc accidit, pestem, & morbos pestilentes mouet; si verò non sit alteratio intensa, sed circa morbosum corporis apparatum excitata, febris propullulat maligna, veneficis suis symptomatis stipata. Hanc generant vsus stagnantium, & immotarum aquarum, cibi praui succi, ex quorum frequentia in corporibus acquiritur dispositio ad putredinem malignam generandam, quàm aptissima; idem efficit intempestiuus crassorum ciborum assumptorum vsus, vita otiosa, venus assidua, ex quibus obstructiones, & cruditates emanant, virésque premuntur, ac labefactantur, quæ inposterum neque corrigere humores, neque resistere morbificis causis possunt, & hac ratione corpora ex quauis leui causa in hanc febrem persæpe de- C labuntur.

Causæ internæ, aut sunt antecedentes, aut coniunctæ: Illæ, sunt morbosus corporis apparatus, plethorica dispositio, aut cacochymia, ratione cuius non rectè gubernantur humores, sed maligna qualitate infecti putrescunt, præsertimque sanguis, qui cùm calidus & humidus sit, ebullitione spumosa efferuescit citò, & concepta putredine formam propriam amittit, & detrusus in cutem, puncticulas gignit, quandoquidem sanguis habet maiorem similitudinem ad excitandam hanc febrem, quàm humores cæteri: quare ex illo putrescente, synochus cum putredine maligna consurgit, variis, iísque perniciosis symptomatis comitata.

D Signis hanc febrem dignoscendam esse, illius acuties, fallacia, malignitas, ex qua euidens vitæ periculum imminet, manifestè demonstrant. Sumuntur ergo primò ex qualitate mutata, actione læsa, excretis & retentis. Ex qualitate mutata, calor est ita mitis, & remissus in principio, vt eum paulum recedere à naturali arbitrentur Medici, aut saltem non febricitare ægrum, & breuiter à morbo euasurum sibi persuadeant, qui dolus post paucos dies deprehenditur, in quibus ægri, ferinis perciti symptomatis, animam efflare videntur. Aliter accideret, si ipsi hanc caloris lenitatem cum reliquis signis coniunctam contemplarentur. Quomodo enim possunt consentire intensa vigilia, somnus profundus, vehemens cephalalgia, nausea, E vomitus, anxietas, angor, cum miti febre? In hunc sensum intelligendus Galenus 3. *cris.* 4. dicens, *debiles & paruas febres, valde malignas aliquando esse*: quam sententiam lege eleganter illustratam, & variis auctoritatibus exornatam, *lib.* 1. *Histor. Princip. Medicor. in com. Histor. cit.* Denique quò mitior & remissior est febris hæc, eò deterior & perniciosior, quoniam non solùm ex putredine, sed ex maligna corruptione ortum ducit.

Ex actione læsa, varia sumuntur signa, pro diuersa facultate, à qua actio emanat. Apparet pulsus paruus, languidus, & omnino inæqualis, patitur enim facultas vitalis, & spiritus vitales à maligna humorum putredine resoluuntur. Est autem aliquando ita æqualis, & citra omnem ordinis perturbationem, vt salutem similis naturali extemplò promittat: sed hæc fallacia facilè detegetur

detegetur, si cætera venenata signa contemplemur, quæ animantis ruinam promptè præsagiunt.

Ex noxa actionum animalium, varia desumuntur indicia: quare læditur facultas appetitiua, seu tactiua ventriculi, & concitatur sitis adeò clamosa & dira, vt caloris febrilis modum & intensionem exuperet, & quod magis est, apparente lingua scabra, aspera, & sicca, ægri non sitiunt vehementer, quoniam humores interdum sunt frigidi, crassi, & longè à ventriculo putrescunt, ita vt putredo soli cordi propinquior sit. Quòd si ex hac causa non eueniat, vel delirium significat, 2. *Aph.* 6. vel extinctionem facultatis portendit: Quare *in Coacis prænotionib. Sitis præter rationem soluta, malum.*

Ingens cibi fastidium ab hac febre est inseparabile, & eò magis, quò venenosi humores ampliùs fuerint in ventriculo infixi: nam ex calore, & maligna qualitate, ita facultas prosternitur, vt si ægri ad comedendum cogantur, protinus cibum assumptum vomitione reiiciant. Deinde ægri sunt inquieti, anxij, & quemlibet decubitum ferunt permolestè. Adest molestus capitis dolor, præsertim in sincipite, à vaporibus malignis eleuatis, qui cùm praua qualitate infecti sint, caput diuersimodè fatigant. Vigilant, & si dormire incipiunt, à spectris inquietantur, & turbulẽtis insomniis conflictantur. Adest delirium, cum omnium potentiarum rectricum noxa coniunctum. Somno profundo tentantur, quando cum biliosis humoribus, crassorum etiam, & frigidorum succorum adest copia multa.

Ex noxa facultatis naturalis, etiam sua depromuntur signa. Vrina etsi aliquando tenuis appareat, & decolor, ferè crassa est, perturbata, ac rubra, quam sedimentum diuulsum, crassum, & inæquale comitatur, quæ ex ingenti putredine, agitatione, & ebullitione magna humorum, ortum ducit. Quomodo autem in hac febre, possit apparere vrina similis sanæ, si tota massa sanguinea est putrilagine maligna infecta, lege *lib.* 1. *in com. Hist. cit.* Excrementa fœtida sunt, & graueolentia, quæ internam putredinem in visceribus vigere demonstrant.

De præsagio quid? Puncticulæ, huius febris sunt velut pathognomonicum signum. Sed percontaberis: *Vtrùm in puncticulis ad præsagium plures conditiones sint assignandæ?* Responde affirmatiuè: Nam primò animaduertendum est tempus, in quo apparent: quoniam si in principio, aut in augmento reprobæ sunt; aliarum excretionum instar, quæ si exeant in initio, ad bonum iudicare est impossibile, naturam enim lacessitam à deleteria qualitate ostendunt, quæ irritata humorem ante tempus necessarium exire permittit, 4. *Aph.* 22. Si verò criticè, præcedentibus signis coctionis erumpant, perfectam iudicationem significant.

Secundò. Colorem earum attendere oportet, ex quo humor exuperans dignosci debet. Rubræ mitiores sunt, & sanguinem citra intensam putredinem præostendunt. Liuidæ, aut nigræ reprobantur, magnam enim humoris arguunt adustionem. Tertiò. Contemplanda est etiam paucitas, aut multitudo illarum: hæc enim in decretorio die eueniens, cum signis coctionis, optima est, paucitas est deterrima; minuta enim vacuatio deterrima, ob multas causas latas à Galeno 2. *prorrhet.* 47. Non nego quòd maculæ in magna copia erumpentes, cum intensa febre, sint perniciosæ; sicut paucitas, cum remissa, non ita periculosa. Quare cætera signa ex conferentia sunt consideranda. Quartò. Harum macularum perseuerantia in cute, est attendenda: Nam si occultentur, & retrocedant, periculum minantur: humor enim malignus, in altas sedes restagnat, dira damna effecturus. Accidit retrocessus vel à frigore ambientis, quia ægri non sunt rectè cooperti, vel quia partes inanitæ à nimia adustione, & malignitate febris, ex ambitu corporis attrahunt promptissimè, ex Hipp. 6. *Aph.* 25.

De Curatione. Circa præsidia magna, hactenus Medici in varias dispersi sunt classes: nam circa administrationem sex rerum non naturalium, præcepta obseruant, quæ *in superiorib. capit.* sunt proposita. In sanguinis missione, apparentibus puncticulis celebranda, tota apud eos lis fuit, & controuersia. Alij retrocessum pertimescentes, ex cute solùm vacuabant, impositis humidis cucurbitis, ad quam natura excrementa detrusit: oblatis Alexipharmacis, quæ venenosam huiusce mali naturam retunderent præpotenter. Verùm irridenda est opinio hæc: nam si adsint vires, & plenitudo ingens, tantum abest vt retrocedat humor, quin potiùs leuata natura ab onere quo premitur, faciliùs & promptiùs humorem peccantem ad externas partes detrudat. Hac ratione Auicen. 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 12. *de Variolis,* præsente plenitudine, apparentibus illis, sanguinem mittere non recusat. Cucurbitulæ scarificatæ, dorso, ac femoribus impositæ, optimæ, sicut & hirudines mariscis affixæ. Plenitudine deposita, purgatio celebranda, prout *lib.* 4. *in com. Hist. cit.* acriter faciendum esse determinauimus: quæ si non sufficiat, ad Apozemata deueniendum, cum quibus Alexipharmaca sint permixta. Sudor excitandus. Epithemata cordi admouenda. Partes principes roborandæ, de quibus omnibus satis *suprà.*

Supersunt varia, eáque maligna symptomata corrigenda, quibus citissimè opitulandum, vt sitis intensa, cibi fastidium, vomitus, nausea, singultus, alui fluxus, dolor capitis, vigilia immodica, somnus profundus, delirium, animi deliquium, syncope, surditas, cordis tremor, parotides, & alia quorum exacta curatio, cùm *in sequenti libro* sit descripta, eam iterum repetere, Medico ingenuo foret indecorum. Hic enim liber iustum iam nactus finem, sicut & quartus *Hist. Princip. Medic.* Lectorem docent apprimè, quomodo in curandis febribus, generatim, & speciatim, tutò incedere, & ægros à tantis malis liberare possit.

FINIS LIBRI QVARTI.

ZACVTI LVSITANI PRAXIS HISTORIARVM,

LIBER VLTIMVS.

DE SYMPTOMATVM FEBRIVM curatione agens.

PRINCIPIVM.

POSTQVAM ſuperioribus Libris, mala quæ non vni ſolùm parti verùm pleriſque infeſta ſunt, deſcripſimus, quo in ſenſu febres, morbi peſtilentes, peſtis ipſa, contagioſi, & venenati morbi eſſe cenſentur, tempus eſt vt ad ſymptomata earum perſananda accedamus, quæ quàm ſæua ſint, ac pernicioſa, ipſa febrium natura manifeſtè oſtendit. Febres enim præcedunt pathemata dira, quæ corpus grauatum, & veluti ſarcina oppreſſum præſignificant. Alia cum febre ipſa propullulant, & inualeſcunt, quando ferociùs morbi furor ſeſe foràs exprompmit. Plura in medio febrium inſultu inſoleſcunt. At cum hic morbus vniuerſum corpus depopuletur, natiuíque caloris harmoniam labefactans, officinas coctionis debilitet, atque virium jacturam, abſumendo ſuo extraneo calore primigenium humidum, machinetur, nihil mirum, ſi finita febre ægri palleant, artubus contremiſcant, manibus vacillent, vigilent, aſſiduis cruditatibus premantur, ardorem in viſceribus patiantur, & alia experiantur damna, quæ ex minutione caloris innati ab extraneo depopulati ſubſequi ſolent, & pluribus lancinentur ſymptomatis, quæ ex hoc perenniſſimo fonte ſæpe ſcaturiunt. Horum omnium proponetur curatio Laconicè, at diſtinctè in hoc Libro, in quatuor capita, & varios numeros diuiſo. Tu modò benignas aures accommodes, noſtros errores perhumaniter corrigas, ſtilúmque meum dextrè interpreteris.

CAPVT I.

De Symptomatis præcedentibus febres.

NVMERVS I.

De Laſſitudine.

HIPPOCRATES *lib.* 2. *Aphor.* 5. ſic prædixit: *Spontaneæ laſſitudines morbos prænunciant.* Cùm enim duplex ſit laſſitudo, ſpontanea vna, laborioſa alia, quæ fit cùm quis ab immoderato exercitio, vel etiam conſueto ſe fatigat, vel cùm ſe ab otio ad exercitationem transfert, de illa intelligendum Hippocratem docuit Galenus, 2. *de cauſ ſymp. c.* 5. Explicaturus enim horroris, & rigoris cauſas, priùs duas moleſti ſenſus ſpecies, horrorem, & rigorem antecedentes, præter inæqualitatem, laſſitudinem enarrare incipit, eam in ſpontaneam, & non ſpontaneam diuidens, & vnamquamque harum triplicem eſſe aſſeuerans, videlicet tenſiuam, vlceroſam, & plegmonoſam, quarum ſenſus in membris perceptos, & eorundem cauſas Galenus in contextu explicat eloquenter. Eſt ergo laſſitudo, *affectio corporis, in qua ſi vel minimum quis moueatur, ſenſio quædam excitatur phlegmonoſa, aut vlceroſa, aut tenſiua.*

Sed antequàm progrediamur vltrà, agitandum: *Vtrùm corpus ſponte laſſum, ſit neutrum?* Vt hæc controuerſia explicetur, relictis plurimis, quæ ad *cap.* 6. *art.*

art. medic. Galeni, antiqui proponunt interpretes doctissimè, aduertendum, neutrum siue dicatur de corpore, siue de causis, aut symptomatibus, tribus modis posse considerari: primò per negationem vtriusque extremi, quatenus medium neque ægrum est, neque sanum, per formalem participationem sanitatis, aut ægritudinis, & hæc dispositio nuncupatur neutra primi significati. Secundo modo dicitur neutrum per participationem vtriusque extremi, scilicet sanitatis, & ægritudinis, aut per participationem formalem in vno membro, vt illius membri magnitudo, aut figura sit bona, temperies autem vitiosa, aut è contra; aut in diuersis membris habet sanitatem, & ægritudinem, & hæc dispositio hoc modo accepta, neutra secundi significati appellatur. Tertio modo vocatur neutrum per successionem, & tractum temporis, & hoc corpus nominatur neutrum, quod ægrotet hyeme, benè valeat æstate, aut quouis alio tempore, & hæc dispositio, vocatur neutra significati tertij, de qua prædixit Hippocrates 3. *Aph.* 2. *Naturarum aliæ ad æstatem, aliæ ad hyemem bene se habent.*

Hac supposita doctrina, nulli dubium sit, de facto posse dari neutrum per participationem extremorum, in secundo, vel tertio significato, aut quando in vna parte organica, est vitiosa compositio, sed laubabilis est temperies, & è contra; vel quando vna pars est sana, & alia ægra, vel quando idem corpus vno tempore rectè valet, & in alio ægrotat.

Solùm tamen circa neutrum primi significati, difficultas potest esse non exigua, *Num detur aliquando corpus, quod neque sanum sit, neque ægrum?* quod videlicet in se aliquam mediam dispositionem negantem vtrumque extremum sortiatur, si de subiecto capace sanitatis, & morbi, quale est corpus humanum, loquamur.

Solue controuersiam hoc modo. Si loquamur in rigore physico, statim ac incipit morbus, totam suam habet essentiam, vt testatur Galenus 1. *de loc. cap.* 2. *ad fin.* §. *Cum itaque causæ agunt in corpus, &c.* Sic similiter sanitas. Hoc modo neutra dispositio non datur, & hoc voluit Aristoteles *in postprædicamentis, cap. de oppositis*, quum *sanitatem, & morbum, esse contraria immediata* asseuerat, quod 4. *topicor. cap.* 3. etiam confirmat, quo sensu Galenus *lib. de partib. art. med. cap.* 5. hanc quæstionem excitat, & consecutione doctrinæ *cap.* 7. *sequenti* duas tantùm esse dispositiones, scilicet sanitatem, & ægritudinem, se alibi demonstrasse affirmat. Hac ratione *lib. de sanitat. ad Thrasybul. cap.* 7. post sanitatem in habitu, esse sanitatem in affectione, & postea esse ægritudinem, nulla facta commemoratione de dispositione neutra, constanter edocuit.

In hoc sensu loquutus est, 2. *de temp. cap.* 4. *ante fin.* dum agens de intemperantia morbosa, & sana, interuallum, & latitudinem sanitatis esse, à perfectione operationum vsque ad manifestam noxam actionum, qua morbus cognoscitur, contestatur. Hoc voluit Auicenna 1. 1. *cap.* 2. *ad med.* §. *Hoc autem apud Medicos, &c.* Neque hæc doctrina solùm antiquis Medicis est conformis, sed rationi consona semper mihi esse visa, quoniam inter moderatum, & immoderatum, æquale, & inæquale, quæ sunt contraria positiua, nullum datur medium, ex quo fit, vt sanitas in æqualitate, & moderatione consistat, morbus in inæqualitate & immoderatione, vt Galenus *lib. de diff. morbor.* 2. & Aristot. 6. *physic.* 3. prædixerunt.

Si verò lato modo, & secundùm Medicam considerationem loquendum sit, absque dubio neutra dispositio est admittenda. Hæc doctrina est Galeni *lib. art. med. cap.* 8. *ad fin.* §. *Qui verò imbecilles edunt operationes, &c.* Quo loco postquàm Galenus, ex sensibili, & insensibili læsione actionum, neutram dispositionem constituit, in hæc prorumpit verba: *Ita tamen vt horum omnium sensus sit iudex, non ipsa natura rerum inspiciatur, nec periculum sit, vt in dogma perpetuæ possibilitatis incidamus.*

Auicenna *cap.* 2. 1. 1. & 2. 1. *doct.* 1. *cap.* 2. & 8. tres dari dispositiones secundùm Medicos affirmat, scilicet sanitatem, & ægritudinem, & neutram dispositionem. Hoc modo intelligendus est Galenus, quando pluribus locis tres has dispositiones admittit. Hæc doctrina verior erit, si accipiamus sanitatem, & ægritudinem strictè, vt sanitas est affectus secundùm naturam, integras & perfectas operationes efficiens, morbum cùm sensibili læsione contemplemur, tunc neutra dispositio cum insensibili læsione est admittenda. Hac distinctione rectè intellecta, & loca contradicentia conciliabimus, in quibus modò neutram dispositionem concedit, modò negat; & argumenta dissoluemus, quæ tam fusè pro vtraque parte à pluribus proponuntur.

Ex iis constat, corpus sponte lassum, esse neutrum, cùm non habeat operationes manifestè læsas, at eas debiles, & imperfectas sortiatur: pigrum sit ad motum, vigilet, sitiat, non ita appetat, & totum corpus sit grauatum, ac confractum satis: demum operationes sanorum instar non edat, sed aptum sit, vt ex maiori copia humoris generata, & partibus infirmioribus factis, in morbum incidat.

Quapropter enitendum summè, vt lassitudini citò opituletur. Sed video te illicò obiicientem: *Vtrùm omni lassitudini citò remedia administranda?* Nam si corpus lassum, est neutrum, & non actu ægrotet, videtur nullum præsidium illi fore consulendum, cùm leues morbos natura sæpè persanet, 1. *de loc. cap.* 1. In quem sensum intelligendus est Auic. 4. 1. 6. 1. dicens: *Et scias quòd non omnis repletio, seu complexionis malitia suo medicatur contrario, sed sæpè sufficit multa regiminis bonitas.* Quare lassitudo potiùs victu, & quiete, quàm præsidiis videtur expugnanda.

Dic. Non spontanea lassitudo curanda est: nam morbos prænunciat, quæcunque ergo ea sit, siue vlcerosa, siue tensiua, siue phlegmonosa, illicò remediis persananda. Si enim à causa prægressa, vtpote inordinata corporis motione emanet, auxiliis aptis eliminanda, ne vltrò increscat, & in aliquam febrilem dispositionem degeneret. *Quæ* enim (inquit Galenus 4. *Aph.* 31.) *ex motibus multis lassitudines accidunt, iis propria & peculiaris est caliditas articulorum, quare in iis nihil mirum est, ad articulos abcessu decumbente, vt qui vnà cum musculis laborauerint, atque vltra modum concaluerint.*

Si verò à causa interna lassitudo non spontanea ortum ducat, tunc maiori diligentia curatio aggredienda, quoniam in maiora damna sæpè commigrat. Audi Hippocratem 4. *Aph.* 31. *Febricitãtibus lassitudinem habentibus, in articulos, & circa maxillas potissimùm abscessus fiunt.* & Galenus *in com.* sic ait: *Spontaneis autem lassitudinibus, vna sola ratione, fluxiones vt decumbant in articulos, euenit, sicuti & omnibus aliis ferè morbis, qui per abscessus iudicantur, quòd scilicet ipsi spatia ampliora idonea habeãt ad superfluitates suscipiendas. Rariores igitur in cæteris morbis fiunt abcessus, in lassitudinibus verò plures, & præsertim spontaneis, & maximè omnium quæ à plenitudine fiunt.*

In lassitudine ergo præsidiis celebranda, ne humor lassitudinem committens, abscessum generet, quoniam ex præsentia lassitudinis in febribus, prædicendum esse futurum abcessum circa articulos, vel maxillas, *loc. cit.* docuit Hippocrates: & *lib. de morb. ante med.* §. *In febribus ad articulos, &c.* Hoc tamen intelligas, dummodò alia duo considerentur, quæ Hippocrates proposuit 2. *progn.* 34. scilicet signa cruditatis diutiùs perseuerantia, & reliqua indicia non exitialia, vt 3. *cris.* 2. latiùs Galenus edocuit. Iuxta hunc sensum 3. *porreth. com.* 71. affirmat, ad abscessum requiri, quòd vrina non sit cruda, tunc enim crisis non fiet, nec omnino concocta, nam

nam tunc morbus vacuatione, non permutatione finietur, quia, vt inquit Auicenna 2. 4. *tract.* 1. *cap.* 12. *Fortior virtus requiritur ad crisim euacuationis, quàm permutationis.*

Triplicem esse numero lassitudinis differentiam, Galen. *cit. loc. Aph* & 4. *de sanit. tuend. cap.* 7. 8. 9. & 10. confirmat: vlcerosam, tensiuam, & phlegmonosam. Illa excitatur, cùm in corpore copia acrium excrementorum acetuatur: fitque à nimia exercitatione, incalescentibus, & acrioribus factis humoribus. Alia est tensiua, quæ exercitationem sequitur, nulum excrementum abundans ostendens, sed eam in musculis relictam dispositionem, qualis inter exercitandum aderat, hæc autem est fibrarum eorundem tensio. Phlegmonosa fit, quum copiosum excrementum musculi inter exercitandum attraxerint, in qua ægri partes veluti contusas, & inflammatione obsessas, partim à multitudine occupatas, & tensas, & partim calorem, & acredinem sentientes habent. Paulus *lib.* 1. *cap.* 10. aliam proponit differentiam, quam exsiccatiuam vocat, in qua corpus ad motiones quodammodo pigrum redditur, non tamen eo modo quo in aliis lassitudinibus. Per eum musculi exsiccantur, & corpus squallens contractúmque apparet.

Vlcerosæ lassitudini medebimur, ex mente Auicennæ, vniuersali frictione, multa, molli, ex multo oleo parata, cui non sit aliqua adstringendi vis. Tensiuæ auxiliabimur frictione pauca, molli, ex oleo dulci, ac gelido parata. Phlegmonosæ opitulantur refrigerium, & euacuatio: hæc verò mollissima frictione, & oleo copioso tepido fit, temperato balneo, quiete multa, frequenti vnctione. Exsiccatiuæ opem fert aqua calens, quæ contrahat, calefaciat, & roboret cutem, Apotherapiæ exercitatio, quæ tum in motu, tum in frictione, & pauca, & mollis, & tarda sit. Præterea solium similiter calidum. Protinus autem in lauacra frigida exiliant, vt nimirum ipsis robur in cute, vnà cum calore constet.

Spontanea quoque lassitudinum genera totidem occurrunt, quæ copiam humorum in corpore adesse præostendunt. Vlcerosa ab acribus, & mordentibus fit excrementis, in qua laborantes se pati per vniuersam cutem punctionis sensum, ac si acubus pungerentur, referunt. Huic auxilio sunt, quies, somnus, sorbitio paucissima, sed boni succi: si ab his ad consueta munera se non accingant, tunc ad maiora remedia, sanguinis nempe missionem, & purgationem accedendum. Si crudus succus exuperet, attenuandus apomelite, aceto mulso. Quòd si hypochondria distendantur flatu, resoluentia flatus erunt ex vsu, vt diatrionpipereon, dianisum.

Tensiua à plenitudine ortum ducit, ob quam solidæ partes, maximè vasa, in quibus succi continentur, distenduntur. Huic sanguinis missio satis est. Phlegmonosa ab vtraque causa, nempe vitioso succo, & boni succi abundantia scaturit, & est veluti composita ex vlcerosa, & tensiua: in hac adest doloris magnitudo cum calore, & musculorum tumore coniuncta, ita vt ossa contundi videantur, ob quam causam ossuaria dicitur. Opem præstat sanguinis missio copiosa, & interdum vsque ad animi deliquium facta. Quòd si quis sanguinis missionem neglexerit, aut omnino morietur, aut bona fauente fortuna immunis euadet, maximè si superueniat hæmorrhagia, aut aliqua sanguinis vacuatio per aliquam regionem contingat, aut copiosus sudor erumpat, vt doctè *lib.* 4. *de sanit. cap.* 10. Galenus edocuit.

OBSERVATIO.

Ad lassitudinem ab exercitio ortam, vnguentum præstantissimum.

Oliuarum liquor oleum est, cui natura dedit, tepefacere corpus, & contra algores munire, eidémque capitis feruores refrigerare, quod mirari possis. Quàm multis polleat remediis, vel per se, vel cum aliis mixtum, neminem enumerare posse existimo, quando & à vino nullus pretiosior succus. Hic præter innumeras medicamentosas vires, corpus à perfrictionibus vindicat, ipsúmque gerendis rebus habilius ac promptius reddit, quo si quis perungatur, longo itinere, exercitióque delassatus, vigorem robúrque acquiret. Ita Democritus, vt Diophanes ait, interrogatus, qua ratione homines inoffensa valetudine degerent, ac vigorem illum animi custodirent, respondisse fertur: si externa corporis oleo, interna melle linirentur. Hac ratione palæstritæ, gymnastæ, gladiatores, exercitatorio in ludo versati, post validas exercitationes, totum corpus oleo perungebant; hac enim ratione, artus, neruosæque & musculosæ partes attritæ, & ob vehemens exercitium concussæ, laceratæ, & penè exsuccæ, humiditate olei laxatæ recreantur, & pristinum robur sibi comparant, & partes humido primigenio, spiritúque insito exhaustæ, reuiuiscunt, & oleum lentore suo spiracula cutis obturando, illorum prohibet resolutionem. Si verò præstantior vnctio paranda est, admixtis medicamentis, quæ aduersùs lassitudines peculiarem facultatem sortiuntur, hæc est vtilissima, qua totum corpus lassum inunctum, maximè superueniente somno, ab omni lassitudine fiet immune.

℞. *Olei veteris, & pellucidi,* ℔. ij. *origani,* ℥ iiij. *viticis* ℥ ij. *laserpitij,* ℥ iij. Cum Ceræ, q. s. fiat vnguentum.

NVMERVS II.

De dolore capitis.

De doloris, essentia, & causis, satis actum *lib.* 3. *Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 28. de eius curatione à variis causis, *lib.* 1. *huius Operis, cap.* 3. nunc de eo persanando, quum febribus superuenit, de cuius curatione prisci peculiarem fecerunt commemorationem: priùs verò dubitandum: *Vtrùm dolores febribus superuenientes, omnes sint calidi?* Occasionem dubitandi præbuit Hippocrates, hic enim *lib.* 6. *epid. sect.* 1. *text.* 8. dum in Cranône subortos varios morbos, iísque superuenientia symptomata enumerat, sic prædixit: *In Cranône veteres dolores frigidi, recentes verò calidi, sanguine autem plurimi.* In cuius *commento* Galenus, etsi dubiam & ambiguam sententiam agnoscat, tamen *in fine* sic ait: *Sed nouos quidem dolores plerumque sanguine creatos esse, idem est ac si dixisset ex sanguine, calido videlicet, ac multo; at de antiquis doloribus loquens, cùm succum non adiecerit, signum est ab altero quodam succo frigido ipsos ortos fuisse.*

Vt ergo horum auctorum mentem rectè percipias, aduerte *citato loco* Hippocratem per dolores, vt solet, non intelligere dolores ipsos, sed dispositiones ex quibus dolores generantur, vt Erysipelas, phlegmonen, podagram, & similia, quæ cum dolore fieri apta sunt. Deinde Hippocrates per vetustos dolores, intelligit diuturnos, quíque longo tempore durarunt; nouos verò vocat, qui nuper inceperunt, quíque breui tempore molestarunt. Insuper Hippocrates frigidos dolores eos appellat, qui à frigidis humoribus ortum ducunt, quemadmodum calidos, qui à calidis excitati sunt humoribus.

Ex iis hanc Hippocratis sententiam in hunc modum colligere possumus. Diuturni dolores in Cranone facti, à frigidis, recentes autem à calidis humoribus generantur: cùm verò duo sint in corpore humores calidi, sanguis scilicet, & bilis, plures dolorum nouorum à sanguine, quàm à bile ortos esse confirmat. In hunc sensum dubitare licet: *Num dispositiones frigidæ perpetuò à causis frigidis, an verò à causis calidis generentur?* Negatiua pars potest suaderi in hunc modum. Podagra, & paralysis sunt affectus frigidi, & tamen sæpè à causa calida oriuntur. Ergo. Maior patet nam hi affectus potissimùm remediis calidis persanantur. Minor est manifesta, quia dicti morbi a vino ferè originem ducunt, quod esse calidum dubitat nemo, & probat Galenus vbique passim.

Secundò. Dispositiones calidæ possunt oriri à causis frigidis. Ergo & frigidæ à causis calidis. Consequentia est recta: non enim maior ratio est de vno, quàm de alio. Antecedens ostenditur in hunc modum. Febres putridæ sunt dispositiones calidæ, vt fatentur omnes, & tamen sæpenumerò à causis frigidis, vt aëre frigidissimo, ortum habent. Adde quòd vstio, cùm sit effectus calidissimus, à causis frigidis excitari potest, exemplo sit pruina, ex qua etsi intensè frigidissima, fructus, & arborum folia deuruntur. Patet ampliùs in dolore colico, & nephritico, qui licèt affectus sint frigidi, à causis tamen calidis emanant: colicus enim dolor multotiè à bilioso, nephriticus verò ab immodica renum caliditate, excitantur. Constat deinde in acore, qui quamuis sit morbus frigidus, à causa calida sæpè proficiscitur, vt lac, & vinum, & alia, quæ tempore æstiuo acescunt à calore multo.

Dic. Dispositiones frigidæ à frigidis, calidæ verò à calidis perpetuò generantur. Hanc sententiam insinuat Hippocrates in hac sententia, approbat Galenus *in com.* & alibi sæpè. Affectus frigidi remediis calidis, calidi frigidis curantur. Ergo frigidi à causis frigidis, calidi à causis calidis semper oriuntur: alioquì curatio tuta non esset. Argumenta verò solue hoc modo. Causæ morborum, aliæ sunt per se, vt potio vini, aut calidum medicamentum dicitur causa per se febris; aliæ sunt per accidens, vt si Paulus tribuat vinum Petro, ex cuius potione subsequatur febris, Paulus illius febris dicetur causa esse per accidens.

Paralysis ergo, & Podagra, affectus cùm sint frigidi, per se, & immediatè à causa frigida oriuntur; per accidens verò à causa calida, vt vini potu immodico: cùm enim hoc in maiori copia ebibitur, quàm vt à calore nostro euinci possit, incoctum remanet, & ex cruditate frigidum redditur, ex Galeno 3. *de temp. cap.* 4. & hac ratione alia frigidiora vitia gignit, & humidiora, quoniam ab humiditate exui nequit, sicut nec aqua, cùm tamen à frigore suo præcipuè spolietur; qualitates enim patientes difficiliùs separantur, quàm agentes.

Dic ad secundum. Negandum est antecedens: & ad primam confirmationem dicendum, febres putridas per se quidem oriri à caliditate nimia, quæ putredinis immediata causa existit; per accidens verò, à frigiditate aëris ambientis oriri, non eundum inficias. Hæc enim cutis spiracula condensans, vaporum, & fuliginum adustarum prohibet exhalationem, & hac ratione non rectè humores difflati, imò transpirari prohibiti, præternaturaliter incalescunt, & febres accendunt. Hac ratione apud Galenum 2. *de loc. cap.* 2. à frigore corrupti sunt, & putruerunt pedes; ob hanc causam aceruus tritici, etiam vigente bruma, solet sæpè comburi.

Dic ad tertium. Colicus dolor appellatur à Medicis affectus frigidus, quoniam à frigiditate ferè ortum ducit, nam ab humore bilioso persæpè etiam oritur, qui calidus affectus nominatur, & quem frigidis curandum præcepit 7. *& 12. meth. vlt.* Galenus. De nephritide verò, dic affectum esse frigidum, & ab humoribus crassis & viscosis oriri, quamuis eadem à calore, vt à causa formali emanet.

Dic ad vltimum. Acorem esse affectum frigidum, ideóque à causa frigida, siue priuatiua, id est defectu caloris originem ducere: verò lac, vinum, ptissana, & similia tempore æstiuo à nimia caliditate acescunt, hoc accidit mediatè, & per accidens, quatenus vehemens aëris caliditas, naturalem rei quæ acescit, corrumpit, ad cuius affectum immediatè subsequitur acor. Eodem modo prædicta in ventriculo calido facillimè acescunt, non quòd ventriculi caliditas sit immediata causa acoris, sed defectus caloris naturalis illius rei quæ acescit, qui defectus, frigiditas dicitur. Ex iis omnibus ad quæstionem solutio patet, si asseras, dolores febribus acutis, & biliosis superuenientes, cùm recentes sunt, à causis calidis originem ducere, & frigidis esse curandos. Eos verò qui in febribus pituitosis, diuturnis contingunt, à causa frigida oriri, & calidis esse tractandos. Quæ solutio experimento crebro fit manifesta: quoniã in febribus ardentibus, humores qui conuolant ad caput, sunt acres, mordaces, & biliosi, & dolores ex illis excitati frigidis applicitis ferè conquiescunt. Qui verò in chronicis febribus, diuturnis, ad caput irruunt, sunt pituitosi, frigidi, flatulenti, & calidis admotis leniuntur, ac cessant.

Ergo dolores in febribus adeò insolenter inualescunt, vt nî illis sedandis auxiliares adhibeas manus, æger periculum vitæ incurrat, quo nomine curationem & ipsi efflagitant. Hi ab immodico febris calore generantur ferè, hoc est, à bilioso calidóque humore, vaporibus calidis siccis, ex iecore, & venis eleuatis, generantur.

Ne ergo adaucto dolore infirmentur vires, & ad caput eo oppressum, tanquam in partem debilem decumbant ij, qui per venas, & corpus oberrant humores, & paraphrenitidem, phrenitidem, & alios cerebri affectus progignant, illicò prouidendum reuellentibus, quæ ad inferiores partes impetum humorum ad caput repentium distrahere nata sunt, vt Galenus 2. *sec. loc. cap.* 2. docuit. Per clysteres itaque reuulsio fit, & ligaturis extremitatum, & pluribus internarum partium frictionibus.

Auicenna 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 10. pedum ablutionem cum calida summè laudat, tepido enim calore vaporum acrium copiam infrà deturbat, eósque demulcet, & contemperat. Cucurbitulæ siccæ, à femoribus vsque ad scapulas impositæ, mirè iuuant: in longinquioribus enim partibus primò impositæ, præstantiorem moliuntur reuulsionem, 4. 1. *cap.* 17. Purgantes, & refrigerantes clysteres, qui à iecore, stomacho, & capite attrahant, prosunt apprimè: Enema enim est medicamentum nobile, inquit Auicenna 4. 1. *cap. de Enemate*, in attrahendo superfluitates à membris principalibus superioribus: Clysteres enim non solùm alui excrementa deponunt, sed successione quadam, totum corpus euacuant, 4. 20. & 2. *sec. loc. cap.* 1. *tit. quæ Archigenes consequenter ad primam dictionem scripsit.* Clyster mollis fit ex decocto hord. Maluar. Violar. Prunor. adiecto Pulp. Cas. interaneo liquore, & oleis Violar. Nenuph. Ros. citra salem, hoc enim modo meliùs retinetur, ac promptiùs euacuat.

Roborandum caput, à quo repellendus humor, imposito oxyrhodino sincipiti, de quo etsi plura, *lib.* 1. *huius Operis, cap.* 4. *de phrenitide*, etiam hoc loco quærendum: *Vtrùm in omni dolore capitis, oxyrhodinum semper imponendum?* Responde negatiuè: sæpissimè enim non est admouendum. Primò, quando cum dolore catarrhus coniungitur, ex Auicenna 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 10. §. *Omni autem soda, cui associatur rheumatismus,*

non

non declines ad infrigidandum caput, & humectandũ cum oleis. Frigida enim imposita capiti, humorem in inferiores thoracis partes exprimunt siccitate sua, & distillationem adaugent, nî catarrhi causa sit vehemens capitis ardor, cucurbitulæ instar à toto ad caput humores attrahens; tunc enim etsi oxyrhodinum noceat expressione sua, iuuat tamen auferendo causam, vt Trallianus inquit.

Secundò. Quando capitis dolor ex multitudine crassorum humorum, aut vaporum ortum ducit, quod affirmat Auicenna *loc. cit. cap.* 29. §. *Quòd si sua nocent multitudine.* Tunc enim oxyrhodinum plus nocet obstructione, quàm repulsione iuuet. Tertiò. Si sanguis, vel alius humor valdè sit in capite impactus, tunc enim resoluentia solùm sunt ex vsu, vt 13. *meth.* 6. *cap.* Galenus edocuit, §. *Sed si sanguis in particula, quam phlegmone prehendit, vehementer sit impactus, non est ampliùs repercutientibus vtẽdum, sed tum digerere est tempestinũ.* Vltimò, si dolor capitis sit malignus, aut ex ictu animalis venenosi contractus, tunc enim dilatare meatus cutis oportet rarefacientibus, vt veneni vis in ambitum corporis euocetur.

Si dolor vrgeat, anodyna prosint temporibus admota, vel oleum Violac. mixtum cum lacte muliebri, vel pultes ex farina hord. Panis medulla, Oleo Ros. Vitel. Ouorum, aq. Rosac. Pulu. Ros. santalor. Neque in aliam abeas sententiam, etsi videas Galenum 2. *sec. loc. cit. de his qui ex stomacho caput dolent*, dicentem in cephalalgia per consensum (qualis est ea, de qua nunc agimus) nullum præsidium capiti esse applicandum: Nam intelligendus est, de euacuantibus, aut attrahentibus, non verò de repellentibus, & roborantibus; hæc enim dolori capitis per consensum admoueri possunt, auctore Auic. 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 35.

Circa vacuantia illud quærendum super phlebotomia: *Vtrùm in omni capitis dolore sit celebranda?* Dic. Auicenna *lib.* 3. *cit. cap.* 11. Sanguinem mittit in sanguineo dolore, & in bilioso si sanguis etiam aliquantulum redundet, sic similiter in dolore melancholico. Rasius 9. *Ad Almans. cap.* 1. in sanguineo solùm venæ sectionem admittit, in bilioso, purgationem. Si verò non tolerent vires, cucurbitulæ scarificatæ in scapulis & collo, plurimùm iuuant. De loco controuersia est apud auctores. Auic. *loc. cit. cap.* 29. secat ex opposito, §. *Oportet, vt fiat tantùm phlebotomia in contraria parte doloris.* Rasis *loc. cit.* ex eodem latere venæ sectionem celebrandam imperat. Dic. Etsi ex eodem latere facta præstantior sit, quoniam cum reuulsione euacuationi mixta, rectitudo, & communitas seruantur, tamen si in corpore plethorico, præsertim si fluxionis origo ab aduersa parte eueniat, ex contrario latere primam sectionem exerceas, non errabis. Vena ferienda communis, si plethora corpus laboret. Si ex parte inferna fluxio decumbat, ex crure, sicut si dolor ex nimia humorum commotione concitetur, qualis in casu accidere consueuit. Si humor non est in motu, sed aliqua pars est fluxa, cephalica tundenda. Si dolor perseueret, venæ particulares secentur, vt nasi, frontis; hanc enim plurimùm commendant Hippocrates 5. *Aph.* 68. Galenus 2. *sec. loc.* 2. Auic. *cap.* 11. & 38.

Non minùs dubitandum de purgatione: *Vtrùm in omni dolore capitis vtiliter possit concedi?* Rasis *loc. cit.* non solùm in bilioso, sed in sanguineo expurgat, ob facilem transmutationem tenuis partis sanguinis in bilem: quam præsente febri, Auicenna faciendam imperat lenientibus, & lubricantibus, calida interdicens, quoniam in corpore malam qualitatem relinquant, 1. 3. *tract.* 1. *cap.* 19. Instituantur expurgantia iuxta indigentiam partis, à qua fluxio in caput irruit, & iuxta humoris conditionem, & partem stomachi quam occupat, ex Gal. 2. *sec. loc. tit. de iis, quibus ex stomacho caput dolet*, quo loco bilem in stomacho redundantem, purgat absinthij infuso: cùm enim sit humor leuior chylo, supernatat ei, in ore eius consistens; pituitosum verò hiera expurgat, præcipuè si in tunicis sit imbibitus, quia cùm crassus sit, in fundo magis adhæret.

In dolore ab immateriali capitis intemperie genito, vt ab ardore Solis, vel immodico febris calore, etiam purgatio est vtilis valde, ex Auic. *loc. cit. cap.* 11. vt scilicet vacuato calido humore refrigeretur caput: qua etiam ratione, *cap.* 12. *sequenti* purgat in soda frigida immateriali, vt expurgato frigido humore caput calidius reddatur. Purgat etiam Auicenna præseruationis causa, vt videlicet caput ab imminenti periculo fluxionis, quod concitat dolor, præcaueat.

De vomitu quærendum: *Vtrùm in hoc affectu salubris sit?* Responde affirmatiuè cum Galen. 2. *sec. loc. tit cit.* Auic. 1. 3. *tract.* 2. *cap.* 29. quando per consensum ventriculi concitatur. Sic enim ait Auicenna: *Vomitus verò est ex iis, in quibus non fit iuuamẽtum in curis ægritudinum capitis, nisi sit per communitatẽ materiei in stomacho.* Qua ratione leuis vomitus bis in hebdomada prouocandus. Si verò dolor sit per proprietatem cerebri, nocuus est, sicut & in affectibus partium supra septum, vt in pleuritide, & peripneumonia, 4. *Aph.* 18. Motu enim suo ad partes superas humorem euocat.

OBSERVATIO I.

Ad Calidum capitis dolorem, emplastrum vtilissimum.

Dolor capitis inter immania tormenta numerandus, persæpè ferinos concitat cerebri affectus, ob causas multas, præsertim si à bilioso, & erodente humore ortum ducat. Huic vniuersalia, & particularia auxilia si non prosint, hoc emplastro vtere, temporibus & sincipiti adhibito, cum vtilitate summa.

♃. *Violar. maluar. oxyacanth. acetos. semperuiui, fol. lactuca, an.* M. j. *fol. nenuph.* Num. iiij. *flor. eiusdem*, ʒ ij. *flor. aneth. & camomil. an.* ʒ ij. *flor sambuci*, ʒ ij. *sem. lactuc. papauer. albi. & portulac. an.* ʒ j. ß. *coriandri viridis*, M. ß. Coque in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. ij. adde *Farinæ hord.* ℥ j. *farinæ fabar.* ℥ ß. *farinæ lentium*, quart. j. *vitellor. ouor.* Num. iiij. *aq. albumin. ouorum*, ℥ ij. *aq. ros. portulac. plantagin. an.* ℥ j. ß. *pulu. rosar. santalor. rubror. coral. rubri, mastich. absinth. saluiæ, an.* ʒ j. *pulu. boli armeni. thuris, an.* ʒ iij. *agallochi*, ʒ j. *olei nenuphar.* ℥ ij. *olei papauer.* ℥ j. ß. *olei camomil.* ℥ j. *vnguenti rosac.* ℥. iij. *vnguenti populei*, ℥ ij. *pulu. fol. hyoscyam.* ʒ j. *opij*, ʒ ß. *croci.* ℈. x. *philonij Persic.* ʒ j. ß. cum lacte muliebri omnia iterum in mortario plumbeo conquassentur, & fiat cataplasma.

OBSERVATIO II.

Ad dolorem capitis frigidum, emplastrum excellens.

♃. Pæoniæ *maris.* ℥ iij. *angelicæ*, ʒ iiij. *rutæ, saluiæ, betonicæ, an.* M. j. *flor. rorismarini, flor. stœchad. an.* ʒ iij. *galang. cardamom. sem. ocymi, an.* ʒ ij. *anisi, marathri. an.* ʒ j. *melissæ*, M. j. ß. *flor. arantior.* ℥ ß. Coque in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. ij adde *Aq. vitæ.* ℔. ß. *aq. cinnamomi.* ℥ iij. *balsami*, ℥ j. *styracis liquidæ.* ℥ ß. *calami aromatici*, ʒ ij. *ligni aloës*, ʒ j. ß. *mastich.* ʒ. iiij. *absinth.* ʒ iij. *flor. camomil.* ℥ ß. *thuris*, ℥ j. *caryophyller.* ʒ ij. *macis*, ʒ iij. *cinnamom.* ʒ j. *vitellor. ouor.* Num. iiij. *aromatici rosi. diarrhod. Abbat. an.* ʒ iij. *theriac. recentis*, ℥ ß. Puluerisanda puluerisentur subtilissimè, & cum ℥ iij. vini Maluatici, & ℥ ij. aq. Naphæ, & ℥ iiij. aq. Melissæ, omnia conquassentur, adde *Olei Vulpin. olei castor. olei rutæ, olei de ebeno, an.* ℥ j. ß. *farinæ orobi*, ℥ iij. *farinæ lupinor.* ℥ ij. *croci*, ℈ xij. *philonij*

philonij Persic. ℥ iij. *philonij Romani*, ℥ ij. *opij*, gr. viij. Fiat emplastrum pro deplorato capitis dolore nulli secundum, præsertim si post pituitosas febres insolescat.

OBSERVATIO III.

Pro dolore capitis diuturno curando, fontanella in sincipite excitata mirabilis

REferam tibi in propatulum, exemplum doloris capitis intensissimi, & eius curationem, quam felicissimè in praxi quinquies sum expertus. Aderat febris non ignaua, quæ remediis accommodis est remissa, sed illi superuenit dolor capitis tam intensus, diurno tempore magis, quàm nocturno affligens, vt ægri eo miserrimè excruciati, mortem appeterent libentissimè. Accessere Medici periti & graues, quidam Gallicum dolorem, alij à vermibus exortum constanter affirmarunt. Spreta remissa febre, sudorifica ex Ebeno propinant: vnguenta toti corpori mercurialia applicant per dies plures, quorum vsu per sputum copiosa vacuatio est facta, sed citra leuamen vllum. Cùm hæc esset celebrata, ad remedia interficientia vermes offerenda, properant alacritate magna, à quibus diu vsurpatis, cùm laborantes in peius ruerent medicamenta negligunt, ac Medicorum opem, vt vanam contemnunt. Alij cauteria in nucha, brachiis, retrò aures excitarunt, sed sine vtilitate vlla. Verùm cùm dolor ferociùs, circa bregma inualesceret, qua parte nec tumor, nec ardor, nec calor sentiebantur ab ægris, iubeo vt derasis pilis, lamina ferrea imponatur, ex quo auxilio cùm ampullæ fierent, & humoris copia ex iis efflueret, biduo aliquod leuamen persensere. Alacrior factus, vesicatorium impono, ex quo maiori vacuatione aquosi humoris sequuta, maius sibi leuamen compararunt. Hoc circumspiciens, fontanellam in sincipite cauterio aperiendam curo, quod auxilium tam mirabilem opem attulit, vt solo eo post mensem, vacuata sorditie per vlcus, à tanto malo duo immunes euaserint; alij in totam vitam fontanellam conseruarunt.

OBSERVATIO IV.

Intensus capitis dolor febri superueniens, hæmorrhagia consanescit.

ERat quidam carnosus, & rubicundus, qui febri prehensus acuta, ab ea non euadebat frequentissimè per annos plures, quousque dolor in toto capite excitabatur, fortè quoniam biliosus humor è venis repebat in caput. Hic effuso per nares multo sanguine, feruenti & calido, sanitatem perfectam comparabat. Quòd si vacuatio erat imperfecta, missus ex brachij, aut nasi venis sanguis, remedio erat.

NVMERVS III.

De sudore superfluo.

V*Trùm sudor & vrina eundem habeant generationis modum?* Sudor, inquit Auicenna *2. canon. cap. 657.* est aquositas, sanguinis, cui pus cholericum est admixtum. Accepta est hæc definitio à Galeno *10. simpl. tit. de sudore.* Quo loco sudorem, eandem habere materiam, quàm vrinam, & eundem generationis modum asseuerat, siquidem vtrique ex ebibito humore constat generatio, excalfacto simul in corpore, & biliosæ nonnihil substantiæ adepto. Quibus verbis innuit, sudoris, & vrinæ vnam esse materiam, nempe aquositatem bibiti potus, non nisi biliosi humoris secum habentem permixtum, cuius pars deorsum ad vrinam vergens, vrina fit; quæ verò in corporis summa emergit, sudor appellatur, auctore Aristot. *2. probl. 4.*

Galenus *loc. cit.* aliam agnoscit differentiam, videlicet quód etiamsi sudor & vrina eundem habeant generationis modum, eandémque materiam ex qua generantur, diuersorum tamen præbent significationes, vt *4. de sanit. tuend. cap. 4.* probauit aperte: sudorem quippe, eorum quæ in toto corpore non continentur, notam esse; vrinam verò solùm eorum quæ in venis abundant, asseuerans. Et *paulo inferiùs* Subdit: *Sicuti verò vrina, succorum qui in vasis sunt, qualitatem prodit; ita sudor, aliáque quæ per vniuersum animalis habitum apparent, eos qui illic sunt affectus demonstrant.*

Dubitant Medici. *Vtrùm sudor sit vacuatio naturalis?* Galenus *lib. de diff. sympt. cap. 6.* dubium proponit, sed non resoluit. Diocles tamen, quem *ibi* citat, existimabat, omnem sudorem esse præter naturam, ea ratione ductus, quia omnibus quoad corpus attinet, benè administratis, & alimento rectè à natura superato, nunquam humor sensibiliter, id est, per sudorem, per cutem expellitur. Accedit quòd sudor æstate, in qua calor natiuus languidus est valdè, maximè apparet, minimè hyeme, quo tempore naturales facultates optimè valent: quare cùm oriatur à facultatis debilitate, videtur esse præter naturam, quam sententiam insinuare videtur Galenus *3. meth. 3.* cùm asserit, tenuius excrementum, materiam sudoris, aliquando exire visibiliter, quoties vel naturalis calor languet, vel plurimo alimento, vel vehementiori motu vtitur animal.

Dic. Si loquamur de sudore in ægris, tunc si criticè fiat, id est, superante natura, naturalem esse; quòd si non fiat criticè, sed à debilitate facultatis retinentis, vel ab alia causa præter naturam oriatur, erit vacuatio præternaturalis: quod similiter de omnibus vacuationibus traditur à Galeno *2. Aph. 22.* Si autem sudor in corpore sano fiat, naturalis vacuatio est, non secus ac alui, & vesicæ excrementorum vacuationes, & crassioris illius, quod partim in materiam pilorum, partim in sordes transit. Ita Galenus *cit. de different. sympt.* Dioclis sententiam, etsi probabilibus nitatur rationibus, duram tamen esse, & inefficacem asseuerat: Nam materia sudoris naturaliter colligitur etiam in homine optimè sano, *1. de sanit. 12.* & excernentis facultatis ope, per loca huic vacuationi maximè destinata expellitur: quare nec est actio læsa, nec symptoma præter naturam.

Dioclis rationes hoc modo persolue. Omnibus quoad corpus attinet, rectè administratis, aliqua adhuc in corpore relinquuntur, quæ cùm per insensibilem vacuationem excerni nequeant vtiliter per sudorem vacuantur, aliquando à sola natura interdum ab eadem adiuta à balneis, exercitio, & Solis calore moderato, *3. de caus. sympt. ad fin.* Quare sudoris vacuatio in homine sano, non violenta, sed naturalis est censenda. Quamuis autem vacuatio sudoris per insensilem transpirationem, multò robustioris facultatis operatio sit, non proinde tamen natura præternaturaliter imbecillis iudicanda est, si hanc materiam in forma humoris euacuet, sed satis est si ea quæ redundant euacuet, aërea quidem insensibiliter, aquea per sudorem.

Neque obstat, quòd *1. prorrhet. sect. 3. com. 33.* omnem desudationem, vel copiam in sudantibus partibus, vel debilem retentricem demonstrare asseuerer, ex quo inferri potest, sudorem esse præter naturam. Id enim de sudore morboso intelligendum, de quo *4. Aph. 34. Vbi sudor, ibi morbus?* quod tam de sudore symptomatico, quàm critico explicari potest. Quod verò in æstate, non in hyeme sudor erumpat, causa

est

est nimia cutis densitas ob externum ambientis frigus, quare cùm materia serosa commodè vacuari non possit, per vrinam excernitur in copia multa. Accedit, quòd ob feruidum æstatis calorem, copiosior potus assumitur. Igitur si materia sudoris naturaliter in corpore aggregatur, & loca per quæ expellitur, naturalia sunt, quemadmodum & facultas quæ vacuationem hanc molitur, è naturalium numero vna est, quid superest, ad hoc vt sudoris euacuationem naturalem non dicamus.

Inquires: *Vtrùm sudoris causa efficiens, & finalis sit assignanda?* Dic. Calorem naturalem fortem atque robustum, sicut cæterarum corporis nostri operationum, sic sudoris esse auctorem: hic enim, à quo virtutes quatuor ministrantes prodeunt, bonum à malo, vtile ab inutili secernit, mediis virtutibus expultrice, quæ malum expellit, & retentrice, quæ bonum retinet. Cùm enim natura, seu calor naturalis, serosum excrementum è corpore trahit, id duplici modo operatur; vel enim per poros cutis hoc elaboratum attenuatúmque serum, facta separatione ab vtili nutrimento, expultrix facultas expellit, vel in vapores resolutum, à calore serum attenuante, túncque quum ad cutim peruenerint vapores, cutis frigiditate densata, & in serosum humorem rursus conuersi, per meatus cutis exeuntes, sudorem generant. Hinc Aristot. 3. *de part. animal.* 5. sudorem esse excrementum vaporis humidi asseuerat.

Neque obtrudas, tantam non posse reperiri in cute, viuente animali frigiditatem, vt vapores feruidos in formam sudoris condenset: Nam etsi illa calore non sit vsquam destituta, tamen si vapori comparetur, frigida iure optimo poterit nuncupari. Ita cerebrum suapte natura frigidum, sua naturali frigiditate, vapores illos sursum elatos refrigerat & condensat, vt quotidie in catarrhis experimur, cuius calorem, ambientis caliditatem superare docuit Galenus *lib. 9. de vsu part. cap.* 4.

Causa sudoris à natura intenta, nulla alia statuenda, quàm serosi tertiæ coctionis excrementi vacuatio, & cùm forma nihil aliud sit, quàm actio agentis, & illud quod existit in recipiente, quæ forma & substantia sudoris sit, ex dictis censeo manifestum. Quòd si aliæ sudoris causæ assignantur, veluti corporis motus, balnei calor moderatus, ambientis nos aëris caliditas, aliæque huius generis, potiùs concausæ accidentales, quàm essentiales sunt dicendæ.

Illud etiam non obliterandum: *Vtrùm optimus, vel bonus sudor ferè semper in febribus ad bonũ indicet?* Hippocrates *lib. 1. progn. text.* 26. optimum, & bonum sudorem sic describit: *Sudor optimus est per omnes acutos morbos, si per diem euenit decretorium, & integrè sedat febrem.* Hunc sudorem passus est Pericles, 3. *epid. sect.* 3. *text.* 77. qui quarta die sudauit copiosè, & à febre omnino liberatus est. Anaxion quoque die vigesima sudauit, & remisit febris. Nicodemus, & illa mulier quæ in Thaso decumbebat, & 1.° *eius. operis*, Herophon, Cleonactides, Meton, & alij, in diebus iudicatoriis sudarunt, & febribus sunt liberati. Hinc optimos dixit idem Hipp. *lib. 4. Aph.* 36. sudores, *si inceperint tertio die & quinto, & septimo, & nono, & vndecimo, & quarto decimo, & decimo septimo, & vigesimo primo, & trigesimo primo, & trigesimo quarto: hi enim sudores indicant morbos.* Quibus verbis solùm duo requisita optimi sudoris tradidit, vnum est, fieri in die decretorio, & alterum integrè febrem sedare.

Cæterùm Galenus videtur huic præsagio Hippocratico aduersari: quippe qui *lib. 1. Aph.* 20. & *cap. 3. lib. 3. de crisib.* plures alias conditiones optimæ crisis tradit, sine quibus optimam crisim fieri negauit. *Primùm enim*, inquit, *melior est iudicatio, quæ fit per euacuationem inferiorem, quàm quæ per abscessum. Deinde per quam humor noxius, aut redundans, quàm per quam alius quispiam euacuatur. Tertio loco quæ recto fit tramite, quàm quæ non recto: & post has, quæ facilè toleratur: deinde quæ cum coctione, & decretorio die. Hæc enim omnia adesse conuenit perfectæ iudicationi, cui si quid horum desit, vel plura, neque absoluta, neque integra fuerit iudicatio.* Non ergo duæ conditiones ab Hip. traditæ satis sunt.

Dic. primò. Galenum loqui de crisi, quæ fit per locum peculiarem, ideò tot requisita necessaria esse prædixit; Hippocratem verò de crisi generali, & totius corporis; qualis est quæ fit per sudorem, quæ vt optima dicatur, illis duntaxat duabus conditionibus indiget. Dic secundò. Sub his duabus cæteræ omnes comprehenduntur, quæ ad sudorem necessariæ sunt, vt Galenus in expositione prognostici innuere videtur.

Instabis, ex dictis inferri, vnam solùm conditionem sufficere, nimirum febris ablationem, quoniam si hæc adfuerit, nil aliud erit spectandum. Dic. Necesse est vt in die iudicatorio fiat crisis, ne iterum morbus reuertatur, nam vt *lib. 3. progn. sent.* 21. cecinit Hippocrates: *Siquidem febris desinit, non cum indiciis solutionis, neque in diebus decretoriis, recidiuam expectare oportet*: quod respiciens Hippocrates, inquit *lib. 2. Aph.* 27. *His quæ non ex ratione leuant, fidere non oportet*, quia sunt perniciosa sine signis leuantia, & mortem indicant, vt *lib. 2. progn.* 17. optimè notauit Galenus. Ita dolores absque iudicatione soluti, inutiles. Quia quando euacuationes huiusmodi non sufficiente copia succedunt, ea inquam, quæ multitudini humorum peccantium possit respondere, indicium est, intra corpus materiæ morbificæ relictum esse aliquid, quod morbum reuerti faciet, iuxta sententiam Hippocratis, 2. *sect. Aph.* 12. *Quæ relinquuntur in morbis, recidiuas facere consueuerunt.*

Dicendum ergo est, sudorem optimum & bonum, in febribus ad bonum ferè iudicare semper, si à morbi coctione fiat, si per vniuersum corpus, si diebus iudicatoriis, si febrem & symptomata sedauerit. Has conditiones explicuit perbellè Hippocrates 4. *acut.* 10. dum sic ait: *Soluitur ægritudo, si sudores superuenerint iudicatorij, legitimi, cum vrinis albis, crassisque, & læuibus substantiis.* Et Galenus *in com.* sic ait: *Cùm igitur in acutis febribus, per sudores, ichoras feruentes expulerit, morbum sanat, si vtique morbo iam cocto superuenerint.*

Contingit tamen multoties, vt sudor ita confertim, diúque erumpat, vt vires debilitet, habitum corporis colliquet, & tandem contabefaciendo, corpus ad interitum deducat, cæterarum euacuationum etsi criticarum instar, quæ si immodicæ sint, spiritus exhauriunt, vires eneruant, & tandem eas ad extremam perniciem detrudunt. *Vtrùm autẽ superfluus sudor, secundùm varias causas, diuersimodè curandus sit?* meritò inquires. Auicenna 1.4. *tract.* 2. *cap.* 13. varias causas affert, ob quas largiùs in febribus sudores erumpant. Si causa sit nimia humoris tenuitas, incrassantibus potibus, & cibis vtendum. Si sit raritas meatuum, frigiditas aëris, & agitatio commoditatem præstant; continua enim aëris mutatio magis infrigidat corpus, ex Aristot. 2. *probl.* 24.

Æger plurimis stragulis non cooperiatur, nec somno plurimo vtatur, omnes enim vacuationes somnus cohibet, excepto sudore, quem magis prouocat, apud Auic. 1. 1. *doct.* 2. *cap.* 8. Si hæc non sufficiant, ad fortiora accedendum, nempe ad vnguenta, quæ cutem infrigidant, atque adstringunt, quæ parantur ex Oleo Ros. præsertim Omphacino, myrtillor. Et cutis pulueribus adstringentibus inspergenda, & pars quæ copiosiùs sudat, perungenda. Si autem sudoris multitudo, fit immoderantia ciborum recenter assumptorum, imperanda diæta. Si causa sit succorum copia, tunc vacuantibus vtendum, iuxta Hippocratis sententiam, 4. *Aph.* 41. Quòd si his non retineatur sudor, imò copiosiùs erumpat, narcotica multo sunt ex vsu; nam incrassant, cutis spiracula

spiracula condensant frigiditate sua, & humorem ad motum pigerrimum reddunt. Assumenda rosata Nouella Nicolai, Mieleta, Requies Nicolai, Philonium, imò & ipsum opium. Num autem ad cohibendum sudorem, eius abstersio vtilis sit, latè diximus *lib.2. Histor. Princ. Medic. in com. Hist.* 44. Cæteram verò materiam medicamentariam pro coërcendo sudore, lege apud Paulum *lib.2. cap.47.*

OBSERVATIO.

Ad cohibendum sudorem, vnguentum præstantissimum.

ERant duo iuuenes graciles, excarnes, toto corporis habitu molles, & rarissimi. Hi sæuiente æstate igni laborarunt, à quo medicamentorum ope cum essent leuati, in criticum sudorem tam copiosum, & diuturnum lapsi sunt, vt ex eorum corporibus quatuor dierum spatio riuuli veluti emanare conspicerentur vbertim. Et licèt febris, quæ antea sæuis symptomatis erat stipata, euanesceret, tamen illi adeò viribus erant exhausti, vt facie Hippocratica præditi, animam in horas exhalare viderentur. Visis his, in cohibenda hac superflua vacuatione, omnem conatum impono. Vires incrassantibus cibis refocillo. Pro potu vtor vino rubello, subaustero, ter, quatérve chalybeato. Frigidam toti corpori inspergo. Metum incutio. Testes gelidissima in die decies abstergo. Syrupos, decocta, pulueres, & tandem narcotica propino. At cùm ex meatuum raritate summa sudor confertim erumperet, eos densare, & occludere satago hoc vnguento, quod cuti biduo frigidum admotum, paulatim sudorem omnino cohibuit. Huius forma fuit hæc.

℞. *Olei myrtillor.* ℔.iij. *olei ros. omphacini*, ℔.ß. *olei papauerini*, ℥ ij *succi bursæ pastoris*, ℥ iij. Bulliant olea quousque absumatur succus: adde *sarcocollæ*, ℥ ß. *alcës*, ʒ v. *thuris*, ʒ iiij. *myrrhæ*, ʒ ij. *coral. rubri*, ℈ ij *aluminis vsti*, ℥ ß. *cerusæ*, ʒ j. ß. *lithargyri*, ʒ ij. *pompholygos*, ʒ j. ß. *folior. plantag.* M. ß. *lapid. hæmatitis*, ʒ j. *sang. dracon.* ʒ j. Cum cera fiat vnguentum.

NVMERVS IV.

De Nausea, & Vomitu.

V*Trùm nausea, & vomitus ad conuertentiam dicantur?* meritò percontaberis. Responde negatiuè: si enim vtriusque naturam pensaueris ad vnguem, hos motus inter se aliquam dissimilitudinem habere inuenies. Nausea enim est inanis vomendi cupiditas, qua ventriculus citra manifestam excretionem ad vomitum prouocatur. Vomitus verò est prauus expultricis facultatis ventriculi motus, quo ea quæ in eius capacitate, seu latiori spatio existunt, ac ipsum contristant, & in se fluitant, reiiciuntur quàm citissimè per stomachum.

Licèt autem in vtrisque, ventriculus potissimùm afficiatur: differunt tamen primò, quoniam in vomitu perpetuò aliquid extrà excernitur; per nauseam verò nequaquam, quamuis ad eam vomitiones interim consequantur, aliquando non. Secundò in causa, quia in vomitu maior adest in ore ventriculi humorum copia, vel vitium, quæ ventriculum pondere, & tensione grauant, & ipsum ad vomitum excitant; in nausea verò minor redundat humorum multitudo, at prauitas eorum magis affligit.

Si ciborum sit hæc copia, facilè ex ægri, vel adstantium sermone percipitur. Si sine cibis sentiatur tensio, humorem exuperare indicium est. Biliosus dignoscitur siti, ardore, oris amaritudine, morsu oris ventriculi. Pituitosus ex contrariis causis iudicabitur. Salsus ex simili qualitate in ore percepta deprehendetur. Cognosces ab vniuerso corpore ad ventriculum humorem defluere, ex grauamine totius corporis, cutis colore, vrina, & excrementis cæteris. Si ab aliqua parte confluat, æger affecti membri læsionem indicabit, vel anteacta vita, aut retentio alicuius vacuationis consuetæ id etiam ampliùs patefacient, maximè si insigni aliquo interuallo vrgeat affectio. Verùm si nihil horum adsit, & frequenter, intenséque infestet, ventrem ipsum esse affectum primò, & per se, redundantésque humores in ipso generari, certum est. Si verò vomitus statim post nauseam obortam, etiam citra violentiam comitetur, humorem noxium in lato ventriculi spatio esse censendum est: sin autem nausea quidem excitata fuerit, sed nihil notatu dignum per vomitiones efferatur, noxios succos in ore ventriculi esse infixos, intelliges, vt notat Trall. *lib.7. cap.15.* & priùs aduertit Galenus *lib.8. sec. loc. cap.3.*

Verùm inquires; *Vtrùm vomitus superfluus in ægris semper sit periculosus?* Dic. Nausea, & vomitus non vacant periculo: nam præterquam quòd si alimentum foràs reiicitur, eo orbatum corpus tandem contabescit; si praui humores vacuentur, ægri conturbantur, & vacuato etiam vtili, viribus deficiunt, & extenuantur. Deinde vomitus prauatum affectionum interdum præludium existit: quia vt 7. *lib. Aph.* 3. Hippocrates notat: *A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum.* Licèt autem vomitio vtilissima sit, si pituita, ac bile permixta quàm maximè fuerit, si non multa, nec crassa sit, 2. *progn. text.* 38. tamen quæcunque ea sit, si diu duret, corpus agitat, mouet humores, spiritus exhaurit, & idcircò cohibenda.

Illud verò non dissimulandum dubium: *Vtrùm Vomitus morbos integrè iudicare possit?* Finiri plurimos morbos per vomitum, 3. *præsag.* 30. Hippocrates docuit: & 3. *cris. vlt.* firmauit Galenus: sicut enim natura, quæ est solicita de animantis vtilitate, per nares, aluum, hæmorrhoïdes, vterum, peccantem humorem excernit; sic per os emittere solet, maximo cum ægrotantis commodo. Ob hanc causam, illi signa sedula diligentia assignarunt, quæ vacuationem per vomitum prænunciant.

Audi Hippocratem, *lib. cit. progn.* in hunc modum alloquentem: *Si quis per febrem non exitiosam dixerit caput dolere aut etiam tenebricosum aliquid ob oculos obuersari, aut si oris ventriculi morsus in eo extiterit, biliosa vomitio aderit. Sin rigor quoque prehenderit, & inferiores hypochondriis partes frigidæ fuerint, adhuc citiùs vomitio aderit, &c.* Horum primum est capitis dolor, ortus per consensum à ventriculo, non per primigeniam affectionem; nam humor in capite contentus, non per vomitum, sed per palatum, & nares excerni solet, ex Gal. 4. *Aph.* 2. euaporante vtique ad cerebrum, contento in ventriculo humore.

Secundum signum. Tenebræ ante oculos apparentes, quia vapores à ventriculo eleuati ex nimia caliditate, & adustione nigrescunt, ad capútque ascendentes sua qualitate spiritus visiuos afficiunt, turbulentiorémque reddunt albugineum humorem, qui splendidus est, & purus natura suapte. Hinc euenit, vt æger ante oculos tenebricosum quidpiam obuersari existimet, haud secus ac cùm externus aër, fumidum quiddam, aut tenebricosum recipit. Quòd autem ab humoribus in ventriculo collectis, caput doleat, & imagines quædam oculis obiiciantur, hac sententia 1. *de loc.* 2. comprobauit Galenus. Hæc est causa, cur *suffusis similia ante oculos apparere* interdum ægri *imaginentur, collecto in ore ventriculi tenui excremento, quare vaporibus quibusdam in oculos subleuatis, in eos visifica facultas incidens, iisdem imaginibus, quales per suffusiones* infestare solent, *afficitur: idque maximè euenire solet iis, quibus oculorum humor exquisitè purus est, aut visiua facultas quàm facillimè*

facillimè sentit. Cæterùm cùm hæc duo signa etiam à vaporibus à pulmone ad caput elatis oriantur, ita distingui debent: quando enim fiunt gratia pulmonis, sine horum dolore, aut admodum obscuro prodeunt, quia in pulmone verus dolor non adest, *lib. de plenit.* 4. & 1. *de loc. cap.* 1. si verò fiat ventriculi causa, fiunt cum morsu cordis, id est, oris ventriculi dolore.

Iste morsus cardiogmos vocatur, & est oris ventriculi acutissimus dolor, ab humorum acrium secundùm plurimum morsu obortus: non enim soli visceri, quod sua natura palpitat, cordis nomen fuit apud antiquos inditum, sed etiam huic ipsi parti, quam ventriculi os nuncupamus, vt innumeris in locis, sed præsertim 2. *de placit. cap.* 8. Galenus edocuit, & 2. *epid.* retulit Hip. sub his verbis: *Mulier cordis dolore vexabatur.* Quod similiter significauit Plato *in Thymæo*, dum inquit: *Tenduntur à lingua venulæ ad cor, saporum nunciæ.* Quo loco haudquaquam intelligit id viscus, quod sua natura pulsat, atque in thorace continetur, sed potiùs os ventriculi, quod est appetentiæ instrumentum, vt 9. *de vsu part.* 11. probauit Galenus. Fiunt ergo vomituris cardiogmi, quia à confluente in ventrem bile, ventriculi os mordetur, quod ob magnitudinem neruorum quos habet sentientium, nihil in eo infestans latere, aut occultari potest, est enim hoc osculum acutissimo sensu præditum, vt 1. *de caus. sympt. c.* 7. & 3. *de loc. cap.* 5. & 9. *de vsu part. c.* 11. & 12. *meth. cap.* 5. affirmat Galenus.

Tertium signum est rigor, qui magna ex parte vomitionem biliosam solet præcurrere: Rigor enim fit, quando membra sensibilia à mordentibus excrementis punguntur, atque mordentur, quod solum ad rigorem excitandum satis est, vt perpetuò vellicantes succi per vniuersum corporis habitum, veloci motu deferantur.

Quartum signum, cùm inferiores hypochondriis partes frigidæ fuerint; extremorum enim frigiditas in ima parte hypochondriorum, raptum caloris, & bilis ad superiora significat. Quod signum est verum in ratione signi, 13. 3. *tract.* 5. *cap.* 12. Nam in ratione causæ potiùs vomitum sistit. Neque contradicentem afferas Auicennam 4. 1. *cap.* 11. qui caliditatem extremorum, vomitum iuuare asseruit; hic enim de caliditate tepida est intelligendus, quæ relaxando & debilitando ventriculum, vomitum prouocat.

Quintum, agitatio labij inferioris, & multæ ac tenuis saliuæ effluxus: illa ortum habet, quoniam tunica interna ventriculi, eadem vestit gulam, os, & labia, 4. *de vsu part.* 8. 3. *de natura facult.* 7. & 4. *acut.* 13. & 1. 1. *tract.* 4. *cap.* 1. Hac de causa concussio labij inferioris, morsum in ore ventriculi vehementem significat, quoties ab acriori bile in ore ventriculi collecta mordetur. Et quia bilis hæc, præ sui leuitate fluitare in superficie solet, qua occasione ad gulam ascendit, ventriculi fundum relinquens, secum etiam pituitam, quæ illi obuia fuerit, deferens, & ex faucibus colliquans, nihil mirum est, si hoc tempore, crebrò ex ore, saliua tenuis, & plurima effluat. Sed cur dicta conuulsio solùm in labio inferiori conspicitur? Dic. Id fieri tum propter maiorem connexionem, tum maximè quia maxilla inferna mouetur, & superna immobilis est.

Quando ergo hæc signa præcedunt, vomitũ prænunciant, qui vtilis sæpissime est, persæpe à natura factus in accessionum initiis, necnon & in continuis febribus, si humor sponte sua ad os ventriculi impetum faciat, ex Gal. 11. *meth.* 9. Est etiam proficuus fastidiosis ex bilioso, & mordente humore, 1. *prorrhet.* 17

Quamuis igitur permittendus sit vomitus, quum à natura fit, cùm non sit ex euacuationibus, in quibus laudabilis substantia excernitur, sicut in fluxu sanguinis; tamen si naturæ modum excedat, & alimentum continuo euomatur, timórque sit ne ex priuatione alimenti, exsiccatum corpus contabescat, supprimendus est iis, quæ causam vomitus abolere solent (nam *vomitus vomitum curat*, dicebat Hip. *in Epidemiis*, euacuando causam) & datis, quæ roborare ventriculum nata sunt.

Quare si ex retentricis facultatis debilitate, immodicus vomitus vehementer infestet, qualis ex nimio potu, viscida & frigida pituita in febrientibus contingere solet, occurendum clysteribus, & purgatione, deinde calidis, & adstringentibus vtendum. Purgatio iuxta ideam humoris instituenda, parata ex medicamentis quæ vnà expurgent, & roborent, de quorum numero est Rhabarbarum in substantia exhibitum, vel si febris non sit acuta, illi Aloëm, & Agaricum addere est necesse: nullum enim medicamentum ad expurgandum biliosos humores excogitari potest præstantius Rhabarbaro, & præsertim si in eius societatem admittatur terebinthina abietina, quæ omnia paulatim & in exigua quantitate sunt offerenda, ne scilicet ex distantibus partibus ad ventriculum humores alliciant.

Ad firmandum ventriculum, exhibendi sunt syrupus de Mentha, Rosar. Cydonior. Offa panis, & vua passa in vino macerata summè prosunt, sicut & tabellæ Aromatici. Exteriùs fouendus est ventriculus oleis de Absinth. Mastich. Menth. Cydonior. Balsamo, superaspersis pulueribus Aromatic. Absinth. Menth. Agallochi, Cinnamom. Mastich. Ex quibus cum miua cydoniorum cum aromate, cataplasmata aut vnguenta parari possunt. Prodest emplastrum stomachicum, de Gallia moschata, ex sola mastiche. Quæ omnia medicamenta summopere iuuant, si vomitus ex vitiata ventriculi coctione, vel per impotentiam, vel corruptionem, ortum ducat; accidit enim, vt alimenta etiamsi sint proba, & electa, si diu in ventriculo retinentur, non concoquantur, vel corrumpantur.

OBSERVATIO I.

Ad coërcendum vomitum, pilulæ eximiæ.

Laborauerat æstate media iuuenis quidam, quadraginta continuis diebus, vomitu adeò laborioso, cui febris continua erat adiuncta, vt alimentum omne illicò, & humorem porraceum, vomitione reiiceret. Vocati Medici, ob febrim sanguinem mittunt, corpus expurgant, clysteres reuellentes indunt, roborantia ventriculo imponunt, carnem assam irroratam aq. Ros. & Maluatico, superaspersis pulueribus Coral. rubri, Rosar. Santalor. Mastich. & Absinth. Vnguentum Comitissæ, Emplastrum Diaphœnicum ex secunda descriptione Mesuë, fomenta, decocta, & alia administrant, quæ ad firmandum ventriculum summopere præstant. Sed cùm vomitus non cessaret, & æger veluti tabidus factus præsidia omnia illicò euomeret, vt assumat binas pilulas singulis auroris, insisto. Sic factum. Tantum enim in modum ventriculum roborarunt, aliquali per aluum humoris biliosi vacuatione facta, vt illis quinquies assumptis, & desuper captato somno, à vomitu & febre sanus euaserit, qui optimis recreatus alimentis, post mensem, pinguiusculus est factus. Pilularum forma fuit hæc.

℞. Rhab. elect. ℥ ij. *rhapontic. optimi*, ℥ j. *aloës hepatica prius per noctem imbibita succo rosar.* ℥ j. ß. *rosar.* ℈ j. *mastich.* ℈ ij. *crystal. præparat.* ℈ ß. *myrobalanor. citrinor.* ℈ ij. *cinnamon.* ℈ j. *gummi arabici torrefact.* ℈ j. Cum syrupo Myrtillorum fiat magdaleon.

OBSERVATIO II.

Ad compescendum vomitum, cataplasma vtilissimum.

Qvidam quotidiana febre diuturna oppressus, in tam importunum vomitum incidit, vt decem die-

bus continuis alimentum omne euomens, cum pituitosi humoris copia multa, velut exanguis redderetur. Varia præsidia sunt actitata, quæ viscosi succi, pertinaciter in tunicis ventriculi infixi, nimiam molem, tum vomitu, tum alui secessu eliderent, tum ipsum ventriculum nimia humiditate madentem firmarent. At cùm affectus rueret in peius, & æger ad Orci fauces esset deductus, pro narcoticis & soporiferis, quorum vsum ad conciliandum somnum, & hac ratione retinendum vomitum, alij consuluerant, hoc emplastrum ventriculo, & spinæ dorsi impositum, fuit adiumento summo.

℞. *Conserua symphyt. maioris* ℥ iiij. *conserua cydoniorum*, ℔. j. *mastich. absinth. nucis moschata, cinnamom. schoenanth. thuris, agallochi, styracis calamita, calami aromatici, iunci odorati, aloës, cyperi, an.* ʒ iiij. *caryophyllor.* ʒ ß. *ambari*, ℈. x. *moschi*, ℈. viij. Puluerisentur omnia tenuissimè, & conquassentur: adde *fol. mentha* ℥ ß. *flor. chamamel.* ʒ iij. *spica nardi* ʒ ij. *olei mastich. olei absinth. an.* ℥ ij. ß. *olei cydonior.* ℥ ij. *vini albi odoriferi* ℥ v. *aq. rosar.* ℥ ij. *aq. naphæ, aq. melissæ, an.* ℥ j. ß. *balsami*, ʒ iij *aq. cinnamom.* ℥ j. Omnia misceantur bene, cum mica panis tosti, & sec. art. fiat cataplasma.

OBSERVATIO. III.

Vomitus biliosus importunus, saluatellæ dextræ sectione, curatus.

HEpar omnium ferè morborum, præsertim qui vasa infestant, auctor est, cùm sit sanguificationis officina. Quare quum retorridum est, & excandescit, biliosum humorem ad vtrumque ventrem expellere satagit. Si ad intestina, dysenteriam excitat, quæ etsi sit vlcus intestinorum à rodente, acríque humore expulso contitatum, tamen ab hepatis intemperie calida fouetur in orbem; hinc fit vt omnes ægri in peius ruerint, quia Medici de iecore roboranda, & refrigerando, non fuere soliciti, vt 4. *de articul. com.* 40. bellissimè dictabat Galenus. Ex hoc perenni fonte, quum biliosus, mordénsque humor in ventriculum impetum facit, ipsum vellicat & ferit, adeò vt ipsum cogat alimentum intus retentum extrà eiicere. Quærenda origo mali, huic sedulò incumbendum. Refrigerandum iecur, roborandum, biliosi humores in eo, & venoso genere exundantes, sursum & deorsum expurgandi. Sed cùm his ex artis lege administratis, vomitus adhuc insolescat, accedere oportet ad id præsidium, quod multis fuit saluti. Secanda vena saluatella dextra, inter minimum, & annularem digitum, quæ cum iecore summam habet cognationem, ex Paulo *lib.* 3. *cap.* 49. & illud, genúsque venosum mirè ventilat, ex ipso *lib.* 6. *cap.* 40. dum sic ait: *Quæ extremas partes intercurrunt, superiacetibus vinculis exceptis, & manuũ frictione, & pedum incessu diuidentur, in sinistra quidem manu cùm lien malè habet, venam quæ inter paruum, & annularem digitũ porrigitur, præcipuè incidemus, cùm iecur affligitur, in dextra. Non extremarum partiũ inanitio, è longinquo magis facta, efficaciorem molitur reuulsionem, &c.* Huius auctoris præcepto munitus, plurimos à bilioso vomitu, cæteris non consentientibus, hoc generoso celebrato præsidio liberaui.

NVMERVS V.

De cibi fastidio.

CAusas propriorum ventriculi symptomatum, id est, abolitæ, difficilis, & deprauatæ appetentiæ, *lib.* 1. *de causis symptomarum cap.* 7. perbellè exponit Galenus, quo loco quid sit appetentia, & naturalis fames, & quomodo fiat, luculentissimè disceptat. Fames ergo in duplici est differentia, quædam enim est naturalis, alia præternaturalis: hæc rursus duplex est, alia à Medicis canina vocatur, de qua infrà *cap.* 2. *num.* 9. alia pica nuncupatur, quæ fœminas vtero gerentes, saltem in primis tribus mensibus premit atque fatigat, de qua *lib.* 3. *Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 14 Fames naturalis alia est vera, alia falsa. De naturali igitur fame hoc loco agamus.

Vtrùm fames sit sensus diuulsionis in ore ventriculi perceptus? primò dubitandum. Ad famem quinque concurrunt symptomata: primum, est extima membrorum inanitio. Secundum, naturalis tractus membrorum ab hepate, & hepatis à ventriculo. Tertium, est diuulsio in ore ventriculi, ex vasorum actione percepta. Quartum est sensus eius diuulsionis. Postremum, animalis appetentia, qua cibus exterior appetitur. Hæc symptomata eo ordine se consequuntur, vt primum insit animalibus, quatenus ex calido & humido, & ex vi scilicet elementali constant. Secundum, & tertium ex vi vegetabili, quatenus sunt animata, & in hoc plantis assimilantur, quarum instar semper sunt in opere. Quartum, & quintum illis insunt, quatenus animalia sunt sensum participantia: ideò autem animalia super plantas eguerunt actione duplici hac, quia alimentum distans requirunt, non paratum semper & proximum in plantarum similitudinem? planta enim ex instinctu naturæ, tota ex radicis fibris attrahit, & membra animalis vniuersam vim trahendi in ventriculum conuertunt, à quo mediantibus vasis mesaraicis, instar fibrarum multiplicibus, quicquid in eo continetur, exsugunt.

Insuper fames est quartum illud symptoma, nempe sensatio illa diuulsionis, quod Galenus *cit. de sympt. caussis* confirmat: quicquid alij contendant, opinantes famem esse postremam illam appetentiam cibi externi, cùm Aristoteles 2. *de anim. cap.* 3. famem definiat per appetentiam calidi sicci, sitim verò per appetitum frigidi humidi. Sed hæc opinatio non est consona menti Philosophi: si enim vulgaris verborum significatio est obseruanda, fames nihil aliud est, quàm sensatio illa suctionis, quarto loco numerata; nam torqueri nos dicimus fame, & famem rem esse molestissimam, & quosdam iam periisse fame, quæ omnia falsa existerent, si fames solùm appetentiam, vel ingestionem cibi significaret.

Vtrùm fames sit affectus naturalis, an præter naturam? etiam controuertendum: Quum enim in fame perpetuò intercedat dolor, qui symptoma præter naturam dicitur, fames erit affectus præter naturam. Secundò. In fame & siti, perpetuò appetitur contrarium constitutioni præsenti: sitiens enim excalfactus, & aridus, fertur in potum refrigerantem, & humectantem.

Dic. Naturale multipliciter dicitur, vt colligitur ex Galeno *lib. de marcore, cap.* 2. Primo enim modo dicitur, id quod sequitur ad opera naturæ, licèt ad ipsius opus non sit intentum, quomodo senectus, & mors in hoc significato, naturalia esse dicuntur. Secundò dicitur naturale, id quod operationem naturæ includit, à natura intentam. Tertiò dicitur naturale, quod ab aliqua causa præter naturam non dependet.

Dic. Fames iuxta has omnes verbi naturalis interpretationes, naturalis est affectio. De prima nulla est dubitatio inter auctores. Iuxta secundam, ostenditur, quia si natura non intenderet sponte sua molestiam illam, os ventriculi in quo diuulsio illa fit, tam multis neruis non muniret, exactè diuulsionem etiam minimam sentientibus. Ex quibus non sequitur, naturam in animali intendere malum & dolorem: Nam intendit dolorem, non tanquam finem, sed tanquam medium; malum vehementius, nempe marcorem, seu totius corporis resolutionem prohibens. Quemadmodũ enim natura, ad speciei durationem, genitalibus membris ex retento semine vehementem molestiam instituit, vt ad concubitum

cubitum pro speciei duratione incitarentur: sic etiam non minorem, ori ventriculi indidit, ex deficiente cibo, ne eius sine quo viuere non possumus, obliuisceretur. Iuxta tertiam significationem, fames omnis, quæ non à causa aliqua præter naturam, sed à sola vasorum suctione, de qua modò agimus, dependet, naturalis affectus dicetur. Alia verò quæ à pituita acida, vel ab immodica ventriculi frigiditate originem ducit, præternaturalis censenda erit.

Causa proxima, & immediata famis naturalis, est suctio ventriculi, seu ipsius diuulsio à suctu vasorum facta. Colligitur hæc sententia ex Galeno, 1. *de caus. sympt. cit.* vbi famem per sensum diuulsionis definit. Causa verò remotior, duplex potest assignari: prima, quam etiam tradit Galenus *cap. cit.* est defectus, seu inopia humidi chylosi intra ventriculi cauitatem, à quo antea venæ sugebant.

Secunda causa est portio melancholiæ, à liene in ventriculum transmissa: Nam si in immodica quantitate succus melancholicus confluit in ventriculum, famem caninam excitat; si in parua copia influit, famem naturalem generat. Quod experimento satis compertum est: quando enim perit appetentia, acidis fructibus solet reparari: De quo argumento alibi latiùs disceptauimus.

Si ergo in ore ventriculi, sensus suctionis pereat, vel suctio non fiat, aut corpus ipsum non inaniatur, affectio fit quæ à Græcis Anorexia, à Galeno interdum, ἀσιτία, & cibi fastidium nuncupatur, vt patet 4. *Aph.* 17. & *lib.* 6. *sent.* 3. & *lib.* 5. *Aph.* 61. Huius vitij duplex causa statuitur ab Alexandro *lib.* 7. *cap.* 7. aut intemperies quædam, aut humores in stomacho contenti: si enim intemperies ea sit, vt sensus oris ventriculi destruatur, vtique suctionem non sentit.

Intemperies potissima, calida est, quæ solida corpora laxando resoluit, atque ad attractionis functionem reddit imbecilliora. Et licèt ad excitandam appetentiam frigus in ventriculo non parum conferat, nam & vacua reddit corpora, ac ipsius tunicam cogens, constringénsque famem concitat, tamen si immodicum est, ipsam excitare valet, vt *lib.* 2. *com.* 20. *Aph.* Galenus affirmat, §. *Senum igitur corpus, cùm frigidum efficiatur, tantam augeri contingit in ore ventriculi frigiditatem, vt appetitus deficiat.* Hæc enim vires deiicit, & eas veluti emortuas reddit.

Calidam ventriculi intemperiem contestatur sitis; frigidam, sitis carentia ostendit. Si cum calida intemperie, biliosi quoque redundent succi, aderunt oris amaritudo, ventriculi morsus, ac rosio, & si putrescat bilis, comitabitur febris. Contraria reperiuntur, quando à frigida ventriculi intemperie, cibi fastidium excitatur.

Inappetentia negligenda non est, cùm appetentia sit opus ad vitam maximè necessarium, auctore Galeno 6. *Aph.* 3. præsertim si in declinatione totius morbi, appetitus deperditio accedat, aut vires ex se, vel ex immodica vacuatione ad extremam debilitatem sint deductæ: sequitur enim totius corporis extenuatio, & æger marcore arreptus, tabefactus occumbit.

Si ergo ex calida intemperie, cibi fastidium originem ducat, cibi & potus sunt exhibendi, qui refrigerent, & roborent. Si cum intemperie biliosi humores redundent, ij expurgandi clysteribus, aut clementi purgatiuncula. Extrà, ad firmandum os ventriculi, imponenda quæ *superiori numero* de vomitu protulimus. Si à frigida intemperie oriatur, roborantia calida offerenda, vt Theriaca, Diatrionpipereon, & alia quæ similes facultates sortiantur. Si cum intemperie frigidi, crassi, & viscidi redundent succi, ij præparandi medicamentis, & postea vacuandi, quæ pituitosos humores è corpore educunt. Roborandus stomachus emplastris, ac fomentis, quæ *suprà* descripsimus.

OBSERVATIO I.

Ad cibi fastidium ex frigiditate, pilula optima.

TOto ferè anno ægrotauerat iuuenis quidam, temperamento frigidiori præditus, cibi fastidio, ita vt nullum alimentum, vel etiam pessimum assumendo, gracilis, & extenuatus cùm esset, vix præ debilitate ambulare posset. Ortum esse vitium hoc ex frigida intemperie, cui pituitosi & viscidi humoris copia erat adiuncta, ostendebat priuatio sitis, acidi ructus, salinæ lentæ & viscidæ per sputum excretio, somnus profundus. Huic cùm plurima ex roborantium, & vacuantium silua, diu essent imperata, ab illis nec tantillum leuamen cùm acciperet, ope harum pilularum appetitum recuperauit.

℞. *Aloës* ℥ iij. *agarici* ℥ ij. *myrrhæ, mastich. an.* ʒ. ß *rhab. elect.* ℈ ij. *hier simpl.* ℈ ß. *cinnamomi, Zing ber. an.* ℈ j. *ambari,* g̃. xx. *moschi odorati,* g̃. x. Excipiantur omnia cum syrupo de absinthio, fiat Massa: ex cuius scrupulo vno fingantur septem catapotia, auri bracteolis obducta, per horam ante pastum deglutienda.

OBSERVATIO II.

Ad cibi fastidium ex calore, cataplasma vtile.

CVum febrientes calore, & ardore ventriculi exæstuant, & ipsi præ biliosi humoris abundantia, relaxante os stomachi, cibum nec appetere, nec deglutire, aut eius nomen audire queunt; nec remedia, aut amicorum consilia ad assumendum alimentum cogentia, quidquam prosunt: ego ex hoc cataplasmate ori ventriculi, & spinæ dorsi imposito, plurimum semper adiumentum sensi. Vtere eo, & mecum consenties.

℞. *Carnis vaccinæ è lumbis extractæ,* ℔. ij. Pistetur tenuissimo cutello minutissimè. *Vini odoriferi* ℥ iiij. adde *aq. rosar.* ℥ iij. *succi rosar.* ℥ ij. Omnia deinceps conquassentur tenuissimè. Adde *carnis pyror. saccharo conditæ, conseruæ cydonior. an.* ℥ ij. *succi hypocysthidos* ℥ j. *succi cydonior.* ℥ iij *miuæ cidonior. cum aromate,* ℥ ij. *puluer. sorbor. siccor. myrtillor. myrobalanor. citrinar. an.* ℥ ß. *sem. plantag. acetos. sumach, an.* ʒ ij. *hord. tosti* ℈ ij. *coriandri succi torrefacti,* ℈ j. *menthæ, summitatum lentisci, rubi, an.* M. j. *granor. myrti, arillor. vuar. torrefactor. an.* ℈ ij. *mastich.* ʒ j. *rosar.* ʒ iij. *coral. rubri,* ʒ ij ß. *olei myrtillor. olei ros. incomplet. olei cydonior. an.* ℥ j. ß. *rasur. eboris, cornu cerui vsti, an.* ʒ j. Cum succo plantaginis omnia priùs puluerata tenuissimè, misceantur benè, & fiat Cataplasma.

NVMERVS VII.

De Diarrhœa.

QVando aluus liquida, & frequentiùs quàm ex consuetudine fertur, affectus hic vocatur à Græcis Diarrhœa, vt patet ex Hip. *lib.* 3. *Aph. text.* 25. & 30. & *lib.* 6. *sentent.* 36. à Latinis alui profluuium, à Celso *lib.* 4. *cap.* 19. ventris fluxus nominatur, qui copiosior est alui fluxio, diuturna, sine phlegmone & exulceratione, auctore Galeno 1. *epid. sect.* 2. *com.* 36. Hippocrates etiam perturbationem appellat. 1. *Aph.* 2. Est ergo ventris fluxus, euacuatio, & præter naturam eorum, quæ per aluum excernuntur.

Hic varius est, pro varietate causæ: vel enim est biliosus, aut pituitosus, aut melancholicus, aut atrabilarius, aut sanguineus, aut veluti loturæ carnis recenter mactatæ, aut purulentus, aut colliquatiuus, aut lientericus, cœliacus, aut denique chylosus.

Diarthœa symptoma est in genere excrementi inmutati, in quantitate, qualitate, & tempore: est etiam symptoma in genere actionis læsæ facultatis expultricis. Causa illius est coctio vitiata ventriculi, aut distributio impedita, aut humoris abundantia, ex toto corpore, aut ex parte aliqua in ventriculum, & intestina confluens: mediante enim iecore, intestina cum vniuerso corpore consensum habent,& ideò non solùm excrementa iecoris, sed etiam totius corporis suscipiunt, ex Galeno 2. *progn.*3.

Dubitabis: *Vtrùm in diarrhœa, venter inferior solùm afficiatur?* Licèt deiectio optima, quæ mollis,constánsque est, & eo tempore secreta, quo secunda valetudine assueuit quantitatéque est pro ratione cibi assumpti,colore subrufa, nec admodum graueolens, non solùm inferiorem ventrem rectè valere, sed etiam nihil in eum decumbere ex aliis visceribus præter naturam, ostendat,vt *cit.progn.*docuit Hippocrates: quibus verbis per inferiorem ventrem, non solùm ventriculum ipsum, & simul ieiunum cum omni intestino intelligit: non tamen sequitur, vt contraria deiecto confestim indicet, eundem inferiorem ventrem præter naturam se habere; nam fieri potest, vt ille in suis operibus robustus sit, tamen vitio aliunde communicato non seruet conditiones dictas: contingit enim aliquando,vt ex iecore,liene, aut aliqua quauis alia parte,seu corpore toto,vel duabus,pluribúsve, in eundem ventrem excrementa decumbant, & suo morsu intestina ad excernendum vellicent, & excitent.

Pars affecta in diarrhœa, his signis est dignoscenda. Si à iecoris vitio,fluxus originem ducat,ipsius præcessere affectus, & aderunt signa, quæ iecur malè affectum ostendat. Si ex liene emanet, hæc pars aliqua ægritudine laborat. Eodem modo quando pituita, aut alius humor,à capite confluit in intestina, signa adsunt cerebri prauè affecti, & præcesserunt distillationes. Deinde fluxus cerebralis augetur post somnum, ex Auic. 16.3. *tract.*1. *cap.*3. & diminuitur tempore vigiliæ: hoc enim tempore recrementa cerebri absumuntur, & per has regiones expurgantur, in ventrémque confluere nequeunt. Tempore verò somni coërcentur, & facultas expultrix fortior fit, à cuius robore transacto somno expelluntur. Præterea distillationes fluunt per guttur in ventrem, & intestina, in qua parte ægri sentiunt grauitatem, & noxam. Si humor ex alia parte in intestina descendit, adsunt signa, quæ partem illam malè affectam significant. Si ex vniuerso corpore,signa conspiciuntur redundantiæ in toto. Interdum fluxus ab ore ventriculi in pueris emanat, quando dentire incipiunt, iuxta oraculum Senis,3. *Aph.*25. dente enim gingiuam perforante, in hac non solùm pruritus, & dolor excitantur, sed consequutione quadam fluxiones adueniunt, quæ in ventrem, & intestina descendentes sunt alui fluxus causæ. Similiter etiam in balbis,ob humiditatem tunicæ linguæ, quæ cum ventriculo continua est, & intestinis,aut ob pituitæ copiam à cerebro descendentem,alui profluuium contingit,vt 6.*Aph.*32. Hippocrates docuit. Subscribunt Galenus *in com.*Auicenna 16.3. *tract.*1.*cap.*2.

Alui fluxus post cruditatem, aut aliam cibi corruptelam summoperè prodest, præsertim si nidorosa sit: aluus enim adstricta post cruditatem, solet esse maximè noxia,& febrem accendit, ex Galeno 8.*meth.cap.*5. §. *Sin adstringitur, grauis est; siquidem ex adstrictione eius, vitiosa naturæ in febres promptè incidunt.* Contrà si alius redditur statim lubrica, à morbi grauitate præseruat, impedita distributione ad venas, eius quod corruptum est, cùm expellatur foràs: Hinc Galenus 1.*de alim.facult.cap.*7. alui fluxum, vnicum esse cruditatis remedium asseuerat; ob quam causam, *cit.meth.cap.*5.in cruditate alimentum non præbet,nisi vbi corrupta sint euacuata.

Vtilis est etiam alui fluxus,in corpore cacochymo,7. *meth.*11.*Sunt quibus diarrhœa & cholera,omnem corporis redundantiam educant, &c.* Commendatur etiam alui fluxus in affectibus oculorum, ab Hip.6. *Aph.*17. reuulsorium enim, & euacuatorium auxilium est, ob quam causam, in capitis affectibus prodest eximiè, ex Hippocrate 4. *Aph.*28. dicente: *Alui profluuium sanat surditatem.*

Verùm si diu durat, & morbo diuturno superueniat, ægro existente debili, exitium portendit: sic profatur Celsus *lib.*4 *cap.* 19.*Vno die fluere alum sæpè pro valetudine est,& pluribus si febris absit,& intra septimum conquiescat; purgatur enim corpus,& quod intus læsurũ erat, extra eiicitur. Verùm spatium periculosum est, interdum enim tormina,ac febriculas excitat,viresque consumit,&c.* Non ergo alui fluxus despiciendus est, & præcipuè in febribus, in quibus eius curatio difficilior est, animaduersionémque & coniecturam exposcit,vt docet Trallianus *lib.*8.*cap.*5.

Alui fluxus vel est criticus,vel symptomaticus. Si ille adsit, coctionis signis præcedentibus, & natura perfectè operante, nihil à nobis est de nouo moliendum: cùm iis quæ ex ratione leuant, fidendum sit, vt *lib.* 2. *Aph.*27.Hippocrates monet: *Nihil enim in principio ad bonum euacuari est possibile, cùm omnia sint casus præter naturam earum quæ sunt in corpore dispositionum. Oportet enim priùs subsequi discretionem, postea coctionem,*4. *Aph.* 22. Fluxus ergo si morbum perfectè eradicare valet, debet cocto morbo superuenire, 3. *cris.*4. Quare si natura perfectè euacuat, & integrè, nihil nos operando mouere conuenit, sed totam curationem naturæ permittere oportet. Hoc est quod protulit Auicenna 1. 4. *tract.*2.*cap.*7.dum sic ait: *Si natura mouet, aut mouit, tu sine eam, & operationem eius, si autem nec mouet,nec mouit,supple tu motu,& hora eius,*vt 1.*Aph.*20. Hippocrates,& Galenus confirmant *in com.* Quare si natura imperfectè agit,nos medicamentum porrigemus lene, & cum cautela multa: quoniam, vt cordatè prædixit Auicenna 4. 1. *cap.*3. *Soluere ventrem super ventris fluxum, valde timorosum est.*

Si fluxus sit in principio febris,& ex irritamento naturæ factus,cohiberi non debet: natura enim humorem noxium vtiliter excernit, qui tandem retentus in corpore debebat fieri causa morbi, sed victus ratione optimè instituta, naturæ negotium permittendum, etsi non sit pro plenitudinis ratione; in quem sensum intelligendus Galenus 1.*ad Glauc.*14.§.*Quòd si febris fuerit cum alui profluuio,alia non est opus vacuatione.*

Quæ doctrina licèt ferè vera sit, maximè si speramus quòd deinceps natura sufficiat, tamen non est amplectenda semper, cùm in dysenteria ad reuellendum, & succorum acrimoniam attemperandam, vtilissimè venæ sectio celebretur, & in diarrhœa biliosa ex iecoris, & venarum intemperie calida oborta, eadem sit saluberrima,& in opere practico frequentissimè exercenda; similiter & purgatio medicamentis corroborantibus parata,vt latè *lib.*2. *Hist.PP.Med.in com.Hist.*81. disceptauimus.

Alui fluxus quando complicatur cum febre,curationis est difficilioris; ea enim quæ prosunt fluxui, nocent febri,& è contra.Curandus igitur est aëre frigido: cibo boni succi,facilis coctionis,& distributionis,in principio modicè adstringente,deinceps verò vehementiori virtute adstringendi prædito.Hic non sit liquidus & humidus, sed siccus,& constans.Potus sit aqua,vel cereuisia chalybeata. Vinum si vires desint, & febris adsit ignaua, sit adstringens: alioquì vitandum, quia omnem vacuationem promouet,& fluxum auget.Exercitium fugiendum, amplectenda quies. Somnus omni diligentia prouocandus,fluxum enim mirè compescit.

Alui fluxus etiam curatur abscissione causæ. Hanc medicamentis per aluum expurgantibus, esse celebrandam,

dam, *loc. cit.* notauimus: nam fluxus fluxum curat, vacuando causam. Hæc medicamenta viscera debent firmare stypticitate sua, vnaque humorem biliosum detrudere ad intestina ipsa: de horum cœtu præcipuum est Rhabarbarum, sed quoniam in hoc partes igneæ vigent, quæ sua acri vi irritant, & excitant intestina ad deiiciendum, ideò torrefacimus ea, vt ignis mordicantes partes euanescant. Hoc modo torremus Myrobalanorum cortices, vt vis aliqua tenuis, & acris assatione absumatur.

Aliqua tamen in huius auxilij administratione sunt pernotanda: primum, vt ad purgandam causam morbificam in initio, quando non tam vehementis adstrictionis necessitas adest, Rhabarbarum in substantia offeratur, nam per torrefactionem vis purgatrix resoluitur, quæ ad vacuandam copiam humoris, quæ in principio magis viget, summè conducit. Secundùm, vt post torrefactionem, semel vel bis abluatur aqua Rosarum, vel plantaginis; ex ignitione enim medicamentum acrimoniam comparat, quæ lancinando intestina, ad fluxum expultricem irritat: horum autem est in doctrina Galeni, vt constat ex *9. simpl. in proœmio*, vsta reddi acriora.

Ad purgationem, si morbus morosè incedit, humor præparandus est cum iis quæ adstringunt, incrassant, calorem attemperant, acrimoniam retundunt, quæ omnia naturæ concoquenti sunt impedimento, vt syrupi Rosar. Myrtillor. Cydonior. Rosar. siccar. permixti cum aquis plantag. Rosar. Portulac. Cydonior. vel aliquo adstringente decocto.

Si verò fluxus immodicus sit, & purgandi necessitas instet, neque præparatio, neque coctio expectanda, sed illicò expurgatio administranda; cùm enim humor in motu sit, & à natura non retineatur, medicamenti attractioni non reluctatur. Quando tamen ita immodicissimè fluit, vt vires omnino dissoluat, tunc neglecta purgatione, variis auxiliis adstringentibus occurrendum, vt 12. *meth. cap.* 1. Galenus edocuit.

Medicamenda autem ex quibus fomenta, cataplasmata, emplastra conficiuntur, sunt Bolus Armenus, Terra sigillata, Sang. Dracon. Corallum, Rosa, semen Oxalid. & Plantagin. Balaustia, Hypocisthis, cornu cerui, semen cymini, & Nasturtij torrefacti, & priùs in aceto macerati, Galla, Cortex mali Granati, puluis Sumachiorum, semen Myrti, semen Bistortæ, Cortex thuris, Mastiche, Cydonia, pyra agrestia. Quę cum oleis adstringentibus, Cydonior. Myrtillor. Omphacij, aut aq. Chalybeata permixta, in varias formas possunt parari.

Prodest etiam emplastrum Diaphœnicum ex 2. descriptione Mesuæ, contra Rupturam, de Pelle arietina, Emplastrum ex Cydoniis, aut conserua Cydoniorum, decoctis in Aceto Chalybeato, cum mica, panis torrefacta; miua Cydoniorum cum pulueribus dictis. Quoniam verò multoties non sufficit causam fluxionis euacuare, idcircò necessaria est in contrariam partem reuulsio: in quem vsum 6. *Aph.* 5. vomitus ab Hippocrate commendatur. Vtiles etiam sunt frictiones, & ligaturæ, cucurbitulæ dorso, & hypochondriis admotæ, similiter & balnea, 1. *ad Glauc.* 14.

Si hæc non ex toto fluxum eradicent, vacuantibus per vrinam vtendum, iuxta Hippocratis, & Galeni mentem, 4. *Aph. vlt.* In quem vsum præstat potus factus ex semine Melon. & cucurbitæ, cum Rosacea Chalybeata, puluere Corallorum, Margariar. Præparat. & Syrupo Cydonior. Ius Gallinæ optimum est, alteratum cum radice Petroselini, Apij, Asparagi, fœniculi. In diarrhœa pituitosa sudoris prouocatio optima est, præsertim si ex radice Chinæ, vel Smilace aspera paretur; mirificè enim hoc auxilium à ventre ad cutem humorem attrahit, fluxúsque causam absumit.

Expurgato rectè corpore, lactis Chalybeati vsus, præsertim in diarrhœa biliosa confert eximiè, ex Gal. *10. simpl. tit. de lacte*, & 3. *de alim. facult. cap.* 15. Neque obstat Hippocratis contextus, 5. *Aph.* 64. in biliosis deiectionibus lac reprobantis: nam intelligendus de lacte non præparato, & ante vacuationem maioris partis cacochymiæ oblato: quod si hoc tempore exhibeatur, summopere nocet; quod de omnibus medicamentis Epicerasticis interpretandum existimauit Galenus, 2. *simpl.* 12. & 13. De quo argumento legat qui velit *Historiam* 85. *lib.* 2. *Historiarum.*

Si hæc pro sistendo fluxu, non sint satis, necesse est exhibere quæ causam fluxus incrassant, pigram ad motum reddunt, & facultatem expultricem torpidam efficiunt, ne causas irritantes, & ad fluxum incitantes persentiat. De horum numero stupefacientia esse censentur, vt Theriaca recens, Philonium Persicum, & Romanum, Trochisci de carabe, de terra sigillata, Diacodion Galeni, pilulæ de Cynoglosso, quorum vsu stupefiunt sensus, ac prouocatur somnus, qui alui fluxum coërcet vehementer. Exhibenda ergo hæc opiata sunt, si vires valeant; sin aliter dederis, eas extingues. Somnus etiam conciliatur iis, quæ infrà *cap.* 3. *num.* 8. proponemus.

Curatur vltimò alui fluxus, corrigendo symptomata, quæ eum concitant. Solet autem comitari alui profluuium febris aut subsequi, quæ putrida est, & cuius curatio, curationi fluxus aduersatur: quare tunc agendum, quod 3. *meth.* 9. & 7. *meth.* 12. docuit Galenus, quibus locis quomodo se gerere debeat Medicus, in complicatis affectibus, doctè explicuit.

Quando igitur cum alui fluxu, syncope, aut animi deliquium ægrotantem apprehendunt, tunc cum adstringentibus medicamentis, cardiaca permiscenda, vt hac ratione partes roborentur principes, veluti est Electuarium de gemmis, Confectio hyacinth. Alckermes, & similia. Si tussis cum alui fluxu infestet, eligenda sunt medicamenta quæ incrassant modicè, & pectus leniunt, vt syrupus papauerinus, de portulaca, diatragacanthum, & similia.

Si fluxus sit ex obstructione prognatus, quem Arabes oppilatiuum vocant, incrassantibus non insistendum, nam tunc deobstruentibus, & aperientibus vtendum: nam si incrasses, obstructiones, & fluxum adauges; quia alimentum quod ad partes nutriendas est peruenturum, illorum vsu impeditur, ne ad illas accedere possit. Licèt autem difficilis sit curatio hæc, quoniam fluxus quatenus fluxus, incrassantia desiderat, quæ obstructioni sunt aduersa nimis, tamen priùs aperientia adhiberi debent, quæ si ad tempus humorem extenuent, & fluxum prouocent, tamen in posterum, ablatis obstructionibus prosunt vehementer. Hoc admonuit Auicenna 16. 3. *tract.* 2. *cap.* 10. dum sic ait: *De errore igitur est, vt cadat additio in oppilatione per styptica, imò oportet vt iuuetur, quod expellitur ab opilatione cum euacuatione: cùm enim euacuantur via ab eo, & pertranseunt medicinæ, aperitiuæ oppilationum, vt aperiant eas. Et quandoque necessarium est, in aperiendo oppilationes, solutiuum forte, attrahens materias grossas generantes oppilationes, & clysteria fortis apertionis, & attractionis.* Si fluxus à cerebro originem ducat, ipsum priùs euacuare, roborare, & ad pristinum statum deducere oportet. Si hæc non prosint, in altero brachiorum fontanellam aperiendam cura, vt spiret cerebrum, & excrementa ad latera detrudat. Similiter etiam quando ex alterius partis debilitate oritur, ipsam mandantem partem euacuare, roborare, & proprios meatus, quibus excremēta illarum repurgantur, aperire, deinde partem recipientem firmare oportet, vt 7. *meth.* 11. Galenus edocuit. §. *Quòd si ex locis minùs momentaneis, &c.*

OBSERVATIO I.

Ad fluxum alui compescendum, potus stillatitius mirabilis efficaciæ.

IN longis diuturnisque alui fluxionibus, abhorrent ægri alimenta, quin medicamenta assumere, quare liquida faciliùs degluttiuntur, & minori cum difficultate absorbentur. Idcircò cùm ægri alui profluuio premuntur, cæteraque non prosunt, vtilissimum semper iudicaui potum stillatitium aliquandiu offerre, cuius vi ac ope venter retinetur, roborantur vires, somnus prouocatur. Exhibe ter in die mane, meridie, & noctu. Dosis cochlearia duo, actu frigida.

℞. *Binas perdices mediæ ætatis, pingues, exenteratas, in frusta discinde, in phialam vitream capacem immitte.* Adde *mastich.* ʒ ß. *rosar. siccar.* ℥ j. *carnis cydonior. immaturorum,* ℔. j. *carnis pyrorum,* ℔. ß. *omphacij,* ℔. ß. *sem. lactuc. papauer. albi, cydonior. portulac. plantag. an.* ℥ ß. *sorborum immaturorum, mespilor. immaturor. an.* ʒ j. *margaritar. præparat.* ʒ iij. *coral. rubri,* ʒ ij. *santalor. citrinor. & rubror. an.* ʒ iij. *micletæ,* ℥ ß. *fol. plantag. & acetos. an.* M. ij. *radic. bistortæ* ℥ ij. *album. ouor.* N. x. *conseruæ symphyti maioris,* ℥ iij. *conserua rosar. antiquæ,* ℔. ß. *vini rubelli odoriferi,* ℔. ij. Omnia reponantur in vase benè clauso, vt nihil euaporet: collocetur deinde in balneo bene feruido per octo, aut decem horas, & priùs iniiciantur vnciæ octo chalybis præparati. Tunc omnia vi ignis ebullire sinantur, quousque perdices in minutissimas particulas sint redactæ: exprimantur postea omnia per torcular, & in alembico distillentur. Emanabit liquor pupureus, visu delectabilis, gustui suauis, cum stypticitate exigua permixtus.

OBSERVATIO II.

Emplastrum contra fluxum alui, celeberrimum.

℞. N*Vcum cupressi, acaciæ, gallarum, balaustior. an.* ℥ ß. *tragacanti, gummi arabici, an.* ʒ iij. *sanguinis draconis, boli armeni, thuris, an.* ℥ j. *mastich.* ʒ viij. *resinæ* ℥ xviij. *ceræ* ℥ ix. Misce secund. art. & fiat emplastrum, ventri imo, & spinæ dorsi apponendum.

NVMERVS VII.

De Cholera.

EST alius fluxus, quem Græci choleram vocant, Latini biliosorum fluxum, barbari cholericam passionem appellant, qui nihil aliud est, quàm immodica per vtrumque ventrem perturbatio, ex continua ciborum cruditate prouenienꝭ, vt docuit Paulus *lib.* 3. *cap.* 29. Hæc à valida expultrice perficitur, quod sibi molestum est, expellere properante in febrium initio: quo tempore, etsi per inferiorem ventrem frequentiùs noxium humorem detrudat, tamen cùm copia est multa, & vires magis liberales, per vomitum expellit. Cùm enim ventriculus duplex sortiatur orificium, supremum, & infernum, vt 3. *de sympt. caus. cap.* 2. Galenus affirmat, iis abutitur, ad excernendum id quod morsu, vel pondere ipsum infestat; & quoniam noxa toti ventriculo communis est, sic vtroque vtitur in vocatis choleris.

Percontaberis: *Vtrùm alui fluxus à cholera sit inseparabilis?* Nam videtur aliquando posse contingere cum suppressione alui: Hippocrates enim 5. *epid. text.* 7. refert Eurychidem cholerica passione laborasse, citra fluxum alui: & 4. *acut.* 103. in cholera ventrem adstrictum reperiri affirmat. Dic cum Auicenna, 16. 3. *tract.* 1. *cap.* 2. non semper in cholerica passione simul reperiri vomitum, & alui fluxum, licèt semper perturbetur ventriculus in parte superna, & appareat irritamentum, & propensio ad expellendum: interdum enim vnum sine alio, ob variam corporis constitutionem inuenitur: in his enim, quibus os ventriculi valet, vomitus non apparet; in quibus verò intestina retentrice valent facultate, non adest alui fluxus, sed vomitus. Solue secundò, duplicem constituendam esse choleram: alteram humidam, factam ab humoribus acribus; alteram siccam, à flatu mordaci concitatam: vtriusque communis est generationis modus, at in sicca per vtrumque ventrem ructus resonant, & crepitus; in humida, fluxus alui cum vomitu premit, & affligit.

Præter vomitum, & alui fluxum, adest ventris inflatio, ob flatus ex cruditate concitatos, & apparent tormina, ob distendentes flatus, & acrimoniam humorum prognata. Ægri ob laborem oris ventriculi, & motum pungentis humoris, anxietudine vexantur. Sitis ob summam humoris euacuati copiam, ob quam causam crura, & brachia conuelluntur. Excreta non sunt vniformia, sed biliosa, aquosa, fœtida, viridia.

Ex succorum corruptela originem ducit hoc vitium, qui impetu facto irruunt in ventriculum, & intestina, aut ex cruditate, & corruptione ciborum. Cruditas, vel ex alimentorum copia, aut ex præpostero ordine ea assumendi, vel immodico motu post cibum, aut ex alimento incoctili natura sua, aut ex præparationis modo, quoniam malè est assum, aut elixum, vel retinet qualitatem acidam, nidorosam, aut est nimis dulce, acre, & sic bilescit, aut vitiosa qualitate præditum est, vt sunt olera, legumina, fructus horarij qui hunc affectum concitant, vt pepones, cucumeres, mala præcocia. Ex potu aquæ frigidæ oritur nonnunquam, aut ambientis frigiditate, vel quia nudis pedibus incessus celebratur: quæ omnia desumpta sunt ex Hippocrate 7. *epid. num.* 80. & Galeno 3. *de caus. sympt. cap.* 1. quo loco modos generationis vitiatæ coctionis tradit eleganter.

Vtrùm cholerica passio, orta à causa externa, minus sit periculosa, quàm quæ oritur à causa interna? Nota aliquas propositiones ab Auicenna prolatas *loc. cit. cap.* 2. quæ ad præsagium cholericæ passionis conferunt apprimè. Prima est. Quando cholerica passio incipit à causa externa, & cruditate, incolumior est illa, quæ fit à causa interna, & reiterata corruptione. Causa est in promptu, quia in illa, omne quod corrumpitur, solet expurgari, & non remanet intemperies in ventriculo; contrà autem in hac, humores vitiosi in venis latent, & similiter intemperies in iecore, & venis adest, quæ morbum fouet. Interdum incipit ex cruditate ventriculi, & continuò augetur, ob corruptelam quæ in venis adest: laborante enim ventriculo cum intestinis, venæ cum iecore compatiuntur, & contendunt illi opem ferre transmittendo quæ in illis sunt, quæ commota, cùm antea non irritarent, modò sic stimulant & lancinant, vt natura præcipitetur, & veluti furibunda tam inutilia, quàm vtilia confertim excernat.

Cholerica passio est familiaris æstati, & autumno; tūc enim ventres concoquunt difficulter, quoniam innatus calor rapitur ad extra, flaua bilis accrescit, homines vtuntur oleribus, peponibus, cucumeribus, fructibus horariis, superbibita gelida, parum sibi cauent, nudi incedunt, aëri nocturno se exponunt ob quas causas ventriculum & partes vicinas debilitari, nemo non videt.

Assueti incurrere in choleram, minùs læduntur & periclitantur; morbi enim consueti minùs periculum inducunt. In hoc morbo si superuenit frequentia, & ardor vrinæ, bonum est signum; nam hæc causam cholericæ passionis deriuari ad vias vrinæ præsignificant. Si in ea febris non adest, nec sæua symptomata premunt, tuta sæpe, & vtilis est, quoniam per hunc fluxum tota humorum colluuies expurgatur, vt ex Galeno constat, 7. *meth.* 11. §. *Sunt quibus diarrhœa, & cholera, &c.*

Si

Si verò febris corripiat, periculosáque symptomata vexent, timorosa est: ob sui enim malignitatem, & vacuationem immodicam, vires citissimè resoluuntur, & magis ac magis concitata subuersione ventriculi, & vomitu, ægri apparent facie Hippocratica insigniti, exangues, & ad mortis fauces deducti.

Illicò ergo huic affectui opitulandum, nam si in eo auxiliari differas, nulla postea suffragia prosunt. Si ex corruptione ciborum concitetur, toto illo tempore quo expurgatur venter, neque cibum, neque potum, neque aliquid aliud offerendum. Si verò pigrè natura vomitu, aut alui secessu excernat, eam leniente clystere, facili vomitorio, aut abstergente medicamento adiuuare oportet, qualis est aqua hordei cum saccharo; cruditatem enim ventriculi deponit, facitque eam descendere ad aluum, ex Auic. 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. *post med.* §. *Quod si hoc ei defecerit, &c.* Si vēter expurgatus sit à nocuis succis, & fluxus, nausea, grauitas iam cessarint, ventrem roborate, & vires reficere oportet.

Si à causa interna cholera scaturiat, & symptomata grauia non sint, fluxus non est cohibendus. Sin contrà infestent, omni remediorum genere est coërcendus, ne subitò ob immodicam vacuationem vires concidant. Offerenda Alexipharmaca, & symptomata corrigenda, vt 16. 3. *tract.* 2. *cap.* 15. Auicenna edocuit, & suprà *de alui fluxu* proposuimus.

OBSERVATIO III.

Contra choleram syrupus præstantissimus.

NVllus est affectus sæuior passione cholerica, in qua ob immodicam vacuationem per aluum, & vomitum, spiritus resoluuntur, euanescunt vires, & siti clamosa oppressi ægri, ac insomnia correpti, animam exhalare videntur. Ex infinitis propemodum, quos cholerica habui affectione correptos, nullum, vt verum fatear, vidi ex ea occubuisse. Ecce representat sese mihi miles quidam veteranus, castelli cuiusdam apud Olysiponenses celebris præfectus, qui cùm sub dio pernoctaret ad auroram vsque, debilis, & insomnis, ingentem præcocium fructuum, cum ouis frixis, superbibita frigidissima, assumpsit copiam. Somno cùm se committeret, expergefactus, subsultum in ventriculo, & tormina iuxta pubem persentiens, in tam horrendum vomitum, & enormem aquosi humoris alui fluxum lapsus est, cum pulsu vario, submerso, obscuro, intercidente, anxietate, animi deliquio, & conuulsione crurum, vt biduo trecenties deiiceret, & sexagesies euomeret, pallidus, exanguis, sine pulsu ferè, sine voce, & respiratione intercisa. Non defuere illicò remedia varia, sed profuere nulla. Narcotica sola offerre, temerarium erat, vires enim erant sepultæ valde. Extempore serapium paro, ex quo cùm cochlearia quinque assumeret, palpebras aperuit, fluxus aliqualiter est cohibitus, sitis infestauit minùs; & triduo eo vsus, paulatim vires assumens, restrictóque magis fluxu, ad vitam reuocatus est.

℞. *Vini austeri rubelli*, ℔. ij. *aq. rof.* ℔. j. *aq. portulac. aq. plantag. an.* ℔. ß. Infunde in his aquis, *alumin. vsti* ℥ ij. *tragacanthi* ℥ iij *gūmi Arabici* ℥ ij *amyli torrefacti*, ℥ j. Coque quousque absumatur ℔. j. Cola, & iterum infunde *micleta* ℥ iiij. *requiei Nicolai*, ℥ ij. *philonij Persic.* ℥ j. ß. *mastih.* ℥ iij. *rosar.* ℥ v. *lapid. hæmatit. coral. rubri. carab. boli Armeni, sumach, acaciæ, balaustior. granor. myrti, cymini torrefacti. an.* ℥ ij. Coque iterum quousque absumatur libra: cola, adde *syrupi de sorbis*, *syrupi de mespilis, an.* ℥ v. *syrup. ex infus. rosar. siccar. syrup. myrtil. an.* ℥ iij. Cum saccharo fiat syrupus, aromatizatus cum ℥ iij. trochiscor. de terra sigillata.

Ne ergo contemnas hunc affectum, qui etsi in Lusitania nostra, & Amstelodamo paucos iugulet; in Oriente, vbi vocatur patrio sermone *Mordexi*, plures quos corripit, ex tempore iugulat: & in Mauritania, & Arabia, est lethalis ferè; in quem affectum incidunt Arabes frequenter, quia continuò ferculum esitant frigidum, ex pane conciso, cum oleo subacto, quod vernacula lingua *Cuscus* vocant, quod cùm massa sit cruda, & ad ignem parum cocta, difficulter in ventriculo quem inflat, & choleram concitat, concoquitur.

NVMERVS VIII.

De sternutamento importuno.

IN febribus præsertim catharrosis, sternutamentum euenire frequenter, docuit Hippocrates 2. *progn.* 49. dicens: *Grauedines autem, & sternutamenta per omnes morbos, qui in pulmone fatigāt, praire, & superuenire, malo est, sed in aliis morbis exitiosis sternutamenta vtilia sūt.* Sternutamentum enim, vehemens est naturæ motus, quo flatuosum ex capite spiritum propellere nititur, præsertim vbi mordax, & calidum constiterit excrementum, vt tradit Galenus 7. *Aph.* 51. Hæc est causa, cur qui Solem intuentur, & pennam in nares immittunt, sternutare soleant, quod Aristoteles *lib.* 33. *problem.* animaduertit, quoniam Sol caput calfaciens, ocyùs spiritum ex humore elicit; & penna excitans expultricem cerebri facultatem, etiam in actum deducit. Hinc facilè possumus intelligere, cur dormientes non sternutent; tunc enim facultas tempore somni consopita est atque submersa, & excrementum non sentit, ipsa autem nisi irritetur, officio suo fungi non potest. Adde quòd dormientibus calor intus consistit, quo fit vt interiores dormientium partes calidiores reddantur, spiritúque magis abundent, exteriores minùs.

Vtrum sternutamentum plurimis morbis remedio sit? Sternutamentum non modò cerebrum expurgat, sed etiam quæ in partem eius posteriorem, atque in fauces irruunt, valido succussu reuellit, facitque sua valida concussione, 5. *Aph.* 49. vt excrementa absumantur. Quinimò si superueniat singultienti, singultus cessat, iuxta edictum Aristot. 33. *probl.* 1. & 5. in quo multò maior cernitur concussio, quàm in tussi, validiorem enim habent spiritûs impetum sternutamenta, quàm tusses.

Sternutamento non ab eis quæ asperis arteriis, sed naribus molesta sunt, spiritus violenter emittitur, cum quo ex prioribus cerebri ventriculis nonnihil excerni solet: Nam sicut tussis inuenta est vt mediante illa plurimus simul, celerriméque foras actus spiritus, attrahat, propellátque suo impetu, quæ vias spiritus obsederunt, 2. *de caus. symp.* 4. sic sternutamentum à natura fuit inuentum, vt cerebrum, nariúmque viæ exonerentur, & deobstruantur.

In plurimis morbis sternutamenta vtilia sunt, modò non appareat in principio, nam tunc potiùs naturam à causis morbificis irritari, quàm robur ipsius significant; postea verò prosunt, non aliter quàm reliqua signa mox apparentia, de quibus 1. *Aph.* 12. Licèt autem hoc ita sit, tamen si sternutatio est nimia, & importuna, summoperè lædit, cum sit violentus motus, & cerebrum concutiatur, & thorax; quare eo interueniente, pectus, pulmóque dilacerantur, præcipuè si pulmonem, & thoracem vlcus, & inflammatio tentauerint. Neque aliqua ratione in morbis pectoris sternutamentum conferre potest, nisi adsit abscessus: tunc enim concussione irritata natura abcessum rumpit.

Ergo cùm sternutamenta fiant à flatibus siccis, & vaporibus nares mordentibus, & in febribus ab acri, & pungenti humore; si diebus superueniant criticis, & quando speratur aliqua sanguinis per nares vacuatio, nullo modo sunt cohibenda. Si verò importunè ve-

xent ægrotantes, præsertim in thoracis affectibus, & valida concussione corpus fatigent, dolorémque capitis incutiant, febrem exacuant, somnum perturbent, tunc offerenda sunt remedia frigida, quæ biliosum humorem frigiditate sua incrassant, eiúsque acrimoniam refrænant, de quorum genere censentur, quæ suprà *de dolore capitis* adnotauimus, tum bregmati, tum naribus admota.

OBSERVATIO.

Sternutatio importuna, narcotico curata.

CVm flatus mordax à febrili calore dissolutus, aut acris humor nares vellicant, & feriunt, pruritus in ea parte vehemens concitatur multoties, cum sternutatione coniunctus. Vidi quendam, qui ex acri defluxione catarrhosa per nares continuò emanáte, adeo sternutamento frequenti, toto mense est concussus, vt nec comedendi, nec bibendi, aut dormiendi tempus haberet. Huic plura adhibita, quæ inutilem vacuarent acerrimi humoris copiam, eúmque ad alias partes distraherent. Purgationes variæ, sanguinis missio, clysteria, cucurbitæ, frictiones, ligaturæ in partibus extremis celebratæ, diuersimoda remedia naribus, bregmati, hepati, vnde etiam mali suspicabantur originem, & temporibus sunt adhibita, quæ acris humoris efficaciam retunderent, ac facultatem animalem consopirent. At cùm febris adhuc vexaret, factúsque esset gracilis, & excarnis, & timor esset ne præ insomnia, & hoc violento motu agitatus, resolutis viribus, vel aucto febrili calore, in extremam maciem, aut hecticam laberetur, narcoticum assumendum iussi, tribus horis post cœnam, meri duabus vnciis superbibitis: cùm semel vteretur, ex improuiso (mirum dictu) sternutatio post profundum somnum conquieuit.

℞. *Philonij Persic.* ʒ j. *opij* g̃. iij. *croci* g̃. v. *Myrrhæ* g̃. iiij. Cum saccharo, & puluere glycyrrhizæ, fiat bolus.

NVMERVS VLTIMVS.

De dorsi incendio.

IN viris calido temperamento præditis, melancholicis, lautè viuentibus, vino deditis, otiosis, ante febrium accessum, adest in dorso incendium, & caliditas nimia ita accenditur, vt ea parte ipsi exuri videantur. Hoc vitium fœminas præsertim viduas, & virgines, etiam premit atque fatigat, de quo affectu Cremison auctor antiquissimus, *tract. de passionib. stomachi, cap.* I. aliqua protulit in lucem.

Aretæus *lib.* 2. *de caus. & signis acut. morbor. cap.* 8. illud rectè descripsit, dicens esse morbum quendam venæ cauæ maioris rami, quæ cor etiam per dextram eius partem ingreditur, quæ dum morbo quouis ex plenitudine laborat, protinus si incalescat, arteriæ secundùm dorsum sitæ, damnum communicat. *Hæc igitur vena vniuersa, ægritudines & acutas, & validas patitur: nam tota vna est, atque continua.*

In hac ergo vena concaua per dorsum perreptante, ante febrium insultum, inflammatio sentitur, ex crasso, & retorrido sanguine progenita, qui dum in sæuiora mala non degenerat; arteriæ quæ iuxta dorsum sita est, vitium communicat: Quod vitium ex apparatu morboso, plenitudine nimia, visceris alicuius calore mordaci, alterius humoris, aut excrementi adustione originem ducit.

In his quibus arteria hæc incalescit, inquit Aretæus, cutis præ incendio interno squallida, rugosa, atque aspera est, in qua calor mordax, sensatus, acrísque persentitur, somni tumultuosi sunt: aluus quibusdam nihil reddit, quibusdam exiguum, acre, biliosum: lotium acre, mordáxque est. Ægri, præ incendio, quod in spina dorsi sentitur, anxij sunt, inquieti, siticulosi, peruigiles, facie decolores, lingua aspera præditi. Huic malo illicò occurrendum: nam citò in febrem degenerat, vel dorsi, renúmque efficit inflammationes, quæ si vehementes sint, celeriter hominem tollunt.

Si ergo ex dorsalis venæ, & arteriæ calore immodico, dorsi incendium emanet, sedula diligentia sanguinem emittes, venis sectis in cubito. Verùm, quia rationi consonum est, sicut in ardentissimis febribus, vires præ nimio calore periclitari, & laborantem animi deliquio premi, non semel totum emittere, sed per interualla vacuationem repetere opus est. Si fœminis menstrua non ritè respondeant, sectio è talo remedio est, vel hirudines mariscis appositæ, multo sunt ex vsu: nam pertinacissimè sugentes, ex dorso, ac lumbis superassatum sanguinem auidissimè exhauriunt, in quem sensum dixit Hippocrates 6. *Aphor.* 10. *Renum morbis hæmorrhoïdes superuenientes, bonum.* Huius vacuationis loco, cucurbitulæ scarificatæ per dorsum, cum profunda scarificatione, mirabiliter prosunt.

Euacuatione facta, viscerum cauma extinguere est necesse, potibus frigidis paratis ex aqua Rosacea, acetos. Buglos. Hord. cum Syrup. de Ribes. granator. Oxysacchar. Violac. &c. Alexipharmacis additis: Nam si ignem internum frigidis compescere non studeas, in aliquem deteriorem affectum commigrabit hoc vitium. Hac ratione Epithema dorso, & cordi admouebis, vt harum partium excandescens calor mitescat, ac temperetur.

Purgatio rarò administranda, nam agitat corpus, ac mouet humores. Si verò inclinante affectione, aliqua eluceant biliosi humoris signa, clementibus medicamentis vtendum, quæ cum refrigeratione inutilem humoris copiam euacuent, vt sunt Pulpa Cassiæ, Manna, serum lactis, tamarindi, syrupus ex multiplici infusione violatum, quorum loco refrigerantia clysmata administrabis. Caue à diureticis, calidis, aperientibus. Sin adhuc intemperies restet, vtere saluatellæ sectione, quæ mirandum in modum, viscera, venosum genus, & hepar refrigerat, ventilat.

OBSERVATIO.

Ad dorsi incendium, syrupus de niue cum sero lactis, eximius.

QVidam vigente Sirio, adeò dorsi incendio est vexatus, vt illud comburi sibi videretur, ardentésque faces in ea parte esse repositas existimaret, citra febrim vllam. Vniuersalia auxilia celebrata. Balneum tepidum, & deinde frigidum administratum. Apozemata varia oblata, quæ viscera roborarent, & eorum calorem extinguerent. Tandem hoc syrupo viginti dierum spatio exhibito, quinque vnciis in aurora oblatis, omnino sanus est factus.

℞. *Niuis,* ℔. iij. *Seri lactis caprini.* ℔. ij. *succi omphacij* ℥ v. *succi acetosæ* iiij. Bulliant omnia vsque ad consumptionem succorum: Infunde deinde per noctem, *Rosar.* ℥ iij. *fol. portulac. & lactuc. an.* M. ij. *Fol. Nenuphar.* M. ij. *Flor. Nenuph.* ℥ iij. *Sem. lactuc. Plantagin. Portulac. an.* ʒ. iij. *Conserua Borragin. Violar. Buglos. Acetos. an.* ℥. ij. *hordei conquassati,* ℥ j. *tamarindor.* ℥ ß. *Radic Endiuiæ & Buglos. an.* ʒ j. *sem. quatuor frigidor. maior. an.* ℥ ß. *sem. quatuor frigidor. minor. an.* ℥ j *Flor. Cordial.* ℥ j. Coque quousque absumatur ℔. j. ß Colaturæ adde: *Syrup. Endiu.* ℥ iij. *Syrup. Granator.* ℥. ij. *Syrup de ribes.* ℥ j ß. Omnia deinceps bulliant, addita sufficienti sacchari quantitate, fiat syrupus mediocris consistentiæ.

CAPVT II.

De symptomatis cum febre prognatis.

NVMERVS I.

De Colico dolore.

DE colico dolore, plura *lib. 2. Hist. PP. Med. in com. Hist.* 89. quanquam autem omnes ventris dolores à Medicis vocentur colici, non quia vniuersi ad colum pertineant, cùm multò plura sint, quæ dolere possint intestina; nec tam ob symptomatum similitudinem, & causarum, quàm quia omnes vehementes in colo accidunt, propter maiorem huius intestini aptitudinem, ad coacervandos & retinendos crassos flatus, frigidos viscidósque humores, à quibus vt plurimùm dolores intestinales oriuntur: non mediocres tamen, imò omnium vehementissimi, in tenuibus excitantur intestinis, & vehementiores in ileo, non ex frigidis flatibus, aut humoribus, vt diximus, quia facilè dissipantur, aut defluunt à tenuibus, sed magna ex parte ab inflammatione, vel induratis fæcibus, *lib. finit. med. vltra med. 3. de sympt. caus. cap. 2. 3. epid. sect. 2. com. 6. & 2. Aph. 22. & lib. 6. com.* 44. & 7. *Aph.* 10.

Intestina dolore oppressa, ex vniuerso corpore peccantem humorem ad se alliciunt: quum verò causis morbificis præualent, noxios à se depellunt succos. Habent ergo vim attrahentem, & expellentem, quarum vi, ac ope vtile attrahunt, inutile à se propellunt, quas virtutes cùm plurimi ad rauim vsque pernegent, placet de hac controuersia, antequàm progrediamur vltrà, aliquid præfari.

Dubitandum ergo: *Vtrùm intestina facultates habeant communes naturales?* si enim naturales omnes facultates, in singulis membris considerandas, non semel præmonuit, ad comparandam notitiam de locis affectis, Galenus, cur *lib. 6. cap. 2. de loc. affectis*, solius dysenteriæ meminit, quæ vitiatam arguit expultricem? fortè innuens, vim illam ex naturalibus solam intestinis adesse, quod etiam videtur docuisse, 4. *de vsu part.* 8. & 3. *de naturalib. facult.* 7. *&* 11. quibus locis virtutem iis denegat attractricem, & oblongos seu rectos villos, quibus operantur: contra ea quæ in eodem opere *de natural. facult.* vniuersaliter pronunciauit, nempe singulis partibus quæ nutriuntur, inditas esse illas facultates. Et de attractrice expresè loquitur Auicenna 1. 1. *doct.* 4. *cap.* 2. & *doct.* 5. *de membris*, & 16. 3. *tract.* 1. *cap.* 1. nec sine probabilibus fundamentis: Nam si omnibus, quæ aluntur partibus, vis quædam concessa est, qua attrahunt sibi familiare alimentum, cur ea intestinis denegabitur ad chyli attractionem, qui suum est, & conueniens alimentum.

Deinde motum alimenti ad totius nutritionem ordinatum, sicut naturalis est, ita mitem esse oportet, & durantem. At si chylus (ex cuius delatione ad intestina vniuersi corporis nutritio dependet) ab ipsis non alliciatur, sed trudatur tantùm à ventriculo, violento & præternaturali, nec diuturno motu feretur. Igitur, &c. Insuper oblongi seu recti villi, tractrici solùm inseruiunt, atque hos etiam, præter transuersos, inquit Galenus 4. *de vsu part.* 17. in intestinis reperiri. Ergo illis denegari non potest facultas, cuius ministerio dicantur, & per consequens nec reliquæ, quibus subordinatur tractrix.

Dic. Nemo inficiatur, vires naturales, quibus perficitur nutritio, non minùs quàm in reliquo corpore, in intestinis contineri, atque adeò tractricem, qua peculiare alimentum intra suos meatus alliciant. Disceptatio tamen est, num habeant communem attractricem, quæ per villos operetur, quæque chylum à ventriculo attrahat ad ipsorum cauitates. Et Auicenna 16. 3. *cit.* illam iis concedit, sed imbecilliorem quàm ventriculo, dum sic ait: *Penetrans in intestino, patitur à duabus virtutibus, quarum vna est expulsiua stomachi, altera attractiua intestini.*

Galenus tamen apertè contra sentit, & ex Arabum numero nonnulli, præsertim Auerrhoës, & Halyabbas, 3. *theoric.* 29. dum nullam mentionem faciunt attractricis intestinorum, sed expultricis tantùm, qua toti corpori inseruiunt, atque adeò cum Galeno 6. *de loc. cap.* 3. scribunt, mitti à ventriculo in ea, non attrahi ab ipsis.

Esse verò ita sentiendum, præter Galeni testimonia, suadet ratio: Nam præterquam quòd superflueret vis illa, cùm sufficiat à ventriculo detrudi alimentum; si adesset: non parùm incommodaret, ante completam chylificationem trahens, & retinente ventriculo promouens expulsionem. Deinde alimenti tractio per amplos canales fit, per oblongos villos, eósque internæ tunicæ membri trahentis insertos, vt 3. *de natural. facult. cap.* 8. Galenus affirmat: Cùm enim trahi non possit materia, nisi tangatur, & ea quidem parte, qua sibi patet commeatus ad internam cauitatem, vbi concoquenda est, interiùs oportet esse locatos villos, quorum ope defertur. Atqui si quos villos rectos obtinent intestina, non interiùs, sed exteriùs habent. Igitur non ad attrahendum, & per consequens, &c.

Adde quòd in solis crassis reperiuntur, cùm tamen ad sugendum chylum essent inserendi tenuibus, ventriculo ipsi cohærentibus, & in quibus primùm recipitur chylus, non in crassis distantibus. Quare meritò neganda intestinis est communis attractrix, quæ per villos operetur.

Cæterùm non perinde sunt priuanda retentrice, cùm enim etiam in ampla sua cauitate coctricem obtineant, ventriculo adsimilem, licèt debiliorem, 4. *de vsu partium*, 17. (perinde ac venæ sanguificantem, ne delationis tempus citra alimenti elaborationem periret naturæ) concedamus licèt retentricem, quæ coquenti virtuti omnino ministrat. Non ideò tamen necessarij illis sunt oblongi villi, sat enim erat ipsorum intestinorum asperitas, inæqualitas pinguedinis, & lentor, quin & ipsorum anfractus, siue reuolutiones, ad exiguam retinendi moram quam præstant. Cùm ergo distinctas non habeant, à peculiaribus aliorum membrorum virtutes naturales, præter expultricem qua eminent, & vniuerso inseruiunt, satis fuit de affectibus huius meminisse Galenum.

Parùm autem vrgent rationes pro contraria parte adductæ: quoniam ad primam, ex dictis patet responsio. Ad secundam verò perinde non erit operosa: Neque enim facit motum violentum, in passum vi ferri, aut impetu, aut ab externo agente, non iuuante passo, alioqui omnes ferè dabis violentos ab extrinseco motore prodeuntes; quin & violentissimam sanguinis distributionem ad superiora membra, & ex eadem causa, (extranea siquidem est membris vis hepatis propellens sanguinem) & quia præ sui grauitate deorsum potiùs inclinat, cùm tamen naturalis sit sanguinis delatio ad nutritionem ordinata, cuius etiam gratia mittitur in intestina chylus, qui sua innata grauitate descensum iuuat. Imò verò licèt huiusmodi motus inde violentus diceretur, non proinde deficeret; perpetui enim sunt in vita, illi cordis, arteriarum, & pectoris, non tamen violentia carent.

Ad tertiam. Non ad trahendum, vt diximus, sed in robur & firmitatem circularium, atque adeò ad expulsionem

expulsionem iuuandam, rectos villos obtinuerunt crassa intestina, præsertim rectum, cuius circulares præ fæcum copia, & pondere magis periclitabantur, & inserti parti extimæ rectis, veluti fasciis quibusdam, magis firmi continentur illi: quare non solùm ad durationem, sed & ad expulsionem facere externam intestinorum membranam, docet pluribus in locis Galenus.

Colicus ergo dolor sic definitur: *Est dolor intestini laxioris, quod colon vocatur.* Colon enim cùm sit pars intestini crassi, à dextra iliorum regione procedens, ad sinistram cincturæ modo pertinet, vt *lib.3.cap.43.* Paulus edocuit. Generatur ex defluxu ad intestina humoris febrem efficientis, qui aut biliosus, aut pituitosus esse solet, aut ex intestinorum inflammatione, aut flatibus, qui vitiata coctione eleuantur, aut ob victus, & potus errorem, aut immodica fæcum retentione.

Colicus dolor vehemens est, sed Iliacus maior, quia intestinum ileon, cùm sit ex tenuibus intestinis, magis sensibile est, quàm colon. Licèt autem ileon inter tenuia reponatur, (sunt enim tria tenuia, duodenum, ieiunum, & ileon, & totidem crassa, cæcum, colon, & rectum) & ratione originis, post ventriculum, prius sit ileon, quàm colon; ratione tamen situs aliter est, cùm propinquius sit ventriculo colon, corpus zonæ instar, versus anteriorem partem totum cingens; ducit enim originem à dextro latere iuxta renem, & iecur, stomachum, ac lienem tangens, vergit ad sinistrum renem, deinde verò per id latus infrà descendit. Hæc est causa, quare in colico dolore, in his omnibus partibus sentiatur dolor, præsertim in sinistro latere.

In colico ergo dolore, sentitur dolor supra vmbilicum, in iliaco infra: cùm intestina crassa excepto recto, superiorem sortiantur situm, quàm tenuia. Nec infera, colicos affectus potiùs esse curandos medicamentis per os sumptis, quàm clysteribus: licèt enim sursum vergat, ab inferiori tamen parte originem ducit,

In colico affectu adest vomitus, & nausea, & sæpè retinentur fæces. Colicus dolor ex humore generatus bilioso, cognoscitur ex siti, immodico stomachi ardore, intensa febre, bilioso vomitu, vrina ignea, oris amaritudine. Curatur vomitu leni, qui humorem redundantem euacuat, ipsúmque ab intestinis reuellit, clystere refrigerante, anodynis temperatis, purgatione clementi, iulapiis attemperantibus, quæ biliosi humoris acrimoniam retundant. Quòd si perseueret dolor, aut adsit febris, iecúrque squalidum, aut venæ incendio affectæ, humorem biliosum in intestina detrudant, tunc ad præseruandum ea ab inflammatione, & viscera ventilanda, phlebotomia est vtilissima, dummodò eam ex brachio priùs exerceas, si dolor superas partes magis infestet; si tamen stercus aut vrina supprimantur, & inferiores partes doleant nimis, tunc in talo secetur, iuxta Pauli sententiam, *lib. 3. cap. 43.* postea verò epithematis refrigerantibus iecur illinendum.

Inflammationem colici doloris esse causam plura demonstrant. Febris ardens, acris & firmus in ventre calor, frequens bilis vomitus, sitis incompescibilis, abolita fæcum deiectio, suppressio vrinæ, non solùm ob dolorem, sed compressionem ab inflammatione inductam. Si omnia vehementer vrgeant signa in hoc lethali morbo, priùs è brachio, deinde è talo mittendus est sanguis: licèt enim phlebotomia, & colica rarò coniungantur, quod 4.1. *cap.20.* pronunciat Auicenna, tamen aliquando in positis exemplis esse necessariam, ratio dictat. In hac refrigerantes clysteres summoperè prosunt.

Si colicus dolor ex pituita vitrea, acida, salsa concitetur, quæ nonnunquam suis qualitatibus infrigidando, & mordicando intestina, & flatu distendendo pungunt & lancinant: Curatur vomitu, carminantibus, & phlegmagogis clysmatis; quæ si non sufficiant, ad medicamenta purgantia deueniendum dummodò tamen eorum virtus, primam regionem non transcendat, inter quæ præcipuum locum obtinet ius galli veteris, cuius plures descriptiones tradit Auicenna, 16.3.*tract.4.cap.21.*& *lib.2.canon.cap.296.*

Ex flatu suborta cognoscitur colica, quòd dolor de vna in aliam partem mutatur; adest ventris rugitus, præcessit vsus alimentorum, quæ flatus gignunt, aut coquuntur difficile. Curatur primò vomitu causæ antecedentis, flatuum resolutione, clysmatum carminantium ope celebrata, per aluum expurgantibus medicamentis. Carminantibus etiam exteriùs vtendum est, siue ex oleis flatus discutientibus pares vnguenta, siue fomenta conficias, siue sacculos, aut cataplasmata, vel cucurbitam siccam cum multa flamma ventri imponas, quam incantamenti instar prodesse ad resoluendos flatus, *12.meth.cap.8.* firmauit Galenus. Roborantes, & flatus resoluentes tabellæ offerendæ, ex speciebus dianisi, diacymini, aromatici rosati, aut diatrionpipereon confectæ, cuius loco prosunt vinum Hippocraticum, aqua vitæ, vel extracta ex floribus cinnamomi.

Ex fæce retenta dolorem generatum, ex calore iecoris, & grauitate in intestinis percepta dignosces. Prosunt emollientes clysteres facti ex oleo, & butyro, vel ex decocto maluar. Althææ, Fœnugræci, Sem. Lini, cum oleo communi, vel amygdalino, vel ex iure pingui, aut decocto extremitatum animalium. Tota ventris regio illinenda oleo amygdalar. dulcium, lumbric. lilior. albor. & butyro suillo.

OBSERVATIO.

Ad colicum dolorem à flatu, emplastrum celebre.

Ex plurimis emplastris, quæ fidissimo experimento, pro curando dolore colico à flatu suborto, habeo comperta, vnum est præstantissimum, quod nonnisi euacuato corpore, supra partem dolentem est imponendum.

℞. *Vini generosi odoriferi,* ℔.ij. *aq. vitæ,* ℔ j. *aq. cinnamõ.* ℥ iij *balsami* ℥ ij. *olei de liquidãbar,* ℥ j. *olei rutac. & camomil. an.* ℥ ij. *olei terebinthin. olei anisi, & de costo. an.* ℥ j. *olei amygdal. dulciũ* ℥ iij. *olei de baccis lauri,* ℥ j.ß. *flor. camomil.* ʒ iij *floris stœchados, & rorismarini, an.* ʒ ij. *anisi, cymini, dauci, cinnamom. an.* ʒ j.ß. *ligni Aloës,* ʒ ij.ß. *calam. aromatici,* ʒ j *styracis calamit.* ʒ j.ß. *styracis liquidæ,* ℥ j. *absintij* ʒ iij. Puluerisanda puluerisentur, & misceantur in mortario bene, & fiat Cataplasma.

NVMERVS II.

De Iliaco dolore

Sæpissimè in tenuiore intestino affectus quidam oritur, quem ileon Græci appellant, qui licèt ab eisdem causis, ac colicus dolor oriatur, frequentiùs tamen ab inflammatione, vel induratis fæcibus ortum ducit, ex *Gal. loc. cit.* à quibus ita ilei meatus occluditur, vt nihil omnino, etiam cum acerrimo clystere, per inferiora descendat, *6. & 7. Aph. cit.* propter quod videbatur antiquis conuolutum esse in nodum intestinum in hac passione, atque inde volulus, ac chordapsus fuit appellata. Ex atrocissimo verò, ac intolerabili dolore, quo miserrimè vexantur laborantes, interpretantur Arabes nomen ilei habuisse, hoc est, *Domine miserere,* ab *ἐλεῶ*, quod Græcis misereor est, quasi sit malum misericordia dignissimum: Quod vitium intestino ileo magis familiare est, tum quia ob copiam vasorum sugentium, magis patet inflammationi; tum quia vicinius crassis intestinis, à quibus magis facilè, quàm superiora,

superiora, potest excrementa recipere: quæ duæ sunt causæ tanti mali frequentiores.

De hoc affectu quæro primò: *Vtrùm intentior dolor adsit in iliaco quàm in colico dolore?* Galenus *lib. 2. de loc. affect. cap. 5.* ventris dolores vehementissimos, procul dubio esse crassorum intestinorum; mitiores autem, aut à leuiori causa in ipsismet fieri, aut in intestinis consistere tenuibus, quod & approbat Trallianus dicens, acutissimam esse, atque grauissimam coli affectionem. Nec immeritò: tenuia, siquidem intestina, ob sui raritatem & tenuitatem, causas ingentium dolorum nec intra se recipere, nec continere possunt, quod 6. *de loc. cap. 2.* Galenus edocuit, nec etiam nimiùm distendi, ac proinde nec vehementer, ac diu dolere. Quare si hæc vera sunt, cur tenuium dolores, *6. de loc. cit.* vehementissimi, & grauiùs cruciantes, & à Paulo, Celso *lib. 4. cap. 3.* acutissimi dicuntur. Aëtio, lethales, Aretæo perniciosi, & acerbissimi, & *2. tardar.* 8. celeriter enecantes, & 16. *3. tract. 4. cap. 29.* ab Auicenna, maiores quàm coli esse asseruntur.

Dic. Grauissimum, acutissimum, & exitialem propositum affectum agnoscunt omnes, & sua monstrant symptomata, (de quibus præter citatos auctores, Hippocrates 3. *de morb. cap. prop.* & 3. *epid.* vbi Galenus) & quæ communia ei sunt cum colica, vomitus, fastidium, nausea, maiora, magis continua & perseuerantia, propter maiorem vicinitatem, & colligantiam cum ventriculo. Sæuiores ac vehementiores dolores, tam ob causæ vehementiam, quam ob mollitiem, & sensum acriorem partis; acutiùs enim sentiunt gracilia, quàm crassa intestina.

Denique & periculosiores, ex vicinia & propinquitate cum nobilibus, principalibúsque membris. Hinc præter ileum, simul & præcordia dolent, *3. epid.* syncope sequitur, delirium, spasmus, &c. 7. *Aph.* 10. tenues vrinæ, & cruditates adsunt, tractis nimirum in consensum ventriculo, hepate, corde, & cerebro. Nec verò his repugnat, *lib. 2. de loc.* aut *6. eiusd. cit.* hîc enim solùm ab humore, aut flatu, tam vehementes ac perseuerantes dolores ac in colo, fieri negat in ileo, scilicet quia in tenuibus intestinis, ob mollitiem & raritatem eorum, flatuosi spiritus facilè exhalant, nec detinentur contumaciter humores, quia transfluunt continuò, ac dimouentur. At verò 2. *de loc.* de duplici generatione doloris agebat, infixo nempe, & perforante, quorum neuter potest vehemens fieri in tenuibus intestinis, sed ex ratione illic assignata, vel in renibus, vel in crassis, præsertim à flatu, vel humore, à quibus colica maiori ex parte generatur.

Num verò ex obstructione flatuum, aut viscidi & crassi humoris, aliquando oriatur ileos, licèt Galenus simpliciter negare videatur, *6. de loc.* & *6. Aph.* 44. non omnino tamen: Nil enim obstat, nonnunquam fieri, atque ita Auicenna ab omnibus colicæ causis inquit accidere. Paulus etiam ex cruditatibus, Aëtius ex corruptis cibis, & multùm non coctis. Aretæus ex frigido, lentóque flatu collecto, sed rariùs quàm ab inflammatione, aut fæcibus induratis, quod etiam ex Galeno colliges, 3. *epid. cit.* Adde ab humoris, vel flatibus oriri, non intra tunicas, quod in colico accidit, sed potiùs in ilei cauitate contentis.

Sed difficilior videtur dubij explicatio: *Vtrùm in ileo faces per vomitum excernantur?* Nam præterquam quòd 7. *Aph.* 10. *in com.* ex Hippocrate ibi colligitur, quandoque sine vomitu fit ileos: stercus non in gracili aliquo, sed in crasso potiùs colo intestino continetur, & suam recipit formam, atqui colon post tenue suum situm habet; Igitur cùm intestinum hoc, in iliaco morbo omnino occludatur, impossibile videtur, in eo posse aliquando per vomitum eiici stercus, siue in superiori tenui existat inflammatio, & obstructio, siue in inferiori, quo tantùm affecto putat Celsus per os exire. Quinimò si non obstante angustia, & coarctatione ilei, stercus ascendit, cur non descendet faciliùs ex innata grauitate, & assuetudine descendendi? Maximè cùm pateant viæ suppositoriis, & clysteribus: nam si in eiusmodi morbo iniiciantur, ita velociter ascendunt, vt sorberi videantur. Insuper cur stercoris vomitio perniciosissima, ac lethalis habebitur, si per eam mali causa excernitur, & tollitur viarum angustia?

Dic. Quanquam vomitus non semper adsint, multis tamen, & laboriosissimis nauseis vellicantur ægrotantes, toto nonnunquam ventris motu, ad eos sursum præternaturam concitato: in voluulo enim, præsertim maligno & desperato, cùm tenuissimæ partis exigua via adeò sit interclusa, vt nihil omnino possit ad inferiora transmitti, desperans propter obstructionem expultrix, tanti mali causam, & retenta excrementa deorsum trudere, (id quod primùm tentat, incipiens iuxta naturæ ordinem à suprioribus contractionem) cogitur diuerso ordine contra naturam mouere, & ad superiora noxiam materiam propellere, contrahendo inferiora, (incipit enim hic constringendi motus infernè, non secus quàm contractio extimæ membranæ gulæ, in orificio ventriculi, ad vomitum) idque tanta vi, impetu, & violentia, vt & sedem ita adstringat, vt ne specilli quidem extremum suscipiat, prout loquitur Aræteus, & absorbeat infusa, & toto tenui intestino traiecto, ieiuno pyloro, ventriculo, ac gula, per os eiiciat stercus, vel iam in ileo contentum.

Aliqui putant euomi potiùs corruptum cibum, quàm stercus omnino perfectum, eo quòd vltimam perfectionem in colo acquirit, & quod fortè inde per ileum conscendere non potest, propter impedientem obstructionem. Celsus ait, existente inflammatione in inferiori parte gracilis intestini, excerni per os stercus; non ita si in superiori. At si ab induratis fæcibus morbus oriatur, cur tanto ad superiora conatu non vomentur, imò & rupta inflammatione obstruente? non descendent autem ex eadem causa, & sedis præclusione, vt diximus. Signum verò paruum & lethale est, stercoris vomitio, tam in ileo, quàm colico dolore, propter eam quam significat naturæ perturbationem, & molestiam adeò intolerabilem, quæ cogit per aduersam, & ab expulsione tam alienam viam excernere. Nec obstat vacuari aliquando morbi causam, & tolli, vel minui obstructionem, quia sæpe simul cum noxio, vires extremè fatiscunt, & ex inutilis vacuatione, interitus protenditur.

Maior tamen difficultas est: *Vtrùm in ileo nulla prorsus deiectio reddatur?* Ita voluit Galenus *loc. suprà citatis.* Sed videtur sibi esse aduersus, *3. epid. sect. 2. com. 6.* quo loco de sæuissimo & perimente ileo verba faciens, vrinæ, & deiectionum meminit; atque adeò non minùs in huiusmodi morbo, quàm in reliquis omnibus, contemplandas præsertim vrinas, commendauit Galenus *ibidem.* Quoniam sicut praua, & graueolentia exeuntia, interitum & perniciem minantur, 2. *progn.* de deiectione, & vrina, & alibi, & in proposito 16. 3. *cit.* vbi & flatum deorsum pelli notat & fœtidum, ac teterrimum; ita & contrà bona, magnam secundùm Hippocratem, & Galenum, præbent salutis spem, in omnibus morbis.

Dic. Cùm in ileo, saltem extremo, nihil prorsus excerni apertè doceat Galenus 3. *de nat. facult. de caus. sympt. 6. epid.* & 7. *Aph. cit.* vbi inseparabile signum esse huius passionis dicit: mirum videtur, quòd in textu illo 3. *epid.* (ex quo tam citò mors fuit sequuta, vt & stercoris vomitum magis huic morbo familiarem anticipauerit) deiectiones habuerit laborans: & putant aliqui nullas habuisse, atque ita apud Hippocratem legendum.

Alij interpretantur, crudum illud, & tenue eiectum, non

non fuisse portionem aliquam excrementi, saltem ab expultrice facultate pulsam, (cùm tota sit ad superiora conuersa) sed quidpiam ichori simile, calore hepatis, & mesenterij liquescens. Sed nihil prohibet, etiam in tanta obstructione, & sedis angustia, tenue quidpiam illabi, vel etiam excerni ab ipsa expultrice, per omnes vias sese conante exonerare, & infernam priùs tentante, quin & crepitum etiam emitti, flatu rursus descendente, & exitum per initia quærente: is ab Auicenna fœtidus damnatur, dummodò immodicè talis sit, nam modicè fœtidus, melior habetur, quàm purus & totius fœtoris expers, propter majorem quam arguit intestinorum obstructionem; nam etiam in pure, fœtoris absentia, non minùs quàm immoderantia reprobatur.

Esse verò in voluulo perinde vt in omnibus intestinorum morbis, considerandas dejectiones, nemini dubium est, cùm propriæ sint illorum superfluitates, & vim ferè totam habeant præbendi de ipsis iudicium, *1.cris.7.* & *lib.3.cap.3.* & *3.epid.cit.* & alibi. Num verò etiam Hippocrates in proposito morbo de vrinis meminerit, ac si in affectibus, qui venarum non sunt, indicationem haberent, etiam Galenus monuit: & quanquam *1.& 5 cris.* & *3. progn.* morborum inferioris ventris significationem cruditatis, aut coctionis, non ab vrina, sed alui excrementis petendam doceat, quemadmodum cerebri, & pectoris affectionum, ab sputo, *ibidem*, & *2.prorrhet.* 2. non vult tamen esse omninò contemnendam, quin potiùs in omnibus morbis contemplandam, inspiciendámque vrinam, consultò admonet, siue capitis sint, siue thoracis, pulmonis, aut intestinorum. Nam quamuis principaliter indicet in morbi jecoris, & vasorum, *vbi suprà*, & *6.epid. sect.1. com.6.* quorum excrementum est vrina, atque adeò potissimùm sit inspicienda in febribus, quarum materia in venis continetur) quin & in renum, meatuum per quos defluit, & vesicæ dispositionibus; secundariò, & minùs principaliter in illis, quæ febrem habent annexam, pleuritide, pulmonia, &c. (in quibus coctionis dignotio præcipuè ab sputo quærenda, quia pars est materiæ morbificæ.) In particularibus tamen, nec febrientibus vitiis, non parum etiam significatiua est vrina, quatenus si bona, indicat non esse conjunctum aliquod vniuersale malum, hepatis, aut vasorum; nec particulare illud in totum corpus permeasse, quod non exiguam præbet salutis spem; faciliùs siquidem partis, quàm commune totius vitium sanatur, dummodò in aliis paria sint: si verò mala sit vrina, è contrà. Atque ideò meritò Galenus *3. epid. cit.* commendauit, vt tam in ventris affectibus, quàm thoracis, pulmonis, & neruorum, vrinas inspiciamus, nec temerè ab Hippocrate fuerunt in voluulo contemplatæ, rectéque scripsit à prauis exitium portendi, ob tractum in consensum iecur, vasa, & corpus vniuersum. Quòd si à bonis dixit, paruam, aut nullam spem salutis desumi Auicenna, de proposito tantùm morbo intelligendus est, quia cùm sæuissimus esset, & extrema inducens symptomata, non sat erat bona vrina ad benè sperandum, nec de interitu dubitandum, juncto ex vrina praua indicio cum aliis lethalibus. Verùm non proinde putes, in pleuritide, & aliis particularibus affectibus, non esse benè sperandum de probitate vrinæ, cùm oppositum expressè doceat Galenus ipse, *1.cris.7.* & dilucidè *lib.3. eiusdem cap.3.* Curatur iisdem, sed vehementioribus remediis dolor Iliacus, quibus Colicum tractandum esse *suprà* prædiximus, cùm ab iisdem causis oriatur.

OBSERVATIO I.

Ad dolorem iliacum in stercore indurato. remedium certum.

NOn mediocri dolore iliaco premebatur non ignobilis iuuenis, ex fæce retenta suborto, cui Medici varia præsidia administrauerant, quæ ad emollienda alui excrementa parari solent. Esitauerat in copia magnas auellanas, quæ cùm concoctu sint difficiles, tardè permeent, imò pertinaciter partibus adhæreant, ita stercus indurarunt, vt octo dierum spatio aluum non redderet, quin acerbissimo dolore vexatus, pituitæ mucosæ, vomitus enormes ex interuallis patiebatur. Tandem vt meliùs emollirentur fæces, bis in balneum Oleagineum est ingressus, à cuius egressu tantisper leuato, obtuli epotandam libram vnam tepidam omenti arietini liquefacti; post cuius potum dormiuit, & primò crepitus, & ructus emittens, aluum dejecit copiosè. Hoc ergo præsidio ter deinde admisso in minori copia, per interualla excrementa deponens, à dolore conualuit.

OBSERVATIO II.

Pro dolore iliaco ex resiccata fæce, præsidium expertum.

MAla cotonea crassi sunt succi, difficilis coctionis, & distribuuntur tardè: nam sibiipsis vias præcludunt adstrictione sua. Hæc cùm puellus ingluuici deditus deuorasset in quantitate multa, ita illi suppressa est aluus, vt suborto vehementi & sæuo dolore infra vmbilicum, quem assidua crudi humoris vomitio comitabatur, cum fastidio summo, illum in horas animam efflare confirmasses. Illicò emollientia clysteria varia indita, sed præsertim ex omento veruecino, butyro, & pinguedine porcina. Lenia expurgantia per os oblata. Balneum ex emollientibus medicamentis administratum. Oleum amygdalinum in magna quantitate ebibitum. Tandem cùm nihil medicamenta proficerent, impero, vt vniuersa ventris inferioris regio, stercore vaccino recentissimè collecto illinatur. Tantùm profuit auxilium hoc, vt ter celebratum in die, ventrem molliret adeò copiosè, vt post duos dies, subsidente ventris duritie, se sanum exclamaret.

OBSERVATIO III.

Dolor iliacus ex inflammatione subortus, celebri cataplasmate curatus.

DEcennis puer, gracilis & excarnis, post offas butyro medicatas in maxima copia assumptas, simul cum pyris crudis, in tam sæuum incidit, pubis, versus partem sinistram, dolorem, vt malle se mori, quàm hunc atrocem dolorem ferre inculcaret. Febris erat acutissima, sitis inexhausta, vomitiones enormes, & assiduæ, vigilia importuna, fastidium summum. Hunc intestini ilei inflammatione laborare, cum aliqua à crudo succo obstructione facta, certum erat. Extempore secta Basilica in brachio vtroque. Sed cùm post septem dies, tota vmbilici, & abdominis regio, in magnam molem accresceret, & suppressa omninò aluo, penitus retineretur vrina, ex talo sanguis emissus. Tandem cùm affectus nullis cederet remediis, tumorem resoluere, dolorem lenire, aluum mouere cogitauimus, quod cùm multiplici præsidio tentare conaremur, balneo, omento veruecino supra partem tumefactam imposito, actu calido ab animali extracto, emollientibus vnguentis, vesicis admotis plenis medicamentis flatus discutientibus, dolor tamen immisericorditer eum vexabat, cum inappetentia tanta, vt solum lac ab vbere extractum, ídque in exigua quantitate esitaret. Demum quid in conclamato ægro agerem, animo hærebam. Tandem hoc applicito emplastro supra ventrem, post dies tres detumuit tantisper venter, dolor sedatus, vrina excreta, fæces vacuatæ, quæ

quæ in principio erant chylosæ, & albæ, postea croceæ. Tandem rupta largiter aluo, cibum assumsit: & post decem dies omnino euanescente tumore, & cessante febre, sanitatem recuperauit. Cataphlasmatis forma esto hæc.

℞. *Maluar. violar. parietariæ, an.* M. j. *camomil.* M. j. ß. *althææ* ℥ j. ß. *sem. lin. sem. fœnugraci, an.* ℥ j. *meliloti* ℥ ij. Coque in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneat ℔. j. Colaturæ adde *olei sesamini, olei amygdal. dulcium, camomil. anethini, an.* ℥ j. ß. *vnguent. filij Zachariæ*, ℥ iij. *butyri insulsi*, ℥ ij. *vnguēti dialthææ* ℥ j. ß. *vnguenti Agrip.* ℥ j. *pulp. cas. fistular.* ℥ ij. *pulpæ pomorum dulcium prius assorum* ℥ iij. *vitellor. ouor.* Num iij. *farina hordei* ℥ ij. *farina fabar.* ℥ j. *farinæ fœnugraci* ℥ j. ß. *flor. camomil.* ʒ iij. *flor. anethi* ʒ iij. ß. Omnia bene in mortario conquassentur, & secundùm art. fiat cataplasma.

NVMERVS III.

De hæmorrhoïdibus.

DE hæmorroïdum origine, & causis, *lib.* 1. *Hist. PP. Med. in com. Hist.* 9. dictauimus plura. De ipsarum fluentium vtilitate, & nimis fluentium, aut suppressarum noxis, *lib.* 2. *Hist.* 116. Nunc satis sit demonstrare, naturam persæpè sanguinem, ob febrilem calorem retorridum, exassatum, & hac ratione factum melancholicum, crisis ratione in febribus ad venas sedis detrudere, qui si placidè reseratis hæmorrhoïdum tubis excernatur, febrem finit. Sed cùm præ crassitie sua, & lentore, expelli non potest, cunctatur, & copia sua tumorem creat in his venis, cum inflammatione, calore, dolore, & rubore, qui durus & dolens vigilias parit, stercus & vrinam impedit. Has hæmorrhoïdes Medici appellant cæcas, quia ab his nihil sanguinis fluit.

Cùm autem dolor vires prosternat, per abscissionem causæ curari debet: quare si æger non ita deiectas vires sortiatur, sanguinis missione ex brachio facta curandus est, iuxta mentem Galeni *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap.* 19. Quæ si non contulerit, sectio tali imperanda. Et purgatio clemens administranda. Dolor sedandus, impositis super partem affectam frigidis, & repellentibus auxiliis, nam hi tumores naturam inflammationum redolere solent. Repellunt aq. Ros. Portulac. Plantag. albumen oui, lac, oleum Ros. In augmento, & vigore miscenda repellentia cum resoluentibus, vt Ol. Camomil. Mucago. Sem. Psyllij, Fœnug. Althææ. In declinatione resoluentia vtilia sunt, insessus, balnea ex Parietat. Althæa, Malua, Viol. Fœnug. Sem. Lin. Si verò dolor nimius adfuerit, addenda sunt folia Hyoscyami, lactucæ, papaueris. Demum imponenda fomenta ex oui vitello, lacte, mica panis, Oleo Ros. & Papauer. Quæ si non prosint, ipsis cæcis & tumentibus hæmorrhoïdibus, hirudines non solùm semel, sed bis sunt affigendæ. Si verò immodicè fluant, ægrúmque larga sequuta sanguinis vacuatione debilitent, tunc cohibendus est fluxus, vena secta in brachio, incrassantibus auxilijs intus assumptis, adstringenti purgatione, & quæ causam foràs eliminet, quæ omnia *lib.* 2. *huius operis, cap.* 6. *de cruenta spuitione* descripta inuenies. Extrà super partem affectam adstringentia impones, quæ *numero sequenti*, pro sistendo sanguinis fluxu è naribus, & *lib.* 3. *cap.* 11. *de menstruis superfluis* proponuntur.

OBSERVATIO I.

Pro sedando dolore hæmorroïdum, remedium certum.

NVllum est symptoma, quod magis conterat vires, quàm dolor, cuius sæuitie ægri in animi deliquium incurrunt, exanimésque fiunt. Pro hoc sedando plura

A Medici solent imperare auxilia: Verùm nullum semicupio facto ex lacte tepido præstantius est, in quo si æger per horam, aut dimidiam horam sedeat, extempore sanus euadet, vtere lacte vaccino, ouino, equino. Quòd si libram olei papaueris, & dimidiam violacei, in balneum proiicias, excellentius præsidium administrabis.

OBSERVATIO II.

Ad compescendum nimium hæmorrhoidum fluxū, syrupus eximius.

B HIc syrupus in hunc vsum est vtilissimus, quo plures ex hoc fluxu conclamati, sanitatem sunt consequuti. Dosis vnciæ tres, ter in die, in aurora, vesperi, tribus horis post cœnam. Sumat æger actu frigidum, aut si fieri possit, niue refrigeratum.

℞. *Succor. plantag. verben. depurator. bursæ pastoris, an.* ℔. ij. Bulliant in eo *gummi Arabici* ℥ iiij. *sanguin. Draconis, sorbor. immaturor. myrtillor. mastich. an.* ʒ j. Cola, & adde *Syrup. mitillor. syrup. Rosar. siccar. syrup. plantagin syrup. de portulac. an.* ℥ iij. *lapid. hæmatitis*, ʒ ij. *coral. rubri* ʒ j ß. Fiat syrupus secundùm art.

NVMERVS IV.

De hæmorragia.

C LIcèt hæmorrhagia pro omni sanguinis fluxu ex quacunque parte erumpente sumatur, tamen propriè de eo fluxu à Medicis intelligitur, qui per nares emanare solet. Solet autem in febribus superuenire persæpè crisis ratione, vt 4. *acut.* 10. & aliis pluribus sententiis *lib.* 3. *Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 3. confirmat Galenus, tamen aliquando ob multas causas erumpit in copia multa, ita vt eum compescere sit necesse.

Vtrùm in vniuersū affectus, quos profluuium sanguinis sequitur, tres sint, erosio, ruptio, apertio, siue anastomosis? dubitandum. (Hæc synonyma sunt apud Gal. 4. *Aph.* 78. 3. *de caus. sympt.* 2. & 5. *meth.* 2.) Nam *cit. meth.* 4. quartum modum, nempe diapedesin assignat, siue resudationem, ab anastomosi, & apertione distinctum: *Sanè profluit ex* D *vena, vel arteria sanguis, aut reserato earum ore, aut tunica earum diuisa, aut vt sic dicā, transcolatus, siue sudoris modo transmissus.* Quo loco in tradendis causis anastomosis, & diapedesis, tanquam distincta genera ea constituit, cùm 3. *de caus. simpt. cit.* refutet eos, qui diapedesin tanquam genus quartum constituunt: *Est autem minimè quartum, sed vel exiguorum vasorum apertio, sicut anastomosis, magnorum.* Differunt secundò, quòd per diapedesin potiùs serum, quàm sanguis, ob rarefactam tunicam effluere solet, vaporis, & sudoris modo transmissum; per anastomosin autem sanguis ipse emanat.

Vtrùm excretionis sanguinis, tres causæ internæ sint cōstituendæ? cum Galeno rimantur plures, qui 3. *de caus. sympt. cit.* tres esse causas internas manifestè proposuit, E nempe facultatis robur, sanguinis vitium, & vasorum sanguinem continentium noxam. Prima causa in morborum iudiciis apparet, in quibus facultas robusta, id quod contristat ac molestat, extrà detrudit, & hac ratione sanguinem per nares vbertim expellit, quia ita acris est & mordax, vt acrimonia sua, vasa in quibus continetur, erodat; vel quia adeò in corpore accreuit, vt auctus in vasis contineri nequeat, sed ea distendat, ac rumpat.

Erosionis causa est vitiosus aliquis humor, ita salsuginosus & mordax, vt vasa erodat. Ruptionis causæ (præter externas & manifestas, quas 3. *Aph.* citauit Galenus) sunt secantia, diuellentia, saltus validi, inæquales motus pectoris, vehementes exclamationes, aut ingens frigus, ex Hip. 6. *epid. sect.* 3. *text.* 14. & 5. *Aph.* 24. multoties abundantia sanguinis, à qua venarum tunicæ

ita distenduntur, vt rumpantur: ob quam causam 3. *Aph.* 19. & 5. *eiusd.* 9. iuuenes sanguinis reiectioni ex ruptura esse obnoxios, asseuerat Galenus.

Est denique assignanda penes mollitiem, & duritiem, vitiosa vasorum constitutio, ex Galeno 3. *de sympt. caus. cit.* §. *Ipsorum verò vasorum vitium in immodica mollitie, duritie, & tenuitate consistit. Vasa enim mollia, aut ex natiua formatione, aut humiditate acquisita, facilè franguntur ob debilitatem; tenuia verò ex atrophia reddita, vtriúsque ratione, tum ob debilitatem, tum ob siccitatem ipsam.* Resudatio, siue diapedesis, pro causa habet tunicæ vasorum raritatem, cum sanguinis tenuitate, & serositate coniunctam, vel exiguorum vasorum apertionem causam sortitur, ex Galeno *suprà.*

Vtrùm affectus, ex hæmorrhagiæ sequuta vario modo sit agnoscendus? Dic. Si sanguis in quantitate nimia statim à principio excernatur, ruptio, & vel apertio timenda, licèt ferè qui ex apertione emanat, in minori copia excernatur, quàm qui ex ruptione, ex Auic. 10. 3. *tract.* 3. *c.* 5. Qualis autem sit ex his, ita venaberis: Nam si aliqua ex externis causis præcesserit, ruptionem coniectari oportet; si verò eæ non adsint, substantia sanguinis contemplanda: Si enim tenuis sit, ab apertis, & reseratis vasis; si crassa, potiùs à ruptis emanat. Ob hanc causam in iunioribus, in quibus tenuior est, & biliosior, maiori ex parte venæ aperiuntur; in senibus verò, in quibus crassior, glutinosior, & frigidior sanguis redundat, potiùs rumpuntur, quàm aperiuntur. Deinde si præcedant causæ sanguinem calefacientes, & ipsum diffundentes, non præexistentibus plenitudinis signis, potiùs apertio coniectanda. Si verò hæc cum summa sanguinis copia copulentur, ruptura suspicanda, maximè si tussis valida, aut vehemens motus coniungantur. Præterea ruptionem, quæ est solutio continui subito facta, vtplurimùm dolor aliquis comitari solet, ex disruptione excitatus: quod videtur consonum menti Auicennæ: qui *c.* 5. *cit.* agens de signis apertionis, postquàm verba fecit de signis erosionis, & rupturæ, sic inquit: *Et signum eius quod est ex apertione orificiorum venarum est, vt non sit omnino dolor.* Erosionem denique agnosces, quòd falsus præcesserit catarrhus, & diuturnus.

Vtrùm inter omnes hæmorrhagias, ea quæ fit per nares sit minùs periculosa? etiam determinandum. Respondet Galen. affirmatiuè, 5. *Aph.* 33. dum sic inquit: *Cum verò multa sint loca, per quæ sanguis potest euacuari, omnibus aliis quidem aut maius, aut minus inest detrimentum? sola autem quæ fit per nares euacuatio, innoxia est.* Secundo loco, quæ per hæmorrhoides: licèt enim melancholiam, & cacochymiam sanet vacuatio hæc, 6. *Aph.* 21. & 6. *epid. sect.* 3. *text.* 37. propter immoderantiæ periculum, magis periculosa est, quàm ea quæ per nares celebratur: Nam faciliùs deorsum, quàm sursum sanguis effertur. Tertio loco, illa quæ per sedem, hoc est, intestina fit, ob læsionem quæ ex concretione sanguinis, in longo transitu in intestinis, timetur. Quartus locus hæmorrhagiæ per vomitum attribuitur, quia etsi vtilis sit aliquando, 5. *Aph.* 32. grauia tamen symptomata eam nonnunquã sequuntur: hic enim motus magis violentus, laboriosúsque est dejectione. Omnium pessima, ferina illa sputio, quæ ex pectore erumpit, nã ex ea puris sputum, & phthisis frequenter scaturire solent, 7. *Aph.* 16.

Curatio sanguinis fluxus è naribus, quatuor remediorum generibus curatur: primò victu refrigerante, & adstringente, in quo maximè laudatur qui glutinosus est, qualem *cap. cit. de cruenta sputione* præscripsimus. Aër similis sit. Potus sit aqua chalybeata: vitandum vinum, sanguinem enim, & fluxum adauget; silentium, animi, & corporis quies summè conducunt. Dubitabis: *Vtrùm in sanguinis fluxu curatio ab adstringentibus, an ab affectus, & causæ prouidentia sit incipienda?* Dirimit Galenus cõtrouersiam hoc modo, 5. *meth.* 3. dum sic ait: *Ac si ex vulnere, vel clamore, vel casu perruptum vas est, vtique in his causa desiit. Si verò ex abundantia, fieri potest vt vas etiam ampliùs rumpatur, effectrice saltem adhuc manente causa: atque in hoc quidem affectu, vacuanda quamprimùm abundantia est; abhinc sanguis supprimendus; mox vlcus ipsum curãdum. Vbi verò effectrix causa iam desiit, primum sistere sanguinem expedit, pòst vlcus sanare.* Ex quibus inferes, præsente causa, quæ vas in dies rumpat, vt sanguinis copia; vel ipsum erodat, vt humoris acrimonia, ab illarum prouidentia incipiendam esse curationem: Si verò hæ non adsint, vel illis iam satisfactum sit, indicationem quæ sumitur à fluxu, indicationi affectus anteponendam esse, ratio dictat: Cùm enim sanguis sit humor benignus, in quo calor noster perseuerantiam, & domicilium habet, statim à principio, quoad fieri possit, est retinendus, maximè si è pectore erumpat, vel pulmone; qui si vsque ad quartum diem non sistatur, incurabilis redditur affectus, & ex vulnere phlegmone, ex hoc vlcus insanabile efficitur, 5. *meth.* 11. & 14. Signum autem phlegmones, febris est.

In hunc modum vtendum est illis medicamentis, quæ causam hæmorrhagiæ auferre queunt. Vt si sanguis sit biliosus, offerantur quæ bilem vacuare nata sunt, & sic de cæteris. Si verò fluxus causa, nimius sit feruor, & sanguinis ebullitio, vt in acutis febribus contingit frequenter, tunc refrigerantibus, & incrassantibus vtendum, qualia sunt tria santal. Diamargarit. frigid. cum aqua Plantag. Portulac. acetos. Et si addas syrupos adstringentes, ex arte facies, vt syrupum Oxalid. granator. Cydonior. Myrtillor. Rof. siccar. Papauer. cum puluere boli Armeni, Coral. Sang. Dracon. Lapid. hæmatitis. Emplastra deinde, & agglutinantia optima sunt, vt Trochisci de spodio, de carab. de terra sigillat. Philonium Perf. Theriaca recens. Hæc autem postrema vrgente necessitate offerenda, quia virtutem debilitant, & natiuo calori sunt infestissima, ex Gal. 7. *sec. loc. c.* 4. ipsum enim extinguunt, & spiritus immobiles faciunt.

Curatur deinde reuellentibus auxiliis, quæ sanguinem fluentem ad contrariam partem auertant. Hunc vsum complent frictiones crurum, & brachiorum. Cucurbitula citra scarificationem Hypochondriis affixa, è regione qua sanguis fluit. Sanguinis missio, præstantissimum est remedium, quo solo sanguinem è naribus compescuisse, Galenus gloriatur, *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap.* 14. Ita vt si ex nare dextra fluat sanguis, è dextro latere; si è sinistra, è læuo hauriendus sit sanguis, partitè, & per interualla: quantò enim maiorem in numerum particulares auxeris reuulsiones, tantò efficaciorem efficies. Nam, vt 5. 3. *tract.* 2. *c.* 8. docuit Auicenna: *Phlebotomia est res melior, quæ fluxum sãguinis sistit.* Quæ si in brachio secta non conferat, ex distantibus, & extremis partibus, vt manu, vel crure celebranda, iuxta Trallianum *lib.* 2. *c.* 5. & Auicennam 10. 3. *tract.* 3. *cap.* 6. §. *Et rectius est, vt inclinetur sanguis eorum ad partem inferiorem, cum phlebotomia saphenæ.* Sic enim fit præstantior reuulsio, ex Paulo *lib.* 6. *cap.* 40. Timor subitus, vtilissimus; sic enim calor cum sanguine, ab extimis ad intimas conuolat sedes: sicut aqua frigidissima in faciem ægrotantis repentè inspersa, plurimùm iuuat.

Naribus, collo, & fonti admouenda, quæ refrigerant, & repellunt, qualia sunt gypsum cum albumine oui, aceto. aq. Rof. & sanguine draconis, Balaustiis, Myrtil. Thure, pilis Leporis, Trochisc. de Carab. Quòd si fiat turunda crassa ex gossypio, tela aranearum, liquore oui, pulueribus dictis, & intra nares intromittatur, diutiúsque ibi persistat, potentiùs sanguinem cohibebit.

OBSERVATIO.

Prodigiosa narium hæmorrhagia, amuleto curata.

IVdicium Medici docti, magni faciendum est, inquit Galenus 1. *epid. sect.* 3. *com.* 1. cùm sit dignum consideratione.

ratione. Hoc semper consilium, actuosam Medicinam exercens, habui altiùs defixum in corde meo, vt quæ prisci, & docti Medici conscripserint, & approbauerint in monumentis suis, non despicerem. Annus agitur vigesimus quartus, quo stupendam narium hæmorrhagiam, in septuagenario excarni, & debili conspexi. Mihi ingredienti domum, obtulit famula phialam cruore refertam; ascendenti sursum, ostendit vxor ollam sanguine plenam. Accedo ad ægrum, sanguine toto vultu irroratum, pallidum, exanimem, debilissimum, sine voce, sine pulsu, (cadauer diceres) & cui octo dierum spatio, libratis æqua lance à me vasis, patinis, ollis, phialis, in quæ ex vtraque nare sanguinem sine intermissione excreuerat, septemdecim libræ sanguinis eruperant. Abiens, mortem extempore præsagio. Sed cùm inhumanum esset, & Medico Hippocratico indignum, corpus etsi moribundum citra remedia relinquere, cùm multi citra spem mirabiliter sanentur, ex Auic. 4. 4. *tract.* 2. *cap.* 10. & multi viuant de quibus Medicus desperat, ex Celso *lib.* 2. *cap.* 6. reuellentia auxilia per cucurbitas, frictiones, incrassantia triduo administraui, sed citra vtilitatem vllam. Tandem ea quæ à proprietate sanguinem compescunt, offerenda decreui, inter quæ stercus asini primarium locum obtinet, id in exactissimum læuorem redactum, omni iuri, potuíque permisceo, imò cum saccharo ex eo tabellas efformo, ægróque iam tantisper leuato à fluxu, edendas præbeo cum chalybeata aqua. Quo auxilio solo, septem dierum spatio vsus, à fluxu saluus euasit. Ne ergo temnas priscorum auxilia, quæ si rectè tempestiuéque administrentur, permultis fuere saluti.

NVMERVS V.

De tussi, & catarrho.

TVssis definitur à Galeno 2. *de sympt. caus. cap.* 3. vt sit vehemens efflatio, quâ à partibus spiritalibus quidquid obstat, expellitur. Auicenna 10. 3. *tract.* 3. *cap.* 1. sic definit, est motus naturæ quo nititur expellere quicquid lædit, à partibus pulmonum, & à partibus proximis pulmoni. Sed videndum: *Vtrùm tussis, sit vehemens efflatio?* Nam efflatio est quædam vehemens expiratio, 2. *de mot. musculor.* 9. Sed per hanc, nihil in bronchiis pulmonis contentum expurgari potest: cùm ad eam efficiendam musculi nullius opera concurrat, sed illa solo thoracis ipsius in se subsidentis pondere fiat, vt 2. *de mot. muscul. cit.* Galenus affirmat. Accedit, quòd per expirationem fuliginosa, & non pituitosa excrementa foràs truduntur, vt 8. *de placit. cap.* 9. ipse confirmat.

Standum tamen priscorum decretis, qui tussim, vehementem efflationem nuncuparunt: neque argumentum adductum quicquam concludit, quia tussis ab expiratione differt, 7. *de vsu part.* 5. non tamen specie, sed secundùm magis & minùs; nam sicut efflatio à simplici distat expiratione, intensione sola, (est enim efflatio, valida expiratio) sic etiam tussis, intensione & vehementia, validam efflationem exuperat: est namque tussis, valida efflatio, seu, vt ipse Galenus 2. *de sympt. caus. cap.* 2. exactiùs definit, est vehementissima efflatio, qua plurimus simul, celerriméque foràs actus spiritus attrahit, propellitque suo impetu, quæ vias suas obstruunt. Quare tussis vehemens est efflatio, sed naturalem expirationem multis modis excedit, & proinde non concidente solùm thorace, cessantéque Diaphragmate, sed validissima etiam thoracis compressione fit. Deinde simplex expiratio fuliginum expurgationi inseruit; eam verò, quæ non modò efflatio est, verùm ad validissimam etiam efflationem, quæ tussis est, per intensionem accessit, non fuliginum solùm, sed crassorum etiam humorum in thorace, & pulmone infixorum, expulsionem moliri posse, nullum est dubium.

Illud etiam inuestigandum: *Vtrùm tussis, à facultate animali, an naturali perficiatur?* Motus concussiui, merè naturales sunt, vt sternutatio, singultus, rigor. Sed tussis est concussiuus motus. Ergo, &c. Deinde si esset motus animalis, voluntatis arbitrio subiaceret. Sed sæpe, velimus, nolimus, ad tussim excitamur. Ergo. Insuper Galenus 2. *de sympt. caus.* 6. & 6. *Aph.* 39. tussim virtutis expultricis validum motum esse docet. Sed expultrix facultas naturalis est. Ergo.

Contrà obstat dilucidus Galeni contextus, 2. *de caus. sympt.* 4. vbi sternutamentum & tussim, symptomata voluntariæ facultatis esse affirmat. Dic tussim, partim esse animalem, partim naturalem motum, qui licèt vnus sit, vtriusque tamen facultatis concursum desiderat; motum enim exoptat animalem, musculorum thoracem contrahentium, validissimum, & expultricis etiam thoracis partium irritatarum naturalis conatum, vt *cit. loc.* notauit Auicenna.

Tussis est symptoma in genere actionum motricum deprauatum, 2. *de caus. sympt.* quod ad morbum sequitur in via: nunquam enim animal ad tussim excitaretur, nisi ad cauitates asperæ pulmonis arteriæ aliquis humor obstruens accederet, ad quem repurgandum natura prouida tussim instituit, vias omnes apertas, & reclusas procurans, vt facilè & liberè spiritales partes transpirent, & hac ratione à morbis reddantur immunes. Quo pacto negari non potest, hunc affectum, si modum seruet, & expirationis actionem non perturbet, esse naturalem, à natura animalibus tributum, vt thoracis partes, suaptè natura pituitosis excrementis madentes ventilentur, & à sorditie obstructionéque vindicentur. Si tamen tussis sit diuturna, assidua, notatu digna, & actiones thoracis oblædat, præternaturalis affectus dicendus est.

Tussis ad omnem sequitur materialem intemperiem sed humidam præsertim, siue humor à capite defluat, siue aliunde ad pulmonem confluat. Hinc fit, vt qui cerebro, totóque corpore humidi sunt, pituitosis defluxionibus frequenter infestentur, tussiculosíque sint, 6. *Aph.* 2. quare humidum temperamentum ex crebra tussi significatur, 2. *de temp. cap. vlt.*

Tussis differentiæ plures sunt: alia enim est sicca, humida alia: ex hac sequitur sputum; ex illa nullum, 6. *epid. sect.* 2. *com.* 24. Alia est continua, alia per interualla affligit. Quædam leuibus, alia grauissimis symptomatis fatigat. Alia est recens, & à causa procatarctica ortum ducens, alia diuturna, & à principiis generationis acquisita. Quinta sumitur à partis, quæ primariò afficitur, varietate: nam quædam per primigeniam affectionem alicuius partis spiritalis generatur, quædam per consensum alicuius membri alterius regionis, vt hepatis, lienis, ventriculi, vteri, &c. Quæ postremæ differentiæ non parum ad curationem conducunt: tussis enim inueterata, veluti reliqui morbi diuturni, difficiliùs, & potentioribus præsidiis curatur.

Tussis variæ sunt causæ, ex Tralliano *lib.* 5. *cap.* 1. Externæ sunt aër frigidus, siue ob præsentem constitutionem Aquilonarem, ex Hip. 3. *Aph.* 5. *Si Aquilonia sit tempestas, tusses vigent*, siue ob anni temporis naturam, & qualitatem, 3. *Aph.* 23. *Hyeme verò morbi laterales, pulmonis inflammationes, grauedines, atque raucedines, tusses, &c.* Nam hyeme pituitæ adest in corpore copia multa, cuius causa pituitosæ distillationes in fauces, & thoracem propullulant. Aquilo frigiditate sua pectoris partes ferit, læditque, 3. *epid. sect.* 3. *com.* 66.

Aëris impuritas ex fumo, aut puluere contracta pulmonis arteriis asperitatem inducit, ex Gal. *lib. de diff. sympt. cap.* 7. Auic. 10. 3. *tract.* 3. *cap.* 1. quoniam, vt *lib de caus. morb. cap.* 7 fumus guttur exasperat, tussimque concitat, arteriarum cauitates obstruit, & ita difficulter respirare

respirare cogit. Multa sunt, inquit Auerrhoës 3. *collig. cap.prop.de tussi*, quæ ex se puluerem emittunt peculiari ratione tussim excitantem, vt puluis ex lino quum pectinatur, & ex veteri tritico quum cribro excutitur, elatus; sed tussis accidit tunc, quia hic puluis terrestris est, crassus, atque hoc modo aërem inspirandum conturbat, & tenebrosum reddit.

Cibus, aut potus sua substantia, aut qualitate, asperæ arteriæ molestus, tussim excitat, vt quando panis, aut alterius cibi portio in ipsius cauitatem inter edendum, aut bibendum illabitur; donec enim omnino excutiatur, tussis non cessat, ex Gal. 2. *de sympt. caus. cap.* 4. & 2. *simp.* 16. Cæpæ vsus tussim mouet, si cruda edatur, caliditate enim eximia, & acrimonia lachrymas mouet, tussim concitat; assa verò, aut elixa, acrimonia deposita, tussiculosis prodesse solet.

Internæ mediatæ causæ, sunt temperamentum calidum humidum, in quo plures vapores ad caput eleuantur, qui in aqueum humorem conuersi, ad thoracemque confluentes, tussim concitant. docente Galeno 6. *de sanit. tuend. cap.* 5. & *meth. cap.* 7. quibus locis corpora calida & humida, defluxionibus esse obnoxia asseuerat. Senili ætati tusses sunt familiares, 3. *Aph.* 31. etsi enim senes frigidi sint, & aridi, *lib. de marcor. cap.* 3. tamen ob debilitatem caloris innati, plurimam crudorum, & pituitosorum copiam coaceruant. Quare huic ætati distillationes cum tussi, & spirandi difficultate frequenter adueniunt, ex Gal. 6. *de sanit.* 3. & 3. *Aph.* 31.

Tussis etiam superuenit iis, qui denso, duróque constant corporis habitu: in hoc enim vapores non transpirant, quare horum copia ad cerebrum conuolat. Hinc fit, inquit Arist. 2. *de part. animal. cap* 7. & 10. *probl.* 53. vt homo omnium animalium maximè, deinde verò aues distillationibus premantur. Deinde hæc corpora cùm non rectè difflentur, & transpirent, excrementis abundant, & fluxionibus magis fiunt obuia, quàm rara, & mollia, quæ illis minùs morbosa sunt, & putredinis morbis minùs occupantur.

Tussis etiam causa est ventriculi debilitas, à qua terra humorum colluuies accrescit. Iecoris tumor, & inflammatio, mole sua pulmonem comprimens, & calore intemperans, tussim mouet. Idem facit pleuritis, ob dolorem, & intemperiem. Pulmonis phlegmone, ob intemperiem, & angustiam. Hydrops, qui in magnam molem ventrem attollens, pulmonémque comprimens, periculosissimam tussim mouet, 7. *Aph.* 35. & 6. *Aph.* 47. aquosa enim humiditas adeò est adaucta, vt iam asperas occupet arterias.

Alia etiam causa tussis esse potest, humorum in cerebro latentium circa febrium accessiones commotio, vt notauit Hippocrates *in Coacis*, §. *Qui circa accessiones tussiunt, & leuiter desudant, maligne habent.* Cùm enim calor ad partes intimas ab extimis, in principio accessionum retrocedat, in ipso motu attenuat, ac secat viscosos succos, qui in cerebro pertinaciter adhærēt, & magnam vaporum copiam ad thoracem emittens, tussim concitat si fortè in cerebro, & thorace, tanquam in minera & foco, lenti viscosíque humores stabulentur. Hoc modo in initio accessionis, suffocatio Asthmatica, aut Orthopnoïca accidit molestissima, cum ferina tussi. In aliis pro varietate partis debilis, articulares dolores, hemicrania, cephalalgia, vteri, ventriculíque dolores contingunt.

Delirium tussim concitat: Nam humor insaniam faciens, calidus cùm sit humores in cerebro præexistentes colliquat, attenuat, & in pulmonem distillare facit. Materia parotides efficiens, & ad vias spiritus conuersa tussim mouet, vt inquit Hip. *lib. Coacar. Abscessus ad aures soluunt tussiculæ cum sputationibus.* Vermes etiam in intestinis, ventriculóque contenti, tussim ferinam excitant: hi enim putridos, malignósque vapores ad pulmonem emittunt, qui partes spiritales lancinant & vellicant, vt prisci vnanimiter docuerunt.

Coniuncta, & immediata tussis causa, eáque frequentior est humor pituitosus, à cerebro in pulmonem descendens, eiusdémque arteriarum cauitates infarciens, 6. *Aph. com.* 2. Minùs frequens est sanguis ex rupta, erosa, aut aperta vena scaturiens, qui tussim mouet, veluti pus ex suppurata, ruptáque, pulmonis vomica, aut pleuritide, 7. *Aph.* 8. Rara est corporum grandini similium, & calculorum intra pulmonis cauitates generatio, 4. *de loc. cap.* 8.

Signa tussis sunt manifesta: verùm causæ cognitu difficiles. Nam tussis interdum per consensum fit, exasperatúrque ad incrementum morborum, à quibus dependet, vt pleuritidis, peripneumoniæ, inflammationis iecoris, aut scirrhi. Ea verò quæ per essentiam fit, si à causa externa oriatur, calida, frigida humida, aut sicca, facilè ex ægrotante dignoscetur. Si verò ab interna originem ducat, intemperiésque frigida sit, causæ prægressæ refrigerantes satis indicabunt; si calida, ex causis antecedentibus venabimur, & sic de cæteris pronunciandum. Reliqua signa ex morbis, à quibus scaturit, sunt rimanda, veluti si corpora grandinosa, aut calculi intra pulmonis bronchia concreti, tussim, excitent, irrita erit tussis, & inanis, aut certè paucissima materia crassa, purulenta, & glutinosa educetur absque vtilitate vlla. Si denique vermes in causa sint, signa aderunt, quæ ipsos in corpore redundare demonstrant.

De præsagio quid? Aliquando tusses siccæ, in extremarum partium præsertim testiculorum, abscessus finiuntur, ex Hip. 2. *epid. sect.* 2. & Gal. 1. *epid. sect.* 1. *com.* 12. & 13. *Multi præterea infestabantur arida tussi, nihilque excernebant, nec multo pòst raucescebāt; nonnulli multo pòst. Quibusdam testiculus alter, aliis vterque inflammabatur.* Quod ob communionem inter thoracem, & partes genitales euenire, est dicendum. Deinde tusses caput lædunt, 2. *de caus. sympt.* 4. Imò si violentæ, caput replent, 6. *epid. sect.* 3. *com.* 18. quin si diuturnæ sint, & crebræ, vas in pulmone rumpunt, ac sanguinis sputum concitant, 6. *epid cit* Celso *lib.* 4. *cap.* 3. §. *Aliquando gutture, & arteriis vlceratis, frequens tussis sanguinem quoque extundit.*

Diuturnæ tusses, præsertim in senibus, incurabiles, 2. *Aph.* 40. Tussis in hydrope, aqua in superiorem ventrem restagnante, lethalis, 6. *Aph.* 35. & 7. *Aph.* 47. Celso *lib.* 5. *cap.* 9. Tussis cum alui turbatione, iis qui multùm comedere consueuerunt, morbum ex plenitudine pendere significat, ex Hip. 6. *epid. sect.* 1. *text.* 25. Tussis in febribus laborantes leuat, 4. *Aph.* 54. & 6. *epid. sect.* 2. *text.* 29. siue ex humore acri à capite descendente, præsertim in naturis alatis, tabem frequenter excitat, vt Galenus notauit 6. *epid. sect.* 3. *com.* 18. Si enim humor mordax non excernatur, putrescit, & vas pulmonis erodit. Quòd si non exeat, vel ob tenuitatem, vel ob crassitiem, lentorem, aut virium debilitatem, maximum vertitur periculum. Tussis quæ à causa externa originem ducit, vt à frigida aëris intemperie, fumo, aut aliqua alia exasperante causa, periculo vacat, ex Galeni doctrina, 10. *meth. cap.* 9.

Tussi, & distillationi germani sunt affectus, Catarrhus, Raucedo, & Coryza: quæ symptomata febribus superuenire solent, quoniam plurima vaporum copia, ex venoso genere ad caput conuolat, ibique præ frigiditate concreta, in partes defluit infernas. Vniuersali tamen significato, omnis defluxio à capite ad pectus, vel fauces, catarrhus nuncupatur; præsertim si humor in asperam delabatur arteriam: nam si ad fauces, branchus, siue raucedo nominatur; ad nares, dicitur coryza, siue grauedo, ex Gal. 3. *de caus. sympt. cap.* 4. & 6. *de sanit. tuend.* 9.

His

His defluxionibus caput est magis obnoxium, quoniam cùm sit tectum domus calidæ, 4. *de vsu part.* 9. continuò vapores à partibus infernis elatos suscipit, & absorbet. Accedit, quòd cerebrum frigidum est & humidum, & exactè alimentum non concoquit, nec in sui substantiam transmutat: quare ingens excrementorum copia succrescit, quæ si sint fuliginosa & tenuia, per suturas caluariæ exhalant, & in pilos abeunt; si crassa, limosa, per patentes meatus vacuantur. Ideo prouida natura nares, aures, oculos iuxta cerebrum apposuit, vt hæc excrementa continuò emungerent, maximè cùm caluaria sit densa, & illis repurgandis non sufficiat, vt *lib. de sanit. tuend. cap.* 13. eleganter dictabat Galenus.

B Materia catarrhi sæpe est frigida, aliquando calida: etsi enim cerebrum frigidum sit, nonnunquam tamen intemperie calida afficitur, ob causas multas, quales sunt victus calidus & siccus, aëris ambientis caliditas nimia. Defluxio calida agnoscetur ex rubore faciei, oculorum, excreti tenuitate, & acrimonia. Frigidam arguunt capitis frigiditas, excrementa crassa, victus ratio prægressa, & cætera, quæ biliosi, aut frigidi humoris germina esse censentur. Causa fluxionis sæpe est calida, aliquando frigida: illa enim liquefacit humiditates in cerebro contentas, & attenuat, meatúsque dilatat; frigida comprimit ipsum, velut manus quædam exprimit humiditates & recrementa, non aliter ac spongia cùm comprimitur, aquam à se deponit, vt Galenus *lib.* 5. *Aph.* 12. asseuerat. Verum quidem est, quòd causa materialis catarrhi, & efficiens, possunt nonnunquam sibi mutuò contrariari, potest enim esse materia defluxionis calida, & causa eam promouens frigida, & è contra potest esse materia frigida, & causa eam efficiens, calida; quæ animaduersio magni est ad curationem momenti.

Circa curationem plura sunt notanda, & primò quærendum: *Vtrum in catarrho debitus victus ordo in sex rebus non naturalibus obseruandus?* Ab aëre faciamus exordium. In catarrho siue frigido, siue calido aër temperatus eligatur: calidus liquat, frigidus constipat, ac comprimit. Ob hanc causam summè nocent æstus, insolationes, venti australes, aër nocturnus, nunquam, si fieri potest, velandum caput, ex Celso *lib.* 1. *cap.* 4. odores tam frigidi, quàm calidi summè lædunt. Cibus sit modicus, ex Auicenna *loc. cit.* §. *Et ea omnia indigent alienatione satietatis nauseatiuæ, & demissione repletionis ex cibo, & vino, &c.* Sit boni succi, facilis coctionis, non vaporosus.

Potus non sit vinum, nec frigida, ex Auic. 5. 3. *tract.* 1. *cap.* 13. illud enim vapore suo nimis caput replet; hæc cerebrum refrigerat, coctionem humoris impedit, fluxionem adauget: calida ergo sit oportet ex Auic. *cit. Et potus aquæ calidæ est iuuatiuus in catarrhis, maturans eos.* Sit cocta cum prunis, passulis, Adianto, Glycyrrhiza. Sit parca: copiosus enim potus coctionem humoris remoratur, ex Auic. §. *Sitiat, & famem patiatur.*

Motus, & exercitium lædunt, quoniam mouent, agitant materiam, & perturbant, à coctionéque distrahunt naturam, pro qua quies necessaria est. Hac ratione sternutamenta in principio catarrhi nocua sunt, ex Auic. *Sternutatio nocua est in principio aduentus catarrhi.* Neque obstat Rasius *cap. prop. de catarrho*, ea non præcedente vacuatione concedens; id enim facit de tentatiua cura, vt scilicet coniectet, num catarrhus à leuissima causa ortum duxerit: vel eam curationem exequitur in corpore ab excrementis immuni.

Somnus, & vigilia modum non excedant; hæc enim resoluit vires, ac cerebrum debilitat: maior tamen vigilia solita laudatur ab Auic. § *Et vigilia quantum potest.* Prolixior tamen magis conuenit in catarrho frigido, quàm calido; humor enim frigidus diutiùs concoqui debet: somnus superfluus, inutilis; caput enim replet,

A ac nimis humectat. Animi affectus cauendi; quoniam sanguinem mouent, & humores, qui agitati, intus, extráque ebullientes, incalescunt, & exhalantibus fuliginibus ad partes superas caput replent.

His celebratis nocuus humor præparandus. In materia calida vtiles sunt syrupi Ros. Viol. Iuiubin. In frigida, Borrag. Capil. Vener. Liquirit. Rhodomel. Si hi non sufficiant, vtere Oxymel. Simpl. vel Compos. Syrup. de Prassio, Hyssop. &c. Digesto humore purgatio celebranda, priùs lenientibus, ex Rasio, *cap. prop.* §. *Et incipiatur à fluxu ventris, &c.* Et infrà: *Soluatur natura ex rebus quæ non exasperant, sicut hæc decoctio, &c.* Medicamenta enim exiccantia screationem impediunt; expultrix enim thoracis iuuatur humiditate. Deinde Rhab. & Agaricum, pilulæque concedi possunt. De sanguinis missione Mesuës *lib.* 2. *cap.* 8. sic determinat, eam esse celebrandam in catarrho calido, in corpore pleno, & catarraho suffocatiuo, & in quo febris etiam infestat.

Humor deinde ad contrarias partes reuellitur, frictionibus manuum, crurum, vinculis dolorificis, cucurbitulis appositis brachiis, collo, naribus, enemate leni, præsertim in fluxione calida: Materia enim mobilis agitata, & mota, cùm tenuior sit, facilè conuolat ad caput: ob hanc causam hæc reuellentia auxilia in vigore phrenitidis reprobantur ab Auic. 1. 3. *tract.* 3. *cap.* 5. & Tral. *lib.* 1. *cap.* 19. Hæc indicatio etiam completur sudore, & balneo, ex Gal. 6. *de sanit. cap.* 9. quam methodum opere ipso obseruauit, 5. *meth.* 13. in nobili illa Romana, quam in balneum demisit. Consule *lib.* 2. *Hist. PP. Medic. Hist.* 9. Sudores ab Auic. conceduntur, 1. 4. *tract.* 2. *cap* 7. bellè vacuato corpore: Parantur in humore calido, ex Chynæ radice; in frigido, ex aspera Smilace vel Guaiaco ligno.

Si humor cum periculo in palatum irruat, errhinis ad nares deriuetur, & sternutatoriis. Si ad nares, ad palatum, medicamentis quæ vocantur apophlegmatismata, quorum formulas tam in calido, quàm frigido humore, quære *lib.* 1. *huius operis, cap. de dolore capitis.* Deriuatur etiam humor fonticulo adaperto in occipite, brachiis, vesicatoriis admotis ponè aures. Cauterium commissuræ coronali inustum, summè laudatur. Bregmati sinapismos imponere, valde præstat.

D *Vtrum* autem *in catarrho fluxus retentio necessaria sit?* addubitandum. Dic. Valida reprimentia ante integram vacutionem nocua sunt, quia fit retentio in membro principe; quare ea solùm in perseuerante catarrho Rasius concedit, atque ita in principio reprobantur repellentia Gargarismata. Quæ modicè sistunt, incrassant materiam, humoris acrimoniam contemperant, admitti in initio possunt, vt Diapapauer, Diatragacanth. Amylum, pilulæ de Cynoglosso; & in frigido catarrho Thus, succus Liquiritiæ, Myrrha, Crocus, Opium.

E Cogimur tamen aliquando, in initio vti reprimentibus validis, & repercutientibus fluxum, vt in suffocatiuo catarrho cum angina coniuncto, & in eo in quo tussis adest sicca cum importuna vigilia coniuncta. Tunc Gargarismata repercutientia possunt admitti: In calido, ex decocto Rosar. Lentium, Cortic. Granator. In frigido, cum decocto Thuris, Vernicis, Myrrhæ; vel retenta in ore pilula, facta ex Thure, Styrace, Vernice, cum cera, quibus Opium ex Auic. *cit.* addi potest. Ex quibus etiam suffumigia parari possunt.

In materia etiam tenui, & consueta fluere ad pectus, Gargarismata vtilia sunt: vel in corpore parato ad suffocationem, vt in Asthmaticis contingit; vel in multa humoris copia. Loco horum, in ore, vel sub lingua retinendæ pilulæ bechicæ, Camphora, Mucilago Psyllij, Diacodion, Diapapau.

Capiti etiam prospiciendum, roborandum cerebrum, intemperies frigida corrigenda. Hæc indicatio completur lotione capitis ex lixiuio, in quo decoquan-

tur medicamenta, quæ cerebrum roborare nata sunt, vt Salu. Sampsuc. Stœchas, Rosmarinus, Camomilla, Rosa. Vel fiant sacculi capiti admouendi, vel Cucuphæ ex Thure, Sale, Saluia, Vernice, Iunipero, Myrto, Ladano. Num autem in defluxione catarrhosa, ad sputi prouocationem, crassus humor attenuandus, & tenuis incrassandus, *lib.4. Hist. Princip. Medic. in com. Hist.* 15. latè prædiximus.

OBSERVATIO.

Syrupus tussi inueteratæ vtilissimus.

EX tussi homines multoties decedunt è vita. Sæpe enim thoracis partes infarciuntur humore mucoso, & lento, à capite delapso, qui pertinaciter brônchiis pulmonis adeò adhæret, vix vt foràs elidi possit, quin eo loci potiùs stabulans, obstruit, & cordis transpiratio-nem impedit, quod gliscens, & denegato refrigerio excandescens, incenditur, & calorem concipit præter naturam, iugem, & diuturnum, qui in hecticum citò commigrat. Ni ergo partes spiritales, tam multo humore madentes abstergas, ac mundifices, coërcitus humor, & non difflatus, acrior redditur, & sæpe exulcerat, vt 4. *de loc.* 8. positis exemplis Galenus significat. Pro hoc opere complendo, maximam vi reposui semper in Syrupo hoc, qui quater in die assumptus, binarum vnciarum quantitate, sputum mirificè repurgat. Eius est hæc forma.

♃ *Strobylor mundatorum*, Num. 50 *vrticæ recentis*, M.ß. *flor. violar.* ℥ j. *ficuum pinguium*. Num. vj. *dactylor sine nucleis*, Num. v. *passular. sine nucleis*, ℥ j ß. *scub osæ, hyssopi, prassij, adiant. an.* M j. *sem. card. benedict. bombacis, anisi, fœnicul. papauer. albi, an.* ℥ ß. *tussilagin. glycirrhizæ, enulæ campanæ, iridis, an.* ℥ ij. *cinamom* ʒ ij. *pulegij, thymi, calamenth. an.* M.ß. *flor. sulphur.* ʒ j. ß. Coque sec. art. in sufficienti aq. quantitate, quousque remaneant ℔. iij. Colaturæ adde *mellis optimi*, ℥ iiij. *syrup. de prassio, syrup. glycyrrhizæ, an.* ℥ v *oxymel. simpl* ℥ iij. *oxymel. scillitici* ℥ j. ß. Omnia iterum bulliant, & sec art. fiat Syrupus aromatizatus cum ʒ. ij. specier. diaireos.

NVMERVS VI.

De Dysenteria.

IN febribus sæpissimè accidit Dysenteria: cùm enim totum corpus calore exæstuet, & natura humorem malignum, & veluti turgentem, ad aliquam conetur, vel etiam præcipuam, excernere corporis partem, de hominis salute & commodo, semper, quoad potest, solicita, cum ad partes ignobiles, nempe ad intestina transmittit, qui cum acris sit, & mordax, ipsa abradit & exulcerat. Deinde febres diarrhœa soluuntur, ex qua ob dictas causas illicò concitatur dysenteria. Exulcerantur autem intestina, etsi acri sensu prædita sint, quia excrementa in illorum anfractibus immorantur, quæ retenta, acriora redduntur, & per moram abradunt & exulcerant.

Hæc à Grecis dicitur dysenteria, à Celso *lib.4.c.* 10. difficultas intestinorum nuncupatur. Nomen accepit à particula læsa, ex Gal. 2. *meth* 1. & à difficultate officij, ex Aureliano *cit.* Tormina verò nominantur, quoniam ex vlcere intestina dolore torquentur maximo.

Sanguinis per inferiora euacuatio quadrupliciter fieri potest, docente Paulo *lib.3. cap.* 12. & Galeno 3. *de sympt. caus. cap.* 2. *post med.* §. *Cæterùm differentiæ sanguinolentæ excretionis, &c.* Primò, ex sanguine redundante, & tunc sanguis purus excernitur, quemadmodum idem Galenus multo latiùs docet, 5. *de loc. affect. cap.* 7. *multo post med.* §. *Similiter alia quadam eueniunt, &c.* Secundò, ob iecoris imbecillitatem, & tunc vacuatio loturæ carnis similis est. Tertiò fit ex sanguine splendente supra modum cocto, nondum tamen in atram bilem conuerso, ex Gal. 4. *Aph.* 21. & *lib. de atra bile, cap.* 3. quæ omnes dysenteriæ secundùm quid nuncupantur, id est, cruentæ, licèt vulgus Medicorum absolutè eas appellet, vt ait Galenus 5. *de loc. cit.* §. *Qua in re vulgus Medicorum, &c.*

Quarto modo sanguis minutim, & exiguo tempore excernitur, interdum purus, aliquando concretus, in quo puris non rarò exiguum aliquid excernitur, vt vlcerosæ crustulæ, & corpora membranosa, & hæc propriè dysenteria nominatur, ex Gal. *loc. cit.* & Tral *lib.* 9. *cap* 8. quæ nihil aliud est, quàm intestinorum exulceratio, ex Gal. *loc. cit.* & 1. *de loc. cap.* 2. & 6. *de loc. cap.* 2. *ad init.* §. *Sanè in præsentia, &c.* Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 1. *c.* 43. dicit, quòd dysenteria est exulceratio intestinorum, serpendo depascens.

Galenus 4. *Aph.* 22. & 6. *de loc. cit.* & Aëtius, in dysenteria propriè dicta, tres constituunt gradus, secundùm diuersitatem partium, quæ abraduntur: nam intestina multiplici substantia constant. Primò enim parte interiore muniuntur recremento pituitoso, & quadam pinguedine aduersus humores, & excrementa quæ per illa transeunt. Deinde est veluti epidermis. Hinc statim sese ostentant tunicæ duæ, quarum interior est carnosior, exterior membranosior, quibus tertia tunica à peritonæo, addenda est, quæ habent fibras transuersas & circulares, ad expellendum, & quasdam etiam rectas, quæ tum ad attrahendum tum ad præsidium, & robur circularium à natura sunt fabricatæ, vt in recto intestino manifestè conspicimus, in quo plurimus adest ad expellendum conatus; quas etiam apertè videmus in canibus, qui ad siccius recrementum excernendum maximo conatu vtuntur.

Primus gradus dysenteriæ est, quando non solùm recrementa pituitosa, sed corpora quædam pinguia excernuntur. Secundus, quando epidermidis excoriatio fit, & ramenta tenuia cum aliquibus guttulis sanguinis, & puris deiiciuntur. Tertius, quando iam excernuntur caruncula quædam albæ, & intestinorum substantia depascitur, quo tempore dysenteriam dicimus factam, atque constructam, non verò in fieri, vt 4. *Aph.* 26. dictauit Galenus: quæ dispositio lethalis est, nam vlcera sunt profunda, intestinorum substantia abrasa, & cùm solidorum pars amissa non recuperetur, multo minùs intestinorum, in quibus exiguus est sanguis, debilis calor natiuus, fæcum perpetuus transitus, ita vt nec cicatricem inducere fas sit, quoniam auxilia perfectè applicari nequeunt, & locus ab excrementis exacerbatur, quare tunc lethalis est dysenteria, 4. *Aph. cit.*

Exulcerantur intestina vel à causis manifestis, vt vsu acrium ciborum, medicamenti acuti, & effrænis; vel à causis internis, vt fluxu purulento, ichoroso, ipsorum inflammatione, fæce indurata, quæ ob nexum intestinorum, & duritiem suam solet esse vlceris causa, maximè si humor noxius sit permixtus alui fluxu bilioso, salso melancholico.

Vtrùm autem tempus exulcerationis intestinorũ à quocunque humore factæ, sit certum & determinatum? expendunt auctores: Nam tempus exulcerationis vlceris ab humore bilioso, docet Auicenna 16.3. *tract.* 1. *cap.* 2. esse duas hebdomadas; & quando exulcerantur ab humore salsuginoso, esse triginta dies; & ab humore melancholico, quadraginta. Non est autem hic terminus ita certus & determinatus, vt aliquando aliter euenire non possit: quando enim intestina sunt valida, & flaua bilis non est sincera, pura, nec multa, longior est generationis terminus; contrà, si bilis in magna copia redundet, acris sit, & langueant intestina, nec plurima pinguedine, aut pituita mucilaginosa sint circumdata, tunc terminus breuior est: de reliquis humoribus eodem modo sentiendum. Verùm quia flaua bilis acutior est, &

& vehementioris motus, ideò suum effectum velociùs imprimit; morbi enim acuti, quales sunt biliosi, quatuordecim diebus iudicantur, hoc enim tempore hic humor suum præstat opus; tardiùs pituita; tardissimè melancholia, cùm crassa terrenáque sit; atra bilis multò velociorem motum habet, & ideò citiùs exulcerat. Neque obiicias, quòd salsa magis exulcerant quàm amara; quoniam id intelligendum est, seruata paritate, & dummodò nihil sit quod impediat, quia in pituita salsa, illius humiditas exulcerationem prohibet; in flaua verò bile, caliditas, & acrimonia sunt causæ, quòd citiùs exulceret.

Dignosces dysenteriam ab aliis fluxibus cruentis, quòd in his solus sanguis excernitur; in dysenteria maior copia vitiosorum humorum, & longè minor sanguinis, cum ramentis, & mucoribus intestinorum. In dysenteria item excretio semper fit cum torminibus, & cruciatu; in aliis verò fluxibus, sine his. Denique in dysenteria, minutæ fiunt excretiones, & breuibus interuallis; in aliis copisiores.

Intestina tenuia, an crassa esse affecta coniicies, primò, ex loco doloris: Nam si supra vmbilicum sit, gracilia; si infra, crassa esse læsa affirmabis, ex Auic. 16. 3. *tract.* 1. *cap.* 3. Secundò, ex tarditate, vel celeritate deiectionum post dolorem: Si enim celer sit, ex crassis; si tarda, ex tenuibus fieri existimandum, ex Gal. 1. *de loc. cap.* 3. Tertiò, ex mixtione sanguinis cum stercore: Si enim hæc valde permixta exeant, gracilia; si impermixta, crassa esse exulcerata, iudicandum, ex Gal. 6. *de loc. cap.* 2. Vltimò, ab excretis: Nam si cum excrementis exeant ramenta crassa, & copiosa, crassa intestina sunt exulcerata; si verò pauca, & tenuia, gracilia patiuntur.

Perniciosa est hæc affectio, & ferè exitialis, præsertim in pueris, senibus, & grauidis. *Virùm* verò *dysenteria facta ab atra bile, omnium sit pessima*: in dubium vertendum. Hippocrates in suis diuinis oraculis, 4. *Aph.* 24. sic prædixit: *Difficultas intestinorum si ab atra bile inceperit, lethale est.* Galenus *in com.* sic ait: *Ab illa, quæ à quibusdam rufa, ab aliis bilis flaua nominatur, magna ex parte incipit intestinorũ difficultas, abrasis primùm propter humorum acritudinem intestinis; deinde etiam exesis, adeò vt exulcerentur. Hanc igitur intestinorum difficultatẽ sæpe sanauimus. Quæ verò ab atra bile fit, insanabilis est omninò, cùm nihil differat à cancro vlcerato.* Quæ Hip. sententia etiam refertur à Gal. 5. *de vsu part.* 10. *lib. de atra bile, cap.* 5. *in med.* & 2. *de facult. nat. cap.* 9. *parum ante med.* & 1. *de difficult. respirat. cap.* 9. Quare Auicenna 2. 1. *cap. vlt.* quòd atra bilis siue vomitu, siue per alui fluxum excernatur, reproba semper sit, & perniciosa asseuerat.

Hæc autem doctrina intelligenda est, dummodò dysenteria non sit critica, ex Aëtio *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap* 43. *ante med.* Quando enim atra bilis influit aliunde, & morbo alteri superuenit, præcedente coctione salubriter excernitur, iuxta Senis edictum, 7. *Aph.* 5. *A furore difficultas intestinorum, bonum*, quia à capite noxij humores transferuntur ad inferiora. In hunc sensum intelligendus Hip. 6. *Aph.* 48. *Lienosis, difficultas intestinorum, bonum.*

Quare difficultas intestinorum ex atra bile generata, difficilem habet curationem, quia incurabilia vlcera in penitioribus intestinorum locis concitantur, ex *lib. de atra bile, cap.* 5. *in med.* Nam acris humor, qualis est bilis, & pituita salsa primò abstergunt, deinde abradunt, postea exulcerant; atra verò bilis illicò abradit, & crassitie sua pertinacissimè inuolucris intestinorum adhærens, exulcerat, & illa velocissimè depascitur, quæ vlcera solùm ferro, & igne in partibus carnosis, & externis curari solet: cùm hic humor sit omnium pessimus, ex Gal. *in lib. de art. med. cap.* 16. *ante med.* &, vt inquit Galenus 14. *meth. cap.* 9. expostulat præsidia, quæ nec maiores, nec minores vires sortiantur, & omni prorsus mordicatione careant: quod etiam confirmare videtur Aretæus: 1. *chroniõn* 5. *in med.* §. *Sed maturanda negotia sunt*, &c. Siquidem certa remediorum quantitas est maximè coniecturalis, ex *lib. de sang. mis. in initio.* Hinc fit, vt Arabes vlcera atrabilaria, *noli me tangere* appellent, quod ex Hip. sententia confirmatur, 6. *Aph.* 38. *Cancros occultos habẽtes melius est non curare; curati enim citiùs pereunt: non curati in longius tempus perdurant.* Quare dysenteria facta ab atra bile, pessima. Quæ à pituita salsa fit, deterior, quàm quæ à flaua bile, cùm ob lentorem magis in transitu adhæreat intestinis, & ob moram magis abradat, & exulceret, vt Gal. 3. *Aph.* 12. eleganter admonuit.

De curatione illud primò aduertendum, an remaneat causa illius, vel iam abierit. Deinde considerare oportet affectum iam factum in intestinis, videlicet vlcus, & excreta. Vltimò symptomata quæ ipsum affectum concomitantur. De primo, si causa præsens sit, quæcunque ea sit, illicò remouenda. Si igitur diarrhœa dysenteriæ causa fuit, aut qualiscunque humor, qui ad intestina effunditur, per vomitum vacuari debet; hæc enim excretio à parte affecta reuellit, & euacuat: Et quando impeditur vomitus per causas legitimas, tunc vacuari debet per aluum, de cura coacta, quia cùm intestina sint affecta, per ea, quoad fieri potest, vacuatio facienda non est; quæ si celebretur, debet esse facta cum stypticitate, & corroboratione, ex Auic. 16. 3. *tract.* 2. *cap.* 7. Medicamentum autem sit Rhabarbarum, aut myrobolani citrinæ, quæ si torrefiant, & modicè deinceps abluantur aq. Plantag. aut Rosar. & misceantur cum syrupo ex plurib. infus. Rosar. Rubear. vel Syrup. Ros. ex infus. Siccar. addita aq. Plantaginis, summum iuuamentum afferre consueuere. Num verò expurgantia sint torrefacienda, diximus *lib.* 2. *Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 77.

Offerenda attemperantia, adstringentia, & incrassantia. Causa auertenda est frictionibus brachiorum, cucurbitulis siccis, & cum scarificatione lumbis appositis; vel denique deriuanda per vrinam, ex Hip. 4. *Aph vlt.* & alia celebranda, quæ suprà *cap.* 1. *num.* 6. protulimus.

Affectus impressus est vlcus, hoc primò abstersionem, exsiccationẽ, & agglutinationẽ expostulat. Pro hoc opere exequendo, videndum, num tenuia, vel crassa occupet intestina: illorum enim vlcera, ingestis per os persananda; crassorum verò vlceri, infusis per clysterem subcurrendum, prout 4. *meth.* 7. & 5. *eiusdem.* 11. & 13. *meth. cap.* 17. firmauit Galenus. In principio ergo abstergentes clysteres vtiles sunt, ex decocto hord. cum saccharo, vel Rhodosaccharo, vel syrupo Ros. aut melle Ros. Si dolor sit vehemens, addatur adeps Gallinæ, aut vitellus oui, aut adeps anseris, vel hircinum seuum, quod dysentericis vtilius esse quàm adipem suillum, 11. *simpl. cap. de de pinguedine.* docuit Galenus, §. *Qui verò mordicationes perpetiuntur*, &c. Si dysenteria pituitosa sit, clyster ex sola mulsa, aut decoctione betæ, satis est.

Absterso vlcere, siccantia prosunt, præcipuè quando vlcus serpit, & recrementa ichorosa, & virulenta iam dimanant, fiant ex decoct. Rosar. Plantag. Myrti, Acaciæ, HypocistHid. Rhu coriariorum, cum Pulu. Boli Armeni, sang. Dracon. Fugienda medicamenta acria, & corrodentia, quia maximum periculum inferunt, ex Auic. *cit.* & Dioscorid. *lib.* 2. *cap.* 68. quæ omnia per os sunt offerenda, si vlcus superiora occupet intestina. In quem vsum, lac chalybeatum est vtilissimum. De qua re lege *Hist.* 2. *lib.* 2. *Hist. PP. Medic.* Super ventrem admouenda adstringentia multiplici lege confecta, quorum formulas *num. cit.* reperies. Symptomatibus deinde occurrendum, vt dolori vehementi, vigiliæ, inappetentiæ, syncopæ. Quando præ doloris vehementia, ægri

vitæ periculum incurrunt, opiata summè prosunt, velut est Philonium Persicum, Theriaca recens, &c. Vigiliæ, syncopæ, inappetentiæ auxiliantur plurima, quæ *infra* propriis numeris describentur.

OBSERVATIO.

Pro dysenteria, pilulæ expertissimæ.

PEssimus morbus, dysenteria est, cum qua Medici luctati, operam, & oleum perdiderunt persæpè: nam ægri fastidio summo, non assumpto alimento contabescunt, imò vigiliis, deiiciendi frequentia, nixu importuno, dolore oppressi, resolutis spiritibus squallidi apparent, extenuati, & nullis proficientibus auxiliis penè cadaverosi redduntur. In agone tanto quid tentarem, multoties hæsi. At excogitaui pilulas lentis magnitudine, quarum binæ per se, vel in potu deglutitæ, ter in die, mane, vesperi, & noctu longè post cœnam, plurimos ab Orci faucibus liberarunt.

℞. *Rhab. elect. & torrefact.* ʒ j.ß *cortic. myrobalanor. citrinor. torrefactor.* ʒ j *sem. coriandri torrefact.* ʒ j.ß. *sem. plantag. sem. acetos. an.* ℈ j. *sumach.* ℈ j.ß *mastich. olibani, menthæ siccæ, rosar. rubrar. margarit. præparat. an.* ℈ ß. *coral. rubri, santalor. rubror. sang. dracon. boli armeni, an.* g̃ xij. *philon. Persic.* ʒ ij. *micleta,* ʒ j *granor. myrti, arillor. uuar. torrefact. an.* ℈ j *trochiscor. de electro, trochiscor. de ter. sigil. an.* ℈ j. Excipiantur omnia cum cera alba liquefacta priùs ad ignem, & fiat massa, ex qua ad ignem pilulæ parentur lentis magnitudine, & decorentur.

NVMERVS VII.

De Icteritia.

DE morbo regio egit Galenus vbertim, *lib. 5 de loc. cap. 7.* quem febribus superuenire, latè eo loco apposita celebri Historia confirmat, quam *lib. 2. Hist. PP. Medic.* dilucidè proposuimus. Quare pro illius maiori explicatione, liceat mihi Galeni mentem, eo loco exponere, & obiectiones aduersantes dissoluere. Ex quibus arquati, seu auriginosi morbi essentia reddetur magis enucleata, & conspicua.

Igitur Galenus vesicæ felleæ exemplo, de cuius morbis tandem agit, rursus ostendit, quantum ad cognitionem loci affecti, quin & affectuum nullatenus antea cognitorum, faciat consideratio naturalium quatuor facultatum. Considerantes quippe (id quod ex *libris de natural. facult. & 5. de vsu part.* constat) felleæ vesicæ vim quandam inesse, qua ad se attrahit bilem, & à massa sanguinaria separat (perinde ac renes, id quod est veluti serum, & lien melancholiam) posséque accidere, vt huiusmodi vis, facta interdum imbecilla in suo trahendi munere deficiat, vnde fiat necessariò, vt simul cum sanguine permixtum maneat biliosum excrementum, & sequatur illius refusio per corpus vniuersum, atque adeò quarta quædam icteritiæ species eueniat, à tribus illis distincta, nempe ex imbecillitate tractricis vesiculæ felleæ: quin & duas alias addit huius vesicæ occasione euenientes, vnam ex obstructione, vel imbecillitate meatuum, qui ab ipsa fellea vesicula exorti implantantur in hepar, ac inde bilem alliciunt; alteram ex immodica bilis quantitate, in vesica aceruatæ, ratione cuius contrahi non potest, nec bilem à se excernere; ad expulsionem enim necessaria est villorum transuersorum contractio, quæ in parte distenta fieri nequit, ob impedientem redundantiam, (propter quod vrinam aliquando supprimi scripsit, *3. de caus. sympt. cap. 2.*) atque adeò quia nec pellitur ad intestina bilis, nec ampliùs ad impletam vesicam attrahitur, per corpus vniuersum, simul cum sanguine effunditur, illúdque pallido inficit colore, ac ictericum reddit.

Porrò ad Icteritiæ species discernendæ, & affecti loci notitiam exactè comparandam, inuestigare docet, vbinam, & qualis bilis redundet: idque potissimùm ab excrementis, vrina, & sudore petendum: Nam cùm ictericis quibusdam deiectiones multa bile flaua saturatæ appareant; nonnullis item & vrinæ; aliis è contra sanorum similes sint; aliis albæ eiiciantur: & copiosus aliquando sudor, vel plurimùm biliosus, vel aquosus à balneo effundatur, nonnunquam paucus: Si per febres biliosus humor ad cutem erumpat, vrina, & excrementis naturali modo se habentibus, nullum malum iecori inesse significatur, sed vtilis est, & critica icteritia. Quòd si cum febre, & biliosis deiectionibus accidat, atque in dextro hypochondrio grauitas sentiatur, iecoris indicatur inflammatio, à qua sanguis in bilem mutatus per corpus defertur, & inducitur aurigo; si verò citra febrem fiat, tamen cum grauitatis sensu in eadem præcordiorum parte, simul etiam alba prodeant excrementa, obstructionem adesse in cystis fellis meatibus trahentibus, vel pellentibus, procul dubiò putandum. Si autem citra grauitatem talia deiiciantur, certum est, vesicam hanc bilis susceptricem, imbecillitate laborare, vel attractricis, quæ ex iecinore allicit, vel expultricis, quæ ad intestina propellit.

Denique si post balneum in strigilis cauitate (quo instrumento vtebantur prisci in balneis ad sordes, & sudorem abstergendum, *3. acut.* 51. 14. *meth.* 1. 10. *simpl. tit. de sudore*, 1. *sec. loc.* 4. & 4. *de sanit. tuend.* 4.) paucus, & aquosus sudor colligatur, conticies bilem huius morbi causam, crassam esse, & contumacem; plurimam verò, ac flauam in toto corpore redundare, si plurimus sudor eiusdem qualitatis, & substantiæ cum bile, in strigili relinquatur: eundem enim colorem redundantis succi, gustum, & modum præ se fert, dummodò sine oleo abradatur, 4. *de loc.* 7. & 10. *simpl. cit.* Oleum namque permixtum impedit certum iudicium de extracta sorde.

Quando autem morbus regius, à crassa bile dependet, curandum docet naturalibus, spontéve nascentibus balneis, victu humido, & modicè attenuante. Medicamentis verò, cibis, & potibus aperientibus, ac extenuantibus, quum ab obstructione ortum trahit; deinde purgantibus cholagogis, nec semel exhibitis, sed ni cedat morbus, iteratis, debilioribus primò, postea valentioribus. Oportet autem aliquando bis, ac sæpius in aurigine purgare, quia multoties vesica bile repleta, bilem præ copia nequit expellere, quemadmodum interdum accidit vrinariæ vesicæ: verùm in hac (inquit) propter expultricis naturalis imbecillitatem, vel quia ob profundum somnum, aut aliquam vrgentis negotij occupationem, sopitur, aut distrahitur vis animalis. In fellea autem cysti ob solam intemperiem, & facultatis expellentis imbecillitatem, scilicet quia naturale instrumentum est, soláque naturali facultate, nullius animalis interuentu operatur. Hæc est dilucida, genuináque Galeni *loc. cit.* de ictero doctrina.

Verùm contrà plurima faciunt argumenta, quæ illius doctrinam probant fuisse satis incultam. Quærendum ergo: *Vtrùm Galenus in enumeratione causarum morbi regij sit diminutus?* Et primò sic. Quemadmodum ex imbecillitate tractricis folliculi fellei oritur icterus, ita ex eiusdem virtutis robore, 15. 3. cap. 3. Rursus etiam non minùs ex feruido solidorum temperamento, alimentum in bilem commutantium. Videtur igitur diminutus Galenus, in enumeratione causarum morbi arquati.

Quòd si dicas, hanc propter infrequentiam omisisse; illam verò continere sub ea specie, quæ ex copia immodica ortum trahit, nempe quia valida tractrix nimiùm replet, & redundare facit in vesica bilem: Arguitur contrà, quia non frequentes solùm, instar Empirici, sed raros etiam affectus oportet Dogmaticum agnoscere.

scere. Rursus, quia sicut etiam ad vehementem tractionem sequitur plenitudo, ita ad hanc imbecillitas etiam ipsius tractricis, quod præterquàm quòd euidens est, docet Galenus 5. *de loc.* 7. Auicenna *cit.* Ergo pariter species illa ex aceruata copia, ad priorem ex infirmitate tractricis referenda erat, atque adeò duæ tantùm constituendæ.

Deinde, si pro varietate curationis medicæ, species multiplicantur, & diuersæ putantur, quæ distinctam postulant curationem, sicut omnino eadem, quantumuis diuersa, quorum non variatur curatio, cur ex imbecillitate expultricis, quæ diuersimodè curatur, prout diuerso etiam associatur temperamento, distinctam etiam speciem non constituit? Maximè cùm admonuerit omnes facultates considerare, ob diuersa mala quæ ex earum læsione proueniunt.

Tertiò. Si in morbis, laudabilis est excrementorum impuritas tempestiuè exeuntium, vt colligitur ex 4. *Aph.* 21. & 22. & habetur expressè *Aph.* 47. nempe quia corpus à prauis, & morbificis humoribus expurgant, propter quod 2. 1. cap. 2. de vrinis, *in icteritia* inquit, *quātò vrina plus fuerit intincta, erit sanius, videlicet quia significat dominium, & robur naturæ pellentis superfluum bilis, quà potest; pura autem, & vel parum tincta, imbecillitatem, & hydropis periculum minatur,* & 15. 3. *cit. cap.* 4. quò magis intincta, laudabilior, & magis significatiua sanitatis hepatis, quomodo 5. *de loc.* 7. ab excrementorum, & vrinæ puritate conijcit illæsum iecur?

Quartò. Si eiusdem qualitatis cum medicamento oportet esse alimentum in morbis, 1. *Aph.* 16. 41. *cap.* 2. & alibi: tam regiminis siquidem, quàm medicaminis indicatio à morbo desumitur. 1. *alim.* 1. *iuxta fin.* 1. *acut.* 3. 2. *meth.* 7. cur icteritiam ex bile contumaci, & crassa, calidis balneis dissoluentibus curandam victu humido persanare docet? Et si non est aperienda obstructio ante euacuationem, iuxta sui ipsius præceptum, ab omnibus obseruatum, cur 5. *de loc cit.* sibi aduersans, aperientia, atque extenuantia primùm adhibere iubet, deinde quæ bilem euacuent.

Vltimò. Vrinæ excretio est functio merè naturalis, propterea naturalis expultricis vesicæ, vt *lib.* 1. *Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 107. latè probauimus. Ergo quemadmodum imbecillitata expultrice vesiculæ fellis, sequitur ea plenitudo, ob bilem expurgatam, ad solius etiam debilitatem suæ excretricis aceruabitur vrina in vesica, nulla habita consideratione facultatis animalis, vtpote quæ nullum habet ingressum in opere excernendi vrinam; præterquam quòd illius destructionem, læsionem, vel resolutionem, potiùs immodicus fluxus, quàm retentio sequatur, vt *cap.* 4. *lib.* 6. *de loc.* appositis exemplis Galenus confirmat.

Sed hæc non euertunt doctrinam Galeni. Dic ad primum. Sufficienter dicebatur sub specie turgentiæ, comprehendi eam ex robore tractricis, ab Auicenna relatam, omissam autem ob infrequentiam, Paulus memorauit *lib.* 3. *cap.* 50. idque sine vitio: Nam licèt Dogmaticus, raros etiam morbos supra Empiricum agnoscat, & curet, necessarium tamen non est, artificem de his quæ raro eueniunt, valde solicitum esse, ad artis imitationem, quæ frequentiam potissimùm considerat.

Iam verò ad grauantem, ac nimis distendentem copiam, licèt vitium prostratio nasci possit, non ita tamen necessariò, ac impeditus exitus ex obstructione, & attrahendi impotentia, ob locum non datum receptioni: quare admixtione non separatæ bilis, impurus fit sanguis, & talis per corpus fusus icteritiam inducit. Quia verò ea ex simili occasione oritur, vbi datur expultricis infirmitas (quia enim excretio non fit, impletur vesica, & ampliùs nequit ad se bilem attrahere) ideò Galenus distinctam speciem non constituit, ex imbecillitate expultricis: maximè (quod semper memorandum) vbi non tam de morborum differentijs agit, quàm de locis affectis dignoscendis.

Ne autem putes, non posse in totum impediri bilis delationem ad intestina, sola expultrice debili, propterea quòd nec præ imbecillitate virtutis renum, potest vrinæ delatio ad vesicam in totum prohiberi: Nam descensus bilis, vtpote quæ tenuissima est; & leuissima, admodum laboriosus est, & vt fiat, indiget pellente virtute; serum autem graue sponte sua descendit, si pateant viæ, atque ideò dixit Galenus, quòd vbi renum vrina supprimitur, obstructio in causa est, quanquam etiam ex eorum imbecillitate aliquando oriatur, 3. *de sympt. caus.* 2. ex quibus ad secundum patet solutio.

Ad tertium dic. Quanquam malæ excretiones, pessimarum dispositionum sint signa, 4. *Aph.* 47. Non negamus tamen eas aliquando vtiliter fieri, & naturæ dominium supra modum demonstrare. Verùm nec ideò absolute habendæ salubriores, quàm puræ, statum corporis, & maximè partium vnde excernuntur sanum indicantes. Sic in aurigine, præsertim fellea, seu à debilitate, obstructione, vel aceruata copia oriatur, laudatur quidem vrinæ tinctura ob robur quod significatur naturæ, & expultricis iecoris, quæ bilem vacuari prohibitam per poros ipsius naturales, pellit simul cum vrina: Verùm in hepatica, laudabilior est pura, & sanorum similis vrina, vtpote quæ incolume iam, & illæsum arguit iecur ipsum: cùm enim magna sui parte superfluitas, & excrementum, & serum humorum, simúlque cum ipsis, per secundam coctionem in iecore generetur, 4. *de vsu part.* 12. 6 *de placit.* 7. 1. *cris.* 12. 6. *epid. sect.* 5. *com.* 15. proba, & naturalis apparens, sui visceris incolumitatem ostendit.

Ad quartum dic. Quanquam regimen, & medicamentum eadem intentione præscribuntur, scilicet ad morbum, aut causam, eáque similis qualitatis esse oportet; diuersis tamen rationibus, sæpe contraria in eodem morbo conueniunt, vt in febribus ex obstructione, aliquando calida causæ gratia, frigida ob intemperiem, &c. Sic in icteritia ex bile contumaci, ob crassitiem, calida, balneum ad resoluendum, & attenuandum vtile est, quin attenuans alimentum. At quia sicca est bilis ex natura, ne à valde attenuantibus magis aresieret, atque adeò incrassaretur, modicè attenuantem, eúmque humidum victum consultò instituit, & præscribit quidam in obstructione ante purgationem modicè aperientia quæ non tam deobstruendi, quam præparandi gratia ipse concessit.

Ad vltimum dic. Quia ad exceptionem vrinæ prærequiritur molestia, & irritatio, quæ sensationem supponit, 5. *de vsu part. vlt.* & 3. *de facult. natural.* 12. Insuper & relaxatio musculi, vesicæ osculum constringentis, sphincteris nempe, neque is absque voluntatis imperio agit, aut feriatur, dici excretio vrinæ potest opus animale per accidens, scilicet quia ad sensum molestiæ sequitur, & ad otium facultatis animalis sphincterem mouentis, prout *lib.* 2. *loc. cit.* disceptauimus.

Est igitur Icterus, symptoma in genere qualitatis totius corporis mutatæ, nimirū coloris, emanans à vitio biliosi excrementi in cutem transmissi, quod quidem in ea stabulans, febrem non concitat, putredinem, rigorem, aut pustulas, veluti in erysipelate, & herpete, quia bilis excernitur, more & modo naturali: Nam sanguis naturalis, & naturaliter ad extimas sedes prodit, calore, & colore viuido, & rubicundo eas afficit, quod in herpete, aut erysipelate non contingit. Deinde in alijs cutaneis affectibus, bilis morbum generat, in ictero non morbum, sed solùm qualitatem mutat, citra vllum actionum vitium. Vltimò. Bilis in cutaneis affectibus à vasis non solùm ad porosas partes, sed ad earum spatia, facta prius dilaceratione, & exesione confluit; in aurigine verò ad cutaneos solùm meatus transmittitur, in quibus infixa, nec febrem, nec alia vitia generat, quia ventilatur

tilatur & transpirat, per totum corporis ambitum refusa, quo fit vt eius acrimonia hebetetur, & mitescat.

Triplicem esse icterum, felleum, hepaticum, & criticum, certum est. Felleus fit ab immodica plenitudine vesiculæ fellis, paruitate eius, imbecillitate attractricis eiusdem, obstructione, vt diximus suprà. Hepaticus ab hepatis obstructione, scirrho, inflammatione, intemperie calida, venarum, & totius corporis exurente calore, imbecillitate. Criticus est duplex, iudicans, & non iudicans, de cuius essentia & natura, sat plura *lib. 2. Hist. PP. Med in com Hist. 97.*

Ex naturæ robore fieri agnosces, si febris quæ antea erat vehemens, cesset, præcesserit concoctio, & excrementa tum alui, tum vrinæ pura sint. Ex poto veneno generatam ostendunt maculæ, quæ per vniuersum corporis ambitum enascuntur luteæ, nigræ, cæruleæ, & diuerso colore præditæ. Ex eduliorum corruptione, quia corpus cum tumore pallescit, maximè iuxta ventrem crura, & facies subtumida, ac flaua apparet. Ex totius corporis calore nimio, quia alui, & vrinæ excrementa minimè à naturalibus distant. Ex iecoris calore immenso, quoniam alui excrementa, rufo colore saturata excernuntur, adest cibi fastidium, bilis vomitus, partis dextræ inflammatio grauitas, & aliquando tensio, colore ægri insigniti sunt pallido, cæruleo, plumbeo. Demum ex hepatis inflammatione, obstructione, scirrho euenire venaberis, ex signis, quæ prædictos affectus concomitari solent.

De præsagio nil certum potest scribi, ob causarum differentias, à quibus aurigo scaturit. Indubitatum tamen est, hunc morbum diu perseuerantem, esse periculosum, quoniam eum difficiles, & periculosæ ægritudines comitantur, vt iecoris durities, scirrhus, hydrops, *6. Aph. 40. & 44.* Num autem in septimo, vel ante, aut post ipsum, in febribus possit bilis ad cutem salubriter effundi, eo loco agitauimus.

In febribus si eueniat criticè, nullum negotium mouendum. Si imperfecta sit crisis, iuuanda, & curandus affectus à quo prodit. Si est materia cruda, aut multa, coquenda, aut minuenda sanguinis missione, purgatione, aperientibus. Si ex veneno, vtere præsidiis auocantibus ad partes externas, frictionibus, cucurbitulis, inunctionibus, & cardiacis. Si ex intemperie totius corporis, vtilis est venæ sectio, purgatio clemens, frigorifera, balneum. Si ex iecoris incendio ortum ducat, eadem vehementer prosunt. Iuuant etiam saluatellæ sectio, ptisana, serum lactis caprini, Epithemata, infrigidantes potiones. Si ab obstructione, aperientia sanant, Apozemata deobstruentia, Rhabarbarum multiplici lege confectum, & præcipuè si per noctem in sero lactis madescat, maximè priùs vacuato corpore, cui malo chalybeata medicamenta multo sunt ex vsu: quæ omnia, quoniam pluribus in locis patefecimus, non est cur modò in describendis eorum formulis, simus multiloqui. Si cutis deformitas adsit, curato morbo, & ablata causa, sperandum est facilè sponte sua resoluendam. Si tamen bilis crassa sit, & cutis densa, colórque pallidus non euanescat, tunc vtere dulcis aquæ lauacro, vel in aqua priùs coque Absinthium, Rumicem, prassium, Lupinos, Folia Raphani, & si quæ alia.

Ictericia nigra est vitiosus totius corporis color, tendens ad nigredinem, propter excretionem humoris melancholici ad cutim; quando scilicet hic in corpore præter naturam turgescit, & abundat, vel ratione morbi melancholici, vel alimentorum causa, quæ huius humoris generationem vehementer promouent, quorum syluam latè proponit Galenus *3. de loc. 7.* vel ratione intemperiei frigidæ & siccæ hepatis, vel ratione obstructionis lienis, ob quam impeditis viis, lien ex iecore, & venis, humorem melancholicum repurgare nequit. Huius curatio in euacuatione humoris melancholici consistit, & in prouidentia, ne in posterum similis humor in corpore generetur. Quomodo autem vtrumque fieri debeat, *cap. de melancholia. lib. 1. huius operis*, exaratum inuenies.

OBSERVATIO.

Ad auriginem, pediculorum vsus, vtilissimus.

NOn cessant Medici infamare vulgus, vtpote indoctum, quod citra delectum vllum, in ictero à quacunque causa prognato, pediculos quatuor, vel sex ouo sorbili commixtos viuos bis, & ter deuorandos præbeat: cùm id superstitiosum sit horribile, & inutile. Ego huius præsidij sæpissime feci experimentum, idque, commodum esse inueni persæpe, & multi vsus; natiua enim proprietate animalculum hoc, iecur roborat, quod auriginosi morbi domicilium esse, vnanimi Medicorum consensu ratum est.

NVMERVS VIII.

De Lachrymis.

LAchryma, sudor, & vrina, sunt eiusdem naturæ, & materiæ, auctore Theophrasto *lib. de sudoribus: Vtrùm ex viscerum perturbatione eleuatis vaporibus ad cerebrum, Lachrymæ generentur?* dubium est. Plures affirmant, sed pars negatiua tenenda: asserunt enim, quòd vbicunque viscera aliqua ratione occupantur, & perturbantur, vapores plurimi in cerebrum ascendunt, qui in eius cauitatibus retenti, in aquam tandem ratione frigoris illius condensantur, qui in forma aquæ per oculos extrà mittuntur.

Verùm hæc opinio defendi non potest: Nam si viscera occupantur aliqua ratione, hoc in mœrore & tristitia contingere debebat, tunc enim lachrymarum riuuli vbertim effluere solent. Sed multi sunt, qui simul ac mœrent, statim lachrymantur, in quibus affirmare non possumus, quod tam citò viscera occupata mittant vapores in cerebrum, qui in aquam, & lachrymas illicò conuertantur. Deinde, lachrymæ omnes, ferè sunt salsæ: Si ergo hæc opinio vera est, quæ ratio salsedinis assignari potest? Insuper, non esset in voluntate hominum lachrymari, vbicunque luberet, sed tamen videmus plurimos, qui quotiescunque volunt, lachrymas sine vlla occasione promouent. Ergo, &c. Ad hæc. Timentes non lachrymantur, cùm tamen viscera, & præcipuè cor occupentur. Denique si hoc esset verum, non poterit reddi ratio, cur in risu, & gaudio fiant lachrymæ, cùm tamen eo tempore viscera non occupentur.

Dic ergo, & fortasse meliùs, Lachrimas nihil aliud esse, nisi humoris potulenti portionem, quæ in cerebro, & præsertim venis oculorum continetur, quæ per dilatationem, aut compressionem illarum venarum, forâs erumpit. Dubitabis: *Vtrùm solus homo lachrymetur?* Si enim hæc est vera natura lachrymarum, cur solus homo lachrymas effundet, si animalia plura, etiam ex præscripto naturæ, huiusmodi humiditatem etiam in oculis continent. Dic animalia etiam lachrymari, vt Apros, Ceruos, Crocodilos. Sed hæc non sunt veræ lachrymæ: Solus enim homo potest venas oculorum dilatare, aut comprimere vehementer: solus enim vehementer gaudet, mœret, appetit, vult, desiderat; intensam enim sortitur voluntatem, gaudium, aut mœrorem.

Causæ lachrymarum tam naturales, quàm præternaturales, ad huiusmodi compressionem vel dilatationem reduci debent. Differentiæ plures sunt: aliæ enim dicuntur frigidæ, calidæ aridæ, quæ auctore Galeno *6. epid. sect. 1. com. 23.* exiguè fluunt, & statim ac defluxerunt

runt, exsiccantur. Aliæ sunt crassæ, tenues; copiosæ, paucæ; salsæ, amaræ, dulces. Aliæ quæ fiunt cum morbo, aliæ sine eo. Rursus, aliæ sunt spontaneæ, aliæ inuitæ. Illæ dicuntur, quando quispiam propria voluntate, eas emittit, ob gaudium, risum, mœrorem.

Lachrymæ calidæ, teste Philosopho *5. probl. 34.* à calore capitis generantur. Frigidæ, à pauco calore concoquente, exemplo eorum, qui diuturnis morbis oculorum laborant, quorum cerebrum calore orbatum, frigidum intensè euadit. Hæ etiam aliquando apparent in ridentibus: vniuersus enim calor in ambitum corporis effunditur. Siccę, à calore exsiccante, perurente ortum ducunt; sicut crassæ, à calore concoquente, & incrassante. Et obiter notabis, crassas lachrymas tenuibus minùs esse periculosas: Illæ enim calorem robustum, hæ in concoquendo debilem significant.

Lachrymarum copia, ex Auicennæ mente 3. 3. *tract. 2. cap. 26.* vel natiua est, vel accidentaria: Illa à primordiis fit generationis, & fit in illis, qui caruncula lachrymali priuantur; natura enim sagax, in angulis oculorum carunculas construxit, vt oscula venarum eò pertingentium clausa cótineant, ne humiditates illæ lachrymarum possint defluere. Accidentariæ causa est multiplex, vel absumptio & corrugatio nimia illius carunculæ, cuius causa, humiditates imbibere non potest, hócque infortunium solet euenire, quum Chirurgi morbosis oculis calida nimis, & exsiccantia medicamina imponunt, quæ carunculas illas absumunt, & exsiccant. Accedunt aliæ causæ, nempe debilitas facultatis retentricis, & concoctricis. Paucitas lachrymarum fit, vel ab humiditatum inopia, vel ab excrescentia carunculæ lachrymalis, quæ mole sua meatus lachrymales occludit.

Salsæ lachrymæ fiunt, quia pars dulcis & concocta, in nutrimentum cerebri transmutatur; pars verò cruda & terrea, humiditati lachrymali commiscetur. Amaræ vel ob bilis, vel ob vaporum biliosorum admixtionem generantur, qui cùm à valido capitis calore præassantur, salsi, & deinde amari redduntur: Nam quod salsum est, plusculùm excalfactum amarum redditur, vt *4. simpl. 20. & 21.* confirmat Galenus.

Vtrùm in febrientibus lachrymæ appareant? dignum est consideratione: Quoniam exurens calor, omnem materiam lachrymarum videtur absumere. Verùm in illis contingere, vel ob morbos oculorum, Ophthalmiam, Palpebrarum aspredinem; vel ob conatum naturæ, quæ humoris serosi copiam, in capite redundantis, per oculos excernere satagit, testatur Galenus *6. epid. sect. 5. com. 3.* Apparentes in morbis acutis, febribus putridis, & sanguineis, secundùm Auicennam, ex inflammatione cerebri generantur, vel quia cerebrum malè affectum vaporibus inebriatur, qui in aquam conuersi, lachrymis continuis occasionem præbent; qui etiam, cùm caliditatem participent, pituitam & serosos humores liquant, & ij in lachrymas transmutantur. Accedit, quòd excalfactum cerebrum humiditates ex vniuerso corpore attrahit. Præsertim verò lachrymæ in febribus diariis vigilatiuis cieri solent, ex mente Auic. 3. 3. *tract. 2. cap. 26.* cùm enim hæ ex superflua vigilia oriantur, & hæc coctionem præcipuè cerebri imbecilliter, fit vt diminuto calore, serosi & crudi humoris copia in corpore excrescat, quæ in lachrymas vertitur promptissimè.

Si verò citra ægritudinem lachrymæ eueniant, ex priuatione carunculæ lachrymalis accidere certum est. Voluntariæ causam habent, vel compressionem, vel dilatationem voluntariè factam. Inuoluntariæ variis de causis accidunt, vel à frigore comprimente, & condensente, ex Gal. *4. simpl. 2.* vel ob retentricis facultatis debilitatem, vel ob res acres pungentes oculos, quam ob causam cæpæ, & allia ante oculos dissecta lachrymas mouent, vapores enim inde elati, oculos lancinant, & pungunt acrimonia sua; ij autem perculsi, à se lachrymas excutiunt.

Ægros nolentes illachrymari, pessimum, ex Hip. *1. progn. 10. § Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacrymentur, exitiosum*, quod etiam scripsit, *4. Aph. 52.* Hæc enim affectio sequitur imbecillitatem detentoriæ in cerebro facultatis, dummodò non adsit in oculo phlegmone, aut in palpebris asperitas, aut à capite defluxio descendat, aut aliqua manifesta conspiciatur causa, in quam meritò symptoma hoc referri possit. Hoc tamen intelligendum, si cætera signa sint perniciosa, si enim ea rectè se habeant, non sunt lethales, sed hæmorrhagiam portendunt.

Lachrymæ frigidæ, reprobæ, quoniam vehementem cerebri frigiditatem, sicut salsæ intensam caliditatem significant. Crassæ, si tenuibus superueniant, optimæ; coctionem enim, *epid. 2. 80.* & humoris inopiam præostendunt. Tenues ex cruditate emanant. Copiosæ largam in cerebro humiditatem denotant. Natiuæ, prauæ, & incurabiles.

OBSERVATIO I.

Copiosus effluxus lachrymarum, setone ad nucham indito, curatur.

Qvadragenarius assiduis defluxionibus humoris ad oculos, in tam copiosum lachrymarum fluxum incidit biennio, vt emanante semper aqua per carunculas lachrymales, imminui sibi visum inculcaret. Hunc intolerabilis dolor capitis, ac tam immanis premebat, noctu præsertim, vt plures noctes, hac de causa, insomnes duceret. Huic expurgatum multoties corpus. Sudorifica ex Ebeno administrata. Roboratum caput. Sed cùm affectio esset inueterata, & habitualis, solùm setoni ad nucham affixo succubuit, cuius ope cùm ichores expurgarentur continuò, factum est, vt humiditates à capite fluentes in oculos, deriuarentur in nucham: ob quam causam, post tres menses, à lachrymarum copioso fluxu securus euasit.

OBSERVATIO II.

Lachrymarum effluuium salsum, balneo capiti administrato conquiescit.

ARistoteles *2. meteor. cap. 3.* de maris salsedine verba faciens, ob id mare salsum reddi asseuerat, quia Sol tenuiores aquæ partes extrahens, & in vapores effundens, crassiores veluti torret, atque adurit, quæ vnà cum crudioribus aquæ partibus permixtæ, salsedinem efficiunt: Quare partes humoris terrenas, aqueæ materiæ commixtas, calor externus præassans, adurens, siccánsque, salsum saporem producit, fitque à terreno sicco, quod in aqueo humido, caloris vi præassatum, attenuatúmque existit. Ob hanc ergo causam, nimium videlicet hepatis & capitis calorem, incidit iuuenis quidam biliosus, & temperamento calidissimus, in assiduum lachrymarum effluuium salsum, quod ita calidum erat & exurens, vt genas fluendo, vehementer acrimonia sua mordicaret. Hic pustulas patiebatur, in toto capitis ambitu, rotundo schemate siccas, fissuras labiorum, vlcera in pulpis aurium sicca & aspera. Verùm cùm timor esset, ne hic mordax humor in oculis coërcitus, alia dira vitia efficeret, expurgatum corpus multoties. Refrigerantia oblata. Imperatum vniuersale balneum. Sæpius sanguis è talo, & gibbero emissus. Fonticuli cruri, & occipiti affixi. Tandem solo balneo, capiti raso, bis in die per mensem administrato, affectio hæc ex toto succubuit. Rectè ergo prædixit Galenus *6. de sanit. tuend. cap. 9.* dum in hunc modum scribit: *Nec committere, vt quod nonnulli Medicorum faciũt, qui omni capiti medicamentum, quod ex thapsia, & sinapi componitur, applicant,*

applicant, id ipsi quoque faciant, quando si ex calida intemperie caput malè habet, talia medicamẽta noceant. Expedit igitur hoc frequenti balneo, potabilis aqua fouere, quò & calidos vapores, qui in capite sunt, euocemus, & totum corporis temperamentum melius reddamus, &c. Repetit *lib. 13. meth. cap. 22.*

NVMERVS IX.

De Fame canina.

DE causis famis naturalis, diximus suprà, *cap. 1. num. 5.* nunc ad causas famis præternaturalis accedamus, asserentes eas in duplici esse differentia: aut enim ab auctis causis famis, originem ducit, quas *loc. cit.* binas esse affirmamus, scilicet suctionem venarum, & influxum melancholiæ, & hæc canina appellatur; aut denique ex redundantia prauorum, humorum scaturit, qui in ventriculo pertinaciter inhærent, quæ ab auctoribus pica nuncupatur; in qua an similia, vel dissimilia appetantur edulia, illis qui in ventriculo stabulantur, determinauimus graphicè. *lib. 3. Hist. PP. in com. Hist. 17.*

Huius, sicut & famis naturalis, præcipuum esse organum os ventriculi, est affirmandum, quia licèt in reliquis membris fiat etiam indigentia, non est tamen verus suctus; facilè enim cedunt venæ, & eis iecur, atque ei ventriculus. Est itaque canina appetentia, deprauatus cibi appetitus, in intensione, seu magnitudine peccans, ex oris ventriculi vitio prodiens.

Causa, est corporis inanitio, quæ concitari potest ab extrinseca caliditate, exercitij videlicet æstiui, balnei, vel à victu parco, famis tolerantia diuturna, superflua vigilia, veneris immodico vsu, vacuatione aliqua insigni, vermibus, colliquante febre, & ab alia quauis causa calida, quæ corpus dissipare nata est. Et hæc dici potest illegitima appetentia canina; nam vera concitari non potest, quousque ventris os frigido aliquo intemperamento affectum sit, quo factum imbecillius, alimentum ingestum, nec continere, nec conficere valeat idque protinus vomendo reiiciat. Quo fit, vt vera & genuina caninæ appetentiæ ratio, potiùs sit acidorum succorum, siue pituitosi sint, siue melancholici, copia, os ventris, eius substantiam permeans, vt Galenus testatur, *6. epid. sect. 3. com. 37. & 6. de loc. cap. 1.*

Sed dubitari potest, de quo etiam diximus, *lib. 1. cap. de melancholia: Vtrùm immodica portio melancholiæ, ab splene ad ventriculi os præternaturaliter transmissa, famem caninam excitet?* Nam quemadmodum sanitatis tempore, modica portio melancholiæ, ab splene ad ventriculi os naturaliter delata, non exiguam præstat ad appetendum commoditatem, quin & ad alia naturæ opera; sic immodicè, & præternaturaliter confluens, vitiat, nonnumquam destruens, sæpè appetentiam excitans vitiosam, & contumacem. Cùm enim naturalis fames à diuulsione, ac morsu sugentium vasorum excitetur, & melancholicum excrementum acetositate, qua pollet, *2. de facult. nat. vlt.* morsum inferat suctui vasorum similem, & quem ventriculus non potest ab illo venarum discernere, appetentiam proritat naturalis affectus similitudine, sed immodicam & deprauatam, *1. de caus. sympt. 7. 2. Aph. 21. 6. epid. cit. 15. 3. tract. 1. cap. 2. & tract. 2. cap. 1.* Auerrhoës firmat, *3. collect. 32.*

Nec mirum, excitari stomachum ad famescendum, perinde ex melancholiæ, atque ex venarum morsu, quia non dissimiliter etiam pulmo, ex nudo immaterialique frigore, à quo molestatur, quàm ex contento intra se humore, ad tussim mouetur. Addendum, promoueri etiam à melancholico succo appetitum, quia, vt inquit Aretæus *1. de diuturnis affectibus, cap. 5.* vigilare facit, *vigilia* autem edax, *6. epid. sect. 4. text. 20.* eo quòd digerit, dissipat, & dissoluit; ad dissolutionem verò penuria, & indigentia sequitur, atque adeò fames, in reparationem & subsidium dissoluti.

Verùm quidem est, quòd appetitum deiicit, & subuertit melancholia, vbi præ maligna, aut acri qualitate, magis pungit & stimulat ad expellendum, quàm acetositate acuat ad attrahendum; atque hinc, fastidium ingens, præsertim cum nausea, aut vomitu, perniciosum in morbis habetur, tum propter virium dissolutionem, quæ ex omnimoda abstinentia timetur, tum quia indicatur subesse maligna qualitas, non patiens naturam quidpiam attrahere, recipere, aut retinere.

A frigido ergo oritur ventriculi intemperamento canina fames, vt tetur Galenus *2. Aph. 21. 6. Cùm enim canini appetitus, vel propter solam intemperaturam frigidiorẽ, vel propter humores acidos fieri consueuerint, quos exorbuit os ventriculi, &* Quoniam frigidus ventriculus appetit valenter: cuius explicandæ dubitationis gratia, illud enucleandum: *Vtrùm ventriculus frigidus magis appetat, quàm concoquat; calidus verò è contra?*

Hanc propositionem stabiliuit Galenus *lib. art. med. cap. 62.* quæ triplici modo potest intelligi: primo modo, vt comparetur coctio ventriculi calidi, cum coctione ventriculi temperati, & appetitus frigidi ventriculi, cum appetitu ventriculi temperati. Quòd autem calidus meliùs concoquat, quàm temperatus, & frigidus magis appetat, probatur ex Galeno *1. de caus. sympt. c. 3.* docente auctum calorem, quando ob sui excessum non adurit alimenta, coctionem promouere, præsertim si alimenta dura sint, & difficilia concoctu. Sed aliquando calor excedit moderatè, & cibos non adurit. Ergo tunc temporis meliùs concoquet, quàm temperatus. Secundò. Quælibet facultas naturalis addicta est huic, vel illi temperamento, ad suam actionem, vt concoctrix calori. Ergo in calido temperamento meliùs perficietur concoctio, quàm in temperato. De frigido autem, quòd magis appetat, quàm temperatus, experimento probat: Nam aduentante hyeme, ventriculo circa partem superiorem infrigidato, tantùm abest vt appetitus minuatur, quin potiùs augeatur. Ergo ventriculus temperato frigidior, similiter magis appetet, quàm temperatus.

Hanc sententiam eximiam licèt approbem & confirmem, tamen cùm vnaquæque pars temperata, eandem habeat rationem cum toto; hoc autem temperatum perfectiores edat operationes, quàm quodlibet intemperatum, vt *1. de temp. cap. vlt. & in art. med. cap. 8. & lib. de const. art. med. cap. 3.* confirmat Galenus, fit vt ventriculus temperatus magis concoquat, & appetat, quàm calidus, & frigidus.

Neque obstat prima ratio, desumpta ex Gal. *1. de sympt. caus. cit.* Etsi enim ventriculus calidus multùm concoquat, non tamen ita perfectè, sicut temperatus; præstantia enim cuiusque actionis, non penes intentionem, sed perfectionem cognoscitur. Neque obstat secunda: quia quamuis quælibet facultas addicta sit huic, vel illi intemperamento, vt concoctrix calido; nihilominùs non excessu caloris, sed moderato calore gaudet ac perficitur. Quare Gal. *2. de temp. 6. longè post princ.* de ventriculo agens tẽperato, dixit: *Ventriculus quidem bene concoquit, si tẽperatus est; malè, si intemperatus: per calorem quidem, si vuctus edit nidorosos; per frigus verò, si acidos, &c.* Neque experimentum de ventriculo temperato, qui ob infrigidationem magis appetit, omnino est certum; hic enim appetitus non per se, sed ex accidenti contingit, & ideò magis appetit, quàm possit concoquere, & plura illi aderunt excrementa, quàm antea: corpus autem temperatum non magis appetit, quàm possit concoquere, & ideò paucissima supererunt recrementa, ex Galeno *lib. art. medic. cap. 81.*

Secundo

Secundo modo sententia Galeni potest explicari, si ad contrariam dispositionem comparatio fiat, ita vt sit sensus: Ventriculus calidus magis concoquit, & minùs appetit, quàm ventriculus frigidus; & è conuerso, hic magis appetit, & minùs concoquit, quàm calidus. Hæc expositio etsi placeat doctissimis, mihi haud arrisit vnquam: In ventriculo enim calido, maior est resolutio humidi, quàm in frigido. Sed ad proportionem resolutionis, se habet tam naturalis, quàm animalis appetentia. Ergo in calido ventriculo maior erit appetitus, quàm in frigido. Ea enim quæ in aliquem finem collimant, debent esse proportionata fini. Sed appetitus humidum deperditum solùm instaurare conatur. Ergo, &c,

Præterea ad viæ conseruationem, necessum erat ventriculum calidum, maiorem alimenti quantitatem assumere. Ergo cùm natura in necessariis non deficiat, maiorem appetitum illi, quàm frigido præstare debebat.

Tertio modo explicari potest prædicta sententia, si fiat comparatio coctionis ventriculi, ad ipsiusmet appetitum, & appetitus ad coctionem, ita vt sit sensus, quòd in ventriculo calido maior sit concoctio, quàm appetitus; in frigido verò è conuerso. Hæc expositio inter omnes probabilior est: cum hoc tamen stat, ventriculum calidum maiorem habere appetitum, & coctionem, quam frigidum. Testimoniis verò, & rationibus quæ ab aliis solent adduci, satisfacias quæso verbo vno: nempe si caliditas in ventriculo calido, potest deiicere appetitum, respectu suæ propriæ concoctionis; & frigiditas in ventriculo frigido, potest promouere appetitum, respectu concoctionis suæ.

Obiicies contra prædictam doctrinam: Si ventriculus calidus magis concoquit, & minùs appetit, & frigidus è conuerso, sequeretur quòd alimentum ventriculo calido, in maiori quantitate debeat offerri; quàm fuerit appetitus; frigido verò in minori, quod a ratione videtur alienum: Nam Auicenna 3. 1. *doct.* 2. *cap.* 7. §. *Ex cibo enim nullus*, & 13. 3. *tract.* 1. *cap. vlt.* §. *Ille autem*, *&c.* docet semper à mensa esse surgendum cum reliquis famis: quare Hippocrates 6. *epid. sect.* 4. *text.* 22. in duobus sanitatis tuendæ præcepta reposita esse confirmat: *Exercitatio salubris, non satietas cibi, promptitudo ad labores.*

Dic. Alimenta ob duplicem appetentiam assumuntur, aliam veram & naturalem, quæ ex diuulsione ventriculi originem ducit; alteram fictam, seu voluptuosam, ex recordatione anteactæ voluptatis factam. Iam verò secundùm priorem appetentiam, de qua Galenus *lib. art. med. cap.* 62. ventriculo temperato tantum esse concedendum affirmat, quantum appetat; calido magis; frigido minùs. Secundùm verò posteriorem, de qua intelligendus est Auicenna *in dictis locis*, omnibus ventriculis minus esse condonandum, quàm pro desiderio appetant, affirmat. In hunc enim finem conseruatrix Medicinæ pars inuenta est, quæ quantitatem, qualitatem, & ordinem in ingerendis cibis exactè præscribit.

Dignosces facilè causas huius affectus, si eas quæ præcesserunt, agnoueris: nam si euacuatio aliqua immodica per aliquam corporis regionem non præcessit, existimandum est ex frigiditate ventriculi proficisci præsertim si ructus acidi ægrotantem molestent. Periculosissimus est affectus hic, quoniam in hydropem, aut tabem sæpe commigrat.

Quòd si à vehementi, & nimia corporis fiat inanitione, iis occurrendum quæ spiritus exhaustos reficiant, vt odoramenta: quòd si hæc alimentosam sortiantur naturam, erunt commodiora, vt vinum, quod citissimè vtramque substantiam instaurat. Si verò ex acido, vel alio vitioso succo emanet, ori ventriculi, vel substantiæ tenaciter impacto, vomitus summopere prodest: Purgatio vtilis est, facta iis quæ intemperiem frigidam corrigunt, & humores è ventriculo expurgant, secant, liquant, fundunt, vt Agaricum, Turpethum, Terebinthina, Hiera. Diuretica multo sunt vsui, vt decoctum ex Thymo, Origano, Hyssopo, Pulegio: condita è speciebus calidis, vt Aromatico, Diarrod. Dianiso, &c. Sin autem hæc finem non consequantur, vtere decocto Ebeni, vel Similacis asperæ, per plures dies exhibito.

OBSERVATIO.

Ad famem caninam ex frigiditate subortam, vinum generosum præstantissimum.

QVinquagenarius in victu sobrius, & parcus, & qui cùm esset flatuum in ventriculo inundantium copia distentus, ab omnibus praui edulij succis, & flatulentis cibis penitus abstinebat: Ecce subitò incidit in imaginationem vanam, qua se condemnatum esse ad inferos proclamabat. Verùm etsi esset immorigerus, & ad præsidia medica ferenda contumax & rebellis, tamen cereuisia, & interdum aqua, in qua folia sennæ per noctem madebant, ebibita, balneo, hirudinibus sedi affixis curatus est. Cæterùm post viginti dies, in tam ingentem famem lapsus est, vt omnia cibaria, cuiuscunque sortis essent, citra delectum, incompositè, & in magna quantitate, reluctantibus etiam domesticis esitaret, quorum ferè totam portionem, cùm non toleraret ventriculus, reuomebat. Hic tandem vino hoc præstantissimo, cuius potu nimiùm delectabatur, curatus est: Nam frigidam oris ventriculi intemperiem corrigit, expurgat clementer per aluum, acidos succos extenuat, flatus melancholicos discutit, spiritus reficit, nutrit, & contra melancholiam vnicum est auxilium.

♃. *Vini maluatici*, ℔. vj. *vini absinthitis*, ℔. iiij. *aq. vitæ*, ℔. ij. *aq. stillatitia anisi*, ℔. j. ß. *aq. cinnamon.* ℔. j. *Rhodomel.* ℔. ß. *syrup. absinth.* ℥ v. *ambari*, ʒ iij. *moschi*, ʒ j. ß. *Aloës elect.* ℥ j. *hiera simpl. Galeni* ʒ v. *nucis moschatæ*, ʒ iiij. *cinnamom.* ʒ iij. *anisi* ℥ ß. *calami Aromatic.* ʒ iij. *ligni Aloës* ʒ ij. *menthæ siccæ*, M. j. ß. *sacchari elect.* ℔. ij. *aromatici rosati, dianisi, diagalang. diacinnamon. an.* ʒ ij. *theriacæ* ℥ ß. *confect. hyacin.* ʒ iij. *lapidis belzaar.* gr. xxx. Omnia in tenuissimum puluerem redacta, cum vino triduo reseruentur, & quotidie bis agitentur: postea in balneo Mariæ reponantur & distillentur. Emanabit liquor suauissimus, fragrantissimus, colore rubeus, cuius vnciæ quatuor calidè, ieiuno ventriculo ebibitæ, summam flaccido ventriculo firmitudinem conciliant.

NVMERVS X.

De læsione gustus.

QVæres primò: *Vtrùm gustus organum insipidum esse oporteat?* Insipidũ saporem inter sapores esse connumerandum, ex eo Philosophi arguunt, quòd à nullo alio sensu, præterquàm à gustu percipi illud possit. Dicitur autem insipidum, vt Galeno placuit *lib. de oculis, part.* 5. *c.* 1. ex eo quòd ad linguam accedens, nihil in ea facit, aut ob id, quòd nulla insigni gustabili qualitate gustum afficit, nec dulcedine, nec amaritudine, nec aciditate; quod euenit ob maximam similitudinem, quam obtinet cum organo gustus: nam, vt Auerrhoës ait, *lib.* 3. *de anim. com.* 4. omne recipiens debet esse denudatum à natura recepti. Hæc est causa, cur gustus natura aquea, sinceráque habeatur, & nec dulcedinis, nec acrimoniæ, nec acerbitatis, nec alterius saporis particeps, sed quemadmodum aqua optima, omnis qualitatis, quæ ad gustum attinet, expers esse censetur: nam si sapor aliquis gustui innatus esset, alium ipse extrinsecùs

percipere non valeret, quia teste Arist. 3. *de anim. cap.* 4. quod intus est, prohibet alienum.

Quæres secundò: *Verùm gustus animalibus varius fuerit concessus*? Responde affirmatiuè. Patet, quia quæ nobis insipida videntur, aliis animalibus sapida apparent, vt paleæ equis. Sic stercore humano, canes suauissimè vescuntur, nobis prorsus olfactu, & gustu perquàm horrendo, & cucumeres syluestres asini auidissimè edunt, quos gustus noster tantopere renuit, & auersatur. Ratio est, quia, quemadmodum Galenus docet 8. *sec. loc. cap.* 7. alimenta secundùm totam suam substantiam, proprietatem, ac familiaritatem habent, ad ea quæ aluntur, & *lib.* 4. *simpl. cap.* 10. dicebat, nec eduliorum, nec medicamentorum vnam esse animantibus omnibus speciem, sed pro sua vnamquamque familiari substantia, simul & affectione, tum delectari tum iuuari ab vtrisque, atque ob id alia aliis apparere iucundiora. Quapropter, inquit Theophrastus *lib.* 6. *de caus. plant. cap.* 2. non solùm quod agit, verùm etiam quod afficitur, nosse oportet, præsertim cùm non idem sapor percipiatur ab omnibus, quippe nihil prohibet, vt idem censet Theophrastus, vt quod homini dulce est, id amarum aliqua ex reliquis animantibus sentiant, & è conuerso. Plinius itidem *lib.* 10. *cap.* 71. ex eduliorum multiplicitate, qua animalia vniuersa afficiuntur, coniectatur, non tactum solùm, sed etiam gustum cunctis inesse, nam cur alij alios sapores appetunt, si gustus expertia sunt? Et quemadmodum in saporibus, quibus illa delectari solent, diuersitas est, sic & in gustandi, edendíque modo, discrimen reperitur: alia enim sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Sed de his satis? ad gustus historiam redeamus.

Quæro tertiò: *Vtrùm lingua, gustus organum sit constituenda*? Os inter alios vsus à natura est fabricatum, vt gustui inseruiat; licèt in eo munere præcipuum sit organum, lingua ipsa, cui profectò in gustandi munere, cæteræ partes oris veluti consentire videntur. Os enim præparationi ciborum, aëris susceptioni, & egressui dicatum est. Constat ex gingiuis, quæ dentibus firmandis sunt idoneæ. Adest & palatum, pars oris superior, in cuius extremo foramina duo conspiciuntur, naso contigua. Vuula appendet ea parte, vsque ad linguæ radicem, aërem attemperans, & compescens. Adsunt & fauces, quæ aperto satis ore conspicuæ sunt. Sunt etiam glandulæ vtrinque iuxta isthmum sitæ, perpetuò saliua os irrigantes. Ab his lingua præcipuum gustus organum visitur, quæ profectò in ore triplici officio fungitur: vno quidem solis hominibus proprio, cuius ministerio dicta est voluntatis nuncia; duo insuper habet officia, omnibus animalibus communia, primum est alimenta hinc inde in ore mouere, quò vndique ea atterat exactè, alterum ministerio gustandi assistere. De cuius figura, substantia, neruis, venis, ligamentis, frænulo, & musculis plura, scripsimus 6. *lib. Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 4. *sect.* 1. *tit. de lingua.*

Oportuit, inquit Galenus 4. *simpl.* 15. innasci animantibus organum, quod naturæ similitudines, ac dissimilitudines discernendi potestate polleret, quod cognoscens rerum naturas, familiaria quidem eligeret, aliena verò refugeret: huiusmodi ergo lingua est, quæ exuberanti sensu non calida modò, frigidáque, humida, atque sicca, sed etiam quæ familiaria, quæque non familiaria agnoscit. In hanc enim duntaxat particulam, complures inseruntnr nerui, cùm aliæ omnes, aut vnius tantùm, aut duorum sint participes, nec eorum ipsorum ita magnorum tamen.

Sed superest explicandum quid sit sapor. Hic, auctore Theophrasto 6. *de caus. plantar. cap.* 8. partis est siccæ terrenæque in humido demistio: vel partis siccæ per humorem ex vi caloris percolatio, quod fortè à priori nihil differt. Arist. *lib. de sens. & sensibil. cap.* 4. Saporem, passionem esse dicit, à sicco terreno in humido factam, gustus alteratricem, qui in potentia est, vt sit in actu: est enim in potentia eodem docente Arist. *lib.* 1. *de anim. cap.* 10. *in fin.* gustus quidem instrumentum: gustabile autem id, quod gustum ipsum actu facere potest.

Cùm gustus officium sit, sapores diiudicare, vt idem Arist. est auctor 3. *Ethic. cap.* 10. Quærendum quartò: *Vtrùm saporum differentiæ, octonario numero comprehendantur*? Dic: Saporis species sunt acerbus, austerus, acidus, dulcis, pinguis, salsus, amarus, atque acris, qui sanè cuncti ad octonarium numerum sunt redigendi, Nec insipidum adiicias, siquidem hic à Theophrasto omissus est, 6. *de caus. plant. cap.* 1. vbi ex professo de saporibus agens, eorum tantùm quos retulimus, mentionem facit. Auicenna etiam *lib.* 2. *canon. tract.* 1. *cap.* 3. non videtur illum inter sapores connumerare, dum ait: *sapores esse penitus octo, & vnum priuatum sapore, qui est insipidus.*

Verùm si insipidum gustu solo, non sensu alio percipitur, atque cognoscitur, cogimur illud inter saporum species recensere, cùm sit nimirum sapor, partis degustatricis passio, sic tradente Arist. *lib. de sens. & iis quæ sentiuntur, cap.* 1. Quemadmodum enim scribente Galeno 6. *epid. sect.* 1. *com.* 29. febres tactu, ita sapores gustu sentiuntur. Accedit, quòd cùm insipidus, & sapores reliqui priuatiuè opponantur, debent omnes in eodem genere collocari, cùm hæc sit contrariorum lex, vt in eodem genere ponantur, & maximè distent. Igitur insipidus, ad saporis genus priuatiuè reducetur.

Deinde. Acerbus, & austerus non videntur specie differre, cùm sola intensione, & remissione differentiam obtineant; magis autem, aut minùs, vt Philosophi loquuntur, non variare speciem, notius est, quàm vt probari debeat. Sed quòd duo hi sapores, modo tantùm qui dictus est, & non alio differant, ex Galeno liquet, 4. *simpl. cap.* 8. scribente, austerum, acerbum esse exolutum; quo fit vt sæpe vnum pro alio sumatur: & *lib.* 1. *eiusdem operis. cap.* 1. dicebat, acerbum ab austero intensione sola differre: quod similiter *lib.* 1. *simpl. cit.* confirmat, dicens: *At quod nos adstringens vocamus, haud temrè à Theophrasto dictum reperias; videtur enim idem significare quod austerum, aut certè commune esse genus, tum huius, tum etiam acerbi.*

Insuper quæramus quintò: *Vtrùm sapor pinguis, dulcis, seu vnctuosus idem significent*? Pinguem, seu vnctuosum saporem à Teophrasto additum esse, & à Platone *in sermone de propriis linguæ sensoriis* prætermissum, paulò verò ante plantarum succis adscriptum, vbi vinosum ab oleoso, & melleo discernebat, ait 1. *simp. cap.* 38. & causam reddit dicens, pinguem à Platone omissum, vt qui ad gustum nihil attineret; pertinet enim magis ad tactum, quàm ad gustum: quòd si ad vtrumque attinet; cùm pluribus sensibus percipiatur, sensibile erit commune, & non vnius gustus proprium.

Cæterùm Arist. 2. *de anim. cap.* 10. & *lib. de sens. & sensibil. cap.* 4. manifestè sub dulci pingue complexus est Galenum in hac re à multis dubium fuisse proclamatur: nam *lib.* 4. *simpl.* 9. cùm dixisset fructus oleosos & dulces esui solummodò esse aptos; deinceps *cap.* 10. subdit, fortassis & pingue ipsum dulce existere, & quidquid nutrit, è genere esse dulcium. *Libro tamen primo eiusdem tractationis, cap.* 39. dulce, & pingue in hoc conuenire asseuerat, quòd ambo velut inungunt, atque implent, ac in statum suum exasperatas, ac veluti erosas linguæ particulas restituuntur; differe tamen, quòd hæc omnia cum voluptate à dulci fieri contingat, à pingui verò sine voluptate.

Verumtamen quatenus pingue nutriens est, debet in dulcium genere contineri, si modò verum est quod Galenus 4. *simpl.* 9. & 25. toties repetit, nutrire præter dulcem qualitatem nullam omnino posse, & omnium quæ nutriunt communè dulcedinè esse, ac quicquid nutrit.

aut

aut plus, aut minùs esse dulce, subscribens sanè in hoc Aristoteli, *lib. de sens. & iis quæ sentiuntur, cap.* 4. dicenti, omnia dulci nutriri, vel simplici, vel mixtim. Vnde Auicenna *lib.* 2. *canon. tract.* 1. *cap.* 3. impossibile esse dicebat, quin in omni nutriente apud Medicos insit dulcedo aliqua.

Quæres sextò *Vtrùm acetosus sapor, idem sit atque acidus?* Autumabit aliquis acetosum saporem à prædictis esse distinctum: Verùm hic Auicennæ, idem est atque acidus; apud Galenum verò simplex, & impermixtus sapor non est, sed ex acido & acri permixtus, atque compositus, quod ex 4. *simpl. cap.* 12. probari non incongruè potest, vbi sic legitur: *Diuersis itaque viribus, omphacis, acetique succus constant, quippe quòd aceto accedat ex putrido calore acrimonia quadam: atque ob id Arist. rectè dixit, acetum proprio vini calore frigidum esse, adscititio verò calidum; at omphacis succus calorem non habet.* Et rursus *lib.* 1. *eiusd. operis, cap.* 24. *Acetum* (ait) *ex contrariis qualitatibus compositum est, perinde vt lac.* Vnde Serapio, *titulo de sapore acetoso: Acetositati aceti miscetur acuitas, & punctio.*

Quæres septimò: *Vtrùm sapores singuli vario modo sint explorandi?* Dic. Cognoscuntur sapores singuli ex affectione, quam linguæ imprimunt, eo modo quo docet Galenus 1. *simp. cap.* 39. cuius verba hæc sunt: *Porrò quando quod linguæ nostræ admotum fuerit corpus, valde desiccat, contrahit, & in multam profunditatem vsque linguam ipsam exasperat, sicut pyra siluestria immatura, & corna, eiusmodi omne acerbũ appellatur, ab austeris intensione duntaxat diuersum. At quod nos adstringens vocamus, haud temerè à Theophrasto dictum reperias: videtur autem idem significare, quod austerum, aut certè commune esse genus tum huius, tum etiam acerbi. Quæcunque verò linguam dum contingunt, non contrahunt eam, nec constipant, velut adstringentia, imò contrà planè agere apparent, nempe detergere, & abluere, etiamsi adstringentium quidpiam admixtum sit, hæc omnia salsa cognominamus. At quæ his etiam magis detergunt, adeò vt etiam exasperent, amara nominantur. Porrò quæ mordicant rodúntque, idque cum valida quadam caliditate, acria vocantur. Si verò sine hac mordent, acida: cæterùm hæc fermentandi quoque vim obtinent. At quæ velut inungunt atque implent, ac in statum suum restituunt exasperatas, ac velut erosas linguæ particulas, hæc si cum voluptate manifesta contingant dulcia; sin hac sine, pinguia vocantur.* Hæc Galenus. Ex cuius verbis facilè quispiam colligere poterit, quæ sit cuiusque saporis affectio, quæ natura.

Quæres octauò. *Vtrùm varij sapores, varia temperamenta sortiantur.* Dic. Ex saporibus acerbus, austerus, & acidus, temperamento frigidi sunt, dulcis, salsus, amarus, & acris calidi, vt fusa satis enarratione, 4. *simpl. cit.* probauit Galenus, cui Auicenna subscribit *lib.* 1. *tract.* 1. *c.* 3. inquiens: *Non est possibile, vt sapores dulcis, amarus, & acutus, & salsus sint nisi in substantia calida; nec ponticus, stypticus, & acetosus nisi in substantia frigida.*

Porrò ex his, acris omnium est calidissimus, mox amarus, post hunc salsus, & deinde dulcis, cuius calor (vt ait Galenus 4. *simpl. cap.* 9.) non immodicè calorem nostrum exuperat, sed velut aqua calida, cuius contactus voluptati est maximæ, vbi refrixerimus; hactenus videlicet nos excalfaciens, dum concretas frigore in nobis particulas fundat, non tamen soluat, secet, distrahátve continuum: ea enim, vt vtilissima est, & maxima afficit voluptate, sic omne edulium dulce calidum sanè omnino est, sed non tanto calore excedit, vt is lædat ac molestus sit, sed inter limites se continet fundentis, læuigantis, ac mollientis,

Nec tamen censendum est, dulce omne calidum existere: contingit enim modicè dulce aliquod esse frigidum, scilicet quando plurima corporis ipsius substantia, aquea extiterit, sed non adeò tamen frigidum, vt id quod valde acerbum est, aut acidum, sed sicut illa potiùs, quæ tepidum calorem possident, quæ Galeni est sententia, 4. *simpl.* 7.

Sapor pinguis in calore, dulci proximus est, nam ex tenui, non quidem ignea, sed planè aërea materia nascitur, quæ in calore, & frigore quodammodo temperata est, humoris tamen vtriusque aërei particeps magis, ac proinde vis eius, atque facultas est relaxare, emollire, & humectare. Quare dulcia in medio amarorum, & insipidorum collocare possemus, & contraria constituere amarum, & insipidum.

Ad gustanda verò symptomata accedentes, quæramus: *Vtrùm gustus variis de causis auferatur, vel imminuatur?* Satuendum est, homines aliquando prorsus gustu priuari, nonnunquam diminutè: & veros rerum sapores percipere posse, ac non rarò in gustus iudicio falli, existimantes & iudicantes dulce, amarum esse, & sapidum, insipidum, & sic vice versa de reliquis saporibus, quos lingua falsò mentitur.

Hæc sanè vitia prodeunt, vel à facultate animali, aut vitio nerui ad linguam descendentis, vel tunicæ ipsam vestientis: quæ etiam vbicumque sint, suboriri possunt vel à cerebri intemperie, vel à tumore, obstructione, compressione, aut continui solutione: quod etiam contingit tunica linguæ intemperata, vel humore aliquo intus, aut extrà irrigata, aut tumore affecta, maximè cùm illi vniuersus corporis apparatus consenserit; siquidem, vt Hippocrates rectissimè docuit, 6. *epid. sect.* 3. *text.* 10. *Lingua lotium significat.*

Verùm frequentiùs gustus deprauatur in febribus, vel quia lingua, & præsertim secundùm summitatem, vbi ex sententia Aristotelis collocatur gustus, imbuitur succo biliosо, aut amaro, aut aliàs putrido; vel deprauatur, quando ex ventriculo vapores putridi, & praui exhalant in palatum, & linguam, adeò vt vehementer eam inficiant, nam tunica quæ vestit linguam, est ea quæ ventriculum ambit, vt 4. *acut.* 13. & alibi docuit Galenus. Tunc enim id quod est in lingua, impedit, ne extranei sapores integri percipiantur.

Huic symptomati diligenter opitulandum, nam ægri gustu priuati, alimenta abhorrent, & hac ratione deficiunt, & extenuantur nimis, & præsertim in pestiferis febribus, in quibus 3. *epid. sect.* 3. *com.* 17. scribit Galenus, vsque adeò ægros, & gustum, & appetitum habuisse impeditos, v, ampliùs mori mallent, quàm cibum assumere.

Curatio autem propria est, quæ febribus vtilis est, cùm enim tunica ventriculi biliosо, amaro, putridóque succo sit imbuta, & ex consequenti hoc humore lingua sit delibuta, fit ratum, vt sanguinis missio, pharmaca expurgantia, clysteria, tum ab ore ventriculi, tum à lingua, vapores & humores detergant, & abluant. Lingua est abstergenda aqua hordei, sero lactis, Syrupo Rosaceo cum melle Rosaceo permixto,

OBSERVATIO.

Contra læsionem gustus, Syrupus expertus.

PLura sunt quæ ventriculum, & linguam abstergere queunt, sed nullum efficacius est auxilium peponum succo: si non inueniatur, vtere succi acetosæ, & portulacæ, an. parte æquali, ex quibus cum saccharo secundùm artem fit syrupus in hunc vsum expertissimus. Hoc ablui potest lingua, & totum os: quin etiamsi deglutiatur, mirandum in modum ventriculum à putridis humoribus abstergit. Deinde febris acrimoniam retundit, acres succos contemperat, lentos si qui in ventriculo redundant, secat, & attenuat, appetitum excitat, sitim restinguit, somnum procurat, & pestiferis febribus magno est ex vsu.

NVMERVS XI.

De Ventriculi dolore.

DE Ventriculi dolore, debilitate, languore, nouem historias sumus interpretati, *lib. 2. Hist. Princ. Med.* à 53. incipientes, nunc sat sit dicere, ventriculi dolorem vel contingere in febribus acutis, & malignis, vel in chronicis & diuturnis. Quum enim humor malignus, in ardenti, & pestifera febre, virulentus & mordax, à toto confluit ad ipsum, excitatur cardialgia, & cardiogmos, hoc est, morsus stomachi, & dolor: videtur enim ab hoc acri succo ipsum morderi & lancinari, & præsertim os eius, quod cùm maximè sensile sit, promptiùs noxam persentiscit.

Hac de causa, ob dolorem nempe, vires prosternuntur, ægri fiunt exanimes, & ducto in consensum cerebro, cum quo maximam sympathiam ventriculus obtinet, accidit conuulsio, superuenit delirium, vigilia infestat, & alij cordis & hepatis superueniunt affectus, qui ægrum miserrimè torquent atque fatigant. Ob dolorem enim corpus non nutritur, cruditates generantur, & tandem obstructiones contingunt, & spiritibus, ac humoribus excandescentibus, & inflammatis, febris acrior redditur, & intensior.

Hoc symptoma curata causa, & vacuato humore mordaci & acri, eóque attemperato conquiescit: nam pugnandum est alexiteriis, iulapiis, ptisana, refrigerantibus clysmis, sectione venæ, clementibus pharmacis, & aliis, quæ huius humoris naturam venenosam, acrémque coërceant, & refrænent. Ori ventriculi frigorifera cum anodynis permixta imponenda. Totum ouum cum lacte muliebri, & rosacea permixtum. Offa panis succo Peponum, Acetosæ, Pampinorum vitis, oleo Omphacino irrorata, addito Pulu. Coral. Rof. Margarit. Præparatar. Non inutile erit, vesicam bouinam ori ventriculi, lacte vel muliebri, vel caprino semiplenam imponere. Si verò dolor ferociùs inualescat, pugnandum narcoticis, vt requie Nicolai, Philon. & aliis.

In diuturnis febribus, à crasso humore subortis, dolor ventriculi suboriri consueuit, quoniam pituitosus humor copia grauat, flatu distendit, ac premit. Curandus ad curationem causæ efficientis febrem, & aliis quæ pro curando colico dolore à flatu suborto, à Medicis celebrari solent auxiliis, quorum formulas suprà *cap. 2. num. 1.* prædix mus.

OBSERVATIO I.

Ad ventriculi dolorem intensissimum, ex causa calida prognatum, syrupus eximius.

QVidam cùm febre maligna esset vehementer oppressus, tempore æstiuo, & oris ventriculi dolore, cum vomitu biliosо, per interualla quateretur immaniter, eum ferina oppressere symptomata, delirium, conuulsio, vigilia importuna, & alia, quæ imminentem mortem præsagiebant certissimè. Plura, variáque tentata auxilia, quæ inutilem vacuarent humorum copiam, humoris mordacitatem coërcerent, roborarent ventriculum, & venenosam qualitatem refringerent. Hæc autem nullam attulisse opem, constitit apertè, donec hoc solo syrupo, quater in die oblato, duarum vnciarum pondere, à dolore euasit omnino, à cæteris symptomatis mitiùs se habuit, & sanitatem excitata hæmorrhagia die 36. est consequutus.

℞. *Succi portulac. & succi fol. plantag. an.* ℥ ß. *succi pepon.* ℥ ij. *succi acetos. scorzoner.* ℥ j. *succi pimpinellæ, & scabiosæ, an.* ℥ j. ß. *succi scordij,* ℥ ß. *succi rof. rubrar.* ℥ ij. *succi pampinor. vitis,* ʒ iij. *succi linom.* ʒ iij. ß. *succi citri acidi,* ℥ ß. *succi cortic. citri bene matur.* ʒ j. ß. *succi absinth.* ʒ iij. *succi menthæ,* ℥ ß. *succi fol. papauer. albi,* ℥ ß. *succi flor. violar.* ℥ j. *succi flor. nymphææ,* ℥ ß. *succi cydonior.* ℥ iij. Omnia secundùm art. misceantur cum saccharo albissimo, permixtis ʒ ij. Philon. Persici, Croci Orientalis, gr. ix. & fiat syrupus aromatizatus gr. xxxx. Belzaartici lapid. Orientalis, & ʒ ij. Specier. Diamargarit. Frigid. & ʒ j. Specir. Diarhodonis Abbatis.

OBSERVATIO II.

Ad dolorem ventriculi ex frigido succo, & flatu subortum, in chronicis febribus, puluis vtilissimus.

QVi febribus productis laborant, obstructionibus scatent, cruditates patiuntur, infausta coctione ventriculi, eiusdémque dolore premuntur, & flatu melancholico redundant, Hic puluis pro complendis omnibus his intentionibus confert, & à me est sæpissimè expertus, si potum quemlibet eo irrores, vel vigesies in die, quantitate scrupuli vnius.

℞. *Cinnamom.* ʒ ij. *aromatic. rof. diarhod. Abbat. an.* ʒ j. *myrobalanor. nigror.* ʒ j. *rhab.* ʒ ß. *rhapontic. veri,* ʒ ij. *Zingiber.* ʒ ß. *caryophyllor.* ʒ j. *macis,* ʒ ß. *galang.* ʒ. ß. *Zedoariæ.* ʒ ij. *puluer. pelliculæ interioris, ventriculi gallinæ,* ʒ ij. *ligni aloës,* ʒ iij. *liquiritiæ.* ʒ iiij. *coriandri præparati,* ʒ iij. *cornu cerui,* ʒ j. *ossis de corde cerui,* ʒ ij. *anisi fœniculi, an.* ʒ j. ß. *coriandri præparati.* ʒ j. *spicæ nardi, cardamom. an.* ʒ ij. *mastich.* ʒ ß. *rosar. rubrar.* ʒ iij. *scobis eboreæ,* ʒ iiij. *asplenij, adiant. eupatorij, an.* M. ß. *margaritar. præparat.* ʒ ij. *lapidis belzaartici,* gr. xxx. Omnia puluerentur tenuissimè, & irrorentur vino odorifero, siccentur ad vmbram, misce *Moschi* gr. xx. *ambari,* gr. xij. *sacchari ad pondus omnium.*

NVMERVS XII.

De Siti.

DE Siti, eiúsque immediata causa, *lib. 2. Hist. Princ. Med. in com. Hist. 72.* protulimus plura. Hæc prauissimum est symptoma, cui si sit insatiabilis, illicò succurrendũ docuit Hippoc. *lib. 6. epid. sect. 3. com. 33.* dum os claudere, & tacere imperat. Auicenna aliquid retinendum esse in ore adnotauit, *1. 4. tract. 4. cap. 10.* dum sic ait: *In principio assiduare gutturi patientis ægritudinem acutam, aliquid, vt remaneat os, & guttur humidum, & non exiccetur, est iuuatiuum valde:* subscribit Aëtius *tetrab. 2. serm. 1. cap. 78.* Quare proprium remedium est abluere os aqua frigida, aut hordeo decocta, cui tantillum aceti permisceatur, aut vini albi, seri lactis, aut lactis caprini. Vtile est etiam in ore versare frustulum peponis, cucumeris, caulis lactucæ, folium lactucæ, pruna passa, aut eorum nucleos, aut mucilaginem seminis psyllij, aut cydoniorum.

Præterea linguam à fuliginibus detergere oportet semine psylij in ligatura, aut cydoniorum: psyllium autem ex interuallis permutandum est; interna enim eius pars est acuta, corrosiua, & venenosa. Quòd si ægri siti intolerabili crucientur, necesse est, vt dictis remediis non conquiescant, & illis tantillum aquæ concedendum, vt sitis sedetur, & molestia auferatur, tunc enim maior vtilitas sequitur ex potu quàm sit noxa ex ablato potu, quod mirificè docuit Galenus *7. meth. 6. ante fin. §. Verùm si sitibundi fuerint.*

His præsidiis refrigerata lingua & humectata, alteratione per continuum facta, vsque ad os ventriculi, sedatur sitis, quæ ex caloris copia, & humoris inopia ortum ducit, *1. simpl. 30.* Somnus etiam sitim sedat, docéte Hippocrate *6. epid. sect. 4. com. 33.* & Auicenna *1. 4. tract. 2. cap. 17. ad fin.* sic ait: *Et sitis quando fit ex siccitate, abscindit eam somnus; & quando fit ex calore, abscindit eam vigilia.* Tussis etiam leuiter irritans, tussim sedare

sedare potest, ex Hipp. 4. *Aph.* 54. Quum verò in lingua, ob excedentem siccitatem, excoriationes fiunt, abluenda est cum sacharo, sero lactis, lacte caprino, aq. Hord. cui syrupus Rosaceus sit permixtus. Fauces, aut submentum lenientibus abluere oportet, vt oleo violaceo, butyro vaccino, lacte muliebri, aqua Rosar. & cum cera, & mucilagine seminis psyllij, fiat linimentum.

OBSERVATIO.

Loch, ad sedandum sitim, vtilissimum.

℞. M*Vcilaginis semin. psyllij, & sem. citoneor. an.* ℥ ß. *sacchari candi violati puluerisati, amyli, tragacanth. an.* ʒ j. *syrup. violac. q. s.* Misce.

NVMERVS XIII.

De Animi deliquio, & syncope.

DE animi deliquio & syncope, plura satis *lib. 2. c. 8.* de syncope *lib. 2. Hist. Princ. Med. Histor. 42. cum seqq. &c.* Hæc enim pathemata, præsertim in febribus malignis contingunt; in quibus venenosa qualitas, spiritus vitales resoluit, ac cordis temperamentum labefactat; quare hoc viscus à deleteria aura præcipuè concussum, propriam operationem exercere nequit. Curatio in refractione huius malignæ qualitatis, spirituum refectione, conseruatione proprij temperamenti consistit.

Has omnes indicationes complent alimenta optimi succi, facilis coctionis, & distributionis, quibus Alexipharmaca medicamenta admiscere oportet, quæ temperata sint, ac febrilem calorem non intendant, sed magnam spirituum copiam regenerent, & cor ad proprium temperamentum reducant. Inter hæc, & plura quæ *cit. loc.* protulimus, ius Gallinæ hoc modo paratum obtinet principatum.

℞. *Iuris caponis,* ℥ vj. *iuris gallinæ,* ℥ vij. *aq. naphæ,* ℥ j. ß. *vini albi odoriferi,* ℥ j. *vitellor. ouor.* Num. ij, *electuar. de gemmis,* ʒ j. Misce, & hoc liquore vtatur æger pro potu continuo. Vel hac distillatione solùm.

℞. *Carnis arietin. sine adipe,* ℔ vj. *capones duo gallinas duas iuuenes.* Contundantur carnes, inspergantúrque supra ipsas, *Pulu. margaritar. præparat. diamarg. frig. diamoschi dulcis, specier. diatrium santalor. an.* ʒ j. *pulu. cortic. citri, sem. ocetos. an.* ʒ ij. *electuar. de gemmis, confect. hyacinth. cõfect. alkermes, an.* ʒ ß. *folior. auri,* Num. vj. Omnia reposita sec. art. in Balneo Mariæ, distillentur. Cuius distillationis, manè, ante prandium, vel ante cœnam, vel singulis quatuor horis, accipiat æger vnciam dimidiam.

OBSERVATIO

Ad animi deliquium, & syncopen, vnguentum perutile.

INter varia Vnguenta, & Epithemata, quæ ars nostra summa cum vtilitate cordis regioni pro corrigendis his diris pathematis, imponere iubet, hoc vtor cum emolumento summo.

℞. *Vnguenti naphæ* ℥ ij. *pulu. diatrium santalor. diamarg. frig. an.* ʒ j. *elect. de gẽmis, confect. hyacinth. an.* ʒ ß. *specier. diambr. &. diamoschi dulcis, an.* ℈ j. *succi pomor. redolentium, succi pimpinel. & scordij, an.* ℥ vj. *olei de scorpionibus Matthioli,* ℥ ß. Misce, & fiat linimentum.

NVMERVS VIV.

De Cordis palpitatione.

COrdis palpitationem à flatulenta materia oriri, latè *lib. 2. Hist. Princ. Med. in com. Hist.* 50. & *l. 2. huius ce Operis, cap. 8.* determinauimus. Cùm enim febris natiuum calorem minuat, & depopuletur, ex eius imbecilitate, flatuum copia in corpore excrescit; qui cùm maligni sint; cor præsertim in febribus venenosis lancinant, premunt, fatigant, ad quorum excretionem viscus insurgens palpitat.

Curatio in eo consistit, vt roboretur cor; absumantur flatus, venenosa qualitas retundatur. Primum assequemur vnguentis, epithematis, sacculis, & aliis extrà applicitis, quorum vi, & ope hoc viscus flaccidũ, & ab aura venenosa assiduè concussum, robustius fiat, vt tanto malo reluctari possit. Horum formulas, *cit. loc.* proposuimus. Flatus resoluentur medicamentis temperatis, quæ non inflamment; sicut maligna qualitas refrænabitur alexiteriis, *superiori numero* descriptis.

OBSERVATIO

Ad palpitationem cordis in febribus ortam, Electuarium optimum.

℞. C*Onseruæ myrobalanor. nigror. conseruæ myrobalánor. citrinor. an.* ℥ iiij. *conseruæ bugloss.* ℥ ij. *lapid. belzaar.* gr. xx. *scobis eboreæ tenuissimè pulueratæ,* ʒ ij. *cornu monocerotis,* gr. x. *cornu ceruini,* ʒ j. *confect. hyacinth.* ʒ iij. *pulu. scordij,* ʒ ij. *anisi,* ʒ ß. *cinnamom.* ʒ j. *succi cortic. citri,* ℥ ß. Cum syrupo de scorzonera, & corticibus citri, excipiantur omnia, & fiat Electuarium.

NVMERVS XV.

De verminatione.

ETsi *lib. 2. Hist. Princ. Med. in com. Hist. 68.* de vermibus sint recitata plura, præstat tamen quæ desunt, hoc loco addere breuissimè. Quemadmodum ergo in magno mundo, animalia quædam non ex seminibus, sed ex putredine generationem habent: ita quoque proportionabiliter in paruo mundo, parua quædam animalia gigni consueuerunt; vnde vermes quoscunque sobolem esse putredinis, aut putrentis materiæ, adeò apud omnes in comperto est, vt de hoc vnquam dubitauerit nemo. Igitur, vt in prouerbio ferè est, putredinis mater est humiditas, ideò ex humida materia, & in humidis corporibus, vt Galen. 4. *simpl.* 20. imò & in locis humidis, vermes gigni frequentiùs solent: nam locus ad eorum generationem nonnihil confert. Præterea verò cùm humiditas nihil possit, nisi accedat etiã calor, præsertim verò in generandis vermibus, cùm necesse sit, vt calor omnino materiam superet, præcipuè si animal procreandum sit, ex Gal. 3. *Aph.* 26. inde fit, vt calor fortior sit necessarius ad generandos vermes, ex putri materia, quàm ad aliam putrescendi rationem.

Quæres primò: *Vtrùm tres in vniuersum assignandæ sint lumbricorum species?* Responde affirmatiuè. Alij enim sunt lati, alij teretes, alij ascarides, provt Aristoteles *lib. 5. de hist. animal. cap.* 10. Galenus, & cæteri Principes confirmant, præter Hippocratem, & Celsum: Nam hic ascarides, ille verò latos, silentio prætermisit, licèt Hippocrates *lib 4. de morb. iuxta finem,* lati mentionem fecerit dum ait, *hunc in puerulis intra matris vterum adhuc existentibus, veluti & teretes produci.* In *Aphorismis* tamen lumbricum latum prætermisit, cuius causam tradidit Galenus 3. *Aph.* 26. dicens, *Hippocratis non fuisse propositum, de omnibus agere passionibus, quæ mortalibus eueniunt, sed de illis tantùm, quæ in singulis fiunt ætatibus.* Quare mirum non est, si *in Aphor.* lumbrici lati non meminerit, vt qui nulli conueniat ætati. Celsum ob id ascarides subticuisse dicere possumus, quia hi non ita crebrò homines infestant, ac reliqui, nec adeò sæua inducunt symptomata, veluti lati, teretésque, sed imæ tantùm sedi pruritum, & commotionem excitant.

Auicennam autem si diligentiùs introspiciamus, tres, non quatuor species, velut nonnulli falsò arbitrati, agnouisse inueniemus: nam per longos, vnam; per latos & rotundos, alteram; per ascarides, paruos seu minutos, tertiam intellexit: vt probanda sint ea exemplaria, in quibus tres, non in quibus quatuor, in capitis titulo, initióque proponuntur.

Quæres: *Ex tribus speciebus quæ frequentior?* Dic. Primam esse constituendam: nam secunda est infrequentior: tertia medium locum habet. Fecit autem solummodò 2. *progn.* 28. Hippocrates mentionem de rotundis, teretibúsve, non verò de iis qui ascarides, nec qui lati, cucurbitiniue dicuntur, quia illi in recto intestino gignuntur, & sine deiectione ferè semper descendere solent: hos verò cùm rarò admodum gignantur, non ignorans bonum quoque esse, sine deiectione descendere, quorum generatio (esto vera) sit 3. *Aph.* 16. ingentis, & immensæ ferè longitudinis, ita vt intestinorum longitudinem adæquare vdeantur, qui ob amplitudinem, prolixámque longitudinem, fasciæ, & tæniæ nuncupantur, vt Paulus *lib.* 4. *cap.* 58. Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap.* 4 arbitrantur.

Non desunt, qui tantos auctores reprehendere sint ausi: nam hæc species, non ramenta, aut intestinorum pelliculæ in vermes sunt versæ. Hos tamen defende: licèt enim asserant esse versionem internæ tunicæ intestinorum, in viuum corpus: Eorum dictum per metaphoram accipiendum; si namque vera esset membranarum versio, non adderent similitudinis insinuationem, scilicet, vt ita dicam.

Quid ergo est hoc, quod Paulus, & Aëtius veluti membranam appellarunt? Dic præter duas membranas, quibus intestina constant, in munimentum biliosæ, & erodentis fæcis, datur tertia quædam substantia, per vniuersa intestina parte interna diffusa, adiposa quidem, pinguis, & lenta, quò inflammanti ex motu calori repugnaret. Hanc tertiam substantiam per intestina fusam, vocarunt Paulus & Aëtius veluti membranam, quam totam in latum lumbricum verti, ex lumbrici longitudine satis constat. An verò ex quolibet humore præterquàm pituitoso, & num solùm in intestinis generentur, lege *lib.* 2. *Hist. cit.*

Illud modò tertio loco quærendum: *Vtrùm inter ætates pueritia, & adolescentia, ad lũbricorum generationem sint aptiores infantia, & senectute?* Dic. Licèt in infantibus corrumpantur excrementa, putrescántque, nondum tamen eorum calor ita emicuit, vt possit omnino materiam superare, nimia enim humiditate est velut ligatus: & quamuis satis esse possit ad putrefaciendum, non est satis ad procreandum animal. In pueris verò, & qui adolescunt, neque materia deest, neque ea caloris vis, quæ ad generandum animal sit efficax. In senibus denique licèt non desit materia, deest tamen calor. Sed quid dicendum Auicennæ, asserenti infantiam esse aptissimam ad gignendos vermes? Dic. Per infantiam, pueritiam intelligere: nam propriè infantia est ab ortu, vsque ad tempus emittendi dentes, & vsque ad septimum annum; pueritia verò vsque ad decimum quartum.

Quarto loco inuestigandum: *Vtrùm propter aliquem vsum in corpore generentur?* Auicenna 16. 3. *tract.* 5. *cap.* 1. concedit generari propter corporis purgationem: nam sicut in magno mundo melius est ex putredine vermes gigni, eum mundificantes, quàm ipsam putredinem sic remanere; similiter in homine satius est ex putredine animalia illa gigni, quorum generatio causa est, ne vapores è putrescente materia elati, & capiti, & cordi communicentur. Plures Auicennæ reprobant opinionem: quæ enim purgationis commoditas, (præsertim vbi est tam prompta facilisque, vt in intestinis, excrementorum purgatio) conferri queat cum multis, & magnis lumbricorum incommodis, epilepsia, conuulsione, delirio, febre, alui fluxu, fastidio, colica, tremore cordis, fame canina? Concludo ergo satius esse non gigni, & si gignantur, præstare multò genitos interfectos educere, quàm sinere. Quare in ratione signi, & causæ reprobandi.

Quinto loco quærendum: *Vtrùm pariant?* Legitur apud Hipocratem *lib.* 4. *de morb. prop. fin.* solos teretes parere, quod vulgus communiter recipit, inductum fortè exiguitate, numeróque eorum; mira enim sunt quæ de multitudine eorum ab auctoribus conscribuntur. Plures negant: primò quia nec sexuum diuersitas apparet, nec coëundi occasio. Rursus non videntur tot pulli ab vno animali posse progigni, nec ea est loci capacitas, vt partus producere queat; sed qui exigui sunt nascentes, temporis tractu maiores redduntur. Lati enim non edunt fœtus, quicquid alij sentiant, è quorum numero est Aristoteles 5. *de hist. animal. cap.* 19. Si verò aliquando aliqui excernuntur, seminis cucumeris instar, idcircò fit, quia latus abrumpitur, & ab eo veluti segmenta deciduntur: Latus enim ex congerie vermium constat, & vbi ij per aluum exeunt, indicium lati præbent, non aliter quàm arenæ lapidis.

Sextò quæres. *Ex tribus speciebus, quæ sit censenda deterior?* Dic. Deterrimi lati, vtpote maiores; minùs mali ascarides, quia minores: quoniam, vt ex Herodoto testatur Aëtius, semper maiores minoribus sunt deteriores. Præterea, quia remotiores sunt à præcipuis membris. Insuper, cùm sint prope exitum, cum ipsis fæcibus sæpe expellentur. Denique remedium interficiens, & expellens faciliùs eos attingit. Teretes medium sortiuntur locum, vt ex Auicenna colligitur *loco cit.*

Illud verò vltimo loco difficillimum inquires: *Vtrùm lumbrici ad sui excretionem, coctionem præ requirant?* Dic. Videtur eam optare Hippocrates, dum *lib.* 2 *progn.* 18. sic ait: *Ac lumbricos quoque teretes, eiiçie in iudicationem morbo, descendere vnà cum deiectione idoneum est.* Dic. Licèt vermes non coquantur, excrementa tamen quæ cum ipsis deiiciuntur, concocta esse oportet: quare si excernantur, morbo existente crudo, symptomatis rationem habent, & prauas passiones ostendunt, nam initio morbi apparentes, ingentem putredinem, & calorem extraneum dominari, ac plurimam adesse materiam, quæ illius putredinis capax sit, ostendunt.

Commodum ergo est illos excerni, morbo in iudicationem tendente; illo enim tempore, natura quicquid noxium est, expellere satagit: quod docuit Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap.* 39. dicens: *Lumbrici in febribus, & absque febribus fiunt, multitudine, magnitudine, colore, & tempore inuicem differentes. Circa enim morbi principia geniti, subsistentiam ex subiecta recipiunt corruptione; circa consistendi vigorem, ex morbi malignitate; circa declinationem, ex transmutatione ad melius, qui & celeriter excernuntur, natura eos ad exteriora, non secus ac cætera excrementa, propellente.* Aëtio subscribit Paulus *lib.* 4. *cap.* 58. §. *Circa febrium initia, &c.* Addit Aëtius *deteriores esse maiores minoribus; multos paucis; rubros albis; & viuentes mortuis.* De quo argumento, *lib.* 2. *Hist. cit.*

Difficilis morbus verminatio est, periculosus, exitialis: cùm enim in pluribus præcipuis partibus vermes generentur; vt corde, cerebro, pulmone, & aliis, in illis grauissimos procreant morbos, intolerabiles cephalalgias, epilepsiam, apoplexiam, aphoniam, stuporem, cordis saltum, tussim ferinam. Denique nullum est venenum tam præsentaneum in corpore genitum, quàm hoc, nec semen corruptum ac putre: quia visi sunt lumbrici ilia perforasse, delirium induxisse, & varios morbos simulasse.

Illicò ergo hoc ferinum vitium domandum, antequàm

quàm miseros ægrotantes, puellos præsertim, interficiat. *Verùm autem difficilior sit curatio vermium, præsente febre, quàm citra ipsam*; ventilandum, Dic, difficiliorem esse curationem præsente febre. Ratio est in promptu: Nam lumbrici solùm interficiuntur amaris, 14. *meth. vlt.* quæ hæc si obtuleris sæuiente febre, impensè nocebis: Si enim Galenus *lib.8.meth.cap.4.* pro curanda diaria iridem, & Apium reprobat, quia sunt plus iusto calidiora, & idcircò febrem accendunt, cur nos vigente febre maligna, in qua viui in initio, magno impetu per vtrumque ventrem erumpunt; aut putrida, in cuius augmento ferè apparent, concedemus amara, Absinthium, Lupinos; Aloën, Allium, Lignum colubrinum, & alia huius sortis plura, quæ spiritus inflammare, humores incendere, sitim mouere, vigiliam, & alia pathemata dira excitare nata sunt? Quare dignior est indicatio, quæ sumitur à febri, quàm quæ à lumbricis: Maximè cùm possimus depugnare acetosis, & acidis, quæ tum febrem sedant, tum vermes necant, ex quibus parandi pulures, emplastra, potiones. Vt sunt granum coriandri, sumach, Acacia, Hypocisthis, semen acetosæ, plantaginis, portulacæ, earum stillatitiæ aquæ, folia, & succus, malum granatum acidum, cortex mali granati, pruna acida. Flos, & radix ipsius, lactuca, lac asinæ, acidum citri, limonum, & arantiorum, Tamarindi, & alia quæ pituitosam materian incidunt, & attenuant, cùm sapor acidus frigidus sit simul, & partium tenuium, vt ex Galeni mente, 4. *simpl. cap. 3.* sæpius protulimus. Cautiùs ergo, mitioraque, febre præsente, pro vermibus enecandis præsidia sunt offerenda, ob causas dictas,

OBSERVATIO I.

Ad vermes necandos, in febribus malignis. potio vtilissima.

℞. P*Vlp. tamarindor. acetosor.* ℥ vj. *sem. acetos. portulac. plantag. an.* ℥ ß. *syrup. de succo limon. syrup. acetos. an.* ℥ ij. *aq. acetos. portulac. an.* ℔ j. *theriac. magnæ* ℥ ß. *confect. alkermes, confect. hyacinth. an.* ℥ ß. *cornu cerui,* ℈ j. *corallina,* ℈ j. ß. *scobis eboreæ,* ℈ ij. *succi limon.* ℥ ß. *lapid. belzaartici.* gr. xx. *coralli rubri præparat.* ℈ ß. Misce, fiat potio ex interuallis assumenda.

OBSERVATIO II.

Ad febrientes verminosos, puluis vtilissimus.

℞. C*Orallin. cornu cerui præparat. ossis de corde cerui, an.* ℥ j. *scobis eboreæ,* ℈ j. *scordij,* ℥ j. *rhab.* ℈ iiij. *rhapontici veri,* ℥ ij. *aloës succotrinæ lotæ cum aq. acetos.* ℥ j. ß. *coral. rubri,* ℥ j. *dictamni,* ℈ ij. *semin. portul. lactuc. acetos. an.* ℈ j. ß. Omnia puluerentur tenuissimè, & seruentur ad vsum.

OBSERVATIO III.

Lumbricus Monstrosus.

IN malis erat biennio septennis puella, miserisque torminibus cum febri oppressa assiduè, cui Medici etsi dextrè auxilia præscriberent, nullam opem vnquam afferre potuerunt. Ecce intempesta nocte sitibunda valde, gelidæ potum assumit in quantitate multa. Post eius potum increuere dolores, vomitus inanes, tenesmus, vigilia, desperatio, omnium facultatum prostratio, & iactura summa, quando enormi vomitu excreuit lumbricum, palmi ferè dimidij longitudine, toto corpore læuem, sanguine saturatum, latum indicis ferè latitudine, capite araneæ prægrandis forma constante, 24. seriatim pedibus exilibus, & breuissimis innixus, reptare per domum incepit, at tardissimè. In phialam proiectus, spatio duarum horarum superuixit. Puella verò sola conserua de acido citri, superbibita aqua portulacæ, in posterum præseruata.

NVMERVS XVI.

De Rigore.

DE rigore, eius natura, & causis *lib. 4. Hist. Princip. Medic.* multa. Is aliquando tanta ferocia, diu & importunè, præsertim in quartana febre ægrotantes premit, vt eos lasset, ossa diuexet, membra dilaniet, & vires comminuat. Cùm enim in pituitosis febribus, vapor crassus efficiens rigorem, per membra sentientia, inæqualiter, cum sensu frigiditatis dolorifico eleuetur, qui membra diuersimodè concutit, reciproco illo motu caloris & spiritus, à partibus internis ad extimas, & ab his ad illas, spiritus rarefacti resoluuntur, & caloris substantia dissipatur.

Huic ergo symptomati, frequentissimè euenienti in accessionum initio, generoso animo Medicus debet reluctari, quatuor horis antequam accessio adueniat, imò in ipso rigorifero insultu. Ante accessionem externa, & interna auxilia admouenda, quæ membra interna roborant. flatus discutiunt, crassos humores secant, & accessionem breuiorem efficiunt, Partes externæ, præsertim spina dorsi, vsque ad os coccygis, fouendæ lauacris, paratis ex Absinthio, saluia, maioran. pulegio, origano, camomilla. Vnguenta ex similibus construenda. Interna sunt theriaca, diatriumpipereon, Diaspoliticum, cum vino dissoluta, nam hoc 7. *Aph. 56.* soluit rigores, quia vapores discutit. Neque vsus medicamentorum calidorum timendus, quia hæc in febribus pituitosis offeruntur, non in biliosis, in quibus rigores breuissimi sunt, vtpote à tenui, flammeóque humore prognati.

OBSERVATIO I.

Pilula ad rigoriferos insultus salutaris.

℞. P*Iper.* gr. iiij. *aromatici ros.* gr. x. *ligni aloës.* gr. viij. *cardamomi,* gr. vj. Cum Rhodomelite fiat pilula, quatuor horis ante accessionem assumenda.

OBSERVATIO II.

Puluis, ad terrificos rigores vtilissimus.

℞. M*Acis,* gr. v. *cinnamom.* gr. viii. *caryophyllor.* gr. ij. *moschi,* gr. iiij. *piperis,* gr. ij. Puluerentur tenuissimè, & cum vino generoso sumantur haustu vno.

NVMERVS VLTIMVS.

De conuulsione.

COnuulsionem in febribus euenire, docet Galenus *lib. 1. ad Glauc. cap. 14.* dum sic ait: *Sed neque si quis simul, & distentione neruorum laborauerit, & sanguinis eguerit missione, huic tantum semel mittere oportet, quantum exigit morbus, sed aliquid etiam accidenti est relinquendum, cuius causa sæpe sudores eueniunt, & vigiliæ molestant, & vires ægri debilitantur, &c.* Cùm autem duplex sit conuulsio, ex repletione, & inanitione, ex Hip. 2. *Aph. 26.* & 6. *Aph. 39.* & alibi, docet vt si conuulsio ex repletione accidat, vacuantibus præsidiis curetur, sanguinis missione, & cæteris vacuantibus auxiliis. Loco enim sanguinis missionis, reliqua vacuantia

remedia subintelliguntur, ita tamen vt minùs detrahas, quàm plenitudo commonet, nam aliquid symptomati est relinquendum. Si verò in febribus, ex inanitione, ea contingat, quæ valde mortifera esse solet, humectantibus, & reficientibus est persananda. Qualia autem remedia vtrique speciei sint accommoda, lege *lib.* 1. *huius Operis, cap. de conuulsione*; sicut *lib.* 2. *cap. de Aphonia*, plura perleges: hoc enim symptoma cum febre pronasci multoties solet. Quare cùm nihil desit eo loco, quod ad conuulsionis, & Aphoniæ naturam, & curationem indagandam facere possit, satius mihi visum est, ab eo loco depromptum iri, quàm hîc superfluè repetere.

CAPVT III.

De symptomatis, quæ in medio febrium insultu ingrauescunt.

NVMERVS I.

De sanguinis stilla.

IN febribus hæmorrhagiam è naribus vtilem esse, & ipsas iudicare, passim vbique testatur Galenus, & nos ex illius mente probauimus, *lib.* 3. *Histor. Princip. Medic. in com. Hist.* 4. Sed debet ad crisim largè, ritèque fluere: nam multoties guttatim, & minute excernitur, quod est pessimum signum. Quærendum ergo. *Vtrùm stilla sanguinis semper reproba sit?* Dic affirmatiuè. Nam si morbus sanguinis profluuio iudicari debet, id debet esse copiosum, sed si lentè parcéque sanguis è naribus emanet, quolibet tempore inutilis habendus est, & non modò morbum non soluit, nec minuit, sed malum portendit, & lethale ac exitiosum signum existimatur.

Hoc ita esse, ratione suadente obseruarunt prisci, idque primò Hippocrates docuit 1. *prorrhet. sect.* 2. *text.* 46. *Si vomitus biliosi, exiguique fuerint, malum est, tum aliàs, tum narium stilla etiam est praua*: quæ Galenus exponens, inquit: *Excerni pauca in ægris, vnum quoddam ex signis est, quæ ex toto prauitatem ostendunt, siue sanguis per nares excernatur, siue alio quopiam modo superfluum expellatur. Nihil enim eorum quæ decretoria sunt, exiguè secerni conuenit: sed quæ ita vacuantur, omnia duorum alterum subeunt, nam vel quòd non queant tolerari ob copiam, ab affectis partibus effunduntur; vel imbecillitatem naturæ ostendunt, quæ proponit quidem superflua expellere, sed nequit.*

Ex hoc vniuersali, ad particulare deueniamus. Nouimus enim quòd sanguinis è naribus stilla, malum semper est, propterea quod natura satagat, quod superuacuum est excernere, sed ob propriam imbecillitatem nequeat, vel sanguinis crassitiem, vel partium densitatem, vel quædam ex his, vel omnium concursum. Deterius est quum æstatis, vel autumni temporibus contingit, nempe his diebus flaua redundat bilis, ambiénsque nos aër, calidus est: quo fit vt sanguinem, vtramque ob causam, bene fluentem esse oporteat, & magnitudo quædam causæ indicetur, ob quam fluere prohibetur, vt Galeno placuit 4. *acut.* 67.

Causam huiusce rei, robur Hippocrates *cit. loc.* esse inquit, quod Galenus non recipit, sed è contra, ob partium, & corporis debilitatem fieri asseuerat, nisi per robur fortè Hippocrates densitatem intelligat. Nempe de his Galenus hæc verba scribit, 1. *prorrhet. com.* 1. *text.* 1. *Sudores quoque qui cœperunt, sed protinus cessauerunt, praui sunt; deiectiones item, & quæ per sanguinis eruptiones, vel in mulieribus per vterũ vacuantur. Omnia siquidem hæc deteriora his sunt, quæ nullo apparent pacto,* A *si vbi cœperint, cessent. Contingit enim interdum coquentem adhuc contristantia naturam, nondum ad horum expulsionem excitari: in illis verò quæ cœperunt quidem, sed protinus desierunt, apparet veluti excitatio quædã, natura excernere, quæ molesta sunt conante, atque ita ob imbecillitatem, quod proposuerat, perficere nequeunte.* Atqui sanguinis stilla cuiuscunque coloris sit, mala est, meri autem pessima, vt Hippocrates *in Philisco*, scribit: quod merum, non veluti in aliis, impermixtum, neque sincerum intelligendum est, sed vehementer atrum: & sicuti vrina nigra, & præsertim exigua in febre ardenti, ex bilioso iam adusto humore dependet; ita in hac, omnis est ex sanguine humor, ab intenso calore tostus, & assatus.

B Rursus. In hisce febribus familiarissimum est sanguinis profluuium, eísque prodesse solet. At nares pauca stillare, comitem esse malignarum febrium, voluit Galen. 1. *epid. sect.* 2. *com. ad text.* 74. vt copiosa sanguinis profluuia, lenium. Sed *quo tempore sanguinis stilla sit magis perniciosa?* Hippocrates, vt nuper diximus, in iudicatione perniciosum existimat; nisi multus sanguis fuerit effusus. Sed inter omnes dies, pares magis abhorruit, in quorum congerie quartum tanquam perniciosum habet, dum 1. *prorrhet.* sic inquit: *Stillatio è naribus perniciosa, tum aliàs, tum si quarto die cœperit*, quod Galenus exponens, ait: *Cùm itaque stillatio sanguinis è naribus semper malum signum sit, absoluta morbi malitia significatur, si quarta die fiat: Videtur siquidem* C *natura collectam in cerebro abundantiam conari expellere, sed nequire.* A quo desumpsit Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 1. *cap.* 124. *Distillationem sanguinis narium, quæ in quarta contigerit, pessimum indicium esse, Hippocrates asserit, collectam enim multitudinem in vniuerso corpore, aut in capite ostendit stilla sanguinis, aut inculcatis, aut cõdensatis meatibus.* Nam iudicatoria non iudicantia, vel lethalia, vel difficile iudicium habent. Qua ratione si iudicantia in diebus iudicatoriis nihil iuuant, sunt eradicatu difficilia; quæ verò in contrarium repunt, sunt lethalia, vt ex Galeno patet 3. *prorrhet.* 35. Quare cùm stilla sanguinis in quarto non iuuat, vel difficile saltem iudicium ostendit, vel lethale signum erit. Quòd si in omnibus paribus hoc veritatem habet, eò magis in D quarta, quia si eo tempore acriores fiunt accessiones, malitiam sæpe demonstrat; sin autem peiùs, cùm omnia in quarta exacerbata sint, & perinde vt tertius, grauia habeat symptomata, plusquàm alio tempore deliret, ventérque liquida, exigua, biliosa deiiciat, iudicium breui expectandum est.

Verùm hoc Hippocratis doctrinæ repugnare videtur, 4. *Acut.* 68. *Quod si paribus diebus stilla superuenerit, melius; in indicatione autem perniciosum.* In quibus diebus maximè Galeno laborandum fuit, cùm videantur Hippocratis sententiæ non esse concordes. At inquit: *Neque enim si pares fuerint dies, intueri oportet, sed si iudicatorij, nempe quartam, quæ par est, maximam habere facultatem statuit*, & ego intelligo minùs malum, collatione facta ad stillam, quam in die impari, vel iudicatoria fieri contingit. In iudicatoriis autem, & indicibus lethale esse, à Galeno existimatur, quamobrem E dubium non erit penitus absolutum, sed potiùs credendum est, hoc ab alio auctore fuisse prolatum. Hoc itaque nec quarto tribui debet, quia index, & decretorius est: ab his sanè vndecima dies neque orbata est, attamen Hippocrates optimè de hac re sentire visus est.

Iam autem si semper stilla mala est, *Vtrùm superstillatio pessima?* indagandum. Hæc non vno met die, sed interiectis aliquibus horis, vel pluribus diebus fit vtpote quarta, vel quinta, vt de Philisco, Sileno, & aliis scribit Hippocrates; veruntamen non ex æquo, nec omnibus indifferenter affectibus stilla sanguinis malum commonstrabit. Ob id cum limitatione, & exactè

aduertendum

aduertendum est, eam prauum esse signum, cùm comatè laborantem affligit, cum capitis, lumborum, hypochondriorum, collique dolore; Hipp. auctore, 1. *prorrhet*. 1. Perniciosum deinde erit indicium, præsertim superstilla, in morbis thoracis, & pulmonis, sic enim *lib. 2. Coacar. prænot. c. 16. text. 50.* docuit Hippocrates: *In morbis pulmonis valde rubicundæ sanguinis stillæ, malæ sunt*: quod verbum [*rubicundæ*] ambiguum est: nam Galenus expuitiones sanguinis verè rubras, in affectibus pulmonis minùs malas esse censet. Quare arbitror [*atræ*] debere legi; quæ verò ex hoc sanguine consistunt, pessimæ sunt.

Vtrùm verò *stilla atri sanguinis, sit peior stilla sanguinis rubri*: Rersponde affirmatiuè, & maximè si crassæ substantiæ fuerit; nigricans enim color exitialis est, & morbum ab atra bile ortum habere ostendit, qui solutu difficilis est, & perniciem minatur. Malam etiam Hippocrates stillam iudicat in pleuritide, cùm *citato libro, & cap. text. 43.* ait: *In lateris dolore stillatio sanguinis de naribus, mala est.* Insuper si surditate, ignauiáque quis laborauerit, veluti stilla, mala, ita è contra larga fluxio, bona.

Grauius deinde est, si succis & vrinis incoctis, stilla sanguinis è naribus accidat, quod Hippocrates docuit 3. *prorrhet. 70. An & quibus eiusmodi vrinæ, stillationes è naribus frequentes? Malignitates siquidem in succis incoctis*, (addit Gal.) *etsi ad caput ferantur, stillationes magis è naribus malignas faciunt*: & vt vniuersim dicam, in omnibus capitis affectibus, stilla malum ostendit. Præterea in febre ardente, cùm vigiliæ præcesserint, & ex oculis acris lachryma effundatur, venæque ipsorum sanguine plenæ appareant, tunc si stilla superuenerit, procul dubio delirium portendit, ex Galeno 5. *de loc. affect. cap. 3.*

Cæterùm si intercepta aluus, parua, nigra, & in spiras circumducta ad necessitatem dimiserit, & per nares eruptio fiat, malum censet Hippocrates; ea enim excrementa plusculo tempore retinentur, ob igneæ caliditatis copiam, & flagrantem atque ardentem circa medium corporis affectionem esse ostendunt. Horum autem excrementorum excretio, quæ caprarum deiectiones vocant, siue sponte fiat, siue Medici diligentia, glande imposita, vel iniecto enemate, omni huic superueniens sanguinis stillatio mala, vt 2. *prorrhet*. 6. Gal. diligenter aduertit.

Verùm morbi species interdum hanc stillæ noxam excludit, adeò vt si superuenerit, parum, vel nihil mali demonstret: quod quidem in febre intermittente aliquando contingit, etenim non ita peculiare symptoma, in continua fieri solet, ratione sedis morbosæ causæ, quocircà vitium noxij humoris paruum demonstrat. Quinetiam si continua fuerit, & ortum à pituita duxerit, malum exiguum ostendit.

Ampliùs stillam sanguinis excipimus, quæ fit circa febris initium cum sternutatione. Hoc significauit Hippocrates *in Coacis, lib. 1. text. 155. Quibus febre incipientibus, sanguis è naribus, sternutatione fiente, destillat, solutionem significat.* Quod ratione cofirmatur, cùm sternutamenta validam cerebri, & capitis facultatem significent; secùs autem in affectibus thoracis, in quibus & stilla sanguinis, & sternutatio in principio, vtraque mala.

Consuetudinem tamen contemplari oportet, quoniam si eo tempore, quo erat sanus, stilla sanguinis illi erat consueta, & febre correpto illi contingat, nullum malum formidandum. Quippe consuetudinis ratione, videmus Hippocratem 1. *progn.* 10. & 14. multa à lethalibus excipere, veluti de oculis apertis in somno, dentium stridore, & aliis.

Cæterùm cùm stilla redundantiam in capite vt plurimùm demõstret, hæc potiùs venæ sectione, vt Galeno placuit 3. *prorrhet*. 49. quàm vomitu, vel ventris turbatione indigere videtur; & magis si superstillatio infestet, quæ naturam magis grauatam, & à maligna qualitate oppressam ostendit. Deinde Alexipharmaca offerenda, & ea quæ biliosi, retorridique humoris efficaciam retundant.

OBSERVATIO.

Stilla sanguinis, in febribus ferè funesta.

PRisci stillam sanguinis condemnarunt, nos vtplurimùm eam esse deterrimam experti sumus. Plures vidi, quibus ea accidit in febre ardente, maligna, cum delirio coniuncta, omnes periere. In peste, & puncticulis si appareat; omnes occumbunt. In ardẽte simplici si accidat, ad mortem ægros deducit. Vis causam audire, ea est potissima: Naturam enim grauatam, at non potentem excernere ostendit. Quæ vacuatio in aliis morbis non ita est mortifera, velut in malignis, in quibus vires sunt prostratæ nimis, & oneri, ac malignitati ferè succumbunt.

NVMERVS II.

De Vigilia superflua.

IN febribus malignis & ardentibus, vigilant ægri, quoniam facultas animalis, acrium & calidorum vaporum copia, ex visceribus eleuatorum, interturbatur; quare hi cùm biliosi sint, & deurentes, cerebrum irritant, pungunt, lacessunt, & somnum, qui fit humectato primo sensorio, arcent. Deinde somnus consistit in quiete, vigilia in motu: in illo enim calor, & spiritus ad interiores partes adacti, veluti conculcantur, & quiescunt; in hac ad partes externas effunduntur, & continuo motu agitantur. Quare non est mirum, si in febribus acutis, spiritus inflammati, irrequieto motu, huc illùcque impellantur, facultatémque animalem quiescere minimè sinant, quandoquidem exsiccato & excalfacto cerebro, vigilia accidit, sicut somnus eo humectato contingit,

Ad videndum: *Vtrùm vigilia immodica, corpora extenuet*? Quot damna vigilia immodica secum accersat, non est operosum demonstrare: Nam hæc, plusquàm ratio expostulet, corpus nostrum extenuat, 2. *Aph.* 28. quia eodem Galeno auctore, *com. 3. eiusd. lib.* immodica vigilia fit, propter calorem, anteriorem cerebri partem obsidentem; aut propter bilis abundantiam, aut siccam intemperiem, à quorum quolibet facilè consumi corpora possunt. Adde, quòd immodicæ vigiliæ, vt 12. *meth. cap.* 3. legimus, quidquid in nobis humidum, aut halituosum est, digerunt.

Deinde hæc, vbi modum excedit, vt auctor est Auicenna 2. 1. *doct. 2. cap.* 13. corpus exiccat, & cerebri bonam temperaturam corrumpit, sensus debilitat, virtutem deiicit, desipientiam parit, cruditatem efficit, & cibi potúsque coctionem impedit, quod Hippocrates *lib. 2. acut. com. vlt.* his verbis testatus: *Vehemens vigilia, tum cibi, tum potionis cruditatem facit.* quam sententiam enarrans Galenus inquit: *Quæ enim ad vigilias insueta fit mutatio, crudiores tum cibos, tum potus efficit; ad somnum verò multum, eúmque studio quodam accersitum, segnitiem corporis, & capitis grauitatem.* Quare in febribus, vigilia arcenda omnino, licet enim coctionem alimenti aliquando iuuare possit vigilia, vbi superfluus humor illam impedit, qua quidem ratione crassa & humida corpora non paruum auxilium ex vigilia sibi comparare solent, attamen vtilitas hæc ex accidenti est; quæ verò ex somno suscipitur, est primaria, & per se.

Ergo

Ergo vigiliæ occurrendum citissimè: nam in febribus promptè phrenitidem accersit. Auicenna 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 20. plurima auxilia proponit, quæ illam arcere, & somnum conciliare valent: idem facit 3. 1. *tract.*4.*cap.*6. proponítque *loco suprà citato* plurima auxiliorum genera, quæ extrinsecùs apponi solent. Primum est, vt intra nares attrahatur oleum de papauere, cum oleo de semine lactucæ, Nenupharis, & cucurbitæ: hæc enim frigido suo, & humido halitu, cerebrum humectant, & potentias veluti stupefaciunt.

Salubre est etiam bregmati vnguenta soporifera apponere, & si necessitas vrgeat, ea cum opio permiscere oportet, aut in potum Philonium assumere, embrochas capiti adhibere, ex lacte plurimùm, deinde ex humectantibus herbis paratas. Lotio pedum cum eodem decocto infrigidante constructa, est etiam vtilis. Potiones somniferæ offerendæ, ex syrupo Papauerino, & aqua Violar. aut lactucæ. Sed quoniam *cap. de phrenitide*, plura de hoc argumento conscripsimus, & alia præsidia legere possit, qui velit apud Aëtium *tetrab.* 2. *serm.*1.*cap.*116. Paulum *lib.*2.*cap.* 42. idcircò alia hîc addenda non sunt.

OBSERVATIO

Ad desperatam vigiliam, pilula opiata, vtilissima.

VBi semel moriendum est, à leuibus inchoare præsidiis est inutile, dicebat diuinissimus Galenus *lib.*10.*meth.cap.*10. Nam tunc melius est, anceps auxilium experiri, quàm nullum. Ad somnum conciliandum, nullum esse præstantius medicamentum opio, Medici vnanimiter iurant, sed illud inpermixtum exhibere tantopere verentur, quia frigidissimum est, & membra mortificat. At errant iudicio meo: nonne enim in visceribus igneus viget calor, qui illius frigiditatem remittere potest? Maximè cùm hoc linguæ appositum, amarissimum sit, amara autem calorem excedentem sortiri, vbique Galenus asseruit. Quapropter cùm phrenitici, præ vigilia conclamati sunt, illis sæpe opium in pilulam redactum, aut eam dissolutam, in iure aliquo propinare soleo, cum vtilitate multa.

℞. *Opij*, gr.vj.*croci*, gr.v.*castorij*, gr.ij. Cum succo hyoscyami fiat pilula, quæ in iure reposita, cum illo sæpe transglutitur.

NVMERVS III.

De Difficultate respirandi.

VTrùm difficultas respirandi in febribus, à pluribus causis ortum ducat? Constrictio anhelitus symptoma est læsæ actionis, quam Auicenna 10. 3. *tract.* 1. *cap.*23. sic definit: *Constrictio anhelitus est, vt non inueniat aër, in quo exercitatio fit cum anhelitu, meatum, in parte sui motus, nisi strictum, in quo non penetret nisi paulatim.* Hæc accidit febricitantibus ex ipsius mente, 1.4. *tract.*2.*cap.*31. *aut propter spasmum, & siccitatem, quæ accidit in lacertis anhelitus.*

Hæc causa ad vitium instrumentorum pertinet; nam ob spasmum, id est, conuulsionem, certum est non posse moueri, vt expedit, thoracem, dum dilatatur, aut comprimitur. Secundam causam proponit eo loco: *aut propter causam præfocatiuam descendentem ad guttur eorum.* Quæ causa constituit morbum compositionis immediatè, in via scilicet, per quam aër attrahi debet.

Tertiam causam his verbis adducit: *aut propter debilitatem, quæ dominatur in neruis venientibus ad membra.* Anhelitus ratio est in promptu, quia debili existente vi, quæ in neruis residet, in musculos thoracis insertis, motus sufficienter fieri non potest: deinde calor febrilis spiritus animales, qui ad respirandum sunt necessarij, resoluit.

Hæc diuersitas causarum, varium curandi modum expostulat: nam prima causa, quæ à siccitate fit, curatur (vt inquit ipse) humectantibus vnguentis, & emplastris: nam si oleum Viol. Nenuph. Amygdal, cum butyro insulso, & axungia Gallinæ thoraci admoueris, musculorum thoracis siccitatem auferes, & æger promptiùs dilatato thorace, respirare poterit.

Secundæ causæ occurrit cum eis, quæ prohibent strangulationem, & ad hoc opus complendum esse necessariam æquationem complexionis in cerebro asseuerat: cùm enim hæc pars sit, in qua spiritus animales generantur, & ob intemperiem calidam resoluantur, oportet ad optimam temperiem reducere, & hoc appellat æquare; quare intemperies auferenda frigidis humidis, hic enim victus concillat somnum, in quo spiritus illi vbertim generantur.

Collum inungi debet cum iis, quæ infrigidant, & humectant: nam nerui thoracis ab illa parte exorti ita alterantur, vt contraria intemperie corrigantur. Oportet etiam ex eius mente, ventriculo apponere, quæ eius cauma attemperent, vt portulacam, Santala, Rosaceum, & alia, quæ per consensum Diaphragmatis, cerebrum humectent.

NVMERVS IV.

De Difficultate deglutiendi.

DE deglutitione naturali, aut difficili, *lib.* 2. *Hist. PP. Medic.* & 1.*huius operis*, egimus diffusè, de qua Auicenna 1.4.*tract.*2.c.34.& 10.3.*tract.*1.*cap.*4. in febribus generari, ipse auctor docet, cùm febris fuerit sanguinea, & conclusa, ipsámque ex abundantia sanguinis circa gulam oriri, vt in synochis febribus, & anginа asseuerat: venas enim ascendentes per prædictas partes replet, qua ratione hæ coarctantur,

Curationem esse docet, si celebretur phlebotomia, quæ ad demendam sarcinam totius, & gulæ, præstantissima est. Victus sit parcus, reuellentia auxilia celebrentur, per enemata, suppositoria, & alia, quæ humores impactos ad inferiores sedes reuellere solent.

OBSERVATIO

Ad difficultatem deglutiendi ex siccitate obortam, vnguentum optimum.

QVantum oporteat Medicos de humectandis faucibus esse solicitos, hoc exemplo fiet manifestum. Iuuenis quidem retorrida febre laborans, post quindecim ab initio febris dies, deglutire nullo modo potuit, quare necessarium erat infusis per clysterem illum nutrire, paratis ex iure pulli, saccharo, vitellis ouorum. Lingua erat scabra, nigra, sitis inexhausta, oris, & palati siccitas ita erat intensa vt corium durum diceres. Omnes linguam esse resolutam affirmabant: nam eam præ duritie mouere non poterat, collum erat aridum, & rugosum. Verùm cùm plura tentarentur, quæ febrilem æstum demulcerent, incassum tamen, auxilia, hoc symptoma ex siccitate musculorum laryngis ortum esse prædixi: quare imposito per duos dies, post fotum ex lacte tepido, hoc vnguento, collo, deglutire cœpit, & musculi illi qui præ siccitate erant nimiùm constricti, humidis appositis sunt dilatati, & actionem suam in posterum celebrarunt.

℞. *Vnguenti filij Zachariæ*, ℥ij. *olei viol. amygdal, dulcium,*

cium, ros. an. ℥ j. ß. vnguenti ros. ℥ ij. vnguenti resumptiui ℥ j. mucilaginis sem. psyllij, mucilagin. cydonior. extractæ in aq. ros. an. ℥. j. cum lactis muliebris ℥ ij. fiat vnguentum, & tepidum applicetur.

NVMERVS V.

De frigiditate extremorum.

ORiri frigiditatem extremorum, calore ad interiores sedes adacto, quotidie in initiis accessionum experimur. In febribus malignis, ardentibus, & acutis hoc symptoma euenire, docuit Hippocrates *lib.* 4. *Aph.* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes externæ frigeant, interna verò vrantur, ac sitim habeant, lethale*: repetit 7. *Aph.* 1. hócque accidere *in com.* refert Galenus, quia ob inflammationem internam, in visceribus opprimentem, totus calor qui in superficie corporis est, ab interno adurente, ritu cucurbitæ attrahitur, quod accidere in febribus lipyriis, asseuerat ipse.

Verùm in malignis, aliísque ardentibus, aut synochis hoc etiam accidere, vsus quotidianus planum facit: nam in veneficis febribus, spiritus absumuntur, & depopulantur à venenata aura: quare calore natiuo orbatæ partes extremæ, suapte natura exangues & frigidæ, morticinium patiuntur. Aliquando præ grauante sanguinis copia, totus suffocatur calor, & obruitur, vt ad externas sedes conuolare nequeat.

Symptomati huic iuxta varietatem causæ reluctabimus: nam si in malignis febribus accidat, tunc præterquam quòd calor ad partes externas reuocandus cucurbitulis, frictionibus, lauacris ex herbis calefacientibus paratis, Antidotis pugnandum, quæ deleterios vapores extinguere queant. Si ob nimiam sanguinis copiam, vasa opplentem, & transpirationem impedientem, caloremque innatum suffocantem contingat, venæ sectio summo est ex vsu.

OBSERVATIO.

Ad reuocandum calorem ad partes exteras, potio vtilissima.

♃. AQ. cardui benedict. ℥ iij. aq. naphæ, ℥ j. ß. aq papauer. erratic. ʒ viij. dictamni, ℈. ij. laqid. belzaar. gr. x. rasuræ eboris, gr. v. rasuræ vnicornu, gr. iij. theriac. Ə j. confect. alkermes, confect. hyacinthor. an. ʒ j. Misce, & fiat potio calida assumenda, quæ spiritus generat, calorem ad partes externas prouocat, & malignitatem refrænat.

NVMERVS VI.

De Dorsi incendio.

EFferuescente bile, sanguinéque inflammato valde, spiritibus in febribus præ incendio veluti in furorem adactis, partes illæ calorem immodicum persentiscunt promptissimè, in quibus sanguis plurimus abundat, in vasis maximis retentus, & stabulans, cúmque per dorsum vena sita sit, quam concauam Aretæus 2. *tard. passion. cap.* 2. appellat, multo, eóque calidissimo sanguine plena, fit vt ea in parte ægri summum grauamen sentiant, dolorem, pruritum, & calorem adeò superfluum, vt lumbares musculi veluti exuri videantur, & præsertim in virginibus, in quibus menstrua, vel suppressa, vel minuta sunt.

Quare huic symptomati, auxiliares manus illicò adhibere oportet, ne ob dolorem huius partis, & calorem febris increscat. vel ad aliquam partem principem decumbant ij, qui in eo loco infixi sunt humores. Cauma ergo internum attemperandum sanguine misso, cucurbitulis super dorsum affixis, hirudinibus mariscis impositis, vacuatione clementi, clystere leni. Humorum feruor compescendus iulapiis frigidis, humidis, prisana, victu simili. Vacuato rectè corpore, super partem imponere oportet, quæ refrigerant, humectant, dolorem leniunt, vt Oleum Rosaceum, Violarum, Nymphææ, cucurbitæ, cum aqua Rosar. Lacte muliebri, Vnguento refrigerante Galeni, & aliis quæ similem facultatem sortiuntur. Quòd si affectio non conquiescat, tutum erit ex vtroque talo, si vires adsint, sanguinem effundere, præsertim in viris quibus hæmorrhoides sunt suppressæ, vel fœminis quæ statis temporibus hystericis affectionibus premuntur. Si verò finita febri adhuc in lumbis ardor iuualescat, tunc balneum est salutare valde: prodest serum lactis caprini, multiplici lege paratum: nec displicet è saluatella sanguinem emittere. Verùm perseuerante malo, fonticulus in crure dextro excitatus, auxiliabitur summè.

OBSERVATIO.

Ad dorsi ardorem, remedium singulare.

CArnosus quidam vir, candidus, & rubicundus, ita sanguinis gignendi ferax erat, & dorsi incendio premebatur, cum pruritu summo, vt malle se mori, quàm similes flammas in lumbis, velut faces ardentes persentire, profiteretur, quæ molestia illi somnum auferebat omnino. Plurima præsidia vniuersalia, & particularia tentata. Tandem cùm nec victu frigido & humido, nec balneo, nec fonticulis in crure affixis, aut per interualla hirudinum ope adapertis mariscis, leuaretur, ad me venit, qui cùm omnium remediorum farraginem à Medicis exhaustam summa cum ratione, conspicerem, impero, vt æstate & vere, singulis mensibus, in suburbium accedat, & nudus ingrediatur in riuulos, in quibus nascuntur hirudines, in eóque loco per horam immoretur, & natet. Videres animalcula dorso, & toti cuti tenaciter adhærescentia, veluti siphonibus sanguinem sugentia. Exclusis cum digitis hirudinibus, & sanguineis riuulis per cutem erumpentibus absterſis, cùm sex mensium spatio hoc auxilium frequentaret, plurimum leuamen sensit, & se esse veluti sanum exclamauit. Quòd si autumno, aut hyeme, hirudines in lacubus in quibus habitant, non apparerent, octo, aut decem lumbis semel in mense impositæ, remedio erat.

NVMERVS VII.

De Somno profundo.

PLura de Lethargo, & aliis soporiferis affectibus, fusè *lib.* 1. *huius operis*, disceptauimus. Nunc sat sit dicere, in febribus malignis, & aliis acutis, somnum inexpugnabilem concitari, quando cum bilioso humore, crudi lentíque succi, in toto & cerebro redundant, qui à calore febrili liquati, cerebrum irrigant, & soporem concitant. Accedit, quòd in phrenitide, bregmati frigida actu reppellentia imponuntur; quare refrigerato cerebro, Lethargus, & alij soporiferi affectus superueniunt, funesti, lethales, periculosi, vt *eo loco* ex Galeni mente dictauimus.

De iis breuiter memoriam refricare licet. Quatuor sunt soporosi affectus. Primus dicitur Coma, siue cataphora; secundus Carus, sopor, siue subeth; tertius Lethargus, siue veternus; vltimus Catalepsis, siue Catoche.

Coma est quædam ad somnum propensio, siue inclinatio, ex Galeno 1. *prorrhet. com.* 1. Coma duplex est, alterum somnolentum, alterum vigil, ex *lib. de comate, cap.* 2.

cap. 2. Vtrique commune est caput grauare, oculos clausos habere, & ad dormiendum ægrum inclinare. Distingues tamen, quoniam in comate somniculoso, mox diu, & profunde dormiunt, non inordinatè mouentur, loquuntur, nec delirant, & vocati non respondent, quare Galenus *lib de comat. cap.* 3. eos immobiles, & ἀφώνυς, id est, inuocibiles nuncupauit. At verò in comate vigili non dormiunt, licèt ad somnum inclinent, ex Gal. 3. *epid. sect.* 3. *com.* 39. quoniam à calore bilis, vel pituitæ putridæ, irritantur, & à somno prohibentur. Rursus ægri inordinatè mouentur, loquuntur, & delirant.

Coma vigil duplex est, aut enim dicitur absolutè vigil, aut vigil pigrum, ex *citato de comate* 2. Vtrique commune est, ægros ad inordinatos motus compellere, qui loquentes delirant, & vocati respondent: Distinguuntur tamen, quia in simpliciter vigili, ægri cùm excitantur, tunc magis impetuosè mouentur, vociferantur, & delirant, at verò in pigro, cùm exitantur, minùs se mouent, loquuntur, & delirant: in ipsa tamen ad somnum inclinatione magis resipiscunt. Huius comatis pigri meminit Hippocrates 3. *epid. sect.* 1. *text.* 45. & 39. *antecedenti*, comatis simpliciter vigilis fecerat commemorationem.

Causa comatis somnolenti, est intemperies frigida humida, vel materialis, vel immaterialis, ex Gal. 3. *epid. sect.* 1. *com.* 7 Causa verò comatis vigilis, est pituita simul cum bile permixta, ex Gal. 4. *de præsag. ex puls. cap.* 8. Paulo *lib.* 3. *cap.* 6. vel sola pituita putrefacta, quæ humiditate sua soporem inducit, & putredine acrimoniam, & calorem sibi adsciscens, vigiliam excitat, & hac ratione affectus medius generatur, typhomania dictus, ex Gal. 3. *epid. sect.* 3. *com.* 16. & 45. & *lib. de comat. c.* 2. vel etiam sanguis, & bilis simul, ex Gal. 1. *prorrhet.* 1. vt sanguis, & pituita simul, ex Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 2. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 2. *cap* 6. à vaporibus calidis & humidis, in febre sanguinea etiam fieri asseuerat: quod licèt in prima, secunda, vel tertia die verum sit, si tamen vltra quartam perseueret, iam non ex vapore sanguinis, sed ex bile, & pituita in cerebro stabulantibus, fieri est credendum, ex Gal. 1 *prorrhet.* 1.

Carus, est longus, altus, & profundus somnus ægrè excitabilis, cum læsione rectricum facultatũ, & sensus, ac motus, ex Gal. 2. *prorrhet.* 29. & 4. *de loc. cap.* 2. & *lib. de diff. sympt. cap.* 3 Eius causas tres frequẽtes. *cit. de loc.* recenset Galenus: Prima est intemperies frigida, aut humida, aut vtraque simul, præsertim materialis, (licèt ab immateriali etiam fieri posse, asserat Auicenna 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 3.) Secunda est vaporum multitudo, præsertim si maligni sint, qui grauando, replendo, & spiritus resoluendo soporem excitant; quod symptoma tertianarum perniciosarum, & aliarum febrium malignarum accessionibus, in vigore accidere, experimento compertum est. Tertia est cerebri, vel musculorum temporalium compressio, ex vulnere, casu, vel percussione facta. Potest etiam addi & quarta, quam ex Galeno 3. *epid. sect.* 1. *com.* 7. & ex Auic. 1. 3. *tract.* 4. *cap.* 1. possumus colligere, nempe spiritus, & caloris natiui resolutio, licèt hæc ad secundam causam possit reduci. Alij quintam adiiciunt, nempe validum capitis dolorem, spiritus ad cerebrum reuocantem.

Lethargus, est maxima, & inexpugnabilis dormiendi necessitas. Hic ab aliis soporosis affectibus distinguitur: nam in eo putrescit pituita, & febrem accendit; in aliis verò minimè, ex Galeni voto, 13. *meth. cap.* 21. & 4. *de præsag. ex pulsib.* 8. & 3. *de loc.* 5. Dicitur autem *citato loco* vitium phrenitidi secundùm speciem contrarium: non quòd Lethargus etiam in cerebro inflammationem non excitet, sicut phrenitis, sed quia vterque affectus à diuersis causis proficiscitur, phrenitis enim à bile, lethargus à pituita ortum ducit.

Catalepsis, est affectus, in quo ægri oculos habent apertos, ob retractionem musculorum oculorũ, & veluti congelati sunt. Hic duplex, alius vehemens, in quo facultas animalis est consopita valde, qui nec sentiunt, nec mouentur, sed totum corpus habent distentum, & instar ligni rigidum, & rectrices etiam actiones læsas habent, illæsa solùm respiratione. Alius est mitior. in quo immobiles manent, nullam partem mouentes, vident tamen, audiunt, & recordantur eorum quæ acta sunt, ex Gal. 2. *prorrhet. com.* 10.

Causa huius affectus est intemperies frigida & sicca materialis, ex 2 *Aph.* 3. cùm enim hic morbus subitò fiat, & auferatur, ab immateriali intemperie gigni non potest, sicuti 3. *de loc.* 7. de apoplexia, & epilepsia docuit Galenus. Est igitur eius causa, succus melancholicus vel atrabilarius, vel sanguis melancholicus, qui humores postremum ventriculum obsidentes, & sua frigiditate, ac siccitate comprimentes, facultatis motiuæ delationem, & neruorum contractionem excitare possunt. Quare non est mirum, si corpus distentum maneat, & rigidum, cùm pars posterior cerebri oblædatur, quæ motus principium est. Neque instes: melancholicos necessariò debere fieri catalepticos: Nam intemperies in melancholia, multò minor est quàm in catalepsi. Hæc ex Galeni monumentis in compendium redacta, sint dicta satis.

Curatio perficitur reuulsione humoris, qui in caput irruit, venæ sectione, extremorum vinculis dolorificis, asperis frictionibus, acutis clysteribus, & balanis, oxyrhodino tepido bregmati imposito, expurgantibus pituitosos succos. Humor fluxus attenuandus calidis syrupis: phlegmagogis deinde vacuandus. Apophlegmatismata optima sunt, sicut & errhina, quorum formulas lege descriptas *lib.* 1. *huius operis, cap. de Apoplexia, & de Lethargo.*

OBSERVATIO.

Lethargus, cauterio in plantis pedum excitato curatur.

QVantum prosit, ad partes extremas corporis humorem reuellere, docuit Paulus *lib.* 6. *cap.* 40. *in fin.* dum sic ait: *Nam extremarum partium inanitio è longinquo magis facta, efficaciore molitur reuulsionem in pede.* Accessi ad Lethargicum, qui tribus diebus ita profundè dormiebat, vt nullis factis tum vniuersalibus, tum topicis auxiliis expergisceretur. Hoc ductus oraculo, sinapismos in plantis pedum excitaui, profuere nihil. Tandem duobus cauteriis bene ignitis in ipsis plantis excitatis, ad vitam reuocatus est; & deinde emanante sorditie multa per vlceratas partes, Agarico, & Castorio oblatis, in vndecimo sanus euasit.

NVMERVS VIII.

De Parotidibus.

DE Parotidibus egimus *lib.* 1. *Hist. PP. Medic. in com. Hist.* 63. Nunc asserimus, quòd parotides sunt inflammationes, quæ fiunt in partibus adenosis iuxta aures, soléntque superuenire febribus malignis ex imperfecta crisi; & hoc potissimùm accidit, quando à principio, cerebrum compatitur, quod si validum extiterit, noxium humorem ad partes vicinas detrudit. Deinde licèt hæ parotides, crisis ratione eueniant, non sunt minùs lethales, quàm ipsa febris: nam apparent, & non accrescunt, sed retrocedunt; aut licèt accrescant, remanet tamen intensa febris, & pulsus varietas persistit sicut antea, & æger tanta virium imbecillitate laborat, vt magnum auxilium tolerare nequeat, vel sufficere non possit, donec excitata parotis ad suppurationem veniat, aut resolutionem. Aliquando parotides salutares

ſalutares ſunt, quando ſcilicet vires ſuperſunt, vt impactū humorem vel reſoluere, vel ſuppurare poſſint.

Verùm his quocunque modo accidant, illicò occurrendum. Prouidendum ergo, ne parotides accreſcant, quod calefacientibus, attrahentibus, & laxantibus fotibus perficitur, vt Oleo Amygdal. dulcium, Camomil. Anethin. Dialthæâ ſimplici. Ad præſeruandam partem, & reuellendum humorem, ne in affectam partem decumbat, vena ſecanda ex affectâ parte, ac cucurbitulæ humidæ ſcapulis apponendæ: Túmque tranſire oportet ad alia medicamenta localia, quæ citra magnam attractionem emolliant, & diſcutiant, quibus vtendum, donec parotides ſint diſcuſſæ.

Quòd ſi hoc conſequi non poſſimus, ſecurius eſt ſuper partem affectam, aliquod emplaſtrum ſuppurans imponere: At vtilius erit partem fouere decocto fol. Maluar. Melilot. Aneth. Rad. Althææ, Fœnugræc. Sem. Lin. Parotides poſteà ignito cauterio ante perfectam ſuppurationem aperiri debent, quia materia venenoſa quam citiſſimè è corpore educenda, nam ex diuturnâ mora periculum imminet, ne cerebrum, & partes vicinas inficiat, & retrocedat ad ipſum, ac mortem inducat. In iis autem quæ celeriter augmentum ſuſcipiunt, medicamentis attrahentibus vti non oportet, vt *6. ſec. loc cap. de parotidib.* docuit Galenus, ſed ea debent imponi, quæ habent vim leniendi, & ſedandi dolorem, quale eſt emplaſtrum, quod deſcribit *cit. loc.* Galenus, compoſitum ex fatinâ hordei, mulſa, & aliis.

Si verò parotides lentè & pigrè prorumpant, valde attrahentia vtilia ſunt, vt emplaſtrum ex cæpâ cum theriaca magna. Non diſplicet cucurbitulam ſuper partem imponere. Si verò difficultas transglutiendi ægrum premat, emplaſtrum è nido hirundinis imponendum. Si tamen parotides non accreſcunt, & ſuffocationis periculum impendet, & humor nimis venenoſus eſt, atque malignus, tunc optimum conſilium erit, ipſas cauterio, præſertim ex auro parato, aperire, vt immodica venenoſi humoris quantitas facilius tranſpiret. Si parotides ad reſolutionem vergant, vtendum poſt fomenta emplaſtro Meliloti, Diachylo, de Mucilaginibus. Si ſuppurent, aliorum abſceſſuum venenoſorum inſtar, diu apertæ ſeruandæ. Cætera petantur ex *cit. lib. 1. Hiſt. Princip. Medic.*

NVMERVS IX.

De Lienteria.

IN febribus malignis ſymptoma quoddam grauiſſimum excitari ſolet, quod lienteria, ſeu læuor inteſtinorum nuncupatur, de quo 6. *de loc. cap.* 2. Galenus egit eximiè. Nos quæramus primò: *Vtrùm Lienteria ex inteſtinorum læuitate oriatur?* Ex læuore inditum fuit Lienteriæ à veteribus nomen, ob ignoratam operationem, & huius affectionis cauſam: cùm enim nihil aliud ſit, quàm velox eorum quæ comeduntur, & bibuntur exitus, abſque vlla tranſmutatione, alterationeve in ventriculo facta, videlicet, quia talia celerrimè deiiciuntur, qualia fuere deuorata, incocta, atque omnino cruda, *lib finit. medic. pag. 6. ante fin. 1. epid ſect. 2. com. 36. 3. Aph. 22. & lib. 4. com. 12. & lib. 6. com. 1.* Putabant veteres id fieri propter inteſtinorum læuitatem, æqualitatémque contractam ex cicatrice, genita in interna eorum cauitate, poſt longam dyſenteriam; à qua quidem cicatrice, quia denſa, & æqualia, tum etiam læuia reddantur inteſtina, perdántque natiuam aſperitatem, quæ iuxta eorum ſententiam cauſa erat retentionis alimenti in inteſtinis, excitari morbum contendebant, atque ideò læuitatis ei nomen impoſuerunt.

Sed meritò improbatur à Galeno opinio ſimul, & appellationis deductio, ex rei ignorantia orta, de qua *6. Aph. 1. & lib. de diff. ſympt. cap. 4.* cum Platone, in illis qui primi rebus nomina impoſuerunt: nec immeritò, quia cùm naturis, & ſubſtantiis incognitis propria nomina attribui non poſſunt, nec ſingulis, fit vt vel multæ vno, vel vna multis ſimul compelletur, vnde æquiuocatio & confuſio, atque adeò error in ſcientiis.

Non eſſe verò retentionem alimenti ad aſperitatem inteſtinorum referendam, ſed potiùs ad animæ facultatem, ſimul & temperamentum, præterquàm aliis alibi monſtrat Galenus 6. *Aph. cit.* exemplo veſicæ, quæ ſine rugis, aſperitatéve vlla, ſtato certóque tempore retinet vrinam, non ſecus quàm ventriculus alimentum amplectitur, & comprehendit: ac proinde cauſam velocis excretionis, & ſine aliqua tranſmutatione ciborum, (quod Lienteria importat) non eſſe inteſtinorum læuitatem, prout opinabantur antiqui, (de quorum mente videtur loquutus, *lib. definit. in med.* & ſentit Aëtius *tetrab. 3. ſerm. 1. cap. vlt.* cum Aretæo *lib. 2. tard. paſſion. cap. 10.*) ſed potiùs retentricis læſionem, apertè docuit ipſe *lib. de diff. ſympt. cit. & 3. de ſympt. cauſ. 2. lib. 2. Aph. 20. & lib. 3. com. 22. & 30. & lib. 6. com. 1. & 3. epid. ſect. 3. com. 53.* Quando enim præ omnimoda imbecillitate, facultas retentrix cibos nequaquam amplectitur, ipſi nihil prorſus concoquuntur, cùm non poſſit operari concoctrix, deficiente retentrice) & celerrimè crudi, incoctique deiiciuntur, ex citata, vt loquitur Galenus 2. *de cauſ. ſympt.* vi excretoria, ad immodicum motum, ex retentricis facultatis priuatione, cuius proprium ſymptoma dicitur Lienteria, *lib. de diff. ſympt.*

Quæro ſecundò: *Vtrum Lienteria, ad inteſtinorum exulcerationem ſequatur?* Porrò quoniam velox ciborum exitus, non minùs frequenter ſequitur ad inteſtinorum vlcerationem, hæc eadem etiam à Galeno traditur *præcitatis Aphoriſmis*, non ſecus quàm veſicæ vlceratio, cauſa etiam traditur ſtranguriæ, 6. *de loc. 2.* & diabetis, *2. criſ. 12.* Vtrobiq; enim ſentiens pars vlcerata, noxam ex morſu, & contactu materiæ, properat expellere. Hæc quæ ad vlcerationem ſequitur lienteria, à calidis ſuccis acribus, & mordacibus, magna ex parte ortum habet, *6. Aph. 1. lib. aduerſ. Iulian. c. 4.* & alibi, quia & internam ſuperficiem inteſtinorum abradunt, & ſua acrimonia irritant ad expulſionem, *5. de vſu part. 4. & 2. aph. 20.* Nonnunquam ad dyſenteriam conſequitur, *6. Aph 42.* cuius comes dicitur, *lib. definit. med.* Imò ad eam frequenter ſuccedere, firmat Aëtius, *vbi ſuprà.* & approbauit Celſus *lib. 4. cap. 6.*

Quæro tertiò: *Vtrùm lienteria ex debilitate retentricis oborta, ab omni intemperie gigni poſſit?* Reſponde affirmatiuè: Nam ab omnibus imbecilitati poteſt retentrix; omnis ſiquidem valida, & immodica intemperies, poteſt virtutes & operationes exſoluere, quod celebratiſſimum eſt ex Gal. 2. *Aph. 20.* & colligitur ex *lib. de Marcore, cap. 1.* ſiue ſit materialis, ſiue materiæ expers, tam facta & habitualis, quàm fiens, ſed potiſſimùm frigida & humida, eáque cum materia coniuncta, hoc eſt, pituita in ventriculo, ac inteſtinis ipſis collecta, *5. de vſu par. & 2. aph. cit.* Dignoſcitur verò vna ab alia, ex ipſo Galeno *6. aph. 1.* quoniam in ea quæ accidit ob imbecillitatem, abſque vllo dolore fiunt deiectiones; at in ea quæ ab vlceratione proficiſcitur, morſus & dolor inter deiiciendum ſentiuntur.

Quæres tertiò: *Vtrùm lienteria ſit paſſio ventriculi, an inteſtinorum?* Mirandum quomodo inter inteſtinorum affectus numeretur, ſi carentiam dicit coctionis, *6. Aph. 1.* cuius organum eſt ventriculus, non inteſtina. Quòd ſi dicas, hæc, non ſecus quàm illum concoquere, vt *4. de vſu part. 17.* probauit Galenus, & ex communi vitio crudum omnino, quale fuerat ingeſtum, excerni alimentum, ac proinde etiam ad inteſtina pertinere affectum. Redarguitur, quia cùm ventriculus potiſſimum ſit coctionis agens, & ad maiorem ipſius no-

xam Lienteria sequatur, saltem magis pincipaliter ad illum spectare, atque adeò potiùs ventriculi læuitatem, vt sentit Galenus *cit. Aph.* quàm intestinorum dicendam, sumpto nomine à symptomate insigniori.

Dic. Affectus hic, & ad ventriculum, & ad intestina pertinet, prout ipse scripsit. 4. *Aph.* 12. *& lib.* 6. *com.* 1. Nam si in his moram faceret, detineretúrque cibus, aliquantulum concoqueretur, nec crudus omnino exiret. Licèt verò omnimoda cruditas, seu coctionis carentia, vt loquitur Galenus, maiorem arguat ventriculi offensam, quàm intestinorum, imbecilliùs coquentium, atque ita in Lienteriâ penes eum potiùs, quàm intestina noxa existat, rectè tamen læuitás intestinorum nuncupatur, quidquid Galenus de hac acriter reprehendat antiquos: Nam & nominis definitiones, per vulgariora, & manifestiora tradendæ; notior autem est vulgo intestinorum læuitas, quàm ventriculi, in proposito malo, quia ob excretionem omnibus patet, quæ ab ipsis fit intestinis. Vel, vt interpretantur alij, dic intestinorum nomine, ventriculum, & omnia interanea comprehendi, quemadmodum & per aluum, 4. *Aph.* 12. omnia alui instrumenta, ventriculus scilicet, & intestina intelliguntur, & hæc ventriculi nomine, de quo solùm meminit, *ad initium com.* 6. *Aph.*

Quæro quartò. *Vtrùm Lienteria expultricis, vel alteratricis facultatis sit passio?* Nam si velox excretio crudi alimenti, motus deprauatus est expultricis facultatis, immodicè & intempestiuè, priusquàm fiat concoctio, excernentis, 3. *de symptom. caus.* 2. insuper & excretum ipsum similiter symptoma est, *lib.* 2. *eiusd. operis, cap.* 3. *ad fin.* illúdque alteratricis potentiæ, *lib. de diff. sympt. cap.* 4. cur Lienteria alterutri harum facultatum non tribuitur, aut potiùs expultrici, cuius præcipuè læsionem refert, vt ex traditâ constat definitione, quæque in intestinis eminet, & causa est, vt omnino crudi deiiciantur cibi? Neque enim cruditas, inquit Gal. *cit. Aph.* facit, vt citò excernantur, sed è contra, quia citò excernuntur, ideò nullam prorsus subeunt coctionem: quinimò si exulceratio sit occasio duorum, non est ad expultricem referenda, quæ accedentis alimenti contactu festinat expellere.

Dic. In lienteriâ (præter duo genera morborum, ad quorum alterum consequitur, intemperantias nempe imbecillitantes retentricem, & vlcerationem) consideratur excretio immodica & intempestiua, cruditas, cuius illa est occasio, & retentricis defectus; quæ omnia symptomata, sunt noxæ functionum naturalium, & suarum facultatum, retinentis, coquentis, & expellentis: huius deprauata actio, priorum abolita. Sed quia vna deficiente retentione, perit necessariò concoctio, & sequitur deprauatus expulsionis motus, meritò retentrici, neutri aliarum tribuitur intestinorum læuitas, orta ex imbecillitate retentricis: non coctrici, quia cibi non ideò deiiciuntur citò, quia crudi, sed contrà, quia non retinentur, & citò deiiciuntur, crudi exeunt. Minùs expultrici, quia non ita perit eius actio; & quanquam definitio tradatur per velocem, & præternaturalem excretionem, atque adeò motum deprauatum illius, symptoma tamen hoc, ad aliud consequitur abolitæ actionis retentricis, qua debilitata, impossibile est illæsas edi aliarum functiones, quantumuis sanæ & incolumes permaneant facultates ipsæ, tantus est inter naturales potentias consensus, tantáque ad rectè operandum, dependentia ab vna. Dum verò affectio oritur ab vlceratione, quanquam etiam adsit retentricis priuatio, festinus tamen exitus crudi alimenti, ad irritatam expultricem est referendus, & tunc immediatè sequitur ad morbum, scilicet vlcerationem; non sic illa quæ ex imbecillitate, quia immediatè ad aliud symptoma succedit, nempe priuatam actionem retentricis, vt diximus.

Quæro quintò. *Vtrùm Lienteria sit morbus acutissimus?* Lienteria in qua cibus nequaquam retinetur, affectus acutissimus est: cùm enim quidquid assumitur, confestim deiiciatur, nec homo septem dierum spatio, qui terminus est acutissimorum morborum, integram possit inediam sustinere, breuissimè in eam tabis speciem deueniet, quæ dicitur atrophia. Sed quantumuis intestina non retineant, totus cibus crudus non eiicitur. Igitur non potest ad illa referri, acutissima Lienteria. Probatur minor, tum quia prius quàm in illis recipiatur, poterit in ventriculo, licèt debilitato, saltem secundùm tenuiorem partem concoqui, tum quia necessarium non est, nec viuente animali possibile, vt simul cum ventriculo tota vlcerentur intestina, vel adeò intemperentur, vt nihil prorsus præ imbecillitate remoretur in illis alimentum, vel saltem in aliqua intestini parte: atque adeò non videtur hæc ipsa affectio, ex intestinis, sed alia diuersa, in qua quidpiam etiam crudum, sed non omnino reiiciatur, & qua potiùs sola intestinorum regio, quàm corpus vniuersum exhauriatur, id quod ex Hip. colligitur, 6. *Aph. cit.* dum longam appellat intestinorum læuitatem, numerans eam inter chronicos, morbos, de quibus tamen non foret, si totum alimentum ingestum velociter excerneretur, prorsus absque aliqua coctione, nulláque parte in corpus distributa, est assignata causa.

Dic. Variant scribentes, num in Lienteria totus cibus eiiciatur crudus, an saltem maiori ex parte, & saltem aliquid concoquatur, cuius tenuissima portio distribuatur, quod nonnulli ex Hip. colligunt, 6. *Aph.* 1. dum longam appellat læuitatem intestinorum, (diu enim non duraret æger, si totus cibus ingestus excerneretur) & ructus ait in ea apparere, qui sine aliqua coctionis actione fieri non possunt. Alij è contra, totum cibum excerni putant prout deuoratum, atque adeò malum esse acutissimum, saltem ortum ex vlceratione. Dici verò in Aphorismis intestinorum læuitates longas, ortas ab imbecillitate à frigidis & humidis, considerato scilicet tempore morborum, ad quos sequitur, diarrhœas videlicet, ac similes alias ventris dispositiones.

Relictis tamen variis opinionibus, sat sit agnouisse, in affectione hac, ventriculum simul, & intestina esse affecta. Nec verò necessarium est omnia pariter, & singulas membrorum partes ab vlceratione occupari; sat enim est vlcerari partem membri, vt à toto expellatur alimentum totum: siquidem membrum contrahitur, ad dolorem partis vlceratæ, & festinat excernere accedens alimentum. Si verò causa sit imbecillitas contracta ex intemperie, totum simul membrum affectus occupabit; sin minùs, retinebitur in sano cibus aliquantulum, nec ita velociter, aut omnino crudus excernetur, atque adeò non fiet lienteria, sed cœliaca passio.

Hic affectus varias sortitur curandi conditiones, penes diuersam causam, à qua oriri *suprà* prædiximus. Si ab acri, mordaci, biliosóque succo, facultatem expultricem irritante purgatio iterata ex Rhabarbaro, & Corticib. Myrobalanor. Citrinor. satis est. Si ob imbecillitatem, & resolutionem facultatis retentricis ventriculi, & intestinorum, adstringentia & corroborantia prosunt; quæ si sint Alexipharmaca, erunt vtiliora. Quare offerendi sunt Syrupi Ros. siccar. Myrtil. Cydonior. de Corticib. Citri. Intestina, & ventriculus debent foueri fomentis, emplastris, oleis, & aliis, quorum formulas *suprà* tradidimus.

OBSERVATIO

Ad Lienteriam ex imbecillitate retentricis, emplastrum egregium.

℞. M*astich.* ℥ j. ß. *Ladani depurati* ℥ ß. *Pulu. Coral. Rubri, Margarit. præparat. Ligni aloës, Diarrhod. Abbat. Cyperi, an.* ʒ. j. *Galliæ moschatæ Mesuæ* ʒ. ß. *Ambari. Moschi, an.* ℈. *vj.* cum terebinthina, & cera fiat emplastrum.

NVMERVS X.

De Cœliaca.

Coeliaca etiam accidit febribus, præsertim malignis, hæc affinis est lienteriæ, soláque magnitudine differens; quare easdem habet causas. Incipit enim cœliaca, adauctáque passione fit lienteria. Est igitur Cœliaca secundùm Paulum *lib.* 3. *c.* 41. & Aëtium *tetrab.* 3. *serm.* 1. *cap.* 37. alui fluxio diuturna, in qua liquida, humentia, maléque cocta egeruntur excrementa, ventre præ imbecillitate ea digerere nequeunte, & corpore simul marcescente.

Hac doctrina permoti plures, sub lienteriâ eam comprehendi arbitrantur: quare dubitandum: *Vtrum affectus sit diuersus à Lienteria?* Galenus 6. *de locis c.* 11. nullum inter eas discrimen tradit, quapropter prorsus confundi videntur, quod etiam asserit Paulus *lib.* 3. *cap. cit.* Quare ex 6. *Aphor.* 1. per intestinorum læuitatem, cœliacam dispositionem intelligunt, quia diuturna est, & aliqualem habet alimenti coctionem, quæ per acidum significatur ructum: aciditas enim à coquente, licèt imbecilliori calore fit, vt tradidit Galenus *lib.* 4. *simpl. cap.* 15. & 3. *de caus. sympt. cap.* 1. & 2. *de temperam. cap.* 6.

Verùm licèt ab iisdem ferè oriantur causis, distinctæ tamen passiones sunt: Quoniam in hac, quia non ita languet facultas, noc tam citò, neque omninò cruda, vt in lienteriâ, egeruntur cibaria, sed liquida & humentia: Quanquam enim non coquatur integrè alimentum, liquatur saltem, & ex medio chylosum descendit, continuo, liquidóque fluxu tentata aluo.

Hoc loco quærendum esset: *Vtrùm Cœliaca passio, ventriculi, vel intestinorum sit? Vtrùm affectus acutissimus?* Sed cùm de iis latè *capite de lienteria* disputarim, ideò, Benigne Lector, cum Deo, qui omnium rerum initium finisque est, cui laus gloriáque in æternum sit, acquiesco.

FINIS.

DEO OPTIMO MAXIMO,

CREATORI COELI, ET TERRÆ, PATRI

SAPIENTISSIMO, CLEMENTISSIMO, ac summe Misericordi.

GRATIARVM-ACTIO.

PRIMITIAS *Historiarum mearum Tibi soli Cunctipotenti dicaui, quo diuino clypeo munitas, totius orbis insignes Professores, Medici omnes, summis laudibus extulerunt. Ergo si fuisti Princeps ac primus Dux, modò illarum coronidem in tui sanctissimum subsidium accipias, supplex obtestor. Principes, Magnates, Nobilésque, quibus lucubrationes nostras consecrare solemus, sunt arrogantes, superbi, dolosi, vanitatis plenissimi; Tu Mansuetus, pius, verus, sapientiæ plenissimus. In te ergo semper posui fiduciam meam, & in te anima mea requieuit semper. Quare sicut* ZACVTVM, *seruum indignum tuum; iuuenem, & elinguem prorsus fouisti, excelsa tua dextera strenuè patrocinatus, sic eum nunc decrepitum, eiúsque opera tutator, sustine, foue, & eum pro voluntate tua, ad suprema tuæ arcis sedem efferto.*

FINIS.

INDEX

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERVM ET VERBORVM, QVÆ IN HOC SECVNDO ZACVTI LVSITANI VOLVMINE CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, alter columnam, litteræ verò a, b, c, d, e, columnæ partem assignant.

A

Prodest

B

C

Maximè

Index Rerum,

Cubicul

E

Electuaria

Fœminæ

G

Iis

I

Inflammatio

Morbi

Probatur

P

Respi

S

Adstringentes

V

Virtus

An

FINIS.

ZACUTI LUSITANI, PRAXIS MEDICA ADMIRANDA.

Illustriss. Generosiss. ac Sereniss. Heroi,

DOMINO D. HENRICO DE NASSAV,

COMITI NASSAVIÆ, CATTIMELIBOCI, Viandæ, Deciæ, & Spigelbergæ, Domino in Bielsteyn, Baroni in Liesfeld, Gubernatori, & Capitaneo Generali Frisiæ, Groningæ, Omlandiæ, & Drentiæ, Ordinis Teutonici Commendatori Proninciali, & legionis German. in Illustr. Ord. Gen. exerc. præf.

QVANQVAM nec fortuna mea, nec eruditio, nec vlla omnino virtus eiusmodi est, *Excellentissime Comes*, vt licitum mihi putem, hanc ad te scribere Epistolam; tanta tamen dignitatis, splendoris, gloriæque tuæ, tantáque laudum tuarum iam per omnium ora volitantium perculit admiratio, vt sponte sua calamus ipse, testari animum, significare voluntatem, gratias agere denique totius ætatis nostræ nomine gestiat: Nam profectò si breuitas Epistolaris, aut si ratio temporis pateretur, ipsa me faceret audaciorem veritas, vt ostendere tentarem, nullius vnquam veterum, nec Laureas, nec Auratos currus, cum tuis, tuorúmque Maiorum posse rebus, factísque prorsus immortalibus comparari. Hæc sunt, quæ me non inuitum compulerunt, vt tibi Magnati inclyto, bonarum artium fautori integerrimo, literatorum amatori amabili, hanc secundam studiorum meorum fœturam consecrarem. Cùm enim primas ingenij mei primitias *Serenissimo* FREDERICO HENRICO *Aurantiorum Principi Maximo*, tibi, arctissimo consanguinitatis gradu connexo, dicarem, quas ille, cùm sit in studiosos valde propensus, benignè, & perhumaniter excepit; post hunc, nullum inueni, qui generis nobilitate, & auitis virtutibus te ampliùs splenderet, sub cuius securissimo patrocinio, & amœnissimo vmbraculo, hanc opellam à calumniantium furibunda lingua tutam fore confido. Quare illam impolitam, inermem, alacri, quam eius tenuior exigit genitura, animi tui generositate, promptitudine, & tua, qua semper in scientiæ auidos esse soles, benignitate, & beneuolentia, in tuam clientelam suscipe, amplectere, foue. Quo enim titulo insignita fœlicior prodibit in lucem?

Cerno enim te, audacis naturæ miraculum, Procerum specimen fulgentissimum. Cerno excelsam stirpem tuam, Imperatoribus, Regibus, Principibus, tot sæculorum perennitate in hunc vsque diem mirificè effulgentem. Cerno *Parentem tuum*, *Comitem* ERNESTVM CASIMIRVM, *Principem* sempiterna memoria dignissimum, *Patrem Patriæ* fœlicissimum, fidelissimum, acerrimum, & inuictum hostium propugnatorem, qui infracto animo, illorum superbos exercitus, instructissimas phalanges, munitissimas acies, solâ maiestate prosternens, solo nomine, solo virtutis miraculo infrænauit. Denique, verbo vno dicam: patrissas. Nam quæ in te minimè est simulata fides, priùs in optimo, & strenuo progenitore tuo habitauit. O te fortunatum! cui contigit vnum atque idem præstantissimum, atque coniunctissimum, exemplar; Tu enim es pacis, armorúmque arbiter, piissimus, prudentissimus, integerrimus, prouidentissimus, candidissimarum virtutum vnicum propugnaculum, benignitatis exemplum, probitatis compendium, pietatis fulcrum, magnanimitatis asylum, eruditionis norma, eloquentiæ fundamentum, generositatis sedes, constantiæ sella, temperantiæ auctor, demùm nostræ ætatis fortissimus Atlas. Hæ omnes incomparabiles virtutes, & excellentes dotes in te altiori gradu cum emineant, verè testari possumus, quod vno huius generosæ arboris ramo auulso, alter nascitur aureus, & simili frondescit virga metallo. Te enim Heroëm maximum miratur orbis, maximo rurum vsu, inaudita prudentia, illustri gloria, fœlicitate incredibili, admirabili facundia, solertissimo ingenio, omnium ferè linguarum peritia, castissima eloquutione præditum. Quo factum est, vt æternos in hominibus titulos iam tibi pepereris, amoris erga subditos, (nam totius FRISIÆ omnibus acclamantibus es *Gubernator* vigilantissimus) parentis omnium, ornatoris studiosorum, omnium denique scientiarum cultoris admirabilis. Ingens denique est, ac

planè dicam, magnitudine tua non inferior, artis nostræ genius & spiritus: nam tùm in mediis bellorum flammis, tùm pace vigente habuisti in deliciis, de humani corporis arcanis, intimis visceribus, & medicæ doctrinæ reconditis problematibus percontari.

Ego cùm à pueritia sententiam Sallustij cedro dignissimam mente conciperem, qua monet, ne mortales vitam silentio transeant velut pecora, quæ natura ventri prona, & obedientia finxit, sed studio literarum impallescentes, aliqua in vsum publicum proferant, quæ nostræ caducæ mortalitati conferre queant, idcircò in asperioribus medicæ artis cliuis insudans, abdita, in reconditis sacrariis immersa, & abstrusa, vigilanti curâ rimari, excolere, perpolire, immò etiam locupletare, per tot annos, indefesso, quanquam admodum ingrato labore, ac tandem licèt publicis studiorum meorum negotiis occupatissimus, in lucem emittere decreui, in quibus ingressus sum gurgitem vastum, sperans à te *Monarcha tanto* patrocinium, ne inuidorum obruar maledictis. Quapropter ad illustrissimas nobilitatis tuæ aras, hoc opusculum, velut votiuam tabellam appendo, vt pretium quod ex se non habet, inde possit comparare. Hoc etsi exiguum, deuotissimæ tamen meæ mentis in tui obseruantiam, certissimum signum, sereno vultu accipe, animoque candido. Sic Artaxerxes inuictus Persarum Rex iter faciens, ab operario ac plebeio homine, vtrâque manu haustam è profluente aquam (quia nihil habebat aliud) hilari vultu accepit, existimans non minùs regiam decere maiestatem, ac humanitatem, parua benignè accipere, quàm magna largiri.

Salue ergo, *Generosissime Comes*, terque, quatérque clarissime, clare imaginibus, clare propriis titulis, publicis muneribus: Salue totius Belgij ornamentum, salue Europæ iubar augustissimum, vniuersi orbis sidus coruscans, & me, qui manus tuas magnificentissimas exosculor, à viperinis morsibus tuetor eorum, qui Inuidia, peste sanè pestilentissima exagitati, secundis aliorum rebus cruciantur, & ingemiscunt. Te enim patrono singulari, illorum arcebitur virulentus liuor, & radius noxius extinguetur, ne huius operis relanguescat nitor, aut conflaccescat gratia. Si enim nutu tuo conatûs nostros probes, & auctoritatis tuæ præsidio confirmes, illorum maledicentia non ero infectus vsque ad tabem: nam in eorum impiis visceribus habitant perniciosæ Gorgones, insanientes Furiæ, fœdæ Harpyiæ, improbæ Sirenes, Scyllæ biformes, horrendi Struthiones, rapaces Gryphi, auidi Dracones, & quicquid fatalium monstrorum vspiam, aut infœlicis portenti coacta natura abhorret, ibi omne virtutum genus suos patitur carnifices, atque tyrannos. Sed habenas calamo, fortè ista tibi audire nefas est, & mihi illa tacere onus. Quare hæc immania monstra, illorum consilia horrenda, truces mores, nefarias cohortes, tua Herculea, & inuicta claua labefacta, solo æqua, doma. Hoc si feceris, illi ilia rumpent, & ego tuo iucundissimo halitu, velut Antidoto suauissimo recreatus, ab horum inauspicata, infœlicique natura immunis, tuas immortali gloria dignissimas laudes, plenissimis tibiis, buccinabo, in aliis operibus, quæ imperij tui legibus stabilita, propediem lucis vsura fruentur, fauente illo, sine cuius numine nihil est in homine. Hoc ergo tenue munusculum, *Potentissime Comes*, (vt soles omnia) irrefragabili tua auctoritate, velut numen præsentissimum, protegas, supplex exoro. Vale, ac diu viue, Augusto fœlicior, Traiano melior.

Excellentissimæ Magnificentiæ tuæ Deditissimus seruus,

ZACVTVS LVSITANVS, D.M.

ZACVTI

ZACVTI LVSITANI,

AD

Sinceræ Medicinæ cultores,

PRÆFATIO.

PERFERVNTVR *quotidie ad me*, benigne Lector, *manipulatim ex toto Medicorum præstantissimorum cœtu litteræ, quibus ad reliquos pollicitos*, De Medicorum Principum Historia, *libros cudendos certatim me inuitant. At cùm mens mea variis intenta negotiis dormitet penitus, & ægrotet, ægra quoque ob curas, quibus continuò disturbor, quiescat misera nunquam, sed frustra passim inquieta vagetur: nam vbi molliter iacere cupit, altè cadit; vbi medicinam sperat salubriorem, venenum haurit pestilentius: idcircò eos arduis quæstionibus, difficilibus dubiis, miris obseruationibus expolitos luci hactenus dare non potui, in quibus eorum superbiam retundo, & infræno, qui tumentibus cristis, nullo nixi rationum fulcro, sed solius veritatis obscurandæ œstro impulsi, sanissimam* Galeni, Medicorum Principum, *& à multis sæculis confirmatam conuellere ausi sunt. Accedit alia potissima causa, me, reciprocos nouercantis fortunæ æstûs expertum, eos propriis sumptibus prælo committere non posse. Typographi verò morosi sunt, testudineóque gradu incedunt. Nec mirum: Nam fremente Marte, sæuiente Bellona, Europa, & præsertim Germania, bello conturbata est, atque confusa, & ob prædonum copiam, illi maritima mercatura nequeunt vllo lucro distrahere. Ego verò cùm nullum diem*, Apellis *exemplo, duxerim sine lineâ, & literarum, virtutisque studio, sic monente* Galeno, *& à teneris annis totus prurire cœperim, & doctos, studiosósque genuina quadam beneuolentia prosequar, aliquem in Dactyliotheca mea carbunculum, in Medicæ facultatis Gazophylacium, interim, quousque expectatæ pacis dies omnibus illucescat, conferre volui, quòd hominem sic oporteat viuere, vt se aliquando vixisse doceat posteros. Quo autem scribendi genere lectorem nunc recreare possem, dubius & anceps animo hæsi. Occurrit postremo argumentum vtilissimum, cuius dulcedine Lector delinitus animum reficiet cum vtilitate summa, in quo ni fallor, miscui vtile dulci. Quamobrem humili ingenij nostri aura, quæcunque ea est, in Saporem vnum imagine quadam apum, mirè diuersa confudimus libamenta, vbi ex succis Odoraminum variis reliquum fieret spiramentum vnum. Et sic* De Praxi Medica Admiranda, *libros tres, sereno vultu accipe, & exporrecta fronte: quorum nectare, ni fallor, irroratus, & veluti Cardiaco præstantissimo refectus, fastidiosam Lipothymiam, quam longa, & tædiosa practicorum cohors inferre sæpè solet, arcere poteris. In iis à vertice capitis vsque ad imum calcanei reperies monstrosos morbos, non frequentes, & curationis facilis, sed abditos, intricatos, mirabiles, rarissimos, in quorum cognitione, vel peritissimi Medici multoties naufragium fecêre, quorum infortunio tibi præcauens, alienoque præpostero medendi modo edoctus, pedem ab hoc reuoces, & auxiliis nouissimis, & peregrinis munitus ægros ab orci faucibus liberare queas. Non ignoro, ante me, viros scientissimos, vsu dexterrimos, in curandis morbis fœlicissimos, tum publicè, tum priuatim, exempla scitu dignissima proposuisse, quæ* Marcellus Donatus, & Ioannes Schenckius, indefessæ lectionis viri *in Synopsi veluti collegerunt: At cùm post eos quotidie ex inexhaustis naturæ thesauris, noua subinde in Medica scientia emergant, rara, abstrusa, & meris Labyrinthis inuoluta, quæ cùm sint in intimis viscerum penetralibus recondita, ea rimari, tam difficile est, quàm esse Medicum, idcircò hæc, pro mearum virium captu absoluta, admiranda exempla, in artis gloriam, hominum saluti consulens, propalare decreui: maximè cùm in his, ex auctoribus lectissimis propensione diligenti, repastinentur multa parùm illis animaduersa. Obscurior quidem mea fama est, fictilibus tamen prolibatum simpulis commeminimus, ac inter vinum, & epulas non spretum sæpè aquæ potum. Quæ immensis laboribus, actuosam Medicinæ partem, per multos annos in facienda praxi occupatissimi; quin vigilanti studio, lectione assidua comparauimus, ea neque ferè pertrita, immò nec obolita quidem in album promuntur. Non me latet nullum esse tam doctum, qui libitinarum morsus, & rabiem declinet. Video enim scienticulos quosdam fullones, incautos iuuenes, deliros & otiosos senes, Medicinæ hypocritas, totius medicinæ exortes, inuidos, qui Medici titulo luxuriantes, & insolescentes, caperata fronte, acutis naribus, subductitiis superciliis, me lacerabunt dente omnium mordacissimo, & rabidissimo. Sed cùm non sit curandum quid de nobis homunculi, sed quid viri docti loquantur,*

quantur, hæc miserabilia monstra, omnibus fastidiosa, humano generi valdè infensa contemno, & proslo. Quis enim porrectis pedibus nihil timentem securum me putet dormire somnum: Quùm etiamsi rosas loquerer, essent tamen quibus meæ rosæ olerent vrticam. Omnium linguas cohibere velle, manifesta dementia est: culpam apud omnes deprecari, tam difficile, quàm facilè à multis naso suspendi. Quare, hæc, Lector Optime, *inter scientes scientissime, Medicæ doctrinæ speculator auide, in cuius mente altioris florescunt virtutis & candoris propagines, nil nisi acutissimum redolentes, in tua securissima sapientiæ arce constituo, securus quid tentent calumniæ, quid moliatur inuidia, quæ etsi sint seminuda, atque inuolucria, ardentibus tamen ingenij ingenui tui radiis aduersa statuo perinde atque aquila, quam ferunt implumes pullos, ac nuper calido ex ouo pronatos orienti Soli obijcere. Si enim intrepidè ad illos exposita, non conniuenti pupilla suffigant intuitum, illa referemus in nidum, & vt legitimum fœtum educabimus: Si verò eorum minùs compta sit doctrina, nec sit neruosa, præstans ac iucunda, velut alienum partum, ac nothum exponemus, aut tute ipsum magis, tanquam Musarum hostem proiice, & in profluentem aliquem demerge: erit enim hoc nobis non tam gratum, quàm quod gratissimum. Interim si has raras, & memorabiles obseruationes, in quibus veterum, & recentiorum illustres sententiæ elucent, omnigena doctrina refertissima, vsui Medico vtiles inueneris, benignè recipias, rogo: nam & ego quasi vnius aluearis plures fauos composui, qui si lectoribus mella videbuntur, næ ego me putabo mellis esse medullam, vt Cethegum olim Suadæ existimauit Ennius. Vale.*

DOCTORI ZACVTO LVSITANO, MEDICO PRÆCLARISSIMO,

Stephanus Rodericus Castrensis Lusitanus,

In Celeberrima Pisana Academia, Primarius Medicinæ Professor.

INCREDIBILI sane gaudio me literæ tuæ, vrbanitatis, & amoris plenæ affecerunt, quibus Tomum tuum de capitis affectibus primum (quo nihil iucundius mihi offerri poterat) addidisti. Munusculum; imò pretiosam gemmam, sub cuius exigua mole ingens latet æstimatio. Quæris quid de opere sentiam? Ingenuè loqui amicum decet, absit adulandi praua consuetudo. Institutum mihi summoperè placuit, quippe Principum historias enarrando, per vniuersos Medicæ facultatis campos discurrendi occasionem es nactus. In ære es qui omnes te expositurum pollicitaris, exigam creditor, immò procurator: nam vt prosequaris, communia sunt vota. Primum hoc volumen Romam viris admodùm doctis inibi medicinam facientibus misi, inuidus forem nî bona optima amicis communicarem. Applausu fuit acceptum, magis sequentibus applaudetur. Ita libet augurari: quippe vt dici solet, ex vngue leonem agnosco. Laudant in te omnes stylum facilem, elegantem, admirantur eruditionem, amant varietatem, amplectuntur censuram. Noli angi, si te debitorem dixi, creditorem etiam statuo. Sed dum, vel saltem secundo de spiritalium, & naturalium partium affectibus in lucem emittendo libro, quam excitâsti, cupio sedare sitim, ante eum, hoc oblato me summoperè recreâsti. Quid enim, per Deum Immortalem, his rarissimis obseruationibus vtilius, elegantius, aut illustrius? in quibus & exemplorum nouitas, inuentionis subtilitas, & sinceræ Medicinæ cognitio facilè elucent. Ex his colligo te vnum esse perpaucorum, qui ætate nostrâ in qua literæ iacent, eloquentiam cum sapientiæ studio coniunxerunt. Ego quidem *solertissime* ZACVTE, non possum tacere quæ sentio, aut non sentire ea quæ de te, omnium in auctorum monumentis versatissimo proferri debent. Sed vtinam esset is meæ mentis captus, vt pro meritis tuis de te sentirem. Scias tamen quæcunque loquimur, longe esse minora iis quæ concipimus. Admirari te possunt omnes, imitari tam pauci, quàm nemo reprehendere. Ipse enim stylus tuus, cui tu tam malè faues, mirùm me afficit, atque oblectat. Ita est doctus, grauis, neruosus, compositus, eruditus, excussus, ingeniosus, & quod plus est in nostrâ arte progressis vtilissimus, in quo nihil triuiale, nihil expositum, nihil vulgatum, quin mirum, abditum, inuium, seu sermonis elegantiam, & ornatum, seu illustrium Medicorum, quibus vndique scatet, Sententias spectes. Quare nominis, & gloriæ hoc tibi honestissimi laboris pretium erit, soluet protinus quicunque legerit. Quidni? vt eximij potores optimo vino primoribus labris gustato exclamant, sic qui tua scripta legerit, præ admiratione acclamabit. Bibent docti cum gaudio suauissimum doctrinæ tuæ liquorem, ex limpidissimis fontibus, hoc est, ex veterum, & Iuniorum monumentis exhaustum, & per amplissimum canalem, videlicet per amplitudinem ingenij tui deductum. Apollinis agros hoc nostro æuo valde aridos, mihi crede, adaquabis, & Rempublicam medicam, hoc officio, beneficio potiùs deuincies, pro quo non deerunt docti qui te semper, & vbique laudent, quamuis (quæ misera est nostri sæculi conditio) potiùs à te edocti, thesaurum, vnde sibi diuitias comparabunt, occultabunt. Perge ergò in hoc stadio in communem studiosorum vtilitatem, & à me beneuolentiæ nodo iam tibi pridem deuincto, quicquid ab amico optimo sperare licet, tibimet poteris meo nomine polliceri. Vale, vt valeant ij quos arte tuâ valere facis.

DOCTOR GASPAR ARREIES FRANCO,
MEDICVS CARMONENSIS,
ZACVTO LVSITANO, Summo Medicinæ Phœnici,
S.

ALIQVO forsitan prospiciente fautore Deo, *Zacuti praxis miranda* titulo, opere miranda magis, ad manûs peruenit meas. Incogniti certè Auctoris inuitabat nomen, sed mirandæ praxis inscriptio, nescio quid aculei & pungentis œstri infigebat, vt iis compunctus & excitatus iam animus, imò pellectus, alacriter in librum, in fragrantissimum potiùs Medicinæ hortum, & limpidissimum illius fontem, totus æstuans & sitibundus descenderim. Mirum est quantâ suauitate detentus, quàm suauiter delibutus totum penè hauserim. Vnum quoque caput crispatum flosculum contemplans, derelicti iucunditatem deuincere videbatur; vt leni quadam blanditie captus & inescatus animus, imò irretitus, mirari an prosequi nesciret. Amarum nil ac displicens, quàm Libri finem adinueni. Cæterùm vt acerbitatem hanc deponerem, iterum ac millies, breue licèt volumen, cœlo tamen delapsum: percurrere non vacabat, vt quantum possibile foret, tam iucundum & pernecessarium Medicinæ ornamentum memoriæ mãdarem, firmiùs affigerem, ac repetitâ tandem lectione animum satiarem, quando occurrens finis æstuanti legendi cupiditati obstabat. Quantis tam perlucidum opus iudicauerim dignum encomiis, etsi rectè sentiam, vix possum dicere: Illud verò possim, & certo certiùs affirmare, dignum esse, vt cunctis Medicorum manibus non assiduè tantùm versetur, verùm nunquam ab illis, vel ore excidat, seu tanquam nouum miraculum terris inuentum, aut Æsculapij partus, Orbis Medicos reddat stupidos, & in vnicum *Zacutum* hiantes. Liber est vtilissimus, pulcherrimus, iucundissimus, mole paruus, vsu maximus, & qui vnus omnium instar esse nequeat. Amatum sanè Lusitanum fateor laudem non exiguam apud suos & exteros assequutum? Tu verò *magne Zacute*, tantùm illum superas, quantùm difficilius est & excellentius, abstrusas & terribiles morborum insidias deuincere: quando ille communes ægritudines notis & vsitatis remediis docet expellere; Tu morborum hydras, sæuitiem & indomitam perniciem, symptomata, & occultos insidiandi astûs, Herculeâ deiicis clauâ, deturbas, prouoluis, ac vincere præcipis. Sed quoniam frustrà in tanto laudando opere me macero, taceam potius; quando illud seipsum commendat, eruditio admirationi est, stylus arridet, dicendi ac soluendi facilitas allicit, varietas delectat, ac tandem per omnia latè diffusus spiritus leonem ex vngue patefacit; vt non sit proindè cuiusvis excusanda negligentia, qui thesaurum hunc & omnes tuas margaritas perquirere, comparare, amplecti neglexerit. His ergo tuæ doctrinæ monumentis allustribus illectus, viam indagaui, quâ hæc ad te pauca rescriberem, maiora altiori calamo derelinquens, grauius amoris pignus, si, vt spero, ex animo correspondeas: Quod si feceris, aliqua, quæ nobis per morborum casûs, contigit videre prodigiosa remittam. Quod modò non facimus, quùm nec te adhuc viuere constet, quod faxint Dij, & diu te nobis seruent! vt tantæ eruditionis & emolumenti fruamur studiosi. Restat vltimum, quod enixè obsecro, non vt magis deuinctum teneas (tenes satis,) quoniam ad *Principum Medicorum Historiam* totus prurio, hoc nobis desiderium expleas; quando ea quæ sapientissimè scribis, eò auidissimè lego. Vale splendens Medicinæ lumen, & me vnum inter amicos repone, tuarum laudum vocalissimum præconem futurum. Ex Carmonâ, nobili apud Hispanos Ciuitate. IX. Idûs Ianuarij 1639.

IN

IN LIBRVM MEDICVM
Summi & eximij viri
ZACVTI LVSITANI,
Medici celeberrimi.

Credimus: haud solos Hispania sufficit hostes,
Nec Batauûm terris semper iniqua nocet.
Quæ toties gladios, nunc ecce Machaona mittit.
Atque aliqua nobis consuluisse cupit.
Scilicet Hesperij veniens ZACVTVS ab oris,
Ad leges Lachesin cogit adesse suas.
Et formidati protendens tempora fati,
In populos aliquid cum Ioue iuris habet.
Quin iam nascentes abeunt in secula libri;
Scriptáque posteritas quæ studiosa leget.
Seu generosa nouos stringit censura magistros,
Seu Coüm recoquit pagina docta senem.
Illic tota suos aperit Medicina recessus,
Præsidiisque nouis nititur alma salus.
Belga tibi faciles aude promittere soles.
Manat ab aduerso iam tibi vita tago.

C. BARLÆVS.

D. NICOLAI FONTANI,
Ioannis Filij, Sapphicum,
In laudem
Expertissimi, Clarissimi, Doctissimique viri,
D. ZACVTI LVSITANI,
Medicorum Coryphæi.

Multa ZACVTVS monimenta laude
Digna conscripsit, memoranda cunctis
Posteris, sed quod modò scriptitauit,
Vsque triumphat.
Ingenij vires, cerebrique succum
Viuidum expressit medicando fortem:
Par erit nunquam, similémque nulla
Secula prodent.
Alme tu Pæon, simul Æsculapi
Magne, qui Diuis medicamen adfers,
Este vos huius memores alumni
Auxiliantes.
Najades vos nunc Batauæ precamur,
Este ZACVTO placidæ, coronas
Floreas huius capiti parantes
Vsque virentes.

Hic enim Phœbi celebrauit artes,
Nec laborandi modus vllus huic est:
Vos laboranti Medico leuamen
Addit egratum.

INVITATIO
AD
PRAXIM MEDICAM
ADMIRANDAM,
Clarissimi & Experientissimi Viri,
D. ZACVTI LVSITANI,
Medici veracis, atque fidelis.

ZACVTVS iste quem benigne tu LECTOR
Vides, profecto est magnus inter auctores,
Seu tu prioris, siue respicis nostri
Secli Medentes: & scientia magnus,
Et arte, viuidisque viribus mentis:
Experientiam dedere quæ summam.
Hæc scripta volue, iudicabis hoc mecum.
Nam dictio ipsa docta, florida, arguta.
Quid sensa? promit rara, mira, monstrosa:
Exempla morborum: videre quæ praxis,
Occasionem diligens, medicique
Manu dedit solerte tempus, & dextra:
Vis sanitatem, corporisque constanter
Seruare robur? vis squalentibus tutò
Visceribus mederier, salutare
Auxilium, citúmque languidis ferre?
Docebit vnumquodque. Meliùs vt possint;
Hac censione pura reddit ZACVTVS,
Magisque splendida ingenij sui luce
Tibi dat. Aude tangere, atque lustrare:
Ego fallor, aut ad ipsa templa te ducet
Apollinis domósque Hygéa sacratas
Secretiore tramite, & via recta:
Vbi si artis Hippocraticæ verus,
Et sine labe cultus. Vnde fas, quicquid
Aut ratio, rerum magister, aut vsus
Obesse, vel prodesse morbis monstrauit;
Auferre, & omnibus, quod tu voles, ægris
Remedium communicare: Quid dico?
INGREDERE: dictis plura scio reperturum.

IOANNIS ANTONIDES
Vander LINDEN Medici.

In laudem

D. ZACVTI LVSITANI, MEDICI ACVTISSIMI.

Zacvte, dum multis medicinam porrigis ægris,
Te Medicum ægrorum prædicat omnis homo.
At simul appellet iam te Medicum Medicorum,
Dum Medicam Medicis artibus addis opem.

SIMON BRENIVS.

Ad libri Authorem.

Ni fuerit de gente Midæ, liuore tumescit
Monstrifero, & clauam prouocat Herculeam,
Qui tua, monstrorum domitor, monimenta, Zacvte,
Lustrat, & Herculeis splendidiora negat.

C. SPONIVS
D.M. Lugd.

In laudem Excelllentissimi

D. ZACVTI LVSITANI,

Medici, ac Philosophi incomparabilis.

Techna nitet Phœbea viris limata peritis,
Dixeris ad summum iam peruenisse nitorem,
Deesse nihil, superesse nihil, iuraueris vsque;
Atqui lenta dies docet vlteriora, priórque
Ignorat, quæ posterior benè dispicit ætas,
Nostráque rimantur priscis incognita sæclis:
Sic placitum superis, exponere cuncta labori,
Inuentisque nouis artes cumulare vetustas,
Et vigiles generare viros, auidósque sciendi,
Quos intercluet eximius medicando Zacvtvs,
Qui genio pollens memori, solertéque multùm,
Nullum non mouit lapidem, quò sæcula nostra
Excitet ad studium, illustrétque Machaonis artem,
Et Medicis prodesse queat, quò norma medendi,
Iusta magis, facilisque malo sit libera mendo.
Plura stupenda refert naturæ thaumata passim,
Oblectátque nouis, rarisque euentibus aures,
Dignus hic ergo legi, dignus, studiosa iuuentus
Quem colat assiduè, quem tollat ad æthera Phœbus,
Aonii præsul montis, quem Musa solutum,
Nexibus à fati duris, in sæcula seruet.

IOH. HYLANDROS
M. D. Artium Magister.

AVCTO

AVCTORVM SYLLABVS, QVORVM AVCTORITATE, ATQVE SENTENTIIS HOC Opus condecoratur.

AVCTORES *omnes, quorum in hoc Opere mentio fit, si lubet, vide, inuenies è suis fontibus fide exhaustos. Inter hos*, Hippocrates, Galenus, Auicenna, *cæterique* Medicinæ Principes, *eminent, & excellunt. Iuniorum verò clarissimorum pariter vtimur disciplinâ. Sunt enim hi artis nostræ strenui Duces, Antesignani, & Coryphæi doctrinâ insignes, multiplicique experimento percelebres. Eorum in his libris opiniones libenter amplectimur, rarissimè conuellimus. Contrà fecimus in libris* De Medicorum Principum Historia, *in quibus medicinæ Theoremata agitantes, ardua loca conciliauimus, nouissimas quæstiones explicuimus, & sic licitum fuit, nobis pro Principum tutela, illorum sententias ad Cleanthis lucernam expendere. At in praxi exercenda, odiosum est, & indecorum, artifices esse discordes: nam teste* Silio Italico lib. 11. belli Punici:

——— Pax optima rerum,
Quas homini nouisse datum est, pax vna triumphis.
Innumeris potior.

Vt enim lib. 3. de art. amandi cecinit Ouidius,

Candida pax homines, trux decet ira feras.

SACRA SCRIPTVRA.

A

ACTVARIVS.
Adrian. Spigelius.
Adolphus Occo.
Adolphus Scribonius.
Adolphus Vorstius.
Aëtius.
Ælianus.
Ælianus Montaltus Lusitanus.
Albertus Magnus.
Albucasis.
Albumazar.
Alexand. Aphrodisæus.
Alexander Benedictus.
Alexander Massaria.
Alexander Trajanus.
Alexander Trallianus.
Aloysius Mundella.
Alphonsus Lupeus.
Alzaharauius.
Amatus Lusitanus.
Ambrosius Nonnius Lusitanus.
Ambrosius Paréus.
Andreas Alcazar.
Andreas Bacchius.
Andreas Eborensis.
Andreas Lacuna.
Andreas Laurentius.
Andreas Mathiolus.
Andreas Tiraquellus.
Andreas Vesalius.
Antonius Beninenius.
Antonius Cassalenus.
Antonius Crucius Lusitanus.
Antonius Gomez Lusitanus.
Antonius Guainerius.
Antonius Liberalis.
Antonius Maria Bettus.
Antonius Mizaldus.
Antonius Musa Brasauolas.
Antonius Pontius à Cruce.
Antonius Santorellus.
Antonius Scenebergus.
Antonius *Vander* Linden.
Antonius Vallesius.
Anutius Foësius.
Apuleius.
Aristoteles.
Aretæus.
Arnaldus Villanouanus.
Athenæus.
Auerroës.
Auenzoar.
Auicenna.
Aurelius Minadoüs.

B

BAlduinus Ronsseus.
Balthazar Brunnerus.
Baptista Codronchius.
Bartholomæus Anglicus.
Bartholom. Perdulcis.
Barthol. Cassaneus.
Barthol. Eustachius.
Benedictus à Castro Lusitanus.
Bernardus Gordænius.
Benaciolus.
Brissotus.
Brodæus.

C

CAspar à Cocta Lusitan.
Caspar Bauhinus.
Carolus Clusius.
Carolus à Petrus Alba.
Carolus Sponius.
Castor Durantes.
Cœlius Aurelianus.
Cœlius Rhodiginus.
Chalmetéus Vergesacus.
Christophorus à Vega.
Christoph. Cachetus.

Christoph. à Costa.
Christoph. de Honestis.
Christoph. Landinus.
Chrysippus.
Coiterus
Columella.
Conciliator.
Conradinus.
Conradus Gesnerus.
Cornelius Agrippa.
Cornelius Celsus.
Cornelius Gemma.

D

DAniel Mylius.
Daniel Sennertus.
Desiderius Iacotius.
Didacus Moranus Lusitanus.
Dinus Flentinus.
Disarius.
Diocles.
Diodorus Siculus.
Diogenes Laërtius.
Dionysius Daca.
Dominicus Mannus.
Donatus Anton. ab Altomari.
Donatus Santorus.
Duncanus Bornettus.
Durantus Scacchus.

E

EMmanuel Stupanus.
Euonymus.

F

FAbius Paulinus.
Felix Platerus.
Franciscus Aluarez Lusitanus.
Francisc. Frisemilica.
Francisc. Arcæus.
Francisc. Ioëlius.
Francisc. Pecettus Cœlestinus.
Franc. Picus Mirandula.
Francisc. Roussetus.
Francisc. Ruéus.
Francisc. Valleriola.
Francisc. Vallesius.
Ferdinandus Mena.
Ferdinandus Ponzettus.
Ferdinandus Rodericus Cardozus Lusitan.
Fortunatus Plempius.
Fulgosius.

G

GAlenus.
Garzias ab Horto Lusitan.
Garzias Lopius Lusitan.
Gabriel Fallopius.
Geberus.
Gentilis Fulginas.
Georgius Bertinus Campanus.
Georgius Valla.
Georgius Agricola.
Georgius Horstius.
Guido Cauliacensis.
Gulielmus Copus.
Gulielmus Fabric. Hildanus.
Gulielmus Rondeletius.

H

HAli abbas.
Henricus à Bra.
Henricus ab Heer.
Henricus Petræus.
Hercules Saxonia.
Hermanus Follinus.
Hormolaus Barbarus.
Hieremias Sachetus.
Hieronymus Cardanus.
Hieronym. Capiuacius.
Hieronym. Accorombonus.
Hieronym.Fabric. Aq. pendens.
Hieronym. Fracastorius.
Hieronym. Gabucinus.
Hieronym. Mercurialis.
Hieronymus Nonnius Lusitanus.
Hieronym. Montanus.
Hieron. Montuus.
Hieron. Rubeus.
Hieron. Sauanarola.
Hippocrates Cous.
Hippolytus Brillus.
Homerus.
Horatius Augenius.

I

IAcobus Dalechampius.
Iacobus de Partibus.
Iacobus Foroliuiensis.
Iacobus Fontanus.
Iacobus Hollerius.
Iacobus Pons.
Iacobus Syluius.
Iacobus Weckerus.
Ioannes Argenterius.
Ioan. Anton. Saracenus.
Ioannes Baptista Persona.
Ioannes Baptista Siluaticus.
Ioannes Baptista Theodozius.
Ioan. Brauus.
Ioan. Bruyerinus.
Ioann. Camara Busthemantinus.
Ioan. Colle.
Ioan. Crato.
Ioan. Damascenus.
Ioan. Fernelius.
Ioan. Freitagius.
Ioan. Vigo.
Ioan. Guinterius.
Ioan. Arculanus.
Ioan. Heurnius.
Ioan. Hucherus.
Ioan. Iouenis.
Ioan. Manardus.
Ioan. Mesuë.
Ioan. Pistorius Niddanus.
Ioan. Rhenanus.
Ioan. Renodæus.
Ioan. Iessenius.
Ioan. Remellinus.
Ioan. Riolanus.
Ioan. Ruëllius.
Ioan. Schenckius.
Ioan. Serapio.
Ioan. Varandæus.
Iosephus Langius.
Iosippus à Costa.
Iosterius de Iosteriis.
Ishac Israëlita.
Isidorus.

Iustinianus.
Iulius Alexandrinus.
Iulius Guastauinius.
Iulius Palmarius.
Iulius Cæsar Claudinus.
Iulius Cæsar Scaliger.

L

LAurentius Ioubertus.
Laurentius Surius.
Leonardus Iacchinus.
Leonardus Fuchsius.
Leuinus Lemnius.
Lælius Bisciola.
Lucretius.
Ludouicus Duretus.
Ludouicus Gardinius.
Ludouic. Lemosius Lusitanus.
Ludouic. Nonnius Antuerp.
Ludouicus Mercatus.
Ludouicus Septalius.

M

MAcrobius.
Marcus Tul. Cicero.
Matthias Cornax.
Matthæus Gradius.
Matthias Lobellius.
Malachias Geiger.
Matthias Vntzerus.
Marcus Gattinaria.
Marcus Varro.
Marsilius Ficinus.
Marcellus Donatus.
Marcellus Virgilius.
Martinus Del Rio.
Martinus Rulandus.
Mauricius Cordæus.
Michaël Ioan. Paschalius.
Michaël Guauassetius.

N

NIcolaus Leonicenus.
Nicolaus Fontanus.
Nicolaus Frambesarius.
Nicolaus Monardus.
Nicolaus Massa.
Nicolaus Piso.
Nicolaus Rorarius.
Nicolaus Tulpius.

O

ORibasius.
Ouidius.
Otto Heurnius.
Otto Casmannus.

P

PAulus Ægineta.
Paulus Zacchias.
Petrus Andreas Canonherius.
Petrus Bayrus.
Petrus Bellonius.
Petr. Droëtus.
Petr. Forestus.
Petr. Garcias Carrerius.
Petr. Lopius Lusitanus.
Petr. de Osma.

Petr.

Petr. de Peramato.
Petr. Poterius.
Petr. Paulus Pereda.
Petr. Pena.
Petr. Pichottus.
Petr. Mercatus.
Petr. Vaësius Lusitanus.
Petr. Salius.
Petr. Tolosanus.
Petr. Talpa.
Petr. de Tusignano.
Polyænus.
Platearius.
Plinius.
Plutarchus.
Plato.
Ptolomæus.
Philippus Ingrassia.

Q

QVintus Curtius.

R

RHasis.
Rabbi Mosses.
Raphaël Moxius.
Raphaël Volaterranus.
Realdus Columbus.
Reinerus Solenander.
Rembertus Dodonæus.
Renatus Charterius.
Renatus Morellus.
Robertus de Fluctibus.
Rodericus à Castro Lusitanus.
Roder. à Fonseca Lusit.
Rodolphus Magister.

S

SAnctorus Sanctorius.
Sanctes de Arduynis.
Sebastianus Meyerus.
Sebastianus Paparella.
Seneca.
Simon Genuensis.
Seuerinus Pinæus.
Simon Simonius.
Sixtus Senensis.
Solinus.
Stepha. Roderic. Castr. Lusitan.
Stobæus.
Strabo.

T

TAddæus Dunus.
Theodorus Collado.
Theodorus Zuingerus.
Theophrastus.
Theophrastus Paracelsus.
Theuetus.
Therillus.
Thomas à Veiga Lusitanus.
Thom. Fienus.
Thom. Erastus.
Thom. Iordanus.
Tobias Knoblochius.

V

VAluerda Olysipponensis.
Vascus Castellus Lusitanus.
Vgo Senensis.
Victor Trincauellius.
Vidus Vidius Senior.
Vidus Vidius Iunior.
Vlisses Aldroandus.
Wierius.
Wolgangus Franzius.

CATALOGVS SINGVLORVM MORBORVM IN HISCE LIBRIS DESCRIPTORVM.

POSTQVAM hoc opus ad vmbilicum perduxi, ab amicis, quibus nec deesse possum, nec volo, persuasus, alia rara, nec infrugifera exempla, complementi loco, in calce notaui, quorum titulos in hoc indice seriatim disposui: & licèt eorum numeri prima facie tibi inæquales videantur, certi tamen sunt: quare vno aspectu, folium in quo morbi sunt descripti, facilè inuenies: hæc te priùs admonitum esse oportuit.

LIBER PRIMVS.

De Capitis, & spiritualium Partium affectibus.

LIBER SECVNDVS.

De Naturalium, Genitalium, & Inferiorum partium affectibus.

De

Catalogus Morborum.

LIBER TERTIVS.

De Febribus, & variis affectibus.

PRÆLV

PRÆLVDIVM.

Medicos naturâ prudentes interest, in exemplis excitari.

DIVINISSIMVS Hipp. *lib. de lege, n 2.* sic præfatur: *Primùm quidem igitur omnium naturâ opus est. Naturâ enim repugnante irrita sunt omnia*, &c. Summoperè ergo in Medico expetitur natura, hoc est, naturalis quædam potentia, habilitas, genius, & natiua propensio ad curandum: nam *quod ex libris acquiritur, multum est; quod verò superadditum est, infinitum, & incomprehensibile est*, dicebat Auicenna *in præfatione*. Insuper *Medicum oportet esse naturâ prudentem*, inquit Galenus *lib. 8. meth. cap. 9. & benè exercitatum*. Hic enim cæteris valdè excellit, vt docuit *Magister lib. 2. acut. com. 36. Proinde naturalem, & prudentem Medicum, exercitari maximè conuenit: neque enim satisfaciunt ad exactam cognitionem vniuersales methodi. Sunt autem exemplorum ea pro potioribus habenda, quæ ipsi oculis vsurpauimus, quando, si omnes qui docere, scriberéve aliquid sunt aggressi, ea priùs operibus ostendissent, prorsus paucula quædam falsò dicerentur. Nunc verò plerique alios docere tentant, quæ nec ipsi vnquam fecerunt, nec aliis ostenderunt. Hæc lib. 9. meth. cap. 4. & cap. 6.* sic ait: *Pro comperto habentes non licere vllius artis scientiam nancisci, nisi & methodum quandam habueris per vniuersalia vocata Theoremata, & in particularibus te exemplis exercueris. Cùm neque fieri possit, vt sine multiplici in agris singulatim exercitatione, quod ex vsu sit, facias*, &c. Repetit *lib. 2. meth. c. 4. & lib. 2. c. 3. de caus. puls.* Nam *non curatur homo communis, & generalis, sed nostrûm quisque, alius videlicet aliud temperamentum, naturámque obtinens*, vt rectè monuit Galenus *lib. 3. meth. cap. 7.* Ob hanc causam gloriosus Auenzoar *lib. 1. theizir, tract. 16. cap. 6.* se, suas & aliorum historias enarrâsse refert, vt essent exemplum cæteris. Qua de causa *Hippocrates, Galenus, Principes omnes, Latinobarbari, Classici*, in suis libris memorabiles reliquerunt obseruationes, & nos, tantos viros imitati, hæc rara, & non infrugifera exempla in communem vtilitatem, quæ semper ab ingenuo homine præponenda est, emittimus in lucem, in quibus si multa displiceant, & correctionem expostulent, ea absque morsu, & insectatione tuetor, & sicut optimum Medicum, atque Philosophum decet, benignè interpretator. Quare & nobis, si quid minùs ad prudentiæ Solem, coctum damus, condonandum: non enim ex iis sumus, qui perfectissima nos scribere censemus, sed illorum numero volumus adiungi, *qui & scribendo proficiunt, & proficiendo scribunt*. Quare tuâ interest, quùm prudens sis, & arte *Hippocraticâ dignus, quæ in hoc Opere de nouo sunt inuenta, multâ prosequi gratiâ.*

ZACVTI LVSITANI, DE PRAXI MEDICA ADMIRANDA, LIBER PRIMVS,

DE CAPITIS, ET SPIRITALIVM partium affectibus.

OBSERVATIO I.

De Alopecia.

Ad regenerandos, & denigrandos pilos, auxilium peregrinum.

CONTVMAX & importuna affectio, Alopecia est, præsertim si Gallica sit, in qua licèt solùm capitis, & barbæ pili sensim citra aliam corporis læsionem ferè defluant; multoties tamen ita premit, deformésque homines reddit, pertinacitérque affligit, vt pluribus celebratis præsidiis vix succumbat. In *Brasiliensi regno*, præcipuè in ciuitate d. *Pernambuquo* reperiuntur plures arbores, quæ ab incolis vocantur *Ginibabo*, quarum fructus mali madici superat magnitudiné. Color illi inest viridis, obscurus. Ex hoc fructu manu compresso distillat aqua colore, sapore, & liquiditate sero lactis simillima. Hac si faciem, caput, barbam, manus, aut quamuis aliam partem abluas, illicò pili, & ablutæ partes nigerrimo colore ita inficiuntur, ac si atramento scriptorio essent delibutæ, & hic niger color ita octiduò firmus persistit, vt licèt varia præsidia pro dealbandis infectis partibus ministres, deleri nequeat, quousque, hoc dierum numero transacto, partes delinitæ sponte suâ ad pristinum paulatim redeant colorem. Hæc aqua ad generandos pilos etiam est mirabilis. Conseruatur in vase vitreo, aut cupreo per multos annos incorrupta, & sic huic vsui apud Lusitanos, & Occidétales summo est in pretio. Vtinam mercatores Lusitani, & Hollandi, qui oras illas sæpè frequentant, eam mercimonij causa ad nos asportarent: nam præterquam quòd est mirabilis in dictos vsus, etiam citra vllam noxam opus suum conficit.

OBSERVATIO II.

De Porrigine.

Porrigo anguium decocto curata.

INfrequens affectus porrigo est, à Græcis vocata Pityriasis. Barbari furfurationem dicunt. Hæc licèt passio sit cutis vniuersæ, vt Trallianus, *lib. 1. c. 4.* & Paulus *lib. 3. c. 3.* affirmant; tamen capiti, superciliis, barbæque communis est, ex Celso *lib. 6. cap. 2.* è quibus partibus squammulæ furfurum instar decidere solent. Generatur hæc passio ex crassa, fumidáque vaporatione, quandoque à pituitoso humore, salso, interdum à bilioso, vel melancholico eleuata. Morbo hoc oppressus iuuenis quidam aulicus nullis vnquam auxiliis consanescere potuit. Imperata diæta. Exhibitæ purgationes variæ, administratum balneum. Hirudines mariscis non semel affixæ. Assumptum lactis serum multiplici lege præparatum. Phlebotomiæ ex gibbero, & saluatella celebratæ. Cauteria cruribus, & brachiis inusta. Omnia frustrà. Tandem anguium decocto per quadraginta dies exhibito, nocturno tempore, tribus horis post cœnam, quantitate vnciarum sex, adiecto sacchraro, omninò conualuit. Nec mireris: Nam angues (viperas vocat Aristoteles *lib. 8. de generat. animal. c. 17.*) exiccant, abstergunt, cutem mundificant, humorem superfluum ad partes externas detrudunt, & natiua quadam sorte prauam humoris qualitatem infrænant, ex Plinio *lib. 30. cap. 13.* & sic elephanticis summo sunt auxilio, vt celeberrimis historiis *lib. 11. simpl. 2.* Galenus, & Aretæus *lib. 2. chronic. morb. cap. vlt.* confirmant. De quarum vi mira pro curandis affectibus cutaneis, electione, & præparandi ratione, pulchra ex veterum, & iuniorum penu prædiximus *lib. 1. de Medic. Princip. Histor. in com. Histor. vlt.*

OBSERVATIO III.

Porrigo importuna, balneo ex vrinâ, curatur.

QVantam efficaciam pro cutaneis curandis morbis, balneum ex vrina afferre consueuerit, *l. 10. Simpl. cap. 15.* Galenus, & *Tetrab. 2. serm. 1. cap. 108.*

Aëtius confirmant: nam vehemẽter abstergit, & potenter repurgat; quo pacto scabiem, surditiem, pruritúmque nitrosa, qua pollet facultate persanat. Hæc virtus Vrinæ admiranda, hoc exemplo fiet manifesta. Iuuenis quidam melancholicus porriginem diu passus est: illi enim tenues & furfuraceæ squammulæ, ex capitis & vniuersi corporis superficie continuò resoluebantur, pluribus vlceribus relictis, è quibus sanies quædam virulenta, ex interuallis, per totum corporis ambitum emanabat. Quod malum cùm non solùm sit fœdum & molestum; sed periculosum, & facilè in lepram commigret, idcircò illi citissimè auxiliares manus adhibere oportet. Hoc pacto præter suprà citata præsidia, infinita propemodum alia est expertus, balnea thermalia, sudationes ex smilace aspera paratas, quarum vi huius ferini morbi qualitas perniciosa retunditur, vnguenta ex Mercurio parata: tandem solo vrinæ balneo omnimodam consequutus est sanitatem, in quo priùs furfures & fumaria erant incocta.

OBSERVATIO IV.

De Achoribus.

Restricto medicamentorum vi humore ex capitis vlceribus emanante, infantes subitò occumbunt.

SVmmus Medicorum Antistes auream protulit sententiam *lib. de morb. sacro, num.* 10. dum sic ait. *Et quibuscumque pueris existentibus erumpunt vlcera in caput, & in aures, ac in reliquum corpus, & qui saliuosi fiunt, ac mucosi, hi ipsi processu ætatis facillimè degunt: hìc enim abit, ac purgatur pituita, quam in vtero purgari oportebat, & qui sic purgati fuerunt, Comitiali, siue sacro morbo non prehenduntur,* &c. Plures vidi infantes, & pueros achoribus correptos, in quibus incauti Medici, nulla facta huius oraculi commemoratione, matrum querimoniis persuasi, citra infantium, aut nutricum prouidentiam, vnguenta styptica, & repellentia, capiti, parti sanè præstanti, administrarunt. Quo factum est, vt qui expulso ad cutem humore ab epilepsia, cæterisque grauissimis cerebri vitiis erant immunes, præsidiorum exiccantium vi, in Apoplexiam, Comitialem morbum, Conuulsionem, Cœcitatem, & mortem subitam, restagnante ad internas sedes humore, incurrerint. Ab his ergo medicamentis Medici caueant est necesse.

OBSERVATIO V.

De Cerebro.

Sine Cerebro vixit quidam tribus annis.

DEcennis puer percussus est cum ense in parte posteriore capitis. Hic passus est vulnus satis magnum cum incisione ossis, velaminum, & deperditione substantiæ cerebri: nam hæc exiuit quantitate nucis iuglandis. Curatus conualuit citra noxam. Hic post tres annos confluentibus succis ad partem debilem, hædrocephalo correptus emoritur. Apertum caput sine cerebro est inuentum. Dura meninx in conspectu apparuit duplicata; Habebat tamen in se aquam limpidissimam, bonique odoris, quæ ab adstantibus gustata, insipida videbatur. At in præsentia putrilaginis tantæ, iucundum odorem persentiri, monstrosum est, cùm ingens corruptio graueolentiam ex se prodat manifestam.

OBSERVATIO VI.

Cultelli dimidium octennio intra cerebrum latens citra noxam.

MEretrix cùm in caupona nimiùm Baccho indulgeret, ebria, & rixabunda obuios quosque obiurgabat. Ecce ab alio ebrio, longo satis, at acutissimo cultello, illi super verticem capitis profundum inflictum est vulnus. Semimortua pluribus diebus sine sensu & motu remansit, deinde magno labore curata euasit. In huius post octo annos ex febri maligna emortuæ, & in Xenodochio per anatomen dissectæ capite, intra duram matrem, & craniũ, dimidium cultelli, quo antea fuerat vulnerata, ferrugine obsitum, inuentum est. Hæc dum post vulnus vixit, munera domestica exercebat, & nullam vnquam facultatum rectricum, aut animalium actionum læsionem sensit. Lege apud Hildanum *lib.* 2. *Centur. Chirurg.* 2. pulchra de globulo sclopetario intra cranium, & duram matrem per sex menses citra vllam noxiam impacto. Nec mireris: nam si inuenta est cerua quæ infixam gestauit cordi antiquam ex venatione sagittam, testante Thoma à Veiga in operibus artis valde insigni, & fide dignissimo, *in com. cap.* 1. *lib.* 5. *Galen. de loc. affectis, verbo,* [*sequenti;*] quid dubitandum ferrum in cerebro parte minùs præstante ad vitam, diu potuisse esse infixum? Vide de cerebri mirabilibus vulneribus exempla prodigiosa, apud variæ lectionis viros Marcel. Donat. *lib.* 5. *de histor. Med. mirabili, cap.* 4. Valleriol. *lib.* 4. *obser.* 9. & 10. & Schenckium *lib.* 1. *obser. de capitis vulneribus.* Alexand. Benedict. *lib.* 4. *anatom. cap.* 24. qui vulneratum circa tempora sagittâ, post annum 25. teli partem sternutatione reiecisse affirmat.

OBSERVATIO VII.

De Cephalæa.

Cephalæa diuturna concussus, expulso per nares miro verme, conualuit.

GEnerari in cerebro vermes, implacabilésque dolores ex ea causa renasci, Auicennæ, Hollerij, Conradini, Coïteri, & aliorum peritissimorum virorum testimonio ratum est. Quidam cùm pertinacissimo, immaníque capitis dolore, nocturno præsertim tempore vexaretur, quẽ omnes Medici, morbum gallicum esse arbitrantes, sudorificis, & guaiacinis præsidiis, mercurialibúsque vnguentis sæpius citra fructum macerauerant, velut desperatus; cùm sibi totum cerebrum terebello perforari videretur, & illæsis sensibus internis per vniuersum cerebrum, cõuulsiones pateretur, post varia purgantia adhibita, errhino vsus ex pipere, & castorio, parato, magna violentia, præcedentibus corporis tremoribus, sternutamento excreuit per nares vermem nigrum, rotundum, obesum, illis simillimum, quos in vetustiori caseo reseruari sæpè videmus, excepto, quòd rostro erat tantisper acuto, quo expulso à dolore immunis euasit. Num autem in cerebri substantia, vel in duræ matris sinubus tamdiu latuerit, explicat latè, at ingenuè Alzarius à Cruce *lib.* 3. *Centur. & responsion. medicinalium ferè per totum*: lege Auic. interpretes *in com. c.* 3. 1. 3. *tract.* 2. Cornel. Gemmam. *lib.* 1. *Cosmoc. c.* 4. Trincauel. *libr.* 9. *de curandis affect. cap.* 11.

***

OBSERVATIO VIII.

Saeuus capitis dolor, excitato fonticulo in summa manu, curatur.

IVuenis satis robustus, quùm truculentum diu pateretur capitis dolorem, & multis biennio tentatis leuari non posset, relictis præsidiis expurgantibus, & occlusis crurum, & brachiorum cauteriis, quibus ad vacuandum humorem è capite per annum incassum vsus est; tandem excitato fonticulo in manu dextra summa, qua parte capitis ampliùs vrgebat dolor, inter indicem, & pollicem, in parte externa (Mercurij monticulum auersum dicunt Chiromantici) omnino sanus est factus. In hac enim parte excitatum cauterium, ob viciniam cum carpo, vbi ramus cephalicæ excurrit, humorem peccantem è capite promptiùs exhaurit, ab affecta parte quàm longissimè reuellit, & cum morbi leuamine minùs vires deiicit.

OBSERVATIO IX.

Immanis temporum dolor cum eorum palpitatione coniunctus, hirudinibus temporibus affixis curatur.

IN temporibus secandas esse arterias, veterum scientissimi plurimis in locis asseruêre, edocti à suo Magistro Galeno, *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 22. & lib. 13. meth. cap. vlt* licèt ob vasa insignia per tempora excurrentia, tum vulnera illarum partium lethalia sint, tum arteriotomia valdè periculosa. Cúmque ad hanc partem suapte natura debilissimam, ab infernis partibus, præsertímque ab vtero, crassi, fœculentíque humoris copia irruat, intolerabilis dolor simul cum frequenti temporum palpitatione coniunctus sæpè concitatus, vt plurimum medicamentorum, vel etiam narcoticorum efficaciam contemnat. Tamen fidissimo experimento à me compertum est, in ipsis temporibus, decem, aut duodecim hirudines circulariter imponere, sic enim, extracto sanguine limoso, & multo, ægri à sæuo cruciatu redduntur immunes, & est securius arteriotomia auxilium.

OBSERVATIO X.

Contumax Cephalæa, sectâ in cantho oculorum vena, curatur.

QVædam, cephalæâ diu misertimè concussa, quùm frustra plurima tentasset auxilia, sola sectione venæ, quæ per angulos oculorum excurrit, curata est. Hæc vena apparet facillimè, si collum modicè, & axillas validè fascia constringas, ex cuius sectione in dolore capitis, & in hemicrania plurimum sequi iuuamentum testatur Auicenna 4. 1. c. 20. *prope fin.*

OBSERVATIO XI.

Dira Cephalæa vena secta in fronte curatur.

QVantam vtilitatem in grauissimis capitis doloribus, & morbis, venæ sectio in fronte afferat, luculentissimè ostendit Arabicæ familiæ auctor primarius 4. 1. *cap. 20. prope fin.* dum sic dicit: *Vena ergò sunt, sicut vena frontis, qua inter duo existit supercilia, & ipsius quidē phlebotomia confert grauitati capitis, & propriè illi quæ est in posteriore parte capitis, & grauitati oculorum, & dolori capitis perseueranti antiquo, &c.* firmat Paulus *lib. 6. cap. 40. in fin.* Hanc venam Medici ferè in acuti cerebi affectibus secare solent, postquam totum corpus exquisitissimè vacuatum est, cùm locale remedium sit, monente Galeno *lib. 6. epid. sect. 2. com. 9. & 27.* At in diuturnis morbis, quia ferè à causa frigida scaturiunt, ipsi eam contemnunt. Adolescens carnosus, & rubicundus, truculento per multos annos premebatur dolore in toto capite, qui ad radices oculorum ferocissimè ex interuallis cruciabat. Adstante dolore, oculi rubebant, quos veluti emissitios, & foras protuberantes cerneres, aderant lachrymæ inuoluntariæ cum ardore, & sensata acrimonia perceptæ. In facie, & præsertim in maxillis ingens conspiciebatur rubor cū motu oculorū turbulento, demùm dolore percitus veluti furibundus oberrabat, attamen citra febrem, sitim, aut phlogosim vllam. Quæsita scaturigo mali, eam medentes à flatu crasso, & humoris pituitosi copia emanare vnanimiter rati sunt, sícque multa interna, & externa calida admota fuêre remedia, sed frustra, quùm omnes abessent à cognitione veri; superueniens ego, relictis auxiliis prolicientibus sudores, æstuariis, & calidissimis capiti impositis medicamentis, hunc dolorem à calidissimo sanguine retento, minimè putrido, copioso tamen, excalfacto, & acriori reddito, erodente, ac perforante membranas ortum habere mihi persuadens; à capite, proprio primarióque affectu laborante, exhauriendum esse sanguinem palàm ostendi. Sicque reluctantibus omnibus, cephalicam tundo, cucurbitulas cum scarificatione occipiti adhibeo, & tandem bis secta in fronte vena dolorem denuò nullum est expertus. Si fortè verò citra dolorem oculorum rubor recrudescebat, venæ mediæ sectione, & capiti balneo attemperante admoto leuabatur, sic enim faciendum suadet Magister *lib 6. de sanit. tu. cap. 9. §. Quando si ex calida intemperie caput malè habet, talia medicamenta noceant. Expedit igitur hos frequenti balneo potabilis aquæ fouere, quo & calidos vapores, qui in capite sunt, euocemus, & totum capitis temperamentum melius reddamus, &c.*

OBSERVATIO XII.

Immanis Cephalæa, cauterio in vertice capitis excitato, sanatur.

MOrbi mites, leuia; crudeles, extrema expostulant auxilia. Fœmina quædam quinquennio ita sæuum patiebatur capitis dolorem, vt sibi caput vniuersum frangi, distendique malleo videretur: Et cùm ex præscripto Medicorum, plura, eáque generosa experta esset auxilia, quæ ad humoris flatulenti ac pituitosi copiam absumendam, & cerebrum roborandum imperari solent; & malum per proprietatem in capite esset, nullo alio quàm cauterio in vertice capitis excitato, à quo loco dolor ferociùs insiliebat, potuit persanari: nam emanante ichore multo à fonticulo, post tres menses in totum sana euasit.

OBSERVATIO XIII.

De Phrenitide.

Phrenitis sæua, artificiosa vacuatione curata.

DVx strenuus cùm phrenitide magna laboraret, & ob ferocissimos, validósque corporis motus ex siccitate neruorum contractos, illi nulla reuellentia possent administrari auxilia, quidam ex adstantibus suaui cantu eum demulcens, pennam ad radicem multùm

multùm fissam, nostro consilio, & in stellæ effigiem paratam intra nares ex improuiso intromisit, ac fortiter circumduxit: quo facto tanta ex nare dextra sequuta est hæmorrhagia (erat enim iuuenis, quadratus, & sanguine turgens) vt copiosissimam æquaret phlebotomiam, qua copia excreta, natura à sarcina leuata, residuum humorem per sudorem, aluíque fluxum detrusit, & æger paulisper ad se rediens, conualescere cœpit.

OBSERVATIO XIV.

Phrenitis confirmata, cucurbitula in syncipite scarificata curatur.

CVm inflammatio meninges cerebi occupat, eo modo quo phrenitis curanda est. Fœmina quædam, febri acuta laborans, neglecta phlebotomia ob incuriam Medicorum, ex vigiliis, & dolore capitis, attracto sanguine ad superas partes, in sæuam incidit phrenitidem, adeò vt iam captaret muscas, & ad pedes lectuli iacens, continuò delirans, in horas moritura speraretur. Huic opem ferens, cucurbitulas dorso, occipitíque scarificatas apponendas impero, ex fronte, nasique venulis sanguinē exhaurio, & alia reuellentia auxilia procuro. Sed cùm debilis esset, nec ad ferendam cephalicæ sectionem, aut purgantium medicamentorum vsum, vires essent satis, & nullus videretur esse remedio locus, in casu conclamato, ad cucurbitulam, in syncipite scarificatam accessi, ex qua cùm sanguis copiosè emanaret, contra Medicorum vota, sana euasit.

OBSERVATIO XV.

Prenitis vtiliter in lethargum transmutata.

PHrenitidis metastasim in lethargum reprobam esse docuit Galenus *lib. 6. epid. sect. 6. com. vlt. §. Contra verò non vtiliter phrenitis in veternum, &c.* Ob multas causas hoc contingere certum est. Et licèt mutatio ista mala sit ob virtutis imbecillitatem ex phrenitide contractam; Tamen cùm lethargus sit morbus ignauior, & minùs acutus, si vires non sunt ita deiectæ, ægrum liberari aliquando contingit. Miles fortis post 25. diem, è Phrenitide facta, & ferina in lethargum incidit. Hic cùm antea vigiliis esset, & inedia confectus, somno profundo immersus refocillauit vires, & ex interuallis expergefactus cibum aliqualiter pitissabat, & ad oblata meliùs respondebat. Somno, & cibo recreata natura, & bilis feruore remisso, ita præualuit contra morbum, vt suborta hæmorrhagia ægrum perfectæ sanitati restitueret: quæ vacuatio licèt non sit propria lethargo, ex Galen. 3. *de crisib. cap. 3. §. Non tamen lethargus fluxum sanguinis amat, &c.* quia humor crassus, lethargi causa, non ita recludit ora venarum, qua ratione in peripneumonia reprobatur ab Auic. 10. 3. *tract. 4. cap.* 10. tamen cùm multa portio bilis esset in cerebri meatibus impacta, ex præcedenti morbo, fluxu sanguinis per nares, commodè vacuari potuit.

OBSERVATIO XVI.

Phrenitis conclamata, philonio curata

NArcotica extrema necessitate esse in potum porrigenda, firmat Galenus *lib. 2. medicam. sec. loc. c. 1. & lib. 3. cap. 1. & lib. 8. cap. 3.* Vltima necessitas est, quando ob diuturnam vigiliam homo de vita periclitatur: tunc enim melius est aliquid cum fiducia, vel temerarium remedium cum periculo tentare, quàm ægrum spe omni adempta certò perire, vt perbellè dictabat Galenus *lib. 10. Meth. cap.* 10. His tantis sententiis munitus, ad curandum Phreniticum accessi, in cuius curatione peritissimi quique Medici, proposita ampla remediorum sylua, industriam suam, frustrà tamen exercuerant. Erat in vndecimo die constitutus, cum valida febre, ingenti siti, lingua adusta, rixosas, immorigerus, debilis, delirus, omnino vigilans & penè conuulsus. Ad sanguinis missionem reiterandam erat inualidus. Purgationes, necnon refrigerantia clysmata renuebat omnino. Embrochæ, quemadmodum & somnifera sincipiti admota, nullo erant ex vsu. Quare in conclamato casu, qùum septem diebus summa cum ferocia persisteret oculis inconniuis, ad medicamenti narcotici potum intrepidè accessi; inter quæ nullum est præsentius philonio Persico; de cuius laudibus miris pro conciliando somno plura docuit *Mesuës:* Sanguinem enim attemperat, incrassat, refrigerat bilem, vasa occludit, sensus clementer hebetat, & sic somnum suauiter prouocat. Dedi ergo illi matutino tempore drachmam vnam in aqua plantaginis dissolutam: qua oblata non ita ferociter delirauit. Hoc modo alacrior factus, altera drachma vesperi assumpta requiescere cœpit, & decem horarum spatio obdormiscens, expergefactus sudauit, & ad sanam mentem rediens, clysteribus refrigerantibus & nutrientibus vtens, multaque copia biliosi humoris per aluum deposita, à morbo post vigesimum secundum diem immunis euasit.

OBSERVATIO XVII.

De Lethargo.

Lethargus, cauterio curatus.

IN Apoplexia, Caro, aliisve merè frigidis affectibus ad excitandam facultatem, liquandúmque tenacem succum, toto priùs corpore, & cerebro vacuato, cauteria, clypeum candentis ferri, sinapismos, & emplastra calidissima esse adhibenda, veteres, & recentiores vnanimiter prædixerunt. Vocatus vt inuiserem ægrum, qui post dies 30. inexpugnabili dormiendi necessitate correptus cum febricula lenta, ægrè palpebras attollere poterat, profundo somno immersus. Hic varia reuellentia, & vacuantia erat expertus, quibus cùm non leuaretur, ad cauterium accessi cum vtilitate summa. Quare candenti ferramento crustas in vertice capitis excitaui, in occipite vnam, & circum circà multas: ex quibus cùm excitaretur æger, & ichores effluerent, expergefactus ad mentem rediit. Hoc auxilio præter omnium spem, omnibus tentatis, memini me bis caroticos persanasse: hi enim, ignis ope, liquata pituita, & per multos dies per os, & nares excreta, conualuêre.

OBSERVATIO XVIII.

Lethargus, critica surditate solutus.

IN malignis, turbulentísque febribus surditatem superuenientem ferè semper salutis esse prænunciam, noxiis humoribus ab intimis cerebri sedibus, ad auditorios meatus, tanquam ad vicinas, minúsque præcipuas partes crisi quadam delatis, Arabum maximus confirmat Auicenna 4. 3. *tract. 1. c. 3.* dum sic ait: *Nocumentum præterea auditus, quandóque accidit secundùm semitam crisiŭ, & secundùm semitam permut*

permutationis materiæ in fine ægritudinū acutarum,&c. Quidam, quùm in maligna febri post 17. diem, conuolante humore ad cerebrum à partibus inferis, dolore capitis intenso, vigiliis, & delirio oppressus, fieret lethargicus, post multa remedia tentata, nullo alio quàm superueniente surditate in die trigesimo quarto post coctionem, consanescere potuit.

OBSERVATIO XIX.

De Apoplexia.

Apoplecticus pro mortuo habitus, post duorum dierum spatium reuixit.

APoplecticos pro mortuis habitos, & ad foueam delatos, postea reuixisse tradit Auic. 3. 1. *tract.* 5. *cap.* 12. agitant inter omnes clarissimus Gregorius Horstius *lib.* 7. *de Medic Histor. mirabil. cap.* 9. Conciliator *diff.* 182. illustrat mirabilibus exemplis Fabricius Hildanus *centur.* 2. *obs. Chirurg.* 95. & 96. Ego, mirum quid in piscatore vidisse, testari bonâ fide possum, qui quùm viginti horis apoplecticus, toto corpore frigidus, lineo panno ad sepulturam inuolutus, & consutus in terra iacuisset, dum vespillones, pro more, cadauer terræ mandaturi ad sepulturam deferrent; raucum & ignotum clamorem audientes, feretrum ab humeris in terram deponunt, pannum circa os madidum, & spumâ plenum conspiciunt, corpus detegunt. Ecce me, & duos socios Medicos, fortè ad consultationem transeuntes magnâ acclamatione appellant, vt de vita hominis iudicium ferremus; accessimus, eius priùs in metacarpio arteriarum motiones explorantes, eas vrgere deprehendimus, sicque adhibitis reuulsoriis auxiliis per cucurbitulas siccas, & acria Enemata, paulatim ad se redire cœpit, & post paucos dies pancraticè vixit.

OBSERVATIO XX.

Apoplecticus, apparente cruenta spuma, conclamatus, sanguinis missionis ope mirabiliter euasit.

ANtiquissimus Medicorum *lib.* 2. *aph.* 43. diuino quodam oraculo sic prædixit: *Qui suffocantur, & à vita deficiunt, nondum tamen mortui sunt, non referuntur in vitam, quibus spuma circa os apparet, &c.* Fidissimus interpres *in com.* sic inquit: *Spuma cum sanguine educta in suffocatis signum est exitiale, nam vehemens cordis incendium, violentam pulmonis agitationem, substantiæ pulmonis expressionem significat, quæ aëri, & fuligini permixta spumam cruentam concitat, &c.* Hæc pronunciata magnâ ex parte verissima sunt, si contrarium obtigerit, rarissimum, & monstrosum est, ex Galen. *lib. de fœt. format. c.* 1. *& lib.* 6. *aph.* 58. Iacebat cadaueris instar in lecto æger immobilis, qui apoplexiâ concussus syderatorum more subitò corruit in terram. Hic cùm triduò inhumatus, à Medicis pro deplorato derelictus, apparente circa os copiosâ spumâ cruenta, vespillonum aduentum expectaret, pro eius salute affines, Medicorum consilio, nullum præsidium tentabant. Vxor renuentibus cæteris, me & alium socium conuocauit. Accessimus, pulsum exploramus, nullum inuenimus. At cùm esset vir robustus, corpore quadrato, & plethorico, facie subrubra, rubentibus oculis, & vini potu nimis esset vsus, hunc ex sanguine subitò irruente, & ventriculos cerebri affatim obstruente, & intercipiente, in hunc affectum lapsum fuisse rati sumus. Quare præfato priùs mortis periculo, ex vtraque cephalicâ sanguinem parcè detraximus. Factâ hac vacuatione, pulsus obscurissimus tamen percipitur. Nos alacriores facti, altero die iterum ex eâdem venâ cruorem exhaurimus, semper tamen ad refocillandas vires, clysteria, & emplastra nutrientia apponentes. His celebratis oculos aperire cœpit, & adstantes cognoscere. Tunc audaciùs, viribus robustioribus factis, è carpo, seu ramo cephalicæ sanguinem adhuc vacuamus. Quibus omnibus vacuationibus exequutis, loquela est restituta, sanitas inducta, & ad propria munia sua scribendi exequenda se transtulit, licèt pedibus aliquantisper vacillans, quæ impotentia ambulandi, vnguento roborante, & balneo ex musto facillimè curationem recepit.

OBSERVATIO XXI.

De Epilepsia.

Sæua Epilepsia è sanguine orta, copiosa venæ sectione, curata.

GOrdonius expertissimus auctor, *c. de Epilepsia,* hunc morbum insanabilē esse profitetur, quùm nullum Epilepticum in vita sua curatum se vidisse ingenuè fateatur. Nos Auctorum multorum exemplo plurimos perfectè medicamentorum ope sanatos vidimus. Illustris quædam fœmina in anno 24. ætatis suæ constituta, robusta, & sanguine plena, horribili Epilepsiâ corripitur, nam oculos distortione violenter obuertens, manúsque ferociter intorquens, tantâ, & tam reciprocâ totius corporis, & capitis agitatione ferebatur, cum mentis, & sensuum læsione, vt eam malis geniis oppressam diceres. Ad eius curationem accedo tanquam cum hydrâ luctaturus. Illico Theriacam aceto acerrimo commixtam, ori, & naribus adhibeo. Clysteria acuta paro. Crura vinculis dolorificis ligo, cucurbitulas costis impono. Errhina fortissima administro. Tandem cùm paroxysmus septimus spatio 12. horarum eam immaniter affligeret, & metuerem, ne in Apoplexiam rueret affectus, cessante accessione cephalicam ferio. Hâc vacuatione factâ octauus paroxysmus eam multò mitior apprehendit, & aliquantisper ad mentem rediit. His perspectis, iterum copiosiùs alterius brachij cephalicam tundo. His celebratis vacuationibus, & enematum acrium vi, largè exoneratâ aluo, à tanto malo euasit incolumis.

OBSERVATIO XXII.

Epilepsia è pollice excitata, caustico, pollici laboranti imposito, curatur.

VIdi casum mirabilem. Quidam pollicis sinistræ manus tremorem diu habebat. Hoc cessante (aura venenata è pollice ad cerebrum ascendente) illico Epilepsia corripiebatur. Cúmque sæpius hoc vitium eum opprimeret, & pro eo propulsando plura iam essent Medici machinati auxilia; tandem cauterio actuali (ad priscorum morem) pollici laboranti apposito curatus est, nam ex vlcere saniosus ichor manauit copiosè.

OBSERVATIO XXIII.

Epileptici, syrupo Nicotianæ curati.

MIrabilia sunt, quæ de Nicotianæ efficacia mira, pro frigidis profligandis morbis referunt Monardus, Clusius, & alij, diligentissimi aromatum

scriptores. Sed mirabilius est, quod de ipsius potestate pro hoc debellando morbo expertus sum. Plures grandes natu vidi, quibus plurima auxilia, tam ab occultâ, quàm manifesta qualitate adhibita, nec cauteria in occipite, in capitis ambitu aperta, diúque seruata opitulari potuerunt, immò malo in pejus ingrauescente vitam cum morte commutâssent, accessionibus sæuissimis Epilepticis prehensi, nisi hoc pretiosissimum præsidium, tantum malum extingueret. Fuit autem serapium & melle, & succo foliorū viridium Nicotianæ paratum, quo lambitiui modo, bellè priùs purgato corpore, tribus horis post cœnā, quadraginta dierum spatio, assumpto vnciarum trium quantitate, vsi sunt, & nullus vnquam passus est recidiuam. Si desit Nicotiana viridis, siccâ vtitor, illâ præsertim quæ odoris sui acrimoniâ præceptâ nares illico percellit, & sternutamenta citissimè mouet.

OBSERVATIO XXIV.

Ab Epilepsia sæua, vomitus ope præseruatus.

PRo curanda Epilepticâ accessione nocentissimum esse vomitum monuit Clarissimus Septalius *lib. 6. cantion. medicar. num.* 50. dum sic ait: *Caue ne in paroxysmo Epilepsiæ vomitum prouocet. Vidi enim aliquos in inuasione hoc tentantes, Scriptorum quorundam auctoritate ductos, præcipitem in mortem ægros duxisse: ex violento enim illo motu, magis repleto capite, ac concitatâ materiâ in cerebro existente, ad perfectam obstructionem faciendam deducunt, vnde Apoplexia sequi solet, &c.* Hoc insultu epileptico propulsando est verissimum. Cæterùm pro præseruandis ægris à Comitiali morbo, vacuatâ materiâ antecedente, quæ futurum hunc morbum debet excitare, vomitum, auxilium esse generosissimum, hoc exemplo fiet manifestum. Mediocris sortis homo sæuissimam Epilepsiam ab stomacho concitatam ex interuallis patiebatur. Hanc præcedebant rugitus in ventre, illius murmur, sputum multum crassum, & viscidum, capitis rotatio, & tenebricosa vertigo. Triennio innumera fuit expertus citra vtilitatem auxilia. Miser, cùm septies, & octies in mense insultu quateretur cum ferocitate multa, & debilis ad ferenda violentiora, quæ Medici proficua esse prædixerant, esset incapax, me consulit. Facillimum vomitorium præscribo, quo quotidie ieiuno ventriculo cùm vteretur, toto anno ab hoc Herculeo morbo superstes euasit. Vomitorium constabat ex vnciis quatuor decocti Nicotianæ siccæ, adiectâ vnciâ Amygdalini olei, cuius ope, bis, & ter ciebatur aluus, plurimam pituitam lentam, & mucosam vomitu excernebat, & mouebantur ructus. Num autem in morbis suprà iugulum vomitus sit ex vsu, licèt humores ad caput deferre videatur, affirmatiuè inter omnes respondet doctissimus Santorellus *lib.* 22. *antepraxis cap.* 4. pluribus rationibus munitus. Ex quo argumento pulchra prædixerunt Oribasius *lib.* 1. *Synops.* 18. Mercat. 1. *indicat.* 9. & elegantissimus Fernelius *lib.* 3. *meth. cap.* 2.

OBSERVATIO XXV.

Auxilium contra Epilepsiam præstantissimum.

PVer natu admodùm paruulus Epilepsiâ immani concutitur, qui in accessione ita ferociter agitabat caput, & oculos intorquebat, vt nisi ab assistentibus retineretur, è lectulo in terram prosiliret. Huic extra paroxysmum varia sunt imperata auxilia. In nucha cauterium affixum, de cuius vtilitate summâ tam multa prædicant Iacchinus *lib.* 9. *ad Almans. cap.* 14. Rondelet. *cap.* 37. *meth.* Mercurial. *lib.* 2. *variar.* 2. & plures alij. Cucupha ex medicamentis roborantibus cerebrum capiti imposita, & pro ratione ætatis expurgantia exhibita. At nullo præsidio, nisi huius electuarij ope conualescere potuit, quo cùm per mensem ieiuno ventre quantitate scrupuli vteretur, ab insultu epileptico tutus remansit, & deinde biennio eo vsus, nullum in posterum malum persensit. Huius forma esto hæc.

℞. Confect. hyacinth. Confect. Alchermes, Electuar. de Gemmis, Latificatis Rhasis, an. ℥i. Theriac. ʒß. Theriac. Smaragdor ʒij. Lapidis Belzaar. ʒij. ß. Aromatic. rosat. Diamargarit. vtriusque, Diarrhodon Abbat. an. ʒß. Diamoschi, ʒi. Trochisc. Galliæ moscat. ℈i. Margaritar. præparat. Rubinorū præparat. Granator. præpar. an. ʒi. Coral. rubri. ʒij. Pœoniæ maris, Serm. eius. Cranij humani. Pullor. hirundinis adustor. an. ℈ij. Pulu. vermium rubi. Rutæ siccæ an. ℈i. Cornu cerui vsti. Vnicornu an. ℈i. Rasuræ eboris vsti. Cinnamoni, an. ℈i. ß. Crystalli præparat. ʒß. Visci quercini. ℈i. Angelicæ, Flor. Anthos. Agalloch. electi. an. ʒi. Dictamni, Zedoariæ, Valerianæ, Been albi, Rubri, an. ℈i. ß. Seric. crudi torrefacti. ℈ i. Galangæ, Serm. Ocymi. Cardamomi, an. ℈ i.

Puluerisanda subtilissimè puluerisentur, & sequenti syrupo excipiantur.

℞. Sem. Melissæ. ʒi. Betonic. ʒij. Flor. Stæchados. ʒij. ß. Spicæ Indic. ʒß. Saluiæ. m. ß. Serm. anisi. Marathri, an. ʒi. Myrobalanor. Indor. tritor. num. xx. Flor. borrag. ʒi. Radic. acori ʒß.

Coque in ℔. iiij. aq. ad duarum partium consumptionem. Colaturæ addes mellis despumati ℥. iiij. Sacchar. electi, quod sat sit, vt fiat syrupus, quo prædicta excipies, & fiat electuarium, quod pro hoc domando morbo leonino, & contumaci valde, alíisque cerebri frigidis vitiis, tam in pueris, quàm natu maioribus, omnium efficacissimum semper sum expertus. Cætera verò præsidia pro propulsando hoc morbo lege apud Ælianum Montaltum Medicorum Iuniorum facilè principem, *in Archipatholigia tr.* 2. *cap.* 16.

OBSERVATIO XXVI.

Epilepsia post partum sæua, hirudinibus internæ vteri parti applicatis, curatur.

POst partum, præsertim violentum, aurâ venenatâ ab vteri ergastulo ascendente, è suppresso, putrefactóque menstruo retento eleuatâ, diros, funestos, venenosósque morbos ab vtero tanquam à primario fonte scaturire, memorandâ quadam sententiâ docuit Magister *lib.* 3. *epid. sect.* 3. *com.* 73. dum ait: *Quippe menstruorū suppressio offendit, non tamen perinde, vt si à partu supprimantur, officit; quod non abundantiam modò, sed insignem etiam humorū pariant prauitatem: nam meliorem sanguinem ad se fœtus nutrimenti causâ alliciens, relinquésque deteriorem, causa est, vt prægnantes prauis humoribus impleantur, quos à partu euacuat natura, &c.* Fœmina quædam ex hac causa in truculentam Epilepsiam lapsa est, cum sensuum, ac mentis læsione: cui cùm ob vrgens periculum, bis secta esset saphena, quoniam purgatio post partum omnino erat minuta, & alia reuellentia auxilia in infernis partibus ad originem fluxionis in eodem die celebrata essent, tandem impositis tribus hirudinibus internæ parti vteri, filo appensis, ne perreptarent intus, exhaustâ largâ sanguinis copiâ, meliùs habuit, & insultus epilepticus conquieuit.

OBSERVATIO XXVII.

Epilepsiâ ab vtero grauidæ correptæ, sectâ venâ in talo, tutò curantur.

MAtrona quædam nobilis cùm in septimo mense vtero gereret, optimo habitu prædita, densæ contexturæ, venas latas habens, plurimo, beneque cocto sanguine refertas, Epilepsiâ concutitur vehementi; quæ cùm in accessione faciem haberet rubicundam, & oculos sanguinis plenos, ob morbi periculum, medentibus sanguinis imissio habita est saluberrima, sed ex quâ parte esset celebranda, prorsus ignorant, nam si ab vtero est Epilepsia, nullum iuuamentum è brachio est, cùm ad originem, & originis principium sit deueniendum: si in talo seces, præcipitas fœtum, ipsúmque, attractâ copiâ in corpore pleno ad vterum, suffocas. His rationibus commoti, hæsêre in vado. Me vocant. Intrepidè ter ex saphena cruorem exhaurio. Hoc celebrato præsidio perfectam consequuta est sanitatem, & suo tempore fœtum edidit in lucem.

OBSERVATIO XXVIII.

Epilepsiâ apprehensa nonimestris, hirudinibus super mariscas affixis, conualuit.

FOemina grauida nonimestris, carnosa, & iuuenis, ex consueta hæmorrhoidali euacuatione diu suppressâ, in grauissimam incidit Epilepsiam, quâ cessante melancholicum patiebatur delirium. Hæc præter acria enemata, & partium inferiorum diuersiones, sectásque in vtroque talo venas, non nisi hirudinibus ter sedi applicitis, conualuit, & fœlicissimè peperit.

OBSERVATIO XXIX.

Epilepsiâ grauissimâ concussus frequenter, sectâ ex interuallis saphenâ, ab ea præseruatur.

QVadragenarius robustus, & rubicundus, tantâ violentiâ ex interuallis epilepticis conuulsionibus premebatur, vt timor esset ne ex accessionum sæuitie, in Apoplexiam rueret. Huic in accessione, & extra eam infinita propemodum remedia imperata, & pituitosus humor, qui putabatur mali causa, crebris vacuationibus est exhaustus. At hic Herculeus morbus, solùm Phlebotomiæ antidoto succubuit. Cùm enim præseruationis causâ, extra accessionem è talo sanguinem singulis mensibus emitteret, transpiratis vasis, vacuatâ copiâ ex nimis sanguifico hepate regenitâ, & distracto sanguine ad longinquas partes, seruato regimine, imposterum benè habuit. Rectè ergo Auctor non incelebris docuit *lib. de curand. rat. per sang. mis. 19. Comitialibus morbis obnoxios ex cruribus esse vacuandos, quùm præseruare ab imminentibus morbis voluerimus:* nam dari Epilepsiam à sanguine, multis in locis ipse docuit; explicat inter omnes Petrus Salius, Medicus celeberrimus *lib. de curat. morbor. partic. cap. 3.*

OBSERVATIO XXX.

Epilepsia, actu fluentibus menstruis venæ sectione in lepore nasi, curatur.

IVuencula, quadrata, & viribus satis firma, in crudelem Epilepsiam lapsa est, quam vertigo præcessit tenebricosa, & omnium rerum obliuio sequuta est. Menstrua, accessionis tempore, ritè fluebant. Hæc factis vacuationibus in partibus inferis, leuari non potuit: cúmque affectus vrgeret acutie suâ, priùs cucurbitulis femoribus appositis, è Cephalicâ sanguinem exhaurio, cucurbitulas spatulis scarificatas affigo, ex vena frontis sanguinem emitto: tandem sectione facta in lepore nasi, loqui cœpit, & reuixit.

OBSERVATIO XXXI.

Epilepsia fortissima, ope stibij, curata.

STibium præparatum (vulgus Antimonium vocat) in debellandis vitiis melancholicis, præsertim si hic humor fæculentus à viis primis sit longè semotus, diuinam vim propè obtinere, docuêre recentiorum Clarissimi. Vidi bajulum qui præcedentibus manuum gesticulationibus; linguæ inordinato motu, intensâ Cephalalgiâ, pallore faciei, turbulentis imaginationum spectris, capitis rotatione, & obfuscatione visus, in terram concidebat sideratorum instar: deinde humi prostratus tantâ violentiâ corpus concutiebat, capútque in gyrum vertebat, vt dæmonum præstigiis illaqueatum diceres. Hic plurima per annum tentauit auxilia, sed citra vtilitatem vllam: nam ter, quater, & pluries in mense oppressus, à tam calamitoso malo liber esse non poterat: at cùm euitari non posset, quin hic caliginosus humor in corpore gigneretur, & hic præ sui contumacia expurgantibus minimè succumberet, tandem assumpto quater in vino stibij rectè calcinati spiritu, euacuatâque pituita tenaci, cum plurima atrabilarij humoris copiâ permixta, per vtrumque ventrem, à tanto vitio securus est factus.

OBSERVATIO XXXII.

Epilepsia ex vlcere antiquo in lepore nasi occluso, suborta, apertâ fontanellâ in tibiâ, curatur.

DVm hæc conscriberem, accessit ad me fœmina septuagenaria, cui in lepore nasi, tribus quibúsque mensibus, vlcus repullulabat sordidum, copiosam virulenti humoris quantitatem triduò ex se emittens, quo finito tempore, cicatrice pars obducebatur sponte suâ: sed cùm octodecim annis hoc pateretur malum, pancraticéque viueret, nullo partis, aut corporis dolore affecta, huius fæditatis pertæsa, nebulonis cuiusdam consilio, aperto, & emananti vlceri vnguentum applicat Diapompholygos. Non pertransiuit dies, quin præcedentes immani Cephalalgiâ, Epilepsiâ deinde sæuâ quateretur. Huic occurrens, illicò sectâ Cephalicâ, balano acri apposito, crurum dolorificis vinculis, ipsam ab accessione liberaui. Cùm tamen suppressâ antiquâ vacuatione per menses sex, ipsa veluti fatua, & mentis inops remaneret, minimè ad quæsita respondens, purgationem impero, quæ à capite humorem retentum, solitúmque vacuari deturbet. Hac non conferente vacuatione, & ipsâ narrante, in primo die quando ichores per vlcus apertum manabant, sentire se eleuari humorem à partibus inferis, & excitari ardorem in regione pubis; hoc attendens, ad originem fluxionis humorem reuocare studui, sícque factis fontanellis in cruribus in parte domestica, & emanante sanie, ab amentiâ, à Comitiali morbo, & vlcere antiquo, facta est incolumis.

OBSERVATIO XXXIII.

Fœmina tres filias enixa, illicò post partum, Epilepsia forti concussa, occubuit.

MVlier quadragenaria grauidationis tempore lauto cibo assueta, & nimio meri potui indulgens, Athletæ habitum repræsentabat: nam vasto, specioso, & quadrato erat corpore, venas habebat sanguine turgentes, ex interuallis patiebatur hæmorrhagiam. Hæc peperit filias duas nono mense, & post tertiæ enixum, relicta fortè portione sanguinis crassiore in vtero, ex qua, eleuata aura deleteria in cerebrum, idque concutiente, ac lancinante, Epilepsia est correpta grauissima, in qua omnes artus intorquebat, & spumam extra os egerebat copiosam. Tandem in vltimo paroxysmo, viribus iam resoluta occubuit, victa morbo, qui sedulam remediorum administrationem contempserat. Quare *habitus athletarum periculosi: nam decidunt in deterius*, ex Hip. *1. aph. 3. Quidquid enim ad summum peruenit, ad exitum properat*, monente Seneca. Hinc Celsus dicebat: *Si plenior quis, & speciosior, & coloratior seipso factus videatur, suspecta habere bona sua debet.*

OBSERVATIO XXXIV.

Ex subito, inopinato bombardarum terrore, puer Epilepsiâ correptus, & mortuus.

EX terrore, tristitia, animi pathematis Epilepsiam concitari, Auctorum testimoniis ratum est, & præsertim in pueris, qui cùm fragiles sint & meticulosi, repentinis malis ampliùs sunt obnoxij. Puer cùm iuxta oram maritimam natandi causa versaretur nudus, & eo inscio tormentorum magister, illa, vt caneret itineri, exoneraret, audito bombardæ sono, ex improuiso consternatus in terram cecidit, in eáque volutatus, & Epilepticis insultibus concussus, intra horæ quadrantem extinctus est.

OBSERVATIO XXXV.

Ex vrinarum Anadrome Epilepsia correptus, magno labore curatur.

DVx quidam Gallus strenuus quùm diu vrinæ suppressioni esset valdè obnoxius, ex gelidæ potu intempestiuo in idem recidit infortunium, ita vt nec vrinæ guttulam excerneret. Variis auxiliis non cessit affectus, quousque septem diebus, suppressa ex toto vrina, retenta, ac putrefacta, & vapore fœtido eleuato, cerebrúmque concutiente, æger in sæuam Epilepsiam incideret. Huic, post balneum emolliens, laxans, & aperiens, fomenta, insessiones, & varia vnguenta, quùm iam disseminato sero per vniuersam corporis molem, similis cachectico esset, summam in hoc conclamato casu vtilitatem attulêre præparatæ cantharides, quarum scrupulum cum oleo Amygdalino, postquam lamberet, calculum, cum mucore multo, & octo libras vrinæ excernens, ab Ischuria, & Epilepsia liberatus est.

OBSERVATIO XXXVI.

Epilepsia aliquando hæreditaria.

MEdicorum Scientissimus morbos quosdam è semine genitali emanare, quod similem inferat in fœtu morbosam qualitatem, quam ipsum à parentibus emissum, præ se tulerit, *lib. de natur. puer. & lib. de aër. aq. & loc.* constantissimè affirmauit: nam

A à morbosis parentum partibus morbosum semen excernitur; sic Cæsij Cæsios, Distorti Distortos, Elephantici Eplehanticos, Strumosi Strumosos, Podagrici Podagricos, Phthisici Phthisicos, Surdi Surdos, Calculosi Calculosos, & tandem Epileptici Epilepticos generant. Vidi abhinc multis annis Lusitanum Epilepticum; cuius octo filij, & tres nepotes, in medio ætatis flore per multos annos miserrimè Epilepticis insultibus excruciati, vitam ducebant, quos omnes hic inseparabilis morbus vsque ad mortem, nullis proficientibus auxiliis, est comitatus, excepto infante vno, bis nepote; qui eodem tentatus morbo, cauterio ad nucham indito, & aliis cardiacis præsidiis exhibitis, præsertímque oblata The-

B riaca Smaragdorum, ab eo in posterum euasit, cuius lapidis cardiacæ vires, pro hoc leonino morbo refrænando esse eximias, omnes vnanimiter confirmant: renuat licèt ad rauim Mundella *epist. 1.* cuius rationes ex professo conuellimus in *primo nostro Medic. Princip. Histor. lib. in com. Histor. 22.*

OBSERVATIO XXXVII.

De Paralysi,

Ad Paralysim, vnguentum præstantissimum.

COmes quidam illustrissimus, frequenti natationi assuetus, declinante die, post natationem ab

C aqua exiens, totum corpus conuelli sensit, mox in pedibus, & manibus, sine motu & sensu remansit: In domum receptus, Medicos in consilium vocat, qui ex frigiditate aquæ, ipsum in Paralysim incurrisse constanter asseuerant: nec immeritò: nam prægressa causa hoc ita esse indicabat: aqua enim frigida cerebrum debilitat, spiritus incrassat, pigros ad motum reddit, arctat canales, & meatus per quos spiritus ad partes sentientes deferri debet, & sæpè innatum neruorum ignem extinguit, prout celeberrimo natatori Parisiis in Sequana euenisse tradit Heurnius artis nostræ Coryphæus *lib. 5. aph. com. 17.* qui cùm bis tranasset flumen; tertiò, medio in alueo periit. Huic, optimo vitæ regimine priùs instituto,

D purgationes varias instituunt, quæ roborarent, vnáque frigidum succum exhaurirent: Fomenta spinali medullæ, partibúsque resolutis adhibent. Vnguentáque etiam applicant, ex gummi speciebus, oleísque calidis, parata. Sed cùm iis nec tantillùm leuaretur, balnea expertus est naturalia: his, sicut sudorificis ex Ebeno paratis, & aliis præsidiis celebratis quùm non succumberet affectus, tanquam incurabilis, à Medicis desertus est. Vocatus, pro tanto malo, præsidium paro, cuius efficacia, plures resolutione vniuersali, & particulari vexatos, ad sanitatem (Deo duce,) perduxi: hoc applicito per mensem, à Paralysi liber perfectam consequutus est sanitatem. Huius remedij descriptionem sic accipe.

E ℞. *Saluia, Sampsuchi, Lauri, Betonicæ, Rorismarini, Origan. Calamenth. Stachad. Maiorana, Serpil. an. M. ß. Radic. Acori veri, Ireos recentis an. ℥. i. ß. Baccar. Lauri, Pyrethri, Cubebar. Nucis moscat. Trium piper. an. ʒ. ß. Carnis Scill. ℥. i. Radic. Cucumer. agrest. ʒ. ii. Chamæpyt. Chamædry. an. p. i. Sulphur. viui puluerizati, ℥. ß. Olei de Castorio, lib. ß. Olei Laurin. Rutacei. an. ℥. ii. Aqua vitæ lib. ß. Aqua ex floribus. Arantior. ℥. iii. Vini potentissimi, lib. ii.*

Coquantur omnia ad vini consumptionem. Colaturæ adde.

Serapin. Opopanac. Bdellij, an. ʒ. ii. Castor. ʒ. ii. Macis, Nucis moschat. Styrac. Calamit. Caryophillor. Agallochi, an. ʒ. ii. Piper. longi, Pyrethri, an. ʒ. ß. Balsami ℥. ii. Olei de Liquidambar. ℥. i. Vnguēt. Marciat. Aregō. Agrip. an. ℥. i. Olei de Laterib. De Terebinthin. an. ℥. ii.

Olei

Olei Macis, Olei de ligno Guaiaco, an. ℥ j. *Olei de Piperib. Rorismarin. Anisi, Saluiæ, Angelicæ, Sulphur. de Thymo, an.* ℥ i. *Olei de Euphorbio* ℥ i.ß. *Axungiæ cati syluestris, Axungiæ anseris, an.* ℥ ij. *Pingued. taxi,* ʒ iij. *Pingued. viperæ,* ʒ i. *Olei vulpin.* ℥ i. *Medullæ cruris vaccæ.* ʒ ij. *Succ. ebuli, Saluiæ. Melissæ, an.* ℥ ij.

Misce omnia, & cum cerâ quantum sat est, in præfatis oleis liquata, reducantur ad formam vnguenti mediocris consistentiæ.

OBSERVATIO XXXVIII.

Paralysis post partum, venâ sectâ in talo, tutò curatur.

Paralysis, morbus licèt sit à frigido, & lento succo pronatus, aliquando tamen à calidiusculo humore ortum ducit, in qua mittendum esse sanguinem annuunt omnes. Si verò post partum concitetur, suppresso, & non ritè fluente menstruo sanguine, è qua parte hauriendus sit sanguis, non explicant Gynæciorum auctores, licèt sit argumentum ambiguum, & difficultatibus plenum. Memini me vidisse fœminas verâ pedum resolutione affectas, quibus post partum menstrua pro plenitudinis ratione non respondebant. Has Medici, febre ardente correptas, purgationibus localibúsque auxiliis, in resolutis partibus applicitis, calidissimísque aliis balneis excarnificarunt, phlebotomiam verentes omnino: nam si è gibbero celebretur, menstrua supprimit, si è saphena fiat, attrahetur ad partem affectam sanguis, & humores præcipiti lapsu ruentes, affectum deteriorem reddent. Sed cùm affectus hic à vaporosa materia, ab vtero ad principia neruorum transmissa, obstructionem in eis inducente, viam per quam spiritus animalis descendit, intercipiente, & sensum, motúmque inferiorum partium inhibente, ortum duceret, & rectè lochia non procederent, vrgeret febris ex hac causa pronata, essétque mulier rubicunda, musculoso, & benè compacto corpore prædita, haberétque venas latas, & sanguine plenas, intrepidè è dextræ partis talo sanguinem liberaliter exhaurio. Hac vacuatione celebrata, & obstructionis causa ablata, pedes mouere cœpit, & sic ab altero pede iterum detracto sanguine, cruribus affectis restitutus fuit sensus, & motus.

OBSERVATIO XXXIX.

Septuagenarius resolutione affectus, sola sanguinis missione curatur.

Miles quidam robustus, & fortis, septuagesimum ætatis suæ annum complens, postquam in Orientali plaga quadraginta annis militarem artem profiteretur, & ob hanc causam, multo iam fractus labore, vigiliis confectus, & grauis annis, videretur exilis, & excarnis: tamen musculoso erat corpore, viuido colore constabat, venis latis, & sanguine plenis, & vt ipse dicebat, vsque ad eam ætatem paucissimis, iísque saluberrimis morbis fuerat tentatus, qui ferè hæmorrhagia soluebantur, cui, aduentante Vere, erat obnoxius: quæ omnia ex sanguinis copia oriri, ipsius calidum, & humidum temperamentum comprobabat. Hic lateris sinistri resolutione corripitur, quam à sanguinis vbertate obstruente, & eius humiditate relaxante neruos scaturire ex dictis fit manifestum: nam faciem habebat intenso rubore suffusam, & sputum rubrum, cum mucosa pituita mixtum, simplici screatu, excernebat. Ad eum vocatus, licèt ætatis ratione morbus immedicabilis videretur, aut saltem diuturnus, tamen curationem sic sum exorsus; Prius iniecto Clystere emolliente, ex Basilica dextri lateris sanguinem exhaurio, & cùm plurima remediorum farrago, attenuantium, calefacientium, & roborantium in promptu esset: tamen vesperi eum inuisens, sensum aliqualem in crure, & brachio resolutis, se percipere inculcat: Ego audacior factus, licèt esset prouectæ ætatis, iterum altero die venam tundo, & excreto sanguine, putrilagine infecto, brachium sentire se perfectè dicebat: quam ob causam cùm melius haberet, & vires, detracta sarcina, & deobstructis vasis, essent robustiores factæ, altero die, extracto per venam sanguine, resolutas partes mouere cœpit, & tandem post quartam Phlebotomiam, citra aliquod locale auxilium, motum brachio, & cruri affectis restitutum fuisse, inducta sanitas, fidem indubiam fecit.

OBSERVATIO XL.

De Stupore.

Ex decubitu sub dio Stupor attonitus lethalis.

Vinearum custos fortè cùm relicto tugurio in vinea per noctem obdormiisset sub dio, manè stupidus, & veluti sideratus inuentus est, qui domum in lectica delatus, nullis vnquam auxiliis conualescere potuit, sed fatuus veluti, & stolidus in lecto permanens, & pauca esca, eáque inuitè accepta, nutritus, aphonus factus, extinctis spiritibus, & emortuis facultatibus in 12. die, animam egit. Nec mirum: Nam radij lunares qualitate humida, ac tenui, neruos feriunt: Quare *sub eius lumine dormire, malum, nam pallor, & capitis grauitas subsequuntur,* monente Galeno *lib. 2. de dieb. decret. 2.* Ob quam causam *Lunæ radij, cùm dormientes feriunt, stupidos, & sensibus obtorpentes reddunt,* vt doctè dicebat Plutarchus *lib. 3. probl.* 10. Causam quære apud Macrob. 7. *Saturnal. vlt.* nam Luna est cæteris humidior Planetis, si Ptolomæo fides, *in quadripartito.*

OBSERVATIO XLI.

De Vertigine.

Vertigo, cauterio ad bregma indito, curatur.

Vir quidam tenebricosa vertigine adeò vexabatur, vt illi cerebrum ferè continuò in gyrum ageretur: cúmque plura expertus esset auxilia, & de futura Apoplexia timor esset, nullo alio præsidio, (præter vacuationes vniuersales, & particulares; celebratásque in variis partibus fontanellas, setonémque nuchæ affixum) quàm cauterio bregmati imposito, potuit persanari: quo solo, plurimos, cerebri morbis exitialibus correptos, præter Medicorum votum, ad sanitatem, vlceribus diu fluidis permanentibus, perduxi.

OBSERVATIO XLII.

De Tremore.

Tremor diuturnus balnei artificialis ope, curatus.

Ivuenis quidam crapulæ deditus, de manuum tremore molesto, ac diuturno sæpissimè conquestus, est, cum totius corporis cacochymia coniuncto, quæ ex mucosæ pituitæ copia ortum ducebat: & licèt varia iam esset exequutus auxilia, quæ facultatem partium roborarent, & vnà humorem crudum, & lentum expellerent, (nunquam tamen consanescere potuit,) de quorum genere sunt, Ebeni, Smilacis

lacis asperæ, & Chinæ decoctum, vnguenta, suffitus, fontanella cruri dextro affixa, balneum ex musto, vinaceis, sale, calidissima arena, & sanguine ex boue recenter mactato. Sed cùm necessitate coactus ad balnea naturalia proficisci non posset, quæ illi salutaria esse prædixeram, eorum loco, artificialia domi paraui, quæ easdem facultates obtineant, hæc enim posse fieri similia naturalibus, testis est locupletissimus Galenus *lib.1.simpl.c.4.& 3.de alim.facult.c.32. in fin.& 14.meth.cap.15.in fin. §. Sin minus, ipsi similem aliquam moliemur, &c.* Hoc ergo cùm 25. diebus, bis in die, manè, & serò vsus esset, sine tremore remansit. Balnei apparatus esto hic.

℞. *Sampsuc. Artemis. Absinth. Majoran. Saluiæ, Stœchad. Rorismarini, an. M.i. Lauri, Primulæ veris, an. M.ß. Betonic. M.ij. Radic. Acori veri, Radic. Ireos recentis, Radic. Pœoniæ, an. ℥ ij. Centaur. minor. Iuæ arthritic. an. M.i.ß. Camomil. M.ij.*

Coque omnia in sufficienti quantitate vini generosi, ad medias, facta colatura, adde aq. lib.1. Sulphur. viui ℥ ij. Nitri ʒ iij. Alumin. ʒ v. iterum bulliant benè, & colentur, adde.

Olei de Castor. Vulpin. an. ℥ ij. Olei Chamæmel. Lumbricor. Anethin. an. ℥ i. Olei Rutacei, de Nuce Indica, de Terebinthin. an. ℥ ij.

Iterum omnia bulliant, & seruetur decoctum.

OBSERVATIO XLIII.

De Conuulsione.

Conuulsio sæua ex Zinaria bile pronata, dextræ saluatellæ sectionis efficacia, curata.

QVot stupenda mala, & terroris plena ex bile æruginosa, (Arabes Zinariam vocant) eueniant, ostendit celeberrima Historia Galenus *lib.12. Meth. vlt.& lib.5. aphor. com.1.* Nam à vehementiori adustione eam oriri, quàm porraceam, acriter contendit inter Neotericos scientissimus Montaltus *l.5. Opticæ cap.18.* Quidam studiosus, excarnis, & gracilis, cùm vigiliis corpus maceraret, in pruritum totius corporis lapsus est cum ardore, & mordaci calore in iecoris regione percepto. Post duos menses conuulsione quatitur immani, quam syncope, extremorum frigus, pulsus paruitas, cardiogmos, desperatio, maxillarum conuulsio, difficilis respiratio, oculorum distorsio, notabilis dentium fragor comitabantur, quæ omnia cùm inani vomendi cupiditati essent coniuncta, vel assumptum venenum, vel vermem interaneum ostentabant. Quare oleum copiosum tepidum assumitur, cuius ope bilem ærugineam, vomitu, maximo cum labore excreuit copiosam, & ab angustia, qua premebatur, liber euasit. Transactis duobus mensibus hepar igneum, & habituali intemperie affectum, similem generando humorem, eandem, immò truculentiorem tragœdiam excitauit. Nam tribus diebus continuò delirauit, aphonus factus, quo reuomito humore, lactis ope, ab ea est factus immunis. Quæsita scaturigo mali, eam ab intemperie iecoris calida emanare, hunc exitialem, & venenosum humorem generantis, vnanimi medentium consensu ratum fuit. Parantur auxilia quæ iecur roborent, vnàque eius squallorem, ac phlogosim mulceant, ac contemperent. Refrigerans victus, ratio, ordo in omnibus sex rebus non naturalibus rectus instituitur. Refrigerantes propinantur potiones, extrà eadem præsidia imponuntur. Imperantur dulcis aquæ lauacra. Serum administratur multiplici refrigerantium sylua conditum. Sectio venæ in superis, & inferis partibus celebratur. Cauterium cruri affigitur. Hirudines sæpiùs hæmorrhoïdalibus venis affiguntur. Demum nil non tentatum. At omnia frustra. Nam singulis quibusque mensibus conuulsio recurrebat sæuis stipata symptomatis. Tandem Phlebotomiæ ex dextra Saluatella factæ antidoto succubuit hic Leoninus morbus, quam cùm singulis mensibus parcè exerceret, à conuulsione omnino tutus remansit. Nec mireris: hæc enim venæ sectio prodest, incantamenti modo, ex Gentili *in com. cap.24. Auic. 22.3. tract.2. quoniam cum hepate naturalem habet cognationem,* ex Paulo *l.3. cap.49.* de qua re pulchra, ni fallor, diximus, *lib.1. de Medicor. Princip. Histor. in com. Histor.54.*

OBSERVATIO XLIV.

De Conuulsione flatulenta.

Conuulsio flatulenta, Ebeni decocto, curata.

FErnelius, auctor apprimè doctus, & elegans, sed in Galenum nimis mordax, *lib.5. patholog. cap.3.* præter vulgatissimas conulsionis species, aliam describit, *quam flatulentam appellat, (Gramphum Barbari vocant) in qua manuum, pedúmque digiti, nonnunquam & crura vel extenduntur, vel in sese contrahuntur, dolore summo, sed eo breui, & qui frictione solâ mitescat. Causa est, crassus, lentúsque vapor in neruorum propaginibus impactus; qui illas haud secus atque cytharæ chordas, implet, atque conuellit.* Hoc malo Anglus quidam ex breuibus interuallis miserrimè premebatur, ita vt præ doloris acutie in animi deliquium sæpè incurreret: huic varia sunt diu imperata auxilia, quæ mucosum vacuarent humorem, vnà flatus crassos absumerent, & roborarent neruos, sed solo Ebeni decocto ad quadraginta dies ebibito, cuius vi copiosus proliciebatur sudor, superstes euasit.

OBSERVATIO XLV.

Conuulsio flatulenta post partum sæua, candentibus ferramentis persanata.

PEpererat suo tempore fœmina quædam trigenaria infantem, & vix pertransierant horæ quatuor, quando suppresso omnino menstruo, dolor corripit illam in vtroque genu; tibiis, cruribus, & plantis pedum, cum neruorum retractione summa, ita immanis & ferox, vt præ doloris sæuitie, amens, & exanimis è lecto exilire videretur. Accessere peritissimi Medici, causámque mali tanti rimati, in eam vnanimes deuenerunt sententiam, vt crederent flatum crassum, tenacem, & malignitatis participem; neruorum initiis adhærentem, huic tormento occasionem dedisse. Sanguinem mittere ex talo, absonum erat; nam harum partium debilitato calore natiuo, & humore ex toto corpore præcipite in partes inferas, pedum morticinium poterat timeri. Venam secare in brachio, cum lochiis retentis ex partu, temerarium erat. Purgatio per aluum celebrata, inutilis: nam præterquàm quòd non est facta per locum conuenientem, conuocat humorem ad affectas sedes, maximè cùm fluxio sit recentissima: Præceptum autem monet, latum 4.Meth.6. *vt si in superioribus vlcus consistat, per inferiora sit purgatio instituenda; sin autem in inferioribus sit, superiorem ventrem vacuare oportet: At si iam fluxio restitit, atque in membro inhæsit, deriuare per vicina magis expedit.* Porrò reiectis his duobus remediis magnis, per clysteres, & appositis ter hirudinibus in sede; corpus vacuare tentarunt, anodynis postea intenti. Idcircò fomenta varia parant, ex decocto, herbis & medicamentis calefacientibus, flatus discutientibus & roborantibus. Olea applicant eiusdem naturæ, sicut

sicut & vnguenta. Et cùm dolor post decem dies, fluxionis maiori impetu, ferociùs insiliret, valida superueniente febre, Cardiaca administrant intus oblata, vt lapidem Belzaarticum, theriacam, Confectionem hyacinth. & alchermes, & similia: in gibbero (impositis priùs sectionis tempore femoribus cucurbitulis) ter venam feriendam imperant ex mediana vena. Et cùm ob dolorem ex interuallis per vniuersos pedes immisericorditer recurrentem, ipsa in animi deliquium incurreret, parti narcotica admouent. Sed omnia frustrà: nam illa magis dolore, velut rabie percita, vigilans, & delirans, totis pedibus veluti conuulsis, animam veluti efflabat. Vocatus ego, spretis omnibus, licèt methodicè celebratis, ad cauterium actuale accedere sum coactus. Sed cùm toti pedes dolore essent concussi, & in ipsorum profundo vis mali sita esset, & illis vnum solùm cauterium apponere, esset inutile, totos à genu vsque ad summos digitos, nouaculis acutis bene ignitis cauterizare, satius mihi visum est. Quod opus cùm semel esset celebratum, & post duos dies factis escharis, ichor quidam liuidus emanaret, dolor, & reliqua symptomata omnino cessarunt.

OBSERVATIO XLVI.

De Incubo.

Incubo subitò emortuus.

FAmiliaris quidam meus in consistente ætate constitutus, natiua sorte melancholicus & tristis, in somno sibi incumbere virum nigrum refert, qui clamitare cupienti vocis iter præcludebat, immò illum vinctum, & affixum tenebat noctibus singulis. Hic me conuenit. Illi periculum palàm facio, & ni exequatur auxilia, hunc fœculentum humorem circa præcordia inhærentem, & suo vapore tetro, fauces, diaphragma, pulmones, cerebrum, sensúsque omnes, visis, & spectris horrẽdis offundentem, euacuet, eiúsque malitiam cardiacis retundat, timere medico, ne in deteriorem labatur affectum. Ille subridens me dicteriis obiurgat. Heus, inquit, amice, quid ais? tuas purgatiunculas flocci facio, contemno, proflo. Hoc merum est phantasma, ludibrium merum. Nec plura moratus, me renuente musæum deseruit. Ecce, post soles duos, intempestâ nocte, frater eius, vt misero accurram citò, me vocat. Adsum. Video eum in lecto iacentem, pallidum, frigidum, aphonum, vix ad vociferationes oculos aperientem, obliuiosum, stupidum, & soporosum. Manu sinistram thoracis partem tango, validissimam cordis palpitationem persentio. Visis his remedia paro, cucurbitulas administro, sed ille stertore correptus post quadrantem, sideratorum modo, vitam finiuit. Ne ergo temnas Ephialtem, qui Apoplexiæ, aliorúmque grauissimorum morborũ est præludium: nam *antecessor est vnius trium ægritudinum, aut Apoplexiæ, aut Epilepsiæ, aut Maniæ*, vt ait Auicenna 1.3.*tr.*5.*cap.*5. & desumpsit à Paulo *lib.*3.*c.*15. Noui quendam, qui quamprimùm somno oppressus, sibi videbatur canes nigros in pectus illabi, & cor violenter comprimi. Hic multis celebratis, sola stibij ope, euacuato per vtrumque ventrem tetro humore, conualuit.

OBSERVATIO XLVII.

De Noctambulis.

Noctambulus balneo curatus.

ADolescens biliosus, & gracilis, inter dormiendum repente è lecto surgebat, arma capientes, forésque aperiens, furiosus veluti, & multa obmurmurans in plateam exibat, & solus rixabatur, hostes impetuosè confodere imaginatus, donec in terram cadens, parum abfuit, quin contorto gladio, vulnere sibi in pectore inflicto, vitam adimeret. Expergefactus, timoréque perculsus, ne eodem modo noctu obambulans maiora pericula experiretur, me ad sui vocat curationem. Huic cùm morbus ex nimia spirituum tenuitate, musculorum, & neruorum robore, cerebri intemperie sicca orietur, quorum omnium causa ad similes actiones, iuuante forti imaginatione impelleretur, præter incrassantem victum, retorridi humoris vacuationem, balneum maximo fuit auxilio.

OBSERVATIO XLVIII.

De Melancholia.

Melancholicus, ingenio curatus.

QVidam in vanam incidit imaginationem, vt se frigere perpetuò arbitraretur, sícque ardente Sirio ad ignem continuò accedens, se non posse calefieri prædicabat, nisi toto corpore vreretur. Quúmque clam, furtímque in ignem se proiiceret: tandem vinctus catenis, sedens semper iuxta ignem, hac miserabili imaginatione detentus, diem, noctémque miser ducebat insomnis. Pro cuius curatione (quùm irrita essent amicorum consilia) hoc sum machinatus auxilium. Eum à capite vsque ad pedes summos pelle lanigera cooperio, quæ aqua vitæ priùs benè madeuerat, eúmque sic indutum totum comburo. Accensa flamma, ipse per dimidiæ horæ spatium conflagrans, & exardescens, saltu, tripudiísque ita lætabatur, vt illicò se sanum, & nimis calidum esse exclamaret, sícque deposita hac imaginatione intra paucos dies sanus euasit. Quare hic omniuarius morbus, ingenio, & astutia curandus est.

OBSERVATIO XLIX.

Melancholicus miro artificio curatus.

NObilissimus quidam Lusitanus, gracilis, hirsutus, niger, cogitabundus, & tristis, sponte nullóque præcedente affectu in eam incidit melancholicam imaginationem, vt peccata sua nunquam à Deo esse remittenda continuò exclamaret; quúmque in hoc agone mœstus, & macilentus perseueraret, nullúmque ex muliercularum auxiliis, quæ ipsum ligatum, & sagarum præstigiis, incantamentísque irretitum prædicabant, acciperet iuuamentum, Medicos conuocat, eósque obnixè precatur, vt tanto malo auxilium parent, quorum beneficio peccata sua à Deo soluenda esse sperabat; in hoc enim salutis suæ cardinem situm esse alta voce adstantibus, diu noctúque inculcabat: sin minùs, cum dæmone, quem quotidie alloquebatur, in æternum, in mediis inferni pœnis vitam transacturum se affirmat. Consulti Medici. Hi, de morbi causa, præsidiísque disputantes, in eam vnanimes conuenerunt sententiam, vt sæpiùs purgaretur corpus melanagogis, hirudines ano affigerentur, & excitatis cauteriis in cruribus, balnea, & alia experiretur remedia, quæ tetrum hunc humorem natiua quadam proprietate infrænant, & coërcent, simúlque insomniam, maciem, tristitiámque oppugnant. Nec contempsêre confabulationes, salubria amicorum consilia, ludos, & alia, quæ animum eius variis imaginationibus distractum possent demulcere. Quæ omnia citra fructum sunt administrata vllum. Visis his alio artificioso præsidio vsi sumus. Nec irritum fuit consilium,

silium. Nam cubiculo rectè clauibus obserato, nocte media, in tecto, detractis priùs tegulis, Angelus artificialis apparuit, dextera gladium, læua accensam facem ostentans, qui ter eum suo nomine vocat, (retrò enim homo erat exili voce sermonem pronuncians, quo audito, illicò ille è lectulo surgit, Angelum facie decorum, aspectu pulchrum, simplici alba veste ornatum circumspiciens, humi prostratus adorat, illius sermoni vehementer intentus; Angelus, scelera, & peccata omnia, quæque in vita sua perpetrauerat, omnipotentis misericordia esse remissa illi denunciat, & sic, extincta face, nil ampliùs locutus, recessit. Ille lætabundus ostium tumultuosè ferit. Adsunt omnes, quibus historiam narrat. Antelucano tempore vocantur Medici, quos hilari excipit vultu. Gratulantur illi, iustum eum appellant. Ille mox edere incipit, dormit, & sani hominis munia exequutus; nullum ampliùs malum persensit. Melancholici ergò si arte curari non possunt, industria, & fallaciis, quibus sanari experientia confirmat, curandi sunt.

OBSERVATIO L.

Melancholia ex suppressis hæmorrhoïdibus orta, excitato supra lienem fonticulo, curatur.

BAro quidam illustris diu hæmorrhoïdum dolore vexatus, singulis mensibus per mariscas, crassum fœculentúmque sanguinem expurgabat: sed cùm hæc consueta fluxio supprimeretur, metu, & tristitiâ correptus, fortè restagnante tetro sanguine ad superas partes, incidit in melancholiam. Huic præsidia omnia quæ humorem istum ad suam originem prouocarent, acta sunt. Hirudinibus sæpè aperiuntur mariscæ, fiunt crurum lotiones ex medicamentis calidis paratæ, scarificantur crura, iteratur saphenarum sectio, imperantur melanagoga, consuluntur balnea, exhibentur Cardiaca, fontanellæ tibiis affiguntur. At cùm omnia frustrà tentarentur auxilia, & morbus ferociùs inuaderet, adessentque flatus, & gurgulationes circa splenis regionem, suprà lienem cauterium impono. Vix duo pertransierant menses, quando nigerrimi, & fuliginosi humoris copiâ vacuatâ, omnimodam consequutus est sanitatem.

OBSERVATIO LI.

De Insania.

Insania ex suppressis hæmorrhoïdibus orta, diuturna hæmorrhagia facta per insensilem porum in interfæmineo, curatur.

QVadragenarius natiuâ sorte melancholicus, quùm per periodos sanguinem tetrum apertis hæmorrhoïdũ tubis diu excerneret, vitam à melancholicis morbis maximè expeditam, huius vacuationis beneficio, transigebat. At cùm muliercularum consilio, eas cohibere vellet, tantam sanguinis fœditatem vt effugeret, hæmorrhoïdales venas, vnguento ex aluminis vsti, cerusæ, & sublimati vsti puluere, & oleo cydoniorum constructo illeuit bis, aut ter. Sed quo euentu audi. Vix octo pertransierant dies, quando restricto omninò sanguine, regurgitantéque ad superas partes in insaniam deuenit. At exhibitis melanagogis, & apertis venis hæmorrhoïdalibus ope hirudinum, ab eâ tutus euasit. In posterum verò natura morborum medicatrix, & quæ

A per ossis meditullium peccantem humorem detrudit, vt futuris malis opem ferret, loco restrictarum hæmorrhoïdum, vt consuetam suppleret vacuationem singulis mensibus per porum insensilem in interfœmineo sanguinem biduò vacuabat. Si foramen, aut locum vnde sanguis emanabat quantitate vnius libræ lustrares, nullo modo discernere posses quâ parte vacuatio facta esset. Instante fluxu, sanguis ac ex incisa vena fluebat. Quoniam verò locus hic grauissimis ex defluxione morbis est obnoxius, saphenæ sectione singulo mense facta, naturæ motum supplere studui, sed operam perdidi: nunquam motus ille impediri potuit, sed toto vitæ decursu vsque ad B septuagesimum annum, hanc citra molestiam patiens vacuationem à morbis superstes remansit, post quod tempus, effœto iam calore natiuo, & debilioribus viribus factis citra incommodum cessauit fluxus sponte sua, & sic vsque ad annum 79. vitam producens, decrepitus iam factus vitam finiuit. Tantæ vtilitatis est in melancholicis affectibus vacuatio hæc hæmorrohoïdalis, testante Hippocr. *lib.6. aphor.* 11.21. & alibi sæpè cum Gal. vt ferini, melancholici affectus (qualis est ille qui à Paulo *lib.3.cap.16.* Lycanthropia, & Auicen. 1.3. *tract.*4. *cap.*21. & à Latinioribus, vt refert Manardus *lib.7.epistol.3.in init.* Lupina insania vocatur, in qua homines noctu egressi lupos in omnibus imitantur, & donec dies illucescat, circa defunctorum monumenta plerumquè vagantur,) eius ope curentur, veluti accidit cui- C dam iuueni natiua sorte melancholico, squalido, subnigro, oculis toruis, & cauis prædito, qui cùm per deserta vagaretur, & in lupum se esse conuersum ratus esset, truces mores induens in omnes insiliebat. Hic magno labore apprehensus, omnia auxilia oblata renuens, spontina hæmorrhoïdali vacuatione, & aquæ potu continuo, Epithymo, & Sena decoctæ, & sic citata aluo ad mentem rediit.

OBSERVATIO LII.

De Oculis.

D *Ex alapa cæcitas.*

EXorta inter duos milites rixa, quùm alter manu ferreis chirothecis armata, alterum ex alto alapa percussisset, paucis pòst horis percussus omninò cœcus est factus, causam quæris cum Amato 7.*cent.*44. facilis est responsio. Illa enim ad violentum ictum referri potest, quo commota materia, sursúmque elata, visionis organa copia sua occupauit, & sequuta obstructione, facultatis, & spirituum communicationem impediuit, nulla in exteriori oculi parte noxa percepta. Hæc est potissima causa apud Beniuen. *cap.*10. ob quam ex alapa quidam Apoplexia suborta paucis horis iugulatus interiit. Legendus Marcellus E Donat. *lib.2. de hist.mirab.*11.

OBSERVATIO LIII.

Cæcitas repentina ex morbo Gallico contracta.

EX perenni morbi Gallici fonte, mala funesta, miseranda, & terroris plena repullulare solent. Vidimus robustum virum, qui postquam concubuit cum famoso scorto, post tres horas, obortis vlcusculis, durísque tumoribus in capitis parte anteriori, ex improuiso cœcus euasit. Huic etsi essent Alexipharmaca exhibita, cauteriúmque in nucha affixum, restitui tamen haud potuit. Tanta est Gallici veneni pernicies, ac labes dira.

OBSERVATIO LIV.

De Lachrymis.

Lachrymæ sanguineæ diu per circuitus recurrentes.

ANnus agitur decimus quintus, si rectè recordor, quo mostrosum exemplum in iuuene quodam notaui. Is singulis mensibus Vertigine premebatur immani, ita vt omnia illi circumagi viderentur, quo tempore velut fulmine ictus, clausis oculis pronus in lecto iacebat, fatuus, torpidus, & veluti stupidus. Huic post validam capitis rotationem sensim sanguis merus per oculorum canthos riuuli instar emanabat, quatuor, aut quinque vnciarum quantitate, placidè, sine dolore, pruritu, ardore, aut oculorum rubedine vlla, post cuius excretionem, sedata in totum Vertigine, & lenitis symptomatis quæ bidui spatio illum excruciabant, pancraticè viuebat. Ne ergo ob sanguinis ad superas partes decursum, cerebri, & oculorum dira sequerentur symptomata, Medicos ad sui curationem conuocauit. Hi cùm hoc malum ex hepate nimio feruore, sanguinem biliosum, tenuémque gignentis originem ducere vnanimiter assererent, victum frigidum, modicéque incrassantem instituunt, venam secant, alterantia propinant, biliosum humorem clementer expurgant, balnea applicant, fonticulos brachiis, & cruribus affigunt, sed incassum: nam his diu celebratis sanguineæ lachrymæ cum dictis symptomatibus effluere singulis mensibus non cessarunt. His perspectis, ante sanguinis fluxum, tribus, aut quatuor diebus, saphenarum sectionem exequendam imperant, qua retractione fluxum retrahi posse sperant. At cùm viderent opus hoc medentium labore, & consilio perfici non posse, à curatione omnino abstinuerunt, illam naturæ consuetudini relinquentes, quæ ab euacuatione sanguinis ordinata non cessans, hominem à morbis immunem, vsque ad multos annos, deduxit.

OBSERVATIO LV.

Ex Encanthide malè curata, Rhyas, & perpetuus lachrymarum fluxus, subsequuntur.

VBi ex vlcere caro in angulo maiori oculi, iuxta nares, excrescit, Encanthida vocauêre Græci, Paulus *lib.* 3. *cap.* 22. *rubr.* 20. Celsus *lib.* 7. *cap.* 7. & Auicenna 3. 1. *tract.* 2. *cap.* 16. Hanc caruncula excrescentiam cùm Chirurgus quidam causticis medicamentis absumere conaretur, eam imminuit: at subiectas glandulas ita attriuit, & exesit, vt subsequuta Rhyade, & maiori angulo dehiscente perpetuus sequeretur lachrymarum fluxus, qui multis adhibitis præsidiis, compesci haud potuit: nam in eo loco glandulæ adsunt, vt humiditatem superfluam ad oculos tendentem susciperent, illósque humectarent, atque irrigarent, ne eorum motu adeò frequenti exiccarentur. *Ne igitur per angulos excrementum effluat, néve assiduè lachrymemur, prædictis meatibus corpora hæc carnosa fuerunt apposita, quæ prohiberent quidem, ne oculorum excrementa per angulos vacuarentur, ad proprios autem meatus impellerent. Demonstratio verò eius quod dicimus fuerit maxima, errores in quos sæpenumero incidunt ij, qui Medicos ocularis seipsos nominant: nam acribus pharmacis, aut curatione Chirurgica plus æquo de caruncula rescindentes, Encanthida, id est, carnis in maiori angulo excrescentiam curantes, effluxum excrementis ea parte aperuerunt, quem affectum Rhyada quidam appellarunt, &c.* Hæc diuinissimus Galenus *lib.* 10. *de vsu part. cap.* 11. Explicant Spigelius, Bartholomæus Perdulcis, Iacobus Fontanus, & alij peritiores Anatomici, qui, de vtilitate harum caruncularum mira prædicant. Lege de hac lachrymarum causa Auicen. 3. 3. *tract.* 2. *cap.* 22. Illustrant Mercurialis *tract. de lachrymis*, Iulius Casserius *de sensuum Anatomia, cap. de sensu visus.*

OBSERVATIO LVI.

Guttæ serenæ ex visualium neruorum obstructione, curatio.

NVllum est membrum quod tot morborum genera patiatur, & in quorum agnitione plus Medici hallucinentur, quàm oculus, quùm tamen inter instrumentalia membra sit minimum. Et ex multis morbis, vnus est *Amaurosis* vocatus, quando scilicet absque manifesta occasione visus aufertur. Auicenna vocat visus destructionem. Recentiores *Guttam Serenam* appellarunt. Hoc malo cùm premeretur puer quidam, & illæso apparente oculo videndi actione prorsus careret, & destillatione à capite, per multos annos, per oculos excreta copiosa materia, crassa, & sordida, laboraret, hunc, obstructione instrumenti, hoc est, visualium neruorum, per quos vis visiua ad crystalloidem fertur, esse affectum deprehendimus (alij meatus visorios, seu opticos neruos appellarunt.) Nam hoc malum in obstructionem horum neruorum reiicit Galenus *lib.* 1. *de sympt. caus. cap.* 2. & licèt non solùm in visorio neruo, sed etiam inter vitreum & crystallinum, retiformem & vitreum, choroidem & retiformem, scliroticam & choroidem, posset adesse aliqua obstructio, à qua deferri visorij spiritus prohiberentur, eadem tamen huius affectus curatio erit. Vitium sanè ab omnibus putatur incurabile. Nos hoc ordine sumus curationem exorsi. Instituto regimine recto, celebratísque auxiliis vniuersalibus, quorum ope mucosa excrementa sunt vacuata, per triginta dies sudationes imperauimus ex radice Chinæ, quarum vsu copiosus excitabatur sudor. Deinde cucuphis exiccantibus, & lauacris supra caput admotis, rasis priùs benè pilis, vsi sumus. Masticatoria, & errhina medicamenta non prætermisimus, quorum ope, tenax per os & nares exernebatur humor. Vt aures spirarent, quæ cum oculis maximè consentiunt, causticum retro ipsas affiximus, & simul setonem nuchæ indidimus, vt per has partes vacuaretur humor in oculos delapsurus. Toto, & capite bellè repurgatis, à leuioribus collyriis incœpimus. Primum fuit verbenæ decoctum, puluis ossis sepiæ, succus rutæ, fœniculi depuratus, aqua stillatitia ex raphanis, & eorum foliis, Rhodomel, Mel cum marrubij succo, decoctum Euphrasiæ, Chelidoniæ. His factis inditum est testitudinis fel, cum sacchararo candido commixtum. Vinum album in quo aurum quinquies erat ignitum. At cùm lucem iam aliquantisper videret, hoc deinceps auxilio, quod licèt videtur contemptibile, est tamen mirabilis efficaciæ, visum recuperauit, quod ita efficitur. Accipe frustula porcinæ carnis vetustæ, ea in minutissimas taleolas seca, serua in ollula paruissima ænea, adiecto sale, & odorifero vino albo, post decem dies aqua stillabit, quam ad recuparandum visum, roborandos neruos visuales, auferendam obstructionem, mirificam opem præstare fidissimo experimento adinueni. Vide Auicen. 4. 3. *tract.* 1. *c.* 21. Mercat. *lib.* 1. *de morb. intern.* 20. Manard. 15. *epist.* 4.

OBSERVATIO LVII.

De Ophthalmia.

Ophthalmia diuturna, dextræ saluatellæ sectione curata.

Sinistrum oculum dextro esse fortiorem, & videndo præstare docuit Galen. *lib.6.epid.sect.2.com.*44. firmant Manardus 14. *epist.*4. Mercurialis *in com.histor.*10. Leuinus 4. *de occult.c.*4. & plures alij, renuat licèt Fortunatus Plempius, acris ingenij vir, qui nuperrimè *lib.4.de Ophthalmographiâ probl.*47. de hoc argumento disseruit. Maior ergo causa arguitur, quãdo oculus sinister laborat. Quem cùm per plurium mensium spatium grauissima Ophthalmia exerceret, ex pluribus auxiliis celebratis, æger opem vix sensit vllam. Post quæ ad cauterium in nucha accessit, à quibus auxiliis minimè leuatus, in temporibus ter arterias secare coactus est, sed incassum: nam ex temtemporum interuallis, calidissima de nouo fluxione suborta, doloris læuitie premebatur immaniter, adeò vt oculus è propria sede exilire videretur. Dolor vniuersalium, & particularium præsidiorum vires contempserat. Secta fuit deindè vena frontis, hirudines temporibus bis applicitæ, apertæ mariscæ, administratum balneum, & parti dolenti diuersimoda fomenta, & Anodyna imposita. His cùm quiesceret malum, de nouo deinceps ferociùs recrudescebat. Origo mali quæsita, eam ab hepatis squallidi, & ignei intemperie calida emanare deprehendimus. Quúmq; hæc pars, nec Epithematum ope, nec roborantibus medicamentis purgantibus, vt sero lactis, flore cassiæ fistulæ cum rheo permixtæ, & aliis, effici posset vegetior, ne biliosum hũc, & mordacem humorem generaret, ad oculósque, tanquam ad partem debilem transmitteret, vt attemperaretur iecur, dexteram saluatellam tundere, præstantissimum auxilium iudicauimus, qua bis secta, humore ad longinquas partes auocato, æger nunquam ampliùs malum persensit.

OBSERVATIO LVIII.

Ophthalmia Gallica, Mercurij ope, curata.

Famigeratissimus auctor Vigo, & qui in morbi Gallici natura emedullãda primus omnium priori sæculo insudauit, nullum esse morbum asseruit, qui cum illo complicari non posset, in *lib.de morb.gallico, c.*1. cùm sic habet: *Diuersos etiam oculorum morbos ab isto morbo pronatos multoties curauimus, præsertim ophthalmiam à materia frigida cum obscuritate visus, &c.* Quidam immania oculorum tormenta per annum integrum expertus, veluti desperatus à remediis abstinebat. Huic veluti cœco, coniunctiua tunica, cum ardore, rubedine, pruritu, palpebrarũ asperitate, purisque copia per canthos assiduè emissa, erat inflammata valdè. Hic plurima iam tentauerat auxilia, purgationes, phlebotomiam, fomenta, balnea, collyria, tum sicca, tum humida, cauterium in nucca, hirudinum super arterias temporales impositionem. Demum nihil non tentatum. Accedo ad eum tanquam cum hydra dimicaturus, acta præsidia inquiro, quæ recta methodo fuerant administrata. Illicò præter Vigonis auctoritatem, occurrit alia clarissimi Mercurialis *in lib.de morb.gallico*, quæ sic monet: *Cùm videritis morbum quempiam communibus remediis non curari, putate esse morbum gallicum cognominatum, &c.* His persuasus diuinum quidpiam in corpore latere cum Hippocrate diuino *lib.*1.*progn.aph.*3. sum diuinatus. Sicque ex ægro cœpi cunctantiùs perscrutari, num esset aliquando passus morbum gallicum, aut cum fœda, obscœnáq; fœmina concubuisset, omnia negat vnum solùm confessus, per se noctem in lecto huius contagiosi morbi suspicione non carente decubuisse. Hoc audito non solùm ad roborandum cerebrum, humores ex diuturnitate morbi crassiores factos absumendos, firmandas partes mandantes, sudores decocto smilacis asperæ moliendos censeo, sed ad gallici morbi veneficam vim refringendam assumendos impero. His, diebus viginti, attamen citra fructum vsus est. Quamobrem licèt in superis partibus premeret affectio, & timor esset, ne vacuato humore per os, Mercurij vi, fluxio irrueret in oculos, & ingrauesceret ampliùs affectus: tamen cùm esset diuturnus, & confluentis humoris impetus sedatus, vnguenta mercurialis, corpore præsertim exquisitissimè expurgato, applicanda censui. His admotis dierum septem curriculo, post copiosam sputi vacuationem, dolores mitescunt, euanuit inflammatio, mitigatus pruritus qui antea percipiebatur in palpebris, cum acrimonia multa, & sic relicto solùm in brachio læuo fonticulo, vt spiraret cerebrum; & seruato victu, pristinam recuperauit sanitatem.

OBSERVATIO LIX.

Ophthalmia sæua, copiosissima venæ sectione curata.

Monachum vidi gracilem, & excarnem, ætate 45. annorum, & in victu, vt cæteri solent in communitatibus, sobrium, & abstemium, qui singulis mensibus oculorum inflammatione adeò sæua cruciabatur, ingenti dolore oppressus, vt non expectato Medici, aut Chirurgi aduentu, sibi ipsi venam in eodem die, humerariam, aut nigrã abscinderet, & imposito vulneri digito, iterum, atque iterum fluere sineret, quousque dolor, tumor, rubedóque euanescerent; & ita immanis dolor hominem exercebat aliquando, ex feruentis, prurientísque sanguinis copia in has partes delapsi, concitata, vt multoties (res mira) 24. horarum spatio decies sanguinem exhauriret, ita vt sæpè in animi deliquium incurreret. Is licèt plurima præseruationis causa fuerit expertus auxilia, aperuerit fontanellas, balnea admiserit, sæpiùs clementer purgantia assumpserit, & hæmorrhoïdalibus venis hirudines apposuerit; tamen se nullo alio præsidio quàm hac copiosa, iteratáque vacuatione iuuari confessus est; nec mireris: nam, vt dicebat Philosophus Cordubensis *lib.7.collig.*31.*in fine*: *Monstra accidunt in arte, quemadmodum in natura.*

OBSERVATIO LX.

Ad Albuginem, remedium expertum.

Pro Albugine curanda, quæ sponte sua ex defluxione catarrhosa, vel ab vlceribus relictis, vel aliis occasionibus, oculis adnascitur, omnium præstantissimum præsidium est hoc, cuius vsu plurimos visum recuperasse expertus sum.

℞. Massæ qua inuitriantur terrea vasa, vel rasuræ superficiei illorum vasorum, spumæ maris, stercoris lacerti viridis, salis nitri, sacchari rubri, an. partes æquales.

Omnia in læuorem redacta, infundantur in decocto acori & chelidonij, ad mellis crassitudinem. Iterum siccentur, & fiat puluis tenuis: hunc excipe iterum cum melle, lacte equino, & succo foliorum raphani, ita vt remaneat liquor crassiusculus, cuius guttas quatuor noctu paulatim in oculum immitte, spatio viginti dierum, priùs tamen aqua calida absterso bene oculo.

OBSERVATIO LXI.

De Strabismo.

Strabismus laqueo ad nucham indito, curatur.

STrabismus, ex mente Pauli *lib.3.cap.32.* affectus est, qui modò resolutionem, mollitiémque musculorum bulbum oculi mouentium, modò conuulsionem sequitur. A siccitate conuellente facta strabositas, vt accidit in febribus acutis, inflammatoriisque cerebri dispositionibus, lethalis est. Ob nimiam humiditatem, vt contingit in pueris, vel lentorum humorum copiam si eueniat, curationem recipit aliquando. Ex hac causa iuuenis quidam de hoc affectu conquestus est, qui ne in sæuiora mala laberetur, sicut Epilepsiam, Karabitum, Vertiginem, & hos similes morbos, quibus hoc affectu detenti sunt obnoxij, ex mente Auicen. 3.3.*tract.*2. *cap.* 28. medelam expostulat. Victûs ratio exiccans imperata: corpus, cerebrum, & oculi à superfluo humore mundati. Balnea roborantia capiti, & oculis admota, adhibita errhina, & masticatoria, decoctum Ebeni ad multos dies ebibitum, cuius ope copiosus mouebatur sudor. Cauterium in brachio è regione affecti oculi impressum. His cùm diu celebratis conualescere non posset, tandem laqueo vsus est ad nucham indito, ex quo cùm sanies fœtida longo tempore emanaret, sanitatem omnimodam obtinuit.

OBSERVATIO LXII.

De Epiphora.

Epiphora Mirabilis.

EPiphoram vocat Celsus *lib.7. cap.6.* pituitæ per oculorum angulos effluxum: At hoc nomen apud Græcos latiùs patet; comprehendit enim quamcumque humiditatum ad oculos delationem, siue per angulos, siue per totum oculum fiat, vt patet ex Paulo *lib. 3. cap.32.* Alij oculi rheuma appellant. Auicenna *loc. cit. cap. 26.* lachrymosos dicit oculos, seu lachrymantes, súntque humidi humiditate aquosa: Costæus *in com.* hoc vitium Epiphoram esse retur, adstipulatur Manardus *lib.7. cap.* 2. Hoc vitio Adolescens bienniò oppressus, quùm esset temperamento humido præditus, per nares primò multam pituitosæ materiæ copiam continuò emittebat. Hac restricta, fluxio ad oculos corriuans Epiphoram genuit: nam assiduè per oculorum angulos, crassum, & viscidum humorem, & interdum filamenta alba, lumbricorum modo tenuium, excernebat cum fœtore summo, cum quibus aliquando vermiculi, cyronum instar, erant permixti. Hic licèt nullam grauedinem, dolorémve capitis haberet, quoniam tamen tractu temporis hic tenax succus in altas cerebri sedes restagnans, & coërcitus in oculorum centro periculosos harum partium minatur morbos, de salute sua illi consulo, vt sit sollicitus. Quare victum exiccantem præscribo, sanguinem è mediana exhaurio, oculos, & cerebrum, huius mali fontem, à crasso humore sæpius repurgo. Caput tabellis assumptis roboro, exiccantibus vtor decoctis, cucuphis munio. Balnea naturalia administro, sudorifica parata ex radice Chinæ, & Smilace aspera impero; cauteria in brachiis, & nucha affigo. Crustas candenti ferramento circum caput excito. Arterias in temporibus aduro, vt sic intercipiatur fluxio in oculos expirans, frequenter errhinorum ope cerebrum euacuo. Demùm cùm æger ob habitualem cerebri debilitatem, visus hebetudinem pa-

A reretur, & cœcitas immineret, in syncipite cauterium actuale impono. Ichores quindecim diebus emanarunt in copia multa, at citra leuamen vllum: vt tamen fluxio per synciput emanaret, iterum huic parti vesicatoria admoueo, quare vlceribus diu fluidis factis, natura peccantem humorem per ea excreuit, & paulatim fluxio cessauit ruere in oculos, & sensim ac sine sensu, purgatione quater in anno celebrata, æger pristinam recuperauit sanitatem, & si fortè per vlcera, quæ vesicatoriorum beneficio semper erant aperta, non emanabat humor, illicò oculorum caligine tentabatur. Adeò difficilè est naturam à consueta vacuatione detrahere. De Epiphoræ curatione præter cæteros legendus Riolanus *lib.*
B *de morbis oculor. cap.*4.

OBSERVATIO LXIII.

De Palpebris.

Palpebrarum Morum cauterio curatum.

FOEminæ cuidam à marito in oculo læuo vehemens inflictus est pugnus. Paucis post diebus ob commotum humorem in palpebræ superioris externa parte versùs angulum maiorem, tumor durus grandinis instar est enatus, qui nullis vnquam emollientibus, & dissoluentibus cedens, trium annorum spatio ad tantam duritiem, paulatim accreuit cum
C indolentia summa, & nucis iuglandis magnitudinem superauit, vt morum Auicennæ diceres descriptum, 3.3.*tract.*3.*c.*11. vel si Crithen Celsi *lib.7.cap.7.* vel Chalazium Pauli *lib.3.cap.22.* vocites, non errabis: dummodo constet hunc tumorem ex hordeolorum, aut nodorum numero esse, qui à gypsea pituita, terreno humori permixta, ortum ducit. Cùm enim fœmina hæc destillationibus esset obnoxia post percussionem, ad læsam partem, huiusmodi materia pauxillatim confluxit, accedente inordinato victu, & potu pleniore, quo dum laborabat, vtebatur. Illa ad depellendum vitium turpissimum, & molestissimum, curationem implorat. Medentes vocati. Hi obseruato priùs regimine, sæpiùs expurgato corpore, fonticulo, qua parte oculus afficiebatur, in bra-
D chio adaperto, vt spiraret cerebrum, totum in incisione curationis cardinem reponunt; nam sic scalpelli vi incisa cute quidquid intùs humoris est, extrahendum esse rati sunt; sed illa ab hoc auxilio, Chirurgorum carnificinam experiri recusans, omnino abstinuit. Alij curationem per ligaturam cum serico, aut filo tenuissimo aggressi sunt, at frustra: nam radicis durities renitebatur valdè. Quidam decoctis emollientibus, & emplastris, vt viperino, de mucilaginibus, & aliis curare tentarunt, sed incassum: quùm lapidositas nimia omnia contemneret. Omnes cauterium recusarunt ob partis præstantiam, ne fortè efferari & irritari humor posset, & vlcus cancrosum repullularet, quod timuit Vigo *lib.4. de vlceribus c.12. de moro palpebrarum.* Iterum
E consilium adhibitum. Ex omnibus quidam, tumorem hunc saxeum, nullo alio auxilio, quàm candenti ferramento emolliri posse sperabat. Huic ex omnium voto curatio demandata: bis cauterium impressit me præsente, prima vice in vertice, secunda in latere tendente ad angulum paruum, ne ignis vis carunculam lachrymalem offenderet. Affixo cauterio, aquosus, melleúsque humor cum sanguine mixtus effluxit, & tumor minor est factus. Reliquum tuberculi corpus puluere præcipitati, priùs rosacea nutriti est absumptum, símulque eodem auxilio radices eradicatæ. Putrilago quæ mortuæ illi excrescentiæ adhærere solet, aptis medicamentis abstersa, & sic vlcus cicatrice obductum. In hac curatione

nihil accidit sinistri, exceptis vlceribus quæ in superciliis, & genis interdum emergebant, quæ sectione venæ, & imposita rosacea cum muliebri lacte statim cessabant. Pro curatione Mori palpebrarum consule Arabum scientissimos. De simili tumore videndus Amatus 5.*Cent.*99.

OBSERVATIO LXIV.

Palpebris resolutis, remedium eximium.

QVidam cùm per niuosa loca, vigente bruma, iter faceret, in palpebrarum incidit resolutionẽ, nam ablato sensu illarum, nec superas, nec inferas palpebras mouere poterat; adeò enim inter se cohærentes habebat, vt solùm cum specillo, aut vnguibus eas ad videndum attollere posset. Huic, præter totius, & capitis prouidentiam, vnguentum ex balsamo cum aqua vitæ commixtum, quo cilia, & palpebras illinebat, pluribus iam tentatis, summo fuit ex vsu.

OBSERVATIO LXV.

Phthiriasi palpebrarum, optimum præsidium.

IN toto corpore, palpebrísque oculorum pediculos innasci, veterum doctissimi, locis citatis, confirmarunt, de quorum causâ, materia, generatione, loco, inter alios, sat multa, doctè tamen proponunt Marcellus *lib.*1. *de hist. mirabil. cap.*5. & Mercurialis *lib.*1. *de morb. cutaneis, cap.*7. Quidam ita pediculis in ambabus palpebris vexabatur, vt præ pruritu, & dolore plures noctes insomnes duceret, ophthalmiáque corriperetur. Præter vniuersalem vacuationem plura tentata sunt auxilia, sed rebelle malum huic solùm succubuit; quod fidissimo experimento sæpè sum expertus.

℞. *Argenti viui ℥ ß. Extinguere cum humana Saliua, & cum puluere Staphisagriæ fiat vnguentum.* Hoc linimento palpebras illine.

OBSERVATIO LXVI.

De Aurium dolore.

Auris dolore diro oppressus, imposito intra aurem Opio, emortuus.

HIspanus quidam auris vehementissimo oppressus dolore plurimos dies insomnis egit, in quibus vniuersalia, & topica auxilia sunt celebrata, sed contulêre nihil. Hoc cruciatu miserabiliter afflictus Pseudomicorum opem implorat. Hi, vt sunt ignari, & audaces, medicamenta ex Opio ad prouocandum somnum, sedandúmque dolorem intra aurem imponenda consuluêre: quo iniecto, post horam paulò quieuit, illico tamen ingenti tremore concussus, stupidus veluti, & amens remansit, & præcedente vertigine potentiis omnibus deinde extinctis, veluti sideratus perpetuò obdormiuit.

OBSERVATIO LXVII.

Auris dolore inflammatorio æger concussus, imposito suppositorio opiato, extinctus.

AVrium dolorem acutum, & maximè cum febri continua, ac vehementi, periculosum esse, memorabili quadam sententia docuit Hippocrates *lib.*3. *prob.*13. periculum enim ab eo delirij, mortísque imminet. Quo cùm lancinaretur quidam diebus tribus, & cætera non iuuarent auxilia, Medici consilio ad prouocandum somnum, sopiendúmque dolorem, A supposuit opiatam glandem, sed cùm hic ex vigiliis, & dolore debilis esset, ea apposita, natiuóque calore extincto, supremo somno correptus est. Hoc multò antè docuit Auic. *lib.*3. *tract.*1. *cap.*4. *in med.* §. *& iam testati sumus nos vidisse, qui supposuit sibi collyrium ex opio, & mortuus fuit.*

OBSERVATIO LXVIII.

Verminatio in auribus.

PVer quinque annorum assiduis distillationibus assuetus, continuò per aures, fœtidam, cœnosámque illuuiem emittebat. Ecce vno die auris spuma B obturata visa est, & per interualla motus quidam percipiebatur in ipsa rei cuiusdam quæ eminere videbatur. Parentes rei nouitate ducti, me vocant; absterſa à spuma aure, capita multa apparuere, quæ inter sese subsultare videbantur, quorum vnum cùm altiùs emineret, volsella exemplum, vermem esse fidem fecit, similem eis qui in vetustiori caseo gigni solent. Hoc ablato, septem qui remanserant simili modo educti sunt. Auris ipsa decocto lupinorum, & absinthij abstergitur, purgatio instituitur. Post quatuor menses, alia auris simile infortunium sensit. Extractis ab ea quinque vermibus, repurgato benè corpore, cerebro roborato, sudorificis ex Smilace aspera exhibitis, fontanelláque in brachio adaperta, nul- C lum ampliùs malum est expertus. Memini me aliquando, ter, vermiculos multos intra aures ex sordida materia generatos vidisse, qui syronibus erant maiores, alij tam paruuli, vt vix videri possent.

OBSERVATIO LXIX.

Auris dolor inflammatorius, cucurbitula scarificata retrò aures, euanuit.

DIuinus senex *lib.*2. *epid. sect.*6. *post med.* sic profatur: *Ad auris dolorem cucurbitam affigito, &c.* Hæc memoranda sententia summam attulit opem misero cuidam, qui ex dolore auris atrocis malè habens, omnibus præsidiis destitutus, vigil, debilis, & amens factus, continuò febriens, in horas moritu- D rus sperabatur. Hic cùm ex venæ sectione, cucurbitulis, costis, humeris, collo affixis, reuellentibus clysteribus, expurgantibus, cæterísque reuulsoriis auxiliis, sicut & Anodynis intra aurem inditis, nullam sentiret vtilitatem, cucurbitula scarificata, iuxta aurium glandulas applicita, leuatus est; extracto enim copioso sanguine, inflammationéque resoluta, huius auxilij beneficio, omnino sanus permansit.

OBSERVATIO LXX.

De Surditate.

Pro Surditate antiqua, præsidium certum.

E INueterata surditas, contumax malum est, & ferè immedicabile, qua cùm iuuenis quidam, nullis proficientibus auxiliis diu premeretur, excitato sponte vlcere in radice auris, & sex mensium spatio, sorditie emanante, auditum perfectè recuperauit. Hoc experimento audacior factus, in aliis in quibus plura remedia frustrà erant celebrata, fonticulum in eodem loco aperui: Vel si ex vtraque aure non audiebat æger, in ambabus cauterium affixi, ex quibus cùm sanies multa emanaret, omnino sani facti sunt. Quod præsidium si fortasse non iuuaret, optimum erit vaporem calentis amurcæ, id est, fæcis olei, per meatum auditorium recipere.

OBSER

OBSERVATIO LXXI.

De Parotidibus.

Vstio in Parotidibus, salutaris.

PArotides in laboriosis febribus, & malignis, critico modo euenientes, humore crasso, & multo à natura ad aurium glandulas expulso, breuem admodum solutionem prænunciare, docuere Hippocrates *in lib. 1. epid. sect. 1. text. 10. in Coacis præsagiis, & prædictionibus*. Paul. *lib 3. cap. 28.* Tral. *lib. 3. cap. 7.* Auic. 1. 3. *tract. 4. cap. 8. &* 4. 3. *tract. 1. cap. 24.* At licèt hoc verum sit, sæpè tamen non sunt minùs lethales, quàm febris ipsa cui superueniunt, nam multoties non accrescunt, sed retrocedunt, quod est periculosum, ex Hip. *6. epid. sect. 4. text. 1.* Et si accrescunt, viget tamen febris, quæ natiuum ignem depopulatur deinceps. Aliquando eueniunt morbo existente crudo, & suppuratis parotidibus mors contingit, vt *Cratistonacta, & Pictoris*, contigit *ancillæ lib. 1. epist. sect. 2. 84.* Interdum humore intra venas concocto, parotis non æquabiliter maturescit, quod reprobat Hip. *6. epid. sect. 1. 13.* Frequenter abeunt in scirrhum, fistulam, & vlcera praua, vt accidit *Clazomenio 1. epid. sect. 3. text. 27.* Hæc omnia in pestilenti sæua constitutione accidisse sum expertus anno 1600. nam in peste, febribus pestiferis, omnia hæc, apparentibus parotidibus, contigisse vidi, adeò vt plures, pulicari febri prehensi, occumberent, quibus parotides exoriebantur. Medici tanto infortunio perterriti aliam excogitârunt curandi methodum: nam apparente abscessu, & tantisper excrescente, citò, nullâ expectatâ suppuratione, vstione vtebantur in ipso tumore: sic enim infixo cauterio, materiâ per ipsum vlcus expurgatâ, omnes ferè à morte euadebant. Cauterium sit ex auro: nam præterquam quòd hoc metallum Cardiacum est, ex illo constructum cauterium, probatissimum, apud Auic. 4. 1. *cap. 29. & lib. 2. tract. 2. cap. 78.* Albucasim *lib. 1. de cauter. cap. 1.* quoniam vlcus exortum minùs sordescit, & citiùs consanescit.

OBSERVATIO LXXII.

De Narium morbis.

Prodigiosa narium hæmorrhagia, cauterio in planta pedis affixo, curatur.

MIræ sunt narium hæmorrhagiæ, ex quibus vsque ad 40. libras sanguinem profluxisse auctores fidissimi contestantur. Nos in muliere gracili, & excarni, ex hac parte, intra septem dies ad triginta libras sanguinis effluxisse vidimus. Nec dubites: nam vt optimè dicebat Galenus *lib. 6. epid. sect. 3. 29. Multi haud modicâ sanguinis copiâ redundant, gracilissimi tamen sunt.* Hæc ergò fortè ob sanguinis tenuitatem in tam copiosum fluxum lapsa est. Auxilia pro tanto malo applicita, fuêre hæc: Victus incrassans, reuellētia auxilia, perfrictiones, & vincula crurum, cucurbitulæ applicitæ plantis pedum, tibiis, Hypochondriis, & costis, sanguinis missio, iterum atque iterum, parca, & per vices administrata. Fronti, naribus, genitalibus frigidissima medicamenta apposita. Philonium Persicum exhibitum. Requies Nicolai frequenter in iure auis dissoluta, adiectâ plantaginis aquâ. Metus inopinatus illi incussus, terrores subiti illati. Tota facies, frigidissimâ niuali aquâ, irrorata. Demùm multa addidimus agglutinantia, styptica, & exiccantia, & quæ à specifica forma huic fluxui reluctari creduntur. Denique cùm viribus esset exanimis, apposito cauterio actuali in vtraque planta pedum, lacessita natura, & irritata præsidij vehementiâ, cursum sanguinis retraxit, & ea, Deo auspice, omnino hæmorrhagiâ cessante, sanata est. Quidam, ex acri catarrhosâ defluxione, quæ in fauces continuò emanabat, nocte quadam ex ore magnam sanguinis copiam expuere cœpit. Perspecta origine à qua stillabat cruor, inuentum foramen in raninâ venâ, quæ à mordaci humore exesa fuit, ita amplum, vt lentem magnam occuparet, ex quo biduò riuuli copiosi fluxêre, adeò vbertim, vt librarum viginti pondus adæquarent: Intra foramen, formulæ oblongæ, nuclei pinei instar, admotæ, paratæ ex gypso, puluere gummi Arabici, Aloës, Thuris, Sanguinis Draconis, Boli Armeni, pilorum leporis minutissimè contritorum, Hæmatitis, cum albumine oui. Reuellentia auxilia administrata, & alia quæ sanguinem cogerent, & incrassarent. Quibus, nec narcoticis, cùm hæmorrhagia compesci non posset, cauterio in eadem pedis parte indito, cessauit omnino; foramen verò apertum ope sarcoticorum, generata carne, natura occlusit.

OBSERVATIO LXXIII.

Turundæ crassæ, & concretæ, per nares excretæ, curatio, quæ hominem tandem ad interitum duxit.

FAber quidam lignarius, naturâ pituitosus, & temperamento humidus, sæpissimè apud me conquestus est, quòd à longo tempore quater, aut quinquies in anno turundam dimidij palmi longitudine per nares emittebat, quæ crassitiem calami scriptorij, æquabat, muco obsitam, & concretam. Hanc præcedebant rotatio capitis, ingens Cephalalgia, oculorum obtenebratio, obliuio omnium rerum, sopor, & totius capitis grauamen, quæ omnia triduò ante excretionem eum excruciabant, Quâ excretâ alacriter viuebat. Ne tamen in posterum aliqua suborirentur, quæ damnum grauius inferre possent, Medicos consuluit. Sed cùm morbus ex cerebri frigida, & humida intemperie ortum duceret, exiccantibus, & roborantibus debellandum esse arbitrantur. Purgationes ministrant, decoctum radicis Chinæ, ad triginta dies instituunt, errhina imperant, consulunt masticatoria, pileis, & lauacris exiccantibus capiti raso applicitis superfluam absumunt humiditatem, brachio cauterium affigunt, tabellas, & conseruas roborantes parant. His celebratis toto anno nullum malum persensit. At ob partem curatu difficilem, hoc est habitualem cerebri intemperiem, quæ cùm diuturna est, difficulter corrigitur, cùm de nouo, regenerato humore crudo, recrudesceret affectus, iterum, turundam crassissimam, iisdem, sed sæuioribus præcedentibus symptomatis, magno cum labore, sternutationis ope, excreuit, & fatuus deinceps, & soporatus remansit, qui post tres dies, ob copiam multi humoris in cerebro latentis, subitò Vertigine tenebricosa, & tandem Apoplexia correptus, diem suum obiit.

OBSERVATIO LXXIV.

De Vitiis faciei.

Guttæ rosaceæ curatio.

ERuditissimus Manardus *lib. 7. epist. 2.* aurea, in qua de nominibus morborum externas partes occupantium disserit, in facie fieri refert quoddam malum, quod guttam roseam plures appellant. Vigo *lib. 4. de vlcerib. c. 19. guttam rosaceam* nuncupauit: & est

est quædam rubedo extranea circa nasum, & maxillarum poma, quæ cum pustulis crustosis ad modum paruæ lenticulæ affligit, & est vnum ex signis coarguentibus principium lepræ. Hanc patiebatur iuuenis quidam Lusitanus, pulcher facie, & decorus aspectu, qui hyberno tempore, calore ad interiores sedes adacto, annorum quinque spatio, pustulas vlcerosas, totam faciem deturpantes, habebat, & à quibus ichor emanabat flauus ita acris, & mordax, vt ob nimiam caliditatem, carnem exederet. Verno tempore pancraticè viuebat, patentibus cùm poris transpiraret corpus. Incidit in hoc vitium ex assiduo piperis vsu, quo in puluerem redacto vescebatur; quâ de causâ iecur impensè incaluit. Et cùm timor esset, ne in Elephantiasim, vt ferè solet, commigraret affectus, ipséque tantæ turpitudinis molestiâ afflictus, subtristis vitam duceret, me consulit. Auxilia actitata inquiro. Inuenio fuisse phlebotomiam ex iecoraria sæpiùs repetitam, vacuationem per purgantia medicamenta, & refrigerantia apozemata, celebratam, serum lactis caprini simplex, & nescio quæ localia exiccantia in facie applicita vnguenta, quibus, nec balneo cùm non leuaretur, immò recrudesceret affectus, Medicus tandem, omnia se iam fuisse exequutum auxilia arbitratus, cum eo laboriosè luctatus, tanquam ab incurabili morbo, recessit. Ego cùm à iecore nimiùm excalfacto, & retorrido, velut à prima origine promanare hunc morbum intelligerem, & habitualem in eo calidam intemperiem deprehenderem, ob quam hepar, nidore veluti quodam, infectum, vel ex purissimo alimento, calidum, biliosum, exassatúmque humorem generabat, in auxiliis vehementioribus, & alio modo paratis, insisto, quæ non solùm iecur refrigerare, sed vnà roborare viscus nata essent. Qua de causa per mensem sero lactis caprini vsus sum, in quo alternis diebus madebant tum Rhab, Myrobalan, sena, Epithym. Polypod. pulpa Cas. Syrup. fumar. Maioris, Cichor. Nicol. Endiu. Gentil. de Sena, de Polypodio. Post hæc iterum in balneum misimus, & duabus horis à balneo, syrupum ex iure pulli gallinacei, priùs refrigerantibus medicamentis saginati, & decocti, confectum offerebamus. Hirudines bis mariscis affixæ, quarum suctu, sanguinem æger, super vas aquâ calidâ plenum sedens, emisit grumosum, fæcalentum, & nigrum. Verùm cùm malum, iis celebratis, ferociùs insolesceret, vt humor ex partium diuturnâ debilitate necessariò gignendus ad imas, contrariásque deferretur corporis partes, & spiraret iecur, fontanellam in dextro crure aperiendam curaui, ex qua, cùm impura sordes emanaret, seruato regimine victus, & exiccatis omnino vlceribus, obesior factus, pristinum nitorem recuperauit, neque vnquam ipse malum persensit. Hæc fuit huius Lernæi morbi, qui iuuenem miserè, diúque cruciauerat, Herculea claua: nam, vt rectè dicebat Mercurialis *lib. de decorat. cap.* 13. *de maculis faciei: Præter hæc si in vllo casu cauteriorum vsus vtilis est, procul dubio in hoc, vt viderim solis cauteriis cruribus affixis, rubedines faciei penitus esse deletas.*

OBSERVATIO LXXV.

Guttæ rubræ curatio.

G*Vttam rabidam, seu rubram vocant Medici, quando cum maligno tumore facies intensè rubescit, cum molestia summa.* Hoc vitio cùm laboraret quidam, & iam importunè vexatus, multiplicia expertus esset auxilia, quæ bilem retorridam expurgarent, deleteriámque vim humoris simul retunderent, (aderat enim Gallicæ luis suspicio) de quorum numero sunt vacuantia, balnea, fontanellæ in brachiis, & dextro crure apertæ, vnguenta mercurialia, parti ipsi, & toti administrata, lactis caprini serum, saluatellarum sectio, his nec tantillum leuatus est: sed cùm adesset in facie calida intemperies, ob quam optimum alimentum, calor partis, in reprobum succum conuertebat, neque refrigerantia, & exiccantia medicamenta parti affectæ admota possent esse ex vsu, octo hirudines in facie apponendas curo, quibus affixis, & extracto crasso sanguine, fœdo, & nigro, ita leuatum est malum, vt post paucos dies pustulis euanescentibus, nunquam recrudesceret.

OBSERVATIO LXXVI.

Ad formicam faciei corrosiuam, celebre auxilium.

INter cætera præstantissima auxilia, quæ, ad Herpetem exedentem, seu Formicam corrosiuam in facie subortam, à Medicis imperantur, hoc est nulli secundum, præcedentibus generalibus auxiliis celebratum. Accipe lanam albam, quam tonsores ex pannis tondere solent: hæc vsta in testa, nigerrimum acquirit colorem, tritâ, & Rosaceâ, aut Plantaginis aquâ permixtâ, attramentum scriptorium repræsentat. Hoc liquore vlcus circumcirca illine, mirabilem experieris vtilitatem: nam vlcus sensim exiccatur, & non ampliùs serpit.

OBSERVATIO LXXVII.

Pro nigredine faciei, præsidium exoticum.

PRo nigris maculis post morbum Gallicum, aut exanthemate derelictis, pro fœminis quæ natiuâ sorte nigellæ sunt, & tantoperè anguntur, vt vultus, colore, ex albo & rubro permixto decoretur, & pro aliis quæ maculas habent faciem deturpantes, vix reperies auxilium quod hoc sit excellentius. Apud *Brasilienses* præsertim iuxta ciuitatem vocatam *Pernambuquo* crescit arbor quædam in nemoribus in multa copia, quæ vocatur ab incolis *Coqual*, est arbor notissima, lentisco simillima. Huius corticem, si libræ vnius pondere in minutissima frustula dissectum in sexdecim libris aquæ, adiectis vnciis duabus aluminis decoquas, quousque absumatur pars dimidia, decoctum, colatum priùs, remanebit tam purum, & purpureo colore ita insignitum, vt ostri, aut papaueris rubri colorem æmuletur. Hac aquâ, si faciem abluas, præterquam quòd maculæ nigræ, rubrum splendentem colorem acquirunt, vultus ita roseo colore suffunditur, vt fœminæ hac de causa, hoc decocto, veluti fuco rubro ad pulchritudinem conciliandam, faciem, labráque abluentes, formosiores multò fiant, & magis speciosæ. Hic purpureus, & pulcher color octiduò firmus persistit, nec elui potest, etsi vultum abluas multoties aquâ. Transacto hoc tempore, nigricantis rosæ vultus induit colorem, & paulatim post quatuor dies remittitur omnino. At maculæ quæcumque eæ sint in posterum minimè repullulant. Quo decocto si iterum, antequam remittatur color, faciem laues, de nouo pristinus purpureus color insurgit. Vtinam Mercatores Lusitani, & Hollandenses huius arboris cortices ad nos deferrent, quorum ope fucus pro fœminis parari poterat cæteris præstantior, & innoxius: nam ex Arsenico sublimato, Cerusâ, Camphorâ, & aliis ad decorem linimenta construunt, quibus miseræ incautæ, faciei rugas, gingiuarum vlcera, dentium nigredinem, cariem, oris fœtorem, loco pulchritudinis extemplò experiuntur.

OBSER

OBSERVATIO LXXVIII.

De Vitiis linguæ.

Lapis supra mucronem linguæ enatus.

NObilis quidam catarrhosis defluxionibus valdè obnoxius, quùm in parte linguæ externa iuxta mucronem, tumore insigni, & dolorifico quateretur immaniter, Aphonus quasi factus, Chirurgum vocat. Hic lauacra emollientia, & lenientia consuluit, factáque incisione, lapillus se prodit (citra speratum pus,) durissimus, læuis, ad magnitudinem nucis auellanæ, quo, volsella vi summa extracto, tumor euanuit, & vulnere integrè sanato, æger obtinuit sanitatem.

OBSERVATIO LXXIX.

Verrucæ Gallicæ, in mucrone linguæ enatæ, historia, eiúsque curatio.

FAllopius Medicus omnium calculo doctissimus, inter omnes *lib. de morb. Gallico, c.* 88. verrucarum curationem proposuit eleganter, quas renasci in balano, ano, gutture, radice linguæ, palato asseuerat. Ego præter plures in his partibus renatas, in mucrone linguæ exortam vidi in gallicato ægro, ad nucis iuglandis paruæ magnitudinem, ex qua patiebatur vocis læsionem; nam sermonem articulatum non proferebat, nec alimenta in ore rectè conterere poterat, quare liquida solùm esitabat. Pro huius eradicatione, præter vniuersalia auxilia, sudorifica tentantur, topica parti apponuntur, sed incassum. At cùm ferramentis ignitis, & medicamentis causticis multoties esset inusta, & ligata funiculis materia erodente imbutis, in pediculo, quo carni tenaciter adhærebat, non solùm Chirurgorum operationem multoties deluserat, immò excitata phlegmone, dolore, & ob attractionem humoris superueniente angina, cui venæ sectione est occursum, Medicos à sui curatione deterrebat, maximè cùm hæc esset de earum natura, quæ *Myrmecia* dicuntur, quæ si perfricentur, aut tractentur, punctionum sensum maiorem inferunt, ac si pars attrectata formicarum morsibus vellicaretur. Æger his pressus angustiis, Medicos pacta liberali mercede rogat, vt pro sui salute veterum, & iuniorum monumenta reuoluant. Ego stipendij compendio adductus, amicos tota nocte consului, hoc est, libros. Multas pro tanto malo remediorum myriades inueni. Octiduo tentaui. Omnia frustrà. Vltimò adij Lacunam *lib. 2. in Dioscorid. in comm. cap.* 171. qui pro verrucis curandis, nullum aliud præsidium vtilius esse inculcat, quàm Chelidonij maioris folia (vulgò herbam hirudinariam vocant) pista, cataplasmatis forma super verrucosam partem imponere. Ad ægrum lætabundus accedo remedium experturus, & emplastrum exertæ linguæ appono lineo panno inuolutum, & in medio linguæ triplicato filo suauiter ligo; Non pertransierant dies duo, quando verruca omnino contabuit, ita vt filo serico in radice ligata, illicò exciderit. Hoc exemplo edoctus, plures in volis manuum, & plantis pedum renatas, quæ miserrimè ægros excruciauerant, radicitus hoc facili, ac certissimo auxilio extirpaui.

OBSERVATIO LXXX.

Linguæ portentosus tumor, hirudinum suctu, curatus.

CVratio mira. Illustri cuidam Gallo postquàm poculis more patrio cum sociis decertasset, ex A nimio vini potu adeò lingua in portentosam magnitudinem aucta est, vt vix deglutire, aut respirare posset, & sic toto corpore liuidus, nigricante facie, ac subtumida, velut strangulatus cùm in horas moriturus spéraretur, & plura vacuantia, reuellentia non iuuarent auxilia, impero, vt quatuor magnæ hirudines, filo tenuissimo in caudice apprehensæ, linguæ, (quam exertam habebat) affigantur. Sed quo euentu audi. Ita adhærentes suxerunt, vt breuissimo tempore ipsam exilem, tenuémque relinquerent, & sic æger à periculo summo euasit immunis.

OBSERVATIO LXXXI.

B *Ingens linguæ tumor, ipsa scarificata, sanatur.*

DEcem annorum puero ex catarrhosa defluxione adeò lingua in ingentem magnitudinem accreuit, vt ipsius ore contineri non posset, cui cùm reuellentia per venam sectam, collo, dorsóque impositas scarificatas cucurbitas, & acres clysteres essent acta auxilia, & linguæ tumor mollis, laxúsque esset, scarificare linguam profundè, salubre mihi visum est præsidium, quo celebrato, linguáque cum salita aqua abluta, (ne glutinarentur scissuræ) tanta aquosi humoris vacuatio facta est, vt illicò æger recuperauerit sanitatem.

C OBSERVATIO LXXXII.

Linguæ resolutio, sectis raninis curata.

LInguæ caro est mollis, rara, laxa, spongiæ instar; hanc membrana tegit tenuissima, ori & palato communis, in quam nerui tertiæ, & quartæ coniugationis expanduntur, qui per ipsam disseminantur. His resolutis, & à cerebro damno mutuato, intercepta videlicet via, & à crasso sanguine obstructa, impeditóque libero commeatu facultatis tam motricis quàm sensificæ, in paralysim totius linguæ quidam adolescens incurrit; nam gustum, motum, & loquutionem omninò amiserat. Hic varia tentauit auxilia quæ pro resolutione vniuersali imperari solent. His factis, cauterium nuchæ affixit, decoctum Ebeni per multos dies ebibit. D Roborantia sæpiùs assumpsit, apozemata, tabellas, opiatas. Posteriori ceruicis parti, & retro aures diuersimoda apposuit vnguenta. Hæc profuêre nihil. At cùm esset robustus, & plethoricus, vt maxillæruberent, ex venis sub lingna bis sanguinem exhaurio, Auicennæ auctoritate commotus, 6. 3. *tract.* 1. *cap.* 7. §. *Et si existimatur quòd cum humiditate dominetur sanguis, phlebotomentur venæ linguæ, & ventosetur mentum, &c.* Hoc remedio celebrato, æger meliùs habuit, nam aliquali sanguine emanante, recreata, & ventilata pars, & ope medicamentorum quibus abluebatur lingua, adiuta, subiectum humorem resoluit, & æger sensum, motum, & sermonem recuperauit.

E OBSERVATIO LXXXIII.

De Palati vlceribus.

Palati lacuna citra morbi Gallici vitium deperdita, à natura aliquando repletur.

PAlati portionem ob virulentam luem carie exesam procidere, nouum non est, ab acri tamen defluxione corrodi, ita vt minus expressè, sed obscuriùs, & turbidiùs loquantur ægri, rarum est. Dum ego de hac describenda obseruatione cogitarem, ecce inter alias doctissimorum virorum epistolas pro

more in musæo appensas, legi vnam excellentissimi Doctoris Benedicti à Castro Medici Hamburgensis eruditissimi, in qua notatum erat exemplum, quod nec est vulgare, nec frequens. Iuuenis ætatis 18. annorum, temperamento sanguineus, ita cerebrum frigidum habebat, & ex eius naribus mucosa pituita instillabat in copia tanta, vt difficulter respirare cogeretur: huic vena est secta, cucurbitæ scapulis affixæ, præparati humores, sæpiùs expurgatum corpus. Horum ope ad tempus fluxio cessauit, at iterum reuersa, os, linguam & palatum ita affatim occupauit, vt palati lacuna decideret, cum oris vlceribus sæuis, ingentíque linguæ tumore obortis. Iterum expurgatum corpus, fonticuli ad brachium, & nucham affixi. Roboratum cerebrum cucuphis, & tabellis exiccantibus. Imperata ex Ebeno sudorifica, quibus omnibus affectus succubuit, præter vlcus palati cariosum, quod cùm longum esset, lamina argentea, vel aurea repleri non poterat, quam adaptandam docent Paræus *lib.22.c.3.* Amatus *lib.5.cent.14.* Alexander Traianus *lib.7.c.18.de morb.Gallico.* Fallop.*de eodem morbo,c.79.*& alij. Quare pugnatum abstergentibus, & sarcoticis, sed cùm omnia citra fructum tentarentur, quoniam partes spermaticæ deperditæ regenerãtur rarò, natura quæ sola sibi sufficit, paulatim vlcus, callo, quod rarum est, vestiuit atque obduxit.

OBSERVATIO LXXXIV.
De Dentium dolore.

Ad dentium dolorem, remedium admirandum.

INter varios dentium morbos, doloré inter maxima tormenta esse annumerandum tenet *Celsus l.6. cap.9.* Hoc cùm delicatula fœmina per plures dies premeretur immaniter, & nulla celebrata auxilia possent esse ex vsu, me vocat. Imposito præsidio ex tẽpore dolor conquieuit, qui tot repetita remedia contempserat. Huius mirabilis auxilij vera est origo hæc. Generantur *in Peruano regno, totoque Brasiliensi tract.* in nemore, sylucstribúsque locis, præsertim iuxta ciuitatem vocatam *Pernambuquo* araneæ, quæ prætorquam quòd mali Arantij magnitudinem superant, etiam venenosissimæ sunt, quarũ vngulam, mira quadam, & occulta proprietate dentium dolori opitulari, fidissimo atque frequentissimo experimento adinueni. Vngula hæc est dura, coloris subfusci, similis vngulæ pedis cancri, aculei instar acuta. Hae si dentem affectum tangas, aut intra os, iuxta gingiuas & dentem apponas, dolorem ex tempore lenit, & ne frangi, comminuíve dentibus possit, meliúsque parti dolenti adaptetur, & in ore retineatur, auro, vel argento incrustari debet. Nec araneæ magnitudo fidem omnem superare videatur, nam ea validissimis est inxa testibus. Narrat Petrus de Osma *in epistola missa Monardo,* quam hic auctor refert *in part.2.histor.aromatum, quæ ab Occidentali Indiâ adsportantur,* in Americana plaga, in ciuitate vocata *Chile,* has araneas, & maiores reperiri, & alia prodigiosa animalcula, quæ potiùs inter monstra, quàm naturæ opera connumerari debent.

OBSERVATIO LXXXV.

Dentium dolor sæuissimus, niue circumpositâ, ablatus.

MIles strenuus, quùm à multis annis dentium dolore ex distillatione suborto per interualla quateretur, ita vno die, æstatis tempore, liquatis crudis succis, in tribus molaribus superioribus dextri lateris immani dolore est concussus, vt rabie quadam, & doloris sæuitie pressus, furibundus veluti, & amens, è domo vociferans exire vellet. Huic reuellentia primò omnia facta sunt præsidia, mox Anodyna, Soporifera, immò ipsum Opium dentium cauo applicitum. Sed incassum omnia tentata: nam vehementiùs dolor ægrum vexabat. Demum niue, qua aquam bibendam refrigerabat, fortuitò in ore detenta, eáque iterum atque iterum accepta, à dolore intra horam immunis euasit, & plures alij qui hoc præsidium sunt experti, doloris sæuitiem effugêre. Nam vt ait Auicenna *lib.2. tract.2. cap.524. Aqua niuis sedat dolorem dentium calidum, &c.*

OBSERVATIO LXXXVI.

Quidam sæuo dentium dolore vexatus, imposito intra dentis cauum Philonio, occubuit.

COrpora viuentium quidpiam simile mortificationi perpeti, ab omnium ex Opio, Hyoscyamo, & Mandragora compositorum medicamentorum vsu, luculenter satis confirmat Galenus *lib.2. & 3.de composit. medicamentor.sec. loc.cap.1.& lib.8. eiusdem cap.3.* Et hoc sequenti exemplo fiet manifestum. Quidam cùm pluribus diebus dolore dentis corrosi concussus vehementer, multis adhibitis præsidiis leuari non posset, amicorum consilio, intra dentis cauum indidit Philonium Persicum. Eo admoto, stupidus veluti, sequuta auditus grauitate, extinctus est.

OBSERVATIO LXXXVII.
De fœtore oris.

Pro fætore oris, optimum præsidium.

ILlustris quædam Matrona adeò fœdo, horribilíque oris fœtore continuò premebatur, vt assistentes circa ipsam immorari non possent, pro quo domando vitio, à corruptis, putridísque humoribus in ventriculo genitis suborto, cùm plurima tentasset auxilia, quæ tùm inutilem à stomacho vacuarent humorum copiam, vnáque suauitatem, & robur, ori ventriculóque conciliarent, & cauterium in crure incassum tamen affigeret. Tandem meo consilio, pilulis his vnius mensis spatio assumptis, in posterum suauem spirauit odorem, nam binas duabus horis post cœnam deuorabat, quæ grauem oris halitum emendant, suauitatem conciliant, & ructûs tædiosos abolent.

℞. Myrobalanor.emblic.Chebulor.an.ʒß. Rorismarini, Semin. Citri, Myrrhæ, Sem.myrti, an.ʒ j. Cinnamomi, ʒ j. Galangæ, Malobathri, Hydropiper. Nucis Myristicæ, an.℈ j. Caryophyllor. ℈ß. Galliæ moschatæ, ℈ j. Aromatic. rosati, Diamoschi dulcis, an.ʒß. Mastichis, Coriandri, Anisi, Sem. fœnicul.an.℈ j. Moschi odorati, Ambari, an. g̃. xx. Agalloch. elect.℈ j.ß.

Pulueris anda puluerisentur, & deinde ad vmbram exiccentur, priùs vino odorifero, & aq. flor. Arantior. irrorata, deinde cum Balsami guttulis, & Rhodomelite fiant pilulæ ad modum ciceris, & decorentur.

OBSERVATIO LXXXVIII.
De Oris vlceribus.

In oris vlceribus Gallicis, Vnguenta Mercurialia imperanda.

AXioma apud Galenum est receptissimum *in lib. 13.meth.11. humores nunquam ad affectam partem esse trahẽdos, sed quàm longissimè ab ipsa diuertẽdos.*

Intelli

Intelligendum de initio morbi, quando pars humorum copia repletur. Hoc non aduertentes Medici, in palati, oris, gurgulionisque Gallicanis vlceribus, cane, & angue peius, Mercurialia euitant vnguenta, quoniam Mercurij ope conuocatur, immò expurgatur per partem affectam noxius humor. Vidua quædam iuuenis ex commercio cum viro spurco, vlcera vteri præcedente gonorrhoea virulenta, passa est. Hæc cùm esset à nobili stirpe oriunda, ob parentum metum, & pudorem, maluit ampliùs mori, quàm malum vel Medico patefacere. Post decem dies superuenêre maculæ in fronte rotundo schemate siccæ, cum dextri brachij contractione coniunctæ. Tunc morbo oppressa negotium totum aperuit, quo tempore ob veneni intus serpentis vim effrænem Gurgulio iam vlceribus conspurcari inceperat, quousque tandem videbatur ex toto corrosus. Consuluntur Medici, purgationes imperantur, sudorifica ex smilace aspera exhibentur, & alia plura administrantur, quæ humoris virulenti efficaciam, ne vltrà serperet, retunderent. Sed frustrà: nam morbus contumax, & peruicax solùm vnguento Mercuriali nouies applicito succubuit, & gargareon lacer (quod mirum est) restitutus.

OBSERVATIO LXXXIX.

Ad oris, & genitalium vlcera deleteria, auxilium præstans.

Historia apud *Hispanos* trita, sed propter exteros non reiicienda. Inter auxilia celeberrima, quæ ad dolosa vlcera, & depascentia, præsertimque Gallica coërcenda, eorum putrilaginem absumendam, vtilia sunt, hoc præsidium obtinet principatum, nam sua caustica vi, eorum malitiam, & virulentiam infrænat, de cuius vtilitate eximia nec Aromatum diligentissimi scriptores, nec Garzias ab horto, Christophorus à Costa, Monardus, immò nec Clusius ipse, in inuestigandis Indiarum arcanis laboriosissimi, nec alij fecêre commemorationem vllam. Cuius historiam referre non grauabor. In nouo Orbe, in prouincia dicta *Potosi*, in ciuitate vocata *Lipis*, in asperis montibus oritur lapis, cui ab incolis ciuitatis, iuxta quam nascitur, inditum est nomen, quare appellatur *Lapis Lipis*. Hic intus habet colorem cæruleum, Sapphirinum, cum transparentia quadam. Durissimus est, sed in minuta finditur fragmenta. Gustu ita acris, & mordax, vt si tantillum iuxta linguam apponas, excitato ardore illam exulceret. Affertur à multis mercimonij causa, venditur in taleolas redactus, ita vt si eum è longinquo videris, parum distare à merce illa, à Lusitanis vocata *Anil*, & à Belgis dicta *Indigo* arbitreris: nisi quòd *Lipis*, clarum, & transparentem sortitur colorem, merx verò illa aliquantulum obscurum. Demum hic Lapis cætera sui generis medicamenta longè antecellit, si grana eius quatuor in tenuissimum puluerem redacta in vnciis duabus aquæ rosarum, aut plantaginis per horam maceres, & aqua hac, quæ cærulea statim fit, vlcera mundifices: aquæ enim vi, & mixtione, caustica & ignea eius vis lenitur ac mitescit.

OBSERVATIO XC.

De Gingiuis.

Ex dente vi euulso ingens hæmorrhagia sequuta, facili remedio curata.

Qvidam cùm dentis dolore premeretur immaniter, illum violento concussu ferri ope eduxit. Extracto eo, ex dilacerata arteria gingiuæ subdita, copiosa sequuta est hæmorrhagia, ac si riuulus è fonte emanaret. Conuocantur Medici & Chirurgi, reuellentia administrant, venam secant, cucurbitulas costis multoties admouent, parti vnde fluebat sanguis glutinantia, & styptica applicant, vt gypsum, cum restrictiuis pulueribus, & albumine oui permixtum, adiectis Sarcocolla, telis aranearum, terra sigillata, & lanugine adhærente cortici interiori Castanearum. Chalcitidem vstam imponunt, quæ potenter adstringit, & caustica vi, ignis instar, fluorem omnem compescit, quam sæpè cum vitriolo vsto, (Græci Chalcanthum, Hispani *Copparosa* vocant) quod easdem cum Chalcitide obtinet facultates immiscent. Sed cùm fluxus perseueraret, digitum patientis imperant imponendum super locum vnde fluor erumpit. Sed cùm his reprimi non posset, meo consilio, locum puluere gummi Arabici implendum moneo, quod auxilium ita profuit, vt post tres horas fuerit omnino sanguis restrictus: nam hoc gummi fit ex Acacia Ægypti spina, & *oppilat, obstruit, refrigerat, glutinat, exiccat, quoniam gummi Acaciæ est fortius valdè, & ponitur propter hoc in medicinis Theriaca*, inquit Auicenna, *lib. 2. tract. 2. cap. 316.*

OBSERVATIO CXI.

Immodicus ex Gingiuæ arteria sanguinis fluor, emplastro Galenico suppressus.

Miles quidam strenuus, dentem, cuius sæuissimo cruciabatur dolore, ferro cùm extraheret violentia summa, ecce vehemens subsequutus sanguinis fluxus ex arteria cui dens innitebatur. Sanguine biduò vbertim fluente, peritissimi Medici omnis generis obturantia extrà apponunt, reuellentia consulunt præsidia præstantissima, arteriam candenti ferramento inurunt. At incassum omnia acta: nam sanguis maiori impetu prosiliens, eum in statum morti valdè propinquum, viribus penè exhaustis, reduxerat. Vocatus, Galenicum emplastrum ex Aloë, Thure, pilis leporis exactissimè trituratis, & mixtis cum candido oui, paruifacientibus Medicis, impono. Quo auxilio admoto intra paucas horas sanguis omnino fuit suppressus, & æger à mortis faucibus ereptus. Hoc pretiosissimo auxilio à se primum inuento glorietur Galen. *lib. 5. meth. 7.* incisam in gibbero arteriam fuisse conglutinatam, *& lib. 5. eiusdem cap. 4. & de curand. rat. per sang. mis. cap. vlt.* appositis historiis huius auxilij præstantiam confirmat; & summis laudum præconiis efferunt. Auic. 4. 1. *cap. 20. iuxta fin.* Aëtius *tetrab. 1. serm. 3. c. 19.* Trincauel. *lib. 3. de compos. med. 18.* & proprio exemplo illustrat Petrus de Peramato *lib. de vacuand. rat. c. 30.*

OBSERVATIO XCII.

Sanguinis ex Gingiuis profluuium criticum.

Avrifaber cùm ex multo labore iuxta fornacem, in ardentem febrem incideret, & esset firmus, & fortis, copiosam celebrauit phlebotomiam, cuius vi ita leuatus est, vt in septimo die, præcedente gingiuarum pruritu, & & labij inferioris ingenti dolore, ex venula gingiuæ inferioris riuuli sanguinei profluerent per tres continuos dies, in tanta quantitate, vt libras ampliùs quinque excederent, & quantò plus sanguinis effluxerat, tantò magis remittebatur febris, qua omnino extincta, sanguis sponte sua cessauit omnino.

OBSERVATIO XCIII.

Ex Epulide mors.

EPulis carnea est excrescentia gingiuarum inter dentes, *quæ ab inflammatione contracta, ad intimos molares dentes pertinet: nonnunquam cum febri & dolore,* inquit Paulus, *lib. 3. c. 26. rubric. 3.* Hæc sensim sæpe ad oui augetur magnitudinem, adeò vt loquendi, & mandendi adimat facultatem, auctore Pareo *lib. 7. c. 4.* Mulier erat habitu melancholico, cui in gingiua inferiori externa caro excreuit dura, quæ paulatim spatio vnius anni in molem excreuit tantam, vt oui parui magnitudinem superaret, cum dolore summo & graui odore: nam ex vlcusculo tumoris sanies quædam fœtida promanabat cum sensata acrimonia coniuncta. Adhibitum consilium. Vnicum in incisione remedium. Sic factum, sed tanta hæmorrhagia sequuta, vt illa viribus exhausta, nullis proficientibus auxiliis, vita decesserit.

OBSERVATIO XCIV.

De Angina.

Angina canina, cucurbitulâ sub mento scarificatâ, curatur.

PRæfocatiuum malum faciens necessarium, *vt sit assiduatio apertionis oris, & proiectionis linguæ, nominatur caninum, &c.* Dicebat Auic. *9. 3. tract. 1. cap. 8.* quoniam ægri suffocati, & veluti strangulati, vt aërem attrahant, exertam habent linguam, canum instar, qui ardente Sirio ad captandum frigidiusculum aërem, eam extra os prominentem habent. Hæc licèt apud Hip. *lib. 3. prog. 8.* celerrimè interimat, vt proprio exemplo firmauit expertissimus Dodonæus *lib. exemplor. medicinal.* 18. Ab hac tamen raro euasio fit. Illâ cùm fœmina quædam nullo apparente tumore grauiter corriperetur, clauiculatos ex interuallis dentes habens, & magna cum violentia respirans, ita vt in horas strangulari videretur, & neque cephalicæ, aut venarum sub lingua sectio, in occipite scarificatæ cucurbitæ, acria clysteria illi opem ferre possent, tandem eodem die quo omnia ob procrastinationis periculum acta sunt, sub mento scarificata cucurbita summo fuit auxilio, & assumptis deinde syrupis, excretáque per sputum pituita crassa, & multa, altero die meliùs habuit.

OBSERVATIO XCV.

Angina acutissima, iugularibus venis sectis, curatur.

HIspanus quidam cùm acutissima angina in horas strangulari videretur, & omnia vniuersalia, & localia per venam sectam, scarificatas in collo cucurbitulas, acres clysteres essent celebrata auxilia, & ipse nigricante facie velut emortuus iaceret: peritissimi Medici iugulares secandas imperarunt. Adfuit Chirurgus secandi arte dexterrimus. Illas sanguine ad caput ruente, vaporéque multo impletas, turgentes, & conspicuas resecuit. Irreparabili sanguinis fluxu sequuto, ægróque lapso in omnimodam virium iacturam, spes salutis abest, & nullus videtur remedio locus, quùm de eo, ob violentum sanguinis fluxum, iam desperarent omnes. Neque ex tempore inuentum fuit, quod opitularetur auxilium. Vocatus, accurro. Emplastrum Galenicum superimpono, quo ipse *lib. 5. meth. 4.* ad arteriarum, & iugularium hæmorrhagias fœliciter vtitur, constátque

A ex iis quæ in Obs. 91. suprà retulimus. Sícque collo commodè ligato, ægrum iam iam exhaustum refocillo, qui post horas aliquot respirare, & loqui cœpit, & à morbo immunis reuixit. Nec mireris ad tam periculosum remedium nos confugisse: nam præterquam quòd ex Auicennæ consilio 4. 1. c. 20. *hæ minuuntur in principio fortis squinantiæ, & coangustatione anhelitûs*: etiam *quando salutis vnica est via, hæc licèt cum periculo tentanda: cùm satius sit ægrum periclitari, quàm spe ademptâ certò perire*, vt monuit Magister *lib. 10. meth. c. 10.* Nam malo nodo malus cuneus quærendus est, ratóque crudele malum nisi crudeli depelli potest auxilio.

B OBSERVATIO XCVI.

Angina præfocatiua intra quatuor horas interficiens.

PRæfocationem caninam quandoque interficere, intra primum diem, & quartum, tradidit Auicenna 9. 3. *tract. 1. cap. 8.* Attamen citò suffocatione prehensos occumbere, auctorum testimoniis ratum est, firmátque Trallianus *lib. 4. cap. 1. tit. de sanguin. mis.* Caupo circa meridiem de gutturis inflammatione conqueri cœpit. Nullus tumor in faucibus apparuit. Dolor aderat internus, & respirandi difficultas summa. Cibus, ac potus assumptus illicò per os, & nares reiectus. C Præcesserat vehemens, copiosáque humorum è capite distillatio. Nulla pro temporis angustiis remedia celebrata profuêre, immò sana mente, integrisque sensibus intra quatuor horas febre validissima pressus occubuit.

OBSERVATIO XCVII.

Ab angina annua, quidam aperto fonticulo sub lingua, præseruatur.

QVantam vtilitatem præstet sectio venarum sub lingua, à veteribus tantopere celebrata, hoc exemplo fiet manifestum. Adolescens frigido & humido D totius, & capitis temperamento præditus, ex destillatione capitis, à multis annis aduentante vere, liquata fortè pituita, & fluxiore reddita, in anginam fortissimam incidebat, à qua pluribus celebratis auxilis difficulter euadebat. Cùm autem nec vacuantibus auxiliis, sudorificis præsidiis, cerebrum roborantibus, & fontanellis brachiis affixis, à tanto malo præseruari non posset, natura, quæ de vtilitate animantis semper est sollicita, eum ab illo imposterum liberauit, aperto foramine sub radice linguæ in parte sinistra, per quod cùm singulis annis riuuli perennes aquosi humoris quatuor diebus in fine mensis, tempore statuto effluerent, ab angina omnino E imposterum est præseruatus.

OBSERVATIO XCVIII.

De Gargareone.

A præciso gurgulione, tabes, mors.

QVantopere oporteat Medicos in gurgulionis vlceribus curandis esse solicitos, hoc exemplo fiet manifestum. Septem vidi ex hac causa tabidos effectos occubuisse, præter plurimos, qui ob vlcera Gallica, illo corroso, & præciso, vocis insignem læsionem, asthma, difficilem respirationem passi sunt. Cur ita? Respondet Peripateticorum Princeps Alexander 2. *probl. 3.* quoniam frigidus aër recta ad pulmones delatus viâ penitissimè irruens sanguinem cogit,

cogit, tardiores ad motum pulmones facit, atque ita ex valido pulmonum conatu disrumpuntur vasa, sequitur sputum sanguinis, phthisis, mors. Adde quòd coacti humores in spiritales partes à cerebro distillantes, ibi hærentes, copia sua, tussim mouent, & æger citra cruentam sputionem tabe resoluitur. Huius ergo partis vlceribus citissimè opitulandum: nam calida est, laxa, flaccida, & ob tenellam substantiam corruptioni facillimè obnoxia, quam secare periculosum est apud Hip. 3. *prog.* 21. ex cuius recisione plurima damna contigisse narrat Galen. 11. *de vsu part.* 10. ob multas causas.

OBSERVATIO XCIX.

De Faucium malignis vlceribus.

Biennis infans faucium lethalibus vlceribus affectus, triduò occubuit.

FAuces totam eam capacitatē appello, quæ hiante ore percipitur, & si intra eam duas glandulas iuxta Isthmum reponas, quæ tonsillæ, vel paristhmia dicuntur, quæ fauces, os, & linguam humiditate saliuosa irrigant, non errabis. In his partibus ex humoris virulenti affluxu gignuntur carbunculosæ inflammationes, quæ pestis diræ, aut veneni promptissimi instar, contagio quodam, pueros, & adultos corripiunt, & sæuis maleficentissimísque stipatæ symptomatis citissimam necem inferre solent. Malum in Hispania non multis abhinc annis frequens. Vulgus Medicorum Hispano sermone *Garrotillo* nuncupat, de cuius essentia, periculo, breuitate, & complicatione vstiui, & vlcerosi tumoris, ac deleteria corruptione laconicè dicam. Hoc fuit pressus biennis infans, sanguineus, & obesus. Primo die ex catarrhosa defluxione in suffocationem penè incurrit, difficulter respirabat, & lac deglutiebat, & febri acuta affectus nec plorare poterat. In parte gutturis dextra externa glandulosus apparuit tumor cum dolore multo. Secundo die intra fauces vlcus visum est ad nigrum vergēs, quod putrilago, & mollities multa comitabantur, at ab ore fœtor horribilis prodibat, magnum certè corruptionis completæ indicium. Tertio die nullis adiutus auxiliis strangulatus, est extinctus. Hæc praua tonsillarum vlcera in pestilenti constitutione sæpè contingunt, monente Aëtio *tetrab.* 2. *serm.* 4. *c.* 46. Belgæ *Spruvve* appellant. Apparent sæpè rubore saturato insignita, aliquando alba, maculis similia, cinereo colore prædita, & frequenter nigro, quæ breuissimo temporis spatio exulcerant, corrumpunt, putrefaciunt, & ad gangrænam deducunt, quæ omnia à bilioso humore, pituitoso, melancholico, aut sanguine nimis adusto, venenoso tamen, maligna, & pestilenti qualitate inquinato euenire res est manifesta. Quibus omnibus partes validissimæ non solùm infestantur, sed flaccidæ, tenellæ, & molles, quales sunt gutturis, & faucium, quæ his deterrimis vitiis ampliùs sunt obnoxiæ. Curatio citò administranda. Vniuersalia præsidia pro ratione ætatis imperanda. Sanguinis detractio per venæ sectionem, hirudines, aut scarificatas cucurbitas præire debet: nam reuellit, fluxionem citissimè deponit, & ab intimis faucium sedibus noxium succum exhaurit, Eodem die, si vrgeat multum affectus, imperanda purgatio; & si suffocationis periculum immineat, præsertim si deposita sufficienter fuerit plenitudo, cucurbitula sub collo affigenda cum scarificatu. Leonicæ secandæ in adultis. Lingua si fortè sit tumida, per latera scarificanda, vt docuit Paulus *lib.* 3. *c.* 27. & si gurgulio intumescat, palatum scarificandum, ex mente Celsi *lib.* 4. *cap.* 4.

A hirudines mento, collo, aurium glandulis affigendæ. Topica sint, quæ non solùm fluxionem arceant, sed venenosam eius naturam infrænent, & retundant: hæc enim vlcera ob maleficam vim adiunctam statim fiunt sordida, fœtida, corrosiua, putrilaginosa, & esthiomena, quùm sint chironiis vlceribus maligniora, quæ antiquitas difficilia cognouerat. In pueris leuia apponenda; nam eorum mollis caro à vehementioribus irritatur vehementer. Satis est primo insultu hordei decoctum cum rosaceo syrupo, serum lactis Caprini in quo conserua rosarum madescat. Lac capræ, aut è quatuor seminibus frigidis extractum, & dilutum plantaginis aqua. Si non prosint, valentiora exiccantia sunt ex vsu. Ea sunt

B Vnguentum Ægyptiacum per se, vel cum aqua aluminosa dissolutum, quo partem colluere oportet. Cautè caustica in pueris tentanda, & admixta eis quæ eorum efficaciam retundant: nam non possumus impedire, quin aliquid eorum cum magno periculo deuorent. In adultis valentiora admouenda. Præter dicta summam opem præstat aqua facta ex quatuor granis Arsenici, & modico viridis æris, liquatis in rosacea aqua. Et quia simile monstrum solùm cedit ignis vi, aureo cauterio pars si mollis sit, est vrenda. In cauterio parùm immorari licet, ne partes sanæ vnà vrantur. Quare cauterium non sit plurimùm ignitum, sed vel inuolutum bolo armeno, aut panno lineo madido aqua, vel in fistulam intromittatur: nam in hoc opere cauere oportet maximè Isthmum, ex

C Aretæi consilio *lib.* 1. *de cura acut. cap.* 9. Aqua argentariorum, & oleum vitrioli suspicione non carent, quòd sanas partes interdum depascuntur, conuulsiones mouent, & sua caustica vi, asperam arteriam, œsophagum, & ventriculum vellicant, quæ partes consortij lege coafficiuntur sæpè.

OBSERVATIO C.

De Gula.

Gulæ resolutio febri ardentissimæ superueniens, vini potu curata.

D DIoscorides, totius sanè naturæ interpres mirabilis *lib.* 5. *cap.* 6. *post princip.* vinum, venenorum omnium esse tutissimum Alexipharmacum disertissimè asseruit, §. *faciunt aduersùs venena, quæ exulcerando interimunt.* Fœmina quædam robusta in febrem pulicarem contagiosam incidit cum lingua nigra, retorrida, & fuligini simili, quam sitis clamosa, calórque intolerabilis comitabantur. Hæc in 11. die aphona facta, difficultate deglutiendi corripitur, ita vt nec solida, nec liquida ingerere posset. Hanc affectionem in ardentibus febribus euenientem, tanquam à retorrido calore, & igneo pronatam, ex siccitate tunicæ externæ, & transuersarum fibrarum,

E quibus gula, seu Pharynx est circumtexta, euenire Prisci monuēre, qua de causa ipsæ præ siccitate constringi ad cibi, potúsque deglutitionem nequeunt. Origine morbi perspecta, faucibus, & collo, vnguenta, lauacra, fomenta paramus, quæ extrà, & intrò admota partem humectarent, & inter præcipua balneo ex lacte caprino cum rosacea vsi sumus, & alia omnia præstitimus, quæ aduersùs incendium internum, ad biliosíque humoris acrimoniam domandam apta sunt. Quibus cùm peiùs haberet, & sine pulsu, exanimis veluti in horas moritura speraretur, facie prædita Hippocratica, decem dierum spatio nullo cibo vsa, nec clysterum nutrientium ope adiuta, quos, si fortè erant iniecti, illicò remittebat. Demùm spiritu vitali penè absumpto, quem calidissima febris postremò refrigerauit, vt verbis vtar

Galeni

Galeni *lib.6. epid. sect.4. com.29.* omni ope destituta, cadaueris instar ad pedes lectuli deuoluta, extremis frigidis, pulsu pusillo, labiorum liuore, fatalem terminum expectat. Quid in hoc agône agerem, ignoro prorsus. Vinum generosum epotandum offero. Renuit ipsa; ipsum per syringem eiaculandum impero, sicque factum est, vt guttulæ paulatim ea inuita in stomachum laberentur. Hac potiuncula, quæ vno die semunciam non excessit, aut saltem vini fragrantia, & odore recreata oculos aperire cœpit, & assistentes agnoscere. Alacrior factus in eodem potu insisto, per siphonem seu canulam argenteam, portionem vini ingerendam curo, quæ maiorem quantitatem superabat. Ab hoc minimo vini haustu, sensim ac sine sensu, octiduò ad maximam progressa est copiam, ita vt singulis diebus libram vnam, & ampliùs ebiberet, cùm illius potui antea non assuesceret. Robustior facta, offam vino delibutam pitissabat, quo tempore iam omnia verba articulatè proferebat, nitidior, speciosior, & pinguior. Conquieuit sitis, abfuit febris, lingua apparuit naturali colore ornata, vires robustiores sunt factæ. Hæc, loco aquæ, solius vini potu erat contenta, quod affatim, & veluti sine modo ingerebat, cuius vi ac efficacia, roborato ventriculo, qui ob veneni malitiam, mortificationi quidpiam simile erat perpessus, ex Gal. *lib.6. aph. 3.* Oesophagi fibris robustioribus factis, deuicta ac superata noxij ac deleterij humoris qualitate, quæ deglutitionis organa, & omnes propemodum officinas labefactauerat, factum est, vt quam non operosa medentium manus, non accurata Medicorum diligentia, non vlla medicamentorum genera, pro moribunda derelictam, sine voce, & sine pulsu vllo, sine sensibus, inter affines animam agentem sanare potuerant, ope tamen Dei misericordis, naturæque sese exsuscitantis, ac solius vini potu sensim respirare cœperit. Tanta est vini vis, ac in exhausto corpore reficiendo efficacia, in quem potum, feræ & bestiæ ipsæ, natura duce sponte feruntur, eo delectantur, iuuantur, & in summa lassitudine reficiuntur ob multas causas, quas accuratissimè ex auctorum penu citant disertissimè, ex alienis Lælius Bisciola *tom.2. horar. subseciuar. lib.5. cap.3.* ex nostris eloquentissimus Canonherius Antuerpiensis *lib.2. de vini facult. admirand. ferè per totum.*

OBSERVATIO CI.

De Strumis.

Strumarum curatio admiranda.

Struma morbus est Herculeus, insuperabilis. Si hunc tumorem saxeum non vlceratum emollire intendas, medicaris frustrà; lapideus enim humor omnino renititur. Si iterum fortioribus medicamentis operi insistas, absumpta parte tenuiori, reliqua magis indurata relinquitur. Si cauteria, aut caustica medicamenta imponas, pituitoso humore acriori reddito, & melancholico magis exusto, exulceratáque parte vlcera fiunt sæua, dolorosa, quæ dolore, punctione, vigiliis ægros conficiunt. Si strumas vlceratas, leuibus medicamentis pertractes, nihil efficies: tenacissimus enim humor nulli auxilio succumbit. Si ferrum, aut vrentia applices, exasperato vlcere, confluente ob dolorem & calorem vbertim humore, fiunt inflammationes, gangrænæ, carcinomata, febris excitatur valida, quæ ægrum ad extenuationem, imò mortem deducunt. Quare miserrimi ægri, hoc diro morbo oppressi, Medicorum opera delusi, aliam curandi viam affectant, & coacti accedunt ad Gallorum Regem, quem contactu suæ manus supra tumorem, hunc dirum morbum persanare, fama est vulgatissima, & inter omnes probat Laurentius *lib. de Strumarum sanatione admiranda.* At si verè loquendum est, captiosa & fallax est curatio hæc: Ægri enim licèt ob aëris, locíque mutationem, exercitia, labores in itinere longo perpessos, ad tempus consanescant, deinde tamen maiore percepta clade, deinceps in deterius ruunt. Inuentum est à me remedium summum, quod nunquam (testor Deum) me fefellit: Et est vnguentum, quod parabis in hunc modum.

℞. Radicis Bryoniæ, magnæ, bene nutritæ, & rotundæ, ℔. ß. Seca in minutissimas taleolas: frige in ℔. iij. Olei oliuarum, si fieri possit, insulsi, quousque contabescant, & siccentur. Cola: adde Terebinthinæ abietinæ, ℔. ß. Ceræ ℥ v. Et vase remoto ab igne, fiet vnguentum viscidissimum.

Hoc in panno lineo appones supra Strumam bis in die, manè & vesperi. Si sit sine vlcere, ipsam emollit, & vel resoluit, vel ad suppurationem deducit. Hoc ergo vnguentum, humorem in saniem versum paulatim ad se attrahit, abstergit vlcera, mundificat, & attracta semper sanie incarnat. Si autem saniosus quidam ichor, & lentum pus attrahantur, relicta radice tenaciter impacta, fidissimo experimento adinueni, super vnguentum, granum sublimati, sinapi instar, vlceri apponere. Huius enim ope mucus impactus attrahitur, durus, seminis maluæ instar. Quòd si ex medicamenti huius calore, ardor & inflammatio sequantur, per aliquot dies quiesce, vnguento solùm imposito. Si verò valde vrgeat ardor, affectam partem cum toto ouo, lacte muliebri, & rosacea commixtis illine. Sicque paulatim, etsi longo tempore, fœliciter curationem absolues.

OBSERVATIO CII.

De Axillarum fœtore.

Axillarum fætor intolerabilis, Fontanellis in cruribus apertis, euanuit.

Medicum noui studiosum & doctum, axillarum fœtore adeò intolerabili oppressum, vt hac de causa nullus ægrotans ad sui curationem eum vocare vellet. Cúmque humiditas virulenta, & tetra ex axillis, sudoris instar, emanaret, ecce ex ea parte, exesa cute, vermium copia effluxit (res mira) qui sironibus multò erant maiores, cui malo Hydrargyrium cum oleo illitum maximo fuit ex vsu, illo enim vermiculorum agmen victum est. Fœtor autem derelictus, quùm nec assiduis lotionibus, vnguentis odoriferis, nec vestium munditie, vacuationibus, balneis, sudorificis auxiliis posset emendari, quoniam nitrosus ab axillis continuò emanabat ichor, à quo teterrimus, & iniucundus odor sentiebatur; tandem, cùm habitualis adesset internorum viscerum intemperies, cuius causa spurci humoris in dies magis ac magis repullulabat copia, ipsum cauteriis excitatis in cruribus curandum prædixi, quibus celebratis, saniéque per fonticulos emanante, & humore ad inferas partes distracto, intra paucos menses sanitatem obtinuit.

OBSERVATIO CIII.

De Tussi.

Calculus magnus tussi proiectus.

Quadragenarius cùm assiduis destillationibus à capite in pulmonem esset valdè obnoxius, cogeretúrque hac de causa Orthopnœa laborans plurimas

rimas noctes insomnes ducere. Ecce duorum mensium spatio difficultate spirandi ita premebatur, vt veluti suffocari videretur. Medici varia consulunt, expurgantia, expectorantia, & alia quæ ad extergendos lentos humores in cauitatibus pulmonum infarctos factitari solent. Cúmque tussi sicca oppressus, anxietudine summa, & animi deliquio premeretur, excreta primò tenacis viscidæque pituitæ copia, eructauit calculum, durum, oblongum, asperum, ossis dactyli instar, & ita grauem, vt granorum 20. cum dimidio pondus æquaret, quo proiecto, ad pristinam sanitatem factis aliis præsidiis commodis redactus est.

OBSERVATIO CIV.

Tussis lapidosa.

GEnerosus quidam vir, trienniò, ex interuallis, quotidie septies, aut pluries, cum sicca tussi excernebat tres quatuórve calculos, non magnos, sed qui granula sinapi æquarent, colore candidos, duros, minutissimæ grandini simillimos. Hic cùm bona valetudine frueretur, omnia renuit auxilia, sed cum damno suo: nam tussi vehementissima superueniente, vase magno pulmonis disrupto, sanguinéque copiosè manante, processu temporis, phthisi consumptus est.

OBSERVATIO CV.

De Vocis læsione.

Ex retenta gonorrhœa virulenta, aphonia suborta, fonticulis in inguine apertis, curatur.

REctè quidem protulit Arabicæ familiæ antesignanus 4. 1. *cap.* 3. *propè finem*, hæc verba: *Cúmque ventris constrictio qui fluere solebat, aliquam ægritudinem possidere fecerit, illius vacuationis reuersio secundùm plurimum illi medicabitur, sicut ab eo, quem constrictio saniei, aurium aut mucorum narium vertiginem possidere fecerit, eius reuersio ipsam remouebit, &c.* Quod Axioma de omnibus cõsuetis euacuationibus, suppressis tamen, est intelligendum: nam, vt inquit Galenus *lib.* 1. *acut.* 33. & *lib.* 3. *eiusdem* 42. & 61. *sub vno exemplo cætera comprehenduntur.* Baiulus quidam cùm rusticus esset, & duræ ceruicis homo, medicamentorúmque impatientissimus, diuturna gonorrhœa virulenta laborans, tanti mali pertæsus, sæpè virile membrum, testes, interfœmineum, ad compescendum fluxum, ardorémque vrinæ demulcendum, gelidissima aqua incautè abluebat. Hic, restricto humore Aphonus factus, opem implorat. Secantur Saphenæ, clysteria iniiciuntur, crurum frictionibus, & ligaturis retrahitur humor. Imperantur purgantia, & ad absumendam materiem in vocis instrumentis imbibitam, nempe gutture, larynge, musculis, & recurrentibus neruis, sudorifica ex Smilace aspera administrantur. His non conferentibus, vacuationem æqualem virtute suppressæ excitaui, sicque in inguinibus fonticulis excitatis, ab ipsisque emanante sanie, vocem amissam recuperauit.

OBSERVATIO CVI.

Aphoniæ, ex recurrentium neruorum infrigidatione contractæ, curatio.

INfrigidatis neruis recurrentibus subsequi Aphoniam, calorificisque auxiliis esse persanandam, celebri quadam historia proposuit Galen. *lib.* 1. *de locis affectis, cap.* 6. Hos neruos rescissos, interceptos, infrigidatos vocis deperditæ esse causam, nulli est non manifestum, quorum virtutem admirandam decantant Galenus *lib.* 7. *de vsu part.* 16. Columbus *lib.* 14. *de re Anatomica*, disserens accuratè de sectione viua. Ante anno circiter triginta cùm iuuenis Medicinam facerem, vir quidam accessit ad nos, fortè vt tentaret ingenium: nam à multis annis aphonus factus, & peritissimorum Medicorum opera vsus, restitui haud potuit. Malum euenisse refert ex decubitu in frigidissima terra, in qua per noctem, resupinus, ardente Sirio, leuissima subucula solùm contectus obdormierat. Perspecta origine, ex refrigeratione horum neruorum subortum malum coniecto. Attenuante, & exiccante victus ratione vtor ad quadraginta dies. Potus erat aqua mulsa. Collum, fauces, & totam asperæ arteriæ regionem ad Laringem vsque vnguentis foueo, paratis ex oleo Vulpino, Chamæmeli, Castor. & Lumbricorum. Ad fortiora accessi. Balneum paraui ex decocto Vrticæ, Iuæ, Artehticæ, Baccar. lauri, Saluiæ, Rutæ, Rorismarini, Stœchados, & granor. iuniperi. Post balneum profuit vnguentum hoc.

℞. Pingued. taxi, Vulp. Gallin. Anatis, Anseris, Ciconiæ, an. ℥ j. Succi Saluiæ, & Absinth. inspissat. an. ℥ ß. Olei Laurini, Castor. Anisi, an. ℥ ß.

Misce, & cum cera fiat vnguentum. Ad expellendam materiem crassam, flatulentam è neruis sudorem prouocaui octiduò ieiuno ventriculo exhibita ʒ j. ß. theriac. præstantissimæ, cum ℥ iiij. Aquæ Cardui benedicti, quo auxilio, in lecto ciebatur sudor, qui profuit multum. Nec coniectura meum fefellit iudicium, quoniam sanus factus post paucos dies sermonem articulatum pronunciauit. De horum neruorum vtilitatibus, videndus Hieronymus Fabricius *lib. de vocis organo part.* 1. & 2. *cap.* 10.

OBSERVATIO CVII.

De Raucedine vocis.

Vocis raucedo Gallici morbi signum est manifestum.

PErtinaci raucedini honestus quidam vir à multis annis erat obnoxius, adeò vt ab adstantibus haud intelligi posset. Hic multa iam tentauerat auxilia, sed nihil proficiebat. Ad eum vocatus, raucedinis huius causam penitiùs inquiro. Eum morbo Gallico laborare deprehendo: nam mulier cum qua nupserat, habuerat maritum primum hac lue infectum; & ipsa quoque gracilis erat, & decolor. Ambo Zarsæ decocto curati. Mulier nitida, & pulchrior facta. Ille claram vocem habuit deinceps.

OBSERVATIO CVIII.

De Mutitate.

Mutus ex morbo, ante mortem vocalis factus.

QVidam ex febri maligna valde debilis factus, ita illi respirationis instrumenta nimia humiditate sunt impleta, vt sequuta raucedine, in dies magis ac magis tussiendo mucosa excrementa educeret, quousque, ex toto mutus est factus. Pro quo vitio curando, cùm ex capitis debilitate, & humorum affluxu oriretur, plura machinata sunt auxilia, expurgantia, roborantia, tum capiti, tum thoraci adhibita: Fonticuli in brachio & nucha affixi: sudationes ex Ebeno & radice Chynæ paratæ. Sed non proficientibus illis, triginta ferè annis mutus remansit. Ecce pleuritide

ritide sæua correptus, quum esset morti vicinus, solutis & explicatis organis vocis, vocalis per duos dies euasit. Quæris huius rari euentûs causam? Eam equidem puto, quia nerui vocales superflua humiditate imbuti, debilésque facti, accedente calore nimio roborati, & copia excrementitij humoris ab eo absumpta: adde quòd omnia prope mortem meliùs habent. Accedit quòd ob conatum vltimum naturæ, spiritus & humores feruidiores factos, calorem natiuum exsuscitatum atque accensum, hoc vocis impedimentum auferri potest. Hoc enim modo calorem vnitum & commotum conuulsionem posse personare, docuit Hippocr. 5. *Aph.* 21.

OBSERVATIO CIX.

De Pulmonibus.

Pulmonibus destitutus.

PVer septemdecim annorum Phthisi triennio oppressus, consumptus obiit. In thoracis dissecta regione, pulmones non sunt inuenti, quoniam fortè præ tabo, laceri, suppurati, à purísque acrimonia laniati, & ab adurenti calore absumpti sunt, ita vt præter mucilaginem quandam asperæ arteriæ adnatam, nihil ampliùs pulmonum loco conspiceretur.

Doctor *Ludouicus Nonnius Medicus Antuerpiensis celeberrimus* hanc historiam, alia non ineleganti mihi communicata confirmauit. Puella trium annorum diuturna quartana laborans, subitò extincta. Aperto corpore, visi sunt pulmones adeò contabuisse, vt nullum illorum vestigium appareret, sed tantùm membrana plena purulenta materia; cùm tamen nunquam vel de tussi (mirabile dictu) conquesta fuisset, vel pus expuisset.

OBSERVATIO CX.

Dimidia pulmonum, & vasorum annexorum parte per sputum excreta, quidam pluribus mensibus vitam sustinuit.

ANtuerpiensis Mercator Lusitanus laborauerat diu distillatione salsa, ex qua in sputum sanguinis floridum cum vehementi tussi lapsus est. Aderat febris non ignaua, tussis vehemens, spirandi difficultas maxima. Huic, consilio docti Medici imperata est constringentium, & incrassantium medicamentorum sylua. Omnis generis diuersiones factæ, sed euitari non potuit, quin ex vasorum pulmonis vulnere, oborta inflammatione excitaretur vlcus, ex quo per annum tanta copia puris emissa, vt peluim magnam quotidie screando impleret. Hoc tempore præscripta abstergentia varia. Fontanella brachio affixa, nam hæc in causa est ne vlcus ampliùs sordescat. Consolidantia exhibita. Tandem Phthisi consumptus miserrimè vitam ducebat. At cùm vlcus esset virulentum magis, ipsíque vlcerati pulmones essent suppurati, & putrilagine fœda corrupti, eos laceros, partem post partem natura per sputum cum summa angustia, & strangulationis periculo excernebat. Postmodum alba, & membranosa corpora, cum hæmorrhagia copiosa, animi deliquio, & vitium omnimoda iactura, cum vehementi tussi expellebat, quæ iniecta in phialam aqua plenam, esse portiones arteriæ venosæ, Venæ arteriosæ, & asperæ arteriæ propagines, indicabant manifestè: nam hæc vasa in vniuersam pulmonum substantiam riuos diffundunt. Demum cùm iam exhaustis viribus non posset ramenta illa, quæ in dies magis, ac magis, ob acrimoniam puris, à corruptis

A pulmonibus separabantur, expellere, factum est, vt iis in cor cæterásque vitales partes restagnantibus, internus exstingueretur ignis. In quo casu hoc præcipuè admiratione dignum, ipsum ferè semper liberè respirare potuisse, nihilque in ipsis functionibus animalibus, atque naturalibus edendis, nisi quòd omnia imbecilliora erant, defecisse.

OBSERVATIO CXI.

De Hydrope pulmonis.

Hydrops pulmonis, sectione thoracis, curatur.

B NAuarchus quidam magnanimus, & diues, ex incauto victu, assiduis laboribus, & vigiliis in difficilem incidit respirationem, quæ excreta per os mucosa pituita cessabat aliquantulum. Exercitium maritimum dimittens, & in otio viuens, in Cachexiam lapsus est Anasarcæ prænunciam. Aucto malo, facie, scroto, pudendo, & summis pedibus nimis intumuit. Grauato præ humoris copia thorace, difficilior, crebriórque respiratio facta est. Aderant tussis sicca, febris continua, lienis durities, inappetentia, grauis capitis dolor, caligo oculorum, & aurium tinnitus. Susurrus quidam, seu sonitus ad latus sinistrum in thorace percipiebatur, ebullienti materiæ persimilis. Solicitus de salute sua quatuor C conuocat Medicos, expertos & doctos. Horum *quidam* Asthmaticum esse prædixit, *alius* Orthopnoicum, *alter* Cachecticum, *vltimus* tuberculum adesse in pulmone affirmat, & validas vnusquisque rationes in suam confirmationem afferebat: flatum tamen in cauitate pectoris inclusum esse fatebantur omnes, ab humore crasso, glutinosóque eleuatum. In harum opinionum varietate, affines quid faciant, prorsus ignorant. Me, & alium seniorem vocant. Inter nos iterum consilium adhibitum, & re benè pensata, collatisque per moram inter se sententiis conclusum est, sonitum illum in thorace perceptum, non esse flatum, vt rebantur illi, sed aquosum humorem, velut in vtre semipleno inclusum, qui ab vna ad aliã D partem agitatus, & fluctuans, sonum illum edebat. Hunc, cùm longo temporis spatio iterum atque iterum expurgantium vi satis vacuatus esset, nullo alio præsidio, quàm sectione thoracis curandum fore prædixi. Sic enim hydropem pulmonis, quo corripiebatur iste, persanat Hippocrates, dum hunc morbum depinxit *lib. 2. de internis affectionibus, num. 20. & lib. 2. de morb. num. 66. & num. 50,* sic inquit: *Secato autem inter costas per nouaculam primùm cutem, deinde scalpello acuto, quod panniculo sit alligatum, &c.* & suprà sic dicebat: *Et quidam ab inferna aluo id esse putant, quùm videant ventrem magnum & pedes tumentes. Intumescunt enim hæc, si sectionis tempus trãsgrediaris.* E *Hunc siquidem si extrà intumuerit, intra costas sectum curare oportet. Si verò non intumuerit, multâ calidâ lotum velut suppuratos collocato, & quâ parte strepitum perceperis, eâ secato, quàm potes in infimo loco, quò effluxio facilis contingat.* Sequitur Auicen. 10. 3. *tract.* 4. *cap.* 15. & alij viri in arte clarissimi, qui aquam, thoracis cauitate repertam sectione eduxisse glorientur, *& nec Hippoc. quicquam frustra conscrisit,* auctore Galeno 8. *de vsu part.* 7. Huius præsidij conscius æger, vitæ cùm esset amantissimus, nostro consilio acquiescere pollicitus est. Refectis viribus vocantur post triduum eruditi Chirurgi, qui sectionem inter tertiam, & quartam costam in sinistra parte cum nouacula, deinde scalpello profundè celebrârunt, eo modo, quo in suppuratorum sectione ipsi sæpius fuerant experti. Mirum dictu quanta aquæ cruetæ copia effluxerit, loturæ carnium recenter

ter mactatarum assimilis. Semel ob virium exhaustum aqua tota non est educta, sed paulatim quindecim diebus continuis extracta. Vbi hoc peractum est, æger post mensem refectis viribus alacrior redditur, remissiùs febricitat, respirat faciliùs, appetit meliùs, dormit suauiùs. Pedes aliquantisper detumuêre. Sanus euasit, homo alioqui fortis, & in 35. anno ætatis suæ constitutus. De præcautione quid attinet dicere? Ne viscera interna regeneratis iterum præ habituali intemperie aquosis humoribus, conglutinatis iam vlceris labris, tragœdiam aliquam transactæ similem excitarent, cauteria duo in brachiis, vnum in sinistro crure affigenda curo, quorum ope euacuarentur superflua, & partes spirarent. Electuaria ex Diagalangâ, Diacymino, Diacinnamomo, Theriacâ, & Mithridatio excepta, & mixta cum syrupo Absinth. & Eupatorij per mensem assumenda præscribo. Attenuantem, & exiccantem impero diætam. Sudorifica ex radice Chinæ, & Ebeno, 40. dierum spatio propino, quibus celebratis nullam postea passus est recidiuam.

OBSERVATIO CXII.

De Tuberculo Pulmonis.

Ex Pulmonis tuberculo plerumque mors.

Hippocrates, illustris Medicinæ dux *lib. de morb. 2. num. 62.* de tuberculo pulmonis primus omnium disseruit, Galenus *lib. 4. de loc. affectis, cap. vlt.* celebrem Antipatri historiam hoc affectu laborantis proposuit. Aëtius summi ingenij vir, *tetrab. 2. serm. 4. c. 57.* sic illorum mentem explicat. *Si quis per bonam valetudinem solitas actiones facere potest, si difficulter inspirare inceperit, augeaturque symptoma, neque inter respirandum stertere videatur, ad hac nihil exspuit, crudi tuberculi ortum suspicari oportet, quando iuxta læues pulmonis arterias ipsum oriri contingit, & demum temporis diuturnitate asperas arterias coarctans, spirandi parit difficultatem, &c.* Petrus Salius, Medicus celeberrimus, & expertissimus, & qui cum sui, & artis gloriâ, rarorum affectuum ab aliis practicis non exhibitorum curationem nouissimus conscripsit, huius periculosi, & infrequentis morbi fecit peculiarem commemorationem *lib. de affect. particularib. cap. 21.* Læues arteriæ obstruūtur à duplici causa, à succis lentis, crudis; vel tuberculo crudo. Ab illa causa obstructio orta, eadem præsidia exposcit, quæ anhelosis vtilia esse censentur. Crudum tuberculum adesse his signis deprehendes. Si obstructio non est facta, & Phyma, seu tuberculum non sit completum, cor cùm necessariò compatiatur, (nam obstructis iis arteriis non facilè recrementa fuliginosa expelli possunt) ægri non sunt ita proni in Syncopen, vel suffocationem. Si verò completa sit obstructio, fuliginosis excrementis retentis, tunc Syncopes, & suffocationis periculum imminet. Deprehenditur obstructio hæc à solo pulsu, nec vllum aliud indicium habet: in his enim nec tensio, nec grauitas, nec dolor, nec respirandi difficultas, nec quid aliud molestum percipitur, quoniam affectio à materia pendet frigida, & in loco est nullam sensationem habente. Pulsus autem immutatur ab hac necessariò, quoniam organis & instrumentis læsis non potest non immutari pulsus. Hic omnem acquirit inæqualitatem, non solùm quæ in vnica pulsatione reperitur, sed eam quam systematicam, seu collectiuam appellauit Galenus. Vnde pulsationes sunt, magnæ, & paruæ, celeres, & tardæ, raræ, & frequentes, validæ, & imbecilles, inter quas aliæ decurtantur, aliquæ intermittunt. Cùm percipiunt ictum istum ægri, si est factum ab humoribus crassis, agitata materia, & detrusa à facultate, statim reuocantur patientes, iisdémque per certa interualla renouantur pulsationes tales. Si ictus fiat à tuberculo obstruente, non ita reuocantur, eritque indicium tuberculum augeri, ni à causa externa concitetur, sicuti à copioso vini potu, vehementi motu, irâ, altiori voce, aut à superueniente distillatione exacerbetur. Si malum increscat, & asperis arteriis communicetur, adaucta obstructione, respirandi difficultas, quæ priùs non aderat, superuenit. Tunc calor innatus languet, & refrigerato corde sufficientérque non ventilato, hepatis calor minuitur, tabescit corpus, & officinis nutritionis debilibus factis, oriuntur Cachexia, & Ascites. Patientes premuntur Syncope, Lipothymia, & suborta palpitatione, extincto & emortuo natiuo cordis igne obstructis omnino arteriis, ipsi subitò velut strangulati occumbunt. Difficilis affectus. Nam hæc tenax, & contumax materies ægrè concoquitur, & est in loco, vbi valida, & vehementia auxilia applicari nequeunt, & viro hæc curatio eget in arte perito, & qui incipientem morbum, qui ab ægro in initio ob nullum perceptum dolorem contemnitur, illicò cognoscat. Trallianus *lib. 5. cap. 3.* de Phymate, quod in pulmone adnascitur, sat plura de aëre, & potu præcepta instituit. Auicenna 10. 3. *tract.* 4. *c.* 13. de curatione huius infrequentis affectûs nihil mentione dignum literis commendauit. Primò expurgandum corpus, si adest Plethora, minuendus sanguis. Cauteria brachiis affigenda: huius enim præsidij ope humor à capite in spiritales partes confluxurus diuertitur, qui continuò tuberculi fouet augmentum. Propinentur deinde attenuantia, exiccantia, aromatica, & prouocantia sputum; ea sunt Cinnamomum, Galanga, Macis, Costus. Emolliendum, & discutiendum tuberculum. Hoc opus præstat inter omnia decoctum Smilacis asperæ, radicis Chinæ, Ebeni, aut ligni vocati Sassafras. Horum præsidiorum efficacia, & præsertim decocto Smilacis ad plures dies exhibito, Scirrhosos, & duros tumores posse emolliri, testis est Fallopius *lib. de morb. Gallic. cap. 63. & 68.* His factis difficilis curandi via admotis topicis subsequitur: nam si resoluere studeas medicamentis phyma, absumpta parte crassiore, reliquum induratum remanet. Si suppurationem tentes, præterquàm quòd incurabile vlcus relictum, ægros ad Phthisim, & mortem deducit, (vt accidit Agasi filiæ, quæ apud Hipp. *lib. 6. epid. sect. 4. tex. 4.* ex tuberculo suppurato, fortè est emortua, cuius curationem non posuit Hippocrates, persanari posse non sperans, vt scitè insignis monuit Vallesius *in com.*) pus ab vlcere emanans in cor insiliens inopinatò hominem rapit, præsertim si senex sit, debilis, gibbus, aut malè formato pectore; nam huius sortis ægri ob thoracis angustiam facilè offenduntur. Maximum item vertitur periculum, quando cum acuta febri affectus coniungitur; nam indicationes curatiuæ inuicem repugnant, & cor gliscens, & æstuans non nisi multa aëris respiratione leuari potest, quæ ob spiritalium partium obstructionem fieri nequit. Demum dirus est affectus hic, cum quo diu multúmque laboriosè luctatus, sæpe oleum, & operam perdidi: nam ex viginti penè quos in vita mea curandos suscepi, & in quibus præsidia dicta sunt, celebrata, tres euasêre Zarsæ decocto, qui in initio antequam tuberculum esset adauctum, & obstructæ omnino essent arteriæ, magno tamen labore, & longo temporis spatio, curati sunt. Cæteri Phthisi consumpti, quidam subitò emortui, alij præuia violenta cordis palpitatione inopinatò è medio sublati.

OBSERVATIO CXIII.

De Pleuritide.

Pleuritis maligna, in initio mitissima apparens, neglecta Phlebotomia, sæuior facta, hirudinibus supra partem affectam impositis, magno labore curatur.

GEnerosissimum equitem Gallum quatuor docti Medici curabant pleuritide affectum, quæ ob paruum dolorem, mitem tussem; lenissimam febrim, expectorantibus solis, fomentisque curanda visa est. Sed cùm hæc symptomatum lenitas cum interna malignitate esset coniuncta, quinto die malitia manifestè deprehendi cœpit. Nam ablato omnino dolore delirare visus est, insomnis, vigil, & cohibito sputo, Lipothymia ex interuallis vexabatur cum frigiditate extremorum, anxietudine, & phlogosi interna coniuncta. Huic malo cùm occurrerem, & æger viribus esset penè exhaustus, symptomatáque vehementiùs inualescerent, loco spretæ phlebotomiæ, cucurbitulas sacrificatas scapulis impono, quibus aliquantisper leuatus resipiscere cœpit, cui deinde redintegratis viribus super partem affectam, cucurbitulam cum scarificatu impono, qua detracta, hirudines sex circumcirca admoueo, quæ tantam attulerunt vtilitatem, vt intra 17. diem, concocto sputo, & facilè excreto, pristinam recuperauerit sanitatem.

OBSERVATIO CXIV.

Pleuritis alui profluuio curata.

HIppocrates, Medicæ facundiæ haud aspernandus auctor, in pleuritide alui fluxum condemnat *lib. 6. aph. 16.* dum sic dicit. *Pleuritide, & Peripnenmonia correpto, alui profluuium adueniens, malum.* Quoniam, vt docet Galenus *in com. Homini à talibus passionibus detento atque vexato profluuium alui superueniens, malum est signum, quoniam ita se habentibus profluuium alui solet aduenire non potete hepate ad se trahere alimentum, neque conuertere in sanguinem, & quandoque ventriculo idem alimentũ corrumpente, &c.* Nam vacuatio quæ fit per sputum, vt magis conueniens commendatur à Galen. *7. meth. 7. & 2. ad Glauc. 2.* Hoc verum est, si de frequenti euentu sermo sit, quomodo Axiomata Hippocratica sunt accipienda, ex ipso *6. aph. 58. & 2. aph. 43.* Nam vel ipse Galenus in mediocri pleuritide cum signis coctionis alui profluuium approbat. Sic alui fluxu iudicatus est Adolescens quidam, qui lateris dolore, tussi arida, & assidua febri premebatur immaniter, & cùm ferociùs morbus absque notabili vacuatione per sputum excreta inualesceret, suborta Diarrhœa omnes de eius vita diffidebant. Cùm tamen vires essent valentes, & multa copia humoris esset in genere venoso contenta, à qua febris oriebatur, licèt largum alui profluuium infestaret, bonam spem concepi, maximè cùm coctio in vrina præcederet: nam vt optimè notauit Auic. 2. 1. *doct.* 1. *cap.* 8. *lienteria sanat apostema lateris.* Quare cùm præcederet concoctio, adesset conferentia, & tolerantia, febris remitteretur, dolor minùs molestaret, & post vndecimum diem contingeret fluxus, adiuuit, quoniam per hanc vacuationem criticè factam causa morbi fuit imminuta, vt inter omnes ait Mesuë *capite de pleuritide.* Quare æger à pleuritide, hac euacuatione facta euasit immunis. Dum hæc scriberem, memini me hodie A inuisisse quinquagenarium Orthopnoica accessione vehementi oppressum, cui à 24. annis hoc malo missimè vexato, in initio paroxysmi, & in fine, copiosum accidit alui profluuium, citra sequutam per sputum vacuationem vllam, & ita natura huic vacuationi est intenta, vt longiori tempore, quatuor, aut quinque dierum spatio accessio duret cum respirandi difficultate summa, si aluus vbertim non responderit. Quamobrem alui fluxus in pleuritide, cæterísque thoracis affectibus sæpè vtilis est. Vide Emanuel. Stupanum *in com. aphor. Hip. fol.* 284.

OBSERVATIO CXV.

B *Pleuriticus in declinatione constitutus, vigiliarum causa, epoto Philonio, cohibito sputo interiit.*

PLeuriticum inuisebant tres non incelebres Medici, qui in 17. cum expectorato multo, à dolore, & à febre videbatur meliùs habere. At cùm ob incendium biliosi humoris in vasis reperti, illiúsque ad cerebrum raptum, facta commotione & agitatione in spiritibus, deliraret & vigilaret nimis stupefacientia propinanda imperant. Exhibetur Philonium quantitate drachmæ semis assumptum. Sed quo euentu, audi. Vix pertransierat hora, quando placido obrepente somno, deinde superueniente C stertore summo, & ingenti difficultate spirandi oborta, cohibito sputo, liuidus factus totus, interiit.

OBSERVATIO CXVI.

Pleuriticus procedente sputo, purgatione intempestiuâ emoritur.

LIcèt Galenus Hippocratem vbique colat, & obseruet, in multis tamen tacitè eum sugillare visus est, quæ ex professo citat eruditissimus Valleriola *lib. 5. enarrat. 2.* (quidquid hæc loca commodam habeant explicationem) & ex iis vnus est *in lib. 2. acut.* 11. quo loco in pleuritide, purgationem con-D sulit, Peplio, & Elleboro celebratam, cùm in omni pleuritide tam ascendenti, quàm descendenti, venæ sectio præferenda sit, ex veterum mente, sic referente Paulo *lib. 3. cap. 33.* & Galenus firmat *in Hippoc. com. & alibi passim.* Non nego purgationem summo aliquando esse ex vsu in affectu hoc, verùm quando sputum procedit, natura distrahenda non est, & magis in augmento morbi, quo tempore oportet silentium habere. Nam vt bellè docuit Galenus *lib. 4. acut. 76. vel statim ab initio, priusquam in partem aliquam firmati sunt humores, medicandum; vel postea quùm concocti fuerint, &c.* Hæc non aduertens quidam imprudens Medicus, qui licèt videret ægrum pleuritide affectum, in octauo die morbi constitu-E tum, cum conferentia, per sputum sequuta vacuatione multa, eum tamen expurgauit, sola febris vehementia perterritus, qui assumpta potione ex Rhabarbaro, & Diaphœnico parata, cohibito sputo, aucta febri, dolore intensiori facto, post quatuor dies è vita migrauit. *Sic mortuus est Scomphus lib. 5. epid. num. 3.* de quo sic habet Hippocrates. *Scomphus in Oeniadis pleuritide correptus, mortuus est septima delirus. (Pharmacum autem bibit infrà purgans, priore ante potionem die mentis compos erat, & purgatus est non multum, quùm autem purgaretur, delirauit, &c.* De intempestiuæ purgationis noxis in pleuritide, lege doctissimum Vallesium, *in com.*

OBSERVATIO CXVII.

Pleuriticus in statu positus copiosa venæ sectione facta occumbit.

IVuenis quadrato corpore præditus, ex copioso musti potu in sæuam lapsus est pleuritidem. Ter in initio phlebotomatus, expectorabat cum facilitate multa, aliquantisper leuatus. Cùm morbus vergit ad statum, omnia fiunt fortiora, non ex natura morbi, qui mitior erat, sed ob temporis rationem, in quo, ob maiorem conatum naturæ coquentis, maiorem hac de causa ebullitionem factam, dolor auctus est, increuit febris, sitis facta est vehementior, & licèt omnia essent sæuiora, sputum tamen optimè procedebat. Medicus symptomatum vehementiam solummodò attendens, copiosissimam imperat phlebotomiam. Ea celebrata, deficiente facultate animali, quæ ad concoctionem, & excretionem materiæ summè est necessaria, & in statu magna ex parte est defatigata, ex Gal. 2. *aph.* 29. æger paulatim resolui incepit, & post duos dies animum efflauit. Hunc euentum multò antea præsagierat cautus Auicenna 10. 3. *tract.* 5. *cap.* 2. *de cura pleuresis.* dum sic profatur: *Quúmque phlebotomas, & euacuas, & non sedantur accidentia, tunc scias, quòd prohibitio collectionis quam quæris, est difficilis. Non ergo iteres phlebotomiam, vt non congeletur materia, quæ est habitura collectionem, & illa est ex eis, quæ non digeruntur cum diminutione virtutis, & priuatione digestionis sanguineæ super materiam, &c.*

OBSERVATIO CXVIII.

De Suppuratione

Empyemate correptus, pure per vrinam vacuato, conualuit.

PVrulentam materiam pectoris cauitate contentam, pu am, per vesicam, & nullo prorsus alio succo infectam posse extrudi, veterum, & iuniorum comprobauit sententia. Vias indicarunt peritiores Anatomici, quod doctè proponit Marcellus Donatus *lib.* 3. *de histor. mirab. cap.* 9. Renuant licèt Mathiolus *lib.* 1. *epist.* 3. Fernelius 6 *patholog.* 10. Ioan. Matthæus Herbonensis *in suâ centur. difficult.* 11. quorum omnium tela multo antea repulerat acutè satis, & doctè Iulius Alexand. *epist. sequenti apud Mathiolum.* Hoc ita esse hoc exemplo ampliùs sit manifestum. Quidam cùm pleuritide laboraret, & neque screationis purgatione, neque ventris subductione, neque venæ sectione, fomentis, victúsque ratione leuaretur, iugi, indesinentique febri premebatur, vndè inflammatio in suppurationem abiit, iuxta *aph.* 8. *sect.* 5. *Quicunque morbo laterali laborantes in* 14. *diebus non repurgantur, ij ad suppurationem vertuntur.* Crescente malo, & rupta vomica (sic enim eam appellat Celsus *lib.* 2. *cap.* 7.) Suppuratio, seu Empyema superuenit, hoc est puris effusio intra thoracis spatium, de quâ sic loquitur Hipp. *lib.* 5. *aph.* 15. *Quicunque ex morbo laterali suppurantur, si in quadraginta diebus purgantur, à die quâ fit ruptio liberantur; si verò non, ad tabem transeunt.* Hoc tempore, febris noctu potiùs tenuis affligebat, tussiendi cupiditas aderat citra screationem notabilem, sudores infestabant, pondus sentiebat in thorace, & cùm ad latus se conuertebat, onus ingens sentiebat. Tunc multam puris copiam fœtidam quotidie per os emittebat. Ad hanc repurgandam, abstergentium medicamentorum sylua varia est imperata, & cùm tabescere inciperet, lactis asinini, aut caprini potum consului. At natura, quæ in commodum animantis, nouas, & insuetatas vias in vacuationibus semper adinuenit, vt ait Gal. *lib.* 7. *aph.* 54. & maximè cùm corpus nostrum viis innumeris conuenientibus sit refertum, & totum transpirabile sit, per vrinæ loca hanc puris copiam expellere sategit. Nam vno die mordaci materiâ à thorace protrusa ad renes, & deinde ad vesicam, ardorem vrinæ sensit, & quotidie acutiorem sentiebat. Matulâ perspecta puris copia in fundo visa est, & quantò magis stillicidio vrinæ vexabatur, & aliquando ob puris crassitiem suppressione, tantò minorem per os excernebat puris quantitatem. Hic adiutus expectorantibus medicamentis, nutritus prissana qua delectabatur, melle, iure pullulorum gallinaceorum, saginatorum priùs Scabiosâ, Glycyrrhizâ, foliis Aristolochiæ rotundæ, furfure, & Althæâ, in eum venit statum, vt nullam per os, nec vrinam, puris guttulam emitteret, immò pinguinsculus factus, & à febri immunis, sanitatem obtinuit.

OBSERVATIO CXIX.

Suppuratio ex pleuritide, lactis potu curatur.

ABhinc 15. annis curaui senem qui ex pleuritide, Empyema est passus. Hunc febre assiduâ, tussi sicca, sputu saniei copiosæ, difficultate spirandi laborantem, & tabidum factum hoc modo curare sum aggressus, qui iam Medicis deploratus videbatur, & mirum erat, ex quo loco tanta puris copia emanabat; nam quotidie libras duas excernebat. Huic præter alia quamplurima auxilia, lactis asinini potus per tres menses exhibitus miro fuit auxilio. Huius enim ope, puris copia omninò est imminuta. Refectum corpus, febricula euanuit. Tussis nulla.

OBSERVATIO CXX.

Empyema, sectione curatur.

EX pleuritide in veram suppurationem lapsa est puella quædam, quæ decimum tertium annum non compleuerat. Hæc nullis auxiliis adiuta, lactis potum assumpsit per plures dies, at citra leuamen vllum: nam cum multâ puris copiâ, per tussim excretâ, oculi fiebant caui, malæ rubebant, iugi premebatur f. bri, erat extenuata, & inappetens. De sectione administranda, in qua totius curationis cardinem esse repositum rebantur omnes, ob metum parentum, Medici nil loquuti sunt. Ego verò facto præsagio, ne si fortè mors contingeret, nostro adscriberetur errori, negotium patefeci, addito vno, vt citò, si opus celebrandum erat, id exequeremur, iuxta Oraculum Senis *lib.* 6. *epid. sect.* 7. 11. dicentis, *Tabescentes statim vrere oportet.* Nam si viscera sint debiliora facta, & corrupta, nullum postea æger remedium habet. Annuunt ipsi. Conuocátur Chirurgi. Hi saluberrimam esse affirmant. Reficitur triduò ægra. Iterum adhibitum consilium. Omnes vnanimes conuenimus tantam copiam per sputum non posse, nisi per sectionem expurgari, quo casu *lib.* 6. *aph.* 27. Galenus vstionem exoptat. Et licèt hæc ob multas causas in suppuratis sit admittenda, & Hipp. eam ampliùs approbet *loco cit. & lib.* 2. *de morb. & de internis affectionibus*, cum Gal. 7. *aph.* 45. qui antiquos, vsisse suppuratos affirmat: tamen ij sectione inter tertiam & quartam costam in latere sinistro, per nouaculam, & deinde per scalpellum profundè factam vsi sunt, per quam fœtidi puris copia fuit euacuata, vt adstantes horribili odore inficeret. Pus 20. diebus sensim eductum, abstersum commodis auxiliis vlcus, conglutinatum, & puella à febri, & tussi libera, robustior facta, sanata est.

OBSERVATIO CXXI.

Suppuratio thoracis, ex crudo, serosóque humore suborta, commodis præsidijs curatur.

HIppocrates *lib. de carnibus, num.* 4. cerebrum metropolim ac sedem frigidi & glutinosi esse asserit. Ab hac parte, defluente frigido humore in thoracem, fieri quandam suppurationis speciem, tradit *lib.* 1. *de morbis, num.* 18. dum sic inquit: *Fit autem suppuratio, si pituita ex capite distillet, & primùm quidem vt plurimum latenter defluit, tussimque tenuem exhibet, & sputum paulò amarius solito, & aliquando tenuis adest calor, &c.* Eam sic describit Fernelius *lib.* 5. *patholog. cap.* 11. §. *Suppurationi interdum affine malum est, in quo magna thoracis capacitas, seroso, pituitoso, tenuique humore scatet, qui aut ex cerebro in asperam arteriam, & pulmones tenuitate suâ affatim irruens, aut è reliquo corpore, aut etiam ex abdominis capacitate cæcis ductibus redundans eò penetrauit, &c.* Accepit à Gall. *lib.* 4. *de loc.* 7. §. *Si verò serosus, aut pituitosus humor subitò in thoracis spatium defluens, excitauerit spirandi difficultatem, æger tunc tenue sputum, atque id ab initio quidem exiguum, sed cum vehementi tussi, &c.* Morbi huius periculosi signa, & curationem sic accipe. Quinquagenarius ex nimiâ crudi, incoctique succi distillatione à capite in thoracis cauitatem delapsi, citra febrim, tussi siccâ oppressus, & ex quâ tenuis, & aquosus emanabat humor, in dies magis ac magis extenuari toto corpore videbatur, difficili, frequenti, paruo anhelitu vexatus. Viscera habebat scirrhosa, natiuum calorem satis languidum, virtutes naturales impensè debiles. Oculorum palpebræ, facies, summíque pedes erant œdematosi, (Hyderon thoracis diceres) & venter aliquantulum tumebat. Huic, Medici qui pro cachectico curabant, balnea naturalia consuluerant, ex quibus opem vix sensit vllam. His non proficientibus accedo ad eum. Primas vias leui expurganti exonero. Humorem crudum paulatim præparo, ipsum ex interuallis Hydragogis euacuo, nunc Agarico, nunc succo radicis Iréos, & Sambuci, aliquando Elaterio, quandoque pilulis de Nitro Alexandri, interdum trochiscis Alhandal. His factis ad vsum Terebinthinæ in oui vitello cum Amygdalino dissolutæ accedo, sicut ad iusculum galli veteris Bechicis medicamentis paratum. Aquoso humore sensim educto, cauteria brachio, & cruri affigo. Decoctum radicis Chinarum ad multos dies exhibeo. Conseruâ ex radice Iréos vtor. Theriacam, & Mithridatium cum Diacinnamomo, & Rhodomelite Persico exceptam noctu propino, Veneris abstinentiam edico, meri potum & victum exciccantem consulo. Quibus, quinque mensium spatio celebratis, euasit, & nullum ampliùs sensit incommodum.

OBSERVATIO CXXII.

De Tabe Asthmatica.

Ad tabem Asthmaticam, fonticulus sub axillis excitatus, mirè prodest.

ASthma, & Orthopnœa cum inueterascunt, difficulter curari solent; licèt enim vacuetur humor in Thorace impactus, ne alius deinceps confluat, qui ex habituali cerebri intemperie regignitur, euitari non potest; quare malum in orbem redit & per Paroxysmos recurrens lacessit, ac premit. Ex hoc vitio tanquam ex hydrâ sæuissimâ, alia exitialia repullulant, vt pulmonis tuberculum, hydrops, A hæmoptysis, thoracis immedicabiles abscessus, & plerumque tabes: cùm enim glutinosissima pituita à capite in thoracem defluens, asperæ arteriæ ramos, pulmonísque propagines infarcit, & respirationis vias obstruit, tunc non bonum paratur cordi refrigerium, hoc autem feruens & retentis fuliginibus excandescens, humiditatem corporis depopulatur, & sic animal contabescit, & tandem perit, continuâ tussi, difficilique respiratione vexatum. Posse autem homines citra cruentam spuitionem tabe resolui, certa res est apud eos, qui Hipp. & Galeni monumenta atterunt lectione assiduâ. Ille enim *lib.* 2. *de morb. num.* 54. tabem quandam describit, quando sputum multum, ac liquidum, & pus veluti grando B tussiendo reiicitur. Eam proponit Galenus multorum exemplo, qui tussi oppressi, tabéque consumpti interierunt, *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 8. & *lib.* 3. *epid. sect.* 1. *com.* 4. & *lib.* 6. *eiusdem sect.* 3. *com.* 36. explicat Fernel. 5. *pathol.* 10. Hunc affectum tamen *Asthmaticam* vocare consueui. Hac decennis puer triennio miserrimè est concussus, qui nullis vnquam auxiliis expurgantibus, abstergentibus thoracem, humidam & frigidam cerebri intemperiem corrigentibus, immò nec cauterio ad nucham, & bregma indito leuari potuit. Hic cùm semel in accessione, difficili respiratione oppressus veluti suffocari videretur, solùm tuberculo sub alâ læuâ excitato sponte conquieuit, quod cùm durum, & renitens esset, cau- C terio est emollitum, & in pus conuersum. Apertâ vomicâ, ichoris virulenti copia emanauit: ne verò occluderetur vlcus, pila cerea est immissa. Cúmque trium mensium spatio ex fonticulo corrupti humores effluerent, à difficultate spirandi omnino sanus euasit. Hoc exemplo audacior factus, in aliis ægris simili morbo vexatis, idem auxilium tentare aggredior, excitatis fonticulis, aut impositis vesicatoriis sub axillis. Multùm, crede mihi, profeci: quos enim generosa præsidia ab aliis celebrata curare non potuerunt, hoc auxilium incantamenti modo summè iuuit. Vt autem pila cerea, aut ciceris granum è fonticulo non decidat, aut vesicatorium sit firmum, axillas fasciâ ad humeros delatâ comprimas oportet. D Nec mirum: partes enim spiritales, & præsertim pulmo, perpetuo motu, noxium humorem in axillas veluti in emunctoria ex præscripto naturæ affatim detrudunt. In frigidis ergò thoracis affectibus hoc remedium est præstantissimum, & suauius perforatione pectoris, quam Prisci in hoc peruicaci morbo consuluerunt, vt sic hac parte pertusâ facilior spiratio fieret.

OBSERVATIO CXXIII.

Pro Asthmate, syrupus magistralis laudatissimus.

E QVadragenarius bienniò difficili respiratione correptus, adeò vehementissimâ accessione ex temporum interuallis premebatur, vt cum sono, stertore, & anhelatione summâ, trium penè dierum spatio veluti strangulatus cum liuore faciei in lecto iaceret, quousque excretâ pituitâ mucosâ per os paulatim ad se rediret. Hic plura iam fuerat expertus auxilia, ex quibus vix vllum leuamen sensit, solúmque ex cauterio ad nucham indito aliquam vtilitatem se percepisse inculcabat, præsertim quùm puluerem Terebenthinæ cum syrupo de hyssopo pitissabat. Hic assumpto alternis diebus hoc syrupo, & excreto per sputum viscido humore, conualuit, cuius forma esto hæc.

℞. *Fol. Nicotianæ viridis, aut Siccæ, M.* i. *Aristoloch. rotund. Enul. Campan. an.* ℥. *ij. Hyssop. montan. Capil.*

pil. Vener. Flor. Viol. an. M. j. Passular. sine acinis. ℥. *iij. Glycyrrhiz. rasæ & contuf.* ℥. *j.* ß. *Sem. Fœnugr* ℥ *j. Caricar. Pinguium, num. vj. Dictamni, Origani, Prasij, Scabiosæ, an. M. j. Sem. vrtic. Aneth. an.* ʒ *ij. Anisi,* ʒ *j. Ligni Guiac. Smilac. asper. Radic. Chin. an.* ʒ *j. Tussilag. M. j. Strobilor. num. xx. Dactylor. num. x.*

Coque sec. art. ad lib. iij. Colaturæ, adde succi Scillæ ℥ ß. Succi Enul. & Hyssop. an. ℥ j. bulliant, quousque succi absumantur. Adde Balsami, aut Olei de Liquidambar ℥ ij. & cum melle, & Saccharo fiat syrupus.

OBSERVATIO CXXIV.

De Cancro Mammillarum.

Cancer vlceratus, est contagiosus affectus.

NEotericorum Clarissimi, qui de contagio scripserunt, cancrum vlceratum inter affectus contagiosos non reponunt. Causam quæris? nullam proponunt. Ea inter alias potissima reddi potest, quoniam igneus, & retorridus partis calor absumit materiam fomitis (qua de causa biliosæ febres contagiosæ non sunt, (& seminarium contagionis eleuatum ab humore sicco, cùm non sit lentum, non hæret, immoratúrve per tempus sufficiens ad agendum, inficiendúmque. Hunc autem affectum esse fomite, & contactu contagiosum, ratio cum experientia suadet. Nam in parte cancro vlcerato affecta, fœtor adest veluti cadaueralis cum putrilagine multa, quam partis calor omnino absumere nequit, auctore Fernelio *lib. 7. de pathalog. cap. 2.* ex qua vapor grauis, & sordidissimus eleuatur, qui putredine sui, & virulentia vicinum corpus inquinat. Deinde Cancer idem est morbus cum Elephantia, ex Paulo *lib. 4. cap. 1.* Auic. 3. 4. *tract. 3. cap. 1. in fin.* Nam est lepra vnius membri (clamitet contrà Cardanus *lib. 1. de venen. cap. 12.*) Elephantiasis autem non minùs, ac pestilentia contagiosa est, ex Paulo *loc. cit.* explicant eloquenter Valleriola *lib. 6. enarrat.* 5. Marcel. *lib. 1. de histor. mirab.* 4. Experimentum, præstabit exemplum hoc. Paupercula mulier quùm cancrum vlceratum in mammilla multis annis gereret, in lectulo decumbebat noctu cum filiis tribus. Omnes simili contagio affecti. Ea emortua, post quinque annos duo hoc morbo confecti è vita migrarunt. Alter robustior, abscisso cancro, Chirurgica manu, magno labore saluus euasit.

OBSERVATIO CXXV.

Cancri memorabile exemplum.

MVlier ditissima, ætatis suæ anno 25. ex suppressis lochiis in Mirachialem melancholiam incidit. Hac affectione detentæ, infra mammillæ dextræ papillam, tumor durus, ciceris magnitudine, cum intensissimo dolore, & pulsatione apparuit. Medici ad prouocanda menstrua, humorémque melancholicum deturbandum præsidia parantes, ipsam à graui illo dolore fecerunt immunem, cæterùm maiorem in molem tumor semper accreuit, ita vt duorum annorum spatio liuidus, & radices emittens atro sanguine plenas, mamillam totam iam comprehenderet, paulisper vlcerari incipiens. Curantium consilio nullum topicum auxilium impositum, licèt de totius prouidentia essent nimis soliciti. Humoris nigri vacuandi causa exhibitum lactis serum multiplici lege confectum. Cardiaca ex interuallis exhibita, cruribus affixa cauteria, mariscis hirudines sæpiùs admotæ. Applicitum balneum. His factis, quæ retorridum humorem expurgant, eiúsque virulentam vim infrænant, ad stibij præparati vsum, pondere g̃. iij. cum Rhodosaccharo permixti accessit cum leuamine multo; nam vacuato humore pici liquidæ simillimo, alacrior reddita, saniùs viuens, ad oblata rectiùs se habebat, solo victûs regimine vsa. At cùm internæ partes habituali intemperie laborarent, regenerato de nouo humore sordidius fiebat vlcus, cui malo purgatio leuis erat ex vsu. Hoc modo annis vigintiquatuor, cum morbo luctata, remediorum pertæsa, auxilia renuit, sicque increscente tumore vlcus crudeliter serpit. Illa visis his, mihique non credens, dicenti cancrum hunc non esse irritandum, sed solùm blandè præsidiis suauibus tractandum, quæ etsi non sanent, incremento tamen mali obsistunt, Medicum adit promptam sanitatem promittentem; itaque est experta, quàm esset damnosa, quæ reliquorum vlcerum more, cancri suscipitur curatio. Nam Medicus cùm remollientibus, & attrahentibus vsus esset, in tantam hæmorrhagiam est delapsa, vt licèt hæc aptis cohiberetur auxiliis, tumor tamen, efferata inflammatione, & dolore intensiori oborto, ita increuit, & serpendo sese profundiùs insinuauit, vt mammillam totam depasceret. Iam ipsa decolor erat extenuata, & debilis. Tunc horribilis fœtor, & velut cadauerosus in domo sentiebatur, maximè quando extractis turundis, fœtida, virulentáque manabat illuuies. Regrediens Medicus secreto quodam firmissimo audacter salutem pollicetur. Annuit ipsa. Ille nescio quæ caustica imponit. His irritatum vlcus, serpénsque ad axillas & humeros, brachium totum mensis spatio corrosit, & costas inuadens, ipsas exesit. Demùm vlcere cauernosiore facto, & corroso Pericardio, cor (mirum dictu) detectum cernentium oculis moueri triduò visum est. Ipsa verò refrigerato interno igne, oborta syncope è vita discessit. Cancro ergò affecti, vt in longius tempus vitam producant, palliatiua cura tractandi sunt.

OBSERVATIO CXXVI.

Cancri super Oculum enati Historia rarissima.

DVm hæc meditarer, subitò vocatus ab ægro è domo discessi. Mihi paulùm deambulanti occurrit *Doctor Nicolaus Fontanus, Medicus arcanorum medicorum explorator sedulus, & in studiosos valdè propensus.* Opportunè, inquit, aduenisti Zacute, (iungens dexteram dexteræ) proximi namque sumus domui, ex qua egredior, & Cancri notaui admirabile exemplum; itaque oro, vt vna mecum ad videndum hunc rarum morbum, ad ægram accedas; cui ego; Dispeream, si te non fuerim comitatus, quùm illicò ab ægro, qui sanè malè ægrotat, recesserim. Quare vir amicissime tantisper expecta; nam sine vlla omnino mora præsidia proponam. Regressus cum illo, reperimus in domo tres expertos Chirurgos, & antea accersitos tres Medicos Artis Phœbææ præstantissimos alumnos: inter hos aderat *D. Nicol. Tulpius Reipub. Amsteldamensis Senator Consultissimus, & Medicinæ, Chirurgiaque Professor celeberrimis, vir ingenij acumine, praexcellenti rerum vsu, & admirandâ rerum omnium cognitione præditus.*

Vixerat Fœmina vsque ad annum 78. sana, & pro ætatis ratione, satis viribus firma, hæc cùm suæ spontis esset, omnibus cibariis indiscriminatim, & promiscuè vtebatur. Post hoc tempus in supercilio oculi sinistri, natus est tumor, fabæ magnitudine, coloris nigrantis, qui potiùs dici poterat ex liuido, & rubro permixtus, quem ardor sensatus, & pruritus ingens comitabantur. Illa tumorem temnens, quùm esset decrepita, de applicandis medicamentis non

fuit solicita. Tumor exulcerari incipiens paulatim peruenit ad Nucis Iuglandis magnitudinem, lato, crasso, tenacique pediculo cuti adhærens. Demum post annum & dimidium, ad tantam molem deuenit, vt oculum contegeret, & videndi actionem impediret, quo tempore ad mali Cydonei magnitudinem accreuit, ita vt nasi superiorem partem occuparet. Vlcus hoc erat aliqualiter durum, circumcircà vlceribus paruulis respersum, è quibus virulenta sanies emanabat. In medio morbi cursu alius supra suturam Coronalem renatus est tumor, etiam rotundus, & magis fastigiatus, qui cum maiori duritie, & punctione à ciceris magnitudine incipiens, ad Pyri mediocris molem accreuit, & in vlcus degenerauit statim, è quo purulentus effluebat liquor. Vnum solùm erat in his tumoribus notabile, quòd licèt ab humore essent crasso & adusto pronati, in Lunæ augmento, & declinatione decrescebant, & accrescebant. Nec mirum: Luna enim cùm sit humidior cæteris Planetis, ex Macrobio *lib. 1. in somn. Scipion. cap.11.* Galen. *lib.3. de dieb. decretor. cap.2.* maximam in hæc inferiora habet potestatem, cùm ea sit minor Sol, ex Arist. *lib.4. de generat. animal. cap.vlt.*& Marsil.Ficino *lib.6. in Plotini librum.* Ob hanc causam 4.1. *cap.21.* Auic. solùm in Lunæ augmento cucurbitulas imponit, quia *tunc augmentatur cerebrum in craniis, & humores augentur*, & alia admiranda in nostris corporibus contingunt.

Sed adhuc dubius in luto hærebo, inquies certè, si huius curationem non exponas, nam difficilis sanè videtur, & periculosa. Etsi enim hoc vlcus non esset verè cancrosum, quoniam carebat inæqualitate, duritie callosâ, dolore, punctione, nec venas habebat tetro sanguine plenas, & ex vlceribus fœdus non exibat vapor, odorem horribilem eructans, nec labia essent crassa, prætumida, viridia, foris inuersa, horrida aspectu, tamen cancrosorum vlcerum instar hoc erat tractandum. Quare licèt plurimis modis curandus sit cancer, vacuatione humoris melancholici, repulsione, & digestione in parte affectâ celebratâ, partis roboratione, vstione, & excisione. Attamen cùm hic cancrosus tumor supra has partes præstantes esset pertinaciter impactus, & ægra anicula esset, viribus constans inualidis, solâ præuisione, hoc est Palliatiua, cura vsi sumus. Quare optimo regimine instituto, vacuatione clementi ex interuallis pro virium tenore suauiter imperata, nempe sero lactis caprini cum foliis senæ, semine Anisi præparato, in quo per noctem vnciæ duæ syrupi Fumariæ maduerant, aut prunis ex sena paratis, aut aliquo Electuario humorem melancholicum educente vtebamur. Parti decoctum roborans, & abstergens fuit admotum, superposito vnguento Diapompholygos. His, & cauterio in brachio affixo, vt spiraret cerebrum, suáque excrementa ad ignobiles partes detruderet, contenti sumus. Nam *hæc vlcera melius est non attingere*, iuxta Senis oraculum *lib. 6. aph.38.* ob multas causas, quas fusè referunt Celsus *lib.5. aph.28.* Actuarius *lib. 2. cap.12.* Ioan. Guido *tract.4. doct.1. cap.4.* Paulus, & alij, & refert Franciscus Arcæus *lib. 2. de vulnerib. cap.3.*

Huic exemplo aliud vtilius adiungam. Narrauit mihi Medicus, studiosus & doctus, se vidisse ægrum, cui in sinistræ manus volâ renatus est cancer, qui per plures annos eum miserè excarnificauit vlceratus, sæuis doloribus, & punctionibus illum immaniter excrucians, quousque in eam molem accreuit vt totam manum occuparet, iuxta carpum excitatis horridis vlceribus illum affligens. Hic cùm diues esset, plures Medicos, & Chirurgos in collegium admisit. Illi, in varias distracti opiniones, ægrum in desperationem veluti redegerunt. Ex his vnus

A solùm securam sanitatem pollicetur, hácque comparandam brachij abscissione ratus est. Æger cùm continua hæmorrhagia premeretur, quæ ex vlceribus ob corrosa vasa emanabat, & sic esset decolor, exilis, & debilis, maluit semel dolorem pati, quàm immedicabiliter tot pressus ærumnis, vitam ducere. Quare abscisso brachio infra cubitum, suppresso sanguine vbertim ob sectionem manante, & conuenienti alimento nutritus, post paucos dies pristinum habitum recuperauit. *Melior ergo est abscissio vnius membri, quàm mors totius*, dicebat Arabum maximus Auicenna 7. 4. & *melior est aliquando insignis noxa, quàm mors*, auctore Magistro *lib.12. Meth. cap. 1.* In posterum ne ex habituali partium intemperie humor hic adustus regenitus recidiuam pareret, præseruatione opus fuit: sícque vtens commodâ diæta, expurgatione humoris nigri per Epicrasin celebrata, attamen suaui, & leni, & fonticulo in crure sinistro excitato, vt noxius humor ad imas vergeret corporis partes, nullum postea malum persensit.

OBSERVATIO CXXVII.

De Nutricis electione.

Nutrix, menstruata non sit.

C INfans priore nutrice emortua, alterius lac suxit. Hoc vsus per totum corpus multis vlceribus est fœdatus. Consulti Medici, secundæ nutricis lac optimum esse affirmant, quoniam hæc omnes bonæ nutricis dotes adimplebat. Vocatus ego contrarium suasi, quùm menstruata esset. Hic enim sanguis motus, libidinem prouocat, turbat corpus, humores calefacit, purum sanguinem in lac conuertendum conspurcat, & sanguine per menstrua erumpente, lac minuitur, quùm lactis, & menstruorum vna sit substantia. Hac de causa fœdi colores, fastidia, vomitus, alui fluxus, febriculæ, pustulæ per cutem, & vlcera repullulant, quùm ex fœdissimi sanguinis ad menstrua aceruati commercio reliquus pro alimento infantis præexistens, tantam labem contrahat, vt potiùs veneni, quàm nutrimenti vires induat. Hinc D scaturiunt infantibus Epilepsiæ, Paraplexiæ, difficilis respiratio, macies, & alia grauissima emanant, quùm ab vtero ad mammas maximus adsit consensus. His in consilio propositis, alij palinodiam recantantes dedere manus. Tunc infans alteri non menstruatæ alendus committitur. Hinc factum est, vt per mensem, assumpto hoc lacte, pinguior euaserit, & exiccatis, cicatricéque obductis vlceribus, speciosior factus, pristinum habitum receperit. Quare nutrice menstruata nihil deterius. Renuat licet Christophorus à Vega *lib.2. art.medic. sect.7. cap.1. rubric.2.* cuius rationes alibi confutabimus.

OBSERVATIO CXXVIII.

E

De Sanguinis sputo.

Ad Sanguinis ex quacumque parte profluuium, remedium rarum.

BRasiliensis quædam fœmina è ciuitate *Pernambuquo* oriunda, ex suppressis, menstruis in sputum sanguinis incidit, cum vomitu, & dolore circa splenis regionem percepto, quúmque sanguis esset grumosus, & niger, ab splene in ventrem delatus, Lypothymiam concitabat. In initio celebratæ sunt reuulsiones per venam sectam poplitis, hirudines hæmorrhoidalibus venis impositas, cucurbitulas, & pharmaca plura, quæ tum peccantem humorem exhaurirent,

haurirent, tum humoris noxij nocumentum ad inferiora propellerent. Tandem fluxu non cessante, resolutis viribus, albicantem colorem, & palpebrarum inflationem cùm pati inciperet, & refrigerato hepate, debilique splene, morbus omnia remedia contemneret, de salute sua desperabat. Ipsa cogitabunda, & tristis vna nocte anxiè mente volutans, recordatur vnius auxilij, quo ad omnem fluxum sanguinis *Brasilienses* vtuntur cum vtilitate mira, & est certè miraculosum præsidium, quod in hac fœmina, & aliis ægris in hunc vsum fidissimo experimento postea adinueni. Hoc cùm decies in aqua Chalybeata assumeret, in totum restrictus est fluxus. Nascitur herba quædam in *Brasiliensi tractu*, distante quinquaginta ferè milliaribus à ciuitate dicta *Pernambuquo*, in altis, asperisque montibus, plantaginis instar, cuius radix, Cichoriæ satiuæ radicis colore, & forma omnino est similis. Hæc cum cortice tantisper in testa perusta, in puluerem vertitur, cuius scrupulus ieiuno ventre assumptus cum Rosacea, aut plantaginis aqua, vel Rhodosaccharo permixtus, occulta quadam vi sanguinis fluxum vndequaque manantem infrænat, & coërcet. Lusitani nostri sumpto nomine à radice, in qua solùm vis inest astringens, vocant hanc herbam *Rais da Serra*. Belgæ qui oras illas sæpissimè frequentant, eodem nomine appellant, *De hooge Berch. vvortel*. O! vtinam ex horum nauigationibus, tanto, pro hoc contumaci morbo, potiremur antidoto, quod miseris ægris summum solatium afferre posset. Multa autem ab occulta vi sanguinis profluuium sistere, res est manifesta, probátque *Petrus de Osma apud Monardum lib. 2. de historia aromatum, quæ ab Occidentali Indiâ adsportantur*, quo loco refert se vidisse Æthiopes, qui carcere detenti, faméque coacti, sibiipsis ad vescendum, cultello suras inciderunt, vnde vulneri superposito folio viridi, nec guttula sanguinis emanauit, quod patet apertè in osse vocato *Cabal*, cuius est vis admiranda in compescendo sanguine, si brachio, monilis vice, gestetur, de quo argumento fusè sumus loquuti *lib. 1. de Medicor. Princip. Histor. in comm. Histor. 22.*

OBSERVATIO CXXIX.

De Phthisi.

Phthisis, lacte muliebri, & eius vnguento, curata.

QVinquagenarius, excarnis, & siccus, ex acri ad pulmones distillatione in sanguinis sputum, & Phthisim temporis diuturnitate lapsus est, cum macie tantâ, vt ossa ob siccitatem inter ambulandum crepitarent. Huic præter omnis generis lenientes purgationes, varia expectorantia, & alia quæ aduersùs maciem celebrantur auxilia, quùm febris colliquans, & hectica iugiter corpus absumeret, caprinum lac assumendum impero. Hoc trium mensium spatio vsus, commodum sensit paucissimum. Perspectis his, lac muliebre, vt affatim ex ipsis mammillis sugat, consului. Deus bone! tantam ex eius potu per mensem exhibiti persensit vtilitatem, vt eo, & vnguento ex eodem lacte parato pinguiusculus factus, perfectam consequutus fuerit sanitatem. Ne ergò dubites vlcera pulmonis posse sanari, quod ex plurium non infimæ notæ auctorum historiis constat abundè. Vnguento, tribus horis post cœnam totum vngebat corpus, quod cæteris omnibus resumptiuis præstantius est, nec quicquam fœtet, vt alia, in quæ medullæ, & pinguedines ingrediuntur. Huius Vnguenti descriptionem, cuius vsu tabidos sæpè impinguari vidi, candidè acceptam refero Amato, non ignobili Medico (fremant licèt Matthiolus, Follopius, & alij) qui *lib. 1. Centur. curat. 92.* eam sic proponit.

℞. Gummi Tragacanthi, & Arabici, an. ℥ j.

Infundantur in aqua Rosacea per diem & noctem. Adde.

Olei Violac. ℥ j. ß. *Butyri recentis*, ℥ ß. *Camphoræ*, ʒ j.

Misce, & in mortario cum lacte muliebri fiat vnguentum. De huius lactis vi mirâ pro nutriendis Phthisicis, ad Gal. mentem pulchra proponunt Vascus Castellus *tract. 4. de Thoracis affectib. difficult. 6.* Ioannes Bravus *lib. 2. de purgant. medicam. de luctu, c. 19.* Vtrùm autem hoc sit vtilius asinino, quod in hunc vsum tantopere veterum peritissimi perlaudârunt, disserit inter omnes Solertissimus Alphonsus Lupeus *in annotationibus in cap. 6. lib. 7. Meth. Gal.* Tu verò pro curanda tabe, vide Altimarum *lib. de medend. hum. corp. malis, cap. 53.* Valleriol. *lib. 3. obser. 6. & lib. 5. eiusd. obser. 5. & 6. & lib. 6. obseru. 9.*

OBSERVATIO CXXX.

Phthisica, solius Rhodosacchari vario vsu, persanata.

GEnerosissimi cuiusdam Proregis Lusitani vxor, quùm ex salsâ distillatione & Hæmoptysi, in vlcus pulmonis incideret, iugi, pusilláque febri, & carnium extenuatione maxima affecta, à Deo, qui solus langores sanat, & deinde à Medicis pro sui salute, auxilium efflagitat obnixè: maximè cùm nec ex lacte asinino, caprillo, carne testudinum, Ptissana, expectorantibus, resumptiuis, cardiacis, & infinitis propemodum remediis, opem sentiret vllam. Vocatus ad eam, de auxiliis factis inquiro. Tandem in Rhodosacchari solius assiduo vsu totius curationis cardinem repono. Et licèt Auicen. 10. 3. *tract. 5. cap. vlt. & 18.* Mesuë *cap. de Phthisi.* Conciliator *diff. 194.* Arculan. *cap. de Phthisi.* Crato, Valleriola, Forestus, Petrus Poterius *lib. obseruat.* & alij quamplures, Rhodosaccharum tabe consumptis per se solum pro victu exhibeant, aliis tamen modis offerri posse iam exaudi. Nam hac conserua farinam subigebat, panémque cum ea delibutum esitabat. Carnes selectas cum ea coctas edebat. Pullos gallinaceos, assos, priùs benè conserua nutritos pro cœna habebat. Vitellos ouorum interdum cum Syrupo Rosaceo assumebat. Loco syrupi, ieiuno ventriculo, iure pulli gallinacei priùs Rhodosaccharo saginati vtebatur. Pineolato vtebatur facto ex pineis nucleis, Amygdalis, cum hac conseruâ permixtis; & si fortè oblectamenti causa, acetarium illi concedebamus, id ex foliis Borraginis, & Rosarum cum oleo, & saccharo parabatur. Demùm nullum ferculum offerebatur, quod Rosam non redoleret, adeò vt ni timerem dici mendax, exponerem quantitatem quam comedit hæc mulier de saccharo rosaceo, cuius vsu, septem mensium spatio recreata, cùm obesior esset, & alacrior, vltimis duobus mensibus vsa lactis Caprini potu, in quo illicò ab vbere extracto conserua rosacea diluebatur. Ita deniquè speciosior est facta, vt in facie, viuidus ac roseus conspiceretur color. Rosæ in primis duobus mensibus, maioris abstersionis causa erant exungulatæ, in vltimis non detrahebantur vngues. Maxima ergò est pro curandis Phthisicis, Rhodosacchari vis atque potestas, nam modicè refrigerat ob febrim, ob vlceris saniem detergit, & ob solutionem continui glutinat. Has vires inesse rosis veterum peritissimi satis confirmant. Quibus autem conditionibus in Phthisi liceat vti Rhodosaccharo, explicant Petrus Poterius *lib. obs 22.* Fernel. *consi. 19.* Massaria *2. prax. ca. 7.* Renuat licèt Septalius

lius *lib. 5. caution. medicar. num. 12.* qui Rasij auctoritate fretus, illius vsum in febribus vehementer condemnat. Sic enim habet Rasis *lib. 3. ad Almans. ca. 27. Et Deus confundat eos, qui saccharum Rosaceum febricitantibus propinant: nam qui ardorem, & calorem patiuntur, nullo modo comedere debent, & maximè si æstas fuerit, &c.* Nam textus hic mendosus est, vt Simon Genuensis exponit ad hunc locum, & legit mel Rosaceum. Nec textus in Arabico dicit Saccharum Rosaceum, sed Galeniabin, & est commune ad id quod fit cum melle, & ad id quod fit cum Saccharo, vt notat Auicen. 1. 4. *tract. 7. de conditis in princip.* subscribit Monardus *in comm. Mesuës tit. de electuar. de Gemmis.* Vel si per saccharum Rosaceum, factum ex Rosis Persicis intelligas, non errabis; hæ enim cùm sint calidæ, suâ vi cæteras in purgando antecellunt, & aluum copiosè citant, ex Lacunâ *lib. 1. in Dioscorid. cap. 130. de Rosis*, quare harum vsus in incendiosis febribus cauendus. Num autem Rhodosaccharum in febribus propinandum, agitant inter omnes, Guainerius *tract. 2. de feb. cap. 2.* Hugo Senensis *in com. cap. 7.* Auicen. 1. 4. *tract. 2. fol. 62.*

OBSERVATIO CXXXI.

De Tabe.

Tabes dorsalis ex venere orta, lactis vsu ex caprâ nigrâ exhausti, curatur.

SVmmus Medicorum Antistes *lib. 2. de morb. nu. 56.* inter tabis species *dorsalem* recenset, *quæ præcipuè corripit recenter sponsos, & veneri deditos.* Iuuenem curaui, hirsutum, gracilem, & melancholicum, qui cùm esset sponsus, veneris delitiis sine modo indulsit. Hic licèt valente esca aleretur, in dies tamen extenuabatur magis, quousque febriculâ oppressus, difficultérque spirans, spermaticarum partium infirmata retentrice, in gonorrhœam incidit cum macie summa, ita vt sine baculo incedere non posset. Hunc curaturus, quoniam antè petulanter vxori sese addixerat, ab eâ, à fœminarum consortio, & veneris confabulatione abstinere impero. Ludis, amicorum conuersatione, aëre saluberrimo, cantu, musica, cibis mollibus ipsum recreo, & refocillo, & cùm morbus esset ex inanitione, alimentis vsus sum succum tenacem gignentibus. Exhibui ius capitis & pedum Castrati, Oua recentia, Vina rubentia, restaurantia Electuaria. Hepar Epithematis firmaui, flaccido ventriculo roborantia emplastra applicui. Tandem his renutritus, & lactis ope, tutus euasit. Et si tanta est habenda animalis cura, à quo debet hauriri lac tantopere à Galeno commendata *loco nuper citato.* percontaberis num lac animalis nigri ad tabidos impinguandos ampliùs expetatur? Dic hoc esse vtilius, suauius, temperatius, minùs flatulentum, & meliùs coctum. Amatus Lusit. 3. *Centur.* 1. colorem animalis nihil facere ad lactis probitatem asseuerat. Illius mentem redarguunt Galenus *lib. 6. epid. sect. 2. com. 44.* & Arist. *lib. 5. de generat. animal. 4.* quibus locis ex colore animalium diuersam indicari lactis qualitatem manifestè docuerunt. Lac capræ nigræ, vt magis coctum, consistentiâ medium approbant Mesuë *tractat. de simplic. tit. de aquâ lactis*, Rasius *vlt. contin. tract. 2. cap. 172.* Nam *sicut caro animalis nigri est suauior, & leuior*, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. ca. 145. in princip.* Albert. Magno *lib. 19. de animalib. cap. 10.* Sic lac animalis nigri est præstantius. Id ob hanc causam approbat Hipp. *lib. de natur. mulieb. num. 52.* Et ad hydropem è causa calida præferunt Cardanus *in consil. de diffic. respirandi in med.* Iulius Cæsar Claudinus *in appendice lib. de ingressu ad infirmos, sect. 8.*

A Nam magis temperatum est, promptiùs coquitur, difficiliùs acescit, ocyssimè distantissimas penetrat corporis partes, & citissimè nutrit, vt notauit Ludouicus Lemosius *in com. cap. 7. lib. 6. meth. Gal.* Sic Arist. *lib. 3. hist. animal. vlt.* laudat in nutricibus colorem fuscum, vt aduertit Mercurialis *lib. 1. de morb. puer. cap. 3. in med.* Et si lac mulieris candidæ valdè præfertur, hoc ob aliam rationem dictum puta: eam patefecit ingeniosissimus Rodericus à Castro *lib. 4. de vniuersa mulier. medicina, part. 1. cap. 13.* Nam nostrum institutum latiùs diuagandi tempus non concedit.

B

OBSERVATIO CXXXII.

Tabe laborans, eleuatâ Xiphoide cartilagine, reuixit.

EX decidentia mucronatæ cartilaginis, homines non solùm debilitatem ventriculi, aliósque morbos pati, sed contabescere posse, firmat Peritissimus Lusitanus, (omnium mihi mille instar) *in com. cap. 4. Galen. lib. 1. de locis affect. num. 22.* dum sic ratiocinatur. *Nonnunquam enim ventriculus flaccescit, & laxatur, maximè ore, non abundante humoris copia, sed magis humiditate quadam tenui, cui appositũ malo absinthium:* C *Est vbi copia humoris imbuitur, sed tenuioris, cuius præsentaneũ est Aloë auxilium: sin crassus humor in ventriculum demersus est, hiera inuenta est, addens aromatum tenuitatem, & penetrationem. Ex quibus tribus oris ventris affectionibus, priori loco relata videtur ea esse, quam vulgus cartilaginis mucronatæ procidentiã vocat, & per adstringentia sanat. Licèt absurdum non sit opinari duas illas insignes cartilagines, in quas & pectus, & tota spina ad caudam cessant, quandoq; tempore introrsum inflecti, & labores, & imbecillitates corpori parere, reduciq; manus opere, iunctis adstrictoriis medicamentis, quietéque; fieri enim potest, cùm à nullo contineatur, vt vel emollito glutine quo ossi adhærent, flaccescant, vel parte infimâ, qua in cuspidem cessant, introrsum reuulsæ inclinent, ignorata veteribus affectione, & idcircò indicta, &c.* Carrerius *disput. 52. ad libros de locis affectis*, eadem mu- D tuatus verba, ex decidentia huius cartilaginis, emollito glutine, quo pectori tenaciter adhæret, tabem oriri latè confirmat. Habere autem mucosum glutinis instar, quo pectori alligatur, docet Galenus *lib. 11. de vsu part. 18. & 3. de facult. vlt.* Hæc enim cartilago, est tutamentum, & propugnaculum oris ventriculi, ex Galen. *lib. 6. de vsu part. cap. 3. & lib. 7. eiusd. 21.* Auicen. 1. 1. *doct. 3. cap. 1. 5.* Vesal. *fabric. 19.* Bauhin. 3. *Theatri Anatomic. 94.* Paréo *lib. 1. cap. 41.* Laxata hac cartilagine, flaccescit ventriculus: hoc debiliori facto, concoctio fit improspera, iecur infirmatur, E & incocto alimento partibus distributo, ipsæ atrophiam patiuntur, extenuantur, tabescunt. Garriant licèt Laurentius *lib. 3. de re Anatomic. cap. 11.* Columbus *lib. 2. de ossibus, cap. 10.* Sanctorus Sanctorius *lib. 3. de erroribus medicor. cap. 14.* qui hoc figmentum, aniles fabulas esse putant: nam hæc cartilago imo pectori ita firmiter adhæret, vt non nisi summâ vi diuelli possit: quoniam hoc de statu naturali intelligendum: nam præterquàm quòd hæc cartilago non decidit, sed laxatur: etiam vterus neruosus, & obsidentibus partibus multis, variísque ligamentis obsitus, ita aliquando humoris copiâ laxatus procidit totus, & elabitur, vt virile pudendum mentiatur. Sed his relictis ad historiam accedamus. Quidam ob vigilias, incidit in tantam ventriculi debilitatem, vt assumptum alimentum illicò vomitione reiiceret, difficulter respiraret, pateretur ructûs, gurgulationes & singultum, & in dies extenuaretur magis, pallidus, decolor, & exanguis. Plura pro debilitate ventriculi parata, adiuuerunt nihil. Eleuata ensi formi

Cartila

Cartilagine, vi cucurbitulæ ficcæ, supra os ventriculi admotæ, & Emplastorum adstringentium ope, à mortis faucibus est ereptus.

OBSERVATIO CXXXIII.

Tabes infantilis, auxilio facili curatur.

PLures causas tradunt auctores contabescentiæ puerorum: vna indicta, quam frequenti experimento, sicut & remedium adinueni. Ea à vermiculo intus prognato scaturit, qui totum alimentum infantis depascit. Malum cum quo Medici sæpè laboriosè luctantur, ex quo contabescentes puelli, cum facie Hippocratica, in quibus adhærent pellibus ossa, depopulato humido primigenio, longo marcore consumpti ferè è vita discedunt. *Lusitanæ nostræ*, in quorum ore nihil est frequentius, vocant *Omao*; quasi malus genius, aut vermis illos excruciet. Aniculæ ad fascinationem referunt, alij ad præstigium. Medici plura medicamina præbent ad impinguandum, sed incassum. Plurimos hoc morbo prehensos, summè extenuatos (Sceleton diceres) Dei ope, & qualicunque operula mea ad sanitatem reduxi, ter exhibito scrupulo Castorij in lacte dissoluto. Hi per aluum excreto verme obeso, simili illi quem in corrupto caseo occultari videmus, vixêre, & deinceps renutriti, pingues sunt facti: nam Castorium mucum expurgat, & fœtore suo strenuè vermes necat.

OBSERVATIO CXXXIV.

Tabis Gallicæ, curatio celebris.

MVsa scietissimus *lib. de morb. Gallico, in prognost.* 5. illustrem protulit sententiam, quæ ad huius morbi curationem summè conducit. Sic enim ait: *Lentæ febres, ac longæ cum morbo Gallico futuram hecticam minimè significant. Infinitos enim vidi, qui in tales inciderunt febres, & in vrinis pinguedo innatans videbatur, tamen hectici haud euasêre, immò Gallico affectu curato etiam per existentia, febris vnà ipsa curata est, &c.* Hoc primus prædixit Vigo *lib. de morb. Gallico cap.* 1. § *Vidimus febriculam quasi ad hecticam hominem conducentem, &c.* Cur autem Gallica febris non fiat hectica, altiori indagine opus est. Vide quæ hac de re disseruimus *lib. 2. Praxis Histor. c. 1. titul. de signis, paragr. 7. & 8.* Quare Gallicati, iugi, pusilláque febre detenti, Gallicis auxiliis sunt tractandi: At cùm hæc calida sint febrémque exacerbent, & illi extenuati sint, excarnes, & natiui caloris inopes, præsidiorum vim sine virium omnimoda iactura ferre nequeunt. Quaproter eos sensim alimentis medicamentosis nutrire est opus. Quidam Mercator opulentus cùm morbo Gallico diu esset confectus, & ad extremam maciem redactus, sola cura, quam palliatiuam vocant, vtebatur. Hoc modo curatus, sanus, & pinguis euasit, relictis violentis antidotis, quibus priores Medici vsi sunt pro debellandis doloribus diris, & fœdis Talpis. Iuscula primò exhibui optimarum auium coctarum cum aqua, quæ priùs fuerat cum Smilace decocta. Panem pro quotidiano victu parauí ex farinæ triticeæ selectissimæ polline, adiecta quarta parte farinæ extractæ à radice Chinarum, & eum decocta aqua cum Smilace subactum esitabat. Ex interuallis ferculum, seu pultes concinnaui ex Orizæ, Chinæ, & tritici farina cum lacte, Rosacea, & Saccharo, ex quibus, adiectis Amygdalis aliquando martios panes, seu pastas regales, aut ius album, adiecta caponis carne, & pulpa testudinum nemoralium paraui. Aliquando, ex his, & carne ranarum, contusum oblectamenti causa degustabat. Pullorum gallinaceorum noctu pitissabat carnes, qui priùs lacte subacto cum farinâ, hordei, & Chinæ erant alti. Vinum erat Lymphatum cum aquâ decoctâ. Ad solidas partes humectandas, humidum primigenium instaurandum, Balneo multoties vsus est. Hac curiosâ, & refectoriâ alimoniâ gubernatus, spretis Guaiacinis, & Violentis præsidiis, quæ febrem exasperant, & impensè debilitant, morbum suapte naturâ lethalem profligauit, & sic ad pristinum habitum est reuersus.

OBSERVATIO CXXXV.

Tabis coxariæ historia mira, eiúsque curatio.

QVoniam pro virili rara exempla circa tabem notamus, quæ legentibus profutura, & voluptati fore arbitramur, & emolumento, nunc necesse est feramus opem Seni nostro, circa tabis, seu Phthisis coxariæ curationem, quam multiplicibus telis plures oppugnant. Extat illius Oraculum haudquaquam ex triuio *lib. 5. epid. num.* 3. Cuius aurea verba Sibyllinis foliis veriora sic sonant: *Eupolemus in Oeniadis, dolebat coxam dextram, & inguen, & commissuram propinquam ad coxam, ab inguine, & coxâ in anteriore parte. Huic sanguis detractus est è malleolo, multus valdè, & niger, & crassus: & pharmacum bibit aluum deorsum purgans, & multum purgatus est: & meliùs quidem habebat, dolores autem non remittebantur. Sed suppuratam habebat & coxam, & commissuram in ipsa ad sedem, & patrem circa inguen, quibus locis ampliùs dolebat. Pus autem ad os magis fiebat, quàm ad carnem, in profundo: & per tempus sic habens negligebat, donec valdè debilis fiebat: postea crustæ ipsi inustæ sunt, valdè multæ, & magnæ, ac inter se propinquæ, & pus effluxit, & multum, & crassum, & mortuus est postea paucis diebus, tũ præ multitudine, ac magnitudine vlcerũ, tũ ex corporis debilitate. Huic si vna ampla sectio facta fuisset, & per sectionem pus emissum esset, & si opus fuisset, etiã altera sectio facta esset: hæc sanè si in tẽpore facta fuissent, mihi quidem videtur, quod sanatus esset, &c.* Hæc est idea tabis coxariæ ab Hippocrate proposita, cuius mentem *in com.* interpretatur Vallesius eloquenter, & repetit Iacotius ad *Coacas Hippoc. lib. 4. cũ. 1. in com. sent. 39.* Et licèt in manibus Hippocratis Eupolemus ex coxâ supuratâ decumbens obierit; huius tamen curationẽ attendas quæso, quæ te his labyrinthis prorsus extricabit. Ischiadico dolore vexati plures, venæ sectionis in cubito, & talo celebratæ opem sunt experti. Hanc ventris vtriusque sequuta est vacuatio citra vtilitatem vllam. His non conferentibus, omnis sortis Anodyna parantur, vaporationes, fomenta, vnguenta, balnea, & insessûs. Imponuntur supra coxam affectam hirudines. Dolens pars profundè scarificatur vacuato sanguine crasso & multo, sæuissimo vrgente dolore, stupefactoria tam parti applicantur, quàm in potum assumuntur. His non iuuantibus accedo ad vesicatoria, vlceribúsque diu fluidis permanentibus, febris increuit cum immaniore dolore pulsatorio coniuncta. Adesse suppurationem Chirurgorum peritissimi inculcant. Pure confecto, cauterium in parte affigitur, cuius vi, magna puris, ichoris, virulentæque materiæ illuuies fuit exhausta. Temporis decursu, vlcus magnum, sordidum, cauum, & fistulosum redditum. Hoc comitabantur intensa sitis, febris non ignaua, & ob dolores, vigilias, multámque puris copiam vacuatam, totius corporis macies, & tabes, ita vt ægri cum facie Hippocraticâ in horas morituri viderentur. In hoc agône constituti à Medicis pro deploratis relin

relinquuntur. Sed cùm conclamati aliquando, rarò tamen reuiuiscant, vt ait Paulus *lib.6.cap.* 88. *quùm multi citra spem mirabiliter sanentur*, ex Auic. 4. 4. *tract.2.c.*10.*& plures viuant, de quibus medicus desperat*, ex Celso *lib.2.cap.*10. Idcircò Dei misericordiâ fretus, quid opis in tam luctuoso casu, miseris his ægris tulerim, enarrabo. Cum ergò horum omnium vlcus sit causa, indicatio quæ ab hoc desumitur, indicationes alias obumbrabit: quare eligendum est medicamentum, quod saniem detergat, solutionem continui glutinet, & humoris prauam, & cacoëthem qualitatem coërceat, ac retundat. Quapropter vlcera hæc velut dolosa, maligna, & Gallica Ebeni decocto tractare decreui. At pro complendo opere obstabant febris, vehemens debilitas, & carnium extenuatio summa. Sed cùm ex præsidiis abstergentibus nullum sequeretur adiumentum, tùm ob partis situm quæ in ipso sordium confluxu est posita, videlicet iuxta vias vrinæ, & fœcum, & ob hoc variis fluxionibus est obnoxia, & articulus iste, quoniam maximus, & profundissimus est, promptissimè humores in se imbibit, ob hæc, ad ea quæ virulenti humoris malitiam infrænant, & partem roborant, accedere visum est. Priùs caloris febrilis vehementiam remisimus sero lactis caprini, in quo aliquando Ligni sancti, interdum Smilacis asperæ ramenta per noctem madebant: exhibuimus etiam in hunc vsum, Ptissanam, Amygdalatum ex seminibus frigidis paratum, quod cum aquâ decocta priùs ligno diluebatur. Vsi etiam sumus iure pullorum gallinaceorum, qui priùs medicamentis frigidis erant saginati. Interdum aquam stillatitiam Cochlearum, & testudinum degustabat, vnáque Cardiaca, & refrigerantia iulapia. Lumbis & iecori Epithemata imposita. Ventriculo roborantia vnguenta admota. His peractis, licèt febris, eáque intensa perseueraret, ad sudatoria ex Ebeno, & Smilace asperâ parata accedere, omnibus repugnantibus Medicis ausus sum. Viginti primis diebus lignum in aquâ Endiuiæ decoxi. Tunc iam sanies minui, febrísque mitescere incipiunt. Quare in hoc auxilio pertinaciter insisto, & in aquâ fontanâ, detractâ Endiuiæ, adiectâ maiori Ebeni quantitate decoctum parare iubeo. Et sic vno mense semel solùm in die, & multoties recreandarum virium causâ, alternis diebus sudorem moui. Hoc facto incœpit carne impleri vlcus, vigiliæ, & dolores minùs infestârunt, febris valde est remissa, & iteratis sudoribus ad quadraginta dies omnino est extincta, & vlcere cicatrice obducto, ægri iam obesiores facti perfectam consequuti sunt sanitatem, Hoc ordine, decem, qui ad manûs meas peruenerunt, hac tabe detenti euasêre. Nullus eorum erat Gallicâ tabe fœdatus. Quid dubitandum? nonne vsu decoctionis Ligni Sancti, vlcera pulmonis suapte naturâ incurabilia curâsse gloriantur Philippus Ingrassia *in consilio Ducis à terra noua*, Arcæus *lib.2.de vulnerib.cap.*1. Fracastor.*lib.2.de contagion.cap.*8. Mundella *epistol.*3. Erastus *lib.3.consilior.*8. Nemo ergò in arduis rebus nimiùm desperet, sed Dei potentiæ admirabili, magis quàm naturæ viribus confidat: nam ipse solus est qui omnia potest. Tu hanc tabis Coxariæ curationem à nullo hactenus exaratam attentâ mente perpende, quam cum artis, & mei nominis, gloriâ sum expertus.

OBSERVATIO CXXXVI.

De Atrophia.

Atrophia, picatione curata.

Celsus auctor elegantissimus *lib.3.cap.*22. Atrophiam vocat, in quâ non alitur corpus: & naturaliter semper aliquibus decedentibus; nullis verò in eodem loco subeuntibus, summa macies oritur, & nisi occurritur, tollit. Hanc patiebatur vir quidam obesus, & pinguis, qui ex febrili calore, & diuturnâ hepatis intemperie siccâ, conniuentibus cutaneis meatibus ob siccitatem non nutriebatur, immò sensim ac sine sensu contabescebat. Huic non profuit purgatio lenis, refrigerans diæta, serum lactis caprini, Epithemata frigida, dulcis aquæ lauacra, & ipsum lac asininum diu exhibitum. Mihi iam huius curationis pertæso occurrit in mentem celebris locus Galeni *in lib.14.meth.cap.16.& lib.7.eiusdem operis, cap.7.& lib.6.de sanit.tuend.cap.*8. vbi pro reficiendis extenuatis corporibus, picationem summis laudibus effert & encomiis. Hoc auxilium licèt olim à scientissimis Medicorum, pro extenuatis partibus crassefaciendis esset frequenter vsitatum cum vtilitate summâ, nostro sæculo ab vsu medico prorsus recessit, quod in hoc affectu valdè esse proficuum, vsu fidissimóque experimento compertum habeo: Quare huic ægro quindecim diebus continuis ad normam Galeni id applicui, cuius vsu ita impinguatum est corpus, vt paucis auxiliis adhibitis ad pristinum statum fuerit redactum. Ne ergò temnas priscorum auxilia, quæ etsi hoc æuo ob incuriam nostram non exequantur, tempestiuè tamen celebrata maximum semper commodum attulêre. Modum picandi præter Hipp.*lib.3.de officin.*32. Auic.2.1.*tract.4.c.*14. *& tract.3.doct.4.cap.4.&* 7.4.*cap.2.&* 10.3. *tract.*1. *cap.*80. Aëtius *tetrab.1.serm.3. cap.*130. Paulus *lib.*1. *cap.*59. Nicolus *serm.7. tract.2. sum.1.c.*1. Eustachius *lib.3.prax.*35. & alij confirmant. Picatores enim dicuntur illi, qui ferulis illitis pice partem debilem concutiebant, & sic motu, & calore sanguinem, & nutrimentum ad partem attrahebant, & hac ratione membrum gracillimum impinguabant. Cætera lege apud Mercurialem *lib. de decorat. cap.* 7. Saxoniam *sect.* 1. *de phœnigmis cap.* 11. qui de recto picationis vsu disputârunt luculenter.

OBSERVATIO CXXXVII.

Tabes Pericardij, exitialis affectus.

Galenus, omnium qui post Hipp. fuere, medicæ scholæ cõmodissimus Mystagogus *lib.5.de loc. cap.*2. hunc affectum eleganter proposuit, quem Petrus Salius doctissimus *lib. de curat. morbor. ab alijs practicis non exhibitorum, cap.*7. tabem appellat Pericardij. Galenus in Simiâ, & Gallo, in ambiente cor tunicâ, inuenit tumorem, ob quem in dies emaciari videbantur. In Simiæ tumore repertus est humor, in Gallo nihil humoris continebatur. Hic affectus, etsi rarus, Chronicus, cognitu difficilis, cuius causam abditam solùm ex sectione cognouit Galenus, exitialis est: nam eo correpti, sensim ac sine sensu, in dies magis ac magis contabescunt, febri lentâ oppressi. Quid enim obstat, vt ab humore isto in hac membranâ impacto, tumorémque committente, retento, & putri, ob viciniam tantam cum corde, iugis, tenuísque concitetur febricula, quæ temporis diuturnitate totam corporis molem colliquet & absumat? Licèt enim inuolucrum cordis inter partes ignobiles reponatur à Galeno *lib.5. de loc. cap.*2. ipsóque solo affecto nullum periculum sequi posse videatur, quod celeberrimo exemplo comprobauit Galenus *lib.7.de Anatomic.administ. cap.*13. in puero Marulli Mimographi, cui os pectoris excisum erat, & inuolucrum cordis computruerat, qui superuixit, & sine pericardio multi vitam perducant: nam quidam eius parte ablata vixêre, auctore Cardano *lib.6. aph.* 18. & alij eo destituti vitam produxêre ex

Columbo

Columbo 15. *Anatomiæ*: tamen hæc intelligenda, si solum pericardium afficiatur citra cordis offensam: si autem hæc cordi communicetur, ob difficilem curandi aditum, atque ob grauia subsequentia symptomata, ægrum marcescere par est, maximè quoniam hanc tunicam si semel humor penetrat, ægerrimè elui potest, qui licet tenuis sit: tractu temporis à calore cordis crassescit, & induratus fit resolutioni contumax: & si à natura, vel arte tentetur suppuratio, humor effusus supra cor, illius ignem subitò extinguit, & inopinatò ægri occumbunt; & si res benè succedat, vlcus fit immedicabile, quod ritu vlcerum pulmonis corpus tandem colliquat. His pressus angustiis Salius modum curationis se ignorare ingenuè confitetur. Eo tamen ordine esse curandam hanc tabem, suapte natura incurabilem, quo tuberculum pulmonis tractandum diximus in obseruatione 112. suprà citata, mihi persuadeo. Galenus semel vidit hunc morbum in sectis animalibus dictis. Ego ter obseruaui. Hi, animi deliquio, cordis palpitatione, pulsu duro, paruo, nulla præcedente tabitudinis causa, Syncope oppressi vitam ducebant, & accedente febricula consumpti sunt. In vno dissecto apparuit in hac tunica duriusculus tumor Nucis Auellanæ paruæ magnitudine, non perfectè callosus, quo disrupto Ichor quidam emanauit citrinus. Hic cæterorum instar ad extremam maciem redactus, nullis vnquam auxiliis leuari potuit.

OBSERVATIO CXXXVIII.

De Inflammatione Pericardij.

Pericardij inflammatio, funesta.

CAusa ob quam Auctores de inflammatione septi transuersi, membranarum intersepientium, pericardij, peculiarem non fecerunt commemorationem, ea est, quoniam, auctore Auic. 10. 3. *tract*. 4. c. 1. *in init.* hæ eisdem symptomatibus insigniuntur, quæ pleuritidem comitari solent: nam hæ partes non solùm sunt cordi vicinæ, sed eadem tunica teguntur, ex Gal. *lib. 4. de præsag. ex puls. c. 5. cùm omnia quæ magnis pleuritidibus accidunt, respondeant symptomatibus partis neruosæ septi transuersi: tùm quòd succingens costas tunica multis neruis prædita sit, tùm quòd adhæreat septo transuerso, membranisque thoracem intersepientibus, per quas ad cor continuatur, &c.* Cum hoc tamen stat, Pericardij inflammationem acutissimum esse morbum, ac lethalem, & sæuissimis obortis symptomatis sæpè ex tempore interficere. Quidam in flore ætatis suæ constitutus, acuta febri est prehensus, quam comitabantur sitis ingens, anxietas, inquietudo, respiratio celerrima, & frequens, perceptum in thorace incendium, internum cauma, tussis sicca, syncope, animi deliquium, cordis tremor, leuissimus in thorace dolor sternum versùs cum angustia summa, pulsus durus, & inæqualis. Hic pro pleuritico curatus, triduò è vita sublatus est. Sectio post mortem palàm fecit Pericardij fuisse inflammationem lethalem: nam tota ferè tunica, liuida, & rugosa visa est, & in multis partibus, asperitudines apparuêre maliaceæ, nigrore quodam infectæ, quæ omnia ab adurente, & retorrido calore fuisse suborta, res est manifesta.

OBSERVATIO CXXXIX.

De Corde.

Vermis Cardiacus.

IN Corde, eiúsque ventriculis innasci posse tubercula, Abscesûs, Calculos, Tophos, Callos, Vlcera,

A illúdque viuente animali pati posse ictûs, Vulnera, & alios affectus, testimonio peritissimorum Medicorum sancitum est. Nos vermem mirum in ventriculo innasci vidimus: cùm enim valetudinarius quidam Syncope Cardiaca, Palpitationéque cordis per interualla quateretur immaniter, sæuitie mali deuictus, subitò occubuit. Dissecto cadauere, inuentus est vermis cordis ventriculo dextro adhærescere, mortuus, niger, cimicis magni forma, qui frustra toties tentata præsidia illuserat.

OBSERVATIO CXL.

Anguis admirandus in læuo Cordis ventriculo repertus.

B CVm ad tertiam Praxis huius editionem essem accinctus, & eam tum meis, tum alienis Clarissimorum virorum miris obseruationibus exornarem, accessit quædam veluti prodigiosa, de serpente in læuo Cordis ventriculo reperto; quam, cùm sit missa ab *eruditissimo, & literarum cultore admirabili, Doctore Carolo Sponio, Medico Lugdunensi percelebri*, hoc loco describere placuit. Nobilis quidam Anglus, nomine Ioannes Pennant, annos natus XXI. vitæ morúmque probitate conspicuus, die 17. Nouembris, anni superioris 1639. fato functus est Londini, in Parœcia S. Ægidij, ad forum mercatorium: Cuius aperto post obitum cadauere, repertus C fuit in læuo Cordis ipsius ventriculo anguiculus, cætero quidem corpore apprimè candicans ac lucidus, capite verò rubro: Cauda bifurcata erat, singuli autem caudæ rami quadripertitò rursus dirempti visebantur. Hic adolescens, totis tribus ante obitum annis, perpetuò conquestus fuerat de pectoris insigni dolore ac grauitate in sinistrum latus deuergente. Adfuisse dicitur in hac cadaueris apertione Illustrissimus Dominus de Mayerne, Regis Britanniarum Archiater, & prædictum serpentem diligenter conditum asseruari curasse, tanquam rem singulariter raram & insolentem: præsertim cùm veterum Medicæ Consultorum plerique, vel etiam primarij, tam delicatam esse, ac fluxam Cordis indolem D persuasum habuerint, palámque affirmauerint, vt leuiores etiam offensas non facilè, nec diu toleret, tantum abest vt alterationes tolerare valeat, ad venenatæ bestiæ productionem necessarias, citra subitaneam vniuersi microcosmi ruinam. Hactenus ille. Cæterùm quum non ita multo pòst nos accederet Vir Clariss. Iacobus Primirosius, Londinensis Medicus, de huius historiæ veritate cupidè ipsum percontatus sum, qui rem planè se habere, quemadmodum ab amico significabatur, asseuerare non dubitauit: quin & illud addidit, memorabili huic ipsi spectaculo, frequentes Angliæ totius ac Britanniæ magnates interfuisse.

E

OBSERVATIO CXLI.

Calculi in Cordis ventriculo reperti.

QVidam audacissimus latro palpitatione cordis frequenter corripi solitus, à magistratu apprehensus rotæ est affixus. Nos cum collegis duobus, huius cor visendi cupidi, postquam corpus in quatuor partes est dissectum, pulsans adhuc incidimus, ac in ventriculo eius dextro tres reperti lapilli, ciceris magnitudine, coloris cineritij, oblongi, pondo vnius drachmæ, quos aliquot viri docti, & curiosi non tam viderunt, quàm admirati sunt.

OBSERVATIO CXLII.

Cor marcidum factum.

ARdente Sirio iuuenis in causonẽ incurrit cum lingua nigra, siti clamosa, viscerum ardore, & nimio Caumate pressus. Applicitis præsidiis conualuit. Post duos menses debilis factus iterum incidit in ignem, curatus non potuit euadere, quin macie tabefactus è vita migraret. In eius sectione inuentum est cordis inuolucrum rugosum, & cordis ipsa substantia reperta est marcida; nec mirum, quùm omnis ferè humor, qui in Pericardio natura sua continetur, ab assante calore fuerit exhaustus.

OBSERVATIO CXLIII.

De Palpitatione cordis.

Cordis valida palpitatio, cucurbitula scarificata supra cor admota, curatur.

ACutissimus affectus, cordis palpitatio est, quâ cùm æger quidam grauissimè opppimeretur, & quatriduò extremis frigidus, toto corpore liuidus, frigido sudore madidus in horas moriturus speraretur, ita valida, & continua palpitatione vexabatur, vt cor è propria sede exilire videretur, Syncope Cardiaca ex interuallis concussus. Medici vocati ob temporis angustias succinctè de morbi causa disputantes, in eam vnanimes abière sententiam, hunc affectum deterrimum, non à venarum interceptione repentinam mortem inferente, sed à crasso, cõcreto, melancholico, flatuosóve sanguine ortum ducere, à quo fuliginosa excrementa, spirituosúsque vapor, & crassus in arteriis interceptus in cor exhalans incutiebat tremorem, & palpitationem. Quo decreto, Clysteria acria parant, frictiones, ligaturas, & cucurbitulas, scapulis scarificatus administrant, Ano hirudines imponunt (nam ad ferendam phlebotomiam in hoc morbo tam necessariam vires non constabant) purgantia exhibent, cardiaca propinant, flaccido & trementi cordi Alexiteria, flatúsque discutientia imponunt, demum nil intentatum relinquunt, sed incassum: nam æger sine pulsu, & respiratione erat exanimis. Tandem accurrens in conclamato casu, exquisitissimè iam corpore vacuato, illicò Chirurgum vocandum impero, & supra læuam mammillam, quâ parte cor magis palpitare videbatur, magnam cucurbitulam imponere, eámque profundè scarificare iubeo, ex qua exiuit sanguis grumosus, & multus, & facta deinceps cum aceto & sale super scarificatam partem lotione, tanta ichorosi sanguinis copia octo horarum spatio est vacuata, vt heminam comprehenderet. Hoc facto præsidio, & è propinquiori loco morbi causa exhausta, palpitatio conquieuit, æger ferè mortuus reuixit; nam pulsus, & respiratio ordinem seruarunt, ipséque roborato corde, refocillatísque viribus ad se rediit.

OBSERVATIO CXLIV.

De Syncope.

Criticè sudans, vestibus nimium contectus, in Syncopen incidit.

ARdentissima febri corripiebatur Notarius quidam, ad quem cùm Medicus accederet, & eum in septimo præcedentibus coctionis notis sudantem inueniret, iussit vt stragulis magis cooperiretur, sic enim sudorem fieri copiosiorem sperabat, sequutus A forsan Pauli dictum *lib. 2. cap. 47.* qui sudores criticè euenientes non abstergit, sed adiuuat quiete, & calore, quoniam alius sudor alium elicit. Sic factum. At æger tota facie contectus, exsudante, & calefacto corpore, excandescente corde, inflammatis spiritibus, hausto per inspirationem aëre calidissimo, Syncope corripitur: ita vt innato igne suffocato vires penè deficerent. Assistentes facti exanimes, me fortè per plateam transeuntem acclamando vocant, hominem veluti emortuum inuenio, quem pallor faciei, oculorum grauitas, & difficilis respiratio comitabantur. Amotis vestibus corpus euentari iubeo, frigidam potionem ad viscerum igneum calorem temperandum propino. B His factis, & frigidiori aëre inspirato Cauma remittitur, vires redeunt, & ad pristinam sanitatem reuertitur. Quare sudor in febribus abstergendus est, ne fortè hæc damna eueniant, sic enim abstersio sudoris ipsum prouocat, ex Galen. 8. *meth. 2.* §. *iussi igitur propinquis, si quæ guttulæ illi manarent, diligenter abstergerent, &c.* & 9. *meth. cap. 4.* §. *suasi vt ita facerent, &c.* firmat Auic. 1. 4. *tract. 2. cap. 13.* §. *Nam eius abstersio addit in ipsum, & eius dimissio restringit ipsum, &c.* & 2. 4. *tract. 1. c. 66.* §. *& sudor quidem quando tergitur, exuberat, & quando dimittitur, abscinditur, &c.* Quare cùm sudor non abstersus infrigidet, oppilet poros, & sudorem prohibeat, ex Arist. 2. *probl.* 13. abstergi debet, ne ægri contecti, & non abstersi in Syncopen incidant. C Quomodo autem auctoritas Pauli sit interpretanda, explicat Mercurialis *lib. 5. de febrib. cap.* 16. De quo negotio pulchra prædixerunt Cardosus *lib. de sex reb. non natural. c. 11. quæst. 17.* Ludouic. Lemosius *in com. cap. 2. lib. 8. meth. Gal.*

OBSERVATIO CXLV.

De Syncope Cardiaca.

Syncope Cardiaca, copiosissima sanguinis missione curata.

DIgnissima Hippocrate Coo celebris sententia D est lata, *lib. 4. acut. 23.* quæ sic sonat: *Quòd autem quis repentè obmutescat, id venarum interceptiones, occlusionésque faciunt, si sano absque occasione, vel forti alia causa id contigerit, &c.* Fidus interpres sic explicat *in com. Cùm igitur supra modum oppletæ fuerint venæ, grauari virtutem est necesse, atque in extinctionis agi periculum natiuam caliditatem, quæ ob copiam suffocationi simile quippiam patitur. Oriuntur siquidem Epilepsiæ, Apoplexiæ, & Syncopæ Cardiacæ, &c.* Subdit infra venerandus senex: *Venam igitur brachij dextri internam secare oportet, &c.* Peritissimi Medici qui recentissimè hæc loca explanarunt, in extinctione caloris natiui ob copiam multam, id auxilium summoperè probant. Dum hæc meditarer, obtulit sese E fœmina quædam quadrata, & succulenta, quæ ex suppressis lochiis in Cardiacam Syncopen lapsa est. Hanc præcessêre præfocatio, ac si manu comprimeretur cor, palpitatio, & anxietas. Actu correptæ, coloris è viuido in pallidum facta est mutatio, adfuit pulsus intermittens, sine voce remansit, & cadaueris instar ad pedes lecti iacebat. Superuenientes mecum Medici alij iudicarunt, in hoc agone non esse attendendum, vt reuocaretur calor, regenerarentur spiritus, excitaretur patiens, sed nos tantummodò de causæ ablatione debere esse solicitos. Háncque euacuante auxilio esse remouendam. Obstabat alius socius pulsuum paruitate perterritus, At *cùm rariùs accidat, vt protinus in primo, secundóve die morbi, vires imbecilles cernantur*, ex Gal. 10. *meth. 2. in fin.* totum vitium ex sanguine

sanguine menstruo suppresso, ad cor restagnante, ibi coalescente, venas, & arterias intercipiente, & natiuum ignem suffocante emanare deprehendimus. Nam vt bellè docebat Magister 4.*acut.*111. *vt ignis propè extinguitur immissis lignis, tùm humidis, tùm multis, nisi quis multitudinem sustulerit: sic in frigidiore ob copiam sanguine, vbi calor natiuus propè extinguitur, præsentissimum est remedium sanguinis missio, quo tempore periculum ita prehenderit, &c.* His ex tempore recitatis, communi consensu, ex talo, quatuor horarum spatio bis sanguinem exhaurimus, femoribus cucurbitulas admouemus. Quibus non proficientibus coacti necessitate, vt sanguis impactus è propinquiore parte vacuaretur, basilicam sinistram feriendam imperamus, & vesperi cucurbitulas scarificatas costis affiximus, & omnibus vno die celebratis, appositis acrioribus glandibus aliquantulum oculos aperuit. Clystere nutriente iniecto, iterum per noctem ex eadem interna cruorem vacuamus. Post hanc pulsus seruauit ordinem sarcina deposita. Tunc loqui cœpit, adstantes cognouit, cibum assumpsit, & ab imminente mortis periculo est liberata.

OBSERVATIO CXLVI.

De Animi deliquio.

Ad animi deliquium, & Syncopen, remedium eximium.

VAlleriola non incelebris auctor, immò inter recentiores longè doctissimus *lib.4.obseruat.6.* Succum ex Veruecum cordibus in animi deliquio, & Syncope, pro viribus restaurandis, & roborando corde, tanquam remedium præstantissimum proponit. Hoc tanti auctoris consilio edoctus, ad ægrum præpotetem ac diuitem accedo, qui ex debilitate facultatis vitalis, sanguinis & spiritus dissolutione, sæpè in Syncopen incidebat. Hunc præseruaturus multa sum molitus. His non proficientibus, ad hoc celebre auxilium descendo, quo vsus per mensem omnino conualuit. Extrahendi huius succi hæc est ratio. Accepto Veruecis corde, aut hœdi, finditur medium, & probè aqua eluitur, & rosacea confouetur, in taleolas oblongas dissecatur, Vitreato vase testaceo cum Caryophyllis imponitur sine liquore vllo, & pasta oblito vase, in calentem furnum inditur, quoad calore contabescens in succum eliquetur, aperto vase sumitur inuentus succus, & ægro diluculò propinatur. Mirum profectò quantoperè reficiendis ex inanitione viribus prosit, & sympathia quadam, quâ vna membrum adiuuat aliud, tacito naturæ consensu cor roboret; Sic pulmo vulpinus humani pulmonis vires collapsas restituit. Ossa cranij humani pro roborando capite, & propulsanda Epilepsia laudantur. Omentum Veruecinum, humani omenti dolo-

A res lenit, recenter ab animali extractum. Ossium humanorum puluis assumptus, ægra ossa roborat, ex Galen. *lib.*11.*simpl. tit. de ossibus.* Sic cordis aliorum animalium succus per eliquationem extractus, cæca quadam proprietate humanum cor tuetur, ac firmat. Succi quantitas sit vncia vna, vsque ad duas, cum quo si misceas Alexiteria, non errabis.

OBSERVATIO CXLVII.

De Animi Pathematis.

Ex Ira, fæmina emortua.

B MAximum animi pathema est Ira, ex qua non solùm omnis generis febres, sed admiranda symptomata, & mortem quandoque oriri, veterum, & Iuniorum peritissimi confirmarunt. Licèt enim Gal.2. *de causis Symptom.*5.*ab ira neminem interiisse* referat, *quùm accidat cum appetitu vindictæ, calore neque perfrigerato, neque eius robore soluto.* Tamen hoc intelligendum est, ac si per se ira neminem interficiat; ex accidenti verò mortem subsequi, verum est, & quotidiano firmatur experimento eorum, qui ex ea, in subitos, lethalésque affectus lapsi sunt. Nam ira concitatiorem, & calidiorem generat sanguinem, qui prope cor mouetur, & inflammatur, cuius vi spiritus animales confunduntur, & sic liquati præ nimio conatu, & ebullitione succi ad caput ruunt, & Apople-

C xiam, Syncopénque Cardiacam lethalem excitant. *Ira furor breuis est.* Vnde Seneca sapientissimus *lib.*2. *de ira ad Nouatum, c.*36. sic ait: *Nulla celerior ad insaniam via est, Ajacem in mortem egit furor, in furorem ira.* Hanc concepit quædam rixabunda, & iurgiosa fœmina in aliam contumelias iactans; huic flagrabant oculi, labia quatiebantur, dentes comprimebantur, quoniam manibus, pedibúsque pulsabat humum, facie fœda, indecora aspectu, voce rauca, & ex eius ore exiliebat quasi ignem expirans furor: hoc horrido pathemate lassata diu, accedente cordis valida palpitatione subitò extincta est. Nec mirum: nam hæc damna ex ira, præsertim in corporibus impuris suboriri Galenus est auctor 6. *de sanit. tuend. c.*3. Quibus mulieres quùm sint viris iracundiores, sunt ma-

D gis pronæ. Nam, vt legitur in Ecclesiast. c.25. *Non est ira supra iram mulieris,* quam tribuit earum imbecillitati Rabbi Moses Ægyptius *lib.*1.*perplexor. c.*49. Et præsertim quùm vterum fert, vt exponit inter barbaros Philosophos Conciliator *in cap.*35. *lib.*10. *problemat.* Quare autem mulieres rixosæ sint, & iracundæ, explicat ex Veterum, & Iuniorum mente luculenter Tiraquel. *p.*9.*glos.*1.*in* 9.*legem connubialem.* In hunc sensum argutissimus Epigrammatum scriptor mulierem ex bile conflatam dicit:

Est mulier mira bilis, habet duo commoda solùm,
E *Cùm jacet in thalamo, cùm jacet in tumulo.*

ZACVTI LVSITANI, DE PRAXI MEDICA ADMIRANDA, LIBER SECVNDVS.

DE NATVRALIVM, GENITALIVM, & Inferiorum partium affectibus.

OBSERVATIO I.

De Ventriculo.

Ventriculi dolor ex abdita causa pronatus.

A MVLTIS causis oriri ventriculi dolorem, hancque partem variis morbis esse obnoxiam, illi erit manifestum, qui eius substantiam penitiùs fuerit rimatus, quæ cùm maximè sensilis sit, ex Hippoc. 3. *Prorrhet.* 38. & *lib.* 2. *acut.* 11. & à sexto cerebri coniugio, superiori eius orificio, mutuo complexu magni nerui implicentur, & in reliquum eius corpus multiplici serie distribuantur, ex Gal. 3. *prog.* 30. noxas illicò persentiscit. Huius partis dolore diu premebatur immaniter Faber quidam lignarius, qui biliosi humoris vomitu mitescebat. Hic post quatuor dies iterum recrudescebat, & eodem vomitu leuabatur. Malum bienniò rediit in orbem, remediis minimè succumbens. A flatu esse subortum Medici inculcant, at calidis extrà, & intùs exhibitis exasperabatur. Sed cùm excretum esset biliosum, & continuò oris pateretur amarorem, quæ omnia ex igneo hepatis calore scaturire, omnes norunt, frigidis curatus, nempe venæ sectione, sero lactis, balneo, & aliis coualescere non potuit. Ecce inflammatione ventriculi oppressus triduò extinctus est. Dissecto & aperto corpore, & inuestigata origine impliciti mali, vas cholidochum ad ventriculi fundum implantatum non sine adstantium celebrium Medicorum admiratione inuentum. Meatus ergò qui regurgitat in intestina bilem, natura sua ad imum ventriculi locum implantabatur, vnde miser hic, continuò, ob bilis suapte natura acris confluxum, tum dolore, tum bilis vomitu premebatur. Quam historiam Galenus festiuè delineat *lib. art. medicinal. cap.* 74. & *lib.* 2. *acut.* 29. cuius mentem, & ingenium omnes confirmant, excepto Argenterio acutissimo, qui *in com. ad cit. cap. art. med.* futilibus argumentis ductus, ingenij lasciuia Galen. coniecturam temnit, & damnat. Hos ægros vocat Auic. 4. 1. *cap.* 20. infœlices à natura, qui nausea, vomitu, crebrisque biliosis vomitibus cruciantur. Ludit enim aliquando natura in opere errans. Sic mutati Iecinoris, lienis, & vasorum sitûs. Visæ duplicatæ iugulares, duplices renes, bini meatûs vrinarij. Cur autem variè hic meatus cholidochus inseratur in pedestribus, volatilibus, piscibus, causam tradit *Thomas à Veiga, in com. cit. cap. Galen.*

OBSERVATIO II.

Verruca ventriculi lethalis.

ANtiquissimus Vates *lib.* 6. *epid. sect.* 3. *text.* 1. sic ait: *Ventris torpor, omnium confusio, &c.* Nam à debili ventriculo, ob improsperam coctionem, omne propemodum morbi genus oriri solet, quoniam auctis cruditatibus, ex quibus morborum myriades repullulant, ex Gal. *lib. de succor. bonit. & vit. cap.* 3. fiunt obstructiones, tumores scirrhosi, apostemata dura, vt refert Auic. 13. 3. *tract.* 4. *c.* 7. quæ mala ex pituita mucosa, concreta originem ducunt. Huius copiam cùm aceruaret quidam, gulæ compotationibusque valdè deditus, in dolorem incidit ventriculi simul cum pondere, & grauedine coniunctum. Malum à frigido flatu subortum quùm arbitrarentur Medici, variis calidissimis medicamentis, & aliis Chymicis auxiliis excarnificarunt. Hic in dies contabescebat, lenta & pusilla febre oppressus, debilis, & inappetens. Obstructione Pylori latente laborare sum ratus, Chalybeata exhibui medicamenta, & alia quæ proponit Auic. 13. 3. *tract.* 1. *c.* 33. de oppilatione stomachi: hæc profuêre nihil, immò magis ac magis corporis moles liquescebat sensim. Tandem vno die vomitu laborioso oborto excreuit massam Nuci paruæ cupressi assimilem, totam cum sanguine confusam, postea toto mense euomuit sanguinem, & deinde fœtidum pus. Hunc passum fuisse tuberculum in ventriculo, (quod verrucam si voces, non errabis) nulli est non manifestũ. Nam tumor in abscessum, & vlcus abiit, quod ægrum post quindecim dies iugulauit. Verrucas autem, seu ficus in ventriculo adnasci, testatur appositis historiis Auenzoar *lib.* 1. *Theizir, tract.* 15. *c.* 3. & 4. firmant Auic. 13. 3. *tract.* 4. *c.* 9. & 11. Beninen. *de abdit.* 88. Quo loco pensilem verrucam vidit suborta vehementi tussi excretam. Mesaraicas & stomachum occalluisse tradit idem *c.* 36. & 37. Lege Forestum *de stomachi Carunculis, lib.* 18. *obser.* 18. & 30.

OBSERVATIO III.

De Attritione ventriculi.

Attritionis ventriculi curatio.

GAlenus Medicus non modò præclarus, sed naturæ humanæ speculator vigilantissimus, *lib. de præcog.*

paragog. ad Posth. c. 11. festiuè, & magna celebritate historiam Imperatoris Antonini delineat, quem febrientem, turpiter ac miserè decepti Romani Medici variis remediorum generibus citra fructum excruciauerant, torminibus, ac ventris profluuio vexatum, ac si Paroxysmo febrili quateretur, quem roborato stomacho, Nardino Vnguento, & assumpto vino cum Pipere, Diaria febre laborantem ex prauè concocto alimento curasse gloriatur, & post eum solus Petrus Bayrus *lib. 11. pract. c. 9.* de attritione stomachi ex conuersione cibi in phlegma, curationem hanc proposuit. Elapsis diebus vocatus vt inuiserem senem quinquaginta plus annos natum, gracilem, & excarnem, & recenter cum puella nuptum, qui febri, cùm assidua pituitæ mucosæ copia per vomitum excreta vexatus, stomacho æstuabat, & grauabatur. Medici phlebotomiam consuluerant ob febrim, quæ cùm Diaria esset, & ex cruditate suborta, idcircò à me sectio fuit interdicta, & loco eius imperata vini albi potio, roboratum os ventriculi Masthichino oleo, superaspersis pulueribus Purpuræ, Spicæ Nardi, & Masthiches. Imperatus somnus. Quare cùm vitium à debilitate oriretur, orta ex concubitu intempestiuo, & nimio, cuius causa nec ventriculus amplectebatur, nec concoquebat cibum, factum est, vt illum cum lenta pituita permixtum euomeret. Hic postea Veneris deliciis parcissimè incumbens, si tractu temporis persentiebat malum, eodem ordine curatus, conualescebat.

OBSERVATIO IV.

De Ventriculi ardore.

Ad ardorem Ventriculi, remedium egregium.

LAborauerat multis diebus, vir quidam biliosus nimia Ventriculi phlogosi, & excandescentia, quam consequebantur oris amaritudo, biliosus vomitus, siccitas linguæ, molesta sitis, ructus nidorosi, velut frictorum ouorum, inquietudo maxima, deiecta appetentia, mordicatio, & cardiogmos, quæ omnia citra febrim eum affligebant, & à nimio aromatum esu ortum ducebant, quibus accessit in præcordiis perceptus ardor, ex biliosa illa illuuie subortus. Imperatus refrigerans victus, clementes purgationes exhibitæ, & præuia venæ sectione, serum lactis exhibitum, applicitum balneum, potiones refrigerantes oblatæ, Saluatella secta, Epithematis firmatus ventriculus, tandem Syrupo facto ex succo Omphacij euasit. Hoc, diluculo, quantitate vnciæ vtebatur toto anno. Maxima ergo est aduersùs viscerum ardores Omphacij facultas, atque potestas à Gal. 4. *simpl.* 2. miris encomiis celebrata. Tres vidi eodem morbo correptos, qui celebratis omnibus, solùm assumpto syrupo facto ex succo Arantiorum acidorum, & Portulacæ, sanitatem obtinuêre.

OBSERVATIO V.

De Hectica ventriculi.

Hectica ventriculi curatio.

INfrequens affectus est ille, quem tabem ex siccitate ventriculi vocat Galen. 7. *meth. c.* 4. & Ventriculi hecticam appellat Auic. 1 3. 3. *tract.* 1. *c.* 29. Galenus curationem proponit eo loco contra Romanorum Medicorum insaniam, qui ægros amaris esculentis, Absinthio & aliis internecabant, & ad vomitum compescendum, ex debili ventriculo subortum, stypticis exhibitis, vt Rhois succo siccatos reliquerunt, adeò vt simillimum habitum præferrent iis, qui Marasmo marcescunt, quos Galenus, spretis calidis medicamentis, persanauit, omni ratione humectans, iisque materiam inueniens ex ea methodo, quam *in cap. 6. eiusdem libri* spatiosè tradit, & nos hoc exemplo Laconicè referemus. Vocatus nuper vt inuiserem puerum in 14. anno ætatis suæ constitutum: tangens pulsum, inueni durum, paruum, debilem, celerem, corpus erat tabidum, & excarne, sitis ingens, somnus paucus, aluus astricta, excrementa retorrida. Aderat vomitus continuus: & si fortè aliquod duriusculum alimentum præter liquida assumere cogebatur, tenellus flaccidúsque ventriculus retinere non poterat, sed id illicò vomitione reiiciebat: quæ omnia ab assante calore interno, hepatísque phlogosi, biliosum humorem ad ventriculi os protrudente manabant. Acta inquirens, & quæ hactenus ex Medici consilio huic vitio adhibuisset, recensuit, ad enecandos vermes, quibus cruciari etiam putabat, amara, aquam Vitæ, vini potum, Culcitram stomacho admotam ex Vulturis plumoso tegmine paratam, stomachica calida, exiccantes purgationes, & huius farinæ plurima. His dictis, facilè cognoui existimasse Medicum, puerum frigida stomachi dispositione laborare. Nos verò ex præcedenti curatione, & aliis haud sanè obscuris indiciis, longè aliter sentientes, calidiore habitu eius affici ventriculum, immò eum hectica stomachi iam esse affectum sumus arbitrati. Quare ad auxilia conuersi, quæ aridum iam, ac tabe penè consumptum corpus reficerent, primò præsidia calida abiicere impero, Ptissanam, & Rhodosaccharum propino, iubeo bibat aquam hordeo decoctam, humectantia cibaria edere præcipio, & aliquando ad humidum primigenium restaurandum, ea glutinosiora, & viscidiora ministro, vt pedes, & caput Castrati, cum hordeo, & Scariola decoctum: frigidis, roborantibus tamen Vnguentis, Iecur, Ventriculum, & Renes vngo. Tabellas ex puluere Diamargariton. frig. & trium Santalor. assumendas moneo. His omnibus idoneè præceptis, febris mitescit, sitis euanuit, aluus mollescit, somnus obrepit, & magis appetens ad oblata se habebat. Tandem, farris, & lactis caprini ope, duorum mensium spatio, à tabe securus remansit.

OBSERVATIO VI.

De imbecillitate ventriculi.

Cachundè, ad debilitatem ventriculi, auxilium pretiosum.

ILlustrissimus Marchio de Ferreira, è Lusitanorum Regum stirpe oriundus, frigido, & valdè debili cùm esset ventriculo præditus, ex improspera coctione, quotidie, aquæ Naphæ calidissimæ haustu, duas ferè libras mucosæ lentæque pituitæ, & deinceps humoris tetri & nigri copiam vomitu excernebat. Postea de tremore cordis, metu, tristitia, anxietudine, ructu importuno, inappetentia, nausea, singultu, flatibúsque melancholicis, & inferioris ventris rugitu querebatur. A suis cubiculariis Medicis plura celebrata sunt auxilia. Vacuationes repetitæ. Fomenta ex oleis, decoctionibus, Vnguentísque parata. Sacculi, & Culcitræ ex lana Purpura, & Cardiacis pulueribus ventriculo admotæ. Clysteres qui viscidam pituitam, vnàque humorem melancholicum vacuarent. Apertæ sunt hirudinum ope mariscæ. Sæpiùs exhibitum Balsamum verum cum aqua florum Cinnamomi permixtum. Imperata Cardiaca. Applicitum Balneum, à quo Sulphurea balnea

est expertus. Fontanellæ in cruribus apertæ. Sudorifica ex Ebeni decocto viginti dierum spatio exhibita, & per interualla loco potus communis, aqua decocti cum radice Chinarum vtebatur. Omnia incassum celebrata. Quatuor Medici per literas sumus consulti. Quidam, cùm mirachiali affectu, quem vulgato nomine *melancholiam Hypochondriacam* appellant, eum oppressum arbitraretur, totam salutis spem in assiduo radicis Mechoacanæ vsu sitã esse dicebat, quâ & flatus dissolui, & crassos tenacésque humores vacuandos sperabat. Alius vini Absinthitis potum consuluit. Alter aquæ aluminosæ, è terra sponte nascentis potum per interualla assumendum, præstantissimum esse asseruit. Ego cùm calorem natiuum flaccidum, & ex longo morbo, quo antea oppressus erat, debilitatum inspicerem, ob quam causam, adiuncta hepatis caliditate, omnium symptomatum varietas oriebatur, in roborando innato calore, discutiendis flatibus melancholicis insisto, sicque ad generosum, & propè diuinum præsidium descendo, quod ab Indis & Chinensibus, *Cachundè*, hoc est, roborans appellatur. Non pertransierat mensis post assumptum antidotum, quando omnium malorum dira sæuities conquieuit, quæ hactenus illum miserè excruciauerant. Sed quoniam de hoc medicamento Indico, nec Aromatum diligentissimi scriptores, nec peritissimi Iuniores quicquam memoriæ commendarunt; Idcircò eius compositionem, summo labore comparatam, & à Medicis, qui Proregum Orientalis Indiæ, aliorúmque Principum per plures annos curam gessêre, descriptam, hoc loco in communem vtilitatem palam facere non grauabor, quæ est huiusmodi.

℞. Terræ Cimoliæ, aut alicuius luti optimi, ℔ *ij. Ambari,* ℔ *ß. Moschi, Galliæ, an.* ℥ *ij. Agallochi optimi,* ℥ *x. Margaritar. præparat.* ℥ *iij. Santalor. rubeor.* ℔ *iij. Santalor. citrino.* ℥ *ij. Mastich. Galam. Aromatic. Galang. Cinnamomi, Aloës lotæ cum succo Rosar. Rhabarb. elect. Myrobalan. Chebul. Bellericor. Absinth. Coralli rubri, Boli Armen. an.* ℥ *.ij. Folior. auri,* ℥ *ß. Lapid. Belzaar,* ℥ *.xx. Serici vsti,* ℥ *viij. Eboris vsti,* ℔ *ij. ß.*

Puluerisanda puluerisentur tenuissimè, irroratáque cum Balsami, Vini odoriferi, & aquæ flor. Cinnamomi guttulis exiccentur ad vmbram. & deinceps excipiantur cum Sacchari purissimi & albissimi sufficiente quantitate, & cum gummi Tragacanthi, & Arabici mucilagine, omnia malaxentur, quousque fiat lutum tenacissimum, viscidissimum, & valdè rubrum. Ex hoc (sicut ex Porcellanis) variæ figuræ, & vasa construuntur, quæ Mercatores in varias mundi plagas, ex India Orientali præsertim Olysipponem, emporium totius Europæ quæstuosissimum, conuehere solent. Hoc Antidoto vtuntur Principes Indiæ, & Chinenses Magnates, præsertim excitandæ veneris causa; nam mirè huius stimulos, & irritamenta prouocat, & genitalem vim robustiorem efficit, quapropter vtique sexui est vsitatissimum, & illo vtuntur hoc modo. Frustulum paruissimum lentis magnitudine in ore interdiu retinere solent, liquor emanat dulcissimus, odoriferus, & sensim ac sine sensu, vt è saccharo candido, stillat in fauces, & stomachum, adeò suauis ac fragrans, vt eius iucundum odorem illicò adstantes persentiscant. Hoc Alexipharmacum roborat stomachum, flatus discutit, affectibus melancholicis mirabiliter succurrit, Cor tremulum firmat; Cardiacæ, Epilepsiæ, & frigidis neruorum vitiis confert eximiè, spiritus vitales, animalésque recreat, facultates omnes vigorat, tuetur cerebrum, venenis omnibus auxilitur, & ad oris fœtorem vnicum est subsidium. Medicamentum certè dignum, vt Reges, Illustrésque omnes ad caloris symmetriam conseruandam perpetuò in ore gestent; nam vitam producit, mortémque retardat, & sic multo venundatur pretio. Vtere eo, & miraberis effectum.

OBSERVATIO VII.

Chucolate, ad roborandum ventriculum, medicamentum eximium.

FRequens est in Occidentali plaga, tota Peruana prouincia, præsertímque in Mexicano regno, arbor quædam persicæ simillima, è cuius cortice extimo erumpunt fructus cucumeris parui instar, colore rubri, læues, & insipidi, in quorum meditullio adsunt semina rubra, fabæ instar, quæ patrio sermone vocantur *Cakao*, vnde arbori nomen est inditum: Ex his ad Solem tostis, & tritis, fit farina, quam cum pipere, caryophyllis, & anisi semine condîre solent, addentes puluerem cuiusdam radicis rubræ, apij radici simillimæ, quæ vernaculo suo sermone, *Bainha de Cakao* nuncupatur, quæ aromatica & odorifera est. Ex his ergo pulueribus cum aqua exactè permixtis, fiunt pultes liquidæ adiecto sacchаro: & si ampliùs coquas, inspissantur, ita vt in Conseruam abeant; qua forma in parua lignea vasa coniecta, in totum Orbem hæc Conserua conuehitur, vocatúrque ab illis vsitato sermone *Chucolate.* Inter coquendum ditiores, Aulici, & sanitatis amantissimi, immiscent ambarum & odoratum moschum. Fabæ illæ vocatæ *Cakao*, frigido constant temperamento; Cætera aromata notabilem caliditatem sortiuntur. Hoc medicamentum ita apud Occidentales vtriusque fortunæ homines est vsitatum, vt apud Septentrionales Aqua vitæ, anisi, aut cinnamomi. Cùm enim calor Solaris in illis regionibus abundans, innatum euocet ad extrà, incolæ ventriculum ferè imbecillum habent: cui roborando hac Confectione vtuntur assiduè, ita vt in plerisque domibus semper adsint ancillæ, huic conficiendo potui destinatæ: Et rarò adest quispiam, vel ex infirma plebe, qui hac confectione ad ignem dissoluta, ieiuno ventriculo non vtatur, vt eo die alacrior & robustior euadat. Quæ farina licèt dissoluatur in aqua, potest tamen dissolui in vino, cereuisia, vel iure auis.

De quo medicamento, eiúsque viribus, Aromatum diligentissimi Scriptores, etsi nullam fecerint commemorationem; & illo aduecto ex Hispali, nobili Hispaniæ emporio, hoc tempore, vt fama est, primates Galli, nobiles Itali, aulici Angli, magna cum celebritate vtantur, placet de eius potentia mira, aliquid literis commendare. Nam ventriculum languidum roborat, natura suapte, ob fructum *Cakao*, & radicem vacatam *Bainha*, quæ flaccidam ventriculi coctricem innata proprietate roborant & instaurant, flatûs discutit, mucosam pituitam per aluum educit, pituitosos humores discutit, crassos secat, Venerem potenter prouocat; ob quem vsum apud illos est celebratissimum. Asthmaticis auxilio est, vesicæ dolores à flatu subortos mitigat, ructûs leuat, mouet menstrua, roseum colorem faciei conciliat, obstructiones aperit, iuuentutem conseruat. Hæ omnes virtutes præsertim referendæ sunt radici in magna quantitate permixtæ, quæ acris est, calida, aromatica, odorifera cinnamomi instar, & sic caliditate sua & familiaritate, quam cum ventriculo, & cæteris visceribus habet habet, has operationes mirificas ex se pandit.

OBSERVATIO VIII.

De Ructu.

Ructus molestissimus, Ambari vsu curatur.

MErcator Lusitanus, crassioris pituitæ, quam quotidie per vomitum excernebat, copiâ abundans, adeò curis, & assiduis imaginationibus spiritum macerauit, vt quinque mensium spatio, exhausto penè ventriculi calore, in ructum incideri t ita molestum ac importunum, vt nec momento temporis, vel solus, vel in coronâ hominum esse posset, quin adstantes ructûs violenti sono audito, interturbaret. Pro quo periculoso malo, hydropem minante, plurima fuerat expertus auxilia. Inter hæc primum obtinuêre locum, phlegmagoga. Roborantes tabellæ, Emplastra varia Ventriculo admota, quæ ventriculum debilem firmarent, frigidam eius intemperiem corrigerent. Imperata Sudorifica ex Ebeno. Potus aquarum thermalium exhibitus, Chalybis conserua ad multos dies imperata, vt si fortè in pyloro obstructio esset, eam eximeret. Vtebatur attenuante victu, vini Absinthitis potu, exercebatur, abstinebat à venere; his, nec fonticulis in cruribus affixis, nec pilulis iliacis Rhasis, languorem ventriculi, & flatûs inde subortos crassos, emendare potuit. Demum Ambari vsu in mero dissoluti omninò conualuit. Hoc potu ieiuno ventre vsus fuit toto anno, assumptis g̃. iiij. Ambari, cum Falerni vnciis duabus permixti.

OBSERVATIO IX.

De Melancholia Hypochondriaca.

Mirachialis affectio, Eboris vsu curatur.

HIc morbus omniuarius, & ob symptomatum inter se repugnantium discordiam, quùm ab inæquali fonte, nempe frigiditate ventriculi, & calida iecoris intemperie emanet, contumax est, & rebellis: quæ omnia symptomata inter tantos, exactè dilucidauit Carrerius doctissimus *disput. 33. ad libros Galen. de loc. affect.* & acuto scribendi stylo exarauit Castrensis Lusitanus *lib. de complex. morb. cap. 24.* Ob hanc causam Medici citra fructum ægros hoc morbo oppressos tot medicamentis excruciant, atque fatigant. Malum alioqui commune, & frequens, & quod pauci, præsertim ventriculo debiles, flatibus melancholicis vexati, vix effugiunt. Cùm hac immani Hydrâ luctatus sæpissimè, oleum & operam perdidi. Remedia à peritis præscribuntur passim; si fueris expertus, inuenies nulla. Admiraberis, si dixerim, pluries Eboris vsu hunc Herculeum morbum me domâsse, nam eum in flaccido, resolutóque ventriculo roborando, eximendis obstructionibus, discutiendis terris flatibus, maligna aura retundenda præstantissimum semper inueni: nec mirum: nam Cardiacum medicamentum est, si Veterum, & Iuniorum dictis est standum, & sic in præstantissima venit antidota. Eius subtilissimam scobem, aut ramenta tenuissima in pollinem redacta cum saccharo permixta in tabellas efforma, diluculò vnam, quantitate drachmæ assume, desuper vinum, aut Naphæ, melissæve aquam epotandam cura. Si tædiosus sit æger, grana sex in eodem liquore dissoluta, satis sunt. Si febris adsit, aut viscerum squallor, Rosacea satis esto. Hoc auxilio si fœminæ vtantur in dictos vsûs, sciant, illud ad fœcundandum vterum, retinendúmque conceptum etiam mirabiliter conferre.

OBSERVATIO X.

Pro morbo Hypochondriaco, lapis Belzaar vtilissimus.

MVltis modis, in variis ægris, hoc morbo, & aliis affectis, lapidem Belzaar propinari, Iuniorum censura decretum est, de cuius temperamento in actiuis, plura primus prædixi *lib. 1. de Medicor. Princip. Histor. in com. histor. 36.* & eius mirabiles dotes, ex illorum penu deprompsit. Clarissimus Gaspar Bauhinus *prop. tractat. de lapide Belzaar.* Sed in vna ægra me illius vires eximias cum tructu omnibus modis tentasse, testor atque profiteor. Quædam fœmina cùm ex retento menstruo in Mirachialem incideret, cum cordis tremore, tristitia summa, metu, taciturnitate, & demum inexplicabili melancholia coniunctam, tentatis omnibus vix conualescere potuit. Tandem dira hæc symptomata Belzaartici lapidis vsu succubuêre. Aquam epotabat ipsius frustulis decoctam. Eum in ore diu retinebat, (vanum enim est eius vsu dentes frangi, quùm puluis eos firmet,) & fortiter exugebat. Annulum incrustatum paro, in quo lapis erat inclusus, ita vt carnem tangeret, in proximo minimo lænæ manûs digito gestatum. Sacculum ex eius puluere cum aliis Cardiacis supra cor gestandum construo. Tabellas ex eo cum electissimo Saccharo, aliis etiam pulueribus admixto conficio, ex quibus vnam ieiuno ventriculo, alteram tribus horis post cœnam deuorabat, stillatitia aqua Scorzoneræ superbibita. Aliquando in iure auis grana sex interdiu sumebat. His omnibus quùm quadraginta dierum spatio vsa esset, & à mœstitia conualuit, & menstrua recto ordine fluxerunt. Nam hic lapis deobstruit vehementer, vt notauit Garzias ab Horto *in lib. Aromat. Indiæ.* & post eum experti sunt Christoph. à Costa, Monardus *tract. de lapide Belzaar.* Mercatus *lib. 2. de morb. mulier. cap. 6.* & alij.

OBSERVATIO XI.

Mœstitia melancholica, Auri potabilis vsu curatur.

BAro quidam Illustris, melancholicis imaginationibus diu vexatus, pluribus auxiliis Cardiacis conualescere haud potuit; Quare ad Auri potabilis vsum se conuertit. Auri enim tenuissimam scobem, quæ ex purissima limatura excidere solet, priùs optimè læuigatam, Rhodosaccharo permixtam, aut liquidum, & potabile aurum, velut oleum, alternis diebus meluatico permixtum ieiuno ventre assumebat. Auri liquidi sex guttulæ, pulueris duodecim grana, satis erant. Hoc præsidio cùm per mensem vteretur, omnino à tantis malis immunis euasit, cuius vires & efficaciam pro morbis grauissimis curandis, priscorum & recentiorum eruditissimi, summis laudibus celebrarunt. Eius admirandas facultates prædicant Serapio *tract. de simplic. c. 425.* Platearius *lib. de simpl. medic. c. 3.* Geberus *lib. de Alchymia, c. 30. & 31.* Hieronym. Rubeus *lib. de distil. sect. 11. cap. 10.* Sebast. Paparel. *lib. 2. de calido innato, cap. 32.* Clamitent contrà quidquid velint Musa *in examine metal.* Platerus *paradox. 91.* Picus Mirandula *lib. 1. de auro, c. 4.* & alij quorum rationes dissoluimus fusè *lib. 1. de Med. Princip. Histor. in com. Histor. 36.*

OBSERVATIO XII.

De Cibi fastidio

Mortificatio ventriculi, Allij esu præter omnium spem, persanatur.

ADmirandus senex *lib.6. aphor. sentent.3.* sic inquit: *In longis difficultatibus intestinorum cibi fastidium, malum, & cum febre peius.* Galenus *in com.* sic explicat: *Cùm hic casus aduenerit, mortem quandam ipsi aduenisse ventriculo compatienti ratione significat, in quâ omnino interijt appetentia, opus ad vitam necessarium.* Addit eruditissimus Heurnius *in comm. quoniam iam tunc resoluta est facultas appetens ciborum; & suctionis sensus non percipitur.* Dic tu, quoniam ventriculus compatiens, mortificationem quandam contraxit, vt non solùm in intestinorum morbis, sed in multis aliis euenire probat Auicen. 1 3.3. *tractat. 2. cap. 7.* Hanc patiebatur senex quidam, qui stomacho velut resolutus iacebat lecto affixus; hic solùm meri potu triduò vitam sustinuit. Incidit in hoc infortunium, quòd sæuiente brumâ per niuosa loca diu iter fecerit, ob quam causam, mortificatis sensitiuâ virtute, & attractiuâ, innatóque calore veluti extincto, omnino abolita fuit appetentia cibi. Pro huius curatione, viuificandóque interno igne, plura machinati sunt Medici auxilia. Aquæ imperantur Chymicæ, Elixir vitæ, Balsamum verum. Aqua stillatitia florum Cinnanomi. Tabellæ vino generoso dissolutæ, paratæ ex puluere Diatrion Pipereon, Diacinnamomi, & Diacymini. Admouentur calidissima Emplastra ventriculo. Animalia viua per dorsum scissa, vt Catelli, Columbæ. Propinatur Theriaca vino permixta. Ecce Auicennam *loc. citat.* perlegens, cuius lectione nimiùm delector, similem canonem *in cap. 9.* inueni, in hunc modum: *Patientibus autem factam propter frigus, confert decoctio specierum quæ est vt piper, & Cinnamomum, & similia, & similiter vinum vetus, & Diapipereon, & Theriaca propriè, & Allia sunt iuuamenti maximi in hoc, &c.* Hoc mecum altâ mente perpendens, iudicium Medici tanti non esse parui faciendum duxi, quùm dignum sit consideratione, vt scitè monuit Magister *lib. 1. epidem. sect. 3. com. 1.* Quare reuertens domum, ægrum inuiso, in Allio propinando insisto, maximè quùm rusticus apud Galen. 1 2. *meth. vltim.* eius vsu vtens, à colico cruciatu euaserit. Allium ergò siccum exhibeo cum melle electo delibutum: nam viride flatûs parit apud Hippocr. 4. *acut.* 90. Huius vsu quatriduò viuens, pisciculum assum, aceto, & oleo extinctum mandere cœpit. Postea oculos aperuit, qui antea cadaueris instar iacuerat. Corporis extrema calorem conceperunt, & vno mense, hoc edulio altus, exhibitâ interdiu vini potione, recreauit vires, delicatulæ auis ius absorbens. Demum cùm alacriùs viueret, & per domum obambularet, Allij esum iam repudiabat: nam ructûs tetros concitabat: quare eo Saccharo incrustato deinceps vtebatur. Maxima ergo est Allij pro frigidis morbis curandis potestas, ob quam Galen. *Theriacam vocauit rusticorum*, cuius vires pro arcendis venenis sunt admirandæ, & pro præseruatione pestis mirabiliores. Eas lecto poëmate descripsêre Castor Durantes Medicus Romanus doctissimus *in suo herbario, fol. 10. lit. A.* & Petrus Lopius Lusitanus, Medicus, & Poëta celebris *in lib. de sex reb. non naturalib. cap. de Allio.*

A

OBSERVATIO XIII.

De Vomitu.

Incredibilis sanguinis vomitus, Saphenæ sectione curatus.

INgeniosissimus Medicorum *lib. 5. aphor. 32.* sic inquit: *Mulieri sanguinem vomenti menstruis erumpentibus, solutio aduenit.* Diligens interpres in com. sic fatur. *Non absque ratione, erit enim retractio simul, & euacuatio sanguinis ad superiora tendentis. Hoc etiam experientia comprobat vtiliter fieri: nos verò ex ipsa permoti, naturæ opera, quæ benè geruntur, imitabimur, & mulieres huc passione laborantes misso sanguine ex venâ euacuabimus, &c.* Ex quâ Galeni sententia patet

B

apertè, in vomitu sanguinis è menstrui suppressione concitato, saphenæ sectionem vtilem esse. Contrà arbitrabantur scioli quidam Galeni mente non benè perspectâ, qui mecum vocati ad curationem Iuuenculæ carnosæ, cui intra diem, & noctem, triginta penè libras sanguinis, ob omnimodam menstrui retentionem euomenti, sanguinis missionem è cubito imperabant: & licèt *contra duos nec Hercules ipse*, vt est in prouerbio, tamen contra quatuor me seniores, votum meum annuentibus domesticis inualuit. Aufero itaque horâ sextâ matutinâ reclamantibus illis, nouem vncias sangninis è malleolo per interualla tria. Iterum cessante iam aliquantisper fluxu, hora

C

primâ pomeridianâ duas vncias partitè exhaurio, & nonâ, vnam, & dimidiam. Hac vacuatione celebratâ, & sanguine ad suam originem attracto, omnino sedatus est fluxus, qui aliis reuulsoriis auxiliis nunquam succubuit.

OBSERVATIO XIV.

Atrabilario vomitu singulis mensibus vexatus, in multos annos vitam produxit.

COgnoui quendam in consistentiæ ætate constitutum, qui singulis mensibus, duobus ferè diebus, cum anxietudine, & molestia multâ, 14. & aliquando 15. libras per vomitum excernebat humoris

D

nigerrimi, & pici, liquidæ simillimi, (atramentum scriptorium diceres.) Hic ab aliis persuasus, ad compescendum vomitum, adstringentibus vsus est, sed superueniente Cephalalgia dira, ab eis recessit, Cúmque natiuâ sorte esset melancholicus, ab omnibus morbis tutus huius vacuationis beneficio, vsque ad 80. annum vitam produxit. Videant ergò Medici, quâ prouidentiâ has consuetas vacuationes pertractent, & moderentur.

OBSERVATIO XV.

Mirus Atræ bilis vomitus periodicus, Chalybis vsu leuatus.

E

QVidam naturâ melancholicus, tribus quibusque mensibus, vno die, nigerrimi humoris, & atrabilarij copiâ vomitu reiiciebat, superueniente intensissimâ febre. Postea cum decem ferè libras huius teterrimi humoris excerneret, ius auis gustabat, & somno sopitus vires recreans, surgens è lecto, altero die, pancraticè deinceps viuebat. Huic consuluimus Melanagoga, quùm lien atri sanguinis copiâ turgeret: nam ad regionem lienis rugitum sentiebat, & subtristis multoties erat, quâ de causâ lien coaceruatum hunc humorem in ventriculũ eructabat. In hoc, per regionem magis consuetam, nempe aluum, nigra excrementa sensim regenita vacuare, intendi,

intendi, Apozemata propinaui multoties, hirudines ano affixi, Cauteria cruribus inussi, setonem in liene excitaui, cuius vi ichor liuidus emanauit diu; balnea imperaui, secui saluatellam læuam, Cardiaca ministraui: at nihil profeci. Sed cùm in præsentia tam crassæ materiæ, obstructiones internas adesse coniectarem, Chalybem præparatum, in decoctione Eupatorij dissolutum, quadraginta dierum spatio, assumendum suasi, cum exercitio valido. Hoc præsidio celebrato, vomitus cessauit omnino, fortè quia Chalybis vi, deobstructæ sunt viæ, per quas limosum hunc sanguinem lien ad hæmorrhoïdas detrudit, & sic loco vomitûs, sanguinis excretio per sedem est sequuta singulis mensibus tribus. Hac emanante, æger deinde nullum passus est incommodum, immò saniùs vitam ducebat, absque detrimento vllo.

OBSERVATIO XVI.

De Cholera.

Choleræ sæuissimæ, curatio.

Cholera, acutissimus est affectus: nam horrendis symptomatis premens, ægros subitâ factâ vacuatione per vtrumque ventrem, ad fauces mortis deducit. Oritur persæpè ab ingestis cibariis prauis, fugacibus fructibus, & sæpè ex Cucumerum esu, qui cùm copiosè in postrema mensa sumuntur, quùm edulia sint concoctu faciliora, retenta putrescunt, & corrumpuntur, quæ semicruda, natura cum ichoribus multis vbertim per aluum, & vomitum protrudit, & multoties in tantâ copia, vt ob exhaustum spiritum superueniant Syncope, animi deliquium, virium iactura, pulsûs ablatio, intensissima sitis, Conuulsio, Rigor, neruorum retractiones, Aphonia, Stupor, Caligo oculorum, extremorum frigiditas, Anxietas, Angor, & ægri facie Hippocratica, viribus resolutis mortis imaginem referre videantur. Hanc patiebatur honestissima fœmina, quæ ex ferculo facto ex Oriza, & lacte, actu frigido assumpto in eam incidit, cum surarum Conuulsione coniunctam. Curata primò abstergentibus, deinde incrassantibus, roborantibus, & adstringentibus: Inter cætera præsidia tria profuere multùm, primum crystallum præparatum, quo vel Vnguentis permixto, vel iuri auis, aut castrati, Rhodosaccharóve insperso vtebatur. Secundum fuit cucurbitula magna benè ignita regioni ventris sæpiùs imposita. Tertium vstio in humeris celebrata, cuius vi, distracta natura, fluxus cessauit omnino, quod auxilium in conclamato fluxu esse optimum, vsus edocuit.

OBSERVATIO XVII.

Cholera admiranda, lactis chalybeati, & Syrupi de Mespilis ope persanata.

Septuagenaria gracilis & excarnis, ardente Sirio, ex melonum nimio esu, in Choleram adeò atrocem subitò incidit, vt extincta penè esse videretur. Cùm enim à nimia horum fructuũ humiditate ventriculus esset subuersus & laxatus valdè, ingesta illicò incœpit excernere in copia tanta per vtrumque ventrem, vt tridui spatio centies vomeret mucosa & fœtida, tercentiésque ferè per aluum excerneret ichoces, pituitam liquidam, albam, & nulla prorsus acredine infectam. Symptomata fuêre funesta, dira, & terroris plena. Sitis inexhausta, pertinax vigilia, pulsus intermittens, recurrens, & aliquando abolitus, fastidium summum, vocis quasi priuatio, conuulsis ob ariditatem vocis instrumentis: singultus, crurum conuulsio, extremorum frigiditas, lingua scabra & adusta, vrinæ retentio, delirium, angustia, syncope, animi deliquium, cordis tremor. Huic viribus iam exhaustæ, & ad pedes lectuli iacenti, veluti moribundæ, hæc sunt celebrata auxilia: Clysteria abstergentia, incrassantia: Fomenta, vnguenta, emplastra adstringentia vtrique ventri imposita. Potus, iura, conseruæ, & alia auxilia, quæ roborando incrassant. Omni ingenio conciliatus somnus narcoticis extrà, sincipiti, naribus, temporibus, & plantis pedum appositis: (nam ob virium languorem omnimodum, in potum ea offerre, erat impossibile.) Cucurbitulæ appositæ sunt sæpissimè in ventre & aliis. Rhabarbarum vstulatum pluries exhibitum. Tandem duobus auxiliis hic atrox morbus omnino est profligatus, Syrupo de Mespilis sæpius in die ebibito, & lactis vaccini chalybeati potu in Aurora assumpto. Ille enim Syrupus, licèt infrequens sit in Medicinæ vsu, prærogatiuas tamen in sistendis fluxibus obtinet mirabiles: Mespila enim, præsertim immatura, adstrictione sua partes roborant, & fluorem alui eximiè compescunt. Lac vaccinum humoris virulenti acrimoniam compescit, & mirè incrassat, cùm fit vstulatum, ex Galeno, 10. *simpl.* 8. & alibi sæpè.

OBSERVATIO XVIII.

De Dysenteria.

Ex Adamante impolito deuorato, cruenta deiectio, tabes, mors.

Adamantem Venenum esse contendunt plurimi, experientia contrarium ostendit: nam plurimi citra noxam ipsum furtim deuorant, & deinde cum excrementis excernunt: solùm ergò nocet, si serra in frusta dissectus, vel impolitus deuoretur, tunc enim vitri instar, asperitate sua intestina pungit, ferit, vulnerat, & exulcerat: quare vlcera ab eo suborta, lethalia, quùm enim altiùs depascant & penetrent, illicò oborta putrilagine fiunt sordidiora, ac cancrosa. Hoc vlcere intestinorum premebatur Mercatoris seruus satis obesus, & pinguis, qui cùm malo dolo tres Adamantes impolitos deuorasset, in tormina post diem lapsus est, & ob vulnerata intestina, cruenta deinceps deiiciens, febricula detentus; nullis postea præsidiis consanescere potuit, quin vlcere magis ac magis sordidiori facto tabefactus animam efflauit. Neque ob hoc, Adamantem venenum arbitreris: nam huius est antidotum, vt probat Franciscus Ruëus *lib. 2 de gemmis cap.* 15. & aromatum Indicorum scientissimi scriptores memoriæ prodiderunt.

OBSERVATIO XIX

Dysenteria à suppressis mensibus orta, Saphenæ sectione curatur.

Matronam ex suppressis menstruis Dysenteria corripuit. Pro eius curatione dubitatum inter Medicos, ex qua parte sanguis hauriendus: nam si è cubito vacuas, menstrua retrahis, licèt Dysenteriæ occurras reuellendo sursum; si talum seces, etsi ad originem fluxionis reuellis, naturam & sanguinem deorsum præcipitas, & fluxum auges. Paucissimi dubium proponunt. Solus Mercatus *lib. 3. de morb. internis, cap.* 12. solutionem dirimit. Hic in ingenti Plethora cubitum secat; in contrario casu, talum tundere iubet: sed ineptè: nam in grandi plenitudine,

nitudine, aut paulò suppari semper Saphenaerienda: quoniam plenitudinem demit, menstrua prouocat, & superas partes euacuat, quæ exhaustæ ab inferis sugunt, & fluentem ad intestina sanguinem sursum reuellunt. Sic celebrata est vacuatio in fœmina hac, quæ postea abstergentibus infusis, & Rhabarbari vstulati vsu, meliùs habuit. Lege pulchra apud Moxium *lib.1.de morb.mulier.36.* & 37. qui de morbis muliebribus curandis per venæ sectionem graphicè post omnes disseruit.

OBSERVATIO XX.

In desperata Dysenteria, caustica aliquando sunt ex vsu.

EX quatuor sanguinolentæ excretionis differentiis, propositis à Gal. *3.de sympt.caus.cap.2.* vltimam esse, quando muintim, & exiguo tempore, expulsio facta conspicitur, aliàs quidem veri sanguinis, aliàs concreti, interdum puri, aliquando crustularum, quæ Græcè Ephelcides dicuntur, sæpè membranosorum corporum, quæ intestinorum sunt particulæ, frequenter stercoris sanguinolenti, *6.de loc.2.* confirmat Galen. Hunc affectum Celsus *lib.4. cap.15.* tormina dicit, Græci Dysenteriam vocauêre. Huius vltimum gradum proponit Galen. *lib.4.Aph. com.26.* quando aliquid iam ab humore corrodente, acri, bilioso ex ipsâ abraditur substantiâ intestinorum, & carnes excernuntur: tunc iuxta edictum Hippocratis aph.cit. *Si Carunculæ deijciantur, lethale est.* Hanc sæuam dysenteriam patiebatur generosus quidam Dux post multos menses, qui vigil, inappetens factus, sæuis torminibus afflictus, tabidus, in horas moriturus sperabatur, febriculâ tenui, & coaliquante detentus. In huius curatione variam medicamentorum syluam Medici erant experti. Ex tribus solùm aliquod leuamen sensit, sed iterum recrudescente affectu, in peius ruebat. Primum fuit Saluatellæ dextræ sectio, & Epithematum vsus. Secundum lactis vstulati potis. Tertium Cotone m excauatum, & intrà Cerâ albâ repletum, extrà massâ circumlitum, deinde prunis admodum: quoniam liquefacta cera sese in Cotonei carnem insinuat, cuius esu, ante omnem cibum aliquod leuamen sensit: nam his etsi ad tempus restrictus est fluxus, tamen exasperato affectu lapsus est in deterius. His visis in conclamatâ Dysenteriâ Muriam salsorum piscium, & Oliuarum per interualla infundimus, cuius vsu aliqui reuixêre apud Gal. *12.meth.cap.1.* Sed cùm hæc non proficerent, ad caustica, & crustam inducentia accessi. Sicque paraui clysteria ex lacte Chalybeato, cum Arsenici ℥.iiij. & tribus aluminis, benè permixto. Hoc enemate cùm decies 29. dierum interuallo esset vsus, sanitati restituitur, firmitatem assumit, & qui cadauer repræsentabat, obducto intestinorum vlcere, firmata aluo, robustus euasit. Nec mireris: nam *quando vnica via salutis est, ea licèt cum periculo tentanda.* Hunc modum curationis docuêre Galen. *9.sec.loc.2.* & *9.simpl.5.* Auicen. *16.3. tractat.2.cap.7.* Hæc enim si lacte contemperentur, & singulis drachmis illorum, Opij ℥.j addatur, vt monuit Hollerius *lib.1.de morbis internis cap.40.* non nocent, immò putrilaginem absumunt, exiccant impensè, arctant, glutinant, & crustam inducunt, ex Pauli edicto *lib.3.cap.42.* Eis ergo vtaris quando vlcera serpendo depascunt: nam Auicenna multis in locis Arsenicum exhibet in potum, in Phthisi, Asthmate, casu, offensione, in paucâ quantitate, & contemperatum eis quæ illius malitiam retundunt.

OBSERVATIO XXI.

De Diarrhœa.

Diarrhœa ex obstructione suborta, aperientibus, curata.

ROmanæ eloquentiæ parens, & Medicæ scholæ primarius Dux, vir consularis Celsus, auream protulit sententiam *lib.4.sua Medicina cap.19.* dum sic præfatur: *Vno die fluere aluũ sæpè pro valetudine est, atque etiam pluribus: dum febris absit, & intra septimũ diem id conquiescat. Purgatur enim corpus, & quod intus læsurum erat, vtiliter effunditur, verùm spatium periculosum est: interdum enim tormina, ac febriculas excitat, viresque consumit, &c.* Hos gradûs pertransiuit quiaquagenarius, cui octo, aut decem diebus vẽter copiosè profluxit citra febrem. His diebus quieuit, victûs solùm regimine vsus, neque impetum ventris cohibuit. Postea mensis vnius spatio fluxus perdurat cum febri, & torminibus diris. Applicita abstergentia Clysteria, & quoniam Cacochymum erat corpus, ad causam deponendam, ter Rhabarbaro vstulato expurgatus: *nam fluxus fluxum curat* apud Galen. *6.epid.sect.2.com.0.* & *4.acut.119.* in alui fluxu, valente vtitur medicamento ad Cacochymiam detrahendam. Sic fecit hic æger, sed nihil proficere potuit. Immò si fluxus per se, aut medicamentorum ope fortè cessabat, tumebat venter, difficilem patiebatur respirationem cum angustia summa. Si laxabatur, liquida excernens, & flatulenta, meliùs habebat. At cùm febris non cessaret, contabesceret corpus, & mucosa per aluum cum recrementis deiiceret, & timor esset, ne ob fluxum longum, in Atrophiam incidens tabe periret, eum aperientibus curare proposui, maximè cùm fluxum pateretur oppilatiuum. Licèt autem difficilis curationis sit hic fluxus, quoniam contrariæ adsunt indicationes; nam fluxus quà fluxus desiderat incrassantia, hæc autem augent obstructionem, & fluxum, & si incidentia propines, fluxum prouocas, quia liquas, attenuas. Tamen exequendum est Auicen. consilium *16.3. tractat.2. cap.10.* de cura fluxus oppilati. Dum sic inquit: *De errore igitur est vt cadat additio in Oppilatione per styptica, immo oportet, vt iuuetur, quod expellitur ab Oppilatione cum euacuatione. Cúmque euacuatur via ab eo, & pertranseunt medicinæ aperitiuæ Oppilationum, vt aperiant eas. Et quãdoque necessarium est in aperiendo Oppilationes solutiuum fortiter attrahens materias grossas; generantes Oppilationem, & clysteria fortis apertionis, & attractionis, &c.* Quare licèt hic esset marcidus, cùm hepar obstructione laboraret, cuius causa ad partes nutriendas alimentum non penetrabat, aperientia, & Diuretica Apozemata exhibui, quorum vsu cum aliquantisper venter constringeretur, Chalybis vsu ad viginti dies exhibiti omnino fluxus cessauit. Attende quàm belle loquatur Auicen. *in eodem cap. in fine.* qui Græcos in hoc curando morbo multùm excelluit, dum dicit: *Oppilationum verò curationem iam sciuisti, & oportet vt non prohibeat te macredo infirmi ab hoc: nam cùm curaueris eum, & aperueris Oppilationes, & euacuaueris humores Oppilatiuos, penetrabit cibus ad corpus eius, & non accidet Diarrhœa post illud, & confortabitur corpus eius, &c.* Quibus aureis verbis munitus, plurimas febri Albâ detentas, fluxúque diuturno Oppilatiuo oppressas, & marcidas factas, Chalybeatis medicamentis persanasse recordor, quæ incrassantibus exhibitis ruebant in peius, & tandem vitam erant cum morte commutaturæ.

OBSERVATIO XXII.

Fluxus diuturnus cerebralis, Cauterio ad Bregma indito, curatur.

MVltus honos cōcedendus est Auicennæ auctori tanto, & vberrimo Galeni interpreti, qui plurima sempiternæ memoriæ commendanda arti Medicæ addidit, à Græcis vel prætermissa, vel ignorata quidem, & hoc præsertim in curatione fluxuum, in qua illos longo interuallo superauit; (reluctentur licèt Manardus, Leonicenus, & alij.) Is ergò 16.3. *tractat.* 2. *cap.* 9. de cura fluxus cerebralis, sic ait: *Et oportet vt administretur illud quod diximus in capitulo Catarrhi, de rasione capitis, & fricatione eius cum rebus asperis, & ex euaporationibus capitis, & administratione rubificantium, & cauterizantium super ipsum, & ex confortatione eius, & rectificatione complexionis eius. Et quandoque necessarium est cauterium, &c.* Hoc auxilio sanatus est adolescens, frigidi & humidi temperamenti, qui cùm antea distillatione laboraret ex crudo humore suborta, quam cerebri debilitas habitualis gignebat, superueniente alui profluuio spumoso, nocturno, in dies contabescebat magis, quod ex capite originem ducere præter Auicennæ sententiam *loc. cit. tract.* 1. *cap.* 2. in initio, & Rasim *lib.* 3. *aph.* Hipp. prædixit *lib.* 7. *aph.* 30. dicens; *Quibus in alui profluuijs excrementa spumosa sunt, ijs ex capite pituita defluit.* Nam cerebrum superfluum humorem ad stomachum, & intestina eructat, ex Galen. 2. *feb.* 11. & 6. *de sanit.* 9. qui mucosus humor descendens debilitat & relaxat, ventris & intestinorum contentricē vim. Hic patiebatur cum fluxu, aurium tinnitum, grauitatem capitis, caliginem oculorum, per os & nares excrementorū copiam emittebat. Roborantibus capiti impositis, sudoriferis ex Ebeno paratis, nec Sinapismo facto ex Euphorbio, & Cantharidibus, bregmati imposito, potuit leuari: Quare cauterio in ea parte affixo, & sanie emanante ad sanitatem reuersus est.

OBSERVATIO XXIII.

De Colico dolore.

Colicus dolor, pestilens, contagiosus, lethalis.

DAri colicum dolorem pestilentem, ac contagiosum præter Paulum *lib.* 3. *cap.* 43. Auicen. 16.3. *tract.* 3. *cap.* 6. & *tract.* 4. *cap.* 30. pauci memoriæ commendarunt. Firmat Gentilis *in com.* Ratio dictat. Nam quid obstat quò minùs praua qualitas recepta in aëre plurimas nostri corporis partes corripere, & primò Colon intestinum labefactare possit labe dira. Alia enim pestis ad cerebrum, alia ad pleuram, alia ad Colon, alia ad alia membra Analogiam habet, ex qua Phrenitis, Pleuritis, Colica, & alij morbi pestiferi consurgunt. Anno 1600. quando hæc pestifera lues Europam ferè totam oppresserat, obseruaui plures, qui hoc diro dolore colico affecti, venenosis symptomatis excruciati, occubuêre omnes, nullus quartum diem pertransiit. At hoc ad occultam pestiferæ auræ vim videtur referendum; quæ cor vitæ fontem, cæterásque nutritionis officinas, venenata qualitate occupauit, ac extinxit.

OBSERVATIO XXIV.

Colicus dolor, animaduersus Gallicus.

FAllopius *lib. de morb. Gallic. cap.* 100. notauit aurium tinnitum Gallicum, cerebri affecti signum manifestum, quod in hoc morbo compatitur primò, si fides est adhibenda Fernelio. Rondeletius *lib. de morb. Gallico, tit. de signis*, obseruauit dolorem sterni, qui pleuritidem sæpè Medicis repræsentat. Vidi dolorem dentium Gallicum. Colicum dolorem bis notaui ab obscœno concubitu subortum, qui citra vllum præuium symptomata inuasit. Is nec colicis præsidiis, nec sudorificis, nisi Mercurialibus vnguentis succubuit.

OBSERVATIO XXV.

Colicus dolor sæuissimus, niue circumpositâ, curatur.

ADolescens biliosissimus, curis fatigatus, vigil, & excarnis, vigente hyeme in colicum dolorem incidit ita atrocem, vt ingenti dolore, sitique oppressus velut amens, tres dies insomnis duceret. Colica præsidia diuersimoda sunt acta, quæ flatûs dissoluerent, frigiditatem arcerent, pituitam vacuarent. Vocatus 12. die morbi, contrario ordine, at ad mentem Galeni curandum duxi *in lib.* 12. *meth.* 7. *in fin. §. simili genere & alteri cuidam in æstate affecto, cùm sitibundus admodum esset, supra alia quæ memoraui, etiā frigidâ potione vti permisi, &c.* Quare vsus sum sectione venæ, refrigerantibus clysmis, frigidis iulapiis, & aliis quæ furentem, & acrem bilem mulcerent, ac lenirent. Sed cùm dolor ingrauesceret, sitis vrgeret, ex niue Emplastrum parti dolenti impono, & gelidissimam cum Saccharo ad satietatem bibendam offero; non transierat hora, quin se sanum repentè exclamaret, ita vt eodem victu frigido nutritus, à dolore securus euaserit. Lege Auicennam 16, 3. *tract.* 4. *cap.* 17. Amat. *lib.* 1. *cent.* 2.

OBSERVATIO XXVI.

Pudendum taurinum, colico dolori mirabile.

PLurima sunt, quæ pro præseruatione, & curatione doloris colici ab occultâ proprietate operantia à Medicis præscribuntur auxilia. Lupinum stercus summè laudat Galen. & apposito exemplo confirmat *lib.* 10. *simpl. tit. stercus lupinū*, quod ab occultâ vi prodesse colicis, tenent Fernel. 2. *de abdit.* 17. Fracastor *lib.* 1. *de morb. contag.* 8. hepar lupi à tota pecie humanum iecur roborat, ex Auenzoar. *lib.* 2. *Theizir, tract.* 1. *cap.* 2. Sic pudendum tauri ab specifica virtute mirificè iuuat. Plurimos notaui miserrimè hoc tormento concussos, qui solùm hoc auxilio sanitati sunt restituti. Alij ab eo, huius vi sunt præseruati. Vtere eo in puluerem redacto scrupuli quantitate in maluatico dissoluto. Pro colici doloris præseruatione selecta præsidia refert Iacobus Pons, *lib. de rectè exercenda medicina, tit. de Colico dolore.*

OBSERVATIO XXVII.

Colicus dolor, vrinæ humanæ potu, curatus

VRinæ potum ad grauissimos morbos frigidos propulsandos summè esse ex vsu, auctores vnanimiter confirmarunt, retulit Auicen. *lib.* 2. *tractat.* 2. *cap.* 725. Galenus licèt eius potum horribilem iudicet 10. *simpl.* 15. vrgente necessitate humanam in achoribus consuluit *lib.* 1. *sec. loc.* 8. nam præterquam quòd hæc est antidotum contra venenum præstantissimum, auctore Dioscotide *lib.* 2. *cap.* 73. nam lethalibus venenis, & venenosis morbis mirè auxiliatur, vt doctè explicat Matthiolus *in com.* etiam colico cruciatui, summo est auxilio, vt rentur Plinius *lib.* 28.

lib.28.cap.6. Paulus *lib.7.tit.de vrina.* Hanc à puero impube, & adhuc Venerem non experto extractam, sæpe, vnciarum octo quantitate, cum melle despumato permixtam actu calidam, patientibus colicum dolorem, cæteris non conferentibus auxiliis, exhibui. Omnes, excretis flatibus, per inferiorem, & superiorem ventrem, ruptáque copiosè aluo superstites euasêre.

OBSERVATIO XXVIII.

Immani cruciatu Colico excarnificatus, sibi ipsi cultello pectore confosso, mortem acciuit.

PLurimos furore veluti indignabundo percitos, mortis suæ vindices fuisse acerbos, suíque enormes homicidas, humanæ historiæ contestantur. Alios doloribus immanibus concussos sibiipsis mortem intulisse, stupenda historiâ narrat Langius *lib.1. epist.38.* Nos vidimus Adolescentem immani colico dolore excarnificatum, qui nullis vnquam cesserat auxiliis, qui cùm 20. diebus, inconniuis oculis acerbos dolores ferret, immò ex interuallis acutissimas punctiones in ventre sentiret, ac si à vermibus morderetur intrinsecùs, sibi tenuissimo cultello ventrem perforari vlulans & ingemiscens, altâ voce adstantibus clamabat. Peritissimi Medici consulti. Alij à maligna, venenatáque aurâ intestina lancinante. Quidam Dæmonum præstigiis dolorem concitari putabant. Ego à vermibus, aut bestiâ aliquâ intus innatâ oriri sum ratus. Plura citra vtilitatem contra vermes exhibui. Hic tantâ celeritate corpus exagitabat aduentante dolore, vt vix à quatuor ministris cohiberetur. Vtcumque sit, nocte quadam doloris sæuitie deuictus, velut desperatus & amens, tenuissimo, at satis longo, acutóque cultello, quem fortè in scrinio seruatum habebat: pectore confosso, mortem sibi pro remedio acciuit.

OBSERVATIO XXIX.

Colicus dolor, ex æruginosâ bile subortus, remedijs præstantissimis curatus.

SEnator erat in Regiâ Matricensi curiâ Lusitanus, septuagenarius, gracilis, viuidus adhuc, & colore roseo præditus, qui cùm tertias nuptias cum pulchrâ fœminâ contraheret, Venere inescatus, vini potu, & alimentis calidis nimis indulsit. Ex quorum assiduo vsu ita iecur incaluit, & Renes squalidi sunt redditi, vt in ardorem vrinæ incideret. Ecce intempestâ nocte, de dolore ventris immani queri cœpit, qui paulatim post duas horas increscens, eum ita oppressit, vt singultiens & exanimis, in animi deliquium laberetur, vomitu æruginoso ex interuallis tentatus. Sitis aderat, angustia, rosio in ventre, ac si acu perforaretur, fastidium, vigiliæ, febris nulla, & summa totius corporis debilitas. Peritissimi vocati sunt Medici, qui celebriores erant in inclyta aulâ, vnanimésque in eam abeunt sententiam, à debilitate innati caloris, & flatuum copiâ, dolorem scaturire. Si verò aliqua signa aderant, quæ phlogosim internam ostenderent, ex accidenti euenire, ex dolore, vigiliâ, spirituum & humorum motu, rati sunt; sicut bilem reuomitam non esse æruginosam, sed porraceam, ex esculentis non rectè concoctis in sene debili, sibi persuasere simul. Et sic consilio suo, Colica præsidia per os & aluum exhibere, & extra parti dolenti varia vnguenta, fomenta, emplastra carminantia admouere iubent. Quibus æger triduo maceratus, profecit nihil, imò ruebat in peius. Ob hanc causam ad Consilium vocati sunt Regis Archiatri tres, qui cùm maturiori consilio omnia rimarentur, ob prægressas causas, senem Colico dolore ex caliditate laborare arbitrantur: sic inuersâ curatione, frigida intus & extrà applicant, quatuor dierum spatio auxilia, quibus nec tantisper est leuatus. Sed quem finem habuerit morbus, iam exaudi. Mihi fortè per plateam ambulanti, & ab hospitio in quo habitabam, decedenti, Lusitanus iuuenis factus est obuiam, rogátque obnixè, vt ad ægrum inuisendum accedam, quod libenter feci. Moratus circa ægrum, pulsum exploro, tardum, debilem, rarum inueni. Vrina erat ignea, sitis ingens, lingua sicca, scabra, corpus aridum, exustum. His visis, & præcedentibus causis rectè animaduersis, à calore emanare malum non dubitaui. Sed cùm remedia frigida vbertim essent actitata, ad niuis potum vsque, quid facerem ignoraui anceps. At cùm viderem ægrum ex nimiâ Venere debilitatum, & hac de causâ siccatum & excarnem, præsidium tum intus, tum extrà humectans, refrigerans, biliosi humoris efficaciam & malignitatem contemperans excogitaui, calorem demulcens & restaurans. Quamobrem cardiaca exhibui. Lactis caprini potum obtuli, cum sacharo, recenter ab vbere iuxta lectum extracti, in aurorâ, libræ dimidiæ quantitate: quo etiam commixto cum vitellis ouorum recentissimis, rosaceâ & sacharo, interdiu ter vel quater pro cibo vtebatur. Vinum degustabat tenue, dulce, rosaceâ lymphatum. Cibus interdum erat pullus lacte saginatus. Conserua erat rhodosaccharum. Clysterem assumebat ex interuallis, ex iure pulli, lacte, luteis ouorum, & sacharo. Extrà toti ventri solùm spatio x v. dierum, apponebatur Cataplasma ex hordei farinâ, lacte, vitellis ouorum, & rosaceâ permixtâ, cuius vsu leniri dolorem sentiebat. Porrò vir hic decem diebus, his præsidiis vsus, obdormiuit, amisit sitim, vigorosior factus est, & à dolore immunis, imposterúmque à concubitu abstinens, pancraticè vixit.

OBSERVATIO XXX.

Pro Colico dolore curando, remedium expertum.

CVm ad curandam honestam & piam matronam Olysipponensem, conterraneam meam accitus essem, eam Colico dolore atroci oppressam inueni, à flatu, qui horrendum murmur in toto ventre afficiebat, solo, pronato. Sed cùm plura auxilia pro hoc domando essent celebrata, hoc solùm ex toto conquieuit. Et est vt bibat octo, aut nouem guttulas fellis galli vetusti, cum vnciis duabus generosi vini permixti. Felle assumpto, excreto per sedem flatu, à dolore euasit. Si gallus non adsit, vtere quocunque felle animalis, quod in hunc vsum est etiam salutiferum, prout in aliis felici experimento notaui.

OBSERVATIO XXXI.

Colicus dolor, cauterio ventri affixo, ex toto succumbit.

AD curandum Magnatem, quatuor Medici sumus ingressi, qui ex vlceribus diuturnis, in totâ ventris regione erumpentibus, ex quibus ex temporum interuallis, fœda emanabat illuuies, immani Colico dolore erat oppressus: Cùm enim Gallicâ scabie à multo tempore esset tentatus, Mercurio vnctus, ab eâ sanus euasit. At remanentibus in ventre pustulis

lis vlcerosis, ab eis nec sudorificis auxiliis, nec fonticulis in crure adapertis, & aliis auxiliis consanescere potuit, donec consilio Chirurgorum, per totum ventrem Vnguento parato ex hydrargyro quater vnctus est. Vix tertia erat facta inunctio, quando restagnante humore ad internas sedes, intúsque coërcito, sæui exorti sunt per totum ventrem dolores, supprimitur vrina, sitis adest inexhausta, pulsus fit paruus, & ipse cum anxietate in horas resolui videbatur, vigil, inappetens, & immorigerus. Consilio inter nos inito, conclusum est, pugnandum Cardiacis, quæ hydrargyri vim retunderent, Anodynis intus & extra exhibitis, Enematis flatûs discutientibus. Pro complenda prima indicatione, offeruntur Confectio hyacinthorum, Alchermes, Theriaca, lapis Belzaarticus, rasura, vnicornu. Sed quod magis profuit, Folia auri commixta cum Conserua naphæ, aut melissæ: nam Aurum est Mercurij antidotum. Anodyna ex variis medicamentis parata, in modum fotûs, vnguenti, cataplasmatis. Columbæ per dorsum sectæ ventri admotæ. Omentum arietinum recenter extractum. Sed cùm hæc, sicut Clysteria varia non prodessent, & vrinæ suppressio vrgeret, balneo vsus est oleagineo, cuius ope libenter post horas tres excreuit vrinam crassam, sabulosam, & valde rubram. Perseuerante dolore, secatur vena in interno talo; imperatur purgatio clemens: Hirudines impositæ mariscis, & ventri toti in circuitu affixæ numero octo. At vacuato humore crasso & nigro, æger tamen nihil leuatus est. Ægro in agône posito, vocatísque tribus ampliùs Medicis in consilium, de narcoticis offerendis, inter nos, ad rauim vsque pugnatum, determinatúmque Philonij Persici drachmam tutò posse offerri, cum generoso vino permixtam. Sic factum, sed citra leuamen vllum. Quare opere frustrati, Cucurbitulas tres profundè scarificatas ventri admouimus. Quo auxilio cùm aliquantisper leniretur dolor, & altero iterum exasperaretur, ex leuamine sequuto ex cucurbitulis, iterum siccas, apponendas curamus, magnas, & cum flamma multa, quas incantamenti modo, ad flatuosum spiritum educendum prodesse, firmauit Galenus 12. *Meth. vlt.* Tandem cùm dolore premeretur immani, ex communi consensu, remedium esse necessarium rati sumus, quod ex profundo violenter attraheret. Quamobrem quatuor cauteria lata fabricanda curauimus, quæ bene ignita in circuitu vmbilici sunt inusta; nec consilium nostram spem fefellit: nam postea sale & aceto abluta ter in die, tantam humoris copiam citrini ex se effundebant quotidie, vt dimidiam libram posset æquare: qua sorditie triduò emanante, æger etsi viribus prostratus, sanus remansit, & postea optimo victûs regimine, decocto Smilacis asperæ pro continuo potu vsus, & hac Conserua imposterum bis in septimana assumpta, aluóque eius ope blandè deposita, ab vlceribus & dolore est præseruatus.

℞. *Folior. Senæ,* ℥ j. *Epithym. Polypod. sem. Carthami, an.* ʒ iij. *Anisi,* ʒ j. *Cinnamomi* ʒ ß. *Florum cordial.* ℥ ß. *Passularum Corinth.* ℥ ij. *Glycyrrhiz. rasæ & contusæ,* ℥ j. ß. *Smilacis asperæ,* ℥ j. *Radic. Chynæ,* ℥ ß. Coque secundùm artem, in suffic. aquæ quantit. quousque remaneat ℔ ß. Infunde per noctem secundùm artem, *Rhabarb. elect.* ʒ j. ß. *Agarici in petia ligati,* ʒ j. *Colaturæ adde Mannæ elect.* ℥ ij. *Puluer. hermodactyl. pulpæ semin. carthami, an.* ℥ ß. *Pulpæ passular.* ℥ j. *Puluer. Mechoacæ* ʒ ij. *Puluer. folior. senæ,* ʒ iij. *Puluer. Smilacis asperæ,* ℥ ß. *Anisi,* ʒ j. *Cinnamomi* ʒ j. ß. *Theriac. & Confect. hyacinth. an.* ʒ j. ß. Cum saccharo excipiantur omnia, & fiat Conserua: & seruetur in vase vitreato.

Dosis ℥ j. superbibito haustu decoctionis Smilacis asperæ. Assumatur alternis diebus.

OBSERVATIO XXXII.

Colicus dolor ex Opio assumpto pronatus, lethalis.

IVris-peritiæ Doctor quidam insignis, quùm ad honorem regendæ Cathedræ primariæ, omnium consensu esset electus, & duabus septimanis, ostentandi causa, publicè lectiones obiret, & corpus vigiliis maceraret, & ad extremam maciem, ob studiorum labores perpessos, esset redactus, & squalore obsitus plures noctes insomnis ageret, consilio cuiusdam Medici, Opium octo granorum pondere assumpsit, rhodosaccharo permixtum. Eo assumpto placidè tota nocte dormiuit: Attamen in aurora rugitûs in ventre persensit, & illicò intolerabilem dolorem. At cùm esset viribus à longo tempore exhaustus, debilissimus, minuto omnino calore, & increscente dolore, nullis proficientibus auxiliis, cohibita respiratione, è viuis decessit.

OBSERVATIO XXXIII.

Colicus dolor, ob vermem admirandum, enatus.

IVuenis erat flaccidus, & imbellis, toto fere temperamento pituitosus. Hic nullum obseruabat ordinem in victu, imò edulij fabacei esu ita delectabatur, vt virides in magna copia esitaret, & siccas, tostas, frixas, coctas, in quantitate multa. Sed cùm hic cibus flatulentus sit, concoctúque difficilis, ita vt si triduo coquas, alimentum haudquaquam flatûs expers efficias, 1. *Acut. com.* 18. *in fine*: factum est, vt de dolore ventris continuò queri cœperit, & ita aliquando ventrem sibi lancinari affirmabat, ac si terebro perforaretur. Tandem adaucto immani dolore, qui nullum non adhibitum remediorum genus contempsit, & ægro in desperationem veluti adacto, iuxta os coccygis ceu lignum hærere persensit, & tandem expulso verme viuo admirando, qui præsentis tragœdiæ auctor erat incognitus, à tanto malo conualuit. Vermis erat colore flauus, pollicis magnitudine, aculeis toto corpore circumseptus, duris, hispidis, acutis, paruissimum Erinaceum diceres.

OBSERVATIO XXXIV.

De Iliaco dolore.

Pila plumbea deuorata, pro Iliaco dolore curando, præstantissima.

QVidam ex Castanearum crudarum ingluuie multa, in omnimodam incidit fæcum retentionem, ita vt ventris tumore, doloréque immani oppressus circa vmbilicum, globulum, veluti sphæram habere videretur, ab implicitis & circumuolutis (chordarum modo) intestinis enatam. Hic cùm in agône esset, & frigido sudore madidus, stercus per os eiiceret, variáque interna, & externa expertus esset incassum tamen auxilia: postquam ad emolliendas fæces, leniendúmque dolorem, in balneum oleagineum duceretur, nullum leuamen sensit. Quare 12. paruas pilulas plumbeas quibus Sclopetarij ad enecandos passeres vtuntur, deuorandas dedi, quibus dolor aliquantisper conquieuit, sed post tres horas iterum increuit; quúmque iterum 18. pilulas propinarem, fæces reddidit, & iniecto clystere ex aqua vitæ, & vrina pueri, à dolore immunis euasit. Nec mireris: nam hoc catapotium

transuoratum Volvulosos iuuat, quoniam intestina inuoluta, implicita, & vincta explicat suo pondere, & aperit, fæces impellit, & obstruentia excludit, lenitque dolorem; in quem vsum Mercatus 3. *de morb. intern.* 16. Chalybis limaturam propinat. Neque huius remedij efficaciam interdicat Dioclis sententia apud Cælium Aurelian. 3. *acut.* 17. quòd intestina denset, & densitate, coactâ vexatione distendat, & vt in annotationibus Ioan. Guinterius ait, Dysenteriam faciat, quem sequitur Mercur. *lib.* 3. *de morb. intern.* 37. Nam plus iuuat pondere, quàm densitate obest: immò ipse Mercurialis *in com. histor. epidemic.* 23. Palinodiam recantans; hoc auxilium, cæteris non conferentibus posse vsurpari asseuerat.

OBSERVATIO XXXV.

In desperato Volvuo Hydrargyri potus, & follis fabrilis, summopere iuuant.

DVx strenuissimus quùm post ludum paruæ pilæ, corpus exercitio maceraret, sudore madidus, sitique oppressus, aquæ nimium niue infrigidatæ calicem ebibit. Ab eius potu illicò in sublimioribus intestinorum partibus torsionem sensit. Apparuit iuxta vmbilicum tumor, inuolutæ chordæ instar rotundus, & durus. Quúmque intensissimo cruciaretur dolore, multáque iam tentaret efficacissima auxilia, de quorum sylua sunt quæ flatus resoluunt, intestina calefaciunt, frigidam intemperiem corrigunt: hísque cùm nec fæces, tuctum crepitúmve emitteret, immò vomitionibus fœdis oppressus in malis esset, nullo alio præsidio quam libræ Hydrargyri potu potuit leuari, à quo & fæces excreuit, & ex dolore meliùs habuit; quo sedato, & clystere ex generoso vino iniecto perfectam consequutus est sanitatem. Optimum sanè præsidium est hoc: nam Anodynum est, & suo pondere intestinum aperit, & obstruentes fæces deturbat, & cùm vehementer sit humidum, tenuibúsque constet partibus, & valdè mobile, irritat naturam, & stercus valida ventris perturbatione propellit, auctore Auic. 6. 4. *tract.* 1. *cap.* 2. §. *Argentum Viuum plurimi qui bibunt, non læduntur eo, egreditur enim cum dispositione sua per inferiorem regionem, &c.* Explicat Palmarius *lib. de Hydrargyro, cap.* 5. medicamentum non esse venenum; in potum ad plurimos vsus posse assumi latè prædiximus *lib.* 1. *de Medicor. Princip. Hist. in com. histor.* 73. *quæst.* 40. & 41. Cætera, de Ilei curatione absolutâ pete à Petro Salio Medico, exercitatissimo, *lib. de affectib. particularib. ab aliis practicis non exhibitis*; *cap.* 11.

Miratur hic Auctor doctissimus, *libello de affectib. particularibus ab alijs practicis non exhibitis loc. cit.* Amatum Lusitanum *lib.* 1. *centur. curat. vlt.* qui do doctrina Hippocratis instructus in Volvulo desperato ad fæces induratas emolliendas vtitur folle fabrili, vt intestina stercore obstructa immisso flatu aperiantur, & dilatentur, sicque subsit locus deinceps emollientibus clysmis: nam dum Amatum mendacij arguere videtur, Hippocratem accusat. Is enim sic monuit *lib.* 3. *de morb. num.* 15. *de Volvulo. Sin minùs, follem fabrilem indito, & in ventrem flatum immittito, à quo & ventrem, & intestini contractionem distendas. Deindè extracto folle clysterem adhibeto: sit autem infusum per clysterem iniiciendum paratum non ex valde calefactoriis, sed ex his quæ stercora dissoluunt, ac colliquant, &c.* Neque respuas quæ scripta sunt in lib. de morbis, quoniam, ex mente Galeni 6. *epid. sect.* 1. *com.* 29. hic liber est Hipp. Thessali filij: nam ipse Galenus *in proœmio sect.* 2. *lib.* 8. *epid. & lib. de nat. hum. & in fin. lib.* 3. *de diff. respirat.* hunc vocat virum probatissimum, memorabilem. Et ipse Salius libros de morb. vt partum Hippocrate dignum interpretatus est. Trallianus *lib.* 10. *cap. vlt. de cura doloris colici ex stercoris duri obstructione*, follem approbat. Hoc ego vsus sum fœlicissimè in conclamato Ileo à fæce retenta, in quodam, qui ex nimio orizæ semicrudæ esu in hunc miserrimum incidit infortunium: follis enim vi dilatatis intestinis, & post horam immisso infuso emollienti, cum drachma vna pilularum Iliacarum Rhasis parato; excrementa adusta similia caprinis excreuit, & à morte euasit. Cælius *lib.* 3. *acut.* 17. auxilium hoc condemnat, quia ventus frigidus valdè nocet intestinis, à quo generatur dolor ob extensionem, sed cùm *nihil sit quod tam magnificè prosit, quod aliqua ex parte non noceat*, ex Galen. 11. *meth. cap.* 11. & huius auxilij noxa vtilitate minor sit, eo Hippoc. voto fretus in conclamato Ileo audacter vtendum censeo.

OBSERVATIO XXXVI.

De Vmbilici dolore.

Vmbilici dolor sæuissimus, Opio epoto, curatur.

FOemina biliosa & fortis, in fœdum Gallicum incidit vteri profluuium, quo cùm esset afflicta, ad putridi humoris exiccationem, mulierum consilio, imprudens, aqua aluminosa, muliebres partes, inguináque multoties abluit. Post ablutionem, restricta fluxione, in tam dirum incurrit vmbilici dolorem, vt plures noctes insomnes ducens, in horas moritura speraretur. Illicò sectæ Saphenæ, Hirudines ano admotæ, cucurbitulæ scarificatæ sæpiùs femoribus applicitæ, cruribus affixa Vesicantia, Clysteres omnis generis imperati, Vnguenta, fotûs, Emplastra varia adhibita. Supra vmbilicum Hirudines, vstiones, & scarificationes admotæ, purgatio diuersis medicamentis celebrata, tandem in semicupium ex medicamentis Anodynis celebratum ingressa, assumptóque ter per interualla Philonio, nullo modo est leuata. Demum cùm morti ob doloris sæuitiem esset propinqua, Opium incorrectum quantitate 12. granorum in iure pulli potandum offero. Assumpto eo in veternum mox incidit, & vnius diei spatio obdormiscens, expergefacta, sine dolore salua remansit.

OBSERVATIO XXXVII.

Ex pugno in Vmbilico illato, mors subsequuta.

EXcitata inter duos adolescentes rixa, ob quam alter alterum pugnis afficere conabatur. Cessante ea, vnus insidiosus veniens à tergo, pugnum super vmbilicum alterius inflixit cum manu dextera, violentia tanta, vt ictus, subitò priuatus respiratione, sideratorum more, liuidus totus in terram cadens, è vita discesserit. Vmbilici enim est dignitas multa: & in vmbilicali regione adsunt plurima vasa, quæ cum visceribus magnum obtinent consensum. Memini me aliquando ex pugno in eadem parte inflicto vidisse sequutam Hepatis inflammationem, quæ solùm aceruatæ, & copiosæ phlebotomiæ succubuit.

OBSERVATIO XXXVIII.

De Lumbricis.

Vermis mirus.

INgenti dolore in stomachi regione vexabatur puer, ita vt ex internallis vociferans in magnum clamorem

clamorem prorumperet. Lumbricum suspicatus, in vino Hieram cum Corallina, Dictammo, & Scordio permixtam exhibeo. Ea assumpta, mucosam excreuit pituitam vnà cum verme mortuo, nigerrimo, dimidij palmi longitudine, mediocriter crasso, toto corpore piloso nimis, capite leui, cauda furcata, quo expulso, hilariter vixit.

Hoc loco describere placet exemplum admirandum, quod Doctor Ludouicus Nonnius, Medicus Antuerpiensis doctissimus diebus elapsis mihi remisit. Quadragenaria vermium generationi obnoxia, quùm multis diebus, sæuis torminibus vexaretur, variis vsa medicamentis, tandem exclusit lumbricum latum quatuor vlnarum, qui erat instar tæniæ, ad pollicis penè latitudinem, quo deposito statim conualuit.

OBSERVATIO XXXIX.

Vermes inguen perforantes.

VIr quidam robustus, & elegans, tumore inguinis per duos menses corripitur, qui in dies auctus, abscessus suspicionem præbuit: adhibitis præsidiis nimiùm excrescens, & in ruborem abiens cum pulsatione, puris confecti notas tangenti ostendit. Chirurgus aperuit tumorem, loco puris, lumbrici duo erumpunt, magni, rotundi cum illuuie multa. Abstерso, & consolidato vlcere intra paucos dies æger conualuit.

OBSERVATIO XL.

Vermes viui per Vmbilicum prodeuntes.

PAupercula quædam, anxietate, doloréque ventriculi diu correpta, postea Epilepsiam, Syncopen, Tremorem cordis, Colicum dolorem per interualla passa est, deinde in Bulimum incidit adeò vehementem, vt nunquam satiari videretur. Vno die cùm ingentem subsultum in ventre persentisceret, veluti suffocata, soporéque correpta quatuor vermes teretes vomitu expulit. Ad se rediens, in regione vmbilici, immani cum dolore, rosionem, & dilacerationem sensit, post quam, aperto foramine, viuidi tres prodiêre vermes, rotundi, palmi longitudine. At consolidato vlcere, mulier, ebibita aqua ligno colubrino decocta, in posterum, à tanto malo est præseruata. Non ergo dubites vermes aliquando ventrem perforasse. Obseruarunt Paulus *lib.4.c.53.* Auic.*16.3.tract.5.c.2.* Paręus *lib.19.c.3.* Forest.*lib.7. obseru.35.* Solenander *lib.5.consil.15.* & alij.

Num autem lumbrici viui mortuis sint deteriores, vt arbitratur Diocles apud Aurelian. *lib.4. chronion cap.8.* an mortui viuis, vt putauit Auicen.*16.3. tract.5.c.2.* dubium est scrutinio dignissimum: nam pro vtraque parte paria sunt momenta rationum. Viui enim, sæua, immania, lethalia, & terroris plena concitant symptomata, & sæpè mortem accersunt, vt variis Medicorum exemplis firmauit Marcellus Donatus *lib.4. de medic.hist. mirab. c.26.* Mortui venenum internum præostendunt, ob cuius vim sunt interempti. Hunc Gordianum nodum extrica cum doctissimo Mercur. *lib.3. de morb.pueror.c.9.* Quoniam mortui si exeant sine febri, aut ea præsente benigna, non sunt deteriores: nam ob alimenti inopiam sunt interfecti. Si verò vigente maligna febri erumpant, peiores sunt ob dictam causam. Eadem ratio de viuis est assignanda. Hac solutione totam antinomiam euanescere putamus, qua Paulum, Aëtium, cæterósque Medicinæ Duces, & recentiores, qui varia de hac dubitatione protulerunt, in veram amicitiam poteris reducere. Nobis sat sit monstrasse loca, à Iuniorum paucissimis notata. Lege eruditissimum Ioannem Brauum *in com.sent.18.lib.2.prognost.Hippocratis*, qui de hoc argumento egit eximiè.

OBSERVATIO XLI.

Correptus Vermibus, Opisthotono vexatur, in quo Calcanea capiti erant connexa.

NArrat Trincauellius, auctor neruosissimus *lib.9. c.11.de curandis morbis*, se vidisse pueros, qui à vermibus adeò malè affecti erant, vt retrorsum conuulsi, calcaneis penè caput contingerent. Cùm primùm huius auctoris experimentum legerem, id mirabar valdè, difficile credens, pedes inuerso ordine caput posse contingere, cùm semel vocatus ad pueri cuiusdam aurificis filij curationem, illum hoc conuulsionis genere detentum inuenio, quem Rigor, Anxietas, & ex interuallis immanis ventris dolor comitabantur. Obstupui exempli nouitate commotus. Venenum suspicatus, Theriacam exhibeo. Reuersus domum illicò Trincauellij historiæ recordor. Ad inuisendum ægrum mox accingor. Clysterem paro ex lacte, & saccharo, & post eum, alium iniiciendum curo ex lacte, Aloë, & succo Allij. Pilulas sex ex ℥ j. Aloës, & ℈ j. Dictamni, cum ℈ ß. Theriac. deuorandas præbeo. His cùm satis deiiceret, nil leuatus est. Altero die tres impero factas ex puluere ligni Colubrini, Aloë, Myrrha, cum succo Absinth. Menth. & felle tauri. Postquam eas assumpsit, linquitur animo, & excitatis torminibus, cum fæcibus, duos vermes nigros, rotundos excreuit, & præter spem à tanto malo conualuit.

OBSERVATIO XLII.

Quidam ob vermes concussus Apoplexiâ, reuixit.

QVidam maligna febre correptus, quùm melius haberet, subitò quatitur Apoplexiâ, ita vt iacens in lecto cadaueris instar nihil responderet, sensu, & motu priuatus. Pro tanto malo dum cucurbitulæ parantur, ecce intra dentes apparuêre corpuscula mutuò sese mouentia. Iniecto intra dentes ligno, & aperto ore, tres apparent lumbrici viui, quos propria manu, iniectis in os digitis apprehendo. Extractis his, aliquantisper resipuit æger, è cuius naribus post paucum interpositum tempus, duo etiam viui exiere. Hic propinato succo Absinthij cum farina lupinorum permixto, quatuor mortuos per secessum excreuit, sicque apertis oculis adstantes cognoscere cœpit, & victu selectissimo refocillatus, reuixit.

OBSERVATIO XLIII.

Aphonia ex Vermibus admiranda.

TErribilia, immania, dira & terroris plena sunt symptomata, quæ quotidie ex vermibus oriri conspicimus, quæ auctores recensent, præsertim Gabucinus Fanensis, & Hippolytus Brillus, qui de hac re integros libros edidêre. Nos vnum infrequens notauimus in quadam fœmina ætatis suæ octodecim annorum, quæ cùm ex febre quotidiana euasisset, integris sensibus prædita, ad oblata benè se gerens, & sanorum munia obiens, per 40. dierum spatium loqui non potuit, sed muta, & Aphona facta vitam ducebat. Hæc licèt plura experiretur auxilia, nunquam loqui potuit nisi vermibus per tussim

tussim excretus, similibus erucis, breuibus, & viuis, qui tetro suo, & venenato vapore, vocis instrumenta hactenus labefactauerant.

OBSERVATIO XLIV.

Ad Vermes necandos, bolus eximius.

EX plurimis præstantissimis auxiliis, quibus decursu ætatis meæ felici experimento ad vermes necandos vsus sum, hoc est præcipuum. Exhibe non præsente febre. Ex ingredientium sylua poteris etiam parare pilulas., tabellas, Emplastra, & Vnguenta huic vsui valdè proficua.

℞. Aloës Succotrin. ℥ ij. Cortic. Granator. ℥ ß. Ligni, Colubrini, Lupinor. Sen. Oriental. Myrobalanor. Citrinor. an. ℥ ß. Sem. Santonic. Sem. Citri, an. ℈ ß. Dictamni albi, Scordij, Corallinæ, Myrrhæ, Cornu cerui vsti, Eboris vsti. Rhabarbar. Agaric. an. ℈ ij. Semin. Macedonic. ℨ j.

Puluerisanda puluerisentur, & acerrimo aceto irrorentur, siccentur ad vmbram. Adde.

Bistortæ, ℥ ß. Succi Allij, Rutæ, Absinth. Menthæ, Fellis Tauri, an. ℨ ij. Theriac. ℨ j. Mithridatij, ℥ ß. Tormentillæ, ℥ ß.

Misceantur omnia, & cum syrupo Absinth. excipiantur, & fiat bolus.

OBSERVATIO XLV.

De Hepate.

Corpus sine Hepate inuentum, cuius loco massa carnea admiranda.

VIrgo tympanitica ex mensium restrictione diuturna, viscerúmque hac de causa Scirrhosis tumoribus excitatis, oppressa, ita malè habuit, vt præ dextri Hypochondrij pondere, ingenti duritie, ac tumore fatigata vix ambulare posset, quare vitio in vitium mutato, vt sæpè in hoc contumaci morbo euenire solet, resolutis viribus è vita discessit. Dissecto corpore, inuenta est massa carnea in regione Hepatis vsque ad vmbilicum extensa, quæ extracta (dictu mirum, & visu mirabilius) 36. libras ponderabat. Hepar nullo modo inuentum. In substantia interna massæ, duo magni abscessus reperti.

OBSERVATIO XLVI.

De Hepatis Incendio.

Ad phlogosim Hepatis, auxilium præstans.

AD roborandum, & refrigerandum Iecur, ac biliosum humorem contemperandum, plurima à Medicorum scientissimis celebrantur auxilia, sed in hunc vsum adest medicamentum nulli secundum, quo incolæ Guineæ vti solent; nam squallidum, & siccum Iecur mira quadam proprietate tuetur, ac cōtemperat. Millies eo vsus sum, in labiorum scissuris, Cutaneis affectibus, vteri pruritu, vnguium Scabritie, Rubedine faciei, frequenti singultu, assiduo vomitu, Pilorum decidentia, gutta Rosacea, igne sacro, Hepatis dolore, & aliis vitiis quæ à iecoris excandescentia, phlogosíve interna concitantur. Quidam in volis manuum, & plantis pedum crustosam scabiem diu patiebatur, ex qua tentatis plurimis præsidiis conualescere haud potuit. Hic, solùm assumpto hoc medicamento leuatus est. Vocatur *Cola* à Lusitanis nostris, & in omni tractu regni Guineæ nascitur fructus hic, qui colorem rubrum dilutum habet, & forma, & magnitudine Castaneam repræsentat. Saporem retinet amariuscurum. Interdiu fructum hunc siccum, & duriusculum oportet dentibus comminuere, qui ad febres ardentes eradicandas summè prodest, maximè si aqua Endiuiæ suprà bibatur. Est fructus arboris similis Castaneæ, quæ cùm fructum suum tenerum emittat, illicò delapsus ab arbore induratur, Castanearum instar.

OBSERVATIO XLVII.

De Hepatis Ardore.

Ad internum Hepatis Ardorem, præsidium laudatissimum.

GAlenus non solùm in Medicina maximus, sed vnicus, ac singularis naturæ loquentis genius mirabilis, *lib. 2. ad Gal. cap. 1. in princip.* duplicem constituit inflammationem, humidam vnam, siccam aliam: Illa, ex calida fluxione membrum occupante contingit: hæc, quando nullo humore influente calor naturalis ignescit. Hanc patiebatur generosus quidam Prorex, qui fissuris labiorum, & linguæ, miserrimè premebatur, cuius causa alimenta in ore dentibus conterere non poterat. Huic plura auxilia adhibui. Secui venam, præparaui humorem, expurgantia consului, balnea imperaui, serum lactis dedi, Hepati Epithema imposui, Ptissanam obtuli, conseruas refrigerantes, pulueres, tabellas huiusmodi assumendas præbui: omnia frustra. Tandem vsu assiduo Casiæ fistularis adhuc virentis ab arbore extractæ, saccharóque conditæ, cuius copiam ab Orientali India ipse adduxerat, sanus est factus. Hic fructus Casiæ, quæ vocatur Syringodes, tener, & ante maturitatem virescens, cæterorum fructuum instar ab Indis Saccharo conditur, & ab Orientali, & Occidentali plaga ad Olysiponem, Hispalin, Alexandriam, Venetias à mercatoribus adsportatur: quem easdem, sed excellentiores vires obtinere, quàm atramentum intra siliquas teretes, & oblongas concretum (officinæ pulpam Casiæ fistularis vocant) fidissimo experimento compertum habeo: nam incandescentem, retorridámque bilem per aluum citra molestiam depellit, sanguinem purificat, bilis flauæ, quam suauiter expurgat, acrimoniam contemperat, Hepatis, Renum, aliorúmque viscerum feruorem, igneúmq; calorem demulcet, quare ad horum calidam intemperiem summum est auxilium, lenit thoracem, & ad morbos eius calidos mirè confert, prouocat sputum, sitim lenit, febribus ex bile, & salsa pituita subortis remedio est. Vteri pruritum sedat, genitalium phlogosim, & ardorem arcet, si post eius esum, aquæ Cichorij, aut stillatitiæ rosarum, aut seri lactis caprini quatuor vnciæ hauriantur. Præberi potest pueris, delicatulis fœminis, medicamenta purgatoria fastidientibus. Fœminis, etiam vtero gerentibus, commoditate, ac necessitate quadam conceditur, quibus aliud medicamentum denegatur. Est denique hic fructus alimentum suauissimum, quod palato maximam gratiam conciliat; est medicamentum pretiosissimum, quo Indiæ vtriusque Magnates, & Medici Indi in dictos vsus vti solent cum vtilitate summa.

OBSERVATIO XLVIII.

De Scirrho Hepatis.

Pro Hepatis Scirrho, efficax auxilium.

DVris tumoribus Iecur est opportunum, dicebat Gal. *13. meth. 16.* quoniam limoso sanguine nutritur

nutritur: nam eius pars præcipuè gibba, multis, exilibúsque venis referta, obstructionibus idcircò fit obuia. Tumor hic lapidosus, durus est, indolens, immobilis, ac si esset clauo affixus auctore Gal. 14. *meth.* 9. & 2. *ad Glauc.* 4. & 5. *simpl.* 9. & 6. *epid.* 1. 2. & *alibi*. Hic, ob summam duritiem, resolutionem non admittit, quùm à crasso, terrestri, & parti tenaciter impacto humore ortum ducat, & si exquisitus, incurabilis est, vel in hydropem commigrat, ex Paulo *lib.* 4. *cap.* 32. Hoc tumore diuturno premebatur Nobilis vir, cui nullum auxilium prodesse potuit, licèt præter prouidentiam totius, ex Ebeno sudorifica tentasset, vteretur Chalybéatis medicamentis, balnea naturalia admitteret, & varia Vnguenta, & Emplastra parti apponeret. Hic solùm conserua ex Marrubij floribus cum melle paratâ, 40. diebus, quantitate vnciæ vnius diluculò assumpta, & desuper aqua ebibita quæ è foliis & radicibus ipsius, vitreis organis stillat, sanitati integrè fuit restitutus: nam sensim ac sine sensu emollitus, & resolutus est tumor. De cuius medicamenti viribus, præter Dioscoridis interpretes, lege elegantissimum Ruellium *lib.* 3. *de natur. stirp. cap.* 58.

OBSERVATIO XLIX.

De Lienis dolore.

Sæuus Lienis dolor, copiosissimâ venæ sectione, curatur.

MOnialem inuisi gracilem, & in victu parcissimam, quæ à 20. anno vsque ad 40. alternis mensibus in lienis dolorem adeò sæuum incurrebat, vt præ doloris sæuitie è vita discedere videretur. Imminuto dolore circa lienis regionem scabies repullabat rotundo schemate sicca. Aderant metus, mœstitia, insomnia varia. Aberant febris, & sitis. Menstrua statuto tempore recurrebant. Pulsus debilissimus, ita vt præ exiguitate vix perciperetur. Medici pulsui paruissimo animum adhibentes, neglecta phlebotomia, ob vires valdè deiectas, Clysteria consulunt reuellentia, cucurbitulas, & ligaturas crurum. At dolor, horum, sicut medicamentorum expurgantium vsum, contemnit. Recrudescente dolore conuocantur alij, qui cùm à flatu, humoréque fæculento originem ducere arbitrarentur, Melanagogis vacuandum esse humorem per secessum rati sunt. In quem vsum Stibium præparatum consulunt, cuius vi, excreta per aluum nigri humoris copia, licèt aliquantisper mitesceret dolor, denuò ferociùs inualescebat. Quare Cardiaca oblata, Cauterium cruri læuo inustum, Hirudines affixæ mariscis, Vnguenta varia admota. His celebratis, iterum malum exasperatum; me vocant. Illam extenuatissimam cum paruissimo pulsu contemplor, sed præditam rubicunda facie, viuidis oculis, venis sanguine plenis. Quapropter hanc pulsus paruitatem, non ex defectu, sed ex grauante humoris melancholici copia, ac plenitudine nimia in liene conculcati ortam existimans, reluctantibus omnibus, aufero è Basilica sinistra eò vsque de industria sanguinem vt animi deliquium ferè incurreret: hoc detracto, fæculento illo quidem, limoso & crasso, refocillatis viribus ad se rediit. Hæc sanius deinceps degens, dolore reuertente, spretis cæteris auxiliis, nullo alio, quam phlebotomiæ antidoto leuabatur.

OBSERVATIO L.

De Scirrho splenis.

Scirrhus lienis, cauterio ipsi indito, curatus.

SPlenis Scirrhus, morbus est pertinax, & qui auxiliis medicis vix succumbit. In quodam, hoc patiente malum, postquam varia fui expertus citra vtilitatem auxilia, nullo alio præsidio vsus sum, quàm Cauterio ad splenis regionem affixo. Excitatis namque crustulis, & vlceribus fluidis factis, ille à tumore leuatus est. Hoc auxilium me docuit Arabum primus Auic. 15. 3. *tract.* 2. *cap.* 7. *in fin.* §. & *quandoque oportet quùm dominatur humor melancholicus, vt fiant cauteria quinque, aut sex supra loca splenis, deinde non permittantur sanari. Quòd si non tolerat ignem, administrentur cauteria ex medicinis, sicut Emplastrum de ficubus & sinapi, &c.* Sic prisci Emplastra apponunt ex Arsenico, Alumine scissili, Calce viva. Nam securè supra hanc partem vstiones celebrare poteris: quoniam lien non est pars princeps: & aliquando ipsum totum vidit resectum Roussetus *sect.* 4. *de part. Cæsar. cap.* 5. & ipsius particulas excretas fatetur se vidisse Aretæus *lib.* 3. *acut.* 14. & cursoribus ne obsit, aliquando inuritur, ex Plin. *lib.* 11. *cap.* 37. & sine liene homines viuere possunt, ex Laurentio *lib.* 6. *de re Anatomic. quæst.* 25. Quare vstio super ipsum commodè celebrari potest, de quo argumento sat multa Tobias Knoblochius *lib. instit. anatomicar. disput.* 2. *de liene* scitè disseruit.

OBSERVATIO LI.

De Ictero.

In morbo Regio diuturno, si sanguis ex naribus fluat, cautè secanda vena.

FErnelius artis medicæ Coryphæus, quem ætas nostra & venerari, & admirari debet, memorandam protulit sententiam, *in praxi* summopere obseruandam. Sic enim habet *lib.* 2. *de vena sect. cap.* 4. *Neq; imperitorũ more si vel nares stillant sanguine, vel vrinæ rubicundæ sese offerunt, protinus imperanda venæ sectio. Etenim facilè sanguis prorumpit, non ex plenitudine solùm, quódque eam vacuationem meliatur natura, sed aliis compluribus ex causis. Quibus enim exesa sunt venarum oscula, quibus etiam viscera, præsertimque iecur imbecillum, vel scirrhosum euasit, iis sanguis sæpe fluit è naribus, haud secus atque Hydropicis, &c.* Inuisebamus olim tres Medici quinquagenarium, qui scirrhosa viscerum dispositione multo tempore laborauerat. Huic, cùm ictericus factus esset, post duos menses, per nares sanguis lentè effluebat, qui linteo exceptus, colorem repræsentabat dilutum, non secus quàm rubra proluuies, quæ in Hepaticis per aluum excerni solet. Hoc cùm mortis sit præludium, coniunctam Hepatis imbecillitatem, eámque vehementem denuntiat; cuius facultas ita languida est, vt proprio munere retinendi vti deinceps nequeat, sed laxatis vasorum osculis, quibus ipsa innititur, dum valens est, sanguinem, præsertim ichorosiorem, & tenuiorem exire liberè permittit. Hoc facto præsagio, ad roborandum Hepar accessi, renutrientéque victu, & fouente vires restaurandum esse prædixi. Illi verò ob auctam febrim, quæ ex maiori obstructione ingrauescebat, (*nam discernitur obstructionis magnitudo ex ipsa magnitudine febris: vt quæ ex maiore obstructione maior, ex minori minor inciderat*, ex Gal. 8. *meth.* 4.) ad deponendam sarcinam, sanguinis missionem consuluêre. Verùm cùm ipsi essent ætate prouectiores, eorum

eorum magis sententiæ inhærentibus affinibus, quàm meo voto eam renuenti, & Fernelij Axiomate munito ad quinque vncias sanguinem exhauriunt, quem reuertenti mihi cùm ostenderent, ipsum corruptum, & non concretum inueni, quod signum, fibras sanguinis putrefactas, dissolutas, & omnimodam sanguinis corruptionem significat. Consilium adhibitum. Iterum imperant vrgente fluxu, phlebotomiam. Hoc audito protinus discedo, palàm affirmans iugulatum esse ægrotum, quod euentus facilè comprobauit. Nam in eorum præsentia, vocato Chirurgo, post sanguinem extractum, oborta Syncope, animam, pro sanitate promissâ, in Medicorum sinu misellus deposuit.

OBSERVATIO LII.

De Hydrope.

Hydropis species rara.

D. Nicolaüs Fontanus Medicus eruditus, & doctus, cuius opera ingenua lemnisco digna sunt, elapsis diebus, magna festiuitate, me, & alios amicos ad sectionem cadaueris conuocauit, in quo admirandam Hydropis speciem notauimus, Græcis aliísque omnium ætatum Medicis, Aretæo excepto *lib. 4. chroniôn, cap. 1.* incognitam. Vixerat fœmina quædam pauper, pluribus annis de tumore ventris queribunda, quousque ad immensam molem cum summa corporis tabitudine, & gracilitate distentus est venter. Hæc, mensibus omnino suppressis, erronea diæta semper vsa est. Quare ob virium iacturam exanimis emoritur. Secto cadauere, adstante peritorum Medicorum corona, parua aquæ copia educta est. Iecur lapidosum inuentum. Pulmones, ob aquam, quæ Diaphragma penetrârat, dimidiâ ex parte corruptos vidimus. Resecto ventre ad musculos abdominis, inter Peritonæum & intestina, binas vesicas inuenimus, quarum vna, bouinæ vesicæ vrinariæ (mirum dictu) prægrandis magnitudinem superabat. Iis disruptis, tanta fœtidæ, liuidæque aquæ copia mucoso humori permixta effluxit, vt vas triginta librarum capax adimpleret, quo copioso humore innatus ignis obrutus, est extinctus.

OBSERVATIO LIII.

Emplastrum ad Hydropem vtilissimum.

CVm fastidiosum, atque morosum sit Hydropicorum ad assumenda medicamina palatum, Emplastris Hydragogis ventri appositis pugnare debemus, quæ serosos humores tum exhaurire, tum flatûs dissoluere, & interna viscera roborare queant, quorum omnium præstantissimum est huiusmodi, cuius vi aliqui Hydropici, cæteris non conferentibus, seruato victûs regimine conualuêre. Huius descriptio est hæc:

℞. Succor. Thymelææ, Ebuli, Cucumeris asinini, Radic. Bryon. Sambuci, an. ℥ j. Ciner. vitis, Quercus, an. p. j. Fimi Columbini, ℥ ß. Pulp. Colocynthid. ʒ ß. Stercoris vaccini, lib. ß. Stercoris Caprin. lib. iij.

Bulliant omnia parùm in aceto acerrimo, adde

Sulphuris viui, ℥ ij. Puluer. Soldanel. ℥ ij. ß. Vnguent. Arthanit. maioris, ℥ j. ß. Vnguent. Aregon, Marciati, Agripp. an. ℥ ß. Alumin. ℥ j. Farin. Lupinor. Orobi, an. ℥ j. Anisi, Cumin. Marathrl, Baccar. Lauri, Schœnanth. Spic. Nardi, an. ʒ. j. Cardamon. ʒ ij. Euphorbij, ʒ j. Salis communis torrefact. ʒ ij. Terebinth. ℥ iij. Picis naualis, ℥ vj.

Misce, fiat secund. art. Emplastrum ventri apponendum.

OBSERVATIO LIV.

Hydropicus, scarificato scroto sanatus.

QVidam sobrius & abstemius, natura sua calidissimus, pustulis, scabritie vnguium, vlceribúsque per ambitum corporis cùm fœdaretur, ex nimio frigidissimæ aquæ potu in Hydropem Ascitem incidit, siti clamosa vexatus. Cúmque tota corporis moles, laxa & turgida esset, oculorum palpebræ nimis tumerent, crudo aquosóque humore madentes, & scrotum in magnum tumorem accresceret; timor erat, ne suffocato calore subitò occumberet: huic varia Hydragoga exhibita, internæ partes roboratæ, fomenta, Vnguenta, Emplastra applicita, quæ solutione ventris, aquam educerent, crudum humorem in halitum digererent, siccarent, flatuúmque copiam exhaurirent. Cruribus affixæ fontanellæ. A potu aquæ pro viribus abstinebat, licèt Eupatorio, & aliquando radice Tamarisci esset decocta; cuius loco Maluaticum bibebat, victu exiccante semper vsus. Licèt autem venter aliquantulum detumesceret, iterum in maiorem molem eleuabatur, quo tempore corpus, ventre, & scroto exceptis, contabuit nimis. Timens ergò ne Atrophia, & macie extenuaretur, & periret, Paracentesi vtendum censui: At cùm ante eius administrationem de scroti mortificatione suspicio esset, ipsum, vt Emplastra à corruptione præseruantia faciliùs penetrarent, leuiter scarificare iubeo, & deinde aqua salita abluere. Hoc opere facto, tanto impetu aqua effluere cœpit, vt Amphoram 12. libras capientem adimpleret, & postea ad tres dies, sensim ac sine sensu plurima aquæ copia emanauit, qui curioso refectus victu, & vino ex Absinthio parato vtens, & cæteris quæ ad rem faciebant, præsidiis recreatus, in pristinam redactus est sanitatem.

OBSERVATIO LV.

Pro Hydrope curando, aquarum Spadanarum vis mirabilis.

HÆc dum scriberem, accessit ad nos Consilium elegantissimum Doctoris Francisci Aluares Lusitani, Medici eximij, incomparabilis, & Reginæ Hispaniarum, Infantísque Archiducissæ Bruxellensis, cubicularij meritissimi, in quo, dum Antuerpiensi Mercatori Hydropico remedia proponit, inter cætera præstantissima præsidia, aquarum Spadanarum potum imperat, cuius mirabiles virtutes apposito raro exemplo sic confirmat: quod huc transferre operæpretiû duxi. Monachus quidam Bruxellensis ætate 75. annorum, abhinc octodecim annis hydropem tympanitem patitur. Singulis annis in hanc affectionem incurrit. Pergit æstiuo tempore ad bibendas Spadanas aquas. Commoratur prope fontem diebus triginta, & seruato regimine, incipit sensim ac sine sensu venter detumescere. Tunc reserantur obstructiones, partium nutrientium intemperies corrigitur, roborantur viscera. His factis redit ad suos sanus. Iterum vigente bruma, cùm sit senex, caloris natiui inops, prauo victu altus, reincidit in eandem affectionem, potánsque aquas de nouo, aduentante vere, iterum sanitatem recuperat. Distant hæ Spadanæ aquæ à Bruxellis, milliaribus 22. sitæque sunt in territorio Leodiensi, de quarum vi mirâ, pro hoc, & aliis contumacibus morbis curandis, modo, & ordine bibendi eas, fusè satis & doctè, libello quodam egit Henricus ab Heer Tungrus, Medicus doctissimus, & non siluit expertissimus Dodonæus *Obseruat.* 41.

OBSER

OBSERVATIO LVI.

Syrupus de Chalybe, ad Hydropem celebris.

NObilissimus quidam iuuenis quùm assiduis curis corpus diu maceraret, ob debilitatem ventriculi, flatibus subortis, ventrem subtumidum sensit. Inflantur pedes, tumescit vultus, siti inexhausta premitur, quæ à potu intēdebatur magis. Aderat fluctuatio aquæ, & tumor vbi ipse cubabat, prolabitur, intus sonum edens, (Asciticum diceres) quem Hepatis aliqualis comitabatur durities cum febricula coniuncta. Hic postquam plurima tentauit auxilia, vix conualescere potuit. Accedo ad eum, victum præscribo. Abstinentiam à potu impero. Hunc syrupum eximium propino. Illius vncias octo, tertio quoque die ieiuno ventriculo assumendas moneo, cuius potum suauiter vacuantem quùm octies degustaret, rupta aluo, dissipatis flatibus, salutem obtinuit.

℞. Gratiolæ, ℥ ß. Soldanel. ℥ j. Radic. Ireos recentis, ℥ ij Radic. rubiæ tinctor. Cortic. fœnicul. Petroselin. Apij, Gramin. Asparagi, Rusci, Asari, an. ℥ ij.

Macerentur omnia per noctem in vino generoso. Adde.

Radic. Ebuli, Radic. Sambuc. an. ℥ j. Cortic. Radic. Cappar. Cortic. Radic. Tamarisci, an. ℥ j. Vitis Sylvestris ʒ iij. Helenij, ℥ ß. Eupatorij, Capil. vener. Asplenij, an. M. j. Sem. Anisi, Marath. Améos, an. ʒ ij. Passular. exacinatar. ℥ j. Cinnamom. ʒ ij. Cicer. Rubeor. p. ij. Betonic. Absinth. an. M. ß. Senæ, ℥ ß. Sem. Cartham. ʒ v. Radicis Cucumer. asinin. ℥ ij. Origan. p. ij. Sem. Hederæ, ℥ j. Thymelææ, Chamelææ, an. ʒ ij. Cyclamin. ℥ j. Spicæ nardi, ʒ ij. Agaric. Trochiscat. ʒ vj.

Fiat omnium decoctio ad libras iiij. In prædicta colatura igniatur, & septies extinguatur lib. j. Chalybys præparat. Cola iterum, & in colaturâ infunde per noctem.

Rhab. elect. ℥ ß. Syrup. Byzantin. Syrup. Eupatorij, an. ℥ iiij. Syrup. de quinque radicib. & Capil. vener. an. ℥ v. Theriac. antiquæ, Mithridatij, an. ʒ iij.

Cum melle, & saccharo quod sit satis, iterum omnia bulliant, & fiat iulapium aromatizatum cum Cinnamomi elect. & Radic. Iréos, an. ʒ ß. Hunc interdum assumebat assumpta priùs tabella Aromatici rosati Gabrielis, cuius descriptionem affabrè delineauit D. Nicolaus Fontanus *in suis Pharmaceuticis institut. sect. 5. cap. 5.*

OBSERVATIO LVII.

Vt venæ secandæ, delitescentes in Hydropicis & obesis, emineant, artificium mirum.

CVm Hydropicorum moles tota turgida sit, & præsertim in extremis partibus, vbi venæ sectio celebrari debet, quæ aquoso humore plenæ vehementer intumescunt: idcircò venæ secandæ delitescunt, neque scindi possunt, licèt Chirurgus cuspidem scalpelli profundiùs intromittat, partem priùs aqua calida foueat, fricet, arctissimè liget. Vidi sæpiùs Hydropicos, valdè obesos, & pingues in hoc agône positos, quos nec Medici, Chirurgive industria, sanguine vix extracto leuare potuit, quoniam nullo vnquam ingenio ipsi efficere potuerunt, vt venæ quæ secandæ erant, apparerent. Tu verò ad hoc opus complendum hoc artificio vtaris consulo, quod mirabile inuenies. Cucurbitulam magnam, vel volæ manûs, vel plantæ pedis, in quo secari debet vena, cum multa flamma appone. Postquam est imposita, venæ quæ præ carnis mole priùs erant submersæ, & latebant, attracto vi cucurbitulæ, sanguine & spiritu ad partem, & concitato dolore, illicò eminent: & si toto tempore quo fluit sanguis, eam affixam habeas, fœlicior multò fiet sanguinis emissio.

OBSERVATIO LVIII.

Electuarium Hydropi proficuum.

INter præstantissima præsidia, quæ pro roborando Hepate, frigidáque intemperie auferenda Medicorum solertia adinuenit, hoc est præcipuum, quod patientibus Anasarcam & Tympanitem, saluberrimum semper inueni, Fitque hoc modo.

℞. Theriac. Andromach. Mithridat. an. ℥ ij. Conseru. Stœchad. Conseru. Flor. Salu. Conseru. Flor. Anthos, an. ℥ j. ß. Diamargarit. calid. Nicolai cum triplicato Rhabarb. Aromatic. Ros. Dialac, Diacurcum. Diagalang. Diazingiber. Diaxyloaloës, Diacost. Diacymin. Diacalamenth. an. ℈ ij. Trochisc. ex ligno aloës, Trochisc. Absinth. Trochisc. Rhab. Trochisc. Eupatorij, Alipt. Moschatæ, Myrrhæ, Laccæ, Diarrhod. Abbat. an. ℈ ij. ß. Hepat. Lupi, ℥ ß. Ventricul. Gallin. siccor. ʒ ij. Cinnamom. elect. ʒ ij. ß. Carnis Passular. pinguium, ℥ j. ß. Piperis Albi, Piperis longi, Cubebar. Macis, Mastich. an. ʒ iij. Sem. Anisi, Sem fœnicul. an. ʒ ij. Puluer. ligni sancti, Radicis Chinæ, an. ʒ ij. ß. Radic. Smilacis asper. ʒ iij. Ligni vocati Sassafras, ʒ ij.

Puluerisanda puluerisentur, & omnia excipiantur cum Syrupo de Eupatorio, fiat Confectio. Dosis vna vncia, superbibitis vnciis tribus maluatici. Vtere diluculo.

OBSERVATIO LIX.

Hydropicus fonticulo sponte in scroto aperto, à morbo liberatur.

ASciticum inuisebamus duo Medici, cui trium mensium spatio varia consuluimus auxilia, expurgantia, Hydragoga, fotûs, Pilulas, Emplastra, Electuaria, roborantia, sudorifica; at his celebratis æger semper in peius ruebat. Ecce vna die pruritum sensit in imâ parte scroti, postea partem madidam inuenit. Tandem vi naturæ, aquæ exitum parantis, foramen factum est, ex quo ad pondus multarum librarum aqua effluxit, & detumescente ventre sanitatem obtinuit. In posterum prouida natura vt corpus tueretur, per apertum foramen fontanellæ instar, quotidie, aquosum humorem excernebat in copia pauca, quo fonticulo per multos annos emanante, seruato regimine, vitam in longum tempus produxit.

OBSERVATIO LX.

Hydropicus biennio ab aquæ potu abstinens, conualuit.

MIratur Galenus *lib. 6. epid. sect. 4. com. 8.* se vidisse quosdam sanatos, qui per quindecim dies à potu, iubente Deo, abstinuerunt. Maiorem meretur admirationem, quod scribit Plinius *lib. 7. cap. 18.* Iulium Equitem Romanum, toto vitæ curriculo, à potu abstinuisse, & sic ab Hydrope fuisse curatum. Rectè etiam fecisse arbitror Rusticum apud Beniuenium *lib. de abdit. cap. 13.* qui per totum annum abstinens à potu, ab Hydrope conualuit. Asciticum curaui salutis suæ amantissimum, & obedientissimum, qui siti clamosa vexatus, aliquando delinquebat in potu. Consulo, si vitam amet, vt sex mensium spatio merum semel in die ebibat. Hilari vultu conditionem

ditionem accepit. Signato tempore hoc potu solùm vtenti detumescunt pedes, venter fit gracilior, color ex pallido viuidior, minor adest sitis, rugitus in ventre minor, vrina magis cocta. Pergit ad annum integrum eadem insistens via, exiccante regimine vsus. Pedes fiunt graciliores, cibi amplior auiditas adest, maius in exercitio leuamen comparat. Tandem alacrior factus, toto biennio hoc vitæ ordine vsus, pauxillatim maius robur recuperans, perfectè conualuit.

OBSERVATIO LXI.

Hydropici, summâ curâ custodiendi.

HYdrope detenti, licèt aquam in se contineant, sitiunt intensissimè, quia illa est salsa atque nitrosa, & præ mora, retenta tum calidior, tum nitrosior redditur, ex Aëtio *tetrab.3. serm.2. cap.20.* probat ex multorum mente Marcel. *lib. 4. de hist. mirabil.21.* Hac siti rabiosa vexatus, mortuus est Hydropicus sibi indulgens, qui summa cura custoditus, Malagmata sua deuorando, bibendóque suam vrinam, in exitium se præcipitauit, vt firmat Celsus *lib.3.cap.1.* Siti ipsa inextinguibili oppressus est Monachus, prudens & in humanioribus literis versatus, qui cùm Hydrope laboraret, occluso cubiculo solus relictus, in desperationem veluti redigitur. Hic velut amens intempesta nocte ingentem pluuiam persentiscit. Surgit è lecto etsi inualidus scipione fultus. Funem, quo erat cinctus, aperta fenestra supra tegulas per quas fluebat aqua, adaptat. Hanc per funem excurrentem quinque horarum spatio absorbet in copia multa. At exhaustis viribus, toto corpore frigidus, motu, sensúque orbatus, ventre turgidissimo, velut exanimis, extincto ob aquæ copiam, pusillo interno igne, velut mortuus cecidit in terram. Diluculo ad eum inuisendum cum custode accedo, eum sine pulsu inuenio, qui post vnam horam excessit è viuis.

OBSERVATIO LXII.

Syrupus, ad Tympanitem probatissimus.

TYmpaniticus nullis vnquam auxiliis leuari cùm posset, hoc syrupo conualuit: nam alternis diebus vnciarum trium quantitate assumpto, vacuata pituitâ crassâ, & flatu multo, absolutam consequutus est sanitatem.

℞. Smilac. asper. Ligni, Indi, an. ℥ iij. Radic. Chin. ℥ ij. Ligni Sassafras, ℥ j.

Omnia proiiciantur in vas angusti orificij, in lib. xx. vini albi generosi, actu calidi, per spatium 24. horarum, postea ferueant lento igne ad consumptionem lib. vj. facta colatura, adde

Sem. Anisi, Marathri, Amméos, an. ʒ iij. Cinnamom. elect. conquassati, ℥ ß. Sem. Carui, ʒ ij. Polypod. quercini conquassat. ʒ iij. Epithym. ʒ iij. ß. Heromdactylor. fractor. ʒ ij. Senæ, ʒ v. Cortic. fœniculi, ℥ j. Cortic. citri sicci, ʒ iij. Menthæ siccæ, Hyssopi, Betonicæ, Absinth. an. M. ß. Macis, Nucis. Moschatæ, Acori, Caryophyllor. an. ʒ ß. Conseru. Borrag. ℥ ij. Conseruæ Anthos, ℥ j. ß. Cumini, Agallochi, an. ʒ ij. Pulegij, Origani, an. M. ß. Calamenthi, Satureiæ, Fol. Lauri, an. M. ß.

Iterum omnia ferueant ad consumptionem duarum partium. In colatura infunde iterum

Agarici elect. ʒ ij. Rhab. optim. ʒ iij. ß. Mechoac. ʒ ij. Seminis dauci. ʒ iij.

Postea colentur omnia, & cum Saccharo clarificato quod sit satis, fiat Syrupus sec. art. Aromatizatus cum ʒ j. Cinnamomi, & ʒ ß. Aromatici Rosati.

Vidi Asciticum, qui solo vsu Rhabarbari conualuit, euacuato seroso humore per aluum, & vrinam. Eo masticato, & in pilulas redacto, & vsu aquæ cum eo decoctæ, & infuso in vinum, trium mensium spatio vsus est, & miraculo quodam detumuit venter, & viscera sunt roborata. De cuius mirando pro hoc moi bo vsu, lege Adolphum Occo *lib.2. consilior. per Scholtz. publicat. pag.169.*

OBSERVATIO LXIII.

In Hydrope, morbísque frigidis, aliquando vrina rubescit.

FAmigeratissimus auctor Auicenna *2.1. doct.3.c.2.* de significationibus coloris vrinæ, sic præfatur: *Causa verò, ob quam vrina existit rubea in ægritudinibus frigidis, est vna harum rerum, aut fortitudo doloris, qui choleram rubeam resoluit, sicut in Colica accidit frigida; aut Oppilatio, quæ facta fuit ex superatione Phlegmatis in canali, qui est inter fel, & intestina, quapropter fel ad intestina non descendit, sicut solebat: immò vrina societas est ei necessaria, cum quâ egrediatur, quēadmodum accidit in Colica frigida. Aut propter debilitatem Hepatis, & suæ virtutis defectum, quæ inter aquositatem, & sanguinem, separationem facere non valet, sicut accidit in Hydropisi frigida, & in ægritudinibus debilitatis Hepatis secundùm plurimum, quoniam propterea ea vrina est similis loturæ carnis recentis. Aut propter constrictionem, quam Oppilationes fecerunt, & mutatur color Phlegmaticus in venis propter aliquā putrefactionem, quæ ei accidit, &c.* Hæc Auicenna, Apollineæ artis gloriâ celebris. Galenus *lib.1. ad Glauc. cap.7.* in quotidiana rubram vrinam apparere asserit. Ex quibus constat ob quas causas in frigidis morbis vrina rubra appareat. Adde tu, ex attritu calculi prægrandis, hic enim cùm angulosus sit, egrediens, proximas particulas vulnerat, & cruorem euocat, auctore Galen. *6. epid. sect. 4. com.6.* vnde apud Hippoc. hoc in loco, *calculosi cruentum meiunt.* Ex retentione menstruorum, quando cum vrina permiscentur. Ex debilitate renum, & venarum oris rarioribus, sanguinem tenuem demittentibus, iuxta Senis Oraculum *lib.4. aphor.78.* dicentis. *Quicunque sponte sanguinem mingunt, ite à renibus venula rupta significatur.* Multis ergò de causis contingit vrinam in frigidis morbis, & Hydrope apparere rubentem. Has cùm non aduerteret quidam Medicus, Hydropicum ex acuto morbo curaturus, in quo febrilis calor restabat, ob hunc, & vrinæ rubedinem, frigidis exhibitis, illum ad extremam maciem, subortæ difficili respiratione deduxit; vrinæ rubedinem ex Hepatis ardore, ac phlogosi, vt in febribus ardentissimis, oriri existimans. Nos contrà, ex Iecoris & venarum imbecillitate, rubram hanc saniem, ob quam tingebatur vrina, ortum ducere arbitrantes, medicamentis Ventriculum & Hepar roborantibus, & calefacientibus imperatis persanauimus, vt exiccante diæta, Diacinnamomo, generoso vino, & aliis, quibus, cùm nutritionis officinæ ex præcedente morbo debilitatæ vigorem assumerent conualuit, & vrinæ color similis naturali apparuit. Consule de hoc argumento Martinum Rulandum *lib.1. Problemat. medicophysicor.32.*

OBSERVATIO LXIV.

Hydropis species rara.

DVm pro tertiâ Praxis huius admirandæ editione, eiúsque historiis illustrandis, aliquid effatu dignum meditarer, accessit ad manûs meas Epistola elegantissima doctoris Michaëlis Ruperti Besleri, Medici

Medici Noribergensis celeberrimi: in qua erat descripta Obseruatio admirabilis de Hydrope, quam hisce inserere placuit: nam rara est, scitu digna, & vtilissima. Ego, venerande Zacute, (inquit Vir doctissimus) nil præter admirandum, ex humani corporis scrinio muliebri, tanquam mirabili, & nobis in variis recondito desumptum, bona fine, quòd oculis viderim, & manibus palparim, tetigerímve, communico. Anno enim præterito, 1638. die trigesimo Septembris, Virgo 48. circiter annorum, iam per sex annos ægrotans, ex ingenti corporis intumescentia, vlnas duas, & quantam vnam in circumferentia superante, multis ab aliis incassum tentatis remediis, mensium accisionem respicientibus, suffocatione expirauit. Abdomine aperto, mensuræ 46. humoris non serosi, sed musti instar effluebant. Omentum duplicatum omni ex parte saniosum, aliis officinæ naturalis visceribus optimè constitutis: Ego enim ipse scalpelli acie, omnia membra non tam nutritioni quàm generationi inseruientia sollicitè inspexi ac indagaui, quæ tamen sanam hominis constitutionem repræsentabant. Naturæ lusum circa renes, & vasa emulgentia animaduerti; quatuor enim venas emulgentes in latere sinistro, non confusas, nec intricatas, sed leui negotio separabiles deprehendi. Aperto thorace, dexter pulmonis lobus ita costis adhærebat, vt vix violenter sine dilaceratione dimoueri posset. Cordis corpus grumoso repletum sanguine, quod in suffocatis familiare.

OBSERVATIO LXV.

De Lumborum dolore.

Lumborum sæuus dolor, impositis supra lumbos Hirudinibus, curatus.

De ingenti dolore lumborum querebatur Iuris peritiæ Doctor quidam Insignis, cui cùm varia à variis Medicis essent celebrata auxilia, & nec Phlebotomiæ ex superis, & inferis partibus celebratæ, scarificatæ cucurbitulæ, hirudines sedi appositæ, Medicamenta purgantia, omnis generis Fomenta, Balneum, opem afferre possent, solùm hirudinibus super lumbares musculos appositis, & nimia sequuta sanguinis copia, leuatus est.

OBSERVATIO LXVI.

De Calculo renum.

Lithiasis, Balsami vsu, curatur.

Annus agitur 38. si rectè memoro, quo Præceptorem meum celebrem in praxi sequutus, vidi Lithiasis mirabile exemplum. Erat Sexagenarius, frigidi temperamenti homo, qui ob ingluuiem multam, flatibus, mucosáque pituita, præsertim in prima regione scatens, arenulas rubras quandoque excernebat. Auctis cruditatibus, ob reprobum alimenti vsum, in Lithiasim incidit: nam semel suppresso lotio, excretóque deinde paruo, cum Renum, & Ilium dolore, calculo, meliusculè habuit. Hic præter purgationes varias, paratas præsertim ex Terebinthina Abietina diuerso modo exhibita, cuius vi mucilaginosam per aluum pituitam excernebat, & vsu assiduo aquæ concoctæ cum ligno illo Indico, quo aqua Cæruleum dilutiorem colorem contrahit, & vocatur à Monardo, *Nephriticum*, biennio sanus euasit. Postea exasperato, vt ferè solet, malo, supprimitur omnino vrina, adsunt vreterum, & renum cruciatus immanes, quorum sæuitie plures

A noctes insomnis traduxit. Vocantur de nouo Medici, duorum consilio enematis emollitur aluus, expurgantur excrementa, discutiuntur flatus, ministrantur Vnguenta, Fomenta, & Emplastra, superiores & inferiores venæ secantur, ano hirudines admouentur. Balneum applicatur oleaginum, lapidem comminuentia auxilia imperantur. Omnia licèt vtilia, citra commodum tamen celebrantur: nam aucta grauitate in lumbis, & per octodecim dierum spatium retenta vrina, per interualla iam Epilepsia vexabatur. Demùm cùm nulla essent prætermissa quæ calculi comminutionem pollicerentur, & æger conclamatus esset, toto corpore tumidus, diróque dolore in Ilium regione oppressus, præscripto Medicorum B Oleum Amygdalinum recenter paratum cum guttulis Balsami permixtum lambere cœpit, cuius auxilij ope aliquantulum recreatus, per sedem, viscidum humorem, & per vrinam, arenulas minutissimas excreuit, & in eodem auxilio persistens, cum vrina cruenta, calculum purpureum, oblongum, asperum, durissimum, nucleo Dactyli magni assimilem excreuit, libereque iam vrinam reddens, maiorem quantitatem Amygdalini, vsque ad vncias tres, & Balsami vsque ad vnciam dimidiam assumens, decem dierum spatio 65. calculos emisit, duros ciceris forma, & magnitudine. Tandem prostratis viribus, sensim & sine sensu conualescere cœpit. Huius solùm auxilij beneficio in posterum C præseruatus: nam ieiuno ventriculo, dimidiam Amygdalini vnciam, sex Balsami guttulis permixtam absorbebat, cuius præsidij ope, sabulosam vrinam excernens in multos annos vitam produxit. Magna ergò est Balsami, pro hoc morbo, & aliis frigidis curandis vitiis, vis atque potestas, cuius vsu, se liberasse scriptorem qui erat in conditione mortis à lapide, gloriatur Auenzoar *lib. 2. Theizir, tract. 2. cap. 7.* Si verum Balsamum desit, eius loco vtere Stacte, id est Myrrhæ pretiosissima gutta, vel Orientali, aut eo quod ex Peruanis Insulis afferri solet, quod mirabiles præstare vtilitates, veterum & iuniorum diligentissimi literis commendarunt. Memini me pluries calculos magnos renum cauo tenaciter impactos, vsu stillatitiæ aquæ ex *Nicotiana* D *viridi* extractæ, in potum exhibitæ, per vrinam deturbasse. Si ea desit, eius decocto vtere cum vtilitate multa.

OBSERVATIO LXVII.

Lithiasis, Belzaartici lapidis vsu, curatur.

Lapidem Belzaarticum ad calculum frangendum esse ex vsu, nullus hactenus explicuit, excepto Lacuna Medico celeberrimo; is enim *in suis doctissimis commentariis Hispano Idiomate conscriptis super Dioscoridem lib. 5. in com. cap. 72.* hoc affirmat. Tanti viri doctrinam hoc exemplo veram esse deprehendi. E Quidam in vrinæ suppressionem sæpè incidebat, à crassiusculis arenulis, sabulosáque materia subortam, quæ in viis vrinæ ita tenaciter hærebant, vt nullis medicamentis abstergi possent. Sed cùm variis medicamentis tractatus esset, aucto tamen malo quotidie, in dies magis ac magis quatiebatur immaniter. At lapide Belzaartico duorum mensium spatio, octo granorum pondere deuorato cum auis iure, à tanto malo conualescere cœpit. Hoc ergo auxilium inter præstantissima, & efficacissima huic vsui præsidia, Medici posthac celebrent est necesse.

OBSERVATIO LXVIII.

Renalis, miræ formæ, coloris & magnitudinis, lapis.

VSitatum, & quotidianum est, calculos è renibus excerni, in eis natos, & adauctos, magnos, & paruos, duros, & leues, oblongos, acuminatos, latos, angustos, rotundos, planos; tamen, vnum, ob singularem colorem, formam, & magnitudinem in fœmina notaui, quæ septem diebus excruciata Ilium dolore sæuo, tandem expulso, præsidiorum ope, à calculo euasit. Forma illa erat rotunda, instar Auellanæ nucis, durissima, color nigerrimus, lapidis Gagatis instar. Pendebat grana 49.

OBSERVATIO LXIX.

Vrina micta tota sabulosa, 40. annis, citra incommodum vllum.

PRoponam exemplum rarum, quod semel conspexi in vita mea. Vidi Gemanum bilioso temperamento præditum, qui cùm parentes habuisset calculosos, ille quadraginta annorum spatio vrinam minxit sabulosam, citra morbum aut incommodum vllum. Hic licèt vario victu vteretur, & interdum selecto, tamen totam quam excernebat vrinam, videres illicò in matula, postquam refrixerat, velut terram argillosam, calculis plurimis, sinapi instar, refertam. Collectam vno die iussi vt seruaret: ad Solem siccaui: remansit arena crassior, quæ posita ad stateram, libram & dimidiam pependit. Alium vidi Anglum, pituitoso temperamento præditum, qui similem vrinam reddebat, sed non in copia tanta. Ex interuallis suppressione vrinæ vexabatur, quæ decem guttulis Olei terebinthinæ in vnciis tribus Vini Rhenani assumpti, cessabat.

OBSERVATIO LXX.

De Calculo Vesicæ.

Inuentus in Vesica, miræ magnitudinis, lapis.

VIr ingeniosus, & doctus, viginti annis calculo vesicæ laborans, tandem omnino suppressa vrina, immani cruciatu vexatus vitam finiuit. Inuentus est in vesicæ capacitate lapis rotundus durissimus, albicantis coloris, pendens 18. vncias. Alium è dissecto corpore extractum mihi ostendit D. Antonius van der Lindem, huius vrbis Medicus doctissimus, & expertissimus, 32. vnciarum pondere constantem, durissimum, compactum, silicis colore, triangularem, ex quo cum ferro, vt ex silice, eliciebatur ignis. Hic vndecim annis, supprimens vrinam, ægrum tandem, ea omnino retenta, ad interitum perduxit. De altero lapide huic simili vide Paréum lib. de monstris, *cap.* 19.

OBSERVATIO LXXI.

Excrescentia carnea in vesica enata, & inuenta, calculum ementiens.

MVlta monstrosa in vesica innasci, certum est, quæ lapidem sæpè ementiuntur, vt Membranæ nerueæ, Globi Crystalliformes, incredibilis quantitas pituitæ, & alia mira, quæ intus coërcita, deinde excernuntur cum vrina. Narrauit mihi per A litteras excellentissimus Doctor Ludouicus Nonnius, Medicus Antuerpiensis dexterrimus, & vir omnium peritissimorum calculo doctissimus, in quodam nobili Lusitano post grauissimos vrinæ cruciatus, quùm omnes eum calculo laborare arbitrarentur, dissecto cadauere in vesica repertam fuisse durissimam carneam molem, quæ vix nouacula dissecari potuit, simúlque iuxta vesicæ collum, inuentum fuisse tumorem instar oui anserini, viscida, tenacique materia plenum. Totum verò vesicæ copus erat adeò callosa carne refertum, vt sex vncias vrinæ vix continere posset, vnde assiduus mictus.

B

OBSERVATIO LXXII.

De Morbo Pilari.

Trichiasis renum historia mira, eiúsque curatio.

NOn agimus hoc loco de morbo pilari, quem malum pili vocat Aristot. 7. *de histor. animal.* 11. putátque euenire, quando in poculo pilum hauserit mulier, quo hausto, dolor mouetur in mammis, qui non cessat, donec pilus exeat sponte, vel cum lacte sugatur. Cùm enim Mammillæ fungosæ sint, & raræ, ob sanguinis ad vbera confluxum, eò penetrat. Ita arbitrantur Alzarauius *tract.* 14. *c.* 2. *pract.* Plin. *lib.* 31. C *c.* 18. Cardan. *lib.* 8. *de variet.* 44. & alij. Hanc opinionem ob multas causas esse vanam proclamat Rondelet. *lib.* 18. *aquatil.* 23. Sed disserimus de morbo pilari, quando cum vrina pili excernuntur, de quorum descriptione, generatione, causa, & curatione, appositis historiis, pulchra pronuntiant Galen. 4. *aph.* 76. Actuarius *lib.* 1. *de caus. vrinar.* 21. Doctissimus Gregorius Gorstius apud Hildanum *lib.* 5. *centur. Chirurg.* 50. Durantes Scacchus *lib.* 2. *de affect. Vesic. c.* 12. Musa, & alij interpretes *ad cit. loc. Aphorismor.* Quidam in declinante ætate constitutus, octo annorum spatio, lentam pituitam per vrinam excernens, commoda diæta, vacuantibus, diureticísque vsus, vix præseruari potuit, quin filamenta longa, & D alba (lumbricos diceres) per eandem viam sæpè cum mingendi difficultate excerneret. Adhibita præsidia vtilia plura, sed non profuêre: nam triduò, pilos palmi longitudine, crassos, & duros, (setas porcinas veriùs nominares) in multa copia, præcedente Ischuria per vrinam detrusit, qui à mucoso humore, nimis tamen adusto, & retorrido ortum ducebant, Visis his Balneum administratur, propinatur Serum lactis Caprini cum iulapio violaceo, vel rosaceo permixtum. Chalybis succus in vinum solutus exhibetur ad semiunciam cum duabus vnciis aquæ Alkekengi. Quibus cùm nihil proficeret, ope aquæ stillatitiæ Terebinthinæ per mensem assumptæ in totum est leuatus, de cuius vi latè *infrà obseru.* 180. E disseremus.

OBSERVATIO LXXIII.

De Suppressione vrinæ.

Ischuria admirabilis.

PEr penem, è toto corpore, renibus, vesica, & aliis partibus, mira excerni, arenas, calculos mucosam pituitam, pilos, grumos, varia animalcula, eáque sæpe viua, auctorum obseruationibus sancitum est, quæ per vrinarios meatus impacta, suóque corpore obturantia vias, supprimere vrinam, res est manifesta. Ego raram huius morbi causam enarrabo. Vocatus vt inuiserem causarum Patronum, ingluuiei deditum,

deditum, Bacchi amantissimum. Is lumborum, Ilium, inguinúmque dolore, vnâ cum omnimodâ vrinæ suppressione afflictus, confessus est, se à pluribus annis, ter aut quater in mense, filamentum, calami scriptorij crassitie, dimidij palmi longitudine; his præcedentibus symptomatis per vrinæ viam summo labore expellere, & sic nullis iuuantibus, ita miserrimè traducere vitam. Hoc audito, ad præseruationem accingor, bonâ victus custodiâ illum guberno. Expurgo corpus, Fontanellas cruribus affigo, & alia præbeo, quæ vias vrinarias à sabulo abstergunt. Dum hæc molior, ecce vna nocte eadem apparuêre symptomata, filamenti latentis præsagia certa. Emollientia paro Vnguenta, fomenta, insessus, & Balnea Anodyna. Post septem dies, omnino suppressa vrina, filamenti cuspis in ore virgæ visa est, hanc antequam forcipe extraheremus, anticipauit mors; nam æger subitò conuulsione oppressus, fortè à vapore putrido retentæ vrinæ subortâ, repentè occubuit.

OBSERVATIO LXXIV.

Ischuriæ ex grumo subortæ, auxilium optimum.

EX grumo vrinam supprimi, testis est Galenus *lib.6.de loc.c.4.* Ex eo concitari symptomata veneno simillima, idem prodidit *lib. eodem, cap.3.* dum sic ait: *Ad grumos enim vocatos, qui vel in vesica continentur, Thorace, Ventriculo, Intestinis, animi defectio, & pallor sequi solent; pulsus verò paruus, & obscurus, frequénsque apparet; & laborans ipse cum anxietate resoluitur, &c.* Repetit *lib. de bonit.& vit.succor.c.4.* firmat Auicen.*6.4.tract.3.c.20.* Nam sanguis cùm sit optimus, quando putrefit, mutatur in pessimum, ob multas causas prolatas à Baptista Theodozio *epist.23.in init.* & Thoma à Veiga *in com. cap.5. lib.6. Galen. de loc.affect.* His perniciosis symptomatis, immedicabiliter suppressa vrina correptos vidi, quos nec communia auxilia, nec Cardiaca iuuare poterant, quæ aduersùs corruptos halitus, vires nostras diuersimodè prosternentes, ex hoc grumoso sanguine eleuato, commendari solent ab Aëtio *Tetrab.3. serm.2.c.27.* qui solo hoc sunt restituti, & est stercus Bouinum, quàm recentissimè adhuc excretum, quo si pectinem, pudendum, & partes intra anum, & testes, pauco spatio perungas, manabit vrina, mitescent symptomata. Si recentissimum desit, vtere sicco cum appropriatis Oleis ad ignem permixto. Hoc præsidium acri sua vi naturam ad vrinæ excretionem proritat, caliditate obstructas partes aperit, fundit, liquat grumos, & eos natiua quadam proprietate dissoluit.

OBSERVATIO LXXV.

Lapis in fine virgæ impactus, lotij omnimodam retentionem efficiens, glandis incisione, extrahitur.

EX lapide in virgæ extremitate impacto supprimi vrinam fatentur Auctor *lib.de Ren.dignot.& medicat.cap.3.* Aëtius *Tetrab.3.serm.3.c.4.* Quidam quùm Nephritico dolore cruciaretur immaniter, & Balnei emollientis vi, lapis ex renibus ad præputij extremitatem expulsus, ibi tenaciter impingeretur, nouem diebus, vrina suppressa, malè habuit. Et cùm ingrauesceret malum, & Cachecticus, disseminato iam sero per corporis molem, appareret, nec Balnea, fomenta, & emollientia, quæ ampliarent canalem, doloremque lenirent, prodesse possent, ad sectionem, ægro annuente, accedo: quùm enim esset animosus, maluit semel dolorem pati, quàm turpiter ob rusticum timorem occumbere. Sectio à perito Chirurgo infernè facta celebratur, & lapis volsella extractus. Vrinæ tanta copia, & tam horribili odore infectæ effluxit, vt multas libras æquaret, & adstantes inficeret. Post restrictum sanguinem, scissura præputij quàm diligentissimè fuit conglutinata. Lapidis forma erat sicut nucleus Dactyli maximi, durissimus, asper, constans pondere granorum 30.

OBSERVATIO LXXVI.

A lapide in virgâ impacto, mors subsequuta.

CHirurgus peritus impacto in medio virgæ lapide, 15. diebus habuit vrinam suppressam, quæ nullis vnquam auxiliis effluere potuit. Post mortem, secto pudendo, inuentus est lapis magnus, rotundus, durissimus, rubri coloris, aculeis vndique in orbem constans, pondere granorum 45. qui larga priùs sequutâ Hemorrhagiâ, hominem iugulauit.

OBSERVATIO LXXVII.

Quidam ob lapidem in virgâ impactum, velut desperatus, audaciâ curatus.

LAborauerat octo continuis diebus vrinæ omnimodâ retentione vir quidam satis robustus, & fortis, ita vt hoc malo perterritus, de salute, & vitâ iam desperaret ipse; cúmque plurima pro excernendo lapide eiúsque comminutione à Medicis exequerentur auxilia, quorum vi, cùm ad virgæ extremitatem lapis esset protrusus, ibique tenaciter adhærescens, nullâ vi, aut medicamentorum ope educi posset, nec ad scissuram ob metum annueret æger, quam nos salubrem, & proficuam fuisse multis, illique vtilissimam futuram prædiximus. Ille, pudendum, ob lapidis molem, tumidum valdè, super ligneam tabulam in scamno sedens imponit, & indignabundus, aut potiùs, ex vigiliis, & dolore veluti amens, vehementissimo pugno, pudendum concussit, & lapidem comminuit, cuius frustula parua cum vrinæ copiâ illicò excreta, illum à mortis faucibus liberarunt. Nec mirum: *Nam quos ratio non iuuat, temeritas sanat,* apud Celsum *lib.3.c.9.*

OBSERVATIO LXXVIII.

De Mictu sanguinis.

Mictus sanguinis, criticus.

QVidam gulæ meróque deditissimus, sæpè in febrem ardentem incidebat. Hoc morbo sexdecim annis afflictus, vel mictu meri sanguinis, quantitate librarum duarum, magis aut minùs pro copiâ grauantis plethoræ, vel venæ sectione, si mictus non erat copiosus, à causone immunis fiebat.

OBSERVATIO LXXIX.

De vrinæ ardore.

Sæuus vrinæ ardor, ex glandularum vrethræ adiacentium siccitate nimiâ subortus, Balneo lactis curatur.

A Siccitate glandularum vrethræ adiacentium oriri ardorem vrinæ, firmat Galenus *lib.14. de vsu*

*vsu part.cap.*11. explicant Auicen. 18.3. *tract.*2.*c.*3. acutissimus Duretus *in comment.cap.*50.*lib.*1.*de morb. intern. Holleri*, & hoc exemplo fiet manifestum. In retorridam febrem incidit iuuenis quidam Veneris deliciis nimium incumbens. Hic cùm præ febrili æstu contabesceret valdè, reliquúmque corpus ita aridum haberet, vt nihil præter ossa, membranis & cute obducta cernerentur, & quasi sceleton videretur, vehementissimo vrinæ ardore corripitur. Medici, hoc vitium ex crassis lentisque succis, ex imbecili calore pronatis, cui biliosi salsíque humoris copia erat permixta, originem ducere arbitrantur. Sicque auxilia parant calida, extenuantia, cum frigidis vrinam prouocantibus permixta, & alia etiam exhibent, quæ internum ardorem mitigare queant. Sed omnia nulla: nam ferociùs exasperabatur malum, vigiliis, ac doloribus corpus tabidum consumens. Affines me vocant. Corpus totum, & præsertim partes genitales omni depopulata humiditate, corrugatas inuenio, pudendum & testes summè graciles contemplor. Præsidia celebrata inquiro. Hunc ex glandularum collo vesicæ adiacentium exsiccatione summâ, & humiditatis in eis sitæ, quæ lotium suapte naturâ mordax, & acre retundit, resolutione, in hunc morbum incidisse ratus sum. Quare semicupium paro his partibus humectandis accommodum, factum ex decocto Violarum, Maluarum, capitis, pedum, & intestinorum Castrati, cui libræ duæ Olei Violacei, & libra vna olei erant admixtæ. Ingressus in id, leuamen sensit. At Balneo ex lacte Vaccino tepido cum Amygdalini copiâ, quo partes pudibundæ fouebantur, omnino conualuit. Tandem lacte, & restaurante cibo renutritus, à tabe euasit.

OBSERVATIO LXXX.

De Diabete.

Diabetis historia mira, eiúsque curatio.

Diabetes, lethalis propemodum est affectus: in quo colliquatur corpus, vrina cum nimio ardore excernitur, viscera vri videntur, pertinax sitis super sitim inexplebiliter exercet, vt licèt potum assumere conentur, nunquam satientur, propterea quòd epotum per lotium citissimè excernitur. Rarus affectus. Gal.bis vidit, *lib.6.de loc.*3. Rabbi Moses nunquam. Alij semel viderunt. Ego quinquies. Tres periêre. Duo hac curati viâ, euasêre. Horum vnus ætate florens ita squallidos habebat Renes, vt folia Nymphææ illis imposita, momento temporis Chartæ Pergamenæ instar durissima redderentur. Alter meracioris vini potui nimium indulgens, paruo tempore, plures ingentésq; calices exiccabat, clamosa siti oppressus, sed quicquid bibebat, illicò odore, sapore, colore inalteratum mingebat, & quod omnem fidem superat intra horæ spatium 20. libras aquæ ebibens, eundem potum, qualem hauserat, limpidissimum, per vrinam excernebat. Hos iam tabescentes curaturi, plura pro eorum salute doctè satis machinati sunt auxilia, phlebotomiam, purgationes ex refrigerantibus, & roborantibus medicamentis conflatas, Balnea, Potiones, Vnguenta, Cataplasmata, & Epithemata varia, quibus cùm nec tantillum leuarentur, ad fontanellas brachiis, & cruribus affixas accessêre, sed citra commodum vllum: nam malum ferociùs infestabat cum inextinguibili siti coniunctum, Quare Medici consilij inopes eos tanquam deploratos reliquerunt, qui deinceps lactis Asinini Chalybêati potu vnius mensis spatio nutriti, & Philonio Persico ex interuallis

A assumpto, à tanto malo, me iubente, fuêre incolumes. Hæc enim medicamenta, viscerum, renúmque ardorem compescunt, humoris salsi, & biliosi acrimoniam retundunt, somnum conciliant, & vrinam retinent. Legendus in hanc rem Vidus Vidius Iunius *lib.*10.*de curat.memb.cap.*26.

OBSERVATIO LXXXI.

De Inguinum dolore.

Immanis inguinum dolor, saluatellæ sectione curatur.

B Studiosus quidam Belga, cùm assiduis vigiliis, seduláque librorum lectione corpus maceraret, essetque calidissimi temperamenti, in febrem incidit ardentissimam, quâ curata, ita de inguinis dextri dolore immaniter questus est, vt nullis vnquam auxiliis leuari posset. Applicita Anodyna, imperati refrigerantes Clysteres, qui adustum calidúmque humorem ab Hepate confluentem mitigare, & leniter vacuare possent. Venæ tam superiores, quam inferiores sectæ sunt. Impositæ in ano, & parte affecta hirudines. Tandem in Balneum ex modicè discutientibus paratum ingressus nihil adiumenti persensit, sed dolore aucto duobus diebus inconniuis oculis, ob doloris sæuitiem perseuerans, veluti amens de salute sua desperabat. C De Narcoticis in potum assumendis consilium fuit inter medentes celebratum. Sed secta fuit primò saluatella dextra: post eius sectionem, ita incantamenti modo, à dolore leuatus est, vt Iecinore Epithematis roborato, post paucos dies à dolore omninò fuerit immunis. Mira ergò est in productis Hepatis morbis, saluatellarum vtilitas, assiduo experimento confirmata.

OBSERVATIO LXXXII.

De Hæmorrhoïdibus.

Hæmorrhoïdum doloribus diuturnis, fontanella in crure aperta, vtilissima.

D De dolore Hæmorrhoïdum cæcarum quærebatur quidam, qui ea de causa debilis, decolor, & extenuatus reddebatur. Cúmque dolor hic à copia sanguinis crassi, & nigri ad mariscas delati originem duceret, & venæ illæ atro sanguine turgerent, impositis hirudinibus, fomentis, lauacris, Anodynis ad tempus cessabat, sed cùm partes superæ fæculentum humorem natiua quadam sorte ad inferas detruderent, de nouo quasi in orbem rediens affectus exasperabatur. Administrata expurgantia, & ea quæ hepar, & lienem ab huius terrestris humoris sarcina exonerarent. Tandem nullo alio præsidio leuatus est, quàm fonticulo in crure adaperto; cuius vi cùm teter humor vacuaretur, dolor cessauit ab eo- E dem humore pronatus, qui ad Hæmorrhoïdales venas defluere solebat, ex quo inflammationes, vlcera, fistulæ in posterum suboriri consueuerunt, vt inter omnes scitè notauit Andreas Alcacar *lib.* 5. *de morbo Gallico*, *c.*22. quæ, & alia miseranda mala eueniunt, quando consueta per has venas vacuatio cessat, quæ ex professo recenset Hippocrates 6. *aphor.*12.& 6. *epid. sect.*3. *text.* 36. repetit Galen.2. 2.*de facult.*8. *lib.aduers. Erasistratum c.*6. *lib.*4. *acut. comm.* 111. & alibi sæpè. Tunc si vacuantia non iuuent, neque sanguis extractus ab illis partibus leuamen afferre possit, miro quodam modo hanc vacuationem supplent fonticuli cruribus affixi; vt proprio experimento obseruauit Amatus 4.*centu.*56. Nam *Fontanella supplet vicem purgationis, & phlebotomiæ*,

tomia, vt doctissimè asseuerat Guido *tract. de cauteriis, doct.* 1. *c.* 6. & probat Eruditissimus Thomas Fienus *lib.* 1. *de cauteriis, c.* 5. explicat Hermannus Follinus eius interpres luculenter.

OBSERVATIO LXXXIII.

Vt venæ internæ ani ad hirudinum impositionem emineant, remedium præstantissimum.

PHarmacopola ditissimus quùm de Hæmorrhoïdum dolore ex interuallis quereretur immaniter, cessarétque semper ad humoris huius excretionem. Ecce huius vacuationis defectu, in melancholiam incidit. Pro quâ curanda, varia tentata sunt auxilia, quæ diminutam, aut retardatam vacuationem illam supplerent, vel prouocarent, inter quæ hirudinum super mariscas impositio primas tenet, quæ cùm ter citra vtilitatem iam essent applicitæ, propterea quòd ab externis ani venulis animalcula sugerent. Superueniens ego, priùs benè pensatâ re, iterum eas affigere consulo, admotâ tamen priùs cucurbitulâ, quæ totum anum comprehenderet. Tanti fuit momenti inuentio hæc, vt venarum orificiis, quæ intus latebant, eminentibus, hirudinum ope, largum sequeretur sanguinis effluuium. & sic ratione talis humoris vacuati æger in posterum pancraticè vixit. Hæc enim est causa, ob quam plures, ex huius auxilij pro melancholicis morbis curandis, laudatissimi, administratione non leuentur, quoniam Chirurgi extimæ ani superficiei, & circumuicinis partibus, non internis venulis, sed ori Hæmorrhoïdalium externo frequenter applicant, quare extracto tenui sanguine ex carneis poris, non crasso, lutulento, & tetro, qualem venæ internæ naturâ suâ effundunt, ægri, tantùm abest, vt commodum sentiant, quin debiliores facti spirituoso vacuato sanguine recidant in peius. Eruditissimus Medicus Donatus-Sanctorus *lib.* 5. *epist.* 4. omnino legendus, qui de hirudinum vi mirabili pro hauriendo sanguine fæcali, & melancholico, & curandis morbis ab hoc fœdo succo pronatis, pulchra edocuit.

OBSERVATIO LXXXIV.

De Hernia Aquosa.

Hydrocele, immisso Siphone, curatur.

NEc testibus sua desunt mala. Aliquando enim humor serosus, aquosus, & lentus descendit in scroti membranam Erythroïdem, testem continentem. Latini, & Auic. 22. 3. *tract.* 1. *c.* 6. Ramicem aquæ appellant. In ætate consistente constitutus quidam, à latente, & non manifestâ causâ in hoc incidit infortunium, & sinistrum testem ita tumidum habebat, vt humani capitis magnitudinem superaret. Hic erat natiuâ sorte melancholicus, & nullum ordinem in victu obseruabat, sed frigidis & humidis cibariis nutritus, plurimam serosi humoris copiam congessit. Humor cùm tenuis esset, & consistentia vrinæ persimilis, non subitò, sed temporis processu eò penetrauit. Venæ in scroto erant inflatæ, tumor splendebat cum luciditate, ac si per vitrum, aut cornu inspiceretur candela ex opposita parte admota, aberat dolor. Conuocati Medici, & Chirurgi, hi in varias sunt dispersi sententias. Primò repurgatum corpus. Sudorifica ex Ebeno deinde exhibita. Diuretica imperata. Infinita topica, digerentia calida & sicca admota. Applicita Emplastra, & alia sunt celebrata, quæ huic malo præterquam quòd sæpè vtilia esse solent, eorum etiam beneficio habitualis frigida partium intemperies corrigitur, succi aquei resoluuntur, & mucosus humor in parte tumida contentus discutitur. Tandem cùm nec balneis artificialibus, carminantibus, & roborantibus, thermalibus aquis, & earum luto super partem affectam imposito leuaretur, de educenda aqua cogitarunt. Sed quo ingenio esset extrahenda, hoc opus, hic labor erat. Nam multoties extracta aqua, & subsidente tumore, testis ab acrimonia humoris intus detenti est corruptus, & vicinas partes facilè infecit, vnde vniuersi scroti, ac penis oritur Gangræna, & ob doloris magnitudinem, febris, mors, vt proprio exemplo docuit Dodonæus *obseruat.* 40. At, cùm salutis vnica via est, ea licèt cum periculo tentanda, monente Magistrò *lib.* 10. *meth. c.* 10. Idcircò Chirurgica manu aquam extrahere rationabilius omnibus visum est: ne præ mora, humore mordaciori reddito, testis corrumpatur, vel vnà cum aqua, carnosa hernia adueniat, & caro concrescat. Quapropter Iunior eductionem aquæ cum scalpello proposuit, munitus voto Pauli *lib.* 6. *c.* 62. §. *Nos scalpello scrotum à medio iuxta longitudinem vsque ad pubem ferè rectâ lineâ incidemus, &c.* quod priùs affirmauit Celsus *lib.* 7. *c.* 19. Curatio suspecta. Hæc enim sectio periculosa, multis Gangræna inde mota, aliis mors, vt historia celebri confirmat interpres Holleri *ad c.* 62. *lib.* 1. *de morb. internis.* Secundus Setonem consuluit, filo transfixo in scroto, quo immisso, & diu retento vacuatur aqua, vt Guido iubet. Sinistrè succedit sæpè curatio hæc. Nam ex diutino dolore, confluentibus in decliuem partem succis, mortificatio contingit. Tertius, Caustica medicamēta, aut cauterium actuale ex Auro paratum approbauit, cuius ope clementer à parte humor educitur. At cùm ex horum vsu, pars suapte natura debilis eneruetur, Gangræna contingit, vt bis euenire cum morte notaui: nam hæc pars cùm sit posita in medio sordium confluxu, fluxionibus valdè est obnoxia. Chirurgus senior præclara Gal. doctrina instructus Siphonem ostendit, seu acum Canulatam Argenteam, intus cauam, in cuspide perforatam, qua immissa fœliciter, ab scroto & hydropicorum ventre omnis aqua tutò emittitur. Et quoniam erubescimus, cùm sine lege loquimur ex Iustiu. *in authentica de trientib. & semissib. col.* 3. §. *Consideremus*; ideò, inquit ipse, Magistri non incelebris sententiam eximiam recitabo, quæ scripta est *lib.* 14. *meth. c.* 13. *Nunc illud dixisse sufficiet, quòd humor qui in hydrocelis visitur, alienus à corporis substantia tota natura sit, sicut etiam, quæ in Ascitis hydropibus continetur aqua. Quarum certè vacuationem vel medicamentis quæ digerant, molimur, vel Chirurgia. In hydrocele quidem immisso Siphone, &c.* Assentiuntur omnes. In partem decliuem immissa est acus. Omnis aqua, librarum quinque pondere, semel extracta. Æger à tumore liber euasit. Ne verò in similem morbum relaberetur, est præseruatus extenuante victu, vomitu assiduo, sudorificis iterum ex Smilace exhibitis. Tabellis roborantibus, paratis ex Diamoscho, Diacinnamomo, Diagalanga, Theriaca, Aromatico, Mithridatio, & Zingibere, quibus, & fonticulis excitatis in cruribus in parte externa, deriuationis causa, per quos serosa humiditas purgabatur, quæ in testes confluebat, in posterum nullum malum persensit. Si acus effigiem videre concupiscis, eius figuram palàm fecit Antonius Crucius Lusitanus *tract.* 2. *Chirurg. c.* 18. qui optimè simul, & doctè de hac curatione scripsit idiomate suo. Legendus etiam Malachias Geiger *lib. de Kelegraphia, cap.* 12. qui nuperrimè de hoc negotio scitè disseruit.

OBSERVATIO LXXXV.

De Vtero.

Sine vtero, vixit fœmina annis triginta.

FOminæ post casum ab arbore altâ vterus extrà propendit pugni magnitudine. Et licèt plura præsidia, & manus Chirurgica præstò essent, nunquam potuit intus reduci; cùm paulatim procidens ita prominerent, vt accedente acuto inguinum dolore, mali Cydonei figuram in in infimâ prolapsâ parte repræsentaret. Hoc malum per plures durauit annos, excreto sanguine grumoso, cum ventris torminibus diris. Tandem vterus frigore ita obduruit, & liuidus est factus, cum mollitie summâ, & horribili fœtore, vt corruptionis manifestæ, & mortificationis futuræ argumenta præberet; Quare vocatis Chirurgis, vterum delapsum ferro extirpandum prædixi. Annuunt. Ipsum præcidunt, ne fortè in altiores partes serperet corruptio. Hoc opere celebrato ipsa à tanto malo est facta immunis. Hæc cùm esset 22. annorum, loco menstrui vsque ad 40. annum per vulvæ locum excernebat sanguinem grumosum, & multum. Rem veneream exercebat, sed citra voluptatem vllam. Sana superuixit vsque ad annos 52. res domesticas commodissimè exercens. Tandem Cholerâ acutissimâ prehensa è vita discessit.

OBSERVATIO LXXXVI.

De vteri tumore.

Medici ignorantiâ, fœmina emortua.

REctè quidem à Gal. inculcatum *lib. 9. meth. 16. & 5. de sanit. tuend. 11. malum Medicum omnes eodem Calopodio calceare, quùm præscribat ægrotis auxilia, perinde ac illi qui aleam iaciunt*, vt facere ipse prædixit *lib. 1. epid. sect. 2. com. 50.* His artibus instructus quidam Pseudomedicus pauperculam curauit intenso vteri dolore laborantem, cum interno ardore intolerabili coniuncto. Medenti apparuit spongiosa caro Amygdalæ magnitudine, quæ vterum in tumorem tantisper eleuabat. Illam corrodere volens citra totius prouidentiam vllam, oleo Vitrioli pertractauit; sed cùm nullum fructum ægra persentiret, forcipe carnem violenter resecuit. Post sectionem tanta Hæmorrhagia sequuta, vt exhaustis viribus, licèt ad compescendum sanguinis fluxum plura machinarentur auxilia, resoluta è vitâ discesserit. At in hunc nebulonem, scomma vulgò dictum benè quadrare poterat, prolatum à Galen. *lib. 2. ad Glauc. cap. 2. Morbus curatus est, sed æger periit.* Sed hos procaces homines, naturæ potiùs infensos hostes, & lethiferos Cerberos cum suâ inscitiâ relinquamus, immò in vincula coniiciamus, quâ pœna esse puniendos hos Agyrtas inter omnes tradit Rodericus à Castro vir vndequaque doctissimus *lib. 5. de medic. politic. c. 23.* Quorum Pseudochymicorum leoninos mores, contra fumiuendulum, ac infidum præstigiatorem, depinxit graphicè eruditissimus Benedictus à Castro Hamburgensis, eius filius, scientissimus Medicus *in suo flagello calumniantium, ferè per totum.*

OBSERVATIO LXXXVII.

Vteri Scirrho Gallico, Syrupus egregius.

SCirrhoso Gallicano tumore in labio vteri vexabatur trigenaria satis robusta & fortis, qui ad oui magnitudinem deueniens, dolore, & ardore percepto illam miserè noctu præsertim excruciabat. Tumor nec sudorificis ex Smilace asperâ, Mercurialibúsve Vnguentis, aut Topicis discuti potuit. Hæc, obseruatâ Diætâ, hoc solùm syrupo est curata. Syrupum assumpsit 30. dierum spatio, quantitate vnciarum quinque, post eius potum manè & vesperi se lentè exercebat, & stragulis in lecto cooperta per duas horas, per aluum, & vomitum excernebat mucosa, & nigra.

℞. Ligni Indi, Smilacis asperæ, an. ℥ iiij. Radic. Chin. Sassafras, an. ℥ j. Cortic. Ligni Indi, ℥ ß.

Infundantur per spatium 20. horar. in ℔ xij. aq. Borrag. super cineres calidos, & bulliant ad tertiæ partis consumptionem. Colaturæ adde.

Cortic. Ellebor. nigri, Turbith, an. ʒ ij. Hermodactylor. ℥ j. Fol. Sen. Sem. Cartham. ℥ ß. Epithymi, Polypodij, an. ʒ v. Agarici Trochiscat. ʒ iij. Rhabarbar. ʒ ij. Mechoacæ, ʒ ij ß. Flor. Violar. Flor. Borrag. Flor. Naphæ, an. p. ij. Cardui Benedict. M. j. Radic. Scorzoner. Radic. Angelic. an. M. ß. Santalor. omnium, an. ʒ j.

Macerentur per spatium decem horarum, bulliant deinde ad tertias, colentur expressione forti, infunde per noctem.

Scammom. elect. ʒ ß. Stybij præparat. gr. xij.

Cola iterum, & adde.

Syrup. fumar. maioris, ℥ viij. Syrup. de Sen. ℥ v. Syrup. de Epithym. ℥ iiij. Syrup. de Polypodio ℥ iij.

Cum Saccharo, quod sufficit, fiat syrupus longus, aromatizatus cum ʒ j. pulueris Diamoschi, & ʒ ß. pulueris Aromatici. De Scirrhoso vteri tumore eloquenter disceptat Valleriola, *lib. 5. enarrat. 6.*

OBSERVATIO LXXXVIII.

Vterinus scirrhosus tumor miræ magnitudinis, Chalybis vario vsu, emollitur.

INter præsidia præcipua, quæ ad emolliendum scirrhum, priscorum & iuniorum sagacitas adinuenit, vt ex multorum mente Monardus retulit *tract. de ferro*, Chalybs est, cuius vsu lapidosas duritieş promptè liquari vidimus. Fœmina quædam ex menstrui retentione malè habens, in vteri regione tormina persensit, pro quibus leniendis Pharmaco vsa est, sed eius ope non ita leuata, vt aliquando sæuis cruciatibus non recrudesceret malum. Eo tempore apparuit in Pubis regione tumor aliqualiter durus, & indolens, qui ab oui magnitudine incipiens, ita quinquennio excreuit, vt cucurbitam rotundam magnam repræsentaret, in cuius profundo, tactu murmur percipiebatur. Res deinde ostendit in vtero citra Hepatis noxam, aceruatam etiam flatuum copiam multam. Color, habitus corporis, operationum omnium integritas, venæ laudabili sanguine distentæ satis probabant, viscera minimè esse læsa, sed à solo vtero hæc omnia originem ducere. Expurgatum corpus sæpissimè. Sudorifica adhibita. Balnea naturalia administrata. Omnia hæc etsi vtilia, nullam commoditatem attulere. Sicut nec fotus, Vnguenta, & Cataplasmata varia. Tandem solo Chalybis vsu per duos menses exhibiti, omnino resolutus est tumor. Alternis diebus Syrupum de Chalybe exhibui, cuius descriptionem pete infrà lib. 3. obs. 11. Aliquando Conseruam Eryngij cum Chalybis puluere obtuli. Aquam, Vinum, aut quemlibet potum priùs decoctum Eupatorio & Cinnamomo, chalybeabat. Panem cum aqua Chalibeâtâ subigebat. Demum aqua omnis candenti Chalybe priùs erat ferrata, in quâ alimenta, aut carnes incoquebat. Resoluto tumore, & euacuato syrupi beneficio multo lento humore, cum Ichorosi humoris, & flatuum copia multâ, meliùs habuit.

De præseruatione biennió potu Chalybéato[illegible] est, fonticuli cruribus affixi, viscera Theriacâ roborata. Tanta est ferri, & Chalybis ad absumendos duros tumores efficacia, cuius vi animalia apud fabros ferrarios educata, exiguos lienes habent, auctore Celso *lib. 9. c. 4.* quod ita esse eleganti historia comprobat Beniuenius *de Abditis, c.* 105. Pulchra de medicamentorum Chalybéatorum vario parandi modo, vide præter Mercatum *lib. 2. de morb. mulier. 6.* apud Iul. Cæs. Claudinum *in appendice lib. 2. de ingressu Medic. ad infirmos.*

OBSERVATIO LXXXIX.

Pseudohydrops vteri in grauidis pronatus, profunda scarificatione, curatur.

Vidi quinquies exemplum mirabile in grauidis octimestribus, & nonimestribus. Hæ omnes quum crura tumida, & aquoso humore plena haberent, & œdematosa: labia vteri simili inflatione ab ipso crudo, aquosóque sanguine pronata in tam grandem molem increuêre, & ex vtraque parte spongiæ modo ita prominebant, vt vteri Hydropem repræsentarent. Consulti Medici, ad diuertendum, sanguinem è brachio mittendum imperant; adstantes renuunt, me vocant, qui ne pars præ copia mucosi humoris obruta suffocaretur, scalpello scarificandam totam profundè prædixi. Facta scarificatione, tanta humoris aquosi copia vacuata est, vt intra vnius horæ spatium, tota detumesceret pars, & in suum statum naturalem rediret, & citra aborsum, (hunc enim alij ex scarificatione certò præsagierant) ita leuatæ sunt, vt fœtum vsque ad maturum tempus reseruarint.

OBSERVATIO XC.

Tumore vteri flatuoso fœmina laborans, pluribus frustra tentatis auxiliis, sponte liberatur.

PRinceps Medicorum Aëtius memorabilem protulit sententiam, *Tetrab. 2. serm. 2. c. 10. in fin.* dum sic ait: *Proinde operæpretium esse nosse, quòd multi sic ægrotantes, in tempore curationis nihil commodi perceperunt, dimissa verò curatione restituti sunt, natura ante curationem præualente contra morbos debiles ex medela factos. Quapropter naturæ remissionem dare oportet: videtur enim vnà cum curationibus affligi, in quiete verò inualescere, & superare morbos iam antea attenuatos, &c.* Hoc monuit præstantissimo elogio Hipp. *lib. 6. Epid. sect. 2. text. 26.* dicens: *Per adiectionem contraria adhibere, & interquiescere:* nam, vt grauissimus auctor Vallesius dicebat in com. *periculosius est incidere in Medicum, qui nesciat quiescere, quàm qui nesciat contraria adhibere: nam qui nescit quiescere, nescit occasiones contraria adhibendi. Qui nescit contrà adhibere, tamen si prudens est, scit quiescere: atque si prodesse non potest, tamen non obesse.* Hæc salubria artis præcepta ignorans quidam Medicus, toto anno fœminam medicamentis exagitauit sine intermissione, & quod peius est, citra vtilitatem vllam. Hæc vteri dolore ex interuallis quatiebatur immaniter, qui sensim cessabat, excitato in læuo vteri labio, flatuoso tumore, aliquando ita magno, vt mali Cydonei magnitudinem superaret, duro & insensili, vt Scirrhum diceres: quem non fuisse resolutionis breuitas comprobabat manifestè, tota enim moles cùm ex flatu crasso esset suborta, duarum horarum spatio, excreto crepitu, euanescebat. Hæc iuuenis erat, & viri consortio vtebatur, menstrua suo tempore respondebant, partes naturales benè dispositæ, facies roseo colore suffusa. Ab vteri frigida intemperie vitium emanabat, ex qua nebulosus flatus elatus tumorem concitabat. Viscera roborata. Exquisitissimè expurgatum totum corpus. Vterus à pituitosis humoribus abstersus vacuantium vsu. Sudorifica ex Ebeno imperata. Applicita Balnea naturalia, & alia præsidia, affixis in cruribus fontanellis, & obseruato regimine celebrata. Contumax affectus ob habitualem vteri intemperiem nullis auxiliis succubuit, quæ cùm verno tempore essent administrata, collega meus, iterum ardente Sirio esse reïteranda sibi persuasit. Ego contrarium sensi: quoniam vbi remediorum iteratio naturam exagitat, ac perturbat, tunc ex mente Aëtij quiescere oportet cum vtilitate summâ. Sic monebat Hippocr. *libro de locis in homine*, dicens: *Interdum nullo vti medicamento, optimum medicamentum est, &c.* Sic factum. Illa à remediis abstinuit, & post tres menses nullum vnquam malum persensit, naturæ solùm beneficio adiuta.

OBSERVATIO XCI.

De Nympha.

Nymphotomia.

QVando caro in vteri orificio progignitur, lædens coïtum, & impediens ingressum, & egressum seminis, prisci Caudam, seu caudatam ægritudinem nuncuparunt, quoniam caro hæc ab vteri ore ita propagatur, vt muliebre pudendum repleat, & foràs caudæ modo promineat, & virile membrum mentiatur, vt notat Paulus *lib. 6. cap.* 70. & inter omnes firmant Adrianus Spigelius *lib. 8. de fabric. corp. human. cap.* 18. Gaspar Bauhinus *lib. 1. Theatri Anatomic. cap.* 40. & alij. Horribilis affectio est, & odiosa: nam concubitum, & conceptionem impedit. Hac melestissima ægritudine erat affecta, illustrissima & honestissima virgo, quæ obortis lachrymis sæpè apud me conquesta est, vt illam à tanta angustia liberarem. Nam solo vestium contactu, quidpiam in ore vteri mentulæ instar multoties inflari, turgere, atque erigi sentiebat, & lacessita, venereísque imaginationibus illaqueata, ad Venerem irritari cogebatur. Tanto malo obsita, quo anima vel septies in die, cum libidinis conceptu, Deum grauissimè offendebat, & metu perculsa ne in grauiora damna laberetur, meam pro hoc fœdo vitio propulsando opem, dato priùs fidei & silentij iuramento, obnixè expostulat. Accersitis parentibus, & vocatis duobus Chirurgis peritis, vterum Dioptrâ exploramus. Carunculam corrugatam inuenimus, ex Pubis ossis regione pronatam, & per pudendi rimam, digiti dimidij indicis longitudine, & aliquali circa basim crassitie erumpentem, in cuius extremo quidpiam aderat glandi simile, præputij instar, tenuissimâ cute contectum, rugosum, flaccidum & laxum, sine meatu vllo, qui in viris excernendo semini est dicatus. Hanc carunculam, quùm ipsa erat veneris stimulis agitata, ita extuberare fassa est, vt extra rimam penis instar penderet. Quare ab Arabibus dicitur *pudendum muliebre*, & ab Auic. 21. *3. tract. 4. cap. 23.* virga vocatur. Curationem à venæ sectione orsi sumus, quùm illa iuuencula esset, & bono corporis habitu prædita. Purgatum multoties corpus. Postquam ritè menstrua fluxerant, quo tempore, titillato vtero ob sanguinis calidissimi ardorem, pruritum sentiebat, & caro nimium excrescebat, Chirurgus forcipe leniter, curioséque carunculam apprehendens, nouaculâ radicitùs resecuit. Vulnus adstringentibus curatum, & sarcoticis deinde, aptísque lineamentis albo oui madefactis citra notabi

notabilem Hæmorrhagiam fœliciter persanatum. Ne verò in calidissima fœmina iterum à toto ad vterum confluerent excrementa, & ob naturæ luxuriantis robur caruncula renasceretur, quater in anno vacuationem consulo præuia phlebotomia, parcum victum instituo, fonticulum in crure affigo. His per annum celebratis, & à malo immunis, viro locata rectiùs habuit. Solum ergò auxilium huius mali tanti in sectione consistit, ex mente Aëtij *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 103.

OBSERVATIO XCII.

De Vteri pruritu.

Vteri pruritûs, curatio.

SVmmus Medicinæ dictator *lib.* 3. *aph.* 31. inter morbos seniles, pruritum connumerat: nam licèt hic affectus in iuuenibus mordacis humoris copiam aceruantibus, videatur esse peculiaris; tamen, vt doctè Galenus monuit *in com. senilis ætas prurigini est obnoxia, quoniam illæ, quæ pruritum operantur, superfluitates, difficilem habent per cutem euacuationem. Rationabile siquidem existit, & cutem in ipsis ex frigiditate densari, & superfluitates, plures ac crassiores existere, &c.* Licèt Auic. 7. 4. *tract.* 3. *cap.* 6. Senes esse pruriginosos arbitretur, quòd ob expultricis debilitatem nitrosos humores extra cutem nequeant expellere. Hoc symptomate vexabatur sexagenaria, quod, præterquam quòd totum corporis ambitum, etiam vteri partem internam miserè oppresserat. Malum difficile, & quod citissimè ob vteri sortem in Cacoëthica vlcera commigrat: nam vterus est vniuersi corporis cloaca, & in decliui parte positus, vbi excrementa, quæ ex lege naturæ in fœminis redundant, & confluunt, cùm per menstruas purgationes non excernantur, retenta putrescunt, & inficiunt vterum labe dira: maximè cùm hæc iecur haberet igneum, ex cuius intemperie, ichorosi, & salsi humoris copia in vterum confluebat. Hanc curaturus, sanguinis missionem instituo, potiones refrigerantes propino, ab adustis humoribus corpus sæpiùs expurgo. Serum lactis caprini exhibeo, Balneum ministro. His, vniuersalis pruritus omnino conquieuit. Vteri verò ardor, dolor, phlogosis, & prurigo ita increuit, vt timor esset, ne ex continua confricatione, dilacerata cute in vlcerosam dispositionem commigraret affectus. Tunc ad adustos, & acres humores contemperandos, Ptissana vtor, syrupum ex sero paratum offero, Cassiæ fistularis interaneum liquorem præbeo, seco venam in talo, hirudines mariscis affigo. Intra vterum iniicio per Siphonem, lac, & lactis serum, cum Throchiscis de Camphora, aut collyrio albo Rhasis dissolutum. Pudibundas partes decocto Maluarum, Violarum, & hordei tepido foueo. Iecur & Renes vnguentis refrigerantibus, & roborantibus attempero. Omnibus his etsi vtilibus celebratis malum non succubuit; in mentem venit eximia doctrina Galeni *in lib.* 2. *prog. com.* 23. qua affirmat, *triplicem causam prorogationis morborum esse, aut propter aliquam partem curatu difficilem; aut propter humores crudos, & crassos incoctósque; aut propter aliquod commissum.* Quare cùm hæc obseruaret ordinem in regimine, & crudorum biliosorúmque humorum copia toties expurgantibus esset exhausta, manifestum erat, ex parte curatu difficili, hoc est, vt interpretatur Christophorus à Vega *in com.* à Iecoris, aut alicuius partis præstantis calidâ intemperie emanare. Quapropter saluatellas in vtraque manu ferio, Apozematis vtor refrigerantibus, & aliis quæ lienem, Iecur, & vterum ab acrium humorum spurcitie liberare queunt. Tunc expurgantium medicamentorum pertæsus, humorem istum necessariò ex partium debilitate gignendum ad latera deriuare intendo, & sic in vtroque femore in parte domestica sex digitis infra vterum cauteria impono. Non pertransierat mensis, quando vacuatis ichoribus virulentis à pruritu omnino sana euasit. Quo præsidio sæpè recordor hunc contumacem morbum persanasse in salacibus fœminis, & virginibus, quæ pruritûs stimulis ira excruciabantur, & præ scalpendi partes pudibundas frequentia, adeò coëundi appetitu gliscebant, vt ob motum & calorem, confluente acrium humorum copia ad partem, ipsæ semine turgentes, & inuerecundæ in furorem vterinum inciderent. De hoc affectu pulchra prædixit Carolus à Petra Alba, *lib. de noua medicina, cap.* 13. *de vteri pruritu.*

OBSERVATIO XCIII.

De Furore Vterino.

Vteri deliramenta, viri consortio conquiescunt.

HIppocrates Medicorum Semideus appellatus, *lib. de virginum morbis*, symptomata dira recensens, quæ à fœdo spermate in vtero occluso retento, prohibito difflari, atque in venenosam naturam ob putredinem abeunte, in virginibus, quæ maturæ sunt viro & nubiles, repullulare solent, sic horum omnium medelam proposuit *in fin. num.* 4. dum sic dicit: *Ego verò iubeo vt virgines, quùm huiusmodi patiuntur, quàm citissimè viris cohabitent, &c.* Virguncula quædam, colore nigella, macilenta, garrula, iracunda, inquieta, ad venerem maximè procliuis, & quæ solùm de amoris illecebris loquebatur, frequenter loca pudoris, quorum attactu maximè gaudebat, scalpens, vbi vri ac prurire incipiebat, virorum amplexu exardescens, irrigari humectarique postulans, inexplebili coëundi desiderio tenebatur. Quo cùm vti non liceret, subitò eam inuasêre vomitus ingens, horror, Cardialgia, Cephalalgia, difficilis respiratio, cordis pulsus; ventriculi subuersio, nausea, prostratus appetitus, timor, mœstitia, febris, horribiles imaginationes, vteri retractiones, cordis compressio, animi deliquium, Epilepsia, formido, desperatio, torpor, fatuitas, delirium, & alia quæ ex retento, & non vacuato semine scaturiunt symptomata formidanda, relata ab Aëtio *tetrab.* 4. *serm.* 4. *ca.* 76. Illud enim, eleuato spurcissimo vapore, crasso & humido, veneni præsentanei instar, superas partes premit, lancinat, ferit, ex Gal. *lib.* 6. *de loc. cap.* 5. Hæc fuit occulta vis morbi, aut furoris ad interitum præcipitio cogentis, quam obseruârunt Rhodiginus 23. *antiq.* 32. Brodæus *lib.* 5. *miscel.* 27. Poliænus *lib.* 8. *Stratagemat.* 10. & Venetorum doctissimus notauit Hermolaüs Barbarus *ad ca.* 15. *lib.* 36. *Plinij.* Demum hæc quùm per multos dies his malis esset dilacerata, tandem subridens ad mentem redibat. Affines me vocant. Cùm origo mali esset certa, ad minuendum semen me accinxi. Refrigeraui Iecur tenui & humectante victu, sanguinem ex gibbero, & talo emisi. Leniter expurgaui. Enemata frigida indidi. Balneum applicui. Serum lactis exhibui. Semen minuentia præscripsi, & vt spiraret, vterus, cruribus fonticulos inussi, à veneris confabulationibus abstineret, commonui. Hæc etsi proficua, profuêre nihil. Nam post peractam præseruationem, in eadem mala reincidit, & quod peius est, in puteum sese præcipitare cogitabat. Nec mireris: hæc enim omnia naturali mulierum, & præsertim virginum tribuuntur affectioni; ob semen enim retentum, cor viciniorάque loca, tetro & nebuloso halitu

halitu occupantur: maximè in iis quæ salaciores sunt, in venerem pronæ, feruidæ, magisque auidæ explendæ voluptatis; de quarum numero cùm hæc esset, nullis vnquam auxiliis leuari potuit, donec moniti parentes, vt eam viro locarent; quod cùm facerent, huiusmodi furorem, validus & neruosus coïtus sedauit: nupsit enim cum iuuene robusto, atque officio connubiali strenuè perfungente, cui tanquam sanguisuga adhærens, conuenientem adepta medicinam, effloruit, reuixit, & roseo nitidóque colore perfusa, pristinæ sanitati fuit restituta. De his auertendis damnis quæ ex retento semine oriuntur, legendus Martinus Pansa *lib. de proroganda vita, c.* 47.

OBSERVATIO XCIV.

De vteri strangulatu.

Vteri suffocatio ex retento semine, eo excreto curatur.

QVi vterum motu locali ad superas partes, & Diaphragma (potissimum respirationis organum) moueri posse existimat, is suam in anatome fatetur inscitiam, & Galeni, priscorúmque edictis maximè repugnat. Clamitent quidquid velint Fernel. *lib. 6. de part. morb.* 16. Eustach. *lib.* 2. *Praxis* 51. Laurent. 7. *de re Anatomic.* 9. Augen. *tom.* 1. *Epist. lib.* 12. *Epist. vlt.* Hos capit vehementer Gal. *lib. 6. de loc. c.* 5. anatomica demonstratione suffultus. Nam si dissecta muliere, vterum violenter manu, immò ferreis vinculis sursum ad ventriculum trahas, ad os ventriculi eum ducere, quin ligamenta disrumpantur, vix poteris; tantum abest, vt suopte impetu, ad septum transuersum ferri posse, sit credendum. Hanc affectionem ex retento semine, in viduis, salacibúsq; fœminis oriri, celebri cuiusdam viduæ historia Gal. *eo loco* confirmat, quæ cùm esset vteri suffocatione correpta, excreto semine, conualuit. Ex eadem causa illam patiebatur virginella, quæ ex interuallis paroxysmo ita conuellebatur, vt accedente difficili respiratione, tota conuulsa, sine sensu vllo, oculis distortis, nimio dentium fragore præcedente, cum lingua tremula, animã efflare videretur. Cui, cùm plurima auxilia, quæ frequenter in hac accessione vtilia sunt, non iuuarent, pessaria ex Cyclamino, Cæpis, Allis, cum felle Taurino confecta vtero applicanda curo, ex quorum admotione, titillatione, & feruore quodam in vtero concitato, copiosum semen excernens, ab accessione sæua superstes remansit. Num autem ex hac occasione, liceat Medico timenti Deum, sopitis pariter cunctis sensibus, & vna abolita respiratione in fœminis quasi animã agentibus, seu in maximo vitæ periculo, constitutis, veneficum illud semen, foràs ab vtero, titillationibus, & frictionibus partium obscœnarum elidere, disserunt eloquenter Raphael Mox. *lib.* 2. *de curandis morb. mulieb.* 17. & Carrer. *disp.* 69. *ad lib.* 6. *de loc. affect. Galen.* Videnda in hanc rem eruditissima Apologia tertia Doct. Didac. Morani Lusit. Medici eximij, in qua *de Epilepsia Hysterica* egit luculenter.

OBSERVATIO XCV.

De vteri procidentia.

Vterus prolapsus, miro artificio ad suum locum reductus.

GLoriosus Auenzoar, (quem mirabilem appellat Auerroës *lib.* 4. *collig. cap.* 40.) *lib.* 2. *Theizir, tract.* 5. *cap.* 4. De dislocatione matricis, sic inquit: *In principio autem quando apparet hac ægritudo, Medicus eam leuiter poterit curare, & reducitur omnibus istis modis, videlicet manu si vis, & si non, fac eam supinam iacere, & fac quòd aliquis sedeat super pectus suum, & alius super crura, & fac eam terrere ponendo circa pedes eius aliqua reptilia, sicut sunt Mures, & Lacertæ, aut Ranæ, vel his similia, ex quibus multum terrefiat, & velit fugere trahendo pedes, & crura ad se, & inde omnia membra, & corpus totum simul contrahantur, & hac de causa matrix intus redibit ad locum suum, &c.* Hunc locum legenti occurrit ad manum liber Andréæ Alcacaris Chirurgi præstantissimi, *in cuius c.* 4. *lib.* 4. *de vulneribus ventris inferioris*; inueni celebrem historiam mulieris, quæ per biennium, vterum à propria sede tractum, forísque pendentem habebat, vsque adeò vt vlcerosa excoriatione afficeretur. Auenzoar docuit Alcacarem. Hic, mihi ad hanc curationem calcaria adhibuit: cùm enim accederem ad fœminam, quæ ab anno & dimidio vterum prolapsum habebat, cum duritie summa, difficile videbatur ob tensionem posse ad suum locum reduci: maximè cùm dicat Auenzoar, in principio hoc opus celebrandum esse, quum adhuc vterus non contraxit callum. Multa sum præsidia pro hoc morbo curando machinatus, Insessiones adstringentes, Pessaria, Emplastra, Confectiones. Tandem laboriosè luctatus, nihil profeci. Ad hoc præsidium accedo. Suppono mulieris cruribus mures filo alligatos; quibus positis, & per femora vagantibus, fœminæ metus ingens incutitur, & repentè (mirabile visu) vterus in propriam sedem reducitur. Hoc facto, Emplastro contra rupturam, vteri regioni, & inguinibus apposito, à malo in posterum tuta remansit.

OBSERVATIO XCVI.

De Vteri vlceribus.

Electuarium, vlceribus vteri Cacoëthicis præstantissimum.

COrrodi, exulcerarique vterum, ob acres, virulentos, mordaces humores, nouum non est. Hi enim aliquando in vtero velut in sentina retenti, ita ferinam induunt naturam, vt cancrosa vlcera, committant, quæ cùm in humidiori, sordidiorique loco consistant, & vteri reconditas sedes occupent, difficilem deinceps obtinent curandi viam: immò immedicabili sequutã Hæmorrhagiã, iugi, pusilláque febri accedēte, iugulant. Dum sordidum vlcus curarem in fœminã quadam, quod sudorificis exhibitis ex Smilace non succubuit, hoc Electuario fuit debellatum, quod præterquam quòd humiditatē absumit, etiam humoris deleteriam vim coërcet, & infrænat, quo, matutino tempore assumpto, quantitate vnciæ vnius, & superbibito decocto Smilacis, omnino curata est fœmina: nam mouebatur aluus, ciebatur sudor.

℞. *Conseruæ Rosar. Violar. Borrag. Bugloss. an.* ℥ *ij. Mithridat.* ℥ *ij. Confect. Hyacinthor* ℥ ß. *Pulu. Diarrhod. Abbat. Pulu. trium Santalor. an.* ʒ *ij. Margaritar. præparat,* ʒ j. ß. *Rasuræ Eboris.* ʒ ß. *Theriac.* ℥ *ij. Smilacis asper.* ℥ *ij. Radic. Chin.* ℥ j. ß. *Fol. Sen.* ℥ ß. *Polypod. Hermodactylor. an.* ʒ *ij. Mechoac.* ʒ j. ß. *Epithym.* ʒ ß. *Turbith.* ʒ *ij.* ß.

Puluerisanda puluerisentur, & cum ℥. iiij. Syrup. Fumar. maior, & Saccharo fiat Electuarium.

OBSERVATIO XCVII.

Vteri dolosis vlceribus, aqua Theriacalis eximia.

FOeminam inuisebamus tres Medici diu in lecto decumbentem, quæ ossis sacri dolore miserrimè oppressa,

oppressa, cum fluxu purulento, & fœtido, de ardore interno querebatur. Nos, licèt in ea nulla Gallicæ luis esset suspicio, eodem modo esse tractandam, ac si esset morbo Gallico infecta, vnanimiter asseruimus. Et sic sudores ex Smilace, priùs corpore benè expurgato, exhibuimus. Sed cùm post decem dies, in quibus sudores commouimus, febris acuta superueniret cum intensa siti coniuncta; à sudorificis abstinentes, ardorem internum temperauimus, vena secta, ptissana, refrigerantibus syrupis, lactis sero. His refocillata, humectantique victu renutrita, hac aqua 20. dierum spatio diluculo exhibita, quantitate vnciarum trium, prouocato clementer sudore, sanata est: nam nimia vteri humiditas est absumpta, abstersum, & consolidatum vlcus.

℞. *Ligni Indici,* ℔ ß. *Radic. Chin.* ℥ iiij. *Elect. de Gemmis, Lætificantis Rasis, an* ℥ ß. *Theriac. Mithridat. an.* ʒ iiij. *Confect. Alcherm. Confect. Hyacinth. an.* ℥ j. ß. *Vini odoriferi,* ℔ j. *Aquæ ex florib. Arantior.* ℔ ß. *Aq. Rosar. Mellis, an.* ℔ iij. *Aquar. fumar. Cichor. Borrag. an.* ℔ iij.

Macerentur per noctem, deinde distillentur per balneum Mariæ.

OBSERVATIO XCVIII.

De vteri profluuio.

Tabes ex fluxu muliebri suborta, Ebeno curata.

Diuinissimus Galenus *lib.* 1. *de humorib. com.* 12. in Medicos Romanos inuehitur, sic dicens: *Quo in loco par est attendere commune Medicorum erratum. quod in plurimis affectionibus plerumque committitur: nam quod superuacaneum est, euacuant illi quidem, sed tamen ne ei quod euacuatum sit, quid persimile gignatur, nullo modo sibi curandum proponunt, &c.* Hunc prauum curandi modum sequuti sunt duo, etsi celebres Medici in curatione cuiusdam fœminæ, muliebri profluuio albo & pituitoso laborante, quam cùm diu, & importunè, vario expurgantium medicamentorum vsu pertractassent, nec viscera interna, frigida intemperie affecta, vnde fluxus oriebatur, roborarent, ne in posterum similis humor regeneraretur; ipsam hac de causa in tabem, & extenuationem maximam, ob copiam spiritus exhaustam deduxerunt. Deinde ob maciem, & febrim, lactis potum consulunt. At cùm ipsa flatu abundaret, tumidum haberet ventrem, faciem subturgidam, Cephaleâ ex interuallis quateretur immaniter, & partes naturales obstructionibus essent occupatæ, ab eius vsu abstinere iussi. Ipsam ergò victu refocillo, humorem aquosum sensim expurgo per vrinam, ad normam Galeni *lib. de præcognit. ad Posthum. cap.* 8. Historiam celebrem illustris Romanæ referentis, quam se hoc modo persanasse gloriatur. Obstructiones leuiter aperio. Internas partes roboro Electuariis exhibitis. Potus paucitatem impero. Aquam incoquo Eupatorio, & Chinæ Radice. Vinum pitisset iubeo. Crassiore ergo parte per vrinam excreta, tenuiorem humoris portionem per cutem discutere tento. Id fecit Galenus frictione ex melle multùm tosto celebrata: cùm enim mel sit exiccantis facultatis, coctioneque aridius factum, maiorem exiccandi facultatem acquirat, abstergit, & discutit vehementiùs. Frictiones suppleuimus sudorificis ex Ebeno paratis; hoc enim auxilium non solùm discutit humorem per insensilem transpirationem, sed roborat, & obstructiones aufert. His exhibitis venter detumuit, minutus est fluxus, euanuit febris ex obstructione suborta, & ipsa pinguiuscula facta, sana euasit. Ne verò ex partium debilitate iterum recrudesceret malum, exiccante victu, potu continuo ex decocto radicis Chinæ parato, fonticulo cruri affixo, roborantibus tabellis, est præseruata.

OBSERVATIO XCIX.

De Vteri dolore.

Vteri dolori curando, syrupus laudatissimus.

Ab Aceti vsu, neruosas partes, & præsertim vterum neruosum ex Galen. *6. epid. sect.* 1. *com.* 2. & fibrosum ex ipso *lib.* 6. *de vsu part.* 5. lædi impensè, celebri elogio dictauit Hippocrat. *lib.* 5. *acut. sent.* 39. dum sic dicit: *Mulieribus autem longè magis, quàm viris aduersatur Acetum; nam vterum dolore afficit, &c.* Et licèt ventriculus sit magis neruosus, quàm vterus, ab aceti vsu non ita læditur, inquit rectissimè Auenzoar *lib.* 2. *Theizir, tract.* 5. *cap.* 1. quoniam ob consuetudinem callum contraxit, & magis carnosus est, in quo præcipuè ex lege naturæ adsunt humores crassi, qui acrimoniam aceti infrænant, & retundunt. Quare fœmina quædam frigidi ventriculi, acetario ex herbis frigidis, & aceto parato satiata, lethales post duas horas solùm super pubem dolores persensit. Curatio ad modum Colicæ flatuosæ instituta, quâ cùm perseueraret triduò, nihil est leuata. At cùm carminantibus clysmis, excreto flatu, aliquam sentiret opem, hoc syrupo, quo, quantitate vnciarum quatuor, diluculò exhibito, decem diebus vsa, prouocata aluo, & flatibus per aluum excretis, sanata est.

℞. *Hyssopi, Calamenth. Origani, an. M.* j. *Flor. Chamæmel. & Aneth. an. p.* ß. *Flor. Anthos, Meliss. Bugloss. an. p.* j. *Passular.* ℥ j. ß. *Sem. Anis. Fœnicul. Ameos, & Carui, an.* ʒ iij. *Medul. Catham. Semin. Cnici, an.* ℥ ß. *Polypodij, Epithym. an.* ℥ ß. *Cinnamom.* ʒ ß. *Aloë,* ℈ ß. *Acori,* ℈ j. *Flor. Sulphur.* ʒ j. *Radic. Chinæ* ℥ ij.

Coque in ℔ vj vini generosi antiqui ad consumptionem tertiæ partis, in fine autem coctionis, dum vinum adhuc feruet, adiicito

Fol. Sen. ℥ ij. *Agarici Trochiscati,* ℥ ß.

Macerentur per diem & noctem, cola, & cum Sacchar. & mellis sufficienti quantitate, fiat secund. art. syrupus longus. Si aluus multùm responderit, propinetur alternis diebus.

OBSERVATIO C.

De Menstruis.

Menses per Gingiuas manantes.

Menstruum sanguinem erumpere sæpè per oculos, os, nares, aures, vrinam, aluum, vberum Mamilas, digitos, auctorum testimonio sancitum est. Nos per Gingiuas emanantem vidimus. Nam Iuuencula ætate 18. annorum, tempore instantis menstrui, lumborum dolore cum ventris torminibus corripiebatur. Huic apparebant in ore vlcuscula, caligabant oculi, & quatuor diebus in gingiuis intolerabilem pruritum sentiebat. Cessantibus his, è gingiuis dentium inferiorum, riuuli sanguinei, sudoris instar biduò emanabant, & sic seruato ordine per menstruos circuitus, sanguis per hanc partem lochiorum modo, quantitate librarum duarum fluebat. Finita vacuatione fœmina pancraticè viuebat. Medici, vt periculum suffocationis, quod sanguinolenta illa materia in ore concreta, & ad Trachéam delata, subitò spirandi difficultate oblata facere poterat, euitent; timentes etiam ex confluxu humoris ad partes superas, oris, thoracis, cerebrique

rebrique inflammationes, naturam deorsum diuertere student, vinculis, ligaturis crurum dolorificis, Chalybis vsu, Saphenæ sectione, Pessariis, Purgationibus, Cauterio, consortio viri, cuius ope, viis patentioribus factis, menstrua per naturalem locum cieri posse sperant, sed his omnibus celebratis natura consuetum ordinem haud mutauit vnquam. Hæc sterilis semper remansit.

OBSERVATIO CI.

Menses per vmbilicum exeuntes.

AVdi celebre exemplum. Vocatus vt curarem fœminam suppressione menstrui laborantem, cui nunquam menstrua per naturalem locum eruperant. Hæc singulis mensibus aliarum mulierum ritu, ventris tormina, & aliqualem vmbilici dolorem persentiebat. Deindè soluta placidè vmbilici vnitate, sensim manabat, per dies octo sanguis ad libras tres. Cessante fluxu, viuebat alacriter, & si fortè ex minuta per eam partem purgatione, recurrebat morbus, venæ sectio in talo præsidio erat.

OBSERVATIO CII.

Menses per inguina erumpentes.

NAturæ doctæ, aut vt Auicen. verbis vtar, 16. 3. *tract.* 5. *cap.* 1. factoris potentis, superfluum sanguinem excernentis, raram, admirandámque historiam in virgine quadam notaui. Hæc cùm succulenta esset, & plurimo, benéque cocto sanguine turgeret, ætásque ad menstruas purgationes adesset idonea, neque menses profluerent, natura excrementitium sanguinem per inguina expellere satagit, sícque placidè, ac lentè, foraminibus paruis, & vix sensui conspicuis apertis, quinque, sex, & interdum septem dierum spatio, sanguis ex inguinibus continuò emanabat. In hac, vt sanguis per vterum excurreret, plura sunt celebrata auxilia, quæ ad extenuandos crassos humores, & reserandas vias à Medicis imperantur. Sed incassum omnia exequuntur: nam natura cursum suum non inuertit. Occludere foramina, cauterij & adstringentium ope, dubitatum fuit: timentibus multis, ne fortè sanguis in profundum restagnans dira mala pareret. At vincentibus aliis, cauterium inustum: quo facto cùm sanguis exitum non haberet, ad altas partes regurgitans, acutam febrim excitauit, quæ saphenarum sectioni succubuit. At in posterum, naturæ vi, quæ sola est medicatrix, & vel per ossis meditullium peccantem humorem excernit in animantis commodum, Gal. *com.* 7. *aph.* 54. maximè si vires sint valentes, 10. *meth.* 4. reseratis foraminibus, suo tempore, typicè per inguina per multos annos sanguis profluxit.

OBSERVATIO CIII.

De Menstruorum stillicidio.

Nimiæ hæmorrhagiæ vteri, Emplastrum excellens.

MEnstruis largiùs fluentibus, morbi contingunt, dicebat Æsculapicæ familiæ Antesignanus *lib.* 5. *aphor.* 57. eos recenset Galenus 2. *de facult. natural.* 8. nec mirum: nimiùm enim excurrens hæc vacuatio, exhausta sanguinis copia Hydropem creat. Cùm enim calor noster in sanguine perseuerantiam habeat, dubium non est, quin ex superflua nectaris viuifici, cuius præsentia recreantur partes, vacuatione, minuatur natiuus ignis, frigefiat iecur, & intercidat sanguificationis munus, eneruentur vires, vitietur concoctio, inappetentia contingat, oriatur Syncope, accidat totius fœdus corporis color cum tabe coniunctus, cutis cum vitore albicet, mollescat caro, crura vacillent, oculi tumeant, laxetur facies, & alia signa accidant relata ab Auic. 21. 3. *tract.* 3. *cap.* 2. & Gal. *lib.* 6. *de loc. cap.* 5. Hæc omnia diu passa fuit fœmina quædam, cui ex virium debilitate, & tenuitate sanguis, hic guttatim, & per longum tempus erumpebat per vterum. Cui cùm omnia celeberrima essent facta auxilia, quæ ad compescendum sanguinis fluxum ab vtero, & roborandas vires ab auctoribus commendantur, & ex his nullum leuamen sentiret, solo hoc Emplastro, anticæ, & posticæ parti vteri imposito, sanata est, quod inter cætera huic vsui præsidia est nulli secundum.

℞. Olei Citoneor. Olei Myrtillor. cum decocto radicis Bistort. ablutor. an. ℥ *iiij. Ceræ Rubræ,* ℥ *vj. Sang. Dracon. Boli Armen. Acaciæ, Hypocisthid. an.* ʒ j. *Cortic. Medianor. Castanear. Cortic. Arbor. glandium, Myrtillor. Sumach, Terræ Sigillat. Spodij, Rosar. Gallar. Cortic. Fabar. Vuar. Immaturar. Sorbor. Siccor. Mespilor. Immaturor. Coral. Rubri, Mastic. Radicis Bistort. Radic. Chelidon. Fol. Pruni Syluestris, Trochiscor. de Carabe, Cineris Ossium cruris Bouis, an.* ʒ j. *Cerusæ,* ʒ *ij. Terebinth. lotæ cum succo Bursæ Pastoris, quod sit satis.*

Fiat Emplastrum, extende super pellem arietinam.

OBSERVATIO CIV.

De Menstruorum suppressione:

Fœmina retentione menstrui laborans, spretâ Phlebotomiâ, concussa Apoplexiâ emoritur.

QVantam vtilitatem menstrua purgatio mulieribus adferat, oraculo quodam prædixit Hipp. *lib.* 1. *Coacar. Prænotion. text.* 158. sic dicens: *Salutare est muliebria non cohiberi: nam inde eueniunt Epilepsiæ, quibusdam longa profluuia ventris, & Hæmorrhoides,* &c. Firmat acutissimus Duretus *in com.* Repetit Gal. *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum cap.* 5. *&* 6. & *lib.* 6. *de loc. cap.* 5. & alibi sæpè. Hanc patiebatur fœmina quædam quadrata, robusta, tumore & vasorum distentione laborans, rubicunda, & venis prædita copioso sanguine plenis, quæ corporis grauitate ex menstrui retenti suppressione laborans, me vocat. Saphenæ sectionem consulo. Illa hoc auxilium spernens, consilio alterius Medici, Catapotia ex Aloë ter deuorat. Non pertransierat dies, quando sæuo lumborum dolore oppressa, ebulliente circa arteriam dorsi sanguinis copia, Vertigo, Aphonia, Ignorantia omnium rerum, Stupor mentis, Obliuio, delirium eam apprehendunt, & post duas horas Apoplexia, à qua, auxiliis adhibitis, vix releuari potuit.

OBSERVATIO CV.

Pano inguinis ex retento menstruo suborto, saphenæ sectio remedio est.

FVit mihi habita quæstio cum Medico ignorante, ac superbo (hæc enim vitia indelebilia sunt apud Galenum *lib.* 13. *meth. cap.* 15.) qui cùm tumorem in inguine, quem Græci *Phyma*, Latiniores verò *Panum* appellant, tractaret, in fœminâ, cui menstrua, satis non responderant, è gibbero venam esse secandam contendebat, ne fortè si saphena secaretur, accresceret tumor deorsum humore vergente, inscius,

non attendens, ex menstruo retento hoc vitium posse oriri. Sic enim ait Galen. *lib. 6. de loc. cap. 5. Itaque si menses supprimantur, & nullam Medicus mulieri vacuationem adhibeat, tumor aliquis in inguine interdum exoritur, ostendens nimirum aliquam ex internis partibus inflammatam esse, &c.* Hoc audito ipse obmutuit, & secta vena in talo sponte discussus est tumor. Dum hæc scriberem, in memoriam venit historia mulieris, in qua hac de causa tumor in inguine cum febre exortus est sæuiente peste, cúmque duo Medici, qui ex conducto à Senatu erant propositi ad faciendum examen, ad eam accederent, citra delectum, in domum salutis, curandis peste correptis destinatam, adsportandam curarunt: non inuenti sunt vespillones qui eam deferrent, interim ipsa cùm rectè se haberet, & sanorum munia obiret, maluit antequam Medicorum iussa capesseret, venæ sectionis in talo beneficium experiri, quod auxilium ita contulit meo voto celebratum, vt resoluto ex tempore tumore, cùm recens esset retentio menstrua, omnimodam recuperauerit sanitatem. Ecce Vespillones ad eam accedunt, & ipsam in ostio domus suæ lanam valenter carpentem cùm inuenirent, ridentes abiére.

OBSERVATIO CVI.

Fluxus Hæmorrhoïdalis, menstrui retentioni superueniens, bonus.

MAgistri non incelebris in suis Aphoristicis commentariis, Cedro dignissima sententia est *lib. 5. aphor. 33.* quæ sic ait: *Neque enim quòd sola per nares vacuatio deficientibus menstruis bona sit, dixit, sed hanc simpliciter laudauit, non adiuncto quòd sola: si quispiam igitur alteram quæ fit per sedem, dixerit ita affectis mulieribus vtilem esse, hoc non aduersatur Aphorismo, &c.* Hoc priùs prædixerat Hippoc. *sect. 3. Coac. sentent. 12.* dum sic ait: *Retentis menstruis laborantes, Hæmorrhoïdes pati, bonum, &c.* Nam vacuatio hæc præseruat illas à multis damnis, quibus ob retentionem menstrui sunt obnoxiæ. Venæ enim Hæmorrhoïdales ob consensum cum vtero, ratione viciniæ, & communis trunci, sanguinem, qui ad vteri vasa non descendit, facilè suscipiunt, ac per sedem expurgant. Plures vidi in quibus Medici non audebant hirudinũ ope ab his venis sanguinem exhaurire, quòd putarent, superis partibus vacuatis, inanitas venas ab inferis sucturas, & sic menstrua cohiberi: nam experientia contrarium ostendit. Illæ enim hac ipsa de causa pathematis melancholicis vexatæ, aliis tentatis præsidiis, solùm his venis reseratis, hirudinum ope, sanescere potuerunt.

OBSERVATIO CVII.

Ad prouocanda menstrua, pessulus mirabilis.

LVsitanæ virgines ita luto obdurato, testísque vasorum fictilium edendis sunt intentæ, vt nullum hoc dulcius pro continuo victu in deliciis habeant alimentum, & ita dentibus non minori appetitu frusta collisarum ollarum comminuunt, ac si panem biscoctum dulciarium, aut aliud suauissimum cibum manderent, & hac de causa frequenter in febrem albam, vteri obstructionem, & menstrui retentionem incidere sunt solitæ. Noui quandam quæ grauissimè à matre obiurgata, de nocte, nemine aduertente, iuxta focum posita, adeò ingentem luti rubri copiam esitauit, vt manè cohibitâ penè respiratione, inflato ventre in lecto iaceret. Huic, & aliis, præter totius prouidentiam, & Chalybéata medicamenta, pessulus ex radice nucis iuglandis tenera, & benè apparata, redacta in pessarij formam, intra vterum immissus, summo est auxilio. Nam feruore quodam intra vterum excitato acrimoniam concitat, & ardorem, ita vt post paucas horas, placidè, & sine molestia vlla sanguis per vterum stillet, quod auxilium, ad partum difficilem, fœtúmque mortuum extrahendum est etiam salutare valdè.

OBSERVATIO CVIII.

Carbonum vorax, suppressis per decennium menstruis, integrè curatur.

POst sex menses, menstruorum accisionem, curationem recipere testatur Galenus 6. *epid. sect. 3. com. 29.* quo loco affirmat se fœminam persanasse, cui post octo menses purgatio erat retenta. Et Hippoc. *lib. 5. epid. num. 5. in historia vxoris Gorgiæ*, quæ per annos quatuor menses habuit retentos, *& lib. 4. epid. num. 21.* in exemplo cuiusdam ancillæ, cui per septennium suppressa fuit menstrua purgatio, quas fuisse restitutas ibi confirmat. Nam fœminas quasdam per triennium, quinquennium, septennium menstruis carentes curatas fuisse referunt Iacchinus *ad cap. 66. lib. 9. Rhas.* Alexander Traianus *lib. 1. de morb. Gallic. cap. 9.* quas postea concepisse, confirmant. Sed quid respondebimus Hipp. dicenti *lib. 1. de morb. muliebrib. num. 4. mensium retentionem vsque ad sextum incurabilem esse?* Pete solutionem ab ingenuo Mercur. *lib. 4. de morb. mulier. cap. 1.* & Rorario *in 34. contradict. Hippoc.* Ego tantorum virorum illustribus sententiis fretus, olim dum iuuenis essem in fœmina, quæ per decennium menstruis omnino carebat, ea prouocaui. Hæc enim cùm esset in 35. anno constituta, & antea illi satis responderent, Malacia laborans, ita carbonum esu, velut selectissimo alimento delectabatur, vt nihil aliud dentibus comminueret, ac esitaret nisi extinctos carbones. Hæc cum febri tenui, & liuido vultùs colore, patiebatur animi deliquium, Angorem, tristitiam, difficilem anhelitum, & metum. Medici curaturi sæpiùs talos secant, exhibent Cathartica, aperientia varia, serum lactis propinant; quibus, nec Chalybis conserua consanescere potuit. Hæc iam ferè Cachectica facta, vsa solùm conserua Arthemisiæ 30. dierum spatio, superbibita aqua stillatitia Sabinæ, in qua per noctem Rhabarbarum madebat, pristinæ sanitati fuit restituta, & post duos menses concepit: nam ante morbum iam quater pepererat.

OBSERVATIO CIX.

Ad prouocanda menstrua, pilulæ vtilissimæ.

ILlustris quædam fœmina quùm post duos à partu menses, vt vteri adstrictionem compararet, rectè fluentibus suo tempore lochiis, pessulum in os vteri immitteret, ex puluere nucis Cupressi, Balaustiorum, Aluminis, malicorij, Boli Armeni, Sanguinis Draconis, Gallarum, radicis Consolidæ maioris, Bistortæ, Micletæ, & aqua Plantaginis paratum, in tam diros inguinum dolores est redacta, vt restricta menstrua purgatione, septem dierum spatio vigil in lecto iaceret, color ex albo in liuidum mutatus, venter intumuit, accessit fastidium, aluus restricta, adfuit febricula, tandem mœstitia oppressa, resoluta viribus, animam efflare videbatur. Medici in principio quùm vires erant liberales, & sanguinis restricti copia multa, totum in prouocanda menstrua purgatione cardinem constituunt, in quem vsum vtuntur crurum frictionibus, ligaturis, vinculis,

lis, sectione tali, cucurbitulis, hirudinibus ano affixis, pessulis, lauacris, suffitu, & expurgantium vsu. Hæc solùm pilulis ex Chalybe, & puluere Calaminthæ cum syrupo de Arthemisia paratis conualescere potuit, quarum drachmam in nouem globulos redactā diluculo cum exercitio assumebat. Hoc auxilio viginti diebus celebrato ægra ad sanitatem tendit, vterus reddit pensum suum, febris euanuit, color roseus adfuit, vires robustiores factæ, & concipiens, maturum suo tempore fœtum edidit in lucem.

OBSERVATIO CX.

De Pene virili.

Musca per vrinam excreta.

ANimalia viua per penem excerni, vt Vermes, Cimices, nouum non est. Nos in viro Gonorrhœa fœda laborante, & vrinæ difficultate correpto, vidimus excretam per penem Muscam, qua expulsa, à dolore, quo antea in radice penis immaniter premebatur, leuatus est. Hic postea Ebeni decocto, & vrinam prouocantibus, conualuit.

OBSERVATIO CXI.

Vir patiens menstrua mulieris instar.

IMberbem, & toto corpore debilem cognoui, effœminatum, mulieris aut spadonis instar, cui à 20. vsque ad 45. annum menstruæ purgationes per pudendum, statis quibusque mensibus, quatuor aut quinque dierum spatio in non parua copia emanabant, & si fortè non rectè fluebant, superueniente cum torminibus lumborum dolore, vena secta in talo illi remedio erat. Hic nunquam nupsit, immò ex pleuritide occubuit, ex retento menstruo suborta.

OBSERVATIO CXII.

Pudendum corrosum, vitâ superstite.

ELegantissimus Celsus *in præfat.* rarum morbum, & nouum describit, cuiusdam, qui ex naturalibus partibus carne prolapsâ, & arente, intra paucas horas expirauit, genus mali, atque remedium ignorantibus Medicis. Nos in quodam integra sanitate fruente, & morbis minimè obnoxio, citra Gallicæ luis suspicionem, pudendum totum corrosum vidimus intra duos dies; nam nigra pustula statim glandem occupauit cum ardore summo, ita vt totum penem serpendo arroderet. Hic, Chirurgi opera vsus, amputatione Veretri, & vstione saluus remansit, qui per paruum relictum foramen vrinam deinceps effundebat. Quid dubitandum? nonne humor innascitur in corpore ita deleterius, virulentus, ac mordax, vt in quamlibet partem labatur, illius ignem extinguat, & subiectam carnem depopuletur? Et ex multis exemplis vnum sit satis apud Gal. *lib. 3. de vsu part. 5.* quo loco scribit: *pestilentia sæua putrefaciebat extremos pedes, prædo autem eos abscindebat, vt sine baculo ambulare non possent.*

OBSERVATIO CXIII.

De Priapismo.

Ad Colis palpitationem, pilulæ eximiæ.

PRiapismum à flatu crasso, & nebuloso in plurimis originem ducere, historiis confirmat Galenus *lib. 6. de loc. vlt. & 14. meth. cap. 7.* Ad hunc euacuandum, & resoluendum multo tempore vsus erat generosus quidam miles, colis palpitatione detentus, præsidiis multis: nam præter expurgantia varia, carminantia, sudorifica, potum aquarum naturalium, & topica auxilia expertus, solo hoc auxilio, excreto multo flatu, & roboratis visceribus, sanatus est.

℞. *Aloës Succotrin.* ℥ j. *Sem. Anisi, Ameos, Carui, Dauci, Fœnicul. an.* ℥ ß. *Piperis Albi, Galang. Cinnamom. Zingiber. Caryophillor. Nucis Moschat. an.* ℈ j. *Spicæ,* ℥ j. *Flor. Chamæmel. Aneth. Melilot. Sambuci, Anthos, an.* ℈ j. *Calamenth. Origani, Saturæiæ, Pulegij, Baccar. Lauri, Cymini, Seseleos, Radic. Chin. an.* ℥ ß. *Agalloch. elect.* ℥ j. *Diacymin. Diamosch. Diatrion Pipereon, an.* ℈ ß. *Aromatic. Ros. Diamarg. Calid. Diarrhodon Abbat. an.* ℈ ß. *Theriac. Mithridat. an.* ℥ j. *Rhapontic.* ℥ ß.

Puluerisanda puluerisentur tenuissimè, & excipiantur cum syrupo de corticibus Citri, melle Anthosato, & Balsamo, & fiat Magdaleon, ex quo fiant Pilulæ ad modum Ciceris, & decorentur. Dosis sit ℥ j. singulis noctibus, duabus horis post cœnam.

OBSERVATIO CXIV.

Ad Priapismum, præsidium celebre.

INdiæ Orientalis Prorex illustrissimus, Priapismo diu laborans, infinitis propemodum auxiliis vsus est, quæ viscera roborarent, flatus absumerent, qui ab Hepatis frigida intemperie emanabant, cum copia humoris pituitosi coniuncta. Ecce vno die de hoc infortunio cum eo loquutus, se habere aquam Stillatitiam Caryophyllorum Viridium, vitreis organis extractam enarrat, quæ ad conciliandam oris suauitatem, & coërcendos fœtentes halitus ab Indis commendabatur. Ea è vase extractâ, mira odoris fragrantia, me, & adstantes recreauit. Tento auxilium, quod ad ventriculi, & vteri frigidos affectus, Aromatum scriptores summè collaudant. Mira ex eius potu, illi, ieiuno ventre, quantitate duarum vnciarum ebibito, per duos menses, sequuta vtilitas. Pudendum, quod vel centies in die arrigebatur cum tensione summa, & illicò flaccidum, & rugosum fiebat, excreto per ructus, & crepitus, flatu multo, firmius est redditum, facultates vigorosiores factæ, ita vt se sanum exclamaret. Si desit hæc pretiosissima aqua, loco eius vtere stillatitia ex floribus viridis Cinnamomi, aut ex ipso Cinnamomo viridi per distillationem extractâ, quam ex India Mercatores in varias mundi plagas conuehere solent.

OBSERVATIO CXV.

Veretri, cornu instar facti, curatio.

ABhinc decem annis, si rectè recordor, inuisi quinquagenarium, cui biennio penis ita riguerat cum duritie ingenti, vt cornu diceres. Hic omnia tentauerat auxilia; at nec vniuersalibus, nec localibus, nisi Balneo huic artificiali cessit pertinax malum, quod partem tensam emollit, flatus discutit nebulosos, & crassos, & mirè partem roborat. Primò Balneo emolliente vsus est.

℞. *Radic. Aristoloch. Radicis Iridis, Iari, an.* ℥ j. *Radic. Lilior. albor. Radic. Althææ, an.* ℥ ß. *Flor. Melilot. Chamæmel. Sambuc. Violar. Aneth. Rorismarin. an. p. j. Fol. Viol. Maluar. Althææ, Absinth. Bismalu. an. M. ß. Sem. Lin. Althææ, Fœnugræc. Anisi, Aneth. an.* ℥ ß. *Cymin.* ℥ iij.

Fiat omnium decoctio cum duabus partibus aquæ, & tertia vini albi potentis. Hoc decocto calido, cùm bis

bis in die, manè, & serò semihoræ spatio spongia per mensem pudendum foueret, penis rugosior factus: vt verò ad naturalem statum rediret, vltimis octo diebus decocto addidimus olei Lilior. albor. Aneth. Chamæmel. Amygdalin. an. ℥ iij. Deinde ad discutiendos flatûs hoc Balneo vsus, pristinam consequutus est sanitatem, & postea præseruationis causa, potus aquæ decoctæ Ebeno, & Smilace per annum, remedio fuit, cum exiccante Diæta, & Electuariis carminantibus coniunctus. Forma Balnei discutientis flatûs, hæc fuit:

℞. Radic. Iridis, Bryoniæ, an. ℥ ß. *Baccar. Lauri,* ʒ ij. *Absinth. Chamæmel. Saluiæ, Rorismarini, Stœchad. Pulegij, Origan. Thym. Calaminth. Satureiæ, an. M. j. Flor. Chamæmel. Melilot. Comar. Aneth. Stœchad. an. p. ij. Sem. Anisi, Dauci, Carui, an.* ʒ iij. *Spicæ Nardi,* ʒ ij. *Radic. Pæon.* ℥ ij. *Acori,* ʒ ij *Fol. Rutæ, Maioran. M. ij. Alumin. lib.* ß. *Salis commun.* ℥ vj. *Sulphur. viui,* ℥ iij. *Nitri,* ℥ j. ß. *Furfur. p. j.* ß. *Stercor. Caprin.* ℥ ij.

Fiat omnium decoctio in lixiuio, facto ex cineribus quercûs, adde

Balsam. ℥ j. *Vini Potentis, lib. ij. Aq. vitæ, lib.* ß. *Olei Aneth. Olei Chamæmel. an.* ℥ j. *Olei de Castorio,* ℥ ij.

Bulliant benè omnia, & seruentur vsui.

OBSERVATIO CXVI.

De Nimio Coïtu.

Ex nimio concubitu animo linquens, quomodo subitò refocillandus?

Rectissimè à primo artis medicæ conditore promulgatum accepimus *in lib. de genitur. num.* 1. *aliquando sanguinem in concubitu emitti, &c.* Sanguine emanante, seminis loco, effusa multa spirituum copia, & ob motum, laborem, voluptatem, collapsis penè viribus, ex coïtu multo, iuuenis quidam Hispanus in animi deliquium incurrens meam opem implorat. Intempesta nocte vocatus, repentè accurro. Pulsum tango, eum submersum, & obscurum inuenio, cum difficili respiratione, extremorum frigiditate, Conuulsione tibiarum flatulenta, cordis palpitatione, & faciei liuore coniunctum. Quid in præcipiti casu ex tempore exequar, anceps ignoro. Nam vacuantibus pugnare, absonum: morbus enim ex inanitione erat. Ecce in mentem venit vinum, ad reparandas vires citissimum auxilium. Huius haustum porrigo, & odorem illius naribus appono: vix deglutiuerat, quando ob langorem retentricis illicò euomuit. Perspectis his, ex 20. vitellis ouorum ius paro & cum guttulis vini, & modico Sacchoro ad lentum ignem tantillùm calefacio; ne frigiditate percepta, ventriculi tonus lædatur. Hoc ius lentum, & crassiusculum, sensim ac sine sensu, lambitiui modo absorbens, somno se tradit, & quatuor horarum spatio obdormiscens, expergesit adeò robustus, & alacris, vt nullum debilitatis transactæ malum denuò persenserit. Hoc enim edulium est facile ad assumendum, citò concoquitur, non onerat naturam, celeriter distribuitur, exhaustos spiritûs celerrimè refocillat, & cùm sit ob temporis angustias facilè parabile, omni alia esca suauius, velocissimè vires recreat, & refocillat, & cùm sit paucum, nutrit plurimùm, quod optat in hoc casu Auic. 20.3. *tract.* 1. *cap.* 35. Legendus in hanc rem eruditissimus Santorellus *lib.* 18. *Antepraxis, capite* 18.

OBSERVATIO CXVII.

De Minutione Coïtus.

Ad minuendum Coïtum, Electuarium è Camphora præstantissimum.

Qvidam in iuuenili ætate constitutus, quum esset gallo quouis gallinaceo salacior, puellarum amore inescatus, ita assiduè veneri indulgebat, vt ex eius conflictu, sæpè exhaustis viribus exanimis redderetur. Hic cùm esset diuitiis abundans, & potens, vnicaque parentum proles, horum, & amicorum consilia prorsus temnebat. Cùm autem timor esset, ne processu temporis in tabitudinem laberetur, & periret, me rogant, vt filio auxilium præstem. Ipse cùm de ventriculi debilitate quereretur semper, pro roborando stomacho præsidium expostulat. Ego nactus bonam occasionem, me pro eo propulsando malo egregiam habere Conseruam illi inculco, & sic loco Electuarij stomachici, aliud offero, quo veneris impetus, & concumbendi appetentia minuerentur, quo cùm per mensem vnciæ quantitate, superbibitis aquæ stillatitiæ Nymphææ vnciis tribus post cœnam vteretur, omnino cessauit lasciuia, Venerísque irritamenta euanuerunt. Hoc paratur hoc modo.

℞. Conseru. Nymphææ, lib. ß. *Conseru. Ros.* ℥. ij. *Conseru. Flor. Fabar.* ℥ ij. *Sem. Lactuc. Coriandri, Endiu. Portulac. Anethi, Cucumeris, an.* ʒ iij. *Sem. Cannabis,* ʒ v *Sem. Rutæ,* ʒ iij. ß. *Sem. Agni cast.* ℥ ß. *Laserpitij,* ℥ ij. *Flor. Violar.* ʒ ij. ß. *Cicutæ,* ʒ ß. *Sem. Hyoscyam.* ℈ ij. *Cinnamom.* ʒ iij. *Macis* ʒ ij. *Camphoræ,* ʒ v. *Rosar.* ʒ ij. *Pulu. Fol. Salicis,* ℥ ß.

Omnia puluerisentur tenuissimè, & excipiantur Syrupo de Nymphæa, & secundùm art. fiat confectio. Maxima ergo est ad Veneris delicias retundendas, coïtúmque minuendum, Camphoræ vis atque præstantia, miris in hunc vsum laudibus ab auctoribus commendata, renuat licèt Scaliger *exercit.* 104. *num.* 8. *contra Cardanum*, experimento edoctus: nam cani leporariæ quæ catuliebat, obtulit, in potu dedit, in offa exhibuit, in nares indidit, & collo quotidie appendit. Omnia frustrà, coïuit, concepit, peperit. Irritum argumentum: quoniam adulterina erat, qua vsus est non nimis credulus Scaliger, alioqui primæ notæ Philosophus. De cuius qualitate vtrinque certatum, scrupulum eximet Doctissimus Renodæus *lib.* 1. *de materia medica, sect.* 9. *cap.* 9. *de Caphura.*

OBSERVATIO CXVIII.

De Veneris abstinentia.

Ingens vmbilici tumor, vsu intermissæ Veneris, curatur.

Scitum est, ac memorandum, quod ab Hipp. viro prudentissimo, inque disciplinæ auctoritate graui, relatum aduertimus *in lib.* 6. *epid. sect.* 6. *Oraculo* 4. Veneris vsum modicum salubrem esse; *Labor,* inquit, *cibus, somnus, Venus, omnia mediocria.* exemplificat Galenus 2. *de semin.* 2. *&* 6. *epid.* 2. 26. *& in art. medic. cap.* 86. & exemplis confirmat *lib.* 6. *de loc. cap.* 5. vidui, & viduæ. Qùum enim concubitu, quo antea creberrimè vtebantur, priuarentur, in grauissima damna incurrerunt, quæ omnia excreto semine leuata sunt. Similia mala euenerunt cuidam in otio, & mollitie educato, qui cùm antea, veneri nimis indulgeret, & tabi esset propinquus, à coïtu cessauit. Vixit bienniò pulcher, roseóque colore suffusus, & valdè pinguis. Huic sensim & sine sensu vmbilicus intumuit.

intumuit. Tumor erat Melonis magnitudine, renitens, dolorificus, colore subalbidus, in cuius cauitate exaudiebatur sonitus. Medici œdema esse rati, pro hoc malo curando, præter vniuersalia præsidia, carminantia machinantur plura. Accedens ad eum, inuenio pigritia, mœstitia, torporéque insolito prehensum. Anteactam vitam inquiro. Olim illum veneris vsui impensè fuisse addictum ex parentibus certior factus, totum curationis cardinem positum esse statuo, si ille ad pristinam reuertatur, attamen cum modo multo consuetudinem. Nam vt *in com. cap. 5. lib. cit. de loc. affect.* retulit insignis Thomas à Veiga, licèt ex retento semine, fœmine Hystericis symptomatis sint plus obnoxiæ, quoniam in illis innati caloris adest imbecillitas, putredinis causis non repugnans, quæ in vtero, tanquam in excrementorum sentina ampliùs efferatur, & virile semen sit magis calidum, & benè coctum; tamen in viris conspicitur aliquando aliquid ob hanc causam Vterinis vitiis persimile. Hæc in corona hominum doctorum lata oratione cùm pronunciarem, insisto, & parentes cogo, vt filium matrimonio iungant. Illi cùm nullam aliam stirpis suæ, eámque vnicam lucem haberent (& ille pro indolis suæ merito valdè ab omnibus esset dilectus) hilari vultu conditionem accipiunt. Nuptus, & ad concubitum reuersus, recuperauit sanitatem: nam post paucos menses tumor euanuit, ita vt quem operosa medentium diligentia curare non potuit, blanda Veneris dulcedo, excreto semine, & flatu vaporoso retento, persanauerit.

OBSERVATIO CXIX.

Ex intermissâ veneris assuetudine, Epilepsia & mors subsequuta.

Nobilissimus quidam adeò erat coïtûs studio deditus, vt lassatus, & debilis cogeretur hac de causa ad tempus lecto quiescere, & restaurante cibo vires exhaustas reficere. Ille huius fœditatis pertæsus castitatem sibi obseruandam proposuit ita rigidè, vt ieiuniis, abstinentiæ, & orationi solùm esset intentus. Ecce post sex menses, nausea correptus, Vertigine concutitur, & post paucos dies Epilepsia sæua opprimitur. Ab accessione auxiliorum ope leuatus, Medicorum præsidia expostulat. Hi Idiopathicam Epilepsiam à vitio ventriculi subortam rati, totum, & ventriculum à vitiosis humoribus expurgant, & roborant, sed frustra: nam malo ferociùs infestante in plenilunio, præcedentibus inordinato linguæ motu, capitis rotatione, pallore faciei, caligine oculorum, Epilepsia, cum valido dentium fragore miserrimè detentus, post paucas horas velut sideratus extinctus est. Dissecto corpore quæsita causa mali. Nullum vitium in stomacho, cerebro, reliquísque partibus inuentum, præterquam in cauitate vasis semen in penem deferentis, quæ licèt conspectum quodammodo Anatomicis fugiat, & coïtûs tempore solùm aperiatur; tamen ea semine in virorem mutato oppleta visa est, & vlceribus sordidis ab hac virulenta substantia retenta, & corrupta fortè contractis conspurcata, è quibus ascendebat indesinenter aura noxia, quæ cerebrum lancinans excitata Epilepsia, ægrum ad interitum deduxit. A testibus enim, vasis seminariis, tibia, & aliis inferis partibus excitari hunc morbum, latè ad mentem Galeni prædiximus *lib. 1. de Medicor. Princip. Histor. in com. Histor.* 19. & 20.

OBSERVATIO CXX.

De Ignauia partium Genitalium.

Electuarium ad excitandam tentiginem, nulli secundum.

Ex pluribus compositionibus ad excitandam tentiginem probatissimis, hanc, tentatis plurimis auxiliis, fœlicissimo euentu præstantissimam semper inueni. Alij enim præsente vxore non poterant membrum arrigere. Quibusdam, dum concumbebant, illicò pudendum flaccidum detumescebat. Cæteri, solùm tenue, & aquosum semen citra voluptatem emittebant. Hoc auxilio, ad coïtum incitati, & hilariter rem agentes, prolem habuerunt. Dosis vncia vna. Vtere eo diluculo, & post cœnam, superbibito Falerno.

℞. Testiculor. Satyrij recentium, ℥ iij. Radic. Pastinac. recentis ʒ iij. Caudæ Scinci cum renibus, & Sumine, ℥ ij. Sem. Napi, Baucia, Vrticæ, Erucæ, an. ℥ ij. Trium Piper. an. ʒ iij. Sem. Asparag. recent. an. ʒ ij. Sem. Maluæ, Sem. Dauci, an. ℥ ß. Pineor. mundator. ℥ ij. ß. Pistacior. ℥ ij. Caryophillor. ℥ j. Amygdalar. purgatar. ℥ ij. Vitellor. Ouor. num. iiij. Pyrethri, ʒ iiij. Priapi Tauri, aut Bouis, ʒ ij. Cerebellor. Passer. Cerebellor. Columb. assor. an. ℥ iij. Linguæ auis, ʒ iij. Zingiber. Been Albi. Been Rubri, Sem. Nasturtij, an. ʒ ij. Sem. Capæ, Sem. Porri, Sem. Scariol. Cinnamom. an. ʒ ij. Chrysocol. ʒ ij. Galliæ Moschat. ʒ ij. Ambar. Grisei, ʒ ß. Zibetti, ʒ j. Moschi odorat. ℈ ij. ß.

Terenda terantur, & confice cum Butyro vaccino recenti, & melle, ita vt butyri sit pars vna, mellis duplex. Aromatiza cum ʒ iij. Aromatic. & ʒ ij. Diamargarit. calidi. Serua.

OBSERVATIO CXXI.

In Coïtu, loco seminis, flatus per penem emissus.

Res mira. Coëuntibus enim nonnullis ventris crepitûs emitti, primus omnium memoriæ prodidit Hipp. *lib. 6. epid. sect. 3. text.* 12. & 26. dicens: *Aliquibus cùm venere vtuntur, inflatur venter, vt Damagoræ. Aliquibus verò in eo strepitus. Arcesilao tumebat*, &c. Vidit Amatus 6. *Centur.* 95. notauit Schenckius *lib. 4. obs. de pene, & præputio.* At per penem flatûs excerni, nouum est. Quidam eâ partium genitalium imbecillitate, vnà cum copia pituitæ multæ laborabat, vt cùm coïbat, non semen per penem, sed loco eius flatûs emittere sentiret. Sterilis factus præsidia quærit. Varij varia generantia semen præsidia consuluerunt: at ineptè, nam hæc cùm flatuosa sint, flatûs generant, & affectum deteriorem reddunt. Tandem exquisitè expurgato corpore à crudis succis, Sudorifica, imperant, & Balnea naturalia ministrant, quibus celebratis, & oblato Electuario semen generante, abstinens diu à venere, cùm concubuit, semen emisit, & habuit prolem.

OBSERVATIO CXXII.

Ad Coïtûs ignauiam, pilulæ optimæ.

Steriles, & ignauos fieri homines ex membri viciata figura, seminis vitio, excretionis celeritate, certum est; nam aliqui, ocyùs quàm par est semen emittunt, quo fit vt virili detumescente coïre minimè possint. Ex vitio totius, aut partis impotentia oritur, vt ob morbum, aut caloris defectum. Ex testium etiam contorsione, amputatione, & hi *Castrati, Eunuchi*,

Eunuchi, Spadones, Thlibiæ dicuntur. Ex fascino, quod vel animali vi, vel Cacodæmonis maleficio contingit. Ex his omnibus causis, vnam solùm habebat vir quidam, qui licèt in florente esset ætate constitutus, ex debilitate caloris, spiritûs ad tensionem necessarios non generans, iners erat, & piger ad concubitum, qui etsi pudendo arrecto aggrederetur fœminam, illicò laxato pene cessabat à coïtu. Hic multa tentauit. His pilulis solùm ad Hymenæum robustus euasit. Illis vsus est toto mense, assumptis tribus, quatuor horis post cœnam.

℞. *Olei de liquidambar.* ℥ j. *Sem. Erucæ,* ʒ j. *Boracis præparat.* ʒ j. ß. *Pulu. Cinnamom. elect.* ℈ j. *Agalloch.* ℈ ß. *Moschi, gran. viij. Diamargarit. calid.* ʒ ß. *Diasatyrion. ex 2. descript. Mesuës,* ℥ ß. *Theriac.* ʒ ij.

Cum scrupulo ß. pudendi Cerui, & melle Anthosato fiant pilulæ.

OBSERVATIO CXXIII.

Impotentiâ desperatâ laborans, quomodo curatus.

PRinceps quidam quùm de habenda prole valdè esset sollicitus, nunquam genuit, quoniam cùm coïbat, illico laxato pudendo cessabat à coïtu, & si fortè pudendum erat tensum, semen emittere non poterat; aut si multoties excernebat, id erat fluidum, aquosum, & excretum sine voluptate vllâ. Aulici, & cubicularij illius Medici, hæc vitia à frigido viscerum intemperamento, debilitate caloris innati, partiúmque genitalium ignauia, vnà cum excrementitia humiditate originem ducere iure merito sunt arbitrati. In quem vsum, licèt illi vsu & experimento percelebres, varia medicamenta proponerent; ille cùm horum esset inimicissimus, malle se mori fatebatur, quàm per os illa assumere. Quare illi vnà mecum consilium ineuntes, ita curationem sunt exorsi. Loco præparantium assumpsit Conseruam Anthos superbibita stillatitia Cinnamomi. Purgatus multoties radice Mechoacæ in tabellas cum Saccharo redacta. Cibariis vtebatur electissimis, carne, Columbæ, Caponis, & præsertim Perdicis, Aromatis condita, Pastinaca in taleolas efformata, & Saccharo incrustata. Boracem assumpsit multoties quantitate granorum V. in Ouo sorbili. In fine mensæ offerebatur pinoleatum ex pineis, & Amygdalis mundatis cum Saccharo, & aqua flor. Arantiorum paratum. Vinum erat generosum. Abstinebat à venere. Conchyliorum, & ostreorum assa Caro illi assiduo erat ex vsu cum Vino, Pipere, & Zingibere respersa. Aqua Smilace decocta. Somnus prolixior. Exercitium modicum. Equitationi erat intentus. Imperata Balnea naturalia, Sudorifica ex Ebeno assumpta. Vnguenta varia pudibundis partibus adhibita. Demum nihil non tentatum. Hoc tandem auxilio sanus est factus. Matutino tempore pasta regia vtebatur, & interdiu bellariorum vice, Satyriones edebat Saccharo incrustatos, superbibita aqua stillatitia Naphæ, cum Moscho, & Ambaro delibuta. Pastæ forma erat hæc.

℞. *Sacchari albissimi, Farin. Orizæ albissim. an. lib. ß. Cinnamom. Optimi,* ʒ ij. *Zingiber. Caryophillor. an.* ʒ j. ß. *Piper.* ʒ ß. *Pulp. Capon. Pulp. Perdic. an.* ℥ j. *Cerebellor. Passer. Cerebel. Columbar. Vino generoso lotor. an.* ℥ ß. *Carnis Scinci,* ℥ ij. *Moschi,* ʒ ij. *Ambar.* ℥ j. ß. *Cum aq. Melissæ, fiat pasta.*

OBSERVATIO CXXIV.

Ad laxum pudendum roborandum, Vnguentum celebre.

QVidam Mercator ditissimus ad venerem proclinis, & ob flatuum copiam, concubitus amans, quùm ad eam accedebat, post primos congressûs, ob calorem, & motum discusso flatu, à ludo cessabat laxato pudendo. Hic plura tentauit. Solo hoc Vnguento, penis factus est robustus, & benè firmus.

℞. *Succi Erucæ,* ℥ ij. *Adipis Leonis, Columbæ, Passerculi, Vulpis, an.* ℥ j. ß. *Testiculor. Vulp.* ʒ ij.

Coquantur ad consumptionem succi, & colentur. Adde.

Olei Formicarum, ℥ ij. *Angelic. Piperis, Castorei, Olei Lilior. Olei Cinnamom. Olei de Spica, Olei de Ebeno, Olei de nuce Indica, an.* ℥ j. *Pulu. Capæ, Castorei, Piper. Longi, Sem. Viticis, Pyrethri, Erucæ, an.* ʒ j. *Agalloch.* ʒ ij. *Diambræ,* ʒ ß. *Galliæ Moschat.* ℈ ß. *Pulu. Boracis,* ℈ j. *Pulu. Stellion.* ʒ ij. *Nucis Moschatæ, Caryophillor. an.* ʒ ß. *Balsami,* ℥ j. *Olei de Liquidambar,* ℥ ß. *Zibetti,* ʒ ij. *Ambari, gr. xij. Moschi odorat. gr. vj.*

Cum Cera citrina quantum suffecerit, ad ignem lentum paretur vnguentum secundùm artem.

OBSERVATIO CXXV.

Alimentum ad prouocandam venerem perutile.

REctè quidem Hesiodus asseuerat, florente Cynara, hoc est, Altili Carduo, qui in hortis cultus Magonio domita feritate mitescit, Cicadas optimi cantûs esse, & mulieres libidinis auidissimas, viròsque in coïtum pigerrimos, velut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc valentissimo in venerem procliues esse. Nam Cynara huius desideriis mirè satisfacit. Altilis nemini non cognita qui ganearum cupediis, venerisque illecebris subscripsit. Carnem fructûs Cardui, ludi venerei irritamenta mouere, & belluinam illius cupidinem accendere testatur Lucana *lib. 3. in Dioscor. in com. cap.* 14. His edoctus, cuidam genitalium ignauia laboranti post innumera auxilia consului, vt hoc fructu vteretur cum caule ipso apparato, ex quibus insperso vino, Pipere, & sale acetarium pararetur. Ita fecit, cum vtilitate summa: At cùm hoc cibarium, humorem biliosum, atrúmque generet, post decem dies, de debilitate stomachi, cum mœstitia coniuncta conquestus est, quæ roborato stomacho illicò conquieuit. Cùm autem hoc auxilium Veneris stimulos nimium excitaret, & illius causa pronus rueret in concubitum, ab eo cessare nolebat: vt autem nocere non posset, & palato magis arrideret, tam caulem à pellicula interiori purgatum, quàm carnem fructûs ab vnguibus, spinosa lanugine, & cortice duro mundatam, in taleolásque redactam abstergo, sicco, & caulium lactucæ, aut Citriorum instar, saccharo albissimo per vnam, atque alteram ebullitionem percoquo: nam coctione, fructûs huius malitia mitescit, & hebetatur. Hoc condîto vtebatur toto anno, superbibito mero, & ad Veneris conflictûs factus est alacris. Pro impotentiæ curatione, rara præsidia lege apud Valler. 5. *enarrat.* 4. Fonsec. 1. *lib. consult.* 10. & *lib.* 2. *consult.* 47.

OBSERVATIO CXXVI.

De Gonorrhœa.

Gonorrhœa diuturna, Balneis naturalibus curatur.

NOn rarò ab inundante humiditate in vniuerso corporis ambitu, & venoso genere, Gonorrhœam concitari, laxatis, & imbecillioribus factis vasis spermaticis, compertum est. Hac de causa laborauerat quidam hoc morbo biennio, cui, vt retinere

tineret semen (quod erat serosum, tenue, & incoctum,) firmiùs & auidiùs, & excrementitia humiditas exiccaretur, plurima in hunc finem consulta fuerunt auxilia. Purgationes, Emplastra circa lumbos, & Pubem, Fomenta, Cerata, & tandem imperatus vsus decocti radicis Chinæ, & Ebeni, & vltimò Cauterium in crure inustum. Tandem Balneis naturalibus aluminosis omnino curatus est: hæc enim præterquam quòd in fluxionibus ad partes inferas accommoda sunt, 1. *ad Glauc.* 14. roborant, superfluum humorem absumunt, diuertunt, aquosum humorem in halitum digerunt, adstringunt, fluentem succum mirè compescunt, ex Galen. 1. *de sanit.* 7. *lib. de tremor.* 5. & 1. *simpl.* 7. & 4. *sec. gener.* 5. & 6. De quorum vi mirabili in hos vsûs sat multa veteres, & Iuniores prædixerunt.

OBSERVATIO CXXVII.

De Gonorrhœa Virulenta.

Ex suppressa Gonorrhœa virulenta, vlcus sæuum sub vmbilico exortum.

ADmirabilis Fernelius *lib.* 6. *Patholog. ca.* 20. *luem veneream, miserabile esse scortatorum flagellum* pronunciauit: nec immeritò. Nam morbus est immanis, deleterius, Herculeus, insuperabilis, multiplex hydra, ad coërcenda humana delicta mortalibus à Deo optimo permissus, vt inquit Manardus 17. *epist.* 3. qui adeò turbulentis, funestis, dirisque symptomatis mortales excruciat, vt hoc oppressi, & excarnificati, non solùm mortem oppetant, quin appetant. De huius morbi origine, & causis pulchra prædiximus *lib.* 1. *de Medicor. Princip. Histor. in com. Histor.* 73. De curatione, celeberrimi Medici disceptarunt. Nos selecta auxilia proferemus in medium. Quinque sunt mirabilia in hoc morbo notata à Doctissimo Monardo, *lib.* 2. *epist.* 1. *in med.* quòd longus sit ac vehemens; quòd noctu magis, quàm interdiu affligat; quòd rarò per alia membra in aliud transferatur; quod in pustulas oris desinat; quòd ferè à pudendis incipiat. Per hanc partem, fœdam patiebatur Gonorrhœam miles, qui, excreto virulento pure, & summo ardore vrinæ excitato, huius immunditiei pertæsus, Chirurgi cuiusdam consilio requiem Nicolai cum aqua Plantaginis ter assumpsit. Hoc facto omnino suppressa est fluxio, at dirus humor fluere assuetus, in superiores partes restagnans, adstringentisque medicamenti vi coërcitus, tumorem durum sub vmbilico excitauit, ita amplum, vt totam ventris regionem occuparet. Hic summo labore emollitus, tandem in abscessum abiit, ex hoc in vlcus ita dolosum, vt sex mensium spatio emanante tetra illuuie ægrum fatigans, nullo vnquam quàm sudorificis ex Ebeno, & tandem Mercurio succubuerit.

OBSERVATIO CXXVIII.

Gonorrhœa Gallica cum tabitudine summa, validissima febri, & omnium membrorum contractione, Ebeno curatur.

PEritissimus Lusitanus *lib.* 1. *de different. febrium, in comm. cap.* 8. *Gal.* in verbo, *Generatur igitur.* Hæc præfatur verba. *Sæpè verò creditur Hectica, quæ ab humore dependet, propter exiguitatem febris cum duratione, quod sæpè accidit in habentibus morbum Gallicum, & interna vlcera & obstructiones: quibus licèt tenues sint, non est timenda purgatio, & ligni exhibitio, si creditur iuncta qualitas Gallica fouens febrem, frequentissimo curantium experimento: cessat enim febris, quæ Hectica credebatur, ablata causa, aut humoris, aut deleteriæ qualitatis, &c.* Hæc aurea Thomæ à Veiga verba non perpendens quidam insolens Medicus, & magno fastu cuncta sibi assumens, in Gallicoso iuuene, contracto, extenuato, valdè febriente, & virulentam Gonorrhœam diu experto, solùm ob febrim, sudorifica auxilia ex Ebeno, & Smilace parata, & cane & angue peiùs renuebat. At cùm febris, tabes, purulenti humoris per penem excretio assidua, ex venenata qualitate luis Gallicæ, tanquam à prima origine scaturirent, satius esse duxi, non spreta febri & emaciatione, illius efficaciam Cardiacis medicamentis, à totâque substantia operantibus retundere. Sicque refocillatis viribus, & refrigerantibus priùs exhibitis, alternis diebus cum emollientia Vnguenta contractis pedibus, & brachiis impono, tum lenia expurgantia propino. His per Epicrasin celebratis ad sudorifica accedo: primis tamen diebus decocto ligni in aqua Endiuiæ parato, in postremis quùm minueretur febris, eam detraxi. Vix dici potest, quantam ex huius applicatione remedij æger sentiret vtilitatem: nam cùm esset septuaginta diebus, illo, meo consiliò, vsus, viginti diebus euanuit febris, quadraginta cessauit effluuium. Quinquaginta artûs mouere cœpit. Sexaginta, omnino contractio ablata. Septuaginta obesior factus, totum negotium naturæ, & victui commisit, & pro præseruatione, vsus Ebeni decocto, saluus remansit.

OBSERVATIO CXXIX.

Ad Gallicum Pilorum defluuium, præsidium expertum.

GAllica lue infectus, Mercurij ope euasit. Posteà menti, & capitis Glabritie occupatus, multis celebratis, solùm hoc Vnguento consanescere potuit.

℞. *Apes viuas, num.* 100. *Muscas viuas, num.* 80. *Pilos Vrsi, Stercus Muris, Sem. Lin. Zingiber. Baccar. Myrt. Myrrh. Cortic. Pinear. Nucum Auellanar. Amygdal. Castanear. Stercus Capræ, Adianth. Abrotan. Absinth. Sem. Apij, Spum. Nitri, Fol. Heder. Radic. Arund. Lauendul. Lapath. acut. Pyreth. Rorismar. an. part. æquales. Polytrichi,* ℥ ij. *Piper. Albi,* ℥ j.ß. *Euphorb.* ℥ ß.

Comburantur omnia cum pinguedine Vrsi, & cum Oleo Mastic. Myrtin. Ladano, & melle fiat vnguentum, quo partes depiles illinantur.

OBSERVATIO CXXX.

Causticum medicamentum super Gallicos Tophos impositum, egregium auxilium.

TVmores Gallicos, Scirrhosos, duros, Gummata, Talpas, Nodos, & alia tubercula, ex pertinaci, terrena, gypseâque substantia pronata, ad sanandum difficilia esse, eorum tenacissima substantia simul cum deleteria qualitate coniuncta, manifestè ostendit. Hinc fit, vt hæc Medicorum operam deludant sæpè. Plures vidimus hac de causa sæuis per multos menses doloribus excarnificatos, debiles, tabidos, & morti propinquos, ni salutari manu Domini, aut quacunque operula mea ab Orci faucibus euasissent: Nam super tumorem, aut Tophum, Causticum impono. Si non suffecerit, imponendum ferrum candescens, & immisericorditer premendus ignis, inutendus Tophus, ita vt sæpè os subiectum oculis exponi possit: sic enim impatibiles cruciatûs, è centro, & profundo emanantibus ichoribus, quandoque leuantur. Si ita non feceris, mucosa materia

materia & virulenta in Periosteon sese dispertit, intùs cruciat, ossa terit, cariem, nigretudinem, siderationem denique minatur. Quare simile monstrum alio monstro debellandum.

OBSERVATIO CXXXI.

Fontanellis in inguine sponte apertis, quidam à sæuo morbo Gallico euasit immunis.

NOta infrequens exemplum. Dux Hispanus, sæuis, dolosisque miserabiliter quassus vlceribus, quæ totum corporis ambitum conspurcabant, sæpiùs vnctus Hydrargyro, & sudorificis auxiliis immaniter cruciatus, ex iis vix sensit commodum vllum. Apertis tandem sponte in vtroque inguine fontanellis, per quas veluti per emunctoria, putores illi, corruptique humores paulatim vacuari cœperunt, omnino à tantis malis immunis euasit. Argumentum sanè optimum ab eis quæ vtiliter à natura fiunt, desumptum, quo probari potest in hoc morbo fonticulos adapertos summo esse ex vsu, quos fœlici experimento aperui, quando hoc malum inueteratur, aut aliquam regionem, aut partem prolixa fluxione fœdat, & inquinat. Sic censent Capiuacius *lib. de lue vener.* 6. Mercat. *lib.* 1. *de eodem morb. vlt. & lib.* 2. *cap.* 1. Alcacar *lib.* 5. *cap.* 23. *de morb. Gallico.*

OBSERVATIO CXXXII.

Cibus, morbo Gallico, laudatissimus.

SCribit Sennertus, alter Germanus Galenus *lib.* 4. *Instit. part.* 1. *cap.* 3. & retulit primò Cardanus *lib.* 3. *de sanit. tuend. cap.* 9. Perdicum carnem morbo Gallico laborantibus maximo esse ex vsu. Tantorum virorum auctoritate fretus, hoc edulium Gallicosis consului, qui cæteris Alexipharmacis non conferentibus, huius carnis assæ assiduo vsu, à tam dira lue euasêre: nam illa est temperata, facilis coctionis, probissimi succi, nutrimenti multi, excrementi pauci, & natiua quadam proprietate morbosis opitulatur, de cuius alimenti probitate, ex veterum penu facundissimè disseruit clarissimus Ludouicus Nonnius Antuerpiensis *lib.* 2. *de re cibaria*, 27. & non siluit omniscius Vlysses Aldrouandus *lib. de Animalibus, cap. de Perdice.*

OBSERVATIO CXXXIII.

Mercurius in potum assumptus, gallicosis præsentaneum auxilium.

NOn solùm adultis, sed pueris Mercurium in potum esse exhibendum in variis morbis, ex aliorum mente dixêre Auic. *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 47. Paulus *lib.* 7. Vigo *lib.* 2. *cap.* 20. *& lib. addit. cap.* 1. *& lib.* 8. *antidotar. cap.* 13. Plin. *lib.* 38. *cap.* 6. & Mathiol. 5. *in Dioscorid. cap.* 69. Vidus Vidius *de curat. general. cap.* 2. & alij confirmant. Nos sæpissimè in contumaci morbo Gallico, cæteris non conferentibus, pilulas ex Mercurio cum Theriaca paratas, vel ex Præcipitato cum Cardiacis pulueribus permixto, fœlici cum euentu propinauimus, quæ tenaces humores vomitu, & ecessu expurgant. Sumat quotidie vnam pilulam, ex horis ante cibum, illisque triginta diebus vtatur.

℞. Pulu. Præcipitat. ℈ j. ß. Hydrargyri extincti, ℈ j. ß. Theriac. Magna, ʒ iij. Scammonij, ℈ ß. Diamargariton, Aromatici Ros. Margaritar. præparat. an. ℈ j. Moschi gr. x. Ambar. gr. v. Zibetti, gr. iiij.

Misce, fiant pilulæ triginta, & diligenter auro decorentur.

OBSERVATIO CXXXIV.

Morbus Gallicus, interdum contagiosus ad distans.

POstquam librum meum primum *de Medic. Principum Historia* in lucem emisi, in cuius historia 73. Comprobaui Gallicum morbum esse contagiosum ad distans, fortè occurrit exemplum rarissimum. Quidam Ophthalmia Gallica laborans, (quam posse dari, suprà *lib.* 1. *obseruat.* 58. probauimus, & firmauit etiam Manardus *lib.* 7. *epist.* 3. *prope fin.*) inter sudandum, virum quendam curationis suæ habuit ministrum, qui solùm, & sudorem abstergebat, & victum parabat. Hic post ægrum curatum, eadem Ophthalmia est oppressus, quæ adeò illum excruciauit, vt obortis Talpis in fronte, & in toto capitis ambitu duris excitatis nodis, nulli vnquam auxilio, nisi Mercurio succubuerit. Ne ergo dubites Gallicum morbum esse contagiosum ad distans: nam si Ophthalmia simplex ad distans inficit, cur virulenta id non efficiet, cùm habeat omnes contagij conditiones; Lege Aurelium Minadoüm *lib. de lue vener. c.* 5.

OBSERVATIO CXXXV.

Si non contingat vacuatio per Hydrargyricam Alipticam, quid faciendum.

VOcati duo Medici eruditi ad curandum ægrum quem vnanimiter Vnguento Mercuriali esse persanandum rati sunt. Præparato corpore post 12. vnctiones, nulla per aluum, sudorem, vrinam, aut quod frequentiùs accidit, per sputum vacuatio est facta, immò nec Gingiuæ intumuerant. Hæc res visa illis est miraculosa, & certè accidit rarissimè. Æger tandem vsque ad 14. vnctionem perductus citra vacuationem vllam, animo linquitur, & cum anxietate & inquietudine, Syncope opprimitur. Iterum inter eos consilium initum. Quidam vltrà progrediendum. Alius cessandum ab Vnctione ob imminentia symptomata tenaciter contendebat. Exorta hac quæstione, vt meum inter illos votum pronunciem ab affinibus in consilium vocor, & collatis inter se rationibus, stabiliui omnino ab Vnguentis cessandum, ægrum abluendum, & alia via curandum. Quùm enim hæc dira symptomata eueniunt, signũ est quòd non penetrat Mercurius. Si eum vlteriùs præscribas, multum negotium naturæ facesses, & exhaustis spiritibus ægrum præcipitem dabis in mortem; Neque enim approbo Nicolai Massæ viri alioqui in hoc curando morbo disertissimi votum, qui *lib.* 4. *cap.* 20. cuidam hac labe fœdato, 37. continuis diebus vnctiones dedit. Sed nos ob dictas causas ab eis supersedentes, reïteratis sudoribus ægrum hunc ad sanitatem perduximus. Sed quomodo Hydrargyri in corpore relicti malitia esset retundenda, in dubium vertimus, & sequenti obseruatione fiet manifestum.

OBSERVATIO CXXXVI.

Vnguentum ex Auro, Mercurij antidotum.

DIoscorides totius naturæ interpres mirabilis *lib.* 5. *cap.* 60. & *lib.* 6. *ca.* 28. Asseuerat. *Argentum viuum epotum vim pernicialem habere: suo enim pondere intestina exedit, interna vulnerat, vrinam supprimit, plumbeam deformitatem corpori parit, ventriculo, & interraneis grauitatem cum magnis torminibus affert.* Hæc omnia patiebatur Serenissimus Princeps quidam, qui post Vnguenta mercurialia septem diebus admota, nullam per aliquam regionem humoris virulenti vacuationem

cuationem erat passus, & internâ viscerum phlogosi premebatur cum anxietate graui. Cubicularij eius Medici, plures alios celebres in collegium nuncuparunt: nam consultatio optima est iuxta Hipp. *lib. de praeceptionibus num.* 7. sic dicentem: *Nec verò indecorè se geret Medicus, qui in rei praesentis angustia circa agrum aliquem; & imperitia tenebras offundente, alios quoque accersere iusserit, quò ex communi consideratione, res circa agrum inquirantur, ac cognoscantur, & illi cooperatores fiant ad auxilij ferendi facultatem. Nam in afflictionis assiduitate, augescente affectione, ob consilij inopiam plurima ad rem praesentem effugiunt*, &c. Cuius mentem luculenter explanant Theodorus Zuuingerus, & Anutius Foesius, viri arte Hippocratica dignissimi. Quare iuxta mentem Senis, *nullus Medicorum in hac splendida persona solus tentare ausus fuit, ne*, inquit Celsus *in praefat. occidisse, nisi seruasset, videretur.* Omnes ergo in causa horum symptomatum agnoscenda, quòd ab Hydrargyri malitia essent suborta in corpore relicti, concordes fuimus, Mercurius enim etsi liquidus sit, grauissimus tamen est, & cùm hoc sit, facillimè in leuissimum vaporem, fumúmve conuertitur, qui si exire impediatur à corpore solido, in liquorem grauissimum redit, veluti gelatus, & penetrat ossa, in eísque terribiles excitat dolores, & cùm sit venenum rerum omnium ex Plin. *lib.* 33. *cap.* 6. non solùm metalla, sed ossa corrumpit labe dira, notante Scaligero *exercit.* 105. *in Cardanum.*

Debellanda ergò est Hydrargyri vis deleteria, sed quo Antidoto? Iunior Medicorum assignauit lac caprinum multum epotum, & subinde reuomitum, cuius mulcebri temperie effraenis Mercurij vis retunditur, ac coërcetur. Secundus Vinum proposuit, in quo Absinthium, & Gentiana priùs bullierint. Sudorifica ex Ebeno alter assignauit, quorum vi vapor Mercurij resoluitur, & exhalat. Quartus Theriacam, & aquas Theriacales notauit, vnáque Balsamum sulphuris toti corpori illitum, cum Rulando *lib.* 1. *centur.* 92. Alius Costum cum vino puro assumendum dictat cum Conciliatore *lib. de Venen. cap.* 7. Sextus Aridum palumbis fimum cum Nardo & vino viginti diebus potandum imperat. Quidam decreto Auic. 6.4. *tract.* 1. *cap.* 2. Myrrham cum mulsa assumendam monuit. Octauus ex Dioscoridis sententia, iterum bellè purgato corpore, Aurum, Antidotum Mercurij proponens, citatis etiam Fallopio *lib. de fossil. lib. cap.* 6. Capiuacio *lib. de lue venerea, cap.* 11. Hollerio *lib.* 3. *Instit. Chirurg. cap.* 3. *in fin.* Pilulas aureas, ex Auri tenuissima scobe, hoc est, subtilissimis eius ramentis paratas, quae ex eius limatura decidunt, aut ex purissimi Auri foliis constructas assumere, pro selectissimo Alexipharmaco consuluit. Senior huius votum libenter amplexus, addens praeter pilulas aureas exhibendas, partes Hydrargyro vnctas, Auri Vnguento esse per plures dies tractandas, quod praestabimus, si artûs Tragacantho priùs liquefacto vngamus, desuper folia Auri triplicata apponentes, sic enim firmiter folia adhaerent glutinis instar. Ne verò hic magnificus Dominus cum Adriano Imperatore, se turba Medicorum discordante periisse quereretur, decretum fuit inter nos, pilulas aureas, & ex foliis Auri paratum Vnguentum, saluberrima esse, contra Mercurij relicti in corpore ferina symptomata infraenanda, medicamenta. Nec irritum fuit consilium: nam post assumptas pilulas, immò & folia Auri in iure, Vino, liquoréve aliquo dissoluta, & superposita folia super dolentes artûs, à tam perniciosis pathematis securus euasit. Extracta Auri folia post tres horas, attracto ad se natiua quadam familiaritate Mercurio, Argenteo apparebant infecta colore, Hydrargyri colori simillimo (res mira, & à nullo hactenus notata.) Nec dubites. Mercurius enim cum Auro amicitiam seruat, & nec argentum difficiliùs amplectitur, purgátque absque vlla Ignis opera. Alia verò metalla praeter haec duo, ac si hostis esset, rodit, & absumit, quare in vasis testaceis, seu pelliceis seruatur. Aurum verò domat illud, & ad se trahit, hoc ad illud praesens accurrit, & quasi blandiens mitescit, ac domatur. Haec est causa cur epoto Auro se muniant fossores, & inaurantes argentum aduersùs Mercurij perniciem; & scimus eos, quibus fuit iniectum ab hostibus clàm in aures, patientes damna relata ab Auic. *loc. cit.* liberatos inducta Auri virgula in Aures ipsas, trahente illa ad se paulatim Argentum viuum. At longior omnino sum, quàm obseruationis postulat ratio, quare de caeteris Argenti viui miraculis, te ad fide dignos Historiographos noui Orbis manu duco, inter quos palmam praeripuit Iosippus à Costa, doctus vir *lib.* 8. *de hist. natural. Indic. cap.* 9. *vsque ad* 14. De cuius in manifestis qualitatibus temperamentographicè disseruit Alcacar *lib. de morb. Gallico cap.* 11. & non siluit eruditissimus Rorarius *in explicat.* 20. *contrad. Galeni.*

OBSERVATIO CXXXVII.

Ad extrahendum Mercurium in corpore latens, nouum, nec ita vulgo cognitum auxilium.

Viuat, & vigeat in Argento viuo calamus in obseruatione hac, cùm tam immania, & truculenta sint damna, quibus Mercurio vncti mortales, & praesertim in Peruano Regno, vbi haec lues ferociùs inualescit, concutiuntur. Nam ne exiguo quodam miraculo comprehendam prodigiosi huius metalli sermonem, paleae cuiusdam Indicae, hîc meminisse lubet, cuius flamma, metalla quae ab Argento viuo purgantur, facillimè liquantur, ac funduntur, quae maximis lignorum succensorum cumulis vix cedunt, id quod etiam Plinius pro miraculo habuit *lib.* 33. *cap.* 3. ita scribens: *Praeterea mirum, prunae violentissimae igni indomitum, palea citissimè exardescere, atque vt pergetur, cum plumbo coqui*, &c. Colligitur haec Indica palea ex Peruanis montibus, sparti instar, & nascitur iunci modo. Indigenae Icho vocant. Hoc miraculum adeò Medicorum animos conturbauit, quùm viderent è flamma huius paleae attrahi Mercurium, vt eius fumum in gallicatis, in quibus post vnctiones, Hydrargyrum opus suum per sputum non complens, dira symptomata intus coërcitum concitat, experirentur. Quare aegri intra Conopaeum, huius paleae fumo, sensim ac sine sensu, sudoris in modum, per totam corporis superficiem Mercurium exudant. O vtinam! Mercatores hanc paleam in nostras oras transportarent, sicut & alia in vsûs Medicos nouissima medicamenta, quae ob incuriam Medicorum, aurum solum, & Margaritas anhelantium, in obliuionis tenebris sepulta iacent.

OBSERVATIO CXXXVIII.

Super caput aliquando Vnguenta Mercurialia imponenda.

Galeni disertissima sententia est *lib.* 10. *Meth. cap.* 10. *quòd vbi semel moriendum, & vnica via salutis sola restat, hanc esse, licèt cum periculo, tentandam: quùm multò satius sit nos nonnulla fiducia, vel cum periculo facere, quàm spe adempta agrum certò perire.* Immani capitis dolore iuuenis quidam robustus noctu praesertim premebatur, vsq; ad aurium radices penetrante, ita saeuo, & diro, vt mortem ampliùs, quàm tot tormenta appeteret: nam cerebro aures perforari inculca

inculcabat. Origo mali cùm esset notissima, cui impurus, obscœnúsque concubitus occasionem dedit, Medici, expurgantibus, sudorificis, & Hydrargyro morbum debellare conantur. Sed frustra: morbus enim Lernæus omnia contempsit. His perspectis in conclamato morbo satius duxi potentibus præsidiis pugnare, quàm nihil agere, & anceps remedium experiri, quàm nullum. Mercurialia ergò vnguenta super totum caput, & ad aurium radicem ter apponi impero. Dolores remissi, febris sedata, concocta vrina, pulsus alacrior factus, nulla visûs, aut auditûs sequuta noxa, vt contrarij priùs prædixerant cum Auic. *lib. 2. cap. 47. de Argento viuo*, æger viuidior, qui lenibus deinde applicitis præsidiis perfectam obtinuit sanitatem. Quamobrem licèt eruditissimi Medici de hoc morbo conscribentes, vnguenta ex Mercurio supra caput, membrum principalissimum imponenda vetent; tamen cùm eò miseriæ ventum est, vt cætera non iuuent; tunc coacta necessitate, vetustiore morbo facto, ne humor virulentus in capite, Vlcera, Talpas, Ossium cariem, & alia damna perniciosa efficiat, ad paulò rigorosa remedia accedere oportet, quæ si noceant, *melior est noxa quàm mors*, ex *Gal. 1. aph. 24. & lib. 12. meth. 1. in med.*

OBSERVATIO CXXXIX.

In Bubone Venereo in grauidis, è talo mittendus est sanguis.

VTero gerens, carnosa, & robusta, à marito, morbo Gallico infecta, bubonem passa est in inguine ingentem, quem vigilia, totius corporis lassitudo, sitis, & febris ardens comitabantur. Vocati Medici sanguinis missionem esse necessariam ex Saphena affirmârunt: sed quia septimestris erat, ex brachio esse celebrandam rati sunt. Renuunt Chirurgi; nam hic humor est veneficus ex Fernel. *lib. de lue vener. 13. & 2. de abdit. 14.* quare ad longinquas, ignobilésque partes trahendus, ex Fernelio 2. *meth. 7.* Vallesio *lib. 5. epid. in com. sent. 7.* Chalmetéo Vergesaco *lib. 1. Enchirid cap. 50. de bubone venereo.* In varias sententias distracti, me conuocant. Libenter è talo cruorem exhaurio, quam vacuationem in hoc casu, & bubone pestifero, & in grauidis propinquis partui salubrem esse, vsus me docuit: sic enim detracta humoris virulenti copia, & euocatis ad minùs præstantes partes venenosis vaporibus, fœtus alacrior redditur, fitque robustior, & causa tumoris coniuncta extrahitur. Hinc factum est, vt celebrata hac vacuatione, & tumor subsederit, & natura superior facta humorem concoxerit, & in pus verterit, quare ab abscessu, & febri liberata est mulier, quæ pro continuo potu in octauo, & nono mense vsa decocto asperæ Smilacis, sana facta est, & peperit fœmellam nulla labe fœdatam. Lege Poncium, & Petrum Vaësium Lusitanum, eruditissimos *tract. de peste.*

OBSERVATIO CXL.

De Sterilitate.

Ad sterilitatem præ calore, auxilium laudatissimum.

VIros præ nimia caliditate steriles fieri firmat Galenus *in com. sent. 63. lib. 5. aph.* dum sic dicit: *Quare cùm testium temperatura nimio excedit calore, semen est paucum, & aduritur, fitque tosto simile, & ob siccitatem quando primò excidit in vterum, extendi non potest, quod maximè est necessarium, si mulier debeat concipere, &c.* Vir erat fortis, & robustus, qui in 23. ætatis anno binam habuit prolem. Causone correptus auxiliorum ope euasit, sed ita squalidus, toto corpore pruriginosus, & phlogosi interna oppressus, sitibundus, & vigil, vt nullis vnquam remediis perfectè conualuerit. Immò extima superficies, & volæ manûs, sicca quadam scabie ex interuallis afficiebantur. Triennio miserè vitam traduxit, sed illud magis ipsum contristabat, quòd se esse sterilem arbitraretur: licèt enim hilariter cum vxore concumberet, non generabat, quæ omnia ex Hepatis, & testium calore euenire rati sumus. Multa applicita auxilia, purgationes, venæ sectio, Balneum, serum lactis Caprini, & alia quæ Hepatis excandescentiam retundunt, humoris calidissimi acrimoniam infrænant. Ex his nullum leuamen sensit. Hoc celebrato, & ab Hepatis calore, & sterilitate, prolem habens, tutus euasit. Tempore quo vuæ maturæ sunt, earum copiam diluculò ad satietatem vsque in vinea sua ingurgitabat cum rore ipso. Somno se tradens, procedente die, biliosa & retorrida per aluum deponebat. Viginti diebus hoc victu vsus, vacuatis noxiis humoribus meliùs habuit. Vuæ enim rore turgentes, roscidi, vel aërei mellis instar (mannam dicunt) refrigerant, & suauiter corpus expurgant. Quo auxilio productos etiam venosi generis morbos citata aluo fuisse extirpatos, frequenti experimento compertum habeo. Ob illam causam optabat Amatus *lib. 1. in Dioscorid. cap. 120.* vt syrupus solutiuus, loco aquæ, pararetur cum rore è cælo super rosas cadente; sic enim melior euadit, magis expurgat, & febribus est vtilior.

OBSERVATIO CXLI.

Ad sterilitatem præ frigore, pilulæ selectæ.

QVidam cùm antea prolem haberet, ex morbo, ob frigidum Hepatis intemperamentum sterilis est factus: cùm otiosus esset, inexercitatus, crapulæ deditus, quùm coïbat, semen aquosum, & liquidum excernebat. Multa expertus fuerat quæ suprà ad ignauiam partium genitalium proficua esse protulimus. Tandem his pilulis noctu assumptis per mensem, robustus est factus, & prolem habuit.

℞. Ambar. Grisei, Msch. Odorat. Agalloch. Electissim. an. ʒ j. ß. Rasuræ Eboris, ʒ ß. Galliæ, ʒ j. Diamoschi dulcis, Galliæ Moschat. an. ʒ ß. Radic. Angelic. Radic. Pœoniæ, an. ʒ j. Carpobalsami, ʒ j.

Cum Zibetto fiant pilulæ, & decorentur.

OBSERVATIO CXLII.

De Conceptione.

Puer Rosatus.

MAxima est in procreando fœtu, & in aliis agendis, imaginationis vis, atque potestas, ob quam fœminas, monstrosos fœtûs parere, veterum, & iuniorum doctissimi affirmant, inter quos rara exempla proponunt Hildanus *3. Centur. Obs. Chirurg. 55. & 4. Centur. Obser. 55. & 56.* Paréus *lib. 24. de monst. cap. 7.* Septimestris Rosarum virentium esum duobus diebus omni conatu affectat, tempore quo rosæ non germinabant. Multo labore illarum ramus in priuato hortulo inuentus. Illa auide binarum non explicatarum adhuc folia mandit, alia in sinu reseruat. Nono mense peperit fœliciter infantem candidissimum, cui in costis tria stigmata Rosarum valdè purpurea apparebant, in fronte, & facie vtraque Rosarum trium imago puniceo colore infecta erat depicta, quare à vulgaribus puer rosatus vocabatur. De imaginatricis facultatis efficacia, mira proponit exempla Marcellus Donatus *lib. 2. de hist. mirabil. cap. 2.*

OBSER

OBSERVATIO CXLIII.

Incorrupta, naturaliter concepit, peperit.

AVicenna (Philosophus sanè eximius) 21.3. *tractat.* 4. c. 1. clausam, & non deuirginatam concipere posse asseuerat, dum sic inquit: *Et quandoque accidit, vt clausa retineat conceptionem, & fiat praegnans, & hoc quidem non est possibile, nisi aliquo modorum, aut vt sit illud quod opponitur ori matricis de clausura rara contextura, aut sit habens foramina plura, ita quod possibile sit matrici attrahere de spermate aliquid; licet enim parum sit, tamen ex illo paruo fit conceptio*, &c. Explicat Petrus de Peramato *in appendice de conceptu*, sic dicens; *Possibile enim est foeminam non deuirginari, sed conceptum fieri ex solo obscoenarum partium attactu, vtriusque semine effuso ad os vteri externum: tunc enim contingit ex vteri auiditate trahi intus semen in roris formam ad cauitatem, & fieri conceptum, etiamsi penem ad vteri ceruicem non indat masculus.* Seuerinus Pinaeus *lib. 1. de notis virginitatis elegantissimo cap.* 5. florem virgineum consistere in coïtu caruncularum quatuor, quae sub alis vteri apparent, valuularum instar, & membranulis quibusdam coëunt, non transuersim, sed in longum sitae. Hae florem virgineum Garyophillo nondum planè explicato (ocellum nostri vocant) persimilem, claustrum virginale tantopere celebratum constituunt: membranis autem laceratis, & carunculis veluti attritis, perit flos, remanéntque eaedem Carunculae, sed ita disiunctae, contractaeque, vt coïuisse aliquando neges. Ex quo probat auctor eruditissimus, virgines nubiles, primos venereos congressûs habere difficiles, & dolores pati, ob membranarum lacerationem, & orificij angusti necessariam dilatationem, nisi menstrua eo tempore fluant, vel duobus, tribus, quatuórve diebus antè fluxerint: in his enim nulla est ferè penis intromittendi viris, & admittendi virginibus difficultas, propter partium praehumidarum relaxationem, atque lubricitatem, ita vt membranae carnosae carunculis interpositae minimo cum negotio, & nullo ferè dolore dilatentur, cedantque subeunti mentulae potiùs, quàm lacerentur. Quare fluentibus menstruis, aut paulò post fluxũ, virgines coëuntes, citra deflorationem posse concipere idem probat auctor, duabúsque historiis confirmat. His, binas etiam addam. Quidam puellam octodecim annos natam in vxorem duxit, quae nuptiarum tempore menstrua patiebatur. Vir fluoris huius ignarus prae cupiditate aestuans eam est aggressus, & vix salutato hymene compressit, subiit. Concepit illa. Subtristis ille suspectam vxoris alioqui pudicae habuit castitatem, eam deseruit, in longinquas oras abiit, nec reuersus est ante nonum mensem, quo tempore, dolore partûs miserrimè oppressa foetum prae vteri angustia excernere non poterat: nam obstetrices vias arctissimas, angustissimas, & nimiùm siccas esse dicebant. Maritus nocte illa, commiseratione potiùs, aut fortè oestro libidinis percitus eam inire tentauit, sed frustra, propter angustius multò redditum, quàm antea sinûs pudoris orificium. Miratur valdè, quòd ante conceptum, corruptam, & post conceptum, virginem inueniret. Sed altera vice eam subiens, voti compos est factus, & illa disruptis virginitatis claustris post duos dies foemellam peperit. Alia fuit, quam, ob causam dictam, maritus deseruit, sed cùm ob viarum angustiam in nono mense parere non posset, languidúsque sentiretur in vtero infantis motus, ipsiúsque ruinam pertimescerem, vocato Chirurgo perito, impero, vt membranas, & connatam carnem volsella leuiter apprehendat, & suauissimè secundum rectum incidat. Statim sanguis aliqualis emanauit ruber. Dum vlcus curatur, post duos dies, dilatatis viis, foeliciter masculum viuum edidit in lucem.

OBSERVATIO CXLIV.

De Grauidatione.

Foemina in septimo mense vtero gerens, repetitâ saepiùs ex talo phlebotomiâ, foeliciter peperit.

MAla quaedam foemina, iuuenis, biliosa, & gracilis, quùm septimi mensis foetum in vtero gereret, ob metum absentis mariti aborsum procurat, plurima auxilia parat, assumit purgantia valida, applicat vtero fortissima Vnguenta, apponit pessaria violenta, & alia foetum enecantia medicamina per os deuorat. Demùm omni prorsus destituta auxilio, exactissima inedia incassum tamen corpus macerat: tandem quasi desperata, viribus licèt inualidis, ad Saphenae phlebotomiam terdecim celebratam, & hirudines in sede ter applicitas se conuertit, sed nunquam voti sui compos euadere potuit, immò geminos in nono mense obesos, & ouantes (mirum dictu) edidit in lucem. At Chirurgorum testimonio apud Magistratum à marito accusata, meritas, truncato capite, adulterij luit poenas.

OBSERVATIO CXLV.

Grauida oppressa Anginâ, septies in die phlebotomata, à morte euasit.

GRauida septimestris Angina saeua corripitur, ita vt nullo externo tumore apparente, in gutturis imo malum persentiens, strangulari videretur cum valida febri. Post multa tentata duarum horarum spatio praesidia, vix malum succubuit, quin ter ex Cephalica sanguinem emitteret corruptum, & foedum. Noctu iterum recrudescit affectus. Vocatus, iterum bis cruorem exhaurio. Illa iam spuere incipit. Sed licèt leuata esset aliquantisper, diluculo iterum difficili respiratione correpta, sibi antequam expectaret Medici aduentum, sanguinem extrahendum bis iterum curat. His celebratis aperire oculos coepit, foetus qui antea non sentiebatur, alacrior factus, ablata gutturis angustia, & excreta per sputum mucoris copia multa, conualuit.

OBSERVATIO CXLVI.

Grauida Causone correpta, extracto sanguine copiosè, ab arte, & natura, à morte euasit.

HIspanos vocant exteri sanguinis extrahendi auidissimos, sed citra rationem vllam; cùm eo terrae tractu, ob soli, coelique temperiem, corpora succulento sanguine, & benè cocto sint repleta, quo efferuescente, si in sanguine mittendo Erasistrati more sis auarus, aegros praecipites dabis in mortem. Septentrionalibus hominibus, frigidásq; regiones habitantibus accidit contrà, quùm crudo, aquosóque sanguine redundent, nec benè firmo, in cuius praesentia, parcè, cautéque secanda vena. Sed neque hoc exceptione carere videtur: & multoties experimur contrarium: nam grauida quinquemestris, cùm pro more patrio, poculis decertaret in Belgio, sanguine adaucto, & efferuescente in venis, igni correpta animam efflare videbatur. Accersiti Medici, lege quadam sancita semel venam secandam imperarunt, hócq; auxilium

lium celebrarunt ob grauidationem cum præmeditatione multa. At illa in varias se iactans figuras, vigil, sitibunda, cum febre valida; aliorum Medicorum consilia spernens, me vocat. Illam conspicio quadratam, venis sanguine turgentibus plenam, rubicundam, & nimia sanguinis sarcina oppressam. Intrepidè aufero per interualla septies sanguinem imputrem, & syncerum. Deonerata natura, per sudorem, residuum peccantis humoris excreuit, sed non ita copiosa fuit vacuatio hæc, quin natura deinceps artis defectum fortè supplens, per vterum, sanguinem merum excreuerit in copia tanta, vt de aborsu suspicio esset: sed hac vacuatione ita conualuit, vt à febre eius ope immunis, fœtum obesum suo tempore fœliciter pareret.

OBSERVATIO CXLVII.

Catharticum, pro purgandis grauidis, securissimum.

EXscribentibus nobis ista, & elimatiùs, læuigatiúsque concinnantibus, digna Obseruatio est visa, quam hisce libellis insererem. Situm est apud omnes Oraculum illud Hippocraticum *in lib.4. aph. text.1. Vtero gerentes sunt medicandæ, si materia turget, quarto mense, & vsque ad septimum: sed hæ minùs; à iuniore autem fœtu, & seniore abstinere oportet.* Præter Hippocratem, classici illius filij hoc tempore in grauidis eam admittunt cogente morbo. Sic asserit Fernelius *lib.3. meth.cap.11. Prægnans quoque integris viribus licèt purgantium vim tolerare possit; quia tamen fœtui qui intus geritur, quem seruare volumus, vehementer obsunt, benignis solis est expurganda, &c.* Nam fortia, effrænia vehementer nocua, eáque condemnat Auerroës *lib.7. collig. cap.4.* ob rationes multas. Ob hanc causam. *Vxor Antimachi cùm esset prægnans secundi mensis, exhibito Catapotio ex Elaterio mortua est,* apud Hipp. *lib.5. epid.num.9.* Nam medicamenta acutam febrem accendunt, (hæc autem fœtum occidit, ex Gal. *lib.5. aph.com.31.*) mouent humores ad vterum, prouocat vrinam, & menstrua, & acetabulis disruptis aborsum concitant. Et licèt hoc verum sit, etiam mitissima & leuia, quæ non solùm vacuare, sed roborare nata sunt, vt Rhabarbarum vario modo paratum, Agaricum, Sena, Casiæ fistularis interaneus liquor, mel Aëreum, Syrupus ex multiplici Rosarum, & Violarum infusione, serum lactis, Polypodium, & si quæ alia, periculo non vacant: adeò vt Petrus Salius doctissimus *lib. de affectib. particular. cap.22.* qui inter omnes rectiùs de morbis acutis mulierum vtero gerentium disseruit, nullo modo, nisi humore turgente, Pharmaca etsi benigna admittat: nam hæc etsi priuentur malignitate, agitant tamen humores, & eos conuocant ad partes vtero vicinas, sicque naturam deorsum præcipitant. Quare cogente necessitate, facta priùs periculi prædictione sunt offerenda, non solùm in mediis, sed in aliis mensibus ex Auic. 21.3. *tract.2. cap.10.* Explicant Conciliator *dif.166.* Musa 4. *Aph. com.1.* & alij. Sed hoc opus celebrandum cum cautela summa, & medicamentum porrigendum in minori quantitate, quàm affectus desiderat: nam aliquid relinquendum est fœturæ, quæ est species vacuationis, ex Gal. *lib. de ven. sect. aduers. Erasistratum cap.5.* Sic enim matri, & fœtui prouidemus: *quoniam satius est hoc auxilium exercere, quàm morbo non victo, ac superato, matrem, & fœtum ex vi morbi perire,* vt rectè notauit Mercurialis *lib. 2. de morb. mulier. cap. 1.* Hoc auxilium vt celebres, medicamenta offeras suauia, est necesse: nam grauidæ ferè fastidibundæ sunt, & propter laborem morbi, præsidia metuunt.

A Ex multis vnum facillimum ad assumendum, suauissimum, securissimum, proferam in medium celebre medicamentum, quod in grauidarum morbis expertus sum sæpissimè cum commodo summo. Vulgatum satis est apud Hispanos plurimis morbis rebellibus miro quodam modo prodesse pulueres Aureos Alexandri Quintilij, qui illos quintam essentiam Auri nuncupauit. His ergò pulueribus sex granorum pondere assumptis, omnes tam acutas, quàm chronicas ægritudines, excitata clementer vacuatione per vomitum, & aluum, me curasse testor, atque profiteor, ex quorum purgatione nullum vnquam periclitari, vidi; adeò enim suaue, & benignum medicamentum, vt propinari possit in quolibet sexu, ætate, temperamento, regione, tempore, B delicatulis fœminis, debilibus senibus, tenellis puellis, fastidiosis grauidis, nauseabundis, & aliis, qui vel ob debiles vires, vel pharmacorum tædium, alia medicamenta assumere non possunt, nec volunt. Propinantur pulueres non in substantia ipsa, sed eorum infusum: nam pulueres per noctem madescunt in iure auis, vino, liquore aliquo, & matutino tempore exhibetur dilutum vnciarum duarum quantitate. Et tanta est huius medicamenti efficacia, vt iidem pulueres, qui semel infusi sunt, possint bis, & ter, iterum ad similes vsûs infundi, quibus nunquam æger vacuatione frustratur. Purgat hoc medicamentum per vtrumque ventrem biliosos, & te- C nues humores, & non solùm hos, sed crassos, tenaces citra molestiam promiscuè educit. Tanti fuit, & est æstimata apud Hispanos inuentio hæc, vt in vniuersam Europam, vtramque Indiam certatim libræ multæ singulis annis deferantur, eo tamen ordine, vt sex granorum quantitas singula, papyro sit vnica obuoluta, & ipsius Quintilij signaculo diligenter obsignata.

Et ne naturalium rerum indagatoribus scrupulus aliquis superesse possit, quærentibus num auro vis purgatrix insit? Respondet Plinius *lib.33. cap.1. in fin.* affirmatiuè §. *Aurum vmbilico illitum leniter aluum soluit, &c.* At cùm metalla plurimum in se habeant igneæ substantiæ, ex Gal. 9. *simpl. 26. explicat Alb.* D *Magnus 3. de metal. tract.2. cap. 4.* háncque ex Sulphuris, & Argenti viui permixtione obtineant, quæ sunt metallorum omnium communia principia, & ob hæc ventrem expurgent, & Aurum sit purius metallum, & minimum illorum sit cum illo commixtum, fit vt mitissimam, si Plinio fidem adhibemus, sortiatur expurgandi vim, & non tantam qualem promouent pulueres hi, quorum materiam auctor sibi soli reseruat. Quare cùm Auri vis sit leuis atque exigua, & horum puluerum infusio tam potenter expurget, non solùm prima vice, sed si pluribus infundantur; hos, nec esse auream quintam essentiam, nec Aurum redolere certus sum: neque enim E hoc metallum in tam parua quantitate ita valenter expurgat, cùm hoc sit effrænium medicamentorum indicium: neque Aurum in tam paruo venditur pretio, neque in tanta quantitate è fodinis eruitur, ac ex domo eius in varias mundi oras emanat: nam singulis mensibus, 20. 30. libræ, & plures in multas orbis plagas transportantur. Vnde tanta Auri quantitas? sunt ergò hi pulueres ex Stybio rectè calcinato, & præparato (vulgò Antimonium dicunt) constructi, quod medicamentum in omnibus morbis, præcipuè melancholicis diuinam vim propè obtinere, docère Paracelsus, Mathiolus *lib.5. in Dioscorid. cap.59.* Massaria *lib.9. de med. purgantib. cap.30.* & plures alij. Quare si hi pulueres ex Hispania in alias Regiones, vt ferè solet, deueniant, hunc esse illorum vsum, & modum assumendi, certum est.

OBSERVATIO CXLVIII.

De Ignorata Grauidatione.

Ignoratæ grauidationis exemplum stupendum.

MEdicus quidam studiosus, & doctus, in populosissima Lusitaniæ Ciuitate medicinam faciens, propriæ vxoris menstruorum suppressione, vt ipse dicebat, laborantis saluti consulens, & grauidam non esse ex lotij signis certò sciens, multoties illi venam secare iubet, alterantia propinat, deobstruentia offert, & per triginta dierum spatium Chalybem cum valido exercitio assumendum iubet. Cerota, & deobstruentia vnguenta vtero imponit. Demùm omnia ministrat proprio consilio, quæ ad viscerum, vterique obstructionem à Medicis factitari solent. Tandem cùm nihil proficeret (licèt vterus in maiorem molem quotidie accresceret) ad humorem in vtero impactum vacuandum, & ad dolorem hac ipsa de causa contractum (vrgebat enim iam excalcitrante fœtu dolor) venam in talo secandam imperat, post quam sectionem cùm grauida nonimestris esset, irritata natura fœtum cum tanto impetu in vas, aqua, & sanguine plenum, in ipso sectionis actu (res mira) eiecit, vt exeunte è vena sanguine, & fœtu aqua veluti suffocato, infans, & mater ob timorem, & nimium sanguinis fluxum exanimes periclitarentur, sed constricto foramine, & fœtu ex improuiso ab aqua extracto, ipsa vini potu refocillata ad se rediit. Hic casus vulgaribus risum, Medicis verò ignominiam peperit, quùm circumforanei festiuo poëmate, per forum, vicos, plateas, & totam ciuitatem, facetas historias, cantilenásque euulgauerint, ignorantes quàm sint incerta, ambigua, fallacia conceptionis signa: nam mulier potest gestare molam, ventum, aquam, pus, mucorem fœtidum, viscosam, lentámque pituitam, & vi caloris in vtero globi instar duratam, quæ omnia vterum eleuasse, & postea excreta fuisse, citra speratum fœtum, auctorum lectione comperimus: & doctissimi Medici vel etiam in propriis vxoribus decepti sunt grauidationem ignorantes, quas, citra matris, aut fœtus incommodum varijs medicamentorum generibus excarnificârunt, de quorum numero sunt Auenzoar *lib.* 2. *Theizir, tract.* 3. *c.* 1. Rhasius 9. *ad Almans.* 29. Auic. 21. 3. *tract.* 2. *c.* 18. Matthæus *in com. cit. loc.* Lege Amat. 1. *cent.* 27. Valleriolam *lib.* 1. *Obs.* 1. *&* 10. Sanctorum Sanctorium *lib.* 1. *de euitandis errorib. Medicor. c.* 28. & plures alios.

OBSERVATIO CXLIX.

De falsa Grauidatione.

Immanis fera ab vtero exclusa.

MIrum, sed verum narro. Non ignobilis fœmina, in vtero quidpiam ex interuallis subsultare sentiens, me ad sui curationem vocat. Huic nihil mali ex eo motu subsequi posse prædixi: nam flatus, qui in grauidis, & melancholicis ob multas causas colligitur in vtero, huic motui præbere potest occasionem. Quare consului, vt vinum aquâ decoctâ Aniso, & radice Chinæ lymphatum potaret, & exiccante regimine vsa, nil aliud faciendum curaret. Annuit. Sed post decem dies, quùm ad quintum grauidationis mensem accedere arbitraretur, maiorem strepitum in vteri regione sentiens, fame vexata me iterum accersere iubet. Accedo. Tactis visceribus vmbilicum infra, tumorem inuenio, durum, dolentem, & tactui renitentem valdè. Emollientia impono, melancholicum succum exhibitis Cardiacis infræno; nam insolitâ mœstitiâ contabescebat ipsa. His celebratis de vteri dolore vehementiùs cœpit affligi. Enema consulo carminatiuum, cuius ope, putris, corruptáque materia fuit vacuata; sed cùm non mitesceret dolor, validiorem clysterem paro, quo, irritata natura, immani inguinum, & pubis dolore, enixatum instar, post depositam aluum, feram ab vtero exclusit, palmo maiorem, crassitudine pollicis, cærulei coloris, pedibus quatuor innixam, capite paruo, piloso, & rotundo, rostro acuto. Hæc duobus diebus reuixit in Phiala vitrea aqua plena, magna cum adstantium, & Medicorum celebrium admiratione. Mulierem verò visa serpente exanimatam alimentis optimi chymi recreo, reficio. Quas bestias, & alias huic similes in vtero adnasci, ob prauam inter coëundum imaginationem, firmat Ioann. Remmellinus *lib.* 2. *Catoptri Microcosmici, in fin.* & alij latè disseruêre, quos citat Schenckius *lib.* 4. *obseruat. de molis.* Quæ feræ, serpere, repere, discurrere, & volare quoque animaduersæ.

Dum ad hæc scribêda calamum manu arriperem, accessit ad me Doctor Nicolaus Fontanus, Medicus artis Hippocraticæ verus alumnus, & ex multis quæ semper rara refert, hoc proposuit. Trigenaria postquam est enixa filiam, & à lochiis rectè purgaretur, incidit post duodecim horas in animi deliquium, cum febri acuta, & delirio coniunctum. Visis his vocatur Obstetrix; hæc, tacto ventre, & sedulò vteri regione tota perspecta, iterum ægram parituram esse affirmat. At ego cùm horum symptomatum causam, à prauo humore in ore vteri contento, suáque vi dira, & deleteria, cor, cæteráque viscera supera premente, scaturire, putarem, potionem Cardiacam, vnáque aperientem præscripsi, quæ ex decocto Dictamni, Capil. Vener. Flor. Cordial. Lupul. Cardui Benedict. Hord. & Anisi erat parata, superadditâ Confectione Alchermes. Vix huius potionis quatuor cochlearia assumpserat, quando cum vehementi nixu, & inguinum ingenti dolore, parturientium instar, excreuit per vterum, rotundum globum, tenuissimâ membranâ alba contectum, ex quo disrupto, exiêre duo animalia longa, Anguillarum forma, viua, rubra, dorso purpurea lanugine resperso, oculis viuidis, dimidij palmi longitudine, crassitie digiti minimi, quorum caput, pro corporis proportione, erat amplissimum. Ambo post duas horas per domum repere visa sunt, quibus excretis, fœmina placidè obdormiuit, & ab angustia immunis remansit.

OBSERVATIO CL.

De Mola Ventosa.

Ter pariens ventum.

NOnimestris dolore partus vexata, conuocatis obstetricibus pariendi tempus expectat. At cùm vehementi nixu cogitur expellere fœtum, bombum, & strepitum multum magna cum violentia per vterum elidit, ac si tonitruũ exaudiretur. Aliquantisper subsidente ventre, immanis dolor iterum eam apprehendit, vacuatóque per vterum flatu leniùs conquieuit. Tertiò lumborum dolore diro post tres dies afflicta, cohibita respiratione ad vacuandos flatus summa vi enititur, quos cùm fortè præ eorum crassitie expellere nequit, fotibus, aliísque carminantibus adiuta, vt in Colica ventosa fieri consueuit, ab omni tumore, & dolore immunis euasit. Ipsa alacriter viuens, post vnum annum, & post duos, iterum in idem infortunium incidens, similiter excreto flatu, & detumescente ventre meliùs habuit.

Vt verò ab vteri Hydrope, aliisque grauissimis malis fieret incolumis, præseruata est præter vniuersalia, exiccante victu, sudorificis ex radice Chinæ, Electuariis roborantibus, potu aquarum mineralium, quibus, & applicito, vtero Vnguenti modo fomento ex luto Thermalium aquarum cum Theriaca, Oleo Anisi, & Cinnamomi, in posterum saniùs vixit, & suo tempore pro sperato flatu, fœtum peperit.

OBSERVATIO CLI.

Pro præseruatione molæ ventosæ, auxilium egregium.

BAronis illustrissima vxor, quùm vtero gestare opinaretur, in octauo mense, miro sonitu exaudito, flatum pro expectato infante excreuit. Acciti Medici ad discutiendos flatus mira consulunt auxilia. His celebratis monent, vt habitet cum viro, hæc post mensem grauida putabatur, sed & procedente tempore crescente ventris tumore, grauidationis increuit suspicio. Sed in octauo mense, loco fœtus, sonorum flatum dimidij quadrantis spatio per vterum exclusit, cum Albæ pituitæ colluuie multa. Recreatis viribus pro euitando tanto malo exposcit auxilium. Profuit nullum. Tandem hoc solo præseruata. Iussi vt ieiuno ventre per mensem vncias quatuor ebiberet aquæ stillatitiæ ex floribus viridibus Cinnamomi, drachmâ vnâ priùs Theriacæ assumptâ. Hic stillatitius liquor, vitreis, aut plumbeis instrumentis extractus, fragrantia, & odoris suauitate vires fouet, stomachum firmat, Coli dolores frigidos persanat, partes principes tuetur, ac roborat, animi deliquio, cardiacæque affectioni mirè opitulatur, venenis resistit, venenosorum animalium ictibus medetur, prodest Suspiriosis, Resolutis, Conuulsis, Comitiali morbo laborantibus, & cum sit gustui gratissimus, oris halitum emendat, pestiferæ lui summè reluctatur, menses prouocat, vteri frigiditatem corrigit, cuius flatus mira quadam proprietate discutit, & absumit, fœcundat fœminas, semen prolificum generat. Demùm ad frigidas vteri, & neruosarum partium ægritudines diuinam propemodum obtinet facultatem. Hanc pretiosissimam aquam deferunt Mercatores ex Orientali India in Europam, cuius ope deploratos morbos fuisse curatos, sum expertus. Si ea desit, vtere aqua Cinnamomi sicci vitris organis extracta, adiecta stillatitia Rosarum, & odorifero vino. Lege Craton *lib.1.consil.20.* qui de Molæ præseruatione egit luculenter.

OBSERVATIO CLII.

Molæ aquosæ exemplum admirandum.

FOemina quædam benè colorata, nullo infestante laxo in pedibus, aut manibus tumore, aut vitio interno, tumorem vteri magnum passa est mensibus septem. Menstrua sunt restricta, prægnantem se esse putabat, donec ad vndecimum peruenies, de conceptu desperans, muliercularum consilio syrupum factum ex decocto Nepitæ, Pulegij, & Cæpæ albæ cum Sacchardo decem diebus assumit. Hoc facto, copiosa aquæ citrinæ quantitas pondo librarum octo per vterum est vacuata. Subsidente aliqualiter ventre auxilium idem iterum in maiori quantitate ebibit, dosi nempe quatuor vnciarum. Sed quo euentu audi: Nam 20. diebus per vterum velut per perennem fontem, tanta aquæ sero lactis simillimæ copia emanauit, vt iudicio suo quotidie, quinque, aut sex libræ profluerent, sine dolore, ardore, pruritu, aut acredine vlla. Hoc humore excreto, debilissima remansit, sed detumescente ventre, refectis viribus ad se rediit. Et ne in idem vitium laberetur, Diacucurma cum maluatico, miro fuit auxilio. Vide Hildanum *lib.2.centur.Chirurgicar.53.*

OBSERVATIO CLIII.

Mola carnea mirabilis.

MIrabilia, & penè monstrosa sunt, quæ in vtero humano gigni solent. Mulieri cuidam, quùm quatuor annis menstrua deficerent, super pubem accreuit durus tumor, insensilis, & rotundus (Scirrhum diceres:) illi nullum præter molestiam negotium facessens, quare mariti precibus præsidium exposcit. Omnia ministrantur quæ ad Scirrhi curationem prodesse solent. Ecce vno die magno conatu, præcedentibus diris ventris torminibus, angustiâ multâ, nimiâ Hæmorrhagiâ, pallida facta, decolor, conuulsa, excreuit molam, seu carneum frustum durissimum, quod vix cultello secari poterat, rotundum, humani capitis magnitudinem superans, in cuius medio oculi tres viuidi conspiciebantur, circumcircà nigerrimis pilis duris, & longis, setarum instar, obsiti, cùm caro tota esset omnino rubra. Hæc in phialam aquæ coniecta, & mouens se Erinacei modo, duobus diebus superuixit. Mulier verò hæc satis lassata, & in summo vitæ discrimine velut exanimis posita, restaurantibus paulatim conualescere cœpit.

OBSERVATIO CLIV.

Ad eliciendam ab vtero molam, præsidium electum.

FAbricius Hildanus doctissimus *centur. 2. Obseru. Chirurg. 92.* monet contra plurium votum, ne hamulis acutissimis, ad molam extrahendam, vtamur. Si enim hamulus excidit, non sine ingenti periculo matricem dilacerat. Hoc præsidio volebat vti Chirurgus quidam auctoritate Parei *lib.23.c.35.* in muliere quadam, quæ in vtero post tres annos, sentiebat paulatim carnosum corpusculum in maiorem molem accrescere. Quúmque sterilis esset, & tractu temporis facta decolor, animi deliquio per interualla premeretur, futurum damnum, aut Hydropem pertimescens, Medicorum opem implorat. Hi plura præscribunt, quæ menses mouent, secundinas excludunt. Sed non contulere. Quando aduocato Chirurgo nimis audaci, & futuram sanitatem pollicente, diductis mulieris obscœnis partibus, hamulo iniecto, nimiâ sequutâ Hæmorragiâ illam ab ista curatione deterruit. Hæc post viginti dies, meo consilio, drachmam Euphorbij cum syrupo de Artemisiâ in pilulas redactam quater spatio duodecim dierum tribus horis post cœnam deuorauit, quarum ope, magno labore, & dolore, parturientium instar, excreuit octo molas, venulis, & membranis constantes, Oui gallinacei magnitudinem superantes. Quibus excretis, & verno tempore expurgata, meliùs habuit.

OBSERVATIO CLV.

Mola membranosa.

ADmirabilia sunt naturæ nostræ arcana. Mulier quædam quater iam pepererat, & post suppressa menstrua quintum fœtum putabat in vtero habere. Cùm verò in nono mense ad pariendum se accingit, pro expectato fœtu, globulũ, seu Sphæram excernit albam, mucore respersam, caput humanum magni

magnitudine sua superantem. Cultro sphæra dissecta in præsentia eruditorum, solida tota intus apparuit, Cæpæ instar membranulis crassis, & albis fabrefacta, quibus sectis nullus ichor, humor, serosave substantia emanauit. Hæc cùm frigidi esset temperamenti, attenuante, & exiccante victu est præseruata.

OBSERVATIO CLVI.

Molarum incredibilis numerus.

Contendunt diuinatores quidam, ac malè feriati medicastri ex putidi lotij signis, non solùm de ægrorum morbis, sed de grauidatione plura certò præsagiri posse, & nescio quâ Auicennæ auctoritate prauè intellecta, commoti, perfricta fronte, immò temeritate quadam, multa pronunciare, & vel nugari non erubescunt, vt notat Paul. Zacchias *lib.1.tract.3. c.1.de notis conceptionis ex vrina*, quùm hoc signum sit fallax, ambiguum, incertum, & de quo Hippocr. toto ferè libro Aph. fusiùs, quam pro more suo conceptionis notas inuestigans, nihil conscriptum reliquit, in cuius signi veritate, confisi, Marsilius, & Petrus de Tusignano, Medici in Papiësi Academia celeberrimi, miserrimè decepti sunt. Quo pacto reprehendendi sunt hypocritæ homines, qui de vrina certam scientiam profitentur grauiditatis quæ in conspectu est, tum etiam sexus, & partus futuri. Quæ ostentatio ignorantiæ soboles, fundamentum nullum habet, quàm aucupandi lucri, & inanis gloriæ cupiditatem. Eò insaniæ deueniunt, vt propositis figuris mathematicis, certis circulis, & characteribus conscriptis super vrinam, posse grauidationem prædici, meris deliramentis irretiti propalare ausi sunt, de quibus nugis non exiguum tomum emisit nuperrimè in lucem Robertus de Fluctibus *lib. de diuinatione per vrinam*. Et vt tibi hoc, merum figmentum esse constet, lege Bonaciolum *lib.1. de morb. mulier.c.1. de virginum probat.* Valles. *3.cont.28.* Forest. *lib. de incerto vrinar. iudicio*, Eruditissimum Roderic. à Castro, *lib.de morb. mulier. part.1. c.7.* Ioan. Varandæum *lib.2. de affect. mulier.2.* Francisc. Ioëlium *tom.1. vniuers. medicin. lib.4. sect.3.* & sequens exemplum audire ne graueris Empiricus quidam, seu experimentator, & qui inflatis buccis se filium Galeni esse prædicabat, propriam vxorem concepisse ex lotij signis certò sciens, nihil pro anxietate summa, de qua ipsa conquerebatur, se effecturum cæteris Medicis inculcabat: maximè quoniam post quintum mensem increuit fastidium, acessit Mamillarum tumor in vultu, apparuere lentigines, adfuit Malacia, & venter vsque ad octauum mensem valdè intumuit. Tandem cùm prope partum esset, ingenti sequuta ex vtero Hæmorrhagia, præuio inguinum dolore sæuo, & pondere in pube ingenti percepto, expellere cœpit molas sanguineas, duras, compactas, mediocris magnitudinis (ouum gallinaceum paruum diceres) in copiâ tantâ, vt 15. diebus 152. excerneret. His eiectis, vterus qui ad magnam molem erat adauctus, omnino detumuit: quod exemplum non idiotas, verùm doctos admonuit, ne fallaci vrinarum iudicio attenti grauidationem præsagientes, infamiam incurrant.

OBSERVATIO CLVII.

De Partu.

Ad facilitandum partum, remedium optimum.

Dioscorides, rei Herbariæ peritissimus Auctor *lib.1.c.18.* Balsamum, partum facilem reddere constanter affirmat, de cuius efficacia mira pro expellendis calculis plura notauimus *suprà in hoc libro Obseru. 66.* quam etiam in facilitando laborioso partu mirabilem semper inueni. Plures enim à Medicis destitutas, exanimes, deploratas, & pro quarum salute eximia præsidia erant celebrata, vidi hoc antidoto exhibito fœliciter peperisse. Propina vnciam vnam in auis iure cum multo Croco, vel aperienti decocto. Si desit verum Balsamum, vtere eius loco stacte, Myrrhæ stillatitia lachryma, quæ pretiosissima est, de cuius vi sat plura Ruellius *lib.1.de natur. stirp. c.98.* vel Balsamo illo, quod Brasilienses vocant *De Capaivà*, vel artificiali, quod etiam ex vsu, cuius varias ex diuersis auctoribus descriptiones proponit Ioann. Iacobus Weckerus *lib.2. antidotar. specialis, tit. de Balsamis distillatis.*

OBSERVATIO CLVIII.

Ad difficultatem partus, remedium generosum.

Non præteribo auxilium præstantissimum, cuius ope plures in agone positæ fœtus viuos, & vel mortuos fœliciter excluserunt laborioso partu oppressæ. Hoc constat drachmâ ex vnâ Chrysocollæ (Boracem officinæ dicunt) tenuissimè puluerisatæ, quam si cum vnciis tribus aquæ Artemisiæ stillatitiæ, aut sabinæ, aut generosi vini, decoctiue aperientis offeras, aut in pilulas cum syrupo de Artemisia efformes, miram inuenies vtilitatem. Non timeas medicamen, quod licèt Dioscorides *lib.5. c.54.* inter ea numeret, quæ necem inferre queunt, de eo quod à fodinis extrahitur, est intelligendus. Nam præparatum, & miro artificio lucidum factum, splendidum, & Crystalli, aut Sacchari purissimi instar nitidissimum redditum, nullam iniuriam corpori infert, quoniam exustione, multiplicique lotione eius perniciosa vis iam est refracta. Debilibus sufficit semidrachma, aut scrupulus.

OBSERVATIO CLIX.

De Abortu.

Pro præseruatione abortus, fontanella adaperta, summè prodest.

Abortum ex vitiosis humoribus ad vterum à toto corpore confluentibus, suaque praua qualitate, aut copia fœtum enecantibus, aut Cotyledones relaxantibus frequenter concitari, res est manifesta. Fœminæ plures hac ipsa de causa sæpè abortiebant; ex iis quædam fœtum trimestrem, septimestrem, lacerum tamen, & omni putrilagine infectum multoties enixæ, celebratis validissimis auxiliis, nullo alio præsidio, quàm excitato cauterio in brachio, aut crure fœliciter pepererunt. Hoc ad originem fluxioni exerce. Huius enim ope ante conceptionem adaperti, quæ fœtus sanos, nullaque labe fœdatos legitimo tempore in lucem edidere.

OBSERVATIO CLX.

Ad præcauendum abortum, aliquando venæ sectio è Saphena est ex vsu.

In grauidis nullo præsente morbo solùm ad præcautionem abortus, phlebotomiam summo esse ex vsu, nouum non est, præsertim si fœmina sit carnosa, quadrata, succulenta, venis turgentibus prædita, & assueta sanguinem excernere per os, nares, aut aliam regionem: tunc enim necesse est demere

copiam

copiam, quâ remanente fœtus suffocatur: vna enim ex causis abortus, ingens plenitudo est apud Auicen. 21.3. *tract.* 2. *c.* 8. *iuxta princip.* nam sicut alimenti defectus, sic copia fœtum necat. Ita Fernel. 2. *meth. cap.* 2. §. *Multæ, nisi venæ circiter quartum mensem reserentur, abortiunt; Fœtus enim copia obruitur, &c.* Syluius *tract. de mensib. mulier. in initio,* Frambesar. *lib.* 1. *Canon. medic.* Peramatus *lib. de vacuandi rat.* 15. *Accorombon.* Eugubius *circa fin. part.* 1. *tractat. de vsu lactis.* Anton. Maria Bettus *in com. cap.* 20.4.1. Auic. Amatus 2. *cent.* 89. Salius, Sennertus, Claudinus, & plures alij. Renuat licèt Altomarus *tractat. prop. de vtero gerentibus,* qui pluribus argumentis contendit phlebotomiam pro præseruatione abortus inutilem esse, & nullius vsus, quæ soluunt Augenius *tom.* 1. *epist. lib.* 6. *epist.* 5. *cap.* 11. Moxius *lib.* 1. *de morb. mul. cap.* 28. At sanguinis missionem pro hoc complendo vsu è partibus inferioribus esse celebrandam, nouissimum est. Fœminæ binæ robustæ cùm per totum gestationis tempus menstruas purgationes paterentur, fœtum vsque ad maturum tempus reseruabant, sed cùm purgatio in alia grauidatione deficeret, aborsum fecere. Quæsita scaturigo mali, eam in sanguine menstro suppresso, copiâ suâ fœtum obruente, acutie vasorum vteri oscula aperiente, & punctione naturam lancinante, vt ante tempus fœtum propelleret, sitam esse vnanimiter rati sunt. Quare illis iterum grauidis factis, suppressa menstrua purgatione, sanguinem è cubito exhauriunt. Sed neque ex hac parte celebrato præsidio voti compotes euasere: nam in quinto, & sexto mense abortière. His perspectis, dum iterum concipiunt, me vocant, à secundo vsque ad quintum singulis mensibus è talo sanguinem exhaurio, & sic dempta particulari plenitudine vteri, vel copia sanguinis ad eum fluentis, ad originem fluxionis vacuati, fœliciter nono mense ter pepererunt. Aliquandò autem è saphena in grauidis esse mittendum sanguinem, fusè, sed pulchrè, ni fallor, comprobaui *lib.* 1. *de Medic. Princip. Hist. in com. Hist.* 32. & firmauit proprio exemplo postea Antonius Sanctorellus Medicus Neapolitanus doctissimus *lib.* 19. *antepraxis, c.* 10.

OBSERVATIO CLXI.

Ad retinendum fœtum, auxilium rarum.

Licèt Galenus *lib.* 3. *de præsag. ex puls.* 5. asserat, *quòd eorum qui nihil dicunt, proprium est ad proprietates quæ exprimi nequeunt confugere, quùm hoc ignorantiæ sit asylum.* Tamen & vel ipse pollicetur librum de iis quæ ab occulta proprietate operantur, & firmat *Aeschrion* præceptor eius, quòd cancros vstos ad rabiem proprietate mirabili prodesse dixerit, quare occultæ proprietates concedendæ, vt tam multis exemplis probat Fernel. 2. *de abdit.* 17. Ruellius 1. *de natur. stirp.* 22. Hanc occultam proprietatem habere pro retinendo fœtu in vtero, corium Equi marini, certus sum, ex quo si fiat Zona; & toto gestationis tempore iuxta carnem cinguli modo feratur, aborsus non continget, quod auxilium, pluribus tentatis incassum, quæ in præseruatione abortus à Medicis imperantur, præstantissimum semper inueni. Facilè reperitur venale hoc corium Olysipone, Venetiis, Neapoli, Hispali. Si desit, vtere Zonâ ex lupino corio paratâ, quam huic vsui esse mirabilem fidissimo experimento adinueni.

OBSERVATIO CLXII.

Ad excludendum fœtum mortuum, Vnguentum efficacissimum,

A Summo rerum conditore lege sancitum reperimus *in lib. Genesis cap.* 3. in peccati intrepidæ Protoplastæ pœnam, hanc, vti & cunctas mulieres in dolore parere. Quare si in partu naturali tot repullulant ærumnæ, geminantur dolores, emergunt angustiæ, quantò magis in violento, ac præter naturam, à mordicatione, excrementorum putredine, odore fœtus horribili, halitu menstrui sanguinis crassi relicti, & in vtero velut in cloaca coërciti, partésque superas lancinantis, scaturient immania tormina, anxietas ingens, acerbi cruciatus, delirium, & alia ferina symptomata, quæ sæpè inexorabilem mortem, & vitam amaritudine plenam repræsentant. Rursus si vnici medicinæ splendoris ore & auxilio, in Epidemiis, octo puerperæ (vna excepta Epicratis vxore, quæ post summos labores 80. die fuit absolutè iudicata) euadere haud potuerunt, symptomatum sæuitie, morborum grauitate, & causarum Cacoëthia oppressæ, ac deuictæ; quid sperandum nos inferiores Medicos, qui summi illius parentis collatione, abortiui sumus, in truculento hoc affectu exercere posse? Sed cùm multa sint, quæ ille *in libris de morbis mulieribus* pro excludendo fœtu mortuo proponit, hoc auxilium adiungam, quod in fœminis hoc agone prehensis summo fuit ex vsu, & maximè cuidam, cui à peruerso marito violenta manu super vmbilicum vehemens illatus est ictus, post quem exanimis immobilem fœtum persensit. At pluribus celebratis, hoc solo Vnguento posito super ventrem, & in perinæo, fœtum exclusit.

℞. *Medul. Colocynthid. Succi Colocynthid. viridis, an.* ℥ j. *Succi Rutæ,* ℥ j. ß. *Euphorbij,* ℥ ij. *Vnguent. Arthanit. Maioris,* ℥ iij. *Myrrhæ,* ʒ vj. *Olei de Castor. Olei Rutæ, an.* ℥ ſ.

Coquantur ad succi consumptionem, & fiat Vnguentum.

OBSERVATIO CLXIII.

Fœtus mortuus, Pessario apposito forâs excluditur.

COnuenimus elapsis diebus in curatione cuiusdam nobilissimæ Comitissæ Medici octo, cui ob visa nocturna spectra stupefactæ repentè fœtus nonimestris est mortuus. Vocati vidimus grauium symptomatum turgentes fluctus, difficiles syrtes, laboriosos angustiarum scopulos, vada querelarum impenetrabilia, durissima saxa. Obscuro hoc symptomatum intricati labyrintho Diuinum expostulauimus auxilium. Et dum Balneum parabatur Oleagineum cum decocto medicamentorum aperientium, & vias dilatantium, commixtum, tantoperè à Thaddæo Duno laudatum *lib. miscellan. c.* 21. & Valleriol. *lib.* 1. *obseru.* 1. quod suus Medicus doctè parauerat, in quod illa erat ingressura. Nos sic consultationem exorsi sumus. Primus pro certo supposuit in hoc casu auxilia debere esse potentissima, & fortiora quàm quæ ad excludendos fœtus viuos parantur: nam vt doctè ait Gal. *lib.* 5. *aphor.* 55. *ad bonum partum duorum corporum vigore opus est, & grauidæ mulieris, & infantis, &c.* Quare in mortuo facultas est sopita, quoniam non motu suo, sed pondere naturam stimulat. Sicque consuluit fortia sternutoria iuxta senis edictum *lib.* 5. *aph.* 35. dicentis: *Mulieri quæ vterinis molestatur, aut difficulter parit, superueniens sternutatio bonum.* Crurum ligaturas, vincula, cucurbitulas, fotus,

tus, & insessus, Vnguenta ex violentis medicamentis constructa. Secundus. Suffumigia consuluit fortissima vtero apponenda. Tertius. In potum assumendas esse prædixit pilulas ex Euphorbio cum Myrrha, Sagapeno, & Ammoniaco. Quartus. Pessaria fœtum natiua quadam vi extrahentia imperat. Quintus. Spretis violentis auxiliis manu suaui extrahendum esse fœtum inculcat, cuius ope fœtum mortuum exclusisse gloriatur Carolus Stephanus doctissimus *lib. 3. cap. 2. de dissect. part. corp. human.* Sextus. Cultello excidendum esse fœtum in vtero matris ad mentem Hippocratis *lib. de exsectione fœtus, & lib. 1. de morb. num.* 87. vt sic in minimas partes dissectus, meliùs possit extrahi, opinatur. Septimus. Vnco extrahendum ad priscorum mentem contendit; nam cætera auxilia morosa sunt, & maximum in procrastinatione periculum. His dictis quid in hoc opinionum portento Senior dicat, ignorat prorsus. At cùm fœmina exiisset è Balneo, cuius beneficio fœtus lapsus erat ad os vteri externum, dilatatis viis, & partibus laxioribus factis, vt per illam viam irritaretur natura, post iterum applicitum Balneum, quarti votum approbauit, & sic fœmina Pessario repentè parato, fœtum mortuum cum vehementi impetu exclusit. Pessarij forma esto hæc.

℞. *Ammoniac. Opoponac. Castor. Serapin. Ellebor. nigri, Staphisagr. Aristoloch. rotund. Pulp. Colocynthid. Scammon. an.* ℈ j. *Euphorb.* ℨ j.

Cum succo Rutæ, Cyclamin. Cucumer. Asinin. & felle Taurino fiat Pessarium digitalis longitudinis, & filo alligetur.

OBSERVATIO CLXIV.

Fœtus mortuus, Saphenæ sectione, excluditur.

SOlertissimus Magister *lib. 1. de morb. mulier. num.* 100. sic præfatur: *Si verò prægnans multo tempore cohibeatur, & parere non possit, sed diebus pluribus ex partus doloribus laboret; sit autem iuuenis, in vigore, & multo sanguine referta, secare oportet venas in malleolis, & sanguinem detrahere, virium respectu habito, &c.* Hoc auxilium vnanimis Medicorum confirmauit opinio, si fœtus sit viuus. At in mortuo nullus adhuc id celebrandum imperauit, quod ego fœlicissimo euentu sum expertus. Iuuenis erat in vigore ætatis constituta, lauto victui assueta, succulenta, & quæ in primis mensibus sanguinem pro præseruatione abortus, pro antiquo more non emiserat. Hæc ob copiam, emortuo fœtu, eum expellere non poterat, quoniam nonimestris erat. Plurima biduò sunt tentata præsidia. Visis his, & adstante in vtero copia, fœtus per obstructas vias cùm percolari non posset, è saphenâ sanguinem exhaurio: nam ex hac parte facta phlebotomia naturam ad inferiores partes præcipitat, & plenitudinem particularem demit, quæ vias coarctat, & fœtui impedit egressum. Hoc auxilio celebrato, fœtus ad imum ventrem magis vergere videbatur, & illa à præcordiorum dolore, quo antea immaniter premebatur, erat immunis. Vesperi ad illam reuersus, & de his omnibus certior factus, ex altera saphena, sanguinem detraxi, post quam, ante diluculum, fœtum eiecit. Magna ergò est non solùm ad viuum, sed ad mortuum fœtum excludendum phlebotomiæ vtilitas in actuali nixu, constantibus viribus, & in hoc truculento morbo necessaria. Consule Mauricium Cordæum doctissimum *in com. cit. Hippoc. contextum.*

OBSERVATIO CLXV.

Fœtus mortuus, vnco extrahitur.

IN malis erat primipara quædam, & duobus diebus afflicta parere non poterat. Cum ecce ex labore, vigiliis, & immani dolore, fœtus in vtero emoritur. At cùm ipsa præsidia respueret fastidio pressa, & aliis auxiliis externis, vnguentis, fotu, pessariis, suffumigiis non leuaretur, illi prædiximus, vt permitteret, vti fœtus vnco extraheretur. Hoc audito perterrita in syncopen incidit. Quare vocatus peritus Chirurgus, qui fœtum suaui manu extracturum, illi bona fide pollicetur. Annuit ipsa spe salutis allecta. Ille resupinam mulierem in lecto collocat decliui positus, cruribus valdè elatis, atque disiunctis. Hanc mulieres fortiter continebant. Tunc Chirurgus denudatis brachiis, manibúsque multo oleo illitis, & sensim in ostium vteri illatis, pueri situm, & formam disquirens, vncum, quem iuxta se in lecto absconditum habebat, in capite fœtus infigit, benéque firmato vnco leniter trahit, ne disrumpatur quod vncino arreptum est. Extracto fœtu lacero, & nimiâ iam putrilagine affecto, fœmina resoluta, victu refecta vires recuperat. Quod auxilium in plurimis in agone positis felicissimé sum expertus. Remedium antiquissimum est, prolatum ab Hippocr. *lib. de exsectione fœtus.* Approbarunt Paulus *lib. 6. c. 74.* Celsus *lib. 7. c. 29.* Aëtius *tetrab. 4. serm. 4. c. 23.* Auicen. 21. 3. *tract. 1. c. 14.* Rasis 22. *continent. tractat. 7. c. 5.* Sequuntur Ioan. Iessenius *c. 18. instit. Chirurg.* Iacob. Rueff. Paréus, Vidus Vidius, Beniuenius, & plures alij, & proprio experimento obseruauit Valleriola *lib. 5. obs. 2.* & nuper luculenter, & eleganter Doctor Nicolaus Fontanus Medicus solertissimus, in eo tractatu cui titulum dedit, *de extractione fœtus mortui Chirurgica manu, matre salua, cap. penult.* eruditissimè disseruit.

OBSERVATIO CLXVI.

Fœtus mortuus putridus frustillatim post duodecim annos exclusus.

MEdiocris fortis fœmina, ætatis 16. annorum, quùm ob difficultatem partus fœtum mortuum calidissimorum medicamentorum ope exclusisset, tanta humoris mordacissimi, ignei, ardentissimi per vterum copia per mensem est excreta, vt vtero dilaniato, & exulcerato, lentâ febri oppressa de vita periclitari videretur. Postea, post quatuor menses vterus ita occaluit, vt minimo relicto foramine, vrinam tenuissimi fili modo expelleret, & menstrua per angustissimum locum cum diris torminibus veluti coërcita erumperent. Hæc cum viro concubuit, & semen effusum, per foramen exiguum ab auido vtero attractum. Itaque concepit, sed dum pariendi tempus expectat, non potente fœtu per viam quasi occlusam, & callosam percolari, in animi deliquium incurrit. Monita vt sectionem admittat, quam facilem futuram prædixerunt Chirurgi, velut in imperforatis, & clausis geri consueuit. Illa renuit omnino. Sicque mortuum fœtum retinuit quatuor mensibus nulla sequuta noxa, qui per annum valdè computruit. Tandem post tres annos per vuluæ ostiolum ossicula minutissima excernere cœpit. Et paulatim vsque ad decimum annum, carnes corruptas, cranij fragmenta eiecit, quousque ob fœdam, virulentámq; saniem, ore vteri putrefacto, hic dehiscere, & paulatim in duodecimo anno, dilatari visus est, & sic residua ossa frustillatim effluxere, & omnino detumescente vtero, vlceribus consolidatis

solidatis conualuit mulier, & post plures annos redeuntibus statuto tempore menstruis, feliciter deinde concepit, & viuum enixa est puerum. Nec mireris: Nam Albucasis *lib.2. Chirurg.76.* Alexand. Benedict. *lib.25. de curand. morb.33.* Rousset. 2. *cap. sect. 2. de partu Cæsar.* Matthias Cornax, Langius, & alij, memorant se vidisse fœtus mortuos putridos in vtero retentos, quatuor annis, 14.28. & per aluum, vterum, vmbilicum, excitatis abscessibus fuisse excretos, saluis matribus, quæ deinde absque fœcunditatis noxa conualuerunt.

OBSERVATIO CLXVII.

De Sphincteris Resolutione.

Sphincteris resolutio, Ebeno curatur.

Eleganter quidem Arabum Archiater docuit 1. 4. *tract. 2. cap. 2. in fin. quod à febribus acutis interficientibus rarò fit euasio absque contractione membri.* Laborauerat honesta matrona febre maleficentissima, à qua summi omnipotentis potentia, & Medicorum opera euasit. Conualescens excrementa alui inuita effluere sentit, séque non posse coarctare anum, & musculum constringere confessa est. Hoc vitium è debilitate natiui caloris, ob prægressam febrim depopulati, frigidique humoris copiâ ad Sphincterem delapsâ euenire ratus sum: nam ex præcedente lethali morbo vires erant inualidæ, coctiones minùs faustæ: decolor enim, & exilis remansit, & vix incedere poterat. Remedia imperantur. Purgatio lenis, fomenta, lauacra, suffumigia fiunt super podicem. Malum nullis cessit auxiliis. Tandem sudoribus excitatis cum decocto Ebeni ad 20. dies, fœces per longius spatium retinebat. Demum hoc emplastro ossi sacro admoto integram consequuta est sanitatem.

℞. *Emplastri Viperini, Confortatiu. Vigon. Gummi Tacamacha, an. ℥ ß. Olei Laurini, Olei Angelicæ, Olei Castor. Olei de Costo, Olei Anisi, Olei Terebinth. Olei Rorismarin. Olei de Piperib. an. ℥ ß.*

Cum cerâ sec. art. paretur Emplastrum, extende super pellem vulpinam.

Memini me olim Balneis naturalibus persanasse recti intestini resolutionem in quodam sene, cui excrementa alui inuitè fluebant, quæ ex sæuâ Epilepsiâ habuit ortum: nam hæc postquam illum per mensem miserrimè cruciasset, grauissimis stipata symptomatis, in brachij, longanonisque Paralysim finita est. Neque hoc nouum putes. Id enim docuit Galen. 4. *acut.* 27. firmauit Auic. 1. 3. *tract.* 5. *c.* 8. §. *Et quemadmodum Apoplexia conuertitur ad Paralysim, similiter plurimùm Epilepsia conuertitur ad Paralysim, &c.* Confirmant Erast. *lib. 4. disp. cont. Paracels.* Salius, *Ad c. 19. Altom.* Licèt enim Apoplexia creberrimè in Paralysim finiatur, quoniam huius causa est multò maior, obstructio confirmata, difficilior, & cerebrum magis languet, & sic hoc, humorem crassiorem, nec discutere, nec ad loca excretioni destinata transmittere potest, & contrariæ causæ in Epilepsiâ contingant frequenter: aliquando, rarò tamen, si hæc grauis est, & accessionum frequentiâ affligit, & est finitima Apoplexiæ, in resolutionem finitur, vt Costæus *in com. Auic.* doctè explicuit. Quare frequenter Apoplexia, aliquando Epilepsia in Paralysim finitur. Hac distinctione soluitur contradictio, apud Galen. quem manifestè secum pugnare contendit Valles. *lib. de loc. manifestè pugnantib. contrad.* 6. quùm hoc modo 4. *de loc.* 2. intelligendus sit, dicens: solam Apoplexiam in Paralysim finiri. Lege Amat. 4. *centur.* 22.

OBSERVATIO CLXVIII.

De Coxendicis dolore.

Coxæ dolor, hirudinum supra partem affectam suctu, curatur.

In coxæ doloribus, reprimentibus non esse vtendum, sed lenientibus, & Anodynis latâ oratione exponit Galen. 10. *sec. loc. cap.* 2. Coxendicis dolore intolerabili premebatur quidam, qui imposito lacte muliebri cum Rosaceâ permixto valdè fuit exacerbatus. Vocatus ego, cubiti, & tali venam seco, vomitum moueo. Foueo partem relaxantibus vnguentis, per aluum clementer expurgo. Applico mirabile Vnguentum Ebulorum descriptum à Lacunâ *lib. 4. in Dioscorid. cap.* 175. fitque ex succi rad. Ebulor. & fol. an. ℥ ij. coctis in ℥. vj. Olei Chamæmel. quousque absumantur succi, & cum guttulis Aceti ad maiorem penetrationem, & Cera fit Vnguentum. Cucurbitulam magnam ad priscorum modum super Ancham cum scarificatione appono. Caustica imprimo. Nulla profuêre. Tandem ex Pauli consilio *lib. 3. cap.* 77. Cœlij *lib. 5. tardar. passion. cap.* 1. Coxæ octo magnas hirudines impono. Tanta ab his animalculis sequuta vacuatio est, vt post decem horas sine dolore remanserit, quod auxilium in Chiragra, Podagra, & Gonagra sæpè post vacuatum corpus fœliciter sum expertus.

OBSERVATIO CLXIX.

Vstio venarum retrò aures, Ischiaticis vtilissima.

In Ischiatico dolore sectionem venarum retrò aures vtilem esse Hippocrates sæpè admonuit. Iuniores rarissimè sunt experti, in qua parte cur cauterium impressum tantopere prosit, ambigunt prorsus. Mihi non semel videre licuit cum vtilitate multa, præsertim quando fluxio à capite irruit in coxam, à qua parte hoc malum foueri docuit Hippoc. *lib. 2. epid. sect. 5. lib. de glandulis, num.* 10. Cuius auctoritate motus Fernel. *lib. 6. Patholog. 18. & consil.* 12. Arthritidis originem semper à capite emanare contendit, quam absurdam opinionem acriter plures refutant. Vocatus vt inuiserem Lusitanum illustrissimum, eum inueni coxæ dolore immani vexatum. Pro tanto malo auxilia paro, roborantia, calida; nam morbus ex pituitosa defluxione à capite defluente ducebat originem. Purgantia propino, sudorifica ex China exhibeo, partem scarifico, vro. Non succumbit affectus. Ipse veluti desperatus, sagas, mulieres, sortilegos, incantatores consuluit, & à vulgari plebe multam remediorum farraginem acceptam coxæ imponit. Sed cùm viderem in hoc contumaci morbo Hippocratem venæ sectione retrò aures vsum fuisse, *tom. 6. epid. sect. 5. text. 22. §. cùm adsunt fluxiones, venæ in auribus scindendæ sunt, &c.* Et *lib. de aëre, loc. & aq. num.* 50. nam sic intercepta via, per quam humor à capite ad coxam decurrit, leuantur ægri: eam celebrandam curaui, sed non inuentus Chirurgus qui eas scinderet, vt Auicen. 4. 1. *cap.* 20. illas in morbis capitis secandas docet. Huius loco externam cutem retrò aures scarificaui, sed citra leuamen vllum. Ecce quidam ægroti satis amicus eum inuisit, quem supplex exorat, vt si fortè apud Iapones, vbi diutiùs fuerat commoratus, aliquod præsidium inuenerit, quod misero solatium afferre possit, pandat libenter. Ille, vt erat rei Medicæ studiosissimus, coxam affectam videre cõcupiscit. Tumorem in Ischio sinistro nullum notat. Vnum æger illi signum ampliùs

pliùs patefecit, quòd inuadentem paroxyſmum tinnitus aurium cum Hemicraniâ præcedebat ſemper, argumentum certum à capite fluxionem oriri. Tunc Fonticulus in ſiniſtro brachio aperitur, ex quo per menſem Ichor emanauit citra vtilitatem vllam. Nullis conferentibus, amicus ſolatur amicum, ſe matutino tempore facturum præſidium pollicitus, quod tanto malo ſubſidium ferat. Diluculo veniens, me præſente, retro aures Cauterium inurit factum ex vitis ſermento ignito, quo duarum horarum ſpatio, ex breuioribus interuallis cutem inuſſi. Poſt eſcharæ lapſum defluxit decem fere diebus, tenuis, aquoſaque humiditas, quæ excreta, poſt 20. dies, omnis doloris, & eiuſmodi morbi ceſſationem ægrotanti attulit, quod auxilium apud Perſas pro hoc morbo, cæteriſque ex capite fluxionibus ſubortis, eſſe vſitatiſſimum inculcabat. Ne verò in poſterum conſolidato vlcere, & ſuppreſsâ manante humiditate recrudeſceret malum, vlcus Cauſtico impoſito apertum diutiſſime ſeruo. Hoc exemplo edoctus ſimile auxilium in capitis affectibus, cæteriſque deſtillationibus ſæpius celebraui cum vtilitate mirâ.

OBSERVATIO CLXX.

Iſchiaticus dolor, ſaluatellâ in pede ſectâ, curatur.

AVicenna inter Arabes magni nominis auctor, *22.3.tract.2.cap.25.* Sic alloquitur: *Ex ijs quæ phlebotomantur, eſt vena quæ eſt inter minimum, & ſecundum pedis, & dicitur quod hæc vena magis iuuatiua eſt, quàm vena Iſchiatica, ſicut ſaluatella magis iuuatiua eſt, quàm Baſilica in ægritudinibus Hepatis, & ſplenis,* &c. Acceſſere mecum quatuor non incelebres Medici luctaturi cum coxæ dolore, qui multoties eorum præſidia, etſi ſaluberrima contempſerat. Auicennæ voto munitus, Iſchiaticam venam, per latus externũ pedis, inter minimum, & ſecundum digitum diffuſam ſecandam iuſſi, ſed quùm nouum eſſet auxilium, & noſtro ſæculo inuſitatum, reſpuunt omnino, *cùm parum referat venas in pede interiores ſecare, aut exteriores, ab vnâ enim venâ ambæ naſcuntur in poplite trifariam diuiſæ, quoniam & vna vena ad hoc peruenit membrum, non ſicuti ad manũ duæ,* vt *lib.6.aph.com.36.* docuit Galenus. Sed cùm rectitudo plurimum proſit in celebrandis vacuationibus omnibus, ipſo monente Magiſtro vbique paſſim, in eâ ferienda contra illorũ votum adhuc inſiſto. Affines annuunt. Extracto ſanguine craſſo, & multo, conualuit æger.

OBSERVATIO CLXXI.

Iſchiaticus, hirudinum vſu reſtitutus.

PAuli ſententia eſt ſingulari digna admiratione *in lib.3.cap.77. rubric.3. in recenti artuum dolore venam eſſe ſecandam, quùm ſtatim quis morbum experiri primũ cœperit: nam quos fluxio frequenter iam infeſtat, ij plus inde noxæ, quàm auxilij ſenſerunt, præſertim quibus corpus eſt naturâ frigidius, aut etiam imbecillius,* &c. Explicant ingenioſè ſatis Mercatus *lib.4.de morb.intern.20.* Ludouicus Septalius *lib.7.caution. medicinal. num.179.* Coxendicis dolore diuturno vexabatur quidam natiua ſorte melancholicus, quem Medici frequenti venæ ſectione, quoties inuadebat dolor, excruciauerãt: ſed cùm eſſet reſolutus valdè, loco phlebotomiæ, mariſcis hirudines apponandas curo. His vſus per annum, omnino ſanus euaſit. Nam fluxio irruens in coxas ad ſedem deriuata. Quoniã Hæmorrhoidũ apertio à coxendice præſeruat: ſic menſtruorum prouocatio hunc morbum ſanat, ſicut retentio creat, ex Hipp. *lib.5.epid. num.33.§. Polemarchi vxori in morbo articulari, coxæ dolor quidam vehemens, cauſa erat, quòd menſes non prodirent,* &c.

OBSERVATIO CLXXII.

De Gonagra.

Genu aperto, loco puris, egreditur ventus.

NIl eſt quod Medicos, atque Chirurgos magis decipiat, atque deludat, quàm genu flatuoſus tumor: Nam ſæpiùs dolor, pulſatio, & vel tactus ipſe, pus adeſſe internum repræſentant. Adfuimus diu in curatione cuiuſdam OEconomi, cui ex genu antiquo dolore, & tumore claudicanti plurima præſidia ſunt imperata. Purgationes variæ, fotûs, Vnguenta, emollientia Emplaſtra, Balnea naturalia, Sudorifica ex Smilace aſperâ Balneum ex Sale, Tritico, Arenâ, Milio, Vinaceis, Muſto actu calidis. Tandem cùm triennio nihil proficeret, ad Cauterium in brachio partis affectæ, & crure ſani lateris acceſſimus, ſed citra vtilitatem vllam. Ecce eum inuiſentes Chirurgi, ex tumoris tactu, interno ſtrepitu, pus adeſſe denunciant. Concordes omnes (vno ſeniore reluctãte ſolùm) adſtantibus Medicis, cauterio actuali partem perforant, at genu aperto egreditur ventus. Illi rubore ſuffuſi ſæpè hoc accidere dictitabãt cum Galen *lib.4.com.21.§. Fuerunt ſanè qui aliquando tumores præter naturam in muſculis ſecuerunt, tanquam pus in eo reperturi, ſed nihil aliud præterquàm ſpiritum, qui totam per carnem minutatim diſſeminatum eſſet, inuenerunt,* &c. Tranſtulit Auic. *3.4.tract.2.c.19. Et quandoque exiſtimat homo, quòd ſuper membrum eius ſicut genu ſit apoſtema indigens perforatione, quare perforat ipſum, & egreditur ventoſitas tantum,* &c. Vtcumque ſit, æger tanquam deſperatus appoſito per menſem Emplaſtro Viperino, malaxato cum Ammoniaco, & Oleo Vulpino meliùs habuit, ita vt dilatato crure cum baculo incedere poſſet.

OBSERVATIO CLXXIII.

Balnea naturalia, articulorum doloribus vtiliſſima.

EXcellentiſſimus quidam Princeps, ex venere, & otio multo plurimam ſuccorum crudorum copiam in prima corporis regione accumulans, eam vomitu quandoque reiiciebat. Cùmque lenti humores irruerent in artûs præ copiâ auctâ, aſſiduis articulorum doloribus opprimitur. Plura à ſuis doctiſſimis Medicis celebrata auxilia, quæ craſſorum humorum ſarcinam deponerent, vnáque robur affectis partibus conciliarent: nam monente Galeno *lib. 6. aph. com.28. articularis morbi cauſa eſt artuum imbecillitas cum redundantium humorum copia coniuncta.* Sed cùm ex tam multis, rectè, & vt decet adminiſtratis nullùm ſequeretur iuuamentum, plurimos in ſui ſubſidium Medicos conſuluit. Hi Balnea naturalia, alumino ſa præſertim, ſalutaria eſſe prædixerunt, profligandóque huic contumaci morbo oportuna: nam ea artûs roborant, ſuperfluam humiditatem exiccant, flatûs abſumunt, calefaciunt, & craſſum humorem attenuant, quorum mirabiles pro hoc morbo curando, dotes vnanimiter decantant auctores, de quorum numero ſunt Auicenna *22.3.tractat.2.c.7. §. & non fiat balneatio niſi in aqua thermarum,* &c. & *cap.25. §. Verùm & aquæ Thermarum conferunt, & in hora ægritudinis,* &c. Sequuntur Paulus *lib.1.cap.52.* Aëtius *Tetrab.1. ſermon.3. cap.167.* Oribaſius *lib. 1. Synopſ.29.* Explanant Cardanus *lib.2.contrad.tract.4. cont.3.* Hieronymus Sauanarola *tractat.de Balneis in princip.*

princip. Fallopius *tract. de aquis thermalibus, in præfat.* His præfatis æger ad Balnea alacri animo se accingit, eâque admittit triginta dierum spatio cum vtilitate tantâ, vt in posterum nullum morbi vestigium remanserit. Causa est, *quoniam Balnea naturalia, quæcunque ea sint, ærea, ferrea, salsa, nitrosa, bituminosa, iuuant in doloribus articulorum, & Podagræ,* vt monuit Auicenna 2.1.*doct.*2.*cap.*19. Si ergo hæc vera sunt, & ex facundissimâ Principum mente exhausta; quod infortunium contigit Mercato, in medendis morbis versatissimo, vt illa pro articulorum doloribus respuat, & perfrictâ fronte condemnet? *lib. enim* 4. *de morb. intern. c. vlt. prope fin.* ei se addixit opinioni, vt credat hoc præsidium ficulneum esse, & nullus vsûs. Balnea, inquit, laxant, emolliunt neruos, debilitant, quo titulo Galenus *lib.* 11. *meth. cap.* 20. ea articulariis doloribus infestissima esse affirmat: *Nam plus potest humiditas ad relaxandum, quàm possit aquæ qualitas adstringens ad exiccandum, resoluendum, & roborandum.* Sed hunc virum dormiisse sub Mandragorâ, nemo non videt; nam *Galenus* de Balneo, hoc est, dulcis aquæ lauacro intelligendus est, quod eneruat neruos, fluxiones mouet, fundit, liquátque humores, artûs debilitat: nam præterquam quòd ibi de dulcis aquæ Balneo loquatur, cùm simpliciter profertur, Balneum, hoc subintelligitur, ex Gal. *eo loco, &* 7. *lib. sec. loc. cap.* 1. *in med.* Hoc significauit Auic. *loc. cit. cap.* 13. dũ dixit, *Balneatio quidem cum aquis calibis, & humidis nocet, propter illud quòd liquefacit de humoribus, & dilatat de poris, nisi in aquis thermarum, &c.* Hæ enim licèt primo occursu ob actualem humiditatem aliqualiter relaxent, siccitate tamen potentiali deinceps adstringunt, exiccant, & roborant. Hac de causâ vidimus plures sanatos, qui antea articulariis cruciatibus immaniter erant oppressi, solius luci balneorum naturalium ope, quo cùm vnguenti modo artûs illinerent, omnimodam consequuti sunt sanitatem. De hoc instituto legendus doctissimus Spigelius *lib. de Arthritide, prope fin.*

OBSERVATIO CLXXIV.

Admoto Narcotico super genu, mortificatio, & mors.

QVantùm oporteat Medicos in Narcoticorum impositione supra dolentes articulos, esse sollicitos, prisci docuêre, & hoc exemplo ampliùs patebit. Quidam immani genu dolore vexatus, plurima, vel à nebulonibus, & medicastris relata auxilia tentauit Hi doloris feritati solùm attenti stupefacientia protinus imponunt, nempe Emplastrum ex foliis Hyoscyami, radice Mandragoræ, cum Aceto & Opio constructum, nullo alio adiecto calido medicamento, quod frigidorum efficaciam corrigeret. Post applicationem dolor ferociùs inualescit, genu liuescit, & sic resolutis viribus, animo deficiens, superueniente Gangræna, è vita discessit.

OBSERVATIO CLXXV.

Sæuus genu dolor, Hydrargyri vnguento curatus.

IN multis morbis præter Gallicum, Hydrargyrum administrari, testatur Auicenna *lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 47. Quadragenarius cùm immani genu dolore afflictus quateretur à frigido humore suborto, qui medicamentorum vim sæpiùs contempserat, Emplastro Ranino cum triplicato Mercurio partem inunxit. Aliquantisper remissus est dolor. Ego, vt certior fierem, num aliquando Gallicæ luis primordia essèt expertus, ab eo inquiro, negat obnixè. Tamen alacrior factus non cessaui Hydrargyrum, extinctum priùs, & commixtum cum Oleo Laurino, Styrace, & Terebinthina Vnguenti forma genu apponere. Mirum dictu, dolor conquieuit omnino. Ne ergo in eo in multis morbis aliis à Gallico, applicando, sis meticulosus: nam resoluit durities, dolorem sedat, flatûs discutit, & tenacem humorem mira efficacia absumit.

OBSERVATIO CLXXVI.

Immanis genu dolor, fonticulo infra inguen aperto, curatur.

MEdicus quidam ob assidua studia, & labores, defluente humore à capite, in dentes & ventriculum, harum partium per multos annos acerbos dolores tulit, at vacuantibus, & roborantibus præsidiis conualuit. Postea trunculento genu dolore oppressus ita contabuit, vt nec igne mitesceret malum Tandem Lauacro hoc est leuatus.

℞. Sampsuc. Iuæ arthetic. Artemis. Absint. Chamæmel. Maioran. Stœchad. Betonic. Rorismarin. Saluiæ, Nepitæ, Rutæ, Origani, Pulegij, Summit. Lauri, an. M.ß. Radic. Pœoniæ, Acori, an. ℥ ij. Radic. Ebul. ℥ i.ß. Mastich. Macis, Cinnamom. Caryophyl. an. ʒ ij. Sulphur. viui, Nitri, Alumin. Salis, an. ʒ ij.ß. Stercor. Caprin. Stercor. Columbar. an. ℥ ij.

Coque in Vini potentis lib. viij. ad medias, colaturæ adde.

Aq. Vitæ, lib. ij. Olei de Castor. ℥ iij. Olei Vulpin. ℥ ij. Olei Lumbricor. ℥ ij. Balsami, ℥ ij.

Cùm verò post tres menses fluxio ex habituali capitis intemperie in coxam irrueret, pluribus applicitis, nullo alio potuit omnino consanescere, quàm fonticulo excitato infra inguem in parte domesticâ, cuius ope, humor, qui à capite in genu confluebat, est vacuatus, quare intercepta fluxione in posterum alacriter vixit.

OBSERVATIO CLXXVII.

De Tibiæ dolore.

Super vlceratam tibiam medicamento styptico intempestiuè imposito, inflammatio ventriculi lethalis sequuta.

CElebberrima est historia illustris Romanæ, lata à Gal. *lib.* 14. *meth. cap.* 17. quæ quùm herpetem in malleolo haberet, & medicamento, ex Alga, & Sandice, hoc est, Cerusa vsta, vsa esset, restricto humore, & ascendente ad bubones vsque, leuari nõ potuit, quoúsque causa fluxionis medicamenti purgantis ope esset exhausta: nam vt, inquit Auic. 34. *tract.* 1. *c.* 7. *de cura formicæ. Cùm non incipis in ea cum euacuatione humoris secundùm quod oportet, immò medicaris vlcus cum eo quod sanat, redit ex alio loco propinquo, & ex loco ipso, & non cessat corrodere cutem, corrosione post corrosionem, &c.* Id ipsum proponunt Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 2. *c.* 6. Oribasius *lib.* 7. *synops. c.* 33. *Nam plerisque vlceribus purgatio competit,* ex mente Hipp. *lib. de vlcerib. num.* 4. repetit Gal. 4. *meth. cap.* 6. Hæc non obseruans incautus quidam Medicus, qui dum ad curationẽ Herpetis exedentis, crura & tibias depopulantis esset vocatus, in iuuene robusto, tẽpore verno, natura ad extremas partes humorẽ biliosum propulsante, citra totius prouidentiã exiccantia, & adstringentia, primò leuia ex Pompholyge, deinde fortia ex Alumine, & Sublimato vstis, parti vlceratæ imposuit. Vix ter remedium fuerat admotum, quando coërcito humore,

humore, suborto in regione ventriculi immani dolore, cũ vomitu fœtido sanguinis grumosi, atrabilarij, & concreti, febricula apparuit tenuis, lenta cum anxietate, & extremorum frigiditate coniuncta. Huic misero ventriculi inflammatione laboranti occurrens, anteacta inquirens, reuocandum humorem ad suam originẽ, nempe ad partes inferas consului. Hoc præstiti crurũ lauacris, frictionibus, ligaturis, sectione tali, hirudinibus ano affixis, & clysteribus lenibus retorridum humorem vacuantibus. At omnia nullã opem attulerunt: nam assiduo vomitu, fastidio summo, sudore frigido, extincto veluti calore, occubuit.

OBSERVATIO CLXXVIII.

De Arthritide.

Olei ex ossibus humanis, ad articularios dolores, vis eximia.

GVttam vocant Medici, quoniam humor guttatim in artûs stillat. Cum hac Hydra sæpe luctatus, laboriosè, tanquam à Lernæo morbo, & insuperabili victus, discessi. Vnum exequendum superat, & erat ossium humanorũ vsus, de cuius viribus ex aliorum mente sat plura contra hunc morbum iactant Gal. 11. *simp. tit. de ossibus*, Auic. 22. 3. *tr.* 2. *c.* 9. quorum oleum, vt rem pretiosam miris laudibus effert Crato *in consiliis*, & Euonymus *in antidotario suo*. Plurimis eorum cinerem citra fructum exhibui. Quidam feroci artuum dolore vexatus, spretis multis, oleo ex ossibus humanis extracto, non solùm à cruciatu est leuatus, sed in posterum à tanto malo immunis euasit. Accipe ossa humana, magna, frustillatim incide, pone in igne quousque excandescãt, extingue in oleo vetustissimo, quibus contusis destillat oleum ad omnes iuncturarum dolores efficacissimum. Legendus in hanc rem Hieremias Sachetus *lib. de morb. capitis, cap.* 10.

OBSERVATIO CLXXIX.

Auxilium ad præseruandum à cruciatu Arthritico vtilissimum.

SEptuagenarius natura frigidus, & pituitosus, quùm diu articulares dolores esset expertus, & multis tentatis præsidiis conualescere non posset, ad Terebinthinæ vsum accedere coactus est cum vtilitate mirâ, de cuius laudibus tam multa prædicat Galenus *lib.* 5. *de sanit. tuend. cap.* 9. Interdum eam in mortario dissolutã cũ luteo Oui, adiecta vncia vna aquæ stillatitiæ Apij cum Sacharo deuorabat. Aliquando in pilulas redactam deglutiebat. Sæpe olei eius Chymica arte extracti vnciam, adiecta Amygdalini vncia in potum assumebat. Multoties Diaphœnico obuolutam ingerebat. At cùm inuitus ob eius horribilem odorem ea vteretur, in puluerem redigendam curo, illa priùs in testa perusta. Huius pulueris scrupulum vnum in iure auis, vel liquoris commixtum, quùm singulis annis, toto vere assumeret, optimo regimine vsus, senectã vsque ad octoginta annos mitioribus articulorum tormentis concussus, immò corpore vegeto, succulento, ingressu firmo transegit. Hoc enim præsidium non solùm aluum soluere citra noxam potest, corpus à mucosa pituita exonerans, sed viscera omnia, internas partes, Iecur, Splenem, Renes, Pulmones, Ventriculum, Vterum expurgat, cuius opem in harum partium, & articulorum doloribus semper efficacissimam sum expertus. De cuius mirabili vi & assumendi modo, pulchra scripsit Lemnius *lib.* 1. *de complex. cap.* 9.

OBSERVATIO CLXXX.

Prophylacticum, contra articularem morbum, auxilium.

SIcut Cancamum (Lusitani *Animè* vocant) dentium doloribus à frigida causa, gingiuísque humore nimio madentibus extrà admotum mirè auxiliatur, vt Dioscorides *lib.* 1. *cap.* 23. & M thiolus docent; sic, si cum aquâ decoctâ Ebeno, radice Chinæ, aut decocto aliquo roborante assumatur pluribus diebus, ternûm obulorum pondere, hoc est scrupuli vnius, & dimidij quantitate, Comitialibus, L enosis, Suspiriosis summo est auxilio. Adde tu, & Articulariis doloribus à pituitoso humore pronatis. Vidi enim plures his cruciatibus concussos, qui nullo alio præsidio à tam rebelli malo sunt præseruati: natiuâ enim sorte articulos roborat, lentum, flatulentúmque succum per halitum digerit caliditate uâ, si tribus horis post cœnam assumatur. Caue tamen ne Cancami loco, Laccam Serapionis propines: hæc enim rubea est, tinctoribus expetita, odorísque expers: illud verò est odoratum, Arabici ligni Lachryma, Myrrhæ similis, vt Dioscorides, & Paulus *lib.* 7. confirmant. Nam verum *Dioscoridis* Cancamum, gummi quoddam est odorum, ab Indiâ Occidentali, hoc æuo ad nos allatum, colore thuris subalbido, vestium suffimentis dicatum.

OBSERVATIO CLXXXI.

De Podagra.

Podagricus materiâ ad stomachum conuersâ, reuocatâ fluxione ad artûs, præter omnium spem conualuit.

PLurium morborum sicut & Podagræ in varios morbos fieri metastasim, docuere, Hippoc. *lib.* 6. *epid. sect.* 6. *text.* 8. Gabúcinus *com. de Podagra*, Trincauellius *lib.* 12. *de curand. morb. cap.* 1. Et nuperrimè Castrensis Lusitanus explicauit in aureo illo opusculo, cui. *Quæ ex quibus*, titulum dedit. Omnes facundissimam imitantur Gal. doctrinam *lib.* 7. *Meth. c.* 11. dũ sic inquit: *Illud deinde perpendendum, an aliud membrum corporis certo temporum circuitu vexari sol tum, nunc non vexetur. Aliis enim articularis morbus, aut coxendicus, aut Podagra: aliis Cephalæa, aut fluxio aliqua, quæ in oculos, vel aures procubuit, nunc migrauit ad ventriculum, &c.* Sexagenarius quidam viginti annis, doloribus podagricis ex interuallis cruciatus, excitata inflammatione in vno pede, decem, aut quindecim diebus lecto decumbens, illius declinationem, nullo vsus auxilio, expectabat. Suppressâ hac solita vacuatione per totum annum, de ventriculi dolore queri cœpit, ita immani, vt potum, cibúmque, retentrice debilitata protinus vomitione reiicere cogeretur, Medici à flatu omnia hæc euenire persuasi, in roborand ventriculo insistunt. At quantò plura machinantur, tantò deteriùs ruebat affectus. Vocatus, dolorem ex suppressa vacuatione fuisse subortum illis inculco, totúmque curationis cardinem esse repositum si ad artûs reuertatur fluxio. Mirantur illi, ancipites, per quas vias esset reuocanda. Respondet Galen. *loc. citato. His igitur omnibus cõsideratis, siquidẽ ex minus momentaneis translatio facta est, quod superfluũ est ad eas reuocabis, &c.* Repetit *lib.* 2. *de natur. human. com.* 5. *in fin.* dum sic ait: *Aspeximus enim sæpè in iis qui Articulari morbo, aut Podagra obnoxii erant, quod repulsis ab artubus humoribus eò delatis, illi in principem aliquam partem contendentes, homini interitum attulerunt, cui eâ sola relinquebatur spes salutis, si iterum possent*

possent ad artûs reuelli, &c. Hæc Galeni verba cùm attenta mente perpendo, affectum pedem leniter perfrico, roborantibus decoctis, & attrahentibus non semel abluo, suauiter ligo. In talo venam seco, natibus, tibiæ hirudines impono, & quod plus est, cauterium in parte affecta externa, quatuor digitis infra genu inuro, ex quo fonte, cùm sordida, & virulenta emanaret illuuies, repurgato sæpiùs corpore, & à ventriculi dolore, & à Podagra, reuocato humore ad artûs, in posterum saluus remansit.

OBSERVATIO CLXXXII.

Balneum ex Arenâ, Podagricis vilissimum.

AB annis aliquot generosus quidam vir Podagrico dolore laborauit, ita vt in pollice pedis dextri ingentes cruciatûs ex temporum interuallis pateretur, ob quorum sæuitiem lecto decumbens plures noctes insomnis ducebat. Hic cùm plurima sine vtilitate tentaret, ad Balneum arenæ accessit cum commodo multo. Nam ardente Sirio pedem sub feruentissimâ maris arenâ dimidiæ horæ spatio cùm leniter perfricaret, mense toto, in die semel, à Podagrâ conualuit. Sic desit arena maritima, vtere fluuiali; nam vtraque, caliditate, & siccitate suâ excrementitiam absumit humiditatem, vt priscorum, & Iuniorum doctissimi confirmant. Vide plura de hoc præsidio apud Antonium Sceenebergum *lib. de remedijs ad omnes articulares dolores aptissimus, in init.*

OBSERVATIO CLXXXIII.

Atrox pollicis, dolor, Naroticis extrà, & intùs applicis mitescit.

VOcatus ad curandum iuuenem febrientem, qui cum linguâ nigrâ, & siti inexplebili, dolore pollicis dextri pedis, post triginta dies concutiebatur immaniter, à bilioso humore, subtilique concitato. Huic Medici rectè præsidia inculcauerant, frigidam diætam, iteratas ex gibbero phlebotomias, cucurbitulas costis affixas, lenientia enemata, mitia expurgantia, Vomitoria Topica Anodyna, hirudines ter parti admotas, Emplastra varia. Nihil leuatus, febri adhuc intensa correptus. Serum lactis propino. De cauterio parti inurando dissidium obortum: nam ob partis squallorem, humoris acrimoniam, bilem feruidiorem factam, affluxum nouæ materiæ, timor erat ne ingrauesceret dolor, quare ab eo recessimus. Tandem conuenimus, vt parti affectæ mitius imponeretur. Narcoticum. Eo admoto, quod ex farina Hordei, Santalor. Ros. mixtis cum Oleo Nymphææ, decocto Hyosciami, radic. Mandragor. Coriandri viridis, puluere Absinth. cū gr. septem Opij, & quatuor Croci, & vna parte populei Vngnenti constabat, adiecto lacte Vaccino, aliquantisper leuatus est dolor. Deinde cùm fortiùs inualesceret ex Opij gr. xij. cum farina Hordei dissolutis, adiecta niue, & Mastichis puluere Emplastrum impono, & per os drachmam vnam Philonij Persici in aqua Plantaginis dissolutam assumendam impero. His celebratis æger decem horarum spatio obdormiuit, expergefactus nullum ampliùs dolorem persensit. Iis ergò in calida causa audaciùs vtere, ex præscripto Galeni *lib. 12. meth. 8.* Nam non solùm torporem inducunt, sed acris, & furentis humoris tenuitatem cogunt, atque incrassant, & vehementem calorem refrigerant. Si vero lædunt. *magis est æstimanda noxa, quàm mors.* Ex Gal. *loc. cit. meth. cap. 1.* Sic fecit Aëtius qui Podagricum opiatis persanauit, vt apposito exemplo ipse confirmat, *tetrab. 3. serm. 4. cap. 28.*

A

OBSERVATIO CLXXXIV.

Lactis equini potu, quidam à biliosâ Podagrâ, præseruatus.

T*Vrpe est in omni arte, nec minùs etiam in Medicinâ sine vllo profectu magnam adhibere turbam, magnum spectaculum polliceri, & multa verba facere,* dicebat sapientissimus senex *lib. 3. de art. tex. 27. Nam morbus non curatur eloquentiâ, sed auxiliis*, teste Celso Iuuenis quidam inexpertus, & velut ex commentariolo factus Medicus, se quadragenarium curaturum, biliosa Podagra diu afflictum, tumentibus cristis, Antidoto quodam percelebri, alta voce in corona

B

vulgarium exclamabat. Æger cùm esset salutis auidissimus, illius falsis pollicitationibus seductus annuit. Sed cùm *imperitia pariat audaciam*, teste Hippocrate, *lib. de lege. n. 3.* temeritate quadam superbiens, nulla de doloris causa facta præmeditatione, Sulphur cum Aniso, & Nuce Moschata in ouo sorbili ter propinat; patiens cùm esset gracilis, excarnis, & temperamento calidissimus, ita excanduit, vt subsequuta febri, immaniore recrudescente dolore, totum corpus scabie sicca fœdaretur, & in regione Hepatis ardorem, & Phlogosim intolerabilem persentiret. Spreto præsidio, Medici conuocantur. Hi, calidissimi medicamenti noxam corrigere nituntur secta vena, refrigerantibus inlapiis, leniter expurgan-

C

tibus, Epithematis, & parti dolenti aptis Anodynis. At afflictus Podagra, vix incedere poterat. Exhibetur serum lactis per multos dies, naturales partes roborantur, imperatur Ptisana, varia Topica tentantur. Tandem cùm esset aridus, & ardore viscerum detentus, ita vt fæces, stercori caprarum similes excerneret, combustis scilicet à visceris phlegmone scybalis, vt docuit Galenus *lib. 4. acut. com. 27.* & pristinum habitum vix recuperaret, lactis asinini potum consului, sic enim iubet Galenus *lib. 6. de sanit. 11.* quando curat gracilem, articulorum dolore vexatum. Hoc non inuento, equinū lac propino semel in die, diluculo cum sacchari copia multa, cuius auxilij ope non solùm ab ardore interno est leuatus, sed à dolore

D

artuū, vacuato sensim per aluū humore, tutus euasit.

OBSERVATIO CLXXXV.

De Tophis articulorum.

Grandines medicamenti vi è podagricorum Tophis eductæ.

TOphus cùm sit tumor durus, præter naturam, ex crasso, terrestrique humore pronatus, & in immedicabilem duritiam concretus, insuperabilis est, nam hic lapideus tumor omnem vim emollientem respuit. Necesse ergò est auxilium quod molliat,

E

fundat, dissoluat, secet humorem, & tophum in minimas partes diuidat. In hunc vsum sæpè vsus sum Emplastro ex testis Cochlearum vstis cum acri Zytho, si desit hoc, vtere Oxycrato. Hoc præsidio grandines durissimas ex podagricorum tophis sæpè extraxi.

OBSERVATIO CLXXXVI.

Articulorum Tophi, zarsâ curati.

DVm hæc commentarer, eruditissimáque Manardi monumenta reuoluerem, incidi fortè in lepidissimam huius auctoris sententiam in annotationibus Mesuë, *tit. de Oleo de Ranis*, quæ sic habet. *Hoc vidi quosdam vtentes in Podagrâ, sed in eâ nullum maius præsentaneum auxilium vidi, & absque periculo,* quàm

quàm vt eam homo æquo animo ferat, expectans Hipp. terminum, &c. Hic enim *lib.6. Aph.*49. sic inquit: *Quibuscumque morbi podagrici fiunt, ij sedatâ in quadraginta diebus inflammatione finiuntur*, &c. Censet ergo vir hic haudquaquam ex triuio, patientiam, Podagræ esse præstantissimum auxilium, qùum gutta, & præsertim nodosa incurabilis sit, nunquámque vllis cesserit auxiliis. Me sæpè cum hoc Herculeo morbo citra fructum fuisse luctatum ingenuè confiteor. Hanc tamen nodosam aliquando debellâsse libenter contestor decocto Rubi Viticosi, quem nonnulli Smilacem asperam esse rentur. Nam vt doctè Fallopius *notat lib. de morb gallic. cap.*43. & 95. *Sarza est regina in hoc: Si enim absumit tophaceos tumores, quantò magis lardaceos*; licet enim præsidium triuiale sit, est tamen nulli secundum, eodem auctore *lib. de tumorib. præter natur. cap.* 2. Nam mirificè duros tumores, & saxeos discutit, & emollit.

OBSERVATIO CLXXXVII.

Ad tophum, auxilium expertissimum.

ETsi Fernelius *lib.6. de part. morb. cap.* 18. *Guttam* præsertim tophaceam, *Medicorum opprobrium* esse asseueret, cùm peruicax sit malum, nullique industriæ cedat: quin vbi ad satietatem afflixit, suâ magis sponte euanescit, tamen aliquando auxiliis, licet rarò succumbit. Cruciabatur grauibus tormentis, nunc à manu, nunc à pede, decumbente de nouo materia in tophum, robustus quidam rusticus, qui varia tentauerat in vanum tamen auxilia. Tandem Bractea Plumbea subtilissima per mensem super tophum imposita, ille omnino euanuit. Nam vt scitè dicebat Auerroës *lib.5. collig. cap.*43. *Et laminatum plumbum subtiliter, & superpositum neruo torto, & grosso dissoluit, & rectificat, & hoc quod dissoluit, significat quod habet virtutem dissolutiuam*, &c. Quam efficaciam prisci huic metallo vnanimiter concedunt. Nam tophos dissoluit, durities emollit, & absumit tenuitate sua ob multam Sulphuris, & Argenti viui portionem cum eo commixtam.

OBSERVATIO CLXXXVIII.

De dolore Calcanei.

Cornu in Calcaneo enati, historia mira.

PAuperrimus quidam, natura sua melancholicus, qùum diu ex interuallis dolorem Calcanei dextri pateretur intolerabilem, cum aliquali duritie coniunctum, me vocat. Vacuato corpore, Balnea Anodyna paro, roborantia, & resoluentia, quorum vsu qùum leniretur dolor, increuit deinde tumor Castaneæ paruæ magnitudine, durus, asper, liuidus, & cineritius. Iterum purgato per Epicrasin corpore euitari non potuit, quin octo mensium spatio in eam molem excresceret, vt palmi longitudinem æquaret, & ita durities cum aliquali crassitie aucta est; vt verum cornu diceres, quod deinceps factum est durum, solidum, ac valdè densum. Huius extimam, & superficiariam partem aculei vestiebant durissimi, Tribulorum instar acuti. Medici curaturi in varias sunt dispersi sententias. Quidam purgato corpore, cornu amputandum rati sunt. Alij contrà, qùum plura incommoda subsequi possent, ob dolorem, commotionem, nouum ad partem humoris confluxum, ex quibus diræ inflammationes, maximè in præsentia humoris melancholici, oriri solent, quæ difficilem postea habent correctionem. Sed cùm maior medentium pars abscissionem suaderet, à perito Chirurgo iuxta radicem præcisum est sine dolore, molestia, A aut superueniente symptomate vllo, erátque compactum, ac bene firmum. Æger obseruata victus ratione, & bis in anno purgatio celebrata rectè valuit, biennióque integra potitus est sanitate. Ecce vno die intolerabilem dolorem, & punctiones validas in eodem calcaneo persensit, quæ Anodynis impositis ex toto remissæ. At cornu elapsis sex mensibus cum maiore duritie, & crassitie excreuit aculeis acutissimis circumseptum, quo tempore palmi & dimidij longitudinem superabat. Iterum acersiti Medici, qui ex priore curatione audaciores facti, illicò præcidendum imperarunt. Sed quo euentu, tene. Post incisionem in parte ima celebratam cauerna relicta est (erat enim in parte infirma cornu spongiosum, B & valdè rarum) ex qua ingens humoris nigri, ichorosi, & fœtidi copia emanabat assiduè, & adeo virulentus, & mordax, vt circumstantem carnem exederet. Quare ne ex his malis præsertim in parte extrema, debili, decliui, & fluxionibus obnoxia, aliud sæuius repullularet, vt Gangræna, & cancrosum vlcus, quod parti, pedi, & toti corpori extremam ruinam concitaret, viscera esse roboranda, è quorum habituali intemperie, & debilitate, velut à prima scaturigine fouebatur vlcus, suasi, rectè prius expurgato corpore cum lactis caprini medicato sero, in quo per noctem medicamenta nigram bilem expurgantia madebant, vt Sena, Epithymum, Polypodium, Fumus terræ, & ex his medicamentis syrupi expurgantes sunt parati, tunc ad sudorifica ex radice Chi- C næ accessimus, citra vtilitatem vllam. Quare ad intercipiendum fluxum, & expurgandum humorem è supernis partibus confluentem, fontanellas in vtraque parte aperiendas curauimus. Vnam in crure sano, quatuor digitis infra genu in externa parte. Alteram in parte affecta, octo digitis supra genu, seu in femore ipso, in parte interna, ex quibus cùm corrupta sanies emanaret, bísque, & ter quolibet mense esset expurgatus, nec cornu iterum renatum est, & vlcus sponte cicatrice obductum. Lege elegantissimum Trincauellij Consilium 11. *lib.*1. *consil. de vlceribus per tibiam, & summas partes grassantibus*, nam in eo pulchram doctrinam exhauries circa do- D cumenta, quæ in curandis vlceribus infernas partes infestantibus obseruari debent, quando ab humoribus mordacibus scaturiunt.

OBSERVATIO CLXXXIX.

Dirus plantæ pedis dolor, cauterio curatus.

EX articulorum debilitate, & affluxu humoris, podagricos dolores tanquam à perenni fonte, oriri, vbique passim, veterum, & iuniorum clarissimi docuere. Sed à deleteria humoris maligni qualitate aliquando scaturire, est rarissimum. Illustrissimi cuiusdam Comitis Vxor, quinque annorum curriculo, dolore plantæ pedis sinistri, bis, & ter in die corripie- E batur ita immani, ac sæuo, vt præ doloris vehementia in animi deliquium incurreret, exanimísque fieret. Hunc pertinacem dolorem, ex flatu crasso, cum pituita tenaci commixto, accedente partis debilitate, emanare, Medici celeberrimi sunt opinati. Nam febris erat nulla, aberant sitis, oris amaritudo, interna phlogosis, ardor viscerum internus. In planta, nec tumor, calor, durities, pruritúsve sentiebantur. Nulla erat Gallicæ luis suspicio. Menstrua recto ordine procedebant, & cùm esset in 37. anno constituta, quinquies fœliciter pepererat. Pro absumendo flatu, vacuando humore, roborâda parte, plura, satis doctè, & ingenuè bienniò machinati sunt auxilia. Nam præter purgationes varias, crebrò repetitas, parti imposita sunt Anodyna. Imperatum est Balneum ex Musto,

Vinaceis, Vino, Arena, Sale, Teritico, Sulphure, & Iuniperno ligno. Oblatum serum lactis caprini. Hirudines parti dolenti, & aliquando præcedente scarificatione, admotæ. Demùm applicita varia Vnguenta, decocta, Emplastra. His cùm non cederet malum, & ipsa exilis, decolor, & ob vigilias assiduas, viribus penè exhausta contabesceret, iterum Medicos, & Chirurgos in consilium vocat, in quo cùm essemus, ecce paroxysmus dolorificus eam inuasit. Accessimus omnes, vt pulsum, aliquâsque ingruentis doloris notas penitiùs exploraremus. Illa repentè vociferari cœpit. Corpus irrequieto motu, pedem violenter, & temerè, huc illúcque iactabat, & diro dolore oppressa, caput miris insultibus vibrabat, Epilepticam, aut à dæmone arreptam diceres. Durauit paroxysmus horæ ferè dimidium, quo peracto, oborto vniuersali sudore ad mentem redibat. In accessione pulsus erat paruissimus, loquebatur, & in ratiocinando erat promptissima, quare Epileptici insultûs nullum aderat signum. His in consilio relatis, omnibus visum est à maligna humoris qualitate hanc immanem Hydram renasci, quare hunc dolorem, fortissimis Alexipharmacis, ritu Gallici morbi esse debellandum, rati sumus. Exhibentur sudorifica, ex decocto Ebeni, & Smilacis Asperæ ad multos dies. Imponitur in hunc vsum Vnguentum ex Mercurio super affectam partem, immò Emplastrum Viperinum cum triplicato Mercurio 15. dierum spatio admonetur. Pars dolens agglutinata priùs cucurbitula altioribus vulnusculis scarificatur, vt vis veneni extrahatur foras. Ad intercipiendam fluxionem fontanella aperitur quatuor digitis super genu in parte domestica. Offeruntur Cardiaca quæ virulenti humoris malitiam retundant. His celebratis morbus vehementiùs insolescit. Iterum initum collegium. Maior medentium pars cauterium actuale dolenti loco affigendum sibi persuasit. Sic factum. Post escharæ elapsum defluxit 20. diebus sanies virulenta in copia multa, & ægra ab omni dolore in posterum leuata, quoniam venenatum virus soli ignis efficaciæ succubuit.

Nec dubitandum: *Hac enim præsidium contra virulenta est expeditissimũ, cùm ignis cætera viribus præstet, simul quòd virus domet, & ferri penitius non patiatur: simul quòd pars ignem experta, postea non vulgare fundamentum curationi futuræ præbeat, manente diutius exulceratione*, vt eleganter edocuit Dioscorides *lib.6. cap.36.* quod voluit Galen.2.*de Antid.* 11. & *lib.de Theriac.ad Pison.*16. firmat Auic.6.4.*tract.*4.*cap.* 9. Quare vstio, ad venenatum humorem foràs extrahendum, efficacissimum est auxilium. Ignis facultas quauis alia est valentior, quapropter veneno potitur, illud domat, absumit, & vastat. Nam, vt Cicero scripsitæ *lib* 2.*de natur. Deor. noster ignis, quẽ vsus vitæ requirit, confector est, & consumptor omnium, idémque quocumque inuasit, cuncta dissipat, atque disturbat*, cui Galenus *lib.*1.*simpl.*11. subscripsit dicens: *Ignis vt qui omnium tenuissimus, simul & calidissimus, & in profundum facilè permeat, & comminuit, vincit, extenuat, atque transmutat, in suam denique naturam conuertit vndequaque scilicet contingens, & contingit, exuperans, &c.* Quo fit vt carnifex affectus, extremo solùm auxilio succumbat: quoniam, vt scitè protulit Dioscorides *loc.cit. satius multò fuerit, etiamsi in vanum recidat, medicamentorum inhumanos tolerare cruciatûs, quàm per inertiam, ac desidiam in discrimen adduci.* Quoniã *si morbi ferro non mitescunt, incurabiles sunt*, iuxta senis oraculum *lib.*8.*Aphorism.text.*8.

ZACVTI LVSITANI, DE PRAXI MEDICA ADMIRANDA, LIBER TERTIVS.

De Febribus, & varijs affectibus.

OBSERVATIO I.

De Diariâ febri.

Ex potu nimio, Venere, Diariâ, & ex inscitiâ Medici, mors sequuta.

VINI magna est vis ad Venerem, quoniam parit libidines, & alios affectûs turbulentos excitat. Illius potum nimium Bigamus quidam vnâ nocte ingurgitans, ne veneris illecebris inescatus, in huius conflictu succumberet, venereo ludo impensè indulsit. Ex his causis spiritûs excalfacti, & irrequieto motu agitati, febrim concitant. Me vocat. Diariam inuenio. Quieti, & somno ægrum committo, victu frigido, & roborante eũ renutriens. Nocte increbuit febris citra vllum in venere delictum commissum. Diluculo alius Socius vocatur, qui licèt duodecim horæ transactæ non essent, solùm ob febrim, & ardorem internum, sanguinem emittendum curat, vt monuit Auic. 1.4.*tra*.2.*c*.42.*de febre Ephemerâ ex vino.* Affines me renuente ita faciunt. Sed cùm vino, alimento superfluo, & copioso, calor innatus esset obrutus, & ex venere multâ valdè minutus, extracto sanguine, Palpitatione, Vertigine, & delirio tentatus, (hoc enim ex debilitate quandoque oriri testantur Hipp. 7. *aph*.9. Fernelius 5.*pathol*.2. Catrerius *cap*.7.*de loc.affect.dispu*.7.) me ex tempore nuncupat. Accurro. Iuscula Caponis cum succo limonum propino, clysteria reuellentia paro, cucurbitas siccas costis affigo, trementi cordi Epithemata applico. Tandem nihil proficientibus medicamentis, Syncope detentus, sideratorum more extinctus est. *Caue ergò ne te decipiat impressio accidentalis*, dicebat Auic. 21.*c*.2.*& caue ne post coitum, maximè superfluũ, sanguinem emittas*, dicebat idem auctor 4.1.*c*.20.*prop. med.* Nam quadragesies plus dissoluit semen vacuatum sanguine, eodẽ teste *lib*.3.*de animalib*.3.ob multas causas, maximè ob corporis agitationem, æstum, laborem, voluptatem, quæ prout maior vel minor est, magis aut minùs vires eneruare potest.

OBSERVATIO II.

Ex varietate ciborum Diaria orta, fame curata.

DIuinus Plato *lib*.3.*de Republicâ*, simplicem cibum, multiplici, & vario esse præferendum asse- A uerat ob multas causas expositas ab Hipp. *lib.de flatib.n*.9. Plutarcho 4.*symp.quæst*.1. Disario *apud Macrobium 7. Saturnal*.4. Galeno *lib*.1.*acut*.18. nam varietas ciborum iucunda est, & ob hanc causam plus ingerimus, quàm concoquimus, & diuersi cibi, repugnantes habent facultates, quæ stomachum, & naturam impensè perturbant: quare vnicum cibum edere, sanitatis conseruationi conueniens est, ex Galen. *lib.de priuator.victu,com*.22. Auicen. 3.1.*doct*.2.*cap*.7. *in med.* Hanc viuendi legem non obseruabat aulicus quidam, qui præpostero ordine victitans, carnes, & B pisces, alimenta crassa, & lenia, frigida, & calida citra delectum in eâdem mensâ ingurgitabat citra offensam vllam. Quando vno die post prandiũ, de dolore capitis, Nauseâ, Vomitu & gurgulatione ventris queri cœpit, quibus omnibus accessit febris ardentissima, quæ illum biduò macerauit, cum fastidio coniuncta. Vocantur Medici. Hi in varias distracti sunt classes; nam venæ sectionem plures tenaciter suadebant: Curatus tamen est quiete, somno, vomitu, clystere, & diætâ, quibus omnibus imperatis, & incoctum cibum excreuit, & qui remansit, somno, & victis parcimoniâ est concoctus; nam *quod in corpore deterius est, est nutriens super nutriens, quod non est* C *digestum, mittere*, vt Donuit Auincen. 3.1. *doct*.2.*c*.7. *repetit*.1.4.*tractat*.1.*c*.34.

OBSERVATIO III.

De Synocho imputri.

Puellus quadrimus, continenti imputri laborans, copiosâ phlebotomiâ leuatus.

IN pueris ante 14. annum vrgente morbo mittendum esse sanguinem, certa res est, & ab omnibus D apertè concessa: at secundùm Galen. mentem hoc esse celebrandum, latè, omnium nouissimus ex Veterum & priscorum mente, *in com.hist*.80.*lib*.1.*de Medicor. Princip.Histor.* comprobaui. Accessimus tres Medici ad curandum puerum in quarto ætatis suæ anno constitutum, carnosum, densæ contexturæ, robustum, benè educatum, & in quo eminebant venæ sanguine plenæ, quem sitis vrgens, febris validissima, calor ad manum mordax, vrina rubra, rubor totius corporis, & phlegmonosa lassitudo comitabantur. Ex communi consensu præmisso clystere, eodem die, bis secta fuit vena, ex quâ sanguis emanauit syncerus, & ruber. De tertiâ reclamant alij, & pro eâ, le-

nitium in tertio die propinandum contendunt. Sed quùm altiùs, in trunco corporis sanguis calidissimus lateret, velut in foco & minera coërcitus, iterum sanguinem esse mittendum mihi persuasi: At puero ex grauante forte copia in varias figuras se iactante, contra illorum votum, ita permittentibus parentibus, adhuc quinquies sanguinem exhausi purum, & nulla labe fœdatum. Natura huius vacuationis ope, deonerata eo quod velut sarcina premebatur, residuum in septimo die humorem per sudorem criticè expulit, & puer præter omnium spem sola phlebotomiæ ope, conualuit.

OBSERVATIO IV.

Qui ex debilitate extenuari videbatur, liberali sanguinis missione curatur.

VErsabamus nuper thesauros Galeni, pretiosis Regum gemmis anteponendos, ex iis veluti ex cella proma, hæc conscripsimus, quibus Medicorum supellex instructior fiat. Et *in libro 6. epid. sect. 3. com. 29.* famatissimam historiam inuenimus nobilis Romanæ, quæ, licèt extenuatissima esset, solùm copiosa phlebotomia, Medicis Romanis repugnantibus, à Galeno est curata, quùm ob menstruorum suppressionem malè haberet. Ad cuius mentem, aliam à se curatam hoc modo gloriatur Beniuenius, primæ notæ auctor *lib. de abdit. morbor. & sanat. causis c.* 44. & opere ipso retulit Amatus *lib. 6. centur.* 33. & nos tantorum virorum voto edocti hoc exemplo obseruauimus. Quidam trigesimo ætatis anno constitutus, hirsutus, & niger, affectu Mirachiali diu corripitur, pro cuius curatione, Medici, varia, sed frustra machinati sunt auxilia, quoùsque temporis processu, excarnis, & velut tabefactus ad summam cum febri redactus est maciem. Illi ad reserandas obstructiones, Apozemata aperientia parant, serum lactis multiplici medicamentorum sylua præparatum, Cardiaca, Roborantia, & Chalybeata medicamenta propinant, quibus cùm nihil proficeret, me vocant. Huic cùm venæ turgerent nigro sanguine plenæ, primo accessu, ne copiosiori facta vacuatione vires deiicerem, ad leuandam plenitudinem melancholicam, hirudines mariscis affigendas curo, Hac vacuatione celebrata, cùm pulsus, qui antea erat pusillus, esset robustior factus, ter Basilicæ sectionem reiterandam iussi. Tunc pulsus firmior est factus, æger alacrior redditus, & detracto sanguine nigerrimo, qui purum alimentum antea vitiauerat, recreatis viribus à febri immunis, ad pristinam redactus est sanitatem. Ne ergo in præsentia sanguinis melancholici in mittendo sanguine sis auarus: nam hos pleniùs esse vacuandos monuit Galen. *lib. de curand. rat per sang. mis. cap.* 10. quoniam sanguinem multum calidum habent, ex ipso *lib. 3. epid. sect. 3. com.* 70. Cuius mentem luculenter explicuit Hieronymus Hunnius Olysipponensis doctissimus *ad com. cit. cap. de sang. missione Galeni.*

OBSERVATIO V.

De Synocho putri.

Valdè annosus senex, ope phlebotomiæ, à febri euasit.

LIcèt in senibus, ob deiectas vires, exhaustúmque virium robur, sanguis cautè sit emittendus; tamen in robustis, vrgente affectu phlebotomiam esse celebrandam monuerunt prisci, explicat Galenus *lib. de curand. rat per sang. mis. cap.* 13. quo loco in septuagenariis præsente pulsuũ vehemẽtiâ, & æqualitate, robustarum virium signo minimè fallaci, sanguinem emittit: quùm *non annorum numero, sed vni virium robori, & corporis habitui sit attendendum.* Hoc celebri historia probat Valleriola *lib. 6. obseru. 7. &* 10. In hac ætate millies hoc auxilium pro curandis variis morborum generibus exercuisse recordor. In octogenariis multoties, in ætate 85. annorum septies, in nonagenariis bis solùm. Laborauerat senex quidam, de cuius ætate inter filios dubium erat, an annum nonagesimum excederet, febri sanguinea cum putredine, & ex ea duobus diebus malè habuit: nam lingua erat scabra, sicca, vrina ignea, sitis ingens, sæua Cephalalgia. Illius ætate perterriti Medici, clysteribus, & vacuantibus per sedem totum curationis negotium committunt, quibus cùm leuari non posset, essétque in sexto morbi die, me vocat. Illum licèt in tanto senio constitutum, attamen valida virtute, oculis viuidis, maxillis rubore suffusis, solido & benè compacto corpore cùm contemplor, licèt in sexto esset, sanguinem mittere volebam; nam nullo non tempore sanguis semper commodè emitti potest, ex Galen. *9. meth. cap. 5.* & alibi passim. Verùm, ne ego *Occidisse, nisi seruatus esset, viderer,* vt ait Celsus *in præfat. suâ*, adstantibus periculum exposui. Illi meum lubenter amplectuntur votum. Quare ter ex interuallis sanguinem demo. Febris facta euacuatione aliquantisper cessat. Sed cùm dolor capitis vehementer vrgeret, etsi Auicenna *4. 1. cap. 21.* post sexaginta annos omnino non esse ventosas apponendas asseruerit, quoniam eæ sanguinem solùm subtilem educunt, qui in hac ætate raró redundat: tamen scarificatas mediocriter cucurbitas, quæ ab scarificationibus leuibus, & profundis, quæ frigidum corpus valdè debilitant, æquè distant, *2. ad Glauc.* 7. reuulsionis causa scapulis applicui, quæ ita contulêre, vt leuato dolore, & remissa febri, paucis applicitis, conualuerit.

OBSERVATIO VI.

Continens putrida, copiosissimâ sanguinis missione, curatur.

NOn cessant reprehendere Galenum Fernelius *consil.* 45. Augenius *tom. 1. epist. lib. 11. epist. vlt.* Christophorus Cachetus *in com. p. 3. lib. 1. Aphor. quæst.* 17. quòd *9. meth* 4. æqualem fecerit euacuationem in vtroque iuuene, qui vtraque continenti laborabat; quùm contrarium esset exequendum: nam præsente putredine, & sanguis per putredinem abiit in Cacochymiam, & vires sunt minùs liberales. Nos qui Galeni abstrusa sensa rimamur, à sanguine vitioso, & corrupto sumendam esse indicationem ad sanguinis missioné asseueramus: Auicen. enim *4. 1. cap. 20. in corporibus quæ prolixas perpessa sunt agritudines, à sanguinis missione cauendum monet, nisi sanguinis adfuerit corruptio, quæ te ad hoc perducat, quoniam tunc phlebotomabis ea.* Et Galen. *5. meth.* 15. in Phthisi ob sanguinem vitiosum venam secat, quod facit *lib. 9. meth 11. & lib. 11. c. 15. & 2. Aph. 17. & in art. med.* 89. Tantorum virorum doctrina edoctus, vsque ad animi deliquium veluti, venæ sectionem exercui in Palæstrita, & Athleta quodam, quam cum intermittente pulsu ob grauantem copiam, tumore corporis, rubore venarum, febri valida oppressum, multo sanguine plenum, oculis rubicundis, temporum immani dolore vexatum, quadratum, cum siti valida, & tactu valdè mordaci, vrináque passea quùm inuenirem, aufero de industria sanguinem quatuor librarum quantitate, putridum, & fœdatum labe dira. Eo extracto æger in animi deliquium incurrit,

at

at fricatis cruribus, facieque aqua irrorata ad se rediit. Hæc subitò facta euacuatio fuit momenti tanti, vt mitesceret febris, & sic præparato, & expurgato corpore, ille qui in horas moriturus videbatur, ad vitam cum pulsûs æqualitate fuit redactus.

OBSERVATIO VII.

De febri Ardente.

Causus, gelida potu ad satietatem vsque, non præcedente coctione, curatur.

IN ardentibus febribus frigidæ potionem ad satietatem vsque præcedente coctione, & cæteris positis requisitis, exhibendam esse, vnanimis priscorum confirmauit opinio, vno solùm excepto Auerroë, Medico inter Arabes acutissimo, *qui lib.7. colliget, c.* 8. quinque rationibus contendit hunc potum ante coctionem propinandum: nam, vt rectè admonuit Gal. 10. *meth. cap.6. melius est phlegmonas in præsens augere, quàm sinere hominem in Hecticam febrim incurrere, &c. Quoniã febris quandoque tanta est vehementia, & acuitatis, vt non liceat vti regimine causa, immò necesse est vti infrigidatione multa.* Ex Auic. 1.4. *tr.*2.*c.*3. Elapsis annis inuisebamus iuuenem igne correptum, qui æstate media, calore ardentissimo oppressus, cum vrina pauca, nigra, lingua fuliginosa, arida, aspera, voce clangosa (hanc enim in causo fieri ob guttur valdè resiccatum docuit Galenus *lib.8. de vsu part. cap.14. in fin.*) aluo durissima, ardore interno conflagrans, cum intensissima siti, exuri videbatur. Hic cùm in tertio die esset, & humor esset indomitus, & crudissimus, gelidam vehementer exposcit, siti clamosa cruciatus, qui in varias figuras se iactãs, veluti desperatus à Medicis hunc copiosum haustum interdicentibus omnino derelinquitur. Hoc denegato, noctu insciis ministris, vas arripit frigidissima plenum, ex quo quùm copiam satis multam vno haustu exhauriret, in lectum reuersus, subitò obriguit, & pauco pòst tempore, toto corpore madidus, à febri, & mortis periculo, concocta vrina tutus euasit. Cæteris verò durissimis modis, quibus plures Auerrois dicta impugnant, faciles cunei imponi possunt. Lege Mercurialem *lib. de febribus, capit. de febri ardente.*

OBSERVATIO VIII.

Febris ardens, delirio curata.

PIsanæ Academiæ decus, Castrensis Lusitanus, & inter classicos non postremæ notæ Medicus *lib.2. opusculi, Qua ex quibus, cap.*9. dum sententiam illam Hipp. 28. *lib.6. Aph.* explanat, *Quibus in febribus ardentibus tremores fiunt, delirio soluuntur,* (quem omnes notham putant, & vel Galenus sugillat in com. & eã Auicenna, Hippocraticæ doctrinæ addictus, alio modo explicat, 1.4. *tract.*2. *cap.*41.) asseuerat, per tremores, conuulsificos motûs esse intelligendos, ab humore acri, mordaci pronatos, qui in febribus, tempore crisis euenientes cum delirio febrim soluunt, ita vt tremor soluat febrim transmissa materiã à venis ad neruos, & delirium, soluat tremorem, & febrim, istud sanè delirium, quod crisim antecedit, nam 2. *Aph.*13. *Quibus crisis futura est, ijs nox grauis ante accessionem.* Tunc enim formidanda accidunt symptomata, quæ latè recenset 3. *cris.*2.10. *& lib. de decretor. diebus.* quibus locis, delirium connumerat. Sic *à furore, difficultas intestinorum, vel aqua inter cutem, vel mentis alienatio, bonum,* dicebat Hipp. 7. *Aph.*5. Nam hic furor, mentis alienatio, seu delirium in crisi contingens, delirium sanat. Galenus *enim in com.* sic ait: *Quendam nouimus à furore mediocri, quo prius detinebatur, fuisse liberatum: vnde ratiocinanda perpendimus ex vehementi motu causarum efficientium furorem, solutionem fuisse subsequuta: quemadmodum in morbis acutis vehementissimi casus solent aliquando bonas crises operari.* Ex quibus patet furore solui, & hunc tremorem, & febrim iudicare, quod hoc exemplo fiet manifestum. Fœmina quædam causo oppressa, in quarto morbi die, conuulsiuos motûs ab humore mordicante, maligno pronatos passa est. Illicò superueniente delirio, febris, & tremor cessãrunt, sed cum incoctã vrina. Timui recidiuam, iuxta Senis edictum *lib.2. Aph.27. Iis qua sine ratione leuãt, fidere non oportet, &c. Qua enim sine signis finiuntur, malignius retrocedunt,* ex Gal 3. *cris. cap.*1. & morbus debet finiri cum notabili abscessu, & præcedente coctione, quæ in statu fit. Quare in sexto, iterum rigore, & febri correpta, in septimo superueniente tremore, & delirio, liberata est cum vrina cruda. Quamobrem in 11.14.17. & 20. eodem modo recidiuans, & semper sequuto tremore, & delirio, soluta est febris. Tandem cocto iam humore in 24. in vltimâ, vt sic dicam, crisi, præcedente tremore, delirium in crisi adueniens, soluit tremorem, & febrim, secundùm rationem causã morbi solutã.

OBSERVATIO IX.

De febri Purpurea.

Febris Purpurea, copiosâ vena sectione curatur.

QVærit Galenus Medicorum scientissimus, qua ex causâ Hippocrates summo ingenio, summãque doctrina ornatus *lib.6. epid. sect.1. sent.29.* febres appellauerit valdè rubras, respondet illum eo loco solùm illas tractasse, quæ Medici, tactu, aut visu percipiunt. Sic quando febris cum totius corporis rubore affligit, rubram, aut purpuream nominamus. Quæ ex sententia Gal. *in com. inter Synochos numeratur, & vena sectione vsque ad animi deliquium ducente iuuatur, vt in voluminibus de arte curatrice didicisti:* nam *lib.1. ad Glaucon. cap.13.* sic ait: *Sanguinem verò mittere oportet, & ob morbi magnitudinẽ, & quibus rubor multò plus, quàm natura conueniat, & maior quàm pro consuetudine totius corporis tumor, & vena eminentes, atque extensa, his omnibus est auferendus, nisi vires, aut ætas, aut aliquid eorum, qua suprà commemorauimus, prohibuerint, &c.* Nam color à sanguine est, ex Galen. 6. *epid. sect.5. com.15. & in com. supra.* Plures vidi in hanc febrem lapsos, quibus totum Erysipelate veluti phlegmonoso occupatur corpus, cum tumore, & venarũ tensione quadã, ita vt si digitum in cute impresseris, subterfugiente sanguine caro alba remaneat; In qua calidissima febre, à sanguine tenui, & acri concitata, & ad naturam bilis tenuissimam accedente, nullum aliud præstantius inueni remediũ, quàm copiosissimè sanguinẽ emittere: Hac celebrata, omnibus propemodũ, declinante morbo, cutis ab igneo calore exusta est, & veluti spolium serpentis à corpore decisa. Omnes tempestiuè, & copiosè vena secta, ferè euadunt.

OBSERVATIO X.

De febri Liuida.

Febris liuida, non semper lethalis.

FEbres *liuidæ à calore sanè & ipsa nomen adepta, sanguineũ succũ deficere nunciant, & cũ ipso itidem ingenitum*

ingenitum calidum: atque idcircò mortiferæ sunt, dicebat *lib.6.epid.sect.1.com.29.* Galenus. Si liuor ex hac secunda causa & ob ignis innati extinctionem, naturæque imbecillitatem summam eueniat, lethalis: Si verò ex affluxu, & miscella modica humoris melancholici cũ sanguine contingat, interdum abscessum, & spem salutis significat, ex Hippoc. *lib.2 prog.9.* Sic excreationes liuidas laudat 4.*aphor.47.si benè exeant*, hoc est excernantur cum conferentia, & coctione præuia. Signum enim est humorem nigrum, modicum, cum sanguine, & aliis humoribus permisceri ex Galen. 2.*prog.22.* qui per cutem, sputum, vrinam, aluum excerni potest cum vtilitate. Abhinc quindecim annis inuisi hominem, cui cum febri lenta, totum corpus, pustulis liuidis, nigris tubeaculis erat conspurcatum. Aderat vrina, colore, & substantia laudabilis. Angustia multa, Vigilia, & animi defectus eum valde cruciabant. Liuores in ambitu corporis in vndecimo die apparuêre. In 14. oculorum album liuore affectum, Vrina postea facta est nigra, quæ omnia ex conatu naturæ expellentis melancholicum succum euenisse, res est manifesta: nam postea ad oblata meliùs se habuit, symptomata sunt remissa, & in 27. die vrina ad naturalem colorem mutata. Hic, Cardiacis, phlebotomia parca, hirudinibus ano affixis, lenibus clysteribus, scarificatis cucurbitulis, & clementium expurgantium vsu coualuit. In sententiis ergo prognosticis, licèt ex figura dictionis, liuidus color mortem denunciet; tamen *Lethale symptoma non ex necessitate, ac semper mortem affert, sed admodum crebrò*, ex Galen. *lib.5. aph.2.& lib.5. aph.58.* Legẽdus de morbo liuido Hippocrates *lib.2. de morbis, num.73.* Cuius mentem eius interpres doctissimus, Petrus Salius diligenter emedullat, & non siluit Clarissimus Duretus *lib.1. in Coac. Hippoc. in com.text.72.*

Potest etiam febris liuida vocari, quando ob obstructionem meatuum, qui à iecore tendunt ad lienem, sanguis ater, & niger, solitus è liene expurgari, interceptis viis regurgitat ad venas cũ sanguine, & per vniuersum corporis habitum dispergitur, icterúmque nigrum concitat. Ab annis aliquot generosam, & inclytam Matronam quatuor Medici, docti satis, & celebres pertractabant, quæ natiua sorte cùm esset candidissima, ex importuna menstruorum suppressione, & lienis scirrhosa obstructione in icterum nigrum adeò fœdum lapsa est, vt Æthiopem diceres. Quod malum cùm ex nimio farinæ semitostæ esu originem duceret, (vnde menstruorum suppressio, & obstructio emanabant,) quo, ipsa Malacia laborans impensè delectabatur, ideò ad auferandas obstructiones remedia parant. Sicque expurgatum sæpiùs corpus. Exhibita Apozemata deobstruentia. Serum lactis caprini exhibitum cum attenuantium medicamentorum sylua præparatum. Oblatum ius Galli veteris, Rhabarbaro, corticibus radicum. Tamarisci, & Capparum confectum. Potus erat aqua cocta Eupatorio, & Absinthites vinũ. Denique huic illustri fœminæ ad deobstruendum vterum, & lienem, arte, atque eruditione insignes viri, lapidem Belzaarticum, Conseruam radicis Scorzoneræ. Vinum Chalybeatum, & ipsum Chalybem in substantia, redactum in tabellas, & multas præsidiorum centurias conscripserunt. At peruicax malum, cum iugi febri affligens nullius industriæ cessit, quùm esset à pertinace, visceribúsque contumaciter adhærescente obstructione pronatum. Tandem hoc Electuario, viginti dierum spatio, quantitate drachmarum duarum exhibito, superbibitis aquæ stillatitiæ ex floribus Marrubij, vnciis duabus, integrè sanata est. Cuius forma esto hæc.

℞. Specierum Diacucurm. Dialaccæ. an ℥ i. Trochiscor. de Rhabarb. De Absinth. an. ℥ ß Agarici Throchiscat. ʒ i. Medul. Cartham. ʒ ij. Cortic. Radic. Rumic. Rudeæ, Sem. Dauci, an. ʒ i. Theriac. ʒ ij.

Cum syrupo de Eupatorio fiat Electuarium sec. art. Et licet curato morbo, & ablata causa facilè, & sponte sua deformitas cutis euanescat: tamen in hac, ob humorem cuti tenaciter impactum, Balneo opus fuit, parato ex decocto Chamæmel. Absinth. Lupinor. Rumicis, Sulphuris, Nitri, Marrubij, Salis, & Amygdalar. Amarar. Cuius ope à tanta fœditate immunis euasit.

OBSERVATIO XI.

De febri Alba.

Syrupus Magistralis de sero, & Chalybe, fæminis obstructis debilissimis, eximius

De febri alba, quam alij pallidam, Virgineam, Amatoriam vocare solent, eiúsque causis, graphicè disceptat Langius *lib.1.epistol.21* De curatione latè spatiatur Mercatus *lib.2.de morb.mulier.cap.6.* Nos hoc exemplo omnia in arctissimam redigimus summam. Virgo nobilissima postquam ex assiduo esu cretæ, testarum fictilium, menstruam pateretur retentionem, crurum, palpebrarum, faciei tumorem passa est. Aderat insolita mœstitia, cum timore, & difficili respiratione coniuncta. Vrina erat tenuis, decolor. Arteriæ circa tempora pulsabant vehementer, Accessêre cibi fastidium, debilitas ventriculi, & ipsius subuersio assidua, cum nausea, & ructu coniuncta. Vultus, genarum, & labiorum color, ex roseo & purpureo in subalbidum mutatus. Febris erat continua, lenta, quam nec insuauitas tactus, aut cutis acrimonia comitabantur, ex vteri, Hepatis, & viscerum latente, & contumaci obstructione pronata. Vires erant imbelles, & languidæ, vt ne progredi quidum posset, & si ambulare conabatur, suspirio; & angore vexata, animo deficiebat. Corporis moles languescebat sensim, & Atrophia contabescens, Hecticam, aut hanc cum putrida coniunctã repræsentabat. In initio morbi à Medicis varia præscripta auxilia, quando copia erat maior, & vires magis liberales, Saphenarum sectio frequenter administrata. In partibus inferioribus internis scarificatæ cucurbitæ. Hirudines ano sæpiùs affixæ. Ad expurgandum humorum melancholicum retentum, purgationes iteratæ, Apozemata deobstruentia oblata. Fontanellæ in cruribus excitatæ. Imperata Cardiaca, crurum lauacra, insessûs, Vnguenta, quæ nõ solùm viscera roborarent, sed vna deobstructis viis menstrua cierent. Tandem his diu celebratis, & Chalybe in substantia assumpto, triginta dierum spatio, nihil profecit. Affines quinque vocarunt Medicos, expertos, & doctos, omnes totum curationis cardinem, in remouendâ, visceribus pertinaciter adhærescente obstructione, versari, vnanimiter rati sunt. Quare primus in reïterando Chalybe insistit. Reclamat secundus: nam hoc metallum durissimum est, rudè, ponderosum, & vt distribuatur, & penitissimas permeet partes, sumi debet cum valido exercitio: hoc enim excitat viscerum, & partium omnium calorem, & dilatat vias, quæ aperienti Chalybi iter parant. Exercitium vt prosit, debet esse validum, quod fœminas mutata respiratione sudare cogat. Sed cùm hæc sit debilis, extenuata, ad motum inepta, ad exercitium inhabilis est, & ad assumendum Chalybem, quod auxilium si tentetur, cum virium iactura multa, ægram præcipitem dabit in necem. Quare sero lactis priùs chalybeato sæpè, & in quo Rhabarbarum per noctem madescat, diu vti, salubrius præsidium

sidium indicauit. Tertius vtrique indicationi intentus, & virium robori, & obstructioni, aquam Endiuiæ coctam prius cum Rhabarbaro pro continuo potu consuluit: nam, vt dicebat Gal. 8. *sec. loc. cap.* 8. *Cichorium, frigida, subamara, moderatéque adstringente facultate Hepatis in temperantiis calidis summè conuenit, cuius visceris firmitudinem auget.* Quartus, ius extractum à pullis gallinaceis decoctis prius cum aperientibus herbis imperauit: nam hoc auxilium connutrit, & deobstruit. Vltimus extenuationem solùm respiciens, & siccitatis lapsum, quæ cum semel introducitur, ferè est immedicabilis, relictâ indicatione quæ sumitur ab obstructione, Balnea, & post hæc, lactis Asinini potū prædixit, Tutius cum Gal. 10. *meth. c.* 6. *obstructiones in præsens augere, quàm sinere fœminam in Hecticam febrem incurrere*, esse ratus.

Sed cùm indecorum sit, & vulgo indocto odiosum, Medicos de eodem morbo consulentes omnino esse discordes, licèt in eundem finem omnes collìment, idcircò quid parentes agant, hærent ancipites. Iterum consultatio adhibita me præsente, & alio seniore Medico vocato. Hic pilulas ex Chalybe, cum Rhabarbaro, & lapide Belzaartico assumendas monet. Bonum sanè consilium, sed cùm hoc remedium, ad actum in tenello debilique ventriculo reduci non possit, nisi cum exercitio, & hoc, corpus squallidum, & excarne nimis debilitet, aliâ viâ incedendū esse palàm pronunciaui. Hunc ergo præscripsi syrupum mirabilem, qui vnciarum quatuor quantitate, ieiuno ventre assumptus, exercitium non expostulat, & omnibus indicationibus mirè succurrit, quo cùm 40. dierum spatio vteretur, menstrua responderunt, pinguior est facta, roseo colore suffusa, febris euanuit, nupsit, concepit, peperit.

℞. Capil. Vener. Asplenij, Eupatorij, an. M. i. Passul. sine Acinis, p. ij. Anisi, p. ij. Sem. Petroselin, Sem. Fœnicul. an. ℥ ß. Cicer. Rubeor. ℥ i. Radic. Endiu. Petroselin. Eringij, Graminis, Buglos, Scorzoreræ, Fœnicul. Rusci, Asparagi, Apij. ℥ 1. Sem. 4. frig. an. ℥ ß. Cortic. Radic. Capparum & Tamarisci, an. ℥ i. Radic. Rubeæ, Rumicis, an. ℥ i. Succi Pomor. redolent. ℥ iij. Lupulor. Fumar. an. M. i. Fol. Sen. ℥ ij. Flor. Cordial. ʒ iij. Polypod. Epith. an. ʒ ij. Cinnamom. ʒ ij. Hord. p. ij. Prunor. exacinator. num. xx.

Infunde per noctem in lib. viij. seri lactis caprini. Bulliant omnia lento igne ad medias. Colaturæ adde

Rhab. Elect. ʒ iij. Rhapontic. ʒ i. ß. Agarici Trochiscat. ʒ ij.

Iterum factâ leuissima ebullitione, exprimantur. Tunc libra vna Chalybis præparati igniatur, & septies extinguatur in prædictâ colatura. Adde puluis lapidis Belzaartici ligati, & infusi per noctem ʒ ij. Colat. adde.

Syrup. Borrag. Syrup. Capil. Capil. vener. an. ℥ v. Syrup. Byzantin. ℥ ij. Syrup. Cichor. Nicolai cum duplo Rhab. Syrup. Endiu. Gentil. an. ℥ i. ʒ. Syrup. Fumar. Maioris: ℥ i. Theriac. Antiq. Mithridat. Confect. Hyacinthor. an. ʒ ij.

Cum Saccharo albissimo fiat sec. art. iulapium, & aromatizetur cum ʒ iij. pulu. Diamarg. stig. Magna ergo est seri, ad obstructiones potestas & efficacia. De illius vsu inter tantos lege Garziâ, Lopium Lusitanum *lib. de varia rei medica lectione cap.* 18. Claudinum *in appendice ad libros de ingressu ad infirmos sect.* 9.

* *

OBSERVATIO XII.

De febri Rheumatica.

Febris Rheumaticæ descriptio, & curatio absoluta.

LIcèt Galenus medendi facundiâ clarus, de febre Rheumaticâ pluribus in locis meminerit: in ea tamen describendâ non ita pro more suo spatiatur, quùm hæc febris, quam *Catarrhalem* vocant, frequenter contingat. *Libro enim 2. de diff. febrium c.* 11. in initio, de Rheumatico affectu verba faciens: *Hunc ex destillatione à capite ad inferiores partes, oculos, aures, tempora, labra, dentes, malas, palatum, Gingiuas, Gargareôna, pulmonem, fauces, ventriculum decumbente oriri asseuerat, quando nimirum cerebrum, vel aliquando caput aceruatam in se superfluitatem ad partes inferiores expellit, qui affectus Rheumaticus à fluxionibus appellatur.* Et *in lib. de curand. rat. per sang. mis. c.* 8. sic ait: *Quapropter partes inferiores omnium primæ excrementitiis morbis corripiuntur. Huiusmodi quapiam ratione Rheumaticos vocatos affectûs prouenire scito, toto videlicet corpore infirmo, quæ vna est mali habitûs species, &c.* Et *in lib. 2. ad Glaucon. c. 2. in fin.* sic inquit: *Quæ verò ob materiæ influxum, siquidem benè temperata sint, solam vacuationem desiderant; si verò intemperata, euacuationem, atque vnà per contrarias qualitates expetunt alterationem, veluti quæ Reumatica dicuntur dispositiones, de quibus, vt nôsti, vnum à nobis volumen est editū, in quo & hoc statim ab initio ostensum est, quòd eâ quæ totū alit facultate debilitatâ huiusmodi fiunt dispositiones, cùm aceruata superfluitas ad partes præcipuè defluit imbecilles, &c.* Et *lib. 1. de compos. medic. sec. gener. cap. 4. versùs fin.* contra rheumatismum faucium, oculorum, stomachi, & intestinorum plura proponit auxilia, *& cap. 14.* aduersùs Rheumaticum affectum, id est fluxionum vitia, varia descripsit medicamenta.

Fons, & origo mali cerebrum est, ab hac enim parte mandante humor defluit in partes infernas, in quas illud humoris pondere grauatam sese exonerat; quæ autem sint hæ, explicant luculenter Galenus *lib. 3. de de sympt. causa. c. 4. & lib. 6. de sanit. tuenda c. 9.* Fernelius *lib. 5. Patholog. c. 4.* Vidus Vidius *lib. 2. de curat. membr. cap. 20.* Cerebrum ergo ferè huius affectûs est causa, licèt etiam aliæ partes principes fomitem præstare queant. Hoc manifestè edocuit Gal. cit. *de sang. mis. cap.* dum dicit: *Principibus verò partibus protrudentibus, grauari solitis, sanguinem ad carnosas cutis partes, potissimúmque glandulas excipiendis Rheumatis idoneas, &c.* Sita enim est huius affectûs Rheumatici natura in facto alicuius partis principis intemperamento, cuius occasione cæteræ vtpotè infirmæ à robustis fluxionem susceptant, & maximè à cerebro, quod sedes est, & domicilium frigidi & glutinosi ex Hipp. *lib. de carnib. num. 4. & est radix omnium morborum,* ex Hipp. *in epist. ad Demetrium num. 40.* Cùm enim sit tectum domûs calidæ ex *Gal. lib. 9. de vsu part. cap. 1.* & veluti cucurbita corpori incumbat, sitque cauum, & supernè situm, quùm ab alio fuerit calefactum, tenuissimā pituitam de corpore ad seipsum attrahit, vt *lib. 2. de morb.* Hippocrates docuit.

Ex cerebro in subiectas partes emanare omnis generis excrementa, ostendunt plurima: illud enim cum omnibus nostri corporis partibus per neruos, quorum est origo, mutuas operas exercet: quare sicut ab eis promptè recipit, sic illis transmittit. Hoc significauit Galenus *cap. cit. lib. de sang. miss.* cùm sic inquit: *Porrò cerebrum plus excipiendo fluxui est habile: cæterùm hoc illi potius est, quod constructionē habeat reiiciendis*

eiiciendis iis quæ accipit promptissimam: habet enim ingentes ventriculos qui pronis meatibus euacuantur,&c. Deinde, Cerebrum est molle, laxum, friabile, exangue, & ex spiritibus vitalibus animalium refectionē habens, & assiduâ operationum præstantium actione exhaustis animalibus spiritibus, ob tenuitatem resolutioni promptissimis flaccescit, & debilitatur, & sic exhaustum, mucosum succum progignit, quem vt onerosum in inferiores partes propellit. In hunc sensum dicebat Hipp. *lib. 4. de morb. n. 17. Caput, & splen maximè sunt morbis obnoxia, &c.* Insuper, Cerebrum ex figurâ, & situ, humores biliosos ob eorum tenuitatem, pituitosos ob similitudinem ad se rapit, quùm incalescit, vel dolet; maximè quùm ob magnam medullæ molem magnâ egeat alimenti copiâ, quam ob debilitatem cùm nequeat concoquere, eam vt superfluam à se repellit. Denique, si cerebrum glandularum substantiæ est persimile, & vapores, humiditatémque spongiæ instar ex toto corpore cōplectitur, & in se imbibit, eámque in caput, retrò aures, & per venas in spinalem medullam emittit, vnde innumeri morbi insurgunt, vt *lib. de glandulis, n. 6. 8. & 11.* Hipp. ait. cur ab hac parte Rheumatici affectûs non scaturient? in iis præsertim qui superuacuis excrementis abundant, otiosi sunt, inexercitati, pingues, crapulæ dediti, imbelles, in quibus mucosus humor, & lentus à cerebro, quod est mali fomes, & à quo distillatio irruit in Thoracem, Ceruicem, Scapulas, brachia, pulmones, dorsum, lumbos, coxendicem, crura, & in omnes denique articulos, de quo argumento sat Langius *lib. 2. epist. 53.*

Quare hic affectus Arthritidem, & morbum Gallicum æmulatur: verùm ab articulari dolore differt, quia in hoc affectu noctu præcipuè dolores ingrauescunt; hic verò Rheumaticus affectus quùm artus occupat, quouis diei tempore inualescit. Gallicus dolor sensim, paulatímque ingruit; hic subitò, affatim, atque confertim. Deinde Gallicus semper habet comitem diuturnum capitis dolorem? Rheumaticus, rarò, aut leuem. Demùm Gallicus præterquam quòd noctu exacerbatur, accidit post venereos bubones, repercussos, vlcera penis, & alia symptomata, quæ luem veneream præcedere solent.

Causa huius affectus aliquando est calida cerebri, Hepatis, venarúmque intemperies, quæ liquat, fundit, & humorem fluxiliorem reddit: interdum frigida, cuius vi excrementa deorsum exprimuntur, & cerebrum cùm sit frigidum, & humidum, 6. *Aphor.* 2. laxum, exangue, & debile, alimentum sibi demandatum nequit probè conficere. Distillationis materiam gignunt, & fouent intemperans, humidiórque victus, & capitis imbecillitas, intemperiesque maximè frigidior, quæ omnium sunt causarum creberrimæ, ac validissimæ. Frigidam intemperiem ostendunt excrementorum multitudo per os, & nasum, quæ minimè mordacia sunt, frigida præcessit victûs ratio. Ætas, tempus anni, regio, aëris constitutio Aquilonia, ac ægri temperamentum plurimùm iuuant: *Nam frigida cerebri intemperies cogens amplius, & cōprimēs, (velut manus spongiam aquâ imbutam) exprimit cerebrum ipsum, quo fit vt ad loca capite inferiora eius excrementa decidāt,* vt docuit Galenus *lib. 3. aph. com. 12.* Licèt intellectus capere nequeat, quomodo cerebrum tantam frigiditatem viuente animali sustinere possit, vt partes præ congelatione condensatæ intra cranium expellant, quin totus calor extinguatur, aut grauiora cerebri damna eueniant: quare hæc expressio facta à frigore ab Hippoc. *lib. de loc. in hum.* & Galeno prolata, valdè displicuit Mercato *lib. 2. de morb. intern. cap. 1.* Cuius tela contra Galen. ingenuè repulit Castrensis *lib. 4. de meteor. Microcosm. c. 14.* Calidam intemperiem arguunt distillatio acris, & tenuis, quæ per os, naresque excurrit, facies rubescit, in naso adest pruritus, partes supra collum æstuant, & omnia adsunt quæ calorem attestantur, vt sitis, difficilis respiratio, tussis sicca, pertinax raucedo. Minores natu comitatur ferina tussis, quæ cum suffocationis, aut Epilepsiæ metu, aliquando stertore præuio subitò interficit. In adultis in initio adest febris Diaria, ex humoris motu, & succensis spiritibus excitata, qui tùm ob frigus condensans intus vniti conculcantur, & non ventilati incalescunt. Hæc febris ob vitiosa excrementa retenta, & putrefacta illicò in putridam commigrat. Demùm symptomata patiuntur continenti putridæ simillima intolerabili artuum dolore, & difficili motu correpti, qui morbus maximè Normannos, & eos qui regionem iuxta Sequanam flumen, incolunt, velut patrius, & vernaculus infestat.

Hæc catarrhalis, seu Rheumatica febris si minores natu diuexet, valdè periculosa est, humor enim è capite confluens in spirituales partes, subitò eos suffocat, sæpè Epilepsia præcedente, ex cuius diris paroxysmis plures occumbunt. Adulti artuum dolore excarnificati vel pereunt, aut illorum diuturnos dolores perpessi sæpè in eorum incidunt resolutionem.

Infantibus in paroxysmo opitulandum hoc modo, primò, lacte nutricis per debitam victûs rationem priùs correcto, & in sex rebus non naturalibus obseruato ordine, artûs fricandi, ligandi, cucurbitulæ natibus & scapulis admouendæ, & si fluxio sit calida, & vires constent, scarificandæ, clysteria reuellentia imperanda, hirudines mariscis affigendæ, & si adsint conuulsiui motûs, exhibenda quæ à proprietate iuuant, vt syrupus de Pæonia, confectio Epileptica, cuius modum descripsimus suprà *lib. 1. obseruat. 25.* Theriaca Smaragdorum, & alia quæ propulsando Epileptico insultui à practicis vtiliter proponuntur. Super capis commissuram pulueres exiccantes inspergendi, vt Sandaracæ, Vernicis, Thuris, Mastichis, ex quibus cum puluere Rosarum, Mastic. Milij torrefacti: pileum capiti apponendum paro. Et si hæc non prosint, bimulis, & trimulis, cauterium actuale ad suturam coronalem, retrò aures, brachiis, & quod est vtilius, ad nucham affigo, cuius ope suffocationis paroxysmus mitigatur, & fluxione intercepta, humoréque emanante, futuræ accessionis reuersio anteuertitur, de quorum vi mirabili pro hoc arcendo morbo pulchra notarūt Montanus *consil. 50.* Theodos. *epist. 45.* Iacchin. *9. ad Almans. 14.* Mercur. *2. varia. 2. & alij.* Si fluxio sit calida, expectorantia incrassantia exhibemus, sicut si sit frigida, calida propinamus. Si Rheumaticus affectus adultos premat cum defluxionis suffocatiuæ vehementi impetu, & mortem repentinam minetur, eadem sunt peragenda: si verò febris adsit, & artuum dolores infestent, audacter secanda vena, & medicamenta purgantia exhibenda. Si tamen dolores adhuc vrgeant, monet Gal. *lib. de sang. miss. c. 8.* vt roborētur infirmæ partes, sic enim ait: *Quibus ergò carnoso genere pulmo, lien, ac cerebrum natura robustiora sunt, in ijs ad adenas, & carnes fluxiones perueniunt, vbi totus nimirum habitus infirmus fuerit, veluti in Rheumaticis affectibus accidere solet. Meritò ergo in his curādis scopus est, non euacuatio, sed corporis totius roboratio, quanquam tamen curationis initium illis à misso oriatur sanguine, si verò excrementa qualitate praua fuerint, purgationem adhibemus, &c.* Roborantur artûs Vnguentis, decoctis, velut in Arthritide facere consueuimus, quæ si non prosint, cauteriis priùs excitatis, commodissima sunt sudorifica ex radice Chinæ, & Smilace aspera parata, quæ si declinante morbo, & remisso feruore imperentur, summo sunt ex vsu.

OBSER

OBSERVATIO XIII.

De febre Puncticulari.

Febris puncticularis, cucurbitulis supra emunctoria scarificatis, solùm succubuit.

FEbrem puncticularem à Galen. *lib. 5. meth.* 12. per exanthemata sicca fuisse significatam, & putaui, & puto. Eam agnouit Actuarius *lib.* 1. *meth.* 23. §. *Maculæ circa cutem exoriuntur, nonnullis rubræ, aut purpureæ, nonnullis nigræ emergunt, quales quotidie ex Pulicum, Cimicúmque morsibus apparent, &c.* Auic. 1. 4. *tract.* 4. *cap.* 2. de signis febris pestilentis sic ait: *Et quandoque accidit in eo Bothor subrubra, &c.* Bothor autem ex ipso 7. 4. *tract.* 3. *c.* 5. *est macula in cute apparens, quasi punctum, ipsam non eleuans.* Iacobus de partibus *in com. illius loc. Auic.* has pestiferas maculas describit, quas non Culicum, sed Pulicum morsibus esse similes asseuerat, & hic author circiter trecentos annos ante nos vixit. Rixentur ergò Iuniores, qui hanc febrem recentissimam esse rentur, & solùm nostro sæculo descriptam. Hæc est continua, feruida, ardens, malè morigerata, venenosa, & diris symptomatis insignita, ex interno feruore, & praua humorum corruptione suborta. Hac febre torquebatur quidam, horrendis symptomatis affectus, animi deliquio, cordis palmo, pulsuum omnimoda inæqualitate collectiua, vigil, delirus, fastidiosus, & immorigerus. Huic oblata Alexiteria. Quinta die expurgatio oblata mediocris, sanguis emissus, cucurbitæ frequenter costis applicitæ, Epithemata, soporifera, extinctoria imperata. Tandem in 17. die comatosus factus, præ debilitate, & sæuitie veneni interni æstuans, è lecto inquietus surgebat. Applicitis omnibus auxiliis in 20. leuari non potuit; tamen in inguinibus, & iuxta alas affixis cucurbitis scarificatis, remissa est febris, & paucis adhibitis omnino conualuit. Hoc enim auxilio ego soleo, quùm febris est laboriosa, & aliis non cedit, ad partes ignobiles maleficum succum conuocare, ad quas natura sæpè illum detrudere satagit cum vtilitate mira.

Quibus autem signis, hæ pulicares Maculæ, à Pulicum morsibus distinguantur, dubium est arduum, & à nullo, quem viderim, propositum, qui in asperioribus huius morbi cliuis explicandis indefessè insudauit. Sæpè enim accidit, vt decipiantur vel periti Medici, dum ægros febri anxiosa vexatos tractant Puncticulis respersos, quæ aliquando non ab incendio, malitiáve interna, vt illi falsò sibi persuadent, sed ab immundo lecto Pulicibus scatente ortum ducunt. Nec dicas ex sæuitie, & malitia symptomatum hoc cognosci facilè posse, vt notant Argenter. *lib. de diff. morb.* 16. & Valles. *lib.* 4. *meth. cap.* 6. & *lib.* 6. *epid. sect.* 2. *com.* 28. qui morbum malignum dicunt, qui sæuiora infert symptomata, quàm pro ratione propriæ essentiæ conueniat: nam puncticularia stigmata cum febri miti, & benigna sæpè apparent, & interdum citra febrim vllam, vt præter quotidianum experimentum, probat Marcel. Donat. *lib.* 3. *de Medica Histor. Mirab. c. vlt. in fin.* præsertim cùm hæc puncticularis febris non semper sit maligna, nec sæuis stipata symptomatis, nec venenosa, ex mente Pet. Pauli Peredæ *lib.* 2. *in meth.* Ioan. Paschal. *in schol. c.* 2. & Ioan. Colle *lib.* 1. *de morb. contag.* & *malign. cap.* 7. Quare an hæ maculæ à causa interna, an à Pulicum morsibus oriantur, altiori indagine opus est. Tu alta mente perpende. Ego hoc facili experimento vtor. Nam Pulicum morsus, apposita farina lupinorum cum Aceto, aut Oxymelite subacta, statim euanescunt. Pestiferæ verò Maculæ, quùm à causa interna, eáque vehementi ortum ducant, at magis radicata ac fixa, nequaquam. Insuper, Color morsus Pulicum, non est syncerè purpureus, sed dilutus, Puncticularum verò color est merè ruber.

OBSERVATIO XIV.

De Febri Culiculari.

Febris Culicularis, hirudinum suctu, curatur.

HVius febris idéam satis habemus descriptam apud Hipp. *lib.* 2. *epid. sect.* 3. *in init.* dum sic dicit: *Fiebant autem in febribus æstiuis circa septimam, octauam, & nonam diem asperitudines in cute Miliaceæ Culicum morsibus maximè similes, non valdè pruriginosæ, &c.* Hæc etiam notat feruorem internũ, & malignam significat succorum computrescentiam. Hac vexabatur piscator quidam, qui post exercitium multum valdè obriguit. Reuersus domum, febri ardente est concussus cum linguâ siccâ, nigra, ingente Cephalalgia. In octauo totum corpus pustulis est refertum, ac si quis à Culicibus esset demorsus. In Papulis istis ingens aderat rubedo cum pruritu summo. Deindè veternosus est factus, inquietus, delirus. Plenitudo deposita phlebotomia, cucurbitis. Purgatio oblata, Sudorificum exhibitum ex aqua Buglossæ calida, & scrupulis duobus veteris Theriacæ, cum granis septem lapidis Belzaartici. His nihil sudauit, immò habuit peius. Cùm verò in vndecimo esset, & humor rueret in cerebrum, & ille nec lenibus clysteribus, purgatiunculis clementibus, aut cucurbitulis, alióve reuulsionis genere diuerti posset, solùm hirudinum suctu super mariscas, Coma remissum, febris decreuit, cessarunt angustiæ, & paucis applicitis in vigesimo, sanus est factus. Hæc enim animalcula ex profundo sanguinem educunt ex Auic. 4. 1. c. 22. reuellunt à corde, & fæculentum, citra viriũ dispendium sanguinem, in quo magis radicatur venenum, próptissimè exhauriunt, ex Fernel. 2. *meth.* 19. & *aliis qui de hirudinum vi mirabili diligentissimè conscripsere.* Lege Mercat. *lib. de feb. maligna, tit. de Hirudinibus.* Vt verò tibi constet, quantoperè aberrent qui Culicularem febrim cum pulicari confundunt, vtriusque animalis formam rimeris oportet. Nam insecta notissima sunt Pulices, qui nihil aliud esse videntur, nisi pelliculæ alieno furtiuo cruore, quod color etiam indicat, tumescentes: Culex verò est genus Muscæ, valdè subtile, tenuissimis alis, parua aluo, prælongis cruribus constans, quod per æstatem, tuba sua, seu fistula subtilissima & durissima, mirabili quadam naturæ affectione, corpora hominum olfaciens, ipsa pungit, transfigit, & carnem in tumorem eleuat, dolorem, & punctionem inferendo, dicitúrque Culex, quia aculeo suo sonitum edens, carnem lancinat, & ferit; quorum animalium effigiem *lib. de insectis*, eleganter descripsit Aldrouandus, & postea delineârunt Ioan. Camara Busthemantinus *in lib. de reptilibus Scriptura sacræ*, & nuper Wolfangus Franzius *in lib. de sacra Historia animalium part.* 5. *c.* 3. qui de horum animalium notis peculiaribus disertissimè, ex veterum, & iuniorum mente disseruêre.

OBSERVATIO XV.

De febri Pemphigode.

Febris Ampullosa, seu Bullosa, Balneo curatur.

DE etymologia verbi Pemphigodes certant Recentiores, & adhuc sub iudice lis est. Et licèt de nominibus non sit contendendum: cùm tamen rerũ vocabula prauè intellecta, plurimis, præsertim in Medicina dubitandi ansam præstiterint, & idcirco nomi

nominum inquisitio sit Medico necessaria, vt disertè Manardus *lib.2.epist.1.* satis confirmat, ideò, ego bullosam, seu ampullosam voco, in quâ totum corpus tuberculis efflorescit, quæ ab spiritibus attenuatis, & excandescentibus, cum sanguinis crassi portione calidissimâ ad cutem transmissâ originem ducunt. Et si quid in tanto variarum opinionum portento circa hoc nomen *Pomphix* diuinare licet, hanc febrem comitari postulas illas, quæ à Græcis dicuntur *Ephanthismata*, mihi persuadeo: sic enim vocat Hipp. *lib.1. prorrhet. sect.2. text.25.* & Celsus *lib.5.c.28. de pustular. generibus*, quo loco pustulas dicit oriri vernis temporibus circa totum corpus, asperas, modò rubentes, modò cutis colorem non excedentes, similes illis quæ ex sudore, vel ex vrtica nascuntur. Adde tu, quod repullulant in modum verberis in humano corpore remanentis, Hispani dicunt *Ronchas*, Lusitani *Bortoeia* vocant, prisci *Vibices* appellabant. His pustulis cum febre ingenti affectus fuit quidam, cui sanguis ter missus est; deposita sarcina, expurgatum corpus, refrigerantia adhibita. His celebratis remissa est febris, sed Hepatis ardor ita increuit, vt de nouo, pruritu in cute concitato, vlcera renascerentur: quæ nec sero lactis, nec saluatellæ sectione, aliisve applicitis præterquam Balneo succubuere. Sic *Simon cui lata pustulæ non admodum pruriginosæ per corpus eruperant, quùm calida lauabatur, iuuabatur*, apud Hipp 6. *epid. sect.2. text.30.* Nam vt Gal. ait *in com. succi ad cutem vergentes per eam sunt euacuandi, nam iterum ad intima corporis reuulsio ipsis valdè longinqua est, vt per aluum, aut vomitum vacuentur.*

OBSERVATIO XVI.

De febri Esserosa.

Febris sudaminosa, nibil commune habet cum Variolis.

PVstulas quas Græci *Epinyctidas* vocant, vt Celsus *lib.5. cap.28.* eas Arabes, *Essere, Sere*, vel *Saire* vocauere, auctore Auic. *3.4. tract.3. cap.13.* Galenus *3. Aph.21. Sudamina*, aut *Sudores* vocat, dicitque esse pustulas in summa corporis parte hærentes, quæ instar vlcerum, cutem exasperant, fiúntque ob multos sudores, vel biliosiores, vel mordaciores, cutem mordentes, pruriginosam reddentes, ac per modum vlcerum exasperantes. Auicenna intimiùs explicuit. *Essere est pustula parua, superficialis, sicut Vesica, & aliquantulum tendens ad rubedinem, & pruritum faciens, & angustiam, eueniens subitò, & accidit quandoque vt currat ab ea humiditas, &c.* Vocari quatuor Medici ad curandos duos puerulos, quibus cum febre valida, dolore totius corporis, & lassitudine, vna nocte pustulæ hæ in superficie corporis affatim apparuernnt, & ita increuere, vt matutino tempore, pueri scalpentes eas disrumperent, a quibus emanauit tenuissimus ichor. Quæsita origo mali. Omnes esse *Variolas* prædixere, quas *insanas* passim Vulgus appellat. Quare cubiculum obserare iubent, pueros pannis rubris operire, & nullum auxilium præterquam frictiones in cute lenes celebrandas imperant. Demùm omnia ministrant, quæ in curatione Variolarum proficua esse ars edocuit. Post eorum discessum pueruli febri calidissima detenti furiunt, exardescunt. Pruritu vexati per lectum insiliunt, & noua materia ad cutem confluente, aliæ de nouo repullulant pustulæ, aliis iam exiccatis. Denique quùm puelli in agone essent, præsentibus Medicis me vocant. Probaui neque esse variolas, neque ægros operiendos, immò esse pustulas ex ichoroso sanguine, tempore æstus, in corporibus præsertim biliosis subortas. Nam Variolæ non nisi post longum tempus ab ortu suo emittunt pus aut humiditatem. Subitò non fiunt, nec subitò ita accrescunt: quæ omnia contrario modo obseruantur in Essere. Deinde, in hac pustula, & venæ sectio in quolibet tempore morbi celebratur, & purgatio exhibetur, vt monuit Auic. In variolis solùm in principio phlebotomia conuenit, & purgatio non ita vtilis est, immò vt Arabes dixere, in variolis oportet aluum esse adstrictam. Illi euidentibus rationibus conuicti obstupuere. Ventilatum ergo est corpus sanguine misso, iulapiis, Ptisana, & leni solutiuo, vlcera sponte siccata, & sic puelli sanissimè deinceps vixerunt. Tu verò in opere practico hanc Essere curationem benè obserua, in cuius præsagio, & curatione non solùm secundæ, sed primæ notæ Medicos miserè deceptos sæpè deprehendi.

OBSERVATIO XVII.

De febri Anxiosa.

Febris Anxiosa, purgatione curatur.

ANxiosa febris dicitur implacida, inquieta, laboriosa, 4. *acut.47.* in qua, vt ait Galen. *lib.7. aph.56. agri accubitum non ferunt, sed iacendi figuram euariant, quia semper præsens aggrauat eos. Sic Chartadi lethaliter habenti in lib.7. epid. n.9. iactatio multa, Anxietas, & ad dexteram, & ad sinistram transmouens seipsum, nullo tempore quiescere poterat.* Hanc anxietudinem cum malitiâ coniunctam habebat quidam qui ob humorem turgentem, malignum, huc illúcque irrequieto modo, nunc pectus, ventrem, nunc præcordia vellicantem, febrem valdè malignam patiebatur cum angustia multa: nam humor hic turgidus ægri quietem interturbat, cor pungit, quo concusso, totum animal commouetur, & anxiatur. Huic ægro præter Alexipharmaca, venæ sectio adhibita: (Nam cum furente humore, multa sanguinis portio erat in venis commixta.) Hac facta, quùm cacochymia etiã iuxta ventriculum esset, quod à prauis mordebatur humoribus, ob quam causam oritur etiam anxietas ex Gal. *1. prorrhetic. sect.2. com.44.* & vomitus infestaret inanis. Idcircò attracto à prima regione ad venas ichore, febris est exacerbata, quod timuit Auic. *4.1. cap.20. & caue ne ægrum ad cholericorum ebullitionem perducas.* Quamobrem lenibus clysteribus pugnatum est, sed cùm is humor in tunicis ventriculi immersus non cederet, purgatione exhibita succubuit. *Medicari ergo, in valdè acutis si materia turget, eadem die, tardare verò in talibus malum, priúsquam robur corporis dissoluatur, vel febris caliditas augeatur, vel ad aliquod principale membrum decumbant ij qui per corpus vagantur humores*, dicebant Hipp. & Galen. *lib.4. aph. sententia 10.* & vnanimiter interpretes approbant *in com.*

OBSERVATIO XVIII.

De febri Sudorifica.

Febris Elodes, vacuatione mitescit.

DIcitur à Græcis febris *Elodes*, quasi palustris, sudans enim quasi in palude immersus videtur. Tripliciter fit, excretione, expressione, colliquatione. Hic vltimus modus reprobus: nam partium colliquationem significat, in qua classe sudores syncopticos repono. Expressione, vt quando in magnis doloribus, spiritus agitari incalescunt, qui transmissi ad cutem, & condensati abeunt in sudorem. Excretione, ferè sudores emanant, optimi, boni, & morbum finientes.

finientes. In initio verò reprobi ex Gal. passim, præsertim 4. *aph.* 22. *nam tunc aliquid vtiliter euacuari est impossibile* ob multas causas, latas *in lib.* 3. *epid. sect.* 1. *com.* 5. *& lib.* 1. *eiusd sect.* 2. *com.* 65. Nam siquæ tunc excernuntur, *decretoria sunt, non decernentia, quæ aut lethalia sunt, aut difficilis iudicationis* apud Hip. *lib.* 2. *epid. sect.* 1. *in med.* Accessimus ad ægrum robustum febre vehementissima detentum, qui copiosissimo oborto sudore, calido, vniuersali, in secundo die morbi erat, cum æstu, & incendio multo. Medici sudorem promouere tentarunt, naturam imitantes. At perperam: cùm enim succederentur viscera, & hæc acutissima febris, & perniciosa, ex aliqua interna affectione profecta, grauatam, & irritatam à copia & humoris praua qualitate naturam, oborto copioso sudore, attamen citra leuamen vllum, ostenderet, sanguinis missionem, salubrem esse prædixi. Reclamant ipsi, dicentes cum Gal. 6. *epid. sect.* 2. *com.* 30. Succos ad cutem vergentes per eam esse vacuandos, quare in sudorificis exhibendis insistunt. At quum peius haberet, affines in quarto sectionem illis renuentibus admittunt. Quater in quarto, & quinto die sanguis extractus, omni labe fœdatus. In sexto purgatio adhibita. Quorum ope, natura leuata, regulato humore, & aborto sudore morbum in septimo finiuit. Lege Gal. *in com. cit. hist. Simonis*, cuius sententiam illi in sui subsidium non rectè citabant. Sic enim ait: *Sed forsan me dicere putabis, nunquam purgatione per aluum in talibus vtendum. Ego verò non id dico: nam in libris de arte curandi, in quibus corporibus permulta bonorum copia est, iis vtiles esse purgationes didicisti: priusquàm ita redundantem materiam, aut vena sectione, aut purgatione quis eduxerit, si fouens, hoc est, calidis vtens ipsam discutere conetur, plus attrahet, quàm per cutem, euacuabit, &c.* Quare hæ symptomaticæ euacuationes paruifaciendæ, quùm sint casus præter naturam earum quæ sunt in corpore dispositionum, vt *citatis locis* monuit Galenus.

OBSERVATIO XIX.

De febri Horrifica.

Febris Horripilatolia, continua, maligna, fallacissima.

EX qualibet putredine, rigores, horroresve excitari, vbique tradidit Galenus. In suppurationibus rigores accidere fatetur ipse 2. *prog.* 58. *&* 2. *Aph.* 47. sic 2. *prog. cit.* malignis vlceribus, aut cuilibet putredinosæ affectioni, rigere, & febricitare contingit. Nec verò humores solùm, sed & vapores putridi, rigere faciunt, & horrere, ex Gal. 10. *Meth.* 4. Sic halitus maligni, acres, mordaces, à materia venenosa elati, partes neruosas pungunt, lancinant, feriunt, quos vtpote à natura alienos, hæc expellere satagens, pugnam mouet, refugit, & contrahitur; hinc horror, & à fortiori causa rigor. Quare sæpè Medici accessionem horrificam putantes, in initio remedia prætermittunt, quùm hæc inordinata horripilatio à feruore, & putredine interna profecta, etiam vigente febre affligens, illorum postea ignorantiam patefaciat, quo pacto huiusmodi rigor in continuis accidens, humoris malitiam internam ostendit, ideò auxilia in medio rigoris feruore administranda: Si enim ea prætermittas, ebullientibus succis, venenata qualitate affectis, ægros, subortis venenosis symptomatis certò perire est necesse. Sic multos mori vidi, quibus in initio morbi auxilia interdicta ob hanc causam, qui in augmento morbi, sæuiente interna putredine, & victo interno igne, occubuêre.

OBSERVATIO XX.

De febri Singultuosa.

Febris singultuosa, cucurbitula supra ventriculum scarificata, curatur.

FEbrem singultuosam vocauit Gal. *lib.* 4. *acut.* 69. *quando per totum morbum simul cum febre singultus exacerbatur.* Estque ventriculi concussio, qua tunicæ ipsius, id à quo pertinaciter molestantur, excutere laborant, fitque vel à repletione, vel inanitione, conuulsionis instar, 6. *Aph.* 39. Materia igitur in ventriculi ore consistens, acris, mordax, febrem excitat singultuosam ob putredinem, & singultum ob irritationem. Hoc vexabatur quidam ita molesto, ac continuo, vt nec edere, nec loqui quicquam posset, immò toto corpore algidus, frigido sudore respersus, interna tamen siti, cum febre lenta oppressus, biliosa vomens, & toto ore Aphthis conspurcatus, anxiosus, & inquietus animam efflare videbatur. Huic plurima pro virium tenore auxilia imperantur, quæ per sedem inutilem vacuarent humorum copiam, & humoris biliosi, & effrænis efficaciam, & perniciosam vim refringerent. Post hæc, imposita ventriculo roborantia, quibus non iuuantibus, Opiata obtulimus, à syrupo Papauerino, vsque ad ea quæ ex Opio componuntur, accedentes. Sed cùm omnia incassum essent celebrata, cucurbitulam maximam cum multa flamma supra regionem ventriculi imponere, & deinde scarificare iussi, quo auxilio celebrato, à tanto malo, mortis certæ prænuncio, immunis factus, paucis exequutis, à febre deinde liber euasit. De febre singultuosa lege elegantissimum Lupeum Cureleanum *lib.* 3. *Enchid. cap. de singultu.*

OBSERVATIO XXI.

De febri Lassitudinaria.

Febris Lassitudinaria, curatio.

MVltiplicem esse lassitudinis speciem docuit Galen. vbique. Earum causa varia, sed manifesta, quando à nimio labore excitatur. Tunc enim spiritus incenduntur, attenuantur humores, & igneas fuligines cordi communicant. Ob exercitium validum incidit quidam in ardentem febrem, ob quam Medici multoties venam secandam imperarunt. Accitus Phlebotomiam renui. Refrigerantia obtuli, somnum, & quietem procuraui. His celebratis, febris ex toto remissa. Nam vt rectè Hipoc. ait, *lib.* 2. *de nat. human. text.* 1. *Morbos quos fecit labor, curat quies, & eorum contrarietas.*

OBSERVATIO XXII.

De febri Syncopali minuta.

Febris Syncopalis minuta, Tamarindorum beneficio, curata.

GAlenus *in Meth. lib.* 12. *c.* 4. Syncopen proponit, quæ ex flaua bile ventriculum infestante ortum ducit, quam Auicen. 1. 4. *tract.* 2. *c.* 54. febrem syncopalem minutam, subtilem nuncupauit, *& c.* 57. curationem absoluit. Syncope licèt ab innumeris causis oriri possit, quas Gal. *lib.* 1. *ad Glauc.* 14. expendit minuta tamen, ex humore bilioso, acri, ad os ventriculi confluente emanare solet, quòd cùm admodum sensile sit, statim languet, & ob noxam illius superuenit Syncope, compatiente corde. Biliosa febri correptus est iuuenis, cum siti, oris amaritudine, nausea,

nausea, & bilioso vomitu coniuncta, ob quas causas facilè in syncopen incidebat. Exhibiti clysteres refrigerantes. Purgantia clementia oblata. Apposita ventriculo roborantia Emplastra, & præsertim offa panis intincta succo Omphacij, Limonis, superaspersis Cardiacis pulueribus. Iulapia ad reprimendam bilis acrimoniam efficacia in potum imperata. Viscera Epithematis refrigerantibus roborata. Sed cum nulla proficerent, Aquam decoctam cum Tamarindis bibendam impero, & eorum pulpam cum Saccharo in bolos redactam offero, ex qua, cum refrigerantibus decoctis commixta, Clysteria ex interuallis immitto: His decem dierum spatio celebratis, febris est remissa, sitis euanuit, cessauit nausea, abiit vomitus, & euacuato humore bilioso per aluũ, attemperatisque visceribus, à syncope est factus immunis, qui squallidus, & veluti tabidus erat morti propinquus. Magna ergo est ad incendiosas febres Tamarindorum vis, & ab Arabibus tantoperè celebrata.

OBSERVATIO XXIII.

De Febri Syncopali humorosa.

Febris Syncopalis humorosa, mulsæ ope curata.

CONqueruntur de Galeno Medici, & maximè Trallianus *lib.* 12. *cap.* 3 Auerroës *lib.* 7. *collig.* 2. Rhasius 16. *continent.* c. 2. quòd 12. *Meth.* c. 3. in febri Syncopali humorosa nullo modo sanguinem emittat, sed totam curationis spem reponat in frictione, cuius ope crudi succi coquuntur. Sed perperam Galenum carpunt, & damnant: nam ipse cum Tralliano in humore semicrudo, vel crudo, cum præsentia sanguinis, venæ sectionem non semel exercuit *lib.* 4. *de sanit. tuend. cap.* 4. §. *Vbi paululum, vel citra sanguinem restitum, vel vltra processum, &c.* & *lib. de curand. rat. per sang. miss. cap.* 12. Si verò humor extremè est crudus, ab ea abstinet, quia non adest virium robur: nam *eod. lib. cap.* 10. *in copia succorum crudorum vires adesse non possunt*, quoniam cùm receptaculum pituitæ sit os stomachi, sæpè illius iungitur læsio, ob quam ob cordis viciniam sequitur syncope: nam à pituita putrescente halitus eleuantur, qui innatum cordis ignem impensè exoluunt: & frigiditas pituitæ est valdè naturæ aduersa, & cùm copia sua in vasis abundet, mole, crassitie, & lentore obstruit, prohibet, accessum sanguinis ad membra, & impendit transpirationem, quâ denegatâ ignis internus marcessit, & perit: quare si sanguis emittatur in huius extremè crudi succi præsentia, ad frigidiorem cruditatem æger deducitur, quod tantopere timuit Auic. 4. 1. *cap.* 20. Hanc veram Galeni methodum respuebat olim Medicus quidam, qui pro curatione huius febris illicò venæ sectionem celebrandam imperabat: Sed ego accitus illam omnino interdixi: nam humor lentus, frigidus, crassus, pituitosus occupabat os ventriculi, vnde cruditates, obstructiones, putredines, & ex copia humoris pituitosi calor naturalis erat minutus valdè: quare, vt Fernel. ait *lib.* 2. *de ven. sect. c.* 4. *pituitosa plenitudo minimè postulat vena sectionem: quùm enim impensè frigida sit, sanguinis missionem auersatur, qua magis cruditatem refrigerans ita conduplicat, vix vt inquam concoqui, emendarique possit.* Æger ergo præter Diætam, frictiones, calefactionem extremorum, ligaturas, cucurbitulas cum multa flamma, roborantia ventriculo imposita, somnum, & quietem, interdictam phlebotomiam, mulsæ vsu curatus est: huius enim ope crassi succi coquuntur, absterguntur, & vacuantur: nam non adstringit, densat, exasperat, cùm non sit mordax, aut acris, immò meatus aperit, flatus dissipat, crudum humorem coquit, & in sanguinem vertit, & frigidis neruosarum partium morbis remedio est. Huius beneficio *lib. cit. Meth.* curat Syncopalem humorosam ortam ex succis crudis, in qua Hipp. 4. *acut.* 47. Oxymel propinat, quoniam est optimum iis qui crassis, viscosisque humoribus molestantur.

OBSERVATIO XXIV.

De febri Colliquante.

Febris colliquans, lactis Chalibeati potu curatur.

IN monumentis Hippocratis legimus *lib.* 4. *acut. text.* 41. *Si venter liquidus sit, & colliquans, sorbitiones frigidiores, crassioresque exhibendas esse, potúsque qui sistant.* In malis erat iuuenis quidam qui ob ardorem viscerum nimium, & adustionem humoris, febrem patiebatur cum extenuatione & liquida aluo coniunctam, quam colliquantem appellare Medici consueuerunt: nam excernebat biliosa, syncera, spumosa, pinguia, fœtida. Aderant cibi fastidium, incoctio alimenti, febris tenuis, vigilia, sitis. Ad hunc duo Medici accedentes, consulunt attemperantes clysteres, abstergentes, sistentes. Cùm verò internæ partes flagrarent incendio, illas ceratis, & Epithematis roborant. Cui veluti tabido, & valdè excarni, ob fluxum, febrim, maciem, lac Chalybeatum eorum vnus consuluit, renuente alio: nam si hic perniciosissimus humor cum fœtore insigni cohibeatur, horrenda symptomata, & mortem inferet. Si autem Hip. *lib.* 4. *cit.* sistentia propinat; hoc præceptum non esse magni Hipp. asseuerat. At hic cùm ignoraret quanto interuallo distent sistentia quæ Hipp. exhibuit, ab adstringentibus, meritò ad libitum doctrinam Hipp. sic peierare ausus est: nam hæc 4. *simpl.* 78. incrassant, adstringunt, contrahunt, meatus densant, repellunt, partésque distantes colligunt, vinciunt, 4. *sec. loc.* 5. & Mesuë *in canonib. theorem.* 1. Sistentia verò dicuntur, quæ tam adstringendo, quàm attemperando, motus humorum firmant, ac cohibent. His dictis Medicus obmutuit. Lac propinatur. Sed quoniam hoc, in corpore impuro oblatum, cacochymiam auget, exhibetur Ptisana ex Hordeo priùs tosto parata, adiecto succo Plantaginis, aut Rosarum. Expurgatur corpus Myrobalanis citrinis, & torrefacto Rhabarbaro, deinde aqua Rosacea lotis: nam hæc medicamenta leniter deusta, miram propemodum obtinent vim in roborando, & retinendo fluxu: renuant licèt Rondeletius & Holler. *c. de alui fluxu*, Amatus 2. *centur.* 44. Quare maiori parte cacochymiæ vacuata, ex præscrito Galen. 2. *simpl.* 12. ad lac Chalybeatum accessimus cum vtilitate summa: nam eius ope internæ partes sunt attemperatæ, nutritum corpus, febris euanuit, restrictus fluxus: quod auxilium inter præstantissima, Epicerastica præsidia, seu temperantia succorum acrimoniam, non modò vt serium, sed necessarium approbauit multis in locis prisca vetustas.

OBSERVATIO XXV.

De febri Leipyria.

Leipyria vera ex ventriculi inflammatione orta, cucurbitula supra partem affectam scarificata, curatur.

LEipyriam Græcorum ad fortes subsequi internarum partium inflammationes, testatur non semel Galen. & præsertim *lib.* 4. *aph.* 48. *Cùm enim fortis inflammationis calor ita vehemens fuerit, vt ad se trahat modo cucurbitulæ ex toto corpore sanguinem, iis qui*

ita

ita se habent, viscera peruruntur, extremæ autem partes frigescunt, propter defectum sanguinis ad viscera se recipientis, eorum plerique ne tegumenta quidem tolerant propter incendium, quod in viscere sentiunt, &c. idem asseuerat *lib.7.aph.1.& 4.aph.16.* Sic ad Hepatis inflammationem Leipyria sequitur *4.de loc.affect.8. & lib.5.eiusd.4.*& ad ventriculi inflammatoriam dispositionem *4.acut.1.& lib.1.epid.sect.2.com.73.& lib.2.cris.7.& 2.prog.4.& lib.de inæqual.intemp.c.8.* (Num autem possint internæ partes extimis calentibus frigesieri, respondent affirmatiuè Hippoc. *6.epid.sect.4. text.30.* Auicen.*2.4.tract.1.c.43.& 48.*) Hanc internam inflammationem in ventriculo patiebatur robustus quidam miles, qui ex potu generosi vini, spiritus, & humores inflammantis, adeò vehementi dolore in regione ventriculi cruciabatur, cum vomitu biliosо, lingua aspera, sicca, scabra, nigra, pulsu duro, & totius corporis algore, vt syncope correptus in horas moriturus videretur. Exhibita frigida, Cardiaca, sanguis emissus, clysteres lenes imperati, Anodyna applicita, cucurbitulæ scarificatæ infra costas admotæ, hirudines ano, & ventriculi regioni affixæ, quarum vi multus exhaustus est sanguis. Sed cùm his omnibus malum non cederet, sed ob consensum cum cerebro, eleuatis vaporibus putridis Paraphrenitide æger tentaretur: Tunc diuersiones parantur per crurum frictiones, vincula, ligaturas, acriores clysteres. At cùm malum ferociùs inualesceret, ad resolutionem humoris in parte affecta contenti, cucurbitulam magnam cum multa flamma ventriculo impono, eámque mediocriter scarifico. Hoc præsidio leuatus est dolor, febris remissa, euanuit delirium, & omnino sublato dolore, in declinatione expurgatus conualuit. Nec mireris ad tantum auxilium nos confugisse: nam præterquam quòd corpus iam erat exquisitissimè vacuatum, & metus non erat de attractione humoris ad partem, supra cor, membrum princeps etiam cucurbitulam imponit Gal.*lib.de remed. facilè parabilibus, c.6.* & supra Hepar *lib.13. meth.c.19. & lib.11. eiusd.cap.17.* Approbant Aëtius *tetrab. 2. serm.4.c.68.* Auic.*10.3.tract.5.cap.2.* Rasis *9. ad Alman.c.117.* quibus locis, in pleuritide, aliisque inflammationibus internis, vacuato corpore, ad hoc præsidium tanquam ad sacram Anchoram confugiunt; quod ego sæpissimè cæteris priùs factis vniuersalibus præsidiis, in internarum partium inflammatione fœliciter sum expertus.

OBSERVATIO XXVI.

De febri Epiala.

Ad febrim Epialam, optimum auxilium.

GAlenus *lib.2.feb.6. & lib. de inæquali intemper. 11.* apertè fatetur *Epialam dici, cùm ægroti simul febricitant, & rigent, & vtrumque sentiunt eodem tempore in quauis corporis parte.* Huius causam, esse pituitam crassam, cuiusmodi est vitrea, & amaram bilem, ibi contestatur: nam si frigidus succus, & calidus abundent, & per sensibilia corpora moueantur, nihil mirum si vtrumque, hoc est frigus & calor sentiantur. Sed cùm in hac febre adsit pituita vitrea mediocriter putrefacta, ratione cuius putridi vapores calorem accendunt, crudi verò, & imputres frigiditatem inducunt: vel ab hac simul cum flaua bile hæc febris oriatur, instar tertianæ nothæ, curanda est. Laborabat homo quidam diues hac febre, & longo tempore adhitis plurimis auxiliis, conualescere non potuit, quæ frequenter in curatione tertianæ spuriæ auctores celebranda docent. Tandem cùm nihil proficeret, auxilium hoc generosum consulo, cuius ope, cocto humore, & vacuato corpore, in productis febribus citra visceris inflammationem fœliciter sæpè vsus sum, & est decoctum Chamæmeli calidum cum Saccharo, cuius vnciæ quinque, aut sex singulis diebus, ieiuno ventre possunt concedi. Exhibe in hunc modum.

℞. *Flor. Chamæmel p.iij. Comar. Absinth. Pontic. p.ij.*

Coque in ℔ iij. aq. ad permanentiam ℔ j.ß. cola, adde

Sacchari, ℥ *iij.*

Hoc auxilium præstantissimum est, nam auctore Gal. *3.simpl. cap.10.* est moderatè calidum, tensa remittit, laxat, dura mediocriter emollit, constipata rarefacit, febres sanat, humores discutit & resoluit, & vt Auic. ait *lib.2. c.121.* aperit, subtilizat, absque attractione vlla, in quem vsum etiam conferre ait Dioscorides *lib.3. c.131.* cuius mentem inter omnes interpretes explanat Ioann. Antonius Saracenus. Hæc potio si fastidio sit, eius vice aqua ex ipsa herba cum flore per balneum Mariæ vocatum elicita, bibatur, vt inter omnes eleganter aduertit Manard.*19.epist.4.* Lege de vi Chamæmeli, quod antiqui febrifugam dixerunt, Iacchinum *lib.de feb.c.39.*

OBSERVATIO XXVII.

De Tertiana exquisita.

Ad Tertianam exquisitam, auxilium peregrinum.

QVidam Mercator per totum mensem tertianâ exquisitâ sæpè vexatus, quæ ex Hepatis excandescentia bileque feruida emanabat, multis tentatis, solo sero lactis conualuit. Deinde post quatuor menses accedente tertiana totum corpus vlceribus conspurcatur, cum intensa prurigine, siti vehementi, labiorum scissuris, & phlogosi interna. Reiterato sero, expurgato priùs corpore, sanguine misso, refrigerantibus exhibitis, applicito Balneo leuari haud potuit, quin eadem febre ex interuallis tentaretur. Sed cùm à Pernambuquo oriundus esset, & trienniò citra opem vllam leuari non posset, statuit in patriã transmigrare iuxta Senis oraculum *lib.6. epid.sect.5. text.20. Patrium solum vertere in morbis longis conuenit.* Sic enim Copus legit. Accedens ad Brasilienses oras, in villam, nemúsque se recipiens, quo loco variarum frugum, herbarum, plantarum mirifico odore recreatus, multiplicium fructuum, quæ ibi sine vlla cultura proueniunt, sapore dulcissimo, & gratissimo refectus, & aëris temperie, salubritatéque reuiuiscens meliùs habuit, minùs quàm antea, vlceribus, febri, & prurigine tactus. Tandem hoc vsus fructu, prosperam obtinuit sanitatem, cuius vera est historia hæc. In toto Brasiliensi tractu, iuxta ciuitatem vocatam Pernambuquo, præsertim vbi terra fluuiorum cursu, & fontium salebris est irrigua, inuenitur arbor quædam quæ vitis viniferæ instar è terra in altum repullulat, & foliis Hederæ maioribus ita excrescit, vt sub eius vmbra plures homines Solis ardorẽ effugere possint. E virgulto germinat fructus, qui Brasiliensi idiomate vocatur *Maracujao Hasu.* Hic cùm maturus est, oui gallinacei magnitudinem superat, in superficie leuis, colorem habens viridem subobscurum, Nucum iuglandium viridium colori persimilem. Per medium sectus, in centro habet mucosum humorẽ, acidum, odorum, nucleis paruulis intertextum, qui dentibus facilè frangi potest. Cortex mollis est, & cucurbitæ, aut citri modo Saccharo cõditur. Mucilago intus reperta ieiuno vẽtriculo sumitur Saccharo irrorata. Huius, sicut & corticis ad viscerum ardorẽ compescendum, demulcendũ febrilem æstum,

æstum, tanta est vis, vt nullum hoc Antidoto excellentius, & huic vsui commodius possit inueniri auxilium: nam mira quadam proprietate, & aciditate sua putredini resistit, contagiosis, malignisque febribus auxiliatur, cor roborat, iecur igneum attemperat, refrigerat renes, genitalium partium phlogosim compescit, & sic furori vterino miro est ex vsu, cutaneis affectibus auxiliatur, & ad sterilitatem præ calore est efficacissimum, & cùm in tanta copia, in eo terræ tractu, ob soli, cœlique temperiem, sponte sua germinet hic fructus, ex eius mucilagine cum Saccharo syrupus potest parari ad incendiosas febres mirabilis.

OBSERVATIO XXVIII.

Annosus senex, tertianâ exquisitâ correptus, victu curatur.

Senibus parum adsunt febres causodes, & quum accidunt eis, pereunt, quoniam non sunt in eis nisi à causa valdè forti; ampliùs eorum virtutes sunt debiles, dicebat Arabum princeps 1.4. *tract*.2. *cap*.41. Accepit ab Hipp.1 *aph*.14. *Hanc ob causam febres senibus non similiter acuta fiunt, frigidum enim eorum est corpus, &c. Quare si quando rarenter talis his accidit febris, qualis iuuenibus, hac ad interitum ægrotantis terminatur: indicio enim est immensam quandam esse causa febrim facientis magnitudinem*, auctore Galeno *in com*. Octogenarius ardente Cane, tertiana exquisita opprimitur. Inuadebat accessio cum rigore valido, pulsus in principio accessionis erat tardus, paruus, rarus, debilis, in incremento magnus, celer, frequens. Vrina erat subflaua. Aderat biliosus vomitus in accessionis initio, sitis erat intensa. Omnia, oborto in declinatione febris sudore vniuersali, cessabant, quæ de tertio in tertium illum fatigabant. Pro curatione nihil præter frigidum, & humidum victum illi institui: nam morbus suapte natura breuissimus, securissimus ex Hipp. 1. *epid. sect*.3. *text*.8. & 4.*aph*.59.& 1.4. *tra*. 2.*cap*.4.& periculo vacat 4. *aph*.43. Quare licèt robustus hic esset: cùm tamen morbus ex se facilis, neminem iugulet, magno auxilio opus non fuit: nam seni febricitanti necesse est exhibere quæ morbo auxilientur, virtutem roborent: quoniam, vt scitè monebat Galenus 2.*acut*. 11. *melius est virtutem non exoluere, quàm sanguinem vacuare redundantem*, & eloquenter notarunt *Conciliator ex Auerroë different*. 173. *Cardanus* 2.*cont. tract*.5. *cont*. 18. Legenda historia Tralliani *lib*.12. *cap*.6. senis exquisita tertiana laborantis, qui frigido, & humido victu, contra aliorum votum, conualuit.

OBSERVATIO XXIX.

De Tertiana notha.

Tertiana notha annis triginta perdurans.

Acutissimus Gentilis proponit *in extrauagantib. quæst*. 14. dubium quoddam illustre, qui fieri possit, vt tertiana notha sit longior quotidiana, si illa fit ex miscella bilis, cum pituita, & ille humor pituitæ tarditatem accelerat, lentorem secat, eximit crassitiem, & morbum abbreuiat. Quotidianam autem esse breuiorem in temporibus vniuersalibus, & particularibus, testis est Auicen.1.4. *tract*.2. *cap*.46. qui docet quotidianam finiri intra 40. aut 60. dies, tertianam tamen notham durare medietatem anni, quod celebri historia confirmat Galenus *lib*. 1. *ad Glauc*.8. Et paroxysmus tertianæ nothæ extenditur vsque ad 40. aut 48. horas ex Gal.2, *feb*.8.& Auic.1. A 4.*tract*.2.*ca*.48.& accessio quotidianæ extenditur vsque ad 18. horas, ex Auic. *eodem cap*. Respondet nunquam satis Auicennæ laudatus interpres multis modis, sed vno præcipuo, quoniam bilis vitellina, quia tenuior est pituita, propter permixtionem flauæ bilis imbibitur meliùs in meatibus, & poris partium, quare difficilè educitur, quod non potest efficere pituita ob crassitiem, & lentorem. Est ergo tertiana longior quotidiana, & suapte natura longissima. Eam vidi perdurare tribus annis, quinque, septem. Hominem noui, qui à 20. annis vsque ad 50. ea fuit correptus. Vnum in ea notabile, quòd tempore quo alios morbos patiebatur, nempe Pleuritidem, Phrenitidem, quibus morbis in intermedio fuit afflictus, tertiana cursum suum interrumpebat omnino, B adeò vt eo sanitatem adepto, illicò inunderet paroxysmus. Quare videbatur hic morbus illi iam connaturalis, cuius beneficio, rigore excitato, natura superfluum humorem absumebat, vt de quartana prædixit Galenus *lib*.1. *epid. sect*.3. *text*.4.& 4.*aph*.73.& 7. *eiusdem* 42. Lege doctissimum consilium Reineri Solenandri *lib*.1.*consil*.21. *de tertiana*.

OBSERVATIO XXX.

De Quotidiana.

Quotidiana, Ebeni decocto, curata.

C Timent Medici in febribus diuturnis, aliisque ex crassiore bile subortis, decoctum Ebeni, Smilacis asperæ, Chinæ propinare, quod in his productis morbis pro admirabili auxilio consuluere, qui de Indicis aromatis peculiares libellos conscribunt. Ego postquam bienniò cum quotidiana luctatus, plura pro roborando stomacho, mucosa pituita vacuanda celebraui, decoctum Chinæ, & Ebeni, 24. dierum spatio exhibui. Hoc antidoto, præter omnium spem æger conualuit, horum enim decoctum omnes complet intentiones, quæ in vacuatione humoris crudi expetuntur. Vt eleganter probant Petrus Pena, & Mathias Lobellius *lib. de plantar. historia, obser*.605. *de Ebeno*.

D

OBSERVATIO XXXI.

De Semitertiana.

Semitertiana, horrida, anxiosa, maligna, lethalis.

Inter febres compositas, Hemitritæus exitialis est. Eius illustre exemplum proponit Galenus *lib*. 2. *cris. cap*.9. Hæc febris monente Galeno 2. *feb*. 7. & firmat Auic. 1. 4. *tract*. 4. *cap*.17. fit ex quotidiana continua, & tertiana intermittente, quarum vtraque simul inuadit, & altero die vnicam tantùm accessionem, altero verò die duas efficit. Affligit cum E frequentissimis horroribus, Anxietate, Syncope, Ventriculi subuersione, Cardialgia, Sopore, Delirio, Vigilia, & neruorum resolutione ægros infestans, & maximè si sit exquisita, ex Hipp.*lib*.1. *epid. sect*.1. 23.& *sect*.2. *com*.25. Cùm autem ex bile, & pituita componantur, si illa exuperat, acutiem præ se fert; si pituita redundet, tunc fit morbus diuturnus, & chronicis morbis adiungitur, vt Gal. 1. *Aph*.12. & Paulus *lib*.2. *cap*.34. docuerunt. Et licèt eam agnoscere difficile sit, ex Gal.*lib*.1.*epid. sect*.3. *com*.5. Hanc tamen in sene notaui, quàm cùm primis diebus febrem esse tertianæ naturam habentem arbitrarer, vt verbis vtar Hipp. *lib*.6. *epid. sect*.2. *text*. 23. deinde Hemitritæum esse cognoui. Plura pro hoc domando

morbo

morbo exercui, sed ægrum à tanto malo, tandem deuictum vidi, postquam bienniò ipsum ita afflixit, vt ob obstructiones, & innato calore languidiore reddito, auctas cruditates, virium iacturam, summa Atropia correptus contabesceret. Nam, vt *citatis locis* ait Hipp. *hæc febris est violentissima, longissima, laboriosissima, maligna, horrifica, exitialis.*

OBSERVATIO XXXII.

De Quartana

In Quartana curanda, cautio scitu dignissima.

NVlla febris est notior quartana, nulla securior, etsi longissima. Hæc ob humoris crassitiem, & rebellionem, remediis vix succumbit, quare coacti Medici in accessione purgantia exhibent, vt rigore, motúque hic terrestris humor attenuatus facillimè per vtramque viam expellatur. Id expertus est ex mente Hip. Auic. & aliorum celebrium Medicorum Amat. 1. *cent.* 8. Ob eandem rationem fœlici cum euentu in hoc morbo, quùm aliis non cedit auxiliis, in plenilunio, ex Basilica, aut saluatella læua, si vires non ita sint robustæ, sanguinem exhaurio: tunc enim ob Lunæ vim humor iste terrenus ebullit, & fluxilior fit, promptiúsque vena secta educitur. Hoc remedio in hoc tempore celebrato plures leuati, alij ab eo omnino immunes euasere. Scitum autem est magnam esse Lunæ vim in hæc inferiora: nam sicut annum integrum Sol disponit, ita Luna mensem per septimanas, & maximè quando plena fuerit: tunc enim ipsius opera inualescunt, ex Gal. 3. *de dieb. decret.* 2. *cùm ea sit mortalium corporum & auctor, & conditrix*, adeò vt nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augmenta, & hac decrescente minuantur, vt Macrobius firmat *lib.* 1. *in somn. Scipion. cap.* 11. Explicat Cœlius *lib.* 1. *antiquit.* 18. Ob hanc causam Auic. 4. 1. *cap.* 21. *de ventosis, in init.* ex aliorum mente, cucurbitulas non imponit nisi in Lunæ augmento, quoniam tunc sunt humores commoti, & augmentatur cerebrum in Craniis, & aqua in fluminibus accessionem, & recessionem habentibus. Legendi in hanc rem Leuinus Lemnius *lib.* 2. *de occultis naturæ miraculis cap.* 41. Plin. *lib.* 2. *cap.* 41. Strabo *lib.* 3. *de situ Orbis*, Albumasar *lib.* 2. *maioris introd. ad Astronomiam*, Ottho Heurnius, Medicus celeberrimus, & Ioannis Meurnij Medici insignis Filius, in Inclyta Leidensi Academia Professor eminentissimus, *in suo aureo Barbarica Philosophia libello cap.* 15.

OBSERVATIO XXXIII.

De Febri Erratica.

Febris Erratica, Chalybis vsu curata.

FEbres errantes, singulas accessiones habent inordinatas, dicebat Galenus *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 17. & horrores inordinatos, & erraticos, ex Hipp. *lib.* 1. *epid. sect.* 2. *text.* 25. Etiam vocatur Erratica febris quando nullo circuitûs ordine, verbi gratia, tertio, vel quarto quôque die febris inuadit, nunc quinto, vel sexto: sic Cleonactidem ignis corripuit erraticè, apud Hipp. *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *text.* 23. Has appellat Hipp. inconstantes *lib.* 4. *acut.* 52. quæ auctore Gal. *in com. nullam certam Periodum obseruant.* Celsus vocat errabundas, vagas, *lib.* 2. *cap* 1. *& lib.* 3, *cap.* 5. Fiunt ex humore melancholico ob adustionem facto, & ex cineribus aliorum humorum, qui difformes sunt; ita vt in vna parte moueantur ad putredinem, in

A alia ad motum sint inepti, quia crassi, terrestres, & fæculenti. Febres hæ in quartanam transeunt, ex præscripto Hipp. *lib.* 3. *progn. text.* 27. maximè si autumnus sit, fiunt enim tales hoc tempore ob eius inæqualitatem, vt 3. *aph.* 22. monuit Hipp. *cum Gal.* In his licèt ex præscripto *Hipp.* nullum sit adhibendum auxilium donec constent, quia occasio cathartici captari nequit, tamen quùm non ignoretur materia mali, præstat humorem hunc crassum è corpore eximere, quàm obstructionibus adauctis, à quibus ferè dependent, ægros naturæ relinquere; si enim diu durant, quartanam, Scirrhum lienis, alui fluxum, & Hydropem sæpè minantur. Quidam triennio hac febre oppressus, multis tentatis, quæ crassum, & lutu-

B lentum humorem expurgant, vias aperiunt, deobstruunt, nihil est leuatus, & accedente œdemate pedum, Hydropis rudimento, solùm Chalybis vsu, à febri, & tumore liber euasit: nam, vt optimè dixit Auic. 4. 1. *cap.* 31. *Vna ægritudo causa est alterius, sicut quùm accidit Oppilatio, & febris; medicamur enim Oppilationem prius, deinde febrim, & si nobis necessarium fuerit Oppilationem aperire cum eo, in quo aliqua existat caliditas, non curabimus de febre, &c.*

OBSERVATIO XXXIV.

De febri Decimana.

C *Decimana febris possibilis.*

VLtra quartanum circuitum, raros, & insolitos esse febrium typos, quintanos, septimanos, octonanos, nonanos, & longiores, priscorum, & recentiorum obseruationibus ratum est; quæ febres à pauco, sed crassiore humore generantur, ex quo oritur quartana, quare eandem expostulat curationem. Ego decimanum notaui in sexagenario, qui duobus annis hoc typo vexatus, vacuata sæpiùs viscida pituita, & vasis deobstructis (aliquantisper enim illi intumuerat venter) assiduo aperientium vsu conualuit.

Hæ licèt ab humore pauciori, & magis adusto ortum ducant ex Haly *lib.* 3. *pract.* 19. Hieron. Sauanarolà *cap.* 15. *de feb. rubric.* 8. Petro Mercato *tract.* 9. *de*

D *feb. cap.* 3. Tamen, vacuantibus, reserantibus, & extenuantibus tractandæ sunt: Nam *appropinquant curæ quartanæ*, vt scitè notauit Auic. 1. 4. *tract.* 2. *cap.* 69. & non siluit Cornelius Gemma *lib.* 1. *cosmocrit. cap.* 1. Nouimus quinquagenarium qui bienniò nonana febri laborans, tentatis priùs multis, solùm stybij vsu, & apertis, hirudinum ope, mariscis conualuit. Illud enim auxilium in cunctis à crassiore bile subortis febribus, omnium præstantissimam vim habere expurgandi tenaciorem succum à solis Neotericis est proditum. Sanguis è mariscis exhaustus pro melancholico vacuando humore Ellebori vires antecellit. Audi Hippocratem veritatis medicæ constantissimum præceptorem *lib.* 6, *epid. sect.* 3. *text.* 37. dum sic inquit:

E *Mariscis laborantes neque morbo laterali, neq; Pulmonario, neque Phagedæna, neque furunculis, neque Therminthis, fortasse neq; lepris, fortasse neque aliis, &c.* Explanat graphicè Ioan. Raphaël Moxius *lib. de curand. morb. mulieb. acut. per ven. sect. cap.* 45. Octonanam vidi spatio quatuor mensium durantem, quæ mitibus stipata symptomatis, sponte tandem euanuit.

OBSERVATIO XXXV.

De febri Hectica.

Febris Hectica, Hydrelæo curata.

IVuenis quidam, gracilis, & excarnis ex ardente febre in Hecticam lapsus est, quæ siccitatem mor-

bosam habebat coniunctam. Hic infinita propemodum præsidia, immò lac caprinum, & dulcis aquæ lauacrum, diu, attamen citra opem vllam fuerat expertus. Tandem Balneo, admixta Olei quantitate, (Hydrelæum dicas) reiterato conualuit. Quæris causam? promit Galen. *lib. 2. simpl. 24. Aqua enim cùm fluida sit, & liquida, miniméque cuti possit adhærere, Olei lentore, ceu glutino quodam in cutis poris impingitur, sicque impensè penetrat, & per moram magis humectat.* Licèt enim de Balnei facultate pro curandis Hecticis mira prisci protulerint; id tamen, quod ex Oleo, & aqua parari solet, est præstantius: nam si eo vtaris in quo Olei copia sit iniecta, mirabiles vires experieris: quoniam tensas partes emollit, siccas & arefactas humectat, & aperiendo obstructos, & præ siccitate conniuentes poros, attrahit alimentum ad extimas, maximéque distantes corporis partes. Insuper calorem iam ob ariditatem exhaustum, & ob humidi inopiam veluti depopulatum, reficit & instaurat, & corpus ad pristinam symmetriam deducit, & vstas fuligines discutit, & sic innatus ignis qui veluti obrutus erat, transpirat, & alacrior redditus, ad proprias actiones obeundas fit promptissimus. Deniquè licèt hoc balneum lentore suo cutis spiracula leuiter videatur occludere; & fuliginum transpirationem impediat, ob hoc sanè multò commodius est: nam hac ratione, caloris, & spiritûs cohibet effluxum, eorúmque prohibet resolutionem, & sic roborat. Oleum esto dulcissimum, defæcatum, pingue, viscosum, tenue, pellucidum, quod si sit Violaceum, aut Amygdalinum, præstantius erit.

OBSERVATIO XXXVI.

Hectica febris, Ranarum ope curata.

RAnas aquaticas, in limpidis aquis viuentes, abiectis interaneis, & summis pelliculis, frixas in butyro, elixatas aqua, optimum præstare corpori alimentum, frigidum parum, sed humidum, lentum, & sic hecticis febribus vtilissimum, Auctores qui de pisculenta materia conscripserunt, satis confirmant. Non ergo condemnandi sunt Hispani, qui illis pro selecto cibo vtuntur, permittúntque vt in foro piscatorio publicè vendantur. Cæteræ verò palustres, in cœnosis aquis habitantes, perniciosæ, & ad rubetarum naturam malignam accedunt. Habui Hecticum, in curatione diu, qui siccatus & tabidus, nec balneo, nec lactis potu, alijsque innumeris humidis & reficientibus auxiliis vnquam potuit restitui. Tandem morbi peruicacis pertæsus, ad Ranarum vsum accessi. Stillatitiam aquam ex illis extractam in Balneo Mariæ, cum Syrupo violaceo permixtam, pro quotidiano potu bibendam obtuli. Eas elixas cum oleo, sale, saccharo, & salsamentis, in cœna & prandio degustabat. Interdiu illi erat pro frequenti vsu ius album, factum ex illarum contusa carne, cum amygdalis, lacte, butyro, farinâ hordei, saccharo, vitellis ouorum: quæ omnia respersa cinnamomo, & rosacea irrorata, ad ignémque percocta, Conditum faciunt suauissimum, quod optimè nutrit, humectat, impinguat, coquitur facilè, citò distribuitur. Hoc ergo modo gubernatus hic æger, trium mensium spatio pristinam recuperauit sanitatem.

OBSERVATIO XXXVII.

Hectica cum putrida Complicata, Balnei ope curata.

HEcticæ complicationem cum putrida esse possibilem; celeberrima historia confirmat Galen. A *lib. 10. meth. cap. 5. & lib. 1. feb. cap. 10.* probat Auic. 1. 4. *tract. 3. cap. 1.* peculiaria ex Galeno signa huius complicationis describens. Hanc cognoscere laboriosum, & maximè, si putrida ex continuarum genere existat. Curatio difficilis: nam Hectica refrigerantia, & humectantia; putrida, reserantia, & abstergentia expostulat. Difficilioris curationis est, quando cum febre pituitosa complicatur: quoniam diuersæ indicationes insurgunt: hæc enim calefacientia auxilia efflagitat, Hecticæ summoperè contraria. Accessimus ad curandum ægrum tertiana notha diu correptum, qui cum curis esset confectus, transacta accessione, cæteræ corporis partes temperatiores erant, arteriæ verò loca calidiora conspiciebantur. B Hic ob fixum, radicatum, & independentem in solidis partibus calorem; sensim ac sine sensu extenuabatur magis: calor enim Hecticus, de nouo introductus, ob durationem, & diuturnam actionem, adeò sese in solida insinuauerat, vt absumpta, & depopulata humiditate corpus contabesceret. His perspectis, curauimus putridam, purgatiunculis, reserantibus, aperientibus, Ptisana, potionibus frigidis, & Epithematis, & hæc, accessione cessante, vel remissiori facta semper propinauimus. Pro Hecticæ curatione, lac exhibuimus caprinum, obfuit multùm: nam ex eo in cacochymiam verso febris adaucta, Aphthæ in ore, guláque repullularunt. Tandem ab eo abstinentes, Balneum C consuluimus, & post hoc, interpositis duabus horis Ptisanam obtulimus. Huius ope in totum sanus euasit: quod auxilium putridis febribus etiam esse vtilissimum, ex innumeris Galeni locis eruditè probant Ludouicus Lemosius *in com. cap.* 10. Galen. *lib. 10. meth.* Donatus Santorus *lib. 7. epist.* 1. Fuchsi. 2. *paradox.* 10. De cætera verò medicinali materia pro curanda putrida coniuncta cum Hectica, videndus Baptista Theodosius *epist. 35.*

OBSERVATIO XXXVIII.

De Peste.

D *Pestis horribilis.*

DE pestilentia est in hoc loco sermo, morbo immani, Herculeo, insuperabili, miserabili sanè peccatorum flagello: in quo soli Deo permissa potestas medendi, non cuique mortalium data, vt præcognitam belluam, serpentem, quam venenatam feram *lib. de Theriac. ad Pison. 16.* vocauit Galenus, & commune exitium minantem hominibus, brutis, plantis, (nisi pisces excipias cum Aristot. 8. *de hist. animal. 19.*) immò feras ipsas depascentem euitemus. Hæc horrida inimicitia, mirabili, insigni, & extraordinario perdendi modo, cæca malitia, venenosissima qualitate, variis modis cor fatigat, corpus E extinguit. Sic Thucydidis tempore in peste sæua, plures exectis genitalibus, excauatis oculis, pedibus, manibúsque truncatis, vitam redimebant, vt Fabius Paulinus *fol. 252. in comm.* explicat egregiè. Alias miras pestis species obseruarunt plures. Ego anno 1600. quùm hæc truculenta Hydra, totam ferè Europam, præsertímque Hispaniam deuastasset, in pago quodam plures notaui dira peste correptos. Nam post morbi inuasionem, subitò omni sensu priuatis, pili ex capite defluebant. Pustula liuens in lepore nasi suboriebatur, quæ intra 20. horas totum nasum arrodens, ægros deinde cum extremarum partium algore, & mortificatione in mortem præcipitabat Nullus euasit.

OBSERVATIO XXXIX.

Pestis bubonia lethalis.

IN hac verò de peste mentione addamus Coï senis sententiam, legentibus futuram non ingratam, quæ in hunc modum *lib.6.epid.sect.2. text.10.* sic resonat: *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium, tum aliorum, tum præcipuè viscerum: maligni autem sunt hi.* Tanti auctoris mentem emedullant Vallesius, & Fuchsius *in com.* Consuescunt enim partes nobiles venenosis humoribus afflictæ, eos in partes ignobiles, & emunctiora corporis, deponere, & hac de causa in pestilenti lue in his partibus frequenter repullulant, & viscerum sunt germina, & significant affectionem earum partium, cum quibus rectitudinem habent, sicque emunctorium Cerebri est retrò aures, Cordis ad Axillas, Hepatis ad inguina. In truculenta pestifera lue plures notaui, quibus bubones non solùm in his partibus, sed in aliis, immò vniuerso corpore simul multi, in capite, Nucha, Humeris, Thorace, Vmbilico, Femore, Tibia erupêre, hoc extremam perniciem, & consummatam putredinem ostendit. Omnes periêre. Tu verò de Antidotis contra hanc luem pretiosis lege eruditissimum Ludouicum Gardinium *lib. de de peste, prope fin.* qui de hoc argumento plura, satis doctè conscripsit.

OBSERVATIO XL.

Pestis mira.

IN anno 1604. plures ex eodem contagio pestilenti infecti, hoc symptomate detenti intra quartum diem animam efflarunt. Omnino non poterant cibum deglutire, quod eum planè abhorrerent. Hoc ex instrumentorum deglutiendi, & appetitiuæ mortificatione, vt ait Galen. *6.aph.3.* à mala, & venefica qualitate inducta, fuisse subortum, res est manifesta. Plura pro roborando ventriculo, & retundendo veneno administrata. Profuêre nihil. Omnes sublati. Lege de hoc symptomate admirando, ab aliis caussis suborto, eruditissimum Consilium Trincauel. 75. *lib. 2. consilior.* Quo autem pacto, deplorato fastidio, & morbo laborantes ad cibos sint cogendi, duabus festiuis, sed vtilibus Historiis explicat Ferdinandus Mena *lib. de medend. feb. cap. 15.*

OBSERVATIO XLI.

Sudor sanguineus cum totius liuore in peste.

QVidam in truculenta lue toto corporis habitu liuido facto, biduò per totum corpus sudorem sanguineum ob debilitatem retentricis excreuerunt. Correptis ante mortem totum corpus nigerrimis tuberculis conspurcatum. Hi, cum casu virtutis, animi exolutione, frigidum expirantes, extincto calore à veneno interno è vita migrarunt. De sudoris sanguinei causis lege Marcel. Donat. *lib. 1. de hist. mirabili, cap. 2.* Syluaticum *controu. 5.* hoc lethale & prodigiosum signum retulit inter omnes Georgius Agricola *lib. 2. de peste,* nam hac Hydra correpti triduò circa caput sanguinem excluserunt.

* *
*

OBSERVATIO XLII.

In peste è cucurbitulis sanguis emanans, compesci non potuit.

MVltis in peste sanguis è cucurbitulis emanans, nec validis auxiliis, nec cauterio ipso potuit compesci. Omnes obiêre: nam facultas retentrix, à venefica qualitate, prorsus erat extincta.

OBSERVATIO XLIII.

Ex contagio Cadaueris peste emortui, plures interfecti.

CAdauera peste interempta contagiosa esse, nullus ignorat. Nam si res inanimes vaporem pestiferum reseruantes post multos annos contagium important, vt pluribus fide dignis historiis auctores satis confirmant; quantò magis corpora animalium, è quibus post mortem, per transpirationem aura pestifera emanat, à non benè gubernata materia in corde, venis & arteriis putrescente eleuata? Hanc ostendit fœtor ingens non nisi ab effumante calore, plurimáque vaporum copia exurgens, ex sordida circa viscera putredine natus, quæ ad absentiam natiui caloris, à quo antea coërcebatur, sese insolenter eructat. Exemplum tibi sit pestis illa Atheniensium tantopere à Galen. celebrata *lib. quod anim. mores, cap. 5. lib. 1. feb. 4. lib. 2. de sympt. caus. vlt.* & alibi, in qua, vt referunt Thucydides, & Lucretius, aues, & bruta, cadauera degustare non audebant, quasi pestiferam illam tabem mortuorum corporum penitus horrerent. At cùm nulla sit tam proterua opinio, quæ suum non habeat defensorem, contrariam sententiam firmauit Fracastorius licèt primæ notæ Medicus, & cui totum etsi debeamus in hac materia de contagio, tamen *lib. 1. de contag. cap. 12.* sic inquit: *Mortuum autem animal contagem eam non seruat qua tenebatur viuens, quoniam seminaria contagionis vna cum calore innato extincta sunt, &c.* Huic fortè addictus opinioni, Rondeletius, vir alioqui doctissimus sic *lib. de feb. pestilent.* eloquutus est. *Quare corpora illa mortuorum, quæ amplius non expirant, nullum venenum eiaculantur; quòd si aliquid contrahatur, id potiùs ab eorum pannis contrahitur, quàm vlla re alia: siquidem dissecuimus aliquandò corpora mortuorum ex peste, multis spectantibus studiosis sine aliquo damno, &c.* Et concludens ait, *propterea quòd mortuo animali perit omne venenum, &c.*

Sed pareant mihi tantorum virorum manes: non enim philosophantur rectè. Nam mortuum animal id contagium seruat, licèt non ita promptum, ob defectum effumantis caloris, quo tenebatur viuens. Falsum enim est contagionis seminaria vnà cum calore innato extincta esse: quoniam Canis rabidi seminaria post mortem non sunt extincta, qui enim eum mortuum tetigerunt, rabie capti sunt, vt constat ex Palmario *lib. de morb. contag. fol. 266. & 267.* Nam *Venatores quidam,* inquit Fernelius *lib. de abdit. ca. 14.* *in lupum sæuiorem irruerunt, trucidatum in varia obsoniorum genera appararunt, & coxerunt. Omnes quicunq; esitarunt, non multo post tempore rabie correpti, perierũt; alij sociorũ morte prudentes sibi prospexerunt. In ea carne tam diligenter apparata, vis lethifera, & venenata permansit, quæ vix igne mitescit, quemadmodũ nec Cantharidum vis Deleteria vstione tota perit.* Hæc tantus auctor. Similem historiam Surius attulit *in com. rer. in orbe gestarum.* Quare si venenum rabidum pestifero minùs vehemens, post mortem non perit, quare hoc, extincto calore naturali, peribit omnino? Si autem, quod obiicit Rondeletius, adstantes & studiosi

diosi adhibita sectione cadaueris peste emortui, non sunt infecti, nil mirum: nam non erant ad recipiendum contagium dispositi, alioqui omnes qui sub Sole commorantur, febrirent, vt 1. *feb.* 4. retulit Galenus. Ego vidi plures corpus peste emortuum, ex agro vbi iacebat, per funes, super tabulas deportantes, vnius diei spatio peste arreptos occubuisse: tanti periculi & timoris plenum est, cadauer veneno pestifero enectum pertractare. Sed cur in Germania, quòd conqueritur Rodericus à Castro, expertissimus Medicus *lib. de peste, tit. de præseruandi rat. in fin.* & apud Septentrionales homines pro more positum sit, cadauera ex peste emortua, inhumata triduò in domo retinere, quoúsque sepeliantur, ipsi viderint viri prudentissimi, & salutis suæ amantissimi. Ego eorum votum respuo omnino contraria ratione, & diutino experimento permunitus: nam cadauer humanum citissimè ob multas causas corrumpitur, & inter omnia animalia promptissimè dira labe fœdatur. Consule Sennertum *lib. 4. de feb. ca. 2.* Ioubert. *lib. de peste. ca. 3.*

OBSERVATIO XLIV.

Ex sanguinis pestiferi extracti, horribili fœtore, plures peste infecti.

FOetidam adesse in peste respirationem persæpè Medicorum clarissimi inculcant, quare si aër, & spiritus putrescunt, & fœtent, cur non sanguis, qui illis est crassior, & impurior? Sanguinem secta vena fluentem, totum cubiculum infecisse, bis se obseruasse testatur solertissimus Castrensis Lusitanus *lib. 3. de meteor. Microcosm. cap. 4.* Nam si fœtidus, & graueolens est, mortem præsagit, vt notat Forestus *lib. 1. de febrib. 16.* Vocatus tempore pestis, vt inuiserem ægrum febri arreptum, parùm febrientem inueni, cum aspectu hilari, tactu miti, vrina bona. Iussi secare Basilicam: nam plethoricus erat. Vesperi ad eum inuisendum è mula descendo, ecce casum mirum vicini enarrant, ex sanguinis extracti fœtore horrendo, tres ministros infectos, veluti sideratos, occubuisse subitò, & ægrum animam efflare inculcant. Hoc audito, discedo ab ostio, velociter Euro. Dubitas? Adi Valleriol. *lib. 3. loc. com. c. 18.* Salium *lib. de peste, cap. 5.* Gemmam *lib. 1. Cosmocritic. 13.* & alios, qui homines ex inspirato aëre tabo infectos, sideratorum instar, subitò occubuisse non semel inculcant.

OBSERVATIO XLV.

De febre Pestifera.

In febre pestifera, saphenæ sectio vtilissima.

IN febre pestifera phlebotomiam ex inferioribus partibus celebratam esse tutissimam, & vtilissimam ob multas causas, veterum, Galeni, & Classicorum testimonio sancitum est. Extat elegans Historia apud Oribas. *lib. 7. collect. cap. 20.* qui contestatur, Gallum peste affectum scarificatione crurum copiosa, ab ea feliciter euasisse; & adeò ex hac parte facta vacuatio commoda est, vt Manardus doctissimus 12. *epist. 5. in responsione ad dub. primum*, in Pleuritide, cæterisque inflammationibus internis pestilentibus, eam, vt securiorem admittat. Tantorum virorum votum hæc obseruatio confirmat. Infinitos propemodum pestiferis, & maleficentissimis febribus curaui, plures secta Saphena, aut scarificatis cruribus euasere, quàm illi, quibus in initio morbi Basilica scissa: nam ex illa parte celebrata vacuatio plenitudinem leuat, distrahi halitus veneficos à corde, & ad distantissimas partes diuertit, viscera transpirat, & citra multum virium dispendium morbum leuat, quare crurum etiam scarificatio has vires cùm obtineat, phlebotomiæ vicem supplet, ex Gal. 2. *aph.* 17. & 2. *ad Glauc. cap. 7. in med.* Legenda in hanc rem, ingeniosissima Epistola Valuerdæ Olysipon. Lusitano sermone conscripta, in qua de argumento hoc, pulchra reperient Lusitani idiomate suo.

OBSERVATIO XLVI.

Arsenicum Sublimatum in peste supra Cor gestatum, remedium suspectum.

ARsenicum Sublimatum pro curanda, præseruandáve pestilenti lue, supra cor in sacculis gestatum, aut placentulæ instar læuæ Mammillæ appositum, esse remedium factum à Deo, testantur Niddanus, Salius, Mercurialis, Fallopius, Simonius, Iordanus, Theodozius, Ioubertus, & alij celeberrimi viri, quibus non assentiri, nefas erit. Sed quùm hoc loco de salute hominis agatur, qua nihil charius, ex Gal. 7. *meth.* 6. vt in Hipp. laudem asseruit Celsus *lib. 8. cap. 4.* & nobis cura de veritate imposita sit, non de fabulis, vt cum Galeno loquar *lib. 3. de vsu part. 1.* idcircò altiùs negotium pensitandum. Illi putant Arsenicum, vim occultam habere necandi venena: hanc non ostendent, immò Gal. 3. *de præsag. ex pulsib.* 5. eos, qui ad illam confugiunt, ait nihil dicere. Alij ob similitudinem, quam habet vnum venenum cum alio, in præseruatione, & curatione conferre affirmant. Sinistra solutio. Nam si in præseruatione nullum adest in corde venenum extrahendum, Sublimatum cùm sit calidum venenum à tota substantia tale, spiritus inflammat, cordis temperamentum peruertit. Si in curatione: cùm duo adsint venena, internum, & externum, cur illud, cùm pestilens sit, & agendo efficacius, externum priùs non attrahet? si verum est inter attrahentia familiaritate, & similitudine substantiæ, illa potiùs attrahere, in quibus maior est actiuitas, & efficacia, ex Galen. 3. *simpl.* 24. & 25. Quare sicut calor pestilens ab aliis differt caloribus per excellentiam putredinis, ex Gal. *lib. 6. epid. sect. 1. com. 29.* sic venenum pestiferum, alia venena superat, & excellit: Neque dicas cum Theodosio corpus veneno assuetum, minùs lædi à venenoso, pestiferóque aëre; nam antequam cor assuetudinem contrahat, impensè læditur. Si confugis ad experimentum, quo Lacuna deuictus *lib. 6. Dioscorid. in præfat.* hoc auxilium approbat, referens Medicum Lusitanum in Romano Xenodochio pestiferas febres curantem, solo huius auxilij vsu à periculo 24. annis fuisse immunem, quod de aliis scribunt Ioannes Rhenanus, & Petrus Droëtus *tract. de peste.* Videndum num experientia sit bona: cùm enim plura sint, quæ tunc ad præcauendam luem assumuntur auxilia, considerandum, quibus attribuenda sit salus. Nostras partes acriter defendũt plures, qui in palæstra medica primas tenuere, quorum mentẽ explicat obseruatio hæc. In pestilenti lue, febribúsque pestiferis sæpiùs sum expertus, plures hoc auxilio vsos, subitò peste correptos, occubuisse. Alij, inflammatione oborta in parte læua thoracis externa, febribus sunt apprehensi, quæ ex admoto Sublimato ortæ sunt, qui summo labore deinceps conualuere. Quidam inflammato corde, incensisque spiritibus in palpitationem incidere. Securius ergo sit multò, cardiacos sacculos, immò cucurbitulam ex interuallis cordi apponere, vt roboretur cor, fœtidique & venenosi halitus extrà euocentur, quàm hoc suspectum, & calidissimum admouere auxilium ex cuius vsu, noxæ sæpe oriuntur inemendabiles. Lege Matth. Vntzerum *lib. 2. Catoptri pestilential. cap. 9.*

OBSERVATIO XLVII.

De Variolis.

Grauida Variolis correpta, historia mirabilis.

GRauida septimestris, iuuenis, carnosa, & rubicunda, firma, integráque valetudine prædita, ex Caricarum assiduo vsu in tantum feruorem, & incendium lapsa est, vt totum corpus purpureo afficeretur colore cum inexhausta siti. Hæc cùm plenitudine quoad vasa premeretur, acutè febriebat cum anxietate multa Ter ex Medicorum præscripto secta fuit mediana vena. Exhibita Cardiaca, oblati refrigerantes Syrupi, selectissimis alimentis, & carnium contusis, quin & odoribus roboratæ vires. Fœtus Emplastris ventriculo admotis recreatus. In quarto delira, & Aphona facta, implacida, & veluti turgens se in varias in lecto iactauit figuras. In quinto cucurbitulæ humidæ scapulis è regione cordis affixæ: tunc sudauit copiose, sed citra leuamen vllum: nam postea exacerbata est febris singultui assiduo coniuncta. Ecce horribili spasmo corripitur, & tanta violentia maxillas conuellebat, vt è propria sede exilire viderentur. Postea dentium fragore, inuersis oculis, intortis manibus, spina distenta, difficili in faucibus stertore percepto, omnia membra agitabat. Fœtus in agône tanto, nec in latera, sursum, aut deorsum iactari, aut circumuolui (mirum dictu) visus est. Accurrens sternutatoria fortia naribus adhibeo, enemata acria paro, cucurbitulas per totum dorsum impono. Illa, Dei beneficio, viribus etsi exhausta, ad mentem rediit. Post duas horas, horripilationes, & pruritum per totum corpus persensit, ita vt cutem dilacerare, scalpendo vnguibus vi nimia, cogeretur. Hoc tempore Miliaceæ asperitudines, quæ miram hactenus tragœdiam excitauerant, per totum corporis ambitum apparere cœperunt cum angustia dira. Cucurbitulæ ad iuuandum naturæ motum iterum scapulis adhibitæ, optimis alimentis recreatæ vires, sudorifica oblata. Increuere papulæ, & ad maturitatem accedere visæ sunt, & pro exspectato pure, vermiculorum emanauit agmen, qui ichori permixti, syronibus erant simillimi, viuidi, & valdè rubri. Post hæc corripitur Diarrhœa, quæ in Dysenteriam migrauit statim, quæ Clysmis ex lacte Chalybeáto, & admotis adstringentibus cessauit Emplastris. Demum cutis ita vlcerata, vt lacera, putrida, & corrupta in partes diuideretur cum fœtore horribili. His tantis malis in die 35. pressa apparuit, vigil, & exanimis, refocillata tamen, in 40. conualescere cœpit consolidatis vlceribus, & fœtus alacrior redditus in nono mense exiit in lucem. Grauidas ergò variolis corripi nouum non est: nam licèt natura ferè vtero, cuti tamen superfluum humorem, vitiosúmque sanguinem sæpè destinat.

OBSERVATIO XLVIII.

De Morbillis.

Morbillorum, symptomata admiranda.

LIcèt ex variolis perniciosa symptomata emergant, quoniam malignus humor, ex quo constant, crassiusculus est, & magis lentus, & sic visceribus adhærens ibi impingitur, neque perfectè potest ad cutem demandari, & reconditis in trunco corporis excrementis, malignæ hoc modo eueniunt Dysenteriæ, ferini abscessûs interni, diræ tusses tabem comitantes, & tandem vlceribus, & tabo suffocatus æger, inter fœtores, & dolores vitam finit, & ante mortem morticinium quoddam toto corpore exhibet, & vt scitè Fernelius *dictat 2. de abdit. 12.* corpus sic affectum non aliter contabescere videtur, & macie, nigroréque torreri, quàm si menses quatuor è furca pependisset. Nam multi oculis confossis, membris truncatis ab hac tetra lue euasere. Et Morbilli licèt ferè benigniores sint, quoniam eorum materia tenuis citò discutitur; tamen aliquando sunt non minùs lethales, quàm pestis ipsa. Hic enim biliosus humor, mala qualitate arteriam asperam pungit, vnde tussis sicca, ruptura venarum, Phthisis, mors. Aliquando vellicat nares, & eas exulcerat, ita vt cancrosa vlcera euadant. Interdum ad intestina corriuat, & lethales creat Dysenterias. Sæpè fauces apprehendit, & interno in tonsillis vlcere maligno suborto Gurgulionem rodit, cum faucium tumore insigni. Hæc omnia mala in constitutione quadam, citra pestem euenisse ex Morbillis notaui, quæ sex mensium spatio perdurans, plurimos, quos apprehendit, iugulauit, quorum multi tabe consumpti, obière. *Legendus de hac re Paréus lib. 19 cap. 1.*

OBSERVATIO XLIX.

De febre maligna.

In febre maligna cautè præsagiendum.

MEdicus *præsagiens culpa vacabit*, dicebat Medicorum Coryphæus *lib. 1. prog. 3.* Sed cùm ars nostra coniecturalis sit, & *coniectura sit ars inter omnimodam ignorantiam, & omnifariam scientiam* ex Gal. 2. *de loc.* 1. & *alibi*, & ad veritatem licèt proximiùs accedat 1. *Aph.* 12. multoties tamen fallit nos, idcirco oportet, Medicum, quem natura prudentem, & in operibus artis summè exercitatum exoptat *Galenus lib. 8. meth. cap. 9.* cautè, & maxima cum præmeditatione præsagire, & maximè in morbis malignis, & pestilentibus, in quibus crisima signa, quæ salutem denunciant in aliis morbis, in illis incerta, fallacia sunt, & ambigua. Comparat enim Galen. *lib. 6. epid. sect. 6. co. 15. febrem malignam homini* παλιμβόλῳ *ac doloso, qui aliud loquitur, aliud sentit, & sententiam suam facilè mutat, sic morbus malignus in eodem statu non manet, sed modò quiescit, modo malignus fit.* Inuisebamus tres Medici fœminam, quæ vix ab eis febricitare visa est: calor erat ad tactum mitis, pulsus, & respiratio ordinem seruabant, & ipsa benè morigerata ad oblata benè se habebat. Maritus in septimo inquirit à nobis, num morbus periculum haberet. Tacuêre duo. Alius mitem morbum, & natura sua salutarem esse prædixit. Non pertransierant decem horæ, quando delira facta, floccos carpere visa est. Accessêre Anxietas, Inquietudo, Horripilatio, Syncope, Cardiogmos, & vrens ignis cum siti inextinguibili, & retorrida lingua coniunctus. Plura parantur, sed eorum ope euitari non potuit, quin in octauo è vita discederet. Nam sæpè prope mortem ægri meliùs habent, ex Gal. 3. *epid. sect. 1. com.* 8. quoniam 14. die erat à febri liber Hermocrates, & 24. defunctus est. Quare inquit ipse *lib. 6. epid. sect. 2. com. 43. Quicunque in periculosis morbis plusquàm deceat agrotantes hilares, & bona spei plenos reddunt, in multò maiorem coniiciunt tristitiam sequentibus diebus, quùm aut in peius morbus cecidisse videtur, aut vltra promissa Medicorum producitur.* Sequendum ergo Celsi saluberrimum consilium est *lib. 5. cap. 26. rubric. 1.* quod sic habet. *Deinde vbi grauis metus, sine certa tamen desperatione est, indicare necessariis periclitantis in difficili spem esse, ne si victa ars malo fuerit, vel ignorasse, vel fefellisse videatur.* In perniciosis ergò morbis præsagiendum cum cautela summa, quoniam inopinati morborum

morborum euentûs sæpè ob multas causas Medicos deludunt.

OBSERVATIO L.

De Morbis Cutaneis.

Ad scabiem puerorum, suauissimum Vnguentum.

MOrbos hæreditarios accidere certum est, & nos *lib.* 1. *huius operis, obser.* 36. illustri exemplo firmauimus, & priùs prædixit Hipp. *lib. de aëre, loc. & aquis, num.* 36. *& lib. de Morbo Sacro, num.* 6. Cùm enim semen genitale ab omnibus membris procedat, à sanis quidem sanum, à morbidis morbosum, fit vt qui, & patres, & auos habuêre aliquo morbo infectos, in quibus, auctore Galeno *lib.* 6. *Aph.* 28. semen erat vitiatum, posteris vehementiorem fecerint partium imbecillitatem. In semine enim residet vis formatiua, quæ omnium partium effigiem, & similitudinem retinet, iuxta quam in fœtu partes integras, aut vitiosas effingit. *Quare sint ægritudines quædam, quæ in semine hæreditantur, sicut Vitiligo alba, Tinea,* &c. dicebat Auicenna 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 1. Sic ex Caluis Calui, ex Mutis Muti, ex Gallicatis Gallicati, ex Cæcis Cæci, ex Scabiosis Scabiosi, ex Pituitoso Pituitosus, ex Bilioso Biliosus, ex Lienoso Lienosus, ex Stranguriosis Stranguriosi generantur. Denique ex charactere, aut sigillatione impressa in filiis, aut nepotibus, ij gignuntur similibus morbis obnoxij. Nobilissimus quidam Comes, à pueritia, vlcerosa scabie oppressus, nullis vnquam auxiliis consanescere potuit. Duxit hic vxorem sanissimam, ex qua filios habuit pulcherrimos, nulla labe fœdatos, at nepotes omnes fera scabie inquinati exibant in lucem. Nec hæsites: nam character potest transire à patre in nepotes, illæsis filiis, vt eleganter probauit Mercatus *tract. de morb. hæreditariis, in med.* Consulti Medici, ij, in multis morbis huius naturæ, remedia esse proficua, cùm arbitrarentur (nam eorum plures sunt curabiles) curationem sic sunt exorsi. Præter prouidentiam totius pro tenore virium celebratam, Vnguenta adhibent styptica, quorum ope exiccanda vlcera, præcedente dulcis aquæ lauacro, rati sunt; at ferinum malum tantùm abfuit vt succumberet, quin excitato in vlceratis partibus immani dolore, sæuius affligeret. Nec mireris: nam in pueris, cùm habeant carnem ceream, & facilè transpirabilem, humor in corporis profundum adstringentium vi promptè retrocedit. Vocatus ego, relictis communibus Vnguentis, hoc paraui vtilissimum, quo, in delicatulis fœminis, pueris debilibus, aulicis hominibus, pro rebelli scabie curanda fœliciter semper vsus sum cum commoditate multa, & est Vnguentum præstantissimum: nam præterquam quòd suauiter olet, non ita repercutit, immò abstergit, mundificat, modicè exiccat.

℞. *Ol. de Liquidambar.* ℥ j. *Olei Amygdal. Amar.* ℥ ij.

Misce, fiat Vnguentum. Si desit Oleum de Liquidambar, quod ab *Occidentali plaga* affertur, illius loco Balsamum substitue, vel naturale, vel artificiale.

OBSERVATIO LI.

Scabiosus illitus Vnguento, subitò occubuit.

NOui quendam qui appropinquante vere naturáque humorem noxium ad cutem transmittente, non vacuato corpore, quùm cacochymus esset, Vnguento illitus, parato ex Oleo Myrtino, Cerusa, Lithargyro, intra noctem, represso humore, & ad viscera restagnante, veluti suffocatus, extinctus est.

OBSERVATIO LII.

Scabies contumax, maligna, Vnguento præstantissimo, sanata.

SCabiosum curaui bienniò, cui tota cutis vlceribus nigris, maculisque liuidis scatebat, ex quibus, putores, corruptique ichores continuò emanabant. Hic meo consilio sanguinem sæpè ex vena extraxit, hirudines ano apposuit, tali venas aperuit, purgantia assumpsit, serum lactis caprini, succo Fumariæ, lupulis, foliis Senæ, & Myrobalanis nigris præparatum ebibit. Variis vnguentis vtens, peiùs habuit: nam scabie cum intenso pruritu adhuc infestante, per screatum humorem nigerrimum (atramentum diceres) excernebat. Visis his sinistra saluatella incisa, Balneum applicitum, sed incassum omnia administrantur. Cùm enim habitualis adesset partium debilitas in nigro generando humore, hunc ad ignobiles conatus sum detrudere corporis partes, excitatis cauteriis in cruribus. Roboraui Hepar, & prauam humoris qualitatem infrænaui exhibitis sudorificis, & tandem ad Arabum mentem, Vnguentum adstringens paro, in cuius compositionem ingrediebatur Mercurius, quod sic fit.

℞. *Terebinth. Abietin. Butyri vaccini, an.* ℥ j.

Abluantur benè aqua decoctionis Maluarum, & Violar. adde

Succi Fumar. Succi Enul. Campan. an. ℥ j. *Aq. Ros.* ℥ ij. *Olei Ros.* ℥ j. *Aceti Ros.* ℥ ß. *Succi Nicotianæ,* ℥ j.

Bulliant omnia, quoùsque absumantur Succi. Adde

Cerusæ, ʒ ij. *Lithargyri,* ʒ ij. ß. *Pompholyg.* ʒ j. *Olei Violac.* ℥ j. *Vnguenti Ros.* ℥ ß. *Pinguedin. Porcin.* ℥ j. *Sulphur. viui,* ℥ ß. *Alumin. vsti,* ʒ j. *Sublimati vsti,* ʒ ß. *Styriac liquid.* ℥ ß. *Vitellor. ouor. num.* ij. *Succi Limon, Succi Arantior. an.* ℥ j. ß. *Balsam.* ℥ ß. *Puluer. Thuris, Mastich. an.* ʒ ß. *Theriac.* ʒ iij. *Argenti viui extincti cum saliua human.* ℥ j.

Misce, & semper agitando, & incorporando fiat Vnguentum, quo decies illitus ab scabie liber euasit. Quando ergò scabies diuturna est, & prauam naturam induit, Hydrargyro tunc vtendû. Sic fecit Auic. *lib.* 2. *cap.* 47. qui id vlceribus prauis plurimùm prodesse affirmat, *&* 7. 4. *tract.* 3. *cap.* 7. ad scabiem malam vtitur Vnguentis, in quæ ingreditur Hydrargyrum. Legendi de hoc instituto Arnaldus 2. *breuiarij ca.* 43. Mercurialis *lib.* 2. *cap.* 4. *de morb. Cutan. in fin.*

OBSERVATIO LIII.

De Sanguinis missione.

Intempestiua sanguinis missio, commouet febres, mortem accersit.

MOdò relicta peculiari ratione morborum omnium, transmittendum nobis est paulùm in morborum vniuersalia præsidia, quantum mediocris ingenij vires, eruditionísque suppetunt. Et inprimis ostentat sese Auicennæ locus, multiplici, variáque doctrina refertus, in cuius explicatione, tam multa scribunt interpretes, habetúrque in *fen.* 4. *lib.* 1. *cap.* 20. hoc modo. *Et sanguinis missio multoties facit febrem, & multoties facit putrefactionem,* &c. Venæ sectio ob ebullitionem spirituum facit febres Diarias, & debilitando naturam, si nimia sit, putredinem excitat, quæ à debilitate oritur caloris innati, & alios morbos promouet, quos latè refert Galen. *lib.* 9. *Meth.* 10. explicat Valleriola 2. *enarrat.* generat Hecticam, quando celebratur in corporibus sanguine indigentibus, gracilibus, calidis, siccis: tunc sine

sine vtilitate vires resoluuntur, priuantur partes alimento, & exiccantur, siccitas autem non solùm caliditatem acuit, sed facit vt caliditas transeat in habitum. Hoc consilium spernens quidam Medicus fuit in causa, vt æstate vigente valetudinarius citra morbum, sanguinem sibi mittendum curaret, qui cùm gracilis esset debilis, extracto sanguine, febrire cœpit, & de Hepatis phlogosi valdè est conquestus. Medicus virium defectum non aduertens, loco refrigerantium, & expurgantium, quæ illi necessaria erant, iterum atque iterum sanguinem exhaurit. Hoc auxilio celebrato, & sanguine, in quo calor noster perseuerantiam obtinet, vacuato, magis excarnis est factus, & tabida febri arreptus nullis vnquam auxiliis leuari potuit, sed vitio in vitium mutato è vita discessit. Magna igitur debet esse Medicorum prudentia in curandis ægris, ne eorum indiligentia, illi, qui ipsis sese committunt, periclitentur. De hoc argumento videndus Iosterius de Iosteriis *admirat. 3. de ven. sectione.*

OBSERVATIO LIV.

Sanguis arenosus.

ERat vir quidam, & generis nobilitate, & opum copia abundans, qui grauatino lumborum dolore annis decem continuis cruciatus, innumerabilia remedia ad curationem tanti mali Nephritidem præferentis frustrà contulerat. Casu itaque me inuisentem ægros accersit, intolerabili dolore afflictus, obnoxiè exposcit, vt pro hoc leuando auxilium parem. Anodyna consulo, clysterem impero, Basilicam secare iubeo, ex qua, cum calidissimo sanguine, arenulæ crassiusculæ in copia multa emanarunt, figura seminis sinapi, rubræ, durissimæ. His excretis, dolor qui tot remediorum Myriades contempserat, nunquam ampliùs recruduit.

OBSERVATIO LV.

Septuagenarius phlebotomatus, fluente actu sanguine, emoritur.

EXorta inter duos Medicos lite, iunior senem septuagenarium Cephalalgia laborantem, phlebotomia curandum esse alta voce clamabat, pulsui magno, & inflatis venis animum adhibens. Senior pulsum flatu plenum, & sic fallacem esse prædicabat. At adstantes iunioris eloquentia forsitan ducti, consentiunt. Aperta vena, iuniore pulsum tangente, quùm aliquantulum sanguinis emanaret, in ipso venæ sectionis actu, æger ipse animo deficiens emoritur. At Medicus, fustibus, & stimulis agitatus è domo pudibundus citò recessit, ignorans quàm turpe vitium in Medico, contumacia sit, & quàm indecorum cum sene, præsertim prudente ad rauim contendere, nam vt rectè *lib. 9.* Curtius monebat, *à forti viro vinci nullum est probrum.* Ne ergo excitatis rixis alterius accessioni inuideas, vt cum Plinio loquar *lib. 29. cap. 1.*

OBSERVATIO LVI.

Phlebotomia in accessione facta, ægrum iugulauit.

INuasit ægrum accessio cum rigore tertianario, & ob motum, feruorem, ebulliente humore, magisque liquato, in augmento ita increuit febris, vt ipse exuri videretur cum lingua scabra, & siti intensissima oppressus. Conuocatus Medicus, ad ventilandum corpus, sanguinem exhaurit. Hoc extracto, calor in-

A natus qui erat ad partes externas expansus, cùm in trunco corporis esset exiguus, accedente phlebotomia, pusillior factus, ex toto extinctus, & sic miser difficili respiratione arreptus, cum extremorum frigiditate, à febri, & siti perpetuò liberatus. Audi Galenum *lib. 1. de humorib. com. 12.* per med. *In febribus autem si continentes fuerint, & manifestam aliquam accessionem afferant, in qua accedentes in eadem permaneant magnitudine, & ordinatas, aut inordinatas accessiones faciant, erit summa diligentia animaduertendum, ne increscentibus inuasionibus detractiones moliamur, sed in temporibus placidioribus faciamus, &c.* Vt enim dicebat Celsus *lib. 2. cap. 10. In accessione sanguinem mittere, est iugulare ægrum.* Quare in declinatione præstat sanguinem vacuare, vt rectè monuit Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis. cap. 21.*

B

OBSERVATIO LVII.

In summa virium penuria, facta phlebotomia, mortem attulit.

CVm Galeni amœnissimos campos perlustro, huius viri doctrina delinitus inebrior, ita illi mihi videntur iucundi, & grati. Extat Axioma apud ipsum *lib. 9. meth. cap. 13.* in hunc modum. *Quippe si quem curare studes affectum, is vacuationem requirit, vires autem extrema imbecillitate laborant, toto illo tempore quo vires reficimus, eorum quæ affectum sanent, nihil planè ægrotanti exhibebimus. Vbi verò eò roboris peruenisse eas coniicimus, vt nihil, aut parum ex vacuando sint lædenda, tum est ad affectûs curationem accedendum, &c.* Vides quomodo in extrema debilitate omnino vetet phlebotomiam? Hoc non aduertit tyrannus quidam Medicus, qui ægro extenuato, & debili, contra aliorum votum, furtim sanguinem exhauriens, illum interfecit: nam post horas duas immunis à febre, exhausto calido, sublatus est. Hoc multo antea præmeditauit Galen. *lib. 12. meth. cap. 1. §. Esto autem terminus in ægrotantibus, quem non transibit is, qui ex arte morbos generosè oppugnat, vt tutò medicetur: ei verò qui dolorem mitigat, vt vires custodiat. Vbi vltrà pergitur, crudelis hominis officium facit, qui simul cum morbo vitam quoque hominis aufert.*

C

D

OBSERVATIO LVIII.

In die purgationis, aliquando phlebotomia est ex vsu.

INgerit hîc sese curatio haudquaquam ex triuio, & quam Lyncæi nostrates, etiamsi trans parietes prospectare sibi videntur, non satis animaduerterunt, quæ frequenter in opere practico versatur, quam hac obseruatione describere conamur. Iuuenis quidam sanguineus, post venam sectam, & præparantes potiones, leue pharmacum ex Rhabarbari diluto, & Diaphœnico cum syrupo Fumariæ maioris, & de sena paratum diluculò assumpsit. Post duas horas immani ventris dolore oppressus est, qui bis excreto per aluum humore, est lenitus. Post vnam horam quinquies deposuit copiosè. Sed ita ardore interno conflagrans, vt viscera sibi exuri putaret. Accessit deinde febris ardentissima, sitis inexhausta, dolor ilium sæuus, & ita truculentus, vt respirationem, & vocem interciperet. Vocantur Medici. Doleriti parti, Anodyna applicant, clysteria lenientia imperant, cucurbitulas, & alias diuersiones cruribus adhibent. Omnia frustra: nam dolor intensus sæuiùs vrgebat. Accedo ipse, sanguinem emittendum impero; nam vires vtcumque constabant. Reclamant omnes. Nam duo motûs contrarij in eodem

E

die non sunt celebrandi. Sed cùm dolor immanior inualesceret, coacta necessitate, accersito Chirurgo, me iubente, sanguis extrahitur: hoc emisso dolor est mitigatus, & febris remissa. Audi Paulum *lib.7. cap.6. Si verò quocumque medicamento ad aluum emolliendam assumpto quis non purgetur, neque vacuetur, nullo accedente periculo, nihil moliendum est. At si magnitudo morbi vrgeat, aut æger vellicetur, distendatur, & lancinationem expertus fuerit, clyster statim necessariò iniicitur. Sanè, siquidem venter respondeat, corpore rosionem, & veluti euersionem sustinente, lauare liberaliter inungendo oportet; vbi repletum est, grauatúrque, sanguinis missio conducit, præsertim vbi multi compos sanguinis homo fuerit, oculos rubros habeat, & emissitios, non ex natura, sed acquisitò ex medicaminis potione.* Hæc Paulus. Firmat Auicen.4.1.*cap.8.* §.*Quòd si enema non iuuerit, & mala superuenerint accidentia, extensiones corporis, & oculi exierint extrà, & fuerit motus ad superiora, necessaria est minutio.*

OBSERVATIO LIX.

Sanguis extractus si non concrescat, non semper malum portendit.

APud Hispanos frequentissimo experimento medentium sancitum est in morbis malignis, sanguinem extractum per phlebotomiam, non concretum, sed fluidum, & aquosum, signum esse lethale, & periculum ingens portendere: nam ex nimia putrefactione, sanguinis fibræ sunt corruptæ, & dissolutæ: quoniam proxima, & continens concretionis causa, fibræ sunt, vt Fernelius ait *lib.6. physiolog. ca.7.* quas cunctorum animantium sanguis confusas in se habet, quarum defectu, sanguis in Ceruis, & Damis non concrescit ex Aristot. *lib.3. de hist. animal. ca.19. & 2. de partib. animal. cap.14.* Húncque sanguinem in malignis febribus ex vena extractum, si fluidus persistat, exitium portendere certum est, à mala enim qualitate totus sanguis vitiatur, & corrumpitur, & illius fibræ dissoluuntur. Contrà experimur in Septentrionali tractu: nam non solùm in venenatis morbis, sed in salubribus, & aliis valetudinariis corporibus, si sanguis per venam extrahatur, sæpè fluidus, & aquosus citra periculum persistit. In his enim terris, sanguis multus in corpore abundat, sed suapte natura, non benè coctus, nec elaboratus, immò serosus & aquosus: alimenta enim non ita succulenta sunt, nec ita in sanguinem consistentia mediocrem conuertuntur, sed præstant paucum, idque tenue alimentum: nam *debiles cibi, breuem vitam agunt,* dicebat Hipp.*6. Epid. sect.5. text.21.* qui ergò eis vescuntur, debiliores sunt, & non ita robustum habent innatum calorem, respectu Hispanorum, quoniam apud hos alimenta omnia, ob soli, cœlique temperiem vbertim nutriunt, sanguinem defæcatum, & laudabilem generant: Vnde fit: vt hi morbis sæpiùs tententur à sanguinis copia subortis, in quibus Medici iteratas, copiosásque phlebotomias exercent cum commodo summo. Contrà accidit in frigidis terris: nam in præsentia crudorum succorum cautè vena secanda, quia vires adesse non possunt. Quapropter in illis sanguinis inconcretio arguit maiorem causam, vehementiorem malignitatem, & corruptionem intensiorem significat: ob contrarias verò causas in Belgis, Gallis, Anglis, & frigidas regiones incolentibus, & aliis qui frigidum, & humidum Hepatis intemperamentum patiuntur: in quibus sanguis tenuis est, & non ita partibus crassis, & terrestribus constat, quarum absentia frigescens non concrescit. Hoc experimur in illis, quorum sanguis ob validam sanguificæ facultatis imbecillitatem, & internas obstructiones, per venam effusus omnino non coit, sed in medio modicè coagulatur, cui innatat multum seri expressi, vt è lacte solet, qui pessimus iudicatur à Galeno *lib.3. de alimentor. facult. cap.26.* hi enim debiliorem habent calorem natiuum.

OBSERVATIO LX.

De Hirudinibus.

Hæmorrhoïdes, hirudinum morsu, non scalpello aperiendæ.

INgenuus quidam iuuenis, melancholia ex suppressis hæmorrhoïdibus laborans, plurima expertus fuerat auxilia, ex quibus leuamen vix sensit vllum. Medicorum consilio hirudines ter ani venulis, applicandas curat, sed incassum. Chirurgi tamen consilio, vt sanguis crassus promptiùs purgaretur, has venas aperit lanceola. Sed quo euentu, expecta. Sectione facta tantum sanguinis emanauit effluuium, vt nullis vnquam auxiliis, nec cauterio sisti posset, sed sanguine nimiùm fluente, viribúsque exhaustis exanimis æger occubuerit. Ex quo fit, vt cœcis hæmorrhoïdibus hirudines apponendæ, ex actuario *lib.3. Meth. cap.3. & lib.4. cap.6.* hæ enim placidè, & sensim sanguinem exhauriunt.

Quamobrem Hæmorrhoïdes cœcæ, dolorem inferentes, tumentes, & inflammatæ, nec sunt scarificandæ, ne sequantur immedicabilia vlcera, fistulosa, nec phlebotomo aperiendæ, ex quo opere irreparabilis sequitur sanguinis fluxus, vt accidit D. Ioanni Austriaco, Duci strenuissimo, Caroli Quinti Imperatoris filio, qui plurium Medicorum consilio, cùm hæmorrhoïdibus laboraret, admoto scalpello, larga sequuta Hæmorrhagia, nullis proficientibus auxiliis, intra quatuor horas è vita migrauit, vt refert Dionysius Daca Chirurgus Hispanus famigeratissimus, qui *lib.3. de apostem. cap.43.* de Hæmorrhoïdum curatione, scripsit eruditissimè idiomate suo. Renuat licèt Franc. Frisemillica apud Baptistam Theodosium *epist.27.* cuius rationes hic auctor scitè dissoluit.

OBSERVATIO LXI.

Hirudo per anum casu ingrediens, auxilio quodam semimortua extracta.

NObilissimus quidam ex quartana diu malè habens, cùm verno tempore, Medicorum consilio, atri humoris vacuationem pararet, & hac de causa ano hirudines sibi apponendas curaret. Ecce Chirurgi digitos hirudo subterfugiens, & per rectum intestinum ingrediens, altiùs penetrauit. Conuocati Medici obstupuêre omnes; præsertim cùm apud auctores, nullum huius exempli haberent scriptum vestigium. Accedens ego, nihil mali exspectandum fore prædixi. Sicque stercus bouinum siccum modicè calidum, irroratum priùs Cimicum puluere (vel loco huius Castorium est optimum) ano admouere impero, cuius fumo, & clystere ex solius cæpæ succo confecto, ipsa semimortua cum fæcibus est eiecta.

OBSERVATIO LXII.

Hirudo, incuria Chirurgi, nasum penetrans, hominem interfecit.

NOn solùm in morbis diuturnis, sed acutis, & laboriosis, hirudinum vsus est mirabilis, quæ pro diuersa parte affecta, diuersimodè in variis corporis locis admouentur. Quidam Cephalagia laborans,

rans, quum cætera non prodessent, hirudinem anteriori narium parti consilio Medici sibi admouere curat, sed quum Chirurgus eam adaptat, hæc illius incuria per nasum ingrediens, ad cerebrum penetrans, biduò hominem interfecit, quùm vsque ad tunicas perreptans, nullo posset remediorum genere, nec extrahi, nec necari.

OBSERVATIO LXIII.

Cautio debet esse magna, in applicandis hirudinibus.

FOemina pauperrima, quùm antiqua Ophthalmia laboraret, Medicorum voto in angulo maiori sibi venam secandam curauit, sed nullus huic operi artifex idoneus inueniri potuit, quùm hæc sectio non ita frequenter celebretur; quare illos adiit, qui sectionis loco hirudinem ea parte imponendam imperarunt. Illam Chirurgus illo loco imposuit, & cùm putaret eam adhæsisse, ipse ad aliud cubiculum faciendæ venæ sectionis causa se contulit, tunc hirudo oculum perreptat, & morsu suo coniunctiuam tunicam dilacerat, & si præstò Chirurgus non adesset, exhaustis oculi humoribus in perpetuum cœca euaderet.

OBSERVATIO LXIV.

In longum tempus vt conseruentur hirudines, postquam suxerunt, artificium certum.

IN terris frigidis, ferè riuuli, lacúsque in quibus hæc animalia viuunt, gelu concrescunt, idcircò vigente bruma ob hanc causam, hoc tam necessario caremus auxilio. Duo proferam quorum ope hirudines, postquam sanguine saturæ, & turgentes extrahuntur, cruorem exspuere solent. Earum venenum est sal, hoc ipsæ irroratæ illicò per os sanguinem euomunt. Super eas etiam cinerem combustorum lignorum insperge, miraberis. Mox enim cinis, caustici instar, sanguinem per totam corporis superficiem attrahit, & exugit. Quare ipsas exiles, tenuésque in vase iterum ad medicos vsus reserua. Et hoc toties facies, quoties ipsis vti opus fuerit. Hoc modo inanitæ in longissimum tempus perdurant: salis verò vi, flaccidiores, & debiliores redditæ post paucum tempus reuiuiscunt, quare secundum præsidium est certissimum.

OBSERVATIO LXV.

De Scarificatione.

Ex Scarificatione profundè administrata, Paralysis sequuta.

GAlenus, quem vt diuinum virum suscipiunt, & admirantur omnes, cuius generi humano salubria semper fuerunt documenta, *lib. 2. ad Glauc. cap. 7.* triplicem facit scarificationis modum; leuem, quando sanguis extrahitur ab eo loco vbi vlcuscula facta sunt; profundum, quando sanguis exhauritur ita copiosè, vt animi sequatur defectus; mediocrem, & in vsu præferendum, qui ab ambobus extremis æqualiter distat, & medium tenet. Quando humores sunt crassi, tenaces, compacti, aut in parte, aut in toto, profunda scarificatio necessaria est. Hoc documentum non obseruauit incautus Chirurgus, qui abscessum ex humore tenui super spinam dorsi enatum persanans, ita profundam scarificationem celebrauit, vt illis incisis, hominem à tumore liberarit, sed Paralyticum reddiderit.

OBSERVATIO LXVI.

Ex profunda scarificatione, mors subsequuta.

IMprudens quidam Chirurgus ita profundè nouacula acuta, cùm scalpellum non esset ad manus, in costis scarificationem exercuit, vt sequuta Hæmorrhagia, nullis vnquam auxiliis, nec cauterio ipso coërceri posset, quare exanimis æger è viuis descessit.

OBSERVATIO LXVII.

Ab scarificatione, Gangrana, mors.

IN corporibus impuris, & vitiosis humoribus refertis, malignas sæpe fieri defluxiones ad plures partes, certum est. Cuidam Gallicato ob capitis immanem dolorem præcepi, vt natibus, & dorso siccas applicaret cucurbitas, quod cùm fecisset, vna iuxta lumbos in tantam molem excreuit, vt ob tumorem, & rubedinem summam cogeretur minister citra meum consilium eam scarificare. Vlcus nunquam potuit sanescere, immò virulento humore emanante, excitatísque vesicis tetro sanguine plenis, Gangræna oborta, altiùs per spinam serpens, accedente Conuulsione, hominem ad interitum deduxit.

OBSERVATIO LXVIII.

De Purgatione.

Purgatione emortua.

PRinceps classicorum Fernelius *lib. 2. de ven. sect. cap. 4.* memoranda quadam sententia docuit, quanti periculi sit, plethoricum corpus citra præuiam venæ sectionem, medicamentis præsertim violentis exagitare: sic enim ait: *In omni igitur impura plenitudine, à secta vena auspicanda est vacuatio, sine qua vix tutò purgatio decernatur: etenim medicamentum quod præsertim validius sit, tum calore, tum trahendi facultate humores exagitans atque perturbans, plethoricum corpus in grauius discrimen adducit. In vniuersum autem, plenis turgentibúsque venis, si non prosit, obesse tamen non potest moderata sanguinis detractio, &c.* Idem priùs prædixit Auctor *lib. de Ren. dignot. & curat. cap. 4. §. Sin quatuor humores abundauerint, potius vena incidenda est ante purgationem, quàm purgandum ante venæ sectionem: nam si vasa sanguine repleta sint, & purgatiuum dederis, non poterit propter plenitudinem in corpus differri, vnde fit, vt subsstet, & nihil efficiat: aut si quicquam facit, malè faciat, &c.* Grauida quadrimestris quùm febri ardente premeretur, essetque eusarca, & robusto corpore prædita, Medicum quendam doctum, at in operibus artis parùm exercitatum pro sui curatione conuocauit. Hic velut ex commentariolo nauta factus, cùm Hippocratem videret à quarto vsque ad septimum mensem purgationem consulentem, & nullibi de venæ sectione verba facientem, & fœmina esset phlebotomiæ timidiuscula, vt huic morem gereret, & cederet auctoritati tanti viri, citra humoris præparationem vllam, Diaphœnicum cum Rhabarbaro, & decocto quodam infrigidante exhibuit. Vix pertransierat hora, quando sæuitie increscente symptomatum, siti, febri ardentiori, anxietudine, angustia, & delirio, cum difficili respiratione, animam efflauit.

OBSERVATIO LXIX.

A Syrupo solutiuo recenter facto assumpto, mors subsequuta.

ROsæ Persicæ cætera in purgando medicamenta multùm excellunt, quare Syrupus ex nouena earum infusione validissimè expurgat, vt experimento quotidiano comprobatur, & firmat celebri historia Lacuna *lib.1. in Dioscorid.cap.120.* & magis si recenter sit factus: Tunc enim exhibitus, vehementer aluum proritat, humorum facit ebullitionem, caliditate sua sanguinem inflammat, febrem excitat, & superpurgationem concitat. Hominem curabamus tres Medici præpotentem, & diuitem, qui ob pituitæ copiam innotantem in ventriculo, dolores huius partis citra febrem ex interuallis patiebatur immanes. Imperata purgatio, sed cùm ille fastidibundus esset, & medicamentorum impatientissimus, vncias tres Syrupi Rosarum Persicarum recenter facti, cum vnciis quatuor decocti fol. Sen. Anisi, flor.cord.& Polypodij se assumpturum solùm pollicitus est: annuimus. Vix quatuor horæ pertransierant post assumptum pharmacum, quando sequuta superpurgatione, febri intensa, torminibus diris, Apoplexia correptus, veluti sideratus repentè extinctus est. Nec dubites: nam hæ rosæ quæ vulgò Damascenæ vocantur, cætera in purgando excellunt, vt ait Manardus *in Mesuēm cap.de Rosis.* Quare in hoc syrupo propinando, quando recens est, cautus sis oportet, & in minori semper quantitate eum propina, quoniam *turpis calamitas est, medicamento dato hominem occidere*, vt prædixit Hipp. *lib. de medicament. purgantib. num.*4.

OBSERVATIO LXX.

Ab intempestiua purgatione, Tabes, mors.

QVot pericula afferat purgatio intempestiua, oraculo quodam prædixit Hipp. *lib.4. acut.*44. & firmat Galenus *in com.* Ego vidi sæpè ex intempestiua purgatione, ante coctionem humoris exhibita, febres fuisse adauctas, & ex simplicibus duplices, & ex intermittentibus factas continuas. Quidam gracilis, & excarnis, exhibito syrupo aluum subducente, ad refrigerandum Hepar, cùm antea non febriret, in febrim incidit ardentissimam, quæ adeò in viscera, & solida grassata est, vt nullum non medicamentorum exhibitum genus contempserit, immò ægrum colliquans, in tabem, & tandem in mortem deduxit.

OBSERVATIO LXXI.

De Excrementis.

Vrina alieno loco, continuò excreta.

NAtus est infans cum foramine paruo in radice penis, rotundo, in parte interna, per quod vrinam continuò excernebat, & si magno impetu eam emittebat, etiam per pudendum excernebat. Adultior factus contraxit nuptias, sed prolem non habuit, fortè quia semen quod rectà in vterum debebat eiaculari, per foramen effluebat. At cùm esset ditissimus, hæredes filios auidissimè exoptabat. Vocauit Chirurgos & Medicos. Hi, in remedio applicando, hoc est, ampliando secundùm longitudinem foramine, inflicto vi scalpelli vulnere, & deinde instar vulnerum cæterorum curando, licèt concordes essent, (hoc enim præsidium solum, ad optatum comparandum finem, esse optimum sibi persuasere) tamen cùm originale esset vitium, artis ope suppleri posse desperarunt. Tamen vrgente ægro, & suadente nimis, cùm prolis habendæ esset amantissimus, ad opus se accingunt. Qua sectione celebrata, & occluso foramine, pudendóque satis remanente firmo, hymenæum celebrans, numerosam habuit prolem.

OBSERVATIO LXXII.

Ano imperforato, stercus per virgam excretum.

DVm hæc commentarer, remisit mihi exemplum dignissimum scitu, Doctor Caspar Arejes Franco Medicus Carmonensis peritissimus. Infans natus est ano membrana obducto. Hic trium mensium spatio, excrementa aluina per vrinæ vias excreuit. Rupta nouacula membrana, euasit fœlicissimè, & hodie viuit. Res mira nam quod per inferiorem aluum natura non potest detrudere, pellit per superiorem. Ita plures toto vitæ suæ tempore, vel pluribus annis, stercus per os excernere sunt soliti, vt notarunt Mercurialis *lib.2. de Excrem.cap.*4. Solenander *sect.5. cons.*15. Quòd si fortè ab ortu acciderit, curatio dicta est facilis, ad mentem Pauli, *lib.6. cap.*81.

OBSERVATIO LXXIII.

De Sudore.

Repressò sudore emortuus.

QVidam verno tempore, patentibus poris, toto die vel etiam sine exercitio, & motu, sudorem feruentissimum per corporis ambitum excernebat. Hac vacuatione sanus & alacris pancraticè viuebat. Sed cùm decennio, hanc molestiam, quatuor, & quinque mensibus in anno experiretur, illam vt euitaret, consilio Medicorum, venam secuit, purgantia admisit. His factis cùm sudor adhuc ex impetu naturæ sese deonerantis commotus non cessaret, fontanellam cruri dextro affixit, cuius ope, ventilandum iecur, & excrementitiam humiditatem ad inferas partes deturbandam sperat, qua celebrata, optimóque regimine vsus nullum commodum sensit. Huius mali pertæsus, sequenti vere, impetum aduentantis sudoris reprimere conatur frigidissimo Balneo, in quod ingressus per horam, ita obriguit, vt veluti gelatus in lecto cubare cogeretur. Sudor sponte cessauit, sed noctu suborta angustia, Palpitatione cordis arreptus, post tres horas, prostratus, mortuus est.

OBSERVATIO LXXIV.

Sudoris fœtidi, curatio.

VIr elegans, & pulcher, temperamento calidus, & humidus, bienniò ita horribilem sudorem fœtidum per totam corporis superficiem diurno præsertim tempore patiebatur, vt in corona hominum esse non posset, quin adstantes horribili fœtore inficeret. Mali causa cognitu facillima; vnica primaria, nimia putredo excrementorum. Interna, complexio calida & humida. Curatio difficilis, quia viscera habitualiter affecta. Ab excrementitia humiditate purgatus sæpissimè. Corpus totum ablutum decocto ligni Aloës, flor. Arantiorum, Rosar. Macis, Myrtillor. Cinnamom. Caryophyl. Nucis moschat. Maioran. Saluiæ, Roris marin. adiecta Rosacea aqua, & flor. Arantior. facto in vino odorato. Pulueres inspersi per totum corpus qui constant ex Moscho, Ambaro, Cypero, Amomo, Caryophyl. hoc enim monuit

monuit Auicen. 7. 4. *tract.* 3. *cap.* 22. Sed cùm his non proficeret, Balneum administratur. Sudores ex Ebeno, & radice Chynæ imperantur. Balnea naturalia consuluntur. Ex his nullum profuit auxilium. Tandem cùm diuturna adesset Hepatis, & ventriculi intemperies calida, & humida, vt excrementa hæc per aliam regionem diuerterentur, vsus fuit diu prouocantibus vrinam, quæ cùm non conferrent, fonticulos cruribus affiximus: quorum ope, cùm putores illi corruptiq; humores vacuarentur, bis quolibet mense expurgatus, à tanta fœditate, superstes remansit.

OBSERVATIO LXXV.

Sudor sanguineus criticus.

ANimosus vir, quadratus, succulentus & benè educatus, aduentante vere, in febrim sanguineam incidebat: hanc natura, antequam expectaret artis opem, persanabat oborto sudore sanguineo, aliquando in quinto, sexto, aut septimo morbi die. Hic per diapedesim è toto calidissimus, & feruido, igneóque spiritu permixtus, biduò sensim, ac sine sensu emanabat: nam exeunte sanguine pruritus ingens per totam corporis superficiem sentiebatur. Eo finito æger vsque ad aliud solstitium Vernale salubriter vitam degebat. Causa est in promptu. Si enim ars hunc sanguineum sudorem prouocare potest, quantò magis natura, quæ superfluum, & redundantem sanguinem per omnem corporis regionem eliminat, maximo cum animalium commodo? Narrat miles apud Monardum *lib.* 2. *Aromatum*, Medicos in Occidentali plagâ, in vrbe *Posto* vocata inueniri, qui Vnguento corpori apposito, ex succo cuiusdam herbæ incognitæ parato, in febrientibus merum sanguinem sudoribus eliciebant. Videndus Eruditissimus Syluaticus *controuers.* 5.

OBSERVATIO LXXVI.

Sudor nigerrimus.

HOmo erat quinquagenarius, qui cùm dolore lienis vexaretur, & esset natiua sorte melancolicus, taciturnus, & tristis, venam sibi incidere curauit, deindè leniter expurgatus, multis vsus est cataplasmatis, & clysteribus, quibus publicè in eiusmodi doloribus, leuandis Medici vti solent. Tandem excreto vomitu nigro, qui colorem lapidis Gagatis repræsentabat, corporéque toto tuberculis liuidis respersо, & in regione Ilium sinistra oborto sudore nigerrimo, (atramentum diceres) semihoræ spatio, tepido, & copioso, ab omni dolore saluus remansit. Nam sicut natura in animantis commodum, apertis hæmorrhoïdum tubis, nigrum sanguinem salubriter expellit, per vterum, aluum, vrinam, sputum, hæmorrhoïdes, præsertim in melancholicis retentis euacuationibus, cur non per cutem? æger verò cautionis causa, vsu seri lactis, & fontanella in crure læuo affixa, in posterum à melancholicis affectibus tutus euasit. Lege Auicen. 1. *part. cantic. tract.* 2. *num.* 338. §. *sudor niger significat semper melancholiam*, &c.

OBSERVATIO LXXVII.

De Excrescentiis.

Excrescentiæ carneæ, portentosæ magnitudinis curatio.

SExagenarius ad extremam paupertatem redactus, de lumborum dolore queri cœpit, qui cùm vehemens esset, nullis vnquam auxiliis, nisi tuberculo in eadem parte excitato mitigari potuit. Tumor erat Auellanæ paruæ magnitudine, indolens, tactu durissimus, rotundus, immobilis, colore subalbidus. Hunc curaturus, corpus priùs ab humore melancholico, & pituitoso, à quo tumor ducebat orginem, sæpiùs repurgaui, sudorifica ex Ebeno, & aspera Smilace exhibui, fonticulum in crure aperui, dextra parte, quà magis inclinare videbatur, emollientia admoui. His factis spatio septem mensium meliùs habuit. Recrudescenti tumori, & vehementiùs indurato facta præsidia cùm opem non ferrent, ad Cydonei magnitudinem paulatim deuenit, ita vt præ grauitate rectè incedere non posset, & sensim ac sine sensu bienniò ad tantam molem increuit, vt miser præ pondere cogeretur resupinus in lecto iacere. Huius lachrymæ, & preces me mouerunt, vt accersito Chirurgo perito curationem aggrederer. Crassitudinem resecare paulò maiorem, qua veluti pediculo adhærescebat, ob metum futuræ Hæmorrhagiæ, maximè in homine annoso, debili, pertimui; quare filo serico triplicato, priùs cera oblito, & deinde aqua Sublimati insuccato leuiter ligo, & bis in die horæ spatio circundo, & ita clam furtímque carnem exedo, quousque tota carnea moles duorum mensium spatio decideret, quæ ad stateram ponderata, septuaginta librarum pondus excedebat: nam caro solida erat, alba, & benè firma, quæ præcisa, & in varias partes cultello dissecta sanguinis guttam vix emisit vnquam. De his excrescentiis admirandis, legendi Langius *lib.* 3. *epist.* 4. Beninenius *De abdit. cap.* 14. *qui similem viderunt in coxa, libras* 60. *ponderantem.*

OBSERVATIO LXXVIII.

Nattæ ab vteri labio pendentis, miræ magnitudinis, curatio.

AD consilium fœminæ honestissimæ vnà cum quatuor Chirurgis vocatus, accedo, cui à labro vteri dextro, caro mollis, flaccida, vberis instar, forma oblongæ cucurbitæ, ad genu vsque pendebat, *Nattam*, seu *Naptam* diceres. *Apostema carnosum* vocant *Latino barbari.* Tumor hic septem annorum spatio increscere cœpit, colorem habens naturali similem, dolorem nullum, at pediculo tenui vteri labio alligatus, vsque ad fastigium in latitudinem mediocrem erat extensus. Sed cùm ipsa hac de causa concumbere non posset, quùm inter inguina tumor hic ponderet, cuius medium femori ligabat, & prolem non haberet, essetque in ætate circiter 28. constituta, nos vocauit, vt tanto malo præstaremus auxilium. Horum quidam post prouidentiam totius, sectionem consuluit. Alius in tumore intestina aceruari arbitratus, resoluentibus esse tumorem tractandum ratus est. Alter nihil operandum esse consuluit, sed sinendam in ea miseria mulierem viuere; nam si sectio fieret, quæ solùm huic malo erat necessaria, timendum, ne ex Hæmorrhagia nimia ipsa è vita discederet. Vltimus mecum impossibile esse prædixit, carneam molem, licèt pediculo tenui adhæresceret, carminantibus absumere. In diuersas partes sententiis distractis, periculum fœminæ & marito nunciatur. Illa intrepide ad incisionem se parat, mallens illi se exponere, quàm in mediis calamitatum fluctibus vitam ducere. Expurgatur iterum corpus. Inciditur tumor circa cutem, à quo maxima aquosi humoris copia vacuata. Caro præcisa erat alba, spongiosa, cum qua Tophacea substantia erat commixta. Pependit libras ciuiles duodecim. Ablato veneris impedimento, concepit, peperit.

OBSERVATIO LXXIX.

De Venenis.

Ex vapore Arsenici Icterus, & extenuatio tabifica.

QVanta sit Arsenici Sublimati pernicies, & vis dira doctissimorum historiæ satis commonstrant. Fœmina quædam cùm ex Arsenico Sublimato fucum muliebrem continuò pararet, in extenuationem totius corporis, vnà cum pallore icterico simili lapsa est, ex qua ita languida, & eneruis remansit, vt tabidam diceres. Vrina bona. Febris non aderat. Sitim non habebat, respiratio æqualitatem seruabat, ad oblata benè se habebat, denique omnia erant simillima sanis, si macie non esset confecta, & fœdo vultûs pallore non inficeretur. Pro curatione huius multa sum rimatus, tandem recordor historiæ Galeni *lib. 5. de loc. affect. cap.* 7. in qua tantus auctor enarrat Imperialium seruorum quendam, viperarum venationi destinatum, ab harum morsu in Icterum incidisse, epotáque Theriaca curatum, quod firmat notabili exemplo Auenzoar *lib. 1. tract. 13. cap. 6.* Quare cùm aliæ causæ non adessent, ex quibus morbus regius repullulat, ex fumo Arsenici Sublimati oriri hæc omnia sum ratiocinatus, maximè cùm illa apposita multa copia Sublimati fucos conficeret, ex cuius nidore testabatur, se Vertigine veluti oppressam in solum casuram persæpè, ni caput manibus sustineret. Ex fumo autem venenoso, hæc, & alia oriri grauiora pathemata, res est manifesta: nam Nicolus *serm. 4. tract. 4. cap. 23.* proponit exemplum cuiusdam, qui ex solo combusti Aranei nigerrimi, & magni, fumi nidore hausto, tota nocte passus est Syncopen, Palmum cordis, pulsûs abolitionem, & curatum fuisse Diamoscho, Theriaca, & puluere Belzaar. His ergo admonitus, ex hac causa huic summam maciem, & pallidum colorem euenisse, mala qualitate Hepati impressa, ob quam rectè corpus non nutriebatur, & bilis plurima generabatur, quæ per corpus delata arquatum morbum excitabat, mihi persuasi, nec irritum fuit ratiocinium. Nam frigidis applicitis Hepati, & renibus, exhibitis sero lactis, Ptisana, potionibus refrigerantibus, simili victu, Cardiacis Electuariis paratis ex Theriaca, Confect. Hyacinth. Mithridatio, Ebore, puluere Crystalli præparati, Santalis, Corallo, Margaritis, frigido Diamargaritône, lapide Belzaartico, exceptis cum syrupo de acetositate Citri & Nymphææ, meliusculè habuit, & tandem lactis caprini vsu ad duos menses exhibiti, pinguis facta, à prauo colore, & maciæ tuta remansit. Alium curaui hoc modo, qui solo illitus Arsenico, aqua diluto, pro scabie curanda in similia pathemata lapsus est.

OBSERVATIO LXXX.

Ex sanguinis Taurini esu, Vteri corrosio, & mors.

TAuri recenter iugulati sanguinem epotum venenosum esse, veterum, & iuniorum vnanimis sententia firmat, ex cuius esu difficultas spirandi, distentio neruorum, faucium præclusio, linguæ rubor, dentium nigredo, & alia sæua symptomata subsequuntur. Hæc fortè non ignorans Villica quædam, quùm vna die maritus Taurum ferocissimum interficeret, huius sanguine cocto, saléque resperso, vt de more est, quando aliorum animalium sanguis concretus comeditur, aliam vicinam, in quam odium, & rancorem in pectore fixum certa de causa seruabat, malo dolo appositis etiam aliis ferculis ad prandium inuitat. Innocens, cùm sanguinis cocti victui esset assueta, hunc auidissimè edit. Post horam, liuida facta, frigidum exudat, & tanta virulenti, acerrimi, calidissimíque Ichoris ab vtero copia emanat, vt corroso vtero, & in pelliculas dissecto, cum dolore, pruritu, & fœtore intolerabili, nimio sanguinis fluxu emanante, viribus exhausta, triduò anxietate oppressa, vigil, & delira animam efflaret. Altera à magistratu apprehensa, & confessa, rotæ affixa, meritas pœnas persoluit. Cur autem hic sanguis sit venenosus, percontaberis? Respondet Martinus Rulandus *lib. 1. probl. medicophysicor. 253.* quoniam est valdè fibrosus, quare non solùm illicò concrescit, sed reliquum sanguinem coagulat, venenatáque qualitate conspurcat.

OBSERVATIO LXXXI.

A semine Ricini assumpto ad prouocandum vomitum, mors subsequuta.

ORibasij summi Medici *in lib. 8. collect. cap. 12.* egregia sententia est, *facilitatem vomendi in mediocri repletione consistere, qui enim se nimis expleuerunt, ita ventrem quoque impleuerunt, vt eum contrahere nullo modo possint.* Animosus quidam rusticus, cùm pro more, grana decem, aut duodecim ex interuallis, Seminis Ricini (vulgò *Cataputiam* vocant *maiorem*) assumeret, purgata, & trita, quorum ope vomitu excitato corpus ab humorum sarcina leuabat: ecce vno die, vino, ciboque repletus, dolore capitis vehementer afflictus, consuetum, & familiare medicamentum ad concitandum vomitum assumpsit. Post dimidiam horam, tanta cum violentia inanis vomitus est sequutus, vt Lipothymia arreptus in veternum incideret, qui tandem crebra, validáque conuulsione agitatus, resolutis viribus, stertens emoritur.

OBSERVATIO LXXXII.

Ex potu sanguinis hominis rufi, perpetua fatuitas.

STudiosus quidam in philosophia satis versatus, cum alio condiscipulo pugnam iniens, eum pugnis, & contumeliis affecit. His non satisfactus adhuc de eo sumere vindictam satagit. Quare hac est industria vsus. Amicitiam simulans eum ad conuiuium pro amicitiæ redintegratione inuitat. Inter potandum offert illi poculum vini, vnciis duabus sanguinis hominis rufi, cui nuperrimè erat vena secta, adiecto etiam Saccharo, in omnium præsentia delibutum. Incautus in signum amicitiæ venenum lubenter exhausit. Post diem nihil mali persensit, sed post triduum, serpente veneno, delira loqui visus est. Demum fatuus in æternum remansit, quùm nullo remediorum genere posset hæc stultitia emendari.

Neque hoc solùm de sanguine hoc, iure affirmare possum, cùm viderim incautas fœminas viris suis, menstruum sanguinem, vino, aut liquori alteri commixtum sæpè obtulisse, vt ab aliarum mulierum amore eos vindicarent, cuius cruenti remedij vi, hac efficacia, ipsi deliniri, vxorum amore flagrarent, ac contabescerent. At licèt hæc dicantur magorum deliramenta, vel potiùs dæmonum præstigiæ, quos illi, horum antistites, humani sanguinis effusione delectari nouerunt; tamen sanguinem menstruum esse venenatum, & fatuitatem inducere, exemplo illorum fit manifestum, qui postquam menstruum epotarunt, tota vita amentes, fatui, immemores, surdastri, euaserunt, nullis conferentibus Belzaarticis Antidotis

dotis, quæ Conciliator, Ponzettus, Sanctius de Arduinis, & alij, capite de sanguinis menstrui veneno proponunt.

Num verò sanguis menstruus sit qualitate noxius, venenatus, & ex suâ naturâ tot maleficia concitet, quæ proferunt Plin. *lib.2.c.15.& lib.28.c.7.* Columel. *lib.11.rei rustic.c.11.* Ælian. *lib.de hist.animal.8.* Lacuna *lib.6.in Dioscorid.c.25.* Fernel.7.*physiolog. cap.7.* Baptist. Syluaticus *lib.controuers.91.* Castrensis *lib.4. de Meteor. Microcosmi, c. 6.* quem esse purissimum natura suapte, & eiusdem naturæ cum eo, quo & viscerum parenchymata coagmentantur, & fœtus in vtero alitur, & lac gignitur, validissimis machinis contra citatos contendunt Laurent. *lib.8. de Histor. Anatomic, quæst.8.* Otto Casmannus *part.2. psycholog. c.8.disp.9.* Mercurialis *lib.4.de morb.mulier. c.1.* Mercatus *lib.1.de morb. mulier.c.3.* Heurnius *lib.1. instit. c.6.* Riolan. *in compendio Medico sect.3.c.8.de sanguine menstruo.* Quòd si fatuitatem aliquando inducit, & alia terribilia concitat symptomata, ea potiùs huic sanguini, vel post partum erumpenti, qui deterior est, & perniciosior ex Gal.3.*epid. sect.3.com.73.* aut exeunti à muliere malè affecta, & cacochyma, non sanguinis puritati, quæ sincerus effluit è venis, & arteriis, attribuenda sunt; hic enim cùm sit perfectus, & elaboratus, in vtero, veluti in sentina retentus, præ mora putrescit, & quò purior, citò vitiatur, & abit in pessima. Lege Leuin. Lemnium *lib.1. de occult. natur. miracul. cap.10.*

OBSERVATIO LXXXIII.

Ex morsu Apum, Gangrænæ curatio.

INcanti pueri ad solem circa aluearia Apum decumbentis, Apum aculeo punxit supercilium. Sequuto dolore, pars in tumorem, & inflammationem ingentem est eleuata. Vocatus illicò, auctoritate veterum, Cataplasma ex coctâ maluâ cum lacte muliebri impono: nam illa præterquam quod lenit, natiua quadam sorte Apum morsus persanat. Cúmque vehemens ardor, & color illum infestarent, cucurbitas costis admoueo, Lauri folia viridia parti impono, quæ à proprietate contra morsus Apum vtilia sunt, ex Conciliatore *lib.de venen. c.de morsu Apum*, Rasi *lib.8.ad Almans. c.eod.* Reuersus ad domum consulo auctores. Ad dilatandam partem, & venenum extrahendum eam scarifico cum Halyabbate *lib. 4. pract. cap.proprio*, & cum Alzarau. *lib.29.pract.sect.2.c.29.* cinerem calidum superposui, & cum Ponzetto, adieci fermentum. Ad retundendum venenum obtuli cum Christoph. de Honestis *in suis problematibus de venenis, probl. de morsu Apum*, Alexipharmacum ex succo Coriandri cum Saccharo concinnatum, quod à proprietate horum animalculorum venenosam malitiam obtundit, & infrænat, quod etiam firmauit Auic.6.4.*tract.5.c.15.* Demum nihil non tentatum, at puer peiùs semper habuit: nam cùm Cacochymus esset, febrísque nimiùm vrgeret, & plethoricus esset, nec reuellentia auxilia, frigida, aut Cardiaca intus oblata, iuuamentum attulêre vllum, immò malo vsque ad tempora serpente, pars Gangræna est occupata, cui scarificatio profunda summo fuit præsidio. Quâ celebratâ, & Alexiteriis iterum oblatis, magno cum labore euasit.

OBSERVATIO LXXXIV.

Ad eliciendum Venenum, remedium singulare.

ANtidota & Alexipharmaca ad se allicere Venenum, constanter affirmat Galen.5. *Simpl.18.* Cùm mala quædam fœmina maritum suum vellet interficere, vt cum alio nuptias contraheret, illi venenum obtulit cum vino permixtum. Post duas horas nigritie totius corporis afficitur, anxius, soporosus, oculis toruis, & veluti fatuus in solum decubuit. Affines venenum suspicantes, Iustitiæ negotium patefaciunt. Apprehenditur fœmina, & à Præside illicò vexata tormentis, id ita esse palàm confessa est. Facta inquisitione de specie veneni, respondit se à quodam Pharmacopœo (nomen eius, & plateam ostendit) emisse iam paratum. At ille huius tragœdiæ conscius, alas addens pedibus, abierat velocior Euro. Æger autem exanimis iacebat in lecto, & veluti sine pulsu. Cúmque esset suspicio de veneno frigido; nulla enim erant inflammationis, ardorísve interni signa, nulla rosio in ventre percepta, nulla in ore, palato, & gingiuis vlcera apparebant, quæ omnia Veneni calidi manifesta sunt indicia: tamen accersitus calorem exsuscitare studeo, cucurbitulis siccis per totum dorsum, tibias, plantas pedum affixis. Oleum copioso butyro admixtum, tepidum bibendum offero. Vomitum paro ex decocto sem. Raphani, aneth. camomill. cum Oxymelite, & Agarico dissoluto. Ne venenum ventriculo & cordi officeret, procuro, iniectis acribus clysteribus, factis ex decocto scordij, scabiosæ, tormentillæ, Cortic. citri, sem. basilici, Flor. dictamni, Zedoariæ, & baccarum iuniperi, Flor. citrangulor, Rorismarini, & Melissophylli, cum aloë & hierâ Galeni, butyro, & sale. Epithema impono cordi ex Theriaca, Electuar. Alcherm. ligno aloës, osse de corde cerui, Diamargar. calido: Vnguento naphæ cum aquis meliss. flor. arantior. Foliis auri, & generoso Vino. Cardiaca exhibeo per os. Nihil tamen leuatus est; sicut nec sudorifico facto ex gran.xx. lapidis Belzaartici, ʒ j.ß. Confect. Alcherm. cum ℥ v. aquæ Cardui bened. & ℥ ij. aquæ Papauer. rubr. & ʒ ß. Theriacæ. Quo haustu bis assumpto, nullam vtilitatem persensit. Tandem post octo dies, nutritus cibariis optimis, Vnguentum toti corpori admoueo, à planta pedis vsque ad ceruicem totam, calidum, quo sudor fœtidissimus vbertim erupit, viscidus & lentus. Cúmque quater vngeretur, recuperauit pulsum, color naturalis faciei est inditus, incaluêre extrema, dormiuit, & perfectam consequutus est sanitatem. Cum autem eius fœmina esset in carcere detenta, & maritus mortuus non esset, verberibus publicè puncta, & in exilium relegata, meritas ab eius consortio separata, in perpetuum luit pœnas. Vnguentum alexipharmacum est huiusmodi.

℞. Olei nenuphar. & naphæ, an. ℥ iij. Olei de scorp. Matthiol. ℥ j. Succi bugloss. borrag. scabios. scord. & pentaphyl. an. ℥ j. Sem. citri, & acetos. an. ℈ j. Ossis de corde cerui, ʒ j. Croci, gr. vj. Vini albi odoriferi, ℥ ij. Theriacæ, Electuar. de gemmis, Electuar. Alcherm. & Confect. hyacinth. an. ʒ j. ß. lapid. Belzaar, gr. x. Aceti odorifer. parum. Misce, fiat linimentum.

OBSERVATIO LXXXV.

De Rabie.

Rabies, contagiosissimus, & venenosissimus affectus.

NVllum est rabie magis præsentaneum venenum, nec pestis ipsa, à qua aliqui euadunt, à rabie rarissimi. Canis rabidus hominem momordit. Hic rabidus factus, chordis deuinctus, in cubiculo seruatur. Ecce vna nocte, omnes qui eum custodiebant, dormientes, effractis vinculis adortus, morsu violenter trucidauit. Hi post duas horas rabidiores facti, conclusi in domo mutuis se morsibus dilacerâfacti. Tandem latratu ingenti, & delirio perciti intra duos dies, omnes occubuêre. Lege Baptist. Codronchium *lib.2.de rabie, c.2.*

OBSERVATIO LXXXVI.

Rabiei, contagium admirandum.

ILlustris quædam fœmina incidit in febrim continuam, quam angor summus, sitis inexhausta, vigilia, oris amaritudo comitabantur. Vocatus Medicus, ex bilioso humore eam ortam prædixit. In secunda die pharmacum propinat, quo multa excrementa retorrida excreuit. Post syrupum oblatum refrigerantem, venam secandam imperat. In quinto intensissima siti cruciata, aquam oblatam horret, immò ad omnis liquidi præsentiam contremiscit. Accedens Medicus ad mentis læsionem omnia refert: nam phrenetici hac de causa sunt paucibibuli apud Hipp. *lib. 3. epid. sect. 3. text. 34. & lib. 1. prorrhet. sect. 1. text. 16.* & Gal. *in com.* vt notant Mercurialis *in com. histor. 31. Epidemicæ*, & Thom. à Veiga *in com. cap. 8. lib. 4. de loc. affect. Gal.* Sed cùm in peius vergeret, me vocant. Ego, aquæ, omnísque liquoris pauorem admiratus, de causa quæsiui. Multis vltrò, citróque, cum adstantibus ratiocinatus, hi confessi sunt, ipsam à multo tempore, rabidum canem iam suffocatum, quem in deliciis habebat, ter lachrymis obortis deosculatam fuisse. Et sic septimo die rabie immani perculsa, furiísque agitata è vita migrauit. Neque dubites: nam tanta est huius veneni pernicies, vt non morsu modò, sed solo contactu, rabidi canis saliua rabiem excitare possit; quippe quòd adhæsu interimat solo, & externarum partium epidermidem quantumuis validam, ac densam, & arctos corporis meatus sua efficacissima vi penetret, introque penitus subeat, ac inde sensim, clam, furtimque in corporis penitissimas partes irruens inuadat. Cuius rei exempla legat qui velit apud Matthæum Gradium, *consil.* 82. Palmar. *lib. de morb. contagios. pag.* 267. Fernel. *lib. 2. de abdit.* 14. Salium *lib. 19. de affect. particul.* Cardan. *lib. 9. contrad. tract. 5. cont. 2.* Matthiol. *ad com. c. 36. lib. 6. Dioscorid.* quoniam rabiosum contagium per simplicem contactum corpori communicari potest, renuat licèt Fracastorius *lib. 2. de morb. contag. c.* 10. cuius placitum Galen. & Cœlij auctoritas redarguit manifestè. Ille *lib. 6. de loc. affect. c.* 5. sic ait: *Tantam fieri in cane tunc humorum corruptionem, vt solum eius sputum si humanum corpus tetigerit, rabiem excitare possit, &c.* Aurel. *lib. 3. acut. c.* 9. refert historiam sartricis chlamydem rabidis morsibus scissam lambentis, & rabidæ factæ. Huius enim veneni est efficacia mira, de cuius vi dira, vel etiam post mortem non extincta, celebres, citati auctores protulere historias. Consulendi de hac re Valler. *lib. 3. obseru.* 3. Syluatic. *in com. histor. Gal.* 58. Marcel. Donat. *lib. 6. de hist. mirab. c.* 1. Hildan. *lib. 2. cent. Chir.* 33.

OBSERVATIO LXXXVII.

Rabiei stupendum exemplum.

GEnerosus quidam vir quùm fortè per plateam iter ageret ecce oborto tumultu, aspiciens retrò, vidit canem rabiosum suffocandum, quem plebeij funibus deuinctum deferebant vociferatione magna. Ille vt effugeret canis morsum stans circà, illum gladio circunfodit, & eo immisso in vaginam cursum suum peregit. Ecce post octo annos cùm ira percitus tres inuaderet, eos grauiter gladio eodem percussit. Hi, vulneribus curatis, citra manifestam causam post tres annos renuere potum incœperunt, tandem versi in rabiem, furiísque agitati, miserè vitam cum morte commutarunt. Noui binos pueros, qui in lecto decumbentes, à fele rabido in pede vnguibus dilacerati, post quatuor annos rabie vexati obiere. Tanta est huius veneni vis, cuius præsentaneum venenum per annos non extinguitur. Quapropter feles in deliciis non habendi: nam præterquam quòd in rabiem aguntur ex Amato 7. *cent.* 65. Andrea Bacchio *in prolegomen. venenor. pag.* 16. etiam illis ferè vis tabifica inest, ex Auenzoar. *lib. 1. theizir, in proœm.* Mose Ægyptio *part. 22. Aph. num.* 39. Conciliator. & Bartholom. Eustach. *in tract. de venenis, cap. de cerebro Catti*, Matthiolo. Ponzutto, & aliis.

OBSERVATIO LXXXVIII.

Ex morsu hominis, mors sequuta.

APud Græcos auctor famigeratissimus Paulus Æginetta inter cætera notatu digna vnum caput apposuit, *lib. 5. c.* 26. de hominis morsu, dum sic dicit: *Non extra institutum fuerit cum virulentis bestiis, etiam hominis morsus conscribere. Siquidem maligniores multò aliis vlceribus apparent, præsertim si ieiunus momorderit, priùs leguminibus vsus, & præsertim lenticula, &c.* Idem etiam affirmant Celsus *lib. 5. c.* 26. Plin. *lib. 28. c.* 4. Galen. *lib. 1. sec. gener. cap.* 13. Iuxta horum eruditissimorum mentem non excusabitur à supplicio homo, qui morsu suo alium hominem momorderit; nam cùm duo baiuli inter se hostiliter rixarentur, horum quidam alium humi iacentem ita morsu plusquam canino supra genu decerpsit, & laniauit, vt miser commorsus, oborta in parte Gangræna, & vsque ad Bubonem serpente virulentia, quæ nullis vnquam auxiliis cohiberi potuit, vitam finiuerit. At mordens apprehensus, patibulo affixus pœnam persoluit. Vidi alium, cui, post iurgia, & contentiones, ab altero digitus index morsu violento intra dentes attritus, abscissus est, & ita vlcus venenosum manum totam contaminauit, & putredine infecit, vt solùm ea præcisa superstes remanserit. Hanc cladem etiam experta est meretrix quædam, quæ ab alia consocia super ancham commorsa est ita immaniter, vt vlcus contractum cacoëthicum, diu affligens, solùm sudoribus ex Smilace aspera succubuerit. *Etiam hominum morsus aliis vlceribus admodum similes sunt, nisi qui momorderit, vitiosis humoribus abundet, aut diutiùs à cibo abstineat, aut ira correptus sit, vt vniuersum corpus, etiam dentes bile madeant*, inquit Galen. *loc. cit.* Quare cùm frequenter homo non mordeat hominem, nisi percitus ira, fit meritò, vt huius morsus sit virulentus, pro cuius curatione auxilia parat *lib. 5. sec. gener. cap. 2. in fin. & lib. 6. eiusd. c. 2. rubric.* 2. fecit etiam Auic. 6. 4. *tract.* 4. *c.* 3. Lege Haly 4. *pract. c.* 28.

OBSERVATIO LXXXIX.

Ex Hydrargyri illitu, mors repentina.

QVidam sordidus, & pruriginosus totam cutem pediculis conspurcatam habebat. Hic citra considerationem vllam vna nocte, muliercularum consilio, totam thoracis regionem Hydrargyro vngit cum saliua permixto. Somno se tradens, perpetuò obdormiuit. Ad alium intempesta nocte accersor, qui hoc modo ad necandas lendes illitus, patiebatur Syncopen, vehementem cordis tremorem, angustiam, & pondus in corde summum se percipere referebat. Illicò cucurbitæ ad extrahendum venenum ad externas partes scapulis è regione cordis humidæ administratæ. Frictiones per totum corporis ambitum asperæ adhibitæ. Cardiaca oblata. Theriaca exhibita in aqua Cardui benedicti dissoluta. Crystallum præparatum assumptum. Costum cum

cum vino imperatum. Quæ omnes potiones, foliis Auri, quod est Mercurij antidotum, erant irroratæ. Tandem Vnguento de Auro apposito supra thoracem, cuius in 2.*lib.hist.*136. mentio fit, magno cum labore, morbum superauit.

OBSERVATIO XC.

De Alexipharmacis.

Febris maleficentissima, vsu lapidis Belzaartici in multa copia exhibiti, curatur.

FOemina quædam calidissimi temperamenti in febrem incidit maleficentissimam, deterrimis comitatam symptomatis, adeò vt cum angore summo, tribus diebus continuis, viuos per os expelleret 62. lumbricos. Ex contagio clientes omnes eodem correpti sunt morbo. His ea administrata auxilia, quæ & inutilem vacuarent humorum copiam, vnáque maleficam qualitatem retunderent. At illi, quibus Belzaar in parua dosi est exhibitus, omnes periêre. Domina autem maximam assumens quantitatem, interdum vnico haustu, drachmam, licèt perniciosiori esset oppressa morbo, fœlici euentu, salua remansit, & non solùm hæc, sed alij plures hac curati via euasere: nam vehementi veneno antidotum vehemens succurrit.

OBSERVATIO CXI.

Dysenteria venenosa, Smaragdi vsu, curatur.

SMaragdo Alexiteriam vim inesse memorabili historia in seipso veneno correpto confirmat Auenzoar *lib.2.theizir,tract.1.c.5.* plures post eum deinde testati, & hoc exemplo fit manifestum. Nobilis quidam Lusitanus in fluxum incidit ventris diuturnum, quo miserabiliter cruciatus, in tabem cùm esset pronus (erat enim gracilis, & excarnis) Medicorum opem implorat, narrátque se ab Amasia, pyra tria deuorasse, quibus assumptis, illicò alui profluuium cum diris symptomatis fuisse expertum refert. Plurima ex abstergentium primò, deinde adstringentium sylua medicamina parantur, extrà admota, intus assumpta, & per sedem infusa, quæ cum aliis veni vim infringentibus essent commixta. Sed iis celebratis ipse, suborta febricula, contabescebat magis. Tandem cùm de veneno suspicio esset, propinantur Cardiaca, & Alexipharmaca. At malum, solùm Smaragdo, ex Auenzoar. decreto, tenuissimè trita, & conserua Cydoniorum obuoluta, conquieuit. Hanc alternis diebus ieiuno ventriculo assumebat, superbibita aqua in qua tragacanthum priùs erat incoctum. Smaragdi quantitas erat pondus 12. granorum, quàm quùm quinquies deuorasset, à fluxu immunis euasit.

OBSERVATIO XCII.

Sanguis Rhinocerotis, ad venenosos affectus mirabilis.

COrnu Rhinocerotis cum Monocerotis cornu plures confundunt, quod contra venenum pollere illi testantur, qui ex Orientali, & Occidentali plaga hæc cornua afferunt. De cornu Rhinocerotis nihil certi habeo quod describam. De sanguine illud verè referam, me præsente factum de eo experimentum à viro quodam qui 40. annis in *India Orientali* vitam duxit, in homine, qui cùm assumpto veneno liuidus totus morti esset propinquus, sanguinis huius animalis duobus granis exhibitis, in vino solutis restitutus est. De eo ad febres pestiferas propinato in eadem dosi vidi mirabilia experimenta: nam huius Indici hominis cliens cùm febri esset venenata arreptus, qui subortis per totum corpus maculis liuidis, delirus penè erat extinctus, sanguine propinato in aqua Buglossæ, sudauit, & vixit. Sanguinem istum commendabat aduersùs virulentos venenosorum animalium ictus, cuius ope, plures à Tigride commorsos, exanimatos ad vitam reuocasse affirmabat. Audio è Peruano orbe modò adferri: si ita est, hoc Antidotum pretiosis Regum thesauris est anteponendum; nam excellentius esse Alexipharmacum, omnibus aliis Alexiteris præsidiis ipse non semel inculcabat. De cuius mira vi tam multa egit Gesnerus *lib.de quadruped. tit.de Rhinocerote.* Quomodo autem sit probandum explicat Iordanus *tract. de peste, in fin.* & refert Riolanus *in com.lib.de abdit. Fernel.c.*17. De cuius vi Cardiaca multa prædixerunt Langius *lib.*1.*epist.*29. Cardan. *lib.*10.*subtilit. lib.*8. *c.*20. Diodorus *lib.*3.*cap.*7.*rer.antiq.* Ælianus *lib.*17. *c.*44. Isidor.*lib.*12.*cap.*2. Albert.*lib.*22. *de animalib. tract.*2.*c.*1. Solin.*c.*55.*polyhist.* & Sebastian. Meierus *sect.*2.*selector.medicinalium c.*4.

OBSERVATIO XCIII.

Stercus humanum, celebre aduersus venena, Alexipharmacum.

ADuersùs certum, & determinatum cuiusque animalis venenum, prouida natura, certum, & appropriatum generauit Antidotum. Nobilissimus quidam Occidentalis plagæ dux strenuus, quùm esset naturæ arcanorum acerrimus indagator, mihi lubenter ostendit innumera Antidota, quæ nullus Aromatum Indicorum scriptor hactenus agnouerat contra venenorum efficaciam admiranda. Præter hæc, vnius Alexipharmaci vires solùm mirabatur, cuius vi, ab animali venenoso ictos omnes superstites euasisse bona fide commemorabat. In Prouincia Occidentali *Squilaque* dicta, prope ciuitatem appellatam *Burgos*, adest animal quoddam paruum, sicut lacerta, in agris frequentissimum, nomine dictum *Guarit*, quod ictu suo, æstate præsertim, adeò venenosum est, vt illicò post morsum, dira, & terroris plena concitet symptomata, quorum sænitie occubuere plures, eorum modo qui ex præsentaneo veneno perire solent. Post morsum nec auxilio erant Belzaartica epota, supra morsum locum ligaturæ arctissimæ, in ipsa affecta parte attrahentia Antidota, cauterium, aut mẽbri præcisio præsidio esse poterant, sed omnes nec tantillùm adiuti, angore, animi deliquio, partis ictæ liuore, & omnimoda virium iactura interibant. Inuentum Summi Omnipotentis beneficio, Alexipharmacum præstantissimum, & est, vt quis post venenosum ictum animalis, illicò stercus, vel suum, vel alienum recenter excretum, adhuc calidum, aquáque Cardiaca, vel communi admixtum ebibat, & iam inuenti laborantes multi, qui ardente sitio, quum aqua non esset inuenta, stercus, mortis certæ metu perculsi, auidissimè comederunt. Ex improuiso enim omnibus mouetur vomitus, & copiosè rumpitur aluus. Stercus ergo Alexipharmacam vim obtinet, cuius aqua vitreis organis extracta, canis rabidi, & venenosorum animalium morsibus vehementer resistit, ex Mathiolo *lib* 2. *in Dioscorid.c.*73. De vi mira stercoris humani legendus Plinius *lib.*1 *c.*27. & *lib.*28.*c.*4.

OBSER-

OBSERVATIO XCIV.

Viperæ venenum, solo vrinæ humanæ potu mitescit.

DIoscorides, Medicus celeberrimus *lib.2. cap.73.* sic ait: *Humanam vrinam suam cuique bibere, contra viperæ morsus, ac venena incipientémque aquam intercutem proderit, &c.* Sic in Syria qui pestiferè ægrotarunt, humanæ vrinæ potione sanati, apud Galen. *lib.10. simpl. cap.15.* Probat inter multos Auic. *lib.2. tra.2. c.725. §. Vrina hominis confert morsui viperæ, &c.* Vocatus vt curarem puellam quæ fortè in agro à vipera in digito paruo pedis sinistri post tres horas fuerat commorsa. Malum repentè vsque ad genu penetrauerat cum tibiæ liuore, & puellæ angustia, & siti, & ex interuallis animo deficiebat. Illicò vulnusculis locum scarificare iubeo, & tibiæ cucurbitulas adapto. Ægræ Theriacam propino, Cor Oleo de scorpionibus Mathioli illino. Succum Allij cum vino exhibeo. Caprarum stercus cum Theriaca, & succo Cœparum parti, Emplastri modo, appono, succum foliorum Fraxini offero, quod aduersùs hoc venenum mirè iuuat, ex Paulo *lib.7. tit. de fraxino*, firmat Ruellius *lib.1. de natur. stirp. cap.82.* His auxiliis quindecim diebus reïteratis, & ichore à parte scarificata emanante, illa Syncope adhuc corripitur, vigil permanet, ad oblata non benè se habet, immò anxiosa, & inquieta noctu præsertim persistit. Iterum Theriaca intus per os, & extrà parti affectæ admouetur, quæ viperinum venenum inter cætera antidota mirabiliter infrænat, ac donat, vt proprio exemplo docuit Galen. *lib.3. de loc. affect. c.8.* Explicant Rasis *lib.8. ad Almans. cap. de morsibus*, Haly 4. *pract. cap. de morsus viperæ medela*, Cardan. *li.2. de venen. cap.10. & aliy.* Hoc, & aliis præsidiis non adiuta, ad vrinæ potũ accedo. Eam à puero impubi recenter emictam, vnciarum duarum quantitate, cum Saccharo ieiuno ventre calidam epotandam offero: quo potu, octo diebus assumpto, à symptomatis, quibus premebatur, superstes euasit. Non ergò cõtemnas auxilium, quod etsi sit abominabile, & execrandum apud Gal. *lib. cit. simpl.* eo in potum dato, cogente necessitate, in hoc, & aliis morbis vtitur ipse *lib.1. sec. loc. c.8. tit. de iis quæ Soranus ad Achoras conscripsit*: nam spleneticus vrina sua epota sanatus apud Auic. *loc. cit.* & firmat Plin. allatis experimentis *lib.28. ca.6. Et extra morsui venenoso illita eximiè succurrit; trahit enim cum fortitudine venenum*, ex Auic. 6.4. *tract.4. c.9. de cura morsus rabiosi*, & Rasi 35. *cont. tract.2. c.2.* Lege Mercurialem *lib.5. de febrib. cap.28. de pestis præseruatione*, Georg. Vallam Placentin. *lib.2. suæ medicinæ c.23. de vrina humana.* De cuius vi mirâ aduersùs venenum, aliósque morbos exitiales, pulchra edocuit Duncanus Bornettus in lib. suo *de Alchymia*, quem Daniel Mylius Chymicus celebris est interpretatus.

OBSERVATIO XCV.

De Monstris.

Puella barbata.

PVellam vidi ætatis trium annorum, formosam, & pulchram cum barba magna, cui totum corpus nimis hirsutum erat, & ex eius auribus, pili crassi, hirti, numerosi prodibant, ita oblongi, vt palmum & dimidium æquarent. Hoc monstrum circulatores lucrandi causâ publicè ostentabant. Nam ex naturæ errore multa admiranda cernuntur, teste Philosopho *lib.2. physicor. text.82.* Lege Saxoniam *lib.4. praxis, c.19. de monstris.*

OBSERVATIO XCVI.

Puella imperforata in virum versa.

FOemina quædam nobilis ad filiæ suæ imperforatæ curationem me vocat. Totam curam Chirurgis committendam prædixi. Hi, purgato bene priùs corpore, solùm Chirurgica ope, hoc est ferro, abscissa vulua curationem celebrari posse rati sunt. Sed quo euentu audi. Aperitur vteri osculum me præsente scalpelli ope. Post incisionem, sequuta Hæmorrhagia, ruptis veluti inuolucris, & vinculis, virile pudendum perfectum hucusque latitans prosiluit. At restricto sanguine, eam Chirurgis rei nouitatem admiratus curandam reliqui.

Licèt enim quæstio diu agitata veteribus & iunioribus sit, num viri in fœminas verti possint, & plures, vt Andr. Laurentius *lib.7. controu. Anatomic. quæst.8.* Mercatus *lib.2. de morb. mulier. cap.10. & 11.* Seuerinus Pinæus *lib.1. de notis virginitatis, cap.9. probl.2.* hunc euentum negent, quoniam mulieres ab ortu ita à natura sunt conformatæ, vt earum clitoris mentulæ formam referens ita promineat, vt quia penis instar distenditur, móxque flaccescit, virilem priapum mentiatur, vel eæ illâ affectione laborant, quæ ab Albucasi *lib.2. c.71.* vocatur *Cauda*, de quo morbo, & eius curatione suprà *lib.2. obs.91.* memorabilem fecimus obseruationem: tamen horum rationes ficulneæ sunt. Hi enim barbitium accidisse in fœminis ex menstrui retentione non inficiabuntur: cùm hoc verum sit apud Hipp. *lib.6. epid sect.8. text.41. & 42.* posito exemplo in Phaëtusa, & Namysia, probant Auic. 21.3. *tract.3. c.26.* Alexand. Benedictus *lib.26. de curand. morb. c.4.* & ego memini vidisse effigiem rusticæ sexagenariæ, à maioribus meis fide dignis propriis oculis conspectæ, quæ olim vixit in oppido vocato *de Penheranda*, quod 30. milliaribus distat à Madrito, aulâ Regis Hispaniæ, cui à iuuentute in tantam molem barba excreuit, vt in senecta os ventriculi attingeret, vocabatúrque *Brizida de Penheranda.* Quid ergo mirum, si sicut & Barbam, dentes in variis temporis emittit natura, imò & nares, aures, & alios meatus obturatos exteriùs processu temporis ipsa reserare solet, vt in *com.5.6. & 7. c.4. de generat. animal.* ex mente Arist. protulit Auic. sic mulieri membrum virile in prima conformatione efficiat, quod temporis tractu statuto extrà perfectum prodeat: quod ita euenisse, fœminásque in viros versas fuisse celeberrimis historiis comprobarunt Raphaël Volaterran. *lib.24. com. vrban.* Fulgos. *lib.1. c.6.* Bertin. Campan. *lib.4. c.10.* Anton. Liberalis *lib.2. alterator Nicandri*, Iacob. Dalechampius *in com. cap.4. lib.7. Pliny*, Amat. 2. *cent.39.* Martin. Del-Rio *lib.2. tom.1. quæst.22. disquisit. Magicar.* huius euentus causas quære apud Wierum *lib.4. de præstig. dæmon. c.24.* Galeottum Narniensem *c.8. de promiscua doctrina.* Num autum viri in fœminas verti possint, agitat Marcel. Donat. *ex multorum mente lib.6. de histor. mirabili, c.2.*

OBSERVATIO XCVII.

Homo Cornutus.

APud Lusitanos in regione vocata Transtagana, iuxta oppidum dictum *Villa amœna* habitabat in villa sua vir quidam ditissimus, cuius vxor cùm concepisset, suo tempore infantem edidit in lucem. Hic in fronte habebat nodum latum & durum, quem parentes ex Medicorum præscripto fecere parui. Procedente ætate in maiorem molem accreuit. Medici à recrementis melancholicis, è quibus nodositates oriuntur,

oriuntur, puerum ad quinque annos accedentem non semel expurgant, sed frustra insumptus est labor: nam nodus in fastigiatum cornu semper accreuit sine dolore, palmi dimidij longitudine, quod in radice erat crassum, in cuspide pollicis magni crassitiem æquabat. Huic monstroso partui, vt referebat mater, occasionem dedit, Vnicornu pictura, quam ipsa inter coëundum intenta mentis acie fuerat contemplata. Monstrum verò iam ætate maturum nunquam voluit vt secaretur cornu, licèt Medici, & Chirurgi sectionem minimè futuram periculosam vnanimiter pollicerentur. Sed ita literarum studio se addixit, vt maximos fecerit in philosophia progressus. Monstra ergo dantur in rerum natura. Puerum in corniculo natum in capite vidit Amatus *lib.1.centur.51.* Hildan. doctissimus *centur.2.obseruat. Chirurg.25.* se vidisse refert hominem cornutum, cui in medio frontis, cornu simile arietino retortum ad suturam coronalem supernè ad verticem in vtero natum est: num tamen fuerit obortum ob matris imaginationem, ibi non explicat, cuius causa monstra varia enasci referunt Fernel. *lib.7.physiolog. 12.* Busthemantinus *lib.2.de reptilib.sacræ Scripturæ, c.4.* Rhodiginus *lib.20.antiq.c.29.* Plutarch. *5. de placit. philosoph.c.12.* & alij.

OBSERVATIO XCVIII.

De Morbis nouis.

Morbus Brasiliensis, vermis dictus.

Dari nouos morbos, nouum non est. Gemursa apud Plin. *lib.25.c.3. Scelotyrbe*, nostri *Scorbutum* dicunt, apud Balduinum Ronsseum *lib. propriè de Scorbuto*, Lang. *lib.2.epist.14. Sudor Britannicus* ex Cornelio Gemma, *lib.1.Cosmocritic.c.8. Dracunculus tibiarum*, de cuius curatione Auic. *3.4.tract.3.cap.21.* Auenzoar *lib.2.tract.7.c.20. Plica Polica*, de qua Saxonia *prop.lib.* & eruditissimè Fonseca *lib.1.consult.1. Noua lues Morauia*, de qua Henricus à Bra *epistol. 1. Morbus Vngaricus*, apud Balthaz. Conradinum *prop. tract.* de cuius essentia luculenter satis, & doctè egit Sennertus *lib.4. de febribus, c.14. Morbus Deliorum* apud Mercurial. *3.variar.18. Flatus furiosus* apud Albucasim *lib.2.c.13. Caro è naturalibus arens prolapsa*, apud Celsum *in præfat.* omitto *morbum Gallicum, febrem Stigmaticam*, quos morbos, nouos esse plurimi falsò tamen sibi persuasêre. Inter noua morborum portenta, & monstra, illud potest annumerari, quod Brasilienses summa cum clade frequenter experiuntur, de cuius natura, & origine, ieiuna est lectio auctorum. Vocatur morbus vernacula lingua *Mahundo*, Lusitani *Bicho* dicunt. Belgæ, qui sæpe oras illas frequẽtant *de Vvorm* nuncupant. Huius mali diri rivera est origo hæc. Illi, quibus præsertim supprimitur aluus, primo morbi accessu spontanea lassitudine premuntur, ardor in podice oboritur, pruritus adest in ea parte ingens. His citra febrim euenientibus, si prestò occurras, frigida podicem abluendo, & succo limonum lauando, quorum in toto terræ tractu est copia multa, nihil mali continget. Si per incuriam ardorem neglexeris, maiori superueniente ardore, vlcus superuenit cum putrilagine multa: hoc si Limonum acidorum, aut Nicotianæ succo (vulgò vocant *Tabaco*) abluas, cessabit malum. Si adhuc per ignorantiam, vel inaduertentiam vlcus contemnas, serò iam medicina paratur: nam tunc licèt Limonem integrum detracto cortice, aut glandes ex viridis Nicotianæ foliis, adiecto sale intra podicem tumidum, inflammatum, vlceratum, nimísque laxatum, & apertum imponas, parum iuuabit: nam serpente vlcere, & sphacelato podice, (& quod magis mirum, sine febri, aut siti vlla) ægri, viribus exhausti cum animi defectu è vita discedunt. Rarum profectò morbi genus, & solùm in Occidentali plaga animaduersum, cuius claua, & antidotum, succus acidi Limonis, aut Nicotianæ existit. Si velis ab eo te immunem reddere, quotidie anum cum frigida abluas, est necesse: huius enim ope partes illæ humidæ, & excipiendis excrementis assuetæ suapte natura putredini obnoxiæ, ab hac labe promptè præseruantur. Inuadit hic morbus tam æstate, quàm hyeme, senes, quàm iuuenes, viros, quàm fœminas. Denique facilis est ad curandum, si mox dictô Antidoto, quod illius efficaciam retundit euidenter, opem feras; difficilis, & periculosus, si auxilium, aut malum temnas & respuas, maximè in vere, quo tempore ob tepidum calorem putredo ampliùs efferatur, & inualescit.

OBSERVATIO XCIX.

Dolor furiosus, ex noua causa, pronatus.

Recitabo historiam miram, sed veram. Familiaris quidam meus, herbariæ materiæ callentissimus, pinguis, obesus, & temperamento humidissimus, annis ferè quatuor Coxæ dolore correptus, cùm à Medicis, & Empiricis varia expertus esset, incassum tamen auxilia, deinde dolore furioso, vago, horrificas punctiones inferente per annum miserrimè excruciatus, omni præsidio destitutus, contabescere videbatur. Ecce vno die, immani dolore oppressus me vocat. Febrientem inuenio, Coxæ intolerabili dolore afflictum. Externam malleoli venam secare impero. Ex hac, vnà cum feruentissimo sanguine, vermis viuus prosiluit, longitudine palmari, teretum instar, quo excreto, qui anteactam tragœdiam excitauerat; dolor miraculo quodam in posterum conquieuit. Nec mireris: nam sæpè monstra fiunt in morbis, vt latè probat Paréus *lib. de monstris, c.19.*

OBSERVATIO C.

Cutis vniuersa, corticis arboreæ instar, durissima.

Dum hæc tractarem, in mentem venit morbus mirabilis, quem olim, dum iuuenis essem, in fœminâ quadam notaui. Huic viscerum obstructionibus scirrhosis laboranti, subitò cutis vniuersa ita induruit, vt corium bouinum, aut corticem arboream, crassitie, duritiéque repræsentaret, ob quam causam in lecto rigida decumbebat; nec enim manus, aut pedes poterat contrahere, cum vultus inflatione summa. Hæc variis medicamentis expurgata, quæ crassum, terrestrémque humorem, à quo cutis durities ortum ducebat, vacuarent, assumptis deinde sudorificis ex Ebeno, & Chinâ ad discutiendum humorem in cute impactum, hæc tenuior est effecta, & minùs dura. Demum Balnea naturalia experta, & à duritie omni, & faciei tumore euasit incolumis, quæ fonticulis in cruribus excitatis, per annum attenuante diætâ vsa, & continuo potu aquæ decoctæ Asplenio, & Smilace asperâ, est præseruata.

OBSERVATIO CI.

Flamma volans, eiúsque curatio.

Exemplum admirandum. Decennis puer quinquies hoc malum per interualla est expertus Repullulabat in tarso dextri pedis stigma Rosæ forma, rotundum,

rotundum, purpureum, minimè asperum, nec cutem in tumorem eleuans, quod cum tanto calore partem affligebat, vt totus pes dimidia hora exuri videretur. Hæc efflorescentia, velut res viua, ascendebat per genu, Ilia, Mammillam, vsque ad collum, & ibi fixa totam aurem retrò occupabat, cum flammeo colore ita intenso, vt non solùm partes per quas transierat, vreret, verùm etiam aurem totam incendio conflagrasse puer sibi persuaderet. In aure macula morata hora vna, subitò delitescebat, nullo in partibus vestigio mali relicto. Si causam quæris, non alia esse poterat, quàm tenuis, calidúsque sanguis feruido spiritu commixtus, ex igneo Hepate in eam partem prosiliens. Si exposcis auxilia, ne hic humor ad corporis mineras detrusus, flammeam viscerum dispositionem progigneret, fuere venæ sectio ex gibbero, & talo celebrata, refrigerantes potiones, purgatio clemens ex Tamarindis præsertim parata; Syrupus de Ribes, Granatorum, & succo Limonum; Ptisana, Saluatellæ sectio, serum lactis caprini, dulcis aquæ lauacrum, & alia extrà apposita Hepati Epithemata, quæ præterquam quòd humoris istius furorem contemperant, & acrimoniam retundunt, squallidum iecur mulcent, & roborant. His factis secundum artem præsidiis, quæ suapte vi ferè prodesse solent, malum ferociùs increbuit. Tunc relictis expurgantibus, humoris mordacitatem frænaui Alexiteriis. Tragæam exhibui ex Confectione Hyacinth. Ebore, foliis Auri, Margaritis, lapide Belzaartico, Cornu Cerui, semine Angelicæ, Acetosæ, Citri, cum Syrupo de succo Limon. aquâ Rosaceâ, Cardui benedicti, & Scorzoneræ paratam. Hic potus licèt pro domandâ malâ qualitate, vtilissimus, profuit parùm. Visis his, Cor firmaui Antidotis, Ventriculum roboraui Vnguentis, Renes linimentis foui, hirudines mariscis affixi, cauteria cruribus admoui; sed dum hæc celebrantur, repullulat in vltima accessione efflorescentia cum tam intenso calore, vt non solùm latus affectum, sed totum corpus, ardore, velut flammâ inextinguibili peruri videretur. Transacto insultu, per scarificatas cucurbitulas in multis corporis partibus cruorem exhausi, vt si quis inter cutem, & carnem fomes mali esset relictus, illarum ope excluderetur foràs. Sed cùm puer, nec siti, oris amarore, febri, linguæ scabritie, aut aliquo symptomate premeretur, ex quo calida viscerum intemperies posset deprehendi, à toto corporis habitu, nimio calore affecto, oriri hoc vitium, coniecto. Quare iterum Balnea consului, serum lactis obtuli, & puerum, in lacum, vbi hirudines viuunt, ad collum vsque immergo. Videres animalcula auidissimè ex ambitu corporis cruorem sugentia, ex quorum suctu, tanta fœdi, limosíque sanguinis copia est exhausta, vt ingentem superaret phlebotomiam. Huius auxilij efficaciâ tota corporis superficies est refrigerata, ita vt solùm relictis cauteriis, quorum vi virulenta sanies emanabat, omnino sanus euaserit.

OBSERVATIO CII.

Vnguium procidentia mira.

Ex febri maligna, miseranda mala in corpore oriri, res est manifesta: nam alij remanent cœci, surdi, Aphoni, Claudi, immemores, & mille aliis calamitatibus fœdati. Hac de causa ægrum sine vnguibus remanere vidi; quoniam post superatam maleficentissimam febrim, ex confluxu acuti humoris ad vnguium radices, hi, tam in pedibus, quàm manibus foràs exière, & emanante per multos menses sanie, vlcera quæ in radice ipsorum repullulârunt, cicatrice nunquam fuère obducta, licèt plurima auxilia essent celebrata. Ob hanc causam in duobus obseruaui omnium dentium casum, qui deinceps nunquam sunt renati. In alio notaui rem miram. Hic postquam è maligna febri conualesceret, vlcera innumera per totum corporis ambitum est expertus, adeò profunda, & sordida, vt ex iis nimia saniei quotidie, non secùs ac ex fonte perenni, copia emanaret, acris, mordax, & virulenta, & è Canthis oculorum, retro aures, sincipite, labiis tanta quantitas fœtidissimi humoris prodibat, vt adstantes horribili fœtore inficeret, quæ omnia à corrupto, tetro, calidissimóque humore, & viscerum Caumate originem ducebant. Huic consului venæ sectionem, attemperantes potiones, mitia expurgantia sæpius repetita, clysteres, saluatellæ sectionem, Balnea; Cauteria cruribus, & brachio affixa, exhibui Ptisanam, Cardiaca obtuli, partibus præcipuis Epithemata imposui, hirudines Hæmorrhoïdalibus venis admoui. Denique cùm ex febri, effluxu, & vacuatione multa humoris per vlcera decurrentis esset extenuatus, lac Asininum exhibui. Tandem, ob vacuationem exusti humoris, serum lactis caprini imperaui, in quo Fumus terræ, & sena per noctem madebant, & vnciis sex seri, vnciæ duæ succi Fumariæ, cum Saccharo erant commixtæ, ex quo potu per mensem assumpto, vacuatis humoribus nigris, tanta vtilitas est sequuta, vt paulatim vlcera consanescerent, & sic æger citra febrim robustus euasit.

OBSERVATIO CIII.

De Consuetudine.

Consuetudinis potentia mirabilis.

Quantam vim, & potentiam in omnibus rebus habebat consuetudo, ostendit elegantissimè Galenus *in lib. de consuetudine c. 2. & 3.* nam illa est altera natura, ex eo *lib. 2. de temp. cap. 4. & lib. 3. simpl. cap. 18.* & hoc exemplo fiet manifestum. Cùm intrepidus, at infelix Lusitaniæ Rex Sebastianus, ex Conimbricâ, nobili illius regni ciuitate, in Olysipponem iter faceret, in quodam oppido maritimo, tantâ pompâ, veneratione, & magnificentia exceptus est, vt eum, comitantibus Ducibus, Comitibus, aliorúmque nobilissimorum virorum innumera turba, & plateis omnibus expurgatis, & odoriferis frondibus instratis, ianuísque Aromatum suffimentis veluti ardentibus, ad arcem munitissimam, ornatissimâ etiam fœminarum illustrium Phalangâ aduentante, resonantibus Tympanis, personantibus campanis, modulantibus tibiis, vbique exultantium vocibus exauditus deductus sit. In hoc feruore, inualescente die, cum ingenti populorum multitudine sese immersit in mediam plateam piscator quidam, qui totâ vitâ in mari consenuerat. Non immiserat pedem, quando Vertigine præuiâ, sideratorum more in terram corruit, qui transeunte Rege ad vicinam domum est delatus, in quâ à duobus Medicis pro Apoplectico tractatus, celebratis omnibus auxiliis vix leuatus est, sed cadaueris instar sine sensu & motu iacentem eum ad sepulturam deferre volebant. Regrediens Rex, post triduum, de salute piscatoris, ob inopinatum euentum, inquirens, ministri, illum an adhuc sit in viuis, se ignorare respondent: nam pro mortuo à Medicis relictus est. Rex, pietate, & commiseratione commotus, iussit vt vocaretur Thomas à Veiga, Archiater suus, & in florentissima Conimbricensi Academia primarius Medicinæ Professor emeritus, artis Hippocraticæ summus Antistes, Medicinæ Phœnix, cuius rara monumenta, raram

ostendunt

ostendunt eruditionem, in quibus vix scias, an subtilitas ingenij, sermonis puritatem; an hæc, rerum abstrusarum scientiam antecellat, ob quæ in Rempublicam litterariam merita, Lusitaniæ est laudi, & exteris omnibus admirationi. Hic, vt erat solertissimo ingenio præditus, de vita hominis primò percontatus, & perspecta origine morbi, illum ex Aromatum odore insueto, in repentinum hoc malum incidisse, sibi persuasit; nec irritum fuit iudicium: nam postquam illum iuxta littus apponi, & alga, limóque totum cooperire iussit, percepta, littoris, Phycíque marini aura, & vapore inspirato, post quatuor horas oculos aperire, & adstantes cognoscere cœpit, & sic post diem, pancraticè vixit.

OBSERVATIO CIV.

Quidam assuetus tepidæ potui, febriens, coacta vi, gelidam assumens, singultiens emoritur.

MEdicorum fulgentissimum iubar *lib.* 2. *Aph.* 50. consuetudinis potentiam enarrans, sic scribit: *Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sint, insuetis minus molestare solent*: hanc in cibis, & potibus acquiri, probat ipse *lib.* 2. *de rat. vict.* 21. 22. & 24. dum sic ait: *Atqui, quòd vitiosus victus cibi, & potus semper sibi similis ad sanitatem tutior omnino sit, quàm si quis subitò ad alterum, vel meliorem se transferat, facilè discitur, intelligiturque.* Nam consueti cibi sunt suauiores, & magis familiares, & *parum deterior potus, aut cibus, suauior tamen, melioribus quidem, sed minus suauibus est præferendus*, ex Hippoc. 2. *Aph.* 38. quoniam *quæ cum voluptate assumuntur*, inquit Galenus *in com. ista ventriculus amplexatur, & faciliùs concoquit; sicut illa quæ displicent, refugit*: quoniam inter nutriens, & nutritum semper reperitur cognatio, & similitudo, auctore Gal. 3. *de temp.* 2. 6. *de valetud. tuend. cap.* 3. *in med.* ob hanc causam, seu potiùs suauitatem erat assuetus iuuenis tepidam pro potu sanitatis tempore assumere, cuius gustu, & iucunditate delectabatur nimiùm, & ventriculus fœliciùs concoquebat. Hic incidens in tertianam, quæ æstatis tempore illum miserrimè per mensem excruciauerat, siti vehementi oppressus, coactus à Medicis, vt in declinatione paroxysmi gelidam tantam ebiberet, quantam ipse inspirando haurire posset, vt docuit Galenus *lib.* 1. *acut.* 43. huius enim auxilij vi, cùm esset coctus humor, sudorem promoueri, ignémque internum extingui posse persuasere sibi. Æger in principio est reluctatus valdè, timens ne ob consuetudinem aliquid sinistri contingeret: tamen, vt curantium præceptis vitæ dulcedine allectus obsequeretur, illis licèt inuitus, & ab adstantibus coactus obtemperauit. At frigidâ vsque ad satietatem, vt illi præscripserant, ebibita, post duas horas singultiens mortuus est, quapropter rectissimè à Celso inculcatum *lib.* 1. *cap.* 1. *vt sanus homo, qui & bene valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debeat: ac neque Medico, neque Intralipta egere. Hunc oportet varium habere vitæ genus: modò ruri esse, modò in vrbe, sæpius in agro, nauigare, venari, quiescere interdum, frequentius se exercere.* Hoc priùs prædixerat Hipp. *suprà* dicens, *ad insueta igitur oportet pertransire.* Nam, vt Galenus monuit *in com. est vniformis quæque consuetudo periculosa, cùm omnes homines inopinatis rerum sortibus subiiciantur. Ne igitur aliquando derepentè incidentes in nobis insueta, magnopere lædamur, satius esse*, inquit, *omnia tentare.* De vi & efficacia consuetudinis, lege elegantissimam obseruationem apud Solenandrum *lib.* 5. *consi.* 15. *tit.* 16.

OBSERVATIO CV.

Quidam, retenta consueta vacuatione per aluum, illicò emoritur.

COnsuetudo definitur ab Aristot. 21. *Probl.* 14. quòd *sit habitus, seu qualitas ex frequenti actione, & passione in rebus impressa, propter quam & promptiùs, & diutiùs, & cum delectatione operantur, & minùs patiuntur*, explicat Valles. *lib.* 8. *cont. c.* 5. Hunc habitum habebat à longo tempore contractum sexagenarius, vt cùm è lecto resurgeret diluculò, illico aluum deponeret, & in excernendis fæcalibus excrementis in hoc tempore, adeò erat assuetus, vt si fortè, aliqua vrgente occasione hæc vacuatio saltem per horam interrumperetur, mox dolore quateretur ventriculi immani, qui aluinis excrementis excretis mox cessabat. Ecce intempesta nocte domus in qua degebat igne conflagrat, incendio omnes diuitiæ comprehenduntur, Vxor, Filij, nepotes ignei feruoris metu perculsi senem adeunt, ipse surgit è lecto velociter, & inopinato euentu perterritus, tanquam bonus paterfamilias supellectilia è domo per seruos transportare curat, & cùm esset diuitiis potens, & auarus, soli pecuniæ intentus, non solùm domestica instrumenta, ex Auro, Argentóve conflata detrahere iubet, sed Subsellia, Scamna, Aquaria, Lecticas, Vestes, Peristromata, Pelues, Aquiminaria, Candelabra, Vitrea vasa, Culcitras, Toralia, Mappas, præterea Escaria, & Potoria, in quo perficiendo opere, totum diem consumpsit, in cuius fine iam sæuo torquebatur ventris dolore: tunc consuetæ vacuationis memor, voluit deiicere aluum, sed non potuit, quin dolore truculento oppressus, volulo correptus, post quinque horas, humi prostratus, nullis iuuantibus auxiliis, vitam finiuit.

OBSERVATIO CVI.

Circa consuetas vacuationes, exemplum admirandum.

CIrca vacuationes acquiri consuetudinem testatur Gal. *lib.* 7. *meth.* 11. explicat ingenuè Mercat. *tom.* 1. *lib.* 3. *part.* 3. *quæst.* 208. *n.* 42. nam reperiuntur homines qui ex temporum interuallis certis patiuntur sanguinis fluxum per multas partes. Plures patiuntur Diarrhœam, Choleram: alij soliti sunt superflua corporis expurgare frictionibus, Balneis, vomitu, medicamentis deiectoriis, fistulis, Varicibus, Fonticulis, venæ sectione. Quidam ex interuallis, patiuntur vlcera, pustulas, auctore Galen. 4. *de sanit. tuenda*, 4. quæ euacuationes magna ex parte cum vtilitate fieri solent, & si cessant, nocent: nam humor ille excerni solitus, retentus putrescit, & in aliquam principem partem restagnat, ex Gal. *lib. de consuetud. cap. vlt.* Fœmina quædam, humidissimo cerebro constans, annis septem ex catarrhosa defluxione, adueniente vere, in Pleuritidem incidebat, cuius sæuitie penè deuicta, ad mortis fauces accedebat sæpè. Consilio Medicorum, ad deriuandum noxium humorem à cerebro ad pleuram debilem confluentem, fonticulum in brachio aperuit. Hoc emissario facto, vixit quinque annis sequentibus incolumis. At fonticuli pertæsa, eum occlusit. Hoc celebrato, iterum Pleuritide corripitur immani, à qua magno labore euasit. Quare aperuit fontem, vt assueta natura superfluum humorem per eum excerneret. Illa incauta post duos annos occludere adhuc insistit. Represso humore, post duos menses, eadem Pleuritide concutitur, orta in parte sinistra, at auxiliis adiuta reuocatur in vitam. Demum illa pertinacia quadam ducta, cùm

cùm esset delicatula, & immorigera, septies occlusit, & septies est graui tentata Pleuritide, quousque mortem metuens, naturæ permisit, vt consueta vacuatione frueretur: quo humore expulso, & à Pleuritide libera euasit, & senectam traduxit, & salubriorem, & diuturniorem. Tantæ difficultatis est naturam à diuturnâ consuetudine distrahere. Num autem consuetudo euacuandi, necessitatem vacuationis inducat; & num indicatio quæ sumitur à consuetudine, sit dignior eâ quæ à morbo desumitur, Galenus agitat *lib. 8. meth. cap. vlt.* & citati auctores latè conscripserunt. Lege de consuetudinis potentiâ Christoph. à Vega *lib. 2. art. med. sect. 2.* & elegantissimum Valleriolam *lib. 1. locor. commun. c. 6.*

OBSERVATIO CVII.

De Idiosyncrasia.

Quidam, ab odore casei, in animi deliquium incurrebat semper.

DAri in omnibus rebus specificas proprietates miras, luculenter probat inter omnes Ruellius *lib. 1. de natur. stirpium, c. 22. de concordia, & discordia naturali rerum:* latent enim in natura multa adeò per se obscura, vt à nemine percipi possint, quas proprietates à tota substantia Medici appellarunt. Has concedit cum Auicen. *lib. de medicin. cordial. tract. 2. cap. 10.* Scientissimus Fernelius *lib. 2. de abdit. cap. 3.* Hæ virtutes dicuntur vires occultæ, seu à totâ specie, ex Auenzoar. *lib. 1. theizir, tract. 10. cap. 4.* quæ ita scitu sunt difficiles, & abstrusæ, vt Scaliger, subtilissimi ingenij vir *exercit. 218. num. 8.* harum indiuidualium, & specialium proprietatum causas ignorare ingenuè fateatur, qui sapientiam veram esse tradidit, nolle nimis sapere. Hinc fit vt Miluus Pullum Gallinaceum, Agnus lupum, Felis mures, Canis leporem odio mutuo prosequantur. Magnes attrahat ferrum, Electrum paleas. Pisciculus, Remora dictus, nauim plenis velis currentem, sistat, ac retineat. Sic Cantharides vesicam lædunt, Rhabarbarum purgat bilem, Agaricus pituitam. Sic in hominibus variæ dantur Idiosyncrasiæ, & proprietates miræ. Alius ex Rosæ odore, animo linquitur, vt firmauit Amatus *2. cent. 36.* Aliis mala fastidio sunt, ex Scaligero *exercit. 274.* Quidam abominantur Allium, ex Iulio Alexandrino *lib. 2. salubr. 13.* & plerique alia multa alimenta summè abhorrent. Habebam in iuuentute mea, dum artis Medicæ studio sedulam operam incumberem, quatuor scholares socios, vnus quorum, caseum, eúmque veterem ita odio habebat, vt vel per plateam incedens, percepto eius odore illico in animi deliquium incurreret, à quo magno labore euadebat. Socij, cùm iuuenes essent, per iocum, super bellaria & dulciarios panes, quorum copiâ arcam plenam habebat, facto paruissimo desuper foramine, & cerâ oblito, puluerem casei tenuissimum semel inspergunt, vt eo inuito potirentur escâ. Ille arca aperta, dum odorem casei persentiscit, vix dici potest, quo animi pathemate fuerit arreptus, ita vt accedente liuore faciei, & labiorum, stertore superueniente, cum pulsu paruo, mortis imaginem repræsentaret, quo tempore iocularis audaciæ iam illos pœnitebat valdè. At spuma excreta ab ore, Epilepticorum instar, ad vitam reuocatus est.

OBSERVATIO CVIII.

Mira Idiosyncrasia.

PVella per inscitiam, oleti sui paruam quantitatem degustans, ob assuetudinem ad magnam progressa est copiam, ita vt iam sibi tota vita, esset suauissimum alimentum, cuius esu delectabatur valdè sine noxa vlla. Num autem hoc à consuetudine, an Idiosyncrasia fuerit profectum, illa quæsiti solutionem dedit. Respondens se non tantùm sui, sed alieni stercoris edendi desiderio flagrare, vt eo negato anxietate quadam vexari, & cor lancinari sentiret. Nec dubitandum: nam multi: rebus noxiis, immò venenis, venenatísque animalibus ex natiua proprietate innoxiè vescuntur. Exemplum habemus apud Cœlium Rhodiginum *lib. 11. antiq. cap. 13.* & Arnaldum de Villa noua, *in speculo, cap. 77.* de puella, quæ in parietibus Araneas venabatur, & affatim eas sine noxa deuorabat, de quo argumento sat pulchra conscripsit Theophrastus, Philosophus summus *lib. 9. de Histor. plantar. cap. 18.* Alij Elleborum, multi Scammonium, quidam Opium, aut Hydragyrum, in magna quantitate deuorant. Celebratissima est Historia Gal. *lib. 3. simpl. cap. 18.* de Anu, quæ Cicutam sine vitæ incommodo, magna copia comedebat. Nam, vt refert Ioannes Iuuenis in Epistol. ad Brakelemium; *Quodlibet indiuiduum humanum complexionem sibi peculiarem habet, atque indiuiduis eiusdem speciei specificas, atque proprias adesse hominum cordium formas, quarum calore insultum veneni sustineant.* Ita Auic. *6. 4. tract. 1. c. 2.* refert fuisse quandam puellam nutritam Napello, per quam Reges cum ea conuersantes inficiebantur, & animalia eius saliuam degustantia, necabantur, quam historiam esse veram, firmant Conciliator *tract. de venen.* Langius *lib. 1. epistol. 69.* Mortales enim educatione posse fieri veneficos, probant Mizaldus *centur. 1. memorabil. Aphor. 69.* Cardan. *lib. 2. cont. tract. 2. cont. 7.* Scaliger *exercit. 175.* Clusius *ad c. 25 lib. 1. Garzia de Histor. Aromatum*, Mercurialis *lib. 1. de venen. cap. 9.* Contradicant qui velint, dicentes historiam esse fabulosam: nam Napellum est venenum calidissimum, ex Auic. *lib. 2. tract. 2. c. 449.* & calida venena nec in minima quantitate nutriunt ex Galeno *1. de sem. 12.* & *5. simpl. 18.* Quare Napellus Arabum, non est Aconitum, sed Cicuta Græcorum, vt ait Auerr. *5. colliget. 24.* vbi Sturnellos vesci Napello asseuerat, vbi per Napellum, Cicutam intelligit, qua Sturnos nutriri firmat Gal. *3. simpl. 18.* Pro qua tanta dirimenda lite consule eruditissimum Leonicenum *lib. de Plin. & Auicen. erroribus, cap. 38.*

DE

DE MORBIS RARIS OBSERVATIONES VARIÆ, APPENDICIS LOCO ADDITÆ.

OBSERVATIO CIX.

De dolore Vago.

Dolor Vagus, ex turbido spiritu natus, quomodo curatus.

DVM hæc typis subiicimus, accessimus ad ægrum, qui hoc infrequenti morbo immaniter premebatur, cuius idéam hoc loco subnectere operæpretium duximus, vt Medicorum suppellex instructior fiat. Vixit diu in agone multo vir quidam natiua sorte melancholicus, & cui lien atri humoris copia turgebat valdè, quoniam ex sinistro Hypochondrio, murmure, rugitu, & pulsu priùs perceptis, eleuabatur aura, quæ per vniuersam corporis molem adeò irrequieto motu vagabatur, vt excitato ingenti dolore, horæ vnius spatio à planta pedis vsque ad collum, & rursus ab hoc vsque ad brachia subitò veluti moueretur; quo tempore, æger nimio dolore, Arthriticorum instar, correptus, mœstus erat, & tristis. Hic dolor recurrebat multoties, ita vt vel septies in die affligeret. Malo originem dedit Hæmorrhoïs suppressa, ex qua ex interuallis sanguinem excernebat grumosum, & nigrum, qui retentus, & ad lienem, tanquam ad suam originem restagnans, huius doloris causa erat materialis; sicut efficiens, spiritus crassus, seu flatus turbidus. Esse flatum constabat: nam morbus subitò fiebat, & illicò cessabat. A turbido spiritu fuisse subortum, summa tristitia indicabat, qua, dum malo opprimebatur, erat afflictus. Hunc si turbidum cum Hipp. *lib.* 1. *de humorib. sect.* 2. *text.* 24. *& lib.* 1. *prorrhet. sect.* 2. *sent.* 4. *& in Coacis præsag. num.* 49. aut confusum, caliginosum, flatulentum, nebulosum, tenebricosum, opacum, obscurum, atrum, tetrum, cum Galeno multis in locis appelles, non errabis. Sicut enim in naturali statu, spiritus, qui est operationum primum instrumentum, cùm sit corpus æthereum, & originis altioris, cœlestis nempe, atque diuinæ, debet esse perspicuus, lucidus, nitidus, & transparens, ex Gal. *lib.* 6. *de vsu part.* 17. *&* 5. *simpl.* 9. *&* 12. *meth.* 5. *&* 7. *de placit.* 4. 7. & sexcentis locis, cùm sit ex sincerissima, nitidissima, ac magis defæcata, sanguinis, seminis, ac aëris parte generatus; sic in statu præter naturam, hic tenebrosus spiritus, præsertim in melancholicis regignitur, qui in varias partes delatus, varios morbos concitare potest.

Hunc immanem morbum curaturus, plura exercui, quæ tetrum humorem vacuarent, dissiparent, flatus, lætitiam inducerent. His factis, mariscis hirudines affixi, poplitem sinistrum copiosè secui, Balnea naturalia imperaui, ilio vnguenta flatus absumentia admoui, Chalybem in substantia per multos dies cum exercitio multo consului. Tandem fontanella in crure sinistro, in parte domestica excitata, A cuius vi, natura, humorem suppressum quotidie excernebat, decocto radicis Chynæ exhibito, quo, in lecto copiosus ciebatur sudor, vino Absinthite, & conserua ex speciebus Aromatici, Diacymini, Diacinnamomi, Theriaca, & syrupo de Absinthio parata, omnino sanus euasit. Lege de consimili dolore Albucasim *tract.* 2. *c.* 25. Marcel. Donat. *lib.* 1. *de Hist. mirabili, cap.* 6.

OBSERVATIO CX.

B De Liuore faciei.

Ad insuetum liuorem faciei, syrupus de Sero, præstantissimus.

SIcut frequenter conspicitur faciei rubor, quoniam sanguis in multa copia abundat, & ille in toto corpore per venas excurrens, sua caliditate, & tenuitate sursum ascendit, heparque igneum materiam subministrat; sic rarò, Medici notarunt liuidum colorem faciei, quoniam humor melancholicus in minima quantitate in corpore exuperat, ex Gal. *lib.* 5. C *de vsu part. c.* 6. §. *Nam paucissimum quidem est melancholicum excrementum, copiosius autem biliosum, &c.* & Rabbi Mosse 2. *partic. Aph.* 30. Renuant licèt Gentilis 1. 1. *doct.* 4. *in com. cap.* 1. Fernelius *lib. physiolog.* 8. Riolanus *cap.* 12. *physiolog.* Ioan. Brauus 2. *de curand. rat. per medic. purgans cap.* 1. & alij, multiplicibus rationibus muniti, quas interim solue cum Peramato *lib. de humorib. cap.* 5. Deinde melancholicus succus terrenus est, & suo pondere non ad faciem, sed ad imas potiùs vergit corporis partes. Hoc licèt intelligendum sit de frequenti euentu, contrarium D tamen aliquando accidere, vsus ostendit: nam Virago quædam ita hoc symptomate premebatur, vt quinquies in die illi facies tota, ex rubro colore, & roseo, in liuidum, & plumbeum mutaretur, cum animi deliquio, & anxietate summa, & quod magis mirum, menstrua rectè respondebant. Aberant febris, sitis, aut symptomata vlla, quæ internam cladem indicarent. Illa vt tantam turpitudinem effugeret, præsertim, quia aliquando, non ita euanescebat liuor, quin maculis plumbeis faciem conspurcatam relinqueret, præsidia à Medicis expostulat. Et cùm malum à copia humoris melancholici scaturiret, à E quo Lipothymia, & angor ducebant originem, ad vacuandum hunc fœdum humorem, eiúsque efficaciam retundendam se accingunt. Primò institutus aër ad calidum, & humidum vergens. Cibus, eiusdem facultatis imperatus. Potus fuit aqua radice Scorzoneræ decocta. Vigilia, & alia interdicta, quæ melancholicum humorem generant, quorum syluam latè proponit Galenus *lib.* 3. *de loc. cap.* 7. Tandem humor expurgatus Sena, Polypodio, Epithymo, Diasena, Syrupo de Polypod. & de Elleboro. His factis, Apozemata similis facultatis offeruntur alternis

alternis diebus, quorum ope contumaces melancholici humores cum facilitate excernebantur. Sanguis ex Basilica sinistra est exhaustus. Tali sinistri vena secta. Hæmorrhoïdalibus venis hirudines bis admotæ. Stibium præparatum ter exhibitum. Applicita Balnea. Fontanellæ cruribus affixæ. Cor Epithematis, & Sacculis firmatum. Conseruæ Cardiacæ oblatæ. Decoctum Galli veteris, priùs medicamentis Melanagogis saginati, exhibitum. Sed cùm his non succumberet affectus, hoc Syrupo facto ex sero lactis, integram sanitatem est consequuta, cuius beneficio alternis diebus ciebatur aluus, excretis etiam flatibus multis. Dosis erant vnciæ quatuor diluculò assumptæ.

℞. Seri lactis Caprini ℔ vij.

Infunde in eo secundùm art. per noctem.

Capil. vener. recent. Polytrichi, Ceterac, am. M.ß. Vtriusque Buglos. Vtriusque Cichor. Melissæ, Acetos. cum radicib. an. M.j. Sampsuchi, Lupuli, Fumar. an. M.ß. Passular. Pinguium, ℥ j. Glicyrrhiz. ℥ ß. Polypod. ʒ vj. Sem. Melon. ʒ iij. Anisi, Sem. Fœnicul. an. ʒ j. Caryophyll. ℈ ij. Thymi, Epithym. an. ʒ ij. Flor. Violar. Borrag. Bugloss. Rorismarin. an. p. j. Sem. Cartham. ʒ ij. Fol. Sen. ℥ ß. Myrobalanor. Indor. ʒ ij. Melissophylli, Serpilli an. M. j. Cortic. Citri, P. j. Agarici, ʒ ij.

Fiat omnium decoctio ad consumptionem ℔ iiij. collaturæ adde

Succi Borrag. Succi Pomor. redolentium, an. ℥ ij. Syrup. Borrag. de Pomis, Violar. an. ℥ ij. Syrup. de Epithym. de Senâ, Fumar. maior. de Polypod. an. ʒ ij. Syrup. Regis Sabor, ℥ ij.

Fiat omnium ebullitio, & adiecta sufficienti Sacchari quantitate, fiat iulapium. Lege elegantissimum consil. 11. Reineri Solenandri *lib. 5. consilior. de maculis fuscis, & subnigris cutem fœdantibus.*

OBSERVATIO CXI.

De temporum Pulsatione.

Temporis sinistri pulsatio vehementissima, cum immani dolore coniuncta, arteriotomiâ solâ, sublata.

PRoponam historiam raram. Iuuencula erat in anno 28. ætatis suæ constituta, nigella, hirsuta, & tristis. Huic ob vteri obstructiones menstrua non satis respondebant. Octenniò, ob hanc causam, recurrente fortè sanguine ad partes superas, ita intolerabili premebatur temporis sinistri dolore, vt velut amens sæpè se strangulare vellet. Et quod mirum dixeris, ita arteria velociter & distendebatur, & contrahebatur, vt ossa temporis è propria sede, celeriter contracta, & distenta, exilire viderentur. Sed mirabilius est quod audies: nam hoc motu omnino cessante, cuius beneficio, crassus, flatuosúsque sanguis fortè absumebatur, in Apoplexiam fortem incidebat, à qua, nec copiosa venæ sectione, præsidiis reuellentibus, cucurbitulis scarificatis, scapulis, colloque admotis, Errhinis, aliísve validis auxiliis ad se redibat, quousque remediorum ope leuatâ naturâ, iterum, lentè, sensim, ac sine sensu, aliquando post tres, interdum post quatuor dies expergefactâ, motus ille in tempore frequens repullulabat. At cùm septies Apoplexia spatio trium annorum corriperetur, & morti esset propinqua, illáque esset inualida, aduentante vere, admisso plurium celebrium Medicorum voto, curationem sic est exorsa, sex rerum non naturalium ordinem obseruans. Primò, primæ viæ leui pharmaco expurgatæ. Secta Saphena sinistra, ter hæmorrhoïdalibus venis hirudines affixæ. Melancholicus, retorridúsque sanguis exhau-

A stus mediana tusa. Varia Melanagogorum medicamentorum copia oblata. Imperatum serum lactis caprini multiplici expurgantium lege præparatum. Stibium exhibitum. Chalybs in substantia cum exercitio valido 30. dierum spatio, ad reserandas obstructiones assumptus, in cruribus, & læuo brachio fontanellæ apertæ. Ad demulcendum humorem melancholicum, Balnea celebrata. His, nec Cardiacis, roborantibus Epithematibus, cordi, sicut & vnguentis appositis ventriculo, & aliis reserantibus, vtero admotis conualescere potuit. Huius parens, quum esset liberalis admodum, & animi ingenui, septem Medicos doctissimos aduocauit. Illi ad roborandum caput, flatulentum humorem absumendum,

B decoctum radicis Chynæ, cuius vi proliciebatur sudor, ad multos dies propinant. Cauteria retrò aures inurunt, hirudines plures supra tempus applicant, corpore prius bellissimè expurgato; quúmque illi curando nihil profecissent, in eam opinionem deuenerunt, vt præstigiata esset, aut pessimarum fœminarum incantamentis irretita.

Spe igitur omni destituta ad me venit, & rogat supplex, vt miseræ meam opem feram. Iubeo vt sequenti die quiescat in lecto, vt motum, & subsultum temporis explorem, & sic aliis obseruatis, de præsidiis pronunciem. Omnibus pensatis, impero arteriam temporis per expertissimum Chirurgum per transuersum scindi, qua parte magis illa tumebat. Ea aperta, quemadmodum in phlebotomia fieri

C solet, sanguis cum magno saltu, & impetu exiuit ad libram vnam. Hoc facto, arteriáque commodè ligata, & desuper consolidantibus Emplastris appositis, fœmina ab illo motu, dolore fero, futura Apoplexia in posterum secura euasit. Menstrua verò, exhibita conserua Chalybis, & vsu aquæ Chalybéatæ, in qua Rhabarbarum per noctem madebat, recto ordine deinceps processêre. Magna ergo est Arteriotomiæ laus, & pro multis peruicacibus morbis curandis summa potestas, & à Galeno *lib. de curand. rat. per sang. miss. vltim. cap. & lib. 13. meth. cap. vltim. & alibi passim*, cæterísque antiquis, & iunioribus tantoperè celebrata, renuat licèt Hollerius, summi iudicij vir *lib. 1. de morb. intern. in Schol. cap. 1.*

D cuius rationes soluit Theodorus Collado *lib. de errorib. Holleri cap. 7. num. 5. & 6.* qui ad dolores hemicranicos hoc auxilium esse mirum, summa cum ratione asseuerat: nam sanguis vaporosus, calidus, & multo spiritu plenus per arterias ascendit, & in iis magis ebullit, & feruet, vt *citatis locis* Galenus, & prisci docuêre. Num autem Arteriotomia vsque ad animi deliquium, venæ sectionis instar, aliquando sit celebranda, dubium est præstantissimum, soluendum ab eis solùm, qui in asperioribus artis cliuis indefessè insudant. Firmat Aëtius *tetrab. 2. serm. 3. c. 9. de arteriarum sectione, §. conuenit autem secare non obliquè, sed transuersim vsque ad os; & membranam caluariam ambientem exactissimè radere, & sanguinis missionem vsque ad animi deliquium exspectare, in quibus*

E *videlicet, & vires robustæ sunt, & dolor vehemens, sic enim sopies accidens symptoma, &c.* Sed hoc dogma videtur durum ob rationes multas. Interim lege Francisc. Peccet. Cœlestinum *lib. 4. de ven. sect. c. 14. de arter. sectione.* Nam nos *in lib. 2. de Medicor. Princip. Histor. in comm. Histor.* 43. tanti auctoris dicta explicabimus ad vnguem; modò ob temporis angustias, calamo habenas præstare, satius est.

OBSERVATIO CXII.

De Obesitate nimia.

Prodigiosæ corporis crassities, scarificatione, & Hirudinum suctu, curatur.

LAtinus Hippocrates *lib. 2. sui operis, cap. 1. post princip.* corpus quadratum vocat, quod neque gracile est, neque obesum. Quod ergo ab hac mediocritate recesserit, morbis est obnoxium, & minùs longæuum, præsertim obesum, & pingue, iuxta Coi Senis edictum *lib. 2. Aph. 44.* sic dicentis: *Qui natura admodum crassi sunt, citiùs intereunt, quàm qui graciles.* Iuuenis quidam, ad tantam crassitiem accessit, & obesitatem, vt vix moueri quidem, nedum progredi posset, sed in sede semper consistens, multoties ea premebatur anhelitus difficultate, vt veluti suffocari videretur. Cúmque timeret ne subitò strangulatus periret, & aliquo morbo repentino, vt Apoplexia, conuulsione, priuatione pulsus, Asthmate, Syncope oppressus, repentè occumberet, quibus morbis, & aliis, homines huius sortis esse expositos firmant Arabum Princeps 7. 4. *tract. 4. cap. 5.* Rhasius *lib. 5. ad Almans. cap. 61.* Rabbi Mosses 9. *particul. Aph. 97.* Nicolus *serm. 7. tract. 6. sum. 1. cap. 3.* Dinus Florentinus *in com. Auic.* Medicos liberali pacta mercede in consilium vocat. Hi, doctè, & ingenuè selectissima spatio vnius anni exequuti sunt auxilia. De quorum genere fuêre, attenuans, & exiccans diæta, calidorum, & aperientium medicamentorum vsus, exercitium validum, quod æger, inuitè licèt, duobus stipatus clientibus, ante cibum peragebat, sanguinis missio, purgationes variæ, potus abstinentia, frictio per totum corporis habitum asperis linteis ventre ieiuno celebrata. Balnea naturalia, sudorifica ex Ebeno ad multos dies oblata. Imperata vigilia, Laconicis, & Æstuariis vsus est domi paratis, quorum vi sudabat copiosè, Imperata Theriaca, & alia præstita, quæ suprà citati Auctores, sic monente Galeno *lib. 14. meth. cap. 5.* facienda monuere, & explicant inter omnes Bartholom. Eustachius *lib. 3. de morb. intern. c. 36. de nimia obesitate,* Trincauel. *lib. consilior. 1. cons. 19.* Mercurialis *lib. de decorat. c. 6.* Fallop. *eodem tract. c. 5.* Sed his auxiliis æger conualescere non potuit. Hic, alios in sui subsidium conuocauit, quorum plures, eum, ardente sirio, vigente meridiano solis calore, calidissima arena esse fricandum asseruêre. Alij, febrem calidissimis medicamentis esse excitandam cum Gal. *lib. cit. meth.* rati sunt. Laborans cùm non proficeret, Medicorum pertæsus, me vocat, remediorum myriades, quibus alij vsi sunt, seriatim citat. His visis, illum coëgi, vt vno solùm vteretur auxilio. Hoc subridens, maximè contempsit, quòd neque à quoquam de eo esset admonitus. Tandem ab affinibus persuasus, magna cum Medicorum admiratione, verum nos proposuisse expertus est; nam eo annuente, profundis scarificationibus, nates, coxas, dorsum, scapulas, & brachia in parte syluestri per dimidiam horam scarificare iubeo, & post copiosam vacuationem, totum corpus, cum sale, & Aceto fortissimo, actu calidis, asperrimè frico, cuius frictionis efficacia, non solùm sanguis, sed pinguedo multa liquata vbertim emanauit. Homine sic in lecto, biduò, collocato, iterum ad simile opus, ex interuallis bis accedo, & in postrema curatione, ante frictiones, super scarificatas partes copiosum hirudinum numerum admoui, quarum beneficio, sanguinis, & adipis copia est exhausta. His factis, corporis moles detumuit aliquantisper, ita vt in posterum, exiccante victus ratione, & sudorificis ex Smilace, & Ebeno paratis, menstruaque purgatione, liberè respiraret, & nulli innixus, incedere posset.

OBSERVATIO CXIII.

De Nodis.

Nodi per vniuersum corporis ambitum numerosi exorti, Cauterio in nuchâ curati.

COnueneram præteritis diebus cum quatuor doctis collegis Belgis ad curandum Mercatorem ditissimum, qui bienniò, ob dolores, vigil, & insomnis, corpore ob inopiam alimenti iam absumpto, & veluti tabefacto, gradatim ad mortis fauces erat deductus. Huic per totam corporis molem renati sunt tumores patuissimi, lentis instar, duri, qui processu temporis, ad Ciceris, & deinde ad Auellanæ mediocris magnitudinem increuêre, cum tam sæuo dolore, noctu præsertim ingrauescente, vt Medicis Gallici morbi suspicionem induceret, licèt æger se hunc morbum nunquam fuisse expertum inculcaret, maximè cùm quinquagenarius esset, & veneris deliciis antea non incumberet. Non obstantibus his, priùs expurgato corpore sudorifica ex Ebeno, & Smilace aspera parata, exhibenda ad 24. dies, imperant; & post duorum mensium interuallum, Mercurialia artubus, & tumoribus deinde applicant Vnguenta, & alia exhibent in potum, quibus hic peruicax morbus eradicari consueuit. Sed incassum omnia tentata: nam dolores ferociùs infestabant. His factis recedunt ab ægro, postquam cum ægritudine laboriosè luctati sunt. Æger cùm esset salutis amantissimus, alios mecum in consilium conuocauit. His, iterum expurgandum esse corpus affirmant Stibio, Trochiscis Alhandal, Hermodactylis, extracto Esulæ, Quinta essentia Sulphuris, Pilulis ex Mercurio conflatis, & aliis, quæ hos viscidos, & terrenos humores vacuare nata sunt. Ego contra nullum expurgans offerendum sum ratus; nam vires erant exhaustæ, sed ad originem, & originis principium deueniendum esse constanter adstantibus prædixi, cùm enim laborans esset humidissimo cerebro præditus, & mucosa per os, ac nares continuò emitteret, & capitis grauamine, tinnitúque aurium assiduè infestaretur, ex capitis partibus externis, & extra Caluam positis, tanquam à perenni fonte emanare fluxionem palàm feci, à quibus superuacaneus humor per summa corporis sub cute deorsum ruit, qui tumores illos fouet, & auget: quamobrem quum cætera non iuuarent, nec expurgantia, nec roborantia auxilia satis essent, necesse erat ad cauterium in occipite, vel bregmate excitatum coactâ necessitate tanquam ad sacram anchoram accedere, cuius ope, humor qui ex continuâ cerebri debilitate progignitur, extrà euocetur; sic enim interceptâ fluxione, & humore non defluente, tumores adhibitis auxiliis absumentur. Sic me docuere prisci, qui in catarrho, & assiduâ destillatione cauteria adhibent in bregmate, in nuchâ, circùm caput in hunc vsum, & ex multis vnus sit mihi mille instar Hipp. *qui lib. 8. Aph. 6.* ex versione Musæ, Adolphi Vorstij, in Leydensi illustri Academiâ Medicinæ celeberrimi Professoris, Fontani, & Rodolphi Magistri, sic est præfatus: *Morbos quos diæta non curat, medicamentum curat; quos verò medicamentum non curat, ferrum curat; quos ferrum non curat, insanabiles sunt, & lib. 2. de morb. n. 15.* morbos à capite curaturus, vstione vtitur (cauterium actuale vocant) circa aures, in occipite, in naso, in oculorum magnis angulis, in ceruicis vertebris: nam, vt Hollerius oraculo quodam prædixit *consil. 1. quum antiqua partium debilitas adest, frustrà* pharmaca

pharmaca, aut alia remediorum genera tentantur, quoniam tunc ferro, & igne pugnandum est: purgantia enim purgant, & inueterant, auctore Auicenna 3.1. *doct.* 2. *cap.* 2. quoniam cum inutili, vtilis humoris portio vacuatur, ex Galeno 6. *Aph.*27.

Rectè quidem inquiunt, versatissime Zacute, hæc omnia proponis, at cauteria in nostris terris non ita esse vtilia, vsu, experimentóque assiduo didicimus: nam homines ob alimentorum non ita, vt in Hispania, ac Italia, vberè nutrientium defectum, terræ frigidum tractum, vini penuriam, non adeò sunt robusti, licèt proceri videantur, & audaces; scatent enim aquoso, & crudo sanguine, in cuius præsentia si liberaliter sanguinem emittas, aut Cauteriis assiduis corpus vexes, citra leuamen vires deiicies; quare cordatè dixit Romanæ eloquentiæ parens Celsus, *in præfatione, differre quoque pro natura locorum genera medicina, & aliud opus esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia*, &c. His dictis in sequentem consultationem, responsionem expectantes, abière, quæ facilis erat; nam hæ rationes veræ sunt, si de frequentia, sit sermo: cæterùm aliquando, coacta necessitate, hoc auxilium ad euitanda maiora mala esse celebrandum, frequens euentus confirmat, & constabit hoc exemplo manifestè. Æger enim hac audita discordia, & iam tot medicamentorum expurgantium sylua copiosa citra fructum excarnificatus, maluit meo, quàm illorum adhærere voto. Vocato Chirurgo in occipite imprimitur Cauterium, & ita feliciter, vt post duos menses vlcere fluido permanente, dolores mitescere inciperent, & post tres, per fonticulum, ichoroso humore sensim vacuato, qui à capite defluebat, perfectam consequutus fuerit sanitatem. Tumores verò, applicito Emplastro de mucilaginibus breuiter euanuêre. Nec verò recrudesceret affectus, singulo mense, Pilulis de Agarico expurgatus, bis in anno 20. dierum spatio, decocto Smilacis asperæ, Theriaca prius assumpta, vtebatur.

OBSERVATIO CXIV.

De Causo.

Causus, crisi mira, solutus.

DItissimus Medicinæ Oceanus sic præfatur *lib.* 1. *Aph.* 14. *Animalium natura nonnunquam ex principalibus membris humores malos euacuans, alios per vrinas, vel vomitus, vel aluum inferiorem excernit, quosdam verò pellit ad cutem, sed cùm non potest vacuare, propter crassitudinem ibi reponit, atque hoc modo tubercula nascuntur in corpore*, &c. Dum huius admirandi auctoris verba perpenderem, & naturæ in animantis commodum prudentiam contemplarer, quæ est docta, iusta, diues & sibi sufficiens, sola morborum medicatrix, ex Hipp. & Galeno in locis multis, & oculis Bibliothecam meam lustrarem, accessi fortè ad scrinium, in quo illustrium virorum erant reseruatæ Epistolæ, & vnam inueni D. Antonij Gomez, Medici clarissimi, olim in florentissima Conimbricensi Academia Professoris primarij, emeriti, in qua cùm rarum exemplum esset notatum, id huc referre visum est. Fœmina erat candida, & rubicunda, cui menstrua ad trigesimum annum rectè profluxerant. Hæc ab anno 20. vsque ad hanc ætatem aduentante vere, causo corripiebatur immani, quæ cùm moritura speraretur, sudore copioso leuabatur, post quem, tubercula purpurea per corporis ambitum repullulabant, Amygdalarum forma, mollia, & pruriginosa; quæ omnia cessabant Hæmorrhagia excitata per porum iuxta radicem pollicis pedis dextri, in interna parte, quo loco aperto exiguo foramine, spatio quatuor horarum, sanguis, ac ex incisa vena, riuuli instar emanabat, quantitate duarum librarum, qua copia excreta, illa à febri, & tumoribus immunis fiebat. Nec titubes: nam *conspiratio vna, confluxio vna, consentientia omnia*, dicebat Hipp. *lib. de alimento, nu.* 4. & natura inuenit, sibi vias, ex Hipp. 6. *epid. sect.* 5. *text.* 2. ita vt quando valida est, etsi materiæ sint crassiores, per angusta foramina eas detrudat, quando & per ossa fiunt abscessûs, vt eleganter docuit Magister *lib.* 7. *Aph.* 54. Hæc, vt Causi inclementiam, & sanguinis fœditatem effugeret, plurima tentauit, sed citra fructum auxilia; nam natura cursum suum nunquam interrupit. Lege huic consiles historias apud Beniuenium *lib. de abdit. morbor. & sanation. causis cap.* 4. & *suprà lib.* 1. *huius operis, obseruat.* 51. Consule de varia febris ardentis solutione peritum Nicolaum Pisonem inter omnes, *lib. de cognoscendis febrib. cap.* 6.

OBSERVATIO CXV.

De Tabe.

Tabes annua, Vernalis caloris ope, persanatur.

QVantoperè Vernalis calor, nostrum calorem innatum iuuet, quum cœlestis, & temperatus sit, & ad obeundas functiones proportionatus, ostendit Galen. *lib.* 3. *de caus. puls. cap.* 6. & 3. *Aph.* 9. & 1. *de temp.* 4. & alibi sæpe. Nam, vt dixit Philosoph. *lib.* 2. *de generat. animal. cap.* 3. *calor quo animantium vita continetur, neque ignis est, neque ab igne originem ducit, sed in spiritu cœlitus delapso insidet, & est proportione respondens elemento stellarum.* Quoniam hic est membris salutaris, mitis, benignus, naturæ promptissimum instrumentum, originis valde præstantioris, viuificans, cùm sit æthereus, atque diuinus, & supra elementorum naturam existens, qui concoquit, humectat, naturam reficit, roborat, & partes nostri corporis collapsas instaurat, ac refocillat, vt explicant eleganter Fernelius 4. *physiolog.* 1. Bartholomæus Anglicus *lib.* 3. *de proprietatib. rerum, cap.* 1. & luculenter multo antea confirmauerat Auerroës *in lib. de substant. orbis, cap.* 2. & *lib.* 12. *Metaphys. com.* 18. *ad fin.* Hinc factum est, vt ægri Hyberno tempore non sint cogendi, nisi valde vrgente necessitate ad curationem, quoúsque Sol, temperie sua, accedente vere nos illustret.

Iuuenis erat in 35. ætatis suæ anno constitutus, qui cùm esset defluxionibus à capite in thoracem valde obnoxius, in tabem ex hac causa subortam, vrgente hyeme incidebat, cum virium iactura summa: nam sæuiente bruma nec mouere poterat artûs præ debilitate, capitis grauedine tentatus, difficulter respirabat, inappetens erat, faciem virore quodam obsitam habebat, tussi continua premebatur, demum vigil, tristis, extenuatus, & tabidus, accedente febricula in horas moriturus sperabatur. Multa remedia tentata, quæ ad tabem auctores latè proponunt. Omnia nulla. Sed cùm adhærerent pellibus ossa, desertus à Medicis, appropinquante Vere appetitum recuperat, tussis est facta minor, omnia mitiora, ita vt medio vere respiret facillimè, velociter currat, auferatur febris, accedat placidus somnus, firmus euadat, & obesus omnia cum viuiditate multa exequatur; denique qui facie Hippocratica hyeme iuxta lares semimortuus, veluti affixus habitabat, Vere, & æstate, carnosum, hilarem, & ouantem cerneres, instar animalium, quæ hyeme in cauernis extincto ferè calore natiuo præ frigiditate ambientis exanima latitare solent, & aduentante vere, huius calore vires suas recuperant. Durat hic gyrus abhinc decem annis, in quibus hyeme videtur morti propinquus, & vere reuirescens, fit alacris, fortis,

fortis, rubicundus, & veneris irritamentis percitus, prolem generat, & reuiuiscit. Magna ergo est potentia Solis in hæc inferiora, cuius efficaciam decantant, Picus Mirandula aduersùs Astrologos *ca.* 3. Conciliator *diff.* 48. & 59. Cassanæus 12. *part. Catalog. glor. mundi, considerat.* 8. Hic nos genuit, illuminat, calefacit, vberiorem accessu suo calorem ægrotis, & sanis præbet, est denique totius ignis nostri fons, atque origo, quare nullus sese potest à morbo expedire, & robur pristinum recuperare, vsque *dum idem Sol ad nos redire incipiens, corporibus, ortus naturalis, & salutis auctor esse incipiat*, vt profert Vallesius scitè *lib.* 4. *epid. in com. text.* 8.

OBSERVATIO CXVI.

De Pleuritide.

Annua Pleuritis, Saphenæ sectione curatur.

Qvidam aduentante æstate, spatio 12. annorum pleuritide dextri lateris corripiebatur adeò immaniter, vt in periculo constitutus, adhibitis plurimis auxiliis, & iterata venæ sectione, euaderet. Hic cùm iuuenis esset, biliosus, iracundus, gracilis, & temperamenti calidi, metus erat ne adusta bile, alio etiam corriperetur ferociori morbo. Quare conuocati Medici, & de morbi causa disceptantes, ex anteactis facilè in huius morbi causam deuenerunt, nempe quòd esset à feruidiori Hepate, biléque calidissima ad pleuram debilem confluente pronatus. Sed qua arte esset præseruandus, ne in similem laberetur morbum, in dubium verterunt. Alij enim in medio vere expurgandum corpus prædixere. Quidam purgandum esse Amuletis, quorum contra hunc affectum est copia multa. Plures, Diæta, & victus parcimonia minuendum esse sanguinem rati sunt. At maior pars exhauriendum esse sanguinem imperauit, vt sic huius ope, biliosus sanguis fluere paratus, vacuatus, imminenti morbo fomentum subtraheret. Sed ex qua parte esset emittendus, hæsitarunt. Nam alij, cùm fluxionis origo esset certa, nempe Hepar, internam venam dextram feriendam esse affirmarunt. Sed cùm *à parte ad quam fluxio delapsura est, quàm longissimè sit reuellendus humor, nequaquam ad eam trahendus*, ex præscripto Galeni *lib.* 13. *meth. cap.* 11. & *lib. art. med.* 95. & monuit primò Hippocr. *lib.* 2. *de natur. human. text.* 9. idcircò à parte distantissima ab ea, in qua dolores fieri, & sanguis colligi solet, vacuandum esse sanguinem plures asseuerarunt, nempe à Saphena partis oppositæ: nam auctores omnes qui in curatione pleuritidis sanguinem à parte affecta esse mittendum arbitrantur, in præseruatione annuæ pleuritidis, è contrario latere eam admittunt, de quorum numero sunt Mercatus *lib.* 1. *indicat.* 4. Capiuac. *lib.* 2. *praxis* 13. Sic Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis.* 19. sectis venis crurum præseruat ab Apoplexia, & Vertigine: nam inferiores venæ sunt maximæ, & cùm à caua oriantur, non solùm à partibus thoracis, sed à capite validissimè reuellunt: & tunc non adest humor impactus in pleura, sed timetur irruens copia fluxuri humoris in eam. His dictis respondent cæteri, verum quidem id esse, & in annua Pleuritide venas esse secandas in parte inferna; attamen si Hepar est causa mali, & ad meram reuulsionem necessaria est etiam rectitudo, vt patet ex Galen. *lib. de curand. rat. per sang. mis* 11. & *lib.* 5. *meth.* 3. quibus locis si è nare dextra profluit sanguis, ex dextra parte mittit sanguinem, vel ilio dextro cucurbitulas admouet, & si ex nare sinistra erumpat, ex læua parte reuulsionem moliendam censet, in hoc ægro cur dextra Saphena potiùs, quàm sinistra non aperietur? Quare conclusum est ex Saphena pedis dextri in parte interna, bis, in vltima parte veris sanguinem extrahendum. Sic factum, & cum vtilitate tanta, vt hac solùm annua vacuatione, annua pleuritis vsque in hunc diem euanuerit. Lege de futuræ pleuritidis curatione pulchra apud clarissimum Montanum *in com. cap.* 88. *lib. art. medic. Gal.* & de vtilitate sectionis venarum pedum pro curanda, & præseruanda pleuritide Antonium Cassalenum ex multorum mente *tract. de secand. vena in pleuritide c.* 13. & 14. de quo argumento non adhuc capit discordia finem, tunc acceptura, cùm Ioue missus ab alto interpres Dîuûm tulerit responsa, aut superiore Dei numine afflata Sibylla panderit, nec dubita, nam vera fides. Vide Iulium Guastauinium *de loc. medic. select. c.* 23. Ioan. Argent. *lib. de collegiandi rat. ca. vlt.* & Renatum Morellum *in appendice Brissoti in lib. de sang. mis.* & alios, qui omnium auctorum, varias, & discordes sententias circa hoc negotium disertè protulere.

OBSERVATIO CXVII.

De Pleuritide duplici.

Duplicata Pleuritis vehementissima, venæ sectione vsque ad animi deliquium, curatur.

Discutiendum modò arduum inuolucrum est, & in cuius explicatione, tam Veteres, quàm Iuniores, multiplicibus telis Hippocratis sententiam oppugnant; quare necesse est feramus opem seni nostro, cuius aurea verba, Sibyllinis foliis veriora tantoperè æstimari debent. Nam inter multa quæ in libris de ratione victûs circa medelam Pleuritidis protulit Axiomata, hoc est præcipuum, & inter sanctiones Hippocraticas numerandum. Sic enim fatur nostræ artis splendor & gloria, *lib.* 4. *acut. text.* 74. *Sanguinémque auferes pro corporis habitu, anni tempore, ætate, & colore, ampliúsque non veritus, si dolor acutus fuerit, ad animi vsque defectionem detrahes*, &c. Galenus, licèt plurima in hoc libro prolata, spuria esse asserat, magnóque Hippocrate indigna, tum *in præfat. & com.* 5. *huius libri, & lib.* 2. *com.* 38. tamen in *com. citat. sent.* eam amplectitur, & vt partum Hippocrate dignum, & legitimum explicat, & defendit, dum sic inquit; *Nempe quòd dolor acutus sit, plus quidem sanguinis vacuamus, sed fluere sinimus, non quia acutus sit, sed ob alia: vtpote si virtus robusta fuerit, viguerit ætas, sanguis abundauerit, & laborantis natura, tum densior, tum durior, atq; ægrè magis perspirabilis, & sanguinis copiosi fuerit: anni etiam tempus, & constitutio corporis bene temperata, sit sanè & regio. Nempe quòd ad animi vsq; defectionem sanguinem auferre non vereamur, nobis ex his accidit, &c.* ex quibus constat apertè, acuto vrgente dolore, positis requisitis, in pleuritide esse vsque ad animi deliquium sanguinem hauriendum.

Tantorum virorum voto intrepidè sæpè in vehementissimis thoracis affectionibus cruorem extrahere impero cum vtilitate summâ, & vt tibi ampliùs hoc auxilium innotescat, paulisper attendas, rogo. Agitur trigesimus annus, quo ad curandum ægrum fui vocatus cum collegis multis. Ille erat robustus, quadratus, ætatis florentis, & venas habebat cocto sanguine plenas, beneque erat educatus. Incidit in pleuritidem duplicem, quæ ex nimio ad vtrumque latus sanguinis affluxu ortum ducens, ita eum oppresserat, vt præ doloris punctorij acutie, & venarum interceptione, exanimis redderetur. Cùm enim antea in suburbio habitaret, tempore quo vindemiales fructûs pro annuâ solennitate leguntur, de expresso, vel sponte fluente musto, cùm esset Bacchi amantissimus, nimiam copiam ad saturitatem

vsque exhausit, vnde sanguinis saburra in venis increuit in copiâ tantâ, vt læuam, eamque duplicatam pleuritidem committeret, quam comitabantur tensiua lassitudo, rubor, & pruritus totius corporis, sitis ingens, linguæ rubedo, vigilia, & nihil screabat per sputum: nam natura grauata non audebat præ onere aggredi coctionem. His visis, cùm in secundo die esset, maximâ perseuerante febri, non solùm ab interna inflammatione, sed ab apparatu morboso concitatâ, (nam vrina erat valdè rubra) vsque ad animi deliquium ex vtraque Basilicâ sanguinem euacuandum prædixi: quoniam in vehementissimis internis inflammationibus nullum maius præsidium est, teste Galeno *lib.* 1. *Aph.com.*23. & alibi sæpè.

Secundus renuit omnino, licèt enim in inflammationibus internis à sanguinis multitudine concitatis hæc simultanea celebranda venæ sectio sit, non tamen in iis quæ ad thoracem pertinent: quippe ad eas non satis est naturalis virtus, sed animali quoque indigemus: *Quandoque* enim, ait Galenus *lib.*2.*prog.* 67. *concoquitur morbus, screatio verò non satis excernitur, interdum propter debilitatem mouentis thoracem facultatis, interdum propter crassitudinem screationis, quandoque ob amborum concursum, tùm virium debilitatis, tum etiam qualitatis puris: itaque necesse est, & concoctum esse morbum, & excerni rectè screationem per affectionem qua in sanitatem itura est*, &c. Quare cùm hac copiosa vacuatione facultas animalis ad humoris in thorace impacti concoctionem summè necessaria plurimùm debilitetur, debilis cùm sit natura suapte, ex Galen. 2. *Aph.*29. quia vtitur spiritu animali, tanquam instrumento, qui cùm tenuissimus sit, facilè resoluitur, ob hanc causam puto cum Vallesio *in com.citat.sent.Hippoc.* Mercuriali *lib.*2.*praxis, ca.*9. non esse in pleuritide ad Lipothymiam vsque vacuandum sanguinem, etiamsi eam Hippoc. consuluerit. Quare in hoc ægro, licèt turgeant vasa, totáque corporis moles copioso sanguine sit referta, tam copiosam phlebotomiam non exercerem.

Tertius eandem firmauit opinionem, adiiciens, hanc vacuationem esse reprobam, & inutilem, præsertim in pleuritide: si verò Hippocrates eam commendauit, accommodauit se regioni suæ, vt inquit Vascus Castellus *in exercitationib. ad omnes thoracis affectûs, tract.*5. *cap.*10. *difficult.*9. cuius loci homines validissimi erant.

Quartus cum Ambrosio Nonnio doctissimo *in com.sentent.*23. *Aphor.* eandem sententiam est amplexus. Quòd si hanc largam vacuationem Hippocr. consuluit, per eam non vsque ad animi deliquium, sed in magna quantitate celebratam intellexit, quæ ad mutationem coloris sanguinis dici solet ab ipso, 2. *acut.*10.

Quintus partitam, & moderatam approbat, nam ea quæ ad lipopsychiam vsq; imperatur ab antiquis, refrigerat totius corporis habitum, & sic refrigeratus humor, crassiusculus fit, & ampliùs incrudatur: quare Aëtius *tetrab.*2.*serm.*4. *cap.* 68. sanguinem mittit in Pleuritide, sed non vsque ad animi deliquium: nam refrigerato valdè corpore, pulmo rarus, & calidus existens, laterique vicinus promptissimè fluxionem susceptat, quare periculum est, ne in Peripneumoniam pleuritis permutetur. Quo factum est, vt non à plebe Medicorum vulgari modo, sed à priscis, Cœlio Aureliano *lib.*2.*acut.passion.cap.*19.*in fin.* immò Classicis omnibus, hæc doctrina Hippoc. tanquam mutila, & planè corrupta, & ab aliquo auctore adiecta, Hipp. magno indigna iudicetur, & à Lycæo Medico explodatur, & sic ego eam damno, vituperóque.

Senior vltimo loco sic est alloquutus. Pleuritis morbus est periculosus, & acutus, & ex cuius sæuitie plures intereunt, ex Hippoc. *lib.* 1. *acut. text.* 8. quapropter in eius curatione insudandum, & sic Hipp. libros de ratione victûs sub exemplo pleuritidis conscripsit, & sub eodem titulo libellum de colligiandi ratione proposuit subtilissimus Argenterius, & sub eius modo acutorum morborum medelam Galen. proposuit *lib.de constit.art.med.ca.*17. & magis si duplex sit, quæ maiorem arguit humoris ad partem confluxum. Quare cùm hoc oraculum Hippocraticum, sit reconditum amplectendum omnino est: nec enim moror, vel magni Hippoc. vel cuiusque alterius sit sententia; nec enim à quo dicatur, sed quid dicatur; non dicentium numerus, sed dicti pondus, rationis momento, bilancéque librandum est, ex quo fit vt si solus ego hunc ægrum pertractarem, in eo, hanc copiosam, & vsque ad animi deliquium factam phlebotomiam exercerem, cuius vi cùm causa coniuncta, & humor fluens, & fluxurus sit vacuatus, deinde opus non habemus facultate animali ad screandum, neque pulmo rarus attrahet, aut incrudabitur humor, cùm totus semel sit exhaustus. Si verò Aëtius, & Cœlius eam non admittunt, intelligendi sunt de frequenti euentu: cùm rarò contrarium contingat, vel si eos in virium debilium præsentia intelligas, tutè hos auctores in veram amicitiam reduces.

Athleticum ergo huius hominis habitum statim vacuare conemini, ne suffocato calore ob copiam multam, hic subitò occumbat. Falsum autem est corpora nostro tempore nõ esse ita robusta, ac olim: non enim natura fatiscit, vt scitè probat Christop. à Vega *lib.*2.*art.med. in præf.* & firmat eleganter ipse Vascus Castellus *loc.cit.diff.*7. velut palinodiam recantans.

Ne ergo pro curatione huius ægri hanc phlebotomiam auersemini, quâm tutò in hoc robusto iuuene, velut in Hercule, aut Milone, aut Athleta celebrare fas est: nam vehementi malo, non potest nisi vehemens auxilium succurrere, teste Celso *lib.*2.*cap.* 11. At cùm hic Medicus fama esset celebris, illorúmque rationes ex tempore dilueret, tantámque Antinomiam, quæ hactenus scribentes cruciauit, explicaret, illius voto acquiescunt omnes. Vocato Chirurgo ex vtraque Basilicâ exhauritur cruor, qui cum tanto impetu è venâ exiuit, feruido spiritu plenus, vt cutem veluti exureret. In septem peluiculas coniectus est sanguis, quum verò octaua esset allata, pulsus tangentibus Medicis immutari incepit, & viridi in facie apparente colore, æger in animi deliquium incurrit, sed irroratâ facie, & aquæ Saccharatæ haustu ad se rediit. Tanti fuit momenti vacuatio hæc, vt semiputridi sanguinis tantâ copiâ extractâ, quæ vncias 42. ad Stateram pependit, intra quartum diem, nulla sequuta per sputum vacuatione perfectè fuerit sanatus. Ne ergo oracula Hipp. ad libitum tenuas, sed ea bis, & ter lege, vt intelligas, vt monuit Galen. *lib.* 4.*acut.com.*30.*& in procemio lib.de fracturis.*

OBSERVATIO CXVIII.

De Penis conuulsione.

Rarissima Penis Virilis conuulsio.

AVdacissimus Belga, quum renuentibus amicis, post occasum solis, vigente Bruma, dimidiæ horæ spatio, in flumine versaretur, post exitum ab aquâ, ita illi contortus, & tensus est penis, conuulsionis modo, vt quoties meieret, vultum lotio sparsisset, nisi manûs vmbilico prohibentes vrinam admoueret. Hoc vitium cùm à causa externa, nempe à frigiditate aquæ ortum duceret, citra totius prouidentiam, post mensem succubuit: nam post fomentum factum ex decocto Betonicæ, Rutæ, Saluiæ, Ocymi,

Ocymi, Pulegij, Calaminth. Stœchad.& Rorismarini,& linimentum paratum ex oleo Anisi, Terebinth. Lumbricor. terrestrium, Vulpino, Castorij, Rutaceo, cum aqua Vitæ, & generoso vino, sensim in pristinum statum, virile redactum est membrum.

OBSERVATIO CXIX.

De Vomitu.

Menstruus globiformis massæ concretæ vomitus perniciosissimus, quomodo curatus.

MOnstrosa multa per vomitum excerni, auctores peritissimi confirmârunt. Nos in quodam pituitoso homine vnum notauimus exemplum infrequentissimum, qui postquam esset assuetus quotidie per vomitum, mucosam, lentam, albumineámque pituitam trienniò ieiuno ventriculo excernere, tandem debilitatis officinis nutritionis, calore diminuto, & expultrice infirmata, tota ea machina humoris viscidi, quæ aliquando semel euomita, libram superabat, retenta, intus coërcita, concreta, & densata in globum migrauit coagulatum, qui Gallinacei oui magnitudinem æquabat interdum; quem singulis mensibus natura, præcedentibus animi deliquio, anxietate, torsione stomachi, immani ventris dolore, & Syncope, foràs per vomitum emittebat. Hic carniformis globus, extrà, & intus dissectus, colore albumen oui repræsentabat. Per annum totum durauit hic gyrus, quoúsque vno die, dum expelleret globum, ita laboriosissimo vomitu est pressus, vt occlusis respirationis viis æger penè strangularetur. Plura, pro roborando ventriculo flaccido, à quo tanta pituitosi humoris copia emanabat, sunt celebrata. Purgationes variæ, emplastra, fomenta, culcitræ, potûs, fontanellæ cruribus affixæ, sudorifica ex Ebeno, Balnea naturalia, Aquæ pretiosæ ex Cinnamomo, Naphæ, Angelicæ, Vitæ, Balsami, vsus: at omnia irrita. Demum assiduo Mechoacanæ radicis vsu, bis in septimana, quantitate drachmarum duarum, exhibitæ; cuius ope per aluum mucosum humorem sensim deponebat, & ante pastum assumpta vncia vna aquæ Thermalis Sulphureæ, cum guttulis mellis electi delibutæ, & continuo potu meri generosi, in quo per noctem madebat Rhaponticum, medicamentum sanè ad roborandum ventriculum præstantissimum, si fidem adhibemus Dioscoridi *lib. 3. ca. 2.* ad eum statum reductus est, vt non, sicut antea, globum, non mucosi humoris tantam quantitatem, sed minimam portionem, saniùs vitam ducens, ex interuallis solùm excerneret. Nam Rhaponticum, est mirum medicamen ad stomachi infirmitates, hoc est, vt interpretatur Marcell. Virgil. *in com.* ad stomachi debilitatem, seu languorem. Num autem Radis Pontica, à radice Barbaricâ, etiam roborante stomachum, naturâ, viribus, natali solo plurimùm discrepet, Botanicis disceptandum relinquo, in qua controuersia insudârunt Ruellius *lib. 3. de natur. stirp. 2.* Manard. *lib. 5. epist. 5.* Fallopius, & alij.

OBSERVATIO CXX.

De Pica.

Picæ infrequentis curatio.

PLures, tam viros, quàm virgines, aut grauidas, quibus Citra ob menstrua retenta, & vitiosos humores, est propria, & vetulas, Malaciâ pertinacissimâ oppressas, indiscretè, & auidè deuorare Arenam, Carbones, Triticum, Oryzam, Cicera cruda, Cineres, Farinam, Cretam, Calcem viuam, filamenta, Lapillos, terram, Gossypium, lanam, frusta collisarum ollarum; hósque omnes in lethales morbos incidisse, certa res est. Nos in huius rei veritatem, virginem vidimus, quæ in tanta quantitate erat assueta deuorare salem, vt multoties in die duas esitaret libras, ex cuius vsu diuturno, & assiduo, in Diarrhoeam incidit biliosam, cum tabe implicitam. At hæc à parentibus valde obiurgata, & à salis deliciis abstinens, præter totius prouidentiam, lacte caprino Chalybeato, & frigidis Hepati applicitis, euasit.

OBSERVATIO CXXI.

De Hydrocephale.

Stupenda Hydrocephali species in Viro curata, cuius caput, bouis caput æquabat.

REfert Montuus doctissimus *lib. de infantium pragmatia pag. 8.* se curasse virum, qui furnariam exercebat, cui caput ad tantam magnitudinem auctum est, vt mole caput bouis superaret, qui, omni diuersionum genere, & tenuissima victus ratione seruatus est. Ego similem casum vidi semel in vitâ mea, sed meliori modo curatum: nam caput in summam magnitudinem adauctum cum naso faciem occultabat. Peritissimi Chirurgi consulti; Alij resoluentibus; quidam, Cauteriis; cæteri, incisione, aquam illam intra cutem & cranium, vel absumendam, vel extrahendam, rati sunt: nam priscorum scientissimi, qui de Hydrocephali curatione conscripserunt, sic affirmant. Annui eorum voto, hac tamen limitatione positâ, vt si aqua esset extrahenda, vteremur Siphone, seu acu argentea cannulatâ, cuius ope ab Hydropicorum ventre extrahitur aqua: nam hoc auxilium minùs vires eneruat, & non ita vim infert naturæ, & sic sensim ac sine sensu aquosus humor exhauritur. Salubre consilium omnibus hoc visum: quare relictis resoluentibus, quorum ope non poterat tanta aquæ copia absumi, & per vices imposito Siphone, in parte anticâ, posticâ, & ad latera, multæ aquæ libræ sunt exhaustæ: reliquus verò humor crassior, & grumosus sanguis vnguento facto ex Olei Camomillæ vnciis decem, cum Sulphuris vnciâ vnâ, & puluer. Origan. Myrtil. Rosl. Rubear. Absinth. Melilot. an. drachma vna, & dimidia, & cerâ, absumptus est. Lege Antonium Chalmetéum Vergesacum in Enchiridio Chirurgico, *cap. 18. de Hydrocephalo*, qui pro hoc tumore curando selecta auxilia proponit.

Memini me, dum iuuenis essem, curasse mulierem, cui ex Erysipelate œdematoso in capite excitato, ita caput in tantam molem accreuit, vt aures, occiput, nasum omninò contegeret, & videndi actionem impediret, quin caput alterum superadnatum manibus eleuaret. Hæc sæpiùs expurgata, scarificatione profunda, per totum caput celebrata, & Emplastris factis ex farinâ lupinor. Orobi, Hordei, Lentium, Fabarum, Erui, excepta cum decocto Rosl. Plantag. Melilot. Fœnugræc. Camomil. Origan. fol. Myrti, & Oxymelite, omnino, euanescente tumore, salua euasit.

OBSERVATIO CXXII.

De Carbunculo pestilenti.

Carbone affectus iuxta cubitum, ex ipso cubito, sanguine extracto, curatur.

CArbonis pestilentis causam esse crassum, retorridúmve sanguinem, longè ab eo diuersum qui phlegmone parit, cum Galeno *lib. 14. Meth. cap. 10.* confirmant

confirmant omnes. Hic multoties est causa febris, aliquando ex febre oritur. Ex prima causa iuueni cuidam in constitutione pestilenti, in initio morbi circa cubitum dextrum pronatus est carbo, quem ingens Plethora, corporis iactatio, vigilia, inappetentia, sitis, & anxietas comitabantur. Hunc curaturi Medici, Cardiaca priùs Ministrant, Cor, Sacculis, & Epithematis firmant, & alia imperant celebranda, quæ ad retundendam pestiferam auram à Doctissimis sunt scripta. De vniuersali vacuatione, omnes mittendum esse sanguinem, vnanimi consensu rati sunt, & licèt ex auctorum decreto, in carbunculo vsque ad animi defectum sit exhauriendus sanguis, vt posteris tradidit Iordanus *tract. 3. de peste, col. 566.* tamen in pestilenti hoc minimè est obseruandum, quippe vi malignitatis lacessitæ vires, magnam vacuationem citra dispendium non sustinent. His dictis de loco venæ sectionis hæsitârunt: nam, si bubo esset in inguine dextro, ex pede dextro; si in sinistro, ex sinistro pede celebranda venæ sectio erat: pari ratione, si in collo, humero, retrò aures, scapulis, è Cephalica, vel Basilica, sectio exercenda: vt ex Galen. mente notauit Altimarus *lib. de feb. tract. de peste, cap. 9.* verùm quoniam carbones in cubito non ità frequenter repullulant, in hoc ancipiti casu, vel à talo partis affectæ, vel ab eadem summa manu, vel ab altero talo, nequaquam ex eodem gibbero extrahendum cruorem constanter asseruêre. Collegio celebrium Medicorum in tam varias opiniones distracto, me, & alium seniorem Medicum conuocârunt. Hic eorum partes libenter est amplexus; Ego cane & angue peiùs ex dictis locis, sed ex ipso cubito iuxta carbonem exequendam esse constanter prædixi: minimè enim nobis est animus, sanguinis detractione aliò reuellere malignum sanguinem ad partem affectam fluentem, sed ad eundem locum attrahere, sic enim veneficum humorem educimus, & ad bubonis locum, & externa attrahimus. Nonne ex omnium voto, in hunc vsum frictiones exercemus in parte affecta, cucurbitulas, hirudines, cauteria, vesicatoria, & alia attrahentia præsidia apponimus, vt virulentus humor, in viscerum penetralibus impactus, non solùm maligna qualitate, sed putredine cor fatigans, extrà in emunctorium attrahatur? cur si hæc vera sunt, in hoc ægro ob euentû raritatem, in eadem parte venæ sectio non administrabitur, vt vacuetur, & attrahatur ad eam nocuus humor? & licèt confluat, & præcipiti lapsu copia humoris deleterij infestare possit, & alia exitialia damna repullulent (hoc enim omnes ex venæ sectione hoc in loco celebrata præsagierant) *melior est incisio vnius membri, quàm mors totius*, vt cordatè asseruit Auicen. 7. 4. & Dinus, illustris explanator *exponit in com.* quæ omnia, ni tædio essem lectori, ex facundissimis Hippocratis & Galeni principiis, fusè probarem. Sed ne excutiamus singula, placet in commodiorem locum differre: neque enim hoc placitum, aut difficile, aut terribile est quod propono, quod vos, non longa, litigiosáque contentione dirimatis, rogo, neque diuerticula consectemini, neque enim res hæc nugatoria est, vt videtis.

Illi, vt erant ingenio ingenuo præditi, omnia, verborum prolixitate concisa, breuibus, ac membratim cæsis sententiis emedullârunt. Bono, inquiunt, animo esto, Zacute, nam in tuam sententiam libenter imus. Quid porrò hîc ampliùs expectas? vocetur Chirurgus, & Basilica eiusdem lateris tundatur. Sic factum. Vix dici potest quo impetu sanguis erupetit. Quare celebrata phlebotomia parca, Alexiteriis, & sudorificis exhibitis, cucurbita super locum affectum cum profundis scarificationibus admota, & clementi oblato medicamento expurgatus in quarto die, breuiter meliùs habuit.

OBSERVATIO CXXIII.

De Bubone pestifero.

Detegitur error Chirurgorum, in curando Bubone pestifero, & vera eius curatio proponitur.

ÆGrotauerat in constitutione pestilenti Baro illustrissimus, bubone pestilenti in inguine dextro suborto, cum Anxietate, Cardialgia, Inquietudine, Porraceæ bilis vomitu coniuncto. Hic pro sui salute duos Chirurgos conuocauit expertos, qui in primo insultu sudorificum ex vnciis duabus aquæ Cardui Benedicti cum drachma Theriacæ conflatum, assumendum imperârunt. Vesperi, Buboni causticum medicamentum admouendum tentauere, ac reclamantibus ministris, & vxore, aliorum Chirurgorum, & Medicorum votum admittitur. Collegio celebrato primus sic fari incæpit. Notissimum est, pestilentem humorem, vt malignum, semper esse euocandum ad cutem, frictione, cucurbitulis, sudorificis, nec debere ad viscera interna trahi licèt symptomaticè eò ducatur, ita sensit Leonardus Fuchsius, doctrina percelebris, in reparanda schola Medicinæ quæ à Barbaris, & ineruditis Medicis in tyrannide tenebatur, dux strenuus; auctore Christophoro à Veiga *lib. 3. prognost. in com. sent. 15.* dum *lib. 1. Aph. 23.* sic ait: *In febre pestilenti naturæ motus vniuersus ad cutem est: hunc Medicus per ea quæ sudorem proliciant, iuuabit: vnicè autem cauebit, ne per aluum euacuet, quòd is motus naturæ instituto ex diametro repugnet, &c.* Sudorificis ergo & Cardiacis venenum debellare oportet, quorum ope natura robustior facta, subiectum humorem in Bubone impactum coquere possit.

Secundus pro se Fernelij auctoritatem patefecit *lib. 2. de abdit. rerum causis cap. 12. in medio*, dicentis: *In peste à vena sectione, & valida purgatione esse abstinendum, nam pernicies tota à venenata qualitate scaturit; quare imperanda, non quæ vacuent, sed quæ frigore, & adstrictione leui, spiritus, sanguinem, & humores cohibeant, vt sunt acida, & quæ totius substantiæ proprietate veneni vires obterant, aut foras sudore exterminent; hæc enim huius mali sunt Antidota, & antipathia veneno pestilenti sunt contraria.* Hæc sententia est multorum illustrium virorum, qui cane & angue peius, in pestilenti affectu venæ sectionem renuunt, quantò magis apparente Bubone externo, qui phlebotomiæ efficacia recurret ad intrà. Nostras partes defendunt Cardanus *lib. 2. contradict. tract. 4. contrad. 4.* Petrus Salius *lib. de febri pestilent. cap. 21.* Paréus *lib. 21. de peste cap. 14.* Rectè iste quidem, & breuiter ratiocinatus est, cuius votum, alij tres Chirurgi, & duo Medici, paucis prolatis verbis, sunt amplexi.

Penultimus tandem conclusit hoc modo. Si vultis curare hominem, audite Hieronymum Fabricium ab Aquapendente, Anatomicum insignem, Chirurgum summum, Medicum dexterrimum, olim in celeberrimo Patauino Gymnasio in superordinario loco Professorem primum, & præceptorem meum obseruantissimum: sic enim ait *lib. 1. de tumorib. præter naturam cap. 17. de Bubone pestifero. Purgatio in hoc periculosa, quia medicamenta à principio valdè turbant naturam, vtilissimum tamen est, materiam veneficam attrahere ad illam partem Epispasticis validissimis, vt sunt Cantharides, succus Tithymali, Ranunculus contusus, & appositus, omnium maximè laudo Flammulam, quia admodum attrahit, & vesicas excitat, per quas venenum expurgatur, &c.*

Vltimum locum dicendi, humanissimi isti viri, mihi, iam senio confecto benigniter concessêre.

O Deum

O Deum immortalem! quos mihi aculeos infixerunt, quàm dulci, & iucunda iuuenilis ætatis recordatione animum exuscitârunt, nam refricare videbantur purioris illius Medicinæ memoriam prope intermortuam, & nunc, proh dolor! vulgarium sophismatum cauillis refertam. Agnosco, inquio, quàm difficile sit in tanta celebrium Medicorum corona aliquid loqui, quod non sit ex veterum monumentis exhaustum, sed cùm *inertis ingenij sit*, monente Seneca, *relictis fontibus riuulos insectari*, & hoc loco *sermo sit de veritate, non de fabulis*, vt cum Galeno loquar *lib. 3. de vsu part. cap. 1.* idcircò eam ingenuè proferre debeo, maximè, *quando de hominum salute agimus*, vt in Hippocratis laudem adstruxit Celsus *lib. 8. cap. 4. in init.*

Licèt enim durum sit, de auctoritate deiici, tamen Hippocratis, & Galeni sententiis fretus, (sunt enim duo Medicinæ coruscantia sidera) veritatem inquirere, & rimari conuenit. Hanc solus, opinor, nouit Deus, neque nos quid verum; sed quid sit verisimile inuestigamus. Vos vtrinque fautores estis opinionis, meæ omnino aduersæ, quam tot annorum approbatione in pectore meo confirmatam habeo. Itaque iam ad vos redeo, viri optimi.

Deploranda calamitas est, vt dixi, spretis summorum Medicorum consiliis, à turbidis, & cœnosis locis aquam exhaurire, nam illorum doctrina clara est, limpida, & perspicua. Hanc primus omnium prædixit Hip. cum Galeno *in locis innumeris* quos per otium expendunt ad Galeni mentem, Claudinus *lib. 2. de ingressu ad infirmos, cap. 6. de peste*, Ludouic. Septalius *lib. 5. de peste cap. 19.* Nam tantum abest, vt vi phlebotomiæ humor in Bubone impactus retrocedat, vt eum alacrior natura, deonerata eo quo velut sarcina premebatur, ad externas partes detrudat. Sic inquiunt vestræ opinionis patroni, Fernelius, & Paræus, tanti viri, nam ille *lib. 2. de ven. sect. 7.* obscœnis partibus inflammatis, vt alterutro inguine, è brachio venam secat, modò inflammatio non venenatæ cuiusdam perniciei, hoc est, pestilentis, particeps sit; tunc enim, vrgente necessitate ex talo cruorem exhaurit. Paræus postquam acriter obiurgauit Medicos, sanguinem in peste emittentes, in fine capitis palinodiam recantat in §. *non negauerim tamen, quin, si ingens aliqua in corpore plethora subsit, vtrique remedio locus esse possit, præsertim per initia, & si materia efferum habeat orgasmum, vnde metus immineat irruptionis in partem aliquam nobilem, &c.* Sic in plenitudine summa Auic. 1. 4. *tract. 4. cap. 10.* in Variolis, & Morbillis emittit sanguinem, retrocessum minimè timens.

Sed agè iam, inquiunt illi, de purgatione, cuius vi, humorem ad internas sedes retrocedere, confiteri debes, nam electione quadam, & proprietate, à circumferentia ad centrum eum attrahit. In peste in initio expurgandum esse, cùm humor & turgeat, & vrgeat, & venenata qualitate cor fatiget, à Galeno, & artis proceribus sancitum est, renuant licèt Ioannes Crato *lib. de peste*, Mundella *epist. 16.* Petrus Paulus Pereda *lib. 2. de method.* Ioan. Paschal. *in Schol. cap. 9.* & alij, quorum rationes solutas lege apud Manardum *lib. 13. epist. 1.* & priùs prædixit Auic. 1. 4. *tract. 4. cap. 4. §. Summa curationis pestilentium febrium est exsiccatio, & illud cum phlebotomia, & solutione ventris: & oportet, vt incipiatur in ea ad euacuandum. Si autem materia vincens fuerit sanguis, fiat phlebotomia; & si fuerint humores alij, euacuentur, &c.* Explicat fusè, & eleganter fidus interpres Gentilis *in com.*

Apparente tamen Bubone tutò posse purgationem exerceri, monuit apertè Hipp. *lib. 6. epid. sect. 7. text. 1.* Nam in pestilenti aëris constitutione, in qua omnibus ferè abscessûs erumpebant in cute, primò secat venam, deinde expurgat, & Galenus *in com.* sic ait: *Nihil enim Hipp. non fecit, vt remedium adhiberet, ac si totum corpus esse plenum inueniebat, vt ad affectum locum materiam transmitteret, venæ sectione vtebatur: si verò corpus qualitate peccantes succos ad locum mandabat purgatione ventre perturbabat, & peracta communi curatione, ad loci propriam accedebat, &c.* ex quibus luce clariùs patet in principio priùs esse festinandum ad expurgationem redundante cacochymia in intimis, nihil obstante symptomatico motu ad partes exteras. Neque timeas pharmaci attractionem ad interna: nam si benignum sit, reuellit à corde, & à visceribus præcipuis, quorum sunt germina, bubones isti, ex Hipp. *6. epid. sect. 2. text. 10.* & malignum humorem clementer euacuat.

Deinde si Hipp. *2. Aph. 15.* apparente Bubone externo, cacochymia redundante, quam adesse in corpore excrementa ostendunt, purgationem consuluit in præsentia humoris benigni, cur in humore maligno, & à gremio naturæ omnino alieno, *4. de sanit. tuend. cap. 4.* securissimè non administrabitur? Si iterum attractionem times, timorem excutient Manardus, Ficin. *in sua Epidemiæ Antidoto*, qui purgationis tempore, siccas cucurbitulas iuxta partem affigere tentant, quod in operatione clementis medicamenti non videtur esse necessarium.

Insuper Galen. *in malignis exanthematis in historia Simonis lib. 6. epid. sect. 2. com. 29.* Laudat expurgationem per inferiorem ventrem: nam si sudores prolicientia, & alia rarefacientia præsidia celebrentur, nocua sunt apud Galen. *lib. 11. meth. 9. & 15.* nam corpus plenum exagitant, & sufficienter vacuare non possunt, vt insolenter sibi Fuchsius persuasit.

Auerroës *lib. 3. collect. 31.* de febri pestilenti cum carbone asseuerat, non sufficere medicinam, vnum tantùm purgantem humorem, sed omnes, sicuti sunt pilulæ Cochiæ, &c. Nec immeritò, nam motus iste ad externa symptomaticus est in principio pestilentis febris eueniens, inuerso ordine à natura oppressa, & malignitate lacessita factus, quo pacto non æstimandus, cùm criticè, & legitimè non eueniat.

Audiamus Auenzoarem Arabicæ familiæ strenuum ducem *lib. 3. theizir, tract. 3. cap. 1. de Epidemia quæ accidit ex corruptione aëris*, dum sic ait: *Vidi iuuenem habentem Apostema perniciosum, & studui circa salutem ipsius, & incepi primò vacuare eum cum phlebotomia, & posui super Apostema confortantia, eo quòd non erat ex vilibus membris, demum purgaui eum ab humoribus malis, qui peccabant in eo, & propinaui ex medicinis laudatis in Epidemia, sicut est bolum Armenium, & dissolutum fuit Apostema, & sic de bono in melius conualuit, donec fuit perfectè liberatus, &c.* Vos ergomet estote testes, num satius sit, Iuniorum, quàm huius auctoris tanti voto adhærere, qui vt ait Auerroës *lib. 4. cap. 40.* summa artis, & sui nominis gloria, & per tot annorum curricula in praxi versatus, vidit quanta videre, & cognoscere potuit.

Vltimò Galen. *in lib. 4. meth. c. 4.* in Cacoëthis, & maligni vlceris curatione, cum impetu malignæ Cacochymiæ ad externa, protinus à principio malignos humores redundantes expurgat; nam si protrahatur purgatio, ægri postea in peius ruunt. Hoc documentum exequimur in dolosis, & Gallicis vlceribus, aliisvè tuberculis malignis, morbis cutaneis, & aliis abscessibus, qui in extima corporis superficie repullulant. Sic enim ait *in medio capitis* Galenus; *Ego Cacoëthes omnino id dico, & ob id, redundantem succum medicamento protinus euacuo. Ordinem remediorum inuertere, & partis priùs remediis vti, quam totum corpus priùs purum sit ab excrementis redditum, insignis stultitia est*, &c. Quare Buboni caustica ex Cantharidibus, Sublimato, & aliis, parata apponere in principio, prætermissa expurgatione malignæ cacochymiæ,

cochymiæ, absurdum est, & ab arte alienum. Hos Thessalicos Asinos, tanquam spiritu Galenico destitutos vehementer condemnat Galen. *loc. cit.* in hunc modum. *Thessalus malagmate quod ex semine sinapi fit, ruborem excitare contendit. Quid ais insane? etiamsi calidum & acre sit, quod influit, rubesieri Emplastro ex sinapi particulam iubes? vt quod in multo tempore contrahere ex defluxione debebat, id statim ex tuo medicamento obtineat, tota videlicet vlcerata, atque erosa? cùm contra, vt arbitror, tum ratione, tum experimento de ijs sit statutum, vt toto priùs corpore à superfluis liberato, tum calidum aliquod acréque medicamentum parti admouere sit audendum, quippe eiusmodi medicamenta omnia cucurbitæ ritu ad se trahere à toto corpore sunt habilia, atque nisi priùs id vacuaueris, materiam fluxionis acri medicamento relinques.* Hæc Claudius Galenus artis Chirurgicæ Coryphæus summus.

Nonne hæc ex facundissimo Galeni penu exhausta, veritatem vobis eam obseruantibus præ se ferre videntur? Eia agite, sine fuco, & fallacia respondete: vos enim de eorum numero non esse & putaui, & puto, qui sub capite consuunt puluinaria. Interim pro virili, vtens Laconismo, quomodo hic vir curandus sit, perspicuè aperiam.

Ex numerosa classe Medicorum, qui de curatione pestilentis luis cum bubone, egêre luculenter, vnus est Ioannes Manardus, vir non satis pro meritis laudatus, qui *lib. 5. epist. 3. versùs fin.* sic rem determinat. *Facta, ait, sanguinis vacuatione ex loco propinquiori Buboni, prima die, vera Smaragdi puluis, pondere granorum octo ex Rosacea & Gutta boni Vini deglutiatur. Si tum alicubi se ostenderit, ei rursus cucurbitula applicetur. Hæc primo die agenda. Secunda die loca tumoris decocto Chamæmeli cum spongia foueantur; post quod cucurbitulæ apponantur, ipsisque permanentibus hoc medicamentum bibatur. Tamarindor. ℥ x. in aqua ferueant, colato adde Rhab. ℥ j. Agar. ℥ ß. fiat potio, hauriatur tepida. Tertio die resumenda Alexipharmaca. Quarta die tumor phlebotomo aperiendus, etiamsi maturus non videatur; Epithemata cordi, & aliis locis crebrò apponenda.* Hæc Manardus. Cuius tanti viri sententia fretus, in hoc ægro è talo dextræ partis sanguinem exhaurirem; nam in hac parte apparuit tumor; leni medicamento, vacuante per aluum vterer ad priscorum mentem; Alexiteria, & prolicientia sudorem postea exhiberem, modicè calida, hæc enim præsidia in peste, de totius prouidentia priùs consideratione habita, primas tenent, quorum numerum inter tantos luculenter patefecit Anutius Fœsius Mediomatricus, *in sua Pharmacop. sect. 1. de Antidotis*, præcipua sunt, *Lapis Belzaar, Vnicornu, Armenia terra, lapides pretiosi, os de corde Cerui, Dictamnum, Tormentilla, Carlina, Ebur, Angelica, Scorzonera, Theriaca, Electuarium de Gemmis, Alchermes, Confectio Hyacinthor. Electuarium de sanguinibus; de Ouo, Oleum de scorpionibus Matthioli, Cornu Asini Indici*, de quo Ælianus *lib. 5. varia hist. ca. 2. Cornu Camphurch*, cuius vires miras delineauit Theuetus *tom. 5. Cosmograph. lib. 2. ca. 5* Galega, de cuius admiranda vi contra venenum pulchra edocuit Forestus *lib. 2. de incerto vrinar. indicio. Ruta* de qua Athenæus *lib. 3. Dionosoph.* & alia composita pretiosa, quorum descriptionem exactam ex multorum mente retulit eloquenter Ludouicus Cardinius *in tract. suo de peste eleganti.*

H s ita repentè dictis, quæ altiori indagine probari poterant, putabam illos in meam sententiam attracturum: sed obstinata quadam pertinacia citra rationem vllam vnanimiter asseruerunt, suo modo ægrum esse curandum, & sic vincentibus illis, impositóque caustico supra bubonem, & sudorificis exhibitis, citra totius prouidentiam, æger, Cardiogmo, & delirio arreptus, post septem horas excessit è viuis. An verò ex vi morbi, an ex præpostero remedio mors acciderit, tu iudica si cautus es, adeò indelebile malum est, eluíque non potens, ista circa sectas ambitio, ac scabie quauis ad sanandum rebellius, monente Magistro *lib. 1. de naturalib. facultat. cap. 13. in init.*

OBSERVATIO CXXIV.
De extenuatione summa.

Extenuatio tabifica, Olei vsu, curatur.

GAlenum vehementer miror, quòd de facultatibus alimentorum vsque ad minima descendens, de Olei nutrimento nihil literis commendauerit, neque Veteres, aut Neoterici, eum, Balantûm more sequuti, de hoc negotio quicquam conscripserint, cùm hic præstantissimus liquor, non solùm vitæ vsui, sed nutritioni sit valdè necessarius: nam in *lib. 2. de aliment. facult. 24.* oleum, tanquam alimentum nos calefacere, dubitanter, & ex aliorum mente asseuerat. Attamen oleum nutrit, quùm sit pingue, lentum, modicè calidum, humidum, & sic humidum primigenium, radicale, quod est aëreum, pingue, oleosum, vt probat Fernelius *lib. 4. physiolog. 6.* refocillat. Has olei conditiones, & proprietates animaduertens acutissimus Auerroës *lib. 5. collect. 36. de ouis*, in hæc verba prorumpit. *Et propterea quando conquassatur cum oleo, & aceto, & fit tremulum, est valdè bonum: quia res quæ coquitur cum oleo, est multum nutritiua, dummodò oleum nouum sit, & dulce, & oleum oliuæ, quia natura illius est temperata, & declinans parum ad calorem, & impinguat Hepar, & augmentat ipsius substantiam, & generaliter dico quod est conueniens homini multum secundùm totam sui substantiam; propterea in terris nostris non coquimus carnes nisi cum eo, quia melior modus, & temperatior comedendi carnes, &c.* Nam ex assiduo eius vsu homines pinguescunt, cùm enim pingue sit, corpora renutrit, pinguedinis modo, cui nutriendi facultatem, *lib. 3. de alimentor. facult. 11.* Galenus attribuit.

Tanti viri auctoritate munitus, accessi ad inuisendum elapsis annis iuuenem, qui ex nimio veneris vsu, in tabem inciderat. Huic plurima iam Medici ad exhaustam substantiam reparandam solerter consuluerant auxilia, quorum ope, solida, & spirituosa materia facilè reparari solet. Alimentorum nutrientium copia oblata, facilis digestionis, & distributionis. Vinum generosum, tenue, & odoriferum exhibitum. Partes principes Emplastris odoriferis, & Epithematis firmatæ. Lactis caprini potus imperatus. Applicita Balnea. Venus omnino interdicta, toti corpori admota vnguenta, quæ humiditatem deperditam restaurarent. Largus prouocatus somnus. Electuaria varia resumptiua, ex Testudinum nemoralium, Ranarum, Caponis, & perdicum pulpa, multis aliis adiectis, longo temporis spatio assumpta. Demùm nihil non tentatum, quod spiritûs reficeret, carnosas, & solidas partes crassefaceret.

Hic cùm esset fortunæ bonis affluens, & abundans, & parum proficeret, Medicos iterum in consilium conuocauit. Plures, hæc dicta esse repetenda auxilia commonefaciunt iuxta Senis Oraculum *lib. 2. Aph. 52.* dicentis: *Omnia secundùm rationem facienti, si non succedat secundùm rationem, non est transeundum ad aliud, suppetente quod ab initio probaueris.* Nam vt scitè docuit Auic. *4. 1. cap. 1. in fin. Caue ne à rectitudine recedas, licèt non appareat iuuamentum, quoniam quæ longo tempore attenuātur corpora, lentè reficere conuenit*, refert dictator summus *lib. 2. Aph. 7.* Alij, solum mutandum esse consuluerunt, sic enim prædixit Hippoc. *lib. 6. epid. sect. 5. text. 20.* cum Auicen. *4. 1. cap. 1. in fin.*

fin.§. Ex eis præterea quæ huic modo meditationis sunt A *propinquæ, est mutatio de terrâ ad terram, & de aëre ad aërem.* Sed æger horum consiliis non acquiescens, eos iterum me præsente conuocauit. Hi cùm essent doctrina, experimentoque percelebres, dictum votum denuò confirmarunt, rogarúntque vt omissâ omni contentione, communi studio rem omnem in ægri vtilitatem indagarem, & in hunc vastissimum Medicinæ campum descenderem, & si aliquid noui cogitarem, in medium promerem.

Ego cùm à grauioribus laboribus, curísque essem immunis, & huius contemplationis flagrarem desiderio, liberè inquirens, curationem totam, præsidia attenta mentis acie sum rimatus. Rectè à Galeno. *5. de sanit. tuendâ, cap. 9.* dictum est vno solùm me- B dicamento non esse vtendum in senum aluo prouocandâ: nam assuefacta natura eorum vim temnit, quoniam, vt inquit Auicen. 4. 1. *cap. 1. vnicuique corpori, immò omni membro, in vnâ horâ, & non in altera inest proprietas ab vnâ medicina pati, & non ab aliâ.* Firmat Paulus *lib. 3. cap. 78.* Repetit Haly 8. *pract. c. vlt.* Quare licet immunitare auxilia, dummodo in eis eadem virtus remaneat. Et hoc est quod dicebat Hip. *lib. de loc. in homin. num. 50. vno medicamento non conferente ad aliud transeundum.* Quare iamdudum animus erat alia præsidia tentare, ac periclitari, sed vt ingenuè loquar, citra vestrum votum aggredi, mihi indecorum visum est.

Extat celebris Historia apud Auenzoarem *lib. 1.* C *theizir, tract. 11. c. 2. post. med.* quâ docet, se, & Auum suum curâsse Phthisicos valde extenuatos cum pane bene fermentato cum Oleo Oliuarum, cuius vsu resumpti sunt, & humiditatem recuperarunt: nec dubitandum: Nam si Oleum sit dulcissimum, defæcatum, pingue, viscosum, tenue, pellucidum, hoc esse familiare partibus nutriendis, & nutrire, affirmat Auctor *lib. de Ren. dignot. & curat. cap. 6.* Nam partes viscidæ, solidæ, crassæ, lento, crasso, viscido egent alimento, humidum enim vitale, permanens est, fixum, non dilabile. Quoniam tenue, friabile citò gelatur, quare Aquatilia minùs viuacia, & pedestribus & volatilibus, & inter pedestria, sanguinea viuaciora, inter insecta Apres, quibus humidum D dulce, lentum est, non facilè resolubile, aptúmque calidi pabulum, & hac de causâ arbores quæ ex se resinam, Oleúmve effundunt, diutius durant: nam noster ignis amat humidum, fugit à merè siccis. Quare si vobis placuerit mutare auxilium, olei vsus vtilissimus erit, & ad impinguandum, & humectandum aptissimus.

Rursus.. Hac de causa frictio ex Oleo dulci ad impinguandum est vtilis valdè, quare non immeritò Galenus *lib. 5. de sanit. tuendâ, cap. 4.* ad producendam vitam, matutinam ex oleo frictionem, vtilem esse affirmat, cum Auicennâ 3. 10. *doct. 3. cap. 1.* Ex his apparet verissimum esse Axioma prolatum à Galeno *loc. cit.* senes, intus melle, vino, aut mulso, foris E oleo esse vsuros; illis enim ad vitam vnus est victus appositissimus, excalfaciens, & humectans; qui ergo oleo vtetur, traducet senectam, & salubriorem, & diuturniorem, explicat ingenuè Langius *lib. 1. epist. 51.*

Præterea cùm tanta sit Balnei pro extenuatis, & Hecticis corporibus crassefaciendis vtilitas, quas ex professo citat Galenus *lib. 7. meth. c. 7. & lib. 11. eiusd. c. 20. & lib. 3. acut. à com. 44. vsque ad fin. & sexcentis locis*, & Medicinæ proceres confirmant. Hoc præstantius erit, si ex aqua & oleo paretur (Hydrelæum vocaut) quod pro curanda sicca intemperie, vt summum auxilium multis encomiis effert Galenus *lib. 2. de simpl. medic. facult. 25. & lib. 5. eiusd. cap. 5. & lib. 6. eiusd. tit. de oleo:* nam oleum impinguat, replet artus, mollit viscera, reficit, discutit, coquit, lenit, maturat. *Aqua enim*, inquit Galenus, *cùm fluida sit, & liquida, minimèque cuti adhærere possit, olei lentore, ceu glutino quodam in cutis poris impingitur, sicque diu morata impensè penetrat, & promptius humectat.* Quare Balneum ex aqua & oleo paratum, excellentiores vires sortiri, quàm dulcis aquæ lauacrum, testantur Ioannes Michaël Sauonarola *tractat. de Balnis tit. de Balneo oleaginose*, & non siluit expertissimus Mercatus *lib. 1. indicat. 13.* & nos suprà apposito exemplo prædiximus *obseru. 35.*

Ob hanc causam in hoc ægro, & præsidium commutarem, & olei vsu eum reficerem. Panem ex tritici duri, grauis, densi, pleni, mundi, cribrati, à cortice purgati, tenuissimè moliti, selectissima farina confectum, cui copia. Sacchari, & olei purissimi, & modicum salis, & fermenti adiiciatur, aqua clarissima subactum, & vitellis ouorum permixtum, & in Clibano coctum, pro continuo alimento offerrem, cuius recentis, & nuperrimè à furno extracti odore percepto spiritus mirùm in modum reficiuntur, vt probant Marsilius Ficinus *lib. 2. de studios. sanit. tuendâ cap. 18.* & Vallesius *in com. num. 10.* Hippoc. *lib. de alimento*, cuius olfactus Democritum quasi animâ agentem triduò vitam prorogasse fatetur Diogenes Laërtius *in eius vitâ.* Carnes in oleo coquerem, quarum succum per destillationem, aut expressionem extractum cum iure auium selectissimarum permiscerem. Balneum applicetur Oleagineum, & post hoc frictio fiat lenissima cum oleo celebrata, cuius auxilij ope, impinguandum fore ægrum non despero.

Audiui, inquit Senior, acutissime Zacute, rem totam, eámque memoriter complector. Pulchra prædicis, quare in tuam descendam sententiam, si perspicuè ad duo, quæ propositurus sum, respondeas. Primùm, cur panem approbas fermentatum, si Celsus *lib. 2. cap. 28. panem* fermentatum facilè intus corrumpi, sine fermento verò intus minimè vitiari affirmat? Celsi dictum miratur Ronsseeus *in com.* & vt extra rationem prolatum condemnant Bruyerinus *lib. 6. de re cibaria cap. 6. de fermento.* Ioann. Baptista Syluaticus *controuers. 6. iuxta med.* At immeritò: quoniam Celsus panem superfluè fermentatum intus vitiari affirmat: nam panis nimis fermentatus apud Ishac. *lib. diatar. partic. tit. de pane*, parum nutrit, & non cõfortat, causam lege apud Hippoc. *lib. de diætâ, num. 10.* Galen. *3. alim. 26.* Paul. *lib. 7. tit. de fermento*, Auic. *lib. 2. c. 573.* Auer. *5. collig. 31.* Baptist. Theodos. *epistol. 7.* & variæ lectionis virum Mercurialem *lib. 6. variar. 5.*

Secundum me valdè suspensum tenet, inquit ipse, ex Auerrois oleum laudantis sermone desumptum: nam loc. à te citato panem cum oleo impastatum (sic enim loquitur) & decoctum, malum esse asseruit, & meritò, cùm oleum mali succi sit apud Celsum *lib. 2. cap. 21.* At, vt omnis ambigendi occasio desit, Auerroëm interpaetatur de pane nimiùm cocto, & veluti combusto, qui est reprobi succi, sicut Celsum de salito oleo, quod necessariò mordax est, ex Galeno *lib. 2. simpl. cap. 18.*

Adeò applauserunt huic eruditissimo viro, & aliis Collegis doctissimis, rationes meæ, auctoritate virorum spectatæ eruditionis comprobatæ, vt manibus, pedibúsque in meam iuerint sententiam, & maximè cùm æger tot præsidiis iam esset fatigatus valdè. Quare Balneo Oleagineo, spatio duorum mensium vsus, oleique ope renutritus, pulchrior, speciosior est factus, & pristinam recuperauit sanitatem. De olei vsu lege Scaligerum in Cardanum, *exercitat. 101. num. 5.* Marcellum Virgilium *lib. 1. in Dioscorid. in com. c. 28.* Rhodigin. *lib. 6. Antiq. lection. cap. 7.*

OBSERVATIO CXXV.

De frigido sudore.

Sudor diuturnus frigidus, Ebrietate curatus.

LIcèt nemo probet ebrietatem, vinolentiam non condemnet, quùm nulli morbo sit ex vsu, & à prudente Medico non sit imperanda, cùm ea parua sit insania, ex Chrysippo apud Stobæum *lib. 1. sentent. cap.* 19. & vini copia multa mentem tentet, vnde vinum, temetum appellatur, & detestanda vitia gignat, ob quæ ebrietatem vehementer execratur Sacra pagina in multis locis, quæ citant Dominicus Mannus in Polyanthæa, Iosephus Langius, & Andreas Eborensis, qui multis in ebrietatem inuehuntur argumentis, propositis ab ingeniosissimo Petro Andréa Canonherio Medico Antuerpiensi celeberrimo *lib. 2. de vini facultatibus admirandis*; tamen aliquando morbos casu curari probat ex multorum mente Marcellus Donatus *lib. 6. de histor. med. Mirabili, cap. vlt.* In hanc rem narrabo historiam veram. Quinquagenarius ingluuiei deditus, quadriennio ob copiam humoris frigidi, & contumacis, bis, & aliquando ter in septimana, frigido sudore vniuersali citra febrim vllam, madebat per horas duas, ita vt se totum algere prædicaret. Hoc malum, cùm à frigidissimi humoris multitudine, & contumaciâ, quæ non facilè calorem concipit, scaturiret, iuxta Galeni mentem *lib. 4. Aph.* 47. & periculosorum morborum sit præludium, numerosam Medici præsidiorum syluam imperarunt; de quorum numero, sunt victus attenuans, purgationes variæ, roborantia partibus præcipuis admota, & cùm hic transacto paroxysmo nil ampliùs mali persentiret, & optimo esset corporis habitu (quod mirum erat,) ad humorem excrementitium absumendum, & ventriculum roborandum, varias potiones roborantes assumendas paratu. Ex hac enim solùm parte debili emanare hoc rati sunt, nam aduentante sudore frigido, assiduè oscitabat, & salinam copiosam emittebat excreto ructu. Demum cùm nihil proficeret, sudorifica ex Ebeno consulunt, Sulphurea Balnea ministrant. Ecce vno die in medio algoris impetu, merum generosum potat ad insaniam vsque, cuius vi per diem obdormiuit, à cuius potu, ita roborata sunt viscera, superfluus humor est absumptus, vt in perpetuum sanus euaserit: nam vt ait Galenus *lib. 5. Aphor. com. 6. substantiæ igitur copiâ vinum neruis conuulsionem conciliat, suâ verò qualitate neruos calefaciendo, & exiccando, rursus eam affectionem sanat, quam effecerat.* Quoniã exiccat, roborat, emollit, discutit ex Galeno 2. *de fracturis* 71. & omnibus frigidis vitiis remedio est, ex Galen. 7. *meth.* 6. Vnde Galenus *lib. 8. sec. loc. cap. 7.* sic cecinit: *Optimè enim in ipsis faciunt, quoniam cum hoc quòd intemperiem curant, etiam alere possunt, & ob id etiam vinum conuenientissimum est, modò non febricitent, aut sit Erysipelas, aut abscessus, aut calida intemperatura ægrotantibus; nam & nutrit, & concoquit, & roborat, & putrefactioni resistit, & si intemperies facta sit ex frigiditate, & humiditate, eam citra molestiam, & securè persanat. &c*, & licèt omnia de vino modicè sumpto sint intelligenda; tamen, multi humoris frigidi, & crassi congeries, multo vini calore solùm absumi potuit. Sic in maiori copiâ epotum vinum, Bulimum curat apud Hippocr. & Galen. *lib. 2. Aph. 21.*

***

OBSERVATIO CXXVI.

De Ebrietate.

Ebrietate subitò emortuus, alius conuulsus.

FAcetam Historiam recitabo, sed funestam. Vocatus præteritis annis vt inuiserẽ Cauponem. Ecce mihi descendenti ab equo, obuij facti sunt scholare duo, solertissimo ingenio præditi. Hi cùm me agnoi scerent, non sese difficiles in colloquiis præbuerunt, immò garruli, pedibus torpidi, mente ligati, balbi, veluti fatui, & insani, ad bibendum, calice vini pleno oblato, meum seruum à pedibus inuitarunt. Hoc facto, eorum alter sedens in Cathedra sic nugatus est, erat enim in humanioribus literis satis versatus. Vinum est suaue lac veneris apud Apuleium *in Asino aureo*, est lac senũ, ex Auic. 2. 1. *c.* 8. subtristibus, melancholicis, & hominum consortia fugientibus miro est auxilio, ex sacris verbis *in lib. Iudic. num.* 9. nam lætificat cor hominum; quoniam nostræ naturæ simillimum cùm sit, citissimè splendidos spiritûs generat, quorum penuriâ qui laborant, tristes, & melancholici esse consueuerunt, quare sine fontis Caballini ope, nec bicipitis Parnassi beneficio, sed solius Bacchi auxilio, repentè Poëta euasi, & priùs exhausto calice sic cecinit.

Mihi bibendo vinum.
Ærumna dormit omnis.
Ad me quid attinet labor?
Quid cura, quidve luctus?
Bibamus ergo vinum
Pulchri merum Lyæi,
Bibendo namque vinum
Ærumna dormit omnis.

Alter cùm esset in philosophia apprimè instructus, socio Poëtæ inuidens, sic fari incepit. Vinolentiæ fauent multæ conditiones bonæ: nam vinum firmitudinem corpori conciliat, coctionem, distributionémque humorum iuuat, vrinam, sudorémque mouet, sanguinem generat, spiritûs purificat, fouet, reficit, est citissimi alimenti, temperat humores, audaces homines facit, suscitat innatum ignem, fœminis fœcunditatem inducit, est simillimum nobis, amicum naturæ, collapsas vires reparans, senum labores temperans, aduersus frigidos morbos vnicum leuamen, somnum procurat, bilis amaræ acrimoniam frangit, mœrorem pellit, mentem exhilarat, venenis omnibus aduersatur ex omnium auctorum mente, denique nullum est tam suaui edulium, quod tum vices medicamenti, tum alimenti secum gerat: nam syncopticos, exolutos mirè iuuat, demum emortuas facultates reuiuiscere facit, præsertim quod cum modicâ, non tamen obscurâ dulcedine fragrantissimum ex se spirat odorem; quare vini pretium in pretio habe: mirabiles enim ex se promit vires; & omne animal quod quatuor ingreditur pedibus, vino vehementer delectatur. Ipsi quoque Serpentes, Sues, Simiæ, Corui, Vrsi, Elephantes, quum datur occasio, vinum præcipuè appetunt, monente Plinio *lib.* 10. *cap.* 72. Vnde exiccato poculo, sic sonora voce occinere cœpit:

Vt me subit Lyæus,
Tunc cura dormit omnis,
Crœsúmque sperno præ me,
Volo cantare pulchrè.

Ego tantorum verborum pertæsus, ab eorum manibus, qui hactenus me vinctum tenebant, subitò aufugiens, per scalam ascendens, ægrum inuisi, & de morbi causâ cunctantiùs inquirens, dimidiam consumpsi horam. Descendens, cogitans, quomodo alas darem pedibus, ne fortè in eorum manûs incurrerem, ecce Scholasticos vino sepultos humi prostratos

tos inuenio, pulsum tango, in quodam nullum reperio, in altero obscurissimus inerat. Ille perpetuò obdormiuit, hic conuulsione pressus, multis applicitis, magno tamen labore, leuatus est. Quare ex mente Hipp. *lib. 2. de morb. num. 28. & lib. 5. Aph. 5. & lib. 3. de morb. num. 28.* Gal. *3. de temper. 2.* Auic. *3. 1. doct. 1. cap. 8.* ex ebrietate Aphonia, Conuulsio, Apoplexia, Paraplexia, Caros, Coma, Epilepsia, & exitialia damna contingunt: nam vinum immodicum imperat animæ facultatibus, velut tyrannus quidam. Ac ne vagemur in incerto, quæ noxæ attribuuntur vino, eæ vini sunt nimij; quæ ei assignantur laudes, ad vinum pertinent moderatè sumptum, & lymphatum: nam hoc modo res est vtilissima, pharmacum suauissimum, obsonium iucundissimum, de quo argumento lege Hipp. *7. Aph. 56.* & præter plurimos Barbaros, & politos Medicos, Mercurialem *lib. 1. variar. 18.* Num autem aqua vino priùs affundenda, an vinum aquæ, in hac futili quæstiuncula, otiosos Scaligerum, & Cardanum *exercitat. 101. num. 4 de subtilitate*, per otium lege.

OBSERVATIO CXXVII.

Ebrietatis, certum Amuletum.

PRoduntur nonnulla quæ cæcâ quadam, & latente vi ebrietatem arcent. Ex horum caterua sunt Allium, Brassica, Amygdalæ Amaræ; succus Acini Hederacei, Amethystus herba, ligustri flores, Croci, & Baccaris, Nuces, Porrum, Ari radix, Betonica, Raphani succus, & alia. Certissimum præsidium, si post crapulam, vnciam vnam olei Nucum deglutiat patiens: huius enim vi in superno ventriculi ostio innatantia impediuntur, ne cũ noxiis vaporibus vndatim ferantur in cerebrum. Summum etiam est auxilium, Gummi in Orientali plagâ, in regione Martauam, enatum, quod ab Indis vocatur *Lakeka*: hoc enim si monilis vice in brachio gestetur, filo transfixum, ita vt carnem tangat, natiuâ quadam, & occultâ proprietate, temulentiam arcet, & sic apud illos magno est in pretio; expertum enim est illos, qui affatim & ad satietatem vinum ex Dactylis confectum sine modo epotarunt, licèt hoc præ calore, & crassitie magis caput tentet, nunquam hoc Antidoto munitos ebrietate fuisse concussos. Optimum auxiliũ est hoc ad arcendum malum tantum, ex quo funesta, & miseranda mala scaturire, omnes norunt, quæ palàm facit Homerus *lib. 4. Odysséa, versicul. 621.* & comprobat ingeniosissimus Ioan. Baptista Persona *in com. c. 3. Gal. lib. quòd animi mores, &c.* & proposuit eloquenter Valleriola *lib. 2. loc. commun. c. 7.*

OBSERVATIO CXXVIII.

Ad abborrendum vinum, auxilium singulare.

OMniscius Cõrabus Gusnerus, à multis, & meritò, Plinius Germanus vocatus, *lib. 4.* Aquatil. *histor. animal. pag. 953.* remedia proponit quæ potui exhibita, vini tædium, seu odium pariunt. Duo sunt præcipua, & à naturæ peritioribus magnis elogiis celebrata. Primum est Rana viridis ex iis quæ in fontibus salientibus reperiuntur; viua, in vini mensura (duarum liberarum fortè) suffocata. Secundum est vinum in in quo Anguilla suffocata sit. Ego hoc postremum sæpè sum expertus cum vtilitate multa, & magis si libris tribus vini, vnciæ duæ sanguinis Anguillæ addantur. In quo remedio exercendo multo tempore perseuerani, donec Medicũ quendam Lusitanum conueni, qui per plures annos in Orientali India, Proregum, & Magnatum curam gesserat, & ab eo didici repertum esse apud Persas generosum medicamentum, quod collo, brachiisque certo modo gestatum, vini odium potenter inducit: quo solo, eius regionis, vini feracissimæ incolæ, velut Cardiaco Antidoto muniti, vinum intestino odio abhorrent, vt ab eius noxis se defendant: in eo enim terræ tractu, vt Bellonius affirmat *lib. 5. obseruat. 15.* Indi, Turci, & Mauri Amphyonistæ, opium in magna quantitate deuorant, vt in actu venereo diu persistant, & post Meconij frequentem vsum, vinum ad satietatem exhauriunt. Quare matres filiis ebriosis, & sæpius hac de causâ variis periculis tentatis, hoc auxilio, brachio appenso, fastidium vini procurant. Vocatur Linguâ Persicâ, *Amiuil*, & est radix arboris similis castaneæ, quæ, quò è profundiori terræ loco sit eradicata, ampliores in hunc vsum dotes sortitur.

OBSERVATIO CXXIX.

De Contabescentia puerorum.

Puer, Hydrope, Marcore, & aliis sæuis morbis implicitus, lactis ope, curatur.

COmplutensis Academiæ ornamentũ Vallesius, in suis eruditissimis commentariis *ad lib. 1. epid. in com. text. 9. sect. 2.* quærit causam, cur pueri ex grauissimis malis, & periculosissimis crebriùs euadant quàm alij homines. Res enim est miraculo similis quantis desperationibus illi effugiant. *Hoc fit*, inquit ipse, *quia habẽt vires naturales, quibus vincuntur morbi, robustissimas, nempe commutatricem, & expultricem. Nulla autẽ alia ratio pellendi morbum est, quàm commutando, aut pellendo materiam.* Nam apud Gal. *2. prog. 36. & 3. prop. 34.* in pueris facultates naturales, præsertim concoctrix, expultrix, & tractrix, magis robustæ sunt, quàm in reliquis ætatibus; si verò Gal. *3. Aph. 27.* contrariũ videatur asserere, intellige eum de retentrice, vt aduersùs Lacunam notauit Vallesius *lib. de loc. manifestè pugnantibus, contradict. 6.* nam retentrix gaudet siccitate, pueri verò humidissimi sunt. Sed his relictis ad historiam accedamus. Incidit puer 14. annorum in pleuritidem, ex destillatione subortam. Illa in suppurationem abiit. Post duos menses tumescit venter, sitis superuenit inexhausta, vigilia, tussis assidua, & importuna. Denique febris tenuis, & continuum alui profluuium biliosum, ex partium debilitate, viscerúmque obstructionibus enatum, illum intra quatuor menses ita confecerunt, vt ventre, & pedibus in œdematosum tumorem vehementer inflatis, tota corporis moles languida sensim liquesceret, & lecto affixus, cadaueris instar, cum facie Hippocratica, se ab vno latere ad aliud mouere non posse, immò animum in horas efflare videretur. Cúmque à Medicis pro deplorato linqueretur, fortè me per plateam transeuntem obnoxiè parentes, vt eum inuisam, compellunt. Accedo, pulsum exploro, Ascíticum, & Suppuratum inuenio. Curatio difficillima: nam fluxus nimius diris torminibus corpus extenuatissimum exercens, incrassantia expostulat. Obstructio visceribus contumaciter adhærescens, aperientia efflagitat. Purulenta materia in magna copia per tussim excreta, requirit abstergentia, quæ omnia tam diuersa auxilia ab vnico, eóque pusillo hectici calore ad actum reduci non possunt, maximè cùm diuersas inter se sortitentur indicationes.

Visis his, ad abstergendum thoracem, & humorem biliosum, à venoso genere, & Hepate igneo ad intestina confluentem repurgandum, ad leuandam sitim, deobstruendum, & adstringendum serum lactis, vstulatum tamen ad normam Hipp. *lib. 7. epid. num. 3.*

num. 3. per multos dies exhibui:& hoc iuxta suppurationis, & alui profluuij biliosi indicationem est factum : nam vtendum est primò extergentibus, & expurgationem faciliorem reddentibus,quale serum est. Cùm verò extenuatio summa, humorum acrimonia, nutrientia, & temperantia exposcerent, ad medicamentum accessi alimentosum cum vtilitate multa, inter quæ lacte Asinino nullum præstantius inueni, in quo interdum lapilli igniti, aut ferrum candens immergebantur, horum enim vi deponitur facultas expurgandi, & comparatur adstrictio quædam. In hunc vsum multoties exhibitum Rhabarbarum torrefactum. Epithemata Cordi, Lumbis, & Hepati adhibita. Roborantia ventriculo admota, ventri Emplastra, & Vnguenta deobstruentia applicita. Tumor pedum ablatus est Cataplasmate farinâ lupinor.Orobi,Fabar.Hord.lentium, parato cum decocto Chamæmel. Aneth.Absinth.Sem.Lin.Rosar. Melilot.Fœnugræc. Violar.& Oxymelite. Quoniam verò tussis multùm infestabat ex cerebri debilitate suborta, quod ita esse,testabantur grauamen capitis, Aurium tinnitus, mucosi humoris per nares excretio,idcirco cum lactis ope minores essent dolores, alui profluuium minùs infestaret,detumesceret venter,& ipse iam pinguior euaderet,potuit cauterium, ad destillationem tam necessarium,in brachio affigi, quo impresso,& sanie emanante,à Catarrho,& tussi post mensem liber euasit. Vt verò aridum adhuc corpusculum fœliciùs nutriretur,Ptisanam ex torrefacto hordeo cum portione Amyli dedi, in aqua priùs Chalybéata dissolutam.Vltimò,loco lactis Asinini,Caprinum obtuli;& cùm abesset Diarrhœa,hoc vstulare necesse non fuit. Quo sanè auxilio menses ferè tres vsus,integræ sanitati fuit restitutus,pinguis, & nitidus effectus, viuitque adhuc,nutu, & beneficio præpotentis Dei, qui sit benedictus in æternum.

OBSERVATIO CXXX.

De Orthopnœâ.

Orthopnœa sæua, & diuturna, cauterio ad nucham indito, leuatur.

QVi pro curandis morbis, cauteria negat (vulgò Fonticulos vocant,)is Hippocratis,& veterum dicta irridet, & temnit. Hic enim in variis suæ doctrinæ locis, varia, in variis nostri corporis partibus, pro variis morbis curandis, excitat cauteria, vt latè expendunt Terillus *lib.de Vesicantibus*, Michaël Guauassetius *lib.de natur.cauterij,c.*15.Petr.Pichotus *lib.de Rheumatismo*, Amatus *lib.*5.*cent.* & alij innumeri. Vir erat triginta ferè annos natus, temperamento sanguineus, corde, & Hepate calido,cerebro frigido, & humido, catarrhosis defluxionibus valdè obnoxius, qui ex temporum incertis interuallis, ob distillationem à capite descendentem, difficultate respirationis ita vexabatur, cum sono, & stercore, vt accedente febri intensa, & lingua sicca, veluti suffocatus solùm recto thorace respirare posset. Paroxysmus interdum quatuor, aliquando quinque durabat dies,in quibus cogebatur aduigilare : nam si vel declinante accessione, somnum captare volebat, iterum maiori cum impetu reuertebatur tussis, quæ, excreta crassa,cruda,& viscida materia, tum per tussim, tum per screatum simplicem, sensim cessabat. Durauit hoc malum octodecim annis,maximè quoniam Medicus febri solùm,& interno feruori, qui ex conatu naturæ, & motu humorum oriebatur, attentus in medio accessionis impetu, copiosè sanguinem emittendum imperabat, quod profectò magnæ negligentiæ erat, (ne quid dicam grauius,) in ægro debili, vigiliis vexato,& in morbo, in quo animalis facultatis ad expectorandum tam necessariæ ope indigemus, nam tunc qui venam secare temerè audent, quantum sanguinis detrahunt, tantum vires eneruant, & mortem accelerant.

Hic in intermedio tempore variis auxiliis vsus est. In accessione, frictionibus vtebatur extremorum, vinculis dolorificis, cucurbitulis tum siccis,tum humidis,scapulis,colloque admotis,acribus clysteribus, expectorantibus,& nutrientibus. Extra accessionem recreatis viribus,multoties expurgatum corpus. Terebinthina vario modo exhibita. Administratæ expectorantes potiones. Sudorifica ex Ebeno oblata, roboratum caput. Demum linctus, tabellæ, confectiones imperatæ, & cùm ex Iecore calido,& ventriculo humido multa humorum copia in cerebrum conflueret, qui ibi densati,in thoracis cauitatem, & pulmonum ramos iterum tanquam in partem debilem confluebant, necesse fuit reuulsionis, & vacuationis causa, fonticulos in crure dextro, & brachio sinistro aperire. At crudele malum nullis cessit auxiliis. Hoc tempore per proprietatem caput laborabat,quare me conuocat, qui ad originem, & fluxionis initium celebrare auxilium satius duxi, sicque vesicatorium Bregmati imposui, cuius vi licèt ichoris per duos menses emanaret copia multa, nihil tamen ægrotum leuauit. Occluso hoc, Cauterium in Nuchâ affixi, quod ita post annum contulit, vt vacuato ex propinquiori loco,nocuo humore, accessio ex rarioribus interuallis, & mitibus stipata symptomatis affligat, & minore temporis spatio his postremis decem annis eum nunc premat,& fatiget, spésque sit,vt deinceps huius auxilij beneficio,senectam traducat non ita huic vitio obnoxiam. Lege Brunnerum *lib. consil. consil.* 33. de huius morbi auxiliis doctè disceptantem.

OBSERVATIO CXXXI.

De Pede summo.

Pedes summi cerei.

DVm Galeni monumenta versarem,ecce occurrit mihi illius non vtique inamœna sententia, quæ scriptoris huius genuinam sapit facundiam, ingeniique præfert facilitatem non aspernabilem,quæ *lib.*3.*Aph.*3. sic se habet:*Est quidem totum corpus nouiter natis pueriles maximè humidum, adeò vt etiam ossium natura in ipsis potius cerea,quàm lapidea videatur,&c.* Hanc doctrinam verâ esse semper ratus sum ob rationem dictam, sed verissimam expertus sum, dum ad puerum curandum vocatus,in quinto ætatis anno cõstitutum, qui cùm ab vtero exiret cum summis pedibus adeò mollibus, & flexibilibus, vt ceræ modo,facilè sequerentur,quocunq; torqueres,vsque ad eam ætatem factis pluribus auxiliis consanescere non poterat.Huic,cùm ab inundante humiditate,ossium, neruorúmq; debilitate oriretur hoc vitiũ,Balneum artificiale roborans,& exiccans sũmo fuit auxilio, nam pedes firmi sunt facti & ad motũ habiles.

℞ *Betonic.Rutæ,Saluiæ,Stœchad.Rorismar.Absinth. an.M.j.Balaustiorum,*℥ *iij.Myrtillor.*℥ *j.Sang.Dracon. Boli Armen.Acaciæ,Spodij, Rosar.Gallar.an.*℥ *j. Melissæ, Iuæ, Arthriticæ,an.M.ß.Scoriæ ferri limati,*℔ *ß. Aluminis puluerisati,*℔ *iij.Salis* ℔ *j.Sulph.*℥ *ij.Hypocisthid.*℥ *ij.Cortic.Medianor.Castanear. Cortic.Arbor. glandium.Sumach,Terræ sigillat.Fol.Pruni Syluest. Radic.Bistort.an.*℥ *iij.Mastich.*℥ *ij.Sorbor.siccor.*℥ *j. Nucum Cupressi,num.iiij.Radic.Chelidon.*℥ *ij.*

Coque in sufficiente vini styptici quantitate, quousque remaneant ℔ iiij. cola,serua, & cum vnâ librâ

libra decocti, actu calidi, singulis noctibus pedes ablue, & tege linteo, Mastiche, & Roremarino priùs suffumigato. Huius præsidij ope, recordor multos persanasse, qui in tenera ætate constituti, præ humiditate, & mollitie ossium, ambulare non poterant, & si id facere tentabant, vacillantes in solum cadebant. Si non prosit hoc Balneum, vtere Aluminoso, ferreo, quod sponte è terra scaturit: nam mirabilem etiam eius vsum inuenies, quoniam aluminosa, ferrea siccant, strenuè calefaciunt, adstrictione roborant, & humidis affectionibus summoperè prosunt, vt ex Veterum mente explanat Cardanus *lib. 3. contradicent. tract. 4. contrad. 3.*

OBSERVATIO CXXXII.

Ex vlcere depascente in summo pede enato, mors repentina.

VEnenosum humorem innasci in corpore pluribus in locis affirmat Galenus. Hunc latere multo tempore in corpore citra noxam, 14. aut 20. annis, ipse edocuit *lib. de Theriac. ad Pison. cap. 16.* nam conceptus tempore menstruationis, elephanticus euadit, non modò post 12. aut 14. annos, sed post quadragesimum, vt testatur Alzaharauius *cap. de Leprâ:* quod in rabiosis palam fit, in quibus non illico à morsu detegitur venenum, neque aliquam sui notam in corpore præbet: vel quia toto illo tempore non est inducta facta intemperies, quæ valdè lædit, & immedicabilis est, vel ob ignobilitatem membri, cuius virtus non valdè irritatur, vel quoniam pars continens paruo veneno assueta non læditur, vel in aliqua parte vicissim concoctrix, & retentrix roborantur infirmata expultrice: nonnunquam hæc robustior fit, & noxium expellere tentat. Sic sensit Galenus *lib. 2. prorrhet. com. 17. & lib. 3. epid. sect. 3. com. 75.* Ob hanc causam sæpè euenit, vt plures sanorum munia obeuntes, repentè, velut siderati concidant, & moriantur, quoniam veneno similis in corpore genitus erat humor, qui sua lethali vi, ex improuiso cor premens, spiritûs extinguit, ex Auic. 1. 3. *tract. 5. cap. 8.* & Gal. *lib. 6. de loc. cap. 5.* Ob hanc rem iuuenis quidam, benè temperato corporis habitu præditus, passus est in summo pede dextro dolorem per duas horas ingentem, quo aliquantisper sedato, in planta pedis vlcus est exortum ita Cacoëthicum, & dolosum, vt post paucas horas totum pedem depascendo exederit, nulla præcedente liuedine loci. Chirurgi postquam totum pedem, ne vltrà serperet contagium, vt mortuum, & insensilem recidere tentant, dum, qua parte incisio esset facienda, an per corruptam, vel sanam, inter se consuluere, æger agône, Anxietate prehensus, præcedente Syncope, animam efflauit. Pro quæstione verò Chirurgorum, plures cum Celso *lib. 7. cap. vlt.* per sanam partem esse celebrandam incisionem contendunt, sed qua ratione defendant, pete à Clarissimo Fabricio Hildano *lib. de Gangr. cap. 17.* qui, allatis, veterum, & Iuniorum illustribus sententiis, te ab his labyrinthis extricabit.

OBSERVATIO CXXXIII.

De Alui fluxu.

Alui fluxûs lapidosi, historia illustris.

IN variis nostri corporis partibus lapides generari, præterquàm in vesica, & renibus, vbi videlicet detur causa materialis, & efficiens, viscidum humorem, paulatim exassans, torrens, & in formam lapidis indurans, veterum, & Iuniorum testimonio sancitum est. Hac ratione in intestinis renasci auctor est Auic. 16. 3. *tract. 3. cap. 3.* firmant Fernelius 6. *Patholog. 9.* Matthæus 2. *part. in 9. ad Almanf. cap. 11.* Musa *lib. 4. Aph. 79.* Iuuenis quidam excarnis, calidissimi temperamenti, ad venerem pronus, nullum ordinem in victu obseruans, gulæ deditus, ex interuallis solùm fæcalia excrementa deponebat, sicca, exusta, citra noxam vllam. Post longum temporis spatium, quùm deiiciebat, in imo ventris dolorem experiebatur immanem. Vno die cum auctorem doloris, lumbricum suspicaretur, aluinas fæces aqua diluere tentauit, vt intimiùs mali causam inquireret. Ecce loco vermis desiderati, inuenit quinque lapillos durissimos, quorum duo, lentis, tres, ciceris magnitudinem superabant, ad albicantem colorem declinantes. Cessantibus torminibus, post tres dies, iterum de ilium, & ventris dolore queri cœpit, qui iterum excretis sex calculis ex toto est mitigatus. Sed cùm nullum præter dolorem sentiret incommodum, de salute sua parum solicitus, in eodem regimine victûs bienniò insistit, cum excrementis commixtos calculos excernens. At vno die aucta affectione, sæuiore oppressus ventris dolore, cohibita aluo, auxilia quærit, & Clystere iniecto, ingenti cum ilium dolore, per sedem expulit calculos tres rotundos, Auellanarum instar, valde compactos, cineritij coloris, mucoque tenaci, vnde concreuerant, respersos.

Æger timidiusculus factus Medicorum opem expostulat. Hi cùm essent tres, eorum primus asseruit, horum lapidum generationem, non esse calori intestinorum attribuendam, velut illorum qui frequenter à renibus deciduntur: nam renes, quidam, apud Gal. 3. *alimentor.* 12. inter viscera connumerant, quare calore igneo, velut in adultis, aut moderato, vt in senibus, mucosum humorem, absumpta humidiori parte, ad tophi, & lapidis spissitudinem redigunt, auctore Gal. *lib. 6. epid. sect. 1. com. 6.* & alibi; in intestinis verò aliter se habet nam ob frigiditatem (exanguia enim sunt, frigida, & membranosa) tenax humor vertitur, & concrescit in lapidem, sic apud Gal. *lib. cit. epid. sect. 3. com. 15. in vesica frigida, quippe quæ neruosa sit & pauci sanguinis, & amplissima interius concauitate inanis, crassitudo in ipsam transmissa, ibi iterum cogitur, & inspissatur, & magis quando in ipsa diutius immoratur.* Quare à frigore lapides in humano corpore concrescunt, ex sententia Galeni, quam defendunt Mercur. *lib. 2. variar. ca. 11.* Cardanus *in com. Aph. 79. lib. 4. Aph. Hipp.* Vallesius *in cit. loc. Hipp. §. est verò hic morbus Lithiasis, seu lapidum in renibus congestio, quæ quidem fit ex succis crassis, calore, aut frigore intra renes duratis, &c.* Ob id necesse est propinare in hoc ægro quæ crassos humores euacuent, incidāt, intestina calefaciant; in quem vsum, præter totius prouidētiam, sunt Balnea naturalia, Sudorifica ex Ebeno, & alia quæ intus assumpta, & foris admota, intestina roborant, & excrementitiam humiditatem absumunt.

Secundus contrariam omnino conatus adstruere curandi viam in hæc verba prorumpit. Licèt *veritas non dicentium numero, sed sapientia sit iudicanda* auctore Galeno *lib. 1. de dignoscend. pulf. cap. 1.* tamen *quando plures concordant, & vnus dissentit, rationabilius est æstimare vnum potiùs deerrare, quàm omnes alios* monente Magistro *lib. 2. de vsu part. ca. 3.* Sic firmum est, & inconcussum apud illos, qui Galeni filios se esse gloriantur, lapidum generationem in corpore humano à calore proficisci; hic enim viscidum humorem exassat, siccat, qui licèt aliquando non sit vehemens, sed remissus, vt in senibus, per moram, eum indurat. Hoc docuit apertè Galenus *loc. cit. & 3. Aph. 26. lib. 1. de aliment. facult. 15. & 3. eiusd. cap. 1. & 6.* Auic. 18. 3. *tract. 2. cap. 16. Arist. sect. 19. probl. 42.* & vnanimis deinde Medicorum tum veterum, tum recen

recentiorum comprobauit opinio: *Neque enim tanta in corpore frigiditas viuente animali esse potest, vt aliquid in ipso concrescere in duritiem queat*, monente Galeno *lib.2.de temp.3.* quoniam *partes ventris adeo rigere nequeunt, vt cibi, potúque congelati indurentur, sicut alia extra corpus hyeme frigore concreta durescunt; priùs enim quàm ita frigeret homo, interiret*, inquit Galen.*lib.6.epid.sect.5.com.27.* Si verò, quod obiiciebat ingeniosus collega, in epidemiis Galenus dicebat, vesicam frigido suo temperamento succos crassos condensare posse, per frigiditatem, non absolutam frigiditatem, sed calorem imbecilliorem intelligas oportet; sic Galenus cerebrum, vesicam, ad alias partes calidiores collatione facta, frigidas vocat. Adde quòd intestina, tum suo, tum circumiacentium viscerum calore chylificant, vt Galen.*inquit 4. de vsu part.17.* probant Laurent. *lib.4. de histor. Anatomic. quæst.12.* Vallesius *lib.8.contr.cap.3.* quare ampliùs inhærendum sententiæ Galeni: cùm vel ipse Cardanus *lib.7.de subtilit.* in multis animalibus, vt Bufone, Limace, Cancro, Lapides generari posse à frigiditate affirmet, in homine verò solùm à calore immoderato, sui immemor scribat. His ego ductus, in hoc ægro, calidissimo temperamento constante, temperarem calorem immodicum, à quo lapides concrescunt. Sic Trallianus Galenum diuinissimum incusat *lib. 5. cap.4.* quòd *lib.4. de loc. cap.8.* ægros, calculum per tussim excernentes curauerit Theriaca, & extenuantibus medicamentis contrariis calori, à quo concreuerant, ex Galen.*6.epid.sect.3. com.36.* Nam hæc humorem crassiorem reddunt, viscera inflammant, totum corporis habitum exiccant, maximè cùm Galenus in calculoso cum tophis solùm ob gracilitatem lac exhibeat *lib.6.de sanit.tuend. cap.11.* tam contrarium tophis, apud ipsum *lib.6. epid.sect.3.com.15.& lib.7.Aph.76.* Demum, licitum est spernere vnam indicationem, propter aliam vrgentiorem, vt monuit Magister *lib. 10. meth. cap.1. & 6.* Exhibenda ergo erunt quæ Hepatis, & intestinorum calorem retundant, vnáque citra calorem crassos humores educere nata sint, quorum medicamentorum materiam noster socius disertè proponet, & hanc litem facundo suo iudicio acerrimè dirimet.

Tertius cùm senio esset confectus, debilis, & occupatus, citra rixam, & iurgia, hanc controuersiam composuit, ad secundi votum penitus inclinans. Nam à calore concrescere lapides certum est, & præter citatos firmat Peripateticorum Princeps Aphrodisæus *lib.1. probl. 110.* & plures alij. Idcirco calorem viscerum internorum exuperantem demulcerem humida diæta, simili potu, refrigerantibus Clysmis, vena secta, suauibus expurgantibus, sero lactis, Externis Epithematis, ventri, & hepati admotis, & tandem dulcis aquæ Lauacro per mensem exhibito. His dictis æger obediens omnia intra trium mensium spatium exequitur, at citra leuamen vllum. Nam hic carnifex morbus nullis sæpe cedit auxiliis; ex quo accidit, vt exasperato malo, in ventris dira tormina cum stercoris suppressione incurrerit, qui cùm in horas exacerbaretur magis, & pluribus auxiliis, nec clysteribus emollientibus & vacuantibus succumberet, factum est, vt ferociùs sæuiente dolore; æger exanimis occubuerit. Dissecto corpore, inuentus est calculus Castaneæ, & forma, & magnitudine, Colo intestino tenaciter adhærens, qui anteactam tragœdiam hactenus excitauerat.

Postquam huic obseruationi manum supremam imponerem, Legi Epistolam medicam Doctoris Acosta Lusitani Medici Rothomagensis clarissimi, in qua narrat quendam ægrum habuisse Diarrhœam diuturnam, quæ cùm multis diu applicitis auxiliis non cederet, tandem omnino curata est, excreto lapide quadrato, & tenui, qui vnguem digiti pollicis repræsentabat, quo expulso, æger conclamatus, à fluxu euasit.

OBSERVATIO CXXXIV.

De Vrina.

Vrina nigerrima tota vita, citra noxam excreta.

IN causone, aliísque adurentibus febribus, sanguine adusto, & nigriore reddito, ob vim ignis interni torrefacientis, vrinam nigram excerni, nouum non est, id docuere Hipp.*2. prog.18.* Gal.*1.cris.11.& 12.* Aëtius *tetrab.2. serm.1.cap.44.* Sicut apud illos passim est inculcatum, hanc, in febribus longis, in copia humoris melãcholici, in cutaneis affectibus, in suppressis menstruis, hæmorrhoïdibus, maxima cum commoditate excerni, testante Galen.*lib.de atra bile, cap.8.* Sic mulier in Thaso cum hac vrina euasit, apud Hipp.*3.epid.sect.3. text.73.& 82.* Firmant Auicen.*2.1.doct.3. cap.3.& in prima part. Cantic.tract.2. text.507.* Anton. Vallesius *exercit.ad cap.40.* Holler. *de morb.intern.* Adolphus Scribonius *lib.de inspectio. Vrinar.pag.51.* & alij. At citra has causas hanc vrinam diu emingi citra læsionem, est rarissimum. Septennis puer quùm in omnibus sanorum munia exequeretur, vndecim annis eminxit vrinam nigram atramenti scriptorij instar: & cùm nullum edulium sumeret, ob quod vrina nigredine conspurcaretur, vt sæpe contingit, vt notauit celebri quadam historia Actuarius *lib.1. de indiciis vrinarum, cap. 20.* rationabilius erat ex viscerum igneo calore humorem biliosum aduri, & in nigredinem verti; quare ne hic in aliquem lapsum immedicabilem ex siccitate subortum incideret, in 14. anno constitutus, remedia exposcit, multa fuere oblata, quæ Iecur, à quo tanquam à communi officina hoc vitium emanare Medici rati sunt, attemperarent, vnáque illius phlogosim retundere nata essent. Expurgatum sæpius corpus præmissa phlebotomia, serum lactis exhibitum, obseruata frigida & humida diæta. Imperatum Balneum, & alia innumera ferè oblata in potum, quæ igneam viscerum intemperiem corrigerent: Tandem cùm nullis auxiliis leuaretur, ipsa sanorum munia obiens, medicamentorum iam impatiens, ab eis destitit, &, quod mirum est, nulla siti, aut oris amarore oppressus vitam suauissimè ducebat. Hic nupsit, & fœcunda fuit factus prole beatus, & in multos annos hanc emittens vrinam, vitam produxit. Lege eruditissimum Henricum Petræum Manspurgensem, *disput.5. de vrinis, num.22.*

OBSERVATIO CXXXV.

Vrina lactea, toto vita decursu excreta citra noxam.

VRinam simpliciter lacteam, ab humoris pituitosi copia euenire; calculum, paralysim, apoplexiámque præsagire, constans est Medicorum sententia, inter quos primi sunt Actuarius, *lib.1.de indiciis vrinarum, cap.12.* Auicenna *2.1.Doct.3.cap.2.* & alij, quos longum esset recensere. Quadragenarius, crassus, & rubicundus, totò vitæ decursu vrinam excreuit lacti, aut spermati similem: Erat sanus, aurificis officio fungebatur, & nullum vnquam sensit incommodum. Compellentibus affinibus, Medicorum votum explorat. Hi suppressionẽ vrinæ, vel calculum renum imminere illi inculcant, & ni sibi caueret, varios morbos euenturos pollicẽtur. Ille subridens

dens medicamenta renuit, soli Deo confidens. Sic factum: nam ad octogesimum annum nullo morbo oppressus perseuerauit, quousque pleuritide occupatus vitam finiuit. At hæc rara sunt, & limites naturæ excedunt; Quare ab arte explodenda: frequentia enim pro perpetuis habentur, *lib. de fœtus format cap. 2. & 6. Aphor. 58.*

OBSERVATIO CXXXVI.

De Vlceribus.

Vlcera manantia diuturna, in vniuersâ corporis mole exorta, quomodo curata.

VIr quidam ingeniosus, & doctus, habitu melancholico prædictus, repentè pruritum passus est in corpore toto adeò pertinacem, vt cutem scalpendo vnguibus dilacerare cogeretur. Hoc malum quatriduò durauit. Cessante pruritu, totum corpus conspurcari cœpit vlceribus, ex quibus velut per manantes fontes ichor exibat serosus, flauus, tam acris, & mordax, & in copia tanta, vt subiectam carnem per quam fluebat exederet. Malo huic ab exustis humoribus genito vt occurreret, consilio Medici pluries secuit venam, & sæpe ex talo, & ex mariscis, hirudinum ope sanguinem extraxit. Expurgatum corpus. Serum lactis exhibitum, multiplici melanagogorum sylua præparatum. Saluatellas secuit, & optimo regimine vsus Balnea admisit. At omnia frustra. Huic, cùm aliqua morbi Gallici indicia essent, sudorifica ex Smilace aspera, decocta in aqua Endiuiæ ob viscerum calorem imperata. Admota Mercurialia vnguenta, & alia quæ siccitate, sua superfluum humorem absumunt. Demum lassatus iam, & ex diuturna applicatione medicamentorum debilis factus, Balnea aluminosa fuit expertus, à quibus nihil leuatus, sicut nec ab ingressu in riuos in quibus hirudines viuunt, quarum suctu ex tota corporis superficie limosus eductus est sanguis in copia multa. Tunc ex nimia per vlcera vacuatione veluti viribus prostratus, lecto continuò decubuit, victûs solùm ratione commoda vsus. His destitutus à Medicis, fonticulos, meo voto, in crure dextro, & brachio læuo admisit, qui adeò contulerunt, vt tota sanie, quæ per vlcera purgabatur, per cauteria vacuata, intra mensis spatium, consolidatis vlceribus, sanitatem, Dei misericordia, cuius manus effœta non est, fuerit consequutus.

OBSERVATIO CXXXVII.

De Ictero Nigro.

Icterus Niger, ex infrequentissima causâ pronatus.

DIsceptatum diu inter eruditos arbitror, qui veterum fertilissimos campos studio indefesso colunt, & irrigant, super causas Icteri nigri. Omnes vnanimiter iurant cum Galeno in locis multis, triplici de causa id euenire posse, vel vitio particulæ quæ excrementum ipsum expurgat, vel ratione viarum per quas expurgatur, vel ipsiusmet excrementi vitio. Horum virorum votum in hunc vsque diem sum amplexus, donec Doctor Gaspar Acosta Lusitanus, Medicus Rothomagensis celeberrimus, aliam infrequentem huius morbi causam, in quodam consilio, misso Antuerpiensi Canonico, & mihi postea communicato patefecit, cuius exemplum hoc loco subnectere visum est. Vxoris cuiusdam nobilis viri, atro colore cutis tota ita fuit tincta, atque fœdata, vt solummodò eius aspectus omnibus horrorem incuteret.

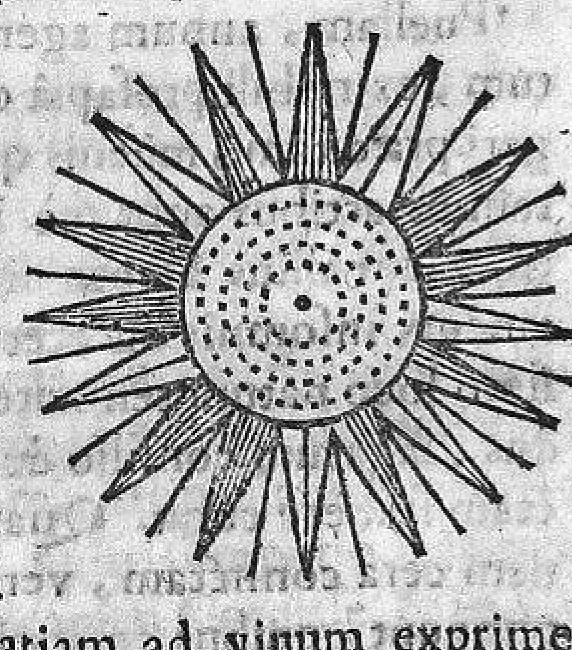
A Hæc absque febri mœsta perpetuò erat, nam vniuersa corporis superficies Æthiopis colore erat consp urcata. Inter Medicos de causâ morbi satis disceptatum, conclusúmque hunc nigrum colorem, seu icteritiam nigram, à centumace lienis, & mesenterij obstructione esse subortam, (licèt nulla, aut saltem sensui conspicua reperiretur illam partium tensio, ac durities,) quare ad nigros humores vacuandos, & deobstruendas vias, selecta auxilia præscribunt, à quorum vsu ita malè habuit, vt ab eis, medentium consilio coacta abstineret. Tandem accedente assidua Lipothymia, & sequuta continua febri, è vita discessit. Cadauer dissectum sine liene inuentum est, qui cum sit receptaculum melancholici succi, nil mirum, si eo de- B ficiente corpus totum redderetur nigrum; quoniam atro humore non attracto, huiusmodi humor per venas cum sanguine ferebatur, ex quo massa sanguinaria infecta nutrimentum corpori cùm præstitisset, ipsum hoc nigro colore fœdauit.

OBSERVATIO CXXXVIII.

De Lapide Vesicæ.

Lapidis in Vesica inuenti, forma stupenda, & enormis.

C LApides, diuersa forma, quantitate, atque colore, in vesica vrinaria fuisse inuentos, vel ab ea artis ope extractos, Veterum, & Recentiorum exempla satis confirmant. Sed huius forma est rarissima, & admirabilis, cuius historiam palam fecit Doctor Acosta Lusitanus, Medicus Rothomagensis incomparabilis, & in inuestigandis naturæ arcanis laboriosissimus. Ægrotauit diu immani, ac miserabili vesicæ tormento puer quindecim annos non excedens, qui in omnibus membris saluis, tandem infando cruciatu excarnificatus animam efflauit. Secto cadauere, in capacitate vesicæ inuentus est lapis rotundus, magnitudine paruæ pilæ, pyramidibus politis, D & acutis vndique circumseptus, (Solis instar) & ita humor hic ab assante calore erat dispositus, & induratus, vt inter pyramidem vnam, atque alteram essent fabrefactæ puncticulæ longæ, acus formâ (mirabile visu) à natura insertæ; ex harum aculeo, puer cùm ad eiaculandam vrinam ex longis temporum interuallis cogebatur, se, in pube, velut acubus, & acutissimis spiculis pungi, & lacerari, magno vlulatu ingemiscens conclamabat. Huius ergo calculi mon- E strosam, & inauditam effigiem in Lectorum gratiam ad viuum exprimere iibuit.

OBSERVATIO CXXXIX.

De Morbis trans naturam,

Morbi trans naturam, remediis trans naturam, curantur.

DÆmonis commercio, & pacto fieri fascinum, maleficium, incantationes, præstigiaturas, philtris, poculis, amatoriis, verbis prolatis, orationibus, appensis, gestatis, coniurationibus, characteribus, figuris, annulis, carminibus, sonis, cantibus, numeris, potionibus, suffitibus, odoribus, & aliis mille modis, mille doctus experimentis, testimoniis cer-

tissimis confirmatus, verum esse non dubito, & latè firmant ex nostris Baptista Codronchius *lib.3. cap.6. de veneficiis*, Langius *lib.1. epist.38.& lib.3. epist.34. Gemma lib.2.de diuinis Characterismis cap.4.* Ioan. Hucherus *lib.4.de maleficiis*, Cardanus *lib.2. contradict. tract.2. contradict.7.* Rodericus à Castro *lib.4.de medic. politico cap.2.* & alij, ex alienis Petrus Tolosanus *I.C. lib.34. Syntagmat. iuris vniuersi cap.14.* qui ex multorum consensu auctorum eloquenter probat, magicis artibus, certis ceremoniis, & actionibus incendi posse libidinem, elementa turbari, aquam de cœlo pluere, aërem mutari, homines in alia corpora transponi, & morbos ferinos, insuperabiles induci, transmutatis noxiis succis à partibus ignobilibus ad nobiles, vel instrumentorum figurâ vitiatâ, vel immediatè per motum localem, vel illudendo sensibus, vel applicando actiua passiuis.

Harum omnium artium dæmon est auctor, aut adiutor, quas, fœdere inito cum illo, exercent mulieres præstigiatrices, quas, *Lamias*, seu *Striges* vocant, aut venefici homines, qui *Strigones, Alastores, Sicarij*, *Telchinæ* dicuntur. Quos, certis verborum, aut gestuum formulis mira perpetrare, certum est, quicquid contrà clamet ad rauim vsque Cornelius Agrippa *lib. aduersus lamiarum inquisitores*, futilibus quibusdam argumentis nixus, fascinationem ex pacto Dæmonum contractam pertinaciter denegans, quas esse ex iure diuino, & humano puniendas, legat qui velit in materiâ hac potiùs Theologicâ, quàm medicâ, Sixtum Senensem *lib. 6. Sancta Bibliæ, adnot. 276.* quo loco, copiosè, & doctè contra eum efficacissimis rationibus disceptat, & multò antea, ornatè satis, & breuiter comprobauerat Christophor. Landinus *in Virgilium, eo loco. Nescio quis teneros oculus, &c.*

Ex hoc perenni fonte scaturiunt morbi immanes, atroces, admirabiles, qui licèt naturalibus similes appareant, cùm tamen causam habeant, medendi arti haudquaquam obsequentem, iure à Fernelio *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap.16.* trans naturam appellantur; qui remediis naturalibus applicitis in peius ruunt, aliis verò trans naturam admotis consanescunt. In hanc rem apponam historiam admirandam, sed veram.

Puellam, annum agentem ætatis decimum sextum, ex nobili prosapiâ oriundam, formâ non vulgari præditam, iuuenis quidam speciosus, & liberalibus artibus apprimè instructus ita miserè deperibat, vt illius amore irretitus noctes plures velut amens, insomnis duceret: at cùm illum ea vt ex infimo loco natum temneret, & irrideret, indignabundus, sagarum consilio de ea magicis artibus vindictam sumere curat. Quare absentis puellæ imaginem cerâ confictam, verbis prolatis sortilegæ compungunt, quibus recitatis, insons sæuis doloribus in toto corpore excitatis est afflicta, iisque ita infandis, immisericorditer vexabatur, vt aculeis transfigi videretur. Quibus lenitis remanebat Aphona, & conuulsione mirabili arrepta, quâ pedibus antrorsum pectus contingebat, cum oculis toruis nigricante facie, pinnis narium inuersis, linguæ tremore, lipothymia, omnimoda virium iactura, fastidio summo.

His triduò perseuerantibus, conuocantur Medici, qui postquam vltrò citróque de causa morbi disceptarunt, in eam vnanimes conuenerunt sententiam, vt crederent, hæc horrenda vitia, ab vtero, auráque venefica ad partes superas elata, tanquam à prima origine emanare, quæ similem tragœdiam excitare nata est. Quapropter præsidia plurima adaptant in hunc vsum. Sed cùm iis applicitis illa delira, furibunda, & omni conuulsionis specie premeretur immaniter, à Medicis tanquam spiritu malo apprehensa, aut veneficio vexata, deseritur.

Hoc ita esse confirmauit postea enormis vomitus, cuius violentia, nigerrimam materiam primò, postea glomeratos crines, Tribulorum fasciculum, acus æneas, & tandem ouiformem massam atro colore conspurcatam reiecit, qua dissecta erupêre plures volantes formicæ, quæ adeò horrendum fœtorem ex se expirarunt, vt nullus in domo persistere posset. Visis his, omnibus patuit cuncta hæc ex veneficio esse suborta. At cùm in agône esset, Syncope oppressa, per vomitum laboriosissimè excreuit animal, pugni forma, colore atrum, cauda oblonga, toto corpore pilosum; Muris instar, quod postquam in terram delapsum est, eximia pedum agilitate per domum obrepit, & emoritur.

Parentes rei nouitate, & periculo filiæ commoti consulunt ariolos, sagas, sortilegos, magos, & incantatores. Ex iis vnus, se eam sanaturum proposita multa mercede constanter pollicetur, dicens vt aduentante paroxysmo vocaretur. Sic factum; nam cùm accessio ferociter inualescit, conuocatur ipse, qui super caput ægræ priùs abrasum, me præsente, imposuit Papyraceam chartam albissimam, in qua scriptæ erant literæ binæ, T. M. & imposita erat vngula Asini semicombusta, & ille nescio quæ verba ad aurem obmurmurans, illam ab insultu, & omni symptomate in posterum liberauit. Morbi ergo trans naturam remediis trans naturam curantur, vt graphicè post Fernelium disseruit Carrerius ad libros Galeni *de loc. affect. disput.37.*

OBSERVATIO CXL.

De Incuria Ministrorum.

Pharmacopæi inscitiâ, æger emoritur.

CVm Hippocratis & Galeni monumenta reuoluo, horum auctorum dulci sapore, & illorum suaui lectione velut delinitus inebrior, tam mihi videntur eorum opera succulenta, affabréque composita. Dum ea perlegerem, occurrit laudatissima, & quasi per manûs à multis sæculis translata sententia in *lib.1. epid. sect.3. text.51.* qua ostendit hic diuinus auctor, artem nostram ex tribus constare, morbo, ægro, & Medico artis ministro. Hic vt naturæ rectè operantis vias sequatur, necesse est, vt habeat suos ministros promptos, & in arte satis versatos: famulantur enim Medico, inquit Galenus *lib.6. epid. sect.5. com.1.* quinque artes. *Pharmacopœa, ars infundendi clysteres, ars aperiendi venas, ars obstetricandi, & Coquinaria.* At ab istis insciis sæpe mors emanat. Quare ab arte pharmaceutica incipiamus, in qua multi adsunt Grammaticæ ignari, putant enim isti cùm in promptu habeant Dodonæum, Lobellium, Fuchsium, ex Latina lingua in Teutonicam, aut Germanicam translatos; & vel Lacunam, aut Matthiolum, Bauderonum, aut alios sua vernacula lingua conscriptos memoria teneant, ipsum Mesuem, acutie, & componendi medicamina facundia superare. Nam oportet Pharmacopœum esse prudentem virum, diligentem, & artis suæ obseruantissimum, & quod plus est, Latino sermone instructum, vt probè dispensare medicamenta, & compositiones à Medico ordinatas intelligere, & componere, ne temerè, non intelligens, conficere queat. Hinc fit sæpe vt multos capitales errores committat, & pro multis vnum sit exemplum satis. Laborauerat æger toto ferè anno Dysenteria, quæ ex interuallis illum opprimebat immaniter, ob cuius sæuitiem totum intestinum rectum vlceribus cauis, & sordidissimis erat conspur

conspurcatum, quæ vt Medicus abstergeret, & siccaret, suppositorium descripsit & dixit, fiat suppositorium, filo, vno nexu ligatum; Pharmacopœus Grammaticæ ignarus fecit tumultuariè glandem, & cùm non intelligeret verba *filo vno*, putauit quod erat Philonium, & nescio qua huius Opiati quantitate adiecta, suppositorium construxit. Imposito eo, cùm æger debilis esset, ob frigiditatem medicamenti, somno profundo arreptus, perpetuò obdormiuit. Dubitas? Audi Auicen. 16. 3. *tract.* 1. *cap.* 14. §. *Etiam testati sumus nos vidisse qui supposuit sibi collyrium ex Opio, & mortuus fuit*: Nam & multi imposito suppositorio opiato, ob vigilias, & fluxûs diuturnos, supremo somno correpti sunt, vt scribunt Marcus Gattinaria *cap. de curâ sodæ Cholericæ*, Nicolus *serm.* 2. *cap.* 11. & alij. Oportet ergo vt Pharmacopœus sit diligens, & Latino sermone benè instructus, & habeat ministros vigilantes, Latinos, peritos, & probos. At de horum incuria, & negligentia plura dici poterant, sed sub vno exemplo cætera comprehenduntur, auctore Galeno *lib.* 1. *acut. com.* 33. *& lib.* 3. *com.* 44. *&* 61. *& lib.* 5. *Aph.* 33.

OBSERVATIO CXLI.

Obstetricis malitiâ, & fraude, plures fœminæ interfectæ, aliæ in grauissima pericula incurrerunt.

NOn celabo, per Deum immortalem, vnum facinorosum scelus, ex quo, obstetricis malitiâ, & dolo tot fœminæ interfectæ, aliæ in mortis fauces deductæ. Putant enim hæ insciæ honorem maximum reportare, si salua pariat fœmina, & infans lucis vsura fruatur in manibus suis, ac si hoc opus, donum Dei appellari non mereretur: nam patiens simul, & nascens statim in ipso vitæ limine Sacrosancti Archiatri opem miserabili voce implorant. Quòd si partus difficilis sit, & lachrymosæ pressuræ dolorum adsint, ingentes, & immanes hostiles partûs labores infestent, & viæ per quas labi infans debet, sint vel ex morbo, aut ætate callosæ factæ, neque partes pudibundæ dilatari possint, & acerba concitentur tormina, cruciatus sæui, ferina symptomata repullulent, fœminæ tristes metuant, paueant, mœrore conficiantur, lancinentur, exoluantur, & agonia fera contabescant. Tunc necesse est priùs, diuinum, & deinde humanum, & medicum implorare auxilium, non ab obstetricibus: nam hæ multa machinantur sæpe, vi & violenter, vt infans intempestiuè, vel lacer, vel mortuus exeat in lucem. Vidi vnam maleficam, quæ fœminis in hoc agône positis, & præ nixu, & doloris sæuitie nihil sentientibus, acutissimo, sed satis oblongo cultello, quod fortè in hos nefarios vsûs in carpo iuxta tunicam reseruatum habebat, totum vteri os versùs anum resecabat, & sic dilatato vtero labebatur fœtus. At fœminæ obotta Hæmorrhagia nimia, scisso vtero, vel ano resecto, excreta deinde vrina per aluum, & stercore exeunte per vuluam, vel animam efflabant, vel deinde cum magno labore euadebant. At ab assistentibus apud Magistrum accusata, in exilium perpetuum, cùm testes contra se non haberet sufficientes, est relegata.

OBSERVATIO CXLII.

Ex Clystere actu calidissimo iniecto, mors subsequuta.

QVi debet iniicere clysterem, attentus, & vigilans sit oportet. In populosissima quadam ciuitate vidi accidere inopinatam mortem ex clystere, qui cùm ob ministri incuriam, actu calidissimus immitteretur, intestina adeò lancinauit, vt immani sequuto dolore, & confluentibus hac ipsa de causa humoribus, generata inflammatione, & parte deinde occupata Gangræna, superuenientibus febri, delirio, siti, & vigilia, æger, qui antea sanus erat, animam post duos dies efflauerit. Cuidam ex cœcis hæmorrhoïdibus laboranti, cùm præ illarum tumore anus esset clausus, & multis diebus, vt sæpe in hoc morbo contingit, non deiiceret, iniecto à quodam inscio, clystere, ita hæmorrhoïdales venæ sunt dilaceratæ, vt ob dolorem, & affluxum humorum, tota inflammata parte sphacelata, (hæ enim partes sunt valdè obnoxiæ corruptioni ob multas causas) biduò vitam cum morte commutauerit.

OBSERVATIO CXLIII.

Phlebotomi incuriâ, ægra fluente sanguine emoriuntur.

ACcedamus ad phlebotomos, qui in multis cùm peccent, tolerari non possunt: nam Medico multi sapientiores æstimantur, tantum sibi placent, tantum sibi assumunt. Erant duo, vnus incautus iuuenis, alius delirus senex. Ille, vt scientiam suam ostentaret, secta vena poplitis, reclamantibus assistentibus, historiis, & facetiis enarrandis solùm intentus, tantum sanguinis in phialam aqua calente plenam extrahi curauit, vt vix perspecto sanguine cum aqua confuso, fœmina delicatula, & ex morbo debilis, post dimidiam horam exanimis corrueret. Senex garrulus experimentum cùm haberet, vt ipse insolenter dicebat, audacia multa confirmatum, ad senem Nephritico dolore laborantem, Saphenæ secandæ causa cùm esset accersitus, tusa vena, tantam quantitatem extrahere permisit suo consilio nixus (parcam enim in sene debili, doloribus, & vigiliis vexato instituerat Medicus) quoùsque æger animi deliquio arreptus, post horam excessit è viuis. Et licèt plura possent prædici de argumento hoc, ea silentij tenebris inuoluere satius duxi, ne Lectori tædio sim, & illis inimicitiæ: & ego Epilogum facio, non tractatum.

OBSERVATIO CXLIV.

Ob coqui ignorantiam, stoliditas suborta.

CRoco insunt facultates mirabiles, quas prisci vno ore extollunt, & ob hæc in multa ingreditur Antidota, Theriacam, Mithridatium, confectiones Cardiacas, quæ nostri corporis facultates mirè roborant, & est medicamen Cordiale, & in Catalogo medicamentorum quæ vires cordis tuentur, reponitur ab Auicenna *lib. de viribus cordis tractat.* 2. *cap. de Croco*: attamen immodicè si quispiam eo vsus sit, in pallorem, capitis dolorem, caliginem oculorum, & demum in insaniam maximè alacrem, & lætabundam incurret; sic enim habet Auicenna *in loco dicto: Multitudo verò comestionis eius superfluè dilatat spiritum, & mouet ad extrà, donec accidat propter hoc vt discedat à nutrimentali materiâ, & sequatur inde mors*, &c. *Et lib.* 2. *tract.* 2. *cap.* 129. Sic ait, *dicitur quòd tres aurei de ipso interficiunt lætificando*, &c. Quam sententiam omnes deinceps comprobarunt. Hoc non aduertens Coquus quidam, qui vt alimenta eleganter condiret, vt maiorem palato gratiam conciliarent, in auium iure tantam quantitatem Croci dissoluti iniiciebat, vt fœmina illo vsa continuè, in risum ex internallis ita lætabundum repentè

inciderit, à quo nunquam potuit leuari, quæ omnia ex Croci nimia quantitate esse suborta, non dubito. At si Crocum fuisse adulteratum instes non repugno. Adulteratur enim sæpe inquit Dioscorides *lib.* 1. *cap.* 23. Argenti spuma, atque plumbagine, ex quo æquè lethalia symptomata oriri, ac ex argenti spuma, verum est. Vnum certius quod ipse Dioscorides ibi adiunxit, exitiosum esse si tribus drachmis ex aqua potetur. Pro salute ergo, qua nihil charius, apud Galenum *lib.* 7. *meth. cap.* 6. ministri prudentes ad coquinariam artem eligantur, ne si fortè ægri præ fastidio alimentum abhorreant, ipsi ad irritandum palatum, noua condimenta, clàm imponant, quæ ægro nocere impensè queant: nam vidi fœminam illustrem, cui ab inscio Coquo in ferculis iniecto succo Coriandri viridis in copia multa, nausea superuenit, & ventriculi debilitas adeò eam oppressit, vt cogeretur cibos illico vomitione reiicere. Hæc curata, Aloës vsu in pilulas redactæ, vini Absinthitis potu, & roborantibus ventriculo admotis. Quibus autem dotibus debeat esse instructus Coquus, proponunt Varro, & Columella *in suis de re rustica libris elegantissimis.*

OBSERVATIO CXLV.

De Inscitia Medicorum.

Inscitiâ Medici, quidam emortuus.

SOlus *Deus languores sanat*, inquit Mesuë *in præfatione practicæ suæ; & de frugalitatis solio produxit in largitate medicinam, Benedictus, gloriosus, & excelsus Creator.* Huius solùm proprium est nec fallere, nec falli: *mortales cùm homines sint, in multis peccant, quædam videlicet penitus ignorando, quædam malè iudicando, quædam negligentiùs scriptis tradendo,* dicebat Galenus *lib.* 2. *de sec. loc. cap.* 1. Nam *supra captum hominis est nunquam errare, solius artificis quàm minimum,* ex Galen. 3. *pag.* 41. quoniam *optimus Medicus aberrat aliquando* 2. *Aph.* 29. *& lib.* 1. *ad Glauc.* 1. præsertim in vita brevi, & arte longa, ad quam nec ipse Hippoc. peruenit, ex *ipso in epist. n.* 31. maximè cùm Medicus sit artifex coniecturalis, coniectura autem licèt ad veritatem proximè accedat, aliquando fallit nos, ex Gal. 1. *Aph.* 12. quoniam est posita in medio scientiæ, & ignorantiæ, *ex ipso lib.* 1. *de loc. cap.* 1. Ob hæc Hippoc. 5 *epid.* 27. *& lib.* 2. *epid. sect.* 4. *& lib. de ossium natur. num.* 17. se errasse ingenuè fatetur, & remediis nihil contulisse affirmat 7. *epid.* 40. 41. 62. 68. 69. 86. Gal. 2. *de loc.* 5. in seipso ægrotante deceptus est, & alibi, sæpe se ignorasse confitetur. Suos errores confessi sunt Auic. 6. 4. *tract.* 4. *cap.* 22. Auenzoar *lib.* 1. *tract.* 15. *c.* 13. *& lib.* 2. *tract.* 5. *cap.* 13. Aretæus 4. *Chroniōn. cap.* 1. Alzabarauius *lib.* 31. *pract. sect.* 1. *cap.* 15. & alij Medicinæ Phœnices fatentur palàm, ne quis decipiatur eadem ratione, qua quis antea deceptus est. At hoc est rarissimum; errores verò quos proponimus, sunt crassissimi, & intolerabiles, in quos solùm gregarij isti Medici passim incurrunt.

Medicus quidam senex, garrulus, aue Pica loquacior, & qui se ab Æsculapij familia oriundum, & Magnatum, Principúmque esse Medicum, per vicos, plateas, fora, vbique passim, & qualibet vel minima data occasione, iactabundus, & gloriosus, inflatis buccis proclamabat, cùm ad curandum mediocris sortis hominem esset vocatus, qui febricula, ventris gurgulatione, diuturno alui profluuio erat correptus, ventre subturgido, pedibus inflatis, cum futuræ tabis, aut hydropis metu, longo tempore decolor in lecto iacebat, de salute sua desperans, me, annuante ægro inuitus consuluit. Consilium adhibitum. Cúmque alui fluxus ex debilitate, & hepatis obstructione pronatus, complicatissimus affectus, & difficilis curationis sit ob multas causas, non phlebotomia, vt ille prædixerat, sed aliis auxiliis esse curandum ægrum palam feci. Sed cùm ille non acquiesceret, excitans iurgia, & clamores, præfatus periculum, abij, discessi. At ille, extracto sanguine, solùm ob hepatis ardorem, ægrum exhausit, qui resolutis viribus post quatuor dies extinctus est. Rectissimè ergò à Galeno promulgatum *lib. de Theriac. ad Pison. cap.* 4. *Si quis miser in methodici tanquam in alterius belluæ manus incidat, proculdubio morietur ex consequutione dogmatis ab eo interfectus, quoniam vt à secta non recedat, inuestigare causas non vult. At benè fortunatus ille qui ad rationalem Medicum accesserit, neque enim tam malis symptomatis facilè capietur, neque ob artem rationalis Medici mortem incurret, &c. Medicus ergò inscius ægrotanti altera fera, qui ita remedia ægris præscribit, ac illi qui aleam iaciunt, quorum inutilia præcepta magnum ægrotis afferre solent incommodum,* vt scitè docuit Galen. *lib.* 1. *epid. sect.* 3. *com.* 50. Consule de horum nebulonum inscitia, versutie, & temeritate Ioan. Freitagium *in suis noctibus Medicis cap.* 20.

OBSERVATIO CXLVI.

Medici errore, Podagricus obiit.

NVper in quadam celebri ciuitate, Medico cuidam seni, indocto, magnifico tamen titulo ob canos, & albicantes pilos superbienti accidisse vidi, qui, postquam alij, arte, & eruditione insignes viri, multas remediorum centurias, ægro calidissimo temperamento prædito, gracili, excarni, articulariis, doloribus vexato sine fructu præscripserunt, sua, gloriabundus, velut strepens inter Anser olores, præsidia, quæ manûs Dei vocitabat, ad sidera efferens, artubus dolentibus, Vnguentum ex Sulphure, Nitro, Euphorbio, cum succo Artemisiæ, & oleo de Piperibus paratum admouit. Hoc applicito, æger cùm esset calidissimus; sæuiente dolore, exacerbata febri, vigiliis afflictus, motu priuatus, sensim contabuit, qui paucis pòst diebus extinctus est. Sed hos ex Pædotriba factos Medicos, tanquam ipsissimam pestem, quam semper habuit, & habebit ars medica, vt fatuos, & stolidos, tanquam lapidem, non verberemus: nam citiùs, tardus bos sentiet admotos stimulos, quàm isti, recta consilia obseruabunt. Nam illis hæc sunt superflua, ac si asino fabulam narres, vt cum Galeno loquar *lib.* 1. *meth.* 1. *&* 3. *de facult. cap.* 3. de quorum stupiditate legendi Petrus Talpa *in suo lib. de indocto Medico,* & Ioannes Aubrius *lib. de vendicanda medicinæ dignitate,* & priùs prædixit Hipp. *lib. de lege, num.* 3. §. *Imperitia malus thesaurus est, timiditatis, ac temeritatis nutrix.*

OBSERVATIO CXLVII.

Applicito caustico, Arthriticus occubuit.

MEdicus quidam contumeliosus, superbus, inscius, & audax, quùm diuitem inuiseret arthriticum, se remedio quodam patri applicito, morbum hunc importunum, & cum quo Medici docti antea luctauerant, superaturum haud inglorius pollicetur. Sermonis lenocinio, & spe salutis allectus æger, annuit illicò. Ille fermentum cum Cantharidibus parti afflictæ imponit, humorem parti tenaciter impactum, auxilij ope educturum sperans. Vix decem pertransierant horæ, quando ampullis excitatis, sequutáque nigredine loci, humerum Gangræna occupauit, quæ cùm profundis scarificationibus, aliísque medicamentis putrilaginem inhibentibus

non

non cederet, & vsque ad collum serperet corruptio, nec pars sphacelata sectioni esset opportuna, factum est, vt resolutis viribus obierit miser. Atque hanc laudem Thessalicus iste inter multos spectatores est consecutus, ostendens explicatum ab Arthritide hominem, intra tres, vt promiserat, dies.

OBSERVATIO CXLVIII.

Medicus, ignorantia sua, sibiipsi mortem acciuit.

VIx descenderat Medicus quidam ab equo, quando ab hoc, recalcitrone sanè & refractario, illi in femore satis magnus illatus est ictus, quem tumor, & dolor postea consequuntur. Ad eum curandum alij amici vocati, consilio Gal. *lib.4. acut.19.* ad præseruandam partem, ne inflammatione tentaretur deinceps, statim sanguinem emittendum imperant. Sic enim habet Gal. *Nos autem, & ea non existente venam secamus, quùm dolor vehemens, hominem statim prehenderit, vel pars aliqua fracta fuerit, vel os ex loco pulsum sit, vel alius quispiam articulus contractus, reductúsque sit, &c.* Sententia Galeni prolata, reclamat ipse, qui semper multum sibi assumpsit, & veluti furore percitus instat vehementer, & vt putabat argutulè, ex ea non inferri rectè ipsum esse phlebotomandum: nam Galenus ibi non loquebatur de ictu facto à calcitrone equo. Omnes subrisimus: nam mouerat Cornicula risum. At nos pacato animo illum sic fuimus allocuti: Galenus sub vno exemplo cætera dolorem inferentia comprehendit, vt patet ex ipso *lib.3.acut.*42.61.& 5. *Aph.*53. & in methodo *in lib.*4 *cap.*6.sic ait: *Quippe ipsos Empiricos videmus, cùm lapsus ab alto quis sit, aut aliàs plaga aliqua contusus vehementer corporis partes habuerit, ad sanguinis missionem confugere: quamquam idem homo paulò ante sanus fuerat, prorsúsque redundantiæ sanguinis expers, &c.* Nam venæ sectio reuellit, inflammationem arcet, & sanguinis impetum ad partem dolorificam, & imbellem suopte impetu decumbentis coërcet. Mihi, hæc & alia ratiocinanti neque aures præbuit, nec aliorum vota approbans, & immorigerus, sibi vnquam venam secari permisit. Quare factum est, vt confluente ob dolorem affatim ad partem sanguine, inflammatione aucta, & sequuta Gangræna, quæ nullis auxiliis cessit deinceps, post septem dies animam efflauerit.

OBSERVATIO CXLIX.

Hydropicus, Medici pertinacia, subitò emoritur.

GEnerosus quidam vir Ascite bienniò laborauit, quem clamosa, & inextinguibilis comitabatur sitis, cum iugi, tenuíque febricula coniuncta. Aderant obstructiones internæ cum flatuum copia multa, & alia, quæ huius classis Hydropicos sequi solent. Multis præsidiis à suo Medico tractatus, semper ruebat in peius. Ille cùm vellet esse solus in præsepe equus, doctos in consilium nunquam admisit. At reclamantibus affinibus, vel renuente eo, alij conuocantur, re, & opere celeberrimi. Collegium initum. Varij variam, doctè tamen & eruditè, remediorum syluam proposuere. Ea sunt Hydragoga, Trochisci, Emplastra, Vnguenta, Thermales aquæ, Sudorifica, Roborantia, Vesicatoria in cruribus excitata, Phœnigmi, vstiones, scarificationes, & fontanellæ, demum imperatum exercitium, consultus meri potus, cum exiccante diæta coniunctus. Ex vltimis, primus, solùm Paracentesi vtendum esse prædixit, quod auxilium esse huic morbo præstantissimum, cæteris non conferentibus, docuit Hipp.6. *epid. sect.* 7. *text.* 11. in hunc modum: *Tabescentes statim vrere, Hydropicos citiùs secare oportet, & lib.*6. *Aphor.* 27. id affirmat, & plures Galenus edocuit; quod præsidium etsi veterum aliqui condemnent apud Cœlium Aurelianum *lib.*3. *tardar.passion. cap. de sectione Hydropicorum*, ob multas rationes, quas soluunt Vallesius & Hollerius *in com. Hippotr. loc. nuper citat.* tamen, eius efficacia & ope, plurimos salutem fuisse adeptos, narrant Paréus *lib.*7. *cap.*12. Musa *in com.cit. Aphor.* Michaël Ioan.Paschal. *lib.*1. *prax. cap.* 44. Laurentius *lib.* 1. *de re Anatomic. quæst.* 16. & alij. Postremus qui pro curanda ægri domo stipendium habebat, quùm senior esset, sic est præfatus.

Rectè quidem à veterum scientissimis est proditum, ad ventilanda interna viscera, sitim incompescibilem mitigandam, nullum aliud esse præstantius venæ sectione auxilium, qua de causa, vt cætera in posterum fœliciter eueniant, ad remittendum incendium internum, leuandam naturam, ad priscorum mentem, ex Basilica cruorem exhaurirem. Sic fecit Hippocrat.cum Galeno *lib.*4. *acut. text.*11. Sic ipse *lib.de curand.rat.per sang. miss.*12. in crudorum humorum copia, bis in die sanguinem emisit. Sic in Priapismo *lib.*14. *meth.* 7. Sic Palpitatione, 5. *de loc. cap.* 1. Sic in suffocatis præ gelidæ potu venam secant Hioscorides *lib.* 6. *cap.* 3. Paulus *lib.* 5. *cap. vltimo.* Sic in Mirachiali affectu 3.*de loc. cap.*7. Si ergo in morbis, qui à flatuoso, meréque frigido humore oriuntur, veteres sanguinem extrahendum prædicant, cur in hoc ægro Ascite laborante, in quo ob nimium calorem Iecur æstuat, sanguis aduritur, & natiui caloris substantia dissipatur, securissimè non administrabitur? vt commendat Auicenn. 1 4. 3. *tract.* 4. *cap.* 15. qui in Tympanite secat venam, §. *& phlebotomia quidem non ingreditur in hoc capite, nisi rarò, &c.* & 4.1.*cap.*20.in Hydropisi sanguinem emittit in parte dextra supra Hepar. Firmant Lupéus doctissimus, qui omnia opera Galeni eruditissimis Scholiis illustrauit, *in com.*89.*lib.*4. *de rat. vict.* Petrus de Peramato *lib. de vacuand. rat. cap.*29. Mercatus *lib.*4.*de morb. intern.cap.* 6. qui in Ascite, quando ex Hepatis phlogosi oritur hoc malum, ex saluatella sanguinem euacuant.

Collegio in tam diuersas sententias distracto, exequenda auxilia in sequentem diem Medici distulere, vt re bene pensata, præsidium securius celebraretur. *Qui enim ad proposita respondet velociter, vix Medicus putandus est*, dicebat sententiosus Damascenus, sic referente Nicolo *serm.*1. *tract.*1.*distinct.*2.*cap.*11. *prope fin.* quoniam *qui citò respondet, ceu facilè dubitabandus est*, ex Rasio 6.*Aph.*40. *quod enim paulatim fit, optimum est*, ex Gal.*lib.*1.*de fract.*48.*&* 2.*prorrhet.*17. quando enim anima fit sapiens, *quandiu enim cerebrum quieuerit, tamdiu homo sapit*, ex Hippoc. *lib.epist. num.*30.*epist.*19.& *lib.de morb.sacro,num.*12. nam *qui reprehendit sedulò, seipsum afficit contumelia*, dicebat disertissimus Galen.*lib.*3. *epid.sect.*1.*com.*4. *prope fin.* Quare redintegratis viribus, in altero die, Iunior sic præfatus, omnem de hac re dubitationem, & veluti caliginem, dilucida oratione discussit.

Scitum est ab omnibus, qui vel prima Medicinæ limina degustarunt, paracentesim non esse administrandam, si Hydropicus tabidus sit, vires sint languidiores, febris adiuncta, viscera habitualiter affecta, interna putredo ingens, ex aqua nimium putrefacta contracta, hoc tempore, si interaneis corruptis sectionem tentes, nihil aliud facies, quàm exhaustis spiritibus, cum effusa aqua corpus moribundum citiùs interficere: quapropter temeraria est

tunc

tunc curatio hæc, quo tempore nihil aliud fit, quàm quòd, quæ tempestiuè suscepta contulissent, celebrata seriùs infamantur auxilia. Cùm ergo hæc omnia in hoc ægroto adsint, virésque sint debiles, & morbus sit diuturnus, cane & angue peiùs fugienda paracentesis est.

Quare cùm ex morbo valdè progresso, vires in eo deficiant, explodenda venæ sectio est: si autem Galenus sanguinem emittit, id facit, quando ex retentis vacuationibus oritur hoc malum. Roborantia ergo salutaria sunt, parata ex speciebus Dialaccæ, Diacurcumæ, Trochiscor. de Rhab. Absinth. ex quibus, cum Conseruâ Zingiber. Anthos, Citri, Eryngij, additis Diacymino, Dianiso, Diagalanga, Diacinnamomo, cum Syrupo de Eupatorio fiat Electuarium cum Mithridatio, & Theriacâ. His dictis cæteri dedêre manus.

Sed cùm morbus iis non consanesceret, sitísque, & febris eum opprimerent, & nimio Caumate pressus, anxietate quateretur immaniter, suum Medicum vocat; hic, æstui solùm, & feruori interno attentus, sanguinem imperat emittendum. Æger cùm nullum ex celebratis præsidiis commodum sentiret, maluit illius pertinaciter contendentis opinioni, quàm aliorum peritorum eam obnixè reprobantium voto adhærere. At vocato Chirurgo, & extracto sanguine ex Basilicâ venâ, toto seroso, & aqueo, æger post dimidiam horam, illis adhuc præsentibus, syncope correptus, frigido sudore madidus, toto corpore liuidus, stertens citò occubuit.

OBSERVATIO CL.

Medici ignauia, æger vitam finit.

QVoniam in malè feriatorum Chymicorum torporem ignauum, ac turpiter desidentem ruditatem perducti sumus, in amœnissima, facundissimáque Galeni Pomœria ingressi, inuenimus sententiam laudatissimam, quæ est prima inter cætera, quæ scienter admodum ille, nec citra rationem, summámque scientiam protulit Axiomata; sic enim habet syncerioris Medicinæ instaurator diligentissimus *lib. 3. de facult. naturalib. cap. 10.* *Quisquis enim nôsse quid supra vulgum debebit, statim non natura modò, verum etiam primis doctrinarum rudimentis, multùm cæteris præstet oportet. Idem vbi iam adoleuerit, veritatis insano quodam teneatur amore, veluti afflatus; tùm sine vlla diei, noctísve intermissione properare, ac contendere, ea quæ à clarissimis veterum tradita sunt, discere: eadémque vbi didicerit, iudicare: multóque tempore explorare, ac considerare, quæ rebus sensui patentibus consentiant, quæque rursus iisdem dissentiant: ac sic illa quidem suscipere, hæc respuere. Atque huic quidem admodum vtiles fore libellos nostros spero, (erunt autem huius generis omnino pauci:) reliquis opus hoc perinde fore superfluum, ac si quis asino fabulam narret, &c.* O sententia dignissima cedro! putant enim scioli quidam non esse necesse studere, vt est in Prouerbio, sed studuisse. Hac sententia tanta munitus, nihil vnquam ægris præscripsi, quod non esset priùs ex librorum lectione frequenti comparatum. Hæc salutaria præcepta senex quidam Paracelsicus, ignauus, & rudis, parui pendens, vocatus in prima die ad curandam continentem febrem, quæ iuuenem eusarcum, & quadratum, sæuissimis stipata symptomatis, inclementer exercebat, exactâ diætâ, spiritu Tartari, & Sulphuris, solùm esse minuendum, & absumendum sanguinem imperauit. Accedens ego, quum ab efferuescentis sanguinis copiâ febrem scaturire agnoscerem, subita, & copiosa venæ sectione, ad normam Galeni, vbique passim eam celebrantis, esse curandum illicò prædixi, nam *occasio præceps*, dicebat Diuinus senex *lib. 1. Aph. 1.* Superueniens ille, textus, & auctoritates Galeni flocci faciens, eas, argutulorum iuuenum tricas, & ineptas nugas appellans, assistentes in sui votum adduxit. At æger sanguinis saburra, velut sarcina pressus, in varias figuras se iactans, inquietus, & implacidus post 12. horas, superueniente exiguo sudore, occupatus delirio, vitam finiuit, cui post mortem, spatio quatuor horarum, sanguinis copia tanta per nares exiuit, vt libras tres æquaret. Tu verò hos Paracelsicos apage, quorum præstigiis, deliramentis, & fabulis scatet Europa, & præsertim Germania tota.

OBSERVATIO CLI.

Quidam febri vehementissima oppressus, inscitia Medici ad fauces mortis deductus, magna prudentia curatur.

INciderat in vehementissimam febrim quadragenarius satis robustus, quæ licèt imputris sanguinea esset, & mitibus stipata symptomatis, eum tamen vigilia, Cephalalgia, siti, & fastidio biduò malè confecerat. Vocatus Medicus, cum quo, tempore sanitatis, æger arctissima amicitia erat deuinctus. Hic, cùm pulsum, ob copiam grauantis plæthoræ inueniret paruum, & debilem hac de causa phlebotomiam in hoc morbo tam necessariam prætermisit, ignorans rarò accidere, vt primo, secundóve die morbi vires imbecilles cernantur, monente Galeno *lib. 10. meth. c. 2. in fin.* Sed cùm æger in quarto die, ob ebullitionem humoris, conatum naturæ, & crisi, immani febri premeretur, cum lingua scabra, & sicca, nam in statu omnia fortiora apud Hipp. 2. *Aph. 29.* & concocta materia, & rarefacta, quæ in genere venoso erat infixa, vires essent magis liberales, Medicus, vt prætermissæ venæ sectionis defectum resarciret, illicò sanguinem emittendum imperat. Parentes timent, renuunt, me vocant. Ego, re benè pensata, eam interdico: nam futuram crisim per sudorem præ foribus adesse coniecto. Rigore enim frequenti tentabatur æger, extima calebant, facies erat valdè rubra, in cute suauis quidam sentiebatur calor, & pulsus erat vndosus, mollis, & altus, qui teste Galeno *lib. 2. de præsag. ex pulsib. cap. 9.* ex humiditate arteriæ, facultate modicè affecta, conatu naturæ, & virium firmitudine emanat, ex Gal. *lib. 3. de crisib. cap. vlt.* quare bono animo ægrum esse iubeo. Medicus enim generosus, & arte Hippocratica dignus in his inopinatis euentibus non debet perterreri, sed exitum morbi prædicere tenetur, *neque debet multùm timere mala quæ præter rationem eueniunt, talia enim stabilia non sunt, neque multum durare, & permanere consueuerunt*, ex Hipp. 2. *Aph. 27.* Nam, vt doctè Galenus monet *in com. tantum abest vt hæc malum aliquod significent, vt nonnunquam bonum iudicium haud ita multo pòst futurum enuncient.* His dictis ministri nuntiant ægri cutem esse madidam. Tunc ad proliciendum sudorem grana quatuor lapidis Balzaartici cum vnciis duabus aquæ stillatitiæ papaueris rubri propino, cuius aquæ vires pro prouocando sudore sunt eximiæ. His factis post dimidiam horam emanauit sudor multus, calidus, vniuersalis, & cùm esset excretus in quarto die, qui est indicatorius, febrim integrè sedauit, nam hic est optimus ex Hipp. *lib. 1. prognost. text. 22.*

Per transennam hîc notabis duo, quæ hunc triobolarem Medicum perturbarunt. Existimabat enim diem quartum decretorium non esse, cùm in crisimorum numero non reponatur ab Hipp. *lib. 4. Aph. 36.*

&

& licèt esset iudicatorius, raro decernit, ex Gal. *in com.* & firmat ipse *lib. 3. cris. cap. 4.* Sed hoc intelligendum est de biliosis morbis, non de sanguineis, qui per pares mouentur dies, & frequenter in quarto iudicantur, vt adnotauit Amatus *in initio tract. de dieb. decretoriis.* Hoc modo apud Hipp. *3. prog. 2. simplicissimæ febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citius finiuntur.* Sic sudore multo Pericles, in quarto est iudicatus apud Hipp. *lib. 3. epid. sect. 3. text. 77.*

Deinde timenda esse multùm signa critica, veluti indignabundus contra me, striata, perfrictáque fronte, inculcabat, quia non sunt præter rationem, vt Galenus falsò prædixit *in com.* nam crisis à natura fit, quæ summa cum ratione, & ordine operatur. Miratus sum valdè, vnde hic tantum dubium hauserit, tam arduum, asperrimum, & à nullo propositum eorum, qui Aphorismorum ambages hactenus sunt interpretati. Sed tu huic nodo, hunc cuneum impone: licèt enim hæc signa à natura excitentur, quæ certis legibus, & ratione procedit, non sunt periculosa, quia eueniunt præter rationem nostram: ne ergo ea timeas, neque damna imminentia pertimescas; quoniam à conatu naturæ, à maiori ebullitione, & rarefactione humoris, ob pugnam naturæ cum morbifica causa originem ducunt: nam postea subsequitur salus. Sic *in statu omnia fortiora* ex Hipp. *2. Aph. 30.* quoniam *vehementes sunt tunc accessiones febrium, vigilia, dolores, fastidium, sitis, morbus tamen multò melior, quàm in principio,* ex Gal. *eod. lib. Aph. com. 29.* Coctio enim quæ in statu fit, *3. cris. cap. 5.* facit cessare putredinem, apud ipsum *in art. medica cap. 84.* Quare si hac solutione Galeni mentem interpreteris, tutus incedes, dummodò circumforaneos istos medicos contemnas, & profles, qui *quoties accedunt ad ægros, toties peccant,* monente sic Galeno *lib. 1. de dieb. decretor. cap. 11.* Nec enim naturæ motum certum obseruant, quæ ordinatis legibus vtitur semper in animantis commodum, quum sit morborum medicatrix, & crisis auctor, dum robore suo vtile ab inutili separat, & excernit, sic monente Galen. *2. de vsu part. 17.* & *2. Aph. 13.* De cuius prudentia, & prouidentia pulchra satis proposuit ad Galeni mentem elegantissimus Ioubertus *lib. 1. pradox. 6.*

OBSERVATIO CLII.

Medicus inscius, in præsagiendo aberrat semper.

ANnotatione dignum Theorema est, prolatum à primo artis nostræ conditore, *in lib. 4. epid. text. 81.* Ægros prope mortem melius habere: nam puer in Hippologi villa conuulsus cessante conuulsione, mortuus est. Et Galenus *lib. 1. prorrhet. sect. 2. com. 17.* narrat ægrum adstante veneno interno, in quarto die, & sequentibus meliùs habuisse, qui illico tabefactus interiit. Sic Hermocrat. *lib. 3. epid. sect. 1. text. 2.* lethali morbo correptus, sine febri, cum somno, & sana mente mortuus est, in cuius contextûs interpretatione, admiranda eloquentissimè protulit Galenus, repetit *in lib. 6. epid. sect. 2. com. 43.* Ob hæc sapienter admodum Auicenna 2. 4. *tract. 1. cap 92.* in hæc verba prorumpit: *Quum homo habet febrim incensiuam, & inuenit alleuiationem, & quietem caliditatis subitò absque crisi manifestâ, cum euacuatione, aut permutatione, & sine extinctione vltima, & sine permutatione de aëre ad aërem in regione vna, aut in duabus regionibus, & quiescit quod est in pulsu de velocitate, & inuenitur sicut tranquillitas, tunc iudica quòd morietur velociter, &c.* Huius euentûs multiplex est causa, quòd pereunte sensu, & cessante facultatum actione omnia mitescunt symptomata, quia cessat naturæ conatus, & pugna. Deinde cessante coctione remittuntur dolores, & febres, vt incipiente Gangræna in parte inflammata sæpe contingit. Et præ debilitate facultatum cessant excrementa moueri, & vapores eleuari ad partes principes. Demum quibusdam abscedunt excrementa ad tempus à partibus præcipuis, facultate extremos conatûs apponente.

Hæc verissima documenta in consultatione cuiusdam ægri proposui, qui ex febri maligna sæuis stipata symptomatis decumbens, postquam pressus angustia cum morbo laboriosè luctauerat, tandem illius feritate deuictus cessauit à pugna, & videbatur ab omnibus, & a Medico rectiùs valere, quia febri carebat omnino, & mente sana ad oblata meliùs se habebat: quare vt de morbi statu iudicium ferrem, vocatus, inuenio ægrum hilarem, & bonæ spei plenum, sed ita languidissimo pulsu præditum, vt vix perciperetur, vrina erat eruditissima, nulla præcesserat concoctio, nullus abscessus, oculi ex interuallis perturbati. His visis, mortem prædixi: *quæ enim sine signis finiuntur, malignius retrocedunt,* ex Gal. *3. de crisib. cap. 6.* & prænunciauit Hippocr. *lib. 2. Aph. 27.* dum dicit: *Iis quæ sine ratione leuant, fidere non oportet.* Ille contrà, ægrum sanum esse prædicabat. At hic post duas horas, lingua obtremiscente, & sequuto delirio, iuxta oraculum Hipp. *lib. 1. prorrhetic. text. 20.* animam efflauit, & præsens Medicus, habitus inscius ac ignarus, rubore suffusus, pudibundus è domo discessit. O pestis hisce nostris temporibus populariter grassans! ô dolenda medicastrorum clades! ô abortiui Medici! immò in præsagiendo temerarij, fatui, præcipites, qui diuinissimum Galenum negligitis rectorem in dictis locis? ne deinde, dum mors contingit, vel fefellisse, vel ignorasse videamini, quod bellè docuit *Celsus lib. 5. cap. 26. in initio.*

OBSERVATIO CLIII.

Hecticus, superbia, & dolo Medici, violenter occumbit.

LAborauerat Anglus quidam, gracilis, & raræ contexturæ, ad iram maximè propensus, febri continenti biliosa citra putredinem, quæ adeò illum macerauit æstatis tempore, vt nullum non adhibitum præsidiorum genus contempserit. Hæc, ob subiecti calidum intemperamentum, & temporis exuberantem calorem citò in hecticam transmigrauit, ita vt æger extenuatus, & excarnis, tabe afficeretur euidenter. Huic, præter humectantem victum, & reliqua intus, & extrà applicita, quæ aridum corpus reuutriunt, & viscera squalida demulcent, Balneum consului per plures dies. Cùm autem lapsus ex siccitate periculosus sit, & veluti immedicabilis, quia siccitas est multum resistiua, & corrigitur per humiditatem, quæ pigra est; & in agendo iners, idcircò ex eo nil leuatus est, quare lac asininum ei consului. At cùm *corpora quæ longo tempore extenuantur, lentè reficere conueniat,* iuxta senis edictum *2. Aph. 6.* Factum est, vt lactis ope proficeret, sed perparùm. Affines acquirendæ sanitatis auidi, me inscio, alium seniorem conuocarunt. Hic miratur valdè, cur tam longo tempore, tantis applicitis auxiliis, æger non conualesceret, & sic iurgiosus, & in me stomachabundus plura incomposita verba iactauit insolenter. Illi, respondi. Medicum omnes languidos sanare, esse impossibile, ex præscripto Hippocr. *in præfatione ad libros prognosticôn*: nam vt disertè ait Galen. *lib. 6. epid. sect. 8. com. vlt. tunc denique officio nostro functi sumus, cùm omnia effecimus quæ ratio nobis suppeditat, & longus vsus, peritiáque commonstrat,* quoniam, Hippocrate

pocrate auctore *lib.4.acut.22.vbi corpus imbecille fit, morbus præualet, vbi autem morbus præualuerit, remediū non habet.* Repetit Galenus *lib. de totius morbi temporibus cap.5.* Ille vt erat animi immorigeri, & refractarij, sermonem meum interrumpens, pedibus humum pulsans, & præ superbiâ, & ira, velut amens factus, sic præfatur: Nisi multum tibi, etsi iuueni tribuerem, nihil horum tolerassem: nam quæ Lippis nota sunt, mihi velut ignaro suades: cæterùm per duas septimanas sine me huic ægro ex meâ sententia prospicere, & sanum eum penitus conspicies. Sed cùm vnicuique suauis sit salutis spes, illico ei velut veraci, adhibita fuit fides, adeò vt me reiecto, illum amplecterentur, qui solùm febri attentus, quam ex humore crasso pronatam putabat, non alterantia, sed violenter purgantia sæpius consuluit, quibus iecur incanduit, spiritus commoti, sanguis absumptus, caro liquata, & sic colliquante fluxu miser tabefactus, vitam cum morte commutauit. Caue ergo superbos, & insolentes, quibus solùm arrident sua: nam humilibus multa bona in medicâ facultate contingunt, vt Philosophorum sapientissimus protulit Seneca, *Epistola 82.* adeò *indelebile vitium est superbia, præsertim si cum ignorantiâ fuerit coniuncta,* auctore Galeno *lib.13.meth.cap.15.*

OBSERVATIO VLTIMA.

Medici imperitia, quidam interfectus.

Annus agitur trigesimus quintus, si rectè recordor, quo ad quendam illustrem ægrum accitus, eum truculento ventriculi dolore, citra febrim, à crasso, terrestri, tenacique humore suborto cum flatûs nebulosi copiâ multa, laborare conspexi. Ecce ingreditur pleno passu Medicus, qui primâ facie mihi bardus visus est, & ad arandum magis, quàm ad curandum natus, & erat ex eorum numero, qui ex conducto Medicinam apud Conimbricenses addiscunt. Nam illi erant patulæ nares, adstricta, rugosáque frons, demissum supercillium, venter subtumidus, turgidus vultus, miluini oculi, & retrogradi, pedes curti, quæ omnia stoliditatis manifesta

A sunt indicia, si Philosopho fides est adhibenda, *in libris de Physiognomiâ.* Hic cùm esset ætate prouectus albicantibus pilis ornatus, inflatis buccis, perfrictáque fronte morbi causam indistincte proposuit, & nescio quæ prauè prolata verba obmurmurans, altâ voce loquutus, concludit, ægrum Cathartico ad euacuandos crassos humores illicò esse expurgandum, parato ex Diaphœnico, Senâ, Epithymo, Agarico, Carthamo, & Hermodactylis. Hoc medicamentum, dixi ego, non approbo in prima die, iuxta Galeni mentem, sed alia reuellentia priùs adhiberem auxilia, Anodyna, intus, & extrà oblata, enemata, quæ tum leniunt, tum ventriculum à mucosis humoribus suauiter exonerant; nam exhibito, B in initio doloris hanc partem infestantis, medicamento expurgante, humor à toto in dolentem confluet partem, vnde sæuior dolor, inflammatio, & mors sæpe contingunt. Sic enim habet Galenus *lib.13. meth.cap.11. Siquidem longissimè à tentatâ fluxione parte, quod redundat reuellere, nequaquam ad eam trahere conuenit. Hac itaque ratione, nec si ventriculus, aut intestina phlegmone occupari iam cœperint, medicamine quod aluum deiiciat, vti conueniet, &c.* Hac tanta Galeni sententia non resipiscens, in propinando Pharmaco pertinaciter insistit, & cùm esset me senior, affines eius votum libenter admittunt, sed ab assumpto medicamento, post quatuor horas, exasperato dolore, æger miserrimè singultiendo vi- C tam finiuit. Sed hos præstigiatores, qui licere sibi putant impune homines occidere, cum sua inscitia relinquamus. Eorum fraudes, contumelias, Adulationem, Latrocinium, Superbiam, Audaciam vbique patefecit Galenus, & præsertim *lib. de præcognit. ad Posthum. ferè per totum, & lib.1.meth.cap.1.* & fusè retulit Plin. *lib.29.cap.1.* quorum stupiditatem nec Apollo cum Musis sanabit vnquam, aut Europa deteriorē sentiet pestilentiam, nec sensit ipse Cranon. Quare dū hæc cōtemplor, animi angore disrumpor,

Nunc vellem facunda forem, dolor artibus obstat;
Ingeniúmque meis substitit omne malis.
Non mihi respondent veteres in carmina vires,
Plectra dolore tacent, muta dolore Lyra est.

AD

AD LECTVM LECTOREM

PERORATIO.

MVLTA quidem, Lector candide, ardua, mirabilia, Dædaléis Labyrinthis obscuriora, per vniuersam medicam materiam digressi, indagine, ni fallor, mirificâ sumus rimati, in quibus sapientissimi Medici, quos hucúsque clarissimos habuit ætas nostra, naturæ vberrimè luxuriantis, procellosum, latissimum, & scopulosum Oceanum ingressi, vix portum attingere potuerunt. Poterant & plura, sed nobis in vastissimâ rerum congerie, perpulchra solùm, vtilia, & abdita describentibus, seruare temperamentum quoddam, præstabilius visum est. Non ambigo plurimos esse, qui postquam legerint, ea Timoniano dente incessant, vel etiam Vatiniano prosequantur odio, inuidi, alienæ famæ detractores, quorum virulento morsu conuulnerata plerumque exarescunt omnia. At hos instabiles faciamus missos, qui tam pertinaciter in calumniando stabiles sunt, vt in suâ instabilitate, & malignitate iam consenuerint; sunt enim huiusmodi amœnitatum rudes, hoc est, medicarum auscultationum exortes, & limo, cœnóque oblutescentes, totum diem, ludis, dicteriis facetiísque pertransigunt. Nos contrà soli litterarum studio addicti, non fucatam, non palliatam, sed præclaram Medicinæ scientiam affectamus, ex quâ, velut ex equo Troiano, innumera prodit sapientium Medicorum caterua, & veterum more omne scriptorum genus excutimus: maximè cùm in eorum lectione, omnium ferè parcamus famæ: nec enim infectam cruore gloriolam captamus semper, aut Satyram condimus. Quod reliquum est, si quæ è speculationum altitudine tibi dantur feriæ, peruelim altero saltem oculo hæc respicias quandoque, sed ita, vt ne virgulæ Aristarchi parcendum censeas, vt tantâ commonitus censurâ stylum vertere condiscam, Scripturus mox quæ cedro digna sint lemniscóque ornentur. Hoc nil facere gratius poteris, nec quod grauissimo ingenio tuo ampliùs congruat, & hoc nomine gratias tibi testatura posteritas est: sicut enim ex attritu ferri, & silicis elicitur ignis, sic ex mutuâ disceptatione in Democriti puteo delitescens eruitur veritas. Si verò è litterarum penu quicquam fuerit depromptum, quo te vicissim promereamur; tuo voto nostra accrescent præsidia: nam infœlicis ingenij arbitror, non se publico natum bono credere. Hæc nimirum est ad æternam gloriam via. Hac in primis ratione Deum induimus, dùm illius quà possumus, & fas est, exuperantem imitamur liberalitatem. Duo me solantur solùm, & quòd in arduis sat est voluntas sola, & quòd in his exemplis delineandis nihil finxi, mutaui, falsò addidi, sed tantùm historiæ veritatem,

tem, sine fuco, & fallaciis expositam, vt meis oculis accidisse vidi, syncerè, sicut bonum virum decet, Deum timentem, & publicæ vtilitatis amantissimum, proposui. Nec obtrudas quòd in quibusdam recitandis extra obseruationis modum sim aliquando longiusculus; nam præterquàm quòd illustrium virorum auctoritas, quâ ornantur in causâ fuit, vnde celebrem doctrinam, haudquaquam ex titulo haurire poteris, etiam non coëgit affectus, de quo sermo est, obscurissimi nodus implicitus, & à Iuniorum paucissimis dissolutus, pro cuius explicatione sæpe pluribus opus est machinis. Sed ne ego dum breuitatem præfero, sim prolixior. Valeas, opto, qui legeris, liuore deposito.

Pro coronide præstabo summas gratias Immenso Deo, omnium bonorum vberrimo largitori, cuius ope & auxilio, hoc opus inchoatum, ad extremum fastigium deductum. Quare gratitudinis, & obseruantiæ ergo laudes in æternum canam Patri Pientissimo, Misericordi, Regi, sæculorum inuisibili, Immortali, soli Sapienti, Excelso veritatis tutori, admirabili Seruatori, Sacrosancto Archiatro, in quo omnis medela reposita est, cui sit honor, & gloria in sæculorum sæcula æterna. Amen.

Libri Tertij, & Vltimi, de Praxi Medica Admiranda.

FINIS.

INDEX LEMMATVM OBSERVATIONVM LIBRI PRIMI.

De Capitis, & Spiritalium partium affectibus.

OBSERVATIO I.

LEMMATA OBSERVATIONVM LIBER SECVNDI.

De Naturalium, Genitalium, & Inferiorum partium affectibus.

OBSERVATIO I.

5 *Hectica*

LEMMA

LEMMATA OBSERVATIONVM LIBRI TERTII.

De Febribus, & variis affectibus.

OBSERVATIO I.

FINIS INDICIS.